

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÜRKİYE'DEKİ KIRIM TATAR VE NOGAY KÖY YERLEŞİMLERİ

HAKAN KIRIMLI

**TÜRKİYE'DEKİ KIRIM TATAR VE NOGAY
KÖY YERLEŞİMLERİ**

Zindankapı, Değirmen Sokak, No:15, 34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - yayin@tarihvakfi.org.tr

© Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011

Kapak Resmi

“Seyahat Eden Kırım Tatarları”, Carlo Bossoli, 1840’ların başı.

Yayına Hazırlayan

Tuğba Yıldırım

Düzeltili

Gaye Dinçel

Kitap Tasarımı

Haluk Tuncay

Kitap Uygulama

Özlem Kelebek

Kapak Uygulama

Özlem Kelebek

Baskı

G.M. Matbaacılık ve Ticaret A.Ş.
(0212) 629 00 24

Birinci Basım: Temmuz 2012

ISBN 978-975-333-283-5

TÜRKİYE'DEKİ KIRIM TATAR VE NOGAY KÖY YERLEŞİMLERİ

HAKAN KIRIMLI

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

Hakan Kırımlı, 1958’de Balıkesir’de doğdu. Hacettepe Üniversitesi Ekonomi Bölümü’nden 1981’de mezun oldu. Aynı üniversitenin Tarih Bölümü ile Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde yüksek lisans ve araştırma görevliliği yaptı. 1985’te Münih’teki Ukrayna Hür Üniversitesi (*Ukrainische Freie Universität*) Tarih Bölümü’nde doktora başladı. 1986’da, ABD’deki Wisconsin Üniversitesi (*University of Wisconsin-Madison*) Tarih Bölümü doktora programına kabul edildi. Aynı zamanda, Prof. Dr. Kemal Karpat ve Prof. Dr. David McDonald’ın araştırma ve öğretim asistanlıklarını yaptı. Aralık 1990’da, Wisconsin Üniversitesi’nde, tarih dalında Felsefe Doktoru unvanını kazandı. 1991’den bu yana, Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde öğretim üyesi olan Kırımlı, 1995’de Türk Tarih Kurumu aslı üyeliğine seçildi. Türkçe ve Kırım Tatarcanın yanı sıra İngilizce, Rusça, Almanca, Kazan Tatarca, Özbekçe ve Kazakça bilmektedir. Yazarın Kırımgeray adında bir oğlu ve Hanike adında bir kızı vardır.

Kırım Tatarları, Volga (İdil) Tatarları, Kafkasya halkları ve Rusya tarihi konularında uzman olan Doç. Dr. Kırımlı’nın, yerli ve yabancı dergilerde birçok makalesi yayımlanmıştır. Yazarın kitapları şunlardır:

National Movements and National Identity among the Crimean Tatars (1905-1916) (Leiden: Brill, 1996).

Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916) (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996).

İsmail Bey Gaspıralı (Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 2001).

İsmail Türkoğlu ile birlikte *İsmail Bey Gaspıralı ve Dünya Müslümanları Kongresi* (Tokyo: Islamic Area Studies Project, 2002).

İsmail Bey Gaspıralı İçin (Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 2004).

Dmitriy Vasilyev ve Galina Dlujevskaya ile birlikte, *Eski Fotoğraflarda Bir Zamanlar Kırım / Крым в прошлом. В старых фотографиях* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006).

İÇİNDEKİLER

	Teşekkür	xvii
	Önsöz	xix
	Metodoloji	xxi
BİRİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ KIRIM TATAR VE NOGAY KÖY YERLEŞİMLERİ	1	
	Kırım Tatarları ve Nogaylar	2
	Osmanlı İmparatorluğu’na (Türkiye’ye) Göçler	5
	Türkiye’de İskân Süreci	15
	Köy Yerleşimlerinin Mahiyeti	28
	Köylerin Onomastik Özellikleri	33
	Köy Yerleşimlerinin Kültürel Mirası	37
	Yer İsimleri ve Değişiklikleri Bibliyografyası	44
İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ KIRIM TATAR VE NOGAYLARIN YAŞADIĞI KÖYLER	45	
	Adana	46
	Altıkara	46
	Büyük Burhaniye (Yeşilhöyük)	47
	Büyük Mangıt Beldesi	49
	Çakaldere	51
	Çiftlikler (Çiftlikât)	53
	Kelemeti Mahallesi	54
	Kesik	55
	Kılıçkaya	55
	Küçük Mangıt	57
	Mercimek Beldesi	57
	Sirkeli	60
	Toktamış	61
	Yellibel	62
	Yılankale	65
	Afyon	68
	Orhaniye	68
	Yenibelkavak (Muhacir Belkavak)	71
	Aksaray	74
	Hamidiye (Alaca) Beldesi (Mahallesi)	74
	Kırmini	81

Amasya	83
Eraslan	83
Ankara	85
Ahırlıkuyu	85
Ahiboz	88
Ahmetçayırı	92
Akin	95
Ballıkpınar	99
Çayraz	102
Çingirli	103
Doğankaya (Abdülgediği)	105
Edige	112
Eskipolatlı	113
Gökçe Höyük (Çerkesh Höyük)	117
Günalan (Holoz)	119
Karakaya	124
Karakuyu	126
Karapınar	130
Karayavşan	131
Sakarya (Tırnaksız)	138
Sarıbeyler (Lezgi)	142
Şeker	146
Taşpınar [Gölbaşı'na bağlı]	152
Taşpınar (Ahmetpınarı) [Polatlı'ya bağlı]	158
Tatar Höyük (Şedid Höyük)	160
Tatlıkuyu	162
Toydemir	165
Üçpınar	168
Yenidoğan	170
Antalya	172
Bozhöyük (Semahöyük)	172
Artvin	175
Altıparmak (Barhal)	175
Balıkesir	177
Babaköy	177
Balcı	179
Bereketli (Mastavra / Yeni Kazaklar)	181
Bezirci	182
Bostancı (Yortan)	183
Büyükdere Beldesi	185
Çamdibi (Şekviran)	187
Çarıkköy	188
Çepni	190
Çinge	191
Çoruk	191

Doğanpınar (Çürüden)	193
Doğruca (Debleki)	193
Halkapınar	194
Karakaya	196
Kayacık	197
Kızıklı	200
Kuşcenneti (Eskisığircı)	201
Orhaniye	202
Saraçlar	204
Sultançayır	206
Şahinler (Karga)	208
Tuzakçı	209
Bartın	211
Başköy	211
Bilecik	213
Arapdede	213
Bursa	215
Aralık	215
Bakırköy (Makri)	216
Beypınarı	219
Doruntay	220
Eskiköy	222
Güngörmez	223
Hamidiye (Bulgarlar)	224
Ovaesemen	226
Sazlıca (Dümberez)	228
Yamanlı	229
Çanakkale	231
Bekirli	231
Eskibalıklı	232
Kavakköy Beldesi	233
Yahşeli	236
Çorum	237
Büyük İncesu	237
Kalecikaya	239
Karaçal	245
Kızıllı	245
Küçükgölpınar	246
Denizli	249
Beyköy	249
Edirne	253
Altınyazı (Harala)	253
Balabankoru	255
Balabanköy	257

Bostanlı	258
Büyük Doğanca	260
Büyük Gerdelli	261
Çömlekköy	262
Hacı Beldesi	262
Hacıumur	263
Hasköy	266
Küküler	268
Oğulpaşa	269
Sinanköy (Pravadi)	270
Suakacağı	271
Şerbettar (Şarapdar/Şaraplar)	273
Taplık	274
Turpçular	276
Elazığ	277
Kumlutarla (Ataf)	277
Erzurum	279
Aksu (Ahpisor)	279
Eskişehir	281
Aksaklı	281
Aktepe (Rıfkiye)	284
Akyurt (Lütfiye)	288
Boyacıoğlu	290
Çardakbaşı	291
Çukurağıl	293
Çukurhisar (Çerkes Çukurhisar)	294
Değişören	296
Esence (Şefkatiye/Yellice)	297
Fahriye	299
Fevziye	301
Gökçeoğlu	304
Gökdere	306
Güllüce (Hayriye)	307
Güneli (Mâmûre)	308
Güroluk (Refahiye/Kızılsuvat)	311
Hamidiye	313
Hayriye (Çingilhöyük)	317
Ilıcabaşı	319
Işıkören (Aziziye/Arapkuyusu)	321
İkipınar	324
Kalkanlı	326
Karaçay	328
Karaçobanpınarı	330
Karakaya	333
Kireç (Çerkes Kireç)	349
Mesudiye (Taşlıhöyük)	350

Ortaklar (Aziziye)	353
Paşakadın (Burhaneddin)	356
Sultaniye	358
Şerefiye	360
Tokathan (Buzağı Tokat / Tokat Mecidiye)	363
Uyuzhamam	365
Yâverören (Yavurören)	367
Yenikent (Hamidiye/Yeniköy)	370
Yeniköy	372
Yeşildon	374
Yıldızören (Mâmûre / Mecidiye Köprüsü)	376
Zaferhamit	379
Gaziantep	382
Çakmak (Muhacirîn-i Cedid)	382
Nogaylar (Muhacirîn-i Atık)	383
Giresun	387
Bahçeli	387
Beyazıt	388
Burunucu	389
Demirci	390
Deregözü (Kelete)	392
Elmalı	392
İnanca (İmadlı)	393
Kaledibi	394
Örenkaya (Kale-i Bedrama)	395
Talıpli	396
Tepecik (Yoma/Tepeyoma)	398
İstanbul	400
Ahmediye (Papazburgaz)	400
Bahşayış	403
İmrahor	405
İzzettin	406
Sazlıbosna	410
Şamlar	413
İzmir	416
Kesikköy	416
Yeniköy	418
Kahramanmaraş	421
Beşenli	421
Karaman	423
Demiryurt (Mandasun)	423
Kastamonu	426
Büyük Kızılca	426

Kayadibi	427
Özlüce (Aşağı Zarbana)	428
Kayseri	431
Dağardı (Ermin)	431
İncesu	432
Kırımışağı	433
Yünören (Kölete)	434
Kırıkkale	436
Polatyurdu	436
Sulubük	438
Üçkuyu	442
Yoncalı (Pöhrenk)	443
Kırklareli	447
Ahmetbey Beldesi	447
Asılbeyli	449
Celâliye (Mandrasa/Yuvan Çiftliği)	451
Değirmencik (Ulûfeci/Lefeci)	453
Emirali	454
Karamusul	455
Mutlu (Kofalca)	457
Ovacık (Kumsayık)	458
Üsküpdere	459
Kırşehir	461
Dalakçı	461
Darıözü	463
Değirmenözü	466
Gökeşme	468
Sıdıklı Kumarkaç	469
Üçkuyu	470
Yeniköy (Nogaykızıközü)	472
Kocaeli	475
İhsaniye (Tatarköy) Beldesi	475
Kubuzcu	478
Kullar Beldesi	480
Sarımeşe (Selimiye) Beldesi	481
Servetiyecami	483
Konya	485
Ağılbaşı (Mandıra)	485
Ahmediye (Yıkık)	487
Boğazören (Köstengil)	488
Dokuz	491
Erdoğdu	492
Fethiye	496
Kırkkuyu	499

Konar (Kırlıkuyu)	501
Köklüce (Kaha/Mâmûretü'l-Hamid)	505
Seçme	510
Seydahmetli	511
Süleymaniye (Susuz)	514
Tursunlu (Mecidiye)	516
Yağlıbayat	519
Muğla	527
Yerkesik Beldesi	527
Muş	529
Sarıpınar (Hamzaşeyh) Beldesi	529
Nevşehir	531
Abdi	531
Kalecik Beldesi	532
Kozluca	533
Köşektaş	534
Ordu	536
Akpınar	536
Eskikızılcakeşe (Kızılcalıise)	537
Sarıyar (Borta)	538
Saylan	540
Şahincili Mahallesi	541
Yaraşlı	543
Yeniköy	544
Yeşilada	545
Rize	546
Alçılı (Hançkun/Haçkun)	546
Anbarlık	548
Balıkçılar (Hamalyoz)	549
Demirkapı (Homeze)	550
Hisarlı (Koksuvat)	551
Ortaköy (Setoz)	552
Sarıyer (Masen) Mahallesi	553
Yukarı Şimşirli (Kısmanmelivar)	554
Zafer (Kafkame) Mahallesi	555
Sakarya	557
Fındıklı (Ayazmalı)	557
Kadıköy	559
Kalaycı	559
Kamışlı	561
Samsun	563
Azaklı	563
Kılavuzlu	565
Tepecik	567

Sinop	570
Cemalettin	570
Kerim	572
Okçumehmetli	573
Sivas	575
Ahmetli	575
Akpınar	577
Tekirdağ	579
Ahievren	579
Aşağı Kılıçlı	580
Ballıhoca	581
Batkin	583
Büyük Yoncalı (Büyük Manika) Beldesi	585
Deregündüzlü	589
Emiryakup	590
Karaağaç Beldesi	593
Karabezirgân	595
Kozyörük Beldesi	596
Önerler	597
Sarılar	598
Sarıyer (Sarıyar)	599
Sultanköy Beldesi	600
Şahbaz	601
Türkgücü (Paşaaalan)	603
Yakuplu	604
Yukarı Kılıçlı	606
Tokat	607
Ataköy	607
Yukarı Güçlü (Yukarı Avara)	610
Trabzon	612
Acısu (Koryana)	612
Çatalzeytin (İspendan)	614
Çınarlık (Lefka)	615
Çiçekli	616
Çubuklu (Cicera)	617
Fındıklı (Foşa) Beldesi	618
Gültepe (Kucera)	619
Gürpınar (Mapsino) Beldesi	622
Kavaklı (Ahanda) Beldesi	624
Yiğitözü (Zanike)	626
Yalova	628
Subaşı Beldesi	628
Yozgat	632
Balkaya (Kürtlü)	632

Beserek	633
Kırım	636
Tuzlacık	637
Zonguldak	641
Muharremşah	641
Osmanlı	642
Ömerli	642
Özpınar	643
Yazıcıoğlu	644
Adigeleşmiş Nogayların Yaşadığı Köyler	646
Cemilbey (Çorak)	646
Karakuyu	648
Malakköy	649
Sacayağı	649
Yeşilyayla (Kuduzlar)	650

Sevgili babam Dr. Ahmed İhsan Kırmırlı'nın aziz hatırasına...

Bu çalışmanın gerçekleşebilmesinde, öncelikle TÜBİTAK'ın proje desteğinin büyük katkısı bulunuyor. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği (Kırım Derneği) Genel Merkezi de araştırmamıza önemli ölçüde destek verdi. Çok geniş bir saha araştırmasını gerektiren bu çalışmayı yürütürken sayılması, hatta isimlerinin hatırlanması gayet güç olacak kadar çok insanın kıymetli yardımlarından istifade edildi. Araştırma için gidilen her köyde, orada yaşayan birçok insan hiç tereddüt etmeden gönülden yardımcı oldu. Onların yardımları olmaksızın bu çalışmayı ne yürütmek ne de tamamlamak mümkün olabilirdi. Hepsine duyduğumuz şükran çok büyüktür. Görüşülen “qartlar”dan birçoğu maalesef bir müddet sonra ebediyet âlemine göçtüler. Hepsinin mekânının cennet olmasını diliyoruz.

Tek tek her yerde yardımını ve ilgisini gördüğümüz insanların yanı sıra, çalışmanın bütününde yahut birçok köyü içine alan belirli bölgelerinde işin yükünün önemli bir kısmını sırtlayarak bizimle birlikte çalışan pek çok dostumuz da oldu. Şu cümleden, başta merhum Akif Albayrak, merhum Ahmet Hamdi Bayar, merhum Yılmaz Kırımlı, merhum Bilâl Koç, merhum Fevzi Sarıkamış ve merhum Necati Şen olmak üzere, Aydın Atay, Hasan Aydın, Nail Aytar, Hüseyin Azak, Kâzım Azak, Fethi Azaklı, İbrahim Azaklı, Recep Azaklı, Reşat Azaklı, Namık Kemal Bayar, Zera Bekirova, Hasan Benli, Dr. Tutku (Aydın) Bezikoğlu, Şükür Bilgili, Erdim Boray, Gökhan Bozyiğit, Erol Canarslanlar, Hatice Cankürtüncü, Necat Çetin, İbrahim Demir (Pala İbrahim), Yusuf Deniz, Erdoğan Duvarcı, Celâlettin Erbay, Serkan Erdal, Üzeyir Erdoğan, Fatih Erge, Hasan Erge, Kemal Gurulkan, Macit Gürbüz, Sabri Gürüzümcü, İshak Güven Güvelioğlu, Ömer Işıkdemir, Recep İçin, Celâl İçten, Ahmet İncoğlu, Burak İncoğlu, Tuncay Kalkay, Tuncer Kalkay, Dr. Fikri Kançal, Murat Kandemir, Raif Kaplanoğlu, Doç. Dr. Hasan Ali Karasar, Dr. Ertuğrul Karas, Zafer Karatay, Dr. Fatih Karayandı, Y. Doç. Dr. Nuri Kavak, Ali Kırımlı, Bilâl Kırımlı, Dursun Ali Kırımlı, Kemal Kırımlı, Levent Kırımlı, Burhan Kırımlıoğlu, Kenan Korkmaz, Ali Kutucu, Osman Lüy, Arif Ocaktan, Mesut Ör, Aykut Özbek, Y. Doç. Dr. Oktay Özel, Necdet Özen, Mustafa Sankamış, Prof. Dr. Yusuf Sarıınay, Serkan Sava, Mehmet Serez, Kemal Seyitgazioğlu, Alâattin Sezer, Hacı Mehmet Şahin, Mehmet Ali Şahin, Mete Takıl, Abdülkâdir Tamak, Cihan Tanrıbak, İsmail Taymaz, Tevfik Temizkök, Erkan Türkoğlu, Y. Doç. Dr. Murat Ünal, Yavuz Yıldırım, Y. Doç. Dr. Gültekin Yıldız, Doç. Dr. Fehmi Yılmaz, Muharrem Yılmaz, Türker Yörükçüoğlu, Ayhan Yurdakul, Hakkı Yurtlu, Ayhan Yüksel, Levent Yüksel ve Prof. Dr. Zuhâl Yüksel'i zikretmek ve burada isimlerini hatırlayamadığımız pek çok başka kişiyi en derin minnet duygularıyla anmak boynumuzun borcudur. Çıktığımız bir köy ekspedisyonunda, arabamızın Kırşehir'in

Kaman ilçesi dâhilinde ıssız bir mevkide kar içinde mahsur kaldığı esnada, bizi belki de donmaktan kurtaran Jandarma Astsubay Gürkan Şen ile emrindeki erleri unutmamız ve onlara sonsuz şükran duymamamız mümkün değildir. Çalışkan ve idealist asistanlarımız Dünder Akarca, Çağatay Aslan, Nâzım Arda Çağdaş, Tuna Gürsu, İbrahim Köremizli, Oğuzhan Mutluer, Çong Cin O, Abdürrahim Özer, Emine Tokgöz, Selçuk Türkmən, Pınar Üre, Berat Yıldız ve Aslı Yiğit’e de her bakımdan müteşekkirimiz. Özellikle Dünder Akarca’nın yönlendirmesi bu araştırmamızın gidişatında hayatî bir rol oynamıştır. Evlatlarım Kırımgeray ve Hanike, bu kitabın grafik çalışmalarında el emeği ve göz nuru sarf ederek beni çok mutlu ettiler. Nihayet, araştırma yürüttüğümüz köylerin hemen tamamına birlikte gittiğimiz, fedakârlık ve katkılarını kelimelerle ifade edemeyeceğimiz ve tükenmez gayreti olmasa bu çalışmaları kesinlikle yürütemeyeceğimiz Recep Aktaran’la, verdiği büyük manevî desteğin yanı sıra seyahat organizasyonlarımızı da büyük başarıyla düzenleyen eşi Nilay Aktaran’a sonsuz minnetlerimizi sunarız.

XVIII. yüzyılın son çeyreğinden 2000’li yıllara kadarki yaklaşık 250 yıllık süreç içinde Osmanlı Devleti ve onun halefi olan Türkiye Cumhuriyeti, muhtelif dönemlerde dört bir taraftan gelen muazzam göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu göç dalgaları, doğrudan veya dolaylı olarak Osmanlı Devleti’nin üç kıtaya yayılan, çok geniş topraklarından geri çekilmesiyle alâkalıdır. Bu bağlamda, kaybedilen Osmanlı topraklarındaki Türk ve/veya Müslüman ahaliden pek çoğu, yaşadıkları toprakları terk etmeye mecbur kalarak Osmanlı hâkimiyetinde kalmış olan daha “içerideki” bölgelere göç etmiştir. Göçlerin bir diğer sebebi de –yine çoğu hâlde Osmanlı Devleti’nin gerilemesiyle doğrudan veya dolaylı şekilde alâkalı olarak– Rusya İmparatorluğu’nun, bilhassa Müslüman halklarla meskûn ülkeleri hâkimiyeti altına alarak genişlemesidir. Bu ülkelerin Müslüman halklarından –hatta bazı hâllerde gayri Müslimlerden– çok sayıda insan, Osmanlı Devleti’ne göç etmek zorunda kalmıştır. Neticede, Kırım’dan, Kıpçak Bozkırları’ndan, İdil-Ural bölgesinden, Kafkasya’dan, Rumeli’nden (yani Balkanlardan), Akdeniz adalarından, Türkistan’dan, İran ve Arap coğrafyalarından ve başka yerlerden göçmenler, hem büyük kitleler hâlinde hem de münferit olarak Osmanlı Devleti’ne akagelmıştır. Bütün bu sözünü ettiğimiz topraklardan göçler, Osmanlı Devleti’nin ortadan kalkmasıyla da sona ermemiş, Türkiye Cumhuriyeti de esas olarak aynı yerlerden muhtelif zamanlarda ve değişik şekillerde göç dalgalarını kabul etmiştir. Bu bakımdan, göçmen kökenli nüfusun bugünkü Türkiye halkının terkinde gayet büyük bir oran teşkil ettiği aşîkârdır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz muazzam göç süreci, esasen XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Kırım Hanlığı’nın ortadan kaldırılmasına bağlı olarak başlamıştır. Zaten Osmanlı Devleti’ne (yahut Türkiye Cumhuriyeti’ne) göç eden en kalabalık topluluklar arasında Kırım Hanlığı’nın halkı olan Kırım Tatarları ve Nogaylar yer almaktadır. Bu göçler neticesinde geçmişteki Kırım Hanlığı arazisinin Kırım Yarımadası haricindeki, yani kuzeydeki “Kıpçak Bozkırları” olarak adlandırılan kısmında buraların aslı halkı olan Nogaylardan hiç kimse kalmamıştır. Kırım’daki Kırım Tatar nüfusunun ise büyük bölümü yarımadaı terk etmiş, bu radikal demografik değişiklik burada kalan Kırım Tatarlarının kaderinde de belirleyici rol oynayarak müteakip felaketli gelişmeleri mümkün kılmıştır. Öte yandan, yüz binlerce Kırım Tatarı’nın ve Nogay’ın göçü Osmanlı Devleti’nin ve onun halefi Türkiye Cumhuriyeti’nin demografik yapısında da kayda değer fevkalade değişikliklere yol açmıştır. Nitekim sözünü ettiğimiz Kırım Tatarlarının ve Nogayların soyundan gelip günümüzde Türkiye’de, Bulgaristan ve Romanya gibi arazisi geçmişte Osmanlı Devleti’nin sınırları içinde yer alan ülkelerde ve ayrıca –Türkiye’den ve bu ülkelerden giderek yerleşmek suretiyle– Almanya, Hollanda, Fransa, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Yeni Zelanda gibi çok farklı devletlerde yaşayan insanların sayısı milyonlarla ifade edilmektedir.

Bütün bu kritik önemine rağmen, Türkiye’ye Kırım Tatar ve Nogay göçlerinin hikâyesini bütün veciheleriyle yansıtan akademik yahut popüler araştırmalar henüz yayımlanmış değildir. Burada söz konusu olan, bir taraftan Kırım’dan Osmanlı Devleti (yahut Türkiye Cumhuriyeti) topraklarına göç fenomeni, öte yandan da bu göçmenlerin ve onların ahfâdının yerleştikleri yerlerdeki serencamıdır. Her iki hususta da günümüze kadar yayımlanabilmiş sınırlı sayıdaki çalışma, bu konuların ancak belirli yönlerine ışık tutabilecek mahiyettedir. Özellikle, Kırım Tatarlarının ve Nogayların Türkiye’deki dağılımları, yaşayışları, koruyabildikleri ölçüde otantik dil ve kültürleri, birbirleriyle ve diğer toplumlarla ilişkileri gibi konular ilmi seviyede çok yetersiz ölçüde işlenebilmiş veya hiç ele alınmamıştır.

Osmanlı Devleti’nde ve Türkiye Cumhuriyeti’nde, Kırım Tatar ve Nogay muhacirler büyük ölçüde kırlık arazilere, yani köylere iskân edilmişlerdir. Bununla birlikte, şehir ve kasabalara da büyük sayılarda muhacir yerleştirildiği gibi, ilk olarak köylere iskân edilmiş olan göçmenlerin veya onların soyundan gelenlerin pek çoğu zaman içinde şehirlere taşınmıştır. Ancak bu durum, köylerin muhaceret tarihindeki büyük önemini ortadan kaldırmamaktadır. Nitekim günümüzde de Türkiye’deki yüzlerce köyde Kırım Tatarları ve Nogaylar yaşamaya devam etmektedir. Ayrıca köyler, halk kültürünün ve dil özelliklerinin nispeten en iyi korunduğu mikrokozmoslardır. Şehir ortamında çoktan eriyip giden kültürel ve linguistik özellikleri yahut hiç değilse onların izleri köylerde bulunabilir. Kırım Tatarlarının ve Nogayların yaşamış oldukları köylerin tespiti, bu toplulukların geçmişteki ve bugünkü dağılımını da –hiç değilse kaba hatlarıyla– ortaya koyabilecektir.

Elinizdeki kitap, bu ihtiyacı bir ölçüde de olsun karşılayabilmek maksadıyla kaleme alınmıştır. Burada öncelikle, Kırım Tatarlarının ve Nogayların günümüz Türkiye’sinde yaşadığı köylerin hangileri olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Neredeyse bütün Türkiye coğrafyasına yayılmış olan bu tür köylerin, genel yapısının ve özelliklerinin analizi bu kitabın ilk bölümünü teşkil etmektedir. Bu kısımda, hangi toplulukların Kırım Tatarı ve Nogay olarak adlandırılması gerektiği sorunu ve genel olarak göç ve iskân süreci ele alınmıştır. Kitabın çok daha geniş olan ikinci kısmında ise bahsedilen köylerin mevcut veriler muvacehesinde tarihi, etnografik, kültürel ve sosyal profilleri müstakil olarak sunulmuştur.

Bu çalışmayı yürütürken öncelikle, nerelerin Kırım Tatar veya Nogay muhacir köyü olarak kabul edilmesi gerektiği problematiği karşımıza çıktı. Tipik bir “Kırım Tatar (yahut Nogay) muhacir köyü”nün tarifi tartışmaya açıktır. İlk akla gelen, nüfusunun tamamı yahut tamamına yakını bu insanlardan oluşan, Kırım Tatar (veya Nogay) dil, âdet ve kültürünün büyük ölçüde yaşadığı, herkesçe kabul edilmiş tek tip bir Kırım Tatar (veya Nogay) kimliğine sahip olan köylerdir. Bu özellikleri taşıyan köyler çok sayıda olmakla birlikte, çalışmayı yalnızca bunlara hasretmek resmin tamamının görülmesini engelleyecekti. Böyle köylerin yanı sıra, Kırım Tatar veya Nogay muhacirlerince kurulmuş olan, ancak nüfus yapısı sonradan değişen köylerle, ilk olarak başka kökenden insanların kurduğu veya yaşadığı, ancak mevcut yapının üzerine kayda değer sayıda Kırım Tatar veya Nogay muhacirin gelerek yerleştiği çok sayıdaki köyün de çalışma kapsamına alınmasının zarurî olduğunu düşündük. Bunlar arasında, (özellikle Karadeniz illerinde) az sayıda bile olsa Kırım Tatar/Nogay asıllı bazı sülalelerin yaşadığını tespit edebildiğimiz, ancak hiçbir şekilde muhacir köyü görünümü arz etmeyen birçok köy de bulunmaktadır. Bunları da çalışmamıza dâhil etmekten maksadımız, Kırım kökenli insanların zaman içindeki coğrafi dağılımına ve geçirdikleri sosyal evrimlere bir ölçüde de olsun ışık tutabilmektir.

Ayrıca anavatanlarındaki sosyo-ekonomik ve mahallî şartlara, Kırım’dan veya kuzeyindeki bozkırlardan ayrılış ve Türkiye’ye geliş tarihlerine, muhaceret şekillerine, Türkiye’de yerleştikleri yer ve zamana ve nihayet fert ve cemaat olarak Türkiye’de geçirdikleri uzun tecrübelerle göre, muhacirlerin kaçınılmaz olarak her bakımdan kendi geçmişlerinden ve birbirlerinden farklılaştıkları gerçeği göz ardı edilemezdi. Bu bakımdan, kültürel özelliklerinin kayıp derecesi, konumuz olan muhacir gruplarının yerleştiği ve tespit edebildiğimiz herhangi bir köy yerleşimini araştırma dışı tutmamıza sebep olmamıştır. Yani, Kırım Tatar ve Nogay kültürel özelliklerinin, dilinin, kimliğinin ve hatıralarının hemen tamamının kaybedildiği, kökenlerden neredeyse bütünüyle habersiz olunduğu hâllerde dahi, aslen Kırım’dan (ve genel olarak Kırım Hanlığı topraklarından) göçmüş insanların soyundan gelenleri kapsamımız içine aldık. Nihayetinde, her türlü demografik, sosyal, kültürel ve kimliğe ilişkin değişiklikler, inceleme konumuz olan insanların nereden gelmiş oldukları gerçeğini değiştirmedikleri gibi, bizzat bu değişimlerin daha ileri araştırmaların konusu olması gerekir.

Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin kurdukları veya yaşadıkları köylerin bazıları, sonraki yıllarda gelişerek nahiye (bucak) veya kaza (ilçe) merkezi hâline gelmiştir. Bunlardan (meselâ Ceyhan gibi) küçük, hatta orta büyüklükte bir şehir hâline gelen ve bu açıdan köy özelliğini bütünüyle kaybeden yerleri çalışmamıza dâhil etmedik. Bununla birlikte, köy iken belediye kurularak resmen beldeye dönüşen yerlerle, 2004 yılında çıkan belediyelerin mücavir alanlarına ilişkin kanun doğrultusunda resmen şehirlerin mahallelerine dönüşürülen köylere burada yer verdik. Zira günümüzdeki resmî statüleri ne olursa olsun, söz konusu köyler genellikle aradığımız kriterlerin en azından bir kısmını hâlen de haizdirler.

Çalışmamıza başladığımızda, Türkiye’de Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin köy yahut şehir dağılımlarıyla alakalı gerçek anlamda ilmî bir liste yahut envanter bulunmamaktaydı. Az sayıdaki ve derli toplu olmayan malumatın yer aldığı bazı ikinci elden kaynaklarda, Türkiye’deki Kırım Tatar ve Nogay muhacir

yerleşimlerine konu olan köylere işaret edilmekteyse de, bu yayınlardaki bilgi ve analizlerin tatminkâr olduğunu söylemek mümkün değildir. Zaten sözünü ettiğimiz kaynakların çoğunluğu amatörce ve mahallî kapsamda hazırlanmış olup Türkiye genelini kapsama gayretinde olan yalnızca iki çalışma söz konusudur. Bunlardan birincisi, Türkiye çapında bütün etnik grupların yerleşim yerlerinin (şu cümleden Kırım Tatar ve Nogay köylerinin) genel bir listesini çıkarma gayretinde olan Peter Alford Andrews'un çalışmasıdır. Bu kitaptaki "köyler listesi", yazarın bütün iyi niyetine rağmen son derece yetersiz ve birçok hata ile maluldür.¹ Henryk Jankowski tarafından kaleme alınmış olan "Crimean Tatars and Noghais in Turkey" (Türkiye'deki Kırım Tatarları ve Nogaylar) başlıklı çalışma² ise ilkinde nispetle daha ayrıntılı ve analitik mahiyette ise de yeterli olmaktan uzak bulunmaktadır. Bu bakımdan, araştırma yürüteceğimiz köylerin hangileri olduğunu belirlerken esas olarak bölgelerde yaptığımız saha araştırmaları ve mülakatlar ile arşiv belgelerindeki verilere dayandık.

Çalışmamızda esas olarak, şimdiye kadarki sınırlı sayı ve kapsamdaki araştırmalarda bütünüyle birbirinden kopuk tarzda yararlanılan ampirik ve teorik kaynakları, mümkün merteye birleştirmeye ve kıyaslamaya gayret ettik. Klasik yazılı yahut maddî tarih ve kültür verileri elbette ki vazgeçilmez kaynaklarımız durumundaydı. Bununla birlikte, çalışmamızın mahiyeti itibarıyla bu "klasik" kaynaklarda kaçınılmaz olarak var olan sayısız boşlukları, sözlü tarih kaynaklarının kritik kullanımıyla doldurmaya çalıştık. Araştırma konumuza giren köy yerleşimleri ile ilgili bilgilerin toplanması sürecinde, söz konusu köylerin tamamına bizzat gidilerek yerinde tespit ve araştırma yürütülmüştür. Buralardaki saha çalışmalarında, konumuza giren muhacir cemaat mensupları ve bilgi sahibi diğer mahallî sakinler ile sözlü tarih mülakatları ve çevre incelemesi yapılmış, toplanan veriler kaydedilmiştir. Mevcut olduğu veya saklanabildiği ölçüde Köy Nüfus Defteri ve Köy Evlenme Defteri gibi mahallî resmî belgeler ile köy sakinlerince tutulmuş veya muhafaza edilmiş başka yazılı belgeler incelenerek değerlendirilmiştir. Ayrıca, imkân bulunduğu ve izin verildiği hâllerde mahallî nüfus müdürlüklerinin kayıtlarına da bakılmıştır. Ancak gayet önemli olmalarına rağmen nüfus müdürlüklerindeki bu kayıtların pek çoğundan, genellikle hem fevkalade gayri müsait şartlarda muhafaza edilmeleri hem de anlaşılabilir bir sebeple araştırmaya kapalı tutulmaları dolayısıyla gereği gibi istifade edemedik. Aynı durum araştırmacılara kapalı olan tapu kayıtları için de geçerlidir.

Çalışmamızın en temel yazılı veri kaynaklarını, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet arşivlerinin teşkil ettiği şüphesizdir. Tartışılmaz önemlerine rağmen bu kaynaklar, muazzam hacimleri, son derece geniş fonlara dağılmış olmaları, konumuza ilişkin olarak sistematik bilgi kaynağı olmamaları ve nihayet önemli bir kısmının henüz araştırmaya açılmamasıyla çok ciddi problematikleri de beraberlerinde taşımaktadırlar. Konumuzla ilgili gerek merkezî gerekse mahallî mahiyette gayet önemli bir miktarda resmî arşiv malzemesinin, önceki dönemlerde muhtelif sebeplerden ortadan kalkmış olduğu malumdur. Kaldı ki iki yüzyıl aşkın bir süreye yayılan göçlere ve iskâna ilişkin kayıt tekniğinin de kusursuz olduğunu söylemek mümkün değildir. Her göç ve iskân vakası mutlaka belgelere yansımadağı veya bu belgeler bize ulaşmadığı (yahut biz bulamadığımız) gibi, belgelerde yer alan her iskân bilgisi de bu yerleşimin gerçekleştiği mânâsına gelmemektedir. Meselâ, Türkiye'de hâlen mevcut Kırım Tatar veya Nogay muhacir yerleşimlerinin pek

- 1 Peter Alford Andrews, *Ethnic Groups in the Republic of Turkey*, Wiesbaden, 1989. Eserin Türkçe tercümesi olarak çıkan yayın ise (Peter Alford Andrews, *Türkiye'de Etnik Gruplar* [İstanbul, 1992] [Çev. Mustafa Küpüşoğlu]) tercüme yetersizliğinin yanı sıra, pek çok kısmın keyfî olarak atılması nedeniyle hiçbir şekilde akademik kullanıma uygun mahiyette değildir. Kitabın orijinalinin 659 sayfa olmasına karşılık Türkçe "tercüme"sinin 320 sayfadan oluşması bile durumun vahameti hakkında fikir vermeye yeterlidir.
- 2 Henryk Jankowski, "Crimean Tatars and Noghais in Turkey", *Türk Dilleri Araştırmaları*, no.: 10 (Ankara, 2000), ss. 113-131.

çoğunun başlangıç kaydını bulmak mümkün değildir. Ancak kayıtlarda gözüksün ya da gözükmesin, bu insanlar gelmiştir ve hâlen de oradadırlar.

Diğer taraftan, falan yere filan cemaatin iskân edilmiş olduğuna dair mevcut belgelerdeki kayıtlar, (eğer mümkünse) belgeler silsilesinin tamamı takip edilmediği ve mahallinde teyit edilmediği takdirde çok yanıltıcı olabilmektedir. Zira sözü edilen cemaatin oraya iskânı yönünde niyet veya karar olsa dahi, o topluluk herhangi bir sebepten oraya yerleşmemiş yahut yerleşse bile kısa bir süre sonra günümüze yansıyan hiçbir iz bırakmadan başka yere göçmüş olabilmektedir. Aynı şekilde, muhtelif sebeplerden muhacir grupları yanlış başlıklar altında gösterilebilmektedir. Bu meyanda, meselâ “Çerkes muhacirleri” yahut “Tatar muhacirleri” gibi genel yahut muğlak üst başlıklar altında zikredilen toplulukların, gerçekte hangi etnik unsurlardan oluştuğu her zaman anlaşılmadığı gibi, bir topluluk da başka bir isimle kayıtlara geçebilmekteydi. Esasen, ilgili Osmanlı memurlarının çoğunun hiç de âşinâ olmadıkları ve pek çok alt gruba ayrılan büyük sayıdaki muhacir kitlelerini karıştırmalarında şaşacak bir şey olmamalıdır. Yine, büyük bir muhacir kafilesi içinde gelen ana kitleden farklı etnik gruplar da büyük grupla birlikte adlandırılabilmekteydi. Öte yandan, Osmanlı Devleti’ne göç ettikten sonra, önce Rumeli’ne iskân olunan, sonraki dönemlerde buradan ikinci, hatta üçüncü göç ile Anadolu’ya gelen Kırım Tatar, Nogay ve Kafkasyalı muhacirler de “Rumeli muhacirleri” üst başlığı altında anılabilmekteydi. Bu çalışmamızda araştırdığımız birçok Kırım Tatar muhacir köyü, kayıtlarda bunların geliş mahallerine bakarak “Rumeli (yahut Bulgaristan veya Romanya) göçmenleri” tarafından kurulmuş köyler olarak geçmektedir. Bu bakımdan, şimdiye kadar göçlere ilişkin yapılmış birçok çalışmada görülen uygulamanın aksine, mevcut Osmanlı belgelerindeki verilerin çok ciddi bir tenkit ve kontrol süzgecinden geçirilmeleri zarurîdir. Hiç şüphesiz ki bu gibi problematikler, Osmanlı arşiv belgelerinin konumuz için kritik önemi haiz ve hayatî bilgileri hâvî olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Araştırmamızda sözlü tarih verilerinin toplanması ve değerlendirilmesi büyük bir yer tutmaktadır. Zaten mevcut arşiv belgelerinin ve diğer maddî materyalin dolduramadığı boşlukları başka türlü doldurabilmek de kabil değildir. Ancak zamanın tahribat ve tahrifatına azamî ölçüde açık olan sözlü tarih verilerinin, bu çok riskli ve bütünüyle subjektif mahiyetinin daima idrakinde olarak, mümkün mertebe bunları kayıtlı verilerin ve mantığın süzgecinden geçirmeye çalıştık. Diğer taraftan, sözlü tarih ve kültür verilerinin canlı kaynaklarının, tabîî olarak daha ziyade yaşlı nesillerin mensupları olmaları dolayısıyla, bu verilerin çok geç olmadan kayda geçirilebilmesi, âdeta zamana karşı bir yarış gerektirmektedir. Ne yazık ki bu yarış kazanamadığımız pek çok hâl olmuştur. Zaten sözlü tarih verilerinin çok daha bol olduğu önceki onyıllarda bu bilgilerin derlenememiş olmasıyla, bunlara ulaşabilme şansımız ebediyen ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Kritik önemi haiz kaynak kategorilerimizden bir diğerini de mezartaşları teşkil etmektedir. Araştırmamıza konu olan köylerin, muhacirlerden önceki geçmişi ve muhacirlerin yaklaşık olarak ne zaman gelmiş olabilecekleri gibi hususlarda başka bilgi ve delillerin olmadığı çoğu hâlde, buralarda mevcut mezartaşları üzerindeki yazı ve işaretlerden yegâne kaynaklar olarak yararlandık. Nogaylara ait olan mezartaşları üzerindeki tamgalar ise bu halkın kabile yapısı ve dağılımlarının belirlenmesi açısından birinci derecede önemlidir. Ne yazık ki gerek Kırım Tatar gerekse Nogay muhacir köylerinde eski mezarlıkların çoğunun sağlam bir şekilde muhafaza edilebildiklerini söyleyebilmek mümkün değildir. İlgisizlik, hırsızlık, sorumsuzluk ve cehalet gibi sebeplerden yok olan eski mezartaşlarıyla beraber, bulundukları köylerin ve oradaki yerli ve göçmen toplulukların tarihleri hakkında başka bir yerde bulunmayan bilgiler de yok olmuşlardır.

Çalışmamız boyunca, gerek muhacirlerin Türkiye’de yerleştikleri gerekse Kırım ve Balkanlardan (Romanya, Moldova, Bulgaristan, Yunanistan ve Makedonya) ayrıldıkları kasaba ve köy isimleriyle bunların statülerindeki idarî ve siyasî değişiklikleri tespit önemli bir problematik teşkil etmiştir. Söz konusu bütün ülkelerdeki toponimlerin, siyasî sebeplere bağlı olarak son iki yüzyıl içinde radikal şekilde ve defalarca de-

ğışıklığe uğraması, büyük karışıklıklara ve belirsizliklere yol açmaktadır. Bu konuda yararlandığımız yayın ve çalışmaların bibliyografyasını ayrıca sunduk. Bununla birlikte, bu genel bibliyografya içinde yer almayan, ancak pek çok spesifik toponim için başvurduğumuz dar veya farklı kapsamlı özel çalışmalar ve yayınlar da bulunmaktadır. Bunlar meyanında, bilhassa Osmanlı dönemi vilayet salnamelerini zikretmek gerekir.

Araştırmamızda konumuza giren ve tespit edebildiğimiz istisnasız bütün köylerde bilfiil saha çalışması (ekspedisyon) yürütmeyi esas aldık. Nitekim burada yer alan yüzlerce köyün kesinlikle tamamına, bizzat (pek çok hâlde birden fazla kere) gidilmiş olup oralarda, tarafımızdan gerek sözlü tarih çalışması gerek sağıt araştırması ve gerekse mevcut mahallî kayıt değerdendirmeleri yapılmış bulunmaktadır. Bunlar arasında, yerinde araştırma yaptığımız, ancak neticede çalışma kapsamımıza girmedini gördüğümüz için burada yer vermediğimiz sayısı yüzü aşkın başka köyler de vardır. Bu husustaki bütün titizliğimize rağmen, Türkiye'nin muhtelif yerlerinde, belirlediğimiz Kırım Tatar veya Nogay köy yerleşimi kriterlerine şu veya bu şekilde uyan, ancak varlığından henüz haberdar olamadığımız başka köylerin de bulunduğunu kuvvetle tahmin ediyoruz. Bu muhtemel eksiklikten dolayı sorumluluğumuzu kabul etmekle birlikte, araştırmamızın bizim tespiti muvaffak olamadığımız bu gibi köylerin belirlenmesi için hiç değilse bir vesile olacağını ümit etmekteyiz.

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DEKİ KIRIM TATAR VE
NOGAY KÖY YERLEŞİMLERİ

KIRIM TATARLARI VE NOGAYLAR

Kırım Tatarları adını verdiğimiz toplum Kırım Hanlığı'nın aslı halkı olarak teşekkül etmiştir. Altın Orda İmparatorluğu'nun dağılma süreci içinde, onun vârislerinden biri vasfıyla XV. yüzyılın ilk yarısında tarih sahnesine çıkan Kırım Hanlığı, varlığının sonuna kadar kendisini Altın Orda'nın meşru devamı olarak görmüştür. En azından VI. yüzyıldan itibaren Kırım Yarımadası'na ve Karadeniz'in kuzeyindeki muazzam bozkırlara gelen muhtelif Türk halkları, özellikle de XI. yüzyıl sonrasında buralara hâkim olan Kıpçaklar (Kumanlar), Altın Orda İmparatorluğu ile Asya'dan bu taraflara gelen Türk kabileleri, Kırım dâhilinde Türkleşen veya Müslümanlaşan diğer unsurlar, Anadolu ve Rumeli'nden gelerek Kırım'a yerleşen (esas itibarıyla Oğuz koluna mensup) Türk olan veya olmayan Müslüman gruplar, Kırım Hanlığı bünyesinde ve sonraki dönemde karışarak özgün bir halk meydana getirmişlerdir. Bu halkı "Kırım Tatarları" olarak adlandırıyoruz. Tamamı Müslüman olan ve Türk dillerinden birini konuşan bu halk, kökenlerindeki pek çok farklı özelliği de önemli ölçüde günümüze kadar yaşatmıştır. Nitekim modern dönemde gayet güçlü bir ortak kimlik altında birleşilmesine rağmen, gerek bölgelere göre bariz şive farklılıkları gerekse fizyonomik çeşitlilikler, hatta tarihteki göçebe veya yerleşik hayat tarzlarının getirdiği folklorik ve sosyolojik özellikler, mevcudiyetlerini korumuş ve Kırım Tatar toplumunun kültürel karakterini belirlemiştir. Nihayet, modern "Kırım Tatar" kimlik kavramının hiçbir şekilde primordial veya ırkî mahiyette olmayıp kültüre ilişkin olduğunu vurgulamak gerekir. Bütün etnik/millî kavramlar gibi, bu da "oluşmuş ve tamamlanmış" değil, "zaman içinde oluşmakta olan" bir kavramdır.

Kırım Hanlığı'nın kalbi Kırım Yarımadası olmakla birlikte, devletin sınırları; Kırım'ın yanı sıra yarımada'nın kuzeyindeki "Kıpçak Bozkırları"nın yani Deşt-i Kıpçak'ın, Besarabya'nın güneyindeki Bucak'tan Kuzey Kafkasya'ya kadar uzanan –kısmen Kuban havzasıyla birlikte– önemli bir kısmını da içine almaktaydı. Kırım'ın Yalıboyu tabir edilen güney kıyı şeridinin Kefe, Sudak, Yalta, Kerç ve Yenikale gibi yerleşim yerleri ve çevrelerini içine alan kısmı ise 1475-1774 yılları arasında "Kefe Sancıağı (sonra Eyaleti)" idarî yapısıyla doğrudan Osmanlı hâkimiyeti altındaydı. Aslı unsuru ve halkının çoğu tartışmasız "Kırım Tatarları" olan, ayrıca dil, gelenek ve kültür bakımından Kıpçak Türk/Müslüman özelliklerini taşıyan ve kökeni Orta Çağ'a dayanan Kırım Hanlığı, elbette ki ne bir millî devlet ne de millet-devletti. Hanlığın tebaası ise Müslüman Türk çoğunluğun yanında Karaylar, Kırımçaklar, (Elen dilli) Rumlar, (Türk dilli) Urumlar, Ermeniler, (Hristiyan ve Slav dilli) Kazaklar ve "Çerkesler", yani Adigeler gibi unsurları da ihtiva etmekteydi. Köken olarak çok daha geniş coğrafyalardaki muhtelif Türk topluluklarının parçalarını bünyesinde taşıyan Kırım Tatarları ise Kırım Hanlığı'nın özgün şartları içinde ve iç farklılıklarını da yaşatarak günümüze kadar varlığını sürdüren bir halk olarak ortaya çıkmıştır.

Bazen genel "Kırım Tatar" kavramının kapsamı içinde, bazen de dışında ele alınan Nogaylar ise Kırım Hanlığı'nın Müslüman Türk tebaasının çok önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Esas olarak Kırım Yarımadası'nın kuzeyindeki bozkırlarda göçebe yahut yarı göçebe yaşayan Nogaylar, "asıl" Kırım Tatarlarının yani yarımada dâhilinde yaşayanların çok yakın ilişkide bulunduğu, daha doğrusu iç içe geçtiği bir halktır.

Bir Müslüman Kıpçak Türk halkı olan Nogayların bu isimle tarih sahnesine çıkışları, muhtelif kabilelerin bir lider etrafında toplanmaları, yani onun "ulus"unu teşkil etmeleriyle gerçekleşmiştir. Altın Orda

İmparatorluğu'nda, XIV. yüzyılın son çeyreğinde, Toktamış Han'ın hâkimiyetine karşı Timur'un desteğiyle harekete geçen devletin güçlü şahsiyeti Edige, Altın Orda halkının bir kısmını idaresi altına almıştı. Edige'nin ölümünden sonra oğulları arasında paylaşılarak yönetilmeye devam edilen bu kabileler birliği, Mangıt kabilesine izafeten "Mangıt Ulosu" olarak tanınmıştı. Ancak Mangıtlar, çok sayıda Kıpçak Türk (yahut Türkleşmiş) kabilenin dâhil olduğu bu federasyonun yalnızca bir bölümüydüler. İdil (Volga) Nehri'nin doğusundaki bozkırlarda teşekkül eden Mangıt Ulosu, XV. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren göçebe devleti mahiyetinde bir siyasî varlık olarak "Nogay Ordası" diye adlandırılmış ve Altın Orda'nın haleflerinden birini teşkil etmiştir. Böylece söz konusu birliğe dâhil olan kabileler, günümüze kadar bir üst isim olarak Nogaylar diye tanımlanmışlardır. Bununla birlikte, Mangıtlar da dâhil, bu kabilelerin ancak bazı kolları Mangıt yahut Nogay Ordası'na girmiş ve bu kabilelerin diğer kolları o dönemde ve günümüzde pek çok başka Türk halkı içinde bulunagelmıştır.

İlk teşekkülü döneminde Nogay Ordası'nı oluşturan göçebe kabileler, Türkistan'ın kuzeyinde, Cem (Emba) ve Yayık (Ural) nehirleri arasında yayılmaktaydılar. Nogay Ordası'nın yayıldığı arazi, XV. yüzyıl içinde tedricen genişleyerek kabaca, batıda Samara Nehri'nden ve İdil (Volga) Nehri'nin ağzından doğuda Yayık, Cem ve Sır-ı Derya nehirlerine, kuzeyde de Tümen taraflarına kadar uzanmıştı. Esasen teşekkülünden itibaren güçlü ve istikrarlı bir merkezî yapıya malik olmayan ve bir kabileler konfederasyonu manzarası arz eden Nogay Ordası, bu özelliklerini varlığının sonuna kadar korumuştur.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında İdil (Volga) Nehri'nin doğu tarafına yönelik Rus ilerleyişi, İdil ve Yayık havzalarında meydana gelen muazzam kıtlık ve nihayet iç siyasî çekişmeler, Nogay Ordası için sonun başlangıcı oldu. Neticede, perişanlık içindeki büyük bir Nogay kitle "Kırım tarafına", yani İdil'in batı yakasına geçerek Kabarda'nın kuzeyinde ve Azak Denizi boyunca yer alan Kırım Hanlığı hâkimiyeti altındaki bozkırlara yayıldı. 1559 yılında vuku bulan bu göçten sonra, İdil'in batı tarafındaki Nogay kitleleri "Kıçı Nogay" (Küçük Nogay), İdil'in doğusundaki eski yurtlarında kalan Nogaylar ise "Ulu Nogay" olarak adlandırıldılar. XVII. yüzyılın ilk yarısında Ulu Nogay'a dâhil bir kısım kabileler, Rusya hâkimiyetini bilfiil yahut nominal olarak tanıdılar. Bunu kabul etmeyen bazıları da İdil'in batısına, yani "Kırım tarafı"na geçti. Böylelikle, genel olarak "Nogay" adı verilen Kıpçak Türk kabilelerinin büyük kısmı, XVI.-XVIII. yüzyıllar arasında Kırım Hanlığı'na dâhil oldu. Şurasını kaydetmek gerekir ki zaten Kırım Hanlığı bünyesinde en baştan beri yer almış pek çok Kıpçak ya da diğer Türk kabileleri de, ya Nogay Ordası'nı oluşturmuş olan kabilelerin diğer kolları ya da onlarla yakından ilişkili toplumlardı. Bugün "Nogay" dediğimiz halkın ataları, bu isimle yahut alt kabile isimleriyle tarihin muhtelif dönemlerinde Kırım Yarımadası'na yerleşmişler ve böylelikle "Kırım Tatarı" dediğimiz halkın çok önemli bir kısmının temelini teşkil etmişlerdi.

Her ne kadar "Nogay" genel üst başlığı altında toplanan kabileler grubunun tarihi yayılışı, Türkistan'dan Doğu Avrupa'ya kadar uzansa da, nihai tahlilde Türkiye'ye göç eden "Nogaylar"ın çok büyük kısmı, Kırım Hanlığı'nın parçası ve onun "Tatar" ahalisinin mütemmim cüzleri olanlardır. Diğer bir ifadeyle, günümüzde Türkiye'de yaşayan Nogayların hemen hepsinin ataları Kırım Hanlığı'nın tebaasıydı ve yaşadıkları yerler de hanlığın topraklarıydı. Kırım Hanlığı hâkimiyeti altında da çoğunlukla yerleşik hayat tarzı içinde olmayan bu Nogay kabileleri Osmanlılar, Ruslar ve başkaları tarafından hanlığın bütün Türk dilli Müslüman tebaası gibi daha ziyade "Tatar" yahut "Nogay Tatarı" olarak adlandırılmışlardır. Nogaylar, Kırım Hanlığı'nın hayatî unsurlarını oluşturuyorlardı. Nitekim Kırım Hanlığı halkı ve ordusu Nogaylar olmaksızın tasavvur edilemezdi.

Şu hâlde, Kırım Hanlığı bünyesinde, hatta sonrasında kim "Kırım Tatarı" yahut "Kırımlı", kim ise "Nogay" olarak tanımlanabilirdi? Kaba bir ayrımla hanlık devrinde Kırım Yarımadası'nda az çok yerleşik hayat düzeni içinde yaşayan Türk ve Müslümanlar "Kırım Tatarı", hanlığın yarımada dışında, anakaradaki geniş arazilerinde esasen hayvancılığa dayalı göçebe bir hayat sürdüren ve yine Türk ve Müslüman olma-

rına rağmen yarımada dakilerden bir ölçüde farklı özgün kültürü ve lehçesi olanlar ise “Nogay” olarak adlandırılabilirler. Ancak temelde yanlış olmamakla birlikte, bu tasnif de kesin ve her zaman geçerli olmaktan uzaktır. Nihayetinde, Kıpçak bozkırlarından Kırım Yarımadası’na gelip yerleşik hayata geçen her “Nogay”, teknik olarak “Kırım Tatar” hâline gelmekteydi. Nitekim Kırım Yarımadası dâhilindeki kuzey bölgesinde yer alan bozkır (Çöl) bölgesinin yerli halkı olan, dillerinde ve fizyonomilerinde bariz Kıpçak özelliklerini taşıyan Kırım Tatarları, günümüzde dahi halk arasında “Nogay” olarak adlandırılmaktadırlar.

Elbette ki bugünkü tarif ve anlayışlara göre “Kırım Tatarı” ve “Nogay” olarak adlandırdığımız halklar arasında birçok açıdan bazı keskin farklılıklar ve bunların derin bir geçmişi vardır. Ancak bu iki halkın tartışamayacak derecede bariz ortak kökenleri, tarihleri ve özellikleri de ortadadır. Bu bakımdan tarihî açıdan kime “Kırım Tatarı” yahut “Tatar”, kime de “Nogay” deneceğini veya bunların tarihin muhtelif dönemlerinde kendilerini ne olarak adlandırdıklarını belirleyebilmek hiç kolay değildir. Kaldı ki pek çok Türk halkı (yahut başka halklar) için geçerli olduğu üzere, günümüzde “Kırım Tatarı” veya “Nogay” (yahut şu cümleden “Türk”) olarak tesmiye edilen halkların ataları, kendilerini yüzyıllardan beri daima bu şekilde kimliklendirmedikleri gibi başkaları da onları daima bu isimlerle anmamıştır.

Muhakkak olan husus, bugün “Kırım Tatar” veya “Nogay” adını taşıyan halkların her ikisinin de Müslüman ve –esas itibarıyla Kıpçak ağırlıklı– Türk dili konuşan halklar olduğudur. Birçok açıdan bakıldığında –pek çok Türk “dili”nde olduğu gibi– her iki toplumun konuştuğu, iki ayrı dil olmaktan ziyade az çok farklı aynı dilin iki lehçesidir. Bu iki halkın ve alt gruplarının lisanlarının bütün farklılıklarını kabul ettikten sonra dahi söz konusu iki lehçenin ayrı iki dil şeklinde görülmesindeki aslı sebebin saf linguistik faktörlerden ziyade, siyasî motifler ve gelişmeler olduğunu hatırlamak gerekir.

1783’te Rusya’nın Kırım Hanlığı’nı ilhakını takip eden 20-30 yıl içinde, Kıpçak bozkırlarındaki Nogayların bir kısmı o zaman için Osmanlı hâkimiyetinde kalan Besarabya, Dobruca ve Kuban Nehri’nin güneyi gibi bölgelere göçmüşler; diğerleri ise genellikle Rusya hükûmeti tarafından Kıpçak bozkırlarında, Kuban’ın Rusya tarafında kalan kısmında, Beştav-Stavropol bölgesinde, Kumu Nehri boyunca ve başka yerlerde iskâna icbar edilmişlerdir. Bunlardan Kırım Yarımadası dâhiline girerek orada yerleşenler de olmuştur. Rusya hâkimiyetinde kalan Nogayların büyük kısmı, XIX. yüzyılın ikinci yarısı içinde Osmanlı İmparatorluğu’na göç etmişlerdir. Osmanlı Devleti’ne göçen Nogayların bir bölümünün Kuban yahut Beştav taraflarından gelmiş olması, genellikle Türkiye’de bu Nogayların “Kafkasya kökenli” oldukları yönünde yaygın bir yanlışlığa da yol açagelmıştır. Günümüzde Rusya Federasyonu bünyesindeki Dağıstan Muhtar Cumhuriyeti içinde bir grup Nogay’ın yaşaması ve burada belirli bir özel yönetime sahip olmaları da bu yanlışlığı artırmıştır.

Bu kitapta, birçok yerde “Kırım Tatarı” ibaresi Kırım Hanlığı’nın bütün Türk/Müslüman soylu varislerini içine alacak şekilde kullanıldı. Yani, kökeni Kırım Yarımadası’na dayanan “Kırım Tatarları” da, bu yarımada nın ister içinde ister dışında ama her hâlükârda çok yakın bir coğrafyada yaşamış olsun, esasta aynı kültüre ve tarihe mensup olan “Nogaylar” da, zaman zaman “Kırım Tatarı” başlığı ve kimliği altında ifade edildi. Esasen, hele muhâceret şartlarında, birçok hâlde bu iki toplumun birbirinden ayırt edilebilmesinin hiç kolay olmadığı, hatta ayrı ele alınmalarının düpedüz bir zorlamayı gerektireceği fark edildi. Dahası, kimliklerini muhafaza ettikleri ölçüde bu toplumların kendilerini öteden beri, –birtakım farklılıkların tamamen şuurunda olmakla birlikte– temelde aynı halk grubuna mensup olarak kabul ettikleri, dışarıdan ise her iki toplumun da yaygın olarak “Tatar” üst başlığı altında görüldükleri müşahade edildi. Bununla birlikte, özellikle sosyolojik ve folklorik farklar ve gerçekliklerin ortaya konması gerektiğinde “Kırım Tatarı” ve “Nogay” kavramları ayrı ayrı kullanıldı. Ayrıca Türkiye’deki yahut Türkiye dışındaki Kırım Tatarları ve Nogaylar için tek başına “Tatar” ibaresini –üst kimlik / başlık olarak dahi– kullanmak, anakronikliği, büyük ölçüde muğlak oluşu ve Kazan (İdil-Ural) Tatarlarıyla karıştırılması gibi sakıncalarından dolayı kesinlikle uygun görülmedi.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NA (TÜRKİYE'YE) GÖÇLER

Kırım'dan ve Kırım Hanlığı'na ait diğer bölgelerden Türkiye'ye göçler, esas olarak Rusya İmparatorluğu'nun Kırım Hanlığı'nı ortadan kaldırarak topraklarını kendi hâkimiyetine aldığı 1783 yılından itibaren başlamıştır. Bu tarihten sonraki göçler siyasî ve sosyal şartların mecbur bırakmasıyla meydana gelmiş muazzam kitle hareketleri mahiyetindedir. Kırım'ın ve Kıpçak bozkırlarının, hatta Türkiye'nin kaderini temelden etkileyen bu göçlerin tesirleri pek çok açıdan günümüzde de canlılığını korumaktadır. Bu bakımdan, çalışmamızda “göç” olarak adlandırdığımız esas olgu, Kırım Tatarlarının ve Nogayların XVIII. yüzyılın son çeyreğinde başlayan vatanlarını kitlesel terk hareketleridir.

Bununla birlikte, hiç şüphesiz ki 1783 öncesinde de Kırım'dan ve Kıpçak bozkırlarından gelerek Osmanlı (yahut bugünkü Türkiye Cumhuriyeti) topraklarına sayısız grup ve fert yerleşmiştir. Nihayetinde, konumuz olan ülkelerin birbirleriyle siyasî, coğrafi, dinî ve etnik ortaklık yahut yakınlıkları düşünülürse, yüzyıllar içinde bu gibi hareketlerin gerçekleşmiş olması çok tabii karşılanmalıdır. Ancak bu gibi ferdi veya küçük çaplı göçlerin büyük çoğunluğu tarihî kayıtlarda yer almadığı yahut günümüze yansımadağı gibi, bunların varlıklarını hatırlatacak izlerin çoğu da zaman içinde ortadan kalkmıştır. Yine de bugünkü Türkiye Cumhuriyeti arazisi üzerinde, Kırım'dan gayet eski tarihlerde gelmiş insanlara ait muhafaza edilebilmiş bir takım veriler mevcuttur. Meselâ, XIV. yüzyılın son çeyreğinde Altın Orda Hanı Toktamış Han tarafından Kırım'dan kalabalık bir Kıpçak grubunun (o dönemde henüz Osmanlı hâkimiyetinde olmayan) Kars ve Iğdır havalisine iskân edildiğini biliyoruz. Günümüzde Iğdır, Kars, Erzurum ve başka illerde tanınmış ve çok geniş bir sülale olan Hatunoğulları, daha Kırım Hanlığı kurulmamışken bölgeye yerleştirilen bu insanların soyundan gelmektedir. Hatunoğulları, bu geçmişlerini saygıyla hatırlamaktadırlar.¹

1390'larda, Altın Orda'nın Timur'dan aldığı büyük darbeden sonra yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan “Tatar” unsurlardan bazıları, Balkanlara göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu gibi topluluklardan biri Toktamış Han'ın kumandanlarından Emir Aktav ile beraberindekilerdir. Osmanlı Devleti'ne sığınan ve –doğruluğu hayli şüpheli olmakla birlikte– yaklaşık yüz bin kişiden oluştuğu söylenen bu “Tatar”lar Edirne, Filibe ve Rodop Dağları havalisine iskân edilmişlerdi.² Muhtemelen Emir Aktav'ın cemaatinden olan “Bozapa Tatarları” da bugünkü Türkiye sınırları dâhilinde kalan Çorlu, Vize, Kırkkilise (Kırklareli) ve Hayrabolu'ya bağlı 21 köye yerleştirilmişlerdi.³ Rumeli'ndeki Altın Orda devrine uzanan bu “Tatar” iskân geçmişinden günümüze bazı toponimlerden başka bir iz kalmamıştır.

1 Rüştü Hatinoğlu, *Hatinoğlu Aile Tarihçesi*, Ankara, 1989, ss. 30-31; Nihat Çetinkaya, *Iğdır Tarihi*, İstanbul, 1996, s. 75.

2 M. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul, 1957, s. 17.

3 Age, s. 89. Günümüzde Edirne'nin Süloğlu ilçesine bağlı Tatarlar köyü, büyük ihtimalle bu sözünü ettiğimiz “Tatarlar”ın yaşamış olduğu ve adını onlardan alan bir köydür. Köyün en azından XVI. yüzyılda mevcut olduğunu biliyoruz. Age, s. 121. Köy, muhtemelen bir önceki yüzyılda, belki daha öncesinde kurulmuştu. Bu köyde, günümüzde hem buranın kurucusu olan “Tatarlar”ın ahfâdından hem de muhâcir Kırım Tatarlarından hiç kimse yaşamamaktadır.

Altın Orda'nın mirasçısı olan Kırım Hanlığı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun XV. yüzyılın son çeyreğinde ittifaka girmesini müteakip, Kırım'dan ferdî olarak Osmanlı topraklarına gelen pek çok kimse oldu. Zaten Kırım Hanlığı 1475'ten itibaren Osmanlı İmparatorluğu'na himaye antlaşması ile bağlı ve iki devlet arasında çok özel başka bağlar da olduğundan, en azından XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üç yüzyılı aşkın bir süre içinde, her iki devletten karşılıklı olarak sayısız ferdin yekdiğerine seyahat etmiş, orada çalışmış ve yerleşmiş olduğu izahtan varestedir. Kaldı ki Kırım'ın Yalıboyu kesimindeki pek çok yerleşim yeri Osmanlı Kefe Sancağı'nın (sonraları eyalet) parçaları olarak doğrudan doğruya Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı idiler. Bu durum, Kırım ile Osmanlı İmparatorluğu arasında geliş gidişleri elbette çok artırmıştır.

Burada çoğu zaman gözden kaçan bir husus, Osmanlı İmparatorluğu'ndan da sayısı hiç azımsanmayacak miktarda her dinden fert ve grubun, en azından XV.-XVIII. yüzyıllar içinde Kırım'daki gerek Kırım Hanlığı topraklarına gerekse Kefe Sancağı yahut Eyaleti arazisine daimî olarak yerleşmiş olduğudur. Meselâ, Kırım Hanlığı'nın Karasu (Karasubazar) kazasının XVII.-XVIII. yüzyıllara ait şer'iyye sicillerinde, başka yerlerden gelip bu kazaya yerleştikleri zikredilen muhtelif şahısların geldikleri yerler arasında Trabzon, Sinop, Erzurum, Konya, Tosya, Edirne, Ayıntab (Antep), Bolu, Amasya, Giresun, Kastamonu, Diyarbakir, Safranbolu, Çorum, İzmit, Tokat, Tırnova ve Girne yer almaktadır. Yine dışarıdan gelerek aynı kazaya yerleşmiş kimselerin etnik köken itibarıyla Türk, Arap, "Çerkes" (yani Adige ve diğer Kafkas kavimlerinden), Kürt, Laz, Çingene, Kıbtî, "Acem" (Fars yahut Türk), Rum, Ermeni, Yahudi ve Leh gibi Müslüman ve gayri Müslim oldukları gösterilmektedir.⁴ Karasu şehrinin aynı dönemdeki mahalleleri arasında Çorum, Acem, Kıbtîyân, Rum ve Ermeni gibi adlar taşıyan mahallelerin kaydedilmiş olması da dikkat çekicidir.⁵ Şer'iyye sicillerinde, bir kimsenin yahut grubun adının ancak bir dava vesilesiyle, yani ârızı olarak zikredilmiş olacağı hatırlanacak olursa, bu sicillerde bahsi geçmesine gerek olmamış farklı yerden gelmiş ve farklı etnik gruplardan pek çok insanın sadece Karasu'da değil, Kırım'ın her köşesinde meskûn olduğuna şüphe edilemez. Kırım'a yerleşmiş bu gibi unsurlardan Müslüman olanlar, zaman içinde Kırım Tatarlarının etnik terkiibine dâhil olmuşlardır.

Kırım Tatar orduları, –elbette ki bu bünyeye mensup olan Nogaylarla birlikte– üç yüzyıl boyunca Osmanlı sınırlarının hemen her tarafında ve birçok yabancı ülkede Osmanlı ordusuyla yan yana savaştı. Barış zamanında da Kırım ve Osmanlı toprakları arasında daima canlı ticarî münasebetler vardı. Tamamı Müslüman olan Kırım Tatarları ve Nogaylar hacca gitmek için Osmanlı topraklarından ve muhakkak İstanbul'dan geçerlerdi. Başta İstanbul'dakiler olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'ndaki maarif müesseseleri, kuzeydeki Türk ve Müslümanları her zaman cezbederdi. Din, bilim, askerlik, devlet idareciliği, ticaret gibi meslekleri dolayısıyla veya şahsî sebeplerle sayısız Kırım Tatarı, Osmanlı ülkesinin muhtelif yerlerine geçici veya daimî olarak yerleşmişti. Bunlar arasında Osmanlı mülkî, ilmî, askerî, iktisadî ve içtimâî hayatında fevkalade temayüz eden insanlar da çıkmıştır. Başta Mehmed Süreyya'nın tanınmış eseri *Sicill-i Osmânî* olmak üzere Osmanlı ricalinin biyografilerinin veya künyelerinin yer aldığı her kitapta bu gibi sayısız isme rastlamak mümkündür.⁶

4 Nuri Kavak, "Kırım'ın Karasu Kazası 1683-1744 (Şer'iyye Sicillerine Göre)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, 2007, ss. 119-120; Zeynep Özdem, *Kırım Karasubazar'da Sosyo-Ekonomik Hayat (17. Yüzyıl Sonlarından 18. Yüzyıl Ortalarına Kadar)*, Ankara, 2010, s. 41.

5 Ömer Bıyık, "Osmanlı Yönetiminde Kırım (1600-1774)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2007, ss. 134-140.

6 Ünlü Osmanlı biyografilerinden Bursalı Mehmed Tahir'in, Kırımlı âlim, tarikat şeyhi, edebiyatçı ve tarihçileri konu alan eserinde, hâl tercüme verili zevatin çoğu henüz Kırım Hanlığı'nın mevcut olduğu yüzyıllar içinde Osmanlı Devleti'ne yerleşerek burada faaliyet gösteren, eser veren ve vefat eden kimselerdir. Bursalı Mehmed Tahir, *İdare-i Osmâniyye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, İstanbul, 1335 [1916-1917]. Eserin Latin harflerine transkripsiyonları

Ferdî gelişlerin yanı sıra, bazı küçük Kırım Tatar grupları da Osmanlı hâkimiyeti altındaki Rumeli, Anadolu ve Suriye'ye gelip yerleştiler. Şu cümleden, Trakya'nın bugün Türkiye sınırları dâhilinde kalan kısmında böyle yerleşimler olduğu görülmektedir. Meselâ, Sultan II. Mehmed'in 1475'te Kırım'ın Yalıboyu kesimini Osmanlı hâkimiyeti altına almasını müteakip bir grup Kırım Tatarı'nı Babaeski'ye bağlı Karahalil köyüne yerleştirdiği anlatılmaktadır.⁷ 1511 tarihli Hersekzâde Ahmed Paşa vakfiyyesinde ise o zamanlar Keşan'a bağlı olan "Kırmı" (sonraki adıyla Tatarlar) köyü zikredilmektedir.⁸ Eğer köyün her iki ismi de doğru kaydedilmiş veya okunmuş ise burasının evvelce gelmiş ve kökeni açık olarak bilinmeyen birtakım "Tatarlar" tarafından değil, gerçek mânâda Kırım Tatarları tarafından teşkil edildiği söylenebilir. Yine Keşan kazasındaki XVI. ve XVII. yüzyıllara ait kayıtlarda, köylerde yaşayanlar arasında Kırmı olarak zikredilen şahıslara rast gelinmektedir.⁹ Benzer durumun çevre vilayet ve kazalar için de geçerli olması şaşırtıcı değildir. Meselâ, Rodosçuk'a (bugünkü Tekirdağ) ait 1550 ve 1631 tarihli kayıtlarda bu şehirde bir "Molla Kırmı" vakfı bulunduğu ve bunun çevresinde Kırım'dan gelme birçok sakinin yaşadığı gösterilmektedir.¹⁰ Gelibolu kasabası içinde de "Kırmı Hızır" adlı bir mescit ile bu mescidin çevresinde aynı ismi taşıyan bir mahalle bulunduğunu 1519 tarihli tahrir kayıtlarından öğrenmekteyiz.¹¹

Osmanlı memleketi sınırları içinde en azından XVI. yüzyılda "Kırmı" adıyla varlığını bildiğimiz ilgi çekici bir gruba da Halep Türkmenleri arasında rastlanmaktadır. Halep Türkmen boylarının 1552 yılına ait tahrir defterinde İnallu taifesine bağlı cemaatler arasında "Kırmı" (Kırmı) cemaati de zikredilmektedir. Adı geçen deftere göre, vergiye tâbi 14 hanesi olan bu cemaat 85 (erkek) kişiden oluşmaktaydı.¹² Söz konusu cemaat Türkmenlerin Eymür boyu içinde yer almaktaydı.¹³ Hakkında başka herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız bu cemaatin kökeninin gerçekten de Kırım'a mı dayandığını, hatta burada "Kırım" ibaresi ile kast olunanın Kırım Yarımadası mı, yoksa bir dönemde bu adla anılmış başka bir coğrafi mevki veya kavram mı olduğunu söyleyebilmek –en azından bizim araştırmalarımızın ışığında– mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte, eğer gerçekten de bunlar Kırım kökenli ise, böylesine erken bir devirde Kırım'dan gelerek Halep Türkmenleri içine karışmış bir kolun gayet ilgi çekici bir vaka olacağı açıktır. Benzer bir duruma da XVI. yüzyılın ortalarında Sivas sancağındaki bir Türkmen cemaatinde rast gelinmektedir. Buradaki Türk-

işin bakınız, Bursalı Mehmed Tahir, "Kırım Meşâhiri", Haz. Hasan Aksoy, *İslâm Medeniyeti*, Cilt: V, no.: 4 (Ekim 1982), ss. 67-87; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlılar Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, Haz. Mehmet Sarı, Ankara, 1990.

- 7 Nazif Karaçam, *Efsaneden Gerçeğe Kırklareli*, Kırklareli, 1995, s. 675. Bu ifadeyi belgelerle teyit etmek mümkün olmamıştır. Her hâlükârda, Karahalil kasabasında bugün ne çok eski dönemlerden kalma ne de XIX. veya XX. yüzyıllarda gelmiş Kırım Tatarı yaşamaktadır. Ancak günümüzde, köy halkından hiç kimse tarafından bilinmemekle birlikte, en azından XVIII. yüzyılın son çeyreğinde, muhtemelen de bu dönemin hem öncesinde hem de sonrasında, bu köyde Kırım hanlık hanedanı olan Geraylara ait bir çiftlik bulunmaktaydı. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Bundan sonra BOA olarak gösterilecektir), İstanbul, *Cevdet-Eyâlat-ı Mümtâze*, Dosya no.: 14, Gömlek no.: 685.
- 8 M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı*, İstanbul, 1952, ss. 391-392; Mehmet Serez, *Tekirdağ ve Çevresi Vakfiyeleri*, Tekirdağ, 1993, s. 40. Köy, 1530 tarihli tahrir defterinde de Keşan'a bağlı olarak zikredilmektedir. *370 Numaralı Muhâbebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I*, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 53. Burada köyün ismi "Kıngı" olarak da okunabilecek şekilde yazılmıştır.
- 9 İbrahim Sezgin, "17. Yüzyılda Keşan Kazasında Yerleşme ve Nüfus", *Keşan Sempozumunu*, İstanbul, 2006, s. 246.
- 10 Agron İslami, "1579 Numaralı Rodosçuk (Tekfurdağı) Şer'iyye Sicilinin Traskripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 2010, s. 37; İlber Ortaylı, "Türkiye'de Kırmı Aydınlar", *Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım*, Ankara, 2003, ss. 62-63.
- 11 *75 Numaralı Gelibolu Livâsı Mufassal Tahrir Defteri (925/1519)*, Cilt: I, Ankara, 2009, ss. 72, 176.
- 12 Işıl Bostancı (Işık), "Halep Türkmenleri (Boy ve Oymaklar)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 1998, ss. 58, 72.
- 13 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: III, Ankara, 2009, s. 1437.

menlerin Salur boyu bünyesindeki Karakeçili koluna dâhil Demircili cemaati aynı zamanda “Kırım” adıyla da anılmaktadır;¹⁴ bunun Kırım Yarımadası ile ne ölçüde ilgili olduğunu belirleyebilecek durumda değiliz.

Belki de yukarıda sözünü ettiğimiz cemaatlerle alakalı olabilecek bir yer adına Malatya civarında rast gelmekteyiz. XVI. yüzyılda Malatya kazasının Kasaba nahiyesine bağlı köyler arasında “Kırmı” adlı küçük bir köy zikredilmektedir.¹⁵ Günümüzde –en azından bu isimle– mevcut olmayan bu köyün isminin nereden geldiğini açıklayabilecek bilgilerle karşılaşmadık.

Kırım Hanlığı döneminde, Kırım’daki ve Kıpçak bozkırlarındaki açlık ve siyasî kargaşa ortamında Osmanlı topraklarına iltica eden fert ve gruplar olmuştur. XVI. ve XVII. yüzyıllarda böyle birçok açlık ve kıtlık dönemleri yaşanmıştır. 1560’ta Kıpçak bozkırlarındaki açlık felaketi üzerine çok sayıda Kırım Tatarı ve Nogay, Turla (Dnyester) Nehri’ni geçip Akkerman ve Dobruca taraflarına gitmiştir. Buralarda asayişin bozulmasından korkan Osmanlı yönetimi bunun önüne geçilmesini istiyordu.¹⁶ Hatta birtakım fırsatçılar açlık çeken bazı Kırım Tatarlarını ele geçirip esir olarak satmaya kalkışınca İstanbul’dan mahallî idarecilere, böylelerinin derhâl idam edilmesi ve Kırım Tatarlarının da serbest bırakılması emri gitmiştir.¹⁷ 1578’de çekirge istilasıyla Azak bölgesinde ekinlerin mahvolması üzerine hayvanlarına otlayacak yer kalmayan Nogaylar, büyük bir açlık felaketi yaşamışlardır. Bundan kaçan Nogayların Silistre, Niğbolu ve Vidin sancaklarına giderek kendilerini ve aile fertlerini esir olarak sattıklarından dahi söz edilmektedir.¹⁸ 1609’da da bir kısım Kırım Tatarları ve Nogaylar, açlıktan kaçarak Osmanlı Devleti’nin Tuna Nehri ağzındaki topraklarına sığınmışlardır.¹⁹ Böyle açlık ve benzeri afetlerle ileride de karşılaşıldığına şüphe yoktur. Bu şekilde XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlıların Rumeli topraklarına sığınan Kırım Tatarlarının ve Nogayların²⁰ söz konusu yerlerde kalıcı olup olmadıklarını yahut aynı şekilde Anadolu topraklarına geçip geçmediklerini bilmiyoruz. Ancak en azından bir kısmının Rumeli’nde kalarak bilhassa Dobruca havalisinde asıl göçler dönemi öncesinde de mevcut olan “Tatar” nüfusuna katılmış olması muhtemeldir. Şu cümleden olarak, Rumeli’ne “eski dönemde”, yani hanlık devrinde gelen Kırım Tatarlarının ve Nogayların çoğunun da, XIX. ve XX. yüzyıllarda vuku bulan Rumeli’nden Anadolu’ya göçlerle bugünkü Türkiye topraklarına yerleştiklerine hükmedilebilir.

Bugünkü Türkiye Trakya’daki erken dönem, yani 1783 öncesi Kırım Tatar yerleşimlerinin çok önemli bir kısmı Kırım Hanlığı’nın başındaki Geray Hanedanı mensuplarıyla ilişkilidir. XV. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti tarafından Geray Hanedanı’nın pek çok mensubuna çiftlikler tahsis edilerek bunlar Rumeli’nde iskân edilmiş ve bu uygulama zaman içinde yaygınlaşmıştır. Rumeli’ne iskân edilen Geraylar çoğunlukla sultanlardan²¹ oluştuğu gibi, bunların yanında tahttan indirilmiş hanlar da bulunmak-

14 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: II, Ankara, 2009, s. 620.

15 Dönemin kayıtlarına göre, Kırmı köyünde 1520’de 13 hane, 1530’da 12 hane ve 1560’ta da 27 hane bulunmaktaydı. Göknur Gögebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560)*, Malatya, 2002, s. 220.

16 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560), <Özet ve Transkripsiyon>, Ankara, 1993, ss. 377, 390-391, 403-404, 576.

17 Age, ss. 640, 649, 682.

18 Lütfi Güçer, *XVI.-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul, 1964, ss. 10-11.

19 Age, s. 19.

20 Sözü edilen dönemlerde “Kırım Tatarları” ve “Nogaylar” ayrımının aslında hayli anakronistik ve suni olduğu, arada kesin bir çizgi bulunmadığı ve bu halkların aidiyetleri belirlenirken “etnik” değil sosyal, coğrafi ve siyasî ayrımların geçerli olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

21 Kırım Hanlığı geleneklerinde hanlık şehzadesi Geraylar “Sultan” unvanını taşımakta ve bu durum Osmanlı Devleti tarafından da tanınmaktaydı. Osmanlı Devleti dâhilinde, Osmanlı hanedanı mensupları (bizzat padişah ve daha ziyade kadınlar) dışında, isimlerinin sonuna “Sultan” ibaresi eklenme hakkına sahip yegâne sülale Geraylardı.

taydı. Kırım Hanlığı'na getirilen Geraylar da çoğu hâlde Rumeli'ndeki çiftlik yahut ikametgâhlarından Bahçesaray'a yollanırlardı. Balkanlardaki bu Geray toprakları, bugünkü Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya ve Türkiye (Trakya) arazileri üzerinde yayılmaktaydı. Bunun yanı sıra, bazı Gerayların da Ege adalarına sürgün edildikleri biliniyor. Hanlık yapmış veya yapmamış birçok Geray, buralarda, meselâ Rodos ve Sakız adalarında yaşamış ve ölmüştür. Sadece XIX. yüzyılda Rumeli'nde yaşayan Gerayların sayısı yüzlerle ifade edilmektedir.²² Elbette, çoğu Kırımlı olan maiyetleri de Geraylarla birlikte yaşamaktaydı ki bunlar, söz konusu havalilerde kayda değer bir nüfus teşkil etmiş olmalıydılar. Kırım Hanlığı'nın ortadan kaldırılmasından sonraki onyıllar içinde de Gerayların bazı Kırım muhacirlerini Rumeli'ndeki çiftliklerinde maiyetlerine aldıkları bilinmektedir.²³ Rumeli'nde Geraylara tahsis edilmiş çiftlik ve köylerin bir kısmı günümüzdeki Türkiye Trakya'sı dâhilinde kalmaktadır. Buna misal olarak, Hayrabolu'ya bağlı Kileci, Bacdar-ı Kebîr ve Bacdar-ı Sağır,²⁴ Çatalca'ya bağlı Subaşı, Saray'a (Saray-ı Vize) bağlı Dumanca, Örenli, Edirköy, Vize'ye bağlı Çakullı, Çorlu'ya bağlı Paşaköy/Pınarbaşı, Kızılağaç'a bağlı Yenibeyli, Silivri'ye bağlı Kadıköy ve Karamurat gibi köy ve çiftlikler zikredilebilir.²⁵ Günümüzde söz konusu yerleşim yerlerinden birkaçında Geraylara ait bazı maddî kalıntılar mevcut olmakla ve soyu Geraylara dayanan kimselere rast gelinmekle birlikte, buralarda, o dönemlerden kalma herhangi bir Kırım Tatar cemaati görülmemektedir.

Hiç şüphesiz ki 1783 öncesi Osmanlı topraklarına Kırım'dan vuku bulmuş münferit ve küçük ölçekli göçlere ait deliller sadece Trakya'da bulunmamaktadır. Meselâ, Muğla'nın Yerkesik beldesinde yaşayan ve hâlen kendilerini "Tatarlar" olarak adlandıran bir grup, kökenlerini XVII. yüzyılın ilk yarısında buraya Ese Paşa tarafından yerleştirilen Kırım Tatarlarına bağlamaktadır.²⁶ Aynı şekilde Anadolu'nun Karadeniz kıyılarına muhtelif sebeplerle XVI.-XVIII. yüzyıllar arasında yerleşmiş Kırım Tatarlarının izine bugün dahi rastlamak mümkündür.²⁷ Eski mezarlıkların ve belgelerin çoğunun yok olması, bunun delillerinin çok büyük bir kısmını ortadan kaldırmış olsa da kalan önemli ipuçları vardır: Sinop'taki korunabilmiş Osmanlı dönemi mezartaşlarının incelenmesi bu konuda ilginç örnekler ortaya çıkarmıştır. Bunlar arasında, XVIII. yüzyıla ait ve "Kırımî", "Kefevî", "Kerşî" gibi sıfatlar taşıyan birçok kişinin mezar taşı mevcuttur. Kaldı ki bu mezartaşlarından bir kısmı XVI. yüzyılda buraya gelen Kefe doğumlu Şeyh Mahmud Çelebi Efendi el-Kefevî ile ilişkili olan Kefevî (Kefeli) Camii'nin haziresinde bulunmaktadır.²⁸

Sadece Karadeniz boylarında değil, geniş Osmanlı coğrafyasının akla gelmeyecek köşelerinde dahi Kırım kökenli böyle fert veya gruplarla karşılaşmak şaşırtıcı olmamalıdır. Ancak sözünü ettiğimiz bütün bu

22 1840 tarihli ve Rumeli'nde meskün Gerayları gösteren bir Osmanlı resmi belgesi için bakınız, Ali Karaca, "Giraylar (1440-1840)", *Bir*, no.: 7 (İstanbul, 1997), ss. 103-109.

23 Meselâ, 1811 tarihli bir belgede İzzet Geray Sultan'ın Kırım muhacirlerinden Murteza Mirza ve 16 adamını Hayrabolu'daki çiftliğinde maiyetinde bulundurduğu görülmektedir. BOA, *HAT*, Dosya no.: 983, Gömlek no.: 41648.

24 Caferzâde Mehmet Tefrik [Selen], *Tarihte Hayrabolu ve Çevresi*, Haz. Aydın Oy, Tekirdağ, 1989, s. 54.

25 Nicole Kançal, "Kırım Hanlarının İmar Faaliyeti ve Mezar Taşları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, 1997, ss. 12-13.

26 Ünal Türkeş, *Muğla İli Toplum Yapısı Araştırmaları (1)*. "Yerkesik", İstanbul, 1971, s. 52. Ese (İsa?) Paşa'nın kim olduğunu tespit edemedik.

27 Şu cümleden olarak, Samsun'un Asarcık ilçesine bağlı Kılavuzlu köyünde yaşayan ve hemen tamamı Kırımlı soyadını taşıyan ailelerin, Kırım Hanlığı'nın son dönemlerinde Anadolu'ya göçenlerin soyundan geldikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bu muhacirlerin inşa ettirdikleri bilinen Kılavuzlu köyü Büyük Camii'nin kalaslarının birinde hicrî 1180 (miladî 1766-1767) tarihinin yer alması, -eğer bu kalas başka bir yerden nakledilmemişse- bunların en geç XVIII. yüzyıl ortalarında köye yerleştiklerini göstermektedir.

28 Bu mezartaşları arasında, XIX. yüzyılın ilk yıllarında Kırım'dan Sinop'a göç eden Ali Bey isminde bir kimseden inen ve aynı yüzyılda Sinop'un en önemli sülalelerinden olan Kavîzâdelere ait de birçok mezar taşı bulunmaktadır. Sinop'taki bu mezartaşlarının mahiyeti ve üzerlerindeki metinler için bakınız, Jean-Louis Bacqué-Grammont ve Nicholas Vatin, "Stéae Turcicae VI. Stéles Funéraires de Sinop", *Anatolia Moderna. Yeni Anadolu*, Cilt: III, Paris, 1992, ss. 105-207.

“erken” göçler, nihayetinde şahsî yahut konjonktürel sebeplere bağlı, demografik açıdan kritik denilemeyecek boyutlardaki nüfus hareketlerinden ibarettirler.

Kırım’dan Osmanlı İmparatorluğu’na kitle göçleri, Rusya’nın Kırım Hanlığı’nı ortadan kaldırdığı 1783 yılı ve sonrasında gerçekleşmişse de hanlığın mevcudiyetinin son 10-15 yılında vuku bulan göç hareketleri, esasen Kırım’ın bağımsızlığını kaybetmesine giden yolun parçalarıdır. Nitekim Rusya ve Osmanlı imparatorlukları (ve dolayısıyla Kırım Hanlığı) arasında 1768-1774 yıllarında vuku bulan savaş, bu savaş esnasında 1771’de Rus ordularının Kırım’a girmesi, 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığı üzerinden Osmanlı himayesinin kaldırılması ve nihayet Kırım Hanlığı’nda bunu takip eden yaklaşık on yıllık iç savaş ve Rus işgalleri dönemi, Kırım’da muazzam ölçüde tahribata ve kaosa yol açmıştır. Bu ortamda, 1770’lerin başıyla 1783 arasında, Kırım’dan Osmanlı İmparatorluğu’na münferit ve küçük gruplar hâlinde göç yahut ilticalar olmuştur. Bu gibi mülteciler arasında Geray Hanedanı’nın birinci derecede mensuplarının neredeyse tamamı ve bazı önde gelen bey ve mirzalar ile bunların kalabalık maiyetleri de bulunuyordu. Bunlar, her ne kadar şartların olumlu yönde değişmesiyle bir müddet sonra vatanlarına geri dönmeyi ummaktaysalar da gelişmeler tam tersi yönde olacak ve Osmanlı topraklarında kalıcı olarak ikamete mecbur kalacaklardı.

Rusya’nın 1783’te Kırım’ı resmen ilhakıyla birlikte, daha ilk anlardan itibaren Rusya İmparatorluk idaresi Kırım’ı, Kırım Tatarlarından temizleme ve yerlerine Hristiyan (tercihen Rus veya Slav) kolonistler iskân etme planlarına girişti. İlk iş olarak, Kırım üzerindeki Rusya hâkimiyetine karşı tavırlarıyla bilindikleri için öncelikle istenmeyen unsurlar olarak görülen pek çok mirza ve diğer şahıslarla, Geray Hanedanı’nın birinci derecedeki üyelerinden Kırım’da kalanlar yarınmadan çıkarılarak Osmanlı İmparatorluğu’na sürüldüler. Bunlara geleceklerinden endişe eden başka Kırım Tatarları da kendi rızalarıyla katıldılar. Böylelikle, Kırım Tatarlarının kitleler hâlinde vatanlarını terk ederek Osmanlı İmparatorluğu’na göç etmeleri süreci de gerçek mânâda başlamış oldu. Kırım Hanlığı’nın yıkılışından Osmanlı İmparatorluğu’nun ortadan kalkışına kadarki dönem içinde Kırım’dan dışarı göç eden Kırım Tatar muhacir kabilelerinin yöneldikleri istikamet, başka bir ülke değil, daima Osmanlı toprakları olmuştur. “Qarşı” ve “Aq Topraqlar” ibareleri hep göçer konu olan Osmanlı topraklarını ifade etmiştir.

Kırım Tatarlarının göçleri, 1783’ü takip eden yaklaşık 150 yıl boyunca hemen hemen kesintisiz olarak devam etmiştir. Göçer, belirli dönemlerde çok büyük göç dalgaları hâlini alırken aradaki yıllarda da münferit ve küçük gruplar şeklinde sürmüştür. En baştan itibaren, çoğu Rusya idarecisi, Kırım Tatarlarının Kırım’ı terk etmelerini kendi açılarından fevkalade hayırlı bir gelişme olarak görmüştü. Yalnızca dev göç dalgalarının yarınmada ekonomisini perişan ettiği bazı hâllerde, Rus devlet yetkililerinin göçlerin durdurulması yahut hızının kesilmesi için birtakım çabalar gösterdikleri müşahade edilmiştir. Şüphesiz ki göçer, Rusya İmparatorluğu’nun Kırım Tatarlarına çoğu zaman uyguladığı siyasi, dinî, ekonomik ve sosyal sahalardaki baskılar veya sınırlamalarla doğrudan ilişkilidir. Bu gibi baskıların özelliikle Osmanlı Devleti ile Rusya İmparatorluğu arasında savaşın söz konusu olduğu zamanlarda yoğunluk kazandığı ve savaşların hemen akabinde göç dalgalarının ortaya çıktığı görülmektedir.

Rusya İmparatorluğu’nun Kırım Tatarlarını Kırım’dan topyekûn Rusya içlerine sürmek yahut onları cebren Hristiyan yapmak gibi planlarının olduğu yönünde söylentilerin çıkması veya artması da kitle göç hareketlerini ateşleyen faktörler arasında yer almıştır. Her ne kadar çoğu zaman bu gibi söylentilerin aslı olmasa da, neticede Kırım Tatarlarının Kırım’dan ayrılmasıyla Rusya idarecilerinin nihai tahlilde arzu ettikleri bir olgu gerçekleşmekteydi. Bu ise söz konusu söylentilerin hiç değilse bir kısmının düpedüz provokasyon olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Kaldı ki bu söylentiler bütünüyle temelden mahrum da değildi. Nitekim bazı Çarlık yetkililerinin Kırım Tatarlarının tamamını veya bir bölümünü Kırım dışına sürmek

yönünde gerçekten de tasavvurları olmuş, ancak bunlar şartların veya imkânların elvermemesi dolayısıyla uygulanamamıştır.²⁹ Kırım'da Müslümanları cebren Hristiyan yapma teşebbüslerine hiçbir zaman girişilmemiştir. Ancak önceki yüzyıllarda Kazan (İdil-Ural) Tatarları arasında böyle uygulamaların gerçekleşmesi, XIX. yüzyılda İdil-Ural havâlisinde Müslümanlara yönelik Ortodoks Hristiyan misyoner faaliyetlerinin artması, Rusya'nın hâkimiyet kurma savaşının devam ettiği Kafkasya'ya ilişkin benzeri rivayetlerin yayılması ve nihayet 1840'lardan, bilhassa Kırım Savaşı'nın sona ermesinden itibaren Rus Ortodoks Kilisesi'nin Kırım'a "Hristiyanlığın beşiği" imajının verilmesi maksadıyla devletin de desteğini alan yoğun bir kampanyaya girişmesi³⁰ pek çok Kırım Tatarı'nı derin endişelere sevk etmekteydi.

Nihayet, toplum psikolojisi de göçlerin gidişatında büyük rol oynuyordu. Esasen halkı, gerçek ya da algılanan, hangi sebepten olursa olsun, bir kere göç için ayağa kalktığında durdurmak çok zor olmaktaydı. Komşularının veya yakınlarının göç ettiğini gören ailelerin "Herkes göç ediyor, artık biz de kalamayız" ifadesinde ortaya konan ruh hâliyle fazla düşünmeksizin göçe girişmeleri gayet yaygın görülen bir durumdu. XIX. yüzyıl boyunca, hem Kırım Tatarları hem de Kırımlıların yakından takip ettikleri, başta Kafkasya'dakiler olmak üzere Rusya hâkimiyetindeki diğer Müslüman halklar için Osmanlı İmparatorluğu'na göçün bütünüyle alışılmış bir olgu hâline gelmesi bu psikolojiye büyük katkıda bulunmaktaydı. Bu durumda, Kırım'da kalan Kırım Tatarlarının pek çoğu kendilerini âdeta göç için sıralarını bekleyen insanlar şeklinde görmeye başladılar. Zaten göçlerle Kırım'daki Kırım Tatar nüfusu azaldıkça geride kalanlar, kendilerini daha büyük baskı ve çaresizlik içinde hissediyorlardı.

Göçlerin istikameti ve şekli, konjonktüre ve göçmenlerin yaşadığı yerlere göre değişiklik arz etmiştir. Osmanlı kara sınırlarının henüz coğrafi olarak Kırım'dan fazla uzak olmadığı XIX. yüzyıl başlarına kadarki dönemde, Kıpçak bozkırlarında yaşayan Nogaylar ve bazı Kırım Tatarları, genellikle bir nehir geçerek o zamanlar resmen Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Bucak veya Dobruca'ya yahut Kuban'ın güneyine giriyorlar ve böylelikle fiilen göç etmiş oluyorlardı. Sonraki dönemlerde söz konusu bölgeler Osmanlı hâkimiyetinden çıktıkça bunların ikinci, hatta üçüncü kereler elde kalan Osmanlı topraklarına göçleri gerekecektir. Bu arada, en baştan itibaren Kırım'dan deniz yoluyla Rumeli ve Anadolu'daki Osmanlı topraklarına göçler de olmaktaydı. Esasen zamana ve şartlara göre muhtelif maceralı göç rotaları olmakla birlikte, XIX. ve XX. yüzyıllar boyunca eski Kırım Hanlığı topraklarından Osmanlı İmparatorluğu'na muhacir taşıyan en yaygın yolun deniz yolu olduğu görülmektedir. Çoğu zaman oldukça emniyetsiz deniz vasıtaları kullanılmak suretiyle, münferit veya kabileler hâlindeki Kırım Tatar muhacirler, İstanbul'a yahut Karadeniz kıyısındaki diğer Osmanlı şehirlerine ve kasabalarına çıkmaktaydılar. Bu arada bazı gemilerin Karadeniz'in dalgalarına dayanamayarak yolcularıyla beraber battığı veya karaya oturduğu biliniyor.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasındaki yıllarda, Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na ilk kitle göç dalgası 1792-1793 yıllarında gerçekleşti. Bunu 1802-1803, 1812-1813 ve 1830'lu yıllardaki dalgalar takip etti. Ancak asıl muazzam göç dalgaları, 1853-1856 Kırım Savaşı esnasında ve sonrasında meydana geldi. Bu savaşta, Osmanlı orduları müttefikleri olan İngiltere, Fransa ve Sardinya kuvvetleriyle birlikte Kırım Yarımadası'na çıktı. Kırım Yarımadası üzerinde cereyan eden, bir yılı aşkın süren muharebeler neticesinde Kezlev, Sevastopol (Akyar), Balaklava, Kerç ve Yenikale gibi önemli yerleşim yerleri Müttefik güçlerin eline

29 S. Lapitskaya, "Zavoevanie i kolonizatsiya Krıma tsarizmom", *İstoričeskiy jurnal*, no.: 7 (Haziran 1937), s. 52; B. M. Volfson, "Emigratsiya Krımskiy tatar v 1860 g.", *İstoričeskie zapiski*, no.: 9, (Moskova, 1940), ss. 186-187.

30 Hristiyanlığın, yarımada da daha havariler döneminden itibaren ulaştığı ve X. yüzyılda Rusların burada Hristiyan oldukları iddialarının ön plana çıkarıldığı "Kırım'ın Hristiyan geçmişi keşfi ve yeniden inşası" projesi ile bunun asıl mimarı Herson ve Tavrida Başpiskoposu İnnokentiy (1800-1857) hakkında bakınız, Mara Kozelsky, *Christianizing Crimea. Shaping Sacred Space in the Russian Empire and Beyond*, DeKalb, Illinois, 2010.

geçti. Aslında, savaş boyunca Müttefiklerin işgali altına giren topraklar, Kırım arazisinin coğrafi açıdan yalnızca küçük bir kesiminden ibaretti. Ancak gerek işgal ettikleri yerlerde Müttefiklerin ve özellikle Osmanlıların Kırım Tatarları tarafından açıkça sempatiyle karşılanmaları gerekse başta Çar olmak üzere Rusya devlet yetkililerinin pek çoğunun bütün Kırım Tatarlarını bilfiil veya potansiyel hainler şeklinde telakkî etmeleri, savaş esnasında ve savaş sonrası yıllarda Kırım Tatarlarının durumunu son derece zorlaştırdı. Nitekim daha savaş sona ermeden 20.000'e yakın Kırım Tatarı, Müttefiklerin elindeki bölgelere iltica ederek oradan deniz yoluyla Osmanlı topraklarına taşındı. Savaşın bitiminden hemen sonraki aylarda en az birkaç bin kişinin daha iştirakiyle bu göç dalgası devam etti.³¹

Ne var ki Kırım Savaşı ile gelen sarsıntının yol açtığı göçler, 1855-1856 yıllarındakilere münhasır kalmayacaktı. Savaş sonrası yıllarda gerek Kırım dâhilindeki Kırım Tatarları gerekse Kıpçak bozkırlarındaki ve Kafkasya'nın kuzeyindeki Nogaylar arasında sosyal ve ekonomik sıkıntılar had safhaya çıktığı gibi, geleceğe yönelik, yukarıda bahsettiğimiz türden endişe verici söylentiler ve beklentiler de çok büyük ölçüde arttı. Nihayet 1859'da Nogaylar, Kırım'ın kuzeyindeki bozkırları tamamen boşaltacak derecede topyekûn göç hareketine giriştiler. Nogayların 1783 sonrasında yerleştiği yahut yerleştirildiği Kafkasya'nın kuzeyindeki muhtelif mahaller de 1859-1860 yıllarındaki bu muazzam göç hareketi ile büyük ölçüde boşaldı.

Nogaylar, Osmanlı Devleti'ne deniz yoluyla ulaşabilmek için Kırım'dan geçmek durumundaydılar. Nogayların Kırım'da bazen birkaç yılı bulan sürelerle beklemeleri, soydaşlarının kitle göçüne bu şekilde şahit olan ve zaten huzursuzluk içinde bulunan Kırım Tatarları arasında da büyük endişe ve hareketlenmeye yol açtı. Böylece Kırım Tatar tarihinin en büyük göç felaketi olan 1860-1861 muhacereti tetiklendi, on binlerce muhacir Rumeli ve Anadolu'ya taşınmaya başladı. Bu durum, Osmanlıların da o zamana kadar karşılaştıkları en kalabalık göç hareketi olarak tarihe geçti. 1865'e kadar Kırım'dan kitle göçü bir ölçüde devam ettiği gibi, evvelce Kafkasya tarafına yerleşmiş olan Nogaylardan önemli bir kısmı da 1860'ların ilk yarısında vuku bulan Büyük Çerkes Göçü yahut Sürgünü'nün bir parçası olarak Osmanlı topraklarına göç etti. Böylece 1859-1865 yılları arasında en az 300.000 Kırım Tatarı ve Nogay vatanını terk edip Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiş oldu. Neticede Nogayların şahsında "Kıpçaklar", yüzyıllardır at koşturdukları Kırım'ın kuzeyindeki "Kıpçak bozkırları"ndan tamamen silinirken Kırım Tatarları, yüzyıllardır ilk defa Kırım'da nüfusun çoğunluğunu kaybettiler. Bu kadar büyük göç dalgaları, bir yandan Kırım'ın ve Kıpçak bozkırlarının aslı halklarının kaderinde son derece yıkıcı bir rol oynarken öte yandan Kafkasya göçleri ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun demografik dengesini de Müslüman nüfus lehine ciddi ölçüde değiştirdi. Gelen muhacirler bilhassa Rumeli, Anadolu ve Suriye bölgelerine iskân edildiler. Gerek yol gerekse iskân şartlarında karşılaşılan sayısız zorluk ve özellikle sağlık problemleri karşısında göçmenler çok büyük can kayıpları verdi. Kırım Tatarları ve Nogaylar, tarihlerindeki en büyük kırıma noktalarından olan 1859-1865 yılları göçünün yarattığı muazzam yıkımın dolaylı ve dolaysız etkilerini müteakip yıllar boyunca da hissedeceklerdi.

1874'te bütün Rusya İmparatorluğu tebaasına, şu cümleden olarak Kırım Tatarlarına da mecburî askerlik mükellefiyetinin getirilmesi, gerek askerlik esnasında Müslümanca olmayan şartlarda yaşamak gerekse savaş hâlinde başta Osmanlılar olmak üzere diğer Müslümanlara karşı silah kullanmak zorunda kalma endişelerini taşıyan Kırım Tatarlarında, nispeten küçük olmakla birlikte yeni bir göç dalgasının ortaya çıkmasına yol açtı. 1890'larda ve 1900'lü yılların başında tekrar göç dalgalarıyla karşılaşıldığı gibi, I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar geçen dönemde Kırım'dan Osmanlı topraklarına yine münferit ve küçük gruplar

31 1853-1856 Kırım Harbi esnasında ve hemen sonrasında, Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne vuku bulan göçlerin hikâyesi için bakınız, Hakan Kırımlı, "Emigrations from the Crimea to the Ottoman Empire during the Crimean War", *Middle Eastern Studies*, Cilt: XLIV, no.: 5 (Londra, Eylül 2008), ss. 751-773.

hâlinde göçler devam etti. Kıpçak bozkırlarından Kafkasya'nın kuzeyine ve bilhassa Kuban taraflarına yerleştirilen Nogaylardan bazıları da 1880'li yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'na göç ettiler.

Kırım Tatarları, I. Dünya Savaşı'nın ve Rus İhtilâli'nin büyük sarsıntıları içinde, 1917 yılında millî istiklâl yönünde çok önemli adımlar attılar. Bu şekilde ortaya çıkan Kırım Tatar Millî Kurultayı ve onun idaresi, başta Bolşevikler olmak üzere Rus iç savaşının taraflarınca yok edildi. Kırım, 1917-1920 arasında Bolşevik ve anti-Bolşevik Rus silahlı güçleri arasında defalarca el değiştirdi. Bu kanlı arbeye esnasında çaresini bulabilen bazı Kırım Tatarları Türkiye'ye kaçabildiler. Büyük can ve mal kayıplarıyla geçen bu yılları, “Kızıl Terör” ve “Savaş Komünizmi” uygulamalarının yol açtığı yıkım izledi. 1921-1922 yıllarında, Sovyet Rusya'nın birçok bölgesinde benzeri görülmemiş bir açlık felaketinin meydana gelmesiyle beş milyon civarında insan açlıktan hayatını kaybetti. Kırım Yarımadası, açlığın en fecî sahnelerinin yaşandığı yerlerdendi. Bu büyük açlık esnasında canını kurtarabilmek maksadıyla yaklaşık üç bin Kırım Tatarı bulabildikleri teknelerle o esnada İstiklâl Savaşı vermekte olan Türkiye'ye iltica etti.³²

Sovyet hâkimiyetinin kesin olarak kurulmasıyla Kırım'ın dış dünya ile irtibatı büyük ölçüde kesildi ve yurtdışına çıkmak fiilen imkânsız hâle geldi. Ancak 1930'ların başında, Sovyet hükûmeti, Türkiye vatandaşlığı taşıyan Kırım Tatarlarını sınır dışı ederek Türkiye'ye yolladı. Bu Kırım Tatarları, Çarlık devrinde Türkiye'ye göç edip Osmanlı vatandaşlığını almış, ancak daha sonra tekrar Kırım'a dönüp orada yaşamaya başlamış kimselerden oluşmaktaydı. Bu şekilde 1930'ların ilk yarısında Türkiye'ye gelen Kırım Tatarlarının sayısı birkaç bin kişi olmalıdır.³³

II. Dünya Savaşı esnasında, Avrupa'daki Sovyet topraklarının pek çoğu gibi Kırım da Alman orduları tarafından işgal edildi. 1941 yaz aylarından 1944 Nisan'ına kadar süren Alman işgali esnasında pek çok Kırım Tatarı, Nazi yönetimi tarafından cebren “Doğu İşçisi” (*Ostarbeiter*) sıfatıyla çalıştırılmak üzere Almanya'ya götürüldü. Bunların yanı sıra, Sovyet ordusu saflarında askerken Alman ordularına esir düşen ve esarette Almanya safında (*Waffen-SS* birliklerinde) yer almayı kabul eden yahut Kırım'daki anti-partizan birliklerinde görev alan Kırım Tatarları da vardı. Savaş bittiğinde kendilerini Almanya'da bulan bu gibi binlerce Kırım Tatarı'ndan Sovyet güçlerinin eline geçmemeyi başaranlar, Orta Avrupa'daki “Yerinden Edilmiş Kimseler” (*DP: Displaced Persons*) kamplarında kaldıktan sonra, kendileri gibi eski Sovyet vatandaşı olan başka Türk ve/veya Müslüman halkların mensuplarıyla birlikte 1940'ların sonunda mülteci sıfatıyla Türkiye'ye kabul edildiler. Bin kişi civarında olması gereken bu mülteciler,³⁴ Türkiye'ye doğrudan Kırım'dan gelip yerleşen son kitlesel Kırım Tatar göç dalgasını teşkil etmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasını müteakip sınırların yeniden açılmasıyla birlikte, sürgünden Kırım'a dönmeyi başaran Kırım Tatarlarının Türkiye'ye gelişleri de mümkün oldu. 1990'lı ve 2000'li yıllarda, on binlerce Kırım Tatarı ziyaret, ticaret ve eğitim maksatlarıyla Kırım'dan Türkiye'ye gelip gitmiştir. Bunlardan pek çoğu Türkiye'de çalışmakta olduğu gibi, aralarında çok az sayıda da olsa Türkiye vatandaşlığını alıp yerleşenler vardır.

Kırım Tatarlarının bugünkü Türkiye topraklarına göçü her zaman doğrudan Kırım'dan yahut tek seferde olmamıştır. Konunun bir de Rumeli'nden ikinci göç boyutu vardır. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda

32 Hakan Kırımlı, “Kırım'da ve İdil-Ural Bölgesinde Açlık ve Türkiye'den Giden Yardım (1921-1922)”, *Belleten*, Cilt: LXXV, no.: 274 (Ankara, Aralık 2011), s. 923.

33 1930'larda, Kırım'dan Türk (Osmanlı) tebaası oldukları için çıkarılan ve Türkiye'ye gönderilen Kırım Tatarları hakkında herhangi bir resmî veri ve akademik çalışma yayımlanmadığından, bu konuda ancak gözlemlerimize dayanan tahminimizi ortaya koyabilmekteyiz.

34 Mevcut bir veriye göre, 1940-1949 yılları arasında Avrupa'daki mülteci kamplarından Türkiye'ye gönderilen –aralarında Kırım Tatarları da bulunan– muhtelif etnik gruplardan mülteci sayısı toplam olarak 2.610 kişidir. Cevat Geray, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskâmı (1923-1961)*, Ankara, 1962, s. 9. Bununla birlikte, herhangi bir sebepten bu rakama resmen dâhil edilmemiş kimseler de bulunabilir.

Kırım'dan göç eden Kırım Tatarlarının yerleştirildikleri Osmanlı topraklarının birçoğu, sonradan muhtelif tarihlerde Osmanlı Devleti'nin elinden çıktı. Bunların en önemlisi, Rumeli toprakları ve bilhassa da Dobruca-Deliorman bölgesidir. Daha önceki göç dalgalarında gelmiş pek çok Kırım Tatar ve Nogay muhacirin de yaşadığı bu bölgeye, özellikle Kırım Harbi'ni (1853-1856) müteakip beş yıl içinde gerçekleşen en büyük Kırım Tatar göç dalgası içinde çok sayıda Kırımlı yerleştirilmiştir. Hele Dobruca, bu göçlerle iyice "Tatarlaşmış" ve buradaki birçok yerleşim yeri –meselâ 1857 yılında Mecidiye şehri– özel olarak Kırım Tatar muhacirler için kurulmuştur.

Ancak göçmenlerin yerleşmesinin üzerinden yirmi yıl bile geçmeden patlak veren "93 Harbi" (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) neticesinde bu topraklar Osmanlı Devleti'nin elinden çıktı. Savaşı sona erdiren Berlin Antlaşmasıyla Dobruca'nın büyük bir kısmı Romanya'nın eline geçerken, bu bölgenin güneyde kalan küçük bir kısmı ile Deliorman, yeni teşekkül eden Bulgaristan Prensliği'ne bırakıldı. Kaldı ki Bulgaristan arazisinin başka pek çok noktasında da Kırım Tatar muhacirlerin iskân edildiği yerler mevcuttu. Böylece, Hristiyan hâkimiyeti altında yaşamamak için vatanlarını terk edip Müslümanların Halifesi'nin ülkesine göç etmiş Kırım Tatarları, kendilerini bir anda, yeniden Hristiyan hâkimiyetinde buldular. Bunlardan bazıları, daha savaş devam ederken çevrelerindeki diğer Müslüman sakinler gibi yaşadıkları köylerden cebren çıkarılmış, hatta bazıları da bu süreç içinde katledilmişti. Bu durumda, Kırım'dan çıkışın üzerinden daha yirmi yıl bile geçmemişken, elde kalan Osmanlı topraklarına yeniden göç başlamıştır. Bazen tekrar göç edilen Osmanlı toprakları müteakip siyasî ve askerî gelişmelerle (1912-1913 Balkan Savaşları gibi) Osmanlıların elinden çıktığından, bir kere daha, yani üçüncü sefer göçün söz konusu olduğu hâller bile olmuştur. 1924'te, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesiyle Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen Müslümanlar içinde evvelce oraya yerleştirilmiş Kırım Tatarları da vardı. Esasen Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan topraklarından Türkiye'ye yönelik her göç hareketi içinde belirli bir miktarda Kırım Tatar muhacir de yer almıştır. Hele Romanya'dan göçlerde Türkiye'ye gelen muhacirlerin çoğunluğunu Kırım Tatarlarının ve Nogayların teşkil etmesi sık karşılaşılan bir durumdur. Balkan ülkelerinden Türkiye'ye göç, şu yahut bu şekilde günümüze kadar devam ettiğinden, buralardan dolayı Kırım Tatar göçü de süregelmiştir. Diğer bir ifadeyle, Kırım Tatar muhacirler ve onların nesilleri, bugünkü Türkiye topraklarına sadece doğrudan Kırım'dan değil, birçok hâlde ilk yerleştikleri yerlerin el değiştirerek yeni bir siyasî kimlik aldığı Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan gibi Balkan ülkelerinden gelmişlerdir. Böylelikle kayıtlara, "Kırım muhacirleri" şeklinde değil, geldikleri Balkan ülkesinin muhaciri olarak geçmişlerdir. Bu durum, onların devlet, çevrelerindeki ve hatta bazen bizzat kendileri tarafından da Kırım Tatarı olarak algılanmalarını zorlaştırmıştır. Bu bakımdan çoğu zaman, hatta günümüze kadar asıl olarak Kırım muhaciri olan bu insanlar, iskân çevrelerinde Romanya yahut Bulgaristan muhacirleri olarak tanınmışlardır. Bunlar, "Tatar" olduklarının iyi bilindiği hâllerde ise meselâ "Romanya Tatarları" olarak adlandırılmışlar, bu da onların Kırım Tatarlarından farklı, ayrı bir "Tatar" topluluğu olduklarının sanılmasına yol açmıştır.

Osmanlı hâkimiyetinden çıkan Rumeli topraklarından elde kalan Osmanlı topraklarına yahut Türkiye Cumhuriyeti arazisine XIX. yüzyılın sonlarından itibaren durmaksızın devam eden Türk, Pomak, Arnavut, Boşnak ve başka Müslüman unsurların göçü içinde ne kadarının eski Kırım Tatar muhacirler olduğu çoğu hâlde belirtilmemiştir. Bazı hâllerde bunlar için "Tatar muhaciri" ibaresi kullanılsa da çoğu zaman kimin Kırım asıllı olduğu ancak tek tek araştırmakla bilinebilir. Dolayısıyla, "ikinci göç" ile Türkiye'ye gelen ve günümüzde de gelmeye devam eden, sayılarının bütün Kırım Tatar muhacirlerin gayet önemli bir kısmını teşkil ettiği aşîkâr olan bu insanların toplam miktarı hiçbir zaman kesin olarak ortaya konamayacaktır.

TÜRKİYE'DE İSKÂN SÜRECİ

Kırım Tatarlarının Osmanlı İmparatorluğu'na göç süreci, en yoğun olduğu dönem itibarıyla yaklaşık 150 yıla, öncesi ve sonrasıyla ise çok daha uzun bir devre yayıldığı için geliş sebepleri, şekilleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda –veya Türkiye Cumhuriyeti'nde– kendilerine tatbik edilen iskân politikaları, yerleştikleri veya yerleştirildikleri yerler ve karşılaştıkları şartlar birbirinden çok farklıdır. Bu insanların Kırım'da yahut Kırım'ın kuzeyindeki bozkırlarda yaşamaktayken de birbirlerinden farklı sosyal ve kültürel yapıları ile hayat tarzları olduğunu hatırlamak gerekir. Nihayet, sözünü ettiğimiz fevkalade geniş zaman diliminin muhtelif dönemlerinde Kırım'ın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, sosyal ve ekonomik şartları da birbirinden çok farklı olmuştur.

Bütün bu sebeplerden, Kırım Tatar göçmenlere yönelik herhangi bir sabit politikadan veya değişmez şartlardan söz edebilmek mümkün değildir. Kesin olarak kaydedilebilecek yegâne husus, XVIII. yüzyıldan günümüze kadar Osmanlı Devleti'ne yahut Türkiye Cumhuriyeti'ne gelen irili ufaklı sayısız göçmen kafilelerinden hemen hiçbirinin geri çevrilmeyerek muhacirlerin ülkeye kabul edildiğidir. Bu durumu, yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet dâhilinde Müslüman unsurların sayısını artırmak için dışarıdan göçmen celbetmek istemesiyle açıklamak mümkün değildir. Gerçekten de Osmanlı Devleti'nin ülke dışından Müslüman –hatta başka dinden– muhacir celbine sıcak baktığı, hatta göçmenleri davet ettiği dönemler olduysa da bunlar daha ziyade istisnâ mahiyettedir. Çoğu hâlde, Osmanlı Devleti kendi iradesi veya beklentisi dışında gerek Kırım'dan gerekse başka yerlerden kitlevî göç hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır. XIX. yüzyılın Osmanlı belgelerinde, ülkeye sığınan muhacirlerin kabul edilmemesinin veya onların burada sıkıntıya sokulmasının “Saltanat-ı Seniyye'nin şânı” ile bağdaşmayacağı hususu kalıplaşmış ifadelerle çok sık vurgulanmaktaydı. Esasen, Osmanlı tarihinde hemen her türlü mülteci ve muhacirin geri çevrilmemesi yönünde köklü ve övünülen bir geleneğin bulunduğu malumdur.

Osmanlı Devleti'nin ülke dışından göçmen celbetme yönündeki istisnâ bir uygulaması, Kırım Harbi'nden hemen sonraki dönemde yaşanmıştır. 1857'de sâdir olan bir irade ile Avrupa'nın her yerinden ve her dinden göçmen davet edilmiş, bunlara bedava toprak ve vergi muafiyeti vadedilmişti. Hatta potansiyel muhacirlere daha iyi ulaşabilmek için söz konusu iradenin tercümeleri yabancı basında da yayımlanmıştı.¹ Ancak o zaman dahi Osmanlı hükûmetinin Kırım'dan yahut başka yerlerden göçmen çekmek için yoğun bir gayret içine girdiği bilinmemektedir. Kaldı ki sözünü ettiğimiz iradenin neşrinin üzerinden henüz birkaç yıl geçmişken Kıpçak bozkırlarından, Kırım'dan ve Kafkasya'dan devasa boyutlarda göç dalgaları başladığında, bunu hiç beklemeden Bâb-ı Âlî zor durumda kalmıştır. Hemen belirtmek gerekir ki Kırım'dan o zamanki ve diğer zamanlardaki göçlerin tamamı, Kırım'ın kendi özgün şartlarının ve dinamiklerinin neticesinde gerçekleşmiş, Osmanlı Devleti'nin bunları başlatıcı rolü olmamıştır. Bu durum, Rusya İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaki diğer bölgeler için de geçerlidir. Yalnızca, Osmanlı

1 Kemal Karpat, *Ottoman Population 1830-1914. Demographic and Social Characteristics*, Madison, Wisconsin, 1985, s. 62.

Devleti'nin 1850'lerin ikinci yarısındaki göçmenlere yönelik gerçekten cömert olan bu tavrının, Kırım'daki ve diğer yerlerdeki mahallî sebeplere bağlı olarak göç etmeye zaten karar vermiş olan Müslümanlara ayrıca ümit verdiği söylenebilir.

Eski Kırım Hanlığı arazisinden kitle göçlerinin başladığı ilk dönemlerden itibaren muhacirlerin iskânında, Osmanlı idarecileri devlet için birtakım mülahazaları göz önünde bulundurmuşlardır. Meselâ, XVIII. yüzyılın sonları ve XIX. yüzyılın başlarında Kırım'dan ve Kıpçak Bozkırları'ndan gelen muhacirlerin bir kısmının Bucak ve Dobruca'ya yerleştirilmesine itina edilmiştir. Güvenlik bakımından netameli olan bu sınır bölgelerinde Kırım Tatarlarından ve Nogaylardan oluşan silahlı birlikler teşkil edilmiş ve bunlar savaş dönemlerinde önemli yararlılıklar göstermişlerdir.

Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenlerin kabul ve iskânlarının gerçek mânâda sistematize edilmesi ise Tanzimat'tan sonra gerçekleşmiştir. O zaman dahi Osmanlı memurları henüz bu konularda ihtisaslaşmış olmaktan hayli uzak bulunmaktaydı. Meselâ, gelen muhacirlerin kimliklerinin tam olarak belirlenmesi ve birbirlerinden ayırt edilmeleri hususlarında Osmanlı yetkililerinin her zaman başarılı olamadıkları, bazen muhacirleri birbirleriyle karıştırdıkları görülmektedir.² Bununla birlikte, muhacirlere –çoğu hâlde bedelsiz olarak– araziler tahsis edilmesi, vergi ve askerlik muafiyetleri tanınması gibi önceki dönemlerde de genellikle geçerli olan uygulamaların, Tanzimat ile birlikte daha düzenli ve esaslı bir hâle getirildiği açıktır. Bu hususta özellikle Kırım Harbi'nin (1853-1856) bir dönüm noktası teşkil ettiğini söylemek yanlış olmaz. Savaş sırasında Müttefik kuvvetlerinin işgali altına giren Kırım topraklarında toplanan Kırım Tatar mülteci ve muhacirlerinin, bilhassa Rumeli topraklarına iskânına ilişkin olarak Silistre Valisi Said Paşa'ya hitaben Bâb-ı Âlî'den gönderilen 3 Mayıs 1856 tarihli talimatname, sonraki uygulamalar için de temel oluşturmuştur.

Söz konusu talimatnamede, Silistre vilayetine gelen ister Müslüman isterse Hristiyan, bütün muhacirlerin on yıl boyunca her türlü vergiden ve yirmi beş yıl boyunca da askerlik kurasından muaf olacakları, bunların bereketli ve elverişli arazilerde kurulacak köylere iskân edilmeleri ve bu köylerin birbirlerine yakınca olması hususları gösteriliyordu. Bu yeni köylerde, muhacirlerden imkânları olanlar yaşayacakları meskenleri kendileri inşa edecekler ve diğerlerinininki devlet tarafından inşa ettirilecekti. Meskenlerin maliyetini düşü-

- 2 Bu konudaki birçok örnek arasında, karakteristik bir vaka olarak Bursa'nın Mihaliç (günümüzdeki adıyla Karacabey) kazasına bağlı Ulubat köyüne yerleştirilen muhacirler gösterilebilir. Döneme ait pek çok Osmanlı belgesinde, 1845 yazında Ulubat'a iskân olunan “Kırım muhacirleri”nden söz edilmektedir. Bu kayıtlarda, söz konusu muhacirlere dağıtılan arazilerle onların vergi ve askerlik muafiyetleri hakkında hayli ayrıntılı bilgiler verilmektedir. BOA, MAD, Defter no.: 8608, 10735, 9780, s. 31; *Kâmil Kepeci*, Özel no.: 7, Genel no.: 3282; *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 106, Gömlek no.: 5370; *Cevdet-Dahiliye*, Dosya no.: 25, Gömlek no.: 1226; *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 73, Gömlek no.: 1394; Dosya no.: 74, Gömlek no.: 1436; Dosya no.: 231, Gömlek no.: 8005; Dosya no.: 120, Gömlek no.: 3005. Ne var ki adı geçen muhacirler gerçekte Kırım Tatarları olmayıp Çerkesler yani Adigelerdi. Nitekim bu göçmenlerin iskânından iki yıl sonra Ulubat köyünü ziyaret eden İskoç seyyah Charles MacFarlane, oradaki göçmen Çerkeslerle görüşüğünü ve bunların Ağustos 1845'te buraya iskân olunduklarını kaydetmektedir. Charles MacFarlane, *Turkey and its Destiny. The Result of Journeys Made in 1847 and 1848 to Examine into the State of that Country*, Cilt: I, Londra, 1850, ss. 409-416. Ulubat'a bu muhacirlerin iskânından on yıl sonrasına ait, köydeki bir arazi ihtilafına dair belgede yine “Kırım muhacirleri”nden söz edilmekte, sadece belgenin bir yerinde “Çerâkise-i merkûmûn” (sözü edilen Çerkesler) ifadesi kullanılmaktadır. BOA, A.MKT.UM., Dosya no.: 214, Gömlek no.: 86. 2008'de Ulubat köyünde yaptığımız araştırmada da köydeki en eski göçmenlerin Adigeler (Kabardeyler) olduğunu ve köyün mevcut en eski mezarlığında da bu Çerkeslere ait baştaşları bulunduğunu tespit ettik. Ulubat'taki (Tuş soyadını taşıyan) yegâne Kırım Tatar ailesi ise Rumeli kökenliydi ve buraya XX. yüzyılın ilk yarısında, Mihaliç'in Güngörmez köyünden gelmişti. Köyde, bu aileden başka herhangi bir Kırım Tatar ailesinin evvelce mevcut olduğuna dair hiçbir işaret veya bilgiye de rastlamadık. Ulubat'taki Adige (Çerkes) muhacirlerin Osmanlı belgelerinde “Kırım muhacirleri” şeklinde zikredilmelerinin sebebi, bunların muhtemelen Kırım'daki limanlardan birinden tekneye binerek İstanbul'a gelmiş olmalarına bağlıdır.

rebilmek için kereste ve sair malzemenin nakli gibi hususlarda çevre köylerdeki yerli ahalinin yardımına da –angarya olmamak şartıyla– müracaat edilecekti. Muhacirlerden ziraatle meşgul olacıklara öküz ve araba ile birlikte tohumluk ve yeni hasat gelene kadar da yemeklik buğday verilecekti. Bu gibi ianeler muhacirlere şimdilik bedelsiz olarak verilmekle birlikte, ileride ekonomik durumları düzeldiğinde bu masrafların devlet hazinesine peyderpey ödenmesi beklenecekti. Ancak bu geri ödemelerin nasıl yapılacağı belirtilmiyordu. Muhacirlerin yaşayacakları köylerde imam ve muhtarlar kendilerinden olacağı gibi, bu köylerden teşkil edilecek nahiye ve kazaların başına da yine muhacirlerden müdür tayin edilecekti.³

Görüldüğü gibi, bu dönemde dışardan göçmen gelmesine sıcak bakan Osmanlı Devleti, muhacirler için gayet alıcınap imkânlar sunmaktaydı. Devlet bu hususta “muhacirlerin beğenecekleri boş alanlara bir an evvel yerleşmelerini ve üretici duruma geçmelerini sağlayarak perişanlıklarına son vermek” şeklinde özetlenebilecek bir çizgi takip etmekteydi.⁴ Her hâlükârda Bâb-ı Âlî’nin çok kısa bir süre içinde karşılaşacağı, 1859’dan itibaren başlayacak muazzam boyutlardaki göç dalgalarını öngöremediği açıktır. O zaman devletin konuya ayırabileceği fonlar, göçün büyüklüğü karşısında yetersiz kalacağından muhacirlere sunulabilen imkânlar da kısıtlanacak ve kâğıt üzerindeki desteğin ancak bir bölümü fiilen yerine getirilebilecekti.

Kırım Harbi sonrasındaki dönemde Osmanlı İmparatorluğu’na gelen muhacirlerin iskân ve iâşe işleriyle esas olarak Ticaret Nezareti ve İstanbul Şehremaneti ilgilenmekteydi.⁵ Asıl iştilgal ve ilgi sahaları farklı olan bu iki kurumun sınırlı imkân ve ihtisasının büyük göçmen kitlelerinin işleriyle uğraşmaya yetmeyeceği kısa sürede ortaya çıktı. 1859’da, Osmanlı Karadeniz limanlarına akmaya başlayan on binlerce Nogay muhacir mevcut sistemi felç etti. Nogaylara bir yıldan az bir süre içinde Kırım Tatarlarının da katılması, bunlarla beraber zaten önemli bir miktar “Çerkes” muhacirin akagelmesi (Adigelerin göçü 1864 Büyük Sürgünü ile zirve noktasını bulacaktır) Osmanlı yetkililerini çok zor durumda bıraktı. Bu durumda, muhacirlerin meselelerini ihtisaslaşmış ve bütünüyle bu işe tahsis edilmiş bir kuruma bırakmak isteyen Bâb-ı Âlî, 1 Ocak 1860 tarihinde Muhacirîn Komisyonu’nu kurdu.⁶ Herhangi bir nezarete bağlı olmayan bağımsız bir kurum statüsündeki Muhacirîn Komisyonu, Osmanlı sınırlarına girişlerinden itibaren muhacirlerin durumuyla ilgilecek, onların nerelere iskân edileceğini belirleyecek ve bunun için gereken kaynakları koordine edecekti. Esasen, mevcut bir muhacir akını krizi karşısında acil çözümler arayışı içinde kurulmuş olan komisyon, zaman içinde daha kalıcı uygulamaların ve politikaların ortaya konulmasına çalışacaktı.⁷ Bununla birlikte, mevcudiyeti boyunca Muhacirîn Komisyonu’nun personeli ve imkânları, özellikle de göçmen dalgalarının büyüklüğü ve sürekliliği karşısında bütün iyi niyetlere rağmen yetersiz kalacaktı.

1860’ların başında Kırım’dan ve Kafkasya’dan gelen muhacirlerin Osmanlı topraklarına varış ve iskânları sürecinde, –sayısız özel durumu ve farklı şartları göz ardı etmeksizin– tipik hâle gelmiş uygulamaları genel çizgileriyle belirtmek mümkündür. Deniz yoluyla gelen muhacirler, genellikle Rumeli’nin ve Anadolu’nun devlet tarafından önceden belirlenmiş Karadeniz limanlarına çıkarlardı. Buharlı gemilerle ve devlete ait deniz vasıtalarıyla yapılan yolculuklarda belirlenmiş limanlara çıkılması kaidesine genellikle uyulurken, bilhassa özel takalar gibi teknelerle getirilen muhacirlerin farklı ve öngörülmemiş sahillere çıkarılmalarıyla da karşılaşılmaktaydı. Pek çok hâlde sahile çıkan muhacirler, geçici veya daimî olarak iskân edilecekleri yerlerin belirlenmesi için bulundukları yerlerde beklemekteydiler. Bu bekleyiş bazen aylarca, hatta yıllarca sürebil-

3 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 343, Gömlek no.: 22622.

4 Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara, 1997, s. 100.

5 Age, ss. 102-103.

6 David Cameron Cuthell, “The Muhacirîn Komisyonu: An Agent in the Transformation of Ottoman Anatolia, 1860-1866”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Columbia Üniversitesi, New York, 2005, ss. 102-103.

7 Age, s. 106.

leceği gibi, bu müddet içinde yetersiz barınma, beslenme ve sağlık şartlarından dolayı büyük perişanlıklar yaşanabilmekte ve ciddi can kayıpları olabilmekteydi. Nihayet merkezden gelen karara göre, muhacirler Rumeli'nin, Anadolu'nun ve Suriye'nin muhtelif yerlerine yerleşmek üzere gönderilirlerdi. Bazı hâllerde iskân için belirlenen yerlerin muhacirlerin yaşamasına uygun olup olmadığı hakkında şu veya bu ölçüde ön araştırma yapılsa da, genellikle o anın imkânlarına göre herhangi bir yere yerleştirilebiliyorlardı. Kimi hâllerde de muhacirler, kendilerine gösterilen yeri beğenmeyerek kendi istedikleri yerlere yerleşmeye teşebbüs etmekteydiler. Bütün bu hâllerde mahallî idarelerle yahut yerli ahali ile çeşitli problemlerin çıktığı sıkça görülmüyordu. Ancak çok daha önemlisi, iskân yerlerinde uygunsuz iklim, tabiat ve sağlık şartlarından dolayı bazen dehşet verici nüfus kayıplarına uğranabilmekte, iskânı müteakip çok kısa bir süre içinde göçmen ahali âdeta kırılıp gitmekteydi.

Muhacirlerin iskânı hususunda, en iyi niyetli ve titiz görünen çabaların söz konusu olduğu hâllerde dahi neticeler çok farklı olabilmekteydi. Bunun karakteristik örneklerinden biri Çukurova bölgesinde yaşananlardır. 1859'da ve akabinde gelen Nogay muhacirleri iskân etmek için Bâb-ı Âlî tarafından Erkân-ı Harp Binbaşısı Tevfik Bey görevlendirilmişti. Adana eyaletinde bu konuda incelemelerde bulunan Tevfik Bey iskâna müsait arazilerin haritasını çıkarmış ve gayet etraflı bir rapor hazırlamıştır.⁸ Gerçekten de Nogaylar bu bölgeye yerleştirilerek günümüzde Ceyhan adını taşıyan ilçe merkezini, Yarsuvat mevkinde ve o isimle bir köy olarak kurdular. Nogay göçmenler Ceyhan Nehri'nin her iki yakasında başka köyler de oluşturdular. Osmanlı hükûmeti iyi niyetle işe girişmiş, hem Çukurova'yı geliştirmek hem de muhacirleri rahat ettirerek onları üretici hâle getirmek için elinden geleni yapmaya çalışmıştı. 19 Şubat 1869'da, yani Çukurova havalisine göçmen iskânının üzerinden yaklaşık on yıl geçtikten sonra, Halep Valisi'nden gelen raporda her şeyin yolunda gittiği, muhacirlerin ziraat ve ticarete alıştıkları, onlar için (bugünkü Ceyhan şehrinde) cami, rüşdiye mektebi, medrese ve hükûmet konağı inşa edilmekte olduğu yazılmaktaydı.⁹ Bölgeyi ziyaret eden ünlü Osmanlı devlet adamı Ahmed Cevdet Paşa da oraların tarım açısından nasıl geliştiğini ve Nogay muhacirlerin "buğdaydan bire yetmiş-seksen ve arpadan bire yüz elliden iki yüze kadar husûle gelen ekinleri kaldırmaktan âciz kaldıklarını" bizzat görmüştü.¹⁰ Muhacirler iskânlarından sonraki birkaç yıl içinde ekonomik önemi büyük olan pamuk tarımına da başladılar.¹¹ Ayrıca Nogay muhacirler, yüzlerce araba imal ederek hem kendilerinin hem de çevre halkının nakliye ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar.¹²

Ne var ki bu tablonun bir de diğer yüzü vardı. Gerçekte, Nogay ve Kırım Tatar muhacirlerin Çukurova'da yaşadıkları, belki de bu halkların muhaceret tarihlerinin en acı sayfaları arasında yer almaktadır. Bir kere, Ahmed Cevdet Paşa'nın da müşahade ettiği üzere, sürekli olarak eşkıyalık vakalarının hedefi olan muhacirler, "eşkıyâ-yı aşâirin tecâvüzâtından kendilerini silâhlarıyla muhâfaza ediyorlardı".¹³ Muhacirlerin maruz kaldıkları eşkıyalık vakaları, onların zaten hiç de kolay olmayan hayat şartlarını daha da dayanılmaz hâle getiriyordu. Bu olaylara, münferit olarak muhaceretin her devrinde ve her bölgede rast gelinmekle birlikte, bilhassa 1860'ların başındaki Nogay muhacirlerin iskân sürecinde, Çukurova'da ve İç Anadolu'da daha sıkça karşılaşılmaktaydı. Hatta buralarda, kendi hâkimiyet ve yaşam alanları kabul ettikleri sahalarla göçmen

8 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 448, Gömlek no.: 29616 ve Dosya no.: 438, Gömlek no.: 28917.

9 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 587, Gömlek no.: 40871.

10 Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul, 1980, s. 156.

11 BOA, *MVL*, Dosya no.: 662, Gömlek no.: 51.

12 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 587, Gömlek no.: 40871.

13 Ahmed Cevdet Paşa, *Age*, s. 156. 1860 yılında Afşar ve Bozdoğan Türkmen aşiretleriyle Nogay muhacirler arasında vuku bulan ve karşılıklı olarak birçok kişinin hayatını kaybettiği bir eşkıyalık vakası için bakınız, BOA, *A.MKT.MVL*, Dosya no.: 119, Gömlek no.: 28; *MVL*, Dosya no.: 756, Gömlek no.: 8; Dosya no.: 603, Gömlek no.: 12; Dosya no.: 603, Gömlek no.: 50.

yerleştirilmesini istemeyen bazı Türkmen ve Kürt aşiretlerinin mensupları tarafından eşkıyalık olaylarının sistematik denilebilecek şekilde icra edildiğinden söz edilebilir.¹⁴ XX. yüzyılın başına kadar söz konusu bölgelere yerleştirilen Kırım Tatar ve Nogay göçmenlerden birçoğu bu tür olaylarla karşılaşmıştır. Bunun tersi olarak muhacirlerden eşkıyalık ve hırsızlık yapımlar da bulunmaktaydı.¹⁵

Göçmenlerin Çukurova'daki yegâne dertleri eşkıya veya onların varlığından hoşnut olmayan yerli halk ile uğraşmaktan ibaret değildi. Çok daha önemlisi, uygun olmayan iklim ve sağlık şartlarına bağlı olarak bilhassa sıtma ve diğer salgın hastalıklar göçmenleri mahvetmekte ve âdeta katliam boyutlarında ölümlere yol açmaktaydı.¹⁶ Bu gibi salgın hastalıklar, Orta Anadolu'ya yerleştirilen muhacirler için de büyük felaket teşkil etmiş ve çok sayıda can kaybı yaşanmıştır.¹⁷

1859-1865 tarihleri arasında Kırım'dan veya başka yerlerden gelen muhacirleri iskân ederken Osmanlı Devleti, başta Muhacirîn Komisyonu olmak üzere ilgili kurumları marifetiyle belirli standartları uygulamaya çalışmıştır. Muhacirlerin ülkeye gelişlerinden iskânlarının tamamlanmasına kadarki süre içinde ihtiyaca göre muhtelif yardımlar öngörülmekte ve yapılmaktaydı. Şu cümleden olarak, önceleri muhtelif yiyecek maddeleri yardımı yapılırken 1860 yılı sonlarından itibaren, muhacirlerden fukara pusulası olanlara günde yarımşar kıyye (okka) ekmek yahut bunun bedeli veriliyordu. Uygulamada, gelen muhacirlerin yarısı fakir kabul edilip bu yardım yapılmaktaydı.¹⁸ Bu yardımın ihtiyaç hâlinde iskândan sonra da bir müddet sürdüğü görülmektedir. Kırım Harbi sonrasındaki dönemde, Osmanlı Devleti muhacir iskânı meselelerini daha önceki devirlerle kıyaslanmayacak ölçüde planlı ve düzenli bir tarzda ele almış ise de yetersiz kalınan hususlar fazlasıyla mevcuttu. Esasen, iskân esnasında muhacirlere devlet tarafından yapılan yardım ve sunulan imkânlar, zamana ve yere göre farklılık göstermiş, birçok hâlde de kâğıt üzerindeki kararların hayata geçirilmesinde ciddi sıkıntılar yaşanmıştır.

1859-1860 itibarıyla muhacirlere devlete ait topraklardan bir miktar arazi tahsis edilmekteydi. Bu arazilerin miktarının yere ve zamana göre değiştiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, göçmenler bu arazilerdeki tarlalarını sürebilmek için her iki hane başına bir çift öküz ile bazı hâllerde de ziraî araç ve gereç de almaktaydı.¹⁹ Arazilerin ya doğrudan mülk olarak göçmenlere verildiği ya da bir süre (bazen uzunca bir süre) sonra, bir şekilde onların mülkiyetine geçirildiği karşılaştığımız uygulamalardan anlaşılmaktadır. Ziraatle

14 Bu tür pek çok olaya bazı örnekler için bakınız, BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 533, Gömlek no.: 97; *MVL*, Dosya no.: 634, Gömlek no.: 15.

15 Meselâ, 1860'ların başında bazı Nogay muhacirlerin Kırşehir ve Bozok kazalarında yol kesme ve hayvan hırsızlığı yaptıkları belgelerde görülmektedir. BOA, *MVL*, Dosya no.: 642, Gömlek no.: 7; Dosya no.: 642, Gömlek no.: 83.

16 Şerafettin Mağmumî, *Bir Osmanlı Doktorunun Anıları. Yüz Yıl Önce Anadolu ve Suriye*, İstanbul, 2002, ss. 186-187; Charles Wilson, *Handbook for Travellers in Asia Minor, Transcaucasia, Persia, etc.*, Londra, 1895, s. 65; Charles Wilson, "Notes on the Physical and Historical Geography of Asia Minor, Made during Journeys in 1879-82", *Proceedings of the Royal Geographical Society and Monthly Record of Geography*, no.: 6 (London, Haziran 1884), s. 314. Nogay muhacirlerin Çukurova'da maruz kaldıkları afet boyutundaki felaketler, uzun yıllar sonra bile unutulmamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 28 Şubat 1921 tarihli oturumunda Saruhan Mebusu Avni Bey [Zaimler] (bazı tarih hatalarıyla birlikte) şöyle diyordu: "Ceyhan kazasına 1298 tarihinde getirilen altmış bin Nogay Tatarından elyevm on bini ancak kalmıştır. 1332 senesi zarfında [tarih hatalı] teksirleri lâzım gelen bu biçâreler maalesef şerâit-i iklimiyye ve şerâit-i fenniyyeye riâyet edilmemesi yüzünden ırkî mevcudiyeti mahvolmuş, kırılmıştır". *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: I, İctima Senesi: I*, Cilt: 8, 2. Baskı, Ankara, 1945, s. 536.

17 Necdet Tunçdilek, "Eskişehir Bölgesinde Yerleşme Tarihine Toplu Bir Bakış", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: XV, no.: 1-4 (İstanbul, 1955), s. 17; Ahmet Karakaya, "Bizim Köy", *Emel*, no.: 53 (İstanbul, Temmuz-Ağustos 1969), s. 39.

18 Saydam, s. 157.

19 Age, ss. 169-173.

değil de ticaret ve sanarla uğraşacak olup esasen şehir ve kasabalara yerleşen muhacirlere ise bunların bedelleri verilmekteydi.²⁰ Aynı dönemde devlet, muhacirlere küçük de olsa ev inşası için yardım etmekteydi. Bu hususta da farklı yerlerde farklı uygulamalar olmuştur.²¹ Muhacirlere başlangıçta âşâr (öşür) vergisinden ve tekâlif-i örfiyyeden on yıllık, askerlikten de 25 yıllık muafiyet tanınmıştı. Temmuz 1860'a kadar bu şekilde süren uygulama, bu tarihten itibaren değiştirilmeye başlanmış ve bu muafiyetlerin süresi kısaltılmıştır. Âşâr (öşür) vergisi muafiyetinin üç yıla düşürüldüğü de olmuştur.²² Esasen, Osmanlı Devleti'ne gerek Kırım'dan ve Kıpçak bozkırlarından gerekse Kafkasya'dan göçmen akışının 1860'ların başından itibaren büyük hız ve yoğunluk kazanması üzerine, genel olarak muhacirlere tanınan imkân ve muafiyetlerle verilen yardımlarda önemli kısıntılara gidilmesi gerekmiştir. Meselâ, verilen öküz ve diğer yardımların miktarı azalmış, devlet tarafından evlerin yaptırılması zorlaşmış veya birçok mesken gereken kalitede yaptırılamaz olmuştur.

Aynı şekilde, göçmen iskânı uygulamalarında birçok usulsüzlük ve yolsuzluk da söz konusu olmaktadır. Mahallî idarecilerden Kırım Tatar veya Nogay göçmenlerin iskânı için mahallî halktan toplanan paraları suistimal edenler elbette ki vardı.²³ Yine mahallî idarecilerin yolsuzluk ve ihmallerine bağlı olarak, kâğıt üzerinde muhacirlere yapıldığı varsayılan hane inşası, yevmiye, tohumluk, öküz ve diğer resmî yardımların aslında gerçekleşmediği, büyük gecikmelerle veya ancak kısmen gerçekleştiği de görülmekteydi. Bu şekilde, iskân yerlerine gönderilmelerinin üzerinden iki-üç yıl geçmiş olmasına rağmen, haneleri inşa edilmediği için toprağa kazdıkları barınaklarda perişanlık ve zaruret içinde yaşamak zorunda kalan muhacirler bulunuyordu.²⁴

İskân edilirken göçmenlerin özellikle arzu ettikleri hususlardan biri, kendi hemşehrileriyle birlikte yerleştirilmek ve memleketlerinden getirdikleri cemaat bütünlüklerini mümkün mertebe muhafaza etmektir. Kırım Harbi esnasında başlayan muhaceret dalgası içinde, yani 1850'lerin ikinci yarısında, bilhassa Rumeli'ne yapılan iskânlarda Osmanlı Devleti bu arzuya genellikle karşı çıkmamıştır. Muhacirler çoğu hâlde topluca kendileri için teşkil edilen köylere yerleştirilmekteydi. Hatta Dobruca'ya yerleştirilen Kırım muhacirlerinden Kerç ve Baydar tarafından gelenlerin ayrı ayrı ve kendi aralarında toplu olarak iskânı sağlanmıştı. Dahası, bunların iskân edildikleri köyler idarî olarak birleştirilerek biri Kerç muhacirlerine, diğeri ise Baydar muhacirlerine ait olmak üzere iki ayrı nahiye teşkil edilmiş ve nahiye müdürleri olarak da başlarına birer Kırım muhaciri getirilmişti.²⁵ Aynı şekilde, Dobruca'da eski Karasu kasabasının yerine, baştan ve modern ölçülerle kurulan Mecidiye kasabası da tamamen Kırım Tatar muhacirler için teşkil edilmiş²⁶ ve bu şekilde oluşturulan yeni kazanın başına kaymakam olarak bir Kırım muhaciri getirilmişti.²⁷ Zaten, XVIII. yüzyılın sonlarında ve XIX. yüzyılın başlarında Kırım'dan ve Kıpçak bozkırlarından gelerek Dobruca'nın kuzey

20 Age, s. 175.

21 Age, ss. 164-165.

22 Age, ss. 167-168.

23 Georges Perrot, *Souvenirs d'un Voyage en Asie Mineure*, Paris, 1867, s. 433.

24 Meselâ, Bâb-ı Âlî'nin muhacir iskânı ile görevlendirdiği Hâfız Mehmed Paşa'nın bir raporuna göre, 1859-1860 yıllarında Kırşehir kazasının Malya Çölü havalisine iskân için gönderilen Nogay muhacirler, tamamen yerli aşiretlerin hasmane tutumundan ve onların mahallî idarelerdeki mensuplarının ve yolsuzluğa bulaşan diğer yöneticilerin kasıtlı tavırlarından dolayı, 1862 ortalarında dahi evleri inşa edilmemiş durumda ve sefalet içinde bulunmaktaydılar. BOA, *MVL*, Dosya no.: 634, Gömlek no.: 15.

25 BOA, *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 368, Gömlek no.: 16141.

26 Mecidiye kasabasının kuruluş hikâyesi için bakınız, Kemal H. Karpat, "Ottoman Urbanism: the Crimean Emigration to Dobruca and the Founding of Mecidiye, 1856-1878", *International Journal of Turkish Studies*, Cilt: III, no.: 1 (Madison, Wisconsin, Kış 1984-1985), ss. 1-25.

27 BOA, *İrade Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 368, Gömlek no.: 16141.

tarafına iskân edilen ve “Kabâil Tatarları” olarak adlandırılan Kırım Tatarları ve Nogayların öteden beri bir Kırım Tatarı’nın idaresinde ayrı (yarı askerî) bir statüsü bulunmaktaydı. “Kabâil kazası” belirli bir arazi temeline yani teritoryal esasa değil, belirli bir halk unsuruna yani etnik esasa dayanmaktaydı. Kabâil ve Mecidiye kaymakamlıkları, 6 Aralık 1860 tarihinde birleştirilerek tek bir kaymakamlık hâline dönüştürüldü.²⁸ Görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti en azından bu dönemde Kırım Tatar muhacirlerin topluca iskânına, hatta etnik ve sosyal bütünlüklerinin sürdürülmesine karşı çıkmamaktaydı.

1859 sonrasındaki muazzam göçmen yoğunluğu karşısında Osmanlı Devleti’nin bu yöndeki uygulamaları da değişecekti. 1859-1860 öncesinde eski Kırım Hanlığı topraklarından Osmanlı Devleti’ne göç edenler, büyük çoğunlukla imparatorluğun Rumeli’ndeki topraklarına iskân edilmişlerdi. Bunda, belirli bir ölçüde Balkan topraklarında Müslüman unsurları artırma düşüncesi de rol oynamıştır. Ancak göçmen sayısının umulmadık rakamlara ulaşmasıyla Rumeli topraklarının yanı sıra Anadolu, hatta Suriye ve diğer bölgelere de göçmen iskânı söz konusu oldu. Aynı şekilde, bu kadar çok göçmene toplu olarak yerleşebilecekleri ve sıfırdan kuracakları köy arazisi bulmak da zorlaştı. Bunun üzerine 1860 yılında, muhacirlerin birkaç ailelik gruplar hâlinde mevcut yerli köylerine taksimi meselesi gündeme geldi.²⁹ Mevcut köylere az sayıda muhacirin taksim edilmesiyle, Osmanlı hükûmeti bunlar için gereken mesken meselesini halletmeyi düşünmekteydi. Buna göre, bu köylerde bulunan boş veya kimsesiz haneler, yerli ahali marifetiyle tamir ettirilip muhacirlere tahsis edilecek, ayrıca köyün boş arazilerinin bir kısmı muhacirlere verilecek, bu toprakların bir defaya mahsus olmak üzere yerli halk tarafından sürülmesi temin edilecekti. Diğer bir ifadeyle, devlete ciddi bir yük olan göçmenlerin barındırılması meselesi, bir şekilde yerli ahaliye havale edilecekti. Muhacirler bu yolla iskân edilmiş olacağından, onlara devlet tarafından yevmiye ödenmesi de gerekmeyecekti.³⁰ Bunun yanı sıra, sadece Kırım Tatarlarının ve Nogayların değil, Kafkasya’dan başta Adigeler olmak üzere birçok farklı etnik grubun Osmanlı Devleti’ne göç ettiği 1860’lı yılların ilk yarısında, Bâb-ı Âlî artık güvenlik ve asayiş sebeplerinden dolayı da muhacirlerin toplu olarak iskânını uygun görmüyor ve bunların mevcut köylere taksimini arzu ediyordu.³¹

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, gerek Kırım Tatar muhacirler gerekse diğerleri, genelde kendilerinden farklı kimselerin yaşadıkları köylere dağıtılmayı arzu etmemiş ve buna karşı tavrı almışlardır. Aynı şekilde, yerli ahali de birçok hâlde köylerine muhacir yerleşmesini istememiştir. Bu şekilde muhacirlerin direndikleri yahut yerli halkın muhacirleri kendi köylerinde yerleştirmeye maddî imkânlarının olmadığı hâllerde, ikna edilebilen muhacirler mevcut köylere dağıtılmış, ikna edilemeyenler de yeni kurulan köylerde topluca iskân olunmuşlardır.³² Özellikle, 1860’ların başında iskân için Orta Anadolu’ya gönderilen Nogay muhacirler, kabile yapılarını büyük ölçüde korudukları için bu sosyal düzenlerini muhafaza edebilecek şekilde, toplu olarak yerleştirilmeleri hususunda gayet ısrarcı olmuşlardır.³³ Nogayların bu tavrına bağlı olarak mahallî Osmanlı yetkilileriyle ciddi problemler yaşanmışsa da neticede bunlar, günümüze kadar mevcudiyetini koruyan Orta Anadolu’daki –bilhassa bugünkü Şereflikoçhisar ve Kulu ilçelerindeki– yeni kurulan köylere iskân olunmuşlardır. Benzer meseleler kabile yapılarını koruyan diğer Nogay ve Kafkasyalı halkların iskânları

28 BOA, A.MKT.MVL., Dosya no.: 122, Gömlek no.: 95.

29 Mehmet Yılmaz, “Konya Vilâyetinde Muhâcir Yerleşmeleri. 1854-1914”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 18.

30 Age, s. 91.

31 Süleyman Erkan, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)*, Trabzon, 1996, s. 94.

32 Yılmaz, s. 18.

33 Nogay muhacirlerin toplu olarak iskânlarında ısrarlarına değinen çok sayıda Osmanlı belgesine misal olarak bakınız, BOA, A.MKT.UM., Dosya no.: 449, Gömlek no.: 77.

sürecinde de sıkça yaşanmıştır. Göçmenlerin dağınık olarak iskân edildikleri birçok hâlde de muhacirler, bir süre sonra yerleştirildikleri yerleri terk edip soydaşlarının toplu hâlde bulunduğu köylere taşınmışlardır.

Muhacirlerin üzerinde durdukları bir diğer husus da iskân olunacakları mahallerin anavatanlarındaki iklim ve topoğrafya şartlarına mümkün mertebe benzeyen yerler olmasıydı. Bununla birlikte, çoğu zaman muhacirlerin nereye yerleştirilecekleri onların beklentilerine göre değil, Anadolu veya Rumeli'ndeki mevcut şartlara ve gerek merkezî hükûmetin gerekse mahallî idarelerin yukarıda değindiğimiz mülâhazalarına göre belirlenmekteydi. Bu durumlarda muhacirlerin problemleri ciddi olarak arttığından, alışık olmadıkları türden coğrafyalara iskânlarına şiddetle itiraz edip oralara yerleşmemeye çalışmaktaydılar. Meselâ, tarihî olarak belki de en karakteristik bozkır toplumlarından biri olan Nogaylar, bu özellikleri dikkate alınmaksızın dağlık veya ormanlık yerlere yerleştirilmek istendikleri zaman bunu kabul etmiyorlar ve yüzyıllardır alıştıkları türden bozkır bölgelere iskânlarını talep ediyorlardı.³⁴ Nitekim pek çok hâlde söz konusu Nogay muhacirler, bazen yetkilileri kabule icbar ederek bazen de bilfiil kendilerine gösterilen iskân yerlerini terk ederek Konya, Kırşehir ve Ankara bölgeleri gibi İç Anadolu bozkırlarına yerleşiyorlardı. Bu durumun tersini de Kırım'ın Yalıboyu ve dağlık kesimlerinden gelen muhacirler yaşıyorlardı. Bunlara da âşinâ oldukları yeşillik veya dağlık araziler yerine, bozkırlar tahsis edildiğinde çok sıkıntı çekiyorlardı.

Osmanlı Devleti'ne gelen muhacirlerin iskânı için teşkil edilen Muhacirîn Komisyonu, 1865 yılında göç yoğunluğunun artık azaldığı düşüncesiyle feshedildi ve azaltılan kadrosu da küçük bir daire hâline dönüştürüldü. Zaman içinde kadrosu tekrar güçlendirilen bu daire, 1875 yılında Zabtiye Nezareti'ne bağlı bir müdürlük hâline getirildi.³⁵ Hâlbuki birkaç yıl içinde muazzam boyutlarda ve son derece olumsuz şartlar altında yeni muhacir kitleleri gelecekti. “93 Harbi” olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde Rus orduları tarafından işgal edilen ve neticede Osmanlı hâkimiyetinden çıkan çok geniş Balkan topraklarından yüz binlerce Müslüman mülteci yahut muhacir, Osmanlı Devleti'nin elinde kalan bölgelere perişan bir şekilde akmaya başladı. Rumeli'nden göç, daha savaş devam ederken başlamış ve müteakip yıllar boyunca, hatta günümüze kadar sürmüştür. Rumeli'nden gelen muhacirler içinde evvelce buraya yerleşmiş çok sayıda Kırım Tatarı ve Nogay da bulunmaktaydı. Esasen, hâlen Türkiye'de yaşayan Kırım Tatarlarının ve Nogayların önemli bir kısmı, bu “ikinci göç”, yani Rumeli'nden göç ile gelmiştir.

“93 Harbi”nin yol açtığı büyük göç dalgaları üzerine, göçmen işleriyle ilgilenmek vazifesiyle 18 Haziran 1878'de “İdare-i Umûmiyye-i Muhacirîn Komisyonu”³⁶ ve komisyona bağlı olarak her vilayette birer Muhacirîn Müdürlüğü kuruldu.³⁷ Gelmiş ve gelecek olan muhacirlerin nereye ve nasıl iskân olunacakları artık bu kurumlar marifetiyle belirlenecekti. Komisyon idaresine ait talimatnameye göre, taşraya sevk olunan muhacirlerin gönderilecekleri vapurların vakit ve hareketleriyle hangi iskeleye gidecekleri, beş gün öncesinden komisyonun İskân Şubesi tarafından gereken dairelere ve mahallerine bildirilecekti. Komisyonun alt birimleri muhacirlere yerleşecekleri yer bulacak, yevmiyelerini bağlayacak, muhacirlerin iskânını gerçekleştirecek, isim ve nüfus cetvellerini çıkaracaktı. Muhacirlerden orada yahut başka yerde akrabası bulunanlar, istedikleri takdirde akrabalarının yanına gönderileceklerdi.³⁸ Talimatnamede “Çerkes, Tatar ve Nogay muhacirler” için de özel bir madde vardı. Buna göre, söz konusu halklardan olan muhacirlerin çoğu

34 Meselâ, 1860'ta yaklaşık altı bin kişilik Nogay muhacir kafilesi Amasya sancağına iskân olunmak istendiklerinde, arazileri büyük ölçüde dağlık ve ormanlık olan bu bölgede iskânı kesinlikle kabul etmeyerek İç Anadolu bozkırlarına yerleşmek istemişler ve neticede oraya gitmişlerdi. BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 498, Gömlek no.: 33887.

35 Saydam, s. 186.

36 Erkan, s. 98.

37 Faruk Kocacık, “Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)”, *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt: I, İstanbul, 1980, s. 159.

38 Ahmet Cevat Eren, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri*, İstanbul, 1966, ss. 109-111.

Suriye, Halep ve Adana havalisine ve bir kısmı da Konya tarafına sevk edildiğinden ve Zor (Halep) sancağı bunların iskânına pek elverişli bulunduğundan, Rumeli'nde beklemekte olan Çerkes, Tatar ve Nogay muhacirlerin de deniz yoluyla o tarafa gönderilmesi isteniyordu. Eğer o bölgeye yerleştirilmeyi istemeyenler olur ise bunların geçim yardımı kesilecek, ancak kocaları şehit yahut esir düşmüş kadınlara, yetimlere ve güçsüz kalmış erkeklere gıda yardımı sürdürülecekti.³⁹ Burada Kırım Tatar ve Nogay muhacirler için öngörülen bu tedbirlerin daimî esaslar olmayıp yalnızca bir grup muhacir ve o dönem için geçerli olduğunu hatırlamak gerekir.

İdare-i Umûmiyye-i Muhacirîn Komisyonu'nun işleyişine dair bir Sadâret tezkiresinde de muhacirlerin kendi arzuları üzere toplu olarak iskânlarının mümkün olamayacağı, onlara hane inşası gerektiğinde söz konusu miktarın büyüklüğü dolayısıyla bunun o esnada Hazine tarafından karşılanamayacağı ve bu hususta iskân mahallerindeki hamiyet sahibi insanların yardımlarının celbedilmesi gerektiği bildiriliyordu. Burada, muhacirler ilk yıl kendilerini idare edecek ziraate muktedir olamayacaklarından onlara tahsis edilen arazi-nin bir yıllığına yerli ahali tarafından açılıp sürülmesi ve yine bir yıllığına tohumluk buğday da verilmesi öngörülmekteydi.⁴⁰ Görüldüğü gibi, şartların gereği olarak 1877-1878 Savaşı öncesine kıyasla muhacirlere tanınan imkânlar kısıtlanmış durumdaydı. Ancak yine de ev ve tarla için bedelsiz arazi ile geçim yardımı gibi muhtelif destekler, geçici olarak askerlik ve vergi muafiyetleri sürdürülmekteydi.

1878 sonrasında muhacirlere verilen arazi miktarı, iskân mahallinin verimliliğine göre hane başına 20 ila 60 dönüm arasında değişmekteydi.⁴¹ Göçmenler için bir miktar otlak da tahsis edilmekteydi.⁴² Genel prensip bu şekilde olmakla birlikte, uygulamada pek çok aksaklık yaşanmıştır. Meselâ, 1877-1878 Savaşı'nı takip eden ilk yıllarda gelen muhacirlere genellikle bu prensiplere uygun miktarda arazi dağıtımı yapılabilirken daha sonra gelenlere çok daha az miktarda arazi verilebilmiştir. Bu durumda, sonradan gelen göçmenlerin yerli halkın yahut evvelce gelmiş muhacirlerin topraklarını işgal ettikleri hâller sıkça yaşanmıştır.⁴³ Önceleri muhacir iskânı için boş araziler tespit edilip dağıtılırken daha sonra bunların yetmemesi üzerine, on beş yıl müddetle başkasına satılmaması şartıyla mirî çiftlikler ve korular bu işe tahsis edilmiş, ayrıca ziraate elverişli olmayan bazı araziler de ıslah edilerek iskâna açılmıştır.⁴⁴ İttihaz olunan usule göre, muhacirlere ayrılan araziler tapularıyla bedelsiz olarak verilecek, ancak kendisine arazi verilen muhacir bunu müteakip başka bir yere yerleşecek olursa bir daha devletten bedelsiz ev ve arazi alamayacaktı. Ayrıca vefat eden muhacirin arazisi veriliş tarihinin üzerinden on yıl geçmedikçe vârisleri tarafından başkalarına satılamayacaktı.⁴⁵

Muhacirlere tahsis edilen toprakların mirî veya vakıf araziler olması yerli halkla karşılaşılan problemleri ortadan kaldırmamıştır. Zira çevredeki yerliler, söz konusu arazileri göçmenlerin gelişine kadar genellikle mera olarak kullanageldiklerinden, buralardan vazgeçmeyi istememişler ve bu durum da büyük memnuniyetsizliklere yol açmıştır.⁴⁶ Bu gibi arazi paylaşımıyla ilgili ihtilaf yahut soğukluklar muhacirlerin ve yerlilerin uzun yıllar birbirinden bağımsız üniteler olarak kalmalarına yol açmıştır. Hatta muhacirler, köy kuracakları yerleri belirlerken de başkalarıyla ilişkilerini sınırlı tutmalarını mümkün kılacak şartları aramaktaydılar. Bu durum XX. yüzyılın ilerleyen yıllarına kadar sürmüştür.⁴⁷

39 Age, ss. 101-102.

40 Age, ss. 115-166.

41 Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara, 1996, s. 214.

42 Kocacık, s. 166.

43 Age, ss. 166-167.

44 İpek, ss. 215-216.

45 Age, s. 216.

46 Tunçdilek, s. 17.

47 Necdet Tunçdilek, *Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları*, İstanbul, 1978, s. 162.

Daha evvel kurulmuş olan Muhacirîn Komisyonu'nun artık göçmen gelişinin azaldığı ve ihtiyaç kalmadığı gibi bütünüyle yanlış bir görüşle lağvedilmesi hatırlanmaksızın, 1894 yılında yine Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenlerin sayısının azaldığı düşüncesiyle İdare-i Umûmiyye-i Muhacirîn Komisyonu'nun faaliyeti-ne son verildi. Göçmen işleriyle ilgilenmek vazifesi de Dâhiliye Nezareti'ne bırakıldı. Ne var ki yalnızca üç yıl sonra patlak veren Osmanlı-Yunan Savaşı dolayısıyla tekrar muhacir dalgaları gelmeye başlayınca 1897'de, yeniden Muhacirîn Komisyon-ı Âlîsi kuruldu.⁴⁸ 23 Kasım 1905'te ise yalnızca Müslüman göçmenlerle ilgilenmek üzere Muhacirîn-i İslâmiyye Komisyonu oluşturuldu. Bu komisyon, muhtelif memleketlerden gelecek Müslüman muhacirlere münasip yerleşim alanları bulacak, onların iskânlarını ve rahatlarını temin edecek, onlara harcanacak finans kaynaklarını sağlayacaktı.⁴⁹ Bir kere daha, kaybedilen Osmanlı topraklarından çok büyük muhacir dalgalarının geldiği Balkan Savaşları esnasında (1913'te), yine Dâhiliye Nezareti bünyesinde İskân-ı Aşâir ve Muhacirîn Müdiriyyet-i Umumiyyesi kuruldu ve göçmenlerle birlikte göçebe aşiretlerin iskânı da bu kuruma bırakıldı.⁵⁰ Merkezi, tabiatıyla İstanbul'da bulunan bu müdürlüğün altında olmak üzere vilayetlerde İskân-ı Muhacirîn memurlukları kuruldu.⁵¹ 1916'da İskân-ı Aşâir ve Muhacirîn Müdiriyyet-i Umumiyyesi teşkilatı hakkındaki kanun kabul edildi. Kanunun Meclis-i Mebûsân'daki müzakereleri esnasında söz alan İskân-ı Aşâir ve Muhacirîn Umum Müdürü Şükrü Bey, o ana kadar muhacirlerin düzensiz bir şekilde iskânı sebebiyle birçoğunun telef olduğunu, ancak yeni kurulacak teşkilat ile muhacirlerin ırk ve iklim alışkanlıklarının göz önüne alınarak sevk ve iskân olunacaklarını bildirmekteydi.⁵²

Osmanlı Devleti'nde muhacir kabul ve iskân işleri, çoğu hâlde ciddi zorluklarla gerçekleştirilmesine rağmen, zaman içinde elde edilen tecrübe ile belirli standartlara ulaşılabilmiş yahut bu yönde önemli mesafeler alınmıştır. Meselâ, XIX. yüzyılın son yıllarına kadar muhacirler tarafından kurulan köylerin herhangi bir standardı olmamıştır. Bâb-ı Âlî, 1897'de yeniden Muhacirîn Komisyon-ı Âlîsi'ni teşkil ederken komisyonun nizamnamesinde, göçmenler için kurulacak yeni köylerin belirli bir plan dâhilinde inşa edilmesini öngörmüştür. Dahası, bu planlara göre inşaatı tamamlanacak köylerin muhtelif cephelerden çekilen fotoğraflarının komisyona gönderilmesi de istenmiştir.⁵³ Gerçekten de, özellikle XX. yüzyılın başlarından itibaren kurulan Kırım Tatar muhacir köylerinde bu standartlar müşahade edilmektedir. Bu köylerde düzgün, birbirine paralel veya birbirini dik olarak kesen sokaklarla bu sokakların açıldığı, köyü ortadan ikiye ayıran doğru şeklinde bir ana cadde bulunmaktadır. Köyün ekonomik ve sosyal binaları belirli bir düzen içinde yerleştirilmiştir. Genel olarak yerleşim, iklim ve sağlık prensiplerini göz önünde bulundurmaktadır. Böyle yeni sisteme uygun olarak kurulmuş yerleşimlere tipik örnekler olarak, Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Şerefîye ve Mâmûre, Mahmudiye ilçesine bağlı Mesudiye, Ankara'nın Gölbaşı ilçesine bağlı Ballıkpınar ve Taşpınar, Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Büyük Burhaniye gibi köyler verilebilir.

Kendileri için gösterilen yerlere düzenli bir şekilde yerleşip belirlenen planlara uygun olarak köylerini kuran Kırım Tatar muhacirler, aldıkları gayet sınırlı yardıma rağmen çok kısa sürede ziraî faaliyete ve üretime geçmekteydiler. Bu durum, dönemin Osmanlı idarecilerinin de takdirini kazanmaktaydı. 1902'de Ankara Valisi olan Mehmed Cevad Bey, Kırım muhacirlerinin gösterdikleri gelişmeyi diğer muhacirlerin iskânında karşılaştıkları problemlerle kıyaslamakta ve Kırım'ı övmekteydi.⁵⁴

48 Kocacık, s. 161.

49 Erkan, ss. 119-120.

50 H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talibi Göç*, İstanbul, 2001, s. 151.

51 Age, s. 153.

52 Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İstanbul, 2001, ss. 60-61.

53 Yılmaz, s. 18.

54 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 52, Gömlek no.: 49.

Göçmenlerin iskân yerlerinin seçiminde, devletin güvenlik kaygılarının belirli bir rol oynadığına değinmiştik. Bu kaygılar meyanında, Sultan II. Abdülhamid, Almanlar tarafından inşa edilmekte olan İstanbul-Bağdad demiryolu hattı (*Bagdadbahn*) boyunca muhacir iskânını istemiştir.⁵⁵ Böylece, XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren, başta bu demiryolunun Eskişehir-Ankara hattı olmak üzere çevresine bilinçli olarak muhacir köyleri kurulmuştur. Aynı şekilde, Kütahya-Afyon-Konya demiryolu hattı da iskân bölgesi olmuştur.⁵⁶ Bu köylerden bir kısmı Kırım Tatar muhacirlerin iskân olunduğu köylerdir. Zaten bu bölgeye daha önceki göçlerde de kayda değer ölçüde Kırım Tatar göçmen iskân edilmiş bulunmaktaydı. İç Anadolu, özellikle Rumeli'nde geniş toprakların kaybindan sonra hububat üretimi açısından ön plana çıkmıştı. İşte, Kırım Tatarlarının ve diğer muhacirlerin iskânı ile Eskişehir-Ankara-Konya havalisi hububat ambarrına dönüştü. Eskişehir'in bu hububat tarımının merkezlerinden biri olarak gelişmesi muhacir iskânıyla doğrudan alakalıdır.⁵⁷ Bu bölgedeki gerek hububat gerekse yeni bir sanayi ürünü olarak yaygınlaşan şeker pancarı üretiminde Kırım Tatar muhacirlerin getirdikleri yeni tekniklerin ve aletlerin büyük katkısı olduğu görülmektedir.⁵⁸ Kırım Tatar muhacirlerin bölgede yaygın olarak kullanılmakta olan kağıt yerine dört tekerlekli araba ("Tatar arabası") kullanmaları, demir sabanla ekim yapmaları, yerlilerin kullandığı öküz ve harman taşı yerine buharlı harman makinesi ile harman bastırmaları ve diğer yenilikler buralarda tarıma büyük katkı yapmıştır.⁵⁹

Tarım konusunda tecrübeli olan Kırım Tatar muhacirlerin İç Anadolu'da daha ziyade ovalık yerlere, yani taban arazilere yerleşmesinin de çok önemli neticeleri olmuştur. Öncelikle, muhacirlerin gelişine kadar bataklıkların bol miktarda görüldüğü bu topraklar, buralardaki sivrisineklerin yaydığı sıtma ile göçmenlere büyük felaket getirmiştir.⁶⁰ Öte yandan, ödenen bu dehşetli bedel karşılığında çok geniş araziler ziraate kazandırılmıştır. Bu, muhacirlerin büyük sabır ve gayretleri neticesinde, bataklıkların kurutulmasıyla gerçekleşmiştir.⁶¹ Hem ekilen alanların büyük ölçüde genişlemesi hem de uygulanan yeni teknikler ve ekilmeye başlanan kültür bitkileri Anadolu tarımını zaman içinde olumlu yönde etkilemiştir. Esasen, aralarında Kırım Tatar ve Nogay göçlerinin de bulunduğu ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaşan bu göç hareketleri, genellikle başta İç Anadolu'da olmak üzere, hem ekonomik hem de sosyal hayatın zaman içinde kayda değer canlılık kazanmasını sağlamıştır. Daha önce, birbirleriyle gayet sınırlı ölçüde ilişkileri bulunan ve fiilen birbirlerinden kopuk hayatlar sürdüren köy ve kasabalar, göçlerin getirdiği yeni nüfus ve bu şekilde canlanan ekonomik hayat ile birlikte daha fazla ilişki içine girmiştir. Ancak bu durumun gerçekleşmesi uzun yıllar almıştır.

Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşlar ve yaşadığı iç meseleler, imparatorluğun tamamı gibi Kırım Tatar muhacir köylerini de birinci derecede etkilemiştir. Meselâ, 1783 sonrasında (hatta öncesinde) Kırım Tatar ve Nogayların yoğunlukla iskân edildikleri Bucak ve Dobruca gibi bölgeler, XVIII. yüzyıldan itibaren 20-25 yılda bir patlak veren Osmanlı-Rus savaşlarının her seferinde, ilerleyen Rus orduları tarafından işgal edildi ve büyük hasar gördü. Bu süreçler içinde büyük can ve mal kayıpları yaşandığı gibi, birçok köy de ortadan kalktı. Benzer durumlar, daha güneyde, bugünkü Bulgaristan ve Yunanistan topraklarında kalan

55 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 38, Gömlek no.: 58.

56 Gülfeştin Çelik, "Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası", *Dîvân*, Cilt: IV, no.: 6 (İstanbul, 1999), ss. 104-105.

57 Kemal Karpat, *Ottoman Population 1830-1914. Demographic and Social Characteristics*, Madison, Wisconsin, 1985, s. 76.

58 Engin Kırılı, "19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2001, ss. 263-264.

59 Ahmet Özenbaşlı, *Çarlık Hâkimiyetinde Kırım Faciası yahud Tatar Hicretleri*, Akmesic, 1925, s. 110.

60 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 32, Gömlek no.: 4.

61 Tunçdilek, s. 161.

pek çok köy için de geçerlidir. Günümüz Türkiye'si sınırları dâhilinde bulunan köylerden de benzer kaderi yaşamış birçokları vardır. Bugünkü Türkiye Trakya'sında bulunan Kırım Tatar köylerinin çoğunluğu, çevrelerindeki diğer köyler gibi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Rus, 1912-1913 Balkan Savaşları esnasında Bulgar ve I. Dünya Savaşı sonrasında da Yunan ordularının işgalini yaşamıştır. Bunlardan birçoğu savaş ve işgal dönemlerinde sakinleri tarafından tahliye edilmiş, yağma, tecavüz, hatta cinayetlere maruz kalmıştır. Bu süreç içinde de savaş ve işgal sonrasında dahi köy halkının tamamının veya bir kısmının köye dönmediği, köyün sosyal ve demografik yapısının temelinden değiştiği hâller yaşanmıştır. Meselâ, Tekirdağ'ın Malkara ilçesine bağlı Batkın köyü bunlardan biridir. Köye 1860'lı yıllarda iskân olunan Kırım Tatarlarının ve Nogayların hemen tamamı, müteakip dönemlerdeki savaş ve işgallerden büyük zarar görek köyü terk etmiştir. Tekirdağ'ın Saray ilçesine bağlı Büyük Manika –sonradan değiştirilen adıyla Büyük Yoncalı– köyü ise 1920-1922 yılları arasında yaşadığı Yunan işgalindeki diğer sıkıntılara ilâveten, bu işgalin sona ermek üzere olduğu 12 Eylül 1922 günü, halkından 310 sivil kişinin “savaş esiri” olarak Ege'deki Milos Adası'na götürülmesinin acısını da yaşamıştır. Milos'ta ağır şartlar altında barındırılan bu insanların büyük bölümü orada hayatlarını kaybetmiştir.

İstanbul'un Çatalca ilçesine bağlı Kırım Tatar muhacir köyleri ise 1912'de, Bulgar orduları İstanbul kapılarına dayandığında meşhur “Çatalca Hattı”nın tam üzerinde kalmış ve büyük yıkım görmüşlerdir. Bu dönemde köylerinden ayrılan muhacirlerden pek çoğu bir daha geri dönmemiş veya dönememiştir. Bunlardan biri olan Papazburgaz (Ahmediye) köyünün Balkan Savaşı öncesindeki Kırım Tatar muhacir sakinlerinin büyük kısmı, bu olaylarla birlikte bir daha dönmek üzere köylerini terk etmek zorunda kalmıştır.

Trakya bölgesinin yanı sıra, bugünkü Bursa, Balıkesir, Bilecik, Çanakkale, Kocaeli, Eskişehir ve Ankara gibi illere bağlı Kırım Tatar muhacir köyleri de İstiklâl Savaşı döneminde yaşadıkları Yunan işgalinde büyük zarar görmüşlerdir. Bilhassa, Eskişehir ve Ankara'ya bağlı birçok köy, 1921 Sakarya muharebeleri döneminde yakılıp yıkılmıştır. Zaten Sakarya muharebelerinin en şiddetli cereyan ettiği mevkiiler arasında –günümüzde Ankara'nın Polatlı ve Haymana ilçelerine bağlı– Tırnaksız (Sakarya), Toydemir, Karayavşan, Karakaya, Tatlıkuyu, Karakuyu ve Ahırılıkuyu gibi tamamen Kırım Tatarlarıyla meskûn köyler bulunmakta olup bu köyler, iki ordu arasındaki ateş hattının tam ortasında kalmıştı. Çukurova'da bulunan Kırım Tatar ve Nogay köyleri ise 1919-1921 yıllarında Fransız işgalini yaşadılar. Buradaki halkın çoğu kanlı çatışmaların yaşandığı bu dönemde zorunlu olarak köylerini terk etmiş ve dağlara kaçmıştır. Boşaltılan söz konusu köyler, işgal kuvvetleri tarafından yağmalanmış ve yakılmıştır. Köyler, halkın bir kısmı buraları terk edip geri dönmediğinden yahut buralar sosyo-ekonomik açıdan toparlanamadığından Kırım Tatar yahut Nogay muhacir köyü olma özelliklerini de kaybetmiştir. Bölgedeki Büyük Mangıt ve Küçük Mangıt köyleri bu duruma örnek gösterilebilir.

Bilfiil çatışmaların olmadığı savaş dönemlerinde de konumuzu teşkil eden Kırım Tatar köylerinin ciddi ölçüde zarar gördüğü hâller olmuştur. Zaten Balkan Savaşı'nda Bulgar ve İstiklâl Savaşı'nda da Yunan işgallerini yaşayan ve büyük yıkım gören Çanakkale'nin Gelibolu ilçesine bağlı Kavakköy (günümüzde belde) böyle bir kaderi yaşamıştır. Kavakköy, II. Dünya Savaşı esnasında büyük bir askerî yığınağın merkezi olmuş, evlere asker yerleştirilmesi ve tarlaların kullanılamaması gibi sebeplerle köy halkından birçoğu burayı terk etmiştir.

Kırım Tatar ve Nogay muhacir köylerinin halkı, ülkedeki bütün diğer yurttaşlar gibi, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti ordularında görev yapmıştır. Bu görevleri esnasında, ülke içindeki ve dışındaki her türlü savaş ve çatışmada çoğu şehit ya da gazi olmuştur. Özellikle Balkan, I. Dünya ve İstiklâl Savaşlarını kapsayan on yıllık seferberlik dönemi başka köylerde olduğu şekilde, Kırım Tatar ve Nogay köylerinde de erkek nüfusu eriterek çoğu hâlde telifisi mümkün olmayan demografik ve sosyal kayıplara yol açmıştır. Bu savaş döneminden sonra bir daha toparlanamayan, dağılan veya dağılmaya yüz tutan köyler vardır.

Kırım Tatar ve Nogay köylerinden olup da nizamî orduların parçası olarak doğrudan cephelerde savaşanların yanı sıra, yabancı işgali dönemlerinde Kuvvâ-yı Milliyye’de ve cephe gerisi faaliyetlerde görev alanlar da vardı. Bilhassa, Çukurova, Trakya, Marmara ve İç Anadolu’daki köylerden bu gibi hizmetleri üstlenen pek çok kimse çıkmıştır. Meselâ, Çukurova’nın mahallî kahramanlarından kabul edilen çeteci İnce Ali (sonradan aldığı soyadıyla Aybars), Mercimek köyünden bir Nogay’dı. Millî Mücadele’nin en çarpıcı kadın kahramanlarından biri olan Ayşe Çavuş yahut diğer adıyla Çete Ayşe (sonradan aldığı soyadıyla Çetin), Aydın’ın Merkez ilçesine bağlı İmamköy’deydi. Ayşe Çavuş, Kırım’dan çıktıktan sonra Kosova’nın Prizren kasabasına yerleşmiş bir Kırım Tatar ailesine mensuptu. Kocasını Balkan Savaşı’nda şehit vermesi üzerine, Anadolu’ya göç ederek önce Bursa’ya, oradan da Aydın’ın İmamköy’üne yerleşmişti. Anavatanı Kırım’ı da unutmayan Ayşe Çavuş, Ankara’da karşılaştığı Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti Komiseri (Elçisi) Mihail Frunze’den Kırım’ı ziyaret edebilmek için izin almıştı.⁶² Hiç şüphesiz ki Kırım Tatar yahut Nogay muhacir köylerinden olup da nizamî orduda ve/veya Kuvvâ-yı Milliyye’de vazife alan kimselerin sayısı herhangi bir liste çıkarılamayacak kadar çoktur. Esasen, bunların tamamını tespit etmek de imkânsızdır. Ancak bunların da en az çevrelerindeki diğer halk gibi Türkiye’nin savunmasında yer aldıkları ve vatanseverlik gösterdikleri açıktır.

62 “‘Ayşe’ Çavuş”, *İkdam*, İstanbul, 6 Mart 1922.

KÖY YERLEŞİMLERİNİN MAHİYETİ

Osmanlı Devleti'ne ve onun vârisi olan Türkiye Cumhuriyeti'ne göç eden Kırım Tatarlarının ve Nogayların iskân tarihleri birkaç yüzyıllık geniş bir zaman dilimine yayıldığından ve çok farklı şartlar altında cereyan ettiğinden, bunların Osmanlı (Türkiye) topraklarında basitçe ifade edilebilecek bir dağılım düzeni olmamıştır. Bu bakımdan günümüzde Türkiye'nin hemen her ilinde az veya çok, toplu yahut münferit olarak yaşayan ve soyu Kırım'a yahut Kırım Hanlığı topraklarına dayanan insanlara rastlamak mümkündür. Bununla birlikte, Kırım Tatarlarının topluca yerleştikleri veya sakinleri arasında Kırım Tatarlarının da yer aldığı köyler, daha ziyade Trakya, Marmara, İç Anadolu ve Güney Anadolu (özellikle Çukurova) bölgelelerinde yoğunudur. Nogayların topluca bulundukları köy yerleşimleri de –onların anavatanlarındaki bozkırları hatırlatacak şekilde– daha ziyade bozkır özelliği taşıyan İç Anadolu ve Çukurova havalileridir.

Trakya, Marmara, İç Anadolu ve Güney Anadolu bölgelerindeki karakteristik Kırım Tatar ve Nogay yerleşimleri, büyük ölçüde XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kırım'dan veya Kıpçak bozkırlarından çıkıp bir kısmı ilk olarak Rumeli'ne iskân olunan ve sonradan Anadolu'ya gelen muhacirlerin soyundan gelenleri ihtiva etmektedir. Sözünü ettiğimiz bölgelerdeki yerleşimler demografik açıdan kabaca üçe ayrılabilir. Bunların birinci kategorisi, – çoğunlukla daha ilk iskân anından itibaren– ahalisinin tamamı veya tamamına yakını Kırım Tatarlarından veya Nogaylardan oluşan tipik “Tatar köyleri”dir. Bu kategorideki köyler, demografik ve kültürel açıdan en monolitik yapıya sahiptirler, dolayısıyla aslı kimlik ve kültürün en yüksek ölçüde korunduğu hâller bunlar arasında görülmektedir. Bu gibi köyler temel özelliklerinin birçoğunu –her biri şartlara göre farklı ölçülerde de olsa– günümüze kadar taşıyabilmiştir. İkinci kategoride ise başka etnik unsurların da yaşadığı, ancak Kırım Tatarlarının veya Nogayların da belirli bir cemaat teşkil ettikleri köyler, yani “karışık” yapıdakiler yer almaktadır. Bu kategoriye giren köylerde yaşayan Kırım Tatarları ve Nogayların, çoğu hâlde söz konusu köy içinde ayrı bir mahalle teşkil ettikleri ve bu mahalle dâhilinde kendilerine has yaşayışlarını uzun süre devam ettirebildikleri görülmektedir. Bunlar, genellikle zaman içinde ve özellikle de XX. yüzyılın ikinci yarısında köy ve çevrelerindeki diğer unsurlarla kayda değer ölçülerde karışmışlar ve etno-kültürel özelliklerinin çoğunu veya tamamına yakını kaybetmişlerdir. Yine de buradaki Kırım Tatar ve Nogay topluluklarının belirli ölçülerde kimliklerini ve diğer vasıflarını muhafaza edebildikleri hâller de az değildir. Bu durumda söz konusu cemaatlerin çevrelerinde başka Kırım Tatar ve Nogay köy cemaatleri olup olmaması bilhassa belirleyici rol oynamıştır. Üçüncü kategori ise esas olarak başka etnik unsurların yaşadığı, ancak münferit Kırım Tatar veya Nogay ailelerin de bulunduğu köylerdir. Bu fertler, söz konusu köylere muhaceretlerinin ilk devirlerinde yerleşmiş olabilecekleri gibi, Türkiye'ye gelişlerinin çok sonraki dönemlerinde, hatta nesiller sonra başka yerlerden buralara taşınmış olabilirler. Tabiatıyla bu kategorideki köy yerleşimlerinde yaşayan Kırım Tatarları veya Nogaylar, ilk iki kategoridekilere nazaran, çevrelerindeki diğer unsurlarla her açıdan en fazla karışanlardır. Hatta bu kategorideki bazı hâllerde, Kırım ile ilgili kökenlerin bütünüyle unutulduğu ve bunlardan hiç haberdar olunmadığı dahi görülebilmektedir.

Türkiye'nin Karadeniz bölgesindeki –özellikle Orta ve Doğu Karadeniz illerindeki– Kırım Tatar köy

yerleşimleri ise diğer bölgelerdekilerden çok farklı bir yapı arz etmektedir. Bu bölgede, demografik/sosyolojik mânâda monolitik Kırım Tatar köylerine rastlamak mümkün değildir. Bununla birlikte, –Türkiye’nin Kırım’a coğrafi olarak en yakın bölgeleri olan– söz konusu Karadeniz illerinde hiç azımsanmayacak ölçüde Kırım Tatar varlığı ve birçok yerde de en azından hatırası mevcuttur. Her şey bir yana, buralardaki yerli halk içinde de 1920’lere kadar Kırım ile yoğun iş ilişkisi bulunan ve Kırım’da uzun yıllar yaşamış kimseler mevcuttu. Esasen, Anadolu’nun Karadeniz bölgelerindeki Türk/Müslüman unsurlardan geçmişte temelli olarak Kırım’a yerleşmiş ve Kırım Tatarlaşmış sayısız insan olduğuna şüphe yoktur.

Türkiye’nin Karadeniz bölgesindeki köylerde yaşayan Kırım kökenli insanlar, yekpare etno-kültürel cemaatler şeklinde değil, söz konusu köylerin diğer sakinleri arasında yaşayan sülaleler hâlinde bulunmaktadır. Bu gibi sülalelerin çoğunluğunun kökenleri Kırım’dan XIX. yüzyılın ilk yarısında, hatta bundan öncesinde çıkmış kimselere dayanmaktadır ve yaşadıkları köylere geçmişte küçük gruplar veya fertler hâlinde yerleşmişlerdir. Bu bakımdan, gerek Kırım’dan ayrılışlarından bu yana nispeten uzun bir sürenin geçmesine gerekse başka unsurlarla iç içe ve onlardan sayıca az olarak yaşamalarına bağlı olarak Kırım’dan getirdikleri kültürün hemen hiçbir kısmını günümüze kadar yaşatamamışlardır.¹ O kadar ki tamamen içinde yaşadıkları sosyal ve kültürel yapıların özelliklerini benimsemiş olan bu gibi sülaleleri, çoğu hâlde, ancak hasbeldkader taşıdıkları “Kırımlı”, “Kırım”, “Kefeli”, “Azaklı” gibi soyadlarından yahut çevrelerinde bildikleri “Kırımogulları”, “Kefelizâdeler”, “Azaklıogulları” gibi sülale lakaplarından tanıyabilmek mümkündür. Sözünü ettiğimiz bu gayet geniş ve yaygın sülaleler, çoğunlukla kökenlerinin Kırım’dan geldiğini iyi bildikleri gibi, hayli güçlü sülale bağlılıklarını da koruyagelmüşlerdir. Bu gibi soyadı yahut sülale lakaplarını taşımayan ve günümüzdeki nesilleri kökenlerini unutmuş olan Kırım Tatar kökenlileri ise bölgenin diğer sakinleri arasında fark edebilmek dahi çoğunlukla imkânsızdır. Ancak Türkiye’nin Orta ve Doğu Karadeniz illerinde, Kırım’a ait kültürel miraslarının hemen tamamını kaybetmiş olsalar dahi, Kırım Tatar kökenlerine günümüzde de sahip çıkan pek çok kimse vardır. Memleketlerindeki ananevî yaşayış ve iklim şartlarına uymadığından olsa gerek Türkiye’nin Karadeniz illerine yerleşmiş olan Nogay muhacirler hemen hiç yoktur, varsa da bizce bilinmemektedir.²

Türkiye’nin Doğu Karadeniz illerindeki bazı köylerde rastlanan ilginç bir vaka ise “Kırımlı gelinler”dir. Bunlar, esasen bu köyler halkından olup da XIX. yüzyıl sonlarında veya XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Kırım’a çalışmaya gitmiş olanların Kırım’da evlenerek sonradan köylerine getirdikleri çok sayıdaki gelinlerdir. Bu gibi “Kırımlı gelinler” çoğunlukla Kırım Tatarlarından olmakla birlikte, aralarında –genellikle Müslümanlığı kabul etmiş– Rus, Ukrain ve diğer milliyetlerden olanlar da vardı. Bunlardan birçoğu XX. yüzyılın sonlarına kadar Anadolu’nun Karadeniz bölgesi köylerinde diğer köylülerden farksız bir şekilde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu gibi “Kırımlı gelinler”, özellikle Rize’nin Hemşin ilçesinin köylerinde yaşamaktaydı.³

- 1 Bu geniş sülalelere mensup olan ve sosyo-kültürel açıdan çok ilginç örnekler teşkil eden kollar da vardır. Meselâ, Rize’nin Pazar ilçesine bağlı Alçılı (Haçkun) ve Hisarlı (Koksuvat) köyleriyle Fındıklı ilçesinin Aksu (Âb-ı Süflâ) Mahallesi’nde yaşayan Azaklıogulları ile Artvin’in Hopa ilçe merkezinde yaşayan soyadı Kırımlı olan sülaleler, en azından XIX. yüzyıldan itibaren Kırım’dan getirdikleri dil ve kültür özelliklerini kaybetmişler, içinde yaşadıkları halkın dili olan Lazca’yı anadil olarak benimsemişler ve Laz kültürüne adapte olmuşlardır. Buna rağmen, söz konusu sülalelerin hepsinde Kırım’a ait kökenlerine vurgu yapan bir aidiyet de müşahade edilmektedir.
- 2 Esasen sözünü ettiğimiz Azaklıogulları’nın geldikleri coğrafya itibarıyla Nogaylarla ilişkili olmaları gerektiği açık olmakla birlikte, kökenlerinin bu yönüne ışık tutabilecek kültürel izler kalmamıştır.
- 3 Uğur Biryol, *Gurbet Pastası. Hemşinliler, Göç ve Pastacılık*, İstanbul, 2007, s. 61; Hagop Hachikian, “Some Particulars of Hemshin Identity”, *The Hemshin. History, Society and Identity in the Highlands of Northeast Turkey*, Ed. Hovann H. Simonian, New York, 2008, s. 308. Hemşin ve Çamlıhemşin’in köylerinde yaptığımız araştırmalarda, bu köylerin hemen hepsinde birçok “Kırımlı gelin”in, yahut son dönemlerde hatırlandıkları şekilde “Kırımlı büyükanne”nin yaşamış olduğunu müşahade ettik. Hemşin’deki araştırmalarımızda yardımlarını gördüğümüz babası Kırım doğumlu olan

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde ise Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin yoğun olarak iskân edildikleri köyler yoktur. Buralarda ancak bazı köylerde yerli Kürt veya Türk ahali ile birlikte yaşayan münferit Kırım Tatar veya Nogay sülalelerine tesadüf edilmektedir. Bu bölgelerdeki bazı kırık yerleşimlerde, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda iskân olunmuş Bulgaristan ve Romanya göçmenleri arasında yer alan Kırım Tatarları da vardı. Bilhassa Diyarbakır'daki bazı köylerde iskân edilmiş bu gibi Kırım Tatarlarının hemen tamamı, gerek ekonomik sebeplere gerekse de XX. yüzyılın son çeyreğinde bu bölgede yaygınlaşan terör hareketlerine bağlı olarak söz konusu köyleri terk etmiş ve Türkiye'nin batı bölgelerine göçmüştür.⁴ Bununla birlikte, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin şehirlerinde münferit olarak pek çok Kırım Tatar ve Nogay kökenli insan yaşamaktadır.

Türkiye'deki Kırım Tatar muhacir köylerinin coğrafi dağılımı, Kırım'ı boşaltarak bu ülkeye gelen ve soyları bugün milyonlarca ifade edilen insanlara yönelik Osmanlı iskân siyasetine ve onların ahfâdının bugünkü Türkiye Cumhuriyeti arazisindeki yayılmasına ışık tutması bakımından elbette önemlidir. Hiç şüphesiz ki bu dağılım, Türkiye'deki Kırım Tatar nüfusuna dair başlı başına temel demografik verileri de ihtiva etmektedir. Bununla birlikte, söz konusu köylerin bugünkü nüfuslarını Türkiye'deki Kırım Tatar asıllı insanların sayısı için esas telakki etmek son derece yanıltıcı olacaktır. Bir kere, bu köylere yerleşen halk, aradan geçen en az yüz, çoğu hâlde yüz elliye yaklaşan yıl içinde durağan bir yapı göstermemiştir. Köylerin nüfus yapısı ve terkibi sık sık değişmiştir. Pek çok köyün salgın hastalıklar, çevre şartları ve savaş gibi sebeplerle nüfusunun büyük kısmını, bazı hâllerde ise neredeyse tamamını kaybettiği olmuştur. Özellikle XX. yüzyılın sonlarında, hemen bütün Türkiye genelinde karşılaşılan ekonomik ve sosyal sebeplerle köylerden şehirlere, hatta Türkiye dışına göç hareketleri Kırım Tatar muhacir köylerini de fazlasıyla etkilemiştir. Buna bağlı olarak pek çok Kırım Tatar yahut Nogay köyü büyük ölçüde, hatta bütünüyle boşalmıştır. Hemen her köyde, o köy kökenli olup şehirlerde yaşayan halkın köyde kalanların sayısından kat kat fazla olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca yine özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısında Kırım Tatar köylerinin birçoğuna Türkiye içinden yahut yine göç yoluyla Türkiye dışından Kırım Tatar olmayan unsurlar yerleşmiş, böylelikle söz

Hemşin eski Belediye Başkanı Başar Cumhuri (1955 Akyamaç doğumlu) ile babaanneleri Kırım Tatarı olan Yakup Avhan (1956 Ortaköy doğumlu) ve Metin Yakut'a (1958 Tepan [Bilen] doğumlu) teşekkür ederiz.

- 4 1937-1939 yıllarında Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenlerin kalabalık bir grubu –aralarında Kırım Tatarları da bulunduğu hâlde– Diyarbakır'ın köylerine yerleştirilmişlerdir. Muhacirlerin iskân olundukları köylerden tespit edebildiklerimiz şunlardır: Diyarbakır Merkez'e bağlı Tavuklu, Kâbi (Bağıvar), Köprübaşı, Abbas (Kartaltepe), Karabaş, Matrani (Kuşlukbaşı) ve Yeniköy; Bismil'e bağlı Ambar, Çöltepe, Holan (Sarıtoprak), Salat ve Çark (Göksu); Çınar'a bağlı Beşpınar. Bu göçmenler arasındaki Kırım Tatarları ise –belirleyebildiğimiz kadarıyla– Çöltepe, Kâbi, Tavuklu, Ambar ve Holan (Sarıtoprak) köylerine iskân edilmişlerdi. Bu köylerden özellikle Çöltepe köyünde iskânın ilk dönemlerinde Kırım Tatar muhacirlerin hayli kalabalık olduğu anlatılmaktadır. Diyarbakır'daki söz konusu köylerin hiçbirine yalnızca Kırım Tatarları yerleştirilmemiş olup bunlar Rumelili Türkler ile beraber iskân edilmişlerdir. Bu köyler meyânında Salat'a yerleştirilen Kırım Tatarlarının Şumnu'nun Yenice (Bulgarca adı: Tsarev-brod) ve Makak; Karabaş'a yerleştirilenlerin Şumnu'nun Yenipazar ilçesine bağlı Burhanlar (Bulgarca adı: Radan-voyvoda); Kâbi'ye yerleştirilenlerin Plevne'ye bağlı Debova (Bulgarca adı: Debovo) köylerinden geldiklerini, diğerlerinin de çoğunlukla Rusçuk, Hacıoğlupazarcık (Bulgarca adı: Dobriç), Varna ve Şumnu bölgelerinin köylerinden olduklarını tespit edebildik. Bu muhacirler Bulgaristan'da konuştukları Kırım Tatarca'yı yaşadıkları sürece koruyabilmişler, genellikle yerli halkla ilişkileri de sınırlı seviyede kalmıştır. Diyarbakır'ın köylerine iskân edilen muhacirler, bilhassa 1940'lı yılların başında kıtlık ve salgın hastalıklardan büyük ölçüde muzdarip olmuşlardır. Bu afetler dolayısıyla köylerdeki muhacirlerden büyük bir bölümü, iskânlarının daha ilk yıllarında Diyarbakır havalisini terk ederek Türkiye'nin batı bölgelerine göçmüştür. Diyarbakır'daki köylerle ilgili bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Mustafa Çevik (1920 Şumnu'ya bağlı Bulanık [Matvinta] köyü doğumlu), Ali Beyaz (1933 Razgrad [Hezargrad] doğumlu), Tahsin Başaran (1930 Şumnu doğumlu), Latif Tataroğlu (1931 Şumnu'nun Yenipazar ilçesine bağlı Burhanlar [Radan-voyvoda] köyü doğumlu), Akçura Ataç (1932 Plevne'ye bağlı Debova [Debovo] köyü doğumlu) ve Hatice Cankürtüncü'ye teşekkürlerimizi sunarız.

konusu köylerin etnik ve kültürel açıdan homojen yapısı değişmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu çalışmamızda ele aldığımız köylerin günümüzdeki nüfus rakamlarını alt alta toplamak anlamlı olmayacak ve her hâlıkârda bu “yekûn” bir Kırım Tatar muhacir nüfusunu göstermeyecektir.

Kaldı ki XVIII. yüzyıl sonlarından beri Türkiye’ye gelen muhacir kitleleri yalnızca köylere yerleşmemiştir. Aksine, Anadolu ve Rumeli’nin şehir ve kasabaları da öteden beri yoğun Kırım Tatar iskânlarına sahne olmuştur. Dahası, muhacirler, mutlaka ilk iskân olundukları köylerde kalıcı olmamış ve birçokları buralardan şehirlere taşınmışlardır. Bugünkü Türkiye’de hemen her büyükşehirde ve pek çok kasabada evvelce var olmuş, hatta günümüzde dahi mevcudiyetini sürdüren ve çoğunlukla “Tatar Mahallesi”, “Kırımlılar Mahallesi”, “Kırım Mahallesi” gibi isimler⁵ taşıyan yerleşim yerlerinin varlığı bunu açıkça göstermektedir. Kırım’da şehir hayatı tarihin her döneminde çok gelişmişti. İşte böyle bir Kırım’dan göç eden kitleler içindeki esnaf, zanaatkâr ve tüccar gibi meslek sahipleri, tabiatıyla Türkiye’de de yerleşmek için şehirleri tercih ediyorlardı. Kırılık kesimdeki hayat şartlarının güçlüğü, salgın hastalıklar ve diğer mücbir sebepler ise sayısı belirlenemeyecek, fakat hiç de küçük bir miktar tutmayacağı kesin olan sayıdaki muhacirin, daha iskânlarının en erken dönemlerinden itibaren şehir yahut kasabalara göçmesine yol açmıştır. Şehir ve kasabalarda yaşayan nüfusun etnik köken itibarıyla anlamlı bir şekilde tasnif ya da sayımının yapılabilmesi ise Türkiye şartlarında, hatta genel olarak pratikte imkân haricindedir.

Ele aldığımız köylerin birçoğunda, Kırım Tatarları veya Nogaylar kendi cemaatleriyle birlikte ve diğerlerinden ayrı olarak yaşamayı tercih etmişlerdir. Kırım’ın aynı bölgelerinden yahut Nogayların aynı kolundan gelenlerin bir köyde toplanmaları –meselâ, Kerçlilerin Kerçlilerin yanına, Cemboylukların Cemboylukların yanına yerleşmeleri– gayet yaygın olarak görülen bir durumdur. Bu arada, doğrudan Kırım’dan gelen muhacirlerin kurduğu birçok köye, sonraki dönemlerde Kırım’dan çıkışlarını müteakip önce Rumeli’ne yerleşip bilahare Anadolu’ya yahut Trakya’nın Türkiye’de kalan kısmına göç eden Kırım Tatar muhacirler de yerleşmişlerdir. Bunların yanı sıra, Nogayların köyüne Kırım Tatarlarının, Kırım Tatar köyüne de Nogayların toplu yahut münferit olarak yerleşmeleri sık görülmüştür. Bu gibi pek çok vaka, Kırım’dan veya Kıpçak bozkırlarının farklı yerlerinden farklı zamanlarda ayrılmış, farklı kökenlere ve tecrübelere sahip cemaatlerin yahut fertlerin şu veya bu ölçüde bir ortak aidiyet hissine sahip olarak bir araya gelmeyi tercih ettiklerine işaret etmektedir.

Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin karşılıklı ilişkilerinde çoğu zaman soydaşlık duyguları ön planda olmuş, anavatandan uzaktaki muhaceret hayatında birbirlerini öncelikli olarak dayanışacakları kardeşleri gibi görmüşlerdir. Bu bakımdan, birçok hâlde birbirlerinin bulunduğu köylere yerleşmeyi, birbirleriyle akrabalık ilişkisi ve ekonomik bağlar kurmayı tercih etmişlerdir. Durum çoğunlukla böyle olsa da bu toplumların farklılıklarının vurgulandığı ve bu farklılıkların karşılıklı ilişkilerde bazen yıllarca –hatta etkisi çok hafiflemekle birlikte günümüze kadar– belirleyici olmaya devam ettiği durumlar da gözlenmektedir. Nitekim göçmenlerin Kırım’da yaşadıkları bölge, mensup oldukları kabile veya soy, muhacerette yerleştikleri yerler, göç zamanları ve sosyal mevkileri gibi hususlar zaman zaman gayet önemli rol oynamıştır. Böyle ayrımlara, yalnızca Kırım Tatarları ve Nogaylar arasında değil, kökenlerine göre bu toplumların alt grupları arasında da rastlanabilmektedir. Bilhassa muhaceretin ilk dönemlerinde, Kırım Tatarlarıyla Nogayların birbirlerinden kız alıp vermemeleriyle sıkça karşılaşıldığı gibi, Kırım’ın farklı bölgelerinden yahut farklı Nogay kollarından gelenler de birçok yerde uzun süre birbirleriyle evlenmekten kaçınmışlardır.⁶ Hatta doğrudan

5 Bu arada, bu gibi mahalle isimlerinin çoğunun bilhassa Türkiye’deki askerî darbeleri takip eden dönemlerde, –oraların olması istenen etnik bütünlüğe hâlel getireceği kaygısıyla olsa gerek– çoğu hâlde mânâsız ve ilgisiz ibarelerle değiştirildiği de hatırlanmalıdır.

6 Meselâ, Kırım’ın Yalıboyu’ndan gelenlerin Çöl tarafından gelenlere, Nogayların Cemboyluk kolundan olanların Cetisan kolundan olanlara (yahut tersi) kız vermediklerine rastlanabilmekteydi.

Anadolu'ya göç eden Kırım Tatarlarıyla, önce Rumeli'ne iskân olunup orada birkaç nesil yaşadıkdan sonra Anadolu'ya geçen Kırım Tatarları dahi –köken olarak Kırım'ın aynı bölgesinden gelmiş olsalar bile– bazı hâllerde birbirlerinden bir müddet uzak durmuşlardır. Aynı şekilde, nispeten erken bir dönemde göç eden Kırım Tatar yahut Nogay muhacirlerin sonradan yanlarına gelen soydaşlarına karşı “yerli” tavrı takındıkları da görülebilmıştır.

Kırım'da mevcut olan beylik, mirzalık gibi sosyal üst tabaka kavramları ise muhacerette uzun ömürlü olamamışlardır. Muhaceretin ilk dönemlerinde bir ölçüde dikkate alınan bu gibi unvanlar, yerleşilen yeni ülkenin bambaşka sosyal gerçekleri karşısında, en fazla bir iki nesil içinde bütünüyle unutulmuştur. Kabile dokusunun güçlü olduğu Nogaylarda dahi böyle sosyal ayrımlar, Kırım Tatarlarına göre biraz daha fazla bir müddet varlığını sürdürebilmiştir. Muhacirler arasındaki mevcut farklılıklar, muhacerette geçen sürenin ve eğitim seviyesinin artışına bağlı olarak zaman içinde ortadan kalkmıştır.

Başka bir yerden gelen göçmenlerin, özellikle de endemik ekonomik ve sosyal problemlerin zaten mevcut olduğu yerlere iskânıyla birlikte, muhacirler ile yerliler arasında şu yahut bu ölçüde sıkıntıların doğması kaçınılmazdır. Elbette ki göçü müteakip yerleşilen birçok köyde iskân safhasında ve ilk dönemlerde yerli halk ile muhacirlerin bazen şiddetli gerginlikler yaşadıkları olmuştur. Bilhassa aynı arazi yahut mal üzerinde her iki grubun da hak iddia etmesi ve birbirlerinin kültür ve hayat tarzlarını yadırgamaları gibi sebeplerle yaşanan tatsız olaylar, bugün bile hatırlanabilmektedir. Olayları hatırlayan yahut işitmiş olanlar bunları kaçınılmaz olarak kendi cemaatlerinin pozisyonu açısından yorumlasalar da mahallî ve ferdî ölçeklerde, bazen yerliler muhacirleri, bazen de muhacirler yerlileri taciz etmiştir. Nadir olmakla birlikte, ihtilaflar esnasında cinayet bile işlendiği, bundan dolayı iki grubun bir süre birbirine cephe aldığı da görülmüştür. Bununla birlikte, bu tür problemler her muhacir köyünde yaşanmadığı gibi, muhacirlerin daha ilk andan itibaren yerliler tarafından sıcak karşılandığı ve onlarla yakın ilişki kurdukları pek çok durum da mevcuttur. Kaldı ki yerinde yürüttüğümüz incelemelerde geçmişte yerlilerle herhangi bir anlaşmazlık yaşandığı hâllerde dahi bunun daima iskânın ilk yıllarına münhasır kaldığını ve aradan en fazla bir iki nesil geçtikten sonra olayın küllendiğini tespit ettik. Bu köylerde, hem geçmişle ilgili duyulan veya hatırlananlar hem de günümüzde yaşananlar itibarıyla Kırım Tatar muhacirlerle yerli halk arasında, değil kan davasına dönüşmüş kavgalara, günümüzde süregelen bu tür hemen hiçbir gerginliğe rast gelmedik. Kırım Tatar muhaceretinin en yoğun yaşandığı XIX. yüzyıla ait Osmanlı belgelerinde yahut yayın organlarında da bu hususta çok keskin mahiyette anlaşmazlıklardan nadiren söz edilmektedir.

Kırım Tatarları gibi yüz binlerle ölçülecek sayıda ve en azından yaklaşık yüz elli yıla yayılan bir süreç içinde, Türkiye'nin her açıdan çok farklı bölgelerine yerleştirilen bir halkın, çevresiyle nispeten bu kadar az problem yaşaması ve uyum bakımından çok hızlı bir gelişme göstermesi sosyolojik açıdan dikkat çekicidir. Bunda Kırım Tatarlarının Müslüman bir Türk halkı olmasının ve kültürel açıdan vatanlarındayken dahi Türkiye ile bir ölçüde irtibatla bulunmalarının elbette büyük rolü vardır. Ancak ne kadar önemli olursa olsun, sadece bu faktörler durumu izaha yeterli değildir. Unutmamak gerekir ki Kırım Tatar muhacirler, iskân edildikleri Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Anadolu'daki topraklarında çok sayıda Rum, Bulgar, Romen, Ermeni, Kazak (Rus) ve diğer gayri Müslim ahalî ile de yan yana yaşamıştır. Bu hâllerde de muhacirlerle gayri Müslim tebaa arasında herhangi ciddi bir ihtilaf vukuuna dair veri mevcut değildir. Aksine, Rumeli ve Anadolu'daki gayri Müslim unsurlarla Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin gayet iyi geçindiklerine dair hâlâ anlatılan pek çok hatıra vardır. Aynı şekilde, Kırım Tatar ve Nogay muhacirler, Müslüman olmakla birlikte etnik ve linguistik olarak Türk olmayan ve bir kısmı da bizzat muhacir olan Arnavut, Boşnak, Pomak, Kürt, Arap, Adige, Abhaz, Dağıstanlı, Çeçen ve diğer unsurlarla da muhacerette yan yana yaşayageldiler. Bu halklarla da genellikle herhangi bir ciddi çatışma yaşanmamış, iyi ilişkiler sürdürülmüştür.

KÖYLERİN ONOMASTİK ÖZELLİKLERİ

Türkiye’de Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin yaşadığı köylerin çoğunluğu isimleri itibarıyla kurucularının yahut sakinlerinin özelliklerini yansıtmamaktadır. Dahası, Türkiye’de köy isimlerinin devlet tarafından –bilhassa bu isimlerin “Türkçe kökenli” olmadığının düşünüldüğü hâllerde– buraların geçmişlerinin unutturulması gayesiyle sistematik olarak değiştirilmesi,¹ bütün diğer çok ciddi ve kabul edilemez sakıncalarının yanı sıra, onomastik açıdan kalabilmiş birtakım muhaceret hatıralarını da örtmektedir. Bununla birlikte, az sayıda olsa da kurucuları olan Kırım Tatar yahut Nogay muhacirlerin hatırasını yansıtan köy isimleri mevcuttur. Meselâ, Adana’nın Ceyhan ilçesine bağlı Büyük Mangıt, Küçük Mangıt, Toktamış ve Sirkeli köyleri ile Kelemeti Mahallesi, buraların kurucusu olan Mangıt, Toktamış, Sirkeli ve Kelemet boylarına mensup Nogayların hatırasını yaşatmaktadır. Ne var ki günümüzde, Toktamış’ta ve Kelemeti’de az sayıda Nogay yaşamakta olup diğerlerinde Nogaylardan hiç kimse kalmamıştır. Kocaeli’nin Gölcük ilçesine bağlı Tatarköy de adını kurucuları olan Kırım Tatarlarından almaktaydı. Ancak günümüzde belediyeliğe dönüşmüş olan bu köyün adı 1953’te İhsaniye’ye çevrilmiştir. Kasabada sayıları azalarak da olsa Kırım Tatarları yaşamaya devam etmektedir. Aynı şekilde, Kırşehir’in Kaman ilçesine bağlı Nogaykızıközü köyünün adı, kurucusu olan Nogaylardan gelmekteydi. Ancak bu isim de keyfi olarak değiştirilmiş ve durumuna hiç uymayan bir şekilde buraya Yeniköy adı verilmiştir. Günümüzdeki “Yeniköy”de pek az Nogay kalmıştır.

Köye sonradan verilen ismin köyün kurucularının hatırasını yansıttığı durumlar da olmuştur. Meselâ, Nogay muhacirler tarafından kurulan Ankara’nın Bâlâ ilçesine bağlı Şedidhöyük köyü, sonradan resmen Tatarhöyük adını almıştır. Ne var ki köy, bu ismi aldığı anda bir zamanlar orada yaşayan Nogaylardan hiç kimse kalmamış durumdaydı. Sözü ettiğimiz köy, günümüzde Kürt ve Türkmen sakinlerle meskûn bulunmaktadır. Gaziantep’in evvelce İslahiye, günümüzde ise Nurdağı ilçesine bağlı olup yine Nogay muhacirler tarafından kurulmuş olan Muhacirîn-i Atık (Eski Muhacirler) köyü ise sonradan Nogaylar adını almıştır.

1 Türkiye’de köy isimlerinin sistematik olarak değiştirilmesi bilfiil Osmanlı Devleti’nin İttihad ve Terakkî idaresindeki son yıllarından ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından itibaren görülmekle birlikte, 1949 yılında 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile bu uygulamalara kanunî bir dayanak verilmiş, 1957’de de tamamen bu işle meşgul olmak üzere bir “Ad Değiştirme İhtisas Kurulu” teşkil edilmiştir. Görevine 1978’de son verilen bu kurul, 1983’te yeniden ihdas edilmiştir. Bakınız, Harun Tunçel, “Türkiye’de İsmi Değiştirilen Köyler”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: X, no.: 2 (Elazığ, 2000), s. 27. Köylerin asıl adlarının sadece resmî kullanımdan kaldırılmasıyla yetinilmemiş, bunların bütünüyle hafızalardan silinmesi için her türlü tedbir alınmış, pek çok yasak konulmuştur. Bu meyanda, sonradan uydurularak verilen isimlerinin yanında, parantez içinde dahi olsa köylerin gerçek adlarını gösteren haritaların basılması, Türkiye’ye sokulması ve dağıtılması yasaklanmıştır. 1961’de Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde oluşturulan Harita Genel Komutanlığı bilfiil bir harita sansür kurulu mahiyetindedir. Bakınız, Sevan Nişanyan, *Hayali Coğrafyalar: Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Değiştirilen Yeradları*, İstanbul, 2011, ss. 13-14. Resmî isim değişikliğine maruz kalan köyler, özellikle Türkçeden başka dillerde isimleri olanlar ile adlarında etnik unsurları ve Hristiyanlığa dair ibareleri (kilise, manastır, keşiş vs.) yansıtanlardır. Bu fevkalade ilkel ve vandalca isim değiştirme uygulamalarının maksadının, söz konusu yerleşim yerlerinde, resmî görüş nezdinde “istenmeyen” unsurların geçmişte dahi yaşamış olduklarının hatırlanmaması olduğu açıktır.

Kocaeli ilinin Kandıra ilçesine bağlı Kubuzcu köyünün filen müstakil bir köy mahiyetindeki Azaklı Mahallesi, adını burayı kuran ve hâlen nüfusunun tamamını teşkil eden Kırım asıllı Azaklıoğulları'ndan almaktadır. Samsun ilinin Kavak ilçesine bağlı Azaklı köyünün ismi, burasının köken itibarıyla Azak Denizi ile ilişkili kimselerce kurulduğunu akla getirir de mevcut deliller bunu doğrulamamaktadır. Zira en azından XVII. yüzyılın ilk yarısında mevcut olduğunu bildiğimiz köyün adının o dönemde "Azaklı" değil, "Azıklı" olarak kaydedilmiş ve o tarihlerin Kırım yahut Azak havalisinden göçler için erken kabul edilecek bir dönem olması, köyün gerçekten de "Azaklılar" ile ilişki ihtimalini hemen hemen ortadan kaldırmaktadır. Bu köyün adını, Azak Denizi havalisinden gelen kimselerden değil, –muhtemelen Türkmen olan– "Azıklı" (Azıklı) cemaatinden² aldığına kesin gözüyle bakılabilir. XIX. yüzyılın ortasına ait kayıtlarda günümüzdeki İçel ilinin Tarsus ilçesine bağlı "Azaklı" adlı bir köy yahut mezradan söz edilmektedir.³ Söz konusu mahallin nerede olduğunu ve burasının günümüzde ne olarak adlandırıldığını tespit edemedik. XVIII. yüzyıl başlarında mevcudiyetini bildiğimiz Konya livası dâhilindeki Azak köyünün,⁴ XX. yüzyılda Cihanbeyli'nin Karabağ kasabasının Azak Yaylası⁵ durumunda olduğu anlaşılmaktadır. Ancak burasının da Azak Denizi veya Kalesi ile herhangi bir ilişkisi bulunduğu dair bir işarete rastlamadık. Esasen, Türkmenlerin Bayat boyunun İnallı grubunun Ulu Yörük tairesi içinde "Azak" adını taşıyan bir cemaatin bulunması,⁶ sözünü ettiğimiz yer isimlerinin büyük ihtimale bu cemaatle ilişkili olduğunu göstermektedir. Rize ilinin Merkez ilçesine bağlı Azaklıhoca köyü de ismine rağmen Kırım kökenli Azaklılarca kurulmuş yahut onların yaşadığı bir köy değildir.⁷

Aksaray'ın Ağaçoören ilçesinin Kırımıni köyü ve Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinin –muhtarlık olarak Paşalı köyüne bağlı olan– Kırımışağı köyü, kurucularının geldikleri Kırım'ı isimlerinde yansıtmaktadırlar. Yozgat'ın Merkez ilçesinin Kırım köyü, mevcut şekliyle Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulduysa da köy, bu ismi onların gelişinden en az üç yüzyıl önce, tespit edemediğimiz bir sebepten almış olabilir.⁸ Giresun'un Tirebolu ilçesine bağlı ve asıl ismi Kale-i Bedrama (Bedrama Kalesi) olan Örenkaya köyü de yine burada yaşayan Kırım muhacirlerine bağlı olarak bir ara Kırımlı adını taşımıştır.

- 2 Söz konusu Azıklı cemaatinin en azından XVI. yüzyılın ikinci yarısında Sivas ve Maraş sancakları dâhilindeki mevcudiyetleri bilinmektedir. Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: I, Ankara, 2009, s. 209.
- 3 Songül Ulutaş, "Şer'iyye Sicillerine Göre Tarsus'ta Ekonomik Yapı (1839-1856)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2006, ss. 55, 57, 59, 198. 1852'de Kusun nahiyesine bağlı köyler arasında zikredilen "Araklı" köyünün de, "Azaklı" ibaresinin sehven okunmuş şekli olduğu kanaatindeyiz. Age, s. 36.
- 4 İzzet Sak ve Cemal Çetin, *45 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili (1126-1127/1714-1715) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya, t.y. [2008], s. 503.
- 5 *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu*, Cilt: I, Ankara, 1946, s. 107.
- 6 İsim benzerliği haricinde Azak Denizi ile herhangi bir ilişkisi olacağına ihtimal vermediğimiz bu cemaatin, en azından XVI. yüzyılda Sivas sancağı dâhilinde bulunduğunu bilmekteyiz. Halaçoğlu, 2009, ss. 207-208.
- 7 Köyün asıl adı Sıkrık'tır. 1913 yılında, çevredeki diğer köyler gibi bu köyün de adı değiştirilmiş, buraya padişahın huzur hocalarından ve tanınmış ulemadan –Azaklı sülalesinden olduğu belli olan– bir zata atfen bu isim verilmiştir. BOA, *DH.İD.*, Dosya no.: 97-2, Gömlek no.: 25. Burada sözü edilen din âliminin aslen Trabzon vilayetinin Lazistan sancağına bağlı Rize kazasının Kafkame köyünden (günümüzdeki Rize'nin İkizdere ilçe merkezinin Zafer Mahallesi) olan ve İstanbul'daki Fatih Medresesi'nin müderrislerinden Azaklıoğlu Musa Kâzım Efendi olduğu anlaşılmaktadır.
- 8 1530 yılı tahrir defterinde kaydedilen Sivas ve Tokat livasına bağlı Hüseyinâbâd nahiyesi dâhilindeki Kırım adlı mezarın burası olması –coğrafi uygunluk da göz önünde bulundurulunca– kuvvetli ihtimaldir. *387 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937-1530) II*, Ankara, 1997, tıpkıbasım sütun 228. Bundan başka, yine XVI. yüzyılda Bozok sancağının Sorkun nahiyesi dâhilinde Türkmenlerin Yüreğir boyunun Demircili (Demircilü) cemaatinin meskûn olduğu bir Kırım mezarı daha zikredilmektedir. Halaçoğlu, Cilt: II, s. 618. Bu iki mahal de aynı ve bugünkü köyün geçmişteki hâli olabileceği gibi, farklı yerler de olabilirler.

Türkiye’de, isminde “Kırım” ibaresinin yer almasına rağmen Kırım yahut Kırım Tatarlarıyla alâkası olmayan köy isimleri de mevcuttur. Meselâ, Diyarbakır’ın Hani ilçesine bağlı, gerçek ismi Kadişt ve yerli halkı da Kürt olan köye Kırım adı, resmî olarak sonradan ve herhangi bir esasa dayanmaksızın verilmiştir. Malatya’nın Merkez ilçesine bağlı Uluköy (gerçek ismi Alikân) muhtarlığına bağlı olan Kırım mezrasının da isminin nereden geldiği belli değildir. Evvelce Kürtçe konuşan Birimşe ve Balyan aşiretlerinin yaşadığı söylenen, günümüzde ise Halikân ve Alikân aşiretlerinin bulunduğu bu mezranın Kırım ile hiçbir bağlantısını tespit edemedik. Erzurum’un Karaçoban ilçesine bağlı Kırımkaya ve Yozgat’ın Çekerek ilçesine bağlı Kırımoluk köylerinin Kırım ile ilgisi de kelime benzerliğinden ibarettir. Mersin’in Tarsus ilçesine bağlı Kefeli köyünde ise, adının akla getirdiğinin aksine, Kefe’den yahut Kırım’ın başka bir yerinden gelmiş muhacirler yaşamamaktadır. XIX. yüzyılın ortalarında Malatya havalisinin muhtelif köylerinden buraya gelerek yerleşmiş ve kendi ifadelerine göre köyü kurmuş olan Alevî Türkmenlerin yaşadığı bu köyde, herhangi bir dönemde Kırım’dan gelenlerin yaşadığına dair hiçbir işaret bulunmamaktadır. Köye neden Kefeli adı verildiğini bilen de kalmamıştır.⁹

Anadolu’da ve Trakya’da adında “Tatar” ibaresi geçen sayılamayacak kadar çok köy kurulmuş olduğu gibi, bunlardan pek çoğu günümüzde de mevcuttur. Ancak bunların tamamına yakınının Kırım Tatarlarıyla yahut Nogaylarla hiçbir ilgisi yoktur. Bu durum, “Tatar” tabirinin Osmanlı yahut umum İslâm bağlamında çok farklı yer ve mânâlarda kullanılmasıyla ilişkilidir. XIII. yüzyılda Anadolu’nun Cengiz Han İmparatorluğu’nun hâkimiyetine girmesiyle birlikte, buraya yerleşen Moğol boy ve kabileleri arasında “Tatar” adını taşıyanlar da vardı ki¹⁰ zaten “Tatar” adıyla bilinen en kadimî topluluklar da bunlardır. Anadolu’da günümüze kadar kalabilen ve “Tatar” ibaresini ihtiva eden bazı köy isimlerinin Moğol olan bu Tatarlarla bağlantılı olduğuna kesin gözüyle bakılabilir.¹¹ Ancak İslâm (ve Batı) âleminin pek çok kesiminde Tatar sözü, o dönemlerde ve hatta çok sonraları yalnızca Moğolların Tatar boyunun ve kabilelerinin adı olmaktan ibaret kalmamış, Moğol toplumlarının tamamına şamil bir ifadeye, daha doğrusu Moğol ibaresinin eşmanalısına dönüşmüştür. Bunun yanı sıra, doğudan gelen ancak Moğol olmayan, başta çeşitli Türk toplulukları olmak üzere, pek çok Asyatik unsurlar da yaygın bir genellemeyle “Tatar” olarak isimlendirilmiş ve bunun izleri günümüze kadar gelmiştir. Nitekim muhtelif Türkmen, hatta Kürt aşiret ve cemaatleri bugün unutulmuş sebeplerle, muhtemelen Cengiz Han sonrası gelen unsurlarla bir şekilde ilişkilendirildiklerinden dolayı, “Tatar” olarak tesmiye edilmişlerdir.¹² Ne bütün bu saydığımız toplulukların ne de onlara izafeten Anadolu’da, geçmişte ve bugün mevcut olup adında “Tatar” ibaresi yer alan çok sayıdaki yerleşim yerinin Kırım Tatarlarıyla veya Nogaylarla uzaktan yakından hiçbir alâkası vardır.

9 Tarsus’a ait eski kayıtlarda “Kefere” köyü olarak geçen köy büyük ihtimalle burasıdır. Nitekim 1852 tarihli Tarsus şer’iye sicillerinde Kefere köyünün adı zikredilmektedir. Ulutaş, ss. 36-37. Adından da anlaşılacağı üzere geçmişte –yani en azından günümüzdeki sakinlerinin atalarının buraya yerleşmesinden önce– Hristiyanlarla meskûn olan köyün Müslümanlarca hoş karşılanmayacağı açık olan adı, ses benzerliğinden de istifade edilerek bilahare Kefeli’ye çevrilmiş olmalıdır. Köydeki araştırmalarımız esnasında yardımlarını gördüğümüz köy muhtarı Hüseyin Dönmez (1948 Kefeli doğumlu), köy sakinlerinden Arif Bestan (1942 Adana doğumlu), Kemal Kelekçi (1925 Kefeli doğumlu) ve Tunasel Sümer’e (1959 Kefeli doğumlu) teşekkür ederiz.

10 Muammer Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu (Tarihî Arka Plan ve XIII.-XIV. Yüzyıl Moğol Hâkimiyeti)*, İstanbul, 2010, ss. 191-192.

11 Age, s. 212.

12 Anadolu’daki, “Tatar” adını taşıyan veya adında “Tatar” ibaresi geçen pek çok Türkmen (Yörük) cemaati için bakınız, Halaçoğlu, Cilt: V, ss. 2169-2177; Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, ss. 714-715; Orhan Sakin, *Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul, 2006, s. 312.

Ayrıca “Tatar” kelimesinin eski dönemlerde postacı yahut kurye mânâsına gelmesinden dolayı, bu mânâyâ atıfla “Tatar” olarak adlandırılan köyler ve topluluklar da vardır. Bunların yanı sıra, yukarıda belirttiğimiz üzere, Altın Orda devrinde muhtelif sebeplerle bu imparatorluktan gelip en azından Doğu Trakya topraklarına yerleşmiş “Tatarlar”ın olduğu bilinmekteyse de bunlardan günümüze doğrudan ulaşan demografik cemaat varlıklarına rastlamak mümkün değildir. Ancak Doğu Trakya’da bunlardan kalma köy isimleri bulunmaktadır.

XIX. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren kurulan muhacir köyleri için yaygın bir uygulama olduğu üzere, Kırım Tatarları ve Nogaylar tarafından kurulan köylerin de başta dönemin Padişahı olmak üzere, hükümdar ve saltanat ailesi mensuplarının isimleriyle veya Osmanlı saltanatına atfedilen ibarelerle adlandırılmasıyla sıkça karşılaşılmalıdır. Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerle meskûn köylere verilen Hamidiye, Orhaniye, Zaferhamit (Zaferü'l-Hamid), Bünyâd-ı Hamîdî, Burhaneddin, Burhaniye, Şefkatiye, Fahriye, Rıfkiye, Hayriye, Şevketiye, Mâmûre, Mecidiye, Mesudiye, Lütfiye, Sultaniye, İhsaniye, Ahmediye, Fethiye ve Süleymaniye gibi isimler bu kabildendir. Söz konusu isimler, Sultan II. Abdülhamid, Orhan Gazi, Şehzade Burhaneddin Efendi ve hanedanın kadın üyeleri gibi saray mensuplarına atıfla verilmiştir. Hâlen İstanbul’un Büyükçekmece ilçesine bağlı ve asıl ismi Papazburgaz olan Ahmediye köyü ise ismini o dönemin Harbiye Nâzırı Enver Paşa’nın babası Hacı Ahmed Bey’e (sonradan Paşa) izafeten almıştır.¹³ Bunların yanı sıra, kurulmalarına önyak olan Kırım Tatar veya Nogayların isimlerini taşıyan en azından iki köy tespit edebildik. Eskişehir’in Nogay muhacirlerce kurulan ve günümüzde Alpu ilçesine bağlı olan Rıfkiye (değiştirilen adıyla Aktepe) köyü, kurucusu olan Ömer Rıfkı Efendi’nin adını taşımaktadır. Alpu ilçesinin bir diğer köyü olan Fevziye’nin ismi ise burasının teşkilinde önemli rolü olan Eskişehir Muhacirîn Komisyonu görevlilerinden ve kendisi de Kırım Tatarı olan Fevzi Bey’e atfen verilmiştir.¹⁴ Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerce kurulan diğer köylerin çoğu ise bulundukları mevkinin evvelce yerlilerce verilmiş ismini taşımaktadır.

13 BOA, *DH.İD.*, Dosya no.: 97-2, Gömlek no.: 22.

14 İnci A. Bowman, “Fevzi Altug (1878-1934)”, Fevzi Altug, *Dikenli İlişkiler. Kırmırlı Bir Öğretmenin Anıları ve Şiirleri*, İstanbul, 2005, s. 25.

KÖY YERLEŞİMLERİNİN KÜLTÜREL MİRASI

Türkiye’de Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin yaşadıkları köyler, bu toplumların anavatanlarından getirip belirli ölçüde muhafaza ettikleri dil ve kültür mirası itibarıyla büyük bir önemi haizdirler. Başka birçok muhacir toplumunun aksine, bu halkların muhaceretteki mevcut dil ve kültürü, anavatanlarında yaşamaya devam eden dil ve kültürün erimeye yüz tutan yansımalarından ibaret kabul edilerek ikincil bir öneme sahip görülebilecek durumda değildir. Her şeyden önce, hatırlamak gerekir ki Rus hâkimiyetini müteakip gerek Kırım Tatarları gerekse Nogaylar, anavatan topraklarında varlıklarını kesintisiz sürdürememişlerdir. Çarlık ve Sovyet idarelerinin politikalarının, Kırım Tatar kültürüne ve sosyal hayatına vurduğu diğer darbeler bir yana bırakılsa bile, tek başına 18 Mayıs 1944 topyekûn sürgünü Kırım Tatar hayatının her veçhesinde tedavisi mümkün olmayan yaralar açmıştır. Sürgünün neticesinde, 1944’ten 1960’ların sonuna kadar Kırım’da hiçbir Kırım Tatarı’nın yaşayamamasından başka, Sovyetler Birliği dâhilindeki Kırım Tatarlarının büyük çoğunluğu hayatlarını 1990’lara kadar sürgünde geçirmek zorunda kalmıştı. Günümüzde bile, 1944’te sürülmüş olanların ve onların ahfadının birçoğu henüz Kırım’a dönememiştir. Öte yandan, 1944’ü takip eden yaklaşık yarım asırlık süre içinde Sovyetler Birliği’nde Kırım Tatar dil ve kültürünü, daha doğrusu kimliğini ortadan kaldırmak için çok şey yapılmıştır. Böyle uzun bir süre kökünden koparılmış hâlde yaşayan ve vatanına dönmek için durmaksızın mücadele veren Kırım Tatar halkı, varlığını muhafaza etme yönünde elde ettiği büyük başarıya rağmen, bu süreç içinde dil ve kültüründen çok şey kaybetmiştir.

Nogaylar ise daha Kırım Hanlığı’nın ortadan kaldırıldığı 1780’lerden itibaren Kıpçak bozkırlarından silinmeye başlamış ve Çarlık idaresi tarafından belirlenen bazı arazilere (Azak Denizi’nin ve Kuzey Kafkasya’nın kuzeyinde) iskâna mecbur edilmişti. Nogayların ezici çoğunluğu buralarda da kalıcı olmayıp Osmanlı Devleti’ne göç etti. Böylece, bir zamanlar Nogaylardan başka kimsenin yaşamadığı uçsuz bucaksız Kıpçak bozkırlarında hiç Nogay kalmamıştır. XX. yüzyıla gelindiğinde Rusya İmparatorluğu veya Sovyetler Birliği dâhilinde kalabilen Nogaylar ancak Kuzey Kafkasya’nın kuzeyinde, –bir zamanlar yayıldıkları muazzam Kıpçak bozkırlarıyla mukayese dahi edilemeyecek kadar küçük arazilerde– az sayıda birkaç köy grubu teşkil edebilmekteydi. Günümüzde söz konusu köy grupları, Dağıstan Muhtar Cumhuriyeti’nin kuzeyindeki bozkır kesiminde, Tereklimektep kasabası etrafında, Stavropol bölgesinde ve Karaçay-Çerkes Muhtar Cumhuriyeti’nde bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Nogaylar günümüzde asıl anavatanları diyeceğimiz Kıpçak bozkırlarında yaşamadıkları gibi, dil ve kültür mirasları da tarihî olayların neticesinde çok ağır darbe almıştır.

Gerek Kırım’da gerekse Kıpçak bozkırlarında bütün bu sebeplerden dolayı kaybolan sayısız dil ve kültür unsurları, Türkiye’deki muhacir köylerinde belirli ölçülerde yaşayabilmiştir. Bilhassa, çevrelerinde de bir grup Kırım Tatar yahut Nogay muhacir köyünün bulunduğu ortamlarda, bu dil ve kültür mikrokozmosunun muhafazası daha ziyade mümkün olmuştur. Elbette ki Kırım Tatar ve Nogay göçmenlerin dağıldığı Türkiye’deki yüzlerce köy yerleşiminin her birinde, şartlara bağlı olarak birbirinden çok farklı tecrübeler yaşanmış ve kültürel unsurların korunabilmesi de aynı ölçüde olmamıştır. Bugün Türkiye’deki bu gibi köy-

ler içinde Kırım Tatar kültürüne ait hemen hiçbir izin kalmadığı, hatta kökenlerinin Kırım'a dayandığının bile bilinmediği köyler olduğu gibi, Kırım Tatar kültür ve dilinin pek çok özelliğinin günlük hayatta canlı bulunduğu köyler de vardır. XXI. yüzyılın başları itibarıyla Kırım'da, tamamı Kırım Tatarlarından oluşan ve günlük hayatta yediden yetmişe herkesin Kırım Tatarca konuştuğu tek bir köy dahi yokken, sayıları giderek azalmakla birlikte böyle köyler Türkiye'de hâlâ mevcuttur. Özellikle, Konya'nın Çumra ilçesine bağlı Fethiye ve Seçme, Akören ilçesine bağlı Ahmediyeye ve Süleymaniye köyleri büyük ölçüde bu özellikleri taşımaktadırlar. XX. yüzyılın ortalarında, Türkiye'de bu mahiyette olan köy sayısının yüze yakın, hatta daha fazla olması çok muhtemeldir. Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay köylerinde korunagelmış olan dil ve kültür unsurlarının daha ziyade XIX. yüzyılın ortalarına ait olduğunu da hatırlamak gerekir. Diğer bir deyişle, bu unsurlar, XX. yüzyıl Kırım Tatar ve Nogay kültürü üzerinde çok yoğun olan Rus ve Sovyet tesirlerinden de âzâde kalmışlardır.

Bununla birlikte, madalyonun diğer tarafı da vardır. Muhâceretteki köylerin sakinleri, kendilerinin veya atalarının Kırım'dan ayrılış tarihleri itibarıyla, Kırım Tatar kimliğinin ve kültürünün özellikle XIX. yüzyılın sonlarından itibaren içine girdiği yeniden canlanma ve aydınlanma dönemini yaşamamışlardır. Şu cümleden olarak, Gaspıralı reformları, 1917 Kırım Tatar Millî Kurultayı'nın teşkili ile neticelenen millî hareketler süreci, Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti dönemi gibi devirlerdeki çok önemli sosyo-kültürel gelişmeler ve değişiklikler, Türkiye'deki Kırım Tatar köylerinin bu gelişmelerden önce Kırım'dan ayrılmış halkına çoğunlukla yansımamıştır. Bununla birlikte, 1920'ler ile 1940'lar arasında Kırım'dan çıkarak Türkiye'deki mevcut Kırım Tatar muhacir köylerine yerleşen göçmen veya mültecilerin getirdiği kültürel unsurlar, bu açığı biraz olsun kapatmıştır. Çevrede Kırım Tatar kültür ve cemaat kurumlarının, yani derneklerin bulunması da bu kültürel açığın kapanması hususunda bir ölçüde etkili olmuştur. Bilhassa, 1990 sonrasında hem eski Sovyetler Birliği topraklarıyla Türkiye arasında duvarların yıkılması hem de Türkiye'deki Kırım Tatar derneklerinin geçmişle mukayese edilmeyecek kadar çoğalması, Kırım ve diaspora arasında kimi yerde yüzyıllı aşkın süredir açılan mesafenin belirli bir nispette azalmasını sağlamıştır.

Kırım Tatar ve Nogay muhacir köylerindeki mevcut kültürel yapı, buralarda yaşayan halkın kendisini tanımlamasına, yani kimliğine de doğrudan yansımaktadır. Çok geniş bir coğrafyaya yayılan ve çok değişik tecrübeler yaşamış olan bu köylerde, kimlik kavramları da kaçınılmaz olarak farklı evrimler geçirmiştir. Muhtelif köylerdeki insanların kendilerini “Kırım Tatarı”, “Tatar”, “Kırım Türkü”, “Nogay”, “Kırımlı” ve “Kırım” gibi kimliklerle ifade etmeleriyle karşılaşılabilir. Kendilerini “Tatar” olarak nitelendirmekle birlikte atalarının Kırım'dan geldiğinden habersiz olunan hâller vardır ki bu daha ziyade Romanya ve Bulgaristan üzerinden gelenlerde görülmektedir. Ayrıca kendilerini “Kırımlı” yahut “Kırım” olarak adlandırıp “Tatarlık” ile alâkalarının bilinmediği durumlara da rastlanılabilir. Bazı hâllerde ise Kırım veya “Tatarlık” ile ilgili kökenden bütünüyle habersiz olunduğu ve şimdi yaşanan coğrafyaya göre özkimliğin ifade edildiği de görülmektedir. Bilgi eksikliği veya yokluğunun yanı sıra, çevreden ve yaygın kalıplardan farklı olmamak arzusu da kimlik belirlemelerini doğrudan etkilemektedir. Bu bakımdan, Türkiye'nin her tarafındaki köylerde yaşayan Kırım Tatar muhacirlerin, daima aynı kimlik tanımlamasını yaptıklarını söylemek imkânsızdır. Ancak araştırma yaptığımız köy yerleşimlerinin büyük çoğunluğu itibarıyla Kırım ile yahut “Tatar” kavramıyla –zaman zaman başka kimliklerle de birlikte– ilişkilendirilen özkimliğin yaygın ve benimsenmiş olduğunu müşahade ettik. Nogaylar arasında da “Tatar” ve/veya “Nogay” özkimlikleri hâkimdir. Yalnızca, Kafkasya'da iken bazı Adige gruplarına karışmış, Osmanlı topraklarına bu Adige toplumlarıyla birlikte gelmiş ve zaman içinde dil ve kültür olarak tamamen Adigeleşmiş az sayıdaki Nogay kökenli sülalede durum farklıdır. Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine bağlı Malakköy, Sacayağı ve Karakuyu köyleriyle Çorum'un Merkez ilçesine bağlı Yeşilyayla ve Cemilbey köylerinde ve başka bazı yerlerde yaşayan bu gibi sülaleler “Nogay”

kavramını (bazen “Neğoy” telaffuzuyla), Adigeler (çoğunlukla Kabardeyler) içinde bir sülale olarak telakki etmekte, hatta bazen ayrı bir Nogay dil yahut kültürünün varlığından habersiz bulunmaktadır.

Öz kimlik tanımlamalarında her şeyden önce göz önünde bulundurulması gereken husus, ele alınan köy halkının Kırım’dan veya Kıpçak bozkırlarından ne zaman ayrıldığıdır. Kırım’dan ayrılışın üzerinden geçen yüz, yüz elli, hatta iki yüzyıllık süre kültürel birikimden olduğu gibi, bunun birinci derecede belirlediği öz kimlikten de çok şey kaybettirmiştir. Bu gibi köylerin geçmişe ait bilgi birikiminin yakın zamanlara kadar büyük ölçüde, hatta yalnızca, nesilden nesile aktarılan ve giderek azalan bilgilerden ibaret olduğu düşünülürse, cemaat kimliğinin de kaçınılmaz olarak belirli bir erime yaşayacağı ve sürekli etkisi altında bulunduğu çevre faktörlerine göre belirleneceği açıktır. Kaldı ki bizzat aynı köyün içinde Kırım’ın yahut Kıpçak bozkırlarının farklı yerlerinden, farklı zamanlarda gelmiş kimselerin bulunduğu da hatırlanmalıdır.

Esasen Kırım’a ve eski Kırım Hanlığı coğrafyasına ait, tarihten gelen gayet güçlü kimlik duyguları vardır. Bu topraklarda yaşayan insanlar kendilerinin mensup oldukları coğrafî, tarihî, etnik ve kültürel özellikleriyle başkalarından farklılıklarının tamamen idrakinde oldukları gibi, dindashları ve soydashları dahi onları bu özelliklerine göre adlandırmışlardır. Genel olarak “Tatar”, bazen de “Kırmımlı”, “Kırımî”, “Kefevî” gibi ibareler bu halkı yahut onun bir kısmını ifade etmek için kullanılmıştır. Ayrıca Kırım Yarımadası’nın ve Kıpçak bozkırlarının “Tatar”ları arasında hem anavatanlarında hem de muhacerette güçlü bir partikularizmin varlığından söz edilebilir. Kırım toprağına bağlılığın geleneklere yansıyan pek çok yönü de vardır. “Sönmeyen ateş” geleneği bunlardan biridir. Buna göre, Kırım’dan çıkarken alınan bir parça kor ateş, bütün göç ve hatta iskândan sonra dahi itina ile söndürülmeden muhafaza edilir ve nesiller boyu ateş yakılacağı zaman buradan yakılırdı. Bu gelenek Türkiye’deki pek çok Kırım Tatar muhacir köyünde günümüze kadar sürdürülmüştür.

Ancak bütün güçlü partikularizmine ve bu gibi sembollerine rağmen Kırım göçmenlerinin Kırım’dan dayken edindikleri öz kimlik, modern millî kimlikler öncesi devre ait ve benzer Müslüman toplumlarında da görülen ananevî kimliktir. Türkiye’deki köylerde yaşayan Kırım Tatarlarının büyük kısmının Kırım Tatar millî uyanış ve aydınlanma döneminden, yani XIX. yüzyıl sonlarından önce Kırım’dan ayrılmış olması, bu bakımdan gözden kaçmaması gereken bir husustur. Başka milletlerde ve diğer Türk halklarında olduğu gibi, modern mânâda (etno-teritoryal) millî kimlik kavramları bu dönemden sonra teşekkül ettiğinden, bunlar muhacirler tarafından beraberlerinde “Kırım’dan getirilememiş”tir. Söz konusu unsurlar, ancak çok sınırlı ölçüde (eğer varsa) sonraki dönemlerde gelen göçmenler yahut Kırım dernekleri tarafından gündeme getirilebilmiştir. Türkiye’deki resmî ders kitaplarında yahut genel olarak medyada Kırım Tatar geçmişine veya varlığına dair hemen hiçbir bilginin yer almayışı, var olan çok sınırlı bilgilerin çoğunun da gerçekliğinin gayet su götürür –hatta bazen açıkça bu halka yönelik antipati duygularını körükler– mahiyette olması, söz konusu kaynaklardan beslenebilmeyi de imkân harici bırakmıştır. Bütün bunlara, resmî kimlik çerçevesine bütünüyle uymayan tanımlamalara devlet tarafından uzun yıllar boyunca hoş bakılmayışını da eklemek gerekir. Bu bakımdan, ancak 1990’larla birlikte global ölçekte değişen siyasî ve teknolojik ortam ile ona bağlı olarak artan sivil toplum teşkilatlanmaları, köylerde yaşayanları, kökenleri hakkında yalnızca her gün daha da azalan sözlü ve naklî bilgilere muhtaç kalmaktan çıkarmıştır. Yine buna bağlı olarak, bilfiil Kırım’ı ziyaret edebilme ve oradan gelenlerle karşılaşabilmeye imkânları da doğmuştur. Böylelikle, muhaceretin üzerinden genellikle yüz, yüz elli yıl geçtikten sonra, Kırım’la yeniden bağ kurulabilmiştir.

Türkiye’deki –hatta genel olarak eski Osmanlı coğrafyasındaki– Kırım Tatar muhacirler, ana dil hususunda bulundukları yerlerde ilginç değişimler geçirmişlerdir. Kırım’daki Kırım Tatarlarının birbirlerinden ciddi ölçüde farklı –Bahçesaray, Çöl ve Yalıbozu gibi– şivelerde konuştukları biliniyor. Muhacerette, söz konusu gruplardan herhangi birinin homojen ve tercihen az çok çevreden tecrit edilmiş şekilde yerleştikleri

hâllerde otantik dil ve şiveleri çoğu hâlde günümüze kadar muhafaza olmuştur. Bununla birlikte, farklı şive gruplarından müteşekkil Kırım Tatarlarının karışık olarak bulundukları yerleşim yerlerinde genellikle o köydeki yahut çevredeki Kırım Tatar muhacir köylerinde yaygın olarak kullanılan şive, zaman içinde hemen herkes tarafından benimsenmiştir. Meselâ, Eskişehir havalisindeki Kırım Tatar köylerinde Bahçesaray ve Karasubazar gibi “Orta Yolaq” şivenin, hatta Yalıbozu şivesinin konuşulduğu yerlerden gelenler dahi zaman içinde çevredeki Kırım Tatarlarının konuştuğu karma bir Çöl şivesinde konuşmaya başlamışlardır. Ayrıca Kırım’dan göçü müteakip önce Dobruca’ya ve bilahare Anadolu yahut Türkiye Trakya’sına yerleşen Kırım Tatarlarının dillerinde de Dobruca’nın etkisi mutlaka görülmektedir. Bu, özellikle “ç”nin “ş”ye dönüşmesi gibi hâllerle kolaylıkla fark edilmektedir. Kırım Tatarlarının ve Nogayların karışık olarak yaşadıkları köylerde ise genellikle o köyde daha ağırlıklı olan lehçenin diğerleri tarafından da benimsendiği görülmektedir.

Türkiye Türkçesi, Kırım Tatarları için en baştan itibaren uzak bir dil olmamıştır. Bunun sebebi yalnızca Kırım Tatarcanın Türkiye Türkçesiyle aynı kökten gelmesi ve ona çok yakın bir lehçe olması değildir. Kırım Tatarları, Kırım’da yaşamaktayken de Türkiye Türkçesinden habersiz değillerdi. Sovyet dönemine kadar, Kırım’daki özellikle eğitim görmüş Kırım Tatarları arasında İstanbul Türkçesine vukuf gayet yaygındı. Nihayetinde, hangi maarif sisteminden yetişmiş olurlarsa olsunlar, Kırım’da 1920’lere kadar okuma yazma bilenlerin öğrendiği yazı dili bilfiil Osmanlı Türkçesiydi. Bu bakımdan, Kırım Tatarları Türkiye’ye geldikten sonra bu konuda ciddi bir sıkıntı yaşamamışlardır. Tamamen Kırım Tatarlarıyla meskûn Kırım Tatar muhacir köylerinde, askerlik, eğitim ve ekonomik sebeplerle köy dışındaki dünya ile teması olan erkek nüfusun hemen tamamı, evde ve köylerinde kendi dil yahut şivesinde konuşsa bile, aynı zamanda iyi derecede Türkiye Türkçesine de hâkimdi. Bu köylerdeki çoğu resmî eğitim görmemiş yahut yetersiz görmüş olan ve her hâlükârda köylerinin veya en fazla yakın çevredeki diğer Kırım Tatar ve Nogay muhacir köylerinin dışında bir dünyası olmayan kadın nüfus ise farklıydı. Bunlar arasında, bir yahut daha fazla nesil öncesinde Kırım’dan çıkıldığı esnadaki Kırım Tatar veya Nogay dil, kültür ve hayat tarzı âdeta donmuş bir şekilde yaşamaktaydı. Bunların büyük çoğunluğunun dil ve kültür açısından başka bir şey bilmedikleri de söylenebilir. Bu bakımdan, benzer durumdaki diğer muhacir köylerinde olduğu gibi, gerek Kırım Tatar gerekse Nogay köylerinde dil ve kültür unsurları en ziyade kadın nüfus arasında muhafaza edilebilmiştir.

Türkiye’deki Kırım Tatar muhacir köylerinde bir açıdan çevreyle tam entegrasyon, diğer açıdan da kültürel ve etnik asimilasyon sürecinde 1950’li yılların bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. Söz konusu köylerin büyük çoğunluğunda dışa açılma ve dolayısıyla çevredeki Kırım Tatar olmayan gruplarla kız alıp verme ilişkileri (egzogami) genellikle 1950-1960 yılları arasında başlamıştır. Yine çok karışık olanları hariç, Kırım Tatar köylerinin çoğunluğunda bu döneme kadar ezici çoğunlukla yahut sadece Kırım Tatar şivelerinde konuşulurken bu durum tedricen değişmeye başlamıştır. Türkiye’deki diğer muhacir köylerinde de benzer süreçlerin yaşandığı gözlemlenebilir. Bu yıllar, esasen Türkiye çapında köklü değişim yıllarıdır. Demokrat Parti iktidarıyla birlikte köy ile şehir arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik uçurum sistematik bir şekilde ortadan kalkmaya başlamıştır. Tarımda modernleşme, sanayileşme, şehirlere göç yahut yolların ve imkânların artışıyla yerleşim yerlerinin birbirine olan uzaklığının azalması bu devrin özellikleridir. Çok yönlü fonksiyonlarıyla devlet ve “diğer” gruplar, köylere daha kolay ve etkili nüfuz edebildiği gibi, köy halkı için de başka köyler, kasabalar ve şehirler ulaşılmaz olmaktan çıkıyordu. Bütün ülke bu süreçten geçerken genel olarak büyük bir denizin içindeki küçük adacıklar durumundaki Kırım Tatar yahut diğer muhacir köyleri de bunun dışında kalamazdı. Kaldı ki Kırım Tatar köyleri, çoğunluğu itibarıyla ülkedeki genel değişimin en fazla hissedildiği ve sosyal hareketliliğin en fazla olduğu Batı ve Orta Anadolu ile Trakya’da yer almaktaydı. Neticede kültürel, sosyal ve hatta bir ölçüde ekonomik açıdan içine kapalı olan ve bu mahiyet-

leriyle âdeta bulundukları mekânın çok ötesine ait birer mikrokozmos teşkil eden bu köylerin kabuklarında ciddi çatlaklar görülmeye başlandı.

1950'lerden itibaren köylerin giderek modernleşmesi, buralardaki hayat tarzını da birinci derecede etkiledi. Kırım Tatar köylerinde tarımın o zamana kadar en karakteristik görüntülerinden biri olan atla tarla sürülmesi, atın yerini giderek traktörün almasıyla ortadan kalktı. Tarih boyunca Kırım Tatar halkıyla âdeta özdeşleşmiş olan at, artık onların günlük hayatından bütünüyle çıkmaktaydı. Böylece, başta toylar (düğünler) olmak üzere en önemli sportif ve sosyal faaliyetlerden biri olan at yarışları da 1950'lerden itibaren tarihe karıştı. Aynı husus Kırım Tatar kuşak güreşi için de geçerliydi. Özellikle Orta Anadolu'daki Kırım Tatar muhacir köylerinin hemen hepsinde bu durum aynen yaşanmıştır.

Kırım Tatar köy çekirdeğinin çözülme süreci, 1960'lı ve 1970'li yıllarda da tesirini artırarak devam etti. Artık ilkokullardan ve hatta daha üst seviyeli okullardan mahrum hemen hiçbir Kırım Tatar muhacir köyü kalmadığı için eğitim yaşına gelmiş gençler arasında Türkiye Türkçesini yahut "resmî dili" bilmeyenleri tasavvur edebilmek mümkün değildi. Sakinlerin tamamını veya büyük çoğunluğunu Kırım Tatarlarının teşkil ettiği köylerin pek çoğunda, okulda Kırım Tatarca konuştukları takdirde çocuklara küçük para cezalarının verildiği ve bunun sistematik olarak önlenmeye çalışıldığı da her zaman anlatılan hususlardandır. Kendi aralarında Kırım Tatarca konuşan ebeveynlerin birçoğunun çocuklarıyla Türkiye Türkçesiyle konuşmaya başladığı, hatta "Türkçe öğrenmelerine hâlel getirmesin ve okulda mahçup olmasınlar diye" evde çocukların Kırım Tatarca konuşmasının "yasaklandığı" dönem bu yıllardır. Kırım Tatarca "anlayan ama konuşamayan" şeklinde ifade edilen nesiller, Kırım Tatar muhacir köylerinin çoğunda bu devirde ortaya çıkmıştır.

Kırım Tatar köylerinin karakteristik ev ve yaşam tipi de genel sosyo-ekonomik değişimlerden payını aldı. Yer yer değişmekle birlikte, ananevî Kırım Tatar köy, hatta kasaba ev düzeninde "büyük aile" yaşantısı geçerliydi. Buna göre, genellikle ortadaki geniş bir azbarın (avlunun) etrafında büyükbaba-büyükananın ve oğulların ailelerinin evleri ile ortak kullanılan mutfak, ahır, samanlık, helâ gibi yapılar yer alır, bütün bu kompleksin etrafı duvarlarla çevrili olurdu. Burada en az üç nesil birlikte ve büyük ölçüde ortak yaşardı. Zaten çoğunlukla yabancı olmayan gelinler de hâkim ve yerleşik düzen ile kültüre mutlaka adapte olurlardı. Bir bakıma bu yapı, ananevî kültürün ve hayat tarzının nüvesi ve iç kalesiydi. Ancak değişen sosyolojik şartlar karşısında bu hayat tarzı giderek anakronistik kaldı. Taşra kasabaları bir yana, köylerde bile kabaca 1970'lerden itibaren bu düzen bozulmaya, ev tipleri giderek "çekirdek aile"ye daha uygun, daha müstakil şekiller almaya başlamıştır. Hele gitgide yoğunlaşan köyden şehirlere göç süreci ile birlikte, ne bu ev düzeninin ne de "büyük aile"nin sürdürülmesi söz konusu olabiliirdi.

1980'li yıllar ise Kırım Tatar muhacir köylerinde önceki devirlerin hepsinden daha hızlı değişimlere sahne oldu. Bu dönemde ülkenin genel ekonomisi hızla gerçek kapitalist ekonomi vasıflarını almaya başladı. İç göç de ülke genelinde en büyük ivmeyi kazandı. Bilhassa genç nesil hızla köyleri terk etmekteydi. Hele ilkokul sonrası eğitim arayan hemen hiçbir genç köylerde kalmamakta, özellikle de büyükşehirlere göç etmekteydi. Zaten köylerin büyük çoğunluğu gayet sınırlı iş imkânları sunabildiği gibi, yaşam beklentileri de eskisi ile mukayese edilemeyecek kadar yükselmiş ve çeşitlenmişti. Bu beklentilere köyde karşılık bulabilmek söz konusu değildi. Gençlerin köylerden uzaklaştığı ortamda, onların önceki nesillerin dil ve kültür birikimini alabilmeleri, daha doğrusu kökenlerine ilişkin mevcut yegâne kaynaktan beslenebilmeleri de imkânsızlaşıyordu. Köylerde gelenek ve âdetlerin en çarpıcı şekilde yaşandığı ortamlar olan bayramlar ve özel günler (düğünler, nişanlar, vs.) ancak gençlerle varlık yahut canlılık bulabilmekteydi. Bunlar esasen halk edebiyatının, müziğinin ve folklorun bütün cephelerinin iyi kötü ayakta tutulabildiği en önemli, çoğu hâlde de yegâne ortamlardı. Bunlar, gençlerin yokluğunda veya yetersiz iştirakinde mahiyetlerinden çok şey kaybediyor, hatta ortadan kalkıyorlardı. Gençlerin olmadığı yahut azaldığı köylerde Hıdırellezlere, Yavur

Yüzlerine çıkılmıyor, toylar veya cıyınlar da yapılmıyordu. Bunlar olmayınca, bu törenlerin içinde yaşatılagelen kültür unsurları da bir bir unutuluyordu. Elbette ki şehirlerin kozmopolit ortamlarında yapılmaya başlanan özel gün ve törenler ise bambaşka gelenek ve usullere göre yürütülüyordu. Zaten eski gelenekler genç neslin gözünde, köyü, yani geri kalmışlığı temsil ettiği için bilhassa unutulmak isteniyor, sosyal açıdan çok daha makbul görülen yeni hayat tarzına bütünüyle adapte olunduğunu vurgulamak büyük önem taşıyordu. Kısacası, köydeki gelenekten gelen kültürün şehir hayatına taşınması ve yaşatılması, uygulamada hemen hemen hiç söz konusu olmuyordu.

Bütün bu sosyolojik gelişmelerin evlilik ilişkilerine yansımaları da kaçınılmazdı. Göçü müteakip uzun yıllar boyunca, en azından evlilikler açısından çoğunlukla dışarıya kapalı bir yapı arz eden Kırım ve Nogay muhacir toplumları kendi içlerinden evlenegelmişler, bu şekilde dil ve kültürleri de aile içinde büyük ölçüde muhafaza olmuştu. Ancak genç neslin eğitim veya iş bulma sebepleriyle şehirlere göç etmesiyle gençler, önceden olduğu ve ailelerinin de arzu ettiği gibi kendi soydaşlarıyla değil, şehirlerde karşılaşarak gönül verdikleri insanlarla evlenmeye başladılar. Dışarıdan evlenmeye yönelik tabuların bu şekilde kırılmaya başlaması, köyde kalan ve sayısı giderek azalan genç nesil üzerinde de tesirini gösterdi. Artık sadece bu gençler değil, aile büyükleri de onların sınırlı imkânlarla köyde kalmalarını arzu etmiyorlar ve şehirlerin köyden daha konforlu olan hayatını yaşamaları için şehirden biriyle evlenmelerini istiyorlardı. Şehirden evlenmek ise çoğu hâlde Kırım Tatar yahut Nogay olmayan biriyle evlenmek mânâsına geliyordu. İşte bu şekilde, ezogami yani karışık evlilikler hızla artmış, hatta norm hâline gelmiştir. Bu kırılma noktası, bölgeden bölgeye ve köyden köye değişmekle birlikte, genellikle 1970'lere veya 1980'lere tekabül etmektedir. Karışık evliliklerle birlikte, elbette o ana kadar özel bir şuur yahut gayret olmaksızın geniş ölçüde otomatik olarak nesilden nesile yaşatılan dil ve kültür özellikleri de büyük hızla ortadan kalkmaya başladı. Eşlerden birinin başka toplumdan olduğu ortamda, çocuğa Kırım Tatar yahut Nogay diliyle hitap etmek veya bu toplumların âdetlerini empoze etmek tabiatıyla söz konusu olmuyordu.

Bu noktada, 1970'lerin sonundan ve 1980'lerin başından itibaren televizyonun yaygınlaşmasının son derece kritik rolüne de işaret etmek gerekir. Artık hemen her eve vazgeçilmez eşya olarak giren ve renklerek cazibesini daha da artıran televizyon, her şeyden önce “dışarıdaki dünya”yı köy evinin odasına taşı-maktaydı. Köy halkının geri kalmış hayatından modern şehir yaşantısına atılmasında inkâr edilemez ölçüde teşvik edici rol oynayan televizyon, Kırım Tatar muhacir kültür ve diline de son ve en öldürücü darbeyi vuran araç oldu.

Her şeye rağmen, 1980'li yılların başına kadar önemli ölçüde kendi aralarında dil ve kültürlerini muhafaza eden, zaten pek çoğu başka bir dil ve kültüre âşinâ olmayan köylü kadın nüfus da televizyon vasıtasıyla büyük bir hızla dışarıya açıldı. Artık “qartanalar”, “bitalar”, “qartiyler” veya “ayyeler” (büyükanneler) bile gençlere Türkiye Türkçesiyle hitap ediyorlardı. Zaten okul ve çevreleri dolayısıyla resmî Türkçeye mükemmelen vâkıf olan gençlerin Kırım Tatarca iştebilecekleri ortamlar asgarîye indi yahut büsbütün ortadan kayboldu. Dilin yanı sıra, gerek televizyondan gerekse artan ilişkilerle büyük yerleşim yerlerinde görülen ve muhakkak özenilen “modern” kültürel değerlerin, yüz yıl kadar önce Kırım'dan getirilmiş ve hâlâ az çok ayakta kalabilmiş son âdetleri ve kültür unsurlarını ezip geçmesi 1980'lerin bir özelliği idi.

Muhakkak ki temel bir sosyolojik kaide olarak her kültürel âdet, esasta bir ekonomik ve sosyal ihtiyaca cevap olarak çıktığından, sosyo-ekonomik şartlardaki köklü değişimler, âdetlerin de değişmesine yahut bütünüyle ortadan kalkmasına yol açacaktır. Söz gelimi, yüzyıllar öncesinin atlı kültürüne ait geleneklerin günümüz büyükşehir hayatında kimliğin korunması adına dahi devamını beklemek ne gerçekçi ne de mantıklı olabilir. Aynı şekilde, XIX. yüzyılın ortalarına, yani her açıdan modernleşme öncesi Kırım'ın taşrasına ait hayat tarzları ve gelenekler de XX. yüzyılın sonlarında büyük bir hızla gelişen ve sanayileşen Türkiye'nin

düzeninde, hele metropol hayatında varlığını sürdüremezdi. Ancak Kırım Tatar kültürel kimliğinin âdeta en sathî ve hayat tarzından hemen etkilenmesi beklenmeyecek özellikleri dahi “televizyon kültürü”nün büyük darbesini yedi. Bunun Türkiye’deki, Türk olsun olmasın, bütün kültürler için gerçekleştiğini ifade etmek yanlış olmaz. Nihayetinde, Türkiye’deki Kırım Tatar diasporasının yaşadığı bu tecrübelerin bütün Türkiye halkının topluca yaşadığı sosyolojik ve ekonomik sürecin bir parçasından ibaret olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir.

1980’li yıllarda, genel olarak Türkiye’deki hızlı değişimin aynen Kırım Tatar muhacir köylerine yansımalarının yanı sıra, bundan bağımsız olarak bizzat “zaman”ın kendi akışı da kültürün ve hatıranın erimesine büyük katkıda bulunuyordu. Artık değil Kırım doğumlu olanların, göçün “ara durakları” olan bugünkü Romanya ve Bulgaristan topraklarında doğmuş olan nesillerden bile hayatta kalanların sayısı her geçen gün azalıyordu. Kültürün ve dilin canlı taşıyıcıları olan bu “qartlar”ın çok büyük kısmı, ne yazık ki sadece kendilerinin vâkıf olduğu kültür, dil ve tarih unsurlarından geride pek az yazılı kayıt bırakarak torunlarından ayrıldı. Bu bilgi ve değerler de kendileriyle birlikte ebediyen kayboldu. Bu şekilde kaybolan kültür unsurlarının, bilinen sebeplerden dolayı Kırım’da da muhafaza edilemediği hatırlanacak olursa, söz konusu kaybın boyutlarının sanılabileceğinden çok daha büyük ve tamir edilemez olduğu anlaşılır.

1990’lı ve 2000’li yıllarda Türkiye’de sayıları hızla artan Kırım Tatar kültür dernekleri ve Kırım ile tekrar kurulan bağlar, Kırım Tatar diaspora tarihinde yeni bir sayfanın açılmasını sağlamıştır. Her ne kadar bu dernekler, köylerdeki Kırım Tatarlarına ancak sınırlı ölçüde ulaşabiliyorsa da bunların diaspora toplumdaki artan etkileri dikkat çekmektedir. Bu şekilde, derneklerin doğrudan ve/veya dolaylı tesirleriyle Kırım Tatar kültürünün daha önce görülme-yen öğeleri zaman zaman köylere kadar nüfuz etmektedir. Ancak bu durum, çoğu hâlde Kırım Tatar muhacir köylerinde evvelce mevcut olup da zaman içinde erimiş kültürel dokunun ihyası şeklinde tezahür etmemektedir. Aksine, bu köylerde XIX. yüzyılın otantik Kırım Tatar kültürüne ait son kalıntıların yok olma süreci de bir taraftan büyük bir hızla devam etmektedir. Bu süreçten daha az etkili olmakla birlikte, yeni sosyal teşkilatlanmalar ve internet vasıtasıyla günümüz Kırım’ının modern Kırım Tatar kültür unsurları, toplumun genç kesiminin bir kısmına sunulmaktadır. Bir bakıma, Kırım’dan yüz yılı aşkın süre önce getirilen kökler kurumaya yüz tutarken, kendisi de eski yapısından büyük ölçüde farklılaşmış günümüz Kırım’ından diasporaya modern mahiyette yeni kültür filizleri aşılanmaktadır. Bu arada, diasporanın Kırım Tatar tarihinin özel şartlarındaki kendine has rolü, son dönemde bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Genel olarak diasporanın Kırım’da tekrar kurulmaya çalışılan Kırım Tatar demografik, siyasî, ekonomik ve kültürel varlığına, doğrudan ve bilinen yollarla gayet önemli katkılarda bulunduğu bir gerçektir. Bunun yanı sıra, ananevî Kırım Tatar kültür varlığının Çarlık ve Sovyet rejimleri altında ve özellikle de sürgün süreci içinde Kırım’da kaybolmuş, ancak diasporada yaşayabilmiş unsurlarının “Kırım’a geri dönme” süreci de söz konusudur.

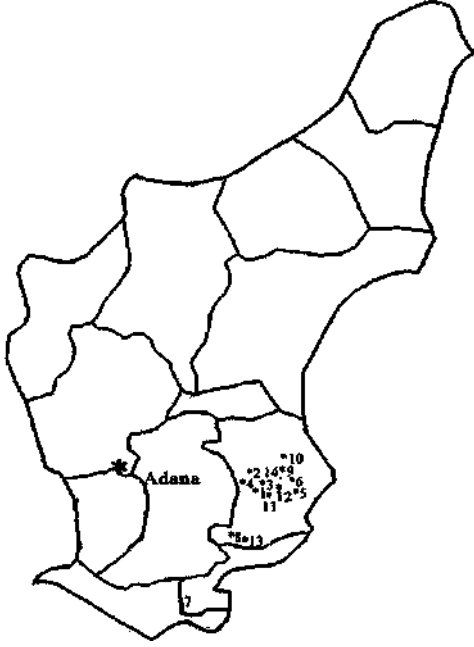
Türkiye’deki Kırım Tatar ve Nogay köyleri, gayet ciddi boyutlarda yok olma tehdidi içinde bulunan bu toplumların –muhacerette günden güne eriyen– ananevî kültürlerinin canlı müzeleri durumundadır. Aynı zamanda, muhaceret gibi Türkiye tarihinin en önemli olgularından birine de ışık tutan bu köyler, sosyo-ekonomik gelişmeler neticesinde günümüzde tedricen ortadan kalkma veya mahiyetinden uzaklaşma süreci içindedirler. Daha da geç olmadan, bu köylerin geçmişlerinin, barındıradıkları linguistik ve kültürel miraslarıyla sosyolojik yapılarının incelenmesi ve değerlendirilmesi, Kırım Tatar ve Nogay toplumları için olduğu kadar bizzat Türkiye için de büyük önem taşımaktadır.

YER İSİMLERİ VE DEĞİŞİKLİKLERİ BİBLİYOGRAFYASI

- Acaroğlu, M. Türker, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, İstanbul, 2006.
- . *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara, 2006.
- Administrativno-territorialnie preobrazovaniya v Krimu. 1783-1998 gg. Spravochnik*, Akmesic, 1999.
- Akbayar, Nuri, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul, 2001.
- Andreev, Stefan, *Reçnik na selişçni imena i nazvaniya na administrativno-teritorialni edinitsi v bulgarskite zemi prez XV-XIX vek*, Sofya, 2002.
- Belyanskiy, İgor Leonidoviç, İrina Nikolayevna Lezina ve Aleksandra Vasilyevna Superenskaya, *Krim. Geografiçeskie nazvaniya: Kratkiy slovar*, Akmesic, 1998.
- Jankowski, Henryk, *A Historical-Etymological Dictionary of Pre-Russian Habitation Names of the Crimea*, Leiden, 2006.
- Kesmeci, Panayot ve Georgiy Kesmeci, *İstoriya knyazstva Feodoro. Greçeskaya toponimika Krıma*, Akmesic, 2011.
- Koledarov, Petır ve Nikolay Miçev, *1878-1972 Yılları Arasında Bulgaristan'da Yerleşim Yerlerinin İsimleri ve Statülerindeki Değişiklikler*, Sofya, 1973.
- Köylerimiz*, Ankara, 1968.
- Köylerimiz, Köy Kanunu Tatbik Olunan ve Olunmayan Köy İsimlerini Alfabe Sırasile Gösterir*, İstanbul, 1933.
- Nişanyan, Sevan, *Hayali Coğrafyalar: Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Değiştirilen Yeradları*, İstanbul, 2011.
- Polyakov, Vladimir Yevgenyeviç, *Toponimika Krıma*, Akmesic, 2011.
- Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Ankara, 2006.
- Son Teşkilât-ı Mülkiyyede Köylerimizin Adları*, İstanbul, 1928.
- Superanskaya, Aleksandra Vasilyevna, Zoya Georgiyevna İsayeva ve Horşid Fazılovna İshakova, *Vvedenie v toponomiyu Krıma*, Cilt: I, Moskova, 1995.
- Toponimika Krıma 2010: Sbornik statey pamyati İğorya Leonidoviça Belyanskogo*, Akmesic, 2010.
- Türkiye Mülki İdare Bölümleri. Belediyeler Köyler*, Ankara, 1985.
- Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu*, Cilt: I, Ankara, 1946.
- Ulusoy, Embiya, *Deliorman*, İstanbul, 2003.
- [Ülküsal], Müstecib H. Fazıl, *Dobruca ve Türkler*, Köstence, 1940.
- . Müstecib, *Dobruca ve Türkler*, Ankara, 1966.
- . Müstecib, *Dobruca'dan*, İstanbul, 2007.*

* Bu kitabın 215-229. sayfaları arasında yer alan "Türkçe Köy ve Kasaba Adlarının Dizini" ve 231-246. sayfaları arasında yer alan "Romence Köy ve Kasaba Adlarının Dizini" başlıklı yer adlarına ve değişikliklerine ilişkin ilâve bölümler, Saim Osman Karahan tarafından hazırlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DEKİ KIRIM TATAR VE NOGAYLARIN
YAŞADIĞI KÖYLER

1. Altıkara
2. Büyük Burhaniye (Yeşilhöyük)
3. Büyük Mangıt Beldesi
4. Çakaldere
5. Çiftlikler (Çiftlikât)
6. Kelemeti Mahallesi
7. Kesik
8. Kılıçkaya
9. Küçük Mangıt
10. Mercimek Beldesi
11. Sirkeli
12. Toktamış
13. Yelibel
14. Yılankale

Altıkara Köyü*

Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Altıkara köyü, Ceyhan-Adana karayolundan iki km güneyde ve Ceyhan'a 13 km mesafede bulunmaktadır. Köyde 2004 yılı itibarıyla 9-10 hane mevcuttu. 1997 nüfus sayımında nüfus resmen 120 kişi gözükmekteyse de bunların büyük çoğunluğu şehirde yaşayan ve sayılmak için köye gelenler olduğundan bu rakam gerçeği yansıtmamaktadır. Köyün geçimi mısır, pamuk ve buğday tarımına dayanmaktadır.

Nogay muhacirler tarafından muhtemelen 1860 yılı civarında kurulan Altıkara köyüne kuruluşundan birkaç yıl sonra, yani 1864'te Bjëduğ ve Şapsığ kabilelerine mensup Adigeler (Çerkesler) de iskân olunmuştur. Böylelikle, yüz yılı aşkın bir süre boyunca Altıkara, bir Nogay ve Adige köyü olarak var olmuştur. Zaman içinde Adigeler ve Nogaylar arasında pek çok evlilik olmuş ve bu iki göçmen halk, büyük ölçüde birbiriyle karışmıştır. Altıkara köyüne 1-2 km mesafede Korukeli adlı bir başka Adige (Çerkes) köyü daha bulunmaktaydı. Buradaki Adigeler zaman içinde başka yerlere göç edince Korukeli köyü de 1940'larda resmen ilga

* Altıkara köyü ile ilgili verdikleri bilgilerden ve yardımlarından dolayı köy halkından Mümtaz Ünal (1963 Altıkara doğumlu) ve Servet Çibuk (1963 Altıkara doğumlu) ile Mustafa Suha Aşlamacı (1955 Adana doğumlu) ve Mahir Büyükyılmaz'a (1985 Adana doğumlu) teşekkür ederiz.

edilmiş ve arazisi Altıkara'ya bağlanmıştır.¹ 2004 yılında Altıkara köyünde Ünal soyadını taşıyan yalnızca iki hane Nogay kalmıştı. Köyde sonradan buraya yerleşmiş bir Kürt ve bir de Zaza aile yaşamaktaydı.

Altıkara köyünde Nogay âdet ve gelenekleri uzun süre yaşatılmıştır. 1960'lara kadar sadece Nogay asıllı olanlar arasında değil, diğer köy sakinleri arasında da yaygın olarak Nogaycanın konuşulduğu söylenmektedir. Esasen, 1970'li yıllara kadar köy nüfusunun çoğunluğunu o zamanlar 30-40 haneyi bulan Nogaylar teşkil etmekteydi. Gerek zamanın tahribatı, gerekse köydeki Nogayların çoğunun geçim sebebiyle başka yerlere göçmesi Altıkara'daki Nogay kültürel varlığını da büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Günlük hayatta geçmişin kültüründen yaşatılabilenler âdeta çibörek pişirilmesine ve sütlü-tuzlu Nogay çayı yapılmasına münhasır kalmış gibidir. Köydeki eski Nogay mezarlıkları da sürülerek günümüzde tarlaya çevrilmiş olduğundan izleri kalmamış durumdadır. Bununla birlikte, Kırım Derneği Ceyhan Şubesi'nin kurulması, bu köyde de sosyal ve kültürel açıdan canlanmaya yol açmıştır. Köyde kalan az sayıdaki Nogay, dernek faaliyetleriyle yakından ilgilenmektedir.

Büyük Burhaniye (Yeşilhöyük) Köyü*

Büyük Burhaniye köyü, Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı olup Adana'ya 48 km, Ceyhan'a da 9 km uzaklıktadır. Halk arasında mahallin eski adı olan Yeşilhöyük ismiyle de bilinmektedir. 2011 yılı itibarıyla köyün nüfusu yaklaşık 200 kişiydi (30 hane). Köyde yaşayan Kırım Tatarları 15 hane kadardı ve nüfusun geri kalanının çoğunu muhtelif zamanlarda köye yerleşmiş olan Yörükler meydana getirmekteydi. Yörük ailelerden sekizi buraya 1990'ların sonlarında Kayseri'nin Yahyalı ilçesinden göçerek gelmişlerdir. Evvelce köy nüfusu 400-500 arasındayken iç göç dolayısıyla köyde yaşayanların sayısı ciddi ölçüde azalmıştır.²

Günümüzde Büyük Burhaniye köyünün geçimi büyük ölçüde pamuk, buğday ve yerfıstığı tarımına dayanmaktadır. Köyde ziraî sulama bulunmamaktadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Köy Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Kasım 1903 başlarında Kırım'ın Sevastopol Limanı'ndan bindikleri Rus vapuruyla İstanbul'a gelen bu muhacirler, nihaî iskân mahallerine sevdiklerinin gecikmesi üzerine Osmanlı payitahtında açlık ve sefaletle düçar olmuşlardır.³ Nihayet 1903 Kasım ayı sonlarında gemiyle İskenderun'a gönderilen Kırım Tatar muhacirler önce İskenderun havalisine iskân edilmek istendilerse de,⁴ hükûmetten Hamidiye (bugünkü Ceyhan) kazası dâhilinde yerleştirilmelerini talep etmişlerdir.⁵ Bu talepleri kabul edilen muhacirler 1904'ün ilk yarısında Yeşilhöyük mevkisine yerleştirilmiş-

1 Mustafa Suha Aşlamacı'dan kaydettiğimiz bilgilere göre, 1864'te Kafkasya'dan ayrılan bir grup Bjeduğ kabilesi mensubu Adige, önce Adana'nın Yüreğir ovasında Nusayrî Arapların yanına iskân edilmiştir. Ancak onlarla âdetlerinin uyuşmadığını görünce oradan ayrılıp Yılkale'nin yanındaki Kokartepe'nin güneyinde yer alan mevkiye yerleşerek burada Korukeli köyünü teşkil etmişlerdir. Çerkesler geldiğinde burada yalnızca bir Nogay'ın evi bulunmaktaymış. Korukeli'ndeki Çerkesler zaman içinde, başta sıtma ve dizanteri olmak üzere salgın hastalıklardan büyük ölçüde kırılmışlardır. Kuvvâ-yı Milliye kahramanlarından Selim Bey de Korukeli'ndeki Adigelerdendi. Zamanla Korukeli'nde Çerkeslerin sayısı azalmış ve 1940'lara doğru yalnızca bir Çerkes hanesi kalınca köy statüsü ortadan kaldırılarak Altıkara'ya bağlanmıştır. Eski Korukeli köyü arazisindeki Çerkes Mezarlığı günümüzde de mevcuttur.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Büyük Burhaniye köyü muhtarı Hicap Akyüz (1964 Büyük Burhaniye doğumlu) ile köy halkından Servet Boydak (1934 Büyük Burhaniye doğumlu), Hamit Taymaz (1952 Büyük Burhaniye doğumlu) ve İsmail Taymaz'a (1953 Büyük Burhaniye doğumlu) teşekkür ederiz.

2 Ceyhan Belediyesi, haz., *Ceyhan 2000*, İzmir, 2000, s. 38.

3 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) (İstanbul), *DH.MHC.*, Dosya no.: 58, Gömlek no.: 36; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 523, Gömlek no.: 45; *DH.MKT.*, Dosya no.: 799, Gömlek no.: 25.

4 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 60, Gömlek no.: 19 ve Dosya no.: 59, Gömlek no.: 3; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 523, Gömlek no.: 45; *DH.MKT.*, Dosya no.: 799, Gömlek no.: 25.

5 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 59, Gömlek no.: 52, Dosya no.: 60, Gömlek no.: 4, Dosya no.: 62, Gömlek no.: 25 ve Dosya no.: 62, Gömlek no.: 56.

ler ve böylece burada köy teşekkül etmiştir.⁶ Yeşilhöyük'e yerleşen Kırım muhacirleri bu kafileden ibaret olmayıp, İstanbul'dan karayoluyla bir kafilé daha geldiği gibi, münferit olarak buraya yerleşen başka Kırım Tatarları da olmuştur. Köye iskân edilen Kırım Tatarlarının çoğunun Kırım'ın Sudak ilçesinin Voron (meselâ günümüzde Boydak soyadını taşıyan sülale) ve Ayserez (meselâ günümüzde Taymaz soyadını taşıyan sülale), Karasubazar (meselâ günümüzde Yeşil soyadını taşıyan sülale) ve Bahçesaray taraflarından geldiği anlaşılmaktadır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra (1904 yılı içinde) köyde 104 hane bulunmaktaydı.⁷

Köye yerleşim o dönemde kurulan diğer muhacir köylerinde olduğu gibi tamamen planlı olarak gerçekleştirilmiş, standart göçmen evlerinin birbirine paralel veya yekdiğerini dik olarak kesen sokaklar boyunca düzenli olarak inşa edilmesine dikkat edilmişti.⁸ Sultan II. Abdülhamid'in 3 Eylül 1904 tarihinde sâdır olan iradesiyle köye, Şehzade Burhaneddin Efendi'ye atfen resmen "Burhaniye" ismi verilmiştir.⁹ 10 Ağustos 1906 tarihli bir diğer irade de "Hamidiye kazasının Yılkale köyü civarındaki muhacirler için inşa edilmiş olan köye" Burhaniye isminin verilmesi hakkındadır.¹⁰ Bu ikinci irade ile kastedilen muhacir köyünün Yeşilhöyük değil, XIX. yüzyılın sonlarında iskân olunan Rumeli muhacirlerinin yaşadığı ve Kokar adıyla da bilinen köy olduğu kanaatindeyiz. Nitekim birbirine yakın olan ve arasından Adana-Ceyhan karayolu geçen bu iki köyden Kırım Tatarlarıyla meskûn olanı günümüzde "Büyük Burhaniye", diğeri "Küçük Burhaniye" olarak adlandırılmaktadır.

I. Dünya Savaşı'nı müteakip Fransız işgali döneminde Büyük Burhaniye köyü de birçok olaya sahne oldu. Fransız işgal kuvvetleri ve Ermeni silahlı güçleri muhtelif seferler köye girdiler. Zaman zaman başka köylerden kaçanlar Büyük Burhaniye'ye yahut o zamanki yaygın ismiyle Yeşilhöyük'e sığındıkları gibi, Yeşilhöyük halkı da köylerini geçici olarak terk etmek zorunda kaldı.¹¹ Öte yandan, Yeşilhöyük'teki Kırım Tatarları içinden işgal güçlerine karşı silahlı direnişte yer alan birçok mücahit çıkmıştır. Bunlar arasında Sudak'ın Voron köyünde doğan Hüseyin (Boydak) en tanınmışdır. Hüseyin, Mercimek köyünden Nogay İnce Ali'nin, çoğunluğu Kırım Tatar ve Nogaylardan oluşan çetesinin önde gelenlerinden biriydi.¹² Yine Büyük Burhaniye halkından olup, Sudak'ın Ayserez köyünde dünyaya gelen Seytmehmet (Taymaz) de tanınmış İstiklâl Harbi mücahitlerindendir.¹³

Kırım Tatar âdet ve gelenekleri zaman içinde önemli ölçüde kaybolmaya yüz tutmuş olsa da Büyük Burhaniye'de geçmişten birtakım izler bulmak mümkündür. 2000'lerin başlarında Kırım Tatarca ancak birkaç ihtiyar tarafından konuşulabilmekteyken, 2011'de köyde ancak bazı Kırım Tatarca kelimeler hatırlanabilir durumdaydı. Pek çok diğer Kırım Tatar muhacir köyünde olduğu gibi Büyük Burhaniye'de de Kırım'dan gelen hatıraların en fazla yaşatıldığı saha yemeklerdir. Çibörek, köbete, qaşıqbörek, tabaqbörek, baqlalı laqşa ve qıyğaşa gibi aşlar azalarak da olsa pişirilmeye devam edilmektedir. Nogay göçmenlerinin getirdiği tuzlu, tereyağlı ve sütlü Nogay çayı bölgedeki bütün diğer köyler gibi Büyük Burhaniye'de de hâlen yaygın olarak içilmektedir. Bayram ârefelerinde qıyğaşa pişirilip komşulara dağıtılması ve Nogay çayı ile birlikte yenilmesi âdeti de geçmişten günümüze, giderek azalan ölçüde de olsa yansıyabilmiştir. Eski

6 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 65, Gömlek no.: 4.

7 Mehmed Yılmaz, "1322 (1904) Yılında Yapılan Göçler ve Kurulan Muhacir Köyleri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1980, s. 30.

8 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1242, Gömlek no.: 1322/C-17.

9 Agb; BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 877, Gömlek no.: 39; *BEO.*, Dosya no.: 2402, Gömlek no.: 180076.

10 BOA, *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 144, Gömlek no.: 1324/C-16; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 529, Gömlek no.: 52.

11 Fatma Sayman, haz., *Anılarla Millî Mücadelede Ceyhan*, Adana, 1986, s. 149.

12 Age, s. 76; Fatih Karayandı, *Nogay İnce Ali Müfrezesi*, Adana, 2011, s. 102.

13 Karayandı, ss. 91-92.

âdetlerin yoğun olarak yaşatıldığı toylar (düğünler) ise uzun zamandır, kökü Kırım'a dayanan görüntülerini kaybetmişlerdir. 1960'ların sonlarına kadar toylarda at çaptırıldığı (yarıştırıldığı) ve yastık kaçırmâ âdetinin uygulandığı hatırlanmaktadır. Köyde karışık evlilikler yaygındır.

Büyük Burhaniye köyündeki Kırım Tatar aileler şu soyadlarını taşımaktadırlar: Akdağ, Aktaş, Akyüz, Boydak, İnâk, İrdem, Kurt, Özkurt, Sarıözer ve Taymaz. 1984-1989 yılları arasında Ceyhan Belediye Başkanlığı'nı yürüten Mahir Alp Boydak da bu köydeki Kırım Tatarlarındandı.

Büyük Mangıt Beldesi*

Adını tarihte Nogayları teşkil eden en önemli boy olan Mangıtlardan alan Büyük Mangıt kasabası Adana ilinin Ceyhan ilçesine bağlıdır. Ceyhan Nehri'nin kuzeyinde bulunan kasaba, Adana'nın 40 km doğusunda ve Ceyhan'ın 4 km batısında yer almaktadır. Evvelce bir köy olan Büyük Mangıt, 1999 yılında belediyelik (belde) hâline getirilmiştir. Büyük Mangıt kasabasının her biri ayrı muhtarlık olan Hilâl ve İstiklâl adlı iki mahallesi bulunmaktadır. Büyük Mangıt'ın nüfusu 2008'de resmen 3164 kişi (889 hane) olarak belirlenmiştir. Kasabanın geçimi esas olarak buğday, ayçiçeği, mısır, yerfıstığı, karpuz ve pamuk tarımına dayanmakta olup önemli ölçüde süt inekçiliğine yönelik büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Adından da anlaşılacağı üzere Büyük Mangıt köyü, Mangıt boyuna mensup Nogaylar tarafından kurulmuştur. Eski Kırım Hanlığı'nın Kırım Yarımadası dışındaki arazilerinde yaşamakta olan bu Nogaylar, 1859 yahut 1860 yılında Kırım üzerinden deniz yoluyla Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Mangıt kabilesi mensuplarının en geç 1860 yılında Çukurova'ya iskân olunmaya başladıkları biliniyor. Meselâ, dönemin Osmanlı belgelerinde Kırım'dan ayrıldıktan sonra, muhtemelen önce İstanbul'a çıkan ve ondan sonra (günümüzde Bulgaristan sınırları içinde kalan) Balçık kasabasına gönderilmiş olan "Kılıç Mangıt" kabilesine mensup bir grup Nogay muhacirin Nisan 1860'ta Adana havalisine nakledildiğinden ve burada iskânından söz edilmektedir.¹⁴ 23 Ağustos ve 8 Eylül 1860 tarihli diğer iki Osmanlı belgesi de yine Mangıt kabilesinden Nogayların Adana sancağında yerleştirilmelerine dairdir.¹⁵ Bu belgelerde bahse konu olan Nogay muhacirlerin hiç değilse bir kısmının Büyük Mangıt'ın kurucuları arasında bulunduğuna veya köy kurulduktan sonra buraya yerleştiklerine kesin gözüyle bakılabilir. 1999'da Büyük Mangıt mezarlığında yaptığımız araştırmada bulduğumuz Nogay kabile tamgaları arasında "qılış" (kılıç) tamganın da yer alması, Osmanlı kayıtlarında "Kılıç Mangıt" olarak anılan Mangıt kabilesinin mensuplarının buraya iskân olunduklarını hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde göstermektedir. Büyük Mangıt köyü mezarlığındaki -çoğu "şömiş" (kepçe), "qılış" (kılıç) ve "taraq" (tarak)- tamgalarla Cetisan koluna mensup Nogay muhacirlerin yerleştikleri Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı Şeker ve Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Seydahmetli köylerinin mezarlıklarındaki tamgalar arasında bariz benzerlikler bulunmaktadır. Buna bakarak Büyük Mangıt'taki Nogayların çoğunlukla veya tamamen Cetisan koluna mensup oldukları, hatta (bazı hatıralarla da desteklenmek suretiyle) Şeker ve Seytahmetli'deki Nogayların bazılarının Büyük Mangıt'tan gittikleri tahmin edilebilir. 1999 yaz aylarında Büyük Mangıt mezarlığında tespit ettiğimiz bu tamgalı mezartaşlarının Nogay tarih ve etnografya araştırmaları açısından son derece önemli olmalarına bakılmaksızın, 2009 Nisan ayında burada tekrar yaptığımız incelemede, mahallî yetkililerin affedilemez bir sorumsuzluk eseri olarak tamamen ortadan kaldırılmış olduklarını büyük bir üzüntüyle gördük.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Büyük Mangıt Belediye Başkanı Tarık Yalçınkaya (1976 Büyük Mangıt doğumlu) ile kasaba sakinlerinden Ahmet Hamdi Tarakçı (1926 Büyük Mangıt doğumlu), Mecit Sağır (1942 Şumnu'ya bağlı Karalar köyü doğumlu) ve Ertan Nevşat'a (1971 Büyük Mangıt doğumlu) teşekkür ederiz.

14 BOA (İstanbul), *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 181, Gömlek no.: 72; *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 311, Gömlek no.: 67.

15 BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 422, Gömlek no.: 46; *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 324, Gömlek no.: 29.

Nogay muhacirlerin iskânı ile ortaya çıkan Büyük Mangıt köyüne sonraki yıllarda başka muhacirler de iskân olunmuştur. 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) neticesinde Bulgaristan'ın teşekkülüyle Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan Rumeli topraklarından, çoğunlukla Hezargrad (Razgrad) taraflarından göçe mecbur kalan Türklerden bir grup, XIX. yüzyılın son yirmi yılı içinde Büyük Mangıt'a yerleştirilmiştir. Bu dönemde köye yerleşenler arasında, 1864'te Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne göçlerini müteakip Dobruca'ya iskân olunmuş Kabardey boyuna mensup bir Adige (Çerkes) ailesi de bulunmaktaydı.¹⁶

Büyük Mangıt köyüne yerleşen Nogay ve diğer muhacirler, çevredeki başka muhacirlerin yaşadığı sıkıntıları yaşamışlardır. Özellikle sıtma felaketi bu köyde de büyük kayıplara yol açmıştır. Köy, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşadığı savaş ve karışıklıklardan da çok zarar görmüştür. I. Dünya Savaşı'nda muhtelif cephelerde savaşan köy gençlerinden pek çoğu geri dönememiştir. Meselâ, yalnızca 1915'te Çanakkale cephesinde Büyük Mangıt'tan altı gencin şehit düştüğü bilinmektedir.¹⁷

Büyük Mangıt köyü halkından birçoğu İstiklâl Harbi esnasında Kuvvâ-yı Milliye hareketine, özellikle Buruk Cephesi bünyesinde aktif olarak katılmıştır.¹⁸ Kuvvâ-yı Milliye'nin Gök Velioglu Mehmed Efendi kumandasındaki Sırkıntılar grubunun birinci ve ikinci bölükleri, Büyük Mangıt köyünde üslenmişken büyük bir Fransız kuvveti tarafından baskına uğramışlardır. Köy, top ve mitralyöz bombardımanı altında kalmış ve sabaha kadar devam eden çatışmalarda birkaç şehit veren Kuvvâ-yı Milliye, köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Bunu üzerine şehre giren Fransız kuvvetleri Büyük Mangıt köyünü tamamen yakmışlardır.¹⁹

Gerek muhaceretlerinin ilk yarım asırlık dönemi içinde salgın hastalıklar ve kıtlıklar, gerekse yaşanan bu savaş ve işgal ile bunların doğurduğu tahribat köyün özellikle Nogay ahalisinin çoğunun hayatını kaybetmesine ve kalanların da zaman içinde köyden ayrılmasına yol açmıştır. Nitekim İstiklâl Harbi sonrasında Nogayların köyü tamamen veya çok büyük ölçüde terk ettikleri anlaşılmaktadır.

Bu tarihlerden sonra esasen bir Rumeli muhacir köyü hüviyetine bürünen Büyük Mangıt'a göçler 1920'li ve 1930'lu yıllarda da devam etmiştir. Bu meyanda, 1936'da Bulgaristan'dan gelen muhacirlerden bir kısmı Büyük Mangıt'a iskân olundu. O dönemlerde köye bazı Adigeler de yerleşti. Meselâ, muhtemelen 1920'lerde Kosova'dan göçmüş olan Adige (Abzeh kolundan) asıllı bir aile Büyük Mangıt'a yerleşerek sonradan Nevşat soyadını almıştır. Başka Adige (Şapsığ ve Kabardey kollarından) aileler ise Cumhuriyet devrinde Ceyhan'ın Mercimek köyünden ve Kayseri'deki Uzunayla havalisinden taşınarak Büyük Mangıt'a yerleşmişlerdir. 1951'de ise köye Bulgaristan'dan gelen bir grup Türk göçmen iskân olunmuştur.

2009 yılı itibarıyla Büyük Mangıt kasabasında burayı kuranların soyundan gelen hiçbir Nogay kalmamıştı. Kasabada bulunan iki Nogay ailesinden biri olan Demirbilek soyadlı aile 1990'ların sonunda Ceyhan'dan gelerek buraya yerleşmiştir. Yukarıda izah edildiği şekilde, farklı zamanlarda farklı yerlerden gelen yaklaşık 20 hane kadar Adige ile çalışmak maksadıyla, çoğunlukla Urfa'dan 1999 ve 2000'lerde göç eden yaklaşık 15 hane Kürt haricinde, Büyük Mangıt halkının tamamını aslen Rumeli (Bulgaristan) muhaciri olan aileler teşkil etmektedir. Köyün kurucusu olan Nogayların hatırası ise yalnızca köyün adında ve köy halkının yaygın olarak içmeye devam ettiği Nogay çayında yaşamaktadır.

16 Bu ailenin soyundan gelenler günümüzde Atakuş soyadını taşımaktadırlar.

17 Çanakkale'de şehit düşen Büyük Mangıtlı gençlerin isimleri şunlardır: Ali oğlu Ali, Hacı İbrahim oğlu Ali, Muameleciogullarından Necip oğlu Hasan, Numan İbrahim oğlu Hasan, Ahmet oğlu Mehmet ve Salih oğlu Mehmet. Erdoğan Aşlyüce, *Çukurova'nın Yıldızı Ceyhan*, Adana, 2008, ss. 393-396.

18 Kemal Çelik, *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, Ankara, 1999, s. 409.

19 Ahmet Cevdet Çamurcan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları*, Adana, 1969, s. 377.

Çakaldere Köyü*

Çakaldere köyü Adana ilinin Ceyhan ilçesine bağlı olup ilçe merkezine 18 km mesafede bulunmaktadır. 2011 yılı itibarıyla köyün nüfusu toplam 100 hanede 483 kişiydi. Köy halkının 87 hanesini Kırım Tatarları ve Nogaylar teşkil etmekteydi. Geri kalan 13 hane ise 1950’lerde Adıyaman’ın Besni ilçesinden gelerek köye yerleşen ailelerin soyundan olanlara aitti.

Köyün ilk ismi Çakıldere iken bunun sonradan Çakaldere’ye dönüştüğü söylenmektedir. Bu değişiklik dil kaymasından olabileceği gibi, çevrede görülen çakallarla da ilişkili olabilir. Bununla birlikte, kelimenin Türkmenlerin “Çakal” yahut “Çakallı” (Çakallu) cemaatleriyle²⁰ bağlantılı olması da ihtimal haricinde değildir. Köyün adının 1891’de köy muhtarının mühründe “Çakalderesi” şeklinde kazılmış olduğu görülmektedir.²¹

Geçimlerini esas olarak tarımdan temin eden Çakaldere köylüleri buğday, ayçiçeği, pamuk, kavun ve karpuz ekmektedirler. Bazı köylüler ise çevredeki fabrikalarda çalışmaktadırlar. Bir zaman köyün ün yaptığı tütüncülük ise 1980’lerden itibaren terk edilmiştir. Çakaldere’de az miktarda büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. Köy halkından birçoğu ekonomik sebeplerle başta Adana olmak üzere büyükşehirilere göç etmiştir.

Çakaldere köyünün çevresi kadim dönemlerden itibaren iskân olunmuştur. Köyün 2,5 km doğusunda bulunan yerleşim kalıntıları burasının Roma ve Doğu Roma (Bizans) dönemlerinde meskûn olduğunu göstermektedir.²²

Günümüzdeki Çakaldere köyünün kuruluşu 1860’ların başlarında Kuban havalisinden gelerek bölgeye iskân olunan Nogaylara dayanmaktadır. Köy ilkokulunda bulunan kısa tarihçede Çakaldere köyünün Nogaylar tarafından 1862’de kurulduğu kaydedilmektedir. Bu rivayet tamamen sahih olmasa bile, 1850’lerin sonu ile 1860’ların başında bugünkü Ceyhan bölgesine büyük ölçüde Nogay iskân edildiği bilindiğinden, söz konusu tarihçedeki tarih en azından yaklaşık olarak doğru olmalıdır. Köyün kurucuları olan Nogaylar, Tanatarlar ve Vataklar sülalelerine mensup bulunuyorlardı. Yine köy ilkokulundaki tarihçede yer alan kısa bilgilere göre, köyün kurucuları olan Nogaylar bu mevkiyi memleketlerindeki köylerinin manzarasına çok benzediği için seçmişlerdir. O yıllarda, şimdikininkine aksine, köyün her tarafı geniş ve sık ormanlarla kaplı olduğundan, Nogaylar ihtiyaçlarını buradan temin edebileceklerini düşünmüşlerdir.

“93 Harbi”ni, yani 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nı müteakip köye çok sayıda Kırım Tatar muhacirler de geldiler. Bunlar 1860’ların başlarında Kırım’dan Osmanlı Devleti’ne göç etmiş ve Rumeli’ne iskân olunmuşlardı. 93 Harbi ile bu toprakların Osmanlı Devleti’nin elinden çıkması ile bunlar da tekrar göçe mecbur kalarak Anadolu’ya geçmişlerdi. Köye gelen bu Kırım Tatarlarının çoğunluğunun kökenlerinin Bahçesaray çevresinden olduğu anlaşılmaktadır. Kırım Tatarlarının da gelişiyile Çakaldere köyü çok büyüdü ve gelişti. Böylece Osmanlı döneminde köy halkı bir ara 350 haneye kadar yükseldi. Köy o yıllarda özellikle tütüncülüğüyle ün yaptı. İçinde birçok dükkân açılan Çakaldere köyü, küçük bir kasaba manzarasını aldı. Osmanlı döneminde köyde 10 hane kadar Ermeni de bulunmaktaydı. Çok sonraları köye Islahiye’den,

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Çakaldere köyü muhtarı Fatih Uçar (1963 Çakaldere doğumlu) ve eski muhtar Cem Özden ile köy halkından Adnan Çağatay (1931 Çakaldere doğumlu), Yücel Keser (1943 Çakaldere doğumlu), Peyami Sümer (1952 Çakaldere doğumlu) ve diğerlerine teşekkür ederiz.

20 Söz konusu cemaatler için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: II, Ankara, 2009, ss. 488-491.

21 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) (İstanbul), *DH.MHC.*, Dosya no.: 11, Gömlek no.: 100.

22 M. V. Seton-Williams, “Cilician Survey”, *Anatolian Studies*, Cilt: IV (Ankara, 1954), s. 151.

Adıyaman'ın Besni kazasından ve Maraş'tan gelerek yerleşenler oldu. 1953'te Bulgaristan'dan da üç hane muhacir gelerek köye yerleşti. Bunun yanı sıra mevsimlik olarak da doğu bölgelerinden işçiler gelmektedir. Köyün demografik yapısındaki bu değişikliklere rağmen, Kırım Tatarları 2000'li yılların başlarında nüfusun yaklaşık yarısını teşkil etmekteydi. Nogaylar ise Kırım Tatarları içinde erimiş yahut pek az kalmışlardır.

Çakaldere köyü Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki savaş ve isyanlarda çok sayıda evladını kurban vermiştir. XX. yüzyılın başlarındaki isyanlar sırasında Yemen'e asker olarak gönderilen gençlerin de pek çoğunun geri dönmediği hatırlanmaktadır. I. Dünya Savaşı ise bütün çevreden olduğu gibi Çakaldere köyünden de çok sayıda gencin cephelere gönderilmesine, bunların pek çoğunun şehit, kalanlarının da gazi olmasına yol açmıştır.²³ Köyde büyük tahribat yapan I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi de buraya ferahlık getirmemiştir. Çakaldere köyü, bölgede Fransız işgalinin yaşandığı Mütareke ve İstiklâl Harbi dönemlerinde büyük karışıklık ve çatışmalara sahne olmuştur. Bu dönemde, yakındaki Misis'te bulunan Ermeni çetecileriyle Çakaldereliler arasında şiddetli çatışmalar meydana gelmiştir.²⁴ Çakaldereli Nogay ve Kırım Tatarlarından teşkil edilen çeteler, İstiklâl Harbi'nde büyük yararlıklar göstermişlerdir. Tevfik Efendi'nin reisliği altındaki bu çetelerde Çolak Yakup, Hasan Ağa [Sağındık], Hacı Bekir Ağa, Cabbar Çavuş [Yalçın] ve Hidayet Ağa [Özcan] gibi köyün ileri gelen şahısları da yer almıştır.²⁵ Çakaldere'deki Kırım Tatarlarından olan jandarma onbaşı Ziya [Çağatay] da Kuvvâ-yı Milliyye'de Nogay İnce Ali çetesi mensubu olarak yer almış ve yararlık göstermiştir.²⁶

Çakaldere köyü Ermeni çetelerinin hücumlarına uzun süre karşı koyarken köy sakinlerinden olan 10 hane Ermeni'ye zarar verilmemiş, bunlar Misis'teki Fransız işgal kuvvetlerine teslim edilmişlerdir. Bilahare köyü elde tutmak mümkün olmayınca, Çakaldere köyü sakinleri burayı boşaltarak toplu hâlde İmamoğlu taraflarına göç ederler. Köyün boşalması üzerine Ermeni çeteleri Çakaldere'ye girerek köyü tamamen yağmaladıktan sonra ateşe verirler. Geçici olarak yaşadıkları İmamoğlu taraflarında da tütüncülükle meşgul olan köy halkı ancak savaşın sona ermesini müteakip Çakaldere'ye dönerler. İstiklâl Savaşı boyunca Kuvvâ-yı Milliyyeci olarak ün yapan Hasan Ağa (Sağındık) Cumhuriyet döneminde de Ceyhan'ın ikinci belediye reisi olacaktır.

Çakaldere köyü 1938'de büyük bir sel felaketi yaşamış ve o yılki mahsullerinin tamamını kaybetmiştir. 1945'teki depremde ise köy büyük hasar görmüştür. 1950'lerden itibaren Çakaldere köyü dışarıya büyük ölçüde göç verdiğinden köy nüfusu azaldığı gibi, köy halkının kültüründeki erozyon da hızlanmıştır.

Çakaldere köyündeki Kırım Tatarları kökenlerinin tamamen idrakinde olup bununla övünmektedirler. Kırım Tatar muhaceretinin doğurduğu en çarpıcı âdetlerden biri olan "Sönmeyen Ateş", Çakaldere köyünde hâlâ yanmaktadır. Nitekim köye yerleşen Kırım Tatar göçmenlerin Kırım'dan çıkarken yanlarına aldıkları ateş parçası günümüze kadar söndürülmeksizin Çakaldere köyünde muhafaza edilmiştir.²⁷ Bununla birlikte, zaman Çakaldere'deki Kırım Tatar ve Nogay gelenek ve âdetlerinden çok şeyi götürmüştür. Köyde 1950'lerden bu yana Kırım Tatarca konuşabilen hemen hiç kimse kalmamıştır. Nogay lehçesi de çoktan ortadan kalkmıştır. Ancak Kırım Tatar kültürü yemeklerde yaşamaya devam etmektedir. Meselâ, çibörek,

23 Bu meyanda, resmî kayıtlarda Çakaldere köyünden Matah oğlu Hasan'ın 1915'te Çanakkale cephesinde Karaburgu Deresi Muharebesi'nde şehit düştüğü gösterilmektedir. Erdoğan Aslıyüce, *Çukurova'nın Yıldızı Ceyhan*, Adana, 2008, s. 395.

24 Fatih Karayandı, *Nogay İnce Ali Müfrezesi*, Adana, 2011, ss. 34-36.

25 Age, ss. 34-36.

26 Age, ss. 88-89.

27 Bu konuyu kamuoyuna duyuran Dr. Fatih Karayandı'ya teşekkür ederiz. Bu konuda ayrıca bakınız, Fatih Karayandı, "Kıpçaklar Kıpçak'ta", *1. Ceyhan Sempoziumu. Ceyhan'dan Ceyhan'a Bildiriler*, Adana, 2008, s. 209.

köbete, cantıq, sarburma, tabaqbörek, qaşıqbörek, qatlama, aruşke şorbası, qalaqay, salma ve qaçamaq gibi hamur işi ağırlıklı Kırım Tatar yemekleri mutfaklarda hâkimiyetini sürdürmektedir. Sütü, tuzlu, tereyağlı ve karabiberli Nogay çayı da yaygın bir şekilde içilmektedir. Özellikle bayram sabahlarında Nogay çayı içilmesi ve qatlama yenmesi korunan bir âdettir. Toylarda çınlaşma ve pencere önüne gitme gibi Kırım âdetleri de artık yerine getirilmemekle birlikte, hatırlanmaktadır. 2000’li yılların ilk yarısında, orta yaşlılardan hâlâ Kırım Tatarca birkaç çın duyabilmek mümkündür.

Bu köyden olan Hasan Sağındık ve Meral Duygulu müzik sahasında ün yapmışlardır. Hasan Sağındık İstiklâl Savaşı’ndeki Kuvâ-yı Milliyyeci Hasan Ağa’nın torunudur.

Çiftlikler (Çiftlikât) Köyü*

Adana ilinin Ceyhan ilçesine bağlı Çiftlikler köyü, Nogay muhacirler tarafından kurulmuş köylerden biridir. Adana’ya 55 km, Ceyhan’a ise 7 km mesafede bulunan köyde 2009 yılı itibarıyla 510 kişi (100 hane) yaşamaktaydı. Köyün ilk kurulduğu zamandaki ismi Çiftlikât iken 1960’larda kelimenin sonundaki Arapça çoğul eki Türkçeleştirilerek köy resmen Çiftlikler ismini almıştır. Köy, adını buraya esas teşkil eden dört çiftlikten almaktadır.

Çiftlikler köyünün temel geçim kaynağı tarım olup buğday, mısır, soya, yer fıstığı ve karpuz ekilmektedir. Köy halkından toprak sahibi olmayanlar ise Ceyhan’da esnafılık ve işçilik yapmaktadır.

Çiftlikât köyü, 1860’ların başlarında eski Kırım Hanlığı arazisindeki Kuban bölgesinden Osmanlı Devleti’ne göç eden Nogaylar tarafından kurulmuştur. Köyün kuruluşuna Ağıs Hacı, Büyük İsmail Efendi, Küçük İsmail Efendi ve Hacı Taymaz adlı dört Nogay mirzasının önderlik ettiği anlatılmaktadır.

Ceyhan Ovası’na yerleşen bütün Nogay muhacirler gibi Çiftlikât’taki Nogaylar da iskânlarını takip eden yıllar boyunca bölgede yaygın olan sıtımadan büyük zarar görmüşlerdir. Dahası, gerek çevredeki aşiretlerle olan davalar gerekse Osmanlı Devleti’nin son döneminde dâhil olduğu savaflara ve iç isyanların bastırılması için Çiftlikât’taki Nogayların da evlatlarını, çoğu geri dönmek üzere göndermeleri, onlara çok zor dönemler yaşatmıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı esnasında Çiftlikât köyü gençleri arasında birçok kayıplar verilmiştir.²⁸ Köyün uğradığı bu sosyal ve ekonomik tahribatın etkisi kaçınılmaz olarak nüfus yapısında da görülmüştür. Nitekim zaman içinde köydeki Nogayların başka yerlere göç ettikleri ve nüfusun azaldığı görülmektedir.

Çiftlikât köyüne Nogaylardan sonra yerleşen bir başka etnik unsur ise Kürtlerdir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla önce XIX. yüzyılın sonlarında Cizre’den gelen bir grup Kürt, muhtemelen 1920’lerde de Siirt tarafından göç eden başka Kürtler köye yerleşmişlerdir.

2009 yılı itibarıyla Çiftlikler köyünde yalnızca beş hane Nogay yaşamaktaydı. Köyde Nogayca konuşabilen kimse olmadığı gibi, Nogay âdetlerinden bütün bölgede olduğu gibi burada da herkesin hâlâ içmeye devam ettiği Nogay çayından başka hiçbir şey kalmamıştır. Çiftlikler köyündeki Nogay aileleri Atasöz, Bulaşlı ve Konakoğlu soyadlarını taşımaktadırlar.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Çiftlikler köyü muhtarı Mustafa Dönmez (1948 Çiftlikât [Çiftlikler] doğumlu) ile köy sakinlerinden Hilmi Konakoğlu (1926 Çiftlikât [Çiftlikler] doğumlu) ve Zeki Konakoğlu’na (1958 Çiftlikât [Çiftlikler] doğumlu) teşekkür ederiz.

28 Şu cümleden olarak, köy gençlerinden Süleyman oğlu Halil’in 1915’te Çanakkale muharebelerinde yaralandıktan sonra kaldırıldığı İstanbul’daki Gümüşsuyu Askerî Hastanesi’nde şehit olduğu resmî kayıtlardan görülmektedir. Erdoğan Aşlıyüce, *Çukurova’nın Yıldızı Ceyhan*, Adana, 2008, s. 395.

Kelemeti Mahallesi (Köyü)*

Kelemeti Mahallesi, bağlı olduğu Adana'nın Ceyhan ilçe merkezine 2 km mesafede yer almaktadır. Bir köy olarak kurulan Kelemeti, Ceyhan kasabasının gelişmesiyle ona dâhil olmuş ve Ceyhan'ın Türübaşı Mahallesi'nin bir parçası hâline gelmiştir. 1980'lerde ise Türübaşı'ndan ayrılmış ve muhtarlığı olan müstakil bir mahalle hâline getirilmiştir. Resmen mahalle statüsünde olmasına rağmen, Kelemeti günümüzde de Ceyhan merkezinden farklı yapısıyla daha ziyade bir köy manzarasını taşımakta ve çevre halkı tarafından Kelemeti hâlâ köy olarak anılmaktadır. 2009 itibarıyla Kelemeti'de daimî olarak yaşayan nüfus, yaklaşık 55 hane teşkil eden 300 kişi civarındaydı.

Kelemeti'nin asıl halkı daha ziyade Ceyhan merkezine taşınmıştır. Bunlardan bazıları Kelemeti'deki evlerini de açık tutmaktayken diğerleri buradaki evlerini tamamen terk etmiştir. Kelemeti'de yaşayan halkın çoğu şehir merkezinde çalışmakta, diğerleri geçimlerini pamuk, mısır ve susam (küncü) tarımından kazanmaktadırlar. Evvelce yaygın olarak yetiştirilen pamuk ise 2000'li yıllarda terk edilmiştir.

Kelemeti köyü adından da anlaşılacağı üzere, Nogayların Kelemet kabilesine mensup olan ve Kuban Nehri boyundan göç eden muhacirler tarafından kurulmuştur. Osmanlı belgelerinde Kelemet kabilesinden Nogayların 1860 yılında Adana vilayetine (günümüzdeki Ceyhan havalisine) iskân edildiklerinden bahsedilmektedir.²⁹ Burada bahsi geçen Nogay muhacirlerin tamamının veya bir kısmının Kelemeti köyünü kuranlar olduklarına kesin gözüyle bakılabilir. Esasen günümüzde Kelemeti Mahallesi'nde yaşayan Nogayların hepsi kendilerinin Kelemet kabilesinden olduklarını bilmektedirler.

Kelemeti'ye yerleşen Nogayların da Çukurova'daki bütün diğer Nogay muhacirler gibi başta sıtma olmak üzere salgın hastalıklardan büyük kayıplar verdikleri günümüzde dahi hatırlanmaktadır. Bu felaketin sebep olduğu ölümlerle köydeki Nogayların sayısı ciddi ölçüde azalmış, sağ kalanların birçoğu da başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır.

Zaman içinde Kelemeti köyüne Nogay olmayanlar da yerleşmiştir. Muhtemelen XX. yüzyılın ilk yirmi yılı içinde Siverek'ten gelen bir Zaza aile köye yerleşmiştir.³⁰ Günümüzde Kelemeti Mahallesi nüfusunun önemli bir kısmını teşkil eden Zazalar, bu aileden gelmektedir. Kelemeti'ye yerleşen bir diğer grup da Darendelilerdir. İlk olarak 1929'da buraya yerleşen Darendeli bir aileyi 1932'de bir başka Darendeli aile takip etmiştir. Onlarla beraber gelip de Ceyhan'ın İnceyel köyüne yerleşen diğer akraba ve hemşehrileri de 1945'te Kelemeti'ye taşınmışlardır. Müteakip yıllarda da Darende ve Hekimhan'ın köylerinden gelip yerleşen başkaları olmuştur. Günümüzde Kelemeti nüfusu içindeki nispeten en kalabalık grubu Darendeliler teşkil etmektedir.

2009 yılı itibarıyla Kelemeti Mahallesi'nde yalnızca 5 hane Nogay yaşamaktaydı. Köy halkından olan Nogayların birçoğu mesafenin yakınlığına ve iş durumlarına da bağlı olarak Ceyhan şehir merkezine taşınmıştı. Gerek zamanın tahribatına, gerekse Kelemeti'de sayılarının azalmasına bağlı olarak buradaki Nogaylar arasında Nogay dil ve gelenekleri önemli ölçüde erozyona uğramıştır. XX. yüzyılın ortalarına kadar Kelemeti'de yoğun olarak günlük hayatta Nogayca konuşulduğu bilinmekle birlikte, bundan sonraki nesillerin çocuklarına özellikle Nogayca öğretmedikleri hatırlanmaktadır. 1950'lere kadar evliliklerin de yalnızca çevredeki Nogaylar ve Kırım Tatarlarıyla yapıldığı belirtilmektedir. Sonraki yıllarda tedricen karışık evlilikler

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kelemeti Mahallesi muhtarı Dursun Yaylacı (1953 Kelemeti doğumlu) ile mahalle sakinlerinden Abdurrahman Yaylacı (1928 Darende doğumlu) ve İsmet Kaytmaz'a (1940 Kelemeti doğumlu) teşekkür ederiz.

29 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) (İstanbul), *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 399, Gömlek no.: 71 ve Dosya no.: 540, Gömlek no.: 56; *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 394, Gömlek no.: 8; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 182, Gömlek no.: 8.

30 Bu Zaza ailenin 1920'deki Fransız işgali esnasında burada olduğu bilindiğinden köye yerleşmelerinin de bundan evvelki bir tarihte olduğu açıktır.

görülmeye ve artmaya başlamıştır. Nogay kültüründen canlılığını koruyabilen yegâne unsur bir ölçüde de olsa yemeklerdir. Bunlardan bavursaq, çibörek ve salma gibi yemekler ile sütlü-tuzlu Nogay çayı günümüzde de yapılmaktadır. Bilhassa bayramlarda mutlaka bavursaq yapılması âdeti sürdürülmektedir.

Bütün Ceyhan havalisinde olduğu gibi, Kelemeti’de kaybolmaya yüz tutan Nogay/Kırım Tatar kültürünün canlanmaya başlaması 2000’li yılların başlarından itibaren Kırım Derneği Ceyhan Şubesi’nin faaliyete geçmesiyle gerçekleşmiştir. Nitekim gerek Kelemeti’de kalan az sayıdaki Nogay aileleri, gerekse Ceyhan merkezine yerleşenler, derneğin faaliyetlerine aktif olarak katılmakta ve başka yerlerdeki Nogaylar ve Kırım Tatarlarıyla ilişkilerini geliştirmektedirler. Kelemeti’de daimî olarak yaşayan Nogay aileleri Kaytmaz ve Dönmez soyadlarını taşımaktadırlar.

Kesik Köyü*

Adana’nın Karataş ilçesine bağlı Kesik köyü, il merkezine 44 km ve ilçe merkezine de 33 km mesafede yer almaktadır. Köyün nüfusu 2007 yılı itibarıyla 80 hane teşkil eden 519 kişiydi. Köy halkı beş hane Kırım Tatarı ve sekiz hane Kürt haricinde tamamen yerli Yörüklerden oluşmaktadır. Ceyhan Nehri’nin batısında bulunan köyün geçimi başta pamuk olmak üzere narenciye, mısır ve buğday tarımı ile büyükbaş hayvancılığa dayanmaktadır. Kesik köyünden şehirlere ve Türkiye dışına, özellikle 1980’lerde göçler olmuştur.

Kesik köyü 1880’lerin başlarında bir grup Kırım Tatar muhacir tarafından kurulmuştur. Bu Kırım Tatarları 1860’larda Kırım’dan Osmanlı Devleti’ne göç etmişler ve Rumeli’ne iskân olunmuşlardı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde muhacirlerin yerleştirildiği toprakların yeni kurulan Bulgaristan’a bırakılmasıyla söz konusu göçmenler bir kere daha göçe mecbur kalarak İstanbul’a hareket etmişlerdir. Osmanlı hükûmeti de bunları deniz yoluyla Tarsus’a yollamış ve 1880 yılı civarında Kesik köyüne iskân ettirmiştir. Kesik’teki Kırımlı muhacirlerden bazıları XX. yüzyılın ilk yıllarında Ceyhan Ovası’na taşınmış ve akrabaları olan Kırım Tatarlarıyla meskûn Yellibel köyüne yerleşmişlerdir.

Kuruluşunu takip eden yıllarda Kesik köyüne Yörükler de yerleşmiştir. XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. yüzyıl başlarında köy, birisi Kırım Tatarlarının diğeri de Yörüklerin yaşadığı iki mahalleden oluşmaktaydı.³¹ O dönemde, köyün yahut Yörüklerin yaşadığı mahallenin, devrin Padişahı Sultan II. Abdülhamid’e izafeten Hamidiye adını taşıdığı görülmektedir.³²

Günümüzde Kesik köyünde yaşayan Kırım Tatar aileleri, soyadları haricinde Kırım’a veya Kırım Tatar kültürüne dair hiçbir bilgiye sahip değildir. Bununla birlikte, Kırım Derneği Ceyhan Şubesi’nin faaliyetlerine bir ölçüde de olsa katılmaktadırlar. Köyde yaşayan Kırım Tatarlarının tamamının soyadı Kırım’dır.

Kılıçkaya Köyü*

Adana’nın Ceyhan ilçesine bağlı olup ilçe merkezinin 25 km güneyinde yer alan Kılıçkaya köyü, Nogaylar tarafından kurulup bilahare Kırım Tatarlarının da yerleştiği bir muhacir köyüdür. Köy, ismini yakınlarda-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden istifade ettiğimiz Kesik köyü halkından Talât Kırım (1932 Kesik doğumlu) ve Recai Sömek (1960 Kesik doğumlu) ile Yellibel köyü sakinlerinden Metin Kandemir’e (1943 Yellibel doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

31 Mustafa Soysal, *Die Siedlungs- und Landschaftsentwicklung der Çukurova: mit besonderer berücksichtigung der Yüregir-Ebene*, Erlangen, 1976, s. 63.

32 Age, ss. 59 ve 63.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız ve yardımlarını gördüğümüz Kılıçkaya köyü muhtarı Durmuş Tekin (1962 Kılıçkaya doğumlu) ve eski muhtar Kemal Bosun (1963 Kılıçkaya doğumlu) ile köy halkından İlyas Gülbazfıdan (1929 Kılıçkaya doğumlu), Yaşar Gökdemir (1930 Kılıçkaya doğumlu) ve Nuri Kaya’ya (1932 Kılıçkaya doğumlu) teşekkür ederiz.

ki bir kayadan almaktadır. Köyün nüfusu 2011 yılı itibarıyla 120 hanede 400'ü aşkın kişiden oluşmaktaydı. Bu nüfusun 30 hane kadarı Nogay ve Kırım Tatarlarından meydana gelirken geri kalanlarının çoğunluğunu da 1950'lerde buraya yerleşen Aydınli Yörükler teşkil etmekteydi. Köyün geçimi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Hemen her hanede çoğunlukla sığır olmak üzere hayvan beslenmektedir. Ayrıca buğday, mısır, ayçiçeği ve yerfıstığı ekilmektedir. Bununla birlikte, köy arazisinin miras yoluyla bölünmesi dolayısıyla arazi ve verim yetersizliği söz konusudur.

Kılıçkaya köyü mevki ve çevresinin iskân geçmişi ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Kılıçkaya Tepesi'nin kuzey ve batı etekleri boyunca geniş bir sahada mevcut olan yapı kalıntılarından ve güney eteklerindeki nekropolisten burada Roma Geç İmparatorluk dönemine ait bir köy yerleşiminin olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu tarihi kalıntılar büyük ölçüde tahribata ve talana maruz kalmıştır.³³

Günümüzdeki Kılıçkaya köyünün kurucuları ise muhtemelen 1850'lerin sonları ile 1860'ların başlarında Çukurova bölgesine gelen Nogay muhacirlerdir. Köy halkı arasında anlatıldığına göre, köyü kuran Nogaylar, önce Yarsuvat'a (şimdiki Ceyhan'a) gelmişler, daha sonra burada tutunamayıp Büyük Mangıt köyüne geçmişler, burada da sıtmaya tahammül edemeyip Nâzımbey köyüne ve en sonunda da hâlen köyün bulunduğu mevkiye yerleşmişlerdir.

İlk Kırım Tatar muhacirlerin ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında, muhtemelen 1880'lerin sonlarında köye geldikleri anlaşılmaktadır.³⁴ Kılıçkaya'ya yerleşen ikinci grup Kırım Tatar muhacirler Anadolu'ya doğrudan Kırım'dan gelmişlerdir. Muhacirler evvela İskenderun havalisindeki Arsuz'a gelmişlerse de bilahare Kılıçkaya'ya göçmüşlerdir. Bu Kırım Tatar muhacirlerin 1900'lerin ilk yıllarında köye yerleştikleri anlaşılmaktadır.³⁵ Kırımlıların Kılıçkaya'yı seçmelerinde burasının Kırım'daki köylerine benzemesinin önemli bir rolü olduğu hâlen hatırlanmaktadır. Gerçekten de yeşilliği bol Kılıçkaya köyü biraz engebeli bir arazide kurulmuş olup aynı tabiat şartlarında yer alan Bahçesaray'ın dağlık güney taraflarındaki köylere çok benzemektedir. Bu da günümüzde Kırım'ın neresinden geldiklerini hatırlamayan bu muhacirlerin kökenleri hakkında bir ipucu vermektedir.

Köydeki Kırım Tatarlarının Kırım'ın neresinden oldukları açık olmadığı gibi, Nogayların da hangi uruv (boy) ve kabilelere mensup oldukları unutulmuştur. Yaptığımız araştırmada, ancak köydeki Nogay muhacirlerin çoğunluğunun yahut bir kısmının Cemboyluk koluna mensup olmadığını tespit edebildiysek de, asıl uruv ve kabilelerinin tamamen unutulduğunu gördük. Kılıçkaya'daki muhacirlerin kökeninin tespitini zorlaştıran bir faktör de köyde hâlen Nogayca veya Kırım Tatarca konuşabilen kimsenin kalmamasıdır. Köydeki yaşlıların dediklerine göre çocukluklarından beri Nogayca veya Kırım Tatarca pek konuşulmamaktadır.

Kılıçkaya köyündeki Kırım Tatarları ve Nogaylar arasında zamanın erozyonuna uğrayan sadece dil değildir. Bu muhacirlerin ülkelerinden getirdikleri pek çok âdetin de büyük kısmı unutulmuş yahut unutulmaya yüz tutmuştur. Halk âdetlerinin genellikle en yaygın şekilde uygulandığı ortamlar olan toylar dahi eski özelliklerinden bütünüyle uzaklaşmıştır. 2000'li yılların başlarında, eskiden toylarda at yarışı (çapış) yapıldığını ve yastık kaçırmayı âdetinin yerine getirildiğini sadece yaşlılar hatırlamaktaydı. Toy ve bayramların renkli âdetlerinden güreşler de çoktan unutulmuştur. Köyün yaşlıları dahi ancak karakucak ve yağlı güreşleri bilmekte, Kırım Tatar kuşak güreşini hatırlamamaktaydı. Bu da Kırım Tatar kuşak güreşinin oldukça eski bir tarihte Kılıçkaya'da ortadan kalktığına delalet etmektedir. Kılıçkaya'da geçmişten günümüze yansıyabilen

33 K. Serdar Girginer, H. Fahri Özdemir ve Fatma Şahin, "Adana (Yukarı Ova-Ceyhan Ovası) Yüzey Araştırmaları 2006", *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, no.: 5 (Antalya, 2007), ss. 81, 83 ve 85.

34 1891 Ocak ayına ait bir belgede Rumeli'nden göç etmiş Kırım Tatar muhacirlerin o tarihte Kılıçkaya köyünde yaşadıkları görülmektedir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) (İstanbul), *DH.MHC.*, Dosya no.: 11, Gömlek no.: 100.

35 Son grup Kırım Tatar muhacirlerin 1904'te köyde bulundukları ve bundan kısa bir süre önce göçtükleri bilinmektedir. BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 62, Gömlek no.: 49 ve Dosya no.: 65, Gömlek no.: 4.

az sayıdaki kültür özelliklerinden birisi, bütün çevrede olduğu gibi burada da sütlü-tuzlu Nogay çayının herkes tarafından içilmeye devam etmesidir.

Kılıçkaya köyü teşekkülünden yaklaşık yarım asır sonra, devrin padişahı olan Sultan II. Abdülhamid'in 1906 yılındaki bir iradesiyle resmen Nuriye adını almıştır.³⁶ Bununla birlikte, bu ismin kalıcı olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Cumhuriyet döneminde de köy daima Kılıçkaya adıyla anılmıştır.

Küçük Mangıt Köyü*

Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Küçük Mangıt köyü il merkezine 55 km, ilçe merkezine de 10 km uzaklıktadır ve Adana-Ceyhan karayolunun hemen kuzeyinde yer almaktadır. 2000 yılı sayımına göre nüfusu resmen 375 kişi olan köyde, 2006 yılında 355 kişi (yaklaşık 60 hane) yaşamaktaydı. Köyün geçim kaynakları büyükbaş hayvancılık ile buğday, mısır, yer fıstığı ve pamuk tarımıdır.

Köy, 1860 yılı civarında Kırım üzerinden gelen Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur. Adından, kurucularının Nogayların esas boyu olan Mangıtlardan olduğu anlaşılmaktadır. Büyük Mangıt köyünün de mevcudiyetine bakılarak her iki köyün de aynı grup Mangıtlar tarafından kurulmuş olması çok muhtemeldir. Küçük Mangıt köyünü kuran Nogayların yaşantısının da bölgedeki diğer Nogay muhacirlerinkinden farklı olmadığına ve başta sıtma olmak üzere salgın hastalıkların göçten sonraki yıllar boyunca nüfusun önemli bir kısmını kırdığına şüphe yoktur. Aynı şekilde, I. Dünya Savaşı sonrasında bütün çevre köyleri gibi Küçük Mangıt köyü de Fransız ordusunun işgali altında kalmış ve bu dönemde büyük zarar görmüştür. Bölge halkının bu dönemi "Kaç-Kaç" olarak adlandırmasından da anlaşılacağı üzere Fransız işgali esnasında Çukurova'nın Müslüman ahalisine mensup pek çok insan, evini ve köyünü terk etmek zorunda kalmıştır. Fransız işgali döneminde, çevredeki Kuvvâ-yı Milliye birlikleri de Küçük Mangıt köyünü üs olarak kullanmışlardır.³⁷ Küçük Mangıt köyünde kalan son Nogayların da Fransız işgali esnasında köyü terk etmek mecburiyetinde kaldıkları anlatılmaktadır. Günümüzde Küçük Mangıt köyünde hiç Nogay kalmamıştır.

Nogaylardan boşalan köye 1920'li yılların başlarında Siirt'in Eruh kazasının Tanzi (değiştirilen adı: Kavaközü) köyünden gelen bir grup Kürt yerleşmiştir. Bu Kürtlerin akrabaları olan ve yine Tanzi'den gelen bir diğer Kürt grubu ise 1980'li yılların ikinci yarısında Küçük Mangıt köyüne taşınmıştır. 2006 yılı itibarıyla köy halkının büyük çoğunluğu, kökeni Eruh'un Tanzi köyü olan Kürtlerden oluşmaktaydı. Köyde Muş ve Bitlis taraflarından gelme birkaç Kürt aile daha bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, Kayseri'den gelen iki hane ile 1950'lerin başlarında köye iskân edilen on aile kadar Bulgaristan muhaciri Türkten kalan iki hane de köyde yaşamaktadır.

Küçük Mangıt köyünde, köyün adı ve köylülerin içmeye devam ettiği Nogay çayı haricinde buranın kurucusu olan Nogaylardan hiçbir iz bulunmamaktadır. Köyün Nogaylar tarafından kurulan eski evleri yok olduğu gibi, eski Nogay mezarlığı da sonradan kurulan evlerin altında kalmıştır.

Mercimek Beldesi

Nogay muhacirler tarafından bir köy olarak kurulan şimdiki Mercimek kasabası, Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlıdır. Kasaba, Ceyhan Nehri'nin batısında yer almaktadır. 2000 yılında kasabanın nüfusu resmen

36 BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 529, Gömlek no.: 71.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Küçük Mangıt köyü muhtarı Hacı Murat Kaya (1959 Küçük Mangıt doğumlu) ile köy sakinlerinden Abdürrahim Sınacı'ya (1955 Eruh'a bağlı Kavaközü doğumlu) teşekkür ederiz.

37 Ahmet Cevdet Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları*, Adana, 1969, ss. 376-377.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Mercimek köyü eski muhtarlarından Yaşar Manga (1937 Mercimek doğumlu) ve İstiklâl Savaşı kahramanlarından İnce Ali'nin kızı Sevim Ayata (1949 Mercimek doğumlu) ile Mahir Büyükyılmaz'a (1985 Adana doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

3.775 kişi olarak belirlenmişti. Kasaba halkı çok farklı unsurlardan oluşmakta olup nüfusun büyük çoğunluğunu Kürtler teşkil etmektedir. 2006 yılı itibarıyla nüfusu 4.000 civarında tahmin edilen Mercimek'te sadece beş hane Nogay kalmıştı.

Mercimek'in başlıca geçim kaynakları mısır, pamuk, yerfıstığı ve soya tarımıdır. Kasabaya bağlı topraklarda sulu ve kuru tarım yapılmaktadır. Kasaba yakınlarında bulunan Çukurova Tarım İşletmesi, Mercimek için büyük önem arz etmektedir. Bu işletmenin geçmişi 1898'de Sultan II. Abdülhamid'in emriyle kurulan Anavarza Çiftlikât-ı Hümâyûn-ı Askeriyyesi'ne uzanmaktadır. Bu işletmenin gayesi ordunun ihtiyaç duyduğu atları yetiştirmekti. Merkezi önce Anavarza Kalesi içindeki askerî garnizonda olan bu büyük hârâ tesisi 1895'te Mercimek yakınlarına taşındı. Kurulduğu dönemde bu işletme 1.104.660 dekarlık bir araziye ve bu araziye dâhil olan köyleri içine almaktaydı. Mercimek hârâsı Cumhuriyet döneminde de önemini korumuş ve faaliyet sahası genişletilmiştir. 1983'te Devlet Üretme Çiftlikleri ile hârâ ve inekhanelerin birleşmesi ile burası Çukurova Tarım İşletmesi'ne bağlanmıştır.³⁸ Günümüzde de Çukurova Tarım İşletmesi dışarıdan, özellikle de doğu illerinden gelen işçilerin yoğun olarak çalıştığı bir merkez durumundadır. Esasen Mercimek köyünün kurucu nüfusunun çok azalmasına rağmen, genel nüfusunun hızla artmasının en önemli sebepleri arasında gerek bu işletmeye gerekse Ceyhan Ovası'na mevsimlik işçi olarak gelenlerin zaman içinde buraya yerleşmesi yer almaktadır. Köy, 1989 yılında belediye statüsünü kazanmıştır.

Mercimek köyü 1860 yılı civarında buraya iskân olunan Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur. Köyün eski arazisi ormanlıktır.³⁹ Her hâlûkârda, Nogay muhacirler buraya geldiklerinde köyün yerinde başka bir yerleşim yoktu. Mercimek köyüne yerleşen Nogayların da çevredeki bütün Nogay muhacirleri perişan eden ve nüfuslarının büyük bir kısmının kırılmasına yol açan sıtma felaketinden ve sonraki diğer salgınlardan paylarını aldıklarına şüphe yoktur. Diğer köylerde olduğu gibi, Mercimek'te de Nogay nüfusunun zaman içinde artmak yerine azalmasının, hatta tükenme noktasına gelmesinin en önemli sebepleri arasında özellikle göçü müteakip yıllar boyunca yaşanan bu salgınlar gelmektedir. Mercimek köyüne 1864 yılında Çerkes (Adige) muhacirler de yerleşmiştir. Çerkesler uzunca bir süre Mercimek'te yaşamışlarsa da, sonraları Nogaylarla aynı sebepten nüfusları azalmış ve zaman içinde çevredeki dağ köylerine dağılmışlardır. Günümüzde Mercimek'te hemen hiç Çerkes kalmamıştır.

Mercimek'e Nogayların iskânı yalnızca 1860'larda gelenlerden ibaret değildir. Meselâ, 1900 yılında köye veya yakın çevresine (Sarıbahçe tarafına) 27 hane teşkil eden toplam 123 Nogay iskân edildi.⁴⁰ Aslında bu muhacirler, o zaman Konya vilayetine (günümüzde ise Ankara'ya) bağlı olan Koçhisar havalisinde (muhtemelen Şekerli [Şeker] köyünde) meskûn olup orada maruz kaldıkları salgın hastalıklardan ve sefaletten kurtulmak üzere Çukurova'daki soydaşlarının yanına gelmişlerdir. Ne var ki Koçhisar'da yaşadıkları dertlerin belki daha fazlasının Çukurova'da da olduğunu görünce bu sefer geri dönmeye teşebbüs ettiler. Osmanlı idaresi ise muhacirlerin sık sık yer değiştirmesine sıcak bakmadığından, bu geri dönüş teşebbüsünü önlemeye çalışmaktaydı.⁴¹ Bu muhacirlerden en az 7 hanenin hemen Koçhisar tarafına geri döndüğünü biliyorsak da diğerlerinin Mercimek'te kalıp kalmadıklarını tespit edemedik. Bununla birlikte, bunların çoğunun veya tamamının geri dönmüş olduğu kanaatindeyiz.

38 Ceyhan Belediyesi, *Ceyhan 2000*, İzmir, 2000, s. 30.

39 Nitekim 1913'te köyün yakınlarında bulunan ve köy halkının odun kesmekte kullandığı Ceyhan Nehri kenarındaki Sarıbahçe ormanlığı ile çevredeki meraların tasarruf hakkı, çiftlikât-ı hümâyûnunun bir kısmını kiralamış olan bir Fransız şirketi ile Mercimek köylüleri arasında ihtilaf konusu olmuştu. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.İD.*, Dosya no.: 81-2, Gömlek no.: 51.

40 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 33, Gömlek no.: 41.

41 Agb.

I. Dünya Savaşı bütün Osmanlı ülkesinde olduğu gibi Mercimek köyünde de büyük tahribata yol açmıştır. Köyün gençleri imparatorluğun dört bir tarafındaki cephelerde savaşarak şehit veya gazi olmuşlar, köyün sosyal ve ekonomik durumu da çökme noktasına gelmiştir. Resmî kayıtlara göre, yalnızca 1915 yılında Çanakkale cephesinde Mercimek köyünden beş genç şehit olmuştur.⁴²

İstiklâl Savaşı esnasında Fransız işgalini yaşayan Çukurova bölgesinde Mercimek köyü direniş merkezlerinden biri olarak temayüz etmişti. Zaten Kilikya Şark Mıntıkası Kuvvâ-yı Milliye kumandanlık karargâhı Mercimek köyünde kurulmuş ve Ceyhan Nehri'nin sağ kıyısındaki bütün köyler bu kumandanlığın emrine girmişti. Köy, hem ovanın ortasında hem de Fransızların bulunduğu Ceyhan kasabasına çok yakın olduğundan tamamen ateş hattı üzerinde kalmıştı.⁴³ Sadece Mercimek köyündeki değil, bütün bölgedeki Kuvvâ-yı Milliye hareketinin en önemli şahsiyetlerinden biri, Nogaylardan İnce Ali ya da diğer lakabıyla Söylemez Ali'ydi. I. Dünya Savaşı'nda Yemen'de savaşmış ve mütareke ile birlikte köyüne geri dönmüştü.⁴⁴ İnce Ali'nin liderliğini yaptığı ve hiçbir kumandaya tâbi olmayan 50-60 kişilik çetenin mensuplarının çoğunluğunu Mercimek'ten ve çevredeki diğer köylerden katılan Kırım Tatarları ve Nogaylar oluşturmaktaydı.⁴⁵ İnce Ali'nin maiyetinde bulunanlar arasında Mercimek köyünden Kör İsmail Ağa, Tatlıkuyu köyünden Çökelekçi Yusuf Ağa ve Sarıbahçe köyünden Sarı Sefer gibi çeteciler bulunuyordu.⁴⁶ İnce Ali'nin yardımcısı ise yine Mercimek köyünden Kürt Reşit idi. Bölgede gezerek Fransız ve Ermeni birlikleriyle çatışan çete, köylerini ve evlerini terk etmek zorunda kalan Müslüman halka da yardım etmeye çalışıyordu.

Kuvvâ-yı Milliye'nin 25 Haziran 1920'de Misis'e yaptığı taarruzda İnce Ali ve çetesi de yer almıştı.⁴⁷ Bu çete, özellikle Mercin muharebelerinde büyük yararlık göstermiştir. Kuvvâ-yı Milliye'nin kilit direniş noktalarından biri olan Ceyhan'a 15 km mesafedeki Mercin köyüne 18 Ağustos 1920'de Fransız kuvvetleri tarafından yapılan ilk taarruz püskürtülmüştü. Ancak asıl 29 Ağustos 1920'de vuku bulan Ermeni birlikleriyle takviyeli ikinci Fransız saldırısı tam bir muharebe şeklinde cereyan etmiştir. Bir subayını ve pek çok erini kaybeden Fransız kuvvetlerinin geri çekilmek zorunda kaldığı bu muharebede İnce Ali'nin çetesi hayatî bir rol oynamıştır. Mercin muharebelerinden sonra İnce Ali adı bölgede âdeta efsaneleşmiştir.⁴⁸ İnce Ali ve çetesi savaş sırasındaki faaliyetleri esnasında soygunculuk ve eşkıyalığa tevessül etmemeleriyle tanınmışlardır.⁴⁹ Savaş sonrasında İstiklâl Madalyası ile taltif edilen İnce Ali, kızı Sevim Ayata'nın ifadesine göre Mustafa Kemal Paşa tarafından çağrılmasına rağmen Ankara'ya gitmeyerek Mercimek köyünde mütevazı hayatını sürdürmüş ve geçimini çiftçilikle sağlamıştır. Soyadı kanunu ile birlikte Aybars soyadını alan İnce Ali, 1949'da Mercimek'te ölmüştür. İnce Ali, Mercimek'te gömülmüş olmasına rağmen günümüzde mezar yeri belli değildir.⁵⁰

42 Köyden Çanakkale'de şehit düşen gençlerin adları şöyledir: Ahmet oğlu Bayram, Ali oğlu Yusuf, Osman oğlu Yusuf ve Ahmet oğlu Zülgaftar. *Erdoğan Aslıyüce, Çukurova'nın Yıldızı Ceyhan*, Adana, 2008, ss. 394 ve 398-399.

43 Ahmet Cevdet Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları*, Adana, 1969, s. 372.

44 Fatih Karayandı, *Nogay İnce Ali Müfrezesi*, Adana, 2011, s. 48. İnce Ali'nin I. Dünya Savaşı'nda asker kaçağı olarak arandığı ve savaş sonrasında affa uğradığı iddiası (Yusuf Delikoca, *Çukurova Kabraranları*, Adana, 2006, ss. 240-241) kızı Sevim Ayata tarafından kesinlikle kabul edilmemektedir. Bakınız, Karayandı, s. 48.

45 Fatma Sayman, haz., *Anılarla Millî Mücadelede Ceyhan*, Adana, 1986, s. 76; Cezmi Yurtsever, "Kırım Tatarları Çukurovada", *Kuvayı Milliye*, no.: 30 (Adana, Temmuz 2000), s. 61.

46 Çamurdan, s. 376.

47 Age; Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi*, Ankara, 1996, s. 138.

48 Kemal Çelik, *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, Ankara, 1999, ss. 223-224; Yurtsever, s. 62; Delikoca, ss. 245-248.

49 Çamurdan, s. 376.

50 İnce Ali'nin kızı Sevim Ayata, bize babasının 1949'da öldüğünü ifade etmiştir. Diğer kızı olan Selime Kolatar ise babasının ölüm yılını 1948 olarak vermektedir. Karayandı, s. 86.

Salgınlar, işgal, savaş ve diğer sosyal ve ekonomik problemler dolayısıyla Mercimek'teki Nogayların sayısı çok azalmıştır. Geride kalan Nogayların da büyük çoğunluğu özellikle 1950'lerden sonra peyderpey köyden şehirlere göç etmiştir. 2006 yılı itibarıyla Mercimek kasabasında yalnızca beş hane kalan Nogaylar, Manga ve Geçgil soyadlarını taşıyan ailelerden oluşmaktaydı.

Mercimek'te kalan çok az sayıdaki Nogay arasında Nogay kültürünün özellikleri büyük ölçüde unutulmuştur. 2000'li yıllarda Mercimek'te Nogayca/Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmamıştı. Esasen köydeki Nogaylarla diğer unsurlar arasında karışık evliliklerin çok olduğu anlaşılmaktadır. Nogay yemek kültürünün de pek çok unsuru günlük hayattan çekilmiştir. Araştırmalarımızda orijinal bir Nogay yemeği olan sıçqanbörek⁵¹ ve mamırsa⁵² ile elbette ki çiböreğin kasabadaki Nogaylar arasında hatırlandığını ve seyrekle de olsa yapıldığını tespit ettik. Sütlu-tuzlu Nogay çayı ise bütün çevrede olduğu gibi, Nogay olmayanlar arasında da çoktan yaygınlaşmış olup kasabadaki herkes tarafından günlük hayatta içilmektedir.

Bununla birlikte, 2000'li yılların başlarında Kırım Derneği Ceyhan Şubesi'nin açılması, Mercimek'teki Nogay kültür mirasının tekrar hatırlanmasına vesile olmuştur. Bu meyanda, -kızı Mercimek'te yaşayan ve derneğin faaliyetlerine katılan- İnce Ali, çevredeki Kırım Tatarlarının ve Nogayların ortak kahramanı olarak hatırlanmış, yakın zamanlara kadar kültüre ve kimliğe ilişkin unutulmuş birçok unsur tekrar gündeme gelmeye başlamıştır.

Sirkeli Köyü

Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Sirkeli köyü il merkezine 45 km, güneybatısında bulunduğu ilçe merkezine de 5 km mesafede ve Ceyhan Nehri'nin güneyinde yer almaktadır. 2000 yılı resmî nüfus sayımına göre Sirkeli'de 497 kişi yaşamaktaydı.

Sirkeli köyünün çevresi antik döneme ait çok önemli kalıntıları barındırmaktadır. Köyün yakınlarında bulunan Sirkeli Höyük, antik Doğu Kilikya bölgesindeki en büyük höyük olarak bilinmektedir ve Kalkolitik Dönem'den Roma dönemine kadar iskâna konu olmuştur.⁵³ Sirkeli Höyük'ün Ceyhan Nehri'ne bakan bir kaya kütesi üzerinde bulunan Hitit Kralı II. Muvatalli'nin MÖ XIII. yüzyıla ait kabartması Anadolu'daki en önemli Hitit kabartmalarından biri olarak bilinmektedir. II. Muvatalli'nin kendisi mi, yoksa vârisleri tarafından mı yaptırıldığı açık olmayan bu kabartmanın burada bulunması, onun belki de MÖ 1284 yılında Mısır Fıratı'na II. Ramses'le karşılaştığı Kadeş Muharebesi'nden sonra bu çevrede ölmüş olmasına delalet edebilir.⁵⁴

51 Sıçqanbörek hazırlamak için soğanlı, baharatlı kıyma içli köfte içi gibi kavrulur, açılan irice parçalar hâlinde hamurun içine koyulup büküldükten sonra suda kaynatılır. Üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek yenir.

52 Tavuk ve hamurla yapılan bir Kafkasya yemeği olan mamırsa, Nogaylara yakın ilişkide bulundukları Kafkasyalı toplululardan geçmiştir.

* Bu yazının hazırlanması sırasında bilgilerinden yararlandığımız Sirkeli köyü sakinlerinden Veysel Vehbi Ballı'ya (1922 Bilecik'in Pazarcık kazası doğumlu) teşekkür ederiz.

53 Ekin Kozal, Mirko Novák, Olivier Casabonne ve Éric Jean, "Sirkeli Höyük Kazıları ve Hitit Kenti Lawazantiya (Kilikya)", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, no.: 23 (İstanbul, Ocak 2007), s. 14. İlk olarak 1936'da de Avusturya'nın Innsbruck Üniversitesi'nden Horst Ehringhaus tarafından kazı çalışmaları yapılmıştır. 1998'de kesintiye uğrayan Sirkeli Höyük'teki ilmi kazılar 2006 yılından itibaren Almanya'nın Tübingen Eberhard Karls Üniversitesi'nden Miroslav (Mirko) Novák ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden Ekin Kozal başkanlığındaki bir Alman-Türk arkeoloji heyeti tarafından yürütülmektedir. Age; Mirko Novák ve Ekin Kozal, "Hitit Kabartması", *Aktüel Arkeoloji*, no.: 16 (İstanbul, Temmuz-Ağustos 2010), ss. 35-36.

54 Ahmet Ünal ve Serdar Girginer, *Kilikya-Çukurova. İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihî Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, İstanbul, 2007, ss. 150-151.

Günümüzdeki Sirkeli köyü ise çevrenin antik çağlara uzanan iskân geçmişinden tamamen bağımsız olarak ortaya çıkmıştır. Köy 1860'ların başlarında Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur. Söz konusu muhacirlerin Nogayların tanınmış boylarından Sirkeli boyuna mensup oldukları açıktır.⁵⁵ Sirkeli'nin adının sirk oyunu ile ilişkili olup "Sirk Eli" ibaresinden geldiği iddiası⁵⁶ ise bütünüyle hurafeden ibarettir.

Esasen Nogaylar tarafından kurulan Sirkeli köyü, günümüzde mevcut olan aynı isimdeki köyün yaklaşık 1 km batısında, Arşan Dağı'nın eteğinde bulunuyordu. O dönemde çevrenin ormanlık olduğu söylenmektedir. Sirkeli köyünü kuran Nogayların çevredeki diğer muhacirler gibi sıtmadan ve ağır hayat şartlarından büyük ölçüde zarar gördükleri ve kayıplar verdikleri bilinmektedir. Büyük ihtimale sıtma gibi salgınlar dolayısıyla Nogayların kırılıp gitmelerine ve sağ kalanların da burayı terk etmelerine bağlı olarak daha XIX. yüzyılın sonlarında Sirkeli'de Nogaylar ya çok azalmış ya da hiç kalmamıştır. Her hâlükârda 1920'lerde, burada artık Nogayların yaşamadığı biliniyor. Köy mevkisinin değişmesinin de Nogayların sahnedan çekilmesiyle alakalı olduğu bellidir.

Köye, daha burada Nogaylar yaşamaktayken başka unsurlar da yerleşmiştir. Şu cümleden olarak, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Rumeli'nden gelen Türk muhacirler buraya iskân olunmuş, bunları muhtelif yerlerden gelen Kürtler izlemiştir. 1924'te ise Yunanistan'dan getirilen mübadil Türklerden bazıları da buraya iskân olunmuştur. XX. yüzyılın ikinci yarısında da köye muhtelif yerlerden gelip yerleşen çok sayıda Kürt aileler olmuştur. Günümüzde Sirkeli köyü Rumeli muhacirleriyle Kürtlerin karışık yaşadığı bir köy durumundadır.

Sirkeli köyünde, adı haricinde Nogay muhacirlere ait hiçbir hatıra kalmamıştır. Nogayların yaşadığı eski köy mevkisinin hemen yanında Arşan Dağı üzerinde bir taş ocağı kurulması ve bu taş ocağından çıkan taş ve toprak atıkların aşağı dökülmesi, başta eski Nogay mezarlığı olmak üzere eski köyün kalıntılarının yok olmasına yol açmıştır. Bundan dolayı, Sirkeli köyündeki Nogayların mezartaşları üzerinde bulunabilecek tamgaları öğrenebilmek de imkân haricine çıkmıştır.

Toktamış Köyü*

Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Toktamış köyü, Ceyhan'a 5 km, Adana'ya da 50 km mesafede bulunmaktadır. 2000 sayımına göre nüfusu resmen 872 kişi olan Toktamış köyünde, 2006 yılı itibarıyla 1.135 kişi yaşamaktaydı. Köy halkının çoğunluğu 1924'te mübadele ile Yunanistan'dan ve 1950'lerin başlarında Bulgaristan'dan gelen muhacir Türklerden oluşmaktadır. Bunların yanı sıra, köyde yirmi hane Nogay, birkaç aile Çerkes, Yörükler ve son yıllarda doğu illerinden gelen Kürtler yaşamaktadır. Arazisinin tamamı sulanmakta olan Toktamış köyünde buğday, pamuk, yerbıstığı ve mısır gibi ürünler yetiştirilmektedir.⁵⁷

Köy, adından da anlaşılacağı üzere Toktamış kabilesine mensup olup Kırım üzerinden gelen Nogay muhacirler tarafından 1860 yılı civarında kurulmuştur. Nitekim 1860 Mayıs ayına ait bir Osmanlı belgesinde Toktamış kabilesinden Nogayların Adana havalisine iskânlarından söz edilmektedir.⁵⁸ Aynı yılın Temmuz ayına ait bir diğer belge de Toktamış kabilesine mensup –muhtemelen öncekinde bahsi geçen– sekiz ha-

55 Sirkeli boyundan Nogayların bilinen bazı tamgaları için bakınız, Ramazan H. Kereytov, *Etniçeskaya istoriya nogaytsev (k probleme etnogenetikiçeskij svyazey nogaytsev)*, Stavropol, 1999, ss. 98, 100-101.

56 Erdoğan Aşlyüce, *Çukurova'nın Yıldızı Ceyhan*, Adana, 2008, s. 293; Novák ve Kozal, s. 35.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Toktamış köyü halkından Yusuf Ağın (1925 Toktamış doğumlu), İlhan Tanır (1935 Toktamış doğumlu) ve Erol Nayman'a (1935 Toktamış doğumlu) teşekkürlerimiz sunarız.

57 Ceyhan Belediyesi, *Ceyhan 2000*, s. 47.

58 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) (İstanbul), *A.MKT.MHM*, Dosya no.: 182, Gömlek no.: 8.

neden ve yirmi altı kişiden oluşan bir grubun Adana havalisinde iskân edileceği hakkındadır.⁵⁹ Söz konusu Nogayların günümüzdeki Toktamış köyünün kurucuları olması veya burayı kuran akrabalarının yanına yerleşmiş olmaları çok muhtemeldir.

Bütün Çukurova bölgesinde olduğu gibi, Toktamış köyünü kurarak oraya yerleşen Nogay muhacirler de iskânlarını takip eden yıllarda, başta sıtma olmak üzere salgın hastalıklardan dolayı büyük kayıplar vermişlerdir. Günümüzde, Toktamış köyünde Nogay muhacirlerin torunlarından ancak 20 aile kalmasının sebeplerinin başında gerek bu salgın felaketleri gerekse I. Dünya Savaşı sonrasındaki Fransız işgali dönemindeki nüfus hareketleri gelmektedir.

Toktamış köyünde Nogay nüfusunun azınlığa düşmesinin bir neticesi olarak, muhafaza edilebilen Nogay kültürüne ait öğeler de zaman içinde ortadan kalkmış veya azalmıştır. Köyde Nogayca konuşabilen son yaşlıların 1980'lerde öldükleri anlatılmaktadır. 1940'lara veya 1950'lere kadar köydeki Nogaylar, yalnızca Nogaylarla evlenirlerken bu tarihlerden sonra komşuları olan diğer topluluklarla da karışık evlilikler görülmeye başlanmış ve günümüzde çok yaygınlaşmıştır. Nogay/Kırım Tatar mutfak kültürünün bazı özellikleri ise Toktamış köyünde yaşatılabilmektedir. Meselâ, çibörek ve bavursaq gibi yiyecekler Toktamış köyündeki Nogay aileler tarafından pişirilmeye devam etmektedir. Yakın geçmişe kadar Kafkasya kökenli yemeklerden mamırsa ve tavuklu bir çorba olan tortanın da yapıldığı hatırlanmaktadır. Sütlü-tuzlu Nogay çayı ise sadece Nogaylar tarafından değil, bütün köy halkı tarafından içilmektedir. Toktamış köyündeki Nogaylar, 2000'li yılların başlarından itibaren Kırım Derneği Ceyhan Şubesi'nin faaliyetlerine aktif olarak katılmaktadırlar. Toktamış köyünde yaşayan Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Ağın, Alak, Nayman, Özer, Tanır, Taniş ve Ündemir.

Yellibel Köyü*

Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı bir köy olan Yellibel, ilçe merkezinin 30 km güneyinde yer almaktadır. Tepelik ve yeşil bir arazide yer alan Yellibel'de 2009 yılında toplam 50 hanede yaklaşık 170 kişi yaşamaktaydı. Yaz aylarında şehirlerden gelen Yellibel köyü kökenlilerle nüfus yaklaşık 250 kişiyi bulmaktaydı. Köy halkının yaklaşık olarak yarısı Kırım Tatarlarından, diğer yarısı da Rumeli muhaciri Türklerden oluşmaktaydı.

Yellibel köyünün geçimi geniş ölçüde buğday ve ayçiçeği tarımına dayanmaktadır. Köy, sulama imkânlarından mahrum bulunmaktadır. Meranın da azlığına bağlı olarak hayvancılık yaygın değildir. Yalnızca birkaç aile, –daha ziyade büyükbaş– hayvancılık yapmaktadır. Köyde mevcut tek cami 1903 yılında inşa edilmiştir.

Yellibel köyü mevkisinin kuzey tarafında bir kale, bunun içinde bir kilise ve başka yerleşim kalıntıları ile Kayaaltı mevkisinde bir nekropolis bulunmaktadır. Bu kale ve yerleşimin Roma Geç İmparatorluk (MS IV.-VII. yüzyıllar) ve Bizans (MS XII.-XV. yüzyıllar) devirlerinde iskâna konu olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu tarihî kalıntılar çok büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır.⁶⁰ Bu kalıntıların son izleri de ortadan kalkmadan burada teferruatlı ilmî tetkiklerin yapılması acil bir ihtiyaçtır.

59 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 317, Gömlek no.: 97.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yellibel köyü muhtarı Ahmet Kandemir (1971 Ceyhan doğumlu) ve köyün eski muhtarı Süleyman Kandemir (1926 Yellibel doğumlu) ile köy sakinlerinden Raziye Kurt (1922 Yellibel doğumlu), Duran İlkmen (1925 Yellibel doğumlu), Müzeyyen Kandemir (1931 Yellibel doğumlu), Lütfü Yetiz (1936 Yellibel doğumlu), Mahmut Kandemir (1941 Yellibel doğumlu), Metin Kandemir (1943 Yellibel doğumlu), Tahsin Kurt (1948 Yellibel doğumlu), Nusrettin Coşkun (1952 Yellibel doğumlu) ve Murat Kandemir'e (1964 Yellibel doğumlu) teşekkür ederiz.

60 K. Serdar Girginer, H. Fahri Özdemir ve Fatma Şahin, “Adana (Yukarı Ova-Ceyhan Ovası) Yüzey Araştırmaları 2006”, *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, no.: 5 (Antalya, 2007), ss. 81 ve 85.

Günümüzdeki Yellibel köyü ise Rumeli'nden göç eden Kırım Tatarları tarafından 1880'lerin başlarında kurulmuştur. Söz konusu Kırım Tatarları 1860'lı yıllarda Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ettiklerinde, o zaman Osmanlı toprakları dâhilinde olan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. Köy Nüfus Defteri'ndeki sınırlı verilerden, sonradan Yellibel köyünü kuracak olan Kırımlıların 1860'larda Rumeli'nin Rusçuk, Sofya ve Aydos gibi bölgelerine ve muhtemelen ayrıca Dobruca havalisine iskân olundukları anlaşılmaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Kırımlıların yerleştirildikleri Rumeli bölgeleri, yeni kurulan Bulgaristan ve Romanya devletlerine bırakılınca Kırım'dan ayrılışlarının üzerinden henüz yirmi yıl dahi geçmemiş olan bu muhacirler bir kere daha göçe mecbur kaldılar. Böylece, çoğu gemiyle Köstence Limanı'ndan İstanbul'a hareket eden Kırım Tatarları, Osmanlı Devleti tarafından yine deniz yoluyla iskân edilecekleri Çukurova bölgesine gönderildiler. Muhacirlerden küçük bir grup sahile çıktıkları Tarsus'un Frengülüs (sonradan verilen resmî ismi: Çiçekli) köyüne yerleştiler. Ancak buranın iklimine uyum sağlayamayan muhacirler evvelce soydaşları Nogayların yerleştiği Ceyhan Ovası'na yöneldiler. Bu bölgede ilk olarak Nogaylarla meskûn Çakaldere'ye yerleştiler. Ancak o dönemin büyük felaketi olan sıtmadan muzdarip olunca bunlardan bir kısmı çevrede nihaî iskânları için başka bir yer arayışına giriştiler. Yaygın olan bir söylentiye göre, muhacirler Yellibel mevkisindeki kale ve yerleşim harabelerini gördüklerinde evvelce yerleşim olduğuna göre burada yaşayabileceklerine hükmettiler ve Yellibel mevkisine yerleşmeye koyuldular.

Bu şekilde Yellibel'de yerleşen Kırım Tatar muhacirlerin yanına birlikte Dobruca'dan ayrıldıkları akraba ve soydaşları da katılmaya başladı. Böylece 1880'lerin ilk yıllarında burada bir köy teşekkül etti. Köyün oluşmasından sonraki birkaç yıl içinde Yellibel'e, Bulgaristan'a bırakılan Rumeli topraklarından bir grup Türk muhacir iskân olundu. Bu Rumelili Türklerin de Kırım Tatarları gibi daha ziyade Tuna boyundan ve özellikle Rusçuk tarafından oldukları görülmektedir.

Bu arada Yellibel'e Kırım Tatar muhacirlerin gelişi de devam etmiştir. Nitekim müteakip yıllar içinde hem yine Rumeli'nden, hem de doğrudan Kırım'dan münferit olarak gelen birçok Kırım Tatar ailesi Yellibel köyüne yerleşti. Meselâ, 1860'ların başlarında Kırım'dan çıkıp Rumeli'ne (muhtemelen Dobruca'ya) iskân olunan, ancak 93 Harbi sonrasında bu sefer de Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan bir aile, ilk olarak günümüzde Adana'nın Karataş ilçesine bağlı olan Kesik köyüne yerleşmişse de 1900'lerin başlarında Yellibel'e taşınmıştır. Bu sülalenin mensupları Soyadı Kanunu'ndan sonra Kandemir soyadını almışlardır. Günümüzde Kurt soyadını taşıyan ve 1860'larda Kırım'dan Rumeli'ne göç etmiş bir başka Kırım Tatar sülalesinin mensupları ise 1878 sonrasında Rumeli'nden de göçlerini müteakip Küçük Yumurtalık'a yerleşmişti. Bu sülale de XX. yüzyılın başlarında Yellibel'e gelmiştir. Sonradan Yetiz soyadını alan sülalenin büyükleri ise muhtemelen XX. yüzyılın başlarında doğrudan Kırım'dan göç ettikten sonra o zamanlar Osmanlı topraklarından olan Halep bölgesine iskân olunmuşlar, burada uzunca bir müddet yaşadıkdan sonra Yellibel'e taşınmışlardır. Yine 1900'lerin başlarında Kırım'ın Kefe bölgesinden göçle Yarsuvat'a (bugünkü adıyla Ceyhan'a) iskân edilmiş sonradan İlkmen soyadını alacak olan bir aile de 1920'lerde Yellibel'e yerleşmiştir. Benzer hikâyeler köyün kuruluşundan sonraki 40-50 yıl içinde Yellibel'e yerleşen başka Kırım Tatar aileler için de geçerlidir.

Görüldüğü gibi, köydeki Kırım Tatarlarının kökeni tek bir muhacir grubu olmayıp Kırım'ın değişik bölgelerinden farklı zamanlarda gelmiş insanlara dayanmaktadır. Hâlen köyde Kırım Tatarca konuşabilenlerin şiveleri, simaları ve hatırladıkları, köydeki Kırımlıların çoğunluğunun kökünün Akmesic civarına dayandığını göstermektedir.

2000'lerin ilk on yılı itibarıyla, köyde birkaç ihtiyar haricinde Kırım Tatarca konuşabilen pek kalmamıştı. Ancak 1956'da yeni ilkokul yapılana kadar köyde çocuklar da dâhil herkesin yalnızca Kırım Tatarca konuştuğu, 1970'lere kadar da Kırım Tatarcanın köyde hâkim dil olmayı sürdürdüğü anlatılmaktadır.

Köyde Kırım Tatar gelenek ve âdetlerinden pek çoğu unutulmuş olmakla birlikte, geçmişte uygulanan birçokları günümüzde de hatırlanmaktadır. Bunların önemli bir kısmı toylara (düğünlere) ait olanlardır.

Eskiden toylardan önce köylüye haber verilir ve gelecek misafirlerin ağırlanması köy halkı arasında paylaşı-
lırdı. Toylarda yastık kaçırma âdeti de vardı. Gelin çıkıp evine geldiğinde toplanan halka gelin arabasından
yastık verilip bunu kimin toy sahibine götüreceği beklenirdi. Yastığı diğerlerinden kaçırarak toy sahibine
götüren bahşiş alırdı. 1960'lara kadar toylarda at yarışı (çapış) ve Kırım Tatar güreşi de yapılmaktaydı.

Kırım Tatar toylarının ayrılmaz parçası olan çınlaşma âdeti de Yellibel'de eskiden yaşatılmaktaydı.
2000'li yılların başlarında bu âdet çoktan beri uygulanmamaktaysa da, köy ihtiyaçları;

"Tavğa bardım tal kestim, tartmadı tanam,
Borçqa kız bolsa, al dedi anam."⁶¹

çınına karşılık,

"Tavğa barsan tal kessen, tartmasa tanan,
Borçqa kız bolmaz, boq aşasın anan."⁶²

çınını hatırlıyorlardı.

Dedesi Kefe'den gelen Duran İlkmen de Kırım'da dedesinin ineğini çalan bir hırsızın geriye sadece
ineğin derisini ve şöyle bir yazı bıraktığının hatırlandığını söylemekteydi:

Köyümün adı Bayterek,
Bunun etimen mayı gerek.
Meni arasan Aqmescitten ara,
Aramasan ahrette qara.
Al terini, s...yim ölünü.⁶³

Bütün Ceyhan havalisindeki Kırım Tatar muhacirler gibi Yellibel'dekiler de muhaceretlerini izleyen
uzun yıllar boyunca evliliklerini Kırım Tatarlarıyla yapmaya özen göstermişlerdir. 1970'lerden itibaren
köydeki Rumeli (Bulgaristan) kökenlilerle evlilikler görülmeye başlamış, diğer çevre halklarıyla evlilikler ise
sonraki yıllarda yaygınlaşmıştır.

Pek çok diğer Kırım Tatar muhacir köyünde olduğu gibi, Yellibel'de de günümüzde hâlâ yaşayan Kırım
hatıralarının en belirginleri yemeklerde görülmektedir. Meselâ, çibörek, köbete, sorpalı köbete, qıyğaşa,
irimşik börek, qaşıqbörek, tabaqbörek, qatlama, salma, qaçamaq, aruşke, qıvrıma, sarburma, cantıq, qarta-
qas ve mamelek gibi Kırım Tatar aşları bugün dahi pişirilmektedir.⁶⁴

XX. yüzyılın ortalarına kadar Yellibel'deki Kırım Tatarları bahar mevsiminde tepreçe ve Yavur Yüzü'ne
çıkarlardı. Bu gelenekler otantik şekilleriyle terk edilip neredeyse tamamen unutulduktan sonra, 2000'li
yıllarda Ceyhan bölgesinde Kırım Tatar dernek ve kültür faaliyetlerinin hız kazanması ile bu sefer yeni bir
mahiyet ile canlanmıştır. Nitekim Kırım Derneği Ceyhan Şubesi'nin her yıl düzenlediği bölge çapındaki
tepreçlere 2004 yılından beri Yellibel köyü ev sahipliği yapmaktadır. 6 Mayıs 2007'de yapılan tepreçe ise

61 "Ormana vardım dal kestim, çekmedi danam, / Borca luz olsa, al dedi anam."

62 "Ormana varsan dal kessen, çekmese danan, / Borca kız olmaz, bok yesin anan."

63 "Köyümün adı Bayterek, Bunun etiyile yağı gerek. / Beni arasan Akmescit'ten ara, / Aramasan ahrette bak. / Al derini,
s...yim ölünü."

64 Yellibel'de pişirilen Kırım Tatar yemeklerinden örnekler ve tarifleri için bakınız, Refiye Okuşluk Şenesen, "Ceyhan
Yellibel Köyü Halk Kültüründen Örnekler", *1. Ceyhan Sempozyumu. Ceyhan'dan Ceyhan'a Bildiriler*, Adana, 2008,
ss. 296-297.

Kırım'dan Kırım Tatar Millî Meclisi Başkanı Mustafa Abdülcemil Kırımoglu, Kırım Muhtar Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Aziz Abdulla, Bahçesaray Valisi İlmi Ümer ve Bahçesaray Belediye Başkanı Aleksandr Taryanik'in bulunduğu bir heyet de katıldı.

Köy Nüfus Defteri'ne göre, Yellibel'deki Kırım Tatar aileleri Coşkun, İlkmen, İtlin, Kaçar, Kahraman, Kandemir, Kaya, Kaygusuz, Kurt, Külçür, Serçe, Temel, Tuna, Türkan, Yalçın ve Yetiz soyadlarını taşımaktadırlar.

Yılankale Köyü*

Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı olan Yılankale köyü, Adana'yı Ceyhan'a bağlayan karayolunun orta kesiminin biraz güneyinde bulunmaktadır. Güneyinden Ceyhan Nehri geçen Yılankale köyü, ilçe merkezinin 10 km batısında yer almaktadır. 2011 yılı itibarıyla köydeki 30 hanede yaklaşık 200 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfusun 5 hanesini Kırım Tatarları ve Nogaylar teşkil ederken 6 hanesi Yörüklerden, 5 hanesi 1966'da Urfa'dan gelmiş olan Araplardan ve 4 hanesi de 2007'de Ağrı'dan gelerek köye yerleşen Kürtlerden oluşmaktaydı.

Sosyal ve ekonomik sebeplere bağlı olarak köyden şehirlere göçler zaman içinde Yılankale'de büyük ölçüde nüfus kaybına yol açmıştır. Nitekim 1997 nüfus sayımına göre Yılankale'nin nüfusu 350'ydı.⁶⁵ Geçmişte köy halkının en kalabalık unsurunu meydana getiren Nogayları ve Kırım Tatarları daha 1940'lardan itibaren köy dışına göç etmeye başlamışlarsa da bu ailelerden çoğu 1990'larda Ceyhan, Adana ve diğer şehirlere göçmüşlerdir.

Yılankale'de buğday ve pamuk ekilmektedir. Köyün tarım arazilerinin çoğunluğu Ceyhan Nehri'nden sulanabilmektedir. Yılankale köyünde tarımın yanı sıra büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da önemlidir.

Köy, adını kuzeybatısında bir kayalığın üzerinde yükselen tarihî Yılan Kale'den almaktadır. Son derece görkemli bir Orta Çağ kalesi olan Yılan Kale, Kilikya Ermeni Devleti döneminde ve muhtemelen Kral I. Toros tarafından XII. yüzyılın ikinci onyıllı içinde inşa edilmiştir.⁶⁶ Kale'nin orijinal isminin Govara yahut Haçlılar tarafından anıldığı şekilde Casale Guvaira olduğu tahminleri yürütülmekteyse de⁶⁷ söz konusu ismin başka yerlere ait olması ihtimali daha az olmadığından, bu görüş kesinlik kazanmamıştır.⁶⁸ Bütün Ceyhan Ovası'na hâkim bir tepe üzerinde kurulmuş olan Yılan Kale tarihî ticaret yollarını kontrol altında bulundurmaktaydı. Halk arasında birçok efsaneye konu olan Kale, "Yılanların Pâdişahı" Şahmeran'ın kalesi olarak da bilinmektedir.⁶⁹ Yılan Kale'nin surlarının uzunluğu yaklaşık 700 m kadar olup ikişer katlı sekiz burcu vardır. Kale günümüze kadar nispeten iyi korunarak gelmiştir. Günümüzdeki Yılankale köyü mevkisinde ve çevresinde bulunan kalıntılar, burada kaleye bağlı bir yerleşim yerinin mevcudiyetine delalet etmektedir.⁷⁰

* Yılankale köyü muhtarı Orhan Tüfekli (1962 Yılankale doğumlu) ve köyün eski muhtarı Nuri Can (1930 Yılankale doğumlu) ile köy halkından Mehmet Gazi Arıcı (1920 Yılankale doğumlu), İbrahim Taytuğlu (1948 Yılankale doğumlu) ve Mustafa Can'a (1965 Yılankale doğumlu) verdikleri bilgilerden dolayı teşekkür ederiz.

65 Ceyhan Belediyesi, *Ceyhan 2000*, İzmir, 2000, s. 48.

66 Robert W. Edwards, *The Fortifications of Armenian Cilicia*, Washington D.C., 1987, ss. 273-274.

67 Friedrich Hild ve Hansgerd Hellenkemper, *Tabula Imperii Byzantini 5. Kilikien und Isaurien*, Kısım I, Viyana, 1990, s. 321.

68 Edwards, s. 271.

69 Yılan Kale'ye ilişkin pek çok halk efsanesi için bakınız, Esmâ Şimşek, "Türk Halk Kültüründe Yılan ve Bu Bağlamda 'Yılan Kale'ye Dair Anlatıların Değerlendirilmesi", *1. Ceyhan Sempozyumu. Ceyhan'dan Ceyhan'a Bildiriler*, Adana, 2008, ss. 299-305.

70 Yılan Kale'nin tarihi ve mimarî yapısı hakkında bakınız, Edwards, ss. 269-276; G. R. Youngs, "Three Cilician Castles", *Anatolian Studies*, Cilt: XV (Ankara, 1965), ss. 125-133.

Hâlen mevcut olan şekliyle Yılkale köyü 1860'lı yılların başlarında eski Kırım Hanlığı arazilerinden olan Kuban bölgesinden gelen Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur.⁷¹ Köyü kuran Nogayların hangi kabilelere mensup oldukları unutulmuştur. Bununla birlikte, köyde Ormambetogulları kabilesine mensup olanların varlığını tespit edebildik.

Bölgedeki bütün diğer muhacir yerleşimlerinde olduğu gibi, Yılkale'deki muhacirler de çevre şartlarından ve özellikle de sıtmadan büyük zarar görek çok ciddi kayıplar vermişlerdir. Yılkale köyü 1878 yılında bölgeden geçen İngiliz seyyah Henry C. Barkley tarafından da ziyaret edilmiştir. Burada konuştuğu genç Nogayların zekâsından çok etkilendiğini kaydeden Barkley, gençlerin her şeyden önce mektep ve ayrıca İngilizlerin kullandığı cinsten ziraat aletleri istediklerini nakletmektedir. Gençler, çevrede ticaret yapabilecekleri şehirler bulunmayan ve sürekli olarak hummadan hasta oldukları Çukurova'nın geniş bozkırlarında yaşamaya mecbur edilmelerinden çok şikâyetçiydi. Barkley; Yılkale'deki ve başka yerlerdeki Nogay/Kırım Tatar muhacirlerin dürüst ve çalışkan olduklarını, soygunculuğa nadiren yahut hiç tevessül etmediklerini, terakkiye en müsait ırk olduklarını ve hatta enerjileri, beyinleri ve hırsları bakımından Anadolu'da tek olduklarını yazmaktadır.⁷²

1901 yılında Yılkale köyüne bir grup Çerkes, yani Adige muhacir iskân olunmuştur.⁷³ Yılkale'ye Kırım Tatar muhacirlerin iskânı ise 1904 yılında gerçekleşmiştir. Bu muhacirler 1903 yılında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve aynı yılın Kasım ayında iskânları için İskenderun'a gönderilmişlerdi.⁷⁴ Kırım Tatarları hükûmete İskenderun havalisinde değil, Hamidiye (bugünkü Ceyhan) kazası dâhilinde yerleştirilmeleri yönünde müracaat etmişler ve bu istekleri kabul edilmiştir.⁷⁵ Bu şekilde, 1904 ilkbaharında Yılkale köyüne yerleştirilen Kırım Tatarları 52 hane teşkil etmekteydi.⁷⁶ Aynı kabilede bulunan diğer Kırım Tatarları ise yakında onlar için kurulan (Büyük) Burhaniye köyüne iskân olunmuşlardır.

Bu üç muhacir cemaatin yerleşmeleriyle Yılkale köyünde sırasıyla Nogaylara, Kırım Tatarlarına ve Çerkeslere ait üç mahalle oluşmuş ve bu cemaatler kendi mahallelerinde toplu olarak yaşamışlardır. Bu mahallelere ait olmak üzere köyde üç ayrı cami yahut mescit vardı.

Yılkale köyüne yerleşen Nogaylar I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı'na katılmışlardır. Bunlar meyanında, Filistin cephesinde savaşır esir düşenler ve Çanakkale'de şehit olanlar hatırlanmaktadır.⁷⁷ Köydeki Nogaylar, Fransız işgali sırasında da aktif direniş hareketi içinde yer almışlar ve şehitler vermişlerdir.⁷⁸ Köydeki Nogay ve Kırım Tatarlarından olup İstiklâl Savaşı'na bilfiil katılan ve önemli yararlıkları görülenler meyanında Seytmurat (sonradan alacağı soyadı ile Özkurt), Hacı Murat, Sarı Ahmet ve Hacı Bekir isimleri hatırlanmaktadır.⁷⁹

71 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, MVL., Dosya no.: 662, Gömlek no.: 51.

72 Henry C. Barkley, *A Ride through Asia Minor and Armenia*, Londra, 1891, s. 195. Bu seyahatnamenin Türkçe tercümesi ve Yılkale'ye ilişkin kısımları için bakınız, Henry C. Barkley, *Anadolu ve Ermenistan'a Yolculuk*, Çev. Nil Demir, İstanbul, 2007, ss. 147-148. Söz konusu Türkçe tercümede seyahatnamenin aslındaki bazı ibarelerin tam karşılıklarının verilemediği görülmektedir. Meselâ, mütercim "Nogay" kavramıyla ilk defa burada karşılaşmış olmalıdır ki İngilizce yazılışıyla "Nogai" ibaresini Türkçede de aynen kullanmıştır.

73 BOA, DH.MHC., Dosya no.: 51, Gömlek no.: 27.

74 BOA, DH.MHC., Dosya no.: 58, Gömlek no.: 36, Dosya no.: 59, Gömlek no.: 3 ve Dosya no.: 60, Gömlek no.: 19; A.MKT.MHM., Dosya no.: 523, Gömlek no.: 45.

75 BOA, DH.MHC., Dosya no.: 59, Gömlek no.: 52, Dosya no.: 60, Gömlek no.: 4, Dosya no.: 62, Gömlek no.: 25 ve Dosya no.: 62, Gömlek no.: 56.

76 BOA, DH.MHC., Dosya no.: 65, Gömlek no.: 4.

77 Resmî kayıtlarda Yılkale köyünden Mahmut oğlu Onbaşı Ali Fettah'ın 1915'te Çanakkale'de Arıburnu muharebelerinde şehit düştüğü gösterilmektedir. Erdoğan Aslıyüce, *Çukurova'nın Yıldızı Ceyhan*, Adana, 2008, s. 395.

78 Cezmi Yurtsever, "Kırım Tatarları Çukurovada", *Kuvayı Milliye*, no.: 30 (Adana, Temmuz 2000), s. 59.

79 Fatih Karayandı, *Nogay İnce Ali Müfrezesi*, Adana, 2011, ss. 94-96.

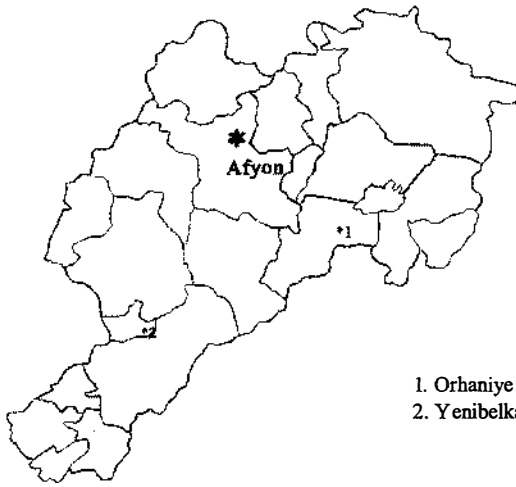
İstiklâl Savaşı esnasında Yılankale köyü halkı İmamoğlu tarafına kaçmak zorunda kalmıştır. Köy ise Fransız işgal birlikleri veya Ermeni milisleri tarafından yakılmış, malları da talan edilmiştir. Bu olaydan hemen önce Yılankale'den kaçan köyün Çerkes halkı döndüklerinde evlerinin yanmış olduğunu görünce burayı temelli olarak terk etmişlerdir.⁸⁰ Nitekim günümüzde Yılankale'de hiç Çerkes yaşamamaktadır.

Esasen, Yılankale köyü 1998 yazında vuku bulan ve Ceyhan çevresinde büyük hasara yol açan depremde geniş ölçüde tahrip olmuştur. Köyün merkezî camisi de bu zelzelede büyük ölçüde yıkılmıştır.

2010'ların başlarında ancak 5 Kırım Tatar ve Nogay ailesinin kaldığı Yılankale köyü bu muhacirlerin geçmişinden pek az unsuru yaşatabilmektedir. Esasen köyde Nogayca ve Kırım Tatarca konuşulmasının daha 1930'larda bile pek azaldığı hatırlanmaktadır. Kırım Tatar ve Nogay mutfak kültürünün karakteristik ürünleri olan ve eskiden yaygın olarak pişirildiği hatırlanan çibörek, köbete, qaşıqbörek, tabaqbörek ve cantıq gibi yemekler dahi günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. Kırım Tatarları ve Nogaylar ile diğer unsurlar arasında uzun süredir karışık evlilikler olmaktadır.

Köyde yaşayan Nogaylar ve Kırım Tatarları; Arıcı, Can, Özkurt, Taytuğlu ve Urtkin soyadlarını taşımaktadırlar. Akdemir, Bağatar, Bağatur, Güven, Kale, Özdemir, Tağman ve Terdi soyadlı aileler ise bu köyden olmakla beraber artık Yılankale'de yaşamamaktadırlar. Müzik sanatçısı Serdar Ortaç'ın (Özdemir soyadını taşıyan) ailesi de Yılankale'den olup Nogaylardandır.

⁸⁰ Age, s. 94.

1. Orhaniye
2. Yenibelkavak (Muhacir Belkavak)

Orhaniye Köyü*

Afyon'un Çay ilçesine bağlı Orhaniye köyü il merkezine 55 km, ilçe merkezine de 22 km uzaklıkta yer almaktadır. Orhaniye köyünde 2011 yılı Şubat ayında 52 hanede 183 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfusun yaklaşık 35 hanesi Kırım Tatar ve Nogay muhacirlere ait olup geriye kalan köy halkı –Bulgaristan ve Romanya muhacirlerinden birer hane hariç– Isparta'nın Yalvaç ilçesinden gelip yerleşen yerli Türklerden, yani Manavlardan oluşmaktaydı. Köydeki Kırım Tatar ve Nogay nüfusu hemen hemen birbirine eşittir. Zaten Kırım Tatarlarıyla Nogaylar arasında çok sayıda karışık evlilikler bulunmaktadır.

Orhaniye köyünün aslı geçim kaynağı tarımdır. Köyde esas olarak buğday ve arpa ekilmekte, bir miktar elmacılık ve şahsî ihtiyaca yetecek ölçüde sebzeçilik de yapılmaktadır. Bunun yanında küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık da vardır. Orhaniye köyü dışarıya bir hayli göç vermiştir. Köyden göç edenler daha ziyade Eskişehir, Antalya ve İzmir gibi merkezlere taşınmaktadırlar.

Orhaniye köyünün geçmişi şimdiki köy mevkisinin 1 km batısında bulunan Bodrum köyü ile ilişkilidir. Hatta günümüzde dahi halk arasında Orhaniye'nin zaman zaman Bodrum olarak adlandırıldığına rastlanmaktadır. Tarihinin yüzyıllar öncesine uzandığı belli olan eski Bodrum köyünün 2011 yılında da mevcut olan mezarlığının çok geniş bir alana yayıldığı ve burada esas olarak iki farklı mezarlığın bulunduğu dikkat çekmektedir. Her iki mezarlıktaki mezartaşlarının hiçbirisinde yazı bulunmayıp, tamamı işlenmemiş taşlardır. Bu mezarlıklardan birincisinde, çoğunlukla gayet büyük baştaşları (bazılarının boyları 1,5 metreyi geçmektedir) yer almaktadır ve ölümlerin yüzleri doğu istikametine dönüktür. Daha eski olduğu görülen bu

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından istifade ettiğimiz köy muhtarı Mehmet Yıldırım (1952 Orhaniye doğumlu) ve köyün eski muhtarı Mithat Evcil (1950 Orhaniye doğumlu) ile köy halkından Mehmet Kaya (1924 Muhacir Belkavak [Yenibelkavak] doğumlu), İsmail Argun (1925 Orhaniye doğumlu), Halime Argun (1933 Orhaniye doğumlu), Ramazan Suay (1933 Orhaniye doğumlu), Zeynel Argun (1934 Orhaniye doğumlu), Bayram Argun (1938 Orhaniye doğumlu) ve Kadir Eraslan'a (1947 Orhaniye doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

mezarlığın köyde uzak geçmişte yaşamış olan Hristiyan ahaliye ait olduğu anlaşılmaktadır. Diğer mezarlıkta ise ölümlerin yüzleri kible yönüne gelecek şekilde yatırıldığı ve çok daha küçük baştaşlarının bulunduğu görülmektedir. Burasının da Bodrum köyünde XIX. yüzyıl sonlarına kadar yaşadığını bildiğimiz yerli Müslüman ahaliye ait olduğu bilinmektedir.

Bodrum köyünün etnik veya dinî terkininin kesin olarak hangi dönemlerde değiştiğini tespit edemedik. Ancak doğruluğunu teyit edemediğimiz bir kaynaktan, köyün XIX. yüzyıl başlarında Avşar aşiretinden Türkmenlerle meskûn olduğu kaydedilmektedir.¹ Günümüzün Orhaniye sakinleri arasındaki yaşlılar da Bodrum köyünde evvelce yerli Türklerin yaşadığını işittiklerini anlatmaktadır. Her hâlükârda, Bodrum köyünün adı 1880'lerin sonlarından önceki bir tarihte resmen "Orhaniye"ye çevrilmiştir. Köy XIX. yüzyılın sonlarında Karahisar-ı Sahib sancağının Bolvadin kazasının Orta nahiyesine bağlıydı.² Köy, Cumhuriyet döneminde, önceleri yine Bolvadin ilçesine bağlıyken daha sonra Çay ilçesinin teşekkülüyle bu ilçeye bağlanmıştır.

Bodrum yahut Orhaniye köyü yerli Türklerle meskûn iken buraya bazı Nogay muhacirlerin yerleştiği görülmektedir. Bunlar, 1860'larda Karahisar-ı Sahib sancağına gelerek –günümüzde Kızılören ilçesine bağlı ve adı "Yenibelkavak" a çevrilmiş olan– Muhacir Belkavak köyüyle Bodrum köyünün yakınlarındaki Armutlu ve şimdi mevcut olmayan Orta –Nogayların verdiği adla "Nevruzul"– köylerini teşkil eden Nogay muhacirlerden olduklarına kesin gözüyle bakılabilir. Orhaniye köyüne Nogayların ilk olarak ne zaman yerleştikleri açık değildir. 1889 yılına ait bir kadı sicilinde Orhaniye'de vefat eden bir Nogay'dan söz edilmesi, en azından bu tarihten bir müddet öncesinden itibaren köyde bazı Nogayların yaşadığına delalet etmektedir.³ Bununla birlikte, eski Bodrum/Orhaniye köyüne yerleşen Nogay muhacirlerin sayısının fazla olmadığı kanaatindeyiz.

XX. yüzyıl başlarında Orhaniye köyünün coğrafi mevkisi ve etnik terkihi tamamen değişmiştir. Nitekim Orhaniye'ye 1901 sonlarında veya 1902 başlarında, 31 hane teşkil eden 115 kişilik doğrudan Kırım'dan gelen bir Kırım Tatar muhacir kafilesiyle 42 hane teşkil eden 174 kişilik Silistre muhacir kafilesinin iskân edildiği biliniyor.⁴ Köyün yerli Türklerden oluşan eski sakinlerinin ise bu tarihten bir süre öncesinde, muhtemelen çevrede sıtmanın yaygın oluşundan dolayı köyü terk ettikleri anlaşılmaktadır. Günümüzde anlatılanlar doğru ise Orhaniye'nin söz konusu eski sakinleri Bolvadin'in Hamidiye köyüne göçmüşlerdir.

Orhaniye'ye iskân edilen Kırım ve Silistre muhacirleri, köyün o zamanki mevkisinde kalıcı olmamışlardır. Sıtma tehdidinden uzaklaşmak amacıyla Kırım muhacirleri, eski köyün 1 km doğusundaki şimdiki köy mevkisine taşınırken Silistre muhacirleri ise kısa bir süre içinde bütünüyle bölgeyi terk ederek bir rivayete göre Balıkesir, Bursa ve İzmir gibi yerlere gitmişlerdir.

Böylece, şimdiki terkihi ve şekliyle Kırım Tatar muhacirler tarafından oluşturulan yeni Orhaniye köyü tamamen planlı olarak kurulmuştur. Nitekim köyün sokakları birbirini dikey olarak kesmektedir. Köye ilk gelen Kırım Tatar muhacirleri takiben sonraki yıllarda da onların akrabaları olan bazı ailelerin münferit olarak köye geldikleri ve yerleştikleri anlaşılmaktadır.

1 Muharrem Bayar, "Afyonkarahisar İline İskan Olmuş Aşiretler ve Karabağlı Türkmén Aşireti'nin İskanı, Sosyal Kültürel Yaşantıları", *IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sem pozyumu Bildirileri*, Afyon, t.y. [1996?], s. 195. Burada köyün adı "Bedrem" olarak verilmektedir. Eğer bu ibare bir okuma veya tashih hatasından kaynaklanmıyorsa köyün asıl adının "Bedrem" olduğu ve bu adın zaman içinde halk ağzında "Bodrum" a dönüştüğü düşünülebilir.

2 Mustafa Karazeybek, "Osmanlılar Döneminde İdari Yapı", *Afyonkarahisar Kütüğü*, Cilt: I, Afyon, 2001, s. 204; Suzan Gedizli, "618 Numaralı Karahisar-ı Sahib Şer'iyye Sicili (H. 1306/1308 - M. 1889/1891)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 1997, s. 327. Köy, Cumhuriyet döneminde de önceleri Bolvadin ilçesine bağlıyken daha sonra Çay ilçesinin teşekkülüyle bu ilçeye bağlanmıştır.

3 Gedizli, ss. 327-328.

4 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DHMHHC*, Dosya no.: 47, Gömlek no.: 39.

Köyü kuran Kırım Tatar muhacirlerin Kırım'ın tanı olarak neresinden geldikleri hatırlanmamaktadır. Bununla birlikte, köy halkından olan ve hâlen de Argun soyadını taşıyan aile mensupları, Kırım'ın Argın köyünden geldiklerini bilmektedir.⁵ Kırım'da birisi Canköy, ikisi Kerç ve birisi de Karasubazar rayonlarında Argın adında dört köy ile Karasubazar rayonunda da Argınçık adıyla bir köy bulunmaktadır.

XIX. yüzyılın son onyılarında, bazı Nogayların yaşadığını belirttiğimiz köye, Kırım Tatarlarının iskânından 20 yıl kadar sonra da bir grup Nogay yerleşmiştir. Bu Nogaylar Orhaniye'ye yakınlardaki Armutlu ve Orta köylerinden gelmişlerdir. Muhtemelen 1859-1860 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden Nogaylardan bir grup, o dönemde Armutlu köyü ile Nogayların Nevruzul adını verdikleri ve günümüzde mevcut olmayan Orta köyünü kurmuşlardır.⁶ Armutlu ile Orta arasında küçük bir tepe olup aradaki mesafe birkaç kilometreden ibaretti. Armutlu'daki Nogaylardan en azından bir kısmının Cemboyluk koluna mensup olduklarını tespit edebildik. Nevruzul (yahut Navruzul) adı ise büyük ihtimalle Nogayların önemli kabilelerinden Navruzulu (Nevruzoğlu) kabilesinden gelmekteydi. Bu bakımdan burayı kuranların Navruzullarına mensup olduğunu düşünmek yanlış olmasa gerektir. Orta köyü, aynı adı taşıyan nahiyenin de merkeziydi.⁷ 1909 yılında Orhaniye köyünde 32, Orta'da 27⁸ ve Armutlu'da da 30⁹ hane bulunmaktaydı.

Sözünü ettiğimiz Armutlu ve Orta köylerindeki Nogay muhacirler, 1911'de Trablusgarp Savaşı ile başlayarak Balkan Savaşları (1912-1913), I. Dünya Savaşı (1914-1918) ile devam eden ve İstiklâl Savaşı (1919-1922) ile sona eren büyük savaş döneminde köylerindeki erkek nüfusun çok büyük kısmını orduya göndermişlerdir. Bu on yılı aşkın harpler döneminde cepheye giden Nogay gençlerinin pek çoğu şehit olmuş, köyler âdetâ tamamen erkeksiz kalmıştır. Dahası, yine bu yıllarda çevredeki halkla Armutlu ve Orta'daki Nogay muhacirler arasında ciddi bir anlaşmazlık çıkmış, büyük ölçüde kadın ve çocuklardan müteşekkil kalan Armutlu ve Orta köylerinin halkı köylerini terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Böylece, 1920 yılı civarında Armutlu ve Orta'dan ayrılan Nogaylar, Kırım Tatarlarıyla meskûn yakındaki Orhaniye köyüne ve Nogayların yaşadığı, –o zaman Sandıklı'ya, günümüzde ise Kızılören'e bağlı– Muhacir Belkavak (Yenibelkavak) köyüne yerleşmişlerdir.¹⁰

Bu tarihten sonra da Orhaniye köyüne münferit olarak yerleşen bazı Kırım Tatarları ve Nogaylar olmuştur. Bunlardan birisi, I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunda askerken esir düşmesini müteakip Osmanlı Devleti'ne iltica eden ve bilahare soydaşlarının bulunduğu Orhaniye'de yaşamayı seçen Hasan Efendi'dir.¹¹ 1930'ların ortalarında kuraklık sebebiyle Muhacir Belkavak'ı terk edip Armutlu'ya yerleşen Nogay ailelerden birkaçı da 1940'ların sonlarında ve 1950'lerin başlarında Orhaniye'ye taşınmışlardır. 1950'lerin ilk yarısında ise Bulgaristan'ın Hacıoğlupazarcık (Dobriç) bölgesinden göçmen gelen ve Türkiye'de Güler soyadını alan bir Kırım Tatar ailesi de bir Bulgaristanlı Türk aile ile birlikte köye iskân olunmuştur.

5 Kırım'da biri Canköy, ikisi Kerç ve biri de Karasubazar rayonlarında Argın adında dört köy ile Karasubazar rayonunda da Argınçık adıyla bir köy bulunmaktadır. Orhaniye'deki Argın soyadlı sülalenin kökeninin bu köylerden hangisine bağlı olduğu belli değildir.

6 Köylü arasındaki rivayetlere göre, Armutlu köyü, adını Nogayların kendi memleketlerindeki köyleri olan Armutlu'dan almaktaydı. Şimdiki Armutlu köyünde de armut ağaçlarına rastlanmaması, buranın ismini armudunun çokluğundan almadığına, dolayısıyla köyün isminin muhacirlerin asıl köylerinden geldiğine karine teşkil edebilirse de hakkında başka bir delile sahip olmadığımız bu iddiayı ihtiyatla karşılamaktayız.

7 Karazeybek, s. 204.

8 *Hüddâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 142.

9 Age, s. 128.

10 Günümüzde Orta köyü tamamen ortadan kalkmış olup Yörüklerin yaşadığı Armutlu'da da 2011 yılında sadece bir Nogay aile kalmıştı.

11 Soyadı kanunuyla birlikte Oğuz soyadını alan Hasan Efendi'nin soyundan gelenler günümüzde İstanbul'a taşınmışlardır, köyde yaşamamaktadırlar.

Kırım Tatarlarıyla Nogaylar arasında soy, dil, din, kültür ve tarih birliği bulunduğundan, Kırım Hanlığı'nın bu iki eski halkı Orhaniye köyünde kolaylıkla birbirleriyle kaynaşmışlardır. Nitekim Nogayların gelişinden bu yana Kırımlılarla aralarında herhangi bir anlaşmazlık çıkmadığı gibi, kısa süre içinde iki cemaat arasında evlilikler de yaygın bir şekilde görülmeye başlamıştır.

Orhaniye'de yaşayan Kırım Tatar ve Nogay muhacirler, göçlerinden itibaren uzun yıllar boyunca sadece kendi aralarında ve çevredeki Kırım Tatar ve Nogay köyleriyle (Afyon'un Sandıklı ilçesinin Muhacir Belkavak [Yenibelkavak], Eskişehir'in Merkez ilçesine bağlı Kalkanlı, Sivrihisar ilçesine bağlı Yavuröne [Yâverören] ve Seyitgazi ilçesine bağlı Aksaklı) evlilik ilişkileri kurmuşlardır. 1970'lerden itibaren ise içe kapalı evlilik tutumu değişmeye başlamıştır. Günümüzde yerli Türklerle ve başkalarıyla evlilik yaygın olarak görülmektedir. Köydeki Kırım Tatar ve Nogay çocuklarının hemen hepsi ana dil ve şivelerini az çok bilmekte birlikte, günlük konuşmalarında pek kullanmamaktadırlar.

Orhaniye köyünde Kırım Tatar ve Nogay âdetleri iç içe geçmiş olarak uzun yıllar yaşatılmıştır. Bu âdetlerden, eskiden bayramlarda bayram namazını yahut ikindi namazını müteakip kabir ziyaretine gidildiği hatırlanmaktadır. Ramazan aylarının on beşinci gününde çocuklar tarafından yerine getirilen “şartlama” (cınlaşma) âdeti 2000'li yıllarda dahi sürdürülmekteyse de artık söylenen tekerlemeler Kırım Tatarca değil Türkçeydi. Köyde “Yavur Köpürü”ne (Kırım Tatarları ve Nogaylar arasında daha yaygın olarak bilinen adıyla “Yavur Yüzü”ne) de çıkılmaktaydı. Hıdırellez'den 15 gün önce “Yavur Köpürü” için kırlara çıkan köy halkı ve özellikle de gençler, meşhur “Yengilligim özüme, avurluğum yavurğa” tekerlemesini söyleyerek yuvarlanırlar, akşam ise ateş üzerinden atarlardı. Hıdırellezlerde ise atlara cavluq (mendil) bağlanır ve at yarışı yapılırdı. Galip gelenler qalaqayla ödüllendirilirdi. Hıdırellez'de yumurta boyanır, ateş yakılıp oynanır ve yemek verilirdi. Bu Yavur Köpürü ve Hıdırellez âdetleri 1970'lerin ortasına kadar yaşatılmıştır.

Orhaniye'deki Kırım Tatar ve Nogay toylarında da eski âdetler uzun yıllar boyunca titizlikle muhafaza edilmiştir. Eski günlerde toy başlangıcında komşular qatlama pişirirlermiş. Büyük sofralar hazırlanarak köy halkına yemekler, meselâ qatlamalar sunulmuş. Kına gecelerinde de yağda pişirilen küçük hamur parçalarından oluşan “qırma cemişler” çerez şeklinde servis yapılmış.

Hemen her Kırım Tatar yahut Nogay muhacir köyünde olduğu gibi Orhaniye'de de yemek kültürü geçmişten günümüze nispeten en az kayıpla yansımıştır. Orhaniye'de hâlen çibörek, köbete, qalaqay, salma, sarburma, tabaqbörek, tepsibörek ve Nogaylara ait bir yemek olan suvbörek (içi mercimeklidir ve suda kaynatılır) pişirilmektedir.

Orhaniye'ye kayıtlı Kırım Tatar ve Nogay aileleri Acar, Akan, Akbaş, Araç, Argun, Arık, Ay, Başer, Başkurt, Çavuş, Çelik, Çiçek, Genç, Gök, Göker, Gülçan, Güler, Işık, İlitangil, Koç, Oğuz, Sarıkaya, Sivri-kaya, Suay, Şahiner, Ünlü, Yıldırım ve Yurt soyadlarını taşımaktadır. Bu ailelerden Acar, Akbaş, Argun, Ay, Çavuş, Gök, Güler, Işık, Koç, Sarıkaya, Suay, Şahiner, Yıldırım ve Yurt soyadlı olanlar 2011 yılı itibarıyla köyde yaşamaya devam etmekteydi.

Yenibelkavak (Muhacir Belkavak) Köyü*

Afyon'un Kızılören ilçesine bağlı olan Yenibelkavak köyü, Afyon şehir merkezine 95 km, ilçe merkezine 8 km uzaklıkta yer almaktadır. 2008 itibarıyla Yenibelkavak'ın nüfusu kış aylarında 140 kişiden

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Bayram Canbolat (1972 Yenibelkavak doğumlu) ve köyün eski muhtarı Hayri Acar (1950 Muhacir Belkavak [Yenibelkavak] doğumlu), köy halkından Rabia Çalışkan (1909 Muhacir Belkavak [Yenibelkavak] doğumlu), Mehmet Aydoğdu (1924 Muhacir Belkavak [Yenibelkavak] doğumlu) ve Sadık Altınışık (1956 Yenibelkavak doğumlu) ile Çay ilçesine bağlı Orhaniye köyü sakinlerinden Mehmet Kaya'ya (1924 Muhacir Belkavak [Yenibelkavak] doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

(50 hane) oluşurken, kış şehrilerde geçiren bazı ailelerin dönmesiyle yaz aylarında 160-170 kişiyi (61-62 hane) bulmaktaydı. Nogaylar ve Nogaylaşmış Kırım Tatarları, Yenibelkavak köyü ahalisinin tamamını teşkil ediyorlardı. Köy, komşu Belkavak (Türk Belkavak) köyünden ayırt edilebilmesi için kuruluşundan itibaren Muhacir Belkavak adını taşımış, 1950’lerde yahut 1960’ların başlarında Yenibelkavak adını almıştır. Köyün halk arasında bilinen adı ise Nayman’dır.

Arazinin az, geçimin zor olduğu Yenibelkavak köyü uzun süredir dışarıya büyük ölçüde göç vermektedir. Buradan göçüp İzmir, Antalya ve Isparta’ya gidenlerin 400 haneyi bulduğu söylenmektedir. Köyde okuma oranı çok yüksektir. Köyden çok sayıda doktor, avukat, pilot, öğretmen, elektronik, kimya ve gıda mühendisi, polis, subay, edebiyatçı ve üniversite öğretim üyesi çıkmıştır. Ancak bu şekilde yetişenlerin hemen tamamı köy dışında bulunmaktadır. Yenibelkavak’ın ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Buğday ve arpanın yanı sıra, mercimek, fasulye, nohut, fiğ, ceviz, vişne, anason, haşhaş ve pancar yetiştirilmektedir. Ayrıca büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Köyün Nogay muhacirler gelmeden önce de mevcut olduğu, ancak Nogayların iskân edildikleri dönemde burasının virân durumda olduğu biliniyor. Bu meyanda köyde eski yerleşimden kalma harap hâlde bir cami ve medrese bulunmaktaydı.¹² Köy yaşlıları arasında, buraya yerleşen Nogayların, hâlen Afyon’un Çay ilçesine bağlı olan Armutlu ve bu köyün hemen bitişiğindeki ve günümüzde ortadan kalkmış bulunan Orta (Nogayların verdiği adla “Nevruzul”) köyüne iskân olunan Nogay muhacirlerle aynı dönemde ve aynı göç gruplarında geldikleri belirtilmektedir. Karahisar-ı Sâhib (bugünkü Afyon) havalisine 1860’ların başlarında Nogay muhacir iskânı yapıldığı bilindiğine göre,¹³ köye yerleşen ilk Nogayların bu tarihlerde geldiklerine kesin gözüyle bakılabilir. Nogayların (Muhacir) Belkavak’a iskânlarından sonraki hayatları da kolay olmamıştır. Göçmenler, muhacereti takip eden yıllarda fakirlik ve zaruret yaşamışlardır. Köydeki muhacirlerin vekilinin Hüdavendigâr Mutasarrıfı’na yazdığı 1866 tarihli bir arzuhâlde, fakirliklerine bakılmaksızın kendilerinden vergi talep edilmesi, verilen arazilerin bazılarının geri alınması, kendilerinden posta yolunun muhafazasının istenmesi gibi hususlardan şikâyet edilmekte ve köydeki cami ve medresenin tamir edilmesi istenmekteydi.¹⁴

Köyün Nogaylar tarafından “Nayman” olarak adlandırılmış olması muhacirler arasında çoğunluğu yahut ağırlığı teşkil eden kabilenin Nayman kabilesi olduğuna işaret etmektedir. Köyde ayrıca Mangıt ve Karapallak (Karakalpık?) kabilelerine mensup olanların bulunduğu biliniyor. Köydeki Nogayların çoğunluğunun veya önemli bir kısmının Cemboyluk koluna mensup olduğu da bazı yaşlıların hatırlayabildiklerinden anlaşılmaktadır.

Yenibelkavak’taki muhacirlerin içindeki bir grup, “Kırımlar” olarak adlandırılmaktadır. Köyün aslî unsurunu teşkil eden Nogayların Kırım üzerinden göç ettikleri bilindiğine göre, söz konusu grubun onlara Kırım’dan katılan Kırım Tatarlarından olması büyük ihtimaldir. Bu gruptakiler kökenlerini iyi bilmekle birlikte, tamamen Nogay şivesiyle konuşmakta olup yüz elli yıldan fazla bir süredir birlikte yaşadıkları Nogaylarla bütünüyle kaynaşmışlardır.

I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı devirlerinde erkeklerinin hemen tamamını cepheye gönderen ve bunlardan pek çoğunu şehit veren Armutlu ve Orta (Nevruzul) köylerindeki Nogaylar, çevrelerindeki halktan gelen baskılar neticesinde bu köyleri terk etmek zorunda kalmışlardır. Armutlu ve Nevruzul’dan ayrılan

12 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *MVL*, Dosya no.: 496, Gömlek no.: 135.

13 Meselâ, 1861’de yirmi hane kadar Nogay muhacirin Karahisar-ı Sâhib sancağında iskân olunduğu biliniyor. BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 516, Gömlek no.: 30. Bu muhacirlerin (Muhacir) Belkavak’a yerleşmiş olmaları çok muhtemeldir.

14 BOA, *MVL*, Dosya no.: 496, Gömlek no.: 135.

Nogay muhacirlerden birçoğu 1920'li yılların başlarında yakınlarının yaşadığı Muhacir Belkavak köyüne yerleşmiştir. Bu şekilde Armutlu ve Orta'dan gelen Nogaylardan 6-7 aile ve Muhacir Belkavak sakinlerinden başka birkaç aile köydeki kuraklık dolayısıyla 1935 yılında Armutlu'ya göçmüştür. Ancak 5-6 yıl sonra Armutlu'ya (tekrar) giden bu ailelerin bazıları tekrar Muhacir Belkavak'a, bazıları da Çay ilçesine bağlı ve Kırım Tatarları ve Nogaylarla meskûn olan Orhaniye köyüne taşınmışlardır.

Yenibelkavak köyünde eski dönemlerde Navrız (Nevruz) Bayramı kutlanırmış. Navrız'da köy delikanlıları bir ağacın tepesine çan takarlar ve evlerden yumurta, tavuk, yağ, şeker gibi gıda maddeleri toplarlarmış. Toplanan yiyecekler pişirilerek bütün köy ahalisiyle beraber yenilirmiş.

Yenibelkavak'ta toylarda yahut benzeri eğlencelerde qobuz (kopuz) çalınır ve horan tepilir, Nogay millî oyunu qanekiy oynanırmış. 2002 yılında qobuz çalmayı bilen yalnızca bir tek hanım (Fatma Aksu) hayattaydı.

Toylarda ilginç bir at yarışı da yapılırmış. Başına bir dastar (yaşmak) giymiş yaşlı bir kadın (qurtqa) at arabasına bindirilir ve araba hızla sürülümüş. Arkasından koşan atlılar gelirlermiş. Kadının başındaki dastarı almayı kim başarırsa ona bir hediye verilirmiş.

Yenibelkavak köyündeki Nogay ve Kırım Tatar muhacirler arasında Acar, Aksan, Altınok, Altınışık, Aydoğdu, Ayyıldız, Bayar, Canpolat, Çalışkan, Demir, Demirza, Deniz, Hocalar, Kandemir, Özbek, Özdemir, Polat ve Yıldız gibi soyadlarına rastlanmaktadır.

1. Hamidiye (Alaca) Beldesi
2. Kırmini

Hamidiye (Alaca) Beldesi (Mahallesi)*

Aksaray ilinin Merkez ilçesine bağlı olan Hamidiye kasabası şehre 12 km mesafede bulunmaktadır. 1999 yılına kadar köy statüsünde olan Hamidiye, bu tarihte belde hâline dönüştürülmüştür. 2009'da ise müstakil belediye teşkilatı kaldırılmış ve Aksaray'ın mücavir alanına dâhil edilerek mahalle statüsünde Aksaray'a bağlanmıştır. 2007 yılı itibarıyla Hamidiye'nin nüfusu resmen 2.185 kişiydi (750 hane). Bu nüfusun yaklaşık 2100 kişisini (700 hane) Kırım Tatarları teşkil etmekteydi. Kasaba, Bahçesaray Mahallesi ve Kırımlı Mahallesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Hamidiye'de adlarını yine Kırım'dan alan Kırımlı, Akmesic ve Bahçesaray adlı üç cami bulunmaktadır.

1960'lı ve 1970'li yıllarda ekonomik sebeplere bağlı olarak Hamidiye köyünden bilhassa İstanbul ve Ankara'ya göçenler olmuş ise de sonraki yıllarda bu göç durmuştur. 2000'li yılların başlarından sonra Hamidiye halkından iş bulmak amacıyla kasaba yahut Aksaray dışına çıkan yok gibiydi. Hatta önceki dönemlerde ekonomik sebeplerden şehirlere göçen kasaba kökenlilerden pek çoğu emekliliklerini kazanmalarını müteakip buraya dönmüşlerdir. Bununla birlikte, tahsil sebebiyle kasabadan ayrılanların büyük çoğunluğu Hamidiye'ye geri dönmektedir. 2000 yılında resmen tüzel kişilik kazanan ve 2003'te faaliyete geçen Aksaray Organize Sanayi Bölgesi Hamidiye'ye 2 km mesafede bulunmaktadır. Organize Sanayi Bölgesi'nin kuruluşu kasabanın ekonomik ve sosyal durumunu da doğrudan etkilemiştir. 2000'lerin ilk on yılı içinde Organize Sanayi Bölgesi'nde çalışmak üzere başka yerlerden gelenlerden bazıları Hamidiye'ye yerleşmeye başlamışlardır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Hamidiye Belediye Başkanı Ahmet Tura (1952 Hamidiye doğumlu) ile kasaba sakinlerinden Şuayip Çağlayan (1916 Hamidiye doğumlu), Murat Coşkun (1922 Hamidiye doğumlu), İhsan Yıldırım (1944 Hamidiye doğumlu), Nusret Dik (1951 Hamidiye doğumlu), Ethem Doğan (1954 Hamidiye doğumlu) ve İsmail Duru'ya (1964 Hamidiye doğumlu) teşekkür ederiz.

Hamidiye'nin temel geçim kaynakları buğday, arpa, çavdar, yonca, şeker pancarı tarımı ile büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıktır. Kasabada hemen her hanenin büyükbaş hayvanı olduğu gibi, serbest meslek ile uğraşanlar arasında kasaplık yaygındır. Hamidiye'de yaşayıp da Organize Sanayi Bölgesi'nde ve Aksaray'da çalışan çok sayıda insan bulunmakta ve bunların sayısı zaman içinde artmaktadır. Kasabada birkaç aile de arıcılık yapmaktadır.

Günümüzdeki Hamidiye kasabası mevkisi ve yakın çevresi, geçmişte Alaca adını taşımakta olup en azından XIX. yüzyılda burası köy statüsündeydi. Bir veraset münasebetiyle mevcut olan kayıtlarda, en geç 1898 yılında burası Alaca köyü olarak zikredilmektedir.¹ Eski Alaca köyü daha ziyade bahar aylarında buraya gelen ve çadırlarda kalan göçebe Yörüklerle meskundu. Hamidiye'nin birkaç yerinde Yörüklerden kaldığı söylenen bazı eski Müslüman mezarları mevcuttur. Eski Alaca köyünün birtakım harabeleri de en azından 1970'li yıllara kadar görülebilmekteydi.² Bununla birlikte, XX. yüzyıl başlarında burada yoğun ve daimî bir yerleşimin bulunmadığı bilinmektedir. Burasının devlet tarafından muhacir iskânına tahsis edilmesi bunu gösterdiği gibi, iskân edilen muhacirlerin çocukları da büyüklerinin Alaca mevkisine gelişlerinde burasının boş olduğunu anlatmaktadırlar.

Alaca'ya iskân edilen muhacirler, vatanları Kırım'dan 1900-1902 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Bu muhacirlerin tamamına yakını Yalıboyu'ndan ve Bahçesaray-Karasubazar havalilerinden gelmekteydi. Muhacirlerin geldikleri köyler arasında Bahçesaray'ın Bağatır, Yalta'nın Özenbaş, Karasubazar'ın Aylanma, Sudak'ın Taraktaş (Taraqtaş) ve Souksu (Souqsu), Akyar'ın Baydar ve Urkusta (Urqusta), Akmesic'in Baksan (Baqsan) ve İstila köylerini tespit edebildik. Muhacirler arasında Kırım'ın Çöl tarafından gelme yalnızca birkaç hane bulunmaktaydı.

Muhtelif kafilelerle ve deniz yoluyla gelen muhacirler İstanbul'a çıktıktan sonra nihâi iskân mahallerinin belirlenmesi sürecinde farklı yerlere dağılmışlardır. Bunlardan bazıları bir müddet İstanbul'da beklemiş, daha sonra bazıları Aksaray'a, bazıları da Samsun'a hareket etmişlerdir. Aksaray'a gelen kabile nihâi iskân için bu kasabadaki Kemeraltı Mahallesi'nde iki-üç yıl kadar ikamet etmiştir. Muhacirlerin bu geçici ikametleri esnasında da nihâi iskânları için belirlenen Alaca mevkisinde onlar için mesken inşaatı sürdürülmüştür.

Kırım Tatar muhacirler resmen 1903 yılı Ağustos ayında Alaca mevkisine yerleşmeye başlamışlardır. Dönemin Konya Valisi Mehmed Tevfik Bey'in bildirdiğine göre, muhacirler kurbanlar kesip dualar ettikten sonra evlerin temelleri atılmıştır. O tarihte köye iskân olunan Kırım Tatar muhacirler 64 hane teşkil etmekteydi.³

XX. yüzyılın başlarında kurulan diğer muhacir köyleri gibi Hamidiye de planlı ve düzenli olarak teşkil edilmiştir. Cadde ve sokaklar birbirlerine paralel yahut dik olarak kesecek şekilde belirlenmiştir. Geniş avluları olan muhacir evleri tek tip olup iki oda ve bir holden oluşmaktaydı. Taş temel üzerine kerpiçten yapılan bu evlerin üzeri ağaç, hasır, kamış ve en üst kısmına da saman ve çorak toprak konulmak suretiyle kapatılmaktaydı. Pencere ve kapıların üst seviyesinden evin duvarına ağaç hatlı atılmaktaydı.⁴

1904 yılı itibarıyla, 136 hane Kırım Tatar muhacir resmen Alaca'ya iskân edilmiş durumdaydı. Bu şekilde ortaya çıkan yeni köye, Sultan II. Abdülhamid'in 1904 yılının Haziran ve Ağustos aylarında sâdır olan

1 Alpaslan Kılıç, "4 nolu Niğde Şer'iyye Sicili H. 1313-1316 / M. 1895-1898. (192-393 Sayfaları Arası)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2007, ss. 290-291, 339-340, 343; Soner Gülseven Kılıç, 4 no'lu Niğde Şer'iyye Sicili H. 1311-1313 / M. 1893-1895 (İlk 191 sayfa)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2006, s. 59.

2 İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, Cilt: II, İstanbul, 1974, s. 1944.

3 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 61, Gömlek no.: 12.

4 Bekir Coşkun, "Benim Köyüm", *Kırım Bülteni*, no.: 52 (Ankara, Ocak-Mart 2004), s. 11.

iki iradesiyle padişahın adına izafeten Hamidiye adı verildi.⁵ Evlerin tamamlanması ve muhacirlerin hepsinin köye fiilen yerleşmesi ise anlatılanlara göre 1905 yılını bulmuştur. Bu müddet içinde muhacirlerin ciddi sıkıntılar çektikleri anlaşılmaktadır. Meselâ, Haziran 1905'te köy muhtarı Mustafa hükûmete başvurarak 14 aydan beri kendilerine hiçbir yardım yapılmadığını ve zaruret içinde olduklarını bildirmekteydi.⁶

Hamidiye'nin tam bir Kırım Tatar muhacir köyü olarak teşekkülünü müteakip, bu muhacirlerle akraba veya hemşehri olup da ilk etapta başka yerlere iskân olunan birçok aile de peyderpey Hamidiye'ye taşınmaya başlamıştır. Neticede, Hamidiye'ye 1906'da 10 ve 1907'de 54 hane iskân edilmiş ve köyün hane sayısı 220'yi bulmuştur.⁷ Devlet tarafından bu muhacirlerin evleri inşa edilmiş, kendilerine çift hayvanı ve tohumluk verilmiştir. Bu şekilde kuruluşunu takip eden birkaç yıl içinde Hamidiye'ye taşınan Kırım Tatar muhacir aileleri arasında, bir süre önce Samsun'a ve Çukurova'daki Hamidiye kazasının (günümüzdeki Ceyhan) Yellibel köyüne yerleşenler bulunmaktaydı.

Hamidiye'ye iskân olunan muhacirler daha göçün zorluklarını üzerlerinden atamamışken burada da pek çok problemle karşılaştı. Pek çok başka göçmenin başına geldiği gibi, Hamidiye'deki Kırım Tatarları da öncelikle sıtma felaketine maruz kaldı. İçme suyu problemi olan köyde, bilhassa "Köşe Mahalle" tabir edilen mahallede çıkan acı suyu içenler sıtmadan büyük zarar gördü ve pek çok muhacir hayatını kaybetti. Muhacirler başlangıçta çevredeki bazı yerliler ile de problem yaşadı. Hamidiye'nin batısında yer alan ve yerli Türklerle meskûn Aratol köyü halkının arazi ve otlak paylaşımı meselesinden dolayı muhacirlerin yerleşmesine karşı çıktığı, hatta göçmenleri korkutup kaçırmaya çalıştıkları anlatılmaktadır. Bu ihtilaf sürecinde iki grup arasında on yıl kadar devam eden kavgalar ve şiddet olayları da yaşandı. Aratollular ile yaşanan bu ihtilafın kesin olarak ortadan kalkması ancak 1958'de Hamidiye'nin kadastrosunun yapılması ve 1961'de de tapuların verilmesiyle gerçekleşebildi.

Gerek köy çevresinin topraklarının verimsizliği, gerekse muhacirlerin ziraat aletlerinden ve hayvandan mahrum olmaları, iskânlarından sonra tarım ile meşgul olmalarına mâni olmuştur. Bu bakımdan, köye iskânlarını takip eden 30 yıl içinde ziraat yapan Kırım Tatar aileleri parmakla sayılabilecek sayıda kalmışlardır. Hamidiye'de ziraatin ivme kazanabilmesi ve yaygınlaşması ancak 1930'lu ve 1940'lı yıllarda mümkün olmuştur. Hamidiye'nin kuruluşundan sonraki yıllarda muhacirlerin çoğu at arabasıyla çevre vilayetlere nakliyecilik yaparak geçinmeye başlamışlardır. Bunda, muhacirlerin bir kısmının Kırım'da da arabacılık yapmaları etkili olmuştur.

Hamidiye köyünün kuruluşunu takip eden yaklaşık on yıllık bir süre içinde başka yerlere iskân olunan Kırım Tatarlarının köye yerleşme süreci devam ettiyse de bu tarihlerden sonra köye göçmen gelişinin durduğunu söylemek mümkündür. Bunun önemli bir istisnası 1917-1918 Kırım Tatar millî istiklâl hareketinin tanınmış simalarından Sudak'ın Taraktaş köyünden Osman Karabiber'in köye gelişidir.⁸ Yıllarca Sovyet hapishane ve çalışma kamplarında kaldıktan sonra, 1930'larda kaçak olarak sınırı geçip Türkiye'ye

5 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1423, Gömlek no.: 1322/R-8 ve Dosya no.: 1426, Gömlek no.: 1322/C-16. İskân edilmek için İskenderun'a gönderildikleri hâlde akrabalarının yanına yerleşmek arzusuyla 1906 başlarında Aksaray'a giden ve oraya yerleşen Seydali oğlu Velişah ve beraberindeki 29 kişilik Kırım Tatar grubu da bunlar içinde olmalıdır. BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 65, Gömlek no.: 31 ve Dosya no.: 64, Gömlek no.: 55.

6 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 63, Gömlek no.: 24.

7 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, ss. 127-128. Bu son iskân edilen muhacirlerin evleri devlet tarafından inşa edilmiş, kendilerine çift hayvanı ve tohumluk verilmiştir. BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 73, Gömlek no.: 18 ve Dosya no.: 73, Gömlek no.: 21.

8 Osman Karabiber'in Kırım'daki ve Sovyet devri Rusya'sındaki serencamını anlattığı hatıraları için bakınız, Osman Karabiber, *Kırımlı Bir Türkün Rusya'daki Maceraları*, Ankara, 1954.

gelen Osman Karabiber, çoğunlukla Ankara’da yaşamakla birlikte, akraba ve hemşehrilerinin bulunduğu Hamidiye’yi de sık sık ziyaret etmiş, iki yıl kadar da köyde yaşamıştır.

Hamidiye köyünün etnik ve kültürel açıdan tamamen monolitik bir yapıda olması, Kırım Tatar kültürel özelliklerinin de burada uzun yıllar yaşatılabilmesini mümkün kılmıştır. Hamidiye’nin kültürel mirasının korunması yönündeki gayretleriyle tanınan köyün eski muhtarlarından Bekir Coşkun, en azından XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaşatıldığına şahit olduğu, hatta bazıları çok azalarak da olsa günümüze kadar sürdürülebilen Kırım Tatar gelenek ve göreneklerini kaydedebilmiştir. Coşkun, geçmişte Hamidiye’de dinî bayramların kutlanmasını şöyle tasvir etmektedir:

Ramazan ve Kurban bayramlarında eskiden beri devam eden geleneklerimiz şöyledir: Arefe günü öğle namazından sonra E-90 karayolunun kenarındaki büyük kabristana, ikindi namazından çıkınca da topluca köyün içinde kalan ağaçlı kabristana gidilir. Hatim duaları yapılarak geçmişlerimizin ruhuna bağışlanır. Bayram namazından çıkanlar yine doğruca büyüklerinin kabirlerini ziyaret eder, daha sonra evlerine giderek önce aileleriyle bayramlaşır, sonra da gruplar hâlinde komşu ve akraba ziyaretleri yaparlardı. Son yıllarda bayram günü öğle namazında camide bayramlaşma âdeti çıktığından dost, akraba ve komşulara yapılan bayram ziyaretleri oldukça azalmıştır.

Kurban bayramlarında yine kabir ziyaretinden sonra kurban kesme işlemleri başlar. Kurban derisini yüzme devam ederken kurbandan alınan bir miktar et hemen kavurma yapılarak bununla iftar edilir. Kurban kesen kurban sahibi iki rekât şükür namazı kılar. Daha sonra parçalanan etlerin bir kısmı derhâl haşlama yapmak için ateşe konur, bir kısmı yine kavurma yapılır. Üçte biri kesmeyenlere dağıtılır. Bayram günleri bitinceye kadar her ziyaretçiye sofrâ hazırlanır ve kurban etinden yapılan haşlama ikram edilir. Genellikle bayram günleriyle birlikte kurban eti de biter.

Eskiden Ramazan bayramlarında sabahları erkenden, kurban bayramlarında kurban kesme işleri bittikten sonra, köyün meydanlık kısımlarına toplanan köyün gençleri 8-10 metre yükseklikte ağaç ve kirişlerin çakılması ile büyük salıncıklar kurarlardı. Gençler bir müddet sallandıktan sonra gezmeye ve bayram ziyaretlerine başlar, salıncağı da kızlara bırakırlardı. Akşam saatinden sonra kızlar dağılır gençler tekrar gecenin geç saatlerine kadar eğlenirlerdi. [...]

Şimdi bu âdetler kalmadı. Unutulan bir başka âdetimiz ise Ramazan geceleri yine gençler (10-15 yaşındaki) tarafından kapı kapı gezilerek oynanan ‘eçkicik’ oyunudur. Kılık değiştirerek evleri gezen gençler bu oyunu oynar ve para, un, meyve gibi çeşitli maddeleri toplar, topladıkları un gibi şeyleri de satarak paraya çevirir, köy odasında sahura kadar oturur yer, içer, sohbet eder, seyirlik oyunlar oynarlardı.⁹

Hamidiye’deki Kırım Tatarları göçlerini müteakip aradan geçen yarım asrı aşkın bir süre boyunca evliliklerini titizlikle köy içinde yapmaya gayret etmişler. O kadar ki değil başkalarıyla, çevredeki Kırımlılarla, hatta Hamidiye’dekiler gibi Yalıboyu ve Bahçesaray’dan gelme muhacirlerle meskûn köy ve kasabalarla dahi evlilikler seyrek olarak görülmekteymiş. Kadim geleneklerden olan yedi göbek içindeki akraba ile evlenilmemesi kaidesine de kesinlikle uyulmaktaymış. Karışık evliliklerin yaygınlaşması ancak 1980’lerde başlamış ve bilahare büyük hız kazanmıştır. Düğünler (toylar) her yerde olduğu gibi Hamidiye’de de geleneklerin en çarpıcı şekilde sergilendiği sosyal merasimler ve ritüeller hâlinde geçmekteymiş. Günümüzde bu geleneklerin çoğu uygulanmıyorsa da Bekir Coşkun’un kaleminden geçmişte Hamidiye’de yaşandığı şekilde bir toy süreci şöyleydi:

9 Bekir Coşkun, “Gelenek ve Göreneklerimiz”, *Kırım Bülteni*, no.: 80-83 (Ankara, Ocak-Aralık 2006), s. 25. Metin aynen iktibas edilirken imlasında ve bazı ifadelerde çok sınırlı düzeltmeler yapılmıştır.

Kız isteme ve kız beğenme genellikle görücü usulle olur. Ana-baba varsa dede-ve ninenin de onayı alınarak kız istemeye gidilirdi. Giden dünürlere “quda” denir. “Falancanın kızına, filancanın oğlundan quda gönderiyorlarmış” denir. Kız tarafı da aynı şekilde kızını vermek için büyüklerinin ve yakın akrabalarının görüşlerini alır ve ondan sonra nişan işleri gerçekleşir.

Bundan sonra iki aile arasında karşılıklı yemekli davetler başlar. Bu davetler hem ailelerin birbirini daha yakından tanımalarına hem de akrabalık bağlarını kuvvetlendirmeye yarar. Bu davetlere de “quda çağırma” denir. Bu iki aile de artık birbirlerine quda diye hitap ederler. Gelin kız olsun damat adayı olsun, söz kesme işinden sonra kaynana ve kayın babaları, büyük kayınbirader, baldız, görümce vs. gibi akrabaları ellerini öptürmedikleri sürece konuşmaz ve bir arada bulunmazlar. Buna da “qaçma” derlerdi. Şimdilerde bu âdet yerine getirilmemektedir.

Düğün günü belirlendikten sonra “ağırılıq” denilen bohçalar erkek tarafından damadın yakınları ve köy imamıyla beraber kız tarafına akşamdan sonra götürülür. Kız tarafından hazırlanan bohçalar da ortaya getirilerek, iki taraf arasında çeşitli latifeler yapılır ve erkek tarafı geliş sebeplerini bir de sözlü olarak anlatır. Zaten belli olan düğün günü ve düğün isteme işlemi resmiyet kazanır. İmam tarafından dua edilerek götürülen bohçalar orada bırakılarak kız tarafından verilenler alınarak geri dönülür. Bu bohçaların içinde her iki tarafın da birbirlerine aldıkları hediyeler vardır. Bohçaları getirenler kız tarafından birer mendil hediye edilerek uğurlanır. “Ağırılıq” işlemi böylece tamamlanmış olur.

Bu bohçalar gitmeden önce gündüzden köy halkına ilan edilir ve her iki tarafın yakınları da karşı tarafa vermek üzere, kumaş, iç çamaşırı, vs. gibi hediyeler getirerek bu bohçalara koyarlar. Getirilen hediyeler birkaç parçadan oluşabilir. Bunları iplikle birbirlerine ilştirip üzerine gönderenin adı yazılır. Bu işlemlere de “kök-lenti” denir. Köylüyü davet eden kişi de “Falanca Köklentisi Var” diyerek davet eder.

Düğünler eskiden Salı günleri başlar, Perşembe akşamları sona ererdi. şimdi Cuma günleri başlayıp Pazar günleri sona ermektedir.

Düğünden birkaç gün önce “Ev Serme” işi yapılır. Gelinin evini sermek için kızın yakınlarından bir grup kadın gelir, varsa gelinin erkek kardeşi, abisi, veya yakın akrabasından bir erkek gelir, gelin evinin tavanına ipler gerdirilerek kenarları dantelle işlenmiş başörtüler ile tamamen kapatılır. Gelen erkek kardeş, ipleri gerdirmek için evin tavanındaki ağaçlardan, tam ortadakine çakılacak olan büyük çiviye çakmak için gelmiştir. Çiviye ters tutar ve “Çivi girmiyor” diyerek espri yaparak erkek tarafından alacağı bahşiştten sonra çiviye çakar ve oradan ayrılır. Kalan işleri artık kadınlar kendi aralarında iş taksimi yaparak akşama kadar bitirirler.

Düğün Salı günü başlayacaksa bir gün önceden hazırlıklar başlar. Bu işleri bilen bir genç ayarlanır. Bu genç bineceği atı kendisi bulur. O zamanlar zaten herkesin atı vardı. İlk daveti erkek tarafı yapacağı için, daveti yapacak genç atına binerek erkek tarafına gelir, burada atın yelesine bahşiş takılır ve ilk önce kız evini çağırır. Burada da ata yine bahşiş takılır. Bu başörtüsü veya bir iki metre basma olur. Daveti yapan kişi atıyla her evin avlusuna girerek, vardığı evin sahibinin ismiyle bağırır. Mesela, “Ahmet Ağa, Mehmet Ağa’nın selâmı var. Bugün akşam evine kahve dövmeye, yarın da kahve içmeye geleceksiniz” diyerek onları davet eder.

Bu gece toplanan damadın arkadaşları, gündüzden dolaplarda kavrulan kahveleri dibeklerde döver ve aynı zamanda eğlenirler. Dövülen veya kahve makinesinde elle kıvratılarak öğütülen bu kahveler Salı günü gelen misafirlere ikram edilir.

Salı günü akşam düğün erkek tarafında olur. Bu akşam daha çok eğlence gecesidir. Çalgıcılar getirilir ve üç gün düğün sona erene kadar da bırakılmazdı. O akşam kız tarafından gelenler has misafirlerdir, onların sözü geçer. Kızın ağabeyi varsa o, yoksa en yakınından biri o akşamki düğün evinin söz sahibidir. O ne derse yapılır. Buna “qart ağası” denir. Bu qart ağasının kendi seçeceği iki de yardımcısı olur. Bunlara da sağında oturana “sağbey” solundakine de “solbey” denir. Odaya giren kişi “Selâmün aleyküm qart ağası, sağbey, solbey, cümle cemaat” diyerek selâm verir. Böyle selâm vermeyen qart ağası’nın emri ile dışarı çıkarılır, tekrar doğru bir şekilde selâm vererek içeri girer. Böyle selâm vermeyen kişi bilerek cezalandırılmak istenmektedir.

Böyle yapanlar genellikle erkek tarafın akrabasıdır ve bu cezaya hazırlıklıdır. Buna “soyundurma” denir. Ceza alan kişinin ceketi görevli beylerce rehin alınır. Gömleği çıkarılıp başına sarık gibi bağlanır. Pantolon paçasının biri çıkarılıp beline sarılır ve böylece dışarı salıverilir. Bu giden kişi bir sininin üzerinde hazırladığı nevâleyi getirir; bu nevâlede meselâ her çeşit kuru yemiş, meyve, pişirilmiş tüm tavuk, içecek içki, birkaç tane yanar vaziyette mum ve kibrit ile sigara olur. Kapıdan girer ve yukarıda belirttiğimiz gibi selâm verir ve içeri kabul edilir. Qart ağasının emriyle sağbey ve solbey siniyi kontrol ederler. Herhangi bir eksiği varsa geri gönderilir yoksa kabul edilir. Bu soyundurma işi aralıklarla sabaha kadar devam eder. Burada soyulanlar hep erkek tarafından. O anda orada değilse bile iki kişi gönderilir ve getirilir. Bu gelen siniler odanın ortasına konur ve hiç kimse kendiliğinden uzanıp da bir şey alıp yiyemez. Ortada bu işlerin bir ehli olan bir görevli vardır. Bu kişiye “ayaqçı” denir. Herkes istediğini ona söyler, o da uygun görürse verir ya da qart ağasına sorulur. Ayaqçı gelen bu nevaleden herkese eşit şekilde dağıtır, yemelerine ve içmelerine yardımcı olur. Sol omzunda taşıdığı bir ucu ıslak havluya ellerini sildirir.

Diğer tarafta, başka bir evde biraz daha ileri yaştakiler toplanır, bir yandan kahvelerini içer, bir yandan da muhabbet ederler. Bunlar çok oturmazlar.

Ertesi gün, Çarşamba akşamı, bu olaylar aynen kız evinde de tekrarlanır. Bu defa söz sahibi erkek tarafından.

Kadınlar ise her iki günde de kendi aralarında ayrı bir evde eğlenirler. Çarşamba günü öğleden sonra kızın görümceleri, damadın yakını olan kızlar, başlarının üzerinde içi çerezlerle dolu bir sini ile bir büyük kişi ile topluca yürüyerek erkek tarafından kız tarafına giderler. İkindiden sonrada eskiden at arabaları ile şimdi minibüslerle damadın yakınları olan kadınlar giderler. Bunlara “qudalar” denir. Akşam ezanına kadar eğlenen qudalar, evlerine döner, işlerini yaparlar ve tekrar düğüne giderler.

Bu akşam; kız babası kendi evinde bütün köylüden gelenlere yemek yedirir ve yemekten sonra mevlit okutulur. Mevlitten sonra başka bir evde gençler bir gün öncesi gibi eğlenmeye devam ederler. Gelin kıza bu akşam kına yakılır. Kına yakmak için gelen erkek tarafının kadınları ile kız tarafının kadınları arasında önce “Quman Yemişi” (İbrık Yemişi) oyunu oynanır. Evin ortasında bir çizgi belirlenir. Damadın yakınından kendine güvenen bir kişi içi türlü çerezle doldurulmuş ve ibiğine de bir elma sokulmuş olan ibriği omzuna alarak, belirlenen çizginin bir tarafında; çizginin karşı tarafında da kızın bir yakını oyuna kalkar. Müziğin ritmine göre hem oynanır hem de kız yakını diğerinin omzundaki qumanı (ibriği) almak için, diğeri de kaptırmamak için çalışır. Nihayet quman alınır ise içindeki çerez oradaki kızın arkadaşlarına dağıtılır. Oyunda, qumana bağlanan başörtüsü de qumanı diğerinden kapın kadının hakkıdır. Daha sonra gecenin ilerleyen saatlerinde gelinin eline kına yakılır. Gelin evin ortasında bir kürsü veya sandalyeye oturtulur. Bir yandan kına yakma işi yapılırken iki taraf arasında çeşitli maniler söylenir. Gelin avucunu açmaz, elinde bir kağıda sarılmış şeker vardır. Kınayı yakacak olan damadın yakınının, gelinin sağ avucunu zorla açarak bu şekeri zorla alması gerekir. Avuç açıldıktan sonra kına yakılır ve kınanın üzerine bir küçük altın konarak el bağlanır.

[...]

Perşembe Günü: Bu gün işler çok yögundur. Gelin arabası süslenir. At arabası zamanı arabanın üzeri bir tente ile kapatılır. Atlara boncuklar takılır. Öğleden önce koşuya çıkacak olan atlar ayarlanır. Damada güvenilir bir kişi bulunur ve damat ona teslim edilir. Buna “kiyev ağası” denir. Artık damattan o kişi sorumludur. Öğlen namazından sonra nikâh işlemi tamamlanır. İkindi namazından önce gelin almaya gidilir. Eskiden gelin alayında onlarca at arabası olurdu. Arabalara kadınlar ve küçük çocuklar biner, erkekler yaya olarak gelin almaya giderdi. Gelini arabaya bindirirken ve arabadan indirirken iki çocuğun taşıdığı pankart şeklindeki bir perde erkekler tarafına gerilir ve gelin mümkün oldukça gösterilmez. Gelini alırken kapı basma ve ufak bir bahşiş alma âdeti bizde de vardır. Gelin alındıktan sonra konvoy mezarlıkları dolaşır ve harman yerlerine gelerek burada durur. Erkekler de oraya gelmiş olurlar.

Koşuya katılacak olan gençler (jokeyler) yastık oyunu oynarlardı. Gelin arabasından atılan ufak bir kırlent biçimindeki yastığı atından inmeden alıp diğer rakiplerine kaptırmadan geri getiren sürücüye bahşiş verilir.

Daha sonra otluklar denen yere kadar giderek orada sıraya giren atlar, bir kişinin komutuyla yarışa başladılar. Köyün girişine kadar olan yaklaşık 1,5 km mesafeyi ilk önce gelen atın sürücüsü doğruca damadın kaldığı eve varır ve hediyesini alırdı.

Gelin arabasına gelinin yakını olan iki tane çocuk biner, bunlardan birisi gelinin Kur'an-ı Kerim'ini diğeri de aynasını taşır, gelin inmeden önce bu iki çocuğun da gönlü yapılır ve taşındıkları emanetler alınır. Gelinin arabasını süren sürücü avlu kapısına geldiği zaman arabayı durdurur ve "Atlar çekmiyor" der ve bahşış alır. Şimdi "Benzin bitti" deniyor. Araba yürüyüp de avluya girerken bu sefer damadın yakınları olan 3-8 yaş arası çocuklar arabanın önünü keserlerdi (Bunların sayısı önceden belirlenir ve hediyeleri gelinin yanında hazır olur). Bu çocuklara da gelin tarafından köşeleri kanaviçe işlemeli birer mendil, yakınlık derecesine göre yakası işlenmiş kaput gömlek vs. verilirdi. Şimdi bu âdet de, at yarışı da kalktı. Daha önceleri gelin indirildikten sonra cemaat dağılmadan güreşler yapılırdı, bu da kalktı. Ertesi günü yani Cuma sabahı kuşluk vakti gençler toplanır, damadı da alarak kalabalık bir toplulukla harman yerlerine gidilir, sabah koşusu denen at koşusu yapılırdı, bu da kalktı.

Perşembe günü akşamı eğlence yoktur, akşam namazından çıkan cemaat doğruca düğün evine giderler, önce erkeklere daha sonra kadınlara yemek yedirilir. Yemekler eskiden beri aynıdır ve böyle devam etmektedir. Kuru fasulye, bir çeşit çorba, bulgur pilavı ve üzüm hoşafından oluşan yemek çeşitleri köyün ortak malı olan büyük kazanlarda pişirilir. Köyde bu aşçılık işini yapan birkaç kadın vardır, yemekler devamlı bunlara yaptırılır. Bu zamana kadar bu yemeklere 4 şinik kuru fasulye, 4 şinik bulgur, çorbanın çeşidine göre bamya, şehriye ve yeterince kuru üzüm, kayısı kullanılır. Artık nüfus çoğaldıkça bu malzeme yetişmeyebiliyor.

Yemekten sonra Mevlid-i şerif okunur ve yatsı namazına gidilir. Damat da camide bulunur. Kiyev ağası damadın ayakkabısı çalınmasın diye çok iyi saklar. Aksi hâlde ayakkabıyı alan kişiye cezasını ödemedi ayakkabıyı alamaz. Camiden çıkınca damat belirli bir mesafeden sonra tekbirlerle eve kadar getirilir, hoca efendinin dua etmesiyle cemaatin işi biter. Aynı bir evde toplanan damadın yakınlarının ellerini öptüren kiyev ağası daha sonra damadı gelinin odasına götürür. Kapıdan girerken damadın arkadaşları damadın sırtına vurmaya çalışırlar. Gelin odasında bulunan iki kadın (kız ablası) tarafından iki namazlık hazırlanır. Kapıdan giren damat doğruca namazlığa varır ve iki rekat nafile namaz kılmak için durur, gelin de biraz geride aynı şekilde namaz kılarlar. Bu arada içeride bulunan görevli kişiler de evi terk etmiş olurlar. Namazını bitiren damat namazlığın altına bir miktar para koyar, namazlığı kaldırmaz. Sabahleyin onu seren kişi kaldırıp o parayı alacaktır. Daha sonra kendisi için hazırlanmış olan minderin üzerine oturan damadın elini gelin öper, yüzü kapalıdır. Damat geline yüz görümlüğü bir miktar para veya altın takarak yüzünü açar, bu zamana kadar gelin konuşmaz.

Damat kıldığı iki rekât namazdan sonra ellerini açar ve Allah'a duada bulunur. Allah'tan hayırlı geçim, hayırlı evlat, hayırlı rızık ister ve günahlarının affedilmesini diler. Yapılan bu duanın reddolunmayacağına inanılır.

Eskiden yapılan ve şimdi yapılmayan bir de damat giydirme merasimi vardı. Yatsı namazından gelen cemaat avluda toplanır, ön tarafa bir kürsü getirilir. Kiyev Ağası tarafından hazırlanarak getirilen damadın üzerinde sadece iç çamaşırları vardır, bunların üzerine de bir palto giydirilmiştir. Diğer elbiseleri bir bohça içinde getirilir. Kürsünün üzerine oturtulan damada iki kişi tarafından sırayla giydirilir ve sonunda (gelinde olduğu gibi) kuşağını babası üç defa İhlas okuyarak bağlar. Birinci ve ikinci defa bağlayıp tekrar çözdükten sonra üçüncü defa çözmez ve böylece damat giydirme işi de sona ermiş olur (Bu giydirme esnasında bazen ilahiler ve çınlar da söylenmiştir). Hocaefendinin dua yapmasından sonra cemaat da dağılır.

Düğüne gelenler hem kız hem de erkek tarafına hayırlı olsun diyerek tokalaştığı düğün sahibinin eline bir miktar para sıkıştırılır, kadınlar tarafından da kap kaçak gibi hediyeler getirilir. Bu da alışlagelmiş bir sosyal yardımlaşmadır.¹⁰

10 Agm, ss. 25-27. Metin aynen iktibas edilirken imlasında çok sınırlı bazı düzeltmeler yapılmıştır.

Hamidiye’de günlük hayatta Kırım Tatarca uzun yıllar hâkimiyetini muhafaza etmiştir. Köyde 1970’lere kadar çocukların dahi kendi aralarında Kırım Tatarca konuştuğu hatırlanmaktadır. Bununla birlikte, Hamidiye’deki Kırım Tatarlarının aslen Kırım’ın Yalıboyu ve Bahçesaray-Karasubazar taraflarından olmaları dolayısıyla Türkiye Türkçesine çok yakın olan Yalıboyu ve Orta Yolaq şivelerini konuşurlar. Bu şiveleri konuşmaları, çevredeki –daha ziyade Kırım’ın Çöl tarafı kökenli olan– Kırım Tatarlarının, Hamidiye’dekilerin Kırım Tatarlarının Türkiye’de “bozulduğunu” sanmalarına neden olmuştur. Günümüzde Hamidiye’de ancak bazı yaşlılar bir ölçüde Kırım Tatarca konuşabilmektedir.

Hamidiye’de Kırım Tatar mutfağının tipik birçok örneği günümüzde de yaşatılmaktadır. Bunlar arasında aluşke şorbası, çibörek, yalpaqaş, qaşıqaş, tataraş, tavayantıq, yantıq, köbete, Noğay köbetesi, sarburma, salma, qaçamaq, qatlama ve Qırım baqlavası sayılabilir.

Hamidiye’deki Kırım Tatarları Kırım’a ilişkin sosyal ve kültürel konulara öteden beri ilgi göstermişlerdir. Kasabadaki mahalle ve camilerin isimlendirilmesi dahi bunu yansıtmaktadır. Kırım Derneği Aksaray Şubesi kasabada kurulmuş olup derneğin lokali de buradadır. Yalnızca Türkiye’nin başka yerlerinde yaşayan Kırım Tatar kuruluşlarının temsilcileri değil, Kırım’dan gelen akrabalar, soydaşlar, sanatçılar ve toplum liderleri de Hamidiye’yi ziyaret etmektedirler.

Hamidiye kasabasında yaşayan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Agan, Alan, Altan, Alyanak, Arıkoç, Bakan, Balkış, Baştuğ, Coşkun, Çağlayan, Çakmak, Çay, Çelik, Çevik, Dağ, Dik, Direk, Dinke, Doğan, Döngel, Duru, Duysal, Eren, Eriş, Ertan, Ertuğrul, Eskin, Geçgel, Güler, Han, İpek, Kara, Karagöz, Katık, Kazan, Kestek, Kurt, Olgun, Ozan, Öten, Öz, Partal, Pesen, Sağdıç, Sargın, Sarılmaz, Sarmaşık, Savak, Savaş, Sert, Soylu, Şahin, Şimşek, Taktuk, Tasa, Topaç, Tosun, Tura, Turna, Uygun, Uygur, Yalvaç, Yasav, Yavuz, Yeğen, Yıldırım ve Yıldız. Aksaray Belediye Başkanlığı da yapmış olan XXIII. Dönem Aksaray Milletvekili Osman Ertuğrul, Hamidiye’deki Kırım Tatarlarındandır.

Kırımini Köyü*

Aksaray’ın Ağaçören ilçesine bağlı Kırımini köyü Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Köy, il merkezine 45 km ve ilçe merkezine de 15 km mesafededir. Köy nüfusu 2006 yılı itibarıyla 135 hanede yaşayan yaklaşık 650 kişiden müteşekkildir. Köyün geçim kaynakları büyük ve küçükbaş hayvancılık ile buğday, arpa ve fiğ tarımıdır. Ekonomik ve sosyal sebeplerle köyden şehirlere önemli sayıda göç olduğu gibi, bu süreç günümüzde de devam etmektedir. Köy halkından olup hâlen Almanya ve Avusturya’da işçi olarak çalışan pek çok kimse vardır.

Kırımini köyünü kuran ve bir sülaleden ibaret olan Kırım Tatar muhacirlerin buraya ne zaman geldiklerini tespit edemedik. Ancak bu tarihin XIX. yüzyılın ikinci yarısında olduğunu sanıyoruz.¹¹ Evvelce boş olan bu mevkiye gelen Kırım muhacirlerinin bir müddet yakınlardaki bir inde barındıkları ve hayvancılıkla

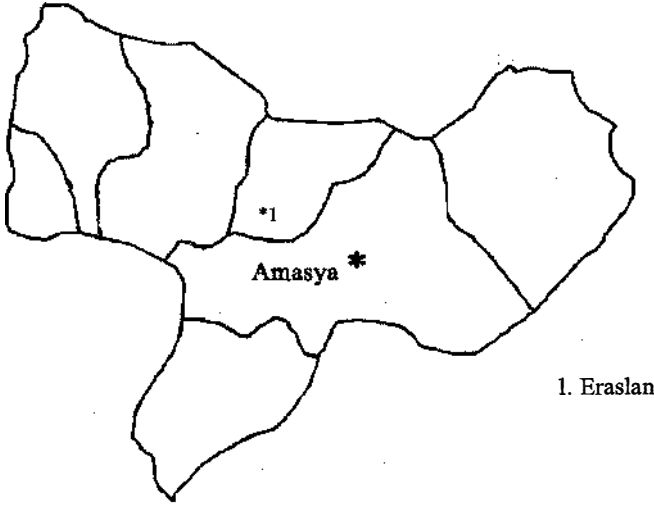
* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Kırımini köyü muhtarı Muammer Boztepe (1955 Kırımini doğumlu) ile köy sakinlerinden Aşır Doğan (1944 Kırımini doğumlu), Dede Şahan (1945 Kırımini doğumlu) ve Aşır Şahan’a (1955 Kırımini doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

11 Köyün kurucu sülalesi olan Kırım Tatarı Şahan sülalesinin nüfus kayıtlarında bu soydan ilk olarak Abdurrahman oğlu İsmail’in adı geçmekte ve onun 1852’de Kırımini’nde doğduğu belirtilmektedir. Aynı kayıtlara göre, İsmail’in oğullarından Abdurrahman 1879’da, Mustafa 1882’de, Ahmet ve Mehmet 1884’te, Bekir de 1886’da Kırımini köyünde doğmuşlardır. Adı geçen Abdurrahman oğlu İsmail’in oğulları köyün kurucuları olarak da zikredildiklerinden, İsmail’in 1852’de Kırımini’nde değil, Kırım’da doğmuş olması gerektiği kanaatindeyiz. Aynı nüfus kayıtlarında, 2006 yılına kadar Kırımini’ndeki Şahan sülalesine mensup, evlilik yoluyla katılanlar ve şehirlere yerleşenler de dâhil toplam 227 kişinin olduğu gösterilmektedir.

geçindikleri biliniyor. Bu şekilde, köy ilk olarak buradaki tarihî inlerin içinde ve önünde kurulmuştur.¹² Nitekim köy buna atfen Kırimini olarak adlandırılmıştır. Köyü kuran Kırım Tatar sülalesi günümüzde Şahan soyadını taşımakta ve köylüler tarafından ayrıca “Kocakökler”¹³ olarak da bilinmektedir. Kırım Tatarlarını müteakip köye Adana’dan, Aksaray’ın Ortaköy ilçesinin Camili köyünden, Nevşehir’in Avanos ilçesinden, Ankara’nın Güdül kazasından ve Sivas’tan aileler gelerek yerleşmiştir. Şahanlardan sonra köye gelip yerleşen sülalelerin günümüzde Bozkurt, Doğan ve Boztepe soyadını taşıyan soylar olduğu anlatılmaktadır. Köyün kuruluşundan bugüne kadar geçen dönem içinde muhtelif yerlerden münferit olarak pek çok aile köye göçmüştür.

2006 yılı itibarıyla Kırimini köyünde Şahan sülalesine mensup yedi hane yaşamaktaydı. Zaman içinde bu soyun mensuplarının birçoğu köy dışına (Türkiye dışına, Şereflikoçhisar’a, Aksaray’a ve başka yerlere) göç etmişlerdir. Kırimini köyünde yaşayan Kırım Tatarlarının köyde tek bir sülale teşkil etmeleri itibarıyla köydeki diğer komşularıyla çok karışıkları ve çevredeki Kırım Tatarlarıyla irtibatları olmadığı anlaşılmaktadır. Bunlara bağlı olarak Kırimini köyünde Kırım âdet ve gelenekleri hemen tamamen unutulmuştur. Köydeki Kırım Tatarlarının âdetleri ve yaşayışları itibarıyla diğer köy sakinlerinden herhangi bir farkı yoktur. Tabiatıyla köyde Kırım Tatarca konuşabilen kimse de yoktur. Yalnızca, Şahan sülalesinin Kırım Tatar mutfağının tipik yemeklerinden olan çibörek ve köbeteyi tarif olarak bilmelerine ve yapmalarına rağmen, bunların isimlerini unuttuklarını müşahade ettik. Kültürel açıdan zamanın kayıplarından kurtulamamış olmalarına rağmen, Kırimini köyündeki Şahan sülalesi kendilerini Kırım Tatarları olarak adlandırmaya devam etmekte ve diğer köylüler tarafından da öyle tanınmaktadırlar.

12 İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Şereflikoçhisar Tarihi*, İstanbul, 1971, s. 595.

Eraslan Köyü (Beldesi)*

Amasya'nın Suluova ilçesine bağlı bir belde olan Eraslan, ilçe merkezine 17 km ve Amasya'ya 25 km uzaklıktadır. Kasabanın nüfusu 2006 yılı itibarıyla 2.004 kişiden (yaklaşık 350-400 hane) ibaretti. Bu tarihte, köy halkının çoğunluğunu yerli Türkler oluşturmaktaydı. Kırımlılar ise köydeki dördüncü büyük sülaleyi teşkil etmekteydi. 2006'da köyde 25 hane kadar Kırımlı yaşamaktaydı. Eraslan'da bir sülalenin (Özarslan sülalesi) kökeni de Dağıstan'a dayanmaktadır. Eraslan 1992'de köy statüsünden çıkarılarak belde (belediye-lik) hâline getirilmiştir. Kasabanın asıl geçim kaynağı buğday ve soğan tarımıdır. Hayvancılık azdır.

Asıl adı Alparslan yahut İlarşan olan Eraslan köyünün geçmişi Selçuklu devrine uzanmaktadır. Hüseyin Hüsameddin'in *Amasya Tarihi*'nde, buranın Selçuklu Sultanı II. Mesud'un şehzadesi Sultanşah'ın çocuklarından Keyhüsrev'in oğlu Alparslan'ın çiftliği olduğu ifade edilmektedir. Aynı kaynağa göre, Alparslan, hicrî 678 (miladî 1381-1382) yılında emirlik iddiasında bulunduğu esnada bu köyde oturmuş ve buraya Simre adını vermişti. Köyün adı, sonraları daha ziyade Alparslan ve onun bozulmuş hâli olan İlarşan olarak geçmiştir.¹ Bir rivayete göre ise kasabanın adı Sultan II. Bayezid'in şehzadeliği esnasında Amasya'da onun fıkıh hocasını yapmış olan ve bilahare bu bölgeye yerleşen Erarslan yahut İlarşan'dan gelmektedir.² Kasabanın ortasında "Eraslan Dede"ye atfedilen bir yatır mevcut ise de yatırdaki zatın gerçek kimliği hak-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarını esirgemeyen Eraslan Belediye Başkanı Suat Özarslan (1960 Eraslan doğumlu) ile kasaba sakinlerinden Mehmet Tevfik Kırımlı (1952 Eraslan doğumlu), Bilâl Kırımlı (1959 Eraslan doğumlu) ve Fevzi Kırımlı'ya (1968 Eraslan doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

1 Abdî-zade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Cilt: I, Ankara, 1986, s. 339.

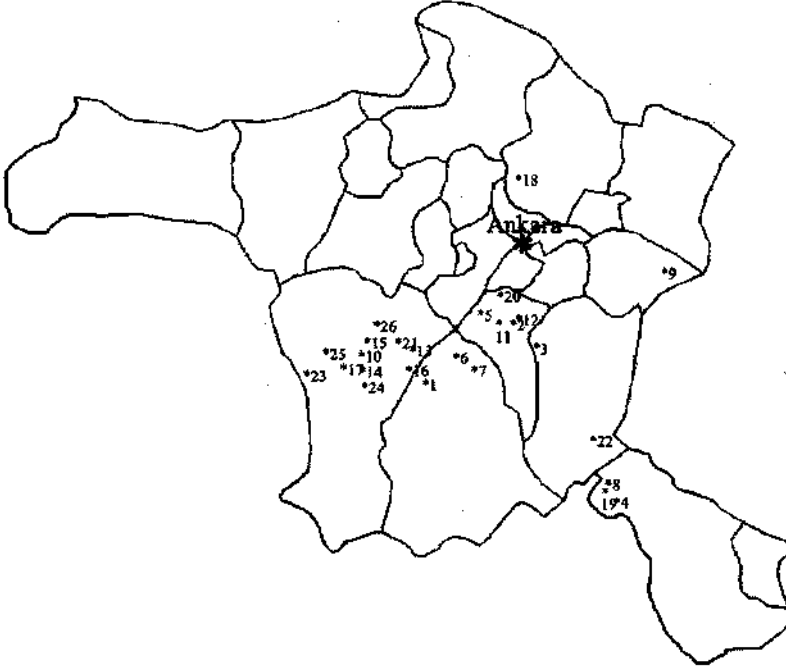
2 Ömer Özarslan, "Eraslan Kasabasının Tarihçesi", yayımlanmamış metin, Eraslan Belediyesi'nde bulunmaktadır.

kında hiçbir şey bilinmemektedir. İlarıslan köyü, 1520'lere ait tahrir defterinde de Amasya livasının Argoma nahiyesine bağlı olarak zikredilmektedir.³

Köy eskiden, şimdiki yerinin 2 km doğusunda Kayacık adı verilen mevkide bulunmaktaydı. Ancak su yokuğundan dolayı, muhtemelen XIX. yüzyılın ikinci yarısında buraya taşınmıştır. Hâlen eski köy mevki-sinde mezarlık bulunmaktadır.

Eraslan'daki Kırım Tatarlarının tamamı tek bir sülaleye mensup olup hepsi Kırımlı soyadını taşımakta-dır. Akmesicit bölgesinden gelen bu sülale Kırım Savaşı'ndan (1853-1856) sonra Kırım'dan çıkarak birkaç aile hâlinde Eraslan'a yerleşmiştir. Bu sülalenin büyüğü olan Ahmed Bey'in yahut Efendi'nin o zaman nahiye merkezi olan Eraslan'da nahiye müdürlüğü yaptığı ve "Kel Müdür" olarak anıldığı bilinmektedir. Eraslan'daki Kırım Tatarları, kökenlerinin Kırım olduğu bilgisi haricinde, günümüzde kültürlerinden her-hangi bir unsuru muhafaza edememişlerdir. Hatta genellikle en fazla korunan kültürel özellik olan Kırım yemekleri dahi Eraslan'da unutulmuştur.

3 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) II, Ankara, 1997, tıpkıbasım sütun 383.

1. Ahırlıkuyu
2. Ahiboz
3. Ahmetçayırı
4. Akin
5. Balıkpınar
6. Çayraz
7. Çingirli
8. Doğankaya (Abdülgediği)
9. Edige
10. Eskiopolatlı
11. Gökçe höyük (Çerkesh höyük)
12. Günelan (Holoz)
13. Karakaya
14. Karakuyu
15. Karapınar
16. Karayavşan
17. Sakarya (Tırnaksız)
18. Sarıbeyler (Lezgi)
19. Şeker
20. Taşpınar [Gölbaşı'na bağlı]
21. Taşpınar [Polatlı'ya bağlı]
22. Tatar höyük (Şedid höyük)
23. Tatlıkuyu
24. Toydemir
25. Üçpınar
26. Yenidoğan

Ahırlıkuyu Köyü*

Ankara'nın Haymana ilçesine bağlı Ahırlıkuyu köyü, ilçe merkezine 13 km, Polatlı'ya ise 27 km mesafede bulunmaktadır. 2005 yılı itibarıyla, Ahırlıkuyu köyünün nüfusu yazın 250 kişi, kışın ise 60-70 kişiydi (19-20 hane). Köy halkının hemen tamamı –Kazan Tatarı olan bir kişi hariç– Kırım Tatarlarından oluşmaktaydı. Köyün toprağı orta kalitede olup kuru ziraat yapılan köyde buğday, arpa ve yulaf ekilmektedir. Ahırlıkuyu'da geçmişte çok sayıda at, siğır ve koyun yetiştirilmiş olmakla birlikte günümüzde hayvancılık neredeyse bütünüyle ortadan kalkmıştır.

Ahırlıkuyu köyü Dobruca'dan göç eden Kırım Tatar muhacirler tarafından 1880'lerin ortasında kurulmuştur. Köyün kurucusu olan Kırım Tatarlarının kendileri veya babaları, Kırım'ın Kerç bölgesinden 1860'ların başlarında Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve o zamanlar Osmanlı topraklarından biri olan Dobruca'ya iskân olunmuşlardır. Dobruca'nın 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile Osmanlı hâkimiyetinden çıkması üzerine, bu sefer Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bu muhacirlerin Dobruca'da yaşadıkları köyler arasında Hacıoğlupazarcık'a¹ bağlı Harmankuyusu (Bulgarca adı Kardam) ve Çobankuyusu

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Ahırlıkuyu köyü muhtarı Bünyamin Tetik (1960 Ahırlıkuyu doğumlu) ile köy halkından Mahmut Akyürek (1925 Ahırlıkuyu doğumlu), Sami Yüksel (1934 Ahırlıkuyu doğumlu), Nevzat Yüksel (1953 Ahırlıkuyu doğumlu) ve Beyzat Kural'a (1956 Ahırlıkuyu doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Hacıoğlupazarcık şehri Osmanlıların 1878'de bölgeden çekilmesinden sonra 1912 yılına kadar Bulgaristan Prensliği (sonra Krallığı) sınırları dâhilinde kalmış, II. Balkan Savaşı'ndan sonra Romanya tarafından ilhak edilmiş ve 1940'ta ise bir kere daha Bulgaristan'a geçmiştir. Şehre Bulgarca Dobriç adı verilmeyle birlikte, Bulgaristan'da komünist

(Bulgarca adı: Pastir) köylerini tespit edebildik. Köyde, doğrudan Kırım'dan göç etmiş yalnızca bir aile vardır. Geri kalan Kırım Tatarlarının tamamı Dobruca üzerinden gelmiştir.²

Kırım Tatar muhacirlerin iskân edildikleri mevki boş arazi durumundaydı. Burası evvelce çevredeki yerli köylerin ortak otlak ve sulak yeri olup ağıl, ahır ve kuyu yapıldığından Ahırlıkuyu diye anılmaktaydı.³ Önce Polatlı-Haymana yolunun kuzey tarafında kurulan köy, 1889'da 1 km kadar yukarıda bulunan şimdiki yerine taşınmıştır. İlk olarak 18 hanenin yerleştiği köye mütekip yıllarda da Kırım Tatar muhacirlerin gelişi devam etmiş ve hane sayısı 100'ü bulmuştur.⁴ Sultan II. Abdülhamid'in 26 Mayıs 1894 tarihli bir iradesiyle köye Padişah'a atıfla Bünyâd-ı Hamîdî adı verilmiş ve buraya bir de cami inşasına karar verilmiştir.⁵ Bununla birlikte, bu isim kalıcı olmamış, bir ara Bostan adıyla da anılan köy Ahırlıkuyu adına geri dönmüştür. Cumhuriyet devrinde köyün Ahırlıkuyu olarak anıldığı görülmektedir.

Ahırlıkuyu köyünde, kuruluşundan itibaren yalnızca Kırım Tatarları yaşamıştır. Bunun yegâne istisnası I. Dünya Savaşı sonrasında köye yerleşen üç Kazan Tatarı'dır. Bu üç kişi, I. Dünya Savaşı esnasında Rusya ordusunda asker olmuşlar ve Doğu Anadolu'daki Rus işgali sırasında burada bulunmuşlardır. 1917 İhtilâlî neticesinde Rus orduları dağılarak Doğu Anadolu'dan çekilirlerken bu üç Kazan Tatarı Rusya'ya geri dönmeyerek Osmanlı topraklarında kalmayı tercih etmişlerdir. Bunlar yürüyerek Haymana'ya kadar gelmişler ve gördükleri kişilere, etrafta Tatarların yaşayıp yaşamadıklarını sorduklarında Tatar köyü olarak Ahırlıkuyu'nun gösterilmesi üzerine buraya yerleşmişlerdir.⁶ Hayatları boyunca vatanlarının hasretini çekerek yaşadıkları anlatılan bu Kazan Tatarlarının çocukları 1960'lar civarında Ahırlıkuyu köyünden ayrılmışlardır. 2005 yılında köye yerleşen Kazan Tatarlarından birinin oğlu olup o tarihte köyün en yaşlısı bulunan Mahmut Akyürek hariç, hiç Kazan Tatarı kalmamıştı. Ahırlıkuyu'ya yerleşen Kazan Tatarları Akyürek, Özgeldi ve Yurdakul soyadlarını almışlardı.

İstiklâl Savaşı'nda Ahırlıkuyu köyü bütün çevre gibi çok zor günler yaşadı. 1921 yazındaki Sakarya muharebeleri esnasında köyün 2-3 km kadar güneyinde yer alan Çal Dağı'nın ele geçirilmesi maksadıyla son derece şiddetli çarpışmalar vuku buldu. Çok kanlı mücadelelerden sonra Çal Dağı'nı kontrolleri altına alan Yunan kuvvetleri 5 Eylül 1921 günü Ahırlıkuyu'ya da girdi.⁷ Ancak Ahırlıkuyu'daki bu Yunan işgali uzun sürmedi. 7 Eylül günü taarruz eden Türk müfrezeleri Ahırlıkuyu'ya kadar uzandılar.⁸ Her ne kadar Yunan birlikleri bu Türk müfrezelerini durdurmayı başarak Çal Dağı'nı ellerinde tutabildilerse de, mütekip günlerdeki Türk taarruzları karşısında dayanamayarak 12 Eylül 1921'de Çal Dağı'ndan çekildiler.⁹

idarenin hüküm sürdüğü 1946-1990 yılları arasında Hacıoğlu pazarcık, II. Dünya Savaşı'nda Bulgaristan'a giren Sovyet ordularının kumandanı Mareşal Fyodor İvanoviç Tolbuhin'e izafeten Tolbuhin olarak adlandırılmıştır. Bulgaristan'da komünist rejimin ortadan kalkmasından sonra ise şehir yine Dobriç adını almıştır.

2 Köye yerleşen Kırım Tatarlarının çoğu toplu olarak buraya gelmiş olmakla birlikte, münferiden gelmiş olanlar da vardır. Meselâ, günümüzde Yüksel soyadını taşıyan ailenin büyüğü olan Hacı Abdullah ve ailesi Kırım'dan çıktıktan sonra Dobruca'da Harmankuyusu köyüne yerleşmiştir. 1880'lerin sonlarında, bu sefer Anadolu'ya göç ettiklerinde önce Balıkesir tarafına geldilerse de bilahare kendileri gibi Harmankuyusu köyünden gelmiş olan muhacirlerin bulunduğu Ahırlıkuyu köyüne yerleşmişlerdir. Hacı Abdullah'ın bir kardeşi de Polatlı'nın Karakuyu köyüne yerleşmiştir.

3 Osman Nuri, "Haymana'nın Ahırlıkuyu Köyü", *Ülkü*, Cilt: III, no.: 17 (Ankara, Temmuz 1934), s. 394.

4 Agm.

5 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 2351, Gömlek no.: 22.

6 Hasan Aydın ve Filiz Tutku Aydın, *Bir Kırım Tatar Göç Hikayesi. Abdurrahman Uz, Polatlı*, [2006], s. 32.

7 Ahmet Timural, Rauf Atakan, Alişan Berktaş ve Cevdet Timur, *Türk İstiklâl Harbi. İkinci Cilt. Batı Cephesi. 5nci Kısım. 2nci Kitap. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül-10 Ekim 1921)*, Ankara, 1973, s. 176.

8 Age, s. 191.

9 Age, ss. 250-251.

Muharebeler ve Yunan işgali köyde geniş ölçüde tahribat yapmış, çatışmalarda hayatını kaybedenlerin yanı sıra, mal kaybı da olmuştur.

Ahırlıkuyu köyünün tarihindeki önemli dönüm noktalarından biri, 1930 yılında burada Türkiye'nin ilk tarım kredi kooperatifinin kurulmasıdır. Günümüze kadar devam eden bu kooperatif, köyde tarımın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Kırım Tatar geleneklerine göre, 1950'lere kadar tarlalar atla sürülmekteyse de bu tarihlerden itibaren köyde traktör atın yerini almıştır. Köyde 60-70 hanenin bulunduğu 1950'lerden itibaren Ankara, Polatlı ve Eskişehir'e göç başlamış ve günümüze kadar süregelmiştir. Göçün sebeplerinin başında toprağın yetersiz olması gelmektedir. Ayrıca 1990'ların sonunda köydeki ilkokul kapanınca okul çağında çocuğu olanlar bunları okutmak için Polatlı'ya taşınmışlardır. Köyde en fakir olanlar dâhil herkesin Polatlı'da da bir evi bulunmaktadır. Esasen köyde tahsil seviyesi çok yüksektir.

Ahırlıkuyu'da yaşayan Kırım Tatarları, köyün kuruluşundan bu yana büyük ölçüde Kırım Tatarlarıyla evlenmişlerdir. Evlilik ilişkileri çoğunlukla çevredeki Kırım Tatar köyleriyle ve özellikle de Karayavşan, Karakuyu, Toydemir, Tırnaksız (Sakarya), Ballıkınar köyleriyle olmuş ve olmaktadır. Haymana'nın Çingirli ve Çayraz köylerindeki Nogay muhacirlerden de köye birer gelin gelmiştir. Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler istisna mahiyetinde olup daha ziyade köy dışında yaşayanlarda görülmektedir.

2005 yılı itibarıyla, Ahırlıkuyu köyünde yaşı 25-30'un üzerinde olan herkes birbirleriyle Kırım Tatarca konuşurken daha genç olanlar "anlamakta ancak konuşamamakta"ydı. Ahırlıkuyu köyünde Kırım Tatar geleneklerinin çoğu XX. yüzyılın son çeyreğine kadar yaşatılabilmişse de zamanla bunlardan birçoğu unutulmuş veya uygulamadan kalkmıştır. Meselâ, Ahırlıkuyu köyünde toylar yakın zamana kadar Kırım Tatar geleneklerine uygun olarak icra edilmekteydi. Buna göre, kızlar qoraz (horoz), qırcımanlar (evli erkekler) de چراق tellmekte, akşam qartağası, oñbey, solbey ve küregecibey'in olduğu içkili eğlence meclisleri kurulmaktaydı. Bu tür son toy 2003 yılında gerçekleştirilmiştir.

Eski geleneklerin büyük ölçüde yaşatıldığı 1930'lu yılların başlarında, Ahırlıkuyu köyünde tipik bir evlenme süreci şöyle tasvir edilmiştir:

Evlenecek kız ve erkeğin velisi ilk önce bir pazarlığa tutuşurlar. Âdeta bir eşya alım satımı gibi pazarlık olur. Yüz istenir, elli verilir; nihayet uyuşulur. Kararlaştırılan bu para kız babasına verilir ki, bu parayı kız babası yemek için alır. Buna "süt hakkı" denir. Bundan sonra şerbet içilir. Şerbet merasimi bir davettir. Yemek yenir, konuşulur. Nişan alınır, nişan verilir. Bu iş bittikten sonra aradan bir yıl geçer. Çünkü nişan merasimi güzde olur. Düğün de gelecek güze, harman sonuna bırakılır. Gelecek harmandan sonra düğün olur. Düğün olacağı zaman gelin olacak kıza mihir olarak herkes kendi hâline göre altın takar. Bundan başka gene gelin kızın babasına biraz para daha verilir ki, buna "soğum, kahve, şeker parası" derler.

Gelin olan kız babası tarafından hususi bir araba ile yollanır. İster aynı köyden, ister başka köyden olsun bu gelin arabasına birçok kadın ve gelin kızın annesi biner. Bundan başka birkaç araba dolu kadın gelinle beraber gelirler. Bu kadınların adedi en az yirmidir. Elli altmış, yetmiş ve daha çok olabilir. Gelinle gelen bu kadın kafilesine "qudagiy" derler. Qudagiy olmak kadınlar arasında büyük bir şeref ve bahtiyarlık sayılır. Damat olan genç erkeğe "kiyev" derler. Yerli köylerde bunun karşılığı "güvey"dır. Kız almak vermek suretiyle hasıl olan akrabalığa "quda" derler. Bunun karşılığı yerli köylerde "dünür"dür.¹⁰

Köyde düğüne veya herhangi bir davete komşu çağırarak için on, on iki yaşlarında bir çocuk ata bindirilir. Davetlilerin ismi bir kâğıda yazılarak çocuğa verilir. Bu davet düğün içinse çocuk davet edici evin kapısına varır ve "Apaqay, aqay toyğa" diye bağırır. Davetliler hep bu şekilde çağırılırlar. "Apaqay" kadın, "aqay" erkek, "toy" düğündür. Bu davet başka bir davetse at üstündeki çocuk "Misafir qatına botqğa çağıraturman" der ki "Misafir yanına çağırıyorum" demektir. Botqa davet mânâsına kullanılırsa da bulgur ve pirinç pilavına ve-

10 Osman Nuri, ss. 397-398. Bu alıntıyı yaparken metnin imlasında tarafımızdan çok az düzeltme yapılmıştır.

riken isimdir. Davetlerde on, on beş adam etrafına çevrilebilecek tahtadan büyük bir sofra kullanılır ki, bunun adına “qona” derler.¹¹

Aynı yıllarda (1933'te) Ahırlıkuyu'yu ziyaret eden tanınmış romancı Nahid Sırrı [Örik], köyü ve burada gördüğü gelin odasını şöyle tasvir etmiştir:

Yavaş yavaş inen bir yolda ilerleyerek Ahırlı Kuyu adlı köye vardık. Haymana'ya bağlı büyük ve çirkin isminin hatıra getirdiği tahminlere rağmen temiz bir köy. Kırk senelikmiş ve Romanya muhacirleri iskân edilmek üzere yapılmış. Köyün en zengini diye takdim edilmiş ve Kırmırlı olduğu söylenmiş Bay Aziz isimli bir zatın evinde mevcut olan gelin odasını görmeğe gittik. Gelin odası, nakış işlemeği öğrenir öğrenmez bu işe koyulan genç kızın gelin oluncaya kadar hazırladığı çevre ve bohçaların tekmiil duvarlarını süslediği yatak odasıdır. Gelin çocuk doğuruncaya kadar bu odaya hiç dokunulmazmış. Bütün duvarlar tavana kadar böyle çevreler, Rumen stilinde oymalı bohça ve mendillerle kaplıydı ve bütün tavan kıvrım kıvrım bükülerek uzatılmış rengârenk kumaşlarla kaplanmıştı. Temizliği ve tertibi en şık ve modern hanımefendilerin apartmanlarında nadir görülen bu gelin odasında köyün ileri gelenleriyle bir müddet sohbet ettik. Hâllerinden ve kazançlarından memnun olmakla beraber, köye verilmiş arazinin azlığından şikâyet ettiler.¹²

2000'li yılların ortaları itibarıyla, Ahırlıkuyu köyünde eski Kırım Tatar âdetlerinden muhafaza edilebilenlerin başında Qıdrellez (Hıdırellez) kutlamaları gelmekteydi. 6 Mayıs günü her hane imkânına göre güveçte koyun yahut tavuk etli pilav (qoŋgızı), qalaqay ve qolaş (kurabiye) hazırlar. Öğle namazını müteakip caminin önünde veya yeşillik bir alanda getirilen aşlar –kadın-erkek ayrı gruplar hâlinde– yenilir. Bu arada köyün en yaşlısı yahut köy imamı yılın bereketli geçmesi için dua eder. Birlikte yenen yemekten sonra komşular birbirlerini çay içmeye çağırırlar.

Aynı şekilde köyde Kurban Bayramları da hâlen Kırım Tatar geleneklerine göre kutlanmaktadır. Kurban Bayramı'nın birinci günü köyün yukarı mahallesi kurban etinden yemek hazırlar. İkinci namazını müteakip eğer mevsim yaz ise caminin avlusunda, kış ise evlerde bu yemeklerle yukarı mahallenin erkekleri, aşağı mahallenin erkeklerini ağırlar. Aynı gün yukarı mahallenin kadınları da aşağı mahallenin kadınlarını evlerine çağırırlar. Kurban Bayramı'nın ikinci günü ise bu sefer öğle namazından sonra aşağı mahallenin erkekleri, yukarı mahallenin erkeklerini davet ederler. Aynı uygulama kadınlar için de geçerlidir.

Ahırlıkuyu halkından birçok kişi Kırım derneklerinin faaliyetlerine aktif olarak katılmaktadır. Köy halkından ilk olarak 1990'larda Kırım'a ziyarete giden, Polatlı'da yaşayan mimar Besim Yüksel olmuştur.

Köydeki Kırım Tatar aileleri tespit edebildiğimiz kadarıyla Batur, Baysar, Bozkurt, Çaldağı, Çevik, Durukan, Erişken, Gencel, Karabay, Kural, Mızrak, Önem, Özel, Özen, Pehlivan, Sevim, Tetik, Uzunoglu, Yatağan, Yılmaz ve Yüksel soyadlarını taşımaktadırlar.

Ahiboz Köyü*

Ankara'nın Gölbaşı ilçesine bağlı Ahiboz köyü, il merkezine 40 km, ilçe merkezine 20 km ve Ankara-Konya karayoluna da 1 km mesafede bulunmaktadır. 2008 yılı adrese dayalı resmî nüfus sayımında köy hal-

11 Osman Nuri, “Haymana'nın Ahırlıkuyu Köyü”, *Ülkü*, Cilt: III, no.: 19 (Ankara, Eylül 1934), ss. 79-80. Bu alıntıyı yaparken metnin imlasında tarafımızdan çok az ölçüde düzeltme yapılmıştır.

12 Nahid Sırrı Örik, *Anadolu'da -Yol Notları-. Bir Edirne Seyahatnamesi. Kayseri, Kırşehir, Kastamonu*, İstanbul, 2000, ss. 209-210.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Ahiboz köyü muhtarı Şenol Ercan (1964 Ahiboz doğumlu) ile köy halkından Faik Cihangör (1925 Köstence'ye bağlı Çukurköy doğumlu), Şevki Çetin (1926 Ahiboz doğumlu), Nurettin Ünalın (1928 Ahiboz doğumlu), Rahim Sezer (1930 Ahiboz doğumlu), Sultan Ünalın (1930 Ahiboz doğumlu), Ahmet Ertem (1938 Ahiboz doğumlu), Nazmiye Ertem (1940 Ahiboz doğumlu), Eyüp Tetik (1938 Ahiboz doğumlu) ve Atlı Uncu'ya (1940 Ahiboz doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

l 320 kişi olarak belirlenmiş ise de filen kiş aylarında yaklaşık 90 hanede 400 civarında nşfus yaşamakta ve yazın da bu sayı 500 civarına çıkmaktaydı. Yaz ve kiş arasındaki nşfus farkı, özellikle kiş aylarını Ankara'da geçiren emeklilerin yazları kşye gelmesinden kaynaklanmaktadır. Kşy halkının 20-25 hane kadarını Nogaylar, 10-15 hane kadarını da Kırım Tatarları teşkil etmektedir. Bunların yanı sıra Ahiboz kşyşnde 20 hane kadar Rumeli (Bulgaristan ve Romanya) muhaciri Tşrkler ve 15 hane kadar da Kşrt yaşamaktaydı. Kşydeki Kşrtler 1970'lerden itibaren yakındaki Karagedik kşyşnden gelerek Ahiboz kşyşne yerleşmişlerdir. Kşyşn geri kalan nşfusunu ise 1970'lerden itibaren Tşrkiye'nin muhtelif yerlerinden gelerek kşydeki imalathane ve fabrikalarda çalışmak țzere Ahiboz'a yerleşenler oluşturmaktadır. Toprakları pek verimli olmayan kşyşn temel geçim kaynağı kuru tarım olup özellikle arpa ve buğday ekilmektedir. Kşyde mobilya, elektronik, çivi ve motor parçaları atşlye ve imalathaneleri bulunmaktadır. Bunların hiçbiri kşylşlere ait olmamakla birlikte, buralarda çalışan kşylşler vardır.

Ahiboz mevkisinin iskân geçmişi yşzyıllar öncesine dayanmaktadır. Galatlara ait olan antik Rosolodiaco yahut Orsologiacio yerleşim yeri bu çevrede bulunmaktaydı.¹³ Galatların kullandığı yollardan biri buradan geçtiği gibi, antik Roma yolu (*Via Taura*) da aynı gşzerghı kullanmıştır. Rosolodiaco yahut Orsologiacio da bu yol ızzerindeki bir menzil noktasıydı.¹⁴ Kşyde bulunan Roma dşnemi bir mil taşı da bunu teyit etmektedir.¹⁵ Gşnşmşzdeki kşyşn geçmişi ise en azından Osmanlı dşnemine uzanmaktadır. Nitekim Ankara'nın 1 numaralı şeriyye sicilinde 1583 tarihli bir kayıtta "Yakacık kşyşndeki Ahiboz eşmesi"nden sşz edilmektedir.¹⁶ Bunun muhtemelen şimdiki kşy mevkisi olduğu dşşşnşlşrse, burada en az XVI. yşzyıldan itibaren yerleşim olduğu anlaşılır. O zaman burada bulunan kşyşn adının Yakacık olduğu ve zaman içinde oradaki –herhâlde bir ahi tarafından yaptırılmış olan– bir çeşmenin adının da şimdiki kşyşn adı hâline dřnřřtřęř sşylenebilir. Esasen, kşyşn içinde ve merada toprak kazıldığı zaman sık sık ev temelleri, kşpler ve benzeri kalıntılarla karşılaşılması, şimdiki kşy ve çevresindeki yaygın yerleşimlere delalet etmektedir. Gerek Yakacık gerekse Ahiboz isimleri, geçmişte burada kısmen Mşslşman ahalinin de yaşadığını gşstermektedir. Bununla birlikte, en azından XIX. yşzyılın ortalarında kşyşn ahalisini Hristiyanların (Ermeniler ve belki onlarla birlikte Rumların) teşkil ettiği biliniyor. Ermenilerden hiç değilse bazıları 1915 facialı olaylarına kadar kşyde yaşamayı sşrdşrmşşlerdir.

Ahiboz kşyşnşn gşnşmşzdeki terkininin ortaya çıkması ise buraya Nogay muhacirlerin iskânıyla olmuştur. Anlatılanlara gşre, kşye ilk olarak Kırım Savaşı (1853-1856) sonrası bir Kırım Tatarı yerleşmiştir. 1859'da Kırım'ın kuzeyindeki Kıpçak bozkırlarından Osmanlı Devleti'ne gş eden Nogaylardan birçok kafile 1860'ların başlarında iskân için Orta Anadolu'ya gşnderilmişlerdi ki bunlardan bir grup da bu tarihlerde Ahiboz kşyşne yerleşmiştir. Kşyde, az sayıda Ermeni haricinde yerli unsurun varlığından sşz edilmeyişi yahut gşnşmşze kadar gelen bşyle bir sşlalenin mevcudiyetinin bilinmeyişi, Nogaylar geldiğinde kşyşn az nşfuslu olduğuna, hiç değilse başka Mşslşman unsur olmadığına delalet etmektedir. Muhtemelen ilk yerleşen Nogayların ardından mşnferit olarak başka Nogaylar da kşye yerleşmiştir. Nitekim ilk Nogay muhacirlerin gelişinden yaklaşık on yıl sonra, 1870'lerin başlarında, o zaman Ankara'nın Haymanateyn kazasına bağlı bulunan Ahiboz kşyşndeki Nogay muhacirlerin 150 hane teşkil ettikleri kşy camisinin 1872 tarihli vakfiyesinden anlaşılmaktadır. Sşz konusu vakıf, kşy halkından Abdullah oğlu Hacı Mehmed Efendi tarafından camiye minber konulması için kurulmuştur.¹⁷

13 J. G. C. Anderson, "Exploration in Galatia cis Halym", *The Journal of Hellenic Studies*, Cilt: XIX (Londra, 1899), s. 103; Klaus Belke, *Tabula Imperii Byzantini 4. Galatien und Lykaonien*, Viyana, 1984, s. 219.

14 William M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafiyası*, ev. Mihri Pektaş, İşstanbul, 1960, s. 280.

15 Abdşlkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Gşlbaşı*, Ankara, 2007, s. 306.

16 Halit Ongan, *Ankara'nın 1 Numaralı şer'iye Sicili*, Ankara, 1958, s. 35.

17 Erdoğan, s. 306.

Ahiboz köyüne yerleşen Nogayların çoğunluğu Cemboyluk kolundandır. Bununla birlikte, köye muhtelif zamanlarda ve farklı yerlerden münferit olarak gelen Nogaylar arasında başka kol ve kabilelere, bilhassa Cetisan (Yedisian) koluna mensup olanların da bulunduğu bilinmektedir.

1850'lerin sonlarında ve 1860'ların başlarında Osmanlı Devleti'ne göç eden Nogayların önemli bir kısmı da o zamanlar Osmanlılara ait olan Rumeli topraklarına ve bilhassa Dobruca'ya iskân olunmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Dobruca'nın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkıp Romanya'ya ve kısmen Bulgaristan'a bırakılması üzerine bir süre önce buraya yerleştirilmiş Nogay ve Kırım Tatarları da ikinci bir göçle Anadolu'ya yöneldiler. Nitekim bu şekilde 1878 sonrasında, daha ziyade 1880'lerde Dobruca'dan gelerek Ahiboz'a yerleşen pek çok Nogay ailesi olmuştur. Ahiboz'a ait nüfus kayıtlarına göre, köye kayıtlı Nogayların çoğunun (en az 30 sülale) atalarının Dobruca'dan bu göç ile geldiği görülmektedir.¹⁸

Esasen Kırım Savaşı'nı takip eden yıllarda başlayan Ahiboz'a Nogay ve Kırım Tatarlarının yerleşmeleri süreci neredeyse yüz yıl boyunca gerek Türkiye dışından gerekse Türkiye içinden gruplar veya fertler temelinde devam etmiştir. Bu meyanda, çevredeki birçok Nogay ve Kırım Tatar köyünden Nogaylar ve Kırım Tatarları, başta evlilik olmak üzere çeşitli şahsî sebeplerle ve muhtelif zamanlarda Ahiboz köyüne yerleşmişlerdir. Meselâ, Umut soyadlı sülale Bâlâ'ya bağlı Ahmetçayırı, Kızılay soyadlı sülale Haymana'ya bağlı Çayraz, Özbay soyadlı sülale Polatlı'ya bağlı Karakuyu, Öz soyadlı sülale Kulu'ya bağlı Seydahmetli ve Ünalın soyadlı sülale de yine Kulu'ya bağlı Boğazören (Köstengil) köylerinden gelip Ahiboz'a yerleşmiştir. Aynı şekilde, günümüzde Karabay soyadını taşıyan sülalenin ataları XIX. yüzyılın sonları yahut XX. yüzyılın başlarında Kırım'ın Kefe şehrinden çıkarak Eskişehir havalisine yerleşmiş, 20-30 yıl kadar burada kaldıktan sonra Ahiboz'a taşınmıştır.

Bunların yanı sıra, 1860'larda kurulup da başta sıtma olmak üzere salgın hastalıklar sebebiyle perişan olan ve dağılan Nogay muhacir köylerinden bazılarının sağ kalabilen sakinlerinden Ahiboz'a yerleşenler olduğu anlaşılmaktadır. Meselâ, Hurikuyusu yahut Nogay telaffuzuyla Urkuyu köyünden Ahiboz'a yerleşenler olduğu biliniyor. Geçmişte Bâlâ'ya bağlı Sırapınar köyünün 3-4 km doğusunda mevcut olan Hurikuyusu köyü 1860'larda buraya iskân edilen Nogaylarla meskûndü. Pek çok diğer soydaşları gibi buradaki Nogaylar da sıtma ile mahvolmuşlar ve sağ kalanları da XIX. yüzyılın sonlarında yahut XX. yüzyılın başlarında köyü tamamen terk etmişlerdir. Günümüzde Hurikuyusu köyü mevcut olmayıp bulunduğu mevki Sırapınar köylülerince "Tatar" olarak adlandırılmakta ve bu isim –belli belirsiz fark edilen bazı ev temelleri ve birkaç Nogay mezar taşı sayılmazsa– eski sakinlerinin hatırasını yansıtan yegâne işarettir. Hurikuyusu köyü halkını teşkil eden Nogayların, yine sonradan Nogay sakinleri tarafından terk edilen ve günümüzde Bâlâ ilçesi sınırları içinde bulunan Karaburun köyünün Nogaylarıyla aynı gruptan bulunduğu ve sonradan dağılan her iki Nogay muhacir köyünün de geçmişte birlikte kurulduğu anlatılmaktadır. Karaburun halkının sonradan Cemboyluk koluna mensup Nogaylarla meskûn Akin köyüne göçmesine bakarak gerek Hurikuyusu gerekse Karaburun'da yaşamış olan Nogayların da daha ziyade Cemboyluk oldukları söylenebilir. Hurikuyusu'ndakilerin de göçmek için Cemboylukların yaşadığı Ahiboz'u tercih etmeleri bunu doğrulamaktadır.

Ahiboz köyüne 1936 yılında Romanya'dan gelme 40 hane muhacir iskân olunmuştur. Dobruca'dan ve (sonradan Bulgaristan'a geçen) Deliorman tarafından gelen bu muhacirlerin çoğunluğunu Osmanlı Türkleri teşkil etmekle birlikte, aralarında 1860'larda Kırım'dan çıkarak Dobruca'ya yerleştirilmiş Kırım Tatarları da bulunmaktaydı. Bu şekilde köye iskân olunan göçmenlerin çoğu sonradan Eskişehir'e, Bursa'ya ve başka yerlere taşınmıştır. 1936 göçüyle Ahiboz'a yerleşen Kırım Tatar aileleri arasında Baygeldi, Börü,

18 Kayıtlarda daha ziyade 1878 sonrası gelen muhacirlerin gözükmemesi ve 1860'larda yerleşenlerin görünmemesi söz konusu kayıtlardaki düzensizliğe işaret edebileceği gibi, 1860'larda gelen Nogayların çoğunun bir sebepten (muhtemelen sıtmadan) dolayı sonraki muhacirlerin gelişi öncesinde köyü terk ettikleri (belki de hayatlarını kaybettikleri) mânâsına da gelebilir.

Cavkaçtı, Gökbörü, Gökkurt, Güler, Özbay ve Tonguç soyadlarını alanların bulunduğunu tespit ettik. Bu ailelerden en az dördü Negören köyünden, biri Türkgözü köyünden ve biri de Tulça bölgesinden gelmekteydi. Ahıboz'a 1951'de ise beş hane kadar Bulgaristan muhaciri Türk iskân olunmuştur. Bu son muhacir grubu içinde Kırım Tatarları bulunmamaktadır.

Ahıboz köyünde Kırım Tatar ve Nogayların iç içe yaşamaları ve ayrıca çevrede başka birçok Kırım Tatar ve Nogay muhacir köyü bulunması dolayısıyla bu iki yakın akraba Kıpçak Türk halkının gelenekleri de karışarak yaşatılmıştır. Zaten ortak yahut benzer olan âdetlerin yanı sıra, bu halkların birinde olan kültürel unsurlar zaman içinde diğerinin mensupları tarafından da benimsenmiştir. Öte yandan, gerek Kırım Tatar gerekse Nogay olan çevre köylerdeki halktan münferit olarak Ahıboz'a yerleşenler de bir ölçüde geldikleri köyün ve bağlı oldukları cemaatin kültürel unsurlarını buraya taşımışlardır. Köydeki Nogay ve Kırım Tatar cemaatleri genellikle kaynaşmalarına rağmen farklılıklarını da korumuşlar ve birbirlerine takılmaktan da geri durmamışlardır. Meselâ, Nogaylar, Kırım Tatarlarını "Qırılı bolsa Qırımdan artmaz"¹⁹ gibi sözlerle yahut "Qırım Qırım qırılğay / Bir tesikke tıılğay / Qasıq bersen qanqayır / Şömüş bersen şonqayır"²⁰ şeklindeki çınlarla kızdırırlarken, kendi aralarındaki farklı kol ve kabileler de yekdiğerine söz çarptırılmış. Bunlara örnek olarak "Cemboyluq ceti atası bir qoyluk; Cetsan ceti atası bir ıstan"²¹ gibi ibareler günümüze kadar gelmiştir. Bu arada, Kırımlılar da benzer ifadelerle Nogaylara takılırlarmış. Başka köylerde de görülen bu gibi takılmalara rağmen, Ahıboz'da Kırım Tatarı ve Nogaylar arasında daima iyi ilişkiler bulunagelmiş ve aileler büyük ölçüde karışmıştır.

Ahıboz köyündeki Nogaylar ve Kırım Tatarları evlenilecek kişi ile aralarında en az yedi göbek akrabalık bulunmamasına evvelce dikkat ederlermiş. Son dönemlerde buna daha az itina gösterilmektedir. Ahıboz köyünde evlilikler de esas olarak cemaatler içinde olmuş, Nogaylar Nogaylarla ve Kırım Tatarları da Kırım Tatarlarıyla evlenirmiş. Hatta Nogayların içindeki Cemboyluk ve Cetişan gibi kol farklılıkları dahi gerek evliliklerde gerekse diğer ilişkilerde önemli rol oynamış. Köy nüfusunun 1960'lardan itibaren şehirlere göçlerle azalmaya başlamasıyla birlikte, köyde karışık evlilikler de görülmeye başlanmış ve zaman içinde çok yaygınlaşmıştır.

Kırım Tatar toylarının tipik özelliklerinden olan qartağalı, oñbeyli, solbeyli meclis kurulması, çıraq ve horoz tellenmesi gibi âdetler, Ahıboz köyündeki Nogaylar tarafından da benimsenmiştir. Köydeki gerek Kırım Tatarları gerekse Nogaylar arasında bu âdetler 1970'li yıllara kadar uygulanmıştır.²² O dönemlerde perşembe gününden başlayan toylar, dört gün sürermiş. İlk gün bayrak asılır, yaşlılar bayrak duası ederler ve kurban kesilirmiş. Cuma günü "oquntu" ile halk toya davet edilir, "tanış çayı" verilirmiş. Cumartesi günü erkekler için meclis kurulurken kızlar da kına gecesine katılırlardı.²³ Nogay toylarında âdet olduğu üzere qobuz çalınması ve qanekey oynanmasının ise Ahıboz köyünde hayli erken bir dönemde ortadan kalktığı köydeki yaşlıların dahi bunu hatırlamamasından anlaşılmaktadır.

Kırım Tatar güreşi Ahıboz'da yaygın olarak yapılmaktaydı. Özellikle, toyları güreşsiz düşünmek mümkün değilmiş. Yaşlıların anlattığına göre köyde, kuşaktan tutularak yapılan bu güreşi Nogaylar, Kırım Tatarlarından daha çok benimsemekte ve yapmaktaymış. Kırım Tatar güreşi Ahıboz'da 1950'lere kadar yaşatılmıştır. Aynı dönemlere kadar atla yapılan ananevî sporlar da sürdürülmüştür. 1950'ler öncesinde at yarışları sıkça yapıldı. Ayrıca Nogaylar çıplak ata binerek belli bir uzaklıktan gelip at çarpıştırırlar ve bunun yanında atla "yastık kapma" da oynarlardı.

19 "Kırılı olsa Kırım'dan artmaz."

20 "Kırım Kırım kırılın / Bir deliğe tıılın / Kaşık versen dik durur / Kepçe versen eğilir."

21 "Cemboyluk yedi atası bir koyunluk; Yedisan yedi atası bir don."

22 Mehmet Sonat, "Ahıboz Köyü İzlenimleri", *Halkbilimi*, no.: 29 (Ankara, Temmuz 1977), s. 24.

23 Ahıboz köyündeki tipik bir Nogay yahut Kırım Tatar toyunun ayrıntıları için bakınız Sonat, ss. 26-28.

Hıdırellez'e has âdetlere de geçmişte Nogaylar ve Kırım Tatarları titizlikle icabet etmekteydi. "Şeşeqay" denilen bir âdete göre Hıdırellez'de gençler kırlara çıkarak kızlı-erkekli salıncak kurarlarmış, boyanmış yumurtalar tokuşturulmuş. Bu yumurtalar evvelce soğanla, sonraları ise yeni çıkan renkli boyalarla boyanmış. Ahıboz köyündeki Nogaylar cenazeye büyük önem vermektedirler. Günümüzde de köyden herkes cenazede bulunmak zorundadır. Cenazede taziye gelenlere mayalı hamurdan yapıp derin yağda kızartılan bavorsaq ile un helvası ikram edilir.²⁴

Ahıboz'da Kırım Tatar ve Nogay yemekleri her iki cemaat tarafından da ortak olarak yapılagelmektedir. Ancak zaman geçtikçe bu yemeklerin yeni nesillere aktarımı azalmaktadır. Yine de çibörek, tabaqbörek (otbörek), cayma, cebit, aldama (inkal), botqa, salma, ülkenbörek, cantıq, irimçikbörek, sarburma, alişke şorbası, omaş şorbası, laqşa, qalaqay, çöyün ötmek, kobete ve mamaliga hâlâ pişirilmekte yahut hiç değilse bilinmektedir. Çevreye has bir yiyecek olarak, köy halkı "gadımalak" dedikleri ispanağa benzer bir bitkiyi de kurutup pişirmektedirler. Özellikle Nogaylarda ve eski Kırım Tatarlarında önemli bir yeri olan at eti ise artık Ahıboz'da yenmemektedir. Hatırladığına göre, en son 1932'de köyün Nogaylarından Osman Sezer adlı kişi tay kestiyse de çevredeki Kürt ve Kırım Tatar köylerindeki bu haram sayarak tepki göstermişlerdir. Bunun üzerine, köydeki Nogaylar o günden sonra at kesmekten çekinegelmışlerdir. Sütlu-tuzlu Nogay çayı ise köyde Nogay olmayanlar tarafından dahi içilmektedir. Ahıboz'daki Nogaylar içtikleri "ayaq" adı verilen çanakdan dolayı "ayaq çayı" da dedikleri bu çayı içine ceviz, tereyağ, karanfil ve tarçın koyarak da içmektedirler.

Ahıboz köyündeki Nogaylar arasında geçmişte birçok karakteristik Nogay şahıs isimleri kullanılmıştır. Günümüzde çoğunlukla unutulmuş olan fakat bütünüyle Nogay (yahut Kıpçak Türk) özelliklerini yansıtan bu gibi şahıs isimleri meyanında erkek adlarından Meñlihacı, Kimyaz (muhtemelen Rusça Knyaz'dan gelme), Qartağay, Qozbek, Qutlubay, Qutluğay ve Tölemiş, kadın adlarından da Bekğani, Belgüzar, Meñaltın, Meñlialtın, Meñlibek, Meñlihan, Meñliqız, Ertiğan, Qaraşas ve Totayhan'ı tespit edebildik.

Ahıboz köyüne kayıtlı Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Akın, Arıkan, Ayber, Batır, Battal, Benlibay, Coşkun, Cömert (Cumart), Çetin, Çetinkaya, Demir, Demircan, Dönmez, Ertem, Esen, Ezer, Güngör, Hatip, Kandemir, Karadayı, Karakaya, Kart, Kaya, Kılınç, Kıytmaz, Kızılay, Kurt, Kutlu, Öz, Özbay, Tetik, Uncu, Ünalın, Yetik, Yıldırım, Yolcu ve Yurtsever. Bu ailelerden Arıkan, Ayber, Cömert (Cumart), Çetin, Demircan, Ertem, Esen, Güngör, Kandemir, Kızılay, Tetik, Uncu ve Ünalın soyadlı olanlar 2006 itibarıyla köyde yaşamayı sürdürmekteydi. Köye kayıtlı Kırım Tatar ailelerinin soyadları ise şunlardır: Baygeldi, Börü, Cavkaçtı, Gökbörü, Gökkurt, Güler, Karabay, Özbay, Timurci, Tonguç ve Umud.

Ahmetçayırı Köyü*

Ahmetçayırı köyü Ankara'nın Bâlâ ilçesine bağlıdır ve Ankara'ya 60 km, Bâlâ'ya ise 30 km mesafede bulunmaktadır. 2006 itibarıyla köyün nüfusu kırsal yaklaşık 210 kişiye (32 hane) yazın nüfus şehirlerde olanların gelmesiyle 300'ü bulmaktaydı. Bu tarihte, 1950'lerde gelen üç hane Bulgaristan muhaciri Türk,

24 Adeviye Akdoğan, "Ankara İli Gölbaşı İlçesi Ahıboz Köyü Alan Derleme Çözümlemeleri" (1990), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi, Ankara, Arşiv Yer no.: 1991.0172, s. 22. Bu derlemede, Ahıboz'daki Kırım Tatarları ve Nogaylar arasında geçerli olan bazı halk gelenek ve inanışlarına yer verilmiştir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Ahmetçayırı köyü muhtarı Necdet Polat (1960 Ahmetçayırı doğumlu), köy sakinlerinden Reşit Demirel (1932 Ahmetçayırı doğumlu), Davut Atak (1933 Ahmetçayırı doğumlu), Nuri Yıldız (1942 Ahmetçayırı doğumlu), Yakup Atak (1944 Ahmetçayırı doğumlu), Tevfik Temizkök (1964 Ahmetçayırı doğumlu), Tevfik Temizer (1965 Ahmetçayırı doğumlu), Kulu'ya bağlı Seydahmetli köy sakinlerinden Üçler Demir (1931 Seydahmetli doğumlu) ve Kemal Polat (1956 Seydahmetli doğumlu) ile Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü Şefi Ayten Uçak ile müdürlük görevlilerinden Mevlüt Er'e teşekkürlerimizi sunarız.

1940'larda Trabzon'dan gelen bir hane ve 1920'lerde Erzurum'dan çalışmak üzere gelip burada kalanların soyundan iki hane haricinde köy nüfusunun tamamı Kırım Tatarlarından oluşmaktaydı. Bunlar arasında 1950'lerde Haymana'nın Çingirli köyünden buraya yerleşen iki hane Nogay da vardır.

Ahmetçayırı köyünün asıl geçim kaynağı buğday ve arpa tarımıdır. Bunun yanında, bir miktar da koyun ve sığır yetiştirilmektedir. Gençler büyük ölçüde çalışmak için başta Ankara olmak üzere çeşitli şehirlere gitmektedir. Köy ilkokulu yeterli sayıda öğrenci olmadığından 1980'lerin sonlarında kapanmıştır.

Ahmetçayırı köyünün ilk kurulduğu mevkinin yakınlarında bulunan bir yığma tepe (höyük) burada mevcut eski bir yerleşimin izlerini barındırmaktadır. Bu höyüğün üzerinde eskiden bir kilisenin bulunduğu söylenmektedir. Yakınlardaki bir çeşmede kullanılan süslü mermer yapı parçalarının böyle bir kiliseden gelmiş olması çok muhtemeldir. XX. yüzyıl başlarında, köyde veya yakınlarında yaşayan Hristiyan (muhtemelen Ermeni) fertlerin varlığından da söz edilmektedir. Bununla birlikte, eski Hristiyan yerleşiminin kesintisiz olarak günümüze kadar devam etmediği açıktır. Nitekim XIX. yüzyıl ortalarında, burada herhangi bir toplu yerleşimin bulunmadığı ve gerek çayırılık arazinin gerekse kadim yerleşimin bulunduğu höyük tarafının boş olduğu bilinmektedir.

Günümüzdeki Ahmetçayırı köyünün kuruluşu ise 1861 yılında bir grup Nogay muhacirin o zamanlar "Hamid Çayırı" olarak anılan çayırılık mevkiye gelişine dayanmaktadır. Esasen başka bir yere nakilleri öngörülen söz konusu Nogaylar Ankara Mutasarrıflığı'nın bu yöndeki teşebbüslerine direnmekteydiler. Bölgedeki muhacirlerin iskânıyla görevli olan Vehbi Paşa'nın müracaatı üzerine İstanbul'daki Muhacirîn Komisyonu Reisi Hâfiz Paşa, Ocak 1862'de Ankara Mutasarrıflığı'na yazdığı bir yazı ile Nogayların Hamid Çayırı'na iskânları talimatını vermiştir. Belki de o dönemde şehzade olan Abdülhamid'i çağırıştırması maksadıyla bu şekilde kurulan köye Hamidçayırı yerine resmen Ahmetçayırı adı verilmiştir.²⁵

Bununla birlikte, Nogaylar Ahmetçayırı köyünde kalıcı olamamışlardır. Nogayların yerleştiği ve şimdiki köy mevkisinin biraz aşağısında bulunan çayırılık yerin sulak oluşu sivrisinekleri celbettiğinden sıtma hastalığı görülmüştür. Bu nedenle Nogayların burayı peyderpey terk ettikleri anlaşılmaktadır. Buradan ayrılan Nogayların hiç değilse bazılarının Kulu'ya bağlı olup Nogay muhacirlerle meskûn bulunan Seydahmetli köyüne göçtükleri biliniyor. Diğerlerinin de çevredeki başka Nogay köylerine –meselâ Gölbaşı'nın Ahiboz köyüne– taşınmış olmaları muhtemeldir. Nogayların Ahmetçayırı'nı kurmalarının üzerinden yaklaşık otuz yıllık bir süre geçtikten sonra, buraya Kırım Tatar göçmenleri iskân edildiğinde, burada yalnızca birkaç Nogay'ın kaldığı anlatılmaktadır. Günümüzde eski köy mevkisindeki 1980'lerde bozulmuş olan Nogay çeşmesinin kaynak çukuru, çevredeki bazı yapı kalıntısı taşlarla bunların yakınındaki mezarlık ve 500-600 metre güneybatı istikametindeki höyük üzerinde yer alan yukarı mezarlık, Ahmetçayırı'ndaki Nogaylardan günümüze kalabilen yegâne izlerdir. Ahmetçayırı'nda yaşamış olan Nogayların da tamamının veya çoğunluğunun Cetisan olduklarını tespit ettik.

1892 yılından başlayarak müteakip birkaç yıl içinde, Rumeli'nin Bulgaristan'a bırakılan bölgelerinden Kırım Tatar muhacirler gelerek Nogayların artık büyük ölçüde terk ettikleri köye yerleştiler. Kırmılı muhacirler, kayıtlardan tespit edebildiğimiz kadarıyla Tuna boyundaki Zıştovi (meselâ Vardım köyü) ve Batı Bulgaristan'daki Pravadi (meselâ Kutlubey köyü) gibi bölgelerden gelmekteydi.²⁶ Köye iskân olunan Kırmılılar tam olarak Nogayların yaşadığı çayırılığa değil, bunun biraz daha yukarısına yerleştiler.²⁷ Bu göçlerle

25 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 102.

26 Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü, Atık Defteri, Cilt: 9, ss. 112, 123 ve 126.

27 Osman Bavbek, "Kırım'dan Anadolu'ya Göçler Hakkında Yazılı ve Sözlü Belgeler", *Kırım*, no.: 2 (Ankara, Ocak-Şubat-Mart 1993), s. 8. Rumeli'nden gelen bu Kırım Tatarları büyük ihtimalle 1860 göçünde Kırım'dan çıkıp Osmanlı Devleti tarafından oraya iskân edilenlerden olmalıdır.

1900'lerin başlarında Ahmetçayırı'nın nüfusu 34 hanede yaşayan 169 kişiye ulaştı.²⁸ Hatırlandığı kadarıyla, Kırım Tatar muhacirlerin gelişi döneminde köyde yalnızca birkaç Nogay aile kalmıştır. Ahmetçayırı'na Kırım Tatarlarının ilk gelişlerinden sonraki yıllar boyunca hem (1930'lara kadar) Romanya Dobruca'sından hem de çevredeki Holoz (şimdiki Günelan) ve Sulubük gibi Kırım Tatar muhacir köylerinden yahut başka köylerden Kırım Tatarlarının münferit olarak gelip yerleşmeleri devam etti.

Bu arada, sıtma belası Ahmetçayırı'na yerleşen Kırım Tatar muhacirleri de rahat bırakmamıştır. Neticede, muhtemelen 1910'lu yılların ikinci yarısında köylüler evlerini daha yukarılara, yani şimdiki köy mevkiine taşımak zorunda kalmışlardır. Ahmetçayırı'ndaki Kırım Tatarları, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu savaşıardan da paylarını almışlardır. Köy gençlerinden I. Dünya Savaşı'nda ve İstiklâl Savaşı'nda şehit, gazi ve esir olan birçok kişinin bulunduğu söylenmektedir.

1950'li yıllara kadar Ankara-Şereflikoçhisar-Konya yolu köyün hemen yanından geçmekteydi. Köy yakınlarında yolcuların geçici olarak kaldıkları iki han, köye belirli bir canlılık kazandırmıştır.

Homojen yapıda bir köy olması itibarıyla Ahmetçayırı'nda göçlerle Kırım'dan getirilen kültür ve sosyal hayat uzun süre yaşatılabilmektedir. Bu şekilde geleneksel kültürün yanı sıra, döneme göre modern Kırım Tatar millî kültürünün örnekleri de köye bir ölçüde taşınabilmektedir. Meselâ, 1940'ların sonlarında köye Dobruca'dan gelen Kırım Tatar öğretmen İsmail Umut, Dobruca'da *Emel Mecmuası* etrafında oluşan Kırım Tatar millî faaliyetlerinin esintilerini köye taşımıştır. Onun gençlere öğrettiği millî ruhtaki edebiyat örnekleri yıllarca köyde hatırlanacaktır.²⁹

Ahmetçayırı köyünde 1980'lere kadar toylar ananevî usullere göre yapılmıştır. At üstünde bir gencin köy halkını çağırdığı toylarda horaz (horoz) ve çıraq tellenir, kız evinde çınlaşmalarla kına gecesi yapılır, erkekler de meclis kurarak konuşma gecelerini yaparlardı. Hem kız evi hem de erkek evi misafirlere ayrı ayrı yemek verirdi. Toylarda Kırım Tatar güreşleri yapıldığı gibi, evlenenlerin yakınlarına da "toquz" takılırdı. 2000'li yıllarda köyde yapılan toylar çok azaldığı gibi, yapılan düğünlerde de eski âdetlerin çoğu artık uygulanmamaktadır. Bununla birlikte, hiç değilse konuşma gecesi hâlâ yapılıyordu. Köyde orta yaşlılar eski çınlaşmaları ve çınları hâlâ hatırlasalar da, toyların ve cıyınların çok seyrek hâle geldiği köyde çınlaşma geleneği de sürdürülmüyordu. Son örnekleri 1950'lerde görülen Kırım Tatar güreşlerini yapabilecek kimse de kalmamıştır.

Ahmetçayırı'nda doğuma ilişkin bazı eski âdetlerin yaşatıldığını da müşahade ettik. Buna göre, birinin çocuğu olduğunda ilk iki gün köy halkı ona bir tepsi içinde kahve, şeker, sigara, kibrit gibi hediyeler verir. Üçüncü gün ise pişirilen bir tepsi sarburma götürüldüğü gibi, giysiler hediye edilir, bebeğin yatağına para asılır.

Ahmetçayırı köyündeki Kırım Tatarları, muhaceretlerini müteakip yüz yıla yakın bir süre evliliklerini köy içinden veya Taşpınar, Holoz (Günelan) ve Lezgi (Saribeyler) gibi çevredeki Kırım Tatar muhacir köyleriyle yapmışlardır. Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler evvelce çok seyrekken 1980'lerden sonra yaygınlaşmış ve norm hâline gelmiştir. Ayrıca çok eski bir Kırım geleneği olarak evlenecekler arasında yedi göbek akrabalık olmamasına dikkat edilmekteyken son zamanlarda bu da pek dikkate alınmamaya başlamıştır.

Ahmetçayırı köyünde 2006 itibarıyla orta yaş ve üstü köy sakinleri aralarında Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmekteydiler. Ancak kısmen son dönemde gelinlerin çoğunun Kırım asıllı olmamasına, kısmen de diğer genel şartlara bağlı olarak, günlük hayatta Kırım Tatarca giderek daha az konuşulmaktadır.

Ahmetçayırı köyünde Kırım Tatar mutfak kültürü büyük ölçüde korunabilmektedir. Çibörek, köbete, ta-baqbörek, qaşıqbörek, tava loqum, pite, qatıqlama, cantıq, laqşa, sarburma ve qıyğaşa köyde hâlâ pişirildiğini tespit ettiğimiz yemeklerdendir.

28 Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü, Atık Deferi, Cilt: 9, başlangıç sayfası.

29 Ekrem Elmacı, "Ahmetçayırı Köyü", *Emel*, no.: 214 (Ankara, Mayıs-Haziran 1996), s. 31.

Köydeki Kırım Tatar ailelerinin soyadları şunlardır: Atak, Demirel, Murat, Okçu, Pekdemir, Polat, Şahin, Şenyürek, Temizer, Temizkök ve Yıldız.

Akin Köyü*

Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı Akin köyü, il merkezine 130 km ilçe merkezine de 41 km mesafede bulunmaktadır. 2007 yılı itibarıyla köy nüfusu kış aylarında yaklaşık 350 kişi (75 hane) iken yazın 500-600 kişiyi (100-150 hane) bulmaktadır. Köyde boş duranlar da dâhil olmak üzere toplam 220 hane (bina) mevcuttur. İki mevsim arasındaki bu fark, kışları şehirlerde geçiren pek çok köylünün yazın tarlalarını işlemek ve Almanya ve Hollanda'da yaşayan Akinlilerin de tatillerini geçirmek için köye dönmelerinden kaynaklanmaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren başlayan göç sürecinde Akin köyünden pek çok kişi çalışmak üzere Almanya ve Hollanda'ya yerleşmiştir. Bu kişilerden birinci nesilden olanların birçoğu emekliliğini müteakip köye dönse de, ikinci nesil Avrupa'da kalmayı tercih etmektedir. Köy halkından olup da Avrupa'ya yerleşmiş olan yaklaşık 25 hane bulunmaktadır.

Akin köyünün geçimi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köyde (silajlık ve hayvan yemi olarak) arpa, buğday ve mısır ekilmektedir. Birkaç aile pancar da yetiştirmektedir. Akin köyünde hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Akin köyü halkının hemen tamamını Nogaylar teşkil etmektedir. Yalnızca 1950'lerde Kaman'dan gelen Benzer soyadlı ve 1949'da Kulu'nun Mandıra (değiştirilen adı, Ağılbaşı) köyünden göçen Tosun soyadlı aileler Kırım Tatarı'dır. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Şereflikoçhisar'ın Sadıklı köyünden Akin'e taşınanların soyundan gelen ve Nogay asıllı olmayan birkaç aile dahi en az üç nesildir köyde yaşadıklarından kültürel olarak tamamen Nogaylaşmışlardır. Köye 1950'lerde iskân olunan Doğu Türkistan kökenli 7-8 hane kadar Kazak muhacir ise köyde kalıcı olmamış ve tedricen buradan ayrılmışlardır.

Akin köyü adını köyün güneyindeki beyaz topraklı mevkide antik çağlarda içinde insanların yaşadığı inlerin bulunmasından almaktadır. Söz konusu inler yakın sayılabilecek bir süre önce çökerek toprak altında kalmıştır. Bununla birlikte, 2005 yılında Köy Hizmetleri tarafından köy yakınlarındaki taş ocağından köy yolu için taş çıkarmak üzere yapılan bir kazı çalışması esnasında yeni bir yeraltı yerleşimi ortaya çıkarılmıştır. Arkeologların çalışmalarında burada on iki oda ve bu odaların bağlı olduğu salonlar tespit edilmiş ve burasının MS II. yüzyılda inşa edilmiş olduğu açıklanmıştır.³⁰ Ancak çökmeler dolayısıyla emniyetli olmayan bu yeraltı yerleşiminin girişi kapatılmış ve burası ziyarete açılmamıştır. Köy mezarlığının çevresinde eski yerleşimlere ait çanak çömlek kalıntılarının çıkması, köyün veya yakın çevresinin iskân geçmişine ışık tutmaktadır.

Günümüzdeki Akin köyü ise 1860'ların ilk yılları içinde Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur. Köyün kurucusu Nogaylar, Cemboyluk koluna mensup olup 1859'da eski Kırım Hanlığı toprakları olan Kırım'ın kuzeyindeki Kıpçak bozkırlarından ve sonradan yerleştirilmiş oldukları Kuban ve Bestav (Beştav) bölgelerinden Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Osmanlı hükûmeti tarafından iskân için kafileler hâlinde Konya eyaletine sevk edilen Nogay muhacirler ile merkezî ve mahallî idareciler arasında ihtilaflar meydana geldi. Devlet yetkilileri ekonomik ve sosyal sebeplerden muhacirlerin küçük gruplar hâlinde mevcut köylere dağıtılmalarını isterken Nogaylar, toplu olarak iskânlarını talep ediyorlar ve çevrede yerleşebilecekleri uygun yerler arıyorlardı. Bu şekilde, muhacirlerin birçoğu peyderpey 1860 yazına doğru iskânları için müsait

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Akin köyü muhtarı Abdurrahman Şentürk (1950 Akin doğumlu) ile köy halkından Dağıstan Demir (1912 Akin doğumlu), Maviye Küçükönel (1921 Kırkkuyu doğumlu), Hacı İhsan Taymaz (1933 Akin doğumlu) ve Musa Ünal'a (1955 Akin doğumlu) teşekkür ederiz.

30 Songül Baş, "Ankara'daki Kapadokya", *Sabah*, Ankara, 3 Nisan 2005.

olduklarını düşündükleri Paşa Dağı civarına gelmeye başladı. 1860 Ekim ayında Paşa Dağı havalisindeki Nogay muhacir sayısı 1.114'ü bulmuştu ve bunların 826'sını Cemboyluk koluna mensup olanlar teşkil etmekteydi.³¹ Bölgeye grup grup Nogay muhacirlerin gelişi, müteakip aylarda da devam etti. Kabile reislerinin idaresi altında çevredeki muhtelif yerlere yerleşmeye başlayan muhacirler gerek Osmanlı idarecileriyle gerekse çevredeki yerli köylerin sakinleriyle ihtilaflar yaşamaya devam ediyorlardı. Bunlara rağmen, neticede 1861 yılı içinde bu çevrede Nogay iskânının az çok istikrar kazandığı ve Osmanlı yetkililerin de yerleşimlere razı olduğu anlaşılmaktadır. Muhacirlerin bilfiil Akin köyü mevkisinde yerleşmeye başlamaları 1860 veya 1861'de gerçekleşmiş olmalıdır. 2 Temmuz 1863 tarihli bir Osmanlı muhasebe defterinde, Paşa Dağı havalisinde iskân olunan muhacirler için Konya eyaletine bağlı kazalarda yaşayan halktan toplanan yardımlar, devletin muhacirlere verdiği tohumluk buğday, öküz ve çift edevatının masrafları gösterilmektedir. Buna göre, Lütfullah ve Nureddin Hocaların toplam 32 hane 128 nüfustan oluşan kabileleri, 1863 yazı itibarıyla Akin köyünde iskân edilmiş ve kendilerine sözünü ettiğimiz yardımlar yapılmıştır.³² Muhacirlerin Paşa Dağı çevresinde yerleştikleri yerlerin bazıları kalıcı olmamış, bazıları birkaç ay yahut birkaç yıl gibi kısa süreler içinde terk edilerek buralardaki muhacirler, yakınlarındaki kendi kabilelerine mensup diğer Nogay muhacir köylerine ve şu cümleden olarak Akin'e taşınmışlardır.³³ Akin'e zaman içinde gerek yeni göç etmiş muhacirlerden gerekse Osmanlı Devleti'nin başka yerlerine iskân edilmiş olanlardan gelip yerleşen Nogaylar olmuştur.³⁴

Başka yerlere iskân olunan Nogay muhacirlerin çoğu gibi, Paşa Dağı havalisindeki Nogay muhacirler de başta sıtma olmak üzere salgın hastalıklardan büyük zarar görmüşlerdir. Bu durum Akin için de geçerliydi. En azından 1930'lu yıllara kadar sıtmanın Akin'de görüldüğü hatırlanmaktadır. Her şeye rağmen Akin köyü dağılmadan günümüze kadar gelebilmiştir. Bununla birlikte, çevrede kurulan bazı Nogay muhacir köyleri yarım asır kadar hatta biraz daha fazla süre mevcudiyetlerini muhafaza edebildilerse de, başta sıtma olmak üzere salgınlara ve diğer sebeplere bağlı olarak dağılmışlar ve sağ kalan ahalileri de çoğunlukla yakınlarındaki diğer Nogay köylerine yerleşmişlerdir.

Bunlardan biri de Bâlâ'nın Yeniyan köyünün 8 km kadar güneyinde mevcut olan Nogay muhacir köyü Karaburun'dur. 1860'larda çevredeki diğer Nogay köyleriyle birlikte kurulmuş olduğu anlaşılan Karaburun'daki Nogaylar sıtmadan büyük kayıplar vermişlerdir. Bu şekilde, hayatta kalabilen muhacirler peyderpey köyü terk etmeye başladılar. Nihayet köydeki Nogayların ileri gelenlerinden ve buradaki toprakların da tamamının veya büyük kısmının elinde olduğu anlaşılan Hacı Murat Ağa, topraklarını yakındaki Bıyık-ı Sagır (Küçükbiyık) köyünden olup Urfa'nın Suruç kazası kökenli Kürt ileri gelenlerinden birine satarak Akin köyüne göçtü. Osmanlı nüfus kayıtlarında Hacı Murat Ağa'nın 1898'de köyden ayrıldığı kaydedilmektedir.³⁵ O dönemde köye kayıtlı yalnızca 5-6 ailenin göçükmesi, Karaburun'un ortadan kalkmak üzere olduğunu açıkça göstermektedir. Nitekim 1898'de buradan geçen İngiliz seyyah ve arkeolog

31 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 78.

32 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *MLMSF*, Defter no.: 17020, ss. 3-4.

33 Bu gibi yerleşimlerden biri Karahamzalı köyünün bitişiğinde bulunmaktaydı. Mehmet Yılmaz, bu yerleşim yerinin Nogayların iskân edildiği 1860'larda Küpler ve Çobanpınarı adlı mevkilere tekabül ettiği görüşündedir. Yılmaz, s. 103.

34 Meselâ, sonradan Öztürk soyadını alacak olan sülalenin atası diğer Nogay muhacirlerden farklı olarak muhtemelen 1880'lerde Kafkasya üzerinden kara yoluyla Osmanlı Devleti'ne göç etmiş, önce Kırşehir'in Kaman kazasına bağlı Nogaykızıközü köyünde bir müddet yaşadıktan sonra 1888'de Akin'e yerleşmiştir. Bu sülale Toğalı kabilesine mensuptur.

35 Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü Atık Defteri, Cilt: 9, s. 158.

J. G. C. Anderson, Karaburun'u "sefil bir Tatar köyü" olarak tasvir etmektedir.³⁶ Hacı Murat Ağa'nın topraklarını satmasıyla köyde kalan diğer Nogayların da Akin'e göçtükleri ve böylece XIX. yüzyıl sonlarında Karaburun'daki Nogay varlığının ortadan kalktığı bilinmektedir.³⁷ Karaburun'daki Nogayların Akin'e göçmeleri, bunların da Cemboyluk koluna mensup olduklarına işaret ediyor olmalıdır.

Çevredeki Nogay köylerinden Çöpler, Aktaş, Harhar ve Şedidhöyük (bugünkü Tatarhöyük) de XX. yüzyılın ilk çeyreği içinde dağıldılar. Bu köylerin halkından da bir kısmı (özellikle Cemboyluk koluna mensup olanlar) Akin'e göç etti. Bunlardan Cemboyluk koluna mensup olan³⁸ Nogayların yaşadığı ve hâlen Şereflikoçhisar'a bağlı bulunan Çöpler köyü 1920'lerde kolera salgını dolayısıyla Nogaylar tarafından terk edilmiştir. Çöpler'den ayrılan Nogaylar meyanında; Kızıldağ, Küçükönel, Polat ve Erinşek (bu sülaleden yaşayan kimse kalmamıştır) soyadlarını alacak olan sülaleler Akin'e yerleşmişlerdir. Önel soyadını alacak olan aile ise İstiklâl Savaşı yıllarında Çöpler'den Akin'e göç etmiş ve 1948'de buradan Kırkkuyu köyüne taşınmıştır. Bâlâ'ya bağlı Şedidhöyük (günümüzdeki Tatarhöyük) köyü Nogaylar tarafından (muhtemelen 1920'ler ve 1930'larda) terk edilirken buradaki ailelerinden bazıları da Akin'e göçtü. Keneges kabilesinden olan Sütbaş soyadlı sülale bunlardandır. Şereflikoçhisar'a bağlı Aktaş köyünü terk eden Nogayların bir kısmı da 1926-1936 yılları arasında Akin'e taşınmışlardır.³⁹ Aktaş'tan gelen Nogaylar Akin'dekilerden farklı olarak Cetisan koluna mensuptu. XX. yüzyıl boyunca Akin'e evlilik ve diğer şahsî sebeple başka Nogay köylerinden münferit göçler de olmuştur. Meselâ, Orak soyadlı sülale Kırıkkale'nin Keskin ilçesinin Darıözü köyünden gelmiştir.

Akin köyündeki Nogaylar arasında eski kabile aidiyetlerinin hatıraları önemli ölçüde günümüze kadar gelebilmiştir. Büyük çoğunluğu Cemboyluk koluna mensup olan köy halkı arasında Aqlqoca, Buqsay, Orağ, Ormanşı, Toğalı, Irğaçlı, Çağılbaş, Mesit ve Şarman kabilelerinden sülalelerin bulunduğunu tespit edebildik. Bunlardan Aqlqoca ve Buqsay, köyün kurucu kabileleri olarak gösterilmektedir. Bu iki kabilenin (yahut bunlardan sadece birinin) tamgası ise "elif" idi.

Akin köyü mezarlığında geçmişe ait mezartaşlarından çoğu bakımsızlık yüzünden yok olmuştur, ancak günümüze kalan bazı mezartaşlarında Nogay kabile tamgalarına rastlanabilmektedir. Akin'de en geç XX. yüzyılın ortalarına doğru terk edilmiş olan baştaşlarına kabile tamgalarını çizme geleneği 1996 yılından itibaren Tanatar ailesi tarafından tekrar canlandırılmış ve bu sülalenin tamgası olan "elif", baştaşlarına konmaya başlanmıştır.

Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinin Aksaklı köyünden tanınmış halk araştırmacısı Numan Akmangıt, 1930'lu yılların ikinci yarısında Akin'i ziyaret ederek buradaki Nogayların kabile yapıları ve kültürleri hakkında araştırmalar yapmış ve malzeme toplamıştı. Kendisi de Nogay olup 1930'lu yıllarda dönemin dilci çevrelerinde gayet popüler olan Numan Hoca'nın topladığı malzemeler ve bilgilerin ne yazık ki hiçbirisi günümüze gelememiştir. Bununla birlikte, Numan Hoca'nın köyde anlattıklarının bazıları köy yaşlılarıncâ hâlâ hatırlanmaktaydı. Anlatılanlara göre, Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk dil çalışmaları dolayısıyla sıkça görüştüğü Numan Hoca'ya "Sen hangi ordudansın?" diye sorduğunda, "Altın Ordu'danım" cevabını alınca "Bravo Hocam!" demiştir.

36 J. G. C. Anderson, "Exploration in Galatia cis Halym", *The Journal of Hellenic Studies*, Cilt: XIX (Londra, 1899), s. 106.

37 Karaburun köyü hakkında verdikleri bilgilerden dolayı günümüzdeki Karaburun Çiftliği'nin sahibi Celâl Dalkıran'a (1940 Küçükbiyık doğumlu) teşekkür ederiz.

38 Çöpler'deki Nogaylar arasında Mesit, Çağılbaş ve Şarman kabilelerine mensup kimselerin bulunduğunu tespit edebildik.

39 Dilek Çetin, "Nogaylar Üzerine (Doğankaya, Şeker, Akin Köyleri) Sözlü Tarih Çalışması", Yayımlanmamış Bitirme Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2006, s. 10.

Etnik ve kültürel açıdan gayet homojen bir yapıda olan Akin köyü yüz yılı aşkın bir süre Nogay kültürünün otantik özellikleriyle yaşatıldığı kapalı bir ortam mahiyetinde kalmıştır. Gerek günlük hayatta gerekse özel günlerde Nogay kültürü bütün ayrıntıları ve vurgularıyla yaşatılmaktaydı. Kaçınılmaz olarak zamanın getirdiği sosyolojik ve ekonomik değişiklikler, kültürel sahalarda da doğrudan etkisini yapmış ve bir zamanların kapalı toplumunun hızla açılmasıyla geçmişin kültürü de aynı hızla ortadan kalkma yahut değişme sürecine girmiştir. Bu, geçmişteki özel günlere ait ritüellerin büyük çoğunluğu için geçerlidir. Meselâ, köyde Hıdırellez günü (6 Mayıs) “tepreş”e çıkma âdeti vardı. O gün gençler kırlara çıkar, yumurtalar boyardı ve gün boyunca şenlikler olurdu. Uzun bir dönem, tamamen geride kalan ve uygulanmayan “tepreş” (tepreç)⁴⁰ geleneği, 2000’li yıllarda Nogay kültür derneklerince Şereflikoçhisar ve Kulu havalisindeki sekiz Nogay muhacir köyünü kapsayacak şekilde her yıl düzenlenen, çok daha modern içerikli “sabantoy”larla farklı bir mahiyet kazanarak yeniden canlanmıştır. Köyde, Ramazan aylarının vazgeçilmez geleneklerinden çocukların “Şeramazan” söyleyerek gezmeleri ise 2000’li yıllarda az da olsa sürdürülmekteydi.

Akin köyündeki evlilik usul ve gelenekleri de zaman içinde ciddi değişimler yaşamıştır. Köyün kuruluşunu takip eden yüz yıla yakın bir süre, değil Nogay olmayanlarla, Cemboyluk koluna mensup olmayan Nogaylarla dahi evlilikler nadiren görülmüştür. Kadim Kıpçak / Türk geleneklerinden olan yedi göbek içindeki akrabalarla evlenmeme âdeti de Akin köyünde titizlikle korunmaktaydı. Ancak akraba evliliklerine karşı olan bu yasak, XX. yüzyılın ikinci yarısında bozulmuştur. 1960’lardan itibaren ise az da olsa dışarıdan evlilikler görülmeye başlamıştır. Günümüzde, Nogay olmayanlarla yapılan evlilikler gayet yaygındır. Evvelce Nogay geleneklerine ve kültürel özelliklerine göre yapılan toylar (düğünler) da 1980’lerden beri tamamen çevredeki Türk köylerinde olduğu şekilde yapılmaktadır. Geçmişin toylarından ancak yaşlıların hafızasındaki bazı şınlar (çınlar) hatırlanmaktadır.

2000’li yılların başları itibarıyla Akin köyünde günlük hayatta Nogayca yaygın olarak konuşulmaktaysa da, bilhassa yirmi yaşın altındaki nesil, kendi aralarında Türkiye Türkçesi konuşmaktadır.

Akin köyünde, tipik Nogay yemekleri günümüzde de pişirilmektedir. Bunlar arasında özellikle inqal, qasıqbörek, qazanbörek, tavabörek ve çibörek en yaygın olanlarıdır. Sütlü ve tuzlu olan Nogay çayı da köy halkının tamamı tarafından içilmektedir. Geçmişte Nogaylar tarafından çok yenilen at eti ise uzun yıllardır Akin’de yaşayan Nogaylarca yenilmemektedir. Köylülerin anlattıklarından köyde en son 1960’larda at eti yenildiği anlaşılmaktadır.

Akin köyünde yaşayan Nogaylar, özellikle 2000’li yıllarda kurulan Nogay kültür derneklerinin faaliyetlerine aktif olarak katılmaktadır. Köy halkından Dağıstan Muhtar Cumhuriyeti’nin Nogay bölgesine, Beştav (Bestav) taraflarına ve Kırım’a ziyarette gidenler bulunmaktadır. 2007 yılından itibaren Hollanda’da yapılmakta olan Avrupa Nogay Kurultayı’na katılanlar da vardır.

Akin köyü halkı, Osmanlı Devleti’nin son döneminde katıldığı savaflara ve İstiklâl Savaşı’na evlatlarını göndermiş, bunlardan birçoğu şehit düşmüştür. Son olarak, Akin köyü gençlerinden olup Türkiye’nin güneydoğusunda askerliklerini yapmaktayken Jandarma Uzman Onbaşı Mustafa Öztürk (1996) ile Hakan Pekcan (1999) şehit düşmüşler ve köy mezarlığında defnedilmişlerdir.

Akin köyündeki Nogay ve Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akay, Akbaş, Akkurt, Aksu, Aktuğ, Altınkaya, Altıntav, Arabacı, Aytav, Bayar, Baybüke, Benzer, Çağay, Çağdaş, Dakak, Demir, Dinçer, Dirikgil, Erişek, Esenbay, Göçer, Güreşen, Hacabay, Kara, Karakaş, Kızıldağ, Kızılar, Köksal, Küçükönel, Orak, Özçiçek, Özil, Özkan, Öztav, Öztürk, Pekcan, Polat, Sütbaş, Şener, Şentürk, Tanatar, Tanrısever, Taymaz, Toker, Tosun, Turgut, Ünal ve Yıldırım.

40 Akin köyünde, geçmişte “sabantoy” değil, “tepreş” kelimesi kullanılmaktaydı.

Ballıkpınar Köyü*

Ankara'nın Gölbaşı ilçesine bağlı Ballıkpınar köyü, il merkezine 32 km, ilçe merkezine de 12 km uzaklıkta bulunmakla birlikte, 1990'lardan itibaren giderek Ankara'nın bir banliyösü görünümünü almıştır. Esasen köy, Ankara Büyükşehir Belediyesi mücavir alanı içinde yer almaktadır. 2007 itibarıyla köy nüfusu, yazın 600 kişi civarındayken (yaklaşık 180 hane) kışın 400 kişi civarında (yaklaşık 120 hane) olmaktaydı. Köy halkının 100 hane kadarını (yaklaşık 400 kişi) Kırım Tatarları teşkil etmektedir. Nüfusun geri kalanı, özellikle 1990'lardan itibaren muhtelif yerlerden (çoğunlukla Yozgat'ın Çekerek ilçesinden) gelerek köye yerleşmiştir. Kırım Tatarı olmayanların çoğu daimî olarak köyde oturmakta, ancak şehirde çalışmaktaydı. Zaten pek çok köylü şehirde oturup, şehirde çalışıp hafta sonları ve yazları köye gelip gitmektedir. 2008 yılında, köy halkının çoğunu emekliler teşkil etmektedir ve yalnızca yaklaşık on aile çiftçilikle uğraşmaktaydı. Köyün tarlalarının çoğu XX. yüzyılın son çeyreği içinde satıldığından 2000'li yıllarda pek az tarla kalmıştı.

Günümüzdeki Ballıkpınar köyü, Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuş olmakla birlikte, geçmişte de burada yahut yakın çevrede yerleşim bulunduğu bellidir. Nitekim köy mevkisinde ve çevresinde eski yerleşim kalıntılarına rastlanmaktadır. Köyün adının ise komşu Koparan köyünün kovanlarının, evvelce şimdiki köy mevkisinde bulunmasından geldiği söylenmektedir.

Ballıkpınar köyünü teşkil eden Kırım Tatar muhacirler veya onların ataları 1860'ların başlarında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göçmüşler ve o zamanlar Osmanlı toprakları olan Rumeli'ne iskân edilmişlerdi. Bu muhacirler esas olarak Kırım'ın Bahçesaray, Çongar ve Kerç bölgelerinden gelmekteydi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Dobruca'nın büyük kısmı, bağımsızlığını bu savaşla kazanan Romanya Krallığı'na bırakılınca bunlar da kendilerini Romanya tebaası olarak buldular. Göçmenlerin Dobruca'da yaşadığı köyler arasında (çoğunlukla Bahçesaray kökenli Kırım Tatarlarının meskûn olduğu) Dokuzsofu / Toksofu köyünü tespit edebildik.

Kırım Tatar muhacirlerin Romanya'dan göçle Ballıkpınar mevkisine yerleşmeleri, 1904-1905 yıllarında başlamıştır. Köye, Romanya Dobruca'sından Kırım Tatarlarının gelişi, müteakip yıllarda devam ettiği gibi, önce (Taşpınar gibi) başka yerlere yerleşmiş bulunan (ve zaten köydekilerle Dobruca'dan akraba ve köydeş olan) diğerleri de köyün kuruluşunu takip eden on veya yirmi yıllık dönemde Ballıkpınar'a taşınmışlardır. Muhacirlerin Ballıkpınar'a iskân süreci planlı ve düzenli olmuştur. Hükûmet görevlilerince çizilen planlarla teşekkül eden köy, ortasından geçen büyük ve düz bir cade ile ikiye ayrılmaktaydı. Sokaklar birbirlerine paralel yahut yekdiğerini dik olarak kesecek şekilde düzenlenmişti. Standart bir düzen içindeki Kırım Tatar muhacir meskenleri, geniş azbarları (avluları), azbarın çevresinde yer alan genellikle üç odalı evi, ayrı aşhanası (mutfağı), ahır, samanlığı ve diğer yapılarıyla karakteristik özelliklerini korumaktaydı. Köyün ilk kuruluşundaki bu görünüm, 2000'li yılların başlarında dahi bir ölçüde müşahade edilebilmekteydi.

İç Anadolu'daki pek çok köyün, özellikle de muhacir köylerinin temel problemlerinden olan sıtma, Ballıkpınar'daki Kırım Tatarlarına da çok sayıda kayıplar verdirmiştir. Köy arazisine ilk yerleşenlerin sıtmadan fazlasıyla muzdarip olmaları üzerine köy âdeta boşalmış, ancak 1910'larda Romanya Dobruca'sından gelen Kırım Tatar muhacirlerle yeniden canlanmıştır. Sıtma salgınları 1930'ların başlarına kadar köyde

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Ballıkpınar köyü muhtarı Levent Abay (1954 Ballıkpınar doğumlu), köy halkından Aliye Yılmaz (1923 Taşpınar doğumlu), Eyüp Candemir (1933 Ballıkpınar doğumlu), Neclâ (Abay) Demirekler (1944 Ballıkpınar doğumlu), Rıfat Baybörü (1945 Ballıkpınar doğumlu), Muammer Yılmaz (1952 Ballıkpınar doğumlu), Adnan Abay (1952 Ballıkpınar doğumlu) ve Yılmaz Baybörü (1956 Ballıkpınar doğumlu) ile köy hakkında yaptığı araştırmanın verilerini bizimle paylaşan Tuncer Kalkay'a (1962 Çerkesköyü [Gökçehöyük] doğumlu) teşekkür ederiz.

etkili olmuştur. Özellikle, 1920'lerin ikinci yarısındaki salgınlarda çok kişi hayatını kaybettiğinden bir ara köyün topluca terk edilmesinin dahi gündeme geldiği hatırlanmaktadır.

Ballıkpınar'a yerleşen son Kırım Tatar göçmenleri, 1928'de Romanya Dobruca'sının Dokuzsofu/Toksofu köyünden gelen iki kardeşdir. Bu kardeşler, Soyadı Kanunu'ndan sonra Candemir soyadını almışlardır. 1980'lere kadar Ballıkpınar'a Kırım Tatarları haricinde yalnızca Bulgaristan göçmeni iki aile yerleşmiştir. 1952'de Ballıkpınar'a iskân olunan bu aileler köyde uzun yıllar ikamet etmişlerse de 2000'li yıllarda bu ailelerin mensuplarından köyde yaşayan kimse kalmamıştı.

Ballıkpınar köyünün kurulduğu arazinin yarısı Koparan, yarısı Hacılar köyüne aitti. Bu sebepten, yeni köyün kuruluşu safhasında iskân memurları geldiklerinde Koparanlılar bu duruma şiddetle itiraz etmişlerdir. Kırım Tatarlarının iskânından sonraki dönemde bundan hoşlanmayan çevre köylerin halkı ile gerginlik yaşamıştır. Ancak sonraki yıllarda ilişkiler tedricen sıcaklaşmıştır.

Ballıkpınar'daki Kırım Tatarları; Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı'nda askere alınarak muhtelif cephelerde savaşmışlardır. Bunlardan birçoğu şehit düşmüştür. Bu savaşlarda esir düşenler de vardır. Meselâ, Dobruca doğumlu bir Kırım Tatarı olan Kadir Ablay toplam sekiz yıl savaşmış ve I. Dünya Savaşı'nda Yemen'de İngiliz ordusuna esir düşmüştür.

Yaşanan bütün sıkıntılara rağmen zaman içinde toparlanabilen Ballıkpınar köyü XX. yüzyılın son çeyreğine kadar demografik ve kültürel açıdan bütünüyle homojen bir Kırım Tatar muhacir köyü olarak kalmıştır. Buna bağlı olarak, köyde Kırım Tatar âdet ve gelenekleri de hiç değilse sözünü ettiğimiz döneme kadar yaşatılabilmektedir. Bunun tipik tezahürlerinden olan Kırım Tatar usulü toylar, Tuncer Kalkay tarafından kaydedildiği şekliyle, Ballıkpınar'da şöyle yaşanmaktaydı:

Düğünler Perşembe günü başlar, Pazar günü sona ererdi. Düğünde erkek tarafında meclis kurulur, meclisi qart ağası, sol bey, oñ bey, qapıcı bey, küregeci bey idare eder, meclise katılanlar aralarında şakalaşır, eğlenirdi. Meclisin uyumunu bozan veya şaka yapılarak suçlanan insanlar, qart ağasının talimatı ile meclis dışına çıkarılır, çıkarılırken tekrar gelerek kendilerini affettirmelerini sağlamak için (saat, ceket gibi) değerli eşyaları alınırdı. Meclisten atılan kişi kendini affettirmek için bir sofra hazırlayarak meclisin kapısına gelirdi. Meclise alınmadan önce qapıcı bey, qart ağasına,

– Qapıda atlı bar,

diye seslenir, qart ağası da bir şey getirmiş mi mânâsında,

– Tolu mu?

diye sorardı. Cevap “Tolu” ise,

– Atlansın da kelsin,

diyerek, suçlu meclise çağırılırdı. Suçlu:

– Qart ağası sol bey, oñ bey, qapıcı bey, küregeci bey, cümle cemaat meclisiñiz qayırılı bolsun, benim tapqanım, sizniñ qapganıñız,

diyerek getirdiği çeşitli yiyeceklerle süslenmiş sofrayı takdim ederdi. Eğer sofrası beğenilmişse qart ağası ve ardından cemaat,

– Allah razı bolsun,

der, verilen ceza affedilirdi. Meclis geç saatlere kadar bu şekilde eğlence ile devam ederdi. Kızların önceden horoz şeklinde hazırladıkları süs de (qoraz tellemesi) meclise getirilir ve bahşış toplanırdı. Düğünlere keman, klarnet, çümbüş ve darbukadan oluşan çalgıcı takımı gelir, Çingenelerden oluşan bu çalgıcılar Seydosman, Boztorgay, Salğır Boyu gibi Kırım Tatar yırlarını da söylerdi. Köyde Kırım Tatar halk oyunları pek bilinmemekle birlikte, kızlar karşılıklı dizilerek “Çölmek” adlı oyunu oynarlardı. Düğünün son günü olan Pazar

günü gelin almaya gidilirdi. Gelin alıcının yolu kız tarafının delikanlıları tarafından kesilir, bu delikanlılara oğlan tarafınca ‘kaburga kolu’ bahşış olarak verilirdi. Gelin evden ayrılırken, kız tarafının kızları gelinin kapısını açmaz, kapı bastı bahşışı isterlerdi. Gelin alınıp oğlan tarafına götürülürken bu defa gelin arabasının önü oğlan tarafının delikanlılarınca kesilirdi. Bu delikanlılara ‘toquz’ denilen dokuz parçadan oluşan giysilerle süslenmiş bir bez bahşış olarak verilirdi. Ayrıca kayın toquzu da oğlanın erkek kardeşine verilirdi.⁴¹

Kırım Tatar güreşleri ve at koşuları da geleneklere uygun şekilde yapılan toyların ayrılmaz parçalarıydı. Genel olarak XX. yüzyılın ikinci yarısında bu müsabakalar yapılmaz olmuştur. Zaten Kırım Tatarlarının 1950’lerin ortalarına kadar tarla sürmekte kullandıkları atların yerini traktörün alması, köyde at beslenmesini ve dolayısıyla at yarışlarını da ortadan kaldırmıştır. Kızların kendi aralarındaki ve delikanlıların (bilhassa kızların cıyın yaptıkları yerin penceresinin dibine gelerek) çınlaşmaları ise hiç değilse birkaç onyılda daha sürdürülebilmiştir.

Ballıkpınar’da, cenaze âdetleri de eskisine nazaran daha az teferruatlı olmakla birlikte, bir ölçüde günümüzde de yaşatılmaktadır. Eski Kırım Tatar âdetlerine göre cenaze evine gelenlere cenaze sahibi tarafından yemek verilir. Günümüzde bu âdet, daha ziyade şehirde yaptırılan pide gibi yiyeceklerin dağıtılması şeklini almıştır. Cenazeden sonra yedi gün boyunca akşam ve yatsı vakitleri arasında Tebareke duası okunur. (Evelce bu dua kadınlar tarafından okunurken günümüzde erkekler de okumaktadır.) Cenazenin kırkıncı gününde ise mevlüt okutulur. O günden, yani “kırkı çıktıktan” sonra komşular cenaze evinin kadınına “yasını açmak için” bir marama ve “testimal” (peşkir) verirler.

Ballıkpınar köyünde evlilikler, uzun yıllar boyunca yalnızca köydeki ve çevredeki diğer Kırım Tatar muhacirlerle yapılmıştır. Ballıkpınarlının daha ziyade Gölbaşı’na bağlı Taşpınar ve Holoz (Günalan), Haymana’ya bağlı Ahırlıkuyu ve Polatlı’ya bağlı muhtelif Kırım Tatar köylerinden kız alıp verdikleri görülmektedir. Köyde Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler, seyrek olarak 1950’lerde başlamış ve 1970’lerden sonra yaygınlaşmıştır.

2000’li yılların sonları itibarıyla köy halkından otuz yaşın üstündekiler günlük hayatta Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmekteydi. Bununla birlikte, pek azı fiilen köyde yaşayan daha genç nesiller, pek çok diğer Kırım Tatar muhacir köyünde olduğu üzere, Kırım Tatarca’yı “anlamakta ama konuşamamakta”ydı.

Ballıkpınar’da birçok karakteristik Kırım Tatar yemeği pişirilmeye devam etmektedir. Bunlar arasında çibörek, tabaqbörek (tataraş), oğuzbörek, qaşıqbörek, adiy cantıq (mayalı hamurla hazırlandıktan sonra fırında yahut sac altında pişirilir), cevriye cantıq (katmerli hamur içinde kavrulmuş et ile hazırlanır, sac altında pişirilir), dam kobetesi (etli ve patatesli olup içinde “sorpa” [etsuyu] bulunur), qatmerli kobete, aruşke (etsiz olarak hazırlandığında “fuqare aruşkesi” denir), peçloqum, kirde (qatmerli ve qatmersiz), omaç şorbası ve baqlalı laqşa zikredilebilir. Köyde “namaz gecesi” olarak adlandırılan kandil gecelerinde hamur aşısı, bilhassa qıyğaşa, çibörek ve peçloqum pişirilmesi âdeti sürdürülmektedir.

Ballıkpınar köyünde 2000’li yılların sonlarında çibörek ve tataraş gibi Kırım Tatar yemekleri yapan bir lokanta bulunmakta olup, burada, Ankara’nın banliyösü durumunda olan köye hafta sonları gezmeye gelenlere hizmet verilmektedir.

Ballıkpınar köyünde merkezi Ankara’da bulunan Kırım Derneği’nin bir şubesi de açılmıştır. Dernek tarafından 2007 yılında inşa ettirilen bina, hem dernek şubesini hem de köyün sosyal faaliyetlerinin yapıldığı bir salonu barındırmaktadır. İlk olarak 2006 yılında, köyden bir aile Kırım’a ziyarete gitmiş, sonraki yıllarda bunu başkaları da izlemiştir. Köy halkının Romanya’da kalan akrabalarıyla olan ilişkileri de kopmamıştır. 1970’lerde Romanya’dan köye ziyarete gelenler olduğu gibi, köyden Romanya Dobruca’sına gidenler de

41 Tuncer Kalkay, “Ballıkpınar Köyü”, *Emel*, no.: 231 (İstanbul, Mayıs-Haziran 2010), ss. 18-19.

olmuştur. Bu karşılıklı ziyaretler Romanya’da artık demokratik rejimin kurulduğu 1990’lardan sonra daha da artmıştır.

Ballıkpınar’daki Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Ablay, Akbay, Altan, Altay, Bayar, Baybörü, Camcı, Candemir, İnal, Kalkay, Kandemir, Kurtbörü, Kutlubay, Laçın, Okan, Save, Ülker ve Yılmaz.

Çayraz Köyü*

Ankara’nın Haymana ilçesine bağlı Çayraz köyü il merkezine 65 km, ilçe merkezine ise 8 km uzaklıktadır. Köy Ankara-Haymana yolunun üzerindedir. 2007 yılı itibarıyla köyde 23 hane bulunmakta ve 112 kişi yaşamaktaydı. Köyde yaz-kış nüfus farkı yoktur. Köyün geçimi esas olarak buğday, arpa, nohut, yulaf ve kimyon tarımına dayalıdır. Köydeki Erzurum kökenli Kürtler büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıkla da uğraşmaktadır. Köy halkı arasında çok sayıda emekli bulunmaktadır ve bunların çoğu da Ankara’da geçici işlerde çalışıp akşam köye dönmektedir.

Çayraz köyü Kırım’ın Sudak ilçesine bağlı Taraktaş köyünden gelen Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Söz konusu muhacirler Aksaray’ın Alaca (Hamidiye) köyünü kuran Taraktaşlı Kırım Tatarlarıyla akraba olup vatanlarını birlikte terk ettiklerinden Çayraz’ın kuruluş yılı da Alaca (Hamidiye) köyünün kuruluş yılıyla (1899) aynı veya ona çok yakın bir tarih olmalıdır. O zamanlar Kadıköy’ün (sonradan verilen adıyla Yeşilyurt köyünün) yaylası olan günümüzdeki Çayraz köyü mevkisine ilk olarak Abdülhalim oğulları diye bilinen iki Taraktaşlı kardeş yerleşmiş, onları diğer köydeşleri izlemiştir. Bu şekilde Çayraz’a yerleşen Kırım Tatarlarının yaklaşık 15 hane teşkil ettikleri anlatılmaktadır. Onlarla birlikte gelen bazı diğer Taraktaşlıların Polatlı ve Haymana’nın Kırım Tatarlarıyla meskûn köylerine dağıldıkları anlaşılmaktadır.

Çayraz köyünün Taraktaşlı Kırım Tatarları tarafından kuruluşundan hemen sonra, 1899 yahut 1900 yılında, buraya Romanya’dan göç etmiş 35 kişiden oluşan bir muhacir grubu iskân edildi.⁴² Ataları Kırım’ın kuzeyindeki steplerden Dobruca’ya göçmüş olan bu göçmenler, köye yerleşen ilk Nogaylar olmalıdır. Müteakip yıllarda da çevre köylerdeki Nogaylardan çalışmak amacıyla münferit olarak Çayraz’a gelip yerleşenler olduğu bilinmektedir. Böylece Çayraz, Kırım Tatarlarıyla Nogayların karışık olarak yaşadığı bir köy hâline gelmiş oldu.

Kurulduğu yıllarda Çayraz köyünün çevresi sazlık olup bu durum sivrisinekleri celbetmekteydi. Buna bağlı olarak, köy halkı bu ilk yıllarda sıtmadan çok zarar görmüş, içlerinden ölenler olmuştur.

Çayraz köyüne yerleşenler Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerden ibaret kalmamıştır. Erzurum’un Tekman kazasından olup, I. Dünya Savaşı esnasında memleketlerini terk etmek zorunda kalıp İç Anadolu’ya göç etmiş bir grup Kürt, savaş yıllarında yahut hemen sonrasında Çayraz köyüne çalışmak için gelmiş ve sonra buraya yerleşmiştir.

Çayraz köyüne Taraktaşlılar ve Nogaylar dışında yerleşen tek Kırım Tatar ailesi o sırada Romanya’ya (günümüzde Bulgaristan’a) ait olan Silistre vilayetinin Tatar Atmaca köyünden gelmiştir. Kırım Harbi (1853-1856) sonrasındaki dönemde Kırım’dan göçüp Tatar Atmaca’ya iskân edilmiş olan bu Kırım Tatarları, 1926’da Romanya’dan ayrılmışlar ve Polatlı çevresine iskân olunmuşlardır. 1928’de Tatar Atmaca’dan gelenlerin Polatlı’da teşkil ettikleri Yenidoğan köyünde bir müddet yaşayan aile, özel sebeplerden Bâlâ’ya bağlı Kırım Tatar muhacir köylerinden Ahmetçayırı’na geçerek orada iki yıl kalmış ve nihayet Çayraz’a

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden istifade ettiğimiz Çayraz köyü muhtarı Mustafa Aydoğan (1950 Çayraz doğumlu) ile köy halkından Kemal Alpcan (1922 Çayraz doğumlu), Mahmure Cömert (1930 Çingirli doğumlu) ve Orhan Şener’e (1942 Çayraz doğumlu) teşekkür ederiz.

42 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, BEO, Dosya no.: 1602, Gömlek no.: 120101.

taşınmıştır.⁴³ Çayraz'daki Tatar Atmaca kökenli bu Kırım Tatar ailesinin mensupları günümüzde Şener soyadını taşımaktadır.

Zaman içinde köydeki Nogaylardan çoğu Eskişehir ve Ankara'daki şeker fabrikalarında çalışmak üzere köyden ayrılmış, bazıları da Polatlı'ya yerleşmiştir. Kırım Tatarlarından da birçoğu şahsî sebeplerden köyü terk ederek başka yerlere taşınmışlardır.

2007 yılı itibarıyla Çayraz köyünde birbirine karışmış olarak 13 hane teşkil eden toplam 38 Kırım Tatarı-Nogay yaşamaktaydı. Bunlar hem köyde hem Haymana'da ikamet etmekteydi. Köyün geri kalan halkını ise Erzurum kökenli Kürtler oluşturmaktaydı. Köyde çoğunluğu teşkil eden Kürtlerle Kırım Tatarları ve Nogaylar uzun yıllardır yan yana yaşamalarına rağmen, bu iki grup arasında genel olarak bir kaynaşma olmamıştır.

Çayraz köyündeki Kırım Tatarlarının ve Nogayların âdetleri iç içe geçmiş olarak uzun süre yaşatılabilmişse de zaman içinde büyük ölçüde kaybolmuştur. Yalnızca köbete, cantıq, çibörek, tataras ve aruşke gibi karakteristik Kırım yemekleri pişirilmeye devam etmektedir. Bu yemeklerin pişirme ve yeme şekillerinde de köydeki Kırım Tatarlarının çoğunun mensup olduğu Yalıbozu geleneklerinden ziyade, çevredeki Çongar yahut Kerç tarafının Kırım Tatar muhacirlerinin etkisini müşahade etmek mümkündür. Bununla birlikte, Çayraz'da geçmişe göre daha az kalan Kırım Tatar ailelerinde oldukça güçlü bir aidiyet duygusu görülmekteydi. Buna bağlı olarak, Çayraz'daki Kırımlılar evliliklerini çevredeki Kırım Tatarları ve Nogaylarla yapmaya itina göstermekte olup karışık evlilikler azdır. Çayraz köyündeki Kırım Tatarları; Albay, Alpçan, Aydoğan, Soyer ve Şener soyadlarını taşımaktadır.

Çingirli Köyü*

Ankara'nın Haymana ilçesine bağlı Çingirli köyü Ankara'ya 96, Haymana'ya da 18 km mesafede yer almaktadır. 2008 itibarıyla, köy nüfusu kişin 11 kişi (6 hane) iken yaz aylarında köy kökenli olup da Haymana, Polatlı ve Ankara'da yaşayanların tarlalarına bakmaya gelmeleriyle nüfus 20-22 kişiye (11 haneye) çıkmaktaydı. Köye 1990'ların sonunda komşu Culuk köyünden yerleşen bir aile ile 2005'te Polatlı'dan gelen bir Kırım Tatar ailesi haricinde Çingirli halkının tamamını Nogaylar teşkil etmektedir. Arazi yetersizliğine bağlı olarak Çingirli köyünden şehirlere büyük ölçüde göç olmuş ve köy boşalma noktasına gelmiştir. 1960'lardan itibaren başlayan bu göçlerle Çingirli halkının büyük kısmı Haymana, Polatlı, Ankara ve Eskişehir gibi merkezlere taşınmıştır. Çingirli köyünün temel geçim kaynakları; buğday, arpa, kimyon ve ayçiçeği tarımıdır. Köyde iki aile de sığırcılık yapmaktadır.

Köy çevresinde antik bazı kalıntılara rastlanmaktadır. Bunlardan en azından bir kısmı Bizans dönemine aittir.⁴⁴ Çingirli yahut bazen yazıldığı şekliyle Çingirli isminin kökenini tespit edemedik. Bir görüşe göre, bu ibarenin aslı "Cengerli" olmalıdır.⁴⁵ Bu durumda, bu mevkinin geçmişte Türkmenlerin Cengerli (Cengerlü) cemaatinin⁴⁶ yurdu olması yahut bir şekilde bunlarla bağlantısının bulunması gerekir. Bununla

43 Hasan Aydın ve Filiz Tutku Aydın, *Bir Kırım Tatar Göç Hikayesi*. Abdurrahman Uz Polatlı, [2006], ss. 14-15.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Çingirli köyü muhtarı Fevzi Çiftçi (1932 Çingirli doğumlu) ile köy halkından Ramazan Aksoy (1911 Çingirli doğumlu), Elmas Aksoy (1924 Çingirli doğumlu), Şeyho Batur (1925 Çingirli doğumlu), Ferhat Batur (1930 Çingirli doğumlu), Mahmure Cömert (1930 Çingirli doğumlu) ve Necip Özkan (1957 Çingirli doğumlu) ile Ahiboz köyü sakinlerinden Nurettin Ünalın'a (1928 Ahiboz doğumlu) teşekkür ederiz.

44 Avni Candar, "Haymana ve Çevresi", *Ülkü*, Cilt: VI, no.: 31 (Ankara, Eylül 1935), ss. 29-30.

45 Agm s. 27.

46 Türkmenlerin Cengerli (Cengerlü) cemaati için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: II, Ankara, 2009, s. 470.

birlikte, tespit edebildiğimiz kadarıyla günümüzdeki Çingirli köyü buraya önce Boşnak, onların ardından da Nogay muhacirlerin iskânıyla teşekkül etmiştir.

Orta Anadolu'ya çok sayıda Nogay muhacirin iskân edildiği 1861 yılında Haymana Ovası'na da 200 hanenin üzerinde Nogay'ın yerleştirildiği ve bunların Yedisian ve Yedişkul kollarına mensup oldukları biliniyor.⁴⁷ Bunların en azından bir kısmının şimdiki Çingirli köyüne iskân edilmiş olabilecekleri akla gelmektedir. Çingirli köyünün de esas olarak Yedisian ve Yedişkul kollarına mensup Nogaylardan müteşekkil olması bu ihtimali güçlendirmektedir. Bununla birlikte, 1880'ler öncesi burada bir Nogay yerleşiminin mevcut olduğuna dair delil elde edemedik. Günümüzde Çingirli köyünde yaşamakta olan Nogayların ataları ise Romanya'dan, yani Dobruca'nın Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasından (1878) sonra Romanya'ya bırakılan kısımdan göç etmişlerdir.⁴⁸ Nitekim köy halkının hepsi atalarının Dobruca'dan geldiğini ifade etmektedir.

Çingirli'ya iskân edildiği bilinen ilk muhacirler Boşnaklardır. Osmanlı belgelerinde 1901 yılında köye 102 hane Bosna muhacirinin iskânının gerçekleştiği ve evlerinin inşaatına girildiği kaydedilmektedir.⁴⁹ Bosna muhacirlerinin bu şekilde köyü kurmalarından 15-20 yıl kadar sonra buraya Nogay muhacirler de yerleşmeye başlamıştır. Bu süreç içinde Boşnakların yine Boşnak muhacirler tarafından kurulan Haymana'nın Kesikkavak köyüne taşındıkları görülmektedir. Böylece, zaman içinde Boşnaklar köyü boşaltırken yerlerini Nogaylar almıştır. Köyün eski sakinlerinden kalan son Boşnak aile 1960'ların ortalarında Çingirli'ya terk etmiştir.

Çingirli köyünde yaşamakta olan Nogaylar çoğunlukla Yedisian (Cetisan) ve Yedişkul kollarına mensuptur. Köyde Keneges, Aytamğa ve Beşalma kabilelerinden Nogayların varlığını tespit edebildik. Aynı şekilde, genel olarak Çingirli'da yaşayan Nogayların Ankara çevresinde yaşayan diğer Nogaylarca "Qırımşıl" (Kırımcıl) olarak nitelendirildiğini, yani Kırım Tatarları ile Nogayların ortasında bir yerde görüldüklerini de müşahade ettik.⁵⁰ Buna bakarak Çingirli'daki Nogayların Osmanlı Devleti'ne göçlerinden (muhtemelen 1850'lerin sonları) önce Kırım Tatarlarının (yahut Kırım'ın) içinde yaşadıklarına veya Kırım ile özel bir ilişkileri olduğuna hükmedilebilir.

Günümüzde Çingirli'da yaşamakta olan Nogayların atalarının tam olarak ne zaman Dobruca'dan Anadolu'ya göç ettiklerini belirleyemedik. Ancak bunların esasen 1890'larda veya 1900'lerin başlarında Dobruca'dan ayrıldıklarını tahmin etmekteyiz. Çingirli'ya yerleşen Nogayların doğrudan Dobruca'dan göçle köye gelmek yerine, bir müddet başka köylerde yaşadktan sonra nihâi olarak Çingirli'ya taşındıkları anlaşılmaktadır. Nitekim hâlen köyde yaşamakta olan birçok ailenin büyüklerinin Gölbaşı'nın Ahıboz ve Günelan (Holoz), Haymana'nın Ahırılıkuyu gibi köylerinde muhtelif süreler yaşadktan sonra Çingirli'ya yerleşmiş olduklarını tespit ettik.

Çingirli köyüne yerleşen tek Kırım Tatar sülalesi ise Özkan soyadlıdır. Bu sülalenin ataları 1860'ların başlarında Bahçesaray havalisinden çıkarak Osmanlı topraklarına göç ettikten sonra Plevne civarına iskân edilmişlerdi. Ancak meşhur Plevne müdafaasının da vuku bulduğu 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında bu aile Bursa taraflarına göçmek zorunda kalmıştır. Bu aileden olan ve I. Dünya Savaşı'nda Filistin cephesinde savaşan Çolak Ömer, 1920'lerin ortalarında Çingirli'ya yerleşmiştir. Çolak Ömer'in soyundan gelen ve bilahare Özkan soyadını alan bu sülalenin son mensupları 1980'lerin ortasında köyden Ankara'ya göçmüşlerdir.

47 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 219, Gömlek no.: 89.

48 Candar, s. 28.

49 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 41, Gömlek no.: 6 ve Dosya no.: 42, Gömlek no.: 23.

50 Nurettin Ünalın'ın (1928 Ahıboz doğumlu) ifadelerinden.

Çingirli, özellikle XX. yüzyılın son çeyreğine kadar tipik Nogay âdet ve geleneklerinin yaşatıldığı bir köy olma özelliğini korumuştur. 1940'lara kadar Çingirli'da evlilikler büyük ölçüde köy içindekilerle gerçekleştiği gibi, eski Kıpçak âdetlerine uygun olarak yedi göbek akrabalar arasında da kız alışverişi olmazdı. Evlilikler daima Nogaylar arasında yapılır, yakındaki Ahırlikuyu köyündekiler dâhil Kırım Tatarlarıyla dahi evlilik ilişkileri hemen hiç kurulmazdı. Bilhassa, şehirlere göçün yoğunlaşmasıyla karışık evlilikler de Çingirli'daki Nogaylar arasında yaygınlaşmıştır.

Günümüzde uygulanmamakla birlikte, köy yaşlılarından Elmas Aksoy, gençliğinde Çingirli'da yaşadığı tipik Nogay toylarını şöyle hatırlamaktadır:

Eski toylarda evvela bayrak kaldırılır ve kadın-erkek misafirler 'avuztiyer'e çağırılırdı. Toy sahibinin evinde yapılan avuztiyerde bavursaq (loqum) ve qavurma sunulurdu. Daha sonra toy sahibinin evinde 'qave toyu' düzenlenirdi. Qave toyu için qurtqaların (yaşlı kadınların) kavurduğu kahveler içilirdi. Üçüncü gün ise 'üyken aş' verilirdi. Herkesin davetli olduğu bu büyük ziyafet için davetliler qatlama pişirip, üzerine yemiş yahut (durumlarına göre) para koyarak toy sahibine götürürlerdi. Diğer taraftan gençler ise horoz pişirip tellerlerdi. Gençler kız evinden başlayarak oğlan evinde devam etmek suretiyle oynarlardı. Qart Ağası, oñbey, solbey âdetine göre meclis kurulurdu. Eskiden toylarda çınlaşma da olurdu. Toy bittikten sonraki sabah gelin için 'üyken börek' (tataraş) pişirilip hediyeler verilirdi.

Elmas Aksoy, köydeki diğer geleneklerden şunları da kaydetmektedir:

Çocuk doğduğunda ise doğumu müteakip ilk üç gün içinde çocuğun ailesine 'közaydın'a gidilirdi. Doğum yapılan evde botqa (pirniç botqası) pişirilirdi. Ziyarete gidenler birer tavuk pişirip götürürlerdi. Cenazelerde ise dana (yahut kişinin mâli durumuna göre koyun) kesilirdi. Cenaze toprağa verilip mezarlıktan döndüğünde sofraya kurulurdu. Ölü çıkan eve komşuları tarafından yemek verilirdi.

Göçlere bağlı olarak Çingirli'da yaşayanların ve bilhassa da gençlerin sayısı çok azalmıştır. Diğer sosyolojik sebeplerin yanı sıra bu durum, gerek eski âdet ve geleneklerin gerekse dilin yaşayabilmesinin önündeki engellerden birini teşkil etmektedir. Bununla birlikte, 2008 yılı itibarıyla köyde yaşamakta olan Nogaylar, aralarında çoğunlukla Nogayca konuşmayı sürdürmekteydi.

Çingirli'daki Nogayların birkaç nesil önceki büyüklerinin taşıdıkları isimler arasında şu karakteristik Nogay adlarını belirleyebildik:

Erkek adları: Aman Aqay, Qurmanğazı, Dinislâm, Börükay, Düsiy. Kadın adları: Seferqan, Bazarqan, Ceverqan, Nurcay, Çaciy, Meñlibek.

2008 yılı itibarıyla Çingirli köyünde yaşamakta olan Nogay aileleri Akalın, Batur, Çiftçi, Kök ve Mirza soyadlarını; köydeki tek Kırım Tatar ailesi de Tosun soyadını taşımaktadır. Akçayır, Aksoy, Amanakay, Bekler, Çalışkan, Erten, Güler, Özkan ve Sığircı soyadlı Nogay sülaleleri ise Çingirli kökenli olmakla birlikte şehirlerde yaşamaktadır.

Doğankaya (Abdülgediği) Köyü*

Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı Doğankaya köyü Ankara'ya 110 km, Şereflikoçhisar'a da 45 km mesafede yer almaktadır. 2008 yılı itibarıyla köy nüfusu kış aylarında 138 kişiden (38 hane) müteşekkilen

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Doğankaya köyü muhtarı Serdal Atılgan (1972 Doğankaya doğumlu) ve köyün eski muhtarı Necmettin Atılgan (1945 Abdülgediği [Doğankaya] doğumlu) ile köy halkından Yakup Adaş (1927 Abdülgediği [Doğankaya] doğumlu), Şevki Kutlu (1928 Abdülgediği [Doğankaya] doğumlu), Bahaattin Başaran (1930 Abdülgediği [Doğankaya] doğumlu), Beşir Alaş (1932 Abdülgediği [Doğankaya] doğumlu), Gazi Eryiğit (1932 Abdülgediği [Doğankaya] doğumlu), Nurettin Aytar (1939 Abdülgediği [Doğankaya] doğumlu) ve Dilek (Çetin) Arslan'a (1981 Doğankaya doğumlu) teşekkür ederiz.

yazın bu nüfusa 50-60 kişi (8-10 hane) daha eklenmekteydi. Yazın köye gelenlerin çoğunluğu köy kökenli olup Ankara'da yaşayanlardır. Yazın gelenler arasında yine aslen bu köyden olan, ancak uzun yıllardır muhtelif Avrupa ülkelerinde işçi olarak çalışanlar da vardır. Bir aile hariç Doğankaya köyü halkının tamamını Nogay oluşturmaktadır. 1950'lerde Erzurum tarafından gelerek köye yerleşmiş ve Nogay olmayan tek aile (Güder soyadlı) de büyük ölçüde Nogay kültür özelliklerini benimsemiştir. Ekonomik ve sosyal sebeplere bağlı olarak 1970'lerden itibaren köyden şehirlere ve bilhassa Ankara'ya çok göç yaşanmıştır. 2005 yılında köy muhtarlığında yapılan bir araştırmada köy kökenli yaklaşık 250 hanenin köy dışında yaşadığı ve bunun 220 hane kadarının da Ankara'da olduğu hesaplanmıştır. 2000'li yıllarda şehirlerde emekli olanlardan en az 5 hane köye dönmüştür. Aynı şekilde, köy halkından Avrupa ülkelerinde (Hollanda, Almanya, Norveç) emekli olup, köye dönen de yaklaşık 15 hane kadar vardır. 2008 itibarıyla Avrupa'da Doğankaya'dan gitme yaklaşık 10 hane bulunmaktaydı.

Doğankaya köyünün asıl ismi Abdülgediği'dir. Bu ismin 1960'larda hiçbir esasa dayanmaksızın resmen Doğankaya olarak değiştirildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, 1980'lerin başlarına kadar birçok resmî yazışmada dahi köyün adı Abdülgediği olarak kaydedilmiştir. Köy, geçmişte (ve hatta bir ölçüde günümüzde de) halk arasında Karakura yahut Karapkur şeklinde de adlandırılmıştır.

Doğankaya köyünün geçimi esas olarak arpa, buğday, nohut, mercimek ve kimyon tarımına dayanmaktadır. Bunun yanı sıra çoğunluğu büyükbaş olmak üzere hayvancılık ve büyükbaş süt sığırcılığı da yapılmaktadır.

Abdülgediği köyü çevredeki diğer Nogay muhacir köyleri gibi 1860'ların başlarında kurulmuştur. Abdülgediği'ni kuran Nogay muhacirler, eski Kırım Hanlığı topraklarından olan Kırım'ın kuzeyindeki bozkırlardan ve Kuban taraflarından 1859-1860 yıllarında Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. 1860'ta Konya eyaleti dâhilinde iskân edilmek üzere bu eyalete gönderilen muhacirler, Osmanlı hükûmetinin kendilerini üçer beşer hane olarak mevcut köylere yerleştirmesine şiddetle karşı çıkarak toplu olarak iskânlarını talep ettiler. Osmanlı yetkilileriyle bu ihtilaf sürerken, Nogay kabile reisleri Konya'ya sevk edilirken gördükleri Paşa Dağı havalisinin, iskânları için uygun olduğunu düşünerek kabileleriyle birlikte buraya toplanmaya başladılar. 1860 Ekim ayı itibarıyla Paşa Dağı çevresine 1.144 Nogay muhacirin gelmiş olduğu biliniyor.⁵¹ Bu muhacirlere müteakip ay ve yıllarda diğerleri de eklendi. Bu şekilde, daha ziyade Nogay kabile reislerinin inisiyatifleriyle Paşa Dağı çevresinde yerleşen muhacirler köylerini teşkil etmeye başladılar. Bu yerleşimlerin teşkili gerek merkezî ve mahallî Osmanlı idaresiyle gerekse çevredeki yerli köyler ahalisi ile birçok anlaşmazlıklar doğurduysa da neticede bunlar Osmanlı hükûmeti tarafından da kabul edildi. Göçmenlere, hane inşasında tohumluk, çift edevatı ve çift hayvanı temini hususunda yardım edildi.⁵² 1863 yılına ait Paşa Dağı havalisinde teşkil olunan Nogay muhacir köylerine yapılan masraflara ilişkin bir döküm belgesinde Abdülgediği'nin adı zikredilmemektedir.⁵³ Bununla birlikte, köyün bu yıl içinde kurulduğu kesin olduğundan köy mevkisinin o dönemde farklı adlandırılması yahut köyün söz konusu belgenin tanziminden kısa bir süre sonra teşkili ihtimalleri akla gelmektedir.⁵⁴ Muhacirlerin iskânı esnasında köy mevkisinin boş

51 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 78.

52 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.MSF.*, Defter no.: 17020.

53 Agb.

54 Yılmaz, yukarıda anılan belgede geçen Yenikuyu mevkisinin buraya "Abdülbaki Hoca Cemaati"nin yerleştirilmiş olması dolayısıyla şimdiki Abdülgediği köyü olduğu kanaatindedir. Yılmaz, ss. 102-103. Bu görüş bizce de imkân dâhilinde görünmektedir. Köyde yaptığımız araştırmada yaşlılarca gerek Abdülbaki Hoca gerekse Yenikuyu isimlerinin bilinmediğini gördüysek de aradan geçen 150 yıla yakın süre içinde bunların unutulmuş olmaları normal karşılanmalıdır.

ve çayırliktan ibaret olduğu, burada bir yerleşimin bulunmadığı günümüzde de hatırlanmaktadır.⁵⁵ Köyün kurucularını ve aslı ahalisini Cemboyluk koluna mensup Nogaylar oluşturmaktadır.

Abdülgediği'nin nüfus terkihi 1860'ların başlarında burayı kuranlardan ibaret kalmamıştır. Nogay muhacirlerin birçoğu; hastalıklar, çevre şartlarının uygun olmayışı, komşu yerli halk ile anlaşmazlıklar ve akrabalarıyla birlikte olmak gibi sebepler dolayısıyla ilk olarak iskân olundukları yerleri terk ederek başka yerlere taşınmıştır. Bu kişiler arasında iskânlarından kısa bir süre sonra buradan ayrılanlar olduğu gibi, kurdıkları köylerde birkaç nesil yaşadktan sonra o köyün dağılmasıyla başka yerlere göçenler de olmuştur. İşte bu şekilde "iskân sonrası" dahi sabit olmayan Nogay muhacirlerin hareketlerinden Abdülgediği de payını almış, köyden ayrılan bazı kişiler olduğu gibi, daha ziyade, başta Paşa Dağı havalisindekiler olmak üzere başka yerlerdeki (dağılan ya da mevcudiyetini sürdüren) Nogay köylerinden gelen muhacirler Abdülgediği'ne yerleşmişlerdir.

Bu gibi taşınmalar daha 1860'larda yakın çevredeki uzun ömürlü olmayan bazı Nogay yerleşim yerlerinden başlamış, buralara iskân olunan Nogaylar, aralarında Abdülgediği'nin de bulunduğu yakın köylere taşınmışlardır. Paşa Dağı havalisinde bulunan Harhar, Aktaş, Şedidhöyük (Tatarhöyük), Hurikuyusu, Karaburun, Çöppler ve Hamitçayırı (günümüzdeki Ahmetçayırı) gibi köylerde Nogaylar yarım asır hatta daha fazla yaşadılarsa da neticede bu köyler, Nogaylar tarafından tamamıyla terk edilerek ya ortadan kalkmış ya da buralara başka topluluklar yerleşmişlerdir. Bunlardan biri de Abdülgediği'nin 3,5 km kuzeyinde bulunan Harhar köyüydü. Pek çok diğer Nogay köyü gibi⁵⁶ başta sıtma olmak üzere salgın hastalıklardan büyük zarar gören köy ahalisinden pek çoğunun hayatını kaybetmesini müteakip köy tamamen dağılmıştır. XX. yüzyılın ilk yıllarında mevcut olduğunu bildiğimiz Harhar köyü 1910-1920 yılları arasında dağılmış olmalıdır.⁵⁷ Harhar'dan ayrılan Nogaylardan bir kısmı Abdülgediği'ne yerleşmiştir. Yine çevrede bulunan Aktaş köyünün eşkiyalıktan muzdarip olarak dağılması üzerine buradan ayrılan Nogaylardan bazıları Abdülgediği'ne taşınmıştır. Meselâ, günümüzde Açikel, Uyar, Aytar ve Yılmaz soyadlarını taşıyan sülalelerin ve daha birkaç sülalenin 1920'lerin sonlarında Aktaş'tan geldikleri bilinmektedir. Bunlardan Aytar ve Yılmaz soyadlı sülalelerin ataları, (muhtemelen 1910'larda) Balıkesir'in Susurluk kazasına bağlı Sultançayırı'ndan Aktaş'a göçmüşlerdir. Aktaş'tan gelen Nogayların Abdülgediği'ndekilerden farkı, Cetisan koluna mensup olmalarıdır.

Abdülgediği'ne diğer Nogay köylerinden de çok sayıda kimse gelip yerleşmiştir. Meselâ, günümüzde Başaran soyadını taşıyan sülale⁵⁸ 1928'de Şedidhöyük'ten; sonradan Yeltekin, Kılıç, Eytemen ve Cömert soyadlarını alacak olan aileler 1920'lerde Kırşehir'in hâlen Boztepe ilçesine bağlı olan Üçkuyu'dan; sonradan Cömert soyadını alacak olan aile⁵⁹ yine bunlara yakın tarihlerde Kırşehir'in Kaman kazasına bağlı

55 Dilek Çetin, "Nogaylar Üzerine (Doğankaya, Şeker, Akin Köyleri) Sözlü Tarih Çalışması", Yayımlanmamış Bitirme Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2006, ss. 20-21. Doğankaya (Abdülgediği) köyüne 1 km mesafede, buraya Nogayların iskânından önce mevcut olan ve kime ait olduğu bilinmeyen bir Müslüman mezarlığı bulunmaktadır. Köy halkı arasında bu mezarlığın, Tuz Gölü'nden tuz götüren ve eski Ankara yolundan geçen tuzculara ait olduğu söylenmektedir. Bununla birlikte, nihayetinde geçici olarak orada bulunan bu insanların burada mezarlık kurmaları pek de makul görünmediğinden köy mevki yakınlarında geçmişte ismini tespit edemediğimiz bir Müslüman yerleşimi olduğunu düşünmek daha doğru olur kanaatindeyiz.

56 Abdülgediği de sıtma felaketinden payını ziyadesiyle almıştır. Sıtmanın kesin olarak ancak 1940'lar civarında kinin kullanımının yaygınlaşmasıyla ortadan kaldırılabilirdiği yaşlı nesil tarafından anlatılmaktadır.

57 Günümüzde Harhar köyünden yenilenmiş olarak varlığını sürdüren eski köy çeşmesinden ve sürülüp tarla yapılmış olan mezarlığından kalan toplanmış bazı kaba mezartaşlarından başka hiçbir iz kalmamıştır. 1960'lara kadar muhafaza edildiğini öğrendiğimiz Harhar mezarlığından kalabilen mezartaşları arasında üzerinde tamga bulunanlara rast gelemedik.

58 Bu sülalenin Keneges kabilesine mensup olup soy tamgasının "aytamğa" olduğu bilinmektedir.

59 Bu sülale de Nogaykızközü köyündeki diğer Nogaylar gibi Cemboyluk koluna mensuptu.

Nogaykızıközü (değiştirilen adıyla Yeniköy) köyünden; Kutlu soyadını alacak aile 1920'lerde Konya'nın Muhacirpazarı Mahallesi'nden; Akman soyadlı aile 1930'larda Şereflikoçhisar'ın Akin köyünden; Uyar soyadını alacak aile Kırklareli'nin Babaeski kazasının Nacak köyünden; Sondoğan soyadlı aile 1960'larda Konya'nın Kulu ilçesinin Köstengil (değiştirilen ismi Boğazören) köyü, Abdülgediği'ne taşınmıştır. Bunlardan başka Kırıkkale'nin Keskin ilçesine bağlı Darıözü ve Kulu'nun Mandıra (değiştirilen ismi Ağılbaşı) köyünden gelenlerin de olduğunu tespit ettik. Bu örneklerde de görüldüğü üzere, Abdülgediği köyü çevredeki Nogay yerleşimlerinin birbirleri arasında nüfus açısından ne kadar akışkan olduğunun tipik bir örneğini teşkil etmektedir.

Bütün bu hareketliliklere rağmen, köyün Cemboyluk koluna mensubiyet açısından homojen yapısının büyük ölçüde korunmuş olması da dikkat çekicidir. 2008 yılında, köyde yalnızca 4 hane (Aktaş köyü kökenli) Cetisan ve 2 hane de (Konya'dan gelme) Yetişkul koluna mensup Nogay aile bulunmakta, geri kalanların tamamını Cemboyluklar oluşturmaktaydı. Köydeki Nogay kabileleri meyanda Ötepbas, Toğalı, Şarman, Aqlqoca, Köşekoğan, Ogüzköşek, Keneges, Irğaçlı (Akin kökenli) ve Qaraqan kabilelerinin mevcudiyetini tespit edebildik. Bunların yanı sıra birçok kimsenin kabile aidiyetlerini unutmış olduğunu da söylemek gerekir. Köydeki bazı ailelerin Kırım Tatar kökleri de bulunmaktadır.

Çevredeki diğer Nogay muhacir köylerinde olduğu gibi, Abdülgediği'nde de evlilik ilişkilerinin kurulmasında Nogaylık, hatta Cemboyluk koluna mensup olmak muhacereti takip eden yıllar boyunca birinci derecede dikkate alınan bir husus olmuştur. Yine kadim âdetlerden olarak, yedi göbek içindeki akrabalarla evlenmeme kaidesine de titizlikle uyulmuştur. Kırım Tatarları ile evlilikler dahi az görülmüştür. Bu uygulamalar ancak tedricen değişmiştir. Nogay yahut Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler seyrek olarak 1960'larda görülmeye başlanmış, 1980'lerden sonra ise yaygınlaşmıştır.

Abdülgediği köyündeki pek çok gelenek gibi, evlilik merasimlerine ilişkin olanları da tipik Nogay geleneklerinin Kırım Tatar özellikleriyle karışmış yapısını yansıtmaktadır. Abdülgediği'nde birçok âdet zaman içinde kaybolsa da en azından 1990'ların sonlarına kadar genel hatlarıyla karakteristik bir evlilik ve toy süreci, köy halkından Nebahat Çetin ve Elmas Yılmaz'ın anlatımıyla şöyle gerçekleşmekteydi:

Bir kız istenmeden önce oğlan tarafı kız evine elçi gönderir. Kız tarafı bu işe oldu dediklerinde oğlan tarafı kızı istemeye gelirler; elçiye de bir hediye verilir. Gencin büyükleri, köyde sözü geçen kişilerle kızı istetmeye kız evine varırlar. Söz kesilir; oğlan tarafının getirdiği lokum-bisküvi kız tarafına verilir. “Şaytan ötbez” ya da “kiçkiy tatlı” (küçük tatlı) denen bir merasım yapıp, lokum-bisküviler yenip büyük tatlı için gün alırlar. Süt hakkı ya da “şaytan ötbez” (şeytan geçmez) denen bir miktar para kızın babasına verilir. Büyük tatlı için oğlan tarafı kızı giydirmeye, kıza altın yüzük, küpe, saat vs. almaya alışverişe çıkarlar. Kız evine cavluq (eşarp) almaya gidilir. Büyük tatlıda da lokum-bisküvi yenir. Oğlan tarafından yengeler, gelin olacak kıza yeni elbiseler giydirirler. Takılar takılacağı sırada köy imamı dualar eder. Takılar takılır, şenlikler düzenlenir.

Hıdırellezde kıza hediyeler getirilir, hıdırellez koyunu götürülüp kesilir. Kızın davet ettiği arkadaşlarıyla beraber etler yenir. Gelen davetliler de kıza hediyeler götürürler. Buna “tüyün” denir. Yani bir bohça hazırlanır, içine kuruyemiş, iki metre kumaş, çorap, kolonya, eşarp, sabun vs. konulur. 6 Mayıs'ta şenlik yapılır, şenliğe oğlan tarafı haşlanıp dışı boyanmış yumurta da getirir.

Dini bayramlarda oğlan tarafı kıza hediyeler getirir, yine şenlikler düzenlenir. Kurban Bayramı'nda “tös-bas” (dös-baş) denen kurban eti veya koyun, kuzu getirirler.

Düğünün ne zaman olacağı kararlaştırılır. Düğünden birkaç gün önce gelin olacak kız, arkadaşlarıyla beraber davete gider, gittikleri yerlerde ziyafet çekerler.

Düğünler üç gün sürer. Çoğu zaman cuma başlar, pazar günü gelinin inmesiyle biter.

Cuma günü “bayraq köterüv küni”dür (bayrak kaldırma günüdür). Oğlan evi köylüyü, akrabalarını düğüne çağırır. Cuma günü öğleden sonra bayrak duası yapılır. Bayrak kaldırılır. Bayrağın tepesine düğünleri aydınlık

olsun diye ayna, ağızları tatlı olsun diye elma koyarlar. Bir de hindi tüyü takarlar. Bayrak kaldırıldıktan sonra oğlan evi zenginse yemek verilir, fakirse çay verilir. Bundan sonra da şenlik başlar. Şenlik başlayacağı sırada damat, “kiyev şıgaruv” (damat çıkarma) âdetine göre evdekilere küsüp düğün bitene kadar yenge evinde kalır.

Bayrak kaldırıldıktan sonra kız evinde “toytuvar” (düğün davarı) kesilir. “Quda şaqıruv” (dünür çağırma) âdetine göre kız evi oğlan tarafını “toytuvardan kavurma yemeye” çağırır. Bunun için üç genç oğlan evine gönderilir. Giden gençlere oğlan tarafı hediyeler verirler. Oğlan tarafı kız evine hayırlı olsuna gelir. Toytuvardan kavurma yapıp yenir. Toytuvar bölünüp, parçalanıp cumartesi günü verilecek yemek için hazırlanır.

Cumartesi günü “nişan toyu” (nişan merasimi), cumartesi gecesi de “kına toyu” (kına gecesi) olur. Nişan için oğlan tarafı bir alay olup kız evine gelir. Oğlan tarafı yanlarında “hebge tübü” (heybe dibi) getirirler. Heybe dibinde “kiyit” (amca, hala ve teyzeye verilen hediyeler), “capeşke” yahut “cenge colu” (“yenge yolu” yani yengeye verilen hediye) vardır. Capeşkeyle ikişer metre kumaş, tülbent, tülbentle sarılmış para gelinin annesine verilir. O da bunları tek tek kızın yengelerine dağıtır. Hebgenin içine orunğade (halaya ve teyzeye verilen hediye) konulur. Orunğade de kızın halasına fistanlık, oyalı tülbent, namazlık, biraz para vardır. Kızın annesine iki fistanlık, iki gecelik, tülbent konulur. Kızın büyüklerine de birer fistanlık, gecelik konulur. Kardeşine birer gömlek, kız kardeşine de baldız küpesi konulur. Büyükannelere nine lokumu, sigara konulur. Kızın dayısına da düğünün başında dayının gönlü alınıp “dayı colu” (dayı yolu) denen para verilir. O da aldığı dayı yoluyla altın alıp kızı nişanda takar. Kız evinde, gelen misafirlere toytuvarla yemek verilir. Ancak önce, yemek yapanlar damadın büyüklerine “qazan qapqas aşuvu parası” (kazan kapağı açma parası) verirler. Yemekten sonra nişan merasimi başlar. Önce köy imamı dualar eder. Sonra yüzükler, altınlar, paralar takılır, şerbetler dağıtılır. Şenlik başlar, davullar vurulur, sazlar çalınır. Kopuz varsa kopuz çalınır qanekiy tepilir.

Nişandan sonra oğlan evinde toytuvar kesilir. Toytuvardan kavurma yemesi için kız tarafı davet edilir. “Quda şaqıruv” (dünür çağırma) âdetine göre oğlan evinden üç genç, kız tarafını çağırmaya gider. Kız evinde onlara hediyeler verilir. Kız evi, oğlan evine kavurma yemeye, hayırlı olsuna gelirler.

Cumartesi gecesi “kına toyu” (kına gecesi) olur. Oğlan tarafı kına, kuruyemiş, meşrubat getirir, şenlik yapılır. Kınaya getirilenler misafirlere sunulur. Gelin kına sürülmeden önce kızın avucuna bir altın konulur. Yoksa gelin kız kınayı sürdürmez. Kınası sürüldükten sonra herkese kına dağıtılır. Şenlik gece boyunca sürer. Herkes dağıldıktan sonra kız evinde gençler, kızlar, yakın akrabalar kalır. Gece damat nişanlısıyla görüşmeye gider. Yanında arkadaşlarını da getirir. Gençler, kızlar beraberce getirilen kuruyemiş, meşrubat vs. yerler, içerler, şenlik yaparlar. Kızın arkadaşları, damada tuzlu çay ikram ederler, ayakkabısına da yoğurt, yağ, ne bulurlarsa koyarlar. Damat ayakkabılarını giyince olanlar olur. Kirlenen çoraplarını, ayakkabısını gelin kına yıkatır. Gençler de sevdikleri kına kına yakıtırlar. Sonra herkes dağılır. Kız evinde kalanlar da sabaha kadar oturup eğlenirler. Uyuyan olursa onu yatağa, yorgana dikerler, yüzüne kına sürerler. Gelin kızın da ellerine, ayaklarına kına sürülür. Ensesine de “babasının bereketini verdiği eve götürsün” deyip kına sürülür. Oğlan evinde gençler, damatla eğlenirler. Damadın arkadaşları damada kına sürerler.

Pazar günü, oğlan tarafı gelini almaya bir alay olup giderler. Gelin kız akrabalarıyla, yakınlarıyla vedalaşır. Gelinin kardeşlerinden biri “qardaş quşağı”nı (kardeş kuşağı) gelinin beline bağlar. Oğlan evi gelince, yengeleri gelinin olduğu odanın kapısını kapatıp “qapıbasar” parası isterler. İstedikleri para verilene kadar kapıyı açmazlar. Kızın çeyizine de çocuklar oturup “sandık parası” isterler. İstedikleri para verilene kadar sandıktan kalkmazlar. Kız tarafı da oğlan evi gibi “kiyit” hazırlayıp sandığa koyar. Ama bu “kiyit”e fistanlık, başörtüsü vs. konmaz. Kayınpedere seccade, havlu, çorap; kayınavalideye tülbent; hebgeyi taşıyan enişteye “betcavlıq” (havlu), çorap vs. verilir.

Gelin, oğlan evine getirilir; oradan mezarlığa götürülüp dua edildikten sonra tekrar eve varılır. Gelin arabadan inmeden, gelinin ayağı bereketli olsun diye yemişler, bozuk paralar saçılır. Tez evli olsunlar diye arabanın tekerlerinde su dolu testi kırılır. Gelinin kucağına bebek verilir. Bebek kız ise ilk çocuğu kız, oğlan ise ilk çocuğu oğlan olur derler. Gelin de bebeğe hediye verir. Gelin arabadan iner. Gelinin ayağı yere değmesin diye ayağına koyun postu ve iki metre basma serilir. Bunlar da gelinin yanındaki yengesine verilir.

Gelin babasının evinden Kur'an-ı Kerim ve bayrakla çıkar. Bayrağı taşıyan gence gelin annesi nişan günü "bayraq köterüv" (bayrak kaldırma) hediyesi verir. Bir de oğlan evinde çaycılık yapana da "qave pisirüv" (kahve pişirme) hediyesi verilir. Davulcu da hediyesini gelinden ister. Gelin de davulcuya hediyesini verir. Eski zamanlarda köyün gençleri gelin indiğinde at yarıştırlarmış. Gelin, birinci gelen gence hediye verirmiş.

Gelinin eline bir çivi, bir tahta kaşık, biraz yağ verilir. Yerinin çivi gibi sağlam olması için gelin çiviye kapının eşiğine çakar. Yağ gibi yumuşak olması için de yağı kapının yukarısına sürer. Kuvvetli olduğunu göstermesi için de kaşığı ayağıyla kırar. Damadın annesi kapıda kollarını kapının iki yanına dayar. Gelinle damat onun kollarının altından içeri geçerler. Gelin "şımıldıq"a, yani oda içindeki bir tül perdenin arkasına alınır.

Gelin indiği günün akşamı "qave toyu" (kahve düğünü) yapılır. Damadın arkadaşları toplanıp eğlenirler, damada para toplayıp verirler, gençlere ise bohça dağıtılır.

Gelinle damat sağdıçlarıyla beraber oturur, imam nikâhı kıyılır, hayırlı dualar edilir.

Ertesi gün "bet aşar toyu" (yüz açar düğünü) yapılır. Gelinin annesi damadın ailesine "kiyit" denilen hediyeler getirir. Gelin gelinliğini yine giyer, duvağını da takar. Gelinin duvağını iğde dalıyla görümcüsü açar. İğde dalının çatalı ne kadersa gelinin o kadar çok çocuğu olur denir. Gelin duvağı açıldıktan sonra büyüklelerinin elini öper. Yemek verilir. Böylece büyük düğün biter. Hemen hemen bir hafta sonra da gelinle damat kızın aile büyüklelerinin elini öpmeye giderler.⁶⁰

Doğankaya (Abdülgediği) köyünde toy gelenekleri bu şekilde pek çok özellikleriyle korunmuş olmakla birlikte, birçok gelenek ve âdet de XX. yüzyılın ikinci yarısında unutulmuş veya terk edilmiştir. Meselâ, toyların ayrılmaz parçalarından olan at yarışları ve güreşler bu dönemde ortadan kalkmıştır. Toylardaki "şınlasuvlar" (cınlaşmalar), "toquz baylanuvı" gibi başka âdetler de tedricen uygulanmaz olmuştur. Diğer Nogay köylerinde olduğu gibi Abdülgediği (Doğankaya) köyünde de evlilik ile ilgili gelenek ve ritüeller düğün sürecine münhasır değildi. Bilhassa geçmişte, bütün evlilik boyunca titizlikle takip edilen kültürel kurallar bulunmaktaydı. Meselâ, gelinler asla kaynatalarıyla konuşmazlardı. Bu kadim ve katı âdet de ancak 1970'lerden sonra tedricen terk edilmeye başlanmıştır.

Köyde 1980'lere kadar sürdürülen bir âdet de Hıdırellez'de "Sabantoy"a yahut "tepreş"e çıkılmasıydı. Sabantoy'da kırlara çıkılır, şenlikler yapılırdı. Yemekler ve özellikle de "şıtpıtq"⁶¹ pişirilir, duasıyla birlikte yenirdi. Ayrıca, yumurtalar boyanır, yengelere verilir. Bu ananevi sabantoylar günümüzde uygulanmaktaysa da bunun yerini Nogay Kültür Derneklerinin Şereflikoçhisar-Kulu çevresindeki sekiz Nogay köyünü kapsayacak şekilde (modernleştirilmiş içerikleri ile) her yıl düzenledikleri "Sabantoy"lar almıştır.

Köyde 2000'li yılların sonlarına kadar az çok sürdürülen bir gelenek de Ramazan aylarında (bu muaddes ayın bütün diğer âdetleriyle birlikte) çocukların iftardan sonra "Şeramazan" (Şehr-i Ramazan/Ramazan ayı) söyleyerek gezmeleridir. Nogay ve Kırım Tatar muhacir köylerinde yakın geçmişe kadar yaygın olarak yaşanan bu âdetde köy çocukları ev ev gezerek tekerleme söylerler, onlara ufak tefek hediyeler yahut yiyecek verilir. Abdülgediği köyünde kaydettiğimiz bir "Şeramazan" tekerlemesi şöyledi:

Şeramazan ayta keldik,
Şarqa marqa.
Abaylardın bergeni,
Maylı arqa.
Maylarqadın eti yoq,
Onı bergen abaylardın beti yoq.⁶²

60 Çetin, ss. 39-43. İktibas ettiğimiz bu metinde yazar ile görüşülerek çok sınırlı bazı imla ve bilgi değişiklikleri yapılmıştır.

61 "Şıtpıtq" sütle pişirilip ortasına tereyağ konulan bir çeşit pilavdır. Bakınız, Age, s. 44.

62 Şehr-i Ramazan söyleye geldik, / Şarka marka. / Anaların verdiği, / Yağlı sırt. / Yağlı sırtın eti yok, / Onu veren anaların yüzü yok.

Tur tur abay papişindi kiy abay,
Tomurğanın may bolsun,
Tolğatqanın ul bolsun,
Arqasında meñ bolsun,
O da bizge teñ bolsun.⁶³

Başka köylerde olduğu gibi betonarme evler eskilerinin yerini giderek almaktaysa da Doğanlı köyündeki ananevi köy evleri karakteristik yapılarını korumaktadır. Öncelikle, evlerin inşaatı sırasında cepheler belirlenirken kiblesinin düzgün olmasına, doğuya bakmasına özen gösterilir. Geniş avlu içinde taş dolma, kerpiç yapılan bu tek katlı evlerde, tavan ağaç döşeme olup üstünde çatı bulunmaktadır. Birkaç odadan (genellikle dört odadan) oluşan bu evlerde girişteki salona “ayetü”, bu salona açılan odalara da “işkerüy” adı verilir. Evin odaları geçmişte “qam odası” (oturma-yatak odası) ve “dem odası” (düğünlerde oturlan, şenlik yapılan oda) gibi isimlerle de adlandırılırdı. Evin ısıtılması için fırınlı soba, kuzine, kovalı soba ve son dönemlerde de katalitik ve elektrikli soba kullanılmaktadır. Eski usul sobalarda kömür, “qıy” (tezek) ve “lapaşa” (bir çeşit tezek) yakılır. Çoğunlukla her odada, hatta her an bir misafirin gelebileceği düşüncesiyle misafir odasında da devamlı soba yakılır. Evin “aşqana”sı (mutfağı) dışarıdadır. Tuğladan örme olan fırında saman ve sap yakılıp ekmek pişirilir. Tuvaletler (köyde kanalizasyon bulunmadığından) evin en az 50 m ötesine inşa edilir.

Köyde karakteristik Nogay ve Kırım Tatar yemekleri 2000’li yıllarda da yaygın olarak pişirilmekteydi. Bu yemeklerden inqal, qasıqbörek, qazanbörek, tavabörek, cantıq, çibörek, uvma qalaqay, maylı qalaqay, loqum, bavursaq, laqsa, sorpa, talqan ve saraylı tatlısı yaygın olarak hazırlanmaktaydı. Günlük hayatta sütlü ve tuzlu Nogay çayı da vazgeçilmez yerini korumaktaydı. At eti ise Abdülgediği’ndeki Nogaylar tarafından da Türkiye’ye göç etmelerinden sonraki yaklaşık yüz yıl boyunca (çevredeki Nogay olmayan halkın tepkisinden ve söylentilerinden çekinilerek mümkün mertebe fazla çevreye duyurulmadan da olsa) yenilmiş, at etinden qazı da yapılmıştır. 1960’lardan beri köyde at kesildiği ise hatırlanmamaktadır.

2000’li yılların sonları itibarıyla Doğanlı köyünde günlük hayatta Nogayca hâkimiyetini sürdürmekteydi. Köyde yaşlı, genç, herkes Nogayca konuşmaktaydı. Hatta başka köylerde görülmeyen bir şekilde çocuklar okula gidene kadar yalnızca Türkiye Türkçesi bilseler dahi sonraki yıllarında mutlaka Nogayca öğrenmekteydi.

Abdülgediği (Doğanlı) köyünde kuruluşundan beri Nogay olmayan hemen hiç kimse yaşamamıştır. Yalnızca İstiklâl Savaşı devrine kadar ticaret için köye gelen bir Ermeni’nin burada ikamet ettiği hatırlanmaktadır. 1952’de Bulgaristan’dan göç etmiş iki Türk göçmen aile, devlet tarafından bu köye yerleştirilmiş ve bunlara tarla verilmiş ise de Abdülgediği’nde birkaç yıl geçiren bu göçmenler daha sonra Polatlı’ya taşınmışlardır. Abdülgediği köyü halkından olup I. Dünya Savaşı’nda Çanakkale ve Kafkas cephelerinde şehit düşenler ve 1950’lerde Kore Savaşı’na katılanlar bulunmaktadır.

Doğanlı köyündeki Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Açikel, Adaş, Akay, Akıcı, Akın, Atılgan, Aytar, Başaran, Çetin, Eryiğit, Eyetem, Günay, Güven, Kılıç, Kutlu, Özkan, Polat, Sondoğan, Uyar, Yeltekin ve Yılmaz.

63 Kalk kalk ana terliğini giy ana, / [Yayıkt] çevirdiğin yağ olsun, / Sancısını çektiğin oğul olsun, / Sırtında ben olsun, / O da bize denk olsun.

Edige Köyü*

Edige köyü Ankara'nın Elmadağ ilçesine bağlı olup ilçe merkezine 7 km uzaklıkta yer almaktadır. Köyde 2006 yılı itibarıyla yaklaşık 150 kişi (20 hane) yaşamaktadır. Köyün Elmadağ'a çok yakın olması dolayısıyla ilçe merkezinde yaşayıp, köye gelip giden yahut köyde oturup ilçe merkezinde çalışanlar vardır.

Köy biri Eski Edige yahut Küçük Edige, öbürü de asıl köyün bulunduğu Yeni Edige olmak üzere iki kısımdan, yani mahalleden müteşekkildir. Köyün ilk kurulduğu mevki olan Küçük Edige'de 2006 yılı itibarıyla 2-3 hane mevcut olup her iki mahalle arasında üç km mesafe bulunmaktadır. Edige köyü kurulduğu dönemde Bâlâ'ya bağlı olmakla birlikte daha sonra Çankaya'ya ve nihayet Elmadağ'ın ilçe olmasıyla birlikte buraya bağlanmıştır. Köyün geçimi, buğday ve arpa ile bir miktar ayçiçeği tarımına dayalıdır. Bunun yanı sıra fazla olmamakla birlikte hayvancılık da yapılmaktadır.

Edige köyünün bilfil ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. 1520'lere ait Osmanlı tahrir defterinde köyün ismi "Ediki" yahut "Edigi" olarak verilmekte ve burada vergi mükellefi 9 hane olduğu kaydedilmektedir.⁶⁴ Günümüzdeki Edige köyünün biraz aşağısındaki mevkide bulunan eski yapı temelleri bu eski Ediki/Edigi köyüne ait olmalıdır. Söz konusu mevkiye halk arasında "Kilise" adının verilmesi burasının geçmişte Hristiyanlarla meskûn olduğuna delalet etmektedir. Bu yerleşimin bilinmeyen bir sebepten ortadan kalktığı ve uzun bir dönem sonra şimdiki köyün meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Köyün adı, Kafkasyalı bir kavim ismi olan "Adige"yi yahut Altın Orda Devleti'nin ünlü şahsiyetlerinden olup sonradan Kıpçak Türk halkları arasında efsaneleşen Edige Batır'ın adını hatıra getirmektedir. Ancak XVI. yüzyıl öncesi bir dönemde buraya Kafkasyalı yahut Kırım / Deşt-i Kıpçaklı kimselerin yerleşmiş olması muhtemel görünmemektedir. Öte yandan Anadolu'daki Türkmenler arasında "Edigi" yahut "Edügi" cemaatinin bulunduğu bilinmektedir.⁶⁵ Yukarıda da belirtildiği üzere, köyün adının XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde "Ediki/Edigi" olarak kaydedilmiş olması, bizce buraya ilk yerleşenlerin yahut adını verenlerin Edügi cemaatine mensup Türkmenler olduğunu açıkça göstermektedir. Köyün orijinal isminin sonradan halk ağzında değişerek "Edige" hâlini aldığı bellidir.

Köydeki yaşlıların anlattıklarına göre, günümüzdeki şekliyle Edige köyü muhtemelen XIX. yüzyıl başlarında İsa ve Musa isimli iki kardeş ile onların aileleri tarafından bir çiftlik olarak teşekkül etmiştir. Asiyozgat köyünden (günümüzdeki Elmadağ ilçe merkezi) buraya gelen kardeşlerin aslen "Moskof"tan, yani Rusya tarafından oldukları bugün de hatırlanmaktadır. Bir rivayete göre, İsa ve Musa kardeşlerin geldikleri yer Kırım'dır. Günümüzde köy halkının çoğunluğu bu İsa ve Musa kardeşlerin soyundan gelmekte ve bu aileler Arka, Çalışkan, Pehlivan, Yağcı, İşcan ve Erdem soyadlarını taşımaktadır.

Bununla birlikte, bu soydan gelenler, kökenlerinin "Tatar" olduğunu hatırlamamaktadır. Bunda, köye sonradan Kırım Tatarlarından bir ailenin gelip yerleşmiş olmasının ve "Tatar" sıfatının bu sülaleye münhasır kullanılmasının da rolü olabilir. Sözüünü ettiğimiz bu ikinci sülale, Varna'dan Anadolu'ya göçen İbrahim adlı bir Kırım Tatarı'nın ailesinden gelmektedir. İbrahim, muhtemelen 1860'larda Kırım'dan Osmanlı

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Edige köyü eski muhtarı Mevlüt İşcan (1924 Edige doğumlu) ile köy halkından Ahmet Asaletli (1920 Edige doğumlu), Osman Arka (1921 Edige doğumlu), Nevzat Apaydın (1942 Ankara doğumlu), Abdurrahman Turgut (1946 Edige doğumlu) ve Ali İhsan Asaletli'ye (1956 Edige doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

64 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937-1530) I, Ankara, 1993, tıpkıbasım sütun 355.

65 Edige cemaati hakkında bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: II, Ankara, 2009, ss. 724-725; Orhan Sakin, 16. Yüzyılda Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler, İstanbul, 2006, s. 151. Söz konusu Türkmen cemaatinin, Altın Orda tarihinde (XIV. yüzyılın sonları ve XV. yüzyılın başları) çok önemli rol almış bir şahsiyet olan Edige Batır ile herhangi bir alakası bulunup bulunmadığını belirleyebilmek bu çalışmamızın sınırlarını fazlasıyla aşmaktadır.

İmparatorluğu'na göç ederek Varna bölgesine yerleşmiş, ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde buraların Osmanlıların elinden çıkması üzerine dört kardeşi ile birlikte Köstence ve Sinop üzerinden Anadolu'ya göçmüştür. İbrahim, Edige köyüne ortakçı olarak gelip buraya yerleşirken kardeşleri de çevredeki Karacahasan ve Hisarköy'e gelmişler. İleri tarım bilgisine vâkıf olduğu anlaşılan İbrahim ve ailesinin Edige köyünün ekim tekniklerinin gelişmesini sağladığı söylenmektedir. Günümüzde Edige'de bu soydan gelen Kırım Tatarları Turgut ve Ayaş soyadlarını taşımaktadırlar. Bu sülalenin Hisarköy ve Karacahasan köylerindeki akrabalarının soyadları ise Kuzu'dur. Edige'de 2006 yılında bu sülaleye mensup sadece iki hane Kırım Tatarı kalmış olup geri kalanları Elmadağ'da yaşamaktaydı. 1950'lerden itibaren iş bulmak amacıyla Elmadağ'a taşınan bu sülalenin Elmadağ'daki üyelerinin sayısının 100-150 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Edige köyüne 1878 sonrasındaki yıllarda yerleşen bu Kırım Tatarları soylarını bilmekle birlikte, âdet ve dillerini bütünüyle kaybetmişlerdir. Kırım yemekleri dahi unutulmuştur. Meselâ, tatarlaş duyulmuş ise de yapıldığı hatırlanmamaktadır.

Köye son gelen Kırım Tatarlarından sonra bir Çerkes aile de yerleşmiştir. Muhtemelen XX. yüzyıl başlarında Bâlâ tarafından geldiği bilinen ve 2 haneden oluşan mensupları günümüzde Asaletli soyadını taşıyan bu Kafkasya kökenli aile, hangi halk veya kabileye mensup olduğunu hatırlamamaktadır. Köye yine aynı dönemlerde Elmadağ'dan bir sülale gelip yerleşmiştir.

Edige, XIX. yüzyıl boyunca resmen köy statüsünde olmayıp Asiyozgat köyüne (günümüzdeki Elmadağ ilçe merkezine) bağlı bir çiftlik olarak kabul edilmekteydi. Ancak gerek Edige'nin nüfus ve ekonomik faaliyet açısından bir köy durumunda olması gerekse XX. yüzyılın başlarına kadarki ulaşım şartları itibarıyla bağlı olduğu Asiyozgat köyüne ancak bir buçuk saatte gidilmesi, Edige'de yaşayanları, burasının resmen köy statüsüne kabul edilmesi için hükûmete başvurmaya sevk etmiştir. Böylece Sultan II. Abdülhamid'in 3 Ocak 1903 tarihli bir iradesiyle o esnada otuz haneden müteşekkil olan Edige Çiftliği resmen Bâlâ kazasına bağlı bir köy hâline getirilmiştir.⁶⁶

Edige köyü halkının tamamına yakını göçmen kökenli olmasına rağmen geldikleri yerlere ait kültürel özellikler büyük ölçüde ortadan kaybolmuştur. Köy halkının günümüzde bütünüyle çevre kültür ve âdetlerini benimsediği görülmektedir.

Eskipolatlı Köyü*

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Eskipolatlı köyü ilçe merkezine 5 km uzaklıktadır. 2005 yılı itibarıyla köy nüfusu yazın 300, kışın ise 250 kişi civarındaydı. Köyde mevcut hane sayısı 55 olup yaz ve kış arasındaki nüfus farkı Polatlı'da oturanların köye gelip gitmesinden kaynaklanmaktadır. Eskipolatlı köyünde 3 hane Kürt ve Bolu'nun Kırışık ilçesinden gelen 4-5 hane Çıtak haricinde nüfusun tamamı Kırım Tatarı'ydı. Köyün geçimi arpa ve buğday tarımı ile hayvancılığa (koyun ve sığır) dayanmaktadır.

Eskipolatlı köyü Dobruca'dan gelen Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Bu Kırım Tatarları 1860-1861 büyük göçünde Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve o zamanlar Osmanlı topraklarından olan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde buraların bağımsızlığını kazanan Romanya'ya bırakılması üzerine bu sefer Anadolu'ya göç etmek zorunluluğunu hissetmişlerdi.

66 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.TMİK.S.*, Dosya no.: 40, Gömlek no.: 61 ve Dosya no.: 40, Gömlek no.: 82.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Eskipolatlı köyü muhtarı İsmail Hakkı Akgök (1964 Eskipolatlı doğumlu) ile köy sakinlerinden Nurettin Akgök (1928 Eskipolatlı doğumlu) ve Macit Oral'a (1944 Eskipolatlı doğumlu) teşekkür ederiz.

Romanya Dobruca'sının Mangalya kasabasından gemiye bindikleri için Osmnalı kayıtlarında "Mankalya muhacirleri" olarak geçen bu Kırım Tatarlarından 13 hanede 52 kişi, Anadolu'ya göçlerini müteakip 1902 yılı sonlarında şimdiki Eskipolatlı köy mevkisine yerleşmek üzere hükûmete müracaat ettiler. Burası aslında Bosna muhacirlerinin iskânına tahsis edilmiş olmakla birlikte, söz konusu Boşnakların ev inşaatına ihtiyaçları olmadığı göz önünde bulundurularak Aralık 1902'de 15.000 dönümlük bu arazinin Dobruca'dan gelen Kırım Tatar muhacirlerine verilmesi kabul edildi.⁶⁷ Köye iskân olunan bu ilk muhacirlerin 1903 yılı içinde yerleştikleri anlaşılmaktadır. Nitekim köy camisi de 1903'te inşa edilmiştir.

Kırım Tatar muhacirler geldiğinde Eskipolatlı mevkisinin boş olduğu biliniyor.⁶⁸ Bununla birlikte, burasının, Polatlı'ya (ve dolayısıyla Eskipolatlı'ya) adını verdiği belli olan Aydınbeyli Türkmenlerinin Polat yahut Polatlı cemaatinin eski iskân yeri olması muhtemeldir.⁶⁹ Kırım Tatar muhacirlerin Eskipolatlı köyünü kurdukları esnada şimdiki Polatlı kasabasının yerinde "İskele" adı verilen tren istasyonu ile Menteşe ve sonradan İstiklâl Mahallesi adını alan köyler bulunmaktaydı. Kasaba XX. yüzyılın ilk çeyreğinde tren istasyonu çevresinde gelişerek yakındaki bu köyleri de içine alacaktır. Eskipolatlı köyü, önceleri Sivrihisar kazasına bağlıyken 1906'da Haymana kazasına bağlanmıştır.⁷⁰

Dobruca'dan gelen Kırım Tatar muhacirlerin şimdiki Eskipolatlı köyünü kurmaları sürecinde çevredeki yerli köylerin halkıyla uzun süre problemler yaşanmıştır. Arazinin paylaşılmasından doğan bu ihtilaflardan dolayı köye iskânlarının ilk dönemlerinde muhacirlerle komşu köylerdekiiler arasında kavgalar görülmüştür. Günümüzde bu anlaşmazlıklar tamamen geride kalmış olup bugüne yansıyan herhangi bir problem yoktur.

Eskipolatlı köyü XX. yüzyılın başlarında kurulan birçok diğer muhacir köyü gibi oldukça modern bir plan dâhilinde kurulmuştur. Köyün ortasından geniş bir yol geçmekte olup etrafı duvarlarla çevrili, geniş azbarlı (avlulu) karakteristik Kırım Tatar köy evleri bu yolun iki yanına muntazam bir şekilde dizilmiştir. Azbarların içinde asıl meskenin yanı sıra aşhane (mutfak), ayaqyol (tuvalet), fırın, ziraat aletlerinin durduğu kulübeler ve hayvanların barındığı ahırlar yer almaktaydı.

İlk Kırım Tatar muhacirlerin Eskipolatlı köyüne yerleşmesini takip eden yıllar içinde Dobruca'dan münferit olarak veya küçük gruplar hâlinde Kırım Tatarlarının gelişi devam etmiştir. Bu arada, doğrudan Kırım'dan gelip köye yerleşen birkaç aile olduğu gibi, çevredeki Kırım Tatar muhacir köylerinden (Toydemir ve Ahırılıkuyu gibi) buraya taşınan aileler de olmuştur. Dobruca'dan göç etmiş Kırım Tatar sülalelerinden en azından birinin (Akgök sülalesi) Varna'ya bağlı Acemler (Bulgarca adı Aksakovo) köyünden olduğunu tespit ettik. Bir diğer sülale ise Köstence'ye bağlı Palaz yahut Büyükpalaz köyünden gelmiştir.⁷¹ Doğrudan Kırım'dan gelen ve hâlen Oral soyadını taşıyan sülale ise bir müddet Bursa'da yaşadktan sonra Eskipolatlı'ya yerleşmiştir.

Eskipolatlı köyüne yerleşen Kırım Tatar göçmenler gerek Kırım'dan gerekse Dobruca'dan getirdikleri gelişmiş tarım tekniklerini burada da başarıyla uygulamışlardır. Beraberlerinde getirdikleri atla çekilen orak makinası ve sandıklı tohum ekme makinası gibi ziraat aletleriyle çevredeki seviyenin çok üzerinde üretime geçebilmişlerdir. Hatta zaman içinde çevre köylerdeki ekilmeyen tarlaları da icarla ekmeye başlamışlardır. Bu şekilde köyde tarla sahibi olmayanlara geçim imkânı doğmuştur.⁷²

67 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 53, Gömlek no.: 43.

68 Agb.

69 Abdülkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Polatlı*, Ankara, 2007, ss. 246-247. Polatlı (Poladlu) cemaatine mensup Türkmenler için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: IV, Ankara, 2009, ss. 1891-1892.

70 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1080, Gömlek no.: 6.

71 Zuhâl Yüksel, "Eskipolatlı Köyü", *Emel*, no.: 227 (Ankara, Temmuz-Ağustos 1998), s. 35.

72 Agm, s. 37.

Eskipolatlı'daki Kırım Tatarları iskânlarından kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin içine girdiği on yıllık savaş dönemini de yaşamışlardır. Köy halkından gençler Osmanlı ordusunda muhtelif cephelerde savaşarak gazi ve şehit olmuşlardır. İstiklâl Savaşı'nda ise Yunan ordusu, Eskipolatlı köyüne kadar ulaşmıştır. Sakarya Muharebelerinde Yunan ordusunun ileri harekâtı esnasında, 6 Eylül 1921'de köy Yunan birliklerinin işgal edildi. Köy halkı ise işgalden hemen önce canlarını kurtarmak amacıyla mallarını köyde bırakarak yakındaki Kargalı köyüne sığınmıştı. Sakarya Muharebelerinde mağlup olan Yunan kuvvetlerinin çekilmesi üzerine Türk birlikleri 13 Eylül 1921'de Eskipolatlı'yı geri aldı.⁷³ Köylüler köyün kurtuluşunu müteakip köylerine döndüler.⁷⁴

İstiklâl Savaşı sonrasında Eskipolatlı'daki Kırım Tatarlarının hayatlarını tekrar düzene koymaları kolay olmamıştır. Bu arada, münferit olarak Dobruca'dan köye yapılan Kırım Tatar göçü ise 1920'li ve 1930'lu yıllarda da devam etmiştir. 1927'de Eskipolatlı köyünde toplam 66 hanede 291 kişi yaşamakta olup bu nüfusun tamamı Kırım Tatarı'ydı.⁷⁵ Eskipolatlı'ya en son olarak 1940'lı yıllarda Romanya'dan Kırım Tatar muhacirler iskân olunmuştur.

Eskipolatlı halkının etnik ve kültürel açıdan homojen bir yapıda olması, burada Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin de uzun süre yaşatılmasını temin edebilmiştir. Meselâ, çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köylerinde olduğu gibi Eskipolatlı köyünde de karakteristik bir toy süreci şöyle yaşanmaktaydı:

Eskiden köyde düğün Çarşamba günü “Qave Tüymeye” diye köy halkının düğüne davet edilmesiyle başlamış. O gün qave tüyme, toy paqlavası ve düğünde yemek yaparken kullanılacak etin temini için sığır vb. hayvanın kesimi (“toy soğumu”) gibi düğün hazırlıkları yapılmış.

Yaşlıların hasretle anlattıkları âdetlerden biri de diğer Kırım Tatar köylerinde “qonaq” âdeti adı altında uygulanan “qonuşma kecesi”dir. Düğünün erkek evinde uygulanan bu âdetde, damadın arkadaşı olan bekâr erkekler veya “qırcıman” denilen genç evli erkekler hep birlikte eğlenirler. Hanımların katılmadığı bu töreni yönetmek üzere sayılan, sevilen biri “qartağası” seçilir, qartağası da “solbey” ve “oñbey” isimleri verilen yardımcıları seçer. Oñbey, qartağasının sağ tarafındaki gruba, sol bey ise sol tarafındaki gruba başkanlık eder. Ayrıca meclise ikramları yapmak üzere iki tane “kuregici bey” seçilir. Damat, kızların gündüz “horaz telleme” adı altında düzenledikleri eğlencede kesilip pişirildikten sonra renkli kâğıtlarla horoz şeklinde süsledikleri horozu, misafirlere ikram edilecek yiyecekleri ve içilecek içkileri bir sini içinde getirir, qartağasına verir. Qartağası da kuregici beyler vasıtasıyla bunları misafirlere ikram eder. Bu arada Eskişehir'den getirtilen çalgıcılar, istenilen türküler çalar, söylerler. Topluluk içinde sarhoş olup eğlencenin düzenini bozanlar ise gene qartağası tarafından cezalandırılır. Cezalar genellikle yiyecek veya içecek getirtine şeklindedir. Cezalandırılan şahıs kıymetli bir eşyasına el konduktan sonra cezasını çekmek üzere dışarıya atılır. Kapıda ise gene qartağası tarafından görevlendirilen “qapıcı bey” vardır ki bunun görevi de cemaate gelen gideni kontrol altında tutmaktır. Cezalandırılan, tekrar cemaate katılmak ister ve kapiya gelirse qapıcı bey qartağasına “Qartağası soyundurğan neperiñ keldi” diye haber verir. Qartağası da “Atlı mı, cayav mı?” der. Eğer verilen cezasının karşılığında yiyecek içecek getirdiyse “Atlı” cevabı verilir. Qartağasının “Atlasın da kirsin” diye izin vermesi üzerine cezalandırılan içeri alınır ve getirdiğini “Qartağası, oñbey, solbey, kuregici bey, qapıcı bey benim tapqanım, sizniñ qapqanıñız!” diyerek verir. Eğlence ve sohbet bu şekilde sabaha kadar sürer. Sabaha doğru, eğlenceye katılan gençler damada maddî destek sağlamak amacıyla gönüllerinden ne koparsa bir miktar parayı qartağasının önündeki masaya koyarlar. Qartağası da bu parayı bir mendile sarar ve damada verir. Daha sonra gençler,

73 Ahmet Timural, Rauf Atakan, Alişan Berktaş ve Cevdet Timur, *Türk İstiklâl Harbi. II. cilt. Batı Cephesi. 5. cilt. 2. cilt. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül-10 Ekim 1921)*, Ankara, 1973, s. 263.

74 Yüksel, s. 36.

75 T.C. Başbakanlık Cumhurbaşkanlığı Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 272.0.0.65, Yer no.: 6.5.4.

kızlar tarafından süslenen horoz ve çıraqla oynaya oynaya damadın evinin önüne gelirler, burada da biraz oynarlar. Oynayanları seyredenler, damadın annesi ve babası bahşış verir, kollarına çember bağlarlar.

[...] Düğünden sonra üç gün evden çıkmayan, kimseye görünmeyen gelin, ancak üçüncü gün el öpmek için çıkar ve orada bulunanlara hediyeler verirmiş. Daha sonra gelinin ailesi damadı el öpmeye çağırır, damat geldiğinde de toprak bastı parası alırlarmış. Bir hafta sonra damadın arkadaşları gelinin evine gider, evi kirletip geline iş çıkarmak maksadıyla çekirdek çitlerlermiş.⁷⁶

Köyde, bu şekilde bütün özellikleri uygulanarak bu toy, en son olarak (Oktay ailesi tarafından) 1992’de yapılmıştır. Köy toylarının tipik özelliklerinden olan Kırım Tatar güreşi ve at yarışları ise 1950’lerden beri görülmemektedir. Esasen, genç nüfusun çok azaldığı köyde, toyların çoğunluğu şehirlerdeki düğün salonlarında, standart şehir âdetlerine göre yapılmaktadır.

Köyde, geçmişte çok yaygın olan kızlar arasında cıyınlarda cınlaşmalar yapılması, Hıdırellez’e ve Yavur Yüzü’ne çıkılması, Şaban ayının on beşinde “şam atlanması”, Ramazan’da çocukların iftardan sonra “Şeramazan” manileri söyleyerek ev ev dolaşıp bahşış toplamaları gibi âdetler de günümüzde uygulanmamaktadır.

2005 itibarıyla Eskipolatlı’da Kırım Tatar âdetlerinden esas olarak yemekler yaşatılabilmekteydi. Çi-börek, cantıq, köbete, sarıburma, tabaqbörek, qaşıqbörek, qıyğışa, keçmeçe, omaç şorbası, alişke şorbası ve laşsa gibi yaygın yemeklerin yanı sıra, köyde çevredeki Kırım Tatar köylerinde pişirilmeyen qarışma da yapılmaktadır. Qarışma, tataraş hamuru gibi açılıp kesilen ve suda haşlanan hamurun üstüne önceden suda haşlanıp soğanla kavrulan baş etinin dökülmesi şeklinde hazırlanmakta ve taze etle hazırlandığı için ancak “soğum soyğanda” pişirilmektedir.⁷⁷ Kurban bayramında kurban etinden qalce şorbası pişirilmektedir. Köyde cenazelerin (üçü, yedisi, kırkı) dualarında qartop aşı, qıyğışa ve ulqum verilmeye devam edilmektedir. Ancak cenaze günü Polatlı’dan pide yaptırılıp getirilmektedir.

Eskipolatlı’da evlilikler daha ziyade çevrede yaşayan Kırım Tatarlarıyla yapılmaktadır. Karışık evlilikler ancak 1980’lerde görülmeye başlanmış olup 2005 itibarıyla yaygın değildi. Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler daha ziyade şehirlerde okumakta olan gençlerde görülmekteydi. Köyde orta nesil ve üstü Kırım Tatarca yaygın olarak konuşmakla birlikte, gençler kendi aralarında çoğunlukla Türkiye Türkçesi konuşmaktadırlar.

Eskipolatlı köyü halkı arasından çok sayıda yüksek tahsil görmüş kimse çıkmıştır. Bu gibi üniversite mezunlarının büyük çoğunluğu şehirlere yerleşmiş durumdadır. IX. Dönem Ankara Milletvekili Selâhattin Benli de 1919’da Eskişehir’de doğmuş olmakla birlikte, bu köye yerleşen bir Kırım Tatar ailesinin çocuğuydu.⁷⁸

Eskipolatlı köyünde yaşayan Kırım Tatarları arasında 1990’lı ve 2000’li yıllarda Kırım’a ziyarete gidenler bulunmaktadır. Köy halkı Polatlı Kırım Derneği’nin faaliyetlerine aktif olarak iştirak etmektedir. 2004 ve 2005 yıllarında tepreçler burada yapılmıştır. Köy muhtarı ve köy halkından kimseler dernek yönetim kurulunda yer almaktadır.

Köy Nüfus Defteri’ne göre Eskipolatlı köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Abadan, Affak, Akçora, Akgök, Aksu, Aktaş, Altaşer, Altay, Arslan, Arslanbek, Aydın, Balaban, Balcan, Barış, Başar, Batmaz, Bektan, Bektöre, Benli, Bozkır, Börü, Bulat, Çaldağ, Çaldemir, Çetin, Çolpan, Demircan, Demirkaya, Denizer, Düzgün, Erakçura, Erbaş, Erden, Erdoğan, Güler, Işık, Işıklı, Kaya, Keday, Konuşuk, Koyaş, Körpe, Kuvandık, Mete, Oktay, Olcay, Oral, Otluca, Ozmak, Özdoğan, Özkır, Özmen,

76 Yüksel, ss. 38-39.

77 Agm, s. 40.

78 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü*. 23 Nisan 1920 - 20 Ekim 1991, Ankara, 1994, s. 173.

Gökçeşöyük (Çerkeshöyük) Köyü*

Asıl ismi Çerkeshöyük olan Gökçeşöyük köyü, Ankara'nın Gölbaşı ilçesine bağlı olup Ankara'ya 36 km mesafede bulunmaktadır. Köy, 23 Temmuz 2004'te resmen Gölbaşı'nın mahallesi statüsüne girmiştir. Köy nüfusu 2006 yılı itibarıyla yaklaşık 800 kişiden (230 hane kadar) müteşekkildi. Bu nüfusun yaklaşık 150 hanesi köyün "asıl" halkı olup, 20 hanesini Kırım Tatarları, geri kalanını ise az çok eşit olarak Adigeler ve Rumeli muhaciri Türkler oluşturmaktaydı. Köy halkının geri kalan kısmını ise 1990'ların başından itibaren, buraya Ankara'nın bir banliyösü gibi yerleşmeye başlayan ve tamamen farklı yerlerden gelenler teşkil etmektedir. Bu durumun da gösterdiği üzere, evvelce dışarıya göç veren köy, günümüzde dışarıdan göç almaktadır. Çerkeshöyük köyü evvelce Haymana'ya bağlıyken, sonra Çankaya'ya geçmiş, en son olarak da Gölbaşı'na bağlanmıştır. Köyün Çerkeshöyük olan asıl ismi ise, etnik ibare bulunan köy isimlerinin sakıncalı olduğu yönündeki resmî tavrın bir yansıması olarak 1962'den sonraki bir tarihte Gökçeşöyük olarak değiştirilmiştir.⁷⁹

2006 yılında, Gökçeşöyük köyünün yaklaşık % 30'u tarımla uğraşmakta olup % 10'u emekli, % 60'ı da Ankara'da veya çevrede çalışan işçi ya da memurdur. Köy halkından, yakındaki Bayrak Garnizonu'nda ve Tarım Bakanlığı araştırma enstitülerinde çalışan çok kimse bulunmaktaydı. Gökçeşöyük köyünde ziraat ile uğraşanlar buğday ve arpa ekmektedir. Köyde evvelce yaygın olan hayvancılık ise bitme noktasına gelmiştir.

Çerkeshöyük yahut Gökçeşöyük adlarının son kısmı, köyün ortasındaki höyükten gelmektedir. Söz konusu höyük, 200 m çapında ve en yüksek yeri 6-7 m olup yüzey araştırmasında elde edilen seramik buluntuların çok büyük çoğunluğu Erken Tunç Devri'ne aittir. Höyükte az miktarda Klasik Devir seramiklerine de rastlanmıştır.⁸⁰ Günümüzdeki şekliyle Çerkeshöyük köyü, XIX. yüzyılın sonlarında (muhtemelen 1896'da) Kafkasya'dan ayrılan Adige muhacirler tarafından kurulmuştur. Tamamı Besleney kabilesine mensup olan bu Adigelerden, hiç değilse bazılarının Kafkasya'daki Koğoke köyünden oldukları hatırlanmaktadır. Çerkeshöyük köyünün kurucusu olacak olan Adigeler, Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne göç ettikten sonra, nihai iskânlarına kadar, geçici olarak Ankara'ya yerleştirilmişlerdir.⁸¹ Bu müddet içinde, göçmenlere iskânları için günümüzdeki Cebeci civarı gösterilmiş ise de, sıtmadan çekinen Adigeler, Ankara Çayı kenarındaki bu arazilere yerleşmeyi kabul etmemişlerdir. Aynı şekilde, kendilerine teklif edilen, günümüzde Dikmen-Çankaya taraflarında bulunan toprakları da istememişlerdir. Neticede, bu Adige muhacirlerin bir kısmı günümüzdeki Gökçeşöyük köyü mevkisine iskânı kabul etmiştir. Diğerlerinden bir grup, Kırşehir'e

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Gökçeşöyük köyü muhtarı Nihat Mermer (1959 Çerkeshöyük [Gökçeşöyük] doğumlu) ile köy halkından Mehmet Emin Uzunoğlu (1924 Hacıoğlupazarcık'a bağlı Kilikad köyü doğumlu), Kâmil Gündoğan (1926 Köstence'ye bağlı Çukurköy doğumlu), Ziyaettin Mermer (1927 Çerkeshöyük [Gökçeşöyük] doğumlu), Ramazan Pehlivanoglu (1931 Hacıoğlupazarcık'a bağlı Kilikad köyü doğumlu), Ramazan Mermer (1938 Çerkeshöyük [Gökçeşöyük] doğumlu), Nusrettin Aytac (1939 Çerkeshöyük [Gökçeşöyük] doğumlu), Sami Yıldırım (1940 Çerkeshöyük [Gökçeşöyük] doğumlu), Hamdi Mermer (1954 Çerkeshöyük [Gökçeşöyük] doğumlu) ve Tuncer Kalkay'a (1962 Çerkeshöyük [Gökçeşöyük] doğumlu) şükranlarımızı sunarız.

79 1962 yılında, Ankara ili dâhilindeki pilot gelişme tedbirlerinin uygulanmasının öngörüldüğü 26 "örnek köy"den biri olarak belirlenen köy, o tarihte hâlâ resmen "Çerkeshöyük" adını taşımaktaydı. T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer no.: 114.721.3.

80 Hayri Ertem, "1990 Yılı Yaz Aylarında Ankara Gölbaşı ve Haymana İlçe Sınırları İçinde Gerçekleştirilen Satış Araştırmaları", *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1992, s. 586.

81 Abdülkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Gölbaşı*, Ankara, 2007, s. 330.

bağlı Çiçekdağı'nın Akçakent köyünü kurarken, öteki grup da bugünkü Bâlâ (kuruluşundaki adı Hamidiye) kasabasını meydana getirmiştir.

Adige muhacirler, köyde yaşayacakları evler inşa edilene kadar, Gölbaşı'nın Hacılar köyünde geçici olarak barındırılmışlardır. Ancak bu geçici iskân esnasında, çevrede yaygın olan sıtmaya maruz kalan göçmenler bu hastalıktan kayıplar vermiştir. Hatta Hacılar'dayken iki akrabası sıtmadan vefat eden bir kadın muhacirin Kafkasya'ya geri döndüğü hatırlanmaktadır.

Çerkeshöyük köyü, yakındaki Yavrucuk köyüne ait arazi üzerine kurulmuştur. Muhacirler, köy mevki-sine geldiklerinde buranın genel olarak boş olduğu, ancak mezra mahiyetinde birkaç hane yerli Türk'ün yaşadığı söylenmektedir. Hâlen köy mezarlığının önündeki musalla taşının üzerinde 1906 tarihinin yer almasına bakılarak, Çerkeshöyük köyünün 1906'da veya hemen öncesinde teşekkül ettiği söylenebilir.

Köyde anlatılanlara göre, Çerkeshöyük'ü kuran Adigeler yaklaşık 90 hane olup bunlar arasından birkaç kişi muhaceret şartlarına uyum sağlayamayarak Kafkasya'ya geri dönmüşlerdi. Çerkeshöyük'e kuruluşunu takip eden yıllarda başka Adige muhacir yerleşmemiştir.

Köye 1940'da, 50-60 hane kadar Romanya muhaciri Türk yerleşmiştir. Romanya'dan 1936 yılında Türkiye'ye göç eden bu insanlar, önce dağınık şekilde Haymana'ya ve köylerinde iskân edilseler de, dört yıl sonra Çerkeshöyük'te bir araya gelmeyi tercih etmişlerdir. Bu muhacirlerin çoğu, o zamanlar Romanya'ya, günümüzde ise Bulgaristan'a bağlı olan Hacıoğlupazarcık'ın (Bulgarca adı: Dobriç) Kilikadı (Bulgarca adı: Zırnevo) köyünden gelmekteydi. Romanya muhacirleri arasında 6-7 hane kadarı ise Kırım Tatarlarıydı. 1860'ların başında Dobruca'ya iskân olunan bu Kırım Tatarları, Anadolu'ya göçlerinden önce Çukurköy'de (Romence adı: Brebeni) yaşamaktaydı.

Çerkeshöyük'e yerleşen bazı Kırım Tatarları ise çevredeki Kırım Tatar muhacir köylerinden buraya taşınmışlardır. Meselâ, 1942'de, Polatlı'ya bağlı Karayavşan köyü halkından olan Kalkay ve Tırpancı soyadlı aileler, çiftçilik yapmak amacıyla, arazinin pahalı olduğu köylerindeki tarlaları satarak nispeten daha ucuz tarla satın alabildikleri Çerkeshöyük'e yerleşmişlerdir. Yine 1940'larda, Polatlı'nın Karakuyu köyünden bir başka Kırım Tatar ailesi de (Oktay soyadlı aile) Çerkeshöyük'e taşınmıştır.

Çerkeshöyük köyüne, 1950'de Bulgaristan'dan gelen 4 göçmen Türk aile daha iskân olunmuştur. Bu tarihten sonra, yine Bulgaristan göçmeni birkaç aile daha köye yerleşmiştir.

Çerkeshöyük'e yerleşmiş olan farklı kökenlerden muhacirler, genel olarak birbirleriyle uyum içinde yaşayagelmışlerdir. Önceleri evlilikler, bu cemaatlerin kendi içlerinde yapılırken bilhassa 1950'lerden ve 1960'lardan itibaren gerek evlilik gerekse diğer hususlarda giderek artan bir kaynaşma gözlenmiştir. Zaten köydeki düğün, cenaze gibi özel günler bütün köy halkının iştirakiyle yapılmaktadır. Bununla birlikte, köydeki göçmen kökenli insanlar esas kültürlerine ait unsurların da birçoğunu koruyagelmışlerdir.

Meselâ, 2006'da, Gökçehöyük'teki Adigelerden 50 yaşın üstündeki nesil kendi aralarında Adigece konuşmaktaydı. Köyde Kafkas âdetleri de yaşatılmaya çalışılmaktadır. Öncelikle, Adige toplumunda çok önemli bir yeri olan, cemaat ve aile büyüklerine daha genç olanlarca mutlak saygı gösterilmesi geleneği titizlikle sürdürülmektedir. Günlük hayatta pişirilmeye devam edilen Adige yemeklerinin çeşitleri azalmakla birlikte, esas olarak şipsi basta ve haluj günümüzde de Çerkes sofralarındaki yerini korumaktadır. Köydeki Adige gençleri, Ankara'daki Kafkas Derneği'nin faaliyetlerine katılmakta ve bilhassa halk oyunları ekibinde yer almaktadır. Günümüzde köydeki Adige düğünlerinde Kafkas ve Anadolu havaları birlikte çalınmaktadır. Geçmişte Adige düğünlerine Adige olmayanların alınmadığı, bu hususta birtakım sürtüşmelerin olduğu hatırlanmaktadır. Esasen, 1980'li yıllara kadar köydeki Adigeler arasında Adige olmayanlarla evlenmeye rastlanmamaktaydı. Gökçehöyük'teki Adigelerden Kafkasya'ya (Adige Cumhuriyeti'ne) gezmeye gidip gelenler olduğu gibi, Kafkasya'dan burayı ziyaret edenler de vardı.

Köydeki Rumeli muhacirleri arasında, Rumeli'ne has âdet ve görenekler daha hızlı bir şekilde unutulmuştur. Bununla birlikte, Gökçeöyük'teki Rumelili evlerde, birçok Rumeli yemeğinin bugün de yapılageldiğini müşahade etmek mümkündür.

Gökçeöyük'teki Kırım Tatarları ise uzun yıllar kendi kültürlerini koruyabilmişlerdir. Bunda çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köyleriyle olan sıkı ilişkilerinin de rolü vardır. 2006 yılı itibarıyla, köydeki Kırım Tatarlarından çoğu kendi aralarında Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Bu Kırımlılar çibörek, köbete, cantıq, tabaqbörek, qaşıqbörek ve aruşke gibi ananevî yemeklerini de pişirmeye devam etmekteydi. Köydeki Kırım Tatarlarından Kalgay sülalesine mensup birçok kişi, Kırım Derneği'nde aktif görev almış olup 1990'lı ve 2000'li yıllarda Kırım'ı ziyaret etmiştir. Hatta bu sülaleden Tuncer Kalkay Kırım Derneği Genel Başkanlığı görevini de üstlenmiştir. Gökçeöyük köyündeki Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadır: Gündoğan, Kalkay, Oktay, Salgir, Tarkan ve Tırpancı.

Günalan (Holoz) Köyü*

Ankara'nın Gölbaşı ilçesine bağlı Günalan köyü, il merkezine 46 km, ilçe merkezine 24 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2008 yılı itibarıyla köyün nüfusu, yaz aylarında 350-400 kişi civarında (70 hane kadar) iken, kışı köyde geçirenler 30-40 kişiden (25 hane kadar) ibaretti. Köyün Gölbaşı'na ve Ankara'ya ulaşım kolaylığı dolayısıyla sakinlerinin çoğunun şehirde de evinin bulunması, köy nüfusunun sabit olarak belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Şehre göç edenlerden bazıları emekliliklerini müteakip köye dönmektedir. 1980'lerin sonundan itibaren muhtelif yerlerden gelerek köye yerleşmiş olan (ve bir kısmı şehirde yaşayıp zaman zaman buraya gelen) 15 hane haricinde köy halkı Kırım Tatarlarından oluşmaktaydı. Günalan köyünün asıl geçim kaynakları buğday ve arpa tarımıdır. Geçmişte hayvancılık da önemliyken, 2008 itibarıyla yalnızca 3-4 kişinin sığır ve bir kişinin de koyun sürüsü bulunmaktaydı.

Günalan köyünün asıl adı Holoz'dur. Bu isim, yabancı kökenli olduğu vehmiyle İçişleri Bakanlığı'nın 26 Haziran 1961 tarihli kararıyla Günalan'a çevrilmiştir. Köye verilen bu zorlama ada güya "köyde konutların doğuya doğru olması sebebiyle günün ilk ışıklarını alması" gerekçe gösterilmiştir.⁸² Cumhuriyet devrinde Holoz Bâlâ kazasının Karaali nahiyesinin bir köyüken, 1959'da Çankaya kazasının Gölbaşı nahiyesine bağlanmıştır.⁸³ Gölbaşı nahiyesinin 1983'te ilçe olmasıyla, Günalan da bu yeni ilçenin bir köyü hâline gelmiştir. 2004 tarihli Belediye Kanunu'yla da Günalan köyü, resmen "Karagedik Beldesi'nin Günalan Mahallesi" hâline getirilmiştir. Bununla birlikte, görünüş ve yaşayış açısından burası, köy özelliklerini bütünüyle kaybetmiş değildir. Hatta buraya Kırım Tatar muhacirlerin iskân edildiği dönemde ortaya çıkan, evlerin geniş avlular içinde yer alması ve bunlara bitişik bahçelerin bulunması özelliği, yeni kurulan evlerde de sürdürülmektedir.

Antik çağda, hâlen Günalan köyünün bulunduğu çevrede Rosolodiaco yahut Orsologiacco şehri kurulmuştu.⁸⁴ Bu antik şehrin mevkisi günümüzde tam olarak tespit edilememekle birlikte, Rosolodiaco'nun

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Günalan köyü eski muhtarı Şener Karatay (1960 Holoz [Günalan] doğumlu), köy halkından Rıfât Gürçeşme (1928 Holoz [Günalan] doğumlu), Yılmaz Güngör (1936 Holoz [Günalan] doğumlu), Kemal Akdoğan (1941 Holoz [Günalan] doğumlu), Midhat Gürçeşme (1955 Holoz [Günalan] doğumlu), Serdar Karatay (1956 Holoz [Günalan] doğumlu) ve Zafêr Karatay (1958 Holoz [Günalan] doğumlu) ile Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü Şefi Ayten Uçak ve görevlilerden Mevlüt Er'e teşekkür ederiz.

82 Emsal Altan ve Muhsin Tokatlıoğlu, "Günalan Köyü İncelemesi", yayımlanmamış daktilo metin, Ankara, 1969, s. 6 (bir kopyası arşivimizdedir).

83 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 030.11.1, Yer no.: 275.9.19.

84 Klaus Belke, *Tabula Imperii Byzantini 4. Galatien und Lykaonien*, Viyana, 1984, s. 219.

antik Roma yolu (*Via Taura*) üzerinde bir menzil noktası olduğu bilinmektedir.⁸⁵ Her hâlükârda, GÜ-nalan köyü yakınlarında bulunan bazı kalıntılar çevrenin yerleşim tarihinin çok eskilere gittiğine delalet etmektedir. Antik Roma yolu da günümüzdeki köyün 1,5 km kadar güneyinden uzanmaktaydı. Bu yolun kalıntıları, 1970'lerin başına kadar görülebilmekteydi.

Holoz adıyla kurulan ilk yerleşimin ise Atçeken Yörüklerinin Holozlu cemaatiyle ilişkili olduğuna ve ismini bu cemaatten aldığına kesin gözüyle bakılabilir. Nitekim söz konusu Yörüklerin, daha XVI. yüzyıldan itibaren Konya ve Ankara arasındaki sahada bulundukları biliniyor.⁸⁶ Holoz yahut Holozlu köyü ise en azından XVI. yüzyıl sonlarından itibaren mevcuttu. Nitekim Ankara şer'iyye sicilinde yer alan, 1589-1590 yıllarına ait bir kayıta köyün adı "Holos" şeklinde zikredilmektedir.⁸⁷ Yüzyıllarca varlığını sürdüren köy 1870'lerde boşalmıştır.⁸⁸ Rivayete göre, köyün yerli Türkmen olan ahalisi, komşu Beynam köyü ile aralarındaki bir anlaşmazlıktan dolayı köyü terk etmiştir.

Bu şekilde boşalan Holoz köyü arazisine komşu (4 km kadar güneybatıda yer alan) Ahiboz köyüne, 1860'larda iskân olunmuş Nogay ailelerinden bazılarının yerleştiği görülmektedir. Ancak buradaki Nogay varlığının müstakil bir köy teşkil edecek sayıda olmayıp daha ziyade Ahiboz köyünün bir uzantısı durumunda olduğu söylenebilir. Holoz'un tam mânâsıyla bir köy olarak canlanması ise 1908 yılında buraya iskân olunan ve Romanya Dobruca'sından göç eden Kırım Tatar muhacirlerle gerçekleşmiştir.

Bu muhacirlerin öncüleri, muhtemelen 1907 yılında Romanya ordusunda askerlik yapmamak için kaçak olarak İstanbul üzerinden Ankara'ya gelen birkaç kişidir. Bunları, kısa bir müddet sonra resmen muhacir olarak gelen akrabaları izlemiştir. Nihai iskânları için Ankara'da bir yıl kadar bekleyen muhacirler, bu süre içinde muhtelif yerlere baktuktan sonra nihayet, 1908 yılında büyük ölçüde boş olan eski Holoz köyü mevkisine iskân edilmişlerdir.⁸⁹ Esasen, bu tarihten birkaç yıl önce yine Romanya Dobruca'sından gelen Kırım Tatar muhacirlerin yerleştiği Ankara yakınlarındaki (günümüzde Gölbaşı ilçesine bağlı) Taşpınar ve Ballık-pınar köylerinde, Holoz'a yerleşen Kırım Tatarlarının (bilhassa Dokozsofu/Toksofu köyünden gelenlerin) akrabalarının bulunması da onların bu çevreyi tercih etmelerinde etkili olmuş olmalıdır.

Holoz'a yerleşen Kırım Tatar muhacirlerin gelişi (Bulgaristan sınırları içinde kalan bazı köylerden de olmak üzere), müteakip yıllarda da, hatta 1940'lara kadar devam etmiştir. Bu muhacirlerin çoğunluğu, Romanya Dobruca'sının Karatay (Romence adı: Nisipari) ve Dokozsofu/Toksofu (Romence adı: Gradina) köylerinden olup, bunların yanı sıra Körçeşme (Romence adı: Tepeş Voda) ve Sarıgöl köylerinden gelenler de bulunmaktaydı. Bulgaristan'ın Tutrakan kazasının Tatar Atmaca köyünden göç ettikten sonra, Bâlâ'nın Ahmetçayırı köyüne iskân olunan bir Kırım Tatar aile de, evlilik yoluyla 1910'ların ikinci yarısında Holoz'a yerleşmiştir. Aynı şekilde, bir diğer aile de günümüzde Kırıkkale'nin Karakeçili ilçesine bağlı ve Kırım Tatarlarıyla meskûn olan Sulubük köyünden buraya taşınmıştır. 1930'larda, Dobruca'nın Sarıgöl köyünden gelenler (Sarıgöllü, Sönmez ve Türer soyadlarını alan aileler) ise Trakya tarafında bir müddet kaldıktan sonra Holoz'a gelmişlerdir.

Holoz köyüne iskân olunan Kırım Tatarları veya onların ataları, 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ettikten sonra, o zamanlar Osmanlı topraklarından olan Dobruca'ya iskân edilmişlerdi.

85 William M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul, 1960, s. 280.

86 Holozlu cemaati için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: III, Ankara, 2009, ss. 1064-1065.

87 Halit Ogan, *Ankara'nın İki Numaralı Şer'iye Sicili*, Ankara, 1974, ss. 31 ve 214.

88 Osman Bavbek, "Kırım'dan Anadolu'ya Göçler Hakkında Yazılı ve Sözlü Belgeler", *Kırım*, no.: 2 (Ankara, Ocak-Şubat-Mart 1993), s. 8.

89 Aqm.

Bunlardan Karatay köyüne yerleştirilenler Kırım'ın Kezlev, Dokuzsofu/Toksofu köyüne yerleştirilenler ise daha ziyade Bahçesaray bölgelerinden idiler.

1908'de Kırım Tatar muhacirlerin Holoz'a iskânı ve köy sınırlarının belirlenmesi sürecinde, komşu Ahiboz ve Karaali köyleri ile bazı ihtilaflar yaşanmıştır. Bu esnada Holoz köyü mevkisinde ve yakınlarında 10 kadar Nogay ailenin bulunduğu hatırlanmaktadır. Bu aileler etnik kardeşleri olan Kırım Tatarlarının buraya iskânından sonra da köyde yaşamaya devam etmişlerdir. Günümüzde söz konusu Nogay ailelerin mensupları ya başka yerlere taşınmış yahut Kırım Tatarlarına karışmış durumdadır. Günümüzde Tezgülen ve Tezgören soyadlarını taşıyan sülalelerin kökeni Holoz'a ilk yerleşen Nogay muhacirlere dayanmaktadır.

Holoz'a planlı olarak iskân olunan Kırım Tatarları, göçün ilk yıllarının bütün zorluklarına rağmen süratle geçimlerini yoluna koymuşlardır. Kırımlıların uygulamaya koyuldukları ileri tarım teknikleri, bu meyanda demir pulluk kullanmaları, tarlayı atla sürmeleri ve kısa sürede elde ettikleri başarılı neticeler, çevredeki yerli halkın da fazlasıyla ilgisini çekmiştir.

Bununla birlikte, göçün üzerinden henüz birkaç yıl geçmişken, Osmanlı Devleti'nin 1914 güzünde I. Dünya Savaşı'na katılması ile Holoz köyündeki Kırım Tatar gençlerinin pek çoğu da askere alınarak cephelere gönderilmiştir. Bunların içinde çok sayıda şehit düşen bulunduğu gibi, Irak, Filistin ve Kafkas cephelerinde esir düşerek yıllarca Sibiryâ, Mısır (İskenderiye), Hindistan (Bombay) ve Birmanya'daki esir kamplarında kalanlar bulunduğunu tespit edebildik. Holoz köyü halkından birçoğu da İstiklâl Savaşı gazisi olmuştur.

Köyün savaş sonrasındaki yılları da kolay geçmemiştir. İnsan kayıplarına karşılık devam eden göçlerle yeni gelenler olmuştur. Güngör, Tuncer ve Varol soyadlı Bahçesaray kökenli Kırım Tatar sülaleleri, 1926'da o zaman Romanya (bugün ise Bulgaristan) sınırları içinde bulunan Hacıoğlupazarlık'tan göçle köye iskân olunmuşlardır. Holoz köyü, halkının çalışkanlığıyla 1930'lara doğru ekonomik açıdan bir ölçüde toparlanabilmiştir. 1930 yılında Holoz'u ziyaret eden Seyyah Kandemir, köyü şöyle tasvir etmektedir:

Ovanın şimal tarafında yüksek bir tepenin üstünde badanalı duvarlarile, kavak ağaçlarile hoş bir manzara arz eden bu köyde Romanya muhacirleri oturuyor. Havası, iklimi, suları güzel, köylülere çok çalışkan olan bu köy de arazi itibarile fakir. Yani yirmi hanelik bir köyde on tane orak makinesi olduğu için saha dar geliyor. İşleri çabuk bitiyor, daha fazla mahsul alamamaktan şikâyet ediyorlar. Mektep diye yaptıkları geniş bir odada misafir kaldım. Çok ikram ve hürmet ettiler. Hepsisi de tam manasile zeki, münevver ve mesut insanlar. Bu havalideki diğer köylere nazaran daha müreffeh ve uyanık olan Holosluların en büyük dertleri: Muallimsizlik, topraksızlıktır. Burada pek çok dikkate lâyık bir nokta var: Bu civardaki muhacir köylerinin hemen hepsi diğer eski köylerin yanında daha fazla müstahsildirler. Yaşayışları her cihetçe eyidir. Aynı muhitte aynı şerait altında yaşayan bu iki nevi köylü arasındaki farkları çok dikkatle tetkik etmek lâzım. Birisi çok çalışkan, niçin? Diğeri az müstahsil neden?⁹⁰

Holoz köyünün bütünüyle homojen yapısı ve yakın çevrede bulunan birkaç Kırım Tatar muhacir köyüyle sıkı ilişki içinde bulunması, Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin burada uzun yıllar otantik şekilde muhafaza edilebilmesine imkân vermiştir. Bununla birlikte, özellikle XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren köyün bu kültür mirasında belirgin bir erozyon göze çarpmaktadır. Köyden yetişen tanınmış Kırım Tatar aydınlarından Zafer Karatay, 2000'li yıllar itibarıyla Günelan (Holoz) köyünün bazı sosyo-kültürel özellikleri hakkında şunları kaydetmektedir:

Köyde doğum, ölüm, bayram ve bayramlaşma, mevlüt dua gibi toplumsal gelenekler varlığını sürdürmektedir. Köyden birinin vefatı minareden okunan selâ ile köye duyurulur. Köydeki erkekler evlerinden kazma kü-

90 Seyyah Kandemir, *Ankara Vilâyeti*, Ankara, 1932, s. 255.

reklerini alarak mezar yeri hazırlarlar. Köy halkı, vefat eden kişi köyde yaşamaktaysa onun evinde, köy dışında yaşayanlardan ise en yakın akrabasının evinde toplanır. Gerekğinde cenaze yıkandıktan sonra evinde yakınlarından komşularından helâllik istenir ve omuzlara alınarak köy dışındaki mezarlığa götürülür. Burada cenaze namazı kılındıktan sonra toprağa verilir. Mezarlıktan topluca tekrar eve dönülerek, başsağlığı ziyareti yapılır ve dua edilir. Bu esnada hazırlanan un helvası ve pişirilen kıyık cenazeye katılanlara ikram edilir. Ancak son yıllarda köyde yaşayanların sayısının azlığına bağlı olarak, helva kavurup, kıyık pişirecek kadar genç kadın olmaması sebebiyle, ikram çeşidi değişiklik göstermektedir. Akşamları kadınlar cenaze evinde toplanarak Yasin sûresi ve tebareke okurlar. Bu eskiden 7 gece sürerken günümüzde 3-5 gece kadar yapılmaktadır. Komşular ve yakınları da vefat edenin yakınlarını yalnız bırakmazlar.

Köydeki Bayram gelenekleri büyük ölçüde geçmişteki gibi devam etmektedir. Ramazan Bayramı hâlâ “Oraza Bayramı” olarak adlandırılmaktadır. Çocuklar bayram namazı vaktinde caminin önünde toplanırlar ve erkeklerin namazı tamamlayıp çıkmaya başlamalarıyla birlikte, yıllardır neredeyse hiç değişmeyen (göç sebebiyle kullanılmayan evler hariç) bir sıra ile köydeki bütün evleri koşa koşa ziyaret edip, bayramlarını kutlayarak, verilen yiyecekleri “yemiş” torbalarına doldururlar. Elbette ikram edilen yemişlerde yıllar içerisinde değişiklik olmuştur. Geçmişte çocuklara yer fıstığı, leblebi, bisküvi, ıgde, ceviz, fındık, kuru kayısı, kuru vişne ve az miktarda şekerlemeler veriliirdi. Günümüzde kuru yemişler azalmış, yerini hazır çikolata ve şekerleme çeşitleri almıştır.

Erkekler ise namazı müteakip camide bayramlaşırlar. En yaşlı kişi kapı çıkışında durur, erkekler bayramlaşma sırasına girerler. Bu hiyerarşiye kuyruğun en sonunda başlayan bir kişi ilerleyen yıllarda kuyruğun ilk sıralarına doğru yükseldiğinde yaşlandığını ve nesillerin değiştiğini gözleme imkânını bulur. Evlere dönen erkekler anneleri, eşleri ve çocuklarıyla bayramlaşır ve hep birlikte bayram sabahı yemeği yenir. Arefe günleri evlerin büyük çoğunluğunda çibörek pişirilir, akşam yemeğinde ise hep birlikte çibörek veya bir başka Kırım Tatar hamur işi yenir.

Bayram sabahı daha sonra en yakın akrabalar ziyaret edilip bayramlaşırlar. Bilahare köydeki erkekler ve gençler yaş gruplarına göre toplanarak, iki-üç gün boyunca bütün evler ziyaret edilerek bayramlaşırlar. Kadınlar da ilk günlerde yakın akrabalar ile bayramlaştıktan sonra, bir ay boyunca öğlene kadar bir ev, öğleden sonra bir ev olarak bayram ziyaretlerini sürdürürler. Akşamları akrabalar ailece karşılıklı daha uzun bayramlaşma ziyaretlerine giderler.

Elbette, köyde bayram ziyaretlerinden başka ananevî ziyaretler de vardır. Meselâ, köye yeni gelen bir misafir, şehirde okuyup da köyüne gelen bir genç yahut uzunca süre köyden ayrılmış dönmüş olan bir kimse için hoş geldin ziyaretleri yapılır. Burada en güzel olanı herkesin birbirini rahatlıkla ziyaret etmesidir. Bu ziyaret gelenekleri sürmektedir. Ev ziyaretlerinde özellikle de kadınların karşılıklı olarak ailenin bütün fertlerinin tek tek sağlıklarının nasıl olduğunu sorması âdetir. Burada herkesin hatırı sayılır.

Köyde uzun yıllarca usullerine uygun olarak yapılan Kırım Tatar toyları ise maalesef günümüzde yapılmamaktadır. Kırım Tatar geleneklerine uygun en son köy toyu 1984 yılında yapılmıştır. Sadece kına gecesi, düğün mevlüdü ve yemeği âdetleri sürmektedir. Ancak kına gecesi de geleneksel tarzdan ziyade kısa 2-3 saatlik bir eğlence şeklinde yerine getirilmektedir.

Cıyınlar da artık yapılmamaktadır. 1980’li senelerin ortalarına kadar Cuma geceleri kız cıyınları yapılır, yeni gelinler de buna davet edilirdi. Köy delikanlıları da bu cıyınlardaki eğlencelere pencereden ya da kapı eşiğinden katılırlardı. Özellikle köy dışından gelen misafir genç kızlar ilgi odağı olurdu. Akraba evliliği olmadığından ve köyde neredeyse herkes akraba olduğundan bu ilginin olması tabii karşılanırdı. Asla taşkınlık olmaz. Belli kurallara herkes riayet ederdi.

Talaqa (imece) da köyün köklü geleneklerindendi. Talaqa, köyde iş gücü ihtiyacı olan bir kişiye komşuların karşılıksız olarak bu katkıyı sağlamalarıdır. Eski yıllarda iş gücüne dayalı harman zamanlarında harmanını tamamlayamayan, evinde yeterli sayıda çalışabilecek kimsesi olmayan kişilerin harmanına yardım edilirdi. Ev

kuran ve evini zamanında tamamlamaya imkânı bulunmayanlara da yardıma gidilirdi. Bunun için ihtiyaç sahibinin daveti gerekmezdi. Birbirini iyi tanıyan ve ihtiyaçlarını bilen köylüler kendi aralarında büyüklerin yönlendirmesiyle organize olarak talaqaya giderlerdi. Bu gelenek ortadan kalkmamakla birlikte, ekonomik gelişme ve köyde yaşayanların sayısının azalmasına bağlı olarak nadiren yerine getirilmektedir.⁹¹

Holoz köyündeki Kırım Tatarları göçlerinden sonraki on yıllar boyunca, yalnızca köy içinden veya dışından Kırım Tatarlarıyla (ve daha az sayıda olmak üzere Nogaylarla) evlilik tesisi hususuna büyük itina göstermişlerdir. Bu gibi evlilikler, daha ziyade çevredeki Balıkpınar, Taşpınar, Ahmetçayırı ve Ahiboz ile Polatlı'ya bağlı bazı Kırım Tatar muhacir köyleriyle kurulmuştur. Holoz'a komşu sayılabilecek olan ve Kırım Tatarları gibi Kıpçak Türk kökenli Karaçay muhacirlerle meskûn Yağlıpınar köyüyle dahi sıcak ilişkilerin varlığına rağmen az sayıda evlilik yapılmıştır. Holoz köyünde etnik endogaminin yanı sıra, kadim âdete göre yedi göbek akraba içinden evlenilmemesi kaidesine de titizlikle uyulmuştur. Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler ise ancak 1970'lerde başlamış ve müteakip yıllarda hızla artmıştır.

Kırım Tatar muhacirlerin yerleşmesinden itibaren Holoz (Günalan) köyünde uzun yıllar boyunca konuşulan tek dil Kırım Tatarca olmuştur. O kadar ki köye evlilik ve çalışma gibi sebeplerle yerleşen ve Kırım Tatar asıllı olmayan kişiler dahi, bir süre sonra kökenleri anlaşılamayacak kadar düzgün bir şekilde Kırım Tatarca konuşmaya başladılar. Köyde, muhacirlerin kökenine bağlı olarak, hem Çöl (Kezlev) şivesi hem de Bahçesaray şivesi konuşulmuştur. Bununla birlikte, bir ölçüde diğer Kırım Tatar muhacir köyleriyle olan temasın da neticesi olarak Çöl şivesi ağırlık kazanmıştır. Türkiye'nin genel sosyolojik şartlarına bağlı olarak, bilhassa 1970'lerden itibaren köy dışına göçlerin ve dışarıdan evliliklerin artması, televizyonun hayata girmesi gibi sebepler köyde konuşulan dili de doğrudan etkilemiştir. Köy halkından bazılarının, özellikle 1980'lerden itibaren çocuklarına Kırım Tatarca öğretmemeyi sosyal bir ilerleme olarak görmeleri de Kırım Tatarca'nın yeni nesillere öğretilmesini engellemiştir. Zaten köy okulunun kapanması dolayısıyla genç nesillerin tamamının şehirlerde okumaları ve ana dillerinin konuşulduğu ortamda bulunmamaları, Kırım Tatarca öğrenmeleri yahut hiç değilse günlük hayatta konuşmaları imkânını fiilen ortadan kaldırmıştır. Yine de 2000'li yılların sonu itibarıyla, Günalan köyünde yaşamayı sürdüren Kırım Tatarları arasında yirmili yaşlardan büyük hemen herkes, günlük hayatta bir ölçüde Kırım Tatarca konuşabilmekteydi. Büyük çoğunluğu, esas olarak şehirlerde yaşayıp da yılın belli dönemlerinde köye gelen daha genç nesiller ise diğer pek çok köyde olduğu üzere ana dillerini "anlamakta ama konuşamamakta"ydı.

Günalan köyü halkından birçok kişi, Kırım Tatar diaspora faaliyetleri içinde uzun yıllar boyunca aktif rol almış ve Kırım Derneği'nde görevler üstlenmiştir. 1991'den beri Kırım Tatar Millî Meclisi'nin Türkiye temsilciliğini yapan ve özellikle Kırım ile ilgili belgeselleriyle tanınan ünlü televizyon yönetmeni ve idarecisi Zafer Karatay da bu köyden yetişmiştir. Köy halkından, 1990'lı yıllardan itibaren Kırım'a ziyarete giden pek çok kişi olduğu gibi, Kırım'dan gelerek köyü ziyaret edenler de vardır. 1990'lardan önce Romanya'dan gelip köydeki akrabalarını ziyaret edenler bulunduğu gibi, 1990'lardan sonra Günalan köyünden Romanya'daki akrabalarını görmeye gidenler de olmuştur.

Nüfus kayıtlarına göre⁹² Holus (Holoz) köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Akdeniz, Akdoğan, Aksaya, Aksoy, Aksüt, Aktay, Altay, Aysel, Bayar, Bozkurt, Candemir, Çalkar, Çetin, Güleç, Günay, Güngör, Gürçeşme, Kandemir, Karatay, Kılıç, Kıyığı, Kiper, Korkmaz, Koşar, Öncü, Özçelik, Sağındık, Sarıgöllü, Sönmez, Temizer, Tezcan, Tezgören, Tezgülen, Törer, Tuncer, Türer, Türü, Tüzün, Uyar, Varol, Yeşilada ve Yıldırım.

91 Zafer Karatay'ın bilgi notlarından.

92 Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü Nüfus Esas Defteri, Cilt: 3, Holus köyü, ss. 33-77.

Karakaya Köyü*

Karakaya köyü Ankara'ya 100 km, Polatlı'ya 27 km mesafede bulunmaktadır. 2006. yılı itibarıyla köy nüfusu yazın 50-60 kişi (20-25 hane) iken, kış aylarında köyde yalnızca hayvanı olan köylüler kaldığından bu rakam 20 kişiye kadar (5-6 hane) düşmekteydi. Köyde yaşamakta olan Bulgaristan muhaciri bir Türk aile ile çoban olarak çalışmakta olan çevre halkından bir Çıtak hariç herkes Kırım Tatarı'ydı. Köy, adını güney tarafındaki çeşmenin yanında bulunan kara kayalardan almaktadır.⁹³ Karakaya köyünün temel geçim kaynağı buğday ve arpa tarımıdır. Evvelce kavun ve karpuzu çok meşhur olan köyde, 2003'ten beri kavun, karpuz ekilmemektedir. 1990'ların ikinci yarısından beri de hayvancılık (koyun ve sığır) tamamen ortadan kalkmıştır.

Karakaya, çevredeki Kırım Tatar muhacir köyleri arasında en erken kurulmuş olanıdır. Köy, Osmanlı Devleti'nin, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Romanya'ya bıraktığı Dobruca topraklarından göçen, Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Söz konusu Kırımlılar, Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne 1860'ların başında göç etmiş ve o zaman Osmanlılara ait bulunan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. Bu muhacirler Karakaya köyünü 1880'lerin başında (muhtemelen 1882'de) kurmuşlardır. Esasen, köy ilk olarak sulak olan Çayır mevkisine kurulmuş ise de, muhacirlerin burada sıtmadan muzdarip olmaları üzerine şimdiki mevkisine taşınmıştır.⁹⁴

Köyün kuruluşunu müteakip uzun yıllar boyunca, Romanya ve Bulgaristan idaresindeki Dobruca'dan gelen Kırım Tatar muhacirler münferit olarak veya küçük gruplar hâlinde Karakaya köyüne yerleşmeye devam etmişlerdir.⁹⁵ Özellikle Köstence ve Hacıoğlupazarcık bölgelerinden Kırım Tatar göçmenlerin gelişi 1930'lu yıllara kadar devam etmiştir. Karakaya köyüne, doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatar muhacir yerleşmemiştir.

Karakaya'ya yerleşen Kırım Tatar muhacirler arasında, sonradan modern dönem Kırım Tatar edebiyatının ve maarif hayatının büyük isimlerinden biri olacak Şevki Bektöre (1888-1961) de vardı. Şevki Bektöre Romanya Dobruca'sının Kavlaklar (yahut Kavaklar, Romence adı: Plopeni) köyünde dünyaya gelmişti. 1894'te, küçük Şevki altı yaşındayken ailesiyle birlikte Anadolu'ya göçmüş ve Karakaya'ya yerleşmişti. Genç Şevki ilk tahsilini Karakaya köyünde yaptıktan sonra, Haymana'da rüşdiyede okumuş ve on yedi yaşındayken tahsilini sürdürmek maksadıyla İstanbul'a gitmiştir.⁹⁶ İstanbul yıllarında, Kırım'dan gelerek orada tahsil görmekte olan Kırım Tatar gençleriyle tanışmış ve o tarihten hayatının sonuna kadar kendisini Kırım Tatar millî davasına adanmıştır.⁹⁷

Karakaya'daki Kırım Tatar göçmenler muhaceret hayatının bütün zorluklarını görmüşlerdir. Başta sıtma olmak üzere salgın hastalıklar hayatlarının parçası olduğu gibi, muhacirlerin birçoğu da yoklukla mücadele etmekteydi. Nitekim 1894 yılında, Bâb-ı Âlî'nin Karakaya'daki muhacirlerden muhtaç durumda olanlara, dört yıl içinde aynen geri alınmak kaydıyla buğday ve arpa yardımı yaptığı görülmektedir.⁹⁸ Köydeki Kırım

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Karakaya köyü muhtarı Şevki Doğrul (1963 Karakaya doğumlu) ile köy halkından İhsan Tekin (1927 Karakaya doğumlu), Şevket Toker (1932 Karakaya doğumlu), Sadık Yılmaz (1941 Karakaya doğumlu) ve Osman Nuri Çağlar'a (1941 Karakaya doğumlu) teşekkür ederiz.

93 Zuhâl Yüksel, "Karakaya Köyü", *Emel*, no.: 201 (Ankara, Mart-Nisan 1994), s. 24.

94 Abdülkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Polatlı*, Ankara, 2007, s. 293.

95 Hasan Aydın ve Filiz Tutku Aydın, *Bir Kırım Tatar Göç Hikayesi. Abdurrahman Uz*, Polatlı, 2006, ss. 10-13.

96 Atilla Bektöre, *A Nomad's Journey*, Lincoln, Nebraska, 2007, s. 8.

97 Şevki Bektöre için bakınız, Age. Ayrıca: "Şevki Bektöre'nin Şahsiyeti", *Kırım*, no.: 1 (13) (Ankara, Temmuz 1960), ss. 15-21.

98 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *BEO*, Dosya no.: 498, Gömlek no.: 37309 ve *MV*, Dosya no.: 81, Gömlek no.: 104.

Tatarları, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki savaşları ve bütün diğer sıkıntıları da yaşamışlardır. Köyün gençleri, Osmanlı üniformasıyla Yemen'deki isyanların bastırılmasına katıldıkları gibi, I. Dünya Savaşı'nın cephelelerinde de savaşarak şehit veya gazi olmuşlardır. İstiklâl Savaşı'ndaki Sakarya muharebeleri esnasında ise Karakaya köyü cephenin üzerinde kalmıştır. 1921 yılında, Ağustos sonuyla Eylül başındaki çatışmalar köyün çok yakınında cereyan etmiş, Yunan birlikleri 4 km mesafedeki, komşu Kırım Tatar muhacir köyü Karayavşan'a girmesine rağmen Karakaya'yı alamamış ve cephe bu iki köyün tam ortasında yer almıştır. Bu kanlı muharebelerde ateş altında kalan köy büyük zarar görmüştür.

Kuruluşunu takip eden yüz yılı aşkın süre içinde, Karakaya köyünde günlük konuşma dili Kırım Tatarca olmuştur. Geçmişte, okulda çocukların aralarında Kırım Tatarca konuşması engellenmişse de, köyde Kırım Tatarca hâkim özelliğini sürdürmüştür. Bununla birlikte, bilhassa XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren köyde Türkiye Türkçesi hâkim duruma geçmiştir. 2006 itibarıyla, orta yaş ve üstü köylüler aralarında Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmekle birlikte, pek çok diğer muhacir köyünde görüldüğü üzere genç nesil, Kırım Tatarca'yı "anlamakta ama konuşamamakta"ydı.

Karakaya köyünde, Kırım Tatar olmayanlarla evlilik hiç görülmediği gibi, bu açıdan gayet muhafazakâr olan köyde bilhassa geçmişte karışık evliliklerin hiç hoş karşılanmadığı anlatılmaktadır. Karışık evlilikler, yalnızca şehre okumaya gidenler arasında görülmektedir.

Bütün Kırım Tatar muhacir köylerinde olduğu gibi, Karakaya'da da toylar âdet ve geleneklerin en çarpıcı şekilde uygulandığı ortamlar olagelmıştır. Polatlı çevresindeki bütün diğer Kırım Tatar muhacir köylerinde olduğu gibi, Karakaya'da da yüz yıla yakın bir süre delikanlıların çırağ, kızların horoz telledikleri, gençlerin aralarında cınlaştıkları meclisli, kına geceli toylar yapılagelmıştır.⁹⁹ Geçmişin toylarının vazgeçilmez sahnelerinden olan at yarışları, 1950'lere yani köyün hayatında atın kullanımına son verildiği döneme kadar, Kırım Tatar güreşleri ise 1970'lere kadar devam etmiştir. Köyde eski geleneklere göre yapılan toylar, azalarak da olsa 1980'lere kadar sürdürülmüştür. Esasen, bu tarihlerden sonra köyde genç nüfus hemen hiç kalmadığından pek az toy yapılmıştır. Bu bağlamda, Karakaya'da 2000'li yıllarda hiç toy yapılmamıştır. Köyden yetişmiş gençlerin toyları, şehirlerdeki düğün salonlarında ve o şehrin sıradan düğünlerinin özelliklerine göre yapılmaktadır. Köyde en son 1990'ların sonunda, geçmişin hatırasını canlandırmak amacıyla Kırım Tatar âdet ve geleneklerine büyük ölçüde uyularak bir toy yapılmıştır.

Günümüzde terk edilmiş olmakla birlikte, geçmişte Karakaya'da Hıdırellez gelenekleri de yaşatılmaktaydı. Hıdırellez'de, Çal Dağı'na yahut Karayavşan, Karakuyu ve Ahırılıkuyu köyleri arasında bulunan Söğütlük mevkisine tepreçe gidilirdi. Hıdırellez'den evvel tepreç olmazdı. Tepreçe kuşluk vaktinde gidilir ve oradan ikindiden sonra dönülürdü. Tepreç için özel olarak yılda bir kere pişirilen tatlı qolaşın yanı sıra, qalaqay ve etli pilav da hazırlanırdı.

Bu gibi özel günlerin gereklerinin yerine getirilmesi giderek ortadan kalkmakla birlikte, Karakaya köyünde Kırım Tatar yemek kültürü bir ölçüde yaşatılmaktadır. Çibörek, köbete, tabaqbörek (tataras), qaşıq-börek ve sarburma gibi Kırım mutfağının karakteristik yemekleri Karakaya'da pişirilegelmektedir.

Karakaya'da yaşayan Kırım Tatarları, genellikle Kırım Tatar kültürel ve sosyal faaliyetlerine ilgi göstermektedir. Bununla birlikte, köyde genç nesil hemen hiç kalmadığından, ancak köy kökenli olup Polatlı'da yaşayan gençler Polatlı Kırım Derneği'nin faaliyetlerine aktif olarak katılmaktadır.

Karakaya köyünde yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aytar, Baysar, Çağlar, Doğrul, Kaya, Özcan, Özden, Özler, Tekin, Toker, Uğur, Uz, Ünal ve Yılmaz.

99 Köydeki karakteristik toyların bir tasviri için bakınız, Yüksel, ss. 26-27.

Karakuyu Köyü*

Karakuyu köyü Ankara'ya 97 km, Polatlı'ya 19 km mesafede bulunmaktadır. 2006 itibarıyla Karakuyu köyünde yaz aylarında 160 kişi (50 hane) yaşarken, kışın bu nüfus yaklaşık 35 kişiye (12 hane) düşmekteydi. Adını yakındaki üç eski kuyudan alan Karakuyu köyünün sakinleri tamamen Kırım Tatarlarından oluşmaktadır. Karakuyu köyünde hiç yabancı olmadığı gibi, köy halkı da dışarıdan başkalarının yerleşmesiyle köyün homojen yapısının bozulmasına sıcak bakmamaktadır. Çocuklarını okutmak ve tarlaların yetersiz olması nedeniyle iş aramak amacıyla çok sayıda Karakuyu köylüsü, bilhassa XX. yüzyılın son çeyreğinde başta Eskişehir, Ankara, Polatlı ve İstanbul olmak üzere çeşitli merkezlere göçmüştür. 2006 itibarıyla göç süreci devam etmekteydi. Bununla birlikte, az sayıda da olsa köye geri dönenler bulunmaktaydı. Köyün geçimi arpa, yulaf ve buğday tarımına dayanmaktadır. Az miktarda pancar da yetiştirilmektedir. 2006'da Karakuyu'da 900 kadar koyun da beslenmekteydi. Sığırcılık ise yok gibidir.

Karakuyu köyü 1900'lerin başında Dobruca'dan muhacir gelen Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. Bu Kırım Tatarları 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göçmüş olup, o zamanlar Osmanlı Devleti'ne ait olan Dobruca'nın muhtelif kasaba ve köylerine iskân olunmuşlardı. Hâlen Karakuyu'da yaşamakta olan birçok ailenin Kırım'daki kökenlerinin Kerç bölgesine uzandığı bilinmektedir. Kırım Tatar muhacirlerin Dobruca'da iskân olundukları yerler, 1878'den sonra Bulgaristan ve Romanya arasında paylaşılmıştır. Karakuyu'yu kuran Kırım Tatarları, Dobruca'nın hem Bulgaristan hem de Romanya idaresindeki bölgelerinden göçmüşlerdir. Karakuyu'ya yerleşen Kırım Tatarlarının Dobruca'da yaşadıkları köylerden Hacıoğlupazarcık'a bağlı Karadurmuş (Bulgarca adı: Snyagovo), Hasarlık (Bulgarca adı Ograjden), Silistre'ye bağlı Tatar Atmaca (Bulgarca adı: Sokol) ve Romanya Dobruca'sındaki Acemler (Romence adı: Ciobanita) köylerini tespit edebildik.

Karakuyu'yu kuran Kırım Tatar muhacirlerin ağırlıklı olarak, o zaman Bulgaristan'a bağlı olan Hacıoğlupazarcık¹⁰⁰ tarafından geldikleri, ancak beraberlerinde diğer yerlerden gelme Kırım Tatar göçmenlerin de bulunduğu görülmektedir. Muhacirler XX. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'ne göçmüş ve köyün kuruluş süreci birkaç yıla yayılmıştır. Her hâlükârda, Karakuyu köyünün 1905'te teşekkül ettiğini söylemek mümkündür. Köyün teşkil edilmesinden sonraki yıllarda, köye Dobruca'nın gerek Bulgaristan'a gerekse Romanya'ya ait kesimlerinden münferit olarak gelip yerleşen Kırım Tatar göçmenleri olmuştur. Köyün kuruluş yıllarında, doğrudan Kırım'dan gelen birkaç aile de köye yerleşmiştir. Bunların yanı sıra, çevredeki Kırım Tatar muhacir köylerinden bazı aileler de köy kurulduktan sonra şahsî veya ailevî sebeplerle Karakuyu'ya taşınmıştır. Karakuyu'nun Osmanlı döneminde bir ara Mamure ismini taşıdığı görülmektedir.¹⁰¹

Karakuyu'ya yerleşen muhacirlerin pek çok evladı, Balkan Savaşı ile başlayan, on yıllık, hemen hemen kesintisiz savaş döneminde şehit yahut gazi olmuşlardır. Dahası, Karakuyu köyü 1921 yılındaki Sakarya muharebelerinde cephenin üzerinde kalmıştır. Bu muharebelerde, 3 Eylül 1921'de 3. Yunan Tümeni, ileri harekâtı esnasında Karakuyu köyünü de işgal etmiştir.¹⁰² Kanlı ve sürekli çarpışmalarla geçen on günden

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Karakuyu köyü muhtarı Ertuğrul Özgürce (1947 Karakuyu doğumlu) ve köyün eski muhtarı Emin Sönmez (1950 Karakuyu doğumlu) ile köy sakinlerinden Yüksel Sönmez (1940 Karakuyu doğumlu), Ruziye Sönmez (1949 Karakuyu doğumlu) ve Şükrü Özbay'a (1950 Karakuyu doğumlu) teşekkür ederiz.

100 Hacıoğlupazarcık 1878-1913 tarihleri arasında Bulgaristan idaresinde kalmış, 1913'te Romanya'ya ilhak olunmuş ve 1940'da da tekrar Bulgaristan'a bırakılmış olup günümüzde de Bulgaristan sınırları içindedir. Şehrin Bulgarca ismi Dobriç olup Bulgaristan'daki komünist idare döneminde Tolbuhin adını taşımıştır.

101 Abdülkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Polatlı*, Ankara, 2007, s. 294.

102 Ahmet Timural, Rauf Atakan, Alişan Berktaş ve Cevdet Timur, *Türk İstiklâl Harbi. II. İnci Cilt. Batı Cephesi. 5. Kısım. 2. İnci Kitap. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921)*, Ankara, 1973, s. 161.

sonra, karşı taarruza geçen Türk ordusu Yunan kuvvetlerini ricata mecbur bırakmıştır. Nihayet, Türk 5. Kafkas Tümeni, 13 Eylül 1921’de Karakuyu’yu geri almıştır.¹⁰³ Karakuyu’nun Yunan işgali altında kaldığı günlerde köy gençleri camiye hapsedilmiş ve hayvanlar gasp edilmiştir.¹⁰⁴

1933’te, yani savaşın üzerinden on yılı aşkın bir süre geçtikten sonra Karakuyu’yu ziyaret eden tanınmış romancı Nahid Sırrı [Örik], burada gördüklerini şöyle kaydetmiştir:

[...] Karakuyu köyünde güzel bir öğle yemeği yedik ve bilhassa bir çorba içtik ki lezzeti unutulacak gibi değildi. Karakuyu da [Ahırlıkuyu gibi] Romanya’dan gelmiş muhacirler için kurulmuş ve yine kırk senelik bir köymüş. Yeni Mehmetli nahiyesine tâbiymiş. Burada talebesi kesretli bir ilk mektep var ki ahalinin yardımıyla yatı kısmını da ihtiva edecek. Şimdilik bu kısmında 9 talebesi var. Fakat gelecek yıla kadar her şeyi bitirilerek civardaki küçük köylerin çocukları da burada okuyabilecekler. Rahmi Vidinel hakikaten güzel sözler söyleyerek ahaliyi mektep için azamî fedakârlıklar göstermeğe davet etti. Bu güzel köyde belki ötesinden [Ahırlıkuyu’dakinden] daha müzeyyen ve mutena bir gelin odası gördükten sonra hareketle az sonra Yeni Mehmetli’ye vardık.¹⁰⁵

Karakuyu, cumhuriyet döneminde eğitim ve tarım açısından önemli bir merkez hâline gelmiştir. 1931’de köyde açılan Tarım Kredi Kooperatifi, Türkiye’deki ilk tarım kredi kooperatiflerinden biridir.¹⁰⁶ Bu kooperatif, köyde tarımın gelişmesine önemli bir katkı yapmış, çevre köyleri de içine almıştır. Kooperatif tabii afet dönemlerinde de köylülere ciddi ölçüde yardımcı olmuştur. Meselâ, 1945’teki kuraklık¹⁰⁷ ile 1947’deki kuraklık ve dolu¹⁰⁸ felaketlerinde ve sonraki yıllardaki benzer durumlarda köylüyü borç vererek desteklemiştir. 1936’da köyde kurulan yatılı bölge ilkokulu da Karakuyu’yu çevre köyler arasında bir eğitim merkezi hâline getirmiştir.¹⁰⁹ Karakuyu sonraki yıllarda da özellikle tarım açısından çevre köylerin çok önünde bir gelişme göstermiş ve çoğu zaman öncü köy özelliğini taşımıştır.

Karakuyu köyünde Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin bazıları günümüze kadar taşınabilmişken, pek çoğu da terk edilmiştir. 2000’li yıllara kadar, hiç değilse bazı unsurlarıyla sürdürülen özel gün âdetlerinin başında bayramlar gelmektedir. Bayramlarda şehirlerde yaşamakta olan köy kökenlilerin birçoğu köye gelecek kutlamalara katılır. Bayram namazını müteakip erkeklerin bayramlaşmasından sonra, hem çocuklar hem de büyükler ev ev dolaşarak bayram kutlar. Çocuklara bahşiş verilir. Bu arada mezarlık ziyaret edilir, dualar okunur. Ramazan bayramında imkânı olanlar sırayla, öğle veya akşam, etrafa etli patates veya fasulye, pilav ve hoşaftan oluşan “bayram aşısı” verir. Kurban bayramında ise önceden belirlenen düzen ve sıraya uygun olarak, dört gün boyunca cami yanında sofralar kurulur. Uygun durumdaki köylüler, öğle namazından çıkış saatinden itibaren, burada köy halkına bol etli patates veya fasulye yemeği, pilav ve hoşaftan oluşan “kurban aşısı” verirler ve herkes sofralara buyur edilir.¹¹⁰

Hıdırellez’de de köy meydanında köy halkı toplanarak birlikte yemek yemek ve dua etmektedir. 1960’lara kadar, çevredeki bütün Kırım Tatar muhacir köyleri, Hıdırellez’de yakındaki Çağlayan denilen mevkide toplanır ve tepreçe çıkarlardı. Tepreç için kuzu güveci hazırlanır, ayrıca qolaş ve qalaqay pişiri-

103 Age, s. 263.

104 Erdoğan, s. 294.

105 Nahid Sırrı Örik, *Anadolu’da -Yol Notları-. Bir Edirne Seyahatnamesi. Kayseri, Kırşehir, Kastamonu*, İstanbul, 2000, s. 210.

106 Zuhâl Yüksel, “Karakuyu Köyü”, *Emel*, no.: 213 (Ankara, Mart-Nisan 1996), s. 31.

107 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer no.: 110.10.10.

108 BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer no.: 115.87.12.

109 Yüksel, s. 31.

110 Agm, ss. 33-34.

lirdi. “Qalaqay tıǵırtmaq” tepreçin ayrılmaz parçalarındandı. Buna göre, yüksekçe bir yerden yuvarlanan qalaqayın hangi tarafına düşeceğine bakılarak o yılın bereketli geçip geçmeyeceği tahmin edilirdi. Tepreçte gençler de birbirleriyle kaynaşırdı. Tepreçten iki hafta evvel ise “Yavur Yüzü”ne çıkılırdı. “Yavur Yüzü” yumurta bayramı olarak da bilinirdi. Hristiyanların Paskalya yortusundan mülhem olarak soğan kabuğuyla yumurtalar boyanır, tokuşturulup yenirdi. “Yavur Yüzü”nde kızlar ve delikanlılar, yüksek bir bayırda ayrı ayrı toplanırlar, kurabiye, qolaş ve qalaqay yerlerdi. Kızlar özellikle beyaz ve kırmızı giymeye özen gösterirlerdi. Köy delikanlıları kızlar arasındaki yakınları vasıtasıyla göz koydukları kızlara yakınlaşmaya çalışılırdı. “Yavur Yüzü”ne çıkılması âdeti 1980’lere kadar sürdürülmüştür.

Geçmişte, Ramazan ayı boyunca köy çocuklarının ev ev dolaşarak “Şeramazan” tekerlemeleri söylemeleri ve bahşış toplamaları da âdettendi. Ancak son dönemde köyde hemen hiç çocuğun kalmamasıyla bu âdet fiilen ortadan kalkmış durumdadır.

Cenazelerde çoğunlukla öğle namazını müteakip cenaze namazı kılınır. Köyde cenaze olduğunda köy halkı işine ve tarlasına gitmeyerek cenaze evinin önünde toplanır, evinden cenaze çıkan aileye yardım eder.¹¹¹ Definden sonra ölü evinin avlusunda, keçmece veya çibörek yahut son dönemde sıklıkla görüldüğü üzere Polatlı’dan yaptırılıp getirtilen lahmacun veya kıymalı pide dağıtılır. Cenazenin üçünde, yedisinde ve kırkında köy kadınları bir araya gelerek dua ederler. Cenazenin elli ikinci gününde ise qaşıkbörek çorbası pişirilip dağıtılır.¹¹²

Polatlı havalisindeki Kırım Tatar muhacir köylerinin çoğunda olduğu gibi, Karakuyu köyünde de toylar Kırım’dan getirilen âdetlerin en parlak şekilde sergilenmesine vesile olurdu. 1960’lı yılların ortasında Karakuyu’da tipik bir toy süreci şöyle tasvir olunmaktaydı:

Düğünlere Perşembe günü başlanır. Komşu kadınlar toplanır. Geline kız arkadaşları bir şala sararlar. Kendi evinden başka bir eve götürürler. Gelin annesinin, babasının ve büyüklerinin elini öper. Ve onları kucaklayıp ağlar. Gittiği evde, köşeye oturur, şalı başından hiç çıkarmaz. Kız arkadaşları onun etrafında toplanıp otururlar. Şarkılar, türküler, maniler söylerler.

Delikanlılar pencereye kızlara bakmaya gelirler. Kızlar onlara sigara tutarlar. Onlar da “Düğününüz hayırlı olsun” derler. Kızlar da “Sağ ol” ile cevap verirler.

Onlar böyle eğlenedursun, kız tarafından ihtiyar kadınlar yemek hazırlığına başlarlar. Kazanlar ateşe koyulur. Kocaman bir dana düğün için kesilir. Kadınlar pirinç ve fasulyeleri ayıklamağa başlarlar. Böylece birinci gün geçer. İkinci gün yani Cuma günü kadınlara ve erkeklere yemek verilir.

Sonra kızlara sıra gelir. Onlar da büyük tahtadan sofranın etrafına toplanarak yemeklerini yerler ve eğlenirler.

Cumartesi gecesi kızı gelinliği giydirilir, süslenir. Bahçeye bütün köylü toplanır.

İki kadın gelini getirir. Ve oradaki kadınların elini öper. Sonra gelin bir sandalyeye oturtulur. Kız arkadaşları ikişer ikişer oynamağa kalkarlar.

Oğlan tarafı da karşı tarafa aynı gece ziyafet verir. Oğlan tarafı çalgıcılar getirir. Onlar çalar, gençler de oynarlar.

Cumartesi günü, aynı gün, horoz tellenme âdeti vardır. Bu şöyle olur: İki tane horoz kesilir, pişirilir. Dükkânlardan bir sürü eliş kâğıdı alınır, bunlar kızlara dağıtılır. Kızlar bunları hazırlarken, çalgıcılar oyun havaları çalar ve kızlar oynamağa başlarlar. Topluluk dağılınca, kızlar gelinin yanında kalırlar. Bir odada gelinliği çıkarılır, şalvar giydirilir. Eline kına yakılır. Geceyarısı delikanlılar ellerine kına koydurmak için pencereye

111 Agm, s. 33.

112 Agm.

gelirler. Her kız adıyla çağılır. Gelen, delikanlının avucuna kına kor, mendiliyle bağlar. “Hayırlı olsun” der. Delikanlı gider. Bu iş sabaha kadar devam eder. Sabahleyin gelinin kınaları çözülür. Sabah kahvaltısı yapılır. Ve tekrar gelini süslerler. Ve oğlan tarafını beklemeğe başlarlar. Öğleye doğru üç, dört kişi kızı almağa gelirler. Fakat kızlar kapıyı açmazlar. “toprak bastı” ve “gelin parası” isterler. Ve öyle kapı açılır. Gelin gene babasının, annesinin ve akrabalarının elini öper. Oğlan tarafı kızı ata bindirip alıp gider. Düğünde yemekler çeşit çeşittir. Çorba, fasulye, pilav, dolma, patates, et, hoşaf ve tatlıdır.¹¹³

Günümüzde Karakuyu’da, genç nesilden devamlı yaşayan hemen hiç kalmadığından toylar da nadiren yapılmaktadır. Bu az sayıdaki toyda ise geçmişte, yukanda anlatıldığı şekilde teferruatıyla uygulanan geleneklerden çok şey kaybolmakla birlikte, hiç değilse birtakım âdetlerin yaşatıldığı gözlenmektedir. Buna göre, Perşembe günü toy sahibi tarafından köy cemaatine qavelti (etli patates yemeği) verilir. Cumartesi günü öğle vakti de bütün misafirlere öğle yemeği verilir. Daha sonra çalgılı toy yapılır. Çalgılı toy eğer köyde yapılmazsa Polatlı’da salonda yapılır. Köydeki toylarda kızlar qoraz (horoz), qırcımanlar (yeni evliler) da چراق tellemeyi sürdürmektedir. Toylarda hem gençlere hem de kayınlara “toquz” bağlanması geleneği de devam etmektedir. Bununla birlikte, 1990’ların ortasından beri köyde meclis kurulan toylar yapılmamaktaydı. Toylarda bir zamanlar yapılan Kırım Tatar güreşleri ve at yarışları ise XX. yüzyılın ortasında terk edilmiştir.

Karakuyu köyündeki Kırım Tatarları, uzun yıllar boyunca evlilik ilişkilerini başta Karakaya, Ahrılıkuyu, Karayavşan, Tırnaksız ve Toydemir olmak üzere çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köyleriyle kuragelmıştır. Nadir de olsa karışık evlilikler 1980’lerden sonra ortaya çıkmıştır. 2006 yılı itibarıyla evlilikler, yine yalnızca Kırım Tatarlarıyla yapılmaktaydı. Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler köyde yaşayanlar arasında hemen hiç görülmeyp yalnızca şehirlerde okuyan gençler arasında olmaktadır.

Karakuyu köyünde karakteristik Kırım Tatar mutfağı oldukça iyi korunmuştur. Çibörek, qatmerli kobete, qıyık kobete, çoban kobetesi, sarburma, cantıq, (çibörek gibi, ancak yuvarlak olup sac üzerinde yağsız pişirilen) qapaqlama, tabaqbörek, oğuzbörek, qaşıqbörek, omaç, (bilhassa dananın boyun etinden omaçla birlikte pişirilen) qalce ve baqlalı laqşa gibi yemekler 2000’li yılların başında da pişirilmekteydi. Eskisi kadar olmasa da, toylarda toy sahiplerine hediye olarak Kırım baklavası (“toy paqlavası”) götürülmeye devam edilmektedir. Yakın geçmişe kadar şekerli qatlama yapıldığı da hatırlanmaktadır. Buzdolabı öncesi dönemde yaygın olarak hazırlanan qaqaç (kurutulmuş et) gibi yiyecekleri ise pek az sayıdaki yaşlılar bilmektedir.

2000’li yıllarda Karakuyu köyünde, orta nesil ve üstü günlük hayatta Çöl şivesiyle Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Bununla birlikte, çevredeki köylerin çoğunda olduğu gibi burada da gençler, Kırım Tatarca’yı “anlamakta ancak konuşamamaktaydı”. Yine çevredeki diğer köylerde olduğu gibi, geçmişte ilkokulda çocukların aralarında konuştukları her Kırım Tatarca kelime için belli bir miktar ceza kesildiği hatırlanmaktadır.

Köy halkının çoğunluğu çevredeki Kırım derneklerince düzenlenen tepreçlere ve Kırım gecelerine katılmaktadır. Köy halkından Polatlı Kırım Derneği yönetiminde olanlar vardır. Köyden 1990’lı yıllardan itibaren Kırım’a gidenler de bulunmaktadır.

Köy Nüfus Defteri’ne göre Karakuyu köyüne kayıtlı olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akayoğlu, Akkaş, Aldemir, Altınışık, Asıl, Aslan, Atay, Aykul, Balık, Başar, Başaran, Başaranlı, Başoğlu, Bayar, Beşoğlu, Biricik, Bozkır, Bozkurt, Cavbozar, Çınar, Çorabay, Demiralay, Demirbaş, Demirci, Eden, Edence, Eker, Erdoğan, Ergen, Ermen, Ertan, Evin, Evirgen, Genç, Gök, Gökkan, Güleç, İrez, Işık, İş-

113 Osman Saygı, der., “Karakuyu Düğün Âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, no.: 187 (İstanbul, Şubat 1965), ss. 3652-3653. Derleyici, buradaki bilgileri, Karakuyu köyünden olup o sırada Hasanoğlu Ataturk Öğretmenokulu öğrencisi bulunan G. Atmaca’dan dinlediğini belirtmektedir.

yapan, Kalın, Karabaş, Karabulut, Kartal, Kasacı, Keskin, Kıpçak, Okyar, Ogan, Öner, Önerce, Özbay, Özcan, Özdemir, Özel, Özen, Özgen, Özgür, Özgürce, Özsoy, Pekdemir, Sağındık, Solmaz, Sönmez, Sünel, Şahin, Şorabay, Tanrıverdi, Tekkalan, Temizbaş, Temizkan, Togay, Tonguç, Toy, Tunçel, Tüzel, Ülken, Yalçın, Yalır, Yatan, Yücel, Yüksel ve Yünel.

Karapınar Köyü*

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karapınar köyü Ankara'ya 69 km, Polatlı'ya 3 km mesafede, Ankara-Polatlı karayolunun 1 km batısında bulunmaktadır. Köy 2004 yılından itibaren Polatlı şehri mücavir alanı içinde kabul edilmektedir. 2000 sayımına göre nüfusu resmen 383 kişi olan köyde, 2006 yılında yaklaşık 500 kişi yaşamaktaydı. Karapınar köyü halkının çoğunluğunu (yaklaşık 70 hane), 1970'lerde Erzurum ve Ağrı illerinden gelerek köye yerleşmiş olan Kürtler oluşturmaktaydı. Köyün kurucularından olan Kırım Tatarlarından ise 2006 yılında yalnızca 3 hane kalmıştı. Karapınar köyünün asıl geçim kaynağı küçükbaş ve büyükbaş hayvancılıktır. Köyde çok küçük ölçekte ziraat yapılmaktadır. Bilhassa Erzurum kökenli aileler yalnızca hayvancılıkla meşgul olmaktadır.

Günümüzdeki Karapınar köyü mevkiisi, evvelce doğusunda kalan Kargalı köyünün merası durumundaydı. 1901 yılında buraya bir grup Boşnak muhacirin iskânıyla Karapınar köyü teşekkül etmiştir.¹¹⁴ Bu tarihten birkaç yıl sonra köye bir grup Kırım Tatar muhacir de yerleşmiştir. Osmanlı kayıtlarında 1905 yılında yahut bundan kısa bir süre önce köye gelen, 2 hane Kırım muhacirinin boş bulunan Boşnak evlerine yerleştirildikleri belirtilmektedir.¹¹⁵ Söz konusu 2 haneden başka Kırım Tatarlarının da köye yerleştikleri bellidir. Köye yerleşen Kırım Tatar muhacirlerden, en azından bir ailenin Kerç'in Taşhyar köyünden olup, Kırım'dan Anadolu'ya gelişini müteakip kısa bir müddet Haymana'nın Kırım Tatarlarıyla meskûn Ahırılıkuyu köyünde kaldığı bilinmektedir. Bir diğer aile (günümüzde Karas soyadını taşıyan sülale) ise Kırım'ın Or bölgesinden gelmekteydi. Aynı dönemlerde köye yerleşen başka Kırım Tatar muhacirler de olmuştur. Böylece köydeki Kırım Tatarlarının sayısı çoğaldığı gibi, Boşnakların bir kısmı da Polatlı'nın Çimenceğiz köyüne taşınmıştır. XX. yüzyılın başında, köye Romanya ve Bulgaristan'dan gelen Türk muhacirler de yerleşmiştir. Böylece köy, farklı muhacir gruplarından oluşan renkli bir görünüm kazandığı gibi, resmen de "Muhacir Karapınar" olarak anılmıştır.

Karapınar köyü halkı, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı'nın bütün sıkıntı ve acılarını yaşamıştır. I. Dünya Savaşı'nda silah altına alınan köy gençlerinden birçoğu başta Çanakkale cephesi olmak üzere muhtelif cephelerde şehit veya gazi olmuştur. İstiklâl Savaşı'ndaki Sakarya muharebeleri esnasında ise köy son savunma hattı üzerinde yer almaktaydı. Türk ordusunun Mürettep Kolordu Karargâhı Karapınar'da bulunuyordu.¹¹⁶ Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Fevzi Paşa gibi kumandanlar da ordu karargâhının bulunduğu Karapınar'da kalmışlardır.

Resmî bir rapora göre, Muhacir Karapınar köyünde 1927 yılında toplam 213 kişi yaşamakta olup köyde mevcut 67 hanenin 55'i Kırım Tatarlarına, 12'si de Boşnaklara aitti.¹¹⁷ Köye muhacir iskânı bu tarihten

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Karapınar köyü eski muhtarları Ali İhsan Taşhyar (1929 Karapınar doğumlu) ve İbrahim Çetin (1955 Hasankale'ye bağlı Ağacaşar köyü doğumlu) ile köy halkından Burhanettin Karas (1927 Karapınar doğumlu) ve Dr. Ertuğrul Karas'a (1963 Karapınar doğumlu) teşekkür ederiz.

114 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DHMH*C., Dosya no.: 42, Gömlek no.: 23.

115 BOA, *DHMH*C., Dosya no.: 63, Gömlek no.: 11.

116 Ahmet Timural, Rauf Atakan, Alişan Berkay ve Cevdet Timur, *Türk İstiklâl Harbi. İinci Cilt. Batı Cephesi. 5nci Kısım. 2nci Kitap. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921)*, Ankara, 1973, s. 208.

117 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 272.0.0.65, Yer no.: 6.5.4.

sonra da küçük ölçekte olmakla birlikte devam etmiştir. Meselâ, Mutlu soyadlı Kırım Tatar ailesi, 1942’de Romanya’dan göç ettikten sonra Karapınar’a yerleşmiştir. Köye en son gelen muhacirler ise 1952’de buraya iskân olunan 2 hane Bulgaristan göçmeni olmuştur. 1950’lerde köy halkının yarısının (30 hane kadar) Kırım Tatarlarından, diğer yarısının ise Rumeli muhacirlerinden (Türkler ve Boşnaklar) olduğu hatırlanmaktadır.

Bu yıllarda, köyde Kırım Tatar dil ve kültürünün bir hayli ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim köyde Kırım Tatar olmayanların dahi iyi derecede Kırım Tatarca konuşabildikleri anlatılmaktadır. Aynı şekilde, köyde Kırım Tatar âdetleri de büyük ölçüde yaşatılmakta olup köydeki Rumeli muhaciri Türkler ve Boşnaklar da bu geleneklere uyum sağlamış durumdaydı. Meselâ, Kırım Tatar usulü toylar bütün erkânı ile Karapınar köyünde de yapılmaktaydı. Kırım Tatarları evliliklerini de kesinlikle sadece köydeki ve çevredeki diğer Kırım Tatarlarıyla yapmaktaydı.

Bununla birlikte, köyün topraklarının yetersizliğine bağlı olarak, Kırım Tatarları 1960’lardan itibaren tarlalarını satıp köyü terk etmeye başlamış ve İstanbul, Ankara ve Eskişehir gibi şehirlere göçmüşlerdir. 1968’de yaşanan bir cinayet olayından sonra, 4-5 Kırım Tatar ailesi daha köyü terk etmiştir. Sonraki yıllarda ise köye Türkiye içinden gelip yerleşenler olmuştur. Bu şekilde, 1970’lerde Bolu’nun Kıbrısçık ilçesinden gelen 2 Çıtak ailenin yerleşmesinden bir yıl kadar sonra, Erzurum’un Hasankale ilçesinden bir grup Kürt Karapınar’a yerleşmiştir. Bunları Ağrı’dan gelen başka Kürtler izlemiştir. 1980’li yılların başında ise gerek doğumla nüfus artması gerekse yeni gelenler dolayısıyla köy nüfusunun çoğunluğu Kürtlere geçmiştir.

2006 yılı itibarıyla Karapınar köyünde sadece Esen, Mutlu ve Taşlıyar soyadlı Kırım Tatar aileleri kalmıştı. Köyde aslen bu köyden olan Akbil, Karaş ve Özcan soyadlı Kırım Tatar ailelerinden hiç kimse kalmamış olup bu ailelerin mensupları çoğunlukla Ankara, Eskişehir ve Polatlı’da yaşamaktadır.

Karayavşan Köyü*

Karayavşan köyü Ankara’ya 95, Polatlı’ya 22 km mesafede bulunmaktadır. 2005 yılı itibarıyla yazları köy nüfusu 200 kişiye (53 hane) yaklaşmaktaysa da, tarla işleri bittikten sonra köyde ancak 16 hane kalmakta olup bunların da tamamına yakını yaşlılar teşkil etmekteydi. Resmen köydeki hane sayısı 55’ti. Yazın köyde işini bitiren pek çok kişi kışı Polatlı’da geçirmektedir. Karayavşan köyü halkının istisnasız tamamı Kırım Tatarı’dır. Zaman içinde köy halkından pek çoğu tahsil ve geçim gibi sebeplerle Ankara, Eskişehir, Polatlı ve İstanbul’a göçmüştür. Karayavşan köyünde arpa, yulaf ve buğday ekilmektedir. Eskiden çok ekilen kavun ve karpuz, 2006’da ancak kendilerine yetecek kadar yetiştirilmekteydi. Yine 1980’lerde yaygın olan kimyon ekimi de azalmıştı. Köyün sulu arazisi bulunmamaktadır. 1980’lere kadar köyde koyun beslenmekteyse de artık hayvancılık hiç kalmamıştır.

Karayavşan köyünün güney kesiminde yer alan 13 m yüksekliğindeki höyük, bu çevrenin çok eski çağlardan itibaren iskân olunduğunu göstermektedir. 1964-1966 yılları arasında üzerinde arkeolog Raci Temizer tarafından ilmî bir kazı yapılan höyüğün, İlk Tunç Çağı’na (MÖ 3000-2100) ait olduğu anlaşılmıştır.¹¹⁸ Söz konusu höyük, müteakip yıllarda toprak çekilmesi ve teraslama yapılması yüzünden büyük ölçüde tahribata uğramış ve özgün yapısından uzaklaşmıştır. Definecilerin kaçak kazılarıyla tahribat daha da büyümüştür.

Karayavşan köyü günümüzdeki şekliyle, doğrudan Kırım’dan gelen Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Köy yerinde eskiden kalma temellere rast gelinmekle birlikte, Kırım Tatar muhacirler

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Cudi Ağırıl (1945 Karayavşan doğumlu) ile İsmail Hakkı Kalkay (1927 Karayavşan doğumlu), Muzaffer Akçora (1955 Karayavşan doğumlu) ve Ümit Şilit’e (1958 Karayavşan doğumlu) teşekkür ederiz.

118 Karayavşan Höyüğü’nde bulunan bazı idollerin tanıtımı için bakınız, Halil Hamdi Ekiz, “Etiyokuşu İdoller ve Karayavşan İdoller”, 25. *Araştırma Toplantısı Sonuçları*, Cilt: I, Ankara, 2008, ss. 147-158.

geldiğinde köy mevkisinin boş olduğu bilinmektedir. Köyü kuran muhacirlerin Kırım'dan XIX. yüzyılın son birkaç yılı içinde geldikleri anlaşılmaktadır. Kırım'dan gelen kafilе iskân için ilk önce, yine Kırım Tatar muhacirlerle meskûn Ahırlıkuyu köyü yakınlarındaki Yazıören mevkisine yerleşmeye teşebbüs etmişse de, Ahırlıkuyulular bu yeni muhacirlerin köylerinin merasına iskânına karşı çıkmışlardır. Bunun üzerine, muhacirler çevredeki yine Kırım Tatarlarının yaşadığı bir diğer köy olan Karakaya'ya müracaat etmişlerdir. Karakaya'daki Kırım Tatarları vatandaşlarını kabul ederek onları misafir etmişler, ancak bir yıl içinde kendi köylerini kurmalarını söylemişlerdir.¹¹⁹

Böylece, kendilerine yer arayan muhacir grubu günümüzdeki köy mevkisini beğenerek Tavşantepe'nin güney yamaçlarına köyü kurmuşlardır. 1900 yılı bahar aylarında Kırım muhacirlerinin burada yerleşmiş durumda oldukları bilindiğinden,¹²⁰ köyün kuruluşunun bundan önceki bir iki yıl içinde gerçekleştiği söylenebilir. Doğrudan Kırım'dan gelen ve köye yerleşen bu ilk muhacir grubundaki Kırım Tatarlarının soyundan gelenler, günümüzde Akçora, Avdan, Aydoğan, Baybora, Boltürk, Önder, Taymaz ve Ünalı soyadlarını taşımaktadır.

Köyün kurulduğu mevki yakındaki Sivri köyünün yaylası olduğundan, Sivri köyü halkı muhacirlerin buraya yerleşmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Buna bağlı olarak, muhacirlerle Sivrililer arasında kan dökülmesine kadar varan şiddetli kavgalar yaşanmıştır.¹²¹ Uzun yıllar devam edecek olan bu husumet, zaman içinde karşılıklı dostlukların tesisi ve tarla satışlarıyla ortadan kalkacaktır.¹²² Özellikle de İstiklâl Savaşı olaylarıyla her iki köy halkı birbirine çok yaklaşacaktır.

Karayavşan köyünü kuran Kırım Tatarları, Kırım'ın Kerç, Çongar ve Akmescit bölgelerinden gelmişlerdir.¹²³ Bunların gelmiş oldukları köylerden Kerç'e bağlı Atanalçın, Cöngelek, Opuk, Saraymen ve Taymaz köylerini tespit edebildik. Köyün kuruluşundan sonraki birkaç yıl içinde, Romanya ve Bulgaristan'dan göçmüş bazı Kırım Tatar aileleri köye yerleşmişlerdir. Günümüzde Akgöz, Çolpan, Evirgen, Özdemir, Özmen, Sazık, Umay ve Yetkin soyadlarını taşıyan sülaleler 1860'larda Kırım'dan çıkarak Rumeli'ne yerleşmiş olan bu sülalelere mensuptur. Bunlardan Evirgen soyadlı sülale, Bulgaristan'ın Varna vilayetine bağlı Durası (Bulgarca adı: Dryan) köyünden gelmiştir. I. Dünya Savaşı öncesindeki yıllarda münferit olarak Kırım'dan gelerek Karayavşan'a yerleşen Kırım Tatarları olduğu gibi, çevre köylerdeki Kırım Tatarlarından buraya taşınanlar da olmuştur. Torunları günümüzde Kalkay soyadını taşıyan ve Kerç'in Saraymen köyünden bir Kırım Tatar ailesi ise Kırım'dan çıkıp Osmanlı Devleti'ne göç ettikten sonra Halep civarına yerleşmiş, ancak hemşehrilerinin Karayavşan'da olduklarını öğrenince buraya taşınmıştır. Yine Saraymen kökenli olup 1860'larda Dobruca'ya yerleşen, 1890'larda ise Anadolu'ya göç eden bir aile de önce Ahırlıkuyu köyünde on yıl kadar yaşadıkdan sonra Karayavşan'a yerleşmiştir. Dönemin Osmanlı kayıtlarında, ailesi önceden Karayavşan'a yerleşmiş bulunan Nurseyit oğlu Abdülkâdir adlı bir Kırım Tatarı'nın, Rusya ordusunda askerliğini yapmaktayken firar ederek 1907'de Osmanlı Devleti'ne iltica ettiği

119 Hasan Aydın ve Filiz Tutku Aydın, *Bir Kırım Tatar Göç Hikâyesi. Abdurrahman Uz*, Polath, 2006, s. 10; Mustafa Evirgen, "Kırım Tatar Göç Hikâyeleri II: 'Evirgenler' ya da 'Turaslar' ", *Bahçesaray*, no.: 39 (İstanbul, Mayıs-Haziran 2006), s. 28. Burada Karayavşan köyünün kuruluş tarihi olarak verilen hicri 1311 [miladi 1893-1894] tarihi, gerek Köy Nüfus Defteri'nde yer alan tarihlerle gerekse tespit edebildiğimiz diğer verilerle doğrulanmamakta olup, bu tarih köyün gerçek teşkil tarihinden en az beş yıl öncesine tekabül etmektedir.

120 1900 yılı Haziran ayı başında, toplam 12 kişiden müteşekkıl 3 ailenin, bir müddet evvel Karayavşan'a yerleşmiş olan akrabalarının yanına iskânları için devlete müracaat ettikleri ve bu talebin kabul edildiği bilinmektedir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 27, Gömlek no.: 58.

121 Evirgen, s. 29.

122 Zuhâl Yüksel, "Karayavşan Köyü", *Emel*, no.: 203 (Ankara, Temmuz-Ağustos 1994), s. 31.

123 Yüksel, s. 30; Evirgen, s. 29.

ve Karayavşan'daki ailesinin yanına yerleştiği kaydedilmektedir.¹²⁴ Bu arada, muhaceret hayatının zorluklarına ve vatan hasretine dayanamayarak Kırım'a geri dönen birkaç aile de olmuştur.

Böylelikle, Karayavşan köyü bir kısmı doğrudan Kırım'dan gelme, bir kısmı da Kırım'dan çıktıktan sonra yarım asra yakın bir süre Rumeli'nde kalmış Kırım Tatarlarının yerleşmesiyle teşekkül etmiştir. Her iki grup da köken olarak aynı olmalarına rağmen, yaşadıkları farklı tecrübelere ve dış kültürel etkilere bağlı olarak, bir müddet birbirini yadırgamıştır. Bununla birlikte, her iki Kırım Tatar grubu zaman içinde sıkı bir şekilde kaynaşmış ve aralarında herhangi bir fark kalmamıştır. Günümüzde Karayavşan köyündeki Kırım Tatarlarının konuştuğu Kırım Tatarcada herhangi bir şive farkı gözlenmemektedir.

Karayavşan köyünün kuruluşundan kısa bir süre sonra buraya yeni bir isim verilmesi meselesi gündeme gelmiştir. Önce Ankara vilayeti idare meclisi 19 Ağustos 1902 tarihli kararıyla köye "Memdûhiye" adının verilmesini kararlaştırdı.¹²⁵ Ancak Bâb-ı Âlî bu isim yerine, burasının "Padişah sayesinde abadan olduğu" gerekçesiyle "Abadan" adını uygun gördü. Sadrâzam Said Paşa'nın bu konudaki buyuruldusu 2 Ekim 1902'de yayımlandı.¹²⁶ Bununla birlikte, bu ismin kalıcı olmadığı, mevki adı olan Karayavşan'ın kullanılmaya devam edildiği ve zaten Cumhuriyet devrinde de yalnızca bu ismin kullanıldığı görülmektedir.

Karayavşan köyündeki Kırım Tatarları, Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı'ndan itibaren girdiği on yıllık savaş döneminde evlatlarının pek çoğunu cephelerde kurban vermişlerdir. Karayavşan'daki Kırım Tatarlarından çok sayıda genç; I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Kafkas, Filistin, Hicaz ve Süveyş cephelerinde savaşmış, bunlardan birçoğu şehit veya esir düşmüştür. I. Dünya Savaşı sona erdiğinde, köyde erkek nüfusu âdeta erimiş durumdaydı. Dahası, 1917'de kuraklık dolayısıyla köyde büyük bir açlık yaşanmış, köyde kalan kadınlar yardım için Haymana kaymakamına çıkarak, ondan aldıkları yardımla hayatlarını idame ettirebilmişlerdir.

Bütün Anadolu gibi, daha I. Dünya Savaşı'nın getirdiği kayıpları atlatamamış olan Karayavşan köyü halkını, Yunan işgalini yaşayacakları İstiklâl Savaşı günleri beklemekteydi. Yunan ordusunun henüz Orta Anadolu'ya ilerlememiş olduğu günlerde, Karayavşan köyüne sonradan diasporadaki Kırım Tatar millî hareketinde büyük rol oynayacak olan bir şahsiyet geldi. Bu kişi, 1899'da Romanya Dobruca'sında dünyaya gelmiş bir Kırım Tatarı olup, genç yaşta edindiği millî duygularla 1918'de istiklâlin eşiğine gelmiş olan vatani Kırım'a gitmiş ve orada öğretmen olarak hizmet vermiş bulunan Müstecib Hacı Fazıl'dı. Kırım'ın içinde bulunduğu kaotik durum sebebiyle, 1920 yazının başında Anadolu'ya geçmek zorunda kalmıştı.¹²⁷ 1920 sonbaharında Karayavşan köyüne gelen ve köyde uzun yıllar unutulmayacak izler bırakan Müstecib Hacı Fazıl [Ülküsal], buradaki günlerini hatıralarında şöyle anlatmaktadır:

124 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1182, Gömlek no.: 33.

125 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1401, Gömlek no.: 1320/C-24. Söz konusu belgelerde köyün Rumeli muhacirleri (bunu Rumeli'nden göç etmiş Kırım Tatar muhacirler olarak anlamak gerekir) tarafından kurulduğu kaydedilmekteyse de, köy halkının ifadelerinden, doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatarlarının Rumeli'nden gelen soydaşlarından kısa bir süre önce buraya yerleşmeye başlamış oldukları anlaşılmaktadır.

126 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 600, Gömlek no.: 33 ve Dosya no.: 576, Gömlek no.: 9.

127 Sonradan Romanya'ya dönen Müstecib Hacı Fazıl 1930'da, o zaman Romanya'ya ait olan Hacıoğlu pazarcık şehrinde *Emel Mecmuası*'nı yayımlamaya başladığı gibi, Dobruca'daki Kırım Tatarları arasındaki sosyal ve millî faaliyetleriyle burada Kırım Tatar diaspora hareketinin başlamasının en önemli âmilî oldu. *Emel Mecmuası* Romanya'da 11 yıl yayımlandı. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle derginin yayın hayatı 1941'de sona erdi ve Müstecib Hacı Fazıl da Türkiye'ye göçerek Ülküsal soyadını aldı. Dergi, 1960'tan sonra bu sefer Türkiye'de ve yine başlangıçta Müstecib Ülküsal'ın idaresinde olarak *Emel* adıyla kesintilerle günümüze kadar yayın hayatını devam ettirdi. *Emel Mecmuası* (*Emel*) sadece bütün Kırım Tatar diasporasının en önemli yayını olmakla kalmayıp Kırım Tatar basın tarihinin de en uzun ömürlü dergisi olarak tarihe geçti. Müstecib Ülküsal ise öldüğü 1996 yılına kadar Türkiye'deki Kırım Tatar diasporasının en önde gelen şahsiyetlerinden biri olarak faaliyetlerini sürdürdü.

[Karayavşan köyündeki] insanlar Kırım'dan, Romanya'dan ve Bulgaristan'dan gelmiş ve hepsi Kırım asıllı olan göçmenlerdi. Kendi aralarında Romanyalı, Kırımlı, Bulgaristanlı diye konuşulsa da iyi anlaşış geçiniyorlardı. Köyün ağası üç zengin kardeşten biri olan Kırımlı Niyazi Efendi idi. Köylüler kendi aralarında buna Aqiköz (patlak gözlü) Niyazi diyorlardı. Uyanık, girgin, hükümet adamlarıyla dostluk kuran kişi idi. Karısı Romanya'nın Ormança köyünden idi; güzel ve görgülü hanımdı. Köylüler benim bir kış öğretmenlik yapmamı istediler. Kabul ettim. Köyün kenarında büyükçe bir cami, bunun karşısında küçük bir okul, buna bitişik bir oda, odaya bitişik bir ahır vardı. Bunların ötesinde derin ve geniş bir dere, derenin ötesinde tarlalar uzanıyordu. Köy yetmiş kadar haneden ibaretti. Bu kadar da çocuk okuyacaktı. Öğle ve akşam yemeklerini köylüler sıra ile vereceklerdi. Yıl sonunda da bir miktar para ödeyeceklerdi. Çocuklar evvelce genç ve mektep görmüş bir öğretmenden okumuş oldukları için epeyce şey öğrenmişlerdi. Çocukları üç sınıfa ayırdım. Ankara'dan kitapları getirttim. Kız ve erkek karışık okuyor ve oturuyorlardı. Üçüncü sınıfa Türkçe'den başka, tarih, coğrafya, hesap ve resim dersleri de okutuyordum. Din dersleri de vardı. Marş ve türküler de söyletiyordum, jimnastik de yaptırıyordum.

Bulgaristanlılar da üç kardeşlerdi ve zenginlerdi. Ama bunlar ve hele en büyükleri Ebu Hacı çok mutaassıptı. Beş vakit namazı camide kılar ve okula sık sık uğrardı. Bir sabah tarih kitabını eline almış okula geldi ve bana bağırarak şunları söyledi: "Bu kitabın kızlara ne gereği var? Bunda yalandan ve şeytanlıktan başka bir şey yok. Bunu kızlara okutmak günahdır, bunu okutmayacaksınız!" Ebu Hacı'yı teskine, tarihin gerekliliğine ve faidelelerini anlatmaya çalıştım! O daha ziyade kızıp bağırды: "Ben bu kitabı ayağımın altında çiğnerim, hiçbir günahı olmaz" diyerek kitabı yere attı ve çiğnemeye başladı. Hiç kızmadan kitabı yerden alıp içindeki bismillah, Allah ve peygamber yazılarını kendisine gösterdim. Bunları çiğnemekle büyük günah işlediğini söyledim. Bu yazıları görünce yüzü sarardı, titremeye ve tevbe etmeye başladı. Yavaş ve kısık bir sesle: "Ben bunları bilmiyordum, kusura bakma, günah işledim. Pek iyi, okut; artık karışmam" deyip gitti. Ondan sonra aramız çok iyi oldu. Zavallı adamın kör taassubun esiri olduğunu anlayarak acıdım, üzüldüm. Zavallıların aydınlatılmaya ne kadar ihtiyaçları vardı! Türkiye'ye her şeyden evvel okul, öğretmen ve iyi yetiştirilmiş din adamları gerek olduğunu anladım.

1920-1921 kışını Karayavşan'da geçirdim. Kış büyük soğuklar yaptı. Her taraf buz tuttu. Bir gece odamın penceresi şiddetle vuruldu. Baktığımda asker elbiseli birkaç kişi gördüm. İçeri girip ısınmak istediklerini söylediler. İçeri aldım, teneke sobama mısır koçanları doldurup iyice yaktım, çay kaynatıp verdim. Sabaha kadar uyudular ve kalkıp gittiler. Cepheden kaçan askerlermiş. O sıralarda askerî teşkilât henüz tamamlanmamış ve disiplin altına alınmamıştı. Savaşanlar, düşmana baskın yapanlar ve yer yer ayaklanmaları bastıranlar çetecilerdi. Çerkes Ethem çeteleri şöhet ve korku salmışlardı. Bunlardan bazıları arada bir Karayavşan'a uğrar, şunu ve bunu alıp giderlerdi.

Öğrencilerimi 1921'in Mayıs ayında, cemaati okula toplayarak, imtihan ettim. Çocuklar iyi cevaplar verdiler, mükâfat ve takdirname aldılar. Öğrettiğim şiir ve manzumelerden başka "Ant Etkemen", "Karılgaçlar Duası", "Karadeniz" vs. marş ve türkülerini söylettim. Sonunda kendim bir kapanış konuşması yaptım, cemaate gördüğüm iyilik, yardım ve destekten ötürü teşekkür ettim. Cemaat memnun kaldı ve aralarında para toplayıp bana yol harçlığı ve zahmet hakkı verdi.

Karayavşan'da kaldığım süre içinde civarındaki Kırım Türklerinin Ahırlıkuyu, Karakuyu gibi köylerini ziyaret ederek hemşerilerim ile görüştüm. Bu köylerde yapılan düğünlerde bulundum. Eski Kırım âdetleri aynen icra ediliyor, hemen hemen hiçbir eksiklik görülüyordu. Lehçe ve şiveleri de aynıdır. Kırım, Dobruca ve Anadolu'da yaşayan Kırım Türkleri orijinalliklerinden hiçbir şey kaybetmemişlerdir. Hepsi çiftçi olan köylüler çalışkan, iyi durum edinmişler. Çiftçilikte yerlilere örnek olacak şekilde çalışıyor ve yaşıyorlar. Millî Kurtuluş Savaşı sırasında Eskişehir ve Polatlı bölgelerindeki bu göçmen kardeşlerimizin hükûmete zahire ve hububat yardımlarıyla büyük destek sağlamış oldukları bir gerçektir ve bunu zamanın Başbakanı İsmet Paşa da söylemiştir. Bu bölgelerdeki köylülerimiz nedense çocuklarını pek okutmuyorlar ve tahsilin değerini pek kavramamışa benziyorlar. İstikbalin okuyanlara ait olacağını, milletler arasındaki hayat yarışının ilim sahasında ilerle-

miş olanlar tarafından kazanılacağını pek idrak edemiyorlar. Elimden geldiği kadar çocuklarını okutmalarını, sosyal ve siyasî hayata ve faaliyetlere katmalarını, idarî işlere yöneltmelerini, isim ve mevki sahipleri yapmaya çalışmalarını tavsiye ve telkin etmeye çalıştım. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun çöktüğünü, Türkiye'yi Batılı devletlerin işgal ettiklerini, Mustafa Kemal Paşa'nın vatani düşmanlardan temizleyerek tekrar hürriyet ve istiklale kavuşturmak için ortaya çıktığını ve kendisine her şeyle yardım edilmesi gerektiğini, yardımın yalnız asker olarak değil, para ve zahire vermek suretiyle de yapılmasını söyledim. Bildiğim âyet ve hadisleri okuyarak vatanseverliğin sevap ve faziletlerinden bahsettim.¹²⁸

Müstecib Hacı Fazıl Karayavşan köyüne, okuma-yazma ve temel bilgiler öğreten herhangi bir eğitimcinin katkısından çok daha fazla şey vermiştir. O, millî uyanış devrinde Kırım'dan edindiği modern millî kavramları, bu devirden önce vatanlarından ayrılmış Kırım Tatar muhacirlere sunmuş ve öğretmiştir. Aslında Müstecib Hacı Fazıl'dan bir yıl önce, Kırım Tatar millî fikirlerine âşinâ ve Bulgaristan'ın Durası köyünden gelme bir diğer Kırım Tatar muallim olan Sâlim Efendi de köyde talebe okutmuş ve dönemin Kırım'ını köylülere anlatmıştı. Bu konularda uzun sohbetlere alışan Karayavşan köylüleri, Kırım'dan yeni gelmiş Müstecib Efendi'nin anlatacaklarını daha bir ilgiyle dinlemeye hazır hâle gelmişlerdi.¹²⁹ Müstecib Hacı Fazıl'ın Karayavşan'daki talebelerinden Hacı Hüseyin Umay, onun muallimlik yaptığı günleri şöyle nakletmekteydi:

Kız-erkek sınıfta yetmiş öğrenciydik. Mektebimiz köy camii'nin yanındaki iki odalı kerpiç bir binaydı. Rıza ağam ile Numan akbordan toprak [kireç yerine kullanılan beyaz toprak] getirdiler. Köy kadınları toplandı, odaları sıvadılar, temizlediler. Herkes evinden birer minder getirdi. Muallimimizin minderini Niyaz getirdi.

Hocamız çok hareketliydi, hopluyor, zıplıyordu. Derslerde hiç oturmuyor, hep ayakta dolanıyordu. Derste bir başlıyor anlatmaya, hepimizi alıp Kırım'a götürüyordu. Çatırdağ'ı, ayıya benzediği için hep aklında kalan Ayuvdağ'ı, Yalıboyu'nu, Akmesit'i, Bahçesaray'ı, Kırım Hanları Gerayları ve başkalarını anlatır, anlatırdı. Kırım Tatarlarının aslında Türk olduğunu, o yüzden de hepimizin Türkiye'ye geldiğini, lâkin vatanımızın Kırım olduğunu ve bir gün hepimizin vatanımıza dönmemiz gerektiğini, örf-âdetlerimizi, dilimizi muhafaza etmeye mecbur olduğumuzu belirtir, taassubun yanlış ve olumsuz yönlerini açıklardı. Hesap dersinde tarla ölçtürür, buğday satışının hesabını yaptırır, zihinden problem çözdürtürdü. Portakala tel geçirip dünyanın dönüşünü, ay-güneş tutulmasını anlatırdı. Müzik dersinde ise türküler, marşlar, Kırım yırları öğretmişti. Bilhassa Noman Çelebi Cihan'ın yazdığı "Ant Etkenmen"i hepimiz ezbere bilirdik.

Müstecib Efendi'nin öğle ve akşam yemeklerini köylüler yapardı. Her haneyi sıraya koyan bir köy bekçisi yemeği Müstecib Efendi'ye kendi elleriyle getirirdi. Ona yemek hazırlarken yarışırdık; sen çibörek, ben tabaqbörek, öbürü cantıq. Allah razı olsun, ondan çok şey öğrendik. Yazdığımız her yazının imlâsına, noktasına, virgülüne dikkat eder, temizliğin önemini açıklamaya çalışır, hastalık ve mikropardan korunma yollarını açıklardı. Canım, her şeyimizle ilgiliydi. Zaten o sırada köyde doğru dürüst erkek yoktu, hepsi askerdı. Yaşlı erkekler, kadınlar, çocuklar işte...

Müstecib Efendi Mayıs ayında [1921] köyün cemaatini topladı. Bizi imtihan etti. Hepimiz muvaffak olduk. Bize "Ant Etkenmen", "Qarılğaçlar Duası" ve şimdi hepsini hatırlayamıyorum ama birçok şiirler, şarkılar ve marşlar söyledi. En sonunda da kendi vatan-millet sevgisi, Kırım'daki komünist zulmü, Çelebi Cihan gibi konuları anlatarak herkesi duygulandırıp ağlattığı bir veda konuşması yaptı.¹³⁰

Müstecib Hacı Fazıl Karayavşan'da bulunduğu müddet içinde yalnızca çocuklarla ilgilenmemiş, her fırsatta her yaştaki köy halkına Kırım'ı, tarih meselelerini ve millî kavramları anlatmaktan geri durmamıştır.

128 Müstecib Ülküsal, *Kırım Yolunda Bir Ömür. Hatıralar*, Ankara, 1999, ss. 119-122.

129 Zuhâl Yüksel, "Öğretmen Müstecib Ülküsal", *Emel*, no.: 212 (Ankara, Ocak-Şubat 1996), s. 35.

130 Aqm, ss. 35-36.

Bunun için de gerektiğinde köy camisinde vaaz vermiş, töylarda ve ev toplantılarında halka hitap etmek için her yolu kullanmıştır. Dahası, çevredeki Ahırılıkuyu, Karakaya ve Karakuyu gibi Kırım Tatar muhacir köylerine muhtelif vesilelerle giderek oradaki halka da usanmadan düşüncelerini anlatmıştır.¹³¹ Müstecib Hacı Fazıl'ın hafızalarda bıraktıkları sadece Karayavşan'da değil, çevredeki birçok Kırım Tatar muhacir köyünde uzun yıllar yaşamış ve o ana kadar yalnızca ananevî halk kültürüne âşinâ olan bu insanları modern Kırım Tatar millî kavramlarıyla tanıştırmıştır.

Müstecib Hacı Fazıl'ın Karayavşan köyünden ayrılışından birkaç ay sonra köy İstiklâl Savaşı'nın en zor dönemini yaşamıştır. Esasen, köy 1921 yazındaki Sakarya muharebelerinde tam mânâsıyla cephe hattının üzerinde kaldı. Bu muharebelerde, 2 Eylül 1921'de stratejik Çal Dağı'nı ele geçirmiş olan Yunan birlikleri Karayavşan üzerine harekete geçti. Bu harekât esnasında, Karayavşan'da mevzilenen Türk kuvvetleriyle Yunan tümeni arasında şiddetli çarpışmalar yaşandığı gibi, köy ve çevresi de çok ağır bombardımana maruz kaldı.¹³² Üç gün süren kanlı çarpışmalardan sonra, 5 Eylül günü Yunan 9. Tümeni Karayavşan'a ve köyün kuzeybatısındaki Türk siperlerinin bazılarını girmeyi başardıysa da, Türk 5. Kafkas Tümeni'nin karşı saldırısıyla Yunan birlikleri köyün güney kesimine çekilmek zorunda kaldılar.¹³³ Türk kuvvetlerinin devam eden ateşine rağmen, Yunan kuvvetleri Karayavşan'ın güney sırtlarındaki kesiminde iki gün daha tutunabildiler. Nihayet, Türk ordusu 7 Eylül 1921 akşamı Karayavşan'a doğru taarruza geçti ve köyün Yunan güçlerinin elinde olan kısımlarına hâkim oldu. Bu durumu, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa [Atatürk] Büyük Millet Meclisi'ne çektiği telgraftaki şu sözleriyle bildirmektedir:

Sağ cenahımıza Karayavşan istikametinde icra edilen keşif taarruzu neticesinde, düşmanın iki alayı pek perişan bir surette Çaldağı eteklerine kadar çekilmiştir. Kıtaatımız Karayavşan sırtlarını işgal etmiştir. Düşmandan esir alınmış, esliha ve teçizat iğtinam edilmiştir. Düşmanın buradaki zayıflığı 50 maktuldür.¹³⁴

Bununla birlikte, Karayavşan'ın yakınlarındaki çarpışmalar sona ermedi. Yunan kuvvetleri 10 Eylül günü Karayavşan istikametinde hücumla geçti. Aynı günün akşamı köyün batı sırtları Yunanların eline geçti. İki taburdan fazla Türk kuvveti, üç defa tekrarlanan taarruzdan sonra Karayavşan'ın batı sırtlarını bir ara geri aldıysa da, Yunan birlikleri burayı tekrar ele geçirdiler.¹³⁵ Ancak genel olarak Sakarya muharebelerinde mağlup olan Yunan ordusu, bütün olarak geri çekilme kararı almış bulunduğundan, 12 Eylül sabahı Karayavşan'ın güney sırtlarını da tahliye ederek tamamen çekildi.¹³⁶ Karayavşan'ın Yunan işgali altına girdiği kısa süre içinde, köyde kalan ve çoğu yaşlılar, kadınlar ve çocuklardan oluşan köylüler, Yunan birlikleri tarafından yaralılarıyla birlikte köyden çıkarılarak yakındaki Sivri köyüne götürülmüştür. İki cephe arasındaki bu yürüyüş esnasında köylüler, bir taraftan Türk topçusunun, öbür taraftan da Yunan topçusunun şiddetli ateşi arasında kalmış ve mucize eseri kayıp vermemiştir. Karayavşanlılar, Yunan ordusunun tamamen çekilmesine kadarki günlerini Sivri köyünde geçirmiş ve orada ekmeklerini kendileriyle paylaşmaktan çekinmeyen Sivrililere günümüze kadar minnettarlıklarını sürdürmüştür. Yunan işgali altında kaldığı süre içinde Karayavşan köyü tamamen talan edilmiştir.¹³⁷ Kısa da sürse işgal altında geçen bu günler, Karayavşan

131 Agm, ss. 36-37.

132 Ahmet Timural, Rauf Atakan, Alişan Berkay ve Cevdet Timur, *Türk İstiklâl Harbi. II. Cilt. Batı Cephesi. 5. Kısım. 2. cilt. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921)*, Ankara, 1973, ss. 151-152.

133 Age, s. 176; Asım Gündüz, *Hatıralarım*, İstanbul, 1973, s. 99.

134 Kâzım Özalp, *Millî Mücadele. 1919-1922*, Cilt: I, Ankara, 1985, s. 203.

135 Timural, Atakan, Berkay ve Timur, ss. 237-238.

136 Age, s. 251.

137 Zuhâl Yüksel, "Karayavşan Köyü", ss. 31-32.

halkının hafızasında acı hatıralar bırakmıştır. O günlerde söylenen, “Qaraqayanın arqası Tavşan / Yunanğa qul boldu Qarayavşan”¹³⁸ beyti günümüze kadar hatırlanagelmiştir.

Karayavşan köyüne Kırım Tatar muhacirlerin gelişi İstiklâl Savaşı sonrasında da sürmüştür. Meselâ, 1920’li yılların sonunda Romanya Dobruca’sından (günümüzde Aksay, Onat ve Tarı soyadlarını taşıyan) birkaç aile köye iskân olunmuştur. İrez ve Günay soyadlarını alacak olan Kırım Tatar aileleri ise, Dobruca’nın o zamanlar Romanya’ya ait kesiminden (meselâ günümüzde Bulgaristan’a dâhil olan Silistre vilayetinin Tatar Atmaca köyünden) 1930’larda ve 1940’ların ilk yarısında gelmişlerdir. İstiklâl Savaşı sonrasında Karayavşan’a doğrudan Kırım’dan gelen tek Kırım Tatar ailesi, Kerç’e bağlı Kızavul köyünden olup Türkiye’de Kızavul soyadını alan ailedir. Evvelce Osmanlı pasaportu sahibi oldukları için 1933’te, Stalin tarafından Kırım’dan Türkiye’ye sürgün edilen Kırım Tatarlarından olan bu aile, Karayavşan’a iskân olunduysa da bir müddet sonra Eskişehir’e göçmüştür. Bu ailenin bir kız ferdi ise II. Dünya Savaşı esnasında Kırım’dan çıktıktan sonra, 1940’ların sonunda aileye iltihak etmiştir.

Köyün Kırım ile doğrudan bağlantısı, Stalin rejiminin bütün kapıları kapattığı 1933 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihe kadar köyden Kırım’a gidip gelenler olmuştur. Hatta Kırım’ı ziyaret edenler, 1920’lerin ortasında Kırım’dan çok sayıda atlı tohum makinesi, biçme makinesi ve süt makinesi getirmiş, bunlar da köyde ziraatin gelişmesine büyük katkı yapmıştır.

Karayavşan köyü, en baştan itibaren yalnızca Kırım Tatarlarının yaşadığı bir köy olagelmiştir. Köylü, başkalarının köye yerleşmesine hiç sıcak bakmamış ve yerleşmek isteyenleri de köye kabul etmemiştir. Dışarıya tarla satmama prensibi günümüzde de sürdürülmektedir. Köyün bu şekilde sahip olduğu, bütünüyle homojen demografik yapı, burada Kırım Tatar dil ve kültürel özelliklerinin de mevcudiyetini uzun yıllar devam ettirebilmesinde âmil olmuştur. Öncelikle Çöl şivesiyle Kırım Tatarca, 2000’li yıllara kadar köyün yaygın günlük konuşma dili olarak gelmiştir. 2000’li yılların ortası itibarıyla, bilhassa genç nesilde, günlük hayatta kullanılan Kırım Tatarca oranı giderek azalmaktaysa da halkın çoğunluğu bakımından Kırım Tatarca’nın önemi devam etmekteydi. Esasen, köyde öğretmenli ilkokulun açıldığı 1945 yılına kadar Kırım Tatarca köy halkının kullandığı tek lehçe olarak kalmış, genç neslin Türkiye Türkçe’sini günlük hayatta bir ölçüde kullanmaya başlaması da ancak 1960’larda görülmeye başlanmıştır.

Karayavşan köyündeki Kırım Tatarları, uzun yıllar boyunca büyük çoğunlukla yalnızca Kırım Tatarlarıyla ve Nogaylarla evlilik ilişkileri kurmuşlardır. Karışık evlilikler ilk olarak 1970’lerde şehirde okuyan gençler arasında görülmeye başlamıştır. 2005 itibarıyla, şehirde okuyanlar arasında karışık evlilikler olmakla birlikte, köyde yaşayanlar yine büyük çoğunlukla Kırım Tatarlarıyla evlenmekteydi. Eskiden evliliklerde yedi göbek akrabalık olmamasına dikkat edilirken, son dönemlerde bu fazla göz önünde bulundurulmamaktadır.

Karayavşan köyünde Kırım Tatar âdet ve gelenekleri de son dönemlerde giderek erozyona maruz kalsa da yaşatılagelmiştir. Elbette ki toylar bu gibi geleneklerin en çarpıcı uygulamalarına sahne olmaktaydı. Çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köylerinde olduğu üzere, kız istemek için “Cavçı”nın gitmesinden, nişanın ve toyun, Kırım’ın Çöl tarafından Türkiye’ye taşınmış bütün teferruatıyla tamamlanmasına kadar bütün âdetlere uyulurdu. Cıyınlarda ve toylarda kızlar dare çalar ve Kırım Tatarca türküler söylerdi. Yırların arasında “Biz Ural’da Yaşaymız” gibi 1928-1929 Kollektivizasyon-Ural Sürgünü felaketlerini anlatan yırların da bulunması,¹³⁹ 1930’larda Kırım’dan çıkan ve Sovyet sonrası Kırım’ın kültürünü taşıyan son dönem Kırım Tatar muhacirlerin etkisinin bu köye de ulaştığına delalet etmektedir. Toylar için Eskişehir’den Çingene çalgıcılar gelmesi de âdeta geleneklerin bir parçasıydı. Kırım Tatarcaya vâkıf olan bu Çingeneler, hem Kırım Tatarca hem de Türkçe türküler söylerdi. 2000’li yıllarda da toylar için Eskişehir tarafından Çingene

138 “Karayavşan’ın arkası Tavşan / Yunan’a kul oldu Karayavşan.”

139 Yüksel, s. 33.

çalgıcıların çağırılması sürmekteydi. Esasen, Karayavşan köyünde eski geleneklerin çoğu 2000’li yıllarda yaşatılamamakla birlikte, hiç değilse bazı âdetlerin sergilenebildiği (“toquz” bağlanma, meclis kurma gibi) toylara yine de rastlanılabilmektedir. Bununla birlikte, meselâ toyların ayrılmaz parçalarından kabul edilen Kırım Tatar güreşleri 1970’lerden beri yapılmadığı gibi, at yarışları da 1950’lerden, yani traktörün köy hayatında atın yerini almasından beri ancak hatıralarda kalmıştır.

Karayavşan köyünde köylülerin Kurban Bayramı’nda birlikte yemek yemeleri geleneği kesintisiz olarak sürdürülmektedir. Buna göre, Kurban Bayramı’nda koyun kesmiş olanlar, bayramın birinci günü öğle namazını müteakip caminin önünde, sığır kesmiş olanlar, ikinci gün yine caminin önünde ikinci namazını müteakip yemek çıkartırlar. Bütün halk buraya toplanır ve yemek yer. Yemek getirenler kendi getirdikleri sofraya oturmaz, başkasının sofrasında yer. Bu âdet bugün de bütün canlılığıyla devam etmektedir. Eskiden yapılan, kıştan evvel “soğum soyulup” (dana kesilip) salamura edilmesi ve 15-20 gün sonra tuzunu aldığı misafir çağrılıp cıyın yapılarak pişirilip yenmesi de günümüz şartlarında uygulanmayan geleneklerden biri olarak hatırlanmaktadır.

Karayavşan köyü halkı, Kırım Tatar sosyal ve kültürel faaliyetlerine de aktif olarak iştirak etmektedir. 1990’ların ilk yarısında, Polatlı Kırım Derneği’nin kurucuları arasında Karayavşan’daki Kırım Tatarları bulunduğu gibi, köy halkından (ve aslen bu köyden olup Polatlı ve Ankara’ya yerleşenlerden) çok sayıda kişi, yine 1990’lardan itibaren Kırım’ı ziyaret etmiş, Kırım’dan gelen pek çok misafir de köyde ağırlanmıştır.

Köy Nüfus Defteri’ne göre Karayavşan köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Abadan, Açık, Adoğan, Ağıral, Akçokrak, Akçora, Akgöz, Aksak, Aksay, Aktemel, Algan, Atan, Atmaca, Avdan, Aydoğan, Başaran, Baybora, Boltürk, Börü, Candemir, Corakay, Çetinkaya, Çolpan, Dara, Dayar, Erdoğan, Evirgen, Gültekin, Günay, İrez, Işık, Kalkay, Karaman, Kaya, Koşar, Kurt, Nayman, Oktay, Onat, Orker, Otuzoğlu, Önder, Özdek, Özdemir, Özel, Özelgen, Özgür, Özmen, Sartekin, Suçıkaran, Sazık, Şener, Şilit, Tan, Tarı, Taymaz, Tırpancı, Tuna, Uğurlu, Umay, Ümit, Yeşilyurt, Yetkin ve Yüksel.

Köy Nüfus Defteri’ndeki şahıs isimleri arasında şu otantik Kırım Tatar kadın adlarına rast geldik: Acımelek, Acıtotay, Aytöre, Bektotay, Cihantotay, Esenzade, Ğanizade, Ğoncegül, Meñdane, Meñgül, Meñize, Meñlisabe, Meñliserveri, Nurzade, Qadırtotay, Qarasaç, Şirinzade ve Zade.

Sakarya (Tırnaksız) Köyü*

Ankara’nın Polatlı ilçesine bağlı Sakarya köyü Ankara’ya 84 km, Polatlı’ya ise 13 km mesafede kurulmuştur. 2007 yılı itibarıyla köy nüfusu kışın 40 kişi kadarken (10 hane), yazın köy kökenli olup şehirlerde yaşayanların gelmesiyle 100 kişinin üzerine (50 hane kadar) çıkmaktadır. Köy halkının istisnasız tamamını Kırım Tatarları ve Nogaylar teşkil etmektedir. Esasen, köyün nüfusunun terkihi kuruluşundan beri hiç değişmemiştir. Köye kuruluşunda verilen isim Mecidiye olmakla birlikte, halk arasında hep kurulduğu mekinin adı olan Tırnaksız şeklinde anılagelmiştir. Köyün Sakarya muharebelerinde oynadığı role atfen de buraya 1926’da resmen Sakarya adı verilmiştir. Sakarya köyünün geçimi tarıma (arpa, buğday ve biraz pancar) ve hayvancılığa (büyükbaş ve küçükbaş) dayanmaktadır. Köy halkından bir kişi de tavukçuluk yapmaktaydı. Köy halkından çok sayıda kimse, iş ve tahsil sebepleriyle, 1960’lardan itibaren Ankara, Eskişehir ve Polatlı gibi merkezlere göç etmiş bulunmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Sakarya köyü muhtarı Alaattin Toraman (1951 Sakarya doğumlu) ve eski köy muhtarı Lütfi Yılmaz (1936 Sakarya doğumlu) ile köy halkından Hikmet Sezginer (1927 Sakarya doğumlu), Hüsnü Önal (1952 Sakarya doğumlu), Dr. Mansur Sezginer (1953 Sakarya doğumlu), Sezai Sezginer (1960 Sakarya doğumlu), Refik Ataş (1960 Sakarya doğumlu) ve Namık Kemal Bayar’a (1972 Polatlı doğumlu) teşekkür ederiz.

Sakarya köyünü kuran Kırım Tatar muhacirler buraya Dobruca'nın muhtelif köylerinden gelmişlerdir. Bu muhacirlerin ataları büyük çoğunlukla Kırım'ın Kerç ve Çongar bölgelerinden olup 1860'ların başında Kırım'dan çıkarak Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve o zaman Osmanlı topraklarından olan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Dobruca toprakları Bulgaristan ve Romanya arasında paylaşıncı, bu Kırım Tatarları da söz konusu iki devletin topraklarında kalmış ve nihayet XX. yüzyılın başında Anadolu'ya göçmüşlerdir. Kırım Tatar muhacirlerin çoğunun, Dobruca'dayken Hacıoğlupazarcık¹⁴⁰ ve Tulça'ya bağlı köylerde¹⁴¹ yaşamış olduklarını tespit edebildik.

Osmanlı hükûmetince kendilerine, iskân mahalli olarak Tırnaksız mevkişi gösterilen Dobruca'dan gelme Kırım Tatar muhacir grubu 77 haneden oluşmaktaydı.¹⁴² İlk muhacirler, köye bilfiil 1906 yahut 1907 yılında gelmeye başlamış olmalıdır. Kırım Tatarları geldiği esnada burası boş olmakla birlikte, günümüzdeki köyün 1 km kuzeyinde yer alan ve Tırnaksız adını taşıyan ören yerinde geçmişte bir köyün mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Kırım Tatarları bu örenin üzerine değil, şimdiki köy mevkişine yerleşmişlerse de Tırnaksız adını kullanagelmüşlerdir. Osmanlı Devleti tarafından muhacirler için inşa ettirilen 77 evin, Temmuz 1908'de törenle teslimiyle Tırnaksız köyü resmen teşekkül etmiştir.¹⁴³ Sultan II. Abdülhamid'in 6 Eylül 1908 tarihli iradesiyle de köye Mecidiye ismi verilmiştir.¹⁴⁴ Aynı yıl, köye cami inşa edilmiş ve Abdullah oğlu Hacı Osman Efendi tarafından cami masrafları için bir para vakfı kurulmuştur.¹⁴⁵ Muhacirler Tırnaksız'a yerleştiklerinde kendilerine devlet tarafından 20'şer hektar toprak ve her aileye bir çift öküz verilmiştir. Beraberlerinde pulluk gibi tarım aletlerini de getiren ve atla tarlalarını süren Kırım Tatar muhacirler, o dönemde yalnızca karasabanla tarım yapılan Polatlı havalisinde ziraatin gelişmesine büyük katkıda bulunmuşlardır.

Mecidiye köyü, köy halkının Kırım'daki kökenlerini yansıtacak şekilde teşekkül etmiştir. Nitekim Çongar kökenliler köyün bir tarafında otururken, Kerç kökenliler de diğer tarafa yerleşmişlerdir. Köyün kuruluşunu müteakip yıllar içinde, köye Dobruca'dan muhtelif gruplar hâlinde yeni Kırım Tatar muhacirler yerleşmiştir. Köye yerleşen Nogay kökenli aileler, yakındaki Tatlıkuyu köyüne hemen hemen aynı dönemde yerleşmiş olan Nogaylarla akrabaydılar. Bu arada, Tırnaksız (Mecidiye) köyü, teşekkülünden sonraki dönemde çevredeki Karsak ve Menteşe köyleriyle arazi ihtilafı yaşamıştır. Uzun yıllar devam eden bu anlaşmazlıklar, ancak 1930'larda tapular kesinleştiğinde son bulabilmiştir.

Kuruluşundan itibaren Tırnaksız (Mecidiye) köyü, sıtma ve tifodan büyük zarar görmüş ve bu hastalıklara bağlı olarak birçok muhacir hayatını kaybetmiştir. İşin ilginç tarafı, bazı aileler Tırnaksız'dan çevredeki bir diğer Kırım Tatar muhacir köyü olan Tatlıkuyu'ya gitmişler, ancak orada da sıtma felaketiyle karşılaşmaları üzerine tekrar Tırnaksız'a dönmüşlerdir. Esasen birçok aile (özellikle Nogay kökenli olanlar) bu şekilde Tırnaksız ve Tatlıkuyu arasında gidip gelmiştir. Tırnaksız (Sakarya) köyünde sıtma felaketi, 1930'larda önü alınana kadar devam etmiştir. En başından itibaren Tırnaksız köyünün karşılaştığı bir diğer ciddi mesele de susuzluk olmuştur. Köy halkı, su ihtiyaçlarını yıllar boyunca kuyular kazarak çözmeye çalışmıştır. Sakarya köyüne ancak 1955 yılında sağlıklı içme suyu getirilmiştir.¹⁴⁶

140 Hacıoğlupazarcık şehri Bulgaristan ile Romanya arasında el değiştirmiş olup günümüzde Bulgaristan'a bağlıdır. Şehir Bulgarca Dobriç adını taşımaktadır.

141 Tırnaksız'a yerleşen Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin geldikleri köyler arasında Romanya Dobruca'sının Engez (Romence adı: General Scarișoreanu), Büyük Bülbül (Romence adı: Ciocârlia de Sus) ve Küçük Bülbül köylerini tespit edebildik.

142 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, T.MTV, Dosya no.: 312, Gömlek no.: 185.

143 Agb.

144 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1469, Gömlek no.: 1326/\$-30.

145 Abdülkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Polatlı*, Ankara, 2007, ss. 332-333.

146 Hamdi Bayar ve Namık Kemal Bayar, "Sakarya (Tırnaksız) Köyü", *Emel*, no.: 198 (Ankara, Eylül-Ekim 1993), s. 35.

Mecidiye (Tırnaksız) köyü gerek I. Dünya Savaşı gerekse İstiklâl Savaşı yıllarında pek çok evladını cephelere göndermiş, şehit vermiş ve büyük zararlara uğramıştır. Bunlar meyanında, I. Dünya Savaşı'nda Sarıkamış'ta şehit düşenleri, Çanakkale cephesinde savaşanları, İngilizlere esir düşüp Mısır'daki esir kamplarında kalanları tespit edebildik. I. Dünya Savaşı'nın kayıpları telafi edilememişken, köy bu sefer de kendisini İstiklâl Savaşı'nın ateşi içinde bulmuştur. 1921 yazında ileri harekâta geçen Yunan ordusu buraya kadar uzandı ve köy kanlı Sakarya muharebelerinin tam ortasında kaldı. Uzun çarpışmalardan sonra 30 Ağustos 1921'de Yunan birlikleri Tırnaksız'a girdi. Bunu takip eden yaklaşık iki hafta boyunca Tırnaksız köyü, hem işgal altında hem de muharebelerin en kızgın cereyan ettiği cephenin üzerinde kaldı. Bu müddet içinde Tırnaksız köyü Yunan kıtalarının ordugâhı durumundaydı. Nihayet, 13 Eylül 1921'de Türk kuvvetleri Tırnaksız'ı geri aldı.¹⁴⁷ Yunan işgali altındayken köy zarar görmüş ve köyde kalan bazı erkekler, Yunan askerleri tarafından esir alınarak Eskişehir'e götürülmüştür. Yunan işgalinden hemen önce, köylüler hayvanlarını Yunan işgaline uğramamış yakındaki bir diğer Kırım Tatar muhacir köyü olan Taşpınar'a naklettiklerinden kurtarabilmişlerdir. Gerek savaşlarda uğranılan kayıpların telafisi gerekse diğer sosyal ve ekonomik problemlerin bir ölçüde ortadan kaldırılabilmesi uzun yıllar almıştır.

Sakarya muharebelerinden kısa bir süre sonra, Halide Edib [Adıvar] Tırnaksız köyüne gelerek bir hafta kadar burada kalmıştır. Ünlü edebiyatçı hatıralarında (adını vermediği) Tırnaksız köyünü şöyle tasvir etmektedir:

Bir hafta kadar bir Tatar köyünde kaldım. Onları Rus saydıkları için, Yunanlılar bir şey yapmamışlardı. Köy çok temiz bir yerd. Kadınları yorgun değil, çocuklar okuyup yazıyordu. Mektep hocaları vardı. Kısacası, Anadolu'da o sınıf halkın biraz üstünde görünüyorlardı. Bunlar elli yıl önce,¹⁴⁸ Kırım Muharebesi esnasında göç etmişlerdi. Çocuk ölümü az olduğu için de çoğalmışlardı. O zaman Türkiye'nin büyük meselesi nüfus azlığı olduğu için, bir gün İsmet Paşa'ya Kırım'dan göçmen getirtmek fikrini vermek istedim. İsmet Paşa, penceleden, bahçede su taşıyan Moğol yüzü, elmacık kemikleri çıkık yaşlıca bir kadına bakıp başını salladı ve:

– Türk ırkının simasını değiştirirler. Onlara benzemek istemem, dedi.¹⁴⁹

Tırnaksız'ı ziyaret eden yegâne edebiyatçı Halide Edib değildi. Bir başka tanınmış romancı olan Nahid Sırrı [Örik], 1933'te Haymana ve Polatlı çevresini dolaşırken, artık resmen Sakarya ismini almış bulunan Tırnaksız'a da uğramıştı. Tırnaksız'dan hemen önce gördüğü ve nahiye merkezi statüsündeki Kürtlerle meskûn Yenimehmetli köyünün hâlini hiç beğenmeyen yazar, Tırnaksız'ın gelişmiş görüntüsünden etkilenmişti. Nahid Sırrı, 1933'ün Tırnaksız (Sakarya) köyünü şu satırlarla anlatmaktaydı:

Bu da Romanya muhacirleriyle meskûn olan yeni bir köy. Gerçi resamlara arz edilecek şeyi yok, fakat Mehmetli ile arasına bir asırlık da zaman girmiş. Muhtarın evinde üst kata çıktık. İççe ve adamaklı döşenmiş üç oda. Birincisinde yazı masası, telefon ve masanın üzerinde eski bir Ankara vilayeti salnâmesi var. Üçüncü odanın minderleri üstünde oturup konuştuk ve kahve içtik. Konuşma mevzuu tamamıyla müreffeh hissi veren köyde yeni ve güzel bir mektep yapılması üstünde oldu. Mevcut mektep buraya lâayn değil.¹⁵⁰

147 Ahmet Timural, Rauf Atakan, Alişan Berktaş ve Cevdet Timur, *Türk İstiklâl Harbi. II. Cilt. Batı Cephesi. 5. Sıncı Kısım. 2. Sıncı Kitap. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921)*, Ankara, 1973, s. 263; "Belge No: 2558", *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, no.: 96 (Ankara, Eylül 1993), s. 76; Kâzım Özalp, *Millî Mücadele. 1919-1922*, Cilt: I, Ankara, 1985, s. 212.

148 Halide Edib, burada muhacirlerin Anadolu'ya gelişlerini kasdediyor ise yanılmaktaydı. Zira o zaman bunların Dobruca'dan Anadolu'ya gelişlerinin üzerinden henüz yirmi yıl dahi geçmemişti. Bununla birlikte, Kırım'dan çıkışları yaklaşık 60 yıl kadar önce, yani Kırım Harbi'nden birkaç yıl sonraydı.

149 Halide Edib Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, İstanbul, 2006, s. 237.

150 Nahid Sırrı Örik, *Anadolu'da Yol Notları. Bir Edirne Seyahatnamesi. Kayseri, Kırşehir, Kastamonu*, İstanbul, 2000, s. 211.

II. Dünya Savaşı da Sakarya köyünü dolaylı olarak etkilemiştir. 1941’de Alman ordularının Yunanistan’ı işgal etmesi üzerine, Trakya’da yaşayan pek çok kimse, yakında buraya Almanların gireceği korkusuyla Anadolu’ya geçmişti. Bu meyanda, Trakya’daki köylerde yaşayan Kırım Tatarlarından bazıları da Anadolu’ya geçerek Sakarya köyüne yerleşmişlerdir. Bu ailelerden bazıları Sakarya’da kalırken, bazıları da harpten sonra Trakya’ya dönmüştür. Meselâ, Parlak, Tok ve Doğan soyadlı sülaleler, Kırklareli’nin Babaeski ilçesine bağlı Kofalca (Mutlu) köyünden bu dönemde gelerek Sakarya köyüne yerleşmiş Kırım Tatarlarındandır. Köye en son 1951’de, Bulgaristan’dan gelme 3 Türk göçmen ailesi yerleştirilmiş ise de bunlardan yalnızca biri kalıcı olmuştur.

Sakarya köyü halkından, zaman içinde çevredeki başka Kırım Tatar köylerine taşınanlar da olmuştur. Meselâ, 1948 yılında Karakuyu köyüne (Döner ve Özsoy soyadlı aileler), aynı yıl Sivrihisar’ın Ortaklar köyüne ve 1950’de de Polatlı’nın Tatlıkuyu köyüne taşınan aileler bilinmektedir.

Sakarya köyünde Kırım Tatar âdet ve gelenekleri yıllar boyunca titizlikle yaşatılmıştır. Bu gibi âdet ve geleneklerin bir kısmı zamana, bir kısmı da köy halkının çoğunluğunun şehirlere göçüyle köy nüfusunun azalmasına bağlı olarak uygulamadan kalkmış veya unutulmuştur. Meselâ, eskiden genç kızlar ve delikanlılar köye 1 km mesafedeki Curtluq mevkisine Yavur Yüzü’ne çıkar ve karışık olarak oynarlarken, 1970’lerden bu yana bu kadim gelenek uygulanmamaktadır. Bununla birlikte, Hıdırellez âdetleri sürdürülmekte ve her yıl 6 Mayıs’ta (bazı yıllar hafta sonuna denk getirmeye çalışarak) kırlara çıkılmaya devam edilmektedir. Ramazan aylarında da köyde genç neslin bulunduğu ölçüde eski gelenekler yaşatılmaktadır. Meselâ, Ramazan gecelerinde çocuklar maneler söyleyerek kapı kapı dolaşıp hediye toplar. Arife akşamları ise qıyğaşa ve ulqum pişirilip komşulara dağıtılır.¹⁵¹ Bayramda, bayram namazının köy erkeklerince birlikte kılınıp helalleşilmesinden sonra, toplu olarak herkesin, son bayramdan beri cenaze çıkan evlere taziye gitmesi âdeti sürdürülmektedir.

Anadolu’daki pek çok Kırım Tatar köyünde artık uygulanmamakla birlikte, Sakarya köyünde yapılan toylar, hiç değilse bazı özellikleriyle eski Kırım Tatar usulünde yapılmaya devam edilmektedir. Bu toylarda yerine getirilen âdetler giderek azalmaktaysa da hiç değilse geleneklerin anahatları hayata geçirilmektedir. Geleneklerin tam olarak uygulandığı dönemlerde Sakarya köyünde karakteristik bir Kırım Tatar toyu şu şekilde olmaktadır:

Kırım Tatarları’nın en dikkat çekici geleneklerinden olan toylar, Tırnaksız köyünde Çarşamba günü başlar. Komşular ve akrabalar düğün evinde toplanır, gelecek misafirlere sunmak için kahve kavrulur, soğum soyulur (hayvan kesilir), katlama ve baklavalar yapılır. Perşembe günü damat çıkar ve gençler bir araya gelip eğlenirler. Cuma günü ise kızlar “qoraz teller” (horoz süsler) ve düğün evinin bahçesinde oyunlar oynarlar. Aynı günün akşamı qırcımanlar (evli erkekler) ve delikanlılar “çıraç teller”, oyunlar oynarlar. Cumartesi diğer köylerden davet edilen misafirlerin gelmesi ile ziyafetler verilir. Cumartesi gecesi gençler meclis toplar. Meclis, qartağası, oñbey, solbey, küregicibey, yamaklar ve diğer davetlilerden oluşur. Qartağası, oñbey ve solbey meclisi idare eder, küregicibey ve yamaklar gelen misafirlerle ilgilenir. Onlara ikramda bulunurlar. Mecliste sabaha kadar eğlenilir, ziyafet çekilir, köy kızlarının süsledikleri horoz yenilir. Sabaha doğru “kiyev kisesine” (damat kesesine) yardım toplanır; toplanan paranın açıklanıp damada tesliminden sonra meclis dağılır. Pazar sabahı tüm davetliler düğün evinin bahçesinde toplanır. Çeşitli eğlencelerden sonra gelin almaya gidilir. Gelin alıp gelenleri karşılamaya çıkan köy gençlerine “toquz” bağlanır. Gelin düğün evine gelince de yine oyunlar oynanır, eğlenceler, güreşler yapılır. Yatsı namazından önce damat traşı mum ışığında yapılır.¹⁵² Mum tutanlara ve berbere çeşitli hediyeler verilir. Yatsı namazının kılınmasından sonra düğün sona erer.¹⁵²

151 Bayar ve Bayar, s. 36.

152 Agm.

Sakarya köyünde, Kırım Tatarı yahut Nogay olmayanlarla ilk evlilik 1971’de gerçekleşmiştir. Köyün içinde yaşamaya devam edenler, neredeyse sadece Kırım Tatarlarıyla (çevre köylerdeki) evlenmekteyse de şehirlere taşınanlar arasında karışık evlilik çok yaygındır.

2007 itibarıyla, Sakarya köyünde 30 yaşın üzerindeki kiler kendi aralarında Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Pek çok diğer Kırım Tatar muhacir köyünde olduğu gibi, Sakarya köyünde de günlük hayatta Kırım Tatarca konuşulmasının ciddi ölçüde azalması 1980’lerden itibaren başlamıştır. 1970’lerin başında, aslında kendisi de bu köyden bir Kırım Tatarı olan ilkokul öğretmenin, aralarında Kırım Tatarca konuşan çocuklara para cezası verdiği hatırlanmaktadır.

Sakarya köyü halkı Polatlı Kırım Derneği’nin tepreç ve benzeri faaliyetlerine katılmaktadır. Köyden olup da Ankara’da yaşayanlardan Kırım Derneği Genel Merkezi’nin faaliyetlerine aktif olarak iştirak edenler ve sık sık Kırım’a ziyarette gidenler vardır.

Köydeki Kırım Tatar (ve Nogay) ailelerin soyadları ve tespit edebildiğimiz kadarıyla kökenleri şöyledir: Altay, Ataş (Kerç), Balcı (Kerç), Bayar (Kerç), Boran (Nogay), Candemir, Doğan, Edil, Eroğlu, Ersin, Güney (Nogay), Işık, Işıl (Kerç), Kayan (Nogay), Okan, Onaran (Çongar), Önalı, Özcan, Özdemir (Çongar), Özden, Özelgen, Özgen, Özmen, Özyalçın (Kerç), Paçala (Nogay), Parlak, Sezginer (Çongar), Tavazar (Çongar), Temurer (Çongar), Tok, Toraman (Kerç), Töre (Bahçesaray), Tunca, Türedi, Uğurlu (Kerç), Ülker, Ünalı (Nogay) ve Yılmaz (Nogay).

Sarıbeyler (Lezgi) Köyü*

Ankara’nın Keçiören ilçesine bağlı Sarıbeyler köyü ilçe merkezine 36 km mesafededir. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu yazın 450 kişiden (yaklaşık 100-110 hane) oluşmaktaydı. Kışın ise köyde yalnızca 15-20 hane kalmaktaydı. Köy halkının çoğu Ankara’da ikamet etmekte olup yazları köye gidip gelmektedir. Keçiören’in ilçe olmasından evvel Altındağ’a bağlı olan köy, 2005’te resmen Bağlum’un mahallesi statüsüne sokulmuştur. Köyün Lezgi olan asıl ismi, bu ibarenin Kafkasyalı Lezgi kavmiyle ilgisi olduğu düşüncesiyle, bürokrasinin etnik köy isimlerine yönelik alerjisinin bir neticesi olarak değiştirilmiş ve buraya resmen (köy için hiçbir mânâsı olmayan) Sarıbeyler adı verilmiştir. Gerçekte ise, köy halkı arasında hiç Lezgi bulunmayıp günümüzdeki şekliyle köyün asıl sakinlerinin hepsi Kırım Tatarı’dır. 2006 itibarıyla köy halkının 100 hane kadarı Kırım Tatarı olup 10-15 hane kadarı dışarıdan gelenlerden (Konya, Kayseri ve Bâlâ gibi Türkiye’nin muhtelif yerleri kökenli olup Ankara’dan gelen yazlıkçılardan) müteşekkildi. Yazlıkçı olarak gelenler, bilhassa 1990’ların ikinci yarısından itibaren köyden ev almaya veya orada ev kurmaya başlamıştır. Köydeki gençler çalışmak üzere şehre gitmektedir.

Sarıbeyler köyünün geçim kaynağı özellikle buğday ve arpa tarımına dayalıdır. Az miktarda kavun ve karpuz da ekilmektedir. Köyden şehre göçe bağlı olarak, 1980’lerden itibaren köyde hayvancılık tedricen ortadan kalkmıştır. Evvelce köy halkının tiftik keçisi, sığır ve koyun beslediği bilinmektedir.

Lezgi (Sarıbeyler) köyü mevkinin en az beş yüz yıllık (muhtemelen daha da eski) bir iskân geçmişi bulunmaktadır. Nitekim XVI. yüzyılın ilk çeyreğine ait Osmanlı tahrir defterinde, Murtazaâbâd nahiyesine

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Sarıbeyler köyü muhtarı Cafer Cantürk (1939 Lezgi [Sarıbeyler] doğumlu) ile köy sakinlerinden İbrahim Özkurt (1910 Lezgi [Sarıbeyler] doğumlu), Recep Şahin (1917 Lezgi [Sarıbeyler] doğumlu), Abdullah Özden (1928 Lezgi doğumlu), Müslime Uluçay (1934 Lezgi [Sarıbeyler] doğumlu), Şükrü Demir (1936 Lezgi [Sarıbeyler] doğumlu), Yaşar Uluçay (1937 Lezgi [Sarıbeyler] doğumlu), Muzaffer Cengiz (1944 Lezgi [Sarıbeyler] doğumlu), İslâm Uluçay (1955 Lezgi [Sarıbeyler] doğumlu), Bünyamin Demir (1962 Lezgi [Sarıbeyler] doğumlu), Ertan Yılmaz (1963 Ankara doğumlu) ve Selâmi Demir’e (1966 Sarıbeyler doğumlu) şükranlarımızı sunarız.

bağlı köyler arasında Lezgi köyünün adı da zikredilmektedir. Ancak defterde köyün adının “Lezgi” yahut “Lekzi” olarak okunabilecek şekilde kaydedilmiş olması,¹⁵³ asıl isminin ne olabileceği hususunda tereddütler doğurmaktadır. Her hâlükârda köyün isminin, Kafkasyalı Lezgi kavmi ile ilişkisi bulunma ihtimali çok zayıf görünmektedir. Köyün niçin bu ismi aldığını gösterecek bir bulguya rastlayamadık. Köy mevkisinin eski sakinlerine ait bazı mezarlar günümüzdeki köyün çok yakınında bulunmaktadır. Anlatılanlara göre, eski Lezgi köyünün sakinleri Ermenilerdi. Nitekim bulunan eski mezarların Müslüman mezarları olmadığı köylülerce ifade edilmektedir. Köyün adının değiştirilmesi yönündeki keyfî resmî uygulama, maksadına uygun şekilde köyün geçmişinin karartılmasına yol açmıştır.

Kırım Tatar muhacirleri buraya geldiklerinde, hâlâ eski adını taşımaya devam ettiği anlaşılan köy mevkisinin boş olduğu bilinmektedir. Lezgi köyüne yerleşecek olan Kırım Tatarları, 1860’ların başında Kırım’dan çıktıktan sonra Osmanlı hükûmeti tarafından Dobruca’ya iskân edilmişler, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrası Dobruca’nın Romanya’ya bırakılması üzerine de buradan Anadolu’ya göçmüşlerdi.¹⁵⁴ Bu muhacirlerin Kırım’ın tam olarak hangi bölgelerinden olduğu günümüzde unutulmakla birlikte, köy halkı içinde kökeni Çongar, Kerç ve Bahçesaray taraflarından kimseler olduğunu tespit ettik. Köydeki sülâlelerden birinin Takıl soyadını taşıması, bu sülâlenin kökeninin Kırım’ın Kezlev bölgesindeki Takıl (Taqlı) köyü olduğuna işaret etmelidir. Köyde konuşulan şive ise bozulmuş olmakla birlikte, genel olarak Çongar bölgesi özelliklerini yansıtmaktadır.

93 Harbi’ni müteakip Romanya’ya bırakılan Dobruca’nın Köstence ve Tulça gibi bölgelerinden Anadolu’ya göçen bu göçmenler, bir müddet Kızılcahamam taraflarında, şimdiki Akıncı (Mürted) askerî havaalanı mevkisinde bulunan İncirlik’te ve Ankara’nın Kazıkıçı Bostanları semtinde geçici olarak barınmışlardır. Muhacirlerin bazıları da önce, Ankara’da Çankırı Kapısı (şimdiki İsmetpaşa Mahallesi) taraflarında iskân olmuşlardır. Daha sonra, çevrede nihâî iskân mahalli arayışına geçen Kırım Tatar muhacirler, o devirde hayvancılıkla meşgul oldukları için şimdiki köy mevkisini buna uygun görerek buraya yerleşmişlerdir. Anlatılanlara göre, o dönemde burası daha ziyade ormanlık olup ev kurmak için ormanlar kesilmiştir.

Lezgi köyüne Kırım Tatarlarının yerleşimi uzunca bir sürece yayılmıştır. İlk gelenlerin ardından, küçük gruplar hâlinde yahut münferit olarak gelip yerleşen muhacirler olmuştur. Bu şekilde sonradan Lezgi köyüne yerleşenler arasında bir Kazan Tatarı da vardı. Muhtemelen XX. yüzyıl başında İdil-Ural bölgesinden göçmüş, belki de I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı ordusuna esir düşerek Türkiye’de kalmış olan bu Kazan Tatarı, önce Bâlâ’nın Ahmetçayırı köyüne yerleşip orada evlendikten sonra, karısını bırakıp Lezgi’ye taşınmış ve burada tekrar evlenmiştir. Şevket Kazan isimli bu Kazan Tatarı 1947’de ileri bir yaşta Lezgi’de ölmüştür.

Lezgi köyündeki Kırım Tatar muhacirlerden pek çok genç de Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki savaşlara katılmıştır. Bunlar arasında şehit ve gazi olan birçok kişi bulunduğu söylenmektedir.

Lezgi köyünde 1950’lere kadar evliliklerin yalnızca Kırım Tatarlarıyla yapılmasına özen gösterilmiştir. O dönemlerde kız alışverişi ya köy içinde yahut Ankara’nın Taşpınar, Ahmetçayırı ve Balıkpınar gibi Kırım Tatar muhacir köyleriyle olmuştur. Önceleri seyrek olarak başlayan Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler, son dönemlerde yaygın olarak görülmektedir.

Sarıbeyler köyünde orta yaşlı nesil kendi arasında Kırım Tatarca konuşmaktadır. Daha genç olanlar ise bu dile âşinâ olmakla birlikte, günlük hayatta Kırım Tatarca’yı pek kullanmamaktadır. Yakın geçmişte

¹⁵³ 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937-1530) I, Ankara, 1993, tıpkıbasım sütun 375.

¹⁵⁴ Kırım’dan ayrılışın ve göçün acıları, üzerinden yüz yıldan çok zaman geçtiği hâlde yaşlı Lezgi köylüleri arasında unutulmamıştı. Kırım’dan çıkıp Osmanlı topraklarına giden teknelerde ölenlerin cesetlerinin Karadeniz’e atılması, 1990’larda dahi o günlerin acı hatıraları olarak hatırlanmaktaydı.

köyde Kırım Tatarcanın norm olduğu ve istisnasız herkesin günlük hayatta yalnızca ana dilinde konuştuğu bilinmektedir. Başka birçok Kırım Tatar muhacir köyünde olduğu gibi, 1970'lere kadar köy ilkokulunda konuşmasına Kırım Tatarca sözler karıştıran öğrencilere ceza kesildiği hatırlanmaktadır.

Başlangıcından itibaren Lezgi köyü halkının tamamı Kırım Tatarı olduğundan Kırım âdet ve gelenekleri de göçten sonra yüz yıla yakın bir süre yaşatılmıştır. Bu gibi geleneklerin en tipik olanları arasında, her yerde olduğu gibi toya ait olanlar önemli yer tutmaktadır.

Eskiden Lezgi köyündeki toylar bir hafta sürerdi. Geleneklere göre, gelin toyun üç gün öncesinde baba evinden çıkar ve bir arkadaşının evine giderdi. Gelin orada bir köşede perde serip otururken, kızlar da kapisında durur ve muhabbet ederdi. Delikanlılar ise pencere önüne giderdi.

Pazar günü başlayan toyların ilk gününde tellâlar köylüleri kiyev (damat) evinde “qave tüymege” (kahve dövmeye) çağırırlardı. Dışarıdan gelen misafirler ise evlere dağıtılırdı. Düğün evine destek olmak amacıyla herkes çeşitli yiyecekler (tavuk, yumurta, patates gibi) getirirdi.

Öte yandan, toyun ilk gününden başlayarak bir hafta boyunca, köy delikanlıları, muhtemelen çevredeki yerli Türk köylerinden gördükleri şekilde “sin sin” oynar, yani ardıc getirir, yaktıkları ateşin etrafında davul çalar ve birbirlerini kovalardı. Eğer önceden içki içilmesi kararlaştırılmışsa akşam ve yatsı arasında gençler gizlice içerdi. Alenen içmek ve özellikle sarhoş olmak ayıp karşılanırdı. Delikanlılar, yatsıdan sonra ise bir odada veya kahvede toplanarak saz çalar ve muhabbet ederdi.

Toylarda, delikanlılar bir gün kız tarafına, öbür gün de oğlan tarafına odun götürmeleri karşılığında “botqa” yani etli pilav alırlardı. Toy zamanı, hem oğlan tarafının hem de kız tarafının bir oğlunun atla köyün bir tarafından girip öbür tarafından çıkması da âdettendi.

Cumartesi gecesi kızların katıldığı kına gecesi olurdu. Kına gecelerinde kızlar kendi aralarında oynayıp çınlaştığı gibi, pencere önüne gelen delikanlılarla da çınlaşıp, ellerine kına yakardı. Pazar günü ise gelin indirilirdi. Gelin köyün içinden olursa bir at arabası gelin arabası yapılır ve süslenirdi. Köyün aşağısından dolaştırılıp oğlan evinde indirilirdi. Eğer gelin köy dışından olursa bütün köylü toplanırdı.

Pazar gecesi, başköşede qartağa, oñbey ve solbeyin, köşede ise kiyev ve sağdıcının oturduğu, köy gençlerinin katıldığı meclis kurulurdu. Meclislerde disiplin içindeki eğlencenin yanı sıra, toy sahibine yardım olmak üzere, iki “jandarma” tarafından qartağasının “Kıçkeneler cebinizde para qalmasın!” sözleriyle delikanlılardan para toplanırdı. Para toplanması dağıtılan şerbetler içildikten sonra yapılırdı. Verilen miktar yeterli bulunursa “jandarma” para veren gence “Allah eyilğine qaytarsın!” der, yetersiz bulursa “Allah eyilğine qaytarmasın!” diyerek biraz daha vermesini beklerdi. Mecliste qartağasına ve beylere saygı mutlaklı. Meselâ, oñbey ayağa kalktığı anda sağ tarafta oturanların hepsi onunla birlikte ayağa kalkardı. Toylarda bu şekilde meclis kurulması geleneği 1960'lara kadar devam etmiştir.

Evvelce toylar pazar günü başlayıp öbür pazara kadar sürerken, sonraları muhtemelen ekonomik sebeplerle üç güne düşmüştür. Bu şekliyle ise toylar perşembeden başlatılıp pazar gününe kadar devam ederdi. 1960'lı ve 1970'li yıllardan sonra ise geleneksel toylar bütünüyle ortadan kalkmıştır.

Kızlarla delikanlıların pencere önünde çınlaşmaları sadece toylara has değildi. Cıyınlarda (toplantılarda), bağbozumlarında ve diğer özel günlerde (Navrez gibi) de olurdu. Bu köldü Kırım geleneği yıllarca köyde yaşatılmasına rağmen, yakın geçmişte ayıp olduğu gerekçesiyle, çınlaşmaların yapılmaması düşüncesi hâkim olmuştur. Zaten günümüzde Sarıbeyler köyünde hiç genç kalmadığından, bu geleneği uygulayabilmek de fiilen imkân haricine çıkmıştır.

Lezgi köyünde Kırım türkü ve oyunlarının hayli erken bir dönemde unutulduğu anlaşılmaktadır. 1990'larda ancak bazı yaşlılar Kırım'dan çıkışı anlatan meşhur “Ah Anaylar” yırıyla, Dobruca üzerinden gelen Kırım Tatar muhacirlerin tipik yırlarından olan “Seydosman” ve “Bostorğay”ı hatırlayabilmekteydi.

Eskiden Kırım Tatarca destan ve masalları bilen çok kişi olduğu söylenmekle birlikte, 2000’li yıllara girilirken köyde bunları bilen kimse kalmadığı gözlenmiştir.

Yüzyıllar boyunca, bütün Kırım Tatarları için olduğu gibi, Lezgi köylülerinin hayatında da at çok önemli bir yer tutmuştur. Traktör köy ziraatine hâkim olana kadar tarlalar at ve öküz ile sürülmekteydi. At yarışları ise başta toylar olmak üzere özel günlerin karakteristik görüntülerindendi. Köyde atla oynanan bir diğer oyun ise muhtemelen yerli Türklerden uyarlanmış olan “değnek” yani cirit oyunuydu. Değnek oyununda on beşerli iki atlı grup karşılaşır ve davul halay havası çalmaya başlayınca birbirlerine değnek atar ve kaçardı.

Lezgi köyünde bayramlar ve özellikle Ramazan bayramları da eğlenceyle kutlanırdı. Bayramlarda gençler kendi aralarında, çeşitli evlerde geç vakitlere kadar türkü söyleyip eğlenirlerdi. Eskiden olduğu gibi günümüzde de bayram arifelerinde ve kandil günlerinde keçmeçe ve çibörek pişirilerek komşulara dağıtılmaktadır. Köydeki Kırım Tatarları uzun yıllar boyunca Hıdırellez geleneklerini de yaşatmış ve Hıdırellez zamanı kırlara çıkarak âdetlerini yerine getirmişlerdir. Hıdırellez’de mutlaka güreşler de yapılırdı.¹⁵⁵ Ancak köyde genç nüfusun çok azalması yahut kalmaması neticesinde artık Hıdırellez’de kırlara çıkılmamaktadır. Bununla birlikte, yine de Hıdırellez’de köylüler birlikte dua etmekte, o gün için özel olarak pişirilen qalaqay ve diğer yemekler köy meydanında topluca yenmektedir. Özel günlerden olan Navrez (Nevruz) da artık unutulmaya yüz tutmuştur. Lezgi köyünün geçmişinde Navrez için özel baklavalar pişirilir, “Navrez keldi korüñüz, korümlüğün beriñiz” diye görümlük istenirdi. Navrez’de çocuklar yumurta toplar ve bunlar köy hocasına veriliirdi. Navrez’de mutlaka ateş üzerinden atlanırdı. Benzer şekilde, Şaban ayının 15’inde de ateş yakılıp “şam atlanır”dı. “Şam atlaması” gecelerinde de delikanlılar kızların pencerelerine giderdi. Kandil geceleri, komşuların birbirlerine çibörek ve keçmeçe dağıtılmalan da geride kalan âdetlerdendir. Doğumlarda ise üç gün loğusalık olur, “loqsa qavesi” pişirilirdi.

Köyde cenaze âdetleri azalarak da olsa yaşatılmaktadır. Eskiden yapıldığı şekilde, cenaze gömülüp geldikten sonra mevlit okutulur ve komşular dışarıdan taziye gelenleri ağırlar. Gelenlere keçmeçe (buna öküz helvası da denilir) vermek âdettir. Cenazeden sonraki yedi gün boyunca kadınlar tebareke okurlar. Yedinci günde keçmeçe pişirilir. Kırkında yemek verilir, elli ikisinde ise qaşıqbörek pişirilirdi. Günümüzde cenazenin yedinci gününde qaşıqbörek pişirilmektedir.

Hâlen köyde Kırım Tatar mutfak kültürünün birçok örnekleri eski sıklıkta olmasa da pişirmeye devam edilmektedir. Sarıbeyler köyünde pişirilen yemeklerin Kırım’ın hem kuzey hem de güney taraflarının özelliklerini yansıtması köy halkının kökenleri hakkında da ipuçları vermektedir. Meselâ, çibörek, Çingen köbetesi, qatmerli köbete, oğüzbörek, mamelek,¹⁵⁶ omaç şorbası, baqlalı laqşa, sarburma, qaşıq börek, tava yantıq (cantıq) ve qalaqay köyde hâlâ pişirmeye devam edilen Kırım yemekleri arasındadır. İrimçikbörek gibi birçok yemek ise hatırlanmakla birlikte artık pişirilmemektedir.

Köydeki Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Alkan, Bozkurt, Cantürk, Cengiz, Çelik, Çetin, Demir, Demirtaş, Dikbayır, Dumlu, Ertürk, Karakuş, Karatepe, Metin, Ororak, Özbek, Özdemir, Özden, Özer, Özgür, Özkurt, Polat, Sankaya, Şahin, Takıl, Toktar, Uluçay, Yahşi, Yavuz ve Yılmaz.

155 Lezgi köyünde muhtemelen 1950’ler sonrasında, Kırım Tatar güreşinin yerini Türkiye usulüne, yani karakucak tarzına bıraktığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, 1990’larda köyde hâlâ Kırım Tatar güreşini ve onun “capalaq”, “qoyanqoltuq” gibi tabirlerini hatırlayan yaşlılar hayattaydı.

156 Esas olarak mısır unu ile yapılan mamelek, Sarıbeyler köyünde buğday unu ile yapılmakta ve üzerinde açılan çukurlara pekmez, bal ve yağ dökülerek yenmektedir.

Şeker Köyü*

Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı Şeker köyü Ankara'ya 106 km, Şereflikoçhisar'a 42 km mesafede bulunmaktadır. 2008 yılı itibarıyla köy nüfusu kışın 250 kişi (70 hane) civarındayken, bu sayı yazın 500'ün üzerine (140 hane kadar) çıkmaktadır. Konya'dan gelerek köye yerleşmiş tek bir hane haricinde köyün daimî halkının tamamını Nogaylar oluşturmaktaydı. 2004'te Hatay tarafından gelmiş ve köyde işçi olarak çalışmakta olan 4 hane Afganistan muhaciri Özbek de yaşamaktaydı. Ekonomik ve sosyal sebeplere bağlı olarak, 1960'lardan itibaren köy halkından pek çok kişi işçi olarak Avrupa ülkelerine gitmiştir. Bu göçler ilk olarak Almanya ve Avusturya'ya yönelmişken, daha sonra Hollanda üzerinde yoğunluk kazanmıştır. Diğer Nogay muhacir köyleriyle kıyaslandığında, en fazla Şeker köyünden kimseler Avrupa ülkelerine çalışmaya gitmiş olup Hollanda'nın muhtelif şehir ve kasabalarında yaşamaktadır. Şeker köyünden Avrupa'ya göçler 2000'li yılların ortasına kadar devam etmiştir. 2008 yılı itibarıyla, tamamına yakını Hollanda ve Almanya'da olmak üzere, Türkiye dışında köy halkından en az 120 hane yaşadığı hesaplanmaktaydı. Avrupa'dakilerin yanı sıra, Ankara, Konya ve İstanbul'a yerleşmiş çok sayıda Şeker köylü Nogay bulunmaktadır.

Köyün temel geçim kaynağını sütçülük ve besi için yapılan büyükbaş hayvancılık teşkil etmektedir. Köyde komşu Doğan kaya (Abdülgediği) ile birlikte kurulmuş olan bir kalkınma kooperatifi mevcut olup üretilen sütler oraya satılmaktadır. Şeker köyünde hayvancılığın yanı sıra bir ölçüde çiftçilik de yapılmakta ve arpa, buğday, mısır, pancar, fiğ ve yonca ekilmektedir.

Şeker köyünün yakınlarındaki bazı kalıntılardan, burada muhtemelen Bizans devrine kadar giden yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılın sonunda burada bulunan arkeolog John George Clark Anderson, rastladığı küçük bir Yunanca yazıtı zikretmektedir.¹⁵⁷ Osmanlı döneminde günümüzdeki köy mevkisinin yahut yakın çevresinin en azından XVI. yüzyılın başından itibaren "Şeker" ismiyle anıldığı ve burada bir ölçüde yerleşimin bulunduğu görülmektedir. Nitekim 1530 tarihli tahrir defterinde burası, Aksaray livasının Koçhisar kazasına bağlı Şeker mezrası olarak zikredilmektedir.¹⁵⁸ Müteakip yüzyıllar içinde de bu mevkide yahut hemen yakınlarında "Şeker" veya "Şekerli" isimleriyle belirli bir yerleşimin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. 1861'in Mayıs ayına ait bir Osmanlı belgesinde, o zaman Aksaray kazası dâhilinde olan bu mevki, Nogayların iskânı için uygun boş yer olarak gösterilmekte ve "Şekerlipınar" adıyla anılmaktadır.¹⁵⁹ Buradaki "pınar" sözünün köyde günümüzde de mevcut olan su kaynağına işaret ettiğini söylemek mümkündür. "Şekerli" ibaresi ise, bizce su kaynağının tatlı oluşunu değil, geçmişte Atçeken (Esbkeşân) Yörüklerinin Şekerli cemaatinin, burasını yurt tutmuş olduklarını göstermektedir. Gerçekten de bu havalide XVI. yüzyılda ve sonrasında Atçeken Yörükleri mevcut olduğu gibi,¹⁶⁰ Şereflikoçhisar çevresinin bağlı olduğu kaza da 1929'a kadar Esbkeşan adını taşımaktaydı.

Osmanlı belgelerinde, 1860'larda bu mevkinin boş olduğu kaydedilmekle birlikte, o tarihlerde buraya yerleşen Nogaylar arasında köy mevkisinde 7 Rum ailesinin yaşamakta olduğu, hatta bazı Nogayların onlardan Rumca sözler öğrendikleri bilgisi günümüze kadar ulaşabilmiştir. Anderson'ın XIX. yüzyıl sonunda

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Şeker köyü muhtarı İbrahim Yılmaz (1959 Şeker doğumlu) ile köy halkından Ümmühan Dağtekin (1919 Şeker doğumlu), Vehbi Polat (1935 Şeker doğumlu), Akif Kara (1946 Şeker doğumlu) ve Celâlettin Erbay'a (1956 Şeker doğumlu) teşekkür ederiz.

157 J. G. C. Anderson, "Exploration in Galatia cis Halym", *The Journal of Hellenic Studies*, Cilt: XIX (Londra, 1899), s. 115.

158 387 Numaralı *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) I*, Ankara, 1996, tıpkıbasım sütun 144.

159 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.NZD*, Dosya no.: 356, Gömlek no.: 46.

160 Atçeken (Esbkeşân) Yörüklerinin Şekerli cemaati için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: V, Ankara, 2009, s. 2112.

köyü “Şekerli” olarak zikretmesinden, burasının o dönemdeki isminin Şekerli olduğu da görülmektedir.¹⁶¹ XX. yüzyıl içinde köyün ismi “Şekerli”den “Şeker”e dönüşmüştür.¹⁶²

Günümüzdeki Şeker köyünün halkını teşkil eden Nogayların ataları Cetisan (Yedisana) koluna mensup olup, eski Kırım Hanlığı arazisi olan Kırım’ın ve Kuban Nehri’nin kuzeyindeki Kıpçak bozkırlarında yaşamaktaydı. Cetisan kolunun asıl bulunduğu yerler, Kırım Yarımadası’nın hemen kuzey doğusundaki bozkır bölgesi olmakla birlikte, Kırım Hanlığı’nın 1783’te Rusya tarafından ortadan kaldırılmasını müteakip, diğer Nogaylar gibi Cetisanların da yerleri değişmiş ve bazıları Kırım’ın dışında teşkil edilen özel Nogay bölgesine yerleştirilmiş, bazıları da Kafkasya’nın kuzeyinde kalan Beştav (Bestav; Rusçası Pyatigorsk) ve Kumu Nehri boyundaki bozkırlara gitmişti.¹⁶³ 1859-1860 yıllarındaki büyük Nogay göçü ile Osmanlı Devletine göç eden Nogaylar da muhtelif kabilelerle bu bölgelerden gelmekteydi. Bu muhacirlerin çoğunluğu Kırım’dan gemiye binmişlerdi ki Şeker köyünde muhafaza edilebilen göç hatıralarında da Kırım’dan ve özellikle Sevastopol (Akyar) Limanı’ndan çıkıldığı belirtilmektedir.

Farklı kabilelerle gelen muhacirler, genellikle İstanbul’a (bazen de Rumeli veya Anadolu’nun başka sahillerine) çıkmakta ve oradan da Osmanlı hükûmetinin iskânları için belirlediği bölgelere gönderilmekteydi. Belirlenen iskân bölgelerinden biri de Konya vilayeti idi. Göçmenler Konya vilayetine hem kara yoluyla hem de Silifke, Tarsus ve İskenderun iskelelerine çıkmak üzere deniz yoluyla sevk edilebilmekteydi. Bu şekilde, 1860 yılında Konya havalisinde binlerce Nogay muhacir birikmiş durumdaydı. Osmanlı hükûmeti hem sosyal hem de ekonomik gerekçelerle bu muhacirlerin mevcut köylere küçük gruplar hâlinde dağıtılması arzusundaydı. Bununla birlikte, muhacirler böyle bir dağıtım kesinlikle rıza göstermeyerek topluca iskânlarını talep etmiş, aksi takdirde yerleşmeyeceklerini, hatta vatanlarına geri döneceklerini beyan etmişlerdir. Nogay kabile reisleri nihaî iskânları için (Şekerli/Şekerlipınarı mevkinin de bulunduğu) Paşa Dağı havalisini talep etmekteydi.¹⁶⁴ Bu durum, Bâb-ı Âlî, mahallî idare, yerli halk ve muhacirler arasında uzun sürecek bir ihtilafın da başlangıcıydı. Her hâlükârda kendilerine tahsis edilen iskân yerlerinde yaşamak istemeyen muhacirler, mahallî idarenin muhalefetine rağmen kendi teşebbüsleriyle yerleşecek yer bakmakta ve hatta yerleşmekteydi.

Bu şekilde, Paşa Dağı çevresine 1860 yılının ikinci yarısında pek çok Nogay muhacir gelmiş durumdaydı. Ekim 1860 itibarıyla buralarda bulunan 1.144 Nogay muhacirden 318’i Cetisan koluna mensuptu.¹⁶⁵ Muhacirler 3-5 hane olarak yerlilerin yaşadığı köylere dağıtmaya şiddetle karşı koymakta ve toplu olarak iskânlarında ısrar etmekteydi. Mayıs 1861’de muhacir kabile reislerinden Murad Gazi ve Resul, Şekerlipınarı ve Akarca köy mevkilerine nihaî olarak yerleşmek üzere Bâb-ı Âlî’ye müracaat ettiler.¹⁶⁶ Osmanlı hükûmet yetkilileriyle muhacirler arasındaki anlaşmazlık bir müddet daha devam ettiyse de, neticede muhacirlerin hem Şekerlipınarı’na hem de çevredeki başka bazı köylere toplu olarak yerleşmeleri hükûmet tarafından kabul edildi. Şekerlipınarı’na Nogayların iskânı ve onlar için ev yapılması sürecinin 1862-1863 yılları içinde tamamlandığı anlaşılmaktadır. Buraya ilk olarak yerleşen grup 30 haneden ve 117 nüfustan oluşmaktaydı.

161 Anderson, s. 115.

162 Nitekim Dâhiliye Vekâleti Mahallî İdareler Umum Müdürlüğü’nün yayımladığı, 1933 tarihli resmî köyler cetvelinde burasının adı “Şeker” olarak gösterilmektedir. *Köylerimiz*, İstanbul, 1933, s. 692.

163 Şeker köyü sakinlerinden Ümmühan Dağtekin ve Vehbi Polat, atalarının Kumu Nehri boyundan ve Beştav (Bestav) havalisinden geldiğini bilmekteydi.

164 BOA, A.MKT.UM., Dosya no.: 45, Gömlek no.: 86.

165 Mehmet Yılmaz, “Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 78. Sonradan Şekerli/Şekerlipınarı köyüne yerleşecek olan Cetisanların hiç değilse bir kısmı da bunların arasında olmalıdır.

166 BOA, A.MKT.NZD., Dosya no.: 356, Gömlek no.: 46.

Reisleri Özbek Hoca adını taşıyan bu gruba tohumluk, öküz ve çift edevatı da verilmişti.¹⁶⁷ Şekerlipınarı yahut Şekerli köyüne yerleşen Nogay muhacirler bu gruptan ibaret olmamıştır. Müteakip yıllarda hem çevredeki diğer Nogay köylerinden hem daha uzak yerlere iskân olunmuş Nogaylardan hem de Osmanlı ülkesine yeni gelen Nogay muhacirlerden Şekerli'ye yerleşenler çıkmıştır. Her hâlükârda, Şekerli'ye yerleşenlerin ve yerleşecek olanların ortak özelliği tamamının Cetisan koluna mensup olmasıydı.

Muhacirlerin başına gelen en büyük belalardan olan sıtma ve diğer salgın hastalıklar, büyük tahribat doğuran kuraklıklar, yerli halklarla ortaya çıkan arazi paylaşma anlaşmazlıkları ve eşkıyalar, Paşa Dağı havsisindeki Nogay muhacir köylerinde ciddi nüfus değişikliklerine yol açmıştır. Bunun neticesinde, bazı köyler zaman içinde kısmen veya tamamen boşalmış, buraların ahalisi aralarında Şekerli'nin de bulunduğu diğer Nogay muhacir köylerine taşınmak zorunda kalmıştır. Meselâ, Şekerli'ye komşu olan Nogay muhacir köyü Çöpler, XX. yüzyıl başında eşkiya ve hastalık gibi sebeplerden boşalınca,¹⁶⁸ buranın sakinlerinden bazıları yakındaki Nogay köyü Aktaş'a göçmüşlerdir. Ne var ki 1920'lerde Aktaş da dağılınca, bu sefer yine yakınlardaki Şedidhöyük (günümüzdeki Tatarhöyük) köyüne taşınmışlar, 1930'larda bu köyün de Nogaylar tarafından tamamen terk edilmek zorunda kalınması üzerine en sonunda Şeker'e yerleşmişlerdir. Meselâ, günümüzde Şeker köyünde yaşayan Atay soyadlı sülale, köken olarak Aktaş köyünden göçmüş soylardandır.

İskân takip eden 20-30 yıl içinde Şekerli'yi de sıtma dolayısıyla terk etmek zorunda kalan ve Çukurova tarafındaki (bugünkü Ceyhan ilçesi dâhilindeki) Nogay köylerine giden muhacirlerin olduğu da biliniyor.¹⁶⁹ Ne var ki Çukurova'daki muhacir köyleri sıtma nedeniyle en büyük zarara maruz kaldıklarından, oralara gidenlerin birçoğu Şekerli'ye geri dönmüştür. Hatta ilk olarak Çukurova'ya iskân olunup da sonradan Şekerli'ye yerleşen Nogaylar da bilinmektedir. Özellikle Büyük Mangıt köyü (hâlen Ceyhan ilçesine bağlı Büyük Mangıt beldesi) mezarlığındaki¹⁷⁰ eski Nogay mezartaşlarındaki tamgalar ile Şeker köyü mezarlığındakilerin önemli ölçüde paralellik taşıması, her iki köy arasındaki akrabalıklara da, geliş gidişlere de delalet etmelidir.

Şeker köyüne Karacabey (Mihalıç) tarafından gelip yerleşen bazı Nogay aileleri de olmuştur. Bu ailelerin ataları, 1850'lerin sonunda ve 1860'ların başında Kıpçak bozkırlarından veya Beştav tarafından göç ettikten sonra, o zaman Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde bu topraklar Osmanlıların elinden çıkınca bu sefer de Anadolu'ya göçmek zorunda kalmışlar ve Mihalıç'ın Ovaesemen köyüne yerleşmişlerdi. Bunlardan, son-

167 BOA, *MLMSF*, Defter no.: 17020, s. 4.

168 Çöpler köyü, tamamen Nogaylar tarafından terk edildikten sonra buraya, Hısn-ı Mansur (bugünkü Adıyaman) taraflarından gelen Kürtler yerleşmiştir.

169 1900 yılında, Koçhisar'dan ayrılıp padişah mülklerinden olan (bugünkü Ceyhan taraflarındaki) Çukurova Çiftliği'ne, yani Mercimek köyüne yerleştirildiklerini, ancak buraya uyum sağlayamayarak geri dönmek istediklerini bildiğimiz, toplam 27 hane Nogay muhacirin bunlar arasında olması kuvvetle muhtemeldir. BOA, *DHMH*C, Dosya no.: 33, Gömlek no.: 41.

170 Kurucusu olan Nogaylardan hiç kimsenin kalmadığı, Büyük Mangıt kasabası mezarlığında, 1999 yılı Ağustos ayında yaptığımız incelemede tespit ettiğimiz, üzerinde tamgalar bulunan eski Nogay mezartaşlarının (o dönemin Büyük Mangıt belediyesi yetkililerine yaptığımız bütün uyarılara rağmen) 2009 yılındaki ekspedisyonomuzda tamamen ortadan kaldırılmış olduklarını gördük. Muhtemelen mezarlıkta yer açmak gibi bir sebebe dayanan bu büyük sorumsuzlukla, Nogay muhaceret tarihinin az sayıdaki belgelerinden önemli bir kısmı daha yok edilmiştir. Şeker köyü mezarlığında ise durum nispeten daha iyidir. Bu mezarlıkta hâlen çok sayıda tamgalı mezartaşı bulunmakla birlikte, geçmişte çok daha fazla olduğu bellidir. Nitekim eski mezartaşlarının bir kısmı da kullanılarak mezarlığın etrafına duvar yapılması ile bunlardan pek çoğu yok olmuş veya tamgaları görünmez hâle gelmiştir. Duvarda kullanılan bazı baştaşlarındaki tamgalar hâlâ görülebilmektedir.

radan Kara soyadını alacak olan sülale, 1925 yılında Ovaesemen'den ayrılarak Ankara üzerinden Şeker'e göçmüştür. Ovaesemen'deki Nogaylardan Erbay soyadını alan sülale ise 1930'larda Şeker'e taşınmıştır.

Tamamen Cetisan koluna mensup Nogaylarla meskûn bulunan Şeker köyünde, muhacereti takip eden onlarca yıl boyunca evlilik ilişkileri de titizlikle bu kol içindeki Nogaylarla kurulmuş, başkalarından kız alıp vermekten şiddetle kaçınılmıştır. Nogayların Cemboyluk kolundan olanlarla evlilikler 1940'larda başlamış ve tedricen yaygınlaşmıştır. Nogay olmayanlarla evlilikler ise 1970'lerde görülmeye başlanmıştır.

Evliliğe ve toylara ilişkin âdetler, her yerde olduğu gibi Şeker'de de en çarpıcı şekilde törenlerde yerine getiriliyordu. 1990'lara kadar uygulandığı ve 2000'li yıllarda da birçok unsuruyla uygulanmaya devam ettiği şekliyle, Şeker köyündeki karakteristik bir Nogay toy süreci şöyle yaşanırdı:¹⁷¹

Eskiden “süt hakkı” denilen başlık parası vardı. Evlilikten önce bu “süt hakkı” kız tarafına ödenirdi. Ancak bu para elden verilmez dünür tarafından oturduğu minderin altına bırakılır, kız babası veya aile büyüğü bunu alırdı. Günümüzde bu âdet ortadan kalkmıştır.

Çevredeki diğer Nogay muhacir köylerinde olduğu gibi, Şeker köyünde de toy merasimi üç-dört gün sürerdi. Genellikle çarşamba veya perşembe günü öğlen veya ikindi namazından sonra evin tepesine bayrak dikilirdi. Bayrak direğinin üzerine gelinin nasipli olması, ailenin dallanıp budaklanması, çoğalması dileğiyle bir elma, elmanın üzerine bir kanat tüyü ve gelinin saf, temiz, dürüst, içinin-dışının bir olması dileği için de bir el aynası (biyala) dikilirdi. Bayrağın dikilmesiyle toy resmen başlardı. Cemaat camiden geldikten sonra bayrak duası yapılırdı. Toy civar köylere de duyurulur, bayrak duasına bütün aile büyükleri, akrabalar ve davetliler katılır, topluca yemek yenirdi.

Cumartesi günü öğleden önce kız tarafına “nikâ kıyar”a gidilirdi. Bu sırada bayrak kız tarafına götürülürdü. Bayrağı taşıyan kişi aileden hatırı sayılan birinin çocuğu olup ona sahip çıkmakla vazifeliydi. Bu bakımdan “bayrağın” yanından hiç ayrılmadan nöbet tutardı. Eğer bayrağı kız tarafından biri boş görür ve alırsa geri vermezdi. Bu ise erkek tarafının gururunu kırardı, zira “bayraksız” eve dönmek kabul edilemezdi. Bu durumda, bayrak kaptırıldığından dolayı bir bedel ödenir ve kız tarafından tekrar alınır. “Nikâ kıyar”a giderken damadın eniştesinin taşıdığı bir heybenin içine hediyeler konurdu. Kız evine yaklaşıldığında, kız evinin erkekleri damadın eniştesinin sırtına biner, enişte “Yolumu vereyim” diyerek bahşiş verirdi. Eğer vermezse enişteye her tür eziyeti etmek ve ağır şakalar yapmak da âdettendi. Enişte veya eniştelere, daha önce kurutulmuş (şökür) dikene yatırılır, hayvan kümesine kapatılır, at arabası tekerinin üzerine yatırılarak bağlanır, hızlıca çevrilmek suretiyle defalarca döndürülür, eşeğe ters bindirilip dolandırılırdı. Nikâhta kız tarafı yemek verirdi. Orada “Qazandın avzı aşılmaydı” (Kazanın kapağı açılmıyor) dendiğinde erkek tarafından birkaç kişi bahşiş verir, böylece etin tadına ilk bakma hakkı bu kişilere verilmiş olurdu. Bahşişler düğün yemeği yapanlar arasında paylaşıldı. Daha sonra damat tarafı geri dönerdi.

O gece “kına gecesi” olur, erkek tarafının kızları geline kına koyarlardı. Ayrıca bekâr kızlar ve delikanlılar toplanırdı. Erkekler beğendikleri kıza kına koydurmak isterdi. Kızın da kına koyması hâlinde bu onun delikanlıda gönlü olduğu mânâsına gelirdi. Bu arada “dayı colu” (dayı yolu) âdeti uygulanır, yani kızın dayısının gönlü alınır. “Dayı colu” olarak ne istendiği konusunda pazarlık yapılırdı. Dayıya para verilir, ama dayı bu parayı kendisine harcamaz, gerekiyorsa üzerine de ekleyerek geline hediye alırdı. “Qapı basar” âdetine göre de akşam gelinin yengeleri toplanır, “Biz gelini kına yakmaya çıkartmıyoruz” derlerdi. Bu durumda, damat tarafından görevlendirilen aile büyüğü ile pazarlık yapılır, gelinlerin gönlü alınır.

Ertesi gün gelin almaya gidilirdi. Gelin başka köyden ise “topraq bastı” âdetince bahşiş verirdi. Bu âdet nişanlandıktan sonra köye nişanlısını görmeye giden damat tarafından da uygulanırdı. Nişanlı genç,

171 Bu bilgileri bize veren Celâlettin Erbay'a teşekkür ederiz.

köyün delikanlıbaşısına ve gençlere bazı hediyeler verir. “Sandıq köterilmeydi” (sandık kalkmaz) âdetinde ise gelinin ailesinden birkaç çocuk gelin sandığının üzerine oturur, kalkmaz, onlara da bahşiş verilirdi. Gelin evden çıkartılırken, gelinin saf ve temiz olduğunu göstermek üzere erkek kardeşi ona kırmızı renkte bir kuşak bağlar, daha sonra kardeşi gelini kapıya kadar getirir ve damada teslim ederdi. Gelin alındıktan sonra, gelin alayı arabalarla mezarlığa gider, mezarların çevresinde dua edilirdi. Gelin gelirken “orun basar” olarak sandığın içerisinde damadın ailesine hediyeler getirirdi. Gelin geldiği zaman at yarışı yapılır, kazanan genç hediye alırdı. Gelin, damat evine inerken gelinin ayağının altına kuzu postu serilirdi, üzerine tülbent konurdu. Gelin inmeden önce “Eski âdetleri gitsin, kötü âdetlerden arınmış olarak girsin” diye bir su şişesi veya testi kırılırdı. Kapıdan içeri girerken gelin, “Ben buraya çivi gibi saplanıp kalacağım” düşüncesini göstermek üzere kapıya çivi çakardı ki bu anlayış dolayısıyla boşanma olayı çok az görülürdü. Daha sonra “Dilin bundan sonra yağ gibi olsun” anlamında kapıya yağ sürülür, gelin ise eski kötü âdetlerinden kurtulmasını sembolize etmek üzere bir tahta kaşığı kırardı. Sonra gelinle damat, kaynananın kolunun altından geçerlerdi ki bunun mânâsı da “bundan sonra kaynananın himayesi altında olacakları”ydı. Gelin, daha önceden hazırlanan, “şımıldık” denilen gelin odasının köşesindeki kaneviçe ve el işleri ile yapılmış özel bölmeye oturtulurdu. Bilahare erkek tarafı tüm misafirlere yemek verirdi.

Toylarda 1970’lere kadar kızlı erkekli “qanekiy” oynanırdı (Günümüzde ise komşu köylerden etkilenecek halay çekilmektedir). “Qırcımanlar” (orta yaşlı erkekler) gece yarısından sonra oyuna gelir, onlar gelip oynamadan düğün bitmezdi. Qırcımanların yengeleri veya baldızlarını dahi oyuna kaldırıp onlarla qanekiy oynamaları normal karşılanırdı. “Oquntu” ile düğüne başka köyden delikanlılar geldiğinde onlara oyun sırası verilir, onlar oynarken başka kimse alana girmezdi. Toyun “tamada”¹⁷² denilen bir sorumlusu olurdu. Toyun organizasyonu ile ilgilenen bu orta yaşlı kişinin, kayınpedere bile danışmasına gerek olmazdı. Bütün bu törelere uyulması “milletin geçtiği köprüden sen de geç” denilerek teşvik edilirdi.

Toy bittikten sonra, akşam damat gerdeğe girmeden önce arkadaşlarıyla toplanır, “qave toy” (kahve düğünü) adı verilen bir eğlence düzenlenirdi. Burada damat için para toplanır ve “kiyevbas”a (sağdıca) verilirdi. Ertesi gün “betaşar” (yüz açma) töreni olurdu. Qudağıylar (dünürler) gelinin duvağını açmak için aile büyüklerini çağırır, damadın kızkardeşi veya uygun görülen bir kız çocuğu tarafından, gelin şımıldıktan alınarak duvağı iğde dalı ile açılırdı. Bununla ailenin dal budak salması temennisi vurgulanmış olurdu. Bundan sonra kaynana, gelini “yuvasında pervane olsun, hevesle hizmet etsin” diye kendi etrafında üç kere döndürürdü. Akrabalar ise geline hediyeler verirdi. O akşam kayınpeder aile büyüklerini yemeğe davet eder, gelin aile büyüklerine tanıştırlırdı. Bu merasime “kenşek kösterme” (gelin gösterme) adı verilirdi. Bu yemeğe kadar, gelin damadın aile büyüklerinden kaçır, onlarla yüzyüze gelmez, yüksek sesle konuşmaz, “sıbırdap” (fısıldayarak) söylerdi. O gün büyüklerin elini öper, ona “Kaçma artık, sen de bizim ailedensin” denilirdi.

Evlilik boyunca da sürdürülen bazı âdetler vardı. Günümüzde de uyulmaya devam edilen “ses saklama” âdetine göre, gelin ailenin hiçbir üyesinin ismini kullanamaz, onlara lakap takar, onlarla yüksek sesle konuşamaz, mutlaka konuşması gerekiyorsa töre gereği hediyesi alınır ve izin verilir. Şeker ve çevre köylerdeki Nogaylarda boşanmalara sık rastlanmamaktadır. Anlaşmazlıklar genellikle aile büyükleri tarafından çözülür, mahkemelik olunmaktan kaçınılır. Kan davası, arazi uyuşmazlığı ve buna benzer olaylar hemen hiç yaşanmaz.

Şeker köyünde, zaman içinde toyların temel özelliklerinin ortadan kalkmasının yanı sıra ananevî sporlar ve müzik unsurları da kaybolmuştur. Meselâ, XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar toyların ayrılmaz parçalarının

172 Kafkas dillerinden alınmış olan bu ibare, Nogayların söz konusu topluluklar ile olan tarihî ilişkilerine de işaret etmektedir.

dan olan at yarışları ve kuşak güreşi, yeni nesiller için tamamen geçmişte kalmıştır. Nogayların en meşhur oyunu olan “qanekiy” de 1970’lere kadar “qobuz” denen bir çeşit akordiyonla (garmonla) köy halkı tarafından oynanırken, hem bu oyunlar hem de müzikleri günümüzde kaybolmuştur. Aynı şekilde, toylarda “şınlama” (çınlama) âdeti de çoktan ortadan kalkmıştır.

Çocuklar arasında oynanan “aqsüyek” (akkemik) ve “qızğa qaştım” (kıza kaçtım) gibi ananevî oyunlar da en azından 1980’lerden beri unutulmuştur. Pek çok Nogay ve Kırım Tatar köyünde olduğu üzere, Ramazan ayında çocukların “şeramazan” söyleyerek kapı kapı dolaşıp bahşiş toplamaları âdeti ise 2000’li yıllara kadar ulaşabilişti.

Şeker köyünde günümüzde artık uygulanmayan, ancak kadim Türk/Kıpçak özelliklerini yansıtan cenaze gelenekleri de vardı. Geçmişte Kırım’da da yapıldığı şekilde,¹⁷³ cenaze evinde “üy aylanıp cılanır” (evin etrafında ağlayarak dönülür), cenaze ortaya konup ağlanırdı. “Avaz” âdetine göre de camiden bağırıp ağlayarak gelinir, hatta ağıt yakması için bir koyun karşılığında adam dahi tutulurdu.¹⁷⁴

2000’li yılların sonu itibarıyla Şeker köyünde, günlük hayatta çoğunlukla Nogayca konuşulmaya devam etmekteydi. Bununla birlikte, özellikle genç nesil arasında, Nogaycanın kelime hazinesi bakımından hayli fakirleştiği ve özelliklerini kaybetmeye başladığı müşahade edilebilmekteydi.

Şeker köyünde karakteristik Nogay yemekleri yapılmaya devam edilmektedir. Örnek olarak, qasıqbörek (sulu veya susuz iki çeşit olarak), qazanbörek (tataraş), tavabörek (Kırım köbetesi şeklinde), çibörek, salma, alışke şorbası, laqsa, bavursaq, inqal¹⁷⁵ ve irimşikbörek gibi yemekler zikredilebilir. Özellikle hamur aşlarından sonra içmek üzere sofrada sorpa (et suyu) bulundurulması da âdettendir. Tuzlu Nogay çayı da köyde yaygın olarak tüketilmektedir. Nogay çayı, hem sütsüz ancak tuzlu, karabiberli ve tereyağlı “qara şay” (kara çay) hem de sütlü olarak “aq şay” (ak çay) şeklinde hazırlanmaktadır. Nogay çayı “ayaq” adı verilen özel çanaklarla içilir. Başka Nogay köylerinde olduğu gibi Şeker’de de geçmişte at eti yaygın olarak yenmekte, özellikle at eti ve yağından hazırlanan bir çeşit sucuk olan “qazı” da yapılmaktaydı. Ancak en geç XX. yüzyılın ortasından sonra, (muhtemelen çevredeki Nogay olmayan halkın veya devlet memurlarının tepkilerinden çekinilerek) köyde at eti yenmesinin terk edildiği anlaşılmaktadır. Yine geçmişte yaygın olarak yapılan “qurt” (kurut, yani kurutulmuş yoğurt) da günümüzde yapılmamaktadır.

Şeker köyünde yaşayan Nogaylar, özellikle 2000’li yıllardan itibaren kimlik ve kültürlerine artan bir ilgi göstermeye başlamışlardır. Meselâ Ankara ve başka şehirlerdeki, hatta Hollanda’daki Nogay kültür ve dayanışma derneklerinin faaliyetlerinde, gerek buralarda yaşayıp da Şeker kökenli olan gerekse hâlen Şeker’de yaşamaya devam eden Nogayların birinci derecede rolü olmaktadır. Köye, Dağıstan Muhtar Cumhuriyeti’nin Nogay bölgesinden ziyarete gelenler olduğu gibi, köyden oraya gidenler de vardır.

Daimî olarak (yaz lıuş) Şeker köyünde yaşayan Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aday, Aktan, Aktaş, Albay, Altıntaş, Caner, Çelik, Çetin, Çimen, Dağtekin, Demiroğlu, Dinç, Erbay, Eren, Gümüştas, Güneş, Ilıkkan, Işık, Kale, Karakaş, Karaman, Karataş, Kaya, Kızıltaş, Kurtul, Kuyucu, Oğuz, Okçu, Özat, Özkan, Polat, Soyca, Şen, Tosun, Yaman, Yıldırım ve Yılmaz. Bunlara ilâveten, Açikel, Aypay, Demirsoy, Güner, Gürca, Kara, Kavaklı, Kayabaşı, Koç, Özbek, Özer, Sarpdağ, Taşdemir, Taşkı, Tektaş ve

173 1874’te, bütün Rusya İmparatorluğu tebaasına ve Müslümanlara askerlik mecburiyetinin getirilmesi üzerine söylenen, meşhur Kırım Tatar türküsü olan Çubuqçu’daki “Ah anaylar, anaylar, kozü yaşlı babaylar / Balam saldat ketti dep üy aylanıp cılaylar” mısraları, bu matem âdetinin XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kırım’da hâlâ yaşamakta olduğunu göstermektedir.

174 Bu bilgileri nakleden Ümmühan Dağtekin’e teşekkür ederiz.

175 İnkal, yufka şeklinde açılan hamurun küçük kareler hâlinde kesilip uçları birbirine yapıştırdıktan sonra et suyunda haşlanması, sonra da süzülüp tepsie konulmasıyla yapılır, üzerine haşlanmış iri parça etler konulur.

Tümer soyadı aileler, köy dışında yaşamakla birlikte Şeker ile olan irtibatlarını sürdürmekte ve hiç olmazsa yaz aylarında gelip gitmektedirler. Köyde yaşamakta olan ailelerin hepsinin köy dışına göç etmiş kolları bulunmaktadır.

Taşpınar Köyü*

Ankara'nın Gölbaşı ilçesine bağlı olan Taşpınar köyü Gölbaşı'nın kuzeyinde, Gölbaşı ile Ankara arasında yer alır. Köy Gölbaşı ilçe merkezine 7 km uzaklıktadır. Son yıllarda Ankara şehrinin hızla genişlemesi neticesinde dışarıdan yoğun iskâna konu olan Taşpınar köyü de giderek şehrin banliyölerinden birine dönüşmüş ve sonunda resmen mahalle statüsüne getirilmiştir. 2011 yılı itibarıyla resmî "Taşpınar Mahallesi" sınırları içinde (yani eski köy mevkisi ve onun çevresinde kurulan kooperatif evler de dâhil) daimî olarak yaşayan, 675 hanede 2.500 kişi bulunmaktaydı. Eski köy mevkisinde ise yaklaşık 500 hanede 2.000 kadar nüfus mevcuttu. Taşpınar halkının 125 hanesini Kırım Tatarları teşkil ederken, geri kalanlar, Türkiye'nin çok farklı yerlerinden gelerek münferit olarak buraya yerleşen kimselerdir.

Taşpınar köyünün yahut mevkisinin yerleşim tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Köyün ortasında bulunan ve 1992 yılında tescil edilmiş olan höyük, antik çağlara uzanan geçmişin bir delilidir. Köyün güneyinde, Gölbaşı-Haymana karayoluna yakın bulunan nekropol alanında ise Roma dönemine ait sütun, kaide, altar ve başka yapı parçalarına rastlanmıştır. Nekropoldeki mezarların yönlerinden ve diğer buluntulardan, buranın Hristiyanlık dönemi mezarlığı olduğu anlaşılmıştır.¹⁷⁶

En azından Osmanlı döneminde de bu çevrede bir yerleşim mevcuttu. 1530 tarihli Osmanlı tahrir defterine kaydedilmiş olan ve en azından o dönemde mezra statüsünde bulunan, Taşpınar adlı yerleşim burası olmalıdır.¹⁷⁷ Bununla birlikte, geçmişte mevcut olan Taşpınar köyü mevkisinin şimdikinin 5-6 km güneydoğusunda (eski Hristiyan nekropolü yakınlarında) kaldığı bilinmektedir. Tespit edemediğimiz bir tarihte (muhtemelen XIX. yüzyılda) eski Taşpınar'ın gayri meskûn hâle geldiği anlaşılmaktadır. Günümüzdeki şekliyle Taşpınar köyü ise XX. yüzyılın başında şimdiki köy mevkisinde Kırım Tatar muhacirlerce teşkil edilmiştir.

Esasen, Dobruca'nın birbirine yakın köy ve kasabalarından, birbirine yakın zamanlarda Anadolu'ya göç eden Kırım Tatar muhacir grupları, Gölbaşı çevresindeki üç Kırım Tatar muhacir köyü olan Ballıkpınar, Taşpınar ve Holoz'a (Günalan) yerleşmişlerdir. Muhacirler ilk olarak 1904'te Ballıkpınar'ı kurmuş, bunu 1906-1907 yıllarında Taşpınar'a, Taşpınar'dan bir yıl kadar sonra da Holoz'a (Günalan) iskân takip etmiştir.

Taşpınar'a yerleşen Kırım Tatarları 1878'de Berlin Antlaşması'yla Osmanlı Devleti tarafından Romanya'ya bırakılan Dobruca'daki Köstence vilayetine bağlı köy ve kasabalarda ikamet etmekteydi. Dobruca'ya ise 1860'ların başında Kırım'dan göç ettikten sonra Osmanlı Devleti tarafından iskân edilmişlerdi. XX. yüzyıl başında Anadolu'ya göç eden bu Kırım Tatarları şimdiki Taşpınar mevkisine yerleşerek birkaç yıl içinde köyü kurmuşlardır. Müteakip yıllarda da köye, Dobruca'dan ve Boğazlıyan (Yozgat), Polatlı ve çevre köylerden münferit olarak Kırım Tatarları gelip yerleşmişlerdir. Köye bu şekilde yerleşenler arasında, doğrudan Kırım'dan gelen, hicrî 1297 (miladî 1879-1880) doğumlu Selâhaddin oğlu Yunus Efendi (Kırmer) de vardır. Köyün ilk yarım asırlık tarihi boyunca buraya yerleşen ve Kırım Tatarı olmayanlar, II. Dünya Savaşı

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Taşpınar köyü muhtarı Yakup Dinler (1967 Sivas Şuşehri'ne bağlı Şarköy doğumlu), köyün eski muhtarları Remzi Ozar (1934 Taşpınar doğumlu) ve Hakkı Akbay (1933 Taşpınar doğumlu) ile köy halkından Şükran Akbay (1932 Taşpınar doğumlu) ve Yaşar Akbay'a teşekkür ederiz.

176 Nurten Genç, "Taşpınar Köyü Monografisi", Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü, Ankara, 1996, ss. 2-3.

177 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937-1530) I, Ankara, 1993, tıpkıbasım sütun 357.

sonrasında Türkiye'ye göç edip buraya yerleşen birkaç İdil-Ural Tatarı aileden ibarettir. Bunlar, Rus İhtilâli neticesinde vatanları olan İdil-Ural bölgesini terk ederek Mançurya'ya göçmek zorunda kalan Kurmetullah Gali (1878 Penza doğumlu), hanımı Hatice Gali (1912 Penza doğumlu) ile Necip ve Abbas adında İdil-Ural Tatarlarıyla Abbas'ın Rus hanımı Yelena yahut Türkiye'de kullandığı ismiyle Şerife'dir. Sözüünü ettiğimiz kişilerin çocukları sonradan Ankara şehir merkezine yerleştiklerinden, 2000'li yılların başı itibarıyla köyde İdil-Ural Tatarı kalmamıştı.

Taşpınar'ın camisi köyün teşekkülünden hemen sonra inşa edilmiştir. Cami, Kırım Tatar muhacirlerden Kasım oğlu Osman Ağa tarafından yaptırılmıştır. Osman Ağa on adet yüzlük Osmanlı altınını da vakfetmiş ve 1911 tarihli vakfiyesinde, bu vakfından camide hatiplik yapanlara para verilmesini ve caminin imarı kabil olmayacak şekilde harap olması hâlinde, vakfın gelirinin Müslüman fakirlere verilmesini şart koşmuştu.¹⁷⁸ Ahşap tavanlı ve dikdörtgen kâgir yapıdaki bu cami günümüzde de ayakta olup orijinal alçı mihrabı ile dikkat çekmektedir.

Köy, ilk kurulduğu zaman 20 hane iken, bu sayı 1930'lu yıllarda 60'ı bulmuştur. 1937'de Taşpınar'ı ziyaret eden *Ulus* gazetesi muhabiri köyü şöyle tasvir etmekteydi: "Eski Haymana yolu buradan geçiyor. Yolum iki tarafında akasya ağaçları var. Köyün evleri düzgünce. Makine buraya girmiş. Karasaban kalmamış gibi. [...] köyün demircisi bile var. Köyün nüfusu 60 hanede 331 kişidir." Muhabir, 1936'ya kadar meyve ağaçları bulunmayan Taşpınar'da, köy eğitimcinin gayretleriyle meyve fidanlarının dikildiğini anlatmaktaydı.¹⁷⁹

Ankara şehrinin genişlemesi ve köyün belli arazilerinin imara açılması ile bilhassa 1980'li yılların ortasından itibaren, köye yoğun bir şekilde dışarıdan yerleşim olmuştur. Dışarıdan az sayıda da olsa ilk yerleşimlerin başladığı 1970'lerin başına kadar, köy halkının hemen tamamı Kırım Tatar muhacirlerden oluşmaktaydı. Köyün demografik ve etnik yapısındaki asıl değişiklik, 1980'lerin ortasından itibaren ortaya çıkmıştır. Köyün şehre yakınlığına bağlı olarak emeklilik hayatını, hafta sonlarını yahut yazları sakin bir şekilde burada geçirmek isteyen Ankaralılar, köyde ve çevresinde ev ve villalar inşa etmişlerdir. Bu süreç hâlen devam etmektedir.

Taşpınar köyündeki Kırım Tatarlarından çok sayıda kimse, 1960'lı yıllardan itibaren, iş ve eğitim sebebiyle Ankara şehir merkezine taşınmıştır. Bu şekilde Ankara'ya yerleşenlerin sayısının köyde kalanlardan fazla olduğu söylenmektedir. Münferit olarak İstanbul ve başka şehirlere yerleşenler de vardır. Taşpınar köyünün Ankara'ya yakınlığı şehre göçü yaygınlaştırdığı gibi, aynı şekilde geri göçü de kolaylaştırmıştır. Böylelikle, iç göçle boşalan pek çok Kırım Tatar köyünün aksine, en azından emekli olanların geri dönmesi ve hatta iş yeri şehir merkezinde olanların da kolayca ulaşım imkânı bulunan köyde yaşamayı tercih etmesiyle, Taşpınar köyü demografik özelliklerini bir ölçüde koruyabilmiştir.

Hemen her muhacir köyü gibi, kurulduğu dönemde geçimi ziraate dayalı olan köyün ekonomik yapısı, yine şehre olan yakınlığından fazlasıyla etkilenmiştir. Köyün kurulduğu ilk dönemlerde, Taşpınar'daki muhacirler getirdikleri yeniliklerle çevre ziraatine büyük katkıda bulunmuşlardır. Modern usulde ekim ve tarımda atın kullanılması bu çevrede ilk defa Kırım Tatar muhacirler tarafından uygulanmıştır. Yaklaşık yarım asır boyunca köy halkının hemen tamamı bu şekilde tarımdan geçinmiştir. Köylünün tarlalarından önemli bir kısmı, 1950'li yıllarda Orta Doğu Teknik Üniversitesi için istimlak edilerek elden çıkmıştır. 2011 yılı itibarıyla köyde çiftçilikle geçinen yalnızca 3-4 aile vardı. Bunlar da buğday, arpa ve yulaf gibi tahıl ekimiyle iştigal etmektedir. Hayvancılık (küçükbaş) ile meşgul olan aile sayısı daha fazla değildi. Köy halkının

178 Abdülkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Gölbaşı*, Ankara, 2007, ss. 388-389.

179 "Ankara Köylerinde Tetkikler. Ağaç Hasreti Çeken Köylerde Niçin Hiç Ağaç Yoktur", *Ulus*, Ankara, 16 Kasım 1937.

(Kırmılı olsun, olmasın) geri kalanını emekliler, iş yeri Ankara’da olan memur ve işçiler ile çok çeşitli diğer meslek sahipleri oluşturmaktadır.

Taşpınar köyünü kuran ve sonradan buraya yerleşen Kırım Tatar muhacirlerin Kırım’daki kökenleri farklı olduğu gibi, Dobruca’nın da değişik yerlerinden gelmekteydiler. Taşpınar’daki muhacirler arasında, köyün kuruluşundan sonraki yıllarda doğrudan gelen tek bir aile hariç, bütün Kırım Tatarları (muhtemelen 1860’larda), Kırım’dan Osmanlı İmparatorluğu’na göçüp Dobruca’ya yerleşenlerden oluşmaktadır. Dobruca’nın Osmanlı hâkimiyetinden çıkıp yeni kurulan Romanya’ya verilmesinden sonra, yaklaşık yirmi yıl Romanya vatandaşı olarak yaşayıp sonra yeniden Osmanlı topraklarına göç eden bu Kırım Tatar muhacirler Taşpınar köyünü ihya etmişlerdir. Muhacirlerin Dobruca’da Köstence, Mecidiye, Mangalya, Tekirgöl ve (günümüzde Bulgaristan sınırları içinde yer alan) Hacıoğlu pazarcık (Dobriç) şehirleriyle bunlara bağlı köylerden geldikleri anlaşılmaktadır. Bu köylerden Bayramdede, Dokuzsofu/Toksofu (Kırım Tatar telaffuzuyla: Toquzpu), Şaman, Beşoğul (Beşavul) ve Palaz’ın isimleri hatırlanmaktadır. Taşpınar köyündeki Kırım Tatarlarının, anavatan Kırım’daki kökenleri ise Çongar ve Bahçesaray çevresi ile daha az oranda Kerç bölgesine dayanmaktadır. Bununla birlikte, gerek Dobruca’daki gerekse Anadolu’daki muhaceret yıllarında birlikte yaşamaktan dolayı, söz konusu bölgelerin özgün Kırım Tatar şiveleri arasındaki farklar büyük ölçüde törpülenmiş olup günümüzde Taşpınar köyünde daha ziyade Çongar şivesi ağırlıklı bir Kırım Tatarca konuşulmaktadır.

Taşpınar köyünde kız alıp vermeler, göçü müteakip yaklaşık 75 yıl boyunca neredeyse tamamen köy içine ve çevredeki Kırım Tatar köylerine münhasır kalmıştır. Taşpınar köylülerinin daha ziyade Gölbaşı’na bağlı Ballıkpınar, Holoz (Günalan), Keçiören’e bağlı Lezgi (Saribeyler) köyleri ve Polatlı’ya bağlı bazı köylerle evlilik ilişkilerine girdikleri görülmektedir. Yine yakın çevredeki Nogay muhacir köyleri olan Gölbaşı’na bağlı Ahıboz ve Şereflikoçhisar’a bağlı Şeker, Akin ve Abdülgediği (Doğankaya) köyleriyle kız alışverişi görülmüştür. Kırım Tatar âdetleri gereğince yakın akraba evliliklerine de kesinlikle cevaz verilmemiştir. Taşpınar ahalisinden olanların Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikleri, esasen hem köyden büyük şehre hem de şehirden köye göçün hız kazandığı 1980’lerin ikinci yarısından itibaren görülmeye başlanmıştır.

Köy halkının ana dili ve köyde konuşulan günlük hayat lisanı, muhacereti takip eden çok uzun yıllar boyunca da Kırım Tatarca olmaya devam etmiştir. Kırım Tatarcanın bu hâkim durumu, 1970’lerden itibaren tedricen zayıflamaya başlamıştır. Bilhassa 1980’lerde ve 1990’larda bu sürecin hız kazandığı görülmektedir. Bu durumda, velilerin, çocuklarının “okulda iyi Türkçe konuşamayacakları” kaygısıyla onlarla Kırım Tatarca konuşmaktan kaçınmaları, televizyonun yaygınlaşması ve Kırımlı olmayan çevreyle temasın eskiyle kıyaslanmayacak ölçüde artması önemli rol oynamıştır. 2000’li yılların başı itibarıyla, Taşpınar köyündeki Kırım Tatarlarının tahminen dörtte biri, bu dili günlük hayatında aktif olarak kullanmakla birlikte, geri kalanların büyük çoğunluğunun da Kırım Tatarcaya önemli ölçüde âşinâ olduğu söylenebilir.

Anavatanından göçün üzerinden geçen uzun müddete rağmen Taşpınar köyünde Kırım hatırası kaybolmamıştır. Kırım Tatar muhacirlerin en ilgi çekici âdetlerinden biri olan, Kırım’dayken yakılan ateşin, büyük bir titizlikle asla söndürülmeden uzun muhaceret yılları boyunca muhafaza edilmesi geleneği, Taşpınar’da da yaşatılmıştı. Nitekim 1860’ların başında Kırım’dan alınan bu “sönmeyen ateş”, köy halkı ile birlikte Dobruca’da muhacerette ve Taşpınar’da neredeyse yüz yıla yaklaşan bir süre korunmuştur. Kırım’ı manevî açıdan kesintisiz olarak orada doğmamış pek çok neslin evine taşıyan bu ateş, tahminen 1950’lerde “sönümüştür”.

Nüfus açısından son dönemlere kadar homojen bir yapıya sahip olan Taşpınar köyü, yakın çevresinde sıkı ilişki içinde bulunduğu diğer Kırım Tatar muhacir köylerinin de mevcudiyetiyle, Kırım âdet ve geleneklerini uzun yıllar boyunca muhafaza edebilmiştir. Bu âdetlerin çoğu günümüzde yaşatılamamaktaysa da kısa bir dönem öncesine kadar uygulandığından bütünüyle hafızalardan silinmiş değildir.

Bu gibi âdetlerin, en teşkilatlı ve teferruatlı olanları arasında evlenme ve toy âdetleri yer almaktadır. Genellikle Kırım'ın Çöl (kuzey) bölgesinin karakteristik özelliklerini taşıyan ve kökeni Kırım'ın Çongar ve Kerç havalisi olan muhacirlerle meskûn İç Anadolu'nun diğer Kırım Tatar köylerinde de yakın dönemlere kadar yaşatılan bu evlenme âdetleri, Taşpınar köyünde 1970'lere kadar titizlikle uygulanmıştır.

Buna göre, kız istemek için oğlan tarafından kız tarafına "cavçı" adı verilen 2 kişi giderdi. Cavçılar atla gider ve atın kulağına "şerbenti" takılırdı. Çocukların ömrünün uzun olması dileğine atıfla bu şerbentinin uzunca olmasına dikkat edilirdi. Söz kesilmesi ve nişan tarihinin belirlenmesi ile beraber, kız tarafı oğlan tarafına cavçılarla birlikte işaret olarak marama, tastımal (havlu) gibi bir hediye yollardı.

Nişanda oğlan tarafı kız tarafına giderek yüzükleri takardı. Nişanda kız tarafı, quda ve qudagıylere yani dünürlere birer tastımal yahut benzer bir hediye verirdi. O günün akşamı oğlan tarafı kız tarafını davet ederdi. Kız tarafı oğlan tarafına giderken pişirdiği qatlamaları ve oğlanın yakınlarına verilmek üzere "toquz"ları da yanında götürürdü. "Toquz" toplam dokuz parçadan müteşekkil küçük giyim eşyası, havlu, örtü gibi muhtelif hediyelerdir.

Normal şartlarda dört gün süren toy perşembe günü başlardı. Bazen pazartesi başlar, aynı şekilde dört gün sürerdi. Evvelce kendilerine oğlan tarafından gönderilen un ile hamur işleri pişiren komşular, bunları perşembe günü getirirlerdi. Aynı gün oğlan tarafında "qave tüyüle" (kahve dövülür), yani komşular toplanarak hep birlikte qatlama ve ulqum pişirirler, kahve döverlerdi. İkindiden sonra çalgıcılar gelirdi. Bu arada bir atlı köyü dolaşarak "... Aqay'ın üyüne qave içmege" diye köy halkını o akşam oğlan tarafı evine davet ederdi. Oğlan tarafının köy halkına verdiği bu yemeğe "avuz tiyer" (ağız değer) ismi verilirdi. "Avuz tiyer"de qartop aşı, qatlama ve ulqum yenirdi. Köy dışından gelen misafirler üçer-beşer köy evlerine dağıtılır ve toy sahibinin evinde dışardan misafir kalmazdı. Bu misafirler, toy müddetince kaldıkları evlerde kahvaltı eder, ancak diğer yemekleri toy evinde yani oğlan tarafında yerlerdi. Toylarda genellikle qozu soppası (kuzu et suyu), kuru fasulye, etli pilav, hoşaf ve sütlaç gibi yemekler sunulurdu.

Cuma günü kızlar kız evinde toplanırdı. Gelin ise bir perde arkasında otururdu. "Kızlar kız çıkarmağa" ("Kızlar kız çıkarmaya") diye bağılır, genellikle samanlıktan bozma bir yere gelin çıkarılırdı. Kızlar burada hep beraber cumartesi gecesine kadar, iki gün oynar ve eğlenirlerdi. Cuma günü oğlan tarafı da cemaate yemek verirdi.

Cumartesi günü her iki taraftan da gelinip "üy cayıla edi", yani yeni evlilerin eşyaları bir araya getirilir ve sergilenirdi. Nikâh da cumartesi akşamı olurdu. Oğlan tarafı nikâh için geldiğinde kızlar pazarlıkla para ister, aksi takdirde kapıyı açmazdı. Nikâhı müteakip "kelin" (gelin) tarafında kadınların katıldığı kına gecesi, "kiyev" (güvey) tarafında da erkeklerin kendi arasındaki "qonuşma gecesi" olurdu. Gelin toy boyunca atlardan yapılmış bir gelinlik giyerdi.

"Qonuşma gecesi"nde samanlık gibi genişçe bir mekâna masa ve sandalyeler yerleştirilirdi. Geceyi idare etmek üzere qartağası, oñbey, solbey, küregeci bey ve qapıcı bey seçilirdi. İtibarlı qırcımanlardan (evli, orta yaşlılardan) seçilen ve başköşeye oturtulan qartağasının yardımcıları olan oñbey ve solbey de onun iki yanında yer alırdı. Küregeci bey yemek ve içki dağıtımıyla ilgilenir, qapıcı bey de giren çıkamı denetlemek üzere kapıya bakardı.

Qartağasının tasvibi olmadan qapıcıbey kimseyi içeri almazdı. Gelenler "Qartağası, oñbey, solbey, küregeci bey, qapıcı bey ve cümle cemaat" diyerek meclisi selâmlardı. Bunun üzerine qartağası gelenin "Atlı mı, cayav mı?" ("Atlı mı, yaya mı?") olduğunu, yani elinde yemek yahut içki gibi bir hediyeyle mi yoksa eli boş mu geldiğini sorardı. Eli boş olması hâlinde ona vurarak, eli boş gelmemesi tenbihiyle onu kovalardı.

Qonuşma gecesinde yenilir, içilir ve oynanırdı. Çalgıyı durdurmak için "Şıv!" diye bağınırdı. Bir ara qartağası "Şıv!" diyerek çalgıyı durdurur ve "Kiyev traşı başlasın" derdi. Damat traş olurken qartağası ister-

se yine çalgıyı durdurur ve para toplardı. Gecede toplanan paralar damada verilirdi. Bu arada damat tarafı pişirilmiş bir “horaz” (horoz) telleyerek kız tarafına götürür, orada oynanırdı. Kız tarafından oynayanlara çevre bağlanırdı.

Kız tarafında kına gecesi olur ve kızlar orada eğlenirken, gecenin ilerleyen saatlerinde gençler damadı gizlice oraya götürerek eline kına yaktırırdı. Aynı şekilde, orada kızlara gönül veren gençler de ellerine sev-dikleri tarafından kına yakılmasına çalışırdı.

Pazar günü, damat tarafı gelini çıkarmak üzere kız tarafına giderdi. Burada da akrabalar kapıyı tutar ve damat tarafından para almadan kapıyı açmazdı. Gelin at arabasına bindirilip götürülürken de gençler yolunu keserdi. Yola devam edebilmek için onlara “qabırğa qol” yani bir koyunun dörtte birinin verilmesi gerekirdi. Gelinin bu yol kesenlere gömlek, işlemeli çevre, mendil gibi dokuz parça eşyadan oluşan “toquz” vermesi de usuldendi. Başka yol kesenler de çıkabilirdi ki bunlara da çevre bağlanırdı. Gelin ile birlikte qu-dagiylar (kadın dünürler) de damat evine giderdi. Damat tarafı qudagıylara köbete pişirmiş olurdu.

Pazar akşamı damat “qapana edi”. “Kiyev ağası” yani sağdıç damada yatsı namazı için abdest aldırır ve yatsı namazına götürürdü. Namazdan sonra camiden çıkan qartlar (yaşlılar) damada tekbirlerle evine kadar eşlik ederdi. Damat evine vardığında yine köy delikanlılarının şakalarından kurtulamazdı. Damadın ayakkabısına yahut benzer bir eşyasına gençler tarafından el konulur, gelin tarafının yaptığı çibörek gibi yiyeceklerden almadıkça geri verilmezdi.

Zıfafi müteakip gelin ve damat iki-üç gün evden çıkmazdı. Üç gün sonra damat tarafı, damadın akrabalarını toplayarak gelini dışarı çıkarırdı. Bu şekilde çağrılan akrabalara o akşam yemek verilirdi. Dışarı çıkan gelinin yanında kılavuz olarak yengelerden biri bulunurdu. Bu yenge geline en başta kaynata olmak üzere damat tarafının akrabalarının elini öptürürdü. Eli öpülen akrabaların geline para, altın, koyun, sığır gibi hediyeler vermeleri de âdettendi.

Bayramlar da Kırım’dan taşınan âdetlerin yaşandığı ortamlardı. Ramazanlarda fakirlere ve imama iftar verilmesi yaygındı. Taşpınar’ın köy halkı arefe günü ikinci namazını müteakip toplu olarak mezarlığa giderdi. Orada hoca Yasin-i Şerif okur ve duasını yapardı. Bilahare herkes dağılır ve kendi akrabalarının mezarına gider, oralarda ayrı ayrı dualarını ederdi.

Bayram sabahları, bayram namazı çıkışında köyün çocukları cami önünde toplanmış olurlardı. Namazdan çıkan köylüler ellerinde torbalarla onları karşılayan çocuklara kuruyemiş, şeker vs. ve bazen de para verirlerdi. Bayram boyunca qartlar evlerinde oturup ziyaretçileri beklerken, yaşı genç olanlar da el öpmeye giderlerdi. Bayramlarda baklava yapılması da âdettendi. Unutulmaya yüz tutan diğer âdetlere karşılık, Taşpınar köyünde bayram geleneklerinin genel çizgileriyle günümüzde de sürdürüldüğü söylenebilir.

Hıdırellez kutlamaları da Taşpınar köyü halkınca, Kırım’dan taşınan çizgileriyle yaşatılmış gelenekler arasında yer almıştır. Hıdırellez günü her ev hâli ve vaktine göre bir sofraya hazırlardı. Zenginler Hıdırellez münasebetiyle kuzu keserlerdi. Günümüzde bu daha ziyade hazır et alınması şekline dönüşmüştür. Hıdırellez’in karakteristik yiyeceği qalaqay olduğundan muhakkak bol miktarda qalaqay pişirilirdi.

Öğle namazını müteakip camiden çıkanları evlerden getirilen sofralar karşılardı. Sofraların en iyi ve zenginleri, misafirlere ve hürmetli qartlara, yani ihtiyarlara ayrılırdı. Yemekler yenip doyulduktan sonra köy hocası dua ederdi. Hıdırellez’de köy gençleri de Gölbaşı’na ve su başlarına eğlenmeye giderdi. Hıdırellez geleneği günümüzde de bir ölçüde yaşatılmaktadır. Eskiden köy halkının tepreçe gittikleri de hatırlanmaktadır. Tepreç geleneği son yıllarda Kırım derneklerinin etkisiyle canlanma eğilimi göstermektedir.

Yine uygulanmaya devam edilen dinî karakterdeki geleneklerden bir diğeri de cenazelerle ilgilidir. Ölüm hâllerinde cenazenin bekletilmemesi âdettendir. Mevtanın yıkanmasını müteakip, vakit namazlarından biri yakınsa önce o kılınır, aksi takdirde beklenilmeksizin cenaze namazı kılınır ve naaş defnedilir. Cenazenin gömülmesini müteakip cenaze evinde Kur’an okunur ve kıyğışa pişirilir. Köy halkı eve gelerek taziyelerini

bildirir. Cenazeyi müteakip yedi gün boyunca köy kadınları ölü evine gelerek dua eder. Ayrıca cenazenin 7. ve 40. günlerinde mevlit okutulur ve yemek verilir. Köy kadınlarının her cuma günü bir evde toplanarak Kur'an okumaları da hâlen sürdürülen dinî mahiyetteki âdetlerdendir.

Taşpınar köyündeki Kırım Tatarları, vatanlarından müzik ve halk oyunları geleneklerini de getirmişse de günümüzde bunları büyük ölçüde kaybetmiştir. Anadolu'daki pek çok Kırım Tatar muhacir köyünde söylenen, Kırım'ın Çöl tarafı yırlarından "Bostorğay" ve "Seydosman" Taşpınar'da hâlâ herkes tarafından bilinmektedir. Ancak eski toylarda oynanan "qadama" artık oynanmamaktadır. Bununla birlikte, son zamanlarda Kırım dernekleriyle olan temaslar neticesinde doğrudan Kırım'dan gelen yeni müzik ve oyun kültürünün Taşpınar köyünde de bilhassa gençler arasında tesirli olmaya başladığı görülmektedir.

Taşpınar köyünde Kırım Tatar ağız edebiyatı örnekleri de yakın zamana kadar korunmaktaysa da vefat eden nesillerle birlikte bütünüyle ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Bununla birlikte, hatırlanan bazı parçalar hâlâ vardır. Şükran Akbay bir Kırım hikâyesini şöyle anlatmaktadır:

Bir zamanlar Kırım'da Deñizbay isminde bir zengin yaşamaktaymış. Deñizbay eli çok sıkı bir adam olduğu için köylüler onu "Doñuzbay" olarak anıyorlarmış. Deñizbay da bu işe çok içerliyormuş. Bir gün oğulları ona bu hususu sorduklarında, onlara bunu açıklamak yerine "Ben öldükten sonra kırk koyun kesip dokuz köyden insan çağırınız" demiş. Bunu müteakip Deñizbay öldüğünü ilan ettirmiş ve bir yere saklanmış. Deñizbay'ın ölüm haberini ve hazırlanan büyük ziyafeti işiten dokuz köyden softalar ve kalabalık bir cemaat toplanmış. Ziyafeti bekleyen herkes "Doñuzbay"ı değil de "Deñizbay"ı övmekte yarışınca, tenesir başında gizlenen Deñizbay tenesirin üzerine çıkarak, hayıflanarak "Ay Doñuzbay, Doñuzbay, şimdi boldun Deñizbay; Sohtalarda ne bar eken boqqa cıylğan qoñuzday!" ("Ay Doñuzbay, Doñuzbay, şimdi oldun Deñizbay; Softalarda ne varmış boka toplanmış böcekler gibi!") diye söylenmiş.

Taşpınar köyünde Kırım Tatar yemek kültürünün özellikle "Çöl" tarafına ait örnekleri oldukça iyi muhafaza edilmiştir. Baqlalı laqşa, bercimekli laqşa, alışke şorbası, qaşıqbörek şorbası, pirniç şorbası, çibörek, köbete (etli, tavuqlu, qartoplu, çağaraqılı), tabaqbörek, ogüzbörek, kırde, cantıq, ulqum, irimçikbörek, qıvırma (qaymaqlı), qıyğaşa, peçloqum, etli botqa ve qatlama bir ölçüde günümüzde de pişirilmektedir. Artık hazırlanmamakla birlikte, eskiden qurt (kurut, kurutulmuş çok sert bir peynir) ve qaqaç (kurutulmuş koyun eti) yapıldığı hatırlanmaktadır. Hatta köyde küçük de olsa Kırım Tatar yemekleri pişiren lokantalar mevcuttur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun girdiği savaşlarda Taşpınar köyü halkından çok sayıda şehit verilmiştir. Çanakkale muharebelerinde de şehit olanlar çoktur. Anlatılanlara göre, I. Dünya Savaşı'na (ve muhtemelen onu takip eden İstiklâl Savaşı'na) giden 90 Kırım Tatar gencinden sadece 9'u köye geri dönmüştür. Yine köy halkından Veli Akgöz Kore Savaşı'na, Yaşar Ozar ve Doğan İzdaç da 1974 Kıbrıs Savaşı'na katılarak gazi olmuşlardır.

Taşpınar köyünün ilk kurulduğu yıllarda, yakındaki Hacılar köyü ile arazi anlaşmazlığı yaşanmıştır. 1950'lerde kadastronun gelmesiyle birlikte bu problem bütünüyle çözülmüş ve unutulmuştur. Bunun dışında, köy halkının çevre köylerle ilişkileri gayet iyi olagelmıştır. Köye elektrik 1968'de gelmiştir.

Taşpınar köyüne ilk yerleşen Kırım Tatar muhacirler arasında Kırım Tatarlarına has (genel İslâm yahut Türk isimlerinin özgün Kırım Tatar formlarında) şahıs isimlerine rastlanmaktadır. Büyük çoğunluğu günümüzde unutulmuş yahut unutulmaya yüz tutmuş, özgün Kırım Tatar şahıs isimleri arasında şunları tespit edebildik:

Kadın isimleri: Ayşemin, Bektotay, Bena, Biranbay, Cemalınur, Elfide, Emirzâde, Erzâde, Gülcemal, Gülnaz, Gülpâze, Hurkuş, İrvaniye, İsmican, İsmihan, Keniye, Manzâde, Meñcan, Meñgül, Meñli Ayşe, Meñlialtun, Meñlibek, Meñlihan, Meñsabe, Miyse, Qocaqız, Qurtzâde, Sulbiye, Sultaniye, Tenzile, Totayhan, Ümmügülsüm, Ünzile ve Zebure.

Erkek isimleri: Bavbek, Begiş, Bekali, Bekcan, Beytullah, oraqay, Devlet, Dinisl m, Menaqay, Mirza, Muratşah, Qurtveli, Sefer azı, Selimhan, Timurqan ve Toqtar.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Taşpınar köyüne kayıtlı Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadır: Ağıral, Akbay, Akçora, Akgöz, Akın, Ayalp, Aydın, Aydoğan, Bardakçı, Bayis, Bekbay, Bolat, Cenik, evik, Erinmez, Erol, Ertan, Genç, Günay, Gürbüz, Ilgaz, Irmak, İnal, Kandemir, Karagöz, Katı, Kırmir, Kutlu, Merdane, Mert, Onat, Oral, Ozar,  zbay,  zcan,  zel,  zen,  zge, Sadi, Sanal, Sarıkaya, Sezgin, şam, şenkarag z, şirin, Tan, Temel, Timurlenk, Tuna, Ulufer, Uyar,  lken,  lker,  nver, Yalçın, Yetkin ve Yüksel.

Taşpınar köyündeki Kırım Tatar muhacirler arasında yüksek tahsil çok yaygındır. Ankara'daki Gülhane Askeri Tıp Akademisi hocalarından Albay Prof. Dr. Celâl Genç de bu köyden yetişmiştir.

Taşpınar (Ahmetpınarı) Köyü*

Taşpınar köyü Polatlı'ya 20 km, Ankara'ya 70 km uzaklıktadır. 2006 yılı itibarıyla köyün nüfusu kışın 12 hane (50 kişi kadar) iken, lışı Polatlı'da, Ankara'da ve Eskişehir'de geçiren 10 hanenin de köye dönmesiyle yazın yaklaşık 100 kişiyi bulmaktaydı. 1990'ların ikinci yarısında köye yerleşmiş olan, Ankara'nın Haymana ilçesinin Yaylabey köyünden 2 hane ve Ankara'nın Yenimahalle ilçesine bağlı Susuz köyünden gelme 2 hane haricinde köy nüfusunun tamamı Kırım Tatarı'dır. şehir uzun yıllar boyunca sosyal ve ekonomik sebeplerden şehirlere g  verdiği için önemli ölçüde nüfus kaybına uğramıştır. Köyün ilk ismi Ahmetpınarı'dır. Bir ara Hürriyet ismini de almıştır. Taşpınar ismi 1930'larda yahut 1940'ların başında verilmiş olmalıdır.¹⁸⁰ Köyün asıl geçim kaynağı buğday ve arpa tarımıdır. Kurak olan köy toprağında sulama yapılmamaktadır. Eskiden köyde hayvancılık yapılmakla birlikte, 2006 yılında yalnızca birkaç yüz küçükbaş hayvan mevcuttu.

Köy, 1860'ların başında Kırım'dan, o zamanlar Osmanlı toprakları olan Dobruca'ya ve Dobruca Osmanlı Devleti'nin elinden çıktıktan sonra da Anadolu'ya göçen Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Köyün kuruluş tarihi olarak 1903 yahut 1905 yılları gösterilmektedir. Kırım Tatar muhacirler ilk olarak, şimdiki köy mevkisinin 500 m kadar kuzeyindeki kayalıkların önündeki kesime iskân olundularsa da, buranın poyraz almayacağını ve havasının ağır olacağını düşünerek iskân memuruna rüşvet vererek günümüzdeki köy mevkisine yerleşmişlerdir. Bu yeni köy, çevredeki yerli köylerin arazisi üzerine kurulduğundan, muhacirler komşu köylerde yaşayanlarla mera hududu yüzünden bir müddet ihtilaf içinde olmuşlardır.¹⁸¹

Köy, resmen ve fiilen kurulduktan sonra da Dobruca'dan münferit olarak Kırım Tatar muhacirler gelmeye devam etmişlerdir. Bu meyanda birçok aile, 1910'lar ve 1920'lerde Dobruca'dan göçerek Ahmetpınarı köyüne yerleşmişlerdir. 1927'de Ahmetpınarı'nda tamamı Kırım Tatarı olan toplam 174 kişi (33 hane) yaşamaktaydı.¹⁸² Köye yerleşen en son Kırım Tatar göçmen ailesi, 1942'de Romanya'nın Köstence vilayeti-nin Azaplar köyünden göç eden ve Türkiye'de Kavlak soyadını alan ailedir. Yaklaşık 40 yıllık bir süreç içinde muhtelif yıllarda köye yerleşen ve tamamı Kırım Tatar olan aileler Dobruca bölgesinin köylerinden gelmiş-

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Taşpınar köyü muhtarı Murat Toker (1945 Taşpınar doğumlu) ile köy halkından Recep Kavlak (1925 Köstence'ye bağlı Azaplar köyü doğumlu), Kerim şen (1932 Taşpınar doğumlu), Prof. Dr. Zuhâl Yüksel (1957 Polatlı doğumlu) ve Levent Yüksel'e (1959 Polatlı doğumlu) teşekkür ederiz.

180 Dâhiliye Vekâleti'nce 1928'de yayımlanan köyler kılavuzunda köyün adı Ahmetpınarı olarak gösterilmektedir. *Son Teşkilât-ı Mülkiyyede Köylerimizin Adları*, İstanbul, 1928, s. 151. 1946 tarihli köyler kılavuzunda ise burası Taşpınar olmuştur. *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu*, Cilt: I, Ankara, 1946, s. 1043.

181 A. Münir Yüksel, "Taşpınar Köyü", *Emel*, no.: 199 (Ankara, Kasım-Aralık 1993), s. 31.

182 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 272.0.0.65, Yer no.: 6.5.4.

lerdir. Bu köyler arasında, Romanya ile Bulgaristan arasında el değıştiren Hacıoğlupazarcık (Bulgarca adı: Dobriç) vilayetinin Hasarlık (Hasırılık; Bulgarca adı: Ograjden), Matlımköy (Bulgarca adı: Lomnitsa; sonradan Varna'ya bağlandı), Varna vilayetinin Murfatça (Bulgarca adı: Predel) ve Harmankuyusu (Kardam), Romanya Dobruca'sının Köstence vilayetine bağli Kavlak, Azaplar, Dokuzsofu (Tokuzpu) ve Bekter köylerini tespit edebildik. Köy halkının birçoğunun Kırım'daki kökenlerinin Kerç ve Çongar bölgelerine uzandığı hatırlanmaktadır. Bununla birlikte, Kırım'da yaşadıkları köylerin hangileri olduğu ise unutulmuştur. Ancak bir ailenin Saraymen soyadını almasına bakarak bu sülalenin kökeninin Kerç'in Saraymen köyüne dayandığı söylenebilir.

Çevredeki bütün diğr Kırım Tatar muhacir köylerinde olduğu gibi, Ahmetpınarı (Taşpınar) köyünde de Kırım Tatar âdet ve gelenekleri en azından XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar büyük ölçüde yaşatılabiştir. Meselâ, köy halkından bizzat bu geleneklerin içinde yaşamış olan Münir Yüksel, tipik bir kız isteme ve toy sürecini şöyle nakletmekteydi:

Kız istemek için kız evine cavçı gönderilir. Cavçı, sözünü geçirebilen, iknâ etme kabiliyeti oldukça kuvvetli olan biridir. Hatta cavçılar için söylenen "Avdarılıp kelgen bulut cavmay ketmez. Cavçı değen imansız almay ketmez" cını oldukça gerçekçidir. Cavçı, kız tarafını kızlarını vermeğe iknâ ederse, dönerken arabasına koşulan atların kulağına çevre bağlanırmış. Bu, kızın verildiğinin işareti olarak kabul edilirmiş.

Nişanda erkek tarafı, kız tarafına akraba ve dost oldukları erkeklerden müteşekkil bir grubu quda olarak gönderir. Quda sayısı anlaşılmaya göre tespit edilir. Nişanda her iki taraf da nişanlananlara, anne babalara, kardeşlere, akrabalara hediyeler verirler. Bu hediyeler çok mütevazı olabildiği gibi, -aileler gösterişi seviyorlarsa- ipek çamaşırlar, elbiselik kumaşlar, ayakkabılar, ipek gömlek, pijama, kravat, tuvalet malzemeleri gibi çok kaliteli ve teferruatlı da olabilir. Hediye verilecek olan şahıslar için aileler daha önce aralarında bir anlaşma yaparlar. Cavçıya toquz verilir.

Kız evi gelen qudaların yanına cemaati yemeğe çağırır. Yemekler yendikten sonra cavçı, kimin kızını kimin oğluna nişanlamağa geldiklerini, erkek tarafının ne kadar para, altın bilezik, kahve, şeker, soğum (etlik sığır) vereceğini bildirir. Daha sonra kız tarafının ve erkek tarafının hediyeleri bakır bir sini içinde getirilir, tanıtılır. Köyün hocası duaya buyur edilir. Bu sırada gençler "Hocanın eli kalkmıyor" diye yahut "Siniyi kalaylatın" diye bahşiş isterler; bu bahşişleri, erkek tarafı verir. Bu törende sini kalaylatmak, hediye bavullarını saklamak, qudaların üzerine binmek işin çeşnisi, şakası, şenliğidir.¹⁸³

Gerek zamanın getirdiği kültürel erozyon gerekse köy nüfusunun ve özellikle de genç neslin çok azalmış olmasına bağli olarak yukarıda tasvir edilen sahneler artık yaşanmamaktadır. 1970'lerden beri köyde Kırım Tatar usulü toy yapılmadığı gibi, esasen Taşpınar köyünde artık hiç düğün yapılmamaktadır. Köy halkından veya köy kökenli insanlar düğünlerini şehirlerde, kapalı salonlarda yapmakta, köyde yalnızca (olursa) lûna gecesi düzenlenmektedir. Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler 1980'lere kadar hemen hiç görülmemiştir. Bu tarihten sonraki evlilikler de genellikle çevredeki Kırım Tatarlarıyla yapılmaktadır.

Münir Yüksel köydeki geleneklere uygun bir cenaze ve taziye sürecini ise şöyle nakletmekteydi:

Cenaze olduğu gün köy erkeklerinin hiçbiri işe gitmez; kadınlar da ev süpürmezler, cemaatin tamamı kadınlı erkekli ölü evinde toplanırlar. Kadınlar kıyğışa, ulqum, qartop (patates) kavurması pişirir, helva yaparlar. Erkeklerin bir kısmı devire oturur, gençler mezarı hazırlarlar. Komşu köylere ve bütün Kırım Tatar köylerine atlılarla cenaze haberi duyurulur. Bu köylerden atlı, arabalı cenaze evine gelinir. Cenaze kaldırılınca toprak mevlidi okunur, mevlitten sonra etli patates, helva, peynir, zeytin ve kıyğışa yenir. Cenazeye gelemeyen komşu veya Kırımhlılarla meskûn diğr köylerden taziyeye gelinir. Kadınlar yedi gün tebareke okurlar. Üçünde,

yedisinde ve kırkında dualar okunur; ulqum, qıyğaşa yenilir. Elli ikinci günü qaşıqbörek çorbası pişirilip komşulara dağıtılır. Sene-i devriyesinde mevlit okutulur.¹⁸⁴

Günümüzde ise köydeki cenaze törenleri çok daha sadeleşmiş durumdadır. Meselâ, artık geleneklere uygun Kırım Tatar yemekleri vermek yerine şehirde yaptırılan pideler dağıtılmaktadır.

Genel olarak Taşpınar köyünde Kırım Tatar mutfak özellikleri günümüze dek yaşatılabilmektedir. Bununla birlikte, yapılan yemek çeşitleri zaman içinde azalagelmektedir. Kırım Tatarca ise 30’lu yaşların üzerindeki kişiler tarafından günlük hayatta konuşulmaya devam etmektedir. Ancak çevredeki Kırım Tatar muhacir köylerinin hemen hepsinde olduğu gibi, daha genç nesiller Kırım Tatarca’yı “anlamakta ama konuşamamakta”dır.

Taşpınar köyünde eğitim seviyesi öteden beri yüksek olmuştur. Köy ilkokulu 1990’ların başında öğrenci yetersizliğinden kapandıysa da, köy halkından veya köy kökenli olan gençler Polatlı’da tahsil görmektedir. Köyden çok sayıda yüksek tahsilli kimse çıkmıştır. Gazi Üniversitesi öğretim üyelerinden ve Kırım Tatar dili uzmanı Prof. Dr. Zuhâl Yüksel de Taşpınar köyü kökenlidir. Köy kökenlilerden Levent Yüksel ise 2000’li yıllarda Kırım’a yerleşmiştir.

Taşpınar köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akar, Aksoy, Aykan, Başaran, Demircan, Kavlak, Kurumlu, Mutlu, Önemli, Özbil, Özdemir, Özyurt, Saraymen, Sevindik, Sınar, Şen, Tekdoğan, Toker, Tunalı, Umay, Ürersoy ve Yüksel.

Tatarhöyük (Şedidhöyük) Köyü

Ankara’nın Bâlâ ilçesine bağlı Tatarhöyük köyü il merkezine 97 km, ilçe merkezine 30 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2007 itibarıyla köyün nüfusu kış aylarında 65-70 kişi (15 hane) iken yazın yaklaşık 150 kişiyi (20-22 hane) bulmaktaydı. Kış ve yaz arasındaki nüfus farkına, kışı Ankara ve Antalya’da geçirenlerin tarlalarına bakmak üzere yazın köye dönmesi yol açmaktaydı. İşsizlik dolayısıyla 1970’lerde başlayan şehirlere göç süreci devam etmekteydi. Tatarhöyük köyünün geçim kaynakları buğday ve arpa tarımı ile büyük ve küçükbaş hayvancılıktır.

Köyün ilk ismi Şedidhöyük’tür; daha doğrusu günümüzdeki Tatarhöyük köyü Şedidhöyük köyünün bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Her iki isme de konu olan Antik Çağ’dan kalma höyük, Tatarhöyük köyüne 1 km uzaklıktaki Sarhöyük köyünün yanında bulunmaktadır. Bu höyük ve çevresi antik Aspona şehrinin kalıntılarını ihtiva etmektedir. Aspona’nın MS IV. yüzyılda bir piskoposluk merkezi olduğu biliniyor.¹⁸⁵

Günümüzdeki Sarhöyük ve Tatarhöyük köyleri evvelce Şedidhöyük adı altında tek bir köy (muhtarlık) statüsündeyken, sonradan ayrılmıştır. “Şedid” adı ise, anlatılanlara göre, yakınlarda yaşamış olan Şedid Ağa adlı zengin bir kişiden gelmekteydi. Burada yaşadıkları dönemde Nogaylar bu köyü “Tartayavul” olarak adlandırmaktaydılar. İki köyün resmen birbirinden ayrılmasıyla birlikte 1951’de, evvelce Nogay muhacirler tarafından teşkil edilmiş olan şimdiki köye Tatarhöyük adı verilmiştir. Aynı yıl, o zamana kadar Şereflikoç-hisar ilçesine bağlı olan köy Bâlâ ilçesine bağlanmıştır.¹⁸⁶

184 Agm, s. 32.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Tatarhöyük köyü eski muhtarı Ali İhsan Binerbay (1958 Tatarhöyük doğumlu) ile Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü şefi Ayten Uçak ve görevlilerden Mevlüt Er’e teşekkür ederiz.

185 J. G. C. Anderson, “Exploration in Galatia cis Halym”, *The Journal of Hellenic Studies*, Cilt: XIX (Londra, 1899), s. 106.

186 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 223.20.7. Bu Bakanlar Kurulu kararında köyün ismi “Tatarhöyük” olarak zikredilmektedir. Köy Karar Defteri’nde yer alan kararlarda da en son 11 Mayıs 1951’de köyün adı “Şedidhöyük” olarak geçerken, müteakip 18 Nisan 1952 tarihli kararda köyün ismi mühürleyle beraber “Tatarhöyüğü” şeklinde kaydedilmiştir.

Şedidhöyük adıyla ortaya çıkan ilk köy günümüzde Sarıhöyük adını taşıyan ve hemen bitişiğinde sözünü ettiğimiz höyüğün bulunduğu köydür. Bu köyün en azından XIX. yüzyılın ilk yarısında (1840'ların ortasında) mevcut olup ahalisinin Müslüman ve Türk olduğu, köye ait temettuat defterlerinde yer alan şahıs isimlerinden anlaşılmaktadır.¹⁸⁷ İlk Nogay muhacirler ise Paşa Dağı çevresine pek çok Nogay muhacirin iskân olduğu 1860'lı yılların başında köye yerleşmiştir. Nogay muhacirlerin yerleştiği mevki asıl Şedidhöyük köyünün içinde değil, 1 km uzağında olup günümüzdeki Tatarhöyük köyü mevkisindeydi. Bilahare, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında, Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan Rumeli'nden göç eden bir grup Nogay da köye iskân olundu. Bu Nogaylar büyük ihtimale 1859-1860 yıllarında Kırım'ın kuzeyindeki Kıpçak bozkırlarından göç ederek o zamanlar Osmanlı toprakları dâhilinde bulunan Rumeli'ne iskân edilmişlerdi. Köye ait eski nüfus kayıtlarında köy halkından hicrî 1264 (miladî 1847-1848) doğumlu İslâm oğlu Mehmed'in, Vidin sancağının Lom kazasının Süleymanpaşa Mahallesi'nden 93 Harbi sonrasında göç ederek buraya yerleştiği gösterilmektedir.¹⁸⁸ Bu kayda bakılarak, köyedeki Rumeli'nden gelme diğer Nogayların da Lom'dan gelmiş oldukları düşünülebilir.

Böylece, bir kısmı eski köyden (şimdiki Sarıhöyük) bir kısmı da Nogay muhacirlerin yerleştiği yeni kısımdan (şimdiki Tatarhöyük) oluşan Şedidhöyük köyünde 1900 yılının başlarında 30 hanede 146 kişi yaşamaktaydı.¹⁸⁹ Köy arazisi meyanında Acıçay ve Araçay adlı derelere yakın yerlere yerleşmiş olan Nogaylar, dönemin büyük felaketi olan sıtmadan çok zarar görmüştür. Hâlbuki yine Nogay muhacirlerin yaşadığı çevredeki Hurikuyusu (yahut Nogay telaffuzuyla Urkuyu) köyü de sıtmadan perişan olarak dağıldığında, burayı terk etmek zorunda kalan Nogaylardan bazıları (meselâ, sonradan Karabay soyadını alacak olan sülale) Şedidhöyük'e yerleşmişlerdi. Günümüzde mevcut olmayan Hurikuyusu köyü Bâlâ ilçesine bağlı Sırıpınar köyü yakınlarında yer almaktaydı. Nihayet, 1910'larda yahut en geç 1920'lerde Şedidhöyük'teki Nogaylar da köylerini terk ederek, yakınlardaki Şereflikoçhisar'a bağlı olan ve Nogaylarla meskûn Akin, Şeker ve Abdülgediği (şimdiki adıyla Doğanekaya) ve Kulu'ya bağlı Köstengil gibi köylere taşınmaya mecbur kaldılar. Şedidhöyük köyünde yaşayıp da sonradan çevredeki başka Nogay köylerine taşınan sülalelerden hiç değilse bazılarının, günümüzde Aşkale, Güner, Karabay, Karakaş, Koktay ve Sütbaş soyadlarını taşıdıklarını tespit edebildik. Bunlardan Güner ve Koktay soyadlı aileler Köstengil (değiştirilen adı: Boğazören) köyüne yerleşmiştir. Sonradan Başaran soyadını alacak olan sülale ise 1928'de Şedidhöyük'ten ayrılarak Abdülgediği'ne taşınmıştır. Karakaş ve Sütbaş soyadlı aileler ise Akin'e göçmüştür. Başaran ve Sütbaş sülalelerinin Keneges kabilesine mensup olduğu bilindiğinden, Şedidhöyük'te başka Kenegeslerin de bulunması çok muhtemel görünmektedir.

Nogaylar henüz köyde yaşamaktayken, muhtemelen 1900'lerin başında, Kürtlerden (Kırmançça konuşan) Mehmet Ağa ve ailesi köye yerleşmiştir. Aslen Urfa'nın Suruç kazasının Aşağı Bostancı köyünden ve Hecibanlı aşiretinin¹⁹⁰ Şehsuvaroğulları sülalesine mensup olup aşireti ile birlikte Bâlâ çevresine göçmüş olan Mehmet Ağa, Nogaylarla ahbap olmasını müteakip, onların daveti üzerine Şedidhöyük'te kalmıştır. Sonradan Hecibanlı aşiretinden başka Kürtler de köye yerleştiği gibi, 1930'larda yahut 1940'larda Kırşehir'in Çiçekdağı tarafından buraya deve çekmek (kervan çekmek) üzere getirilmiş bir grup Kürt de

187 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *MLVRD.TMT.d.*, Defter no.: 1104, 1119 ve 17329. Bu temettuat defterleri hicrî 1260-1262 [miladî 1844-1846] yılları arasına aittir.

188 Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü, Atık Defteri, Cilt: 2, s. 175.

189 Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü, Atık Defteri, Cilt: 2, ss. 163-176.

190 Kürt Hecibanlı aşireti çevrede yaygın olup bu aşiretten olan, IX. ve X. Dönemlerde Demokrat Parti'den Ankara milletvekilliği yapan, Bâlâ'nın Suyuüz el köyünden Dağıstan Binerbay, Tatarhöyük köyü eski muhtarı Ali İhsan Binerbay'ın dedesinin amcasının oğluydu.

burada kalmıştır. Aynı dönemlerde, köyde imamlık yapmak üzere Elazığ tarafından gelen bir Türk'ün ailesi ve yakınları da köye yerleşmiştir. 2007 itibarıyla, Tatarhöyük köyünde en az beş farklı soydan sakinler yaşamaktaydı.

Nogayların köyü terk etmesinden sonra Şedidhöyük köyüne yerleşenler, sıtmaya yakalanmamak için evlerini sivrisineklerin kaynağı olan sazlıklardan nispeten uzakta ve daha yukarı kesimlerde inşa etmişlerdir. Evvelce Nogayların oturduğu derelere yakın yerler ise sürülerek tarlaya dönüştürülmüştür. Nogayların bozulan evlerinden çıkan kerpiçler, Kürtlerin yaptıklarından daha büyük boyutlarda olup günümüzde dahi kullanılagelmektedir. Bu "Tatar kerpiçleri" ve köyün adı haricinde, Tatarhöyük'te Nogaylardan kalan maddî hatıralar, köyün iki eski mezarlığındaki tamgalı birkaç baştaşından ibarettir.

Tatlıkuyu Köyü*

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Tatlıkuyu köyü il merkezine 95 km, ilçe merkezine 21 km mesafede ve Sakarya Nehri'nin kenarında bulunmaktadır. 2005 yılı itibarıyla Tatlıkuyu'da yaz aylarında yaklaşık 70-80 hanede 300 kadar nüfus yaşamaktaydı. Kışın şehirlere taşınanlar dolayısıyla bu nüfus yarı yarıya azalmaktaydı. Köy halkının büyük çoğunluğunu teşkil eden Kırım Tatarları ve Nogayların yanı sıra 1980'lerde Çorum'dan gelip yerleşen 7 hane ile Bolu'nun Kırıbsıcık ilçesinden gelen 7 hane bulunmaktaydı. Köyden ayrılan birçok kimse Ankara, Polatlı, Bursa ve Eskişehir'de yaşamaktadır. Köyün temel geçim kaynağı ziraat olup ekilenlerin yarısından çoğu buğdaydır. Bunun yanı sıra pancar, soğan, kavun ve karpuz da ekilmektedir. 2005 yılında, köydeki Kırım Tatarları ve Nogaylardan hiçbiri artık hayvancılıkla uğraşmamaktaydı.

Tatlıkuyu köyünü kuran Kırım Tatar ve Nogay muhacirler, birlikte Romanya Dobruca'sından gelmişlerdir. Bu muhacirler yahut onların bir büyük nesli, Kırım'dan veya eski Kırım Hanlığı arazisi olan Kıpçak bozkırlarından, 1850'lerin sonunda ve 1860'ların başında, o zamanlar Osmanlı Devleti'ne ait olan Dobruca'ya iskân edilmmişti. Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin Dobruca'daki iskân mahalleri arasında Tulça kasabası ile Engez, Kişke (Küçük) Bülbül, Asançı, Karamurat ve Dokuzsofu (Kırım Tatar telaffuzuyla: Toquzpu) köyleri bulunmaktaydı. Bunlar arasındaki Nogayların hangi kabilelere mensup oldukları günümüzde unutulmuştur. Tatlıkuyu köyünü kuran muhacirlerin çoğunun Dobruca'dan geldikleri köylerle Polatlı'nın Tırnaksız köyünü kuran muhacirlerin geldikleri köyler aynıdır. Bu bakımdan, her iki köyü kuran Kırım Tatarlarının Dobruca'dan birlikte çıkmış olmaları büyük ihtimaldir.

Tatlıkuyu köyü 1904-1906 yıllarında kurulmuştur.¹⁹¹ Anlatılanlara göre, muhacirler ilk olarak Karayavşan köyü yakınlarındaki Keloğlan Bayırı denilen yer civarına yerleşmişler, daha sonra buradan 20 km uzaklıktaki şimdiki köy mevkesine taşınmışlardır. Burası o dönemde Sivrihisar kazası dâhilinde bulunmakta olup yakındaki Tekke Çiftliği mülhakatından kabul edilmekteydi. "Tekke" adı verilen mevkide bugün de eski bir Müslüman mezarlığı ve "Yusuf Baba Türbesi" adı verilen bir yatır bulunmaktadır. Günümüzde burada tekkeye ait herhangi bir kalıntı mevcut değildir. Osmanlı kayıtlarında ise burası "Deli Yusuf Tekkesi" olarak zikredilmektedir.¹⁹² Gerçek kimliği kesin olarak bilinmeyen bu "Deli Yusuf" yahut "Yusuf Baba"nın adına bir tekke bulunduğuna göre, onun bir tarikat şeyhi yahut en azından sufi bir şahsiyet olması gerekmektedir.

* Bu yazının hazırlamasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Tatlıkuyu köyü muhtarı Yavuz Yıldırım (1972 Ankara doğumlu) ile köy halkından Cevat Baybora (1926 Tatlıkuyu doğumlu), Alâattin Torgay (1934 Tatlıkuyu doğumlu), Sait Akkul (1942 Polatlı doğumlu), Murat Nayman (1942 Tatlıkuyu doğumlu), İhsan Nayman (1953 Tatlıkuyu doğumlu), Yılmaz Oktay (1953 Tatlıkuyu doğumlu) ve Burhan Doğan'a (1953 Tatlıkuyu doğumlu) teşekkür ederiz.

191 Zuhâl Yüksel, "Tatlıkuyu Köyü", *Emel*, no.: 224 (Ankara, Ocak-Şubat 1998), s. 26.

192 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 15, Gömlek no.: 26.

Bu kişinin, bölgeye yerleşen ilk kolonizatör Türk dervişlerinden Ak Yusuf olması ihtimali vardır.¹⁹³ Tatlıkuyu köyünün bu tekkeye ve onun etrafında teşkil edilmiş olan çiftliğe izafeten Tekkeköy olarak da anıldığı bilinmektedir. Burası daha 1898 sonbaharında, Osmanlı hükûmeti tarafından muhacir iskân olunacak yerlerden biri olarak belirlenmişti.¹⁹⁴ Bununla birlikte Tekke Çiftliği'nin mülkiyeti ihtilafiydi. 1913 yazında, Mike Grigoryadis isimli bir Rum vatandaş, buranın tapusunun babasından intikalen kendisine ait olduğu ve muhacir iskânıyla mağdur olduğu gerekçesiyle mahkemeye müracaat etmişti.¹⁹⁵

Söz konusu arazi ihtilafının neticesini tespit edemediysek de buraya iskân olunan Kırım Tatar muhacirler köyde kalıcı olmuştur. Ne var ki köyün Sakarya Nehri kıyısında bulunması dolayısıyla sazlıklarda üreyen sivrisinekler, Tatlıkuyu köylülerini rahat bırakmamış ve sıtma köyün kuruluşunu müteakip en az çeyrek yüz yıl boyunca köyün felaketini teşkil etmiştir. Bundan dolayı, köy halkından Tırnaksız'a (Mecidiye'ye) taşınıp birkaç yıl orada yaşadıkdan sonra geri dönenler, orada kalanlar ve hatta Dobruca'ya geri dönenler olmuştur. Bu arada, önce Tırnaksız'a yerleşip sonradan Tatlıkuyu'ya taşınanlar da vardır. Tatlıkuyu köyünün böyle maceralı ve zor bir şekilde kurulmasını müteakip, zaman içinde Dobruca'dan yeni Kırım Tatar muhacirler gelerek köye yerleşmişlerdir. Bu şekilde Romanya Dobruca'sından Tatlıkuyu'ya Kırım Tatar göçmen gelişleri 1950'li yıllara kadar devam etmiştir.

Tatlıkuyu köyü, çevredeki diğer köyler gibi İstiklâl Savaşı esnasında kendisini Sakarya muharebelerinin tam ortasında bulmuştur. O dönemde köy ilerleyen Yunan ordusunun işgaline uğradı. Bu olaylar esnasında köy halkı köyü terk ederek yakındaki Kırım Tatar köyü Tırnaksız'a (şimdiki ismi Sakarya) sığınmıştı. Yağmalanan köy ise 10 Eylül 1921'de, çekilmek üzere olan Yunan askerlerince yakıldı.¹⁹⁶ 12 Eylül 1921'de ise Yunan birlikleri Sakarya'nın batısına geçerek köyü ve çevreyi terk etmiş oldular.¹⁹⁷ İstiklâl Savaşı sırasında Tatlıkuyu halkından şehit ve gazi olanlar bulunmaktadır.

Tatlıkuyu'nun İstiklâl Savaşı sonrasında da toparlanması kolay olmadı. 1927'de, Tatlıkuyu'da toplam 64 hanede 121 kişi yaşamakta olup bunların tamamını Kırım Tatarları ve Nogaylar teşkil etmekteydi.¹⁹⁸ Hane sayısına göre nüfusun düşüklüğü köyün savaş esnasında uğradığı tahribatı yansıtmaktadır. Sıtma bu dönemde de köy için bir bela olmayı sürdürmüştür. Ancak 1950 sonrası kalkınma devrinde, köy ekonomik ve sosyal olarak kendine gelebilmiştir. Bu devirde hem bataklıklar kurutulmuş ve sıtma kesin olarak önlenmiş hem de traktörün kullanılmaya başlanmasıyla birlikte ileri ziraate geçilmiştir. Ancak ileriki yıllarda köyden şehre göç başlamış ve zaman içinde köy nüfusunun önemli bir kısmı köyü terk etmiştir.

Tatlıkuyu, homojen demografik yapısıyla, Kırım Tatar ve Nogay ortak kültürünün pek çok unsurunun yaşatıldığı bir köy olmuştur. Bu iki kardeş halkın ortak Kıpçak halk edebiyatı ürünleri olan “Çora Batır”, “Lâlemercan” ve “Narqamış” gibi destan ve masalları 1980'lere kadar köy qartlarının anlatımlarında yaşamaktaydı.¹⁹⁹ Elbette ki köyde günlük hayata ve özel günlere ait Kırım Tatar âdetlerine de uzun yıllar boyunca titizlikle uyulmuştur. Bu gibi âdetlerin en karakteristik olanlarından, tam Kırım Tatar usulüne göre yapılan bir toyun safahatı şöyleydi:

193 Abdülkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Polatlı*, Ankara, 2007, s. 354.

194 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 15, Gömlek no.: 26.

195 BOA, *DH.İD.*, Dosya no.: 85, Gömlek no.: 41.

196 Ahmet Timural, Rauf Atakan, Alişan Berkay ve Cevdet Timur, *Türk İstiklâl Harbi. II. Cilt. Batı Cephesi. 5. cilt. Kısım. 2. cilt. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921)*, Ankara, 1973, s. 237.

197 Age, s. 259.

198 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 272.0.0.65, Yer no.: 6.5.4.

199 Yüksel, s. 29.

Delikanlının ana-babası beğendikleri kızın evine bir cavçı (dünür) gönderir, “Allah’ın emri, Peygamberin kavliyle” kızı isterler. Cavçı babasını razı etmekle yükümlüdür. Bunun için de ciddî bir gayretle çalışan cavçı, günlerce kız evine gelir gider lüzun ailesini razı eder. Daha sonra kızın ebeveyni “Söz bir Allah bir” der, kızlarına istedikleri merileri (takıları) belirleyip, gene cavşı kanalıyla delikanlının ailesine bildirirler. Daha sonra nişan günü kararlaştırılır. Nişan günü erkek evi, on beş-yirmi civarında quda (erkek temsilciler) gönderir. Qudalar giderken erkek evinin kız evine göndereceği hediyeleri de götürür, orada ikram edilen yemeği yer, hayırlı olması için dua ederler. Sonra gelinin yakın akraba veya komşularından bir delikanlı bir sini ile içeri girer ve “Sıpra qalaylanacaq, qalaysız qalğan bu sıpra” diye siniyi misafirlerin önüne koyar. Gelen qudalar da ayrı ayrı gönüllerinden ne koparsa bir miktar parayı o sininin üstüne atar, üstüne de getirdikleri hediyeleri bırakırlar. Sini daha sonra kızın annesine götürülür, kız tarafının hediyeleri de gelen qudalara verilir. Kız tarafı ayrıca gelen qudaların her birine birer tane havlu verir, arabalarına çevre bağlarlar.

Daha sonra düğün günü tespit edilir. Düğün çarşamba “qave tüymege” diye hısım akraba ve köylülerin davet edilmesiyle başlar. Paqlava (baklava) yapılması, “soğum soyulması” gibi hazırlıklar çarşamba günü yapılır. Perşembe günü ata bindirilen bir çocuk köydeki her avluya girer ve “palençeniñ üyüne qazan asmağa” diye bağırarak, köydekileri düğün evine çağırır. O gün “qavelte” hazırlanır. Qaveltede qazan paqlavası, qatlama, ulqum gibi yiyecekler bulunur. Bundan sonra toy hayırlamaya gelenlere qavelte ikram edilir. Cuma günü de qavelte ikram edilir, ayrıca kızlarla “horaz telleme” adı altında bir tören yapılır. Bu törende kızlar kesilip, haşlanmış bir horozu renkli kâğıtlarla süsleyerek âdeta yeniden canlandırırlar, bu horozu ellerine alarak oynar, eğlenirler. Oynayan kızların kollarına çevre bağlanır. Cuma akşamı yapılacak “çıraq telleme” töreni için gene ata bindirilen bir çocuk, köydeki her avluya giderek “Palençeniñ üyüne çıraq telleme!” diye bağırarak törene köylüleri davet eder. Bu törene damadın yaşıtları olan gençler katılırlar. Delikanlılar da “çıraqnı” renkli kâğıtlarla terazi şeklinde süslerler. Bu sırada “telli horaz”ı yer, içki içer, eğlenirler. Gece davul eşliğinde “telli çıraqnı” bahçeye getirir, bunu ellerine alarak oynarlar. Oynayan delikanlılara da çevre bağlanır.

Cuma günü biliş (dışarıdan düğüne gelen misafir) günüdür. O günü akşama kadar bilişler gelir, gelen her biliş için sofra kurulur, qavelte ikram edilir. Esas biliş aşı akşam yenir. Atlı çocuk bu sefer de köydeki her evi “biliş qatına” diye çağırır. Biliş aşında şorba, etli paqla, botqa, sarma, paqlava, hoşap vb. yemekler bulunur. Düğüne gelen bilişler o gün köylünün misafiridir. Her köylü bir-iki biliş evinde yattırır.

Pazar günü büyük toy olur. O gün “cemaat aşı” verilir. Cemaat aşında biliş aşından çok farklı bir yiyecek yoktur. Atlı çocuk köyün tamamını “cemaat aşına” diye bağırarak çağırır. Cemaat aşı yendikten sonra, atlı çocuk köylüleri “kelin almağa” diye çağırır ve gelin alıcılar gelin almaya giderler. Kız tarafının delikanlıları gelin alıcıların önünü keserler. Onların hakkı “bir qabırğa qolman bir raqı”, biraz da paradır. Alacaklarını aldıktan sonra, çok aheste bir şekilde gelin alıcıları kız evine götürürler. Gelin evden çıkarılırken gelinin arkadaşları gelin alıcıdan hediye, para isterler. Gelini alıp gelirken erkek tarafının delikanlıları yol keserler. Bu sefer damadın erkek kardeşine veya yakın akrabası bir delikanlıya gelinin hazırladığı “kiyevlisiniñ toquzın” verirler. Diğer delikanlıların atlanna, motorlarına, binek arabalarına da gene gelinin hazırladığı çevreler bağlanır. Bundan sonra delikanlıların zevkine göre yavaş yavaş gelin köye getirilir. Düğün evinde davullar eşliğinde “kelin tüşürme” töreni uygulanır. Çalan davul zurna eşliğinde oynanarak gelin eve alınır, sonra güreşe başlanır. Güreş harman yerinde davul zurna eşliğinde gelen misafirlerle köy delikanlıları arasında yapılır. Bir sopaya bağlanmış kız tarafının işlemeli mendil ve greplerden oluşan hediyeleri ile damadın verdiği kuzu ve bir miktar para güreşte galip gelen pehlivana verilecek ödülüdür. Güreş akşama kadar sürer.

Akşam yaşlılarla birlikte yatısı namazına giden damat döndükten sonra “kiyev qapama” için toplanırlar, tekbirlerle damadı getirirler. Damat, bahçede herkesle helâlleşir, ellerini öper ve böylece toy (düğün) biter.²⁰⁰

Tatlıkuyu köyünde toylar, 1980'lerin ortasına kadar bu şekilde bütünüyle Kırım Tatar usulü yapıldıysa da bundan sonra çevredeki Türk köylerindeki gibi yapılmaya başlanmıştır. Kırım Tatar âdetlerine göre meclis kurularak düzenlenen son toyun 1990'ların ortasında yapıldığı hatırlanmaktadır. Evlilikler de evvelce yalnızca Kırım Tatarları ve Nogaylarla yapılırken, 1980'lerden itibaren karışık evlilikler görülmeye başlanmıştır. Aynı şekilde, eskiden üzerinde büyük hassasiyetle durulan, evliliklerin yedi göbekten yakın akraba ile yapılmaması şartı da erozyona uğramıştır.

2005 itibarıyla, Tatlıkuyu'da günlük hayatta yaygın olan dil Çöl (genellikle karışmış Çongar ve Kerç) şivesiyle Kırım Tatarcaydı. Hatta çocuklar arasında dahi az çok Kırım Tatarca konuşulmaktaydı. Köydeki Nogaylar ise 1980'lere kadar daha ziyade kendi şivelerinde konuşmakta idiyse de, sonraki yıllarda köyün diğer sakinlerinin kullandığı Kırım Çöl şivesini kullanmaya başlamışlardır.

Tatlıkuyu köyünden olup da son dönemde Kırım'a giden ilk kişi Sait Akkul'dur. Akkul 1989'dan 2005 yılına kadar 12 kere Kırım'a gittiği gibi, Romanya ve Özbekistan'da Kırım Tatarlarının yaşadığı yerlerde de bulunmuştur.

Tatlıkuyu köyündeki Kırım Tatar ve Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akkul, Aktay, Ayten, Baybora, Demir, Doğan, Kaffar, Kutlubay, Nayman, Oktay, Oturbay, Özhek, Özdemir, Özdoğan, Özek, Özenge, Paçala, Torgay, Tüklübay, Uslu, Yıldırım ve Yılmaz.

Toydemir Köyü*

Ankara'nın Polatlı ilçesindeki Kırım Tatar muhacir köylerinden olan Toydemir köyü, Polatlı ilçe merkezine 23 km mesafede bulunmaktadır. Köy nüfusu kışın 25 hane (70-80 kişi) olup yazın Ankara'da, Bursa'da ve Eskişehir'de çalışan veya çocukları okuyan köy sakinlerinin de gelmesiyle 50 haneye ulaşmaktadır. Toydemir köyü halkının istisnasız tamamı Kırım Tatarı'dır.

Esas olarak çiftçilikle geçinen Toydemir köyünde buğday ve arpa ekilmektedir. Yakın geçmişte yaygın olan kimyon ekimi ise son yıllarda terk edilmiştir. Arazisi ve merası yeterli olmayan Toydemir'de sınırlı ölçüde hayvancılık yapılmaktadır.

Toydemir köyünün kurucuları olan Kırım Tatarları, 1860'ların başında vatanları Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmek zorunda kalan ve o dönem Osmanlılara ait olan Dobruca'ya yerleştirilen muhacirlerdir. Söz konusu muhacirlerin Kırım'ın hangi bölgesinden oldukları günümüzde hatırlanamamaktadır. Bununla birlikte, onların Dobruca'nın (günümüzde Bulgaristan'a ait olan) Hacıoğlupazarcık (Dobriç) kazasına bağlı Harmankuyusu (Bulgarca adı: Kardam) ve Çifitkuyusu (Bulgarca adı: Yovkovo) köylerine yerleştirilmiş oldukları hatırlanmaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Dobruca Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden çıkınca bu göçmenler, ikinci bir göç yaşamak durumunda kalmış ve XX. yüzyılın başında bu sefer Anadolu'ya göç etmişlerdir. Böylelikle o dönemde Haymana kazasına bağlı olan, şimdiki köy mevkisine iskân edilen muhacirler, 1905'te köyü meydana getirmişlerdir. Buraya yerleşen ilk grup Kırım Tatar muhacirler 41 hane teşkil etmekteydi.²⁰¹ Toydemir mevkisinin bu şekilde bir muhacir köyü hâline dönüşmesi çevredeki beş köyün yerli halkının memnuniyetsizliğine sebep olmuştur. Söz konusu köylerin muhtar imamları, bu mevkinin ortak otlak alanları olduğu gerekçesiyle Sadâret'e ve diğer makamlara

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Hilmi Coşkun (1955 Toydemir doğumlu) ve köyün eski muhtarı Reşat Toraman (1934 Toydemir doğumlu) ile köy sakinlerinden Sıddık Erkmén (1911 Toydemir doğumlu) ve Remzi Özgey'e (1929 Toydemir doğumlu) yürekten teşekkürlerimizi bildiririz.

201 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1493, Gömlek no.: 1330/C-16. Bu belgeye atıfta bulunan bir çalışmada köyün adı, yazar tarafından yanlış olarak "Tavidemir" şeklinde okunmuş ise de, doğru varyant elbette ki Toydemir şeklindedir. H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihî Göçü*, İstanbul, 2001, s. 176.

şikâyetle bulunmuşlardır.²⁰² Bununla birlikte, bu şikâyetlerin neticesiz kaldığı anlaşılmaktadır. Köye Sultan V. Mehmed Reşad'ın 27 Mayıs 1912 tarihli iradesi ile resmen Toydemir adı verilmiştir.²⁰³

Bu şekilde meydana gelen Toydemir köyüne, müteakip yıllar zarfında Dobruca'dan başka Kırım Tatar muhacirlerin peyderpey geldikleri anlaşılmaktadır. Bunların en azından bir kısmı, köyü kuran Kırım Tatarlarıyla akrabalık bağlarına sahipti (Köyün kurucularının geldiği Hacıoğlupazarcık kazasının II. Dünya Savaşı'na kadar Romanya'ya aitken, bu tarihten sonra Bulgaristan'a geçtiği ve önce Tolbuhin, günümüzde de Dobriç adını aldığı hatırlanmalıdır). Köye 1936'da Romanya'dan, 1942'de Romanya ve Bulgaristan'dan Kırım Tatar muhacirler yerleşmiştir. Kurulduğunda 40-45 haneden müteşekkil olduğu söylenen Toydemir köyünde, 1927 yılında 74 hanede 240 kişi yaşamakta olup bunların tamamı Kırım Tatarı'ydı.²⁰⁴ Köyde 1950'lerde 80 hane, 1960'larda ise 87 hane mevcuttu.

Toydemir'e yerleşen Kırım Tatarları, geldikleri tarihten itibaren Türkiye'nin kaderini bütünüyle paylaşmışlardır. Nitekim Osmanlı ordusunda muhtelif cephelerde hizmet eden pek çok Toydemirli şehit ve gazi olmuştur. Toydemir'den, I. Dünya Savaşı'na Osmanlı ordusunda iştirak eden 30 kişiden yalnızca ikisinin, İstiklâl Savaşı'na katılan 17 kişiden ise sadece birinin geri dönebildiği söylenmektedir. Zaten Toydemir köyü Türk İstiklâl Savaşı'nı sadece cepheye gönderdiği erkekleriyle değil, bizzat işgal ve yıkıma uğrayarak da yaşamıştır. Nitekim Sakarya muharebeleri esnasında, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reisi Fevzi Paşa'ya, 21 Ağustos 1921'de bildirdiği üzere, Toydemir'deki Türk mevzileri birinci derecede önemliydi.²⁰⁵ Nitekim Mustafa Kemal Paşa bu mevzileri denetlemek için bizzat Toydemir'e gelmiştir.²⁰⁶ Yunan ordusu 26 Ağustos 1921'de Toydemir köyü önlerine geldi. Türk mevzileri de karşıda olduğundan köy, özellikle 27 Ağustos günü çatışmalarda çok yoğun ateş altında kaldı.²⁰⁷ Gece gündüz devam eden, fevkalade şiddetli çarpışmalardan sonra, 29 Ağustos'ta, Türk 5. Kafkas Tümeni, Toydemir hattının kuzeyine çekilmek zorunda kaldı ve Yunan birliklerini ancak burada, süngü hücumlarıyla durdurabildi. Böylece Toydemir aynı gün Yunan kuvvetlerinin eline geçti.²⁰⁸

Toydemir'deki Yunan işgali iki haftaya yakın bir süre devam etti. Bu süre içinde köy halkı, yakındaki bir diğer Kırım Tatar muhacir köyü olan Karakuyu'ya kaçmıştı. Köy ise işgal esnasında bütünüyle yakılıp yıkıldı. Sakarya muharebelerini kaybeden Yunan kuvvetleri, 13 Eylül 1921'de Toydemir'i ve Sakarya'nın doğu tarafında işgal ettikleri bölgeleri terk ederek çekildiler.²⁰⁹ Köy çevresindeki çarpışmalarda birinci derecede rol alan, 5. Kafkas Tümeni'nin kumandanı Cemil Cahit Bey ise sonradan orgeneral rütbesine yükselecekti. Cemil Cahit Paşa, 1934'te Soyadı Kanunu çıktığında, bu köyün hatırasına Toydemir soyadını aldı. Cemil Cahit Toydemir, VIII. Dönem'de İstanbul milletvekili seçildi ve Millî Savunma Bakanlığı yaptı.

Toydemir kurulduğu andan itibaren Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin yoğun bir şekilde yaşandığı otantik bir köy olagelmıştır. Dahası bu âdetlerin önemli bir kısmı günümüzde de sürdürülmektedir. Kırım âdetleri, en canlı olarak toplum için önemli günlerde ve yemeklerde yaşatılmış ve kısmen yaşatılmaktadır.

202 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 2814, Gömlek no.: 92.

203 Bu şikâyetlerin en azından 1909 yılına kadar devam ettiği görülmektedir. BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1493, Gömlek no.: 1330/C-16.

204 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 272.0.0.65, Yer no.: 6.5.4.

205 "Belge No: 2531", *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, no.: 96 (Ankara, Eylül 1993), s. 7.

206 Abdülkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Polatlı*, Ankara, 2007, s. 356.

207 Ahmet Timural, Rauf Atakan, Alişan Berktaş ve Cevdet Timur, *Türk İstiklâl Harbi. II. Cilt. Batı Cephesi. 5. S. Kısım. 2. Cilt. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921)*, Ankara, 1973, s. 68.

208 Age, ss. 100-101.

209 Age, s. 264.

Yakın zamana kadar, Polatlı'nın bütün diğer Kırım Tatar köylerinde olduğu şekilde, Toydemir'de de toylar gayet ayrıntılı törenlere tâbidir. Buna göre, toy perşembe (cumaakşamı) yahut pazartesi (bazarertesi) günleri başlar ve üç gün sürer. Eğer perşembe günü başlanırsa pazar günü, pazartesi başlanırsa da perşembe günü gelin iner. Perşembe günü başlayan tipik bir toyun genel seyri şu şekildedir:

Çevreden çağrılan misafirler yani "oquntular" perşembe günü toy evine gelirler. Aynı akşam onlara "qavelti" verilir. O akşam çalgıcılar da gelir. Köyün kızları ise o gün ikindiden sonra toplanır, babasının evinden gelini alıp çıkarlar. Kız bir komşunun evinde kalır. Perşembe, cuma ve cumartesi akşamları gelinin babası kızlara yemek verir.

Cuma günü öğlen vakti kızlar pişmiş bir horozu teller ve bu "telli qoraz"ı kiyev (damat) evine götürürler. Orada kızlara yemek verilir, çevre bağlanır ve kızlar da oynar. Cuma akşamı "Telli çıraq tellemegi!" diye ilan edilir (eskiden atla haber verilir). Herkes kâğıt kesmeye makas getirir. Gençlere kâğıt dağıtılır. Renk renk "telli çıraq" yani kesilmiş kâğıtlarla süslenmiş bir çeşit maket yaparlar. Telli çıraq toy sahibine verilir. Cuma gecesi, ertesi günkü "qonuşma gecesi" yani meclis için qartağası, onbey ve solbey seçilir.

Cumartesi akşamı toy sahibine yani damat tarafına bilişler gelir. "Qonuşma gecesi" yani meclis kurulur ve içerler. Önce qırcımanlar başlar. Gece birde konuşma biter. Bilişler kiyev kisesine para atar, qartağası sayıp kiyeye teslim eder. Qartağası "Azday bolsa köp diy kör, Allah iyigiligine qaytarsın" ("Az da olsa çok diye gör, Allah iyiliğine versin") der. Parayı az görürlerse bazıları "qaytarmasın" diyerek daha fazla para verilmesini isterler. Qırcımanlar (evliler) ve boydaqlar (bekârlar) aynı yerde oturmazlar. Qırcımanlar meclisi gece saat birde terk eder, yerlerine gece birden sonra boydaqlar gelir. Onlar da aralarında qartağası seçerler. Qartağası misafirlerden, onbey ve solbey de köy gençlerinden seçilir.

Cumartesi gecesi, kızlar için de geceyarısından sonra bir komşunun evinde kına gecesi yapılır. Köy delikanlıları da "gizlice" kına gecesine katılırlar ve pencere önüne kına yaktırmaya gelirler.

Gelin pazar sabahı evine gelir. Pazar sabah saat 10'da kiyev tarafından "kelin alıcılar" kız evine gidip gelini çıkarır. Kızın babası ya da ağabeyi kırmızı kuşak takar, gelin de onun elini öpüp çıkar. Kelin alıcılar gelini almaya geldiklerinde, gelinin yakınları bahşiş almadan gelini salıvermezler. Kız arabaya bindirilir. Kız alınıp çıkıldığında gençler yolunu keser, kız tarafı onlara "toquz" yani dokuz parçadan (giyim eşyaları, havlu vs.) oluşan hediyeği bağlar.

Delikanlılar ise oğlan tarafından kaburga kolu ya da rakı ister. Kız damat evine gelince arabadan indirilmez. Elinde Kur'an tutan küçük bir çocuk bahşiş ister, ona bahşiş verilince gelin iner. Damat gelinin koluna girip onu arabadan indirir. O sırada avlu kapısında cemaat birikmiş olur. Hoca dua okur. Çalgı biter, böylelikle toy bitmiş olur. Eskiden henüz köyden ayrılmamış olan oquntulara "siktir ket botqası (pılavı)" verilir. Günümüzde bu artık yapılmamaktadır. "Siktir ket botqası"ndan sonra dinî ve resmî nikâhlar kıyılır. Kız tarafı nikâhı kıyan muhtar ve hocaya testimal verir. Pazar akşamı (qırcımanlardan bir yakın olan) kiyev ağası ve gençler toplanır. Kiyev traşı yapılır. Daha sonra damat gelin odasına bırakılır. Gelin odasında kiyev ağası ve kiyev gelinin önünde iki rekât namaz kılar. Kiyev ağası çıktıktan sonra gelin kiyevden bahşiş almadan konuşmaz.

Özellikle toyların renkli yönlerinden biri olan çınlaşmalar, Toydemir köyünde bir zaman çok yaygın olmasına rağmen günümüzde ortadan kalkmış durumdadır. 2005 itibarıyla Toydemir köyünde, hâlâ çın hatırlayabilen yalnızca 1911 doğumlu Sıddık Erkmen kalmıştı. Yine toyların vazgeçilmez özelliklerinden olan at yarışları ve Kırım Tatar güreşleri de 1950'lerden beri icra edilmemektedir. At yarışlarının terk edilmesinde, tarla sürümünde kullanılan atların traktörün girmesiyle birlikte ortadan kalkmasının birinci derecede rolü vardır.

Esasen Toydemir köyünde devamlı yaşayan gençlerin azalmasıyla toylar artık seyrek yapılmaktadır. Ancak toylar yapıldığında, bazı eksikliklere rağmen ananevî şekilde sürdürülmektedir. Evliliklerde köklü bir

Türk (şu cümleden Kırım Tatar) prensibi olan en az yedi göbekten yakın akrabayla evlenilmemesi esasına bugün de dikkat edilmektedir. Kız alıp vermeler genellikle köy içindeki ve çevre köylerdeki Kırım Tatarlarıyla olmaktadır. Bununla birlikte, bilhassa 1990'lardan itibaren dışarıdan evlilikler de görülmeye başlanmıştır.

Toydemir'de 1990'ların ortasına kadar uygulanmaya devam eden, ancak köyde gençlerin azalmasıyla artık sürdürülemeyen bir diğer Kırım Tatar âdeti de "Yavur Yüzü"ne çıkılmasıydı. Hristiyanların Paskalya'sına nazire olduğu bilinen Yavur Yüzü'ne Hıdırellez'den bir iki hafta önce cuma günü çıkılırdı. Yavur Yüzü için herkes imkânına göre qolaş, boyalı yumurta, qalaqay hazırlayıp yanına alır ve kıra çıkardı. Kızlar türkü çalar, delikanlılar çınlaşırdı. Kızlar delikanlılara qolaş, yumurta gibi şeyler verir, "Avurluğum Qazaqqa, yengilli-gim özüme" ("Ağırlığım Rus'a, hafifliğim kendime") derlerdi.

Toydemir köyünde, Kırım Tatar yemekleri hâlâ köy halkının aslı yiyeceklerini teşkil etmektedir. Bu meyanda, çibörek, tabaqbörek, ogüzbörek, qıyıq cantıq, kiçke cantıq, quvurma, sarburma, keçmeçe, mamelek, alişke şorbası, omaç şorbası, erişte şorbası, laqşa, qartoplu-baqlalı laqşa gibi yemekler yaygın bir şekilde pişirilmektedir.

Toydemir köyünde yaşayan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Açıktepe, Bozdemir, Coşkun, Erkmen, Harmankuyu, İkinci, Kahraman, Kayacık, Özcan, Özdemir, Özgey, Topçu, Toraman, Uçkan, Ünal, Ünal ve Yılmaz.

Toydemir köyü halkı Kırım Tatar sosyal faaliyetlerine de ilgi göstermektedir. Köyde 2006 yılından itibaren, Kırım Derneği Genel Merkezi tarafından tepreçler düzenlenmekte olduğu gibi, özel bir tepreç alanı da inşa edilmiştir. Tepreç alanının yakınında, 2007 yılında dikilen ağaçlarla oluşturulan "Kırım Hatıra Ormanı" yer almaktadır.

Toydemir köyü, Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin günümüzde de oldukça yaygın bir şekilde sürdürülmesi itibarıyla, Türkiye'de Kırım Tatar muhacirlerin yaşadığı yüzlerce köy içinde en çok dikkat çeken birkaç köyden biridir. O kadar ki bu âdet ve geleneklerin bir kısmının günümüzde Kırım'da dahi bu şekilde yaşatılamaması veya unutulmuş olması, Toydemir köyüne, bütün Kırım Tatar diasporası içinde önemli bir yer vermektedir.

Üçpınar Köyü*

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Üçpınar köyü il merkezine 79 km, ilçe merkezine 5 km uzaklıkta bulunmaktadır. Polatlı'ya yakınlığından dolayı Üçpınar köyü, 2006 yılının başlarında Polatlı şehir mücavir alanı dâhiline alınmış ise de henüz imar alanına girmemiş olup köy statüsünü muhafaza etmektedir. Esasen şehir, köye doğru genişlemekte olduğundan köy halkına ait tarlaların birçoğu da şehrin içinde kalmıştır. 2007 yılı itibarıyla köy nüfusu yazın yaklaşık 300 kişiyi (60-65 hane) bulurken, kışın 100 kişi civarına (25 hane kadar) düşmekteydi. Köyün geçimi buğday ve arpa tarımı üzerinedir. Evvelce yapılan pancar ekimi ise, susuzluk çekilmesine bağlı olarak terk edilmiştir. Üçpınar'da tarımın yanı sıra (çoğunlukla küçükbaş olmak üzere) hayvancılık da yapılmaktadır. Arazi yetersizliğinden dolayı çiftçilik geçinmek için yeterli olmadığından, yeni nesil hemen tamamen Polatlı ve Ankara'da çalışmaktadır. Köyde oturup Polatlı'da çalışan da çoktur. Köy halkının hemen hepsinin Polatlı'da evi bulunmaktadır. Tarla sahibi olup da Polatlı'da yaşayanlar tarım yapmak için köye gelmektedir.

Üçpınar köyü Bulgaristan'dan muhacir gelen Türklere tarafından 1903'te kurulmuştur.²¹⁰ Anlatıldığına göre, İçciler ve Basri köylerinin tam ortasında kalan köy mevkisi her iki köy tarafından mera olarak hak id-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Üçpınar köyü muhtarı Mustafa Vatansever (1965 Üçpınar doğumlu) ile eski muhtar Halil Şen'e (1934 Üçpınar doğumlu) ve köy sakinlerinden Murat Ersoy'a (1935 Üçpınar doğumlu) teşekkür ederiz.

210 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 56, Gömlek no.: 10.

diasına ve ihtilafa konu olmaktadır. İğciler ve Basri köyleri arasında çatışmaya kadar varan bu anlaşmazlığı sona erdirmek için, Osmanlı hükûmeti bu iki köyün ortasına Rumeli muhacirlerini iskân etmeyi seçmiş ve bu şekilde şimdiki Üçpınar köyü ortaya çıkmıştır. Köyü kuran ilk muhacir grubunu müteakip, 1909 yılı civarında yine Bulgaristan'dan göçen ikinci bir muhacir grubu daha köye yerleşmiştir. Her iki grupta da gelenlerin daha ziyade Şumnu ve Eskiçuma havalisinden oldukları görülmektedir. Göçmenlerin geldikleri köyler arasında, Şumnu'ya bağlı Çavuşköy (Bulgarca adı: Metodievo), Karademir (Bulgarca adı: Vinitsa) ve Çufalar (Bulgarca adı: Tıkaç) ile Eskiçuma'ya bağlı Bolluksu (Bulgarca adı: Draganovets; 1985'te Hezargrad [Razgrad] iline bağlanmıştır) köylerini tespit edebildik. Köye kuruluşundan bir müddet sonra, 1906 yılında resmen Selimiye adı verilmiştir.²¹¹ Bununla birlikte, bu ismin uzun bir süre kullanılmadığı ve en azından 1920'lerden itibaren köyün yine Üçpınar olarak anıldığı görülmektedir.

Selimiye yahut Üçpınar köyü İstiklâl Savaşı'ndaki Sakarya muharebelerinde cephenin tam ortasında kaldı. 25 Ağustos 1921'de, 7. Yunan Tümeni Duatepe-Üçpınar hattına taaruzla başladı. Karşıdaki Türk topçusu da onları durdurmak üzere ateş açtı.²¹² Köyün bir tarafındaki tepeler Yunan ordusunun eline geçmişken, öbür tarafındaki tepelerde de Türk birlikleri mevzilendiğinden, iki ordu arasındaki topçu düellosu köyün üzerinden olmaktaydı. 1 Eylül günü ise bir Yunan alayı Polatlı-Üçpınar istikametinde taaruzla geçti. Bu muharebeler esnasında Yunan öncülerini bir ara köye girdiler.²¹³ Cephenin tam ortasında kalan Üçpınar, 10 Eylül 1921'de nihai olarak Türk birlikleri tarafından ele geçirildi.²¹⁴ Savaşta büyük zarar gören Üçpınar köyü halkı yaralarını zorlukla sarabilmiştir. 1927 yılında Üçpınar köyünde 47 hanede 119 nüfus yaşamaktaydı.²¹⁵

Üçpınar köyüne Kırım Tatarlarının yerleşmesi, 1920'lerin ilk yarısında, Romanya Dobruca'sındaki Köstence'nin Engez (Romence adı: General Scărișoreanu) köyünden Türkiye'ye göç eden bir ailenin mensuplarının gelişyle olmuştur. Bu ailedeki kardeşlerden biri Polatlı'nın Tırnaksız (Sakarya) köyüne, biri Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Ilıcabaşı köyüne, kadın olan diğeri de Polatlı'nın Toydemir köyüne yerleşmişken, 1920'lerin ortasından itibaren peyderpey Üçpınar köyüne taşınmış ve 1930'larda üç kardeş ve aileleri burada bir araya gelmiştir.

Üçpınar köyündeki Kırım Tatarlarının tamamı bu üç kardeşin soyundan ve onlara evlilik yoluyla katılanlardan oluşmuştur. Söz konusu Kırım Tatarları Ersoy, Erkmen ve Boz soyadlarını taşımışlardır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda, Üçpınar'da 7-8 hane Kırım Tatarı'nın yaşadığı hatırlanmaktadır.

Üçpınar'daki Kırım Tatarları köyde azınlık teşkil etmelerine rağmen, muhtemelen çevrede çok sayıda Kırım Tatarı'nın yaşamasına bağlı olarak özgün dil ve kültürlerini büyük ölçüde korumuşlardır. Nitekim gerek geçmişte gerekse günümüzde bu sülalenin mensuplarının aralarında hep Kırım Tatarca konuştukları bilinmektedir. Üçpınar köyünde çoğunluğu teşkil eden Bulgaristan muhaciri Türklerle Kırım Tatarlarının arasının da daima çok iyi olduğu anlatılagelmektedir. Bununla birlikte, köydeki Kırım Tatarlarıyla Bulgaristan Türkleri arasında hiç evlilik olmamıştır. Üçpınar'daki Kırım Tatarlarının çoğunluğu 1980'lerin başından itibaren köyden ayrılmaya başlamıştır. 2008 yılı itibarıyla köyde yalnızca bir Kırım Tatar ailesi (Ersoy soyadlı aile) kalmıştır.

211 BOA, *İrade-Husûâ*, Dosya no.:146, Gömlek no.:1324/Ş-41.

212 Ahmet Timural, Rauf Atakan, Alişan Berktaş ve Cevdet Timur, *Türk İstiklâl Harbi. II. Cilt. Batı Cephesi. 5. cilt. Kısım. 2. cilt. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921)*, Ankara, 1973, s. 50.

213 Age, s. 140.

214 Age, s. 231.

215 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 272.0.0.65, Yer no.: 6.5.4. Bu belgede köy halkının "Tatar" olduğu kaydedilmekteyse de bunun doğru olmadığı açıktır.

Üçpınar köyüne, 1949'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye iltica eden bir Türk (Mehmet Vatansever) hari-
cinde, uzun yıllar boyunca dışarıdan gelip yerleşen hiç kimse olmamıştır. 1990'lı yılların sonundan itibaren,
Eskişehir'in Mihalıççık ilçesinin Hamidiye (Yağaslan) köyünden, aslen Rumeli (Bulgaristan) kökenli 6 aile
Üçpınar köyüne yerleşmiştir. Ayrıca Kars tarafından gelip köye yerleşen 3 hane olmuştur. Buraların yakında
imar alanına gireceği ve değerinin artacağı düşüncesiyle çevre köyler halkından, Üçpınar köyünden arazi
alıp ev inşa edenler de vardır. Ancak bu gruptakiler köye yerleşmiş değildir.

Yenidoğan Köyü*

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Yenidoğan köyü il merkezine 58 km, ilçe merkezine 16 km uzaklıkta
bulunmaktadır. Köy nüfusu 2000 yılı sayımına göre resmen 156 kişi olarak görünmekteyse de, gerçek-
te (2006 itibarıyla) köyde muhtar dâhil köy sakinlerinden hiç kimse daimî olarak yaşamamakta, yalnızca
bir bekçi ile bir çoban burada kalmaktaydı. Sadece tarlası olan köy sakinlerinden bazıları yazın tarlaları-
na bakmak için köye gelmektedir. Yenidoğan halkından köyle irtibatı devam edenlerin büyük çoğunluğu
Polatlı'da ve bir kısmı da Ankara'da oturmaktadır. Köyün boşalma süreci 2000'li yılların başında başlamış-
tır. Yenidoğan köyü hâlen Polatlı belediyesi mücavir alanı içine alınmış durumdadır.

Yenidoğan köyünün kurucuları ve köy nüfusunca kayıtlı olan halkın istisnasız tamamı Kırım Tatarları
olup bunların da hepsi günümüzde Bulgaristan'a, II. Dünya Savaşı öncesinde ise Romanya'ya ait olan
Silistre'nin Tutrakan kazasının Atmaca köyünden buraya göç etmişlerdir. Tatar Atmaca olarak da bilinen
bu köye, Kırım Harbi (1853-1856) sonrasında Kırım'dan göçen Kırım Tatar muhacirler iskân olunmuş-
tur. Yenidoğan köyünden Şükrü Özatmaca, atalarının Kırım'ın Alibay kasabası yakınlarındaki Karabaka
(Qarabaqa) köyünden olduğunu ifade etmektedir. Gerek Akmesic'e gerekse Kefe'ye bağlı Alibay adlı
(hâlen mevcut olmayan) birer köy bulunmakla birlikte, Karabaka köyünün yerini tespit etmemiz mümkün
olmadı.²¹⁶ Atmaca'ya yerleşenlerin de hemen hepsinin bir çevreden oldukları anlaşıyor.

Şükrü Özatmaca'nın hatırladığına göre, Kırım Tatar muhacirlerin temsilcisi olan dört ihtiyar, devrin
Silistre Kaymakamı İbrahim Paşa'ya çıkarak kendilerine yer gösterilmesini istemiş. İbrahim Paşa da bizzat,
bir tarafı orman ve çok iyi toprağı olan Atmaca köyüne giderek muhacirleri oraya yerleştirmiştir. Bu sebeple
İbrahim Paşa, aradan geçen bir buçuk yüzyıla rağmen Atmaca kökenli Kırım Tatar muhacirler tarafından
minnetle anılmaktadır. Zira faaliyetlerinin yanı sıra, Tatar Atmaca'daki Kırım Tatar muhacirler küçük çaplı
sanayi ve esnafılık ile de meşgul olmuşlardır. Meselâ, Tatar Atmaca'da her evde dokuma tezgâhı bulundu-
ğu ve köy halkının bütün giyecek kumaşlarını evde diktığı hatırlanmaktadır. Romanya hâkimiyeti altında
bulunan Atmaca'daki Kırım Tatarları, okulda yarım gün Romence, yarım gün Türkçe ders görmekteydi.
Atmaca'da din hayatı ve bilgisi de çok kuvvetliydi.

Tamamen Kırım Tatar muhacirlerle meskûn olan Tatar Atmaca köyü, II. Dünya Savaşı sonrasında geç-
tiği Bulgaristan idaresi altında 1985'te Hezargrad (Razgrad) iline bağlanmıştır. Köyün Bulgarlaştırılan
ismi Sokol'dur. Tatar Atmaca köyü, tanınmış maarif adamı, Kırım Tatarı İsmail Hakkı Tonguç'un (1893-
1960) da doğum yeridir.

1926'da, Tatar Atmaca'daki Kırım Tatarlarından 60 hanelik bir katile, mallarını mülklerini satarak ve
yanlarına hayvan almayarak Türkiye'ye göç etmek üzere yola çıkar. Köstence'de bir Romen yolcu vapuruna
binen katile, İstanbul'un Haydarpaşa Limanı'nda Türkiye topraklarına ayak basar. Haydarpaşa'da karan-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yenidoğan köyü sakinlerinden Şükrü Özatmaca (1913
Silistre'ye bağlı Tatar Atmaca köyü doğumlu) ve Fikret Özatmaca (1953 Yenidoğan doğumlu) ile Eskişehir'de yaşayan
Osman Çelik'e (1921 Silistre'ye bağlı Tatar Atmaca köyü doğumlu) teşekkür ederiz.

216 Romanya Dobruca'sında Köstence'ye bağlı Karabaki isimli bir köy mevcut olduğundan, büyük ihtimalle muhaceretin
ilk döneminde yerleşmiş oldukları bu köyün adı Kırım'daki asıl köyle karıştırılmıştır.

tina mahiyetinde birkaç gün kalan muhacirler, bu müddet içinde muayene edilir ve kendilerine aşı yapılır. Bilahare, hayvan vagonlarıyla doğrudan Polatlı istasyonuna götürülürler. Muhacirler Polatlı'da birkaç gün geçirdikten sonra, iskân için her köye ikişer hane olmak üzere Polatlı'nın köylerine dağıtılırlar. Türkiye'de henüz uzun savaş yıllarının tahribatının silinmemiş olduğu o dönemde muhacirler de zor günler geçirir. İskân olundukları yerlerde ev yapmak üzere at arabasıyla Bozüyük civarından kereste getirmeleri gerekir. Polatlı'nın muhtelif köylerinde bulundukları süre içinde sıtmaya maruz kalırlar. Sıtma, gıdasızlık ve bakım-sızlık yüzünden başta çocuklar olmak üzere çok kayıp verirler. Polatlı'nın köylerine dağılmış şekilde geçen iki yıldan sonra, muhacirler karşılaştıkları sıkıntıları akraba ve köydeşleriyle birlikte aşabilmek maksadıyla birlikte bir köy kurmaya karar verirler. Böylece, şimdi Yenidoğan köyünün bulunduğu tepelik mevkiye gelerek köyü kurmaya başlarlar. Bu mevki Aligolan Çiftliği olarak bilinmektedir.²¹⁷ Muhacirler burada yaklaşık bir yıl içinde evlerini kursalar da, bu müddet zarfında sıvrısinek ve sıtmadan çok zarar görürler.

Muhacirler Rumeli'ndeki köylerine atfen bu yeni köyün de adını Atmaca koymak isterler. Ancak ilgili memur onlara "atmacanın yırtıcı bir kuş olmasından dolayı, onların da yırtıcı görünmemeleri" gerekçesiyle "Yenidoğan" ismini telkin eder. Böylece, 1926'da Atmaca'dan çıkan 60 hanenin çoğu, Yenidoğan adını alan bu yeni köye yerleşir. Muhacirlerin Yenidoğan'a yerleşmeleriyle kendilerine devlet tarafından nüfus başına 20 dönüm tarla verilir. Hayvan ihtiyacı olanlar ise borçlanarak hayvan satın alırlar. Yenidoğan'a yerleşen göçmenler buradaki su yetersizliğine bağlı olarak kuru ziraatle geçinmeye çalışırlar. Kuyu kazmak için uğraşırlarsa da su çıkaramazlar. Daha ziyade buğday, arpa, yulaf ve kavun ekerler. Köyde koyun ve sığra dayalı hayvancılık da yapılır.

Köy hayatının zorluğuna bağlı olarak, muhacirlerden birçoğu köyü terk etmek için imkân arar. Nitekim Romanya'da tahsil görmüş olanlar Türkiye'de kolayca iş bulur ve çoğu memur olur. Bunlar Ankara ve Eskişehir'e yerleşir. Böylece, zaman içinde köyde muhacirlerin ancak yarısı kalır ki bunlar daha ziyade çaresiz ve fakirlerdir. Yenidoğan'daki bu muhacir köylüler büyük yokluklara göğüs germek zorunda kalırlar, üstüne üstlük kıtlıkla da karşılaşır. Çocukları okuyanların da ayrılmasıyla köy zaman içinde âdeta boşalır.

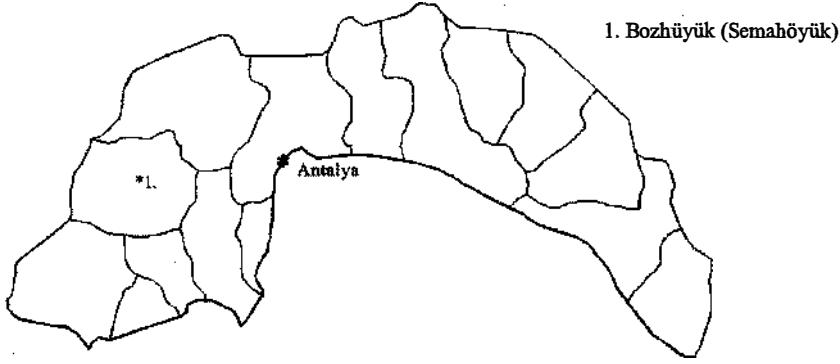
Yenidoğan köyü kurulduktan sonra buraya gelip yerleşen sadece bir aile olmuştur. Bu aile de aslen Atmacalı olup, Atmaca'dan çıktıktan sonra önce bir müddet Adapazarı'nda yaşamış, daha sonra köydeşlerinin yanına Yenidoğan'a göçmüştür.

1926 yılında çıkan, 60 hanelik göçmen kafilesinden sonra Atmaca köyü tamamen boşalmamıştır. Sonraki yıllarda, bilhassa 1936'da, başka kafileler de köyden ayrılarak Türkiye'ye göçmüşlerdir. Bunlar daha ziyade Eskişehir, Sivas, Adana, Çorlu, Alaca (Çorum) gibi yerlere yerleşmiş olup bazıları bir müddet sonra Polatlı'ya taşınmışlardır.

Yenidoğan'da Kırım Tatar kültür ve dili yakın zamana kadar yoğun şekilde sürdürülmüştür. Bilhassa 1970'lerin sonuna kadar, günlük hayat ile özel günlere ve olaylara ilişkin karakteristik Kırım Tatar âdet ve gelenekleri yaşatılmıştır. Ancak köyün fiilen boşalması bütün bunlara darbe vurmuştur. Bununla birlikte, köyden ayrılp fiilen Polatlı'da yaşayanlarda da meselâ, gelin yahut güveyin Kırım Tatarı olmasına dikkat edilmektedir. Köy halkından (yahut köy kökenli) orta yaşın üstünde olanlar kendi aralarında hâlâ Kırım Tatarca konuşmaktadır.

Yenidoğan köyüne kayıtlı Kırım Tatar âileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akbay, Aktay, Atasever, Atmaca, Bilgin, Dermani, Erdoğan, Ertan, Gencay, Harmanacı, Özatmaca, Özbilgin, Sezgin, Sezginer, Şener, Tezel, Tuna, Tunali, Ural ve Yalçın.

217 Abdülkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Polatlı*, Ankara, 2007, ss. 382-383.

Bozhöyük (Semahöyük) Köyü*

Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Bozhöyük köyü, çevredeki Kırım Tatar yerleşimine sahip tek köydür. Köy Elmalı'ya 10 km, Antalya'ya 110 km mesafededir. 2007 yılı itibarıyla yaklaşık 1.200 kişinin (235 hane) yaşadığı köyde istisnasız herkes Kırım Tatarı'dır. Köye kayıtlı ve Boşnak olarak bilinen tek aile olan, Akgün soyadlı ailenin fertleri, günümüzde Antalya'da yaşamakta olup bu sülaleden köyde kimse kalmamıştır. Genel olarak Bozhöyük köyünden şehre göç olmamaktadır. Bununla birlikte, geçmişte ferdî olarak şehirlere taşınmış olanlar vardır. Köyün geçimi büyük ölçüde sera domatesi yetiştiriciliğine dayalıdır. Ayrıca arpa, buğday, üzüm, kavun yetiştirilmektedir. Bunun yanı sıra, hem et hem de süt üretimi amaçlı büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Köyün ismi evvelce Semahöyük iken 1960'larda keyfî bir kararla Bozhöyük'e çevrilmiştir. Ancak çevre halkı köyü hâlâ Semahöyük olarak anmaktadır. Köye adını veren Semahöyük, köyün ortasında yer almaktadır. Hâlen höyüğün üzerinde köy mezarlığı yer aldığından, burası kazılamamıştır. Köy yakınlarında bulunan diğer bir höyük olan Karataş (Semahöyük-Karataş) ise arkeolojik açıdan büyük önemi haiz ve kalıntıları itibarıyla kalkolitik dönem ağırlıklı olup, Hollanda asıllı Amerikalı arkeolog Prof. Dr. Machteld J. Mellink tarafından uzun yıllar kazılmış ve bu kazıların neticeleri de yayımlanmıştır.¹

Semahöyük köyü tarihinin epeyce eskiye dayandığı bellidir. Nitekim 1455, 1530 ve 1568 yıllarına ait Osmanlı tahririnde köy de zikredilmekte ve köyde 1530'da 79, 1568'de ise 42 hanenin bulunduğu

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Bozhöyük köyü muhtarı Ahmet Çelik (1965 Bozhöyük doğumlu) ile köy halkından Veli Balcı'ya (1927 Semahöyük [Bozhöyük] doğumlu), Mustafa Şenel (1935 Semahöyük [Bozhöyük] doğumlu), Bekir Turgut (1950 Çukurelma doğumlu) ve İsmail Kızıldağ'a (1957 Semahöyük [Bozhöyük] doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Cevdet Bayburtluoğlu, *Lykia*, İstanbul, 2004, s. 161.

kaydedilmektedir.² Nüfusunun tamamı Müslümanlardan (muhtemelen Türkmenlerden) oluşan köy, dinî açıdan da önem taşımakta ve burada Halil Baba zaviyesi olarak bilinen bir zaviye ile vakfî olan bir cami bulunmaktaydı.³ İlk defa 1530 tahririnde kaydedilmiş olan Halil Baba zaviyesi, 1567 tahririnde de aynı gelir ve gider kalemleriyle zikredilmektedir.⁴ Günümüzde söz konusu eski cami mevcut değilse de mezarlığın yakınlarında, şimdiki köy camisinin yanında yer alan ve “Halil Baba”ya izafe edilen bir yatacın Halil Baba zaviyesinden kaldığı açıktır. Bu yatacın gerçekten de zaviyenin kurucusu veya bir dönem şeyhi olan Halil Baba’nın kendisine ait olması çok muhtemeldir. Höyüğün üzerinde bulunan köy mezarlığının, gayet eski olduğu belli olan taşlarla dolu ve hayli geniş olması da burasının Halil Baba zaviyesinin haziresi olduğuna işaret etmelidir.

Semahöyük köyünün zaman içinde, tespit edemediğimiz bir sebepten nüfusunun azaldığı yahut tamamen boşaldığı anlaşılmaktadır. Nitekim köyün günümüzdeki halkının hemen tamamının Kırım kökenli oluşu ve yerli hiç kimsenin bilinmeyişi bunu göstermektedir. Ancak köyde 1915 öncesinde Ermenilerin de yaşadığı ve kilisenin köşe taşının 1980’lere kadar mevcut olduğu da söylenmektedir. Sözü edilen Ermeni cemaatinin (yahut fertlerinin) köye ne zaman yerleşmiş olduğunu tespit edemedik. Bunların köye Kırım muhacirlerinin yerleşmesinden sonraki bir tarihte gelmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Bugünkü Bozhöyük köyü halkı, kendisini Kırım Tatarı olarak bilmekte ve çevre köyler de onları bu şekilde anmaktaysa da, buraya ne zaman ve ne şekilde geldiklerine dair hiçbir hatırayı muhafaza edememişlerdir. Köyde, genel olarak Kırım Tatar kültürünün belirgin öğelerinden hemen hiçbir unsurun korunamamış olması, Kırımlıların Semahöyük’e (Türkiye’deki bilinen diğer Kırım Tatar yerleşimlerinin büyük kısmına nazaran) oldukça erken bir tarihte yerleştiklerine işaret etmektedir. Köyde hâlen yaşamakta olan ve Kırım kökenli olduklarını kesin olarak bilen bazı sülalelerin büyük dedelerinin XVIII. yüzyılın sonlarında burada oldukları bellidir. Köy mezarlığında bulunan ve Kırım Tatarlarından birine aidiyeti kesin olarak bilinen en eski mezartaşı hicrî 1209 (miladî 1794-1795) tarihlidir.⁵ Bu durumda, Kırım Tatarlarının köye bundan önceki bir tarihte geldikleri açıktır. Kırım Tatarlarının buraya geliş tarihi, Kırım Hanlığı’nın ortadan kalkmasına yol açan olayların vuku bulduğu 1770’li yahut 1780’li yıllar olabilir.

Bölgenin ünlü derebeylerinden Tekelioğlu Hacı Mehmed Ağa’nın oğlu İbrahim Bey’in hicrî 1215 (miladî 1800-1801) tarihinde, Elmalı’daki bir itaatsizliği ortadan kaldırmak için topladığı kuvvetlerle Semahöyük köyünde karargâh kurduğu biliniyor.⁶ Tekelioğlu’nun o dönemde köydeki Kırım Tatarlarının önde gelenleriyle irtibatı olduğu günümüzde de anlatılmaktadır.

Kırım Tatarlarının Semahöyük’e en geç XVIII. yüzyılın sonlarında yerleştikleri aşikâr olduğundan, bu köyün Türkiye’de Kırım Tatarlarının yerleşmiş olduğu ve içinde hâlen Kırım kökenli insanların yaşamayı sürdürdüğü bilinen en eski köylerden olduğu söylenebilir. Kırım Tatarları buraya geldiklerinde, tarihî köyün nüfusunun bir hayli azalmış olduğunu sanıyoruz. Köy içinde yaygın olan bir söylentiye göre, Kırım Tatarları köye 30 hane olarak gelmiştir. Önce, şimdiki köye birkaç kilometre mesafede bulunan Manastır, Sevişler ve Güvercinler denen mevkilere yerleşen Kırımlılar daha sonra buraya taşınmışlardır. Köydeki Halil Baba zaviyesinin ise mevcudiyetini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim köye ait 1840’ların ortasında ha-

2 Behset Karaca, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Isparta, 2002, ss. 546, 562, 574; 166 Numaralı *Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 601.

3 Karaca, s. 354.

4 Age, s. 381.

5 Köy mezarlığında yaptığımız araştırmada, fark edemediğimiz bu mezartaşına sonradan dikkatimizi çeken ve burada yatan Hacı Bekir oğlu Hacı Mehmed’in soyundan gelen Bekir Turgut’a teşekkür ederiz.

6 Süleyman Fikri [Erten], *Antalya Livası Tarihi*, İstanbul, 1922, s. 180.

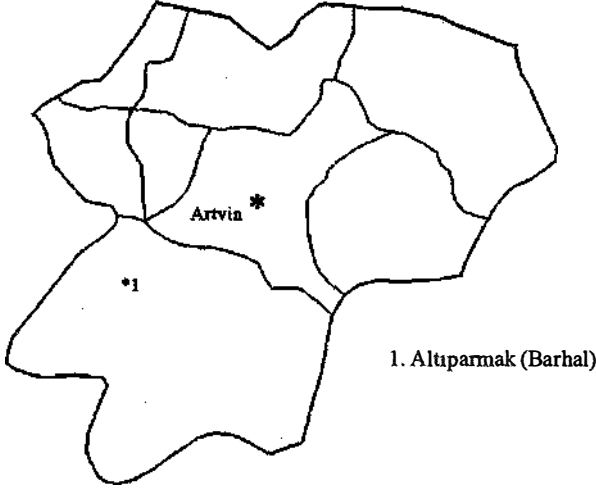
zırlanmış temettuat defterinde “Zaviyedar Feyzullah Efendi”nin adı zikredilmektedir. Aynı şekilde, köydeki tek Boşnak kökenli ailenin de bu tarihlerde köyde yaşamakta olduğu görülmektedir.⁷

Her hâlükârda, Semahöyük’e yerleşen Kırım Tatarlarının, uzun yıllar boyunca Kırım’dan ve başka yerlerdeki Kırım Tatarlarından uzakta ve tecrit edilmiş bir şekilde yaşadıkları anlaşılmaktadır. İrtibat çevrelerinde, başka hiçbir belirgin Kırım Tatar yerleşim noktasının bulunmayışı da onların dil ve kültürlerinden hemen tamamen kopuşlarını bir ölçüde açıklayabilir. Ancak Semahöyük köyündeki Kırım Tatarları uzun yıllar boyunca titizlikle yalnızca kendi aralarında ve köy içinde evlenmişlerdir. Çevre köylerle evlilikler ancak 1970’lerden sonra görülmeye başlanmıştır. Semahöyük’teki Kırım Tatarlarının geçmişte büyük ölçüde hayvancılıkla meşgul oldukları hatırlanmaktadır. Bozhöyük (Semahöyük) köyünde Kırım Tatar yemek kültürünün unsurları da kaybolmuştur.

Bozhöyük köyünde, Kırım Tatar kültürü hemen bütünüyle unutulmuş olmasına rağmen, kendilerini ısrarla “Kırım Tatarı” olarak adlandıran köylülerin kökenlerine ilgi duyduklarını tespit etmek mümkündür. Nitekim Kırım Derneği Antalya Şubesi’nin faaliyetlerine köy halkından katılanlar bulunmaktadır.

Bozhöyük köyünde yaşayan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Atalay, Çankaya, Çelik, Geçer, Gezer, Gök, Gül, Karaca, Kaya, Kıvrak, Kızıldağ, Mıkçı, Ölçer, Özgüler, Şenel, Şık, Torun ve Turgut.

7 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.VRD.TMT.4*, Defter no.: 9952.

Altıparmak (Barhal) Köyü*

Artvin'in Yusufeli ilçesine bağlı Altıparmak köyü il merkezine 137 km, ilçe merkezine de 32 km uzaklıkta yer almaktadır. 2008 itibarıyla köyde kış aylarında yaklaşık 700-750 kişi (136 hane) yaşamaktayken, yazın İstanbul'dan ve diğer şehirlerden gelen köy kökenlilerle nüfus 2.000 kişiye ulaşmaktaydı. Bunun yanı sıra, önemli tarih ve tabiat zenginliklerine sahip bulunan ve buna bağlı olarak turizm açısından önemli bir merkez durumunda olan köy, her yıl yaz aylarında 10.000'e yakın yabancı turist tarafından ziyaret edilmekteydi. Köye gelen turistler trekking, rafting, yayla, kap, av ve kültür turizmi maksadıyla gelmektedir.

Köyün geçimi çiftçiliğe ve hayvancılığa (küçükbaş ve büyükbaş) dayalı olmakla birlikte, her iki faaliyet de köy halkı tarafından pazardan ziyade kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yapılmaktadır. Köy halkından olup da mevsimlik veya daimî olarak geçimini şehirlerde temin eden çok sayıda "gurbetçi" bulunmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş da bu köyde dünyaya gelmiştir. Köyün 1960'ların sonundan bu yana yabancı turistlerin ilgi odağı olmasına bağlı olarak, Altıparmak'ta 1990'lardan itibaren pansiyonculuk başlamış olup 2008'de toplam 150 yataklı 3 pansiyon vardı. Köyün kısmen, inşası öngörülen Barhal Barajı altında kalacağı beklenmekle birlikte, söz konusu barajın ne zaman tamamlanacağı belli değildi. Köyün tarihi ismi olan Barhal (Gürcüce Parhali), 1960'larda keyfi bir kararla Altıparmak olarak değiştirilmiştir. Bununla birlikte, köy sakinleri ve yabancılar köyü Barhal olarak adlandırmayı sürdürmektedir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Altıparmak köyü halkından Recep Kırımlı (1925 Barhal [Altıparmak] doğumlu), Mehmet Kırımlı (1972 Altıparmak doğumlu) ve Mustafa Delioğlu'na (1974 Altıparmak doğumlu) teşekkür ederiz.

Barhal köyü ve çevresinin bin yılı aşkın bir iskân geçmişi vardır. Köyün 1 km kadar kuzeyinde yer alan Parhali manastır ve kilise kompleksi, Türkiye sınırları dâhilindeki Gürcü mimarîsinin en güzel örneklerinden biridir. Mevcut belgelerdeki bilgiler, Vaftizci Yahya adına yaptırılmış olan Parhali kilisesinin 961 ile 973 yılları arasında bir tarihte, yani Gürcü Kralı II. Bagrat devrinde inşa olduğuna delalet etmektedir.¹ Parhali manastırı ise burada yazılan ve Gürcü tarihi bakımından büyük önem taşıyan elyazmalarıyla da tanınmıştır. Manastırda yazılan metinler meyanında, özellikle X. yüzyıl sonlarında veya XI. yüzyıl başlarında kaleme alınmış olan Yeni Ahid ve Azizlerin Hayatları büyük ün yapmıştır.² Kilise ve manastırın en azından XVI. yüzyılın sonlarına kadar faal olduğu bilinmektedir.³ Parhali kilisesi, bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesi sonrasında, muhtemelen XVII. yüzyıl sonlarında camiye çevrilmiştir.⁴ Günümüze kadar cami olarak kullanılmış olan, üç nefli ve bazilikal planlı muhteşem kilise binası, bu sebepten dolayı büyük ölçüde sağlam kalabilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son yüzyıllarında, Barhal köyünde Müslüman ve Hristiyan (Ermeni) nüfusun birlikte yaşadığı anlaşılmaktadır. 1876 yılında Barhal köyünde Müslüman nüfus 739 kişi (erkek) ve 204 hane teşkil etmekteydi.⁵

Altıparmak köyü halkının bir kısmını Kırım Tatarları teşkil etmektedir. Bu Kırımlıların dedelerinin Kırım Harbi (1853-1856) sonrasında, muhtemelen 1860'larda Kırım'ın Kefe bölgesinden Osmanlı Devleti'ne göç ettikleri anlaşılmaktadır. 12 aile olarak Samsun'a çıkan bu göçmen kafilesi, Samsun'un Terme ve Çarşamba kazaları dâhilinde yerleşmiştir. Terme'ye yerleşmiş Kırım Tatar muhacirlerden Ahmet, Mehmet ve Mustafa adlı üç kardeş ile aileleri, I. Dünya Savaşı sonrasında o havalide Rumlar ve Türkler arasındaki kargaşayla ilişkili olarak, 1919'da yahut 1920'de Yusufeli'nin Barhal köyüne göçmüşlerdir. Barhal'a yerleşen bu Kırım Tatarları, Soyadı Kanunu ile beraber Kırımlı, Kefeli ve Kibar soyadlarını almışlardır. 2008 itibarıyla bu soyadlarını taşımakta olan ve köyde daimî olarak yaşayan toplam 27 hane mevcuttu. Barhal'a yerleşmiş Kırım Tatarlarından pek çoğu zaman içinde büyükşehirlere taşınmıştır. Bunlardan biri olan İbrahim Kefeli, İstanbul'da tekstil sektöründe tanınmış bir iş adamı olarak temayüz etmiştir.⁶

1 Wachtang Djobadze, *Early Medieval Georgian Monasteries in Historic Tao, Klarjet'i, and Savset'i*, Stuttgart, 1992, s. 188.

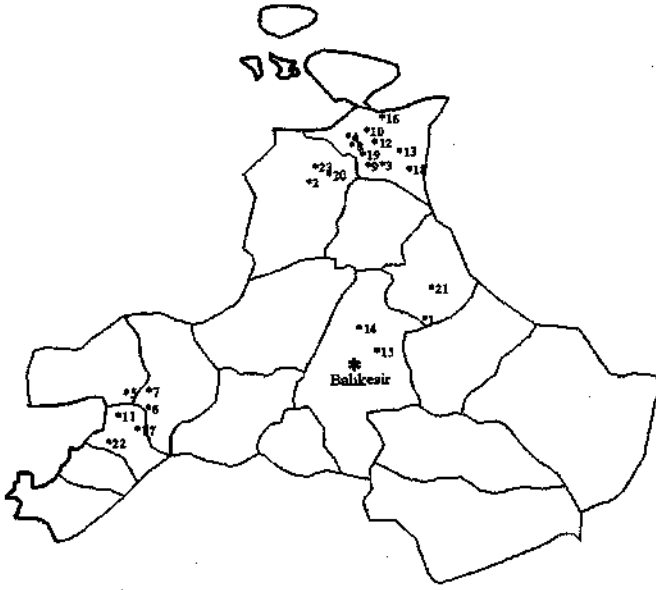
2 Age, ss. 188-189.

3 Age, s. 189.

4 Parhali kilisesinin mimarî özellikleri hakkında bakınız, age, ss. 178-190; Osman Aytekin, *Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimarî Eserler*, Ankara, 1999, ss. 71-77; Orhan Dedebeke, "Dört Kilise Manastırı ve Parhal Kilisesi", Yayımlanmamış Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Ankara, 1985.

5 *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*. Cilt: 8, Haz. Kudret Emiroğlu, Eskişehir, 1995, s. 359.

6 İbrahim Kefeli hakkında bakınız, Turgut Koçoğlu, *Yusufeli Dedikleri*, Ankara, 2003, s. 102.

1. Babaköy
2. Balçı
3. Bereketli (Mastavra / Yeni Kazaklar)
4. Bezirci
5. Bostancı (Yortan)
6. Büyükdere Beldesi
7. Çamdibi (Şekviran)
8. Çarikköy
9. Çepni
10. Çinge
11. Çoruk
12. Doğanpınar (Çürüden)
13. Doğruca (Debleli)
14. Halkapınar
15. Karakaya
16. Kayacık
17. Kızıllı
18. Kuşçenneti (Eskisığircı)
19. Orhaniye
20. Saraçlar
21. Sultançayır
22. Şahinler (Karga)
23. Tuzakçı

Babaköy*

Balıkesir'in Susurluk ilçesine bağlı Babaköy, il merkezine 43 km, ilçe merkezine 17 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2008'de köy halkının çoğunluğunu, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (93 Harbi) sonra yerleşmiş olan Rumeli muhacirlerinin soyundan gelenler teşkil etmekte, onları da Yörükler izlemekteydi. Babaköy'de 10 hane Nogay da yaşamaktaydı. Köy geçmişte Bozcabey adıyla da anılmıştır. XX. yüzyılın ikinci yarısında, köy halkının çoğu şehirlere ve Türkiye dışına göç etmiştir. Köy kökenli olup da Almanya'da yaşayan aile sayısının 100 civarında olduğu kaydedilmektedir. 2000'li yıllarda köyde pek genç kalmadığı için göç de sona ermiş vaziyetteydi. Babaköy'ün geçimi buğday, arpa ve yulaf tarımı ile büyükbaş ve bir ölçüde de küçükbaş hayvancılığa dayanmaktadır. Köydeki yaşlıların biri hariç tamamı, 1960'larda kapanmış olan Sultançayır bor maden işletmesinden emeklidir.

Günümüzdeki Babaköy mevkinin, XIX. yüzyılın ortasında çevredeki Yörüklerin yaylası durumunda olduğu bilinmektedir. O dönemde, Yörükler burada kurdukları 10-15 kadar çadırda veya çalı çırpıdan evlerde yaz aylarını geçirmekteydi. Bu mevkinin suyunun bol olması, Yörüklerin burayı tercih etmelerine sebep olmuştur. Söz konusu Yörüklerin Konya taraflarından buraya geldikleri söylenmektedir. 1880'lerin başında ise bir grup Nogay muhacir, Yörüklerin çadır ve evlerinin bulunduğu mevkinin güneydoğu tarafına yerleşmiş ve böylece günümüzdeki Babaköy oluşmaya başlamıştır.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Babaköy halkından Fatma Türk (1922 Babaköy doğumlu), Ali Demirbaş (1924 Babaköy doğumlu), Sabri (Basri) Şemey (1925 Babaköy doğumlu), Mehmet Ayan (1925 Babaköy doğumlu) ve Aydın Atay'a (1956 Babaköy doğumlu) teşekkür ederiz.

Babaköy'e gelen Nogaylar Kuban'dan gelmiştir. Bunlar, 1783'te Kırım Hanlığı'nın Rusya tarafından ortadan kaldırılmasını müteakip, yaşadıkları Kırım'ın kuzeyindeki bozkırlardan Kuban'a göç etmiş veya sürülmüşlerdi. 1853-1856 Kırım Harbi sonrasında bu Nogaylar Kırım'a geçmiş ve hatırladıkları kadarıyla 5 yıl kadar Kırım'da kalmışlardır. 1850'lerin sonunda veya 1860'ların başında ise Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve o dönemde Osmanlı toprakları dâhilinde bulunan Dobruca'ya iskân olunmuşlardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile birlikte Dobruca'nın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkması ve yeni kurulan Romanya ve Bulgaristan arasında paylaşılması üzerine, bu muhacirler de Anadolu'ya göç etmeye karar vermişlerdir. Bu şekilde İstanbul'a gelen muhacirlere, Osmanlı yetkilileri, iskân için daha önce gelen Nogay muhacirlerin yerleştirildiği Çukurova (bugünkü Ceyhan ilçesi) bölgesini göstermiştir. Çukurova'ya yerleştirilmek için sevk edilen Nogay muhacir kafilesi ilk olarak deniz yoluyla Bandırma'ya çıkmıştır. Bu arada, Çukurova'nın nasıl bir yer olduğunu öğrenmek için oraya adam gönderen Nogay muhacirler, bu temsilcileri vasıtasıyla oraların sıcak ve sivrisinek yüzünden kendileri için yaşanmaz olduğundan haberdar olmuşlardır. Bunun üzerine, Çukurova havalisine gitmeyi reddeden bu Nogay kafilesi, Susurluk bölgesinde kalmaya karar vermiş ve yukarıda anlatıldığı şekilde günümüzdeki Babaköy mevkiine yerleşmişlerdir. Bir rivayete göre, buraya yerleşen ilk Nogaylar 17 haneden oluşmaktaydı. Sonraki yıllarda münferiden köye yerleşen başka Nogaylar da olmuştur.

Nogay muhacirlerin Yörüklerin yaylasına yerleşmeleri problemsiz olmamıştır. Farklı kültürlerle sahip olan bu iki Türk topluluğu, başlangıçta birbirlerinin varlığından rahatsız olmuş ve geçinememiştir. Yörükler, başta at eti yemek olmak üzere âdetlerini yadırgadıkları bu muhacirlerin yaylalarına yerleşmelerinden hiç hoşnut kalmamışlardır. İki cemaat arasındaki niza, cinayete kadar varmış ve Nogayların beyi olan Temircan Bey bir Yörük tarafından öldürülmüştür. Bu olayı müteakip, basiret gösteren Nogay qartları (yaşlıları), bu meselenin bir kan davasına dönüşmemesi için Temircan Bey'in çocuklarını, yakındaki Yıldız köyünde meskûn Çerkeslerin yanına yerleştirmiştir.

Nogayların iskânıyla Babaköy'ün teşekkülünü müteakip birkaç yıl içinde, yine 93 Harbi'nin göçe mecbur ettiği bir başka muhacir grubu daha köye gelmiştir. Bu Rumelili Türklerin daha ziyade Bulgaristan'a bırakılan Tırnova, Hezargrad (Razgrad) ve Şumnu bölgelerinden gelmiş olduklarını tespit edebildik. Bu 93 muhacirleri Anadolu'ya vardıktan sonra, önce Balıkesir'in Atanos (değiştirilen adı: Ovaköy) köyüne yerleştirilmişlerdir. Ancak bu muhacirler, ovalık değil de dağlık bir yerde yaşamak istediklerinden Atanos'tan ayrılarak Babaköy'e yerleşmişlerdir. Arabacılar, Hoşafçılar ve Akdereliler adlı üç grup olarak bilinen bu Rumeli muhacirlerinin, Babaköy'e iskânları anında 30-35 hane teşkil ettikleri söylenmektedir. Nogaylar gibi, Rumeli muhaciri Türklerden de sonraki yıllarda köye gelip yerleşen bazı aileler olmuştur. 1909 yılında Babaköy'de 101 hane mevcuttu.¹

Kuruluşundan itibaren, köy yakınlarındaki Sultançayır bor madenleri, Babaköy halkı için aslı geçim kaynaklarından birini teşkil etmiştir. Bir İngiliz şirketi tarafından işletilen bu bor madeninin yeraltı çalışmaları 1954'te son verilmiş, yerüstü çalışmaları, yani eskiden çıkarılmış curufların ikinci defa elden geçirilmesi ise 1964'e kadar sürmüştür.

Babaköy, Yörükler, Nogaylar ve Rumeli Türkleri olmak üzere üç farklı cemaatten oluşmuştur. Başlangıçta Nogaylarla Yörükler arasında mevcut olan anlaşmazlık zaman içinde ortadan kalkmış ve belirli bir kaynaşma meydana gelmiştir. Nogaylarla Rumeli muhacirleri ise en baştan itibaren çok sıcak ilişkiler içinde olmuş ve genel olarak birbirlerine destek vermişlerdir. Babaköy'de yaşayan cemaatlerin farklılıkları ve az çok içe kapanık yapıları yüz yıla yakın bir süre devam etmiştir. O kadar ki bu cemaatlere mensup

1 *Hüdâvendîgâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325, Bursa, 1325 [1909], s.149.*

olanları, XX. yüzyılın ortasına kadar giyinişlerinden dahi kolayca ayırt etmek mümkündü. Meselâ, topuklarına kadar uzun kırmızılı entari giyen Yörük kadınların önlerinde peşkir, arkalarında da püsküllü saya bulunur, paçaları da büzmeli olurdu. Buna karşılık, Nogay ve Rumelili Türk muhacir kadınları şalvar ve gömlek, başlarının üstüne de ferace giyerlerdi. Köyde, esas olarak Yörükler Yörüklerle, Nogaylar Nogaylarla ve Rumeli muhacirleri de Rumelililerle evlenirlerdi. Nogaylarla Rumeli muhacirleri arasında evlilikler çok yaygın olmamakla birlikte 1940'lardan itibaren görülmeye başlamıştır. Babaköy'deki cemaatlerin esas olarak kendi içlerinde evlenmeleri 1980'lere kadar devam etmiştir. Nogayların Babaköy'de yaşadıkları yıllar içinde, özellikle yakın çevredeki Balıkesir'in Merkez ilçesine bağlı Karakaya ve Halkapınar, Susurluk'a bağlı Sultançayır ve Bursa'nın Karacabey ilçesine bağlı Ovaesemen köyündeki Nogaylarla evlilik ilişkileri kurdukları görülmektedir.

Babaköy'deki Nogaylar, âdet ve geleneklerinin çoğunu hiç değilse 1950'lere kadar muhafaza edebilmişlerdir. Meselâ, toylarda ve özel günlerde qobız ve tahta çalınır, qanekiy oynanırdı. Birlikte qanekiy oynayan kızların ve oğlanların birbirlerine değmedikleri, değdikleri takdirde cezalandırıldıkları hatırlanmaktadır.

2008 itibarıyla Babaköy'deki Nogaylar içinde Nogayca konuşabilen hiç kimse kalmamıştı. Son kalan birkaç yaşlı da akıcı olarak konuşamamakta, ancak bazı sözleri ve deyimleri hatırlamaktaydı. Esasen, çok sayıda karışık evlilik ve köy dışına göç dolayısıyla, Babaköy'de Nogay dil ve kültürü büyük ölçüde ortadan kalkma sürecini yaşamaktaydı. Bununla birlikte, köyde Nogay yemek kültürü bir ölçüde de olsa yaşamaktaydı. Sütlu-tuzlu Nogay çayı içilmeye devam edildiği gibi, yahnı as, ülkenbörek, qazanbörek, tavabörek, çibörek, bavursaq ve sıçqanbörek gibi yemeklerin ise eskiden beri yahut yakın geçmişe kadar yapıldığı hatırlanmaktaydı.

Babaköy'de yaşamakta olan Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Abbas, Akbay, Atay, Gelim, Kalkay, Şemey ve Ziber.

Balcı Köyü*

Balıkesir ilinin Gönen ilçesine bağlı olan Balcı köyü ilçe merkezine 10 km uzaklıktadır. 2000 yılı nüfus sayımına göre Balcı köyünde 235 kişi yaşamaktaydı.² 2003'te bu nüfus 225 kişi olarak gösteriliyordu. 2002 yılı itibarıyla köyde 25 hane kadar Kırım Tatarı mevcut olup onları 15 hane kadar Çerkes izlemekte ve daha sonra da diğer gruplar gelmekteydi. 2000'li yıllarda, Balcı köyünün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Köyde patlıcan, domates ve pirinç ekilmekte, bir miktar da meyvecilik yapılmaktaydı. Balcı köyünde ayrıca sığır ve tavuk da beslenmekteydi. Kırım Tatar muhacirler köye tütüncülüğü getirmiş olmakla birlikte, tütün ekimi günümüzde terk edilmiştir.

Köyün tarihi en azından XV. yüzyılın ilk yarısına kadar gitmektedir. 1530 yılına ait Osmanlı kayıtlarında köyün ismi "Balcılı" olarak geçmektedir.³ Bu da, burasının geçmişte Türkmenlerin Balcılı (Balcılı) cemaati ile ilişkili olduğuna işaret etmektedir.⁴ Köy, bilinmeyen bir sebepten XVI. yüzyılda büyük nüfus kaybına uğradıysa da, müteakip yüzyıllarda çok az nüfusla da olsa mevcudiyetini sürdürmüştür. XIX. yüzyılın ilk yarısında köyün ismi kayıtlarda geçmediği için Balcı köyünün tamamen boşaldığına hükmedilebilir. Köyün yeniden canlanması ise 1860'larda Kırım Tatar muhacirlerin buraya iskânıyla gerçekleşmiştir. Kırım mu-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Balcı köyü halkına teşekkür ederiz.

2 Tacettin Akkuş, *Gönen ve Köyleri Tarihçesi*, İstanbul, 2001, s. 69.

3 *166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 163.

4 Türkmenlerin Balcılı (Balcılı) cemaati için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: I, Ankara, 2009, s. 227.

hacirlerini Çerkes ve daha sonra da Rumeli muhacirleri takip etmiş, sonraki dönemlerde Yörükler de köye yerleşmiştir. Balcı köyünün eski mevkisi bugün “Eski Köy Yeri” olarak adlandırılan yer iken, Kırım Tatar iskânıyla başlayan yeni döneminde köy şimdiki mevkisinde kurulmuştur.⁵

Balcı köyünün son kurucuları olan Kırım Tatar muhacirler, yine Gönen’e bağlı bir Kırım Tatar köyü olan Saraçlar’ın ahalisi gibi, Kırım’ın Bahçesaray bölgesinden göç etmişlerdir. Zaten her iki köydeki Kırım Tatarları arasında yakın akrabalık bağları bulunmaktadır. Balcı köyüne yerleşen Kırım Tatarlarının Bahçesaray’ın Hocasala, Gavr ve Özenbaş köylerinden geldikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Balcı köyü Saraçlar’dan 20 yıl kadar önce kurulmuştur. Osmanlı belgelerine göre, Bahçesaray çevresinden gelme bir Kırım Tatar muhacir grubu yerleştirilmek üzere Karesi vilayetine gönderilmiş olup, bunlar 1861 yılının bahar başından itibaren Gönen kasabasında nihâi iskânlarını beklemekteydiler. Dört aylık, büyük mahrumiyet dolu bu bekleyişi müteakip, kendi talepleriyle şimdiki Balcı köyünün yerindeki Balcıderesi mevkisinde iskânları kabul edildi.⁶ Ağustos 1861’de de bu muhacir grubu için devlet tarafından Balcı köyünde (bu sefer bu mevkinin ismi “Balcı Değirmeni” olarak zikrediliyor) 54 mesken inşa edildiği görülmektedir.⁷ Buna bakarak, Balcı köyünü kuran Kırım Tatar muhacir kafilesinin 54 haneden oluştuğu söylenebilir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nı (93 Harbi) müteakip bir iki yıl içinde ise Balcı köyüne doğrudan Kırım’dan göçen 144 Kırım Tatar muhacir daha yerleştirildi.⁸ Bu son grup muhacirler, yine Gönen’e bağlı Saraçlar ve Tuzakçı köylerine yerleşen Kırım Tatar muhacirlerle aynı kafiye mensup olup yine tamamen veya çoğunlukla Bahçesaray çevresinden gelmekteydi. Balcı köyüne Kırım’dan münferit göçlerin sonraki yıllarda da devam ettiği anlaşılmaktadır. Meselâ, 1906’da Kırımlı İbrahim oğlu Abdülgaffar ve ailesinin Kırım’dan göç ederek köye yerleştiği kayıtlıdır.⁹

Balcı köyünde 1909 yılı itibarıyla 82 hane mevcuttu.¹⁰ Köy halkı Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki savaflara aktif olarak katılmış ve bazıları da şehit düşmüştür. Balcı köyü ahalisinden, I. Dünya Savaşı’nda savaşanlardan üçü Çanakkale cephesinde, biri de Kafkas cephesinde şehit olmuştur.¹¹

Yakındaki Saraçlar köyündekilerin aksine, Balcı köyünün farklı unsurlardan oluşan etnik yapısına bağlı olarak buradaki Kırım Tatarları diğer unsurlarla büyük ölçüde karışmış ve kültürel açıdan da önemli ölçüde asimile olmuşlardır. Ayrıca, buradaki Kırımlılar köy dışına da büyük ölçüde göç vermişlerdir. Balcı köyündeki Kırım Tatarları Saraçlar köyündekilerle uzun yıllar çok yakın ilişki içinde bulunmuşlardır. 1950’li yıllara kadar her iki köydeki Kırım Tatar muhacirlerin, birbirlerinin düğünlerine muhakkak konvoy hâlinde, törenlerle katıldıkları hatırlanmaktaydı.

Balcı köyündeki orta yaşın üstündeki Kırım Tatarları, genellikle Bahçesaray şivesiyle Kırım Tatarcaya az çok âşinâ olmakla birlikte, 2002 yılı itibarıyla köy halkından Kırım Tatarca’yı akıcı konuşabilen kimse bulunmamaktaydı.

Balcı köyünde Kırım Tatar kültürünün yaşayabilen sınırlı unsurları arasında başta, çeşit olarak giderek azalmakla birlikte yemekler gelmektedir. Hâlâ her zaman pişirilen çibörek, qaşıqaşı ve tataranın yanında köbete, tavuk suyuna çullama gibi bazı yemekler de hatırlanmaktadır.

5 Akkuş, ss. 69-70.

6 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.UM*, Dosya no.: 486, Gömlek no.: 27.

7 BOA, *A.MKT.UM*, Dosya no.: 490, Gömlek no.: 80.

8 BOA, *Y.PRK.KOM*, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 49, sayfa: 26.

9 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1287, Gömlek no.: 77.

10 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 151.

11 Akkuş, s. 70.

Bereketli (Mastavra / Yeni Kazaklar) Köyü*

Halkı arasında Kırım Tatarlarının da yer aldığı, Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlı Bereketli Köyü, Manyas Gölü kıyısında ve ilçe merkezine 18 km mesafede bulunmaktadır. Köy nüfusu, 2006 yılı itibarıyla yaklaşık 800 kişiden (175-180 hane) oluşmaktaydı. Buğday, arpa ve ayçiçeği ekilen köyde büyük ve küçük-baş hayvancılık ile besi tavukçuluğu ve balıkçılık da yapılmaktaydı.¹²

Bugün Bereketli adını taşıyan köyün eski ismi Mastavra olduğu gibi, köy Yeni Kazaklar adıyla da anılmaktaydı. Köyün önceki sakinleri Hristiyan Don Kazaklarıydı. “Eski Müminler” (*Starooobryadtsy*) mezhebine mensup olan bu topluluk, Rusya Devleti’ne karşı 1707-1708 yıllarında vuku bulan “Bulavin İsyanı”na, atamanları İgnatıy Nekrasov’un idaresi altında katılmıştı. Kendilerine atamanlarının adından dolayı ‘Nekrasovcular’” (*Nekrasovtsy*) da denen, Kırım Tatarlarının ise İgnatıy adından bozarak “İnat Kazakları” olarak adlandırdıkları bu Kazaklar, isyanın Rusya ordusu tarafından bastırılması üzerine Kırım Hanlığı topraklarına sığındılar. Uzun yıllar Kırım Tatar ordusu saflarında savaşlara katılan bu Kazaklar, hanlığın çöküş döneminde, 1778 yılında bu sefer de Osmanlı Devleti’ne iltica etmek zorunda kaldılar.¹³ Nekrasovcu Kazaklar, Osmanlı topraklarında iskân edildikleri Manyas Gölü kıyısında, önce Kazaklar (Kocagöl) köyünü kurmuşlardı. Daha sonra bunların bir kısmı, Kazaklar köyünün batı yakasında yer alan, şimdiki Bereketli köyü arazisi üzerinde Yeni Kazaklar köyünü teşkil ettiler.¹⁴ Buradaki Kazaklar 1927 yılı yaz ortalarında Rusya’ya göçmüşlerdir.¹⁵ Geride 5-6 aile Kazak kaldıysa da, onlar da sonradan gölün karşısındaki diğer Kazak köyü olan Kocagöl’e gitmişlerdir. Kazakların köyü terk etmelerinden kısa bir süre önce, 1924’te Yunanistan’dan gelen mübadele göçmenleri köye yerleştirilmiştir. 30 hane kadar olan ve daha ziyade Kavala, Drama ve Selânik taraflarından gelen bu göçmenlerin çoğu Pomaklardan oluşmaktaydı. Bereketli köyüne, 1951’de Bulgaristan’dan da 2 hane muhacir yerleştirilmiştir.

Bereketli köyünde yaşamakta olan topluluklardan biri de Kırım Tatarlarıdır. Kırım Tatarları köye üç ayrı zamanda gelmişlerdir. Birinci grubun buraya tam olarak ne zaman yerleştiğini ve doğrudan Kırım’dan mı yoksa Rumeli’nden mi geldiğini tespit edemedik. Ancak ilk Kırım Tatarlarının, köye muhtemelen XX. yüzyılın başlarında veya 1910’larda geldiklerini tahmin ediyoruz. Bu Kırım Tatarlarının, o sıralarda köyün esâs halkını teşkil eden Kazaklarla gayet iyi geçindikleri ve onlarla birlikte balıkçılık yaptıkları anlatılmaktadır. İkinci grup ise Romanya Dobruca’sından gelen bir Kırım Tatar ailesi olmuştur. Köstence’ye bağlı Karamurat köyünden olan bu ailenin mensupları günümüzde Sobay soyadını taşımaktadır. Anlatılanlara göre, beş kardeşlik bu ailenin en büyük ağabeyi olan Fahrettin, 1910’lu yıllarda Türkiye’ye dolaşmaya geldiğinde yolu Bereketli’ye düşmüş. Kırım Tatarlarının yaşadığını görünce buradan ev satın almış. Romanya’daki kardeşlerine de haber yollayarak hazırlanmalarını, pasaport çıkartmalarını, Türkiye’ye göç edeceklerini söy-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Bereketli köyü muhtarı Süleyman Sigo (1947 Bereketli doğumlu) ile köy halkından Hayrettin Sobay (1919 Köstence’ye bağlı Karamurat köyü doğumlu), Müstecep Aktı (1930 Köstence’ye bağlı Şaman köyü doğumlu), Gündoğan Solak (1941 Bereketli doğumlu), Necmettin Atun (1946 Bereketli doğumlu) ve Emin Topaloğlu’na (1955 Bereketli doğumlu) şükranlarımızı sunarız.

12 T.C. Bandırma Kaymakamlığı, *Cumhuriyetin 80. Yılı Anısına Bandırma*, Bandırma, 2003, s. 39.

13 Paul Avrich, *Russian Rebels 1600-1800*, New York, 1976, ss. 164-170. Nekrasovcuların yahut “İnat Kazakları”nın Kırım hanlık ordusundaki yararlıkları için bakınız, François Baron de Tott, *Memoirs of Baron de Tott*, Cilt: I, Londra, 1785, Kısım: II, ss. 165-166, 173 ve 185-186. Türkçe tercümeleri için bakınız, [François] Baron de Tott, *Türkler ve Tatarlara Dâir Hatıralar*, Çev. Mehmet Reşat Uzman, İstanbul, t.y., ss. 199-200, 203-204 ve 209-210; François de Tott, *Türkler ve Tatarlar Arasında*, Çev. Reşat Uzman, İstanbul, 1996, ss. 139, 141, 145-146.

14 Servet Somuncuoğlu, *Don Kazakları. Manyas, Akşehir Kazakları ve Kars Malakanlarının Göç Serüveni*, İstanbul, 2004, s. 78.

15 Age, s. 134.

lemiş. Fahrettin, birkaç yıl Türkiye’de kaldıktan sonra kardeşlerini alarak 1926 yılında Türkiye’ye göçmüş ve Bereketli’ye yerleşmişler. Son grup Kırım Tatarları ise 1940’ların başında Bereketli’ye yerleşmişlerdir. Bu gruptakiler, 1936’da gemi ile Köstence’den çıkmalarını müteakip İstanbul’un Tuzla kazasına gelen Romanya muhacirleri arasında yer almaktaydı. Söz konusu göçmenlerden yaklaşık 30 aile kadar daha sonra Yozgat’ın Boğazlıyan ilçesine yerleştirilmiş ve kendilerine tarla da verilmiştir. Bunlardan Yahya adında bir at arabacısı, Boğazlıyan’da 4-5 yıl kadar yaşadıkdan sonra, önce İstanbul’a bilahare de yakınlarının bulunduğu Bereketli köyüne yerleşmiştir. Bu ailenin fertleri bugün Aktı soyadını taşımaktadır. Son Kırım Tatar muhacirler geldiğinde, Bereketli’de 8 hane Kırım Tatarı’nın bulunduğu ifade edilmektedir. 2006 yılı itibarıyla Bereketli’de 15-20 hane kadar Kırım Tatarı yaşamaktaydı.

Günümüzde, Bereketli köyünün muhtelif kökenlerden gelen halkı, gerek evlilikler yoluyla gerekse kültür açısından büyük ölçüde birbirine karışmıştır. 2006 yılında köyde sadece bazı yaşlılar Pomakça konuşabilir yahut anlarlarken, Kırım Tatarları arasında ise Kırım Tatarca konuşabilen sadece bir kişi (Müstecep Aktı) vardı. Kırım Tatar yemekleri ise köydeki Kırımlılar arasında seyrek de olsa pişirilmektedir. Köydeki Kırım Tatar aileleri Aktı, Can, Par, Subay, Şengül ve Usta soyadlarını taşımaktadır.

Bezirci Köyü*

Balıkesir’in Bandırma ilçesine bağlı Bezirci köyünde 2006 yılı itibarıyla yaklaşık 370 kişi (120 hane) yaşamaktaydı. Bandırma’ya 10 km mesafede bulunan köyün sakinlerinin yaklaşık yarısı Kırım Tatarlarından oluşmaktadır. Köyde ayrıca Rumeli Türk muhacirleri ile birkaç hane yerli Türk de (Manav) yaşamaktadır. Bezirci’nin geçimi süt sığırcılığı ile buğday, arpa ve ayçiçeği tarımına dayalıdır. Eğitim hususunda Bandırma’nın en gelişmiş köyü olarak bilinen Bezirci’de çok sayıda yüksek tahsilli kimse bulunmaktadır. Tahsil sebebiyle hariç köy dışına fazla göç olmamaktadır.

Köyün adını, geçmişte burayı yurt edinmiş olan Türkmenlerin Avşar boyunun Bezirci cemaatinden almış olması çok muhtemeldir.¹⁶ Her hâlükârda, köyün 1720 yılında mevcut olduğu görülmektedir. Bu tarihi taşıyan bir belge, köye ait Erince Yakub mezarasının tevliyetinin, çocukları okutmak şartıyla bir şahsa tevcihi hakkındadır.¹⁷ 1845 yılına ait köy temettuat defterinde Bezirci köyü komşu Çarık köyü ile birlikte kaydedilmiştir. Bu tarihte her iki köyde de vergiye tâbi yalnızca altışar hane bulunduğu görülmektedir.¹⁸ Köyün yaşlıları arasında anlatıldığına göre, 1880’lerin başında köyde Hacı Mehmed Bey isminde birinin çiftliği bulunmaktaydı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında, Bulgaristan’a bırakılan topraklarından göç etmek zorunda kalan Rumelili Türklerden birkaç kişi, çiftliğe gelerek Hacı Mehmed Bey’den arazi satın almışlardır. Ancak daha bu muhacirler satın aldıkları topraklara yerleşmemişken, hükûmet tarafından yine Rumeli’nden (Dobruca’dan) gelen 10 hane kadar Kırım Tatar muhacire, buradaki hazine arazilerinden yer tahsis edilmiş ve bunlar da buraya yerleşmişlerdir. Bu durumda, gerek çiftlik sahibi gerekse onun arazi sattığı Rumeli muhacirleriyle araziye para ödemeyen Kırım Tatar göçmenler arasında çatışmalara varan anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bezirci’ye gelen Kırım Tatar muhacirlerin, yakındaki Orhaniye köyüne yerleşen Kırım Tatarlarıyla birlikte Dobruca’dan ayrıldıkları ve beraberlerinde hayvanlarını da getirebildikleri söylenmektedir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Bezirci köyü muhtarı İsmet Bakan’a (1942 Bezirci doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

16 Bezirci cemaatine mensup Türkmenler için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: I, Ankara, 2009, ss. 347-348.

17 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İ.E.V.*, Dosya no.: 43, Gömlek no.: 4837.

18 BOA, *MLVRD.TMT.d.*, Defter no.: 7751.

1892 yılında nüfusu yerlilerden ve muhacirlerden oluşan Bezirci köyünde 25 hanede 102 kişi yaşamaktaydı.¹⁹ 1909 yılında ise o dönemde Edincik nahiyesine bağlı olan Bezirci köyünün toplam hane sayısı 43'ü bulmuştu.²⁰ Bezirci köyü erkekleri Balkan, I. Dünya ve İstiklal Savaşlarına aktif olarak katılmış ve pek çok kayıp vermişlerdir. Meselâ, Çanakkale cephesinde birçok kişi şehit düşmüştür.

Bezirci'ye yerleşen iki muhacir grubu olan Rumelili Türkler ve Kırım Tatarları arasında başlangıçta arazi anlaşmazlıkları çıkmasına rağmen, yine de bir ölçüde karşılıklı kız alıp vermeler olmuştur. Bununla birlikte, Bezirci'deki Kırım Tatarları eskiden, daha ziyade çevredeki Kırım Tatar köylerinden lüz almaya dikkat ederlermiş. Bezirci köyünün yakınında, halkının tamamı Kırım Tatarlarından oluşan Orhaniye ile yarısı Kırım Tatarı olan Çarık köyü ve yine Kırım Tatarlarının yaşadığı başka köyler bulunduğu buralar ile sosyal bağlar sürdürülmüştür. Bundan dolayı Kırım Tatar âdetleri de uzun yıllar boyunca yaşatılabilmiş, ancak son 40-50 yılda geniş ölçüde kaybolmaya başlamıştır. Meselâ, 1960'ların ortasına kadar köydeki Kırım Tatarlarının toylarında Kırım Tatar âdetleri uygulanmıştır. 2006 yılında köyde Kırım Tatarca konuşabilen ancak birkaç yaşlı kalmıştı. Bununla birlikte, özgün Kırım Tatar yemekleri sadece Kırım Tatarları tarafından değil, bunları öğrenmiş olan köydeki Rumeli muhacirlerince de yapılagelmektedir.

Bezirci'de yaşayan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aydoğan, Bakan, Bör, Börkan, Deakayoğulları, Erten, İnan, Karatekin, Tuncay, Tüm ve Ünal.

Bostancı (Yortan) Köyü*

Balıkesir'in Gönen ilçesine bağlı Bostancı köyü il merkezine 164 km, ilçe merkezine 19 km mesafede bulunmaktadır. 2007 yılı itibarıyla köy nüfusu 970 kişiden (270 hane) müteşekkildi. Halkının çoğunluğu "yerli" (Anadolulu) Türklerden oluşan Bostancı'da, 30 hane kadar Kırım Tatarı, 15 hane kadar Bulgaristan muhaciri Türk, 12 hane Üsküp kökenli Arnavut ve ayrıca Yunanistan göçmeni Türkler yaşamaktadır. Köy halkı farklı kökenlerden gelmesine rağmen, günümüzde hem soy hem de kültür olarak büyük ölçüde karışmış ve kaynaşmış durumdadır.

Köyün asıl ismi Yortan olup 1928'de bu ad değiştirilerek Bostancı yapılmıştır. Köyün adının değiştirilmesinin sebebi, esasen yabancı kökenden geldiği belli olan adını Türkçeleştirmek ise de, geçmişte düğlek cinsi kavunun en çok burada yetiştirilmesi de yeni isminin verilmesinde etkili olmuştur.²¹ Bostancı köyünde sulu tarım yapılmaktadır. Yoğun olarak üretilen baldo pirincinin yanı sıra bir miktar domates ve pancar da ekilmektedir. Köyde büyük ve küçükbaş hayvancılık da önemli bir geçim kaynağıdır.

Tarihinin çok eskiye uzandığı bilinen Yortan (Bostancı) köyünün adı muhtemelen Rumlara dayanmaktadır. Diğer bir görüşe göre ise Anadolu'daki Yortan adını taşıyan diğer yerler gibi bu köyün ismi de antik Gordwana (yahut Gordyana) sözünden gelmektedir.²² Her hâlükârda, buranın Gönen havalisinin en eski köylerinden biri olduğu biliniyor. Yortan'ın adının geçtiği bilinen en eski Osmanlı kayıtları 1487 yılına ait olsa da köyün tarihinin daha öncelere dayandığı tahmin edilmektedir. Sözü edilen Osmanlı kayıtlarında, Yortan'da 1487'de 33 hanenin, 1521 ve 1530'da da 37 hanenin mevcut olduğu görülmektedir. Buranın

19 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 12, Gömlek no.: 31.

20 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 152.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Bostancı köyü muhtarı Erhan Ovalı (1959 Bostancı doğumlu), eski muhtarlar İsmail Yurdakon (1928 Bostancı doğumlu) ve Yakup Üsküp (1959 Bostancı doğumlu) ile köy sakinlerinden Mehmet Korkmaz'a (1968 Bostancı doğumlu) teşekkür ederiz.

21 166 Numaralı *Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 164; Zekeriya Özdemir, *Kaplıcalar Şehri Gönen*, Ankara, 1998, s. 288.

22 Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul, 1993, ss. 291 ve 821.

imamının da olması köy nüfusunun en azından bir bölümünün Müslüman olduğuna işaret etmektedir.²³ Önceleri iki ayrı tımar sahibi tarafından toplanan köyün vergi gelirleri, XVI. yüzyıl başından itibaren bağlandığı anlaşılan Sultan I. Selim vakfı tarafından toplanmaya başlanmıştır. Bu yüzyılda köyde esas olarak hububat ekimle birlikte, pamuk da üretildiği ve geniş bostanların bulunduğu bilinmektedir. O dönemde, Yortan'da küçükbaş hayvancılık ve arıcılık da yapılmaktaydı.²⁴

1605 yılına ait bir belgede de Yortan'ın Sultan I. Selim vakfına ait olduğu ve saray kapıcılarından Mehmed ve Pervane adlı iki şahsın köyün gelirlerini toplama hakkını vakıftan ortaklaşa satın aldıkları kaydedilmektedir.²⁵ XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da varlığını sürdürdüğü bilinen Yortan köyünde 1840'da 56 hane mevcuttu. Bu hanelerin sahiplerinin, lakaplarından muhtelif köken ve çevrelerden gelme Müslümanlar olduğu görülmektedir.²⁶ Sonraki yıllarda köyün mahsullerini nakletmek için Antalya'nın Akseki ve Alâiye (Alanya) kazalarıyla Aydın'dan gelen devcilerin buraya yerleştikleri görülmektedir.²⁷

Yortan'a, Osmanlı Devleti sınırları dışından göçmenlerin iskânı ise Kırım Tatarları ile başlamıştır. Köy Nüfus Defteri'nin tetkikinden, Yortan'a yerleşen ilk Kırım Tatarlarının 1860'larda doğrudan Kırım'dan geldiği ve 1870'lerde de gelenler olduğu görülmektedir. Sözüünü ettiğimiz muhacirlerin aynı dönemlerde, yine Gönen'e bağlı Balcı ve Saraçlar köylerine iskân olunan Kırım Tatarlarıyla aynı kabilelerde gelmiş olmaları muhtemeldir. 1880'ler ve 1890'larda da Yortan köyüne Kırım'dan gelip yerleşen Kırım Tatarları olmuştur. Yortan'a yerleşen Kırım Tatarlarının büyük çoğunluğu doğrudan Kırım'dan gelmiş olmakla birlikte, Dobruca üzerinden ve çevredeki başka Kırım Tatar muhacir köylerinden gelenler de vardır. Meselâ, Tatar Mehmet Çavuş'un sülalesi, 1860'larda Kırım'dan çıktıktan sonra, o zaman Osmanlı Devleti'ne ait olan Dobruca'ya (Mangalya havalisine) iskân olunmuş, burasının Osmanlıların elinden çıkması üzerine de 1880'lerin başında Anadolu'ya göçerek Bandırma yakınlarındaki Edincik'e yerleşmiş ve 1920'lerde de Yortan'a gelmiştir. Yurdakon sülalesi de Dobruca kökenli Kırım Tatarlarından olup önce Bandırma'nın Orhaniye köyüne iskân olunduktan sonra, 1910'lar yahut 1920'lerde Yortan'a göçmüştür. Taşören soyadlı sülale ise 1860'larda Kırım'dan doğrudan Anadolu'ya gelmiş olup Saraçlar köyüne yerleşmiş ve 1930'ların başında da Bostancı'ya taşınmıştır. Bostancı'ya yerleşen Kırım Tatarları arasında ilginç bir husus da, Kırım kökenli oldukları kesin olan 2 sülalenin Niğdeli (Niğde) ve Zaralı (Özzaralı) soyadlarını taşımalarıdır.

Kırım Tatarlarından sonra Yortan köyüne yerleşen ikinci muhacir grubu, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Osmanlı Devleti'nin elinden çıkarak Bulgaristan'a bırakılan topraklardan gelmiştir. Bunlardan ilk grupta gelenlerin bir kısmının Tırnova bölgesinden olduğu biliniyor. Bu şekilde, 1909 yılı itibarıyla toplam 170 hanenin bulunduğu²⁸ Yortan köyüne, müteakip yıllarda da (meselâ, 1910'larda) Bulgaristan'dan (Silistre ve Şumnu bölgelerinden) gelerek iskân olunan muhacir Türkler olmuştur. Bostancı'ya 1951 yılında da Bulgaristan'dan gelen bir Türk aile yerleşmiştir. Korkmaz soyadını alan bu aile, Zıstovi kökenli olup önce İzmir'e sonra da Bostancı'ya gelmiştir. Köye 1924'teki nüfus mü-

23. Tacettin Akkuş, *Gönen ve Köyleri Tarihçesi*, İstanbul, 2001, s. 75.

24. Age.

25. Timur Kuran, haz., *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, Cilt: III, İstanbul, 2011, ss. 205-206.

26. Köyde yaşayanlar arasında, "Kemahlızâde Mehmed Ağa", "Dereli Süleyman", "Tuzakçılı Mahmud", "Mosturalı Hüseyin", "Sarıköylü Hacı Emin", "Dereli Hasan", "Çıtak Ali", "Kürdoğlu Ahmed", "Dağlı İsmail", "Dağlı Mehmed Osman", "Dağlı İbrahim", "Sinoplu Halil" gibi kökenlerini gösteren isimlere rastlanmaktadır. Age, s. 76; T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.İ.*, Defter no.: 1422, ss. 79-82.

27. Özdemir, s. 288.

28. *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 244.

badelesiyle Yunanistan'ın Kavala vilayetinden gelen Türkler olduğu gibi, bir aile de yine Yunanistan'da kalan, Batı Trakya'nın Sofulu bölgesinin Gervençayır köyünden 1941'de göç etmiştir. Bir Arnavut aile de 1920'lerin sonunda, Makedonya'nın Kumanova bölgesinin Revalı köyünden gelip köye yerleşmiş, 1956'da akrabalarının buraya göçmeleriyle daha da genişlemiştir.

Bostancı köyünde yaşayan Kırım Tatarları, köyün köken itibarıyla karışık yapısına bağlı olarak gelenek ve âdetlerinin çoğunu unutmuşlardır. En azından 1950'lerden bu yana köydeki Kırım Tatarları arasında Kırım Tatarca konuşabilen hiç kimse yoktur. Bostancı'da Kırım Tatar kültüründen günümüze kalabilen, köyde sadece Kırım Tatarlarının değil, hemen bütün köy halkının pişirmeye devam ettiği çibörektir.

2007 itibarıyla Bostancı'da yaşamakta olan Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadır: Aydın, Bakkal, Demirtaban, Evyapan, Koyuncu, Kuru, Kürkcü, Niğdeli (Niğde), Türkyılmaz, Varol ve Yurdakon. Bostancı köyüne kayıtlı olup da günümüzde köyde mensupları kalmamış olan Kırım Tatar sülalelerinin soyadları da şöyledir: Akkoyunlu, Akman, Bülbül, Çınar, Kaymak, Kürtülmüş, Sarp, Taşören, Temel ve Zaralı (Öz-zaralı).

Büyükdere Beldesi*

Balıkesir'in Havran ilçesine bağlı olan Büyükdere beldesi Havran'a 5 km uzaklıktadır. Evvelce bir köy olan Büyükdere, günümüzde belde yani belediye statüsünü kazanmıştır. Zeytincilik Büyükdere'nin ana gelir kaynağıdır. Ayrıca seracılık ve mandalinacılık da yapılmaktadır. Bunun yanı sıra çam balı üretimi için arıcılık da çok yaygındır. Büyükdere'nin toprakları çok bereketli olduğu gibi sulama da vardır. Köyün etrafındaki kireç ocakları da öteden beri köyün gelir kaynakları arasındadır.

Köy Dere-i Kebir adıyla 1530 yılına ait kayıtlarda da zikredilmekte ve o dönemde köyde 63 hane bulunduğu gösterilmektedir.²⁹ Köyün oldukça iyi muhafaza edilmiş olan mezarlıkları Büyükdere'nin geçmişinin eskiliğine şahadet etmektedir. Burada XVIII. yüzyıl başına ait mezartaşları hâlen mevcuttur. Köyde İstiklal Savaşı sonuna kadar Müslüman halkın yanı sıra Rumlar da yaşamıştır. Rumlar şimdiki Dere-i Kebir ve Cumhuriyet mahallelerinde oturmuşlardır. Büyükdere XX. yüzyılın başında köy statüsünde olmakla birlikte kalabalık nüfusu ve mamûr yapısıyla dikkat çekmekteydi. 1909 yılı itibarıyla Büyükdere'de 212 hane mevcuttu.³⁰

Evvelce Burhaniye'ye bağlı olan Dere-i Kebir, 1964 yılında yapılan bir plebisitle Havran'a bağlanmıştır. 31 Aralık 1986 tarihinde Büyükdere'nin belediye olması kabul edilmiş ve 7 Haziran 1987'de de ilk belediye seçimleri yapılmıştır. Beldenin Sefa, Menderes, Cumhuriyet ve Dere-i Kebir adlarında üç mahallesi bulunmaktadır. Büyükdere'de, en eskisi yaklaşık yüz yıllık Merkez Camii olmak üzere, Hamambası ve Eubekir Siddık Camii adında üç cami bulunmaktadır. Köyün ilkokul binası da Sultan II. Abdülhamid devrinde ve hicrî 1315 (miladî 1897-1898) tarihinde inşa edilmiş olup üzerinde inşaata katkısı olanların zikredildiği orijinal kitabesi muhafaza edilmektedir.³¹ Büyükdere, burada bulunan iyi düzenlenmiş ve ortasında büyük bir havuz bulunan geniş meydanıyla dikkat çekmektedir. Meydanın etrafında yedi tane kahvehane bulunmaktadır. Köy meydanı, cumhuriyetin ilk yıllarında köy muhtarı olan Ali Çavuş tarafından yaptırılmıştır. Ali Çavuş Atatürk ve Cumhuriyetin 10. Yılı anıtlarını da yaptırmış ve meydana diktirmiştir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Büyükdere kasabası sakinlerinden Hayriye Keçeci (1926 Büyükdere doğumlu), Yakup Karaoğlu (1931 Büyükdere doğumlu), Nurettin İnce (1933 Büyükdere doğumlu) ve Yüksel Keçeci'ye (1947 Büyükdere doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

29 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 275.

30 Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325, Bursa, 1325 [1909], s.181.

31 Zekeriya Özdemir, Körfezdeki Zümrüt Havran, İzmir, 1998, ss. 214-216.

Dere-i Kebir yahut Büyükdere köyü son 140 yıl içinde büyük demografik değişiklikler geçirmiştir. Bu meyanda köye birçok göç olmuş, köyün yerli halkından olan Rumlar 1924 mübadelesiyle köyü terk etmek zorunda kalmışlardır.

Köye ilk yerleşen muhacirler 1860'ların ilk yarısında gelen Kırım Tatarlarıdır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı müteakip köye Rumeli muhacirleriyle Çerkesler gelmiştir. Balkan Harbi sonrasında ise köye Boşnak muhacirler iskân olunmuştur. 1924'teki mübadelede köyü terk eden Rumlardan boş kalan evlere de yine mübadeleyle gelen Girit ve Midilli göçmenleri yerleşmiştir. Bunlardan başka, İvrindi'nin Gebeçinar, Demirci, Kuşderesi ve Yahudere gibi köylerinden gelerek Büyükdere'ye yerleşen Yörükler de vardır.³² Hâlen nüfusun çoğunluğunu yerlilerin teşkil ettiği Büyükdere'de, onları Yörükler izlemektedir.

2004 yılı itibarıyla yaklaşık 1.000 hanenin bulunduğu Büyükdere'de 50 hane kadar Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Kırım Tatarlarının köye geliş tarihi hicrî 1281 (miladî 1864-1865) olarak belirtilmektedir.³³ O dönemde, Büyükdere'nin şimdiki gibi büyük bir yerleşim yeri olmadığı ve gelen Kırım Tatar muhacirlerin en az 20 hane kadar olduğu da söylenmektedir. Yine Büyükdere'deki Kırımlılar arasında anlatıldığına göre, Kırım Tatar muhacirler geldiklerinde önce Ören iskelesine çıkmışlar, oradan da çevredeki (hâlen de az çok Kırım Tatarlarının yaşadığı) Büyükdere, Küçükdere, Şahinler, Kızıklı, Çoruk ve Çamdibi gibi köylere dağılmışlardır. Bununla birlikte, Kırım Tatar muhacirlerin sözü edilen köylere birlikte ve aynı dönemde geldiklerini gösteren delil tespit edemedik. Aksine, bu köylerdeki Kırım Tatarları arasında "93 Harbi sonrası geldikleri" şeklinde (doğruluğu tartışmalı olabilecek) bir görüş mevcuttur.

Kırım Tatar muhacirler Büyükdere'ye geldiklerinde çok zor şartlarla karşılaşmışlardır. Ancak Kırımlıların çalışkanlıkları ile çevredeki çok etkiledikleri aradan geçen yüz yılı aşkın süreye rağmen anlatılmaktadır.

Köydeki Kırım Tatarları arasında az sayıda Nogay da bulunmaktadır. Nogaylar 1930'larda Romanya üzerinden gelmişlerdir. Önceleri daha çok olmalarına rağmen, çoğu köyü terk ettiğinden Büyükdere'de birkaç hane Nogay kalmıştır. Nogaylar da köye geldiklerinde çok zorluk çekmişlerdir. Hâlen Büyükdere'de yaşayan Nogaylar, ilk geldiklerinde evlerini zakkum dallarından örüp eşek pisliği ve saman karışımıyla sıva-dıklarını, damlarını da çavdar sapıyla örttüklerini hatırlamaktadır.

Büyükdere'de yaşayan Kırım Tatarları arasında Kırım'dan getirilen dil, âdet ve gelenekler zaman içinde önemli ölçüde erozyona uğramıştır. 1940'lı yıllara kadar köydeki Kırım Tatarları arasında yaygın olarak Kırım Tatarca konuşulmuş. 2004 yılı itibarıyla köyde Kırım Tatarca konuşabilen hiç kimse bulunmamakta, ancak bazı sözler hatırlanmaktaydı. Aynı şekilde, 1940'lara kadar Kırım Tatarları ve Kırımlı olmayanlar arasında kesinlikle evlilik olmadığı söylenmektedir. 1950'lerden itibaren bu gibi karışık evlilikler çoğalmış ve norm hâline gelmiştir. Buna rağmen, köydeki Kırım Tatarları arasında kökenlerine bağlılık hâlen güçlü bir şekilde devam etmekte ve kendilerini "Kırım Tatarı" olarak adlandırmayı sürdürmektedirler.

Diğer âdet ve geleneklerin çoğunun unutulmasına rağmen, Büyükdere'deki Kırım Tatarları arasında millî yemeklerden birçoğu günümüzde de yapılmaya devam edilmektedir. Meselâ, çibörek, tabaqbörek ve qaşıqbörek hâlen yapılmaya devam edilen ve çok sevilen yemeklerdendir. Büyükdere'deki Kırımlıların pişirmeye devam ettikleri bir yemek de "oturma mantı"dır. Bir çeşit taskebabı mahiyetinde olan bu yemek ne diğer Kırımlılar ne de çevredeki diğer halklar arasında bilinmemektedir.³⁴ Büyükdere'deki Nogaylar da uzak olmayan bir geçmişe kadar sütlü ve tuzlu Nogay çayı yaptıklarını hatırlamaktadır.

Büyükdere'deki Kırım Tatarları, Aksakal, İnce, Keçeci, Kireççi ve Sürer soyadlarını taşımaktadır.

32 Age, s. 216.

33 Nurettin İnce'nin anlattıklarından.

34 Oturma mantı şöyle hazırlanmaktadır: Et (tavuk, kuzu yahut hindi) iri parçalar hâlinde kızartılır. Sonra etler (az salçayla birlikte) biraz suyun bulunduğu bir tepsinin ortasına yerleştirilerek üzerine bir tencere kapatılır ve ateşin üzerine yerleştirilir. Suyunu salınca üzerine az pişirilmiş pirinç konulur, üzeri kapatılarak pişirilir.

Çamdibi (Şekviran) Köyü*

Balıkesir'in Havran ilçesine bağlı Çamdibi köyü ilçe merkezine 4 km mesafede yer almaktadır. Köy nüfusu 2004 yılı itibarıyla 2.200 kişi civarındadır (yaklaşık 550 hane). Köyün temel geçim kaynakları zeytincilik ve sebzecilik ile büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıktır.

Köyün eski ismi Şekviran yahut ondan dönüşmüş Şekveren'dir. XVI. yüzyıla ait kayıtlarda köyün ismi "Eşekvirani" şeklinde geçtiğinden³⁵ bu ismin zaman içinde "Şekviran" ve "Şekveren" şeklini aldığı aşikârdır. Köy halkı arasında söylenen, güya geçmişte köye künklerle su getiren Ayşe isminde bir kadına izafeten "Ayşeören" ve oradan da "Eşeören", "Ekşiören", "Şekviran" ve "Şekveren" varyantlarının doğduğu şeklindeki inanış tamamen bir yakıştırmadan ibarettir.

Köyün ismi 1963 yılında Çamdibi'ne çevrilmiştir. Köy isminin niçin Çamdibi yapıldığının ilginç bir hikâyesi vardır. Köy eski muhtarı Halil Dağlı'nın anlattıklarına göre, 1940'ların sonunda köyün etrafına çam ağaçları dikilmesi için devlet tarafından bir proje hazırlanır. Ancak meralarının elden gideceğinden endişe eden köy halkının karşı çıktığı bu proje, göstermelik olarak dikilen birkaç ağaç haricinde hayata geçirilemez. Bu başarısız projeye izafeten (belki de projenin gerçekleşmesi temennisiyle) köyün ismi on yıldan fazla bir zaman sonra "Çamdibi" olarak belirlenir. Köyün ismi bu şekli aldıktan sonra ise (1970-1971'de) gerçekten de köyün etrafına fıstık çamları dikilmiştir.

Çamdibi köyünün ilkokul ve muhtarlık binaları orijinal mimarî özellikler göstermektedir. Her iki binada da Edremit ve Havran Rum kiliselerinin yıkılmasından sonra el konulan bazı eşya ve malzemeler yer almaktadır. Köy meydanındaki büyük çay bahçesinin ortasında, 1930'ların başında yapılmış Karadeniz haritası şeklinde büyük bir havuz bulunmaktadır. Havuzda Kırım Yarımadası ve Azak Denizi de gösterilmiştir.

Şekviran köyünün tarihi en azından XVI. yüzyıla uzanmakta olup baştan beri yalnızca Müslümanların yaşadığı bir köy olmuştur. 1530 tarihli tahrirde köyde 57 hanenin bulunduğu gösterilmektedir.³⁶ Köyün asıl halkı Manavlar, yani yerli Türklerdir. Köyün eski mevkisi evvelce daha aşağıda Bostancı'nın güney kısmında Çiftlikköy denen yerde iken, maruz kaldığı su taşkınları sebebiyle köy şimdiki mevkisine taşınmıştır. Köyün en eski camisi olan Aşağı Cami'nin kitabesi hicrî 1188 (miladî 1774-1775) tarihlidir.³⁷ Şekviran köyünde 1845'te toplam 98 hane bulunduğu ve erkek nüfusun 214 kişi olduğu biliniyor. O tarihte köy halkı tamamen Türklerden oluşmaktaydı. Aynı dönemde köy sınırları dâhilinde, yarı göçebe Yörük cemaatlerinden Kıldonlular ve Kirlikubaşlar da yaşamaktaydı.³⁸

Şekviran köyüne gelen ilk muhacir grubu Kırım Tatarları olmuştur. Osmanlı resmî kayıtları, Şekviran (Şekveren) köyüne, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrasında (1878-1880 tarihleri arasında) 73 Kırım Tatar muhacirinin iskân edildiğini göstermektedir. Bunlar, sözü edilen savaşı müteakip Osmanlı Devleti'nin elinden çıkarak yeni kurulan Romanya ve Bulgaristan'a bırakılan Tulça, Mahmudiye, Silistre, Mangalya, Babadağ ve Zıştovi gibi bölgelerin köylerinden gelmekteydi.³⁹ Bu muhacirler veya onların büyükleri, evvelce (muhtemelen 1860'ların başında) Kırım'dan çıkıp Osmanlı Devleti'nin yukarıda sözünü

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından faydalandığımız Çamdibi köyü sakinlerinden köy muhtarı Halil Türkoğlu (1964 Çamdibi doğumlu), köy eski muhtarı Halil Dağlı (1928 Şekveren [Çamdibi] doğumlu) ve köy sakinlerinden Osman Tosun'a ("Tatar Osman" lakaplı, 1923 Şekveren [Çamdibi] doğumlu) şükranlarımızı bildiririz.

35 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 275.

36 Agb.

37 Zekeriya Özdemir, *Körfezdeki Zümrüt Havran*, İzmir, 1998, s. 227.

38 Tacettin Akkuş, "1845 Yılında Edremit'in Demografik Yapısı", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balıkesir'de*, Ed. Bülent Özdemir, Zübeyde Güneş Yağcı, İstanbul, 2007, s. 190.

39 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, T.PRK.KOM, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 49, s. 12.

ettiğimiz Rumeli bölgelerine iskân edilmişlerdi. Şekviran'a gelen Kırım muhacirleri, aradan geçen yüz yılı aşkın sürede, yakın ilişki içinde bulundukları Edremit'teki Tatar (Hamidiye) Mahallesi'ndeki Kırım Tatarlarıyla aynı zamanda göç etmişlerdir.

Şekviran köyüne yerleşen Kırım Tatarlarının tamamının tek bir kafil ile gelmediği ve ilk gruptan sonra başkalarının da geldiği anlaşılmaktadır. Köydeki Kırım Tatarlarından Osman Tosun ("Tatar Osman") dedesi Seydosman'ın Kırım'dan çıkıp önce Selânik'e geldiğini, bilahare Şekviran'a yerleştiğini, babasının da hicrî 1315'te (miladî 1897-1898) Şekviran'da doğduğunu ifade etmektedir.

Şekviran köyüne gelen Kırım Tatarları, köyün belirli bir mahallesine toplu olarak yerleşmişlerdir. Köyün bu mahallesi günümüze kadar "Tatar Mahallesi" olarak adlandırılmagelmıştır. Köyde 2004 yılı itibarıyla 15 hane kadar Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Çamdibi köyünde yaşayan Kırım Tatarları Tosun, Şimşek ve Özdemir soyadlarını taşımaktadır.

Şekviran köyüne Kırım Tatarlarından sonra Pırlepe ve İslimye muhacirleri iskân edilmiştir.⁴⁰ Köye Çerkesler de yerleşmişti.⁴¹ Göçmenlerle genişleyen Şekviran köyünde 1909 yılında 144 hane mevcuttu.⁴²

Şekviran yahut sonradan aldığı ismiyle Çamdibi'ndeki Kırım Tatarları âdet ve geleneklerini uzun bir süre muhafaza etmelerine rağmen, köyün geri kalan halkına nazaran sayıca azınlıkta olmalarına da bağlı olarak, zaman içinde bunları büyük ölçüde kaybetmişlerdir. 1940'lara, 1950'lere kadar Kırım Tatarları arasında daima Kırım Tatarca konuşulurken, 2004 yılı itibarıyla en yaşlılar dahi anlamakla birlikte bu dili pek konuşamamaktaydı. Yakın zamana kadar Kırım Tatar evlerinde çibörek, ülkenbörek, tabaqbörek, qasıqbörek ve köbete yaygın olarak yapılmaktaysa da günümüzde bu yemekler seyrek olarak pişirilmektedir. Kendisiyle görüştüğümüz Osman Tosun, çiböreğin kendileri için çok önemli olduğunu özellikle vurgulamaktaydı. Günümüzde Çamdibi köyündeki Kırım Tatarları, büyük ölçüde çevre âdetlerine uymuş durumdadır. Bununla birlikte, gerek kendileri gerekse diğer köylüler tarafından "Kırım Tatarları" olarak adlandırılmaya devam edilmektedirler.

Köy ahalisinin tamamı gibi Şekviran köyündeki Kırım Tatarları da Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşlarına aktif olarak katılmış, Yunan işgalini yaşamış ve bütün bu süreçlerde büyük kayıplar vermiştir. Meselâ, köydeki Kırım Tatarlarından Ahmed oğlu Tatar Selim ile Ali oğlu Tatar Musa'nın Çanakkale muharebelerinde şehit düştüğü görülmektedir. Bunların yanı sıra Şekviran köyünden aynı muharebelerde şehit düşen başkaları da vardır.⁴³

Çarıkköy*

Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlı ve Kırım Tatarlarının ağırlıklı olarak yaşadıkları köylerden biri olan Çarıkköy, ilçe merkezine 17 km mesafededir. 2000 nüfus sayımına göre nüfusu resmen 234 kişi ise de⁴⁴ 2006 yılında köyde yaklaşık 180 kişi (55 hane kadar) yaşamaktaydı. Çarıkköy'ün bugünkü nüfusunun tamamı Türk asıllı olmakla birlikte, farklı kökenlerden gelenlerden oluşmaktadır. Köyde esas olarak Kırım Tatarları, Bulgaristan muhâciri Türkler ve yerli Yörükler yaşamaktadır. Kırım Tatarları 2006 itibarıyla

40 Özdemir, s. 226.

41 2004 itibarıyla köyde 5-6 hane Çerkes bulunmaktaydı.

42 *Hüdâvendîgâr Vilâyeti Şahnâme-i Resmîsi* 1325, Bursa, 1325 [1909], s. 192.

43 Özdemir, ss. 47-48.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Çarıkköy muhtarı Çetin Altay (1957 Çarıkköy doğumlu), köy sakinlerinden Rahim Erdoğan (1928 Çarıkköy doğumlu), Kâmil Karakaş (1930 Çarıkköy doğumlu), Talât Karatay (1932 Çarıkköy doğumlu), Celâlettin Altay (1945 Çarıkköy doğumlu), Niyazi Özder (1949 Çarıkköy doğumlu) ve Ali Hikmet Or ile Orhaniye köyünden Aykut Özbek'e (1962 Orhaniye doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

44 T.C. Bandırma Kaymakamlığı, *Cumhuriyetin 80. Yılı Anısına Bandırma*, Bandırma, 2003, s. 39.

köy halkının yaklaşık yarısını teşkil etmekteydi. Çarikköy’de kuru ziraat yoluyla buğday, arpa ve ayçiçeği ekilmektedir. Bunun yanı sıra, büyük ve küçükbaş hayvancılık ile yumurta tavukçuluğu da yapılmaktadır. Köyün adı evvelce yalnızca “Çarık” olarak zikredilmekle beraber, 1960’lardan sonra resmen “Çarikköy” şeklinde yazıldığı görülmektedir.

1845 tarihli temettuat defterinde Çarık köyü komşu Bezirci köyü ile birlikte kaydedilmiştir. O tarihte vergi mükellefi yalnızca 6 hanesi bulunan küçük bir köy olan Çarık’ta, Fazlıoğulları, Kavaklıoğulları ve Abdioğulları sülalelerine mensup kimseler yaşamaktaydı.⁴⁵ XIX. yüzyılın ortasında köyde yaşayan halkın ve onların soyundan gelenlerin köyde kalıp kalmadıklarını tespit edemedik. Köyün sayıca az olan bu eski sakinleri, 1880’lerden itibaren buraya yerleşmeye başlayan muhacirlere karışmış olabilirler.⁴⁶ Köydeki bazı yaşlıların anlattıklarına göre, muhacirlerin geldiği dönemde burada sahipleri Ermeni olan bir çiftlik bulunmaktaydı.

Çarık köyünün bugünkü etno-demografik yapısını alması, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında, Bulgaristan’a ve Romanya’ya bırakılan topraklardan buraya göç etmek zorunda kalan Kırım Tatar muhacirlerin gelişile olmuştur. Bu Kırım Tatarları yahut onların büyükleri ise 1860’ların başında Kırım’dan çıkıp o zamanlar Osmanlı toprakları olan Rumeli’ne iskân olunmuşlardı. Muhtemelen 1880’lerin başında 10 hane kadar oldukları söylenen Kırım Tatar muhacirleri, Çarık köyü mevkisine geldiklerinde yakın çevrede başka Kırım Tatar göçmen köyü olmadığı hatırlanmaktadır. Buna göre, köye çok yakın olan Orhaniye (halk arasındaki adıyla Poyralı) köyü de henüz ortaya çıkmamış olup Poyralı mevkisi çevredeki üç köyün sığır merası olarak kullanılmaktaymış.

İlk gelen Kırım Tatarlarının ardından, 1880’li yahut 1890’lı yıllarda, köye münferit olarak başka Kırım Tatarları ve Bulgaristan’dan muhacir Türkler de gelip yerleşmiştir. 1892’de Çarık köyünde yerlilerden ve muhacirlerden oluşan toplam 20 hanede 86 kişi yaşamaktaydı.⁴⁷ Sonraki yıllarda çevredeki Yörüklerden de köye yerleşenler olmuştur. Köye gelen Kırım Tatarlarından en azından bir kısmının, Romanya’da kalan Dobruca’nın Karatay ve Bayramdede köylerinden oldukları tespit edilebilmektedir. Bulgaristan muhacirlerinin ise hiç değilse bir kısmı Deliorman bölgesinden gelmedir. Çarık’a 1937’de Romanya’dan 3 hane Kırım Tatar muhacir daha yerleşmiştir. Bu son gelenler evvelce gelmiş olanların akrabaları olup devletin kendilerine İzmit havalisinde gösterdiği arazileri istememiş ve Çarık köyüne gelmişlerdir (Bu gruptan gelen ve Çarık’ta zaten soyu olan ailelerden biri Or soyadını taşımakta, yani kökenleri Kırım’ın Or bölgesine dayanmaktadır).

1909 yılı itibarıyla 65 hanenin mevcut olduğu⁴⁸ Çarık köyünün halkı bütün çevre köyler gibi Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarındaki savaflara iştirak etmiş ve kayıp vermiştir. Meselâ, Balkan Savaşları’nda ve I. Dünya Savaşı’nda 11 yıl bilfiil savaşmış, önce Bulgar, sonra da Sırp ordusuna esir düşmüş olan Kırım Tatarlarından Vefa Çavuş (Erdoğan), uzun yıllar esir kamplarında büyük acılar çekmiş Çarık köylü askerlerden biridir.

Çarık’taki Kırım Tatarları arasında, Kırım âdet ve gelenekleri uzun yıllar boyunca muhafaza edilmiştir. Ancak köyün nüfusu homojen olmadığı için genellikle birçok âdet, tamamen Kırım Tatarlarıyla meskün olan yakındaki Orhaniye köyünde uygulanır, Çarık’takiler de buna iştirak edermiş. Meselâ, Çarık’ta da Kırım Tatar güreşi ustaları olduğu hâlde, 1930’larda bunların güreşmek için Orhaniye’ye gittikleri hatırlan-

45 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *MLVRD.TMT.d.*, Defter no.: 7751.

46 Çarikköy mezarlığında “Hassa Ordusu Süvari Mektebi Mirlivâsi Hayır Ahmed Paşa”ya ait bir mezartaşı bulunmaktaysa da, bunun ilk göçmenlerin gelişinden önceye mi, yoksa sonraya mı ait olduğunu tespit edebilmek mümkün olamamıştır.

47 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 12, Gömlek no.: 31.

48 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 164.

maktadır. Bununla birlikte, toylarda at yarışları yapılması 1960'ların başına kadar sürdürülmüştür. Köydeki Kırım Tatarları, 1970'lere kadar yalnızca Kırımlılarla evlenirken daha sonra bu konudaki muhafazakâr tutum ortadan kalkmıştır. Orta yaş üstü neslin (Çöl şivesiyle) Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmesine karşılık, 1970'ler sonrasında doğan nesil artık kendi arasında bu dili kullanmamaktadır. Ancak çibörek, köbete, salma, sarburma, tabaqbörek ve laqşa gibi Kırım Tatar yemekleri Çarikköy'deki Kırım Tatarları tarafından hâlâ pişirilmektedir. Köydeki Kırım Tatar aileleri Aktay, Akyol, Altay, Balıkçılar, Çalışkan, Çelik, Çeri, Deluv, Erdoğan, Erguvan, Göktay, Hamarat, Karabay, Karatay, Or ve Özden soyadlarını taşımaktadır.

Çepni Köyü*

Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlı Çepni köyü ilçe merkezine 14 km uzaklıkta yer almaktadır. 2000 sayımında nüfusu resmen 321 kişi olarak belirlenen köyde 2006 yılı itibarıyla yaklaşık 350 kişi (85 hane) yaşamaktaydı. Çepni köyü evvelce Gönen'e bağlı iken 1931'de Bandırma'ya bağlanmıştır.⁴⁹ Esas geçim kaynağı olarak buğday, ayçiçeği ve soğan ekilen köyde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ile yumurta ve et tavukçuluğu da yapılmaktadır.⁵⁰ Köyün ekonomik durumu iyi olduğu için Çepni'den şehirlere göç fazla değildir.

1530 tarihli tahrirde Çepni, Aydıncık (Edincik) nahiyesine bağlı bir köy olarak zikredilmekte ve yalnızca 6 haneden oluştuğu gösterilmektedir.⁵¹ Adından da anlaşılacağı gibi köyün kökeni Çepni Türkmenlerine dayanmaktadır. Rivayete göre, bu mevki göçebe Çepnilerin çadır kurup hayvanlarını yadıkları bir mevki iken bazılarının yerleşmesiyle köye dönüşmüştür.⁵² Her hâlükârda burada bir zamanlar Çepnilerin bulunduğu açık ise de günümüzde Çepni köyünde hiç Çepni yaşamamaktadır. Hâlen Çepni köyü halkının çoğunluğu bugünkü Bulgaristan topraklarından göçmüş olan muhacirler ve onların ahfadından oluşmaktadır.

Çepni köyüne gelen ilk ve en büyük muhacir grubu, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrasında Bulgaristan'a bırakılan topraklardan gelenlerdir. Bunlar Anadolu'ya göçlerini müteakip, önce bir müddet Gönen'de ve çevresindeki köylerde yaşadktan sonra muhtelif zamanlarda Çepni köyüne yerleşmişlerdir. Çepni'ye gelen "93 muhacirleri" meyanında 1860'larda Kırım'dan göçüp Rumeli topraklarına iskân edilmiş olan Kırım Tatarları da bulunmaktaydı. Nüfus terkihi bu şekilde oluşan Çepni köyünde 1909 yılında toplam 32 hane mevcuttu.⁵³ Köye 1950'lerde de Bulgaristan'dan birkaç hane muhacir iskân olunmuştur.

2006 yılı itibarıyla Çepni köyünde 4 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Bunlar arasında ancak birkaç kişi Kırım Tatarca konuşabilmekteydi. Evvelce Kırımlı olmayanlarla hiç kız alınıp verilmezken, günümüzde köydekiler tamamen birbirleriyle karışmıştır. Eskiden Kırım Tatar toylarının da mutlaka Kırım âdetlerine göre yapıldığı hatırlanmaktadır. Ancak günümüzde köydeki herkes düğünlerini aynı şekilde yapmaktadır. Kırım Tatar mutfağının çibörek, köbete, tabaqbörek, qıyğaşa ve qasıqbörek gibi yemekleri ise köydeki az sayıdaki Kırım Tatar ailesi tarafından hâlâ pişirilmektedir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Çepni köyü muhtarı Şahin Ülkü (1961 Çepni doğumlu) ile köy sakinlerinden Rahmi Baysazan (1934 Çepni doğumlu), Mehmet Biçer (1954 Çepni doğumlu) ve Akif Ceylan'a (1962 Çepni doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

49 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 64.18.15.

50 T.C. Bandırma Kaymakamlığı, *Cumhuriyetin 80. Yılı Anısına Bandırma*, Bandırma, 2003, s. 39.

51 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 158.

52 Eski köy öğretmeni Hanife Özdiil tarafından kaleme alınan ve Çepni köyü muhtarlığında bulunan köyü tanıtan metinden.

53 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 167.

Çinge Köyü*

Balıkesir'in Bandırma ilçesinin en küçük köylerinden olan Çinge köyünde, 2006 yılı itibarıyla yaklaşık 70 kişi (11 hane) yaşamaktaydı. Köy halkının 6 hanesini Kırım Tatarları, 3 hanesini Çerkesler ve diğerlerini de Rumeli muhaciri Türkler oluşturmaktadır. 1950'lerde yaklaşık 60 hanenin bulunduğu köy, sonraki yıllarda büyükşehirlere göç yoluyla tedricen boşalmıştır. Bandırma'ya 14 km uzaklıkta olan Çinge köyünde buğday ve ayçiçeği ekilmekte, büyük ve küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Köyün asıl adının "Çengi" olup sonradan "Çinge"ye dönüştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim 1530 tarihli tahrirde köyün adı Çengi şeklinde kaydedilmiştir. O dönemde Aydıncık (Edincik) nahiyesine bağlı olan köyde 21 hane mevcuttu.⁵⁴ Köyün yapısının müteakip dört yüzyıl içinde nasıl bir seyir takip ettiğini tespit edemedik.

Çinge köyünün günümüzdeki demografik yapısının oluşması, 1864'te buraya Büyük Çerkes Sürgünü muhacirlerinin iskânıyla ilişkilidir. Nitekim köyün halk arasında bilinen adı da "Çerkesköy"dür. Köye iskân olunan Çerkesler arasında, sonradan Ahmed Câvid Paşa olarak tanınacak olan Therket Ahmed ve ailesi de vardı.⁵⁵ Ahmed Cavid Paşa'nın Ubih olduğuna bakılarak köye yerleşen Çerkeslerin de esasen Ubihlar olduğu söylenebilir. Anlatılanlara göre, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Osmanlıların elinden çıkan (ve muhtemelen Romanya'ya bırakılan) Rumeli topraklarından göçen ve 10 hane kadar olduğu belirtilen bir grup Kırım Tatarı, burada Çerkeslere ait olan çiftlik çevresinde yerleşmiş ve kendilerine çiftlikte iş verilmiş. Zaman içinde Kırım Tatarlarının köyde çoğunluk hâline geldikleri anlaşılmaktadır. 1892'de Çinge köyünde Çerkeslerden ve Kırım Tatarlarından oluşan toplam 59 hanede 250 kişi yaşamaktaydı.⁵⁶ 1909 yılında ise Çinge köyündeki toplam hane sayısı 82 olarak belirlenmişti.⁵⁷

2000'li yılların başında, Çinge köyündeki Kırım Tatarlarından birkaçı Kırım Tatarca konuşabilmekteydi. Çinge köyünde kalan Kırım Tatar aileleri Kurt ve Gürler soyadlarını taşımaktadır.

Çoruk Köyü*

Balıkesir'in Burhaniye ilçesine bağlı Çoruk köyü deniz kıyısına oldukça yakın bir konumda, ilçe merkezine 2 km mesafede yer almaktadır. Köy nüfusu 2004 yılı itibarıyla toplam 143 hanede yaşayan yaklaşık 600 kişiydi. Çoruk köyünün geçimi tarıma dayanmaktadır. Başlıca ziraî ürünler olarak buğday, baklagiller ve sebze ekilmektedir. Geçmişte köyün ekonomisinde en önemli yeri pamuk tarımı tutmakla birlikte günümüzde çok azalmıştır. Ekonomik sebeplere bağlı olarak köyden Burhaniye'ye ve Edremit'e yoğun göç olmaktadır. Köyün denize ve dolayısıyla turistik bölgeye yakınlığı köyün geleceği açısından önem taşımaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Çinge köyü eski muhtarı İbrahim Kurt (1960 Çinge doğumlu) ile köy sakinlerinden Meliha Gürler (1927 Çinge doğumlu) ve Nail Kurt'a (1931 Çinge doğumlu) teşekkür ederiz.

54 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 160.

55 Ahmed Câvid Paşa (1840-1916), Osmanlı bürokrasisinde yüksek görevlerde bulunduktan başka muhaceretteki Çerkes millî uyanış hareketlerinde de aktif rol almış ve eserler vermiş bir aydındır. Türkiye'de Arap alfabesi esaslı ilk Çerkes alfabesi de onun tarafından hazırlanmıştır. Sefer Berzeg, *Kafkas Diasporası'nda Edebiyatçılar ve Yazarlar Sözlüğü*, Samsun, 1995, ss. 9-10.

56 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 12, Gömlek no.: 31. Bu belgede köyde Kafkasya ve Rumeli muhacirlerinin yaşadığı kaydedilmektedir ki burada Rumeli muhacirleri olarak sözü edilenlerin Rumeli'nden gelme Kırım Tatarları olduğu açıktır.

57 *Hüdâvendîgâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 170.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Çoruk köyü muhtarı Hayrettin Erol (1956 Çoruk doğumlu) ile köy halkından Muzaffer Avcı (1927 Çoruk doğumlu), Mehmet Hanebakan (1940 Çoruk doğumlu), Şaban Balaban (1954 Çoruk doğumlu) ve Mustafa Balaban'a (1958 Çoruk doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

Çoruk köyü gayet köklü bir geçmişe sahiptir. Kesin kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte, 1530 tarihli tahrirde köyün adı zikredilmekte ve 77 haneden oluştuğu kaydedilmektedir.⁵⁸ Çoruk'un Türkmen oymakları tarafından kurulduğu söylenmekte ise de⁵⁹ bunu ispatlamak mümkün olmamıştır. XIX. yüzyılın ilk yıllarında köyde medrese ve muallimhane bulunmakta olup bunlar bir vakfa bağlıydı.⁶⁰ Köy yakınlarında "Kadıncık Dede" olarak tanınan ve gerçek kimliği, hatta cinsiyeti bilinmemekle birlikte çevredekilerin saygı ile ziyaret ettikleri bir "evliya" yatağı bulunmaktadır.

Çoruk köyünde evvelce Rum nüfusun da yaşadığı bilinmektedir.⁶¹ Köyün Rum halkı 1924 yılındaki nüfus mübadelesiyle Çoruk köyünü terk ederek Yunanistan'a göç etmek zorunda kalmıştır. Köye dışarıdan göçler ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetiyle biten bu savaşın sonrasında, bugünkü Bulgaristan topraklarından aralarında Kırım Tatarlarının da bulunduğu muhacirler köye gelerek yerleşmiştir. 1909 yılında toplam 85 hanenin mevcut olduğunu⁶² bildiğimiz Çoruk köyüne, müteakip dönemlerde de savaşlara ve siyasi gelişmelere bağlı olarak göçler devam etmiştir. 1956 yılına kadar muhtelif dönemlerde pek çok Bulgaristan muhaciri Türk, Pomak, Arnavut ve Boşnak Çoruk köyüne yerleşmiştir. 1960'larda ise Çanakkale'den, Kars'tan ve Elazığ taraflarından Çoruk köyüne ekonomik sebeplere bağlı göçler olmuştur. Köy halkı farklı coğrafi ve etnik kökenlerden gelmelerine rağmen zaman içinde büyük ölçüde kaynaşmış durumdadır.

2004 yılı itibarıyla Çoruk köyü halkının 20 hane kadarı Kırım Tatarı'ydı. Köye Kırım Tatarlarının ilk gelişi 1878 sonrasında olmakla birlikte, Çoruk köyündeki bütün Kırım Tatarları tek bir kabile ile gelmiş değildir. Bununla birlikte, hâlen köyde yaşayan Kırım Tatarlarının çoğunluğunun (muhtemelen 1860'ların başında Kırım'dan ayrılarak Dobruca ve bilhassa Köstence havalisine yerleştirilmiş olan) dedelerinin, 93 Harbi sonrasında Çoruk köyüne geldikleri açıktır. Aynı dönemde gelerek yakın çevrede bulunan Burhaniye'ye bağlı Karga (değiştirilen ismi: Şahinler) ve Havran'a bağlı Büyükdere köylerine iskân olunan Kırım Tatar muhacirlerin çoğunun da Çoruk'a yerleşenlerle aynı kabile ile gelmiş olmaları muhtemeldir. Nitekim Çoruk köyündeki Kırım Tatarlarıyla Şahinler ve Büyükdere köyündeki Kırımlılar arasında akrabalık bağları bulunmaktadır. Bununla birlikte, Çoruk köyünde farklı zamanlarda gelen Kırım Tatarları da yaşamaktadır. Meselâ, köy muhtarı Hayrettin Erol'un dedesinin babası Kırım'dan gelerek Şumnu'ya yerleşmiş, dedesi ise 1924'te Şumnu'dan kaçarak Türkiye'ye gelmiş ve nihayet bu köye yerleşmiştir. Hayrettin Erol'un Abaylar soyadını taşıyan akrabaları ise Diyarbakır'ın Bismil ilçesine bağlı Anbar köyüne iskân olunmuşlardır.

2004 yılı itibarıyla Çoruk köyünde Kırım Tatarca konuşabilen hiç kimse kalmadıysa da, bazı kelimeler hâlâ hatırlanmaktadır. Kırımlılarla Kırımlı olmayanlar arasında karışık evlilikler öteden beri çok yaygındır. Esasen Çoruk köyündeki Kırım Tatarları, gelenek ve âdet itibarıyla köyün diğer sakinleriyle bütünüyle kaynaşmış durumdadır.

Kırım Tatar aşlarından çibörek, Çoruk'ta yaşayan Kırım Tatarları arasında günümüzde de sıkça pişirilmektedir. Aynı şekilde omac çorbası da bazı Kırım Tatarları tarafından pişirilmeye devam etmektedir. Köbete, tataraş ve mamelek gibi Kırım yemekleri ise hatırlanmakla birlikte, günümüzde ya hiç pişirilmemekte yahut nadiren hazırlanmaktadır. Çoruk köyündeki Kırım Tatarları Avcı, Balaban, Çetin, Erol, Hanebakan, Turgut ve Yaşar soyadlarını taşımaktadır.

58 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 276.

59 Mustafa Balaban, "Köyümüzün Tarihçesi", elyazması, s. 1 (bir kopyası arşivimizdedir).

60 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *Cevdet-Maarif*, Dosya no.: 149, Gömlek no.: 7435.

61 1857 tarihine ait, köy sınırları dâhilindeki bir arazi ihtilafına dair belgede, köy halkı arasında hem Müslüman hem de Rum isimli şahıslar zikredilmektedir. BOA, *AMKT.DV.*, Dosya no.: 118, Gömlek no.: 95.

62 *Hüdâvendîğâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 171.

Doğanpınar (Çürüden) Köyü*

Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlı olup ilçe merkezine 10 km uzaklıkta olan Doğanpınar köyünde, 2006 yılında yaklaşık 380-400 kişi (120 hane kadar) yaşamaktaydı. Köyün Çürüden olan ve yüzyıllar öncesine uzanan asıl ismi, 1960'larda hiçbir esasa dayanmaksızın Doğanpınar olarak değiştirilmiştir. Doğanpınar köyünün geçim kaynakları tavukçuluk (yumurta ve et) ve büyükbaş hayvancılık ile buğday ve ayçiçeği tarımıdır.

1530 tarihli tahrirde Aydıncık (Edincik) nahiyesine bağlı Ziyaret köyü ile birlikte "Çürüden İlyas" mezarası zikredilmektedir.⁶³ Günümüzdeki köyün kökeninin bu mezraya dayandığı anlaşılmaktadır. Köy halkı arasında anlatılanlara göre, şimdiki köy mevkinde evvelce bir çiftlik mevcut olup bu çiftlikte Manavlar yani yerli Türkler yaşamaktaydı. Muhtemelen XIX. yüzyıl sonunda veya XX. yüzyıl başında Kırımlı Hacı Mennan isimli biri, hem yakındaki Küleflî köyünde hem de burada 12 bin dönüm kadar çiftlik arazisi satın almıştır. Daha sonra tekrar Kırım'a dönen Hacı Mennan, buradan beraberinde getirdiği 10-15 hane Kırım Tatarı'nı da Çürüden'e getirip yerleştirmiş. Ancak kızını dahi buraya getirdiği hâlde, bilinmeyen bir sebepten kendisi Kırım'da kalmış. Hacı Mennan, Kırım'da bulunduğu sırada Rus İhtilali patlak verip Bolşevik rejimi kurulduğundan bir daha Kırım'dan çıkamamış. Kızı ise Çürüden'de kalmış.

1930'lu ve 1940'lı yıllarda köyde 5 hane kadar Kırım Tatarı'nın yaşadığı hatırlanmaktadır. 2006 yılı itibarıyla ise burada sadece 3 Kırım Tatar ailesi (Halit Çetin, Sayit Çetin ve İsmet Korkutan'ın aileleri) kalmıştı. Geri kalan Kırımlılar zaman içinde muhtelif yerlere dağılmıştır. Babası köyde kalan Kırımlılardan, anası ise Romanya Dobruca'sından gelip yakındaki Çinge köyüne yerleşen Kırım Tatarlarından olan Halit Çetin, Kırım Tatarca konuşabilmekte, hatta bazı çınları da hatırlayabilmektedir.

Köyün Kırım Tatarları haricindeki halkı, köken olarak büyük çoğunlukla Bulgaristan muhacirlerinden ve yerlilerden oluşmaktadır. Söz konusu muhacirler 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Bulgaristan'a bırakılan topraklardan, Osmanlıların elinde kalan Anadolu topraklarına göçmüşlerdir. Anlaşıldığına göre, bunlar doğrudan Çürüden'e değil, başka yerlere iskân olunmuş ve çoğunlukla 1920'lerde köye gelmişlerdir. Meselâ, Şumnu'nun Yüller (Bulgarca adı: Staro Selka) köyünden olan şimdiki Akay sülalesi 93 Harbi sonrasında ilk önce Konya taraflarına, sonra Gönen'in Söğüt köyüne ve nihayet buraya yerleşmiştir. Köydeki öbür Bulgaristan muhacirleri de Şumnu civarından olup 93 Harbi'ni müteakip Malkara tarafına yerleşmişler ve 1928'de de Çürüden'e gelmişlerdir. Köye 1950'lerin başında da Bulgaristan'dan bir muhacir aile yerleşmiştir.

Doğruca (Debleki) Köyü*

Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlı Doğruca köyünün asıl ismi Debleki'dir. Köy Bandırma'ya 11 km uzaklıkta bulunmaktadır. Köy nüfusu 2000 sayımına göre 1.125 kişidir.⁶⁴ Köyde 2006 yılı itibarıyla 360

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Doğanpınar köyü eski muhtarlarından Halit Çetin (1931 Çürüden [Doğanpınar] doğumlu) ve Hayri Akay (1950 Çürüden [Doğanpınar] doğumlu) ile köy halkından Adem Günaydın (1937 Çürüden [Doğanpınar] doğumlu), İlhan Eker (1955 Çürüden [Doğanpınar] doğumlu) ve Hasan Akay'a (1958 Çürüden [Doğanpınar] doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

63 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 160.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Doğruca köyü muhtarı Mehmet Tan (1959 Debleki [Doğruca] doğumlu) ile köy sakinlerinden Hilmi Atak (1926 Debleki [Doğruca] doğumlu), Ali Atak (Debleki [Doğruca] doğumlu), Necati Demirkan (1948 Debleki [Doğruca] doğumlu), Adem Taştekin (1968 Debleki [Doğruca] doğumlu) ve Necmi Taşkın'a (Debleki [Doğruca] doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

64 T.C. Bandırma Kaymakamlığı, *Cumhuriyetin 80. Yılı Anısına Bandırma*, Bandırma, 2003, s. 41.

hane bulunmaktadır. Köyün ismi 1960'larda Doğruca'ya çevrilmiştir. Köyün ziraî alanlarına buğday ve ayçiçeği ekilmektedir. Bunun yanında, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ile yumurta tavukçuluğu ve etlik piliç yetiştiriciliği yapılmaktadır. Köyde ayrıca çok sayıda emekli yaşamaktadır.

Köyün yerlileri, Manavlar yani yerli Türklerdir. Debleki köyü 1830'larda bölgeyi ziyaret eden ünlü Fransız seyyah Charles Texier⁶⁵ ve Mayıs 1837'de buradan geçen İngiliz seyyah William Hamilton⁶⁶ tarafından da zikredilmektedir. Köye göçmen olarak gelen ilk grup, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında yaşadıkları topraklardan göçmeye mecbur kalan Rumelili Türklerdir. Bu muhacirler, yeni kurulmuş Bulgaristan'a bırakılan Şumnu, Yenipazar, Pravadi, Varna, Yanbolu, Balçık ve Silistre ile Romanya'ya bırakılan Maçin bölgelerinden gelmekteydi. Söz konusu Rumeli muhacirlerinden bir süre sonra, 1880'lerde Kırım Tatar muhacirler de Debleki'ye yerleşmişlerdir. Bu Kırım Tatar muhacirlerin kökenleri, muhtemelen 1860'larda Kırım'dan çıkıp Osmanlı Devleti tarafından Dobruca'ya iskân olunanlar olup, Köy Nüfus Defteri'ndeki kayıtlara göre en azından bir kısmı Romanya Dobruca'sının Babadağ ve Hırşova bölgelerinden gelmekteydi. Köstence kökenli (günümüzde Atak soyadını taşıyan) bir Kırım Tatar ailesi ise önce çevredeki Orhaniye köyüne yerleşmiş, bilahare Debleki'ye gelmiştir.

2006 yılı itibarıyla Doğruca köyünde 15-20 hane kadar Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Köyün diğer halkı ile karıştıklarından buradaki Kırım Tatarları dil ve kültür özelliklerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Aralarında Kırım Tatarca konuşabilen hiç kimse kalmamıştır. Esasen, 1950'li yıllarda Debleki'de 10 aile Kırım Tatarı'nın yaşadığı, ancak azınlıkta olduklarından o yıllarda dahi dillerini kaybetmiş durumda oldukları hatırlanmaktadır. Debleki'deki Kırım Tatarları arasında Kırım Tatar yemek kültürü ise nispeten korunmuş olup köbete, çibörek ve tabaqbörek gibi yemekler hâlâ pişirilmektedir. Diğer kültürel kayıplarına rağmen, köydeki Kırım Tatarlarının hepsi günümüzde de kendilerini kesinlikle Kırım Tatarı olarak adlandırmakta ve çevredeki de onları öyle bilmektedir. Doğruca'daki Kırım Tatar aileleri Atak, Demirkan, Güç ve Kent soyadlarını taşımaktadır.

Debleki köyü İstiklal Savaşı yıllarında Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. Bu yıllarda büyük sıkıntılar yaşayan köy, 1922'de, çekilmekte olan Yunan ordusu tarafından yakılmıştır.

Halkapınar Köyü*

Balıkesir'in Merkez ilçesine bağlı Halkapınar köyü, XIX. yüzyılda Nogay muhacirler tarafından kurulmuş bir köydür. Köy Balıkesir'e 26 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2002 yılı itibarıyla Halkapınar'da toplam 65 kadar hanede yaklaşık 300 kişi yaşamaktaydı. Bunların 6 hanesini Nogaylar, geri kalanını ise Rumeli muhacirleri teşkil etmekteydi. Köy, adını batısında bulunan bir su kaynağından almaktadır. Köyün yakınındaki Bedri tepesinin üzerinde eski çağlara ait bir kale ve yerleşim kalıntıları bulunmaktadır. Halkapınar köyü halkının çoğunluğu geçimini hayvancılıktan temin etmektedir. Bunun yanı sıra, köy toprağının yarısı sulandığından ziraat de iyi netice vermekte; buğday, arpa, domates, yonca ve mısır yetiştirilmektedir.

Halkapınar köyü mevkisi Nogay muhacirlerin gelişinden önce boş olup Şamlı nahiyesi ile Kamçılı köyü sınırları içinde bulunmaktaydı.⁶⁷ Osmanlı belgelerine göre, köyün en geç 1861 yılında kurulduğu

65 Charles Texier, *Küçük Asya. Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Cilt: I, Çev. Ali Suat, Haz. Kâzım Yaşar Koprıman ve Musa Yıldız, Ankara, 2002, s. 282.

66 William J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia*, Cilt: II, Londra, 1842, s. 95.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Halkapınar köyü muhtarı İbrahim Avcı (1958 Halkapınar doğumlu) ile köy halkından Recep Durmaz (1926 Halkapınar doğumlu) ve Hayrettin Toğan'a (1926 Halkapınar doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

67 Zeki Arslan tarafından hazırlanan ve Halkapınar köyü köy odasında asılı duran tarihten. Zeki Arslan, 1986-1995 yılları arasında köyde ilköğretim müdürü olarak görev yapmıştır.

anlaşılmaktadır.⁶⁸ Köye ilk yerleşen Nogayların münferit olarak bundan bir iki yıl evvel gelmiş olması ihtimali de mevcuttur.⁶⁹ Anlatılanlara göre, köyü kuran Nogaylar veya onların çoğunluğu, ülkelerini Kırım üzerinden terk etmelerini müteakip İstanbul'a çıktıktan sonra, oradan Bandırma'ya nakledilmişlerdi. Bandırma'da bulunurken devlet onları Manyas havalisine iskân etmek istediye de muhacirler bunu kabul etmemiş ve sonunda şimdiki Halkapınar'ın bulunduğu yere yerleşmişlerdir.

Nogay muhacirlerin Halkapınar'a iskânı belli bir ölçüde planlı ve düzenli olarak gerçekleştirilmiştir. Muhacirler için gereken evlerin inşası ve diğer masraflar devletin gücünü çok zorladığından mahallî halkın yardım ve desteklerine de müracaat edilmiştir. Nitekim çevre halkı evlerin inşasını kısmen veya tamamen üstlendiği gibi, muhacirler için nakit para ve zahire yardımında da bulunmuştur.⁷⁰ Bu şekilde Halkapınar'a iskân olunmuş Nogaylar 1862'de, 64 hanede 286 kişiden ibaretti.⁷¹ 1880'lerin başında ise Osmanlı resmî kayıtlarında köyün nüfusu 330 kişi olarak gösterilmektedir.⁷²

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında, üzerinde Bulgaristan'ın kurulduğu topraklardan göçmek zorunda kalan Türklerden bir grup da Halkapınar'a iskân olunmuştur. Üç kafileden oluşan bu Rumeli muhacirleri İmamlar, Yörükoğulları, Topallar, Mümanlar, Deli Memetler, Semercioğulları ve Ademoğulları gibi sülalelerden meydana gelmekteydi.⁷³ Bütün bu gelen muhacirlerle Halkapınar köyünün halkı, 1909 yılı itibarıyla toplam 70 hane teşkil etmekteydi.⁷⁴ Köye yerleşen Rumeli muhacirlerinin son grubu 1951'de Bulgaristan'dan göç eden 4 aile olacak ve köyün bugünkü nüfus yapısı ortaya çıkacaktır.

Halkapınar'daki Nogaylar ve Rumeli muhacirleri arasında anlaşmazlık yaşanmamakla birlikte, iki grup da uzun yıllar kendi kültürleri dairesinde yaşamıştır. Meselâ, 40 yılı aşkın bir süre iki grup arasında kız alıp verme olmamıştır. Nogaylar âdet ve geleneklerini uzun süre sıkıca muhafaza etmişlerdir. Bu meyanda, çok sayıda at yetiştirdikleri ve meselâ 1930'lara kadar atlara tamga (damga) bastıkları biliniyor. Başka pek çok âdet yanında, Nogay toylarında karşılıklı çınlaşmaların yapıldığı ve qobız çalınıp qanekiy oynandığı da hatırlanmaktadır.

Köydeki Nogaylar zaman içinde başka yerlere göç etmiştir. Çoğunun Balıkesir'e ve Balıkesir'in Merkez ilçesine bağlı Karakaya köyüne göçtükleri biliniyor. Bazıları da Afyon ve Eskişehir taraflarına gitmiştir. Böylece Halkapınar'da yaşayan Nogayların sayısı büyük ölçüde azalmıştır. 1950'lerde köyde 15-20 hane Nogay'ın yaşadığı hatırlanmaktadır.

Halkapınar'da yaşayan Nogayların sayısıyla birlikte onların kültürel mirasları da büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Ancak mutfak kültürüne ait bazı özellikler zaman içinde köyün Nogay olmayan halkı tarafından da benimsenmiş olduğundan günümüze kadar gelmiştir. Meselâ, sütlü-tuzlu Nogay çayı bugün dahi gerek

68 T. C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 566, Gömlek no.: 63; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 229, Gömlek no.: 29; *Takvîm-i Vekâyî*, İstanbul, 5 Rebiyülevvel 1278 [11 Eylül 1861].

69 Zeki Arslan tarafından hazırlanan tarihçede, köyün 1858'de Nogay Ali Efendi sülalesinin şimdiki köyün kuzey bölgesinde yerleşmesiyle kurulduğu ve daha sonra da Nogay Hacı Yusuf Bey'in tek başına gelip aynı yere yerleştiği kaydedilmektedir. Bu bilgiyi doğrulayabilmek mümkün olmamıştır. Köydeki en yaşlı Nogaylardan Hayrettin Toğan ise Nogayların hicrî 1272 (miladî 1855-1856) yılında 110 hane olarak geldiklerini belirtmekteydi. Bununla birlikte, Kırım Harbi'nin devam etmekte yahut henüz sona ermiş olduğu söz konusu tarihi, buraya Nogayların muhtemel gelişi için kesinlikle erken görmektediriz. Nitekim 1856'da, bu havaliye herhangi bir Nogay iskânına dair hiçbir belge bilinmemektedir. Esasen, Nogayların Rumeli ve Anadolu'ya kitlevî göçleri de 1859'da başlamıştır.

70 BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 566, Gömlek no.: 63 ve *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 229, Gömlek no.: 29; *Takvîm-i Vekâyî*, İstanbul, 5 Rebiyülevvel 1278 [11 Eylül 1861] ve 27 Zilkade 1278 [26 Mayıs 1862].

71 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 403, Gömlek no.: 9.

72 BOA, *Y. PRK.KOM.*, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 49, s. 2.

73 Zeki Arslan tarafından hazırlanan ve Halkapınar köyü köy odasında asılı duran tarihçeden.

74 *Hüdâvendîgâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 178.

Nogaylar gerekse Rumelililerce yapılmaya devam edilmektedir. Aynı şekilde, çibörek ve ıdırbörek de bütün Halkapınar sakinlerinin mutfağında yer almaktadır.

Karakaya Köyü*

Balıkesir merkez ilçeye bağlı Karakaya köyü, Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin birlikte yaşadığı bir köydür. Balıkesir'e 21 km uzaklıktaki Karakaya köyünde, 2008 yılı itibarıyla 111 kişi (35 hane) yaşamaktaydı. Köy halkı işsizlikten dolayı çevre il ve ilçelere göç ettiğinden, köyde yaşayanlar çoğunlukla yaşlılardan oluşmaktaydı. Karakaya köyünün ekonomisi tarıma dayanmaktadır.

Karakaya köyü, muhtemelen 1850'lerin sonunda yahut 1860'ların başında, kısmen Kırım üzerinden kısmen de Kuban taraflarından buraya göç eden Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur. Köy mevkisinin seçilmesine ilişkin olarak hâlen anlatılan rivayete göre, iskân için bölgeye gelen Nogay göçmenler uygun bir yer ararken Karakaya mevkisindeki çeşmeden çay kaynatmışlar, beğenince oraya yerleşmişlerdir. Osmanlı kayıtlarına göre, bu ilk dönemde Karakaya'ya 189 kişi iskân edilmişti.⁷⁵

Karakaya köyünde yaşayan Nogayların buraya tek bir grup hâlinde gelmedikleri, muhtelif gruplar hâlinde farklı yerlere iskân edildikten sonra nihayetinde Karakaya'da toplandıkları anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Karakaya köyü kurulduktan sonra da köye çeşitli yerlerden Nogay ve Kırım Tatar muhacirler gelmeye devam etmiştir. Meselâ, eski Kırım Hanlığı arazilerinden olan Kuban taraflarından çıktuktan sonra Mihaliç'in (şimdiki Karacabey) Ovaesemen köyüne yerleşen, ancak burada fazla kalmayıp Karakaya'ya gelenler vardır. Bir başka sülale ise Afyon'un Sandıklı kazasına bağlı Yeni Belkavak (Nayman) köyüne iskân olunduktan sonra oradan Karakaya'ya göçmüştür. Köydeki Nogayların mensup oldukları kabilelerin hepsi günümüzde hatırlanmamaktadır. Bununla birlikte, Cemboyluk uruvuna mensup olanlar biliniyor. Köyün eski kadın muhtarı Emine Sirtman'ın (kızlık soyadı Türkyılmaz) sülalesi de Cemboyluk'tur. Karakaya köyünde ayrıca Türkiye'deki Nogay grupları arasında fazla rastlanmayan Karanogay grubuna mensup kişiler de yaşamaktadır. Karakaya köyündeki Şabaşoğlu sülalesi Karanogaydır.

Karakaya köyü camisinin inşasına 1885 tarihinde başlanmış, ancak köy halkının gücü caminin tamamlanmasına yetmeyince yaptıkları müracaat üzerine, Sultan II. Abdülhamid'in 25 Şubat 1886 tarihli iradesiyle binanın geri kalan kısmının masraflarının padişah vakıflarından karşılanması kabul edilmiştir.⁷⁶ 1909 yılında toplam 48 hanenin bulunduğunu⁷⁷ bildiğimiz Karakaya köyüne, 1910'lu yıllarda Balıkesir'in Şevketiye köyü sakinlerinden bir kısmı gelerek yerleşmiştir. Günümüzde mevcut olmayan Şevketiye köyü XIX. yüzyılın ilk yarısında veya öncesinde Dobruca'ya yerleşmiş bulunan Nogay ve Kırım Tatarlarına yani "Kabâil Tatarları"na mensup bir grup tarafından kurulmuştur. Şevketiye köyünü kuran bu Nogay ve Kırım Tatar grubu Dobruca'nın Osmanlıların elinden çıktığı 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ni (93 Harbi) müteakip

* Bu araştırmanın yapılmasında değerli yardımları gördüğümüz Karakaya köyü eski muhtarları Emine Sirtman (1942 Karakaya doğumlu) ve Hamit Aydoğdu (1955 Karakaya doğumlu) ile köy halkından Hasan Kaplan (1930 Karakaya doğumlu), Ramazan Yıldız (1935 Karakaya doğumlu), İsmet Akman (1936 Karakaya doğumlu), Bedrettin Başol (1936 Karakaya doğumlu), Aydın Türkyılmaz (1939 Karakaya doğumlu), Cemal Çelik (1944 Karakaya doğumlu) ve Halise Özcan'a (1946 Karakaya doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

75 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *Y.PRK.KOM*, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 49, s. 2. Bu belgede söz konusu Nogay muhacirlerin geliş yeri olarak Dağıstan gösterilmektedir. Karakaya'daki Nogayların büyük çoğunluğunun eski Kırım Hanlığı arazisi olan Kuban taraflarından veya Kırım'dan geldiklerine şüphe olmadığından bu bilginin tamamen doğru olmadığı açıktır. Bununla birlikte, köyde asıl yurtları Dağıstan'ın kuzeyinde olan Karanogay koluna mensup bazı ailelerinin de bulunması, gerçekten de hiç değilse bazı ailelerin Dağıstan'dan gelmiş olduğuna işaret etmektedir.

76 BOA, *İrade-Şûrâ-yı Devlet*, Dosya no.: 80, Gömlek no.: 4715; *DH.MHC.*, Dosya no.: 4, Gömlek no.: 32.

77 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmisi* 1325, Bursa, 1325 [1909], s. 213.

taleke arabalarıyla Anadolu'ya göç etmiştir. Bir müddet Bandırma'da yaşayan bu muhacirler, 1888 Nisan ayında dönemin şehzadesine atfen resmen Şevketiye adını alan köye yerleşmişlerdir. Toplam 30 hane teşkil eden bu Nogaylar ve Kırım Tatarları daha ziyade Bulgaristan'da kalan Tırnova sancağından gelmekteydi.⁷⁸ Çevredeki önemli Nogay/Kırım Tatar muhacir köylerinden biri olduğu anlaşılan Şevketiye köyü, Karakaya ile Yörük köyü olan Eşeler arasında bulunmakta olup Kepsut nahiyesine bağlıydı. 1909'da Şevketiye'de toplam 29 hane mevcuttu.⁷⁹ Çevrede yaygın olan eşkıyalık vakalarından büyük zarar gören Şevketiye köyü 1910'da dağılmış ve ahalisi tamamen başka yerlere göç ederek ortadan kalkmıştır. Şevketiye'den Karakaya'ya 10 hane gelmiş, Şevketiye'deki diğer aileler ise Balıkesir'in Kırımlılar Mahallesi'ne, Bandırma'ya ve Manisa tarafına göçmüş, bir yahut 2 hane de Bandırma'nın Sığircı-i Atık köyüne yerleşmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Karakaya köyündeki Akay, Akman, Bayram, Bozbay, Çelik, İnanöz, Kahraman, Özhanç ve Yılmaz soyadlı sülalelerin kökenleri Şevketiye köyüne dayanmaktadır. Karakaya köyünde köken olarak Şevketiye'den gelenlerden başka 1920'li yıllarda Kırım'dan çıkarak önce Balıkesir'in Göbel nahiyesine yerleşen ve bilahare buraya gelenlerin soyundan bazı Kırım Tatarları da yaşamaktadır. İki ailenin ise 1930'larda o zaman Romanya'ya, günümüzde ise Bulgaristan'a ait olan Silistre vilayetinden göç ile gelmiş oldukları Köy Nüfus Defteri'ndeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde Karakaya köyü Balıkesir vilayetinin Merkez kazasının Yeniköy nahiyesine bağlıydı. Köy Bakanlar Kurulu'nun 5 Temmuz 1934 tarihli kararnamesiyle Yeniköy nahiyesinin lağvedilmesi üzerine doğrudan Balıkesir'in Merkez kazasına bağlanmıştır.⁸⁰

2008 itibarıyla Karakaya köyünde birtakım Nogay ve Kırım Tatar âdetleri yaşatılmaktaydı. Köyde günlük hayatta Nogayca ve Kırım Tatarca (Çöl şivesi) konuşan pek çok kimseye rastlamak mümkündü. Sütlu-tereyağlı Nogay çayı yaygın şekilde içilmekte, köbete, çibörek ve şarıqbörek (ıdııqbörek) pişirilmekteydi. Artık unutulmaya yüz tutmakla birlikte, Nogay halk oyunlarından qanekiy de zaman zaman oynanmaktaydı.

Karakaya köyündeki Nogay ve Kırım Tatar muhacirler arasından bir hayli tanınmış insan çıkmıştır. Susurluk'un Yunan işgalinden kurtuluşunda aktif rol oynayan, Kuvvâ-yı Milliyyeci Koca Murat Efe Karakaya köyündendir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde XXI., XXII. ve XXIII. dönemlerde milletvekilliği yapan İsmail Özgün ile Balıkesir'in tanınmış otobüs işletmecilerinden İnanözler de bu köyde dir.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Karakaya köyündeki Nogay ve Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Acar, Akay, Akayhan, Akgün, Akman, Akol, Armağan, Ateş, Aydın, Aydoğan, Aydoğdu, Bahadır, Batır, Başol, Baştürk, Başyigit, Baydar, Baydur, Bayram, Bozbay, Ceylan, Çelebi, Çelik, Gündoğdu, İnanöz, Kahraman, Kantemiz, Kaplan, Karaçay, Kılıç, Kocagöz, Moğullar, Mut, Nayman, Nogay, Özbay, Özcan, Özden, Özgün, Özhanç, Sezer, Şabaşoğlu, Şahan, Temel, Tımar, Timur, Topal, Türkyılmaz, Yıldız, Yılmaz ve Zeybek.

Kayacık Köyü*

Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlı Kayacık köyü, evvelce Bandırma'ya 1,5 km mesafedeyken, günümüzde fiilen şehirle birleşmiş durumdadır. Esasen köy 15 Aralık 2002'de belediye tarafından yapılan refe-

78 BOA, T.A.RES., Dosya no.: 43, Gömlek no.: 13.

79 *Hüddâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, s. 192.

80 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 87.19.17.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kayacık köyü muhtarı Arslan Aygün (1956 Tozköy/Trabzon doğumlu) ile köy sakinlerinden Emin Sezgin (1933 Kayacık doğumlu), Şuayip Taşçı (1935 Kayacık doğumlu), Ahmet Karabıkan (1936 Gökmen doğumlu), Osman Turan Bacık (1937 Kayacık doğumlu), Altan Yalçın (1939 Kayacık doğumlu) ve Erkin Toprak'a (1940 Kayacık doğumlu) teşekkür ederiz.

randumla, resmen mahalle olarak Bandırma'ya bağlanmıştır. 2007 yılı itibarıyla Kayacık'ta yaklaşık 2.300 kişi yaşamakta olup 470 hane mevcuttu. Köyün (yahut mahallenin) geçimi çiftçilik (buğday, arpa, yulaf, nohut tarımı, yani kuru tarım) ve hayvancılığa (süt hayvancılığı, büyük ve küçükbaş hayvancılık ile tavukçuluk) dayanmaktadır. Kayacık'ta 8 adet tavukhane bulunmaktadır. Köy halkından olup da geçimini çevre fabrikalarda işi olarak çalışmakla kazanan pek çok kimse vardır.

Kayacık köyünün geçmişi yüzyıllar öncesine uzanmaktadır. 1530 tarihli Osmanlı kayıtlarında köyün adı Aydıncık (Edincik) nahiyesine bağlı olarak zikredilmektedir. O tarihte köyde 21 hane bulunmaktaydı.⁸¹ Kayacık köyünün XIX. yüzyılda çiftlik durumunda olup sakinlerinin Rumlar ve Ermenilerden oluştuğu söylenmektedir. Muhtemelen XIX. yüzyılın ilk yarısında, 3-4 km doğuda bulunan ve günümüzde mevcut olmayan Dereköy halkından birkaç hane, köylerindeki susuzluk ve yılanların çokluğu yüzünden Kayacık'a yerleşmişlerdir.

Resmî belgelere göre, 1870'lerin başından XX. yüzyılın ilk yıllarına kadar Kayacık Çiftliği, Savalan adında Rusya tebaası (muhtemelen Ermeni olan) bir Hristiyan'ın tasarrufunda bulunmaktaydı.⁸² Kayacık köyüne, daha doğrusu çiftliğine ilk muhacir grubunun 1880'li yıllarda yahut 1890'ların başında iskân olduğu anlaşılmaktadır. 1892 tarihli bir Osmanlı belgesinde, Kayacık köyüne toplam 12 hanede 61 kişiden oluşan Rumeli muhacirlerinin yerleştiği gösterilmektedir.⁸³ Bu ilk grup muhacirler içinde Kırım Tatarlarının bulunup bulunmadığını yahut bu muhacirlerin ne kadarının köyde kalıcı olduğunu tespit edemedik. Her hâlükârda, günümüzdeki köy sakinleri bu ilk grup muhacirleri hatırlamamaktadır.

Öte yandan, Kayacık o sırada, sözünü ettiğimiz Savalan'ın özel çiftliği statüsünde olup icara verilmek suretiyle işletilmekte bulunduğundan buraya muhacir iskânının usule uygun olmadığı açıktı. Nitekim çiftlik sahibi bu sebepten hükûmete şikâyetle bulunmaktaydı.⁸⁴ Bu bakımdan, hem çiftlik sahibinin uğramış olduğu zararı tazmin etmek hem de muhacir iskânı için elverişli bulunan bu araziden istifade edebilmek maksadıyla, 1902'de Osmanlı hükûmeti Kayacık Çiftliği'ni satın almaya karar verdi.⁸⁵

Çiftlik devlet tarafından satın alındıktan sonra, buraya muhacir iskânı Silistreli Yahya Nâfiz Paşa aracılığıyla olmuştur. Bununla birlikte, paşanın çiftlikte kendisine büyük miktarda arazi tahsis ettirerek yaptığı işlemler, gayet şaibeli bir karakter taşımakta olup şiddetli itirazlara konu olmuştur.⁸⁶

Yahya Nâfiz Paşa vasıtasıyla Kayacık'a yerleştirilen muhacirler Kırım Tatarlarıydı. Bunlar aslen 1860-1861 göçüyle Kırım'dan çıkıp o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan Rumeli topraklarına iskân edilen ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde bu toprakların Osmanlı hâkimiyetinden çıkması üzerine, bu sefer Anadolu'ya göç eden Kırımlılardandı. Söz konusu Kırım Tatarları önce 1880'lerde Bursa'nın Molla Arap Mahallesi'ne yerleştirilmişlerdir.⁸⁷ Molla Arap Mahallesi'ne bu tarihten sonra da Rumeli'nden

81 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 160.

82 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, DH.MHC., Dosya no.: 52, Gömlek no.: 35.

83 BOA, DH.MHC., Dosya no.: 12, Gömlek no.: 31.

84 BOA, DH.MHC., Dosya no.: 38, Gömlek no.: 41.

85 BOA, DH.MHC., Dosya no.: 53, Gömlek no.: 7.

86 Yahya Nâfiz Paşa'nın Kayacık'ta kendi adına 5.500 dönüm, oğlu adına da 270 dönüm tahsis ettirerek bu toprakların tapularını çıkarttırması, dahası bu işlemleri yapan Bandırma Mal Müdürü Osman Efendi'ye 200 dönüm ve belediye kalfası Nikola'ya da 150 dönüm ayrılması Kayacık halkının şiddetli itirazına yol açmıştı. Ayrıca, paşa köyün yerli halkını ve muhacirleri, üzerine geçirdiği arazide angarya ile çalıştırmakla da itham ediliyordu. BOA, DH.MHC., Dosya no.: 60, Gömlek no.: 20. İtiraz ve şikâyetler üzerine, hükûmet köyün Yahya Nâfiz Paşa'ya tahsis edilemeyeceğini ve paşaya ancak doğrudan doğruya aile efradının sayısına göre yer verilebileceğini belirledi. BOA, DH.MHC., Dosya no.: 61, Gömlek no.: 42 ve Dosya no.: 64, Gömlek no.: 19.

87 Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara, 1994, s. 189; Raif Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, İstanbul, 2001, s. 215.

bazı Kırım Tatar muhacirlerin iskân olunduğu biliniyor. İşte bu Molla Arap Mahallesi'ndeki Kırım Tatarlarından 35 hanelik bir grup 1903 yılı başında Kayacık'a taşınmıştır.

Ancak bu yeniden iskân süreci muhacirler açısından gayet zor şartlarda gerçekleşmiştir.⁸⁸ Mayıs 1904 itibarıyla, Bursa'dan gelerek köye iskân olunan Kırım Tatar muhacirlerin sayısı 50 hanede 214 kişiydi.⁸⁹ Nisan 1905'te ise Kayacık'taki muhacirlerin 65 haneye ulaştığı görülmektedir. Sıkıntı içindeki muhacirler, kendilerine bırakılmak yerine Yahya Nâfız Paşa'ya verilen büyük miktardaki arazi dolayısıyla şikâyetlerini sürdürmekteydi.⁹⁰

Kayacık'a sözünü ettiğimiz göçmenlerin iskânını müteakip, çevredeki Kırım Tatar muhacir köylerinden münferit olarak Kayacık'a yerleşen Kırımlılar da olmuştur. Kayacık'a ilk yerleşen Kırım Tatarlarının Bulgaristan'ın Hacıoğlupazarcık (Bulgarca adı: Dobriç) ve Şumnu havalilerinden geldikleri belgelerle kaydedilmektedir.⁹¹ Köyde yaptığımız araştırmalarda bazı ailelerin de Romanya Dobruca'sının Köstence çevresinden geldiklerini tespit edebildik.

Muhacirlerin iskânıyla birlikte bir köye dönüşen Kayacık'a, dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid'e izafetle "Hamidiye" isminin verilmesi yönünde irade sâdır oldu.⁹² Bununla birlikte, bu ismin kalıcı olmadığı ve köyün resmen ve fiilen Kayacık olarak adlandırılmaya devam edildiği görülmektedir. Kayacık'ta Kırım Tatarlarının yerleştiği kesim "Tatar Mahallesi" olarak adlandırılırken, yerlilerin bulunduğu mahalle ise "Yerli (Manav) Mahallesi" adını almıştır. Kayacık'a yerleşen Kırım Tatarlarıyla yerliler arasında başlangıçta bazı sürtüşmeler yaşandıysa da bunlar zaman içinde ortadan kalkmıştır. Muhacirlerin yerleşmesiyle nüfusu giderek çoğalan Kayacık köyünde, 1909 yılında yerlilerden ve Kırım Tatarlarından oluşan toplam 80 hane mevcuttu.⁹³

Kayacık'a muhacir iskânı Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bu bağlamda, 1930'larda Bulgaristan'dan gelen bir grup Türk muhacir Kayacık'a yerleşmiştir. Bulgaristan'dan aynı tarihlerde göçüp önce Trakya'ya iskân edilen bazı göçmenler de sonradan Kayacık'a gelmişlerdir. 1951'de ise köye 10 hane daha Bulgaristan muhaciri iskân olunmuştur. Kayacık'taki Bulgaristan göçmenleri Bulgaristan'ın muhtelif bölgelerinden olup aralarında Rusçuk, Razgrad (Karagöz köyü) ve Kırcaali taraflarından gelenleri tespit edebildik. Kayacık'a gelen Bulgaristan muhacirleri de Tatar Mahallesi'ne yerleşmiş ve oradaki Kırım Tatarlarıyla kaynaşmışlardır. Kayacık'a birkaç hane mübadil, yani 1924 Yunanistan muhaciri Türk yerleşmiştir. Bunlar, esasen yakındaki Gökmen köyüne iskân edilmiş olup, Gökmen köyü 1940'larda orada havaalanı kurulması dolayısıyla ortadan kalkınca Kayacık'a taşınmışlardır.

Kayacık köyüne, 1950'lerden başlayıp 1980'lere kadar devam eden süreçte ise Trabzon, Giresun, Rize ve Samsun gibi Türkiye'nin Karadeniz vilayetlerinden iç göçmenler gelmiştir. 1980 sonrasında, bu sefer Muş, Bitlis, Diyarbakır, Kars ve Van gibi Doğu bölgelerinden Kürt nüfus gelerek köye yerleşmiştir.

2007 yılı itibarıyla oldukça karışık bir nüfus yapısı olan Kayacık'ta, çoğunluğu takriben 100 hane olan yerliler (Manavlar) oluştururken, onları Karadenizliler ve Kürtler izlemektedir. Kayacık'ta ancak 15 hane kadar Kırım Tatarı kalmıştır. Köye yerleşmiş Kırım Tatarlarının birçoğu zaman içinde Bandırma ve Bursa'ya taşınmışlardır.

88 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 60, Gömlek no.: 20.

89 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 61, Gömlek no.: 42. Ağustos 1904'e ait bir belgede de Kayacık'a iskân için sevk olunan ve Bandırma'da bir handa 81 gün misafireten kalan 87 kişilik bir Kırım Tatar grubundan bahsedilmektedir. Ancak bu 87 kişinin yukarıda sözünü ettiğimiz köydeki toplam 214 muhacire dâhil olup olmadığını tespit edemedik. BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 64, Gömlek no.: 24.

90 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 63, Gömlek no.: 14.

91 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 64, Gömlek no.: 19.

92 Agb; BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 60, Gömlek no.: 20.

93 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 221.

Kayacık'ta kalan Kırım Tatarları dil ve kültürlerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Yaşlılar Kırım Tatarca bazı sözleri bilseler de Kırım Tatarca günlük hayatta pek yer almamaktadır. Yemek kültürü dahi bayramlar gibi özel günlerde çibörek ve köbete pişirilmesinden ibaret kalmıştır. Yine de bazı evlerde aruşke şorbası ve laqşa gibi birkaç yemek çeşidinin de arada bir pişirildiği görülmektedir. Artık Bandırma'nın bir mahallesi hâline dönüşmüş olan Kayacık köyündeki Kırım Tatar varlığı, daha ziyade halk arasında kullanılan "Tatar Mahallesi" ve burada bulunan ve eskiden ahşap bir mescitken 1957-1958 yıllarında yeniden inşa edilen "Tatar (Hamidiye) Camii" ibareleriyle hatırlanmaktadır.

Kayacık'ta yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Abay, Bacık, Batur, Candemir, Taşçı ve Yiğit. Kayacık köyüne yerleşmiş Kırım Tatarlarından olup da hâlen üyelerinin tamamı köy dışında yaşayan sülalelerin soyadları ise şöyledir: Cerev, Çevik, Mülayim, Sevim ve Şenol.

Kızıklı Köyü*

Balıkesir'in Burhaniye ilçesine bağlı Kızıklı köyü ilçe merkezine 4 km, il merkezine 99 km uzaklıkta yer almaktadır. Köy nüfusu 2000 yılı itibarıyla 1.755 kişiydi. Köyün geçimi fasulye, zeytin ve buğday tarımına dayanmaktadır. Eskiden yaygın olarak pamuk da ekilmekteyken şimdi azalmış durumdadır.

Kızıklı köyü köklü bir geçmişe sahip olup 1530 tarihli tahrirde Edremit kazasına bağlı olarak zikredilmektedir.⁹⁴ Köyün adı, burasının Kızıklı (Kızıklı) cemaatine mensup Türkmenlerce kurulmuş olduğuna veya geçmişte onların yerleşim yeri olduğuna delalet etmektedir.⁹⁵ Köy öteden beri esas olarak Manavlarla yani yerli Türklerle meskûn olarak bilinmektedir. 1924 nüfus mübadelesi öncesi yıllarda dahi köy nüfusu tamamen Müslümanlardan oluşmaktaydı. Köy dışarıdan da fazla göç almamıştır. Kızıklı köyüne yerleşen kayda değer miktardaki yegâne göçmen grubu, 1878 sonrasında gelen Kırım Tatarlarıdır. Kırım Tatarlarından başka, Kızıklı'ya 1950'lerde Bulgaristan'dan 3 hane muhacir gelmiş ise de, bunlardan yalnızca tek bir hane köyde kalmış, diğerleri kısa sürede başka yerlere gitmişlerdir. Köy uzak bir geçmişte, şimdi eski köy yeri denen (harman yeri) mevkisinde bulunmakta ise de salgın bir hastalık sebebiyle şimdiki yerine taşınmıştır. 1909 yılı itibarıyla Kızıklı köyünde toplam 148 hanenin bulunduğu bilinmektedir.⁹⁶

Kızıklı köyünde 2004 yılı itibarıyla yaklaşık 10 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Köydeki Kırım Tatarlarının çoğunluğu 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrasında Osmanlıların elinden çıkan Rumeli topraklarından gelmiştir. Rumeli'ne Kırım'dan ne zaman geldikleri belli değil ise de 1860-1861 göçünde gelmiş olmaları muhtemeldir. Çevrede bulunan Havran'a bağlı Büyükdere ile Burhaniye'ye bağlı Çoruk ve Şahinler gibi köylerde yaşamakta olan Kırım Tatar muhacirlerle Kızıklı'dakilerin bu havaliye aynı kafilе içinde gelmiş olmaları ihtimali kuvvetlidir. Dağ köyleri haricinde, çevredeki hemen her köyde birkaç hane Kırım Tatarı bulunmasına bakılarak, bunların hepsinin veya büyük çoğunluğunun aynı dönemde ve hatta birlikte gelmiş oldukları düşünülebilir. Bununla birlikte, Kızıklı'da doğrudan Kırım'dan gelerek buraya yerleşmiş Kırım Tatarları da vardır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yaralandığımız Kızıklı köyü halkından Hasan Akkaya (1914 Kızıklı doğumlu) ve Ali Atagül ("Tatar Hacı Ali", 1929 Kızıklı doğumlu) ile Çoruk köyünden Mustafa Balaban'a (1958 Çoruk doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

94 166 *Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 275.

95 Kızıklı cemaatine mensup Türkmenler için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: III, Ankara, 2009, ss. 1447-1450; Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, ss. 522-523; Orhan Sakin, 16. *Yüzyılda Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul, 2006, s. 233.

96 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salmâne-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 215.

Kızıklı'daki Kırım Tatarları arasında ana dil yaklaşık 70-80 yıldır kaybolmuş durumdadır. Aynı şekilde Kırım âdetleri de neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Çibörek dahi bilinmekle birlikte artık pişirilmemektedir. Her şeye rağmen, Kızıklı'daki Kırım Tatarları kökenlerini bilmekte ve bununla övünmektedir. Kızıklı'daki Kırım Tatar aileleri Akbaş, Atagül ve Dayı soyadlarını taşımaktadır.

Kuşçenneti (Eskisiğirci) Köyü*

Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlı Kuşçenneti köyü, Kuş Cenneti Millî Parkı'nın hemen bitişiğinde yer almakta olup Bandırma'ya 18 kilometrelik asfalt bir yolla bağlanmaktadır. Köyün ilk adı Sığirci-i Atik'tir. Bu isim, köyün kuruluş yıllarında büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin çevre köylere nazaran daha ileri bir seviyede olmasından dolayı verilmişti. Sonraki yıllarda Eskisiğirci olarak değiştirilen köyün adı, köy muhtarlığının ve köy halkının istekleri doğrultusunda Ekim 1991'de Kuşçenneti şeklini almıştır.⁹⁷ Köy nüfusu 2006 yılı itibarıyla 680 kişi (240 hane kadar) civarındaydı. Köyün temel geçim kaynağı hayvancılık (daha ziyade büyükbaş) olup, ayrıca mısır, ayçiçeği, kavun ve karpuz da ekilmektedir. Bunun yanında, besi tavukçuluğu ve balıkçılık da yapılmaktadır.

Köy halkı arasında anlatılanlara göre, İran taraflarından gelerek muhtemelen XIX. yüzyıl ortasında şimdiki köy mevkisine yerleşen birkaç hane Yörük buradaki ilk iskânı meydana getirmişlerdir. Ancak buranın gerçek mânâda bir köye dönüşmesi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında (1885 yılı civarında), buraya Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan Rumeli topraklarından göçen muhacirlerin yerleşmesiyle olmuştur.⁹⁸ Toplam 14 hane olduğu kaydedilen bu ilk muhacirler Bulgaristan'a bırakılan Zıstovi, Kırcaali, Kızanlık, Hezargrad (Razgrad) ve genel olarak Deliorman bölgelerinden gelmişlerdi. Daha sonraki yıllarda da Romanya'dan 10 ailenin gelerek yerleştiği bilinmektedir.⁹⁹ Bu muhacir grupları (özellikle Romanya muhacirleri) içinde 10 hane kadarının, 1860'lı yıllarda Kırım'dan çıkarak Rumeli topraklarına yerleşmiş Kırım Tatarları olduğu anlaşılmaktadır. Bu şekilde nüfus yapısı şekillenen köydeki hane sayısı 1909'da 113'ü bulmuştur.¹⁰⁰ Balıkesir'in merkez ilçesine bağlı olup Kırım Tatarları ve Nogaylarla meskûn Şevketiye köyünün 1910'larda dağılması üzerine, buradan bir yahut 2 aile Sığirci-i Atik köyüne taşınmışlardır. Köye son yerleşenler ise 1950'lerin başında Bulgaristan'dan gelen 4 hane göçmen olmuştur.

2006 yılı itibarıyla, köye yerleşmiş Kırım Tatar muhacirlerin soyundan gelen 25 hane kadar insan köyde yaşamaktaydı. Köydeki bütün muhacir gruplar arasında her açıdan karışma çok yaygındır. Bu bakımdan Kuşçenneti'ndeki Kırım Tatarları kültür ve dillerine ait fazla özelliği muhafaza edememişlerdir. Kırım Tatarca konuşabilen son kişilerin iki nesil öncesinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Kırım Tatar yemek kültürünün birtakım unsurları köyün aslen Kırımlı olmayanları tarafından da benimsenmiştir. Meselâ, çibörek ve köbete gibi karakteristik Kırım Tatar yemekleri günümüzde köydeki hem Kırım Tatarları hem de Rumeli muhacirleri tarafından pişirilmektedir. Kuşçenneti köyündeki Kırım Tatar aileleri Elkan, Kızılay, Kurtman, Tunca ve Yavaş soyadlarını taşımaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kuşçenneti köyü eski muhtarı Osman Öznarın (1929 Eskisiğirci [Kuşçenneti] doğumlu) ile köy sakinlerinden Kadir Türkân (1939 Eskisiğirci [Kuşçenneti] doğumlu), Ahmet Kılıç (1949 Eskisiğirci [Kuşçenneti] doğumlu); Fevzi Özbek (1950 Eskisiğirci [Kuşçenneti] doğumlu), Mehmet Ekin (1955 Eskisiğirci [Kuşçenneti] doğumlu) ve Cemal Yavaş'a (1958 Eskisiğirci [Kuşçenneti] doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

97 Kuşçenneti köyü ilkokulunda aslı bulunan, köyün geçmişi anlatan yazıdan.

98 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 38, Gömlek no.: 41.

99 Kuşçenneti köyü ilkokulunda aslı bulunan, köyün geçmişi anlatan yazıdan.

100 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s.195.

Orhaniye Köyü*

Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlı Orhaniye köyü, çevrede en geniş Kırım Tatar muhacir yerleşiminin olduğu köydür. Orhaniye köyü Bandırma'ya 19 km, Balıkesir'e 110 km mesafede bulunmaktadır. Köy nüfusu 2006 yılı itibarıyla 325 kişiden (yaklaşık 90 hane) oluşmaktaydı. Sakinlerinin tamamı Kırım Tatarı olan köy halkı içinde 10 aile kadarı Nogay asıllıdır. Köy, halk arasında Poyralı adıyla da anılmakla birlikte, bu isim köye hiçbir zaman resmen verilmemiştir. Poyralı, köyün ilk kurulduğu mevkinin ismidir. Orhaniye köyü statü olarak evvelce Gönen kazasına bağlıyken, 1931'de Bandırma'ya bağlanmıştır.¹⁰¹ Köyün geçim kaynağı öncelikle kuru tarım (buğday, ayçiçeği, arpa ve nohut) olup, ayrıca büyükbaş hayvancılık, etlik piliç yetiştiriciliği ve yumurta tavukçuluğu da yapılmaktadır.

Orhaniye köyüne yerleşen Kırım Tatarlarının hemen tamamı 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmiş ve o zaman Osmanlı toprakları olan Dobruca'ya iskân edilmiş, Dobruca'nın 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile Osmanlıların elinden çıkması üzerine de Anadolu'ya gelmişlerdir. Orhaniye köyündeki Kırım Tatarlarının Kırım'ın neresinden oldukları hatırlanmamaktaysa da, köy halkının şive ve âdetlerinden kökenlerinin daha ziyade Akmescit ve Çongar tarafları olduğu anlaşılmaktadır. Muhacirlerin Romanya Dobruca'sının Köstence, Mangalya, Mecidiye ve Hacıoğlupazarcık (günümüzde Bulgaristan sınırları içinde kalmaktadır; Bulgarca adı Dobriç) bölgelerinden geldikleri biliniyor. Köy halkının geldiği bu idarî bölgelere bağlı köyler arasında Osmançı, Azaplar, Sarıgöl, Aydınbiy, Aydınçık, Karatay ve Bayramdede köylerini tespit edebildik.

Orhaniye köyünü kuracak olan Kırım Tatarları, Dobruca'da yaşadıkları toprakların Romanya hâkimiyetine girmesinden kısa bir süre sonra Osmanlıların elinde kalan Anadolu'ya göçmüşlerdir. Anlatılanlara göre Dobruca'dan 40 araba gelen muhacirlere, devlet tarafından iskân için önce Manyas Gölü civarında yer gösterilmiş ise de göçmenler burayı beğenmemişlerdir. Bilahare, Bandırma'nın Çepni köyü yakınlarında ve Orhaniye köyünün şimdi bulunduğu yerden 1 km mesafede Poyralı adıyla bilinen eski bir ören yerine yerleşmeye teşebbüs etmişlerdir. Ancak bu sefer de Çepni köyündekiler oraya yerleşmelerine karşı çıkmıştır. Nihayet, çaresiz kalan muhacirler günümüzdeki köy mevkisine yerleşmiştir. Bugün dahi Orhaniye köyünün halk arasında zaman zaman Poyralı olarak anılması o günlerin hatırasına dayanmaktadır.

Günümüzdeki Orhaniye köyünün en geç 1880'lerin ilk yıllarında bilfiil teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim köy mezarlığında tespit edebildiğimiz en eski tarihli mezar taşı "Köstence muhacirlerinden Muhtar bin Abdullah Ağa"ya ait olup hicrî 1300 (miladî 1882-1883) tarihini taşımaktadır. Edincik'e yerleşmiş olan Kırım Tatarlarının Orhaniye köyünü "Cañı köy" (Yeni köy) olarak adlandırmalarına bakılarak, Kırım Tatarlarının Orhaniye'ye Edincik'ten daha sonra yerleştikleri anlaşılmaktadır. 1892'de Orhaniye'de 98 hane 401 kişi yaşamaktaydı.¹⁰² Köyün ortaya çıkmasından 1920'lere kadar, Dobruca'dan buraya (özellikle köylülerin akrabalarından) münferit olarak göçler sürmüştür.

Kuruluşundan sonraki uzun bir dönem boyunca Orhaniye köyünde günlük hayatta ve özel günlerde Kırım Tatar âdet ve gelenekleri titizlikle korunmuştur. Meselâ, 1930'lara kadar toylarda bütün diğer ananevî teferruatın yanı sıra at yarışları, Kırım Tatar güreşleri ve gençler arasında çınlaşmalar yapılagelmiştir. Günümüzde yalnızca geçmişte söylenen bazı çınlar, kimi yaşlılarca hatırlanmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında kıymetli bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Orhaniye köyü muhtarı Kadri Bolat (1959 Orhaniye doğumlu) ile köy sakinlerinden Makbule Özen (1921 Orhaniye doğumlu), Nusret Erdoğan (1925 Orhaniye doğumlu), Osman Özbek (1930 Orhaniye doğumlu), Zeynep Erdoğan (1931 Orhaniye doğumlu), Ali Rıza Karatay (1943 Orhaniye doğumlu), Vahidettin Kartal (1952 Orhaniye doğumlu), Aykut Özbek (1962 Orhaniye doğumlu) ve İsmail Okbay'a (1966 Orhaniye doğumlu) yürekten şükranlarımızı bildiririz.

101 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 64.18.15.

102 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 12, Gömlek no.: 31.

Bu gibi çınlar arasında şunları tespit edebildik:

“Eki qara qoyan ay / Emdi anasın / Cayrap catqan çeçegin / Ber manasın.”

“Eki qara qoyan ay / Anası qunduz / Cayrap catqan çeçegin / Manası yıldız.”

“Dört köşede dört cavlıq / Dört mıhlansın / Bizler oynap küleyik / Halq suqlansın.”¹⁰³

Orhaniye köyünde evlilikler, yüz yıla yakın bir süre yalnızca Kırım Tatarlarıyla, hatta daha ziyade Bandırma çevresinde yaşayan ve Kırım’ın Çongar ve Kerç tarafları kökenli olan Kırım Tatarlarıyla yapılmıştır. O kadar ki köye fazla uzak olmayan ve daha ziyade Bahçesaray tarafından gelme Kırım Tatarlarının yaşadığı, Gönen’in Saraçlar köyüyle dahi yüz yıla yakın bir süre içinde, yalnızca bir evlilik yapılmış olduğunu tespit edebildik. Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler seyrek de olsa 1960’larda başlamış, ancak 1990’lardan itibaren çok yaygınlaşmıştır.

Nüfusunun tamamı Kırım Tatarlarından oluşan Orhaniye köyünde, kuruluşunu müteakip yüz yılı aşkın bir süre Kırım Tatarca, kesinlikle günlük hayat dili olarak kalmıştır. 1950’li, 1960’lı ve 1970’li yıllarda köy ilkokulunda Kırım Tatarca konuştuklarında öğrencilere para cezası kesilmesi dahi bu durumu fazla değiştirmemiştir. Ancak bilhassa 1980’lerden itibaren gençler arasında Kırım Tatarca günlük hayatta kullanılmamaya başlanmıştır. 2006 yılı itibarıyla Orhaniye köyünde 30 yaşın üstündekiler kendi aralarında Kırım Tatarca konuşmaktaydı.

Orhaniye köyünde, çok eski Kırım Tatar halk rivayetlerinin izlerini tespit edebildik. Kırım’dan XIX. yüzyılın sonunda çıkıp Orhaniye’ye yerleşen bir Kırım Tatar kadınından torunlarına nakledilen bir halk hikâyesinde, Kırım’ın son hanlarından Şahin Geray Han’ın kırk çubuk altına Kırım’ı sattığı, Rusların Kırım’ı istilası öncesinde hasırın aniden çok para ettiği, Kırım halkının gece gündüz hasır imal ettiği, ancak bu hasırları alan Rusların bunlardan yaptıkları sallarla Kırım’a çıkıp orayı ele geçirdikleri anlatılmaktadır.¹⁰⁴ Tarihî gerçeklerle herhangi bir alâkası olmasa da, bu rivayetin Kırım’ın istiklâlini kaybedişine tekabül eden olayların acı hatırasının, aradan geçen iki yüzyılı aşkın süreye rağmen Kırım muhacirleri arasında hâlâ yaşadığına delalet etmesi bakımından önemli olduğu kanaatindeyiz.

Orhaniye köyünde Kırım Tatar yemek kültürü uzun yıllar boyunca yaşatılmıştır. Kırım Tatar mutfağının karakteristik örneklerinden olan köbete, çibörek, laqşa, aruşke, tabaqbörek, ulqum, çilter, qatlama, qıyğaşa, sarburma, kirde, irimçikbörek ve qabaqlı börek, sorpa (kemik suyu) ile pişirilen Tatar botqası (pilavı) gibi yemekler bilinmektedir. Bununla birlikte, günümüzde düzenli ve sık olarak pişirilen Kırım Tatar yemekleri daha ziyade tabaqbörek (tataraş), çibörek ve köbeteye münhasır kalmıştır.

Orhaniye köyü halkı arasında Kırım Tatar kimliği güçlü bir şekilde mevcudiyetini sürdürmektedir. Nitekim Kırım Derneği Bandırma Şubesi özellikle Orhaniye köyü sakinlerince teşkil edilmiştir. Köy halkından gerek Kırım’a gerekse Romanya Dobruca’sına ziyarete gidenler bulunmaktadır.

Orhaniye köyünde yaşamakta olan Kırım Tatarları arasında rastlanan soyadları şunlardır: Akay, Aktay, Akyar, Balcı, Bolat, Bör, Canbay, Canbek, Çora, Demir, Ece, Erdoğan, Ergen, Ergin, Göktay, Kalava, Kangiray, Karatay, Kartal, Kaya, Keskin, Kırım, Kurt, Okbay, Önem, Özbek, Özen, Öztay, Sezgen, Sezgin, Uçar, Yalçın ve Yalın. Orhaniye köyüne yerleşmiş, ancak artık köyde soyu kalmamış olan Kırım Tatar aileleri de şu soyadlarını taşımaktadır: Akbulut, Akın, Alan, Ay, Bagana, Benli, Cetemen, Çelik, Deluv, Evin, Özcan, Özdemir, Şanlı ve Tunay.

103 “İki kara tavşan ay / Emdi anasını / Yayılıp duran çeçegin / Ver mânâsını.” “İki kara tavşan ay / Anası kunduz / Yayılıp duran çeçegin / Mânâsı yıldız.” “Dört köşede dört mendil / Dört çivilensin / Bizler oynayıp gülelim / Halk özensin.”

104 Ailesinden duyduğu bu halk rivayetini bize nakleden, Orhaniye köyü halkından Vahidettin Kartal’a (1952 Orhaniye doğumlu) teşekkür ederiz.

Saraçlar Köyü*

Balıkesir ilinin Gönen ilçesine bağlı olan Saraçlar köyü ilçe merkezinin 8 km batısında yer almaktadır. Köyün asıl mevkisinden biraz uzakta bulunan Sepetçi Mahallesi hariç, 2003 yılı itibarıyla yaklaşık 80 hanelik (329 kişi) köy halkının tamamı Kırım Tatarlarından müteşekkildi. Sonradan kurulan Sepetçi Mahallesi'nde ise yakın zamanlara kadar, XIX. yüzyılda yerleşik hayata geçirilmiş olan Sepetçi Yörükleri yaşamaktaydı. Ancak bu topluluk zaman içinde burayı terk etmiştir. 1990'larda Sepetçi Mahallesi'nde birkaç Yörük ailesi yaşamaktayken, 2009 yılında burada yalnızca bir aile kalmıştı. Önemli ölçüde göç vermekte olan Saraçlar köyü büyümektedir. Saraçlar köyünün geçimi ziraat ve hayvancılıktan temin edilmektedir. Hayvancılık süt ve besi için yapılmaktadır. Tarım mahsulleri olarak buğday, arpa, mısır, nohut ve ayçiçeği yetiştirilmektedir. Bunun yanı sıra, dedelerinin Kırım'da iken bağcılıkla uğraştığı bilinen köylülerden şimdi de bağcılık yapanlar vardır.

Saraçlar köyü günümüzdeki şekliyle buraya yerleşen Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuşsa da, aslında köy mevkisinin iskân tarihi çok daha eskilere dayanmaktadır. En azından XVI. yüzyılın ortasından itibaren bu mevkide Saraçlar adında bir yerleşim yerinin mevcudiyeti eski belgelerde görülmektedir. Köyün ismini orada yaşayan ve meslek olarak saraçlık yapan kişilerden yahut çevredeki Saraçoğlu Çiftliği'nden aldığı tahmin edilmektedir. Saraçlar köyünün yahut kasabasının adının XVIII. yüzyıldan itibaren belgelerde görünmemesinden, köyün muhtemelen bu tarihlerde bilinmeyen bir sebepten dolayı ortadan kalktığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁵ Nitekim Kırım muhacirleri geldiğinde eski köy tamamıyla ortadan kalkmış, yerini orman kaplamış durumdaymış. Bununla birlikte köyün eski sakinlerinden geriye çok büyük bir Müslüman mezarlığı kalmış. Köy sakinlerinden Muhittin Yıldız, 1940'lara kadar bu mezarlığın büyük sarıklı baştaşlarıyla durduğunu iyi hatırlamakta ve pahalı mermerlerinin Marmara Adası'ndan getirilmiş olması gerektiğini söylemektedir. Anlatılanlara göre, 1940'ların başında gelen ve halk arasında "Deli Kaymakam" lakabıyla anılan bir kaymakam, her köyün halkına köylerine taştan yol yapmalarını emretmiş. Bu emre uymayanları falaka bekliyormuş. Böylece, Saraçlar köyünde taş arayışına giren köylüler de mezar taşlarını bu işte kullanmışlar. Tariflere göre, eski mezarlığın yeri hâlen köyü Gönen'e bağlayan yolun altında kalmaktadır.

Saraçlar köyünün ahalisini teşkil eden Kırım Tatarları, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı (93 Harbi) müteakip Kırım'dan göç etmişlerdir. Muhacirler ayak bastıkları İstanbul'da bir müddet kaldıktan sonra, kendilerine yer gösterilmesi için Gönen'e gelmişlerdir. Burada bir müddet kalarak çevrede uygun bir yer bakmışlardır. Hâlen köyün bulunduğu yere gelen muhacir temsilcileri, burada gördükleri "Bakırlı Çeşme" olarak adlandırılan tarihî çeşmeyle (bu çeşme günümüzde de mevcuttur) çevreyi memleketlerine benzetmişler ve böylece buraya yerleşmeye karar vermişlerdir. Anlatılanlara göre, Kırımlılar köyü kurduklarında 80 hane kadarlarmış. Osmanlı resmi kayıtlarında ise en geç 1881 başı itibarıyla Saraçlar köyüne 145 Kırım Tatar muhacirinin iskân edilmiş olduğu gösterilmektedir.¹⁰⁶ 1909 yılında köydeki toplam hane sayısı 57 olarak tespit edilmişti.¹⁰⁷

Saraçlar köyünü kuran Kırım Tatarlarının hepsi doğrudan Kırım'dan gelmiştir. Tamamı Bahçesaray bölgesinden olan muhacirlerin, bir kısmının Bahçesaray'ın Hocasala, diğer kısmının ise Gavr köyü halkına mensup oldukları biliniyor. Sonraki yıllarda, aslen yine aynı çevreden olup da önce Dobruca'ya yerleşmiş birkaç aile de Saraçlar'a gelmiştir.

* Bu yazının hazırlanmasında ve köyle ilgili bilgilerin temininde yardımcı olan Muhittin Yıldız (1935 Saraçlar doğumlu), Osman Can (1953 Saraçlar doğumlu) ve genel olarak köy halkına yürekten teşekkürlerimizi sunarız.

105 Tacettin Akkuş, *Gönen ve Köyleri Tarihçesi*, İstanbul, 2001, s. 153.

106 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *Y.PRK.KOM*, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 49, sayfa: 24.

107 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salmâne-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 186.

2000’li yılların başında Saraçlar köyünde hâlâ pek çok kişi Bahçesaray şivesini az çok konuşabilmekteydi. Esasen köyde 1950’lere kadar herkes akıcı bir şekilde Bahçesaray şivesiyle Kırım Tatarca konuşmaktaymış. Bu dönemden sonra, evlilikler ve diğer şekillerde çevre köyleriyle ilişkilerin artmasını müteakip Kırım Tatar dilinin konuşulması büyük darbe yemiş, hatta bazı ortamlarda Kırım Tatarca konuşulması bir şive bozukluğu gibi telakki edildiğinden, bilinçli olarak mahallî Türkçe ile değiştirilmiştir. Bu önemli kültürel kayıplara rağmen, köydeki küçük çocuklar dahi Kırım’dan geldiklerini bilmektedirler.

Saraçlar’a yerleşen Kırım Tatar muhacirler, bu köyün yakınlarındaki Balcı ve Tuzakçı köylerine yerleşen Kırım Tatarlarının bir kısmıyla Kırım’dan birlikte ayrılmışlardır (Balcı köyüne 1861’de iskân edilmiş Kırım Tatarlarının da son gelenlerle Kırım’dan akrabalıklarının olması muhtemeldir). Bu bakımdan her üç köyde yaşayan Kırımlılar arasında hem eskiye hem de yakın dönemlere dayanan akrabalık bağları bulunmaktadır. Saraçlar köylüleri arasında akraba evliliği yapılmaması Kırım’a uzanan bir gelenektir. 1950’li yıllara kadar bu üç köye dağılmış olan Kırım Tatar muhacirler kendi aralarında evlenmişlerdir. Bununla birlikte, bu köylerdeki Kırımlıların Balıkesir, Bandırma, Edremit ve Karacabey havalisindeki diğer Kırım Tatarlarıyla fazla münasebet kurmadığı anlaşılmaktadır. Saraçlar köyünde Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler ise 1950’lerden sonra başlamıştır.

Saraçlar’da Kırım Tatar âdetleri arasında en ziyade muhafaza edilebilenler yemek sahasında görülmektedir. Köyde klasik Kırım Tatar aşlarından aqıtma, qocaqulaq da denen tataraş, salma, kobete, qaşıq şorbası, sarburma, mingen pite (içinde kıyma bulunan hamurların sacda yağ üstünde pişirildiği bir çeşit gözleme), mekik (simit şeklindeki qatlama) ve Kırım baklavası gibi yemekler pişirmeye devam edilmektedir. Eski günlerde küller içinde pişirilen komeç de hatırlanmaktadır. O dönemlerde Ramazan aylarında her evde sahurda muhakkak pite pişirmiş. Zaten köyde öteden beri beslenme et ve hamura dayalı olmuştur. Geçmiş dönemlerde köyde hemen her gün bir hayvan kesilir ve sofralar hemen hiç etsiz kalmazmış. Hâlbuki, çevredeki köylerde böyle bir şey söz konusu değilmiş. Yine etraf köylerde hiç olmadığı hâlde Saraçlar’da çok güzel boza (maqsıma) yapılmış. Ayrıca pek güzel pekmez de olurmuş. Eski dönemlerde memleket usulü pişirilen kaymaklı Kırım Tatar kahvesi ise günümüzde unutulmak üzeredir.

Kırım âdetlerinin uzun süre korunduğu toylar ise çoktan eski görünümlerinden uzaklaşmış ve çevredeki Türk köylerinin yahut kasabalarınınkilerden âdeti farksızlaşmış durumdadır. Hatırlandığı kadarıyla, geleneklerin muhafaza edildiği dönemlerde, Saraçlar’da toylar salı günü başlayarak perşembeye kadar üç gün sürermiş. Toylara “okuyucu” yoluyla davet olunur ve çağrılanlara mevlit şekerı gibi bir şeker verilirmiş.

Geçmiş dönemlerde, civarda Kırım Tatar muhacirlerin yaşadığı Manyas ve Balcı köyü ile yakın münasebetlerin olduğu hatırlanmaktadır. Buralarda bir toy olduğunda at arabaları süslenerek muhakkak konvoy hâlinde gidilirmiş. Toyun olduğu köye gelince durulur, tabancalar atılırmış. Bunun üzerine ev sahibi köylüler gelenleri karşılar, oyunlar oynanırmış. Kırım Tatar yırlarının yahut oyunlarının oldukça erken bir dönemde kaybolduğu anlaşılmaktadır. Zira köyün en yaşlıları dahi toylarda Gönen çevresi oyunları haricinde bir oyun oynandığını hatırlamamaktadırlar. Saraçlar köyünde eskiden herkesin evinde “Tatar bacası” denilen peç bulunmaktaymış. Bu evlerden hiçbiri günümüze ulaşamamıştır.

Saraçlar halkının birçoğu, Osmanlı ordusu saflarında I. Dünya Savaşı’na katılmış ve bazıları da şehit düşmüştür. Saraçlar köyünde yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aydoğdu, Can, Çelik, Çelikçi, Filiz, Kocaman, Kılıç, Koç, Kurt, Mermer, Özcan, Özkurt, Öztürk, Şen, Şener, Uslu, Uyar, Ülker ve Yıldız.

Sultançayır Köyü*

Balıkesir'in Susurluk ilçesine bağlı Sultançayır köyü, Balıkesir-Bursa yolu üzerinde yer almakta olup il merkezine 38 km, ilçe merkezine 5 km mesafededir. Köyün nüfusu 2000 yılı sayımına göre 237'dir. Sultançayır'da 1990'da 408, 1997'de ise 357 kişinin yaşadığı göz önüne alınırsa, nüfusun dışarıya göçlerle giderek azaldığı açıkça görülür. 2002 yılı itibarıyla 75 hanenin bulunduğu Sultançayır köyü halkı, büyük ölçüde muhacir kökenli insanlardan oluşmaktadır. Bunların 50 hane kadarı Rumeli muhaciri, 5-10 hane kadarı Çerkes (Adige), 5 hanesi Nogay ve geri kalanları da Yörük'tür. Türkiye'nin en önemli bor havzalarından birinde yer alan Sultançayır köyü hâlen geçimini tarım (buğday, ayçiçeği, mısır) ve hayvancılık ile sağlamaktadır.

Köy halkı arasında buranın isminin, Sultan II. Mehmed'in (Fatih) Balıkesir'deki Zağanos Paşa'yı kontrole gelişinde atlarını buraya yaymasından kaynaklandığı rivayet olursa da, bunun bir yakıştırma ibaret olduğu kanaatindeyiz. 1590'lara ait bir şer'iyye sicili kaydında geçen "Balıkesri kurbünde Emir Sultan Çayırı" ibaresi ile kastedilen bu mevki olmalıdır.¹⁰⁸ Bu ismin, bir şekilde XIV. yüzyılın sonu ve XV. yüzyılın başında Bursa havalisinde yaşadığı bilinen ünlü mutasavvıf Emir Sultan ile ilişkili olması akla gelmektedir. Ancak Sultan Çayırı adının yüzyıllar içinde bir mevki ismi olarak kaldığı ve burada bir köy meydana gelmediği anlaşılmaktadır. Günümüzdeki köyün ortaya çıkması ise bölgeye gelen Nogay muhacirlerle olmuştur.

Buraya ilk olarak yerleşen Nogay, Hoca Halil Efendi adında bir kimsedir. Hoca Halil Efendi'nin arkasından, Mayıs 1860'tan itibaren başka Nogayların da buraya iskânlarına karar verilmiştir.¹⁰⁹ Osmanlı belgelerine göre, 1861 Haziran ayı itibarıyla Hoca Halil Efendi ile birlikte Sultançayır'a iskân olunmuş Nogaylar 47 hane teşkil etmekteydiler. Bu muhacirlere iki ay yevmiye verilip kesilince, sonraki beş buçuk ay müddetle yerli halkın yardımlarıyla yaşayabilmişlerdi. Bu yardımlar da nihayete erince sefaletle düştüklerinden, Hoca Halil Efendi İstanbul'a giderek yardım istemeye mecbur kalmıştı. Bunun üzerine, muhacir iskânı esasları uyarınca iskânları tamamlanana kadar muhacirlerin yarısına günde yarım okka ekmek verilmesi ve yevmiyelerinin de ödenmesi kararlaştırılmıştı.¹¹⁰ 7 Ağustos 1861 tarihli bir diğer belgede ise, Kepsut kazasındaki Nogay muhacirler de Sultançayır'daki soydaşlarının yanına yerleşmek istediklerinden bunlar için 54 yeni hane inşasına karar verilmiş olduğu kaydediliyordu.¹¹¹

Bu gibi masraflar devlet bütçesini çok zorladığından mahallî halkın yardımlarına da başvurulmuştu. Nitekim çevredeki yerli halk, Sultançayır'da Nogay muhacirler için evler inşa etmekten başka, nakdî yardımlarda da bulunmuştur.¹¹² Bu şekilde teşekkül eden Sultançayır köyünde iskân edilmiş olan Nogayların sayısı, Sultan Abdülaziz'in saltanatının sonu itibarıyla 575 kişiyi bulacaktı.¹¹³ Buranın tamamen Nogaylarla meskûn hâle gelmesiyle köy "Nogayköy" adıyla da anılmaya başlanmıştır. Sultançayır'a iskânlarını müteakip bazı Nogayların Mihaliç'a (bugünkü Karacabey) bağlı Dorumtay'a ve Balıkesir Merkez kazasına bağlı Ka-

* Bu yazının hazırlanmasında değerli bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Sultançayır köyü sakinlerinden Vahit Akay (1945 Sultançayır doğumlu), Babaköy'den Aydın Atay (1956 doğumlu) ve Aziziye köyü muhtarı Nurettin Kasım'a (1946 Aziziye doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

108 Sevgi Aygün, "692 No'lu Balıkesir Şer'iye Sicil Defteri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)"; Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celâl Bayar Üniversitesi, Manisa, 2005, s. 222.

109 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 182, Gömlek no.: 66.

110 BOA, *A.MKT.NZD*, Dosya no.: 356, Gömlek no.: 70; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 224, Gömlek no.: 42.

111 BOA, *A.MKT.UM*, Dosya no.: 490, Gömlek no.: 80.

112 BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 229, Gömlek no.: 29; *Takvîm-i Vekâî*, İstanbul, 5 Rebîyülevvel 1278 [11 Eylül 1861].

113 BOA, *Y.PRK.KOM*, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 49, s. 2.

rakaya köyüne göçtükleri biliniyor. Aynı şekilde, buradaki Nogaylarla Balıkesir Merkez ilçesine bağlı Hal-kapınar, Karacabey'e bağlı Ovasemen ve Susurluk'a bağlı Babaköy gibi köylerde yaşayan Nogaylar arasında akrabalık bağları bulunduğundan, bu köyler arasında münferit taşınmalar olduğuna da şüphe yoktur.

Sultançayır köyünün Nogay muhacirler tarafından meydana getirilmesini müteakip, köye Abzeh bo-yuna mensup Çerkes (Adige) göçmenler de yerleşmiştir. Bu Çerkesler önce Susurluk kasabasının içine yerleşmeye teşebbüs etmişlerse de, oralandakilerle anlaşamamaları üzerine Nogaylarla yakın bölgelerden geldikleri göz önünde bulundurularak Sultançayır'a iskân olunmuşlardır. Böylece, Sultançayır'da Çerkes ve Nogay mahalleleri ortaya çıkmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında ise Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan Rumeli topraklarından gelen bir grup Rumeli muhaciri de köye yerleşmiştir.

Sultançayır köyünün bor madenlerinin çok yakınında bulunması, kurulduğu andan itibaren kaderi-ni de etkilemiştir. Esasen, Türkiye'deki ilk bor yatakları Fransız mühendis Camille Desmazes tarafın-dan 1850'lerin başında yani Nogay muhacirlerin gelişinden az evvel Sultançayır havalisinde keşfedilmiş-tir. Desmazes, Sultan Abdülmecid'den burayı 20 yıllığına işletmek üzere izin almıştır.¹¹⁴ Bundan sonra Sultançayır'daki bor madenleri, yeraltı ocakları 1954 yılında kapatılana kadar muhtelif yabancı firmalar tarafından işletilmiştir.¹¹⁵ Madenlerin yerüstü çalışmaları, yani eskiden çıkarılmış curufların ikinci defa elden geçirilmesi ise 1964'e kadar devam etmiştir.

Sultançayır köyünde 1909 yılı itibarıyla toplam 169 hanenin bulunduğu biliniyor.¹¹⁶ Sultançayır'daki Nogaylardan birçok sülale, XX. yüzyılın ilk çeyreği içinde Koçhisar (Şereflikoçhisar) civarındaki Nogay muhacir köylerine göçmüştür. Bunların bilhassa hâlen Şereflikoçhisar'a bağlı olan Şeker, Çöpler ve Aktaş köylerine yerleştiklerini tespit edebildik (Son iki köyde günümüzde artık Nogaylar yaşamamaktadır). Bu-lalara yerleşen ailelerin Cetisan koluna mensup oldukları görüldüğünden, Sultançayır'daki Nogayların da tamamen veya çoğunlukla Cetisan koluna mensup oldukları söylenebilir.

Sultançayır köyü İstiklal Savaşı esnasında önemli olaylara sahne olmuştur. Kuvvâ-yı Milliye güçleri ile Anzavur Ahmed'e bağlı kuvvetler arasında Demirkapı Muharebesi olarak bilinen çatışmalar Sultançayır köyüne de uzanmıştır. Bu çatışmalarda Kuvvâ-yı Milliyyeci Yarbay Rahmi Bey, Sultançayır tepelerini işgal etmeyi başararak Anzavur Ahmed kuvvetlerini bozguna uğratmıştır.¹¹⁷

Sultançayır, zaman içinde şehirlere göçten nasibini almıştır. 1950'li yıllarda Sultançayır'da yaşayanların 150 kadar hane teşkil ettikleri ve bunların yaklaşık 30 hanesinin Nogaylar olduğu hatırlanmaktadır. Köyde-ki Nogayların birçoğu aradan geçen yıllar içinde bilhassa Balıkesir ve İstanbul'a göçmüşlerdir.

Sultançayır'da yaşamakta olan Nogaylar dil özelliklerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Benzer erozyon kültürel özellikleri açısından da geçerlidir. Meselâ, geçmişte Nogay toylarında qobız ve tahta çalındığı ha-tırlanmakla beraber, günümüzde bunları icra edebilecek kimse kalmamıştır. Ananevî Nogay-Kırım Tatar mutfağının örneklerinden olan çibörek, ülkenbörek, qasıqbörek, bavursaq, qaçamaq, mamırsa, qalaqay, toqmaq aşısı ve saraylı tatlısı eskiye nazaran daha az da olsa pişirilmektedir. Nogayların Sultançayır'ı kur-dukları dönemlerde at eti yedikleri biliniyor. Ancak günümüzde bu da geride kalmıştır. Sultançayır köyüne kayıtlı Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akay, Altay, Aydemir, Bagana, Baran, Çevik, Kuter, Mırsa, Muslu, Şora ve Üresin.

114 M. Mustafa Çınk, *Ulusal Maden Varlığımız ve Bor Gerçeği*, Ankara, 2001, s. 58.

115 Age, s. 74.

116 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi* 1325, Bursa, 1325 [1909], s. 188.

117 Kemal Özer, *Kurtuluş Savaşında Gönen*, Balıkesir, 1964, s. 55.

Şahinler (Karga) Köyü*

Balıkesir'in Burhaniye ilçesine bağlı Şahinler köyü, ilçe merkezine 14 km, il merkezine de 109 km mesafede bulunmaktadır. 2004 itibarıyla köy nüfusu 350 kişi kadardı (Yaklaşık 250 hane mevcut olmakla birlikte hanelerin çoğu boştu). Köyün geçimi zeytin ve buğday tarımı ile hayvancılığa dayanmaktadır. Köyün toprağı çok bereketli olmakla birlikte su yetersizliğinden gereğı gibi değerlendirilememektedir. Köyden dışarıya (Burhaniye, İzmir ve Ayvalık'a) çok sayıda göç olmaktadır.

Şahinler köyü mevkisinde en azından Bizans dönemine ait yerleşim izleri mevcuttur. Bizans yapısı olduğu belli olan sütunlar, sütun başlıkları ve diğer yapı parçaları günümüzde de köy içinde muhtelif yerlerde görülebilmektedir.¹¹⁸ Buradaki Bizans yerleşimi, Türk hâkimiyetine geçiş ile kesintisiz olarak devam etmiş olabilir.

Köyün Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyet'in ilk döneminde kullanılan eski ismi "Karga"dır. İşi keyfi surette yer adlarını değiştirmek olan devlet görevlilerine, karga yeteri kadar göz alıcı bir kuş olarak görünmemiş olmalıdır ki köyün ismi bir başka kuşa atıfla "Şahinler" olarak değiştirilmiştir. Hâlbuki, köyün bu asıl adı burasının eski sakinlerinin kimliğini yansıtmaktaydı. 1530 tarihli tahrirde o devirde Edremit kazasına bağlı olan ve 9 hanenin bulunduğu köyün adı "Kargu nâm-ı diğer Karga" şeklinde kaydedilmiştir.¹¹⁹ Bu ismin Türkmenlerin Kargu (Kargı) yahut Kargılı/Kargalı cemaatlerinden geldiğı açıktır.¹²⁰ Demek ki XV. yüzyıl başından önceki bir tarihte, (o sırada meskûn veya boşalmış bulunan) köy mevkisine bu cemaatlerden birine bağlı Türkmenler yerleşmiş veya burası onların bulunduğu bir mevki olmuştur.

Karga (Şahinler) köyü günümüzde esas olarak yerli Türklerle yani Manavlarla meskûndur. Köyde, eskiden İstanbul'da tahsil görmüş çok sayıda mollalar olduğundan köye "mollalar köyü" denilirmiş. Köye dışarıdan fazla muhacir gelmemiştir. Yalnızca, XIX. yüzyılda bir grup Kırım Tatarı ve birkaç hane Çerkes¹²¹ köye yerleşmiştir. Karga köyünde 1909 yılında toplam 82 hanenin mevcut olduğu bilinir.¹²² XX. yüzyılda köye 1950'lerde Bulgaristan'dan göçmüş 2 aileden başka muhacir iskân edilmemiştir. Zaten sözü edilen 2 aile de köyde fazla kalmamıştır.

Karga köyü 1919'da Yunan birliklerince işgal edilmiş ve bu dönemde çok zarar görmüştür. Köy halından 4-5 kişinin işgal esnasında şehit edilmesinden başka, köylünün koyunları gasp edilmiş ve harmanlar da yakılmıştır.¹²³ Bu devirde, bir Yunan top mermisinin isabetiyle, köyün gayet orijinal yapıdaki camisinin

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Şahinler köyü muhtarı Alibey Karaaslan (1969 Şahinler doğumlu) ile köy sakinlerinden Ahmet Özdemir (1951 Şahinler doğumlu) ve Ali Rıza Kaymaz'a (1952 Şahinler doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

118 Engin Beksac, "Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Prehistorik ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 2002", 21. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I (Ankara, 2004), s. 195.

119 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 274.

120 Kargı (Kargu) ve Kargılı (Kargılı) cemaatlerine bağlı Türkmenler için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: III, Ankara, 2009, ss. 1321-1322; Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, s. 489. Zaten, Edremit-Burhaniye havalisinde Kargalı cemaatinden Türkmenlerin mevcut olduğu bilinmektedir. T[ahir] H[arimi] Balcıoğlu, "Edremit Civarında Türk Aşiretleri", *İkinci Türk Tarih Kongresi. İstanbul 20-25 Eylül 1937. Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul, 1943, s. 935.

121 2004 yılında köyde yaşamakta olan 3-4 Çerkes ailesi, bütünüyle çevre kültürü içinde asimile olmuş durumdaydı.

122 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 206.

123 Cafer Çil ve Kadir Ak, "Balıkesir Burhaniye Şahinler Köyü Derlemeleri", T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi, Ankara, 1974, Arşiv Yer no.: Y.B. 1988.0252, s. 8.

minaresi, caminin tavanına çökmüş ve büyük hasara yol açmıştır. Sadece bölgede değil, bütün Türkiye’de pek az benzeri bulunan bu cami, üzerindeki kitabeye göre hicrî 25 Cemâziyelâhîr 1313 [miladî 12 Aralık 1895] tarihinde Kaymakam Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır. İçi tamamen zengin hatlar ve manzara resimleriyle süslüdür. Resimler arasında o dönemdeki İstanbul’un, köyün ve çevrenin manzaraları yer almaktadır. Cami 1990’lı yıllarda restorasyon görmüştür.

Şahinler köyünde 2004 yılı itibarıyla 10 hane kadar Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Kırım Tatarları Karga’ya 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nı müteakip geldiklerinden, onların bu savaşla Osmanlıların elinden çıkan Rumeli’nden gelmiş olmaları gerekmektedir. Nitekim çevredeki Havran’a bağlı Büyükdere, Burhaniye’ye bağlı Çoruk ve Kızıklı gibi köylerde yaşayan Kırımlıların çoğu da aynı dönemde Rumeli’nden gelmiştir. 6 Eylül 1937’de düzenlenmiş olan Köy Nüfus Kayıt Defteri’nde bulunan verilere göre köye yerleşen Kırım doğumlular şunlardır:

Salih-Zeynep oğlu Tatar Murat Ağa: 1251 Kırım doğumlu

Hüseyin-Hava oğlu Tatar Osman: 1273 Kırım doğumlu

Zeynel-Hava oğlu Tatar Gazi: 1273 Kırım doğumlu (Soyundan gelenler Akkanat soyadını taşıyor.)

Ali-Zahide oğlu Tatar Küçük Murat: 1278 Kırım doğumlu (Soyundan gelenler Duran soyadını taşıyor.)

Bu verilere bakarak, yukarıda adı geçen Kırım Tatarlarının 1860-1861 göçü ile Kırım’dan çıkıp o dönemde Osmanlı Devleti’ne bağlı olan Rumeli topraklarına (muhtemelen Dobruca bölgesine) yerleştikleri anlaşılmaktadır. Köydeki söylentiye göre 93 Harbi sonrasında Karga’ya yerleşen Kırım Tatar muhacirler 4-5 haneden ibaretmiş. Kırım muhacirleri ilk geldiklerinde çevredekilerden farklı giyimleriyle dikkat çekermiş.

Kırım Tatarları ve diğerleri arasında baştan beri karışık evlilikler olduğundan, Karga (Şahinler) köyünde Kırım Tatar dil ve kültürünün pek az unsuru ayakta kalabilmiştir. Bununla birlikte, Kırım Tatar muhacirlerin bir hatırası olarak çibörek, köyde herkes tarafından günümüzde de yapılmaktadır. Tespit edebildiğimiz ölçüde köydeki Kırım Tatarları Akkanat, Atar, Aytekin, Duran ve Furan soyadlarını taşımaktadır.

Tuzakçı Köyü*

Balıkesir’in Gönen ilçesine bağlı Tuzakçı köyü, il merkezine 150 km, ilçe merkezine 5 km mesafede bulunmaktadır. 2007 yılı itibarıyla köyde yaklaşık 1.500 kişi (547 hane) yaşamaktaydı. Köyde Orta Mahalle (Tırnova Mahallesi), Yukarı Mahalle (Moralı Mahallesi), Karaağaç Mahallesi (Çerkes Mahallesi) adlarını taşıyan üç mahalle mevcuttur. Bunlardan Çerkes Mahallesi, adına uygun olarak daha ziyade Çerkeslerden müteşekkilen, diğer iki mahalle karışık yapıdadır. Tuzakçı köyünün geçim kaynakları tarım (büyük ölçüde baldo piriç ve biraz da sebze) ile süt ve besi (büyükbaş) hayvancılığına dayanmaktadır.

Tuzakçı köyü adını tuzak kurarak avcı kuşları yakalayan ve saray için yetiştiren görevlilerden almaktadır. Nitekim XV. ve XVI. Yüzyıllarda, çevrede bu görevlilerin bulunduğu ve bu dönemde Tuzakçı adının bir mezra olarak zikredildiği biliniyor.¹²⁴ Tuzakçı köyü, XVII. ve XVIII. yüzyıl kayıtlarında da geçmektedir. 1840 yılına ait kayıtlarda ise iki mahalleden oluşan Tuzakçı köyünde 40 hanenin bulunduğu gösterilmektedir.¹²⁵

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine müracaat ettiğimiz Tuzakçı köyü sakinlerinden Refik Taşpınar (1936 Tuzakçı doğumlu), Ekrem Küçükkoyuncu (1938 Tuzakçı doğumlu), Vahittin Çorabatur (1949 Tuzakçı doğumlu) ve Yasin Dal’a (1977 Tuzakçı doğumlu) teşekkür ederiz.

124 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 163; Tacettin Akkuş, *Gönen ve Köyleri Tarihçesi*, İstanbul, 2001, s. 168.

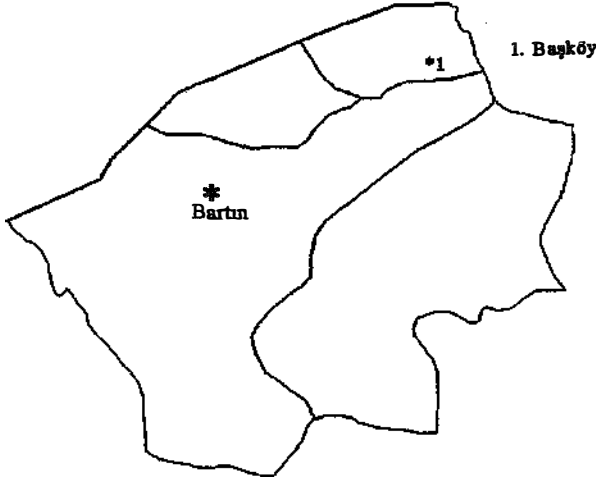
125 Akkuş, s. 168.

Tuzakçı köyüne XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Kafkasya'dan, Balkanlardan ve Kırım'dan pek çok muhacir gelerek yerleşmiştir. Tuzakçı köyü halkının önemli bir kısmını teşkil eden Kafkasya muhacirleri, Abzeh kabilesi mensubu Adıgelerden oluşmaktadır. 93 Harbi sonrasında gelen Balkan (Rumeli) göçmenleri, bu savaşla birlikte Bulgaristan'a bırakılan Tırnova, Şumnu, Niğbolu, Plevne ve Hezargrad (Razgrad) bölgeleriyle Yunanistan'a bırakılan Yenişehir (Larissa) bölgelerinden gelmişlerdir. Tuzakçı'ya iskân olunan ilk grup Kırım Tatarları ise yine 93 Harbi'ni müteakip doğrudan Kırım'dan gelmişlerdir. Bu göçmenler Gönen'e bağlı Saraçlar köyüne yerleşen Kırım Tatarlarıyla birlikte gelmiş olup kuvvetle muhtemelen Kırım'ın da aynı bölgelerinden, yani daha ziyade Bahçesaray havalisindendirler. Hem dönemin Osmanlı kayıtlarında hem de Köy Nüfus Defteri'nde, 1880'lerin başında Tuzakçı köyüne Kırım Tatar muhacirlerin yerleştikleri görülmektedir.¹²⁶

Tuzakçı köyüne bu ilk yerleşenlerden sonra, münferit olarak başka Kırım Tatarlarının da yerleştikleri görülmektedir. Bu meyanda, evlilik yoluyla Saraçlar'dan buraya gelenler olmuştur. Bandırma'ya bağlı ve Dobruca üzerinden gelmiş Kırım Tatarlarıyla meskûn Orhaniye ve Bezirci köylerinden Tuzakçı'ya taşınan 2 aile olduğu gibi, (Biçer soyadlı) bir aile de muhtemelen 1920'lerde Köstence'den göç ettikten sonra buraya yerleşmiştir. 2007 yılı itibarıyla Tuzakçı köyünde 25 hane civarında Kırım Tatarı yaşamaktaydı.

Tuzakçı'daki Kırım Tatarları, köyün etnik açıdan karışık yapısı içinde azınlık olmalarına ve zamanın erozyonuna bağlı olarak âdet ve geleneklerinden çoğunu unutmuş durumdadır. En azından 1950'lerden beri, köyde Kırım Tatarca konuşabilen kimse olmadığı gibi, yine aynı tarihlerden bu yana Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler de çok yaygındır. Tuzakçı köyünde özgün Kırım Tatar kültürünün yegâne yönü, Kırım Tatar ailelerin zaman zaman pişiregeldikleri çibörek ve tataraştan ibaret kalmış gibi görünmektedir. Tuzakçı köyünde yaşayan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Biçer, Çetin, Çorabatır, İşbilir, Küçükkoyuncu, Olgun ve Yılmaz.

126 Sultan II. Abdülhamid'in emriyle hazırlanan ve muhacir iskân edilen yerleri gösteren defterlerden birinde, 93 Harbi sonrasındaki dönemde (1881-1882 öncesinde) Tuzakçı köyüne, Kırım'dan 5 kişi ile birlikte Kafkasya'dan gelen 21 Tatar yahut Nogay'ın yerleştirilmiş olduğu gösterilmektedir. Bu kayıta gösterilen "Kafkasya'dan gelen Tatar yahut Nogaylar"ın aslında bir yanlışlık neticesi böyle yazılmış, Kırım'dan gelme Kırım Tatarları olması çok büyük ihtimaldir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *Y.PRK.KOM*, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 49, s. 12.

Başköy*

Bartın'ın Kurucaşile ilçesine bağlı Başköy, il merkezine 73 km, ilçe merkezine 13 km mesafede bulunmaktadır. 2009 yılı itibarıyla Başköy'de 560 kişi yaşamakta olup köyde daimî olarak yaşayanlar yaklaşık 130 hane teşkil etmekteydi. Köyün geçimi öteden beri orman ürünleri, bilhassa sandal küreği gibi kayık malzemeleri üretimi üzerinedir. Arazi yetersizliğine bağlı olarak Başköy'de tarım, ancak köylülerin kendi ihtiyacına yetecek kadar yapılmaktadır.

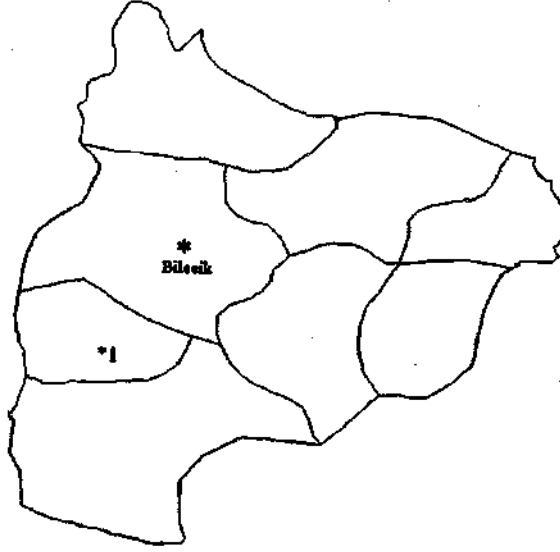
Köylü arasında anlatılanlara göre, Başköy'ün en köklü sülalelerini Alipaşaoğulları, Başgamdoğulları, Salihpaşaoğulları, Azaklıoğulları, Çakıroğulları ve Lazoğulları teşkil etmektedir. Bu sülalelerin çoğunun veya tamamının XIX. yüzyıldan itibaren köyde yerleşik oldukları anlaşılmaktadır. Köyün öteden beri Müslüman nüfus ile meskûn olduğu da köyde anlatılanlar arasındadır.

Başköy eski sakinlerinden olan Azaklıoğulları sülalesi Kırım kökenlidir. Azaklıoğulları'nın Başköy'e tam olarak hangi dönemde yerleştikleri hatırlanmamaktadır. Bununla beraber, sülale mensuplarının şecerelerinden, Azaklıoğulları'nın en azından XIX. yüzyıl ortasından beri burada meskûn oldukları anlaşılmaktadır. Başköy'deki Azaklıoğulları, XIX. yüzyılda köy halkının geri kalanları gibi kayık imalatıyla meşgul olmalarının yanı sıra, başta Kırım kıyıları olmak üzere Rusya İmparatorluğu'nun Karadeniz sahillerindeki limanlara tuz ve muhtelif gıda maddeleri ticareti için gidip gelirlerdi.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Başköy muhtarı Durmuş Kural (1971 Başköy doğumlu), Başköy halkından İsmail Acınal (1934 Başköy doğumlu), Bünyamin Acınal (1952 Başköy doğumlu) ve Mehmet Yalçın (1953 Başköy doğumlu) ile Bartın'ın Arıt ilçesine bağlı Aydınlar köyü sakinlerinden Mustafa Azaklı (1934 Aydınlar doğumlu), Bartın Merkez ilçesine bağlı Kayadibi köyü muhtarı Mehmet Azaklı (1959 Kayadibi doğumlu) ve Kayadibi köyü sakinlerinden Mehmet Azaklı'ya (1926 Gençali doğumlu) teşekkür ederiz.

Başköy'deki Azaklıoğulları sülalesi mensuplarının hepsi Acınal soyadını taşımaktadır. 2009 yılı itibarıyla Başköy'de bu sülaleye mensup yalnızca 2 hane daimî olarak yaşamakta idiyse de, çoğunlukla Almanya'da yaşamakta olan diğer Azaklıoğulları da köydeki hanelerini kapatmamışlardır.

Başköy'deki Azaklıoğulları, geçmişte muhtelif zamanlarda ve çeşitli sebeplere bağlı olarak buradan ayrılmış ve bazı çevre köylere taşınmışlardır. Meselâ, sülaleden bazı fertler, XX. yüzyılın başında veya biraz öncesinde Kurucaşile'nin Kale köyü ve Danişment köyüne göçmüşlerdir. Başköy'den ayrılan bir başka Azaklıoğulları kolu da günümüzde Bartın'ın Arıt ilçesine bağlı Aydınlar köyünde yaşamaktadır. 1920'lerde Başköy'den buraya taşınan bir kişinin soyundan gelen bu sülalenin tamamı, Azaklı soyadını taşımakta olup 2009 yılında köyde 6 hane teşkil etmekteydi. Bu sülalenin bir mensubu 1960'ta komşu İmamlar köyüne taşınmıştır. Bartın ilinin Merkez ilçesine bağlı Kayadibi köyünde yaşamakta olan ve 2009 yılında bu köyde 6 hane teşkil eden Azaklı soyadlı soyun geçmişi günümüzde hatırlanmamaktaysa da, coğrafi yakınlığı itibarıyla bu kimselerin köken olarak doğrudan Başköy'dekilerle ilişkili olması kuvvetle muhtemeldir.

1. Arapdede

Arapdede Köyü*

Bilecik ilinin Pazaryeri ilçesine bağlı Arapdede köyü ilçe merkezine 3 km, il merkezine de 33 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy halkı 70 hanede yaşayan 200 kadar nüfustan müteşekkildi. Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuş veya ihya edilmiş bir köy olan Arapdede’de günümüzde yalnızca 4 hane Kırım Tatarı yaşamakta olup geri kalan köy halkının tamamı Rumeli muhacirlerinden oluşmaktadır. Rivayete göre köyün adı gezgin bir Arap Dede’den gelmektedir. Bu dedenin mezarı hâlen köyde bulunmaktadır. Arapdede köyünde şerbetçiotu, fasulye ve bezelye ekilmekte ve az miktarda hayvancılık yapılmaktadır. 1970’lerden beri köy bilhassa Bilecik, Bozüyük ve Bursa’ya çok göç vermektedir.

Arapdede köyünü kuran yahut ihya eden Kırım Tatarları, muhtemelen 1860-1861 göçüyle Kırım’dan çıktıktan sonra Osmanlı Devleti’nce Rumeli’ne iskân edilen muhacirlerden olup, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde buraların Osmanlıların elinden çıkması üzerine Anadolu’ya göç etmişlerdir. Köy Nüfus Defteri’ndeki verilere göre, sözünü ettiğimiz Kırım Tatar muhacirlerin çoğunun veya tamamının bugün Bulgaristan sınırları dâhilinde kalan Tırnova’dan geldikleri ve muhtemelen 1880’lerin ilk yarısında Arapdede köyüne yerleştikleri anlaşılmaktadır. Arapdede köyündeki Kırım Tatarlarının 1887’de 51 hane ve 204 nüfus teşkil ettikleri görülmektedir.¹

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından istifade ettiğimiz Arapdede köyü muhtarı Nizamettin Balkan (1964 Arapdede doğumlu) ile köy sakinlerinden Recep Kaya (1925 Arapdede doğumlu), Cafer Yorgun (1944 Arapdede doğumlu), Şerafettin Duran (1956 Arapdede doğumlu), Mustafa Güven (1957 Arapdede doğumlu) ve Necmettin Kurtpınar’a (1964 Arapdede doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

1 Zerrin İlter, “Salnamelere Göre Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinde Bilecik”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2007, s. 112.

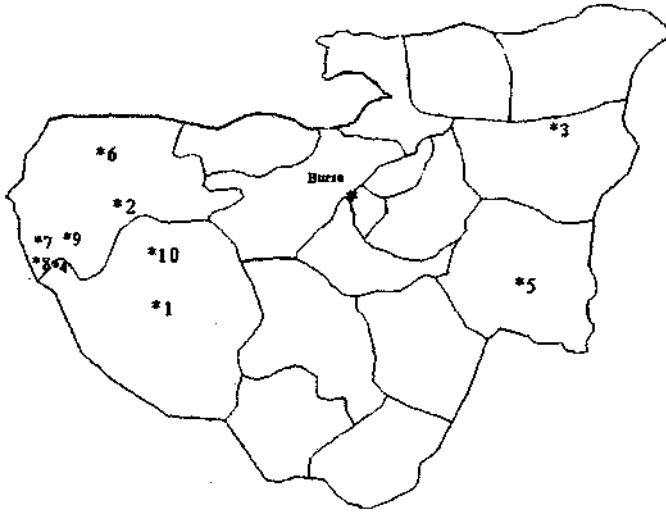
Kırım Tatarlarının köyü kurmasından bir süre sonra (1890'larda) Arapdede'ye Bulgaristan'ın muhtelif bölgelerinden Türk muhacirler gelmiştir. Gerek Köy Nüfus Defteri'nde yer alan bilgilere gerekse köy halkının hatırlayabildiğine göre, bu muhacirlerin Karınâbâd, Tırnova, Şumnu ve Dobruca bölgeleri ile Kızanatekkesi (Eskicuma bölgesinde, Bulgarca ismi Momino), Geren (bu isimde Plevne, Filibe ve Hasköy bölgelerinde köyler vardır; burada bunlardan hangisinin söz konusu olduğu belli değildir), Kurtpınar (Hacıoğlupazarcık bölgesi, Bulgarca adı Tervel) ve Kalava (bunun İvraça'ya bağlı Galovo adlı köy olması muhtemeldir) köylerinden geldikleri anlaşılmaktadır. Bulgaristan'dan gelen bu muhacir kitlesinden sonra köye fazla göçmen gelmemiştir. 1909 yılı itibarıyla Arapdede köyünde toplam 65 hane bulunmaktaydı.² Daha sonraki dönemde köye yalnızca, 1920'ler öncesinde Kosova kökenli bir Arnavut ailesinin (Yorgun ailesi) ve 1937 yılında da Eskicuma'dan buradaki akrabalarının yanına gelen bir ailenin (Güven ailesi) yerleştiği bilinmektedir. Bunun dışında günümüze kadar köye başka yerleşen aile olmamıştır.

Köyde yaşamakta olan Kırım Tatarları'nın önceleri kendileri gibi Rumeli'nden gelen bu muhacirlerin gelişine muhalefet ettikleri belirtilmekteyse de, zaman içinde iki grubun kaynaştığı görülüyor. Bununla birlikte, bu iki muhacir halkın farklı geçim kaynakları olduğu dikkati çekmektedir. Kırım Tatarlarının daha ziyade taş kırıcılığıyla uğraşmalarına karşılık, Rumeli muhacirlerinin çiftçilikle meşgul oldukları anlatılmaktadır.

Arapdede köyü 1920-1922 yılları arasındaki Yunan işgali döneminde çok zarar görmüştür. İşgal esnasında köy yakılmış ve sadece birkaç ev ayakta kalmıştır. O dönemde köy halkı ormana ve Eskişehir'e kaçmıştır.

Arapdede köyündeki Kırım Tatarları, zaman içinde geçim meselelerine bağlı olarak tedricen köyü terk ederek yakındaki Pazarcık (Pazaryeri) kasabasına göçmüşlerdir. Nitekim bunların soyundan gelenler günümüzde de Pazaryeri'nde yaşamaktadırlar. Bu şekilde, 1950'lere gelindiğinde Arapdede'de ancak on hane civarında Kırım Tatarı kalmıştı. Sonraki yıllarda bunların da birçoğu Pazaryeri'ne taşınmıştır.

Kırım Tatarlarının köyde yaşadıkları süre içinde âdetlerini ve dillerini korudukları köyün yaşlıları tarafından hatırlanmaktadır. 2006 itibarıyla köyde kalan 4 hane Kırım Tatarı dillerini muhafaza edememişse de, mutfak kültüründen çibörek, tabaqbörek ve köbete gibi bazı unsurları yaşatabilmiş veya hiç değilse hatırlayabilmektedir. Köy Nüfus Defteri'ne göre Arapdede köyüne yerleşmiş olan (bazıları tamamen Pazaryeri'ne taşınmış, bazıları da Arapdede'de yaşamakta olan) Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Bayrak, Ceylan, Çora, Damar, Doğan, Durmaz, Efe, Günay, Keser, Köksal, Kurt, Mirza, Ögüt, Özdemir, Özdemiroğlu, Temel ve Yılmaz.

1. Aralık
2. Bakırköy (Makri)
3. Beypınarı
4. Doruntay
5. Eskiköy
6. Güngörmez
7. Hamidiye (Bulgarlar)
8. Ovaesemen
9. Sazlıca (Dümberez)
10. Yamanlı

Aralık Köyü*

Bursa'nın Mustafakemalpaşa ilçesine bağlı Aralık köyü ilçe merkezine 3 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu 420-450 kişi (70 hane kadar) civarındaydı. Köy nüfusu istikrarlı olup yaz ve kış aylarında hemen hiç nüfus farkı görülmemektedir. Ancak köyün gençleri çalışmak için Bursa'ya gitmektedir. Köy halkı mısır, yonca, arpa, buğday ve yulaf ekmektedir. Bunun yanı sıra, büyük ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Köy halkının tamamı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Osmanlıların elinden çıkan Rumeli topraklarından göç etmek zorunda kalan ve Aralık köyünü kuran muhacirlerin soyundan gelenlerden oluşmaktadır. Söz konusu "93 muhacirleri" köye tek bir grup hâlinde gelmemişler, 1880'li ve 1890'lı yıllar boyunca Bulgaristan topraklarından Aralık köyüne münferit veya küçük gruplar hâlinde göçmen iskânı sürmüştür. Köy Nüfus Defteri'ndeki bilgilere ve köylülerin hatırladıklarına göre, 1878 sonrasında gelen göçmenler esas olarak Rusçuk, Hezargrad (Razgrad), Hacıoğlupazarcık, Silistre, Kızanlık, Niğbolu, Şumnu ve Zıstovi bölgelerinden gelmişlerdir. Bu bölgelerin hangi köylerinden gelindiği genellikle unutulmuş olmakla birlikte, bazı köylülerin soylarının Rusçuk'a bağlı Beyalan (Bulgarca adı: Smirnenski), evvelce Hacıoğlupazarcık'a şimdi Varna'ya bağlı olan Büyükkaraağaç yahut Gökaraağaç (Bulgarca adı: Brestnitsa), Silistre'ye bağlı Küçükaraağaç (Bulgarca adı: Malik Karaağaç yahut Brestak) ve Hezargrad'a bağ-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Aralık köyü muhtarı Hüseyin Kahraman (1966 Aralık doğumlu) ile köy sakinlerinden Remziye Yıldırım (1914 Aralık doğumlu), Mustafa Yıldırım (1931 Aralık doğumlu), Nizamettin Hudar (1942 Aralık doğumlu) ve Zikri Şahin'e (1964 Aralık doğumlu) teşekkür ederiz.

lı Uzuncaalan (Bulgarca adı: Prostorno) köylerinden geldiğini tespit edebildik. Aralık köyüne 1950'lerin başında yine Bulgaristan'dan 2 hane göçmen daha iskân edilmiştir.

Aralık köyünün kuruluşunu müteakip (muhtemelen 1890'ların sonunda) köye yerleşen Rumeli muhacirleri arasında bazı Kırım Tatarları da bulunuyordu. 1860'ların başında Kırım'dan çıkıp Rumeli'ne iskân edilmiş Kırım muhacirlerinin soyundan olan bu 2 sülale Kırım Tatarları, Rusçuk'a bağlı Beyalan köyünden gelmekteydi. Bunlardan Kırım soyadını taşıyan soy bugün kesilmiş durumdadır. Bu soy ile akraba olan ve günümüzde Şahin soyadını taşıyan aile ise Aralık köyünde yaşamaya devam etmektedir. Aralık'a yerleşen Kırımlılardan ikisi I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda askere alınmış ve savaşta (biri Irak cephesinde) şehit düşmüşlerdir. Sayıca azlıklarına bağlı olarak, Aralık'taki Kırım Tatar muhacirler arasında Kırım âdetleri günümüzde bütünüyle kaybolmuştur.

Bakırköy (Makri)*

Bursa ilinin Karacabey ilçesine bağlı Bakırköy, Nogay ve Kırım Tatar muhacirlerin yoğun olarak yerleştiği köylerden biridir. Köy ilçe merkezine güneydoğu istikametinde ve 8 km mesafededir. Köyün gerçek ismi Rumca (Elence) “Uzun” mânâsına gelen Makri'dir. Osmanlı kaynaklarında Makri yahut Makriköy olarak geçen köyün adı, 1933 yılında ses benzerliğinden yararlanılarak Bakırköy olarak değiştirilmiştir.¹ Köyde 2011 yılı itibarıyla 225 hanede 1.250 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfusun yaklaşık 35 hanesini Kırım Tatarları ve Nogaylar teşkil ediyordu. Köyün geri kalan halkı köken olarak Rumeli (Bulgaristan) muhacirleri, Manavlar ve Arnavutlardan oluşmaktaydı. Bakırköy, ekonomik sebeplere bağlı olarak zaman içinde dışarıya, özellikle de Bursa, Karacabey, Eskişehir, İstanbul ve Bandırma'ya göç vermiştir. 2011 yılı itibarıyla şehirlere göç süreci devam etmekte olup köyden ayrılanların geri döndükleri gözlenmemektedir. Bakırköy halkının geçimi esas olarak domates, şeker pancarı, biber, mısır ve karpuz tarımıyla büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığa dayanmaktadır.

Adından da anlaşılacağı üzere, Rumlar tarafından kurulmuş olan Makri köyünün geçmişi gayet eski tarihlere uzanmaktadır. Nitekim köyde Bizans dönemine ait kalıntılar mevcuttur.² Köyün adı 1522 tarihli Osmanlı tahririnde de zikredilmektedir. Makri köyü, Mihaliç (şimdiki adıyla Karacabey) kazasına bağlı Padişah hasırlarına ait olup yine Padişah'ın hayvanlarına bakmakla görevli “sığırıcı kullar”ın yaşadığı 13 köyden biriydi. Bu kullar hayvanlara bakmanın yanı sıra ziraatle de meşgul olmaktadır. 1522'de Makri köyü halkının tamamı Hristiyanlardan müteşekkildi.³ XVII. yüzyılın ortasında da köyde Hristiyanların yaşadığı vergi kayıtlarından anlaşılmaktadır.⁴

Zaman içinde köyün etnik/dinî terkininin değiştiği ve köydeki Hristiyanların burayı terk etmiş oldukları görülmektedir. XIX. yüzyılın ortasına doğru Makri köyü artık Müslümanlarla meskûn bir köy durumundaydı. 1845 yılında, vergiye tâbi 75 hane Müslüman'ın yaşadığını bildiğimiz köy halkını muhtemelen yerli

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Bakırköy muhtarı Orhan Kamaş (1959 Bakırköy doğumlu) ile köy sakinlerinden Hatice Akat (1933 Bakırköy doğumlu), Dursun Doyun (1935 Bakırköy doğumlu), Rahmi Özбек (1936 Bakırköy doğumlu) ve Mustafa Yalım'a (1946 Bakırköy doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Raif Kaplanoglu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, İstanbul, 2001, s. 36; T.C. Karacabey Kaymakamlığı, *Karacabey '99*, y.y., [1999], s. 35.

2 Kaplanoglu, ss. 36-37.

3 Ömer Lütfi Barkan, “XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri”, *Türkiye'de Toprak Meselesi. Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s. 632.

4 Mustafa Asım Yediylidiz, “Şer'iye Sicillerine Göre Bursa'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1655-1658)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1988, s. 140.

Türkmenler teşkil etmekteydi.⁵ 1853 yılında bir yangın felaketi geçiren köyde 6 ev bütün erzak ve eşyasıyla beraber tamamen yanmıştır.⁶

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Makri köyüne Nogaylar ve Kırım Tatarları iskân olunmuştur. Makri'ye ilk yerleşen Nogayların ve/veya Kırım Tatarlarının 1860'larda buraya gelmiş olmaları muhtemeldir.⁷ Ancak asıl büyük göçün 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Osmanlıların elinden çıkan Dobruca bölgesinden olduğu bellidir. Bu şekilde, 1880'lerin başında köye önce Nogaylar, sonra da Kırım Tatarları yerleşmiştir. Sonraki yıllar içinde, her iki cemaatin de Köstence taraflarında kalan akrabalarından münferit olarak köye gelip yerleşenler olmuştur. Bakırköy'e yerleşenler arasında bazı Kazan Tatar muhacirlerin de bulunduğu biliniyor. Nogaylar ve Kırım Tatarlarını takiben 1880'li yıllarda Makri'ye çok sayıda Rumelili (Osmanlı) Türk muhacir de iskân olunmuştur. Zaman içinde çevredeki yerli Türklerden (Manavlardan) köye yerleşenler de vardır. Bu şekilde nüfus yapısı şekillenen Makri köyünde, 1892 yılı itibarıyla 51 hanede 251 kişi yaşamaktaydı.⁸ Köyün hane sayısı 1909'da ise 88'i bulmuştu.⁹ Köye son olarak 1951'de Bulgaristan'dan gelen 10 hane göçmen Türk iskân edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde içinde bulunduğu savaşlarda bütün çevre köyleri gibi Makri köyü de pek çok kayıp vermiştir. Köy halkından I. Dünya Savaşı'nda şehit olanlar, meselâ, Çanakkale Muharebeleri'nde şehit olan Murat Çavuş günümüzde de hatırlanmaktadır. Makri, İstiklal Savaşı esnasında Yunan işgalini yaşamış ve büyük zarar görmüştür. İşgal esnasında, köy halkından Cemal isimli biri dövülerek şehit edilmiştir.¹⁰ Eylül 1922'de mağlup olarak çekilmekte olan Yunan kuvvetleri, o dönemde 110 haneden müteşekkil olan Makri'yi de ateşe vermiş ve köy kısmen yanmıştır.¹¹

Bakırköy'de yaşayan Nogayların hangi kabilelere ait oldukları yahut Kırım Tatarlarının Kırım'ın hangi bölgelerinden çıkmış oldukları günümüzde unutulmuş durumdadır. Ancak Dobruca'dan gelen Nogayların hiç değilse bir kısmının Akkerman kökenli olduklarını, köydeki bazı Nogayların da Kuban taraflarından olduğunu tespit edebildik. Köyde ancak az sayıdaki yaşlı Kırım Tatarca yahut Nogayca konuşabilmekteyse de, zaten esasta aynı olan bu iki dil veya lehçe burada birbirine hayli karışmış durumdadır. Yine de Dobruca üzerinden gelen Kırım Tatar göçmenlerinin pek çoğunda görüldüğü üzere, Bakırköy'deki Kırım Tatarlarının dillerinde de Çöl şivesinin tipik özelliklerini müşahade etmek mümkündür. Köydeki Kırım Tatarları ve Nogaylardan 30 yaşın üzerinde olanlar genellikle Kırım Tatarcaya (yahut Nogaycaya) âşinâ olsalar da, bilhassa gençler arasında ana dil büyük ölçüde kaybolmuştur. Karışık evlilikler ve mahallelerin karışması ana dilin ortadan kalkmasında önemli rol oynamıştır.

- 5 Köye ait 1845 tarihli temettuat defterinde yer alan isimler, köy halkının daha ziyade yerli Türkmenlerden oluştuğu intibasını vermektedir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.VRD.TMT.d.*, Defter no.: 9527 ve 8952. İlk defterde köy sakinleri arasında "Tataroğlu Mehmed" in adı geçmekteyse de, burada sözü edilenin etnonim olan "Tatar" ibaresi mi, yoksa postacı mânâsındaki "tatar" mı olduğunu belirleyebilmek mümkün değildir. Agb, Defter no.: 9527, s. 6. Diğer defterde ise, köy halkı meyânında farklı kökenlerden olması muhtemel kişiler olarak "Arap Salih" (ki bu ibare mutlaka söz konusu şahsın etnik olarak Arap olduğuna delalet etmez) ve işçi "Karadenizli Mustafa"nın isimleri yer almaktadır. Agb, Defter no.: 8952, ss. 2-3.
- 6 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 105, Gömlek no.: 53.
- 7 Nitekim 1861'de Mihaliç kazasına hem Nogayların hem de Kırım Tatarlarının iskân olunduğu bilinmektedir. BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 463, Gömlek no.: 67 ve Dosya no.: 389, Gömlek no.: 66; *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 477, Gömlek no.: 32073; *Takvim-i Vekâyi* (İstanbul), 23 Rebiyülahir 1278 [28 Ekim 1861]; *Tercümân-ı Ahvâl* (İstanbul), 16 Cemâziyelevvel 1278 [19 Kasım 1861].
- 8 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 12, Gömlek no.: 30.
- 9 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi* 1325, Bursa, 1325 [1909], s. 236.
- 10 Canip Bey, der., *Bursa'da İşgal Günlüğü (Bursa Vilâyetinde Yunan Fecayii) 1920-1922*, İstanbul, 2004, s. 100
- 11 Age, ss. 31 ve 201; Mustafa Tayla, *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi. Bursa Vilâyetinde Yaşanan Acıların Dokümanter İncelemesi*, Ankara, 2001, ss. 46 ve 227.

Eski dönemlerde köydeki Kırım Tatarları ve Nogaylar kendilerine has ayrı mahallelerde yaşamaktayken, zamanla bu ayırım ortadan kalkmış ve köy halkı iç içe geçmiştir. Aynı şekilde, Bakırköy'deki Kırım Tatarları ve Nogaylar göçlerini müteakip 60-70 yılı aşkın bir süre boyunca yalnızca kendi aralarında ve çevredeki diğer Kırım Tatar ve Nogay köylerindeki hemcinsleriyle evlilik münasebetleri tesis etmiştir. 1940'lardan itibaren çevredeki Rumeli muhacirleriyle de karışık evlilikler yapılmaya başlanmıştır.

Makri'de yahut Bakırköy'de gerek Nogaylar gerekse Kırım Tatarları arasında âdet ve gelenekler muhacereti takip eden uzun yıllar boyunca yaşatılmıştır. Bu geleneklerin en canlı yansıtıldığı ortamlar olarak 1950'lere kadar yapılan toylar hâlâ hatırlanmaktadır. Kırım ve Nogay âdetlerinin karıştığı bu eski toylar, cuma gününden başlar, pazar akşamına kadar devam ederdi. Toya davet etmek üzere "okuyucular" çıkarılır, bunlar da davet edilenin yakınlığına göre entari yahut mendil hediye ederek misafirleri çağırırlardı. Toy dolayısıyla kadınlar qatlama pişirir, toy sahibine götürürlerdi. Aynı şekilde, tatlı (baklava) yahut pirinç de hediye edilirdi. Eskişehir tarafından çalgıcılar getirilir, toyda Kırım Tatarca yırlanır, çınlaşmalar yapılırdı (Otantik Kırım Tatar yahut Nogay oyunlarının ise 1950'ler öncesindeki dönemde dahi unutulmuş olduğu anlaşılmaktadır). Kız toyu ayrı, erkek toyu ayrı olur, ayrı ayrı eğlenilirdi. Erkek toyunda üç gün üç gece içki içilirdi. Kına gecelerinde kızlar mumlarla gezer, çınlar ve yırlar söylerdi. Sünnet düğünlerinde ve cıynlarda da benzer şekilde eğlenilirdi.

Bayramlar ve diğer belirli günlerde de gelenekler sıkı sıkıya uygulanırdı. Meselâ, Ramazan aylarında çocuklar ev ev dolaşarak "Şeramazan" söylerler, para ve yumurta toplarlardı. Hıdırellez'de ise güreşler ve at yarışları yapılırdı. Ancak Kırım Tatar güreşlerinin erken bir dönemde unutulduğu ve köyde yapılan güreşlerin çevredeki tarzda olduğu anlatılmaktadır.

Bakırköy'deki Kırım Tatarları arasında çın söyleme geleneği uzun yıllar devam etmiştir. Sadece toylar münasebetiyle değil, halkın hayatındaki diğer önemli olaylar vesilesiyle de çınlar söylenegelmiştir. Meselâ, Atatürk'ün ölümü üzerine söylenen şu dörtlük 2000'li yılların başında hâlâ hatırlanmaktaydı:

Yavaşcacık aldılar,
Trenge saldılar.
Atamız keteyatır dep,
Cılay cılay qaldılar.¹²

Bakırköy'deki Kırım Tatar ve Nogaylar arasında ananevî mutfak kültürü, zaman içinde pek çok kayba uğramasına rağmen bir ölçüde günümüze kadar gelebilmiştir. Bununla birlikte, değişen kültürel ve sosyal şartlar yemek kültürüne ilişkin birçok geleneği de uygulamadan kaldırmıştır. Nogaylar arasında 1940'lı yıllara kadar at eti yendiği, hatta köyde at kesen bir kasabın bulunduğu ve yapılan qazıların (bir çeşit at sucuğu) asılarak satıldığı hatırlanmaktaydı. Ancak gerek atın köy hayatından bütünüyle çıkması gerekse yeni nesil Nogayların çevreden bunun olumsuz görüleceği endişesi taşıması, Bakırköy'deki Nogaylar için at eti yenilmesi geleneğine son vermiştir. At eti yenmesine nazaran sosyal açıdan daha az problemli olan sütlü-tuzlu Nogay çayı içilmesi de hemen tamamen terk edilmiş durumdadır. Geçmişte Kırım Tatar ve Nogay evlerinde mutlaka peç bulunurken yakın dönemlerde yapılan evlerde bunun yer almaması da mutfak kültürünün buna bağlı özelliklerine darbe vurmuştur. Bütün bunlara rağmen köbete, çibörek, bavursaq, qatlama, qaşıqbörek ve tabaqbörek (tataraş) gibi yemekler günümüzde de pişirilmektedir.

Köydeki Kırım Tatarları ve Nogaylar arasında Bapur, Batur, Doyun, Özbek, Töre, Tümen ve Yalım gibi soyadlarına rastlanılmaktadır.

12 Yavaşcacık aldılar, / Trene koydular. / Atamız gidiyor diye, / Ağlaya ağlaya kaldılar.

Beypinarı Köyü*

Beypinarı köyü Bursa ilinin Yenişehir ilçesine bağlı olup ilçe merkezine 9 km, il merkezine de 64 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köyde 57 hane teşkil eden yaklaşık 300 kişi yaşamaktaydı. Evvelce köyden Yenişehir'e bir hayli göç olduysa da son zamanlarda bu süreç durmuştur. Beypinarı'nın geçimi buğday tarımıyla koyun, keçi ve sığır yetiştiriciliğine dayanmaktadır.

Adını yakındaki bir su kaynağından alan Beypinarı köyü, 1860'larda Kırım'dan göç eden Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. 50-60 hane kadar olan, bu Kırım Tatar muhacirler özellikle at yetiştiriciliğiyle uğraşmış ve bölgedeki en iyi at yetiştiricileri olarak tanınmışlardır. Beypinarı'ndaki Kırım Tatarları, daha sonra peyderpey Yenişehir kasabasına taşınmışlardır.¹³ Kırım Tatarlarınca kurulmuş olmasından dolayı köy "Tatarköy" olarak da anılmıştır. Kırım Tatarlarının köyden ayrılmasından hemen önce, buraya bir grup Yörük gelmiş ve kurdukları çadırlarda yaşamaya başlamıştır. Yörüklerin gelişinden sonra da Doğu Anadolu'dan 3-4 hane Kürt, 40 deve ile gelip köyün bir tepesinde yine Yörükler gibi çadır kurarak yerleşmiştir. Günümüzde bu Kürtlerin soyundan gelen aileler diğer köy sakinleriyle karışmış olup Kürtçe bilen kimse kalmamıştır. Nihayet, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Osmanlıların elinden çıkan Rumeli bölgelerinden gelen bir muhacir kafilesi de 1880'lerin ortasında buraya iskân olunmuştur. Hezargrad (Razgrad) taraflarından gelen bu Rumeli muhacirlerinin hiç değilse bir kısmının Popköy'den olduklarını tespit edebildik. Rumeli muhacirleri köye geldikleri sırada köyde yalnızca 3 Kırım Tatar ailesinin kaldığı söylenmektedir. Bununla birlikte, XIX. yüzyılın sonunda veya XX. yüzyılın başında, Romanya Dobruca'sının Köstence Hırşova bölgelerinden göç etmiş olan en azından birkaç aile Kırım Tatarı'nın da köye yerleştiği görülmektedir.¹⁴ Esasen Beypinarı bu göçlerden sonra da fazla kalabalık olmamıştır. Nitekim 1909 yılında köy yalnızca 14 haneden müteşekkildi.¹⁵

2006 yılı itibarıyla Beypinarı köyünde hiç Kırım Tatarı yaşamıyorsa da, Yenişehir'deki birçok Kırım Tatar ailesinin bu köyden geldikleri hatırlanmaktadır. Beypinarı'ndan Yenişehir'e taşınan Kırım Tatarlarının birçoğunun Yenişehir'deki Tatarlar Mahallesi'ne yerleştikleri anlaşılmaktadır. Bu mahalleye hem Beypinarı'ndan göçen Kırım Tatarlarının hem de 1880'lerin başında Rumeli'nden ikinci göçle Yenişehir'e iskân olunan Kırım Tatarlarının yerleştikleri görülmektedir. Sözüünü ettiğimiz mahalle günümüzde Çayır Mahallesi adını taşıyorsa da, burada Tatarlar Sokağı adlı bir sokak da mevcuttur. Yenişehir Tatarlar Mahallesi'nde bazı Kırım Tatar aileler yaşamaya devam etmekteyse de bunların birçoğu zaman içinde Bursa'ya göç etmiştir. Günümüzde Beypinarı köyünde Kırım Tatarlarından geriye kalabilen yegâne iz Tatarlar Mezarlığı olarak adlandırılan mezarlık olup burada herhangi bir yazılı yahut işaretli mezartaşı bulunmamaktadır. Hâlen Beypinarı köyü halkı Rumeli muhacirleri, Yörükler ve Kürtlerin soyundan gelenlerden oluşmaktadır.

Beypinarı köyü İstiklal Savaşı esnasında Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. 1920 yılı Ekim ayının son günlerinde Beypinarı'na giren Yunan askerleri köyü ateşe vermişlerdir.¹⁶ Bu felaketli yıllarda halk çok zarar görmüştür.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Beypinarı köyü eski muhtarı Mehmet Yıldırım (1932 Beypinarı doğumlu), köy sakinlerinden Osman Yavuz (1942 Beypinarı doğumlu), Refai Battal (1945 Beypinarı doğumlu) ve Recep Ayma (1952 Beypinarı doğumlu) ile Yenişehir Tatarlar (Çayır) Mahallesi sakinlerinden Kadir Çeltikoğlu'na (1933 Yenişehir doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

13 Raif Kaplınoğlu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, İstanbul, 2001, s. 46.

14 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 72, Gömlek no.: 38.

15 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 153.

16 Yılmaz Akkılıç, *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa*, Bursa, 2000, s. 348.

Doruntay Köyü*

Bursa ilinin Mustafakemalpaşa ilçesine bağlı olup ilçe merkezine 15 km uzaklıkta bulunan Doruntay köyünde 2002 yılında 520 kişi yaşıyordu. Mevcut yaklaşık 110 hanenin 30 kadarı Kırım Tatar, 25 kadarı da Nogay muhacirlerden oluşmaktaydı.

Köyün geçmişinin hayli eski olduğu, ancak XIX. yüzyılın ortasında nüfusunun azalmış veya boşalmış durumda olduğu anlaşılmaktadır. Edinebildiğimiz bilgilere göre, Nogayların ve Kırım Tatarlarının gelişi öncesinde köyün bulunduğu mevkide yahut civarda Harput kökenli bir topluluk yaşamaktaydı. Her hâlükârda, köyün XIX. yüzyılın ikinci yarısında buraya iskân edilen Nogay ve Kırım Tatar muhacirlerle ihya olduğu söylenebilir.

Köyün isminin asıl şekli “Toruntay” olup Moğolca’dan Türkçe’ye geçmiş olan bu kelime Osmanlı Türkçesinde “karagöz cinsi alıcı bir kuş” mânâsına gelmekteydi ki Moğolca’daki karşılığı da “atmaca cinsinden herhangi bir kuşun erkeği” yahut “küçük av kuşu”dur.¹⁷ Bu kelime, Osmanlı öncesi dönemde ve muhtemelen Osmanlı devrinde “Toruntay” yahut “Doruntay” şekliyle özel isim olarak da kullanılmıştır.¹⁸ Ayrıca, aynı isimde bir Yörük (Türkmen) cemaatinin mevcut olduğu biliniyor.¹⁹ Köyün bu adı taşıması, söz konusu cemaatin geçmişte şimdiki köy mevkisini veya çevresini yurt tutmuş olduğuna delalet edebilir. Eski haritalarda köyün adının muharref olarak “Durumbey” şeklinde yazıldığı ve bir “Durumbey Çiftliği”nden söz edildiği de görülmektedir.²⁰

Köye ilk olarak, 1859 veya 1860 yılında Kırım’dan gelen bir grup Nogay’ın yerleştiği anlaşılmaktadır. Bu ilk Nogay grubunun kaç kişiden oluştuğunu tespit edemediyssek de, içinde bulunduğu zaruret dolayısıyla devletten yardım isteyen bir Nogay muhacirinin 1863 tarihli arzuhâlinde Kırım göçmeni Nogayların yaklaşık 4 yıl köyde bulundukları anlaşılmaktadır.²¹ Bu Nogayların muhtemelen çoğu, ilk olarak Balıkesir’in Karakaya ve Susurluk’un Sultançayır köylerine iskân olunmuş iken sonraları Doruntay’a gelmişlerdir.

Köye ikinci dalga göçler, Osmanlı Devleti’nin bugünkü Bulgaristan ve Romanya topraklarını kaybettiği 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında gerçekleşmiştir. Bu savaş esnasında ve hemen sonrasında, yurtlarını terk etmek mecburiyetinde kalan yüz binlerce Rumelili Türk ve Müslüman muhacirden bir kısmı da bu köye yerleşmiştir. Bu şekilde köye gelen ilk muhacirler 1880’lerin başında Kırım Tatarları olmuştur. Bu Kırım Tatar göçmenler, göçleri öncesinde hâlen Bulgaristan sınırları içinde yer alan Hacıoğlupazarcık (Dobriç) kazasına bağlı Matlımköy’de (Bulgarca adı: Matlımovo veya Lomnitsa) yaşamaktaydılar. Kırımlıların Hacıoğlupazarcık havalisine 1853-1856 Kırım Savaşı’nı müteakip gelmiş olduklarına

* Doruntay köyü hakkında bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Fikret Kırımhan (1949 Doruntay doğumlu) ile köy halkından Recep Şendere (1912 Doruntay doğumlu), Şaban Tetik (1926 Doruntay doğumlu) ve İsmet Öden’e (1933 Doruntay doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

17 Osman Nedim Tuna, “Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler I”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: XVII (İstanbul, 1972), s. 243.

18 Bu isimdeki ünlü tarihî şahsiyetlerden biri, XIII. yüzyılda yaşamış Amasya Emîri Seyfeddin Toruntay’dır. Bu Selçuk emîrinin türbesi ve yaptırdığı medrese Amasya’da bulunmaktadır. Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Cilt: I, Ankara, 1986, ss. 166-167, 240-242. Konya’da da bu devlet adamının adını taşıyan bir semt mevcuttur. İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 879.

19 Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, s. 732; Orhan Sakin, *16. Yüzyılda Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul, 2006, s. 317. Esasen, Emir Toruntay’ın da bu cemaatle ilişkili olması muhtemeldir.

20 Raif Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, İstanbul, 2001, s. 92.

21 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *MVL.*, Dosya no.: 431, Gömlek no.: 64. Belgede köyün adı “Torumbey” yahut “Durumbey” olarak okunabilecek şekilde yazılmıştır.

kesin gözüyle bakılabilir. Bugün Dorumtay köyündeki Kırımlılar aslen Kırım'ın neresinden olduklarını hatırlamamaktadır. Kırım Tatar muhacirler önce Mihaliç'a (bugünkü adıyla Karacabey'e) gelmiş, bilahare Dorumtay'a yerleşmişlerdir. Kırım Tatarlarının yerleştiği ilk yer bugünkü köy mevkisinden 3-4 km uzakta bulunmaktaydı.

93 Harbi sonrasında köye gelenler arasında bazı Nogaylar da bulunmaktaydı. Bunların en azından bir kısmı 1850'lerin sonunda memleketlerinden ayrılmalarını müteakip, önce Osmanlı Devleti tarafından Dobruca'ya yerleştirilmiş olup 93 Harbi'nde buranın elden çıkması üzerine tekrar Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bu gruptaki Nogaylar evvela Manisa tarafına geldilerse de, bilahare Dorumtay'a yerleşmişlerdir.

Kırım Tatarlarının köye yerleşmesinden sonraki yıllarda Dorumtay'a Rumeli'nden Türk ve Arnavut muhacirler gelmeye devam etmiştir. Köy Nüfus Defteri'nin tetkikinde, köye yerleşen Rumeli muhacirlerinin Kosova ve Makedonya'dan Tuna boylarına kadar çok geniş bir coğrafyadan geldikleri görülmektedir. Köye gelen göçmenlerin doğum yerleri arasında Şumnu, Zıştovi, Rusçuk, Hırşova, Tırnova, Varna, Filibe, Razgrad, Lom, Silistre, Doyran, Gevgili, Üsküp, Kalkandelen, Prizren, Gostivar, Priştine, Florina ve Debre gibi yerlere tesadüf edilmektedir. Bu şekilde göçmen ahaliyle yeniden teşekkül eden köyde 1888 yılı itibarıyla 110 hane bulunmaktaydı. Dorumtay köyü arazisinin buraya yerleşen muhacirlerin ziraat ve hayvancılıkları için yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, köylüler 1888 yazında hükûmete müracaatla, Padişah mülkü olan Akdağ korusunda kendilerine yer tahsis edilmesi karşılığında, Dorumtay'daki ev ve arazilerini yine Padişah'a ait olan Mihaliç Çiftliği'ne bırakmaya hazır olduklarını bildirmişlerdi.²² Köye muhacir iskânının 1897 yılında da devam ettiği anlaşılmaktadır. O yıl iskân edilmekte olan muhacirlerin, bir Ermeni vatandaşa ait olan çiftliğin arazisine tecavüz ettikleri iddiası dava konusu olmuştu.²³

Köy Osmanlı döneminde Dorumtay isminin yanı sıra İhsaniye veya İhsaniyeüst adlarıyla da anılmıştır.²⁴ Cumhuriyet döneminde, önce Durumbey olarak adlandırılan köyün ismi 1960'larda Dorumtay olarak belirlenmiştir.

Köye yerleşen Kırım Tatar ve Nogay muhacirler arasında kültür ve tarih yakınlıklarına bağlı olarak kısa sürede kaynaşma olmuştur. Köylülerin ifadesine göre Kırım Tatarlarıyla Nogaylar arasında ayırım güdülmemiş. Kırım Tatar muhacirlerin komşularıyla yahut çevrede yaşayanlarla da herhangi bir problemleri olmamıştır.

1943'te Susurluk Deresi'nin taşmasıyla meydana gelen büyük bir sel baskını sebebiyle, Dorumtay köyü ahali evlerini terk etmek ve müteakip üç yıl boyunca yeniden yerleşebilmek için gezmek zorunda kalmıştır. Nihayet, 1946 yılında köy hâlen bulunduğu ve XX. yüzyıl başına kadar mevcut olup bu sıralarda boşalan eski Çatallar köyünün mevkisine taşınmıştır. Dorumtay köyünün önceki yerinde Kırım Tatar ve Rumelili muhacirlerin mahalleleri ayrı iken, selden sonra yerleşilen yeni yerde halk karışık olarak yaşamaya başlamıştır. Buna bağlı olarak, 1950'lerden bu yana Kırım Tatarları, Rumelililer ve diğerleri arasında karışık evlilikler sıkça görülmektedir. Bu karışık evliliklere bağlı olarak düğünlerde de eski âdetlere pek tesadüf edilmemektedir.

1970'lere kadar Kırım Tatar toylarında evlenecekler ve yakınları arasında sıkı bir dayanışma olmaktadır. Damadın (kiyevin) akraba ve arkadaşları alınacak eşyaları ona bırakmadan kendileri temin ederlerdi. Herkes evinde sini ekmek (otmek) pişirerek toya getirirdi. Toy evine ayrıca baqlava ve qatlama da getirilirdi. Toylar üç gün üç gece devam eder, sürekli kazan kaynardı.

22 BOA, *DHMKT*, Dosya no.: 1524, Gömlek no.: 25.

23 BOA, *ZB*, Dosya no.: 101, Gömlek no.: 20.

24 Kaplanoğlu, s. 92.

Doruntay'daki Kırım Tatarları arasında gelinler asla kaynatalarının adını telaffuz etmezlerdi. O kadar ki kaynatası ile aynı ismi taşıyan başka biri, meselâ bir küçük varsa ona dahi o isimle hitap edemez, başka bir isimle seslenirlerdi.

Bundan yarım asır öncesine kadar, Doruntay köyündeki Kırım Tatar çocukları Ramazan aylarında “Şeramazan” söyleyerek evlerden ufak tefek hediyeler toplarlardı. Bayramların ilk günü Kırım Tatar muhacirler taziye yapar, dua okurlardı. Bayram namazını müteakip herkes köy mezarlığına gider, bayramlaşmalar orada yapılırdı. Kandil akşamları da Kırım Tatar muhacirlerin evlerinde bavırsaq pişirilirdi. Kırım Tatar evlerinde eskiden ısınma ve yemek pişirme maksatlı olarak “peç” de bulunmaktaydı.

2002 yılı itibarıyla Doruntay köyünde ancak yaşlılar Kırım Tatarca bilmekte olup artık bu dilde konuşulmamaktaydı. Kırım Tatarcanın günlük hayattan kaybolması 1960'lardan sonra olmuştur. Doruntay'da Kırım Tatar âdetlerinin ve kültürünün zayıflaması ile birlikte ananevî yemekler de yavaş yavaş ortadan kaybolmaktadır. Eskiden pişirilen köbete, qatlama, laqşa şorbası gibi aşlar giderek unutulmaya yüz tutarken, çibörek ve sarburma gibi yemekler yine de sevilerek yenmeye ve pişirmeye devam etmektedir. Özellikle köydeki Nogaylar hâlâ sütlü-tuzlu Nogay çayını içmeyi sürdürmekteydi. Köydeki Kırım Tatarları arasında Cıbrı, Kahraman, Kırımhan, Öden ve Tetik gibi soyadlarını tespit edebildik.

Eskiköy*

Eskiköy, Bursa ilinin İnegöl ilçesine bağlı olup ilçe merkezine 11 km, il merkezine de 56 km uzaklıkta tepelik bir mevkide bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köyde 11-12 hane teşkil eden yaklaşık 70 kişi yaşamaktaydı. Köyün nüfus yapısı yaz yahut kış mevsimlerine göre farklılık göstermemektedir. Eskiköy'ün asıl geçim kaynağı küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği olmakla birlikte buğday ve mısır da ekilmektedir. Arazinin yetersizliği ve sulama olmaması tarımın gelişmesinin önünde engel teşkil etmektedir.

Adının da gösterdiği üzere, geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan Eskiköy'ün Osmanlı devletinin kuruluş döneminde gelen Yörüklerce kurulduğu anlatılmaktadır. Köyün XVIII.-XX. yüzyıllar arasında Ertuğrul sancağına bağlı olduğu ve 1926'da İnegöl ile birlikte Bursa'ya bağlandığı biliniyor. Eskiköy'de 1895 ve 1908 salnâmelerine göre 44 hane bulunmaktaydı. Köy nüfusu 1927'de 174, 1990'da 118 ve 1997'de de 97 kişi olarak gösterilmektedir.²⁵ Eskiköy'ün nüfusunun düzenli olarak azalması köy halkının İnegöl'e göç etmesinden kaynaklanmaktadır. Başka yerlere göç yoktur. Köyde çoğunlukla 50 yaşın üzerindeki kişiler yaşamakta olup geri kalanlar hayatlarını İnegöl'de geçirmektedir.

2006 yılı itibarıyla köy halkı 8 hane Rumeli muhaciri, 3 hane Yörük ve 1 hane de Kırım Tatarı'ndan oluşmaktaydı. Eskiköy'ün farklı kökenlerden gelen sakinleri günümüzde büyük ölçüde birbirine karışmış durumdadır.

Eskiköy Yörükler ile meskûn iken, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı (93 Harbi) müteakip Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan Rumeli'nden köye muhacirler gelmiştir. Bu muhacirlerin 1880'ler veya en geç 1890'larda köye yerleştikleri anlaşılmaktadır. Rumeli'nden gelen muhacirlerin arasında, en azından Okumuş sülalesi Kırım Tatar olduklarını bilmektedir. Nitekim Dobruca'nın Mecidiye kasabasından gelen bu sülale, zaman içinde Kırım Tatarca'yı büyük ölçüde kaybetmekle birlikte, gerek çibörek ve tabaqbörek gibi yemeklerle mutfak kültürünü gerekse kimliğini sıkı bir şekilde muhafaza etmiştir. Köy Nüfus Defteri'ne

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Ekrem Muslu (1959 Eskiköy doğumlu), köy sakinlerinden Yaver Okumuş (1927 Eskiköy doğumlu) ve İnegöl Ziraat Odası Başkanı Niyazi Özbil'e teşekkürlerimizi sunarız.

25 *Hüdâvendîgâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 130; Raif Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, İstanbul, 2001, s. 104.

göre, köydeki Rumeli kökenli diğer 12 sülalenin 9'u Mecidiye'den, 2'si Silistre'den ve biri de Tutrakan'dan gelmişlerdir. Günümüzde Romanya'da kalan Mecidiye kasabasının, 1850'lerin ikinci yarısında Kırım'dan Dobruca'ya gelen Kırım Tatar muhacirlerin iskânı için özel olarak kurulduğu ve nüfusunun büyük kısmını Kırım Tatarlarının teşkil ettiği hususu, Eskiköy'deki diğer Mecidiye kökenli muhacirlerin de (günümüzde kökenlerini unutmuş da olsalar) Kırım Tatar asıllı olabileceklerini düşündürmektedir. Eskiköy'e 93 Harbi sonrası Batum havalisinden bir sülale gelmiş ise de günümüzde köyde Buram soyadlı bu sülalenin temsilcisi kalmamıştır.

Güngörmez Köyü*

Bursa'nın Karacabey ilçesine bağlı Güngörmez köyü tam bir dağ köyüdür. Bu özelliğiyle köy, genellikle ovalarda yer alan Türkiye'deki diğer Kırım Tatar muhacir köylerinden ayrılır. Güngörmez köyü ilçe merkezinin 15 km kuzeyinde yer almaktadır. Köy muhtarlığından verilen bilgiye göre, Güngörmez köyünün nüfusu 2002 Haziran ayı itibarıyla 32 hanede yaşayan 106 kişi olup bunların tamamı Kırım Tatarı'ydı.

Köy mevkisinde eski haritalarda "Kocadere" adlı bir yerleşim yeri gözükmemektedir.²⁶ Bununla birlikte, Kırım Tatar muhacirlerin gelişinde bu mevkinin boş olduğu bilindiğinden, evvelki köyün herhangi bir sebepten dolayı bu tarihin bir hayli öncesinde ortadan kalkmış olduğu açıktır. Köyün şimdiki sakinleri, dedeleri olan Kırım Tatar muhacirlerin, köyün bulunduğu mevkinin güneş ışığını bile örtecek kadar sık ağaçlarla kaplı olması sebebiyle buraya "Güngörmez" ismini verdiklerini söylemektedir. Köy deniz seviyesinden 495 metre yükseklikte ve Karadağ ormanı içinde yer almaktadır. Konumuna bağlı olarak kışın hava şartlarının ağırlaştığı zamanlarda, köyün dışarıyla irtibatını temin eden yollar kapanmaktadır.

Köy tam bir orman köyü olduğundan ekonomisi de buna göre şekillenmiştir. Köyün esas geçim kaynağı ormandan toplanılan odundur. Köyde yaygın olarak ıhlamur da toplanmaktadır. Toprak pek bereketli olmadığından gayet az ekim yapılmaktadır. Buzdolabının yaygın olmadığı dönemlerde Güngörmez köyünün önemli gelir kaynaklarından biri kar satışıydı. Kışın biriktirilen karlar belirli yerlere gömülerek saklanır ve yaz aylarında Karacabey'e götürülerek bilhassa dondurmacılara satılmış. Bu kar satışı 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. Eskiden köyde hayvancılık yapılmaktaysa da artık azalmıştır. Güngörmez köyü dışarıya çok göç vermiş olup göçenler, çoğunlukla Karacabey'e ve Avrupa ülkelerine gitmişlerdir.

Güngörmez köyünün ahalisini teşkil eden Kırım Tatarları, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Rumeli'nden ayrılarak, hicrî 1298 (miladî 1880-1881) yılında bu köyü kurmuşlardır.²⁷ Güngörmez köyü halkının dedeleri, (muhtemelen 1860-1861 göçünde) vatanları Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç edip, o zaman Osmanlı toprağı olan bugünkü Bulgaristan'daki Şumnu bölgesinin Erikli (Bulgarca adı: Slivak) köyüne iskân olunmuşlardı. Söz konusu muhacirler, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) bu toprakların Osmanlıların elinden çıkması üzerine yeniden göçle Anadolu'ya gelmişlerdir. Köy halkının hepsinin kökeni Kırım'ın Bahçesaray bölgesidir.

Anlatıldığına göre, Güngörmez köyünün bulunduğu mevkiye ilk önce Sabit isminde bir Kırımlı ile beş çocuğu yerleşmiş, bilahare onu akrabaları takip etmiş ve köy kurulmuştur. Yalnızca Rumeli'nden gelme Kırım Tatar muhacirlerin yerleştiği köyün 1880'lerin başında teşekkül ettiğini tahmin etmekteyiz.

* Bu yazının hazırlanmasına verdikleri bilgilerle yardımcı olan köy muhtarı Turan Batır (1958 Güngörmez doğumlu) ile köy sakinlerinden Enbiya Yıldırım (1933 Güngörmez doğumlu) ve Rasim Doğruoğlu'na (1946 Güngörmez doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

26 T.C. Karacabey Kaymakamlığı, *Karacabey '99*, y.y., [1999], ss. 41-42.

27 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, Y.PRK.OMZ., Dosya no.: 1, Gömlek no.: 40.

Güngörmez köyünün 1892 yılı itibarıyla 34 hanede yaşayan 215 kişiden oluştuğu görülmektedir.²⁸ Köy kurulduktan hayli sonra da, köylülerin Şumnu tarafında kalan akrabalarından onlara katılanlar olmuştur. Meselâ, Enbiya Yıldırım'ın dedesinin ve babasının muhtemelen 1904'te Erikli'den buraya göç ettikleri bilinmektedir. Güngörmez köyünün nüfusu 1927'de 52, 1970'te 60, 1990'da 85 ve 1997'de ise 101 kişi olarak hesaplanmıştır.²⁹

Güngörmez köyünde Kırım Tatar kültür ve gelenekleri, zaman içinde giderek erozyona uğramakla birlikte belirli bir ölçüde muhafaza olunmuştur. Köy halkının tamamı, özellikle de 30 yaşın üstündekiler az çok Kırım Tatarca bilmekle birlikte, günlük konuşmalar her zaman Kırım Tatarca olmamaktadır. Hâlbuki, 1970'lere kadar köy halkının kendi arasında yaygın olarak Bahçesaray şivesiyle Kırım Tatarca konuştuğu hatırlanmaktadır.

Güngörmez'de yaşayan Kırım Tatarları, buraya göçlerinden bu yana geçen süre içinde bilhassa Bandırma, Edincik ve Bandırma'ya bağlı Orhaniye ve Karacabey'e bağlı Sazlıca (Dümberez) ve Bakırköy köylerinde yaşayan Kırım Tatarlarıyla zaman zaman evlilik bağları kurmuşlardır. Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler de 1930'lu yıllardan itibaren başlamış olup Rumeli muhacirleri ve Yörüklerle birçok evlilik yapılmıştır.

Güngörmez köyünde millî Kırım Tatar aşlarından çibörek, sarburma, qalaqay, tabaqbörek, qaşıqbörek ve suvlubörek (tabaqbörekten daha büyük olan ve suda pişen bir aş) hâlen de pişirmeye devam edilmektedir. Köydeki Kırım Tatarları arasında Batır, Cesur, Çalışkan, Çetin, Kurt ve Mirza gibi soyadlarına rastlanmaktadır.

Hamidiye (Bulgarlar) Köyü*

Hamidiye köyü Bursa'nın Karacabey ilçesine bağlı olup ilçe merkezine 23 km mesafede yer almaktadır. Hamidiye köyünde 2002 yılı itibarıyla 130 civarında hane bulunmakta ve 570 kişi yaşamaktaydı. Bu hanelerden yaklaşık 75'ini Rumeli muhacirleri, 15-20 kadarını Nogaylar, 30-35 kadarını da Manavlar (yerli Türkler) teşkil etmekte olup geri kalanları da köye yerleşen muhtelif kökenlerden kimselerden oluşmaktaydı.

Eski bir köy olan Hamidiye'nin geçmişi en azından XIV. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Köy Sultan I. Murad devrinde (1362-1389) Rumeli'nden buraya sürgün edilen Bulgarlarla meskûn olup bu sebepten de Bulgarköy yahut Bulgarlar adıyla anılagelmıştır.³⁰ 1522 tarihli tahrirde Mihalıç (şimdiki adıyla Karacabey) kazasına bağlı olup 25 hane Hristiyan'ın yaşadığı kaydedilen köy, Padişah hasırlarına aitti. Köyün halkı ise Padişah'ın sığırlarına bakmakla görevliydi. Ancak söz konusu köylüler hayvanlara bakmanın yanı sıra ziraatle de meşgul olmaktadır.³¹

Sonraki yüzyıllarda köye Müslümanların da yerleştikleri, Hristiyan nüfusun ise zaman içinde buradan ayrıldığı anlaşılmaktadır. 1830'lara ait nüfus defterinde³² ve 1840'ların ortasına ait temettuat

28 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 12, Gömlek no.: 30. Diğer bir kaynakta ise köyün, kuruluşundan sonraki yıllarda 50 hanede 210 kişiden oluştuğu bilgisi verilmektedir. Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara, 1994, s. 191. Bununla birlikte, bu verilerin 1892 öncesine mi, yoksa sonrasına mı ait olduğu açık değildir.

29 *Karacabey* '99, s. 41.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Hamidiye köyü muhtarı Yusuf Boşnak (1955 Hamidiye doğumlu) ile köy sakinlerinden İsmail Gündoğdu'ya (1914 Balıkesir'e bağlı Karakaya köyü doğumlu) teşekkürlerimiz sunarız.

30 Ömer Lütfi Barkan, "XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri", *Türkiye'de Toprak Meselesi. Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s. 619; Raif Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, İstanbul, 2001, s. 132.

31 Barkan, s. 632.

32 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.d.*, Defter no.: 1480, ss., 173-174.

defferinde,³³ o zamanlar “Bulgar” adını taşıyan köyde vergi mükellefi 13 Müslüman hane kaydedilmiştir. Söz konusu defterlerde, köy halkı meyânında Yeşiloğlu, Karaoğlu, Uzunhasanoğlu, Çakıroğlu, İmaoğlu, Odabaşoğlu, Sipahioğlu, Kabasakaloğlu ve Sağıroğlu gibi soy isimlerine rastlanmaktadır.³⁴

Köyün zaten fazla kalabalık olmayan nüfusu, mütekip yıllarda daha da azalmış veya köy sakinleri burayı terk etmiş olmalıdır. Nitekim köyün günümüze kadar ulaşan nüfus yapısı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Osmanlı Devleti’nin elinden çıkan topraklardan gelen muhacirlerin buraya iskânıyla teşekkül etmiştir. Bu şekilde, Bulgarlar köyüne 1880’lerde 79 hane (313 kişi) Rumeli göçmeninin yerleştirildiği biliniyor.³⁵ Bu Rumeli muhacirleri arasında muhtemelen ilk gelenler Nogaylardı. Dobruca’dan çıkan bu Nogaylar Balıkesir’in Karakaya köyüne yerleşecek olan Nogaylarla birlikte göç etmişlerdi. Bulgarlar köyüne Nogayların yanı sıra Rumeli’nden pek çok Türk muhacir de gelmişti. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sonrasında da Tesalya’nın Yenişehir (Larissa) bölgesinden gelen bazı Türk göçmenler köye yerleştiler.³⁶ Devrin hükümdarı Sultan II. Abdülhamid’in 17 Eylül 1899 tarihli bir iradesiyle de, köye Padişah’ın adına izafeten resmen Hamidiye ismi verildi. Bu sırada köy halkının tamamı Müslümanlardan müteşekkildi.³⁷ 1908 yılı salnâmesine göre Bulgarlar köyünde 72 hane bulunmaktaydı. 1927 yılında ise köyün nüfusu 226 kişi olarak belirlenmişti.³⁸ Köye son olarak 1951 yılında Bulgaristan’dan gelen birkaç hane muhacir yerleştirilmiştir.

İstiklal Savaşı esnasında bütün bölge gibi Hamidiye köyü de Yunan ordusu tarafından Temmuz 1920’de işgal edilmiştir. Bu dönemdeki olaylarda köy halkı büyük zarar görmüştür. 4 Aralık 1920’de çevredeki bir Rum çetesi köye baskın yapmış ve köylünün mallarını gasp etmiştir. Bursa Valisi’nin İşgal Ordu Kumandanlığı’na aynı gün yazdığı tezkirede, “Sultaniye köyünde eşkıyalık eden çete üyelerinin daha sonra, adı geçen Sultaniye yakınında bulunan Hamidiye Köyü’nü abluka ederek köy eşrafından Hacı İsmail, Hacı Ahmed, Hacı Emrah ve Çolak Ahmed Ağaların hanelerine saldırarak hayli kıymetli eşyalarını gasp ettikleri, adı geçenlerden Hacı İsmail ve Çolak Ahmed Ağaları şiddetli darp ve Çolak Ahmed Ağa’nın başına kızgın sacayağı geçirmek suretiyle işkence ettikleri ve Hacı İsmail Ağa’nın iki adet beşi birlik altınını ve Çolak Ahmed Ağa’nın 20 kaymesini ve diğer ahalinin saat ve çamaşırlarını gasp ederek Manyas istikametine doğru kaçtıkları” kaydedilmektedir.³⁹ Bu olaydan 19 gün sonra, 23 Aralık 1920’de ise, bu sefer de Gönen ve Manyas taraflarından gelen bir Çerkes çetesi birkaç kişiden kıymetli ev eşyalarını ve altınlarını gasp edip dört kişiyi de öldürmüştür.⁴⁰ Hamidiye köyü işgal döneminde yalnızca ortamdaki yararlanan eşkıya çetelerinden zarar görmemiş, doğrudan Yunan askerî güçlerinin zulmüne de maruz kalmıştır. Meselâ, Mart 1922’de köye giren Yunan askerleri Hacı Emrah oğlu Hayri’yi parasını gasp etmek maksadıyla şehit etmişlerdir.⁴¹ İşgal esnasında köyden ayrıca 15 kişi işkence ve darba uğramış, üç kişi de yaralanmıştır.⁴²

33 BOA, *ML.VRD.TMT.d.*, Defter no.: 8956, ss. 2-6.

34 Agb, *NFS.d.*, Defter no.: 1480, ss. 173-174.

35 T.C. Karacabey Kaymakamlığı, *Karacabey ‘99*, y.y., [1999], s. 41.

36 Kaplanoğlu, s. 132.

37 BOA, *İrade-Maliye*, Dosya no.: 34, Gömlek no.: 1317/Ca-15. Bununla birlikte, köye Hamidiye adının verilmesine ilişkin bu Padişah iradesinden iki yıl öncesine ait bir belgede (BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 655, Gömlek no.: 31) köyün ismi Hamidiye olarak zikredilmektedir. Buna nazaran, iradenin sâdir olmasından en az birkaç yıl öncesinde köyün fiilen veya resmen Hamidiye adını aldığına hükmedilebilir.

38 *Karacabey ‘99*, s. 41.

39 Canip Bey, der., *Bursa’da İşgal Günlüğü (Bursa Vilâyetinde Yunan Fecayü) 1920-1922*, İstanbul, 2004, ss. 188-189.

40 Age, s. 163.

41 Age, s. 193.

42 Age, ss. 197-198.

Hamidiye köyünde yaşamakta olan Nogaylar büyük ölçüde kültür ve dillerini unutmuş durumdadır. Bu bakımdan onların mensup oldukları boy ve kabileleri tespit edemedik. Bununla birlikte, Cemboyluk kolundan olmadıkları kesin olarak anlaşıldığından, Yedisani (Cetisan) koluna mensup olmaları muhtemeldir.

Ovaesemen Köyü*

Ovaesemen köyü Bursa'nın Karacabey ilçesine bağlıdır. Köy Bursa'ya 89 km, Karacabey'e 24 km uzaklıktadır. Köyde 2007 yılı itibarıyla 130 kadar hanede yaklaşık 450 nüfus yaşamaktaydı. Köy halkının çoğunluğunu yerliler ve Rumeli muhacirleri teşkil ederken, yaklaşık 20 hanesini de Kırım Tatarları ve Nogaylar teşkil etmekteydi. Ovaesemen köyünün geçim kaynakları esas olarak mısır, domates ve kırmızıbiber tarımı olup bunun yanı sıra büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. 1980'lerin sonundan beri köyden şehirlere ciddî ölçüde göç olmakta ve genç nesil köyü terk etmektedir.

Köyün adının yalnızca "Esemen" değil, "Ovaesemen" olması Mihaliç kazası (şimdiki adıyla Karacabey) dâhilinde Esemen isimli iki köy bulunmasından dolayıdır. İkisini ayırt etmek için kazanın kuzey kesiminde yer alan köy Dağesemeni olarak adlandırılırken, buraya da Ovaesemeni adı verilmiştir.⁴³ Köyün adının Orhan Gazi devrinde (XIV. yüzyılda) yaşamış, Esemen Baba adlı, ermiş kabul edilen ve adına bir zaviye bulunan zat⁴⁴ ile ilişkili olduğu açıktır. Köyde anlatılanlara göre, şimdiki köy mevkinde evvelce bir Rum'a ait çiftlik bulunmaktaydı. Muhtemelen XVIII. yüzyılda söz konusu çiftlik Kangel sülalesi tarafından satın alınmıştır. Nitekim köy mezarlığında, "Kangaloğlu Mehmed Ağa"ya ait olup hicrî 1183 (miladî 1769-1770) tarihini taşıyan sarıklı bir mezartaşı bulunmaktadır.⁴⁵ 1840'ların ortasına ait köy temettuat defterinde Ovaesemeni'nde yaşayanlar arasında Arıkoğlu, Boduroğlu, Göbelezoglu ve Hatiboğlu gibi sülale isimleri veya lakaplar görülmektedir.⁴⁶

1850'lerin sonunda veya 1860'ların başında ise buraya bir grup Nogay muhacir iskân olunmuştur.⁴⁷ Köye yerleşen Nogayların tamamının veya çoğunluğunun Yedisani (Cetisan) koluna mensup olduklarını tespit ettik. Ovaesemeni köyüne yerleşen Nogaylar ve bilahare gelen Kırım Tatarları muhtelif zaman dilimleri içinde ve farklı yerlerden gelmişlerdir. Meselâ, köye 1880'lerde Dobruca'nın Romanya'ya bırakılan kesiminden bir grup Nogay'ın daha yerleştiği biliniyor. Cetisan koluna mensup olan bu Nogaylar da Kırım'ın kuzeyindeki bozkır bölgesinden 1850'lerin sonunda Osmanlı Devleti'ne göç ederek Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. Bunun dışında, Ovaesemeni'ne çevredeki Nogay muhacir köylerinden gelip yerleşenler de olmuştur. Meselâ, günümüzde Üresin soyadını taşıyan ve tamgası "şömüş" (kepçe) olan (büyük ihtimalle

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Ovaesemen köyü eski muhtarı Habib Ozar (1967 Ovaesemen doğumlu), köy sakinlerinden Mustafa (Müstecep) Ozar (1921 Ovaesemen doğumlu) ve Recep Dalkılıç (1923 Ovaesemen doğumlu) ile Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı Şeker köyü halkından Akif Kara (1946 Şeker doğumlu) ve Celâlettin Erbay'a (1946 Şeker doğumlu) teşekkür ederiz.

43 Raif Kaplanoglu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, İstanbul, 2001, s. 234.

44 Kâmil Kepcioğlu, *Bursa Kütüğü*, Cilt: II, İstanbul, 2009, s. 48.

45 Günümüzde Ovaesemen köyünde Kangel sülalesinin mensupları kalmamıştır.

46 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.VRD.TMT.d.*, Defter no.: 8901.

47 1860 yahut 1861'de Mihaliç (şimdiki Karacabey) kazasına iskân edildikleri bilinen Nogaylar Ovaesemen'e yerleştirilmiş olabilir. BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 463, Gömlek no.: 67 ve Dosya no.: 389, Gömlek no.: 66; *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 477, Gömlek no.: 32073. Bununla birlikte, Mihaliç kazası dâhilinde o dönemde Nogay iskânı yapıldığı bilinen veya çok muhtemel olan (meselâ, Makri köyü [Bakırköy] gibi) başka yerler de vardır. Aynı şekilde, yine 1861'de Mihaliç kazası köylerine Kırım Tatar muhacir iskânı yapıldığı da biliniyor. *Takvîm-i Vekâyî*, İstanbul, 23 Rebîyülâhîr 1278 [28 Ekim 1861]; *Tercümân-ı Ahvâl*, İstanbul, 16 Cemâziyelevvel 1278 [19 Kasım 1861]. Bunlardan bazılarının Ovaesemen'e yerleştirilmiş olmaları imkân haricinde değildir.

Cetisan koluna mensup) sülale, Balıkesir'in Susurluk kazasının Sultançayır köyünden 1905 yılı civarında buraya taşınmıştır.

Köye iskân olunan Kırım Tatar muhacirler de farklı zamanlarda, farklı yerlerden gelmiştir. Günümüzde Kutay ve (köyde mensubu kalmayan) Bilim soyadlı sülaleler, 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ettikten sonra bu köye yerleşmişlerdir. Dalkılıç soyadlı sülale de doğrudan Kırım'dan gelmiş ve XIX. yüzyılın sonunda yahut XX. yüzyılın başında köye iskân olunmuştur. Ozar sülalesi ise 1860'ların başında Kırım'dan çıkarak o zamanlar Osmanlı hâkimiyetindeki Dobruca'ya (Köstence bölgesi) iskân olunmuş, I. Dünya Savaşı sonrasında ise önce Bandırma'ya gelerek bilahare Ovaesemen'e yerleşmiştir. Aynı şekilde, 1860'larda Kırım'dan göçle Silistre bölgesine iskân edilen ve günümüzde Özel soyadını taşıyan Kırım Tatar sülalesi de XIX. yüzyılın sonunda yahut XX. yüzyılın başında Ovaesemen'e gelmiştir.

Ovaesemen'e dışarıdan yerleşen muhacirler Nogay ve Kırım Tatarlarından ibaret kalmamıştır. 1880'lerden 1930'lara kadarki yaklaşık yarım asırlık dönem içinde Rumeli'nin Bulgaristan ve Romanya'ya bırakılan bölgelerinden gelen Türk göçmenler çeşitli tarihlerde Ovaesemen'e yerleşmişlerdir. Bu muhacirlerin geldikleri yerler arasında Bulgaristan'da Zıştovi (Bulgarca adı: Sviştov) ve Rusçuk ile Bulgaristan ve Romanya arasında el değiştiren Hacıoğlupazarcık (hâlen Bulgaristan sınırları dâhilinde; Bulgarca adı: Dobriç) ve Romanya topraklarında yer alan Köstence bölgelerini tespit edebildik. Ovaesemen'de yaşamakta olan Erim soyadlı sülalenin kökeni ise XIX. yüzyılın ikinci yarısında Harput'tan buraya yerleşen Hacı Musa isimli şahsa dayanmaktadır.

1892 yılına ait rakamlarda Ovaesemen (yahut belgelerde geçtiği şekliyle, Ovaesemeni) köyünde toplam 40 hanede 137 kişi yaşamaktaydı.⁴⁸ Bu nüfusun çoğunluğu Nogaylardan ve Kırım Tatarlarından meydana gelmekteydi. 1909 tarihli Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâmesi'nde ise köyde 57 hane bulunduğu gösterilmiştir.⁴⁹

Ovaesemen köyü İstiklal Savaşı'nda bütün Bursa havalisi gibi Yunan ordusu tarafından işgal edilmiş ve bu dönemde büyük zarar görmüştür. Yunan işgali esnasında Ovaesemen halkından 10 kişiye Yunan askerleri tarafından işkence edilmiş, iki kişi de hapsedilmiştir.⁵⁰ Köy sakinlerinden Hatip oğlu Mehmed ise 11 Eylül 1922'de Yunan ordusunun çekilmesi sürecinde Kirmastı (şimdiki adıyla Mustafakemalpaşa) kasabasında vurularak şehit edilmiştir.⁵¹

Ovaesemen köyü bir zamanlar bölgedeki önemli Nogay köylerinden biri olmakla ve çevredeki diğer Nogay köyleriyle sıkı ilişki içinde bulunmakla birlikte, zaman içinde bu özelliklerini kaybetmiştir. Anadolu'nun pek çok başka köyüne yerleşenler gibi, bataklıkların bulunduğu Ovaesemen'e iskân olunan Nogay muhacirler de sıtmadan büyük zarar görmüş ve kayıp vermişlerdir. Muhtemelen bu duruma da bağlı olarak, zaman içinde Ovaesemen'deki Nogay muhacirlerin sayısı azalmış ve birçoğu başka köylere taşınmıştır. Meselâ, bir grubun, 1920'lerin ikinci yarısında, Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı Nogay muhacir köylerinden Şeker köyüne göç ettiği biliniyor.⁵² Ovaesemen köyündeki Nogaylar arasında ananevî kültür büyük ölçüde ortadan kalktığı gibi, esasen köy halkı arasında yoğun bir karışma yaşanmıştır.

Ovaesemen köyünün heterojen yapısına bağlı olarak, buradaki Kırım Tatar ve Nogaylar kültürlerinin birçok unsurunu muhafaza edememişlerdir. Esasen Ovaesemen'de bütün unsurlar arasında karışık evli-

48 BOA, DH.MHC., Dosya no.: 12, Gömlek no.: 30.

49 Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325, Bursa, 1325 [1909], s. 145.

50 Mustafa Tayla, *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi. Bursa Vilayetinde Yaşanan Acıların Dokümanter İncelemesi*, Ankara, 2001, s. 225.

51 Canip Bey, der., *Bursa'da İşgal Günlüğü (Bursa Vilayetinde Yunan Fecayii) 1920-1922*, İstanbul, 2004, s. 192.

52 Meselâ, Şeker köyündeki Kara soyadlı sülale Ovaesemen'den göç etmiştir.

likler çok yaygındır. Ancak köydeki Kırım Tatarları arasında oldukça güçlü bir kimlik duygusu müşahade edilebiliyordu. Orta yaşlı nesil Kırım Tatarca'yı anlamakla birlikte konuşmamaktaydı. Kırım Tatar yemek kültürü ise bir ölçüde ayakta kalabilmiştir. Köbete, çibörek ve etli sorpa gibi yemekler Ovaesemen'deki Kırım Tatar evlerinde hâlâ sık sık pişirilmektedir. Hatta köydeki Kırım Tatarı olmayan birçok aile de Kırım Tatarlarından öğrendikleri şekilde çibörek ve köbete pişirmektedir. Aynı şekilde sütlü-tuzlu Nogay çayı yalnızca Nogaylar ve Kırım Tatarları tarafından değil, Rumeli muhacirlerince de hazırlanmakta ve içilmektedir.

Ovaesemen köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri Bilim (günümüzde bu sülaleden kimse kalmamıştır), Dalkılıç, Kutay, Ozar, Özel ve Şen soyadlarını taşıırken, Üresin ve Yavuz soyadlı aileler ise Nogay kökenlidir. Köydeki Kırım Tatar ve Nogay aileleri büyük ölçüde birbirlerine karışmış bulunmaktadır.

Sazlıca (Dümberez) Köyü*

Sazlıca köyü, Bursa ilinin Karacabey ilçesine bağlı olup ilçe merkezine güney istikametinde 20 km uzaklıktadır. Sazlıca çevredeki önemli Kırım Tatar muhacir köylerinden biridir. Haziran 2002 itibarıyla köy nüfusunun yaklaşık % 70'i Kırım Tatarlarından oluşmaktaydı. Sazlıca köyünün ana geçim kaynağı tarımdır. Bilhassa domates, biber ve mısır ekilmektedir. Evvelce buğday ve arpa da ekilmekteyse de ekonomik sebeplerden bundan vazgeçilmiş bulunmaktadır. Köyde bir miktar sığircılık da yapılmaktadır.

Sazlıca köyünün en azından beş yüzyıl öncesine dayanan tarihî ismi Dümberez yahut Dümberoz'dur. Bu kelimenin Rumca (Elence) olduğu belli olduğundan, köyün adı 1960'ların başında tamamen keyfi ve esassız olarak Sazlıca'ya çevrilmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere, köy Rumlarca kurulmuş olmalıdır. Köyün adı 1530 tarihli tahrirde kaydedilmiş ise de⁵³ geçmişi bundan çok daha öncesine de gidebilir.

Bununla birlikte, modern dönemdeki Dümberez (Sazlıca) köyünün demografik yapısı XIX. yüzyılın son çeyreği içinde Kırım Tatar muhacirlerin buraya iskânı ile şekillenmiştir. Sazlıca köyündeki Kırım Tatarları, atalarının Kırım'ın hangi bölgesinden olduklarını ve hangi tarihte vatanlarından ayrıldıklarını hatırlamamaktadır. Bu Kırımlıların hâlen muhafaza ettikleri şive özelliklerine bakılarak, onların esasen Kırım'ın Çöl (Step) bölgesinden oldukları söylenebilir. Kırım'dan ayrılışları da muhtemelen 1860-1861 büyük göçünde gerçekleşmiş olmalıdır. Sazlıca köylülerinin dedeleri olan Kırım Tatarları, vatanları Kırım'dan Osmanlı topraklarına göç ettikten sonra, Osmanlı idarecileri tarafından Dobruca bölgesine iskân olunmuşlardır. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Dobruca'nın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkması üzerine, bu Kırım Tatar muhacirler henüz ilk muhaceretlerinin sarsıntısını üzerlerinden atamamışken, bir kere daha, bu sefer Osmanlıların elinde kalan Anadolu'ya göçe mecbur kalmışlardır. Muhacirlerin Anadolu'daki yer arayışları bir hayli vakit almıştır. Kırım Tatar göçmenler evvela Eskişehir taraflarına, sonra da Bursa havalisine gelmişlerdir. Bilahare Mihalıç'a, daha sonra da buraya bağlı Sultaniye köyüne gitmişlerse de, yerli halk tarafından sıcak karşılanmadıkları için oraları terk etmek zorunda kalmışlar ve en sonunda Dümberez mevkesine gelmişlerdir. Kırım Tatar muhacirlerin geldikleri sırada, köy mevkesinde bir çiftlik bulunmaktaymış. Çiftlik sahibinin muhalefetine rağmen perişanlık ve çaresizlik içindeki muhacirler zorla buradaki topraklara yerleşmişlerdir.

* Bu yazının hazırlanmasında değerli yardımlarını gördüğümüz Sazlıca köyü halkından Recep Şendere (1912 Dümberez [Sazlıca] doğumlu), Necati Şen (1946 Dümberez [Sazlıca] doğumlu) ve Şevket Argın'a (1930 Dümberez [Sazlıca] doğumlu) yürekten teşekkürlerimizi bildiririz.

53 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 147.

1892 tarihinde Dömberez'de 44 hanede 222 kişinin yaşadığı kaydedilmiştir.⁵⁴ 1909'da ise Kirmastı (bugünkü Mustafakemalpaşa) kazasına bağlı olan Dömberez köyünde 72 hane yaşamaktaydı.⁵⁵ Köyün nüfusu 1927'de 150, 1970'te 534, 1990'da 485, 1997'de ise 410 kişi olarak belirtilmektedir.⁵⁶

Köy halkı, 1960'lara kadar kendi arasında yoğun olarak Kırım Tatarca konuşmakta iken, bu tarihlerden sonra günlük hayatta ana dilin konuşulması giderek azalmış ve günümüzde kaybolmaya yüz tutmuştur. Bunda, köyün dış dünyaya açılmasına bağlı olarak karışık evliliklerin ortaya çıkmasının ve artmasının öncelikli rolü bulunmaktadır. Eskiden evlilikler yalnızca köy içinden ve yakın çevredeki Bakırköy ve Dorumtay köylerinde yaşayan Kırım Tatar muhacirlerle yapılırken, 1950'lerin sonundan itibaren bu durum değişmeye başlamıştır.

Kırım Tatar âdetleri, Sazlıca köyünde önemli ölçüde unutulmaya yüz tutmuştur. Meselâ, geçmişte perşembe günleri başlayıp üç gün boyunca devam eden toylar çoktan geride kalmıştır. Toylara "okuyucu" yoluyla davet âdeti de unutulmaktadır. Evvelce toy daveti için akraba ve yakınlar üzerinde ismi yazılı peşkir veya gömlek, başkalarına da yine üzerinde ismi yazılı cavluk (mendil) verildiği hatırlansa da günümüzde uygulanmamaktadır. Aynı şekilde, eskiden toyların sembol yiyeceklerinden olan qatlama da artık yapılmamaktadır.

Sazlıca'daki Kırım Tatarları eski toylarda çınlaşmaların yapıldığını hatırlamaktadırlar. Bundan başka, arazide kızların ve erkeklerin birbirlerine çın yoluyla laf atmaları da olurmuş. Buna örnek olarak Hıdırellez'de oynanan bir oyun gösterilebilir. Hıdırellez'den önce köyün genç kızları su dolu bir küpün içine yüzükler atar ve bu küpü bir gülün dibine gömerlermiş. Köyün delikanlıları da bu küpü bulmak için seferber olurlarmış. Küpü Hıdırellez sabahı çıkaran kızlar küple beraber dere boyuna giderlermiş. Kızlardan biri bir mane (dörtlük) söyledikten sonra, kolunu küpün içine sokar ve eline gelen yüzüğü çıkarırmış. Kimin yüzüğü çıkarsa, önceden söylenmiş olan mane ona ait kabul edilirmiş. Bu âdet Dömberez köyünde 1960'lı yıllara kadar yaşatılmıştır.

Sazlıca köyünde geçmişe ait hatırlanan bir Kırım Tatar âdeti de Ramazan aylarında çocukların "Şeramazan" (Şehr-i Ramazan) söylemeleridir. Hatırlandığına göre, 1960'lı yıllara kadar Sazlıca'daki Kırım Tatar çocukları, Ramazan aylarında Kırım Tatarca "Şeramazan" söyleyerek evleri dolaşırlardı. Çocuklar için o zaman büyük bir eğlence olan bu âdete göre, "Şeramazan" söylemeleri karşılığında kapılarını çaldıkları evlerden para yahut yumurta alırlardı.

Eskiden Dömberez (Sazlıca) köyünde bayramların ilk günü taziye yapılır, dua okunurdu. Bayram namazını müteakip herkes köy mezarlığına gider, bayramlaşmalar orada yapılırdı. Kırım'dan getirilen âdet ve tarzlar Sazlıca köyündeki ev yapılarına da elbette ki yansımıştır. Meselâ, köydeki eski Kırım Tatar evlerinde mutlaka peç bulunmaktaydı. Sazlıca köyündeki Kırım Tatarları Argın, Ayben, Çiğdem, Göktay, Gün, Karagöz, Şen ve Şendere gibi soyadlarını taşımaktadır.

Yamanlı Köyü*

Bursa'nın Mustafakemalpaşa ilçesine bağlı Yamanlı köyü il merkezine 92 km, ilçe merkezine ise 7 km mesafede ve Kirmastı Çayı'nın batı kıyısında yer almaktadır. 2000 yılında köy nüfusu 865 kişi olarak belir-

54 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DHMHHC*, Dosya no.: 12, Gömlek no.: 31. Bu belgede, burasının Dağıstan muhacirlerinin köyü olduğundan söz edilmekteyse de, köyde hiçbir Dağıstan muhacirinin varlığı bilinmediğinden bunun sehven böyle yazılmış olduğu kanaatindeyiz.

55 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 184.

56 T.C. Karacabey Kaymakamlığı, *Karacabey '99*, y.y., [1999], s. 45.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yamanlı köyü muhtarı Sütlü Dürtek (1948 Yamanlı doğumlu), Halil İbrahim Çelik (1922 Yamanlı doğumlu), Bedri Ergün (1948 Yamanlı doğumlu) ve Ali Yetişkul'a (1949 Yamanlı doğumlu) şükranlarımızı beyan ederiz.

lenmişti. 2006 itibarıyla köyde yaklaşık 250 hane bulunmaktaydı. Köy halkı, 15 hane Kırım Tatarı ve birkaç hane Manav (yerli Türk) haricinde bütünüyle Rumeli muhacirlerinden oluşmaktadır. Köyün asıl geçim kaynağı süt inekçiliğidir. Bunun yanında mısır, patlıcan ve şeker pancarı ekilmektedir.

Yamanlı köyünün tarihi gayet eski olup en azından XVI. yüzyıla uzanmaktadır. Köyün adının Türkmenlerin Yamanlı cemaatinden geldiğine kesin gözüyle bakılabilir.⁵⁷ Bu bakımdan, köy söz konusu Türkmenlerce kurulmuş veya bu mevki bir dönem onların yurtluğu olmuş olmalıdır. 1573 tarihli tahrir defterine göre Yamanlı köyünde 25 hane yaşamaktaydı.⁵⁸ Köy mezarlığında rastladığımız hicrî 1131 (miladî 1718-1719) tarihli bir mezartaşı köyün bu yıllarda da hayatini koruduğuna delalet etmektedir.

XIX. yüzyılın ortasında ise köy nüfusunun veya canlılığının azalmış olması muhtemeldir. Nitekim köye ait 1840'ların ortasında hazırlanmış olan temettuat defterinde 23 (Müslüman) hane gösterilmektedir.⁵⁹ Kırım Tatar muhacirler Yamanlı köyüne XIX. yüzyılın ikinci yarısında gelmişlerdir. Kırımlıların köye geldikleri tarih günümüzde unutulmuş olup bunu aydınlatacak bir belge de bulamadık. Bununla birlikte, bu muhacirlerin doğrudan Kırım'dan çıkarak Yamanlı'ya, 1860'ların başında gelmiş olmaları yahut Kırım'dan sonra yerleştirildikleri Rumeli topraklarını, 1877-1878 Savaşı (93 Harbi) sonrasında terk ile buraya yerleşmiş olmaları mümkündür. Her hâlükârda bunların farklı dönem ve yerlerden gelme Kırım Tatarlarından oluştukları bellidir. Aynı şekilde, Kırım Tatarlarının arasında hiç değilse birkaç Kazan Tatarı ve Nogay bulunduğu da biliniyor. Kırım Tatarları köye ister 1860'larda, ister 1878'de yahut hemen sonrasında gelmiş olsunlar, onların ardından, 93 Harbi ile Osmanlıların elinden çıkarak Bulgaristan hâline gelen topraklarını terke mecbur kalan Rumeli muhacirleri gelmişlerdir. Yamanlı'daki Kırım Tatarlarının Eskişehir'in Alpu ilçesinin Uyuzhamam köyündeki Kırım Tatarlarıyla da bir ilişkileri olduğu, ya Uyuzhamam'dakilerin bir kısmının Yamanlı'dan gitmiş oldukları ya da birlikte göç ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim uzun yıllar birbirine uzak olan bu iki köy arasında akrabalık ilişkilerinin ve irtibatın olduğu hatırlanmaktadır. Ayrıca, hâlen köyde yaşamakta olan Yetişkul sülalesi de Romanya'ya bırakılmış olan Köstence havalisinden 1870'lerin sonunda veya daha sonraki bir tarihte buraya göç etmiş olup bunların Nogayların Yetişkul koluna mensup oldukları açıktır.

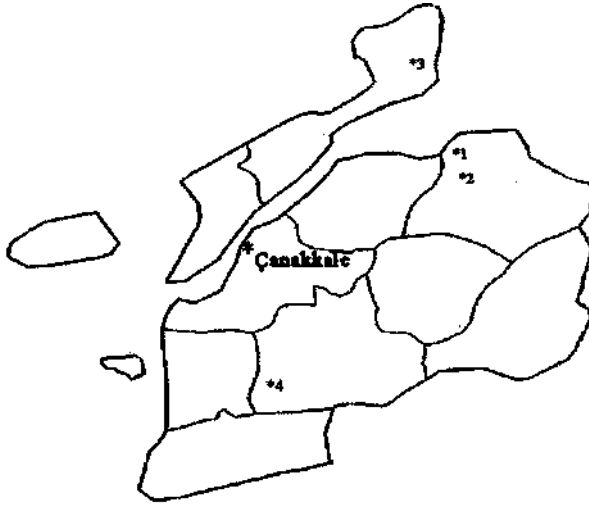
Köydeki Kırım Tatarları muhtelif sebeplerden buradan ayrılmışlar ve köyde kalanlar sınırlı bir sayıyı geçmemiştir. Meselâ, 1920'li yahut 1930'lu yıllarda köyde 10 hane civarında Kırım Tatarı olduğu söylenmektedir. Köye 1950'lerin başında Bulgaristan'dan gelen 2 hane göçmenin yerleştirilmesinden sonra başka muhacir gelmemiştir.

Yamanlı köyünde sayıca azınlık olan Kırım Tatarları, özgün dil ve kültürlerinin pek çok unsurunu zaman içinde kaybetmişlerdir. Köyde 1950'lerde dahi Kırım Tatarca konuşulmadığı anlatılmaktadır. Bununla birlikte, Yamanlı'daki Kırım Tatarları, uzunca bir süre çevredeki Bakırköy ve Doruntay gibi Kırım Tatar muhacirlerin yaşadıkları köylerle kız alışverişini sürdürmüşlerdir. Kırım Tatar yemek kültürü ise yılların tahribatına en fazla direnç gösteren unsur olmuştur. Günümüzde köyde yalnızca Kırım Tatarları değil, diğer unsurlar da köbete, çibörek ve qaşıqbörek gibi Kırım yemeklerini pişirmektedirler. Köydeki Kırım Tatarları Bayrak, Çelik, Durgun, Hızlı, Kiraz, Konuk, Oğur, Ünen ve Yetişkul soyadlarını taşımaktadır.

57 Yamanlı cemaatine mensup Türkmenler için, bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar* (1453-1650), Cilt: V, Ankara, 2009, ss. 2313-2315.

58 Raif Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, İstanbul, 2001, s. 286.

59 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.VRD.TMT.d*, Defter no.: 8493. Burada adları zikredilen köy halkının kökenlerine dair ipucu olmak üzere, bunlardan biri "Boşnakoğlu", bir başkası ise "Bursalı" olarak zikredilmektedir. Diğerleri köyün "yerli"si olarak kabul edilebilir.

1. Bekirli
2. Eskibalıklı
3. Kavakköy Beldesi
4. Yahşıeli

Bekirli Köyü*

Çanakkale'nin Biga ilçesine bağlı Bekirli köyü il merkezine 100 km, ilçe merkezine de 25 km mesafede bulunmaktadır. 2007 yılı itibarıyla Bekirli'de 120 hanede yaklaşık 600 kişi yaşamaktaydı. Köy halkının yaklaşık yarısı yerli Yörük ve Türkmenlerden, diğer kısmının çoğunluğu da Rumeli muhacirlerinden (Bulgaristan Türklerinden ve Arnavutlardan) oluşmaktadır. Bunların yanı sıra köyde 7 hane Kırım Tatar muhacir de yaşamaktadır. Köyün asıl geçim kaynağı tarım (buğday, arpa, mısır, ayçiçeği, domates ve biber) olup ayrıca büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Bekirli, geçmiş yüzyıllar öncesine dayanan bir köy olup 1530 yılı tahririnde adı kaydedilmektedir.¹ Köyün adının Türkmenlerin Bekirli cemaatinden geldiği bellidir. Zaten bu cemaatin Biga havalisinde yayılmış olduğuna bakılarak² köyün bu Türkmenlerce kurulduğu veya geçmişte onların bulunduğu bir mevki olduğuna kesin gözüyle bakılabilir.

Bekirli köyüne yerleşen Kırım Tatarları, Silistre'nin Tatar Atmaca köyünden 1940 yılında gelmişlerdir. Bütünüyle, 1856 sonrasında Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden Kırım Tatar muhacirlerin iskân edildiği ve bu yüzden de "Tatar Atmaca" adını alan bu köy, 1878 yılında fiilen Osmanlı hâkimiyetinden çıkarak yeni kurulan Bulgaristan Prensiği'ne (sonra Krallığı'na) bağlanmış, 1913-1940 yılları arasında da Silistre ile birlikte Romanya idaresinde bulunmuştur. 1940'da Tatar Atmaca'nın tekrar Bulgaristan'a bağ-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Bekirli köyü muhtarı İbrahim Yılmaz (1961 Bekirli doğumlu) ile köy sakinlerinden Muharrem Özdemir'e (1947 Bekirli doğumlu) teşekkür ederiz.

1 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 219.

2 Türkmenlerin Bekirli cemaati ve yayılma sahaları hakkında bakınız, Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşîret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, s. 238.

lanması üzerine bütün mal ve mülklerini orada bırakarak köyden ayrılan Kırım Tatarlarından iki kardeş ve babalarını Köstence Limanı'ndan bindikleri gemi Karabiga'ya çıkarmıştır. Söz konusu Kırım Tatarlarını, Türkiye Cumhuriyeti devleti Bekirli köyüne iskân etmiş ve onlara kişi başına tarla olarak onar dönüm, ev kurmak için de birer dönüm arazi vermiştir. Bu muhacirler, Romanya ordusunda askerlik yapmış olmalarına rağmen Türk ordusunda da askerlik yapmışlardır. Çiftçilikle geçinen ve hepsi Özdemir soyadını taşıyan bu Kırımlıların Eskişehir'de, Polatlı'da, İzmit'te ve Ceyhan'da yaşayan akrabaları vardır.

Eskibalıklı Köyü*

Eskibalıklı köyü Çanakkale'nin Biga ilçesine bağlıdır. Köy Biga'ya 22 km, Çanakkale'ye 80 km mesafededir. Köy nüfusu 260 kişiden (70 hane) oluşmaktadır. Bunlardan 30 hane kadarı Kırım Tatarlarıydı. Köyün geçim kaynakları buğday, arpa ve ayçiçeği tarımıyla, büyükbaş hayvancılıktır.

Rivayete göre, şu anda mevcut olan köyün geçmişi, 8 hanelik bir Yörük grubunun burada bir oba teşkil etmesine dayanmaktadır.³ Gerçekten de Balıklı (Balıklı) bir Yörük cemaatinin adı olduğundan ve bu cemaatin Biga havalisinde bulunduğu bilindiğinden,⁴ bu mevkinin iskân geçmişinin söz konusu Yörüklerle ilişkili olduğuna şüphe yoktur. Bununla birlikte, XIX. yüzyılın son çeyreğine girerken, burada tam anlamıyla bir köy bulunmadığı, şimdiki köy mevkinde bir cami mevcut olup çevredeki çadırlarda yaşayan Yörüklerin de Cuma namazlarını kılmak için camiye geldikleri söylenmektedir.

Günümüzdeki Eskibalıklı köyü buraya Kırım Tatar muhacirlerin yerleşmesiyle teşekkül etmiştir. Buraya yerleşen ilk kabile Kırım Tatarları veya onların büyükleri 1860 yılında Kırım'dan ayrılmış⁵ ve Osmanlı hükûmeti tarafından Rumeli'ndeki Silistre, Rusçuk ve Tutran bölgelerine (esas olarak Tatar Atmaca ve Siyahlar köylerine) iskân olunmuşlardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında bu üç bölge yeni kurulan Bulgaristan'a bırakılınca, savaşın bitmesini müteakip buradaki Kırım Tatarlarının önemli bir kısmı ikinci sefer göçe mecbur kalmışlardır. Bunlardan bir bölümü, Anadolu sahillerine Karabiga iskelesinde ayak basarak, nihaî iskânları sürecinde birçok zorluklar yaşadktan ve bir iki yıl kadar bir müddet çevrede barındıktan sonra, 1880'li yılların başında şimdiki Eskibalıklı köyünün bulunduğu mevkiye yerleşmişlerdir. Buraya iskân olunan Kırım Tatar muhacirlerin yaklaşık 25-30 hane teşkil ettikleri söylenmektedir. Böylece Balıklı mevkinde oluşan köy büyük ölçüde bir Kırım Tatar köyü görüntüsü arz ettiğinden, halk arasında "Tatar Balıklı" olarak anılmaya başlanmıştır. Yakındaki mevkiye ise Rumeli'nden gelme Türk muhacirler yerleştirilince ortaya çıkan köye Balıklıçeşme ismi verilmiş, bu sefer buraya da "Balıklı-i Atık" yahut "Eskibalıklı" denmiş ve bu ikinci isim günümüze kadar gelmiştir.

Eskibalıklı köyüne yerleşen Kırım Tatarları, uzun yıllar boyunca içlerine kapanık yaşamışlar ve bu bakımdan da Kırım'dan getirdikleri âdet ve geleneklerini sürdürmüşlerdir. Bu dönemlerde köydeki ve çevredeki yerlilerle kız alışverişinin de hiç olmadığı görülmektedir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Eskibalıklı köyü muhtarı Refik Savaş (1953 Eskibalıklı doğumlu), Eskibalıklı sakinlerinden Nasuh Ceyhan (1926 Eskibalıklı doğumlu), Hayrettin Tınmaz (1935 Eskibalıklı doğumlu) ve İsmail Özkan (1941 Eskibalıklı doğumlu) ile Balıklıçeşme kasabası belediye eski başkanı Remzi Bektaş'a (1941 Balıklıçeşme) teşekkürlerimizi sunarız.

3 Engin Gürsu, *Fotoğraf ve Belgelerle İlçemizi Tanıyalım. Biga-Pegai*, Biga, 2001, s. 377. Bu kitapta Kırım Tatarlarının köye iskânı ile alakalı olarak verilen tarih (1761) bütünüyle gerçek dışıdır.

4 Balıklı (Balıklı) cemaatinden Yörükler ve onların dağıldıkları yerler hakkında bakınız, Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, s. 224; Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatlar, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: I, Ankara, 2009, s. 229.

5 Köy Nüfus Defteri'nde de Kırım'daki son doğumların hicri 1276 [miladi 1859-1860] yılında olduğu gözükmektedir. Zaten bu yıllar Kırım'dan büyük göç yıllarıdır.

Balkan Savaşları (1912-1913) sonrasında Bulgaristan'daki Kırcaali bölgesinden 2 hane muhacir gelerek köye yerleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise köy İngiliz ordusu tarafından işgal edilmiştir. Bu dönemde, İngilizler köye herhangi bir zarar vermedilerse de, asker kaçaklarından oluşan ve soygunculuk yapan çeteler Eskibalıklı'yı çok tahrip etmiştir.

Eskibalıklı'ya yerleşen ikinci kabile Kırım Tatarları, 1930'ların sonunda Romanya'dan göçmen olarak gelmişlerdir. 1938'de Romanya'dan ayrılan büyük bir Kırım Tatar muhacir kafilesi, hükûmet tarafından önce geçici olarak Biga'nın Danişmend köyüne yerleştirilmiştir. Romanya'dan araba, eşya ve hayvanlarıyla gelen bu göçmenler bir yıl orada kalmış, daha sonra Balıklıçeşme ve Karapürçek köylerine iskân edilmişlerdir. Bunlara hükûmet tarafından arazi, pulluk gibi araç ve gereçler de verilmiştir. Ancak bu göçmenlerin çoğu zaten Eskibalıklı'daki Kırım Tatarlarıyla aynı yerlerden geldiklerinden ve hatta onlarla akraba olduklarından, bunlardan 2 aile bilahare Eskibalıklı'ya gelmiştir. Hâlen bu göçmenlerin bir kısmı Balıklıçeşme'de (4 hane),⁶ bir kısmı da Eskibalıklı'da yaşamaktadır. Önceleri, yakındaki Karapürçek köyü de tamamen 1938 Romanya göçmeni Kırım Tatarlarından müteşekkilen, zaman içinde bunların tamamına yakını Bursa'ya göçmüş olup günümüzde burada tek bir aile hariç hiç Kırımlı kalmamıştır.

1938'de gelen Kırım Tatarları, beraberlerinde getirdikleri canlı Kırım Tatar kültürüyle temayüz etmişlerdir. Bu bakımdan bunlar kendilerinden daha önce gelmiş olan Kırım Tatarları arasında kaybolmuş olan bazı âdet ve gelenekleri canlandırmışlardır. Meselâ, Eskibalıklı köyünde öteden beri Hıdırellez'e çıkılmakla birlikte, 1938 göçmeni Kırım Tatarlarının Hıdırellez arifesinde bir gül ağacı dibine yüzük, bilezik vs. dolu bir çömlek gömüp, ertesi gün buradan çıkanlara göre maniler (çınlar) söylemeleri unutulmuş bir Kırım âdetinin yeniden hayata geçirilmesi olarak dikkat çekmekteydi. Bununla birlikte, gerek o dönemde gerekse günümüzde Eskibalıklı'da yaşamakta olan Kırım Tatarlarının çoğunluğu 1880'lerde gelenlerden oluşmuştur.

1938'de gelenlere rağmen Eskibalıklı'da Kırım Tatar kültür ve dili zamanın erozyonundan kurtulmamıştır. 1950'lere kadar devam eden geleneklere uygun, at yarışı ve güreşlerin yapıldığı toylar tarihe karışmıştır. Eskiden evlerde sadece Kırım Tatarca konuşulurken, artık Kırım Tatarları kendi aralarında dahi Kırım Tatarca konuşmamaktadırlar. 2006 yılı itibarıyla köyde bir ölçüde Kırım Tatarca konuşabilen yalnızca 5-10 kişi kalmıştı. Köyde Kırım Tatar kültürünün günümüze kadar yansıyabilen yegâne yönü pişirilmeye devam eden çibörek ve köbete gibi yemekler olmuştur.

Esasen köy halkı eskisine göre epeyce karışmış durumdadır. Karışık evlilikler yaygındır. Dışarıya göç de köyün geleneksel yapısını bozmuştur. 1950'lerden sonra Eskibalıklı'dan büyükşehirlerle çok göç olmuştur. Bir hesaba göre sadece İstanbul'da köy kökenli 120 hane yaşamaktadır. Buna karşılık köyden çıkma çok sayıda (20 kişi kadar) yüksek tahsilli bulunmaktadır.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Eskibalıklı köyündeki Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aktaş, Aktay, Atay, Ateş, Aydın, Bilgen, Bozkurt, Ceyhan, Çelik, Genç, Gülnar, Kahraman, Kaplan, Özkim, Sarıdal, Savaş, Sema, Semayiş, Sertkaya, Şahin, Tınmaz, Yenidünya ve Yılmaz.

Kavakköy Beldesi*

Çanakkale'nin Gelibolu ilçesine bağlı olan Kavakköy 1994'te belediye olmuştur. 2004 yılı itibarıyla asıl köyde 350 hane bulunmaktaydı. Kavakköy'e bağlı sayılan komşu Ortaköy'deki (asıl adı Eksemil) askerî birlik ile birlikte nüfus 6.235 kişidir. Esasen, Kavakköy söz konusu askerî birliğin de sayılıp nüfusunun yüksek

6 Balıklıçeşme'de yaşayan Kırım Tatarları Bektaş, Coşkun, Durukan, Yemen soyadlarını taşımaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Ali Kıtıcu (1954 Gelibolu doğumlu), İsmail Öner (1925 Kavakköy doğumlu), Sabahat Öner (1927 Kavakköy doğumlu) ve Kavakköy belediyesi yetkililerine teşekkürlerimizi bildiririz.

gözükmesi sayesinde belediye olmuştur. Gelişmiş bir belde olan Kavakköy'de 8 yıllık ilköğretim okulu ile sağlık ocağı bulunmaktadır. Kavakköy'ün geçim kaynakları balıkçılık, küçük ve büyükbaş hayvancılık ile buğday, arpa ve ayçiçeği tarımıdır.

Kavakköy çok eski bir tarihe sahiptir. XIV. yüzyılın ortalarında Osmanlıların Rumeli fethini başlatan Gazi Süleyman Paşa'nın vakfiyesine Kavak kasabası da dâhildi.⁷ Sultan II. Mehmed (Fatih) dönemine yani XV. yüzyılın ikinci yarısına ait bir tahrir defterinde, Kavak kasabasında 138 Müslüman hanesinin bulunduğu kaydedilmiştir.⁸

Kavak, 1659 tarihinde buradan geçen Evliya Çelebi tarafından da gezilmiştir. Ünlü seyyah Kavak köyünü şöyle tasvir etmekteydi:

Mâ-tekdadem kasaba-misâl bir ma'mûr karye imiş. Hakîr gördükde henüz zelzeleden harâb [u] yebâb olup câ-be-câ hâneleri kalmış idi. Bu mahalde bu karye bir boğaz ağzına vâki' olup bir tarafı Akdeniz'dir ve bir tarafı Akdeniz'den girmiş Enez körfezidir kim tûlu kâmil seksen mildir. İki tarafı zamân-ı kadîmde amâr kal'alar imiş. Âlâ âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir. Hatta selef kralları bu Kavak nâm köy mahallinden kesüp Akdeniz'i Enez körfezine karışdırmağa sa'y [u] ihtimâm etdikleri mahall-i ma'hûdelerin âsârı aşikâredir. Eğer eylece olsa Gelibolu ve Bolayır ve Kavak ve kal'a-i Ekşimil ve gayri büleyde ve kıl'alar bu cezîrede kalmış olurdu, ammâ ihtimaldir "Edirne ve Dimetoka ve Malkara şehirlerine küffâr gemileri gelmesi karîb olur" deyü bu Kavak boğazın kesmeden ferâgat etmişler. Hakâ ki re'y [ü] tedbir etmişler.⁹

Bir zamanlar önemli bir konumu olan Kavakköy'ün XIX. yüzyılda bu durumundan uzaklaştığı ve küçük bir köy hâline dönüştüğü anlaşılmaktadır. Köyün tekrar canlanması ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı (93 Harbi'ni) müteakip gelmeye başlayan muhacirlerle olmuştur. Anlatılanlara göre, muhacirlerin gelişine kadar Kavakköy'de yalnızca dört hane yahut sülale yerli Müslüman yaşamaktaymış. Bu sülaleler Kartoğulları, Arnavutoğulları ve Hocaogulları aileleriyle Rüştü Bey'in ailesinden müteşekkilmiş. O dönemde köy sakinleri arasında bulunan yegâne Rum ailesi de esasen yakındaki Eksemil (Ortaköy) köyünden gelmeymiş.

93 Harbi sonrasında üzerinde Bulgaristan'ın kurulduğu eski Osmanlı topraklarından yaklaşık 15 hane Türk muhacir Kavakköy'e gelmiştir. Bunlardan çok kısa bir süre sonra, yine Rumeli'nden 53 hane Kırım Tatar muhacir Kavakköy'e iskân olunmuştur.

Kavakköy, Ekim 1912'de patlak veren Balkan Harbi'nde bütün çevre gibi çok zor günler geçirmiştir. Savaşın ilk ayı içinde Osmanlı ordularını bozguna uğratan Bulgar birlikleri Marmara Denizi'ne dayandılar. 3 Aralık 1912'de taraflar arasında imzalanan ilk mütarekede, sınır Kavakköy'ün hemen kuzeyindeki Kavak Suyu üzerinden geçmekteydi. Bu durumda Kavakköy Gelibolu Yarımadası'nı koruyan en önemli mevzilerden biri hâline geldiğinden, 160 kişilik bir mürettep süvari alayından başka, Trabzon ve Of taburları ve bir çabuk ateşli dağ topçu takımı ile takviye edildi.¹⁰ Mütareke süresi 3 Şubat 1913'te sona erince, Bulgar birlikleri derhâl Kavak üzerine harekâta giriştiler. 4 Şubat sabahı Kavak Suyu'nu geçen Bulgar birlikleri, kendilerinden çok daha zayıf durumdaki Kavakköy'deki Osmanlı müfrezesinin şiddetli direnişiyle karşılaş-

7 Ekrem Haklı Ayverdi, "Gazi Süleyman Paşa Vakfiyesi ve Tahrir Defterleri", *Vakıflar Dergisi*, No.: 7 (İstanbul, 1965), s. 19; Mehmet Serez, *Tekirdağ ve Çevresi Vakfiyeleri*, Tekirdağ, 1993, s. 21.

8 Ömer Lütfi Barkan, "XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri", *Türkiye'de Toprak Meselesi. Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s. 648.

9 Evliya Çelebi bin Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, V. Kitap, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve İbrahim Sezgin, İstanbul, 2001, s. 167.

10 Hikmet Süer, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi. Osmanlı Devri. Balkan Harbi. İinci Cilt 2nci Kısım 2nci Kitap. Şark Ordusu İkinci Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması*, Ankara, 1993, ss. 32-35.

tlar. Osmanlı müfrezesi, o gece Kavakköy'deki mevzilerinden çekilmek zorunda kaldıysa da, Bulgar birlikleri bunu ancak ertesi gün anlayabildi ve bölgeyi işgal ettiler. Yoğun çatışmalar ve topçu ateşleri esnasında köydeki evler yanmıştı.¹¹ Bu şekilde, Kavakköy I. Balkan Savaşı'nın sonuna kadar altı aydan fazla bir süre Bulgar ordusunun işgali altında kaldı. Savaşın ikinci bölümünde, Bulgar kuvvetlerinin geri çekilmesinden yararlanarak ileri harekâta geçen Osmanlı ordusuna ait birlikler, 13-14 Temmuz 1913 gecesi Kavakköy'ü geri aldı.¹² Bütün çevre köyler gibi Kavakköy de tamamen tahrip olmuş durumdaydı. İşgal esnasında Bulgar askerlerinin halka çok eziyet ettiği ve köy halkının köyü terk etmek zorunda kaldığı, günümüzde köy halkı tarafından anlatılmaktadır.

Kavakköy, Temmuz 1920 ile Kasım 1922 arasında, bütün Doğu Trakya gibi Yunan ordusunun işgalini yaşadı. Bu işgal devri de köy halkı için ağır şartlar altında geçti. Genel olarak, 1912-1922 arasındaki savaş döneminde köy halkından birçok kişi şehit olmuştur. Bütün bu felaketler, köydeki Kırım Tatarlarının çoğunun köyü terk etmesine yol açmıştır.

Bu şekilde ciddi nüfus kaybına uğrayan Kavakköy'e 1924'te Yunanistan'dan birkaç hane mübadele göçmeni yerleştirilmiştir. 1935'te ise Kavakköy'e aralarında 3 hane kadar Kırım Tatarı'nın da bulunduğu Romanya ve Bulgaristan muhacirleri yerleştirildiyse de, bunların bir kısmı köyde hemen hiç kalmadan başka yerlere göç etmiştir. Kavakköy, Türkiye'nin katılmadığı II. Dünya Savaşı döneminde de büyük sıkıntılara maruz kalmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında, köyün bütün çevresi askerî bölge olmuş ve çok büyük sayıda askerî yığınak yapılmıştır. Evlere asker yerleştirilmesi ve tarlaların kullanılmaması gibi sebeplerle köy halkının birçoğu köyü terk etmiş; Bursa, İzmir, İstanbul, Gelibolu, Keşan ve başka yerlere taşınmışlardır.

Kavakköy'e iskân edilen son göçmenler, 1951'de Bulgaristan'dan gelen yaklaşık 10 hane olmuşsa da, bunların bir kısmı sonradan köyü terk etmiştir. Bu arada, 1935 göçmenlerinden Kavakköy'e geri dönüp arazilerine sahip çıkanlar da olmuştur. 1960'larda Kavakköy'de yaklaşık 1.300 kişinin yaşadığı belirtilmektedir. Kavakköy'e 1990'lı yıllarda Mardin'den 10-15 hane kadar Kürt yerleşmiştir.

2004 yılı itibarıyla Kavakköy'de 15 hane kadar Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Koruyabildikleri bazı dil ve gelenek özelliklerine bakılarak köydeki Kırım Tatarlarının birçoğunun, muhtemelen Bahçesaray havalisi kökenli oldukları anlaşılmaktadır. Anlatılanlara göre, köyde 1940'lı yıllardan bu yana Kırım Tatarca konuşulmamaktadır. Kırım Tatar yemek kültürünün karakteristik örneklerinden çibörek, tabaqbörek, qaşıq-börek, köbete (tavuk etinden), cantıq (köbete gibi katmerli hamurdan kıymalı ve soğanlı olarak) ve ismi hatırlanmamakla birlikte aruşke çorbası pişirilegelmektedir.

Köyde Kırım Tatar düğün âdetleri ise Rumeli âdetleriyle karışmış olarak uzun yıllar boyunca yaşatılmıştır. Bu bakımdan, köydeki hem Kırım Tatar hem de Rumelili Türk muhacirler aynı şekilde düğün (toy) yapagelmışlerdir. Buna göre, eskiden toylar üç gün sürerdi. Düğün öncesinde damat tarafı gelin tarafına (çiğ olarak) yiyecek götürür, kızın çeyizi de kız evinde sergilenirdi. Salı günü "çerez gezilir", yani damat tarafının gençleriyle kız tarafının yakınları kız evine gelir, hep birlikte davet edenlerin evine gezmeye çıkarlar, onlara çerez ikram edilirdi. Akşamına kız tarafı, hepsine damat tarafının getirdiği malzemeden yemek verirdi. O akşam (salı akşamı) geline kına yakılır, kına gecesi yapılırdı. Kına gecesinde, köy delikanlıları gizlice pencereye gelirlerdi.

Çarşamba günü gündüz düğünü olur, kadınlar kendi aralarında oynarlardı. Kız babası, çeyiz kız evinden çıkmadan köyün ihtiyarlarına kıymet biçtirirdi. Böylelikle, herhangi bir ayrılma hâlinde ne kadar tazminat isteneceği belirlenmiş olurdu. Bilahare oğlan tarafı gidip kız tarafından çeyizi alır ve bu sefer damat evinde çeyiz sergilenmeye başlanırdı. Aynı gün akşamüstü çereze gidilememiş olanlar varsa onlara gidilirdi.

¹¹ Age, s. 118.

¹² Age, ss. 432-434.

Çarşamba gecesi düğün olur, kadınlar arasında geline takı takılırdı. Çarşamba gecesi köy gençleri hem gezdikleri hısım akrabadan hem de uyandırdıkları damattan bahşiş alırlardı. Perşembe günü ise davul zurnayla gelin alınırđı.

Yahşielı Köyü*

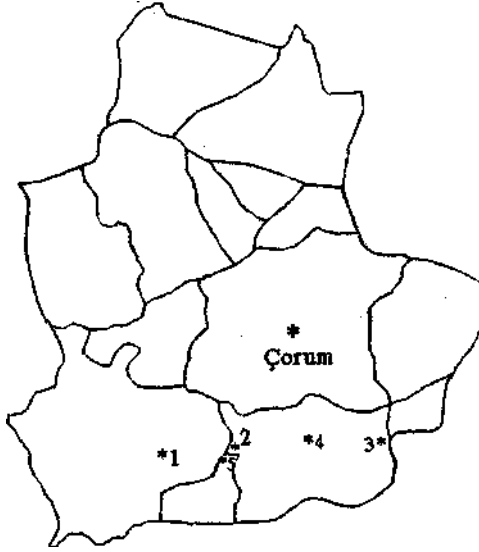
Kuruluşu yedi yüzyıl öncesine dayanan Yahşielı, Çanakkale'nin Bayramıç ilçesine bağılı tarihî bir Türk köyüdür. 2004 yılı itibarıyla köyde 80 kadar hane mevcut olup nüfus yaklaşık 350 kişiden oluşmaktaydı.

Karesi beylerinden ve muhtemelen köyün kurucusu olan Yahşı Bey'in (ölümü 1343) türbesi de köyde bulunmaktadır. Türbede Yahşı Bey hakkında şu yazı yer almaktadır: "Karesi Bey'den sonra beyliğin büyük kısmı ile merkez ise kardeşi Yahşıhan'ın idaresi altına geçti. Bergama emiri Yahşıhan'ın lakabı Şücaaddin idi. Yahşıhan'ın 15 şehri ve o kadar da kalesi ile 20.000 atlı kuvveti vardı. Ayrıca Edremit Limanı'nda donanması vardı. Yahşıhan 1341-1342 yıllarında iki defa donanma ile Gelibolu Yarımadası'na asker çıkarmış ise de muvaffak olamayarak Bizans İmparatoru Kantakuzen ile anlaşma yapmıştı. Yahşıhan 1334 yılında 100 kadar gemi ile Teselya, Eğriboz, Selânik taraflarına akıncılar göndermiştir."

En baştan itibaren münhasıran bir Müslüman köyü olan Yahşielı'ne, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı (93 Harbi) müteakip üzerinde Bulgaristan'ın kurulduğı topraklardan Türk muhacirler de gelerek yerleşmiştir.

Yahşielı köyüne 1938'de Romanya'dan 5-6 hane Kırım Tatar muhacir iskân edilmiştir. XIX. yüzyılda Kırım'dan çıkarak Dobruca'ya yerleşmiş olan söz konusu Kırım Tatar muhacirlerin hemen hepsi, 1950'lerle 1970'ler arasındaki dönemde akrabalarının bulunduğı Eskişehir'e ve Polatlı'ya göç etmişlerdir. 2004 yılında da Yahşielı köyünde sadece tek bir Kırım Tatar hanesi (Fevzi Kurt'unki) bulunmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yahşielı sakinlerinden İbrahim Ünal (1930 Yahşielı doğumlu) ve Fevzi Kurt'a (1948 Yahşielı doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

1. Büyük İncesu
2. Kalecik
3. Karaçal
4. Kızılırmak
5. Küçüközlü

Büyük İncesu Köyü*

Çorum'un Sungurlu ilçesine bağlı Büyük İncesu köyü Sungurlu'ya 14 km, Çorum'a da 65 km mesafededir. Köyün nüfusu 2006 yılı itibarıyla kışın 450 kişi kadar (90 hane) olup yazın 500 kişiyi bulmaktaydı. Büyük İncesu köyünün geçimi buğday, arpa, pancar, mercimek ve bir miktar da yulaf tarımına dayanmakta olup genelde büyükbaş olmak üzere hayvancılık da yapılmaktadır. Şehre sürekli göç veren köyden her yıl birkaç hane ayrılmaktadır. Köyde ilköğretim okulu mevcut ise de talebe sayısı her yıl azalmaktadır.

Büyük İncesu köyü esas olarak bir "yerli" köyüdür. "Yerli" olarak bilinmekle birlikte, köyün halkı esasen muhtelif zamanlarda, muhtelif yerlerden (daha ziyade çevre köylerden) gelme kimselerden oluşmaktadır. Köyün XVI. yüzyıl başlarında da mevcut olduğu bilinmektedir. Köyün kurucuları olarak da "Çorum Kürdü" olarak adlandırılan bir topluluktan söz edilmektedir.¹ Her hâlükârda, köye zaman içinde genellikle Türkmen olan kimselerin yerleştiği bellidir. Günümüzde köyün en eski halkı olarak bilinenlerin ataları ise, anlatılanlara göre, bundan birkaç yüzyıl önce Bağdat civarından gelerek buraya yerleşmişlerdir.² Hatta söz konusu grubun Bağdat civarından gelerek buraya iskânına ilişkin bir Osmanlı fermanının yakın yıllara kadar köyde mevcut olduğu söylenmektedir. Köyün camisi, üzerindeki kitabeye göre hicrî 1170 (miladî 1756-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine müracaat ettiğimiz Büyük İncesu köyü muhtarı Şerafettin Çaldoğan (1950 Büyük İncesu doğumlu) ile köy halkından Ahmet Yalınkılıçlı (1924 Büyük İncesu doğumlu), İhsan Özer (1927 Büyük İncesu doğumlu) ve Yücel Özer'e (1962 Büyük İncesu doğumlu) teşekkür ederiz.

1 İsmail Uçakçı, *Tarihi, Kültürü ve İnançlarıyla Sungurlu*, Ankara, 2006, s. 91.

2 Kökeni Bağdat taraflarına dayanan ve günümüzde Yalınkılıçlı soyadını taşıyan sülalenin lakabı "Tataroğulları"dır. Ancak bu lakap postacı mânâsındaki tatar ibaresinden gelmekte olup söz konusu "Tataroğulları"nın Kırım ile herhangi bir ilgileri yoktur.

1757) yılında inşa edilmiştir. Büyük İncesu’da çoğunluğu teşkil eden “yerliler”in yanı sıra, 4 hane Kırım Tatarı, 6 hane Doğu Anadolu’dan gelme Kürt ve 4 hane de Artvin kökenli aile yaşamaktadır.

Büyük İncesu’ya yerleşen Kırım Tatar muhacirler veya onların babaları, 1860-1861 Büyük Kırım Tatar Göçü’nde Kırım’dan Osmanlı Devleti’ne göçmüşler ve o zaman Osmanlı idaresi altındaki Dobruca’ya (muhtemelen Tekirgöl çevresine) iskân edilmişlerdi. Dobruca’nın, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Osmanlıların elinden çıkmasıyla ikinci defa göçe mecbur kalmışlar ve 1880’lerin başında bu sefer hükûmet tarafından Büyük İncesu’ya iskân edilmişlerdir.

Kırım Tatar muhacirler 40-45 hane olarak Büyük İncesu’ya geldiklerinde, köyün 120 hanelik bir yerli Türk köyü olduğu hatırlanmaktadır. Köyün içinde ayrı bir mahalle teşkil eden Kırım Tatar göçmenler, devletten ayrı bir muhtarlık teşkil etmeleri için müsaade istemişlerdir. Bu müsaadenin verilmesiyle Büyük İncesu köyünde, eski yerli mahallesinin ve muhtarlığının yanı sıra bir de “Tatar Mahallesi” ve “Tatar Muhtarlığı” ortaya çıkmıştır. Kırımlıların muhtarlığına yahut köyün o kısmına resmî olarak “İncesu Muhaciri” adı verilmiştir. 1930’lara kadar durum böyle devam ettiyse de,³ o tarihlerde Kırım Tatarlarının çoğunun iş sebebiyle köyü terk etmiş olmalarına bağlı olarak Kırımlılar azalmış ve köydeki ikinci muhtarlık ilga edilmiştir.

Köyde herkese yetecek kadar arazi olmasına da bağlı olarak, yerleştikleri andan günümüze kadar Kırım Tatar muhacirlerle yerliler arasında hiçbir problem olmamıştır. Ancak köye iskân olunan Kırımlılar âdet ve geleneklerinin yanı sıra, o zamana kadar bilinmeyen birçok teknik yenilikleri de getirmişlerdir. Meselâ, Kırım Tatar muhacirlerin geldikleri zaman yerlilerden çok daha ileri ziraat gelenek ve aletlerine sahip oldukları hâlen hatırlanmaktadır. Yerlilerin pulluğu tanımamalarına karşılık, Kırımlılar pulluk kullanıyor ve tarlaları atla sürüyorlarmış. Kırım Tatar muhacirlerin evleri de yapıları itibarıyla yerlilerinkinden farklılık göstermekteymiş. Yerlilerin evleri “kara yapı” denilen tarzda düz damlı iken, Kırımlıların evleri dik çatılı olurmuş. İnşaatlarda da “Tatar kerpic” denilen, yerlilerinkinden iki-üç kat daha büyük olan bir kerpiç kullanırlarmış. Aynı şekilde, Kırım Tatarları gelene kadar köyde taşıma aracı olarak sadece kağrı kullanılmaktayken, Kırımlılar dört tekerlekli Tatar arabasını getirmişlerdir. Genel olarak, yerlilerin saygısını kazanan Kırım Tatar göçmenlerin temiz yiyip temiz giyen insanlar olarak tanındıkları anlatılagelmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerindeki savaşların getirdiği büyük kayıplardan Büyük İncesu köyü halkı ve oradaki Kırım Tatar muhacirler de payını almıştır. Köyde doğan Kırım Tatarlarından İhsan Özer, babasının Balkan, I. Dünya ve İstiklâl Savaşlarında toplam 15 yıl askerlik yaptığını; Bağdat, Musul ve Kafkas cepheleriyle Balkanların muhtelif yerlerinde savaştığını ve Atina’da esir kaldığını belirtmektedir. Köyden başka Kırım Tatarları da savaşa gitmiş, ancak sağ dönen tek kişi İhsan Özer’in babası olmuştur.

Büyük İncesu’ya Kırım Tatarlarından sonra iskân edilen yegâne muhacir grubu 1940’lı yıllarda gelen 3-4 hane Romanya muhaciri Türk olmuştur. Ancak bu aileler köyde fazla kalmayarak bilahare başka bir köye yerleştirilmişlerdir.

Büyük İncesu köyüne yerleşen Kırım Tatarları yarım asrı aşkın bir süre kendilerine has gelenekleri ve hayat tarzlarını sürdürmüşlerdir. Bu süre içinde köyde kendi aralarında daima Kırım Tatarca konuşmuşlar ve eski âdetlere göre yaşamışlardır. Büyük İncesu’daki Kırım Tatarları, çevredeki Kırım Tatarlarıyla meskûn diğer köylerle ve özellikle de Sungurlu’ya bağlı Tülü (yahut Tülüce) köyüyle yakın ilişki içinde olmuşlardır. Tamamen Kırım Tatarlarıyla meskûn olan bu köy, 1930’larda bütünüyle ortadan kalkmış olup günümüzde yeri tarlaya dönüşmüş durumdadır.⁴ Aynı dönem içinde Kırım Tatarları yalnızca yakın veya uzak çevredeki

3 1928 ve 1933 tarihli resmî köy cetvellerinde İncesu Muhaciri köy muhtarlığının mevcut olduğu görülmektedir. *Son Teşkilât-ı Mülkiyyede Köylerimizin Adları*, İstanbul, 1928, ss. 367, 561.

4 Bayındır boyuna mensup Türkmenler tarafından kurulmuş veya onlarca meskûn olan bu köyün, Tülüce adıyla XVI. yüzyıl başlarında mevcut olduğunu biliyoruz. Uçakçı, s. 101. Söz konusu köyün 1940’larda henüz hukuken mevcut

başka Kırım Tatarlarından kız alıp onlara kız vermişlerdir. İlk karışık evlilikler, kaçma yoluyla 1960'ların başında görülmüş ve sonraları tamamen yaygınlaşmıştır.

Zaman içinde, Büyük İncesu köyündeki Kırım Tatarları geçim sebepleriyle köyü terk ederek Amasya, Merzifon, İstanbul, Ankara, Çorum ve Samsun gibi yerlere dağılmışlardır. Böylece, 1930'larda köydeki Kırım Tatar hanelerin sayısı 6-7 civarına düşmüştür. Köyde kalan Kırım Tatarlarından birkaç hane de 1970'lerde İstanbul'a taşınmıştır.

Günümüzde Büyük İncesu'da yaşamayı sürdüren az sayıdaki Kırım Tatar ailenin kültürlerine dair yaşatabildikleri, Kırım mutfak kültürünün bazı unsurlarından ibarettir. Köyden ayrılanlar da günümüze kadar azalarak da olsa bu yemekleri yapmaya devam etmektedirler.

2006 yılı itibarıyla Büyük İncesu köyünde yaşamaya devam eden Kırım Tatar aileleri Derinyar ve Ediz soyadlarını taşımaktaydı. Toplam 4 hane teşkil eden bu iki ailenin yanı sıra, köyde başka bazı aileler de kız alıp verme yoluyla Kırımlılarla akrabalık bağlarına sahiptir. Tespit edebildiğimiz ölçüde, Dilmene, Erdil, Gürsoy ve Özer soyadlı Kırım Tatar aileleri ise Büyük İncesu köyü kökenli olmakla birlikte, fertlerinin tamamı artık köy dışında yaşamaktadır.

Kalecikkaya Köyü*

Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Kalecikkaya köyü Çorum'a 65 km, Alaca'ya da 15 km uzaklıktadır. Köy engebeli bir arazi üzerine kurulmuştur. 2008 yılı itibarıyla köy nüfusu kışın yaklaşık 180 kişiden (60 hane kadar) oluşurken, yazın şehirlerdeki köy kökenlilerin gelmesiyle 250 kişi civarına çıkmaktaydı. Kalecikkaya köyünün temel geçim kaynağı arpa, buğday, nohut ve mercimek tarımıdır. Köyde ayrıca (2008 itibarıyla) 400 büyükbaş hayvan da bulunmaktaydı. Kalecikkaya'da geçmişte yapılmakta olan oldukça kaliteli tütün ve haşhaş tarımı, bu ürünlerin ekiminin yasaklanmasıyla terk edilmiştir.⁵

Kalecikkaya köyünün çevresinde Antik Çağ'dan ve özellikle de Hitit devrinden kalma yerleşim kalıntıları bulunmaktadır. Hitit devletinin başşehri Hattuşaş'ın kalıntıları ve yine bu devletin çok önemli bir şehrinin bulunduğu Alacahöyük, Kalecikkaya'ya çok yakın bir konumdadırlar. Köye ismini veren büyük bir kaya kitlesinin üzerinde mevcut olan oyma merdivenlerden, diğer izlerden ve toprakta rastlanan çanak-çömlek parçalarından burasının da Antik Çağ'da meskûn olduğu anlaşılmaktadır. Köye 2 km mesafede bulunan ve "kilise mevkisi" olarak adlandırılan bir kaya üzerinde yer alan haç işareti ve yine köy çevresinde bulunan benzer izler ise, köyün yakın çevresinin Hristiyanlık döneminde de iskân edilmiş bulunduğu delalet etmektedir.

Her hâlükârda, Kalecikkaya adıyla bir yerleşimin mevcudiyeti en azından XVI. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Nitekim 1530 tarihli tahrirde, Hüseyinâbâd nahiyesine tâbi Kal'acıkaya (Kalecikkaya) mez-

olduğu görülmektedir. İçişleri Bakanlığı'nın 1946 yılına ait köyler cetvelinde burasının Tülü adını taşıdığı ve muhtarlık olarak da Dertli köyüne bağlı olduğu kaydedilmektedir. *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu*, Cilt: I, Ankara, 1946, s. 1082. Köye Kırım Tatarlarının ne zaman ve nasıl yerleşmiş olduklarını ise tespit edemedik.

- * Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kalecikkaya köyü muhtarı İsa Özkan (1957 Kalecikkaya doğumlu) ile köy halkından Ömer Tatar (1916 Kalecikkaya doğumlu), Şahin Seçer (1917 Kalecikkaya doğumlu), Naile Uygun (1919 Kalecikkaya doğumlu), Ziya Tatar (1926 Kalecikkaya doğumlu), Adile Güngör (1932 Kalecikkaya doğumlu), Menşüre Tatar (1935 Kalecikkaya doğumlu), Necati Kaya (1938 Kalecikkaya doğumlu), Zeki Seçer (1941 Kalecikkaya doğumlu), Rıza Özkan (1945 Kalecikkaya doğumlu), Yaşar Çetinkaya (1945 Kalecikkaya doğumlu), Fahrettin Taşdemir (1947 Kalecikkaya doğumlu), Behçet Çağatay (1952 Kalecikkaya doğumlu), Necdet Tüblek (1954 Kalecikkaya doğumlu) Şükrü Bilgili (1957 Alaca doğumlu) ve Yaşar Tatar'a (1972 Kalecikkaya doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

- 5 Şükrü Bilgili, "Kalecikkaya Köyü", *Kırım Bülteni*, no.: 46 (Ankara, Temmuz-Ağustos-Eylül 2002), s. 15.

rası kaydedilmiştir.⁶ Bu mezra, adını aldığı ve yukarıda sözünü ettiğimiz kaya parçasının çevresinde, yani şimdiki köy mevkisinin üzerinde veya çok yakınında kurulmuş olmalıdır. Bu yerleşimin sonraki yüzyıllardaki kaderini belirleyemedik. Bununla birlikte, çevre halkının köy mevkisinden “pazar yeri” olarak söz etmesi de, burada (belki de çok uzak olmayan, ancak Kırım Tatar muhacirlerin yerleşmesinden önceki bir tarihte) pazar kurulduğunu ve dolayısıyla hiç değilse bir ölçüde yerleşimin mevcut olduğunu düşündürmektedir.⁷ Köyde anlatılanlara göre, 1870’lerde şimdiki Kalecikkaya köyü mevkisi, Ordoğlu (Suludere) köyünde yaşayan, Turabyan (Turaboğlu) isminde zengin ve tanınmış bir Ermeni tüccarın çiftliği olup bu arazide yahut civarında Turabyan’ın hizmetinde çalışanlar yaşamaktaydı.⁸

Günümüzdeki Kalecikkaya köyü ise XIX. yüzyılın son çeyreğinde buraya yerleşen Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Köyün kuruluşu “Aygır Hoca” olarak da bilinen, Mehmet Ali Efendi adlı bir Kırım Tatar din adamının buraya yerleşmesiyle başlamıştır. Soyundan gelenlerin anlattıklarına göre, muhtemelen Bahçesaray tarafından olan Mehmet Ali Efendi,⁹ Kırım’da hocalık yapmakta iken Çarlık rejiminin kendisi hakkında takibata girişi üzerine, Sultan Abdülaziz’in saltanatı esnasında Osmanlı Devleti’ne (bir rivayete göre kadın kılığına girerek) kaçmak zorunda kalmıştır. Mehmet Ali Efendi’nin Kırım’dan ayrılış tarihinin 1870’li yılların ilk yarısında olması ihtimal dâhilindedir. Bu, onun Rusya İmparatorluğu’nu terk etmesinin, 1874’te Çar II. Aleksandr tarafından bütün imparatorluk tebaasına ve şu cümleden Kırım Tatarlarına da mecburî askerlik mükellefiyeti getirilmesi ve Kırım Tatarlarının da buna tepki göstererek yeni bir göç dalgası başlatmalarıyla ilişkili olabileceğini akla getirmektedir.

Bir müddet İstanbul’da hocalık yapan Mehmet Ali Efendi, Kırım’dan akrabalarını da yanına getirmiş ve 1876’dan sonraki bir tarihte yakınlarıyla birlikte Eskişehir’e göçmüştür. Yakınlarının bazıları Eskişehir’de kalırken, Mehmet Ali Efendi nedense burada da yerleşmemiş ve bir süre sonra Çorum tarafına hareket etmiştir. Bir müddet Çorum’da ve Alaca’da kaldıktan sonra, önce Çorum’un Alevî Türklerle meskûn Gıcılı köyüne, kısa süre sonra da Yatankavak köyüne geçmiş, bulunduğu bütün bu mahallerde imam olarak hizmet vermiştir. Mehmet Ali Efendi birkaç yıl Yatankavak’ta yaşadktan sonra oradan da ayrılarak, o dönemde Turabyan’ın Çiftliği arazisine dâhil olan şimdiki Kalecikkaya köyü mevkisine evini kurmuş ve nihâ olarak buraya yerleşmiştir.

Mehmet Ali Efendi’nin buraya yerleşmesinden sonra, onun davetiyle bazıları akrabaları olan, bazıları da çevrede meskûn bulunan 10 hane kadar Kırım Tatarı daha Mehmet Ali Efendi’ye katılmış. Bu arada kendisi ile ihtilaf yaşanan Turabyan ve adamları da köyü terk etmek zorunda kalmış. Köyün bu şekilde oluşmaya başlamasının 1880’lerin ilk yarısı içinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Gerek 1880’li yıllarda gerekse onun öncesinde Kırım’dan göç edip Yozgat, Çorum ve Merzifon havallilerine münferiden iskân edilmiş olan ve bu şekilde soydaşlarından ayrı kalmak istemeyen birçok Kırım Tatar ailesi de, Kalecikkaya’da bir Kırım Tatar muhacir köyünün teşekkül etmekte olduğunu duyarak buraya

6 387 Numaralı *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) II*, Ankara, 1997, tıpkıbasım sütun 473.

7 Ümit Özkan, *Kalecikkaya Köyü*, Ankara, 2004, s. 11.

8 Aslen Kayseri’nin Talas kasabasından olan Turabyan ailesinin, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ticaret maksadıyla geldikleri Çorum’un Pazar Mahallesi’ne yerleştiği anlaşılmaktadır. Turabyanlar, XIX. yüzyılın sonlarında Çorum’un önemli ailelerinden ve muteber tüccarlarından sayılmaktaydı. Çorum şer’iyye sicillerinde, Turabyan ailesi fertlerinin ticarî faaliyetleri hakkında birçok bilgi bulunmaktadır.

9 14 Numaralı Çorum Şer’iyye Sicili’nde (Hüküm no.: 208, s. 97) Mehmed Ali Efendi’nin hicrî 1245 (miladî 1829-1830) yılı doğumlu olduğu belirtilmektedir. Bu yazıyı kaleme aldığımız sırada henüz yayımlanmamış olup asılları Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan, toplam 16 Çorum şer’iyye sicilinin hazırlamış oldukları transkripsiyonlarından istifade etmemizi sağlayan Çorum Belediyesi Kent Arşivi ve Müzesi ile Türk Arşivciler Derneği yetkililerine ve arşiv uzmanı Kemal Gurulkan’a teşekkürlerimizi sunarız.

taşınmışlardır. Bu bakımdan, Kalecikkaya etnik açıdan tamamen homojen bir Kırım Tatar muhacir köyü olmasına rağmen, bir ya da birkaç kabileyle gelen göçmenlerden değil, göçlerinden sonra çevreye dağıtılmış münferit muhacirlerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

Bu şekilde Kalecikkaya’da bir araya gelen Kırım Tatarları, çoğunlukla Kırım’dan doğrudan Anadolu’ya göçmüş kimselerdi. Bunların her biri Kırım’ın farklı yerinden gelmekte olup muhacerette de ilk olarak başka başka yerlere iskân olunmuşlardı. Meselâ, günümüzde Seçer ve Güngör soyadlarını taşıyan ailenin ataları, Bahçesaray civarından ve varlıklı bir soydan gelmekte olup Kalecikkaya’dan önce Sungurlu’nun Bahşılı köyüne yerleşmişlerdi. Sonradan Çetinkaya soyadını alacak olan Bahçesaray kökenli sülalenin ataları da muhtemelen 1880’lerde doğrudan Kırım’dan gelmişti. Bunlar, akrabaları olan Mehmet Ali Hoca’nın çağrısıyla Kalecikkaya’ya gelmeden önce Yozgat’ın Yerköy taraflarında yaşamaktaydılar. Yine doğrudan Kırım’dan aynı dönemde göçmüş olan (günümüzde torunları Kaya soyadını taşıyan) aile de önce Çorum’un köylerinden birine yerleştikten sonra, soydaşlarıyla birlikte olmak için Kalecikkaya’ya taşınmıştı. Köydeki diğer bazı ailelerin kökenleri de Kırım’ın Bahçesaray, Akmesic ve Seyitler bölgelerine dayanmakta olup onların büyükleri de ilk olarak çevre köylere yerleşmişlerdi.

1850’lerin ikinci yarısında veya 1860’ların başında, Kırım’dan çıktıktan sonra Rumeli’ne yerleşmiş olan Kırım Tatarlarından bazı aileler de (1878’den sonraki yıllarda) Anadolu’ya göçlerinden sonra Kalecikkaya’da toplanan soydaşlarına katılmışlardır. Meselâ, köyün ileri gelenlerinden olup 1898 yahut 1899’da köy camisini yeniden inşa ettiren Ahmedoğlu Ali Ağa, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrasındaki yıllarda Vidin bölgesinden gelmişti.¹⁰ Esasen, Kalecikkaya’ya yerleşen Kırım Tatarları içinde Vidin havalisinden gelen birçok aile bulunmaktaydı. Bunların geldikleri yerler arasında Vidin yakınlarındaki Belgradçık kasabasını ve Vidin’e bağlı Rabişe köyünü tespit edebiliyoruz.¹¹ Köye en son yerleşen Kırım Tatar muhacirler ise 1920’lerin sonunda veya 1930’ların başında doğrudan Kırım’dan gelen (muhtemelen çıkarılan) Bekir ve Kadir adlı iki kardeşdir. Türkiye’de Balıkaya soyadını alan bu kardeşler Akmesic’in Çardaklı köyünden gelmekteydi.

Kalecikkaya köyünün ilk kurulduğu dönemlerde Kalecik olarak da anıldığı görülmektedir.¹² Köy kurulduğu dönemde Hüseyinâbâd nahiyesine bağlıydı. Hüseyinâbâd nahiyesi Cumhuriyet döneminde Alaca ilçesine dönüşmüştür.

Kalecikkaya’ya yerleşen Kırım Tatar muhacirler Kırım ile manevî bağlarını koparmamışlardır. Kırım Tatar muhacirlerin anavatanlarına bağlılıklarının sembollerinden olan “sönmeyen ateş” yahut “ot bastırıp çıqmaq” geleneği Kalecikkaya’da da vardı. Hatırlandığı şekilde, Ayşe Ebiy adlı bir kadının göç ederken Kırım’dan çanak içinde getirdiği bir parça kor, sürekli yeni ateşlerin yakılmasında kullanılarak söndürülmeden uzun yıllar boyunca muhafaza edilmiştir. Esasen, ilk dönemlerde Kalecikkaya’ya yerleşen muhacirlerden birçoğu, bir müddet sonra şartların düzeleceğine ve Kırım’a geri dönebileceklerine inanmaktaydı. Nitekim böyle muhacirlerden biri, nasıl olsa geri gelecekleri düşüncesiyle Kırım’daki evlerinden ayrılmadan önce bazı eşyalarını toprağa gömerek saklamıştı. Bu göçmen kadının ömrünün son günlerine kadar Kırım’a dönüp, toprağa sakladıklarını tekrar çıkarma özlemiyle yaşadığı anlatılmaktadır.¹³

10 14 Numaralı Çorum Şer’iyye Sicili, Hüküm no.: 206, s. 97. Ali Ağa köy camisini yeniden inşa ettirdiğinde, köy halkının da arzusuyla imamlığa o sırada (1899) henüz hayatta olan Mehmed Ali Efendi tayin edilmişti. 14 Numaralı Çorum Şer’iyye Sicili, Hüküm no.: 208, s. 97.

11 Abidin Özkan ve Ümit Özkan, *Kırım’dan Çıktık Yola*, Ankara, 2010, s. 29.

12 Nitekim 13 Numaralı Çorum Şer’iyye Sicili’nin 163. sayfasında yer alan 1898’e ait 324 numaralı hüküm ile 14 Numaralı Çorum Şer’iyye Sicili’nin 97. sayfasında yer alan 1899’a ait 206, 207 ve 208 numaralı hükümlerde köyün ismi “Kalecik” şeklinde kaydedilmektedir.

13 Özkan, s. 62.

Kalecikkaya köyü gençleri (bir rivayete göre 60 genç) Birinci Dünya Savaşı'nda ve İstiklâl Savaşı'nda askere alınarak muhtelif cephelerde şehit düşmüş veya gazi olmuşlardır. Bu meyanda, en az üç kişinin Çanakkale cephesinde, bir kişinin de İstiklâl Savaşı'nın Garp cephesinde şehit düştüğü bilinmektedir.¹⁴

Savaşlar esnasında bu şekilde kayıplara uğrayan ve erkeklerinin çoğundan mahrum kalan Kalecikkaya köyü çok zor günler yaşamıştır. Köyde yalnızca birkaç ihtiyar erkeğin kaldığı savaş dönemlerinde, köy kadınlarının hükûmetin verdiği buğdayı çektirmek için her gün yayan olarak Alaca'ya gidip geldikleri, unun yetersiz olduğu, çoğu zaman mevcut unların atkulak bitkisiyle birlikte pişirilip yendiği hatırlanmaktadır.¹⁵

Kalecikkaya köyünün etnik olarak tamamen homojen yapısı, burada Kırım Tatar dil ve kültürünün genel çizgileriyle uzun yıllar varlığını koruyabilmesini temin etmiştir. Bu meyanda, Kırım Tatarca 2000'li yıllara kadar köyde günlük konuşma dili olarak hâkimiyetini sürdürmekteydi. Bununla birlikte, hem genel ülke şartlarına hem de köyde genç ve çocukların sayısının çok azalmasına bağlı olarak genç nesil bu dile giderek yabancılaşmaktadır. Aynı şekilde, yakın geçmişe kadar köyde kelime açısından gayet zengin bir Kırım Tatarca konuşulmaktayken, son dönemlerde kullanılan dildeki kelime sayısı da azalmaktadır. Kalecikkaya halkını teşkil eden Kırımlılar köken itibarıyla Kırım'ın muhtelif bölgelerinden olmakla birlikte, zaman içinde Çöl şivesi ağırlıklı bir Kırım Tatarca köyün ortak şivesi olarak yerleşmiştir.

Kalecikkaya'da evlilikler yakın dönemlere kadar yalnızca köy içindeki ve çevredeki Kırım Tatarlarıyla yapıldı. Başta köye sadece 2 km mesafedeki Kırım Tatar muhacir köyü Küçükgölpınar olmak üzere, Yozgat'ın Yerköy ilçesine bağlı Beserek ve Çorum'un Sungurlu ilçesine bağlı Büyük İncesu gibi köylerle Alaca kasabasındaki Kırım Tatarlarından kız alınır ve onlara kız verilir.

Kalecikkaya'da Kırım'dan getirilmiş toy âdet ve gelenekleri de pek çok teferruatıyla birlikte 1980'lere kadar yaşatılabilmektedir. Öncelikle, kızın çeyizinin hazırlanması büyük önem taşımaktaydı. Gerek Kırım'dan getirilmiş sanat değeri yüksek işlemler gerekse muhacerette aynı usullere göre yapılmış olanlar çeyizlere konulurdu (Evlerde bugün de Kırım usulü işlemler bulunmaktadır). Eskiden "qurama" denen Kırım tarzı yastıklar kız çeyizinde mutlaka yer alırdı. Köyde evvelce bir hanımın dokuma tezgâhının bulunduğu ve bu hanıma çeyizler için kilim dokutulduğu da hatırlanmaktadır.

Toydan önceki çarşamba veya perşembe günü kız evinde gelinin çeyizi sergilenir. Kız evinden cumartesi günü toplanan bu çeyizler, bu sefer gelin gideceği evde bir odaya serilir ve orada 40 gün boyunca serili bırakılır.¹⁶ Bu arada, evini kötülüklerden ve pisliklerden koruması amacıyla, geline bir süpürge de getirilir.

Toy öncesindeki ritüellerden biri, günümüzde de sürdürülen kütük sökme işlemidir. Buna göre, köy halkı üstüne bayrak dikili arabalar hazırlayarak davullu zurnalı bir şekilde ormana gider. Ormandan sökülen kütükler arabalara yüklendikten sonra, türküler söylenerek ve oynanarak neşe içinde köye dönülür. Getirilen arabalardan biri kız tarafının, diğeri erkek tarafının evine boşaltılır. Bu âdet ile hem toy esnasında gerekecek yakıtı temin etmek hem de yeni evlenecek çiftin evindeki yakıt ihtiyacını bir ölçüde de olsa karşılamak amaçlanmaktadır.¹⁷

Toy haftasının çarşamba günü, damat tarafınca düğün yemeğinde kullanılmak üzere "soğum soyulur", yani hayvan kesilir. Soğumun bir kısmı kız tarafına gönderilir. Toyun ananevi olarak başladığı perşembe günü, ikinci namazından sonra damat evine bayrak dikilir ve böylece nerede toy olduğu herkese gösterilmiş

14. Age, s. 27; Özkan ve Özkan, s. 45.

15. Şükrü Bilgili, "İşılak Sımayıl (Parlak İsmail)", *Kalecikkaya Köyü*, no.: 2 (Ankara, 2002), s. 4.

16. Özkan, s. 37.

17. Age, s. 34.

olur.¹⁸ Cuma gecesi erkek tarafında kadınlar “çırağ telleme” âdetini uygularlar. Kızlar toplandıkları bir evde hem çalıp söyler hem de renkli kâğıtları küçük küçük kesip katlayıp kıvrır ve iki elmayı bu kâğıtlarla süslerler. “Çırağ” adı verilen ve gelinle damadı temsil eden bu süslenmiş elmalar ile oynayıp eğlenirler. Bu “çırağ köterme” âdeti günümüzde daha seyrek rastlanmakla birlikte henüz uygulamadan kalkmamıştır.

1980'lere kadar toylarda “meclis” de kurulmaktaydı. Toyun damat tarafında olan bu bölümünün düzeni qartağası, oñbey, solbey ve küregicibey denen bir heyet tarafından sağlanırdı. Diğer Kırım Tatar köylerinde qapıcbey denen, ancak Kalecikkaya köyünde herhangi bir ad verilmeyen bir kişi, meclisin yapıldığı mekânın kapısında durur, her gelenden bahşiş alırdı. Gelen misafirler “Qartağasını sayıp süyüp keldim” diyerek horoz ve tavuk gibi hediyeler getirirlerdi. Hediye getirmeyen içeri alınmaz, cezalandırılırdı. Yenilen, içilen ve oynanan bu meclisin sonunda damat için yardım toplanır, herkes gönlünden koptuğu nispette bu yardıma katkıda bulunurdu. Daha sonra da damat ve arkadaşları dışarıda kız tarafından getirilen “çıraqlar” ile oynarlardı. Günümüzde artık yerine getirilmeyen meclis kurulması geleneğinden geriye sadece damatla arkadaşlarının “çırağ” eşliğinde oynamaları kalmıştır. Daha sonra erkek tarafında bulunanlar toplanıp kız evine baskına giderler, orada da gelinin arkadaşları çırağ eşliğinde oynarlar. Delikanlıların kızların penceresinin dibine gitmesi âdeti günümüzde de sürdürülmektedir.

Cumartesi günü çırağ, çerez sandığı ile birlikte kız evine götürülür. Kızın yakınlarından biri çırağı taşıyan çocuğa töre (para) verir. Pazar günü gelin getirilirken çırağ da getirilir ve çırağı tutan çocuğa bu sefer de damadın yakınlarından biri töre verir. Eskiden gelinler mögedek ile yani üzeri kilimle kapalı at arabası veya kağnı ile getirilirken, artık otomobil ile getirilmektedir. Geçmişte kız tarafının delikanlıları, atlara binerek damat tarafından gelin almak için gönderilen grubu karşılarlar, onları köye sokmamak için türlü sebepler ileri sürerler, çalar oynarlardı. Kız tarafı da bu delikanlıların kollarına, işlenmiş mendil, yüzbez bağlardı. Gelin alınıp erkek tarafına gelirken de, damadın arkadaşları ve erkek kardeşleri karşılamaya çıkar, çalıp oynardı. Bu sefer, gelinin hazırladığı mendiller damadın arkadaşlarına ve kardeşlerine bağlanırdı. Gelin, damat evine geldiğinde kaynatası ona bir sığır bağışlardı. Mögedegin üzerine ise para ve yemiş atılırdı. Mögedekten inen geline eve girmeden çömlek kırdırılır ve kapıya çivi çaktırırdı.¹⁹

Kalecikkaya köyünde yapılagelmekte olan toylar ananevî özelliklerinden çoğunu kaybetmişlerdir. Kına gecelerinin karakteristik özelliklerinden cınlaşma geleneği birkaç nesil öncesinde kalmıştır. 1970'li yıllara kadar toylarda mutlaka yapılan Kırım Tatar güreşleri ve at yarışları da tarihe karışmış durumdadır.

Köyde Kırım Tatar yemeklerinin birçoğu yapılmaya devam etmektedir. Bunlar arasında, çibörek, köbete, (lahana veya asma yaprağıyla yapılan) sarma ve dolma, aluşke şorbası, laqşa, tabaqbörek, qasıqbörek, salma, sarburma, (ulqum gibi hazırlanan) şaşuv, qıyğaşa, (açma köbete şeklindeki) qıybet cantıq, pite, irimçikbörek, omaş şorbası, qalaqay ve qatlama zikredilebilir. Bilhassa bayram arifelerinde, bayramlarda ve dinî merasimlerde çibörek pişirip komşulara dağıtmak âdettir. Her yıl yapılan Hıdırellez şenliklerinde de kömeç pişirilir ve qalaqay “tığırtılır”, yani meyilli bir yerden yuvarlanarak devrildiği tarafa bakmak suretiyle o yılın bereket durumu hakkında hüküm verilir.

Kalecikkaya'da geçmişte ananevî olarak Hıdırellez, eski takvime göre Nisan'ın 22'sinde kutlanırdı. Bu tarih sonraları 6 Mayıs'a çevrilmiştir. Hıdırellez günü hazırlanan yiyecekler camiye getirilir, erkekler orada bunları yerdi. Kadınlar ise harman yerine çıkıp dua eder ve sofralarını kurup hazırladıkları özel yemekleri yerlerdi. Hıdırellez'den bir hafta önce ise Kalecikkaya'da “Yavurcuq” (Gâvurcuk) diye bilinen, başka Kırım

18 Age, s. 33.

19 Meltem Santur, “Çorum İli Alaca İlçesi Kalecikkaya Köyü Evlenme Gelenekleri”, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi, Ankara, 2004, Arşiv Yer no.: Y.B. 2004.0044, s. 1.

Tatarlarının çoğunun ise “Yavur Yüzü” olarak andığı şenlik olurdu. Hristiyanların Paskalya yortusuna bir nazire mahiyetinde olan “Yavurcuq”da gençler kırlara çıkar, eğlenir, yumurta tokuştururlardı.²⁰ Kalecikkeyalı çocukların eğlenceli bir ritüeli de “nargüz kezme” idi. Çiğdem (nargüz) zamanı çocuklar kırlara çıkıp çiğdem toplarlardı, onları kökleriyle bir ağaç dalına asıp köye gelirlerdi. Köyde ev ev dolaşarak çiğdemleri köylülere yumurta, bulgur, buğday vs. karşılığı “satarlar”dı. Çocuklar bu aldıklarını gerekirse bakkala satarak oradan aldıklarını yerlerdi.²¹

Kalecikkeya’daki cenazelerde, ahali mezarlıktan döndükten sonra cenaze evine taziye gelir ve onlara yiyecek verilir. Geçmişte komşular cenaze evine pişirdikleri yahniyi verir ve bir hafta boyunca cenaze evinin yemeği dışarıdan getirilirdi.²² Günümüzde ise köy halkı cenaze evine üç gün yemek yaptırmayıp yemeğini hazırlamakta ve onların her türlü işlerini üstlenmektedir.²³ Cenazenin 7. günü helva ve yoğurtlu çorba yapılır, kayısı kaynatılır. 40. günü kadınlar evde, erkekler camide Kur’an okur ve mevlit okuturlar. 52. günde ise herkes evinde dua okur. Cenazenin yıldönümünde ise bir hayvan kesilir veya et satın alınarak yemeği yapılır.²⁴

Kalecikkeya köyü halkından pek çoğu, özellikle 1970’li yıllardan itibaren, iş bulmak ve tahsil yapmak gibi sebeplerle etraftaki kasabalara ve şehir merkezlerine göç etmeye başlamışlardır. Bu şekilde köyden ayrılan Kalecikkeyalıların bir kısmı Alaca’da, bir kısmı Sungurlu’da ve büyük bir kısmı da Ankara’da yaşamaktadır. Bunlardan Ankara’ya yerleşenlerin pek çoğu Siteler semtinde mobilyacılık işinde uzmanlaşmışlardır.

Ankara’da yaşamakta olan Kalecikkeyalılar, 2001 yılında “Kalecikkeya Köyü Kültür, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği”ni kurmuşlardır.²⁵ Siteler semtindeki merkezinde faaliyet göstermekte olan dernek, Kırım Derneği Genel Merkezi ile de yakın temas ve işbirliği içinde çalışmaktadır. Derneğin tüzüğünde, Kırım Tatar kültür ve sanatının yayılması için çalışılacağı özellikle vurgulanmaktadır.²⁶ Dernek, bir müddet *Kalecikkeya Köyü* adlı bir bülten/gazete de çıkarmıştır. Yine derneğin önyayak olmasıyla, 2002 yılı Mayıs ayından itibaren köyde eskiden yapılmakta olan Hıdırellez kutlamaları, çok daha geniş boyutta ve ilçe çapında şenlikler şeklinde yapılmaya başlanmış olup bu şenliklerde Kırım Tatar kültür ve folklorunun sergilenmesine özen gösterilmektedir.²⁷ Kalecikkeya’daki Kırım Tatarlarından birçok kişi 2000’li yıllarda Kırım’ı ziyarete gitmişlerdir.

Kalecikkeya köyündeki Kırım Tatar aileleri Arslan, Aydoğan (Ayduğan), Aysal, Bala, Balıkkaya, Bilgili, Çağatay, Çakatay, Çetinkaya, Demiral, Doğan, Gan (Kalenderoğlu), Gördebil, Güç, Günay, Güngör, İpçir, Kantemir, Kaplan, Kaya, Kığılcım, Korat, Metin, Olgun, Özdemir, Özkan, Saykal, Seçer, Seçgin, Seçir, Seçkin, Sönmez, Taşdemir, Tatar, Tokgöz, Tufan ve Uygun soyadlarını taşımaktadırlar.

20 Ayşe Akman, “Çorum İli Alaca İlçesi Küre-Kalecikkeya Köyleri Halk Takvimi ve Meteorolojisi. 5. Bant”, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi, Ankara, 2005, Arşiv Yer no.: Y.B. 2005.0070, s. 2.

21 Agb, s. 5; Ayşe Akman, “Çorum İli Alaca İlçesi Küre-Kalecikkeya Köyleri Halk Takvimi ve Meteorolojisi. 4. Bant”, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi, Ankara, 2005, Arşiv Yer no.: Y.B. 2005.0069, s. 2; Özkan, s. 39.

22 Bircan Durdu, “Çorum-Alaca-Kalecikkeya Köyü Ölüm Gelenekleri”, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi, Ankara, 2005, Arşiv Yer no.: Y.B. 2005.0090, s. 4.

23 Özkan, s. 43.

24 Durdu, s. 4.

25 “Ankara’da Coşkulu Açılış”, *Kalecikkeya Köyü*, no.: 1 (Ankara, Haziran 2001), s. 3.

26 Şükrü Bilgili, “Derneğimizi Niçin Kurduk?”, *Kalecikkeya Köyü*, no.: 4 (Ankara, 2003), ss. 2-4.

27 “Kalecikkeyalılar ‘Kartbabay’larından Miras Kalan Değerlerine Sahip Çıktı”, *Kalecikkeya Köyü*, no.: 2 (Ankara, 2002), ss. 2-3.

Karaçal Köyü*

Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Karaçal köyü il merkezine 80 km, ilçe merkezine 27 km uzaklıktadır. Anlatıldığına göre, köy ismini çevredeki karaçalılardan almaktadır. 2006 yılı itibarıyla köyde yalnızca 30 kişi (8 hane) yaşamaktaydı. Bunlardan 5 hanesi Kırım Tatarı, 3 hanesi de Adige (Abzeh) idi. 1960'larda 35 haneden oluşan Karaçal köyü, bilhassa 1970'lerden itibaren başlayan göçlerle büyük ölçüde boşalmıştır. Köyden ayrılanlar Çorum, Bursa, Alaca ve İstanbul'a göç etmişlerdir. Köyün esas geçim kaynağı buğday, arpa ve nohut tarımı olup bir miktar da büyükbaş hayvan beslenmektedir. Arıcılık da Karaçal köyünün önemli gelir kaynaklarındandır.

Karaçal köyü XIX. yüzyılda Kafkasya'dan göç eden Abzeh koluna mensup Adigeler (Çerkesler) tarafından kurulmuştur. Muhtemelen XX. yüzyılın başlarında ise Dobruca'dan gelme Kırım Tatar muhacirler köye yerleşmiştir. Köydeki Kırım Tatarlarının bu konudaki sınırlı bilgilerinden, ilk olarak şimdiki Aydoğan ailesinin büyüğü olan Kırım Tatarı'nın geldiği, onu 5-10 Kırım Tatar ailesinin daha izlediği anlaşılmaktadır. Köye geldikten sonra Kırım Tatarlarıyla Adigeler arasında bazı anlaşmazlıklar olmuşsa da, bunlar zaman içinde çözümlenmiştir.

Karaçal köyünün göçlerle boşalması onun sosyal ve kültürel yapısını da olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bakımdan, köyde yaşayan Adigeler de, Kırım Tatarları da halk kültürlerinin birçok unsurunu kaybetmişlerdir. Bununla birlikte, Karaçal'daki Adigeler aralarında Adigece konuşmayı sürdürmekteydi. Kırım Tatarları arasında 1950'lere kadar yaygın olarak Kırım Tatarca kullanılmışsa da, 2006 itibarıyla yalnızca 1947 doğumlu İmdat Aydoğan biraz Kırım Tatarca konuşabilmekteydi. Köydeki Kırım Tatarlarının başka yerlerdeki Kırımlılarla irtibatı pek olmadığı için Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler de yaygındır. Karaçal'da Kırım Tatar kültürünün pek az unsuru yaşatılabilmiş olup Kırım asıllı köylüler geçmişleri hakkında hemen hemen hiç bilgi sahibi değildirler. Kırım Tatar mutfak kültüründen dahi günümüze yalnızca çibörek kalabilmiştir. Köydeki Kırım Tatarlarının bir zamanlar meşhur olan köbeteleri artık pişirilmemektedir. Karaçal köyündeki Kırım Tatarları Aydoğan, Şimşek ve Yıldırım soyadlarını taşımaktadır.

Kızılı Köyü*

Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Kızılı köyü Alaca'ya 6 km, Çorum'a da 56 km uzaklıktadır. Kızılı Alaca-Zile yolunun 1 km kuzeyinde bulunmaktadır. 2006 itibarıyla köyde 35 hanede yaklaşık 200 kişi yaşamaktaydı. Köy kökenli 15-20 hane de Alaca'da ikamet edip köye gelip gitmektedir. Köyde buğday, arpa, pancar, soğan ekilmekte ve büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Adına bakarak, Kızılı köyünün Kızılı cemaatine mensup Türkmenler tarafından kurulmuş olduğu veya geçmişte bu çevrenin onlara yurt olduğu söylenebilir.²⁸ Günümüzdeki Kızılı köyü halkı farklı kökenlerden gelme insanlardan oluşmaktadır. Köyde kökenleri Kars, Erzurum, Artvin ve Dârende taraflarına dayananlar ve Rumeli muhaciri Türklerin yanı sıra 3 hane Nogay / Kırım Tatarı ve bir hane de Doğu Beyazıt'tan gelmiş Kürt yaşamaktadır.

Kızılı köyünde daimî olarak yaşayanlar arasında bulunan, 3 Nogay / Kırım Tatarı aile, Bayrak soyadını taşımaktadırlar. Bunlar, muhtemelen 1880'lerde Dobruca'nın Küçük (Kışke) Bülbül köyünden gelerek

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Karaçal köyü halkından İmdat Aydoğan (1947 Karaçal doğumlu) ve Muhittin Yıldırım'a (1956 Karaçal doğumlu) teşekkür ederiz.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden istifade ettiğimiz Kızılı köyü halkından Satılmış Bayrak (1930 Kızılı doğumlu), Emin Bayrak (1932 Kızılı doğumlu) ve Gazi Bayrak'a (1954 Kızılı doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

28 Kızılı cemaatine mensup Türkmenler için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: IV, Ankara, 2009, ss. 1470-1473.

Kızıllı'ya yerleşen Nogay Molla Emin'in 4 oğlunun soyundan gelmektedirler. Bu oğullardan biri, Kırım doğumlu olup Çorum'a yerleşmiş bir Kırım Tatar kızıyla evlenerek köyde hayatını sürdürmüştür.

Kızıllı köyüne 1936'da Romanya'dan 33 hane muhacir iskân edilmiştir. Bunlardan bazılarının Kırım Tatarı olduğu biliniyor. Ancak bu Kırım Tatarlarından hiçbirisi Alaca'da kalıcı olmamış ve zaman içinde başka yerlere göç etmişlerdir. 2006'da Kızıllı köyünde, Romanya'dan gelmiş bu muhacirlerden (hiçbiri Kırım Tatarı olmayan) 4 hane yaşamaktaydı.

Kızıllı köyündeki Bayrak sülalesi mensupları, yakın çevrelerinde kendilerinden başka Kırım Tatarı bulunmamasına da bağlı olarak, Kırım yahut Nogay kültüründen oldukça az unsuru günümüze kadar yaşatabilmişlerdir. 2006 itibarıyla köyde sadece (her ikisi de 70 yaşın üzerinde olan) Emin Bayrak ve Satılmış Bayrak, Kırım Tatar (Çöl) ve Nogay şivelerinin karışımı bir dil ile konuşabilmekteydiler. Bu köylülere Satılmış Bayrak Kırım doğumlu büyükannesinin köbete, çibörek, aruşke ve kıyğaşa pişirdiğini hatırlamakla birlikte, Kızıllı köyünde günümüzde Kırım Tatar yemeklerinden sadece köbete yapılmaktadır.

Küçükgölpınar Köyü*

Çorum'un Boğazkale ilçesine bağlı Küçükgölpınar köyü Çorum'a 62 km, Boğazkale'ye 13 km mesafede yer almaktadır. 2008 yılı itibarıyla köyün nüfusu kışın yalnızca 11 kişi (4 hane) olup, çocuklarını okutmak amacıyla kışları şehirlerde geçiren 8 hanenin köye dönmesiyle yazın köyde yaşayanların sayısı 70-80 kişiye çıkmaktaydı. Küçükgölpınar halkının istisnasız tamamı Kırım Tatarı'dır. Şehre göçlere bağlı olarak, köyde hemen hemen hiç genç kalmamış durumdadır. Küçükgölpınar köyünün geçimi buğday, arpa, nohut ve bir miktar da bodur elma tarımına dayanmaktadır. Küçükgölpınar'da eskiden hayvancılık da yapılmaktayken, günümüzde köyde hayvan besleyen hemen hemen hiç kalmamıştır.

Köyün Küçükgölpınar olarak adlandırılması geçmişte bir "Büyükgölpınar"ın mevcut olmasından dolayıdır. Küçükgölpınar'ın 500 m veya 1 km kadar doğusundaki tepelik yerde geçmişte asıl Gölpınar köyü bulunmaktaydı. Burada genellikle yerleşik tarım hayatına değil, gezgin bir hayat tarzına sahip, bilhassa çalgıcılıklarıyla ün yapan ve bununla geçinen kendine has bir Türkmen topluluğu olan Abdallar yaşamaktaydı. Kırım Tatar muhacirlerin, günümüzdeki Küçükgölpınar mevkesine yerleşmeleriyle, Abdalların yaşamakta olduğu kesimi diğerinden ayırmak için daha kalabalık olan burası "Büyükgölpınar", Kırım Tatarlarının yaşadığı kesim de "Küçükgölpınar" olarak anılmaya başlanmıştır. Yan yana yaşadıkları süre içinde Kırım Tatarlarıyla Abdalların iyi geçindikleri, asıl geçim kaynakları çalgıcılık olan Abdalların tarlalarını ortaklarına işlettirdikleri hatırlanmaktadır. İki toplumun yan yana yaşadığı dönemlerde köy tek bir muhtarlık olarak idare edilmiştir. Abdallar 1966'da köyü tamamen terk ederek Sungurlu'ya taşınmışlar ve orada oturdukları mahalleye de eski köylerine atıfla "Gölpınar" adını vermişlerdir.

Küçükgölpınar köyüne yerleşen Kırım Tatar muhacirlerin çoğunluğunun ortak özellikleri, 1860'ların başında Kırım'dan göç etmelerini müteakip, o zaman Osmanlı Devleti'ne ait olan Rumeli topraklarının muhtelif yerlerine ve bilhassa Dobruca'ya iskân olunmalarıdır. Köy halkı tarafından hatırlanabilenlerden, büyüklerinin genellikle XIX. yüzyılın son 20 yılı içinde veya XX. yüzyılın başlarında Rumeli'nden Anadolu'ya göç ettikleri anlaşılmaktadır. Meselâ, günümüzde Afacan soyadını taşıyan sülale, o dönemde Bulgaristan'a ait olan ilk iskân yerlerinden ayrılarak gemiyle Samsun'a çıkmış, daha sonra Akdağmadeni'ne gelerek bir müddet orada yaşamış ve nihayet Gölpınar'a yerleşmiştir. Sonradan Dedeli soyadını alan aile

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından faydalandığımız Küçükgölpınar köyü muhtarı Arslan Afacan (1955 Küçükgölpınar doğumlu) ile köy sakinlerinden Hilmi Afacan (1933 Küçükgölpınar doğumlu), Kerime Afacan (1933 Kalecikaya doğumlu), Ahmet Çakan (Küçükgölpınar 1944 doğumlu), Faik Afacan'a (1945 Küçükgölpınar doğumlu) ve Elvan Çağatay'a (1966 Sungurlu doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

ise önce Sungurlu'nun Salman köyüne yerleşmiş, daha sonra bu köye taşınmıştır. Günümüzde Kaynak soyadını taşıyan Kırım Tatar sülalesi de, Rumeli'nden göç ettikten sonra bir müddet Alaca'nın Sincan köyünde yaşamış, bilahare Küçükgölpınar'a yerleşmiştir. Diğer aileler için de benzer hikâyeler anlatılmaktadır. Görüldüğü üzere, esasen Kırım kökenli olup da evvelce Rumeli'ne iskân edilmiş olan, buraların Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasıyla, ikinci bir göçle Çorum çevresine münferit olarak gelen ve muhtelif köylere yerleşen çeşitli aileler, soydaşlarının Küçükgölpınar'da bir araya geldiklerini görerek buraya taşınmışlardır. Tespit edebildiğimize göre, köye doğrudan Kırım'dan gelmiş bir aile de katılmıştır. Muhtemelen 1860'larda Kırım'dan ayrılarak doğrudan Samsun'a çıkan bu aile, ilk olarak Çorum'un Merkez ilçesine bağlı ve Alevî Türklerle meskûn olan Karakaya köyünde yaşamış, bilahare yeni teşekkül etmekte olan Küçükgölpınar'a yerleşmiştir. Söz konusu ailenin soyundan gelenler günümüzde Çağatay soyadını taşımaktadır.

Köy Nüfus Esas Defteri'nin ve hatırlanabilenlerin tetkikinden, Kırım Tatar muhacirlerin 1880'lerin başında Küçükgölpınar köyünü meydana getirdikleri anlaşılmaktadır. Hâlen Küçükgölpınar köyünün bulunduğu mevkinin Dulkadıroğulları soyundan gelen Dölarıslanlar sülalesine ait bir mezra olduğu ve Kırım Tatarlarının buraya söz konusu sülalenin izniyle yerleştikleri anlatılmaktadır. Muhacirler tedricen buraya yerleştiklerinde Abdallarla meskûn olan Gölpınar köyü mevcuttu.

Yarım asırdan az bir süre içinde iki defa göç etmek zorunda kalmış olan ve neticede Küçükgölpınar'a yerleşen Kırım Tatarları, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki çok sıkıntılı dönemleri ve bilhassa I. Dünya Savaşı'nı da bütün zorluklarıyla yaşamışlardır. I. Dünya Savaşı'nda köydeki hemen bütün erkekler silah altına alınmış, uzun yıllar kendilerinden haber alınmayan bu Kırım Tatar gençleri şehit yahut gazi olmuşlardır. Ailelerin ızdırapları bununla da kalmamış, köyde erkek kalmadığını bilerek Alaca'dan ve başka yerlerden gelen birtakım fırsatçılar köyün ormanlarını tamamen talan etmişlerdir. Neticede, bir zamanlar çevresi ormanlık olan Gölpınar'da hiç orman kalmamıştır. Dahası, bu dönemde asker kaçaklarından oluşan çeteler çevrede terör estirmişler ve köy halkını da canlarından bezdirmişlerdir.

Küçükgölpınar köyüne yerleşen Kırım Tatarları arasında Kırım âdet ve geleneklerinin çoğu, XX. yüzyılın ikinci yarısının muhtelif dönemlerine kadar yaşatılabilmektedir. Bunlar arasında en tipikleri olarak özel günlerin kutlanması hatırlanmaktadır.

Meselâ, kışın Zemheri'de “torta” gezme âdeti vardı. Buna göre, köydeki oğlanlardan biri kız kılığına girip evlerden yiyecek (bulgur, kıyma gibi) toplarmış. Bir başka oğlan ise sakal ve külah takarak, kızların ağası yani “torta” olurdu. Şam ayında ise “şam atlanır”dı.

Kışın bitiminde çiğdemlerin çıkmasıyla birlikte ise “nargüz” (çiğdem) gezilirdi. Kırılardan çiğdem (nargüz) toplayan köy çocukları bunları dolaştıkları evlere verir, karşılığında da oralardan yağ, bulgur gibi bahşişler toplardı. Bu bahşiş toplama işlemi esnasında da, “Qara tavuq qaqlar, balaları şaqlar, az bergenin qızı bolsun, köp bergenin ulu bolsun, qız çatlasın ölsün, ulun yanımızğa yoldaş qalsın” tekerlemesini söylerlerdi.²⁹

Hıdırellez âdetleri ise günümüzde de sürdürülmektedir. Hıdırellez'de bütün köy halkı qalaqay yapar ve gençler kırlara çıkar. Tepelerden “Avurluğum gâvurğa yengilligim özüme” diye yuvarlanmak da âdettendir.³⁰

29 “Çiğdem gezme” Orta Anadolu'daki yerli Türk köylerinde de yaygın olan bir âdettir. Bu köylerde de ana hatlarıyla burada belirttiğimiz şekilde çocuklar “çiğdem gezer” ve aynı türden bahşiş toplarlar. İsmail Uçakçı, *Orta Anadolu Halk Kültürü*, Ankara, 2003, s. 59; İsmail Uçakçı, *Tarihi, Kültürü ve İnançlarıyla Sungurlu*, Ankara, 2006, s. 179. Küçükgölpınar'daki Kırım Tatarlarının söz konusu âdeti Kırım'dan mı getirdiklerini, yoksa çevrelerindeki yerli Türklerden mi aldıklarını tespit edemedik. İkinci şık dahi geçerli olsa, bu süreç içinde söyledikleri Kırım Tatarca tekerlemelerle bunu kendi geleneklerine uydurdıkları bellidir.

30 Gerçekte bu tekerleme ile yuvarlanmak Hıdırellez'den daha önce yapılan “Yavur Yüzü”ne ait olmakla beraber, köyde

Küçükgölpınar'da 1950'lere kadar toylar geleneklerin gerektirdiği bütün ayrıntılarıyla yapılırdı. Ananevi toylar pazartesi günü başlayıp perşembeye kadar devam ederdi. Toydan birkaç gün önce, gençler toy boyunca lâzım olacak odunları kesmek üzere dağa giderlerdi. Toyun resmen başladığı pazartesi günü oğlan evine bayrak dikilir, dua edilir ve misafirler için sofralar kurulurdu. Aynı gün erkek tarafından kız tarafına "söğümlük", yani kesmek için süslü bir koç götürülürdü. Gelen misafirlerle ilgilenmek için ise bir toy kâhyası ve bir de sağdıç belirlenirdi. Bunlar gelen hediyeleri toplayıp toy sahiplerine verir, karşılığında kendilerine çevre bağlanırdı.

Çarşamba günü ise "cıraq tellenir" ve bu telli "cıraqları" taşıyan iki oğlan yiyecek, çamaşır vs. dolu tep-silerle kız tarafına giderdi. Kız tarafında oyunlar oynanır, Kırım Tatarca türküler söylenir, çınlaşırlar ve kınalar yakılırdı. Kına yakıldıktan sonra gelin, evin iki duvarının arasına gerilen bir ipe asılan perdenin arkasına götürülür ve ertesi gün evden çıkarılana kadar bu perdenin arkasında dururdu. Buna "perdege salmaq" denilirdi. Kına gecesi esnasında köy delikanlıları pencere dibine gelip kızlarla çınlaşırlardı. Evin babası bazen bu delikanlılara ses etmezken, bazen de onları sopayla kovalardı.

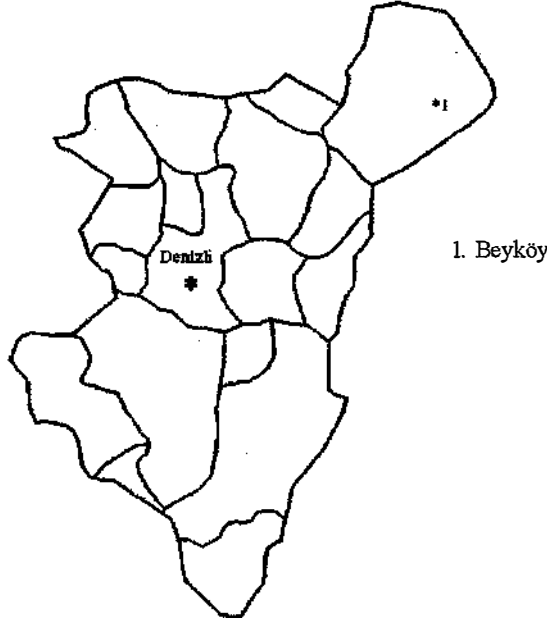
Toylarda mutlaka Kırım Tatar güreşi de yapılırdı. Kız tarafında güreş, çarşamba günü öğle yemeğinden sonra kız tarafının "azbarında" (avlusunda) yapılırken, erkek tarafının güreşi ertesi gün kız düştükten sonra harman yerinde olurdu.

Küçükgölpınar köyü, Alaca ilçesine bağlı olup tamamen Kırım Tatarlarıyla meskûn Kalecikkaya köyüne sadece 2 km mesafede bulunduğundan, özellikle bu köy ile daima çok yakın ilişkiler içinde olmuştur. Nitekim evlilikler de çoğunlukla bu köydeki Kırım Tatarlarıyla yapılmıştır. Esasen, 1960'lara kadar köy halkı evlilik ilişkilerini yalnızca Kırım Tatarlarıyla kurmuştur. Bu tarihlerden sonra nadir olarak görülmeye başlanan karışık evlilikler yaygınlaşmamış, ancak 1980'lerden sonra sıklaşmıştır.

2006 yılı itibarıyla Küçükgölpınar köyü halkı, günlük hayatta kendi aralarında hemen daima Kırım Tatarca konuşmaya devam etmekteydi. Bununla birlikte, köyde daimî yaşayan çocuk veya genç yok denecek kadar az olduğundan, yeni nesillerde Kırım Tatarca konuşma yahut bilme oranı azalmaktaydı.

Küçükgölpınar halkı arasında Kırım Tatar yemek kültürü yaşatılmaktadır. Bu meyanda çibörek, qalaqay, sarburma, qaşıqbörek, tabaqbörek, (tabaqbörekten daha büyük olan) capalaq, salma, köbete ve baqlalı laqşa gibi yemeklerin yapılması sürdürülmektedir.

Küçükgölpınar köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Afacan, Alçakır, Çağatay (Çakatay), Çakan, Çakıcı, Dedeli, Dedelioglu, Derinyar, Elçakır, Kaynak, Oklanur, Tatarbolat, Tatarpola-toğlu ve Zavalcı.

Beyköy*

Denizli'nin Çivril ilçesine bağlı Beyköy il merkezine 119 km, ilçe merkezine de 23 km mesafede bulunmaktadır. 2010 yılı itibarıyla köyün nüfusu kış aylarında yaklaşık 350 kişi iken, yaz aylarında yaklaşık 1.200 kişiyi bulmaktadır. Yaz ve kış ayları arasındaki nüfus farkı, köy halkının büyük kısmının kışın Fethiye, Serik ve Alanya taraflarında seracılık yapmalarından kaynaklanmaktadır. Köyde yaklaşık 150 (açık) hane mevcut olup, bunun 100 hane kadarı Kırım muhacirlerine, 35-40 hane kadarı da Yörük kökenlilere aittir.

Köyün Yörük ve Kırım Tatar kökenli halkı arasında geçim kaynakları ve hayat tarzları itibarıyla keskin farklar bulunmaktadır. Kırım Tatar kökenli olanlar, köyde kesinlikle tarımla ve hayvancılıkla meşgul olma-

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden istifade ettiğimiz Çivril sakinlerinden Vedat Demir (1958 Çivril doğumlu), Beyköy muhtarı Yalçın Demir (1957 Beyköy doğumlu), Beyköy sakinlerinden Necati Gümüşay (1936 Beyköy doğumlu), İsmail Doğan (1937 Sandıklı doğumlu), Hayrettin Çelikli (1949 Beyköy doğumlu), İlhan Altun (1957 Beyköy doğumlu), Sabri Kır (1963 Beyköy doğumlu), Eskişehir'in Alpu ilçesi sakinlerinden Tuncel Nasip (1942 Osmaniye Merkez ilçesine bağlı Değirmenocağı köyü doğumlu), Ekrem Sonyürek (1948 Beyköy doğumlu), Abdullah Yılmaz (1949 Beyköy doğumlu), Mesut Altın (1957 Eskişehir doğumlu), Ayhan Ersoy (1962 Alpu doğumlu), Muhsin Kan (1963 Alpu doğumlu) ve İsmail Çağrıldak (1967 Alpu doğumlu), Konya'nın Ilgın ilçesi "Bala Mahallesi" sakinlerinden İlyas İnce (1922 Tomarza [?] doğumlu), İlyas Aruv (1923 Beyşehir doğumlu), Remzi Altınel (1940 Ilgın doğumlu), Akif Kan (1951 Beyköy doğumlu), Muhittin Aru (1963 Ilgın doğumlu) ve Uğur Kan'a (1970 Ilgın doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

maktadırlar. Kırım kökenliler, 1970'lere kadar yalnızca yüzük, küpe, kolye gibi madenî takı imalatıyla geçimlerini temin ederken, daha sonra, yaklaşık 10 yıl kadar bir süre gezici bohçacılık yapmışlar, 1980'lerden günümüze kadar da gurbette seracılık ile hayatlarını kazanagelmışlerdir. Buna karşılık, Yörükler ise ziraat (ayçiçeği, buğday, arpa, mısır ve pancar) ile meşgul oldukları gibi, büyükbaş hayvancılık da yapmaktadırlar.

İstiklâl Savaşı öncesinde günümüzdeki Beyköy'ün 2 km güneyinde "İspir Çiftliği" olarak hatırlanan ve (muhtemelen Spiros adlı) bir Rum zenginine ait olan bir çiftlik bulunmaktaydı. Bu mevkiye günümüzde de mevcut olan bazı gayri Müslim mezarlarının bu çiftlikten kalma olduğu anlatılmaktadır. Çiftliğin Rum sakinleri İstiklâl Savaşı esnasında veya savaş sonrasındaki mübadelede burayı terk etmek zorunda kalmışlardır.

Rumlardan boşalan eski çiftlik arazisine 1924'te Yunanistan'dan nüfus mübadelesi ile gelen Türk muhacirlerden bir grup iskân edilmiştir. Buraya yerleştirilen mübadele muhacirleri Yunanistan'ın Grebene havalisinden gelmekteydi. Günümüzdeki köy mevkisine iskân olunan Grebenelilerin nüfusunun fazla kalabalık olmadığı anlaşılmaktadır.¹ Mübadele muhacirlerinin iskânıyla birlikte, günümüzdeki Beyköy'ün fiilen teşekkül etmeye başladığı söylenebilir. Bununla birlikte, Grebene göçmenlerinin yeni evlerindeki hayatları hiç kolay olmamıştır. Grebeneliler, özellikle çevrede yaygın olan sıtma hastalığından çok zarar görmüşlerdir. Nihayet, Grebene göçmenleri teker teker mal mülklerini elden çıkararak Beyköy'ü terk etmişlerdir.

Grebenelilerin Beyköy'ü boşaltmakta oldukları dönemde buraya yerleşmeye başlayan bir Kırım Tatar topluluğu köyün yeniden canlanmasını temin etmiştir. Beyköy'e yerleşen Kırımlıların Kırım Tatarlarının dikkate şâyân bir kolu olduğu görülmektedir. Diğer Kırım Tatarları tarafından "Yüzükçüler" olarak adlandırılan, genellikle esmer fizyonomileri, kendilerine has birtakım özel tabirleri, âdetleri ve gezici hayat tarzları bulunan bu Kırımlıların, Kırım'da iken de küçük el sanatlarıyla uğraştıkları bellidir. Bu grubun Kırım Hanlığı'nın eski topraklarından olan Kuban havalisinde de bulunduğu, gerek az sayıdaki hatıralardan gerekse şivelerindeki bazı Nogay unsurlarından anlaşılmaktadır. Bu topluluk, Kırım göçlerinin en yoğun olduğu 1860-1861 yıllarında, diğer göç kabileleriyle birlikte Osmanlı Devleti'ne göç etmiş ve o zamanlar Osmanlı topraklarından olan Dobruca bölgesine (büyük ihtimalle Mecidiye havalisine) iskân edilmişti. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Dobruca Osmanlı hâkimiyetinden çıkıp yeni kurulan Romanya Krallığı'na bırakıldı. Yeni şartlar altında, bu Kırımlılar da muhtemelen XX. yüzyılın ilk on yılı içinde, Osmanlıların elinde kalan Anadolu'ya göç ettiler. Köstence Limanı'ndan yola çıktıktan sonra (doğrudan yahut İstanbul üzerinden) Samsun'a ayak basan göçmenler, bilahare Kayseri'nin Tomarza kazasına iskân olundular. Kırım Tatar muhacirlerin bir bölümü Tormaza'da kalırken, bir diğer grubu da bir müddet sonra Cebel-i Bereket sancağının Osmaniye kazasının Değirmenocağı ve Nohuttepe köylerine yerleşti.

Muhacirler, Tomarza'da da ata meslekleri olan, başta yüzükçülük olmak üzere küçük metal işçiliği ile uğraşmakta ve bunları satabilmek için de başka vilayetleri gezmekteydi. Muhacirlerin mallarını taşıyabilmek ve gezgin hayatlarını sürdürebilmek için manda da besledikleri görülmektedir. I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin katılması ile askere alınacakları endişesine kapılan bu Kırımlı topluluk Tomarza'yı terk ederek Beyşehir civarına gelmiştir. Kırımlı muhacirlerin, Ermeni sürgünü esnasında Tomarza'da bulundukları hatırlandığından Beyşehir havalisine gelişlerinin de 1915-1916 yıllarında olması muhtemeldir.

Beyşehir yakınlarında Sülüklü Çayırı mevkisinde ve çevredeki bazı diğer yerlerde yerleşen muhacirlere ev ve cami inşa etmeleri için yer gösterildiği, hatta tarla da verildiği anlatılmaktadır. Sülüklü Çayırı'nda bazı evler de inşa edilmekle birlikte, çevrede yaygın olan sıtmadan korkan muhacirler burada da kalıcı ol-

1 Bir kaynakta, Çivril kasabasının içiyle Beyköy ve Karayahşiler köylerine toplam 4 hane mübadele muhaciri yerleştirildiği gösterilmektedir. Ercan Haytoğlu, "Yunanistan'dan Denizli'ye Yapılan Mübadil ve Gayri Mübadil Göçleri (1924-1930)", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu. Bildiriler*, Cilt: I, Ankara, 2007, s. 308. Bununla birlikte, burada sözü edilen haneler haricinde de Beyköy'e mübadele muhaciri iskân edilmiş olduğuna şüphe yoktur.

mamışlardır. Böylece, 1920'li yıllarda peyderpey Beyşehir taraflarını terk eden muhacirlerin çoğu Denizli havalisine göçerken bazıları da başka yerlere gitmişlerdir. Denizli havalisine gidenlerin çoğu Çivril'e bağlı Yuvaköy'e yerleşmişlerdir. Birkaç aile ise Denizli'nin Kaklık ve Kocabaş köyleri arasındaki Esefli Kırı mev- kisine yerleşmişlerdir. Yuvaköy'deki Kırım muhacirleri, orada kirada kaldıkları için Grebene muhacirlerinin terk etmekte olduğu Beyköy'e taşınmışlardır. Anlatılanlara göre, Kırımlıların Beyköy'e taşınmaları 1932 yılında gerçekleşmiş yahut başlamıştır. Bu tarihte köyde henüz 6-7 hane Grebene muhacirinin yaşamakta olduğu hatırlanmaktadır. Bu son Grebeneliler de kısa bir süre sonra diğer hemşehrileri gibi Beyköy'den ayrılmışlardır. Kırımlıların Beyköy'e yerleşmelerinin devlet marifetiyle olduğu ve aile başına 20 dekar toprak verildiği görülmektedir. Esefli Kırı'ndaki Kırımlıların bir kısmı da Yuvaköy'dekiler gibi Beyköy'e taşın- mışlardır. Beyköy'e Kırımlıların iskânı üzerine çevredeki bazı Yörükler de 1930'ların sonundan itibaren münferit olarak köye yerleşmeye başlamışlardır. Günümüzde köyde yaşamakta olan Yörük aileler bunların soyundan gelmektedir. Beyköy'e yerleşen Kırım Tatarlarının, evvelce Osmaniye taraflarına iskân edilmiş olan akrabalarından 5-6 ailelik bir grup da 1940'ların ortasında Beyköy'e yerleşmiştir.

Beyşehir taraflarından ayrıldıktan sonra Denizli havalisine (hem Çivril tarafına hem de Esefli Kırı'na) yerleşmiş olan Kırımlıların bazıları ise 1920'lerin sonunda veya 1930'lu yıllarda peyderpey Konya'nın Ilgın kasabasına taşınmışlardır. Kırımlılar Ilgın'ın Cami-i Atik Mahallesi'nde yerleşmiş olup burası günümüz- de de münhasıran Kırım Tatarlarıyla meskûn durumdadır. 2010 yılı itibarıyla yaklaşık 110 hane Kırım Tatarı'nın yaşadığı bu mahalle diğer Ilgınlılar tarafından (Kırım Tatarca çocuk mânâsına gelen "bala" sö- züne atıfla) "Bala Mahallesi" olarak adlandırılmaktadır. En baştan itibaren Ilgın'daki Kırım Tatarlarından ziraatle uğraşan veya toprak sahibi kimse olmamıştır. Günümüze kadar Ilgın'daki Kırımlılar başta gümüş olmak üzere muhtelif madenlerden yüzük vb. takı işçiliği ile meşgul olmuşlardır.

Beyköy ise 1930'lar ve 1940'larda büyük ölçüde Kırım muhacirlerinin meskûn olduğu (100 hane civa- rında) ve kültürlerinin yaşandığı bir köy hâline gelmiştir. Bu dönemde köydeki Kırım Tatarları, esas olarak ananevî zanaatleri olan metal işçiliğini ve gezgin satıcılığı sürdürmekle birlikte, kendilerine verilmiş olan tarlalarda bir ölçüde ziraat de yapmışlardır. Beyköy'de 1953'te patlak veren bir olay köyün geçici olarak dağılmasına yol açmıştır. Mayşeker adlı bir kızın nişanlı olmasına rağmen başka birine kaçması üzerine köy ikiye bölünmüş, çıkan olaylarda iki kişi öldürülmüş ve bazı kimseler de yaralanmıştır. Neticede, bir kişi ha- riç Kırım Tatarlarının hepsi köyü terk ederek Ilgın'a ve Eskişehir'in Alpu nahiye merkezine taşınmışlardır.² Bununla birlikte, 1955'te gidenlerin bir kısmının geri dönmesiyle köy tekrar canlanabilmiştir. Bu tarihten günümüze kadar, Beyköy'deki Kırım Tatarları (artık tarlalarının kalmamış olmasına da bağlı olarak) bir daha ziraatle uğraşmamışlardır.

Kapalı toplum yapılarını koruyan Beyköy'deki Kırım Tatarları kesinlikle dışarıya kız vermemeleriyle tanınmaktadır. Dışarıdan gelin geldiği olmakla birlikte, evliliklerin çoğunluğu cemaat içinde gerçekleşmek- tedir. Gelenek ve âdetlerin birçoğunun titizlikle korunageldiği toylar şu şekilde yapılmaktadır:

- 2 Aslında, ilk olarak Ilgın'dan ayrılan 5-6 ailelik bir Kırım Tatar grubu, 1951 veya 1952'de Eskişehir'e, bir müddet sonra da Alpu'ya yerleşmiş, bunlar 1953'te Beyköy'den ihtilaf sebebiyle ayrılmakta olanları da Alpu'ya davet etmişlerdir. Bunun üzerine, Beyköy'deki Kırım Tatarlarının önemli bir kısmı Alpu'ya taşınmıştır. Sonraki yıllarda, bu Kırım Tatarlarına evvelce Osmaniye'ye yerleşmiş akrabalarından bir grup da katılmıştır. Böylece, zaman içinde Beyköy ve Osmaniye'den gelmiş Kırım Tatarları Alpu nahiye (sonradan ilçe) merkezinde kalabalık bir mahalle teşkil etmişlerdir. 2010 yılında, Fevzipaşa Mahallesi adını taşıyan bu mahallede yaklaşık 2.000 Kırım Tatarı (250 kadar hane) yaşamakta olup bunlar ana dilleri olan Kırım Tatarca'yı ve âdetlerinden pek çoğunu tamamen korumaktaydı. Buradaki Kırım Tatarları da uzun süre gümüşçülükle uğraşmışlarsa da, 2010 yılında bu mesleği sürdüren yalnızca 10 kadar aile kalmıştı. Mahalle halkının çoğunluğu Türkiye'nin muhtelif yerlerinde işportacılık, hatıra eşyası satıcılığı ve esnaflıkla geçinmektedir. Alpu ilçe merkezindeki bu mahalledeki Kırımlılar altı sülaleden oluşmaktadır.

Üç gün sürecek olan toy cuma günü başlar. Başlık parasının ödenmesiyle toy evinde dua okunarak bayrak çekilir. Buna “çaçuv” denir. Çacuv’da misafirlere kıyğaşa ikram edilir. Aynı gün kız evinde “satuvlıq” olur, yani çeyiz sergilenir. O gün öğle vakti, geline kadınlar arasında kına yakılır. Cuma günü damat evinde öğle yemeği verilir. Cumartesi günü ise kız evinde öğle yemeği verilmekle birlikte, bu yemeğin malzemelelerini erkek tarafı sandık içinde götürür. Cumartesi gecesi kız evinde kına gecesi olur ve kadınlar orada eğlenir. Damat evinde ise erkekler eğlenir. Gelin pazar günü damat evine gider ve yatısı namazından sonra nikâh kıyılır. Toylarda sorpa, qartoplu qavurma, akbörölce, pilav, hoşaf ve helva pişirilmesi âdettendir. Geçmişte toylarda (Türk usulü) güreş de yapılmakla birlikte, günümüzde bu uygulanmamaktadır.

Evlilik sonrasında da birçok âdetler sıkı sıkıya uygulanmaktadır. Meselâ, gelinler kaynalarının ve yakın biraderlerinin yanında “til saqlarlar” (dil tutarlar), yani kesinlikle konuşamazlar. Mutlaka konuşmak gerektiğinde veya bir şey sorulduğunda çok kısık bir sesle veya sessizce cevap verebilir. Dil tutması, ancak gelinin bir veya iki çocuğu olduktan sonra, kaynatanın geline para, tarla, inek, koyun, altın gibi bir hediye almasıyla sona erdirilir. Her hâlükârda, gelinler kaynata ile aynı sofraya oturup yemek yiyemez veya çay içemez.³ Ayrıca, gelinler asla kaynalarının adını telaffuz edemezler. Yengeler de kayınların ismini söylemezler.

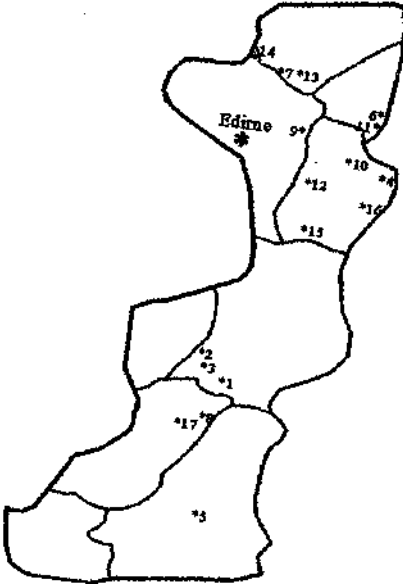
Beyköy’de (ve onların akrabaları olup Ilgın ve Alpu’da) yaşayan Kırım Tatarları ana dillerini çok büyük ölçüde korumuşlardır. 2010 yılında dahi her yaştan Kırım muhaciri, istisnasız denebilecek ölçüde kendi aralarında mutlaka Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Hatta çocukların Türkiye Türkçesini ancak okula başladıklarında öğrendikleri söylenmekteydi. Bu açıdan Beyköy, Ilgın ve Alpu’daki bu özel Kırım Tatar topluluğunun, Türkiye’deki bütün Kırım Tatarları ve Nogaylar arasında dillerini en iyi muhafaza etmiş olanlar arasında bulunduğu söylenebilir. Bu Kırımlıların şiveleri de büyük ölçüde kendine has özellikler taşımaktadır. Bu şive, gramer itibarıyla büyük ölçüde Kırım Yarımadası şivelerine uygun olmakla birlikte, pek çok kelime ve bazı gramer özellikleri Kıpçak bozkırlarının Nogay şiveleriyle ilişkilidir.

Beyköy’deki (ve aynı şekilde Ilgın ve Alpu’daki) Kırımlılar yemek kültürlerini de önemli ölçüde koruyabilmişlerdir. Bununla birlikte, tanınmış Kırım Tatar yemekleri bu topluluk içinde genelden farklı, özel isimlerle anılmaktadır. Meselâ, tataraş/tabakbörek “atqulaq”, qaşıqqaşı/qaşıqbörek/yufaqaş “qoyanqulaq” ve çibörek de “çırçır” adıyla bilinmektedir. “Qıyğaça” ise bütün diğer Kırım Tatarlarınca kullanılan adını korumuştur. Kırım’dan ayrıldıktan sonra bir müddet Dobruca’da yaşamış olan bu muhacirlerin, geçmişlerindeki bu dönem orada mutfaklarına giren “mamelek” ile de hatırlanmaktadır.

Beyköy’deki Kırım Tatarları, eğlenceyi seven insanlar olarak tanınmalarına rağmen aralarında çalgı çalan kimse bulunmamaktadır. Her ne kadar Kırım’dan getirilmiş olan müzik ve halk oyunları bu topluluk içinde çoktan unutulmuş ise de, buradaki Kırımlıların eğlence şekilleri çevredeki yerli halktan farklıdır. Köydeki Kırım muhacirleri arasında tahsil seviyesi düşük olup aralarından yüksek tahsil gören ve memuriyete intisap edenler çıkmamıştır.

Beyköy’de yaşayan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Arslan, Altın, Ay, Batır, Çelikli, Demir, Gümüşay, Kır, Oban, Ozan, Özel, Şeli, Tatar, Yemal, Yılmazol ve Yurt.

3 Şükrü Tekin Kaptan, “Çivril ve Yöresinde Yörük Kültürü”, *Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu. Bildiriler. Eylül 2001. Çivril, Ankara, 2002*, s. 113.

1. Altınyazı (Harala)
2. Balabankoru
3. Balabanköy
4. Bostanlı
5. Büyük Doğanca
6. Büyük Gerdelli
7. Çömlekköy
8. Hacı Beldesi
9. Hacıumur
10. Hasköy
11. Küküler
12. Oğulpaşa
13. Sinanköy (Pravadi)
14. Suakacağı
15. Şerbettar (Şarapdar/Şaraplar)
16. Taptık
17. Turpçular

Altınyazı (Harala) Köyü*

Edirne'nin Uzunköprü ilçesine bağlı Altınyazı köyü il merkezine 94 km, ilçe merkezine de 27 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2008 itibarıyla köyün nüfusu, kış aylarında 745 kişiden (150-160 hane) oluşmaktaydı. Bu nüfusun 30 hanesini köyün güneybatı tarafında yer alan kömür ocağında çalışan işçiler ve aileleri teşkil etmekteydi. Yazın ise aslen köy halkından olup şehirlere taşınanlardan yaklaşık 20-30 kişi, tatil yapmak ve tarlalarına bakmak maksatlarıyla köye gelmekteydi. Altınyazı köyü, 1970'lerden itibaren İstanbul, Keşan, Edirne, Çorlu, Çerkesköy ve Bursa gibi yerleşim yerlerine büyük miktarda göç vermiştir. Gerek tahsil gerekse iş bulma maksatlarına yönelik olan bu göçler, 2000'li yıllarda yavaşlamış durumdaydı. Bununla birlikte, bu tarihlerde genç nesil büyük ölçüde, çoktan köyden ayrılmış bulunuyordu.

Köyün asıl adı Harala olup bu isim eteklerinde bulunduğu tarihi Harala Kalesi'nden gelmektedir. Köyün ismi 1962'de hiçbir esasa dayanmaksızın resmen Altınyazı olarak değiştirilmiştir.¹ Köy 1954'e kadar İpsala ilçesine bağlıyken, bu tarihten sonra Uzunköprü'ye bağlanmıştır. Köyün yakınında, Trakya'nın ilk toprak barajı olarak nitelendirilen Altınyazı Barajı bulunmaktadır. İnşaatına 1962'de başlanan baraj 1966'da su tutmaya başlamıştır.

Altınyazı köyünün öncelikli geçim kaynağı buğday, ayçiçeği, pirinç ve pancar üretimidir. Bunun yanı sıra, az miktarda koyun ve sığır bakılmaktaydı. Köy yakınlarındaki Altınyazı Barajı'nda balıkçılık yapıldığı

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından istifade ettiğimiz Altınyazı köyü muhtarı Şevket Özdemir (1944 Harala [Altınyazı] doğumlu) ile köy halkından Zeki Durmaz (1933 Harala [Altınyazı] doğumlu), Ahmet Yavuz (1939 Harala [Altınyazı] doğumlu) ve Zekâi Durmaz'a (1960 Harala [Altınyazı] doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Nazmi Metin, *Uzunköprü Belde ve Köyleri*, Edirne, 2005, s. 40.

gibi, köyde balıkçılıkla meşgul olanlar bir su ürünleri kooperatifi kurmuşlardır. Bazı aileler arıcılık da yapmaktaydı. Köy halkından kömür ocağında çalışanlar da vardı.

Harala Kalesi, XX. yüzyıl içinde büyük tahribata maruz kalmıştır. Köylülerin zaman içinde, inşaatları için kaleden taş sökmeleri zaten yeteri kadar tahribata yol açmışken, kale kayalıklarında taş ocaklarının açılması durumu daha da kötüleştirmiştir. İlk olarak 1940'larda, Keşan-Uzunköprü yoluna taş döşenmesini üstlenmiş olan bir İngiliz şirketi, kalenin altındaki kayalıkları taş ocağı olarak kullanmıştır. 1960'lardaki Altinyazı Barajı inşaatı esnasında, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün barajın seti için gereken taşları kalenin eteklerinden temin etmesi ise kaleye en büyük darbeyi indirmiştir. Bu suretle, kalenin üzerinde durduğu kayalıklar 1970'lerin ortasına kadar dinamitle patlatılarak buradan taş çıkarılmış, bu esnada hemen kalenin altındaki zemin ve dolayısıyla kalenin kendisi önemli ölçüde ortadan kalkmış, ayakta kalan kısımlar da patlamaların sarsıntılarıyla büyük hasar görmüştür. Bitmek bilmeyen kaçak defineci kazıları, kale kalıntılarını daha da tahrip etmiştir. 2008 yılında kaleden geriye 3-4 kule kalıntısı ve surların belli belirsiz izlerinden başka bir şey kalmamış durumdaydı.

Köye adını veren Harala Kalesi'nin ismi eski kaynaklarda Garella şeklinde geçmektedir.² Kalenin en azından Bizans devrinden kaldığı anlaşılmaktadır. Harala Kalesi'nin yanı sıra kale eteklerinde aynı isimli bir köyün, en azından XV. yüzyıldan beri mevcut olduğu bilinmektedir. O dönemde Malkara kazasına tâbi olan köy, 1454'te Sultan II. Mehmed (Fatih) tarafından Dâye Ümmî Gülsüm Hatun'a temlik edilmiştir.³ 1478 tarihine ait Osmanlı kayıtlarında da burada pirinç yetiştirildiği belirtilmektedir.⁴ 1519 tarihli tahrir defterinde, Harala köyünün, Gelibolu sancağının Mıgalkara (Malkara) kazasına bağlı bir nahiye merkezi statüsünde olduğu⁵ ve köyde Hundi Hatun vakfına bağlı bir mescit bulunduğu görülmektedir.⁶

1830'ların sonuna yahut 1840'lara ait, Harala köyü gayri Müslim nüfus yoklamasında, burada 7 gayri Müslim (muhtemelen Rum) erkeğin yaşamakta olduğu gösterilmektedir.⁷ Köyün geri kalan halkı ise Müslüman olmalıdır. Anlatılanlara göre, XIX. yüzyılın son çeyreğinde Harala köyünde, yakın dönemde Karaman ve Erzincan taraflarından köye gelerek yerleşmiş ailelerle Rumlar yaşamaktaydı. 1890'ların ilk yıllarında ise köye Romanya Dobruca'sından göç eden bir grup Kırım Tatarı yerleşti. Bu Kırım Tatarları veya onların ataları, 1860'ların başında Kırım'dan göç ederek o zamanlar Osmanlı topraklarına dâhil olan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. Kırım Tatarlarının Harala'ya yerleşmelerinde, köyün Müslüman sakinleri tarafından buraya davet edilmeleri önemli rol oynamıştı. Bu şekilde köye yerleşen Kırım Tatarları köyde Tatar Mahallesi'ni de teşkil etmişlerdir. Kırımhlının yerleşmesinden kısa bir müddet sonra, Bulgaristan'a bırakılmış olan Plevne bölgesinden gelen bir grup Türk göçmen de köye iskân olunmuştur. Bu muhacirlerin içinde de bazı Kırım Tatarları bulunmaktaydı. Bu şekilde nüfus yapısı teşekkül eden Harala köyü halkının, XX. yüzyılın başlarında hemen hemen yarı yarıya Müslümanlardan ve Rumlardan oluştuğu bilinmektedir.⁸

Harala köyü, 1912-1913 Balkan Savaşları'nda Bulgar, 1919-1922 İstiklâl Savaşı sırasında da Yunan ordusunun işgali altında kalmış ve zor günler geçirmiştir. Yunan işgali esnasında bir gece, Yunan askerlerinin köye gelerek halktan zorla altın topladıkları hatırlanmaktadır. Köyün Rum ahalisi de İstiklâl Savaşı'nı müteakip köyü terk etmek zorunda kalmıştır.

2 Peter Soustal, *Tabula Imperii Byzantini 6. Thrakien (Thrake, Rodope und Haimimontos)*, Viyana, 1991, s. 333.

3 M. Tayyip Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı*, İstanbul, 1952, s. 324.

4 Age, s. 128.

5 75 Numaralı Gelibolu Livâsı Mufassal Tahrir Defteri (925/1519), Cilt: I, Ankara, 2009, ss. 196 ve 199.

6 Age, s. 199.

7 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.CRD*, Defter no.: 71, s. 2.

8 Latif Bağman, *Uzunköprü Tarihi ve Belgeleri*, Edirne, 2005, s. 148.

1930'ların ikinci yarısında, Harala köyüne Romanya'dan göç eden 6 hane muhacir iskân olunmuştur. Bu muhacirlerden İlyas, Konar, Kurt ve Kurtoğlu soyadlarını alan aileler Kırım Tatarı'ydı. Romanya'dan bu grupla gelen muhacirlerin yarısı zaman içinde köyden ayrılmışlardır. 1951'de köye Bulgaristan'dan 2 hane göçmen yerleştirildiyse de bunlar da Harala'da kalıcı olmamışlardır.

2008 yılı itibarıyla Altınyazı köyünde yaklaşık 30 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Köydeki Kırım Tatarları, kökenlerini bilmekte ve bunu vurgulamakta iseler de aralarında Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmamıştı. Bununla birlikte, Kırım Tatar yemeklerinin bir kısmı Altınyazı'daki Kırımlılar arasında pişirilmeye devam etmektedir. Köydeki Kırım Tatarları ile özellikle Plevne kökenli muhacirler arasında, en azından XX. yüzyılın başlarından beri, yoğun olarak karışık evlilikler olmaktadır.

Köy Nüfus Defteri'ne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Alpgiray, Altınkes, Başak, Bayır, Çetin, Demiray, Dereli, Durmaz, Ercan, Erdoğan, İlyas, Konar, Kurt, Kurtoğlu, Oktay, Özdemir, Özer, Ünal ve Yaman.

Balabankoru Köyü*

Edirne ilinin Uzunköprü ilçesine bağlı Balabankoru köyü, nüfusunun tamamına yakını Kırım Tatarlarından oluşan bir köydür. Balabankoru Edirne'ye 110 km, Uzunköprü'ye ise 35 km mesafededir. 2004 yılı itibarıyla köy nüfusu, yaklaşık 120 hanede yaşayan 685 kişiden müteşekkildi. Köyde Kırım Tatarları haricinde 2-3 hane Yunanistan ve 3 hane Kosova muhaciri ile Muş tarafından gelmiş 10 hane İran kökenli Kürt yaşamaktaydı.

Balabankoru oldukça müreffeh bir köydür. Köyde pirinç, fasulye, nohut, kavun, karpuz, mısır ve domates tarımı yapılmaktadır. Özellikle, köyde yetiştirilen baldo cinsi pirinç Türkiye çapında ün kazanmıştır. Bereketli olan topraktan yılda iki kez mahsul alınmaktadır. Balabankoru topraklarının bu bereketliliğine rağmen, zaman içinde köy nüfusunun çoğalması karşısında arazilerin yetersiz kalmasına bağlı olarak, köy halkından pek çok kişi Türkiye'nin muhtelif şehirlerine göç etmiştir.

Balabankoru çok düzenli bir plan üzerine kurulmuştur. Köyün sokakları birbirini dik kesmekte olup her evin dört tarafı yoldur. Köyün bu yapısı kurucusu olan Kırım Tatarlarının yerleşim anlayışını da yansıtmaktadır.

Bir Kırım Tatar muhacir köyü olması dolayısıyla, köyün adının Kırım Tatarca "balaban" (büyük) sözünden gelebileceği düşünülürse de gerçekte köy, adını erken dönem Osmanlı sancak beylerinden Balaban Bey yahut Balaban Paşa'dan almaktadır. Nitekim çevredeki Balaban ve Balabancık köylerinin isimleri de aynı kişiye dayanmaktadır. Günümüzdeki Balabankoru köyü mevkisinde veya civarında evvelce Balaban Korusu bulunuyordu. Balaban Korusu padişah mülklerinden olup gelirleri ihaleyle özel şahıslara bırakılmaktaydı. Meselâ, bu köru evvelce Ganço adlı (muhtemelen Bulgar olan) bir Hristiyan'a ihale edilmişken, 1847 yılında ödediği belirli bir bedel karşılığında beş yıllığına Fethi Paşa'ya ihale edilmişti.⁹

Balabankoru köyünü teşkil eden Kırım Tatarları, Kırım Harbi (1853-1856) esnasında veya hemen sonrasında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Anlatılanlara göre, muhacirler bölgeye geldiklerinde, önce Ergene Nehri'nin kıyısında bulunan (orada kulübelerde barındıkları için) "Kulübalık" adını

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Uzunköprü İlçe Nüfus Müdür Vekili Necdet Ersen (1962 Uzunköprü doğumlu), Balabankoru köyü sakinlerinden Mükerrrem Aksungur (1924 Balabankoru doğumlu), Hasan Erdem (1924 Balabankoru doğumlu), Samiye Özdeş (1931 Balabankoru doğumlu), İsmail Cengiz (1933 Balabankoru doğumlu), Sami Erdoğan (1935 Balabankoru doğumlu) ve Üzeyir Erdoğan'a (1968 Balabankoru doğumlu) teşekkür ederiz.

9 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 103, Gömlek no.: 2254.

verdikleri bir mevkide yaşamışlardır. Bu zor şartlar altında birkaç yıl geçiren Kırımlılar, nihayet 1860'larda günümüzdeki Balabankoru köyünü kurmuşlardır. 1874 yılında ise köye ikinci kabile Kırım Tatar muhacirler gelmiştir. İlk gelenlerin bu ikinci grubu "Nogay Tatarı" olarak nitelendirmesinden, bunların Kırım'ın Çöl tarafından oldukları anlaşılmaktadır.

Balabankoru'ya yerleşen Kırım Tatarları arasında Rumeli'nden gelmiş olanlar da bulunmaktadır. Bunlar, Kırım'dan 1860'larda çıkarak Osmanlı Devleti'ne göç etmelerini müteakip Rumeli'ne iskân olunmuş Kırım Tatarlarından olup, bu toprakların Osmanlıların elinden çıkıp Bulgaristan ve Romanya'ya bırakılmasından sonra, ikinci bir göçle Balabankoru'ya yerleşmişlerdir. Uzunköprü İlçe Nüfus Müdürlüğü kayıtlarında¹⁰ yaptığımız incelemelerde, en azından iki Kırım Tatar sülalesinin bu şekilde Rumeli'nden (sonradan Tuna soyadını alacak olan sülalenin Niğbolu havalisinden, Çelebi soyadını alacak sülalenin ise Mecidiye'den) geldiğini tespit edebildik. Bunlardan Çelebi soyadlı sülalenin soyu, Mecidiye kasabasından XIX. yüzyılın sonlarında göç ettikten sonra, köye imamlık yapmaya gelen bir Kırım Tatarı'na dayanmaktadır.

Balabankoru'ya, 1924 mübadelesiyle Yunanistan'dan gelen 2 aile (günümüzdeki Çınar ve Özçelik sülaleleri) ve yine 1920'lerde Kosova'nın Priştine şehrinden, Bulgaristan üzerinden maceralı bir göç ile gelen 2 aile (günümüzde Savaş ve Aydoğan soyadlarını almışlardır) de iskân olunmuştur. 1930'lu yılların ilk yarısında ise, İran kökenli olup önce Muş taraflarına iskân edilmiş bulunan, 5 hane Kürt köye yerleşmiştir. Bu Kürt aileler bir müddet sonra Muş'a döndülerse de 1970'lerde tekrar Balabankoru'ya gelmişlerdir.

Büyük ölçüde homojen bir demografik ve sosyal yapıya sahip olan Balabankoru'da Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin pek çoğu yüz yılı aşkın bir süre yaşatılabilmektedir. Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin en çarpıcı biçimde uygulandığı toyların, Balabankoru köyünde geçmişte şöyle yapıldığı hatırlanmaktadır:

Üç gün üç gece devam edecek olan toy, resmen salı (şimdi cuma) günleri başlardı. O gün görevlendirilen "oquyucular" bütün halkı dolaşıp toyu haber verir ve herkesi toya çağırırdı. Oquyucu davet ettiklerine bir külâh kuru yemiş verir, toy sahibinin yakınlarına da kına yakardı. Toy sahibi ise toy müddetince kahve-deki herkese çay kahve ısmarlardı.

Aynı gece kızlar arasında kına gecesi yapılırdı. Geleneğe göre köy delikanlıları pencere dibine gelirler, ancak yaşlılar tarafından sopayla kovalanırlardı. Toyun birinci ve ikinci geceleri erkekler kahvede çalgıyla eğlenirlerdi. Bu eğlencelerde, 1980'lere kadar asla içki içilmezdi. 1930'lara kadar toylarda mutlaka çınlaşma olduğu da hatırlanmaktadır.

Çarşamba (günümüzde cumartesi) sabahı damat tarafının kadınları gelin tarafına giderlerdi. O gece oğlan tarafında toy olurdu. Gelin ise evinde otururdu.

Üçüncü gün, yani perşembe (şimdi pazar) günü, etrafı tamamen kapalı bir mögedekle (dört tekerlekli Tatar arabasıyla) gelin alınır ve damat (kiyev) evine getirilirdi. Bu esnada arabanın her tarafı kapalı olur, gelini hiç kimse görmezdi. Gelin arabadan inerken de hiç kimsenin görmemesi için etrafına çarşaf tutulurdu.

O gün "kiyev traşı" olurdu. Traş esnasında berberin usturası gizlenir, damattan bahşış alınırdı. Toyun bu son gecesi toy sahibi (damat tarafı), istisnasız bütün köy halkına 4-5 çeşit yemek verirdi (Bu âdet de hâlen sürdürülmektedir). O gece yatıyı müteakip "kiyev qapama" olur, yani dinî nikâh yapılır, duayı takiben damat sırtı yumruklanarak geline gönderilirdi.

Damadın akrabalarından biri olan "kiyevbaşı", damadı ertesi gün yani cuma (şimdi pazartesi) sabahı, sabah namazında kaldırarak köy kahvesine getirir, damat kahvedekilere çay ısmarlardı. O sabah damat ve gelin el öperler, gelin elini öpen yakınlarına grep, namaz tülbenti gibi hediyeler verirdi.

¹⁰ Uzunköprü İlçe Nüfus Müdürlüğü'ndeki 13 Cilt numaralı defter Balabankoru Kütük Defteri'dir.

Bu şekildeki Kırım Tatar oyunları, 1970'lere kadar bütün teşkilatıyla sürdürülmüştür. Günümüzde de gelinin gizlenmesi gibi bazı uygulamalar hariç, birçok yönüyle devam ettirilmektedir. Bununla birlikte, unutilan ve değişen pek çok uygulama olduğu gibi, çevredeki Rumelili Türklerden alınan âdetler de vardır. Meselâ, Kırım Tatarlarında geline ve damada para yahut altın şeklinde "askı asılması" âdeti yokken, 1950'lerden sonra çevre köylerdekilere bakılarak, bu âdet Balabankoru'ya girmiştir. Eskiden toylarda at yarışları da yapılır, yarışı kazanana bir mükâfat verilirdi. Toylardaki at yarışları 1970'lere kadar sürdürülmüştür.

1940'lara kadar Balabankoru'daki Kırım Tatarları, yalnızca köydeki ve çevre köylerdeki diğer Kırım Tatarlarıyla evlilik ilişkileri kurmuşlardır. Aynı şekilde, yakın dönemlere kadar Kırım Tatarları arasında akraba evliliğinin asla olmadığı, hatta yakın komşularla bile evlenmenin hoş karşılanmadığı hatırlanmaktadır.

Balabankoru'da, 1990'ların sonuna kadar tatbik edilen eski bir âdet de Hıdırellez'e ilişkindi. Evvelce Hıdırellez'de koyun sahibi olan herkes birer kuzu verir, açık arazide umumî bir çorba ("Hıdırellez şorbası") yapılarak herkese dağıtılır, çanağını alan çorbadan doldururdu.

Zaman içinde unutilanlara rağmen, Balabankoru'da Kırım Tatar yemek kültürünün pek çok örneği varlığını sürdürmektedir. Köydeki araştırmamızda, köbete, qatlançıklı köbete, Çufut cantığı (Karayların verdiği adla qıbin), çibörek, irimçikbörek, tabaqbörek, qaşıqbörek, qatlama, tana qapaması ve aluşke şorbası gibi karakteristik Kırım Tatar yemeklerinin yapılagelmekte olduğunu tespit ettik. Aynı şekilde, süt kaymağıyla hazırlanan Kırım Tatar kahvesi de Balabankoru'da unutulmamış olup pişirilmeye devam etmekteydi.

Kırım Tatarca da Balabankoru'da bir ölçüde korunabilmiştir. 2000'li yıllarda orta yaş ve üstü bütün Balabankoru halkı Kırım Tatarca konuşabilmekte, fakat daha genç olanlar "anlamakta ancak konuşamamakta"ydı.

Balabankoru'da yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri Akın, Aksoy, Atay, Bacaksız, Balaban, Bebek, Canarslan, Cengiz, Çalışkan, Çelebi, Çetin, Çetinkaya, Çürük, Darcan, Demir, Erdem, Erdoğan, Eren, Göksu, Göktürk, Kaplan, Kayhan, Kiper, Kuru, Kurt, Metin, Onaran, Özdeş, Özer, Özmen, Öztürk, Sönmez, Tan, Taşpınar, Toprak, Tuna, Tunçel, Tümer, Ural, Yalçın ve Yılmaz soyadlarını taşımaktadır. Balabankoru köyündeki Kırım Tatarları arasından birçok yüksek dereceli bürokrat yetişmiştir. Bunlar arasında, Hasan Canarslan (Meteoroloji eski Genel Müdürü), Cemal Kiper (SSK eski Genel Müdürü) ve Hıfzı Tümer (General) isimleri ilk akla gelenlerdendir.

Balabanköy*

Edirne'nin Uzunköprü ilçesine bağlı Balabanköy, bölgedeki tarihi çok eskiye dayanan köylerden biridir. 2000 yılı sayımında nüfusu resmen 787 kişi olarak gösterilen Balabanköy, 2004 yılı itibarıyla yaklaşık 240-250 haneden oluşmaktaydı. Köydeki hanelerden 13'ünü Kırım Tatarları teşkil etmekteydi. Köy Edirne'ye 97 km, Uzunköprü'ye ise 30 km mesafede bulunmaktadır. Geçimi temel olarak tarıma dayanan Balabanköy'de, başta bölgenin önde gelen ürünü pirinç olmak üzere buğday, ayçiçeği, kavun ve karpuz ekilmektedir.

Balabanköy yahut Balaban köyü, en azından Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerine uzanan bir geçmişe sahiptir. Köyün adının erken dönem Osmanlı sancak beylerinden Balaban Bey yahut Balaban Paşa'dan geldiği açıktır. Günümüzdeki Balabanköy'ün evvelce Balaban Bey'in çiftliği olduğu söylenmektedir. 1519

* Bu yazıyı hazırlarken bilgilerinden faydalandığımız Keşan Nüfus Müdürü Mehmet Avcı (1953 Balabanköy doğumlu) ile Balabanköy sakinlerinden Fehmi Cengiz (1930 Balabanköy doğumlu), İsmail Adalı (1947 Balabanköy doğumlu) ve Mustafa Çevik'e (1950 Balabanköy doğumlu) teşekkür ederiz.

tarihli tahrir defterinde Balaban, Gelibolu sancağının Harala (günümüzdeki değiştirilmiş adıyla Altınyazı) nahiyesine bağlı olarak kaydedilmiştir.¹¹

XIX. yüzyılın ortaları itibarıyla, Balabanköy'ün asıl halkının Gacallar yani yerli Türkler olduğu görülmektedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı (93 Harbi) müteakip yeni kurulan Bulgaristan'a bırakılan Osmanpazarı, Şumnu ve Varna bölgelerinden gelen muhacir Türkler köye iskân olunmuştur. Bu muhacirler geldiğinde köyün yaklaşık 15 haneden oluştuğu söylenmektedir. 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında da Balabanköy'e, Yunanistan'dan göçen bir grup muhacir Türk yerleşmiştir. Köye, 1924 mübadelesiyle de Yunanistan'dan yeni muhacir Türkler iskân olunmuştur.

Balabanköy 1878'de Rus, 1912'de Bulgar ve 1920'de de Yunan orduları tarafından işgal edilmiştir. Özellikle son işgaller esnasında köy halkı çok zor günler yaşamıştır. Köy halkından olan ve Yunan işgali zamanında gaspa maruz kalıp öldürülen iki kişinin mezarı, hâlen köyü Uzunköprü'ye bağlayan yolun sağ tarafında bulunmaktadır.

Balabanköy'e yerleşmiş Kırım Tatarlarının, yakındaki Kırım Tatar muhacir köyü Balabankoru'ya yerleşen göçmen kabilelerinin içinde yer almış olmaları çok muhtemeldir. Nesil silsilelerine bakıldığında, Balabankoru'daki Kırımlıların çoğu gibi Balabanköy'e yerleşmiş olanların da XIX. yüzyıl ortalarında (muhtemelen 1860'ların başında) Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ettikleri anlaşılmaktadır. Günümüzde Kırım soyadını taşımakta olan sülale ise Kırım'dan göç ettikten sonra, 1870'lerde Balabankoru'ya yerleşmiş ve sonradan Balabanköy'e taşınmıştır.¹²

Balabanköy'e gelen ilk Kırım Tatarları, köyün içindeki Tatar Çiftliği denen mevkiye yerleşmişlerdir. Bu gruptaki Kırım Tatarlarının soyundan gelen köy sakinlerinden Fehmi Cengiz, Balabanköy'e ilk olarak gelen ve Tatar Çiftliği mevkisine yerleşen Kırım Tatarlarının 4 haneden oluştuğunu ifade etmektedir.

Balabanköy'deki Kırım Tatarları, zaman içinde kimliklerini değilse de Kırım'a ait kültürlerinin önemli bir kısmını kaybetmişlerdir. 2004 yılı itibarıyla köyde Kırım Tatarca konuşabilen kimse bulunmamaktaydı. Balabanköy'deki Kırım Tatarları Cengiz, Kırım ve Çevik soyadlarını taşımaktadır.

Bostanlı Köyü*

Edirne'nin Havsa ilçesine bağlı Bostanlı köyü, Edirne'nin 41 km, ilçe merkezinin ise 16 km doğusunda bulunmaktadır. Bostanlı'nın etrafında, Kırklareli Merkez ilçesine bağlı Ulukonak, Ürünlü, Arızbaba köyleri; Kırklareli'nin Babaeski ilçesine bağlı Karahalil kasabası ve Hazinedar köyü ile Havsa'ya bağlı Taplık köyü yer almaktadır. Bostanlı köyünün ortasından Bostanlı Deresi geçmektedir. Köyün nüfusu 2000 yılı itibarıyla 219 kişiydi. Bostanlı köyünün asıl geçim kaynağı tarımdır. Köyde esas olarak buğday ve ayçiçeği ekilmektedir. Bunun yanında az da olsa küçük ve büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Bostanlı köyünün geçmişinin çok eskiye dayandığı söylenmekle birlikte, köyün ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Ancak bugünkü köyün güneyinde, köy çeşmesinin başında Oluklu adında bir köy olduğu biliniyor. Oluklu'nun hemen karşısında, derenin öbür yakasında Nadanbunarı adında bir köy daha mevcutmuş. Böylelikle, şimdi mevcut olan köy ile beraber birbirine çok yakın iki köy bulunmakta, bu üç köyün

11 75 Numaralı Gelibolu Lıvâsı Mufassal Tahrir Defteri (925/1519), Cilt: I, Ankara, 2009, s. 140.

12 Uzunköprü İlçe Nüfus Müdürlüğü'ndeki 13 Cilt numaralı Balabankoru Kütük Defteri'nde, sonradan Balabanköy'e taşındığı bilinen Kırım soyadlı sülalenin Balabankoru'da doğan ilk ferdinin, hicrî 1290'da (miladî 1873-1874) doğduğu, yani sülalenin bu tarihten önceki bir tarihte Kırım'dan göç etmiş bulunduğu anlaşılmaktadır. Araştırmamızda bize yardımcı olan Uzunköprü İlçe Nüfus Müdür Vekili Necdet Ersen'e (1962 Uzunköprü doğumlu) teşekkür ederiz.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız köy muhtarı Sezai Özer ile köy halkından Gülten Öner'e (1942 Bostanlı doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

ortasında da köylerin ortak kullandığı bir mektep yer almaktaymış. Mektebin bugünkü mezarlığın hemen altında bulunduğu söylenmektedir.¹³

Oluklu ve Nadebunarı köyleri, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus ordusunun işgali altındayken büyük ölçüde tahrip olmuşlar ve ardından da bir salgın hastalık neticesinde büyük kayıplar vermişlerdir. Neticede her iki köy de hayatta kalan ahalisinin başka yerlere göçmesiyle ortadan kalkmıştır.¹⁴

Bostanlı köyü 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (93 Harbi) sonra göçmen almıştır. Bu savaş neticesinde Bulgaristan'ın elinde kalan Osmanlı topraklarından kaçan Türk muhacirlerden köye birkaç hane yerleşmiştir. Köye en büyük göç kafilesi ise 1935'te Romanya'dan gelmiştir. Romanya'nın Köstence vilayetinden gelen bu 50 hanelik grubun hemen tamamı, Köstence havalisine XIX. yüzyılda yerleşmiş Kırım Tatarlarının ahfadıydı. Bostanlı köyüne son olarak 1951'de Bulgaristan'dan gelen 2 hane Türk göçmen yerleşmiştir.

Bostanlı köyüne azımsanmayacak sayıda Kırım Tatar muhacir gelmişse de bunların büyük çoğunluğu kalıcı olmamıştır. Geldiklerinde ciddi ekonomik sıkıntılarla karşılaşan Kırım Tatar muhacirlerin, birkaç hanesi hariç tamamı 1940'ların sonuna kadar köyü terk ederek başka yerlere taşınmışlardır. 2004'te Bostanlı köyünde sadece 2 hane Kırım Tatarı kalmıştı. Bunlardan Öner ailesi, Dobruca'nın kuzey kesimindeki Tulça şehrinin güneydoğusunda yer alan Beybucak (Romence adı: Plopu) köyünden gelmiştir. Bostanlı köyündeki Kırım Tatarlarıyla Romanya'daki akrabaları arasındaki ilişkiler kopmamıştır. Romanya'dan akrabaları ziyarete gelenler olduğu gibi, köyden de zaman zaman Romanya'ya gidenler olmaktadır.

Bostanlı'da kalan Kırım Tatar sayısı pek az olmakla birlikte, bunlar arasında gerek Kırım âdetlerinin bir kısmı gerekse Kırım Tatarca (Çöl şivesi) henüz kaybolmamıştır.

Kendisiyle görüştüğümüz Kırım Tatarlarından Gülten Öner şu çını hatırladı:

Çınlasam çinçi tuvulman,
Çınlasam yalmam.
Sendiy etken cigitten,
Aşağı qalmam.¹⁵

Bostanlı köyünün Kırım'la yegâne ilgisi, buraya Romanya üzerinden gelen Kırım Tatarları dolayısıyla değildir. Geçmişte köyün yerli halkından Kırım'a gidenler de olmuştur. Bostanlı halkından olup I. Dünya Savaşı'nda Kafkas cephesinde Ruslara esir düşen İsmail adında biri, esareti sırasında Kırım'da kalmıştır. İsmail, Kırım'da iken yaşadığı ilginç bir olayı hatıralarında şöyle anlatmıştır:

Esirlik sırasında Kırım'da serbest dolaşıyordum. Tahminen 90 yaşını geçmiş bir kadınla karşılaştım. Güzel bir Türkçe ile konuşan nine bana nereli olduğumu sordu. Edirneli olduğumu söyleyince "Edirne'nin neresinden?" diye tekrar etti. "Bostanlı köyünden" dedim. Derinden bir ah çeken ninecik, "Ben de Nadebunarı'nda doğmuşum. Rahmetli anacığım hep söylerdi, hemen Bostanlı'nın yanındaymış köyümüz" dedi. Ve hemen ardından da ilâve etti: "Köyümüz küçükmüş, 9-10 hane. Oluklu köyü de öyle. En büyükleri Bostanlı imiş 15 hane" diye ağlamaklı bir sesle anlattı. Uzun uzadıya anlattı, Rus savaşında kaçmışlar, Kafkaslara ve oradan da Kırım'a.¹⁶

13 Hasan Erdoğan, *Dünden Bugüne Havsa*, Havsa, 2000, s. 65.

14 Age.

15 Çınlasam çinçi değilim, / Çınlasam utanmam. / Senin gibi yapan delikanlıdan, / Aşağı kalmam.

16 Age, s. 66.

Büyük Doğanca Köyü*

Edirne'nin Keşan ilçesine bağlı Büyük Doğanca köyü Edirne'ye 121 km, Keşan ilçe merkezine de 11 km uzaklıktadır. Köyde 2004 yılı itibarıyla 55 kadar hanede toplam 387 kişi yaşamaktaydı. Köydeki 55 haneenin 30 hane kadarını Kırım Tatarları teşkil ediyordu. Geçim kaynakları mısır, buğday ve pancar tarımı ile süt hayvancılığı olan Büyük Doğanca köyünden İstanbul'a önemli ölçüde göç olmuştur ve bu süreç devam etmektedir. Büyük Doğanca köyü Yukarı ve Aşağı olmak üzere iki mahalleden oluşmaktadır.

Büyük Doğanca köyü, Varna ve Pravadi havalisinden gelen Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Köyün bu konuda en bilgili kişisi olan emekli öğretmen Ali Gülen'in büyüklerinden kaydettiğine göre, 1856'da Kırım Savaşı'nın hemen sonrasında, Bahçesaray'a bağlı Duvanköy'den 60 hane kadar Kırım Tatarı, 8 Kasım 1856 günü gemiyle Kırım'dan ayrılmıştır. Muhacirler Varna iskelesine çıktıktan sonra çevreye iskân olunmuşlardır. Keşan İlçe Nüfus Müdürlüğü'ndeki kayıtlardan, bu Kırım Tatar muhacirlerin Varna ve Pravadi havalisine yerleştirildikleri anlaşılmaktadır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde bölgenin Osmanlıların elinden çıkması üzerine bu Kırım Tatarları, burayı da terk etmek zorunda kalırlar. Böylece, Varna'dan deniz yolu ile bu muhacirlerden bir bölümü Midye (şimdiki adıyla Kıyıköy) kasabasına, diğer bölümü de Selânik'e göçerler.

Midye'de zorlu bir kış geçiren muhacirler bilahare nihaî iskânları için Keşan'a giderler. Keşan Kaymakamı'ndan kendilerine iskân için bir yer göstermesini isterlerken, bu bekleme süreci içinde, 1879'u 1880'e bağlayan kışı da Keşan'da geçirirler. Nihayet, 1880'de Karlıköy ve Siğilli isimlerinde, kendi aralarında ihtilafı iki Rum köyünün arasına yerleştirilirler. Kırımlıların yerleştirildikleri bu mevkide daha önce herhangi bir köy bulunmamaktaymış. Ali Gülen'e göre, buraya ilk yerleşen yedi kardeş ve üç damat ile bunların ailelerinden oluşan toplam 16 haneden ibaret olan Kırım Tatar muhacirler, Kırım'daki köyleri olan Duvanköy'e atıfla buraya Doğanca ismini vermişlerdir.¹⁷

93 Harbi'nden sonra Midye'ye çıkan Kırım Tatar muhacirlerden, molla olan beş kişiden üçü ise Osmanlı idaresi tarafından İstanbul'a nakledilerek Aksaray semtine yerleştirilirler. Orada bir yıl kalan mollalar, İstanbul'un şartlarını beğenmeyerek hemşehrilerinin yanına Büyük Doğanca köyüne gelirler. Keşan İlçe Nüfus Müdürlüğü'ndeki Büyük Doğanca Köyü Nüfus Kütüğü'ndeki bilgilerden, Varna ve Pravadi havalisinde kalan bazı Kırım Tatar muhacirlerin, köyün kuruluşundan sonraki yıllar içinde, muhtemelen XX. yüzyılın başlarına kadar, münferit olarak, o zaman Bulgaristan'a ait olan bu topraklardan göç yoluyla Büyük Doğanca'ya geldikleri görülmektedir.¹⁸

1924 yılında, Türkiye'de kalan Rumların ve Yunanistan'da kalan Türklerin mübadele edilmesi sürecinde, 93 Harbi sonrasında Selânik havalisine yerleştirilmiş ve Büyük Doğanca'dakilerle akraba olan Kırım Tatarlarından 4 hane de (mübadele neticesinde) Türkiye'ye göç ettirilmiştir. Bunların da Büyük Doğanca'ya yerleşmeleriyle, Varna'dan çıktıktan sonra 1879'da birbirlerinden ayrılan Duvanköy kökenli bu iki grup tekrar birleşir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Keşan İlçe Nüfus Müdürü Mehmet Avcı (1953 Balabanköy doğumlu) ile Büyük Doğanca köyü sakinlerinden Hüseyin Yavuz (1919 Büyük Doğanca doğumlu), Ali Gülen (1930 Büyük Doğanca doğumlu), Zekeriya Yıldız (1955 Büyük Doğanca doğumlu), Hüsnü Yıldız (1958 Büyük Doğanca doğumlu), Remzi İrmak (1959 Büyük Doğanca doğumlu) ve Hüseyin Yıldız'a (1964 Büyük Doğanca doğumlu) teşekkür ederiz.

17 Bununla birlikte, Trakya havalisinde Doğanca isimli başka yerleşim yerlerinin varlığı düşünülünce bu görüşün bir yakıştırma olması daha muhtemel görünmektedir.

18 Bu bilgiler Keşan İlçe Nüfus Müdürlüğü'ndeki Büyük Doğanca Köyü Nüfus Kütüğü, Cilt: 52'de yer alan ve Kırım Tatar kökenli olduğu bilinen ailelerin Varna ve Pravadi'deki son ve Büyük Doğanca'daki ilk doğum tarihleri karşılaştırılarak elde edilmiştir.

Mübadelede Büyük Doğanca köyüne, Gevgili'den gelen ve Kırım asıllı olmayan Türk muhacirler de yerleşmiştir. Bunların içinde de daha Gevgili'de iken Kırım Tatarlarıyla evlenmiş ve akraba olanlar bulunmaktaydı. Köye iskân olunan son muhacirler, 1950'lerin başında Bulgaristan'dan gelen bir ailedir.

Büyük Doğanca'ya yerleşen Kırım Tatar muhacirler, vatanlarından ayrıldıkları tarihi uzun yıllar unutmamışlardır. Öyle ki yine Ali Gülen'in ifadesine göre, 1940'lara kadar her yıl, Kırım'dan çıktıkları 8 Kasım tarihini anarak, o gün etli pilav pişirirlerdi.

Büyük Doğanca köyüne yerleşen Kırım Tatarları, yalnızca Duvanköy kökenli olup önce Varna havalisine iskân olunanlardan ibaret değildir. Köyün 1880'deki kuruluşundan kısa bir süre sonra, doğrudan Kırım'dan gelen bir aile de köye yerleşmiştir. Bu ailenin soyundan gelenler günümüzde Yavuz soyadını taşımaktadır. Bu aileden sonra bir başka ailenin de doğrudan Kırım'dan gelerek köye yerleştiği hatırlanmaktadır.

Büyük Doğanca'daki Kırım Tatarları ve diğer aileler arasında evlilikler olduğundan, köydeki farklı kökenlerden aileler büyük ölçüde birbirine karışmış durumdadır. Köydeki Kırım Tatarları arasında günümüzde Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmadığı gibi, Kırım'dan getirilmiş âdetlerin de çoğu unutulmuş durumdadır. Bununla birlikte, tögerek (çibörek) ve cantıq (Bahçesaray usulü, köbete şeklinde) gibi Kırım Tatar mutfağının tipik bazı yemekleri köyde pişirilmeye devam edilmektedir. Büyük Doğanca köyünde yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Bezbaş, Duman, Duran, Ertaş, Gülen, Irmak, Kavuşan, Salkım, Şebboy, Tan, Yavuz, Yıldız ve Yıldırım.

Büyük Gerdelli Köyü*

Büyük Gerdelli köyü Edirne'nin Süloğlu ilçesine bağlı olup il merkezine 37 km, ilçe merkezine de 5 km mesafede yer almaktadır. 2000 yılında köyün nüfusu resmen 1.280 kişi olarak belirlenmiştir. 2004 yılı itibarıyla Büyük Gerdelli köyünün toplam nüfusu yaklaşık 1.500 kişi (300 hane kadar) olarak hesaplanmaktaydı.

Nüfusunun tamamı göçmen kökenli olan Büyük Gerdelli köyü halkının büyük çoğunluğunu Rumeli'nden gelme insanlar oluşturmaktadır. Bunlar arasında (2004 yılı itibarıyla) en kalabalık unsur, 1924'te mübadele ile Yunanistan'dan gelen Çingeneler (140 hane kadar) olup onları Bulgaristan Rodop kökenli Pomaklar (40 hane kadar) ve İştip'ten gelen Yugoslavya (Makedonya) muhacirleri takip etmektedir. Köyde 8 hane Kırım Tatarı da yaşamaktaydı.

Büyük Gerdelli köyünün geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Köyün isminde geçen "gerdel" sözü Rumca (Elence) kökenli olup "süt vb. şeyler koymaya veya hayvanlara yem vermeye yarayan kova biçiminde tahta veya deriden kap" mânâsına gelmektedir.¹⁹ Bununla birlikte, köyün adı Arap harflerinde "Geredelü/Geredeli" şeklinde de okunabildiğinden bu varyantın asıl isim olması ihtimali de vardır.

1530²⁰ ve 1543²¹ tarihli Osmanlı kayıtlarında köy zikredilmektedir. 1570 tarihli tahrir defterinde hem "Büyük Geredelü (Gerdellü)" hem de "Küçük Geredelü (Gerdellü)" köylerinin mevcudiyeti gösterilmektedir.²² O tarihte köyde 34 vergi mükellefi hane bulunmaktaydı.²³

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Büyük Gerdelli köyü halkından Hâşim Ünal (1930 Büyük Gerdelli doğumlu) ve Süleyman Taşkoparan (1937 Büyük Gerdelli doğumlu) ile Hacıumur köyü sakinlerinden Şerif Bolat'a (1926 Plevne'ye bağlı Debova köyü doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

19 Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Cilt: I, Ankara, 1988, s. 541.

20 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 276.

21 M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul, 1957, s. 120.

22 Huriye Emen, "494 Numaralı Tahrir Defterine Göre Rumeli Bölgesinde Nüfus ve Yerleşme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2010, ss. 61, 89-90.

23 Age, s. 139.

Köy, XIX. yüzyılın ortalarında gayri meskûn ve harap durumdaydı. 1861’de bir ara Kırım’dan gelen ve geçici olarak Edirne sancağının kazalarında misafir olarak ikamet etmekte olan Kırım muhacirlerinin, Büyük Gerdelli köyünün ihyası ile buraya iskânları söz konusu oldu.²⁴ Bununla birlikte, köyün yeniden canlanması 1924’te Yunanistan’dan gelen mübadele göçmenleri (mübadiller) ile gerçekleşmiştir.

Günümüzde Büyük Gerdelli köyünde yaşayan Kırım Tatarları ise buraya Bulgaristan ve Romanya’dan gelmişlerdir. 2004’te köyde yaşamakta olan Kırım Tatarlarının 3-4 hane kadarının kökeni, Bulgaristan’ın Plevne ilçesine bağlı Debova (Debovo) köyünden 1927-1928 yıllarında göç eden muhacirlere dayanmaktaydı. Niğbolu ve Plevne arasında yer alan bu köy, Osmanlı idaresi altındayken 1860’larda Bahçesaray ve Akmescit havalisinden göçmüş Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştu. Büyük Gerdelli köyündeki diğer Kırım Tatarları ise 1935’te iskânlı muhacir olarak Romanya’dan (Mecidiye’den ve o zaman Romanya’ya bağlı olup günümüzde Bulgaristan sınırları içinde kalan Tutrakan’ın Siyahlar [Bulgarca adı: Angelovo] köyünden) gelmişlerdir. 1935’te köye, Romanya’dan 25-30 hane, çoğu Kırım Tatarı olan muhacir yerleştirildiyse de bunların büyük çoğunluğu burada kalıcı olmamış ve birkaç yıl içinde İstanbul ve Eskişehir gibi yerlere göçmüştür. 2004’te bu gruptan köyde sadece birkaç hane Kırım Tatar aile kalmıştı. Büyük Gerdelli köyü günümüzde dışarıya çok göç vermektedir.

Çömlekköy*

Edirne’nin Lalapaşa ilçesine bağlı Çömlekköy il merkezine 25 km, ilçe merkezine de 13 km uzaklıkta yer almaktadır. 2004 yılı itibarıyla Çömlekköy’de yaklaşık 188 kişi (37 hane) yaşamaktaydı. Çömlekköy’de buğday ve ayçiçeği tarımı ile küçük ve büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Bununla birlikte köyün toprakları yeterli değildir.

Çömlekköy çevredeki en eski Türk köyü olarak bilinmektedir. Köy “Çölmek” köyü adıyla 1530 tarihli tahrir defterinde zikredilmektedir.²⁵ Köye 1935’te Bulgaristan ve Romanya’dan Türk muhacirler yerleşmiştir. 1952’de Bulgaristan’dan gelen bir göçmen aile ise burada kalmayarak köyden ayrılmıştır.

Çömlekköy’deki yegâne Kırım Tatar sülalesi Ertürk soyadını taşımakta olup bu sülale 2004’te 3 hane teşkil etmekteydi. Söz konusu sülale, 1915’te, o yıl Osmanlı Devleti tarafından Bulgaristan’a bırakılan Cısr-i Mustafapaşa kazasına bağlı Tatarköy yahut diğer adıyla Hamidiye köyünden 2 hane olarak gelmiştir. Hamidiye köyünden onlarla birlikte ayrılan diğer Kırım Tatarları ise yine Edirne vilayetindeki Pravadi (günümüzdeki adı Sinanköy) köyüne ve kendileri tarafından kurulan Suakacağı’na yerleşmişlerdir. 1860 yahut 1861 yılında Kırım’dan Osmanlı Devleti’ne göç eden Kırım Tatarları tarafından kurulmuş olan Hamidiye köyü (sonradan verilen Bulgarca adıyla Filipovo köyü), açık havalarda Çömlekköy’den görülebilecek kadar buraya yakın bir konumdadır.

Hacı Beldesi*

Hacı beldesi Edirne’nin İpsala ilçesine bağlıdır. İl merkezine 102 km, İpsala’ya ise 27 km uzaklıktadır. Hacı, belde (belediyelik) statüsüne 1994 yılında geçmiştir. Nüfusu 2000 yılı sayımına göre 1.699 kişi olup hane sayısı 400 civarındaydı. Belde, Selanik, Zaferiye ve Gündoğan adlı 3 mahalleden oluşmaktadır.

24 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.UM*, Dosya no.: 481, Gömlek no.: 80.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden istifade ettiğimiz Çömlekköy sakinlerinden Osman Öz’e (1945 Çömlekköy doğumlu) teşekkür ederiz.

25 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 7.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Hacı köyü sakinlerinden Mehmet Kuru (1925 Hacıköy doğumlu) ile Turpçular köyü sakinlerinden Hüseyin Sınır (1922 Turpçular doğumlu) ve Hüseyin Batur’a (1959 Turpçular doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

Hacı köyü, en azından XVI. yüzyıl başlarına uzanan bir geçmişe sahiptir. Gelibolu sancağına ait 1519 tarihli tahrir defterinde Hacı köyü, Mıgalkara (Malkara) kazasının Harala (günümüzdeki değiştirilmiş adıyla Altunyazı) nahiyesine bağlı bir köy olarak kaydedilmiştir.²⁶ Buradan, köyün Hacı Ahmed isimli birinin vakıf arazisi olduğu ve dolayısıyla adının da buradan geldiği görülmektedir.²⁷

Günümüzdeki Hacı kasabası halkı hemen tamamen Rumeli muhacirlerinden oluşmaktadır. Bunlar arasında, 1924 yılında Yunanistan'dan gelen mübadele göçmenleri (mübadiiller), aynı dönemde Bulgaristan'dan gelenler, 1935 yılında Romanya'dan ve 1950 yılında da Bulgaristan'dan göç eden Pomak ve Türkler bulunmaktadır. 2004'te Hacı'da 5 hane Kırım Tatarı da yaşamaktaydı.

Hacı'da yaşayan Kırım Tatarları, 1922'de Uzunköprü'nün Balabankoru köyünden buraya göç etmiş olup hepsi Kuru soyadını taşıyan sülaleye mensupturlar. Balabankoru'dan gelmiş olmaları, bu köydeki Kırım Tatarlarının çoğunluğu gibi onların da Kırım'dan XIX. yüzyılın ikinci yarısında çıkmış olduklarına işaret etmektedir. Hacı'da evvelce daha fazla sayıda Kırım Tatarı yaşamaktaysa da bunların çoğu İstanbul'a göç etmişlerdir. Ayrıca, komşu köy olan Turpçular'daki Kırım Tatarları da 1940'larda, Hacı'dan oraya içgüveysi olarak gitmişlerdir. 1935'te Hacı'ya gelen Romanya muhacirleri arasında Kırım Tatarları varsa da, bunlar köyde birkaç yıl kaldıktan sonra Eskişehir, Polatlı gibi yerlere göç etmişlerdir. 2004 yılında Hacı'da bu kafiyle gelen Kırım Tatarlarından kimse kalmamıştı.

Hacı'da yaşamakta olan ve Kuru soyadını taşıyan Kırım Tatar ailelerinde günümüzde Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmamıştır. Aralarında Kırım Tatarcanın en az iki nesil önce kaybolduğu kendileri tarafından ifade edilmektedir. Kırım Tatar kültürünün Hacı'da yaşayan yegâne yönü, hâlâ pişirilmeye devam eden çibörek, qaşıqbörek, aluşke ve tabaqbörek gibi yemeklerdir.

Hacıumur Köyü*

Edirne ilinin Merkez ilçesine bağlı Hacıumur köyü Edirne'ye 20 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2004 yılı itibarıyla köy nüfusu yaklaşık 160 hanede yaşayan 725 kişi olarak hesaplanmaktaydı. Köy halkının tamamı, muhtelif zamanlarda bugünkü Bulgaristan arazisinden göç etmiş muhacirler olup 2004'te bunların yaklaşık 45 hanesini Kırım Tatarları teşkil etmekteydi. Köydeki genç nesil sürekli olarak şehirlere göçmektedir. Köyün herhangi bir altyapı problemi bulunmayıp kanalizasyon sistemi de tamamdır.

Köyün günümüzdeki nüfus ترکیبی özellikle XX. yüzyılın ilk yarısında teşekkül etmiş olmakla birlikte, Hacıumur köyünün geçmişi çok daha eskilere uzanmaktadır. Nitekim 1492-1493 tarihli Osmanlı vakıf kayıtlarında, Hacıumur köyünün adı geçmekte ve burada 33 hanenin mevcut olduğu gösterilmektedir.²⁸ 1529, 1543 ve 1574-1575 tarihli Osmanlı kayıtlarında da Hacıumur köyü aynı isimle zikredilmektedir.²⁹

26 75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri (925/1519), Cilt: I, Ankara, 2009, s. 132 ve 196.

27 Agb, s. 196.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Hacıumur köyü muhtarı Nuhfel Göksu (1945 Hacıumur doğumlu), köy sakinlerinden Şerif Bolat (1926 Plevne'ye bağlı Debova köyü doğumlu), İsmet Çınar (1934 Hacıumur doğumlu) ve İsmail Gündoğan (1961 Hacıumur doğumlu) ile Balabankoru köyünden Sami Erdoğan'a (1935 Balabankoru doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

28 M. Tayyib Gökbilgin, *XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası* (İstanbul, 1952), ss. 391-392. Köy ile ilgili bir çalışmada burasının isminin evvelce "Hacıömer" ("Hacıömer Çiftliği") olup sonradan "Hacıumur"a dönüştüğü yönünde bir görüş yer almaktadır. Tuncay Özdemir, "Kırım'dan Doğu Trakya'ya Bir Göç ve İskân: Hacıumur Köyü", *Uluslararası II. Türkoloji Kongresi Bildiriler. 22-24 Mayıs 2008 Kırım-Ukrayna* (y.y. [Akmescit], t.y. [2009]), s. 494. Bununla birlikte, köyün adının daha XV. yüzyıldan itibaren açıkça "Hacıumur" olarak kaydedilmiş olması bu iddiayı geçersiz kılmaktadır.

29 Gökbilgin, ss. 391-392; M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul, 1957, s. 166; 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 10.

1640'lara ait şer'iyye sicil kayıtlarında Hacıumur köyünün adına rastlanmaktadır.³⁰ Hacıumur köyünün 1810 yılında da mevcut olduğu biliniyor.³¹ 1840'ların ortasında ise, o dönemde Edirne kazasının Çöke nahiyesine bağlı olan köyün, Edirneli Hacı İbrahim Ağa'nın çiftliği durumunda olduğu görülmektedir.³²

Köyün yeniden kuruluşu veya canlanması ise 1911 yılının güzünde Şumnu'nun Huyvan (Bulgarca ismi İvanovo) köyünden gelen 40 hane Türk muhacirin buraya iskânıyla olmuştur. Bu ilk muhacirlerin hemen ardından, Plevne'nin Debova (Bulgarca adıyla Debovo) köyünden gelen 4 hane Kırım Tatarı Hacıumur'a yerleşmiştir. Debova, Plevne bölgesi Osmanlı Devleti'ne aitken hepsi Kırım'ın Akmesit ve Bahçesaray bölgelerinden gelme Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuş bir köydür. Bu ilk Kırım Tatarlarını bir müddet sonra peyderpey gelen diğerleri izleyecektir. Nitekim 1913-1920 yılları arasında, o zaman Romanya'ya ait olan Hacıoğlupazarcık'tan (günümüzde Bulgaristan'a ait olan Dobriç) beş hane kadar Kırım Tatarı Hacıumur'a yerleşti. 1920'de Romanya'nın Köstence vilayetine bağlı Karaömer köyünden (Romence adı: Negru Voda) 4 hane ve Gelincik (Kırım Tatarca söylenişi: Kelinçek) köyünden 4 hane daha Kırım Tatarı gelerek Hacıumur'a iskân olundular. 1927'de yine Debova'dan 5 hane kadar, Şumnu'nun Bulanık, Makak ve Yeniceköy köylerinden toplam 6 hane Kırım Tatarı geldi. 1929 yılında ise Debova'dan 1 hane Kırım Tatar muhacir daha köye yerleşti. 1935'te Köstence'nin Gelincik köyünden 1 hane ile (o yıllarda Romanya'ya, günümüzde ise Bulgaristan'a ait olan) Tutrakan'dan 4 hane Kırım Tatarı Hacıumur'a iskân olundu. En son olarak da, 1951'de Bulgaristan'ın Eskicuma ve Plevne bölgelerinden Türk muhacirler köye gelirken, bunlarla beraber Debova köyünden 4 hane Kırım Tatarı daha buradaki akrabalarının yanına yerleşti.

Hacıumur köyüne ilk yerleşen Huyvanlılarla onların ardından gelen Kırım Tatarlarının anlaşmaları önceleri kolay olmamış, hatta Huyvanlılar Kırım Tatarlarını kabul etmek istememişlerdir. Anlatılanlara göre, sonradan Kırım Tatarlarının namaz kıldıklarını görünce “Bunlar da bizden” diyerek onları köye kabul etmişler. Hayvancılıkla geçinen Huyvanlılar buna bağlı olarak köyün kenarlarında yerleşmişken, sonradan gelen Kırım Tatarları evlerini köyün ortasına kurmuşlardır.

Her iki göçmen grubunun da köye yerleşmesini takip eden 10-20 yıl boyunca Huyvanlılarla Kırım Tatarları arasında çekişmeler sürmüş ve karşılıklı kız alıp verme olmamıştır. Sonraki yıllarda ise iki topluluk birbiriyle kaynaşmış ve başlangıçtaki soğukluk bütünüyle ortadan kalkmıştır.

Hacıumur köyünün karışık nüfus yapısına sahip olmasına bağlı olarak, Kırım Tatarlarına has âdetlerin çoğu unutulmuş veya günümüzde uygulanmamaktadır. Meselâ, Kırım Tatar geleneklerine uygun toylar ve kına geceleri 1930'lardan beri yapılmamaktadır. 1940'lara kadar Kırım Tatarları yalnızca Kırım Tatarlarıyla evlenirken, sonraki dönemlerde bu tutum ortadan kalkmıştır. 2004 yılı itibarıyla Hacıumur köyünde yalnızca 2 hanede daima Kırım Tatarca konuşulmaktaydı. Tabaqbörek, mamelek, qaşıqbörek, köbete, cantıq, sarburma ve aruşke gibi Kırım Tatar yemekleri ise köydeki Kırım Tatar aileleri arasında günümüzde de yapılmaktadır.

Hacıumur'daki Kırımlılar arasında pek çok gelenek ortadan kalkmış olmakla birlikte, günümüzde hatırlanan ilgi çekici kültürel değerler de vardır. Şu cümleden olarak, köy sakinlerinden İsmet Çınar'dan kaydettiğimiz bir türkü Kırım kültürünün muhacerette aldığı şekil hakkında önemli ipuçları vermektedir. Söz konusu türkü Bulgaristan'da yaşayan ve askere alınan bir Kırım Tatar gencinin kederini dile getirmekte olup sözlerinin büyük kısmı Bulgaristan'da yazılmıştır. Bununla birlikte, bu türkünün bestesi Kırım'daki

30 Levent Kuru, “29 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2006, s. 80.

31 Mehmet Esat Sarıcaoglu, *Malî Tarih Açısından Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmut Döneminde Edirne Örneği)*, Ankara, 2001, s. 189.

32 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.VRD.TMT.d.*, Defter no.: 16075.

“Ah Anaylar” yahut diğ er adıyla “Çubuqçu” türküsüyle aynı olduğı gibi, güftesinin bazı kısımları da aynen ondan alınmadır. Dahası, her iki türkünün konuları da birbirine paraleldir. Çubuqçu türküsünde de 1874’te Kırım Tatarlarının Rusya ordusuna askere alınmaya başlamasından duyulan keder anlatılmakta ve buna çanak tutan bazı Kırım Tatarlarına beddua edilmektedir.³³ Diğ er bir ifadeyle, Kırım’da “gâvur ordusuna gitmeye” karşı duyulan tepki, aynı durumla karşılaşıldığında muhaceret şartlarına uyarlanmıştır. Burada ilginç olan bir diğ er husus da, muhtemelen 1860’ların başında Kırım’dan çıkarak sonradan Bulgaristan hâline gelecek olan Osmanlı topraklarına göçmüş bu Kırım Tatarlarının, 1874’te Kırım’da çıkan bir türküden bir şekilde haberdar olmaları ve bunu kendi durumlarına uyarlamalarıdır. Bir diğ er ihtimal de, bu türküyü Bulgaristan şartlarına uyarlayan Kırım Tatarlarının 1874’te Kırım’dan çıkmış olabilecektir. 1874’te Kırım’dan çıkarak Edirne’nin Balabankoru köyüne yerleşen Kırım Tatarlarından bazılarının Hacımur’da akrabalarının bulunması bu ihtimali akla getirmektedir. İsmet Hanım’dan kaydettiğimiz söz konusu türkünün sözleri şöyledir:

Ay kettiler kettiler,
Svilengradğa cettiler.
Svilengrad’ğa cetkensoñra,
Kesip qurban ettiler.³⁴

Allarımız pek müşkül,
Bulğariyada yaşaymız.
Qol başınday otmekni,
Aftalarman aşaymız.³⁵

Nişanlıma aytañız,
Başına cavluq baylasın.
Men askerge kettim dep,
Üy aylanıp cılasın.³⁶

Yine İsmet Çınar’dan kaydettiğimiz bir diğ er yır da muhtemelen Bulgaristan’daki Kırım Tatarları tarafından yazılmıştır:

Medine qaçqan kecesi,
Cavun cavğan sebelep.
Seytosmanğa ne bolğan,
Caş bikesin töbelep!³⁷

33 Çubuqçu türküsünün metni için bakınız, İlyas Bahşiş-Edem Nalbantov (Hazırlayanlar), *Sabanıñ Saar Vaqtında, Qırım-Tatar Halq Yırları* (Taşkent, 1977), s. 304; Fevzi Aliyev (Hazırlayan), *Qırım Halq Muzıkasının Antologiyası* (Akmescit, 2001), ss. 100-101.

34 Ay gittiler gittiler, / Svilengrad’a vardılar. / Svilengrad’a vardıktan sonra, / Kesip kurban ettiler.

35 Hallerimiz pek müşkül, / Bulgaristan’da yaşıyoruz. / El başı kadar ekmeği, / Haftalarca yiyoruz.

36 Nişanlıma söyleyiniz, / Başına yağlık (başörtüsü) bağlasın. / Ben askere gittim diye, / Evin etrafında dönüp ağlasın.

37 Medine’nin kaçtığı gece, / Yağmur yağmış çiseleyerek. / Seytosman’a ne olmuş, / Genç karısını tepeleyip?

Cuvura cuvura Zaydabay,
Balaq bavın üzülgen.
Aybetlegen anası,
Qonaqqa barıp süzülgen.³⁸

Medine qaçqan kecesi,
Cavun meken, qar meken.
Cılay cılay anası,
Altın fesi bar meken?³⁹

Medine qaçıp qurtulğan,
Taş köprüde tutulğan.
Cılay cılay anası,
Eki közden qurtulğan.⁴⁰

Hacıumur'daki Kırım Tatarlarından birçoğu zaman içinde İstanbul'a, Bursa'ya ve başka yerlere yerleşmiştir. Köyde yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri Akay, Bektaş, Bolat, Çelik, Çınar, Erol, Geyik, Göksu, Kandemir, Karasu, Ketres, Kurt, Meriç, Orozbay, Özbek, Toktar ve Tuna soyadlarını taşımaktadır.

Hasköy*

Hasköy, Edirne'nin Havsa ilçesine bağlı olup ilçe merkezinin 12 km kuzeydoğusunda, Edirne-Kırklareli asfaltı ile güneyden kuzeye uzanan Havsa-Süloğlu yolunun kesiştiği mevkide yer almaktadır. Bu yolların kesişmesiyle köy üç bölüme ayrılmış bulunmaktadır. Köy nüfusu 2004 yılı itibarıyla 236 hanede yaşayan yaklaşık 950 kişiden oluşmaktaydı.

Hasköy'de esas olarak arpa, buğday ve ayçiçeği tarımı yapılmaktadır. Büyük ve küçükbaş hayvancılık varsa da çok yaygın değildir. Bununla birlikte, hayvancılığın evvelce köyün ekonomisinde çok önemli bir yeri olduğu bilinmektedir.

Hasköy'ün bulunduğu mevki, antik çağlardan itibaren yerleşime sahne olmuştur. Nitekim köyün ovalık olan güney bölümünde yer alan Hisarcık mevkisinde antik bir yerleşim yeri mevcuttur. Burada sık sık antik eserler, küpler ve sikkeler bulunmaktadır. Hisarcık'ın doğu tarafındaki bayırlardaki Demirkapı ve Topyolu mevkileri de eski yerleşimlerle ilişkilidir. Topyolu mevkisinin ismini, Sultan II. Mehmed'in döktürdüğü topları buradan geçirmesine bağlı olarak aldığı söylenmektedir. Köyün şimdiki şekliyle gelişmesinin ise XV. yüzyılda vuku bulduğu ve Sultan II. Mehmed'in sadrazamlarından Koca Mahmud Paşa'nın burayı imar ettirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim köy, adını Koca Mahmud Paşa'ya has olarak verilmesinden almaktadır.⁴¹ 1570 tarihli tahrir defterinde köy zeamet olarak tasarruf edilen köyler meyanında gösterilmektedir.⁴²

38 Koşup koşup Zaydabay [Zahide Ana], / Paçasının bağı kopmuş. / El üstünde tutan anası, / Konağa varıp süzölmüş.

39 Medine'nin kaçtığı gecesi, / Yağmur muymuş, kar mıymış. / Ağlaya ağlaya anası, / Altın fesi var mıymış?

40 Medine kaçıp kurtulmuş, / Taş köprüde tutulmuş. / Ağlaya ağlaya anası, / İki gözden olmuş.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Mithat Ülkemen (1931 Dobruca Körçeşme köyü doğumlu) ve Mustafa Yıldız'a (1947 Hasköy doğumlu) teşekkürlerimizi beyan ederiz.

41 Hasan Erdoğan, *Dünden Bugüne Havsa*, Havsa, 2000, ss. 75-76. Buradaki bilgiler basılmamış "Hasköy Tarihçesi"ni kaleme alan köy öğretmeni D. Barış Kalender'den alınmıştır.

42 Huriye Emen, "494 Numaralı Tahrir Defterine Göre Rumeli Bölgesinde Nüfus ve Yerleşme", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2010, s. 21.

XVII. yüzyılda Hasköy'ün oldukça mamur ve gelişmiş bir kasaba hâlinde olduğu bellidir. Burayı ziyaret eden Evliya Çelebi şöyle yazmaktadır:

Yigirmi otuz sene bu câniblerde seyahat ederdim, bu kasabayı görmemiş idim. Hakkâ mamur ve şirin şehir imiş. Kırkkenise sancağı hâkinde yüz elli akça pâyesiyle kazadır ve nâhiyesi [...] kurâdır ve Koca Mahmud Paşa camii evkâfıdır kim voyvodası yüz iki kimesneler ile zabt u rabt eder. Cümle iki yüz elli aded kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî mükellef evleri var. Ve bir lâtif hammamı ve elli kadar dükkânı ve bir kurşunlu hanı ve bir kurşunlu medresesi ve üç mükemmel kurşun örtülü müferrih cami-i dilküşâsı var. Cümle bu zıkr olunan imârâtlar Koca Mahmud Paşa'nın hayrât u hasenâtlarındandır.

Ve bir kurşun örtülü gayet mükellef cami dahi var, kapusu üzre tarihi budur:

Niyet-i hâlis ile Taybeğ,
Yine bir hayr-ı azîm etti ol.
Feyzî kûş eyliyecek itmâmın,
Dedi tarihini hayr-ı makbul.

Sene 988 [miladî 1580-1581].

Ve beş aded han-ı tüccarları var. Ve bir aded imâret-i darüzzıyafesi var kim cemâ-i bay u gedâya ve müslim ve gayr-ı müslime nimeti mebzuldür. Amma bağ u bahçesi cihani zeyn etmiştir. Ve âb u havâsı lâtif bir sahrâ-yı mahsuldâra vâki olmuş bir kasaba-i rânâdır.⁴³

Evliya Çelebi'nin çağdaşı olan Edirneli tarihçi Abdurrahman Hibri XVII. yüzyıl ortalarında Hasköy'de Koca Mahmud Paşa'nın sözü edilen cami ve medresesinin yanı sıra Dayı Bey adlı bir kişi tarafından yaptırılan kubbeli bir cami bulunduğunu kaydetmektedir.⁴⁴ Koca Mahmud Paşa'nın yaptırdığı büyük cami 1752'de depremde yıkılmış ve yerine yenisi yaptırılmıştır.⁴⁵ Günümüze ulaşan cami binası XX. yüzyıl başlarına aittir. En azından 1950'lerden itibaren harap durumda olduğu bilinen yapı 2000'li yılların başında restore edilmiştir.⁴⁶ Hanların ve imarethanenin yeri ise günümüzde tespit edilememektedir.

Hasköy, 1828-1829 ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşlarında Rus ordusu ve 1912-1913 Balkan Savaşı'nda da Bulgar ordusu tarafından işgal edilmiştir. Özellikle Balkan Savaşı esnasında Hasköy'de kanlı çarpışmalar olmuştur. Bütün bu savaş ve işgallerde genel olarak kasaba ve özellikle de buradaki tarihî eserler büyük ölçüde tahribat görmüştür.⁴⁷ Hasköy 1919-1922 yılları arasında da Yunan işgalinde kalmıştır.

Hasköy'de Osmanlı döneminde Müslümanların yanı sıra, 1924'teki mübadeleye kadar Rumların da yaşadığı bilinmektedir. Savaşlarda ciddi nüfus kaybına ve değişikliklere uğrayan Hasköy'ün nüfusu, Rumeli'nden gelen göç kabileleriyle şimdiki yapısını almıştır. Köye gelen ilk göçmenler, Balkan Harbi sonrasında Makedonya ve Yunanistan'dan (Doyran'ın Balanduva köyü) çıkanlar olmuştur. 1924 yılındaki mübadelede ise Hasköy'e Yunanistan'dan yeni Türk göçmenler gelmiştir. Bunları 1928'de Bulgaristan'dan gelen Türkler izlemiştir. Nihayet 1931'de Yugoslavya'dan ve 1935'te de Romanya'dan yeni muhacir kabileleri köye yerleşmiştir.

Hasköy'e yerleşen Kırım Tatarları Romanya'dan gelmişlerdir. 1935'te "Nâzım Bey" Vapuru'yla Romanya'nın Köstence Limanı'ndan ayrılan muhacirler, Trakya'nın muhtelif yerlerine iskân edilmişlerdir. O yıl Hasköy'e de 90 hane muhacir yerleştirilmiştir. Bu muhacirlerin çoğunluğu, ataları XIX. yüzyılın ikinci

43 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Kitap: VIII, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı ve Robert Dankoff, İstanbul, 2003, ss. 26-27.

44 Abdurrahman Hibri, *Entsü'l-Müsâmirin. Edirne Tarihi 1360-1650*, Haz. Ratip Kazancıgil, İstanbul, 1996, s. 55.

45 Erdoğan, s. 76.

46 Ratip Kazancıgil, " 'Havass-ı Mahmut Paşa Hasköy' ", *Yöre*, no.: 72 (Edirne, Mart 2006), ss. 29-30.

47 Erdoğan, s. 76.

yarısında Kırım'dan göç ederek o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Dobruca'ya iskân edilmiş Kırım Tatarlarıydı. Hasköy'e Romanya'dan göç eden bu Kırım Tatarlarının yanlarında sığır, at, araba, alet vs. de getirdikleri biliniyor. Bu muhacirlerin birçoğunun varlıklı oldukları anlaşılmaktadır. Kırım Tatarları Hasköy'ün ekonomisine kayda değer katkılar sağlamışlardır. Getirdikleri tarım araçları ve kullandıkları metotların yenilik mahiyetinde olmasının yanında, günümüzde köyün en önemli geçim kaynağını teşkil eden ayçiçeğinin ekimi de Kırım Tatarları tarafından başlatılmıştır.

Bununla birlikte, Hasköy'e gelen Kırım Tatarlarının çoğu bereketsiz olan toprağa alışamamış ve zaman içinde başka yerlere göç etmişlerdir. Meselâ, İstanbul'un Pendik ilçesine (30 hane), Ankara'nın Polatlı ve Sincan ilçelerine (10 hane), Eskişehir'e (8-10 hane) ve İstanbul'un Şehremini Mahallesi'ne (3-4 hane) taşınmışlardır. 2004'te Hasköy'de 10 hane kadar Kırım Tatarı yaşamaktaydı.

Hasköy'deki orta yaşın üstündeki Kırım Tatarları Kırım Tatarca konuşmaktadırlar. Onların şivelerinden ve bazı âdetlerinden (bilhassa yemekler) kökenlerinin daha ziyade Kırım'ın kuzey (Çöl) tarafları olduğu anlaşılmaktadır. Çibörek, tilkenbörek, kirde, aluşke çorbası, köbete, cantıq ve sarburma gibi Kırım Tatar aşları Hasköy'deki Kırım Tatarları tarafından hâlen yapılmaktadır. Kırım Tatar muhacirlerle diğer köy halkı arasında herhangi bir problem yaşanmadığı gibi, karışık evlilikler de olmaktadır.

Hasköy'de yaşamakta olanlarla, 1935'te buraya iskân edilip de sonradan başka yerlere taşınan Kırım Tatarları Akarsu, Akay, Akkuş, Ay, Bucak, Emildeş, Oymahmut, Özbaş, Özdil, Özkan, Sağlık, Tan, Turcan ve Ülkemen soyadlarını taşımaktadır.

Küküler Köyü*

Edirne ilinin Süleoglu ilçesine bağlı Küküler köyü il merkezine 38 km, ilçe merkezine de 6 km uzaklıkta yer almaktadır. Köyün nüfusu 2000 yılı sayımına göre 254 kişidir. 2004 yılında köyde yaklaşık 70 hane mevcuttu.

İspatlanamayan bir rivayete göre köy, adını kuruluşundan önce burada bulunan askeriye'nin kilerlerinden almakta ve köyün ismi "köy kilerleri" sözünden gelmektedir. Günümüzdeki köy halkının hemen tamamı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Osmanpazarı'ndan ve Şumnu'dan göç etmiş Türklerden (Gacallardan) oluşmaktadır.

1936 yılında köye, Romanya Dobruca'sındaki Tutrakan'a bağlı Siyahlar (Bulgarca adı: Angelovo) köyünden 2 Kırım Tatar muhacir ailesi yerleşmiştir. Bunlardan Ercan soyadlı aile, Aralık 1935'te "Nâzım Bey" adlı vapurla Romanya'dan İstanbul'a gelmiş, beraberlerindeki başka Kırım Tatar muhacirlerle birlikte orada 20 gün kadar kaldıktan sonra Edirne'nin Karaağaç kasabasına geçmiştir. Karaağaç'a gelen muhacirler, 3'er 5'er hane olarak çevre köylere dağıtılırken Küküler köyüne de 2 hane Kırım Tatarı iskân edilmiştir. Küküler köyünde söz konusu 2 hane haricinde Kırım Tatarı yerleşmemiştir. Ercan ailesinin ataları, 1860'ların başında Kırım'ın Kerç bölgesinden Osmanlı İmparatorluğu'na göç ettikten sonra, hükûmet tarafından o zaman Osmanlı idaresi altındaki Dobruca'ya iskân edilmişti.

Halkı tamamen Kırım Tatarlarından müteşekkil olan Dobruca'daki Siyahlar köyü ahalisinin hemen tamamı, 1932-1935 yılları arasında parti parti Türkiye'ye göçmüştür. Herkes Siyahlar'ı terk ettikten sonra orada yalnız kalan tek Kırım Tatar ailesi de, Tutrakan'ın II. Dünya Savaşı ile birlikte Bulgaristan'a bağlanması üzerine Romanya'ya geçerek Köstence'ye yerleşmiştir.

* Küküler köyü hakkında bilgilerinden yararlandığımız köy sakinlerinden Zekeriya Ercan'a (1922 Tutrakan'ın Siyahlar köyü doğumlu) teşekkür ederiz.

Oğulpaşa Köyü*

Edirne'nin Havsa ilçesine bağlı olan Oğulpaşa köyü, ilçe merkezinin 7 km batısında yer almaktadır. Köyün ortasından geçen Oğulpaşa Deresi köyü ikiye bölmektedir. Oğulpaşa Deresi'nin her iki yakasına kurulan evler Osmaniye Mahallesi'ni oluştururken, derenin batısında ve biraz daha yükseltili bir mevkide Reşadiye Mahallesi kurulmuştur. Köy hanelerinin yaklaşık üçte ikisi Osmaniye Mahallesi'ne, geri kalanları ise Reşadiye Mahallesi'ne aittir.⁴⁸ Köy nüfusu 2004 yılı itibarıyla yaklaşık 1.400 kişiydi (350 hane kadar). Oğulpaşa köyü, geçimini buğday ve ayçiçeği ağırlıklı tarım ile büyükbaş hayvancılıktan sağlamaktadır. Köyde 127 ortaklı bir kooperatif mevcut olup bu kooperatif ortakların ürettiği sütleri pazarlamakta ve yem ihtiyacını karşılamaktadır. Toprak yetersiz olduğu için Oğulpaşa köyünden Çorlu tarafına göç verilmektedir.

Oğulpaşa köyünün yüzyıllar öncesine dayanan bir geçmişi vardır. Nitekim 1530 tarihli tahrir defterinde⁴⁹ ve 1543 tarihli kayıtlarda, o dönemde Dimetoka kazasına bağlı olan köyün adı zikredilmektedir. XVI. yüzyılda köyün adının Oğulpaşa'nın yanı sıra Paşayığı ve Paşabey şeklinde de kaydedildiği anlaşıyor.⁵⁰ Oğulpaşa sakinleri arasında anlatılanlara göre, köy mevkisi geçmişte orduya iye yetiştirmek üzere kurulmuş bir tarım çiftliğiymiş. Barış zamanında burada asayışı korumaya yetecek kadar, az sayıda asker bulunur, savaş dönemlerinde ise daha fazla sayıda asker konuşlanırmış. Köyün adı hakkındaki doğruluğu teyit edilemeyen rivayetler de yine bu askerî birlik ve kumandanı olan paşa ile ilişkilidir.⁵¹

Oğulpaşa köyü, günümüzdeki nüfus terkiibini Balkan Harbi ile başlayan göç dalgalarından sonra almıştır. Köye ilk olarak Balkan Harbi sonrasında Yunanistan ve Bulgaristan'da kalan eski Osmanlı topraklarından muhacirler gelmiştir. 1924'teki Türkiye ve Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesiyle de Oğulpaşa köyüne yeni muhacirler iskân olunmuştur. Bu mübadiller, Yunanistan ile Bulgaristan arasında kalan ve geldikleri devirde Yunanistan'a, şimdi ise Bulgaristan'a ait olan Ortaköy'den gelmişlerdir. 1927, 1928 ve 1929 yıllarında Bulgaristan'dan yeni göçmenler gelerek köye yerleşmişlerdir. Köye gelen göçmen dalgaları bunlarla da kalmamış, 1935'te Romanya'dan; 1939'da, 1951'de ve nihayet 1989'da Bulgaristan'dan yeni muhacirler gelmiştir.

Tam bir muhacirler köyü durumundaki Oğulpaşa, 1920'li ve 1930'lu yıllarda çok sayıda Kırım Tatar muhacirin iskânına da sahne olmuştur. Köye hem Romanya hem de Bulgaristan'dan Kırım Tatar muhacirler gelmişlerdir. Bunlar, dedeleri XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kırım'dan çıkıp o zamanki Osmanlı toprakları olan Rumeli'ne iskân edilen ve 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra buraların yeni kurulan Romanya ve Bulgaristan devletlerine bırakılmasıyla bu devletlerin tebaaları hâline gelen Kırım Tatarlarındandı. Gerek Romanya gerekse Bulgaristan'dan Oğulpaşa'ya gelen Kırım Tatar muhacirlerin toplam sayısı 60 haneden az değilse de bunların çoğu köyde uzun süre oturmamıştır. Bu bakımdan, Oğulpaşa köyünde 2004 yılı itibarıyla bir kısmı Romanya, bir kısmı Bulgaristan kökenli olmak üzere ancak 10 hane kadar Kırım Tatarı kalmıştı.

Romanya'dan 1935'te gelen muhacirler, "Nâzım Bey" Vapuru'yla gelerek bütün Türkiye'ye dağılan muhacirlerin bir grubudur. O dönemde Romanya sınırları, hâlen Bulgaristan'a ait bulunan Silistre, Tut-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız köy sakinlerinden Ahmet Oktay (1918 Oğulpaşa doğumlu), Mustafa Uçar (1923 Hacıoğlupazarcık'a bağlı Kadıköy doğumlu), Yaşar Sekin (1925 Pravadi'ye bağlı Eski Arnavutluk köyü doğumlu), Nebutet Or (1930 Hacıoğlupazarcık'a bağlı Harmankuyusu köyü doğumlu) ve Ahmet Cebe'ye (1962 Oğulpaşa doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

48 Hasan Erdoğan, *Dünden Bugüne Havsa*, Havsa, 2000, s. 103.

49 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 40.

50 M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul, 1957, s. 136.

51 Erdoğan, s. 104.

rakan ve Hacıoğlupazarcık (Dobriç) gibi güney Dobruca bölgelerini de ihtiva ettiğinden, 1935 Romanya muhacirleri arasında buralardan gelenler de vardı. Oğulpaşa köyüne gelen 1935 Romanya muhacirleri arasında hem Osmanlı (Rumeli) Türkleri hem de Kırım Tatarları bulunmaktaydı. 1935'te Romanya'dan gelen bu kabile ile köye yaklaşık 40 hane Kırım Tatarı geldiyse de bunların çoğu Eskişehir'e, İstanbul'a ve başka yerlere giderek köyü terk etmişlerdir. 1935'te Romanya'dan göç etmiş olup 2004'te köyde yaşamayı sürdüren 5 hane kadar Kırım Tatarı'nın hepsi, Köstence'ye bağlı Harmankuyusu köyünden gelmiştir. Göçlerinden bu yana Oğulpaşa köyündeki Kırım Tatarlarından Romanya'yı ziyaret eden olmamıştır. Bununla birlikte, Romanya'daki Kırım Tatarlarından Oğulpaşa'ya gelip akrabalarıyla görüşenler olmuştur.

1939'da Bulgaristan'dan gelen göçmenler içinde de 20 hane kadar Kırım Tatarı bulunmaktaydı. Ancak bunların da çoğu köyde kalıcı olmamış ve bilahare dağılmışlardır. 1939'da Bulgaristan'dan gelen Kırım Tatarları Varna'ya bağlı Eskiarnavutlar (Bulgarca adı: Staroselets) köyünden gelmişlerdir. Rumeli Türkleriyle Kırım Tatar muhacirlerin karışık yaşadığı bir köy olan Eskiarnavutlar bu göç ile birlikte bütünüyle boşalmıştır.

2004'te Oğulpaşa köyünde yaşamakta olan Kırım Tatarları arasında Kırım Tatarca konuşabilen kimse yoktu. Köydeki Kırım Tatarları kökenlerini yansıtan Alyüz, Karatay, Or ve Sekin soyadlarını taşımaktadır.

Sinanköy (Pravadi)*

Edirne'nin Lalapaşa ilçesine bağlı Sinanköy il merkezine 31 km, ilçe merkezine de 4 km mesafededir. 2004 yılında köyde yaklaşık 800 kişi (135 hane kadar) yaşamaktaydı. Günümüzdeki Sinanköy halkının yarısına yakını Kırım Tatarı'dır. Asıl ismi Pravadi olan köye, 1955 yılında hiçbir esasa dayanmaksızın resmen Sinanköy adı verilmiştir. Sinanköy'ün geçimi buğday, ayçiçeği ve çekirdeklik kabak tarımıyla hayvancılığa (koyun ve sığır) dayanmaktadır. Köyde Kanada kavağı ve yonca da ekilmektedir. Sinanköy'de 1991'den bu yana çalışmakta olan bir çimento fabrikası da bulunmaktadır.

Günümüzde Sinanköy'ün doğusunda Pravadi kalesinin ve bu kalenin batı tarafında kayaya oyulmuş kilisenin kalıntıları mevcuttur. Buraların İlk Çağ'da Traklar tarafından da kullanılmış olması muhtemeldir.⁵² Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu devrinde, günümüzdeki Sinanköy, Probaton adını taşımaktaydı. VIII. yüzyıldan itibaren bir Bizans yerleşim yeri ve kalesi olarak zikredilmeye başlanan Probaton, Bizans İmparatorluğu ile Bulgarlar arasındaki mücadelelerde de önemli bir yer tutmuştu. Probaton'un önemi, burasının IX. yüzyılda bir piskoposluk merkezi olmasından da anlaşılmaktadır.⁵³ Yukarıda sözünü ettiğimiz kale ve kaya kilisesi, Orta Çağ şehri Probaton'dan günümüze kalabilen izlerdir. Bizans İmparatorluğu sonrası dönemde Probaton'da Bulgar sakinlerin yaşadığı biliniyor. Nitekim buranın adı da, Probaton sözünün Bulgarca'ya uyarlanmış hâliyle Pravadi olmuştur. Pravadi köyü eski Probaton'un önemine erişemesi ve nüfusu azalsa da, Osmanlı devrinde iyi bilinen bir Bulgar yerleşim merkezi olma vasfını sürdürmüştür. 1530 tarihli tahrir defterinde Pravadi'nin adı zikredilmekte ve burada 16 hanenin mevcut olduğu gösterilmektedir.⁵⁴

Pravadi tam bir Bulgar köyü iken, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Yanbolu'nun yeni kurulan Bulgaristan'a bırakılması üzerine, Osmanlı Devleti'nin elinde kalan topraklara göçen bir grup

* Bu yazının hazırlanmasına bilgileriyle katkıda bulunan Sinanköy muhtarı Ali Eren (1954 Sinanköy doğumlu) ile köy sakinlerinden Sabri Batur (1933 Sinanköy doğumlu) ve Recai Tunç'a (1963 Sinanköy doğumlu) teşekkür ederiz.

52 Engin Beksaç, “Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma ve Megalit) Anıtları ve Kült Alanları Projesi” Edirne ve Kırklareli İlleri 2004 Yüzey Araştırması”, 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 2006, s. 288.

53 Peter Soustal, *Tabula Imperii Byzantini 6. Thracien (Thrake, Rodope und Haimimontos)*, Viyana, 1991, ss. 415-416.

54 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 11.

Yanbolulu Türk Pravadi'ye iskân olundu. Balkan Harbi öncesinde Pravadi köyü 40 haneden müteşekkil olup bunun 32 hanesini Bulgarlar, 8 hanesini de Yanbolu'dan gelmiş olan Türkler teşkil etmekteydi. Balkan Harbi'ni müteakip Pravadi'deki Bulgarlar Bulgaristan'a göçerken, onların yerine Bulgaristan'daki Dağlı Türklerden 32 hane muhacir yerleştirilmiştir. Köye 1913 sonunda gelen 5-6 hane Arnavut ise burada kalıcı olmamış ve bir müddet sonra Pravadi'den ayrılmıştır. 1914 yılında ise bu sefer, Bulgaristan'ın İslimye havalisinden Dağlı Türk göçmenler köye iskân olunmuştur.⁵⁵

Pravadi'ye Kırım Tatar muhacirlerin gelişi ise 1915 yılında olmuştur. Cisir-i Mustafapaşa kazasına bağlı Hamidiye köyünde yahut diğer adıyla Tatarköy'de yaşamakta olan Kırım Tatarları, bu bölgenin o yıl Osmanlı Devleti tarafından Bulgaristan'a bırakılması üzerine⁵⁶ Edirne tarafına göç etmişlerdir. Tatarköy'den çıkan bu Kırım Tatarlarının bir kısmı Pravadi'ye yerleşirken, bir kısmı Suakacağı köyünü kurmuş, 2 hanesi de Çömlekköy'e gitmiştir. Günümüzdeki Türkiye sınırına çok yakın olan Tatarköy yahut Hamidiye köyü (Bulgarca adıyla Filipovo), 1860 yahut 1861 yılında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç eden Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur.

I. Dünya Savaşı esnasında askere alınan birçok genci şehit olan Pravadi köyüne göçmen iskânı Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. 1935'te Bulgaristan'ın Hezargrad (Razgrad) bölgesinin köylerinden 17 hane ve 1951'de de yine Bulgaristan'dan 2 hane Türk muhacir köye yerleşmiştir. Pravadi'ye gelen muhacirler geldikleri bölgelerin hem halk hem de ziraat kültürünü buraya taşımışlardır. Balkan Harbi sonrasında gelen Dağlı Türkler, Pravadi'ye 1948'e kadar sürdürülecek olan tütüncülüğü getirirken, 1935 muhacirleri de ayçiçeği tarımını öğretmişlerdir. Ayçiçeği günümüzde de ekilmektedir.

Sinanköy'deki Kırım Tatarları arasında, Kırım'dan getirilen âdet ve gelenekler özellikle XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren büyük ölçüde erozyona uğramıştır. 1970'lere kadar yaşlılar arasında Kırım Tatarca konuşulmaktayken, 2004'te köyde Kırım Tatarca konuşabilen hiç kimse kalmamıştı. Aynı dönemlere kadar Kırım Tatarları evliliklerini yine Kırım Tatarlarıyla yapmaya özen gösterirken, 1970'lerden sonraki yıllarda karışık evlilikler yaygınlaşmıştır. Pek çok Kırım Tatar muhacir köyünde olduğu gibi Sinanköy'de de, Kırım Tatar kültürünün günümüze kalabilen en belirgin mirası yemekler olmuştur. Sinanköy'de Kırım Tatarları arasında bugün de çibörek, köbete ve tataraş pişirilmeye devam edilmektedir. Köydeki Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadırlar: Ak, Bakan, Batur, Bora, Çağlayan, Çan, Dalkılıç, Erdoğan, Eren, Eser, Gerey, Gümüş, Mirza, Özdemir, Öztemel, Sertkaya ve Uğurlu.

Suakacağı Köyü*

Edirne'nin Merkez ilçesine bağlı Suakacağı köyü, Türkiye-Bulgaristan sınırında, Tunca Nehri'nin tam kenarında kurulmuştur. Köy, Edirne şehrine 18 km uzaklıktadır. 2004 yılı itibarıyla köyde 130 kişi (20 hane kadar) yaşamaktaydı. Suakacağı köyü halkının hemen tamamı, Bulgaristan'ın Tatarköy yahut Hamidiye köyünden (Bulgarca ismi: Filipovo) göçmüş Kırım Tatarlarıdır. Köydeki Kırım Tatar olmayan yegâne aile Romanya muhaciri bir Türk ailedir. Suakacağı köyünün ekonomisi esas olarak buğday, ayçiçeği ve mısır tarımıyla büyük ve küçükbaş hayvancılığa dayanmaktadır. Çalışmak amacıyla köyden Edirne'ye gidenler var ise de, Suakacağı köyünden dışarıya yoğun bir göç yaşanmamaktadır. Suakacağı köyü Tunca Nehri'nin sık sık taşmasından dolayı ciddi zarar göregelmıştır. Buna bağlı olarak, Türkiye ve Bulgaristan hükümetleri

55 Ali Eren, "Köyümüz ve Okulumuzun Tarihçesi", elyazması metin (bir kopyası arşivimizdedir). Bu metni bize veren Sinanköy muhtarı Ali Eren'e teşekkür ederiz.

56 M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara, 2006, s. 939.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Suakacağı köyü muhtarı Mustafa Eryılmaz'a (1933 Suakacağı doğumlu) teşekkür ederiz.

arasında 2005-2006 yıllarında yapılan görüşmeler neticesinde, hem sel baskınlarını önlemek hem de enerji üretmek ve sulama kolaylığı sağlamak maksatlarıyla, Bulgaristan sınırı ile köy arasında, Tunca Nehri üzerine Suakacağı Barajı'nın inşası kararlaştırılmıştır.

Suakacağı köyünün bulunduğu mevkide ve çevresinde çok eski devirlere uzanan yerleşim kalıntıları mevcuttur. Köyün Tunca Nehri kıyısındaki kaya oluşumları üzerinde, geniş bir sahaya yayılmış ve Traklar devrinden kalma bir kült alanı bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle Berberodası ve Sinekli Mağara ile nehrin batısında yer alan Deliklikaya kayda değer.⁵⁷ Bunlardan Sinekli Mağara'nın ön bölümünde, çökmüş bir kaya şapeli de bulunmakta olup bu Ortaçağ'a ait bir inziva kilisesi olarak tavsif edilmektedir. Bu mağara kilisesinin duvarlarında Yunan harfli grafitilerin yanında 1795 ve 1895 tarihlerinin kazınmış olması, burasının bu tarihlerde Hristiyanlarca ziyaret edildiğine delalet etmektedir.⁵⁸

En azından Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Suakacağı köyünün bu isimle mevcut olduğu bilinmektedir. Nitekim 1902 tarihli bir belgede, köyde vuku bulan bir ahır yakma olayı dolayısıyla Suakacağı zikredilmektedir. Burada köy halkının kısmen veya tamamen Müslümanlardan oluştuğu anlaşılmaktadır.⁵⁹ Köy ahalisi bundan sonraki bir tarihte, çok muhtemelen Balkan Harbi esnasında burayı terketmiş veya terk etmek zorunda bırakılmıştır. Anlatılanlara göre, 1915 yılında Suakacağı köyü mevkisinde bir yüzbaşının kurduğu değirmen bulunmaktaydı. Değirmen sahibi yüzbaşının, Kırım Tatar muhacirleri buraya yerleşmeye davet etmesiyle günümüzdeki şekliyle Suakacağı köyü kurulmuştur.

Suakacağı köyüne yerleşen Kırım Tatarları veya onların babaları (Köy Nüfus Defteri'ndeki verilere göre) ,1860 veya 1861'de Kırım'dan çıkarak Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve Rumeli'ndeki Hasköy yakınlarına iskân olunmuşlardır. Bu muhacirlerin burada kurdukları köye Hamidiye adı verilmiş olup halkından dolayı Tatarköy olarak da anılmıştır. 1878'de Bulgaristan'ın kuruluşundan sonra da Hamidiye (Tatarköy) Osmanlı Devleti sınırları içinde kalmaya devam etmiştir.

Cisr-i Mustafapaşa kazasına bağlı olan Hamidiye 1915'te Bulgaristan'a bırakılınca,⁶⁰ aynı yıl burada yaşayan Kırım Tatarları da tekrar göç ederek Hamidiye'ye pek uzak olmayan, ancak Osmanlı idaresi altındaki Edirne havalisine gelmişlerdir. Hamidiye'den çıkan Kırım Tatar muhacirlerin bir kısmı günümüzdeki Suakacağı köyü mevkisine, bir kısmı Edirne'nin Pravadi köyüne (sonradan verilen adı ile Sinanköy'e) ve daha az bir bölümü de yine Edirne'ye bağlı Çömlekköy'e yerleşmişlerdir. Türkiye sınırından bakıldığında görülebilecek kadar yakın olan Hamidiye yahut Tatarköy'ün adı 1934'te Filipovo'ya çevrilmiş olup 1985'te de Hasköy (Bulgarlaştırılmış şekliyle: Haskovo) vilayetine bağlanmıştır.⁶¹

1970'lere kadar köy halkının çoğunun günlük hayatta Kırım Tatarca konuştuğunun hatırlanmasına rağmen, 2004 yılı itibarıyla Suakacağı köyünde Kırım Tatarca konuşabilen az sayıda yaşlı kalmıştı. Köyde Kırım Tatar kültürünün pek çok unsuru unutulmuş olmakla birlikte çibörek, köbete, qaşıqbörek ve salma gibi Kırım Tatar yemekleri günümüzde de pişirilmeye devam edilmektedir. Suakacağı köyünde yaşayan Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadır: Batur, Çakıcı, Duran, Elmas, Eryılmaz, Gücin, Gürlar, Kahraman, Kamer, Kaya, Kayar, Mert, Özer, Öztürk ve Sivata.

57 Engin Beksac, "Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya/Kaya Oyma ve Megalit/Anıtları ve Kült Alanları Projesi: Edirne ve Kırklareli İlleri 2005 Yüzey Araştırması", 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt: I, Ankara, 2007, s. 187.

58 Agm, s. 188.

59 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, BEO., Dosya no.: 1897, Gömlek no.: 142202.

60 M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara, 2006, s. 939.

61 Agm.

Şerbettar (Şarapdar/Şaraplar) Köyü*

Şerbettar köyü Edirne'nin Havsa ilçesine bağlıdır. Köy ilçe merkezinin 13 km güneybatısında yer almaktadır. Şerbettar köyünün etrafında Kuzucu, Çukurköy, Azatlı, Abalar ve Aslıhan köyleri yer almaktadır. 2004 yılı itibarıyla Şerbettar'ın nüfusu 334 hanede yaşayan 1.260 kişiydi. Şerbettar köyünün aslı ekonomik kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Köyde esas olarak pirinç ve ayçiçeği ile kışlık buğday ekilmektedir. Bunun yanı sıra bağcılık da yapılmaktadır. Ancak köyün toprağının fazla bereketli olmamasının yanında sulamanın da yetersiz olması önemli bir problem teşkil etmektedir. Köyde yaygın olarak küçük ve büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Şerbettar köyünün en azından XVIII. yüzyılın başlarında kurulduğu tahmin edilmektedir. Çevresi bağcılığa çok uygun olan köyün bağcılıktan iyi anlayan Rum ve Gagauzlarla meskûn olduğu bilinmektedir.⁶² Şerbettar köylüleri arasında köyde Rumlardan önce Müslümanların yaşadığı da söylenmektedir. Köyün adı hakkında yapılan bir izahata göre, köy XIX. yüzyılda ürettiği şaraplarla meşhur olmuş ve bu bakımdan “Şaraplar” adını almıştır.⁶³ Ancak bu iddianın geçerli olmadığı köyün yüzyıllar öncesinden beri “Şarapdar” olarak adlandırılmasından bellidir. Nitekim XVIII. yüzyılın ilk yarısında ve ortalarında, burasının “Şarabdar” olarak anıldığı Edirne şer'iyye sicillerinde kayıtlıdır.⁶⁴ 1810 yılına ait kayıtlarda da köyün adı “Şarabdar” şeklinde geçmektedir.⁶⁵ Bu bakımdan, köyün şimdi taşıdığı Şerbettar isminin “Şarapdar” ibaresiyle ilişkili olduğu açıktır. Biz köyün adının, Sultan II. Murad devrinde sarayda şerbettar (şarapdar) vazifesini görmüş ve Sultan II. Mehmed (Fatih) devrinde de Sivas-Tokat Beylerbeyliği'nde bulunmuş olan Şerbettar (Şarapdar) Hamza Bey ile ilişkili olduğu kanaatindeyiz. Bu durumda, köyün tarihinin de XV. yüzyıla kadar uzanması gerekmektedir. Sultan II. Murad'ın, Hamza Bey'e Uzunköprü'deki Aslıhan köyünü mülk olarak verdiği ve Edirne'de Hamza Bey'in adıyla anılan bir zaviyenin mevcut olduğu da biliniyor.⁶⁶ Her hâlükârda, günümüzde çevre köydekilerin, buranın orijinal adını hatırlatacak şekilde köye “Şaraplar” demeye devam ettiğini gözlemledik.

Şaraplar köyünün etnik ve demografik yapısı XX. yüzyıl içinde büyük değişiklikler göstermiştir. Önce Balkan Savaşı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden çıkan Selânik bölgesinden gelen muhacir Türkler 1912 yılında köye yerleştiler. 1924'te ise köyün Hristiyan halkı mübadele ile köyü terk etti. Yunanistan'a giden bu nüfusa karşılık aynı yıl yahut müteakip bir iki yıl içerisinde, yine mübadeleye tâbi olarak Yunanistan'ın Drâma bölgesinden Pomaklar Şarapdar'a geldiler. 1924'te köy, Bulgaristan'dan da Türk muhacirleri (Karaçoğulları sülalesini) kabul etti. 1935'te ise bu sefer Romanya'dan Kırım Tatar muhacirler köye yerleştiler. Son olarak 1948'de Bulgaristan'dan 4-5 hane daha Türk muhacir köye geldi.⁶⁷

Köydeki Kırım Tatarlarının hepsinin kökeni 1935'te Romanya'dan gelen muhacirlere dayanmaktadır. Şerbettar köyündeki Kırım Tatarlarının ataları, XIX. yüzyıl içinde (muhtemelen 1860'larda) Kırım'dan

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Hüsnü Baydar (1930 Şerbettar doğumlu) ve Enver Kartal'a (1934 Köstence civarında bir köy doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

62 Hasan Erdoğan, *Dünden Bugüne Havsa*, Havsa, 2000, s. 114.

63 Age.

64 Oğuzhan Samıkran, “138 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili. H. 1119-1161 / M. 1707-1748”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2006, s. 84; Sabiha Şengür, “153 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili. H. 1164-1170/M. 1750-1756”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2007, ss. 191 ve 339.

65 Mehmet Esat Sarıcaoğlu, *Malî Tarih Açısından Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmut Döneminde Edirne Örneği)*, Ankara, 2001, s. 188.

66 M. Tayyib Gökbilgin, “Edirne Şehrinin Kurucuları”, *Edirne. Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1965, s. 172.

67 Hüsnü Baydar'ın anlattıklarından.

çıkıp o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Dobruca'ya iskân edilmişlerdir. Dobruca'nın 1878'den sonra Romanya'ya bağlanması ile onlar da Romanya tebaası olmuşlardır. Şerbettar köyündeki Kırım Tatarları Kırım'ın neresinden olduklarını unutmışlardır.

1935 yılında, Şerbettar köyüne Romanya'dan gelen Kırım Tatarlarının 35-40 hane teşkil ettiği söylenmektedir. Bununla birlikte, köye yerleşen Kırım Tatarlarının çoğu 1950'lerde Şerbettar'dan ayrılarak İstanbul ve Eskişehir gibi merkezlere göç etmiştir. 2004 yılı itibarıyla köyde 13 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Şerbettar'daki Kırım Tatarları ile yakındaki Hasköy'dekiler arasında akrabalıklar bulunmaktadır.

Zaman içinde köyde Kırım Tatarlarıyla Kırım Tatar olmayanlar arasında karışık evlilikler meydana gelmiştir. Köydeki Kırım Tatarları arasında Kırım âdet ve gelenekleri de önemli ölçüde erozyona uğramış ve genel olarak komşu Türklerin günlük âdet ve gelenekleri benimsenmiştir. Bununla birlikte, Kırım Tatar yemekleri pişirilmeye devam edilmektedir. Ayrıca köydeki orta yaşlı Kırımlılar Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmektedirler. Şerbettar köyündeki Kırım Tatarları Akdeniz, Bayrak, Gencer, Kartal ve Ordu soyadlarını taşımaktadır.

Taptk Köyü*

Taptk köyü, Edirne'nin Havsa ilçesine bağlı olup ilçe merkezinin 13 km doğusunda, E-5 karayolunun 5 km kuzeyinde yer almaktadır. 2004 yılı itibarıyla köy nüfusu 650 kişiydi (180 hane). Köyde 90 hane kadar Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Taptk köyünün ana geçim kaynakları çevredeki diğer köylerden farklı olmayıp tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Esas olarak buğday ve ayçiçeği ekiminin yanı sıra küçük ve büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Taptk (yahut eski söylenişle Tapdik) köyünün, en azından XV. yüzyıl sonlarından itibaren mevcut olduğu, dönemin vakıf kayıtlarında görülmektedir.⁶⁸ Tapdik köyü 1530 tarihli tahrir defterinde de Kırkilise (şimdiki Kırklareli) kazasına bağlı ve Sultan Mehmed Han vakfına dâhil 18 haneli bir köy olarak gösterilmektedir.⁶⁹ Müteakip yüzyıllar içinde Taptk köyünün canlılığını kaybettiğini ve muhtemelen boşalma noktasına geldiğini tahmin ediyoruz. XIX. yüzyıl ortalarında köyün yahut mevkisinin Fethiye adlı bir çiftliğin arazisi olduğu bilinmektedir. Köy mezarlığında yaptığımız incelemede karşılaştığımız en eski tarihli mezartaşı hicrî 1270 (miladî 1853-1854) tarihli olup Mestan kızı Havva'ya aittir. En azından bu delil, XIX. yüzyılın ortalarında burasının hiç değilse bir ölçüde meskûn olduğunu göstermektedir.

Köyün canlanması veya yeniden kurulması ise buraya iskân olunan Kırım Tatar muhacirlerle alakalıdır. Taptk'a ilk yerleşen Kırım Tatarlarının, Tekirdağ'ın Hayrabolu ilçesinin Emiryakup köyüne yerleşen Kırım Tatarları ile aynı kafilende göç ettikleri anlatıldığından, bunlar kuvvetle muhtemelen Kırım'ın aynı yerlerinden gelmedirler. Nitekim gerek muhafaza edebildikleri dil ve gelenek özellikleri gerekse fizikî görünüşleri itibarıyla Taptk'taki Kırımlıların da tamamının veya çoğunluğunun kökenlerinin, Emiryakup'takiler gibi Kırım'ın Bahçesaray ve Yalıboyu bölgeleri olduğu açıktır. Bu durumda, Taptk köyüne yerleşecek olan Kırım Tatarları, 1860 yahut 1861'de Kırım'dan çıkmış olmalıdırlar. Söz konusu Kırım muhacirleri vatanlarından ayrıldıktan sonra önce Varna'ya, bilahare de Edirne'ye gelmişlerdir. Edirne'de geçici olarak oturdukları sırada Taptk köyüne iskânlarına karar verilmiştir. Köye ilk yerleşen Kırım Tatarlarının 20-30 hane kadar olduğu söylenmekteyse de bu rakamın daha fazla olması ihtimali vardır. Bu Kırım Tatarlarının bir kısmı

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden ve diğer yardımlarından yararlandığımız köy muhtarı Ferit Bekir (1958 Taptk doğumlu) ile köy halkından Şevki Örüş (1925 Taptk doğumlu), Mehmet Keskin (1929 Taptk doğumlu) ve Mehmet Akbaş'a (1912 Taptk doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

68 M. Tayyip Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı*, İstanbul, 1952, ss. 303 ve 310-311.

69 370 Numaralı *Muhâbebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I*, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 274.

köyde kalıcı olmamış ve bir süre sonra başka yerlere taşınmışlardır. Kırımlıların köye iskânı Osmanlı Devleti tarafından organize edilmiş, köy mektebi ve camisi de devlet tarafından yaptırılmıştır.⁷⁰ Kırım Tatarlarının Taptık'a iskânının 1860'ların ilk yılları içinde olduğuna şüphe yoktur. Köy mezarlığında Kırım muhacirlerine ait olan en eski tarihli baştaşı "Kırım muhacirlerinden İbrahim Ağa"ya ait olup hicrî 1289 (miladî 1872-1873) tarihli dir.

Köy, Kırım Tatarlarının gelişinden en az dört yüzyıl öncesinden beri var olmasına ve en baştan beri Taptık adını taşımasına rağmen, taptık (tapdıq) sözünün Kırım Tatarca "bulduk" mânâsına gelmesi dolayısıyla hoş bir yakıştırma konu olmuştur. Buna göre, güya Kırım Tatar muhacirlerden bir grup, iskân için kendilerine gösterilen yerlere bakarlar, köyün şimdi bulunduğu mevkiye geldiklerinde burayı beğenerek Kırım Tatarca "taptıq" (bulduk) derler ve bu şekilde kurulan köyün ismi böyle kalır.⁷¹

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) köy, muzaffer Rus ordusunun işgali altına girmiş ve ahali'nin zulümden kaçmasıyla dağılmıştır. Harpten sonra, köy halkı olan Kırım Tatarlarının geri dönmesiyle Taptık tekrar kurulmuştur. 93 Harbi'ndeki kanlı olaylar ve savaşı müteakip Bulgaristan'ın kurulmasıyla, bu eski Osmanlı topraklarında kalan Müslümanlar muazzam kitleler hâlinde Osmanlı Devleti'nin elinde kalan bölgelere göç ederken Taptık köyü de bu göçten payını almıştır. Önce Sofya yakınlarındaki İzladı'den (Bulgarca adı: Zlatitsa) 12 hane Pomak gelerek Taptık'a yerleşmiştir. Pomakların hemen ardından Zağra'dan Türk muhacirler gelmiştir. Bu muhacirlerle birlikte köyün yerleşim yapısı yeniden şekillenmiştir. Nitekim köyün kuzey tarafında Kırım Tatarları sakinken, orta kesiminde Pomaklar ve güney tarafında da Zağralılar mahalle kurarak oturmuşlardır.

Taptık köyünün savaşlarda uğradığı tahribat Balkan ve İstiklâl Savaşları'nda da devam etmiştir. Balkan Harbi'nde (1912'de) Bulgar ordusu köye girmiş ve köyün bütün binalarını ateşe vermiştir. Çevredeki yerli Hristiyanların da Taptık'ın Müslüman halkına çok eziyetle bulundukları ifade edilmektedir. Bu sebeplerden, köy halkı Balkan Harbi esnasında da dağılmış, ancak savaştan sonra geri dönebilmiştir. 1919 yılında ise bu sefer Yunan ordusu köye girmişdir. Anlatılanlara göre, Yunan askerleri yağmacılık yapmış, köylüyü sıra dayığından geçirmiştir. İşgal güçleri, Türk kumandan Cafer Tayyar Paşa'nın silahlarını bulundurdıkları gerekçesiyle köylülere muhtelif baskılar yapmışlardır. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşen Yemen olaylarında, I. Dünya Savaşı'nda ve İstiklâl Savaşı'nda Taptık köyü halkından çok sayıda kişi şehit olmuş, yaralanmış veya esir düşmüştür.

Farklı kökenlerden gelen köy halkı baştan beri uyum içinde yaşamıştır. Öteden beri köydeki unsurlar arasında karışık evlilikler görülmektedir. Bununla birlikte, farklı kökenlerden gelen insanlar özgün kültür ve yapılarını da uzun süre yan yana yaşatmışlardır. Geçmişte köydeki Pomak kadınları ferace giyerler, sadece yüzleri görünürmüş. Pomak erkekleri de mavi-yeşil bir kumaştan yapılan süslü bir cepken olan "aba çufa" giyerlermiş. Kırım Tatar kadınları ise çarşaf giymekle birlikte, yüzlerini tamamen kapatmazlarmış. Taptık köyünde yaşayan gerek Kırım Tatarları gerekse Pomaklar arasında akraba evliliği yoktur. Kırım Tatarları evlilik için eski geleneklerine uygun olarak en az yedi kuşak akrabalık olmaması şartını aramaktadırlar.

Taptık köyündeki Kırım Tatarları arasında evvelce mevcut olan ama artık yaşatılmayan bir Hıdırellez âdeti de Bahçesaray tarafının tipik özelliklerini yansıtmaktadır: Hıdırellez'den bir gün önce küçük bir çömleğe kızlar yüzük, küpe gibi eşyalarını koyarlarmış. Akşamüstü de evlerin önünde ateş yakılır, ateş üstünden atlanırmış. Hıdırellez günü salıncıklar kurulur, eğlence yapılır, küp öksüz bir kıza açtırılır ve içinden sıra ile eşyalar çıkarılırken maneler (maniler) okunur ve sıra ile adaklar adanırmış.⁷² Köyde geçmişte yaşamış Kırım

70 Hasan Erdoğan, *Dünden Bugüne Havsa*, Havsa, 2000, s. 121.

71 Erdoğan, s. 121.

72 Age, s. 123.

Tatar kadınlarının tespit edebildiğimiz isimleri arasında yer alan Meryem Şerfe, Sâre ve Cevariye gibi adlar da Bahçesaray bölgesinin karakteristik kadın isimleri arasında yer almaktadır.

Kırım'dayken de konuştukları lehçe Türkiye'dekine çok yakın olan Taptık köyündeki Kırım Tatarları arasında Kırım Tatarca hemen tamamen kaybolmuştur. Aynı şekilde, köydeki Pomaklar arasında da yüz yıla yakın bir süredir Pomakça konuşulmamaktadır. Çibörek, köbete, tabaqbörek, qaşıqbörek, cantıq ve aruşke gibi Kırım Tatar yemekleri ise 2000'li yıllarda Kırımlılar arasında pişirilmeye devam edilmekteydi. Taptık köyündeki Kırım Tatarlarının Aytaş, Dinmez, Neolacak ve Solmaz soyadlarını taşıdıklarını tespit ettik.

Turpçular Köyü*

Edirne'nin İpsala ilçesine bağlı olan Turpçular köyü İpsala'ya 4 km, Edirne'ye ise 130 km uzaklıktadır. Köy nüfusu 2004 yılı itibarıyla yaklaşık 240 hanede yaşayan 1.100 kişiydi. Köyün geçimi tarım ve hayvancılık ile sağlanmaktadır. Köyde buğday, ayçiçeği, susam, pirinç, domates ve başka sebzeler üretilmektedir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da yaygın olup süt üretimi önemlidir.

Turpçular köyü bölgedeki eski köylere aittir. Köyün adı (o zaman da İpsala kazasına bağlı olarak) 1530 tarihli tahrir defterinde zikredilmektedir.⁷³ Turpçular'ın 1570'te has olarak tasarruf edilen köylerden olduğu biliniyor.⁷⁴ Köyde o yıl 42 vergi mükellefi erkek nüfus yaşamaktaydı.⁷⁵ Yüzyıllar içinde canlılığını kaybettiği veya dağıldığı anlaşılan köy, 93 Harbi'ni (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı) müteakip üzerinde Bulgaristan'ın kurulduğu topraklardan gelen Türk muhacirler tarafından yeniden teşkil edilmiştir. Köyün kurucularının 70-80 haneden müteşekkil olduğu söylenmektedir. Köye 1935'te, o zamanlar Romanya'ya şimdi ise Bulgaristan'a bağlı olan Silistre'den 40 hane kadar muhacir gelmiştir. 1951'de de Bulgaristan'dan bir miktar muhacir gelerek Turpçular köyüne yerleşmiştir.

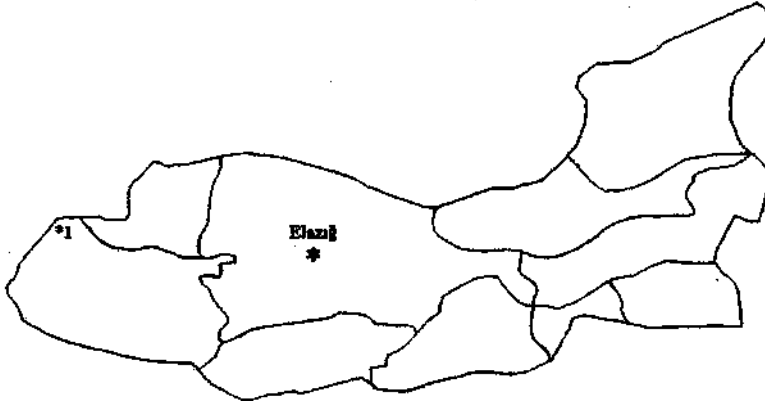
Turpçular köyünde 2004 yılı itibarıyla 10 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Köydeki Kırım Tatarlarının hepsinin soyadı Kuru'dur. Bu sülaleye mensup Kırım Tatarları 1940'larda İpsala'ya bağlı Hacıköy'den içgüveysi olarak gelmişlerdir. Bu sülale esasen 1922'de Edirne'nin Uzunköprü ilçesine bağlı Balabankoru köyünden çıkarak Hacıköy'e yerleşmiştir. Kuru sülalesinde iki nesil öncesine kadar Kırım Tatarca konuşulmakla birlikte artık konuşulmamaktadır. Bununla birlikte, sülalede Kırım Tatar kültürü, yapılmaya devam eden bazı Kırım yemekleriyle yaşamaktadır. Kuru sülalesinden ayrı olarak, 1935'te köye gelen Romanya (Silistre) muhacirleri arasında Kırım Tatarları da bulunmaktaydı. Ancak bunların hepsi Turpçular'da birkaç yıl kaldıktan sonra Eskişehir ve Polatlı gibi yerlere göç etmişlerdir.

* Bu yazının hazırlanmasında yardımlarını gördüğümüz Turpçular köyü sakinlerinden Hüseyin Sınır (1922 Turpçular doğumlu) ve Hüseyin Batur (1959 Turpçular doğumlu) ile Hacıköy sakinlerinden Mehmet Kuru'ya (1925 Hacıköy doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

73 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 78.

74 Huriye Emen, "494 Numaralı Tahrir Defterine Göre Rumeli Bölgesinde Nüfus ve Yerleşme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2010, s. 20.

75 Age, s. 133.

1. Kumlutarla (Ataf)

Kumlutarla (Ataf) Köyü*

Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Kumlutarla köyü il merkezine 77 km, ilçe merkezine de 39 km uzaklıktadır. 2010 yılı itibarıyla, köyün nüfusu yazın 150 kişi (25 hane), kışın ise 50 kişidir (15 hane kadar). Köyün geçimi 1960'lara kadar arpa-buğday tarımı ve hayvancılık üzerine iken, günümüzde büyük ölçüde kayısı yetiştiriciliğine dönüşmüştür. Köyde hayvancılık, köylülerin şahsî ihtiyaçları için besledikleri birer sığır haricinde tamamen bitmiş durumdadır. Kışın köyde kalanlar Karakaya baraj gölünde ticarî amaçlı balıkçılık yapmaktadırlar.

Asıl adı Ataf (Adaf) olan köyün geçmişi yüzyıllar öncesine uzanmaktadır. Arkeolojik buluntulardan, Ataf köyünün en azından Ortaçağ'ın sonlarından itibaren mevcut olduğu anlaşılmaktadır.¹ Ataf adı 1960'ların başında hükümetin keyfî bir kararıyla Kumlutarla'ya çevrilmiştir. Köyün esas mevkisinin Karakaya baraj gölünün altında kalmasıyla 1970'lerde, buranın 2 km kadar doğusunda olan şimdiki mevkiye taşınmıştır.

Etnik olarak Türk olan Kumlutarla (Ataf) köyü halkı tamamen Alevî inançlılardan müteşekkil olup dedeleri Musa Kâzım kolundandır. Köy halkı, XII. yüzyılda Türkistan'da yaşamış olan Şeyh Hasan'ın soyundan gelenlerin kurmuş olduğu Şeyh Bahşiş ocağına bağlıdır.² Ataf köyü Alevî geleneğinin yüzyıllara dayanan çok köklü bir merkezi durumundaydı. Köyde mevcut olan "Şeyh Bahşiş", "Yedi Kişi", "Beyzi

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Kumlutarla köyü muhtarı Merdan Kırmıoğlu (1968 Kumlutarla doğumlu) ile köy halkından Bektaş Kırmıoğlu (1930 Ataf [Kumlutarla] doğumlu), Abbas Kıran (1944 Ataf [Kumlutarla] doğumlu), Müslüm Ütebay (1969 Kumlutarla doğumlu) ve Mert Kırmıoğlu'na (1971 Aydın doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Mehmet Özdoğan, *Lower Euphrates Basin. 1977 Survey*, İstanbul, 1977, s. 68.

2 İsmail Onarlı, "Şeyh Hasan Ocağı ve Aşireti", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, no.: 12 (Ankara, Kış 1999), s. 33.

Bestan” ve “Dede Kalkın” türbe ve tekkeleri ile pek çok tarihî baştaşının bulunduğu köy mezarlığı da eski köy ile birlikte baraj gölü altında kalmıştır. Su altında kalan yaturlar yeni köy mevkisine taşınmıştır.

Günümüzde Kumlutarla köyünde cemevi bulunmayıp hasattan sonra yapılması gereken cem ayinleri Malatya’da yerine getirilmektedir. Köyün baraj gölü altında kalmasından önceki dönemlerde, ilk olarak köy halkından birinin evinde herkesin girebildiği “Abdal Musa” cemi yapılır, “Şeyh Bahşiş” tekkesinin çayırında ise kurbanlar kesilip kurban etiyle yapılan pilavlar ve lokmalar yenirdi.

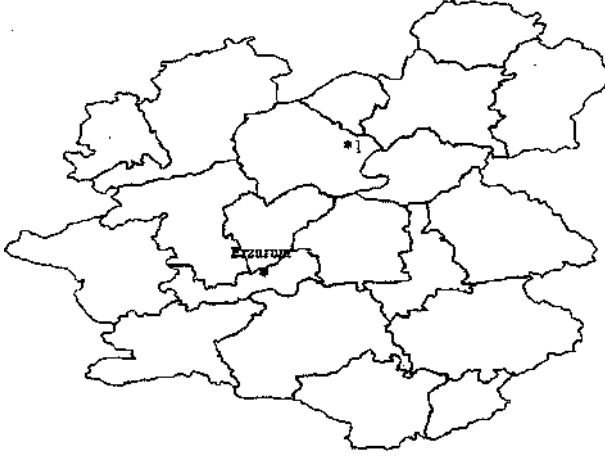
Kumlutarla köyünde Mistolar, Kırmoğulları, Kellüvler ve Cafırlar sülaleleri yaşamaktadır. Bunlardan en kalabalığı Mistolardır. Günümüzde Ütebay soyadını taşıyan Cafırlar ise dede sülalesidir. Bu sülalenin ataları, Şeyh Hasan ocağı açısından büyük önemi haiz olan Onar köyünden gelmişlerdir.

Köydeki sülalelerden “Kırmoğulları” yahut diğer adlarıyla “Kırmoşakları” Kırım Tatar asıllıdır. Kırmoğulları Kırım Tatar kökenlerini kesin olarak bilmekle birlikte, Kırım’dan ne zaman çıktıklarını unutmuslardır. Bununla birlikte, köye Aşkale’den geldikleri ve soylarının bir kolunun orada kaldığı hatırlanmaktadır. Sülale içinde anlatılanlardan Kırımlıların Ataf’a XIX. yüzyıl ortalarında veya bunun öncesinde yerleşmiş oldukları neticesi çıkmaktadır. Kumlutarla (Ataf) sakinleri arasındaki Kırmoğulları yahut Kırmoşakları sülalesinin, özellikle Kayseri havalisinde rastladığımız aynı isimdeki diğer sülalelerle köken itibarıyla ilişkisinin bulunmasını muhtemel görmekteyiz.

Kumlutarla’daki Kırım kökenli aileler Kırmoğlu, Kıran ve Ötebay soyadlarını taşımaktadır. Kıran soyadlılardan bir kısmı 1970’lerde, bir kısmı da 2000’li yılların ikinci yarısında soyadlarını resmen Kırmoğlu’na çevirtmişlerdir. Kırmoğullarının çoğunluğu 1970’lerden itibaren ve özellikle de 1980’lerin ortasında Karakaya Barajı dolayısıyla toprakları istimlak edilince köyden ayrılarak büyükşehirlere yerleşmiştir. Bu göçler öncesinde Kırımlıların en az 15 hane olup köy halkının yaklaşık yarısını oluşturdukları anlatılmaktadır. 2011 yılı itibarıyla Kumlutarla’da bu sülaleye mensup yalnızca 3 hane daimî olarak yaşamaktayken, Kırmoğullarından İstanbul’da 50 hane kadar, Ankara’da 5 hane ve Malatya’da birkaç hane bulunduğu ifade edilmektedir.

Türkiye’deki Kırım Tatarları arasında Alevî inancına bağlı bulunan çok az sayıdaki soydan³ biri olan Kumlutarla’daki Kırmoğullarının Kırım’dayken de mi Alevî oldukları yahut bu inancı göçten sonra içine yerleştikleri Alevî topluluklar dolayısıyla mı benimsedikleri açık değildir. Ancak tahminimiz (Kayseri havalisinde aynı adı taşıyan sülalelerin Sünnî olduklarını da göz önüne alarak) ikinci ihtimalin çok daha kuvvetli olduğu yönündedir. Kumlutarla’daki Kırmoğulları, Kırım’dan ayrılışlarının çok uzun bir süre önce olmasına ve diğer Kırımlılardan tecrit edilmiş bir şekilde yaşamalarına bağlı olarak, Kırım’dan getirilmiş olan herhangi bir kültürel unsuru muhafaza edememişlerdir.

3 Günümüzde Alevî inancını benimsemiş olan bir Kırım Tatar sülalesi de Erzurum’un Hasankale (Pasinler) ilçesinin Esendere (asıl adı: Badıcivan) köyüne yerleşen “Kırım” soyadlı sülaledir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kırım’dan çıktığı anlaşılan bu soy, önce Kars’a yerleştikten sonra (Kars’ın 1878’den itibaren Rusya hâkimiyetine girmesini müteakip) Pasinler tarafına gelmiştir. Bu sülalenin, Alevîlerin arasına yerleşmesine bağlı olarak Alevî inancını kabul ettiği bilinmektedir. Bu bilgileri bize veren Esendere köyü sakinlerinden Cihan Kırım’a (1943 Badıcivan [Esendere] doğumlu) teşekkür ederiz. Yine aynı şekilde Alevî inancından olan bir diğer Kırım Tatar soyu da Çorum’un Sungurlu ilçesinin İnegazili köyündeki “Özgiray” sülalesidir. Muhtemelen XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kırım’dan deniz yoluyla Anadolu’ya göç etmiş olan bu soyun ataları, hâlen Çorum’un Alaca ilçesine bağlı Karamahmut köyüne iskân olunduktan sonra, ailenin bir ferdi çoban olarak XX. yüzyıl başlarında İnegazili köyüne yerleşmiş, onun soyundan gelenler de köyde Alevî Türkmenlerin yaşaması dolayısıyla Alevî inancını benimsemişlerdir. Özgiray sülalesinin Kırım Tatar kimliğini koruduğunu müşahade ettik. Bu bilgileri aldığımız Kadir Özgiray’a (1947 İnegazili doğumlu) teşekkür ederiz.

1. Aksu (Ahpisor)

Aksu (Ahpisor) Köyü*

Erzurum'un Tortum ilçesine bağlı Aksu köyü il merkezine 71 km, ilçe merkezine de 19 km mesafededir. 2008 yılı itibarıyla köyde daimî yaşayanların nüfusu yaklaşık 200 kişi (70-75 hane) idi. Köyün asıl ismi Ahpisor olup bu isim 1960'ların başında hiçbir esasa dayanmaksızın resmen Aksu olarak değiştirilmiştir. 1970'lerden itibaren Aksu köyünden şehirlere yoğun bir göç yaşanmıştır. Bu şekilde, köy kökenli olup Erzurum, Bursa, Ankara ve Kayseri'de yaşamakta olan 300'e yakın hane bulunduğu anlatılmaktadır. Köyün geçimi esas olarak büyük ve küçükbaş hayvancılığa dayanmaktadır. Bunun yanı sıra, köylüler daha ziyade kendi ihtiyaçları için buğday, arpa ve patates de ekmektedirler.

Halkının çoğunluğu yerli Türklerden oluşan Aksu köyünde yaşayanlar arasında 7 hane Kırım kökenli olup Kırımlı ve Öztaş soyadlarını taşımaktadır. Bu sülale mensupları tarafından anlatılanlara göre, sülalenin büyüğü olan Ahmet, Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göçle 1880'ler yahut 1890'larda Ahpisor köyüne yerleşmiştir. Kırım muhaciri Ahmet'in geldiği dönemde burada sadece Müslümanların yaşadığı ifade edilmektedir.

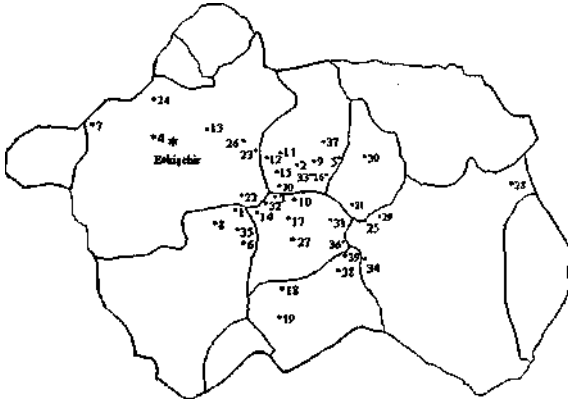
I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1916'da, bölge ile birlikte Ahpisor'un da Rus ordusunun işgaline girmesi sırasında, Ermeni çeteleri halkın derhâl köyü terk etmesini ihtar etmiştir. Bu durumda köy halkının çoğu köyden ayrılmak zorunda kalırken, yola çıkmaları mümkün olmayan yaşlı ve hastaların köyde kalmasını rica etmişler ve bu istekleri kabul edilmiştir. Ancak içleri rahat etmeyen köylüler, ayrıldıktan bir müddet

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Aksu köyü halkından Yusuf Kırımlı (1923 Tortumkale doğumlu), Hüseyin Kırımlı (1938 Ahpisor [Aksu] doğumlu), Halil Değirmenci (1941 Ahpisor [Aksu] doğumlu) ve Süleyman Kırımlı (1943 Tortumkale doğumlu), Kayseri'nin Develi ilçesine bağlı İncesu köyü sakinlerinden Hasan Kırımlı (1928 İncesu doğumlu) ve Ali Kırımlı (1934 İncesu doğumlu) ile Kayseri'nin Tomarza ilçe merkezi sakinlerinden Fatma Aksoy'a (1944 Tomarza doğumlu) teşekkür ederiz.

sonra birkaç çocuğu geri gönderdiklerinde, yaşı ve hastaların yerleştirildiği konağın ateşe verildiğini öğrenirler ve hızla bölgeden uzaklaşırlar.¹ Bu şekilde bir kiş günü Ahpısor'dan çıkanlar arasında köydeki Kırımlıların tamamı da bulunmaktaydı. Ahpısor köyü halkından sağ kalanlar, kağnılarla yaptıkları ve aylarca süren son derece meşakkatli bir yolculuğu müteakip Kayseri'nin Tomarza kazasına gelerek muhacirlik dönemini burada geçirmişlerdir. Savaş devrinin sona ermesiyle 1923 yılında, Tomarza'daki bu Kırımlıların bir kısmı işgal sırasında harap olan Ahpısor'a geri dönerken, bazıları da Kayseri havalisinde kalmayı tercih etmiştir. Kayseri havalisinde kalanlar, hâlen Develi ilçesine bağlı bulunan İncesu köyüne ve Tomarza ilçe merkezine yerleşmiş olup günümüzde de burada yaşamayı sürdürmektedirler.

Ahpısor'a dönen ve hâlen orada yaşamakta olan Kırımlılar, Kırım'dan getirdikleri âdet ve diğer özelliklerinden herhangi birini muhafaza edememişlerdir. Ahpısor (Aksu) köyündeki Kırımlıların Öztaş soyadlılarından bazıları iş bulma maksadıyla Kayseri ve İzmir'e taşınmışlardır.

¹ Bu bilgi, köye gönderilerek yaşı ve hastaların yakılmasına şahit olan çocuklardan 1906 Ahpısor doğumlu İbrahim Aksoy'u dinleyen Fatma Aksoy'dan alınmıştır.

1. Aksaklı	21. İkizpınar
2. Aktepe (Rafıye)	22. Kalkanlı
3. Akyurt (Lâtfiye)	23. Karacay
4. Boyacıoğlu	24. Karagöbancı
5. Çardakbaşı	25. Karakaya
6. Çukurağul	26. Kireç (Çerkes Kireç)
7. Çukurbasar (Çerkes Çukurbasar)	27. Mesudiye (Taşlıhöyük)
8. Değışören	28. Ortaklar (Aziziye)
9. Esence (Şefkatiye/Yellice)	29. Paşakadın (Burhaneddin)
10. Fahriye	30. Sultanıye
11. Ferziye	31. Şerefiye
12. Gökçeoğlu	32. Tokathan (Buzağı Tokat/Tokat Mecidiye)
13. Gökdere	33. Uyuşhamam
14. Güllüce (Hayriye)	34. Yâverören (Yevürören)
15. Güneli (Mâmûre)	35. Yenikent (Hamidiye/Yeniköy)
16. Güroluk (Refahiye/Kızılcakaya)	36. Yeniköy
17. Hamidiye	37. Yeşiköy
18. Hayriye (Çüngüşhöyük)	38. Yıldızören (Mâmûre/Mecidiye Köprüsü)
19. Ilıcabaşı	39. Zafethanıt
20. İplikören (Aziziye/Arapkuyusu)	

Aksaklı Köyü*

Eskişehir Seyitgazi ilçesine bağlı Aksaklı köyü, il merkezine 30 km, Seyitgazi'ye ise 19 km mesafede yer almaktadır. Kurulduğu günden bugüne kadar halkının tamamı Kırım Tatarlarından oluşagelen Aksaklı köyünün resmî nüfusu 1997 itibarıyla 123, 2000 yılı itibarıyla 91 kişidir. Bununla birlikte, 2004 yılında köyde bilfiil yaşayan nüfus yazın yaklaşık 50 hane, kışın ise 10 haneden ibaretti. Bir zamanlar 100 hane civarında insanın yaşadığı Aksaklı köyü, verilen göçlere bağlı olarak zaman içinde ciddi nüfus kaybına uğramıştır.

Günümüzdeki Aksaklı köyü, 1862'de Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Bununla birlikte, bu mevkinin Kırım Tatarlarının gelişinden önce Aksaklı adını taşıması, buranın geçmişte Kılcan Yörükleri taifesinin Aksaklı (Aksaklu) cemaatinin yurdu olduğunu göstermektedir.¹

Bugünkü Aksaklı köyünü kuran muhacirler, Kırım Savaşı'nı müteakip 1856-1857 tarihlerinde vatanları Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. 70 yahut 72 haneden ve 302 kişiden oluşan bu katile, geçici olarak Amasya sancağındaki köylere yerleştirilmişti. 1861 yazı başlarında, katileyi temsilen hocaları olan Abdülbârî ve Nimetullah Efendiler, hükûmete müracaatla akrabalarının bulunduğu ve o zamanlar Kütahya sancağına bağlı olan Seyitgazi kazası dâhilindeki Üçkuyu mevkisinde iskânlarını istediler.² Bu dilekçenin kabulüyle muhacir kafilesi, 1861 Temmuz-Ağustos aylarında Bozok (bugünkü Yozgat) sancağı üzerinden

* Bu yazının hazırlanmasında yardımlarını gördüğümüz ve bilgilerinden yararlandığımız Aksaklı köyü muhtarı Abdullah Akkurt (1964 Aksaklı doğumlu) ile köy halkından Mübin Demirkan (1924 Aksaklı doğumlu), Alâattin Demirkan (1936 Aksaklı doğumlu), İrfan Uygur (1937 Aksaklı doğumlu), Ferruh Ayhün (1942 Aksaklı doğumlu), Fehmi Şener (1952 Aksaklı doğumlu) ve Necdet Saygı'ya (1952 Aksaklı doğumlu) yürekten teşekkürlerimizi beyan ederiz.

1 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: I, Ankara, 2009, ss. 81-82.

2 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 224, Gömlek no.: 87.

Kütahya sancağına ulaştı.³ Böylece Seyitgazi havalisine gelen bu muhacir kafiləsi, hatırlanacağına göre ilk önce, şimdiki Aksaklı köyünün yakınındaki Ayvalı köyüne bağlı Mumlu Çiftliği mevkinde toplanmış ve yerleşmeleri için çevrede uygun bir yer aranmışlardır. Muhacirlerin burada bir müddet kaldıkları anlaşılmaktadır. Nihayet, Üçkuyu mevkisi civarında, şimdiki Aksaklı köyünün bulunduğu ve mera olarak gözüken boş araziye iskânları kararlaştırıldı. Belgelerde burasının “Aksaklıvîrân” olarak zikredilmesi, bu mevkinin geçmişte yine Aksaklı adıyla meskûn olup sonradan bilemediğimiz bir sebepten boşaldığını, eski yerleşimin yıkıntılarının da mevcut olduğunu göstermektedir.⁴

Muhacirlerin Aksaklı mevkisine yerleştirilmeleri uygun bulunduyorsa da, 14 Kasım 1861 tarihli bir resmî belgede çevre köylerin halkının buna engel olmaya çalıştığı ifade edilmektedir.⁵ Ancak Bâb-ı Âlî komşu köylülerin burada boş arazi bulunmadığı yönündeki itirazlarını gerçekçi bulmamıştır.⁶ Nihayet, en geç 1862 yılı başlarında, 72 haneden oluşan 302 kişilik bu kafilenin Aksaklı mevkisine iskânının tamamlandığı görülmektedir.⁷ Bu durumda, Aksaklı’nın çevredeki en eski Kırım Tatar muhacir köylerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzdeki Aksaklı köyü halkının büyük bölümü bu kurucu kabile ile gelenlerin soyundandır. Köyün kurucu halkının çoğunluğu ya da bir kısmı Kırım’ın Sak kasabasından gelmedir.⁸ Köyün adının da Saklı olmalarına bağlı olduğu söylenmekteyse de, daha muhacirler buraya yerleşmeden çok önceki mevkinin adının Aksaklı olması bu iddiayı çürütmektedir. Köyün kurucuları arasında Saklıların yanı sıra, en azından Karasubazar’ın Argın köyünden gelenler de bulunduğu tespit edilebilmektedir. Aksaklı köyünün çoğunluğu doğrudan Kırım’dan gelmekle birlikte, Kırım’dan çıktıktan sonra Dobruca’ya yerleşen ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile buranın Osmanlıların elinden çıkmasını müteakip Anadolu’ya göçerek Aksaklı köyüne yerleşen bazı Kırım Tatar sülaleleri de vardır. Bunlar Dobruca’nın Köstence, Mangalya, Hacıoğlu-pazarcık ve Mecidiye kasabalarında (veya bunların köylerinde) doğarak XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında buraya göç etmişlerdir.

Aksaklı’daki Kırım Tatar muhacirler Osmanlı Devleti’ne gönülden hizmet etmişlerdir. I. Dünya Savaşı’nda köy halkından Irak ve Çanakkale cephelerinde şehit olanlar vardır. İstiklâl Savaşı esnasında Aksaklı köyü ateş hattı üzerinde kalmıştır. Türk ordusunun mağlup olarak çekildiği Çamtepe Muharebesi’nin gerçekleştiği 20 Temmuz 1921 günü, Türk 4. Grup karargâhı Aksaklı’daydı.⁹ Türk ordusunun ertesi günkü çarpışmalarda da yenilmesi üzerine, 22 Temmuz’da Yunan birlikleri Aksaklı’yı işgal etti.¹⁰ Böylece bir yılı aşkın bir müddet Yunan işgalinde kalan köy, bu esnada ciddi zarar görmüştür.

Aksaklı’ya yerleşmiş Nogaylardan olan Numan Hoca’nın (Numan Kutlu Akmanğıt), burada yaşaması ve öğretmenlik yapması köyde kayda değer kültürel izler bırakmıştır. Gerçek bir halk kültürü derleyicisi ve mil-

3 BOA, A.MKT.UM., Dosya no.: 495, Gömlek no.: 53.

4 BOA, A.MKT.MHM., Dosya no.: 238, Gömlek no.: 13.

5 BOA, A.MKT.NZD., Dosya no.: 378, Gömlek no.: 44.

6 BOA, A.MKT.MHM., Dosya no.: 238, Gömlek no.: 13.

7 BOA, A.MKT.UM., Dosya no.: 552, Gömlek no.: 45.

8 2 Ocak 1861 tarihli bir Osmanlı belgesinde, tamamı Saklı olan ve Hoca Emin Efendi liderliğindeki 48 hane ve 215 nüfustan oluşan bir muhacir kitlesinin, Padişah mülklerinden olan Çifteler Çiftliği arazisinde iskân olunmak istediği ve bu arzunun da Osmanlı hükûmeti tarafından uygun bulunduğu görülmektedir (BOA, A.MKT.NZD., Dosya no.: 337, Gömlek no.: 100). Aksaklı köyü halkının pek çoğunun Sak kökenli olması, sözü edilen bu muhacirlerden hiç değilse bazılarının sonradan (Çifteler Çiftliği’ne çok uzak olmayan) Aksaklı’ya yerleşmiş olabileceğini düşündürmektedir.

9 İ. Hakkı Alpaya, Şadi Sükan ve Kâmil Önalp, *Türk İstiklâl Harbi, İnci Cilt, Batı Cephesi, Ancü Kısım. Kütahya, Eskişehir Muharebeleri (15 Mayıs 1921 - 25 Temmuz 1921)*, Ankara, 1974, s. 438.

10 Age, s. 490.

liyetçi olan Numan Hoca, Mustafa Kemal Atatürk'ün dil reformunda onun çok yakınında görev almış bir aydındı. Halk kültürü ve dil malzemelerini toplamak için büyük bir gayret gösteren Numan Baybörü'nün, çocuklardan dahi bilinmeyen kelimeleri derleme gayretleri anlatılagelmektedir. Numan Hoca, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda öğretmenlik yaptığı Aksaklı köyünde millî Kırım ruhunu canlandırıcı faaliyetlerden de geri durmamaktaydı. Onun toylarda, hep XIX. yüzyılda Çar ordusunda askere alınan Kırım Tatarlarının acılarını anlatan "Ah Anaylar" ve 1929-1930'lu yıllarda kolektivizasyon döneminde Stalin tarafından Urallara sürülen Kırım Tatarlarının trajedisini dile getiren "Biz Ural'da Yaşaymız" gibi yırları çaldırdığı, hayatta olan talebeleri tarafından hatırlanmaktaydı. Numan Hoca, günümüzde unutulmuş olan Kırım'ın Çöl tarafının meşhur halk oyunu qadamayı iyi bilmekte ve onu gençlere öğretmeye çalışmaktaydı. Hiç öz çocuğu olmayan Numan Hoca Aksaklı'da vefat ederek burada gömülmüştür. Köy mezarlığındaki mezartaşında şunlar yazılıdır:

Numan Kutlu Akmangıt

Dârülmuallemîn ve İdâdî Tarih Coğrafya Muallimlerinden

Doğumu 1286 - Ölümü 12.2.1944

Aksaklı köyü, etnik ve kültürel açıdan homojen bir yapıda olmasına rağmen zaman ve şartlar köyde bir vakitler çok canlı olarak yaşanan Kırım Tatar kültür ve dilinden çok şeyler götürmüştür. Özellikle bütün Türkiye genelinde ve Eskişehir havalisinde, hızlı sosyal değişimlerin yaşandığı 1950-1980 döneminde, Aksaklı köyündeki özgün gelenek ve âdetlerin tahrip olmaya başladığı görülmektedir.

Köyde Kırım Tatarca 2000'li yılların başında da hâkim dil olmakla birlikte, 30 yaşın altındakiler yaşlarıyla pek Kırım Tatarca konuşmamaktaydı. Bir zamanlar, istisnasız herkesin sadece Kırım Tatarca konuştuğu Aksaklı köyünde, 1950'lerde mektepte ağızlarından Kırım Tatarca sözler çıkan çocuklara 2,5 kuruş yahut 5 kuruş ceza verildiği hatırlanmaktadır.

Aksaklı'da bazı Kırım Tatar âdet ve gelenekleri bütünüyle kaybolur yahut kaybolmaya yüz tutarken, bazıları da her şeye rağmen köyün kimliğinin tezahürleri olarak yaşamaya devam etmektedir. Meselâ, köyde 1950'lere kadar Kırım Tatar güreşi ve at yarışları yapılmış. Bunlar günümüzde yapılmamakla birlikte iyi hatırlanmakta ve konuşulmaktadır.

Geleneklerin yoğun olarak yaşandığı Navrez (Nevruz), Hıdırellez ve bayramlardaki uygulamalarda ciddi değişiklikler olmuştur. Meselâ, köy çocukları Navrez'de ev ev dolaşp yumurta, yemiş, kavrulmuş nohut, kıyık toplarlardı. Gerek bu âdet gerekse Ramazan'da çocukların "Şeramazan" söyleyip yumurta ve para gibi bahşişler toplamaları âdeti 1970'lerden beri yerine getirilmemektedir. 1950'lere kadar uygulanan "Yavur Yüzü"ne çıkılması âdeti de bugün çoktan unutulmuştur. Buna karşılık Hıdırellez gelenekleri kısmen de olsa yaşatılmaktadır. Eskiden Hıdırellez'de herkes evinde hazırlık yapar, qalaqay, qozı sorpası, sütlaç, sarma gibi yiyecekler hazırlardı. Bütün bu aşlar caminin avlusuna getirilir ve orada topluca yenirdi. Herkesin ayrı yemek yapmasının israfa yol açtığı düşünüldüğünden, 2000'lerin başından beri bunun yerine cemaatten para toplanmakta ve bu parayla pirinç ve et alınıp köy kadınlarına pişirtilmekte ve pişen yemekler topluca yenmektedir.

Hıdırellez'de kadınlar ve genç kızlar, gül ağacının altındaki toprağa diledikleri bir şeyin (meselâ araba, ev, gelinlik, hayvan, vs.) resmini çizerler veya çamurdan heykelciğini yaparlar, bu şekilde o dileklerine kavuşmayı umarlar. Ayrıca, bir yıl önceki buğdaydan bir parça da Hıdırellez gecesi yıldızlar altında bekletilir, daha sonra mahsul alınıp da buğdaylar ambara konulduğunda bunların üzerine saçılır. Bu âdet hâlâ sürdürülmektedir.

Köydeki toylarda ise eski geleneklerden hayli uzaklaşmıştır. 1970'lerden beri çıraq ve qoraz tellemeli toylar yapılmamaktadır. Meclis kurulan toylar ise qartlar tarafından dahi hatırlanmıyor. Aynı şekilde toy ve cıyınların ayrılmaz parçası olan çınlaşmalar da bütününüyle geçmişte kalmıştır. 2004'te, köyde çın hatırlayan yalnızca Alâattin Demirkan vardı. Demirkan'ın hatırladığı birkaç çın şöyledir:

Sırtta cılan sızgırıp,
Qıblada baqa baqıra.
A qız saña aytaman,
Qaramasınlar bu yaqqa.¹¹

Eki yaqında eki melek,
Yap erişte.
Mevlâm bizni qavuştursun,
Bir körüşte.¹²

Aksaklı köyünde Kırım Tatar mutfağı ise her şeye rağmen varlığını sürdürmektedir. Karakteristik Kırım Tatar aşları olan çibörek, kobete, tabaqbörek, ögüzbörek, qavurmabörek, şırlama (aqıtma), qatlama, aluşke şorbası gibi yemekler günümüzde de pişirilmektedir. Eskiden kaymaklı Kırım Tatar kahvesi de yapılmaktaysa da artık unutulmuştur.

Köyde Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler 1980'lerden itibaren başlamıştır. Özellikle, şehirlerde okumak için bulunan gençlerde karışık evlilikler sık görülmektedir.

Köyün geçim kaynağı buğday, soğan, şekerpancarı ve ayçiçeği tarımıdır. Köyün kuruluş yıllarında hayvancılık yaygın ve özellikle atlar ve at arabaları çok olmakla birlikte, günümüzde tamamen bitmek üzeredir. Özellikle son dönemlerde yüksek tahsil yapan çok sayıda insan vardır. Köy halkından avukat, doktor, subay ve diğer yüksek tahsilli meslek sahipleri çıkmıştır.

Köy Nüfus Defteri'ne göre köydeki Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadır: Akınsu, Akmangıt, Aydın, Ayhün, Akkurt, Bağbek, Barçın, Bekdemir, Birbildi, Biricik, Birkaldı, Börü, Canpolat, Coşkun, Çetinkaya, Çetinol, Demir, Demircan, Demirkan, Doğan, Emingen, Epik, Er, Erad, Erdenlig, Erek, Erez, Ergin, Ergit, Ergül, Erim, Eriş, Erişek, Erişen, Erkanat, Ersayın, Esil, Gençylmaz, Gürcan, Gürsoy, İndir, İş, Karahasan, Karakurt, Kaya, Kazanç, Kiperler, Koç, Kurt, Kurtcan, Onat, Onuk, Oral, Öner, Öter, Özbekcan, Özcan, Özdemir, Özçelik, Özen, Özenbaş, Özkurt, Özsevim, Sarıkaya, Saygı, Saygılı, Sayın, Şalkurt, Şener, Takıl, Tekin, Tenbek, Togay, Töre, Tören, Uçar, Ulkut, Uygur, Yavuz, Yıldız ve Yılmaz.

Aktepe (Rıfkiye) Köyü*

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Aktepe köyü Eskişehir'e 53 km, Alpu'ya da 14 km uzaklıktadır. 2008 yılı itibarıyla, kışın köyde yaklaşık 35 kişi (14 hane) kalmaktayken, bu nüfus yazın tarlalarına bakmaya gelenlerle 30 hane civarına yükselmektedir. Esasen köy halkının çoğunluğu başta Eskişehir olmak üzere şehirlerde oturmakta ve yalnızca ekim ve harman için köye gelmektedir. Köyde çoban olarak geçici olarak kalan,

11 Kuzeyde yılan tıslayıp, / Güneyde kurbaga bağıyor. / A kız sana ne söylüyorum, / Bakmasınlar bu tarafa.

12 İki tarafında iki melek, / Yap erişte. / Mevlâm bizi kavuştursun, / Bir görüşte.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Aktepe (Rıfkiye) köyü halkından Mehmet Çakır (1915 Rıfkiye [Aktepe] doğumlu), Fehmi Akyıldız (1929 Rıfkiye [Aktepe] doğumlu), Muhsin Mutlugeldi (1931 Rıfkiye [Aktepe] doğumlu), Zeki Taymaz (1936 Rıfkiye [Aktepe] doğumlu), İlhan Tannbak (1936 Rıfkiye [Aktepe] doğumlu), Necdet Özen (1942 Rıfkiye [Aktepe] doğumlu), Mahir Akyol (1946 Rıfkiye [Aktepe] doğumlu) ve Cihan Tannbak'a (1984 Eskişehir doğumlu) teşekkür ederiz.

dışarıdan gelme 3 hane dışında mesken sahibi köy halkının tamamını Nogaylar oluşturmaktadır. 1950'li, 1960'lı yıllardan itibaren Aktepe köyünden Eskişehir, Bursa ve İstanbul gibi şehirlere yoğun bir göç hareketi başlamıştır. Köyden ayrılanlar çoğunlukla tarlalarını satıp ayrılmışlar ve böylece köyle maddî alâkaları büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Köyden şehre göç yavaşlamış olsa da devam etmektedir.

Asıl ismi Rıfkiye olan köyün adı 1960'ların başında hiçbir esasa dayanmaksızın resmen Aktepe olarak değiştirilmiştir. Bununla birlikte, köy halk arasında yine de Rıfkiye olarak adlandırılmaktadır. Aktepe köyünün temel geçim kaynağı tarım olup köyde arpa, buğday, yulaf, şeker pancarı, ayçiçeği, kavun ve karpuz yetiştirilmektedir.

Rıfkiye (Aktepe) köyü çevresinde antik çağlara ait yerleşim kalıntıları mevcuttur. Köyün 2 km kuzeybatısında Oba Höyük, 3 km doğusunda da Daniören adlı höyükler bulunmaktadır. Her ikisi de tarla olarak sürülmeleri ve kaçak kazılar dolayısıyla ciddi ölçüde tahrip olmuş bulunan bu höyüklerden Daniören Höyüğü'nde yapılan araştırmalarda, İlk Tunç Çağı'na (MÖ 2600-2300) ve MÖ ikinci binyıla ait çanak çömlek malzemesine ve bazı mimarî parçalara rastlanmıştır.¹³

Çevrede bu kadim yerleşimlerin mevcudiyetine rağmen, günümüzdeki Aktepe (Rıfkiye) köyü, XIX. yüzyılın sonlarında Nogay muhacirler tarafından teşkil edilmiştir. Rıfkiye köyünü kuran Nogay muhacirler yahut onların ataları, muhtemelen 1850'lerin sonunda eski Kırım Hanlığı arazisinden Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve o zamanlar Osmanlı toprakları olan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. Rıfkiye köyündeki Nogayların atalarının, esas olarak günümüzde Romanya toprakları dâhilinde bulunan Dobruca'nın Alakapı (Romence adı: Poarta Alba), Nazarça, Hacıdölek ve Kalaycı (Romence adı: Faurei) köylerinden geldiklerini¹⁴ ve aralarında Bülbül (muhtemelen Ülken [Büyük] Bülbül) köyünden gelenlerin de bulunduğunu tespit ettik. Dobruca'nın bu kısmı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde yeni kurulan Romanya devletine bırakılmıştı.

Sözünü ettiğimiz Nogay muhacirlerin Anadolu'ya göçlerinde onlara önyak olan kişi Ömer Rıfki Efendi'dir. Dobruca'nın Alakapı köyünden olan ve burada geniş arazilere sahip bulunan Ömer Rıfki Efendi, dönemin ünlü kumandan ve devlet adamlarından Çerkes Nusret Paşa'nın kâhyalığında bulunmuştu.¹⁵ 1880'lerde İstanbul'da bulunduğu ve Bâb-ı Âlî çevrelerinde nüfuz sahibi olduğu anlaşılan Ömer Rıfki Efendi, 1884'te Dobruca'dan göç edecek 40-50 hane kadar hemşehrisinin iskânları için Osmanlı hükûmetine başvurdu. Ömer Rıfki'nin müracaatı, Sultan I. Abdülhamid tarafından da "onun taltife lâıyk görülmüş belli başlı beylerden olduğunun bazı zevat tarafından bildirilmesine" binaen uygun görüldü.¹⁶

Bununla birlikte, Ömer Rıfki Efendi'nin öncülüğünü yaptığı Nogay ve Kırım Tatar muhacir kaflesinin Anadolu'ya gelişinin 1890'ların başını bulduğu anlaşılmaktadır. 1892 yılında, muhacirler iskân için gönderildikleri Eskişehir havalisinde bulunuyorlardı. Önce, muhacirlerin Eskişehir yakınlarındaki Karaçay köyüne yahut günümüzdeki Esence (Yellice) köyünün 2 km kadar kuzeyinde, Porsuk Çayı'nın güney yakasındaki Yedideğirmenler mevkiine yerleştirilmesi düşünülmüştü.¹⁷ Ancak Karaçay'ın zaten kısa bir süre önce buraya yerleşmiş olan Kırım Tatar muhacirlerle meskûn olması ve Yedideğirmenler'in de Padişah'a ait olan Akköprü korusuna (koru-i hümayûna) yakın olması dolayısıyla Nogayların her iki yere de iskân ger-

13 Taciser Tüfekçi Sivas ve Hakan Sivas, "2003 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması", 22.

Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt: II, Ankara, 2005, s. 288; Taciser Tüfekçi Sivas ve Hakan Sivas, "Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Arkeolojik Envanteri 2003", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, no.: 2 (İstanbul, 2004), s. 105.

14 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 72, Gömlek no.: 37.

15 BOA, *HR.HMŞ.İŞO.*, Dosya no.: 169, Gömlek no.: 12 ve Dosya no.: 218, Gömlek no.: 23.

16 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 928, Gömlek no.: 73527.

17 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1964, Gömlek no.: 24; *DH.MKT.*, Dosya no.: 1968, Gömlek no.: 109; *DH.MKT.*, Dosya no.: 1981, Gömlek no.: 110.

çekleşmedi. Bu arada, iskânlarını bekleyen muhacirler büyük zorluklar içinde bulunduğundan, Ömer Rıfki Efendi 1892 yılı içinde Osmanlı hükûmetine tekrar tekrar başvurarak bu duruma bir çözüm bulunmasını istemekteydi.¹⁸ Nihayet, yapılan araştırmalar neticesinde, Danışören ve İnekler Pınarı mevkileri arasında yer alan ve gerek muhacirlerin kendilerinin gerekse çevre köylerin halkının rıza gösterdiği Tosbağa Pınarı adlı yere iskânlarına karar verildi.¹⁹ Bu şekilde teşekkül eden köy, Sultan II. Abdülhamid'in 4 Ağustos 1893 tarihli iradesiyle (belli ki Ömer Rıfki Efendi'ye izafeten) Rıfkiye olarak adlandırıldı.²⁰ Rıfkiye köyü, fiilen teşekkül edene kadar Nogay muhacirlerin bir yıl kadar bir müddet yakında bulunan ve Kırım Tatarlarının yaşadığı Uyuzhamam köyünde kaldıkları anlaşılmaktadır. Rıfkiye köyünün üzerinde kurulduğu arazi boştu, daha önce herhangi bir iskâna konu olmamıştı. O sıralarda İstanbul'da bulunan Ömer Rıfki Efendi'nin de köye yerleşme arzusunda olduğu ve 1894'te Akköprü korusuna dâhil bir çayırılık arazinin kendisine bırakılması için müracaat ettiği görülmektedir.²¹

Rıfkiye köyünü kuracak olan kafiyle birlikte Dobruca'dan gelen Kırım Tatar ailelerin ise Rıfkiye'ye değil, Kırım Tatarlarıyla meskûn olan Karaçay köyüne yerleştikleri bilinmektedir. Yedideğirmenler mevki-sine 1890'larda yerleşen bazı Nogay (ve muhtemelen ayrıca Kırım Tatar) ailelerin, bilahare XX. yüzyılın ilk yıllarında kurulan Şefkatiye (Yellice yahut günümüzdeki değiştirilmiş adıyla Esence) köyüne yerleştiklerini tespit ettik.²² Hepsi Rıfkiye (Aktepe) ve Arapkuysu/Aziziye (Işıkören) köylerindeki Nogaylarla yakın ak-raba olan bu muhacirlerin, Ömer Rıfki Efendi'nin kafiyesine mi dâhil olduklarını, yoksa birbirine çok yakın zamanlarda da olsa, ayrıca mı göç etmiş bulunduklarını kesin olarak belirleyemedik.

Rıfkiye köyü halkını teşkil eden Nogayların çoğunlukla Cetisan ve Yetişkul kollarından oldukları anlaşılmaktadır. Köy halkı arasında kabile mensubiyetleri genellikle unutulmuş olmakla birlikte, meselâ Qudaybağ (günümüzde Tanrıbak soyadlı sülale) ve Tuluğa soyundan olanların varlığı bilinmektedir. Her ne kadar köy mezarlığında Nogay tamgalarına rast gelemiysek de,²³ 2001'de köyün en yaşlısı olan Mehmet Çakır geçmişte köyde aytamğa, koztamğa ve daltamğa gibi Nogay tamgalarını kullanan sülaleler olduğunu hatırlamaktaydı.

Rıfkiye köyünü teşkil eden Nogaylar, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sıkıntı ve savaşlardan da paylarını almıştır. Yemen'deki ayaklanmalara karşı savaşan Osmanlı ordusunda Rıfkiye'den birçok No-gay da bulunuyordu. Aynı şekilde, I. Dünya Savaşı'nda da pek çok Rıfkiyeli genç Osmanlı üniformasıyla savaşlara katılmış, başta Çanakkale cephesi olmak üzere muhtelif cephelerde şehit düşmüş, gazi olmuş yahut esir alınmıştır. Meselâ, köy halkından İlhan Tanrıbak dedesinin İngilizlere esir düşerek yedi yılını Hindistan'daki esir kamplarında geçirdiğini, dedesinin iki kardeşinin ise Çanakkale'de şehit düştüğünü

18 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 2013, Gömlek no.: 33; *DH.MKT.*, Dosya no. : 2031, Gömlek no.: 122; *DH.MKT.*; Dosya no.: 2048, Gömlek no.: 71.

19 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1306, Gömlek no.: 1311/M-45. Köylüler arasında anlatılanlara göre, Nogay muhacirler yerleşecekleri köy mevkisini ararken, kadim Türk âdetine göre muhtelif yerlere et asmışlar ve bunlardan hangisinin en geç koktuğuna bakmışlardır. Etin en geç koktuğu şimdiki köy mevkisinin, havası dolayısıyla en sağlıklı yer olacağı inancıyla burada karar kılınmıştır.

20 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1306, Gömlek no.: 1311/M-45; *DH.MKT.*, Dosya no.: 80, Gömlek no.: 36; *ŞD.*, Dosya no.: 1556, Gömlek no.: 14.

21 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 83, Gömlek no.: 6. Ömer Rıfki Efendi'nin oğullarının Osmanlı mülki idaresinde görevler aldığı bilinmektedir. Ömer Rıfki Efendi'nin soyundan gelen ve günümüzde Aktepe (Rıfkiye) köyünde yaşayan aileler Dandik soyadını taşımaktadır.

22 Rıfkiye köyünden Necdet Özen, bu muhacirlerin Yedideğirmenler mevkiindeki meskenlerinin kalıntılarının 1950'lere kadar görülebildiğini anlatmaktadır.

23 Rıfkiye köyü mezarlığının gayet bakımsız ve eski taşlarının dağınık oluşuna bakarak burada tamgalı taşların mevcut olabileceğine, ancak herhangi bir sebepten bulunamadığına hükmetmenin doğru olacağı kanaatindeyiz.

anlatmaktaydı. İstiklâl Savaşı esnasında da Yunan ordusu köyü işgal etmiş ve köy halkı iki yıl dağda yaşamak zorunda kalmıştır.

Rıfkiye köyünün homojen etnik ve kültürel yapısı içinde, bozkır Nogay kültürünün temel unsurları Kırım Tatar kültürüyle iç içe geçmiş olarak uzun yıllar canlılığını koruyabilmiştir. Meselâ, halk geleneklerinin en yoğun yaşandığı toylarda ve bayramlarda mutlaka harman yerinde at yarışılır, Kırım Tatar güreşi yapıldı. Güreşlerin sonunda galip gelene toy sahibi bir koç verirdi. Toylarda rengârenk toquz bağlanması, “cege tartısv” ve gençler arasında karşılıklı çınlaşmalar da âdettendi. Bu toylarda kadınlar “salpa” adı verilen uzun elbiselerini, erkekler ise qaptan (kaftan) adı verilen kıyafetlerini giyerlerdi. Gelin odasının tavanı, birbirlerine iplerle bağlanmış çemberlerle süslenirdi. Bilhassa at yarışları, güreşler ve çınlaşmalar 1950'lere kadar sürdürülmüştür.

Uzun yıllardır köy toylarında çınlaşmalar olmamaktaysa da eski çınlar hâlâ hatırlanmaktadır. Bunlardan biri şöyledir:

Qıblada cılan sızğıra,
Sırtta baqa.
Men Rıfkiye casıman,
Tutturmam yaqa.²⁴

Geçmişteki birçok özelliğini kaybetmekle birlikte, 2000'li yılların ilk yarısındaki toylarda dahi Seydosman ve Bostorğay gibi Kırım Tatar yırları yırlanmakta, qanekiy, qadama ve cezayir gibi oyunlar hiç değilse yaşlılar tarafından oynanmaktaydı. Hatta köylülerin şehirlerdeki düğün salonlarında yaptıkları toylarda bile nadiren de olsa bu yırların yırlanıp oyunların oynandığı görülmekteydi.

Aktepe (Rıfkiye) köyünde günümüzde uygulanmayan ancak hatırlanan pek çok âdet vardır. Geçmişte Hıdırellez'de bütün köy halkının bayırlara çıktıkları, gençlerin aralarında çınlaştıkları hatırlanmaktadır. Ramazan aylarında ise çocuklar ev ev gezip “Şeramazan” söyler ve bahşiş toplarlardı.

Rıfkiye (Aktepe) köyündeki Nogaylar, uzun yıllar boyunca hemen daima yakındaki Arapkuyusu (İşikören) ve Yellice (Esence) köylerinde yaşayan Nogaylarla evlilik kurmuşlardır. Çevredeki Kırım Tatar muhacirlerle dahi nadiren kız alışverişi yaşanmıştır. Köyde Nogay olmayanlarla evlilikler özellikle 1980'lerden itibaren yaygınlaşmıştır.

2000'li yılların ilk yarısı itibarıyla köy halkı arasında günlük hayatta yaygın olarak Nogayca konuşulmaktaydı. Ancak genç nesil genellikle Nogayca'yı anlamakla birlikte sık kullanmamaktaydı. Aktepe köyü halkının tamamı Nogay olmakla birlikte konuştukları şivede bariz bir şekilde Kırım Tatar Çöl şivesinin etkisi görülmekteydi. Bunun sebebi, köy halkının Kırım Tatar muhacirlerle meskûn çevre köylerle münasebetleri olmalıdır.

Aktepe köyünde ananevî Nogay ve Kırım Tatar yemeklerinden çibörek, ülkenbörek, qazanbörek, qasıqbörek, irimşikbörek, qatlama, qapaqlama, bavursaq, köbete, sacpıte, qalaqay, mamelek, aldama şorbası (mısır unundan) ve talqan (mısır unu ve dövülmüş nohuttan) azalarak da olsa günümüzde de pişirilmeye devam edilmektedir.

Aktepe (Rıfkiye) köyünde eğitim seviyesi öteden beri çok yüksektir. Köy halkından olup da yüksek tahsil yapanların sayısının yüzü bulunduğu ifade edilmektedir. Meselâ, Bolu İzzet Baysal Üniversitesi öğretim üyelerinden ve bu üniversitede rektör yardımcılığında bulunmuş olan Prof. Dr. Yahya Özsoy (1926-1996) Rıfkiye köyündendi. Eğitim bilimleri sahasında uzman olan Özsoy, bilhassa engelli insanlara yönelik

24 Güneyde yılan tıslıyor, / Kuzeyde kurbağa. / Ben Rıfkiye genciyim, / Tutturmam yaqa.

özel eğitim ve onların topluma kazandırılması yönündeki çalışmalarıyla ün kazanmıştı. Prof. Dr. Yahya Özsoy'un çabaları ile 1993'te İzzet Baysal Üniversitesi'nde Özel Eğitim Bölümü kurulmuştu.

Köy halkından olup da (özellikle Eskişehir'e yerleşmiş olanlar arasında) Eskişehir Kırım Derneği'nin faaliyetlerine aktif olarak katılan gerek genç gerekse yaşlı birçok kimse bulunmaktadır. Aynı kimseler buradaki Nogay kültürel faaliyetlerine de iştirak etmektedirler.

Aktepe köyünde yaşayan Nogay aileleri Aba, Akyıldız, Akyol, Altaş, Argun, Atak, Atasoy, Aydoğan, Aysul, Ayşan, Aytogay, Aytöre, Bay, Baykal, Benli, Bolat, Börakay, Bördemir, Çakır, Dandik, Ersen, Es, Kıvancı, Mutlugeldi, Nişancı, Oğur, Olgı, Omaç, Onay, Önder, Özbek, Özen, Özkan, Özsoy, Sezgin, Sülüngöz, Tanatar, Tanrıbak, Taymaz, Timurlenk, Ünalır ve Yetişkul soyadlarını taşımaktadır.

Akyurt (Lütfiye) Köyü*

Eskişehir'in Mahmutiye ilçesine bağlı bir Kırım Tatar muhacir köyü olan Akyurt (Lütfiye) il merkezine 35 km, Mahmutiye'ye ise 19 km mesafede yer almaktadır. Köyün asıl ismi olan Lütfiye, 1960'ta hiçbir esasa dayanmaksızın resmen Akyurt olarak değiştirilmiştir.²⁵ Bununla birlikte, resmî işlemler dışında köy kendi ve çevre halkı tarafından Lütfiye olarak adlandırılmaya devam edilmektedir. Hatta köyün resmen de aslı ismine döndürülmesi yönünde istek olduğunu tespit ettik. Lütfiye köyünün nüfusu yaz ve kış mevsimlerinde ciddi ölçüde değişmektedir. 2005 yılı itibarıyla köyde yazın 115 kişi (30 hane) yaşarken, kışın bu sayı 30 kişiye (9-10 hane) düşmektedir. Kırım Tatar muhacirleri tarafından kurulan köyün halkı, günümüzde de tamamen Kırım Tatarlarından oluşmaktadır. Köyün geçim kaynakları buğday, arpa, mısır, pancar ve ayçiçeği tarımıdır. 2005'te köyde 200 kadar büyükbaş, 800-900 kadar da küçükbaş hayvan bakılmaktaydı.

Lütfiye köyü çevresinin antik dönemlerde yerleşime sahne olduğu anlaşılmaktadır. Köyün hemen güneydoğusunda, Fahriye köyüne giden yol ile bataklık alan arasında 190 m çapında ve yaklaşık 7 m yüksekliğinde bir höyük mevcuttur. Höyüğün yüzeyinden elde edilen malzemeler MÖ ikinci binyıla ve Klasik Devir'e aittir.²⁶

Lütfiye köyüne yerleşen Kırım Tatarlarının bir kısmı doğrudan Kırım'dan göç etmişken bir kısmı da Dobruca üzerinden gelmiştir. Köyün 1880'lerde²⁷ Dobruca'dan gelen Kırım Tatarları tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu Kırım Tatarlarının Dobruca'ya gelmeden önce Kırım'ın hangi bölgelerinden çıktığı günümüzde unutulmuş durumdadır. Ancak söz konusu muhacirlerin, Dobruca'nın bugün Bulgaristan'a bağlı olan Silistre ve Hacıoğlupazarcık ile Romanya'ya ait olan Köstence ve Mangalya bölgelerinden gelmiş oldukları, Köy Nüfus Defteri'ndeki kayıtlarla bazı yaşlıların hatırladıklarından anlaşılmaktadır. Köye doğrudan Kırım'dan göç eden Kırım Tatarlarının yerleşmesi ise XX. yüzyılın ilk yıllarındadır. Bu muhacirler daha ziyade (yahut tamamen) Kezlev bölgesinden gelmekteydi. Bunların en azından bir kısmının Kezlev'in Toytöbe, Elitok ve Konrat köylerinden çıkma oldukları ve çoğunun Kırım'dan birbiriyle akraba olduğu hatırlanmaktadır. Yakındaki bir diğer Kırım Tatar köyü olan Şerefiye'de de yukarıda andığımız köylerden

* Bu yazının hazırlanmasında değerli yardımlarını gördüğümüz ve bilgilerinden yararlandığımız Lütfiye köyü muhtarı Özcan Taştaban (1956 Lütfiye [Akyurt] doğumlu) ve köy imamı Şenol Cirit (1975 Emirdağ doğumlu) ile köy halkından Abdülhalim Taştaban (1924 Lütfiye [Akyurt] doğumlu), Selahattin Karakaya (1940 Lütfiye [Akyurt] doğumlu), Kemal Canbaz (1947 Lütfiye [Akyurt] doğumlu) ve Cemal Canbaz'a (1973 Lütfiye [Akyurt] doğumlu) teşekkürlerimizi beyân ederiz.

25 Erhan Tezcan, *Eskişehir Mahmutiye İlçesi*, Eskişehir, 1982, s. 73.

26 Turan Efe, "1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 1996, s. 136.

27 Bir bilgiye göre 1887'de: Tezcan, s. 73. Köy Nüfus Defteri'ne göre ise köyde ilk doğan kişi 1888 (1304) yılında doğmuş görülmektedir.

gelenler bulunduğundan, Kırım'dan gelerek Lütfiye ve Şerefiye'ye yerleşen göçmenlerin tek bir kafileden oldukları kesin gibidir. Her hâlükârda, Lütfiye'ye gelecek olan Kırımlıların önce Eskişehir'in içine iskân olundukları, ancak "çocuklarının şehirde bozulacağı" endişesiyle köye yerleştikleri söylenmektedir.

Bu şekilde aslı nüfus yapısı oluşan muhacir yerleşimine, Dâhiliye Nezareti tarafından 1890'da resmen köy statüsü verilmiş ve muhtarlığı kurulmuştur. Aynı kararlar, Çifteler Hârâ-yı Hümayûnu'na bağlanan bu yeni köye "Lütfiye" ismi verilmiştir.²⁸

Lütfiye köyüne, müteakip yıllar içinde Dobruca'dan yahut Kırım'dan akraba birleşmesi şeklinde münferit göçler olmuşsa da, burası halkı açısından yekpâre bir Kırım Tatar muhacir köyü olarak kalmıştır. Köye 1952 yılında Bulgaristan'dan bir Türk muhacir gelmişse de günümüzde o aileden kimse kalmamıştır.

Çevredeki diğer Kırım Tatar ve diğer muhacir köylerinde olduğu gibi, Lütfiye köyündeki Kırım Tatar göçmenlerin uyguladıkları tarım metotları, başarılarıyla kısa zamanda dikkat çekmiştir. Bilhassa göçmenler, atla çekilen sabanla ve orak makineleriyle çiftçilik yaptıklarında, saban sürmek için öküz kullanan çevredeki yerli köylerin halkının Kırım Tatarlarının usullerini hayretle izlediği günümüzde de anlatılmaktadır.

Anadolu'daki pek çok köyün halkı gibi Lütfiye sakinleri de Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki savaşlarda çok sayıda genci kurban vermişlerdir. Meselâ, bir aileden dört kardeşin birden Çanakkale'de şehit olduğu (sonradan Canbaz soyadını alacak aile) vakalar dahi yaşanabilmiştir. Köy, İstiklâl Savaşı esnasında Yunan birlikleri tarafından işgal edilmiştir.

Lütfiye köyü, Kırım Tatar kültürü, dil ve hatıralarının yaşatılması derecesi itibarıyla çevredeki diğer Kırım Tatar köylerinden farklı değildir. Köyde yaşı 30'un üzerinde olanlar aralarında Kezlev şivesiyle Kırım Tatarca konuşmaya devam etmektedirler. Ancak genç nesil arasında bu dil hızla kaybolmaktadır. Bir zamanlar genç nesillerin Kırım Tatarca konuşmasının Türkçelerini bozacağı endişesinin yaygın olduğu, hatta 1950'li-1960'lı yıllara kadar okulda aralarında Kırım Tatarca konuşan çocuklara ceza verildiği hatırlanmaktadır.

Köyde Kırım Tatar âdet ve gelenekleri, en azından XX. yüzyılın ilk yarısı itibarıyla çok yoğun bir şekilde yaşanırken, günümüzde hayli erozyona uğramıştır. Bir zamanların çınlaşmalı, çıraq ve qoraz tellemeli, kazzanlara mükâfat olarak toquz bağlanan at yarışlı, konuşma meclisli toyları 1950'lerde kalmıştır. Bununla birlikte, evlenmelerde en az yedi göbek akrabalık olmaması kaidesine günümüzde de riayet edilmektedir. Köylüler arasında Kırım Tatar olmayanlarla karışık evlilikler yaygın olmayıp az sayıdaki örnek 1990'lardan itibaren görülmeye başlanmıştır. Lütfiye halkının bir ölçüde de olsa yaşatabildiği eski âdetlerinden biri Hıdırellez kutlamalarıdır. Hâlen de Hıdırellez'de (6 mayısta) kadınlar köy konağında, erkekler de cami avlusunda toplanarak qozı sarpası, qavurmali pilav, qalaqay ve helva yemektedirler. 2000 yılına kadar Hıdırellez'de herkes evinden yemek getirmekteyken, bu tarihten itibaren herkesin ortaya belli bir miktar para koyması ve bununla kuzu satın alınarak ortak yemek pişirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu uygulama bugün de devam etmektedir. Buna karşılık, eskiden uygulanmakta olan "Yavur Yüzü"ne çıkılması geleneği artık geride kalmıştır. Köy halkı Eskişehir Kırım Derneği tarafından düzenlenen tepreçlere düzenli olarak katılmaktadır. Bütün çevre Kırım köylerinde olduğu gibi Lütfiye'de de çibörek, köbete, sarburma, tabaqbörek ve qaşıqbörek gibi hamurışı ağırlıklı Kırım Tatar yemekleri yapılmaya devam edilmektedir.

Köy camisi 1925 yılında inşa edilmiş, ilkokul ise 1938'de açılmıştır. Okul, köyün eğitim seviyesini hızla yükselterek okuryazarlık oranının % 100'e varmasını sağlamıştır.²⁹ Nitekim köyden çok sayıda yüksek tahsilli çıkmış ve bunlar şehirlere yerleşmiştir. Köy ilkokulu 1997'de kapatılarak, giderek azalan sayıdaki köy çocuklarının taşınmalı sistemle, okulu olan yakındaki köyde okumaları uygulaması getirilmiştir.

28 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1704, Gömlek no.: 25 ve Dosya no.: 1715, Gömlek no.: 115.

29 Tezcan, s. 73.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Lütfiye köyünde kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aha-ta, Asker, Başlık, Beşer, Bezir, Bozkurt, Canbaz, Çapacı, Çetin, Çetinel, Demircan, Eken, Ekici, Erakay, Erdemli, Eskişel, Karakaya, Kaya, Onganaşçı, Özcan, Polat, Sapaner, Saylısoy, Sertbudak, Sunar, Süzer, Taştaban, Tatlar, Tugayer, Üçok ve Yılmaz.

Boyacıoğlu Köyü*

Eskişehir'in Merkez ilçesine bağlı bir köy olan Boyacıoğlu, şehir merkezine 5 km mesafededir. Köy, ilgili kanun gereğince 2005 yılında resmen Eskişehir'in mahallesi hâline getirilmiştir. 2006 yılı itibarıyla köyün nüfusu 80 kişi kadar (20 hane) olup bu nüfusun istisnasız tamamı Kırım Tatarlarıydı. Ancak kış aylarında köyde sadece 3-4 hane kalmakta, köyün geri kalan halkı zaten çok yakın olan Eskişehir'de oturmaktadır. Köyün geçim kaynakları arpa, buğday ve pancar tarımı ile büyük ve küçükbaş hayvancılıktan oluşmaktadır.

Köy, ismini evvelce burada bulunan Boyacıoğlu Çiftliği'nden almakta olup, XX. yüzyılın ilk yıllarında doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. Kezlev tarafından gelen ve günümüzde Gülümbay soyadını taşıyan sülaleye mensup kardeşler, Boyacıoğlu Çiftliği'ni satın almışlar ve yakınları da Kırım'dan onların yanına gelerek köyü teşkil etmişlerdir. Müteakip birkaç yıl içinde Kırım'ın çeşitli yerlerinden Kırım Tatarları Boyacıoğlu köyüne yerleşmişlerdir. Bu arada, buradaki hayata ayak uyduramayarak Kırım'a geri dönenler de olmuştur.

Boyacıoğlu köyünde, kuruluşundan günümüze kadar yaklaşık yüz yıllık süre içinde sadece Kırım Tatar muhacirler yaşamıştır. Bu durumun tek istisnası, köye sığır çobanı olarak gelip yerleşen ve orada da ölen Bulgaristan muhaciri bir Türk'tür. Köydeki Kırım Tatarlarının da tamamı doğrudan Kırım'dan gelme olup Romanya yahut Bulgaristan üzerinden gelen yoktur.

Boyacıoğlu köyü, bütün Eskişehir havalisi gibi İstiklâl Savaşı yıllarında Yunan işgalini yaşamıştır. Savaş esnasında köyü işgal eden Yunan askerleri köyü yakmamakla birlikte, köylülerden zorla hayvan almışlardır.

Homojen bir yapıda olan Boyacıoğlu köyünde, Kırım Tatar âdet ve gelenekleri özellikle Kırım'dan göçün ilk yarım asrı içinde kuvvetli bir şekilde yaşatılabilmektedir. Sosyo-kültürel hayatın en önemli tezahürlerinden olan toylar 1950'lere kadar Boyacıoğlu'nda tipik Kırım usulleriyle, yani çınlaşmaları, at yarışları ve Kırım Tatar güreşleriyle üç gün üç gece sürecek şekilde yapılırdı. At yarışlarında ve güreşlerde galiplere mükâfat olarak koç verilmesi âdettendi. Bilhassa 1960'lardan sonraki toylarda Kırım motifleri büyük ölçüde kaybolmuştur. Esasen, gerek köyün pek kalabalık olmayışı gerekse şehre çok yakın bulunması dolayısıyla köyde yapılan toy ve cıyınlar da giderek azalmış, bu gibi sosyal toplantı ve törenler, şehre taşındığından özelliklerinden çok şey kaybetmiştir.

Köyde diğer özel günler de zaman içinde eski karakterlerinden uzaklaşmışlardır. Meselâ, 1980'lerin sonundan beri Hıdırellez'e çıkılmamakta ve dua edilmemektedir. Eskiden kış öncesinde "soğum soyulur" (dana kesilir) ve etler fiçılar içinde tuzlanır, daha sonra cıyın yapıp toplu olarak yenirdi. Günümüz şartlarında bu âdet ortadan kalkmıştır. 1990'lara kadar kurban bayramında halka kurban aşı verilir, aynı şekilde Ramazan'da da köylüler birbirini iftara ve sahura çağırırlarken bunlar da artık gerçekleştirilememektedir. Yakın geçmişe kadar cenazelerde misafirlere mutlaka yemek verilirken, günümüzde bunun yerini şehirde yaptırılan kıymalı pide ikramı almıştır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Boyacıoğlu köyü muhtarı Ruşen Ak (1962 Boyacıoğlu doğumlu) ile köy halkından Abdullah Gülümbay (1921 Boyacıoğlu doğumlu) ve Ali Fehmi Gülümbay'a (1939 Boyacıoğlu doğumlu) teşekkür ederiz.

Boyacıoğlu köyündeki Kırım Tatarları, uzun yıllar boyunca evlilikler hususunda gayet muhafazakâr bir tutum içinde olmuşlardır. Köklü Kırım (yahut Kıpçak/Türk) âdeti olan, yedi göbek içindeki akrabalarla evlenmemesi kaidesine sıkıca uyulmuştur. Kırım Tatar olmayanlarla evlenmek şöyle dursun, doğrudan Kırım'dan değil, Romanya ve Bulgaristan üzerinden gelmiş Kırım Tatarlarıyla evlilik ilişkileri kurulmasında dahi sıkıntılar yaşanmıştır. Köyde Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler ilk defa 1970'lerde görülmüş ve 1990'lardan itibaren de yaygınlaşmıştır.

Boyacıoğlu köyünde günlük hayatta hâlâ Kırım Tatarca konuşulmaktadır. Ancak Eskişehir çevresindeki pek çok köyde olduğu gibi burada da köy halkından yaşı 30'dan küçük olanlar Kırım Tatarca'yı "anlamakta ama konuşamamaktadır". Köy halkı genel olarak Eskişehir Kırım Derneği'nin faaliyetlerine aktif olarak katılmaktadır.

Boyacıoğlu köyünde yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Adar, Ak, Dikdere, Duygulu, Eseroğlu, Gülümbay ve Temizsoy.

Çardakbaşı Köyü*

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Çardakbaşı köyü il merkezine 60 km, Alpu'ya ise 19 km mesafede yer almaktadır. 2006 itibarıyla köy nüfusu 20 hane teşkil eden 88 kişiden oluşmaktaydı. Köken itibarıyla Bulgaristan muhaciri Türklerden olan 2 hane hariç köy halkının tamamı Kırım Tatarı'ydı. Köyde arpa, buğday ve pancar ekilmekte, koyun ve sığır bakılmaktadır.

Çardakbaşı köyü, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Rumeli'nden Anadolu'ya göç eden Rumeli Türkleri ve Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. Bu iki grubun köye birlikte yerleştikleri veya geliş tarihlerinin birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Köyün kurucularından olan Rumelili Türkler köyde kalıcı olmamışlar ve zaman içinde Uşak ve Antalya taraflarına göçmüşlerdir. 2006 itibarıyla köyde bu ilk grup Rumeli muhacirlerinden hiç kimse kalmamıştı. Bu tarihte köyde yaşayan 2 hane Rumeli muhaciri ise 1953'te gelen birkaç hane Bulgaristan muhacirinden köyde kalanlardı.

Çardakbaşı köyünü kuran Kırım Tatar muhacirler veya onların babaları 1860'lı yılların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmiş ve o zamanlar Osmanlı toprakları olan Dobruca'ya iskân edilmişlerdi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde Dobruca'nın Romanya'ya bırakılması üzerine Romanya tebaası hâline gelen bu Kırımlılar, bilahare ikinci bir göç ile Osmanlı Devleti'nin elinde kalan Anadolu topraklarına göçmüşlerdir. Kırım Tatar muhacirlerin Çardakbaşı mevkesine yerleşmeleri sürecinin 1880'lerde başladığı anlaşılmaktadır. Çardakbaşı'na yerleşen ilk Kırım Tatar muhacir grubundan sonra, farklı zamanlarda ve farklı yerlerden başka Kırım Tatarları da gelerek köye yerleşmişlerdir. Bilhassa XX. yüzyılın ilk yıllarında Dobruca'dan göçen birçok Kırım Tatar ailesi Çardakbaşı'na yerleşmiştir. Bunların yanı sıra, aynı dönemde doğrudan Kırım'dan gelen en az 4 sülaleyi de tespit edebildik. Bunlardan günümüzde Atçı soyadını taşıyan sülalenin XX. yüzyılın ilk yıllarında, Özkırım ve Canarslan soyadlarını taşıyan sülalelerin ise muhtemelen 1910'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ettikleri anlaşılmaktadır. Canarslan soyadlı sülale Kırım'ın Kezlev bölgesinden gelmiştir. 1900'lerin başında Kezlev'den Eskişehir'e göçmüş olan, günümüzde Hiçyılmaz soyadını taşıyan aile ise 1926'da Eskişehir'den Çardakbaşı'na taşınmıştır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Çardakbaşı köyü muhtarı Şener Canarslan (1966 Çardakbaşı doğumlu) ile köy halkından Selahattin Argın (1921 Çardakbaşı doğumlu), Sâlim Canarslan (1930 Çardakbaşı doğumlu), Müfit Kunak (1943 Çardakbaşı doğumlu), Alâattin Abaylı (1944 Çardakbaşı doğumlu), Erol Canarslanlar (1948 Eskişehir doğumlu), Şevket Özer (1951 Çardakbaşı doğumlu) ve Adnan Yağar'a (1968 Çardakbaşı doğumlu) teşekkür ederiz.

Kırım Tatar ailelerinin, Romanya'dan Çardakbaşı'na göç ve yerleşme süreci 1910'lu, 1920'li ve 1930'lu yıllar boyunca devam etmiştir. Bu süreç boyunca Rumeli'nin (daha doğrusu Dobruca'nın) muhtelif yerlerinden gelerek köye yerleşen Kırım Tatar göçmenlerin toplu iskân şeklinde değil, münferiden ve her birinin kendine has serencamlarla yerleştikleri görülmektedir.

Tespit edebildiğimiz bazı sülalelerin Çardakbaşı'na yerleşme hikâyeleri bu karmaşık süreci yansıtmaktadır. Hâlen Özenli soyadını taşıyan ve aslen Kırım'ın Çongar bölgesinden olan sülale, 1890'larda Romanya Dobruca'sının Malçova (Romence adı: Abrud) köyünden göç etmiştir. Günümüzde Argın soyadını taşıyan sülalenin kökeni ise Kırım'ın Argın³⁰ köyüne dayanmakta olup, 1860'larda Osmanlı topraklarına göç ettikten sonra Dobruca'da Köstence civarına iskân olunan bu sülalenin büyükleri, 1890'ların başında ise Anadolu'ya göç etmişlerdir. Sırasıyla Eskişehir'in Sevinç, İnönü'nün Kümbet ve Söğüt'ün Bektaşınar köylerinde yaşayan bu aile, 1910'ların başında da Çardakbaşı'na yerleşmiştir. 1910'ların sonunda veya 1920'lerde Çardakbaşı'na yerleşen ve sonradan Esen soyadını alacak olan aile de Romanya Dobruca'sının Defçe (Romence adı: Gherghina) köyünden gelmiştir. Günümüzde Canarslanlar soyadını taşıyan aile ise Dobruca'nın Kırım Tatarlarıyla meskûn Murfatlar köyünden 1924 yılında Türkiye'ye göçmüş ve Çardakbaşı'na iskân olunmuştur. Derici ve Tırhan soyadlı sülaleler, 1940'lı yıllarda Romanya ve Bulgaristan arasında el değiştiren Hacıoğlupazarcık (Bulgarca adı: Dobriç) bölgesinden göç etmişlerdir.

Köydeki sülalelerden bazıları da başka Kırım Tatar muhacir köylerinden taşınmışlardır. Meselâ, Hızır soyadlı sülale Sivrihisar'a bağlı Karakaya, Bulat soyadlı sülale de Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Eskipolatlı köyünden Çardakbaşı'na göçmüştür.

Çardakbaşı köyü, İstiklâl Savaşı döneminde, 1921'deki Sakarya muharebeleri esnasında Yunan ordusu tarafından işgal edilmiş ve tam bir yıl işgal altında kalmıştır. Yunan kuvvetleri, savaşın sonunda bozgun hâlinde çekilirken köyü de yakmışlardır. O dönemde 65 hanenin mevcut olduğu Çardakbaşı'nda altı kadın Yunan askerlerinin toplu tecavüzüne maruz kaldığı gibi, bazı köylüler de aileleriyle birlikte Yunanlılar tarafından götürülmüşlerdir. Bunun yanı sıra, köylülere ait büyük miktarda zahire, koyun, at, eşek, tavuk ve yiyecek maddesi ile kıymetli mallar Yunan askerlerince gasp edilmiştir.³¹ Köy halkından pek çok kişi Türk ordusu saflarında savaşa iştirak etmiştir.

Çardakbaşı köyünde Kırım Tatar âdet ve gelenekleri uzun yıllar canlılığını korumuştur. Meselâ, 1950'lere kadar karakteristik yapılarını muhafaza eden toylarda Kırım Tatar güreşleri ve at yarışları yapılmaktaydı. Toylarda çınlaşmalar ve diğer birçok âdet 1970'lere kadar yaşatılmış ise de, zaman içinde bunların hepsi bir bir uygulamadan kalkmıştır. Aynı durum, günlük hayata ve özel günlere ilişkin pek çok diğer gelenek için de geçerlidir. Köyde Kırım Tatar âdetlerinin günümüze kadar devam edebilen yegâne kısmı yemekler olmuştur.

Çardakbaşı köyü halkı genellikle Kırım Tatarca'yı anlamaktaysa da, yaşlılar bile aralarında Türkiye Türkçesi konuşmaktadır. Köyde orta yaşın üstündekiler geçmişte Kırım Tatarcanın konuşulmaması için çaba gösterildiğini de ifade etmektedirler. Şu cümleden olarak, 1960'larda köy ilkokulunda görevli bir öğretmenin öğrencilere Kırım Tatarca konuşulmasını yasakladığı ve ağzından Kırım Tatarca kelime çıkan öğrencilerin 25 kuruş ceza ödedikleri hatırlanmaktadır.

Çardakbaşı köyünde Kırım Tatar kültürünün birçok unsuru unutulmuş olmakla birlikte hatırlanabilen ilginç örnekler de vardır. Köy sakinlerinden Sâlim Canarslan şu yırı hatırlamaktaydı:

30 Kırım'da biri Karasubazar, biri Canköy, biri de Kerç bölgesinde olmak üzere Argın adlı üç köy bulunmaktadır.

31 Ali Sarkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 156.

Kün qavuştı, köz baylandı,
Maşına maylandı.
Biz Ural'dan çıqqanda,
Bayramday, toyday.³²

Söz konusu yır, 1920'lerin sonlarında Sovyetler Birliği'ndeki cebri kollektivizasyon ve hâli vakti yerinde olan köylülerin ("kulakların") tasfiyesi döneminde, on binlerce Kırım Tatarı'nın özellikle Urallar bölgesine sürülmesini anlatmaktadır. Bu yırın Çardakbaşı'nda da söylenmiş olması, aslında hepsi 1920'lerden çok önce Kırım'dan ayrılmış olan bu Kırım Tatarlarının, 1930'lar veya sonrasında muhtelif kaynaklardan bu gibi yırları öğrendiklerine delalet etmektedir.

Çardakbaşı'ndaki Kırım Tatarları evliliklerini öteden beri köy içindeki ve dışındaki Kırımlılarla yapagelmişlerdir. Köydeki Kırım Tatarlarıyla Rumeli muhaciri Türklerin araları daima çok sıcak olmasına rağmen bu iki cemaat arasında dahi pek az evlilik görülmüştür. 2005 yılı itibarıyla köyde sadece iki karışık evlilik vardı. Köy halkı tepreçler dışında Eskişehir Kırım Derneği'nin faaliyetlerine aktif olarak katılmamaktaydı.

Köy ilkokulu kapanmıştır. Çocuk sayısı az olduğu için taşınmalı sistem de yoktur. Devlet tarafından az sayıdaki çocukların yatılı okuması söylenmekte ve araba gönderilmemektedir.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Çardakbaşı köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Abaylı, Akdoğan, Argın, Atçı, Atşabar, Ayman, Bilgiç, Bilgişen, Bulat, Canarslan, Canarslanlar, Derici, Esen, Gözütok, Hizer, Hiçyılmaz, Kısaayak, Kunak, Nayman, Özdemir, Özenli, Özer, Özkırım, Sezek, Soyarık, Şimşek, Tanalp, Tarhan, Tırhan, Tulgay, Uriyecek, Yavaşoğlu ve Yiğit.

Çardakbaşı köyüne yerleşmiş Kırım Tatarlarından çok sayıda yüksek tahsil görmüş kimse yetişmiştir. Eski valilerden ve Köstence'nin Defçe (Romence adı: Gherghina) köyünde doğmuş olan Şevket Esen (1915-1986) de bu köye iskân olunmuş Kırım Tatarlarındandı.

Çukurağıl Köyü*

Eskişehir'in Seyitgazi ilçesine bağlı Çukurağıl köyü il merkezine 40 km, Seyitgazi'ye ise 9 km mesafede yer almaktadır. 2005 yılı itibarıyla köy nüfusu yazın 220 kişiden (45 hane) oluşmaktaydı. Yazın artan köy nüfusu kışın ise yarı yarıya azalmaktadır. Köy halkının muhacir asıllı olmayanlarının kökenleri Kırşehir ve Akşehir gibi muhtelif yerlere dayanmaktadır. Köyde 4 hane (15 kişi kadar) Kırım Tatarı da yaşamaktadır. Köy şehirlere çok göç vermiştir. Bu bakımdan, köyde yaşamakta olan nüfustan daha fazla sayıda Çukurağıl kökenli insan Eskişehir'de bulunmaktadır. Köyün geçim kaynakları buğday, arpa, mısır, ayçiçeği ve şekerpancarı tarımına dayanmaktadır. Arazinin tamamı sulamalıdır. Hayvancılık azdır.

Çukurağıl köyünün geçmişi en azından beş yüzyıl öncesine gitmektedir. Nitekim 1520'lere ait Osmanlı tahrir defterinde, Çukurağıl Sultanönü sancağının Seyidgazi nahiyesine bağlı bir köy olarak gösterilmektedir.³³ 1861'de köyde yaşayan Kürt Yusuf oğlu İbrahim adlı eşkıyanın bir Hristiyan'a tasallutu vesilesiyle kayıtlarda zikredilen köyün, o tarihte çiftlik statüsünde olduğu ve burada hem Müslüman hem de Hristiyan (çok muhtemelen Rum) nüfusun mevcut olduğu anlaşılmaktadır.³⁴ Köye 1880'ler sonrasında Rumeli'nden gelen Osmanlı Türkü ve Kırım Tatarı muhacirler de yerleşmişlerdir. Dobruca'dan gelen bu Kırım Tatarları bir nesil kadar önce, 1860'ların başında Kırım'dan ayrılarak o zamanlar Osman-

32 Akşam oldu, göz bağlandı, / Otomobil yağlandı. / Biz Ural'dan çıktığımızda, / Bayram gibi, düğün gibi.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Çukurağıl köyü muhtarı Yücel Şen (1962 Çukurağıl doğumlu) ve köy sakinlerinden Sâdık Ece'ye (1930 Çukurağıl doğumlu) teşekkür ederiz.

33 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937-1530) I, Ankara, 1993, tıpkıbasım sütun 237.

34 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, A.MKT.UM., Dosya no.: 460, Gömlek no.: 24.

lı Devleti'ne ait olan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. Çukurağıl köyünde 1909 yılı itibarıyla 36 hane bulunmaktaydı.³⁵

1950'lerde köyde 30 hane kadar Kırım Tatarı'nın yaşadığı anlatılmaktadır. Bunlar, münferit olarak tahsil ve iş gibi sebeplerle tedricen köyden ayrılıp başka köy ve şehirlere göçmüşlerdir. Köyde kalmış az sayıdaki Kırım Tatarı'ndan 50'li yaşların üzerindeki Çöl şivesi ile Kırım Tatarca konuşmaktadırlar. Bunların evlerinde qıyğaşa, çibörek, köbete, tabaqbörek ve qaşıqbörek gibi yemekler hâlâ pişirilmektedir. İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Turan Ece de bu köyden yetişen Kırım Tatarlarındandır.

Çukurhisar (Çerkes Çukurhisar) Köyü*

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Çukurhisar köyü, il merkezine 50 km, Alpu'ya ise 10 km mesafede yer almaktadır. Köyün yaygın ve asıl ismi Çerkes Çukurhisar'dır. 2009 itibarıyla köy nüfusu yazın yaklaşık 150 kişi (yaklaşık 40 hane) olup kışın ise yaklaşık 100 kişiye (20 hane) düşmekteydi. Köy halkından şehirde yaşayıp da köye gelip gidenler de çoktu. Köydeki 4 hane Adige (Kabardey ve Besleney) ve 1 hane Abhaz haricinde köy sakinlerinin tamamı Kırım Tatarı'dır. Çukurhisar köyünün toprağı kurak olup henüz sulamaya geçilmemiştir. Köyde arpa, buğday ve mısır ekildiği gibi hayvancılık da yapılmaktadır.

Çukurhisar köyünün yakın çevresinde, antik dönemlere ait önemli yerleşim kalıntıları bulunmaktadır. Köyün batısında bulunan küçük boyuttaki Çukurhisar I Höyüğü'nün bir tümülüs olması muhtemel olup üzerinde az miktarda Klasik Devir malzemesi bulunmuştur.³⁶ Köyün güneybatısında yer alan Çukurhisar II Höyüğü ise 165 m çapında, 13 m yüksekliğindedir. Höyüğün yüzeyinde yapılan araştırmalarda MÖ ikinci binyle ve Klasik Devir'e ait çanak çömlek parçaları elde edilmiştir.³⁷

Çukurhisar köyünün, aynı isimle en azından XVI. yüzyıl başlarında mevcut olduğu görülmektedir. Nitekim köy, Sultanönü sancağının Karacaşehir nahiyesine bağlı olarak 1520'lere ait tahrir defterinde zikredilmektedir.³⁸ Burada sözü edilen eski Çukurhisar köyü sonradan dağılmıştır. 1861 yılında, 30 hane Abhaz muhacirin eski köy mevkisine iskânı ile günümüzdeki Çukurhisar köyü ortaya çıkmıştır. Aynı yıl buraya iskân için 30 hane başka Kafkasyalı muhacirler de gelmiştir.³⁹ Bu şekilde teşekkül eden Çukurhisar köyüne Kafkasyalı muhacirler gelmeye devam etmiştir.⁴⁰ Hatta tamamen Kafkasya muhacirlerinden oluşan köy nüfusunun giderek artması üzerine, buradaki akraba yahut soydaşlarının yanına yerleşmek isteyen başka Kafkasya muhacirlerinin bu arzularına Osmanlı yetkililerinin sıcak bakmadığı görülmektedir.⁴¹ Yine de köye

35 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 169.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Çukurhisar köyü muhtarı Okyar Kınay (1940 Eskişehir doğumlu) ile köy sakinlerinden Emirsalihi Dinçer (1920 Mâmtüre [Güneli] doğumlu), İdris Akkurt (1926 Çukurhisar doğumlu), Fahrettin Kurt (1927 Karaağaç/Saray doğumlu) ve Abdülkadir Uğur'a (1975 Çukurhisar doğumlu) teşekkür ederiz.

36 Turan Efe, "1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 1996, s. 133.

37 Agm, s. 134; Taciser Tüfekçi Sivas-Hakan Sivas, "2003 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması", *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: II, Ankara, 2005, s. 288; Taciser Tüfekçi Sivas ve Hakan Sivas, "Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Arkeolojik Envanteri 2003", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, no.: 2 (İstanbul, 2004), s. 105.

38 *438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937-1530) I*, Ankara, 1993, tıpkıbasım sütun 228.

39 Engin Kırılı, "19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2001, s. 210.

40 Agc, s. 245.

41 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 222, Gömlek no.: 97.

Kafkasya'dan gelen göçmenlerin yerleşme süreci durmamıştır. Meselâ, 1903'te veya bundan biraz önce buraya 7 hane Kafkasya muhacirinin yerleştiği bilinmektedir.⁴² Müteakip yıllarda gelenlerle birlikte köydeki Kafkasyalıların Abhazlar, Adigeler (Kabardeylar ve Besleneyler) ve Çeçenlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Nitekim köyde mevcut eski mezarlıklar Abaza (Abhaz), Çeçen, Besleney ve Kabardey mezarlıkları olarak ayrılmaktadır.⁴³ Kuruluşundaki bu Kafkasyalı karakterine bağlı olarak köy resmen ve fiilen "Çerkes Çukurhisar" olarak adlandırılmaktadır.⁴⁴

Çerkes Çukurhisar köyüne Kırım Tatar muhacirlerin yerleşmesi ise 1900'lerin ilk yıllarında küçük gruplar hâlinde olmuştur. Bu muhacirlerin günümüzde Eskişehir'in Merkez ilçesine bağlı olan Karaçobanpınar, Gökdere ve Hasanbey⁴⁵ köylerine yerleşen Kırım Tatar muhacirlerle birlikte Kırım'dan geldikleri hatırlanmaktadır. Aynı şekilde, Kırım Tatarları geldiğinde Kafkasyalıların onlara köyün kenarında yer verdikleri de günümüzde dahi hatırlananlar arasındadır. Kırım Tatarlarının gelişinden birkaç yıl sonra, 1909 yılında, Çukurhisar köyünde toplam hane sayısı 80 olarak tespit edilmişti.⁴⁶

Köy gençlerini cepheye çeken I. Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük sarsıntı ve kayıpların arkasından gelen Yunan işgali, Çerkes Çukurhisar köyüne de büyük zarar vermiştir. I. Dünya Savaşı'ndaki kayıpların neticesinde, köyün İstiklâl Savaşı esnasında 33 haneye düşmüş olduğu görülmektedir. 1921'de köye giren Yunan birlikleri ertesi yıl çekilirken köyü hem yağmalamış, hem de ateşe vermişlerdir. Bu yangında köydeki evlerden 12'si tamamen yandığı gibi, köy halkından para vermeyenler dövülmüş, 594 koyun ve sığır ile 20 ton muhtelif yiyecek ve tahıl gasbedilmiştir.⁴⁷

Çerkes Çukurhisar'a Kırım Tatar muhacirlerin gelişi 1930'lara kadar devam etmiştir. Nitekim 1930'larda Romanya'da yaşamakta olan Kırım Tatarlarından bazı aileler (meselâ Çetin, Çolpan, Demiralay, Ören, Sarıgül, Tonguç, Uslu ve Ünlü soyadlarını alan sülaleler) Çerkes Çukurhisar'a iskân olunmuşlardır. Çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köylerinden gelip Çerkes Çukurhisar'a yerleşen Kırım Tatarları da vardır. Meselâ, Alpu ilçesine bağlı Mamûre (sonradan verilen adıyla Güneli) köyünden 1942'de Çerkes Çukurhisar'a taşınan Kınay soyadlı aile ile 1944'te taşınan Dinçer soyadlı aileler bunlar arasındadır.

Çerkes Çukurhisar'a farklı zamanlarda ve farklı yerlerden gelen Kırım Tatarları arasında herhangi bir anlaşmazlık görülmemiş ve bunlar bütünüyle birbirleriyle kaynaşmışlardır. Köyde yaşayan Kafkasyalılarla Kırım Tatarları da kardeşçe ilişkiler ve uyum içinde yaşayagelmışlerdir.

Çerkes Çukurhisar'daki Kırım Tatarları, kültürel yapılarının birçok özelliğini günümüze kadar taşıyabilmişlerse de, zaman içinde unutulmalar daha çoktur. Köyde 1960'lara kadar meclislerin kurulduğu, toquzların bağışlandığı, telli çıraqların hazırlandığı ve gençlerin aralarında çınlaştıkları toylar olmaktadır. Toyların ayrılmaz parçası kabul edilen Kırım Tatar güreşleri ve at yarışları da bu yıllardan itibaren yapılmaz olmuştur. Bunda, tarlaları sürmekte kullanılan atın yerini traktörün alması dolayısıyla köyde at kalmamasının da rolü vardı.

Kırım Tatarları, muhaceretlerinin üzerinden geçen yarım asrı aşkın müddet boyunca evliliklerini köy içindeki ve çevre köylerdeki Kırım Tatarı'yla yapmışlar, en yakın akrabaları olan Nogaylarla dahi kız alışve-

42 BOA, *DHMHÇ*, Dosya no.: 57, Gömlek no.: 7; Dosya no.: 58, Gömlek no.:21 ve Dosya no.: 59, Gömlek no.: 52. Eğer doğru ise Köy Nüfus Defteri'ndeki kayıtlarda, Kafkasya'daki en son doğumların hicrî 1289 [miladî 1872-1873] ve 1297 [miladî 1879-1880] yıllarında gerçekleştiği, yani en azından bu tarihlerden sonra da Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne göçerek nihâî olarak Çukurhisar'a yerleşenler olduğu görülmektedir.

43 Köye Kırım Tatar muhacirlerin iskânı sonrasında Kırımlılar için ayrı bir mezarlık ayrılmamış olup öldüklerinde Kırım Tatarları da Kabardey mezarlığına gömülmüşlerdir.

44 Osmangazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fazıl Tekin, Çukurhisar'a yerleşmiş bir Adige ailesine mensuptur.

45 Sonradan Kırım Tatar muhacirlerin tamamı Hasanbey'i terk etmiş ve köyde hiç Kırım Tatarı kalmamıştır.

46 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 169.

47 Ali Sarkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 156.

rişine girmemişlerdir. Köydeki Kafkasyalılarla Kırım Tatarları arasındaki ilk evlilik ancak 1971’de gerçekleşmiştir. 2006 itibarıyla, Çukurhisar’daki Kırım Tatarları çoğunlukla Kırım Tatarlarıyla evlenmekteydi.

2006 yılında, Çukurhisar köyündeki Kırım Tatar gençleri aralarında genellikle Kırım Tatarca konuşmaktaydı. 1950’lerde ve 1960’larda köy ilkokulunda, çocukların Türkçeyi Kırım şivesiyle konuştuklarında öğretmenler tarafından şiddetle azarlandıkları hatırlanmaktadır. Köydeki Adigeler (Çerkesler) arasında Adigece konuşabilen kalmamış olup birçok kişi bu dili “anlamakta ama konuşamamaktaydı.”

Çukurhisar’daki Kırım Tatarları, Kırım ile ilgili sosyal ve kültürel dernek faaliyetlerine ilgi göstermekteydi. Bununla birlikte, 2006 yılı itibarıyla Çukurhisar’daki Kırım Tatarlarından Kırım’a ziyarete gitmiş kimse yoktu.

Çukurhisar köyündeki Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aba, Abay, Ablak, Abul, Acabay, Acar, Acay, Açık, Akkurt, Aşkun, Bektan, Benli, Bozkurt, Canarslan, Çetin, Çolpan, Demiralay, Doğan, Doyar, Ersoy, Karabay, Kaya, Keser, Kınay, Köpe, Ören, Özkan, Özkırım, Sarıgül, Sönmez, Taşkın, Tatlıdil, Teker, Tetik, Tonguç, Uçar, Uçkın, Uğraş, Uluğ, Umaç, Unay, Uslu, Ünal, Ünat ve Ünlü.

Değişören Köyü*

Eskişehir’in Seyitgazi ilçesine bağlı Değişören köyü, halkının tamamı köken itibarıyla göçmenlerden oluşan köylerden biridir. Köy Eskişehir’e 32 km, Seyitgazi’ye de 19 km mesafede yer almaktadır. 2006 yılı itibarıyla Değişören köyünde 40 kadar hanede yaklaşık 150 kişi yaşamaktaydı. Köy sakinlerinin 5 hanesi “Tatar”, 20 hane kadarı Rumeli (Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya) muhaciri, geri kalanları da Mısır kökenli bir topluluktur. Sonuncu grubun Arap asıllı olduğu ve önceki nesilleri Arapça konuşmakla birlikte, günümüzde tamamı Türkleşmiş olan bir topluluk olup, Osmanlı devrinde Rumeli’ne iskân edilmiş oldukları için de Anadolu’ya Avrupa üzerinden geldikleri anlatılmaktadır. Değişören köyündeki Rumeli muhacirleri köye 1930’larda yerleşmişlerdir. Köyün geçimi esas olarak buğday, arpa, ayçiçeği ve pancar tarımıyla sağlanmaktadır.

Günümüzdeki Değişören köyü, adını aynı mevkide ya da yakın çevrede var olmuş Değiş köyünden almaktadır. Değiş köyünün Sultanönü sancağının Seyyidgazi nahiyesine bağlı bir köy olarak XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde (muhtemelen bu tarihten çok daha öncesinde) mevcut olduğu bilinmektedir. Nitekim 1520’lere ait Osmanlı tahrir defterinde Değiş köyü zikredilmektedir.⁴⁸ Köy sonraki yüzyıllarda bilmediğimiz bir sebepten boşalmıştır. Değiş köyünün yıkıntılarının yani viranesinin bulunduğu mevki ise “Değiş-i virân” yahut “Değişviran” olarak anılagelmiş ve XIX. yüzyılda burada meydana gelen köy de eskisinin hatırasını yansıtan bu mevkinin ismini almıştır.

Son dönemdeki Değişören (Değişviran) köyü 1860’larda Nogay muhacirleri tarafından kurulmuştur. 1861 Nisan ayında, Seyitgazi havalisinde iskân edilmeleri için Osmanlı hükûmetine müracaat ettiklerini ve bu arzularının kabul edildiğini bildiğimiz 102 hane, 465 nüfus teşkil eden Nogay muhacirlerin bir kısmı muhtemelen bu köyün kurucuları arasında bulunmaktaydı.⁴⁹ Köy ilk olarak şimdiki köyün 5-6 km kuzeyine düşen Pıtraklı mevkisinde teşkil edilmiş ise de, göçmenler çevredeki yerliler tarafından rahatsız edilmeleri üzerine bilahare köyün şimdi bulunduğu mevkiye taşınmışlardır. Osmanlı aydınlarından ve devlet adamlarından Bereketzâde İsmail Hakkı Bey, 1870’lerin ortasında Akşehir kaymakamlığına tayin olunmasını

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Değişören köyü sakinlerinden İsmail Polattan (1920 Köstence’ye bağlı Kalaycı köyü doğumlu) ve Kemalettin Ozan (1961 Değişören doğumlu) ile Aktepe (Rıfkiye) köyünden Cihan Tanrıbak’a (1984 Eskişehir doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

48 438 *Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937-1530) I*, Ankara, 1993, tıpkıbasım sütun 237.

49 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.UM*, Dosya no.: 467, Gömlek no.: 47.

müteakip görev yerine giderken Tatar muhacirlerle meskûn olduğunu kaydettiği bu köyde bir gece kalmış ve muhacirlerle sohbet etmiştir.⁵⁰ Köye XX. yüzyılın sonlarında Romanya Dobruca'sından bazı Nogay veya Kırım Tatar muhacirlerin de yerleştiği görülmektedir.⁵¹

Bu şekilde bir Nogay muhacir köyü olarak var olan köyde 1909 yılı itibarıyla 149 hanenin mevcut olduğu biliniyor.⁵² Değişören köyüne I. Dünya Savaşı esnasında yahut hemen sonrasında iki Kazan Tatarı yerleşmiştir. Birinin Penza tarafından olduğu bilinen bu iki İdil-Ural Tatarı, savaşta Rusya ordusunda asker iken Almanlara esir düşmüş, bilahare Osmanlı hizmetine girmiş ve neticede Osmanlı tâbiyetine geçerek bu köye iskân olunmuşlardır. Değişören köyündeki Kırım Tatarlarından olan İsmail Polattan ise II. Dünya Savaşı sırasında Romanya ordusunda askerlik yapmıştır. Köstence'ye bağlı Kalaycı (Romence adı: Faurei) köyünde doğmuş olan Polattan, Romanya ordusu saflarında ve Prut Nehri kenarında görevde bulunduğu savaş yıllarında, birliğinden ev izni alarak ayrılmış ve amcasının oğullarıyla birlikte kara yoluyla Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye göçmüştür. Polattan'ın daha önce Türkiye'ye göçmüş olan amcası Değişören köyüne iskân olunduğu için de bu köye yerleşmiştir.

Köyde 1950'lerde 20 hane kadar Nogay ile 2 hane Kazan Tatarı'nın ve birkaç hane Kırım Tatarı'nın yaşadığı anlatılmaktadır. Bu muhacirlerin çoğu, zaman içinde köyü terk ederek şehirlere yerleşmişlerdir. Bunların günümüzde köyde kalmış olan az sayıdaki torunları ve çocukları soy olarak birbirlerine karışmış olup, bu "Tatar"ların hepsi buraya yerleşmiş olan Nogay, Kazan Tatar ve Kırım Tatarlarının kanını taşı-maktadırlar.

Esence (Şefkatiye/Yellice) Köyü*

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Esence köyü il merkezine 53 km, ilçe merkezine de 13 km uzaklıkta bulunmaktadır. Köyün nüfusu, 2005 itibarıyla 45 hanede yaşayan 210 kişiden oluşmaktaydı. Gelip geçici olarak bulunan çobanlar haricinde, köy halkının istisnasız tamamı Kırım Tatar ve Nogay'dır. Çevredeki di-ğerköylere nazaran Esence köyünden şehirlere göç az olup şehirlere yerleşenler çoğunlukla tahsil sebebiyle köyden ayrılanlardır. Bu bakımdan Esence, Alpu'nun dışarıya en az göç veren köyü durumundadır. Esence köyünde pancar, buğday ve arpa ekilmekte ve çok sayıda koyun ve sığır bakılmaktadır.

Köyün asıl ismi Şefkatiye olup köy 1960'ların başına kadar resmen bu ismi taşımıştır. Köyün şimdiki mevkisinin rüzgârlı oluşuna atfen halk arasında Yellice ismi de kullanılmış ve 1960'ların başında köyün ismi tepeden inme bir kararla değiştirilirken, köye nedense Yellice ismi yerine, bu isimden kaynaklandığı belli olan Esence adı verilmiştir. Bununla birlikte, günümüzde de halk arasında daha ziyade Yellice ismi kullanılmaktadır.

Şefkatiye köyünün kuruluş süreci, XIX. yüzyılın son yıllarında Dobruca göçmeni bazı Nogay ailelerin, şimdiki köy mevkisinin kuzeyinde, Porsuk Çayı kenarındaki Yedideğirmenler mevkisi civarında münfe-

50 Bereketzâde İsmail Hakkı, *Yâd-ı Mâzî* (İstanbul, 1332 [miladî 1916]), ss. 234-235. Bereketzâde, burada bilhassa Nogaylardan ve medrese talebelerinden Seyitgazi Efendi ile yaptığı sohbetten çok tat aldığını belirtmektedir. Kitabın Latin harfleriyle yapılan baskısında köyün adı shven "Dikişveren" şeklinde okunmuştur. Bereketzâde İsmail Hakkı, *Yâd-ı Mâzî*, İstanbul, 1997, Haz. Mümtaz Habib Güven, s. 226.

51 1903 tarihli bir belgede, Köstence'ye bağlı Kanara (Romence adı: Ovidiu) köyünden olup Değişören'e yerleşmiş bulunan Hacı Mehmed oğlu Hacı Cemil'in Kanara'da kalan arazisi ile ilgili hak iddia ettiğinden söz edilmektedir. BOA, DH.MHC., Dosya no.: 72, Gömlek no.: 37.

52 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 182.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Esence köyü sakinlerinden Zeytullah Dokuzbay (1925 Şefkatiye [Esence] doğumlu), Şükrü Telev (1928 Şefkatiye [Esence] doğumlu) ve Hayrettin Baydar'a (1950 Şefkatiye [Esence] doğumlu) teşekkür ederiz.

rit olarak yerleşmeleriyle başlamıştır. Söz konusu Nogayların çoğu Dobruca'nın Ülken (Büyük) Bülbül ve Mahmutkuyusu köylerinden olup Şefkatiye'nin çevresindeki Rıfkiye (Aktepe) ve Arapkuyusu/Aziziye (Işıkören) köylerine iskân olunan Nogaylarla yakın akraba idiler. Bu Nogayların hiç değilse bir kısmının Yedişkul ve Cemboyluk koluna mensup oldukları anlaşılmaktadır. Günümüzde Orak soyadını taşıyan sülalenin de Orak kabilesine mensup olduğu bellidir. Porsuk kıyısına yerleşen Nogay muhacirlerin sayısı köy teşkil edebilecek kadar çok olmadığından, köyün ortaya çıkması, 1900 yılı civarında doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatar muhacirlerin de buraya yerleşmeleriyle olmuştur. Kırım muhacirlerinin de iskânıyla burası resmen 1902 yılında köy hâline gelmiştir.⁵³ O dönemde bu mevki (henüz bir köy olan) Alpu'nun çayır ve merası durumundaydı. Muhacirlerin iskânıyla arazinin mülkiyeti Hazine'ye devredildi ve köye Şefkatiye ismi verildi.⁵⁴ Köye yerleşen Kırım Tatarlarının bazılarının Kırım'ın Baydar, Bahçesaray ve Kerç (meselâ Örtel köyü) bölgelerinden geldiğini tespit edebildik. Şefkatiye köyünün kuruluşunu müteakip yıllarda, hem doğrudan Kırım'dan hem de Dobruca'dan Kırım Tatarları ve Nogaylar münferit olarak buraya gelip yerleşmişlerdir. Köy halkı, kuruluş döneminden itibaren yaklaşık olarak yarı yarıya Kırım Tatar ve Nogaylardan meydana gelmiştir.

İlk kurulduğunda Mihallıçık kazasına bağlı olan Şefkatiye, 1911'de Eskişehir kazasına bağlandı.⁵⁵ Bu arada, köyün bulunduğu mevki de değişmiştir. Şefkatiye kuruluş mevkisi olan Porsuk ırmağı kenarındaki çayırılık arazide, gerek sivrisineklerin çok olmasından dolayı sıtma hastalığıyla mücadele etmek zorunda kalmaları gerekse Porsuk'un taşmaları muhacirleri buradan taşınmaya mecbur bırakmıştır.⁵⁶ Böylece köy, kuruluşundan 11 yıl sonra ilkinden 3-4 km kadar güneyde yer alan şimdiki mevkisine taşınmıştır.

Köy, yeni mevkisinde ortasından geçen bir yol ile ayrılan iki yamaç üzerine kurulmuş olup köyün bir tarafına Kırım Tatarları, öbür tarafına da Nogaylar yerleşmiştir. Her ikisi de Kırım Hanlığı'nın halkı olan bu iki kardeş cemaat birçok açıdan kaynaşsalar da, ananevî sosyal farklılıklarına dayanarak aralarına bir ölçüde mesafe koymuşlardır. Meselâ, köydeki Kırım Tatarları ve Nogaylar arasında bir müddet kız alışverişi olmamış yahut nadiren olmuştur. Bununla birlikte, Kırım Tatarları ve Nogaylar arasında hiçbir zaman ciddi bir anlaşmazlık olduğu da hatırlanmıyor. Zaten zaman içinde, gerek mahallelerin karışması gerekse karşılıklı evliliklerin norm hâline gelmesiyle her iki cemaat arasında bütünleşme sağlanmıştır. Köy, karışık olarak Kırım Tatar ve Nogaylarla meskûn olmasına ve Kırım Tatarları da kendi aralarında Yalıboyu'ndan ve Çöl tarafından gelenlerden oluşan farklı bir yapı göstermelerine rağmen, günümüzde Esence (Yellice) halkının hemen hepsi orijinal şiveleri yerine Çöl şivesi ağırlıklı bir Kırım Tatarca konuşmaktadırlar.

Şefkatiye'deki Kırım Tatar ve Nogay muhacirler uzun süre ananevî kültürlerini yaşatmışlardır. Çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köyleri gibi Şefkatiye'de de günlük hayat bu kültüre göre şekillenmiş, herkes arasında Kırım Tatarca (yahut Nogay şivesiyle) konuşagelmış; Kırım Tatar güreşleri, at yarışları, çınlaşmalar ve başka bütün tezahürleriyle toylar ile diğer özel günler kadim âdetlere göre yaşanmıştır.⁵⁷ Bu âdet ve geleneklerden günümüze yansıyabilenler, daha ziyade hâlâ sürdürülen Kırım Tatar yemek kültürü ve 20 yaş üzeri köy halkının günlük hayatta konuşmaya devam ettiği Kırım Tatarcadan ibarettir. Gelenek ve âdetlerinde zaman içinde görülen kayıplara rağmen Esence köyündeki Kırım Tatarları ve Nogaylar arasında kimliklerine ve Kırım'a yönelik kayda değer bir ilgi mevcuttur. Nitekim Eskişehir Kırım Derneği'nin Alpu şubesi de fiilen bu köyde kurulmuş olup burada faaliyet göstermektedir. 2005 yılı itibarıyla köyden henüz

53 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.İD.*, Dosya no.: 156, Gömlek no.: 12.

54 Agb.

55 Agb.

56 "Esence Köyü (Yellice-Şefkatiye)", *Kırım Postası*, no.: 16 (Eskişehir, Mart 2002), s. 11.

57 Ertuğrul Karaş, "Esence (Yellice) Köyü", *Emel*, no.: 223 (Ankara, Kasım-Aralık 1997), s. 38.

Kırım'a ziyarete giden olmamışsa da bu yönde arzusu olanlar çoktu. Köy halkı anavatanları Kırım'daki gelişmelere de ilgi göstermekte olup birçok köylü kurban bayramlarında kurbanlarını Kırım'da kestirmektedir. Esence köyü halkının Dobruca üzerinden gelenlerinden birçoğunun da Romanya'daki akrabalarıyla irtibatları vardır.

Esence köyünde yaşayan ve köken olarak doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatarları Alçın, Argın, Aydemir, Baydar, Bozkurt, Canbek, Ekdi, Eken, Güngör, İmrak, Kaçamak, Kaynaş, Olgun, Örtel ve Şorabatur, Dobruca üzerinden gelen Kırım Tatar aileleri de Diken, Ünsal ve Yeşilada soyadlarını taşımaktadır. Köydeki Dobruca üzerinden gelme Nogay ailelerin soyadları ise Boran, Canbolat, Cantez, Dokuzbay, Eren, Nayan, Orak, Özbek, Saçan, Saçi ve Telev'dir.

Fahriye Köyü*

Eskişehir'in Mahmudiye ilçesine bağlı ve Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuş olan Fahriye köyü, ilçe merkezine 20 km uzaklıkta ve Eskişehir-Ankara karayolunun kuzeyinde yer almaktadır. 2005 yılı itibarıyla yazın 120-130 kişi (25 hane) kadar olan köy nüfusu kışın 80-100 kişiye inmektedir. Köydeki 25 hanenin 13 hanesi Kırım Tatarlarından, kalanları ise çevredeki muhtelif yerlerden (1960'larda Han kasabasından, 1988'de Bolvadin'den, 2000'de Karacaören köyünden ve ayrıca Emirdağ'dan) gelerek yerleşenlerden oluşmaktadır. Fahriye köyü halkı buğday, arpa ve pancar tarımıyla geçinmektedir. Bunun yanı sıra hemen her ailenin hayvanları vardır.

Fahriye köyünün çevresinde antik çağlara ait bazı yerleşim kalıntıları bulunmaktadır. Köyün 1 km batısında bulunan ve köy ile aynı adı taşıyan höyük, 180 m çapında ve 4 m yüksekliktedir. Burada Klasik Devir'den kalma malzemelere rastlanmıştır. Köyün 3 km batısındaki Sarısu Höyüğü ise 180 m çapında ve 1.70 m yüksekliğinde olup burada yapılan incelemelerde muhtemelen MÖ ikinci binyıla ve Klasik Devir'e ait malzemeler elde edilmiştir.⁵⁸

Fahriye köyünü kuran veya buraya sonradan yerleşen Kırım Tatarlarının hemen tamamı doğrudan Kırım'dan gelmez. Yalnızca Çamursoy sülalesinin ataları Kırım'dan çıktıktan sonra Dobruca'ya yerleşmiş ve Anadolu'ya buradan gelmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, köydeki Kırım Tatar muhacirlerin kökeni Kırım'ın Kezlev, Akmesic ve Canköy (meselâ Kalay köyü) bölgeleridir. Kırım'daki kökeni hatırlanmayan Çamursoy sülalesi Hacıoğlupazarcık'a bağlı Matlımköy'den (yahut Mazlumköy; Bulgarca adı Matlımovo veya Lomnitsa) 1920'lerde gelerek köye yerleşmiştir.

Fahriye köyünü teşkil edecek olan Kırım Tatar muhacir grubu 1898'de Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmiştir. Önce deniz yoluyla İstanbul'a çıkan katile, Bâb-ı Âli tarafından iskânları için Eskişehir tarafına gönderilmiştir. Eskişehir merkezine çok yakın olan Sultandere'de iskânı kabul etmeyen muhacirler, geçici olarak Nogaylarla meskûn Arapkuyusu (sonradan verilen resmî adı Işıkören) köyüne iskân edilmişlerdir. Muhacirler Arapkuyusu'nda yaklaşık iki yıl geçirmiş ve bu müddet içinde çevrede yerleşebilecekleri arazi araştırmışlardır. Nihayet 1901 yılında, o zaman boş olan günümüzdeki Fahriye köyü mevkiisini beğenerek

* Bu yazının hazırlanmasında yardımlarını gördüğümüz ve bilgilerinden yararlandığımız Fahriye köyü muhtarı Sezaî Ünlüer (1955 Fahriye doğumlu) ile köy halkından Cafer Yalçın (1926 Fahriye doğumlu), Seher Töre (1938 Fahriye doğumlu), Şenol Uçkaç (1940 Fahriye doğumlu), Yüksel Çamursoy (1940 Eskişehir doğumlu), Erden Tugay (1942 Lütüye doğumlu), Şecaattin Aydoğan (1961 Fahriye doğumlu) ve araştırmalarını bizimle paylaşan Güler Kalay'a (1976 Fahriye doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

58 Turan Efe, "1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 1996, s. 136.

buraya yerleşmişlerdir. Bu şekilde köyü teşkil eden muhacirlerin 7 yahut 8 aileden oluştuğu anlatılmaktadır.⁵⁹ Bu ilk muhacirlere sonraki yıllarda başka akraba ve hemşehrileri de katılacaktır. Fahriye köyünün üzerinde kurulduğu arazi, Sultan II. Mahmud vakfına ait olup Sarısu Deresi yatağı üzerinde yer almaktadır.

Köyün inşaa sürecinin bir iki yılı bulduğu anlaşılmaktadır. Bu müddet içinde köyün camisi de kurulmuş ve evler de caminin etrafına inşa edilmiştir.⁶⁰ Caminin inşaatı esnasında muhacirler Hamidiye köyünde yatıp gündüzleri burada çalışmaktalarmış. Bununla birlikte, köyün resmen teşekkülü ve Fahriye adını alması ise Sultan II. Abdülhamid'in 28 Kasım 1903 tarihli iradesiyle gerçekleşmiştir.⁶¹

İstiklâl Savaşı esnasında, 1921 Ağustos ayında, Sakarya muharebeleri öncesinde Fahriye köyü Yunan birliklerinin işgali altında kalmış ve yakılmıştır. Bu yangın esnasında köyün kurucularından Hacı Ömer yarak hayatını kaybetmiştir. Bu şekilde evsiz kalan köy halkı, 1922-1923 kışını yine Kırım Tatar muhacirlerle meskûn komşu Hamidiye köyünde geçirmek ve bu arada evlerini yeniden inşa etmek zorunda kalmıştır. Yakılmış olan köy camisi ise 1927'de ihya edilmiştir.

Fahriye köyü kuruluşundan itibaren uzun yıllar boyunca yalnızca Kırım Tatarlarının yaşadığı ve çevresinde de birçok Kırım Tatar iskân yerinin bulunduğu bir köy olduğundan dil ve kültür açısından Kırım Tatar kimliğini muhafaza etmiştir. Ancak bilhassa XX. yüzyılın ikinci yarısındaki sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak, tedricen bu özellikler ortadan kalkmaya başlamıştır. Yine de XXI. yüzyılın başlarında bile Fahriye köyünde Kırım Tatar dil ve kültürü ana çizgileriyle yaşamaya devam etmekteydi. Meselâ, 2005 itibarıyla köyde günlük hayatta hâkim dil Kırım Tatarcaydı. Gençler arasında dahi Kırım Tatarca bir ölçüde konuşulmaktadır. Geçmişte, Türkçelerini bozacağı inancıyla, çocukların Kırım Tatarca konuşmasının önlenmesi yönünde özellikle okulda birtakım tedbirler alındığı hatırlanmaktadır. Nitekim 1970'li yıllarda dahi ağızından Kırım Tatarca kaçırın çocuklara okulda kumbaraya para atma cezası verildiği anlatılagelmektedir.

Kırım Tatar düğün ve bayram âdetleri de zamanın tahribatına uğramıştır. 1950'li yıllara kadar toylar Kırım usulüne uygun olarak yapılırdı. Buna göre, önce salı günü kız ve erkek tarafında toplanılır ve kahve dövülürdü. Çarşamba günü ise toy sahibi, köyün evlerine toy için ekmek pişirmeleri maksadıyla un dağıtırdı. Asıl toy süreci ise perşembe günü "soğun soyulmasıyla" başlar, bu etten pişirilen omaç şorbası köy halkına ikram edilirdi. Cuma günü soğumun sakatatları pişirilerek cemaate "avuztiyer" yemeği verilirdi. Bu arada, oğlan tarafına qatlamalar ve başka hediyelerle dolu siniler gönderilirdi. O günün akşamı ise gelen misafirler sorpa, et ve pilavdan oluşan akşam yemeğiyle ağırlanırdı. Cumartesi günü cemaate "ülkenaş" yemeği verilir, o gece çırağ tellenen erkek tarafında meclisli konuşma gecesi, kız evinde de kına gecesi tertip edilirdi. Kına gecesine oğlan tarafından görümceler katılırdı. Toyun son günü olan pazar günü, faytona bindirilen gelin törenle yeni evine getirilirdi. Bu esnada gençler atlarla gelin arabasının önüne çıkarlar, onlara "toquz" bağlanırdı. Toylarda mutlaka Kırım Tatar güreşleri ve at yarışları da yapılırdı. Bu ayrıntılı toy gelenekleri günümüzde uygulanmamakta ve köy halkından gençler evlendiklerinde düğünlerini şehirde düğün salonlarında yapmaktadırlar.

Bununla birlikte, günümüzde Hıdırellez âdetleri bir ölçüde de olsa yaşatılmaktadır. Fahriye köyü halkı Hıdırellez'de, hâlen kahvehane olan eski okul binasında toplanıp dua etmekte, hazırlanan qozı sorpasını yemekte, bilahare gençler kıra çıkıp eğlenirken bazıları da mezarlığa gidip yakınlarına dua okumaktadırlar. Çevredeki bütün diğer Kırım Tatar muhacir köylerinde olduğu gibi Fahriye köyünde de Kırım Tatar aşları

59 Bu bilgiler, bunları büyüklerinden kaydeden Seher Töre'den, Güler Kalay aracılığıyla temin edilmiştir.

60 Bir kaynaktan (Nejat İşcan, *Fotoğraflarla Mahmudiye*, [Eskişehir, 2000], s. 26), Fahriye köyü camisinin 1884'te kurulduğu belirtilmekteyse de, muhacirlerin bu tarihten en az on beş yıl sonra buraya yerleştikleri kesin olduğundan bu iddianın geçerli olamayacağı açıktır.

61 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 111, Gömlek no.: 1321/N-014.

yaygın olarak pişirilmeye devam edilmektedir. Köydeki Kırım Tatar muhacirlerin Kırım Tatar olmayanlarla evlilikleri, 1960'lardan sonra görülmeye başlamış olmakla birlikte yaygın değildir.

Köy gençleri Eskişehir'deki Kırım Derneği'nin faaliyetlerine katılmaktadırlar. Bu meyanda, derneğin tertiplediği yıllık tepreçlerdeki Kırım Tatar kuşak güreşi müsabakalarında Fahriye köyünün gençleri de yer almakta, böylelikle yarım asır kadar önceden beri köyde yapılmayan millî güreşleri tekrar diriltmektedirler.

Köyde hâlen yaşamakta olan Kırım Tatarlarının soyadları şöyledir: Aydoğan, Coşkun, Çamursoy, Çetin, Ekicikol, Kalay, Kırımtay, Kurt, Kurtyılmaz, Orkal, Uçkaç, Ünlüer, Yalçın ve Yılmaz.

Fevziye Köyü*

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Fevziye köyü il merkezine 40, Alpu'ya da 6 km mesafede bulunmaktadır. 2005 itibarıyla köyün nüfusu yazın yaklaşık 150 kişiydi. Kışın bu sayı yaklaşık 100 kişiye (45 hane) düşmekteydi. Aradaki fark kışı şehirlerde geçirenlerden oluşmaktadır. Köy halkının tamamı Kırım Tatarı'dır. Köyde arpa, buğday ve yeni başlayan sulamayla ayçiçeğiyle mısır ekilmektedir. Hayvancılık az olup köydeki hayvan sayısı 600 kadar koyun ve 30-35 sığırdan ibarettir. Köyün toplam arazisi 13.000 dönümdür. Köyde iki kişi de balcılık yapmaktadır (150 kadar kovanları vardır). Bunun yanı sıra 3.000 kadar da badem ağacı olup bunlar önemli bir gelir temin etmektedir. Köy yakınlarında eskiden kireç ocakları bulunmakla birlikte, yakıt maliyetinin yüksekliği sebebiyle bilahare kapatılmıştır.

Köy aydınlarından Safvet Özdemir'in kayıtlarına göre, Fevziye köyünü kuran Kırım Tatar muhacir grubu Kezlev (meselâ Kırkçolpan köyü) ve Akmesit bölgelerinden gelmekteydi. Söz konusu göçmenler, 1895'te yahut 1896'da Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ettikten sonra Eskişehir havalisine gelmişler ve burada Alpu'yla Karaçay köyü arasında bulunan Kumtepe mevkisine yerleşmişlerdir. Kırımlıların yerleştikleri o mevkide su bulunmamaktaymış. Dahası, muhacirlere buraya yerleşmelerine razı olmayan yerli Alpulular karşı koyarak onların yaptıkları evleri yıkmışlar. Hatta işe silah da karışmış.

Bu durumda, orayı terk etmek zorunda kalan Kırımlılar hükûmetin iskânları için belirlediği Evranpınarı mevkisinin güney tarafına yani Fevziye köyünün şimdi bulunduğu yere taşındı. Kasım 1901 başında kurban kesilip dua edilerek ilk 26 hane Kezlev muhaciri Kırım Tatarı'nın evlerinin temeli atıldı. Bu şekilde kurulan köye de resmen Fevziye adı verildi.⁶² Söz konusu isim, o dönemde bu köyün ve çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köylerinin kurulmasında önemli rolü olan Eskişehir Muhacirîn Komisyonu görevlilerinden Fevzi Bey'e (1878-1934) atfen verilmiştir. Kendisi de Kırım'ın Kezlev kazasının Elitok köyünde doğmuş olan Fevzi Bey, Soyadı Kanunu'ndan sonra Altuğ soyadını almıştır.⁶³

Köyün kurulduğu mevkide daha eski dönemlere ait bir Hristiyan yerleşiminin izleri mevcut ise de, göçmenler geldiğinde burasının boş olduğu biliniyor. Alpulularla mücadele yeni yerleşim yerinde de devam etmiş ve bu huzursuzluk müteakip yıllara taşınmıştır. Ayrıca, Kırım Tatarlarının yerleştiği günümüzdeki köy mevkisi o devirlerde bataklık olduğundan, bu durum sıtmayı davet etmiş ve birçok muhacir sıtmadan hayatını kaybetmiştir.

* Bu yazının hazırlanması sırasında bilgilerinden faydalandığımız Fevziye köyü muhtarı Orhan Kırım (1957 Fevziye doğumlu) ile köy halkından Ali Hikmet Özdemir (1932 Fevziye doğumlu), Edip Arbuş (1939 Fevziye doğumlu), Levent Özdemir (1955 Fevziye doğumlu) ve Metin Gündoğdu'ya (1964 Fevziye doğumlu) teşekkür ederiz.

62 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 46, Gömlek no.: 19; *DH.MHC.*, Dosya no.: 45, Gömlek no.: 36; *DH.MHC.*, Dosya no.: 50, Gömlek no.: 70.

63 İnci A. Bowman'ın "Fevzi Altuğ (1878-1934)" başlıklı makalesinde bkz. Fevzi Altuğ, *Dikenli İlişkiler. Kırımlı Bir Öğretmenin Anıları ve Şiirleri*, İstanbul, 2005, s. 25. Ekim 1918'de Kırım'a dönen Fevzi Bey vatanında Şubat 1922'ye kadar kalarak maarif sahasında önemli hizmetlerde bulunmuş ve sonraki yıllarda da Türkiye'deki Kırım Tatar diasporası içinde saygın bir yere sahip olmuştur.

Fevziye köyünün bu şekilde doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatarları tarafından kurulmasından hemen sonra, 1901-1902 yıllarında Dobruca üzerinden gelen diğer bir grup Kırım Tatar göçmen de köye yerleşmiştir. Ataları 1860'larda Kırım'dan çıkarak sonradan Bulgaristan ve Romanya arasında paylaşılacak olan Dobruca ve Deliorman bölgelerine iskân olunmuş olan bu yeni göçmenler, kayıtlara göre Silistre, Hacıoğlupazarcık, Köstence ve Mangalya havalilerinden geliyorlardı. Ne var ki Kırım'dan ve Dobruca'dan gelen Kırım Tatarları arasında da anlaşmazlıklar çıkmış, hatta bir ara köy imamının kimlerden olacağı hususunda dahi çekişme yaşanmıştır. Dahası çevredeki yine Kırım Tatarlarıyla meskûn Gökçeoğlu ve Mâmûre (sonradan değiştirilen ismi: Güneli) köyleri halkıyla Fevziye'dekiler arasında da tarla anlaşmazlıkları görülmüştür.

Esasen, Fevziye köyüne iskân edilmiş olan muhacirler arazi yetersizliğinden dolayı sıkıntı çekmekteydi.⁶⁴ Bu bakımdan, başlangıçta köye tahsis edilmemiş olan mücavir bazı topraklar da fiilen Fevziye ve Mâmûre köyündeki Kırımlılar tarafından işlenmekte ve geçimleri ancak bu şekilde sağlanabilmekteydi. Söz konusu topraklar, komşu Alpu köyü (günümüzdeki ilçe merkezi) halkı tarafından da kullanılmak istenince Alpülüler ile ihtilaf yaşanmıştır. Bunun üzerine, 1906 başlarında Fevziye ve Mâmûre köyündeki göçmenler sözü edilen toprakların kendilerine tahsisi için hükûmete başvurmuşlardır.⁶⁵

Fevziye köyüne münferit olarak Kırım Tatarlarının yerleşimi, köyün kuruluşundan sonraki uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Meselâ, 1920'lerde (o zaman Romanya'ya, günümüzde ise Bulgaristan'a ait olan) Hacıoğlupazarcık (Dobriç) vilayetine bağlı Matlımköy'den (Bulgarca adları: Matlımovo ve Lomnitsa) Arbuş soyadlı aile bunlardan biridir. Bu aile ile birlikte başka birçok Kırım Tatar ailesi daha aynı tarihlerde Dobruca'dan gelerek köye yerleşmiştir. 1930'larda Kırım'dan çıkarılan ve Fevziye köyüne iskân olunan Sabez ailesi ise burada kalıcı olmayarak bir müddet sonra köyden taşınmıştır. 1930'ların sonunda Dobruca'nın Köstence ve Balçık taraflarından gelen Kırım Tatar göçmenler de biliniyor. 1936'da Dobruca'nın Asançı köyünden göç eden ve Türkiye'de Gündoğdu soyadını alan Kırım Tatar ailesi de önce İzmit'in Derince kasabasına iskân edilmiş, dört yıl orada kaldıktan sonra nihâî olarak Fevziye'ye yerleşmiştir. 1940'larda ve 1950'lerde devlet tarafından köye iskân edilen birkaç hane Bulgaristan muhaciri Türk ise burada uzun müddet kalmamışlardır.

Fevziye köyünün kuruluşuyla birlikte, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren pek çok problem ve anlaşmazlığa göğüs geren muhacirler, bütün bunlara rağmen belirli ölçüde müreffeh bir hayat kurmayı başarmışlardır. Bilhassa Kırımlıların beraberlerinde getirdikleri, o devre göre modern tarım aletleri ve usulleri çevrede ün yapmıştır.⁶⁶ Bununla birlikte, Fevziye köyüne yerleşen göçmenler de özellikle XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'nin bir bütün olarak yaşadığı büyük sıkıntılar, savaşlar ve diğer felaketlerden paylarını almışlardır.

I. Dünya Savaşı esnasında Fevziye'deki Kırım Tatar gençleri de askere alınmışlar ve bir kaynağa göre muhtelif cephelerde bunların arasından 36'sı şehit düşmüştür.⁶⁷ İstiklâl Savaşı yıllarında ise bütün çevre gibi Fevziye köyü de Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. Yunan ordusu Temmuz 1921 başlarında köye girmiş ve çevrede mevzilenmişti. Yunan işgali esnasında köylüler Fevziye'yi terk ile başka köylere sığınmış-

64 Muhacirlerin içinde bulunduğu ekonomik güçlükler, 1902 Kasım ve 1903 Haziran aylarında hükûmete başvurarak bedeli harman mevsiminde ödenmek üzere tohumluk buğday ve arpa talep etmelerinden de anlaşılmaktadır. Nitekim köy halkından 57 haneye bu yardım yapılmıştır. BOA, *DHMHÇ*, Dosya no.: 57, Gömlek no.: 7 ve Dosya no.: 61, Gömlek no.: 12.

65 BOA, *DHMHÇ*, Dosya no.: 65, Gömlek no.: 45 ve Dosya no.: 65, Gömlek no.: 31.

66 Ertuğrul Karas, "Fevziye Köyü", *Emel*, no.: 207 (Ankara, Mart-Nisan 1995), s. 18.

67 Safvet Özdemir, "Fevziye Köyü", *Kırım Postası*, no.: 3 (Eskişehir, Aralık 1998), s. 6.

lardı. Yunan askerleri burada bir yılı aşkın bir süre kaldıktan sonra, Türk ordusunun ileri harekâtıyla Eylül 1922 başında köyü boşaltmak zorunda kalmıştır.⁶⁸

Fevziye köyünde Kırım Tatar dil ve kültürü, zamanın bütün götördüklerine rağmen varlığını muhafaza edebilmiştir. Köydeki bütün Kırım Tatarları Kırım Tatarca bilmekte, ancak köyde yaşayan az sayıdaki genç yaygın olarak Kırım Tatarca konuşmamaktadır. Fevziye köyünde evlilikler esas olarak Kırım Tatarlarla yapılmaktadır. Az sayıdaki karışık evlilikler ise ancak 1990'lardan sonra görülmeye başlanmıştır.

Köyde yapılan ve sıklığı gittikçe azalan toylarda Kırım Tatar gelenekleri bir ölçüde muhafaza edilmektedir. Evvelce perşembeden başlamakla birlikte artık cuma yahut cumartesi günü başlayan toylarda, cumartesi kına gecesi yapılmakta, pazar günü de gelin inmektedir. Köy delikanlılarının kızların pencere dibine gitmesi âdeti de hâlâ sürdürülmektedir. Elbette ki toyların ananevî muhtevası büyük ölçüde azalmıştır. Nitekim toylarda Kırım Tatar güreşleri ve at yarışları âdetleri 1960'larda ortadan kalkarken, çınlaşmalar da 1970'lerden beri yapılmamaktadır.

Geçmişin sürdürülebilen geleneklerinden biri Hıdırellezlerde kuzu kesilip “qozı sarpası” pişirilmesi ve köy halkının bunu topluca yiyerek dua etmesidir. Cenazelere ilişkin olan bazı gelenekler de sürdürülmektedir. Meselâ, cenazelerde cemaate yemek verilmesi âdettendir. Ayrıca, cenazenin yedinci gününe kadar tebareke okunmakta, yedinci günde hatim indirilmekte ve elli ikinci gününde de dua okunmaktadır. Cenazenin yüzüncü gününde ve yıldönümünde ise Kur'an okunarak mevtanın ruhuna bağışlanır. Fevziye'de köbete, çibörek, tabaqbörek, tavaloqum ve cantıq gibi Kırım Tatar aşları da pişirilmeye devam edilmektedir.

Fevziye köyü, 1980'lerin sonundan itibaren Kırım Tatar kültürel ve sosyal canlanma faaliyetlerinde çevrede önemli bir rol oynamıştır. Eskişehir Kırım Derneği tarafından ilk defa bu köyde, 1987 yılında Eskişehir ili çapında tepreç düzenlenmiş ve bu tepreçe çevreden binlerce kişi katılmıştır. Eskişehir Kırım Derneği'nin sonraki üç tepreçi daha Fevziye köyünde gerçekleştirilmiştir. Bu tepreçler, sadece Fevziye'de değil, Eskişehir ilindeki bütün Kırım Tatar muhacir köylerinde uzun yıllardır yapılmayan Kırım Tatar kuşak güreşinin tekrar canlandırılmasına vesile olmuştur. İlk defa 1987 tepreçinde yapılmaya başlanan Kırım Tatar güreşi, gerek Fevziye'de gerekse diğer köylerde sonraki yıllarda da sürdürülmüştür. Köy halkından olup Eskişehir Kırım Derneği Başkan Yardımcılığı da yapan Metin Gündoğdu ve birkaç arkadaşının yıllar süren çabalarıyla Kırım Tatar güreşi, Türkiye spor âlemine de kabul ettirilmiş ve resmen “Kuşak Güreşi Federasyonu” kurulmuş olup günümüzde Türkiye çapında faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu çerçevede yetişen sporcular Kırım'daki müsabakalara da katılmaktadırlar.

Köy halkından Kırım'a ziyarete gidişler, 1990'ların başında Safvet Özdemir, Tekin Çolpan ve Metin Gündoğdu ile başlamış, sonraki yıllarda da bu ziyaretler sürdürülebilmiştir. Aynı şekilde, Kırım'dan da köyü ziyarete gelen çok kişi vardır. Meselâ, 1994 yılında Kırım'dan Kırım Müzik ve Dans Ansambli köyü ziyarete gelerek burada bir gösteri yapmıştır.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Fevziye köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Acar, Ak, Akbaş, Akça, Akçay, Akın, Alkan, Arbuş, Arkan, Atak, Birgül, Bozkurt, Cengiz, Çağıltay, Çakır, Çek, Çelik, Çetin, Çolpan, Çögen, Çüven, Demirkaya, Duvarcı, Ege, Erden, Erdoğan, Ergen, Erim, Eroğlu, Erten, Giray, Göksal, Göktepe, Gündoğdu, İmişcan, Kaya, Kırım, Korkmaz, Kurt, Oktay, Ögüt, Öz-bibici, Özdemir, Özel, Özkır, Sab, Sabez, Sözer, Tangiz, Temirbulat, Tuğlacioğlu, Tuna, Ulutaşdelen, Ünlü, Ürker, Yakşı, Yavuz, Yeşilkaya, Yılmaz, Yoldaş ve Zengin. XXIV. Dönem Eskişehir Milletvekili Ruhsar Demirel'in soyunun bir tarafı da Fevziye köyüne yerleşmiş Kezlev kökenli bir Kırım Tatar ailesine dayanmaktadır.⁶⁹

68 Agm.

69 Ruhsar Demirel, “Mamure Köyü”, *Eskişeyni*, no.: 34 (Eskişehir, Aralık 2011), s. 31.

Gökçeoğlu Köyü*

Gökçeoğlu köyü, Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı olup Kırım Tatar muhacir iskânına sahne olmuş köylerden biridir. Köy il merkezine 47 km, ilçe merkezine de 17 km uzaklıktadır. 2006 yılı itibarıyla Gökçeoğlu köyünde yazın yaklaşık 130 kişi (25 hane) yaşarken, kışın ise bu nüfus 80-90 kişiye (15 hane) düşmekteydi. Köyde kışın da burada kalan yalnızca 1 hane Kırım Tatarı olmakla birlikte, yazları köye gelen veya gelip giden Kırım Tatar ailelerinin sayısı 10 civarındadır.

Gökçeoğlu köyü XIX. yüzyıldan beri lületaş ocaklarıyla tanınmıştır. Bu lületaş ocakları 1920'lerde kapandıysa da, 1970'li yıllara kadar birçok kimse eski kuyulara girerek lületaş çıkartmayı sürdürmüştür. Günümüzde Gökçeoğlu'nda lületaş üretimi yapılmamaktadır. Bununla birlikte, köyün asıl geçim kaynağı lületaş ocaklarından faydalanıldığı dönemlerde dahi tarım olmayı sürdürmüş, lületaş çıkartılması ise bir yan iş olarak yapılmıştır. 2006 itibarıyla köyün geçimi büyük ölçüde kuru tarım ile yetiştirilen arpa, buğday, şeker pancarı ve ayçiçeğine dayanmaktaydı. Bunun yanı sıra toplam 1.500 civarında koyun beslenmekte, önemsiz ölçüde de sığırcılık yapılmaktaydı.

Köyün geçmişinin yüzyıllar öncesine uzandığı anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılın ilk yarısına ait kayıtlarda Sultanönü sancağının Karacaşehir nahiyesine bağlı olarak gösterilen Gökçeöz⁷⁰ ve Gökçevirân⁷¹ köylerinden biri bu köy olmalıdır. Zaman içinde köyün ismi Gökçeoğlu'na dönüşmüştür. Buranın XIX. yüzyıldaki esas halkını ise Hristiyanların teşkil ettiği biliniyor. Nitekim İstiklâl Savaşı öncesinde köyde ağırlıklı olarak Rumlarla Ermeniler yaşamakta ve iki de kilise bulunmaktaydı. Köye Müslüman unsurların yerleşmesi ise Erzurum kökenli bir grup Kürt'ün buraya gelmesiyle olmuştur. Köy Nüfus Defteri'ndeki verilere nazaran, Erzurumluların Gökçeoğlu'na gelişlerinin 1870'li yıllar (muhtemelen 1870'lerin sonu) olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda söz konusu ahalinin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı dolayısıyla memleketlerini terk etmiş olabilecekleri akla gelmektedir. XIX. yüzyılın sonlarında, köye yine Doğu Anadolu'dan (Elaziz [Elazığ] ve Erzincan taraflarından) Baba Mansur Ocağı'na bağlı bir grup Alevî-Bektaşî'nin de yerleştiği görülmektedir. Bu son gruba zaman içinde çevredeki Karatepe, Yayıklı ve Yahnıkapın gibi Alevî inançlı köylerden gelip yerleşenler de katılacaktır. Günümüzde Gökçeoğlu köyündeki Alevîlerin tamamı Garip Musa Ocağı'na bağlıdır.⁷²

1902 yılı Nisan ayında ise Kırım'dan gelme bir grup Kırım Tatarı Gökçeoğlu'na iskân olunmuştur.⁷³ Bu Kırım muhacirlerinin en azından bazılarının (meselâ Ünal ailesi) Kezlev'in Korulu köyünden çıktıkları biliniyor. Söz konusu göçmenler, devlet tarafından evvela Eskişehir'in hâlen Merkez ilçesine bağlı olan Sultandere köyüne yerleştirilmek istendilerse de Sultandere'yi beğenmemişlerdi. O sıralarda karşılaştıkları Gökçeoğlu'ndan gelme bazı Kürtler, onları Gökçeoğlu'na davet edince muhacirler de Gökçeoğlu'na yerleşmeye karar verirler. Sünnî olan Kürtlerin bu davetinde köyde din ve mezhep itibarıyla kendilerine yakın insanların sayısını artırma isteğinin var olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Kırım Tatarlarının köye gelişi, diğer köy sakinleri tarafından aynı istekle karşılanmamıştır.

* Bu yazıyı hazırlarken bilgilerine başvurduğumuz Gökçeoğlu köyü muhtarı Ahmet Duran Öperli (1956 Gökçeoğlu doğumlu) ile köy sakinlerinden Yaşar Öperli (1925 Gökçeoğlu doğumlu) ve Zeki Ünal'a (1930 Gökçeoğlu doğumlu) teşekkür ederiz.

70 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937-1530) I, Ankara, 1993, tıpkıbasım sütun 229.

71 Agb, s. 227.

72 Gökçeoğlu köyünün Alevî-Bektaşî sakinleri, günümüzde de yakındaki Karatepe köyünde düzenlenen cem ayinlerine iştirak etmektedirler. Alevîler her yıl düzenli olarak Seyyid Battal Gazi zaviyesini ve Hıdırellez'de de yakınlarıdaki Çal Tepe'de bulunan "Çal Baba" yaturını ziyaret etmektedirler.

73 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, DHMHC., Dosya no.: 55, Gömlek no.: 8.

Kırım Tatarları, Kırım'dan çıkarken beraberlerinde bir miktar hayvanlarını ve pulluk gibi tarım aletlerini de getirmişlerdi. Osmanlı Devleti de bu Kırım göçmenlerine başlangıçta tohumluk buğday ve arpa yardımı yapmıştır. 1903 yılının ilk ayı itibarıyla Gökçeoğlu köyüne 22 hane Kırım Tatar muhacir yerleşmiş durumdaydı.⁷⁴ Bununla birlikte, 1909 yılında köyde toplam olarak yalnızca 11 hanenin mevcut olduğu görülmektedir.⁷⁵ Buna bakarak, köye iskân olunan Kırım Tatarlarından bazılarının bilahare başka yerlere taşındıkları söylenebilir. Her hâlükârda, Kırım Tatarlarının köye yerleşme süreci tamamlandıktan sonra, köydeki geri kalan Hristiyan ve Müslüman halkla ilişkileri çok olumlu bir çerçevede seyretmiştir. Hristiyanların köyde yaşadıkları dönemde özellikle Kırım Tatarlarıyla aralarında gayet iyi bir anlaşma sağlandığı hatırlanmaktadır. Aynı şekilde, Alevîlerle Kırım Tatarları arasında da günümüze kadar devam eden sıcak münasebetler kurulmuştur.

İstiklâl Savaşı'nda cereyan eden olaylar, Gökçeoğlu köyünün kaderini de büyük ölçüde değiştirmiştir. Evvelce Hristiyan ve Müslüman sakinlerin iyi geçindikleri köy Yunan ordusunun işgalini yaşayınca bu ilişkiler de olumsuz yönde etkilenmiştir. Savaşın sonunda köydeki Hristiyanlar, ilerleyen Türk kuvvetlerinin eline düşmekten çekinerek Yunan ordusuyla birlikte çekilmişlerdir. Yunan askerleri köyden çekilirken köyün camisini ateşe vermişlerdir. Köy tekrar Türk hâkimiyetine girdikten sonra, bu sefer de Müslümanlar kiliseleri yıkmışlardır.

Gökçeoğlu köyünün savaş sonrası yeniden şekillenen demografisinde Kırım Tatarlarının öne çıktığı görülmektedir. Meselâ, 1930'lu, 1940'lı yıllarda yaklaşık 30 hane kadar olan Kırım Tatarları köyde çoğunluğu teşkil etmekteydi. Köye 1936'da Romanya'dan 3-5 hane kadar Kırım Tatar muhacir geldiyse de, bunlar Gökçeoğlu'nda kalıcı olmayarak birkaç yıl sonra şehre göçmüşlerdir. Köye 1951'de Bulgaristan'dan gelen 2 hane Türk muhacir ise buraya yerleşmişlerdir. Köy tarlalarının verimsizliği sebebiyle, 1950'lerde Gökçeoğlu'ndan Ankara'ya ve Eskişehir'e büyük ölçüde göç olmuştur. Bununla birlikte, 1960'lardan sonra bu göçlerin hızı kesilmiş olup ancak ferdi bazı göç olaylarına rastlanmaktadır.

Gökçeoğlu'ndan dışarı göçlerde Kırım Tatar ailelerinin çoğu da köyden ayrılmışlardır. Kırım Tatarlarının köyde çoğunluğu teşkil ettikleri dönemlerde Kırım kültürü de oldukça canlı bir şekilde yaşatılmıştır. Kırım Tatarca, Kırım Tatarları arasında yaygın bir şekilde konuşulduğu gibi, köyün diğer cemaatlere mensup sakinlerinin de birçoğu bu dili konuşabilmekteydi. 2007 yılı itibarıyla, köyde kalan Kırım Tatar ailelerinde gençler hariç herkes günlük hayatta Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Kırım Tatarlarıyla köydeki diğer unsurlar arasında da (bir ölçüde mezhep farklılığının da etkisiyle) karışık evlilik hiç olmamıştır. Yakın zamana kadar Gökçeoğlu'ndaki Kırım Tatarları hep kendi aralarında ve çevre köylerde yaşayan Kırım Tatarlarıyla evlenmişlerdir.

1980'lere kadar Gökçeoğlu'nda yaşayan Kırım Tatarları ve diğer köy sakinleri kendi geleneklerine göre düğün ve merasimler yaparlarken, bu tarihlerden sonra köy halkından hiç kimse eski usulde düğün yapmamıştır. Bununla birlikte, geleneklere uyulduğu dönemlerde de köyün farklı unsurlarının ilgi çekici ölçüde kültürel kaynaşma yaşadıkları görülmekteydi. Meselâ, köydeki Doğu Anadolu kökenli Alevîler Kırım Tatarlarından gördükleri şekilde cıyın yaparlarken, Kırım Tatarları da onlar gibi halay çekerlermiş. Gökçeoğlu'ndaki Kırım Tatarları mutfak kültürlerini günümüzde de sürdürmektedirler.

Gökçeoğlu'nda yaz kış yaşayan tek Kırım Tatar ailesi olan Yıldırım ailesi, esasen Mesudiye köyünden buraya taşınmıştır. Çakmak, Gündem, Güngör, Kündem, Sap, Şah ve Ünal soyadlı aileler ise köyle irtibatlarını en azından yaz aylarında sürdürmektedirler. Köy Nüfus Defteri'ne göre Gökçeoğlu'na kayıtlı Kırım Tatar ailelerinin soyadları şunlardır: Acar, Aksay, Alkan, Arat, Azkan, Çakmak, Demircan, Ege, Engin, Erol, Ertek, Girgin, Gökçeoğlu, Gündem, Güngör, Koşan, Kündem, Omay, Sarp, Şah, Ünal ve Yak.

⁷⁴ Agb; BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 521, Gömlek no.: 31.

⁷⁵ *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi* 1325, Bursa, 1325 [1909], s. 229.

Gökdere Köyü*

Eskişehir'in Merkez ilçesine bağlı Gökdere köyü, il merkezine 15 km mesafede bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu 200 kişi civarındadır (yaklaşık 35 hane). Köyün Eskişehir'e yakınlığı dolayısıyla köylülerin bazıları şehirde ikamet etseler de, köye sık sık gidip gelerek buradaki sosyal ve iktisadî bağlarını sürdürmektedirler. Bu bakımdan Gökdere'nin yaz ve kış nüfusları arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. 2006 yılı itibarıyla köyde 4 hane Kırım Tatarı, 12 hane kadar Bulgaristan muhaciri (93 muhaciri), 4-5 hane Erzurumlu, 6-7 hane Artvinli ve 2 hane Emirdağlı Yörük yaşamaktaydı. Köyün geçimi tarım (arpa, buğday, pancar ve sebze) ve hayvancılığa dayalıdır.

Köyün daha XVI. yüzyılın başlarında mevcut olduğu bilinmektedir. Nitekim 1520'lere ait tahrir defterinde köy "Gökderesi" adıyla ve Sultanönü sancağının Karacaşehir nahiyesine bağlı olarak zikredilmektedir.⁷⁶ XIX. yüzyılın ortalarına doğru ise köy mevkisinde bir çiftlik bulunduğu biliniyor. Buraya ilk olarak, 1859 tarihinde Dağıstan'dan gelen 12 hane muhacir iskân olunmuştu.⁷⁷ 1870'te, Gökdere'ye iskân olunan Dağıstan muhacirlerinden Said Efendi'nin, başka bir yere iskân edilmek üzere gönderilmesi yönünde hüküm verilince, yerli halk sözü edilen din adamının gönderilmemesi yönünde müracaatta bulunmuş ve bu dilek devlet tarafından kabul edilmişti.⁷⁸

Gökdere'ye yerleşen bir diğer göçmen grubu, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan ve bugünkü Bulgaristan'ı oluşturan topraklarda kalan Karinâbâd bölgesinden gelen Rumeli muhacirleri olmuştur. Köye yerleşen göçmenler arasında bir grup Nogay da bulunmaktaydı. Söz konusu Nogayların ne zaman ve nereden göç ettiklerini tespit edemedik. Bununla birlikte, bunların en azından 1908 yılında köyde bulundukları görülmektedir.⁷⁹ Alpu'ya bağlı Yeşildon köyünü kurmuş olan Kırım Tatarlarından bazıları da muhtemelen XX. yüzyılın ilk on yılı içinde Gökdere'ye gelerek yerleşmişlerdir. Yeşildon'daki Kırım Tatarları, 1900 yılı civarında Kırım'dan göç ettiklerinden, Gökdere'dekilerin de (meselâ Arıar sülalesi) bu tarihlerde Kırım'dan çıkmış oldukları açıktır. 1909'da Gökdere köyünde toplam 19 hane mevcuttu.⁸⁰

Muhacirlerin ve özellikle de Dağıstan muhacirlerinin köydeki hayatları hiç kolay olmamıştır. Nitekim Dağıstanlı muhacirler ile burada arazisi bulunan çevrenin nüfuzlu şahsiyetlerinden Hacı Hasan Ağa ve onun oğlu Hacı Mustafa Bey arasında, evlerin yakılması ve cinayet işlenmesine kadar varan boyutlarda ihtilaf çıkmış, 1886-1887 yıllarında konu kaçınılmaz olarak hükûmete intikal etmişti.⁸¹ Olayların bu kadarla da kalmadığı dönemin belgelerinden anlaşılmaktadır. Adı geçen Hacı Mustafa Bey'in ve oğlu Hasan Bey'in,

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Gökdere köyü halkından köy muhtarı Davut Ünsal (1969 Gökdere doğumlu), köy halkından Fahrettin Kurt (1927 Karaağaç/Saray doğumlu) Hasan Helvacı (1935 Bozüyük Osmaniye köyü doğumlu), Metin Sızanlı (1947 Gökdere doğumlu) ve Turan Arıar (1960 Gökdere doğumlu) ile Alpu'ya bağlı Çukurhisar köyü sakinlerinden İdris Akkurt'a (1926 Çukurhisar doğumlu) teşekkürlerimizi beyan ederiz.

76 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937-1530) I, Ankara, 1993, tıpkıbasım sütun 231. Bu yayının dizininde (s. 59), köyün adı sehven "Göl-deresi" olarak okunmuş ise de, metnin aslında, bunun "Gökderesi" olarak yazılmış bulunduğu tıpkıbasımda görülmektedir.

77 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, DH.MKT., Dosya no.: 1386, Gömlek no.: 99 ve Dosya no.: 1452, Gömlek no.: 24. Bir diğer belgede ise sözü edilen 12 hane Dağıstan muhacirinin köye hicrî/rumî 1382 (miladî 1866) yılında iskân olundukları kaydedilmektedir. BOA, DH.MHC., Dosya no.: 61, Gömlek no.: 14.

78 Engin Kırılı, "19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2001, s. 251.

79 BOA, DH.MKT., Dosya no.: 2706, Gömlek no.: 73.

80 Hüdâvenâîgâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325, Bursa, 1325 [1909], s. 229.

81 BOA, DH.MKT., Dosya no.: 1386, Gömlek no.: 99; DH.MHC., Dosya no.: 61, Gömlek no.: 14.

1908 yılında da hem Dağıstan hem de Rumeli muhacirlerine evlerini terk etmeleri yolunda baskı yaptıkları, Nogay muhacirleri de tehdit ettikleri iddiasıyla yeniden dava açılmıştır.⁸² Söz konusu Nogaylardan ve Dağıstan muhacirlerinden günümüzde köyde hiç kimse kalmadığı gibi, bunların köyü ne zaman terk ettiklerini de tespit edemedik.

Gökdere'ye yerleşen Kırım Tatarlarının bazıları, zaman içinde buradan ayrılmış ve özellikle Eskişehir'e yerleşmişlerdir (meselâ Esensoy sülalesi). 1930'lu ve 1940'lı yıllarda köyde 3-4 Kırım Tatar ailesinin yaşadığı hatırlanmaktadır. Gökdere'ye sonradan münferit olarak gelen Kırım Tatar aileleri de vardır. Meselâ, Dobruca üzerinden gelmiş Kırım Tatarlarından olan Sızanlı ailesinin büyüğü, iki nesil önce köye çoban olarak gelmiş, Taykurt ailesi de yakın dönemde Eskişehir'den buraya yerleşmiştir. Gökdere'ye yerleşen Erzurum kökenliler 1983'te, Artvinliler ise 2000'li yılların başında gelmişlerdir.

Güllüce (Hayriye) Köyü*

Eskişehir'in Mahmudiye ilçesinin en küçük köyü olan Güllüce, il merkezine 33 km, ilçe merkezine ise 26 km mesafede bulunmaktadır. Köy nüfusu 2005 yaz ayları itibarıyla 98 kişiydi (18 hane). Kışın köyde bekçi ile tarım aletleri ustasından başka hiç kimse kalmamaktadır. Köy halkı (1950'lerde Bulgaristan'dan gelerek yerleşen tek hane Bulgaristanlı Türk hariç) tamamıyla Kırım Tatarlarından oluşmaktadır. Köyün asıl ismi Hayriye iken, buraya 1961 yılında tamamen keyfi bir kararla resmen Güllüce adı verilmiştir. Bununla birlikte, köy ve çevre halkı burayı Hayriye olarak adlandırmaya devam etmektedir. Köy 1964'e kadar Seyitgazi ilçesine bağlıyken, bu tarihten sonra Mahmudiye'ye bağlanmıştır.⁸³ Köy arazisi sulanmakta olup buğday, arpa, pancar ve ayçiçeği ekilmektedir.

Hayriye köyünü kuran Kırım Tatar muhacirler veya onların babaları, 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ettiklerinde hükûmet tarafından Dobruca'ya iskân edilmişlerdir. Köy Nüfus Defteri'ndeki kayıtlara göre, bunların daha ziyade Köstence ve Mangalya civarına yerleştirildikleri görülmektedir. 1877-1978 Osmanlı-Rus savaşı (93 Harbi) ile Dobruca'nın yeni kurulan Romanya Krallığı'na verilmesiyle bu Kırımlılar ikinci defa göç ederek önce İstanbul'a gelmişler, bilahare de iskân için Eskişehir tarafına gönderilmişlerdir. Göçmenlerin önce Seyitgazi'ye bağlı Üryanlı köyüne yerleştirilmeleri söz konusu olduysa da, hem şehre fazla yakın olmamak hem de akarsudan kaynaklanan sivrisineklerden uzak durmak isteyen Kırım Tatarları, şimdiki köy mevkisini tercih etmişlerdir. Böylece, 1880'lerin başlarında köy fiilen kurulmuştur. Köyün kuruluş süreci kolay geçmemiştir. Muhacirlerin buraya iskânını arzu etmeyen çevre köylülerin, gündüzleri muhacirler tarafından yapılan evleri geceleri gelip yıktıkları hatırlanmaktadır. Köyün kuruluşundan sonraki beş-on yıl içinde buraya hem doğrudan Kırım'dan hem de Dobruca üzerinden bazı Kırım Tatar aileleri gelerek yerleşmiştir.⁸⁴ Kırım Tatar muhacirlerin köyü burada kurmalarında, dönemin Eskişehir Kaymakamı Mehmed Hayri Bey'in önemli çalışmaları ve yardımları olmuştur. Bu bakımdan, köye onun adına izafeten "Hayriye" adının verilmesi istenmişti. Sultan II. Abdülhamid'in 20 Ağustos 1891 tarihli iradesiyle de köye resmen Hayriye adı verilmiştir.⁸⁵ İşin ilginç tarafı, bu iradenin sâdır olduğu esnada Eskişehir'den ayrılmış olup Serez İdâdisi Müdürlüğü vazifesinde bulunan Mehmed

82 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 2706, Gömlek no.: 73.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Güllüce köyü muhtarı Zekai Onrat (1965 Hayriye [Güllüce] doğumlu) ile köy halkından Feridun Aral'a (1940 Eskişehir doğumlu) teşekkür ederiz.

83 Erhan Tezcan, *Eskişehir Mahmudiye İlçesi*, Eskişehir, 1982, s. 81.

84 "Güllüce (Hayriye) Köyü", *Kırım Postası*, No.: 12 (Eskişehir, Haziran 2001), s. 12.

85 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Şûrâ-yı Devlet*, Dosya no.: 109, Gömlek no.: 6512; *DH.MKT.*, Dosya no.: 1867, Gömlek no.: 57.

Hayri Bey, (muhtemelen siyasî şüphelerle) kurallara aykırı tedrisatta bulunduğu gerekçesiyle muhakeme edilmekteydi.⁸⁶

Hayriye köyüne sonraki yıllarda da münferit göçler sürmüştür. 1910'lar ve 1920'lerde yine Köstence ve Hacıoğlupazarcık taraflarından göçen bazı Kırım Tatar ailelerinin köye yerleştiği biliniyor. Daha sonraki yıllarda, yakındaki Yenikent (Cañıköy) köyünden buraya yerleşen bir Kırım Tatar ailesi (Onrat ailesi) de vardır.

Bütün Eskişehir bölgesi gibi Hayriye köyü de İstiklâl Savaşı esnasında Yunan ordusunun işgali altında kalmıştır. Bu işgal sırasında köy halkı büyük zarar görmüştür.⁸⁷

Çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köylerinde olduğu gibi, Hayriye köyünde de Kırım Tatar âdet ve gelenekleri uzun süre yaşatılmıştır. Meselâ, 1960'lara kadar toylar eski usullere göre yapılır, mutlaka çınlaşmalar olmuştur. Toylarda toquz bağlanması âdeti ise 1990'lara kadar sürdürülmüştür. Esasen bu yıllardan sonra köyde yaşayan gençlerin azalması ve düğünlerin de şehirde yapılması geleneklerin uygulanmasına sekte vuran önemli sebeplerden olmuştur. 1990'lardan önce evlilikler, hemen daima köydeki veya çevre köylerdeki Kırım Tatarlarıyla yapılırken, bu tarihlerden sonra karışık evlilikler yaygınlaşmıştır. Hayriye köyünde 30 yaşın üstündekiler yaygın olarak Kırım Tatarca konuşmakla birlikte, daha genç olanlar "anlamakta ama konuşamamakta"dırlar. Köyde Kırım Tatar yemekleri giderek azalarak da olsa pişirilmeye devam edilmektedir.

Hayriye köyünde, eski âdet ve geleneklerin zaman içinde giderek unutulmasına rağmen, Kırım Derneği'nin faaliyetleriyle Kırım'a olan ilgi artmaktadır. Şu cümleden olarak, Hayriye köyü halkı genel olarak Eskişehir Kırım Derneği'nin tepreç ve futbol turnuvaları gibi faaliyetlerine aktif olarak katılmaktadır. Köy halkından, Sovyetler Birliği sonrası dönemde Kırım'a ilk olarak, 2000'lerin başında Münir Üli gitmiştir.

Hayriye (Güllüce) köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aksoy, Altay, Aral, Arbuş, Balcı, Bilgiç, Coşkun, Çelebi, Demir, Demircan, Ekdi, Ekelik, Ekren, Erbay, Esen, Evin, Gökdemir, Göktepe, Gürbüz, Kaya, Konrat, Köken, Onlat, Onrat, Ön, Önk, Özden, Sözlev, Şulpan, Topçu, Töre, Ülgü, Ülüğ, Ünen, Yalçın, Yılmaz, Yiğit ve Yücel.

Güneli (Mâmûre) Köyü*

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Güneli (Mâmûre) köyü il merkezine 46 km, ilçe merkezine de 6 km uzaklıkta yer almaktadır. Köyün nüfusu, 2005 itibarıyla yazın 60 hanede yaşayan 236 kişiden oluşmaktaydı. Kışın bu sayı 40 hane ve yaklaşık 200 kişiye düşmekteydi. 1978'de Konya'dan gelip yerleşen 15 hane Konyalı ve Mahmudiye'nin Osmaniye köyünden çalışmaya gelerek buraya yerleşen 2 hane Kazan Tatarı haricinde köy halkının tamamı Kırım Tatarı'dır. Köyden şehre çok sayıda göç olmuş ve olmaktadır. Göçün sebepleri tarlaların yetmemesi ve tahsil arzusudur. 2005'te köyde hâlen pek az sayıda genç yaşamaktaydı. Bununla birlikte, köy kökenli olup şehre göçenlerden bazıları emekli olunca köye dönmektedirler. Köyün asıl ismi Mâmûre iken, 1960'ta tepeden inme bir kararla ve hiçbir esasa dayanmaksızın buraya Güneli adı verilmiştir. Ancak gerek köy halkı gerekse çevredekilere çoğunlukla köyü Mâmûre olarak anmayı sürdürmektedirler. Köyde arpa, buğday ve ayçiçeği ekilmekte, bunun yanı sıra büyük ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

86 BOA, *İrade-Şûrâ-yı Devlet*, Dosya no.: 109, Gömlek no.: 6512.

87 Tezcan, s. 81.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Güneli köyü muhtarı Zafer Şentüre (1959 Mâmûre [Güneli] doğumlu) ile köy halkından Benlihacı Uyarlar (1924 Mâmûre [Güneli] doğumlu), Mansur Ural (1933 Kezlev'e bağlı Cügen köyü doğumlu), Hayrettin Uygur (1941 Mâmûre [Güneli] doğumlu) ve Emel Uygur'a teşekkür ederiz.

Mâmûre köyü Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Şimdiki köy mevkisi Kırım Tatarlarının gelişi esnasında meskûn olmayıp mera durumunda bulunmakla birlikte, en azından yakın çevrede eski bazı yerleşimlerin olduğu bellidir. Nitekim köye 1 km mesafede, Rumlardan kalma olduğu söylenen eski köyün temelleri bulunmaktadır. Burada, kilise olduğu belirtilen bir yapının temellerinin 1960'lara kadar mevcut olduğu ve bölgenin defnecilerin büyük ölçüde tahribine uğradığı söylenmektedir. Hatta birkaç şarap mahzeninin kalıntıları da günümüze kadar gelmiştir. Hristiyan nüfusun burayı niçin ve ne zaman terk ettiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, her hâlükârda Kırım Tatarları geldiğinde burada başka kimsenin yaşamadığı kesindir. Ancak sözünü ettiğimiz mahzenlerde defnecilerin şarap dolu şişeler bulmuş olduklarının bilinmesi, Hristiyan (muhtemelen Rum) sakinlerin fazla uzak olmayan bir geçmişte buradan ayrılmış olduklarını düşündürmektedir.

Mâmûre köyünü ve komşu Fevziye köyünü kuran Kırım Tatar muhacirler birlikte bu bölgeye gelmişlerdir. Bu muhacirler, XX. yüzyılın son yıllarında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Hükûmet tarafından, 1901 yılı sonunda, günümüzdeki köy mevkisine ilk olarak 29 hane Kırım Tatar muhacir yerleştirilmesi ve buraya Mâmûre adının verilmesi kararlaştırıldı.⁸⁸ 1903 yılı itibarıyla köyde 17 hanenin evleri tamamlanmış ve bunlar yerleşmiş durumdaydı. Bu muhacirlere devlet tarafından, arazinin yanında tohumluk buğday ve arpa da verilmiştir.⁸⁹ Köyün camisi ise 1903'te inşa edilmiştir. Köyün kurucusu olan Kırım Tatar muhacirler, daha ziyade Kırım'ın Kezlev bölgesinden (en azından bir kısmı Akbaş köyünden) ve Çongar tarafından gelmekteydi. Ayrıca Kefe'nin Şeyhmonay köyünden gelen bir aile de bulunmaktaydı. Köye yerleşen Kırım Tatarları, Kırım'dan tek bir kafilâ hâlinde değil, zaman içinde muhtelif gruplar hâlinde, önce yerleşenlerin bilahare akrabalarını çağırma suretiyle gelmişlerdir.

Köyün mevkisi esasen yakındaki Sankavak köyüne ait olup boş arazi durumundaydı.⁹⁰ Burası muhacirler tarafından etraflı araştırmalardan sonra belirlenmişti. Köyü kuran Kırım Tatarları, kuruluş sürecinde çevredeki Karaçay, Aksaklı ve Hayriye gibi yine Kırım Tatarlarıyla meskûn köylerde kalmakta, gündüzleri kurulmakta olan köyde inşaat yapıp akşama misafir kaldıkları köylere dönmekteydiler. Mâmûre köyü gayet planlı bir şekilde kurulmuştur. Ova üzerinde fazla yüksek olmayan bir tepenin en yüksek noktasında köy meydanı bulunmaktadır. Köyün dükkânları da buradadır. Köyün sokakları muntazam ve birbirine paralel olup ana caddeye açılmaktadır.⁹¹ Mâmûre köyünün bu yapısı, aynı yıllarda kurulan çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köyleri olan Şerefiye ve Mesudiye ile de paralellik göstermekte ve o dönem başlayan düzenli ve planlı muhacir köyleri kuruluşu uygulamasını yansıtmaktadır.

Mâmûre köyünün, bir ölçüde günümüze kadar devam eden kuruluş dönemi mesken yapıları da karakteristiktir. Mutlaka beyaz badanalı ve kırmızı kiremit damlı olan evler, tipik Kırım Tatar usulü, etrafı kerpiç duvarlarla çevrili dikdörtgen azbarların (avlıların) içinde yer almaktadır. Azbara giriş çift kanatlı büyük araba kapısı ile yanındaki küçük kapıdan yapılmaktadır. Azbar içinde düzenli bir şekilde asıl mesken, ambar, ahır, ağıl, samanlık ve kümes gibi yapılar yer almaktadır. Genellikle iki ev bulunur. Evlerin giriş kapısı sıcak güneye açılır. İlk evde, büyükçe bir hayattan sonra ebeveyn odası ile küçük çocuklara ait oda, banyo ve kiler yer alır. İkinci ev ise büyük çocuklar ile misafirlere ayrılmıştır. Evlerin sert kuzey rüzgârlarına kapalı olan arka cephelerinde yalnızca küçük havalandırma pencereleri bulunur. Yiyeceklerin saklandığı kiler de evin

88 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 46, Gömlek no.: 19 ve Dosya no.: 50, Gömlek no.: 70.

89 BOA, *İrade-Orman ve Maadin*, Dosya no.: 9, Gömlek no.: 1321/S-1; *BEO.*, Dosya no.: 2076, Gömlek no.: 155670; *ŞD.*, Dosya no.: 1220, Gömlek no.: 26.

90 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 52, Gömlek no.: 21.

91 Emel Uygur, "Mâmure (Güneli) Köyü", *Emel*, no.: 211 (Ankara, Kasım-Aralık 1995), ss. 26-27.

en serin kısmı olan bu taraftadır. Evlin ısıtmasını ise ekmek ve yemek pişirilen fırın görevini de yapan “peç” sağlıyordu. Saman yakılan peçin üzerinde sürekli bulunan kazandan da daimî sıcak su temin edilmekteydi.⁹² Mâmûre köyüne yerleşen Kırım Tatar muhacirleri, Kırım’dan getirdikleri pulluk ve ekin biçme makinesi gibi aletleri kullanarak çevreye göre çok daha verimli zirâî üretime geçebilmişlerdir.⁹³ Kırım Tatarlarının bu yeni tarım teknikleri ve aletleri bölgede ziraatin gelişmesine de çok önemli katkıda bulunmuştur.

Ancak Mâmûre köyü halkı tarlalarının yetersiz oluşundan dolayı sıkıntı çekmekteydi. Bu sebepten, komşu Fevziye köyü ile birlikte başlangıçta kendilerine tahsis edilmemiş olan mücavir bazı toprakları da işlemekteydiler. Bu topraklar, komşu Alpu köyü (günümüzdeki ilçe merkezi) halkı tarafından da kullanılmak istenince Alpulular ile anlaşmazlık doğmuştur. Bunun üzerine, 1906 başında Fevziye ve Mâmûre köyü sakinleri hükûmete müracaatla söz konusu toprakların kendilerine tahsisini talep etmişlerdir.⁹⁴ Toprak yetersizliğine bağlı olarak, Mâmûre’deki Kırım Tatarları Fevziye köyündeki soydaşlarıyla da ihtilafa düşmüşlerdir.

Çevredeki hemen her köy gibi Mâmûre köyü de İstiklâl Savaşı dönemindeki Yunan işgalinden büyük zarar görmüştür. Köy, Yunan askerleri tarafından camisi de dâhil olmak üzere tamamen yakılmıştır.⁹⁵ Bu arada, caminin zamanında bir Rum usta tarafından inşa edilmiş olan minaresi de Yunan topçusunca vurularak çatlamıştır. Köy halkından I. Dünya Savaşı’na ve İstiklâl Savaşı’na katılarak şehit ve gazi olmuş çok sayıda insan vardır. Meselâ, köy mezarlığında bulunan Kefe’nin Şeyhmonay köyünden Hüseyin Bay’ın mezartaşında oğlu İsa’nın I. Dünya Savaşı’nda Filistin cephesinde şehit düştüğü kayıtlıdır.

Mâmûre köyüne Türkiye Cumhuriyeti devrinde de münferit Kırım Tatar göçleri sürmüştür. Bu Kırım Tatarlarının bir kısmı 1860’larda Kırım’dan çıkıp da Osmanlı Rumeli’sine iskân olunanlardandır. Bu şekilde, 1920’li ve/veya 1930’lu yıllarda o zaman Romanya’ya ait olan Köstence, Mangalya, Hacıoğlupazarcık (günümüzde Bulgaristan’a bağlı) ve Silistre (günümüzde Bulgaristan’a bağlı) bölgeleriyle Bulgaristan’ın Şumnu vilayetinden birkaç Kırım Tatar ailesi köye yerleşmiştir.

1935’te ise Mâmûre’ye doğrudan Kırım’dan bir aile daha gelmiştir. Günümüzde Ural soyadını taşıyan bu sülale, Türk vatandaşlığı taşıdıkları için Stalin’in emriyle 1930’larda Kırım’dan çıkartılan Kırım Tatarlarındandır. Hikâyesi Kırım Tatarlarının karmaşık kaderini yansıtan bu sülalenin fertleri, aslında XIX. yüzyılın sonlarında Kırım’dan çıkarak Osmanlı Devleti’ne göçmüş olup Mâmûre köyünü kuranlardandı. Ailenin erkek evladı Ömer, 1898’de Mâmûre’de dünyaya gelmişti. Bu şekilde Osmanlı vatandaşlığını da alan aile, 1909’da tekrar vatani olan Kırım’a dönmüştü. Ancak I. Dünya Savaşı’ndan hemen önce aile tekrar Osmanlı Devleti’ne taşınınca, genç Ömer de Osmanlı ordusunda silah altına alınmıştır. Kafkas cephesinde Ruslara karşı savaşan Ömer, 1915’te esir düşer. Ömer, esaret dönemini Urallar bölgesinde geçirir (Nitekim yıllar sonra Türkiye’ye geldiğinde bu sebepten dolayı “Ural” soyadını alacaktır). Ömer esareten kurtulunca da tekrar Kırım’a yerleşmiştir. Ne var ki Ömer ve ailesi Kezlev’e bağlı Cügen köyünde yaşamaktayken, hâlâ Türkiye vatandaşı olduğu için, Stalin’in Türkiye vatandaşlarını sınır dışı etme kararına bağlı olarak 1933’te Sovyetler Birliği dışına çıkarılmıştır. Böylece Kırım’dan Türkiye’ye gelen Ömer ve ailesi bir müddet İstanbul, Eskişehir ve Eskişehir’in Alpu ilçesine bağlı Fevziye köyünde yaşadıkdan sonra, nihayet 1935’te Ömer’in doğduğu Mâmûre’ye yerleşmişlerdir.

Mâmûre köyüne yerleşen son Kırım Tatar muhacirler, II. Dünya Savaşı’nda Kırım’dan Almanya’ya çıkan ve savaş sonunda mucizevi bir şekilde Kızıl Ordu’ya teslim edilmekten kurtularak birkaç yıl Orta Avrupa’daki

92 Agm, ss. 28-29.

93 Agm, s. 28.

94 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 65, Gömlek no.: 45 ve Dosya no.: 65, Gömlek no.: 31.

95 Türkiye Kızılay Derneği Merkez Arşivi (TKDMA), Etimesgut, Ankara, Kutu no.: 1155, Belge no.: 8.

mülteci kamplarında yaşayan Kırımça ailesi olmuştur. 1949'da mülteci kamplarındaki diğer Kırım Tatarları gibi Türkiye'ye kabul edilen Seytveli Kırımça ve ailesi Mâmûre köyüne yerleştirilmiştir. Ancak burada fazla kalmayan aile bilahare önce Polatlı'ya, 1960'larda da New York'a göçmüştür. Seytveli Kırımça'nın oğlu Seydahmet Kırımça, New York'taki Kırım Türkleri Amerikan Birliği'nde başkanlık yapmıştır.

Mâmûre köyünde uzun bir süre Kırım âdet ve gelenekleri yaşatılmıştır. Ancak zaman ve şartlar Kırım'dan getirilmiş bu kültürü erozyona uğratmıştır. Meselâ, Mâmûre köyünde bütün teferruatıyla yapılan Kırım Tatar usulü toylar giderek özelliklerini kaybetmeye başlamış ve 1990'ların başından beri yapılmaz olmuştur. Toylar gibi özel günlere ait pek çok diğer Kırım Tatar âdet ve geleneği de unutulmuş veya uygulanmamaktadır. Bunlardan biri de, lohusa evine yapılan gözyaydın ziyareti sonrası bütün köy hanımlarının davet edildiği "köbete cıyın"dır.⁹⁶ Toyların ve cıyınların ayrılmaz parçaları olan genç kız ve delikanlılar arasındaki "çınlaşmalar" ise artık yapılmamakla birlikte hafızalardan henüz silinmemiştir.⁹⁷ Bununla birlikte cenaze âdetleri eskiden olduğu gibi sürdürülmektedir. Ancak son zamanlarda çoğunlukla, cenazeye gelenlere evde yemek verilmesi yerine şehirde yaptırılan pideler dağıtılmaktadır. Cenazelerde evde loqum pişirilmesi ve helva kavrulması ise sürdürülmektedir.

Mâmûre köyünde evliliklerin Kırım Tatarları arasında olmasına uzun müddet büyük itina gösterilmiş ve evlilikler köy içinde yahut yalnızca çevredeki Kırım Tatar köyleri ile yapılmıştır. Çok eski bir Kırım Tatar yahut Kıpçak Türk âdeti olan yedi kuşak içindeki akrabayla evlenilmemesi kaidesine de titizlikle uyulmuştur. Köy içinde yaşayanlar arasında Kırım Tatar olmayanlarla ilk evlilik 1979'da gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra karışık evlilikler yaygınlaşmıştır.

Köydeki bütün Kırım Tatarları, Kırım Tatarca bilmekte ve bilhassa orta yaş ve üstü nesiller aralarında bu dille konuşmaktadırlar. Bununla birlikte, genç nesil günlük hayatta Kırım Tatarca'yı yaygın olarak kullanmamaktadır.

Köy halkından Kırım derneklerinin faaliyetlerine iştirak edenler vardır. Bilhassa 2000'li yıllarda Kırım Tatar kültürünün korunmasına yönelik faaliyetlere ilgi artmıştır. Köy halkından Kırım'ı ziyaret eden ilk kişi TRT çalışanlarından Emel Uygur'dur. XXIV. Dönem Eskişehir Milletvekili Ruhsar Demirel'in anne tarafı, Kezlev bölgesinden gelerek bu köye yereleşen Kırım Tatar muhacirlerin soyundan gelmektedir.⁹⁸

Köy Nüfus Defteri'ne göre Güneli (Mâmûre) köyüne kayıtlı olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Abay, Akbaş, Aksöz, Akyol, Aral, Arkan, Arslan, Aşıcıoğlu, Atak, Ataseven, Aygöl, Aytöre, Baykal, Bilge, Börlü, Bürkan, Çağır, Can, Canarslan, Cavkaytar, Çatmaner, Çokrak, Dinçer, Dönmez, Eden, Erbaş, Eren, Erim, Erönü, Girek, Göktepel, Işık, Kanatlı, Karter, Kırımça, Kurt, Kutlu, Opan, Öz, Özbici, Özeren, Sagit, Sağlık, Savaşlı, Sezer, Süzer, Şen, Şenkal, Takıl, Tarhan, Taşkın, Tekin, Tetik, Tuna, Uğur, Ural, Uslu, Uygur, Yavuz, Yıldız ve Yılmaz.

Güroluk (Refahiye/Kızılısvat) Köyü*

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Güroluk köyü il merkezine 65 km, Alpu'ya 27 km, Beylikova'ya ise 11 km mesafede bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu yaz aylarında 50-55 kişiden (10-15 hane) oluş-

96 Uygur, s. 30.

97 Ruhsar Demirel, "Mamure Köyü", *Eskişeyi*, no.: 34 (Eskişehir, Aralık 2011), s. 31.

98 Agm.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Alpu Tapu Müdürü Vedat Yener (1969 Çifteler doğumlu) ve Güroluk köyü muhtarı Niyazi Bora (1963 Güroluk doğumlu) ile köy halkından Sabriye İnel (1931 Refahiye [Güroluk] doğumlu), Faik İnel (1933 Refahiye [Güroluk] doğumlu) ve Şevkiye İnel'e (1944 Refahiye [Güroluk] doğumlu) teşekkür ederiz.

maktaydı. Kışın, köyden 3-5 hane kışı geçirmek için Eskişehir'e gittiğinden bu sayı azalmaktadır. Köyde bir Manav (yerli Türk) ailesiyle Bulgaristan'ın Hacıoğlupazarcık (Dobriç) vilayetinden gelmiş bir göçmen ailesinin hayatta kalan hanımı haricinde köy halkının tamamını Kırım Tatarları teşkil etmektedir. Köy ekonomik ve sosyal sebeplerden şehirlere büyük ölçüde göç verdiğinden ve gidenler de bir daha geri gelmediklerinden, özellikle genç nesil itibarıyla boşalma noktasına yaklaşmıştır. 2006 yılında köyde yaşı 40'ın altında hiç kimse kalmamıştı. Güroluk köyünde geçim kaynağı olarak arpa, buğday, pancar ekilmekte, küçük ve büyükbaş hayvan bakılmaktadır.

Köyün halk arasında kullanılan ismi Kızılsuvat olup bu ismin toprağı kızıl olan bir suvattan geldiği söylenmektedir. Köyün üzerine kurulduğu arazi Sultan II. Mahmud (Mahmud-ı Sâni) vakfına ait bulunmaktaydı.⁹⁹ Köyün fiilen kuruluşundan muhtemelen bir iki yıl sonra, Sultan II. Abdülhamid'in 28 Kasım 1903 tarihli bir iradesiyle köye resmen Refahiye ismi verilmiş¹⁰⁰ ve bu isim Cumhuriyet döneminde de uzun yıllar kullanılmıştır. Bununla birlikte, köy sakinleri ve çevre halkı burayı Kızılsuvat olarak adlandırmayı sürdürmüştür. Nitekim resmî kayıtlarda da köyün ismi Refahiye olarak geçmekle birlikte, buraya Kızılsuvat adı verildiği de gösterilmiştir.¹⁰¹ 1960'ların başında ise tepeden inme bürokratik bir kararla köye resmen Güroluk ismi verilmiştir. Belki de halk tarafından kullanılan Kızılsuvat adındaki "kızıl" ibaresinin politik çağrışım yapabileceği düşünülerek, bu ismin resmen verilmesinden kaçınılmıştır. Buna rağmen, günlük hayatta köy Kızılsuvat adıyla anılmaya devam etmektedir.

Kızılsuvat köyü, doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatar muhacirler tarafından 1899 yahut 1900 yılında kurulmuştur.¹⁰² Köyü kuran Kırım Tatarlarının içinde Kezlev (Takıl [Taql] ve Konrat [Qoñrat] gibi köyler), Kerç ve Akmesit'in köylerinden gelenlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Köyün kuruluşunu müteakip beş-on yıl içinde, köye doğrudan Kırım'dan ve Romanya Dobruca'sından da (buraya 1860'larda göç etmiş olan) bazı Kırım Tatar aileleri göçerek yerleşmişlerdir. Bazı aileler ise XIX. yüzyılın sonlarında yahut XX. yüzyılın ilk yıllarında Kırım'dan çıktıktan sonra önce (günümüzde Beylikova ilçesine bağlı olan) İkipınar köyüne yerleşmişler, muhtemelen 1910'ların ikinci yarısında da Refahiye'ye taşınmışlardır. Köy Nüfus Defteri'ndeki kayıtlardan, köye muhtemelen 1920'lerde Romanya Dobruca'sından (Arslanlı ve Özbek soyadlı aileler gibi) birkaç Kırım Tatar ailesinin daha geldiği görülmektedir.

Gerek zamanın tahribatı gerekse Refahiye (Kızılsuvat) köyünün ciddi ölçüde nüfus erozyonuna uğraması, köyde uzun müddet yaşatılabilen Kırım Tatar halk kültürüne ve diline de darbe vurmuştur. Bununla birlikte, 2006 yılı itibarıyla köyde herkes (buradaki tek Manav ailesi de dâhil olmak üzere) günlük hayatta büyük ölçüde Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmekteydi. Ancak fiilen köyde yaşamayan köy halkının gençleri Kırım Tatarca'yı "anlamakta ama konuşamamaktadır".

Âdet ve gelenekler ise zaman içinde çok daha fazla kayba uğramıştır. Meselâ, Kırım Tatar geleneklerinin en tipik tarzda yansıdığı sosyal ortamların başında gelen toylar, aslı karakterinden büyük ölçüde uzaklaşmıştır. Esasen, günümüzde köyde daimî yaşayan genç kalmadığından toylar da şehirde yapılagelmektedir. Hâlbuki, geçmişte Refahiye (Kızılsuvat) köyünde de, çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köylerinde olduğu gibi, toylar üç gün sürmekte ve ananelerin gerektirdiği ayrıntıların yerine getirilmesine büyük itina gösterilmekteydi. O dönemde toylar, perşembe gününden mevlit okutularak başlar ve aynı gün toy boyunca yenmek üzere "soğum soyulur", yani bir dana kesilirdi. Misafirler "hoşkeldi" havası ile karşılanırken,

99 Köye ait Tapu Kütüğü ciltlerinde buradaki toprakların söz konusu vakfa ait olduğu görülmektedir.

100 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 111, Gömlek no.: 1321/N-014.

101 *Köylerimiz. Köy Kanununu Tatbik Olunan ve Olunmayan Köy İsimlerini Alfabe Srasile Gösterir*, İstanbul, 1933, s. 630.

102 Ertuğrul Karas, "Güroluk (Kızılsuvat) Köyü", *Emel*, no.: 217 (Ankara, Kasım-Aralık 1996), s. 33.

Kırım Tatar g re leri ve at yarışları da eksik olmazdı.¹⁰³ Toyda erkeklerin meclis kurdukları konuşma gecesi ve kadınlar arasında da  ınla malar mutlaka olurdu. Horoz ve  ıra  da tellenirdi. Toyun devam ettiği üç gün boyunca misafirlere ziyafetler verilir di. Cuma günü “avuz tiyer”de patates yemeği ve cumartesi günü pilav ve gelin indiğinde de katmerli köbete pişirmek  detlendi. Günümüzde köyde sadece bir kişi (Sabriye  nel) tarafından hazırlanabilen Kırım baklavası da toyların vazge ilmezlerindendi. Gelin indiğinde ise quda ıylara, yani dünürlere katmerli köbete pi irilirdi. Bu şekilde, geçmişten gelen bütün âdetlerin uygulandığı toylar, 1960’lara doğru ortadan kalkmıştır.

Günümüzde tamamen şehirlerde d   n salonlarında yapılan toylarda eski âdetlerin pek azı uygulanmaktadır. Toylarda “toquz” ba lanması âdeti, son zamanlarda nadiren uygulan sa da tamamen ortadan kalkmamı tır. Köydeki Kırım Tatarları, uzun müddet yalnızca köydeki ve çevredeki diğer Kırımlılarla evlilik yapmışlardır. Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler 1980’lerden sonra ba lamı tır. Evlenildi inde yedi göbek akraba olunmamasına günümüzde de dikkat edilmektedir.

Güroluk (Refahiye) halkı, geçmişte mutlaka yerine getirdiği, qalaqayların pi irildi i Hıdırellez’e ve “Yavur Yüzü”ne çıkmak gibi bahar geleneklerini artık uygulamamaktadır. Kırım Tatar mutfak kültürü, birçok unsuruyla Güroluk’ta günümüzde de ya atılmaktaysa da, özel günlere ilişkin pek çok uygulama da hemen bütünüyle unutulmuş durumdadır. Meselâ, bir  ocuk do du unda da köyün a  ı kadınları tarafından köbete pişirilmesi âdeti bunlardan biridir.

Güroluk (Refahiye) köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri  u soyadlarını taşımaktadır: Alkan, Arslanlı, Aydoğan, Bakırcı, Başaran, Bekay, Bora, Bozkurt, Buran,  alı ,  elik,  olpan, Ergen, G na an,  nel, Karabay, Karademir, Konrat,  zbek,  zdemir,  zkaya, Pak l, Sal ır, Tak l, Taylan, Taymaz, Yılmaz ve Zenginol.

Hamidiye Köyü*

Hamidiye köyü, bağlı bulunduğu Eskişehir’in Mahmudiye ilçesinin en büyük ve geli mi  köylerinden biridir. İlçe merkezine 12 km mesafede ve Ankara-Eskişehir karayolunun hemen güneyinde bulunan köyün nüfusu, 2005 yılı sonları itibarıyla 90 hanede yaşayan yaklaşık 300 kişiden oluşmaktadır. Yaz aylarında bu nüfus 400’  bulmaktadır. Köy muhtarlı ı tarafından hâlen köy kökenli olup da köy dışında yaşayan yaklaşık 210 hane olduğu hesaplanmaktadır.

Mevcut  ekliyle Hamidiye köyü tam bir Kırım Tatar muhacir köyü olarak kurulup geli mi  ve günümüze kadar nüfusunun büyük çoğunluğu Kırım Tatarlarından olu agelmı tır. Nitekim 2005 yılı itibarıyla köyde Kırım Tatar olmayan ancak 20 kadar hane bulunmaktaydı.

Köy mevkisinin, muhacirlerin gelişinden önce binlerce yıl öncesinden itibaren yerleşime sahne olduğu anlaşılmaktadır. Köyün hemen kuzeybatı kenarında yer alan Hamidiye I H y   , Seydisuyu’na kadar uzanmaktadır. 200 m çapında ve 12 m y kseklisindeki bu höyükte, İlk Tunç  a ı 3. devre, M  ikinci bin-yıl, Frig ve Klasik Devir malzemelerine rastlanmıştır. Hamidiye köyünün 1 km güneydoğusunda ve doğusundaki Seydisuyu yatağına 100 m uzaklıkta bulunan, 200 m çapında ve 3 m y kseklisindeki Hamidiye II H y   ’nde ise Geç Kalkolitik, İlk Tunç  a ı 2. devre ve Klasik Devir malzemeleri ortaya çıkarılmıştır.¹⁰⁴ Köydeki Yunusemre Anadolu   retmen Lisesi’nin yatakhanesinin kazısında ise Ermenilere ait mezarlık-

103 Agm, s. 34.

* Bu yazının hazırlanmasında değerli yardımlarını gördüğümüz Hamidiye köyü muhtarı Mesut  zlav (1962 Hamidiye doğumlu) ile köy halkından Yaşar Atlı (1935 Akba  köyü / Mangalya-Romanya doğumlu), Alâattin  zdemir (1936 Hamidiye doğumlu) ve  rfan  nal’a (1940 Hamidiye doğumlu) yürekte teşekkürlerimizi sunarız.

104 Turan Efe, “1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 1996, s. 137.

lar bulunmuştur.¹⁰⁵ Bununla birlikte, XIX. yüzyılın sonlarında burada artık herhangi bir köyün mevcut olmadığı, ancak şimdiki Köy Hizmetleri binasının yerinde Osmanlı ordusuna ait bir kışlânın bulunduğu bilinmektedir. Zaten bu askerî birliğin varlığı, buraya gelen göçmenlere emniyet telkin etmiş ve şimdiki köy mevkisine yerleşmelerine yol açmıştır.

Hamidiye köyü, 93 Harbî'ni (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) takip eden dönemde, bu savaşla Osmanlıların elinden çıkan Dobruca'dan buraya gelen 10-15 hane kadar Nogay tarafından kurulmuştur. Nogayların Dobruca'dan ayrılışlarının gayet çileli ve âdeta bir kaçış şeklinde olduğu günümüzde de hatırlanmaktadır. Bu Nogay muhacirlerin, eski Kırım Hanlığı arazisi olan memleketlerini ne zaman terk ederek Osmanlı toprağı olan Dobruca'ya yerleştikleri ve Nogayların hangi kabilelerine mensup oldukları artık unutulmuştur. Söz konusu ilk Nogay göçmenlerin soylarını yansıtacak karakteristik tamgalı mezartaşlarına da köy mezarlığında rastlayamadık. Nogayların yerleşmelerini müteakip, buraya önce Dobruca'dan ve bilahare de doğrudan Kırım'dan Kırım Tatar muhacirler gelmeye başlamıştır. Böylece teşekkül eden yerleşim, 1890'da resmen Çifteler Hârâ-yı Hümayûnu'na bağlı bir köy statüsüne geçirilip muhtarlığı kurularak, devrin Padişahı Sultan II. Abdülhamid'e izafeten "Hamidiye" olarak adlandırıldı.¹⁰⁶ Sultan II. Abdülhamid'in 20 Ağustos 1891 tarihli bir iradesiyle de köyün resmen Hamidiye ismini alması tasdiklenmiş oldu.¹⁰⁷

Hamidiye köyüne Kırım ve Dobruca'dan Kırım Tatar muhacirlerin gelişi, özellikle 1890'lar ve 1900'ler boyunca, irili ufaklı gruplar hâlinde devam etmiştir. Bilhassa Kırım'dan ilk gelenlerin nispeten varlıklı oldukları söylenmektedir. Yine köye yerleşen ilk Kırım Tatarları olarak Dombay Hacı, Qoraz (Horoz) Ali ve Cön Yahya isimleri hatırlanmaktadır. Bunlardan Cön Yahya'nın isminden de anlaşılabacağı üzere bir Jön Türk ve Yunan işgali sırasında Yunanlılara mukavemet gösterdiği için aranan, milliyetçi ve bilgili bir şahıs olduğu kaydedilmektedir. Qoraz Ali'nin köyün geniş arazi sahiplerinden olduğu, Dombay Hacı'nın ise tarlasında içi altın dolu bir küp bularak zengin olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁸ Köye gelen Kırım Tatarlarının, Kırım'daki köylerine ilişkin Barın ve Nışaş isimlerinin hatırlandığını tespit ettik. Bunlardan Barın, Orkapı veya Kefe bölgesindeki iki Barın köyünden biri olmalıdır. Eğer ismi doğru hatırlanmış ise Kırım'daki Nışaş köyünün yerini tespit edemedik. Köy Nüfus Defteri'nde gösterilen doğum yerlerinde Kırım'dan Akmescit ve Kezev adları gözükmektedir. Köye yerleşenlerden Kırım'da en geç tarihte doğmuş muhacirin rumî 1341'de, yani miladî 1925'te doğması, Kırım'dan doğrudan göçlerin münferit olarak 1920'lere kadar sürdüğüne işaret etmektedir. Aynı defterde Dobruca üzerinden gelen Kırım Tatarlarının bazılarının Balçık (bugün Bulgaristan'da), Tulça ve Mecidiye (bugün Romanya'da) doğumlu olduklarını göstermektedir. Meselâ, köy halkından Alâattin Özdemir babasının 1904'te Dobruca'nın Kaçamak köyünden geldiğini, dedesinin ise Kırım'ın Akmescit tarafından olduğunu hatırlamaktadır.

Hamidiye köyünde hatırlanagelen şu dörtlük de Kırım'dan göçün acılarını ve Kırım'ı niçin terk etmek zorunda kalındığını yansıtmaktadır:

Köterilip çıktı parahod Kökburundan,
Köterdiler qismetim şu Qırından.
Qırım'dan bezip çıqmadıq,
Qazaqta qaçtıq.¹⁰⁹

105 Mete Takıl, "Hamidiye Köyü Tarihi Araştırması", elyazması, Ankara, 2000, s. 1 (bir kopyası arşivimizdedir).

106 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1704, Gömlek no.: 25 ve *DH.MKT.*, Dosya no.: 1715, Gömlek no.: 115.

107 BOA, *İrade-Şûrâ-yı Devlet*, Dosya no.: 109, Gömlek no.: 6512; *DH.MKT.*, Dosya no.: 1867, Gömlek no.: 57.

108 Takıl, s. 1.

109 Kalkıp çıktı vapur Kökburun'dan, / Kaldırdılar kismetimi şu Kırım'dan. / Kırım'dan bezip çıkmadık, / Rus'tan kaçtık.

Köye Dobruca'dan Kırım Tatar göçleri, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda da az sayıda aile ile olsa da sürmüştür. Meselâ, Akmesic kökenli Atlı ailesi, 1940'da Mangalya'nın (Romanya Dobruca'sı) Akbaş köyünden göçerek akrabalarının bulunduğu Hamidiye köyüne yerleşmiştir. 1942'de bir diğer Kırım Tatar ailesi de Dobruca'dan buraya gelmiştir.

1950'lere kadar, köyde Kırım Tatar veya Nogay olmayan hiç kimse yaşamamıştır. İlk olarak, 1952'de köye Bulgaristan'dan 4 hane Türk muhacir gelip yerleştiyse de, günümüzde ölümler ve şehre göç dolayısıyla bu ailelerden sadece 1 hane kalmıştır. 1990'ların ortalarından itibaren, Hamidiye köyüne Afyon'un Emirdağ ilçesinden, Ağrı'dan, Ardahan'dan ve Iğdır'dan gelip yerleşenler olmuştur. 2005 yılı itibarıyla köyde Kırım Tatar olmayan 20 kadar hane bulunmaktaydı (Bunlardan 4 hanesi Doğu Anadolu'dan gelmiş olan Kürt ailelerdi). 2005'te, köyün kurucusu olan Nogaylardan köyde yalnızca birkaç hane kalmış durumdaydı. Eskişehir'de Hamidiye köyü kökenli 10 hane kadar Nogay bulunduğu ifade edilmektedir. Nogayların sayıca azalmaları büyük ihtimalle Kırım Tatarlarıyla karışmalarına bağlı olmalıdır.

Hamidiye köyünden pek çok Kırım Tatar'ın Osmanlı ordusunda görev alarak Yemen, Balkan ve I. Dünya Savaşları'na ve nihayet İstiklâl Savaşı'na katıldıkları, gazi veya şehit oldukları bilinmektedir. Bir kayda göre, bu savaşlarda Hamidiye köyünden şehit düşenlerin sayısı yirmi kişi civarındadır.¹¹⁰ Köy, İstiklâl Savaşı esnasında Yunan ordusunun işgali altında kalmış, halkı zulme, malları yağmaya maruz bırakıldığı gibi, çekilirken Yunan askerleri tarafından yakılmıştır.¹¹¹

Hamidiye köyünün kaderinde Çifteler Köy Enstitüsü büyük rol oynamıştır. Nisan 1937'de Hamidiye'de tedrisata başlatılan köy eğitmen ve öğretmen kursu,¹¹² 1940'da resmen Çifteler Köy Enstitüsü adını almıştır.¹¹³ Aslında burası, kendisi Tutrakan'ın Tatar Atmaca köyünde doğmuş bir Kırım Tatarı olan İsmail Hakkı Tonguç'un köy enstitüleri projesinin ilk modelini teşkil etmekteydi. Bu eğitim kurumu, çevreden çok sayıda öğrenciyi köye celbettiği gibi, köy gençlerinin pek çoğunun da burada yetişmesini sağlamış ve köyün eğitim seviyesini çok yükseltmiştir. 1954'te diğer köy enstitüleri gibi Çifteler Köy Enstitüsü de öğretmen okuluna dönüştürülmüştür. Günümüzde bu okul Yunus Emre Anadolu Öğretmen Lisesi adını taşımaktadır. Hamidiye köyünde tahsil oranı çok yüksek olup, öğretmen okulunun mevcudiyetine de bağlı olarak hemen her ailede en az bir öğretmenin olduğu görülmektedir. Yüksek tahsilli insan sayısı da çoktur. Köyden şehre göçlerin büyük kısmı da tahsil amaçlı olmuş ve olmaktadır. 2006 itibarıyla köyün geçimi esas olarak arpa ve buğday tarımıyla sağlanıyordu. Bunun yanı sıra az miktarda hayvancılık da yapılmaktadır.

Hamidiye köyünde, yaklaşık yüz yıl boyunca Kırım Tatar kültürü bütün canlılığıyla yaşatılmıştır. 2000'li yıllara doğru bu hususta ciddi bir erozyon görülmekteyse de, köyde mevcut olan Kırım Tatar gelenek ve göreneklere büyük ölçüde hatırlanmaktadır. Bu meyanda geleneklerin en yoğun yaşandığı ortamlardan olan toylar (düğünler) Hamidiye köyünde şöyle yapılmaktaydı:

Toy için çarşamba günü “soğum soyulur” yani hayvan kesilir, perşembe günü toy başlardı. Toy hazırlıklarını sadece düğün sahibi yapmazdı; komşulara un dağıtırdı, ekmekler beraberce pişirilirdi, kahve dibeklenirdi ve toya gelen misafirler komşularda ağırlanırdı. Perşembe günü yakınlar toplanır ve toy sahibi tarafından onlara “avuz tiyer” yani yemek verilirdi.

Cuma günü ise öğleden evvel erkeklere, öğleden sonra da kadınlara yemek verilirdi. Cumartesi günü kız toyu olurdu. Genellikle ahır yahut benzeri bir yer düzenlenir, oturmak için tahta kalaslar konulurdu. Oraya köyün kızları toplanır, çalar, oynarlardı. Gelin, “qaqra” denilen bu yerde örtülü hâlde oturtulurdu,

110 “Hamidiye Köyü (Tarihçesi, Gelişimi, Bugünkü Durumu)”, *Kırım Postası*, no.: 17 (Eskişehir, Haziran 2002), s. 12.

111 Erhan Tezcan, *Eskişehir Mahmudiye İlçesi*, Eskişehir, 1982, s. 83.

112 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer no.: 76.51.2.

113 İlyas Küçükcan, “Çifteler Köy Enstitüsü”, *Köy Enstitüleri*, no.: 7 (Ankara, Mart-Nisan 2008), s. 3.

düğün boyunca yerinden kalkmazdı. Genellikle gelinler ağlardı, ağlamayanlar ise bir şekilde ağlatılırdı. Dışarıda ise köy delikanlıları toplanır, bekler, kızlarla çınlaşırlardı. Meselâ, dört delikanlının karşısında dört kız grup olur, karşılıklı çınlaşırlardı. Bu gibi gruplardaki her bir kız yahut delikanlıya “sabaqtaş” denirdi. Bu toy cuma ve cumartesi günleri devam ederdi. Kız tarafında alkollü içecekler ikram edilmezdi; bu yüzden esas toy erkek tarafında olurdu. Kız tarafında “toquz” denilen ve dokuz parçadan oluşan bir çeyiz hazırlanırdı. Bu çeyizin içinde külot, kise, mendil, elbez, çorap, grep, çuqur, çevre ve marama bulunurdu. Bunlar haricinde kız tarafı tahta kaşık, sofra peşkiri, yastık, yatak, yorgan da getirirdi. Ayrıca kız tarafı damada ve gençlere verilmek üzere “caşlar (gençler) toquzu” ve “kiyev (damat) toquzu” hazırlamak zorundaydı.

Pazar günü gelin, damat evine düşerdi, yani gelin (kelin), quda ve qudağy (dünürler) damat (kiyev) evine gelirlerdi. Ancak gelin arabası gitmeden önce, kız tarafının kadınlarından oluşan bir araba, erkek tarafına gelinin bulunacağı yeri hazırlamak için giderdi. Gelin arabası damat tarafınca karşılanırdı. Köyün gençleri ise atlara binerek gelinin bulunduğu arabayı yolda karşılar ve bu gençlere kız tarafınca “caşlar toquzu” verilirdi. Bu karşılamada kız tarafı damat tarafına (meselâ damadın en yakını olan birine yahut onun kardeşine) da “kiyev toquzu” takardı. Damat tarafı ise kız tarafını “qatlançıqlı kobete” ile ağırlardı. Gün boyunca erkek tarafında çeşitli oyunlar olur, bol etli yemekler yenir ve rakı ikram edilirdi. Düğünün son günü yarışmalar ve eğlenceler yapılırdı. Dinî ve resmî nikâhlar yatsıdan önce kıyılır ve damat hazırlanıp giydirildikten sonra gece dualarla gerdege sokulurdu. Gelin, damat evine düştükten sonra masraflar kız tarafına geçerdi. Pazar akşamı damat tarafı hem kendi tarafından hem de kız tarafından gelen misafirleri toy aşıyla (botqa, içki, vs.) ağırlardı. Pazar gecesi “qonuşma gecesi” yapılır, meclis kurulurdu.

Pazartesi günü sabahı da iki tarafın akrabaları (quda-qudağy) buluşurlar, buna “tanış” denirdi. Pazartesi sabahı kız tarafından sadece qudağyılar (kızın anası ve yakınları) kalırlardı. O sabah gelin ve damat onlara qonaqbaylıq (evsahipliği) yapardı. Pazartesi öğlen ise herkes kendi evine dönerdi.

Hamidiye köyünde, 1970’lerden beri anahatları yukarıda verilen eski âdetlere göre toy yapılmamaktadır. Günümüzde toylar, Eskişehir’deki salonlarda zamane usulüne göre yapılmakta, yalnızca dualar köyde yapılmaktadır.

Buna karşılık cenaze âdetleri bugün de az çok eskisi gibi sürdürülmektedir. Buna göre, cenaze sabahı sela verilmekte, köy halkına haber edilmektedir. Cenaze, ykanmasını müteakip cenaze evine götürülür, kadınlardan helallik alınır. Öğle yahut ikinci namazından sonra mezarlığa gidilir ve orada cenaze namazı kılınır, cemaatten helallik alınır. Cenaze gömüldükten sonra cenaze evinde yemek verilir. Geleneksel olarak loqum (lokma) verilmekle birlikte, son yıllarda dışarıda pide yaptırılıp getirilmektedir.

Hamidiye köyünde yaşayan Kırım Tatarlarının Kırım Tatar olmayanlarla evlilikleri ancak 1980’lerden sonra görülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte, günümüzde de Alevîlerle ve Çingenelerle evlilik yapılmamaktadır.

2005 yılı itibarıyla, Hamidiye köyünde 30 yaşın üzerindeki kişiler kendi aralarında Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Daha genç yaştakilerin aralarında kullandıkları dil ise bazen Türkiye Türkçesi, bazen de Kırım Tatarca olmaktaydı. Bununla birlikte, köyde herkes Kırım Tatarcaı anlamaktaydı. Köyde Kırım Tatar aşları hâlen yaygın olarak pişirilmekteydi. Çibörek, köbete, tabaqbörek, oğuzbörek, sarburma, malay (mamelek) ve aluşke şorbası sık pişirilen yemeklerdendi.

Köy halkının gerek Eskişehir’deki gerekse Mahmudiye’deki Kırım dernekleriyle sıkı denilebilecek alâkası bulunmaktadır. Kırım Derneği’nin düzenlediği futbol turnuvaları zaman zaman Hamidiye köyünde yapılmaktadır. Hamidiye köyünden çok sayıda eğitimci ve yüksek tahsilli meslek sahibi yetiştiği gibi, millî futbolcu İlhan Mansız da bu köy kökenli Kırım Tatarlarındandır.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Hamidiye köyünde kayıtlı olan Kırım Tatar aileleri pek çoğu Kırım Tatar kökenlerini yansıtan şu soyadları taşımaktadır: Akbulut, Akdeniz, Akmangıt, Akmatay, Aksel, Aktaş, Aktüre, Aldemir, Altay, Arıkan, Arıöz, Arslan, Ataklar, Atlı, Aydoğan, Barın, Bayar, Benli, Biçer, Bota, Bozkurt, Candemir, Cılasın, Çataalkaya, Çaylı, Çetin, Çetinel, Çetinkaya, Çorabay, Çulpan, Dalgınoğlu, Demir, Demirel, Demirkol, Demirel, Doğruel, Durusu, Edil, Eken, Ekiciler, Er, Erçetin, Erdil, Erol, Esen, Girişken, Göktepe, Gül, Güllü, Gürler, Kaya, Kesici, Korkmaz, Kurt, Kurtdede, Kurtdemir, Mansız (Mensiz), Mert, Nay, Oral, Oruç, Otar, Ölmez, Özbay, Özbek, Özçelik, Özdemir, Özen, Özkırım, Özlav, Parlaroğlu, Sarsılmaz, Sayar, Sevilir, Sezer, Sezerol, Sunar, Sutgul, Tankış, Taraktaş, Taştarak, Taygut, Taymaz, Tekker, Tetik, Tetikkol, Totay, Turan, Türker, Uzungörür, Uzunkulak, Ünal, Üner, Ünlü, Ünlüer, Yarıktaş, Yavşan, Yıldızhan, Yılmaz, Yolal, Yurttaş, Yüksel ve Zincir.

Hayriye (Çingillihöyük) Köyü*

Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyü Eskişehir'e 75 km, Çifteler'e de 9 km mesafede bulunmaktadır. Çingillihöyük (Kırım Tatar telaffuzuyla Şüngülüyük) adıyla da anılan köyde, 2009 yılı itibarıyla nüfus kış aylarında yaklaşık 60 kişi (20 hane) iken, yazın 265 kişiye kadar (60-65 hane) çıkmaktaydı. Köy halkından hayvan beslemekte olanlar kış aylarında da köyde kalırken, diğerleri kışları başta Eskişehir olmak üzere şehirlerde geçirip yazın tarlalarına bakmak üzere Hayriye'ye gelmektedir. Hayriye'nin geçimi temel olarak buğday, arpa, şekerpancarı, soğan ve ayçiçeği tarımına dayanmaktadır. Köyde hayvancılık zaman içinde azalmış olup 2009'da, köyde ancak 800 kadar hayvandan oluşan üç sürü koyun bulunmaktaydı.

Hayriye köyüne diğer adını veren Çingilli Höyük bu mevkinin kadim yerleşim geçmişini göstermektedir. Çingilli Höyük köyün 1 km güneybatısında yer almakta olup 130 m çapında ve 3,5 m yüksekliğindedir. Höyüğün yüzeyinde yapılan araştırmalarda İlk Tunç Çağı 2. ve 3. devreleriyle Klasik Devir malzemelerine rastlanmıştır. Yakındaki tarlalarda da çakmaktaşı aletler ve çanak çömlek parçaları bulunmaktadır.¹¹⁴

Günümüzdeki Hayriye köyü ise bu çevredeki kadim yerleşimlerden iki bin yıla yakın bir süre sonra, Kırım Tatar muhacirler tarafından teşkil edilmiştir. Köyün kurucuları olan Kırım Tatarları, XIX. yüzyılın son ve XX. yüzyılın ilk yıllarında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Bu muhacirlerin hiç de değilse bir kısmının Akmesit ve Karasubazar taraflarından olduklarını tespit edebildik (Meselâ, sonradan Erten soyadını alacak olan aile Akmesit'in Celquyu köyünden gelmekteydi). Muhacirlerin yerleşeceği köy, Osmanlı hükûmetinin gözetimi altında tamamen planlı olarak, düzgün iki cadde boyunca sıralanan geniş avluları (azbarları) olan standart evlerle geometrik bir düzen içinde kurulmuştur. Köyün inşaatının 1902 yılı civarında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Nitekim devrin padişahı Sultan II. Abdülhamid'in 28 Kasım 1903 tarihli iradesiyle köye resmen Hayriye ismi verilmiştir.¹¹⁵ Hayriye'ye Kırım Tatar muhacirlerin iskânı süreci, köyün kuruluşundan sonraki yıllarda da devam etmiştir. Bunlar arasında Kırım'dan gelip de herhangi bir yere kesin olarak yerleşmeyenler bulunduğu gibi, başka bir köyde yaşamakta olanlar da vardı. Meselâ, günümüzde Özcan soyadını taşımakta olan sülalenin ataları, 1910 yılı civarında Kırım Tatarlarıyla meskûn (günümüzde Alpu'ya bağlı olan) Yeşildon köyünden buraya taşınmışlardır. Kezlev kökenli ve sonradan Gülumbay soyadını alacak olan bir aile de muhtemelen 1920'lerde, Eskişehir'in Boyacıoğlu köyünden Hayriye'ye göçmüştür.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Hayriye köyü eski muhtarı Nihat Erten'e (1952 Hayriye doğumlu) ve Osmangazi Üniversitesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Cezmi Karasu'ya (1958 Çifteler doğumlu) teşekkür ederiz.

114 Turan Efe, "1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 1996, s. 142.

115 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 111, Gömlek no.: 1321/N-014.

Kırım Tatar muhacirler, Hayriye’de gayet başarılı ziraî faaliyetler ile temayüz etmişlerdir. Bunda Kırım’dan getirdikleri ve o dönemde çevrede bulunmayan ziraî aletlerin ve metotların birinci derecede rolü olmuştur.¹¹⁶ Böylelikle, muhacirlerin geçirdiği bütün zor şartlara rağmen, toplumun bir müddet sonra tekrar kalkınabilmesi mümkün olmuştur. Bununla birlikte, muhaceretin üzerinden on yıl ancak geçmişken başlayan ve bir o kadar süren savaşlar devri Hayriye halkına da kayıplar verdirmiştir. Ağustos 1921’de köy, ileri harekâta geçmiş bulunan Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. O dönemde 40 haneden müteşekkil olan köyün hayvanları, yiyecekleri, eşyaları ve paraları gasp edilmiş, köy sakinlerinden işkence görenler olmuştur.¹¹⁷

Tipik bir Kırım Tatar göçmen köyü olan Hayriye’de, Kırım Tatar kültürünün belirgin özellikleri uzun yıllar canlılığını koruyabilmiştir. Köyde on yıllar boyunca Kırım Tatarca konuşulmuş, gelenek ve görenekler yaşatılmıştır. Bunun karakteristik örneklerinden olan toy (düğün) süreci, Hayriye’de geçmişte şöyle yaşanmaktaydı:

Düğün hazırlıklarına genellikle Cuma gününden başlanır. Aynı gün soğum (genellikle dana) kesilir. Kesilen hayvan düğün boyunca et ihtiyacını karşılar. Kadınlar sarma sararlar ve dolma doldururlar. Yakın akrabalar ve komşular Cumartesi günü sabahdan düğün evine gelmeye başlarlar. O gün ertesi günkü yemek için hazırlıklar tamamlanır. Cumartesi gününden gelen çalgıcılar misafirlere “hoşkeldi avası” çalarlar. Misafirler de çalgıcılara bir miktar para verirler. Çalgı sesi gün boyunca düğün evinden eksik olmaz. Qonaqbaylar misafirleri memnun etmek için ellerinden geleni yaparlar. Hiç bir fedakârlıktan kaçınmazlar. Kadınlar ve erkekler ayrı ayrı ağır-lanarak misafir edilirler. Aynı günün akşamında misafirlere ve köy cemaatine yemek verilir. Bu safhaya kadar gerek kız, gerekse erkek tarafınca yapılanlar aynıdır. Cumartesi gününün akşamında erkekler kendi aralarında çalgı eşliğinde eğlenirler. Cumartesi günü yer uzaksa gündüz, aynı köy içerisinde ise akşam üzeri erkek tarafının yakın akraba ve komşuları görümce olarak kız tarafına o akşam yapılacak kına gecesine giderler. Kına gecesine görümce olarak gidenler çalgı eşliğinde birer birer oyuna davet edilir. Boyun ve kollarına grep ve çember bağlanır. Bu eğlence bir-iki saat kadar devam eder. Cumartesi günü akşamı erkek tarafının gençleri gece yarısından sonra kız tarafına kına yaktırmak için giderler. Bu sırada kiyevden (damattan) “topraq bastı” adı altında bir miktar para alınır. Bu âdet yerine getirilirken kız tarafınca önce şaka olarak oldukça ağır şartlar ileri sürülür. Ancak daha sonra ortalama bir şart üzerinde anlaşmaya varılır. Bazen kız tarafınca ileri sürülen şartların ağırlığı sebebiyle anlaşma sağlanamadığı da olmaktadır.

Pazar günü sabahdan erkek tarafı gelince alıcı olarak kız tarafına gider. Erkek tarafını temsilen gelen qayınlar kız tarafında oyunlar oynarlar, boyunlarına görümce grebi ve toquz bağlanır. Bazen erkek tarafı grep rengini beğenmeyerek belirli bir renk üzerinde ısrar eder. Gelin alıcı dönerken bu çeşit istekler devam ettirilir. Gelin kız evden çıkarken oldukça yüksek sayılabilecek kızlar parası istenir. Toplanan parayı gençler kendi aralarında eğlenmek suretiyle harcarlar. Gelin, gelin evine geldikten sonra bahçede muhtar tarafından nikah kıyılır. Köyün hocası da dua okur. Kız tarafının bir kaç yakını herkes evine döndükten sonra aynı günün akşamına kadar erkek tarafında misafir edilir. Kız tarafını temsilen gelen erkek misafirler erkek tarafından olmayacak isteklerde bulunarak naz yaparlar. Eskiden kız tarafının yakını olan kadınlar geceyi erkek tarafında geçirirlermiş. Ancak o akşam köyün gençleri gelen misafirlerin bulunduğu pencerenin dibinden ayrılmazlar, [onları] rahatsız ederek uyutmazlarmış.¹¹⁸

Bu şekilde yapılan toylarda, mutlaka at çapışı (yarışı) ve Kırım Tatar güreşi müsabakaları da yapılırdı. Toyların bu ritüelleri, XX. yüzyılın ikinci yarısında tedricen ortadan kalkmıştır. Yine de, günümüzde köyde

116 Ertuğrul Karas, “Hayriye Köyü”, *Emel*, no.: 205 (Ankara, Kasım-Aralık 1994), s. 25.

117 Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 157.

118 Karas, ss. 29-30.

nadir olarak yapılan toylarda dana kesilmekte (“soğum soyulmakta”) ve erkek toyuna sini gönderilmektedir. Diğer âdetlerin büyük çoğunluğu ise uygulanmamaktadır. Evliliklerin yalnızca Kırım Tatarlarıyla yapılmasına uzun yıllar hassasiyet gösterilmiş ve karışık evlilikler ancak 1990’lardan itibaren bir ölçüde yaygınlaşmıştır. 2000’li yılların sonu itibarıyla yine de Kırım Tatarlar arasında evlilikler daha çok görülmektedir.

Köy halkı arasında günlük hayatta Kırım Tatarca ağırlığını sürdürmektedir. 2000’li yıllarda, özellikle 30-40 yaş üstü nesiller kendi aralarında Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Daha genç nesiller ise çevredeki Kırım Tatar gençlerinin çoğunda olduğu gibi “anlamakta ama konuşamamakta” idi.

Hayriye köyü kuruluşundan itibaren, köy halkının terkihi bakımından bütünüyle bir Kırım Tatar muhacir köyü olarak kalmıştır. Nitekim 2009 yılında, köyde yerleşik 1 hane ve (çoban ve işçi gibi) geçici hizmetliler hariç halkın tamamını Kırım Tatarları teşkil etmekteydi.¹¹⁹

Hayriye Köy Nüfus Defteri’nde köyde yaşamış olan muhacirler arasında karakteristik Kırım Tatar isimlerini görebilmek mümkündür. Kadınlar arasında Açıhan, Acımelek, Azime, Devlethan, Elifhan, Ertotay, Hanzade, Hırslı, İsmigül, Menliabide, Menligül, Menlihan, Menlisultan, Menlitotay, Menlizade Menlizahide, Merziye, Meva, Nurzade, Qurtcan, Qurtsultan Qurtvalide, Qurtzade, Resimhan, Seviye, Sultaniye, Şerifzade, Totay ve Zafure, erkekler arasında da Akseyit ve Seyitşah isimlerini tespit edebildik.

Hayriye’ye kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Arpacıoğlu, Aydoğan, Baykal, Bektemir, Cavak, Ceylan, Çetemen, Eltutan, Ergin, Erten, Gökdemir, Gülumbay, Güner, İmece, Kaya, Kıran, Kırt, Koçak, Kurt, Oktay, Özcan, Tok ve Tonguç. Bunlardan Ateş, Gülumbay, Karasu, Sara ve Tan soyadlı aileler günümüzde köyde ikamet etmemektedir.

İlıcabaşı Köyü*

Eskişehir’in Çifteler ilçesine bağlı İlıcabaşı köyü il merkezine 77 km, ilçe merkezine de 10 km mesafededir. Köyün nüfusu, 2005 yılı itibarıyla yaklaşık 45 hanede yaşayan 150 kişi civarındaydı. Köye 1980’lerde komşu Kadıkuyusu köyünden gelme 2 Türkmen aile ile 2000’lerin başında Emirdağ’ın Kuzuören köyünden gelen 5 aile dışında köy halkının tamamı Kırım Tatar’ydı. Ekonomik sebeplere bağlı olarak köyden şehirlere yoğun göç olmuştur. Göçler 2000’li yıllardan itibaren yoğunluğunu kaybettiyse de köyde genç nesil çok azalmıştır. Köyün geçimi esas olarak arpa, buğday ve pancar tarımına dayanmaktadır. Köyde koyun ve sığır da yetiştirilmektedir.

İlıcabaşı köyünün çevresinde iki höyük bulunmaktadır. Bunlardan İlıcabaşı II adını taşıyanı, köyün 3 km kuzeydoğusunda olup 170 m çapında ve 9 m yüksekliktedir. Burada İlk Tunç Çağı 2. ve 3. devreleriyle ikinci binyle ve Klasik Devir’e ait malzemeler bulunmuştur. Bu höyüğün 2 km kadar kuzeydoğusundaki İlıcabaşı I Höyüğü ise 200 m çapında ve 4 m yükseklikte olup burada da İlk Tunç Çağı 2. ve 3. devrelerine ve ikinci binyle ait malzemelere rastlanmıştır.¹²⁰

Günümüzdeki İlıcabaşı köyünün ilk adı İhsaniye olup bu isim kurulduğu dönemde yakınlarında bulunan İhsaniye Kışlası’ndan gelmektedir. İlıcabaşı ismi ise köy yakınlarındaki ılık su kaynağına dayanmaktadır.¹²¹ Köy, çevredeki Kırım Tatarları arasında “Olca” adıyla da anılmaktadır.

119 Hayriye’de Kırım Tatar kökenli olmayan yegâne aile, buraya 1970’lerde komşu Orhaniye köyünden taşınmış olan Can soyadlı ve Rumeli kökenli muhacir ailedir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız İlıcabaşı köyü muhtarı Ayhan Özübek (1954 İlıcabaşı doğumlu) ile köy halkından Osman Zeki Kurtdede (1933 İlıcabaşı doğumlu) ve Orhan Kanakay’a (1935 İlıcabaşı doğumlu) teşekkür ederiz.

120 Turan Efe, “1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 1996, s. 143.

121 Cengiz Sak, “İlıcabaşı Köyü”, *Emel*, no.: 206 (Ankara, Ocak-Şubat 1995), s. 23.

Köye ilk olarak 1860'ların başında Çerkes muhacirlerin iskân olunduğu ve o dönemde köyün Çifteler Çiftlik-i Hümayûnu'na bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Haziran 1862 itibarıyla köyde Çerkesler yaşamaktaydı.¹²² Bununla birlikte, Çerkeslerin burada kalıcı olmadığı ve bir müddet sonra burayı terk ettikleri anlaşılmaktadır.

Köyün şimdiki terkibi ise 1880'lerin başında doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatar muhacirlerin buraya yerleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu muhacirlerin, Kırım'dan göçlerini müteakip önce Eskişehir'e iskânları söz konusu olmuş ve kendilerine Porsuk Nehri kenarında yer gösterilmiş ise de bu mevkiyi beğenmemişlerdi. Bu ilk göçmenlerin ardından, Dobruca'dan gelen bir grup Kırım Tatar muhacir köye yerleşti. Bunlar, Kırım'dan 1860'ların başında çıkıp da Dobruca'ya iskân olunmuş muhacirlerdendi. Köye yerleşen Kırım Tatar muhacirler, evlerini ilk olarak ılık su kaynağı civarına kurdularsa da, buradaki sivrisineklerin taşıdığı sıtmadan muzdarip olarak buraya bir kilometre uzaklıktaki şimdiki köy mevkisine taşınmışlardır. Günümüzde köyün ilk kurulduğu mevkî "Eski köy" olarak anılmaktadır. Köyün kuruluşundan I. Dünya Savaşı'na kadar geçen yıllar içinde, köye gerek doğrudan Kırım'dan gerekse Dobruca'dan Kırım Tatar muhacirlerin gelişi devam etmiştir.

İlıcabaşı köyünde yaşayan Kırım Tatarlarının Kırım'daki kökenleri Kezlev'e bağlı Sak kasabası ile Kulcanay, Kostel ve Bakal köyleri ve Bahçesaray'a bağlı Aktaş köyüne uzanmaktadır. Köye Dobruca'dan göç eden Kırım Tatarlarının geldikleri köyler arasında da Kaçamak ve Tatlıcak köylerini tespit edebildik. Gerek doğrudan Kırım'dan gerekse Dobruca'dan gelen Kırım Tatarları İhsaniye (İlıcabaşı) köyünde tamamen kaynaşmışlar ve aralarında rahatlıkla evlenme ilişkileri kurulmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile köy gençleri silah altına alınmışlar ve Osmanlı ordusunda savaşmışlardır. Aynı şekilde pek çok İhsaniye köylüsü İstiklâl Savaşı'nda da Türk ordusunda vazife almış ve gazi olmuştur. 1921'de bölgeye gelen Yunan ordusu İhsaniye'yi de işgal etmiştir. O dönemde 48 hanenin bulunduğu köyden önemli miktarda hayvan, yiyecek, para ve değerli eşya gasp eden Yunan askerleri, tarlalara ve toplanmış mahsullere de zarar vermiştir.¹²³ Bununla birlikte, Yunan askerleri köyde fazla kalmamış ve köy yakılmadan işgalden kurtulabilmiştir.

İstiklâl Savaşı sonrasında da köye Dobruca'dan Kırım Tatar muhacir gelişi devam etmiştir. Şu cümleden olarak, 1922 yahut 1923'te, Romanya Dobruca'sındaki Mecidiye kasabasının güneyinde yer alan Kaçamak köyünden (sonradan Kanakay soyadını alacak olan) bir Kırım Tatar ailenin geldiği biliniyor. İlıcabaşı'na 1930'ların sonu veya 1940'ların başında da Romanya Dobruca'sından yerleşen Kırım Tatarları olmuştur. 1940'ların ortalarında ise köye Bulgaristan'dan üç kardeş ve ailelerinden oluşan bir grup Kırım Tatar göçmen daha gelmiştir. Sonradan hepsi Çalışkan soyadını alan bu sülalenin mensupları, yıllarca İlıcabaşı'nda yaşadıkları köyden ayrılmıştır.

İlıcabaşı köyünde 2000'li yıllara kadar evlilikler sadece Kırım Tatarlarıyla yapılagelmiştir. Daha sonraki yıllarda da dışarıdan evlenen sadece birkaç kişi olmuştur. Ananevî toy âdetleri ise büyük ölçüde uygulamadan kalkmış durumdadır. Toyların geçmişteki değişmez unsurlarından olan Kırım Tatar güreşleri, konuşma geceleri, çınlaşmalar ve diğer birçok ritüel günümüzde yerine getirilmemektedir. Esasen, köy halkının toyları, büyük ölçüde şehirlerde ve düğün salonlarında, o çevrelerde yaygın olan usullere göre yapılagelmektedir.

İlıcabaşı köyünde geçmişteki Kırım Tatar âdetlerinden biri, günümüzde de devam eden Hıdırellez kutlamalarıdır. Hıdırellez'de köy halkı cami avlusunda toplanmakta, getirilen qozı sarpası ve diğer yiyecekler toplu olarak yenmektedir. Esasen ananevî Kırım Tatar yemekleri köyde yaygın olarak pişirilegelmektedir.¹²⁴

122 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 426, Gömlek no.: 79.

123 Ali Sarkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 158.

124 Sak, s. 24.

Bütün Kırım Tatarlarında olduğu gibi Ilıcabaşı'nda da geçmişte mevcut olan Kırım Tatar güreşleri XX. yüzyılın ikinci yarısında unutulmuştur. Ancak Eskişehir Kırım Derneği'nin çabalarıyla 2000'li yılların başlarında, bu ananevi sporun canlandırılması Ilıcabaşı'nda da etkisini göstermiştir. Nitekim Ilıcabaşı köyünden Ufuk Uzer de, 11-15 Ağustos 2009 tarihinde Kırım'ın Kezlev şehrinde düzenlenen V. Milletlerarası Kuşak Güreşi Şampiyonası'na katılmış ve gençler 60 kilogram kategorisinde 3. olmuştur.

2005 itibarıyla köyde, günlük hayatta yaygın olarak Kırım Tatarca konuşulmaktaydı. Yalnızca küçük yaştaki çocuklar çevredeki diğer birçok Kırım Tatar muhacir köyünde olduğu gibi “anlamakta ama konuşmamakta” idi.

Ilıcabaşı köyünde yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Altan, Baykal, Dağlan, Konakay, Kulcanay, Oruç, Özúbek, Sak ve Yetemen. 21 Ekim 2007 tarihinde, bir grup PKK'lı tarafından Hakkâri'nin Dağlıca köyü yakınlarında şehit edilen 12 askerden biri olan Piyade Astsubay Çavuş Soner Özúbek de Ilıcabaşı köyündeki Kırım Tatarlarındandı.

Işıkören (Aziziye/Arapkuyusu) Köyü*

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Işıkören köyü Eskişehir'e 53 km, Alpu'ya ise 14 km mesafede bulunmaktadır. 2009 yılı itibarıyla, köyde yaz kış yaşayan nüfus 68 kişiydi (25 hane). Yaz aylarında şehirden gelen köy kökenlilerle nüfus 100 kişiyi (35-40 hane) geçmektedir. Bununla birlikte, köy kütüğüne kayıtlı olup Türkiye'nin muhtelif yerlerinde yaşamakta olan hane sayısı 800'ü bulmaktadır. Köy halkının tamamı Nogaylardan oluşmaktadır.

Köyün asıl adı Aziziye olup Arapkuyusu ismi de halk tarafından (ve 1960'lara kadar kısmen –Aziziye ile birlikte– resmî olarak) kullanılmıştır. Aziziye ismi Osmanlı Padişahı Sultan Abdülaziz'e izafeten verilmiş olup Arapkuyusu adı ise köyün bulunduğu mevkinin adıdır. Bu ikinci ismin gerçekte Araplarla herhangi bir ilgisi yoktur. Anlatılanlara göre bu ad, köyün güneyindeki kara topraklı bir noktada çıkan suyun, yarılp aşağı doğru akıtılmasıyla oluşturulan ve 1950'lerin ortasına kadar mevcut olan bir çeşmeden gelmektedir. Köye 1960'ların başında verilen Işıkören adının ise benzer sunî isimlendirmelerin çoğunda olduğu gibi hiçbir esası ve dayanağı yoktur. Gerek köy halkı gerekse çevredekiler, köyü günlük konuşmalarında Arapkuyusu olarak adlandırmayı sürdürmektedirler.

Arapkuyusu (Işıkören) köyü 1960'lardan sonraki yarım asırlık süre boyunca şehirlere büyük ölçüde göç vermiştir. 1960'lara kadar yaklaşık 150 haneden oluşan köyde 1960'ta yaşanan dolu felaketi büyük tahribata yol açmış ve köyün boşalmasının başlangıcı olmuştur. Sonraki yıllarda da ekonomik ve sosyal sebeplerden köy dışına göç devam etmiştir. Neticede, günümüzde Eskişehir'de yaşamakta olan Arapkuyusu kökenlilerin sayısı ködekilerin nüfusunu kat kat aşmış durumdadır. Eskişehir'deki Arapkuyulular bilhassa esnaflıkla temayüz etmişlerdir.

Işıkören (Arapkuyusu) köyünün, çoğunlukla kıraç olan arazisinin ancak çok küçük bir kısmı sulanabilmektedir. Köyün temel geçim kaynağı tarım olup başta, çevrede “Arapkuyusu karpuzu” olarak ün yapan karpuz olmak üzere, arpa, buğday, kavun ve pancar yetiştirilmektedir. Tarımın yanı sıra, köyde merinos koyunu da yetiştirilmektedir. Köyde 2008'de bir paketleme ve tohum üretme fabrikası açılmış ise de, fabrika işçilerinin ikisi hariç hepsi Alpu kasabasından ve Hamidiye köyünden gelmekteydi.

Çevredeki birçok diğer köy gibi, günümüzdeki Işıkören (Arapkuyusu) köyü mevkisi de köyün kuruluşundan önce Sultan II. Mahmud Vakfı'na dâhil olup¹²⁵ Çifteler Çiftlik-i Hümayûnu da bu topraklar

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Alpu İlçe Tapu Müdürü Vedat Yener (1969 Çifteler doğumlu), Işıkören (Arapkuyusu) köyü muhtarı Şemsettin Eslemes (1960 Arapkuyusu [Işıkören] doğumlu), köy eski muhtarı Ahmet Akyol, köy halkından Nâzım Çetinkaya (1927 Arapkuyusu [Işıkören] doğumlu), Murat

üzerinde yer almaktaydı. Aynı zamanda, Arapkuyusu köyü arazisi evvelce yakındaki Harmandalı köyünün merasının bir parçası olarak kullanılmaktaydı.¹²⁶ Köy sınırları dâhilinde bulunan Dokuzoluk mevkinde ise komşu Sarıkavak köyü halkından Alevî Türkmenlerin bir dönem yaşadıkları ve hayvan yetiştirdikleri biliniyor. Hatta Aziziye (Arapkuyusu) köyünün teşekkülünden 15-20 yıl sonrasında dahi Sarıkavaklı bazı kişilerin Dokuzoluk'ta hayvancılık yapmayı sürdürdükleri görülmektedir.¹²⁷ Şimdiki Işıkören (Arapkuyusu) köy mevkinin 1,5-2 km doğusunda ise Aziziye kışlası bulunmaktaydı.¹²⁸

Işıkören (Arapkuyusu yahut Aziziye) köyü mevkinde ilk yerleşenler 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Rumeli'nden göç etmiş olan bir grup Gacal, yani Rumelili Türk'tür. Esasen bu kişiler Anadolu'ya göçlerini müteakip Mihalicçık bölgesine iskân olunmuşlarsa da, orada bir ihtilafa karıştıktan sonra, 1880'lerin ilk yarısı içinde şimdiki köy mevkinde yerleşmişlerdir. Anlatılanlara göre, 8 hane teşkil eden Gacallar geldikleri sırada burada herhangi bir yerleşim mevcut değildi.

1880'lerin sonunda ise, Dobruca'dan göç eden bir grup Nogay muhacir iskân için bu bölgeye geldi. Bu Nogayların veya atalarının birçoğu, eski Kırım Hanlığı topraklarından olan Kıpçak bozkırlarından 1859-1860 yıllarında Osmanlı Devleti'ne göçtükten sonra Dobruca'ya iskân olunmuşlarsa da, hiç değilse bir kısmının (en azından Akkerman Tatarlarının) daha önce, yani XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde Dobruca'ya geldikleri anlaşılmaktadır. Söz konusu Nogay kafilesinde bulunanlar, Dobruca'nın Büyük (Ülken) Bülbül, Küçük (Kışke) Bülbül, Alakapı, Nazarça, Danaköy ve Mahmutkuyusu köylerindendi. Nogay muhacirlerin en ziyade Ülken ve Kışkene Bülbül köylerinden geldikleri anlaşılmaktadır. Bu Nogaylar 93 Harbi neticesinde Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan ve Romanya'ya bırakılan Dobruca'dan Anadolu'ya 1880 yılı civarında göçmüşlerse de, nihâi iskânlarına kadar muhtelif yerlerde yaşamak zorunda kalmışlardır. Meselâ, bunlardan bir grubun Eskişehir'in (bugün şehir içinde kalan) Sultandere mevkinde bir müddet oturduğu bilinmektedir.

Nogayların yerleşmek üzere yer aradıkları esnada günümüzdeki köy mevkinde evlerini kurmuş bulunan Gacallar, Nogayları yerleşmeleri için buraya çağırılmışlardır.¹²⁹ Böylece, 1880'lerin sonlarında Nogayların iskânıyla günümüzdeki Işıkören (Arapkuyusu) köyünün terkihi ortaya çıkmıştır. Bu şekilde oluşan köye, Sultan II. Abdülhamid'in 14 Şubat 1890 tarihli iradesiyle resmen Aziziye adı verilmiştir.¹³⁰ Bu ismin yakındaki Aziziye kışlasına izafeten verildiği bellidir.

Aziziye köyüne yerleşen Nogayların kabile mensubiyetleri günümüzde unutulmuştur. Bununla birlikte, içlerinden bazılarının Taraqlı (Taraklı) ve Kulü kabilelerine mensup olduklarını tespit edebildik. Aziziye'ye

Çetinkaya (1930 Arapkuyusu [Işıkören] doğumlu), Abdülmennan Özbek (1937 Arapkuyusu [Işıkören] doğumlu) ve Nurettin Özenli (1939 Arapkuyusu [Işıkören] doğumlu) ile Arapkuyusu (Işıkören) köyüne ilişkin yapıtları araştırmaların bulgularını bizimle paylaşmak nezaketini gösteren Erol Canarslanlar (1948 Eskişehir doğumlu) ve Cihan Tanrıbak'a (1984 Eskişehir doğumlu) teşekkür ederiz.

125 Nitekim Alpu İlçe Tapu Müdürlüğü'ndeki Aziziye (Arapkuyusu) Tapu Kütüğü'nün toplam 14 cildindeki kayıtların çok büyük kısmında, arazilerin Sultan II. Mahmud (Mahmud-ı Sâni) Vakfı'na ait olduğu yahut bu vakıftan satın alındığı açıkça görülmektedir.

126 Necdet Tunçdilek, "Eskişehir Bölgesinde Yerleşme Tarihine Toplu Bir Bakış", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: XV, no.: 1-4 (İstanbul, 1954), s. 18.

127 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1000, Gömlek no.: 29.

128 Aziziye kışlası sonraki yıllarda da faaliyetini sürdürmüş, hatta İstiklâl Savaşı'nın başlarında asker toplama işlemleri de buradan yapılmıştır. 1921'de bölgeyi işgal eden Yunan askerî birlikleri de bir müddet bu kışlayı kullanmışlardır. Cumhuriyet döneminde "Numûne Ağlı" olarak kullanılan yapı günümüzde metruk durumdadır.

129 Işıkören (Arapkuyusu) köyünde yaşayan Gacal asıllı aileler, zaman içinde kendilerinden daha kalabalık olan Nogayların dil ve kültürünü tamamen benimsemişlerdir.

130 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1704, Gömlek no.: 25.

iskân olunan Nogaylarla komşu Şefkatiye (Yellice/Esence) ve Rıfkiye (Aktepe) köylerindeki Nogay muhacirlerin, çoğunlukla Dobruca'daki aynı köylerden olduğu ve birbirlerine yakın zamanlarda çıkmış olup aralarında akrabalık bulunduğu görülmektedir. Aziziye (Arapkuyusu) köyüne, Dobruca'nın yine aynı bölgelerinden muhacirlerin münferit aileler şeklinde gelişi, köyün oluşmasından sonraki onyıllar boyunca, hatta 1940'lı yıllara kadar devam etmiştir.

Aziziye köyüne yerleşen Nogaylar da çevredeki başka halkların yaşadığı sıkıntıları yaşamışlardır. Öncelikle, Aziziye'nin teşekkülünden sonraki yaklaşık yarım asırlık süre içinde sıtma köylülere çok acı çektirmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki savaş ve kargaşalarda da Aziziye halkı büyük kayıplar vermiştir. Yemen isyanı ile Balkan, I. Dünya ve İstiklâl Savaşları'na giden Aziziyeli gençlerden çoğu bir daha geri dönmemiştir. Meselâ, köy halkından Abdülmennan Özbek iki amcasının Yemen'de, iki amcasının I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale'de öldüğünü, babasının ise İstiklâl Savaşı gazisi olduğunu anlatmaktadır. Köydeki hemen her ailede, buna benzer şekilde şehit düşmüş yahut gazi olmuş atalar bulunmaktadır.

İstiklâl Savaşı döneminde, 21 Temmuz 1921 Eskişehir Muharebesi'nde Türk ordusunun bozguna uğraması üzerine, bütün bölge gibi Aziziye köyü de Yunan askerî birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Köy, bu tarihten itibaren Eylül 1922 başına kadar Yunan işgalinde kalmıştır. Yunan işgali esnasında köy halkı zulme maruz kalmış ve pek çok kişi komşu Bozan köyüne kaçmıştır. Bununla birlikte, Bozan köyü de Yunan askerî birliklerinin zulmünden kurtulamamıştır.¹³¹ Yunan askerleri, Ağustos 1922 sonlarında hezimete uğradıktan sonra bölgeden çekilirken Aziziye köyünü de ateşe vermişlerdir. Aziziye'nin savaşın yaralarını sarabilmesi uzun yılları gerektirmiştir.

XX. yüzyılın ortalarına, hatta daha da sonraya kadar pek çok açıdan içine kapalı bir yaşam tarzı sürdüren Arapkuyusu köyü halkı, bu müddet içinde Nogay dil ve kültürünü de büyük ölçüde yaşatmıştır. Meselâ, 1960'ların ortasına kadar yapıldığı şekliyle üç gün üç gece (perşembeden başlayıp pazara yahut pazartesi'den başlayıp perşembeye kadar) süren toylarda bunun tipik örneklerini görmek mümkündü. Günümüzde ancak yaşlı neslin bilgi sahibi olduğu bu toylarda at yarışları ve Tatar güreşleri yapılır, “kelin-kiyev qaşması” (gelin-güvey kaçması), kına gecesi âdetleri yerine getirilirdi. Bu süreç içinde köy halkına ve dışarıdan gelen misafirlere toplu yemek verilirdi. Toyun son günü gelinin yüzü açıldığında ona damat tarafından “bet aşar” (yüz açar) parası verilmesi, sarımay-bal (tereyağ-bal) yedirilmesi ve ayağına koyun postu serilmesi de gelenektendi.

Esasen Arapkuyusu köyündeki Nogaylar muhaceretlerini takip eden yaklaşık yüz yıl boyunca kesinlikle dışarıya kız verip kız almamışlardır. Evlilikler ya köy içinde yahut da yakındaki Rıfkiye ve Yellice (Esence) köylerinde yaşayan Nogaylarla yapılmıştır. O kadar ki 1970'lere kadar çevredeki Kırım Tatar köyleriyle bile evlilik ilişkileri kurulmazdı. 1980'lerde dışarıdan evlilikler yaygınlaşmış olup yine de daha ziyade çevredeki Kırım Tatarlarıyla veya Rumeli muhacirleriyle kız alıp verilmektedir.

Arapkuyusu (Işıkören) köyünde, Nogay yemek kültürü (Kırım Tatarlarından geçen yemeklerle birlikte) bir ölçüde günümüze kadar yaşatılabilmektedir. 2000'li yıllar itibarıyla köyde yapılagelmekte olan Nogay/Kırım Tatar yemekleri meydanında ülkenbörek, çibörek, qalaqay, qatlama, köbete, qapaqlama ve bavursaq sayılabilir.

Arapkuyusu (Işıkören) köyündeki Nogaylar arasında Nogay dilinin kullanılışı ise zamanın ilerleyişiyle birlikte azalmaktadır. 2000'li yıllarda 30-40 yaşlarından daha büyük olanlar, Nogayca ve (çevredeki diğer köylerle olan ilişkilerin etkisiyle) Kırım Tatar Çöl şivesinin karıştığı bir dili yaygın olarak kullanabilmekte, daha genç olanlar ise “anlamakta ama konuşamamakta” idi.

131 Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 155.

Arapkuyusu köyüne yerleşen Nogayların arasında Taraqlı ve Kulü kabilelerine mensup olanları tespit edebildik. Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinin Kırım Tatarlarıyla meskûn Aksaklı köyünde doğma bir Nogay olan ve özellikle 1930'lu ve 1940'lı yıllarda yaptığı halk kültürü araştırmalarıyla tanınan Numan Akmanıt Hoca'nın, Arapkuyusu köyünde de çalışmalar yaptığı ve malzemeler topladığı hatırlanmaktadır. Ne var ki Numan Hoca'nın topladığı ve büyük ilmi kıymeti haiz olan diğer materyaller gibi bunlar da ya kaybolmuştur ya da günümüze ulaşabilmişlerse nerede oldukları bilinmemektedir.

İşıkören (Arapkuyusu) köyünde yaşayan Nogay aileleri Akçay, Akyol, Aydoğdu, Aysul, Aytüre, Belge, Çetinkaya, Çetintaş, Eslemes, Karatay, Okyay, Özbek, Özenli ve Sağındık soyadlarını taşımaktadır. Şehirlere göçmüş ve artık köyde yaşamayan aileler meyanında da Akmanıt, Erdil, Kolcubaşı, Kutluay, Tanrıverdi, Yiğit ve Yüksel soyadlı olanları tespit edebildik.

İkipınar Köyü*

İkipınar köyü Eskişehir'in Beylikova ilçesine bağlıdır. Köy Eskişehir'e 65 km, Beylikova'ya da 9 km uzaklıktadır. 2006 itibarıyla köyde 230 kişi (60 hane) yaşamaktaydı. Köy nüfusu yaz ve kış aylarında değişmemektedir. 1960'lardan itibaren ekonomik sebeplerle başlayan şehirlere göç artık azalmıştır. Bununla birlikte, gençlerden bazıları okumak ve iş bulmak için yine şehirlere gitmektedirler. İkipınar köyünde buğday ve arpa ekilmekte, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. Köyün bulunduğu yerin altı, antik yerleşim yeri olup sit alanı durumundadır. İkipınar köyünün hemen doğu kenarında yer alan 50 m çapındaki höyükte Kalkolitik Çağ (MÖ 5000-3000) ve İlk Tunç Çağı'na (MÖ 3000-2000) ait buluntular elde edilmiştir.¹³²

Köy ismini günümüzdeki köy mevkisinin 2 km kuzeydoğusunda yer alan İkipınar çeşmesinden almaktadır. Köy halkı arasında anlatıldığına göre, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde kökenlerinin Halep bölgesine dayandığı ifade edilen ve Kesteloğulları (Kestelzâdeler) sülalesinin ataları olan beş Yörük kardeş, İkipınar mevkisine yerleşerek köyü kurmuşlardır. Köyün 1910'lara kadar üzerinde bulunduğu bu eski mevkisi hâlen mera olarak kullanılmaktadır. Köyün arazisi emlak-i hümayûndan yani Padişah mülküydü. İkipınar köyünün kurucu sülalesi olan Kesteloğullarının da nüfuzlu kimseler oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim bu sülaleden Kestelzâde Hacı Ömer Ağa'ya, 1901 yılında devrin Padişahı Sultan II. Abdülhamid tarafından dördüncü rütbeden Hamidiye nişanı verilmişti.¹³³

1894 yılında, İdil boyundan Osmanlı Devleti'ne göç eden Kazan (İdil-Ural) Tatarlarından 36 hane muhacir, Padişah iradesiyle İkipınar köyüne iskân olundu.¹³⁴ Bu muhacirlerin bir kısmı, zaten gayet fakir olduğu gibi, diğerleri de göçmenlik şartlarıyla çok zor duruma düşmüşlerdi.¹³⁵ Her ne kadar devlet, bu muhacirlere yemeklik ve tohumluk zahire yardımı ile birer çift öküz verilmesini kararlaştırdıysa da, bunun gerçekleştirilmesinde aylar süren gecikmeler yaşandı. Bu müddet içinde, muhacirlerden bir kısmı, o sırada devam etmekte olan Bağdad demiryolu inşaatında çalışarak geçimlerini karşılamaya çalışıyorlardı. Kazan Tatarı göçmenlerin, içinde bulundukları darlık o derecedeydi ki verilen buğday yardımı da yetersiz kaldı-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden istifade ettiğimiz İkipınar köyü muhtarı Hüseyin İşcan (1934 Çorlu doğumlu), köy sakinlerinden Mehmet Kestel (1949 İkipınar doğumlu) ve Yüksel Çelik (1953 İkipınar doğumlu) ile Güroluk (Kızılsuvat) köyü sakinlerinden Sabriye İnel'e (1931 Kızılsuvat doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

132 Turan Efe, "1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 1996, s. 136.

133 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Taltifat*, Dosya no.: 261, Gömlek no.: 1319/C-037.

134 BOA, *HH.THR.*, Dosya no.: 469, Gömlek no.: 78.

135 BOA, *HH.THR.*, Dosya no.: 469, Gömlek no.: 81.

ğından aralarından dört kişi açlıktan hayatını kaybetti.¹³⁶ Kazan Tatarı muhacirlerin düçar oldukları fakirlik ve zaruret sonraki yıllarda da devam etti. Nitekim Ocak 1900'de, ısınma ihtiyaçlarını dahi karşılayamadıkları anlaşılan buradaki Kazan Tatarlarına devlet tarafından elli yorgan temin edilmesi kararlaştırıldı.¹³⁷

1910 yılı civarında ise 5-10 kadar Kırım Tatar ailesi, doğrudan Kırım'dan gelerek şimdiki köyün bulunduğu mevkiye yerleşti. Köy Nüfus Defteri'ne göre bu sülaleler Cumhuriyet devrinde Cedemen, Ekem, İkipınar, Soyak ve Soyerli soyadlarını almışlardır. Bu ailelerin en azından bazılarının Kerç tarafından oldukları biliniyor. Buraya yerleşen Kırım Tatarlarının bazıları, sonradan çevre köylere (meselâ o zamanki adıyla Refahiye [Kızılısvat], şimdiki adıyla Güroluk köyüne) göçmüşlerdir.

Kırım Tatarlarının köyün şimdi bulunduğu mevkiye yerleşmeleri, İkipınar'daki Yörükler arasında Kırımlıların topraklarına el koyacakları endişesini doğurmuş ve bunu önlemek için onlar da günümüzdeki köy yerine taşınmışlardır. Bu şekilde, Kırım Tatarlarıyla Yörükler arasında uzun süren anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bununla birlikte, uzun vadede gerek Kazan Tatarlarının gerekse Kırım Tatarlarının geliştiği köyün hayatına gayet olumlu katkılar yapmıştır. Günümüzde dahi İkipınar'ın Kırım kökenli olmayan köylüleri buraya modern tarımın Kazan ve Kırım Tatar muhacirler tarafından getirildiğini ifade etmektedirler.

İkipınar köyü İstiklâl Savaşı döneminde Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. O dönemde 27 hane müteşekkil olan köyün halkı, savaşın son safhasında yani Ağustos 1922 sonlarında, mağlup Yunan askerlerinden gelebilecek zararlardan korunmak için köyü terk ederek dağlara çıkmıştır. Buna rağmen köyü terk edemeyen ihtiyar Kesteloğlu Hacı Hasan Ağa, Yunan askerleri tarafından para vermesi için ağır şekilde dövülmüş ve üç gün sonra da ölmüştür. Başka köylüler de para için dövülmüşler ve bu arada üç kadınla bir kızı da tecavüz edilmiştir. Bunların yanı sıra, köyden binlerce hayvan ve çok miktarda yiyecek maddesi gasp edilmiştir. Ayrıca Yunan ordusu, çekilirken köydeki 27 evi, camiye, mektebi ve dört mandırayı tamamen yakmıştır.¹³⁸

1920'li yıllarda ise İkipınar köyüne Kütahya'nın Çavdarhisar kazasının Efendiköprüsü köyünden bazı Kazan Tatar aileleri gelerek yerleşmişlerdir. Bu Kazan Tatarları, Kazan ve İdil (Volga) boyunda yaşadıkları diğer yerlerden 1900 yılında Türkiye'ye göçmek için ayrılmışlar ve bu maksatla geldikleri Kırım'ın Bahçeşaray şehrinde dört ay kadar beklemişlerdi. Sonunda İstanbul'a ulaşan bu muhacirler, iki yıl kadar da Kütahya'da geçici olarak kaldıktan sonra, 1903-1904 yıllarında Efendiköprüsü köyünü kurmuşlardı.¹³⁹ İkipınar'a, Çifteler'e bağlı Osmaniye (Kuruhöyük) köyünden münferit olarak gelen bazı Kazan Tatarları da olduğu anlaşılmaktadır. İkipınar Köy Nüfus Defteri'nde yer alan bilgilere göre, muhtelif yıllarda ve farklı yerlerden gelerek köye yerleşmiş olan Kazan Tatar aileleri, (1934 sonrasında aldıkları) Anantay, Asya, Atagün, Atalay, Avul, Çelik, Özek, Öztürk, Sezer, Tan, Taner, Yaktıyol ve Yardı soyadlarını taşımaktaydılar. Bu Kazan Tatarlarının İkipınar'da da millî geleneklerini uzun süre yaşattıkları, meselâ at eti yemeyi sürdürdükleri hatırlanmaktadır. 1960'lara kadar İkipınar'da 20 hane kadar Kazan Tatarı yaşamakta iken, bunların büyük çoğunluğu ekonomik sebeplerden köyü terk etmiş ve şehirlere göçmüştür. 2006 yılı itibarıyla İkipınar'da yalnızca 1 Kazan Tatar ailesi yaşamaktaydı.

136 Agb.

137 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 24, Gömlek no.: 21. Belgede adam başına bir yorgan verilmesi belirtildiğinden, 1900 yılı başları itibarıyla köyde yaklaşık 50 Kazan Tatarı göçmenin yaşadığı söylenebilir.

138 Ali Sankoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 170.

139 BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 524, Gömlek no.: 10; *DH.MHC.*, Dosya no.: 61, Gömlek no.: 2; İbrahim Çiğdem, "Kütahya 76 No'lu Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2002, ss. 8-9; Hayrettin Gülecyüz, "Kazan Türklerinin Dağılımı ve Göçler", *Kazan*, no. 22 (Ankara, 1978), ss. 56-57.

Aynı sebeplere bağlı olarak, İkipınar'daki Kırım Tatarlarının çoğu da başka yerlere taşınmış olup 1910'larda köye yerleşen Kırım Tatar grubundan 2006 yılında sadece 2 aile kalmıştı. Bununla birlikte, zaman içinde köye münferit olarak yerleşmiş başka Kırım Tatar aileleri de vardır. Şu cümleden olarak, Eskişehir'in Merkez ilçesine bağlı Türkmen Tokat köyünden buraya yerleşen Negiz ailesi ve Tekirdağ'ın Saray ilçesine bağlı Büyük Yoncalı (Büyük Manika) köyü kökenli olan köy muhtarı Hüseyin İşcan'ın ailesi bilinmektedir.

Kalkanlı Köyü*

Kalkanlı köyü, Eskişehir Merkez ilçeye bağlı olup Eskişehir'e 25 km mesafededir. Son dönemde Eskişehir Büyükşehir Belediyesi sınırları içine alınarak mahalle statüsüyle Odunpazarı Belediyesi'ne bağlanmıştır. Bununla birlikte, Kalkanlı henüz köy görüntüsünü ve özelliklerini kaybetmiş değildir. 2005 yılı itibarıyla köyün nüfusu 46 hanede yaşayan yaklaşık 200 kişiden ibaretti. Ancak kış aylarında köyde bekçi ve imam dâhil yalnızca 6 hane kalmaktaydı. Köy bekçisi ve imam hariç Kalkanlı halkının tamamı Kırım Tatarı'ydı. Köyde en eski yerleşim dönemi olan Neolitik Çağ'dan izler taşıyan bir höyük de bulunmaktadır. Ancak bu höyük, üzerine inşa edilen evler ve yollarla büyük ölçüde tahrip edilmiş durumdadır. Kalkanlı köyünün geçimi buğday, arpa, soğan, pancar ve ayçiçeği tarımı üzerinedir. Hayvancılıkla meşgul olan yalnızca 3 hane vardır.

Köyün adının Yörüklerin Kalkanlı (Kalkanlu) cemaatinden geldiğine kesin gözüyle bakılabilir.¹⁴⁰ Kalkanlı (Kalkanlu) cemaatinden Yörükler, geçmişte bu mevkiye yaşamış veya burası onların yayılma alanları içinde bulunmuş olmalıdır. Bununla birlikte, bugünkü şekliyle Kalkanlı köyü Kırım Tatar yahut Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur. Köy mevkisine Kırım Tatar muhacirlerin iskânı ilk olarak 1861 yılında söz konusu olmuştur. Hoca Murad Efendi adlı bir kişinin liderliğinde, 51 nüfustan oluşan bir Kırım Tatar muhacir topluluğu, o zamanki Kütahya sancağının Gireği nâhiyesinde nihaî iskânlarını beklemekte iken Kalkanlı mevkisini tetkik etmişlerdi. Kalkanlı mevkisini beğenen muhacirler, buraya iskân edilmelerini istemişlerdi. Bâb-ı Âlî'nin de bu isteğe karşı çıkmadığı görülmektedir.¹⁴¹ Bununla birlikte, mevcut belgelerde neticede Kırım muhacirlerinin buraya gerçekten iskân olunup olunmadıkları açık değildir. Öte yandan, aynı yahut yakın tarihlerde, yani 1860'ların başında buraya bazı Nogay muhacirlerin iskân olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1872 tarihli bir belgede ise Nogay muhacirlerin burada yaşamakta olduğu görülmektedir.¹⁴² Bu durumda, 1861'de sözü edilen Kırım muhacirleri ile buraya yerleştiği kesin olan Nogay muhacirlerin aynı kimseler olmaları kuvvetle muhtemeldir.¹⁴³ Köy mezarlığında, buraya yerleşmiş Nogay muhacirlerden kalan dört Nogay tamgası tespit edebildik.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kalkanlı köyü muhtarı Zekâi Erdemli (1952 Kalkanlı doğumlu) ile köy halkından Hasan Erdemli (1926 Kalkanlı doğumlu), Adil Bayraktar (1932 Kalkanlı doğumlu) ve Abdurrahman Kaya'ya (1942 Kalkanlı doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

140 Kalkanlı (Kalkanlu) cemaatinden Yörükler için bakınız, Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, s. 452.

141 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, A.MKT.DV., Dosya no.: 203, Gömlek no.: 2.

142 Emel Topkaya, "1 Numaralı Eskişehir Şer'iyye Sicili Kısmi Transkripsiyon", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2001, s. 33. Metinde köyün adı sehven "Kamganlı" şeklinde okunmuştur. Aynı şer'iyye sicilinde yer alan, "Tatar" muhacirlerin 1873 yılına ait davalarında ise köyün adı "Kamkanlı" şeklinde okunmuştur. Age, s. 71 ve 171. Bölgede bu ve benzer isimde başka bir köy bulunmadığı için sözü edilenin günümüzdeki Kalkanlı köyü olduğuna şüphe yoktur.

143 Eğer böyle idiyse, Osmanlı belgelerinde Nogayların Kırım muhacirleri olarak gösterilmesi ya Nogayların Kırım üzerinden göç etmiş olmalarından veya Osmanlı memurlarının bu iki kardeş toplumu (en azından bu vakada) tek bir halk olarak görmelerinden kaynaklanış olabilir.

Muhtemelen 1890'larda Romanya Dobruca'sından göç etmiş bir grup Kırım Tatar muhacir de o sırada Nogaylarla meskûn olan Kalkanlı köyüne yerleşmişlerdir.¹⁴⁴ Söz konusu Kırım Tatarları, 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmelerini müteakip, o zamanlar Osmanlı toprağı olan ancak sonradan Romanya'ya bırakılacak olan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. Anlatılanlara göre, Kalkanlı havalisine gelen Kırım Tatar muhacirleri ikiye bölünmüş, bir grubu buraya yerleşirken, diğer grup da 4-5 km ilerideki Çubuk Çiftliği'ni sahibi olan bir Ermeni kadından satın alarak o mevkiye yerleşmiştir. 1940'larda Çubuk Çiftliği'ndeki Kırım Tatarları da Kalkanlı'ya göçmüşlerdir. Hâlen Çubuk Çiftliği mevkiisi Kalkanlı köyünün merası olup orada oturan hiç kimse kalmamıştır.

Kalkanlı köyüne, 1900'lü yılların başında da Dobruca'dan münferit olarak Kırım Tatar muhacirlerin gelişi devam etmiştir. Kalkanlı'ya doğrudan Kırım'dan gelme yalnızca bir sülale vardır. Kırım'ın Çongar bölgesindeki (günümüzde Canköy'e bağlı olan) Kıyat (Qıyat) köyünden 1901 yahut 1902 yılında ikisi erkek ikisi kız dört kardeş Kalkanlı'ya yerleşmişlerse de, köyü pek beğenmediklerinden burada evlenen kızlardan biri hariç Kırım'a dönmüşlerdir. O esnada Bahçesaray'daki Zincirli Medrese'de okumakta olan beşinci kardeş Kutbeddin Efendi ise, kardeşlerinin Kırım'a döndüklerinden habersiz olarak, (1902 yılında) Kalkanlı köyüne geldiğinde o sırada köyün imama ihtiyacı olduğundan, rica üzerine geçici olarak köyde kalmaya karar vermiştir. Ancak köyün itibarlılarından olan, Dobruca'daki Mecidiye kasabasından gelme Ablâkim Efendi'nin kızıyla evlenen Kutbeddin Kalkanlı'da kalmıştır. Kutbeddin Efendi'nin soyu günümüzde Kaya soyadını taşımakta olup, torunu Abdurrahman Kaya uzun yıllar Finlandiya'daki Kazan Tatarları arasında din görevliliği yapmış, gerek Kazan Tatarları gerekse Kırım Tatarları için din kitapları kaleme almış ve Kırım'da çok defalar bulunmuştur.

Bu gibi münferit muhacir gelişleriyle Kalkanlı köyünün nüfusu artarak, köydeki toplam hane sayısı 1909 yılında 107'ye ulaşmıştır.¹⁴⁵ Köye son olarak 1930'lu yıllarda yine Romanya Dobruca'sından Türkiye'ye göçtükten sonra, önce Kocaeli'nin Akmeşe (Armaş) köyüne iskân olunan bir Kırım Tatar ailesi yerleşmiştir.

Kalkanlı köyünde yaşayan ve zaten her ikisi de Kırım Hanlığı halkını teşkil eden Kırım Tatarlarıyla Nogaylar zaman içinde tamamen karışmışlardır. Bu şekilde nüfus itibarıyla bütünüyle homojen bir yapıda olan Kalkanlı köyünde, Kırım Tatar âdet ve gelenekleri 2000'li yıllara kadar önemli ölçüde yaşatılabilmektedir. Köyde Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler hemen hemen hiç yoktur. Çok az sayıdaki karışık evlilikler ise 1990'larda görülmüştür. Kadim Kırım/Kıpçak âdeti olan yedi göbek içindeki akrabalarla evlenilmemesi kaidesine titizlikle uyulmaktadır. Köydeki Kırım Tatarları arasında cinayet, yaralama, hatta boşanmalar dahi görülmemiştir. Halk arasında çıkan küçük çaplı meselelerin de, asla mahkemeye gitmeden ihtiyar heyeti tarafından çözülmesi bir gelenektir. Köy halkı nezdinde, mahkemeye gitmek şöyle dursun, ihtiyar heyetine çıkmanın bile ayıp karşılandığı ifade edilmektedir.

Kalkanlı köyü, 1950'lerdeki tarım reformu ile birlikte büyük bir değişim sürecine girmiştir. Ziraatin motorize olmaya başlamasıyla köyde işsizlik artmış ve iş bulmak amacıyla genç nesiller, bilhassa 1960'lardan itibaren şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Bu meyanda Kalkanlı'dan çok sayıda kimse Eskişehir, Bursa, İstanbul ve İzmir gibi şehirlere yerleşmiştir.

¹⁴⁴ Bu Kırım Tatar muhacirlerin en azından bazılarının, Romanya Dobruca'sının Mecidiye kazasına bağlı Murfatlar (Muvat) köyünden oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim 1903 tarihli bir belgede, Murfatlar'dan göç ettikten sonra Kalkanlı'ya yerleşmiş olan Molla Vahid oğlu Abdülmecid'in, Dobruca'da kalan arazileri ile ilgili teşebbüsünden söz edilmektedir. BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 72, Gömlek no.: 37.

¹⁴⁵ *Hüdâvendîgâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 216. Bu salnâmede köy, adının Arap harfleriyle yazılışının yanlış okunmasına bağlı olarak "Kalfatlı" ismiyle gösterilmiştir.

Kalkanlı köyündeki Kırım Tatar aileler Bari, Bayrakdar, Bozkurt, Çokhızlı, Demir, Erdemli, Erdoğan, Erman, Kaya, Onat, Özbek, Özer, Tarcan ve Yücel, Nogay kökenli aileler de Alp, Atabek ve Temel soyadlarını taşımaktadır.

Karaçay Köyü*

Eskişehir'in Merkez ilçesine bağlı Karaçay köyü, il merkezine 32 km mesafede bulunmaktadır. Köyün nüfusu 2005 yılı itibarıyla yaklaşık 180 kişidir (yaklaşık 30 hane). Köyün halkı, kuruluşundan bugüne kadar tamamen Kırım Tatarlarından oluşagelmıştır. Köy, ismini 6-7 km uzaktan çeşmesine suyu gelen Karaçay'dan almaktadır. Bu bakımdan, ilk bakışta zannedildiğinin aksine Kafkasyalı Karaçaylarla herhangi bir ilgisi yoktur.¹⁴⁶ Karaçay köyünün geçimi arpa, buğday, ayçiçeği, soğan, pancar ve kavun tarımına dayanmaktadır.

Karaçay köyünün 1880'lerin ilk yarısında kurulduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁷ Köyün kurucuları, Osmanlıların elinden çıktıktan sonra kısmen Romanya, kısmen de Bulgaristan toprağı hâline gelmiş olan Dobruca ve Tuna bölgeleri üzerinden göç eden Kırım Tatarlarıdır. Bu Kırımlılar, Dobruca ve Tuna bölgelerine buraların henüz Osmanlı toprağı olduğu 1860'ların başında Kırım'dan göç etmiş olup Kırım'daki şehir veya köylerini hatırlamamaktadırlar. Köy Nüfus Defteri'nde, bu muhacirlerin Rumeli'nden geliş yerleri olarak Hırşova, Hacıoğlupazarcık, Köstence, Mangalya, Mecidiye, Rusçuk ve Silistre havalileri gösterilmektedir. Bunların kuzey Dobruca'dan (Romanya Dobruca'sı) geldikleri köyler arasında Karatay, Azaplar, Şırın ve Delihurcu gibi köylerin bulunduğunu tespit edebildik. Dobruca ve Tuna boyu bölgelerinden gelme Kırım Tatarlarının, Karaçay'da Kırım Tatarcanın Çöl şivesini konuşması, bunların, en azından çoğunun kökeninin Kırım'ın "Çöl" yani kuzey tarafları olduğuna delalet etmektedir. Karaçay köyünü kuran Kırım Tatar muhacir grubu 50 haneden oluşmaktaydı.¹⁴⁸

Karaçay köyünün kuruluşundan önce bu mevkinin, komşu Karahüyük köyünün buzağı yatağı olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan Karahüyükli buraya köy kurulmasına razı olmamışlardır. Anlatılanlara göre, Kırım muhacirleri evlerini kurarken Karahüyükli gece gelip bunları yıkmaktaydılar. Bu şekilde, olaylar daha da tırmanmış ve neticede bir Kırım Tatarı Karahüyükli birini öldürmüştür.

Karaçay köyünün teşekkülünü müteakip yıllar boyunca (bilhassa 1890'larda), gerek Dobruca'dan gerekse doğrudan Kırım'dan münferit aileler hâlinde buraya göçenler olmuştur. Kırım'dan gelerek köye yerleşenlerin çoğunun tam olarak Kırım'ın nerelerinden geldikleri kayıtlı değildir. Ancak meselâ, hâlen Töbençökrak soyadını taşımakta olan ailenin Akmesic'in Töbeçökrak köyünden geldiği bilinmektedir. 1892'de köyün adının "Zaferiye"ye çevrilmesi yönünde Hüdâvendigâr vilayetinin bir teşebbüsü olduysa da, ya bu teşebbüsün netice vermediği yahut da söz konusu ismin kalıcı olmadığı anlaşılmaktadır.¹⁴⁹

1890'larda köy oldukça kalabalık bir nüfusa sahipti. Nitekim 1893'te Osmanlı hükûmetince, buraya Dobruca'dan gelen 40 hane kadar Nogay muhacir iskân edilmek istendiğinde köyün doluluğu itibarıyla bu uygun görülmedi. Bunun üzerine, söz konusu Nogaylar Tosbağapınarı mevkisinde teşkil edilen Rıfkıye

* Bu yazının hazırlanmasında yardımcıları gördüğümüz ve bilgilerinden yararlandığımız Karaçay köyü halkından İrfan Ayeken (1932 Karaçay doğumlu), İlhan Ayeken (1945 Karaçay doğumlu) ve Nihat Gence'ye (1947 Karaçay doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

146 Yalnızca köyün ismine bakarak köy halkının etnik yapısının Karaçay olarak sınıflandırılmasına örnek olarak bakınız, Peter Alford Andrews, *Ethnic Groups in the Republic of Turkey*, Wiesbaden, 1989, s. 309.

147 Behçet Gence, "Karaçay Köyü", *Emel*, no.: 209 (Ankara, Temmuz-Ağustos 1995), s. 28; "Karaçay Köyü", *Kırım Postası*, no.: 12 (Eskişehir, Mart 2001), s. 11.

148 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1950, Gömlek no.: 11.

149 Agb.

(günümüzdeki resmî adıyla Aktepe) köyüne iskân edildiler.¹⁵⁰ Bununla birlikte, bu Nogaylar arasında bulunan bazı Kırım Tatar ailelerin Karaçay'a yerleştiği bilinmektedir. Karaçay köyüne muhacir olarak yerleşen son Kırım Tatarları 1930'larda Romanya'dan gelen 2 aile olmuştur.

Karaçay köyü halkı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki savaş ve karışıklıklardan da nasibini almıştır. I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı esnasında, köy halkından askere alınarak Irak'tan Kafkasya'ya kadar muhtelif cephelerde şehit olanların sayısı otuz yedi kişi olarak belirlenmektedir.¹⁵¹

Cumhuriyet döneminde köyde açılan ilkokul ile birlikte eğitim seviyesi de yükselmiş ve muhtelif sahalarda yüksek tahsilli insanlar yetişmiştir. Romanya Dobruca'sındaki Mecidiye kazasında dünyaya gelmiş olan Kırım Tatarlarından, yüksek mühendis ve VI. ve VII. dönemlerde Eskişehir milletvekilliğini yürütmüş olan İzzet Arukan (1888-1948)¹⁵² bu köydendi. İlk tahsilini Dobruca'da gören İzzet Arukan'ın babası Hacı Ömer Efendi, Anadolu'ya göçünü müteakip yerleştiği Karaçay köyünde muhtarlık ve imamlık yapmıştı.¹⁵³

Özellikle 1950'ler sonrası dönemde, ekonomik ve sosyal sebeplerden geniş ölçüde Karaçay köyü dışına göçler yaşanmıştır. Buna bağlı olarak köy nüfusu istikrarlı bir şekilde azalagelmıştır. 2000'li yıllarda göçün bir ölçüde durması da, daha ziyade genç neslin neredeyse tamamının köy dışında (bilhassa Eskişehir'de) yaşamakta olmasından ve göç edebilecek durumda fazla kimsenin kalmayışından kaynaklanmaktadır. Zaten köy ilkokulu da öğrencisizlikten 1990'larda kapatılmıştır. Bununla birlikte, köyün şehre yakınlığına da bağlı olarak, Eskişehir'de yaşayan pek çok Karaçay köyü kökenli kişi köyle ilgisini muhtelif şekillerde sürdürmektedir. Meselâ, kışı şehirde geçirip de yazın köye gelenler ve tarlalarını işleyenler çoktur.

Karaçay'ın, en baştan itibaren tamamıyla Kırım Tatarlarından müteşekkil bir köy olması, burada Kırım âdet ve geleneklerinin uzun yıllar boyunca fazla değişmeden muhafaza edilebilmesine imkân vermiştir. Ancak 1950'ler ve özellikle de 1970'ler sonrasındaki sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, bilhassa da köyden dışarıya göçler bu kültürel yapıyı çok değiştirmiştir.

Köy halkından yaşı 30'un altında olanlar, günlük hayatta Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmektedirler. Daha genç nesiller de bu dile âşinâ olmakla birlikte, aktif olarak kullanım giderek azalmaktadır. Köyde Kırım Tatarlarıyla Kırım Tatarı olmayanlar arasında karışık evlilikler 1990'larda başlamıştır. Daha önceki tarihlerde karışık evliliklerin hemen hiç görülmediği anlatılmaktadır. Genç neslin büyük ölçüde köy dışında yaşamasının karışık evliliklerin artmasında temel rolü oynadığı açıktır.

Sözünü ettiğimiz sebeplerden, Karaçay köyünde yapılan toyların sayısı azaldığı gibi, mahiyetleri de giderek değişmiştir. Karaçay'da Kırım Tatar (Çöl tarafı) geleneklerine uygun olarak yapılan eski toylar, perşembe gününden başlayarak pazar gününe kadar devam ederdi. Perşembe günü soğum soyulur (dana kesilir), misafirler kabul edilirdi. Cuma günü misafirler yemeklerle (bu arada mutlaka qatlama ile) ağırlanırken, cumartesi günü çıraq tellenir, üyken toy (qonuşma gecesi) ve kızlar için kına gecesi yapılırdı. Pazar günü gelin indirilir, caşlara (gençlere) toquz bağlanır, atlara çevre bağlanır, gelin geldikten sonra kız tarafını temsilen gelenlere köbete verilirdi. Toyların ayrılmaz parçası ise güreşlerdi.¹⁵⁴ 1970'lerden beri toylarda çıraq tellenmesi, qonuşma gecesi, "meclis" kurulması gibi âdetler uygulanmamaktadır. Yine de toylarda, meselâ qatlama pişirilmesi gibi eski âdetlerin bazıları yaşatılmaya devam edilmektedir. Cenazelerde de eskiden gelenlere yemek verilirken, günümüzde bunun yerini şehirde yaptırılan pidelerin dağıtılması almıştır.

150 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1306, Gömlek no.: 1311/M-45; Engin Kırılı, "19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2001, s. 207.

151 Gence, s. 28.

152 Kâzım Öztürk, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü. 23 Nisan 1920 - 14 Ekim 1973*, Ankara, 1973, s. 176; *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü. 23 Nisan 1920 - 20 Ekim 1991*, Ankara, 1994, s. 119.

153 BOA, *DHSAİD*., Dosya no.: 199, Gömlek no.: 247.

154 Gence, s. 29.

Köyde genel olarak Kırım Tatar yemekleri eski sıklıkta olmasa da pişirilmeye devam edilmektedir. Bununla birlikte, unutulmaya yüz tutan yemekler ve bunlarla ilgili gelenekler de vardır. Meselâ, 1970’li yıllara kadar kış gecelerinde kızların bir araya gelerek yaptıkları tenten helvasının yapımı kendine has bir geleneğe de sahipti. Buna göre, caşlar (delikanlılar) tenten helvası yapan kızların penceresine gelirler ve karşılıklı çınlar söylerlerdi. Delikanlılar kızlara çeşitli hediyeler getirirken, kızlar da onlara tenten helvası verirdi. Günümüzde bu gelenek sürdürülmemektedir.¹⁵⁵

Karaçay köyünde bir yönden geçmişten kalan âdet ve gelenekler ortadan kalkarken, diğer yönden de modern Kırım Tatar diaspora faaliyetleriyle bazı gelenekler yeni bir şekil alarak canlanmaktadır. Köydeki Kırım Tatarları Eskişehir’deki Kırım Derneği ile yakın ilişki içinde olup başta 1987 yılından beri yapılmakta olan tepreçler olmak üzere, genel olarak derneğin faaliyetlerine katılmaktadırlar. Köyün gençlerinden oluşan futbol takımı, Kırım Derneği’nin düzenlediği turnuvalara katılmakta ve başarı göstermektedir. Ayrıca tepreçlerde yeniden canlandırılan Kırım Tatar kuşak güreşlerine de Karaçay köyünden çok sayıda genç güreşçi iştirak etmektedir. Ancak bu güreşçi gençlerin çoğu Karaçay köyü kökenli olmakla birlikte şehirde çalışıp yaşamakta ve yaz aylarında köye gelmektedirler. Bunlardan biri olan Selim Erul, 11-15 Ağustos 2009 tarihinde Kırım’ın Kezlev şehrinde düzenlenen ve altı ülkeden sporcuların katıldığı V. Milletlerarası Kuşak Güreşi Şampiyonası’nda, gençler 78 kilogram kategorisinde birincilik kazanmıştır. Böylece, geçmişteki halk kültüründen gelen Kırım Tatar güreş geleneği Karaçay köyünde zamanla kaybolmuşken, bu sefer bambaşka bir bilinçle ve teşkilatlanmayla bu güreşler yeniden hayata geçirilmektedir.

Benzer bir durum halk oyunları ve müziği için de geçerlidir. Bir taraftan geçmişten, eski nesillerden aktarma yoluyla azalarak gelen bu gibi halk müziği ve oyunları örnekleri unutulurken, öte yandan dernek faaliyetleri kanalıyla evvelden hiç bilinmeyen ve modern (göç sonrası) Kırım’dan getirilenler dâhil, yenileri köyün hayatına girmektedir. Diğer bir ifadeyle, köyün yakın çevresiyle sınırlanmış geleneksel Kırım Tatar kimliği ve halk kültürü erirken, yerini (en azından Kırım Tatar sosyal faaliyetlerine dâhil olanlar açısından) modern kavramlarla ifade edilen ve Kırım ile doğrudan ilişki içindeki yeni bir diaspora kimliği ve bilinci almaktadır. Köyde yalnızca atalardan kalan bir hatıra olarak değil, yaşayan bir kavram olarak da Kırım’a ilgi artmaktadır. Son dönemde, köyden Kırım’a ilk defa 2000’li yıllarda bir kişi gitmiştir.

Köy Nüfus Defteri’ne göre köye kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Abatay, Abıç, Ablak, Adar, Ak, Akalar (Ağalar), Akan, Akkan, Aksa, Alay, Arı, Arıbaş, Atak, Atar, Ataş, Ayeken, Başkurt, Bızpınar, Bolat, Böri, Buçgün, Büdüş, Bütün, Candaroğlu, Çekin, Çetin, Çetkin, Çınar, Demirkaya, Dinçer, Duran, Durukan, Edemen, Eken, Elban, Eliç, Erçin, Erdoğan, Eren, Ergün, Ermak, Ersoy, Erşahin, Erul, Gence, Göksal, Göktüpe, Gönüllü, Gül, Güler, Gündoğdu, Gündüver, Günezdi, Heperler, Kara, Kıdırkiç, Kıraç, Oğuz, Orak, Öğülmüş, Öğüt, Ökmen, Ökten, Öresinler, Özbiler, Özbilge, Özdal, Özer, Özkan, Özsoy, Öztürk, Paytuncu, Seydemir, Süzgöl, Şahin, Şener, Tabanbatır, Tangız, Tarkan, Teker, Tınaztepe, Tırnavış, Töbençokrak, Tuna, Türer, Tüzersoy, Uluçay, Ünal, Üregel, Üstüntepe ve Yalamkaya. “Cüneyt Arkın” adıyla tanınan sinema oyuncusu Fahrettin Cüreklibatır da (1937’de) bu köyde doğan Kırım Tatarlarındandır.

Karaçobanpınarı Köyü*

Eskişehir’in Merkez ilçesine bağlı Karaçobanpınarı köyü, il merkezine 17 km mesafede bulunmaktadır. Köy, adını yaylada hâlen mevcut olan ve geçmişte bir çobanın yaptırdığı çeşmeden alır. Aynı çeşmeye “Tilkî

¹⁵⁵ Agm, s. 30.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Karaçobanpınarı köyü muhtarı Hikmet Dokuzlar (1944 Karaçobanpınarı doğumlu) ile köy halkından Mustafa Öksüz’e (1925 Karaçobanpınarı doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

Pınarı” adı da verildiğinden, köyün halk arasındaki diğer ismi de Tilkipınar’dır. Köyde 2005 yılı itibarıyla kışın 10, yazın ise 20 hane yaşamaktaydı. Resmî nüfus 2000 yılı sayımına göre 177 kişiydi. Kuruluşundan beri köyde esas olarak buğday, arpa, yulaf ve hayvan yemi olarak kullanılan burçakla fasulye ekilmektedir. Karaçobanpınarı’nda büyük ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Karaçobanpınarı köyü Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Hatırlandığı şekliyle, bu köyü kuracak olan Kırım Tatar muhacir kafilesi, rumî 17 Şubat 1318 [2 Mart 1903] tarihinde Kırım’dan ayrılmıştır. Akyar’dan gemiye binen bu muhacirler iki günlük bir deniz yolculuğundan sonra İstanbul’a çıkmışlardır. Önce İstanbul’da, sonra da Eskişehir’de bir müddet iskânlarını bekleyen muhacirler, nihayet 1903 Eylül-Ekim aylarında¹⁵⁶ hâlen üzerinde köyün bulunduğu ve evvelce komşu Eğriöz köyünün merası durumundaki mevkiye yerleştirilmişlerdir. Köy yakınlarında ortaya çıkan eserlerden burada antik bir yerleşim yerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Kırım Tatar muhacirler köyü kurduklarında arazinin tamamen boş olduğu biliniyor.

Bu şekilde kurulan Karaçobanpınarı köyünün kuruluşunda 48 haneden ibaret olduğu söylenmektedir. Nitekim Osmanlı kayıtlarında da köydeki Kırım Tatarlarının Haziran 1904 itibarıyla 50 hane,¹⁵⁷ Kasım 1904 itibarıyla da 51 hane¹⁵⁸ teşkil ettiği gösterilmiştir.

Tespit edebildiğimize göre, Karaçobanpınarı köyünü kuran Kırım Tatarları arasında Karasubazar’a bağlı Biyeeli, Sollar ve Koyaran ile Akmesic’t’e bağlı Mamak ve Çavke köylerinden kimseler olduğu gibi, bir aile de Yaltalıdır. Hem kurulduğu sıralarda hem de bugüne kadar köyde Kırım Tatar olmayan hiç kimse yaşamamıştır.

Karaçobanpınarı köyü tek bir kafele ile gelen göçmenler tarafından kurulmuştur. Köy Nüfus Defteri’nde gösterilen pek çok Kırım doğumlu isimden bazılarının doğum tarihleri rumî 1322, 1326 ve hatta 1331 yılları gibi Kırım’dan göç tarihinden (yani rumî 1318’den) sonrasına ait gösterilse de, köye kuruluşundan sonra başka göçmen gelmediği belirtildiğinden bunların yanlış kaydedilmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Karaçobanpınarı köyünün kurucuları olan Kırım muhacirleri, Kırım’dan mal mülklerini satarak çıkmışlardır. Hatta muhacirlerin Kırım’da kalan iki akrabasının on yıl kadar sonra vefatını müteakip yakınları, Kırım’a giderek miraslarını dahi alabilmişlerdir.

Kırım muhacirlerinin çoğu Rus pomeşçiklerin (toprak sahiplerinin) topraklarında çalışan yahut o arazileri icarla kullanan topraksız köylülermiş. Aralarında serbest ticaret yapanlar da bulunmaktaymış. Biyeeli köyünün topraklarının çok bereketli olduğu, özellikle fındık ağaçlarının yaygın olduğu günümüzde de hatırlanmaktadır.

Köy qartlarından Mustafa Öksüz göç ıstıraplarını anasından daima duyduğu şu mısralarla anmaktaydı:

İskelege töküldük,
Mañraşqan qoyday.
Ne bilsin sabiyler,
Belledi toyday.¹⁵⁹

Osmanlı Devleti tarafından Karaçobanpınarı köyüne iskân olunan ve belirli bir miktar arazi verilen Kırım Tatarlarından birçoğu, Kırım’da kendilerinin bu kadar dahi toprakları olmadığını hatırlayarak memnun kalmışlardır. Bununla birlikte, muhacirlik ortamında uzun süre maddî sıkıntılar da çekilmiş, birçok Kırım

156 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 62, Gömlek no.: 9.

157 Agb.

158 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 62, Gömlek no.: 55.

159 İskeleye döküldük, / Meleyen koyunlar gibi. / Ne bilsin küçük çocuklar, / Zannettiler düğün gibi.

muhaciri çevredeki yerli köylerinde çobanlık yapmışlardır. Kırım'dan göçün ilk dönemlerinde, Kırım'da olduğu gibi atla çift süren Kırımlılar çoktandır bu uygulamayı bırakmış olup artık köyde ata pek rastlanmamaktadır.

Köyün kuruluşunu müteakip ilk dönemde, bilhassa komşu Eğriöz köyü ile toprak mülkiyeti ve kul lanımı yüzünden birtakım anlaşmazlıklar olmuş, hatta 1930'larda bu yüzden bir cinayet dahi işlenmiştir. Günümüzde bu problemler çok geride kalmış durumdadır.

Karaçobanpınarı köyünün nüfusu XX. yüzyıl boyunca tedricen azalmıştır. 1940'larda köyde 30-35 hanenin bulunduğu hatırlanmaktadır. O dönemden bu yana, geçim sıkıntısına bağlı olarak köyden Eskişehir'e bir hayli göç olmuştur.

Karaçobanpınarı köyünde temel Kırım Tatar aşlarının hemen hepsi günümüzde de pişirilmeye devam edilmektedir. Çibörek, köbete (katmerli), cantıq yahut çingene köbetesi (köbete gibi ancak katmersiz hamur dan), tabaqbörek, qaşıqbörek, qavurmabörek, irimçikbörek (içinde süt kesigi olan küçük açma hamurların kaynayan suda pişirilmesini müteakip üzerine tereyağ dökülerek yenir), salma, sarburma, laqşa, baqlalı laqşa, etli qapısta, mamelek, omaç ve aluşke şorbalı yaygın olarak yapılmaktadır. Tabaqbörek, Bahçesaray çevresinde âdet olduğu üzere yoğurt dökülmeksizin üstüne tereyağı konularak yenmektedir. Kırım Tatarlarının millî içkilerinden olan maqşımının adı Kırım'dan hatırlanmakla birlikte, köyde yapılmamaktadır.

Köyde ana dili günümüze kadar büyük ölçüde korunabilmiştir. 2005 yılında Karaçobanpınarı'da günlük konuşma dili Kırım Tatarca olduğu gibi, en küçük çocuklar dahi ana dillerinde konuşabilmekteydi.

Köyde düğün ve bayram uygulamalarının nispeten yakın bir döneme kadar Kırım Tatar âdetlerine uygun şekilde yerine getirildiği hatırlanmaktadır. Buna göre, önce kız istemeye oğlan tarafından "cavçı" gelirdi. Anlaşmanın sağlanması hâlinde önce oğlan evinde cıyın (nişan) düzenlenir, bilahare qartlar kız evine giderlerdi. Bu ziyaretlerde oğlan tarafından muhataplarına muhtelif hediyeler götürüldüğü gibi, kız tarafı da oğlan evine içi hediyelerle dolu "cıyın sandığı" sunardı.

Toylara genellikle perşembe (cumaaşamı) başlanır, o gün "soğum soyulur" ve misafirler ağırlanırdı. Cumartesi günü "çıraq tellenir", yani pişmiş bir horoz tellenip süslenerek gençler tarafından kız evine götürülür, karşılığında qatlama, yemiş, muhtelif saçuvlar (saçılar) alıp dönerlerdi. Genellikle gelinin evinden alınması cumartesi günü olurdu. Gelin alınmasından bir gün önce "kiyev traşı" (güvey traşı) olurdu.

Güveyin gelinle gerdeğe girdiği gece, çoğunlukla qırcımanların yani yetişkin erkeklerin katıldığı "qonuşma gecesi" düzenlenirdi. Qonuşma gecesi muteber misafirler arasından seçilen bir "qartağası" ve yarımcıları olan "oñbey" ve "solbey" tarafından yönetilirdi. 1970'lerden beri köyde bu şekilde bütünüyle Kırım Tatar âdetlerine uygun toylar yapılmamaktadır.

Yine Hıdırellezler de Karaçobanpınarı köyünde Kırım Tatar geleneklerine uygun olarak yapılmaktaydı. Hıdırellez münasebetiyle qalaqaylar, hoşafılar ve sütlaçlar pişirilir, koyunlar kesilirdi. Herkes evinden getirdiği aşıları ortaya koyup karıştırır ve birlikte yerlerdi. Âdet uyarınca Hıdırellez'de "qalaqay tıgırtılır" yani bir qalaqay yuvarlanır ve hangi tarafına devrildiğine göre yorum yapılırdı. Hıdırellezlerde Kırım Tatar kuşak güreşi yapıldığı gibi at yarışları yapıldığı da olurdu. 1980'lerden beri Hıdırellezler bu şekilde kutlanmadığı gibi, en son güreşlerin ise 1950'lerde yapıldığı kaydedilmektedir.

Köyün kuruluşunu müteakip ilk yarım asır içinde, kız alışverişi çoğunlukla köy içinden ve bazen de Eskişehir ilindeki diğer Kırım Tatar köyleriyle olmaktadır. 1950'lere kadar Kırım Tatar olmayanlarla evlilik ilişkileri kurulmazken, bu durum günümüze kadar geçen süre içinde çok değişmiş ve karışık evlilikler yaygın hâle gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünü müteakip Karaçobanpınarı köyünden Kırım'a ilk giden Burhan Dokuzlar (1954-2004) olmuştur. Baba tarafı Biyeeli, ana tarafı da Mamak köyünden olan din görevlisi Burhan Dokuzlar, 1990'ların ortasından itibaren anavatanı Kırım'a defalarca giderek orada fahrî olarak vaizlik ve

din hocası gibi, vefatına kadar sıkıntı içindeki vatandaşlarına da canla başla büyük yardımlarda bulunmuştur.¹⁶⁰

Köy Nüfus Defteri'ne göre köydeki Kırım Tatarları birçoğu Kırım'daki kökleriyle ilişkili olan şu soyadlarını taşımaktadır: Akbaş, Argın, Balta, Başkır, Benli, Bircan, Bolat, Çalık, Çolak, Dokuzlar, İmre, İnci, Kara, Kurt, Oktar, Öksüz, Örum, Özkırım, Salgınoğlu, Salgır, Töre, Ulualan, Ünay, Yavaş ve Yücel.

Köy kurulduğunda inşa edilen ilk cami 1974'te yıkılmış ve yerine hâlen mevcut olan cami inşa edilmiştir. Köyde 1968 yılında ilkokul açıldıysa da, 1997 yılında taşınalı sistemle geçilmesiyle kapanmıştır. Karaço-banpınarı köyünde sağlık ocağı bulunmamaktadır.

Karakaya Köyü*

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Karakaya köyü il merkezine 79 km, ilçe merkezine de 29 km uzaklıkta olup Eskişehir-Ankara yolunun 2 km kuzeyinde yer almaktadır. 2008 yılı itibarıyla köyde yaz aylarında yaklaşık 125 kişi (36-37 hane) yaşamaktaydı. Köy halkının çoğunluğunun Eskişehir'deki evlerinde geçirdiği kış aylarında ise köyde kalan hane sayısı 11'e düşmektedir. Köye 1990'da Doğu Beyazıt'tan gelmiş olan ve daimî olarak köyde yaşayan 6 hane Kürt haricinde köy halkının tamamını Kırım Tatarları teşkil etmektedir. Karakaya köyünün geçimi esas olarak arpa ve buğday tarımı üzerinedir. Köyde sulama olmaması ancak bu iki ürünün ekilebilmesini mümkün kılmaktadır. Köydeki Kürt aileler tarımın yanı sıra koyunculukla da meşgul olmaktadır.

Köy, adını kuzey ve batı yönlerinden kendisini çevreleyen ve eteğinde kurulmuş olduğu volkanik bir kaya kütesinden almaktadır. Köye karakterini veren ve gayet ilginç şekillere sahip olan bu kayalar, Kırım Tatarları tarafından Sarıkaya, Kartalkaya, Topkaya, Çatalkaya, Gelinkaya ve Arslankaya gibi isimlerle adlandırılmıştır.¹⁶¹ Bu isimlerin Kırım'ın Yalıboyu'ndaki ve Bahçesaray çevresindeki kayalıkların adlarıyla olan benzerliği dikkat çekicidir.

Karakaya köyünün yer aldığı mekinin ve çevresinin antik çağlara uzanan bir iskân geçmişi vardır. Nitekim köyün çok yakınlarında üç adet Frig devrine ait kaya mezarı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, köyün 500 m kadar güneyindedir. Benzerleri arasında en dikkat çekici olan ve arka arkaya iki odadan oluşan mezar, beşik çatılı ve üçgen alınlıklıdır. İkinci odanın arka duvarında, ana kayadan yontulmuş alçak bir kline (set) mevcut olup klinenin iki köşesinde arslan pençesi şeklinde kabartmalar yer almaktadır.¹⁶² Söz konusu mezar, 1930'lar yahut 1940'larda define bulacakları düşüncesiyle burayı kazan köylüler tarafından bulunmuş, içinde madeni ve pişmiş toprak kaplar ile toz hâline gelmiş iskelet bulunmuştur.¹⁶³ Diğer iki mezar ise köyün yakınındaki kaya kütlelerinin dik yüzü üzerine, yerden kolayca ulaşılamayacak şekilde oyulmuştur.¹⁶⁴ Köyün kuzeyindeki yurtluk adı verilen eski iskân mahallinde de Antik Çağ'a ait yapı temellerine ve içinde iskelet bulunan küplere rastlanmıştır.¹⁶⁵

160 Önder Çelebicin, "Kırım Âşığı Burhan Hoca", *Kırım Postası*, no.: 22 (Eskişehir, Kasım 2004), ss. 10-11.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Karakaya köyü eski muhtarı ve Eskişehir Kırım Derneği Başkanı Mesut Ör (1960 Karakaya doğumlu), köy halkından Hüsnü Aldemir (1924 Karakaya doğumlu), Abdülhamit Kaya (1924 Eskişehir doğumlu), İsa İhsan Özsoy (1926 Karakaya doğumlu), Muhsine Kaya (1928 Karakaya doğumlu), Muzaffer Türker (1938 Karakaya doğumlu) ve Halim Demirel (1941 Karakaya doğumlu) ile Ordu eski valisi Reşat Akkaya'ya (1929 Sudak'a bağlı Taraktaş köyü doğumlu) teşekkür ederiz.

161 Ahmet Karakaya, "Bizim Köy", *Emel*, no. 53 (İstanbul, Temmuz-Ağustos 1969), s. 36.

162 Taciser Sivas, "Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar İlleri 2001 Yılı Yüzey Araştırması", 20. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: II, Ankara, 2003, s. 286.

163 Agm; Karakaya, s. 37.

164 Sivas, s. 286.

165 Karakaya, s. 37.

Karakaya köyü mevkesine Kırım Tatar muhacirlerin iskânından evvelki yerleşim yalnızca antik dönemlere münhasır olmayıp burada daha yakın dönemlerde de bir köy bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak XIX. yüzyılın sonlarında burada eski yerleşimin ancak bazı kalıntıları bulunmaktaydı.¹⁶⁶ Her hâlükârda, bugünkü şekliyle Karakaya köyü Rumeli’nden göç eden Kırım Tatarları tarafından teşkil edilmiştir. Bu Kırım Tatarları yahut onların büyükleri 1860’ların başında Kırım’dan Osmanlı Devleti’ne göç etmelerini müteakip, o zamanlar Osmanlı toprakları olan, ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında üzerinde Bulgaristan’ın kurulacağı Rumeli arazisine iskân olunmuşlardı. 1899’da Anadolu’ya göçen bu Kırım Tatar muhacirler, önce Çifteler’e bağlı Mandıra (şimdiki adı Abbashalimpasha) köyüne iskân olunarak bir müddet kalmışlardır. Ancak sıtma yüzünden orada barınamayan muhacirler günümüzdeki Karakaya köyü mevkesine yerleşmişlerdir.

Dönemin Osmanlı belgelerinden, Bulgaristan’dan gelen Kırım Tatar muhacirlerin Karakaya köyü mevkesine 1899 sonlarında yahut 1900 başlarında yerleştikleri ve başlangıçta 24 haneden oluştuğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁷ Sonradan katılanlarla birlikte, muhacirlerin nüfusu 1900 yılı sonbaharında 35 hanede 159 kişiye ulaştı. Ancak henüz hükûmet marifetiyle yaptırılması gereken evlerin inşası gerçekleşmediği gibi, göçmenlere verilmesi gereken çift hayvanı ve tohumluk da zamanında verilmemişti. Bu bakımdan, perişan durumda kalan muhacirler 1900 yılı Kasım’ında Bâb-ı Âlî’ye müracaatla bu meselenin bir an önce hallini talep ettiler.¹⁶⁸ Ne var ki bu müracaatın üzerinden iki yıl geçtikten sonra bile problemin çözülmemişi ve muhacirlerin 1902 yılı Kasım ayında kendilerine tohumluk ve yemeklik buğday ile çift hayvanı verilmesi için tekrar hükûmete başvurdukları görülmektedir.¹⁶⁹ Hükûmetin bu konuda bir karara varması ise 1903 Nisan ayını bulacaktır.¹⁷⁰ Muhacirler, köye iskânlarını müteakip sefalet içindeki bu yıllarını “zemnik” adı verilen derme çatma barınaklarda geçirmek mecburiyetinde kalmışlardı.¹⁷¹ Bu arada, 1902 yılında köyün adının “Mamûre-i Hamidî” olarak değiştirilmesi söz konusu olduysa da¹⁷² bunun gerçekleşmediği yahut söz konusu ismin yerleşmediği anlaşılmaktadır.

Karakaya’ya yerleşen ikinci göçmen kaflesi, 1904’te doğrudan Kırım’dan gelmiştir. Bu göçmenlerin, kendilerinden önce Bulgaristan’dan gelen Kırım Tatarlarından daha iyi şartlarla göç edebildikleri, eşyalarını ve ziraat aletlerini beraberlerinde getirebildikleri hatırlanmaktadır.¹⁷³ Doğrudan Kırım’dan gelen bu Kırım Tatarlarının Kırım’ın hem Çöl tarafından hem de Yalıboyu’ndan oldukları anlaşılmaktadır. 1904’ten sonra da Karakaya köyüne gerek doğrudan Kırım’dan gerekse Türkiye’deki muhtelif muhacir köylerinden Kırım Tatarlarının münferit olarak gelip yerleşmeleri devam etmiştir. Meselâ, 1905 yılında Bulgaristan’ın Şumnu kazasının Demirci (Bulgarca adı: Strahilitsa) köyünden gelen 5 hane Kırım Tatarı’nın Karakaya’ya iskân edildiği bilinmektedir. Bununla birlikte, bu Kırımlılar da kendilerinden kısa bir süre önce gelenler gibi, hükûmetin muhacir iskân usulü gereği kendilerine vermesi gereken hane inşaatı, çift hayvanı, ziraat edevatı ile tohumluk ve yemeklik zahire bedellerini, bürokrasinin ihmalleri dolayısıyla köye gelişlerinden sonraki dört yıl boyunca alamamış ve bu uzun süre içinde büyük zaruret çekmişlerdir.¹⁷⁴

166 Nitekim köye ilişkin bir Osmanlı belgesinde, burasının evvelce harap iken muhacir iskânıyla yeniden mamur hâle getirildiğinden söz edilmektedir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, ŞD., Dosya no.: 2719, Gömlek no.: 54.

167 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 28, Gömlek no.: 50.

168 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 33, Gömlek no.: 6.

169 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 53, Gömlek no.: 23.

170 BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 521, Gömlek no.: 19.

171 Karakaya, s. 38.

172 BOA, ŞD., Dosya no.: 2719, Gömlek no.: 54; *DH.MKT.*, Dosya no.: 2801, Gömlek no.: 48.

173 Karakaya, s. 38.

174 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 2765, Gömlek no.: 92. Bu muhacirlerin Şumnu’nun Demirci köyünden gelmelerine

Karakaya köyüne alışlagelmiş süreçten çok farklı şekillerde yerleşen Kırım Tatarları da olmuştur. Bunlardan biri Kırım'ın kuzeyindeki Or bölgesinden olan İbrahim Ziyadinoğlu'dur. I. Dünya Savaşı'nda Rusya İmparatorluk Ordusu'nda silâh altına alına İbrahim Ziyadinoğlu, batı cephesindeki muharebelerde Alman ordusuna esir düşmüştür. Almanya'da esir kampında iken Osmanlı Devleti'ne geçme arzusunu izhar etmiş ve böylelikle 1917 yahut 1918 yılında Karakaya'ya yerleşmiştir. Burada evlenen ve bir kızı olan Ziyadinoğlu, 1921 öncesinde tek başına Kırım'a dönmüş. Ancak gerek Kırım'daki Sovyet rejiminin şartlarından gerekse kızı Karakaya'da kaldığından muhtemelen 1920'lerin sonunda Türkiye'ye, Karakaya'ya geri gelmiştir.

Karakaya köyü, İstiklâl Savaşı esnasında Yunan ordusu tarafından bir ay kadar süreyle işgal edilmiştir. 10-24 Temmuz 1921 tarihleri arasında vuku bulan Eskişehir-Kütahya muharebelerinde Türk ordusunu mağlup eden Yunan güçleri, Sakarya Nehri'ne doğru ileri harekâtları esnasında, Ağustos ortasında Karakaya köyüne de girdiler. O sıralarda yaklaşık 80 hanenin bulunduğu köye uğrayan Yunan askerleri köylülerden yiyecek ve hayvan gasp etmiş, para ve kadın talep ederek bazı köylüleri ağır şekilde dövmüşlerdir.¹⁷⁵ Esasen, Yunan birliklerinin çevrede bulunduğu süre içinde köy halkı çoğunlukla köyün arkasındaki kayalıklarda saklanmışlar, münferit Yunan askerleri de oralarda çete mensupları bulunabileceği endişesiyle kayalıklara gelmemişlerdir. Yunan ordusunun Sakarya meydan muharebelerini kaybederek geri çekilmesi üzerine, Türk birlikleri Eylül 1921'de Karakaya'yı geri almışlardır. Köyün kurtuluşunu müteakip 61. Fırka (Tümen), kumandanı Kaymakam (Yarbay) Salih Bey (sonradan Orgeneral Salih Omurtak) ile birlikte Karakaya köyüne yerleşmiş, fırkanın askerleri evlere taksim edilmiştir. 61. Fırka bütün kadrosuyla Ağustos 1922'deki Büyük Taarruz'a kadar köyde kalmıştır.¹⁷⁶ İstiklâl Savaşı'nı takip eden yıllar da Karakaya köyü için kolay olmamıştır. Savaştan hemen sonra yaşanan ve tam sekiz yıl kesintisiz devam eden kuraklık köye büyük zarar vermiştir.¹⁷⁷

Karakaya'ya doğrudan Kırım'dan gelerek yerleşen en son Kırım Tatarı, 1938'de köye iskân olunan Bekir Yıldırım'dır. 1929'da Sovyetler Birliği'ndeki Kollektivizasyon terörü esnasında, Bekir Yıldırım'ın Kırım'ın Sudak bölgesinin Taraktaş köyünden olan ailesinin bütün mülklerine el konulmasının dışında, iki ferdi (Emirali ve Emirasan) 1930'da Sudak'ta kurşuna dizilmiş, iki ferdi (Emirasan ve Emirüseyn) Moskova'da hapisanede öldürülmüş, başka fertleri de Arhangelsk'e ağır çalışma kampına sürülmüşlerdi. Ailenin henüz sürülmemiş olan mensupları, kamplardan kaçabilenlerle birlikte, son derece maceralı bir yolculuktan sonra doğu sınırından Türkiye'ye iltica etmişlerdi. Ağrı (Karakilise) ilinin Eleşkirt (Zedikan) ilçesinde beş yıl kalan bu aileden Bekir Yıldırım, 1938 yılında amcasının evvelce iskân olunmuş olduğu Karakaya'ya, ağabeyi ise ailesiyle birlikte aynı yıl Ankara'ya yerleşmiştir. 1970'lerde Ordu Valisi olan Reşat Akkaya Bekir Yıldırım'ın ağabeyinin oğludur.

Karakaya köyü, en baştan itibaren yalnızca Kırım Tatarlarından müteşekkil bir köy olması itibarıyla Kırım Tatar kültürünün âdeta tecrit edilmiş bir şekilde yaşadığı bir yer olmuştur. Bu homojen yapıya rağmen, belki de bizzat bundan dolayı, köydeki farklı kökenlerden veya yerlerden gelen Kırım Tatarları arasında farklı özellikler dahi ön plana çıkabilmiştir. Meselâ, Kırım'ın Çöl tarafından gelenlerle "Tat" olarak anılan Yalıboylular arasında uzun süre kız alışverişi olmamıştır. Aynı şekilde, köydeki Rumeli'nden gelmiş Kırım Tatarları ile doğrudan Kırım'dan gelmiş olanlar arasında da bir müddet yakınlaşma olmamıştır. Bununla birlikte, zaman içinde bu farklılıklar erimiş ve tam bir kaynaşma ortaya çıkabilmiştir. Yine zaman-

bakarak, onlardan önce Karakaya'ya gelmiş olan Bulgaristan muhaciri Kırım Tatarlarının da Şumnu havalisinden, hatta aynı köyden gelmiş olabilecekleri düşünülebilir.

175 Ali Sankoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, ss. 194-195.

176 Seyit Ahmet Özsoy, "Karakaya Köyü", *Kırım Postası*, no.: 2 (Eskişehir, Eylül 1998), s. 9.

177 Agm.

la Rumeli'nden gelenlerin kullandığı Kezlev şivesi (Dobruca'dan alınan bazı özelliklerle birlikte) köyün umumî şivesi hâline gelmiştir.¹⁷⁸

Karakaya köyünde yaşatılabilen Kırım Tatar kültürünün pek değişmemiş olduğu, 1930'lu yıllarda köyden yetişen aydınlardan Ahmet Karakaya tarafından bir ölçüde kaydedilebilmiştir. Esasen o dönemin Kırım Tatar muhacir köylerinin çoğunda ve genel olarak Sovyet devri öncesi Kırım'ında yaygın olan bu âdetlerin birçoğu ancak bu şekilde hatırlanabilmektedir.

Bu kayıtlar meyanında, Ahmet Karakaya hem kendi köyünde hem de çevre Kırım Tatar köylerinde geçerli olan Hıdırellez, tepreç, Yavur Yüzü ile özel günler ve mevsimlere ilişkin âdet ve gelenekleri şöyle nakletmektedir:

Hıdırellez'in bizdeki telaffuz şekli "Qıdırlez"dir. Hıdırellez ve Qıdırlez, Hızır (Qıdır Nebi) ve İlyas Peygamberin adlarının birleştirilmesi sonucunda meydana gelmiş bir kelimedir. "Qıdırlez" 6 Mayıs günüdür. Bu tarihte Qıdır Nebi ile Hazreti İlyas buluşurlarmış. Bu Qıdırlez 6 Mayıs günüdür. Bu tarihte Qıdır Nebi ile Hazreti İlyas buluşurlarmış. Bu buluşma günü yazın başlangıcı sayılır.

Qıdırlez'de Tepreç'e çıkılır. Tepreç, bir bahar bayramıdır. Bu bayram 6 Mayıs günü yapılmayıp, Mayıs'ın ilk Cuması'nda yapılır. ... Tepreç'e çıkılmadan bir gün evvel, perşembe akşamı "maylı qalaqay"lar pişirilip hazırlanır. Maylı qalaqay, mayasız hamurdan yapılmış, yağlı bir çeşit ekmektir. Tavada pişirilir ve sertçedir.

Evvelce, Hıdırellez'de, yemekler pişirilip, müştereken, dualarla yenir, mezarlığa gidilerek dualar edilirdi. Ayrıca ilâhiler okunmak suretiyle kırlara gidilir, bereketli bir yıl olsun diye tarlada "qalaqay tığırılır"dı. "Tığırmaq" yuvarlamak demektir. Sonra çimenli bir yerde toplanılarak qalaqay paylaşıldı.

Kırım'da, birkaç köy bir araya gelerek bu dualı eğlenceyi birlikte yaparlarmış. Bizim köyde, gençler ve çocuklar, köyün bir kilometre kadar güneyinde bulunan "Qıbla Bayır" veya "Topqaya" adıyla anılan bir tepreye tepreç için çıkarlar. Bayırın üstünde birkaç toplu kaya grubu vardır. Kızlar bu kayaların gölgesinde topluca otururlar. Delikanlılar da, kızları görebilecekleri bir mesafede bulunan başka bir kayanın gölgesinde toplanırlar. Çocuklar ise arada mekik dokurlar. Herkes qalaqayını ortaya kor, içlerinden biri bu qalaqayları parçalara bölerek kızlara dağıtır. Bir kısmını da delikanlılara, çocuklara verir ve köydeki ihtiyaçlara gönderirler. Son yıllarda köye daha yakın bir yere çıkılmaktadır.

Qalaqaylar yenildikten sonra kızlar def çalarak ve türküler söyleyerek kendi aralarında karşılıklı oynarlar. Öğleden sonra delikanlılar ve kızlar ayrı iki grup hâlinde yine def çalıp türküler söyleyerek köye dönerler.

Her zaman olduğu gibi, böyle eğlencelerde, düzensiz hareketleri önlemek üzere sözü geçen bir yaşlı, topluluğu denetler.

Tepreç'e bazen civar köylerden gelen gençler de iştirak ederler.

Kırım'da bazı bölgelerde "derviza" adı verilen bir bahar eğlencesi vardır. Bizim köyde böyle bir şey yoktur. Bizim köyde bu kelimeyi ben hiç duymamıştım. Bu eğlence de aslında tepreçten pek farklı değildir.

[...] Kış başlangıcı Kasım'dır. 6 Mayıs'a kadar devam eder. Bazıları 6 Mayıs'tan 8 Kasım'a kadar olan dönemi Hıdırellez; 8 Kasım'dan 6 Mayıs'a kadar olan dönemi de Kasım olarak kabul ederlerse de, bizde Hıdırellez denince 6 Mayıs günü, Kasım denince de 8 Kasım tarihi anlaşılır.

Mevsimler ilkbahar, yaz, güz ve kış olmak üzere dördttür. İlkbahar'a "açbahar" da denilir. Köy halkının tamamı çiftçi olduğu için, hemen her şey çiftçi gözüyle ve çiftçilik şartlarıyla değerlendirilir. İlkbahara "açbahar" denilmesinin sebebi, kışlık erzakın ilkbahar geldiğinde tükenmiş bulunması, bilhassa kıtlık yıllarında baharda yiyecek temininin güçleşmekte olmasıdır.

İlkbaharda bazen böyle güçlükle karşılaşılmaması üzüntü ve sıkıntı konusu olursa da, bahar daima sevinçle karşılanır. Bu sebepten ta Kasım'dan itibaren günler sayılır, karakiş, sille, zamer (zemheri)... dönemleri; kasım doksanı, karakiş doksanı, cemreler, amel, yüzon, yüzelli, Mart dokuzu, apriller, qıdırlez dikkatle takip edilir. İlkbahar eski Mart'ın 9'unda (miladî 22 Mart) başlar. 22 Mart Nevruz günüdür. Nevruz bizde "Navrez" şeklinde söylenir. Bilindiği üzere anlamı "yeni gün"dür.

Navrez, aynı zamanda "çiğdem"e verilen isimdir. Bizim oralarda iki cins çiğdem yetişir. Biri beyaz çiçekli, diğeri sarı çiçeklidir. İkisi de soğanlıdır. İlkbaharda havalar biraz ısınınca topraktan çıkar ve hemen çiçek açarlar. Bizde sarı çiçekli olanına "navrez", beyaz çiçekli olanına "çiğdem" denir.

Navrez günü, çocuklar, sarı çiğdemlerden toplayarak ağaç dallarına asarlar. Sarı çiçekle süslenmiş bu dalı önde giden biri bir bayrak gibi elinde tutar. Böylece grup ev ev dolaşır, nevrüz türküsü söyler ve bahşiş alırlar. Sonra bu bahşişleri aralarında paylaşırlar. Buna "navrez ayتماق" (nevrüz söylemek) denir. Bahşiş olarak bilhassa buğday verilir. Bazen de un, yumurta gibi köy bakkalında para yerine geçebilecek şeyler verirler. Para veren de olur.

Navrez türküsü uzundur. Rukiye Sezersoy'dan (80 yaşında) tespit edebildiklerim aşağıya alınmıştır:

Navrez keldi körinüz,
Körümlüğün berinüz!
Cennet bolsun cerinüz.
Haza navrezim mübarek...

Baar keldi yaban,
Tığıldı cerge saban,
Elhaya veminel iman,
Haza navrezim mübarek...

Havada uçar biñ qaz,
Biñin taşla birin yaz!
İşte keldi baar, yaz!
Haza navrezim mübarek...

Üy artında bir bağça,
Aqtar abam bir boğça.
Ya marama, ya aqça!
Haza navrezim mübarek.

Nevruz'un İranlıların millî bayramı olduğu malumdur. Manisa'daki Mesir Bayramı da aynı gün kutlanır. Anadolu'nun bazı yerlerinde çocuklar tarafından, bizde olduğu gibi, çiğdem bayramı yapıldığı anlaşılmaktadır.

İlkbaharda yapılan törenlerden biri de "Yavur Yüzü"ne çıkmaktır. Bu konuda merhum annemden aldığım bilgi aynen şöyledir:

"Kızıl yumurta bayramından" birkaç gün evvel, gâvurlar ağızlarını açmadan "Yavur Yüzü"ne çıkılır. Onların bayramı pazar günü olur. Yavur Yüzü'ne ondan evvelki Cuma günü çıkılır."

"Kızıl yumurta bayramı" Hristiyanların Paskalyası'dır. Paskalya, Hristiyanların büyük bayramıdır. O gün Hazreti İsa'nın yeniden dirildiği günün yıldönümüdür. Bu, her yıl, baharın başlangıcı olan 22 Mart'tan sonraki kamerî ayın dolunay (on dördü) devresinden sonra gelen ilk Pazar günüdür. Ortodoksların Paskalyası, bu tarihten, yani Katoliklerin Paskalyası'ndan [XX. yüzyıl itibarıyla, H. K.] 13 gün sonra kutlanır.

“Yavur Yüzü” deyimi neyi ifade eder? Burada, yavur (gâvur) Hristiyan mânâsına gelmektedir. Gâvur kelimesi mecazî olarak “merhametsiz, inatçı” mânâsında da kullanılır. “Yüz” kelimesi ise, sima, surat demektir. Aynı zamanda bu kelime 100 rakamını ifade eder.

Muhtemelen bu ifadenin bugünkü şekli, kısaltmış şeklidir. Yani ifadenin tamamı “gâvur yüzüne...” şeklinde olabilir. Meselâ, Anadolu’da bazı yerlerde yapılan ve bizimkinin hemen hemen aynı olan bir törene “gâvur küfrü” adı verilmektedir. Bu kelime, gâvura küfür anlamına da gelir. Nitekim gerek bizim köyde ve gerekse Anadolu’nun bazı yerlerinde yapılan törenlerde söylenen sözler ve yapılan hareketler, törenin Hristiyanlara karşı yapıldığını göstermektedir. Filhakika, bizde, gâvur yüzüne çıkılmadan bir gün evvel, Perşembe akşamı, kapı kenarlarına, Hristiyan oburları (hortlakları) içeri girerek insanları opmasın (emmesin) diye sarımsak sürülür. Çünkü hortlaklar, sarımsak kokusundan korkarlar. Ayrıca Cuma günü sabah namazından sonra kapıya, gâvurların ağzı tıkansın diye “çapma çabılır”. Çapma, sığır dışkısından kurutulmak suretiyle yapılan tezeektir. Bu tezeği yapmak için, dışkının karıştırılarak yuvarlaklar hâlinde duvara veya herhangi bir yere yapıştırılması gerekir. Bu işe “çapma çapmaq” denir.

“Yavur Yüzü”ne, genç kızlar, yanlarında çocuklar olduğu hâlde çıkarlar. Delikanlılar da Tepreş’te olduğu gibi, kızlardan uzakça bir mesafede, fakat onları görebilecek bir yerde otururlar. “Yavur Yüzü”ne çıkılan yerin çimenlik olması lâzımdır. Zira çimenler üzerinde yuvarlanmak gerekecektir. Bir taraftan def çalıp türkü söyleyerek oynayan kızlar, bir taraftan da, “Avurluğum yavurğa; cengilligim özüme!...”; (“Ağırlığım gâvura, hafifliğim kendime!...”) diye çimenler üzerinde yuvarlanırlar. Bu törenin Kırım’da aynen yapıldığı bilinmektedir. Romanya’daki Kırımlılar arasında da bu tören aynen yapılmaktadır.¹⁷⁹

Takvime göre ilkbahar 22 Mart’ta (eski Mart’ın 9’unda) başlar. Mart’ın bir kısmı kışa, bir kısmı da ilkbahara rastlar. Bu sebeple Mart’ta havalar çok değişken olur.

“Mart ayı, dert ayı” derler. Hastalıklı olanlar ekseriya, kış ve bahar arasında olan bu ayda, göçüp giderler. Sonbaharda yaprak dökümü zamanı da böyledir.

Eski Mart’ın 12’sine “amel” denir. Amel’in çeşitli anlamı vardır. Birincisi, iş ve çalışmadır. Dinî bakımdan anlamı, din emirlerini yerine getirme işidir. Bir diğer anlamı “ishal”dir.

Bizimkiler, 12 Mart’a neden “amel” demişler? Bu kelimenin anlamı yukarıdakilerden hangisidir? Veya bambaşka bir anlamda mı kullanılmıştır? Bunu tam tayin etmek güçtür.

“Amel” için annemin söylediği sözlerden biri şu idi:

Amel bolmay, amal bolmaz.

Amel günü yapılan işler ise şunlardır:

Amel günü, o günün yumurtası pişirilir. Pişmiş yumurta soyulur. Eğer yumurta kısmen boş veya yarım çıkar-sa, o nispette, o yılın kıtlık olacağına inanılır.

Keza o gün “arışke” pişirilerek yenir. Arışke şöyle yapılır:

Tavuk suda pişirilir. Tavuğun eti kemiklerinden ayrılarak kendi suyu içine konur. Patates soyulur ve ufak ufak doğranarak tavuk eti ve suyunun bulunduğu tencereye atılarak pişirilir. Bundan sonra, biraz cıvık olarak hazırlanmış olan hamur, bir kaşığın ucu ile koparılarak ufak parçalar hâlinde kaynamakta olan aynı tencereye atılır. Daha sonra bir veya birkaç yumurta çalkanarak çorbanın içine atılır, karıştırılır. Yumurta çorbanın içinde pişer. Böylece “arışke” elde edilmiş olur.

Amel gününün dinî bir gün olmadığı anlaşılıyor. Bu güne, çiftçilerin yeniden toparlanıp çalışmaya hazırlan-dıkları bir gündür, denilebilir.

179 Ahmet Karakaya, “Takvim, Yıl, Mevsim, Ay, Gün ve Bunlarla İlgili İnanışlar”, *Emel*, no.: 88 (İstanbul, Mayıs-Haziran 1975), ss. 10-14. Bu iktibas yapılırken, çoğunlukla günümüz Kırım Tatar imlasına uydurabilmek maksadına münhasır çok sınırlı bazı değişikliklere gidilmiştir.

Başka bir deyimle, çalışmaya başlanmasının bir çeşit kutlanmasıdır.

“Amel bolmay, amal bolmaz” sözünün, Mart’ın l’i gelmedikçe, havalar işe girişmeye müsait değildir, anlamına geldiğini kabul etmek yerinde olur. “Amal”ın, “amel”in çoğulu olduğu malumdur.

İlkbahar Mart’ta başlarsa da, Orta Anadolu’da bahar kendisini Nisan’da göstermeye başlar.

Nisan’ın kendine mahsus korkulu günleri vardır. Tecrübe göstermiştir ki, o belli günlerde hemen daima hava bozar, çiftiyi tedirgin eder. Meselâ, Nisan’ın beşi bu korkulu günlerden biridir.

Qorq Aprilin beşinden
Öküzünü ayırır eşinden

demişler.

Bu söz Anadolu’da mevcut olduğu gibi, Kırım’da da vardı. Bizim köyde de vardır. Buradaki “April” Nisan anlamındadır. Keza:

Abırlını aqlañız,
Altı arıq cem saqlañız.

Bu “Nisan”ı aklınızda tutunuz ve hayvanlarınız için hiç olmasa 6 arık yem saklayınız” anlamındadır. “Abırlı” Nisan demektir. “Arıq” ise, ince ağaç dallarından örülmek suretiyle yapılmış saman sepetine verilen isimdir. Bu sözler, Nisan ayının ikide bir değişen havasının çiftiyi ne kadar tedirgin ettiğini göstermektedir.

“Sakla samanı, gelir zamanı” sözü, Anadolu’da bir darbimesel hâline gelmiştir. Bilhassa kıtlık yıllarında, otların henüz yetişip gelişemediği açbaharda, aniden bastıran soğuklar, esasen kıştan zayıf ve takatsiz çıkmış olan hayvanların kırılmasına yol açmaktadır. Böyle durumlarda saman altın değerini kazanmaktadır.

Karakaya köyünde akarsu ve çayır yoktur. Yağışlı yıllarda mahsul iyi olduğu zaman hububat saplarından ve başaklarından elde edilen samanlar hayvan yemi olarak saklanır. Ayrıca dinlendirilmekte olan tarlalarda yetişen otlar biçilerek avlularda, damlarda yığın hâline getirilip kışın hayvan yemi olarak kullanılmak üzere saklanır. Ot yetişmiş tarlaya “barlaq”, elde edilen ota “piçen” ve ot yığınınına da “keben” adı verilir. Saman yığını da aynı adla anılır.

Yağış olmayan yıllarda toprak, gerek insanlar, gerekse hayvanlar için kapkara bir felaket hâlini alır. Mesleği çiftçilik olan ve geçimini yalnız çiftçilikten elde ettiği gelirle sağlayan, bunun dışında herhangi bir yan geliri bulunmayan bir aile için kuraklık, felaket demektir.

Büyüklerimiz Kırım’daki periyodik kıtlıklardan bahseder, tüyler ürpertici hikâyeler anlatırlardı. 1930’lardan evvel bizim oralarda da, birkaç yıl süreyle dehşetli kuraklıklar olmuştı. O yıllarda pek çok küçükbaş hayvan ölmüştü. Büyükbaş hayvanlar çiftçilik için çok gerekli olduklarından, daha çok itina görürler ve bu sebeple bunlarda ölüm oranı daha az olurdu. Fakat buna rağmen büyükbaş hayvanlar kuyruklatmaktan kurtulamazlardı. Bu, bizim oralarda kullanılan bir tabirdir ki, anlamı “kuyruğundan çekip kaldırmak”dır.

Böyle yıllarda insanların hâli de fecidir. Köylü, kasaba tefecilerinin elinde oyuncak hâline gelir. Bu konuda bir olayı misal olarak vermek durumun anlaşılmasına yeter sanırım: O yıllarda köyümüzden bir yakınımız tefeciye borçlanmıştı. Vadesi geldiği zaman borcunu ödeyemedi. Köye alacaklı ve icra geldi. Haczedilecek bir şey bulamadılar. Yakınımız tifodan yatıyordu. Doktor ve ilaç yoktu. Gelenler, hastalığına inanmadılar. Atlı bir arabaya yatağı ile birlikte koyup, hapsen tazyik için kasabaya götürdüler. Kasabada hükümet doktoru gerekli muayeneyi yapıyor, hastalığın tifo olduğunu tespit edince, hasta borçluyu hapisane de kabul etmiyor. “Bu kadar kurak ve çileli bir yere neden gelip yerleştiniz?” diye analarımıza, babalarımıza sorardık. Meselâ bizimkiler, göçmen olarak gelmediklerinden, yani iskâna tâbi olmadıklarından, bir müddet İzmit’te oturmuşlar. Sonradan bir müddet de Eskişehir merkezinde kalmışlar. Nihayet Karakaya’da karar kılmışlar. Bazı aileler

de, meselâ Çukurova gibi, gayet mümbit bir toprağa iskân edildikleri hâlde, sonradan oraları bırakarak, kırık tekerlekli arabalarla o zamanın Toroslarını aşıp, aylarca süren bir yolculuktan sonra Karakaya'ya gelip yerleşmişler. Bütün bunların sebebi sivrisinek korkusudur.

Şimdiki gençler babalarını, dedelerini, Karakaya'ya gelip yerleştikleri için tenkit ederler. O zamana göre Türkiye'nin bugünkü durumu güllük, gülistanlıktır. Bugünkü şartlar o zaman mevcut olsaydı, herhâlde onlar da daha münasip bir yere yerleşirlerdi. Fakat o gün için en münasip yer Karakaya idi. Dedelerimiz Karakaya'ya yerleşmekte haklı idiler. Çünkü sıtma, o devirlerde sulu ve çayırly yerlerde yerleşmiş olanları silmiş, süpürmüştür. O zamanki devlet imkânları da sıtmayı önlemeye kafi gelmiyordu.

Nisan ayında bir de “sitte-i sevr” vardır. Bu, güneşin boğa burcunda bulunduğu zaman içinde vukua gelen 6 günlük bir fırtınadır. 20 - 25 Nisan tarihleri arasındadır. İnanişâ göre en faydalı yağmur, Nisan yağmurudur. Bu konuda şöyle bir söz vardır:

Mart'ta bir tammasın, Nisan'da baqa siysin.

Yani, Mart'ta bir damla yağmur düşme de olur. Fakat Nisan'da yağmura o kadar fazla ihtiyaç vardır ki, Nisan ayında, kurbağa işemesi kadar bir yağmurun dahi, faydası vardır. Baqa, kurbağa (suvbaqa) veya kaplumbağa (qaplıbaqa) yerine kullanılan bir kelimedir. İnanişâ göre, Nisan yağmuru suyu ile yıkanan saçlar, kuvvetlenir, gürleşir. Sıcak ülkelerde, nisanda yağmur yağarken, balıklar ağızlarını yağmura doğru açarlarmış, balıkların ağızlarına düşen yağmur damlaları inci olurmuş. Bildiğimiz inciler böyle hasıl olmuşlarmış.¹⁸⁰

[...] Mayıs, ilkbaharın en önemli ayıdır, zira, Hidrellez, Mayıs ayındadır. Hidrellez günü gökte hiç olmazsa at başı kadar bulut olmalı derler. Bulut olursa o yıl yağmurlu ve dolayısıyla bereketli olacak demektir. Bulutların en önemlisi “sandal bulut”dur. Sandal, bizde örs anlamında da kullanılır. Sandal bulut, örs şeklindeki bulut demektir. Bu bulut yağmur bulutudur. Çobanzâde'nin bir şiirinde bu “sandal bulut”dan bahsedilmektedir.

Hidrellez'den evvel gök gürlerse, o yıl bereketli bir yıl olacak demektir. Kışın gök gürlemesi hâlinde de, “Qış iç taşladı” denir. “İç taşlamaq” deyiminin kelime anlamı, “iç bırakmak”dır. Bununla kastedilen de, “bir canlının yavrusunu düşürmesi”dir.

Gök gürlemesi ile ilgili bir inanış şöyledir: Melekler gökteki develeri sürerler. Şimşek, onların kamçılarını şaklatmasından hasıl olur. Kamçı şaklayınca develer böğürerek kaçırlar. Develerin böğürmeleri ise, gök gürlemesidir. Yazın, gökte görülen alâim-i semanın bizdeki adı, “qurtqaçiq qoyun cayğan”dır. Anlamı, “ihtiyar kadıncık koyunlarını yaymış” demektir.

Mayıs ayında havalar yağmurlu, otlar yetişmiştir. Bu ay, çiftçinin yapacağı en önemli işler, çift hayvanlarını otlatmak ve nadas sürmektir. Hayvanlar çayırını aldıktan, başka bir deyimle çayırlandıktan sonra, Mayıs nadasına çıkılır.

Hayvanlara çayır aldırma önemli bir iştir. Bu, kıştan zayıf ve yorgun çıkmış çift hayvanlarının dinlendirilmesi ve beslenilmesi demektir. Çayırını almamış bir hayvan o yıl gerekli randımanı veremez.

Mayıs'ta hayvan otlatmak çocukların işidir. Bir bakıma, hayvan otlatmada, çocuklar da dinlenir, oyun oynamaya ve eğlenmeye vakit bulurlar. Hayvan otlatmada kırlara götürülen yalnız atlardır. Onun için buna “at otlatmak” da denir. 2 ila 10 atı yan yana boyunlarından birbirlerine bağlamak ve bunlardan en baştakine binmek suretiyle hepsini birden alabildiğine dörtnala koşturmak ve hatta yarış yapmak köy çocuklarının en büyük zevklerinden biridir.

Çocuklar yedeklerindeki atlarla, yanlarında su ve yiyecekleri ve örtünecekleri (ki örtünecekleri ekseriya bir çuvaldır) olduğu hâlde, guruplar hâlinde kıra gider ve geceyi orada hayvanlarını otlatmakla geçirirler. Ertesi gün kuşluk zamanı köye gelir hayvanlarını, bizim köyde göl veya akarsu bulunmadığından, çeşmeden sular,

180 Ahmet Karakaya, “Takvim, Yıl, Mevsim, Ay, Gün ve Bunlarla İlgili İnanişlar”, *Emel*, no.: 91 (İstanbul, Kasım-Aralık 1975), ss. 5-8.

bir müddet istirahat ettikten ve gerektiğinde hayvanlarına tuz taşında biraz tuz yedirdikten sonra, tekrar aynı şekilde kırlara giderler. Bu iş aşıya yukarı üç hafta veya daha fazla sürer.

At otlatma bitince, Mayıs bitmeden nadasa çıkılır. Bu nadas yapmanın özelliği, gece kırdan yatılması, hayvanların gıdalarının otlatmak suretiyle temin edilmesidir.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, asırlarca devam etmiş olan bu âdetler, son zamanlarda çiftçilikte hayvanın yerini makinenin alması ile ortadan kalkmış gibidir.

Mayıs nadasının bitmesi ile hayvanların kışlık yemini sağlamak amacıyla ot biçme işi başlar. Barlaqlardan orak makinesi veya tırpanla biçilen otlar, kurutulduktan sonra köye getirilerek yığın hâlinde saklanır. Daha sonra ikileme işi yapılır. Nihayet Temmuz'da hasat, Ağustos'ta da harman yapılır.

Köyde çiftçilik işlerinde münhasıran erkekler ve erkek çocuklar çalışırlar. Kadınlar ise sadece ev işlerini yaparlar. Bu bizim köyün ve benzerlerinin bir özelliğidir. Kadınlar evde yemek pişirir, çamaşır yıkar, koyunları ve inekleri sağlar, yoğurt, peynir yapar, dikiş diker. Kızlar ise daha ziyade kerya (gergef) işler, yemek, çamaşır ve dikiş için annelerine yardım ederler. Kızların kapalı bir hayat yaşamaları, güneş görmemeleri yüzünden, Kırım'da eskiden verem hastalığına yakalanan kızlar çok olmuştur. Bizim köyde verem hemen hemen yok gibidir.

Bir aralık 1930'dan evvelki kıtlık yıllarında, yerli köylerin tesiri ile, bizde de yılmaya kadınlar gündelikle götürülmüşlerdir. Makinenin çiftçiliğe uygulanması ile hâlen yerli ve göçmen köyler arasında fazla bir fark kalmamıştır. Şimdi bizim köyde de kadınlar, şehirde, pazara gider alış veriş yaparlar. Ev ve sokak yapımına halâ pek önem verilirse de, köy kızları, şehirli kıyafeti ile, şehirde berberde yapılmış saçlarla, pantolon giyerek köy sokaklarında gezebiliyor ve böylece düğüne ve toplantıya gidebiliyorlar.¹⁸¹

[...] Ağustos, harman ayıdır. Eylül ise elde edilen mahsulün pazara götürülüp satıldığı; kış hazırlığının başlandığı aydır. Güzde düğünler de yapılmaya başlanır. Bundan başka ev tamiratı yapılır. Elden çıkarılması gereken hayvanlar varsa, satılır. Ekim ayı, tohum ekme ayıdır.

Kasım ayında en önemli olay, Kasım'ın başlaması ve koç katımıdır. Koyunlarda gebelik süresi ortalama 150 gün, yani beş aydır. Takvimlere göre 20 Kasım'da "koç katımı fırtınası" vardır. Koç katımı, o bölgede uygun bulunan kuzulama mevsimine göre ayarlanır. Anadolu'nun ılık bölgelerinde koç ayrımı yapılmaz ve dolayısıyla kışın dahi kuzu elde edilirse de, bizim oralarda, yani orta Anadolu'da, kışlar soğuk geçtiğinden ve soğuk yeni doğmuş kuzuların en büyük düşmanı olduğundan, mevsimsiz kuzu elde edilmemesi için harman sonunda koç ayrımı yapılır.

Takvime göre, Kasım, Kasım ayının 8'indedir. Kasım, kış başlangıcı sayılır. Resmi takvime göre ise kış, 22 Aralık'tan, 21 Mart'a kadar devam eden süredir.

Karakış, kışın en şiddetli geçtiği döneme verilen addır. Bizde kışın bu soğuk günleri, "qışın çillesi" adıyla da anılır. Yazın en sıcak günlerine de "yazın çillesi" denir.

Zemherî, gün dönümünden sonra gelen büyük soğuklardır. Üç hafta sürer. Bizde bu kelimenin telaffuz şekli "zamer"dir, Karakış demektir.

[...]

Erbain, eski takvimde, 22 Aralık'tan başlayıp 31 Ocak'a kadar süren kırk günlük bir dönemdir. Zemherî veya Karakış adı verilen günler, Erbain'in içindedir. Erbain'e ait kırk günlük süre, iklim şartlarına göre bazen uzar, bazen de kısılır.

181 Ahmet Karakaya, "Takvim, Yıl, Mevsim, Ay, Gün ve Bunlarla İlgili İnanışlar", *Emel*, no.: 92 (İstanbul, Ocak-Şubat 1976), ss. 8-10.

Bir de Hamsin vardır ki, bu Erbain'den sonra gelen ve 31 Ocak'tan sonra başlayarak elli gün devam eden döneme verilen isimdir. Hamsin, güneşin koç (hamel) burcuna girmesi ile biter ki, bu tarih ilkbaharın başladığı 22 Mart'tır.

Kışın süreler, Kasım veya Karakış'a göre hesaplanır. Kasım doksanı, Karakış doksanı gibi. Meselâ söyle bir deyim vardır:

“Doksan bolmay töpeli torğay sırlamaz, Toymay öksüz cırlamaz.”

(Doksan olmadan tarla kuşu ötmez. Bir öksüz de karnı doymadan türkü söylemez.)

Bununla, doksan olunca havaların ısınmaya başlayacağı ifade edilmek istenmiştir.

Bu husustaki diğer deyimler:

– 100 keldi, yaz keldi.

– 110, tarla başına kon.

– 150, yaz belli.

Şubat ayına “ut” adı da verilir. Bu kelime “Hut” (Balık) burcundan gelmektedir. Meselâ, Şubatın soğuşunu anlatmak için:

Ut, kün künden suvut, denir.

“Suvut”, soğut anlamındadır.

Şubat'a, cubur (cıbr), küşük (küçük) adları da verilir. Daha ziyade “küçük” kelimesi kullanılırdı. Meselâ, “küçük hastalığı” gibi. Küçük hastalığı veya Şubat hastalığı, bir köpek hastalığıdır. Bir gün çoban köpeğimiz kapının eşiğinde dururken birden yere yuvarlandı ve çırpınmaya başladı. Rahmetli babam gelenekleri çok iyi bilir ve uygulardı.

Ağabeyime, “çabuk, baltayı getir ve köpeğin kuyruğunun ucundan bir parça kes!” diye bağırdı. Ağabeyim, baltayı getirdi ve köpeğin kuyruğunun ucundan bir parça kesti. Kesik yerden biraz kan aktı. İki dakika sonra köpeğin çok şiddetli olan çırpınmaları geçti. Ayağa kalkarak âdeta minnet dolu gözlerle babama baktı ve koşarak gitti.

Sonradan babam şöyle dedi: “Köpek az kalsın gidiyordu. Aklınızda olsun, bu hastalığın adı ‘küçük hastalığı’dır. Köpeği hemen öldürür. Tedavisi, kuyruğundan ufacık bir parça keserek kan akıtmaktır. Hastalık Şubat'ta olur.”

İnsan ve hayvan hastalıklarının geleneklere göre teşhis ve tedavisi ayrı ve geniş bir bahis ise de, burada geleneklere göre bir tedavi usulünden bahsetmeden geçemeyeceğim.

Çocukluğumda ayağımdan tehlikeli bir şekilde yaralanmıştım. Babam bir keçe parçasının bir yüzünü ateşte yakarak, yanmış yüzü yaraya gelecek şekilde ve sıcak sıcak yaraya tatbik etti, sıkıca bağladı. Yara kısa bir zamanda iyileşti. Keza en büyük kardeşimizin (ki I. Dünya Savaşı'nda Irak cephesinde şehit düşmüştür) küçükken ayağını azılı bir aygır ısırmış ve bileğini kemiklere kadar parçalamış. Babam aynı usul ile bu yarayı da tedavi etmiş.

Bunu anlatmaktan kastım şudur: Belli ki bu tedavi usulü dedelerden gelmektedir, binlerce yıl uygulanmıştır. Dedelerimiz bu usul ile harplerde yaralananların hayatlarını kurtarmışlardır.

Yine Şubat'a dönelim. Şubat dermiş ki:

Aqamdan utanmasam, dönen öküzün müyüzün ekige bölerdim (Ağabeyimden yani Ocak ayından utanmasam, dört yaşındaki öküzün boynuzunu ikiye bölerdim.) Bununla, Şubat'ın soğuşunun şiddeti anlatılmak istenmiştir.

Şubat'ta en önemli olaylar cemrelerdir. Cemre, Arapça'da, kor hâlindeki ateşe verilen isimdir. Cemre kelimesi ile havaların ısınması anlatılmak istenmiştir.

20 Şubat'ta (eski Şubat'ın 7 si) ilk cemre havaya düşer. 27 Şubat'ta (eski Şubat'ın 14 ü) suya düşer, 5 (veya Şubat'ın 29 çekmesine göre 6) Mart'ta (eski Şubat'ın 21'i) toprağa düşer ve orada kalır. İlkbaharda havalar ısınmaya başladığı zaman toprak yüzünde görülen hava titreşimlerine, yani serap, ılgım veya yalgın denilen şeye, biz çocukluğumuzda "cemre" derdik. Bu, yanlış olmakla beraber, her şeyi maddî olarak görme temayülünün bir neticesi olsa gerektir.

Cemre suya düşmeden kurbağaların ötmediğine inanılır.

Perdalaz (berdelacuz), yani kocakarı soğuğu, Rumî 26 Şubat ile 4 Mart arasındadır. Aşağıdaki "çın" bunu belirtmektedir:

Uttan üç gün, Mart'tan dört, Perdalâz,

Señde gönül şay bolsa, mende can az (hazır).

(Şubat'tan üç gün, Mart'tan dört, berdelacuz. Senin gönlün razı ise, ben dünden hazırım.)

Perdalâzde, ihtiyar kadınların çok üşüdükleri söylenir. Perdalâzde ekseriya kar yağar. Kar yağarken çocuklar şöyle bağırır:

Capalaq capalaq qar cavar,

Arsız bike qız tabar.

(Lapa lapa kar yağar, arsız kadın kız doğurur.)

Perdelâze, Şubat'la Mart'ın dövuştüğü günlere denir. Zira havalar çok çabuk değişir. Tatlı bir bahar havası var derken, arkasından bir bora patlayabilir. Bunun için:

Qayda bolsan anda bol,

Perdalâzde üyde bol.

(Nerede isen orada kal, perdalâzde evde ol.)

Berdelacuz günlerinde, havanın çok güzel olduğunu gören bir ihtiyar kadın, baharın geldiğine inanır ve bir tanecik keşisini yanına alarak kırlara otlatmaya gitmek ister. Ona, "Mart'a güven olmaz, hava birden bozabilir, kırlara gitme" derlerse de, kadın bu sözlere aldırmaz, "Mart, eşkiçigim cort, Mart kötüne parmağım!" (Mart keçiçigim koş, Mart götüne parmağım) der, yola çıkar. Fakat çok geçmeden hava aniden bozulur. Bir soğuk ve kar fırtınası bastırır, kadıncağız ve keşisi karlar altında kalarak telef olur.

Bizim "Perdalâz" kelimesi, "Berdelacuz kocakarı soğuğu"ndan gelir. Berdelacuz kelimesi ise, "berd-i eyyâmü'l-acz" kelimesinden bozmadır.¹⁸²

Dinî bayramlar bizim en önemli günlerimizdir. Büyük küçük herkes imkânları nispetinde yeni elbiselerini giyer. Kışın dinî bayramların tamamı tatil ile geçirilir ise de, yazın bilhassa orak ve harman mevsimlerinde bir gün, hatta yarım gün tatil yapmakla yetinilir. Esasen köy yerinde, bayramlaşma ve bayram ziyaretleri için bir gün yeter de artar bile.

Bizde, "Bayramda uyumak sevaptır" diye bir söz vardır. Bu söz mantığa da uygundur. Çünkü bilhassa hayvanla yapılan çiftçilikte, en az zaman ayrılan şey uykudur. Üzerine güneş doğdurmak, yani güneş doğuncaya kadar uyumak ayıp, hatta uğursuzluk sayılır.

Bayram günü herkes istisnasız, camiye, bayram namazına gider. Kadınlar, kızlar ve küçük çocuklar evde bayram namazından dönecek erkekleri yeni elbiselerini giymiş olarak beklerler.

Cemaat camiden namazdan çıkınca hemen dağılmaz, cami avlusunda toplanır, bayramlaşırlar. Bayramlaşma şöyle olur:

En önde hoca efendi durur. Sonra yaş sırası ile yaşlılar hoca ile bayramlaşırlar. Her bayramlaşan bir evvelkinin sağ tarafına geçer. Böylece bir sıra veya halka teşkil edilir. Küçükler büyüklerin elini öper. Akran olanlar, iki eliyle karşındakinin iki elini birden tutarak, sonra iki eliyle yüzünü veya sakalını sıvazlayarak bayramlaşırlar. Buna "salâvatlaşmak" denir. Bilindiği üzere salâvat, Peygamberimize ve onun soyundan gelenlere saygı ifade etmek için okunan duadır. Dua şöyledir:

“Allahümme salli âlâ seyyidînâ Muhammedin ve âlâ âlihi Muhammed”.

Bayramlaşma acele cereyan ettiğinde, bayramlaşanlar sadece “Allahümme salli âlâ...” diyecek kadar vakit bulabilirler.

Bayramlaşma bitince herkes evine gelir. Bu defa yaş sırasına göre büyüklerin eli öpülür. Çocuklar için bu andan itibaren bayram başlamıştır. Çocuklara yemiş, para verilir. Büyüklere kahve verilir. Bizde kahve vazgeçilmez bir ikram vasıtasıdır. Yandan çarklı içmek âdettir. Kaymak varsa, kaymaklı kahve tercih edilir.

Kurban bayramında, erkekler camiden geldikten sonra kurban kesilir. Bizde kurban olarak erkek koyun tercih edilir. Kurban sahibi erkeğin, kurbanını bizzat kesmesi, vekile bırakmaması tercihe şayandır. Kadınlar kurban kesemezler, bir vekil vasıtasıyla bu borcu yerine getirirler.

Büyük baş hayvan, meselâ sığır, kurban edilecek ise, bu, hayvan ortak olarak kurban edilebilir. Hayvan kesildikten sonra eti, bir ortağın hakkı diğerine geçmesin diye gayet dikkatli bir şekilde “töbe”lere, yani hisselerine ayrılır. Kaç hisse var ise, hayvanın her “müçesi”, yani uzvu o kadar hisseye ayrılır. Bizim köyde deve, manda bulunmadığı için, bazen yalnız sığır hayvanı ortak olarak kurban edilir. Bir sığır ise en çok yedi “töbe”ye ayrılır.

Kurban etinden, kurban sahibinin ailesine yetecek kadar bir kısmı ayrıldıktan sonra, diğer kısmı, köyde kurban kesemeyecek durumda olanlara, yakın akrabadan başlanmak suretiyle dağıtılır. Bir ailede birden fazla kurban kesilebilir.

Ramazan bayramında fitre vermek âdeti katiyen aksatılmaz. Küçük büyük herkes için fitre vermek âdettir. Fitrenin bayram namazından evvel verilmesi daha sevap sayılır. Fitre, yine yakınardan başlanmak suretiyle köydeki fakirlere verilir. Fitre olarak genellikle buğday verilir. Zekât verenler de bulunur.

Bayramlarda akrabalar ziyaret edilir, bayramlaşılır. Bayramlar çocuklar ve gençler için çok eğlenceli olur, türlü oyunlar oynanır.

Çocuklar bayram günleri gruplar hâlinde köydeki bütün aileleri ziyaret eder, büyüklerin ellerini öperler. Evin hanımı el öpmek için gelen çocuklara verilmek üzere bayramdan evvel fındık, yer fıstığı, ceviz, içde, leblebi, kuru üzüm gibi kuru yemiş ve şeker alır. Ayrıca ceviz büyüklüğünde lokma şeklindeki hamurları yağda kızartarak hazırlar, bütün bunları birbirine karıştırarak büyük bir kaba doldurur, el öpmeye gelen her çocuğa bu karışımdan bir avuç verir. Çocuklar daha ziyade bu yemışleri alabilmek için köydeki bütün evlere uğrar, el öperler. Bazı çocuklar yanlarında torba taşır, torba doldukça evlerine götürüp boşaltır, yeniden dolaşmalarına devam ederler. Şeker, ceviz, fındık veya para veren evler çocuklar arasında hemen şâyi olur. Böyle evler istisnasız bütün çocuklar tarafından bilhassa ziyaret edilir.

Yaşlılar bayram süresince evden çıkmazlar, ziyarete gelenleri karşılarlar. Delikanlılar ve kızlar ise bilhassa kendi aralarında toplanarak eğlenmeye önem verirler.

Bayramdan sonra “apaqay bayramı” başlar. Yani hanımların birbirlerini ziyaretleri bayramdan sonra başlar ve epeyce bir müddet devam eder.

Dinî günler: Bunlar, kandil, arife ve aşure günleridir. Bizde kandilin adı, “Namaz günü”dür. Bu isim, kandil gecelerinin ibadetle geçirilmiş olmasından dolayı verilmiş olmalıdır. Kandil günleri şunlardır:

Mevlit kandili: Rebîyülevvel ayının 11/12. gecesidir. Peygamberimizin dünyaya geldiği gündür. Bizde buna “Büyük Mevlit” denir.

Regaip kandili: Recep ayının ilk Perşembe’yi Cuma’ya bağlayan gecesidir. Peygamberimizin ana rahmine düştüğü gündür. Buna bizde gücük mevlit denir.

Miraç kandili: Recep ayının 26/27. gecesidir. Peygamberimizin göğe çıktığı (huruc) gündür.

Berat kandili: Şaban ayının 14/15 inci gecesidir. Peygamberimize peygamberliğinin müjdelendiği gündür. Büyük bağışlama ve günahlardan kurtulma günü sayılır. Esasen “berat” kelimesi, “beraat” kelimesinin kısaltılmış şeklidir.

Kadir gecesı: Ramazan ayının 26/27. gecesidir. Hızır Aleyhisselâm'ın yere indiğı gün olarak kabul edilir. Kur'an-ı Kerim Kadir gecesı indirilmiştir. "Kadir gecesı bin aydan daha hayırlıdır" denir. Bizde buna "Qadir tünü" de denir. "Qadir tünü" görmek, Hıdır Nebi'yi görmek demektir ki, büyük bir mazhariyettir.

Aşure: Aşure de önemli bir dinî gündür. Aşure günü, Muharrem ayının onuncu gününe rastlar ki, Hazreti Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edildiğı gündür. Bilindiğı üzere, Hazreti Hüseyin, peygamberimizin kızı Hazreti Fatma ile, Hazreti Ali'nin oğludur. Hazreti Hüseyin, Hicrî 10 Muharrem 61 tarihinde şehit edilmiştir. "Aşure günü, Firavun'un Kızıldeniz'de boğulduğu veya Tufan bitince Hazreti Nuh'un gemisinin karaya oturduğu gündür", diyenler vardır. Sonraları Hazreti Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edildiğı tarihe bağlanmıştır. Bu günün özelliğı, o gün aşure pişirilmesidir. Çocukken bize anlatıldığına göre, Nuh'un gemisi Cudi Dağı'na oturduğunda, gemideki bütün yiyecekler bitmiş. Nuh Peygamber erzak kaplarının dibinde kalanları toplatmış, hepsini bir araya getirerek yemek yaptırmıştı.

Arife günleri:

Ramazan ve Kurban bayramlarının ilk gününden bir evvelki gündür. Bizde arefe günleri de namaz günü sayılır.

Namaz günlerinde, mutlaka keşmeşe, ulqum veya çibörek pişirilir. Hatırladığıma göre merhum annem, namaz günlerinde şu şekilde hareket ederdi:

Öğleden sonra "qartan"dan¹⁸³ un alarak teknede hamur yoğurur. Bundan sonra "qona"¹⁸⁴ üzerinde, iki bıçağı ters istikamette birbirine sürterek hareket ettirmek suretiyle kıyma hazırlar. Hamur ekşidikten sonra abdestli olarak ocak başına oturur, bir taraftan hafif ve ince bir sesle "qadım"¹⁸⁵ okur, bir taraftan da "şöyün qazan"da¹⁸⁶ keşmeşe¹⁸⁷, ulqum¹⁸⁸ ve çibörekleri kızgın yağda kızartır. Bu esnada ocak başının bir köşesinde oturarak, başında beyaz maraması (namaz bezi) ile annemi seyretmek ve onun, hamurun yağda kızarıırken çıkardığı sesle kansan ve ölmüşlerin ruhu için okuduğı dua sesini dinlemek bana tarif edilmez bir zevk verirdi. Annem her hamur yemeğı pişirdiğı zaman ilk pişenlerden birer tanesini tabağı koyarak bize, çocuklarına göz hakkı olarak vermeyi âdet edinmişti. Bizde namaz günleri pişirilmesi âdet olan keşmeşe, ulqum mayalı hamurdan yapılırdı. Çiböreğın esas itibariyle mayasız hamurdan yapılması gerekir ise de, mayalı hamurdan da yapılması mümkündür.

Namaz günü pişirilen hamurdan akrabalara, komşulara münasip miktarda çocuklar vasıtasıyla gönderilir. Kendilerine hamur gönderilmiş olanlar, aynı tabağı kendi pişirdikleri hamurdan veya başka bir şey koyarak gönderirler.

Keşmeşenin bazı Kırımlılar arasındaki adı "qıyğışa"dır. Qıyğışa kelimesi "qıyık aş" kelimesinden bozma olabilir. Kesmeşe kelimesinin ne olması gerektiğini bir konuşmamızda merhum Şevki Bektöre'ye sormuştum. Merhumun bana verdiği izahata göre, keşmeşe (keşmiş = geçmiş) kelimesinden gelir. Anlamı, geçmişlerin, yani ölmüşlerin ruhlarını şadetmek için yapılmış yemek manasındadır. Bu izah tarzı akla yatkındır.

Şam atlama: Şaban ayının 15 inde, yani Berat Kandili gecesinin akşamında, ortalık karardıktan sonra, çocuklar ve gençler ateş yakarak üzerinden atlarlar. Köy meydanlarında muhtelif gruplar tarafından sap samanlar, beşer

183 Qartan: Un sandığı. Birkaç çuval un alacak büyüklükte ve tahtadan yapılmıştır. İlkbaharda ilk gök gürültüsü işitildiğinde, o yıl bereket olsun ve her zaman dolu bulunsun diye el parmağı kıvnılmak suretiyle qartan'a birkaç kere vurulur [A.K.].

184 Qona: Tahtadan yapılmış ayaklı yuvarlak tepsi. Üzerinde yemek yenildiğı gibi, hamur açılır ve kıyma da yapılır [A.K.].

185 Qadım oqumaq: Hatim okumak [A.K.].

186 Şöyün Qazan: Yarım küre biçiminde, demirden döküm suretiyle yapılmış kazan. Çeşitli boylarda olur [A.K.].

187 Kesmeşe, hamur yumağı el ile yayılarak ve yuvarlak biçimde yapılır. Yuvarlağın kenarı kalınca ve orta kısmı daha incedir [A.K.].

188 Ulqum, iki üç lokma kadar büyüklükteki hamur yumağı, olduğu gibi yağda kızartılmak veya rulo hâline getirilmiş hamur eşit büyüklükte bıçakla kesilmek suretiyle yapılır [A.K.].

onar adım aralıklarla öbekler hâlinde sıralanırlar. Sonra bu öbekler ateşe verilir. Orada bulunanlar bu ateşler üzerinden birçok defa sıra ile atlarlar.

[...]

Üç aylar: Recep, Şaban ve Ramazan aylarına verilen addır. Bu aylar kutsal sayılır. Üç ayın tamamında oruç tutanlar ve bu ayları ibadetle geçirenler vardır.

Ramazan: Üç ayların içinde Ramazan en kutsal olanıdır. Ramazan'da, 8 - 10 yaşındaki çocuklar da dâhil, herkes oruç tutar. Oruç tutmamak günah ve büyük bir ayp sayılır. Oruç yiyenler olsa bile bu fevkalade gizli olur. Oruç tutanlar şüphesiz camiye de giderler. Kadınlar başka zamanlarda camiye gitmezlerse de, Ramazan'da Teravih namazına gidebilirler. Ancak son zamanlarda bu ilginin gevşediği görülüyor.

Çiftçilik ile uğraşanlar için en meşakkatli ay Ramazan'dır. Bilhassa Ramazan yaza geldiği zaman oruç tutmak çok güçleşir. Mamafih, oruç tutan bir kimsenin açlıktan veya susuzluktan öldüğü bu zamana kadar duyulmamıştır.

Ramazan ayının özelliklerinden biri, çocukların “Şeramazan = Şehr-i Ramazan” söylemeleridir. Evvelce Ramazan ayının ilk haftasında “Eçkişik = Keçicik”; ikinci haftasında “Şeramazan”; üçüncü haftasında “Çuval” ve son haftasında da “Elveda” adları ile maniler söylerlermiş. Hâlen çocuklar bizde yalnız şeramazan söylerler. Diğerlerini bilmezler.

Şeramazan söylemek için çocuklar, akşamdan sonra gruplar hâlinde toplanırlar. Sonra ev ev dolaşarak maniler söyleyip bahşiş toplarlar. Söylenen manilerden bir örnek:

Şeramazan ayı keldi ferman,
Dua etsen canına derman.
Ya Muhammed Medine'den ya şeramazan,
Keldi mübarek Ramazan, salli âlâ Muhammed.

Mani okuyan çocuklara ev sahibi hanımın bir şeyler vermesi gerekir. Hiçbir şey verilmezse çocuklar şöyle bir mani söylerler:

Üy artında atlar,
Quyruğun tikip otlar,
Cımırta bermegen apaqaylar,
Cımırtaday patlar.

Bizim köyde davul ve davulcu yoktur. Gelirse civardan gelir. Köye gelen seyyar davulcular, Ramazan'da bir iki gün köyde kalırlar. Köye davulcu gelmesi büyük bir değişiklik sayılır. Çocuklar sahura (yani temeşt = temcit) kadar davulcunun peşini bırakmazlar. Davulcuların okudukları maniler ekseriyetle şöyledir:

Besmele ile çıktım yola,
Selâm verdim sağa sola.
Bahşışimi istiyorum,
Ramazan mübarek ola.

Öyle ister, böyle ister,
Söylemeye yürek ister,
Benim karnım toktur amma,
Arkadaşım çibörek ister.

Al kesesi, mor kesesi,
İstanbul'un medresesi,
Mevlâm size nasip etsin,
Kâbe'de kurban kesmesin.

Boş ay: Ramazan ve Kurban Bayramı ayları arasında kalan Zilkade ayının adı bizde “boş ay”dır. Boş ayda evlenilmez. Bu ayda evlenenler ileride boşanırlarmış.¹⁸⁹

Ahmet Karakaya, köyündeki Kırım Tatarlarının ateşe ilişkin âdet ve inanışlarıyla, muhacerete çıkan Kırım Tatarlarının “Sönmeyen Ateş” geleneğini de şöyle tasvir etmekteydi:

Ateşin devamlılığı ve ocağa saygı âdeti, Karakaya köyünde de vardır. Aile, ateş, ocak, ekseriya eş anlamda kullanılır. “Ocağı sönmek”, “ocağına incir dikmek” gibi deyimler bizde de kullanılır ve bu deyimler ailenin yok olmasını, perişan olmasını ifade eder. “Od ocak yok”, “od ocak sönmüş” deyimleri, o evde kimsenin bulunmadığını, yiyecek içecek bir şey olmadığını veya ailenin büsbütün yok olduğunu gösterir.

Bizim evde bir de “iye” tabiri kullanılırdı. İye, evin koruyucu perisi demekti. Bu peri, ocakta bulunur veya evin temelinde yatar. Perilerden, bilinmeyen ve görülmeyen şeylerden çocuklar çok korktukları için, evde yalnız kalmaktan, karanlık odalara yalnız girmekten, çocukluğumuzda, çok korkardık. Ev inşaatında temel atılırken, bu periyi memnun etmek ve evin ve ocağın emniyetini sağlamak için kurban kesildiğine inanırdık.

“İye” kelimesi bizde bir de “sahip” anlamında kullanılırdı. Meselâ, evin çocuklarından biri aile menfaatini çok korusa veya evin ve ev eşyasının harap olmaması için çok dikkat ederse, “Bu çocuk evin iyisi” denirdi. Yani, sahibi ve koruyucu meleği demektir.

Bazı Kırımlılar arasında anaya “ayye” denirdi. Fakat, “ayye”, evin koruyucu meleği anlamında kullanılmaz.

Ateşin ve ateşin yanmakta olduğu yer demek olan ocağın söndürülmesi, bizde uğursuzluk sayılır. “Od, ocak” aileyi temsil ettiğine göre, ocağın söndürülmesinin, “ailenin yok olmasına veya perişan ve harap olmasına yol açacağına” inanılır.

Bazen “ev” kelimesi de, “aile” kelimesi ile eş anlamda kullanılmaktadır. Meselâ bir Nogay tekerlemesi:

Erken qalqqan qarın bolsa,
İşin bilgen uluñ bolsa,
Deh! degende cürgen atñ bolsa,
O üyge harabat kelmez!..
(Erken kalkan karın olsa,
İşini bilen oğlun olsa,
Deh! dedikte yürüyen atın olsa,
O eve harabat gelmez!...)

Başka bir Nogay tekerlemesinden:

Bir üyde añlaşmadan gürüldiy berseler,
O, üyüñ harabıdır.
Hava bulutlanıp cel esip ramet cavmasa,
Yılñ harabıdır!..
(Bir evde anlaşmadan gürültü yapıp dursalar,
O, evin harabıdır.
Hava bulutlanıp, yel esip rahmet yağmazsa,
Yılın harabıdır!...)¹⁹⁰

189 Ahmet Karakaya, “Takvim, Yıl, Mevsim, Ay, Gün ve Bunlarla İlgili İnanışlar”, *Emel*, no.: 96 (İstanbul, Eylül-Ekim 1976), ss. 9-16.

190 Bu beyitler 1939 yılında Karakaya’da mukim Abdurrahim Erol’dan (o tarihte 66 yaşında idi) alınmıştır [A.K.].

Bu sonuncu beyitin aynı köyde bir başka söylenişi:

Bulut çıksa yel eser, yıl harabı.

Babası dururken oğlu konuşur, ev harabı!..

Bu beyitlerdeki üy (ev) kelimesi, aile anlamında kullanılmıştır.

Ocağın söndürülmesinin uğursuzluk getireceğine inanıldığına göre, ocaktaki ateşin hiçbir zaman söndürülmemesi lâzımdır. Bu sebeple bizde, kadınlar, akşam yatmadan önce ocaktaki ateşe tezek koyar, ve üstünü sıkı sıkı kapatır çıkar. Bu korlarla ateş yeniden ve kolayca tutuşturulur. Yalnız burada buna “od bastırmaq” denir. Sabah olup da akşamdan bastırılmış olan “od” açılınca, meydana kıpkırmızı korlar. Şunu belirtmek yerinde olur ki, sıvı petrol gazı kullananlar için “od bastırmak” bahis konusu değildir artık.

[...]

Kırım’dan göç ederken bile, geride bıraktığı ocağındaki ateşin sönük kalmasına Kırımlı’nın gönlü razı olmamış, “ateşini bastırarak” ve “kapısını kapatarak” evinden ayrılmıştır. Terk ettiği baba ocağına büyük bir acı ile dönüp baktığında, ocağının hâlâ tüttüğünü görmüş ve bu durum karşısında göz yaşlarını tutamamıştır. “Hâlâ tütmede olan ocağım, söner mi ki?”; “Benim halkım bu acıya, bu sefalete dayanabilir mi ki?” diye düşünmüş, ve bunları hatırlayıp söyledikçe ağlamıştır...

Bizim köyün halkı 93 Harbi’nden sonra Rumeli’nden ve 1904’te Kırım’dan göç ederek gelenlerden oluşmaktadır. Rumeli’nden veya Kırım’dan gelmiş olan ailelerden bazıları eskiden beri söndürmedikleri ocaklarından aldıkları ateşleri, madenî bir kaptaki külün içine koymak ve ara sıra beslemek suretiyle, Anadolu’ya getirmişlerdir. Bu suretle ateşlerini getirmiş pek çok aile vardır. Bu meşakkatli ve günler ve hatta aylar süren deniz aşırı bir yoldan bu ateşi söndürmeden getirmek kolay bir şey değildir. Aylarca karantina bekleyenleri hatırlamak lazım. Göçmenliğin gönüllere saldırdığı o yıkıcı, mahvedici acıyı düşünmek lâzım. Bütün bunlara rağmen “o kutlu ateşi” söndürmeden getirmek, o ateşe verilen önemin derecesini gösterir.

Büyük annemin de ta Kırım’daki ateşini Anadolu’ya getirdiğini söylerlerdi. Eskişehirli Necmiye Arbatlı’nın verdiği bilgiye göre, annesi Züleyha Hanım, gelinlik ateşini Romanya’dan Türkiye’ye muhacir olarak gelirken beraberinde getirmiş ve bu ateşi 1929 yılına kadar söndürmeden devam ettirmiştir. Züleyha Hanım 1929 yılında ateşini gelinine teslim etmiş ve ateş bundan sonra sönüştür.

Ocak, halk inanışlarında önemli bir yer tutar. Eski ateşe tapına dönemlerinden kalına bazı halk inançlarına göre, ocak, kötü ruhların, cinlerin, insanlara kötülüğü dokunan gizli güçlerin korktuğu, sokulmadığı başlıca yerdir. Çünkü ocakta koruyucu peri vardır. Böylece ocak, insanları cinlerin getirdiği kötülüklerden korur. Çarpılan, inme inen ve uzun süre hastalık çekenlerin, sağlığa kavuşmaları için ocağa sığınmaları gerekir. Bu hâliyle ocak artık bir şahıs olmuştur.

Bu çeşit ocaklardan Anadolu’da çok vardır. Karakaya köyünün civarındaki bazı köylerde de vardır. Bazıları da meşhurdur. Köstebek ocağı gibi. Bilhassa ruh hastalıklarında halk böyle yerlere hâlâ rağbet göstermektedir. Bizim köyde ocak yoktur. Hatta üfürükçülüğü meslek edinmiş kimseler dahi yoktur. Esasen Kırımlı göçmenlerden, kurulmuş köylerde ocakçılık yapıldığını ben ne gördüm, ne de duydum.¹⁹¹

Ahmet Karakaya’nın 1930’larda kaydettiği ve 1970’lerde yayımladığı, yukarıda iktibas ettiklerimiz gibi kadim Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin büyük kısmı, çevredeki Kırım Tatar muhacir köylerinin çoğunda olduğu gibi, Karakaya’da da çoktan unutulmuş veya terk edilmektedir. Âdetlerin bütünüyle uygulandığı meclislerin kurulduğu toylar 1970’lerden beri görülmemektedir. Esasen genç neslin hemen hiç kalmadığı köyde, toylar da şehirlerde ve şehirlerin moda olan usullerine göre yapılmaktadır. Bayram âdetleri ise bir ölçüde sürdürülmektedir. Son dönemlere kadar arefe günleri tavaluqum (ulqum) pişirilip çevreye dağıtıl-

191 Ahmet Karakaya, “Ateş”, *Emel*, no.: 100 (İstanbul, Mayıs-Haziran 1977), ss. 7-10.

maktayken, 2000’li yıllarda bu gelenek de terk edilmeye başlanmıştır. Köydeki Kırım Tatar mutfağ kültürü ise, her şeye rağmen 2000’lerin sonlarında da canlılığını korumaktaydı. Şu cümleden olarak, (Kırım’ın hem Çöl, hem de Yalıbozu özelliklerini yansıtır şekilde) çibörek, tabaqbörek, sarburma, köbete (cayma köbete, çağaraq köbete, sozma köbete), tavayantıq, cantıq, kirde, ulqum, qalaqay, qatlama ve qavurmabörek gibi yemekler pişirilmeye devam edilmekteydi. Kaymaklı Tatar kahvesi de unutulmamıştı. Kırım Tatarlarının karakteristik baklavası olan ve “Kırım Baklavası” diye de bilinen toy baklavası ise epeydir yapılmamaktaydı.

Karakaya köyündeki Kırım Tatarları uzun yıllar yalnızca başka Kırım Tatarlarıyla evlenmişlerdir. Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler 1970’lerden sonra, bilhassa gençlerin okuma maksadıyla şehirlere gitmesinden sonra başlamıştır.

Karakaya köyünde Kırım Tatarca ortadan kalkmış değildir. Nitekim 2008 itibarıyla köydeki Kırım Tatarları kendi aralarında sadece Kırım Tatarca konuşmaktaydı.

Karakaya köyü çevredeki Kırım Tatar sosyal ve kültürel faaliyetlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Şu cümleden olarak, 1980’lerin ikinci yarısından itibaren Eskişehir ilinde her yıl büyük bir organizasyonla gerçekleştirilen tepreçlerin çoğunluğu Karakaya köyünde yapılmıştır. Gerek köyde gerekse şehirlerde yaşayan Karakayalıların Kırım Tatar dernek faaliyetlerine yaygın olarak iştirak ettikleri görülmektedir. Nitekim 2009 yılına kadar köy muhtarı olan Mesut Ör, aynı zamanda Eskişehir Kırım Derneği Başkanı’ydı. 1990’lı yıllardan itibaren Karakaya’dan birçok kişi Kırım’ı ziyarette gitmiştir.

Karakaya köyünde yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Abek, Akçora, Alde-mir, Atay, Benlikaya, Çatalkaya, Demirel, Erdoğan, Gülten, Karakaya, Kaya, Korkut, Öncel, Ör, Özcan, Özdemir, Özsoy, Tuncel, Türker, Yeşilcan ve Yılmaz.

Kireç (Çerkes Kireç) Köyü*

Eskişehir’in Merkez ilçesine bağlı Kireç köyü şehre 30 km mesafede olup Odunpazarı mücavir alanı içinde yer almaktadır. 2005 yılında, köyde yaklaşık 120 hane mevcut olup nüfusu 870-900 kişi arasındaydı. Köyde yaz ile kış mevsimleri arasında nüfus değişkenliği yaşanmamaktadır. Köy adını çevresindeki beyaz topraktan almaktadır. Bu toprak çevre köyleri tarafından da yakın geçmişe kadar evlerin sıvanmasında kullanılmaktaydı.

2005 itibarıyla köy halkının 10 hanesi Kırım Tatarı, 5 hanesi de Çerkes’ti. Geri kalan nüfus Ağrı’nın Taşlıçay, Diyadin ve Doğu Beyazıt ilçelerinden gelmiş olan Kürtlerden oluşmaktaydı. Köydeki Kürt nüfus 1972-1985 yılları arasında köye yerleşmiştir.

Kireç köyü, en azından XVI. yüzyıl başlarında mevcuttu. Nitekim köyün adı 1520’lere ait Osmanlı tahrir defterinde zikredilmektedir.¹⁹² Bununla birlikte, sonraki yüzyıllarda köyün dağıldığı ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında eski mevkisinde yeniden kurulduğu anlaşılmaktadır.

Kireç’in bu ikinci kuruluşu Çerkes göçmenlerince gerçekleştirildiği için, burası resmî kayıtlarda “Çerkes Kireç” olarak anılmaktadır. Köydeki Çerkesler yani Adigeler, 1864 Büyük Çerkes Sürgünü ile Kafkasya’dan çıkıp buraya iskân olmuşlardır. Köydeki Adigelerin Kabardey olan bir ailesi hariç hepsi Besleney kabilesine mensuptur. Bunların yanı sıra köyde bir de Abhaz aile vardır.

Çerkes Kireç köyüne yerleşen ilk Kırım Tatar muhacirlerin XX. yüzyılın ilk yıllarında doğrudan Kırım’dan geldikleri anlaşılmaktadır. Köye gelen ikinci Kırım Tatar muhacir dalgası ise 1910’lu yıllarda Romanya ve

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Kireç köyü muhtarı Bedri Ör (1960 Kireç doğumlu) ile köy halkından Adnan Kenan Çalış’a (1938 Kireç doğumlu) teşekkür ederiz.

192 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937-1530) I, Ankara, 1993, tıpkıbasım sütun 232.

Bulgaristan'dan olmuştur. Bu Kırım Tatarlarının babaları 1860'larda Kırım'dan çıktıktan sonra o zaman Osmanlı Devleti'ne ait olan bugünkü Romanya ve Bulgaristan topraklarına iskân olunmuşlardı. Bu son gruptan olan Kırım Tatarları Köstence, Mecidiye, Mangalya, Silistre, Varna ve Rusçuk bölgelerinden gelmekteydi. Köy Nüfus Defteri'nde Kırım doğumlu 16, Dobruca doğumlu 16 kişi gözükmektedir. Köy muhtarı Bedri Ör'ün soyu ise Kırım'ın Or bölgesinden gelmektedir. Bedri Ör'ün dedesi I. Dünya Savaşı esnasında Rus ordusunda askerken 1917'de, Almanya ordusuna esir düşmüş ve esaretten kurtulduktan sonra Osmanlı Devleti'ne iltica ederek yakındaki Karaçay köyüne gelmiş, daha sonra da onun oğlu Çerkes Kireç'e yerleşmiştir.

Çerkes Kireç köyünün, etnik açıdan karışık yapısına rağmen buraya yerleşen Kırım Tatarları kültür ve dillerini uzun müddet koruyabilmişlerdir. Şu cümleden olarak, köyde 1960'ların ortalarına kadar toylar ve diğer özel günlere ait Kırım Tatar âdet ve gelenekleri sürdürülmüştür. 2005 yılı itibarıyla, köydeki Kırım Tatarlarından yaşı 20'nin altında olanlar rahat Kırım Tatarca konuşamamakla birlikte, daha yaşlı olanlar aralarında daima Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Kireç köyünde yaşayan Adigeler ise anadillerine yeterince vâkıf olmamakla birlikte, hemen hepsi iyi derecede Kırım Tatarca konuşabilmekteydi. Geçmişte Adigece bilen Kırım Tatarlarının da olduğu hatırlanmaktaydı.

Çerkes Kireç köyündeki Çerkes ve Kırım Tatar muhacirler arasında uzun yıllar boyunca kız alıp verme yaşanmamışsa da, hiçbir geçimsizlik görülmemiş ve çok sıcak ilişkiler yaşanmıştır. Köydeki Kırım Tatar muhacirler ile 1970'lerde yerleşen Kürtler arasında ise herhangi bir ihtilâf olmamakla birlikte kaynaşma da olmamıştır.

Kireç köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Alan (Romanya kökenli), Arsu (Romanya kökenli), Atay, Ateş (Varna kökenli), Bulgan (Silistre kökenli), Celiloğlu (Romanya kökenli), Çelik, Çetin, Çifteler (Rusçuk kökenli), Diker, Düzcsoy (Romanya kökenli), Erdoğan, Erdurdu (Romanya kökenli), Ergen, Erin (Romanya kökenli), Eykal (Romanya kökenli), Gökdemir (Romanya kökenli), Gölpınar (Varna kökenli), Güler (Romanya kökenli), Hakyemez (Romanya kökenli), İnan, Kırkız, Koyunlu (Romanya kökenli), Kurtatay, Kurun, Oğuzsoy, Onay, Ör, Özalp (Romanya kökenli), Özatay, Peşat (Varna kökenli), Tarkan, Yüksel (Varna kökenli) ve Yüzügüllü.

Mesudiye (Taşlıhöyük) Köyü*

Eskişehir'in Mahmudiye ilçesine bağlı olan Mesudiye köyü Eskişehir'e 40 km, ilçe merkezi olan Mahmudiye'ye de 5 km mesafededir. 2005 yılı itibarıyla köyün nüfusu (kışın) 175 hanede yaşayan yaklaşık 350 kişiydi. Yaz aylarında köyün nüfusu 500'ü geçmekteydi. Bu nüfusun yaklaşık 100 hanesini Kırım Tatarları teşkil ediyordu. Köy halkının 50 hane kadarını da Rumeli muhacirleri oluşturmaktaydı. Köyde ayrıca 1970'lerde Emirdağ'dan gelen bir grup Türkmen ve 1990'ların ikinci yarısında Doğu Beyazıt'tan gelen Kürtler yaşamaktaydı. Köydeki tarlaların yetersizliğinden dolayı iş arama ve eğitim gibi sebeplerden, özellikle 1970'lerden itibaren Mesudiye köyünden İstanbul, Ankara, Bursa ve Eskişehir gibi şehirlere yoğun bir göç yaşanmıştır. Göç son dönemlerde yavaşlamıştır. Köyün asıl ismi Mesudiye iken 1960'ların başında ismi resmen Taşlıhöyük'e çevrilmiş, 1983'te ise gerçek adı köye iade edilmiştir. Kuru ziraat yapılan Mesudiye köyünün geçimi buğday, arpa, soğan ve kavun tarımı üzerinedir. Köyde koyun ve sığır da yetiştirilmektedir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Mesudiye köyü muhtarı Ayhan Yıldırım (1959 Mesudiye doğumlu) ile köy halkından Mustafa Ümül (1912 Mesudiye doğumlu), Mübin Demirkan (1924 Aksaklı doğumlu), Naciye Ümül (1925 Hamidiye doğumlu), Cevat Yıldırım (1932 Mesudiye doğumlu), Cengiz Yazgı (1965 Mesudiye doğumlu) ve Dilek (Gence) Karahan'a (1969 Mesudiye doğumlu) teşekkür ederiz.

Mesudiye'ye bir ara verilen Taşlıhöyük adı köyün 1 km kuzeydoğusunda ve Seydisuyu'nun batı kenarında yer alan höyükten gelmektedir. 220 m çapında ve 5,5 m yüksekliğindeki bu höyüğün yüzeyinde yapılan araştırmalarda İlk Tunç Çağı 2. ve 3. devreleriyle Klasik Devir'e ait malzemeler bulunmuştur.¹⁹³

Günümüzdeki köy Rumeli'nden gelen Türk muhacirler tarafından kurulmuştur. Köyü kuran muhacirler 1897 yahut 1898'de, Bulgaristan'ın Hacıoğlupazarcık ve Kırcaali bölgesinden gelmişlerdir. Rumeli muhacirleri köyü önce Seydisuyu kenarına kurdularsa da, orasının sel tehdidine maruz kalabileceği düşüncesiyle köy şimdiki mevkiine taşınmıştır.¹⁹⁴ Köyün kuruluşunu müteakip birkaç yıl içinde (muhtemelen 1900 yılında), doğrudan Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiş olan bir grup Kırım Tatarı da köye yerleşmiştir. Bu Kırım Tatarları, devlet tarafından iskân için önce başka Kırım Tatar muhacirlerin de yerleşmiş olduğu Çukurova (şimdiki Ceyhan ilçesi) taraflarına gönderildilerse de, oranın iklimine uyum sağlayamayarak yerleşmek üzere Eskişehir havalisine gelmişlerdi.¹⁹⁵ Söz konusu Kırım Tatarlarının çoğunlukla Kırım'ın Kezlev ve Akmescit bölgelerinden oldukları anlaşılmaktadır. Köydeki sülalelerden en azından birinin (Ümül soyadlı sülale) Kezlev'e bağlı Çağaltay ve bir diğerinin (Gence soyadlı sülale) de yine Kezlev'e bağlı Davulcar köylerinden olduğunu tespit edebildik. Kırım muhacirlerinin buraya yerleşmesine köyün kurucuları olan Rumeli muhacirlerinin de sıcak baktığı, hatta onları kültürlerinin kendilerine yakın olacağı düşüncesiyle davet ettikleri köy halkı tarafından anlatılmaktadır. Böylece, Rumeli ve Kırım muhacirlerinden oluşan köyün toplam nüfusu 1902 yılı yaz aylarında 22 hanede 102 kişiyi bulmuştur.¹⁹⁶ 1903 Haziran'ında ise köyün hane sayısı 26'ya yükselmişti.¹⁹⁷

Köyün bulunduğu mevki Bektaşpınarı olarak anılmaktayken, Sultan II. Abdülhamid'in 26 Temmuz 1902 tarihli bir iradesiyle buraya Mesudiye ismi verilmiştir.¹⁹⁸ Bu isimlendirme, Padişah'ın 28 Kasım 1903 tarihli bir diğer iradesiyle de teyit edilmiştir.¹⁹⁹ Mesudiye köyü en baştan itibaren planlı bir şekilde kurulmuş ve düzenlenmiştir. İki büyük mahalleden oluşan köyde birbirini kesen ve birbirine paralel olan sokaklar bulunmaktadır. Mesudiye'nin planları köy kurulduğu sırada yakında bulunan kışlada çizilmiştir.²⁰⁰

Mesudiye köyüne Kırım Tatar muhacirlerin gelişi sonraki yıllarda da devam etmiştir. Çevre köylere (meselâ, Mecidiyeköprüsü) yerleşmiş Kırım Tatarlarından buraya taşınanlar da olmuştur. Bunlar arasında, Kırım'dan çıktıktan sonra önce Dobruca'ya yerleşip sonra Anadolu'ya göç eden bazı Kırım Tatar aileleri de bulunmaktaydı. Köye en son yerleşen Kırım Tatarları 1934'te Kırım'dan çıkarılarak gelen beş aile olmuştur.²⁰¹ Mesudiye Rumeli muhacirleri tarafından kurulmakla birlikte, Kırım Tatarları zaman içinde buranın çoğunluk halkı durumuna gelmişler ve köy genel görüntüsü itibarıyla tipik bir Kırım Tatar muhacir köyü hâlini almıştır. Eskişehir havalisindeki köylere yerleşen Kırım Tatar muhacirler, getirdikleri yeni ziraat aletleri ve teknikleriyle XX. yüzyılın dönümünde bölgenin ziraî hayatına çok büyük bir katkı yapmışlardır.²⁰² Mesudiye köyü de bu açıdan tipik örneklerden birini teşkil etmektedir.

193 Turan Efe, "1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 1996, s. 137.

194 Çiğdem Sütçü, "Mesudiye ve Şerefiye Köyleri Sosyo-Kültürel Yapılarının Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2002, s. 8.

195 Süleyman Gence, "Mesudiye (Taşlıhöyük) Köyü", *Bahçesaray*, no.: 43-44 (İstanbul, Ocak-Nisan 2007), s. 18.

196 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MKT.*, Dosya no.: 562, Gömlek no.: 15.

197 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 57, Gömlek no.: 7 ve Dosya no.: 58, Gömlek no.: 21.

198 Agb; BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1399, Gömlek no.: 1320/R-28; *DH.MKT.*, Dosya no.: 562, Gömlek no.: 15; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 519, Gömlek no.: 14.

199 BOA, *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 111, Gömlek no.: 1321/N-014.

200 Gence, s. 19.

201 Agm, s. 18.

202 Engin Kırılı, "19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2001, ss. 262-263.

İstiklâl Savaşı sırasında yaklaşık 100 hanenin bulunduğu Mesudiye köyü, 1921’de Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. Yunan ordusunun gelişinden önce köy halkı köyü terk ettiğinden bu esnada can kaybı olmamıştır. Bununla birlikte, köy tamamen yağmalanmış, işe yarar her şey gasp edilmiştir.²⁰³ Köy halkı ise işgal dönemi’ni Kırım Tatarlarıyla meskûn Hayriye ve Mecidiyeköprüsü (diğer adıyla Mâmûre, şimdiki adıyla Yıldızören) köyleriyle Çifteler kasabasına sığınarak geçirmiştir. Köy toplam bir yıl Yunan işgalinde kalmıştır. Yunan askerleri 1922’deki kaçışları esnasında da köyü tamamen ateşe vermişlerdir. Köy halkından I. Dünya ve İstiklâl Savaşlarında şehit düşenler de vardır.²⁰⁴ Köy, uzun savaş yıllarından sonra da huzur ve refaha kavuşamamıştır. İstiklâl Savaşı’nı takip eden yedi yıl boyunca köyde yaşanan şiddetli kuraklıkta köy büyük zarar görmüştür.²⁰⁵

Mesudiye köyü büyük ölçüde Kırım Tatarlarından oluşmasına ve bu muhacirlerin Kırım’dan nispeten yakın bir dönemde göç etmiş olmalarına bağlı olarak, Kırım’a ait karakteristik dil ve kültür özelliklerini önemli ölçüde koruyabilmiştir. Köyün kuruluşundan bu yana geçen yüz yılı aşkın sürenin çok büyük bölümünde Çöl şivesiyle konuşulan Kırım Tatarca köyde hâkim dil olmuştur. O kadar ki köyün Kırım Tatar olmayan sakinlerinin birçoğunun dahi akıcı şekilde Kırım Tatarca konuşabildiklerini müşahade ettik. Bununla birlikte, 2005 yılı itibarıyla, çevredeki diğer köylerde olduğu gibi Mesudiye’de de genç nesil arasında Kırım Tatarca konuşulması giderek azalmaktaydı. Özellikle 40 yaşın altındaki nesil kendi aralarında Türkiye Türkçesi konuşmaktadır.

Mesudiye köyünde Kırım Tatar âdet ve geleneklerinden pek çoğu artık uygulanmamaktaysa da, günümüze kadar yaşatılagelenleri az değildir. Meselâ, doğumlardan sonra cıyın yapılması âdeti günümüzde de devam ettirilmektedir. Sürdürülen âdetler arasında Hıdırellez’e ait olanlar da vardır. Hıdırellez’de köy halkı toplanıp camide dua edildikten sonra herkes yaptığı qozı sörpasını evinden getirmekte ve köy konağında toplu olarak içilmektedir. 1990’lara kadar Navrez (Nevruz) da kutlanmakta ise de bu âdet artık terk edilmiştir. Evvelce Navrez’de qalaqay ve qoloş pişirilmekte, kıra çıkılmaktaydı. Çocuklar ve gençler bir sopanın ucuna Navrez çiçeklerini bağlayarak ev ev dolaşıp Navrez türküsü söyler ve bahşiş toplarlardı. Bunlara havlu, tülbent, çevre, mendil, para ve yumurta gibi bahşişler verilirdi.²⁰⁶

Mesudiye köyünde Kırım Tatar yemekleri de günlük hayattaki yerini büyük ölçüde korumaktadır. Qaşıqbörek, qozı sörpası, salma, laqşa, qalce, sarburma, cantıq, köbete, çibörek, irimçikbörek, loqum, qavurmabörek, tögerek, qapaqlama, qıyğaşa ve qalaqay gibi yemekler sık sık pişirilmektedir. Hıdırellez’de o güne özel qalaqay, qozı sörpası, sütlaç ve Tatar qurabiyesi yapılmaktadır. Bayram arifelerinde, kandillerde ve cenazelerde qıyğaşa, aşure ayında da aşure pişirmek ve bunları konu komşuya dağıtmak âdettendir. Doğumdan sonra düzenlenen cıyında ise köbete ikram edilir. Toylarda ise mutlaka bir hayvan kesilir ve botqa (pilav) pişirilir. Toylar için evvelce omaç şorbası da pişirilmekteyse de, son dönemlerde bu âdet yerine getirilmemektedir.²⁰⁷

Başka Kırım Tatar köylerinde olduğu gibi evvelce çok ayrıntılı ve görkemli olarak yapılan toylar artık geride kalmıştır. 1970’lerden beri Kırım Tatar usulü, çınlamalı toylar yapılmamaktadır. Mesudiye köyünde geçmişte uygulandığı şekliyle tipik bir toy şu şekilde yapılmaktaydı:

Toylar Perşembe günü erkek tarafına akrabalar, komşular tarafından içi qatlama, bohça, qurabiye, elma, fıstık, şeker, vb. dolu olan “sini” ve içinde de “toy hayırlar” gönderme ile başlar. Sini ile gelen yiyecekler gelen misafirleri ağırlamada da kullanılır. Gelen “toy hayırlarlar” evin münasip bir köşesinde sergilenirdi. Aynı gün toy

203 Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 159.

204 Gence, s. 18.

205 Agm, s. 19.

206 Sütçü, s. 94.

207 Age, ss. 47-48.

için “soğum soyulur” (düğün yemeği için hayvan kesimi yapılır). Qatlama, bohça, ulqum, qıyq türü hamur-
rişleri pişirilir. Cuma günü misafirler gelmeye başlar. Cuma günü misafir qatına yemeğe akrabalar ve bütün
köy cemaati davet edilir. Cumartesi günü yeni gelen misafirler ve köy halkı için sofralar kurulur, yemek yenilir.
Akşamına kızlar için toy (kına gecesi) yapılır. Toyda kızlar-çaşlar karşılıklı çınlama yapılır, darbuka, dare ça-
linır, oynanır. Bu arada söylenen türküler içinde Kırım Tatar türkülleri (“Seydosman”, “Ay Bülbülüm” gibi)
bulunmaktadır. Kına gecesinde erkek taraftan görümceler de misafir olarak gelirler. Gelin kız görümceleri
oyuna kaldırır, beraber oynar, görümcelere çember, kayınlara havlu bağlanır. Gece ise kızlar çaşların ellerine
kına koyarlar. Pazar günü gelin alıcı düzenlenir. Gelin alıcı gelin evinde gayet kalabalık bir şekilde kızların
darbuka çalması, oynaması şeklinde eğlenceli bir şekilde gerçekleştirilir. Gelin alıcı esnasında kız tarafından
“toprak bastı” ismiyle para istenmesi, erkek tarafının da kız tarafından çember, başörtüsü istenip alınması şek-
linde hafif çekişmeli eğlenceler âdettendir. Ayrıca gelin alıcı esnasında (son zamanlarda kına gecesi akşamı) bir
adet gelin kızın kayını için, bir adet de çaşlar için “toquz” (keten büyük kölek üzerinde kölekle beraber havlu,
çorap, çevre, mendil, çember, marama ve iki adet oyali işli keseden oluşan toplam dokuz adet malzeme) erkek
tarafınca seçilmişlere kız tarafınca bağlanır. Pazar günü gelin alıcı gelinle beraber az sayıda quda ve qudağıy
(dünürler) gelir. Akşamına köyün gençleri ve yaşça genç akrabalarla yenilen yemekten sonra açık artırma ile
“toquzlar” hatıra niyetine satılır, alınır ve kiyev (damat) kapanır. Toy böylece sona erer. Bundan sonra bir iki
hafta içinde gelin kız-damat ve erkek tarafından yakın akrabalar kız tarafına akşam yemeğine gidilir. Bu bir
bakıma kız tarafıyla tanışma, kaynaşma ziyaretidir.²⁰⁸

Mesudiye köyünde evlilikler bilhassa 1980’lerin sonuna kadar yalnızca Kırım Tatarlarıyla yapılmaktay-
ken, son dönemde karışık evlilikler yaygınlaşmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri genç neslin büyük
çoğunlukla şehirlere göçmüş olmasıdır. Şehirlere göçmüş olmayan az sayıdaki gençler de evlilik için şehre
taşınmaktadır. Diğer bir ifadeyle, köy içinde evlilikler çok azalmaktadır. Kırım Tatarlarıyla olan evliliklerde
yedi göbek içindeki akrabayla evlenilmemesi geleneğine dikkat edilmektedir. Karışık evlilikler önce köydeki
Kırım Tatarları ile Rumeli muhacirleri arasında evlilikler şeklinde ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır.

Göçten sonra Mesudiye köyünden Kırım’a ziyaret için ilk giden, 1990’lı yıllarda Sezai Uğurlu olmuş-
tur. Onun arkasından birçok kişi daha Kırım’a gitmiş olup Kırım’dan köyü ziyaret edenler de vardır. Bu
geliş gidişler sürmektedir. Köy halkından birçok kişi Türkiye’deki Kırım Dernekleri’nin faaliyetlerine aktif
olarak katılmaktadır.

Köy Nüfus Defteri’ne göre Mesudiye köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır:
Acar, Akalın, Akay, Akçay, Akdemir, Akiniz, Akpınar, Akyol, Akyürek, Algan, Alkan, Anöz, Arslan, Arslan-
noğlu, Aslı, Atman, Aydar, Aydın, Aydoğan, Ayorak, Beyenir, Boran, Burnak, Burunak, Büyük, Canbek,
Cavkaytar, Cetemen, Ceyhan, Cumart, Çalış, Çalışan, Çamanak, Çelik, Çetiner, Demir, Doğan, Dursun,
Emanak, Engin, Eren, Ermiş, Erten, Esen, Fidan, Gence, Giray, Göksal, İlkan, İşcan, Karabaş, Karakurt,
Kaya, Kaymak, Kaymakoglu, Kaynaş, Kıray, Köse, Kurt, Küçükersen, Magu, Malgız, Manaz, Mutlu, Ör,
Örnek, Özbiçici, Özcan, Özçam, Özyürek, Poltara, Sabaz, Seven, Sezer, Sümbül, Şenel, Şurabatır, Taşta-
ban, Tataroglu, Tezcan, Töre, Türköz, Uçan, Uğan, Uğur, Uğurlu, Unay, Ünalır, Varlı, Yavuz, Yeşilyurt,
Yıldırım, Yiğit, Yücebey, Yücel, Yücesay, Yüksel ve Zeytinbaş.

Ortaklar (Aziziye) Köyü*

Eskişehir ilindeki Kırım Tatar muhacir köylerinden olan Ortaklar köyü Eskişehir’e 135 km, bağlı ol-
duğu Sivrihisar ilçe merkezine de 35 km mesafededir. 2006 yılı itibarıyla köyün nüfusu kışın 60 kişiden

208 Gence, s. 20. Alıntı metinde çok az ölçüde imla ve ifade düzeltmesine gidilmiştir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Ortaklar köyü muhtarı Niyazi Yılmaz (1941 Ortaklar doğumlu) ile köy halkından Enver Yılmaz’a (1937 Ortaklar doğumlu) teşekkür ederiz.

(20-25 hane), yazın ise 135 kişiden (40 hane) oluşmaktaydı. Köyün asıl halkı ve nüfus çoğunluğu Kırım Tatarları olmakla birlikte, son dönemlerde köye yerleşen başka aileler de vardır. Bunlar 1972'de Sivrihisar'a bağlı Karacakaya köyünden gelmiş olan 3 hane yerli Türk (Manav), 1996'da köye 5 hane olarak Iğdır'dan gelen ve 2006 itibarıyla 7 hane olan Kürtler ve 1998'de Afyon'dan çoban olarak gelip yerleşen 3 ailedir. Köy, Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Aziziye adını da taşımış olmakla birlikte, 1930'lardan itibaren resmen yalnızca Ortaklar olarak anılagelmıştır. Köyün suyunun yetersizliği, toprağın kurak olması ve tahsil gibi sebeplerle köyden Eskişehir, Sivrihisar, Polatlı, İstanbul, Ankara ve başka şehirlere göç olmaktadır. Esas olarak geçimi arpa, buğday ve pancar tarımına dayanan Ortaklar köyünde küçükbaş ve bir miktar büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Ortaklar köyünün iskân tarihi en azından beş yüzyıl öncesine uzanmaktadır. 1530 yılına ait tahrirde Seferihisar (Sivrihisar) kazası köyleri arasında Ortaklar köyü de zikredilmekte ve burada 23 hane bulunduğu kaydedilmektedir.²⁰⁹ Bu köy bilahare boşalmış ve terk edilmiştir. Günümüzdeki Ortaklar köyünün yanından geçen yolun diğer tarafında bulunan yapı ve temel kalıntıları bu eski köyün kalıntılarıdır.

Burası bir köy olarak, hicrî 1316 (miladî 1898-1899) yılında doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatar muhacirlerin iskânıyla ihya olmuştur.²¹⁰ Kırım'ın Kefe bölgesinden olan Kırım Tatar muhacirler Türkiye'ye gelişlerini müteakip önce Sivrihisar'ın Yenice Mahallesi'nde bir müddet kalmışlar, bilahare Osmanlı hükûmeti tarafından onlara iskânları için eski Ortaklar köyü tahsis edilmiştir.²¹¹ Esasen eski Ortaklar köyünün arazisi Osmanlı hükûmeti tarafından sonbahar 1898'de muhacir iskân olunacak yerlerden biri olarak belirlenmiş bulunuyordu.²¹² Ancak Kırımlılar evlerini eski köy arazisine değil, şimdiki köy mevkesine kurmuşlardır. Köye 1907'de Sultan Abdülaziz'in hatırasına atıfla resmen Aziziye adı verilmiştir.²¹³ Ortaklar (Aziziye) köyünün kuruluşunda inşa olunan 35 meskenden 19'u biner ve 6'sı beşer yüz kuruş verilmek suretiyle muhacirler tarafından yaptırılmıştır.²¹⁴

Ortaklar (Aziziye) köyünün, Kırım'dan gelen muhacirlerle teşkilinden sonraki onyıllar içinde buraya Bulgaristan ve Romanya Dobruca'sından başka Kırım Tatar aileleri de yerleşmiştir. 1860'ların başında Kırım'dan ayrıldıktan sonra, o dönemde Osmanlı Devleti'ne ait olan Dobruca'ya yerleştirilmiş olan bu Kırımlılar, 1878 sonrasında Dobruca'nın yeni kurulan Romanya ve Bulgaristan arasında paylaşılması neticesinde bu devletlerin tebaaları hâline gelmişlerdi. Bu şekilde Romanya Dobruca'sından gelmiş olan Yılmaz soyadlı sülalenin kökeni Köstence'nin Acemler (Romence adı: Ciobanita) köyüne dayanmaktadır. Bu ailenin mensupları Balkan Savaşı'nı müteakip Romanya'dan kaçak çıkıp Türkiye'ye de kaçak girmişlerdir. Akrabaları Polatlı'ya bağlı Karakuyu köyünde yaşadığı için evvela oraya yerleşen aile, daha sonra Ortaklar'a taşınmıştır. Köydeki Omay soyadlı aile ise 1940'larda Romanya Dobruca'sından göç etmiştir.

II. Dünya Savaşı esnasında Kırım'ı işgal etmiş olan Alman ordularıyla birlikte Kırım'dan çıkan, savaş sonrasında Avrupa'da mülteci kamplarında kalıp Sovyetlerin eline düşmekten zorlukla kurtulabilen ve 1940'ların sonunda Türkiye'ye kabul edilen Kırım Tatarlarından Kelâm Çongarlı da Ortaklar'a yerleşmiştir. 10 yıl kadar köyde yaşayan ve bir bakkal dükkânı işleten Çongarlı, daha sonra İstanbul'a taşınmış ve hayatının sonuna kadar orada yaşamıştır.

Ortaklar'daki Kırım Tatarları Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki savaşlarda önemli kayıplar vermişlerdir. Meselâ, Yemen'de köyden en az üç kişinin şehit olduğu biliniyor. Çanakkale'de ve I. Dünya Savaşı'nın

209 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara, 1995, tıpkıbasım sütun 129.

210 Tahsin Özalp, *Sivrihisar Tarihi*, Eskişehir, 1960, s. 20.

211 Ertuğrul Karaş, "Ortaklar Köyü", *Emel*, no.: 215 (Ankara, Temmuz-Ağustos 1996), ss. 44-45.

212 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC*, Dosya no.: 15, Gömlek no.: 26.

213 BOA, *DH.MKT*, Dosya no.: 1201, Gömlek no.: 4.

214 Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Trabzon, 2006, s. 70.

diğer cephelerinde de savaşılan Ortaklar'a yerleşmiş Kırım Tatar gençleri vardır.²¹⁵ İstiklâl Savaşı'nda ise köy Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. İlk olarak 9 Aralık 1921'de Yunan askerlerinin girdiği köyde, 27 ev ve cami işgalci askerler tarafından yakılmış, köyden 10 araba da gasp edilmiştir. Savaşın sonunda Yunan ordusu mağlup bir şekilde çekilirken de köye tekrar uğramıştır. Bu sefer, köyün evleri ve toplanmış hasat bir kere daha yakıldığı gibi, köyden yüzlerce hayvan da alınmıştır. Sonuncu seferde köy halkı dağlara sığınmış ise de yine köylülerden tecavüze uğrayanlar olmuştur.²¹⁶

Teşekkülünü müteakip yarım asrı aşkın bir süre içinde Ortaklar'da Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin çoğu canlı bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Gerek günlük hayatta gerekse özel gün ve merasimlerde, köy âdeti Kırım'ın küçük bir parçasıymışçasına yaşayabilmiştir.

Meselâ, çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köylerinde de olduğu şekliyle Ortaklar'daki tipik bir toy, Ertuğrul Karaş tarafından artık hayatta olmayan Celâlettin Korkut'tan şöyle kaydedilmiştir:

İskiden erkek toyları genellikle Pazartesi gününden başlardı. Aynı gün “qave tüyülürdü” (kavrulmuş kahve dibek taşında ezilirdi). Toyun ikinci günü karakteristik Kırım Tatar aşlarından qatlama, ulqum ve baqlava yapıldı. Dügün için gelen misafirlerden yakın akrabalar ekonomik durumlarına göre dana, koyun ya da keçi türünden birer hayvanı boynuzuna ya da başına el işlemeli grep bağı olduğu halde getirirlerdi. Getirilen bu hediyeye “süysün” adı verildi. Dügüne gelen misafirler mutlaka çalgı ile karşılanırlar ve misafirler de toy sahibinin evinin önünde çalgılar çalarak oynatılırdı. Toy evine dışarıdan gelen misafirler el üstünde tutularak, çeşitli izzet-ikramlarla memnun edilirdi. Misafirlere yapılan bu izzet-ikrama da “piliç sıy” adı verildi. Genellikle Perşembe gününün evvelinde “üyken aş” denilen düğüne davet edilen misafir ve komşuların iştirak ettiği yemek verilirdi. “Kelin tüşkensoñ” (Gelinin erkek evine gelmesinden sonra) da köyün Çatalözü mevkiinde ya da Çölkuyular'da kazanana bir koçun hediye edildiği at yarışları yapıldı.²¹⁷

Toylarda at yarışlarının yanı sıra, Kırım Tatar güreşleri, kızların ve delikanlıların karşılıklı çınlaşmaları, “horaz ve çıraç tellemeleri”, delikanlıların at üstünde oynadıkları “çevre oyunu” ve “toquz” bağlanması da yaygın âdetlerdendi.²¹⁸ 1950'lere kadar toylar bu şekilde usulüne uygun olarak yapılagelmiştir. Bu tarihlere kadar tarlalar at ile sürüldüğü için Kırım Tatar köy hayatının önemli bir unsuru olan atın, 1950'lerde yerini traktöre bırakmasıyla at yarışları ve at oyunları da ortadan kalkmıştır. Diğer âdetler de tedricen uygulanmamaya başlanmıştır. Ortaklar köyünde, eksiklerine rağmen eski geleneklerin uygulandığı son Kırım Tatar toyları 1980'lerde yapılmıştır. Ancak Eskişehir'deki Anadolu Üniversitesi mensuplarının filme kaydedebilmeleri için 1990'ların sonunda, bir kısım âdetlerin uygulandığı bir toy çekim için canlandırılmıştır. Ortaklar köyünde 1970'lere kadar evlilikler yalnızca (bilhassa Eskişehir ve Polatlı'nın Kırım Tatar köylerinden) Kırım Tatarlarıyla yapılırken, zaman içinde durum değişmiştir. Günümüzde ise evliliklerde gelin yahut damadın Kırım Tatar olup olmamasına bakılmamaktadır.

Köyde 2006 itibarıyla sürdürülmekte olan eski cemaat âdetlerinden biri, bayramlarda toplu yemek çıkartılmasıdır. Ramazan Bayramı'nda bayram namazından sonra caminin önünde hâli vakti iyi olanlar tarafından pişirilip getirilen yemek yenilir. Aynı şekilde Kurban Bayramı'nda da öğle namazından sonra yemek yenilir. Hıdırellez'de ise köylülerden gönüllerinden koptuğu kadar para toplanıp üç-dört kuzu satın alınır ve caminin önü, köy meydanı, mezarlık kenarı gibi münasip bir yerde toplu olarak yenir ve dua edilir. Ancak geçmişin aksine günümüzde Hıdırellez'de gençler ve kızlar kura çıkmamaktadır.

215 Karaş, s. 46.

216 Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 204.

217 Karaş, ss. 45-46.

218 Agm, s. 46.

Köyde Kırım Tatar yemekleri günümüzde de yaygın olarak pişirilmektedir. Ancak geçmişe nazaran çeşitleri ve pişirilme sıklığı azalmaktadır. Eskiden kışa girerken “soğum soyulması” (dana kesilmesi) ve köylünün qalce çobası içmeye çağırılması âdettendi. Bayram, toy, cıyın gibi sosyal törenlerin de kendine has yemekleri bulunmaktaydı.

2006 yılı itibarıyla Ortaklar köyünde günlük hayatta Kırım Tatarca konuşulmaktaydı. Genç nesil ise “anlamakta ama konuşamamaktaydı”. Köy halkı Eskişehir Kırım Derneği tarafından düzenlenen tepreçlere ve benzer faaliyetlere katılmaktadır.

Ortaklar köyündeki Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Altan, Balçık, Çeşgel, Darı, Demirel, Erturan, Filiz, Kaya, Korkut, Olcay, Omay, Orhan, Özdemir, Özdoğan, Özkan, Özkırım, Yavuz ve Yılmaz.

Paşakadın (Burhaneddin) Köyü*

Eskişehir’in Sivrihisar ilçesine bağlı Paşakadın köyü Eskişehir’e 80 km, ilçe merkezine 20 km mesafede ve Eskişehir-Ankara karayolunun 1 km kuzeyinde yer almaktadır. 2006 yılı itibarıyla köyün nüfusu kışın 50-60 kişi (20 hane kadar), yaz aylarında ise 200 kişi (50-51 hane) civarındaydı. Yazın kalan nüfusun 30 hanesi Kırım Tatarlarına, 9-10 hane Romanya ve Bulgaristan muhaciri Türklere, 3 hane Boşnaklara ve 8 hane de Kürtlere aitti. Köydeki hemen herkesin Eskişehir’de evi bulunmaktadır. Kışları Eskişehir’de geçenler martta köye gelmekte ve tarlalarına bakmaktadırlar. Köyde arpa ve buğday ekilmektedir. 1980’lerde köyde 15-20 bin civarında koyun bakılmakta iken 2006’da bu sayı 2.500’e düşmüş durumdaydı. Büyükbaş hayvancılık ise yapılmamaktadır.

Köyün yakınındaki Curtluq denilen mevkide çok eski devirlere ait örenler bulunmaktaysa da, şimdiki köy 1892’de Bulgaristan’ın Tırnova ve Rusçuk bölgelerinden gelen muhacirler tarafından kurulmuştur.²¹⁹ Söz konusu muhacirlerin tamamı veya çoğunluğu, 1860’ların başında Kırım’dan göç edip o dönemde Osmanlı Devleti’ne ait olan Tırnova ve Rusçuk bölgelerine iskân edilmiş Kırım Tatarlarıydı. Bu Kırım Tatarlarının arasında Osmanlı Türklerinden bazı ailelerin de bulunması mümkündür. Köyün kurulduğu yer muhacirlerin iskânı öncesinde “Paşakadın” yahut “Paşakadın Çeşmesi” mevkisi olarak anılmaktaydı.²²⁰ 28 hane ve 108 nüfustan oluşan bu muhacir köyü Sultan II. Abdülhamid’in 24 Ağustos 1893 tarihli iradesiyle resmen Burhaneddin adını aldı.²²¹ Köye bu ismin II. Abdülhamid’in oğlu Şehzade Mehmed Burhaneddin Efendi’ye (1885-1949) izafeten verildiği açıktır.

Burhaneddin köyündeki Kırım Tatar muhacirler, göçün ve yeniden iskânın zaten yeteri kadar ağır olan çilelerinin yanı sıra, buradaki ilk yıllarından itibaren zaruret ve açlığı da yaşamak zorunda kaldılar. Köyün kurulduğu yıl olan 1892’de muhacirler kendilerini yiyecek sıkıntısı içinde buldular. Muhacirlerin müracaatı üzerine Osmanlı hükûmeti, 1892 Kasım ayında Paşakadın köyü halkına yemeklik ve tohumluk buğday yapma kararı aldı.²²² Paşakadın köyünün karşılaşacağı son sıkıntı bu olmayacaktı. 1894’teki kuraklık yüzünden mahsul alamayan köylüler, kışın büyük zaruret içine düşünce 1895 başlarında kendilerine yemeklik ve to-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Paşakadın köyü muhtarı Faruk Akalın (1948 Paşakadın doğumlu) ile köy sakinlerinden Sabri Işık (1924 Paşakadın doğumlu), Hilmi Aydın (1939 Paşakadın doğumlu) ve Ahmet Aydın’a (1951 Paşakadın doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

219 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MUİ.*, Dosya no.: 1-7, Gömlek no.: 17; *DH.MKT.*, Dosya no.: 1950, Gömlek no.: 105.

220 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1950, Gömlek no.: 105.

221 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 95, Gömlek no.: 11 ve *İrade-Dakiliye*, Dosya no.: 1307, Gömlek no.: 1311 / S-51.

222 BOA, *MV.*, Defter no.: 72, Belge no.: 34.

humluk buğday vermesi için hükûmete başvurmak zorunda kaldılar.²²³ 1907 yılını müteakip yaşanacak olan ve üç yıl süren kuraklık ise Burhaneddin (Paşakadın) halkını perişan etti. O dönemde 40 haneden oluşan köy, çok ciddi bir şekilde açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalınca yine yemeklik ve tohumluk buğday yardımı alabilmek için Ocak 1910'da tekrar hükûmete müracaat etti.²²⁴

Bütün bu darlık ve sıkıntılara rağmen, Burhaneddin köyü çalışkan halkıyla kendini toparlamayı başardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Trablusgarb Savaşı ile birlikte içine girdiği, hemen hemen kesintisiz on yıllık savaş döneminde bile Burhaneddin köyü gelişmesini sürdürdü. İstiklâl Savaşı başladığında Burhaneddin köyü gayet zengin bir köy olarak bilinmekte ve yaklaşık 50 haneden oluşmaktaydı. Ancak Yunan ordusunun Anadolu içlerine ilerleyişi bu duruma büyük sekte vurdu. 1921'de Yunan ordusunun ileri harekâtıyla beraber, zarar görmemeleri için köy kadınları Karacaören Dağı'na kaçırıldı. Bu dönemde küçük gruplar hâlinde köye gelen Yunan askerleri köyden zorla yiyecek ve para almaktaydı. Gerek para alabilmek gerekse kadınların yerini söyletebilmek için bazı köylülere işkence yapıldığı da oldu. Hatta bir ara köy erkekleri cami içine toplanıp bombayla havaya uçurulmak istendilerse de, bombanın caminin kapısında patlaması ile halk kurtuldu.²²⁵ Yunan askerleri ayrıca çekilirlerken köyü yaktılar. Gerek I. Dünya gerekse İstiklâl Savaşlarında birçok Paşakadınlı genç çeşitli cephelerde savaşarak şehit veya gazi olmuştur.²²⁶

Burhaneddin (Paşakadın) köyünün nüfusu, zaman içinde münferit olarak Rumeli'nden ve doğrudan Kırım'dan gelen muhacirlerle artmıştır. Paşakadın köyüne yerleşenler arasında, günümüzde Çifteler ilçesine bağlı olan Başkurt köyünü kuran, ancak sıtma ve eşkiya baskınları dolayısıyla burada barınamayıp köyü tamamen terk eden Kırım Tatar muhacirlerden bazılarının bulunduğu bilinmektedir. Köye muhtemelen Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Bosna'dan birkaç Boşnak muhacir geldiği gibi, 1930'larda Kırım'dan çıkarıldıktan sonra buraya yerleşen göçmenler de olmuştur (Bu tarihlerde Stalin idaresi tarafından Kırım'dan çıkarılanlar, bir şekilde Türk [Osmanlı] pasaportunu da elinde bulunduran Kırım Tatarlarıydı). Son olarak, 1951'de Bulgaristan göçmeni 4 aile köye iskân olunmuştur. Burhaneddin köyünün ismi muhtemelen 1930'larda değiştirilmiş ve eski mevki adı olan Paşakadın resmen köyün adı hâline getirilmiştir.²²⁷

Paşakadın (Burhaneddin) köyünün kuruluşundan itibaren köye yerleşen Kırım, Bulgaristan veya Bosna muhacirleri arasında hiçbir problem olmamıştır. En baştan itibaren bu unsurlar arasında karışık evlilikler olmuş ve büyük ölçüde kaynaşma sağlanmıştır. 2006 yılı itibarıyla köydeki Boşnaklar, hiç Boşnakça bilmemelerine karşılık hepsi de Kırım Tatarca konuşabilmekteydi. Köyde Bulgaristan muhacirleri dâhil herkes, birbiriyle akıcı bir şekilde Kırım Tatarca konuşup anlaşılmaktaydı. Köyde 1992'de Ağrı'dan gelerek yerleşen Kürtlerle köy halkı arasında başlangıçta ciddi anlaşmazlıklar olduysa da, sonraki yıllarda daha sakin bir ortam sağlanabilmiştir.

Paşakadın köyünde başta dil olmak üzere, Kırım Tatar kültür ve gelenekleri zaman içinde büyük ölçüde azalarak ve zayıflayarak da olsa günümüze kadar korunabilmiştir. Öncelikle, Kırım Tatar yemek kültürü büyük ölçüde yaşatılabiliştir. Köyde Kırım Tatar millî yemeklerinden çibörek, köbete, cantıq, sarburma, tabaqbörek, qaşıqbörek, aruşke gibi yemekler eskisine göre daha az olsa da hâlen pişirilmeye devam edilmektedir.

223 BOA, *DH.MKT*, Dosya no.: 353, Gömlek no.: 62.

224 BOA, *DH.MUİ*, Dosya no.: 1-7, Gömlek no.: 17.

225 Ali Sarkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 205.

226 Ertuğrul Karaş, "Paşakadın Köyü", *Emel*, no.: 221 (Ankara, Temmuz-Ağustos 1997), s. 35.

227 Köyün adı, Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) tarafından yayımlanan resmî köyler listesinin 1933 tarihli baskısında "Burhaneddin - Paşakadın" olarak gösterilirken (*Köylerimiz*, [İstanbul, 1933], s. 125), 1946 tarihli baskıda yalnızca "Paşakadın" olarak verilmektedir (*Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu*, Cilt: I, [Ankara, 1946], s. 902.)

Paşakadın köyünde at yarışları için koşu atları beslendiği ve Kırım Tatar güreşleri yapıldığı biliniyor.²²⁸ Sosyal ve ekonomik şartların gelişimine bağlı olarak bu gelenekler ve onların uygulama alanı bulduğu başta toylar olmak üzere özel günlerin mahiyeti de değişmiştir. Meselâ, 1970'lerden beri her bakımdan Kırım geleneklerine uygun toylar yapılmamaktadır. Perşembe gününden başlayıp pazar günü sona eren bu toyların ilk gününde soğum soyulur (dana kesilir), misafirler toy evinde "qave tüymege" çağrılır, qatlama ve bağlavalalar yenirdi. Cuma günü akşamı "piliç sıyı" yapılırken, cumartesi günü de bütün misafirlerin davet edildiği "üyken aş" verilir, aynı akşam çınlaşmaların yapıldığı, kızların delikanlıların eline kına koyduğu kına gecesi düzenlenir ve "çıraç" tellenirdi. Toy pazar günü gelinin inmesi, akşamı da "kiyev (damat) traşı"nı müteakip "kiyev qapanması" ile sona ererdi.²²⁹

Köyde bugün de Hıdırellez'e çıkılmaktadır. Eskiden Yavur Yüzü'ne de çıkılmaktaysa da, yaklaşık 1980'lerden beri çıkılmamaktadır. Daha ziyade kadınlar, kızlar ve delikanlıların çıktığı Yavur Yüzü'nde yumurta boyandığı hatırlanmaktadır. Eski âdetlerin bir parçası olarak, köyde cenazeden sonra cenaze evinde taziye gelenlere yemek verilmektedir. Esas olarak gelenlere ulqum ve qartop aş verile de, son dönemlerde daha ziyade şehirde yaptırılan kıymalı pide ikram edilmektedir.

Köy halkı Eskişehir ve ilçelerindeki Kırım derneklerinin faaliyetlerine fazla iştirak etmemekle birlikte, Eskişehir Kırım Derneği tarafından düzenlenen tepreçlere katılmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy halkı arasında Kırım'ı ziyaret etmiş kimse bulunmamaktaydı.

Paşakadın köyündeki Kırım Tatarları arasında birçok tanınmış kimse yetişmiştir. III. Dönem Eskişehir Milletvekili Dr. Şemsettin Sönmez²³⁰ ile XXIII. Dönem Eskişehir Milletvekili Beytullah Asil bu köydenidir. Karadeniz Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ahmet Kaya ile Kırım Tatar müzik sanatçısı Filiz Tram'ın kökenleri de Paşakadın'a dayanmaktadır.

Paşakadın köyündeki Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadır: Akalın, Akkurt, Başkır, Canarslan, Işık, Kaya, Kutlu, Özcan, Sönmez, Şen ve Ulubek. Paşakadın'daki Bulgaristan kökenli (Osmanlı/Türk) olanlar ise Çalışkan, Hacıoğlu, Öncel, Özil ve Ulu soyadlı sülalelerdir. Köydeki yegâne Boşnak kökenli sülalenin soyadı ise Aydın'dır.

Sultaniye Köyü*

Eskişehir'in Beylikova ilçesine bağlı Sultaniye köyü Eskişehir'e 72 km, Beylikova'ya da 7 km mesafededir. Köy nüfusu yaz ve kış mevsimlerinde değişiklik arz etmektedir. 2005 itibarıyla yazın 142 kişi (33 hane) olan nüfus, kışın 130 kişiye düşmekteydi. Bu nüfusun 4 hanesi Kırım Tatarı olup 15-20 hanesi de Rumeli (Bulgaristan-Romanya) muhaciri Türklerden oluşmaktaydı. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, köydeki 1 aile 1953'te Mihaliççık'ın Karageyikli köyünden, 3 aile (biri 1920'lerde, ikisi de 1980'lerin sonunda) de yine Mihaliççık'ın Dinek köyünden buraya göçmüş olan Manavlar, yani yerli Türklerdir. Bunlardan başka, köyde 1990'larda Ağrı'nın Diyadin ilçesinden gelme 4 hane de Kürt yaşamaktaydı. Zaman içinde ekonomik sebeplerden köyden şehre çok sayıda göç olmuş ve bu da köy nüfusunun azalmasına yol açmıştır. Köyde buğday ve arpa ekilmekte, ayrıca küçükbaş ve daha az ölçüde olmak üzere büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

²²⁸ Karaş, s. 35.

²²⁹ Agm.

²³⁰ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü. 23 Nisan 1920 - 20 Ekim 1991*, Ankara, 1994, s. 354.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Sultaniye köyü muhtarı Sadettin Tan (1959 Sultaniye doğumlu) ile köy halkından Ömer Öztürk (1921 Dinek/Mihaliç doğumlu), Recep Özbay (1924 Sultaniye doğumlu), Süleyman Doğan (1927 Karageyikli köyü doğumlu) ve Ali İhsan Güngör'e (1938 Sultaniye doğumlu) teşekkür ederiz.

Köyün bulunduğu mevkiye çevredekiler (yerliler) tarafından Bayıraltı adı verilmekteymiş. Sultaniye isminin ise köyü kuran muhacirlerden birinin torununun adı olduğu söylenmekteyse de, Osmanlı devrinde kurulmuş olması dolayısıyla pek çok diğer köyde olduğu gibi buranın da Padişah'a atfen böyle adlandırılmış olması daha makul gözükmemektedir.

Sultaniye köyü, Dobruca bölgesinden gelen Osmanlı Türkü ve Kırım Tatarı muhacirler tarafından kurulmuştur. Muhacirlerin bir kısmı, Osmanlıların elinden çıktıktan sonra hep Romanya'ya ait olarak kalan Kuzey Dobruca'dan, öbür kısmı ise 1913-1940 yılları arasında Romanya, bunun öncesinde ve sonrasında Bulgaristan idaresinde bulunan Güney Dobruca'daki Hacıoğlupazarcık (Dobriç) bölgesinden gelmişlerdir. Köye ilk muhacir iskânının 1880'lerin başında yapıldığı anlaşılmaktadır. Ocak 1883 itibarıyla köye 70 hanede 280 göçmen yerleştirilmiş durumda olup burası Sultaniye ismiyle kaydedilmekteydi.²³¹ Köye iskân edilen bu ilk muhacirlerin ne kadarının burada kalıcı olduklarını tespit edemediğimiz gibi, günümüzdeki köy sakinleri arasında soyunun bu ilk muhacirlere dayandığını kesin olarak bilen bir kimseye de tesadüf edemedik.

Köy Nüfus Defteri'ndeki doğum tarihlerinin analizinden Sultaniye'ye XX. yüzyılın başlarında 1906-1908 yılları arasında yeni bir dalga muhacir iskânının gerçekleştiği söylenebilir.²³² Muhacirlerin büyük bir kısmının buraya Romanya tebaası olarak geldikleri kesin olmakla birlikte, yukarıda belirttiğimiz sebepten bazıları da geldikleri tarih itibarıyla Bulgaristan tâbiyetini haiz olabilirler. Her hâlükârda, 1930'lara kadar Romanya'dan münferit olarak buraya göçmenlerin geldiği bellidir. Köyü kuran veya sonraki yıllarda buraya yerleşen Rumeli (Osmanlı) Türklerinden muhacirlerin Hacıoğlupazarcık ve Mangalya, Kırım Tatarlarının da daha ziyade Mangalya ve Köstence bölgelerinden geldikleri ve Osmanlı Türklerinin sayıca Kırım Tatarlarından biraz daha fazla oldukları görülmüyor. Bu meyanda, köye yerleşen ilk Kırım Tatar sülalelerinden olan Özbay sülalesinin Kuzey Dobruca'nın Azaplar köyünden geldiğini tespit edebildik. Özel ve Demirkaya sülalelerinin ise 1910'lar veya 1920'lerde doğrudan Kırım'dan göç ederek buraya yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır. Köye Türkiye dışından göçerek yerleşen son aileler, 1952'de Bulgaristan'dan gelen 2 hane Türk olmuştur.

Sultaniye köyünün gençleri, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı'nda silah altına alınmışlar ve muhtelif cephelerde savaşmışlardır. Bu uzun savaş döneminde köyden sekiz kişinin şehit olduğu söylenmektedir. Savaş yıllarının Sultaniye köyüne verdiği tahribat, yalnızca gençlerinin uzak cephelerde savaşmaları ve hayatlarını kaybetmelerinden ibaret olmamıştır. 1921 yılı Ağustos ayında Yunan askerleri, o zaman 20 haneden oluşan köye girmiş ve köy halkına büyük zulümde bulunmuştur. Bu işgal esnasında yiyecek, hayvan, ziynet eşyası ve diğer mallar gibi işlerine yarayacak hemen her şeye el koyan Yunan askerleri, köydeki evlerin tamamını ateşe vermişlerdir. Neticede bütün köyde yalnızca bir ev yangından kurtulabilmiştir. Ayrıca köy halkından ele geçen kimselere de işkence edilmiştir.²³³ Bu işgal sırasında köylüler ormana kaçarak hayatlarını kurtarmaya çalışmışlardır.

Sultaniye köyünde yaşayan Kırım Tatarları, köyde sayıca azınlıkta bulunmalarına da bağlı olarak zaman içinde gelenek ve göreneklerinden pek çoğunu kaybetmişlerdir. Köyde günümüzde Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmamıştır. 1970'lerden bu yana Kırım Tatarlarıyla köyün diğer kökenlerden gelen halkı arasında karışık evlilikler yaygındır. Sultaniye köyündeki Kırım Tatarları arasında Kırım kültüründen günümüze kalabilen temel unsur yemeklerdir. Bir de, Kırım Tatarları eski âdetlere uygun olarak cenazelerinde

231 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 43.

232 Meselâ, Köy Nüfus Defteri'nde Kırım Tatarı Yüksel ailesinin Romanya'da doğan son ferdinin rumî 1322 (miladî 1906) yılında, Sultaniye'de doğan ilk ferdinin ise rumî 1326 (miladî 1910) yılında dünyaya geldikleri gösterilmektedir.

233 Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 174.

yemek vermeyi sürdürmektedirler. Köydeki Kırım Tatarları, genel olarak çevredeki Kırım derneklerinin faaliyetleriyle pek alâkadar bulunmamaktadırlar. Bununla birlikte, köyden bazı Kırım Tatarları zaman zaman bölgede düzenlenen tepreçlere katılmaktadırlar. Köy Nüfus Defteri'ne göre Sultaniye köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Demirkaya, Güngör, Özbay, Özel, Özen, Sezer ve Yüksel.

Şerefiye Köyü*

Eskişehir'in Mahmudiye ilçesine bağlı Şerefiye köyü şehre 55 km, ilçe merkezine de 15 km uzaklıkta bulunmaktadır. Köy nüfusu yaz ve kış mevsimlerinde ciddi ölçüde değişim göstermektedir. 2005 itibarıyla yazın 174 kişi (35-38 hane) olan nüfus, kışın 23-25 kişiye (9 hane) düşmekteydi. Yazın köye gelerek tarlalarıyla ilgilenen birçok aile, kışı çoğunlukla Eskişehir'de geçirmektedir. Şerefiye köyü kökenli olup bilhassa Eskişehir'de, Kocaeli'nin Gebze ve İstanbul'un Pendik ilçelerinde ve büyükşehirlerde oturan ve artık yazın dahi köye gelmeyen kalabalık bir nüfus da vardır. Köyden şehre göçün temel sebebi çocukların eğitimi meselesidir. Köy ilkokulunun 1980'li yılların sonunda kapanması ve taşınalı sisteme geçilmesinin olumsuz neticeler vermesinden başka, köylünün çocuklarına daha yüksek tahsil imkânları temin edebilme kaygısı da şehirlere göçü teşvik etmiştir. 2005'te Şerefiye köyü halkının 1 hanesi hariç tamamını Kırım Tatarları oluşturmaktaydı. Köydeki Kırım Tatar olmayan tek hane Doğu Beyazıt kökenli bir Kürt ailesi olup yakındaki Kireç köyünden gelerek Şerefiye'ye yerleşmiştir. Köyde kuru ziraat yapılmakta ve buğday, arpa ve biraz da pancar yetiştirilmektedir. Hayvancılık azdır.

Şerefiye köyünün kurucuları olan Kırım Tatarlarının tamamı veya büyük çoğunluğu, Kırım'ın Kezlev'e bağlı Elitok, Camanak ve Takıl, Canköy'e bağlı Tarhan ile Akmescit'e bağlı Pitak köylerindendi. Bu göçmenlerin ilk kısmı, Kezlev ve Sevastopol'den çıkarak deniz yoluyla 1901 yılında İstanbul'a ayak basmışlardır. 1902 yılında geçici olarak, Eskişehir'in (hâlen Merkez ilçesine bağlı) Kırım Tatar muhacir köylerinden Karaçay köyündeki boş bir araziye iskân olunmuşlardır. Muhacirlerin nihaî iskânı için kendilerine Sultandere ve Eskişehir'deki şimdiki Şerefiye köyü mevkisi teklif edilir. Eskişehir'e çok yakın olması dolayısıyla gençlerin şehre cezbolacağından endişe eden Kırımlılar Sultandere'yi tercih etmeyerek, o zaman Çifteler Çiftliği dâhilinde ve boş bulunan günümüzdeki Şerefiye köyü arazisine yerleşmişlerdir. Kırım muhacirlerinin evlerini, 1902 veya 1903 yılında kurmaya başladıkları anlaşılmaktadır.²³⁴ Böylece kurulan köye Sultan II. Abdülhamid'in 28 Kasım 1903 tarihli iradesiyle resmen Şerefiye adı verilmiştir²³⁵.

Şerefiye köyü, dönemin Osmanlı hükûmetinin yeni muhacir köyleri kuruluşunda takip ettiği usullere göre tamamen planlı olarak kurulmuştur. Köy halkının da katkısıyla, kuzey-güney doğrultusundaki iki paralel yolun iki tarafına yerleşilerek, yolların arasında ağaçlık bir kısım bırakılmıştır. Geniş azbarlı (avlulu) yerleşim mekânlarının yollara bakan cephelerine evler, görünmeyen taraflarına da ahır, samanlık ve ambarlar inşa edilmiştir.²³⁶ Hayvanların barındığı mekânlar ise evlere ve yola en uzak yerde bulunmaktadır. Şerefiye günümüzde de, sözünü ettiğimiz, köyü ikiye bölen büyük bir bulvarı andıran iki paralel yolu ve

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Şerefiye köyü muhtarı Mehmet Elitok (1952 Şerefiye doğumlu) ile köy halkından Nuri Elitok (1926 Şerefiye doğumlu), Sabri Onar (1928 Kezlev'e bağlı Yaşbek köyü doğumlu) ve İskender Onar (1932 Kezlev'e bağlı Yaşbek köyü doğumlu) ile köy hakkındaki araştırmalarını bizimle paylaşma nezaketini gösteren Çiğdem Sütçü ve Mete Takıl'a teşekkür ederiz.

234 Mete Takıl, "Şerefiye Köyü", elyazması, s. 1 (bir kopyası arşivimizdedir); Çiğdem Sütçü, "Mesudiye ve Şerefiye Köyleri Sosyo-Kültürel Yapılarının Karşılaştırılması", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2002, ss. 17-18.

235 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 111, Gömlek no.: 1321/N-014.

236 Erhan Tezcan, *Mahmudiye İlçesi*, Eskişehir, 1982, s. 89.

bunlara dik olarak açılan düzgün sokaklarıyla çevredeki köylerden çok farklı ve modern yerleşim görüntüsünü muhafaza etmektedir.

Şerefiye köyünü kuran Kırım Tatarları çoğunlukla birbirleriyle akraba olduklarından, en baştan itibaren köye dışarıdan yabancı sokmama eğiliminde olmuşlardır. O kadar ki Kırım'ın aynı bölgelerinden gelen başka Kırım Tatarları dahi köyde hoş karşılanmamış ve köye alınmak istenmemişlerdir.²³⁷ Köyün ileri gelenlerinin bu tutumu sonraki yıllarda da sürmüştür.

Şerefiye köyünü kuran Kırım Tatarları buradaki ilk yıllarında çevredeki halk ile de problemler yaşamışlardır. Öncelikle, Kırım'ın Çöl bölgesinden gelen ve Türkiye Türkçesine âşinâ olmayan bu muhacirler, yerli Türklerin lehçelerine kolay uyum sağlayamamışlardır. Hatta ticaret hayatına atılan bazı Kırımlıların, kendilerine birer tercüman tutmak mecburiyetinde kaldıkları dahi anlatılmaktadır.²³⁸ Öte yandan, Kırım Tatar muhacirler, hemen ziraate geçmeye giriştiklerinde de çevredeki yerlilerle anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Kırım Tatarları, esas olarak hayvancılıkla geçinen çevre köylerin halkının hayvanlarını otlattıkları yerin bir kısmını tarlaya dönüştürünce şiddetli anlaşmazlıklar başgöstermiştir. Hayvancılık alanları kısıtlanan civar köydekiler Kırım Tatarlarının evlerini yakmış ve tarlalarını bozmuşlardır. Ancak bu ihtilaflar uzun sürmemiştir. Hatta Kırım'da Alman kolonistlerden öğrendikleri ileri ziraat tekniklerini tatbik eden ve bunda çok başarılı olan Kırım Tatarları bu usulleri o dönemde ziraatte çok geri olan çevre halkına da öğretmişlerdir. Köydeki bazı Kırım Tatarlarının ellerinde aletlerinde kalan ne varsa satarak Kırım'dan tarım aletleri getirip ticarete başladıkları da bilinmektedir.²³⁹

Şerefiye köyüne yerleşen Kırım muhacirleri, ekonomik açıdan kendilerini toparlamak üzereyken, Osmanlı Devleti'nin 1912 sonrası yaşadığı on yıllık savaş dönemi köye de büyük felaketler getirmiştir. Bu dönemde, Şerefiye'den Osmanlı ordusunda askere alınan kişilerden otuz beşinin geri dönmediği söylenmektedir.²⁴⁰ 1921'de ise köy Yunan askerleri tarafından işgal edilmiş ve büyük zarar görmüştür. Yunan askerleri köy halkından 2.990 koyun ve keçi, 50 sığır, 300 at, 20 eşek, 200 tavuk ve hindi ile büyük miktarda gıda maddesi gasp etmişler ve alamadıklarını da yakmışlardır. Evlerden kıymetli eşyalar çalındığı gibi, köy kadınları köy camisinde toplanmış ve ziynet eşyaları alınmıştır. Burada kadınlara tecavüze teşebbüs ettilerse de, köy erkeklerinin şiddetle karşı koyması üzerine bunun önüne geçilebilmiştir.²⁴¹

Şerefiye köyüne Türkiye Cumhuriyeti döneminde de yerleşen Kırım Tatar muhacirler olmuştur. Bunlardan doğrudan Kırım'dan gelen muhacirler, 1930'lu yılların başında Stalin rejimi tarafından, geçmişte Türkiye (Osmanlı) pasaportu almış oldukları için Kırım'dan sınır dışı edilen Kırım Tatarlarındandı. İlk olarak, 1930 yılında Kezlev'in Yaşbek köyünden çıkarak Şerefiye'ye yerleşen bir Kırım Tatarı'nı 1934 ve 1935'te gelen birinci derecede akrabaları takip etmiştir. 1930'larda Kırım'dan gelen mülteci/muhacirlere, devlet tarafından toprak verilmediğinden günümüzde Onar ve Çokrak soyadını taşıyan bu sülaleler de başlangıçta büyük zorluk çekmiştir. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Şerefiye'ye Romanya Dobruca'sından da muhacirler yerleşmiştir. Bunlar, yine Kezlev'in Takıl köyü kökenli olduğu için Takıl soyadını alan Kırım Tatar ailesi ile Nogay olan Aydamga, Anırlırcan ve Asan aileleriydi. Şerefiye köyünün, Kırım Tatar dahi olsa dışarıdan kimseyi almama yönündeki tavrı 1930'lu yıllarda gelenlere karşı da sürmüş ve bu muhacirler sıcak karşılanmamıştır. Son olarak, 1952'de devlet tarafından köye 2 hane Bulgaristan muhaciri iskân edildiyse de bu göçmenler köyde kalmamışlardır.

237 Takıl, s. 1; Sütçü, s. 18.

238 Takıl, s. 2.

239 Agb.

240 Agb.

241 Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 161.

Kurulduğu andan günümüze kadar tam bir Kırım Tatar köyü durumunda olan Şerefiye köyünde, Kırım âdet ve gelenekleri de büyük ölçüde yaşatılmıştır. Hemen her muhacir köyünde olduğu gibi, Şerefiye’de de toylar eski âdetlerin en yoğun olarak yaşandığı ve uzun süre devam ettirildiği yerler olagelmıştır. Elbette bu âdetler günümüzde uygulanmamakta ise de geçmişteki uygulamalar bu halkın kültürüne büyük ölçüde ışık tutmaktadır. Eskiden toylar genellikle çarşamba veya perşembe gününden başlar, pazar günü sona ererdi. Düğün hem erkek hem de kız tarafında olurdu. Düğün hazırlıklarını sadece düğün sahibi yapmazdı; komşulara un dağıtılır, ekmekler beraberce pişirilir, kahve dibeklenirdi. Düğüne gelen misafirler komşularda ağırlandı. Düğüne davet için bir atlı elinde sopa ile (meselâ) Celâl Bey’in evinin kapısını çalar ve yüksek sesle “Celâl Aqam! Seni, qorantanı, balanı-çağanı, itini, bitini toyğa davet etemen!” derdi.

Gelin, ortasında oynamak için bir yer bulunan qaqla denilen bir yerde örtülü hâlde oturtulurdu, toy boyunca yerinden kalkmazdı. Gelinlerin ağlamaları usulden, ağlamayanlar bir şekilde ağlatılırdı. Bu arada yemekler yenir, misafirler ağırlandı. Kız tarafında “toquz” denilen ve dokuz parçadan oluşan bir çeyiz hazırlanırdı. Bu çeyizin içinde külot, kise, cavluq (mendil), elbez, çorap, grep, çukur, çevre ve marama bulunurdu. Bunlar haricinde kız tarafı tahta kaşık, sofraya peşkiri, yastık, yatak, yorgan da getirirdi. Ayrıca kız tarafı damada ve gençlere verilmek üzere gençler toquzu ve damat toquzu hazırlamak zorundaydı. Kız tarafında alkollü içecekler ikram edilmezdi, bu yüzden esas toy erkek tarafında olurdu. Daha sonra kız tarafı pazar günü arabalarla erkek tarafına giderdi. Ancak gelin arabası gitmeden önce kız tarafının kadınlarından oluşan bir araba, erkek tarafına gelinin bulunacağı yeri hazırlamak için giderdi. Köyün gençleri atlarla gelinin bulunduğu arabayı yolda karşılarlar ve gençlere gençler toquzu verilirdi. Gün boyunca erkek tarafında Kırım Tatar güreşi, at yarışları olur, yemekler yenir ve rakı ikram edilirdi. Kırım Tatar güreşi güreşçilerin bellerine sağlam, kalın, yünden bir ip bağlanmasıyla yapıldı. Güreşçiler sadece rakiplerinin iplerinden tutarak birbirlerinin sırtlarını yere getirmeye uğraşırlardı. At yarışlarında ise belirli bir mesafeyi en kısa zamanda alan yarışçı galip sayılırdı. Düğünün son günü yarışmalar ve eğlenceler yapıldıktan sonra erkek tarafının yaşlı kadınları gelinin başını “Cuvaş bolsun” diyerek sıvazlardı. Dinî ve resmî nikâhlar yatsıdan önce kıyılır ve damat adayı hazır edilip giydirildikten sonra gece dualarla gerdeğe sokulurdu.²⁴²

Eski âdetlerin bütünüyle uygulandığı toylar, daha 1930’lardan itibaren yavaş yavaş vasıflarını kaybetmeye başlamıştır. 2005 itibarıyla eski toy uygulamalarından yalnızca verilen cemaat aşısı ve dua sürdürülmektedir. Esasen, genç nüfusun çok azaldığı köyde, düğünlerin hemen tamamı şehirlerdeki düğün salonlarında ve eski âdetlerden uzak bir şekilde yapılmaktadır.

Kırım Tatar kültürünün renkli yönlerinden biri olan ve bir grup kız ile bir grup erkek arasındaki kafiyeli atışmalar şeklinde yapılan “çınlaşma”lar Şerefiye’de de yapılmaktaydı. Çınlaşmalar daha çok toylarda görülmekle birlikte, günlük hayatta da yapıldığı olur ve bunların en ince olanları dillere destan olarak yıllarca anlatılırdı. Günümüzde Şerefiye köyünde eski çınlardan bazıları hatırlansa da çınlaşmalar görülmemektedir. Geçmişte köye dışarıdan birileri misafir geldiğinde, ev sahibi (qonaqbay) bütün köye ziyafet verir ve buna “meles” denilirdi. Artık meleşe nadiren rastlanılmaktadır.

Muhacereti müteakip ilk onyıllarda, Şerefiye köyünde ihtiyarlar (qartlar) toplum içinde şimdikinden çok daha fazla ağırlığa sahip bulunmaktaydı. O dönemlerde, qartlar, kadınlar ve gençler ayrı ayrı yerlerde otururlar, yemek yedikleri yerler de ayrı olurdu. İhtiyarların kendi aralarındaki oturma sırası ise zenginliğe ve yaşa göre belirlenirdi. Yaşlı erkeklerin ve yaşlı kadınların elleri, yemeklerini bitirdikten sonra oturdukları yerde yıkanır. Sokakta erkeklerle karşılaşan kadınların bir duvar dibine kaçıp gizlendikleri ve çöktükleri de hatırlanmaktadır. Gençler ise evlenme konusunda fazla tercih sahibi olmaz, genellikle anne babanın oğluna

seçtiği gelinden başkasıyla evlenemezlerdi.²⁴³ Elbette ki köyün bu muhafazakâr yapısı zaman içinde büyük ölçüde değişmiştir. Yaşlılara saygı gösterilmesi sürdürülmekle birlikte, eski katı âdetler yaşanmamaktadır. Bununla birlikte, köyde mahkemeye gitmek genellikle ayıp karşılandığından, kişiler arasında ihtilaf çıktığında bunların yaşlıların hakemliğinde çözülmesine çalışılmaktadır.²⁴⁴ Gençlerin hayatlarının yönlendirilmesinde, yaşlı neslin eskisi gibi kesin belirleyiciliği de görülmemektedir. Eş ve iş seçiminde gençler günümüzde geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde serbest bırakılmaktadır. Köyde Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler (evvelce de görülen nadir örnekler olmakla birlikte) esas olarak 1980'lerde başlamıştır. Bununla birlikte, 2005 itibarıyla karışık evliliklere sıkça rastlanmamaktaydı.

Şerefiye köyünde orta nesil ve üstü günlük hayatta aralarında Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmektedirler. Kullandıkları şive Çöl (Çongar) şivesidir. Genç nesil ise çevre Kırım Tatar köylerinde olduğu üzere çoğunlukla “anlamakta ama konuşamamakta”dır. Özellikle 1980'lerden sonra gençler arasında Kırım Tatarca konuşulması azalmıştır.

Geçmişte Şerefiye köyünde de navrez (nevrüz), Hıdırellez ve Yavur Yüzü âdetleri titizlikle yerine getirilir, o günlerde kırlara çıkılır, özel yemekler yapılırdı. Günümüzde, köylerde gençlerin azlığına bağlı olarak bu âdetler uygulanmamaktadır. Bir ölçüde bunların yerine, şehirlerdeki gençlerin de iştirakiyle Eskişehir Kırım Derneği'nin bütün Eskişehir çapında düzenlediği tepreçlere katılmaktadır. Tepreçlerdeki Kırım Tatar güreşi müsabakalarında Şerefiyeli gençler de yer almaktadır. 1950'lere kadar Şerefiye köyünde Kırım Tatar güreşi yapılmaktaysa da, bu tarihlerden sonra ortadan kalkmıştı. Eskişehir Kırım Derneği'nin teşebbüsleriyle bu millî spor, Şerefiye köyünde de yaklaşık yarım asır sonra ihya edilmiş durumdadır. Köy gençleri Eskişehir Kırım Derneği tarafından tertip edilen futbol turnuvalarına da katılmaktadır.

Şerefiye köyünde Kırım Çöl tarafının yemek kültürü büyük ölçüde günümüze kadar yaşatılabilmektedir. Qasıqbörek, tabaqbörek, omaç şorbası, qalce şorbası, sarburma, köbete, çibörek, qalaqay, qatlama ve tava-loqum gibi yemekler pişirilegelmektedir.

Köy halkından Kırım'a ilk olarak 1989'da, İstanbul'da yaşayan Kırım Derneği İstanbul Şubesi eski Başkanı Niyazi Elitok ve ailesi ziyarete gitmiştir. Sonraki yıllarda köy halkından Kırım'a başka gidenler de olmuştur.

23 Şubat 2008'de, Bingöl ilinin Yedisu mevkisinde PKK'lılar tarafından döşenen bir mayına basarak şehit olan Muhabere Astsubay Kıdemli Üstçavuş Emre Bolat da soyu Şerefiye köyüne yerleşmiş Kırım Tatarlarındandı.

Köy Nüfus Defteri'ne göre köye kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aksu, Altok, Anılırcan, Arol, Asan, Atman, Aydamga, Aytöre, Bayazıt, Bolat, Buyurganlar, Çokrak, Çolpan, Demirel, Duygulu, Dünder, Elitok, Erol, Erten, Ertikmen, Güneş, İlgiçi, Kahramanoğlu, Karakocal, Koçak, Kurt, Kutar, Mirza, Onar, Ongun, Öncül, Öncüller, Öveyoğulları, Öztürk, Sargın, Sayın, Sezer, Sönmez, Taçkın, Takıl, Tarhan, Tarkan, Tonguç ve Yiğit.

Tokathan (Buzağı Tokat / Tokat Mecidiye) Köyü*

Eskişehir'in Mahmutiye ilçesine bağlı olan Tokathan (Tokat Mecidiye) köyü Eskişehir'e 32 km, ilçe merkezi olan Mahmutiye'ye 20 km ve Eskişehir-Ankara karayoluna da 1 km mesafededir. Kırım Tatar mu-

²⁴³ Age, ss. 2-3.

²⁴⁴ Sütçü, s. 143.

* Bu yazının hazırlanmasında yardımlarını gördüğümüz ve bilgilerinden faydalandığımız Tokathan köyü halkından Necati Günindi (1931 Tokat Mecidiye [Tokathan] doğumlu), Hilmi Töre (1933 Tokat Mecidiye [Tokathan] doğumlu), Hüseyin Günindi (1971 Tokat Mecidiye [Tokathan] doğumlu) ve Gökhan Töre'ye (1979 doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

hacirler tarafından kurulmuş olan köyde 2005 yılı itibarıyla 31 hane mevcuttu. Bunlardan 21'inde Kırım Tatarları yaşamakta olup geri kalan 3 hane Emirdağ'dan gelenlere, 5 hane de Diyarbakır'dan gelen Kürtlere aittir. Emirdağlılar 1980'lerin ortasında çoban olarak buraya gelmiş ve bilahare yerleşerek kalmışlardır. Kürtler ise 1988'de gelmişlerdir. Tokathan köyünün geçimi buğday, arpa, pancar ve ayçiçeği tarımına dayanmaktadır. Evvelce hayvancılık yapılmaktaysa da günümüzde bununla meşgul olan kalmamıştır.

Köyün ilk ismi Buzav (Buzağı) Tokat iken, sonradan Mecidiye'ye, 1952'den sonra da aynı ilçede bulunan Türkmen Mecidiye köyü ile karışmaması için Tokat Mecidiye'ye dönüşmüştür. 1980'lerde ise köyün ismi resmen Tokathan olmuştur.

Köy muhtemelen 1884'te Romanya'dan gelen Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur (Nitekim köyün camisi de 1884 tarihini taşımaktadır.²⁴⁵). Söz konusu Kırım Tatarları 1853-1856 Kırım Savaşı sonrasında Kırım'dan çıkarak o zamanlar Osmanlı toprakları olan Dobruca'ya iskân edilmiş olanlardı. Kırım Tatar muhacirlerin üzerinde köy kurdukları arazi boş olmakla birlikte, yakındaki Alevî Türkmenlerle meskûn Arapören (Doğançayır) köyünün merası olduğu için bu köyün halkı ile muhacirler arasında ciddi anlaşmazlıklar çıkmıştır. Anlatılanlara göre, Arapörenliler burada inşa edilmekte olan evleri gece gelip yıkarlar, Kırımlılar da ertesi sabah baştan kurarlarmış.

Kuruluşu esnasındaki bu problemlere rağmen Mecidiye köyü, zaman içinde muhtelif gruplar hâlinde Romanya'dan (bilhassa Mangalya ve Köstence havalisinden) ve doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatar muhacirlerle gelişmiştir. Köyün I. Dünya Savaşı öncesinde 120 haneye ulaşması²⁴⁶ oldukça yoğun göçmen aldığını göstermektedir. Bu süre içinde Mecidiye ahalisi, içinde yaşatılan kültürü, dili ve kibleye bakan kapılı tipik evleriyle tam bir Kırım Tatar köyü görünümündeydi.

Yemen isyanları, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı, buralarda savaşmak üzere pek çoğu silah altına alınan köyün erkek nüfusuna büyük darbe vurmuştur. Bu savaşlarda köyden 90 kadar gencin Türk ordusuna alındığı ve pek çoğunun şehit olarak geri dönmediği, ayrıca birçoğunun da esir düştüğü bilinmektedir.²⁴⁷ İstiklâl Savaşı esnasında 35 haneden ibaret olan köy, Yunan ordusu tarafından işgal edildiği gibi köyde Yunan askerî karargâhı da kurulmuştur. Karargâhın varlığı işgal sırasında köyün tahribini önlediyse de, köylü savaş boyunca köyü tamamen terk edip şehre ve başka köylere göçmüştür. Savaşın son safhasında mağlup Yunan ordusu çekilirken bir müfreze Yunan askeri köyü yağma ve tahribe girişmiş, ancak komşu Saithalimpaşa köyü sırtlarındaki Türk askerleri tarafından ateş açılması üzerine gasp ettikleri eşyanın bir kısmını bırakarak kaçmak zorunda kalmışlardır.²⁴⁸

Tarlaların yetmemesinin getirdiği geçim sıkıntısına bağlı olarak 1950'lerden itibaren köyden şehre göç başlamıştır. Ekonomik sebeplerin yanında, tahsil maksadıyla da pek çok köy sakini şehirlere göç etmiştir. Nitekim Kırım Tatarları arasında yüksek tahsil görenler çok fazladır.

Gerek zamanın tahribatı gerekse köyden şehre göçlerin yoğunluğu, Tokat Mecidiye köyünde Kırım Tatar kültür ve hayat tarzının pek çok unsurunun erozyona uğramasına yol açmıştır. Köyde 1980'lere kadar yalnızca Kırım Tatarca konuşulurken bu tarihten sonra tedricen Türkçe de konuşulmaya başlanmıştır. Yaşı 30'dan büyük olanlar aralarında tamamen Kırım Tatarca konuşmaktadırlar. Köyde kalan Kırım Tatarları ile Kırım Tatarı olmayanlar arasında evlilikler görülmemektedir. Sadece şehre göçen köy kökenlilerin karışık evlilik yaptıkları biliniyor.

245 Nejat İşcan, *Fotoğraflarla Mahmudiye*, Eskişehir, 2000, s. 27.

246 Erhan Tezcan, *Eskişehir Mahmudiye İlçesi*, Eskişehir, 1982, s. 94.

247 Age.

248 Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 159.

Üç gün devam eden Kırım Tatar usulü toylar ise 1990'lara kadar yapılmakta iken artık yapılmamaktadır. Günümüzdeki düğünler daima şehirde, düğün salonlarında olmaktadır. Buna karşılık köyde köbete, çibörek, tabaqbörek, sarburma, tavaluqum gibi Kırım Tatar aşları yaygın olarak pişirilmeye devam edilmektedir.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Tokathan köyüne kayıtlı Kırım Tatar ailelerin soyadları şunlardır: Akbaş, Akbörü, Aksoy, Aktaş, Altındağ, Altunay, Arıca, Arıkan, Arslanlı, Atılğan, Aybar, Aycan, Aydoğan, Aygün, Aytöre, Bağubek, Balcal, Balgi, Batır, Beker, Bilerek, Bilge, Birkaldı, Bitirgiç, Boybağ, Boydağ, Bozyel, Börü, Candemir, Cartkara, Çelebi, Çetin, Çolpan, Demircan, Düz, Elbek, Elbi, Elcik, Elgörmüş, Elgün, Erdem, Erden, Erdoğan, Ergül, Ersan, Göktepe, Güler, Günindi, Indır, İnkaya, Kaan, Karakulak, Konrat, Kulay, Kurt, Oflez, Ozan, Özcan, Özdemir, Özgeldi, Özkan, Özkurt, Özle, Pekdemir, Soylu, Şen, Şenbal, Şenler, Tali, Taylan, Topdemir, Töre, Uzgider, Uzunlar, Uzyaka, Yalam, Yıldırım ve Zerey.

Uyuzhamam Köyü*

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Uyuzhamam köyü il merkezine 58 km, Alpu'ya da 17 km mesafede bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köyün nüfusu yazın 500 kişiden (80 hane), kışın ise 300 kişiden (50-60 hane) oluşmaktaydı. Köy halkının 60 hane kadarını Kırım Tatarları teşkil etmekte olup geri kalanlar, 1940'larda ve 1950'lerde Mihaliççık'ın Çalkaya (Domya) ve Ermenek köylerinden gelip buraya yerleşmiş ailelerden, Pomaklardan ve 2000'li yılların başında gelmiş bazı Kürt ailelerden oluşuyordu. Uyuzhamam'dan Eskişehir'e yoğun bir göç yaşanmamakla birlikte, Eskişehir'de yaşayan bu köy kökenli birçok kimse vardır.

Uyuzhamam köyü, adını hâlen köyün ortasında mevcut olan ve ılık bir tabii su kaynağı üzerine kurulu hamamdan almaktadır. Bu hamamın, kalsiyum ve magnezyumu yüksek suyunun deri hastalıklarına, meselâ uyuz hastalığına iyi geldiği belirtilmektedir. Eskiden koyun sürülerinin buraya getirilip hamama sokuldukları hatırlanmaktadır. Köy geçmişte kısaca "Hamam" olarak da anılmıştır. Uyuzhamam köyü evvelce, Eskişehir'in Merkez ilçesinin (o zamanlar henüz ilçe olmayan) Çifteler nahiyesine bağlıydı. 24 Ekim 1932'de, köy yine Merkez ilçesinin Alpu nahiyesine bağlanmıştır.²⁴⁹ Alpu'nun sonradan ilçe olmasıyla da köyün buraya bağlılığı devam etmiştir. Uyuzhamam köyünün temel geçim kaynağı buğday, kavun, pancar ve mısır tarımıdır. Köyün kavunu çok meşhurdur. Köyün toprağı çevrenin aksine çok bereketlidir.

Uyuzhamam köyü muhtemelen 1860'ların başında doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Köyün üzerine kurulduğu arazinin Sultan II. Mahmud (Mahmud-ı Sâni) vakfına ait olduğu görülmektedir.²⁵⁰ Anlatılanlara göre, Kırım muhacirlerinin geldiği sıralarda köy mevkisi boş olup burada yalnızca üstü açık olarak havuz şeklinde basit bir hamam bulunmaktaymış. Zaten Kırım Tatarlarının yerleşmek için burayı tercih etmelerinin sebebi de hamamın bulunmasıymış. Köy çevresinde ise yakındaki Sarıkavak köyünün Alevî Türkleri yaşamaktaymış.

Uyuzhamam köyü, 25 Haziran 1882'de Alman seyyahlar Karl Humann ve Otto Puchstein tarafından ziyaret edilmiştir. Seyyahlar köyü şöyle tasvir etmektedirler:

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Alpu Tapu Müdürü Vedat Yener (1969 Çifteler doğumlu), Alpu Nüfus Müdürü Mehmet Sarı (1965 Karayaka/Erbaa doğumlu), Uyuzhamam köyü muhtarı Attıla Turgut (1968 Uyuzhamam doğumlu), köy halkından Emin Şen (1935 Uyuzhamam doğumlu), Ceylan Şen (1950 Uyuzhamam doğumlu) ve Ramazan Aytöre (1959 Uyuzhamam doğumlu) ile Aktepe (Rıfkiye) köyü sakinlerinden Mahir Akyol'a (1946 Rıfkiye doğumlu) teşekkür ederiz.

249 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 73.28.13.

250 Alpu Tapu Müdürlüğü'nde bulunan Uyuzhamam köyüne ait Tapu Kütüğü ciltlerinin tamamında, Uyuzhamam topraklarının II. Mahmud vakfı arazisi olduğu açıkça görülmektedir.

[Y]anında bulunan, küçük dört köşe bir havuzun içindeki hoş kokmayan, ılık bir kaynaktan dolayı Uyuzhamam olarak adlandırılan köye vardık. Çok basit olan bu hamamın ne bir damı ne de bir duvarı mevcuttur. Belki de bu kaynak petrol ihtiva etmektedir. Evvelce buraya yerleşmiş olan Tatarların yaşadığı köyde üzerinde büyük birer bacanın yer aldığı yuvarlak damlı, toprağa gömülü birbirine benzer kulübeler bulunmaktadır. Bu kulübelerin aşağı doğru biraz meyille girilen küçük açık bir giriş holü bulunur. Bu kulübeler kışın gayet sıcak tutarlar.²⁵¹

Kırım Tatar muhacirlerin Uyuzhamam köyüne ilk iskânlarını takip eden yıllar içinde köye muhtelif zamanlarda ve farklı yerlerden gelen başka Kırım Tatarları da yerleşmiştir. Ayrıca 1880'lerin sonu veya 1890'ların başında Dobruca'dan göç eden bir grup Nogay'ın da, sonradan kuracakları Rıfkiye (şimdiki adıyla Aktepe) köyüne yerleşene kadar Uyuzhamam'da kaldıkları biliniyor. Özellikle 1890'larda ve 1900'lerin ilk on yılı içinde, Dobruca'dan (Köstence, Hacıoğlupazarcık ve Mecidiye havalilerinden) gelerek buraya yerleşen Kırım Tatarlarının olduğu görülmektedir. Yine bu dönemde doğrudan Kırım'dan gelip köye yerleşen bazı aileler (Güngör ve Yiğit soyadlı sülale) olduğu gibi, Kırım'dan Anadolu'ya göçlerini müteakip önce Bursa'nın Kirmastı²⁵² (Turgut soyadlı sülale) ve Eskişehir'in Seyitgazi (Aytöre soyadlı sülale) kazalarına yerleşen ve sonradan Uyuzhamam'a taşınan Kırım Tatarları da bilinmektedir.

Uyuzhamam köyü İstiklâl Savaşı döneminde, Temmuz 1921'de Yunan birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Bir yılı aşkın süre Yunan işgalinde kalan köyde Yunan birlikleri köyü ateşe vermişler ve köyden geriye yalnızca karargâh olarak kullandıkları bina sağlam kalabilmiştir.²⁵³

1950'li yıllarda, Uyuzhamam sakinleriyle yakındaki Bozan köyünde yaşayan yerli Türkler (Manavlar) arasında şiddetli bir husumet yaşanmıştır. Bilahare komşu köyün ileri gelenleri bu iki köyün birbirinden kız alıp vererek akraba olmalarını, böylece aralarının düzelmesini teklif etmişlerdir. Bu şekilde husumet ortadan kalktığı gibi, Uyuzhamam ve Bozan köylerinin sakinleri de evlilikler yoluyla büyük ölçüde karışmıştır. Esasen köydeki Kırım Tatar ailelerinden birçoğu Kırım Tatar olmayanlarla karışmış durumdadır.

2000'li yılların başı itibarıyla, Uyuzhamam köyünde Kırım Tatarca konuşabilen hiç kimse kalmamıştır. Uyuzhamam'da Kırım Tatarcanın daha XX. yüzyılın ilk yarısında unutulduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, günümüzde köyde yerli Eskişehir şivesi değil, oldukça temiz bir İstanbul Türkçesi konuşulmaktadır. Kırım Tatar âdet ve gelenekleri de büyük ölçüde unutulmuştur. Yalnızca çibörek, aqıtma, köbete, qaşıqbörek ve tabaqbörek gibi Kırım Tatar yemekleri pişirilmeye devam edilmekteydi. Ayrıca köklü Kırım (yahut umum Kıpçak) âdetlerinden olan, evliliklerde en az yedi göbek nesil farkı aranması da Uyuzhamam köyündeki Kırım Tatarları arasında gözlenmekteydi. Köydeki Kırım asıllı kimseler arasında Kırım'a dayanan köklerinden haberdar olmayanlar da bulunuyordu. Köyde yaşayan Kırım Tatarları Kırım derneklerinin faaliyetlerinde yer almamaktaydı. Bununla birlikte, bu köy kökenli olup Eskişehir'de yaşamakta olan Recep Şen, uzun yıllar Eskişehir Kırım Derneği'nde Kırım Tatar halk oyunları hocalığı yapmış olup Eskişehir Kırım Halkbilim Araştırma Kulübü'nün başkanlığını yürütmüştür. XX. ve XXI. Dönem Eskişehir Milletvekili seçilmiş bulunan Neçati Albay'ın (Seyitgazi doğumlu) kökeni de Uyuzhamam'a ilk yerleşen Kırım Tatarlarına dayanmaktadır.

Uyuzhamam Köyü Nüfus Defteri'ne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akman, Arslanbaşı, Aytöre, Başer, Baydar, Can, Çakırbilgiç, Çetin, Dinçer, Esen, Güngör, Kaya, Keskin, Köybaşı, Kurtuluş, Mutlu, Öztürk, Peker, Satılmış, Savaş, Sezer, Şahin, Şen, Taşkın, Turgut, Uyar, Uygun, Yegin, Yılmaz, Yiğit ve Yücel.

251 Karl Humann ve Otto Puchstein, *Reisen in Kleinasien und Nordsyrien*, Berlin, 1890, ss. 24-25.

252 Bugünkü Mustafakemalpaşa.

253 *Gelişen ve Büyüyen Alpu*, Eskişehir, 2008, s. 65; Türkiye Kızılay Derneği Merkez Arşivi (TKDMA), Etimesgut, Ankara, Kutu no.: 1155, Belge no.: 8.

Yâverören (Yavurören) Köyü*

Kırım Tatar muhacir köylerinden olan Yâverören köyü Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlıdır. Köy Eskişehir'e 75 km, Çifteler'e 20 km, Sivrihisar'a da 40 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu yazın 235 kişi (75 hane) iken, kış aylarını Eskişehir'de geçirenler dolayısıyla kışın bu sayı yaklaşık 50 kişiye düşmekteydi. Köy halkının 1 hanesi hariç tamamı Kırım Tatarı'dır. Köyden başta Eskişehir olmak üzere şehirlere büyük ölçüde göç yaşanmıştır. Yâverören köyü geçimini arpa, buğday ve biraz da pancar tarımından sağlamaktadır. Az da olsa hayvancılık da yapılmaktadır. 2006'da sulanan arazi az olmakla birlikte, yeraltı suları köy arazilerinin sulanması öngörülmekteydi.

Köyün adının "Yavur Viran" (Gâvur Viran) sözünden geldiği bellidir. Bu durumda, köyün Kırım Tatar muhacirlerince kuruluşundan önce, burada Hristiyanlara ait yahut onlara atfedilen bir yerleşimin yıkıntıları bulunmuş olmalıdır. Ancak Kırım Tatar muhacirleri buraya geldiğinde burada yaşayan kimse mevcut değildi.

Köyün 1874-1876 yılları civarında kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, köyü kuran Kırım Tatarları, 1874 göçü ile vatanlarından ayrılmak zorunda kalanlar olmalıdır. Söz konusu göç dalgası, 1874 yılında Çar II. Aleksandr'ın bütün Rusya İmparatorluğu tebâsına, şu cümleden Kırım Tatarlarına askerlik yapma mecburiyetini teşmil etmesi üzerine, Rusya ordusunda asker olmak istemeyen Kırım Tatarlarının hareketiyle başlamıştı. Yavurviran'a yerleşen ve daha ziyade Bahçesaray tarafından oldukları anlaşılan bu ilk Kırım Tatar muhacir kafilesi, günümüzdeki köy mevkisine değil, yakındaki başka bir yere iskân olunmuştu.

Yavurviran'a ikinci Kırım Tatar muhacir kafilesi 1895 yılında gelmiştir. Çoğu Kezlev tarafından olan bu göçmenlere Sivrihisar kazasına bağlı ören yerlerinden yani eski köy harabelerinden Yavurviran, Karakay, Yıkmacı ve Akpınar mevkileri gösterilmiş, muhacirler Yavurviran mevkisini uygun bulmuşlardı. Toplam 60 haneden oluşan bu kafilenin 23 hanesi iskân mahalline gelmiş olup 37 hanesi de Eskişehir ve Bursa'da iskân ruhsatının çıkmasını beklemekteydi. Ancak Sivrihisar'ın nüfuzlu şahıslarından olduğu anlaşılan Sarızâde Hacı Ali Ağa'nın muhacirlerin yerleşecekleri ören yerlerini kendi üzerine geçirmeye ve onların iskânlarını önlemeye çalıştığı görülmektedir. Bunun üzerine, bu kafiileden Kırım Tatarları hükûmete müracaatla bunun önüne geçilmesini istemişlerdir.²⁵⁴

Köye Kırım Tatar muhacirlerin gelişi sonraki yıllarda münferit olarak da olsa devam etmiştir. 1901 Ocak ayında köye iskân olunan Bulgaristan'dan göç etmiş bazı muhacirler,²⁵⁵ 1860'ların başında Kırım'dan göçle Rumeli'ne yerleşmiş Kırım Tatarlarından olmalıdır. I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunda asker iken (muhtemelen Almanya veya Avusturya-Macaristan ordularına) esir düşen ve geri dönmeyerek Osmanlı Devleti'nde kalmayı tercih eden Kırım Tatarlarından Ahmed oğlu Murad da savaş sonunda Yavurviran'a yerleşmiştir.²⁵⁶ Son olarak, 1936'da Romanya Dobruca'sından gelen bazı Kırım Tatarları da olmuştur.

Yavurviran (Yavurören) köyü, muhacir köylerinin kuruluş süreçlerindeki güçlük ve sıkıntıları fazlasıyla yaşamıştır. Gerek bu sıkıntılara gerekse vatan hasretine dayanamayarak bir müddet sonra Kırım'a geri dönenler olmuştur. Bunun yanı sıra, köy sakinleri arasında iç çekişmeler de görülmüştür. Meselâ, bir dönem köyün köklü sülalelerinden Akçoralar ile Çoralar arasındaki derin niza, bu iki sülalenin camilerini ayırmalarına kadar varmıştır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Yâverören köyü muhtarı Nizamettin Göksel (1947 Yâverören doğumlu) ile köy sakinlerinden Tacettin Tarcan'a (1916 Yâverören doğumlu) teşekkür ederiz.

254 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *BEO.*, Dosya no.: 621, Gömlek no.: 46506.

255 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 38, Gömlek no.: 6.

256 Ahmet Altınbaş, *Belgelerle Milli Mücadele Döneminde Esirler*, Ankara, 2008, s. 320.

Muhtelif dönemlerde Yavurvıran (Yavurören) köyüne yerleşen Kırım Tatarlarının kökenleri Kırım'ın Bahçesaray, Kezlev ve Kerç bölgelerindeki köylere dayanmaktadır.²⁵⁷ Köydeki araştırmamızda Bahçesaray havalisinden gelenlerin daha çok olduğu intibasını edindik. Her ne kadar günümüzdeki köy halkı Çöl şivesi ağırlıklı bir Kırım Tatarca konuşmaktaysa da, bunun Kırım'dan çıkıldığındaki şiveden ziyade çevredeki diğer Kırım Tatar muhacirlerinden etkilenilmiş bir şive olması da muhtemeldir. Her hâlükârda, köy sakinlerinin vatandaki kökenlerine göre Koray, Şoray ve Kezlev adlı mahallelere ayrılmıştır.²⁵⁸

Kırım'dan gelen muhacirler memleketlerindeki hayat tarzlarını ve tarım usullerini kurdukları Yavurvıran'a da taşımışlardır. Kırım'da olduğu gibi, burada da tarlalar dört at kullanılarak sürülmekteydi. Orak makinesi gibi tarım aletleri de Kırım'dan getirilmişti. Osmanlı döneminde Yavurvıran (Yavurören) köyü halkı kullandıkları bu gibi ileri tarım teknikleriyle temayüz etmişti. Nitekim köyün ziraat üretimi çevredeki yerli köyleri kat kat geçmişti. Şu cümleden olarak, 1917 yılında 60 haneden oluşmakta olan Yavurvıran (Yavurören) köyünün, aynı yıl tek başına hükûmete aynî olarak verdiği âşar miktarı, Sivrihisar bölgesindeki toplam 45 köyün ödediği âşarın neredeyse iki katına yakındı.²⁵⁹

Yavurvıran (Yavurören) köyü halkının pek çoğu Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem savaşlarına da aktif olarak katılmış ve büyük kayıplar vermiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale ve Kafkas cephelelerinde şehit olan çok sayıda Yavurvıran köylüsü Kırım Tatarı vardır.²⁶⁰ İstiklâl Savaşı'nda da birçok Yavurvıranlı Kırım muhaciri Türk ordusu saflarında yer aldığı gibi, köy halkı içinde bulunduğu bütün zorluklara rağmen Kuvvâ-yı Milliyye'ye (ve orduya) 200 at²⁶¹ ve 150 bin kile buğday bağışlamış,²⁶² ayrıca maddî yardımda da bulunmuştur.²⁶³ Hatta anlatılanlara göre, Türk ordusunun bir tümeninin yiyecek ihtiyacı 14 ay boyunca köy halkı tarafından karşılanmıştır.²⁶⁴ Köy 1921 yılında Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. Bu işgalin, özellikle Yunan ordusunun bozgun hâlinde çekildiği son günlerinde Yavurvıran köyü büyük zarar görmüştür. Çekilen Yunan askerleri köyden 200 koyun ve keçi, 80 sığır, arabaları ile beraber 265 at, çok miktarda erzak ve o yılın (1922) bütün hasadını gasp etmişlerdir. Dahası köylülerden birçoğunun da para ve kıymetli eşyaları alınmıştır. Köydeki 80 evden 22'si yakılırken, köyün tamamen yakılmasını ancak Türk süvarilerinin yetişmesi önlemiştir.²⁶⁵

Gerek köyün İstiklâl Savaşı'nda Türk ordusuna katkıları gerekse işgal altında uğradığı zararlar, anlatılanlara göre, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da dikkatini ve takdirini celbetmiştir. Savaş sonrası köyü ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa, takdirini göstermek üzere köye 6 km uzaklıkta, kısmen Sultan II. Mahmud'un vakfına ait, kısmen de hazine toprağı olan 3.500 dekar araziye otlak yeri olarak köye hibe etmiştir. Bu arazi 1925 yılında fiilen kullanılmaya başlanmış ve köylünün binlerce küçükbaş ve büyükbaş hayvanı burada otlatılmıştır. Ancak bu arazi bağışına dair Mustafa Kemal Paşa'nın imzasını taşıyan belgenin sonraki yıllarda kaybolması üzerine, köyün buradaki hakları mahkemelik olmuş ve nihayet 1976 yılında Vakıflar Genel

257 Ertuğrul Karaş, Muammer Aygördüler ve Ergin Aygördüler, "Yavurören Köyü", *Emel*, No.: 222 (Ankara, Eylül-Ekim 1997), s. 37.

258 Agm.

259 Ahmet Özenbaşlı, *Çarlık Hâkimiyetinde Kırım Faciası yahud Tatar Hicretleri*, Akmesit, 1925, s. 111.

260 Karaş, s. 38.

261 Naci Ekem, "Eskişehir'de Yaşayan Kırım Kökenli Vatandaşların Eskişehir Kültür ve Sosyal Yaşamına (İlkyerleşim-1996 Yılları Arası) Katkıları", *Eskişen*, no.: 34 (Eskişehir, Aralık 2011), s. 33.

262 Tahsin Özalp, *Sivrihisar Tarihi*, Eskişehir, 1960, s. 29.

263 Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 206.

264 Ekem, s. 33.

265 Sarıkoyuncu, Önder ve Erşan, ss. 206-207.

Müdürlüğü, söz konusu araziye başka bir köye vermiştir.²⁶⁶ Bu otlakların kaybı Yâverören'in hayvancılığına da günümüze kadar devam edecek şekilde sekte vurmuştur.

Köyün ismi zaman içinde farklı şekillerde kullanılagelmiştir. Yavurvıran ibaresi sonraki yıllarda resmen “Yaververen”²⁶⁷ ve “Yavervıran”²⁶⁸ olarak geçmiş, en son olarak “vıran” kelimesinin Türkçe bozulmuş hâli olan “ören”e çevrilmesiyle “Yâverören” şeklini almıştır.

Yâvervıran (Yâverören) köyü halkı kuruluşundan bu yana bütünüyle Kırım Tatarlarından oluşageldiği için Kırım âdet ve geleneklerini de uzun yıllar yaşatabilmiştir. Ancak zaman içinde pek çok gelenek ve âdet de kaybolmuş olup günümüzde de bu akültürasyon süreci hızla devam etmektedir.

Meselâ, köyde 1950'lerde ve özellikle de 1960'larda köy ziraatine traktörün hâkim olmasıyla, tarlaların atla sürülmesine de son verilmiştir. Atın bu şekilde günlük hayattan çıkması ise, başta at yarışları olmak üzere ata dayanan Kırım geleneklerinin de ortadan kalkması neticesini vermiştir.

1970'lere kadar, Yâvervıran köyünde toylar Kırım geleneklerine uygun olarak yapılmaktaydı. Üç gün üç gece devam eden bu toylarda, çıraq telleme, genç kız ve delikanlılar arasında pencere altında çınlaşma, kiyev (damat) traşı, kelin endirme, kiyev qapama gibi âdetler yerine getirilirdi. Kırım Tatar güreşi müsabakaları da toyların ayrılmaz parçalarındandı. Ancak günümüzde bu şekilde toy yapılmamaktadır.

Aynı şekilde, köy kızlarının yaz kış birbirlerinin evinde sıra ile toplanıp “cıyın” düzenlemeleri, pencere-leri dibine gelen köy delikanlıları ile karşılıklı çınlaşmaları, kızların eğlenerek “tenten helvası” yapmaları da kaybolan gelenekler arasındadır. Geride kalmış bir diğer köy geleneği de, cuma günleri genç kız ve delikanlıların köy meydanında toplanıp cuma vakti geçinceye kadar çeşitli oyunlar oynamalarıydı.²⁶⁹

Hıdırellez âdetleri Yâverören köyünde hâlen bir ölçüde yaşatılmaktadır. Hıdırellez'de koyun yahut kuzu kesilip, qozı soppası yapıp cami önünde birlikte yenmekte ve topluca dua edilmektedir. Geçmişte Hıdırellez'de kıra çıkıldığında “qalakay tıgırtmaq” da âdetten iken bu artık unutulmuş görünmektedir. Hıdırellez'den bir hafta evvel Yavur Yüzü'ne çıkılır, köy kadınları bir tepeye çıkıp yemek yiyip oynarlardı. Ancak bu gelenek de son dönemlerde uygulanmamaktadır.

Yâverören'de uzun yıllar evliliklerin köydeki ve çevre köylerdeki Kırım Tatar muhacirleri arasında yapılmasına büyük itina gösterilmiştir. Bununla birlikte, 1990'lardan itibaren Kırımlı olmayanlarla evlilikler görülmeye başlanmış ve yaygınlaşmıştır.

2006 yılı itibarıyla köyde günlük hayatta yaygın olarak Kırım Tatarca konuşulmaktaydı. Bu durum 20-30 yaşlarındaki gençler için de geçerli olup onlar da kendi aralarında Kırım Tatarcaı kullanmaktaydı.

Köyde Kırım Tatar yemek kültürü de eskisine göre zayıflayarak da olsa devam etmektedir. Meselâ, çibörek, tavalıqum, cantıq, belbükme (salma benzeri), qaşıqbörek, tabaqbörek ve ulqum gibi yemekler günümüzde de pişirilmektedir. Kırım baklavası ise eskiden pişirilmekteyse de günümüzde unutulmak üzeredir.

Yâverören köyünden olup da Eskişehir'de yaşayan Kırım Tatarlarından birçoğu Eskişehir Kırım Derneği'nde aktif olarak görev almaktadır. Köyde yaşayanlar doğrudan doğruya bu gibi faaliyetler içinde yer almasalar da, hiç değilse bölgede her yıl yapılan tepreçlere katılmakta, köyden çıkan gençler başta Kırım Tatar güreşi müsabakaları olmak üzere bazı faaliyetlerde yer almaktadırlar.

Kırım Tatar kültürünün yüz yıldan fazla canlı olarak yaşatıldığı Yâvervıran (Yâverören) köyünde yakın geçmişe kadar kullanılan şahıs isimleri de Kırım kültürü açısından karakteristikti. Köy kayıtlarında şu gibi Kırım Tatarlarına has şahıs isimlerini tespit ettik:

266 Karaş, Aygördüler ve Aygördüler, s. 39.

267 Köylerimiz. Köy Kanununu Tatbik Olunan ve Olunmayan Köy İsimlerini Alfabe Sırasile Gösterir, İstanbul, 1933, s. 771.

268 Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu, Cilt: I, Ankara, 1946, s. 1124.

269 Karaş, Aygördüler ve Aygördüler, s. 41.

Erkek isimleri: Menliacı, Menliali, Menliarif, Menlizahit, Mirza, Qurtiy ve Qurtseyit.

Kadın isimleri: Acıgül, Acımelek, Acısultan, Acıtotay, Aqlime, Altınmenli, Altun, Bekcan, Ersultan, Ertotay, Erzade, Ferasultan, İsmigül, Menlialtun, Menliaruv, Menliayşe, Menlibek, Menlicevher, Menligül, Menligülsüm, Menlihacer, Menliqa, Menlişerfe, Menlizade, Menlizuhur, Menzade, Meva, Nurzade, Ömürzade, Qadife, Qaraqız, Qurtzade, Resimhan, Revide, Seviye, Sultanmenli, Şahzade, Şihzade, Totay ve Zafure.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Yâverören köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akalın, Akçil, Akçora, Akçoral, Akgöz, Akın, Akkaya, Aktaş, Alay (Abay), Aldemir, Alyanak, Argın, Arğumak, Artuk, Atalmış, Atay, Ateş, Aybar, Aydoğan, Aydoğmuş, Aykaç, Ayuna, Babar, Badaş, Balı, Barış, Batan, Bayar, Bayraktar, Becerman, Bekiş, Benli, Bikeş, Bilge, Bora, Buğra, Candan, Candemir, Çaça, Çağlan, Çakmak, Çakmar, Çalımlı, Çarbaş, Çatak, Çavaş, Çetemen, Çınarbaş, Çilenti, Çolgın, Çontay, Çora, Dakak, Dalmış, Dayanış, Dinler, Doğan, Doğanacı, Doğaner, Dora, Dura, Eğdemir, Eldeş, Elibal, Emeç, Erakçora, Erçek, Erkek, Eser, Evirgen, Gökdere, Göksel, Gültekin, Günaydın, Gürsu, Hızlı, Holat, İnaç, Işık, Kara, Kargılı, Kaya, Kayaş, Kaygın, Kaynacı, Kayrak, Ketten, Kınay, Kıraç, Kırtıl, Kiperler, Koca, Kola, Kolay, Konur, Koşay, Koştı, Kökem, Köken, Köroğlu, Kuçal, Kurt, Okan, Okçu, Olgun, Öde, Önder, Över, Özak, Özalp, Özeltin, Özbay, Özbayraktar, Özbil, Özcan, Özçelik, Özçelikel, Özdemir, Özdoğan, Özen, Özer, Özfidan, Özgel, Özkan, Özkır, Özkur, Özmen, Özokçu, Öztekin, Över, Portakal, Sarıkulak, Sarpan, Sasa, Suna, Sönmez, Sümer, Şafak, Tamer, Tarcan, Taşkın, Timurboğa, Turcan, Türkekul, Türkyaşar, Uçkan, Uygur, Uzun, Ülkücü, Yalçın, Yavuz ve Yuvarlakoglu.

Yenikent (Hamidiye/Yeniköy) Köyü*

Eskişehir'in Seyitgazi ilçesine bağlı Yenikent köyü, il merkezine 40 km uzaklıktadır. 2007 yılı itibarıyla köyde yazın yaklaşık 170 kişi (70 hane kadar) yaşamakta, kışın ise yalnızca yaklaşık 30 kişi (10 hane) kalmaktaydı. Köy halkının büyük çoğunluğunu Kırım Tatarları teşkil etmektedir. Köyde, Kırım Tatarları haricinde yalnızca Cevizli köyünden buraya yerleşmiş 2 hane ile Cevizli, Bardağı ve Büdüz köyleriyle Alpu'dan köye çobanlık gibi işlerde çalışmak üzere geçici olarak gelmiş kimseler yaşamaktaydı. Köyün ilk ismi Hamidiye'dir. Kırım Tatarları ise köyü "Cañıköy" (Yeniköy) olarak anmışlardır. Köyün bu şekilde anılmasına bağlı olarak köyün adı önce "Yeniköy" şeklinde değiştirilmiş, ancak Eskişehir ilinde bu isimde başka köylerin de mevcut olmasından dolayı 1960'larda buraya resmen Yenikent adı verilmiştir. Yenikent köyünün geçimini tarım ve hayvancılık temin etmektedir. Köy halkı ayçiçeği, hububat, pancar, mısır ve nohut ekmekte, bunun yanı sıra koyun yetiştirmektedir. Geçmişte köyde at da yetiştirilmekte ise de günümüzde atçılıkla uğraşan kalmamıştır.

Yenikent köyü çevresinin çok eski dönemlere dayanan bir yerleşim tarihi vardır. Köyün 1.300 metre güneyinde Külliüoba Höyüğü bulunmaktadır. Höyükte tamamı tarih öncesi dönemlere ait olan üst üste yaklaşık 25 yerleşimin kurulduğu anlaşılmaktadır. Burada 1996'dan itibaren başlatılan kazılarda Geç Kalkolitik (MÖ 4. binyıl ortaları) çağa ait eserler elde edilmiştir. Hatta bazı buluntulara göre, höyüğün Orta Kalkolitik dönemde de yerleşime konu olabileceği düşünülmektedir. Burasının Geç Kalkolitik'ten İlk Tunç Çağı sonuna kadar hemen hemen kesintisiz olarak meskûn olduğu anlaşılmaktadır. Kazılar esnasında biri saray mahiyetinde olan mimarî yapılar ile çanak, çömlek gibi buluntular ortaya çıkarılmıştır. Höyüğün gü-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yenikent köyü muhtarı Bican Hüner (1948 Yenikent doğumlu) ile köy sakinlerinden Reşide Aksoy (1911 Mecidiye'ye bağlı Toprakhisar köyü doğumlu), Şevki Çelebi (1923 Hamidiye [Yenikent] doğumlu), İlhan Yüksel (1937 Hamidiye/Yeniköy [Yenikent] doğumlu), Yalçın Aksoy (1939 Hamidiye/Yeniköy [Yenikent] doğumlu) ve XXIV. Dönem Eskişehir Milletvekili Kâzım Kurt'a (1957 Hamidiye/Yeniköy [Yenikent] doğumlu) teşekkür ederiz.

neydoğusunda ise Geç Hellenistik döneme ait kalıntılar bulunmuştur. Bununla birlikte, buradaki yerleşim sonraki çağlarda devam etmemiştir.²⁷⁰

Günümüzdeki Yenikent köyünün kurucuları olan Kırım Tatarları, 1860'ların başında Kırım'dan çıkarak Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve Dobruca'ya iskân olunmuşlardır. Bu Kırım Tatarları, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Dobruca'nın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkarak yeni kurulan Romanya ve Bulgaristan arasında paylaşılması üzerine Osmanlıların elinde kalan Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bu şekilde köyü kuran Kırım Tatar muhacir kafiləsi, Dobruca'nın Romanya'ya bırakılan kesimindeki Mangalya'ya bağlı Osmanfaklı (Romence adı: Baraganu) köyünden gelmekte olup 25 haneden oluşmaktaydı. Şimdiki köy mevkisine yerleşen bu grup, iskânlarını takip eden üç yıl boyunca çekirge istilasına maruz kaldıklarından mahsul alamamışlardır. Bir diğer anlatıma göreyse, muhacirler sıtma hastalığından büyük zarar görmüşlerdir. Her hâlükârda göçmenlerin birkaçı hariç büyük çoğunluğu köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Bu şekilde köyden ayrılan muhacirlerin bazıları Dobruca'daki köylerine dönerken diğerleri de İzmir, Bursa ve Bandırma havalisine taşınmışlardır.²⁷¹ 1880'lerin ilk yarısında ise aralarında evvelce köyden ayrılan bazılarının da bulunduğu yine Romanya Dobruca'sından bir Kırım Tatar muhacir grubu, kısa bir süre önce hemen hemen boşaltılmış olan köy mevkisine yerleşmişler ve bugünkü köyü meydana getirmişlerdir. Köyün bu şekilde ikinci defa kuruluşuyla birlikte, takip eden yıllar içinde yine Dobruca'dan muhtelif gruplar hâlinde Kırım Tatar muhacirler gelerek köye yerleştiler. Köyün ikinci kuruluşunda buraya yerleşen Kırım Tatarları, öncelikle Dobruca'nın Engez (Romence adı: General Scarışoreanu), Azaplar (Romence adı: Tataru), Toprakhisar, Karakışla (Bulgarcı adı: Zimnitsa) ve Osmanfaklı köyleriyle Köstence, Mecidiye ve Silistre şehirlerinden (veya bunlara bağlı yukarıda sayılanlar dışındaki köylerden) gelmekteydi. Bu şekilde oluşan köy, 1887 yılında devrin Padişahı Sultan II. Abdülhamid'e izafeten resmen "Hamidiye" adını almıştır.²⁷²

Hamidiye köyüne XIX. yüzyılın son yıllarıyla XX. yüzyılın ilk yıllarında ise doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatar muhacirler iskân olunmuştur. Bunlardan en azından bir ailenin Kefe'nin Beşkurtka (Beşkurtqa) köyünden geldiğini tespit edebildik. Hamidiye köyüne Romanya Dobruca'sından münferit olarak göçler hemen hiç kesilmemiş ve 1930'lara kadar devam etmiştir. Bu şekilde Dobruca'dan gelenlerin daha ziyade köye evvelce yerleşmiş olanların akrabaları olduğu görülmektedir. Bu durum bilhassa Toprakhisar köyünden gelenler için geçerlidir.

Peyderpey gelen göçmen gruplarıyla Hamidiye köyü gelişmiş ve istikrara kavuşmuştur. 1909 yılında o zamanlar Seyitgazi nahiyesine bağlı olan Hamidiye köyünde 77 hane bulunmaktaydı.²⁷³ Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile girdiği on yılı aşkın savaş dönemi Hamidiye köyü halkına da büyük kayıplara mal olmuştur. Hamidiye köyü gençlerinin çoğunluğu I. Dünya ve İstiklâl Savaşlarında gazi veya şehit olmuşlardır. Şu cümleden olarak, bu köyden Çanakkale'de şehit düşen birçoklarının bulunduğu söylenmektedir. Köy 1921'de Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. İşgal esnasında Yunan askerleri köyün hayvanlarını ve başka değerli malları gasp ettikleri gibi çekilirken de köyü yakmışlardır.

2007 yılı itibarıyla, Yenikent köyü halkından yaşları otuzun üstündekiler günlük hayatta aralarında Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmekteydi. Daha gençler ise çevredeki pek çok diğer köyde olduğu üzere "anlamakta ama konuşmamakta"dır.

270 Külliüba ve buradaki arkeolojik kazılarda elde edilen buluntular hakkında geniş bilgi için bakınız, Turan Efe, Murat Türkteki, Deniz Sarı ve Erkan Fidan, "Eskişehir'in Bilinen En Eski Şehri", *Aktüel Arkeoloji*, no.: 11 (İstanbul, Nisan 2009), ss. 80-87; Turan Efe, "Küllüoba 2003 Yılı Kazı Çalışmaları", 26. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 2005, ss. 29-44.

271 Bican Hüner, "Yenikent Köyü Hakkında Genel Bilgi", elyazması, s. 1 (bir kopyası arşivimizdedir).

272 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1446, Gömlek no.: 100 ve Dosya no.: 1453, Gömlek no.: 38.

273 *Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi 1325*, Bursa, 1325 [1909], s. 176.

Yenikent köyünde evlilikler tamamen köy içinden veya dışından Kırım Tatarlarıyla yapılmaktadır. Köy içinden karışık evlilik olmamıştır. İlk karışık evlilikler köy halkından olup da okumak ve yerleşmek maksadıyla şehirlere gitmiş ailelerin çocuklarında 2000’li yıllarda görülmüştür.

Hamidiye yahut Yenikent köyünde Kırım’dan getirilen âdet ve görenekler uzun müddet yaşatılmıştır. Meselâ, toylarda perşembe günü soğum soyulur, cuma günü misafirler gelir, cumartesi günü toy olur, pazar günü de kız tarafı gelini kiyev tarafına götürürdü. Çınlaşmalar ve Kırım Tatar güreşleri de toyların vazgeçilmez veçheleriydi. 1960’lara kadar bu şekilde icra edilen toylar, sonraki yıllarda giderek eski özelliklerinden uzaklaşmıştır.

Yenikent köyünde Kırım Tatar yemek çeşitleri zaman içinde azalsa da geniş ölçüde yaşamaktadır. Çibörek, qamaşlıq köbete, tavuqlu köbete, tozuqlu köbete, tabaq börek ve cantıq gibi yemekler köyde pişirilmeye devam edilmektedir.

Yüksek tahsil görenlerin pek çok olduğu köyden birçok doktor, avukat, mühendis ve başkaları yetişmiştir. Bunlar arasında, XIX. Dönem Eskişehir Milletvekili Hüseyin Aksoy, XXIV. Dönem Eskişehir Milletvekili Kâzım Kurt, Osmangazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü’nden heykeltıraş Prof. Dr. Şahin Özyüksel ve sabık Eskişehir Belediye Başkanı Sezai Aksoy zikredilebilir. Köyden yetişen yüksek tahsilliler çok sayıda olmakla birlikte, bunların büyük çoğunluğu büyükşehirlere yerleşmekte ve hayatını orada sürdürmektedir.

Yenikent köyü halkı arasında Kırım Tatar kültürel faaliyetleri genellikle ilgiyle karşılanmaktadır. Köy halkından Eskişehir Kırım Derneği’nin yönetiminde ve faaliyetlerinde aktif olarak yer alan ve 1990 sonrası dönemde Kırım’ı ziyaret eden birçok kişi bulunmaktadır. Aynı şekilde, köy halkından Kurban Bayramlarının da kurbanlarını Kırım’da kestirenler de vardır.

Yenikent köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Acehan, Açıkgöz, Akin, Aksoy, Aktaş, Akyel, Alban, Arda, Balcı, Balkar, Başaran, Bekbatır, Benli, Bora, Canbek, Candemir, Çelebi, Çelebiccan, Çelik, Çetin, Çolpan, Demircan, Demirkaya, Erakçora, Erden, Erdoğan, Ergin, Erkan, Erkurt, Ersan, Ertan, Esen, Ete, Girgin, Gümüşer, Güner, Kabadayı, Kaban, Kaçıra, Kamar, Kanbek, Kantik, Karakulak, Karaman, Karayel, Kartuşgan, Katkıcı, Kavurt, Kayan, Kayha, Keskin, Kırac, Kızılay, Koca, Koştaş, Kurt, Kutkak, Onrat, Oral, Ozan, Öden, Önen, Örnek, Özbek, Özcan, Özçelik, Özdemir, Özgönül, Özgül, Özkan, Özkar, Özkaya, Özkeskin, Özkırac, Özkoca, Özkurt, Özmen, Özsoy, Özyiğit, Özyüksel, Polat, Polatlı, Sanal, Seytşah, Togay, Toraman, Tuna, Tunca, Uluekici, Uzun, Ünal, Üner, Yalçın, Yalçinkaya, Yılmaz, Yılmaz, Yiğit, Yörükçü ve Yüksel.

Yeniköy*

Eskişehir’in Mahmutiye ilçesine bağlı Yeniköy il merkezine 61, ilçe merkezine de 8 km mesafededir. 2005 yılı itibarıyla köyde mevcut 65 haneden 9’u Kırım Tatarlarına aitti. Köy nüfusunda yaz kış farkı yoktur. Yeniköy’ün geçimi arpa, buğday ve ayçiçeği tarımına dayanmaktadır. Köyde sığır ve koyun da yetiştirildiği gibi, yarış atı yetiştirmekle meşgul olan aileler de vardır. Köyün kendine has zanaatı ise süpürge üreticiliğidir.²⁷⁴

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yeniköy sakinlerinden Necip Atlı (1940 Yeniköy doğumlu) ve Esat Atlı (1947 Yeniköy doğumlu) ile Osmangazi Üniversitesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Cezmi Karasu’ya (1958 Çifteler doğumlu) teşekkür ederiz.

274 1990’ların başında köydeki süpürgecilik durumu hakkında bakınız, Mukaddes Biçer, “Eskişehir İli Mahmutiye İlçesi Yeniköy Elsanatlarından Süpürgecilik Derlemesi”, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi, Ankara, 1993, Arşiv Yer no.: Y.B. 1993.0073.

Yeniköy, adından da anlaşılabilceği üzere Eskişehir ili dâhilinde Kırım Tatar muhacirleri tarafından kurulmuş en son köydür. Köy, 1919'da Romanya'dan göçmen olarak gelen Kırım Tatarı Zeytullah Ağa tarafından kurulmuştur. Zeytullah Ağa'nın sülalesi 1860-1861 Büyük Kırım Tatar Göçü'nde Kırım'dan çıkıp o zamanlar Osmanlı Devleti'ne ait olup 1878 sonrasında Romanya'ya bağlanacak olan Dobruca'daki Balaban/Ülken (Büyük) Bülbül köyüne yerleşmişti. Balaban/Ülken Bülbül bütünüyle bir Nogay köyü olmasına rağmen Zeytullah Ağa'nın ailesi "Tat" olarak bilinmekteydi. Bu bakımdan onun kökeninin Kırım'ın Yalıboyu veya Bahçesaray havalisi olduğu anlaşılmaktadır. Zeytullah Ağa, Dobruca'da oldukça "belalı" olarak tanınan altı oğluyla birlikte, I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1917 yılında Romanya'dan İstanbul'a göçmüştür. İstanbul'da bir yıl kadar kalan Zeytullah Ağa ve oğulları hâlen Alpu'ya bağlı olan Yellice (Esençe) köyüne giderlerse de, burada da kalıcı olmazlar ve çevrede başka bir köy kurmaya karar verirler. Kaymazaylası civarındaki köy kurma teşebbüsünden orada sivrisineklerin çokluğu yüzünden vazgeçen Zeytullah Ağa, 1919'da şimdiki Yeniköy mevkesine gelerek buraya yerleşir.²⁷⁵

Zeytullah Ağa ve oğulları buraya geldiklerinde günümüzdeki köy mevkesinin boş olduğu biliniyor. Yerleştikleri yerin köy hâline dönüşmesi için Zeytullah Ağa çevre köylerden Kırım Tatarlarını da buraya çağırmıştır. Zaman içinde buraya yerleşen diğer Kırım Tatarlarının çoğu Zeytullah Ağa gibi Romanya üzerinden gelme muhacirlerdir. Bu muhacirlerin Dobruca'dan geldikleri köyler arasında Karaömer ve Osmança'nın bulunduğunu tespit edebildik. Yeniköy'e (Kırım Tatarca şekliyle Cañıköy'e) yerleşen Kırım Tatarları arasında kökeni Bahçesaray'a veya Yalıboyu'na dayananlar olduğu gibi Kerç tarafından olanlar da vardır.

Yeniköy'ün teşkili kolay olmamıştır. Burası kurak bir bölge olduğundan su temini uzun müddet ciddi bir problem olmuştur. Çevredeki meralar da Zeytullah Ağa ve oğulları tarafından sürülerek tarlaya dönüştürülmüşlerdir. Bu arada, çevredeki Çerkes muhacirler Kırım Tatarlarının buraya yerleşmelerine engel olmak isteyince iki grup arasında çatışma olmuş ve Zeytullah Ağa'nın oğullarından Akif, Çerkeslerden birini vurmuştur. Bu olay sonrasında Yeniköy arazisi bütünüyle Kırım Tatar muhacirlerin elinde kalmıştır.²⁷⁶ Bu şekilde, köyün kuruluşunu müteakip iki yıl içinde köydeki Kırım Tatar muhacirleri 40 haneye ulaşmışlardır.²⁷⁷

Yeniköy'ü kuran Kırım Tatar muhacirler henüz evlerinin inşaatını tamamlayamamış ve "zemlik"lerde, yani yere kazılmış barınaklarda yaşamaktayken, Temmuz 1921'de bölge Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. Yeniköy'e de giren Yunan askerleri köyün yarısını bu sırada, geri kalan kısmını da bölgeden çekilişleri esnasında yakmışlardır.²⁷⁸ Yunan askerleri aynı zamanda köyden büyük miktarda tahıl, başka gıda malzemesi, hayvan ve araba da gasp etmiştir.²⁷⁹ O yıl mahsul iyi olmasına rağmen, arabaları ve hayvanları gasp edilmiş olan köylüler mahsullerini toplama imkânı bulamamışlardır.²⁸⁰ İşgal esnasında böylesine büyük kayıplara uğrayan Yeniköy halkı bir müddet kuyulara sakladıkları buğdaylarla hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. Ancak hemen sonraki yıllarda maruz kaldıkları kuraklık yüzünden köy halkından birçoğu çevreye dağılarak çalışmak zorunda kalmıştır.²⁸¹

Böylelikle, ciddi ölçüde nüfusu azalan köyün resmen köy statüsünü alabilmesi için hükümet belirli bir sayıda hanenin mevcudiyetini şart koşunca, köye bir müddet önce Selânik havalisinden gelmiş olup başka

275 Filiz Tutku Aydın, "Kırım Tatar Göç Hikâyeleri II: Patme (Fatma) Atlı", *Bahçesaray*, no.: 37 (İstanbul, Ocak-Şubat 2006), ss. 26-27.

276 Agm, s. 27.

277 Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 162.

278 Erhan Tezcan, *Eskişehir Mahmudiye İlçesi*, Eskişehir, 1982, s. 101.

279 Sarıkoyuncu, Önder ve Erşan, s. 162.

280 Biçer, s. 1.

281 Tezcan, s. 101.

yerlere yerleşmiş muhacir Türkler de kabul edilmiştir.²⁸² 1950’de ise Yeniköy’e 17 hane Bulgaristan muhaciri Türk iskân olunmuştur. Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçmüş, ancak Konya bölgesine iskân edilmiş Bulgaristan Türklerinden 3 aile daha 1963’te köye yerleşmiştir.²⁸³ Yeniköy’e iskân olunan ve sayıları köyde kalan Kırım Tatarlarını geçen Bulgaristan muhaciri Türklerin çoğunun, Dobruca’nın Bulgaristan’a bırakılan kesimlerinden olduğu görülmektedir. Köydeki Kırım Tatarlarıyla Rumeli muhacirleri arasında hiçbir problem olmamış ve her iki muhacir Türk topluluğu da uyum içinde yaşayagelmışlerdir.

Yeniköy’de 1954-1955 yıllarında yaşanan kıtlık yüzünden köyden 50 kadar hane Eskişehir’e göç etmiştir. Bu tarihlerde şehre göç edenler arasında Kırım Tatarlarının sayısının az olduğu söylenmektedir. 1954-1955 göçünden sonra köy dışına fazla göç olmamıştır.

Yeniköy’deki Kırım Tatarları köyde çoğunluk teşkil etmemekle birlikte, çevredeki Kırım Tatar köyleriyle sıkı münasebetleri daima sürdürdüklerinden âdet ve geleneklerinden bir kısmını koruyabilmişlerdir. Kırım Tatarları kurdukları bu köyün ekonomik yapısına da damgalarını vurmuşlardır. Tarlalarını uzun yıllar Kırım usulüne uygun olarak atla sürdükleri gibi yarış atı yetiştiriciliğinde de çok başarılı olmuşlardır. Özellikle köyün kurucusu Zeytullah Ağa’nın ve onun soyundan gelenlerin bu işle meşgul oldukları biliniyor.

Yeniköy’deki Kırımlılar uzun müddet yalnızca diğer Kırım Tatarlarıyla evlenmişlerdir. Kırım Tatar olmayanlarla ilk evlilik, bir Kırım Tatar kızının Bulgaristan muhacirlerinden birine kaçmasıyla 1953’te görülmüş, 1960’ta ve 1972’de iki karışık evlilik daha olmuştur. Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler ancak 2000’li yıllarda sık rastlanır duruma gelmiştir.

2005 yılı itibarıyla Yeniköy’deki Kırım Tatarları, kendi aralarında esas olarak Çöl şivesiyle Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Hatta köydeki Kırım Tatar çocukların dahi birçoğu kendi aralarında Kırım Tatarca konuşabiliyordu.

Yeniköy’deki Kırım Tatarları Mahmudiye’deki Kırım Derneği ile ilişkide oldukları gibi, köyden olup Eskişehir’e yerleşmiş olanlar da Eskişehir Kırım Derneği’nin faaliyetlerine katılmaktaydı. 2005 yılı itibarıyla köyden Kırım’a gitmiş kimse olmamakla birlikte, 1980’lerden beri Romanya’ya gitmiş 2-3 kişi vardı.

Yeniköy’de yaşamakta olan veya bu köyden olup da Eskişehir’e yerleşmiş olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aktaş, Atlı, Baykara, Çakır, Çakmak, Kanay, Oral, Yaşar ve Yüksel.

Yeşildon Köyü*

Eskişehir’in Alpu ilçesine bağlı Yeşildon köyü il merkezine 45 km, Alpu’ya da 9 km uzaklıkta yer almaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu yaz aylarında 120-130 kişi civarında iken (30 hane), kışın 30 kişiye kadar (8 hane) düşmekteydi. Köy halkının istisnasız tamamı Kırım Tatarlarından oluşmaktadır. Köyün geçimi esas olarak buğday, arpa, soğan, ayçiçeği ve domates tarımına dayanmakta olup ayrıca koyun ve sığır da bakılmaktadır.

Yeşildon köyünün çevresinde antik dönem yerleşimlerine ait kalıntılar bulunmaktadır. Köyün yaklaşık 2 km doğusunda yer alan 250 m uzunluğunda ve 8 m yüksekliğindeki höyüğün yüzeyinde yapılan araştırmalarda, İlk Tunç Çağı 3. Devre’ye (MÖ 2300-1800), MÖ geç ikinci binyıla, Klasik Devir’e ve Bizans dönemlerine ait malzemeler elde edilmiştir.²⁸⁴

282 Aydın, s. 27.

283 Agm.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Yeşildon köyü muhtarı Abdullah Bakarğan (1964 Yeşildon doğumlu) ile köy halkından Murat Akkaya’ya (1965 İstanbul doğumlu) teşekkür ederiz.

284 Turan Efe, “1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 1996, s. 134.

Günümüzdeki Yeşildon köyü, 1903 yılında²⁸⁵ doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatar muhacirleri tarafından kurulmuştur. Muhacirlerin kökenlerinin Kırım'ın farklı bölgelerine dayandığı anlaşılmaktadır. Aralarında bazılarının Kefe'ye bağlı Bayraç köyünden, bazılarının Yalıboyu'ndaki Baydar Vadisi'nden ve en az bir ailenin de Kezlev tarafından geldiklerini tespit edebildik. Köyün kuruluşu esnasında burası meskûn değildi. Köyde anlatılan bir rivayete göre, Yeşildon köyü adını köyün kurucularından olan altı kardeşten almaktadır. Bu kardeşler yeşil ton (cübbe, kaftan) giydikleri için onlara atfen köye "Yeşil Tonlular" denilmiş, zamanla bu ibare Türkiye şivesiyle "Yeşildon" şeklini almıştır. Bir diğer rivayette ise, bu ismin köyün teşkilinden yıllar önce o zamanlar Kedi Kayası adını taşıyan köy mevkesine yerleşen ve burada ölen Kırımlı Ahmet Aqay'ın giydiği yeşil tondan geldiği anlatılmaktadır.²⁸⁶

Köy günümüzde "Aşağı Mahalle" olarak adlandırılan mevkide kurulmuştur. Ancak burada sıtmanın ortaya çıkması ve ölümlere sebep olması üzerine köy halkının çoğunluğu yaklaşık 1 km yukarıda bulunan "Yukarı Mahalle"ye taşınmıştır. Bununla birlikte, bazı köylüler "Aşağı Mahalle"de yaşamayı sürdürmüşlerdir.²⁸⁷ Yeşildon köyüne ilk yerleşenlerin 4 sülaleden oluştuğu anlatılmaktadır.

Köyün kuruluşunu takip eden yıllarda köye münferit olarak doğrudan Kırım'dan gelip yerleşen Kırım Tatarları da olmuştur. Bu şekilde Kırım'dan gelişlerin 1920'lere, hatta 1930'lara kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Esasen Yeşildon köyü, kurulduğu andan bugüne kadar bütünüyle bir Kırım Tatar köyü olma özelliğini muhafaza etmiştir. Yeşildon'a 1950'lerde birkaç hane Bulgaristan muhaciri Türk iskân edildiyse de, bu aileler kısa müddet sonra köyden ayrılmışlardır.

Yeşildon köyü erkekleri Balkan ve I. Dünya Savaşlarında Osmanlı ordusunda görev almışlar, gazi veya şehit olmuşlardır. Bunlar içinde, üstün hizmetleri dolayısıyla taltif edilenler de vardır. Meselâ, Abdülcemil Efendi 1915 yılında Donanma Madalyası'na lâıyk görülmüştür.²⁸⁸ Yeşildon köyü İstiklâl Savaşı döneminde Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. Bu müddet içinde, Yunan askerleri o dönemde 78 haneden oluşan Yeşildon'da 70 ev ile camiyi önce yağmalamış, sonra da yakmışlardır. Köyün bütün işe yarayabilecek eşyaları, hayvanları ve zahiresi Yunanlılar tarafından götürülmüştür.²⁸⁹ Savaş sırasında köy halkından çok sayıda insanın, bu meyanda Hacı Muratşah ile hanımı Şerifehan'ın şehit düştüğü de anlatılmaktadır.

Yeşildon köyünün Kırım ile manevî bağları uzun yıllar boyunca sürmüştür. Kırım Tatar muhaceretinin karakteristik özelliklerinden olan "Sönmeyen Ateş" de, Kırım'dan çıkarken muhacirlerin beraberlerinde getirdikleri bir parça korun söndürülmeden muhafazasıyla Yeşildon'da yaşatılmıştır.²⁹⁰ Etnik açıdan homojen bir yapıda olan Yeşildon köyünde Kırım Tatar geleneklerinin birçoğu yaşatılabilmiş, bir kısmı ise kaçınılmaz sosyolojik şartlara yenik düşmüştür. Meselâ, çırağ telleyerek, meclis kurularak, Kırım Tatar güreşleri ve at yarışları yapılarak tam tekmil yerine getirilen Kırım usulü toylar en son 1960'lı yıllarda görülmüştür. Bununla birlikte, günümüzde de toquz bağlanması âdeti devam etmektedir. Toylarda toy evine bir sini qatlama ve yemiş gönderilmesi de âdettendir.²⁹¹ Yeşildon köyündeki cenazelerde ölü evinin (komşuların yardımıyla) taziye gelenlere yemek vermesi âdeti devam etmektedir. Cenaze yemeği olarak patates yemeği, loqum ve helva verilmektedir.

285 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 57, Gömlek no.: 20.

286 Abdullah Taşkın, "Yeşildon Köyü", *Kırım Postası*, no.: 10 (Eskişehir, Eylül 2000), s. 7.

287 Ertuğrul Karas, "Yeşildon Köyü", *Emel*, no.: 212 (Ankara, Ocak-Şubat 1996), s. 40.

288 BOA, *DH.KMS.*, Dosya no.: 32, Gömlek no.: 32.

289 Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 162; Türkiye Kızılay Derneği Merkez Arşivi (TKDMA), Etimesgut, Ankara, Kutu no.: 1155, Belge no.: 8.

290 Karas, s. 42.

291 Agm.

Yeşildon köyünde kuruluşundan beri evlilikler sadece Kırım Tatarları arasında olmaktadır. Evliliklerin büyük kısmı köy içinde yapılırken, geri kalanları da başka köy ve şehirlerdeki Kırım Tatarlarıyla yapılmaktadır. Kadim bir Kırım Tatar / Kıpçak Türk âdeti olan, evliliklerde en az yedi göbek akrabalık olmaması şartı Yeşildon'da titizlikle sürdürülmektedir.

Yeşildon köyünün, 1950'lerin sonuna kadar Kırım Tatar usulü kuşak güreşi pehlivanı çıkardığı ve çevrede bu özellikleriyle tanındığı biliniyor.²⁹² Kırım Tatar güreşi uzun yıllar boyunca unutulduktan sonra, Eskişehir Kırım Derneği'nin çabaları ve Kuşak Güreşi Federasyonu'nun kurulmasıyla 2000'li yıllarda tekrar canlanmış ve Yeşildon gençlerinden bölge tepreçlerinde Kırım Tatar güreşi tutanlar çıkmaya başlamıştır.

Köyde 2006 yılı itibarıyla günlük hayatta yaygın olarak Kırım Tatarca konuşulmaktaydı. Bununla birlikte, genç neslin özellikle kendi arasında Kırım Tatarca'yı kullanması giderek azalmaktadır. Yeşildon köyü halkının kökenleri Kırım'ın muhtelif bölgelerine ve bilhassa Yalıboyu havalisine dayanmakla birlikte köyde herkesin konuşageldiği Kırım Tatarca şivesi Çöl şivesidir.

Pek çok diğer Kırım Tatar muhacir köyünde olduğu gibi, Yeşildon'da da Kırım Tatar mutfağı yaşatılgelmıştır. Çibörek, köbete, tabaqbörek, qaşıqbörek, tavaloum gibi Kırım Tatar yemekleri günümüzde de pişirilmektedir.

Okuryazarlık oranı % 100 olan Yeşildon'dan yüksek tahsil yapan çok kişi çıkmıştır. Yüksek tahsil yapanlar şehirlere yerleşmekte ve fiilen köyden kopmaktadır. Köy halkı Eskişehir Kırım Derneği'nin faaliyetlerine, şu cümleden Kırım Tatar güreşi ve futbol turnuvalarıyla tepreçlere katılmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köyden henüz Kırım'a ziyarete gitmiş kimse olmamakla birlikte bu yönde arzu mevcuttu.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Yeşildon köyüne kayıtlı Kırım Tatar ailelerin soyadları şöyledir: Akkaya, Akpıçak (Akbiçak), Aksoy, Aktaş, Akyürek, Alkan, Atman, Aydoğdu, Bakarğan, Baydar, Bayraç, Bekcan, Bilge, Bozkurt, Bulut, Canbek, Cinkılıç, Çetin, Çokgezer, Demircan, Doğruca, Ege, Ekici, Ekinci, Eltin, Erim (Bu sülalenin kökeni kısmen Kazan Tatarlarına dayanmaktadır), Erkan, Fidan, Giray, İçler, Kaya, Kayacan, Keskin, Kılmaklı, Kokurcan, Kökdamar, Kuşan, Mermercan, Oklucak, Oray, Ortaçetin, Özcan, Özdemir, Özkan, Özkırım, Saçan, Tat, Toygan, Yıkılmazbaş ve Yılmaz.

Yıldızören (Mâmûre / Mecidiye Köprüsü) Köyü*

Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Yıldızören köyü il merkezine 75 km, Çifteler'e ise 9 km mesafede bulunmaktadır. 2005 yılı itibarıyla köyün nüfusu yaklaşık 100 hanede yaşayan 374 kişiden oluşmaktaydı. Köy nüfusunun 220 kişi kadarı Kırım Tatarı'dır. Köy halkının geri kalanını 1960'larda Eskişehir'in Han ilçesinden ve 1971'den sonra Afyon'un Emirdağ ilçesinden gelen Türkler ile 2000 yılında Ağrı'dan gelme 2 hane Kürt teşkil etmekteydi. Köyün geçimi arpa, buğday ve pancar tarımına dayanmaktadır. Köyde ayrıca büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıkla uğraşanlar bulunmaktaydı. Yıldızören köyü ekonomik ve sosyal açıdan canlı bir köy olup köyden şehirlere kalıcı göç olmamakta ve köyde tek bir ev dahi boş bulunmamaktaydı. Yaşlı ve çocuklarını yetiştirmiş kişilerden oluşan birkaç aile hariç kışları şehirde geçiren aile yoktur. Köyün gençlerinin birçoğu Bursa'da sanayide çalışmakta ise de aileleri köyde yaşamaktadır. Köyde okuryazarlık oranı %100 olup köyün en az yarısı ortaokul mezunudur.

292 Agm.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından faydalandığımız Yıldızören köyü halkından Enver Doğruel (1923 Akmesit'e bağlı Selahattin Huturu doğumlu), Niyazi Ulusşen (1927 Karasubazar'a bağlı Ortalan doğumlu), Hamdi Kurt (1931 Yıldızören doğumlu), Kadriye Ulsan (1934 Mesudiye doğumlu), Fikriye Doğruel (1939 İhsaniye doğumlu), Ali Çetin (1950 Yıldızören doğumlu), Ceylan Köksal (1950 Emirdağ doğumlu) ve Ayhan Yurdakul'a (1956 Yıldızören doğumlu) şükranlarımızı sunarız.

Köyün asıl ismi “Mâmûre” olup ilk kurulduğu mevkiden dolayı “Mecidiye Köprüsü” olarak da adlandırılmaktaydı. Ancak 1962 yılında hiçbir mânâsı ve esası olmaksızın köyün adı resmen Yıldızören’e çevrilmiştir.²⁹³ Bununla birlikte, halk arasında köy çoğu zaman yine “Mecidiye Köprüsü” şeklinde anılmaya devam etmektedir.

Köy 1902-1903 yıllarında doğrudan Kırım’dan gelen Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. Söz konusu göçmenler Kırım’dan 1895’te bir kafil hâlinde çıkıp²⁹⁴ devlet tarafından önce Seyitgazi’nin Kınkhan ve Akin köylerine iskân olunmuşlardır. Bu köylerde 5-10 yıl kadar yaşayan bu Kırımlılardan 5 aile bilahare buraya gelerek köyü kurmuşlardır. Sonradan adı geçen iki köydeki diğer Kırım Tatarları ve Kırım’dan gelen başkaları da onlara katılmıştır. Köyün ilk kurulduğu yer şimdiki mevkisinin 1,5 km güneyinde bulunmaktadır.²⁹⁵ Ancak muhacirlerin “Curtluq” adını verdikleri bu çayırık mevkide, çok fazla sıtma taşıyıcı sivrisinek olması yüzünden köy sonradan günümüzdeki yerine taşınmıştır.²⁹⁶ Köy resmen Aralık 1903’te Mâmûre adını almıştır.²⁹⁷ Köyü kuran ve bilahare buraya yerleşen Kırım Tatarlarının daha ziyade Kezlev, Bahçesaray ve Kerç taraflarıyla Karasubazar’ın Köktaş ve Ortalan köylerinden olduklarını tespit edebildik.

XX. yüzyıl başlarında köyün kuruluşunu müteakip muhtelif zamanlarda başka Kırım Tatar aileleri de köye yerleşmişlerdir. Bunlardan biri olan Enver Doğruel, 1923 yılında Akmesit’e bağlı Selahattin Hutoru’nda doğmuştur. 1929’da ailesi “kulak” (hâli vakti yerinde köylü) olduğu gerekçesiyle Sovyet rejimi tarafından Ural dağlarına sürülmüştür. Babası Sibiry’a da altın fabrikasında çalışırken, anası ve kardeşleri ile birlikte hem Urallarda hem de Arhangelsk’te çalışma kamplarında bir yıl geçirmişler. Sonunda Enver, küçük kardeşi ve anaları çalışma kampından kaçmışlar. Yolda kardeşi aklıktan ölmüş. Anası Enver’i üç gün sırtında taşıdıktan sonra, ismini bilmediği bir şehre gelmişler. Buradan izinsiz olarak Kırım’a gelen Enver ve anasına Sibiry’a’dan kaçmayı başaran babası da katılmış. Ancak Kırım’da yakalanmadan barınmaları mümkün olamayacağı için Türkiye’ye kaçış yolu bulmak üzere Batum’a geçmişler. Batum’da bir yıl geçirip orada kızkardeşi de dünyaya geldikten sonra, şehirde Türkiye’den gelme Vakfikebirli bir kılavuzla ilişki kurmuşlar. Kılavuza para veren aile, orman üzerinden başka kaçaklarla birlikte Türkiye’ye geçmeye teşebbüs etmiş. Otuz kadar Kırım Tatarı’nın bulunduğu kafildekilerden ikisi yolda kaybolmuş. Dağda 18 günlük çok tehlikeli bir yürüyüşten sonra Ağustos 1935’te sınırı geçerek Türkiye’ye girmeyi başarmışlar. Türkiye’ye geldiğinde Doğruel soyadını alan aile, evvela Çifteler’in Hayriye (Çingilhöyük) köyünde iki yıl geçirmiş, sonra Mahmudiye’de beş yıl kalıp demircilik yapmış ve nihayet 1942’de Mecidiye Köprüsü’ne yerleşmiştir. Enver Doğruel, Mecidiye Köprüsü’ne geldiklerinden beri demircilikle meşgul olmuştur.

1930’lu yıllarda, Sovyet rejimi tarafından Türk (Osmanlı) vatandaşlığını taşıdıkları için Kırım’dan çıkarılan Kırım Tatarlarından Mecidiye Köprüsü’ne yerleşen bazı aileler de vardır. 1934’te Kırım’dan çıkarılarak Eskişehir’e gelen ve dört yıl orada yaşadıkten sonra 1938’de bu köye göç eden Ulusşen ailesi bunlardan biridir. 1930’larda Romanya’dan muhacir olarak gelip köye yerleşen Kırım Tatar aileleri de olmuştur. Ancak zaman içinde söz konusu aileler köyden ayrılarak Eskişehir’e taşınmışlardır. II. Dünya Savaşı esnasında Kırım’dan çıkan ve savaş sonrasında Avrupa’da kamplarda kaldıktan sonra Sovyetlerin eline düşmemeyi başarıp 1940’ların sonunda Türkiye’ye kabul edilen, Kırım Tatar mültecilerden Mehmet Emin Kırimer de

293 *Çifteler*, Ankara, 1990, s. 64.

294 Mecidiye Köprüsü (Mâmûre) köylülerinin 1918 yılına ait bir dilekçelerinde, 20 yıl önce Kırım’dan gelerek köyü kurduklarından söz edilmektedir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, ŞD., Dosya no.: 1633, Gömlek no.: 28. Göçmenlerin vatanlarından çıkışı ile bilfiil köyü kurmaları arasında birkaç yıl geçtiğini de göze alarak, verilen bu tarihin daha ziyade takribî olarak gerçeği yansıttığı kanaatindeyiz.

295 *Çifteler*, s. 64.

296 Ertuğrul Karas, “Yıldızören Köyü”, *Emel*, no.: 208 (Ankara, Mayıs-Haziran 1995), s. 33.

297 BOA, *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 111, Gömlek no.: 1321/N-014.

Mecidiye Köprüsü'ne yerleşmiştir. Kırimer hayatının geri kalanını köyde geçirip burada ölmüşse de çocukları Eskişehir'e taşınmışlardır.

Mecidiye Köprüsü (Yıldızören) köyünde Kırım Tatar gelenek ve âdetlerinin birçoğu günümüze kadar gelebilmiştir. Elbette ki bunlardan çok daha fazlası zaman içinde unutulmuş ve uygulamadan kalkmıştır.

Meselâ, Ramazan ayının günümüze kadar gelen karakteristik bir âdeti çocukların “Şeramazan” ve “Eçkicigim Bar Edi” tekerlemelerini söyleyerek bahşış toplamalarıdır. Arife günü ise kıyğaşa pişirmek âdettendir.

Bebeğin doğumundan bir veya iki gün sonra “tuzlanması” da eski bir gelenektir. Bolca tuzlu bir suyla bebek yıkanır, bir gün böyle yatar, ertesi gün durulanır. Doğumdan üç-dört gün sonra, ananın “loqsa” olması münasebetiyle kaynanası katlı köbete yapar ve gelinin annesini çağırır. Bebeğin dişi çıktığında ise mısır patlatılır ve çocuğun başından dökülür.

Toylar ise geçmişteki teferruatlı âdet ve uygulamalarından çok şey kaybetmiştir. Özellikle 1970'lerden bu yana bütün özellikleriyle ananevî toylar yapılmamaktadır. Eski usule göre, toyun bir hafta öncesinde çeyiz gelin evinin duvarlarına dizilir ve köy halkının bunu görmesi istenirdi.²⁹⁸ Toyun başlangıcı “oquntu” verilerek, yani bir oğlan çocuğun köyü düğüne çağırmasıyla olurdu. Gerek gelin gerekse damat tarafında “soğum soyulur”, yani birer dana kesilirdi. Öte yandan köyden misafirler, erkek tarafında “qave tüymege” yani kahve dövmeye çağırılırdı. Bu şekilde entarilik vesaire gibi hediyeler de getiren misafirler gelir, beraber kahve döver ve içerler. Misafirlere yemek verilir ve dua okunurdu. Diğer taraftan, toy için köyde herkese un eleyip dağıtılır, kendisine un verilenler fırınında ekmek yapar ve toy evine getirirdi. Köy dışından gelen misafirler ise köy halkının evlerine dağıtılırdı.

Ertesi gün kız tarafı “cemaat aşı” yapar, yani bütün köy halkına yemek verir. Qudağıylar (dünürler) ve gelin bir grup hâlinde “ev cayma” (ev düzenlemesi) için erkek tarafına giderlerdi.²⁹⁹ Damat tarafından delikanlılar, kız tarafının geleceği odayı greplerle süslerler, odanın ortasına da tavandan bir “telli çıraq” asarlardı. Sonradan gelinin “qudağıyları” pişmiş ve tellenmiş bir “horaz”ı (horozu), gelin “cuvaş” yani ağırbaşlı olsun diye gelinin başının etrafından dolaştırırlardı. Bazen delikanlılar bu horozu alır ve yerlerdi. Qudağıyların horozu vermedikleri, delikanlıların onu çaldıkları da olurdu.

Toyun son günü ise kiyev (damat) tarafı bütün köy halkına yemek verirdi. Gelin tarafı damat tarafının davetine gelirken hem “kiyev toquzu” hem de “çaşlar toquzu” getirirdi. “Kiyev toquzu” damadın kardeşi-ne bağlanırken, “çaşlar toquzu” da köy gençlerine takılırdı. Bu sonuncusunu çaşlar yani delikanlılar sırtına bağlar ve oynardı. Sonra delikanlılar “çaşlar toquzu”nu satar ve içerlerdi. Kız tarafı kendilerini karşılayan damat tarafının atlarına da çeşitli el işleri bağlardı.³⁰⁰ Gençler arasında yapılan Kırım Tatar güreşi müsabakalarında galip gelene de gelin, kız tarafının işlediği bir çevreyi bağlardı. O akşam “kiyev traşı” olur, oraya katılan delikanlılara çevre bağlanırdı.³⁰¹

Nihayet “qudağıylar” gelini oğlan tarafına götürürdü. Gelin de diğerleri gibi şalvar giyer, örtme örterdi. Oğlan tarafının verdiği odaya qudağıylar gelinin çeyizlerini sererler, odanın ortasına bir perde gererlerdi. Gelin perdenin ardına arkadaşlarıyla geçer, orada süslenirdi. “Kiyev” bu odaya gelir, “korümlük” takardı. “Kiyev qapama”dan yani gelinle damadın buluşmasından sonra delikanlılar sabaha kadar yiyip içip eğlenirdi ki buna “kiyev canı” denirdi. Eski toyların vazgeçilmez unsurlarından biri de kızların ve delikanlıların toplantılarındaki çınlaşmalardı.

298 Karaş, s. 35.

299 Agm.

300 Agm, s. 36.

301 Agm.

Yıldızören köyünde Kırım Tatar yemek kültürü günümüzde de canlı olup çibörek, sarburma, qatmerli köbete, tataraş, alişke, qavurmabörek, oğüzbörek ve tabaqbörek gibi yemekler pişirilegelmektedir. Yemeklerde esas olarak tereyağı kullanılır. Ancak Mecidiye Köprüsü'nde eskiden yapıp da günümüzde unutulmuş pek çok Kırım yemek çeşidi de vardır. Verimi çok az olduğu için artık ekilmeyen karakabak yemeği ve Kırım baklavası bunlar arasında zikredilebilir. Birçok yemeğin de döneme ve pişirildiği özel ortama göre belirli ritüelleri vardı. Meselâ, kış için “soğum soyğanda”, yani bir sığır kesildiğinde etleri tuzlanarak tahta bir fıçıya doldurulur, ayrıca o etten hemen “qalce şorbası” pişirilirdi. Ekmek pişirmek için de hâlen kullanılan usule göre, çibörek pişirmekte kullanılan çöyün kazan tandıra kapatılır ve ekmek bunun içinde pişer.

Yıldızören köyünde evlilikler daha ziyade çevredeki Kırım Tatar köyleriyle yapılagelmiştir. Kadim Kırım Tatar âdetlerine uygun olarak yedi göbek içinde akraba evliliği yapılmaması kaidesine riayet edilmektedir. Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler ise 1970'li yıllardan sonra görülmeye başlanmıştır.

2005 yılı itibarıyla köyde yaşı 20'nin üzerinde olanlar günlük hayatta Çöl şivesiyle Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Aslen Kırımlı olmayan Emirdağ kökenli köylüler arasında dahi akıcı bir şekilde Kırım Tatarca konuşanların bulunduğunu müşahade ettik.

Yıldızören köyünün eğitim durumu çevreye göre gayet yüksektir. Köyden çok sayıda yüksek tahsil görmüş insan çıkmış olup bunların hemen tamamı şehirlerde yaşamaktadır. XVII. Dönem Eskişehir Milletvekili seçilen Münir Sevinç de bu köye yerleşmiş Kırım Tatarlarındandır.³⁰²

Yıldızören'de Kırım'a ve Kırım Tatar kültürünün korunmasına ilgi duyan birçok insan vardır. Köyden ilk defa 2005'te Kırım'a ziyarete gidenler olmuştur. Yıldızören köyünde yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aktürk, Burnak, Can, Coşkun, Çaldemir, Çatal, Doğruel, Kurt, Köktaş, Özen, Polat, Tiryaki, Törenli ve Ulusşen.

Zaferhamit Köyü*

Kırım Tatar muhacirleri tarafından kurulmuş köylerden olan Zaferhamit köyü, Eskişehir ilinin Çifteler ilçesine bağlıdır. Köy Eskişehir'e 64 km, Çifteler'e ise 14 km mesafededir. 2006 yılı itibarıyla Zaferhamit'te 70 hanede 260 kişi yaşamaktaydı. Köy halkının 20 hane kadarını Kırım Tatarları teşkil etmekteydi. Köyün adı Sultan II. Abdülhamid'e izafeten verilmiş olan Zafer-i Hamidî ibaresinden gelmektedir. Zaferhamit köyünde ağırlıklı olarak buğday, arpa, şeker pancarı ve ayçiçeği ekilmektedir. Bunun yanı sıra büyük ve küçükbaş hayvancılık da yaygındır.

Bugünkü Zaferhamit köyü XIX. yüzyılın son yıllarında Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuş ise de, köyün yakın çevresinde kadim devirlere ait yerleşim kalıntıları bulunmaktadır. Zaferhamit köyünün 1 km kuzeybatısında yer alan 110 m çapında ve 5 m yüksekliğindeki höyükte, İlk Tunç Çağı 2. ve 3. devreleriyle Frig dönemine ait malzemeler elde edilmiştir.³⁰³

Köyün bulunduğu mevki göçmenlerin buraya yerleşmesinden önce Mamaköreni olarak bilinmekteydi. Şimdiki köy Romanya Dobruca'sından göç eden Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. Köyün kuruluş yılı bir kaynakta 1894 olarak gösterilmekle beraber,³⁰⁴ gerçekte ilk göçmenler bu tarihten birkaç yıl önce

302 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü*. 23 Nisan 1920 - 20 Ekim 1991, Ankara, 1994, s. 441.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız köy muhtarı Haluk Manay (1972 Zaferhamit doğumlu) ile Zaferhamit köyü sakinlerinden Ferhat Şilto (1932 Hacıoğlupazarcık'a bağlı Aydınbeyli köyü doğumlu) ve Zeki Demirtaş'a (1945 Zaferhamit doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

303 Turan Efe, “1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, Ankara, 1996, s. 138.

304 *Çifteler*, Eskişehir, 1990, s. 65.

buraya yerleşmişlerdir. Üzerinde köyün kurulacağı arazinin, bu işle görevli olan Ferik Muzaffer Paşa tarafından 1891 yılında tespit edildiği bilindiğinden,³⁰⁵ Kırım Tatar muhacirlerin aynı yıl içinde buraya gelmiş oldukları söylenebilir. Nitekim köy camisi de hicrî 1310 (miladî 1892-1893) tarihinde inşa edilmiştir. Ayrıca, köyü ilk kuran Kırım Tatarlarının Eskişehir'e geldikten sonra bir müddet burada iskâna uygun yer aradıkları, bilahare Kaymazyaylası'nda çadır kurarak bir süre orada yaşadıkları, ancak yerli ahali tarafından oradan kovuldukları bilinmektedir.³⁰⁶

Mamaköreni'ne yerleşen Kırım Tatarları Romanya'nın Köstence ve Mangalya bölgelerinden gelmekteydi.³⁰⁷ Muhtemelen 1850'lerin sonunda veya 1860'ların başında Kırım'dan çıkıp o zaman Osmanlı toprakları olan Dobruca'ya yerleşmiş bulunan bu Kırımlıların, daha ziyade Akmescit ve Kezlev bölgeleri kökenli oldukları anlaşılmaktadır. 1895 yılı Nisan ayında Mamaköreni'ne devrin padişahı Sultan II. Abdülhamid'e izafeten "Zafer-i Hamidî" ismi verildi. O esnada köyde 70 hane muhacir için yer tahsis edilmiş olup 37 hane Kırım Tatar muhaciri yerleşmiş durumdaydı.³⁰⁸ Muhacirler, ilk olarak şimdiki köy yerinin 500 metre berisindeki "Yurtluq" adı verilen mevkiye yerleşmişlerse de, burada sivrisineklerin çok olması ve dolayısıyla sıtma tehdidinin mevcudiyeti sebebiyle birkaç yıl sonra buradan günümüzdeki köy mevkesine taşınmışlardır. Bundan başka, köyde içmeye müsait temiz su bulunmamaktaydı. Bu bakımdan, muhacirler yakındaki Kaymazyaylası'nda bulunan akarsuyu köye celbetmek istediklerse de, Kaymaz köylüleri buna karşı çıkmışlardır. 1900 yılında konunun Bâb-ı Âlî'ye intikal ettiği ve muhacirlerin haklı olduklarının hükûmetçe de kabul edildiği görülmektedir.³⁰⁹

Zafer-i Hamidî yahut halk ağzında aldığı şekille Zaferhamit köyü kurulduktan sonra, buraya münferit olarak Dobruca'dan ve Kırım'dan gelip yerleşen başka Kırım Tatar aileleri de olmuştur. 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında ise Bulgaristan ve Romanya'dan yeni göçmenler geldiler. Bunlar içinde hem Osmanlı Türkleri hem de Kırım Tatarları vardı. 1918'de ise Romanya'dan birkaç Kırım Tatar ailesi daha gelerek Zaferhamit'e yerleşti.

Osmanlı Devleti'nin uğraşmakta olduğu iç isyanlar ve savaşlarda Zaferhamit köyü sakinleri de gençlerini kurban vermişlerdir. Köyden askere alınarak Çanakkale ve Yemen'deki muharebelere iştirak eden on yedi kişiden sadece altısı geri dönebilmiştir.³¹⁰ Zaferhamit köyü İstiklâl Savaşı esnasında Yunan işgaline uğramış ve çok zarar görmüştür. Yağmalanan elli köy evi yakıldığı gibi, köylülerin kıymetli eşyaları da cebren Yunan askerlerince alınmıştır. Direnenlere ateş açılmış ve birçok kimse yaralanmıştır. Çekilmekte olan Yunan askerleri, çok sayıda hayvan aldıklarından başka tarla ve harmanlardaki mahsulleri de yakmışlardır.³¹¹ Savaş yıllarında ekonomisi sarsılan Zaferhamit köyünde, müteakip yıllarda da üretim yapılamadığından dolayı kıtlık yaşanmıştır.³¹²

Sonraki dönemde iktisadî açıdan toparlanan köye az da olsa göçmen iskânı devam etmiştir. Şu cümleden olarak, o zamanlar Romanya'ya günümüzde ise Bulgaristan'a bağlı olan Hacıoğlupazarcık'ın (Dobriç) Aydınbey (Bulgarca adı: Svetlik) köyünden 1936'da çıkan ve 2 haneden oluşan Kırım Tatarı Şilto ailesi, evvela Niğde'nin Ulukışla ilçesinde bir yıl kalmışlar, bilahare Zaferhamit'e gelmişlerdir. 1950'lerde ise köye Bulgaristan'dan 5-6 hane Türk muhacir iskân olunmuştur.

³⁰⁵ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DHMH.C.*, Dosya no.: 25, Gömlek no.: 11.

³⁰⁶ Ertuğrul Karas, "Zaferhamit Köyü", *Emel*, no. 226 (Ankara, Mayıs-Haziran 1998), s. 24.

³⁰⁷ BOA, *Y.A.RES.*, Dosya no.: 75, Gömlek no.: 19.

³⁰⁸ Agb.

³⁰⁹ BOA, *DHMH.C.*, Dosya no.: 25, Gömlek no.: 11.

³¹⁰ Karas, s. 24.

³¹¹ Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Eskişehir, 2002, s. 208.

³¹² Karas, s. 24.

1955-1960 yılları arasında köyde 100-120 civarında hane bulunduğu kaydedilmektedir.³¹³ Sonraki yıllarda köyden şehirlere ciddi ölçüde göç yaşanmış, köy nüfusu bu sebepten azalmıştır. Son olarak, 1995'te Diyarbakır ve Ağrı'dan 15 hane Kürt köye yerleşmiştir.

Zaferhamit köyündeki Kırım Tatarlarının Kırım'daki kökenleri çoğunlukla Kezlev, Akmescit ve Bahçesaray bölgeleridir. Köyde Kırım Tatar kültürü uzun yıllar canlı bir şekilde ayakta tutulabilmiştir. Toylar, bayramlar ve diğer özel günler çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köyleri gibi geleneklere uygun şekilde yaşanmıştır. Meselâ, komşu Yıldızören köyünde de uygulandığı üzere, Hıdırellez'de mutlaka kuzu kesilir, bundan qozu sorpası yapılır ve topluca dua edilirdi.

Zaferhamit'te yaşayan Kırım Tatarları ve Rumeli muhacirleri arasında 1950'lerden itibaren yaygın olarak karışık evlilikler görülmektedir. Köyde hemen herkes Kırım Tatarca bilmekle birlikte, 30 yaşın altındakiler konuşmamaktadırlar. Yemekler dışındaki Kırım Tatar âdetleri ise büyük ölçüde günlük hayattan çekilmiş durumdadır. Bununla birlikte, köydeki Kırım Tatarları arasında Kırım'a sıcak bir ilgi mevcuttur. 2006 yılı itibarıyla köyden Kırım'ı ziyaret etmiş kimse yok idiyse de, pek çok köylünün bu arzuda olduğu müşahade edilmiştir.

Zaferhamit köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Acay, Akkurt, Aksu, Aksüyek (Bu sülale sonradan Kolay soyadını almıştır), Aktimuroğlu (Bu soyadı sonradan Akdemir'e dönüşmüştür), Argüz, Arslan, Atız, Aydınbeyli, Aydoğdu, Başaköz, Bayraktar, Baysal, Bozkurt, Demircan, Demirtaş, Dinçer, Doğanay, Ergil, Fidan, İlhan, İnan, Karakurt (Bu sülale Fahriye köyünden gelmiştir), Kavaş, Konuşkan, Koyak, Manay, Nuğman, Odaman, Oraz, Özkan, Pekdemir, Sevim, Şilto, Temürçan, Tezel, Uyanık ve Ünver.

Çakmak (Muhacirîn-i Cedid) Köyü*

Gaziantep'in Nurdağı ilçesine bağlı Çakmak köyü il merkezine 48 km, ilçe merkezine de 19 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2008 yılı itibarıyla köyde daimî olarak yaşayan yaklaşık 200 kişi (50 hane civarı) vardı. Aslen köy halkından olup da Gaziantep'te yaşayanlardan 15-20 kişi, yaz aylarında köye gelip tarlalarına bakmaktaydı. Çakmak halkı büyük ölçüde Adigelerden oluşmakta olup köyde 7 hane de Nogay yaşamaktaydı. 1950'lere kadar köyde geniş ölçüde pirinç ekilmekteyken, bu tarihlerden sonra tedricen pamuk tarımına geçilmiştir. Uzun süre Çakmak köyünün temel geçim kaynağı olan pamuk 2000'li yıllardan itibaren ekilmemeye başlanmıştır. 2008'de köyde ağırlıklı olarak buğday ve bir miktar da biber, karpuz, kavun ve soğan ekilmekteydi.

Köyün adının Çakmak olması, büyük ihtimalle buranın geçmişte Dulgadırlı Türkmenlerinin Çakmak cemaatinin yurdu olmasına bağlıdır. Gerçekten de Çakmak cemaatinin XVI. yüzyılda Adana sancağında bulundukları bilinmektedir.¹

Günümüzdeki Çakmak köyü, 1868-1869 yıllarında, Muhacirîn-i Cedid adıyla Adige muhacirler tarafından kurulmuştur.² Köy halkı arasında anlatılanlara göre, buraya ilk yerleşen Adigeler 12 hane teşkil etmekteydi. Köyün 2 km yakınında Adigelerin gelişinden birkaç yıl önce Nogay muhacirlerin yerleştiği Muhacirîn (Muhacirler) köyü bulunduğundan, bu yeni köye diğerinden ayırmak üzere Muhacirîn-i Cedid

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Çakmak köyü eski muhtarlarından Osman Özer (1946 Muhacirîn-i Cedid [Çakmak] doğumlu) ve Ahmet Özer (1941 Muhacirîn-i Cedid [Çakmak] doğumlu) ile köy halkından Kâzım Akkuş'a (1936 Muhacirîn-i Cedid [Çakmak] doğumlu) ve komşu Nogaylar köyü halkından Bilâl Koç'a (1941 Muhacirîn-i Atik [Nogaylar] doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: II, Ankara, 2009, s. 498.

2 Köy hakkında bulunan tapu belgelerinde, köyün hicrî 1285 (miladî 1868-1869) yılında kurulduğu kaydedilmektedir.

(Yeni Muhacirler) adı verilmiş, eskisi de Muhacirîn-i Atık (Eski Muhacirler) olarak anılmaya başlanmıştır. Muhacirîn-i Cedid köyünü teşkil eden Adige muhacirler Abzeh, Şapsığ ve Hatukay kollarına mensuptu.

Muhacirîn-i Cedid’e yerleşen Adigeler de, uzun yıllar boyunca Muhacirîn-i Atık’teki Nogayların karşılaştıkları sıkıntıları yaşamışlardır. Nitekim burada da sıtma, yarım asrı aşkın bir süre muhacirlerin en büyük düşmanı olmuş ve çok sayıda kayba yol açmıştır. Aynı şekilde, çevrede hüküm süren eşkıyalar, Muhacirîn-i Atık köyüne olduğu gibi Muhacirîn-i Cedid köyüne de büyük bir tehdit teşkil etmiştir. Buna karşılık, bu iki köydeki Nogay ve Adige muhacirler birlikte tedbir alarak köylerini silahla korumuşlardır.

Esasen, bu iki komşu köydeki Adige ve Nogay muhacirler tarihî yakınlıklarına da bağlı olarak çok iyi geçinmişler ve pek çok hususta ortak hareket etmişlerdir. Bu iyi ilişkilerin bir tezahürü olmak üzere, zaman içinde, Muhacirîn-i Atık köyündeki Nogaylardan bazıları, şahsî sebeplere bağlı olarak muhtelif yıllarda Muhacirîn-i Cedid’e taşınmışlardır. Bunlar arasında, ilk önce Eriklibelen (günümüzde Nurdağı’na bağlı olan Kozuluk) köyüne yerleşen, ancak burasının dağılması üzerine Muhacirîn-i Atık’e yerleşmiş olan aileler de vardı (Kutlubay soyadını taşıyan sülale bunlardan biridir). Muhacirîn-i Cedid’e Nogayların yerleşmesinin muhtemelen 1920’li yıllarda başladığı ve müteakip onyıllar içinde de münferiden sürdüğü anlaşılmaktadır. Çakmak köyünde yaşamakta olan Nogayların çoğu veya tamamı (Nogaylar köyündekiler gibi) Cemboyluk koluna mensuptur.

Köydeki Adigelerin, Kafkasya’dan getirerek yüz yıla yakın süre muhafaza edebildikleri âdet ve gelenekler, bilhassa XX. yüzyılın ikinci yarısında tedricen unutulmuş veya uygulamadan kalkmıştır. Meselâ, “Çerkes usulü” düğünlerin 1950’lerden itibaren yapılmadığı ve çevredeki yerli köylerindeki âdetlere uyulduğu anlatılmaktadır. 1960’lara kadar köyde günlük hayatta yaygın olarak Adigece konuşulmakta iken, 2000’li yılların başında ancak az sayıdaki yaşlının bazı kelimeleri hatırlayabildikleri gözlenmekteydi. Çakmak köyünde Adige geleneklerinin yaşatılabildiği yegâne saha yemeklerdir. Nitekim şipsi basta, metaz ve haluj gibi Adige yemekleri, 2008’de de yaygın olarak köydeki Adige ailelerce pişirilmekteydi. Adigeler arasında Adige olmayanlarla evlilikler, XX. yüzyılın ikinci yarısında giderek artan sayıda görülmekle beraber, 2000’lerin ilk yılları itibarıyla yine de evlilikler tercihen Adigeler arasında yapılmaktaydı.

Çakmak köyündeki Nogay aileler de komşu Nogaylar köyündeki akrabaları gibi tarihî kültürlerinin hemen bütün unsurlarını kaybetmişlerdir. Günümüzde de pişirilmeye devam edilen Nogay çayı, belki de bu kayıp kültürün son izlerindendir. Bununla birlikte, özellikle 2000’li yılların başında, köydeki Adigelerde olduğu gibi Nogaylarda da kökenlerine ve kültürlerine artan bir ilgi müşahade edilmektedir. Çakmak köyündeki Nogaylarla Adigeler birbirlerini çok yakın gördüklerinden öteden beri yaygın olarak karşılıklı evlilikler yapagelmışlerdir. Çakmak köyündeki Nogaylar Akkuş, Erdem ve Kutlubay soyadlarını taşımaktadırlar.

Nogaylar (Muhacirîn-i Atık) Köyü*

Gaziantep vilayetinin Nurdağı ilçesine bağlı Nogaylar köyü il merkezine 65 km, ilçe merkezine de 19 km mesafede bulunmaktadır. 2009 yılı itibarıyla köyün nüfusu 116 hanede toplam 470 kişiydi. Nüfusun çoğunluğu Yörük olan köyde, 10 hane de Nogay yaşamaktaydı. Köyün Yörükler ve Nogaylar dışında kalan sakinleri, buraya 1935-1950 yılları arasında muhtelif yerlerden maraba olarak gelip yerleşmiş olan Türk ve Kürtlerin aileleridir. Köyün asıl ismi Muhacirîn-i Atık olmakla birlikte, 1960’ta köy halkının talebi üzerine Nogaylar olarak değiştirilmiştir. Köy önceden İslahiye ilçesine bağlıyken, 1993’te Nurdağı’nın ilçe olmasıyla buraya bağlanmıştır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Nogaylar köyü sakinlerinden Tevhide Koç (1921 Muhacirîn-i Atık [Nogaylar] doğumlu), Hilmi Koç (1939 Muhacirîn-i Atık [Nogaylar] doğumlu), Bilâl Koç (1941 Muhacirîn-i Atık [Nogaylar] doğumlu) ve Ali Doğan’a (1946 Muhacirîn-i Atık [Nogaylar] doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

Nogaylar köyündeki genç nesilden pek çok insan, köyün tarlalarının alan olarak yetersizliğinden dolayı iş bulmak veya okumak maksatlarıyla 1960'lardan itibaren büyükşehirlere göç etmiştir. 2000'li yıllarda köyün refah seviyesi oldukça iyi durumdaydı. Geçimi tarıma dayanan Nogaylar köyünde esas ürün buğday olup bunun yanında kırmızıbiber ve dolmalık biber de ekilmekteydi. Evvelce yaygın olan mısır tarımı ise 2000'li yılların ikinci yarısına doğru giderek terk edilmeye başlanmıştı. Sulama maksadıyla köylünün çok sayıda kuyu açması zaman içinde yeraltı sularını azalttığı gibi, yaygın olarak salma sulama metodunun kullanılması da ayrıca su israfına sebep olagelmıştır. Bu bakımdan, her yıl suyu daha derinden çıkartmak ve dolayısıyla daha fazla elektrik kullanmak gerektiğinden, giderek su gerektiren tarımdan kaçınılmaktaydı.

Köyü kuran Nogay muhacirleri, muhtemelen 1850'lerin sonunda Kuban'dan yahut Kırım'ın kuzeyindeki bozkırlardan çıkarak Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Anlatılanlara göre, Rusya imparatorluk ordusunda binbaşı rütbesini taşıyan Hasan Bey adlı bir Nogay'ın önderliğindeki bu muhacirlerin, şimdiki köy mevkesine iskânıyla meydana gelen köy "Muhacirîn" (Muhacirler) olarak adlandırılmıştır. Köyün bu şekilde teşekkülünün, 1860'ların ilk yarısında veya ortasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bundan birkaç yıl sonra, hemen yakındaki araziye de Kafkasya'dan göç etmiş olan Çerkes (Adige) muhacirler iskân olunmuş ve bu yeni köyü Nogay muhacirlerin köyünden ayırt etmek üzere buraya "Muhacirîn-i Cedid" (Yeni Muhacirler) adı verilmiştir. Günümüzde Çakmak adını taşıyan, bu komşu Muhacirîn-i Cedid köyünün 1868-1869 yıllarında teşekkül ettiği kesin olarak kayıtlarda görülmektedir. Şu hâlde, Amerikalı araştırmacı Daniel G. Bates'in Muhacirîn-i Atık köyünün kuruluşu için verdiği 1865 tarihi doğru yahut doğruya çok yakın olmalıdır.³

Muhacirîn-i Atık'e yerleşen Nogaylar da, aynı tarihlerde Çukurova'ya iskân olunan soydaşlarının başına gelen sıtma felaketinden nasiplerini fazlasıyla almışlardır. Çok sayıda insanın sıtmadan ölmesi üzerine muhacirlerin büyük kısmı köyü terk ederek başka yerlere dağılmıştır.⁴ Köyden ayrılanlardan önemli bir kısmının İç Anadolu'ya göçerek oradaki Nogay köylerine yerleşmiş oldukları bilinmektedir. Her şeye rağmen bir miktar Nogay, Muhacirîn-i Atık köyünde kalmıştır. O kadar ki 1900 yılında Muhacirîn-i Atık köyündeki Nogaylar yalnızca 5 haneden ibaret kalacaklardı.⁵

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında, Islahiye havalisine bir grup Nogay daha iskân olunmuştur. Bunlar 1850'li yılların sonunda Osmanlı Devleti'ne göç ettikten sonra, o zamanlar Osmanlı sınırları içinde yer alan Rumeli'ne iskân olunmuşlardı. Bunlardan hiç değilse bir bölümünün Plevne civarına yerleştirilmiş oldukları hatırlanmaktadır. 93 Harbi neticesinde bu toprakların Osmanlı Devleti'nin elinden çıkması üzerine söz konusu Nogay muhacirler, bu sefer de Anadolu içlerine göç etmek zorunda kalmışlardı. Rumeli'nden ayrıldıktan sonra önce İstanbul'da, Sultanahmet'te bir yerde geçici olarak konaklayan bu muhacirlerden bir grubu, Balıkesir tarafındaki oraya evvelce iskân olunmuş Nogayların yanına yerleşirken, diğer bir grubu da Suriye vilayetinin Trablusşam Limanı'na çıkmışlardır. Oradan nihaî iskânları için sırasıyla Hama ve Humus'a giden muhacirler, hem buralardaki yerli Arap ahalî ile anlaşamadıklarından hem de bu bölgenin iklimine ve çevre şartlarına uyum sağlayamadıklarından buralarda kalıcı olamamışlardır. Nihayet, Muhacirîn-i Atık köyünde soydaşlarının yaşadığını öğrenerek iskân için Islahiye tarafına gelmişlerdir. Nogayların Cemboyluk koluna ve Koñurbas (Qoñurbas) boyuna mensup olduğunu bildiğimiz bu grup, 1900 yılında, o zamanlar Islahiye kazası dâhilinde olan Kuzoluk köyüne yerleşmişlerdir. Toplam 23 kişiden oluşan bu muhacirler geldiğinde, Kuzoluk'ta 15 hane Nogay'ın yaşamakta olduğu Osmanlı belgelerinden

3 Daniel G. Bates, "Shepherd Becomes Farmer. A Study of Sedentarization and Social Change in Southeastern Turkey", *Turkey. Geographic and Social Perspectives*, Ed. Peter Benedict, Erol Tümerterkin, Fatma Mansur, Leiden, 1974, s. 97.

4 Agm; Daniel G. Bates, *Nomads and Farmers: A Study of the Yörük of Southeastern Turkey*, Ann Arbor, 1973, s. 25.

5 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DHMH*., Dosya no.: 30, Gömlek no.: 90.

anlaşılmaktadır.⁶ Nogayların yaşamakta olduğu Kuzuluk köyünün Eriklibelen adıyla da anılan mevkisi, günümüzde Nurdağı ilçesine bağlı Kuzuluk köyünün 2 km kadar yukarısında, tepe üzerinde yer almaktadır.⁷

Kuzuluk'a yerleşmiş olan Nogaylar, 1920'lerden önceki bir tarihte burayı tamamen boşaltarak Muhacirîn-i Atîk'e taşınmışlardır. Eriklibelen'den Muhacirîn-i Atîk'e taşınan Nogaylar arasında, giderek çevresinde tanınmaya başlayan Muhammed Bilâl adlı ehl-i tarîk bir zat da bulunmaktaydı. Muhtemelen 1936'da İslahiye'nin (günümüzde Nurdağı'nın) Hamidiye (Danacık) köyüne göçen bu din adamı, Muhammed Bilâl-i Nadirî adıyla tanınmış bir Kâdirî şeyhi olmuştur.⁸ Muhacirîn-i Atîk köyündeki Nogay muhacirlerin sıtma ve diğer salgın hastalıklardan dolayı yaşadıkları büyük sıkıntılar, iskânlarının üzerinden yarım asrı aşkın bir dönem geçtikten sonra dahi devam etmiştir. Şu cümleden olarak, I. Dünya Savaşı esnasında bölgeye dağılan Osmanlı askerleri, koleranın yayılmasına sebep olmuş ve bu dönemde de köy halkının önemli bir kısmının kırılmasına yol açmıştır. Dahası, iskândan sonraki uzun yıllar boyunca, Muhacirîn-i Atîk köyü çevredeki eşkıyaların saldırılarına maruz kalmış ve buradaki Nogaylar kendilerini silahla korumak zorunda kalmışlardır.

1920'li yıllardan itibaren Muhacirîn-i Atîk (Nogaylar) köyündeki Nogaylardan bazıları, sosyal sebeplerle köylerinden ayrılarak komşu Muhacirîn-i Cedid (Çakmak) köyüne yerleşmişlerdir. Muhacirîn-i Atîk köyüne iskân olunmuş olan Nogayların sıtma yüzünden hayatlarını kaybetmeleri ve başka yerlere göç etmeleri neticesinde bunlara köy arazisinden verilmiş olan topraklar da resmen devlete geri dönmüştü. 1949'da, Saçlıkara kabilesine mensup bir grup Yörük, bu toprakların kendilerine verilmesi için hükûmete müracaat etti.⁹ Nihayet, 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çerçevesinde bu Yörüklerin, köyün devlet tarafından dağıtılan topraklarına yerleştirilmeleri kabul edildi. Yörükler, bilfiil 1949 sonbaharında köye yerleşmeye başladılar.¹⁰ Bu suretle buraya iskân olunan Yörükler 27 hane teşkil etmekteydi.¹¹ Yörüklerden sonra köye başka topraksız Türk köylüler de iskân olunmuştur. Yörüklerin aksine bunların hepsi köyde daimî olarak yaşamamıştır.¹²

6 BOA, *DHMHC.*, Dosya no.: 30, Gömlek no.: 90.

7 Nogayların bu mevkiiyi terk etmelerinden sonra buraya yerleşen bir grup Kürt, daha aşağıdaki bir mevkide şimdiki Kuzuluk köyünü teşkil etmişlerdir. Bir zamanlar Nogayların yaşamış oldukları mevki (Nogay muhacirler çevre halkı tarafından yanlış şekilde "Çerkes" olarak tanındıklarından), günümüzde "Çerkes harabesi" adıyla bilinmektedir. Buradaki Nogaylara ait eski yapı kalıntıları tamamen ortadan kalkmış ve üzerlerinde tarlalar bulunmaktadır. Nogaylardan kalan eski mezarların bazıları ise nispeten düzenli bir şekilde etrafları taşla çevrili olduğundan bellidir. Buradaki üzeri yazılı olmayan mezartaşlarından bazıları, bu mevkide 1990'lı yıllarda Türk askerleri tarafından PKK'lılara karşı kurulan mevzilerde kullanıldığından yerleri değişmiştir. Eski Kuzuluk (Eriklibelen) köyünün Nogay mezarlığının kalıntıları arasında, yalnızca Kâdirî Şeyhi Bilâl-i Nadirî'nin babası Abdullah Efendi'nin yakın dönemlerde yapılmış olan mezarı fark edilmektedir. Latin harfleriyle yazdırılmış olan bu baştaşında, Abdullah Efendi'nin Nogayların "Konkurbas" (doğrusu Qoñurbas) kabilesine mensup olduğu kaydedilmektedir.

8 Soyadı kanunundan sonra Kutlubay soyadını alan Muhammed Bilâl-i Nadirî (1895-1969), dinî faaliyetlerinden dolayı defalarca tevkif edilmiş ve 1937-1946 arasında Giresun'a, daha sonra da ilki yıl İstanbul'a sürgüne gönderilmiştir. Hilmi Kutlubay, "Hacı Muhammed Bilâl-i Nadirî Hazretlerinin Tanıtımı", Hacı Muhammed Bilâli Nadir, *Zuhuratiye'î Geylaniye*, Ankara, 2000, s. 4. Bilâl-i Nadirî'nin ailesi ile birlikte Giresun'a sürgün edilmesi hakkındaki 12 Ocak 1937 tarihli İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararı için bakınız, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer no.: 71.3.8. Bilâl-i Nadirî'nin postu kendisinden sonra oğlu Hacı Muhammed Hilmi Kutlubay'a (1936-1999) geçmiştir. Hamidiye köyü, günümüzde Bilâl-i Nadirî'nin müridlerinin yerleştiği önemli bir dinî merkez konumundadır.

9 Bates, *Nomads and Farmers*, s. 25.

10 Age, s. 193.

11 Age, s. 25.

12 Age, s. 194.

Muhacirîn-i Atîk köyünde yaşayan Nogayların, komşu Muhacirîn-i Cedid (Çakmak) köyündekiler hariç, Türkiye'nin diğer bölgelerinde yaşayan Nogay cemaatleriyle hemen hiç ilişkileri olmamıştır. Bu durum, buradaki Nogayların kültürel özelliklerinin zaman içinde kaybolmasında büyük rol oynamıştır. Nitekim 1950'lerden bu yana köyde Nogayca konuşabilen kimse kalmamıştır. Aynı şekilde Nogay gelenek, oyun ve müzikleri de unutulmuş durumdadır. Bununla birlikte, Nogaylar (Muhacirîn-i Atîk) köyünde yaşayan Nogaylar kendi aralarında veya Danacık ve Çakmak köylerindeki soydaşlarıyla evlenmeye itina gösteregelmişlerdir. Son zamanlarda Nogay olmayanlarla evlilikler artmış olmakla birlikte, yine de evliliklerin cemaat içinden olması tercih edilmektedir. Esasen Nogaylar köyünde yaşayan Nogay ailelerin hepsi birbirleriyle akrabadır.

Köydeki Nogayların hepsinde belirli bir Nogaylık şuuru günümüzde de yaşamakta ve bu topluluk etnik kökenine ilgi duymaktadır. Köy halkından Alâaddin Doğan, 1990'lı yıllarda Dağıstan Muhtar Cumhuriyeti'nin kuzeyindeki Nogay bölgesine giderek oradaki Nogaylarla irtibat kurmuştur. Dağıstan'daki Nogay bölgesinden köye gelen ziyaretçiler de olmaktadır.

Ananevî kültürün birçok unsurunun unutulmasına rağmen, Nogaylar köyünde Nogay yemek kültürünün bazı unsurları günümüze kadar yaşatılmıştır. Bu arada, bu yemekler arasına Kafkas (Adige) mutfağına ait bazı yemeklerin de karışmış olması dikkat çekmektedir. Bu gibi Adige kökenli yemekler, Nogaylar köyündeki Nogayların mutfağına, komşu Muhacirîn-i Cedid (Çakmak) köyündeki Adigelerden geçmiş olmalıdır. Nogaylar köyündeki Nogaylar hâlen de qasıqbörek (qasıqbörek), ulaqsa (laqşa), inqal, kömbe (fırında pişirilen bir parça mayalı hamur) ve maylı qalaqay gibi karakteristik Nogay yemekleriyle şipsi basta ve metaz (içinde patates olan tabaqbörek) gibi Adige yemeklerini azalarak da olsa pişirmeye devam etmektedirler. Evvelce köbete de pişirildiği hatırlanmakla birlikte günümüzde yapabilen kalmamıştır. Sütlü-tuzlu Nogay çayı ise köydeki Nogaylar arasında yaygın olarak içilmektedir.

Nogaylar köyündeki Nogayların çoğunun veya tamamının Cemboyluk koluna mensup oldukları anlaşılmaktadır. Bunların en azından bir kısmı da Kubanşıl kabilesindendir. Köydeki Nogaylar arasında Canbulat, Doğan ve Koç soyadları kullanılmaktadır.

1. Bahçeli
2. Beyazıt
3. Burunucu
4. Demirci
5. Dereğözü (Kelete)
6. Elmalı
7. İnanca (İnadlı)
8. Kaledibi
9. Örenkaya (Kale-i Bedrama)
10. Talipli
11. Tepecik (Yoma/Tepeyoma)

Bahçeli Köyü*

Giresun'un Bulancak ilçesine bağlı Bahçeli köyü il merkezine 41 km, ilçe merkezine de 26 km mesafededir. Köy Pazarsuyu Vadisi üzerinde, yüksek bir mevkiye kurulmuş olup ulaşımı toprak bir yoldan ve zorlukla sağlanmaktadır. Bu yol dahi ancak 1975-1976 yıllarında inşa edilmiş olup bundan önce köye ulaşımın ancak at ve eşekle mümkün olabildiği anlatılmaktadır. 2008 yılı itibarıyla Bahçeli köyünde daimî olarak yaşayan halk 600-700 kişi civarındaydı (180-200 hane). Köyün geçimi asıl olarak fındık tarımı ile küçük ve büyükbaş hayvancılık üzerine kuruludur.

İskân geçmişi en azından XVII. yüzyıla kadar uzanan Bahçeli köyü, evvelce Cindi köyünün Çukur Mahalle adıyla bir mahallesi durumunda iken,¹ 1970'lerde müstakil köy statüsüne geçmiştir. Döngeri, Esenköy ve Torçan köyleri de tarihî bir köy olan Cindi'den ayrılmışlardır.

Bahçeli köyünde yaşayan sülalelerden biri Kırım kökenli olan Azaklıoğulları'dır. Bay soyadını taşıyan Azaklıoğulları sülalesi, Bahçeli köyünün Çarşık Mahallesi'nde yaşamaktadır. 2008 yılı itibarıyla, toplam 40 hanenin bulunduğu bu mahallede Azaklıoğulları 13 hane teşkil etmekteydi. Çarşık Mahallesi'nde toplu

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Bahçeli köyü sakinlerinden Ali Bay (1930 Bahçeli doğumlu), Recep Bay (1952 Bahçeli doğumlu), Mürşit Bay (1955 Bahçeli doğumlu) ve Halis Arslan'a (1968 Bahçeli doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

1 Bununla birlikte, daha eski devirlerde, meselâ XVII. yüzyılın ortalarında burasının Çukur-ı Bâlâ (Yukarı Çukur) adıyla müstakil bir köy olduğu da görülmektedir. Feridun M. Emecen, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi. Bulancak-Piraziz*, İstanbul, 2005, ss. 117 ve 169.

olarak bulunan Azaklıoğulları haricinde, ayrı bir mevki, kökenleri Ordu tarafına dayanan Topçular sülalesi yaşamaktadır. Asıl Bahçeli köyünden daha yukarıda yer alan Çarşık Mahallesi deniz seviyesinden yaklaşık 800 metre yükseklikte olup burayı köy merkezine bağlayan toprak yol 1987’de yapılmıştır.

Çarşık (Ciharşık) Mahallesi de köklü bir iskân geçmişine sahip olup XVII. yüzyıl ortalarında Oyrak köyü ile birlikte bir köy statüsündeydi.² Azaklıoğulları Kırım’dan Anadolu’ya göç etmiş olduklarını bilmelerine rağmen, göç tarihlerini hatırlamamaktadırlar. Her hâlükârda, hâlen Ordu’nun Şahincili Mahallesi’yle Giresun’un Bulancak ilçesine bağlı Burunucu, Trabzon’un Arsin ilçesine bağlı Çubuklu ve Çiçekli ile Rize’nin Merkez ilçesine bağlı Balıkçılar köyünde yaşamakta olan Azaklıoğulları’nın, Kırım’dan çıkan aynı kola ve soya mensup oldukları bilinmektedir. Ayrıca hicrî 1251 (miladî 1835-1836) tarihli Nüfus Defteri’nde Çarşık’ta yaşamakta olan 3 sülale arasında Azaklıoğulları da gösterilmektedir (diğer iki sülale Koğuloğulları ve İnmezoğulları sülaleleridir).³ Gerek bu delillere gerekse hem Bahçeli’de hem de Doğu Karadeniz bölgesindeki diğer köylerde yaşamakta olan Azaklıoğulları’nın naklettikleri soyağaçlarına dayanarak, Azaklıoğulları’nın Çarşık’a en geç XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yerleşmiş olduğu kanaatine vardık. Bahçeli’de yaşamakta olan Azaklıoğulları, bu tarafa gelen (ve sözünü ettiğimiz nüfus defterinde o sırada 45 yaşında olduğu gösterilen) ataları Azaklı Osman’ın önce Pazarsuyu’na yerleşecek olduysa da, sıtma endişesiyle bu çok yüksek mevkiye yerleştiğini anlatmaktadırlar. Aynı nüfus defterinde o dönemde Çarşık’tan ayrı statüde olan Oyrak köyü halkı arasında, 15 yaşındaki “Kırımoglu Ömer bin Süleyman”ın ve onun dört küçük kardeşinin adları kaydedilmiştir.⁴ Bu Kırımlıların Elmalı köyündeki Kırımlıoğulları sülalesine mensup olduklarına kesin gözüyle bakılabilir. Ancak günümüzde Oyrak’ın dâhil olduğu Bahçeli köyünde bu Kırımlıoğulları sülalesine mensup olduğu bilinen kimse yaşamamaktadır.

Çarşık’taki Azaklıoğulları’ndan 4 hane, 1942’de, Pazarsuyu Vadisi’nin öbür tarafında tam karşılarında yer alan Demirci köyüne taşınmışlardır. Bu kol günümüzde de Demirci köyünde yaşamayı sürdürmektedir. Bahçeli’deki Azaklıoğulları’nın bir kısmı da 1970’lerden başlayıp 2000’lere kadar uzanan süreç içinde İstanbul’a göçmüşlerdir. İstanbul’da, Bahçeli’den gitme Azaklıoğulları’na mensup en az 10 hane bulunduğu ifade edilmektedir.

Kırım’dan ayrılışlarının üzerinden en az iki yüzyıllık bir süre geçmesine ve diğer Kırımlılardan tecrit edilmiş olarak yaşamalarına bağlı olarak, Bahçeli köyündeki Azaklıoğulları’nın Kırım’dan getirdikleri ve bugüne kadar yaşatabildikleri herhangi bir kültürel miras kalmamıştır. Bahçeli’deki Azaklıoğulları uzun yıllar boyunca sülalelerinin Doğu Karadeniz’deki diğer kollarıyla irtibatlarını kaybetmiş olmakla birlikte, 2008 yılından itibaren tekrar ilişki kurmuşlar ve hatta bir dernek çatısı altında birleşme yolunu tutmuşlardır. Buradaki Azaklıoğulları Kırım Tatar kökenlerini de vurgulamaktadırlar.

Beyazıt Köyü*

Giresun’un Görele ilçesine bağlı Beyazıt köyü Giresun il merkezine 81 km, Görele’ye ise 21 km uzaklıkta dağlık bir köydür. Zıva Vadisi köyler grubunun bir parçası olan bu köy, 1940’da müstakil olarak köy

2 Age, s. 297. 1837’ye gelindiğinde ise, Çarşık’ın Çukur (mahalle/köy) ile birlikte Cindi köyüne dâhil edildiğini ve Cindi’nin “karye-i Cindi ilhâkı Çukur ve Çarşık” şeklinde ifade edildiğini görüyoruz. Age, s. 365.

3 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.d.*, Defter no.: 1045, s. 65. Burada isimleri verilenler Azaklıoğlu Osman bin Mustafa ile onun oğulları Hüseyin ve Hasan’dır. Ayrıca bakınız, Emecen, s. 374.

4 BOA, *NFS.d.*, Defter no.: 1045, s. 67.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine müracaat ettiğimiz Beyazıt köyü muhtarı Halil İbrahim Güneş (1952 Beyazıt doğumlu) ile köy halkından Kemal (Kırımlı) Çelikbaş (1946 Beyazıt doğumlu) ve İsmail Çelikbaş’a (1951 Beyazıt doğumlu) teşekkür ederiz.

tüzel kişiliğini almıştır.⁵ Evvelce Çatakkırı köyü ile Beyazıt tek bir köy statüsünde iken sonradan ayrılmışlardır. Köyün nüfusu, 2008 yılı itibarıyla kışın yaklaşık 450 kişiden (120 hane kadar) oluşurken, yaz aylarında köy dışında yaşayan köylülerin dönmeleriyle 1.500 kişi civarına yükselmektedir. Bayezid (Beyazıt) köyü halkı Osmanlı döneminde de tamamen Müslümanlardan oluşmaktaydı. 1876-1877 yıllarında köyde 32 hanede tamamı Müslüman olan 98 kişi (erkek) yaşıyordu.⁶

Beyazıt köyünün temel geçim kaynakları fındık yetiştiriciliği ve hayvancılıktır. Bunun yanı sıra bir miktar mısır da yetiştirilmektedir. Köyün ekonomik imkânlarının geniş olmayışı, köy halkından pek çoğunun başta İstanbul olmak üzere Zonguldak, İzmit ve Adapazarı gibi şehirlere göç etmesine yol açmıştır. İstanbul'a yerleşen çok sayıda Beyazıt kökenli kişi, burada Görele Beyazıt Köyü Derneği'ni kurmuşlardır. Köyde geçmişte el dokumacılığı gelişmiş idiyse de 1980'lerden itibaren terk edilmiştir.

Beyazıt köyünde 2008 yılı itibarıyla 5 hane Kırımlı yaşamaktaydı. Hepsisi Çelikbaş soyadını taşıyan ve bir sülale teşkil eden bu Kırımlıların birçoğu, zaman içinde köyden ayrılıp muhtelif şehir ve kasabalara taşınmışlardır. 2000'li yılların başı itibarıyla İstanbul'da, Manavgat'ta, İzmit'te, Çanakçı'da, Kaledibi'nde ve başka yerlerde yaşayan ve aslen Beyazıt'a yerleşmiş Kırımlılardan olan en az 17 aile mevcuttu.

Kırımlıların Beyazıt köyüne ne zaman yerleştikleri bilinmemektedir. Anlatılanlardan bunun XIX. yüzyıl ortalarında veya bundan daha önce olduğu tahmin edilebilir. Nesiller arasında aktarılan rivayetlere göre, Beyazıt'taki Kırımlıların ataları, Kırım'dan çıktıktan sonra önce Şalpazarı'nın (Trabzon) Tamlı köyü yaylasına yerleşmişlerdir. Burada bir cinayet davasına karışınca, oradan Eynesil'in Ören kasabasına göçmüşlerdir. Bunların bir kısmı Ören'de kalırken, diğerleri Ören'den de ayrılarak Beyazıt köyünün bulunduğu Zıva havalisine gelmişlerdir. Bu Kırımlılardan Ören'de kalanlar sonradan Coştur soyadını almıştır.⁷ Beyazıt köyündeki Kırımlılar Kırım'dan getirdikleri kültür, âdet ve geleneklerinin herhangi bir unsurunu muhafaza edememiş olup bu açılardan çevrelerindeki diğer Türklerden farksızdılar.

Burunucu Köyü*

Giresun'un Bulancak ilçesine bağlı Burunucu köyü Giresun il merkezine 13 km, Bulancak'a ise 5 km mesafededir. Karadeniz sahilinden içeriye doğru uzanan köyün yerleşim alanı, seyrek dağılmış evlerle 12,5 kilometreye kadar uzanmaktadır. 2011 yılı itibarıyla köyün nüfusu, kış aylarında 1.300 kişi kadar ise de, yazın (yazlıkçılar ve Giresun'dan gelenlerle birlikte) 2.500'leri bulmaktaydı. Köyde mevcut 780 hanenin 300'ü kışın boşalmaktaydı. Burunucu köyünün geçimi fındık tarımı üzerinedir. Sınırlı olarak balıkçılık da yapılmaktadır.

Burunucu köyü evvelce Talipli köyünün bir parçası iken daha sonra oradan ayrılmıştır. Talipli köyü 1455⁸ ve 1642-1643 yılları tahririnde yer almakta ve köy halkı Müslümanlardan oluşmaktaydı.⁹ Bununla birlikte, İstiklâl Savaşı öncesi dönemde şimdiki Burunucu köyünde Rumların da yaşadığı bilinmektedir.

5 Ali Bilir, *Geçmişten Günümüze Tüm Yönleriyle Görele*, İstanbul, 2001, s. 198.

6 Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*. Cilt: 8, Eskişehir, 1995, s. 307; Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1877*. Cilt: 9, Eskişehir, 1995, s. 249.

7 Çevrede çok saygın bir din adamı olarak tanınan ve Giresun müftülüğünde de bulunmuş olan Mehmet Coştur Hoca (1903-1984) da bu sülaleye mensuptur. Mehmet Fatsa, *Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserleri*, Giresun, 2008, s. 274.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Burunucu köyü muhtarı Hasan Çolak (1959 Burunucu doğumlu) ile köy halkından Hurşit Anapa (1922 Bulancak doğumlu), Yusuf Anapa (1928 Burunucu doğumlu) ve Kenan Korkmaz'a (1948 Burunucu doğumlu) şükranlarımızı sunarız.

8 Feridun M. Emecen, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi. Bulancak-Piraziz*, İstanbul, 2005, s. 75.

9 Emecen, ss. 345-346; Mehmet Öz ve Fatma Acun, *Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları*, Cilt: VII, *Karahisar-ı Şarkî Sancağı Mufassal Avâz Defteri (1642-1643 Tarihli)*, Ankara, 2008, ss. 214 ve 434.

Burunucu ahalisinin çoğunluğu yerlilerden oluşmaktadır. Köyün esas sülaleleri olarak Karaibrahimoğulları, Kalafatlar, Mısırlıoğulları, İbiloğulları, Sakallıoğulları, Çolakoğulları, Meliklioğulları, Beyoğulları ve Anapalılar bilinmektedir. Kökeni Kıbrıs'a dayanan Karaibrahimoğulları sülalesi, geçmişte Burunucu'nun hâkimi olarak tanınmıştır. Esasen, evvelce köy statüsünde olup günümüzde Burunucu'nun bir mahallesi olan Aktepe'de oturan bu sülale, XIX. Yüzyılda, Bulancak'ın bir pazar yerinden kasabaya dönüşmesinde de en önemli rolü oynamış¹⁰ ve yüz yılı aşkın bir süre bölgenin önde gelen sülalesi olma özelliğini korumuştur.

Burunucu'ndaki Anapalılar sülalesi, aslen Kırmılı olup Taman Yarımadası'ndaki Anapa şehrinden Anadolu'ya göç etmiştir. Anapalılar sülalesi mensupları, günümüzde ancak "bir savaş sonrası" Anapa'dan geldiklerini ve aslen Kırmılı olduklarını hatırlayabilmektedirler. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus ordusunca işgal edilen Anapa, 1829 tarihli Edirne Antlaşması ile Rusya'nın hâkimiyetine geçtiğinden, Anapalı muhacirlerin Burunucu'na gelişlerinin de bu tarihten sonra olması muhtemeldir. Nitekim Anapa'dan göçün "5-6 nesil öncesi" olarak ifade edilmesi de buna uygundur. Anapa'dan Burunucu'na iki ya da üç kardeşin geldiği ve şimdiki "Anapalı"ların bu kardeşlerden türediği de söylenmektedir. Burunucu'ndaki Anapalılar I. Dünya Savaşı'nda birçok kayıp vermişlerdir. Bunlar arasında Sarıkamış'ta şehit düşenler ve Rus ordusuna esir olanlar hatırlanmaktadır.

Anapalılar, 2011 yılında Burunucu köyünün en kalabalık sülalesini (20 hane) teşkil etmekte olup bu sülalenin mensupları Anapa, Korkmaz ve Akkaya soyadlarını taşımaktaydı. Umumen dışarıya çok göç veren Burunucu köyündeki Anapalıların pek çoğu büyükşehirilere göç etmiştir.

Çoğunluğu esas olarak Talipli köyünde yaşayan ve Tarı soyadını taşıyan Kırm Tatar asıllı Tataroğulları sülalesinin 3 hanelik bir kolu Burunucu'nda ikamet etmektedir. Bu sülalenin atalarının, muhtemelen XIX. yüzyılın başlarında Kırm'dan göç etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Burunucu'ndaki Kırm asıllı sülaleler Kırm'a ait herhangi bir gelenek veya âdeti muhafaza edememişlerdir. Gerek günlük hayata ilişkin âdetleri gerekse yemekleri çevre halkınıninki gibidir.

Demirci Köyü*

Giresun Merkez ilçesine bağlı Demirci köyü, Giresun il merkezine 20 km uzaklıkta ve Pazarsuyu Vadisi üzerinde yüksek bir mevkide bulunmaktadır. Demirci köyüne iyi olmayan bir toprak yoldan ulaşılabilir. Köyün nüfusu 2000 yılında 362 kişi olarak hesaplanmıştı. Köyde yaklaşık 150-160 hane vardı.

Köyün geçimi esas olarak fındık tarımına dayanmaktadır. Bazı köylüler arıcılık da yapmaktadırlar. Demirci'de yaşayanların çoğunun Bulancak'ta evi olup kışı Bulancak'ta geçirmektedirler. Gelişmiş bir köy olmayan Demirci köyünde sağlık evi yahut sağlık ocağı bulunmamaktadır. Köydeki ilköğretim okulu da kapalı olup köyün ilköğretim çağındaki çocukları, taşımali sistem ile başka bir köyde eğitim görmektedirler.

Demirci köyünde eskiden demir madeni çıkarıldığı ve XIX. yüzyılın sonlarına kadar bu madenin işletildiği biliniyor.¹¹ Köyün adının da buradan geldiği aşikârdır. Tarihi yüzyıllar öncesine uzanan Demirci köyü, XVI. yüzyılda Pazarsuyu kazasının Şemseddin nahiyesine bağlıydı.¹² 1642 yılına ait kayıtlarda ise köyün

10 Emecen, ss. 88-89.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Emine Kırım (1923 Fındıkçukuru doğumlu), Züfer Kırım (1937 Elmalı doğumlu), Emin Kırım (1944 Demirci doğumlu), Emrullah Bay (1953 Demirci doğumlu), Ahmet Kırım (1959 Demirci doğumlu), Sinan Kırım (1959 Eskişehir doğumlu), Hikmet Kırım (1961 Elmalı doğumlu) ve Yücel Kırım'a (1974 Demirci doğumlu) teşekkürlerimizi ifade ederiz.

11 Feridun M. Emecen, *Doğu Karadeniz'de İki Kırk Kasabasının Tarihi. Bulancak-Piraziz*, İstanbul, 2005, ss. 108 ve 132.

12 Age, s. 112.

(Demircili adıyla) Kepsil nahiyesine bağlanmış olduğu görülmektedir.¹³ Köyde 1547 yılı tahririne göre toplam 12 hane, 1613 yılı tahririne göre ise 13 hane bulunuyordu.¹⁴ Köy halkı gerek bu iki tahrir döneminde gerekse 1642-1643 tahrir döneminde Müslümanlardan oluşmaktaydı.¹⁵ Köy halkının etnik ve dinî terkihi zaman içinde değişmiştir. 1836 yılı kayıtlarında köy halkının tamamen veya kısmen Rumlardan müteşekkil olduğu görülmektedir.¹⁶ 1910'da ise köyde 150 hane Rum'un yaşamakta olduğu kaydedilmişti. Belgelere göre, bu Rumlar toprak sahibi olmayıp buraya Gedikalizâde ve Tiralizâde sülalelerinin köydeki arazilerinde maraba sıfatıyla çalışmak üzere gelmiş ve kiracı olarak yerleşmişlerdi.¹⁷ Demirci'deki Rumların büyük bir kısmının, İstiklâl Savaşı döneminde çeteci Topal Osman'ın adamları tarafından köydeki üç katlı bir eve kapatıldıkları ve bu evin ateşe verilmesiyle fecî bir şekilde yok edildikleri söylenmektedir.

Demirci'nin şimdiki halkı çevreden gelerek yerleşen Türklerden oluşmaktadır. Bunlar arasında, Bulancak ilçesine bağlı Elmalı ve Bahçeli köylerinden gelme Kırım kökenli aileler de vardır. Demirci'deki Kırım kökenli aileler toplam 17 haneden ibaret olup Elmalı'dan gelenler "Kırım", Bahçeli'den gelenler ise "Bay" soyadını taşımaktadırlar.

1942'de Elmalı köyünden Demirci'ye göçmüş olan ve "Kırımogulları" olarak bilinen Kırımlılar, Elmalı'da kalmış olan akrabaları gibi cedlerinin ne zaman Kırım'dan çıktığını artık hatırlamamaktadırlar. Bununla birlikte, Elmalı'daki Kırımlıların anlattığı gibi onlar da köklerinin, geçmişte Kırım'dan Trabzon'a göçen üç kardeşten birine dayandığını belirtmektedirler. Anlatılanlara göre, bu üç kardeşten biri Trabzon tarafında kalırken, bir diğeri Elmalı köyüne, öbürü de Bolu tarafına gitmiştir. Demirci'deki "Kırım" soyadını taşıyan Kırım Tatarları Elmalı'ya yerleşen kardeşin soyundan gelmekte olup 2008'de 8 hane teşkil etmekteydi. Demirci'deki "Kırım" soyadlı Kırımlılardan bir baba ve üç oğlundan oluşan bir kol, 1980'ler ve 1990'ların başında Sakarya ilinin Kocaaali ilçesine bağlı Kadıköy'e yerleşmişlerdir. Sakarya'nın Akyazı ilçesinde de Demirci'deki "Kırımogulları" sülalesinin akrabalarının yaşamakta olduğu ifade edilmektedir.

Pazarsuyu Vadisi'nin diğer tarafında, Demirci köyünün tam karşısında yer alan Bahçeli köyünden göçmüş olan ve "Bay" soyadını taşıyan Kırım kökenli aileler ise Azaklıogulları sülalesine mensuptur. Bu sülale de 1942'de 4 hane olarak Demirci'ye taşınmıştır. Demirci'deki Azaklıogulları 2008 itibarıyla 9 hane teşkil etmekteydi. Bu sülalenin mensupları da Kırım'dan ve Azak Denizi kıyısından geldiklerini bilmelerine rağmen, yarımada ne zaman çıktıklarını hatırlamamaktadırlar. Bununla birlikte, çeşitli delillerden, bu sülalenin büyük ihtimalle XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Kırım'dan ayrılıp Pazarsuyu Vadisi'ne yerleşmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Demirci'de bulunan Kırım kökenli aileler, gerek gayet uzun bir müddettir başka Kırımlılardan oldukça tecrit edilmiş bir durumda bulunmalarına gerekse Kırım'dan kalabalık olarak gelen bir gruba mensup olmalarına bağlı olarak, Kırım Tatar âdet ve özelliklerinden herhangi birini muhafaza edememişlerdir. Bununla birlikte, bilhassa soyadları vasıtasıyla daima hatırladıkları kökenleri dolayısıyla Kırım Tatarlarına ilgi duymaktadırlar. Ayrıca, Demirci ve Bahçeli köylerindeki "Kırımogulları" ve "Azaklıogulları" sülalelerinin öteden beri birbirleriyle evlilikler yaptığı bilinmektedir.

13 Age, s. 115.

14 Age, s. 161.

15 Age, ss. 193, 211-212 ve 301; Mehmet Öz ve Fatma Acun, *Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları*, Cilt: VII, *Karahisar-ı Şarkî Sancağı Mufassal Avârız Defteri (1642-1643 Tarihli)*, Ankara, 2008, ss.187 ve 458.

16 Emecen, s. 368.

17 Age, s. 103.

Deregözü (Kelete) Köyü*

Giresun'un Çanakçı ilçesine bağlı Deregözü köyü Giresun il merkezine 91 km, Çanakçı'ya ise 13 km uzaklıktadır. Köyün nüfusu 2000 yılı itibarıyla 1.205 kişidir. Asıl ismi Kelete olan köy, dağlık bir mevkide ve benzeri Karadeniz köyleri gibi dağınık olarak kurulmuştur. Köyde fındık ve mısır yetiştirilmekte, bunun yanı sıra arıcılık da yapılmaktadır. Deregözü köyü ekonomik açıdan varlıklı sayılamayacak durumdadır.

Kelete köyünün adı Trabzon sancağına ait 1515 tarihli mufassal vergi-nüfus defterinde zikredilmektedir. O tarihte köyde çoğu veya tamamı Müslümanlardan müteşekkil 21 hane bulunmaktaydı.¹⁸ 1876-1877 yıllarında burada 40 hanede tamamı Müslüman olan 137 kişi yaşıyordu.¹⁹ 1910'da Kelete'de bir maden işletmesinin de bulunduğu ve burasının (köy halkından olup olmadığını tespit edemediğimiz) bazı Rum vatandaşlar tarafından işletildiği görülmektedir.²⁰ Köy, 28 Temmuz 1919 tarihindeki sel felaketinde büyük zarar görmüş olup köy sınırları dâhilinde bulunan 12 köprü tamamen yıkılmıştı.²¹

Deregözü köyü sakinlerinin bir kısmı Kırım Tatarlarıdır. Köyde 2004 yılı itibarıyla 30 haneden ziyade Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Köydeki Kırım Tatarlarının hepsi Kırımlı soyadını taşımaktadır. Deregözü'nde yaşamakta olan Kırımlıların dedeleri buraya Giresun'un Çanakçı ilçesinin Kaledibi köyünden gelmişlerdir. Kaledibi'ndeki Kırım Tatarlarının ise buraya muhtemelen XIX. yüzyılın ikinci yarısında Gümüşhane taraflarından geldikleri söylenmektedir. Bunların Kırım'dan ne zaman ve nasıl çıktıkları ise günümüzde hatırlanmamaktadır.

Deregözü'ndeki Kırım Tatarları, gerek Kırım âdetlerini gerekse Kırım Tatarca'yı bütünüyle unutmuş durumdadırlar. Bununla birlikte, yalnızca soyadlarıyla muhafaza ettikleri kimliklerine sıkı bir şekilde sahip çıktıkları da müşahade edilmektedir. Köyün diğer sakinlerinde olduğu gibi, işsizlik dolayısıyla Kırımlıların gençleri de köyü terk ederek çalışmak maksadıyla İstanbul, İzmit, Derince gibi yerlere göç etmektedirler.

Elmalı Köyü*

Giresun'un Bulancak ilçesine bağlı olan Elmalı köyü, Giresun il merkezine 51 km, Bulancak'a ise 36 km mesafede ve denizden 700 metre yükseklikte bir mevkide kurulmuştur. 2000 yılı itibarıyla köyün nüfusu 757 kişiydi. Köye ulaşım sarp bir arazi üzerinde yer alan gayet bozuk ve tehlikeli toprak bir yol ile sağlanmaktaydı. Karadeniz bölgesinin dağlık köylerinde karakteristik olduğu üzere Elmalı köyünde de evler ve mahalleler birbirlerinden gayet uzak ve ulaşılması zor konumlarda yer almaktadır. Elmalı köyünün temel geçim kaynağı fındık ve mısır tarımıdır.

Elmalı köyünün tarihi, yakınındaki Kovanlık beldesi ile birlikte oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Bölgeye ait 1455 tarihli tahrirde "Divân-ı Elmalı tâbi-i Bende hor" ibâresi yer almaktadır.²² Merkez du-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Deregözü köyü sakinlerinden Hüseyin Kırımlı (1931 Deregözü doğumlu), Kâzım Kırımlı (1934 Deregözü doğumlu) ve Kaledibi köyü sakinlerinden Mehmet Kırımlı'ya (1916 Kaledibi doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

18 Mehmet Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi*, Giresun, 2005, ss. 281-282.

19 Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*. Cilt: 8, Eskişehir, 1995, s. 307; Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1877*. Cilt: 9, Eskişehir, 1995, s. 249.

20 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *MV*, Dosya no.: 142, Gömlek no.: 35.

21 Ayhan Yüksel, *Giresun Tarihi Yazıları*, İstanbul, 2007, s. 263.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Züfer Kırım (1937 Elmalı doğumlu), Ali Şahin Aygün (1948 Elmalı doğumlu), Kemal Güner (1965 Elmalı doğumlu) ve Cengiz Kırım'a (1971 Elmalı doğumlu) teşekkürlerimizi beyan ederiz.

22 Bahaeddin Yediyıldız ve Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları*, Cilt: I, *1455 Tarihli Tahrir Defteri*, Ankara, 1992, s. 59.

rumundaki bugünkü Kovanlık beldesi ile Elmalı köyünün, Canik-i Bayramlı kazası dâhilindeki bu divana (nahiyeye) ait oldukları anlaşılmaktadır. Elmalı’da 1455’te 78, 1485’te ise 84 hane mevcuttu.²³ 1547 yılı tahririnde ise Elmalı köyü Pazarsuyu kazasının bir nahiyesi olarak gösterilmektedir.²⁴ Bu statüsü 1642 tahririnde de değişmeyen Elmalı nahiyesine, o dönemde aralarında bugünkü Kovanlık beldesinin de yer aldığı toplam on dört köy bağlıydı.²⁵ Elmalı köyü halkı bu yüzyıllar boyunca Müslümanlardan oluşmaktaydı.²⁶ Köy sonraki dönemlerde de bütünüyle bir Müslüman köyü olarak kalmıştır.

Elmalı köyünde 2004 yılı itibarıyla mevcut 150 kadar hanenin 15 hanesi Kırım asıllıydı. Köydeki Kırımlıların hepsi “Kırım” soyadını taşımakta olup yaşadıkları mahalleye de “Kırımlılar Mahallesi” adı verilmektedir. Kırım Tatarlarının Elmalı’ya tam olarak ne zaman geldikleri artık hatırlanmamaktadır. Bununla birlikte, Kırımlıların burada yaklaşık 150 yıllık bir geçmişlerinin olduğu ifade edilmektedir.²⁷ Köydeki Kırımlılar arasında anlatılanlara göre, kökenleri Kırım’dan gelen üç kardeşe dayanmaktadır. Bu üç kardeşten biri Trabzon tarafında kalmış, biri Elmalı’ya gelmiş, öbürü de İstanbul’a gitmiştir. Elmalı köyündeki Kırım Tatarlarının hepsinin bu kişiden indiklerine inanılmaktadır. Karadeniz bölgesinde çok yaygın olan, kökenleri “üç kardeş” motifi²⁸ ile izah etmenin tipik bir örneği olan bu anlatımın, tam olarak gerçeği yansıtmaktan ziyade buradaki Kırımlıların dağılmış olan eski akrabaları hakkında ipucu olabileceği kanaatindeyiz.

Elmalı’daki Kırımlılardan bir grup, 1942 yılında yakındaki eski Rum köyü Demirci’ye giderek oraya yerleşmişlerdir. 2004 yılı itibarıyla Demirci’de 6-7 hane kadar Kırımlı yaşamaktaydı. Elmalı’daki “Kırım” soyadlıların bir kısmı ise Ordu’ya göç etmiş olup orada 7-8 hane oldukları söylenmekteydi. Ayrıca İstanbul, Adapazarı ve Kocaeli’ne göç etmiş olanlar da vardır.

Elmalı köyündeki Kırımlıların, oldukça erken bir dönemde gelmiş ve sayıca azınlıkta olmalarına bağlı olarak Kırım Tatar gelenek ve göreneklerinden herhangi birini muhafaza edemedikleri anlaşılmaktadır. Tabiatıyla köyde Kırım Tatarca konuşabilen hiç kimse yoktur. Bununla birlikte, Elmalı köyündeki Kırımlıların kökenlerinin şuurunda olduklarını müşahade ettik. Elmalı köyünde Kırım kökenli olanlar haricinde Kahvecioğulları, Omaroğulları, Omaragalar, Müezzinoğulları, Hacıgıdahlı, Mollasalihoğulları ve Hasanustaoğulları sülaleleri de yaşamaktadır.

İnanca (İmadlı) Köyü*

Giresun ilinin Görele ilçesine bağlı İnanca köyü il merkezine 69 km, ilçe merkezine de 9 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2008 yılında İnanca köyünde yaz kış oturan nüfus 480 kişiden (250 hane kadar) oluşmaktaydı. Kışları şehirlerde geçiren köy kökenlilerin yazları fındık bahçelerine bakmak üzere köye dönmeleriyle İnanca’nın nüfusu 3.000’e çıkmaktaydı. 1960’lardan beri devam eden şehirlere göçlerle büyük kısmı köy

23 Age, ss. 59-61; Feridun M. Emecen, *Doğu Karadeniz’de İki Kırn Kasabasının Tarihi. Bulancak-Piraziz*, İstanbul, 2005, s. 126.

24 Age, ss. 74 ve 112.

25 Age, s. 117.

26 Age, ss. 165, 261-262 ve 298-299; Mehmet Öz ve Fatma Acun, *Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları*, Cilt: VII, *Karabırsar-ı Şarkî Sancağı Mufassal Avâzır Defteri (1642-1643 Tarihli)*, Ankara, 2008, ss. 144 ve 496.

27 1831 yılı tahririnde köydeki sülaleler zikredilirken bunlar arasında Kırımlılar yahut Kırımlıoğulları zikredilmemektedir. Emecen, s. 374. Bu bakımdan Kırımlıların köye daha sonraki bir tarihte gelmiş oldukları bellidir.

28 Karadeniz illerinin hepsinde, aile geçmişleri anlatılırken çok yaygın olarak karşılaşılan bu “üç kardeş” motifi için bakınız, A. Mevhibe Coşar, “Trabzon’daki Aile Hikâyelerinde Üç Kardeş Anlatısı”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: VI, no.: 21 (Ankara, Bahar 2009), ss. 143-151.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız tarihçi Ayhan Yüksel ile İnanca köyü muhtarı Selahittin Çiftçi (1958 İmadlı doğumlu), köy halkından Şaban Şen (1933 İmadlı doğumlu) ve Kahraman Yazıcıoğlu’na (1954 İmadlı doğumlu) teşekkür ederiz.

haricinde yaşamakla birlikte, köy kökenli olanların nüfus kayıtlarındaki sayısı yaklaşık 10.000 kişiye (909 hane) ulaşmaktadır. İnanca köyünün temel geçim kaynağı fındık tarımıdır. Fındığın yanı sıra şahsî ihtiyaçlara yetecek kadar mısır da yetiştirilmektedir. Köyde az sayıda büyükbaş hayvan da bulunmaktaydı. İnanca köyü Merkez, Yukarı ve Sofulu adlı üç mahalleden müteşekkildir.

İnanca köyünün asıl ismi İmadlı'dır. Bir rivayete göre bu isim köyün kurucularından İmad Dede nâmında birinden gelmektedir. Köyün adı 1960'ta hükûmet kararıyla hiçbir esasa dayanmaksızın resmî olarak İnanca'ya çevrilmiştir.²⁹

İmadlı köyü XVIII. yüzyılın son yıllarında kurulmuştur. Köyün kurucuları arasında, buraya Şiran tarafından gelen Cebecizâde sülalesinin önemli yer tuttuğu görülmektedir.³⁰ 1792 yılında köye yerleşen 16 aile vardı.³¹ İmadlı'ya zaman içinde yerleşen diğer sülalelerle köyün günümüzdeki demografik kompozisyonu ortaya çıkmıştır.

İnanca köyü sakinlerinden günümüzde Şengün, Şen ve Yazıcıoğlu soyadlarını taşıyan aileler, Azaklıoğulları sülalesine mensuptur. Sülale mensuplarının Soyadı Kanunu ile birlikte aldıkları ilk soyadları Şengün ve Şen olmakla birlikte, sülalenin bir grubu 1974'te Yazıcıoğlu soyadını almıştır. 2008 yılında İnanca köyünde Azaklıoğulları sülalesine mensup 17 hane bulunmaktaydı. Sülalenin Azaklıoğulları lakabını taşıması bunların kökeninin, Orta ve Doğu Karadeniz'de pek çok köyde bulunan Azaklıoğulları sülaleleri gibi Kırım'ın Azak Denizi kıyıları olduğunu göstermektedir. Nitekim bunların Azak Denizi kıyılarından geldiği, köye ilk yerleşen sülalelerden olduğu ve köydekilerin Azaklıoğlu İzzet isimli birinin soyundan geldiği kaydedilmektedir.³² Bununla birlikte, sülalenin günümüzde hayatta olan fertleri, atalarının Kırım ile bağlarına dair bilgi sahibi olmayıp büyük dedelerinin XIX. yüzyılın ikinci yarısında Aydın tarafından gelmiş olduğunu ifade etmektedirler. Azaklıoğulları gibi bariz köken ifade eden ve yaygın bir lakabın bu sülaleye tesadüfen verilmiş olması muhtemel olmadığından, bu sülalenin kökeni Kırım'a ve Azak Denizi kıyılarına dayansa da, günümüzde teferruatı unutulmuş bir şekilde Kırım'dan çıktıktan sonra Aydın tarafına yerleşmiş olabileceği düşünülebilir. Öte yandan, Aydın'a ilişkin söylentinin doğru olmaması da söz konusu olabilir. İnanca'daki Azaklıoğulları, başka yerlerdeki Azaklıoğulları ile olan akrabalıklarına dair bilgi sahibi değildir.

Kaledibi Köyü*

Giresun'un Çanakçı ilçesine bağlı Kaledibi köyü Giresun il merkezine 83 km, Çanakçı'ya ise 5 km uzaklıkta yer alan dağınık yerleşimli ve dağlık, tipik bir Karadeniz köyüdür. Köy nüfusu 2000 yılı sayımına göre 226 kişiydi. 2004'te 70-80 hanenin bulunduğu Kaledibi köyünde, 20 kadar hanenin mensupları Kırım Tatar kökenli olup hepsi Kırımlı soyadını taşımaktaydı.

Kaledibi köyü İstiklâl Savaşı öncesinde hem Müslümanların hem de Rumların birlikte yaşadıkları bir köy iken, savaş olayları ile Rumlar köyü terk etmek zorunda kalmışlardır. Hâlen köy halkının büyük kısmı köken olarak çevredeki köylerden gelmiş ailelerdir.

Kaledibi köyündeki Kırımlıların Kırım'dan ne zaman çıktıkları ve buraya ne zaman geldikleri hususu açık değildir. Köydeki en yaşlı Kırımlı olan Mehmet Kırımlı'nın ifadelerine göre, büyük dedeleri Kırım'dan çıktıktan sonra Gümüşhane bölgesine yerleşmiştir. Daha sonra, Zıva olarak bilinen köy grubunda yer alan şimdiki Beyazıt köyüne, bilahare de Sis Dağı tarafındaki hâlen Çanakçı ilçesine bağlı olan Egeköy'e ve niha-

29 Ali Bilir, *Geçmişten Günümüze Tüm Yönleriyle Görele*, İstanbul, 2001, s. 214.

30 Şaban Kutlu, *Geçmişten Günümüze Her Yönüyle İnanca Köyü*, İstanbul, 2007, ss. 50-51.

31 Age, s. 53.

32 Age, s. 287.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Kaledibi sakinlerinden Kemal Kırımlı, Mehmet Kırımlı (1916 Kaledibi doğumlu) ve Hasan Kırımlı'ya (1924 Kaledibi doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

yet, muhtemelen XIX. yüzyıl sonlarında, Kaledibi köyüne gelmişlerdir. Kaledibi'ndeki Kırımlıların, muğlak da olsa, bu köken hikâyeleri, Giresun'un Görele ilçesine bağlı Beyazıt ve Tirebolu'ya bağlı Örenkaya (Kale-i Bedrama) köylerinde yaşamakta olan Kırımlıların kökenleriyle ilgili hatırlayabildikleri bilgilerle büyük ölçüde örtüştüğünden, bunların hepsinin ortak kökenden ve soydan geldiklerine kesin gözüyle bakılabilir. Nitekim bu köylerdeki Kırımlılar da birbirleriyle olan akrabalıklarını doğrulamaktadır. Bunlara ilaveten, Çanakçı ilçesine bağlı Deregözü köyündeki Kırımlıların da Kaledibi'nden oraya gitme oldukları bilinmektedir. Kaledibi köyüne yerleşen Kırım Tatarları, gerek Kırım'dan ayrılma tarihlerinin eskiliğine gerekse başka cemaatler arasında küçük bir soy olarak yaşamalarına bağlı olarak kültürlerinden herhangi bir unsuru muhafaza edememişlerdir. Bu bakımdan, Kırımlıların çevredekilere farklı âdetleri bulunmamaktadır. Günümüzde, köyde kalanların yanı sıra, Kaledibi kökenli Kırımlıların çoğu Zonguldak, İstanbul, Samsun, Gebze ve Antalya gibi şehirlere dağılmış durumdadır. Karadeniz Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü Başkanı Doç. Dr. Bilâl Kırımlı da bu köyde doğmuştur.

Örenkaya (Kale-i Bedrama) Köyü*

Giresun'un Tirebolu ilçesine bağlı olan Örenkaya köyü Giresun il merkezine 53 km, Tirebolu'ya ise 8 km uzaklıktadır. Köy tarihî Bedrama Kalesi'nin eteklerinde yer almaktadır. Zaten köyün eski ismi de (muhtemelen 1960'lara kadar) Kale-i Bedrama'dır. Bir ara köy için Kırımlı ismi de kullanılmıştır. Örenkaya köyünün nüfusu 2000 yılında 208 kişi olarak hesaplanmıştır. 2004 yılında ise köy nüfusu yaklaşık 350 kişiydi (85 hane). Örenkaya köyü, düzenli olarak dışarıya göç vermektedir. Köy nüfusuna kayıtlı insanların ancak dörtte biri hâlen köyde yaşamaktadır. Köy ekonomisi tamamen fındık üretimine dayanmaktadır. Köyde okul olmayıp öğrenciler taşınmalı sistemle okumaktadır. Köyde sağlık evi veya sağlık ocağı da yoktur.

Harşıt Vadisi'ni kontrol eden yüksek ve düz bir kayanın üzerinde bulunan Bedrama Kalesi'nin ancak bazı sur duvarları ayakta kalabilmiştir. Bedrama kelimesi yine Yunanca Petroma sözünün bozulmuş şeklidir. Petroma Kalesi, Trabzon (Pontos Rum) İmparatorluğu döneminde kayda değer bir askerî mevki durumundaydı. Tespit edilebildiği kadarıyla, Petroma Kalesi ilk olarak Trabzon İmparatorluğu dönemine ait Vazelon Manastırı kayıtlarında 1268 tarihinde zikredilmektedir.³³

Muhtemelen XV. yüzyılın ilk yarısında yahut ortalarında Petroma Kalesi'ni fetheden ve Çepni Türkmenlerinden bir uç beyi olan Melik Ahmed Bey, çevrenin İslâmlaşması için burada bir de zaviye kurdurmuştur. 1486'da mevcut olduğunu bildiğimiz Bedrama Camii de Çepniler tarafından kurulmuş olmalıdır.³⁴ 1461'de Sultan II. Mehmed'in (Fatih), Tripolis'i (Tirebolu) de hâkimiyeti altında bulunduran Trabzon İmparatorluğu'nu fethinden bir süre önce veya o dönemde Petroma Kalesi de Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Petroma Kalesi ile ilgili bazı efsaneler de vardır.³⁵

Türklerin adını Bedrama olarak telafuz ettiği bu kale, Osmanlı döneminde de askerî açıdan önemini korumuştur. Esasen Bedrama Kalesi, XIX. yüzyılda mahallî âyan ailelerinin barınağı durumuna gelmiş ve bunların kendi aralarındaki birçok kanlı mücadelelerine de sahne olmuştur.³⁶ Şu cümleden olarak, XIX.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Örenkaya köyü halkından köy muhtarı Halil Güven (1961 Örenkaya doğumlu) ile köy sakinlerinden Hatice Kır (1911 Kale-i Bedrama doğumlu) ve Halil Kara'ya (1927 Kale-i Bedrama doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

33 Anthony Bryer ve David Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, Cilt: I, Washington, DC, 1985, s. 140.

34 Mehmet Fatsa, *Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserleri*, Giresun, 2008, s. 42.

35 Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, İstanbul, 1992, s. 124.

36 Feridun M. Emecen, "Bedreme'den Kürtün'e Harşıt Vadisi'ne Bir Seyahat", *Tarih ve Toplum*, no.: 166 (İstanbul, Ekim 1997), ss. 243-244 (51-52).

yüzyıl başlarında ünlü Kuğuzâde sülalesine mensup olan ve “Derviş kızı” olarak tanınan bir kadının bu kaleye ve çevreye hâkim olduğu bilinmektedir. “Derviş kızı” bir grup destekçisi ile birlikte kaleyi kuşatan Tirebolu müsellimi Halil Ağa’nın kuvvetlerine karşı yaklaşık altı aylık bir süre başarı ile direnmiş, ancak bu müddetten sonra teslim olmak mecburiyetinde kalmıştır.³⁷ Bu kuşatma esnasında Halil Ağa’nın kuvvetleri çevredeki köyleri de yağmalamışlardır.³⁸ Bu olayların Bedrama Kalesi’nin altında yer alan ve aynı adı taşıyan köyün büyük ölçüde tahribine yol açtığı bellidir. Nitekim 1815’te müstakil olarak zikredilen köy, harap durumda olması ve nüfusunun azalması sebebiyle 1830’da Ortacamilik köyüne ilhak edilmiştir.³⁹ 1876-1877 yıllarında tekrar müstakil olarak kaydedilen köyde 38 hane mevcut olup nüfus 112 kişiydi.⁴⁰ Köyde Müslümanlar ve Rumlar karışık olarak yaşamakta iken, İstiklâl Savaşı yıllarından itibaren Rumların burayı terk etmek zorunda kalmalarıyla köy sadece Müslümanlardan müteşekkil hâle gelmiştir.

2004 yılı itibarıyla Örenkaya köyü nüfusunun 7-8 hane kadarını Kırım Tatarları oluşturmaktaydı. Örenkaya’daki bütün Kırım Tatarları “Kır” soyadını taşımaktadırlar. Köyde evvelce daha fazla sayıda Kırım asıllı insan bulunmakla birlikte, bunların çoğu zaman içinde Tirebolu’ya ve Giresun’a göç etmişlerdir.

Kırım Tatarlarının Kale-i Bedrama köyüne ne zaman ve nasıl geldikleri bilinmemektedir. Yalnızca köyde 2004 yılı itibarıyla hayattaki en yaşlı Kırmımlı olan Hatice Kır (1911 doğumlu), buradaki Kırım Tatarlarının Giresun’un Zıva köyler grubundaki Kırım Tatarlarıyla aynı soydan olduklarını ve köye ilk geldiklerinde köy sakinlerinin ilk önce onları kabul etmek istemediklerini, ancak yerlilerden dokuz kızı olan bir adamın “Onlara kız veririm” düşüncesiyle Kırmımlıların kabul edilmesini sağladığını iştittğini ifade etmekteydi. Hatice Kır’ın Kale-i Bedrama doğumlu olan babası ve amcası I. Dünya Savaşı öncesi Bakü’ye çalışmaya giderilmiş. Babası savaşta da Bakü’de kalmış. Amcası ise bir Rus kızıyla evlenip onu da köye getirmiş. Bu Rus kızı, 1970’li yıllarda ölene kadar köyde yaşamıştır. XIX. yüzyılın sonlarına ait kayıtlarda günümüzde “Kır” soyadını taşımakta olan Kırmımlıların “Kır Ali oğulları” sülale lakâbıyla da tanındıkları görülmektedir.⁴¹

Kırmımlıların köyde önemli bir yer tutmuş oldukları bellidir. Nitekim 1946’da yayımlanan resmî köyler kılavuzunda, Kırmımlıların yaşadığı bölüm “Kırmımlı” adıyla bilfiil köy şeklinde belirtilirken, Kale-i Bedrama ise buranın muhtarlık merkezi olarak gösterilmektedir.⁴² Köydeki Kırım Tatarlarının diğer köy sakinleriyle yaşayış yahut âdetler yönünden herhangi bir farkı bulunmamaktadır.

Talıpli Köyü*

Talıpli, Giresun ilinin Bulancak ilçesine bağlı bir köydür. İl merkezine 10 km, ilçe merkezine de 3 km uzaklıktadır. 2011 yılı itibarıyla Talıpli’nin nüfusu yaz aylarında 385 kişi (250 hane) iken, kışın köy halkının bir kısmının İstanbul’a gitmesi sebebiyle 200-250 kişiye düşmekteydi. Talıpli köyü halkı geçimini fındık

37 Ayhan Yüksel, *Giresun Tarihi Yazıları*, İstanbul, 2007, s. 52; P. Mnas Bişşkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası. 1817-1819*, İstanbul, 1969, ss. 38-39; John Macdonald Kinneir, *Journey through Asia Minor, Armenia, and Koordistan, in the Years 1813 and 1814*, Londra, 1818, s. 332.

38 Kinneir, s. 332.

39 Ayhan Yüksel, *Tirebolu. Bir Sahil Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1788-1858)*, İstanbul, 2003, s. 62; Mehmet Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi*, Giresun, 2005, s. 199.

40 Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*. Cilt: 8, Eskişehir, 1995, s. 281; Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1877*. Cilt: 9, Eskişehir, 1995, s. 223.

41 Ayhan Yüksel, *Tirebolu Kazası Nikâh Kayıtları (1861-1906)*, İstanbul, 2008, ss. 80, 84 ve 574.

42 *Türkiye’de Meskûn Yerler Kılavuzu*, Cilt: I, Ankara, 1946, s. 687.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Mehmet Erdem (1965 Talıpli doğumlu), köy sakinlerinden Mustafa Azak (1927 Talıpli doğumlu), İbrahim Azak (1946 Talıpli doğumlu), Alaattin Azak (1960 Talıpli doğumlu) ve İbrahim Tarı (1966 Talıpli doğumlu) ile Burunucu köyü sakinlerinden Kenan Korkmaz’a (1948 Burunucu doğumlu) şükranlarımızı sunarız.

tarımı, balıkçılık, gemicilik ve Bulancak'ta esnafılık yaparak temin etmektedir. Köyden göçerek İstanbul'a ve Almanya'ya yerleşmiş olan çok sayıda Taliplili vardır.

Köklü bir geçmişe sahip olan Talipli köyünün adı muhtemelen aynı isimdeki Türkmen cemaati ile ilişkilidir.⁴³ Köy, 1455 yılı tahririnde Kepsil nahiyesine bağlı olarak zikredilmektedir.⁴⁴ 1547 tahririnde Talipli'de cami ve medrese bulunduğu kaydedildiği gibi,⁴⁵ 1642-1643 tahririnde de burada esas olarak Müslüman nüfusun yaşadığı görülmektedir.⁴⁶

Günümüzde Talipli'nin büyük ve köklü sülaleleri olarak Pataroğulları, Konyalıoğulları, Numanogulları, Abdibeyoğulları, Azaklıoğulları ve Tataroğulları bilinmektedir. Bunlardan Azaklıoğulları ve Tataroğulları Kırım Tatar asıllıdır.

Talipli köyünün en geniş sülalelerinden olan Azaklıoğulları, kökenleri hakkında fazla bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, ataları olan üç kardeşin Azak civarından göç ettiğini ve bunlardan birinin Bulancak'a (Bahçeli köyü), birinin Ordu'ya (Şahincili köyü, günümüzdeki Mahallesi), birinin de Talipli'ye yerleştiğini söylemektedirler. Karadeniz illerinde yaygın olarak görülen folklorik "üç kardeş" motifinin tipik bir örneğini yansıtan bu bilginin, içinde bazı hakikatleri de barındırdığına şüphe yoktur. Bu ifadelerin, Burunucu'ndaki Azaklıoğulları'nın en azından hâlen Ordu'nun Şahincili Mahallesi'yle Bulancak'ın Demirci köylerinde yaşamakta olan Azaklıoğulları'yla aynı soydan geldiğine işaret etmesi itibarıyla önemli olduğu kanaatindeyiz. Nitekim Ordu'nun Şahincili Mahallesi'ndeki ve Bulancak'ın Bahçeli köyündeki Azaklıoğulları da bu soy birliğini teyit etmektedirler. Türkiye'nin bütün Karadeniz illerine yayılmış olan pek çok Azaklıoğulları sülalesinin önemli bir bölümünün birbirleriyle köken birliği açık olmakla birlikte, tamamının geçmişini kesin olarak tespit edemedik.

Geçmişte Talipli'nin bir parçası olan Burunucu köyünün Aktepe Mahallesi'ndeki eski mezarlıktaki bazı baştaşları, Azaklıoğulları'nın bölgeye geliş tarihiyle ilgili ipuçları vermektedir. Burada bu sülaleye ait üç mezartaşı günümüze ulaşabilmiştir. İlki Azaklıoğlu Süleyman Reis'in karısı Şerife Ayşe Hâtun'a ait olup taşın alt kısmı kırık olduğundan tarihi okunamamıştır. Azaklıoğlu Osman Reis'in kızı Şerife Ayşe Hatun'un mezartaşı ise hicrî 1252 (miladî 1836-1837) tarihli. Konumuza ilişkin mezarlıktaki en eski mezartaşı "Kazaklıoğlu" Süleyman Reis'in annesi Emine Hâtun'a ait olup hicrî 1228 (miladî 1813) tarihini taşımaktadır.⁴⁷ Burada "Azaklıoğlu" yerine sehven "Kazaklıoğlu" yazıldığı açık olduğundan, Azaklıoğulları'nın buraya 1813'ten bir hayli önceki bir tarihte, muhtemelen XVIII. yüzyılın sonlarında Kırım'ın Azak tarafından gelmiş oldukları neticesi çıkarılabilir. Aynı şekilde sözü edilen her iki Azaklıoğlu'nun da "Reis" unvanını taşıması bunların denizcilikle meşgul olduklarını da göstermektedir. Hicrî 1251 (miladî 1835-1836) tarihli Nüfus Defteri'nde de Talipli köyünde yaşayan Azaklıoğulları'na atıf vardır. Defterde 18 yaşındaki Azaklıoğlu Mehmed bin Süleyman'ın (Süleyman Reis?) adı zikredilmektedir.⁴⁸

Bütün Talipli halkı gibi Azaklıoğulları da I. Dünya Savaşı'nda büyük kayıplar vermiştir. Savaşa giden Azaklıoğulları'ndan yalnızca Irak ve Filistin cephelerinde savaştıktan sonra İngilizlere esir düşen Şakir [Azak] sağ dönebilmiştir. Azaklıoğlu Şakir İstiklâl Savaşı'na da katılmıştır.

43 Mehmet Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi*, Giresun, 2005, s. 345.

44 Feridun M. Emecen, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi. Bulancak-Piraziz*, İstanbul, 2005, s. 75.

45 Mehmet Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi*, Giresun, 2005, s. 345.

46 Emecen, ss. 345-346; Mehmet Öz ve Fatma Acun, *Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları*, Cilt: VII, *Karahisar-ı Şarkî Sancağı Mufasssal Avârız Defteri (1642-1643 Tarihli)*, Ankara, 2008, ss. 214 ve 434.

47 Söz konusu baştaşı, Türkiye'nin Karadeniz illerindeki Azaklıoğulları'na ait bulabildiğimiz en eski tarihli mezartaşıdır.

Aktepe Mahallesi'ndeki mezartaşlarını bizden ayrı olarak inceleyen ve araştırmasının neticelerini bizimle paylaşmak nezaketini göstererek, kendi bulgularımızla karşılaştırma yapma imkânını veren Gazanfer İltar'a teşekkür ederiz.

48 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.d.*, Defter no. 1036, s. 7. Bu defterde köy halkı meyanında "Tataroğlu Salih bin Ali"nin de adı zikredilmektedir. Age, s. 6.

Talıpli'deki Azaklıoğulları sülalesi mensuplarının tamamı Azak soyadını taşımakta olup toplam 9 hane olarak köyün Azaklı Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Evvelce Talıpli'ye bağlı iken, 2000'lerde Bulancak'a mahalle olarak bağlanan Karaburnu (günümüzdeki ismi ile Toprakdeğirmeni) Mahallesi'nde de Azaklıoğulları'ndan 10 hane yaşamaktadır.

Talıpli'deki Kırım Tatar asıllı bir diğer sülale de "Tataroğulları"dır. Bu sülalenin de Talıpli'ye tam olarak ne zaman yerleşmiş olduğu hatırlanmamaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz 1835-1836 tarihli Nüfus Defteri'nde Talıpli köyü halkı meyanında "Tataroğlu Salih bin Ali"nin de adı zikredildiğinden, bu sülalenin atalarının bundan önceki bir tarihte gelmiş olduğu bellidir.⁴⁹ Sülale arasında anlatılanlara göre, ataları Kırım'dan ayrıldıktan sonra, önce Görele tarafına gelmiş, daha sonra Talıpli'ye yerleşmiştir. Mensuplarının tamamı Tarı soyadını taşıyan Tataroğlu sülalesi Talıpli'de 10 hane teşkil etmektedir. Köyden ayrılarak İstanbul'a yerleşen Tataroğulları 15 hane olup birkaç hane de başka şehirlerde yaşamaktadır. Bu sülalenin yine Tarı soyadını taşıyan bir kolu (6 hane) da Bulancak'ın Süme köyünde sakindir.

Talıpli köyündeki Kırım asıllı ailelerin atalarının Kırım'dan ayrılışlarının üzerinden iki yüzyılı aşkın bir zaman geçmiş olmasına bağlı olarak, içine yerleştikleri çevreden farklı âdet yahut gelenekleri kalmamıştır. Bununla birlikte, her iki sülale mensupları da kökenlerini iyi bilmekte ve bunu vurgulamaktadır.

Tepecik (Yoma/Tepeyoma) Köyü*

Tepecik köyü Giresun ilinin Bulancak ilçesine bağlı olup il merkezine 29 km, ilçe merkezine de 14 km mesafede bulunmaktadır. 2011 yılı itibarıyla köyün nüfusu yaz aylarında 600-650 kişiydi (140 hane). Köyün köydeki yaklaşık 50 hane kapanmakta ve sakinleri Bulancak ve İstanbul'a taşınmaktaydı. Tepecik köyü ekonomik sebeplerden dolayı geçmiş yıllarda özellikle İstanbul'a çok göç vermiştir. Köyün geçimi esas olarak fındık tarımına dayanmaktadır. Fındığın yanı sıra mısır, fasulye, kiraz ve armut da yetiştirilmektedir. Köyde ayrıca sığır ve çok az sayıda koyun da beslenmektedir. Geçmişte mandacılık yapılmakta idiysen de, günümüzde köyde manda kalmamıştır.

Asıl ismi Yoma olan köy XX. yüzyılda Tepeyoma olarak da anılmıştır. Köyün ismi 1960'ların başında tamamen keyfî bir hükûmet kararıyla Tepecik olarak değiştirilmiştir. Köyün adının Rumca (Elence) "öğle" yahut "doldurma" mânâsındaki bir ibareden gelmesi, dolayısıyla kuruluşunun Bizans veya Trabzon (Pontos Rum) imparatorlukları devrine dayanması muhtemeldir. Bununla birlikte, bu yer ismi Yomalı (Yomalu) Yörükleriyle de ilişkili olabilir. Nitekim bu isimde bir Yörük aşiretinin Ünye kazasına iskân olunduğu bilinmektedir.⁵⁰ Çevrede Akyoma ve Alinyoma adlarını taşıyan başka köylerin de bulunması bu ihtimali güçlendirmektedir.⁵¹

Yoma köyünün geçmişi yüzyıllar öncesine uzanmaktadır. Yoma'nın en azından XV. yüzyılda mevcut olduğu bilinmektedir. 1455 tarihli tahrir defterinde Yoma toplam 33 vergi mükellefinin yaşadığı bir Müslüman köyü olarak gösterilmektedir.⁵² Yoma 1485, 1520, 1547, 1613 ve 1643 tahrirlerinde de zikredilmiştir.

49 BOA, *NFS.d.*, Defter no. 1036, s. 6.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Tepecik köyü sakinlerinden Mehmet Tatar (1955 Tepecik doğumlu) ile Burunucu köyü sakinlerinden Kenan Korkmaz'a (1948 Burunucu doğumlu) şükranlarımızı sunarız.

50 Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, s. 776.

51 Mehmet Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi*, Giresun, 2005, s. 381.

52 Bahaeddin Yediyıldız ve Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları*, Cilt: I, 1455 Tarihli Tahrir Defteri, Ankara, 1992, ss. 370-371.

Başlangıçta hayli büyük bir köy olduğu anlaşılan Yoma'nın XVII. asra gelindiğinde nispeten küçüldüğü gözlenmektedir.⁵³

1831'de ise köyde vergi mükellefi 9 hane bulunmaktaydı.⁵⁴ XIX. yüzyılda (en azından 1830'larda) Yoma'da Rumlar da yaşamaktaydı.⁵⁵ 1837'ye ait kayıtlarda, Yoma'nın Kepsil nahiyesi bünyesindeki Yaslıbahçe köyü ile birlikte Karakoç muhtarlığına bağlı olarak kaydedildiği görülmektedir.⁵⁶ Esasen, Yoma 2 km güneyinde yer aldığı Yaslıbahçe köyü ile çoğu hâlde fiilen veya resmen tek bir köy gibi var olmuştur. Feridun Emecen, köye 1880'lerde Kafkasya muhaciri bazı Müslümanların yerleştirilmiş olduğunu kaydetmektedir.⁵⁷

Günümüzde Tepecik'te Bozatoğulları (Bozat soyadlı), Hendenogulları (Yöndem soyadlı), Özdemiroğulları (Özdemir soyadlı), Sekmenoğulları/Seymenoğulları (Yakan soyadlı), Siviloğulları (Özkaya soyadlı), Tataroğulları (Tatar soyadlı), Topaloğulları (Yılmaz soyadlı) adlı sülaleler yaşamaktadır. Bunlar arasında en kalabalık sülaleyi Hendenogulları teşkil etmektedir.

Tepecik köyü sakinlerinden Tataroğulları sülalesi Kırım Tatar kökenlidir. Bu sülalenin mensupları Kırım'dan göç etmiş olduklarını bilmekle beraber bunun ne zaman gerçekleştiği unutulmuştur. Sülale geleceğinde Kırım'dan çıktıktan sonra bir şekilde Sivas'a gelmiş oldukları, oradan da Giresun'un Bektaş Yaylası yakınlarındaki Ercealan Yaylası'na yerleştikleri ve orada bir müddet yaşadıkları hatırlanmaktadır. 1831 nüfus sayımında Yaslıbahçe köyündeki sülaleler meyanında Tataroğulları da zikredilmektedir.⁵⁸ Yaslıbahçe ve Yoma köyleri arazi itibarıyla bitişik olduklarından ve sözü edilen sülale aynı olduğundan, Tataroğulları'nın Yoma'ya yahut Yaslıbahçe'ye bundan önceki bir tarihte (muhtemelen XVIII. yüzyıl sonlarında veya XIX. yüzyıl başlarında) gelmiş oldukları bellidir. Yoma'daki Tataroğulları sülalesinin, Bulancak'a bağlı Talipli köyünde yaşayan Kırım Tatar kökenli Tataroğulları sülalesi ile aynı soydan gelip gelmediği bilinmemektedir.

2011 yılı itibarıyla Tepecik köyünde Tataroğulları sülalesine mensup ve hepsi "Tatar" soyadını taşıyan 8 hane mevcuttu. Bitişik Yaslıbahçe köyünde de aynı sülale mensubu 2 hane yaşamaktadır. Sülale mensuplarından 3 hanenin İstanbul'da, 7 hanenin de Bulancak'ta yaşadığını tespit edebildik.

Kırım'dan göç tarihlerinin iki yüzyıla yaklaşması dolayısıyla Tepecik ve Yaslıbahçe köylerindeki Tataroğulları sülalesi mensupları Kırım'dan getirdikleri dil yahut kültürün unsurlarını günümüze kadar muhafaza edememekle birlikte kökenlerini bilmektedir.

53 Fatsa, s. 383; Feridun M. Emecen, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi. Bulancak-Piraziz*, İstanbul, 2005, ss. 123, 158, 161, 170, 182-184, 308-309.

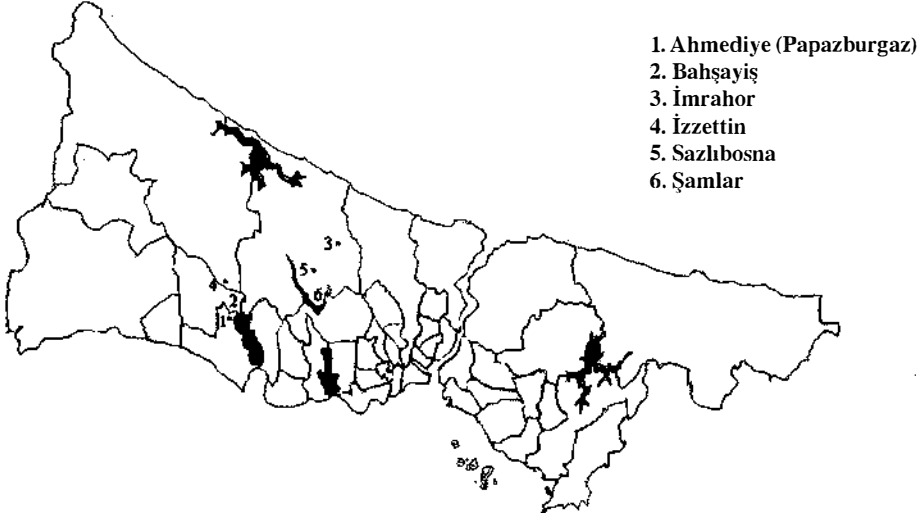
54 Emecen, s. 173.

55 Köyde 1837'de 15 Rum erkeğin yaşadığı kaydedilmiştir. Age, s. 135.

56 Age, s. 364.

57 Age, s. 115.

58 Aynı tarihte Yoma'da Dedeoğlu, Dilbazoglu, Kantaroğlu, Seymenoğlu ve Yanıkladimoğlu, Yaslıbahçe'de ise Kilercioğlu, Körosmanoğlu ve Kırıkoğlu sülaleleri de yaşamaktaydı. Age, s. 372.

Ahmediye (Papazburgaz) Köyü*

İstanbul'un Büyükçekmece ilçesine bağlı olan Ahmediye köyü, Büyükçekmece'ye 12 km uzaklıkta bulunmaktadır. Köyün eski ismi Papazburgaz'dır. Ahmediye köyü, 2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile resmen köy statüsünden mahalle statüsüne geçirilmiştir. Hâlen Büyükçekmece ilçesinin Tepecik beldesine bağlıdır. 2006 yılı itibarıyla Ahmediye'nin nüfusu 1.500'ü aşındı (450-500 hane). Köyün "yerlisi" olarak adlandırılabilir Kırım, Romanya ve Bulgaristan muhacirlerinden günümüzde 50-60 hane kadar kalmış olup köyün yahut "mahalle"nin geri kalan nüfusu, 1990'lardan itibaren Tokat, Kars, Erzurum, Bitlis, Sivas ve Bingöl gibi yerlerden gelip işçi olarak buraya yerleşenlerden oluşmaktadır. Köy nüfusunun yaklaşık 20 hanelik bir kısmını Kırım Tatarları oluşturmaktadır.

Köy halkının büyük kısmı işçidir. Ahmediye köyünün nüfusu geçmişte tarımla geçinmekteydi. 1970'lere kadar köyde yaygın olarak pirinç ekilmekteyken daha sonra bilhassa buğday ve ayçiçeği tarımına geçilmiştir. Ancak köyün 1980'lerin ilk yıllarında otoban ve baraj arasında kalması, köyde tarımı neredeyse tamamen bitirmiştir. Hâlen tarımla uğraşan sadece birkaç aile kalmıştır.

Papazburgaz köyü mevkisinin iskân tarihinin eski çağlara uzandığı bellidir. Günümüzdeki köy ile Büyük Çekmece Gölü arasında kalan yerde, geçmişi en azından Bizans dönemine giden sur ve yapı kalıntıları hâlen mevcuttur. Aynı şekilde, köyün adının Papazburgaz oluşu, burasının bir Hristiyan yerleşimi olarak teşekkül ettiğine delalet etmektedir. 1530 tarihli tahrir defterinde "Papasbergosu" (Papazburgazı) adıyla ve Hassha-i İstanbul kazasına bağlı olarak kaydedilen köyde o devirde toplam 37 hane bulunduğu görülmektedir.¹ Bulgar olduğu söylenen Hristiyanlarla meskûn bulunan Papazburgaz köyünün statüsü ve demografik yapısı zaman içinde değişmiştir. Her hâlükârda, XIX. yüzyıl ortalarında şimdiki köy mevkisinde Emlâk-i Hümayûn'dan yani Padişah mülklerinden olan bir çiftliğin mevcut olduğu biliniyor.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden istifade ettiğimiz Ahmediye köyü muhtarı Erdinç Kartal (1971 Ahmediye doğumlu) ile köy sakinlerinden Abdurrahman Çetin'e (1924 Büyükçekmece doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

1 370 Numaralı Mubâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 313.

1860-1861 yıllarında Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na vuku bulan muazzam göç dalgasının ve muhacirlerin yerleşim problemlerinin en şiddetli olduğu ortamda, Bâb-ı Âlî'de, bu muhacirlerden bir kısmının İstanbul yakınlarındaki Emlâk-i Hümayûn çiftliklerinde iskânının yararlı olacağı görüşü ortaya çıktı. Bu şekilde, Osmanlı Devleti bir taraftan bu çiftlikleri mültezimlerin elinde harap olmaktan kurtarmayı, diğer taraftan da bu payitahta yakın yerleri Müslümanlarla meskûn hâle getirmeyi hedeflemekteydi. Sultan Abdülaziz'in bu yöndeki iradesi 30 Temmuz 1861 tarihinde sâdır oldu.² Sözü edilen Emlâk-i Hümayûn çiftliklerinden biri de, 150 hane muhacirin yerleştirilebileceğinin ve 1.500 baş koyun ile 200 baş diğer hayvanın bakılabileceğinin düşünüldüğü Papazburgaz Çiftliği'ydi.³ Bâb-ı Âlî, bu çiftliklere yerleştirilen göçmenlerin her yıl devlete belirli bir kira ödemelerini, üzerinde inşa edecekleri evlerin ise vârislerine miras kalabilmesini ve alınıp satılabilmesini kararlaştırdı.⁴ Aralarında Papazburgaz'ın da bulunduğu bu çevredeki dört Emlâk-i Hümayûn çiftliğinde (diğerleri Bahşayış, İzzeddin ve Sazlıbosna çiftlikleri) köy kurulması, arazinin taksimi ve evlerin inşası için mühendis ve mimar kurmay subaylar görevlendirildi.⁵ Bununla birlikte, muhacirlerin köye iskânıyla ilgili meseleler kısa sürede halledilemedi. Meselâ, 1864 yazı itibarıyla muhacirlerin meskenleri henüz inşa edilmemiş durumdaydı.⁶ Öte yandan, muhacirler iskânlarından 10 yıl sonra vergi ve âşâr mükellefi olacaklar, bu arada devlete kira ödemeyi de sürdürecektlerdi. Bu bakımdan, ekonomik sıkıntı içindeki muhacirler adına Papazburgaz'ın hocası ile birlikte, yakındaki diğer Kırım Tatar muhacir köyleri olan İzzeddin ve Bahşayış'ın hocaları, 1862 sonlarında Padişah'a müracaatla bu iki mükellefiyetlerinden birinin affedilmesi ricasında bulunmuşlardı.⁷ Papazburgaz'daki Kırım Tatarları, 1864'te de devlete başvurarak kendilerinden talep olunan kira bedelinin affedilerek vergiye dönüştürülmesini istediler.⁸

Tipik bir Kırım Tatar muhacir köyüne dönüşen Papazburgaz Çiftliği'ne sonraki yıllarda da yerleşen muhacirler oldu. Resmî kayıtlara göre, 1879-1905 yılları arasında Papazburgaz'a iskân olunan muhacirlerin sayısı 39 hanede 75 kişidir.⁹ Bu muhacirler de büyük ihtimalle doğrudan Kırım'dan veya Rumeli'nden gelen Kırım Tatarlarıydı. Köye münferit olarak Kırım Tatar muhacirlerin yerleşmesi bunlardan sonra da devam etmiştir. Meselâ, 1908'de Kırım'dan gelen iki göçmen, (muhtemelen akraba veya yakınlarının bulunduğu) Papazburgaz'a gelerek burada iskân olunmaları hususunda müracaatta bulunmuşlardı.¹⁰

1912'de Balkan Savaşı patlak verip Bulgar ordusunun Çatalca istihkâmlarına dayanmasıyla, Papazburgaz köyü kendini tam ateş hattında buldu. 12 Kasım 1912'de Bulgar birlikleri köyün batısındaki sırtları tutmuş durumdaydı.¹¹ Köyü işgal etmeyi başaran Bulgar kuvvetleri, 16-17 Kasım 1912'de, kuzeydeki Bahşayış köyünde bulunan Türk tabyalarına yönelik taarruzlarını da buradan yürüttüler.¹² Bulgar ordusunun yanında yer alan Sırp birlikleri de Papazburgaz'da bulunmaktaydı. 19 Kasım'da, Papazburgaz çevresindeki şiddetli çatışmalarda Sırp birlikleri, çok sayıda ölü ve yaralı bırakarak çekilmek zorunda kaldılar.¹³ I. Çatalca

2 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Meclis-i Mahsûs*, Dosya no.: 23, Gömlek no.: 980.

3 Agb.

4 BOA, *A.MKT.MVL.*, Dosya no.: 134, Gömlek no.: 21/1; *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 509, Gömlek no.: 91.

5 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 416, Gömlek no.: 49; *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 467, Gömlek no.: 21173 ve Dosya no.: 483, Gömlek no.: 21891.

6 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 995, Gömlek no.: 74.

7 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 404, Gömlek no.: 105.

8 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 991, Gömlek no.: 71.

9 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 66, Gömlek no.: 11.

10 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1275, Gömlek no.: 62.

11 M. Kadri Alasya, *Balkan Harbi. Şark Ordusu. İnci Cilt İnci Kitap. Birinci Çatalca Muharebesi*, Ankara, 1983, s. 99.

12 Age, s. 167.

13 Gustav von Hochwächter, *Balkan Savaşı Günlüğü. "Türklerle Cephe"*, Çev. Sumru Toydemir, İstanbul, 2008, s. 108.

Muharebeleri sonunda 3 Aralık 1912'de imzalanan mütarekede Papazburgaz mütareke hattının Bulgar ordusuna bırakılan tarafında kaldı. Mütareke 3 Şubat 1913'te sona erdi. Bunun üzerine ileri harekât başlatan Osmanlı birlikleri 6 Şubat 1913'te Papazburgaz'ı ve kuzeybatısındaki sırtları geri aldı.¹⁴

Savaş boyunca Papazburgaz tekrar düşman eline geçmediyse de bütün bu çatışmalarda çok büyük zarar görmüştü. Osmanlı belgelerinde savaş esnasında Papazburgaz'ın bütününü ykıldığı belirtilmektedir.¹⁵ Bu dönemde, köy halkının büyük çoğunluğu, köyü terk etmek zorunda kalarak çevredeki Kırım Tatar köylerine sığındı veya başka yerlere kaçtı. Böylelikle köyü terk edenlerin çoğunun, hatta tamamına yakınının bir daha geri dönmemiş olması çok muhtemeldir.

Balkan Savaşları'nın bitmesini müteakip, bazıları savaş öncesinde bazıları da savaş sonrasında Bulgaristan ve Romanya'dan göç etmiş çoğu Kırım Tatarı olan muhacirler, köyün göl kenarındaki arazisine baraka gibi evler kurarak buraya yerleştiler. Böylelikle, aslında köyü ihya etmiş olan birinci grup Kırım Tatar muhacirin köyü terk etmiş olduğu bir ortamda, köye ikinci bir grup Kırım Tatar muhacir yerleşmiş oluyordu. Bu Kırım Tatarlarının soyundan gelen Abdurrahman Çetin'in anlattığına göre, 1913 yahut 1914 yılında bölgeyi ziyaret eden İttihad ve Terakkî iktidarının güçlü ismi Enver Bey (1914'ten itibaren Harbiye Nâzırı Enver Paşa), buradaki evlerin derme çatmalığını görünce 12 adet üçer gözlük ahşap ev yapılmasını emretmiştir. Hiçbiri günümüze ulaşamayan bu evler, Balkan Savaşı sonrası köyün yeniden teşekkülünün de sembolü olmuştur. Köye şimdiki adının verilmesi de İttihad ve Terakkî Hükûmeti'nin uyguladığı yerleşim yeri isimlerini millileştirme siyasetinin bir parçasıydı.¹⁶ Papazburgaz köyünün adı Sultan V. Mehmed Reşad'ın 6 Aralık 1913 tarihli iradesiyle Ahmediye olarak değiştirildi. Köye bu isim Enver Bey'in (sonradan Paşa), babası Hacı Ahmed Bey'e (sonradan Paşa) izafeten verilmiş ve Hacı Ahmed Bey'in "İnşaat-ı Muhacirîn Nâzır-ı Umûmîsi" sıfatıyla bu köyün ve çevredeki benzer durumdaki diğer köylerin imarı hususunda yaptığı başarılı çalışmalar gerekçe olarak gösterilmişti.¹⁷

1930'lara kadar bir Kırım Tatar muhacir köyü görüntüsünü sürdüren Ahmediye'de günlük hayatta geçerli dil de Kırım Tatarcaydı. Bu arada köye göçmen iskânı da devam etmiştir. 1933'te Bulgaristan'dan ve 1930'larda Romanya'dan muhacirler gelerek köye yerleşmiştir. Romanya'dan gelen göçmenler arasında 5-6 hane kadarını da Kırım Tatarları teşkil etmekteydi.

II. Dünya Savaşı esnasında bu bölgenin İstanbul'un müdafaa hattı olacağı düşünüldüğünden Ahmediye köyüne askerî birlik yerleştirilmiştir. Bu dönemde, köydeki bazı evler de boşaltılmıştır.

Ahmediye köyünde yaşayan Kırım Tatarları arasında eski gelenek ve görenekler uzunca bir süre muhafaza edilmiş ve köy halkı çevredeki diğer Kırım Tatar köyleriyle yakın ilişki içinde olmuştur. Anlatılanlara göre, 1980'lere kadar Kırım Tatarları dışarıya kız vermeyip evliliklerini hep çevredeki Bahşayış, İzzettin ve Sazlıbosna gibi Kırım Tatar muhacir köyleriyle yapmışlardır. Daha sonraki yıllarda ise karışık evlilikler yaygınlaşmıştır.

Ahmediye köyündeki Kırım Tatar aileleri çoğunlukla tipik Kırım Tatar yemeklerini yapmaya devam etmektedir. Köy halkından birçok Kırım Tatarı her yıl Kırım Derneği tarafından Çatalca'da yapılan tepreçlere katılmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ahmediye köyünde yaşayan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Abaylı, Aktaş, Çağan, Çavuş, Çetin, Çıgay, Eken, Hızlı, Kızılırmak, Köksal, Kurt, Özcan, Taşkın ve Uğur.

14 Hikmet Süer, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi. Osmanlı Devri. Balkan Harbi. İnci Cilt 2nci Kısım 2nci Kitap. Şark Ordusu İkinci Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması*, Ankara, 1993, s. 289.

15 BOA, DH.İD., Dosya no.: 97-2, Gömlek no.: 22.

16 Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İstanbul, 2001, s. 83.

17 BOA, DH.İD., Dosya no.: 97-2, Gömlek no.: 22.

Bahşayış Köyü*

Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuş olan Bahşayış köyü, İstanbul'un Çatalca ilçesine bağlı olup ilçe merkezine 13 km mesafede ve Büyükçekmece Gölü'nün hemen kuzeyinde bulunmaktadır. 2006'da köy nüfusu 140 hanede yaşayan yaklaşık 500 kişiden oluşmaktaydı. Bahşayış köyü 2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile resmen köy statüsünden mahalle statüsüne geçirilmiştir. Köyün hemen kıyısında bulunduğu Büyükçekmece Barajı sebebiyle köye yapılaşma yasağı getirildiğinden köyü terk edenler artmakta ve dolayısıyla köy nüfusu azalmaktadır. 2006 yılı itibarıyla, 4-5 hane kadar Arnavut, 10 hane kadar Rumeli muhaciri ve 1 hane Bitlisli dışında köy sakinlerinin tamamı Kırım Tatarı'ydı. Köyün geçim kaynakları ayçiçeği ve buğday tarımı ile büyükbaş hayvancılıktır. Köy halkının bir kısmı da geçimini çevredeki fabrikalarda işçilik yaparak kazanmaktadır.

Bahşayış¹⁸ köyünün geçmişi en azından beş yüz yıl öncesine uzanmaktadır. 1530 tarihli tahrir defterinde hassha-i İstanbul kazasına bağlı olan köy, "Bosna-i Bahşayış" adıyla kaydedilmiştir.¹⁹ Köyün sonraları yalnızca "Bahşayış" olarak anılmaya başlandığı ve zaman içinde köy statüsünün değişerek çiftlik hâline geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1860'ların başına kadar günümüzdeki Bahşayış köyünün yerinde Emlâk-i Hümayûn'dan yani Padişah mülklerinden olan Bahşayış Çiftliği bulunmaktaydı.

1860-1861 yıllarında, Kırım Tatarlarının büyük kitleler hâlinde Osmanlı İmparatorluğu'na akmasıyla âcilen bunların nereye ve nasıl iskân edilecekleri meselesi ortaya çıkmıştı. Meclis-i Mahsûs'ta yapılan müzakerelerde, bu muhacirlerden bir kısmının İstanbul yakınlarındaki Emlâk-i Hümayûn çiftliklerinde iskânının yararlı olacağı görüşü hâkim oldu. Böylelikle hem bu çiftlikler mültezimlerin elinde yıldan yıla harap olmaktan kurtulacak hem de İstanbul'un hemen batısındaki, daha ziyade Hristiyanlarla meskûn bu arazilere Müslüman nüfus yerleşmesiyle Osmanlı Devleti açısından "mülkçe ve politikaca" pek çok fayda elde edilmiş olacaktı. Nihayet, bu çiftliklerin Kırım muhacirlerine tahsisi, Sultan Abdülaziz'in 30 Temmuz 1861 tarihli iradesiyle kabul edildi.²⁰ Bu maksatla göz önünde bulundurulanan çiftliklerden biri de, 300 hane muhacirin yerleştirilebileceğinin düşünüldüğü Bahşayış Çiftliği'ydi.²¹

İstanbul yakınlarındaki Emlâk-i Hümayûn çiftliklerinin bu şekilde Kırım muhacirlerine tahsisini kabul eden Bâb-ı Âlî, bu çiftliklerin arazisinin göçmenlere tapusuyla verilmesi yerine onların her yıl devlete belirli bir kira ödemelerini, ancak üzerinde inşa edecekleri evlerin varislerine miras kalabilmesini ve alınıp satılabilmesini uygun görmekteydi.²²

Böylece, çevredeki dört çiftlik yani İzzeddin, Bahşayış, Papazburgaz (şimdiki Ahmediye köyü) ve Sazlıbosna çiftlikleri Kırım muhacirlerinin iskânına ayrıldı. Bu çiftliklerde köy kurulması, arazinin taksimi ve

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Bahşayış köyü muhtarı Arif Bel (1964 Bahşayış doğumlu) ile köy sakinlerinden Mehmet Zeki Tan (1923 Bahşayış doğumlu), Kâmil Genç (1925 Bahşayış doğumlu) ve Vehbi Özbey'e (1938 Bahşayış doğumlu) teşekkür ederiz.

18 Bahşayış kelimesi Farsça olup merhamet, şefkat, ihsân mânâlarına gelmektedir.

19 370 Numaralı *Muhâbe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri* (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 310.

20 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Meclis-i Mahsûs*, Dosya no.: 23, Gömlek no.: 980.

21 Agb.

22 BOA, *A.MKT.MVL*, Dosya no.: 134, Gömlek no.: 21/1; *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 509, Gömlek no.: 91. Ancak köy kurulduktan sonra büyük ekonomik sıkıntı içinde olan muhacirler, bir taraftan devlete kira öderlerken iskânlarından 10 yıl sonra vergi ve âşâr da ödemeye başlayacaklarını kaygıyla düşünmekteydi. Bu yüzden, Bahşayış'ın hocası Habibullah Efendi ile yakındaki Emlâk-i Hümayûn çiftlikleri üzerine kurulmuş diğer Kırım Tatar köyleri olan İzzeddin ve Papazburgaz'ın hocaları, 1862 sonlarında Padişah'a müracaatla hiç değilse bu iki mükellefiyetlerinden birinin affedilmesini istediler. BOA, *MVL*, Dosya no.: 404, Gömlek no.: 105. Bundan başka, 1865'te köydeki muhacirlerden bazıları, Bahşayış'e iskânları öncesinde, Büyükçekmece'de ikamet etmekte oldukları sırada kendilerine verilen ekmek bedelinin geri istenmesi üzerine bunun affı için dilekçe vermişlerdi. BOA, *MVL*, Dosya no.: 1018, Gömlek no.: 91.

evlerin inşası için de mühendis ve mimar gibi teknik kapasitede kurmay subaylar görevlendirilecekti.²³ Bahşayış Çiftliği'ne Kırım Tatar göçmenlerinin yerleştirilmesiyle buranın bir köye dönüştürülmesi işi 1863 yılında başladı.²⁴ Diğer bir ifadeyle, köyün kuruluş yılı resmen ve fiilen 1863'tür. Bununla birlikte, 1864 yazı itibarıyla muhâcirlerin meskenleri henüz inşa edilmemiş durumdaydı.²⁵ Bahşayış köyü kurulduktan sonra da birtakım arazi ihtilafları ve problemler ortaya çıktı. Meselâ, köylülerin işledikleri tarlalarından bazıları, Istabl-ı Âmiri yani Saray ahırlarına ait arazi mahiyetinde olduğundan, buraların muhâcirlerle terki uygun görülmedi. Eski çiftliğin arazisi de muhâcirlerin geçimi için yeterli olmadığından, muhâcirleri teskin edebilmek için civardaki devlete ait bazı tarlalar, Sultan Abdülaziz'in 3 Mart 1867 tarihli iradesiyle köylülere bırakıldı.²⁶ Bununla birlikte, muhâcirlerle bırakılan bu tarlaların kıraç ve bereketsiz olduğu görüldü. Bunun üzerine, devlete ödenmekte olan kirada indirime gidilmesi, 1868'de yine padişah iradesiyle kabul edildi.²⁷

Bahşayış köyüne muhâcir iskânı sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Osmanlı Devleti'nin, üzerinde Bulgaristan ve Romanya'nın kurulduğu toprakları kaybetmesi üzerine, buralardan gelen yüzbinlerce göçmenden bazıları da Bahşayış köyüne yerleştiler. Bunlar arasında hem Kırım'dan çıktıktan sonra 1860'larda Dobruca topraklarına yerleştirilmiş olan Kırım Tatarları hem de Osmanlı Türkleri vardı. Bahşayış'te 1882'de büyük çoğunluğu Kırım Tatarı olan 230 kişi (141 erkek, 89 kadın) yaşamakta olup bunlar 99 hane teşkil etmekteydi.²⁸ Bahşayış köyüne 1879-1905 yılları arasında iskân edilen toplam muhâcir sayısı ise 48 hanede 73 kişidir.²⁹

93 Harbi'ni müteakip Dobruca, Bulgaristan ve Romanya arasında paylaşıldığından ve zaman içinde el değiştirdiğinden, buradaki Hacıoğlupazarcık, Tutrakan ve Köstence gibi bölgelerden gelen Kırım Tatarları da göç yerine ve dönemine göre, Romanya veya Bulgaristan göçmenleri diye adlandırılmışlardır. Bahşayış köyüne buralardan bilhassa Kırım Tatar göçmenlerin yerleşmesi Balkan Savaşları'nın öncesinde ve sonrasında da devam etmiştir. Bu şekilde, köye Romanya'dan en son 1938'de 2-3 hane muhâcir gelmiş olup bunlardan 1 hanesi Kırım Tatarı'ydı. Köye yerleşen son Bulgaristan göçmenleri ise 1950'de gelen 10 hanedir. Çevredeki Kırım Tatarlarıyla meskûn köylerden (meselâ İzzettin) olup evlilik ve benzeri şahsî sebeplerle zaman içinde Bahşayış'e yerleşmiş Kırım Tatarları da vardır.

Bahşayış köyü savaşlardan büyük zarar görmüştür. Özellikle Bulgar ordusunun Çatalca'ya dayandığı I. Balkan Savaşı'nda köy cephenin tam üzerinde kalmıştır. Esasen, Bahşayış köyündeki tabyalar Osmanlı ordusunun en önemli direniş hatlarından biri üzerinde bulunmaktaydı. I. Nizamiye Kolordusu'nun 12. Tümeni burada mevzilenmişti.³⁰ 17 Kasım 1912 günü Bulgar birlikleri sabahın erken saatlerinden akşam kadar Bahşayış tabyalarına şiddetle taarruzda bulundu.³¹ Yoğun topçu desteği ile Bulgar piyadeleri köye 1.500 metre kadar yaklaştılsa da girmeyi başaramadılar.³² Bulgar taarruzu 18 Kasım günü aynı

23 BOA, A.MKT.NZD., Dosya no.: 416, Gömlek no.: 49; *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 467, Gömlek no.: 21173 ve Dosya no.: 483, Gömlek no.: 21891.

24 BOA, *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 503, Gömlek no.: 22771.

25 BOA, MVL., Dosya no.: 995, Gömlek no.: 74.

26 BOA, *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 567, Gömlek no.: 25501.

27 BOA, *İrade-Şûrâ-yı Devlet*, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 161. Bahşayış köyünün devletle olan arazi anlaşmazlığı daha uzun yıllar devam edecekti. Meselâ, 1909'da köyün çayır ve otlakları üzerinde Hazine-i Hassa'nın hak iddia etmesi üzerine köy halkı durumu protesto ederek bunun önüne geçilmesi için devlete dilekçe verecekti. BOA, BEO., Dosya no.: 3546, Gömlek no.: 265888.

28 BOA, DH.SN.THR., Dosya no.: 24, Gömlek no.: 4.

29 BOA, DHMHC., Dosya no.: 66, Gömlek no.: 11.

30 M. Kadri Alasya, *Balkan Harbi. Şark Ordusu. İinci Cilt İnci Kitap. Birinci Çatalca Muharebesi*, Ankara, 1983, s. 84.

31 Age, ss. 150-151.

32 Age, ss. 166-167.

şiddetle sürdürüldüyse de, özellikle tabyalardaki Osmanlı topçusunun etkili savunması karşısında neticeye ulaşamadı.³³ Bulgar ordusunun Çatalca cephesinde başarılı olamayacağını anlaşılmayla, taraflar arasındaki mütareke görüşmeleri 26 Kasım 1912'de yine Bahşayış köyünde başlamış ve 3 Aralık günü de mütareke imzalanmıştır.³⁴

Savaşta Bahşayış köyü düşman eline düşürülmeden başarıyla savunulduysa da, çatışmalar neticesinde köyde sağlam bina kalmamıştır. Köy halkı ise büyük ölçüde köyü terk edip Ömerli'ye kaçmış, oradan da İstanbul'a gitmiştir. Anlatılanlara göre, Balkan Savaşı esnasında köy nüfusu 7 haneye kadar düşmüştür.

II. Dünya Savaşı sırasında da, burası muhtemel bir istila hâlinde İstanbul'un kapısı olarak görüldüğünden, 1942'de Bahşayış köyüne askerî birlikler yerleşmiş ve köy arazisi içinde birçok koruganlar ve istihkâmlar inşa edilmiştir. Bu beton yapılar günümüzde de o dönemin bir hatırası olarak ayakta durmaktadır. Askerî birliklerin mevcudiyeti sırasında, köy tamamen boşaltılmasa da atışlar yapılırken köy halkı tahliye edilmekteydi. Bu şekilde günlük düzenleri altüst olan pek çok köylü İstanbul'a göçmek zorunda kalmıştır. Savaş sonunda halkın çoğu köye dönmüşse de, dönmeyenler de olmuştur.

1860'ların başında Kırım'dan çıkıp doğrudan bu bölgeye gelen muhacirlerce kurulan Bahşayış köyünün nüfus terkibi, yine aynı tarihlerde Kırım'dan çıkan, ancak en az 20-30 yıl Rumeli topraklarında kalan başka Kırım Tatarlarıyla genişlemiştir. Bu bakımdan, Kırım Tatar kültürünün muhtelif yönleri köyde uzun süre yaşatılmıştır. Ancak başta savaşlar olmak üzere nüfus hareketleri, köyden şehre göç olgusu ve zamanın erozyonu Bahşayış'te yaşatılan Kırım kültürüne de darbe vurmuştur. Köyde 1950'li yahut 1960'lı yıllara kadar yaygın olarak Kırım Tatarca konuşulduğu hatırlanmakla birlikte, 2006 itibarıyla Kırım Tatarca konuşabilen az sayıda kimse kalmıştı. Bahşayış'te Kırım Tatarlarıyla Kırım Tatarı olmayanlar arasında evlilikler öteden beri yaygın olarak görülmektedir. Köyde yaşamakta olan Kırım Tatarları arasında Kırım Tatar kültürünün kalabilen temel mirası yemekler olmuştur. Eskiye göre çeşitleri çok azalmakla birlikte, çibörek, tataraş ve köbete gibi yemekler günümüzde de pişirilmeye devam edilmektedir. İstanbul'da ve Çatalca'da Kırım Derneği'nin şubelerinin mevcudiyeti Bahşayış'te de Kırım kimliğine ve kültürüne belirli bir ölçüde ilgi uyandırmıştır. Nitekim köy halkından bazıları Kırım Derneği Çatalca Şubesi'nin faaliyetlerine katılmaktadırlar. Köy Nüfus Defteri'ne göre köye kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Aktaş, Altın, Aydın, Bel, Bol, Cavin, Cayık, Çoban, Erol, Esmer, Fındık, Güneş, Güven, Kılıç, Öktem, Savaş, Şen, Şınaş ve Tekin.

İmrahor Köyü*

İstanbul'un Gaziosmanpaşa ilçesine bağlı İmrahor köyü, 2004 tarihli Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile resmen köy statüsünden mahalle statüsüne geçirilmiştir. Esasen 2000 yılında nüfusu resmen 4.870 kişi olarak tespit edilen İmrahor'da 2006 yılı itibarıyla nüfusun 20.000'e (yaklaşık 4 bin hane) çıkmış olduğu tahmin edilmekteydi. Sakinlerinin çoğu İstanbul'da çalışan (özellikle inşaat ve tekstil fabrikalarında) İmrahor, bilfiil köy özelliklerini çoktan kaybetmiş durumdadır. Yalnızca, asıl eski köy mevkisi sakinleri ve kalabilen köy evleriyle bir ölçüde geçmişi hatırlatmaktadır. 2006'da özellikle eski köy mevkisinde 60-70 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı.

İmrahor köyü eski bir Hristiyan köyüdür. Köy halkının Bulgar ve Rumlardan oluştuğu, Bulgarların muhtemelen Balkan Savaşı sonrasında, Rumların da 1924'te nüfus mübadelesi neticesinde köyden ayrılmak zorunda kaldıkları bilinmektedir.

33 Age, ss. 185 ve 203.

34 Age, ss. 257-265.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız İmrahor köyü (Mahallesi) muhtarı İsmail Er ile köy halkından Mustafa Çevik (1920 Şumnu'ya bağlı Bulanık [Matvintsa] köyü doğumlu), Hakkı Berber (1925 İmrahor doğumlu) ve Sabahattin Zengin'e (1939 İmrahor doğumlu) teşekkür ederiz.

Hristiyanlardan boşalan köye kısa bir süre sonra, muhtemelen 1920'lerin ortasında Bulgaristan'dan gelen yaklaşık 20 hanelik bir göçmen kafilesi iskân olunmuştur. Çoğu veya tamamı Şumnu'nun Makak ve Yenice (Bulgarca adı: Tsarev Brod) köylerinden çıkan bu muhacirlerin hepsi, muhtemelen 1860'ların başında Kırım'dan ayrılmış olan Kırım Tatarlarıydı.

Kırım Tatar muhacirler, köye geldiklerinde Hristiyanlar tarafından terk edilmiş olan boş evlere yerleşmişlerdir. 2006 yılında, altları taştan, üstleri ise ahşaptan mamul olan bu evlerden yalnızca bir tanesi harap bir hâlde durmaktaydı. Köyün eski kilisesi ise 1948 yılında yıktırılmıştır.³⁵ Kırım Tatar muhacirlerin geldiği yıllarda, köy bir orman köyü olup göçmenler hem ormanı kullanarak hem de buğday, arpa ve mısır ekerek geçimlerini temin etmişlerdir. 1980'lerden sonra köy nüfusu dışarıdan gelenlerle kalabalıklaşınca tarım ortadan kalkmış, orman da Orman İdaresi'nce muhafaza altına alınmıştır.

İmrahor köyüne 1920'lerde Bulgaristan'dan gelen Kırım Tatar muhacirlerden sonra, 1930'lu yıllarda yine Bulgaristan'dan birkaç hane Türk göçmen gelmiştir. Köye 1942'de yerleşen Kırım Tatarı Çevik ailesinin de maceralı bir göç hikâyesi vardır. Köken olarak Şumnu'nun Makak köyünden olan bu aile, 1939'da Bulgaristan'dan göçtükten sonra Diyarbakır'ın Salat köyüne iskân edilmiştir. Ancak Salat'ta üç yıla yakın büyük sıkıntılar çeken ve iklime alışamayan bu aile, bazı fertlerini orada gömdükten sonra akrabalarının bulunduğu İmrahor'a yerleşmiştir. Daha sonraki yıllarda İmrahor köyüne Türkiye dışından hiç göçmen gelmemiştir. Böylece, 1980'lerin başına kadar birkaç hane Bulgaristan muhaciri haricinde nüfusun tamamı Kırım Tatarı olarak kalmıştır.

1950'lere kadar köyde herkes Kırım Tatarca konuşmaktayken, 2006'da, Kırım Tatarca bilen yaşlılardan dahi günlük hayatta bu dili kullanan artık kalmamıştı. İmrahor'da karışık evliliklerin öteden beri yaygın olduğu, evlenecek kişinin Kırım Tatarı olmasının pek aranmadığı hatırlanmaktadır. İmrahor'daki Kırım Tatarlarının Kırım kültürü ile olan ilişkileri bir ölçüde kimliklerinin hatırlanmasından ve evlerinde çibörek ve köbete pişirilmesinden ibaret kalmış olup Kırım Derneği'nin faaliyetleriyle de fazla alâkalı yoktur. İmrahor köyünde yaşayan Kırım Tatarlarının tespit edebildiğimiz soyadları şunlardır: Aydın, Bozkurt, Çelik, Çevik, Koç, Kurt, Ongun ve Zengin.

İzzettin Köyü*

İstanbul'un Çatalca ilçesine bağlı İzzettin köyü halkının tamamı Kırım Tatarlarından oluşmaktadır. Çatalca'ya 5 km mesafedeki köyde, 2006 yılı itibarıyla nüfus 950-1.000 kişi arasında (230 hane) hesaplanmaktaydı. Köy geçimini buğday, ayçiçeği, arpa ve yulaf tarımıyla süt hayvancılığından (inek ve koyun) temin etmektedir. Özellikle genç nüfusun birçoğu çevredeki fabrikalarda çalışmaktadır. Köy dâhilinde de bir tül fabrikası mevcuttur.

İzzeddin (İzzettin) köyünün iskân geçmişi gayet eskidir. Köyün en azından XVI. yüzyıl başlarında mevcut olduğu biliniyor. Nitekim 1530 tarihli tahrirde köy Vize livasının (sancağının) Silivri kazasına bağlı olarak zikredilmektedir.³⁶ Ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi, 1663 yılında bölgeden geçtiğinde İzzeddin köyüne de uğramıştır. Evliya Çelebi köyün Fatih Sultan Mehmed vakfından olduğunu ve burada Melek Ahmed Paşa'nın büyük bir çiftliği bulunduğunu kaydetmektedir.³⁷

35 Mustafa Çevik'in anlattıklarına göre, köy camisinde gönüllü imamlık yapan ve köye yerleşen bir emekli subay, köy halkına kilise için "Şimdi bunu yıkalım, yoksa ileride yıktırmazlar" demiş ve bunun üzerine köylüler 1948'de kiliseyi balyozlarla yıkmışlardır.

* Bu yazıyı hazırlarken yardım ve bilgilerinden yararlandığımız İzzettin köyü muhtarı Seyit Ali Aksoy (1953 İzzettin doğumlu) ile Kırım Derneği İstanbul Şubesi Başkanı Celâl İçten'e (1955 İstanbul doğumlu) teşekkür ederiz.

36 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 313.

37 Evliya Çelebi bin Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. Kitap, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İstanbul, 2002, s. 88.

İzzeddin, XIX. yüzyıl ortalarında Emlâk-i Hümayûn'dan yani Padişah mülklerinden bir çiftlik statüsünde iken, Kırım muhacirlerinin iskânıyla günümüzdeki etnik terkipleriyle bir köy hâlini almıştır. Buraya ilk yerleşen Kırım Tatarları, 1853-1856 Kırım Harbi'ni sonlandıran Paris Antlaşması'nı müteakip vatanlarından çıkarak Osmanlı Devleti'ne göçmüşlerdir.

Kırım'dan göçe ait bilgiler, 1940 yılında köyün eski imamlarından Hacı Hafız Hakkı Gugü tarafından, göçün o esnada hayatta olan son görgü şahitlerinden Kaybullu Ağa'dan dinlenerek kaydedilmiştir. Kaybullu Ağa'nın anlattıklarına göre, çoğu Bahçesaray'ın Almatarhan, Çotkara ve diğer bazı köylerinden olan ve liderliklerini Hacı Abdurrahman Efendi, Hacı Zahit Efendi, Hacı Ahmet Kazan Efendi ve Ömer Seyfeddin Ağa'nın yaptığı 66 hanelik bir katile, Kırım'ın Yarbaşı iskelesinden 18 Ekim 1856 tarihinde bindikleri bir vapurla İstanbul'a yola çıkmışlardır.³⁸ Kafiledekiler, yerleşebilecekleri bir yer bulabilmek maksadıyla bekledikleri İstanbul'da yaklaşık beş yıl geçirmişlerdir. Bu arada, muhacirlerin aralarından seçtikleri kimseler Anadolu'da ve Rumeli'nde muhtelif yerlere gidip iskân imkânlarını araştırsalar da gördükleri yerlere yerleşmeyi uygun bulmamışlardır.³⁹

Sözünü ettiğimiz muhacir grubunun İzzeddin Çiftliği'ne yerleşmesi hususunda, Kaybullu Ağa'nın anlattıklarıyla dönemin Osmanlı belgelerinde yer alan bilgiler arasında belirli farklılıklar görülmektedir. Kaybullu Ağa'nın hatırladıklarına göre, muhacirler İzzeddin Çiftliği'nin (Kaybullu Ağa'ya göre "İzzet Baba Çiftliği") satılık olduğunu öğrenince buraya bakarlar. İçinde hiç kimsenin yaşamadığı bu çiftliği beğenirler. Böylece, 1859'da içlerinden 10 kişi, 66.000 altın ödeyerek çiftliği satın alır ve diğer 56 hane de bu 10 kişiye borçlarını peyderpey öderler. Ancak askeriye çiftliği satın alan muhacirlerin ev kurmasına müsaade etmez. Bunun üzerine, muhacirlerin ileri gelenlerinden Hacı Abdurrahman Efendi'nin oğlu olan hukuk mektebi mezunu Hacı Bekir Efendi, işi saraya kadar götürür ve Padişah'tan elde ettiği fermanla 1861 yılında köyün kurulmasına izin verilir. Bu arada, çiftliğe yerleşen ve burada hanelerini inşa eden bazıları nüfusa kaydolamayınca bir müddet sonra Çatalca'ya göç eder.⁴⁰

Kaybullu Ağa'nın hatırladığı varyantta birtakım gerçekler olduğuna şüphe olmamakla birlikte, olayın bazı yönlerinin aradan geçen (anlatıldığı zaman itibarıyla) 80 yıl içinde karıştırıldığı da açıktır. Zira şimdiki köy mevkinde İzzeddin Çiftliği adında bir çiftlik bulunup buranın da Emlâk-i Hümayûn'dan olduğu (yani özel bir şahsa ait olmadığı) belgelerle sabittir. Bu bakımdan, Kaybullu Ağa'nın hatırladığı, 1859'da muhacirlerin buraya gelip iskâna teşebbüs etmeleri hususunun gerçek olması çok muhtemel olmakla birlikte, "askeriyenin iskânlarına müsaade etmemesi" de burasının Padişah mülkü olmasından dolayı olmalıdır. Hakikaten muhacirler ev yahut arazi satın almak için bir ödeme yapmışlarsa, bu oralardaki Emlâk-i Hümayûn'a ait olmayan bazı gayrimenkuller için olabilir.

Öte yandan, Bâb-ı Âlî 1856-1861 arasında Kırım'dan göç eden yüz binlerce göçmenin iskânı meselesini ele alırken, İstanbul çevresindeki bazı Emlâk-i Hümayûn çiftliklerinden bu noktada yararlanılabileceğini mütalaa etmekteydi. Meclis-i Mahsûs-ı Meşveret'te, söz konusu çiftliklere Kırım muhacirlerinin iskânıyla bir yandan bu çiftliklerin mültezimlerin elinde tedricen harap olmaktan kurtulacak olmaları, öbür yandan da İstanbul'un çok yakınlarındaki daha ziyade Hristiyanlarla meskûn bu arazilere Müslüman nüfusun yerleşmesiyle "mülkçe ve politikaca" pek çok fayda elde edilmiş olacağı göz önünde bulunduruluyordu. Sadrazam Koca Ragıp Mehmed Paşa da bu değerlendirmelere katıldığı gibi, 30 Temmuz 1861'de bu çiftliklere Kırım muhacirlerinin iskânı Sultan Abdülaziz tarafından bir irade ile de kabul edildi.⁴¹ Kırım

38 Turgut Otçu, "İzzettin Köyü", *Emel*, no.: 219 (Ankara, Mart-Nisan 1997), s. 37.

39 Agm, s. 38.

40 Agm.

41 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Meclis-i Mahsûs*, Dosya no.: 23, Gömlek no.: 980; *A.MKT. NZD.*, Dosya no.: 361, Gömlek no.: 37; *A.DVN.MHM.*, Dosya no.: 33, Gömlek no.: 51.

muhacirlerinin iskânına tahsis edilen Emlâk-i Hümâyûn çiftliklerinden biri de, 150 hanenin yerleştilebileceğinin düşünüldüğü İzzeddin Çiftliği'ydi.⁴² Bâb-ı Âlî Emlâk-i Hümâyûn'dan bazı çiftliklerin Kırım muhacirlerine tahsisine birtakım şartlar da getirmişti. Buna göre, sözü edilen çiftliklerin arazileri muhacirlere tapularıyla verilmeyecek ve muhacirlerin her yıl devlete belirli bir kira ödemeleri gerekekti. Bununla birlikte, Kırım göçmenleri burada inşa edecekleri evleri vârislerine miras bırakabilecekler veya aralarında alıpatabileceklerdi.⁴³

Şubat 1862'de İzzeddin Çiftliği'ndeki demirbaşlardan bazıları muhacirlere bırakılırken, bazıları da müzâyede ile satıldı. Her 2 hane muhacire bir çift hayvan ile hane başına beşer kile tohumluk verilmesi öngörülmektedir.⁴⁴ Kâğıt üzerinde böyle olmakla birlikte, gerçekte durumun farklı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1862 sonlarında köylüler yalnızca 15 kişiye bir öküz verildiğini beyan edeceklerdi.⁴⁵ 1862'nin bahar ve yaz aylarında, İzzeddin'de ve Kırım muhacirlerinin iskânına hasredilen diğer üç Emlâk-i Hümâyûn çiftliğinde (Bahşayış, Papazburgaz ve Sazlıbosna) köyün teşkili, arazinin taksimi ve evlerin inşası için mühendis ve mimar kurmay subaylar görevlendirilerek çalışmalar başlatıldı.⁴⁶ Ancak köye iskân problemlerinin halli kısa sürede gerçekleşmemiştir. Meselâ, 1864 yazı itibarıyla muhacirlerin evleri henüz inşa edilmiş değildi.⁴⁷ Ayrıca iskânlarından 10 yıl sonra vergi ve âşâr mükellefi olacakları hususu, zaten devlete çiftlik arazisinde olmaktan dolayı kira ödeyen ve ekonomik sıkıntı içinde bulunan muhacirleri endişelendiriyordu. Buna bağlı olarak, Emlâk-i Hümâyûn çiftlikleri üzerine kurulmuş üç Kırım Tatar muhacir köyü olan İzzeddin, Papazburgaz ve Bahşayış'ın hocaları, bu iki mükellefiyetlerinden birinin affedilmesi ricasıyla Kasım 1862'de Padişah'a müracaat etmişlerdi.⁴⁸

İzzeddin köyü fiilen ve resmen kurulup ilk muhacir kafilesi yerleştikten sonraki onyıllar içinde de buraya Kırım Tatarlarının göçü devam etti. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasındaki dönemde, bu savaşla Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan Rumeli topraklarından 38 hane (34 hane Köstence ve 4 hane Plevne bölgelerinden) göçmen İzzeddin köyüne yerleşti. Bunlar, 1860'larda Kırım'dan çıkarak o zamanlar Osmanlı Devleti'ne ait olan bu Rumeli bölgelerine iskân olunmuş olan Kırım Tatarlarıydı.⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti döneminde Akkan, Aksoy, Avcu, Başarır ve Peker soyadını alacak olan sülaleler bu şekilde Dobruca (Köstence) üzerinden gelenler arasındadır. 1882 başları itibarıyla İzzeddin köyünde 226 kişinin yaşadığı kaydedilmektedir.⁵⁰ Müteakip dönemde (muhtemelen 1890'larda) İzzeddin köyüne doğrudan Kırım'dan 15 hane Kırım Tatarı geldiği gibi, 2 hane de Kazan-Tatarı yerleşmiştir.⁵¹ Bu muhacirler, Osmanlı resmî kayıtlarında sözü edilen ve doğrudan Kırım'dan gelmiş olup önce Ankara vilayetinin Mihallıççık kazasına (günümüzde Eskişehir ilinin Beylikova ilçesine) bağlı Parsıbey köyüne yerleşen, sonra da İzzeddin'e iskânlarına karar verilen 30 hanede 112 kişilik muhacir grubu ile ilişkili olmalıdır.⁵²

42 BOA, *İrade-Meclis-i Mahsûs*, Dosya no.: 23, Gömlek no.: 980.

43 BOA, *A.MKT.MVL.*, Dosya no.: 134, Gömlek no.: 21/1; *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 509, Gömlek no.: 91.

44 BOA, *Hazine-i Hassa Defterleri*, Defter no.: 16495, ss. 1-3.

45 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 404, Gömlek no.: 105.

46 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 416, Gömlek no.: 49; *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 467, Gömlek no.: 21173 ve Dosya no.: 483, Gömlek no.: 21891.

47 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 995, Gömlek no.: 74.

48 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 404, Gömlek no.: 105.

49 Otçu, s. 38.

50 BOA, *Y.PRK.KOM.*, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 49, s. 40.

51 Otçu, s. 38.

52 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 66, Gömlek no.: 11.

Kazan'dan gelen ailelerden birine mensup olan Bedreddin Ağa, İzzeddin köyüne eski bir Türk içeceği olan kızırmızı da getirmişti. Bedreddin Ağa köyde beslediği kısırakların sütünden kımız yapmakta ve bunu İstanbul'un Sultanahmet ve Beşiktaş semtlerindeki iki dükkânda sattırmaktaydı. Onun bu faaliyeti İstanbul'da yayımlanan *İkdam* gazetesinin 17 Temmuz 1897 tarihli nüshasında da duyurulmuştu.⁵³

İstanbul'u koruyan müstahkem hattın üzerinde bulunduğu için bütün çevre gibi İzzeddin köyü de devlet tarafından hassas bölge kabul edilmekteydi. Sultan II. Abdülhamid'in Çatalca istihkâmlarına yakın olan yerlerde Müslümanlara ait arazilerin gayri Müslimlere satılmasına mâni olunması yönündeki gizli iradesi İzzeddin köyüne de şamildi. Nitekim 1903 yılında İzzeddin köyünden birinin Çatalcalı Osmanlı tebaası bir Rum'a arazisini satma teşebbüsünde bulunması, bazı mahallî idarecilerde "Çatalca istihkâmlarına yakın köylerde yaşayan Kırım muhacirlerinin arazilerini Bulgarlara satmakta olduğu" yönünde dayanaksız bir telaşa sebep oldu. Çatalca Kaymakamı'nın iddiaların aslı olmadığını İstanbul'a anlatmak için hayli uğraştığı anlaşılmaktadır.⁵⁴

Ekim 1912'de patlak veren I. Balkan Savaşı'nda bütün çevre gibi İzzeddin köyü de büyük tahribata maruz kaldı. Çatalca istihkâmlarına dayanan Bulgar ordusu, 15 Kasım 1912'de İzzeddin köyünü işgal etti.⁵⁵ Tam cephe hattı üzerinde bulunan köyde ve çevresinde mevzilenen Bulgar kuvvetlerinin müteakip birkaç gün boyunca süren ileri taarruzları, Osmanlı ordusu tarafından ağır kayıplar verdirilerek püskürtüldü.⁵⁶ I. Çatalca Muharebeleri sonunda imzalanan mütarekede İzzeddin, Bulgar ordusuna bırakılan kesimde kaldı. Köy, mütarekenin sona ermesi üzerine ileri harekât başlatan Osmanlı birlikleri tarafından 6 Şubat 1913'te geri alındı.⁵⁷ İzzeddin köyü işgal altında geçirdiği üç aya yakın süre içinde büyük ölçüde tahribata uğradı ve ahalisi tarafından terk edilmek zorunda kaldı. Köyün tekrar toparlanabilmesi kolay olmadı.

Homojen bir etnik yapıya sahip olmasına bağlı olarak, İzzettin (İzzeddin) köyünde Kırım Tatar gelenek ve görenekleri uzun yıllar boyunca yaşatılmıştır. 2006 yılı itibarıyla köyde Kırım Tatarca yaygın olarak konuşulmaktaydı. Kırım Tatar yemekleri köyde hâlâ temel yemekleri teşkil etmektedir. Günümüzde toyların büyük ölçüde şehirlerdeki düğün salonlarında yapılmasının da bir neticesi olarak, toy âdetleri eski teferruatlı özelliklerini zaman içinde kaybetmiştir. Ancak yakın zamana kadar köyde geleneksel Kırım Tatar toylarının birçok özelliği yaşatılmaktaydı. Meselâ, bir nişan veya toy olduğunda at üstüne bir çocuk bindirilir, köyü dolaşarak, "Toyğa toyğa, qartlar qahve içmege, qızlar perde tübüne, falan aqayın üyüne" diye köy halkını davet ederdi.⁵⁸

İzzettin köyü halkının genel olarak Kırım Tatar diaspora faaliyetlerine iştiraki de yüksek derecededir. Kırım Derneği'nin gerek İstanbul gerekse Çatalca şubelerinin birçok aktif mensubu bu köydendir. İstanbul Şubesi Başkanı Celâl İçten'in evi İzzettin köyünde olduğu gibi, Çatalca Şubesi'nin kurucu Başkanı Turgut Otçu da bu köy doğumludur. Turgut Otçu 1990'lı yıllarda Kırım'a yerleşmiştir. Başta Kırım Tatar Millî Meclisi Başkanı Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu olmak üzere Kırım'dan, Romanya'dan ve Bulgaristan'dan pek çok Kırım Tatar toplum lideri ve aktivisti İzzettin köyünü defalarca ziyaret etmişlerdir.

53 *İkdam*, İstanbul, 17 Temmuz 1897'den iktibasla Yücel Demirel, der., "Osmanlı Basınında Yüz Yıl Önce Bu Ay", *Toplumsal Tarih*, no.: 43 (İstanbul, Temmuz 1997), s. 5.

54 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 691, Gömlek no.: 63.

55 M. Kadri Alassa, *Balkan Harbi. Şark Ordusu. İnci Cilt İnci Kitap. Birinci Çatalca Muharebesi*, Ankara, 1983, s. 113.

56 Age, s. 226; Gustav von Hochwächter, *Balkan Savaşı Günlüğü. "Türklerle Cephe"*, Çev. Sumru Toydemir, İstanbul, 2008, s. 93.

57 Hikmet Süer, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi. Osmanlı Devri. Balkan Harbi. İnci Cilt 2nci Kısım 2nci Kitap. Şark Ordusu İkinci Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması*, Ankara, 1993, s. 288.

58 İzzettin köyünde yaşamakta olan bazı halk gelenekleri ve inanışları için bakınız, Aysun Çobanoğlu, "İstanbul İli Çatalca İlçesi İzzettin Köyü Alan Araştırma Raporu", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi, Ankara, 2004, Arşiv Yer no.: Y.B. 2004.0161.

İzzettin köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akalın, Akın, Akkan, Aksoy, Ak-yürek, Atanak, Avcu, Aydın, Baltacı, Başarır, Çelebi, Çetinkaya, Durmaz, Erdem, Erdoğan, Ergun, Ertürk, Fidan, Göksel, Güler, Güngördü, İrem, İzgi, Karataş, Kuyaş, Olgun, Otçu, Öktem, Peker, Polat, Sekmen, Sönmez, Taylan, Temel (Aynı soyadını taşıyan bir de Kazan Tatar kökenli sülale mevcuttur), Toksöz ve Ulukaya.

Sazlıbosna Köyü*

İstanbul'un Çatalca ilçesine bağlı Sazlıbosna köyü, Trakya'daki en büyük ve homojen Kırım Tatar muhacir köylerinden biridir. İstanbul'un Edirnekapi semtine 35 km, Çatalca'ya ise 25 km mesafede olan köy 5216 sayılı ve 2005 tarihli Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile resmen köy statüsünden çıkarılarak Hadımköy'ün mahallesi hâline dönüştürülmüştür. Köyün hemen yanında 1998'de yapılmış olan Sazlıdere Barajı bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu 1.600-1.700 kişiden (370 hane) müteşekkil olup bunların yaklaşık 350 hanesini Kırım Tatarları oluşturmaktaydı. Çevrenin baraj havzası olmasına bağlı olarak Sazlıbosna'da yapılaşma yasağı bulunduğu için köye dışarıdan göç olmamaktadır. Köyün temel geçim kaynakları buğday, arpa, ayçiçeği ve mısır tarımı ile süt hayvancılığıdır. Köy halkından pazarcılıkla geçinenler de vardır.

Sazlıbosna köyünün XVI. yüzyıl başlarında (muhtemelen bundan çok daha öncesinde de) mevcut olduğu görülmektedir. O devirde "Bosna-i Filyos" (Filyos Bosnası) adını taşıyan köy, 1530 tarihli tahrir defterinde Hassha-i İstanbul kazasına bağlı olarak kaydedilmişti.⁵⁹ Sonraki yüzyıllar içinde köy "Sazlıbosna" (hatta ondan bozma Sazlıbostan) olarak anılmaya başlandı. Bu arada, köyün bir Emlâk-i Hümayûn çiftliğine yani Padişah mülkü olan bir çiftlik hâline dönüştüğü görülmektedir. Nitekim XIX. yüzyıl ortalarında burası Sazlıbosna (yahut Sazlıbostan) ismiyle bir Emlâk-i Hümayûn çiftliği idi.

Kırım'dan göçlerin gelmiş geçmiş en büyük dalgasının gerçekleştiği 1860-1861 yıllarında Osmanlı Devleti muazzam bir iskân problemiyle karşılaşmıştı. Kırım Tatar muhacirler imparatorluğun muhtelif yerlerine iskân için dağıtılırken, Sultan Abdülaziz'in 30 Temmuz 1861 tarihli iradesiyle, bunlardan bir kısmının İstanbul yakınlarındaki Emlâk-i Hümayûn çiftliklerinde iskânına karar verildi.⁶⁰ Bu çiftliklere iskân edilen göçmenler her yıl devlete belirli bir kira ödeyecekler, ancak burada inşa edecekleri evleri varislerine miras bırakabilecekler ve üçüncü şahıslara satabileceklerdi.⁶¹ Kırım muhacirlerinin iskânı için tasavvur olunan Emlâk-i Hümayûn çiftlikleri arasında Sazlıbosna Çiftliği önce yer almıyordu.⁶² Ancak bir grup Kırım Tatar göçmen, iskân için uygun görülmüş Terkos kazası dâhilindeki Emlâk-i Hümayûn'dan Filyos Çiftliği'nin başka muhacirlerle meskûn olması üzerine, yakındaki Sazlıbosna Çiftliği'nin kendilerine tahsisi arzusuyla 5 Kasım 1861'de Osmanlı hükûmetine başvurdu. Söz konusu göçmen grubu Kırım'ın Kezlev bölgesinden gelmekte olup 25 hane ve 111 nüfustan müteşekkildi.⁶³ Göçmenlerin bu arzusu Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye tarafından 4 Aralık 1861'de kabul edildi. Muhacirler üç yıl boyunca âşar vergisinden muaf olacaklar ve çiftliğin demirbaş hayvanlarından her 2 haneye bir çift hayvan verilecekti.⁶⁴

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Sazlıbosna köyü muhtarı Cevdet İlkbaş (1948 Sazlıbosna doğumlu) ile köy halkından Abdullah (Mehmet Zeki) Aygün (1926 Sazlıbosna doğumlu), Cahit Baydar (1945 Sazlıbosna doğumlu) ve Nazmi İlkbaş'a (1948 Sazlıbosna doğumlu) teşekkür ederiz.

59 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 308.

60 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, İrade-Meclis-i Mahsûs, Dosya no.: 23, Gömlek no.: 980.

61 BOA, AMKT.MVL, Dosya no.: 134, Gömlek no.: 21/1; AMKT.UM, Dosya no.: 509, Gömlek no.: 91.

62 BOA, İrade-Meclis-i Mahsûs, Dosya no.: 23, Gömlek no.: 980.

63 BOA, İrade-Meclis-i Vâlâ, Dosya no.: 459, Gömlek no.: 20600.

64 Agb.

Sazlıbosna Çiftliği'ne yerleştirilmek için müracaatta bulunan Kezlevli muhacirlerin hemen ardından, yine Kezlevli ve öncekilerin akrabaları olan bir grup Kırım Tatarı adına üç kişi Sazlıbosna'ya iskânları için 12 Kasım 1861'de hükûmete dilekçe verdi. Bunlar aslında Kırım Harbi'nin hemen sonrasında (muhtemelen 1856'da) Osmanlı Devleti'ne göç etmiş olup kesin olarak bir yere yerleşmeksizin İstanbul'da esnaf arasında zaruret içinde yaşamaktaydılar. Bunların Sazlıbosna'ya iskânları da 18 Aralık 1861'de Bâb-ı Âlî tarafından kabul edildi.⁶⁵ Aynı ay, yine Sazlıbosna'ya yerleştirilenlerin akrabalarından olan ve iskân için Kütahya'ya gönderilmiş, ancak henüz yerleştirilmemiş olan 4 kişilik bir aile daha Sazlıbosna'ya yerleşme arzusunu bildirdi. Ancak Kütahya'dan Sazlıbosna tarafına nakillerinin güç olacağı gerekçesiyle bu ailenin talebi Bâb-ı Âlî'ce kabul görmedi.⁶⁶

1862 bahar ve yaz aylarında, Osmanlı hükûmeti tarafından Sazlıbosna'da ve Kırım muhacirlerinin iskânına tahsis edilen çevredeki diğer üç Emlâk-i Hümâyûn çiftliğinde (Bahşayış, İzzeddin ve Papazburgaz) köy kurulması, arazinin taksimi ve evlerin inşası için mühendis ve mimar kurmay subaylar görevlendirilerek çalışmalar başlatıldı.⁶⁷ Haziran 1862 tarihi itibarıyla, Sazlıbosna'ya yerleşmekte olan Kırım Tatar göçmenlerinin sayısı 360 kişi olup bunlar 90 hane teşkil etmekteydi. Liderleri ise Habibullah Efendi'ydi.⁶⁸ Nisan 1863'te ise köydeki muhacirlerin nüfusu 100 hanede 366 kişi olarak verilmekteydi.⁶⁹ Köye ilk yerleşenler Kezlev bölgesinden olmakla birlikte, onların ardından gelenlerin daha ziyade Bahçesaray havalisinden oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim muhacirler 1863'te köy halkı adına yazdıkları bir dilekçede kendilerini Bahçesaray muhacirleri olarak tanıtmaktaydı.⁷⁰ Zaten günümüzde de köyde konuşulan Kırım Tatarca'nın hâkim şivesi Orta Yolaq, yani Bahçesaray şivesidir. Köye yerleşen Kırım Tatarlarının bazılarının da Akmescit bölgesinden geldiğini tespit edebildik.

Diğer üç Emlâk-i Hümâyûn çiftliğinde olduğu gibi Sazlıbosna'da da Kırım muhacirleri her yıl devlete kira ödemeleri ve kendilerine de çiftliklerin demirbaşının belirli kısmının bırakılması öngörülerek iskân edilmişlerdi. Ancak iskânlarının üzerinden iki yıla yakın bir zaman geçmesine rağmen planlandığı şekilde demirbaşların muhacirlere devri gerçekleşmeyince, göçmenler de kira ödemek istemediler.⁷¹ Nitekim muhacirler Nisan 1863'te hükûmete verdikleri bir dilekçede, evlerinin inşaatının gecikmesinin yol açtığı sefalet ve perişanlığı dile getirmekteydi.⁷² 1864 yazı itibarıyla muhacirlerin evleri henüz inşa edilmemiş durumdaydı.⁷³ Bu arada, aynı yıl Sazlıbosna köyünün muhacirlere bırakılan arazisi belirlenirken komşu Çilingir köyü halkından kendi tarla, mera ve çayırlarının ihlâl edildiği itirazı geldiği görülmektedir.⁷⁴ Köyün mera olarak yararlandığı çayırın kullanım hakları da komşu bulunan Istabl-ı Âmire yani Saray ahırları idaresiyle ihtilaf konusu olacaktır. 1885'te dahi bu ihtilaf devam etmekteydi.⁷⁵ Resmen Emlâk-i Hümâyûn çiftliği olmayı sürdüren köyün statüsü ve köylülerin mülkiyetiyle ilgili meseleler uzun yıllar boyunca sürünce mede kalacak, ancak arazilerin tapularının muhacirlere bırakılmasıyla çözülecektir.

65 BOA, *A.MKT.NZD*, Dosya no.: 386, Gömlek no.: 47 ve *A.MKT.UM*, Dosya no.: 528, Gömlek no.: 72.

66 BOA, *A.MKT.DV*, Dosya no.: 214, Gömlek no.: 44.

67 BOA, *A.MKT.NZD*, Dosya no.: 416, Gömlek no.: 49; *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 467, Gömlek no.: 21173 ve Dosya no.: 483, Gömlek no.: 21891.

68 BOA, *A.MKT.UM*, Dosya no.: 572, Gömlek no.: 40.

69 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 854, Gömlek no.: 58.

70 Agb.

71 BOA, *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 503, Gömlek no.: 22771.

72 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 854, Gömlek no.: 58.

73 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 995, Gömlek no.: 74.

74 Agb.; BOA, *MVL.*, Dosya no.: 997, Gömlek no.: 7.

75 BOA, *ŞD.*, Dosya no.: 1279, Gömlek no.: 2.

Sazlıbosna halkının büyük kısmı 1862’de köye yerleşmiş olmakla birlikte, müteakip yıllarda münferit olarak Kırım’dan gelerek buraya yerleşen aileler de oldu. Bunların yanında, evvelce Dobruca bölgesine iskân olunan, ancak burasının 93 Harbi’yle Osmanlı Devleti’nin elinden çıkması üzerine tekrar göç eden Kırım Tatar ailelerinden Sazlıbosna’ya yerleşenler de vardır. Meselâ, Köstence tarafından 1880’ler veya 1890’larda göçen ve hâlen Özbek soyadını taşıyan sülale şu cümledendir.

I. Balkan Savaşı’nda Bulgar ordusunun Çatalca istihkâmlarına dayandığı cephe, Sazlıbosna köyünün çok yakınında bulunmaktaydı. Kasım 1912’de, bir Osmanlı mürettep redif kolordusu köyde üslenmiş durumda olup karargâhı da buradaydı.⁷⁶ Savaş esnasında köyde bu kolordu için bir de hastane açılmıştı.⁷⁷ Sazlıbosna düşman işgaline uğramadıysa da savaşın getirdiği diğer bütün sıkıntı ve zaruretleri yaşadı. Başta Papazburgaz olmak üzere, düşman işgaline düşmüş çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köylerinden kaçan kimseler Sazlıbosna’ya sığındılar.

Günümüze kadar Sazlıbosna’ya Kırım Tatar asıllı olmayan pek az kimse yerleşmiştir. Yalnızca 1930’larda Edirne’ye bağlı Hasköy’den 2 hane, 1990’larda Samsun’dan 5 hane gelerek köy halkına katılmıştır.

Sazlıbosna köyünde Kırım Tatar âdet ve gelenekleri uzun yıllar yaşatılmıştır. Köyde orta yaşın üzerindeki günlük hayatta bariz Bahçesaray şivesiyle Kırım Tatarca konuşmaktadır. Köklü bir Kırım (yahut genel Kıpçak/Türk) geleneğinin devamı olarak evliliklerde yedi göbek akrabalık olmamasına günümüzde de itina gösterilmektedir. Kırım Tatarlarıyla Kırım Tatarı olmayanlar arasında evlilikler ise ancak 1980’lerden sonra yaygınlaşmıştır. 1990’lara kadar köyde yapılan toylar da Kırım usullerine göre yapılmış, ancak bu tarihlerden sonra şehirlerdeki salonlarda yapılmaya başlanan düğünler ananevî özelliklerini kaybetmiştir.

Köy sakinlerinden Cahit Baydar’dan kaydettiğimiz şekilde Sazlıbosna’daki karakteristik Kırım Tatar toyları şöyle cereyan ederdi: Toy perşembe günü başlar, cuma dua olur, cumartesi alay çıkar, yani damat giyecek eşyalarını alayla gelinin evine gönderir, gelin de o akşam o kıyafetleri giyerdi. Pazar günü damat traşı olurdu. Damat hazırlanıp giyindikten sonra gelin evine giderdi. Gelin alayla, çalgıyla, davulla alınır, akşam saat 7-8 civarında damada teslim edilirdi. Gelin 1960’lara kadar mögedekle yani Tatar arabasıyla, sonraki tarihlerde ise otomobille götürülürdü. Zenginlerin mögedekini at, fakirlerinkini de öküz çekerdi. Bazen damadın hoşnut olunmayan bir hâli olduğunda (meselâ gençlere rakıyı az verirse) gelin geç teslim edilirdi.

Gelin teslim edildikten sonra damat geline yüz görümlüğü verirdi. Daha sonra gelin bunu cemaate göstermek için dışarı çıkardı. Daha sonra damat yatsı namazına hazırlanırdı. Camide damadın ayakkabıları çalınır, geri vermek için bahşiş alınır. Damat namazını kıldıktan sonra gençler damadı gene eve götürür, sırtına yumruk vurarak içeri gönderirlerdi. O sırada hoca ve gelin damadın yakınları, şahitler de içeride olur ve bunların huzurunda dinî nikâh kıyılırdı.

Sazlıbosna’da yaşayan Kırım Tatarları güçlü bir kimlik duygusuna sahip olup diaspora sosyal faaliyetlerine geniş ölçüde katılmaktadırlar. Esasen Kırım Derneği Çatalca Şubesi’nin çalışmalarında Sazlıbosna’dakiler önemli yer tutmaktadır. Köydeki Kırım Tatarları Kırım’daki gelişmeleri de takip etmekte ve Kırım’ı da ziyaret etmektedirler. Şu cümleden olarak, köy sakinlerinden İbrahim Yürük 1990’lardan itibaren defalarca Kırım’a gidip gelmiş ve diğer hayır işlerinin yanı sıra Karasubazar şehir merkezinde sürgünden sonra yaptırılan ilk caminin minaresini de inşa ettirmiştir. 2006 yılında Sazlıbosna köyü muhtarı Cevdet İlkbaş’ın teşebbüsüyle köyde yeni yapılan caddelerden birine “Kırım Caddesi”, bir diğerine de “Tatar Caddesi” ismi verilmiştir. Köy meydanında çibörek ve tataraş gibi Kırım yemeklerinin yapıldığı bir lokanta da bulunmaktadır.

76 M. Kadri Alasya, *Balkan Harbi. Şark Ordusu. İnci Cilt İnci Kitap. Birinci Çatalca Muharebesi*, Ankara, 1983, s. 93 ve 142.

77 Age, s. 292.

Sazlıbosna köyüne kayıtlı olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akbayrak, Aktaş, Aydın, Aygün, Bahşiş, Barlaş, Baydar, Bekbaş, Bekdemir, Cesur, Çetin, Çiçek, Çoban, Demirkaya, Deniz, Doğan, Emir, Eşmen, Genç, Karagöz, Kayacan, Köse, Kuyucu, Mandacı, Oya, Özbek, Özdemir, Özer, Salgir, Saygi, Şen, Yılmaz, Yüksel ve Yürük.

Şamlar Köyü*

Şamlar köyü İstanbul'un Başakşehir ilçesine bağlıdır. Başakşehir ilçesinin kurulduğu 2008 yılı öncesinde ise Şamlar, Küçükçekmece ilçesinin bir köyüydü. Köy nüfusu 2006 itibarıyla 750-800 kişi civarındaydı (150 hane kadar). Sazlıdere Barajı'nın yapılmasıyla Şamlar köyünün 8.000 dönümlük arazisi baraj suları altında kalmıştır. Köyde su altında kalacak evlerin sakinleri 1996'dan itibaren bir kilometre kadar yukarıya taşınmaya başlamışlar ve bu taşınma süreci 1999'a kadar sürmüştür. Bununla birlikte, eski köyün bir kısmı, baraj gölü kenarında olmak suretiyle yerinde durmaktadır. Şamlar köyünün günümüzdeki geçim kaynakları büyükbaş hayvancılık ve hububat ziraatidir. Gerek büyük miktarda köy arazisinin baraj altında kalması gerekse köyün 2000'li yıllardan itibaren konut siteleriyle çevrilmesi, tarım ve hayvancılığı sürdürmek isteyen Şamlar köylülerini endişeye sevk etmiştir. Nitekim 2011 başlarında köy halkı Şamlar'da tarım ve hayvancılığın ortadan kalkmaması için hükümet nezdinde teşebbüslere girişerek bir de kooperatif kurmuştur.⁷⁸

Şamlar köyünün asıl ismi Şamlular (Şamlılar) olup, bu isim zaman içinde Şamlar'a dönüşmüştür. Köy 1530 tarihli tahrir defterinde "Şamlular" adıyla ve Vize Livası'nın (sancağının) Hassha-i İstanbul kazasına bağlı olarak gösterilmektedir.⁷⁹ "Şamlular" adının Türkmenlerin Şamlu (Şamlı) cemaatinden⁸⁰ geldiğine şüphe yoktur. Buna bakarak, köyün bu Türkmen cemaati tarafından muhtemelen XV. yüzyılda kurulmuş olduğu söylenebilir. Kuruluşundan XVIII. yüzyılın sonlarına kadar Şamlular yahut Şamlar köyünün demografik yapısının nasıl bir seyir takip ettiğini belirleyemedik.

III. Selim devrinde (1790'larda) Şamlar'ın güneyindeki Azatlı köyünde baruthane kuruldu. Osmanlı belgelerinde Azatlı baruthanesinin kuruluşu esnasında Şamlar köyünün mevcut olduğu açıkça görülmektedir.⁸¹ Hatta Azatlı baruthanesinin çarklarını döndürecek suyun temini maksadıyla Şamlar köyünde bir su bendi inşa edilmiş ve burada toplanan sular yaklaşık 5 km uzaklıktaki baruthaneye su kanalları vasıtasıyla iletilmişti.⁸² Söz konusu su bendi hâlen mevcuttur. Şamlar'da anlatılanlara göre, baruthanenin kurulması üzerine Azatlı'ya yerleşen askerlerin arasında sivillerin yaşaması uygun görülmediğinden, orada yaşamakta olan Gacallar yani yerli Türkler Azatlı'dan gönderilmişlerdir. Bu Gacallardan 7 hane ise Şamlar'a yerleşmiştir. Bu durumda Şamlar köyünün şimdiki terkiibinde yer alan Gacalların tamamının veya çoğunun ceddi, baruthanenin kurulmasıyla o taraftan gelmiş olmalıdır. Baruthanenin işleyişiyle olan ilişkisine bağlı olarak Şamlar köyünün önem kazandığı görülmektedir. Nitekim hâlen mevcut olan köy camisi, 1839'da Sultan II. Mahmud devrinde inşa edilmiştir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Şamlar köyü halkından köy muhtarı Rafet Keskin (1955 Şamlar doğumlu), Abidin Özkaçak (1944 Şamlar doğumlu), Abdullah Süner (1936 Şamlar doğumlu), Selim Yıldırım (1929 Şamlar doğumlu), İsmail Doğan (1944 Şamlar doğumlu), Rifat Gürsoy (1937 Şamlar doğumlu) ve İsmail Dağlı'ya (1948 Şamlar doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

78 Pınar Çelik, "İstanbul'un 3 Köyü Direniyor", *Sabah*, 23 Şubat 2011.

79 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 308.

80 Şamlu cemaati için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: V, Ankara, 2009, ss. 2096-2099; Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, ss. 693-694; Orhan Sakin, 16. Yüzyılda Anadolu'da Türkmenler ve Törükler, İstanbul, 2006, s. 304.

81 Birol Çetin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi 1700-1900*, Ankara, 2001, s. 27.

82 Age, s. 124.

Kırım Tatar muhacirlerin Şamlar'a ilk yerleşmesi ise 1861'de olmuştur. Osmanlı belgelerinde burası o zaman Terkos kazasına bağlı "Şamlar Çiftliği" olarak zikredilmektedir. Devlet tarafından çevredeki Emlâk-i Hümayûn yani Pâdişah mülkü çiftliklere iskân edilen Kırım Tatar muhacirlerden Akmolla Hoca isimli bir Kırımlının reisliğini yaptığı 25 haneden oluşan bir grup, bu çiftliklere yerleştirilmeyi istememiş ve 1861 güzünde bunların Şamlar Çiftliği'ne iskânları uygun görülmüştür.⁸³ 1860 Aralık ayında Kırım'dan çıktığı anlaşılan⁸⁴ ve Bahçesaraylı olan bu muhacir kafilesi, Şamlar'a iskânından önce hayli macera yaşamış ve sıkıntı çekmişti. Ocak 1861'de 22 hane ve 67 nüfustan müteşekkil katile Silivri sancağında iskân olunmak arzusuyla Osmanlı yetkililerine başvurmuştu.⁸⁵ Katile, Şubat 1861'de Küçük Çekmece'nin Ayazağa köyüne iskân edilmiş, ancak buradaki köylüler kendilerine tarla vermediklerinden büyük zaruret içine düşmüştü.⁸⁶ Bu göçmenler Silivri'deki padişah mülkü olan Kılıçlı Çiftliği'ne yerleştirilmelerini istedilerse de bu uygun görülmemişti.⁸⁷ Bütün bu süre içinde Silivri ve Küçük Çekmece havalisinde bekleyen muhacirler hanlarda, samanlıklarda veya bulabildikleri yerlerde gecelemeyle çalışmakta olup devletten günlük yardımlarını da hemen hiç alamamaktaydı.⁸⁸ Akmolla Hoca'nın kafilesinin, vatanlarından ayrılımlarının üzerinden geçen neredeyse bir yıllık süre içinde gayet zorlu ve sıkıntılı bir hayat yaşadıkları bilinmektedir.

1862 yılının Haziran ayı başlarında Terkos kazası dâhilinde bulunduğunu gördüğümüz Akmolla Hoca ve beraberindeki 30 haneden oluşan muhacir kafilesi, özellikle hayvanlarını otlatabilmek için Şamlar köyünün merası durumunda olan Vezirçayırı mevkisine iskân edilmeleri talebinde bulunmaktaydı.⁸⁹ Katile bu şekilde Şamlar köyüne yerleşmekle birlikte sıkıntıları sona ermedi. Nitekim yine Haziran 1862'de çevre köylerin halkı ile Kırım Tatar muhacirler arasında hayvanlarını otlatmalarından dolayı mera anlaşmazlığının çıktığı ve bazı muhacirlerin darp edildikleri de görülmektedir.⁹⁰ Aynı yıl, köydeki çiftliğin tarlaları da köyün yerli halkı tarafından ekilmiş olduğundan, muhacirlere kış boyunca geçimlerini sağlayacakları tahılı ekecek tarla kalmamıştı. Bu ise tabiatıyla muhacirlerin ciddi ölçüde zaruret çekmelerine sebep olmuştur.⁹¹

Şamlar'a yerleşen 30 hanelik bu ilk muhacir kafilesine zaman içinde başka Kırım Tatar göçmen aileleri de katılmıştır. Osmanlı kayıtlarına göre, 1860'ların başından 1876'ya kadarki süre içinde köye yerleşmiş Kırım Tatarlarının sayısı 88 kişidir.⁹² Bu ilk grup Kırım Tatar göçmenlerinin çoğunun veya tamamının Bahçesaray bölgesi kökenli olduğu görülmektedir. En azından bir sülalenin (Kara soyadlılar) Bahçesaray'a bağlı Zalanköy'den olduğu hatırlanmaktadır. Yine, köyde hatırlanabilen az sayıdaki dil özellikleri ve köylülerin fizyonomik yapısı Bahçesaray bölgesinin özelliklerini yansıtmaktadır. Köye yerleşen ve ahfadı cumhuriyet devrinde Arıcan, Bozkurt, Çelikkol, Eker, Engin, Kara, Küçüker, Küçükkara, Öngören, Şener ve Yıldırım soyadlarını alan sülaleler Şamlar köyüne 1860'ların başında yerleşmişlerdir.

Şamlar'a yerleşen ikinci grup Kırım Tatar muhacirin gelişi ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında gerçekleşmiştir. Bunlar, yine 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı topraklarına göç eden ve Rumeli'ndeki Osmanlı arazisine iskân edilen, ancak yerleştirildikleri yerlerin 93 Harbi sonrası kurulan Bulgaristan'a bırakılmasıyla 1880'lerde tekrar göçe mecbur kalan Kırım Tatarlarındandır. Bu Kırım Ta-

83 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.MVL*, Dosya no.: 134, Gömlek no.: 21/1.

84 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 359, Gömlek no.: 89.

85 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 338, Gömlek no.: 28.

86 BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 458, Gömlek no.: 21.

87 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 929, Gömlek no.: 2; *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 472, Gömlek no.: 75.

88 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 368, Gömlek no.: 142; *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 359, Gömlek no.: 89.

89 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 394, Gömlek no.: 61.

90 BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 574, Gömlek no.: 32.

91 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 396, Gömlek no.: 35.

92 BOA, *YPRK.KOM.*, Dosya no.: 3, Gömlek no.: 49, s. 40.

tarlarının Eski Zağra, Kızanlık ve Şumnu gibi günümüzde Bulgaristan’a ait olan bölgelerden geldikleri görülmekte olup onların soyundan gelenler Aker, Başarır, Bayrakdar, Çırpan, Dağlı, Doğan, Kaya ve Soylu soyadlarını almışlardır. Bunlardan bazı sülalelerin Kırım Tatar oldukları kesin olmasına rağmen “Yörük” olarak adlandırılmaları da ilgi çekicidir. Şamlar köyüne Rumeli üzerinden gelen bu son grup Kırım Tatar muhacirin de ilk gruptakilerin akraba yahut hemşehrileri olması ve bu sebepten iskân için burayı tercih etmiş olması muhtemeldir.

Bu şekilde Şamlar’a iki ayrı dönemde gelen Kırım Tatarları, genel olarak köy camisinin yukarısında yer alan ve “İhsaniye Mahallesi” adı verilen mahalleye yerleşmişlerdir. Kırım Tatar muhacirler ile köyün ilk hal-ki durumundaki Gacallar arasında herhangi bir anlaşmazlık bilinmemektedir. Nitekim bu iki unsur arasında karşılıklı evlilikler yaygın olarak yaşanmış ve kaynaşma olmuştur. Köyün nüfus yapısında günümüze kadar iki unsurun mevcut olduğu ve Kırım Tatarlarının çoğunluğu teşkil ettiği görülmektedir. Zaman içinde ekonomik ve sosyal sebeplerle köydeki Kırım Tatarlarının birçoğu İstanbul’a taşınmıştır. Köyün kısmen su altında kalması da birçok Kırım Tatar ailesinin şehre göçmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, çevredeki birçok köyün aksine, son yıllarda Şamlar’a dışarıdan hiç göç olmamış ve köy halkı Kırım Tatarları ve Gacallardan ibaret kalmıştır.

Geniş ölçüde karışmaya da bağlı olarak, Şamlar köyündeki Kırım Tatarları arasında Kırım Tatar dil ve kültür unsurları büyük ölçüde kaybolmuştur. Köyde XX. yüzyıl ortalarından itibaren Kırım Tatarca konuşulmadığı görülmektedir. Ancak bazı yemekler ve özellikle tataraş (aynen bu isimle) sadece Kırımlılar tarafından değil, köyün bütün halkı tarafından yapılmaktadır.

1. Kesikköy
2. Yeniköy

Kesikköy*

Kesikköy, İzmir'in Menemen ilçesine bağlı olup ilçe merkezine 6 km uzaklıktadır. 2007 yılı itibarıyla yaklaşık 220 hanenin bulunduğu köyün nüfusu 900 kişi civarındaydı. Köyün geçimi, esas olarak pamuk, mısır, buğday ve üzüm tarımına dayalıdır. Bunun yanı sıra küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Kesekköy adıyla da anılan köyün kuruluş tarihi bilinmemektedir. Köy mevkinde veya yakın çevresinde antik dönemde bir yerleşimin bulunduğu mevcut kalıntılardan anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, sonraki yüzyıllarda burada nasıl bir yerleşim kurulduğunu ve günümüzdeki şekliyle iskânın ne zaman gerçekleştiğini tespit edemedik. "Kesekköy" ibaresinin başka benzerlerinde olduğu gibi "kilise" sözünden bozma olması ihtimali olduğundan, geçmişte burasının Hristiyan sakinlerle meskûn olabileceği akla gelmektedir. Nitekim 1924'teki nüfus mübadelesiyle evlerini terk ederek Yunanistan'a göçmek zorunda kalmalarına kadar köyde az sayıda Rum'un da yaşamakta olduğu hatırlanmaktadır. Öte yandan, köyün adının, Osmanlı döneminde köy dâhilinde köylülerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere ettikleri küçük tarla ve bahçe mânâsına gelen "kesük" (kesik) sözüne dayanması da mümkündür.¹

Her hâlükârda, köyün Kesekköy ismiyle en azından 1820'lerde mevcut olduğu şer'iyye sicil kayıtlarında görülmektedir. 1890'da ise köyde 44 hanede 151 nüfusun yaşadığı kayıtlıdır. 1927'de köydeki hane sayısı

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Kesikköy muhtarı Nazmi Akın (1951 Kesikköy doğumlu) ile köy halkından Raşit Sevik (1930 Şumnu'ya bağlı Yenipazar'ın Teker köyü doğumlu) ve Zekeriya Sığak'a (1934 Şumnu'ya bağlı Yenipazar'ın Teker köyü doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Ersin Doğer, *İlk İskânlardan Yunan İşgaline Kadar Menemen ya da Tarhanıyat Tarihi*, İzmir, 1998, s. 238.

98'e, nüfus da 430'a yükselmiştir. Bu nüfus artışı Tuzçullu, Uzunhasanlı ve Kocamehmetler köylerinden ve Bayındır kasabasından gelip köye yerleşenlerle açıklanmaktadır.²

Bugünkü köy halkı, çoğunlukla sözünü ettiğimiz kimselerin soyundan gelen Yörüklerden müteşekkil olup onları 20 hane kadar Kırım Tatarı ile daha az sayıda Arnavut takip etmektedir. Köyde 3 hane de Girit kökenli aile bulunmaktadır.

Kesikköy'e ilk yerleşen göçmenler 1936'da Bulgaristan'dan gelen bir aile olmuştur. Bunu 1939 yılın-da yine Bulgaristan'dan gelip köye yerleşen 10-12 hane Kırım Tatarı izlemiştir. Kırım Tatar muhacirlerin geldiği dönemde Kesikköy'ün 40 haneden oluştuğu hatırlanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı esnasında ise Yugoslavya'dan çıkan Arnavut muhacirler köye yerleşmişlerdir. 1951'de yine Bulgaristan'dan 10 hane Kırım Tatarı köye iskân edilmiştir. Son olarak, 1950'li yıllarda evlilik ve iş sebepleriyle Menemen'den birkaç Girit kökenli aile de köye gelmiştir. Bu aileler, 1924 mübadelesiyle Menemen'e iskân olunmuş kimselerden oluşmaktaydı.

Kesikköy'e ilk yerleşen Kırım Tatar grubu, Şumnu'nun Yenipazar ilçesine bağlı Teker (Bulgarca adı Zlatna Niva) ve Şumnu'nun merkez ilçesine bağlı Bulanık (Bulgarca adı Mitnitsa) köylerinden gelmektedir. Şumnu bölgesindeki köylerinden her şeylerini bırakarak çıkan yaklaşık 20 hane halkı, 1939 yılında kış aylarında önce Varna Limanı'na gelmişler, oradan da İstanbul'a giden gemiye binmişlerdir. İstanbul yakınlarındaki Tuzla'da karaya çıkan muhacirler birkaç hafta burada kalmışlardır. İstanbul'da akrabası olan birkaç aile akrabalarının yanına gitmiş, geri kalanları ise tren ile Menemen'e geçmiştir. Burada karşılaştıkları Kesikköy muhtarı bu muhacirlerden 10 aileyi Kesikköy'e getirmiş, 5 aile kadarı da İzmir'in Çiğli ilçesine bağlı Kaklıç köyüne iskân olunmuşlardır.

Kesikköy'e gelen 10 hane göçmen, geçici olarak köy camisinde barındırıldıktan sonra köydeki boş evlere yerleştirilmişlerdir. Devlet bu göçmenlere nüfus başına 10 dönüm arazi dağıttığı gibi hayvan da vermiştir. Gelen Kırım Tatarlarının birçoğu Devlet Su İşleri idaresince yaptırılan sulama kanalı inşaatında çalışmışlar ve ayrıca tarım ve hayvancılık yaparak geçimlerini sağlamışlardır.

Kesikköy'e 1950'de Bulgaristan'dan gelen Kırım Tatarları da öncekiler gibi Şumnu vilayetinden gelmişlerdir. Bunlar arasında Teker ve Bulanık köylerinden olanların yanı sıra yine Şumnu'nun Söğütlü (Bulgarca adı: Virbyane) köyünden gelenler de bulunmaktadır. Bu son grupta gelen Kırım Tatar muhacirlerden 4-5 aile 1960'lı yıllarda İstanbul'a göç etmiştir.

Kesikköy'e yerleşen Kırım Tatarları, köyün geri kalan halkıyla herhangi bir uyum problemi yaşamamışlardır. İlk dönemlerden itibaren karışık evlilikler yaşanmıştır. Göçmenler, köye yerleşmelerinden bir müddet sonra köyde geçerli olan âdet ve geleneklere uyarak kendilerinininkileri unutmuşlardır. Kırım Tatar yır, oyun yahut halk edebiyatının örnekleri günümüzde hatırlanmamaktadır. Kırım Tatarca da 2007 itibarıyla yalnızca az sayıdaki yaşlı arasında konuşulmaktaydı. Genç neslin çoğu ise Kırım Tatarca'yı anlamakla birlikte konuşamamaktadır. Kesikköy'deki Kırım Tatarlarının (bir ölçüde Eskişehir ve İstanbul'daki akrabaları dışında) başka Kırım Tatarlarıyla irtibatlarının olmayışı onların dil ve kültürlerindeki kayıplara yol açmıştır. Geçmişin kültürüne ait bir ölçüde de olsa yaşatılabilen yegâne unsur yemeklerdir. Ananevî Kırım Tatar yemeklerinden çibörek, köbete, qatlama, cantıq, karıncanıq, qaşıqbörek ve sarburma azalsa da yapılmaya devam edilmektedir. Köyün Kırım asıllı olmayan sakinlerinden de bu yemekleri öğrenip yapanlar vardır. Kesikköy'deki Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadır: Kiremitçi, Sevük, Sığak, Şancı, Tekin, Vatanseven ve Yılmaz.

Yeniköy*

Yeniköy, İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı olup ilçe merkezine 6 km, il merkezine 56 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2010 yılı itibarıyla Yeniköy'ün nüfusu yaklaşık 1.450-1.500 kişidir (450-460 hane). Bu nüfusun yaklaşık 30 hanesini Kırım Tatarları oluşturmaktadır. Geçmişte köyün geçimi büyük ölçüde tütün ve pamuk tarımından sağlanmaktayken günümüzde bu durum değişmiştir. Esasen tütün ekim yasağına bağlı olarak 1990'ların sonundan beri tütün ekilmediği gibi, 2007-2008 yıllarından itibaren pamuk tarımı da çok azalmıştır. 2010 yılı itibarıyla Yeniköy'ün geçimi esas olarak mısır, domates, biber, kışlık pırasa ve lahana ekimine dayanmaktadır. Büyük çiftliklerin bulunmadığı köyde, hemen her aile 5-10 kadar büyükbaş hayvan yetiştirmektedir.

Yeniköy ve yakın çevresinin iskân tarihi binlerce yıl öncesine uzanmaktadır. Köyün hemen kuzeybatısında, bitişğinde harabeleri bulunan antik Metropolis şehri İlkçağ'ın önemli merkezlerindendi. Metropolis'in çevresinde Neolitik Çağ'a kadar gidebilen yerleşim izleri vardır. Antik şehir harabeleri içinde bulunabilen en erken izler ise Geç Tunç Çağı'na aittir.³ Adı "Ana Tanrıça Şehri" mânâsına gelen Metropolis'in esas olarak Helenistik Dönem'de (MÖ 3.-1. yüzyıllar) önemli bir merkez olarak teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. Metropolis'in gelişmesi, Roma İmparatorluğu döneminde devam etmiş ve genişleyen şehirde kayda değer yapılar inşa edilmiştir. Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu döneminde de şehrin önemini koruduğu görülmektedir. Burada mevcut olan Bizans kalesi de artan Türk akınlarına karşı muhtemelen XIII. yüzyılda inşa edilmiştir.⁴

Söz konusu kale Osmanlı hâkimiyetinde de bir süre kullanılmıştır. Osmanlı devrinde Kızılhisar adını taşıyan kale burası olmalıdır. Hatta XV. yüzyıla ait kaynaklarda Kızılhisar'ın Torbalı ile aynı yer olarak zikredilmesi, Torbalı isminin kuvvetle muhtemelen Metropolis ibaresinin bozulmuş şekli olduğuna delalet etmektedir. Buradaki Osmanlı yerleşiminin XIX. yüzyıla doğru ovaya doğru kayarak günümüzdeki Torbalı ilçe merkezine taşındığı ve Torbalı isminin de korunduğu anlaşılmaktadır.⁵

Sultan II. Abdülhamid döneminde (muhtemelen 1890'ların başında), Torbalı Çiftlik-i Hümayûnu (pa-dışah çiftliği) kuruldu. Günümüzde Torbalı şehri ile birleşmiş bulunan Tepeköy'de kurulan bu çiftliğin geniş arazisi çevredeki birçok köyün ve şimdiki Yeniköy'ün bulunduğu mevkileri de içine almaktaydı. Nitekim Yeniköy'ün de bu çiftlikte çalışanların iskânıyla ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Yeniköy'de bulunan ve Sultan II. Abdülhamid tarafından yaptırılan cami, mektep ve çeşme günümüze kadar bakımlı bir şekilde ulaşabilmiştir. Caminin tuğralı kitabesinde, adının "Selimiye Câmii" olduğu ve hicrî Cemaziyelâhîr 1309 (miladî Ocak 1892) ayında inşaatının tamamlandığı kaydedilmektedir. Buna bakarak, söz konusu caminin etrafında oluşan yerleşime de o dönem Selimiye adının verildiği ifade edilebilir. Ancak bu adın kalıcı ol-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Yeniköy muhtarı Sabri Süral (1950 Yeniköy doğumlu), Yeniköy sakinlerinden Osman Akkan (1930 Hacıoğlu-pazarcık'a bağlı Şahinler köyü doğumlu), Hüsmen Öztürk (1932 Hacıoğlu-pazarcık'a bağlı Yanıkalfa köyü doğumlu) Ali Osman Geçik (1933 Silistre'ye bağlı Doğcalar köyü doğumlu), Osman Mendi (1951 Yeniköy doğumlu), Mehmet Gönen (1956 Yeniköy doğumlu) ve Tamer Sezer (1972 Yeniköy doğumlu), Torbalı sakinlerinden Talat Akçokrak (1928 Konya doğumlu) ve Nuri Cengiz (1940 İstanbul doğumlu), Pancar kasabası sakinlerinden Pancar belediyesi eski başkanı Hayati Saydam (1955 Pancar doğumlu) ve Ali Kılıç (1926 Silistre doğumlu) ile çevrede yaptıkları araştırmaların bilgilerini bizimle paylaşmak nezaketini gösteren Necat Çetin (1963 Torbalı'ya bağlı Ormanköy doğumlu) ve Sabri Gürüzümcü'ye (1981 İzmir doğumlu) teşekkür ederiz.

3 Serdar Aybek, Aygün Ekin Meriç ve Ali Kâzım Öz, *İonia'da Bir Ana Tanrıça Kenti. Metropolis*, İstanbul, 2009, s. 49.

4 Age, ss. 50-62.

5 Age, s. 64. 1840'larda da Torbalı'nın aynı zamanda Kızılhisar adını taşıdığı, bu sebepten belgelerde "Kızılhisar nâm-ı diğer Torbalı" ibaresinin kaydedildiği görülmektedir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *MVL*, Dosya no.: 21, Gömlek no.: 66 ve *A.M.*, Dosya no.: 6, Gömlek no.: 13.

madığı ve buranın Yeniköy olarak anıldığı anlaşılmaktadır.⁶ Yeniköy'ün halkı çiftlik-i hümayyunda çalışmak üzere muhtelif yerlerden gelmiş kimselerden müteşekkildi. Yeniköy'ün tepeye doğru uzanan bu ilk yerleşimi, günümüzde Yukarı Mahalle olarak adlandırılmakta olup burada daha ziyade aynı kimselerin soyundan gelenler ve 1930'larda yerleşik hayata geçmiş olan bazı Yörük aileleri yaşamaktadır.

Yeniköy'ün demografik yapısı, 1936'da Romanya'dan gelen muhacirlerin ertesi yıl köye iskânıyla büyük ölçüde değişmiştir. Rumeli (Osmanlı) Türklerinden ve Kırım Tatarlarından olan söz konusu muhacirler, o dönem Romanya sınırları içinde bulunan (ancak II. Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan'a bırakılacak olan) Güney Dobruca'dan gelmekteydi. Bu gruptaki Kırım Tatarlarının çoğunun ataları 1860'lı yılların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ettiklerinde o zamanlar Osmanlı sınırları içinde bulunan Dobruca'ya iskân edilmişlerdi.

Tespit edebildiğimiz kadıyla Rumeli Türklerinin tamamı veya çoğunluğu Silistre'ye bağlı Doğcalar (Bulgarca adı: Paisievo) köyünden gelirken, Kırım Tatarları daha ziyade Eseköy'den⁷ ve Hacıoğlupazarcık'a bağlı Şahinler⁸ köyündendi. Bu göçmenler, Romanya'nın Köstence Limanı'ndan bindikleri "Nâzım Bey" Vapuru'yla 27 Ekim 1936 günü İzmir'in Urla iskelesine çıkan 1.543 kişiden oluşan kabile içinde bulunmaktaydı. Hayvanları ve eşyalarıyla birlikte gelen muhacirler, Urla'da tahaffuzhanede muayene edildikten sonra, iskân olunmak üzere Torbalı'ya sevk edildiler.⁹ Bunlardan bir kısmı Torbalı'da geçici olarak (resmen Ertuğrul Mahallesi olarak adlandırılan) Tatar Mahallesi'ne yerleştirilmişlerdir. Tatar (Ertuğrul) Mahallesi'nde o sırada 1880'lerde buraya yine Dobruca'dan göçle iskân olunmuş olan Bahçesaray kökenli Kırım Tatarları ile 1890'larda yerleştirilmiş Girit muhacirleri yaşamaktaydı.¹⁰

Romanya muhacirleri daimî olarak iskân edilecekleri Yeniköy'deki evleri inşa edilene kadar yaklaşık bir yılı Torbalı'da geçirdikten sonra, nihayet Eylül 1937'de Yeniköy'e yerleşmişlerdir. Yeniköy'e iskân edildikleri esnada Doğcalar köyünden gelen Rumeli Türklerinin yaklaşık 30 hane, Kırım Tatarlarının da yaklaşık 25 hane teşkil ettikleri hatırlanmaktadır. Yeniköy'e yerleşen muhacirlerin evleri eski sakinlerin yaşadığı tepeye doğru olan Yukarı Mahalle'ye değil, düzlük kesime kurulmuştu. Anlatılanlara göre, Yeniköy'e muhacir iskân edildiğini gören, çevredeki çadırlarda yaşayan bazı Yörükler de köye (Yukarı Mahalle'ye) bu sıralarda yerleşmişlerdir.

Yeniköy'e iskân edilen Kırım Tatarlarından bazıları burada ev ve tarla aldıktan sonra Torbalı'ya taşınmışlar ve burada soydaşlarının yaşadığı Tatar (Ertuğrul) Mahallesi'ne yerleşmişlerdir.¹¹ Bu arada, 1936'yı

6 Nitekim Dâhiliye Vekâleti tarafından 1933'te yayımlanmış olan köyler listesinde burasının adı Yeniköy olarak zikredilmektedir. *Köylerimiz*, İstanbul, 1933, s. 779.

7 Günümüzde de Romanya topraklarına dâhil olan Eseköy, Romanya Dobruca'sının güneybatı ucunda, Bulgaristan sınırının heinen kuzeyinde bulunmaktadır.

8 Şahinler köyü bağlı bulunduğu Hacıoğlupazarcık (Bulgarca adı: Dobriç) ile birlikte Bulgaristan'a bırakılmıştır. Şahinler köyünün adı Bulgarca Nova-kamena olarak değiştirilmiştir.

9 "Muhacir - Romanya'dan Dün 1543 Nüfus Geldi", *Yeni Asır*, İzmir, 28 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1936; "Göçmen Kafilesi Geliyor", *Yeni Asır*, İzmir, 4 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1936.

10 Necat Çetin, "Torbalı-Ertuğrul (Tatar) Mahallesi R. 1321 (M. 1905) Yılı Nüfus Defterindeki Kırım Tatarlarının Kayıtları Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası II. Türkoloji Kongresi Bildiriler. 22-24 Mayıs 2008 Kırım-Ukrayna*, y.y. [Akmescit], t.y. [2009], s. 547. Bu grupta birlikte göç eden Kırım Tatarlarından küçük bir grup ise Torbalı'nın içine değil, geçici olarak birkaç ay Dirmil köyünde yaşadıkdan sonra Kayas köyüne (günümüzdeki adıyla Pancar kasabası) iskân olunmuşlardır. Eseköy'den gelen bu Kırım Tatarları, Türkiye'de Kılıçer, Kılıçe, Kalın, Kırdar, Kertan ve Kırak (Kıraç) soyadlarını almıştır (Pancar kasabası nüfus kayıtlarını görmemizi sağlayan Necat Çetin'e teşekkür ederiz). 2011 yılı itibarıyla Kılıçe (7 hane), Kırdar (2 hane) ve Kırak (3 hane) soyadı sülâleler Pancar kasabasında yaşamaya devam etmektedir.

11 Yeniköy'ü terk ile Torbalı'nın Ertuğrul (Tatar) Mahallesi'ne yerleşen Kırım Tatar aileleri arasında Boğan, Çapkan,

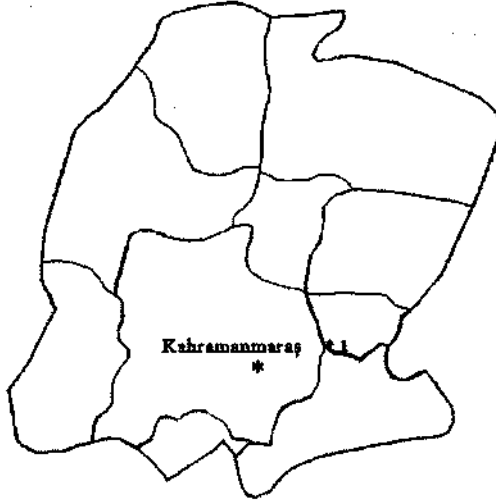
izleyen birkaç yıl içinde yine Güney Dobruca'dan gelme bazı muhacirler münferit olarak Yeniköy'e yerleşmişlerdir.

Yeniköy'e yerleşen ikinci büyük göçmen dalgası 1951 yılında Bulgaristan'dan gelmiştir. Yaklaşık 30 hâden oluşan bu göçmenler Şumnu, Varna, Silistre, Tutrağan, Hacıoğlupazarcık ve Yenipazar taraflarından göç etmişlerdi. Göçmenlerin geldikleri köyler arasında, Silistre'ye (günümüzde Razgrad'a) bağlı Kasımlar (Bulgarca adı: Osen), Hacıoğlupazarcık'a bağlı Killikadı (Bulgarca adı: Zirnevo) ve Köseabdi (Bulgarca adı: Raynino) ile Varna'ya bağlı Kuştepe (Bulgarca adı: Royak) köylerini belirleyebildik. Görüldüğü üzere, 1951'de Yeniköy'e iskân olunanların birçoğu önceki göçmenler gibi Güney Dobruca'dan (meselâ Silistre, Tutrağan ve Hacıoğlupazarcık tarafından) gelmekteydi. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında Güney Dobruca Bulgaristan'a bırakıldığından, aynı yerlerden gelen ilk göçmenler "Romanya göçmenleri" olarak adlandırılırken, onlardan 15 yıl sonra gelen hemşehrileri "Bulgaristan göçmenleri" şeklinde kaydedilmekteydi. 1951'de gelen bu muhacirlerin bir kısmını Kırım Tatarları oluşturmaktaydı. Günümüzde de köyde yaşamakta olan Sezer soyadlı sülale bunlardan biridir.

Yeniköy'e yerleştirilen son göçmenler 1970'lerde Bulgaristan'dan gelmiştir. Az sayıdaki bu göçmenler köyde kalıcı olmamış ve bir süre sonra başka yerlere taşınmışlardır.

Yeniköy'de yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri atalarının Kırım'dan getirmiş olduğu kültürel unsurların büyük çoğunluğunu kaybetmiş durumdadırlar. Romanya'dan göç etmiş olan ilk nesil ve bir ölçüde onların çocukları günlük hayatlarında Kırım Tatarca'yı kullanmayı sürdürmüşlerdir. Hatta aslen Kırım Tatar olmayanlardan da Kırım Tatarca konuşabilenler vardı. İlginçtir ki 2010 yılı itibarıyla köydeki Kırım Tatarları arasında akıcı olarak ana dilinde konuşabilen hiç kimse kalmadığı hâlde, aslen Kırım Tatar olmayan 1932 doğumlu Hüsmen Öztürk Kırım Tatarca konuşabilmekteydi. Kırım Tatar kültürünün Yeniköy'de bir ölçüde yaşayabilen yegâne unsuru yemeklerdir. Köydeki Kırım Tatar ailelerin çibörek, köbete ve tabaqbörek gibi yemekleri azalarak da olsa pişirmeye devam ettiklerini müşahade ettik. Yeniköy'de yaşayan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akkan, Bulut, Büte, Çeken, Çolkan, Emre, Ercan, Öztürk, Sezer, Tunabaysal ve Yüksel.

Çaprak, Çetin, Çeven, Çıray, Devli, Er, Soysal ve Tunalıgil soyadlarını alan aileleri tespit edebildik. Kayıtlara göre bu aileler (1957'de taşınan Boğan soyadlı aile hariç) 1944'te Torbalı'ya hanelerini nakletmişlerdir. Yeniköy Nüfus Defteri bilgilerini inceleyebilmemizi sağlayan Necat Çetin'e teşekkür ederiz.

1. Beşenli

Beşenli Köyü*

Kahramanmaraş ilinin Merkez ilçesine bağlı Beşenli köyü, Kahramanmaraş şehrinin doğusunda ve 44 km uzaklıkta yer almaktadır. Geçmişte Pazarcık ilçesine bağlı olan köy, 1970'te Pazarcık'tan ayrılarak Maraş'ın Merkez ilçesine bağlanmıştır. 2009 itibarıyla, köyün nüfusu kış aylarında 1.600 kişiden (yaklaşık 250 hane) müteşekkildir. Yazın şehirlerden gelen köy kökenlilerle köyün nüfusu bir miktar artmaktadır. Halk arasında "Gökçayır Beşenlisi" olarak da anılan köyün ana geçim kaynağı ceviz, fasulye ve elma tarımıdır. Günümüzde köyde hayvancılık yapan kalmamıştır. Hemen her aileden en az bir kişi Kahramanmaraş şehir merkezinde çalışmakta olup özellikle şehirdeki mermercilerin hepsi Beşenlidir.

Beşenli köyü sakinlerinin bir kısmı Kırım Tatarı'dır. Söz konusu Kırımlılar, hâlen Adana'nın Ceyhan ilçesinin Yellibel köyünde yaşamakta olan Kırım Tatarlarıyla akraba oldukları ve birlikte göç ettikleri için, Yellibel'dekilerin göç hikâyesi de Beşenli'dekilerin hikâyesi ile örtüşmektedir. Bu bilgi doğrultusunda, her iki köyde yaşamakta olan Kırım Tatarlarının ataları, muhtemelen 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ederek Rumeli topraklarına iskân edilmişlerdir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde bu toprakların Osmanlı Devleti'nin elinden çıkması üzerine, söz konusu Kırım muhacirleri muhtemelen 1880'lerin başında ikinci bir göç ile Anadolu'ya yönelmişlerdir. Deniz yoluyla Tarsus'a çıkarılmalarını müteakip bir grubu Çukurova'da kalarak Yellibel köyünü kurarken, diğerleri de Maraş tarafına gelmiştir. Son gruptakiler, Maraş bölgesinde günümüzdeki Beşenli köyünün 1,5 km kadar doğusunda bir mevkiye yerleşmişler ve bir hayli kalabalık oldukları anlaşılan bu göçmenler böylece köyün temellerini de

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Beşenli köyü muhtarı Halil İbrahim Tahta (1963 Beşenli doğumlu) ile köy halkından Mustafa Gülyer (1932 Beşenli doğumlu), Bekir Yağmur (1954 Beşenli doğumlu) ve Fahrettin Gülyer'e (1959 Beşenli doğumlu) teşekkür ederiz.

atmışlardır.¹ Muhacirlerin yerleştikleri bu mevkideki tarla ve mezarlar günümüzde de “muhacir köyünün yeri” olarak adlandırılmaktadır.

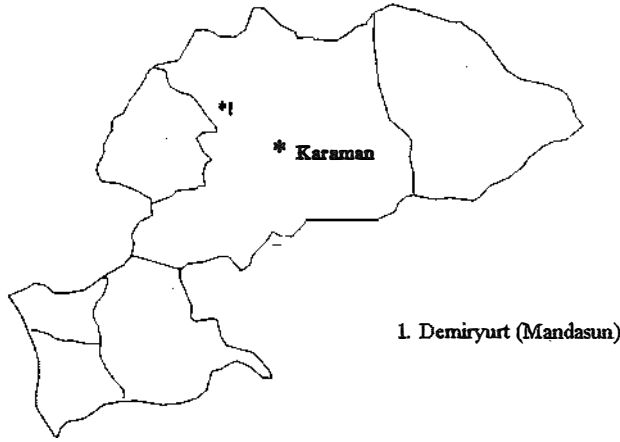
Kırım Tatarlarının yeni yerlerindeki hayatı hiç kolay olmamıştır. Burada sızmadan çok zarar görmelerinin yanı sıra, çevredeki Mahsusuşağı, Alibağuşağı, Emiruşağı ve Zeynebuşağı gibi Alevî Kürt aşiretleriyle de arazi anlaşmazlığı dolayısıyla çatışmışlardır. Bu durumda, XIX. yüzyılın son yıllarında Kırım Tatar göçmenler topluca Maraş’a göçmek zorunda kalmışlardır. Kırım Tatarlarının bu şekilde ayrılmalardan kısa bir süre sonra, bu mevkiye Zeytun bölgesinden ayrılmak zorunda kalmış olan bir grup Türk yerleşmiştir. Hamzabeyoğulları sülalesine mensup olan bu Türkler, Zeytun (sonradan değiştirilen adı: Süleymanlı) bölgesinde yaşamakta iken, 1890’larda orada meydana gelen olaylar ve Ermeni sakinlerle çatışmaları neticesinde Kırım Tatarlarının yerleşmiş oldukları mevkiye 6-7 km mesafede bulunan Zeynebuşağı (değiştirilen adı: Bozdere) köyüne yerleşmişlerdi. Bu köyde Zeynebuşağı aşiretine mensup Alevî Kürtler yaşamaktaydı. Zeytunlu Türkler, Sünnî oldukları için bir süre sonra Zeynebuşağı’ndan ayrılıp o zamanlar boş olan günümüzdeki Beşenli köyü mevkisine taşınmışlardır. Bu Türk grubu günümüze kadar burada yaşamayı sürdürmüş ve zaman içinde başkalarının da buraya yerleşmesiyle mevcut terkibi içinde Beşenli köyü ortaya çıkmıştır. Zeytun’dan gelenler orada Beşen-i Bâlâ (Yukarı Beşen) köyünde yaşadıkları için eski köylerinin adını buraya da taşımışlardır (Hâlen de Beşenli köyü halkının çoğunluğunu Zeytun kökenliler oluşturmaktadır). Beşenli köyünün en azından XX. yüzyılın ilk yıllarında resmen mevcut olduğunu bilmekteyiz. Nitekim hicrî 1321 (miladî 1903-1904) yılına ait Halep vilayet salnâmesinin Maraş sancağına ait kısmında Pazarcık kazasının Dağlı nahiyesine bağlı köyler arasında Beşenli’nin de adı zikredilmektedir.²

Bu arada, Beşenli köyünde imam ihtiyacı hasıl olunca Maraş’taki bir kumandanın teşviki ve müzaharetiyle, Maraş’a taşınmış olan Kırım Tatarlarından biri imamlık yapmak üzere XX. yüzyıl başlarında, ailesiyle birlikte Beşenli’ye geri dönmüştür. Günümüze kadar köyde yaşamakta olan Kırım Tatarları bu aileden gelmektedir. Birlikte göç etmiş oldukları diğer Kırım Tatarları ise Maraş’ta yaşamayı sürdürmüşlerdir.

2009 itibarıyla Kırım Tatarları Beşenli’de 9 hane teşkil etmekte olup bunların tamamı Yağmur soyadını taşıyordu. Yüz yılı aşkın bir süre başka Kırım Tatarlarından tecrit edilmiş olarak yaşamalarına bağlı olarak, Beşenli’deki Kırımlılar anavatanlarından getirdikleri dil ve kültür özelliklerini kaybetmişlerdir. Yakın zamana kadar pişiregeldikleri çibörek dahi günümüzde mutfaklarından kaybolmuştur. Bununla birlikte, Beşenli’deki Kırım Tatarları kökenlerini iyi bilmekte ve esasen köyün geri kalan halkı tarafından da “Kırım Tatarları” olarak adlandırılmaktadırlar.

1 Kırım Tatar muhacirler geldiğinde şimdiki Beşenli köyünün mevcut olmadığı bilinmekle birlikte, günümüzdeki köy mezarlığı yakınlarında başka ve daha eski Müslüman mezartaşlarının da bulunması bu mevkide yahut çok yakınlarında geçmişte de en azından Müslümanların yaşamış olduğuna delalet etmektedir.

2 Said Öztürk, haz., *Osmanlı Salnâmelerinde Maraş Sancağı 1284-1326/1867-1908*, Cilt: II, İstanbul, 2006, s. 513.

Demiryurt (Mandasun) Köyü*

Demiryurt köyü, Karaman'ın Merkez ilçesine bağlı olup Karaman'a 25 km mesafede bulunmaktadır. Köyün asıl ismi Mandasun iken 1960 ihtilâlinde sonra Demiryurt'a çevrilmiştir. Bu isim güya yakındaki demiryoluna izafeten verilmiştir. 2006 itibarıyla Demiryurt (Mandasun) köyünün nüfusu 280 kişi kadardı (yaklaşık 70 hane). Köy halkının çoğunluğu Yörüklerden oluşmakta olup bunların yanı sıra 15 hane Kırım Tatarı ve 10 hane de Çerkes (Adige) yaşamaktaydı. Köy halkından Karaman'da ikamet edip her gün köydeki tarlasına gidip gelenler olduğu gibi, kışı Konya ve Karaman'da geçirenler de vardır. Köyün geçimi buğday, mısır ve bakliyat tarımı ile azalmış olmakla birlikte koyun ve sığır yetiştiriciliğine dayanmaktadır. Köyün arazisi bereketli olup suyu boldur. Köyden dışarıya göç 1970'lerin ortasından itibaren durmuştur. Son zamanlarda köye geri dönenler olmaktadır. Şehirlere okumaya gidenler de okuduktan sonra köye geri dönmektedirler. Köy ilkokulu ise 1997'de kapanmış olup köyde okul çağındaki çocuklar taşınalı sistem ile başka bir köydeki ilköğretim okulunda okumaktadırlar.

Köyün gerçek adı olan Mandasun ismine nazaran köyün kuruluşunun Rumlara ve dolayısıyla Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu devrine, hatta daha öncelerine kadar uzandığı söylenebilir.¹ “Mandasun” yahut “Mandason” ibaresinin son hecesi (yani –sun veya –son eki), Yunanca (Elence) ismin akkuzatif biçimini ifade etmektedir. Bu bakımından, köy adının en azından Yunanca konuşulan dönemlerle (Bizans yahut çok daha öncesi) ilişkili olduğu açıktır. Dahası, aynı eki taşıyan Anadolu'daki benzer yer adlarında olduğu

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Demiryurt köyü muhtarı Yılmaz Orhan (1956 Mandasun doğumlu) ile köy halkından Kadir Sağnak (1950 Mandasun doğumlu) ve Yaşar Koç'a (1964 Demiryurt doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

1 Ahmet Gökhan Kaynakçı, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Larende”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2007, s. 20.

üzere, çoğu hâlde söz konusu Yunanca ek aslında Yunan (Elen) öncesi bir dile (meselâ Luvi diline) ait bir kelimeye ilâve edildiğinden,² mevcut yerleşimin geçmişinin çok daha kadim devirlere gittiği düşünülebilir. Bu bakımdan, resmî ideoloji, binlerce yıllık bir yer ismini bütünüyle uydurma bir ibareyle değiştirerek pek çok diğer örnekte olduğu gibi muazzam bir tarihî mirası tahrip etmiştir.

Mandasun köyünün adı, içinde hâlen mevcut olan türbe ve tekkeye atıfla Sultan II. Mehmed (Fatih), I. Süleyman (Kânûnî) ve III. Murad dönemlerindeki Osmanlı kayıtlarında yer almaktadır.³ Osmanlı tahrirlerine göre, Müslümanlarla meskûn olan köyde 1518'de 87, 1530'da ise 90 hane mevcuttu.⁴ Köyün ismi XVII. yüzyılın ilk yarısına ve ortasına ait şer'iyye sicillerinde de zikredilmektedir.⁵ Bununla birlikte, zaman içinde muhtelif dönemlerde köyün boşaldığı, bilahare yerleşen yeni ahali ile canlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim köyün şimdiki ahalisinin tamamının soyu, son iki yüzyıl içinde değişik zamanlarda buraya yerleşen gruplardan inmektedir.

Köyün günümüzde nüfusunun çoğunluğunun kökeni buraya Binbir Kilise bölgesindeki Üçkuyu köyünden gelerek yerleşen Silifke kökenli Yörüklerle dayanmaktadır. Üçkuyu'yu yayla olarak kullanmakta olan bu Yörük grubu, sonradan Silifke'ye dönmeyerek peyderpey Üçkuyu'nun Değle mevkiine yerleşmiş, daha sonra da Mandasun'a gelmiştir. Köydeki Yörüklerin birkaç hanesi de Konya'nın Bozkır ilçesi kökenlidir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Mandasun köyü, Yörüklerden Kollu Hasan adlı bir şahsın elebaşılığını yaptığı bir haydut yatağı hâlini almıştır. Kollu Hasan'ın birlikte çalıştığı hırsızların uzak yerlerden getirdikleri çalıntı hayvanlar, burada Kollu Hasan tarafından satılır, bazen hayvanları çalınanlar Mandasun'a gelerek bunları belirli bir para vererek kurtarırlarmış.⁶ Belki de bundan dolayı köyün nüfusunun XIX. yüzyılın sonlarında çok azaldığı dikkat çekmektedir. 1894 Konya Salnâmesi'nde burada yalnızca 4 hanede 17 kişinin yaşadığı gösterilmektedir. 1904'teki nüfus tahririnde ise nüfusun ciddi şekilde arttığı ve 178'e ulaştığı görülmektedir.⁷ 1920 civarında ise köy nüfusu 45 hanede yaşayan 250 kişi olarak kaydediliyordu.⁸

Mandasun'un nüfusunda görülen bu artışın sebebi hiç şüphesiz köye iskân edilen Kırım Tatar muhacirlerdi. Köydeki Kırımlıların hatırlayabildiklerine göre, ataları 1890'ların ortasında Kırım'dan çıkmışlar, bunların bir kısmı Eskişehir bölgesine, bir kısmı ise Ceyhan havalisine iskân olunmuşlardır. Ceyhan'a gidenlerin bir bölümü Ceyhan'da kalırken, diğerleri 1904'te Lârende'ye (Karaman) gelmişlerdir. Büyük çoğunluğu Kırım'ın Bahçesaray ve Yalıboyu bölgelerinden gelmekte olan bu muhacirlerin bir kısmı Lârende'nin Kır Mahallesi'ne, bir kısmı Ayrancı'ya, bir kısmı da Mandasun'a yerleştirilmişlerdir. Mandasun'a iskân olunanların önce Alibeyhöyüğü'ne yerleştirilmeleri söz konusu olduysa da bu gerçekleşmemiş ve nihayet buraya getirilmişlerdir. Kırım Tatarları geldiklerinde Mandasun'un yarı metruk bir hâlde olduğu kaydedilmektedir.⁹ Köye yerleşen Kırım Tatarları kayıtlara göre 30, kendi ifadelerine göre ise 39 haneden ibaretti. Köy Nüfus

2 Sevan Nişanyan, *Hayali Coğrafyalar: Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Değiştirilen Yeradları*, İstanbul, 2011, s. 22.

3 D. Ali Gülcan, *Karaman Mahalle, Kasaba ve Köyleri Tarihçesi*, y.y., 1989, ss. 170-171.

4 Alâaddin Aköz, "Tarihçe: Türk Devri", *Karaman. Tarih Kültür Sanat'ta*, Karaman, 2000, s. 76; Alâaddin Aköz, "XVI. Asırda Lârende Kazâsı Hakkında", *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt: XIII, İstanbul, 1993, s. 116.

5 Kaynakçı, s. 141; Alâaddin Aköz, "Şer'iye Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl Sonu ile XVII. Yüzyıl Başlarında Karaman", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1987, s. 115; Mustafa Çoraman, "280 Numaralı Karaman Şer'iye Sicili", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon 2011, s. 7.

6 Gülcan, ss. 170-171.

7 Age, s. 169.

8 Sapançalı H. Hüseyin, *Karaman. Ahvâl-i İctimaiyye, Coğrafyeye ve Tarihiyyesi. Birinci Kitab*, Ed. İbrahim Güler, Ankara, 1993, s. 71.

9 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, ss. 126-127.

Defteri'ndeki kayıtlara ve hatırlananlara nazaran, Mandasun'a iskân olunan Kırım Tatarlarından Sağnak sülalesi Bahçesaray; Erkarakoç, Karakoç, Satılmış (Varol), Tok, Tuna ve Yaşar sülaleleri Karasubazar; Ölmez sülalesi ise Kezlev bölgesi kökenlidir. Seyhan, Dağdeviren ve Meriç sülaleleri de Kırım Tatarı olmakla birlikte, bunlar doğrudan Kırım'dan değil, evvelce iskân edilmiş oldukları Rumeli'nden buraya göçerek yerleşmişlerdir.

Kırım Tatarlarından sonra köye yerleşen bir diğer muhacir grubu Adigeler (Çerkesler) olmuştur. Abzeh kabilesine mensup olan bu Adigeler, Mandasun köyüne 1939 yılında, komşu Eminler köyünden taşınmışlardır. Eminler köyü, 1892-1893 yıllarında Kafkasya'dan gelen sözünü ettiğimiz Abzeh muhacir grubu tarafından kurulmuştur.¹⁰

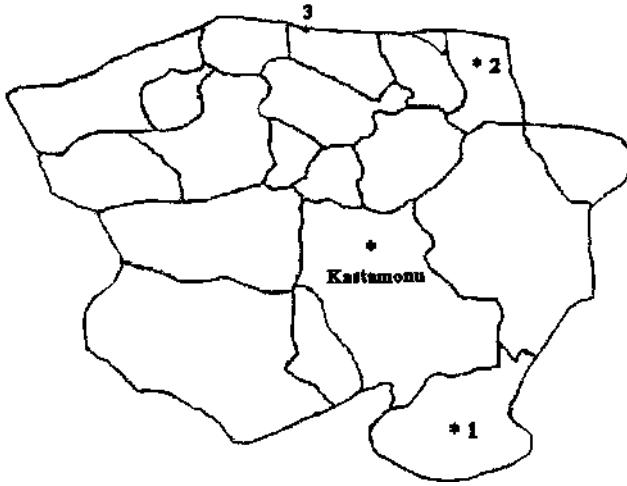
Mandasun'daki Kırım Tatarları zaman içinde ekonomik sebeplere bağlı olarak peyderpey Karaman ve Konya'ya göçmüşlerdir. Böylelikle, 1950'lerde köyde 25-30 hane teşkil ettikleri hatırlanan Kırım Tatarlarının hane sayısı, 2006 yılı itibarıyla 15'e düşmüştür.

Mandasun köyüne yerleşen Kırım Tatarları kültürleri ve hayat tarzlarıyla önemli izler bırakmışlardır. Kırım Tatarlarının, o zamana kadar Karaman'ın yerlilerinin bilmedikleri ziraat usullerini ve aletlerini kullanmaları genel olarak çevrede tarımın gelişmesine büyük katkı yapmıştır.¹¹ Kırım Tatarlarının köye ilk geldiklerinde kurdukları evler de Yörüklerin evlerinin aksine sivri çatılarıyla dikkat çekermiş. Günümüzde bu evler neredeyse tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Köydeki Kırım Tatar kültürü zamanın tahribatını bütünüyle yaşamıştır. Köyde 2006 yılı itibarıyla Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmamış idiyse de yaşlılar Kırım Tatarca'yı anlamaktaydı. Demiryurt (Mandasun) köyünde öteden beri, Kırım Tatarlarıyla Kırım Tatarı olmayanlar arasında karışık evlilikler yaygındır. Kırım Tatar kültürü ancak çibörek ve köbete gibi bazı Kırım Tatar yemeklerinin pişirilmesine münhasır kalmıştır. Esasen, köydeki bütün etnik gruplar zaman içinde mahallî Karaman âdetlerini benimsemiş durumdadırlar. Bilhassa son 20-30 yılda bütün grupların kendilerine has gelenek ve görenekleri ortadan kalkarak, bunlar kültürel açıdan Karamanlılaşmıştır. Meselâ, köydeki Adigeler arasında da karışık evlilikler yaygın olduğu gibi Adigece konuşabilen kimse kalmamıştır.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Demiryurt köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Çora, Dağdeviren, Eren, Erkarakoç, Fırat, Göncü, İzci, İzgi, Karakoç, Köktay, Kösem, Kubay, Meriç, Öçal, Ölmez, Özen, Sağnak, Sarı, Satılmış, Sava, Seyhan, Son, Tok, Tuna, Uğurlu, Ülker, Varol, Yantır, Yaşar ve Yıldırım.

10 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1733, Gömlek no.: 17.

11 Sapançalı H. Hüseyin, s. 74.

1. Büyük Kızılca
2. Kayadibi
3. Özlüce (Aşağı Zarbana)

Büyük Kızılca Köyü*

Kastamonu'nun Tosya ilçesine bağlı Büyük Kızılca köyü Kastamonu'ya 80 km, Tosya'ya da 18 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2009 yılı itibarıyla köy nüfusu kış aylarında 140-150 kişiden (43 hane) ibaretken, yazın köy kökenli olup da şehirlerde yaşayan 40-50 kişinin Büyük Kızılca'ya dönmeleriyle biraz artmaktadır. Anlatılanlara göre köy, adını buranın toprağının genellikle kırmızı renkte olmasından almaktadır. Ekonomik açıdan imkânları kısıtlı olan köyün geçimi buğday, arpa ve pancar tarımıyla köye ait olan ormandan istifade edilmesine dayanmaktadır. Ekonomik şartlardan dolayı köy halkının pek çoğu iş bulmak maksadıyla şehirlere göç etmiştir.

Büyük Kızılca köyünün tarihinin bir hayli eskiye dayandığı anlaşılmaktadır. Köy 1802 tarihli sicil kaydında Küçük Kızılca ile birlikte Kızılcalar adıyla tek bir köy olarak gösterilmiştir.¹ Bununla birlikte, 1840'ların ortasında Büyük ve Küçük Kızılca köyleri müstakil muhtarlıklar olarak kaydedilmişlerdir. O dönemde Büyük Kızılca'da 31 hanenin mevcut olduğu görülmektedir.²

Büyük Kızılca'ya yerleşmiş sülalelerden biri de Kırım asıllı Kefeliler sülalesidir. Soyadlarının da gösterdiği üzere bu sülalenin kökeninin Kırım'ın Kefe bölgesine dayandığı bilinmekle birlikte, günümüzdeki mensupları atalarının Kırım'dan tam olarak ne zaman ayrıldıkları ve Büyük Kızılca'ya hangi yolla geldikleri bilgisini koruyamamışlardır. Bu bakımdan, buradaki Kefelilerin, Kırım'dan ayrıldıktan sonra evvela Sürmene'nin Kucera (günümüzdeki resmî adıyla Gültepe) köyüne yerleşip oradan bilhassa Orta ve Doğu Karadeniz bölgeleriyle İstanbul'a dağılan çok yaygın bir sülale olan Kefelioğullarına mı, yoksa Kefe'den

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Büyük Kızılca köyü muhtarı Ali Üğüz (1955 Büyük Kızılca doğumlu) ile köy halkından Mehmet Kefeli'ye (1958 Büyük Kızılca doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Hamdi Dilsiz, "1844-1845 Yıllarına Ait Temettuat Defterlerine Göre Tosya Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 2010, s. 27.

2 Age, ss. 41, 60-61.

çıkma başka bir Kırım Tatar kökenine mi dayandıklarını tespit edebilmek mümkün olmadı. Ancak Kefeli sülalesinin muhtemelen XIX. yüzyılın ilk yarısından beri Büyük Kızılca'da yaşamakta olduğu anlaşılmaktadır. Sülale mensupları arasında da Kefelilerin buraya gelen üç Kırımlı kardeşten türedikleri anlatılmaktadır.

Büyük Kızılca köyündeki Kefeliler 1960'lara kadar 6 hane kadar iken, onlar da köy halkının çoğunluğu gibi zaman içinde şehirlere göç ettiklerinden, 2009 itibarıyla köyde yalnızca 1 hane Kefeli kalmıştı. 10 aile kadar Büyük Kızılca kökenli Kefeli de İstanbul, Ankara ve Tosya'da yaşamaktaydı. Büyük Kızılca'ya yerleşmiş olan Kefeliler Kırım'dan getirmiş oldukları herhangi bir geleneği muhafaza edememişlerdir.

Kayadibi Köyü*

Kayadibi, Kastamonu ilinin Çatalzeytin ilçesine bağlı bir köydür. Köy Kastamonu'ya 91 km, Çatalzeytin'e de 9 km uzaklıktadır. 2009 yılı itibarıyla köyde daimî olarak yaşayan nüfus yaklaşık 100 kişi (35 hane civarında) olup yaz aylarında, başta İstanbul olmak üzere şehirlerde ve Almanya'da çalışan bazı köylülerin gelişiyle bu sayı bir miktar artmaktaydı. Köyde yaşayanların tamamına yakını emekliler teşkil etmektedir. Bu bakımdan köyün temel geçim kaynakları "gurbetçilik"ten yani dışarıda çalışmaktan elde edilen gelirler ile emekli maaşlarıdır. Bazı ailelerin sadece kendilerine yetecek kadar ekim yapmaları dışında, ekonomik anlamda tarım hemen hemen hiç yapılmamaktadır. Köy halkından yalnızca birkaç kişi hayvan bakmaktadır. Kayadibi köylüleri arasında yakındaki orman işletmesinde dahi çalışan kimse bulunmamaktadır.

Kayadibi köyünün 4 km kadar batısında bu köye bağlı, ancak âdeta ayrı bir köy görünümünde olan Karamanlar Mahallesi bulunmaktadır. 2009 itibarıyla, Karamanlar Mahallesi'nde kışın 15-20 kişi (10 hane kadar) kalmakta, yaz aylarında ise hane sayısı 50-60'a çıkmaktaydı. Karamanlar Mahallesi sakinleri, farklı yerlerden gelip buraya yerleşen kimseler olup bunlar arasında muhacir kökenli olanlar da bulunmaktadır. Meselâ, buradaki yaklaşık 20 haneyi, ataları, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında memleketleri Rus hâkimiyeti altına girdiği için buraya göç etmek zorunda kalmış olan Livâne (Artvin-Batum) muhaciri Gürcüce konuşan Müslümanlar teşkil etmektedir. Karamanlar Mahallesi'ndeki muhacir kökenli bir diğer grup da Kırım asıllı Kameroğulları sülalesidir.³

Kameroğulları sülalesinin günümüzdeki fertleri, atalarının ne zaman Kırım'dan göç etmiş olduğunu bilmemektedirler. Bu sülale, esasen Çatalzeytin ilçesine bağlı ve yakında bulunan Mamlay (değiştirilen ismi: Kavakören) köyüne yerleşmişti. Mamlay'daki bu sülalenin, I. Dünya Savaşı'ndaki Çanakkale muharebelerinde şehit olan bir ferdinin iki oğlu, savaş esnasında evlilik yoluyla Kayadibi köyünün Karamanlar Mahallesi'ne taşınmışlardır. 2009 yılında, hepsi bu iki kardeşin çocukları olan ve Kamer soyadını taşıyan 6 hane, Karamanlar Mahallesi'nde yaşamakta olup Mamlay (Kavakören) köyündeki Kırım asıllılar ise başka yerlere dağılmışlardır. Kameroğulları sülalesi mensupları Kırım'a ait herhangi bir kültürel özelliği muhafaza edememiştir.

Karamanlar Mahallesi'ne bitişik ve bugün Gürcüce konuşan Batum muhacirleriyle meskûn olan Hamidiye köyü arazisinde de bazı Kırım muhacirlerinin yaşamış oldukları bilinmektedir. Hamidiye köyünün Aşağı Mahallesi, evvelce "İlyas köyü" olarak adlandırılmakta olup burada Batum muhacirlerinin iskânından önce Kırım muhacirleri yaşamıştı.⁴ Hatta "İlyas köyü"nün batı tarafındaki At Meydanı mevkinin adını,

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Kayadibi köyü muhtarı Ali Bayram (1944 Hamidiye doğumlu), köy halkından Sami Kamer (1942 Kayadibi doğumlu), Hamidiye köyü halkından Esat Kaplan, Çatalzeytin sakinlerinden Ergun Usta (1955 İskenderun doğumlu) ve Emin Türkay Öztürk ile Kavakören köyü muhtarı Fikri Çetin'e teşekkür ederiz.

3 Cemal Kaplan, *Köyüm Hamidiye*, İstanbul, t.y. [2004], s. 26.

4 Age, s. 48.

burasının Kırım Tatarlarının atlarını saldıkları yer olmasından dolayı aldığı da iddia edilmektedir.⁵ Kırım Tatarlarının İlyas köyünden niçin ve ne zaman ayrıldıkları bilinmiyor. İlyas köyünde yaşamış olan Kırım Tatarlarıyla Kayadibi köyü Karamanlar Mahallesi'ndeki Kameroğulları sülalesi arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı belli değildir. Yine Hamidiye köyü arazisi dâhilinde olup evvelce Halaska yahut Halası köyü adını taşıyan, günümüzde ise Çiftlik mevkiisi adı verilen yerde Kırım asıllı bir diğer topluluk olan Azaklıoğulları yerleşmişti. Eğer doğruysa, Azaklıoğulları'nın Batum muhacirlerinin gelişinden 40 yıl kadar önce, yani XIX. yüzyılın ortalarına doğru buradan ayrıldıkları ve Çatalzeytin'e göçtükleri anlatılmaktadır.⁶ Gerçekten de günümüzde Çatalzeytin'de Azaklıoğulları sülalesinden insanlar yaşamaktadır. Çatalzeytin'de (yaz aylarında ilçeye dönenlerle birlikte) yaklaşık 70 hane teşkil eden Azaklıoğulları Azak, Azaklı, Azaklıoğlu, Geniş, Kaya, Meşe, Usta, Özdemir ve Yelkenci gibi soyadlarını taşımaktadırlar. Kırım'dan geldiklerini iyi bilen Çatalzeytin'deki Azaklıoğulları, dedelerinin XIX. yüzyılda Kırım ile irtibatlarını sürdürdüklerini, hatta orada tarla sahibi olarak ekip biçtiklerini hatırlamaktadırlar. Kayadibi'ndeki Kameroğulları, Çatalzeytin'deki Azaklıoğulları ile köken itibarıyla akraba olduklarından haberdar olmadıklarını ifade etmektedirler.

Özlüce (Aşağı Zarbana) Köyü*

Kastamonu'nun İnebolu ilçesine bağlı Özlüce köyü Kastamonu'ya 104 km, batısında bulunduğu İnebolu'ya ise 14 km uzaklıktadır. 2009 yılı itibarıyla, kış aylarını köyde geçirenlerin sayısı 250 kişi civarındaydı. Kışın köyde mevcut olan 160 hanenin ancak 100 kadarı açık iken yaz aylarında, şehirlerdeki Özlücelilerin dönüşüyle hem bütün haneler açılmakta hem de nüfus 1.000 kişiyi geçmekteydi. Köy halkının yaklaşık üçte biri geçimini kaptanlık, navlunculuk ve balıkçılık gibi denizle ilgili işlerden kazanmaktadır. Bu iş kollarında çalışanların bir kısmı daimî olarak köyde ikamet ederken, bir kısmı da başta İstanbul olmak üzere muhtelif kıyı şehirlerinde yaşamaktadır. Köy halkının geri kalanı ise ya emekli olup aldıkları emekli maaşı ile geçinmekte yahut da "gurbetçilik" yapmakta yani şehirlerde buldukları işlerde çalışmaktadırlar. Özlüce'de tarım ve hayvancılık yok seviyesine inmiş olup köyde sadece kendi ihtiyacına yetecek kadar ziraatle meşgul olanlar bulunmaktadır.

Özlüce köyü geçmişte Aşağı Zarbana olarak anılmakta, yani yaygın bir yapısı olan eski Zarbana köyünün sahile bitişik kısmını teşkil etmekte ve Aşağı Zarbana olarak anılmaktaydı. Buraya Özlüce ismi ise 1950'lerde yahut 1960'ların ilk yarısında verilmiştir. 1924 öncesinde Zarbana'da Rumlar da yaşamaktaydı. Bununla birlikte, Rumlar daha ziyade Yukarı Zarbana'daki Hızryanı mevkiinde ikamet etmekte olup Aşağı Zarbana'daki Rum nüfus az sayıydı.

Zarbana köyü halkı, özellikle XIX. yüzyılda yoğun olarak denizcilikle ve deniz ticaretiyle meşgul olmaktadır. Zarbanalı kaptanlar sadece Osmanlı limanlarına değil, Rusya İmparatorluğu arazisindeki limanlara da gitmekte ve özellikle Kırım'dan tuz, gaz ve ispirto getirmekteydi. Zarbana köyü İstiklâl Savaşı döneminde de önemli olaylara sahne olmuştur. Zarbanalı Türk kaptanlar bilhassa İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçırılması işinde aktif rol almışlardır.⁷

5 Age, s. 54.

6 Age, s. 26.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Özlüce köyü muhtarı Celâl Öveç (1949 Çatalzeytin doğumlu) ile köy sakinlerinden Sami Çubuk (1929 Zarbana [Özlüce] doğumlu), İhsan Özkan (1933 Zarbana [Özlüce] doğumlu), Nurettin Ata (1935 Zarbana [Özlüce] doğumlu), Cahit Yazgan (1938 Zarbana [Özlüce] doğumlu), Moray Erdeniz (1939 Zarbana [Özlüce] doğumlu), Münir Deniz (1948 Zarbana [Özlüce] doğumlu) ve Osman Yüksel (1953 Zarbana [Özlüce] doğumlu) ile Yunusköy sakinlerinden Mehmet Deniz (1934 Yunusköy doğumlu) ve Rıza Azaklıoğlu'na (1941 Yunusköy doğumlu) teşekkür ederiz.

7 Erol Mütercimler, *Onlar Bizim İçin Öldüler. Bu Vatan Böyle Kurtuldu*, İstanbul, 2005, s. 209.

Özlüce (Aşağı Zarbana) köyünün günümüzdeki halkının soyu çoğunlukla XIX. yüzyıl içinde muhtelif yerlerden gelerek buraya yerleşenlere dayanmaktadır. Köyün en eski sülalelerinden biri olan (günümüzde mensupları Yazgan soyadını taşıyan) Süleymanyazıcıoğulları sülalesinin kökenleri bu soydan gelenlerce de unutulmuştur. Özlüce'nin en kalabalık sülalesini teşkil eden (günümüzde mensupları Çubuk soyadını taşıyan) Çubukçuoğlu sülalesi ise XIX. yüzyılın ilk yarısında Bozok (Yozgat) tarafından buraya gelmiştir. Günümüzde Özkan soyadını taşıyan sülale, 1880'lerde Rize'nin hâlen İkizdere ilçesine bağlı olan Mahura (değiştirilen adı: Tozköy) köyünden, Yörük kökenli olan ve günümüzde Yüksel soyadını taşıyan sülale de yakındaki Girendes (değiştirilen adı: Akçay) köyünden göçmüştür. Köyün Kınacılar mevkisinde yaşamakta olan Eriş, Kara ve Yurttaş soyadlı sülaleler ise Rumeli kökenli olup 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) neticesinde memleketlerini terk etmek zorunda kalan muhacirlerin soyundan gelmektedir.

Özlüce köyü halkının en köklü ve en kalabalık sülalelerinden birini de Kırım asıllı olan Kadioğulları sülalesi teşkil etmektedir. Günümüzde köyde 30 hane oluşturan bu sülalenin mensupları Ata, Deniz, Erdeniz, Erdenizmenli ve Genç soyadlarını taşımaktadır.

Kadioğulları sülalesi, muhtemelen XIX. yüzyılın ilk yarısında Zarbana'ya yerleşmiş olan Ömer Reis adlı bir Kırım Tatar kaptanın soyundan gelmektedir. Bu sebepten sülale "Ömer Reis oğulları" olarak da bilinmektedir. Ömer Reis'in Kırım Tatarı olduğu kesin olmakla birlikte Kırım'ın neresinden olduğu kesin olarak belli değildir. Bahçesaraylı olduğu rivayet edilen Ömer Reis'in, kaptanlığı dolayısıyla Yalıbozu kökenli olması ihtimali de akla gelmektedir.

Zarbana'daki Kırım Tatarları daha ziyade denizcilikle meşgul olmuş ve içlerinden birçok kaptan çıkmıştır. I. Dünya Savaşı öncesindeki dönemde Zarbana'daki Kırımlı kaptanlar, Kırım ile sürekli bağlantıda olup ticaret yapmaktaydı. İstiklâl Savaşı yıllarındaki Ankara hükûmetine silah kaçırılması işlerinde Kırım asıllı bu sülaleye mensup kaptanlar bilhassa büyük rol oynamışlardır. Denizcilik mesleği Kadioğulları'ndan sonraki dönemlerde de temel meslek olmuştur. Nitekim bu sülaleden birçokları günümüzde de denizcidir.

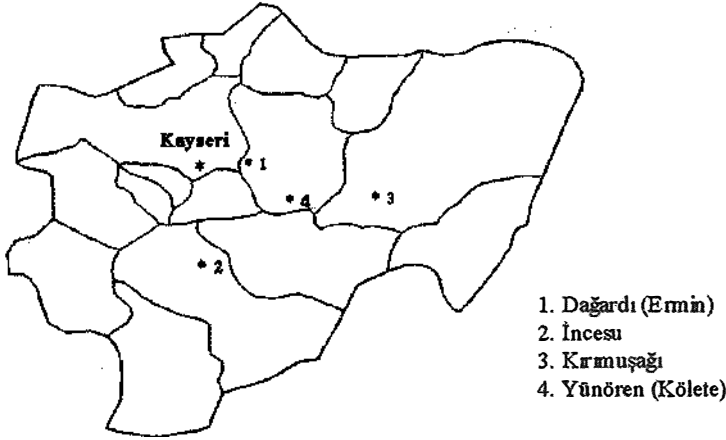
Zarbana'ya yerleşmiş olan, Ömer Reis soyundan gelen Kırım Tatarlarından bir kol (rivayete göre Ömer Reis'in kardeşi olan Yunuz Reis'in⁸ soyundan gelenler), Zarbana'dan yalnızca aradaki Zarbana (Özlüce) Çayı ile ayrılan Yunusköy'e yerleşmiş ve yüz yıldan çok daha uzun bir süre orada yaşamışlardır. Yunusköy'deki Kırımlılar Soyadı Kanunu ile beraber Deniz ve Yıldırım soyadlarını almıştır. Bununla birlikte, Yıldırım soyadlılar, artık İstanbul'da ve İnebolu'da ikamet etmekte olup köyde bunlardan hiç kimse kalmamıştır. Yunusköy'de Deniz soyadlı ise yalnızca bir aile yaşamaktadır. Yunusköy'de, Ömer Reis soyundan gelen bu Kırımlılardan başka bir diğer Kırım kökenli sülale daha bulunmaktadır. Bunlar Karadeniz illerinin pek çoğunda yaygın olan Kırım asıllı Azaklıoğulları sülalesi ile bağlantılı oldukları anlaşılan Azaklıoğulları'dır. Yunusköy'deki Azaklıoğulları, Yukarı Mahalle'de ikamet etmekte olup bu Azaklıoğulları'nın öbür Kırımlılarla akrabalıkları bulunmamaktadır. Yunusköy'de ikisi Azaklıoğlu, ikisi ise Uz soyadını taşıyan toplam 4 hane Azaklıoğulları yaşamaktadır. Azaklıoğulları'nın Yunusköy'e ne zaman yerleşmiş oldukları hatırlanmamaktaysa da, bunun XIX. yüzyıl içinde gerçekleşmiş olması çok muhtemeldir.

Zarbana'ya, sözünü ettiğimiz Ömer Reis oğulları yahut Kadioğulları sülalesi haricinde gelen bir grup Kırım Tatarı daha olmuştur. Bunlar, 1910'ların sonunda veya 1920'lerin başında (muhtemelen 1922 yılında Kırım'da yaşanan korkunç açlık sırasında) bir motorla kaçak olarak gelen yaklaşık 15 Kırım Tatarı'dır. Bu Kırımlılar bir müddet köyde yaşamışlar ve tarlada çalışmışlardır. Hatta bu Kırım Tatarlarının o zaman çalışmış oldukları tarla, 2000'li yıllarda dahi bilinmekte ve hâlâ "Tatar tarlası" adıyla anılmaktaydı. Ne var ki canlarını kurtarmak üzere Karadeniz'in güney sahillerine iltica eden bu insanlar, burada da trajedi yaşa-

8 Bu kaptanın adı "Yunus" değil "Yunuz" şeklinde telaffuz edilmektedir. Nitekim Özlüce köyü mezarlığındaki hicrî 1279 (miladî 1862-1863) tarihli bir baştaşında "Yunuzoğlu Mehmed bin Osman Kapudan" adına rastlanmaktadır.

maktan kurtulamamışlardır. Nitekim bu Kırımlılardan üçü, Zarbana'daki ikametleri esnasında Rizeli Çolak Mustafa adlı bir eşkıya tarafından öldürülmüştür. Bu grupta yer alan diğer Kırımlıların bu cinayetlerden sonra Eskişehir'deki akrabalarının yanına gittikleri anlatılmaktadır.

Özlüce köyünde günümüzde yaşamakta olan Kırım Tatarları, atalarının Kırım'dan getirdiği kültürün büyük kısmını ve dilin tamamını unutmuşlardır. Bununla birlikte, Türkiye'nin Karadeniz boyunda yaşayan ve yaklaşık iki yüzyıllık bir geçmişi olan başka Kırım asıllıların çoğundan farklı olarak Özlüce'dekiler, az da olsa bazı kültürel özellikleri koruyabilmişlerdir. Meselâ, çibörek buradaki Kırım Tatar evlerinde yaygın olarak pişirilegelmiştir. Günümüzde de (sık olmasa da) bu ailelerde çibörek ve cantıq (içine kıyma konulup fırında hazırlanan şekli) pişirilmektedir. Kadioğulları sülalesinin Kırım Tatar kimliği hem kendilerince hem de köyün diğer sakinlerince bilinmekte ve daima vurgulanmaktadır. Köyün Kırım kökenli olmayan ve denizcilikle iştigal eden sakinlerinden Kırım'da bulunmuş olanlar vardır. Meselâ, Süleymanyazıcıoğulları sülalesinden Cahit Yazgan, Kırım'ın Kezlev, Yalta ve Sevastopol (Akyar) limanlarını birçok kere ziyaret etmiştir.

Dağardı (Ermin) Köyü*

Dağardı köyü Kayseri'nin Bünyan ilçesine bağlıdır. Köy il merkezine 54 km, ilçe merkezine de 28 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2000 yılı sayımında nüfusu resmen 108 kişi olarak belirlenen Dağardı köyünde, 2006 itibarıyla 9 hane mevcuttu. Günümüzde Dağardı köyünde buğday, arpa ve çavdar ekilmekte, bunun yanı sıra büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Köyün asıl ismi Ermin olup 1915'teki Ermeni sürgününe kadar burada esas olarak Ermeniler ve az sayıda Müslümanlar¹ yaşamaktaydı. Ermenilerden sonra köye, Pınarbaşı'nın Melikgazi ve Salkuma (Gürpınar) köyleriyle başka köylerden gelenler yerleşmişlerdir.

Ermin köyünün Ermeni ahalisiyle meskûn olduğu dönemde buraya yerleşmiş bir Kırımlı sülale de vardır. Kırım'dan ne zaman çıktığı hatırlanmayan bu sülalenin Ermin köyündeki geçmişi, Pınarbaşı'nın (Payaslı muhtarlığına bağlı) Kırnuşuğı köyünden çıkıp buraya yerleşen bir Kırımlı'ya dayanmaktadır. Ermin köyünün nüfus kayıtlarında görünen en eski Kırımlı, 1864 yılında kaydedilen Kırımlı Salih'tir. Kırım Tatarlarının Kırnuşuğı'na XIX. yüzyılın ilk yarısında yerleştiklerini de göz önüne alarak, Ermin köyündeki Kırımlıların da XIX. yüzyılın ortalarında buraya gelmiş oldukları tahmin edilebilir. Dağardı'ndaki Kırımlılar, Salih'in oğulları olan Hacı Ömer, Seyfi Ali ve Yunus'tan inmekte olup günümüzde Kırım, Kadim ve Bakkal soyadlarını taşımaktadırlar. Sözüünü ettiğimiz Salih oğlu Yunus, kız kaçırarak Kayseri'nin Büyük Bürüngüz köyüne yerleşmiş ve soyu burada devam etmiştir. Kölete'ye yerleşmiş Kırımlılardan Kadim soyadlılar

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Ömer Kadim (1961 Dağardı doğumlu) ve Rafet Kırım'a (1966 Ankara doğumlu) teşekkür ederiz.

1 1840'ların ortasındaki nüfus sayımında köyde Müslümanların da yaşadığı gösterilmiştir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, NFS.İ., Defter no.: 2041, ss. 13-14 ve Defter no.: 2042, ss. 40-41.

Kayseri’de, Kırım soyadlılar ise hâlen Ankara’da yaşamaktadır. Bakkal soyadlıların ise nerede olduklarını tespit edemedik. Günümüzde Dağardı köyünde yaşayan Kırım Tatar asıllı kimse kalmamıştır.

İncesu Köyü*

Kayseri ilinin Develi ilçesine bağlı İncesu köyü il merkezine 54 km, ilçe merkezine de 9 km uzaklıkta ve Develi-Tomarza yolundan 3 km içeride bulunmaktadır. 2008 yılı itibarıyla İncesu köyünün nüfusu 700’ü geçmekteydi. İncesu adı köyün doğusundaki İncesaz Deresi’nden gelmektedir. Köyün adının İncesu kasabası ile karıştırılmaması için geçmişte Küçük İncesu olarak zikredildiği de görülmektedir. Köyden şehirlere ve özellikle İstanbul’a yoğun bir göç süreci yaşanmışsa da, 2000’li yılların başından itibaren bu akım durmuştur. İncesu’nun geçimi esas olarak kabak, buğday, çavdar ve arpa tarımına dayanmaktadır. Yetiştirilen ürünler arasında, 1990’ların sonundan itibaren çekirdeği için üretimine başlanan kabak ön plana çıkmaktadır. Köyde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. Köy halkından bir kısmı da sezonluk olarak şehirlerde, başta yağlı boyacılık olmak üzere muhtelif kollarda işçilik yapmaktadır.

İncesu köyünün kuruluşu hakkında açık bir bilgi yoktur. Bununla birlikte, köyün ilk olarak çevreden gelen Müslümanlarca kurulduğu, ancak sonradan buraya, yine çevreden oldukça kalabalık bir Ermeni nüfusun yerleştiği söylenmektedir. Nitekim XVIII. yüzyıla ve XIX. yüzyılın başlarına ait hurufat defterlerinde buradaki Müslüman varlığı açıkça görülmektedir. Meselâ, 1740 tarihli bir kayıta köyde yeni baştan inşa edilen camiye hatip görevlendirilmesinden,² 1815 yılına ait iki ayrı kayıta ise yine köydeki camideki hatiplik hizmetinden söz edilmektedir.³ Bununla birlikte, İncesu köyünün XIX. yüzyılın en azından ikinci yarısında büyük ölçüde Ermenilerle meskûn bir köy olduğu bilinmektedir. Kayseri’de İngiltere konsolosluğu görevinde bulunan Teğmen Ferdinand Bennet’in raporuna göre, 1875 yılında İncesu’da 315 kişi (106 hane) yaşamakta olup bu nüfusun 243’ü Ermeni, 72’si de Türk’tü.⁴ İncesu’nun Ermeni halkı da bütün diğer Anadolu Ermenileri gibi 1915 tehcirine maruz kalmıştır. Osmanlı belgelerine göre, köydeki 160 hanedeki 600’den fazla Ermeni’nin tamamı, 8 Haziran 1915 günü köyden sürgün edilerek Aksaray’a müteveccihen yola çıkarıldılar.⁵ Hükûmet Kayseri sancağından sürülen Ermenilerin, mecburî iskâna tâbi tutulacakları yerlerde büyük bir kitle veya çoğunluk teşkil etmelerini istemiyordu. Bundan dolayı, Kayseri mutasarrıflığına sancak mülhakatından İncesu’dakiler haricinde Ermenilerin (en azından o sırada) çıkarılmaması emredilmişti.⁶ Aralarında İncesu sürgünlerinin de bulunduğu toplam 831 Ermeni Aksaray’a yerleştirilmiştir.⁷ Fecî sürgün şartları altında ve sonrasında İncesulu Ermenilerin ne kadarının hayatını

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz İncesu köyü imamı Abdullah İnal Polat (1959 İncesu doğumlu), köy halkından Mehmet Bakır (1920 Develi’ye bağlı Aygözme köyü doğumlu), Vehbi Zurnacı (1924 İncesu doğumlu), Hasan Kınımlı (1928 İncesu doğumlu), Ali Kırımlı (1934 İncesu doğumlu) ve emekli müftü İsmail Kırımlı (1937 İncesu doğumlu), Tortum’a bağlı Aksu köyü sakinlerinden Yusuf Kırımlı (1923 Tortumkale doğumlu), Hüseyin Kınımlı (1938 Ahpısor [Aksu] doğumlu) ve Süleyman Kırımlı (1943 Tortumkale doğumlu) ile Kayseri’nin Tomarza ilçe merkezi sakinlerinden Fatma Aksoy’a (1944 Tomarza doğumlu) teşekkür ederiz.

2 Ali Kılıcı, “Hurufat Kayıtlarında Develi Vakıfları ve Vakıflardaki Görevlilerin Ücretleri”, *Bütün Yönleriyle 1. Develi Bilgi Şöleni*, 26-28 Ekim 2002 (Bildiriler ve Fotoğraflar), Develi, 2003, s. 646.

3 Agm, ss. 656, 659.

4 *Kayseri Sancağı Hakkında Teğmen Bennet Tarafından Hazırlanan Genel Rapor (1880)*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Kayseri, 1996, s. 26.

5 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.EUM*, 2. Şb. 68/36. Belgenin neşri için, bakınız, *Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı (1878-1920)*, Ankara, 2007, s. 162.

6 Taner Aslan, “1915 Tehcirinde Kayseri’nin Küçük İncesu Karyesinden Aksaray’a Ermeni Göçü”, *Ermeni Araştırmaları*, no.: 39 (Ankara, 2011), s. 152.

7 Agm, s. 153.

kaybettiği bilinmemektedir.⁸ Ancak Osmanlı ordusunda askere alınmış olan birkaç İncesulu Ermeni savaş sonrasında köye dönebilmiştir.

Ermenilerin sürgününden bir yıl kadar sonra, İncesu'ya, Rus ordusu tarafından işgal edilmiş olan Erzurum'un Tortum kazasından Müslüman muhacirler geldiler. Yaklaşık 50 hane teşkil ettikleri söylenen bu muhacirler geldiği esnada, İncesu köyü halkının 12 hane kadar Müslümandan ibaret olduğu hatırlanmaktadır. İncesu köyünün nüfusu 1924'te Yunanistan'dan gelen mübadiller ve 1930'larda Bulgaristan'dan gelen muhacirlerle artmıştır. 2008 yılı itibarıyla, İncesu köyünde Yunanistan'dan mübadele ile gelen muhacir Türklerin soyundan gelen yaklaşık 50 hane yaşamaktaydı. Bulgaristan'dan gelen Türk muhacirlerin çoğu, zaman içinde köyden ayrıldığından onların soyundan yalnızca 3 hane kalmıştı. İncesu'ya bu göçmen grupların dışında yerleşenler de olmuştur. Şu cümleden olarak, çevre köylerden ve Yozgat taraflarından gelenler olduğu gibi, 1938'de Dersim katliamı sonrasında sürgün edilen bir grup Kürt İncesu'da mecburî iskâna tâbi tutulmuşlardır. Bu grup günümüzde Batman iline bağlı bir ilçe merkezi olan Hazzo (değiştirilen adıyla Kozluk) kasabasından gelmekteydi. Söz konusu ailelerin çoğu, sonradan başta İstanbul olmak üzere başka yerlere göçtüklerinden, 2008'de İncesu köyünde bunlardan yalnızca 1 hane kalmıştı.

İncesu köyüne, 1916'da yahut birkaç yıl sonra Tortum'dan gelen iç muhacirler arasında Kırım Tatar kökenli aileler de bulunmaktaydı. Bunlar Kırım'dan XIX. yüzyılın ikinci yarısında ayrılarak Tortum'un Ahpısor (sonradan değiştirilen adıyla, Aksu) köyüne yerleşmiş bir aileden gelmekteydi. Erzurum havalisinin ve Ahpısor köyünün, 1916'da Rus ordusu ve Ermeni çeteleri tarafından işgal edilmesi üzerine köy halkının çoğu gibi burada yaşamakta olan Kırımlılar da Ahpısor'u terk ederek Anadolu içlerine kaçmak zorunda kaldılar. Anlatılanlara göre, Ahpısor'dan çıkamayan yaşlı ve hastalar çeteciler tarafından öldürüldüler. Ahpısor halkının kış ortasında ve fevkalade zor şartlarda yaptığı bu yolculuk aylar sürdü. Nihayet Kayseri'nin Tomarza kazasına ulaşan muhacirler burada geçici olarak barınmaya başladılar. I. Dünya Savaşı'nın ve onu takip eden İstiklâl Savaşı'nın sona ermesiyle 1923'te, Kırımlıların bir bölümü Ahpısor'a geri dönerken, bir kısmı Tomarza'da kalmış, 4 yahut 5 aileden oluşan diğer bir kısmı da İncesu köyüne yerleşmiştir. İncesu'ya yerleşen Kırımlıların, ilk olarak buradaki boş kalmış Ermeni evlerinde oturdukları hatırlanmaktadır. Günümüzde bu sülalenin gerek Tomarza'da kalan mensupları gerekse İncesu'dakiler Kırımlı soyadını taşımaktadırlar. 2008 yılında İncesu'da Kırımlı soyadını taşıyan 8 hane mevcuttu. Bunların yanı sıra, İncesu'daki Kırımlılardan olup zaman içinde İstanbul'a taşınmış yaklaşık 20 aile bulunduğu ifade edilmektedir. Nevşehir, Tekirdağ ve Amasya İl Müftülüğü vazifelerinde bulunmuş olan İsmail Kırımlı da İncesu'daki Kırımlılar sülalesine mensuptur. İncesu köyünde yaşamakta olan Kırımlılar, Kırım'a ait âdet ve geleneklerini muhafaza edememişlerse de kökenlerini unutmamışlardır.

Kırımışağı Köyü*

Kırımışağı köyü, fiilen kendi başına bir köy durumunda olmakla birlikte, resmen 2 km yakındaki Payaşı köyünün mezrası durumundadır. Köy, Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesi sınırları içinde olup Pınarbaşı'na 15 km, Kayseri'ye de 84 km mesafededir. Köy muhtarlığı resmen Payaşı köyünde olmakla birlikte muhtarın Kırımışağı'ndan seçildiği dönemler de olmuştur. Hatta geçmişte Kırımışağı köyü müstakil köy statüsünü

8 Konuya ilişkin bir çalışmada, Aksaray'da mecburî iskâna tâbi tutulan Ermenilerin en azından bir kısmının burada esnaflık yaptıkları, aralarından bazılarının Müslüman olduğu ve Aksaray'daki son Ermenilerin 1960'lara kadar yaşamayı sürdürdüğü belirtilmektedir. Agm, ss. 151-153.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kırımışağı sakinlerinden Bekir Durna (1932 Kırımışağı doğumlu), Mehmet Kaya (1948 Kırımışağı doğumlu) ve Yaşar Kaya (1952 Kırımışağı doğumlu) ile Dağardı köyünden Ömer Kadim (1961 Dağardı doğumlu) ve Rafet Kırım'a (1966 Ankara doğumlu) teşekkür ederiz.

de taşımıştır.⁹ Köyde 2006 yılı itibarıyla yazları 50 kişi (21 hane) yaşamaktaydı. Kışın ise köyde 19 kişi (9 hane) kalmaktaydı. Kışın köyde kalmayan nüfus, kışı Kayseri’de geçirmekte ve yazın köye dönmektedir. Köyün geçimi buğday, pancar, kavun, karpuz, sebze ve meyve tarımıyla sığırcılıktan temin edilmektedir. Köy halkından birçok kişi şehirlerde, özellikle de kamu sektöründe çalışmaktadır. Bunlardan emekli olanlardan bir kısmı köye dönmektedir.

Kırımışağı köyünün Kırım Tatarları tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmekle birlikte, söz konusu Kırımlıların Kırım’dan gelişi zamanları belli değildir. Köy halkının anlattığı dönemlere bakılarak bunların en geç XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde Türkiye’ye gelmiş oldukları söylenebilir.

Anlatılanlara göre, Kırım’dan çıktıktan sonra önce Pınarbaşı’nın Sıradan (bir diğer rivayete göre de Dilciler) köyünde kalan Kırımlı kardeşlerden ikisinin, şimdiki köy mevkesine 500-600 metre mesafedeki Eski Kışla denen höyüğün dibine yerleşmeleriyle ortaya bugünkü köy çıkmıştır. Kurucularının kimliğine bağlı olarak çevre halkı tarafından Kırımışağı diye adlandırılan köy, bilahare şimdiki mevkesine taşınmıştır. Günümüzde Kırımışağı köyünde yaşayanların istisnasız tamamı, köyü kuran Kırımlıların soyundan gelmekte ve “Kırımoğulları” olarak adlandırılmaktadırlar. Bunlar arasından çıkan iki kol, Bünyan’ın Ermin (Dağardı) ve Kölete (Yünören) köylerine yerleşmişlerdir. I. Dünya ve İstiklâl Savaşlarında askere alınan köy halkından bu savaşlarda şehit düşenlerin sayısı 10’u geçmekteydi.

Köye Kırımlılar haricinde, yalnızca 1936’da, yakındaki Kızılhan köyünden 3 hane gelmiştir. Bu 3 hane, aslen 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrası Erzurum tarafından bölgeye göç etmiş kimselerin soyundan gelmekte olup hâlen bu sülalelerden Kırımışağı köyünde hiç kimse kalmamıştır.

Kırımışağı köyündeki Kırım asıllılar, Kırım’a has herhangi bir âdeti muhafaza edememiş olup günümüzde tamamen çevredeki Afşar âdetlerine uymuş ve âdeta Afşarlaşmış durumdadırlar. Bununla birlikte, söz konusu ailelerin Kırım ile olan bağları herkes tarafından bilinen “Kırımoğulları” şeklindeki lakaplarında yaşamaktadır. Kırımışağı köyü, Türkiye’de Kırım Tatarları tarafından kurulup da adında Kırım ibaresini bulunduran üç köyden biridir. Kırımışağı köyünde Kırımlıların soyundan gelenler Ayhan, Durna, Eroğlu, Kaya, Küçük, Şahin ve Yıldırım soyadlarını taşımaktadırlar.

Yünören (Kölete) Köyü

Asıl ismi Kölete olan Yünören köyü Kayseri’nin Bünyan ilçesine bağlıdır. Köy Kayseri’ye 55 km, Bünyan’a ise 33 km uzaklıktadır. Köyün nüfusu 2006 yılı itibarıyla 635 kişiydi (102 hane). Köyün ismi 1980’lerde değiştirilmiştir. Köyün geçimi hayvancılık ile buğday, arpa ve çavdar tarımına dayalıdır. Bunun yanı sıra halıcılık da yapılmaktadır. Köy gençlerinin çoğu dışarıda inşaat işçisi olarak çalışmaktadır.

Kölete köyü öteden beri bir Türk köyü olarak bilinmektedir. Köyün daha Selçuklular devrinde Türk iskânına konu olduğu ifade edilmektedir. 1563’te köyün mevcut olduğu ve Maraş sancağının, Zamantı kazasının Kal’a-i Zamantu nahiyesine bağlı bulunduğu tahrir defterlerinde görülmektedir.¹⁰ 1590’da ise köy, Göstere nahiyesine bağlı olarak kaydedilmiştir.¹¹ 1840’ların ortasındaki nüfus sayımında köyde vergi

9 Nitekim 1928’de, Kırımışağı köyünün Aziziye kazasına bağlı müstakil bir köy olduğunu bilmekteyiz. *Son Teşkilât-ı Mülkiyyede Köylerimizin Adları*, İstanbul, 1928, s. 873.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Yünören köyü muhtarı Tuncay Erden (1962 Yünören doğumlu) ile köy sakinlerinden Baki Kırımoğlu (1938 Kölete [Yünören] doğumlu) ve Harun Efendi Ulusoy’a (1974 Yünören doğumlu) teşekkür ederiz.

10 1563’te köyde yaşayan vergi mükellefi, yetişkin erkek sayısı 53’tü. Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, Cilt: II, Ankara, 1988, s. 669.

11 Seyit Ali Kahraman, *Kayseri Sancağı Tımarları (Hicrî 997-998/Milâdî 1589-1590)*, Kayseri, 2009, ss. 5 ve 20.

mükellefi 14 Müslüman hanenin yaşamakta olduğu tespit edilmiştir. Bu sayımda köyün adının “Körate” olarak kaydedilmiş olması dikkat çekmektedir.¹²

Günümüzdeki köy halkı Aşıkoğulları, Apooğulları, Havalılar ve Kırımlılar sülalelerinden oluşmaktadır. Bunlar içinde en kalabalıkları Afşar olan ve köyün yerlileri kabul edilen Aşıkoğulları’dır. Nitekim 1840’lardaki nüfus sayımında 6 hane teşkil eden Aşıkoğulları sülalesinin İlk hane numaralarına sahip bulunduklarından o zaman dahi köyün en eski sülalesi olduğu anlaşılmaktadır.¹³

Kırımlılar sülalesinin kökeni Kırım’a dayanmaktadır. Köydeki Kırımlılar Ulusoy, Sünger, Kırmoğlu ve Öztürk soyadlarını taşımaktadırlar. Sünger ailesinin bir kolu sonradan Kırmoğlu soyadını almıştır. Esasen her üç sülalenin de, XIX. yüzyıldan beri köydeki lakaplarının “Kırmoğlu” olduğu Köy Nüfus Defteri’ndeki kayıtlardan da görülmektedir.

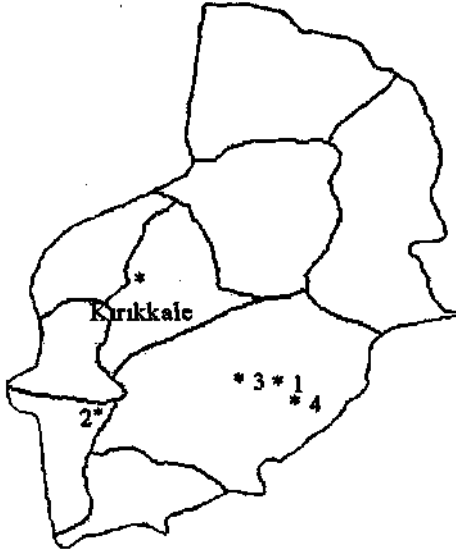
2006 yılı itibarıyla Yünören köyünde 6 hane Kırımlı yaşamaktaydı. Bununla birlikte, bunların soyundan gelen ve şehirlere taşınmış olan bir hayli aile vardır. Bunlar Ankara’da, Kayseri’de, Konya’da ve Türkiye dışında yaşamaktadır.

Kölete köyüne yerleşen Kırım Tatarlarının Kırım’dan ne zaman çıkmış oldukları ve bu köye ne zaman yerleştikleri günümüzde hatırlanmamaktadır. Bununla birlikte, bunların soyunun, Pınarbaşı ilçesinin (Payaslı muhtarlığına bağlı) Kırımışağı köyünden buraya göç eden Kırımlı bir kişi ile onun kızkardeşine dayandığı biliniyor. 1840’ların ortasına ait nüfus sayımında, köyde Kırmoğulları sülalesinden herhangi bir kimsenin gösterilmemesi, bu soyun köye daha sonraki bir tarihte yerleşmiş olduğuna delalet etmektedir. Köy Nüfus Defteri’nde Kırmoğulları’nın kökenlerine ait mevcut veriler ise (bilhassa doğum yerleri itibarıyla) güvenilir ve yeterli olmaktan uzaktır. Yine de mevcut delillere bakarak, Kırımlı kardeşlerin Kırımışağı’ndan Kölete’ye gelişlerinin XIX. yüzyılın ortalarında olduğuna hükmedilebilir.

Günümüzde, Yünören köyündeki Kırımlıların Kırım Tatar kültüründen muhafaza edebildikleri bir unsur kalmamış olup çevredekilerden farklı âdet ve gelenekleri yoktur. Bununla birlikte, bir sülale ismi olarak Kırımlılıklarını özenle korumakta ve Kırım’ı ve Kırım Tatar kültürünü öğrenme yönünde belirli bir ilgi göstermektedirler.

12 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, NFS.d., Defter no.: 2042, ss. 126-129.

13 Agb.

1. Polatyurdu
2. Suluçuk
3. Üçkuyu
4. Yoncalı (Pöhrenk)

Polatyurdu Köyü*

Kırıkkale ilinin Keskin ilçesine bağlı olan Polatyurdu köyü, çevredeki Kırım Tatar muhacir köylerinden biridir. Keskin'e 12 km mesafede olan Polatyurdu'nda, 2009 itibarıyla kış aylarında yaklaşık 120 kişi (25 hane) yaşamakta olup yazın köye gelen köy kökenlilerle nüfus yaklaşık 160 kişiye (33 hane) yükselmektedir. Köy halkının tamamı Kırım Tatarlarından oluşmaktaydı. Köyde akarsunun olmayışı, arazinin az ve kırılgan oluşu Polatyurdu'nun ekonomik imkânlarını çok sınırlayagelmiştir. Bunun neticesinde ortaya çıkan işsizlik, 1965'ten itibaren köyden şehirlere yoğun bir göç sürecinin başlamasına yol açmıştır. Bu şekilde, köy halkının büyük kısmı Kırıkkale, Ankara ve Keskin'e göçmüştür. Polatyurdu köyünde buğday, arpa, ayçiçeği, nohut, fasulye yetiştirilmekte ve ayrıca az miktarda meyvecilik yapılmaktadır.

Polatyurdu isminin Türkmenlerin Polat yahut Polatlı (Polatlu) aşiretinden geldiği ve geçmişte burada bu aşiretçe teşkil edilmiş bir yerleşim bulunduğu yahut burasının söz konusu aşiretin kullanımında olduğu açıktır.¹ Bununla birlikte, XIX. yüzyılın ortalarında (eğer var idiyse) bu yerleşimin ortadan kalktığı ve

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından faydalandığımız Polatyurdu köyü muhtarı Üçler Lüy (1969 Polatyurdu doğumlu), köy eski muhtarı Hacı Arap Çetiner (1946 Polatyurdu doğumlu) ile köy halkından Sadık Lüy (1930 Polatyurdu doğumlu), İhsan Lüy (1930 Polatyurdu doğumlu), Yahya Lüy (1933 Polatyurdu doğumlu), Cemil Çetiner (1944 Polatyurdu doğumlu) ve Osman Lüy'e (1971 Polatyurdu doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Yakup Altın, *Arşiv Belgelerine Göre Kırıkkale. Oymak-Aşiret-Cemaatler*, Ankara, 2008, s. 288. Polat yahut Polatlu aşiretine (cemaatine) mensup Türkmenler için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: IV, Ankara, 2009, ss. 1889-1892; Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı*

burasının bir otlaktan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Her hâlıkârda söz konusu mevki Polatyurdu olarak adlandırılmaktaydı. Osmanlı belgelerine göre, 1861'de Polatyurdu'na, çevredeki Pöhrenk (günümüzdeki adıyla Yoncalı köyü) mevkisine ve başka bazı yerlere toplam olarak yaklaşık 150 hane Nogay muhacir iskân edilmişti. Ancak göçmenler için inşa olunan hanelere Kırşehir'deki Cerid aşiretinin reisleri olan Mehmed, Abdullah ve İsmail Beyler tarafından müdahalede bulunulmuş ve onların buraya yerleşmeleri istenmemiştir. Bu durumda, Bâb-ı Âlî tarafından bu bölgenin bağlı bulunduğu Konya Valisi'ne gönderilen 24 Eylül 1861 tarihli bir yazıyla, muhacirlerin zaten acı çekmiş bir grup olup huzur ve rahatlarının temininin gerektiğine işaret edilerek, sözü edilen müdahalenin derhâl men edilerek Nogayların buralara iskânının tamamlanması talimatı verilmişti.²

Nitekim sözü edilen Nogay grubu Polatyurdu mevkisine yerleşti. Bununla birlikte, Polatyurdu'na iskân olunan Nogay muhacirler burada kalıcı olmamışlardır. Bu göçmenler tespit edemediğimiz bir sebepten (belki de çoğu zaman olduğu şekilde sıtmadan) dolayı tedricen köyü terk etmeye başlamışlardır. 1880'lerde Kırım Tatar muhacirler geldiği sırada Nogayların azalmış olduğu biliniyor. Köydeki son Nogayların da I. Dünya Savaşı'na kadarki dönemde köyden ayrıldıkları ve muhtemelen Bursa taraflarına göçtükleri söylenmektedir. Son kalan bazı Nogayların da etnik kardeşleri olan Kırım Tatarlarına karışmış oldukları düşünülebilir. Köyde Nogayların yaşamış olduğu kesimde, onların evlerinden kalan bazı kalıntılar ve tuğlalar, 2000'li yılların başlarına kadar görülebilmekteydi. Nogayların yaşamış oldukları yer şimdiki köy mevkisinin 500 m batısında yer almaktadır.

Polatyurdu'na Kırım Tatar muhacirlerin yerleşmesi ise 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrasında gerçekleşmiştir. Söz konusu muhacirler veya onların babaları, 1856-1861 yılları arasında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göçtükten sonra önce Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. Polatyurdu'nda hatırlanabildiği kadarıyla bu muhacirlerin daha ziyade Dobruca'nın Babadağ (meselâ Çavuşköy) ve Köstence (meselâ Sarıca [Kırım Tatar telaffuzuyla: Sıraca] ve Doyuran) bölgelerine yerleştirildikleri görülmektedir. 1878'de Dobruca'nın Osmanlı hâkimiyetinden çıkması üzerine söz konusu Kırım Tatarları Anadolu'ya göç etmişlerdi. 1880'lerin başlarında Polatyurdu'na yerleştiklerini tahmin ettiğimiz bu Kırımlılar, yakında bulunan ve hâlen Kırşehir'in Kaman ilçesine bağlı olan Gökeşme ve Değirmenözü köylerine iskân olunan Kırım Tatarlarıyla aynı dönemde bu bölgeye gelmiştir. Muhtemelen bu Kırımlıların, söz konusu köye yerleşenlerle aralarında Kırım'a dayanan hemşehrilik ve akrabalık bağları bulunmaktaydı. Polatyurdu'ndaki Kırım Tatarlarının tamamının kökeni Kırım'ın Bahçesaray ve Yalıboyu bölgelerine dayanmaktadır. Zaten Polatyurdu'ndaki Kırım Tatarlarının muhafaza edebildikleri bazı dil ve kültür özellikleriyle yemekleri de bunların Bahçesaray ve Yalıboyu kökenli olduklarını kesin olarak göstermektedir.

Muhacirlerin Polatyurdu'na yerleşmeleri de topluca ve tek bir seferde olmamıştır. İlk olarak farklı yerlere dağılan veya dağıtılan göçmenler, zaman içinde hemşehri ve akrabalarının bulunduğu Polatyurdu'nda buluşmuşlardır. Bu gibi muhacirlerin Polatyurdu'na gelmeden önce iskân olundukları yerler arasında, günümüzde Ankara'nın Bâlâ ilçesine bağlı olan Büyük Boyalık, Kırşehir'in Akpınar ilçesine bağlı olan Hacıselimli, Kırıkkale'nin Merkez ilçesine bağlı olan Çullu ve Keskin ilçesine bağlı olan Kavurgalı köyleri bulunmaktadır.

Polatyurdu'na yerleşen Kırım Tatarları, Osmanlı Devleti'nin dâhil olduğu savaşlara evlatlarını göndermişler ve büyük kayıplar vermişlerdir. Özellikle I. Dünya Savaşı, başta Çanakkale olmak üzere hemen bütün cephelerde savaşan Polatyurdu gençlerinden pek çoğunun canına mal olmuştur. Bunların yanında esir

İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar, İstanbul, 1979, s. 629; Orhan Sakin, *16. Yüzyılda Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul, 2006, s. 279.

2 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 501, Gömlek no.: 10.

düşenler de yer almaktaydı. Anlatılanlara göre, köyden I. Dünya Savaşı'na katılmak için giden 63 kişiden yalnızca 7'si geri dönebilmiştir.

Polatyurdu'nda yaşayan Kırım Tatarları, Kırım'dan getirdikleri âdet ve geleneklerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Yine geçmişte yaşatılmış bazı gelenekler hiç değilse yaşlılar tarafından hatırlanmaktadır. Meselâ, geleneklerin uygulandığı devirlerde, Polatyurdu'nda dört gün sürecek olan düğünler, cuma günü bayrak asılmasıyla başlardı. Ancak bunun bir gün öncesinde, perşembe günü davetliler kahve çekmeye çağırılırdı. Cuma namazından sonra ise yemek veriliirdi. Cumartesi günü diğer köylerden misafirler gelir ve konaklamaları için düğün kâhyası tarafından köydeki evlere dağıtılırdı. Pazar günü düğün tamamlanırdı. Düğünlerde güreş yapılmasına rağmen bu güreşlerin Kırım Tatar usulü kuşak güreşi değil de Anadolu usulü olduğunun hatırlanması, Kırım Tatar güreşinin de bir hayli erken bir tarihte terk edildiğini göstermektedir.

Polatyurdu'daki Kırım Tatarları, muhaceretlerini takip eden yüz yıla yakın bir süre içinde evlilik ilişkilerini büyük ölçüde ya köy içindekilerle yahut kendileri gibi Bahçesaray ve Yalıboyu kökenli olan Gökeşme ve Değirmenözü'ndeki Kırım Tatarlarıyla kurmaya büyük itina göstermişlerdir. Bu bakımdan, kökenleri Kırım'ın Çöl tarafından olan Kırım Tatarlarının ve Nogayların yaşadığı yakındaki Pöhrenk (değiştirilen adı: Yoncalı), Darözü ve Üčkuyu gibi köylerle dahi seyrek olarak kız alıp vermişlerdir. Kırım Tatar ve Nogay olmayanlarla evlilikler ise 1980'lere kadar nadiren görülmekle birlikte, bu yıllardan sonra çok yaygınlaşmıştır.

2000'li yıllar itibarıyla köyde Kırım Tatarca konuşabilen hiç kimse kalmamıştı. Yalnızca bazı yaşlılar birtakım sözleri hatırlayabilmekteydi. Kırım Tatarcanın köyde daha XX. yüzyıl başlarında terk edildiği anlaşılmaktadır. Bu da, Polatyurdu köyünde ana dilin diğer Kırım Tatar muhacir köylerine göre nispeten daha erken bir tarihte unutulduğunu göstermektedir. Polatyurdu'daki Kırım Tatarlarının atalarının konuştuğu Bahçesaray ve özellikle de Yalıboyu şivelerinin Türkiye Türkçesine çok yakın oluşları Polatyurdu'nda Kırım Tatarcanın kaybolmasında önemli rol oynamış olmalıdır.

Polatyurdu'nda karakteristik Kırım Tatar yemeklerinin de çoğu, artık ya hiç pişirilmemekte ya da hayli seyrek olarak pişirilmektedir. Pişirilegelmekte olan veya geçmişte pişirildiği hatırlanan yemekler de özellikle Yalıboyu'nun tipik yemekleridir. Meselâ, köyde çibörek değil, Yalıboyu usulü tava yantıq yaygın olarak pişirilmekteydi. Bundan başka aluşke şorbası, cimcik maqarne (salma), köbete (koyun sütü ve yumurtalı, etsiz), omaç şorbası, mamalıqa ve qatlama (qıyğaşa) da unutulmamıştır.

Polatyurdu köyünde yaşamakta olan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Çetiner; İldır, İhsu, İrga, İçkedal, İçlek, İgre, İldır, İleli, İlter, İncedal, İрге, İsi, İşiden, İzgi, Keskiner, Lüy, Salur, Uluçay, Ustaoglu, Uzelli, Varanok, Vurgun ve Yakut. Bunlardan Lüy soyadlı sülalenin Dobruca'daki Çavuşköy'den, Çetiner soyadlı sülalenin Sarıca (Sıraca) köyünden, İhsu ve İsi soyadlı sülalelerin de Doyuran köyünden gelmiş oldukları hatırlanmaktadır.

Sulubük Köyü*

Kırıkkale'nin Karakeçili ilçesine bağlı Sulubük köyü il merkezine 27 km, ilçe merkezine de 8 km mesafede bulunmaktadır. 2009 yılı itibarıyla, köyün nüfusu kış aylarında yaklaşık 115 kişiden (37 hane) ibaretken, yazın köyde yaşayanların sayısı 100 kişiyi (toplam 72 hane) geçmekteydi. Biri Kırıkkale, diğeri de Kaman

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Sulubük köyü muhtarı Muhittin Güney (1950 Sulubük doğumlu), köy sakinlerinden Fahrettin Ünal (1940 Sulubük doğumlu), Fevzi Yavuz (1942 Sulubük doğumlu), Numan Yüksel (1947 Sulubük doğumlu), Mustafa Şahin (1955 Sulubük doğumlu) ve Mehmet Ali Şahin (1958 Sulubük doğumlu), Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü şefi Ayten Uçak ve görevlilerden Mevlüt Er ile köy hakkında yaptığı araştırma neticelerini bizimle paylaşan Şule Yavuz Genç'e (1980 Ankara doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

tarafından gelerek köye yerleşmiş olan 2 yerli Türk ailesi haricinde köy halkı Kırım Tatarlarından oluşmaktaydı. Köy şehirlere yönelik göçlerden dolayı XX. yüzyılın ikinci yarısında büyük nüfus kaybına uğramıştır. Evvelce Ankara'nın Bâlâ ilçesine bağlı olan Sulubük köyü, 1989'da Kırıkkale'nin il hâline dönüşmesi ve 1990'da da o döneme kadar belediyelik bir kasaba olan Karakeçili'nin Kırıkkale'nin ilçelerinden biri hâline gelmesiyle Karakeçili'ye bağlanmıştır.

Sulubük köyünün temel geçim kaynağı buğday, arpa ve ayçiçeği tarımı ile daha az ölçüde küçük ve büyükbaş hayvancılıktır. 1990-1992 yılları arasında, Kapulukaya Barajı'nın inşasıyla baraj gölü köyün 1-2 km ötesine kadar gelmiş ve bozkırın ortasında yer alan Sulubük bir göl kıyısı köyü manzarasını almıştır. Çevreden, hatta diğer illerden birçok kişi piknik yapmak ve balık tutmak için özellikle hafta sonlarında Sulubük köyüne gelmektedir. Baraj ile bu kadar yakın olunmasına rağmen köyde ne profesyonel balıkçılık ne de sulu tarım yapılmaktadır.

Sulubük ibaresinin yerli Türkçeye uygun bir tamlama olmasına bakarak, köy mevkisinin Kırım Tatar muhâcirlerin gelişinden önce de bu ismi taşıdığı açıktır. Ancak köy mevkisinde daha öncesinde bu isimde bir yerleşimin mevcudiyetine dair bilgiye sahip değiliz.

Günümüzdeki Sulubük köyü mevkisine değil de, bu mevkinin 1 km kadar kuzeydoğusunda bulunan ve Tölce tepesinin Ağıl dereye inen "Kale Yamacı" mevkisine geçmişte Nogay muhâcirlerin yerleştiği bilinmektedir. Bu muhâcirlerin 1860'ların başında, İç Anadolu'nun muhtelif yerlerine iskân olunan Nogay kabilelerinden birine mensup olduklarına kesin gözüyle bakılabilir. Buradaki Nogay iskânı hakkındaki bilgilerimiz, sözünü ettiğimiz mevkide bulunduğu hatırlanan ancak sonradan tarlaya çevrilen "Nogay mezarlığı" ve Kırım Tatarları geldiğinde burada artık Nogayların kalmadığı söylentilerinden ibarettir. İç Anadolu'nun diğer iskân mahallerinde olduğu gibi buradaki Nogay muhâcirlerin de sıtma gibi salgın hastalıklardan zarar gördüklerini ve bir müddet sonra soydaşlarının yaşadığı başka yerlere göç etmiş olabileceklerini tahmin edebiliriz. Bu Nogaylardan (eğer var idiyse) son kalanların da buraya sonradan yerleşen Kırım Tatarları arasına karışmış oldukları da düşünülebilir.

Sulubük'e Kırım Tatarlarının yerleşmesi, daha doğrusu bilfil burada bir köy teşkil etmeleri ise 1877-188 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında olmuştur. Söz konusu Kırım Tatarları veya onların bir nesil öncesindekiler, Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve Bâb-ı Âlî tarafından o dönemde Osmanlı topraklarından olan Rumeli'ne iskân edilmişlerdi. Bunların tam olarak Kırım'ın hangi köylerinden olduklarını tespit edemediyssek de, en azından bir grubunun Bahçesaray, bir grubunun da Kezlev tarafından oldukları ve bunlar arasında hocaların ve mirzaların da bulunduğu hatırlanmaktadır. Nüfus kayıtlarından bu Kırım Tatar muhâcirlerin bir kısmının bugünkü Bulgaristan'ın en kuzey batı bölgelerindeki Vidin sancağının Lom ve Belgradcık kazalarına, bir kısmının Tırnova tarafına, bazılarının da (sonradan Romanya ve Bulgaristan arasında paylaşılacak olan) Dobruca'ya yerleştirildikleri anlaşılmaktadır.³ Vidin havalisine 1856 yılından itibaren Kırım Tatar muhâcir iskânı yapıldığı⁴ ve bunun en azından müteakip 5-6 yıl boyunca da devam ettiği bilindiğinden, sözünü ettiğimiz muhâcirlerin de bu dönemde gelmiş olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

3 Sulubük köyüne ait kayıtlar Bâlâ Nüfus Müdürlüğü'nde bulunan Atık Defteri'nin 5. cildinde yer almaktadır. Bu kayıtlarda, söz konusu muhâcirlerin yerleştikleri köylerin adları Vidin sancağının Lom kazasına bağlı Yusuf İzzeddin, Urus, Süleymanpaşa, Muradiye ve Dobrodol; Vidin sancağının Belgradcık kazasına bağlı Nusretiye ile Tırnova sancağına bağlı Kralpınarı (Bulgarca adları: Tsarski-izvor ve Çapaevo) olarak gösterilmektedir. Defterde muhâcirlerin Dobruca'nın hangi köylerinden geldiklerine dair açık bilgi verilmemekte, yalnızca bazı doğum yerlerinde "Dobruca" ibaresi yer almaktadır. T.C. Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü, Atık Defteri, Cilt: 5, ss. 5-8, 10-11, 13, 25, 27, 29, 32-33.

4 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, A.M., Dosya no.: 15, Gömlek no.: 69.

Sulubük köyünü teşkil edecek olan Kırım Tatar muhacirlerin en azından ilk grupları, Rumeli’nde yerleştirilmiş oldukları toprakların yeni kurulan Bulgaristan ve Romanya devletlerine bırakılarak fiilen Osmanlı hâkimiyetinden çıkması üzerine bu sefer Anadolu’ya göç etmişlerdir. Bu göçün daha savaş esnasında veya savaşın bitiminden hemen sonra yani 1878 yılı içinde başladığı görülmektedir.⁵ Rumeli’nden bu göçlerin 1880’lerde de devam ettiği söylenebilir.

Rumeli’nin farklı yerlerinden ve farklı yıllarda gelen bu Kırım Tatar göçmenler, genellikle deniz yoluyla İstanbul’a ve Samsun’a vardıktan sonra, birkaç yıl ya da daha fazla değişik yerlerde geçici olarak yerleşmişlerdir. Bugünkü Sulubük köyü mevkisine Kırım Tatar muhacirlerin ilk iskânlarının 1880’lerin sonunda veya 1890’ların başında olduğu anlaşılmaktadır. Buraya yerleşen Kırımlılar az sayıda haneden ibaretken, bunlardan bazılarının, 1890 yılı civarında yine onlarla birlikte Rumeli’nden ayrılmış olan bir Kırım Tatar kafilesinin mensuplarıyla tesadüfen karşılaşmaları üzerine bu diğer kabile de Sulubük’e yerleşmiştir. İkinci kabiledekilerin Rumeli’nden İstanbul’a varışlarından sonraki yıllarda iskân için önce Çukurova tarafına gittikleri, ancak sıtma afetinden dolayı orada yerleşmek istemedikleri, bilahare günümüzdeki Bâlâ Devlet Üretme Çiftliği mevkisinde iskânları söz konusu olduysa da, orada da sivrisinek ve dolayısıyla sıtma tehdidiyle karşılaştıkları anlatılmaktadır. Bir kısım Kırım Tatarı ise (belki de köy mevkisine ilk yerleşenler) günümüzde Yozgat’ın Yerköy ilçesine bağlı olan Beserek köyünde bir müddet yaşamışlardır.⁶ Buna bakarak, Sulubük’teki Kırım Tatarlarının hiç değilse bir kısmının Beserek’tekilerle Kırım’dan veya Rumeli’nden akrabalıkları olduğu söylenebilir. Aynı yıllarda köye yerleşen diğer bazı Kırım Tatarlarının da buraya gelmeden önce Adapazarı bölgesine iskân olundukları ve orada birkaç yıl geçirdikleri bilinmektedir. Sulubük köyünün kuruluş sürecinde Kırım Tatar göçmenlerin yanı sıra 2 Rumelili Türk aile de bulunmaktaydı ki bu ailelerin soyundan gelenler 1940’lara yahut 1950’lere kadar köyde yaşamışlardır.

Sulubük köyünün arazisi evvelce komşu Karakeçili ve Karaahmetli köylerinin yaylası olduğundan, başlangıçta bu köylerin halkıyla göçmenler arasında birtakım anlaşmazlıklar yaşanmıştır.⁷ Bununla birlikte, bu anlaşmazlıklar müteakip yıllarda yerini dostluğa bırakmıştır. 1890’ların ortasında Sulubük köyü tamamıyla teşekkül etmiş olup hane sayısı da 78’i bulmuştur.⁸ Sulubük köyüne Rumeli’nden gelen Kırım Tatar muhacirlerin yerleşmelerinin köyün kuruluşundan sonraki yıllarda da, en azından XX. yüzyılın başlarına kadar devam ettiği görülmektedir.

Sulubük köyünde Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin pek çoğu uzun yıllar boyunca korunagelmıştır. Bununla birlikte, çevredeki Türkmenlerin kültüründen bazı unsurlar da tedricen Sulubük’teki Kırım Tatarlarının hayatına girmiştir. XX. yüzyılın son çeyreğine kadar Sulubük köyünde büyük ölçüde yerine getirilen toy (düğün) uygulamaları, Kırım Tatar geleneklerinin bir ölçüde mahallî Türkmen âdetleriyle ilginç bir karışımını yansıtmaktadır. Sulubük’ün bilge kişilerinden Fahrettin Ünal, köyün kültür hayatında önemli bir yeri olan ve 1980’lere kadar büyük ölçüde uygulanan bu evlenme âdetlerini şöyle nakletmektedir:

Delikanlının babası, kızın babasına giderek Allah’ın emri ile kızı oğluna ister. Kız düğünü olana kadar, oğlan ise düğünden sonra kırk gün kızın yakın akrabalarına görünmez, onlardan kaçır ve yanlarında konuşmaz. Bu devre nişan devresidir. Kız ve delikanlı kimseye görünmeden pencerede görüşürler. Görüşmeye giden delikanlı kıza hediye olarak çerez götürür, kız ise çevre adı verilen dört tarafı kerya işlemeli mendil ve qalaqay verir. Getirilen çerezi kız kendi arkadaşları ile qalaqayı ise damat kendi arkadaşları ile yer.

5 Bâlâ İlçe Nüfus Müdürlüğü, Atık Defteri, Cilt: 5, s. 10’da Vidin sancağı Belgradcık kazasının Nusretiye köyünden ve s. 33’te de Vidin sancağı Lom kazasının Dobrodol köyünden rumî 1294 (miladî 1878) yılında göç edildiği kayıtlıdır.

6 Şule Yavuz, “Historical Account of the Migration Process of Crimean Tatars’ to Anatolia in 1860’s through the Sulubük Village in Kırıkkale”, Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Tarih Bölümü, İstanbul, 2003, s. 23.

7 Fahrettin Ünal, “Sulubük Köyü”, *Emel*, no.: 196 (Ankara, Mayıs-Haziran 1993), s. 26.

8 Yavuz, s. 31.

Düğünden 15 gün önce pazarlık bozulur ve alışverişe çıkılır. Alışverişe Sulubük'te satuv denmektedir. Alışverişten beş-altı gün sonra delikanlının annesi köyün bütün kadınlarını evine davet eder ve alınan eşyaları gösterir. Buna satuv bozma denir. Bu toplantı sırasında eksikler tespit edilir ve tamamlanır. Satuv bozma âdetinden 10 gün sonra düğün başlar. Düğünün başladığı perşembe günü köy delikanlıları şafakla birlikte köyün yakınındaki Küre Dağı'na odun kesmeye gider. Odun kesmeye giden arabalar arasında yarışlar yapılır. Silahlar atılır. Yarışmada birinci gelene bahşişler (hediyeler) verilir. Kesilen odunların yarısı kız evine, yarısı oğlan evine yıkılır. Öğle yemeğinden hemen sonra bayrak dikilir. Böylece düğün de başlar. Cuma günü düğün, oğlan evinde daha ağırlıklıdır. Cumartesi kız evine gidilirken yolda düğün alayının önü kesilir ve kaburga kolu delikanlı başı tarafından alınır. Kız evinde yemekler yenir. Burada akşama kadar eğlenilir, delikanlıların topladıkları tavuk, hindi ve kaburga kolu pişirilir. Delikanlılar, o gece bu yiyeceklerle sabaha kadar ziyafet çekerler. Pazar günü öğleden önce gelin almaya gidilir. Gelin alayı dönerken yolun orta yerlerinde damadın kardeşi atla gelini karşılar ve gelinden kayın yolu alır. Kayınbiradere eşlik eden atlılar yarışlar ve birinci gelene mükâfatlar verilir. Bütün atlara mendil bağlanır. Gelin damadın evine gelince dama çıkan hoca dua eder. Dama çıkan enişte, kuru yemiş, bozuk para ve dolu bir testiye aşağıya atar. Kaynana ile kayınbaba güreşir, kaynana yener. Daha sonra akşama kadar dinlenirler. Akşam köy delikanlıları damat babası tarafından davet edilirler. Bütün delikanlılar toplandıktan sonra sağdıç ve damat içeri gelir. Odada bulunan bütün köşelerin boş olması gerekmektedir. Damat, misafir olarak kabul edilir ve kesinlikle konuşmaz. Biri yanlışlıkla köşelerden birine oturursa damat o köşeyi tercih eder ve oturandan maddî durumuna göre ceza alınır. Damat (kiyev) tıraş sırasında, damadın kardeşleri veya yakınlarının çocukları mum tutarlar. Mum ışığında tıraş yapılırken, sağdıca ve mum tutan çocuklara tek ayak üstünde durma, iğne batırma gibi cezalar verirler. Tıraş bittikten sonra damat giydirilir ve tekrar köşeye oturtulur. Bundan sonra damadın herhangi bir eşyası çalınmaya çalışılır. Damadın bir eşyası çalınırsa sağdıç ve damadı teslim alan "jandarmalar" cezalandırılır. O günü hatırlamaları için toplanan delikanlıların hepsine birer mendil verilir, kız evinden gelen yiyecekler yenir ve damada harçlık toplanır. Bu para ile damat gelini konuşturmaya çalışacaktır. Gelin ise evin köşesine asılmış perdenin arkasında saklı durur. Delikanlılar damadı tekbirlerle gelinin bulunduğu odaya getirirler, sağdıç ve damat Allah rızası için iki rekât namaz kılar. Sağdıcin işareti ile damat köşeye asılı perdeyi çeker. Sağdıç ve gelinin yanında bulunan yengeler kaçarak oradan ayrılırlar ve hasret hasretine kavuşur. Pazar günü kadınlar arasında quda-qudağıy daveti yapılır. Bugüne duvak açma günü de denir. Duvak, geline baba evinden çıkarırken örtülen kırmızı bir ipek tülüdür. Kayınvalide duvağı açar, gelinin annesi, kayınvalide ve onun akrabalarına tülbent örter. Duvak açma gününden sonra gelin kırk gün sokağa çıkmaz, ancak kırkıncı gün kız annesi, kızı ile damadını yemeğe davet eder, böylece de gelin sokağa çıkmaya başlar.⁹

Sulubük köyünde yaşamakta olan Kırım Tatarları, göçlerinden sonraki 60-70 yıl boyunca hemen hemen yalnızca köydeki veya çevredeki Kırım Tatarlarıyla yahut Nogaylarla evlenmişlerdir. 1960'lardan itibaren Kırım asıllı olmayanlarla evlilikler görülmeye başlamış ve bilhassa 1980'lerden itibaren de yaygınlaşmıştır.

Başka muhacir köylerinde olduğu gibi, Sulubük köyünde de Kırım Tatar kültürünün günümüze, nispeten en canlı şekilde yansıyan tezahürlerinin başında yemekler gelmektedir. Ananevî yemeklerden birçoğu artık unutulmuş yahut pişirilmemekte olsa da, çibörek, köbete, qaşıqbörek, tabaqbörek, ulqum, qıyğaşa, mamelek, salma ve qalaqay gibi hamur esaslı karakteristik yiyecekler günümüzde de köy halkının sofrasındaki yerini korumaktadır. Sulubük'te bayram ve kandil akşamları qıyğaşa pişirilip hoşaf veya ayrılanla birlikte komşulara dağıtılması âdeti sürdürülmektedir.¹⁰

2007 itibarıyla köyde küçük çocuklar dâhil herkes (hiç değilse bir ölçüde) Kırım Tatarca konuşabilmekteydi. Köyün homojen yapısına ve nispeten de kapalı yaşam tarzına bağlı olarak yakın zamana kadar kadınlar arasında Kırım Tatarcadan başka hiçbir dil yahut lehçe konuşamayanlara da rastlanmaktaydı.

9 Ünal, ss. 27-28. Bu metnin iktibası esnasında tarafımızdan çok sınırlı ölçüde bazı imla düzeltmeleri yapılmıştır.

10 Agm, 26.

Sulubük'te yaşayan Kırım Tatarları özellikle 1990'lardan itibaren Kırım'a ve Kırım ile ilgili gelişmelere giderek artan bir ilgi göstermeye başlamışlardır. Köy halkından Fahrettin Ünal ve Numan Yüksel'in 1993'te Kırım'ı ziyarette gitmesiyle, köy halkının anavatanları Kırım ile yeniden kurulan bağları karşılıklı ziyaretlerle büyük yoğunluk kazanmıştır. Sulubük köylüleri aynı yıl Kırım Derneği'nin Kırıkkale Şubesi'nin kuruluşunda öncü rol oynadıkları gibi, köyün hemen yanındaki baraj gölüne bakan bir tepe, tepreçlerin burada yapılması maksadıyla düzenlenerek bir "tepreç evi" inşa edilmiş ve tepe ağaçlandırılmaya başlanmıştır. Ertesi yıl ise köy sakinlerinden Fevzi Yavuz'un projesiyle olukları "Tarak Tamğa" şeklinde çizilen bir çeşme inşa edilmiş ve bu çeşme Kırım'daki Kırk Azizler mevkisine izafeten "Kırk Azizler Çeşmesi" olarak adlandırılmıştır. Nihayet, aynı yıl bu tepe üzerinde çevreden, başka yerlerden ve hatta Kırım'dan gelen Kırım Tatarlarının iştirakiyle ilk tepreç yapılmıştır. Tepreç alanı ve çevresine daha sonra "Mustafa Abdülcemil Kırımoglu Parkı" adı verilmiş ve Kırım Tatar Millî Meclisi Başkanı Mustafa Abdülcemil Kırımoglu da köyü ve kendi adına yapılan parkı ziyaret etmiştir. 1994 ve 1998 yıllarında bölge çapında düzenlenen büyük tepreçler Sulubük köyündeki tepreç alanında yapılmıştır.

Sulubük köyü Nüfus Defteri'ne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Acar, Ağa, Akdeniz, Aktaş, Alparslan, Altay, Atak, Atay, Aydoğdu, Barbaros, Cantemur, Demir, Doğan, Durukalp, Ekinci, Erdem, Erel, Genç, Güner, Güney, Güngör, Kantaş, Karabay, Karabulut, Kır, Koç, Mirza, Ömürlü, Özçelik, Özkan, Özkaya, Öztürk, Polat, Şahin, Şentürk, Taşkan, Tınas, Türker, Tüzün, Uslu, Ülger, Ünal, Ünlü, Yavuz, Yıldırım, Yılmaz ve Yüksel. 29 Mart 2010'da Hakkari'nin Çukurca ilçesindeki Hantepe bölgesinde görev yapmaktayken mayın patlaması sonucu şehit olan Piyade Uzman Çavuş Fatih Aydoğdu da Sulubük köyüne yerleşmiş bir Kırım Tatar ailesine mensuptu.

Üçkuyu Köyü*

Kırıkkale'nin Keskin ilçesine bağlı Üçkuyu köyü Kırıkkale'ye 37 km, Keskin'e ise 10 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2007 itibarıyla daimî köy nüfusu, yani yaz kış köyde kalanlar 100 kişi civarındaydı (12 hane). Yaz aylarında Ankara, Kırıkkale ve Keskin gibi yerlerde yaşayan köy kökenlilerin, ekinlerine bakmak için köye gelip birkaç ay kalmalarıyla nüfus yaklaşık iki katına çıkmaktaydı. 1950'lerde yerleşmiş 2 hane Bulgaristan muhaciri Türk haricinde, köy halkının tamamını Nogaylar teşkil etmekteydi. Üçkuyu köyünde geçim için esas olarak buğday ve arpa ekilmekte, ayrıca birçok evde de sığır beslenmektedir.

Günümüzdeki Üçkuyu köyü 1880'li yıllarda Romanya Dobruca'sından göç eden Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur. Muhacirler geldiğinde burasının boş olduğu bilinmekle birlikte, köyde ve tarlalarda rastlanan kalıntılardan, burada tespit edilemeyen bir geçmişte yerleşimin olduğu anlaşılmaktadır. Dobruca'dan gelen Nogaylar, bu bölgenin Osmanlı Devleti'ne ait olduğu 1850'li yahut 1860'lı yıllarda, Kırım'ın kuzeyindeki Kıpçak bozkırlarından göçle Dobruca'ya iskân edilmiş olan Nogaylar olmalıdır. Geçmişe ait hatırlanabilen sınırlı bazı bilgilerden, söz konusu Nogayların Cemboyluk koluna mensup oldukları anlaşılmaktadır. Üçkuyu köyünü teşkil edecek olan Nogay muhacirler, buraya yerleşmeden evvel iskân için bir hayli dolaşmışlardır. Bunların en azından bir müddet Erzincan'ın Tercan kazası civarında bulunduklarını biliyoruz. Anlatılanlara göre, köyün ismi de Nogay muhacirlerin burada kazdıkları üç adet kuyudan gelmektedir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Üçkuyu köyü muhtarı Murat Canbolat (1966 Üçkuyu doğumlu) ve eski köy muhtarı Bahri Alsaç (1932 Üçkuyu doğumlu) ile köy halkından Kamer Canbolat (1927 Üçkuyu doğumlu), Hacı Ahmet Canbolat (1928 Üçkuyu doğumlu) ve Hacı Ahmet Canbolat'a (1928 Üçkuyu doğumlu) teşekkür ederiz.

Üçkuyu köyü kurulduğu andan itibaren hiçbir zaman fazla büyük bir köy olmamıştır. 1930'ların başında köyü gezen bir aydın, burada Romanya'dan gelmiş 70 (Nogay) muhacirin yaşadığını kaydetmekteydi.¹¹ Mütekip yıllarda köyün nüfusunun bir miktar arttığı anlatılmaktaysa da, 1970'lerden itibaren köyden şehirlere göç dalgası ile Üçkuyu'nun hane sayısı 1990'ların ikinci yarısında 8'e kadar düşmüştür.

Üçkuyu'da uzun yıllar yaşatılabilen Nogay kültürü, bilhassa XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kaybolma sürecine girmiştir. Üçkuyu köyünde 1970'lere kadar günlük hayatta daima Nogayca konuşulmaktaydı. Bu yıllardan sonra bilhassa genç nesil anadillerine yabancı kalmaya başlamıştır. 2007'de köyde yalnızca orta yaş üstü nesil Nogayca'yı bilse de onlar dahi bu dili günlük hayatta kullanmamaktaydı.

Köydeki Nogaylar 1960'lara kadar evliliklerini yalnızca çevredeki Nogaylar ve Kırım Tatarlarıyla yaparlardı. O dönemlerde, başkalarından kız alınması sosyal açıdan hoş karşılanmazdı. Sonraki yıllarda ise karışık evlilikler tedricen artmıştır.

Köyde Nogay geleneklerine göre yapılan toylar da 1970'lere kadar devam etmiştir. Âdete göre, toylar pazartesi günü başlar, perşembe günü gelin iner, cuma günü de duvak açılırdı. Toylarda çevre köylerden misafirler de çağrılır ve bu misafirler gelin inene kadar köyde kalırlar, köy halkı tarafından ağırlandırıldı.

Köyde bazı belli başlı Nogay ve Kırım Tatar yemekleri pişirmeye devam edilmekteydi. Şu cümleden olarak, çibörek, köbete,¹² qaşıqbörek ve tabaqbörek gibi karakteristik yemekler Üçkuyu'da yapılagelmektedir. Sütlü-tuzlu "Nogay (Tatar) çayı" ise 1990'ların sonuna kadar köyde içilmekte idiyse de artık pek rağbet görmemektedir.

Başka Nogay köylerinde olduğu gibi Üçkuyu köyünde de, köyün kuruluşunu takip eden ilk dönemlerde ölenlerin mensup oldukları kabileleri göstermek üzere baştaşlarına kabilelerinin tamgaları çizilmekteydi. Bu gelenek Üçkuyu'da çoktan terk edilmiş olmakla birlikte, bunun izlerine rastlamak mümkündür. Köy mezarlığındaki incelememizde eski mezarlarla yeni mezarların karışmış olduğunu müşahade ederek, yalnızca üç kabile tamgasını belirgin olarak tespit edebildik.

Üçkuyu'da kalan Nogaylar, Nogay ve Kırım Tatar kültürel faaliyetlerine belirli bir ilgi göstermektedirler. Çevredeki Kırım Tatar derneklerinin düzenlediği yıllık tepreçlere bu köyden de düzenli olarak katılmaktadır.

Üçkuyu'daki Nogay aileleri Alsaç, Aruç, Ayraç ve Canbolat soyadlarını taşımaktadır. Albaş, Ardıç, Barak, Boran, Göçer, Göçmen, Kart, Muhacir, Paçal, Patna, Toker, Üçkuyulu, Yağlı, Yahyaoğlu ve Yurdağül soyadlı Nogay aileleri ise evvelce köyde yaşamakla birlikte şehirlere göçmüş olup sülalelerinden köyde daimî olarak yaşayan kalmamıştır.

Yoncalı (Pöhrenk) Köyü*

Kırıkkale'nin Keskin ilçesine bağlı Yoncalı köyü Kırıkkale'ye 45 km, Keskin'e de 19 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2007 yılı başları itibarıyla köy nüfusu yaklaşık 90 kişi olup köyde 25 civarında hane mevcuttu. Köy halkı, 1950'lerde Bulgaristan'dan gelmiş bir muhacir aile haricinde tamamen Kırım Tatarlarından oluşmaktadır. Köyün temel geçim kaynakları arpa ve buğday tarımıdır. Bir miktar büyük ve küçükbaş

¹¹ Seyyah Kandemir, *Ankara Vilâyeti*, Ankara, 1932, s. 272.

¹² Üçkuyu'da köbete çoğunlukla koyun ve bazen de tavuk etinden yapılmakta, içine ayrıca patates konulmakla birlikte pirinç ilave edilmemektedir. Burada köbete hem kuru hem de sulu (çağaraqlı) tarzda yapılmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Yoncalı köyü muhtarı İsmail Şalış (1974 Yoncalı doğumlu) ile köy halkından Hakkı Şenay (1928 Pöhrenk [Yoncalı] doğumlu), Abdullah Şenay (1930 Pöhrenk [Yoncalı] doğumlu), İbili Bağcı (1940 Pöhrenk [Yoncalı] doğumlu), Ahmet İdik (1942 Pöhrenk [Yoncalı] doğumlu) ve Recep İçin'e (1961 Kırıkkale doğumlu) teşekkür ederiz.

hayvancılık da yapılmaktadır. Yoncalı köyünden pek çok kişi, bilhassa 1950'lerden itibaren MKE fabrikasında çalışmak için yoğun bir şekilde Kırıkkale'ye göçmüşlerdir. Buradan göçen köylüler daha ziyade Kırıkkale'nin Yuva ve Çalılıöz mahallelerinde oturmaktadırlar. Köyden Ankara'ya göçenler de vardır. Göç süreci 2007 yılında da devam etmekteydi.

Köyün eski ismi, pişmiş topraktan yapılma su arkı mânâsına gelen Pöhrenk'tir. 1960'larda, bu kelime-den haberi olmayan ve yabancı kökenli olduğu zannıyla bu isimden rahatsız olan bir kaymakamın, bunun değiştirilmesini istemesi üzerine köyün adı resmen Yoncalı'ya çevrilmiştir. Bununla birlikte, gerek köylüler gerekse çevredekiler yakındaki bir tepenin isminden dolayı bu köyü öteden beri Göztepesi olarak adlandırmaktadırlar. Ancak köyün adı, resmen hiç Göztepesi olmamıştır.

Pöhrenk köyünü kuranlar (belki de yeniden kuranlar) 1861 yılında buraya iskân edilen Nogay muhacirlerdir. Çevredeki Türkmen Cerid aşiretinin sert muhalefetiyle karşılaşan Nogayların buraya iskân süreci kolay olmamıştır. Ceridlerin tepkilerinin şiddet kesbetmesi üzerine, Osmanlı hükûmeti bu engellemeyi önlemek için devreye girmişti.¹³ Pöhrenk'e iskân edilen Nogayların büyük çoğunluğu salgın hastalıklara yahut olumsuz şartlara bağlı olarak zaman içinde köyden ayrılmışlardır. Köyde kalan az sayıdaki Nogay da bir müddet sonra buraya yerleşecek olan Kırım Tatar muhacirlerle karışmıştır. Günümüzde Yoncalı'da sadece birkaç ailenin kökeninin buraya yerleşen Nogaylara uzandığı bilinmektedir.

Pöhrenk'e yerleşecek olan Kırım Tatar muhacirler yahut onların bir nesil önceki büyükleri, 1860'ların başında Kırım'dan çıkıp o dönemde Osmanlı toprakları olan Dobruca'ya yerleştirilmişlerdi. Bunlardan en az bir ailenin Kerç'e bağlı Akmanay köyünden olduğunu tespit edebildik. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Dobruca'da yerleştirildikleri toprakların Osmanlı hâkimiyetinden çıkarak yeni bağımsızlığını kazanan Romanya'ya ve Bulgaristan'a bırakılması üzerine bu muhacirler, ikinci bir göç yaşamışlar ve bu sefer Anadolu'ya göçmüşlerdir. Bu Kırımlıların 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan kısa bir müddet sonra (1880'lerde) Pöhrenk'e yerleştikleri anlaşılmaktadır. Kırım Tatar muhacirler, bu havalیه ilk geldiklerinde çevredeki Türkmen köylerine birer ikişer hane yerleştirilmişler, daha sonra hepsi Pöhrenk'te toplanmışlardır. Köyün teşekkülünü takip eden yıllar boyunca Dobruca'nın hem Romanya'ya hem de Bulgaristan'a bırakılan kısımlarından, başka Kırım Tatar muhacirler de buraya yerleşmişlerdir. Rumeli'nden Pöhrenk köyüne bu Kırım Tatar göçleri, münferit olarak 1920'lere kadar devam etmiştir. Rumeli üzerinden gelenlerden başka, köye doğrudan Kırım'dan gelerek yerleşen en az bir ailenin (Bahçesaray kökenli ve sonradan Şenay soyadını alan sülale) varlığı bilinmektedir.

Aynı Pöhrenk köyüne yerleşen Nogaylar gibi, Kırım Tatar muhacirler de ilk dönemlerde çevredeki yerli köylerle uzun yıllar süren arazi ihtilafları yaşamışlardır.¹⁴ Söz konusu ihtilafların ortadan kalkması uzun yılları gerektirmiştir.

Benzer homojen yapıdaki Kırım Tatar muhacir köyleri gibi Pöhrenk'te de Kırım Tatar kültür ve dili yüz yıla yakın bir süre büyük ölçüde ağırlığını muhafaza etmiştir. Bununla birlikte, zamanın ve şartların getirdiği kültürel erozyon süreci günümüze kadar devam etmiştir.

Şu cümleden olarak, 1950'lere kadar köyde sadece Kırım Tatarca konuşulmaktayken sonraki yıllarda durum değişmiştir. Bunda, Kırım Tatar muhacir köyleri için geçerli olan genel faktörlerin yanı sıra Pöhrenk köyünün özel şartları da rol oynamıştır. Meselâ, köyün yanında manganez ocağının açılmasıyla köye çok sayıda yabancı işçi gelmiştir. Her ne kadar gelen işçiler köyde değil, şantiyede yaşamışlarsa da köyün homojen yapısının bozulmasıyla burada Kırım Tatarca konuşulması azalmaya başlamıştır. Aynı şekilde, karışık evlilikler ve Türkiye'nin genel sosyolojik şartları da, özellikle 1980'lerden sonra Kırım Tatarcanın günlük

13 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, A.MKT.UM., Dosya no.: 501, Gömlek no.: 10.

14 Recep İçin, "Yoncalı Köyü", *Emel*, no.: 200 (Ankara, Ocak-Şubat 1994), s. 26.

hayatta azalmasında önemli rol oynamıştır. Bütün bunlara rağmen, 2007 yılı itibarıyla orta yaş üstü köy sakinleri günlük hayatta Kırım Tatarca konuşmaktaydı.

Pöhrenk köyünde evlilikler ya köy içinde ya da çevredeki Kırım Tatar ve Nogay göçmen köyleriyle yapılagelmiştir. Karışık evlilikler seyrek olarak 1950'lerde başlamış, 1970'lerden sonra hız kazanmıştır.

Pöhrenk (Yoncalı) köyünde düğünler (toylar), Kırım Tatar halk kültürünün tipik yansımalarındandı. Toylar 1950'lerden ve özellikle 1960'lardan itibaren eski âdetlerden büyük ölçüde uzaklaşmış ise de, bu tarihlerden 1990'lara kadar olan toylarda birçok gelenek (çevredeki yerli Türk köylerinin âdetlerinden bazılarını ilâve etmek suretiyle de olsa) yaşatılabilmektedir. 1990'lara kadar Yoncalı'daki karakteristik bir toy süreci şöyle tasvir olunmaktadır:

Düğünler Cuma namazından sonra dualar yapılarak bayrak asma merasimi ile başlayıp Pazar günü öğleyin gelin alma merasimiyle bitmektedir. Cuma günü düğün, oğlan evinde daha ağırlıktır. Cumartesi gelin evine gidilirken düğün alayının önü kesilir ve delikanlılar tarafından kaburga kolu alınır. Kız evinde yemekler yenir ve akşama kadar eğlenilir. Delikanlıların topladıkları tavuk, hindi ve kaburga kolu pişirilir. Pazar günü öğleden önce gelin almaya gidilir. Gelin alayı gelini alıp gelirken yolları kesilir. Gelin almaya gelen atlılar gelin indikten sonra at yarışına katılır. Bütün atlara mendil bağlanır. Gelin damadın evine gelince imam yüksek bir yere çıkarak dua eder. Gelin eve girerken içinde su, bozuk para ve kuruyemiş bulunan bir testi damdan atılarak kırılır. Kaynana ve kaynata güreştirilir. Akşama kadar dinlenildikten sonra damadın babası tarafından köy delikanlıları bir eve davet edilir. Akşam bu evde yiyip çeşitli oyunlar oynandıktan sonra mum ışığında damadı traş ederler, daha sonra tekbirlerle damadı gerdeğe götürürler.¹⁵

Toyların ayrılmaz parçalarından olan çınlaşmalar ise Pöhrenk'te XX. yüzyılın ikinci yarısında ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte, geçmişteki çınlaşmalar ve çınlar bilhassa yaşlı neslin hafızasında yaşatılmıştır. Meselâ, toya gelen delikanlılar kızılı erkekli genç cemaate şu çınla hitap ederlerdi:

Mına selâmaleykum batırlar baylar,
Sayda mında birikken altındaylar.¹⁶

Bunu müteakip aldıkları karşılık ve onların tipik cevaplarının başlangıcı da şöyle olurdu:

Cez tabağını üstünde papırday filcan,
Aleykum selâm hoşkeldin (isim) fidan.¹⁷

Mingen atım şum qara,
Kestane toru.
Bermez yerden kız alır,
Cigitniñ zoru.¹⁸

Ayttırayım babaña,
Ber salayım.
Canın istegen yerlerge,
Üy salayım.¹⁹

15 Agm, ss. 26-27.

16 İşte selâm aleyküm kahramanlar zenginler, / Burada toplanmış altın gibiler.

17 Bakır (piring) tabak üzerinde oynuyor fincan, / Aleyküm selâm hoş geldin (isim) fidan.

18 Bindiğim atım kızıl kara, / Kestane dorusu. / Vermeyen yerden kız alır, / Yiğidin güçlüsü.

19 Söylättireyim babana, / Ver koyayım. / Canının istediği yerlere, / Ev kurayım.

Tavğa bardım tal kestim,
Tartmadı tanam.
Borçqa qız bolmaz,
Boq yesin anañ.²⁰

İrimçikbörek aşamam,
Bal qatmasañ.
Qaraltını coytarman,
Söz tutmasañ.²¹

Men ketkensoñ babaylar,
Tartar çarıq.
Tizde derman qalğan yoq,
Közde carıq.²²

Yoncalı köyünde Kırım Tatar mutfağının tipik birçok yemeği 2000’li yıllarda da pişirilmekteydi. Bu meyanda çibörek, köbete, cantıq, qaşıqbörek, tabaqbörek ve irimçikbörek gibi yemekler sık pişirilenler arasındaydı.

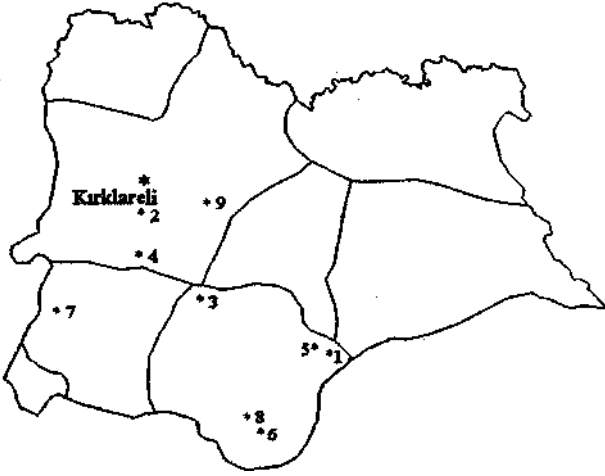
Yoncalı’daki Kırım Tatarları, özellikle köyden olup da Kırıkkale’ye yerleşmiş olanlar Kırım Derneği Kırıkkale Şubesi’nin kuruluş ve faaliyetlerinde aktif rol almışlardır. Kırıkkale’de yaşayan Recep İçin, Yoncalı köyü halkından olup da Kırım’a ilk giden (1995’te) kişidir. Kırım’a sık sık giden Recep İçin haricinde, 2007 itibarıyla köyden Kırım’ı ziyaret etmiş başka kimse yoktu.

Yoncalı köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Altınsoy, Asrak, Balum, Beygo, Bilim, Canbek, Cura, Gökgöz, Gözüpek, Iğıl, İçin, İdik, Özmal, Öztürk, Puğ, Şahal, Şalış, Şane, Tanı, Taysi, Telim, Toprak, Torun, Yağdı, Yahsak, Yamaç, Yenel, Yeşil, Yörü ve Yula.

20 Ormana gittim dal kestim, / Çekmedi danam. / Borca kız olmaz, / Bok yesin anan.

21 İrimçibörek yemem, / Bal katmasan. / Avluyu kaybederim, / Söz tutmasan.

22 Ben gittikten sonra babalar, / Çeker çarık. / Dizde derman kalmadı, / Gözde ışıq.

1. Ahmetbey Beldesi
2. Asilbeyli
3. Celâliye (Mandrasa/Yuvan Çiftliği)
4. Değirmencik (Ulûfeci/Lefeci)
5. Emirali
6. Karamusul
7. Mutlu (Kofalca)
8. Ovacık (Kumsayık)
9. Üsküpdere

Ahmetbey Beldesi*

Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesine bağlı Ahmetbey beldesi ilçe merkezine 21 km mesafede bulunmaktadır. 2008 yılı itibarıyla Ahmetbey'de yaklaşık 5.000 kişi (1.200 hane civarında) yaşamaktaydı. 1990'ların sonuna kadar ekonomik sebeplerden şehirlere göç vermekte olan Ahmetbey, bu tarihlerden itibaren iş sahalarına yakın olmasından dolayı bilhassa civar köylerden göç almaktadır. Beldenin geçimi esas olarak buğday, ayçiçeği ve pancar tarımı ile (büyükbaş ve daha az ölçüde küçükbaş) hayvancılıktan sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra, kasaba halkından olup çevredeki fabrikalarda çalışan çok sayıda insan vardır. Ahmetbey, çevrede özel köftesiyle ün yapmıştır.

Ahmetbey özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısında hızlı bir ekonomik ve sosyal gelişim içine girmiştir. 1954 yılında belediye teşkilatı kurulan Ahmetbey, Lüleburgaz ilçesindeki köyler içinde belediyeliğe dönüşen ilk köy olmuştur. Sonraki yıllarda kurulagelen sanayi kuruluşlarına bağlı olarak Ahmetbey'in nüfusu da hızla artmıştır.

Ahmetbey köyü ve çevresi çok eski devirlere uzanan bir iskân geçmişine sahiptir. Çevrede Traklara ait ve MÖ VI. yüzyıldan kalma tümülüsler bulunmaktadır. Antik Çağ'da günümüzdeki kasabanın yerinde Klaros adlı bir kasaba kurulmuştu. MS III. yüzyılda şimdiki Lüleburgaz'da piskoposluk merkezi kurulduğunda Klaros da buranın tahıl ambarı durumundaydı.¹ Bütün çevre gibi XIV. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine giren kasaba, Ahmed Bey adlı, muhtemelen bir Osmanlı akıncı beyi olan kişinin ismiyle anılmaya başladı. Aynı dönemde demografik yapısının değiştiği ve Müslümanlarla meskûn hâle geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Ahmetbey kasabası sakinlerinden Lütfü Kıpçak (1929 Hacıoğlupazarcık doğumlu) ve Mehmet Can Soydan'a (1943 Ahmetbey doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Nazif Karaçam, *Efsaneden Gerçeğe Kırklareli*, Kırklareli, 1995, s. 704.

XVII. yüzyılın ortalarında Ahmetbey'i ziyaret eden ünlü seyyah Evliya Çelebi burayı bağlık bahçelik ve bir camisi bulunan, 200 hanelik bir Müslüman köyü olarak tasvir etmektedir.²

Ahmetbey köyünün demografik ve idarî yapısı Evliya Çelebi'nin ziyaretini takip eden iki yüzyılda büyük ölçüde değişmiştir. Zaman içinde köyün Müslüman ahalisi burayı terk etmiş ve buraya Hristiyanlar yerleşmiştir. Bu nüfus değişiminin nasıl gerçekleştiğini tespit edemedik. Bununla birlikte, Osmanlı belgelerine göre XIX. yüzyılın başlarında (1811'de) Ahmetbey'de, Kırım hanlık hanedanı olan Geraylardan Devlet Geray Sultan'a ait bir çiftlik bulunmaktaydı.³ Muhtemelen burada kastedilen, Ahmetbey'e komşu durumdaki Sütlüce köyü mevkisinde yer alan çiftliktir. Sütlüce Çiftliği'nin 1920'lere kadar Geraylara ait olduğu bilinmektedir. Günümüzde Ahmetbey'de Geraylara ait herhangi bir iz yahut hatıra kalmamıştır. XIX. yüzyılda Ahmetbey köyünün Hoca Kerameddin vakfi arazisi üzerinde yer aldığı da kayıtlardan anlaşılmaktadır.⁴ Köyün söz konusu vakıfla ilişkisinin daha önceki dönemlere uzanması mümkündür.

Her hâlükârda Ahmetbey köyünün XIX. yüzyılın ortalarında bütünüyle Hristiyanlardan oluştuğu bellidir. Nitekim köyün 1846 yılına ait temettuat defterinde⁵ zikredilen halkın tamamı Hristiyan'dır. Yine 1840'lara ait olan cizye defteri de bu durumu teyit etmektedir.⁶ Köy halkını teşkil eden Hristiyanlar hem Rum hem de Bulgarlardan oluşmaktaydı.

Köyde Ayios Yeoryios (Aya Yorgi) adına büyük bir kilise de bulunmaktaydı. Tarihinin gayet eski olduğu anlaşılan bu kilise, 1836-1837 yıllarında tamir görmüş, ancak sonraki yıllarda yine harap duruma düşmesiyle 1886'da tekrar tamirine ruhsat verilmişti.⁷ O yıl köyde toplam 172 hanede 775 nüfus Rum yaşamaktaydı.⁸

1828-1829 ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşlarının son yıllarında iki kere Rus ordusu tarafından işgal edilen Ahmetbey, "93 Harbi" olarak da anılan bu son savaşın neticesinde Osmanlıların kaybettiği Rumeli topraklarından gelen muazzam muhacir akınlarından payını almıştır. 1878 sonrası köye yerleşen Rumelili Türk muhacirlerle birlikte köyde bir Müslüman cemaat de ortaya çıkmıştır.

1912'de patlak veren Balkan Savaşı'nda, Osmanlı kuvvetlerinin büyük bozguna uğradığı Lüleburgaz muharebelerinde Ahmetbey ve çevresi de zarar görmüştür. Bu dönemde köyü işgal eden Bulgar kuvvetleri, köyün Müslüman halkına günümüzde de unutulmayan baskı ve zulümler yaşatmışlardır. Balkan Savaşı'nın ikinci döneminde (1913) Türk ordusunun ileri harekâtla burayı geri almasından hemen önce, geleceğinden endişe eden köyün Bulgar ahalisi Bulgar askerî birlikleri ile beraber köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Buna karşılık, Balkan Harbi sonrasında, Osmanlı Devleti'nin hem Yunanistan'a hem de Bulgaristan'a bıraktığı topraklardan gelen bir grup Türk muhacir Ahmetbey'e yerleşmiştir.

Ahmetbey son olarak 1920-1922 yıllarında Yunan ordusu tarafından işgal edilmiş ve Müslüman halkının millî mücadele taraftarı olması dolayısıyla yine işgal güçlerinden baskı görmüştür. Ahmetbey, 8 Kasım 1922'de Türk ordusu tarafından geri alınmıştır. Bu sefer de köyün Rum halkı 1924'teki nüfus mübadelesini beklemeden köyü terk ederek Yunanistan'a göç etmiştir.

2 Evliya Çelebi bin Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, III. Kitap, Haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, İstanbul, 1999, s. 272.

3 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no.: 16, Gömlek no.: 760.

4 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 988, Gömlek no.: 78005.

5 BOA, *MLVRD.TMT.d.*, Defter no.: 5253.

6 BOA, *MLVRD.CMH.d.*, Defter no.: 300 ve 614.

7 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 988, Gömlek no.: 78005. Tarihî Ayios Yeoryios kilisesi köydeki son Hristiyanlar olan Rumların 1922'de köyden ayrılmak zorunda kalmalarıyla uzun yıllar boyunca işlevsiz kalmıştır. Nihayet, 1940'ların sonunda yıktırılmış ve yerine günümüzde de mevcut olan cami inşa edilmiştir.

8 Agb.

Ahmetbey Cumhuriyet döneminde de yine Rumeli'nden gelen çeşitli muhacir gruplarını kabul etmiştir. Köye 1930'lu yıllarda Romanya ve Bulgaristan'dan; 1951'de, 1978'de ve 1989'da da Bulgaristan'dan gelen muhacirler iskân olunmuştur.

Bu göçmenler meyanında, Kırım Tatarları da bulunmaktaydı. Ahmetbey'deki Kırım Tatarları sırasıyla 1934, 1935, 1936 ve 1937'de Romanya'dan muhtelif gruplar hâlinde gelmişlerdir. Bunların bir kısmının geldiği ve o zaman Romanya'ya ait olan Güney Dobruca, II. Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan'a bırakılmıştır.

Ahmetbey'e yerleşen Kırım Tatarlarının arasında Nogayların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Köye iskân olunan Kırım Tatarlarının bir kısmı sonraki yıllarda Eskişehir ve İstanbul'a göçmüşlerse de önemli bir kısmı burada kalıcı olmuştur. Köydeki Kırım Tatarları daha ziyade belli bir mevkiye yerleşmiş olup burası günümüze kadar "Tatar Mahallesi" olarak anılagelmıştır. 2008 yılı itibarıyla Tatar Mahallesi (hepsi Kırım Tatarı olmayan) 27 haneden oluşmaktaydı. Kasabanın diğer kısımlarında oturanlarla birlikte aynı yıl Ahmetbey'de yaklaşık 50 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Kasabadaki Kırım Tatarlarının çoğu, zaman içinde Kırım Tatarca'yı unutmuşlarsa da, başta çibörek olmak üzere Kırım'dan getirdikleri yemek kültürünün bir bölümünü günümüze kadar yaşatmayı başarmışlardır. Ahmetbey'deki Kırım Tatar aileleri Akcan, Dikbıyık, Kamatır, Kıpçak, Kıvrık, Kocabaş, Menay ve Tunabaysal soyadlarını taşımaktadırlar.

Asılbeyli Köyü*

Kırklareli'nin Merkez ilçesine bağlı Asılbeyli köyü Kırklareli'ne 6 km mesafede yer almaktadır. 2000 yılı itibarıyla köyün nüfusu 564 kişiydi. 2004 itibarıyla 160 hane olan köyün asıl halkı, Gacallardan yani yerli Türklerden oluşmaktaydı. Bunun yanında köyde Bulgaristan muhaciri Türkler ve 6 hane Kırım Tatarı da yaşamaktaydı. Köyün geçimi buğday, arpa ve sebze tarımıyla temin edilmekteydi.

Asılbeyli köyü Kırklareli'nin en eski köylerinden biridir. Köyün yakınlarındaki kalıntılardan ve kurgandan (tümülüstün) bölgenin tarih öncesi çağlardan itibaren yerleşimlere sahne olduğu anlaşılmaktadır.⁹ Köyün hemen güneyindeki "Mezarlık Alçağı" adlı mevkide muhtelif boy ve genişliklerde pek çok dikili taş bulunmaktadır. Bu dikili taşların Demir Çağı'na ait olmaları muhtemeldir.¹⁰ 1993 yılında köye ait tarlalardan birinde bulunan yaklaşık 500 adet antik bronz sikke de bu çevrenin geçmişi hakkında önemli ipuçları teşkil etmektedir. MÖ 309-220 yıllarına tarihlenen ve Trakya Krallığı'na ait olan bu sikkeler, Gelibolu Yarımadası'nın en dar kısmında yer alan Lisimahiya (Lysimachia) şehrinde darp edilmiştir.¹¹

Osmanlılardan önce (meselâ Bizans döneminde) günümüzdeki Asılbeyli'nin yerinde bir köy olup olmadığını tespit edemedik. Her hâlükârda, Asılbeyli köyü Osmanlı hâkimiyeti altında köklü bir geçmişe sahip olup halk arasında "beylerin köyü" olarak bilinmektedir. Nitekim 1515'e¹² ve 1543'e¹³ ait vakıf

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız köy halkından Aziz Genççoğulları (1927 Dobruca Omurca köyü doğumlu), Bünyamin Cengiz (1932 Köstence doğumlu), Enis Gençoğlu (1933 Dobruca'daki Tokuzol köyü doğumlu) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Biyoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Aykut Kence'ye (1946 İstanbul doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

9 Nazif Karaçam, *Efsaneden Gerçeğe Kırklareli*, Kırklareli, 1995, s. 485.

10 Eylem Özdoğan, Heiner Schwartzberg ve Mehmet Özdoğan, "2006 Yılı Kırklareli Yüzey Araştırması", 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: III, Ankara, 2008, s. 268.

11 Melih Arslan, "Kırklareli Müzesi'ndeki Asılbeyli Lysimachia Definesi", *Belleten*, Cilt: LXXII, no.: 263 (Ankara, Nisan 2008), ss. 5-6.

12 1515 yılında köyde 29 hanenin mevcut olduğu görülmektedir. Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara, 2007, s. 117.

13 M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul, 1957, s. 115.

kayıtlarında köyün ismi geçmektedir. Bu vakıf kayıtları esasen XV. yüzyılın ortalarına ait şartları da yansıttığından, Asılbeyli köyünün en azından o dönemde de mevcut olması çok muhtemeldir.¹⁴

1790 tarihine ait bir belgede, o tarihte burada Gelibolu'daki Sarıca Mehmed Paşa vakfına ait bir mukataa bulunduğu görülmektedir. Sözünü ettiğimiz belgede, 1780'lerin sonunda buraya gelen Kırımlı bir mirzanın köy halkını rahatsız ettiği iddia edilmekte ve Bâbiâli'den onu köyden uzaklaştırması istenmektedir. Osmanlı hükûmetinin de hakkında bu yönde karar verdiği Kırımlı mirzanın kim olduğunu ve burayla ileride bir alâkası kalıp kalmadığını tespit edemedik.¹⁵

1935'e kadarki dönemde Asılbeyli'de hemen tamamen Gacalların yaşadığı ve buraya kitle hâlinde muhacir iskân edilmediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, doğrudan Kırım'dan göç etmiş bir Kırım muhacirinin, 1935 öncesindeki dönemde bu köyde yaşamakta olduğu biliniyor. Asılbeyli'ye yerleştirilen ilk göçmen kafilesi 1935'te Romanya'dan göç etmiş Kırım Tatarlarıdır. Anlatılanlara göre, 1935'te Romanya'dan Kırım Tatar muhacirlerin geleceğini duyan Asılbeyli'deki Kırım muhaciri, Kırklareli Valisi'ne çıkarak onların Kırklareli'ne iskânını istemiştir. Bu kabul edilince de at arabasıyla Tekirdağ'a giderek Romanya'dan buraya vapurla gelmiş olan Kırım Tatar muhacirleri Asılbeyli'ye getirmiş, böylece 30-40 hane kadar göçmen o zaman yaklaşık 120 hanelik bir köy olan Asılbeyli'ye yerleşmiştir. Muhacirler Romanya'dan gelirken yanlarında araba, at ve koyun da getirmişlerdi. Büyük çoğunluğu Dobruca'nın Omurça (Romence adı: Valea Seaca) ve 2 hanesi de Asança (Romence adı: Valul lui Traian) köylerinden çıkmış olan bu Kırım Tatar muhacirler, bir buçuk yıl kadar Asılbeyli'de yaşamışlardır. Daha sonra bunların çoğu Lüleburgaz'ın Emirali köyüne iskân edilirken, bazıları İstanbul'a gitmiş, 2 aile de Asılbeyli'de kalmıştır. Bilahare Emirali'ye göçen Kırım Tatarlarından 3 hane Asılbeyli'ye geri dönmüştür. 2004 yılı itibarıyla bu ailelerden gelme 6 hane Kırım Tatarı Asılbeyli köyünde yaşamaktaydı. Dedeleri Kırım'dan çıktıktan sonra önce Dobruca'nın Dokuzoğul (Kırım Tatar söyleyişyle: Toquzul, Romence adı: Cuza Voda) köyüne gelmiş, bilahare dağılarak yine Dobruca'daki Omurça, Murfatlar ve Asança köylerine yerleşmiş olan aynı sülaleye mensup bu aileler, günümüzde Kence, Gençoğlu ve Gençoğulları soyadlarını taşımaktadır. Bu soyun fertleri İstanbul, Ankara ve Eskişehir'e de dağılmıştır. Bu sülalenin mensuplarından biri Orta Doğu Teknik Üniversitesi Biyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Aykut Kence'dir.

Asılbeyli'ye Kırım Tatar muhacirlerin yerleştirilmesinin ardından muhtelif yıllarda Bulgaristan'dan gelen göçmenler iskân olunmuştur. İlk olarak 1938'de 4 hane Bulgaristan muhaciri köye iskân edilmiş, sonraki yıllarda Bulgaristan'dan başka göçmenler de gelmiştir. Bulgaristan'dan gelen bu göçmenler arasında Kırım Tatarları bulunmamaktaydı.

Asılbeyli'deki Kırım Tatar muhacirler göçlerini müteakip ilk dönemlerde evde tamamen Kırım Tatarca konuşmalarına rağmen, zaman içinde bu durum değişmiştir. Günümüzde köydeki Kırım Tatarlarından orta yaşın üstündekiler yine aralarında Çöl şivesiyle Kırım Tatarca konuşmaktaysalar da, daha genç olan nesiller anadillerini bilmemekte yahut konuşamamaktadırlar.

Asılbeyli'deki Kırım Tatarları daha ziyade çevredeki Kırım Tatarlarıyla evlilik ilişkisine girmekteyken, son yıllarda Kırım Tatarı olmayanlarla da evliliklere rastlanmaktadır. Kırım Tatar mutfak kültürü ise seyrekleşerek de olsa pişirilmeye devam edilen çibörek, kobete, qaşıqbörek, oğuzbörek, tatarbörek, sarburma, cantıq, qıyğaşa, qalaqay, aruşke, sorpa ve laqşa şorbası gibi yemeklerle yaşatılmaktadır.

Asılbeyli köyündeki Kırım Tatarlarının Dobruca'dan göçen nesillerinin, çok canlı olarak yaşattıkları halk kültürü ve müzikleri de günümüzdeki nesillerce neredeyse bütünüyle unutulmak üzeredir. Bununla birlikte,

14 M. Tayyib Gökbilgin, *XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı*, İstanbul, 1952, s. 249.

15 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *Cevdet-Belediye*, Dosya no.: 134, Gömlek no.: 6653.

bu köye yerleşen Kırım Tatarlarının çocuğu olan Prof. Dr. Aykut Kence bazı halk yırlarını kaydetmiştir. Bunlardan Kırım'daki Çatırtav (Çatırdağ) hakkındaki yaygın halk yırının buradaki varyantı şöyledir:¹⁶

Avursam ah der kimsem coq,
Ölsem cılar allay.
Betimni sıypap közümnü,
Kim cumdurur allay.¹⁷

Avdarıl Çatır bas meni,
Körmesin közüüm allay.
Ölsem özüm öleyim,
Aytılsın sözüm allay.¹⁸

Avursañ maña haber et,
Men barırman allay.
Betüñni sıypap közüñni,
Cumdurarman allay.¹⁹

Avdarılma Çatırtav,
Bekle biraz allay.
Qarañğı künler keçmege
Qaldı bek az allay.²⁰

Prof. Dr. Kence'nin kaydettiği yırlardan bir diğeri de şöyledir:

Ay vay sarmısaq,
Vay qatıyım sağınsaq?
Sağıñanda vay qatıyım,
Yoq qanatım uçacaq.²¹

Ay vay limonata,
Suvsağanda içermiz.
Sen aqlğa kelgende yarem,
Adın aytıp cürermiz.²²

Celâliye (Mandrasa / Yuvan Çiftliği) Köyü*

Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesine bağlı Celâliye köyü, ilçe merkezine kuzey istikametinde 13 km mesafede yer alır. Manastır Deresi'nin iki yakasında kurulan köy, Lüleburgaz'a bağlı Hamzabey, Yenitaşlı,

16 Bu tanınmış halk yırının buna çok yakın bir diğeri Dobruca varyantı için bakınız, Ghizela Suliteanu, "La musique des 'Şin'", *Studia et Acta Orientalia*, no.: 8 (Bükreş, 1971), ss. 192-194.

17 Hastalansam ah diyecek kimsem yok, / Ölsem ağlayacak allay. / Yüzümü okşayıp gözümü, / Kim yumdurur allay.

18 Devril Çadır [dağ] bas beni, / Görmesin gözüm allay. / Ölsem kendim öleyim, / Söylensin sözüm allay.

19 Hastalansan bana haber et, / Ben gelirim allay. / Yüzünü okşayıp gözünü, / Yumdururum allay.

20 Devrilme Çadırdağ, / Bekle biraz allay. / Karanlık günlerin geçmesine, / Pek az kaldı allay.

21 Ay vay sarımsak, / Vay ne yapayım özlesek? / Özleyince vay ne yapayım, / Yok kanadım uçacak.

22 Ay vay limonata, / Susayınca içeriz. / Sen akla geldiğinde yarım, / Adını söyleyip dururuz.

* Bu yazının hazırlanmasında değerli yardımlarını gördüğümüz ve bilgilerinden yararlandığımız Fahrettin Güvenç (1929 Celâliye doğumlu) ile Veli Gökdemir'e (1938 Celâliye doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

Hamitabat ve Çeşmekolu ile Pınarhisar'a bağlı Osmancık köyleri arasında bulunmaktadır. Köyün nüfusu 2000 yılında 1.430 olarak hesaplanmışken, 2004 yılı itibarıyla 1.700 olarak tahmin edilmektedir.

Köyün başlıca akarsuyu, çok kurak olan ve yazları kuruyan Manastır Deresi olmakla birlikte Kurtdere, Delendere ve Frenkdere adlı daha küçük dereler de mevcuttur. Hâkim bitki örtüsü bozkır olan köyde kara iklimi geçerlidir. Köyün korusu ve ormanlıkları da vardır. Buğday, arpa, çavdar, yulaf, ayçiçeği, pancar, mısır yetiştirilen köyde sütçülük de önem arz etmektedir.²³ Köy sürekli olarak dışarıya göç vermektedir.

Köy geçmişte Hristiyanlarla (Bulgarlarla ve muhtemelen ayrıca Rumlarla) meskûn olup Mandrasa adını taşımaktaydı. Burada İvan (Türklerce telaffuz edildiği şekliyle Yuvan) isimli bir Bulgar'a ait çiftlik bulunduğundan köy Yuvan Çiftliği olarak da adlandırılmaktaydı.²⁴ Köyün Hristiyan halkı burada önemli sanayi faaliyetlerinde bulunmaktaydı. Köydeki dokuma tezgâhları ve el işleri yapan atölyeler Cumhuriyet dönemine kadar mevcudiyetlerini korumuşlardır.²⁵ Köyün ne zaman Celâliye adını aldığını tespit edemedik. Her hâlükârda, XIX. yüzyılın son döneminde köyün resmen bu şekilde adlandırıldığını bilmekteyiz.²⁶

Köye yerleşen ilk Müslümanlar muhtemelen 1860'larda buraya gelen Kırım Tatar muhacirler olmalıdır. Celâliye'deki Kırım Tatarlarının Üsküpdere'dekilerle akrabalıkları bulunduğundan, her iki grubun aynı dönemde ve hatta birlikte gelmiş olmaları ihtimal dâhilindedir. Hatırlanan bilgilere göre, gayet zor şartlarda göç eden ve iskân olunan Kırım muhacirleri burada ölümcül bir salgınla karşılaşmışlardır. Bu şekilde verilen büyük can kayıpları karşısında birçok Kırım Tatarı da köyü terk etmek zorunda kalmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı müteakip Plevne havalisinden bir köyün halkı, bütün olarak Celâliye'ye yerleştirilmiştir. 1950'de de yine Plevne tarafından muhacirler gelmiştir. Hâlen köy nüfusunun büyük kısmını Plevne muhacirlerinin ahfadı teşkil etmektedir.

Muhacirlerin iskânının ilk dönemlerinde Celâliye, yakındaki Osmancık köyü ile arazi ve tarla anlaşmazlığı yaşamıştır. O esnada Celâliye, Kırkkilise (şimdiki Kırklareli) sancağının Pınarhisar nahiyesine bağlıydı.²⁷ Köy, Nisan 1919'da Pınarhisar'dan alınarak Lüleburgaz kazasına bağlanmıştır.²⁸

Celâliye köyünde 2004 yılı itibarıyla sadece 5 hane Kırım Tatarı kalmıştı. 1950'lerde ise köyde 10-15 hane kadar Kırım Tatarı'nın yaşadığı ifade edilmektedir. Türkiye'ye göçlerinde ilk olarak Celâliye'ye yerleşmiş olan Kırım Tatarları başka şehirlere giderek dağılmışlardır. Hâlen köyde yaşayan Kırım Tatarlarından olan Fahrettin Güvenç'in ifadesine göre, 1950'lerden beri köyde Kırım Tatarca konuşulmamaktadır. Buna bağlı olarak, Celâliye'de Kırım Tatar âdetleri de neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Hatta yemekler bile yapılmamakta, yalnızca köydeki Kırım Tatarlarının bir zamanlar çöyün kazanlarının olduğu ve tataraş pişirdikleri hatırlanmaktadır. Bununla birlikte, Celâliye'de yaşamakta olan Kırım Tatarları kökenlerini bilmekte ve bunu vurgulamaktadırlar.

23 Orhan Suat, *Her Yönü ile Lüleburgaz*, y.y., t.y. [1978], s. 47.

24 Nazif Karaçam, *Efsaneden Gerçeğe Kırklareli*, Kırklareli, 1995, s. 684.

25 Age, ss. 684 ve 686.

26 Nitekim 1887 tarihli bir Osmanlı belgesi, o zaman Pınarhisar'a bağlı olan köyü Celâliye ismiyle zikretmektedir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1398, Gömlek no.: 70. Bu bakımdan, köyün adının "1939 yılında Trakya Umum Müfettişi Kâzım Dirik ve General Fahrettin Altay'ın burayı ziyaretinde Celâliye olarak değiştirildiği" şeklindeki iddia (Suat, s. 47) gerçeği yansıtmamaktadır. Zaten Dâhiliye Vekâleti'nin Türkiye'deki köyleri gösteren 1933 tarihli resmî yayınında da burası Celâliye olarak anılmaktadır. *Köylerimiz*, İstanbul, 1933, s. 137.

27 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1398, Gömlek no.: 70.

28 BOA, *İ.DUİT.*, Dosya no.: 57, Gömlek no.: 26.

Değirmencik (Ulûfeci/Lefeci) Köyü*

Kırklareli'nin Merkez ilçesine bağlı Değirmencik köyü, Kırklareli'ne 15 km uzaklıkta bulunmaktadır. Değirmencik'in nüfusu 2000 yılı itibarıyla 625 kişiden ibaretti. Köyün asıl ismi Ulûfeci veya Lefeci olup bu tarihî isim, 1960'ların başında tamamen keyfî bir hükûmet kararının neticesinde Değirmencik'e çevrilmiştir.

Tarihi oldukça eskiye dayanan Ulûfeci köyünün eski yerleşim merkezinde köprü, hamam ve başka yapı kalıntıları bulunmakta olup buranın zamanında yeniçerilerin (ulûfecilerin) merkezi olduğu görüşü mevcuttur.²⁹ Köydeki tarihî cami ve hamamın taşlarının (muhtemelen 1930'lar yahut 1940'larda) yol yapımında kullanıldığı bilinmektedir.³⁰

Köyün asıl adının "Ulûfeciler" veya aynı mânâda olmak üzere "Ulûfeciyân" şeklinde yazıldığı da görülmektedir. 1713 ve 1715'e ait iki Osmanlı belgesi, köydeki İplikçi Hamza Camii'ne imam ve hatip tayini hakkındadır.³¹ Ulûfeci köyüne ait temettuat defterinde ise 1840'ların ilk yarısında burada 22 hane Hristiyanın (isimlerine nazaran Bulgar'ın) yaşadığı gösterilmektedir.³²

Köyün etnik yapısının müteakip yıllarda radikal şekilde değiştiği anlaşılmaktadır. Köydeki Hristiyanların burayı ne zaman terk ettiklerini (veya terk etmek zorunda kaldıklarını) tespit edemedik. Bununla birlikte, 1860'ların başında buraya önce Çerkes muhacirlerin, onların ardından da Kırım Tatarlarının yerleştirildiği biliniyor. Ulûfeci'ye gelen Kırım Tatarlarının Lüleburgaz'ın Yuvan (şimdiki adıyla Celâliye) köyüne iskân edilen Kırım Tatarlarıyla aynı gruptan olmaları muhtemeldir. Bununla birlikte, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında (belki de savaşın getirdiği yıkım neticesinde) bu iki halkın da büyük ölçüde köyü terk ettiği görülmektedir. Köydeki Bulgarların bu tarihlerde köyden ayrılmış olmaları muhtemeldir. Savaşı müteakip artık fiilen bağımsız olan Bulgaristan'da kalan Filibe, Varna ve başka bölgelerden 9 hane Türk muhacir köye geldiğinde, Çerkeslerin hemen hiç kalmadıkları, Kırım Tatarlarının ise ancak birkaç haneden ibaret oldukları söylenmektedir. 2004 yılı itibarıyla köyde sadece tek bir hane Çerkes yaşamakta olup 1860'larda gelen Kırım Tatar muhacir grubundan ise hiç kimse kalmamıştı.

Ancak köye ilk yerleşen Kırım Tatarlarından yetmiş beş yıl kadar sonra, 1935 yılında, Ulûfeci (Lefeci) köyüne Romanya'dan yeni Kırım Tatar muhacirler iskân edildiler. 15 hane kadar olan bu muhacirler, atalarının 1860'larda Kırım'dan çıkarak yerleştiği Dobruca'daki Mecidiye'ye bağlı bazı köylerle Karatay ve Köstel köylerinden gelmekteydi. Ancak bunların çoğu köyde kalıcı olmayarak İstanbul, Eskişehir, Polatlı ve başka yerlere göçmüşlerdir. 2004'te Değirmencik'te, tamamı 1935'te Romanya'dan göç eden gruba mensup 5-6 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı.

Değirmencik'teki Kırım Tatarları uzun süre yakındaki Asılbeyli köyündeki kendileriyle aynı dönemde (kısır bir müddet önce) Romanya'dan göç etmiş olan Kırım Tatarlarıyla kız alıp vermişlerdir. Günümüzde ise köydeki ve çevredeki Kırımlı olmayanlarla evlilikler yaygındır. Zaten Değirmencik'teki Kırım Tatarlarının köydeki ve çevredeki Kırım Tatarı olmayanlarla hiçbir anlaşmazlıkları olmamıştır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Değirmencik köyü sakinlerinden Hüseyin Gündüz (1927 Lefeci [Değirmencik] doğumlu), Sebahattin Yurdağül (1932 Dobruca'daki Mecidiye'nin köylerinden birinde doğma) ve Asılbeyli köyünde yaşamakta olan Aziz Gençogulları'na (1927 Dobruca Omurça köyü doğumlu) teşekkürlerimizi beyan ederiz.

29 Nazif Karaçam, *Efsaneden Gerçeğe Kırklareli*, Kırklareli, 1995, s. 486.

30 A. Rıza Dursunkaya, *Kırklareli Vilâyetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*, Cilt: I, Kırklareli 1948, s. 5.

31 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *Cevdet-Evkaf*, Dosya no.: 213, Gömlek no.: 10649; *İ.E.V.*, Dosya no.: 68, Gömlek no.: 7399.

32 BOA, *ML.VRD.TMT.d.*, Defter no.: 6007.

Değirmencik'teki orta yaş ve üstündeki Kırım Tatarları, 2000'li yıllarda aralarında Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmekteydi. Çibörek, köbete, qatlançiq kobete, sarburma, tabaqbörek, qaşıqbörek ve alişke (arüşke) gibi Kırım Tatar yemekleri ise Değirmencik'teki Kırım Tatar ailelerince pişirilmeye devam etmekteydi.

Emirali Köyü*

Emirali köyü, Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesine bağlı olup ilçe merkezinin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Lüleburgaz ile Emirali köyü arasındaki mesafe 17 kilometredir. 2004 yılı itibarıyla Emirali köyünde 1.300 kişi (yaklaşık 350 hane) yaşamaktaydı. Köy nüfusunun çoğunluğunu 1935, 1951 ve 1978'de Bulgaristan'dan (Şumnu, Osmanpazar, Harmanlı, Niğbolu, Razgrad'dan) gelme Türk muhacirler teşkil etmektedir. 2004'te, Emirali köyünde Bulgaristan muhacirlerinin yanı sıra, 5-6 hane Kırım Tatarı, 15 hane "Gacal" (yani yerli Türk) ve 3-4 hane Kosova'dan gelme Arnavut da yaşamaktaydı. Köyün ekonomisi buğday, ayçiçeği, mısır tarımına ve koyun ve sığır yetiştiriciliğine dayanmaktadır.

Emirali köyünün kuruluş tarihi bilinmemekteyse de, köyün ismi "İmralu" yahut "İmrelu" şeklinde 1464/1465 tarihli Şeyhzâde Gazi Süleyman Paşa vakfiyesinde zikredilmektedir.³³ Söz konusu kayıtlara göre, o tarihte köyde toplam 21 hane mevcuttu.³⁴ Köy halkı arasında anlatılan, eski bir tarihte Emirali ve Ahmet Bey isimli iki kardeşin bölgede çiftlikleri olduğu ve şimdiki Emirali köyü ve günümüzde belde olmuş bulunan Ahmetbey köylerinin bu çiftliklerin üzerine kurulduğu yönündeki söylenti, en azından Ahmetbey köyünün o dönemde zikredilmemesi dolayısıyla gerçeğe uygun değildir. Emirali köyü, kuruluşundan beri bütünüyle bir Müslüman köyü olmuş ve köy halkını tamamen "Gacallar" yani yerli Türkler oluşturmuştur. Köye modern devirde ilk gelen muhacirler 1935'te buraya iskân olunan Bulgaristan muhaciri Türklerdir. Kırım Tatarları ise Bulgaristan'dan gelen göçmenlerden kısa bir süre sonra Romanya'dan göç yoluyla Emirali'ye yerleşmişlerdir.

Emirali köyündeki Kırım Tatarları bugün Romanya'ya ait olan Dobruca'nın Omurça ve Asança köylerinden gelmişlerdir. Ataları 1860'larda Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç ederek Dobruca'ya iskân edilmiş, Dobruca'nın 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı müteakip yeni kurulan Romanya devletine bırakılmasıyla onlar da Romanya vatandaşı olmuşlardır.

1935'te, çoğunluğu Kırım Tatarlarından oluşan çok sayıda Romanya muhaciri deniz yoluyla Tekirdağ'a gelmiştir. Anlatıldığına göre, evvelce doğrudan Kırım'dan çıkarak Kırklareli Merkez ilçesine bağlı Asılbeyli köyüne yerleşmiş olan bir Kırım Tatar muhacir, Romanya'dan Kırım Tatar muhacirlerin geleceğini duyunca valiye çıkarak onların Kırklareli'ne iskânını istemiştir. Bu kabul edilince de at arabasıyla Tekirdağ'a gelerek Romanya'dan gelen Kırım Tatar muhacirleri Asılbeyli'ye getirmiştir. Böylece muhacirler önce Asılbeyli'ye gelmişlerdir. Toplam 31 hane olan (29 hanesi Omurça'dan, 2 hanesi de Asança'dan olan) bu Kırım Tatar muhacirler 1,5-2 yıl kadar Asılbeyli'de kaldıktan sonra 29 hanesi Emirali köyüne göçmüştür. Emirali'ye göçen Kırım Tatarlarından 3 hanesi bilâhare Asılbeyli'ye geri dönmüştür.

Sonradan Emirali'ye yerleşen Kırım Tatarlarının da bir kısmı zaman içinde İstanbul ve Eskişehir'e göç etmiştir. Böylelikle, 2004'te Emirali'de ancak 5-6 hane Kırım Tatarı kalmış durumdaydı. Emirali'de 1935 Romanya göçü öncesinde veya sonrasında gelmiş başka Kırım Tatarı bulunmamaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Hayri Tuna (1955 Emirali doğumlu), köy halkından Bünyamin Cengiz (1932 Köstence doğumlu) ve Asılbeyli köyü sakinlerinden Aziz Gençoğulları'na (1927 Omurça köyü / Dobruca doğumlu) şükranlarımızı bildiririz.

33 M. Tayyib Gökbilgin, *XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı*, İstanbul, 1952, s. 168; Mehmet Serez, *Tekirdağ ve Çevresi Vakıfları*, Tekirdağ 1993, ss. 22 ve 30.

34 Gökbilgin, s. 168.

2004 yılında Emirali köyünde yaşamakta olan Kırım Tatarlarından Bünyamin Cengiz, Kırım'daki köklerini bilmekteydi. Bünyamin Cengiz'in Bahçesaraylı olan dedesi Karakaş Kemal, Kırım'dan göç ederek 1860'ta Köstence'ye gelmiştir. Köstence'ye geldiğinde valiye çıkan Karakaş Kemal, kendisine ve beraberindekilere yerleşecekleri bir yer gösterilmesini istemiştir. Valinin Köstence'de neresi olursa yerleşebileceğini söylemesi üzerine, o da Dobruca'nın Asanča köyüne yerleşmiştir. Asanča ve Omurça köylerinde akrabaları bulunan Bünyamin Cengiz, sık sık Romanya'da kalan akrabalarını ziyarete gitmekteydi.

Romanya'dan gelen muhacirler yanlarında at, araba ve koyun getirebilmişlerdir. Türkiye hükûmeti de gerek Romanya'dan gerekse Bulgaristan'dan gelen muhacirler için göçmen evleri yaptırmış, onlara hayvan, yemlik, tohumluk, pulluk vs. vermiştir.

Köyde Kırım Tatar âdetleri muhacirlerin gelişinden sonraki 5-10 yıl içinde yaşatılsa da artık neredeyse tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Zaten Kırım Tatarlarıyla Kırım kökenli olmayanlar arasında karışık evlilikler yaygındır. Bununla birlikte çibörek, sorpa, omaç şorbası, köbete, tabaqbörek, cantıq (küçük) gibi Kırım Tatar aşları pişirilmeye devam etmekteydi. 2004 yılında Bünyamin ve Emin Cengiz kardeşler Kırım Tatarca konuşmakta idiyse de genç nesil için aynısını söylemek mümkün değildi.

Karamusul Köyü*

Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesine bağlı Karamusul köyü Kırklareli'ne 79 km, Lüleburgaz'a da 19 km mesafede bulunmaktadır. 2008 yılı itibarıyla köy nüfusu yaklaşık 1.000 kişiden (220 hane) oluşmaktaydı. Karamusul köyü önce İstanbul'a ve 1980'lerden itibaren de Lüleburgaz'a çok göç vermiştir.

Köyün geçimi buğday, ayçiçeği, pancar, arpa tarımı ve büyükbaş süt hayvancılığına dayalıdır. Köyün yakınında bulunan ve bir zamanlar köye hayat veren Ergene Nehri, çevredeki fabrika ve yerleşim yerlerinin atıklarıyla çok büyük ölçüde kirletildiğinden, bütün bölgede olduğu gibi Karamusul köyü için de gayet ciddi bir tehdit teşkil etmektedir. 2008 yılında köyde "Karamusul Köyü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği" kurulmuş olup dernek, köyün çevre problemlerinin çözümü için çalışmak, kültürel mirasını derlemek, kültür geceleri düzenlemek ve köyün ağaçlandırılmasına önayak olmak gibi sosyal faaliyetlerde bulunmaktadır.

Karamusul köyünün geçmişi en azından XVI. yüzyıl başlarına ve kuvvetle muhtemelen bundan çok daha öncesine uzanmaktadır. Köyün asıl adı "Karamusalı" (Karamusalı) olup zaman içinde bunun "Karamusul" a dönüşmüş olduğu açıktır. Nitekim köyün adı 1530 tarihli tahrir defterinde de "Kara Musalı" olarak kaydedilmiştir.³⁵ Bu durumda, köyün kurucularının XIV. veya XV. yüzyılda buraya yerleşmiş olan Kara Musalı cemaatine mensup Türkmenler³⁶ olduğuna şüphe edilemez. Köyde saklanabilmiş bir rivayete göre de, günümüzde köyde yaşayan Tülmen (Türkmen'den bozma) soyadlı sülale, köyün kurucuları olan Türkmenlerin soyundan gelmektedir. Sözüünü ettiğimiz 1530 tarihli tahrir defterinde köye (aslı ahalisine

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Karamusul köyü eski muhtarı Akif Kırım (1934 Karamusul doğumlu), Karamusul Köyü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı Gürcan Kırım (1965 Karamusul doğumlu), köy halkından Şerafettin Kırım (1929 Karamusul doğumlu), Servet Turgan (1930 Karamusul doğumlu), Fevzi Önel (1931 Karamusul doğumlu), Rahmi Seren (1960 Karamusul doğumlu) ve Kudret Kırım (1968 Karamusul doğumlu) ile Lüleburgaz'a bağlı Alacaoglu köyü sakinlerinden Mehmet Kırım'a (1953 Hayrabolu doğumlu) teşekkür ederiz.

35 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 246.

36 Kara Musalı cemaatinden Türkmenler hakkında bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: III, Ankara, 2009, ss. 1238-1241; Orhan Sakin, *16. Yüzyılda Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul, 2006, ss. 213-214.

ilâveten) Yörüklerin de yerleşmiş olduğu belirtilmektedir.³⁷ Köyün müteakip yüzyıllarda da Türk/Müslüman bir nüfus yapısına sahip olduğu ve bu bakımdan bir “Gacal”, yani yerli Türk köyü olarak mevcudiyetini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim köye ait 1846 tarihli temettuat defterinde Yörükoğlu, Mercimekoğlu, Keloğlu, Topuzoğlu ve Manavoğlu gibi soy isimlerine yahut lakaplara rastladık.³⁸

Köyün geçmişine ve demografik yapısına ışık tutabilecek olan mezartaşlarının büyük kısmı ise ortadan kalkmış durumdadır. Köyün Yunan işgali altında bulunduğu 1920-1922 yıllarında, Yunan askerlerinin mezartaşlarını hedef olarak kullanmalarıyla pek çok mezartaşının yok olduğu ve müteakip yıllarda da ilgisizlik ve bakımsızlıktan dolayı bu tahribatın devam ettiği bilinmektedir. Bu şartlar altında köy mezarlığında tespit edebildiğimiz en eski mezartaşı hicrî 1192 (miladî 1778-1779) yılına aittir.

Karamusul köyü, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ve onu takip eden yaklaşık yarım asır boyunca üç kere yabancı ordular tarafından işgal edilmiştir. 1878’de, yani 93 Harbi’nin son safhasında Rus ordusu köyü bir müddet işgal etmiştir. Birinci Balkan Harbi’nde Osmanlı ordusunun Lüleburgaz Muharebesi’nde bozguna uğraması üzerine, bütün kaza arazisi gibi Karamusul da Kasım 1912’de Bulgar ordusunun işgali altına girmiştir. Köydeki Bulgar işgali, Temmuz 1913’e kadar sürmüştür. Balkan Savaşları’ndan bir yıl sonra patlak veren I. Dünya Savaşı da, pek çok evladını muhtelif cephelerde ve bilhassa Çanakkale cephesinde şehit veren Karamusul halkına büyük bedeller ödetmiştir. Anlatılanlara göre, köyden 76 genç savaşa Osmanlı askeri olarak katılmış, bunlardan pek çoğu şehit düşmüştür. I. Dünya Savaşı’nın sona ermesi, bütün bölge ve ülke gibi köyün de acılarını dindirmedir. Savaş sonrasında, 1920’nin Temmuz ayında Yunan ordusu Doğu Trakya’nın tamamını almak üzere harekete geçti. Lüleburgaz üzerine yapılan 20 Temmuz 1920 tarihli Yunan taarruzunun devamında 21 Temmuz günü, Karamusul çevresinde Türk kuvvetleriyle Yunan birlikleri arasında şiddetli çarpışmalar vuku buldu. Bu çarpışmalarda, üstün Yunan birliklerine karşı bir gün boyunca direnen Yukarı Ergene havzası milislerinden üç mücahit, Karamusul köyü yakınlarında şehit düştü. Bu şehitlerden birinin mezarı köyün dışında bir tepede düzenlenmiş olarak korunabilmiştir. Karamusul köyü 22 Temmuz 1920’de Yunan askerleri tarafından işgal edildi. İki yılı aşkın devam eden bu işgal boyunca, Rumlarla meskûn komşu Çiftlikköy’de Yunan karargâhı bulunmaktaydı. Karamusul, Yunan birliklerinin çekilmesiyle 8 Kasım 1922’de Türk kuvvetlerinin eline geçmiştir.

XIX. yüzyıldan itibaren, savaşlarla Osmanlı Devleti’nin elinden çıkan Rumeli topraklarından gelen göçmenlerin bir bölümü de Karamusul köyüne iskân olunmuştur. Bunlardan ilki, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde kaybedilen Osmanlı topraklarından gelen muhacirlerden bir gruptur. “93 muhacirleri” olarak bilinen ve köyün güneyine mahalle kuran bu göçmenlerin en azından bir kısmının, Silistre ve Filibe havalilerinden geldiğini tespit edebildik. Karamusul’a göçmen iskânı XX. yüzyılda da devam etmiştir. Bu meyanda ilk olarak 1935’te Bulgaristan’ın Hezargrad (Razgrad), Eski Cuma ve Şumnu bölgelerinden gelen bir grup muhacir köye yerleştirilmiştir. Bunları 1951’de yine Bulgaristan’dan gelen başka bir göçmen grubu izlemiştir. Kırcalı tarafından olan 1951 göçmenleri köyde “Muhacir Mahalle” olarak bilinen mahalleyi kurmuşlardır. Köye en son yerleşen göçmenler, 1989 yılında yine Bulgaristan’dan gelen 15 ailedir.

Karamusul köyünde yaşayanların bir bölümü Kırım Tatar kökenlidir. Buradaki Kırım Tatarları çevrede bilinen diğer Kırımlılardan daha eski dönemde göç etmişlerdir. Anlatılanlara göre, köydeki Kırım Tatarları buraya yerleşen biri kız, dördü erkek olan beş Kırım Tatarı muhacir kardeşten gelmektedir. Bunlardan kız olanın sonradan Usunlu köyüne gelin gittiği, erkeklerin ise köye yerleştiği anlatılmaktadır. Erkek kardeşlerden birinin adının Hacı Feyzullah, diğerinin ise Hacı Ahmed olduğu hatırlanmaktadır. Nitekim köye ait 1846

37 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, tıpkıbasım sütun 246.

38 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, ML.VRD.TMT.d., Defter no.: 5240.

tarihli temettuat defterinde “Hacı Feyzullah bin Sâlih” isimli birinin köyde yaşadığı görülmektedir.³⁹ Burada zikredilen şahıs, Kırmılı Hacı Feyzullah ise Kırım Tatarları köye 1846 öncesi bir tarihte yerleşmiş olmalıdırlar. Nitekim Karamusul’da hâlen yaşamakta olan Kırım Tatarlarının, belirleyebildikleri şecerelerinden de atalarının köye XIX. yüzyılın ilk yarısında geldikleri neticesi çıkmaktadır.⁴⁰ Söz konusu Kırım muhacirleri ilk geldiklerinde köyün 3 km kadar kuzeyinde ve günümüzdeki E-5 yolunun bitişiğinde yer alan bir mevkiye yerleşmişlerdir. Kırım Tatarlarının sürdükleri tarlalarda, Müslümanlara ait olmadığı belli olan çok sayıda mezara rastlamalarından, orada evvelce kadim (belki de Bizans Devri’ne ait) bir Hristiyan yerleşimi bulunduğu anlaşılmaktadır. O mevkide bir müddet (muhtemelen 20-30 yıl) ikamet eden Kırım Tatarları, daha sonra şimdiki Karamusul köyünün içine yerleşmişlerdir.

2008 yılı itibarıyla, Karamusul köyünde daimî olarak yaşayan Kırım Tatarları yaklaşık 30 hane teşkil etmekteyse de, 50 hane kadarı da başta Lüleburgaz ve İstanbul olmak üzere şehirlerde yaşayıp her yaz gelip tarlalarına bakmaktaydı. Hepsî aynı soydan gelen köydeki Kırım Tatarları Gündüz, Kırım, Önel, Tatar, Tetik ve Turgan soyadlarını taşımaktadır. Lüleburgaz’a bağlı Alacaoğlu köyüne yerleşmiş bulunan Kırım Tatarları da muhtemelen 1920’lerde Karamusul’dan bu köye taşınmışlardır. 2008 itibarıyla Alacaoğlu’nda hepsi Kırım soyadını taşıyan 3 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı.

Karamusul’daki Kırım Tatarları, Kırım Tatar dil ve kültürünün herhangi bir unsurunu muhafaza edememişlerdir. Bunda Kırım’dan ayrılımlarının üzerinden yaklaşık iki yüzyıl geçmiş olmasının büyük ölçüde etkili olduğu açıktır. Ayrıca, köydeki Kırmılıların zaman içinde köyün diğer sakinleriyle evlilik yoluyla yoğun bir şekilde karıştıkları da görülmektedir. Bununla birlikte, Karamusul’daki Kırmılılar kökenlerini daima vurgulamakta ve çevrelerinde de bu şekilde tanınmaktadırlar.

Mutlu (Kofalca) Köyü*

Kofalca yahut sonradan verilen ismiyle Mutlu köyü, Kırklareli’nin Babaeski ilçesine bağlıdır. Köy Edirne’ye 50 km, Babaeski’ye 13 km, E-5 karayoluna da 2,5 km uzaklıktadır. Köyde 2004 yılı itibarıyla 600 kadar kişi (yaklaşık 120 hane) yaşamaktadır.

Kofalca köyünün köklü bir geçmişi olduğu anlaşılmaktadır. XV. yüzyılın efsanevi kadın şahsiyetlerinden Bolca Nine’nin mezarı köyün hemen yanında bulunmaktadır.⁴¹ Bolca Nine’nin mezarı köye dışarıdan pek çok ziyaretçi celbetmektedir. Köyün 1857 yılında, Saray Kapıcıbaşı unvanını taşıyan Ömer Bey’in tasarrufunda bir çiftlik statüsünde olduğu biliniyor.⁴²

Kofalca köyünün asıl halkının Alevî Türkler olduğu söylenmektedir. 2004’te köyde az sayıda Alevî kalmıştı. Eskiden köyde Hristiyanlar da yaşamıştır. Onlardan kalan evler 2004’te ayakta idi. 1908 sonrasında ise Bulgaristan’dan gelen bir grup Türk muhacir Kofalca’ya iskân edilmiştir.⁴³ Kofalca köyü Balkan Savaşı’nda Bulgar ve 1920-1922 arasında da Yunan işgallerini yaşamıştır. Yunan işgali sırasında Yunanların köyün bütün hayvanlarını talep ettikleri ve köylülere zulüm yaptıkları günümüzde de hatırlanmaktadır.

39 Agb, s. 3.

40 Bu bakımdan, Şerafettin Kırım’ın, atalarının Kırım’dan geliş tarihi olarak ifade ettiği 1815 tarihi gerçek olabilir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız köy sakinlerinden İsmet Taşkın (1926 Kofalca [Mutlu] doğumlu), Nurettin Toygar (1931 Kofalca [Mutlu] doğumlu), Necdet Şenol (1935 Kofalca [Mutlu] doğumlu) ve Taner Kayan’a (1960 İstanbul doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

41 Bolca Nine hakkında bakınız, Halit Yardımcı, *Trakya Gerçeği. Fatih ve Bolca Nine*, y.y., t.y.

42 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, A.MKT.UM., Dosya no.: 284, Gömlek no.: 60.

43 Hâmit Sadi [Selen], “Paşaeli. Şarkî Trakya’nın Coğrafyasına ve İktisadî Tarihine Dair Notlar”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, Cilt: I (İstanbul, 1931), s. 94.

Kofalca köyü halkının çoğunluğunu yerli Türkler olan Gacallar ile 1951’de ve 1989’da gelen Bulgaristan muhaciri Türkler teşkil etmektedir. Bulgaristan muhacirlerinin çoğu Kırcaali’nin Malkoçlar ve Gabrovo’nun Selvi köylerinden gelmiştir.

2004 yılı itibarıyla Mutlu (Kofalca) köyünde, karışık aileler şeklinde olmak kaydıyla 40 hane kadar Kırım Tatarı da bulunmaktaydı. Köye yerleşen Kırım Tatarları farklı zamanlarda ve farklı yerlerden gelmişlerdir. Kofalca’ya ilk gelen Kırım Tatarları, Bulgaristan ile Romanya arasında el değiştiren Balçık ve Hacıoğlupazarcık’tan, 1918-1926 yılları arasında parti parti gelmişlerdir. Köye bu şekilde 50-60 hane kadar Kırım Tatarı’nın yerleştiği söylenmektedir. 1930’ların başında köye Romanya’dan yeni bir kabile ile Kırım Tatar muhacirler gelmişlerdir. Bu yeni grup Kırım Tatarları geldiklerinde devlet onlara muhacir evleri yapmıştır. Buna rağmen Kırım Tatar göçmenleri çok fakirlik çekmişlerdir.

Kofalca’daki Kırım Tatarları arasında Kırım’ın muhtelif bölgelerinden insanlar vardır. 1910’ların sonlarında Hacıoğlupazarcık’tan gelenler arasında Bahçesaraylılar varsa da, köyedekilerin çoğunluğu kökeni Kırım’ın Çöl tarafından olanlardır. Kofalca’ya muhtelif zamanlarda yerleşen Kırım Tatarlarının çoğu kalıcı olmamıştır. Daha 1920’lerden yahut 1930’ların başından itibaren köydeki Kırım Tatarlarının başta İstanbul olmak üzere şehirlere göç ettikleri görülmektedir. Köy dışına taşınan Kırım Tatarlarının çokluğu sebebiyle hâlen köyde kalanların sayısı göçlerle gelenlerin hayli altındadır.

Kofalca’daki Kırım Tatarları âdet ve geleneklerini uzunca bir süre sıkı sıkıya korumuşlardır. Hatta 1940’ların sonuna kadar Kırım Tatarlarının dışarıya kız vermedikleri bilinmektedir. Genel olarak 1970’lere kadar Kırım Tatar âdetleri bütün ayrıntılarıyla yaşatılmıştır.

Köydeki Bahçesaray kökenli Kırım Tatarlarından olup babası küçük yaşta Hacıoğlupazarcık’tan göç eden İsmet Taşkın şu çını hatırlamaktadır:

Deren quyuğa taş attım,
Tıngırdıy ketti allay.
Uzaq yerge qız berdim,
Cılap ketti asabay.⁴⁴

2004’te, köydeki orta yaş civarındaki Kırımlılar Kırım Tatarca’yı az çok konuşabilmekteydi. Genç nesil ise Kırım Tatarca konuşmasalar da Kırım Tatarı olduklarını bilmekteydi.

Ovacık (Kumsayık) Köyü*

Kırklareli’nin Lüleburgaz ilçesine bağlı Ovacık köyü il merkezine 70 km, ilçe merkezine 17 km mesafede yer almaktadır. İstanbul-Edirne demiryolu da köyün içinden geçmekte olup köyde bir istasyon bulunmaktadır. Köyün nüfusu 2008 yılı itibarıyla yaklaşık 950 kişiydi (180 hane kadar). Ovacık’ın nüfus yapısı istikrarlı olup yaz ve kış ayları arasında kayda değer bir fark bulunmamaktaydı. Köyden şehirlere göç oranı da düşüktür. Uzun yıllardır köyün nüfusu hemen hiç değişmemiştir.⁴⁵ Köyün geçimi buğday, ayçiçeği ve yemlik mısır tarımı ile küçük ve büyükbaş hayvancılığa dayalıdır. Köy gençlerinin çoğu, E-5

⁴⁴ Derin kuyuya taş attım, / Tıngırdıyıp gitti allay. / Uzak yere kız verdim, / Ağlayıp gitti kardeş.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Ovacık köyü eski muhtarı Şerafettin Tokatlı (1941 Kumsayık [Ovacık] doğumlu) ile köy sakinlerinden Ethem Ekim (1944 Kumsayık [Ovacık] doğumlu), Hamit Yılmazoğlu (1947 Kumsayık [Ovacık] doğumlu), Yavuz Kılıç (1960 Kumsayık [Ovacık] doğumlu) ve Şerif Kırımı’ye (1967 Ovacık doğumlu) şükranlarımızı bildiririz.

⁴⁵ Meselâ, 1975 resmî nüfus sayımında köyün nüfusu 960 kişi olarak belirlenmiştir ki bu rakam 2008’dekinin hemen hemen aynıdır. Orhan Suat, *Her Yönü İle Lüleburgaz*, y.y. [Lüleburgaz], t.y. [1980], s. 61.

boyundaki fabrikalarda çalışmaktadır. Ovacık köyü esasen kaliteli topraklara sahip olmakla birlikte, Ergene Nehri'ne 300 metre mesafede yer aldığından, son derece kirlenmiş olan bu akarsuyun getirdiği ekolojik problemlerden doğrudan etkilenmektedir. Buna bağlı olarak, hem yaşayanlar hava ve çevre kirliliğinden doğrudan etkilenmekte hem de köyün tarım alanları, bilhassa nehrin kirli sularının taşkınlarıyla büyük zarar görmektedir.

Ovacık köyünün asıl ismi Kumsayık'tır. Köyün kumsal arazisinin çokluğundan dolayı verilmiş olan bu tarihî isim, 1961 yılında hükümet tarafından keyfi olarak Ovacık'a çevrilmiştir.

Ovacık köyünün halkı farklı kökenlerden gelen kimselerden oluşmaktadır. Köyün asıl halkı Gacallar, yani yerli Türkler olup 2008 yılı itibarıyla Gacal olarak bilinen aileler yaklaşık 100 hane teşkil etmekteydi. Bununla birlikte, Gacalların da muhtelif zaman ve yerlerden gelmiş oldukları görülmektedir. Meselâ, köydeki önde gelen Gacal sülalelerinden olan Tokatlıoğulları'nın kökeni XIX. yüzyılda buraya Tokat taraflarından gelmiş bir kişi veya aileye dayanmaktadır. Köyün geri kalan halkı ise Rumeli ve Kırım muhacirlerinden müteşekkildir. Ovacık'taki Rumeli muhacirlerinin büyük kısmı Bulgaristan'dan gelmiştir. Bunlardan ilk gelenler, Bulgaristan'ın kurulduğu "93 Harbi" (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrasında bu toprakları terk etmek zorunda kalan Türk muhacirlerdir. 2008'de kökeni bu gruba dayanan 5 hane mevcuttu. Kumsayık'a 1935 ve 1951 yıllarında da Bulgaristan'dan gelme Türk muhacirler iskân edilmiştir. Köydeki Bulgaristan muhacirleri arasında Alevî inancına mensup olanlar da bulunmaktadır. Köyde yaşamakta olan ve 5 hane teşkil eden Arnavut ailelerin kökeni ise 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında Osmanlıların elinden çıkan Kosova'nın Prizren kazasının Kupluca köyüne dayanmaktadır. Ovacık'ta yaşamakta olan farklı kökenlerden yerli ve muhacir sakinler arasında sıkı bir kaynaşma mevcut olup karşılıklı evlilikler çok yaygındır.

2008 yılı itibarıyla Ovacık halkının 10 hanelik bir kısmını da Kırım Tatarları oluşturmaktaydı. Köydeki Kırım Tatarlarının hepsinin atalarının 1860'ların başında Kırım'dan ayrıldığı kesin olmakla birlikte, bunların birbirlerinden farklı yollarla ve zamanlarda köye yerleştikleri anlaşılmaktadır. Köy Nüfus Defteri'ndeki kayıtlardan, Kumsayık'a yerleşen ilk Kırım Tatar ailesinin günümüzde Kırım soyadını taşıyan sülaleden olduğu ve burada bu sülaleden ilk doğumun hicrî 1276 (miladî 1859-1860) yılında gerçekleştiği görülmektedir. Köydeki diğer Kırım Tatarlarının bazılarının kökenleri ise yine 1860'larda Kırım'dan çıkmakla birlikte önce çevredeki Seyitler ve Büyük Manika (günümüzde Tekirdağ'ın Saray ilçesine bağlı Büyük Yoncalı kasabası) köylerine yerleşip sonradan Kumsayık'a taşınanlara dayanmaktadır. Ovacık köyündeki Kırım Tatar aileleri Ekim, Kırımı, Sert ve Yılmaz soyadlarını taşımaktadırlar. Ovacık'taki Kırım Tatarları, köyün geri kalan sakinleriyle yoğun olarak karışık evlilikler yapmaları dolayısıyla âdet ve geleneklerinin birçoğunu unutmuş olmalarına rağmen kökenlerini iyi bilmekte ve bununla övünmektedirler.

Üsküpdere Köyü*

Kırklareli'nin Merkez ilçesine bağlı olup şehre 16 km uzaklıkta bulunan Üsküpdere köyünde, 2000 yılı sayımına göre 233 kişi yaşamaktaydı. Köy nüfusu 2004 yılında ise yaklaşık 60 hanede yaşayan 260 kişi olarak hesaplanmaktaydı. Köy adını buradan geçen Üsküp Deresi'nden almaktadır. Köy toprakları fazla bereketli olmadığı için köyden Almanya'ya, İstanbul'a, Lüleburgaz'a, Çerkesköy'e ve başka yerlere göç olmaktadır.

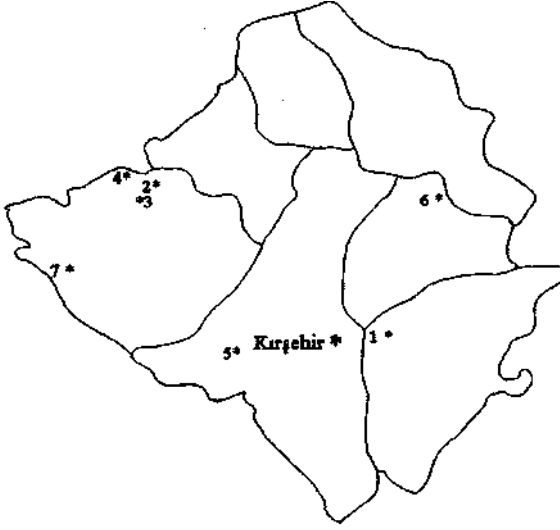
Köy çevresinin çok eski dönemlerden itibaren yerleşimlere sahne olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yakınlarda MS IV.-V. yüzyıllara tarihlenen bir Bizans kalesi ile kilise kalıntıları mevcuttur. Üsküpdere

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Süleyman Önder ile köy sakinlerinden Mehmet Kanlıbay (1922 Üsküpdere doğumlu) ve Murat Dindar'a (1933 Üsküpdere doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

köyünün modern çağlardaki kuruluşu ise muhtemelen 1860’larda Çerkes ve Kırım Tatar muhacirlerin buraya iskânı ile olmuştur. Anlatılanlara göre, ilk önce Çerkesler yerleştirilmiş, bunların arkasından Kırım Tatarları gelmiştir. Üsküpdere’deki Kırım Tatarlarının Lüleburgaz’a bağlı Celâliye (Yuvan Çiftliği) köyüne iskân olunmuş Kırım Tatarlarıyla akrabalıklarının bilinmesi, bunların aynı kabileyle gelmiş olduklarını düşündürmektedir. Köy halkı arasında anlatıldığına göre, buraya gelen 10 hane Kırım Tatarı Osmanlı hükûmeti tarafından köy mevkiindeki meraların koruyucusu olarak yerleştirilmiştir.

Köye yerleşen Çerkeslerin tamamı bilahare köyü terk ederek İç Anadolu’ya gitmişlerdir. Kırım Tatarları ise köyde kaldırsa da zaman içinde büyük ölçüde erimişlerdir. 2004 yılı itibarıyla köyde ancak 5-6 hane Kırım Tatarı kalmıştı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nı (93 Harbi) müteakip köye Deliorman bölgesinden ve Karınâbâd havalisinden Türk muhacirler gelmiştir. Günümüzde köy halkının çoğunluğunu bu göçmenlerin ahfadı oluşturmaktadır. Köyün camisi ise 1904 yılında inşa edilmiştir.

Önceleri Üsküpdere’deki Kırım Tatarları ile Bulgaristan’da kalan eski Osmanlı topraklarından gelen muhacirler arasında kız alıp verme olmamış ise de, aradan geçen yüz yılı aşkın zaman içinde her iki toplum da kaynaşmıştır. Köydeki Kırım Tatarları sayıca az olmalarına da bağlı olarak kültür ve dillerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. İlginç bir özellik olarak, Üsküpdere’deki Kırım Tatarları arasında “Tatar çayı”nın yani Nogaylar (ve Doğu Kıpçak Türk halkları) arasında yapılan sütlü-tuzlu çayın yakın zamanlara kadar yapıldığı hatırlanmaktadır. Bununla birlikte, köydeki Kırım Tatarlarının Nogay kökenli olduklarına dair başka herhangi bir işaret mevcut değildir. Bu durum belki de onların arasında bazı Nogay ailelerinin yer almış olmasından kaynaklanabilir. Üsküpdere’deki Kırım Tatar aileleri Sokur, Kanlıbay, Aydoğan ve Dindar soyadlarını taşımaktadırlar.

1. Dalakçı
2. Darıözü
3. Değirmenözü
4. Gökeşme
5. Sıdıklı Kumarkaç
6. Üçkuyu
7. Yeniköy (Nogaykızıközü)

Dalakçı Köyü*

Kırşehir'in Mucur ilçesine bağlı Dalakçı köyü il merkezine 38 km, ilçe merkezine de 17 km uzaklıktadır. 2011 yılı itibarıyla köyde yaz kış yaşamakta olan nüfus 230 kişi (yaklaşık 90 hane) olup yazın nüfus 450 kişiye (135 hane) yükselmektedir. Dalakçı köyünün Bahçecik ve Küçük Köpekli adlı iki mezarı bulunmaktadır. Buraları geçmişte müstakil köy olmakla birlikte daha sonra boşalmışlardır. Bilahare bu eski köy mevkilerine Muş'un Bulanık ilçesinden gelen bazı aileler yerleşmiş ve her iki eski köy 1980'lerde mezra olarak Dalakçı'ya bağlanmıştır. 2011'de Bahçecik ve Küçük Köpekli mezarlarında (köyün nüfusuna dâhil edilen) toplam 56 kişi (8 hane) yaşamaktaydı. Bu arada, Seyfe Gölü'nün kıyısında olup 1950'lere kadar köye ait olan Badıllı mezarı, bu tarihlerden sonra komşu Seyfe köyüne bağlanmıştır.

Dalakçı köyünün geçimi temel olarak büyükbaş hayvancılık ile buğday, arpa ve bir yem bitkisi olan korunga tarımına dayanmaktadır. Köyde daimî olarak yaşamakta olanların çoğunluğu SSK veya Bağkur emekli olup şehirlerde emekli olanların köye dönmesi eğilimi görülmektedir. Bununla birlikte, genç nesil çoğunlukla Ankara, İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde çalışmaktadır. Esasen, Dalakçı köyü zaman içinde dışarıya büyük ölçüde göç vermiştir. Köyden ülke dışına (Almanya'ya) göç 1960'larda başlamıştır. Bunu 1970'lerden itibaren süregelen iç göç takip etmiştir.

Dalakçı köyü halkı sosyal yönden hayli aktif olarak tanınmaktadır. Hatta geçmişte, Türkiye'de pek az köyde görülen şekilde, köye ait haftalık bir gazete dahi bulunmaktaydı. 1967'de çıkmaya başlayan *Köyü-*

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Dalakçı köyü muhtarı Haydar Tosun (1952 Dalakçı doğumlu) ve köy eski muhtarı Süleyman Köksal (1931 Dalakçı doğumlu) ile köy halkından Hüseyin Köksal (1930 Dalakçı doğumlu), İsmail Köksal (1942 Dalakçı doğumlu) ve Mustafa Köksal'a (1956 Dalakçı doğumlu) teşekkür ederiz.

müz Dalakçı adlı bu gazete 12 Eylül 1980 darbesinde kapatılana kadar yayın hayatını sürdürmüştür. 1999 yılında merkezi köyde bulunan “Dalakçılar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği” kurulmuştur. Dernek her yıl mayıs ayında bir “Pilav Şenliği” düzenlemekte olup yalnızca köyde yaşamakta olanlar değil, köy dışına taşınmış olan köydeşler de bu vesileyle buluşmaktadır.

Dalakçı köyünün bulunduğu mevkinin yerleşim tarihinin binlerce yıl öncesine uzandığı görülmektedir. Köyün içinde yer alan, ancak büyük ölçüde tahrip edilmiş olan bir höyük bu geçmişe delalet etmektedir. Söz konusu höyük yaklaşık 60 m çapında ve 5 m yüksekliğindedir. Henüz yeterince tetkik edilmemiş bulunan höyükte ele geçen seramik parçalarına göre burada Kalkolitik Çağ, Eski Tunç Çağı ve Demir Çağına ait yapı katları bulunduğu anlaşılmıştır. Köyün içinde bulunan bu höyükten başka, yine köy sınırları içinde, Karacaören köyü ile Dalakçı arasında bir başka höyük (Akçaağıl Höyüğü) daha bulunmaktadır.

Köy mevkisinin tarih dönemlerinde tekrar ne zaman yerleşim yeri olduğu belli değildir. Her hâlükârda bu mevkide ve çevrede muhtelif Türkmen aşiretlerinin yaşamış olduğu bellidir. Köyün, Varsak Türkmenlerinin Dalakçı cemaatinin adını taşıması ve bu cemaatin Kırşehir havalisinde bulunduğu bilinmesi,¹ buranın geçmişte adı geçen cemaat tarafından yurt edinilmiş olduğuna delalet etmektedir. İspat edilememiş olmakla birlikte, yaygın olan bir iddia, yerleşik hayata geçmeleri emredilmiş olan Karacakürt Türkmenlerinden bir grubun günümüzdeki köy mevkisine veya yakınlarına iskân olunduğudur.² Evvelce köye ait olan Badıllı mezrasının adı ise Badıllı aşiretinden geldiğinden, bu aşiretin de bir dönem orayı yurt tutmuş olduğu açıktır.³

Günümüzde Dalakçı köyünde yaşayanlar içinde kökenini Karacakürt aşiretine bağlayan herhangi bir sülale yoktur. Köyün bilinen en eski sülaleleri arasında Martılar ve Aliağalar sülaleleri gelmektedir. Köyün yine eski sülalelerinden olan Tatarlar sülalesi, Kırım Tatar kökenli olduğu gibi, günümüzde Şahin soyadını taşıyanlar Arap kökenli, Genç ve Memicik soyadlılar Horasan kökenli, Tosun soyadlılar Urfa/Karacadağ kökenli ve Eser soyadlılar da Tokat/Zile kökenli olarak bilinmektedir.

Dalakçı’nın köklü ailelerinden olup “Tatarlar”, “Tataruşakları” yahut “Kırımışakları” olarak bilinen sülale aynı zamanda köyün en kalabalık sülalesidir. Köyde yaklaşık 60 hane teşkil eden bu sülalenin mensupları günümüzde Köksal, Köksalan, Canan, Çetin ve Çetiner soyadlarını taşımaktadır. Bu aileler arasında Köksal soyadlısı en kalabalık olandır.

Sözünü ettiğimiz sülale mensupları Kırım’dan geldiğini kesin olarak bildikleri atalarının, Kırım’dan ne zaman ayrıldığına veya köye ne zaman yerleşmiş olduğuna dair bilgi sahibi değildirler. Bununla birlikte, Tatar Hüseyin olarak bilinen kişinin köye ilk yerleşen ataları olduğu söylendiğinden, mevcut şecerelerinin tetkikiyle Dalakçı’ya ilk Kırım Tatarlarının XIX. yüzyılın ortalarına doğru yerleşmiş oldukları söylenebilir. Bir söylentiye göre, aynı sülaleden gelen başka Kırım Tatarları, Kırşehir’in Kurancılı ve Eskişehir’in Çifteler kasabasına yerleşmişlerdir.

Dalakçı köyünde yaşayan Tatarlar sülalesi mensupları, hem buraya oldukça erken bir tarihte yerleşmiş olmalarından hem de yakın çevrelerinde başka soydaşları bulunmadığından Kırım’dan getirmiş oldukları dil ve kültür özelliklerini koruyamamışlardır. Günümüzde de pişiregeldikleri çibörek yahut tava yantıqa çok benzeyen, hem derin yağda hem de sacta kızartılan “içli çörek” belki de anavatanlarından kalan kültür hatıralarından biri kabul edilebilir.

1 Orhan Sakin, *16. Yüzyılda Anadolu’da Türkmenler ve Törükler*, İstanbul, 2006, s. 137.

2 Hasan Şahin, *Geçmişten Bugüne Mucur ve Köyleri*, Ankara, 2006, s. 129. Karacakürt cemaati için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: III, Ankara, 2009, s. 1262.

3 Badıllı aşiretine yahut cemaatine mensup topluluklar için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: I, Ankara, 2009, ss. 213-214.

Dil ve kültür açısından çevrelerine uymuş olan bu topluluk, kendisini kesinlikle “Kırım Tatarları” olarak adlandırdığı ve bununla övündüğü gibi köydeşleri tarafından da böyle bilinmektedir. Dalakçı’daki Kırım Tatarlarının önemli bir kısmı ekonomik sebeplere bağlı olarak 1970’lerden sonra köy dışına göç etmiş olup hâlen başta Ankara olmak üzere İzmir, İstanbul ve Kırşehir gibi şehirlerle dağılmışlardır.

Darıözü Köyü*

Kırşehir’in Kaman ilçesine bağlı Darıözü köyü il merkezine 54 km, ilçe merkezine de 13 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2008 yılı itibarıyla köyde kışın 60-70 kişi (25 hane kadar) yaşamaktayken, yaz aylarında şehirlerde yaşayan köy kökenlilerin gelişile nüfus 100’ün üzerine çıkmakta ve hane sayısı da 27-28’i bulmaktaydı. Yazın ayrıca Urfa ve Maraş taraflarından 200-300 kişi kadar mevsimlik tarım işçisi gelmekteydi. 1960’larda Kurancılı köyünden (kasabasından) gelmiş 2 hane haricinde Darıözü halkının tamamı Kırım Tatarları ve Nogaylardan oluşmaktaydı. Darıözü’nde Nogayların sayıca Kırım Tatarlarından daha fazla olduğu ifade edilmekle birlikte, bu iki kardeş unsur, gerek soy gerekse kültür olarak büyük ölçüde birbirine karışmış durumdadır. Köyde ayrıca çevrenin tanınmış sülalelerinden Silsüpürler’e ait bir çiftlik bulunmaktadır. Darıözü köyünün geçimi buğday, arpa, pancar, nohut ve ayçiçeği tarımına dayalı olup hayvancılık yapılmamaktadır. Hâlbuki geçmişte köyde koyunculüğün yaygın olduğu ve çok sayıda at da beslendiği hatırlanmaktadır.

Darıözü köyünün bulunduğu mevkide ve çevresinde geçmişte gayri Müslimlere ait bir yerleşimin olduğu bulunan yapı ve mezar kalıntılarından anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, günümüzdeki Darıözü köyü geçmişteki yerleşimin bir uzantısı olmayıp Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur. Nogayların iskânı esnasında köy mevkisi Hamit köyüne aitti.

Nogay muhacir kabilelerinin, en geç 1861 yılı başlarında Çiçekdağı havalisinde iskân için bulundukları biliniyor.⁴ Darıözü’ne yerleşenlerin de bu kabilelerden olması veya en azından bunlarla ilişkili bulunması çok muhtemeldir. Bu bakımdan, köye Nogayların ilk yerleşimi 1860’ların başında olmalıdır. Aynı dönemde, komşu Değirmenözü köyüne de bir grup Nogay iskân olunmuştur.

Darıözü’ne yerleşen Nogaylar başka yerlerdeki Nogay muhacirler gibi sıtımadan, diğer salgın hastalıklardan ve çetin hayat şartlarından büyük zarar görmüşlerdir. Bu sebepten, buraya yerleştirilen Nogayların önemli bir kısmı köyü terk etmeye mecbur olmuşlardır. Bunlardan bazılarının günümüzde Şereflikoçhisar’a bağlı Akin ve Kulu’ya bağlı Kırkkuyu gibi Nogay muhacir köylerine taşındıkları anlatılmaktadır. Bu iki köyün de Cemboyluk kolundan Nogaylarla meskûn olması, Darıözü’ne yerleşen ilk Nogayların da bu koldan olmaları gerektiğine dair bir ipucu vermektedir. Neticede, köyde pek az sayıda Nogay kalmıştır.⁵

Darıözü’ne iskân olunan ikinci muhacir dalgası ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Rumeli’nden göç eden Nogaylar ve Kırım Tatarlarıdır. Bunlar 1850’lerin sonunda veya 1860’ların

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Darıözü köyü muhtarı Hüsamettin Dipi (1965 Darıözü doğumlu), köy eski muhtarı İslâm Ali Kılıç (1914 Darıözü doğumlu), köy halkından Cemal Canbolat (1929 Darıözü doğumlu), Şaziye Canbolat (1933 Darıözü doğumlu), Muzaffer Gündoğdu (1938 Darıözü doğumlu) ve Sefer Gündoğdu (1947 Darıözü doğumlu) ile araştırmamıza katılan Tutku Aydın (Aydın) Bezikoğlu’na teşekkür ederiz. Köyde 1998’de yaptığımız ilk araştırmanın bazı bulguları, Tutku Aydın ve Ümit Ersoy, “Darıözü Köyü”, *Emel*, no.: 225 (Ankara, Mart-Nisan 1998), ss. 31-34’te yayımlanmıştır. Bununla birlikte, bu yayında görülen köyün geçmişine ait bazı belirsizlikler sonraki araştırmalarla bir ölçüde aydınlanabilmiştir.

4 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 473, Gömlek no.: 10 ve Dosya no.: 480, Gömlek no.: 73.

5 Günümüzde Baytok ve Saylav soyadlarını taşıyan sülalelerin köye ilk yerleşen Nogaylardan kalanlar olduğu anlatılmaktadır.

başında eski Kırım Hanlığı topraklarından olan Kuban boylarından, Kırım'ın kuzeyindeki Kıpçak bozkırından ve Kırım'dan göçle o zamanlar Osmanlı toprakları olan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. Bu toprakların Osmanlıların elinden çıkması ile ikinci bir göç ile Anadolu'ya geçmek zorunda kaldılar. Bu dalgada gelen Nogay ve Kırım Tatarlarının, Darıözü'ne gelişleri bir seferde olmadıysa da 1880'lerin ilk yarısında gerçekleştiği bellidir. Ayrıca Dobruca'dan gelen ailelerin önemli bir kısmı, önce başka bölge ve köylere münferit olarak iskân olunduktan bir müddet sonra akraba veya soydaşlarının bulunduğu Darıözü'ne yerleşmişlerdir. Nogayların geldikleri Dobruca köyleri arasında Başpınar⁶ ve Büyük (Ülken/Balaban) Bülbül veya Küçük (Kışkene) Bülbül isimleri hatırlanmaktadır. 1878 sonrasında köye yerleşen Nogayların pek çoğunun Yetişkul koluna mensup olduklarını, ayrıca Qoldatamğalı kabilelerinden olanları tespit edebildik.

Darıözü'ne 1880'lerde iskân olunanlar da burada, kendilerinden öncekilerin muzdarip olduğu başta sıtma olmak üzere salgın hastalıklarla mücadele etmek zorundaydılar. Bununla birlikte, muhacirler yalnızca salgın hastalıklara maruz kalmamışlardır. Kıtık ve açlıklar da bu göçmenlere çok zor günler yaşatmış ve kayıplar vermelerine yol açmıştır. Meselâ, Osmanlı belgelerinde 1887'de köyde yaşanan kıtlık dolayısıyla en azından 7 hane teşkil eden 30 kişinin Yozgat'ın Sorgun nahiyesine göçmek zorunda kaldıkları anlatılmaktadır.⁷

Bu gibi sebeplere bağlı olarak Darıözü'nden başka Nogay köylerine göçmek zorunda kalanlar olduğu gibi, (evlilikler dışında) başka köylerden buraya gelen Nogaylar da olmuştur. Meselâ, 1910'ların başında, Kaman'a bağlı Nogaykızıközü köyünde patlak veren bir salgın hastalık dolayısıyla pek çok kişinin hayatını kaybetmesi üzerine en az bir Nogay aile (günümüzde Gündoğdu soyadını taşıyan sülale) Darıözü'ne taşınmak zorunda kalmıştır.

Darıözü halkı Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki savaşlarda pek çok evladını kaybetmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı'na gönderilen 35 kadar gencin çoğunun şehit düştüğü hatırlanmaktadır. Savaş sonrası yılların kıtlık ve zorlukları bütün ülke gibi Darıözü'ne de çok zor dönemler yaşatmıştır.

Darıözü'ne Kırım Tatar ve Nogaylar haricinde, yalnızca 1950'lerde Bulgaristan'dan gelen bir muhacir aile iskân edilmiştir. Bu aile birkaç yıl köyde yaşadıktan sonra önce Umar köyüne taşınmış, sonra da Manisa'ya gitmiştir.

1880'lerden itibaren Nogay ve Kırım Tatarlarının karışık olarak yaşadığı Darıözü'nde, etnik olarak kardeş olan bu iki topluluk ilk zamanlarda birbirlerine biraz mesafeli davranmışlardır. Bununla birlikte, sonradan büyük ölçüde kaynaşmışlardır. Zaten birbirine çok yakın olan kültür ve dilleri de neredeyse tamamen iç içe girmiştir. Nitekim 2000'li yıllarda Darıözü köyünde Kırım Tatarca veya Nogayca kaybolmaya yüz tutmuş olmakla birlikte, ana dillerini az çok hatırlayan yaşlılar tamamen Kırım Tatar ve Nogay lehçelerinin karışımı bir dilde konuşmaktaydı.

Geçmişte Darıözü'nde Nogay ve Kırım Tatar olmayanlarla kesinlikle evlilik görülmez, hatta daha ziyade Nogaylar ve Kırım Tatar cemaatleri kendi içlerinde evlenirlerdi. Çevredeki Nogay ve Kırım Tatar köyleri olan Pöhrenk (Yoncalı), Sulubük, Değirmenözü, Üçkuyu (Keskin'e bağlı), Polatıyurdu, Gökeşme, Üçkuyu (Boztepe'ye bağlı) ve Şereflikoçhisar'a bağlı Nogay köyleriyle evlilik ilişkileri kurulurdu. Kırım Tatarlarının ve Nogayların ortak ve kadim âdeti olan yedi göbek içindeki akrabayla evlenilmemesi kaidesine ise titizlikle uyulurdu.

En azından XX. yüzyılın ortalarına kadar Darıözü'nde Kırım Tatar ve Nogay âdetlerinin çoğu, bazen birbirine karışmış olarak, bazen de ayrı ayrı titizlikle uygulanmaktaydı. Sosyal hayatın en canlı olaylarından olan toylar, 1950'lere kadar uygulandığı şekliyle üç gün üç gece sürerdi. Toy için çok sayıda hayvan kesilir

6 Dobruca'da üç tane Başpınar adlı köy bulunmaktadır. Burada kastedilenin bunlardan hangisi olduğunu belirleyemedik.

7 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, YPRK.KOM., Dosya no.: 5, Gömlek no.: 31.

ve özel “toy ötmegi” (düğün ekmeği) pişirilirdi. Damat evi tarafından kız evine çibörek ve basma yollanırdı. Oğlan tarafına hayırlı olsun gelenler de yiyecek ve çevre getirirlerdi. Damat tarafı “kına yürütüp” kız tarafına gider ve kına gecesi düzenlerdi. Son gün akşam öncesi ise damat ve arkadaşları toplanıp çerez, loqum ve çibörek yerdı. Toylarda içki içilmezdi. Ertesi sabah gelin alınır ve gelinle birlikte iki yengesi gelirdi. Kız evine gelen yengelerle birlikte “duvaqtaş” merasimi yapılır, yani gelin duvağı açılırken gelenlere çeyizinden hediye olarak çember verir, yengeler de herkesin başına çemberleri örterdi. Yaşlı kadınlara ise “tastar” adı verilen başörtüsü verilirdi. Gelenler ise geline hediye olarak para verirdi. Toylardaki toplanılarda cınlaşma (şınlama) da mutlaka olur ve olan qobız (qomuz) ile Nogayların meşhur oyunu qanekey oynanırdı. Toyların orijinal bir eğlencesi de yüzük getirme yarışıydı. Gelinin yüzüğünü ilk önce gidip alan ve damat evine getiren kişi damattan bahşış alırdı. Yüzüğü ilk alan kişi, başka biri ona yetiştığı zaman yüzüğü sonradan gelene vermek zorundaydı. Eğer gelin konvoyundan yüzük alınamazsa mutlaka başka bir şey (yastık gibi) alınırdı. Bu ritüeller, köydeki hem Kırım Tatarları hem de Nogaylar tarafından aynı şekilde yerine getirilirdi.

Kırım Tatar kuşak güreşi ise yalnızca toylarda değil, diğer önemli sosyal merasimlerde de yapılırdı. Başka Kırım Tatar / Nogay köylerinde olduğu gibi Darıözü’nde de namılı güreşçiler bulunmaktaydı. Kuşak güreşi XX. yüzyılın ortalarından sonra köyde unutulma sürecine girmiştir. Aynı şekilde, bir zamanlar ata çok önem verilen bu köydeki sosyal törenlerde at yarışları (çapışlar) da yapılırdı.

Kış ortasında ve kar altında yerine getirilen bir gelenek “saya gezmesi”ydi. 1980’lere kadar uygulanan bu geleneğe göre, ayı kıyafetine giren bir kişi, iki zenne ve ayıyı çeken bir adam köyde dolaşmaya çıkarlardı. “Ayı”nın kollarına iki çan takılır ve “ayı” her evin kapısının önüne yıkılırdı. Bir kişi ise sırtında heybe taşıyıp ev sahiplerinden bulgur, yağ ve un gibi şeyler toplardı. Daha sonra bunlar satılarak elde edilen parayla fındık, fıstık, lokum ve şeker alınıp her eve dağıtıldı. Bu gelenek çevredeki yerli köylerinde olmayıp Darıözü’ne yakındaki Değirmenözü ve Gökeşme gibi Kırım Tatar köylerinden delikanlılar saya gezmeye gelirlerdi. Bu âdet zemheride koyunun karnında canlanan kuzuya izafeten uygulanırdı. Nitekim 1-2 ay sonra kuzular dünyaya gelmeye başlardı.

Darıözü köyünde karakteristik Kırım Tatar ve Nogay yemekleri eskisine göre daha seyrek de olsa pişirmeye devam edilmektedir. Köyde günümüzde pişirilmekte olan veya hatırlanan yemekler arasında aluşke ve omac şorbaları, tataraş (ögüzbörek), ülkenbörek, qaşıqbörek, salma, çibörek, cantıq, maylı qalaqay, köbete, qatmer, tabaq börek, bavırsaq (qıyğaşa), irimçikbörek, inqal, sarburma, laqşa, saraylı tatlısı, döseme,⁸ qatmerli köbete, sorpalı köbete, mamaliga (yanında pekmez ya da yoğurtla yenir) ve çöyün kommesi sayılabilir. Geçmişte köyde çöyün ötmegi (ekmeği) pişirildiği gibi, süzme yoğurdun kurutulmasıyla qurt (kurut) da yapılırdı. Sütlu-tuzlu Nogay çayı (ayaq şayı) da evvelce çok yaygın iken günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. Köydeki Nogaylar arasında muhaceretin ilk onyıllarında at eti yendiği bilinmekle beraber, 1930’lardan sonra at kesimi yapıldığı görülmemiştir.

Darıözü köyünde yaşayan Kırım Tatar ve Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akkor, Altıntaş (Ülkeryıldız), Baran, Baydar, Baytok, Canpolat, Eren, Gündoğdu, İçin, Karakaya, Kılıç, Mete, Özcan, Özdemir, Polat, Şimşek, Taştepe ve Yıldırım. Gürtay ve Köçmen (Ceprail) soyadlı aileler ise buradan olmakla birlikte köyden yıllar önce ayrılmışlar ve günümüzde Darıözü’nde bu ailelere mensup kimse kalmamıştır.

8 Döseme hazırlamak için tepsi büyüklüğünde ince hamur açılır, aralarına kıyma atılır, lokma lokma kesilir ve fırında pişirilirdi.

Değirmenözü Köyü*

Kırşehir'in Kaman ilçesine bağlı Değirmenözü köyü, Kaman'a 10 km mesafededir. Değirmenözü köyünün nüfusu 2005 yılı itibarıyla yaklaşık 25 hanede yaşayan 120 kadar kişiden oluşmaktaydı. Köy dışında (Kaman'da, Ankara'da, Kırıkkale'de, Keskin'de ve başka şehirlerde) yaşamakta olan Değirmenözü kökenli 1.000 civarında insan olduğu tahmin edilmektedir. Köy topraklarının yetersizliğine bağlı olarak, 1960'lardan sonra şehirlere göç başlamıştır. Köyün aslı geçim kaynağı arpa, buğday ve ayçiçeği tarımıdır. Hayvancılık çok azdır. Köyün isminin çevredeki çok sayıdaki değirmenle alâkalı olması muhtemeldir.

Nüfusun tamamı Kırım Tatarı olan Değirmenözü köyü halkının Kırım'daki kökenleri Bahçesaray bölgesine ve Baydar Vadisi'ne dayanmaktadır. Baydarlı olanların Kırım'da iken tütüncülükle uğraştıkları bugün de hatırlanmaktadır. Değirmenözü köyünü kuranlar Kırım Tatarları olduğu gibi, 1952'de Bulgaristan'dan gelip kısa sürede köyden ayrılan az sayıdaki göçmen haricinde bu köyde sadece Kırım Tatar muhacirler yaşamıştır.

Günümüzde Değirmenözü'nde yaşayan Kırım Tatarlarının ataları, 1856-1861 yılları arasında muhtelif gruplar hâlinde Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiştir. Baydar Vadisi ve Bahçesaray'ın bazı bölgeleri Kırım Savaşı esnasında aralarında Osmanlı birliklerinin de bulunduğu müttefik orduların işgali altına girmişti. Müttefikler savaş sonunda bu bölgelerden çekilirken çok sayıda Kırım Tatarı da onlarla birlikte Osmanlı Devleti'ne göç etmişti. Meselâ, 1856 Haziran ayının ilk haftası itibarıyla Baydar Vadisi'nden ayrılan Kırım Tatarlarının sayısı 4.500'e yaklaşmıştı. Baydar Vadisi'nden ve söz konusu diğer çevrelerden Kırım Tatarlarının telaşlı göçü, müteakip birkaç ay içinde de devam etti. Muhacirler Rumeli'nde Balçık İskelesi'ne çıkarılmaktaydı.⁹ Sözünu ettiğimiz Baydar ve Bahçesaray muhacirleri arasında hâlen Değirmenözü köyünde yaşamakta olan Kırım Tatarlarının atalarının da bulunması çok muhtemeldir.

Her hâlükârda, torunları günümüzde Değirmenözü'nde yaşayan Kırım muhacirlerinin, Osmanlı hükûmeti tarafından Varna havalisindeki Derviş Müslim (Bulgarca adı: Sveti İvan) gibi köylere yerleştirildiği bilinmektedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Varna çevresinin Osmanlı hâkimiyetinden çıkması üzerine buraları da terk etmek zorunda kalan söz konusu Kırım Tatarları, muhtemelen 1880'lerin başında Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bunlardan bir grup, şimdiki Keskin ilçesine bağlı Polatyurdu köyüne, diğer grup ise şimdiki Değirmenözü köyüne yerleşmişlerdir. Kırım muhacirleri önce yakındaki Ömerhacılı köyüne iskân edilmek istendilerse de burayı kabul etmemişler, ancak Değirmenözü köyüne yerleşmelerine takaddüm eden dönemde Ömerhacılı'da bir kış geçirmişlerdir.

Esasen Kırım Tatarlarının gelişinden önce şimdiki Değirmenözü köyü mevkisi tamamen boş olmayıp burada bir grup Nogay muhacir ottan yapılmış kulübelerde yaşamaktaymış. Ancak Kırım göçmenleri gelince aralarında anlaşmazlık çıkmış ve Nogaylar orayı terk etmek zorunda kalmışlardır.

Değirmenözü'ne yerleşen ilk grup Kırım muhaciri 13-14 haneden ibaret olup yıllar sonra köye yerleşenler de olmuştur. Ancak sonradan gelen bu Kırımlılar Rumeli'nden birlikte ayrılıp da çevredeki başka köylere dağıtılmış olanlardır. Bunlar böylece zaman içinde Değirmenözü'ndeki yakınlarının ve hemşehrilerinin ya-

* Bu yazının hazırlanması sırasında bilgilerine başvurduğumuz Değirmenözü köyü muhtarı Ömer Demirkaya (1965 Değirmenözü doğumlu) ve köy eski muhtarı Ramazan Erkal (1933 Değirmenözü doğumlu) ile köy sakinlerinden Ali Işıkdemir (1940 Değirmenözü doğumlu), Ömer Işıkdemir (1946 Değirmenözü doğumlu) ve Yusuf Deniz'e (1948 Değirmenözü doğumlu) şükranlarımızı bildiririz.

9 Kırım Savaşı esnasında Baydar Vadisi ve Bahçesaray'ın bazı bölgelerinden Kırım Tatar göçü için bakınız, Hakan Kırımlı, "Emigrations from the Crimea to the Ottoman Empire during the Crimean War", *Middle Eastern Studies*, Cilt: ILIV, no.: 5 (Londra, Eylül 2008), ss. 760-762.

nına toplanmışlardır. Her hâlükârda, 1893 ve 1894 yıllarına ait şer’iyye sicil kayıtlarından o yıllarda köyün resmen mevcut olduğunu görmekteyiz.¹⁰

Balkan Savaşları’yla başlayan on yıllık savaş dönemi Değirmenözü köyü halkına da büyük kayıplar verdirmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı’nda Değirmenözü’nden birçok Kırım Tatar genci Osmanlı ordusu saflarında şehit düşmüştür.

Değirmenözü’nde Kırım Tatar âdet ve geleneklerinden birçoğu zamana yenik düşerek unutulmuş ise de günümüzde yaşatılanları da vardır. Hâlen devam eden eski âdetlere göre, cenaze akşamları Tebareke okunur ve qatlama pişirilir. Bir hafta süreyle cenaze evine her evden yemek getirilir. Aynı şekilde doğum yapan kadına da bir hafta süreyle “koşeli pite” (dört köşe lokma) yapılıp getirilir. Hıdırellez’de nişanlı kıza damadın babası bir altın takar ya da kızın evine kuzu götürür. Toylarda ise gelin eve geldiğinde duayla girerken, “evde yağ gibi geçinsin”, yani kolaylıkla geçinsin diye kapının üzerine bir parça yağ sürer. Ayrıca gelin inerken önünde su dolu bir testi kınılır.

Bununla birlikte, günümüzde artık uygulanmayan teferruatıyla geçmişteki toylar çok daha renkli manzaralar taşımaktaydı. O devirlerde toylara perşembe akşamı başlanırdı. Toya gelecek misafirlerin gelecekları yerlerin yazılı olduğu kâğıtlar köylüler arasındaki kurada çekilirdi. Kime hangi köy yahut şehrin ismi çıkarsa o köy yahut şehirden gelecek misafirleri (oquntuları) misafir ederdi. Pazar günü gelin indikten sonra damat cemaatin oturduğu kapıdan geçerken “Damat kapıdan girmiyor” denir, babası ve başka yakınları tarla, para vs. bağışlayıp geçirirlerdi. Gerdek öncesinde, komşulardan birinin evinde damat soyulup ona getirilen yeni urbaları giyer ve traş olurdu. Bütün bu gibi merasimler artık yapılmamaktadır. Bayramlarda bütün köy halkının topluca mezarlığa gitmesi geleneği de günümüzde ortadan kalkmıştır.

Değirmenözü köyünde çibörek, köbete, sarburma, pite, tataraş ve mamelek gibi Kırım Tatar yemekleri pişirilegelmektedir. Ancak zaman içinde bunlarda da bazı değişiklikler olduğu görülmektedir. Meselâ, çoğu Bahçesaray kökenli olan köyde tataraş, eskiden Bahçesaray usulüne uygun olarak üzerine sadece tereyağ konularak yenirken, şimdilerde Türkiye’deki mantı gibi sarımsaklı yoğurtla yenmektedir.

Değirmenözü köyündeki Kırım Tatarları uzun yıllar boyunca yalnızca çevredeki Kırım Tatar köyleriyle, özellikle de daha ziyade Yalıboyu ve Bahçesaray kökenli olan Polatyurdu ve Gökeşme gibi köylerle kız alıp vermişlerdir. Köyde özellikle Polatyurdu’ndaki Kırım Tatarlarıyla akraba olmayan hane mevcut değildir. Bununla birlikte, son yıllarda iki köydeki Kırım Tatarları arasında çıkan şahsî bir anlaşmazlıkta cinayet işlenince ilişkilerde olumsuz bir hava ortaya çıkmıştır. Değirmenözü köylüleri çevredeki köylerde bulunan Nogaylarla ise nadiren evlilik ilişkileri kurmuşlardır. Uzun yıllar boyunca, çevredeki (Darıözü, Gökeşme, Polatyurdu gibi) Kırım Tatar ve Nogay köyleri dışındaki köylerden eve ziyarete gelenler olduğu takdirde, evin kadınları asla onlara görünmezdi. Değirmenözü’nde Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler 1960’lardan sonra başlamıştır. Günümüzde karışık evlilikler çok yaygındır.

Değirmenözü köyünde günlük hayatta Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmamıştır. 2005 itibarıyla ancak yaşlı nesilden olanlar Bahçesaray şivesiyle bazı Kırım Tatarca sözleri bilmekteydi.

Köy halkının tahsil durumu çok iyi olup köy kökenli halktan üniversite mezunu insanların sayısının 100’ü geçtiği hesaplanmaktadır. Nitekim bunlar arasında çok sayıda vali, avukat, hekim, mühendis, hâkim ve savcı vardır.

Köydeki Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Altıntaş, Baştuğ, Çelebi, Demirkaya, Deniz, Dişbudak, Duran, Elvan, Erkal, Işıkdemir, Kanat, Kılıç, Koçak, Kurtuluş, Sağlam, Sarıaydın, Şen, Tekeli, Uslu ve Ürek.

10 Meltem Herdi, “12 Numaralı Şer’iyye Sicil Defterine Göre Kırşehir’in Sosyo-Ekonomik Yapısı”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, 2001, ss. 87-88 ve 173-174.

Gökeşme Köyü*

Kırşehir'in Kaman ilçesine bağlı olan Gökeşme köyü il merkezine 69 km, ilçe merkezine de 15 km uzaklıktadır. 2009 yılı itibarıyla köyde daimî olarak ikamet eden nüfus yaklaşık 50 kişi olup 15 haneden oluşmaktaydı. Yaz aylarında köye dönen köy kökenlilerle hane sayısı değişmemekle birlikte, nüfus yaklaşık 80 kişiye yükselmekteydi. Köy halkının 9 hanesini Kırım Tatarları teşkil etmekte olup köyde ayrıca Gümüşhane kökenli 4 hane, yakındaki Karakaya köyünden göç etmiş olan 1 ve Çorum'dan göç etmiş olan da 1 hane yaşamaktaydı. Kardeşçe ve uyumlu bir yaşantının hüküm sürdüğü Gökeşme köyü de şehirlere göç sürecinden etkilenmiş olup nüfusunda tedricî olarak azalma görülmektedir. Köyden yetişip yüksek tahsil görmüş olanlar varsa da, bunlar bütünüyle şehre yerleştiklerinden köyle fazla alâkalı kalmamıştır. Gökeşme köyünün ekonomisi özellikle buğday ve arpa ziraatine dayanmaktadır. Bunun yanı sıra bir miktar hayvancılık da yapılmaktadır.

Gökeşme köyünü kuran Kırım Tatar muhacirler veya onların bir nesil büyükleri, 1856-1861 yılları arasında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve hükûmet tarafından o zaman Osmanlı topraklarından olan Dobruca'ya iskân edilmişlerdi. Bu muhacirlerin hemen tamamının Kırım'ın Bahçesaray ve Yalıboyu bölgelerinden oldukları anlaşılmaktadır. 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) neticesinde Dobruca'nın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkarak Romanya'ya bırakılması üzerine bu muhacirler de 1880'lerde Anadolu'ya göçmek mecburiyetinde kalmışlardır. Nihai iskânları öncesinde bir müddet Kırşehir'de yaşayan muhacirler, bilahare Gökeşme mevkesine yerleşerek şimdiki köyü teşkil etmişlerdir. Kırım Tatar göçmenlerin Gökeşme'ye yerleşmeleriyle aynı dönemde, yine Bahçesaray ve Yalıboyu kökenli ve muhtemelen onların akraba veya hemşehrileri olan diğer muhacirler de çevredeki Değirmenözü ve Polat-yurdu köylerine iskân olunmuşlardır. Gökeşme'ye yerleşen Kırım Tatarlarının uzun yıllar boyunca özellikle koyunculukla meşgul oldukları hatırlanmaktadır.

Gökeşme köyündeki Kırım Tatar nüfusu sadece bu kurucu Kırım Tatar grubunun ahfadından müteşekkil değildir. Yine 1860'ların başında Kırım'dan çıkıp o zamanki Osmanlı topraklarındaki (bugün Bulgaristan'a ait olan) Niğbolu havalisine yerleşmiş olan Kırım Tatarlarından 12 hanelik bir grup da, 1951'deki mecburî göç ile Bulgaristan'dan çıkarılarak Türkiye'ye gelmiş ve Gökeşme köyüne iskân edilmiştir. Sonraki yıllarda köye Gümüşhane'den gelen 4-5 hane kadar Türkmen de yerleşmiştir.

Gökeşme köyünde, genel olarak Kırım Tatar dil ve kültüründe büyük ölçüde erime olduğu gözlenmektedir. Köye ilk yerleşmiş olan Bahçesaray ve Yalıboyu kökenli Kırım Tatarları arasında (bunların şivesinin Türkiye Türkçesine ziyadesiyle yakın oluşuna da bağlı olarak) Kırım Tatarca, daha XX. yüzyılın ortalarında büyük ölçüde günlük hayatta kullanılmamaya başlanmıştı. 1951'de köye iskân olunan Bulgaristan'dan gelme Kırım Tatarlarının ataları ise Kırım'ın Çöl tarafından olup Çöl şivesiyle Kırım Tatarca'yı akıcı bir şekilde konuşabilmekteydi. Nitekim XX. yüzyılın ikinci yarısı boyunca, Gökeşme köyünde Kırım Tatarca daha ziyade bu gruptaki Kırım Tatarları tarafından konuşulmuştur. Hatta ilk gelen gruptan olup da Kırım Tatarca konuşabilen kimseler de Kırım Tatarca'yı kendi büyüklerinden değil, Bulgaristan muhaciri olan bu soydaşlarından öğrendiklerinden Yalıboyu yahut Bahçesaray şivesiyle değil, Çöl şivesiyle konuşmuşlardır.

2000'li yılların başı itibarıyla Kırım Tatarca, ancak az sayıdaki orta yaş ve üstündeki bazı kimseler tarafından bir ölçüde konuşulmaktaydı. Köyde katışıksız Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmamış durumdaydı.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Gökeşme köyü eski muhtarı Halil İbrahim Turgut (1950 Gökeşme doğumlu), köy halkından Ahmet Korkut (1920 Gökeşme doğumlu) ve Aydın Karlı (1947 Gökeşme doğumlu) ile görüştüğümüz diğer kişilere teşekkür ederiz.

Gökeşme’de genel olarak Kırım Tatar âdetlerinden fazla iz kalmamış görünmektedir. Çocuk doğumunda köy halkına yemek verilmesi ve dua edilmesine ilişkin âdetler, düğünlerde damadın tekbirlerle gerdeğe gönderilmesi, aile büyüklerine karşı gösterilen derin saygı ve (çevredeki diğer köylerden farklı olarak) her yıl Hıdırellez’in kutlanması eskiden kalabilen özel âdetlerin bazılarıdır. Kaybolan âdetlerin bir parçası olarak Kırım Tatar yırları ve çınlar da unutulup gitmiştir. Yine de 1990’ların sonunda köyün ihtiyarlarından Ahmet Korkut gençliğindeki toyları ve çınlaşmaları hatırlamakta ve bunlar meyanında şu çınları hâlâ zikretmekteydi:

Kökçe bolur közleri,
Mertçe bolur sözleri.
Barğan yerge ün salar,
Ayda Qırım qızları.¹¹

Bir terekte beş qavun,
Bavırı bütün.
Canıqnı ot söndürür,
İçeber tütün.¹²

Ahmet Korkut eskiden çınlaşmanın çok önemli olduğunu, hatta iyi çınlaşmayı beceremeyenlerin para ile kendileri adına çınlaşacak kimseler tuttuğunu da hatırlıyordu.

Gökeşme köyünde Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler de erken sayılabilecek bir dönemde görülmeye başlanmıştır. Evliliklerin daha ziyade Değirmenözü ve Polatyurdu köylerindeki Kırım Tatarlarıyla yapılmasına rağmen, 1930-1940’lardan itibaren Kırım Tatarı olmayanlarla da evlilikler görülmeye başlanmıştır. Önceleri istisna mahiyetinde olan karışık evlilikler 2000’li yılların başında çok yaygın durumdaydı.

Gökeşme’de Kırım Tatar kültürünün yaşayan en canlı unsuru hiç şüphesiz ki yemeklerdir. Kırım Tatar mutfağının ilk akla gelen unsurlarından aluşke ve omaç şorbaları; köbete, çibörek, sarburma, salma ve tabaqbörek (tataraş) gibi yemekler günümüzde de eski lezzetiyle köyde pişirilmektedir.

Gökeşme köyünde yaşamakta olan Kırım Tatarları Erdim, Karlı, Korkut, Taşdemir, Turgut, Yamak ve Yüzügüldü soyadlarını taşımaktadır. Bunlardan Erdim ve Yamak soyadlı sülaleler Bulgaristan’ın Plevne vilayetine bağlı Debova (Bulgarca söylenişi: Debovo) köyünden gelmişlerdir.

Sıdıklı Kumarkaç Köyü*

Kırşehir’in Merkez ilçesine bağlı Sıdıklı Kumarkaç köyü il merkezine 20 km uzaklıktadır. 2009 yılı itibarıyla köyün nüfusu toplam 40 hane teşkil eden yaklaşık 300 kişiydi. Köy halkından çok sayıda kişi, XX. yüzyılın ikinci yarısı içinde çalışmak amacıyla Almanya’ya ve şehirlere göç etmiştir. Bu köyden olup da Almanya, İstanbul, Ankara, İzmit, İzmir ve Antalya gibi yerlerde yaklaşık 200 aile bulunduğu hesaplanmaktadır. Köyde kalan her ailenin de özellikle Almanya’da birkaç ferdi bulunmaktadır. Sıdıklı Kumarkaç köyünde ekonomik olarak yalnızca arpa ekilmekte ve büyükbaş hayvan yetiştirilmektedir. Köy halkından pek çok kişi köydeki evlerinde kalmakla birlikte, gündüzleri Kırşehir’de esnaflık yapmaktadır.

11 Kökçe olur gözleri, / Mertçe olur sözleri. / Gittikleri yere ün salar, / Haydi Kırım kızları.

12 Bir ağaçta beş kavun, / Bağrı bütün. / Yanığı ot söndürür, / İçiver tütün.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Sıdıklı Kumarkaç köyü sakinlerinden Mustafa Öztürk (1928 Sıdıklı Kumarkaç doğumlu), Mehmet Ali Öztürk (1933 Sıdıklı Kumarkaç doğumlu), Sait Öztürk (1950 Sıdıklı Kumarkaç doğumlu), Nurettin Öztürk (1956 Sıdıklı Kumarkaç doğumlu) ve Birol Öztürk (1974 Sıdıklı Kumarkaç doğumlu) ile Sıdıklı Ortaoba köyü eski muhtarı Veysel Kaya’ya (1962 Sıdıklı Ortaoba doğumlu) teşekkür ederiz.

Günümüzde, Kırşehir ilinin Merkez ilçesine bağlı ve hepsi bir küme hâlindeki (Sıdıklı Kumarkaç köyü dâhil) toplam yedi adet köyün adında “Sıdıklı” ibaresi bulunmaktadır.¹³ Bu, söz konusu köylerin veya çevrelerinin Danişmendli Türkmenlerin Sıdıklı cemaatinin yurdu olduğunu göstermektedir. Esasen, XVII. yüzyıl ortalarında söz konusu cemaatin Kırşehir kazasının Fezalöz nahiyesinde bulunduğu bilinmektedir.¹⁴ Köyün adındaki “arkaç” kelimesi ise mahallî ağızda “koyunların yattığı yer” mânâsına gelmekte olup kumluk olması dolayısıyla bu mevkiye “Kumarkaç” adı verilmiştir.

Sıdıklı Kumarkaç köyü, adından da anlaşılacağı üzere Kırım Tatar asıllı olan Kırımlioğulları sülalesi mensupları tarafından kurulmuştur. Atalarının XIX. yüzyılın ilk yarısında Kırım’dan Osmanlı Devleti’ne göç ettiği anlaşılan bu sülale, Kırşehir havalisine geldikten sonra üç kola ayrılmış, bunlardan biri Çıkınağıl köyüne (günümüzde Ankara’ya bağlı Evren ilçe merkezi), biri Ömerhacılı köyüne (günümüzde Kırşehir’in Kaman ilçesine bağlı Ömerhacılı beldesi) ve bir diğeri ise (hâlen Kırşehir’in Merkez ilçesine bağlı olan) Sıdıklı Ortaoba köyüne yerleşmiştir. Bu Kırımlıların Kırım’dan gelirken beraberlerinde deve de getirdikleri ve bunlardan üretilen develerle çevrede uzun yıllar devcilik yaptıkları hatırlanmaktadır. Sıdıklı Ortaoba’ya yerleşen Kırımlılardan bir grup, XIX. yüzyılın ortalarında bu köyün yaylası ve koyunların yatırıldığı yer olarak kullanılan Kumarkaç mevkisine evlerini kurmuşlar ve burada ikamet etmeye başlamışlardır. Buraya sonradan başka sülaleler de yerleşmiş ve böylece tedricen günümüzdeki Sıdıklı Kumarkaç köyü ortaya çıkmıştır. 1930’lu yıllara kadar resmen komşu Sıdıklı Ortaoba köyünün bir mahallesi sayılan Sıdıklı Kumarkaç köyü, bu tarihlerde müstakil muhtarlık hâline getirilmiştir. Sıdıklı Ortaoba’daki Kırımlılardan bir bölümü ise muhtemelen XIX. yüzyılın sonlarında Kayseri’nin Develi kazası tarafına göçmüşlerdir.

Günümüzde Sıdıklı Kumarkaç’ta kurucuları olan Kırımlioğulları’nın yanı sıra Türkmen asıllı olan Turablı, Kamalıuşaklı ve Süllüler sülaleleri de yaşamaktadır. 2009 yılı itibarıyla köyde Kırımlioğulları sülalesine mensup 10 hane bulunmaktaydı. Yaklaşık 25 hane de köyden ayrılmış olup Kırşehir’in içinde ikamet etmekteydi. Sıdıklı Kumarkaç köyündeki Kırımlılar ilk olarak Satılmış soyadını almakla birlikte, sonradan bunu değiştirmiş ve günümüzde tamamı Öztürk soyadını taşımaktadır. Sıdıklı Ortaoba köyünde ise 2009 yılı itibarıyla Kırımlioğulları sülalesinden 3 hane kalmış olup bunların hepsi Kaya soyadlıydı. Sıdıklı Ortaoba’daki Kırımlioğulları’nın büyük kısmı da 1960’lardan itibaren başlayan göçlerle Almanya, Kırşehir ve İstanbul’a taşınmıştır. Sözü edilen yerlerde Sıdıklı Ortaoba’dan çıkmış yaklaşık 35-40 hane Kırımlı bulunmaktadır. Ömerhacılı’ya yerleşen koldan gelenlerin ise Babalık soyadını aldıkları ve tedricen İzmir’e taşınarak 1990’lardan itibaren bu kasabada hiç kalmadıkları anlatılmaktadır. Evren (Çıkınağıl) ilçe merkezindeki aynı soydan gelme Kırımlılar ise burada yaşamaya devam etmektedir.

Sıdıklı Kumarkaç ve Sıdıklı Ortaoba köylerindeki Kırım Tatar asıllı aileler kökenlerini iyi bilmekle birlikte, atalarının Kırım’dan getirmiş oldukları kültür ve dil özelliklerini kaybetmişlerdir. Bu meyanda, geçmişte dedelerinin döneminde çibörek pişirildiği hatırlansa da, Kırım yemek kültürünün günümüze yansıyabilen örnekleri kalmamıştır. 1960’lara kadar kendi aralarında evlenen yahut evlenmeyi tercih eden bu sülale mensupları, hâlen de daima “Kırımlioğulları” olarak anılmakta ve bunu özellikle vurgulamaktadır.

Üçkuyu Köyü*

Kırşehir’in Boztepe ilçesine bağlı Üçkuyu köyü il merkezine 45 km, ilçe merkezine de 22 km mesafede yer almaktadır. 2006 yılı itibarıyla köyde 40 hanede 220 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfusun 8 hanesi (50-55

13 Ahmet Gündüz, *Türkmen Yurdu Kırşehir. Tarihi, Aşiretleri, Cemaatleri, Boyları*, Çorum, 2006, s. 121.

14 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: V, Ankara, 2009, s. 2032.

* Bu yazıyı hazırlarken bilgilerinden yararlandığımız Üçkuyu köyü muhtarı Fırat Yeltekin (1969 Üçkuyu doğumlu) ile köy sakinlerinden Râşit Yeltekin (1930 Üçkuyu doğumlu), Ramazan Polat (1933 Üçkuyu doğumlu), Şaban Polat (1937 Üçkuyu doğumlu) ve Yakup Yeltekin’e (1949 Üçkuyu doğumlu) teşekkür ederiz.

kişi) Nogay olup köyün geri kalanı Kürt'tür. Üčkuyu köyünün geçim kaynakları tarım (buğday ve arpa) ve büyükbaş hayvancılıktır.

Üčkuyu köyü, eski Kırım Hanlığı topraklarından olan Kıpçak bozkırlarından, Kırım üzerinden 1859'da göç eden Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur. Köyün kesin kuruluş tarihi belli değilse de, Üčkuyu'nun ortasında bulunduğu Malya Çölü adı verilen bozkıra Nogayların en geç 1861'de (belki de 1860'ta) iskân edildikleri ve ilk yerleştirilenlerin ardından başka yerlere yerleştirilmiş akrabalarının da peyderpey onların yanına geldikleri biliniyor.¹⁵ Malya Çölü'nde iskân edildikleri kaydolunan Nogaylar arasında bugünkü Üčkuyu köyündekilerin ataları da bulunmaktaydı. Esasen, Malya Çölü'nde günümüzde mevcut olan yegâne Nogay iskân mahalli Üčkuyu'dur. Nogayların Malya Çölü'ne iskânları çevredeki Kürt ve Türkmen aşiretleri tarafından hiç hoş karşılanmamıştır. Bu meyanda, 1861 sonlarında yahut 1862 başlarında, Reşvân ve Derziyanlı aşiretleri Nogayların inşa edilen evlerini yıktıkları gibi, bunların inşaatında çalışan ameleleri de dövmüşlerdir. Bunun üzerine Osmanlı hükûmeti duruma müdahale ederek, suçluların verdikleri zararı tazmin etmeleri ve muhacirlerin bir an evvel iskânlarının tamamlanması yönünde harekete geçmiştir.¹⁶ Esasen Malya Çölü ve civarında 10 kadar köye dağıtılarak iskân olunan Nogay muhacirler çevredeki Kürt ve Türkmen aşiretlerinin tacizlerine maruz kaldıkları gibi, mahallî idareciler de göçmenlerin iskân yerlerindeki meskenlerinin inşaatını aradan geçen iki-üç yıla rağmen bir türlü tamamlamamaktaydı. Bu ise muhacirlerin büyük sefalet ve zaruret çekmelerine sebep olmaktaydı.¹⁷ Bunlardan bazılarının 1862 yılının ilk yarısında perişanlık içinde Yozgat taraflarına gittikleri görülmektedir.¹⁸ İçinde bulundukları şartlar dolayısıyla kesinlikle Malya Çölü havalisine yerleşmek istemeyen Nogay göçmenler, geç de olsa kendilerine bazı meskenler inşa edilmesine rağmen şiddete başvurdular ve 1862 yılı Haziran ayı civarında yapılan evlerin bir kısmını yıkıp yaktılar. Beklenebileceği üzere bu durum Bâb-ı Âlî'nin büyük tepkisini çekti.¹⁹ Bununla birlikte, Nogay muhacirlerin durumunu araştırmak üzere İstanbul'dan bölgeye gönderilen ve muhacir iskânı işlerini yönetmekle görevli Hâfız Mehmed Paşa'nın 9 Temmuz 1862 tarihli raporu olayın diğer boyutunu yansıtmaktaydı. Raporda, bilhassa Reşvân ve Haremeyn aşiretlerinin çoğu oymaklarıyla Köçekli aşiretinin Kırşehir kazası meclisindeki ve idaresindeki adamları vasıtasıyla pek çok yolsuzluğu sürdürebilmek amacıyla, buralara muhacirlerin iskânını engellemek için, kasıtlı olarak muhacirleri canlarından bezdirip kaçırmaya çalıştıkları kaydediliyordu.²⁰ Bu arada, Aralık 1862'ye ait belgelerde, söz konusu Nogay muhacirlerden bir kısmının ise Kırşehir ve Bozok kazalarındaki bazı köylerden hayvan hırsızlığı yapmakta olduklarından şikâyet edildiği görülmektedir.²¹

Her hâlükârda, Malya Çölü'nün muhtelif köylerine yerleştirilen Nogayların bu olaylardan sonra (Üčkuyu köyü hariç) buralarda kalıcı olmadığı anlaşılmaktadır. Bunların çoğu başka yerlere gitmiş olsalar da, hiç değilse bir kısmının Üčkuyu'ya iskân olunan soydaşlarının yanına yerleşmiş olduklarına kesin gözüyle bakılabilir.

Haziran 1862 itibarıyla Üčkuyu'ya yerleşmiş Nogay göçmenler 39 hane olup zemlik adı verilen toprağa kazılmış barınaklarda yaşamaktaydı. Buraya yerleşen Nogayların (hiç değilse ilk grubun) reisi Küntoğan Hacı adını taşımaktaydı.²² Üčkuyu'ya yerleşen bu ilk gruba sonradan diğerleri de eklenmiştir.

15 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 480, Gömlek no.: 73; Dosya no.: 473, Gömlek no.: 10 ve Dosya no.: 536, Gömlek no.: 29; *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 356, Gömlek no.: 46.

16 BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 533, Gömlek no.: 97.

17 BOA, *MVL*, Dosya no.: 634, Gömlek no.: 15.

18 BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 554, Gömlek no.: 72.

19 BOA, *MVL*, Dosya no.: 634, Gömlek no.: 1.

20 BOA, *MVL*, Dosya no.: 634, Gömlek no.: 15.

21 BOA, *MVL*, Dosya no.: 642, Gömlek no.: 7 ve Dosya no.: 642, Gömlek no.: 83.

22 BOA, *MVL*, Dosya no.: 634, Gömlek no.: 1.

Esasen, Nogay muhacirlerin ilk olarak yerleştikleri yer günümüzdeki köy mevki değil, buraya 2 km mesafede bulunan bir tepedir. Nogayların yerleşmesinden dolayı Tatarhöyük adı verilen bu mevkide muhacirler bir müddet kalmışlardır. Günümüzde Tatarhöyük'te Nogaylardan hiçbir iz kalmamışsa da, geçmişte burada bir cami dahi bulunduğu hatırlanmaktadır. Nogay göçmenler bilahare şimdiki köy yerine taşınmışlardır. Bu şekilde ortaya çıkan Üčkuyu köyünün gayet büyük bir köy olduğu, hatta kendine has esnafları dahi bulunduğu söylenmektedir.

Muhtemelen XX. yüzyıl başlarında, yakındaki, Kürtlerle meskûn Pöhrenk köyünden 3 Kürt aile köye yerleşmiş, sonraki yıllarda bunları Pöhrenk, Çevirme ve Çanakpınar köylerinden gelen diğer Kürtler takip etmiş ve zaman içinde köyde nüfus çoğunluğu Kürtlere geçmiştir. Üčkuyu'ya yerleşen Kürtlerin kökenlerinin çoğunlukla Hısnımansur (Adıyaman) tarafına dayandığı ve Reşvân aşiretinden oldukları biliniyor.

Üčkuyu'ya yerleşen Kürtlerle Nogaylar arasındaki ilişkiler önceleri iyi olmamıştır. Ancak zaman içinde karşılıklı münasebetler daha olumlu bir havaya girmiştir. Bu arada, köyün yapısının değişmesiyle Nogayların önemli bir kısmı köyü terk ederek Şereflikoçhisar ve Kulu taraflarındaki Nogay köylerine, özellikle de Şereflikoçhisar'a bağlı Abdülgediği (şimdiki adı: Doğankaya)²³ ve Kulu'ya bağlı Kırkkuyu köyüne göçmeye başlamışlardır. Üčkuyu'daki Nogaylardan son olarak 1942 yılında 2 ailenin Kırkkuyu'ya taşındığı hatırlanmaktadır. Bu tarihlerden günümüze kadarki süreçte ise iş bulmak ve tahsil görmek maksatlarıyla birçok Nogay büyükşehirlerle göç etmiştir. 1950'lerden bu yana Üčkuyu'daki Nogayların 10 hane civarında olduğu söylenmektedir. 2006 yılı itibarıyla Üčkuyu köyünde toplam 8 hane teşkil eden yalnızca iki Nogay sülalesi kalmış olup bu aileler Polat ve Yeltekin soyadlarını taşımaktaydı.

1950'lerde köye 10 hane Bulgaristan muhaciri iskân edilmiştir. Aralarında eski Ankara Belediye Başkanı ve milletvekili Ali Dinçer'in ailesinin de bulunduğu bu muhacirler beş-on yıl kadar bir süre köyde kaldılarsa da, bilahare Üčkuyu'yu tamamen terk etmişlerdir. Günümüzde Üčkuyu'da Bulgaristan göçmenlerinden hiç kimse kalmamıştır.

Üčkuyu'daki Nogaylar muhaceretlerini takip eden yaklaşık yüz yıllık süre içinde başka yerlerdeki Nogay ve Kırım Tatarlarıyla ilişkilerini bir ölçüde sürdürmüşlerdir. 1950'lere kadar evlilikler kesinlikle köydeki ve başka yerlerdeki (bilhassa Kaman'a bağlı Darıözü ve Keskin'e bağlı Üčkuyu köylerindeki) Nogaylar ve Kırım Tatarlarıyla yapılmaktaydı. Ancak sonraki yıllarda karışık evlilikler görülmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır.

Üčkuyu'daki Nogay âdet ve geleneklerinin daha XX. yüzyılın ilk yarısında büyük ölçüde unutulmaya veya günlük hayattan kalkmaya başladığı anlaşılmaktadır. 2006 yılı itibarıyla, köyde bir ölçüde Nogayca konuşabilen sadece üç yaşlı kalmıştı. Esasen köydeki Kürtler arasında da Kürtçe kaybolmak üzere olup ancak yaşlı Kürtler Kürtçe konuşabilmekteydi.

Üčkuyu'daki Nogaylar ananevî kültürlerinden günümüze en fazla yemekleri taşıyabilmişlerdir. Nitekim köyde qazanbörek, köbete (otbörek), çibörek, inqal, qasıqbörek ve qalaqay pişirilegelmektedir. Bunların yanı sıra, sütlü-tuzlu Nogay çayı da hâlâ yapılmaktadır.

Yeniköy (Nogaykızıközü)*

Kırşehir'in Kaman ilçesine bağlı olan Yeniköy, il merkezine 73 km, ilçe merkezine de 19 km mesafede bulunmaktadır. 2008 yılı itibarıyla Yeniköy'ün nüfusu yaklaşık 70 kişiydi (16 hane). Köyde yaz ve kış ay-

23 Muhtemelen 1920'ler veya 1930'larda Abdülgediği (Doğankaya) köyüne yerleşmiş olan Üčkuyu kökenli sülaleler Cömert, Eytemen, Kılıç ve Yeltekin soyadlarını taşımaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yeniköy (Nogaykızıközü) köyü halkından Makbule Kaya (1920 Meryemkaşı doğumlu), Kemal Seytgazıoğlu (1928 Nogaykızıközü [Yeniköy] doğumlu), Dağıstan Kaya (1941 Nogaykızıközü [Yeniköy] doğumlu) ve Yusuf Ziya Kaya'ya (1944 Nogaykızıközü [Yeniköy] doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

larındaki nüfus arasında fark bulunmamaktaydı. Köyde yaşayanların 5 hanesi Nogay olup geri kalanların tamamı Kürt'tür. Yeniköy'ün geçimi arpa, buğday ve az miktarda nohut tarımı ile hayvancılığa (büyük ve küçükbaş) dayalıdır. Köy halkından, yakındaki Hirfanlı Barajı'nda işçi olarak çalışıp emekli olanlar vardır.

Köyün asıl ismi Nogaykızıközü olup bu ad köy ve çevresinin geçmişteki sakinlerinin kimliklerini yansıtmaktaydı. Buradaki "Kızık" ibaresi Türkmenlerin Kızık cemaatine aittir. Buna nazaran, Kızık cemaatine mensup Türkmenlerin geçmişte bu çevrede yurt tuttıkları anlaşılmaktadır.²⁴ Günümüze kadarki süre içinde bölgeden ayrılan veya başkalarıyla karışan söz konusu Türkmenler, buradaki öze yani dereye (Kızıközü) isimlerini miras olarak bırakmış, bu dere civarında sonraki dönemlerde kurulan yerleşimler de derenin adıyla anılmıştır. Nitekim Nogaykızıközü'nün hemen kuzeyinde yer alan komşu köy Kargınkızıközü adını taşımaktadır ki Kargın ibaresi de bir başka Türkmen cemaatinin adıdır. Buna bakılarak, birbirine komşu olan (ve muhtemelen başlangıçta tek bir köy hükmünde bulunan) iki köyün birbirinden ayrılması için, bunların isimlerine sakinlerinin yani Kargın Türkmenlerinin ve Nogayların adları eklenmiştir. Nogaykızıközü köyünün geçmişine ışık tutan ismi, 1953 yılında bu geçmiş inkâr edercesine ve hiçbir esasa dayanmaksızın Yeniköy olarak değiştirilmiştir.

Günümüzdeki şekli ile Yeniköy yahut Nogaykızıközü köyü, 1860'ların başında Kırım üzerinden deniz yoluyla zorlu bir yolculuktan sonra Osmanlı Devleti'ne gelip iskân için Kırşehir havalisine gönderilen Nogay muhacirler tarafından kurulmuştur. Söz konusu göçmenlerin tamamı veya çoğunluğu Nogayların Cemboyluk koluna mensuptu. Bölgeye geldiklerinde kısa bir süre Kaman'ın Çağırğan köyü yakınlarında kalan Nogay muhacirler, orayı beğenmeyince sulak oluşundan dolayı şimdiki Yeniköy mevkiine göçmüşlerdir. Günümüzdeki köy mevkisinin evvelce de meskûn olduğu bilinmekteyse de, Nogay muhacirler geldiğinde burada yaşayan kimse mevcut değildi. Nogaylar şimdiki köyün batı kısmında dere kenarında bulunan yerlere yerleşerek burada üç mahalle teşkil ettiler. Nogayların teşkil ettikleri bu köyün sulak olmasının bedeli, orada yaşayan sivrisinekler ve onların taşıdığı sıtmaydı. Hemen her Nogay muhacir köyünün felaketi olan sıtma, Nogaykızıközü'nde de birçok cana mal olmuştur. Böyle bir salgının 1910'ların başında da ortaya çıktığı ve büyük can kaybı meydana getirdiği biliniyor. Bu salgın da birçok kişinin Nogaykızıközü'nü terk ederek başka köylere göçmesine sebep olmuştur.²⁵

Nogaykızıközü köyündeki Nogaylar, Orta Anadolu'daki diğer Nogay muhacirler gibi oldukça içlerine kapalı bir hayat yaşamışlar ve ananevi hayat tarzlarını da büyük ölçüde değiştirmemişlerdir. Meselâ, muhacirler Rusya'dan getirdikleri kalın aklı ve çevredekilerden çok farklı olan arabalarını bile uzun süre muhafaza etmiş ve kullanmışlardır. Nogaylar, evlilik ilişkilerini de yarım asrı aşkın bir süre yalnızca Kaman, Keskin, Şereflikoçhisar ve Kulu'nun köylerindeki Nogaylarla kurmuşlardır. Karışık evlilikler nüfus kayıplarına bağlı olarak 1920'lerden itibaren başlamıştır.

Nogaykızıközü'ndeki Nogaylardan yaşı tutanların hepsi Osmanlı ordusu saflarında Balkan Savaşı'na ve I. Dünya Savaşı'na katılmışlar ve çok sayıda şehit vermişlerdir. Bu büyük kayıpların neticesinde Nogaylar

24 Kızık ve Kızıklı (Kızıklı) toplulukları hakkında bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: III, Ankara, 2009, ss. 1442-1450; Orhan Sakin, *16. Yüzyılda Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul, 2006, s. 233; Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, s. 522. Kırşehir Türkmenleri hakkında kitap kaleme alan ve Nogaykızıközü ve Kargınkızıközü köylerinin isimlerinin Kızıklara dayandığını kaydeden bir yazar ise "yaptığı araştırmaya göre Nogay Kızık Özü adını taşıyan" köyü bulamamıştır! Ahmet Gündüz, *Türkmen Yurdu Kırşehir. Tarihi, Aşiretleri, Cemaatleri, Boyları*, Çorum, 2006, s. 178.

25 Meselâ, günümüzde Kaman'a bağlı Danöz köyünde yaşayan ve Gündoğdu soyadını taşıyan sülale, 1910'ların başındaki bu salgın sebebiyle Nogaykızıközü'nden Danözü'ne taşınmak zorunda kalmıştır.

köyü terk etmeye başlamıştır. Nogayların köyden ayrılmaya başladıkları bu yıllarda, I. Dünya Savaşı esnasında yaşadıkları Doğu Anadolu bölgesi Rus işgaline uğrayan Terikanlı aşireti mensubu 30 hane kadar Kürt Nogaykızıközü köyüne yerleşmiştir.

Nogaykızıközü köyü İstiklâl Savaşı yıllarında önemli bazı olaylara sahne olmuştur. Şu cümleden olarak, Kuvvâ-yı Milliye bünyesindeki Kırşehir Millî Müfrezesi'nden çeşitli sebeplerle firar eden bazı kaçaklar Nogaykızıközü köyüne saklanarak orada mevzilendiler. Köydeki kaçakların sayısının giderek artması üzerine, Eylül 1920'de buraya millî hükûmet tarafından Kemal Bey kumandasında bir jandarma müfrezesi gönderildi. Jandarma müfrezesi asilerle çatışırken, gerisinden gelen ikinci bir asî grubu jandarmayı arkadan ateşe aldı. İki ateş arasında kalan jandarma müfrezesi aralarında müfreze kumandanının da bulunduğu birkaç şehit verdi.²⁶

İstiklâl Savaşı dönemindeki bu olaylar esnasında köydeki Nogayların Ankara hükûmetine sadık kaldıkları, ancak köye yerleşen Terikanlı Kürtlerinden asilere karışanlar olduğu söylenmektedir. Her hâlükârda, muhtemelen bu hadiselerle, belki de başka bir cinayet olayına bağlı olarak köydeki Terikanlı Kürtlerinin tamamının 1920'lerin başında aceleyle köyden ayrıldığı biliniyor.

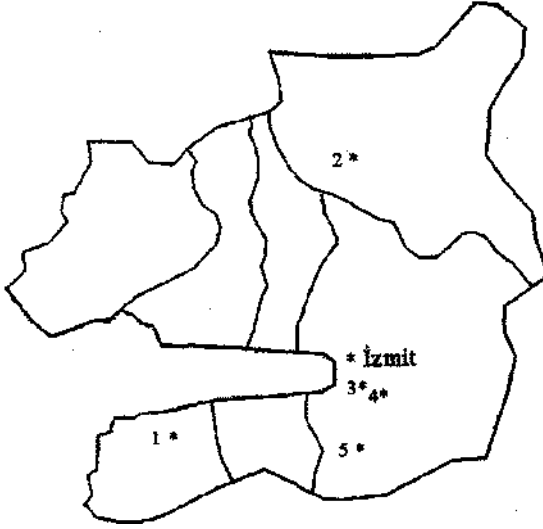
1930'larda köydeki Nogayların büyük çoğunluğu da Nogaykızıközü'nü terk etti. Köyden ayrılan Nogaylar Şereflikoçhisar-Kulu havalisindeki Akin, Kırkkuyu ve Abdülgediği gibi köylerle Kırşehir'e göç etmişlerdir. Bu süreç neticesinde, 1950'lerde köyde yalnızca 6 hane Nogay kalmıştı.

1951'de Nogaykızıközü köyüne Bulgaristan'dan göç eden 38 hane Türk iskân olunmuştur. Bulgaristan muhacirlerinin iskânından hemen sonra köyün adı da resmen Yeniköy'e çevrilmiştir. Bulgaristan muhacirleri köyde kalıcı olmamıştır. Daha 1950'lerde bazıları köyden ayrılırken, büyük çoğunluğu 1960'larda başka yerlere taşınmışlardır. Köyde kalan birkaç Bulgaristan göçmeni aile de 1990'larda Yeniköy'ü terk etmişlerdir. 2008 yılında köyde hiç Bulgaristan kökenli aile bulunmamaktaydı. Köye yerleştirilen Bulgaristan göçmenlerinin büyük çoğunluğu Bursa'ya taşınmış olup 2 ailenin de Kaman'da yaşadığı bilinmektedir.

1950'lerin sonunda Hirfanlı Barajı'nın inşaatı esnasında baraj suları altında kalan Kekilliali köyünün halkı olan Kürtler, köyden ayrılmaya başlayan Bulgaristan muhacirlerinin yerine Yeniköy'e yerleşmişlerdir. Günümüzde Yeniköy'de yaşamakta olan Kürtlerin hepsi eski Kekilliali köyü halkından olup Nogaykızıközü'ne daha evvelce yerleşmiş olan Terikanlı Kürtlerinden köyde hiç kimse kalmamıştır.

Yeniköy'de kalan az sayıdaki Nogaylar arasında Nogay dil ve kültürünün pek az bir kısmı muhafaza edilebilmiştir. Esasen Nogay nüfusun kitle hâlindeki gidişine bağlı olarak köyde Nogaycanın daha 1930'larda ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. 2008 yılında köyde az çok Nogayca konuşabilen tek kişi, aslen yakındaki Meryemkaşı köyünün Türkmenlerinden olup Nogaylara gelin gelmiş olan Makbule Kaya'ydı. Makbule Kaya dahi Nogaycayı 1930'larda gelin geldiği ve artık Nogaycanın hemen hiç konuşulmadığı Nogaykızıközü köyünde değil, 1940'ların başında birkaç yıl yaşadığı Şereflikoçhisar'a bağlı Akin köyünde öğrenmişti. Yeniköy'deki Nogaylar arasında Nogay mutfak kültürünün örneklerinden özellikle sütlü-tuzlu Nogay çayı ile inçal ve qasıqbörek günümüzde de yapılagelmektedir. Yeniköy'de kalan Nogayların tamamı Kaya soyadını taşımaktadır.

26 Hamdi Ertuna, *Türk İstiklâl Harbi. Vİncı Cilt. İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, Ankara, 1974, ss. 159-160.

1. İhsaniye (Tatarköy) Beldesi
2. Kubuzcu
3. Kullar Beldesi
4. Sarımeşe (Selimiye) Beldesi
5. Servetiyecami

İhsaniye (Tatarköy) Beldesi*

Kocaeli'nin Gölcük ilçesine bağlı İhsaniye beldesi İzmit'e 17 km, Gölcük'e de 5 km mesafede ve günümüzde sahile kadar inmiş bir konumda bulunmaktadır. 1967'de köy statüsünden belde statüsüne geçen İhsaniye, müteakip 40 yıl içinde nüfus açısından çok büyük bir artışa sahne olmuş ve bir şehir görüntüsünü almıştır. Nitekim 2006 yılı itibarıyla İhsaniye'de yaklaşık 20.500 kişinin yaşadığı hesaplanmaktaydı. Bu kadar genişlemiş bir nüfusun ekonomik istigal konuları çok farklı olmakla birlikte, İhsaniye halkının çoğunluğu geçimini burada ve çevrede yerleşmiş bulunan sanayi tesislerinde çalışarak ve meyvecilik (bilhassa elma yetiştiriciliği) ile temin etmektedir. İhsaniye beldesinde Merkez, Denizevler ve Çiftlik olmak üzere üç muhtarlık bulunmaktadır.

İhsaniye XIX. yüzyılda burada teşkil edilmiş olan köyün gelişmesiyle ortaya çıkmış olup eski köy, günümüzdeki Merkez Mahallesi'nin yerinde kurulmuştur. Esasen, bu mahalle beldenin bir ölçüde de olsa köy özelliklerinin yaşamaya devam ettiği yegâne kısmıdır. 2006 yılında Merkez Mahallesi'nde 6.150 kişinin yaşadığı hesaplanmaktaydı.

İhsaniye köyü, 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ederek buraya yerleşen Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur.¹ Muhacirlerin gelişinden önce, İhsaniye köyü mevkinde çevrede yaşamakta olan Rumlara ait bazı değirmenler mevcut ise de toplu yerleşim bulunmamaktaydı. Bu değirmenlerin varlığı o devirlerde buralarda yaygın olarak buğday ekildiğine delalet etmektedir. Değirmenler haricinde, bu mevkideki kayda değer yegâne yapı Mihrişah Sultan Konağı olarak bilinen ve maalesef günümü-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz İhsaniye Merkez Mahallesi Muhtarı Ekrem Yalta (1949 İhsaniye doğumlu) ile kasaba sakinlerinden olup Kırım'a yerleşmiş bulunan Necmettin Yalta'ya (1951 İhsaniye doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Ahmed Nezih Galitekin, *Gölcük. Tarihçe ve Kültür Mirası Eserler*, Gölcük, 2005, s. 187.

ze kadar gelememiş olan konaktı. Esasen çevredeki arazilerin çoğu da Sultan III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan'ın adına kurulmuş bulunan vakfa aitti. Bu çevreye ilk gelen Kırım muhaciri günümüzde Ankar'ı taşıyan sülalenin atası olan İbrahim Bey'dir. Kırım'ın Yalıbozu yahut Bahçesaray havalisinden olduğu anlaşılan ve mirza sınıfına mensubiyeti bilinen İbrahim Bey, bütün malını mülkünü satıp (muhtemelen 1860 yahut 1861'de) Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göçtükten sonra, önce İstanbul'un Şehremini semtine yerleşmiştir. Bilahare geçimini temin için İzmit havalisine gelerek günümüzde İhsaniye köyü mevkiindeki değirmenlerden birini, sahibi olan Rum şahıstan satın almıştır. İbrahim Bey kendisiyle birlikte Kırım'dan gelip Şehremini'de iskân olunan bir grup Kırım muhacirini de satın aldığı değirmenin çevresine yerleşmeye teşvik eder. Esasen ziraat yapma imkânları olmadığı için Şehremini'de kalmak istemeyen bu muhacirler de memnuniyetle bu daveti kabul etmişlerdir. Böylece, toplam 9 aileden oluştuğu söylenen bu Kırım Tatar topluluğu burada bir köy teşkil etmişlerdir. Hepsı Kırım'ın Yalıbozu ve Bahçesaray havalisinden olan bu muhacirlerin Gölçük çevresini vatanlarına benzettikleri için tercih ettikleri anlatılmaktadır. Kırım Tatar muhacirler geldiğinde buralardaki ormanlık ve fundalıkları ortadan kaldırarak iskâna ve tarıma açtıkları kaydedilmektedir.² Yine anlatılanlara göre, bu şekilde yerleşen Kırım muhacirlerine Mihrişah Sultan vakfına ait topraklar sembolik sayılabilecek fiyatlarla satıldığından, meydana gelen köye de bu desteği vurgulamak üzere İhsaniye adı verilmiştir. 1891 tarihli bir belgede, o zaman 71 hane Kırım Tatar muhacirin yaşadığı gösterilen köyün adı İhsaniye olarak zikredilmektedir.³ İhsaniye köyü, ahalisinin etnik terkiibini gösterecek şekilde, gerek halk arasında gerekse resmî belgelerde, "Tatar İhsaniye", "Sanıye", "Karşı İhsaniye", "Tatar-köy" ve "Tatar" gibi isimlerle de anılmıştır.⁴

Köyün camisinin de 1865 yılında yahut bundan hemen önce Bedestanî Hacı Hüseyin Efendi tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Zira Hacı Hüseyin Efendi'nin bu caminin varlığının idamesi için kurduğu vakıf 1865 tarihlidir. Caminin vakfiyyesinde köyün "Kırım muhacirlerinin iskânı için Padişah fermanı ve Tatar adıyla kurulduğu" belirtilmektedir.⁵ Söz konusu caminin, vakfından elde edilen gelirle tamir edilmesi hususunda, 18 Ağustos 1906'da Sultan II. Abdülhamid'in iradesinin sâdır olduğu görülmektedir.⁶ Caminin yeniden inşa mahiyetini taşıyan bu tamiri, 1907 yılına belki ondan biraz sonrasına kadar sürmüştür.⁷

Bir muhacir köyü olarak kurulan İhsaniye, Kırım Tatarlarından başka muhacirlere de mesken olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Osmanlıların elinden çıkan Doğu Karadeniz boyu topraklarından göç etmek zorunda kalan Acaralılar (Müslüman Gürcüler), Türkler ve Lazlardan bir grubu İhsaniye'nin arkasındaki köylere iskân olunmuşlardır. Bunlardan bazıları sonraki dönemlerde İhsaniye'ye yerleşmişlerdir.

İstiklâl Savaşı döneminde Tatar İhsaniye köyü ve çevresi yoğun çatışmalara sahne olmuştur. Tatar İhsaniye'de Zobuoğlu Hasan Efendi'nin liderliğinde bir Kuvvâ-yı Milliyye teşkilatı bulunmaktaydı.⁸ Bu durum köyü yakında bulunan Yunan işgal kuvvetlerinin hedeflerinden biri hâline getirmiştir. 16 Haziran 1921'de İzmit Körfezi'nde bulunan bir Yunan nakliye gemisinden köye açılan ateşte bir kız çocuğu ağır ve bir kadın da hafif yaralanmıştır.⁹ 18 Haziran'da Yunan kuvvetlerinin Tatar İhsaniye'nin doğusundaki Yazlık ve Manastır tepelerine yaptıkları ve denizden torpidoların da ateşiyle desteklenen taarruz, Türk askerlerinin

2 Yeşil İhsaniye Elma Festivali. Elma Üreticisinin Rehberi, İhsaniye, 2005, s. 6.

3 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, DH.MHC., Dosya no.: 12, Gömlek no.: 13.

4 Galitekin, s. 187.

5 Age, ss. 188-189.

6 Age, ss. 196-197; BOA, İrade-Evkaf, Dosya no.: 41, Gömlek no.: 1324 C-12.

7 BOA, İrade-Maliye, Dosya no.: 78, Gömlek no.: 1325 N-04.

8 Yusuf Çam, Milli Mücadele'de İzmit Sancağı, İstanbul, 1993, s. 122.

9 Age, s. 155.

ve Kuvvâ-yı Milliye çetelerinin karşı taarruzuyla püskürtülmüştür.¹⁰ Ne var ki daha büyük bir kuvvetle 23 Haziran'da yeniden taarruza geçen Yunan birlikleri, Kuvvâ-yı Milliye'nin şiddetli direnişine rağmen Tatar İhsaniye'yi işgal etmeyi başarmışlardır.¹¹ Bölgedeki yoğun çarpışmalar neticesinde Yunan birliklerinin çekilmek zorunda kalmaları üzerine Türk kuvvetleri, 2 Temmuz 1921'de aralarında Tatar İhsaniye'nin de bulunduğu mevzileri tekrar ele geçirmişlerdir.¹² İşgal altında bulunduğu süre içinde köy büyük zarar gördüğü gibi, çekilen Yunan birlikleri tarafından tamamen yakılmıştır.¹³ Bu şekilde yakılan köy binaları arasında Bedestanî Hacı Hüseyin Efendi'nin yaptırdığı cami de bulunmaktaydı. 1925 yılı Aralık ayında alınan kararla cami yeniden inşa edilmiştir.¹⁴

Gerek 1942'de İhsaniye'nin yaşadığı sel felaketi gerekse aynı yıllarda çevredeki en önemli ürünlerden olan tütünü vuran maviküf hastalığı, İhsaniye'de geçim için o ana kadar yapılmakta olan kuru tarımdan başka yollar aranmasına yol açmıştır. Böylece, 1943'ten itibaren köyde meyvecilik (kiraz, armut ve özellikle elma) gelişmeye başlayarak, özellikle buradaki Kırım Tatarlarının temel geçim kaynağı hâline gelmiştir.¹⁵

Meyveciliğin gelişmesiyle İhsaniye'deki meyve bahçelerinde çalışmak üzere bilhassa Trabzon ve Giresun illerinden çok sayıda işçi gelmiştir. Bu işçilerden pek çoğu burada kalıcı olmuşlar ve aileleriyle İhsaniye'ye yerleşmişlerdir. İhsaniye'ye Karadeniz illerinden göçler, XX. yüzyılın ikinci yarısı boyunca durmaksızın devam etmiş ve bu şekilde gelenler köy halkının büyük çoğunluğunu teşkil etmiştir. Esasen, İhsaniye'nin nüfus açısından gelişimi, XX. yüzyılın son çeyreğinde büyük bir ivme kazanarak teşekkül eden yeni mahallelerle burası bir köy olmaktan çıkmıştır. İhsaniye'nin büyümesinde, yakındaki Gölcük Deniz Üssü ve Tersane Komutanlığı dolayısıyla yoğun iş göçü yaşanması da önemli rol oynamıştır. 17 Ağustos 1999 depremi bütün çevre gibi İhsaniye için de korkunç bir felaket olmuş, belde ekonomik ve sosyal açıdan büyük kayıplara uğramıştır. Özellikle Çiftlik ve Denizevler mahalleleri büyük ölçüde yıkılmış, 1980'li yıllar sonrasında inşa edilen siteler bütünüyle yok olmuştur. İhsaniye kasabası halkından yaklaşık 1.200 kişi, 17 Ağustos 1999 depreminde hayatını kaybetmiş, bundan çok daha fazlası da yaralanmış ve evsiz kalmıştır.

Günümüzde İhsaniye halkı daha ziyade Doğu Karadeniz kökenlilerden oluşmaktadır. İhsaniye'ye Doğu Karadeniz'den gelerek yerleşenlerle buradaki yerleşik Kırım Tatarları arasında başlangıçtan itibaren çok iyi ilişkiler kurulmuştur. İhsaniye'deki Kırım Tatarlarının önemli bir kısmı zaman içinde başka yerlere taşınmışlardır. Bunların çoğunluğunun Derince, Gebze ve Değirmendere'ye yerleşmiş oldukları bilinmektedir. 2006 yılı itibarıyla İhsaniye'nin Merkez Mahallesi'nde buranın kurucularının soyundan gelen 54 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı.

Günümüzde İhsaniye'nin Merkez Mahallesi'nde yaşamakta olan Kırım Tatarları Altıntoprak, Arıkan, Baydemir, Kaya, Okyar, Sınar, Ürküt, Yalta ve Yılmaz soyadlarını taşımaktadırlar. İhsaniye'ye yerleşen Kırım Tatarlarının kökenleri, tespit edebildiğimiz kadarıyla Kırım'ın şu köy, kasaba ve bölgelerine dayanmaktadır: Yalta soyadlılar Aluşta'nın Partenit köyünden, Okyar soyadlılar Akyar (Sevastopol) havalisinden, Ürküt soyadlılar Sudak ile Aluşta arasındaki Üsküt köyünden, Yılmaz soyadlılar Aluşta'dan, Kızıldaş soyadlılar Yalta'nın Kızıldaş köyünden, Kayalar soyadlılar Yalta'nın Ayvasıl köyünden, Yüksel soyadlılar Yalta'nın Dereköy'ünden.

İhsaniye'de yaşayan Kırım Tatarları, burasının henüz köy özelliklerini taşıdığı dönem boyunca Kırım'dan getirdikleri gelenek ve âdetlerin birçoğunu yaşatabilmişlerdir. Şu cümleden olarak, en azından XX. yüzyı-

10 Age, s. 159.

11 Age, ss. 170-171.

12 Age, s. 192.

13 Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit, 1945, s. 110.

14 Galitekin, s. 200.

15 *Yeşil İhsaniye Elma Festivali. Elma Üreticisinin Rehberi*, s. 7.

İn ikinci yarısına kadar İhsaniye'deki toylarda Kırım'ın Yalıboyu bölgesinin tipik âdetlerinin birçoğunu görebilmek mümkündü. Meselâ, damat traşı, çeyiz asma, "yolbağ" (gelin gelirken yolunun kapatılıp bahşiş alınması), kına gecesinden sonra "heyamolaya çıkılması" gibi âdetler günümüzde de hatırlanmaktadır. İhsaniye'de yaşamakta olan Kırım Tatarları Kırım'dan getirdikleri yemek kültürünün önemli bir kısmını muhafaza edebilmişlerdir. Şu cümleden olarak, çibörek, tava yantıq ve fulta (qabaq burma) gibi Kırım'ın Yalıboyu bölgesine ait yemekler günümüzde yapılmaktadır.

İhsaniye'de yaşamakta olan Kırım Tatarları, Kırım Derneği Kocaeli şubesinin kuruluş ve faaliyetlerine de aktif olarak katılmışlardır. Buradaki Kırım Tatarlarının çabalarıyla 1990'lı yıllarda Kırım'ın Karasubazar rayonuna bağlı Bahçeeli köyü ile İhsaniye beldesi kardeş ilan edilmiştir. İhsaniye'deki Kırım Tatarlarından birçok kişi 1990'lı ve 2000'li yıllarda Kırım'ı ziyaret ettikleri gibi, kasabadaki Kırım Tatar sosyal faaliyetlerinin en önde gelen ismi Necmettin Yalta, 1999 yılının Kasım ayında temelli olarak Kırım'a yerleşmiştir.

Kubuzcu Köyü*

Kocaeli'nin Kandıra ilçesine bağlı Kubuzcu köyü il merkezine 40 km, ilçe merkezine de 25 km mesafede yer almaktadır. Köy resmen tek bir muhtarlık altında olmakla birlikte, gerçekte birbirlerinden mesafe olarak ayrı, her biri müstakil birer köy mahiyetinde ve ayrı camisi bulunan üç mahalleden müteşekkildir. Söz konusu mahalleler Azaklı, Abdipaşa ve Böcekler adlarını taşımaktadırlar. 2008 itibarıyla, köyde (üç mahallede) toplam 90 kadar hane bulunmaktaydı. Köyün toplam nüfusu kış aylarında 500 kişi civarındayken, yaz aylarında bu nüfus yaklaşık 150 kişi artmaktaydı. 1960'lardan itibaren çok sayıda kişinin İzmit'e göç etmesiyle Kubuzcu'nun nüfusu azalmıştır. Esasen, köyde daimî ikamet edenlerin tamamına yakını yaşlılardan oluşmakta olup bunların önemli bir kısmı şehirde çalışıp emekli olmuş kimselerdir. Kubuzcu köyünün geçimi ağırlıklı olarak fındık tarımı üzerinden olup bir miktar mısır, buğday ve yulaf da ekilmektedir. Köyde, hacmi giderek azalmakla birlikte büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Kubuzcu'nun Azaklı Mahallesi'nin tamamına yakını Kırım kökenli Azaklıoğulları sülalesiyle meskündür. 2008 itibarıyla, buradaki 30 haneden 28'inde Azaklıoğulları sülalesinden kimseler yaşamaktaydı. Azaklı Mahallesi'ndeki Azaklıoğulları (başka yerlerdeki Azaklıoğulları'nın çoğunun aksine) Azaklı yahut Azak gibi kökenlerine işaret eden soyadlarını değil; Akkaya, Aladağ, Aydemir, Ayhan, Çektin, Çetin, Kılıçarslan, Olcay, Toy ve Yılmaz soyadlarını taşımaktadır. Azaklı Mahallesi geçmişte müstakil köy statüsü taşımaktaydı. En azından 1950'lere kadar Azaklı'nın kendi muhtarlığı bulunmaktaydı.¹⁶

Azaklı Mahallesi'ndeki Azaklıoğulları arasında anlatılanlara göre, bu soydan ilk olarak buraya yerleşenler Mehmed Ali Kaptan adlı Kırmıli bir denizci ile yakınlarıydı. Lakaplarının da gösterdiği üzere bu kimseler köken olarak Kırım'ın Azak Denizi kıyısı tarafından olmalıdırlar. Azaklı Mahallesi mezarlığında Azaklıoğulları'na ait mevcut en eski mezartaşları, Azaklıoğlu Ali Efendi ile onun oğlu Fettah'a ait olup her ikisi de hicrî 1264 (miladî 1847/1848) tarihini taşımaktadır. Buradaki Ali Efendi'nin köydeki ikinci nesil

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kubuzcu köyü eski muhtarı İsmet Aladağ (1943 Kubuzcu doğumlu), köy sakinlerinden Ömer Toy (1926 Kubuzcu doğumlu), Rafet Ayhan (1941 Kubuzcu doğumlu), Kâmil Yılmaz (1947 Kubuzcu doğumlu), İbrahim Olcay (1949 Kubuzcu doğumlu) ve Hediyeî köyü sakinlerinden Halil Sapmaz (1922 Hediyeî doğumlu), Cemile Er (1933 Hediyeî doğumlu) ve Erol Balaban (1965 Hediyeî doğumlu) ile Üğümce köyü sakinlerinden Zeynep Arslan (1948 Üğümce doğumlu) ve Mümin Arslan'a (1982 Üğümce doğumlu) teşekkür ederiz.

16 *Son Teşkilât-ı Mülkiyyede Köylerimizin Adları*, İstanbul, 1928, s. 816; *Köylerimiz. Köy Kanunu Tatbik Olunan ve Olunmayan Köy İsimlerini Alfabe Sırasile Gösterir*, İstanbul, 1933, s. 71; *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu*, Cilt: I, Ankara, 1946, s.107.

olduğu söylendiğinden (ki onun “Azaklı” değil de “Azaklıoğlu” olarak anılması da en azından ikinci nesil olduğunu göstermektedir), Kırımlı muhacirlerin buraya gelişlerinin XIX. yüzyılın başlarında yahut bundan biraz daha erken bir tarihte vuku bulmuş olması muhtemeldir.

Yine köyde anlatılanlara göre, Kırımlı muhacirler ilk önce Kandıra’nın kuzeyinde, Karadeniz kıyısındaki Bağırğan Koyu’na çıkmışlar, daha sonra da 1,5 kilometre kadar güneydeki Akpınar mevkinde su bulup orada kalmışlar. Ancak bir müddet sonra eşkıyaların tacizine uğramaları üzerine 5-6 km daha güneye hareket ederek şimdiki Azaklı Mahallesi’nin 1 km kadar güneybatısına yerleşmişler. Burada hayvancılıkla meşgul olan Azaklılar, hayvanlarının kurtlar tarafından zarar görmesine bağlı olarak, o zaman tamamen gayri meskûn durumda olan günümüzdeki Azaklı köyü mevkisine taşınmışlardır. Yakındaki Abdipaşa Mahallesi’nin ise o dönemde mevcut olduğu bilinmektedir.

Azaklıların bir kolu ise bölgeye gelmelerinden bir süre sonra şimdiki Kubuzcu köyünün Azaklı Mahallesi’ne yerleşen akrabalarından ayrılarak yine Kandıra’ya bağlı Üğümce köyüne göçmüştür. Azaklıların Üğümce’ye gidişlerinin XIX. yüzyılın ilk yarısında vuku bulduğunu sanıyoruz.¹⁷ 2008 yılı itibarıyla, Üğümce’de Azaklıoğulları’na mensup 3 hane yaşamakta olup bunların hepsi Arslan soyadını taşımaktaydı. Azaklı mevkisindeki Azaklıların bir başka bölümü de, yine muhtemelen XIX. yüzyılın ilk yarısında, yakındaki Hediye köyü mevkisinde bulunan pınar başına yerleşerek orada bu köyü meydana getirmişlerdir. Günümüzde Kandıra’ya bağlı bulunan Hediye köyündeki Azaklıoğulları Balaban soyadını taşımaktadır. 2009 itibarıyla Hediye’de Balaban soyadlı 1 hane yaşamakta olup diğerleri Kandıra, İzmit ve İstanbul gibi merkezlerde ikamet etmekteydi.

İstiklâl Savaşı esnasında Kandıra ve çevresi bir süre Yunan ve İngiliz birliklerinin işgaline girdiyse de Kubuzcu köyü fiilen işgale uğramamıştır. Bununla birlikte, bazı münferit Yunan askerlerinin veya asker kaçaklarının Kubuzcu tarafına uğradıkları hatırlanmaktadır. Köydeki Azaklıoğulları’ndan Kuvvâ-yı Milliye çetelerine katılanlar olmuştur. Bunlardan biri olan Azaklıoğlu Fettah, bölgedeki tanınmış milis kumandanlarından Akçaova’nın Tokaçlar köyünden Molla Rifat’ın müfrezesine mensuptu. Anlatılanlara göre, (1920 yılında yahut 1921 başlarında) Azaklıoğlu Fettah, Kocaeli bölgesi nizamî birlikler kumandanı Deli Halid Bey’in (sonradan Paşa) kendi emrine girmesi talebine, kumandanı Molla Rifat’tan emir almadıkça kabul etmeyeceği cevabını vermiştir. Bunun üzerine, son derece sert mizacıyla tanınan Deli Halid Bey, Azaklıoğlu Fettah’ı ve yanındaki diğer üç milisi idam ettirmiştir.

Kubuzcu köyünün Azaklı Mahallesi’ndeki Azaklıoğulları, Kırım’dan getirdikleri herhangi bir kültürel özelliği günümüze kadar koruyamamışlarsa da kökenlerinin Kırım’dan geldiğini bilmektedirler. Misafirperverlikleriyle tanınan Azaklıoğulları’nın geçmişteki ilginç bir âdeti günümüzde de anlatılmaktadır. Buna göre, kuruluşunu müteakip köyün henüz 3 hane olduğu dönemde, bir misafir geldiğinde kimde kalacağını belirlemek hususunda Azaklılar arasında anlaşmazlık çıkınca, köy meydanına her bir hane sahibini temsilen üç taş koyulması kararı alınarak, misafir hangi taşa otursa o taşın sahibinin evinde kalması usulü getirilmiş. Böylece köydeki hane sayısı arttıkça meydana taş sayısı da artmış.

Kubuzcu’daki Azaklıoğulları sülalesinin, Türkiye’nin Orta ve Doğu Karadeniz illerindeki diğer Azaklıoğulları sülaleleriyle akraba olması çok muhtemeldir. Bununla beraber, başka yerlerdeki Azaklıoğulları’yla (en azından bilinen geçmiş içinde) herhangi bir irtibatları yahut onlardan haberleri olmamıştır.

17 Büyük Üğümce Mezarlığı’ndaki Azaklıoğulları mezarları arasında, XIX. yüzyıla ait tespit edebildiğimiz Arap harfli yegâne baştaşı “Azaklıoğlu Feyzi’nin mahdumu Eşref”inki olup maalesef tarih kısmı kırılmıştı. Eşref’in oğlu Salih’in ise 1887 doğumlu olduğu Latin harfleriyle yazılmış olan baştaşı kaydedilmiştir.

Kullar Beldesi*

Kocaeli Merkez ilçesine bağlı Kullar beldesi, İzmit'e 5 km mesafede bulunmaktadır. Burası evvelce bir köy iken zaman içinde gelişerek kasabaya dönüşmüş ve 1967'de burada belediye teşkilatı kurulmuştur. 2006 yılı itibarıyla kasaba nüfusunun 17.000'i geçtiği tahmin edilmektedir. Bu nüfusun yaklaşık 40 hanesini Kırım Tatarları teşkil etmekteydi. Kullar kasabası 17 Ağustos 1999 depreminde büyük zarar görmüştür. Gayri resmî rakamlara göre kasaba sakinlerinden 450-500 kadarı depremde hayatını kaybetmiştir.

Kullar köyü önceleri şimdiki Ovacık Mahallesi'nden ibaretken, sonradan buna Tepecik ve Yakacık mahalleleri de eklenmiştir. Köyün giderek genişlemesi üzerine Ovacık Mahallesi'nden dört yeni mahalle (Vezirçiftlik, Karadeniz, Mahmutpaşa, Mehmedağa mahalleleri) meydana getirilmiştir. Günümüzde Kullar'daki Kırım Tatarları Ovacık, Tepecik ve Mehmedağa mahallelerinde yaşamaktadırlar.

Kullar köyünün çok verimli toprakları olduğu ve XX. yüzyıl ortalarına kadar burada geniş miktarda sebze ve meyve yetiştirildiği, köyün üretiminin İzmit'in ihtiyacını önemli ölçüde karşıladığı hatırlanmaktadır. O dönemlerde, ancak evlerin ihtiyacına yetecek kadar hayvancılık yapıldığı da biliniyor. Ancak zaman içinde çevrede yoğunlaşan sanayi tesisleri ve yerleşim alanları verimli toprakların büyük bir bölümünü işgal etmiştir. Günümüzde Kullar halkı çiftçilik, nakliyecilik ve esnaflıkla geçinmektedir. Çevrede yüzlerce sanayi kuruluşu olduğu için şimdi, Türkiye'nin her yerinden buraya işçi gelmektedir. Kasabada yaşayan Kırım Tatarlarının yaklaşık yarısı çiftçilikle, yarısı da kamyonculukla meşguldür.

Kullar köyünün Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki teşekkülü buraya iskân olunan Kırım Tatar muhacirlerle gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, Kırım Tatarlarının gelişinden önce de burada aynı isimle bir köy mevcuttu. Şu cümleden olarak, 1840'ların ortasında Kullar köyünde vergi mükellefi 11 Müslüman hane bulunmaktaydı.¹⁸ Bu sakinlerin, Kırım Tatar muhacirlerin gelmesinden önceki bir tarihte köyden ayrılmış oldukları veya sayılarının azaldığı anlaşılmaktadır. Kırım Tatarları ise Kullar köyüne XIX. yüzyılın sonlarında yahut XX. yüzyılın ilk yıllarında yerleşmişlerdir.¹⁹ Bu muhacirlerin daha ziyade Bahçesaray ve Yalıboyu havalilerinden oldukları ve hiç değilse bazılarının Kırım'da bağcılık yaptıkları biliniyor.

Kullar'a yerleşen Kırım muhacirlerinin bir kısmının hâlinin vaktinin iyi olduğu ve beraberlerinde kendilerine yetecek miktarda para getirebildikleri anlaşılmaktadır. Söylenenlere göre, Kırım Tatarları geldiğinde arazi bataklık olup burada pirinç ekilmekteymiş. Buna bağlı olarak sıtma çok yaygınmış. Sıtma, birçok başka yerde olduğu gibi burada da muhacirlere büyük zarar vermiştir.

Kullar'daki Kırım Tatarları arasında doğrudan Kırım'dan değil, Dobruca üzerinden gelmiş olan tek Kırım Tatar ailesi Aktay soyadlı ailedir. Bu ailenin fertleri, Osmanlı Devleti tarafından Kırım'dan göçlerini müteakip 1860'larda iskân edildikleri Köstence'nin Osmanfakih köyünden gelmişlerdir. 1935'te Romanya'ya ait olan Osmanfakih'tan ayrılarak Köstence Limanı'ndan "Nâzım Bey" Vapuru'na binen aile, önce Derince'ye iskân olunmuş, 1947'de de Kullar'a yerleşmiştir. 1935 yılında Romanya'dan Türkiye'ye

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kullar köyü sakinlerinden Şecaettin Aktay (1929 Köstence'ye bağlı Osmanfakih köyü doğumlu), Muhsin Şener (1936 Kullar doğumlu), Enver Öney (1960 Kullar doğumlu), Yaşar Kurt (1972 Kullar doğumlu), Zafer Baskın (1972 Schranberg Rothweiß, Stuttgart doğumlu) ve Bülent Kurt'a (1978 Kullar doğumlu) teşekkür ederiz.

18 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.VRD.TMT.d.*, Defter no.: 3907 ve 17022. Ayrıca bakınız, Tuğba Okuyan, "İzmit Temettuât Defterleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 2004, ss. 503-507.

19 Köy mezarlığında tespit ettiğimiz "Kırmı Hacı Ahmed Ağa"ya ait hicrî 1321 (miladî 1903-1904) tarihli mezartaşı Kırım Tatarlarının burayı kurmasının bundan önceki bir tarihe dayandığını göstermektedir. Burayı kuran Kırım Tatar muhacir grubunun Osmanlı belgelerinde 1902 yılında İzmit'in bir köyüne iskân olundukları kaydedilen göçmenler olması da ihtimal dâhilindedir. Bakınız, BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 523, Gömlek no.: 45.

göç eden Kırım Tatarlarından bir grup ise nihaî iskân yerlerine yerleşmeleri öncesinde 1935-1936 kışını Kullar'da geçirmişlerdir. Ancak bu gruptaki Kırımlılardan Kullar'da kalan olmamıştır. Aktay soyadlı aileden sonra Kullar'a başka Kırım Tatarı yerleşmemiştir. Aksine buradaki Kırım Tatarları zaman içinde İzmir, İzmit, İstanbul, Gölcük ve Konya gibi yerlere taşınmışlardır.

Kırım Tatarlarından sonra Kullar köyüne yerleşen ikinci muhacir grubu 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Osmanlıların elinden çıkan topraklardan buraya göç eden Rumeli Türkleri olmuştur. Günümüzde Kullar halkının ezici çoğunluğunu teşkil eden ve köken olarak Türkiye'nin Karadeniz vilayetlerinden olan nüfusun ise XX. yüzyılın başlarından itibaren buraya yerleşmeye başladığı anlaşılmaktadır. 1920'li ve 1930'lu yıllarda bilhassa Ordu, Trabzon ve Rize kökenlilerin Kullar'a geldikleri görülmektedir. Bu göçün ilk dönemde sözü edilen vilayetlerden doğrudan gelmekten ziyade, evvelce yerleştikleri çevre köylerden Kullar'a yerleşmeleri şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Daha 1930'larda bu Karadenizli iç göçmenlerin köy nüfusunun çoğunluğunu oluşturdukları görülmektedir. 1970'lerden itibaren de, doğrudan Trabzon ve Gümüşhane'den gelen çok sayıda insan Kullar'a yerleşmiştir.

Kullar halkı böylesine farklı bölge ve kökenlerden gelmesine rağmen, başlangıçtan itibaren aralarındaki ilişkiler olumlu ve sıcak olmuştur. Uzun yıllar boyunca köyde yaşayan farklı unsurlar arasında herhangi bir problem olduğu hatırlanmamaktadır.

Kullar'da yaşayan Kırım Tatarları, I. Dünya ve İstiklâl Savaşlarında savaşmışlar ve çok sayıda şehit vermişlerdir. Köydeki Kırımlılardan olup o yıllarda çevredeki Ermeni çeteleri tarafından şehit edilenlerin de olduğu bilinmektedir.

Kullar'daki Kırım Tatarları arasında Kırım'dan getirilen âdetlerin birçoğu unutulmakla birlikte yaşatılanları da vardır. Meselâ, günümüzde de bayram sabahları aile büyüğünün evinde fırında yoğurtlu-kaymaklı yahut cevizli loqma (tava loqum tarzı) pişirilmektedir. Yine köbete, çibörek, tataraş, qabaqlı qıvrıma gibi karakteristik Kırım yemekleri de Kullar'daki Kırım Tatar evlerinde bugün de pişirilmektedir.

Kullar'daki Kırımlıların günümüze kadar yaşatmış oldukları bir de Heyamola âdeti vardır. Toylarda, kına gecesinden sonra, herkes yatınca kız tarafı (gelin de dâhil) darbuka çalarak ve mani söyleyerek ("Heyamola size geldik" diyerek) kapılara gidip bahşiş (çerez, meyve vs.) alırlar. Sonra, toplananlarla masa kurulur ve sabaha kadar muhabbet ve eğlence olur. Bu arada kına da yakılır.

Kullar'ı kuran Kırım Tatar grubu içinde Kırım Tatarca konuşabilen neslin 1960'lı yıllar civarında ortadan kalktığı anlatılmaktadır. Takriben aynı tarihlerden itibaren Kırım Tatarlarıyla Kırım Tatarı olmayanlar arasında evlilikler yaygınlaşmıştır. Köydeki Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadırlar: Aktay, Ankara, Baskın, Çetin, Gün, Kurt, Mut, Öner, Öney, Sütütemiz, Şener, Taşkın, Üresin ve Ürkmez.

Sarımşe (Selimiye) Beldesi*

Sarımşe beldesi Kocaeli ilinin Merkez ilçesine bağlıdır. Kasabanın nüfusu 2000 yılı sayımında resmen 2.898 kişi olarak belirlenmiş olup 2006 yılında Sarımşe'de yaşayanların sayısı 5.500-6.000 civarında tahmin edilmekteydi. Bu nüfusun 50-60 hanelik bir kısmı (Nogaylarla birlikte) Kırım Tatarı'dır. 17 Ağustos 1999 depremi sonrasında depremzedelerden Sarımşe'ye yerleşenler olduğu gibi doğu illerinden göç edenler de olmuştur. Sarımşe köy statüsünde iken 1994 yılında beldeye dönüştürülmüştür. Sarımşe kasabası Bakırlı, Hürriyet, Kızılıklık ve Tepetarla mahallelerinden oluşmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Sarımşe Belediye Başkanı Ergün Berdan (1972 Sarımşe doğumlu) ile kasaba sakinlerinden Muhsin Bildik (1921 Köstence'ye bağlı Hocalı köyü doğumlu), Salih Görmez (1928 Köstence'ye bağlı Körçeşme köyü doğumlu), Hamit Köksalar (1934 Köstence'ye bağlı Körçeşme köyü doğumlu), Yaşar Anlar (1948 Sarımşe doğumlu) ve Kâzım Aydamgalı (1958 Sarımşe doğumlu) teşekkür ederiz.

Sarımeşe köyünün geçimi eskiden hayvancılığa dayalıyken, çevredeki sanayileşme bu durumu değiştirmiştir. 1970'lerden beri köy (kasaba) halkı geçimini çevrede kurulan fabrikalarda çalışarak temin etmektedir. Sarımeşe'de hayvancılık ve ziraat hemen tamamen ortadan kalkmış durumdadır.

Sarımeşe köyü, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan Rumeli topraklarından gelen muhacirler tarafından 1900 yahut 1901 yılında kurulmuştur. Sarımeşe köyünün kurulduğu sıralarda 50 haneden oluştuğu görülmektedir. 1901 yılında hükûmet tarafından köyün adının "Selimiye" olarak değiştirilmesi kararı verildiyse de,²⁰ bu ismin kalıcı olmadığı anlaşılmaktadır.

Sarımeşe köyünü kuran muhacirler, daha ziyade Hezargrad (Razgrad) ve Kırcaali'nin köylerindendi. Sarımeşe'ye göçen Türkler arasında Hezargrad'ın Ezerce köyünde doğan ünlü Pehlivan Hergeleci İbrahim de bulunmaktaydı. 1901'de Sarımeşe'ye yerleşen Hergeleci İbrahim, 1917'de burada vefat etmiştir.²¹

Bütün Türkiye gibi Sarımeşe köyü halkı da İstiklâl Savaşı döneminde çok zor günler geçirmiştir. Şu cümleden olarak, Onnik adlı bir Ermeni eşkiyanın liderliğindeki ve 100 kadar yerli Ermeni ve Rumlardan müteşekkil bir çete 22 Temmuz 1920'de köyü basmıştır. Baskın esnasında paraları gasp edilen köylülere zulüm yapılmıştır.²²

1935 yılında Romanya'dan Türkiye'ye göç eden Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerden bir kısmı Sarımeşe'ye yerleşmiştir. Romanya Dobruca'sının muhtelif köylerinden olan bu göçmenler, Köstence Limanı'ndan Cumhuriyet ve Nâzım Bey adlı Türk vapurlarına binerek Tuzla'ya gelmişlerdir. Kısa bir müddet Derince'de barındırılan muhacirler, asıl iskân yerlerindeki evleri inşa edilene kadar çevreye geçici olarak yerleştirilmişlerdir. Sarımeşe'ye iskân edilen muhacirlerin tamamının veya birçoğunun, Akmeşe (Armaş) yakınlarındaki Şeytandere'de köylülerin evlerinde misafir kaldığı anlaşılmaktadır. Bazı muhacirler de misafirlik dönemini İzmit'in Alikâhya köyünde geçirmişlerdir.²³ 1,5-2 yıl kadar süren bu misafirlik dönemini müteakip diğer yerlere iskân edilen muhacirler, oralara giderken bir kısmı da Sarımeşe'ye gelmiştir. Sarımeşe'ye yerleşen Kırım Tatarları ve Nogaylar Dobruca'nın Hocalı, Kanara (Romence adı: Ovidiu), Palaz ve Körçeşme (Tepeş Voda) gibi köylerinden gelmekteydi.

Sarımeşe'de Dobruca muhacirlerinin iskânına tahsis edilen arazi, esasen meşe ormanı olup devlet onlardan ev ve tarlalarını ormandan açacakları yerlerde oluşturmalarını istemiştir. Kırım Tatarlarının yerleştiği bu semt "Sümbüle Mahmudiye" Mahallesi olarak anılmıştır. Köye yerleşen göçmenlere devlet nüfus başına 10 dönüm toprak ve hane başına da bir çift öküz ve pulluk vermiştir. Köyde on yıllarını dolduranlar yerleştikleri yerin tapusunu almışlardır. Bu şekilde Sarımeşe'ye iskân edilen Kırım Tatar ve Nogay göçmenlerin 60 haneden oluştuğu ifade edilmektedir. Söz konusu toplu iskânı müteakip, Dobruca'dan münferiden gelerek Sarımeşe'ye yerleşen başka Kırım Tatarları da olmuştur. 1930'ların sonunda gelen ve bir müddet yakındaki Kullar köyünde yaşayan bu Kırım Tatarları, serbest muhacir statüsünde olduklarından devletten herhangi bir yardım alamamışlardır. Bu son grup serbest muhacirler arasında, babaları Osmanlı ordusu saflarında şehit düşmüş olan Anlar ailesi de bulunmaktaydı. Sarımeşe'ye 1950'lerde birkaç hane Bulgaristan muhaciri Türk daha yerleşmiştir.

Sarımeşe köyüne Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin iskânı, burada yarım asırdır yaşamakta olan Rumeli muhacirleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Uzun süre bu iki göçmen topluluk aralarında evlilik ilişkisi kurmamış, mahalleleri gibi mezarlıkları dahi ayrı olmuştur. Bunun yanı sıra muhaceretin getirdiği diğer ekonomik ve sosyal zorluklar, Sarımeşe'deki Kırım Tatar göçmenlerinin ilk yıllarının sıkıntılarla geçmesine

20 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 45, Gömlek no.: 33.

21 "Hergeleci İbrahim Pehlivan'ın Hayatı", *Sarımeşe Bülten*, No.: 2 (Sarımeşe, Ağustos 2006), s. 17.

22 Yusuf Çam, *Millî Mücadelede İzmit Sancağı*, İstanbul, 1993, ss. 91-92.

23 Ferit Toplu, *Dobruca'dan Derince'ye Kırım Tatarları*, y.y. [İstanbul], 2010, s. 108.

yol açmıştır. Sarımeşe'deki eski ve yeni göçmenler arasındaki anlaşmazlıklar zaman içinde ortadan kalkmış ve iki toplum sıcak ilişkilere girerek geniş ölçüde kaynaşmıştır. Köyde nüfus çoğunluğu ise hep Rumeli muhacirlerinde olmuştur.

Sarımeşe'deki Kırım Tatar ve Nogay muhacirler başlangıçtan beri büyük ölçüde birbirleriyle karışmışlardır. Nitekim kasabadaki Nogaylar da öteden beri Kırım Çöl şivesiyle konuşmaktadırlar. Nogayların hangi kabilelerden oldukları unutulmuş olsa da, ailelerden birinin soyadından, hiç değilse o sülalenin Aytamgalı kabilesinden geldiği anlaşılmaktadır. Sarımeşe'de Kırım Tatar / Nogay mutfak kültürü geniş ölçüde günümüzde de yaşatılmaktadır. Nitekim çibörek, köbete, qalaqay, tabaqbörek, cantıq, qaşıqbörek, ülkenbörek gibi yemekler pişirilegelmektedir. 2006 yılı itibarıyla köyde Kırım Tatarca konuşulması yaşlı nesle münhasır kalmış durumdaydı.

Sarımeşe'deki Kırım Tatarları 1960'lara kadar Kırım Tatar güreşlerinin, at yarışlarının ve çınlaşmaların yapıldığı ananevî toylarını yapmayı sürdürmüşlerdir. Köydekilerden bazıları çocukluk yıllarında büyükelrinden Kırım Tatar halk hikâyelerini, meselâ Çora Batır Destanı'nı dinlediklerini hatırlamaktadırlar. Günümüzde ise bütün bunlar orta yaş üstü neslin hatıralarında kalmıştır. Köydeki Kırım Tatar / Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Anlar, Aydamgalı, Biçer, Bildik, Çaltay, Doyuran, Görmez, Köksalar, Öner, Şenödeyici, Tutku ve Uslu.

Servetiyecami Köyü*

Servetiyecami köyü, Kocaeli ilinin İzmit ilçesine bağlı olup İzmit'e 25 km uzaklıktadır. 2009 yılı itibarıyla köyde kışın yaklaşık 70 hane açık iken, yaz aylarında yaşayan hane sayısı 130 civarına çıkmaktaydı. Köy halkının çoğu şehirlerde emekli olmuş kimseler olup genç nüfus yok denilecek kadar azdır. Geçmişte burası fasulyesi ile tanınmış bir tarım beldesi olmakla birlikte, 2000'li yılların sonunda, yalnızca şahsî ihtiyaç için ekilen az miktarda sebze haricinde köy arazisindeki tarlaların çoğu ekilmemekteydi. 17 Ağustos 1999 depreminde, çevrenin aksine Servetiyecami köyü çok zarar görmemiştir. Deprem sonrasındaki dönemde Türkiye'nin her tarafından gelen yazlıkçılar köy arazisinden toprak satın almışlardır.

Servetiyecami ve vadinin karşısında yer alan Servetiyekarşı köyleri, günümüzdeki yapılarıyla 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında, Doğu Karadeniz bölgesinden buraya göç etmek zorunda kalan Müslümanlar tarafından kurulmuştur. Bu Müslümanlar, 93 Harbi sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması hükümlerine göre vatanları olan Batum havalisi²⁴ Rusya'ya bırakılmış olan Acaralılar (Müslüman Gürcüler) ve Lazlardı. Bunlardan Acaralılar Aytepe'ye yerleşmişlerdir.²⁵ Servetiyecami köyüne ismini veren cami ise Sakal-ı Şerif'in muhafaza edildiği tanınmış bir mabet olarak bu göçler öncesinde de mevcuttu.

Lazların ve Acarların yerleşmelerini takip eden yıllarda, Rize'nin Potomya (değiştirilen adı: Güneysu) nahiyesinden gelen çok sayıda Türk Servetiye çevresine yerleşti. Bu şekilde süregelen göçlerle ve Batum havalisinden gelmiş olan göçmenlerin çoğunun zaman içinde köyden ayrılmalariyla Servetiyecami köyü halkının tamamına yakını Potomya kökenli hâle gelmiş olup 1999 depremi sonrasına kadar böyle kalmıştır.

Servetiyecami köyü Osmanlı Devleti'nin son yıllarında gayet önemli bir köy durumundaydı. Zaten Sakal-ı Şerif'i muhafaza etmesi dolayısıyla manevî bir önemi olan köy, ayrıca sakinleri arasından yetişen çok

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Servetiyecami köyü halkından Mehmet Nuri Azak (1928 Servetiyecami doğumlu), Osman Azak (1929 Servetiyecami doğumlu) ve Ramazan Tarı'ya (1940 Servetiyecami doğumlu) teşekkür ederiz.

24 Berlin Antlaşmasına kadar Batum şehri Lazistan sancağının merkeziydi. Söz konusu antlaşma ile Artvin de dâhil olmak üzere Batum şehri ve bugünkü Acaristan Rusya İmparatorluğu'na bırakıldı.

25 Ali Üzmez, *Milli Mücadelede Servetiyecami Cephesi*, (y.y. [İzmit], t.y. [2006]), s.17.

sayıda âlim ve din adamıyla da çevrede büyük saygı görmekteydi. Cuma namazları için çevre köylerdeki Müslümanlar Sakal-ı Şerif'in bulunduğu camide toplandıkları gibi, bu ilgiye bağlı olarak Servetiyecami köyünde ticarî hayat ve esnafılık da gelişmişti.²⁶ 1920 yılı civarında Samanlı dağları eteklerindeki en büyük köy olan altı mahallelik Servetiyecami'nde yaklaşık 200 hanede 1.000'e yakın kişi yaşamaktaydı.²⁷

Servetiyecami ve onun ikiz kardeşi denebilecek olan Servetiyekarşı köyleri, İstiklâl Savaşı döneminde önemli ve kanlı olaylara sahne olmuştur. O dönemde, yakın çevredeki Bardızag (Bahçecik), Döngel, Yuvacık ve Arslanbey köyleri Ermeni; Yeniköy ve Karatepe köyleri ise Rum nüfus ile meskûndü.²⁸ O yılların ortamında, Servetiye'deki Türkler de dâhil olmak üzere bölgedeki farklı etnik unsurlar, silahlı çeteler şeklinde teşkilatlanmış olup acımasız çatışmalar içine girmişlerdi. İzmit ise önce İngiliz, sonra da Yunan birlikleri tarafından işgal edilmişti. 1920 yazında, Bahçecik'teki Yunan işgal birliklerinin Servetiye'yi silahsızlandırma teşebbüsleri üzerine, Servetiye tepelerinde mevziler kazılarak bir Kuvvâ-yı Milliye cephesi teşkil edildi. Servetiyecami köyündeki yaşlılar, kadınlar ve çocuklar ise Aytepe'nin üstündeki eski yaylaya tahliye edildi.²⁹ Yunan birliklerinin Servetiye'ye Ağustos 1920'de yaptığı müteaddid taarruzlar Servetiyeli milislerce başarıyla püskürtüldü. Çarpışmalara İzmit Körfezi'nde bulunan İngiliz dretnotu da Servetiye'ye yönelik salvolarıyla katılırken, bir İngiliz keşif uçağı Türk milislerce düşürüldü.³⁰ 1921 ilkbaharı ve yazındaki Türk karşı taarruzunda da Servetiyeliler aktif şekilde yer almıştır. Servetiye cephesinde şehit ve gazi olan milislerin hatırasına Servetiyecami köyünde Sakal-ı Şerif Camii'nin yanında bir anıt dikilmiştir.

Servetiyecami köyü sakinlerinin bir bölümünü Kırım asıllı olan Azaklıoğulları teşkil etmektedir. Azaklıoğulları buraya, Rize'nin Potomya nahiyesindeki Setoz (günümüzdeki adı Ortaköy) köyünden muhtemelen 1880'lerde gelmişlerdir. Setoz'a yerleşen Azaklıoğulları'nın Kırım'dan çıkışı tarihleri ise (Ortaköy'de mevcut şecere ve mezartaşlarından anlaşıldığına göre) en geç XIX. yüzyılın başları olmalıdır. İstiklâl Savaşı'ndaki Servetiye cephesi çarpışmalarına bütün köy halkı gibi Servetiyecami'deki Azaklıoğulları da faal olarak iştirak etmiştir. Azaklıoğulları'ndan birçok kişi bu çarpışmalarda gazi olduktan başka, Azaklıoğlu Hacı Arif Hoca'nın oğlu Ahmet şehit düşmüştür.

Servetiyecami köyündeki Azaklıoğulları Azak ve Azaklı soyadlarını taşımaktadır. 2009 yılı itibarıyla, köyde bu sülaleye mensup yaklaşık 15 hane yaşamaktaydı. Servetiyecami'deki Azaklıoğulları'ndan bazıları zaman içinde İzmit, Adapazarı, Gölcük, Bahçecik ve Yuvacık gibi merkezlere taşınmışlardır. Nitekim sözü edilen şehir ve kasabalarda yaşayan Servetiyecami'den gitme 30-40 civarında aile bulunmaktadır. Servetiyecami'deki Azaklıoğulları, Setoz (Ortaköy) köyünden ayrılmalarının üzerinden yüz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen oradaki akrabaları ile irtibatlarını sürdürmekte ve bu akrabalar zaman zaman birbirlerini ziyaret etmektedirler.

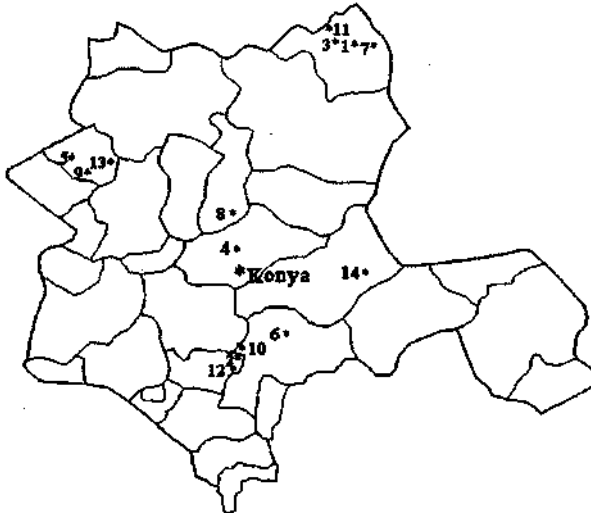
26 Age, ss. 17-18.

27 Age, s. 17.

28 Age, s. 20.

29 Age, ss. 55-58.

30 Age, ss. 76-77.

1. Ağılbaşı (Mandıra)
2. Ahmediye (Yıkık)
3. Boğazören (Köstengül)
4. Dokuz
5. Erdoğan
6. Fethiye
7. Kırkkuyu
8. Konar (Kırıkuyu)
9. Köklüce (Kaha/Mâmûretü'l-Hamid)
10. Seçme
11. Seydahmetli
12. Süleymaniye (Susuz)
13. Tursunlu (Mecidiye)
14. Yağlıbayat

Ağılbaşı (Mandıra) Köyü*

Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Ağılbaşı köyü Konya'ya 150 km, Kulu'ya ise 10 km mesafededir. Köyün nüfusu 2007 yılı itibarıyla resmen 258 kişi olup köyde yaz kış açık olan hane sayısı yaklaşık 60'tı. Yaz aylarında açık olan hane sayısı 70-80'i bulmaktaydı. 1960'lardan itibaren köyden Ankara'ya, Almanya'ya ve İsveç'e göçler olmuştur. 2000'li yıllarda da göçler durmamış olup her yıl 1-2 aile köy dışına (şehirlere) göçmekteydi. Köyün asıl ismi olan Mandıra, 1960'ların başında hükûmetin tamamen keyfi bir kararıyla, hiçbir esasa dayanmaksızın Ağılbaşı olarak değiştirilmiştir. Bununla birlikte, köy halkı ve çevredekiler burayı Mandıra olarak anmayı sürdürmektedir. Esas geçim kaynağı tarım olan Ağılbaşı köyünde en çok pancar, ondan sonra da buğday ve arpa ekilmektedir. Köyün asıl isminin "Mandıra" olmasının da gösterdiği üzere, burada geçmişte hayvancılık ve süt üretimi gelişmişti. Günümüzde ise eskiye göre azalmakla birlikte küçük ve büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. Köy ekonomik ve sosyal açıdan Kulu'nun örnek köyü olarak gösterilmektedir.

Günümüzdeki Ağılbaşı (Mandıra) köyü, 1860'ların başında Paşa Dağı havalisine gelen Nogay göçmenlerden bir grup tarafından kurulmuştur. Köy mevkiinde evvelce de bir yerleşim mevcut idiyse de, Nogaylar buraya geldiğinde burasının boş yahut virane olduğu, belgelerde buranın muhacirler tarafından yeniden

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Ağılbaşı (Mandıra) köyü muhtarı Hasan Ok (1960 Mandıra [Ağılbaşı] doğumlu), köy eski muhtarları Ahmet Ok (1909 Mandıra [Ağılbaşı] doğumlu) ve Ramazan Ok (1958 Mandıra [Ağılbaşı] doğumlu) ile köy sakinlerinden Fazlı Ergen (1947 Mandıra [Ağılbaşı] doğumlu) ve Cengiz Ergen'e (1964 Mandıra [Ağılbaşı] doğumlu) teşekkür ederiz. Fazlı Ergen, bize verdiği köyün tarihçesine ait bilgileri 1984'te vefat eden Nuri Yılmaz'dan dinlediğini ifade etmiştir.

teşkil olunmuş köyler meyanında gösterilmesinden anlaşılmaktadır.¹ Mandıra'ya yerleşen Nogayların Ceti-san (Yedisán) koluna mensup oldukları bilinmektedir.

Bu şekilde Mandıra köyü, yeniden kuruluşunda tam bir Nogay muhacir köyü olarak ortaya çıkmıştır. Muhacirlerin yardım ile yaptırılan ilk evlerinin hepsinin bir örnek, kerpiçten, üzeri ağaç ve toprak kaplı olarak inşa edildiği hatırlanmaktadır. Söz konusu evlerden günümüze intikal edebilen kalmamıştır. Köy camisinin hicrî 1301 (miladî 1883-1884) tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır.² Köyde caminin yanı sıra bir de medrese kurulmuştu.³

Başka yerlere iskân olunmuş Nogay muhacirlerden zaman içinde Mandıra köyüne yerleşenler olmuştur. Bunlar arasında Sivas'ın Şarkışla kazasına bağlı Ahmetli köyünden gelenler bulunmaktadır. 1909 yılında Ahmetli'den 3 hane olarak gelen bu Nogay muhacirler de 1860'larda Osmanlı topraklarına göç etmiş olup Yetişkul kolunun Aytamğa kabilesine mensuptu.⁴

İstiklâl Savaşı esnasında, 1921 yazında, Yunan ordusunun ileri harekâtı Mandıra köyünde de büyük huzursuzluğa yol açtı. Yunan ordusunun köy yakınlarındaki Karacadağ'ın dibine kadar gelmesi üzerine köy halkı köyü terk etmiştir. Eylül 1921'de, Yunan ordusu Sakarya Muharebeleri'nde mağlup olunca köylüler Mandıra'ya geri dönmüşlerdir.

1920'li ve 1930'lu yıllarda Mandıra'ya yakındaki Yaraşlı köyünden taşınan aileler olmuştur. Bu dönem içinde Yaraşlı'dan Mandıra'ya yaklaşık 15 hanenin taşındığı anlaşılmaktadır. 1928-1929 yıllarında Yaraşlı'dan Mandıra'ya göçenler arasında yer alan ve sonradan Ok soyadını alacak olan sülale aslen Ahıska Türklerindendir.⁵ Yaraşlı'dan gelmiş sülaleler Ağılbaşı (Mandıra) köyünde 2000'li yıllarda büyük çoğunluğu teşkil etmekteydi. Mandıra'ya muhtemelen 1930'larda Erzurum taraflarından birkaç aile, yine aynı dönemde Çöpler köyünden de birkaç Kürt aile yerleşmiştir. Bu sonuncu aileler, esasen Nogaylar tarafından kısa bir süre önce boşaltılmış olan Çöpler köyüne de yakın dönemde yerleşmişlerdi.

2007 yılında Ağılbaşı (Mandıra) köyünde 10 hane Nogay yaşamaktaydı. Köydeki Nogay aileler ananevî kültürlerinin birçok unsurunu zaman içinde kaybetmiş olmakla birlikte, kimliklerini ve birtakım geleneklerini günümüze kadar muhafaza edebilmişlerdir. Köydeki Nogaylar arasında Nogayca özellikle 1970'lerden itibaren genç nesil arasında tedricen daha az konuşulmaya başlanmıştır. 2000'li yıllarda, Ağılbaşı (Mandıra) köyündeki orta yaş ve üstündeki Nogaylar, kullandıkları kelimeler azalmakla birlikte Nogayca konuşmayı sürdürüyorlardı. 1970'lere kadar buradaki Nogaylar, yalnızca kendi aralarında ve çevredeki Nogay köylerindekiyle evlilik ilişkileri kurmaktayken tedricen Nogay olmayanlarla da evlenmeye başlamışlardır. 2000'li yıllarda karışık evlilikler çok yaygın durumdaydı.

1 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 112.

2 Söz konusu cami 1988 yılında yıkılmıştır. Yıkılmış olan bu caminin minberinde, hicrî 1301 (miladî 1883-1884) tarihinin yazılı olduğu anlatılmaktadır.

3 Bu medresenin 1920'lerde harabe halinde olduğu hatırlanmaktadır.

4 Bu sülaleden olan Fazlı Ergen ve Cengiz Ergen'den edindiğimiz bilgilerde, büyük ataları Qart Qoçaq'ın oğulları Acımurat, Geldimurat ve Baymurat'ın Ahmetli'ye yerleştikleri, Qart Qoçaq'ın "Volga kıyısındaki Qaramırzalı (Karamirzalı) köyünden" olduğu belirtilmektedir. 1860'larda, Volga (İdil) boyundan Osmanlı Devleti'ne Nogay muhaceretine dair hiçbir delil olmadığından, burada Volga olarak gösterilen nehrin zaman içinde yanlış olarak hatırlandığına şüphe etmiyoruz. Söz konusu Karamirza köyünün ise bugünkü Stavropol vilâyeti'nin Koçubey rayonunun Karamirza köyü olduğu kanaatindeyiz. Nitekim burada günümüzde de Yetişkul kolundan Nogaylar yaşamaktadırlar.

5 Bu sülale XIX. yüzyılda (Ahıska bölgesinin Osmanlı hâkimiyetinden çıkıp Rusya İmparatorluğu'na ilhak edildiği 1829 Edirne Antlaşması'ndan sonra) memleketlerini terk etmek zorunda kalmalarını müteakip önce Ankara'nın Haymana kazasının Runkuş (değiştirilen ismi: Dikilitaş) köyüne, sonra da Yaraşlı'ya yerleşmişti.

Köyün Nogay olmayan sakinleri de Nogaylara ve âdetlerine saygı duymaktadır. Hatta bazı Nogay âdetleri ve dil unsurları yerli ahaliye de intikal etmiştir. Meselâ, köyün bütün sakinleri tuzlu-sütlü Nogay çayını içmektedirler. Köyde, Nogay olmayan orta neslin üstü de iyi Nogayca konuşabilmekteydi. Esasen, köyün farklı kökenlerden gelen halkı arasındaki ilişkiler çok sıcaktır.

Ağılbaşı köyündeki Nogaylar da 2000’li yıllarda çevrede kurulan Nogay kültür derneklerinin faaliyetlerine aktif olarak katılmaktadırlar. Bu meyanda, her yıl çevrede yapılan şabantoylara Ağılbaşı’ndan da katılım olduğu gibi, 2008 yılından itibaren Hollanda’da düzenlenen Avrupa Nogay Kurultayları’nda köyden temsilciler yer almaktaydı.

Köye kayıtlı Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akbaş, Değirmenci, Ektaş, Ergen, Kaya, Oğuz, Özbek, Özdemir, Sarı, Şahin, Toprak, Tosun, Tuğluoğlu ve Yılmaz. Bunlardan Akbaş, Ektaş, Ergen, Kaya, Oğuz, Özbek, Özdemir, Sarı ve Yılmaz soyadlı ailelerin mensupları 2007 yılı itibarıyla köyde yaşamaktaydı.

Ahmediye (Yıkık) Köyü*

Konya’nın Akören ilçesine bağlı Ahmediye köyü Akören’e 16 km, Konya’ya 50 km mesafede bulunmaktadır. Köy nüfusu 20 hanede yaşayan 86 kişiden oluşmaktadır. Çevre köylerden gelen üç damat haricinde köy halkının tamamı Kırım Tatarı’dır. Köy 1986’ya kadar Çumra’ya bağlı iken bu tarihte Akören’in ilçe olmasıyla Akören’e bağlanmıştır. 1990’lara kadar çalışmak amacıyla köyden şehre göç olmaksayda bu tarihlerden sonra göç durmuştur. Köyün asıl geçim kaynağı koyun yetiştiriciliğidir. Bunun yanı sıra bir miktar sığır da beslenmektedir. Ayrıca buğday, arpa, mısır, yemlik, fasulye, nohut, kavun ve karpuz ekilmektedir.

Günümüzdeki Ahmediye köyünün bulunduğu yerin evvelce meskûn olduğu, ancak sonradan boşaldığı bilinmektedir. Nitekim Kırım Tatar muhacirler geldiği sırada burası bir ören yeri olması dolayısıyla “Yıkık” adıyla anılmaktaydı. Bu isim günümüzde de halk arasında zaman zaman kullanılmaktadır. Ahmediye köyünü kuracak olan Kırım Tatar muhacirler, 1903 yılında Kırım’dan İstanbul’a geldikten sonra iskân için Konya havalisine gönderilmişlerdir. Bunlardan bir grubu, iki yıl boyunca Alibeyhöyüğü kasabasında geçici olarak ikamet ederken, diğer bir kısmı da evvela Adana’nın Sis (şimdiki Kozan) kazasına gitmiş, iki yıl da Sis’te kalmıştır. Bilahare Alibeyhöyüğü ve Sis’te kalan kabileler birleşmişler ve 40 hane olarak 1906 yılında Yıkık mevkisine yerleşmişlerdir. Bu şekilde ortaya çıkan köye Sultan II. Abdülhamid’in 6 Mart 1906 tarihli iradesiyle resmen Ahmediye ismi verilmiştir.⁶

Ahmediye’de yaşayan Kırım Tatarları arasında günümüzde Kırım’daki kökenleri hakkında yeterli bilgi sahibi olan kimse yoktur. Ancak gerek köylülerin fizikî yapısı gerekse bazı dil ve yemek özellikleri itibarıyla ve ayrıca Konya’nın Merkez ilçesine bağlı Yağlıbayat köyü ile olan bağları bakımından, Ahmediye köylülerinin kökeninin Karasubazar-Bahçesaray tarafı olduğu kesin gözükmektedir. Nitekim Ahmediye’den Yağlıbayat’a giden ve Yağlıbayat’tan Ahmediye’ye gelip yerleşen birçok kimse mevcuttur. Köyde kayıtlı bir ailenin Gözlev soyadını taşıması en azından o sülalenin Kezlev (Gözleve) kökenli olduğuna işaret etmektedir. Benli soyadlı aile ise Konya’nın Merkez ilçesine bağlı Dokuz köyünden buraya yerleşmiştir. Bu ailenin kökeni Dobruca’dan gelme Nogaylara dayanmaktadır.

Köyde küçük büyük herkes günlük hayatta Kırım Tatarca konuşmaktadır. Köyün aslının Karasu-Bahçesaray tarafından olduğu anlaşılmasına rağmen, muhtemelen çevre Kırım Tatar köylerinin de tesiri ile

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Ahmediye köyü muhtarı Seyfettin Çetin (1972 Ahmediye doğumlu) ile köy halkından İbrahim Çetin (1936 Ahmediye doğumlu), Necip Benli (1948 Ahmediye doğumlu) ve Kadir Benli’ye (1959 Konya doğumlu) teşekkür ederiz.

6 Mehmet Yılmaz, “Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 126; T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 139, Gömlek no.: 1324/M-29; BEO., Dosya no.: 2777, Gömlek no.: 208203; DH.MKT., Dosya no.: 1059, Gömlek no.: 12.

köy hakkında Çöl şivesiyle karışık bir şive göze çarpmaktadır. Bununla birlikte karakteristik Orta Yolaq şivesi tabirleri de fark edilmektedir.

May Barajı'nın inşasıyla 1959'da, Ahmediye köyü barajın suları altında kalmıştır. Bu durumda köylüler İzmir'e, Eskişehir'e, Konya'ya, Bursa'ya ve yakındaki Süleymaniye köyüne taşınmışlardır. Bununla birlikte, Ahmediye'nin köy statüsü resmen lağvedilmemiştir. Köyün ortadan kalkmasından on iki yıl kadar sonra, köylülerin birçoğu bir araya gelerek Ahmediye köyünü tekrar kurmaya karar vermişlerdir. Böylelikle eski köyün 1 km güneyinde şimdiki Ahmediye köyü kurulmuştur.

Ahmediye köyünün yukarıda bahsedildiği şekilde on beş yıl kadar ortadan kalkmış olması onun kültürel yapısına da sekte vurmuştur. Meselâ, köy dağılana kadar Ahmediye'de Kırım usulü qartağalı, oñbeyli, solbeyli, meclisli toylar ve çınlaşmalar yapılırken yeni köyde bu gelenekler terk edilmiştir. "Yüz basar"a yani "Yavur Yüzü"ne çıkılması âdeti ise 1980'lerin ortasına kadar sürdürülmüştür. Hıdırellez'e ise hâlâ çıkmaktadır.

Ahmediye köyündeki Kırım Tatarları evliliklerini çevredeki Kırım Tatar köyleriyle yapagelmışlerdir. 1970'lerden önce Kırım Tatar olmayanlarla sadece iki evlilik olmuş, bu tarihlerden sonra tek tük görülmeye başlanmıştır. Günümüzde de karışık evliliklere çok seyrek rastlanmaktadır.

Köyde Kırım Tatar yemek kültürü de canlılığını korumakta olup çibörek, köbete, sarburma, tögerek (Yalıboyu'ndaki ismiyle tava yantıq), tataraş, salma, irimçikbörek gibi yemekler hâlâ pişirilmektedir. Ahmediye köyü halkının Kırım'a ilgisi de büyüktür. 2006 yılı itibarıyla henüz köyden Kırım'ı ziyaret edebilmiş kimse bulunmamakla birlikte bu yönde arzu duyan pek çok kişi vardır.

Köy Nüfus Defteri'nde kayıtlı olan Kırım Tatar ailelerinin soyadları şöyledir: Akçay, Aktaş, Alakurt, Altay, Altın, Altındal, Arpacı, Avcı, Aydoğdu, Benli, Bulut, Çamurcu, Çetin, Çetingül, Çiftçi, Dünder, Ekici, Ekinci, Elçi, Gözlev, Güler, Kacar, Kahveci, Karataş, Kayan, Keriş, Kurt, Ölçek, Özden, Salkır, Sarıtaş, Sayar, Sayman, Sokta, Şekerci, Taban, Uğur, Yıldırım ve Yiğit.

Boğazören (Köstengil) Köyü*

Konya'nın Kulu ilçesine bağlı ve asıl ismi Köstengil olan Boğazören köyü il merkezine 167 km, ilçe merkezine de 17 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2007 yılı itibarıyla köyde kış aylarında yaklaşık 150 kişi (45 hane) yaşamakla birlikte, yazın köy halkından olup Ankara, Konya ve muhtelif Avrupa şehirlerinde yaşayanların köye gelmeleriyle nüfus bunun iki-üç katına çıkmaktaydı. Kış aylarını köyde geçiren nüfusun 40 hanesini Nogaylar teşkil etmekteydi. Köyde ayrıca I. Dünya Savaşı yıllarından itibaren muhtelif zamanlarda köye yerleşmiş olan Erzurum ve Malazgirt kökenli 5 aile bulunuyordu. Köstengil köyü kökenlilerden Ankara'da yaklaşık 200 hane; Konya'da yaklaşık 30 hane; Almanya, Hollanda ve Danimarka'da ise yaklaşık 10 hane yaşamaktaydı.

Köstengil (Boğazören) köyünden yaklaşık 25-30 hane Almanya ve Hollanda'ya işçi olarak gitmiş ve bu ülkelere yerleşmiştir. Köyden Avrupa'ya işçi göçü 1960'larda başlamış ve 1970'lerde ağırlık kazanmıştır. Özellikle 1980'lerden itibaren de iş ve eğitim sebeplerine bağlı olarak köyden Türkiye içindeki şehirlere göç süreci başlamıştır. Köyden olup da şehirlerde yaşayanların büyük çoğunluğu özel günlerde köye gelip gitmektedir. Avrupa'daki Köstengil kökenli Nogaylar da köy ile ilişkilerini sürdürmektedirler.

Boğazören köyünün geçimi hububat tarımına (arpa ve buğday) ve hayvancılığa (büyük ve küçükbaş) dayalıdır. Ev ihtiyaçlarını karşılamak üzere mısır, mercimek ve nohut da ekilmektedir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Boğazören köyü muhtarı Bayram Tay (1963 Boğazören doğumlu) ile köy halkından Asker (Hasan) Güner'e (1943 Boğazören doğumlu) teşekkür ederiz.

Köstengil köyü, Osmanlı döneminin sonlarında, Konya vilayetinin Saidili kazasının Yeniceoba nahiyesine bağlıydı.⁷ Cumhuriyet döneminde ise önce Konya'nın Cihanbeyli kazasına bağlı olan Köstengil, 1940 tarihli bir kararla Ankara'nın Haymana kazasına bağlandı.⁸ 1954 yılında, o zamana kadar nahiye olan Kulu'nun ilçe hâline dönüştürülmesiyle Köstengil köyü de yeni kurulan bu ilçeye bağlandı.⁹ Köyün adı 1960'ların başındaki resmî köy isimleri katliamında hiçbir esasa dayanmaksızın Boğazören'e çevrilmiştir.

Köstengil köyünün ismi büyük ihtimalle Rumca (Elence) "Kostantin/Konstantin" isminden gelmektedir. Esasen, köy ve çevresinde eski Hristiyan mezarlarına rastlanıldığından, muhacirlerin iskânının öncesindeki dönemlerde burada Rum ahali tarafından kurulmuş bir yerleşimin bulunduğu bellidir. Bununla birlikte, Nogay muhacirler bugünkü Köstengil köyü mevkisine geldiklerinde burasının boş olduğu bilinmektedir.

Köstengil köyünü teşkil eden Nogayların tamamı Cetisan (Yedisian) koluna mensuptu. Bunlar, Kırım'ın kuzeyinde yer alan ve Cetisan Nogaylarının yaşadığı bozkırlardan yahut buradan yerleştirilmiş oldukları Kuban veya Beştav (Bestav) havalisini büyük ihtimalle 1859'da Kırım üzerinden terk ederek Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Bugünkü Köstengil köyünü teşkil edecek olan Nogay topluluğu, 1860 yılında Paşa Dağı havalisine gelerek çevreye yerleşmeye başlayan Nogay muhacir gruplarından biriydi. Köstengil'e bilfiil iskânın da 1860. yılında yahut bir iki yıl içinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Nitekim köy camisinin hicrî 1281 (miladî 1864-1865) yılında inşa edilmiş olması buna delalet etmektedir.¹⁰

Nogay muhacirlerce yeniden kuruluşundan sonraki yıllarda, Köstengil köyüne muhtelif zamanlarda, değişik yerlerden münferit olarak Nogay ve Kırım Tatarları yerleşmiştir. Osmanlı Devleti'nce Dobruca'ya iskân edilmiş olan, ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde buraların Osmanlı hâkimiyetinden çıkması üzerine savaş sonrasında Anadolu'ya göç eden Nogay ve Kırım Tatar ailelerinden bazılarının Köstengil'e yerleştikleri görülmektedir. Bu gibi muhacirler meyanında, soyundan gelecek olanların Altunbaş soyadını alacağı Tatar Selimoğlu Koça ve ailesini tespit edebildik. 1930'lardan önce Nogaylar tarafından bütünüyle terk edilen, Ankara'nın Bâlâ kazasına bağlı Şedidhöyük (sonraki adı Tatarhöyük) köyünden ayrılan Nogay ailelerden birçoğu Köstengil'e yerleşmiştir. Güner ve Koktay soyadlı aileler bunlar arasındadır. Bunlardan başka, Taşpınar soyadını alan aile, Ankara'nın Gölbaşı ilçesine bağlı ve Kırım Tatarlarıyla meskûn Taşpınar köyünden, yine Kırım Tatar kökenli olan Tursaklar soyadlı sülale ise Polatlı'dan gelerek Köstengil'e yerleşmişlerdir.

Köye Nogay veya Kırım Taarları haricinde yerleşen az sayıda aile de olmuştur. I. Dünya Savaşı döneminde (ve sonraki yıllarda) buraya muhacir olarak Malazgirt, Erzurum ve Sivas'tan bazı Kürt aileler yerleşmiştir ki bunların torunları köyde ikamet etmeye devam etmektedir. 1952'de Bulgaristan'dan göçmen olarak gelip devlet tarafından köye iskân edilen Yılmaz soyadlı aile ise sonradan Polatlı'ya taşınmıştır.

İç Anadolu'daki pek çok Nogay muhacir köyü gibi Köstengil sakini olan Nogaylar da köyün kuruluşunu müteakip sıtmadan büyük zarar görmüşler ve kayıplar vermişlerdir. Bunda köy arazisinde bataklık bulunması büyük rol oynamıştır. Bataklık, çeşme kanalları yapılması ve söğüt ağaçları dikilmesi suretiyle kurutulmuş ve çayırılık bir alana dönüştürülmüştür.¹¹

7 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DHEUM.AYŞ.*, Dosya no.: 25, Gömlek no.: 9.

8 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 141.28.17.

9 BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 257.18.13.

10 Köyde hâlen mevcut olan cami 1977 yılında inşa edilmiştir. Bununla birlikte, köyün ilk camisinin muhafaza edilmekte olan kitabesinde, hicrî 1281 (miladî 1864-1865) tarihi yer almaktadır. Camide ayrıca Nogayların Rusya İmparatorluğu'ndan getirmiş oldukları ve hicrî 1237 (miladî 1821-1822) yılında imal edildiği ve "Sahib __ Aqa" (ortadaki ibareyi okumak mümkün olmadı) isimli birine ait olduğu yazılı bulunan pirinç bir şamdan da mevcuttur.

11 "Boğazören Köyü", *Sabantoy Dergisi*, no.: 1(Kulu, Mayıs 2007), s. 12.

Köstengil köyü halkı, özellikle I. Dünya Savaşı'nda büyük kayıplar vermiştir. O dönemde askere alınan köy gençlerinden birçoğu başta Çanakkale olmak üzere savaşın muhtelif cephelerinde şehit düşmüşlerdir. Köy, çevredeki yaygın eşkıyalık hareketlerinden de zarar görmüştür. Meselâ, 1919 başlarına ait bir belgede, çevre köylerden olan 11 kişilik bir eşkıya çetesinin köyü basarak çok miktarda para gasp ettiği anlatılmaktadır.¹²

Köstengil'de yaşayan Nogaylar hâkim olarak Cetisan (Yedisian) koluna mensup olduklarından, öteden beri evlilik ilişkileri de yine Cetisan kolundan olan Kulu'ya bağlı Seydahmetli ve Şereflikoçhisar'a bağlı Şeker köyleriyle kurulmuş, Cetisan olmayanlarla evlenmekten kaçınılmıştır. Diğer Nogaylar ve Kırım Tatarlarıyla dahi evlilikler tedricen ortaya çıkabilmiştir. Nogay veya Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler ise ilk olarak 1960'larda görülmeye başlanmıştır. 2000'li yılların başında evlilikler, yaygın olarak daha ziyade Nogaylar arasında gerçekleşmekteydi. Geçmişte yedi göbek içindeki akrabalarla evlenmeme âdetine sıkı sıkıya uyulurken, son zamanlarda bunun ihlal edildiği hâllerle karşılaşılabilmekteydi.

Boğazören (Köstengil) köyündeki evlilik ve toy (düğün) âdetlerinin bir kısmı 2000'li yılların başında da uygulanmaktaydı. Bununla birlikte, özellikle otantik Nogay müziği köyde kaybolmaya yüz tutmuş olup toylarda çevredeki Türk köylerinde çalınan müzik çalınmaktadır. Bununla birlikte, 2000'li yıllarda köyde qanekiy oynamasını ve qobuz (qomuz) çalmasını bilen birkaç yaşlı hayattaydı.

Köyde Nogay ve Kırım Tatar yemeklerinden birçoğu bilinmekte ve yapılmaktadır. Bu meyanda şu yemekleri tespit edebildik: Aldama (inçal),¹³ üykenbörek, çibörek, tavabörek, qasıqbörek, qazanbörek, bavorsaq, salma, mamelek (maymulavuş), torta (un ve yoğurtla hazırlanıyor), talqan, qalaqay (maylı qalaqay, uma qalaqay ve suv qalaqayı omak üzere üç çeşidi vardır), mamırşa, sarburma, qadıbarmaq (peynirli börek), bılamıq (laşsa). Günlük hayatta sütlü-tuzlu Nogay çayı (ayaq şayı) yaygın olarak içilmekteydi.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Boğazören köyüne kayıtlı Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akay, Aksak, Altunbaş, Balta, Baraz, Bardakal, Bazır, Berkcan, Bostancı, Bulduk, Bulgursu, Camcı, Cengiz, Çelik, Demir, Dertli, Demiralp, Dinç, Doğan, Erdoğan, Ergin (Ergün), Göncü, Gözaydın, Güner, Güngör, Halıcı, Kalaycı, Kara, Karacan, Karahan, Kayabaş, Kırkız, Koktay, Kupal, Meral (Yorgancı), Okutan, Orhan, Özcan, Sakallı, Sertel, Sevim, Tandoğan, Tandoğdu, Tanışık, Taşkın, Taşkıran, Taşpınar (Bu aile Kırım Tatarı'dır), Tay, Tursak, Tümakay, Tümer, Tümtürk, Uncu, Uzkan, Ünal, Ünalın ve Yılmaz.

Köstengil köyü Köy Nüfus Defteri'ndeki kayıtlarda özellikle köye ilk yerleşen nesle mensup muhacirler arasında pek çok otantik Nogay şahıs isimlerine rastlanmaktadır. Bu isimler meyanında tespit ettiğimiz özel isimler şunlardır:

Kadın adları: Acabay, Acıqız, Anaqız, Anaş, Apay, Aslibek, Atuşan, Bazarhan, Beyzade, Bulduqız, Demeqan, Elifhan, Ersututay, Ganike, Geldiğan, Gülzade, Hacı Abay, Hacımelek, Hanbelek, Hanike, Hazaday, İncihan, İncihaney, İstanbulhan, Kenirhan, Köke, Köylüqız, Kumüş, Melekğan, Meñli, Meñlihan, Meñlipay, Muntaha, Pekğani, Pekkani, Qadepliğiz, Qadın, Qadırpay, Qalipan, Qaneriye, Qanike, Qanime, Qarağan, Qaraqız, Qızutay, Sariana, Sarıqadın, Şehirbana, Şehirbey, Taliğan, Tañapay, Tatay, Telliapay, Tellihan, Tuğay, Tuluğan ve Tutayğan.

Erkek adları: Amanpay, Bavbay, Bekbav, Canbay, Canpolat, Evsaki, Martağay, Peklipay, Qulağay, Sairpay, Salağay, Tatar, Temirhan ve Tolpay.

12 BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Dosya no.: 25, Gömlek no.: 9.

13 Cetisanların "aldama" olarak adlandırdıkları yemeğe Cemboyluklar "inçal" adını vermektedirler.

Dokuz Köyü*

Konya'nın Merkez ilçesine bağlı Dokuz köyü Konya'ya 12 km mesafede bulunmaktadır. Köy, artık Konya Merkez Selçuklu Belediyesi'ne bağlı bir mahalle statüsündedir. Köy nüfusu (2006 itibarıyla) 48 hanede yaşayan yaklaşık 300 kişi olup Konya'nın Sille beldesinden gelerek köye yerleşmiş olan 3 hane haricinde tamamı Kırım Tatarı'ydı.

Dokuz köyü, Konya Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde, 1210 tarihinde inşa edilmiş olan Dokuzun Hanı'nın doğu tarafında kurulmuştur. İğdişler Emiri Hacı İbrahim tarafından yaptırıldığı için İğdişler Emiri Hanı olarak da bilinen hanın kitabesinde, mimarının Abdurrahmanzâde Osman olduğu kaydedilmektedir. Hanın ne zaman ve niçin Dokuzun Hanı adını aldığı belli değildir.¹⁴ Bir vakfa bağlanmış olan han yüzyıllarca buradan geçen yolculara hizmet vermiştir. XVII. yüzyıla gelindiğinde han giderek bakımsızlaştığı gibi, zaten tehlikeli bir geçit olan mevkisi de iyice güvensiz bir hâle gelmişti. Sultan III. Ahmed döneminde, 1720'lerde han tamir edilmiştir.¹⁵ 1990'lara gelindiğinde çoktan metruk olan Dokuzun Hanı'nın çatısı çökmüş ve duvarları da ciddi ölçüde tahrip olmuş durumdaydı. 1990'da, Kültür Bakanlığı Konya Müzesi Müdürlüğü ve Selçuk Üniversitesi tarafından handa ortaklaşa kazı ve restorasyon çalışmaları başlatılmıştır.¹⁶ Restorasyon çalışmaları 1990'ların ilk yarısında tamamlanmıştır. Dokuzun Hanı, 2006 itibarıyla restore edilmiş durumda olup restoran olarak işletilmektedir.

Günümüzdeki hâliyle Dokuz köyü, Dobruca'dan gelen Kırım Tatar ve Nogay muhacirler tarafından 1906 sonlarında kurulmuştur.¹⁷ Bu muhacirler, muhtemelen 1860'larda Kırım'dan ayrılarak o zaman Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan Dobruca bölgesine yerleşmişlerdir. Söz konusu muhacirlerin en azından bir kısmının Dobruca'nın Köseler köyünden geldiğini tespit edebildik. Dokuz köyünü kuracak olan muhacir kaflesi, Dobruca'dan İstanbul'a geldiğinde, Kartal Maltepe'ye iskân olunmaları kendilerine teklif edilirse de bunu kabul etmeyerek Konya tarafına gelmişlerdir. Bu kafiyecekilerin bir bölümü de Eskişehir'e yerleşmiştir. Konya'ya gelen Kırım Tatar muhacirlerin bir kısmı Çumra'ya bağlı Seçme köyüne yerleşirken, diğer kısmı da Dokuzun Hanı yakınlarında şimdiki Dokuz köyünü teşkil etmişlerdir. Dokuz köyünü oluşturan Kırım Tatar ve Nogay muhacirler, o zaman 24 hanede 110 kadar nüfustan müteşekkildi.¹⁸ Muhacirlerin geldikleri sırada burada sadece Dokuzun Hanı'nın mevcut olduğu, herhangi bir köyün bulunmadığı ifade edilmektedir. O yıllarda Dokuzun Hanı'nın çalışmakta olduğu da anlatılmaktadır. Hanın avlu kısmında ise karakol kurulmuştu. 1944'te köy camisi inşa edilene kadar köylüler, namazlarını hanın mescidinde kılmışlardır.¹⁹ İskânlarını müteakip 1907 sonlarında, devlet tarafından muhacirlere geçimlerini sağlayabilmeleri için 24 adet çift hayvanı dağıtılmıştır. Köy, kuruluşunu müteakip devrin padişahı Sultan II. Abdülhamid'in kızlarından Şadiye Sultan'a izafeten "Şadiye" ismini almıştır.²⁰ Cumhuriyet döneminde bu isim Dokuzun Hanı'na atıfla "Dokuz" olarak değiştirilmiştir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Dokuz köyü muhtarı Kadir Er (1953 Dokuz doğumlu) ile köy halkından Seyit Er (1931 Dokuz doğumlu), Ahmet Gönc (1952 Konya doğumlu) ve Murat Er'e (1956 Dokuz doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

14 İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya, 1964, ss. 1028-1030.

15 Haşim Karpuz, "Konya Dokuzun Hanı ve Restorasyon Çalışmaları - 1993", *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı. II*, Ankara, 1995, s. 383.

16 Haşim Karpuz, "Konya Dokuzun Hanı ve Restorasyon Çalışmaları", *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı. II*, Ankara, 1993, s. 460.

17 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 120.

18 Age.

19 Karpuz, s. 459.

20 Yılmaz, s. 120.

Köye kurucusu olan ilk Kırım Tatar kafilesinden sonra fazla göçmen gelmemiştir. Kurucu muhacirlerle aynı kökenden olan ve bir cinayet olayına karıştığı için Romanya'dan ayrılmak zorunda kalan bir Kırım Tatar ailesi, köyün kuruluşundan kısa bir süre sonra buraya yerleşmiştir. Köye 1950'lerde 9 hane Bulgaristan muhaciri Türk iskân edildiyse de, bir süre sonra bu göçmenlerin tamamı köyden ayrılmışlardır.

Dokuz köyü, mevkisine ve çevre şartlarına bağlı olarak zaman içinde hayli zarar görmüştür. Şu cümleden, 1940'ların sonundaki kıtlıklardan büyük yara almıştır. Ayrıca, köyün bulunduğu yerin dere yatağı olması köyün sık sık sel baskınlarına uğramasına yol açmıştır. Buna bağlı olarak, köy halkı köyün biraz daha yüksek bir mevkiye taşınmasını talep etmiştir. Nihayet, Köy Hizmetleri İdaresi tarafından 1994 yılında, köyün yanından geçen Konya-Kadınhanı yolunun öbür tarafında yeni bir yer tahsis edilmiştir. 2000'li yılların başından itibaren de köy halkı peyderpey yeni mevkide evlerini inşa etmeye başlamışlardır.

Gerek köyün tabii şartlarının doğurduğu bu sıkıntılar gerek arazi yetersizliği gerekse köyde kuruluşundan itibaren hiç mektebin olmayışı, köy sakinlerinin pek çoğunu, bilhassa 1960'ların başından itibaren çok yakın olan Konya'ya yerleşmeye sevk etmiştir. Böylece köy zaman içinde boşalmış, 1990'ların sonunda köyde yalnızca 3 hane kalmıştır. Ancak Dokuz köyünün yeni yerinde kurulmasıyla birlikte, evvelce Konya'ya yerleşmiş olan köylülerin birçoğu geri dönerek yeni mevkiye yerleşmişlerdir. Köyün geçimi hâlen esas olarak arpa ve buğday tarımına dayanmakta olup büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Dokuz köyünün sürekli Konya'ya göçlerle boşalması, bilhassa gençlerin okumak için köy dışına çıkmaya mecbur olmaları ve şehre olan yakınlık, köyde Kırım Tatar âdet ve gelenekleriyle dilinin zaman içinde büyük ölçüde erozyona uğramasına yol açmıştır. 2006 itibarıyla, köyde ancak yaşlılar aralarında Çöl şivesiyle Kırım Tatarca konuşmaktaydı. Genç nesil büyük ölçüde Kırım Tatarcadan ve Kırım Tatar hayat tarzından uzak yetişmiştir.

Meselâ, eskiden köy halkının Hıdırellez'e çıktığı, qalaqayların pişirildiği, caminin önünde dua edildikten sonra, kadınların kırdı yükseğe bir tepeye çıkıp orada dua ettikleri ve sonra da çınlaştıkları, bugün ancak yaşlılarca hatırlanmaktadır. Günümüzde Dokuz köyünde Kırım Tatar âdetlerinden nispeten en canlı yaşayabilenleri yemeklerdir. Çibörek, cantıq, köbete, qaşıqbörek, tabaqbörek gibi yemekler hâlâ köyde pişirilmektedir. Eski günlerin devam edegelen bir hatırası da bayramlarda arefe günü evlerde qyğaşa pişirilip komşulara dağıtılması âdetinin sürdürülmesidir. Köy halkı kız alışverişlerini esas olarak çevredeki Kırım Tatar cemaatleriyle yaparken, 1970'lerde bu durum değişmeye başlamış ve bilhassa son zamanlarda Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler yaygınlaşmıştır. Köy halkından bazılarının Romanya'daki akrabalarıyla 1970'li yıllara kadar irtibatlarını sürdürdükleri bilinmektedir. Dokuz köyündeki Kırım Tatar ve Nogay aileleri Çokağ, Er, Erol ve Gönç soyadlarını taşımaktadırlar.

Erdoğdu Köyü*

Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Erdoğan köyü il merkezine 150 km, ilçe merkezine de 11 km uzaklıktadır. 2009 yılı itibarıyla toplam nüfusu 460 kişiden (160 hane) ibaret olan köyde, yaklaşık 60 hane Nogay ve Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Köy halkının geri kalanını (3 hanesi Konar köyünden, 5 hanesi de Çakıllar kasabasından gelme toplam 8 hane yerli Türkmen haricinde) Bulgaristan muhacirleri teşkil etmektedir. Erdoğan köyünde geçim esas olarak tarıma dayanmakta olup başta arpa ve buğday olmak üzere, haşhaş, pancar, ayçiçeği, aspir, mısır ve ihtiyaç kadar da kavun karpuz ekilmekteydi. Köyde ayrıca büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Erdoğan köyü muhtarı Recep Demirhan (1983 Erdoğan doğumlu) ile köy halkından Arif Çiler (1922 Erdoğan doğumlu), Lütfü Kaçar (1927 Erdoğan doğumlu), İbrahim Kuşaksız (1933 Erdoğan doğumlu), Meryem Görmez (1945 Erdoğan doğumlu) ve Hidayet Kaçar'a (1950 Erdoğan doğumlu) teşekkür ederiz.

Köyün adı, en azından XVI. yüzyıldan beri çevrede bulunduklarını bildiğimiz Atçeken Yörüklerinin Erdoğanlı cemaatinden²¹ gelmektedir. Bu havali Erdoğanlı Yörüklerinin yurdu olduğu gibi, onların günümüzdeki köy mevkinde geçici veya kalıcı bir yerleşim kurmuş oldukları anlaşılmaktadır. Bu yerleşimin XIX. yüzyılın ortalarına kadar mevcudiyetini sürdürüp sürdürmediği sarih değildir.

Günümüzdeki yapısıyla Erdoğanlı köyü aralarında Bahçesaray tarafından bazı Kırım Tatarları da bulunan Nogay muhacirler tarafından teşkil edilmiştir. Muhacirler geldiği esnada Erdoğanlı'nun meskûn olmadığı biliniyor. Erdoğanlı'ya iskân olunan Nogay muhacirler 1859-1860 yıllarında eski Kırım Hanlığı topraklarından Osmanlı Devleti'ne göçmüşlerdi. Bunlardan bazılarının Kırım'ın Akyar (Sevastopol) Limanı'ndan, bazılarının da Kuban tarafından gemilere binerek İstanbul'a ve Varna'ya çıkmış oldukları hatırlanmaktadır. Osmanlı hükûmeti, Nogay muhacirlerin iskân olunacakları yerler arasında Konya eyaletini de belirlemiş ve o tarafa sevk edilen Nogayların bir grubu da söz konusu eyalete bağlı olan Akşehir kazasına gönderilmişti. Çoğunlukla veya tamamen Cemboyluk koluna mensup olan muhacirlerin en geç 1860 yılı yaz başında Akşehir civarında bulundukları ve nihai olarak iskân olunacakları köylerin tespiti için beklemeye başladıkları görülmektedir.

Bu süreç içinde muhacirlerin liderlerinden Mehmed Geray Bey, muhtemelen Temmuz 1860'ta Erdoğanlı köyünü uygun görerek kabilesini oraya sevk etmiştir.²² Her hâlükârda muhacirlerin Erdoğanlı'ya iskânı gayet problemli olmuştur. Bir kere, Mehmed Geray Bey'in kabilesindeki muhacirlerin hepsi Erdoğanlı'ya yerleşmeyi arzu etmiyordu. En önemlisi de, başka yerlerde olduğu gibi burada da göçmenler bütün kabile mensuplarının toplu olarak iskânını talep ediyor ve devlet tarafından muhtelif köylere dağıtılmalarına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Akşehir kazası müdürü ve mahallî idarenin bazı üyeleri ise muhacirlerin ancak kendi gösterecekleri mahallerde ve küçük gruplar hâlinde dağıtılmış olarak iskân olunabileceklerini, aksi takdirde herhangi bir yere yerleşmemiş bile olsalar kendilerine verilmekte olan yevmiyelerin kesileceğini kesin bir dille ifade etmekteydi. Hem dağıtılmak istemeyen hem de kendilerine gösterilen yerleri beğenmeyen göçmenler, durumu şikâyet etmek üzere İstanbul'a vekillerini göndermek isteyince kaza müdürü bunları zabtiye marifetiyle cebren durdurup cezalandırma yolunu seçti.²³ İşin bu şekilde büyümesi üzerine Bâb-ı Âlî de durumdan haberdar oldu. Yapılan tahkikat üzerine, Meclis-i Tanzîmât'ın 18 Eylül 1860 tarihli kararında muhacirlerin muhalefetine bakılmaksızın mahallî idare tarafından gösterilen yerlere kış gelmeden iskânları istenirken, mahallî meclisin meseleyi ele alış tarzı ile ilgili tereddütler de dile getirilmekteydi.²⁴

Göçmenlerin Akşehir havalisinde iskânı için mahallî idarece Azarı (günümüzdeki sonradan değiştirilmiş adıyla Gözpinarı) köyü de belirlenmişti. Hatta Azarı köyünde muhacir meskenlerinin inşaatı için 1860 güzünde Akşehir kazası halkından iâne toplandığı görülmektedir.²⁵ Mehmed Geray kabilesinden olan 14 hane, 1860 Ekim ayında Azarı köyünde, evleri inşa olunana kadar misafir olarak bilfiil ikamet etmeye baş-

21 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: II, Ankara, 2009, ss. 793-794.

22 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 188, Gömlek no.: 53. Bir başka Osmanlı belgesinde Akşehir'deki Cemboyluk kabilesi mensuplarının önde gelenleri arasında Mehmed Geray'ın yanı sıra, Mehmed Geray'ın kardeşi Devlet Geray Bey ve Bölük Bey'den söz edilmektedir. *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 451, Gömlek no.: 9. Osmanlı belgeleri "Mehmed Geray Bey"den söz etmekle birlikte, onun ismi de kabilesi içinde Nogay telaffuzuyla "Mambet Geray" yahut "Mambet Gerey" şeklinde anılmış olmalıdır.

23 BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 188, Gömlek no.: 53 ve Dosya no.: 196, Gömlek no.: 43; *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 327, Gömlek no.: 76 ve Dosya no.: 329, Gömlek no.: 53.

24 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 327, Gömlek no.: 76.

25 BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 214, Gömlek no.: 51; *Takvîm-i Vekâî*, İstanbul, 2 Kasım 1860 (17 Rebiyülâhîr 1277).

lamıştı. Muhacirlerin ertesi yılın baharına kadar geçimleri Akşehir kazasınca sağlanacaktı.²⁶ 1861 Ocak ayı itibarıyla, Azarı köyünde 14 hane inşa edilmiş durumdaydı.²⁷

Bu şekilde, muhacirlerin hiç değilse Azarı köyüne iskânları meselesi hallolmuş gibi görünse de Nogayların buradaki şartlardan hiç memnun olmadıkları ortaya çıkacaktı. Burada iskânı kesinlikle istemeyen Mehmed Geray Bey, kabilesi ile birlikte Aralık 1861’de yapılmış olan evleri ateşe vererek Ilgın yakınlarındaki Bolasan mevkisine hareket etti. Mehmed Geray Bey’i ve kabilesini böylesine bir tavra sevkeden sebeplerin ne olduğu kaynaklarda gösterilmemektedir. Her hâlükârda, yerli ahalinin yardımlarıyla yaptırılmış evlerin yakılması Bâb-ı Âlî’de büyük tepki doğurdu. Konya Valisi Rıza Paşa’ya yazılan emirde, başta Mehmed Geray Bey olmak üzere bu işin faillerinin üçer aydan üç yıla kadar hapisle cezalandırılmaları ve muhacirlerin de Akşehir’e iadesi talep edildi.²⁸ Bu gelişmelerin tam olarak nasıl neticelendiğini tespit edemedik.

1862 yılı başları itibarıyla, Akşehir’de nihâi iskânlarını bekleyen Nogay muhacirlerin sayısı 181 hanede 719 kişiydi. Bunlar, bu bekleme süreci içinde başta kasabadaki tarihî Taş Medrese olmak üzere devlete ait bazı binalara ve çevre köylere dağıtılmışlardı.²⁹ Devlet tarafından, söz konusu muhacirlerin Akşehir ve Ilgın kazalarında iskânı kararlaştırılarak 1862 yılı içinde buna girildi. Yine yerli ahalden de iâne alınarak muhacirler için evler yaptırıldı. Ilgın’a gönderilen muhacirlerin asıl grubu (55 hane) Ilgın kasabasının içine, daha küçük bir grubu da (22 hane) yine kasabanın yakınlarındaki Bolasan mevkisine yerleştirildiler. 23 hanelik bir başka grup ise Üçpınar köyüne iskân edildi. Akşehir kazası içinde iskânları kararlaştırılanların ise daha kalabalık olan kısmı (114 hane) Erdoğan köyüne, öteki grubu da (51 hane) Erdoğan’nun 1,5 km kadar kuzeyinde (Çöğürtlü ve Erdoğan köyleri arasında) yer alan Avcalı köyüne iskân olundu.³⁰ Resmen iskân dağılımı böyle olmakla birlikte, münferit olarak bazı Nogayların biraz daha kuzeydeki Piribeyli köyüne yerleştiklerini tespit ettik. Bununla birlikte, Piribeyli’dekiler burada salgın hastalığa maruz kalmaları üzerine bir müddet sonra Avcalı’ya taşınmışlardır.

Bu şekilde en geç 1862 yılı içinde iskân olunan Nogay muhacirlere evlerinin yanı sıra tohumluk, çift edevatı ve çift hayvanı da verildi. Hatta kaide olarak muhacirlerin iskânıyla birlikte onlara ödenmekte olan ekmek bedeli olan yevmiyelerin kesilmesi gerekmele birlikte, göçmenlerin arasındaki fakirlere iskânlarından hasat vaktine kadarki süre içinde ekmek bedellerinin ödenmesine devam edildi.³¹

1866 yılı itibarıyla Akşehir’in Erdoğan ve Avcalı köylerinde toplam 175 hanede 322 Nogay yaşamaktaydı.³² Bununla birlikte, Nogay muhacirlerin buralardaki yaşayışı kolay olmadığı gibi, bu nüfus dağılımları da zaman içinde bir hayli değişiklik göstermiştir. Aynı dönemlerde gelen göçmenlerin çoğunluğunun felaketi olan sıtma ve diğer salgın hastalıklar, Akşehir çevresine yerleştirilen Nogaylara da büyük

26 BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 460, Gömlek no.: 45; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 213, Gömlek no.: 29.

27 BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 460, Gömlek no.: 45.

28 BOA, *A.MKT.MVL.*, Dosya no.: 138, Gömlek no.: 4. Bâb-ı Âlî’nin bu yazısında, Nogay muhacirlerin hareketleri kanuna göre şiddetle cezalandırılmayı gerektirmekle birlikte, “bunların mezâyâ-yı kânûnu fehm ve idrak eder makûleden olmayıp akvâm-ı vahşiyeden bulundukları cihetle” mevcut kanunun gereklerini yerine getirmenin uygun olmayacağı ve yalnızca yukarıda gösterilen şekilde cezalandırılmalarıyla yetinilmesi gerektiği ifade olunmaktaydı.

29 Mehmet Yılmaz, “Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 81.

30 Age, ss. 97-100. Yılmaz, bunlardan Üçpınar ve Bolasan’a iskân edilenlerin kısa bir süre içinde Ilgın’ın Bala Mahallesi’ne taşındıklarını kaydetmektedir. Age, s. 101. Yazarın bu Nogayları günümüzde Ilgın’ın Bala Mahallesi’nde yaşayan Kırım Tatarlarının ataları zannettiği anlaşılmaktadır. Hâlbuki, günümüzde Ilgın’ın Bala Mahallesi’nde yaşamakta olan Kırım Tatarları sözünü ettiğimiz dönemden 60-70 yıl kadar sonra, yani 1920’lerin sonunda veya 1930’lu yıllarda buraya yerleşmiş olup önceki muhacirlerle hiçbir ilişkileri yoktur.

31 Age, ss. 97 ve 100.

32 Age, s. 101.

zarar vermiştir. Özellikle Avcalı'dakiler bu durumdan şiddetle muzdaripti. Çevredeki yaban domuzları bir diğer şikâyet konusuydu. Dahası, Avcalı'daki göçmenler kendilerine dağıtılmış olan arazilere çevre köylerden gelen saldırılara da karşı koymak mecburiyetinde kalmaktaydı.³³ Bundan dolayı, buradaki muhacirler zaten komşu köy olan, hemşehri ve soydaşlarının daha kalabalık olarak yaşamakta bulunduğu Erdoğdu'ya peyderpey taşınmaya başlamışlardır. Avcalı'daki Nogayların tamamının veya tamamına yakınının, XIX. yüzyılın son çeyreği içinde buradan ayrıldıkları anlaşılmaktadır. Günümüzde Avcalı köyü, tamamen ortadan kalkmış durumdadır.

Erdoğdu'ya sonradan yerleşen Nogaylar yalnızca Avcalı'dan gelenler değildir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan ve Romanya'ya bırakılan Dobruca'da yaşamakta olan ve savaşı müteakip (muhtemelen 1880'lerde) Anadolu'ya göçen Nogaylardan bir grup Erdoğdu'ya iskân olundu. Dobruca'daki Hırşova'ya bağlı Danaköy'den (Kırım Tatar/Nogay telaffuzuyla Tanaköy) gelen bu Nogayların 10 hane kadar oldukları anlatılmaktadır. 1880'ler veya 1890'larda ise Kuban tarafından gelen bazı münferit Nogay göçmenlerin de köye yerleştikleri bilinmektedir.

Erdoğdu köyündeki Nogayların büyük çoğunluğu Cemboyluk koluna mensuptur. Cetisan kolundan olup evlilik yoluyla köye gelmiş olanlar da vardır. Köydeki Nogaylar arasında Ormanşıl ve Keneges kabilelerinden olanları tespit edebildik. Bunlardan Ormanşılın kabile tamgaları ise “elif tamğa” idi.

1912-1913 Balkan Savaşları'nı müteakip köye Bulgaristan'dan muhacir gelen bir grup Türk iskân olunmuştur.³⁴ Bu muhacirlerin maddî durumlarının Nogaylara göre daha iyi olduğu söylenmektedir. Bu Rumeli muhacirlerinin iskânıyla Erdoğdu köyünün günümüze kadar devam eden terkibi ortaya çıkmıştır.

Erdoğdu köyünün yakın çevresindeki Tursunlu ve Kaha (sonradan değiştirilen isimle Köklüce) köyleri-ne, XX. yüzyılın başlarında Kırım Tatar muhacirlerin iskân edilmesi Erdoğdu'daki Nogaylarca sevinçle karşılanmıştır. Soydaş olan bu muhacir grupları arasında yakın ilişkiler süregelmış, ancak gelenek ve âdetlerdeki farklılar da muhafaza edilmiştir. Komşu köy olan Kazak (günümüzdeki Gürsu) köyünde 1960'ların başına kadar yaşamış olan Rus Kazaklarıyla da iyi ilişkiler sürdürülmüş, Erdoğdu'daki Nogaylarla komşu köydeki Rus Kazakları karşılıklı olarak birbirlerini ziyaret etmişlerdir.

Gerek I. Dünya Savaşı'nda, gerekse İstiklâl Savaşı'nda Erdoğdu halkı büyük kayıplar vermiştir. Bu savaşlarda cepheye gönderilen gençlerden pek azının geri döndüğü anlatılmaktadır. Bu savaş dönemlerinde köy sadece dul ve yetimlerden ibaret kalmıştır. 1930'lu yıllarda ise köyde dört yıl boyunca süren şiddetli kuraklık yaşanmış ve bu dönemde pek çok Nogay, toprağını satın başta Eskişehir olmak üzere başka yerlere taşınmıştır.

Erdoğdu köyündeki Nogaylar, en azından buraya iskânlarını takip eden yaklaşık yüz yıllık süre içinde, gelenek ve göreneklerini büyük ölçüde canlı bir şekilde koruyabilmişlerdir. Erdoğdu köyündeki Nogaylar ve Kırım Tatarları bütünüyle birbirlerine karışmış olup kültürel açıdan sayıca daha çok olan Nogayların ağırlığı görülmektedir. Köyde “badaşma” yani imece yaygın olup halk arasında güçlü bir dayanışma bulunmaktaydı. Özel günler ve bayramlar eski âdetlere göre yaşanır. “Yavur Yüzü”ne çıkılır, mayıs ayı başında (Hıdırellez vakti) bazılarının tabiriyle “Küfür Bayramı”nda ateşten atlanırdı. Çamaşırlar yıkanır ve komşunun kapısına atılırdı.

Erdoğdu köyünde, en azından 1970'lere kadar toylar Nogay gelenek ve âdetlerine uygun olarak yapılırdı. Toylardan evvel kız evinde “satuv” görülür, yani kızın çeyizleri sergilenirdi. Cuma günü, “danışık”

33 Age.

34 Kayıtlarda 1912-1919 yılları arasında köye yalnızca 6 kişiden oluşan 1 hane Rumeli muhacirinin iskân olduğu gösterilmektedir. Kürşat Kurtulgan, *Balkan Muhacirlerinin Konya Vilâyetine İskânı (1923-1933)*, Konya, 2010, s. 93. Bununla birlikte, bu dönemde bilfil köye yerleşenlerin sayısının bundan daha fazla olduğu açıktır.

olarak adlandırılan toy sahibinin evinde yemek verilirdi. Bu yemeğe gelenler köylülere gecelemek üzere qonaq (misafir) olarak dağıtılırlardı. Danışıkda et (yahni), botqa (pılav) ve hoşaf pişirilirdi. Cuma-pazar günleri arasında danışıkda kazan yere inmezdi. Bu arada, kızlar üç gün gelinin yanında yatarlar, kına sürerlerdi. Kiyev (damat) tarafında ise oğlan kınası olurdu. Cumartesi sabahı takıdan evvel, kiyev (damat) traşı olurdu. Cumartesi akşamı yapılan oğlan takısından sonra içi bozuk para dolu bir tas yere konulur, kiyev bir tekme ile onu dağıtır, çocuklar ve gençler bu paraları kapışırlardı. Tasın kendisini kapmak başlı başına bir şeref meselesiydi. Tası kapam kiyeye veya sağdıcına bunu “satıp” karşılığında para alırdı. Toylarda Boztorğay ve Seydosman gibi Kırım Tatar yırlarının söylendiği hatırlanmaktadır. 1970’lere kadar yapılan toylarda, muhakkak at yahut at arabası yarışı da yapılırdı. Yarışı kazananlara para ve koyun gibi mükâfatlar verilirdi. Bir zamanlar bütün çevrenin en iyi atlarının yetiştiği Erdoğan’da 2000’li yıllarda hiç at kalmamıştı.

Erdoğan köyünde evlilik ilişkileri yüz yıla yakın bir süre titizlikle Nogaylarla ve daha az olarak çevredeki Kırım Tatarlarıyla yapılmıştır. Köydeki Rumeli muhacirleriyle dahi ilk evlilik 1945’te yapılmıştır. Nogay veya Kırım Tatar olmayanlarla evlilikler 1950’lerden itibaren tedricen görülmeye başlanmış ve zaman içinde yaygınlaşmıştır.

Erdoğan köyünde, Nogay ve Kırım Tatar yemek kültürü önemli ölçüde 2000’li yıllarda da sürdürülmekteydi. Şu cümleden olarak, çibörek, etbörek (içi tavuklu köbete), qasıqbörek, üykenbörek ve salma, Erdoğan köyündeki Nogayların günlük hayatından henüz çıkmamış olan yemeklerdendi. Bir zamanlar Nogaylar tarafından sıkça yenilen at eti ise 1940’lardan beri Erdoğan’da yenmemektedir.

2003 yılı itibarıyla, Erdoğan köyündeki Nogaylardan Nogayca yahut Kırım Tatarca konuşabilen ancak birkaç yaşlı kimse kalmıştı. Erdoğan’daki Nogayların, zaman içinde dil ve kültür açısından yaşadıkları kayıplara rağmen geçmişlerine ve kökenlerine ilgileri ortadan kalkmış değildir. Köyün bilge kişilerinden kabul edilen emekli öğretmen Lütfi Kaçar 2007 yılında Kırım’ı ziyaret etmiştir. Erdoğan köyündeki Nogaylar Aksoylu, Bolel, Bolkuvvet, Çiler, Ceyhan, Haklı, Kaçar, Karakan, Kuşaksız ve Seyran soyadlarını taşımaktadırlar.

Fethiye Köyü*

Konya’nın Çumra ilçesine bağlı Fethiye köyü Çumra’ya 7 km, Konya’ya 40 km mesafede bulunmaktadır. 2006 itibarıyla köyün nüfusu yazın 415 kişi (70 hane), kışın ise 375 kişidir. Hane sayısı genel olarak aynı kalmaktaysa da, kış Konya’da çalışarak geçirenler olmaktadır. Köy halkından 40-45 hane kadar Kırım Tatarı olup geri kalanları Nogay’dır. 1990’lardan bu yana köyden Konya’ya bir miktar göç olmuştur. Köyün geçimi buğday, arpa, pancar, domates tarımı ile küçük ve büyükbaş hayvancılıktan temin edilmektedir.

Fethiye köyü, 1899 yılında Dobruca’dan buraya göçen Nogaylar ve Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. Her iki kardeş cemaat, muhtemelen 1850’lerin sonunda veya 1860’ların başında Kırım’dan ve Kırım’ın dışında kalan bozkırlardan çıkıp Osmanlı Devleti’ne göçlerini müteakip o zamanlar Osmanlı topraklarına dâhil olan Dobruca’ya iskân olunmuşlardı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde Dobruca’nın büyük kısmı yeni kurulan Romanya’ya bırakılınca, buradaki Kırım Tatar ve Nogay muhacirler de kendilerini bu yeni devletin tebaaları olarak buldular. Tespit edebildiğimize göre, Fethiye köyünü kuran Nogay grubunun en azından bir kısmı Köstence’ye bağlı Köseler (Romence adı: Petroşani) köyünden gelmiştir. Bir diğer grubunun ise Dobruca’nın Bağkuyusu (Romence adı: Floriile) köyünden göç etmiş oldukları anlaşılmakta-

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden istifade ettiğimiz Fethiye köyü muhtarı Yüksel Bakan (1962 Fethiye doğumlu) ile köy sakinlerinden Mustafa Ortaöner (1919 Fethiye doğumlu), Mehmet Emin Kaya (1926 Fethiye doğumlu), Ömer Işık (1936 Fethiye doğumlu), Necmettin Temiz (1951 Fethiye doğumlu) ve Cevat Sert’e (1967 Fethiye doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

dır. Bağkuyusu'ndan gelenlerin bir kısmı da günümüzde Çumra'ya bağlı olan Seçme köyüne yerleşmiştir.³⁵ Fethiye köyündeki Nogayların tamamı veya çoğunluğu Cemboyluk koluna mensuptur.

Bugünkü Fethiye köyünü kuracak olan Nogay ve Kırım Tatar muhacirler, 1899 yılında Dobruca'da meydana gelen şiddetli kuraklık üzerine burayı terk ederek Osmanlı topraklarına göç ettiler. Köstence üzerinden deniz yoluyla önce İstanbul'a vasil olan göçmenler 49 hanede 119 nüfus olarak iskân için Konya vilayetine sevk edildiler. Muhacirlerin o zamanlar Yakupvıran mezrasındaki Pir Esad vakfiyyesine ait olan ve demiryolu kenarında bulunan araziye yerleştirilmeleriyle şimdiki köy meydana geldi. 1899 Eylül ayında köye resmen Fethiye ismi verildi.³⁶ Köy kurulmadan önce burasının boş arazi olup çevre köylerin hayvan yayma yeri olarak kullanıldığı anlatılmaktadır. Bir ifadeye göre ise burası Çumralı Hacı Ahmet adlı bir şahsın yaylasıydı.

Köye iskân tamamlanana kadar muhacirler yakındaki Kırım Tatar muhacir köyleri olan Susuz (Süleymaniye) ve Seçme köylerindeki akrabalarının yanında misafir olarak kalmışlardır. Köyün kuruluşu sıkıntısız olmamıştır. Nitekim Nogay ve Kırım Tatar muhacirlerin yerleşmesini istemeyen çevredeki yerli halkın, onların ev kurmak için yaptıkları kerpiçlerin üzerinden atla geçip ezdikleri hatırlanmaktadır.

Fethiye köyünün kuruluşunu müteakip münferit olarak veya küçük gruplar hâlinde yeni göçmenlerin geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim bir ifadeye göre, köy kuruluşundan sonra 90 haneye ulaşmıştır.³⁷ Köye ilk yerleşenler tamamen veya çoğunlukla Nogaylardan oluşmaktaydı. Dobruca'dan çıkan Kırım Tatar muhacirler de kısmen Nogaylarla birlikte, ama daha ziyade onlardan kısa bir süre sonra peyderpey Fethiye köyüne yerleşmişlerdir. Meselâ, Ekim 1903'te köye 8 hane Kırım Tatar muhacirin iskân edildiği kaydedilmektedir.³⁸ Söz konusu muhacirlerin Dobruca üzerinden değil, doğrudan Kırım'dan gelmiş olmaları da muhtemeldir. Zaman içinde çevredeki başka Kırım Tatar / Nogay köylerinden gelip yerleşen ailelerin de olduğu biliniyor. Meselâ, hâlen Can soyadını taşımakta olan aile Konya'nın Dokuz köyünden gelmiştir.

Fethiye köyüne yerleşen Nogay ve Kırım Tatar muhacirler Osmanlı dönemindeki savaşlarda büyük ölçüde kayıp vermişlerdir. Nitekim köyden I. Dünya ve İstiklâl Savaşlarına giden, şehit olan veya esir düşen çok sayıda kimse olduğu hâlen hatırlanmaktadır.

Esasta ortak tarih, dil ve kültür özelliklerine sahip aynı coğrafyaya ait bu iki Türk halkının mensupları olan Nogaylar ve Kırım Tatarları, Fethiye köyündeki beraberlikleri sürecinde birbirleriyle yoğun bir şekilde kaynaşmışlardır. Her iki cemaatin öteden beri kendi aralarında evlendikleri bilinmektedir. Günümüzde iki grubun mensuplarını birbirinden ayırt edebilmek ancak aile geçmişlerinin hatırlanmasıyla mümkündür. Köy halkının hemen tamamı Çöl şivesiyle Kırım Tatarca konuşurken, Nogay kökenli yaşlıların konuşmalarına bir ölçüde Nogay şivesi özellikleri kattıkları fark edilmektedir. Her iki grubun zaten birbirine gayet yakın olan âdet ve gelenekleri de Fethiye köyünde iç içe geçmiştir.

Fethiye köyü, Türkiye'deki Kırım Tatar muhacir köyleri arasında dil ve kültür özelliklerinin gayet iyi korunduğu yerlerden biridir. 2006 yılı itibarıyla, köydeki en küçük çocuktan en yaşlı ferde kadar herkes günlük hayatta aralarında Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmekteydi.

Muhacirlerin köye getirdikleri Kırım Tatar âdet ve gelenekleri de bütünüyle zamanın erozyonuna karşı direnemeseler de bir ölçüde günümüze kadar gelebilmiştir. Bu gibi geleneklerin en karakteristiklerinden olan toylar da yakın dönemlere kadar eski usullere uygun olarak gerçekleştirilmekteydi.

35 İsmail Bilgili, "Konya Şer'iyye Sicillerinden Yüzkırkinci Defterde Kayıtlı Olaylar ve Hükümleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1992, s. 150.

36 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1367, Gömlek no.: 1317/Ca-01.

37 Mehmet Emin Kaya'nın anlattıklarından.

38 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 128.

Fethiye köyünde ananevî toylar, cuma günü başlamakta ve pazar günü sona ermektedir. 1990'lara kadar toy zamanı kırmızı çevre bağlanmış bir atla köyde dolaşarak, "Qartlar qazan açmağa / Caşlar ulqum kesmege / Toy üyüne keliñiz!"³⁹ şeklinde tekerlemeyle bağnarak halk toydan haberdar edilirdi. Günümüzde ise aynı çağrı yine bu tekerleme ile ancak at yerine hoparlörlü bir araba ile yapılmaktadır. 2000'li yılların başına kadar toy vakti, gençler köyün bir km dışında bir "bayrak"la misafirleri karşılayıp toy evine getirirlerken, son dönemlerde buna riayet edilmemektedir.

Toylardaki birçok âdet günümüzde yaşatılmamakta ve genel görüntü itibarıyla çevredeki Kırım Tatar olmayan diğer köylerdeki düğünlerden fazla fark görünmemektedir. Meselâ, 1950'lere kadar toyların bir hafta sürdüğü, bir gün kiyev (damat), öbür gün de kelin (gelin) evinde yemek verildiği hatırlanmakla birlikte, ekonomik sebeplerin de etkisiyle günümüz toyları bu kadar uzun sürmemektedir. 1980'lere kadar toylarda "çıraç" tellenirken, bu da şimdilerde geride kalmıştır. Aynı şekilde, ananevî Kırım Tatar toylarının değişmez sahnelerinden olan pencere önünde genç kız ve erkeklerin çınlaşmaları da 1980'lerden bu yana uygulanmamaktadır. Bununla birlikte, Fethiye köyü toylarında hâlâ yaşatılan bazı Kırım âdetleri de vardır. Şu cümleden olarak, toyda erkek tarafı kız tarafına giderken köy gençlerine kaburga kolu, rakı, yemiş verir. Kız tarafı da oğlan tarafına giderken köy gençlerine "toquz" (dokuz parçadan oluşan kumaş türü eşyalar) bağlar. Toquz bir sonra evlenecek olan gence "satılır", yani para alınır ve o parayla yemiş, rakı vs. alırlar.

Bir zamanlar toyların vazgeçilmez özelliklerinden kabul edilen at yarışları da günümüzde tamamen unutulmuştur. Köyde en son at yarışlarının 1950'lerde yapıldığı hatırlanmaktadır. At yarışlarının ortadan kalkmasında en önemli sebep hiç şüphesiz traktörün gelişiyle, evvelce tarlalarını at ile süren Kırım Tatarlarının hayatından bir zamanlar can yoldaşları olan bu hayvanın çıkmasıdır.

Fethiye köyündeki Kırım Tatar ve Nogay muhacirlerin cemaat dışı evlilikler konusunda geçmişte son derece mutaassıp olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, 1980'lerden beri Kırım Tatar yahut Nogay olmayanlarla da kız alıp verilmektedir.

Fethiye köyünde günümüzde de Hıdırellez'de qalaqay pişirilmekte ve kıra çıkılmaktadır. Kırdaki kadınlar, kızlar ve gençler bir arada yemek yerler, bilahare grup grup ayrılırlar. Hıdırellez eğlencelerinde bugün de çınlaşmalar yapılmaya devam etmektedir. Geçmişteki Hıdırellezlerde ise köy gençlerinin ata bindikleri, nişanlı kızların nişanlısı oradaysa onun boynuna kırmızı çevre bağladıkları hatırlanmaktadır. 1990'ların ortalarına kadar "Yüz Basar"a yani "Yavur Yüzü"ne çıkılmakta ve o gün yumurta boyanmaktaysa da bu âdet artık uygulanmamaktadır.

Fethiye köyünde hâli vakti yerinde olanlar cenazelerinin yedinci gününde yemek verirler. Cenazenin yedisinde, kırkında qaşıqbörek şorbası verilmesi âdeti hâlen sürdürülmektedir. Bayramlarda ise son bayramdan beri köyden çıkan cenazelerin evlerine bütün köy halkı taziyeye gitmektedir.

Köyde Kırım Tatar ve Nogay yemek kültürü iç içe geçmiş olarak canlı bir şekilde yaşatılmaktadır. Çibörek, cantıq, köbete, ulqum, qatlama, sarburma (Nogayların verdiği adla qorma), tabaqbörek ve qaşıqbörek gibi yemekler günümüzde de yapılmaktadır. Nogaylara has bir yiyecek olarak da qazanqalaş pişirilmektedir. Qazanqalaş, içine 4-5 yumurta kırılarak yapılmış hamurun 20 cm çapında açılarak kızgın yağda pişirilmesiyle hazırlanmaktadır. Bayram arefelerinde ise mayalı yassı hamurun kızgın yağda pişirilmesiyle hazırlanan keçmeçe yapılması âdettendir. 1950'lere kadar köyde sütlü-tuzlu Nogay çayı içilmekteyse de, Nogayların bu meşhur içeceği günümüzde unutulmuştur.

Fethiye köyündeki Kırım Tatarları Akşen, Atik, Ayorkun, Bakan, Can, Dünder, Erdem, Kaya, Sert, Sezer, Temiz ve Tüzün soyadlarını taşımaktadırlar. Ortaöner, Işık ve Amangeldi soyadlı âileler ise Nogay'dır. Can soyadlı aile, Fethiye'ye Konya'nın Merkez ilçesine bağlı Dokuz köyünden gelmiştir.

39 "Yaşlılar kazan açmaya / Gençler ulqum kesmeye / Düğün evine geliniz!"

Kırkkuyu Köyü*

Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Kırkkuyu köyü il merkezine 170 km, ilçe merkezine ise 18 km uzaklıktadır. Kırkkuyu köyü halkının istisnasız tamamı Nogaylardan oluşmaktadır. 2008 yılı itibarıyla köyde kiş aylarında yaklaşık 500 kişi (120 hane civarı) yaşamaktayken, yazın nüfus 1.000 kişiyi (yaklaşık 300 hane) geçmekteydi. Köyün geçim kaynakları arpa, buğday ve fiğ tarımı ile koyunculuktur.

Kırkkuyu köyünden Avrupa'ya (Hollanda, İsviçre, Danimarka, Norveç), İstanbul'a, Ankara'ya ve Konya'ya yoğun göç yaşanmış olup bu süreç yavaşlayarak da olsa 2008 itibarıyla devam etmekteydi. Köyden dışarı gidenler genellikle yerleşmek amacıyla geri dönmemekte, ancak yaz aylarında köyü ziyaret etmekte ve bunlardan bir kısmı buradaki tarlalarına da bakmaktaydı. Avrupa'dan emekli olmuş yaklaşık 30 kişi ve aileleri yılın yarısını köyde yarısını da Avrupa'da geçirmekteydi. Kırkkuyu köyünden Avrupa'ya göç, 1966'da iki işçinin Hollanda'ya gidişiyile başlamıştır. Bu iki kişi aynı zamanda Türkiye'deki Nogaylardan Avrupa'ya giden ilk işçiler olarak bilinmektedir. Bu iki kişinin ardından, 1969-70 yıllarında Kırkkuyu'dan bekâr olan 60-70 kişi Hollanda'ya gitmiştir. 1970'lerin ortasından itibaren bu işçiler ailelerini de Hollanda'ya aldirmaya başlamış ve temelli olarak oraya yerleşmişlerdir. 2008 yılı itibarıyla Hollanda'da (muhtelif şehirlerde dağılmış olarak) yaklaşık 150 hane Kırkkuyulu yaşamaktaydı.

Kırkkuyu köyünün, Cemboyluk koluna mensup Nogaylarca 1890'ların ilk yarısı içinde kurulduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı belgelerinde köyün, rumî yahut hicrî mi olduğu belirtilmeksizin 1310 yılında kurulduğu kaydedilmektedir.⁴⁰ Buradaki tarih büyük ihtimalle rumî olup bu takdirde 1894-1895 yılına tekabül etmektedir. Belgedeki yılın hicrî olması hâlinde ise, 1892-1893 tarihleri söz konusu olacaktır. Köylü arasında köyün kurucuları olan Nogay muhacirlerin 1880'lerin sonunda, yani köyün kuruluşundan birkaç yıl önce göç ettikleri anlatılmaktadır ki bizce de bu, gerçeğe uygun gözükmektedir. Nitekim o dönemde muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne göçleriyle nihaî iskânları arasında birkaç yıl geçmesi sıkça rastlanan bir durumdu. Köye iskân edilen Nogayların atalarının, geçmişte eski Kırım Hanlığı topraklarından olan Kıpçak bozkırlarında yaşamış olup, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde bölgenin Rusya İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçmesinden sonra Kuban ve Beştav (Bestav) bölgelerine yerleştikleri ve Osmanlı topraklarına da buralardan göçmüş oldukları kanaatindeyiz.⁴¹

Koçhisar havalisine iskânları için gönderilen Nogay muhacirler 150 hane teşkil etmekteydi. Bunların 90 hanesi Kırkkuyu mevkiisine iskân edilerek günümüzde mevcut olan köyü kurmuşlar, diğerlerinin çoğu ise çevredeki diğer Nogay köylerine dağıtılmışlardı. Birkaç hanenin nihaî iskânı ise her nedense 1900, hatta 1901 yılına kadar gerçekleştirilememişti.⁴² Bunların da neticede Kırkkuyu'ya yerleştiklerini sanıyoruz. Kırkkuyu halkı arasında anlatılanlara göre, köy ilk olarak şimdiki yerinden 3 km uzakta kurulmuş, ancak orada hiç su bulunmadığı için kuyu kazılmış olan şimdiki mevkiye taşınmıştır. Nitekim Kırkkuyu adı da

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kırkkuyu köyü muhtarı Osman Göçmenoğlu (1963 Kırkkuyu doğumlu) ile köy halkından Mustafa Aksoy (1924 Kırkkuyu doğumlu), Yakup Özbek (1933 Kırkkuyu doğumlu), Abbas Demirci (1934 Kırkkuyu doğumlu), Aşir Öztüre (1936 Kırkkuyu doğumlu), Hüseyin Kaya (1944 Kırkkuyu doğumlu), İbrahim Özalp (1946 Kırkkuyu doğumlu), Necmettin Özdere (1954 Kırkkuyu doğumlu) ve Abdurrahman Küçükönal'a (1960 Akin doğumlu) teşekkür ederiz.

40 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 37, Gömlek no.: 18.

41 Köylülerin "memleketlerindeki" bölge ve köylerini tespit edebilmek mümkün olamadı. Günümüze ağızdan ağıza ulaşan bazı ibareleri ise mevcut tahrif edilmiş hâlleriyle anlamlandırabilmek kolay değildir. Çevredeki diğer Nogay köylerinde olduğu gibi, burada da köylülerin geldikleri yeri Nogay telaffuzuyla "Meskev" (yani Moskof veya Moskova) olarak izah etmelerinin elbette ki Moskova şehriyle en ufak bir ilgisi olmayıp bununla geçmişte tebaası bulundukları Rusya İmparatorluğu'nun kasdedildiği açıktır.

42 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 37, Gömlek no.: 18 ve Dosya no.: 45, Gömlek no.: 72.

buradan gelmektedir. Köyde kuruluş döneminden kalma ev mevcut değildir. Kırkkuyu köyünü kuran muhacirlerin, iskânlarının ilk yıllarında bir hayli zaruret çektikleri anlaşılmaktadır. Aralık 1898 tarihli bir belgede, köye iskân edilmiş olan muhacirlerin iâşe ihtiyaçlarının temini için hükûmete başvurdukları ve buna müspet cevap verildiği kaydedilmiştir.⁴³ Belgelerde, muhacirlerin tapu ve emlak kayıt işlemlerinin 1900 yılı içinde yapılmakta olduğu da görülmektedir.⁴⁴ 1901 yılına gelindiğinde iskân edilmemiş muhacir kalmamış durumdaydı.⁴⁵ Köyün ilk camisi ise hicrî 1318 (miladî 1900-1901) tarihinde inşa edilmiştir.⁴⁶

Kırkkuyu köyünün kuruluşunu takip eden on yıl kadar bir süre içinde Rusya İmparatorluğu'ndan Osmanlı Devleti'ne göç eden münferit bazı Nogayların (farklı yerlerde geçici olarak ikamet ettikten sonra) köye yerleştikleri görülmektedir. Bundan başka, (evlilik ilişkileri haricinde) köye zaman içinde başka köylere ve kasabalara yerleşmiş Nogay muhacirlerden gelip yerleşen çok sayıda aile de olmuştur. Şu cümleden olarak, Kırşehir'in Çiçekdağı kazasından ve (günümüzde Boztepe ilçesine bağlı olan) Üçkuyu köyünden I. Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında gelen bazı aileler bilinmektedir. Meselâ, günümüzde Özbek soyadını taşıyan sülale Çiçekdağı'ndan, Demirci ve Göçmenoğlu soyadlarını taşıyan sülaleler ise Üçkuyu köyünden gelmiştir. Üçkuyu'dan Kırkkuyu'ya son olarak 1942 yılında 2 aile göçmüştür. Bir zamanlar çevredeki önemli Nogay köylerinden olmakla birlikte, 1920'lerde Nogayların salgın hastalık dolayısıyla tamamen terk ettiği Şereflikoçhisar'a bağlı Çöpler köyünden ayrılan Nogaylardan bazıları Kırkkuyu'ya yerleşmiştir. Meselâ, hâlen Yaman, Önal ve Nogayoğlu soyadlarını taşıyan sülaleler Çöpler köyü kökenlidir. Yine aynı ilçenin Nogay köylerinden olan Abdülgediği'nden (değiştirilen adıyla Doğankaya) buraya gelen birkaç aile de vardır. Üç aile ise Kırıkkale'nin Keskin ilçesinin Üçkuyu köyünden ve bir aile (Yılmaz soyadlı aile) de Kulu'nun Seydahmetli köyünden Kırkkuyu'ya taşınmışlardır. Özcan soyadlı aile ise Ankara'nın Gölbaşı ilçesine bağlı Ahıboz köyünden 1950'ler yahut 1960'larda Kırkkuyu'ya göçmüştür. 1956'da Süudî Arabistan'dan Türkiye'ye göç eden Türkistanlı muhacirlerden 10 hanesi Kırkkuyu'ya iskân olunmuştur. Kırkkuyu'da 5-6 yıl kadar yaşayan bu Türkistan muhacirleri daha sonra köyden ayrılmışlardır.

Kırkkuyu köyü halkının hemen tamamı geçmişte olduğu gibi bugün de Cemboyluk koluna mensuptur. Köyde tespit edebildiğimiz yegâne Cetisan koluna mensup aile, buraya Seydahmetli köyünden taşınmış olan Yılmaz soyadlı aileydi. Köydeki Nogaylar arasında Şarman, Cünciyar, Qondagöz, Qaflı, Toğalı, Manaşlı, Esmaqay, Mesit, Burunsav, Qarasiyraq, Mañğıtay, Çağltay ve Aliçqır gibi tabınlar (kabileler) bulunmaktadır. Bu kabilelerden Şarmanların tamgasının, ortasından aşağıya kadar inen bir çizgi geçen bir daire, Burunsavlarınkinin ise bir elif harfi, yani tek bir çizgi olduğunu tespit edebildik.

Bütün diğer Nogaylar için olduğu gibi Kırkkuyu'ya yerleşen Nogay muhacirler için de tabınları (kabileleri) ve onları gösteren tamgaları çok önemliydi. Bu tamgalar hayvanlara basıldığı gibi mezartaşlarına da kazılırdı. Kırkkuyu mezarlığında, bu gibi çok sayıda tamga günümüze kadar gelebilmiştir. Köyde 1930'lu yıllara kadar baştaşlarına tamga yapıldığı hatırlanmaktaydı. Aynı şekilde, Türkiye'de Soyadı Kanunu'nun çıkmasından önce köydeki kişiler lakaplarıyla ve lakaplarından önce de tabınlarıyla anılmaktaydı.

Kırkkuyu köyünde muhacereti takip eden uzun yıllar boyunca evlilik ilişkileri yalnızca Cemboyluk koluna mensup olanlarla ve hatta köy halkı içinde kurulmuştur. Çevredeki Nogay köyleriyle dahi kız alınıp verilmesi ancak 1960'lardan sonra başlamıştır. Bilhassa 1980'lerin ortasından itibaren de Nogay olmayanlarla evlilikler yaygınlaşmıştır. Bu meyanda, 1980'lerden sonra Türkiye'de yaşayan Kazaklarla da çok sayıda

43 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 16, Gömlek no.: 8.

44 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 29, Gömlek no.: 73.

45 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 43, Gömlek no.: 7.

46 Kırkkuyu'nun günümüzde mevcut olan camisi ilk yapılan cami olmamakla birlikte, köyün kuruluşundan kısa bir süre sonra inşa edilmiş olan caminin eski aksamının bir bölümü yenisinde de kullanılmıştır. Bu meyanda eski camiden kalmış olan tahta kapı girişinde hicrî 1318 (miladî 1900-1901) tarihi okunmaktadır.

evlilik gerçekleşmiştir. Aslında Nogaylara coğrafi olarak yakın yerlerde yaşamamalarına rağmen, Kazaklar Türkiye’de kendilerine etnik ve kültürel açıdan en yakın olarak Nogayları gördüklerinden onlarla evlilik ilişkileri kurmayı tercih etmişlerdir. Hollanda’da yaşayan Kırkkuyu kökenli Nogaylar arasında Hristiyanlarla evlenen bir hayli kişi de bulunmaktadır. Son dönemde hemen her etnik gruptan kimselerle evlilik yapılmakla birlikte, Kırkkuyu halkının (bilhassa köyde yaşamaya devam edenlerin) evlilik ilişkileri yine de daha ziyade Nogaylarla ve bir ölçüde Kırım Tatarlarıyla olmaktadır. Geçmişte titizlikle uyulan yedi göbek içindeki akrabayla evlenmeme kuralı ise günümüzde Kırkkuyu köyünde uygulanmamakta ve akraba evliliklerine rastlanmaktadır. Evlilik boyunca gelinin, babasının ve kaynatasının adını zikretmemesi ve yanında konuşmaması âdeti ise sürdürülmektedir.

Muhaceretlerini müteakip yüz yıla yakın bir süre Nogay kültürünün karakteristik özellikleri Kırkkuyu’daki toylara bütün canlılığıyla yansıtılmıştır. Esasen, 2000’li yıllarda da köyde yapılan ve üç gün süren toylarda Nogay kültürünün birçok âdeti yaşatılmaya çalışılmaktaydı. Bununla birlikte, zaman içinde geçmişte toylarda uygulanan pek çok gelenek ve âdet de ortadan kalkmıştır. 1960’ların sonuna kadar toylarda Tatar güreşi yapıldığı bilinmektedir. Aslında, Kırım Tatarlarının ve Nogayların bu ünlü kuşak güreşi Kırkkuyu’da sadece toylarda değil, iddia üzerine kışın da yapılırdı. 1980’lere kadar toylarda at yarışı da olmaktadır. At yarışında yenenlere kız tarafının qudagiyleri (düñürleri) “toquz”dan mendil, havlu, vs. gibi hediyeler takarlardı. Qobuz (qomuz) çalabilenlerin kalmaması ve qanekey oynayabilenlerin sayısının çok azalmasıyla, günümüzde toylarda bu oyun da artık oynanmamaktadır.

Kırkkuyu’da ananevi Nogay ve Kırım Tatar yemeklerinden qalaqay, tabaqbörek, çibörek, inqal, bılamıq, qazanbörek ve qasıqbörek gibi aşlar unutulmamıştır. Bununla birlikte, son dönemde bu gibi yemekler daha ziyade özel günlerde pişirilmekte ve günlük hayatta daha az yapılmaktadır. Sütlü-tuzlu Nogay çayı yahut “ayaq şayı” ise günümüzde de Kırkkuyu’daki Nogaylar arasında çok yaygın olarak içilmeye devam edilmektedir. Nogaylarda geçmişte yaygın olarak yenen at eti ise çok uzun süredir bu köyde yenilmemektedir. En son 1930’lu yıllarda Kırkkuyu’da at besleyip kesenlerin olduğu hatırlanmaktadır.

2008 itibarıyla Kırkkuyu köyünde küçük çocuklar dâhil herkes günlük hayatta Nogayca konuşmaktaydı. Yalnızca şehirlere yerleşmiş olan ailelerin çocukları bu dili “anlamakta ama konuşamamaktaydı”.

Kırkkuyu köyündeki Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Akkır, Aksoy, Aktürk, Akyel, Ataman, Bozkır, Bozkurt, Candemir, Çiftçi, Dağıykar, Demir, Demirbaş, Demircan, Demirci, Durukan, Ekici, Erat, Ergin, Eryiğit, Göçmenoğlu, Günay, Karayel, Kaya, Kazan, Kesen, Kıran, Kolata, Nogay, Nogayoglu, Oruç, Önal, Özalp, Özbek, Özdere, Özil, Öztüre, Soyca, Şenyiğit, Şirin, Taşbaş, Taşören, Tümtürk, Yaman, Yıldırım, Yılmaz, Yürekli, Yürümez.

Konar (Kırlıkuyu) Köyü*

Konya’nın Sarayönü ilçesine bağlı Konar köyü Sarayönü’ne 7 km, Konya’ya 45 km mesafede bulunmaktadır. Halkının istisnasız tamamı Kırım Tatarı olan Konar köyü 2006 itibarıyla kışın 25 haneden (120 kişi), yazın ise 35 haneden (150 kişi) oluşmaktaydı. Bu mevsimlik nüfus farkından da görüldüğü üzere köy halkından bazıları kışı Konya’da geçirmektedir. Köydeki tarla ve iş yetersizliği sebebiyle, Konar köyünden çok sayıda köylü temelli olarak Konya’ya göç etmiştir. Köyün geçimi buğday ve arpa tarımı üzerine olup bunun yanı sıra koyun ve sığır da bakılmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında değerli yardım ve bilgilerinden istifade ettiğimiz Konar (Kırlıkuyu) köyü muhtarı Kenan Konar (1950 Kırlıkuyu [Konar] doğumlu) ile köy sakinlerinden Rahime Coşdu (1921 Kırlıkuyu [Konar] doğumlu), Aziz Tofan (1933 Kırlıkuyu [Konar] doğumlu), Hikmet Konar (1939 Kırlıkuyu [Konar] doğumlu), Gülseren Konar (1943 Kırlıkuyu [Konar] doğumlu) ve Necmi Coşdu’ya (1958 Kırlıkuyu [Konar] doğumlu) teşekkür ederiz.

Günümüzdeki Konar köyünün arazisi çevresinde antik dönemlere kadar uzanan yerleşim kalıntılarına rastlanmaktadır. 1530 tarihli Osmanlı tahrir defterinde Saidili kazasına bağlı “Kırlü” (Kırlı) köyü olarak zikredilen yerin⁴⁷ burası olması gerektiğini düşünmekteyiz. Bununla birlikte, hâlen mevcut olan şekilde köy Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Kırım Tatar muhacirler geldiği sırada tamamen boş olan bu yer, o dönemde henüz bir köy olan Sarayönü’nün yaylası durumundaydı ve Kırlikuyu adını taşı-maktaydı. 1902 yılında Kırım’dan çıkarak önce İstanbul’a gelen, bilahare de iskân için Konya vilayetine gönderilen Kırım Tatar muhacir kafilesi, bir müddet Konya’nın Küçük İhsaniye (Garipler) Mahallesi’nde geçici olarak iskân olunmuştur. Bu esnada, göçmen temsilcilerine yerleşmeleri için Sarayönü çevresinde yerler gösterilmiştir.⁴⁸ Anlatılanlara göre, Kırım Tatar muhacirler yerleşecek yer baktıkları esnada, Kırlikuyu mevkinde Kırım’dan tanıdıkları yavşan otunu görünce buraya köy kurmaya karar vermişlerdir. Aynı kafi-leye gelen 62 hanelik diğer bir grup da yakındaki Sarayönü köyünün İnli mevkisine (sonradan alacağı adla Selimiye Mahallesi) yerleşmişlerdir.⁴⁹

Bu şekilde, 73 hane Kırım Tatar muhacirin, 1902 yılında, o zamanlar Saideli nahiyesine bağlı olan Kırlikuyu mevkinde iskân olunmalarıyla burada günümüzde mevcut olan köy meydana gelmiştir.⁵⁰ Muha-cirlerin iskânı için devlet tarafından köyde bir oda ve bir holden ibaret iki odalı, küçük pencereci, kerpiçten düz tavanlı evler yaptırılmıştır.⁵¹ Ayrıca 1906-1907 yıllarında devlet tarafından 73 çift öküz satın alınarak köylülere dağıtılmıştır.⁵²

Bu şekilde teşkil edilen köye, ilk olarak dönemin Pâdişâhı Sultan II. Abdülhamid’in 23 Haziran 1904 tarihli iradesiyle babası Sultan Abdülmecid’e izafeten Mecidiye ismi verilmiştir.⁵³ Ancak Saideli nahiyesi dâhilinde bu isimde bir başka köy daha bulunduğundan, karışıklık olmaması için mahallî Osmanlı yetkilileri tarafından köyün adının Sultan II. Abdülhamid’e izafeten Hamidiye olarak değiştirilmesi teklif edilmiş ve bu teklif pâdişâhın 3 Mart 1906 tarihli bir iradesiyle kabul edilmiştir.⁵⁴ Bununla birlikte, Hamidiye ismi de çok uzun ömürlü olmamıştır. Muhtemelen II. Meşrutiyet döneminde bu isim de değiştirilmiş ve köy mevkisinin asıl ismi olan Kırlikuyu adıyla anılmaya başlanmıştır.

Köyün son isim değişikliği ise 1968’de olmuştur. Anlatılanlara göre, bu tarihte dönemin Sarayönü Kaymakamı, köyü ziyaretinde güzel bir ortamı olan yeşillikler içindeki köyün Kırlikuyu adını taşımasını yadırgadığını ve bunu değiştirmek gerektiğini söylemiştir. Yeni bir isim arandığında da hem köyde Konar soyadlı çok kimsenin olmasına bakarak hem de Kırım’dan göçerek oraya konulmuş olmasına işaretle köye Konar ismi verilmiştir.

Tespit edebildiğimiz kadıyla Kırlikuyu’ya yerleşen Kırım Tatar muhacirler Akmesic uyezдинin (il-çesinin) Argın volostuna (nahiyesine) bağlı Baksan, Kaynaut ve Koñrat köyleriyle Bahçesaray’ın içinden ve Karasubazar havalisinden gelmişlerdir. Köy halkı günümüzde de Çöl şivesi ağırlıklı bir Kırım Tatarca konuşmaktadır. Birçok başka Kırım Tatar muhacir köyünde olduğu gibi, genç nesiller Kırım Tatarca’yı “anlamakta ama konuşmamakta”dır.

47 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) I, Ankara, 1996, tıpkıbasım sütun 25.

48 Ahmet Nejdet Konar, “Konar (Kırlikuyu) Köyü”, *Birlik-Bülten*, no.: 3 (Konya, Ocak-Şubat-Mart 2003), s. 14.

49 Mehmet Yılmaz, “Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi (Konya, 1996), s. 125.

50 Age.

51 Konar, s. 14.

52 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1059, Gömlek no.: 15.

53 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1423, Gömlek no.: 1322/R-8.

54 BOA, *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 139, Gömlek no.: 1324/M-18; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 529, Gömlek no.: 3.

Kirlikuyu'ya iskân edilen muhacirlere o dönemde aile başına 110 dekar arazi verilmiştir. Kırım göçmenleri kendilerine verilen bu arazilerde ziraat yaptıkları gibi, küçük ve büyükbaş hayvancılıkla da meşgul olmuşlardır. Kirlikuyu köylülerinin iskânlarını müteakip önemli bir gelir kaynaklarını da Tuz Gölü'nden at arabaları ile taşıdıkları tuzları Konya'da satmaları temin etmekteydi. Zamanla tuz nakliyeciliğinin bitmesi ve nüfus artışı dolayısıyla geçim sıkıntısına düşen köy halkının birçoğu, özellikle de gençler başta Konya olmak üzere, başka şehir ve kasabalara göçmüşlerdir.⁵⁵ Kirlikuyu'ya yerleşen Kırım muhacirleri, göçmen hayatının zorluklarını üzerlerinden atamadan Osmanlı Devleti'nin dâhil olduğu savaşlarda da yer almışlardır. Şu cümleden olarak, köy gençlerinden pek çoğu I. Dünya Savaşı'nda özellikle de Çanakkale cephesinde savaşmış, bazıları da şehit olmuşlardır. Sudak'ın Otuz köyünden olup, I. Dünya Savaşı'na Rusya ordusu saflarında katılmışken Avusturya-Macaristan kuvvetlerine esir düşen ve bilahare Osmanlı Devleti'ne iltica eden bir Kırım Tatarı, Kirlikuyu'ya yerleşerek geri kalan hayatını burada geçirmiştir. Köyün kuruluşu sırasında buraya yerleşen, ancak birkaç yıl sonra Kırım'a geri dönen bir aile ise II. Dünya Savaşı sonrasında Orta Avrupa'daki mülteci kamplarında kaldıktan ve Sovyetler Birliği'ne iade edilmekten kurtulduktan sonra yine Kirlikuyu'ya iskân olunmuştur.⁵⁶

Uzun yıllar boyunca Kirlikuyu (Konar) köyünde gerek Kırım'a olan duygu bağlılığı gerekse Kırım'dan getirilen gelenekler canlı kalmıştır. Kırım Tatar muhacirlerin Kırım'a bağlılığı sembolize eden en çarpıcı âdetlerinden olan “sönmeyen ateş” geleneği Kirlikuyu'da da sürdürülmüştür. Bu şekilde, Kırım'dan çıkılırken birlikte getirilen bir parça kor ateş muhacerette de asla söndürülmeden yanık tutulmuş ve kibrit kullanılmaksızın o ateşin konu komşudan alınarak kullanılmasına itina edilmiştir.

Kurulduğu dönemden itibaren Kirlikuyu'da yaşayan Kırım Tatar göçmenleri Dokuz, Süleymaniye, Seçme, Ahmediye, Fethiye ve Yağlıbayat gibi çevredeki diğer Kırım Tatar muhacir köyleriyle ve Sarayönü'nde yaşayan akrabalarıyla yakın ilişki içinde olmuşlar ve kız alışverişlerini buralarda yaşayan soydaşlarıyla yapmışlardır. Kirlikuyu'daki Kırımlıların özel bir ilişki içinde bulundukları diğer bir köy ise, Kirlikuyu'nun teşkilinden iki yıl sonra yani 1904'te yakında kurulan Karaçay muhacir köyü Başhöyük'tür. Kırım Tatarlarının diline çok yakın bir Kıpçak Türk dilini konuşan ve Kırımlıların ortak tarihe sahip oldukları Karaçaylarla Kirlikuyu'daki Kırım Tatar muhacirler çok iyi münasebetler içinde olagelmışlerdir. Nitekim evlilikler konusunda gayet muhafazakâr olan her iki köy de uzun yıllar aralarında kız alıp vermişler, toylarına katılmışlar, daima dayanışma içinde olmuşlardır. Kirlikuyu köyünde (Başhöyük köyü hariç) dışarıya kız vermeme geleneği 1980'lere kadar devam etmiştir.

Kirlikuyu'da toylar uzun yıllar Kırım geleneklerine uygun olarak yapılmıştır. Eski toylar perşembe gününden başlayıp pazar gününe kadar sürerdi. Öncelikle toy için “soğum soyulur”, yani bir büyükbaş hayvan kesilirdi. Ayrıca toya has qatlama, baqlava (Kırım baklavası), sarburma, köbete ve “qırma cemiş” gibi özel yiyecekler de hazırlanırdı. Bunlardan qırma cemiş leblebi kadar küçük hamur parçacıklarının yağda kızartılması yahut fırında pişirilmesiyle yapılır ve kına gecesinde yahut bayramlarda ikram edilirdi.

Cuma günü “çıraç tellenir”, yani bir soğan yahut elma 30 cm kadar bir sopaya geçirilir, dik hâlde üzeri tellerle ve kâğıtlarla süslenir. Cumartesi akşamı qına gecesı olur. Toylarda qına gecesinde köy delikanlıları kızlara kına koydururlar. Evvelce toylarda mutlaka çınlaşmalar da olurdu.

Pazar günü gelin atına cavluq (mendil) bağlanmış bir mögedekle (Tatar arabasıyla) eve getirilirdi. Gelin eve geldiğinde gelin arabası durdurulur, delikanlılar gelinin yengelerinden kaburga kolu sorarlardı. Toylarda kiyeye (damada), damadın kardeşine, cöngere (sağdıca), amcalarına toquz bağlanır, yani dokuz parçadan oluşan dokuma eşya verilirdi.

55 Konar, s. 14.

56 Feyzi Rahman Yurter, *Kırım Diasporası*, Ankara, 2003, ss. 58-60.

Geçmişteki toyların vazgeçilmez sahneleri ise Kırım Tatar güreşi müsabakaları ve at yarışlarıydı. Köy mezarlığının kenarında yapılan at yarışlarında galip gelene bir koyun kaburga kolu ile bir şişe rakı verilir, ayrıca toquz bağlanırdı.

1950'lere, 1960'lara kadar toylar bütün bu özellikleriyle yapıldı. Bu tarihlerden sonra güreşler, at yarışları, çınlaşmalar ve birçok diğer ayrıntı uygulanmaz olmuştur. Bununla birlikte, günümüzdeki toylarda da "çıraç tellenmekte", qına gecesi yapılmakta, qırma cemiş yenmekte ve toquz bağlanmaktadır.

Artık toylarda çınlaşmalar kalmasa da, yaşlı nesilden olup eski toyları yaşamış olanlar birçok çınları hatırlamaktadırlar. Meselâ, 1918 yahut 1919 doğumlu Rahime Coşdu'dan şu çınları kaydedebildik:

Men bu yerge bir keldim,
Qalıpten tayıp.
Qaysınızğa qonayım,
Qanatım cayıp.⁵⁷

Oquvnuñ başı bismillah ve ladiyat,
Guzellikden fayda yoq ille tabiat.⁵⁸

Aşağıdaki tipik bir Bahçesaray manesinin de Kırlikuyu'da söylenegeldiği biliniyor.⁵⁹

Bağçasaray Hansaray,
Çingeneler fal qaray.
Beş quruşnu alğansoñ,
Qaçmaq içün col qaray.⁶⁰

Günümüzde de geçmişte olduğu gibi Hıdırellez'de caminin önünde toplu olarak yemek yenilirdi. Toplu yemekten sonra ise kırdı gezmeye çıkılır. Eski Hıdırellezlerde kırdı "qalaqay tıgırtılır" yani bir qalaqay tekerlek gibi yuvarlanır, sağ tarafa devrilirse o yılın bereketli geçeceği, sol tarafa devrilirse de bereketsiz olacağına hükmedilirdi. Eskiden "Yavur Yüzü"ne de çıkılır ve yumurta boyanırsa da 1970'lerden bu yana bu gelenek uygulanmamaktadır.

Kırlikuyu köyünde Ramazan aylarında da ilginç bir Kırım geleneği yerine getirilirdi. Buna göre, Ramazan'ın 1'inde, 15'inde, 30'unda ve bayramın birinci günü köy gençleri akşamları kadın tonları ve kalpak giyip üzerlerine de koyun çanı takarak "Kösembay" tekerlemesi söylerlerdi.

Kösembayım bar edi,
Biñ bolayım der edi.
Biñbaşqora tübünde,
Ulaqlasam ne bolur?⁶¹

şeklindeki bu tekerlemeyi söyleyen ve ellerinde bahşiş torbası bulunan gençler bahşiş alıncaya kadar yere yatarlardı. Bahşişler genellikle para, un vs. olurdu. "Kösembay" söylenmesi geleneği 1980'lere kadar devam etmiştir.

57 Ben buraya bir geldim, / Kalpten kayıp. / Hanginize konayım, / Kanadımı yayıp.

58 Tahsilin başı bismillah ve ladiyat, / Güzellikten fayda yok ille tabiat.

59 Konar, s. 14.

60 Bahçesaray Hansaray, / Çingeneler fal bakıyor. / Beş kuruşu aldıktan sonra, / Kaçmak için yol arıyor.

61 Kösembayım var idi, / Bin olayım der idi. / Biñbaşqora dibinde, / Oğlaklasam ne olur?

Konar köyünde Kırım Tatar yemek kültürü de büyük ölçüde devam edegelmıştır. Şu cümleden olarak, çibörek, köbete, tögerek (Yalıboyu söyleyişi ile tava yantıq), cantıq, peç loqum (tava loqum), qıyğaşa ve qıvrım tatlısı günümüzde de pişirilen yemeklerdendir.⁶²

Konar köyündeki Kırım Tatarlarının şu soyadlarını kullandıklarını tespit ettik: Abis, Atçeken, Avcı, Boran, Bozkurt, Can, Coşdu, Çelik, Çomak, Demirkaya, Duymaz, Er, Gökgez, Kocakafa, Koçak, Konar, Kökgöz, Körük, Mutlu, Saydam, Tofan, Topbaş, Uçar, Yıldırım, Yılmaz ve Zavazar.

Konar köyü halkı Kırım ile ilgili sosyal faaliyetlere büyük ilgi göstermekte olup Kırım Derneği Konya Şubesi ile daimî bağlantı hâlinindedir. Derneğin düzenlediği Konya bölgesi tepreçleri her yıl bu köyde yapılmakta ve pek çok ilden Kırım Tatarları tepreçe katılmak için Konar’a gelmektedir.

Köklüce (Kaha / Mâmûretü'l-Hamid) Köyü*

Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Köklüce köyü ilçe merkezine 28 km, evvelce bağlı olduğu Akşehir'e de 32 km mesafede yer almaktadır. Köyün asıl ismi Kaha'dır. Köyün adı 1960'ların başında hiçbir esasa dayanmaksızın resmen "Köklüce"ye çevrilmiştir. Ancak böyle sonradan isim değiştirmelerin çoğunda olduğu gibi, bölge halkı bu mânâsız resmî adı değil, çoğunlukla Kaha ismini kullanmaktadır. Kaha köyünün çevresindeki köylerden Tursunlu, yine aynı kafilende gelen Kırım Tatarlarıyla; Gürsu (yahut önceki ismiyle Kazak), 1962'ye kadar Rus Kazaklarıyla, günümüzde ise Yörüklerle; Erdoğan, Nogaylarla; Konar, Türkmenlerle ve Reşadiye de Bulgaristan muhacirleriyle meskûndur.

Tamamıyla Kırım Tatar muhacirlerden müteşekkil olan Köklüce (Kaha) köyünün kış aylarındaki nüfusu 2008'de 80 hanede yaşayan 270 kişiden oluşmaktaydı. Yaz mevsiminde ise köyden şehirlere taşınmış olanların hem tatillerini geçirmek hem de tarlalarıyla ilgilenmek maksadıyla köye dönmeleriyle köyde yaşayanların sayısı 500'ü, açık olan hane sayısı da 180'i bulmaktaydı. Her hâlükârda, köy halkının büyük çoğunluğu yaşlılardan meydana gelmekteydi. Gençlerin büyük çoğunluğu iş ve tahsil gibi maksatlarla şehirlere gitmektedir. Bununla birlikte, şehirlerde çalışıp yaşayanların çoğunun emekli olmalarını müteakip köye dönmeleri Köklüce köyündeki yaygın eğilimdir. Kaha köyünde geçimi arpa, buğday, yulaf, pancar, ayçiçeği, haşhaş, kimyon ve karpuz ekimi sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, sığırcılık da önemli olup köyde yaşayanlardan hemen her ailenin birkaç sığırı bulunmaktaydı.

Köy ahalisini teşkil eden Kırım Tatarları, 1903'te Kırım'dan göçle Osmanlı Devleti'ne gelmişlerdir. Bu muhacirler, Bahçesaray ve Yalta şehirleriyle Bahçesaray'a bağlı Ayırgül, Topçuköy; Akyar'a bağlı Baydar, Çorguna, Küçük Muskomya ve Büyük Muskomya; Akmescit'e bağlı Kızılkoba; Yalta'ya bağlı Kikineiz ve Mşatka; Balaklava'ya bağlı Urkusta; Sudak'a bağlı Souksu ve Taraktaş ile Karasubazar'a bağlı Bahçeeli ve Biyeli köylerindendi. Kaha köyündekilerin çoğunluğunun kökeni Topçuköy'e dayanırken, Taraktaş'tan yalnızca bir aile göç etmiştir. Köy halkının çoğu birbirleriyle akrabadır. Yakınlardaki bir diğer Kırım Tatar köyü olan Tursunlu ahalisinin yarısından çoğu da Kırım'dan Kaha köyündekilerle birlikte gelmiş olup

62 Konar köyünde geçerli olan usule göre, cantıq çibörek şeklinde yapılmakta, içine köbete harcı gibi patates, kıyma, tavuk yahut hindi eti konulmakta, ancak yağda değil fırında pişirilmektedir. Qıvrım tatlısı ise şöyle hazırlanmaktadır: Hamur açılır, oklavaya dolanır, (bülbul yuvası gibi) sıyrılır, üstüne ceviz serpilir, fırında pişirilir ve nihayet üstüne şerbet dökülür.

* Bu yazının hazırlanması sırasında bilgilerinden yararlandığımız köy eski muhtarları Remzi Kayar (1956 Kaha [Köklüce] doğumlu) ve Faik Ataman (1934 Kaha [Köklüce] doğumlu) ile köy halkından Mehmet Ali Kayar (1927 Kaha [Köklüce] doğumlu), Osman Atay (1934 Kaha [Köklüce] doğumlu), İsmail Çelebi (1940 Kaha [Köklüce] doğumlu), Rahmi Kayar (1950 Kaha [Köklüce] doğumlu), Alâaddin Sezer (1954 Kaha [Köklüce] doğumlu), Prof. Dr. Mahmut Atay (1954 Kaha [Köklüce] doğumlu), Sabri Topçular (1956 Kaha [Köklüce] doğumlu) ve Akşehir'in Kozagaç Mahallesi sakinlerinden Abdullah Kula'ya (1940 Kozagaç doğumlu) yürekten teşekkürlerimizi bildiririz.

onlarla akrabadır (Ancak Kaha'nın aksine Tursunlu'ya sonraki yıllarda Romanya'dan gelen küçük bir grup Kırım Tatarı da yerleşmiştir).

Kaha köyüne yerleşecek olan muhacirler, 1903 yılının ilk yarısında Akyar (Sevastopol) Limanı'ndan bindikleri gemiyle Osmanlı Devleti'ne ulaşmışlardır. Kafiye, Türkiye'ye varışını müteakip ilk önce İzmit yahut Tuzla civarında bulunmuş, ancak buraya yerleşmemiştir. Osmanlı Devleti muhacirleri, önce Adana kazasındaki Hamidiye (Ceyhan) civarına iskân etmek istemişti.⁶³ Ancak Ceyhan havalisindeki şartları öğrenmek üzere içlerinden bazılarını oraya gönderen muhacirler, Ceyhan'a evvelce yerleştirilmiş olan Kırım Tatarları'nın ve Nogayların sıtmadan kırıldıklarını öğrenince, Ceyhan'a iskânı kesinlikle kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine, 1903 baharında Kırımlılar, Osmanlı yetkililerine Konya veya Akşehir civarına yerleşmek istediklerini beyan etmişlerdir.⁶⁴ Bir ara, Kırım muhacirlerini Alâiye'de (bugünkü Alanya) Girit muhacirleri için hazırlanmış olan, ancak onların yerleşmediği meskenlere yerleştirmek söz konusu olduysa da, hem devlet bunların oraya naklinin masraflı olacağını düşündüğünden hem de göçmenler akrabaları Konya tarafında iskân olunmuş bulunduğu için Alâiye'ye gitmek istemediklerinden bu tasavvur gerçekleşmemiştir.⁶⁵ Böylece bu muhacir grubu Ağustos 1903'te⁶⁶ iskân mahalleri belirlenene kadar misafir olarak ikamet etmeleri için Akşehir'e gönderilmiştir. Nihâî iskân gerçekleşene kadar muhacirler Akşehir'deki İmâret (Hasan Paşa) Camii civarında çadırlarda ve bulabildikleri evlerde bir buçuk, iki yıl kadar yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu süre içinde yerlilerle birtakım problemler de yaşanmıştır.

Böylece Akşehir çevresine iskânlarına karar verilen Kırım Tatar muhacirlerin bir kısmı Akşehir Gölü yakınlarındaki Kozagaç köyüne yerleştirilmişlerdir. Ancak Kozagaç köyünde yerliler oturduğu ve dolayısıyla fazla yer olmadığı için Kozagaç'ta az sayıda muhacir kalmış,⁶⁷ öbürleri şimdiki Kaha ve Tursunlu köylerinin bulunduğu mevkilere giderek bu köyleri kurmuşlardır.

Kırım muhacirlerinin gelişinden evvel Kaha mevkisi meskûn değildi. Bununla birlikte, burada geçmişte bir köyün mevcut olduğu, ancak XX. yüzyılın başlarında geçmişteki bu yerleşimin sadece harabelerinin kalmış olduğu bilinmektedir.⁶⁸ Kaha mevkisinde Kırım Tatar muhacirlerin evlerinin inşaatına resmen 16 Ağustos 1903 günü başlanmıştır. O gün yapılan merasimde, dualar edildikten sonra toplam 100 evin temeli atılmıştır.⁶⁹ Yukarıda da belirttiğimiz üzere, muhacirler evlerinin yapımı tamamlanana kadar muhtelif yerlerde barınmaktaydı.

Muhacirlerin Kaha'daki evlerinin inşası ve oraya iskânları sürecinin 1904-1905 yılları boyunca devam ettiği anlaşılmaktadır.⁷⁰ Meskenlerin yanı sıra, devlet muhacirler için (işçiliği kendilerine ait olmak üzere) bir cami, mektep ve çamaşırılık inşasını da üstlenmişti ki bunların planları 1906 başlarında hazır durumdaydı.⁷¹

Şimdiki Kaha köyü mevkisine ilk gelerek köyü kuranlar Topçuköylüler olmuştur. Onları Mşatkalılar takip etmiştir. Köy muhtarlığı ve camisi de Mşatkalılar tarafından inşa edilmiştir. En son da Urkustahılar köye gelerek yerleşmişlerdir.

63 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 522, Gömlek no.: 14.

64 Agb; BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 57, Gömlek no.: 8.

65 BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 523, Gömlek no.: 52.

66 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 126.

67 Akşehir'in bir mahallesine dönüşmüş olan Kozagaç'ta, 2008 yılında yalnızca 7 Kırım Tatarı (3 hane) yaşamaktaydı.

68 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 65, Gömlek no.: 15 ve Dosya no.: 63, Gömlek no.: 41.

69 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 61, Gömlek no.: 12.

70 BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 522, Gömlek no.: 14.

71 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 65, Gömlek no.: 15.

Kaha'daki Kırım Tatar muhacirler arasında Kırım'dan çıkışlarına ait ilgi çekici bir rivayet günümüze kadar anlatılmamıştır. Buna göre, muhacirlerden birine daha Kırım'dayken köydeşi olan bir Rus papaz, ileride kötü günlerin geleceği kehanetinde bulunmuş ve mallarını mülklerini satıp gitmelerini tavsiye etmiş. Hatta söz konusu papaz onlara Türkiye'de Konya havalisine yerleşmelerini, diğer yerlerin düşman saldırısına maruz kalabileceğini de söylemiş. İstiklâl Savaşı esnasında Yunanlıların Batı Anadolu'nun büyük kısmını işgal etmelerine rağmen Akşehir ve Konya havalisinin bundan kurtulması, Kaha köylülerinin papazın kehanetini daha bir hayretle hatırlamalarına yol açmıştır.

Köyün bu şekilde Kırım muhacirleri tarafından teşkilini müteakip, Şubat 1906'da muhtemelen İstanbul'a yaranmak arzusundaki mahallî bürokratların teşebbüsüyle, buraya o zaman padişah olan Sultan II. Abdülhamid'e izafeten "Mâmûretü'l-Hamid" adının verilmesi için hükûmete müracaatta bulunulmuştur.⁷² Neticede, Mayıs 1906'da köyün resmen bu şekilde adlandırılması Padişah'ın iradesiyle kabul edilmiştir.⁷³ Bununla birlikte, bu isim fazla uzun ömürlü olmamış ve muhtemelen 1920'lerde köy tekrar Kaha ismini almıştır.

Köye Padişah'ın isminin verilmesi de muhacirlerin yeni evlerinde yaşadıkları sıkıntıları sona erdirmemiştir. Göçmenlere ekmeklerini kazanabilmeleri için çift hayvanı ve tohumluk verilmesi usul gereği iken, Mâmûretü'l-Hamid (Kaha) köyündeki muhacirler göçlerini takip eden en az dört yıl boyunca bunları alamamışlardır. Bundan dolayı büyük zarurete düşen Kırım göçmenleri, resmî makamlara yaptıkları sayısız müracaatlara rağmen bir çözüm elde edememişlerdir. Mart 1907'de Mâmûretü'l-Hamid (Kaha) ve Mecidiye (Tursunlu) köylerine 50 çift hayvanı dağıtıldıysa da⁷⁴ bu ihtiyacı karşılayamamıştır. Kırımlılar 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine tekrar ümitlenmişler ve bu sefer yeni açılan Meclis-i Mebûsân'a başvurmuşlardır. Nihayet, Mart 1909'da, Meclis-i Mebûsân Reisi ünlü Jön Türklerden Ahmed Rızâ Bey duruma el koymuş ve Dâhiliye Nezareti de harekete geçmiştir.⁷⁵

Bütün bu zorluk ve yokluklara bağlı olarak, Kahaköyünün kuruluşundan birkaç yıl sonra 4-5 kişi Kırım'a dönmüştür. Ancak Kırım'daki eski köylerinin boşaldığını görüp hayal kırıklığı içinde önce Romanya'ya bilahare de yine Türkiye'ye gelmişlerdir. Çorgunalı Çelebi ailesi ise 1914'te maceralı bir şekilde Kırım'dan çıkarak Kaha köyüne yerleşmiştir.⁷⁶

Kaha köyündeki Kırım muhacirleri, Osmanlı Devleti'nin dâhil olduğu I. Dünya Savaşı'na evlatlarını göndermişlerdir. Köyde, savaşa giden 19 gençten yalnız ikisinin geri dönebildiği ve kalan 17'sinin başta Çanakkale olmak üzere cepheelerde şehit düştüğü anlatılmaktadır. I. Dünya Savaşı esnasında, Rus ordularında asker olup da Almanya ve Avusturya-Macaristan ordularına esir düştükten sonra Osmanlı Devleti'nde yaşamayı seçen Kazan Tatarlarından beşi ise Kaha'ya yerleşmiş ve burada Kırım Tatar kızlarıyla evlenmişlerdir. Bu Kazan Tatarlarının soylarından gelenlerin günümüzde Altıntaş, Aymaz, Kavak ve Kaya soyadlarını taşıdıklarını tespit ettik.

72 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 65, Gömlek no.: 15.

73 BOA, *AMKT.MHM.*, Dosya no.: 529, Gömlek no.: 26; *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 141, Gömlek no.: 1324/Ra-11; *DH.MKT.*, Dosya no.: 1078, Gömlek no.: 41.

74 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 73, Gömlek no.: 6.

75 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 2765, Gömlek no.: 86.

76 Kökeni, birkaç yüz yıl önce Konya'dan Kırım'a yerleşmiş, Mevlânâ Celâleddin-i Rumi'nin torunlarından bir Çelebi'ye dayanan Hacı Kurtmolla İbrahim Çelebi İstanbul'da Fatih Medresesi'nde okumuştur. Tahsilini müteakip Kırım'a dönen Hacı Kurtmolla İbrahim 1912-1913 Balkan Savaşları esnasında Osmanlı Hilâl-i Ahmeri'ne maddî yardımda bulunduğu için Rusya hükûmetince bir hafta müddetle gözaltına alınmış ve sorgulanmıştır. Bu sebepten Osmanlı Devleti'ne göç etmesine de mânî olunmuş, ancak uzun uğraşlardan sonra karısının İstanbul'da doğum yapması gerektiğine dair aldığı bir raporla Rusya İmparatorluğu'ndan çıkabilmiştir.

Kırım Tatarları Kaha'ya yerleştiklerinde çevredeki Argitan ve Konar köyleriyle arazi paylaşımı yüzünden şiddetli anlaşmazlıklar yaşamışlardır. Ancak sonradan bilhassa Argitan ve Kaha köyleri arasında günümüze kadar devam eden çok sıcak ilişkiler kurulmuştur. Komşu Kazak (değiştirilen adı: Gürsu) köyünde yaşayan Ortodoks Eski İnancılar (*Staroobryadtsı*) mezhebi mensubu Rus Kazakları da Kaha'daki Kırım Tatarlarıyla çok yakın ilişki içinde olmuşlardır. Anadilleri Rusça olan Rus Kazakları, Kaha'daki Kırım Tatarlarının bazı- larının Rusça bilmeleri ve nihayetinde onların da Rusya İmparatorluğu'ndan gelmeleri dolayısıyla buradaki Kırımlıları memleketlileri olarak görmüşlerdir.⁷⁷ Dinî sebeplere bağlı olarak her iki toplum arasında evlilik ilişkileri kurulamadıysa da, Kaha'ya Akşehir Gölü'nden tuttıkları balıkları satmaya gelen Kazaklarla Kırım Tatarları güçlü şahsî bağlar tesis etmişlerdir. O kadar ki Kazakların 1962'de köylerini terk ile Sovyetler Birliği'ne göçerlerken tarlalarını Kırım Tatarlarına bırakmak istedikleri, Kırım Tatarlarının ise bunu kabul etmedikleri anlatılmaktadır.

Kaha köyündeki Kırım Tatarlarının Kırım ile olan bağlantıları 1920'li yıllara gelindiğinde bilinen siyasî sebeplerden dolayı kopmuştur. Kırım ile yeniden bağlantı, ancak 1989'da Kaha köyünden olup Eskişehir'de yaşayan İsmail Çelebi'nin Kırım'a gidip gelmeleriyle tesis edilmiştir. Büyük istek duymalarına rağmen Kaha köylülerinin çoğu 2003 yılı itibarıyla Kırım'daki akrabalarıyla henüz irtibat kuramamışlardı.

Kaha köyü halkında Kırım Tatar şuuru güçlü bir şekilde korunmuştur. Köylülerin hepsi kökenlerini bilmekte ve bununla iftihar etmektedir. Bu durum köyde yapılan ilmi anket ve araştırmalarda da açıkça görülebilmektedir.⁷⁸ 2008 itibarıyla köy halkının günlük konuşmalarında Bahçesaray ve Yalıboyu şiveleriyle Kırım Tatarca kullanılmasına sıkça rastlanabilmekteydi. Bilhassa 1960'lara kadar köylüler arasında konuşulan tek dil Kırım Tatarca iken, takip eden dönemde bu durum tedricen değişmeye başlamış, kullanılan otantik kelime hazinesi de giderek daralmıştır. Bilhassa genç neslin çoğu Kırım Tatarca konuşamamaktaydı.

Kaha köyünün uzun bir süre oldukça içine kapalı bir sosyal yapıya sahip olduğu gözlenmektedir. Şu cümleden, 1970'lere kadar evlilikler köy içinde yahut Tursunlu ve Kozağaç köyünde yaşayan Kırım Tatarlarıyla olmaktaydı. Birkaç evlilik de Erdoğan köyündeki Nogaylarla yapılmıştır. Bunların haricinde yabancıya asla kız verilmediği anlatılmaktadır. Günümüzde sık olmamakla birlikte karışık evlilikler görülmektedir.

Kaha köyünde Kırım Tatar halk oyunları ve müzik kültürü, 1960'lara kadar yaşayabilmişse de günümüzde büyük ölçüde kaybolmuştur. Yaşlılar bu tarihlere kadar toylarda Kırım halk oyunlarını oynayıp yırlarken, son dönemlerde yetişen gençler ancak bölgede gördükleri Türk halk oyunlarını ve türkülerini bilmektedirler.

Köyde toy ve cenazelerde herkesin bütün işlerini bir tarafa bırakıp merasime katılması günümüzde de devam eden bir âdettir. Toylar zaman içinde Kırım'dan getirilen otantik tarzlarını kaybetmişlerdir. Kırım usulü toyların en son 1950'lerde yapıldığı hatırlanmaktadır. Perşembeden başlayıp pazara kadar süren bu eski usuldeki toylarda qartağası, oñbey ve solbeyin bulunduğu meclis kurulup horoz ve cıraq tellenirdi. Gelin inerken ve babasının evinden gelirken 3x3 metre ebatlarında işlemeli bir bez (çıbıldıq) kimse görmesin diye iki sopanın ucunda tutulurdu. Çıbıldıqın üstündeki iki yavluq (mendil) da onu tutan çocuklara bahşış olarak verilir. Toylarında mutlaka Kırım Tatar güreşi ve at koşusu da olurdu. At koşularında birinci gelene toklu koç verilir.

77 Akşehir'in Kazak köyündeki Rus Kazaklarıyla çevredeki Kırım Tatarları arasındaki sıcak münasebetler, XX. yüzyılın başlarında burayı ziyaret eden ünlü türkolog (sonradan Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi üyeliğine getirilecek olan) Vladimir A. Gordlevskiy'nin de dikkatini çekmişti. Vladimir A. Gordlevskiy, "Ugolok Rossii v Turtsii. Staroobryadçeskaya derevnya pod Akşehirom", *İzbrannıe soçineniya*, Cilt: IV (Moskova, 1968), ss. 281 ve 283.

78 Sevil Sargin, "Üç Tatar Köyünün (Erdoğan, Dursunlu, Köklüce) Kültür Coğrafyası Açısından Değerlendirilmesi", *Uluslararası II. Türkoloji Kongresi Bildiriler. 22-24 Mayıs 2008 Kırım-Ukrayna* y.y. [Akmescit], t.y. [2009], ss. 463-464.

Günümüzdeki toylar daha ziyade çevredeki köylerin âdetlerine ve büyükşehirlerde moda olan usullere göre yapılmaktadır. Toyda “toquz” bağlama âdeti dahi artık unutulmuş durumdadır. Yine de yaşatılmakta olan bazı âdetler vardır. Meselâ, cenaze ve toylarda dışarıdan gelen misafirler gücü nispetinde evlere paylaştırılarak konaklatılmaktadır. Köyde cenazenin ilk akşamında herkes evinde yemek hazırlayıp cenaze evine gider ve orada topluca yemek yenir.

Hıdırellez de Kaha köyünde eski geleneklerin yaşatılmasına vesile olmakta idiye de bu geleneklerin de çoğu artık uygulanmamaktadır. Hıdırellez’de soğan kabuğunun içinde kaynatılarak renklendirilmiş yu-murtalar dağıtılması âdetten iken, sonraları köye gelen bir hoca “gâvur âdeti” olduğunu iddia ederek bunu yasaklamıştır. Hıdırellez’de herkes öğle namazını müteakip en iyi kıyafetlerini giyip yanlarına çeşitli hamur aşları (fulta, vs.) alıp mezarlığa gidermiş. Mezarlıkta dua edilir ve bu yiyecekler yenilmiştir. Hıdırellez’de uygulanan ve şimdilerde yaşatılamayan bir diğer âdet de bir cümle kapısının üzerine Kur’an konularak hay- vanların bunun altından geçirilmesiymiş. Her hâlükârda, köyde gençlerin hemen hiç kalmayışı Hıdırellez’e ilişkin kıra çıkma gibi âdetlerin uygulanabilmesini imkânsız kılmaktadır.

Kaha’da Kırım’dan getirilen yemek kültürü oldukça iyi muhafaza edilmiş durumda olup muhacirlerin geldikleri Bahçesaray ve Yalıboyu havalisinin geleneklerini yansıtmaktadır. Köyde günümüze kadar pişiri- legelen Kırım Tatar yemekleri arasında çibörek, qaşıqaş, tataraş, süt kobetesi (içinde taze nane, yumurta ve süt bulunur), bohça pite (peynirli), dolma ve sarmalar, burma, qabaq burması, saraylı tatlısı gibileri yer almaktadır.

Kırım Tatar muhacirler vatanlarından özgün kilim dokumacılığını da getirmişlerdir. Kırım’dan gelişi müteakip ilk beş-on yıl boyunca köyde herkes Kırım’dan getirdikleri usulde kilim dokumaktaymış. Ne var ki bu uygulama daha sonra sürdürülmemiştir.

Köklüce (Kaha) köyü halkının günlük hayatında yaşayagelmekte olan Kırım hatıralarından biri de peç- lerdir. Hâlen pek çok evde peç bulunmakta, ekmekler ve hamur işleri saman ile yakılan bu peçlerde pişi- rilmektedir. Köyün ilk dönemlerinde inşa edilmiş muhacir evleri karakteristik Kırım Tatar hayat tarzını da yansıtmaktaydı. Günümüzde hemen tamamen ortadan kalkmış olan bu evlerin son örneklerinden olan “Mehmet Emin Akıncı evi” 2000’li yıllardaki kalıntılarına göre şöyle tasvir edilmektedir:

Sokaktan içeri büyük, yüksek ve ahşaptan yapılmış olan “porta kapı”dan girilen evin avlusu, yüksek kerpiç duvarlarla çevrilidir. Porta kapının girişinde sağda daha önce terzi dükkânı olarak kullanılan bölme vardır. Bu bölmenin “avluya” bakan penceresinin olmadığı ve sokak bağlantılı olduğu görülmektedir. Asıl ev olarak ilk yapılan ve Tatar mimarîsinin geleneksel özelliklerini taşıyan evin girişinde hayat (ayat) denilen bölme vardır. Bu bölme aynı zamanda evin mutfakı olarak da kullanılmakta, sağında ve solunda iki odaya (işker-bala odası) açılmaktadır. Daha önceleri hayatın solundaki duvara monte edilmiş olan ocak aynı zamanda evin ısıtılması iş- levini de görmekteyken, daha sonra ocak yıkıldığı için kapatılmış, duvar düzlenmiş ve odalar sobayla ısıtılmaya başlanmıştır. Nitekim ocağın arkasındaki odada daha önceleri bulunan gusülhane (hamamlık) yüklük olarak kullanılmaya başlanmıştır. Gusülhanede bulunan, ocağa bitişik olarak gömülü tutulan ve sıcak su ihtiyacı için bulundurulmuş geniş ağızlı toprak küpün de artık kullanılmadığı görülmektedir. Avlunun sağında yer alan ve eski ev denilen bu kısım ancak köy dışında yaşayan çocuklar geldiğinde kullanılmaktadır. Karı kocadan oluşan iki kişilik aile için porta kapıdan girişte sol tarafta bulunan bir mutfak ve bir odadan (oda içinde hamamlık) meydana gelen ev yeterli olmaktadır. Nitekim, avlunun etrafında diğer eklentiler yer almakta, ahır (aran), tan- dır (peç), samanlık (yıkılmış), odunluk bulunmaktadır. Evin avlusunda ekilebilir bahçe, bir kaç ağaç ve çiçek- ler yer almaktadır. Evde kullanılan ana malzemeler tüm duvarlarda kerpiç, tavanda ahşap kiriş, evin damında kullanılan sazlar ve sıva malzemesi olarak beyaz topraktır. Kullanılan malzeme açısından değerlendirildiğinde, yöredeki diğer köylerde kullanılan yapı malzemesinin aynısıdır. Bazı evlerde mutfak (aşgana) evden ayrı, eve bitişik, avluya bakan bir bölme olarak da yapılmaktadır. Bazı evlerde ise avluda çardak (karkana) bulunmak-

tadır. Evlerin civar köylerde olmayan en önemli eklentisi ise “peç” denilen ocaklardır. Bunlar Tatarlara ait hemen her evde mevcuttur.⁷⁹

Köyün kuruluşundan bu yana adliyelik hemen hiçbir vaka olmayışı dikkat çekicidir. Köyün âdeti mucibince, köylü arasında herhangi bir ihtilaf olduğunda köyün qartları (ihtiyarları) arayı bulmaktadırlar. Bu durumun da gösterdiği gibi, Kaha köylüleri arasındaki dayanışma daima çok sıkı olmuştur.

İşsizlik, köy topraklarının bereketli olmayışı ve bilhassa su yokluğu⁸⁰ gibi ekonomik ve sosyal sebepler Kaha köyünden şehirlere yönelik yaygın göçe yol açmıştır. Neticede köydeki genç nüfus ciddi ölçüde azalmıştır. Köyden göç Akşehir, Eskişehir, Konya, Ankara, Bursa, İstanbul gibi şehirlere yönelmektedir. Hâlen Akşehir’de yaşamakta olan Kırım Tatarlarının hemen tamamı Kaha ve komşu Tursunlu köylerinden gitmedir.

Köklüce köyü halkı Kırım Tatarları arasındaki dernek faaliyetleriyle de yakından ilgilidir. Konya’da Kırım Derneği’nin kurulduğu 1980’li yıllardan bu yana Kaha’da yaşayan Kırımlılar, Kırım Derneği Konya ve Seydişehir şubeleri ile sıkı irtibat içinde olmuşlar ve orada düzenlenen faaliyetlere mümkün mertebe topluca katılmaya çalışagelmışlerdir.

Köklüce köyündeki Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Acar, Adsay, Akay, Akbaş, Akçay, Aktemur, Alanbay, Altunkara, Altıntaş, Altunbay, Ataman, Atay, Ay, Ayrgül, Bardakçı, Barışık, Baycan, Can, Coşkun, Çalışkan, Çelebi, Dalcı, Danak, Dirik, Işıldak, Kanat, Karaman, Kayar, Kaynak, Kızılkaya, Odaman, Özkan, Özpay, Patel, Satıcı, Sevgican, Sevim, Sezer, Şahinkaya, Topçular, Yalçın ve Yavuz.

Seçme Köyü*

Halkının tamamı Kırım Tatarlarından oluşan Konya’nın Çumra ilçesine bağlı Seçme köyü Çumra’ya 19 km, Konya’ya 40 km mesafede bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu 170 kişi kadar olup yaklaşık 33 hane teşkil etmekteydi. 1980’lerde kıtlık dolayısıyla Seçme köyünden Konya’ya bir miktar göç olmuşsa da, artık ekonomik sebeplerden dolayı şehre göçe pek rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, daha ziyade çocuklarını okutmak için şehre yerleşen köy sakinleri çıkmaktadır. Bu bakımdan köyde genç nüfus sayısı giderek azalmaktadır. Köyün geçimi buğday, nohut ve fasulye tarımından sağlanmaktadır. Ayrıca koyun ve sığır da bakılmaktadır.

Seçme köyü, Dobruca’nın Romanya topraklarına dâhil olan kısmından göç eden Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. Sultan II. Abdülhamid’in köyün bu isimle teşkiline dair iradesi 19 Ağustos 1893’te sâdır olmuştur.⁸¹ Aralarında bazı Nogay ailelerin de bulunduğu bu muhacirlerin birçoğunun Dobruca’nın kuzeyinde yer alan Recepkuyusu (Romence adı: Tudor Vladimirescu) köyünden geldiklerini tespit edebildik. 1906 tarihli bir şer’iye sicilindeki ifadelerden de bazı muhacirlerin Dobruca’nın Bağkuyusu (Romence adı: Floriile) köyünden gelmiş oldukları anlaşılmaktadır.⁸² Söz konusu muhacirlerin çoğunun kökeni Kırım’ın Kerç bölgesi olup Kırım’dan 1860’ların başında çıkmışlar ve Osmanlı Devleti’nce Dobruca’ya iskân edilmişlerdi.

⁷⁹ Sargın, s. 469.

⁸⁰ Köyde ancak 1980’lerde yeraltından su çıkarılmıştır. Köyde hâlen bu su kullanılmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden istifade ettiğimiz köy muhtarı Sefer Gezer (1963 Süleymaniye doğumlu), eski köy muhtarı Hakkı Sayar (1961 Seçme doğumlu) ile köy halkından Müslim Güler (1921 Seçme doğumlu), Rafet Bilir (1942 Seçme doğumlu), Hayrettin Alkan (1948 Seçme doğumlu) ve Murat Özcan’a (1976 Seçme doğumlu) teşekkür ederiz.

⁸¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1307, Gömlek no.: 1311/S-32.

⁸² İsmail Bilgili, “Konya Şer’iye Sicillerinden Yüzkırkinci Defterde Kayıtlı Olaylar ve Hükümleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1992, s. 150.

Seçme köyü arazisi Kırım Tatar muhacirlerce teşkili esnasında boş olmakla birlikte, burasının bir ören yeri yani eski iskân mahallî olduğu kaydedilmektedir.⁸³ Nitekim günümüzde de çevrede çok sayıda eski iskân kalıntılarına rastlanmaktadır. Osmanlı kayıtlarında, göçmen iskânı esnasında da “Seçme” adını taşıyan bu mevkiye yerleşen ilk Kırım Tatar muhacir kafilesinin 28 hanede 127 nüfustan oluştuğu gösterilmektedir.⁸⁴ Ancak müteakip yıllarda yine Dobruca’dan ve çok muhtemelen aynı köy yahut köylerden gelerek Seçme’ye yerleşen başka Kırım Tatar muhacirler de olmuştur.

Seçme köyünde Kırım Tatar dil ve kültür özellikleri nispeten iyi muhafaza edilmiştir. 2006 yılı itibarıyla köy, Türkiye’de hâlâ sakinlerinin yediden yetmişe istisnasız tamamının günlük hayatta Kırım Tatarca konuştuğu birkaç köyden birini teşkil etmekteydi. Kırım Tatar gelenek ve görenekleri de şartların müsaade ettiği ölçüde Seçme köyünde yaşatılmaktadır. Şu cümleden olarak, toylarda eski âdetlerin birçoğu sürdürülmektedir. Meselâ, günümüzde de toylarda yaklaşık iki metrelik beyaz bir bez üzerine işlemeli, aynalı özel bir “bayrak” yapılır. Toya gelen misafirler ellerinde bu “bayrak” olan gençler tarafından köyün 1 km kadar dışında karşılanıp köye getirilirler. Gelin arabadayken gençler arabayı durdurup kız tarafından toquz (dokuz parça kumaş eşya) bağlatırlar. Köy gençleri oğlan tarafından kız tarafına kına gecesine giderken kaburga kolu alırlar. Seçme köyünde evvelce karışık evlilikler asla olmazken, 1980’lerden itibaren Kırım Tatar olmayanlar da evlilikler görülmeye başlanmıştır. Günümüzde yapılan evliliklerin yaklaşık yarısı dışarıdan olmaktadır.

Seçme köyünde 1980’lere kadar eski âdetlerden olan “Yüz Basar” a yani “Yavur Yüzü” ne çıkılırdı. Son dönemlerde köyde yeterli sayıda genç kalmadığı için bu âdet artık uygulanmamaktadır. Yüz Basar’a çıkıldığı dönemlerde yumurta boyandığı, kızların ve delikanlıların kıra çıkıp yemek yiyerek çalıp oynadıkları hatırlanmaktadır. Yüz Basar’da kızları yahut delikanlıları “celbeşikke” (salıncağa) bindirip sevdiklerinin ismini söyleyinceye kadar sallarlarmış. En son 1970’lerdeki Hıdırellezlerde ise qalaqay yapılır, kıra çıkıp türkü söylenir ve oynanmış. Hıdırellez’de kızlar nişanlısına yahut sevdiklerine çevre verirlermiş. Köyde orijinal Kırım Tatarca yır ve oyunlar ise çoktan unutulmuş durumdadır.

Seçme köyünde bayramlar da eski geleneklere göre kutlanmaktadır. Bayramlarda cami önünde, birinci gün bayram namazından sonra, hâlî vakti yerinde olanlar sofra kurarlar ve bütün köy halkı hep birlikte yemek yer. Kurban bayramlarında bayramın ikinci günü yine cami önüne kurban etinden yemek getirilir ve birlikte yenilir. Köyde genel olarak Kırım Tatar mutfak kültürü de tipik özellikleriyle canlılığını korumaktadır.

Seçme köyü halkı Kırım Tatar kimlik ve kültürüne ilişkin hususlarda güçlü bir hassasiyete sahiptir. Köyün çevredeki diğer Kırım Tatar köyleriyle sıkı bağları mevcuttur. Köy halkı Kırım Derneği Konya Şubesi’nin tepreç ve Kırım gecesi gibi faaliyetlerine aktif olarak katılmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy halkından 1990’lar sonrası Kırım’a giden henüz yok idiyse de, bu yönde arzulu olan çok sayıda köy sakini bulunmaktaydı. Seçme köyündeki Kırım Tatarları Alkan, Avcı, Bilir, Ceylan, Demir, Ercan, Ersöz, Gezer, Gülcü, Güler, Karakaya, Pektut, Samancı, Sayar, Saylar, Sürücü, Tarım, Tataş ve Topçu soyadlarını taşı-maktadırlar.

Seydahmetli Köyü*

Konya’nın Kulu ilçesine bağlı Seydahmetli köyü Konya’ya 180 km, Kulu’ya ise 17 km uzaklıkta kurulmuştur. 2011 itibarıyla, kışın 11 kişinin (5 hane) yaşadığı köyde, Ankara ve Kulu’da yaşayan bazı ailelerin

83 Mehmet Yılmaz, “Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 120.

84 BOA, *İrade-Dabiliye*, Dosya no.: 1307, Gömlek no.: 1311/S-32.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Seydahmetli köyü muhtarı Zafer Metin (1978 Seydahmetli doğumlu) ile köy sakinlerinden Üçler Demir (1931 Seydahmetli doğumlu), Recep Benli (1934 Seydahmetli doğumlu), Kemal Polat (1956 Seydahmetli doğumlu) ve Hasan Benli’ye (1960 Seydahmetli doğumlu) teşekkür ederiz.

tarlaları için köye gelmeleriyle yaz aylarında nüfus 13 haneye (yaklaşık 30 kişi) çıkmaktaydı. Halkının tamamı Nogay olan Seydahmetli köyü, nüfusunun büyük kısmını şehirlere göç yüzünden kaybetmiştir. Bu arada, köyden 1960'larda Hollanda'ya çalışmaya gidenler de olmuştur. Özellikle 1980'lerden sonra hem Hollanda'ya gidenler hem de şehirlere göç edenler sebebiyle köy hızla boşalmaya başlamıştır. O kadar ki 2001 yılından itibaren kış aylarında köyde (bekçi hariç) tek bir aile dahi kalmamıştır. Bu dönemde yalnızca yazları gelenlerle köy geçici olarak canlanabilmektedir. Bu durum 2007'ye kadar devam etmiştir. 2007'de 20 büyükbaş hayvan satın alınarak hayvancılığın başlatılmasıyla, bu hayvanlara bakmak üzere Van'ın Erciş ilçesinin Ulupamir köyünden bir Kırgız aile göçüp gelmiş ve yaz kış köyde yaşamaya başlamıştır. Bir süre sonra Kırgız ailelerin sayısı üçe çıkmış, bu şekilde yaşanan canlanmanın ardından köy halkından olup şehirlere göçmüş olan bazı emekli aileler de köye dönmeye başlamışlardır. Kırgız aileler ise 2011 yılı yazında köyden temelli olarak ayrılmışlardır. Seydahmetli köyünün asıl geçim kaynağı tarım olup köyde buğday ve arpa ekilmektedir.

Seydahmetli köyünün yerinde, geçmişte Ermenilere ait bir yerleşim olduğu söylenmekteyse de, köyün günümüze demografik terkihi buraya Nogay muhacirlerin iskânıyla ortaya çıkmıştır. Köye yerleşen ilk Nogay topluluğu Cetisan koluna mensuptur. Bu topluluğun Qobanşıl (Kubançıl) olarak adlandırıldığına bakılarak eski Kırım Hanlığı döneminde Kırım Yarımadası'nın kuzeyindeki asıl Cetisan topraklarından, Rus idaresi döneminde Kuban tarafına göçürülmüş oldukları anlaşılmaktadır. 1850'lerin sonunda Kırım'da bulunan bu topluluk, muhtemelen 1859 yılında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmiş ve Dobruca'ya iskân olunmuştur. Bu Nogayların tamamı veya çoğu Dobruca'da Köstence'nin kuzeybatısındaki Kanara (Romence adı: Ovidiu) kasabasında yaşamışlardır. 1878'de Dobruca'nın Osmanlıların elinden çıkması üzerine, 1880'lerin ortasında bu Nogaylar tekrar Osmanlıların elinde kalan topraklara göçe karar vermişlerdir. Anadolu'ya geçmeden önce Gelibolu Yarımadası'ndaki Eceabat kasabasında yaklaşık iki yıl geçiren Nogay grubu, burada salgın hastalığa maruz kalmaları üzerine bu sefer de İç Anadolu'ya hareket etmişlerdir. Nihayet bu topluluğun bir grubu Seydahmetli köyünü oluştururken, diğer bir grubu da yakındaki Köstengil köyüne yerleşmiştir. Muhacirlerin köydeki doğum tarihlerinin tetkikinden, Nogayların Seydahmetli'ye yerleşmelerinin 1886-1887 yıllarında vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Köyün bu şekilde teşekkülünü müteakip, münferit olarak muhtelif yerlerden gelip köye yerleşen Nogaylar olmuştur. Meselâ, Ankara'nın Bâlâ kazasına bağlı Ahmetçayırı köyündeki Cetisan koluna mensup Nogaylardan yedi kardeşten oluşan bir grup, XX. yüzyılın başlarında Seydahmetli'ye yerleşmiştir. Seydahmetli'deki Nogaylar arasında Boruq, Baqaysaq ve Keneges kabilelerine mensup kimseler bulunduğunu tespit edebildik.

Seydahmetli köyündeki Nogaylar, uzun yıllar boyunca çevredeki diğer Nogay muhacir köyleriyle evlilik ilişkileri kurmuşlardır. Bu gibi kız alıp vermeler çoğunlukla komşu Köstengil ve kısmen de Mandıra arasında olurken, daha az ölçüde Haymana'ya bağlı Çingırlı, Kulu'ya bağlı Kırkkuyu, Şereflikoçhisar'a bağlı Akin, Şeker ve Abdülgediği (Doğankaya) ve Gölbaşı'na bağlı Ahiboş köyleriyle de evlilikler yapılmıştır. Çoğunlukla Cetisan koluna mensup olan Seydahmetli'deki Nogaylar uzun yıllar boyunca kendileri gibi Cetisan kolundan olanlarla evlenmeye itina göstermişlerdir. Buna bağlı olarak, Cemboyluk kolundan Nogayların yaşadığı Akin ve Kırkkuyu gibi köylerle evlilik ilişkilerinin yaygınlaşması ancak 1960'lardan sonra görülmeye başlanmıştır.

Seydahmetli köyünde 1990'ların sonuna kadar toylar büyük ölçüde geleneklere uyularak yapılmaktaydı. Müteakip yıllarda köyün boşalması dolayısıyla toylar da köyde yapılamaz olmuştur. Seydahmetli'de geleceklere uygun toylar anahatlarıyla şu şekilde yapılmaktaydı:

Nişan yapılmasından sonraki dönemde nişanlı kız kayınlarından kaçır, onlara hiç görünmez, gördüğü takdirde de asla konuşmazdı. Kaynatasının adını asla telaffuz etmez, hatta o ismi taşıyan başka biri olsa ona da başka şekilde hitap ederdi.

Toydan evvel, nişanlı iken oğlan tarafı “kün kesmege” (gün belirlemeye) kız tarafına gider ve toy günü kararlaştırılırdı. Toy tarihinin kesinleşmesi “qave toyu” ile olurdu. Toy sahibi komşularını akşam yemeğinden sonra kahve içmeye davet ederdi. Davetliler gelince, kartlardan biri “Falan komşunun şu gün toyu var, sizce münasip mi?” diye sorardı. Eğer birinin cenazesi yahut hastası varsa veya teklif edilen tarih harman zamanı gibi yoğun meşguliyet gerektiren bir döneme rast gelirse münasip olmazdı (Bu prosedüre 2000’li yıllarda da uyulmaktaydı).

Toy günü kararlaştırıldıktan sonra kız ve oğlan tarafının aileleri toplanarak ihtiyaçları kararlaştırılırdı. Buna “casav buzma” adı verilirdi. Daha sonra aile mensupları gidip bu ihtiyaç maddelerini satın alırlardı. Eşyalar alınınca komşular hayırlı olsunla gelirlerdi. Toyda sunmak için oğlan tarafının kadınları komşularını toplar ve birlikte yufka açardı. Buna “cayma toy” denirdi. Orada çalışanlara konu komşu çerez, para gibi hediyeler verirdi. Pişirme işiyle meşgul olanlar da onlara gözleme ikram ederlerdi. Bilahare, komşularla beraber okuntu yani davetiye yazılırdı. Kiyev ayrı, babası ayrı okuntu yazardı. Bu okuntu yazılması âdeti davetiye bastırılmasının yaygınlaşmasından evvel uygulanmaktaydı.

Toydan önce oğlan tarafının eniştesi gelirdi. Oğlan tarafı “soğum soyar” yani bir dana keserdi. Komşu köylerden gelecek olan gençler her köyde sözü geçen bir gencin idaresinde toyun yapılacağı köye gelirlerdi.

Toylar perşembe günü başlayıp pazara kadar, hatta toy sahibinin maddî imkânları elveriyorsa gelecek perşembeye kadar devam eder, bazen birkaç hafta bile sürebilirdi. Bu süre içinde sürekli olarak ihtiyacı karşılayacak ölçüde “soğum soyulurdu”.

Toyun ilk günü öğleden evvel bayrak duası olurdu. Orada köy cemaati toplanıp yemek yer, duadan sonra bir sopaya bağlı bir bayrağı asarlardı. Daha sonra Kur’an okurlardı. Kur’an kıraatini müteakip çalgılar başlardı. Eğer yakınlarda köyden birilerinin cenazesi yahut acısı olmuşsa, eğlenceleri yapabilmek için ondan izin sorulurdu. Yemeğe gelemeyen komşular da “bayrak hayırlı olsun” ziyaretine gelirlerdi. Akşam ise köy cemaati ve gençler eğlenirlerdi.

Birinci günden başlayarak kiyev (damat) amcasının, yengesinin evinde durur, ortalıkta görünmez, arkadaşlarıyla orada eğlenirdi. Kiyevin yanında onun “kiyevbas”ı (sağdıç) olurdu. Davetli gençler önce toy evine gelip “hayırlı bolsun” der ve yemeklerini yer, bilahare kiyevin yanına giderek orada içki içerlerdi. Gençlerin aralarında topladıkları para da kiyeye teslim edilmek üzere “kiyevbas”a verilirdi.

Cuma günü akrabalar, okuntular gelip geç vakitlere kadar eğlenilirdi. Oğlan tarafı kız tarafına her gi-dişinde bayrakla giderdi. Kız evinde yemek pişerken bunları pişirenler oğlan tarafından hâli vakti yerinde olanları “qazan açarğa” çağırılırdı. Onlara yemeğin tadına bakmalarını, kapağın açılmadığını söylerler, böylelikle onlardan bahşiş alırlardı.

Cumartesi günü, kelinşek (gelin) ile kiyev (damat) aynı köyden iseler nikâh kıyılırdı. Bu imam nikâhı, gelin ve damadın bizzat imamın huzuruna gitmesiyle değil, vekiller vasıtasıyla olurdu. Oğlan tarafından biri başkalarının şahitliğinde kızın vekâletini alır, bu arada kız tarafı da oğlanın vekâletini alır ve başka bir yerde yine şahitler huzurunda imam nikâhı kıyılırdı. Bu arada diğer bir mekânda ise nişan devam eder ve oğlan tarafından kız tarafına hediyeler gelirdi.

Toy boyunca kız ile oğlan bir araya gelmezdi. Ancak cumartesi gecesi, kız evinde kına gecesi olduğunda, eğer gelebilirse damat yarım saat kadar bir süre için nişanlısını görebilirdi. Kız nişanlısının eline küçük bir kına yakabilirse ona işlemeli bir mendil verirdi.

Pazar sabahı süslenmiş bir araba ile oğlan tarafı kızı almaya giderdi. O sırada kız tarafı da çeyizini sergi-lerdi. Eşyalar arabaya yüklendiğinde kız tarafının “qurtqa”ları (yani yaşlı kadınları) ağır misafir olarak kabul edilirler ve kendilerine “mercan qudaylar” (mercan dünürler) denilirdi. Damat tarafı eşyaların üzerine ku-rulan bu mercan qudaylara da bahşiş verirdi.

1950'lere kadar toylarda Nogay halk oyunu qanekiy oynanır ve qobız çalınırdı. Toylarda “Seydosman” ve “Boztorğay” gibi Kırım Tatar halk türküleri de söylenirdi. XX. yüzyılın ortalarına kadar toylarda mutlaka gençler ve kızlar arasında çınlaşmalar olurdu.

Recep Benli çocukluğunda işittiği çınlardan (şınılardan) şunları hatırlamaktaydı:

Kızlar:

Aveley basım tel şaşım,
Avurğanda kelmegen qızqardaşım.⁸⁵

Delikanlılar:

Üyümnün aldı taptaqır, biyalam baqır,
Sizin bette toy bar bolsa meni de şağır.⁸⁶

Kızlar:

Şıñlamasan şırıldama,
Raqı işken papazday mırıldama.⁸⁷

Delikanlılar:

Eñ şette üyüm bar kel de toqta,
Atına bolayım kumüsten noqta.⁸⁸

Seydahmetli'deki Nogaylar arasında halk edebiyatının birçok unsuru da uzun yıllar korunabilmişti. Görüştüğümüz Recep Benli “Beybörekmen Meñliboz” masalını bilmekte ve torunlarına da anlatmaktaydı. 2008 itibarıyla köy halkı günlük hayatta aralarında Nogayca konuşmaktaydı. Seydahmetli'deki Nogaylar karakteristik Nogay yemeklerini de yaygın olarak pişirmekteydi.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Seydahmetli köyüne kayıtlı Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Akbaş, Aktan, Battal, Benli, Berk, Çelik, Dağ, Demir, Doğan, Esken, Gümüş, Kaya, Metin, Polat, Yıldırım ve Yılmaz. Çapkın soyadlı sülale ise Kırım Tatarlarından olup 1950'lerin başında Bulgaristan'dan göç etmiş, köyde bir müddet yaşadıktan sonra ayrılmıştır. Bu sülalenin mensupları Polatlı'da yaşamaktadır.

Süleymaniye (Susuz) Köyü*

Konya'nın Akören ilçesine bağlı Süleymaniye köyü Akören'e 15 km, Konya'ya 55 km mesafede bulunmaktadır. İlk olarak Susuz adını taşımış olan köyde, 2006 yılı itibarıyla 55 hanede 285 kişi yaşamaktaydı. Nogay muhacirler tarafından kurulmuş olan Süleymaniye köyünün halkının tamamı günümüzde de (4 Kırım Tatar ailesi hariç) Nogaylardan oluşmaktadır. Bununla birlikte, köydeki Nogaylar esasen Kırım kökenli oldukları için tamamını Kırım Tatarı saymak yanlış olmayacağı gibi, aralarındaki farkları da ancak sosyolojik ve etnografik olarak nitelendirmek mümkündür. Süleymaniye köyünün geçimi buğday, arpa, pancar, kavun ve karpuz ekimiyle sığır ve koyun yetiştiriciliğine dayanmaktadır.

⁸⁵ Havalanıyor başım tel saçım, / Hastalandıkta gelmeyen kız kardeşim.

⁸⁶ Evimin önü tamtakır, çanağım bakır, / Sizin tarafta düğün varsa beni de çağır.

⁸⁷ Çınlamasan şırıldama, / Rakı içmiş papaz gibi mırıldama.

⁸⁸ En kenarda evim var gel de dur, / Atına olayım gümüştten nokta.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Süleymaniye köyü muhtarı Ahmet Demir (1966 Süleymaniye doğumlu) ile köy sakinlerinden İhsan Maksunada (1940 Süleymaniye doğumlu), Selvetin Çetin (1947 Süleymaniye doğumlu) ve Abdurrahman Maksunada'ya (1969 Süleymaniye doğumlu) teşekkür ederiz.

Nogay yahut Kırım Tatar muhacirlerin köyü kurduğu dönemde, “Susuz” ya da “Susuz Ovacık” mevkisi bir ören yeri, yani evvelce meskûn iken bilahare boşalmış bir mevki idi. Burada geçmişte Rumların yaşadığı söylenmektedir. 1530 yılına ait tahrir defterinde Konya kazasına bağlı Susuz mezarası olarak gösterilen yer burası olmalıdır.⁸⁹

1888 yılında çoğu yahut tamamı, Romanya Dobruca’sındaki Mecidiye’ye bağlı Köşeler köyünden olan Nogay muhacirler, kıtlık sebebiyle Osmanlı Devleti’ne göç etmelerini müteakip, o dönemde arazisi itibarıyla Hatunsaray nahiyesine bağlı olup “Susuz Ovacık” mevkisi olarak adlandırılan bu mevkiye iskân olundular.⁹⁰ Köyde anlatılanlara göre, devlet tarafından muhacirlere yerleşmeleri için ilk olarak yakındaki Kaşınhanı gösterilmiştir. Ancak rivayete göre, Nogaylar buranın şehre yakın olması dolayısıyla çocuklarının azacağından endişe etmiş ve Kaşınhanı’na yerleşmeyi kabul etmemişlerdir. Osmanlı kayıtlarında, Susuz’a iskân edilen Nogay muhacirlerin 18 hanede 77 nüfustan müteşekkil olduğu gösterilmektedir. Muhacirler için köye cami ve mektep de inşa edilmişti.⁹¹ Sultan II. Abdülhamid’in 21 Nisan 1901 tarihli iradesiyle köye resmen Süleymaniye ismi verildi.⁹² Köyün kuruluşunu müteakip peyderpey Susuz’a (Süleymaniye’ye) yerleşen ve esasen ilk gelenlerin akrabaları olan başka göçmenler de olmuştur. 1903’te ise doğrudan Kırım’dan gelen 10 hane Kırım Tatar muhacir kendi istekleriyle Süleymaniye’ye iskân edilmişlerdir.⁹³

Süleymaniye köyünü teşkil eden Nogaylar, atalarının Kırım’dan çıkarak Dobruca’ya yerleştiklerini bilmektedirler. Bu Nogaylardan hiç değilse bazılarının Cemboyluk koluna mensup olduklarını tespit ettik. Köy halkı aralarında Kırım Çöl ve Nogay şivelerinin karışımı olan bir şive ile konuşmaktadır. Genel olarak âdet ve gelenekler de bu iki kolun karakteristik özelliklerinden izler taşımakta olup birbirinden ayırmak mümkün değildir.

1990’lı yıllara kadar Süleymaniye köyü sakinleri, yalnızca çevredeki Kırım Tatar köylerinden kız alıp bunlara kız vermekteydiler. Günümüzde ise Kırım Tatar (Nogay) olmayanlarla da evlilikler yaygın olarak görülmektedir. Köydeki toylar 1960’lı yıllara kadar eski geleneklere uygun olarak yapılmaktaysa da, bu tarihlerden sonra çevredeki yerli köylerin usullerine göre yapılmaya başlanmıştır. Geleneklerin uygulandığı dönemlerde, toylar salı günü misafirlerin gelişiyle başlar, bu misafirler toy sahibi tarafından ağırlanır, ancak yatmak için başka evlere dağıtılırlarmış. Günümüzde ise dışarıdan gelen misafirler köye dağıtılarak bulundukları evlerde ağırlandırmaktadır. Eskiden kız tarafının, gelini telli çıraç ve “şımıldırq” adı verilen süslü ve aynalı bir çeşit bayrak ile birlikte damat tarafına teslim ettiği de hatırlanmaktadır. Eski toylarda dahi Kırım Tatarca yahut Nogayca türkî söylendiğinin hatırlanmaması, halk kültürünün bu önemli yönünün Süleymaniye köyünde oldukça erken bir dönemde kaybolduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, köyde eskiden çınlaşmaların yapıldığı bilinmektedir.

Kırım Tatar muhacir köylerinin birçoğunda olduğu gibi traktör öncesi dönemde, Süleymaniye’de de köylüler tarlalarını at ile sürmekteydi. 1970’lere doğru atın ananevî fonksiyonunu kaybetmesine bağlı olarak köyde at kalmamıştır. Bu durumda ananevî at yarışları da ortadan kalkmıştır. Kırım Tatar güreşleri de 1950’lere kadar Süleymaniye köyünün en önemli halk sporu olmayı sürdürmüştü, ancak bu tarihlerden sonra unutulmuştur.

Köyden birinin vefatı hâlinde, cenazenin yedinci günü dua okunur ve taziye gelenlere ulqum verilir. Cenaze günü cenaze sahibinin evinden yemek verilmez, aksine oraya çevreden yemek getirilir. Uygulaması

89 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) I, Ankara, 1996, tıpkıbasım sütun 13.

90 Mehmet Yılmaz, “Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 119.

91 Age.

92 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1383, Gömlek no.: 1319/M-2

93 Yılmaz, s. 128.

azalmakla birlikte hâlen tamamen ortadan kalkmamış olan bir diğer âdet de bayramlara ilişkindir. Buna göre, bayram namazından sonra toplu olarak o bayrama kadar kimler ölmüşse onların cenaze evine gidilir.

Süleymaniye köyünde özgün yemek kültürü Kırım Çöl ve Nogay geleneklerinin tam bir karışımı ve yansımaları olarak canlı bir şekilde yaşamaktadır. Şu cümleden olarak, çibörek, köbete, cantıq (Kırım Çöl usulü), kirde, qalaqay, tabaqbörek, qaşıqbörek, omaç şorbası, belikme (salma), qalce şorbası, qazan qalaş, qorma (sarburma) ve tatlı olarak bülbülyuvası benzeri buvurdaq günümüzde de yapılmaktadır. Bu yemekler arasında qazan qalaş, qorma ve belikmenin Nogaylara has isimlerini korumaları dikkati çekmektedir. Bununla birlikte, günümüzdeki Süleymaniye köyü halkının sütlü-tuzlu Nogay çayını bilmemelerine bakılarak bu karakteristik içeceğin Süleymaniye’de oldukça uzun bir süredir yapılmadığı düşünülebilir.

Süleymaniye halkının kökenlerine ve Kırım ile ilgili sosyal faaliyetlere ilgisi hayli yüksektir. Nitekim köy halkı Kırım Derneği Konya Şubesi’nin düzenlediği tepreç ve Kırım gecesi gibi faaliyetlere düzenli olarak katılmaktadır. Köy halkından olup değirmen kurarak iş yapmak üzere Kırım’a giden bir kişi vardır. Köydeki Nogay ve Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadırlar: Aydoğdu, Çelik, Çetin, Demir, Deniz, Güler, Gündoğdu, Karabulut, Karakaya, Kaya, Kaynak, Kral, Masunada, Paydaş ve Sayar.

Tursunlu (Mecidiye) Köyü*

Konya’nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Tursunlu köyü Konya’ya 143 km, Tuzlukçu’ya da 20 km mesafededir. Köy evvelce Akşehir’e bağlı iken Tuzlukçu’nun ilçe hâline gelmesi üzerine buraya bağlanmıştır. Tursunlu’nun nüfusu 2003’te yaklaşık 70 hanede yaşayan 305 kişi olup bunun 3 hanesi hariç tamamı Kırım Tatarı’ydı.

Tursunlu köyünün ekonomik şartları cazip değildir. Çevredeki toprağın iyi kalitede olmamasının yanı sıra, su da ancak 100 metrenin altında bulunmaktadır. Bu şartlar altında arpa, buğday, yulaf ve pancar ekilmektedir. Bunun yanı sıra sığır ve az miktarda koyun da beslenmektedir. Tarım gelirinin yeterli olmadığı Tursunlu köyünde süt inekçiliği köy ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Tursunlu köyünü kuran Kırım Tatar muhacirler Kırım’ın bağ ve bahçeleriyle tanınmış bölgelerinden geldiklerinden beraberlerinde bağcılığı da getirmişlerdir. Ancak köyün kuruluşunda teşkil edilen bağlar günümüze kadar gelememiştir.

Tursunlu köyü halkının çoğunluğu köy dışında yaşamaktadır. İşsizliğe ve diğer ekonomik olumsuzluklara bağlı olarak 1970’lerden itibaren bilhassa Bursa, Eskişehir, Akşehir ve Konya’ya yönelik olarak yoğun bir göç yaşanmıştır. Köyden Türkiye dışına göç ise fazla olmamıştır. Köy dışına göçe bağlı olarak 2003 yılı itibarıyla köyde daimî olarak yaşayan pek az genç kalmıştı. İlköğretimin sekiz yıla çıkmasıyla birlikte köy ilkokulu da kapatılmıştır. Köy çocukları Ilgın ilçesinin Çavuşçu kasabasında taşınalı eğitim yoluyla okumaktadırlar.

Tursunlu köyünün adının Türkmen Dursunlu cemaatinden gelmesi muhtemeldir.⁹⁴ Bu durumda, bu mevki yahut çevresi geçmişte bir dönem Dursunlu Türkmenlerinin yurdu olmuş olmalıdır. Bununla birlikte, günümüzdeki Tursunlu köyü Kırım muhacirleri tarafından oluşturulmuştur. Nitekim muhacirlerin gelişi öncesinde burada bir köy bulunmadığı bilinmektedir.⁹⁵

Tursunlu köyünü kuran Kırım Tatarları, Kırım’ın Sudak ilçesine bağlı Kutlak (Qutlaq), Kapishor (Qapishor) ve Souksu (Souqsu) köyleriyle Bahçesaray ve Akmesic şehirlerinden gelmişlerdir. Bu muhacirler

* Bu yazının hazırlanması sırasında bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Yılmaz Karaca (1957 Tursunlu doğumlu) ile köy sakinlerinden Kurtseyit Demir (1926 Tursunlu doğumlu), Mustafa Yıldırım (1943 Tursunlu doğumlu), Kemal Turan (1943 Tursunlu doğumlu) ve Nevzat Demir’e (1957 Tursunlu doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

94 Dursunlu cemaati için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: II, Ankara, 2009, s. 709.

95 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 65, Gömlek no.: 15.

komşu Kaha köyünü kuran Kırım Tatarlarıyla aynı zamanda ve birlikte vatanlarından ayrılmışlardır. Devlet bu muhacir grubunu önce Adana kazasındaki Hamidiye (Ceyhan) havalisine iskân etmek istemiştir. Ne var ki Adana'ya müteveccihen Konya'ya gelmiş olan muhacirler, içlerinden birilerini önceden Ceyhan tarafına gönderince oraya evvelce yerleşmiş Kırım Tatarlarının ve Nogayların sıtmadan kırıldıklarını öğrenmiş ve kesinlikle oraya yerleşmeyi kabul etmemişlerdir. Adana tarafına yerleştirilmeyi reddeden göçmenler, 1903 baharında Konya ve Akşehir havalisinde iskânlarını talep etmişlerdir.⁹⁶ Bunun üzerine, göçmenlerin Akşehir civarına iskânları kararlaştırılmıştır. Kırım muhacirlerinin Akşehir çevresinde iskânları süreci, 1903-1905 yılları arasında iki yılı aşkın bir sürece yayılmış, bu durum göçmenleri mağdur ettiği gibi, mahallî memurların işi uzatması Bâb-ı Âlî'nin de tepkisini çekmiştir.⁹⁷ Muhacirler, nihaî iskânlarını bekledikleri bu sürenin önemli bir bölümünü Akşehir'deki İmaret (Hasan Paşa) Camii Külliyesi'nde ve çevresinde barınarak geçirmişlerdir. Köyün inşası ve iskân sürecinin yavaşlığına rağmen, Tursunlu köyünün düzenli ve planlı olarak kurulduğu görülmektedir. Muhacirler için planları 1906 başlarında hazır durumda olan cami, mektep ve çamaşırlık da inşa edilmiştir. Bu yapıların masrafları devlet tarafından karşılanmakta, ancak işçiliği muhacirlere bırakılmaktaydı.⁹⁸

Böylece, bu göçmen kafilesinin bir grubu Osmanlı hükûmetinin gösterdiği yerde Tursunlu köyünü kurarken, diğer grup da hemen yakında bulunan ve geçmiş mevcudiyetinden geriye yalnızca harabeleri kalmış olan Kaha (yahut sonradan verilen isimle "Köklüce") köyünü ihya etmiştir. Muhacirlerin gelişinden önce Tursunlu mevkiisi yakındaki Konar köyü halkı tarafından mezra olarak kullanılmaktaymış. Tursunlu köyünü kuran Kırım Tatarlarının 60 yahut 80 haneden müteşekkil oldukları anlaşılmaktadır.⁹⁹ Tursunlu'yu kuran Kırım Tatarlarından birkaç kişi muhtemelen buradaki şartlara alışamadıklarından kısa bir süre sonra Kırım'a geri dönmüşlerdir. Kırım muhacirlerinin iskân yerlerindeki hayatları kolay olmamıştır. Ekonomik sıkıntıların yanı sıra, Tursunlu köyünün komşu köy Konar'ın mezrasına kurulmuş olmasından dolayı Konar halkı ile Tursunlu'daki Kırım Tatar muhacirler arasında uzun süre anlaşmazlık yaşanmıştır.

Teşekkülünden bir süre sonra, Tursunlu köyüne devrin padişahı olan Sultan II. Abdülhamid'in babası Sultan Abdülmecid'e izafeten "Mecidiye" adı verilmiştir. Bu husustaki Padişah iradesi Mayıs 1906'da sâdır olmuş ve köy resmen bu ismi almıştır.¹⁰⁰ Ancak çok geçmeden, muhtemelen II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasındaki dönemde köy Tursunlu adına geri dönmüştür.

Gerek Kaha gerekse Tursunlu köylerine iskân olunan muhacirlerin yerleşimlerinin ilk dönemleri büyük sıkıntılar içinde geçmiştir. Muhacir iskân kaidelerine göre, göçmenlere çift hayvanı ve tohumluk verilmesi usul gereği iken, en az dört yıl boyunca ne Mecidiye (Tursunlu) ne de Mâmûretü'l-Hamid (Kaha) köyündeki Kırım Tatar göçmenler bunları alamamışlardır. Mart 1907'de her iki köye 50 çift hayvanı dağıtıldıysa da¹⁰¹ bunun yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda geçimlerini temin edebilecek imkânlardan mahrum kalan muhacirlerin resmî makamlara defaatle müracaat etmelerine rağmen ihtiyaçları karşılanmamıştır. Son olarak yeni açılan Meclis-i Mebûsân'a başvuran Kırım muhacirlerinin imdadına Meclis-i

96 BOA, *AMKT.MHM.*, Dosya no.: 522, Gömlek no.: 14 ve *DH.MHC.*, Dosya no.: 57, Gömlek no.: 8.

97 Agb; BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 63, Gömlek no.: 41.

98 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 65, Gömlek no.: 15.

99 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 126. Burada köyü kuran muhacirlerin 60 hane oldukları kaydedilmekle beraber, köy yaşlılarından kurucuların 80 hane oldukları bilgisini aldık. Aradan geçen yüz yılı aşkın süre içinde bu gibi sözlü tarih bilgilerindeki farklılıklar olağan karşılamak gerektiği kanaatindeyiz.

100 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 65, Gömlek no.: 15; *AMKT.MHM.*, Dosya no.: 529, Gömlek no.: 26; *İrade-Husûsî*, Dosya no.: 141, Gömlek no.: 1324/Ra-11; *DH.MKT.*, Dosya no.: 1078, Gömlek no.: 41.

101 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 73, Gömlek no.: 6.

Mebûsân Reisi Ahmed Rızâ Bey yetmişmiş ve onun Mart 1909'daki teşebbüsüyle Dâhiliye Nezareti de harekete geçirilmiştir.¹⁰²

Kırım'dan getirilen âdetlerin birçoğu zaman içinde Tursunlu köyünde de erozyona uğramıştır. Toy (düğün), cenaze, bayram gibi sosyal yönü yüksek olayların karşılanmasındaki uygulamalarda sıkça rast edilen eski âdetler de unutulmuş yahut uygulanmaz olmuştur. Toylar da uzun yıllardır Kırım usulüne göre yapılmamaktadır. Bununla birlikte, ayrıntılarda bazı noktalar hâlâ Kırım'a işaret etmektedir. Meselâ, toylarda kiyev (güvey) gerdeğe girerken sırtına vurulup (kökü Türkçe olan, ancak Rusça'ya geçmiş ve bu dilde çok yaygın kullanılan bir söz ile) "ura" diye bağılır.

Tursunlu köyünde cenaze merasimlerinin ilk gününde un helvası ve qatlama pişirilir. Köy kadınları cenazelerden sonra yedi gece boyunca Yâsin okurlar. Bu âdet günümüzde de sürdürülmektedir.

Kuraklık hâllerinde köyde hâlen uygulanan ilgi çekici bir âdet vardır. Bu gibi hâllerde başından aşağı yüzerlik otuyla süslenmiş bir kız çocuğu ev ev dolaştırılır. Köylüler kıza un, bulgur gibi yiyecekler verir ve yağmur yağması dileğiyle başından aşağı biraz su dökerler.

Tursunlu köyündeki yiyecek kültürü hâlâ önemli ölçüde Kırım'ın Bahçesaray ve Yalıboyu havalisinin lezzetlerini yaşatmaktadır. Şu cümleden, çibörek (Yalıboyluların söyleyişiyle "çırçır"), köbete, tataraş, qıyık, tava yantık, yalpaq aş (içi peynirli veya patatesli suda pişirilen hamur aş) gibi yemekler Tursunlu köyünde günümüzde de sıkça pişirilmektedir.

Tursunlu köyündeki Kırım Tatar ahalisinin çoğunluğunun kendileri gibi Bahçesaray ve Yalıboyu havalisinden gelen Aksaray'a bağlı Hamidiye (Alaca) ve Konya'ya bağlı Yağlıbayat köyleri halkıyla Kırım'a dayanan akrabalıkları bulunmaktadır. Esasen, sözü edilen bu köylerin aslı ahalisi aynı dönemde ve çok muhtemelen birlikte göç etmişlerdir.

Muhaceretten itibaren geçen yüz yıla yakın süre içinde, kız alıp vermeler büyük çoğunlukla köy içindeki ve komşu Kaha (Köklüce) köyündeki Kırım Tatarları arasında gerçekleştirilmiştir. Dışarıdan evlenmelerin bilhassa 1980'li ve 1990'lı yıllardan sonra arttığı gözlenmektedir. 2003 yılı itibarıyla dışarıdan evlenmelerin oranı yüzde 10 civarında gösterilmekteydi. Bununla birlikte, köyün nüfus yapısının fazla değişime uğradığı söylenemez. Zira Tursunlu köylüleri köye dışarıdan kimselerin yerleşmesine sıcak bakmadıklarından, köy dışından köye yerleşen olmamaktadır.

Tursunlu Türkiye'de Orta Yolaq şivesiyle Kırım Tatarcanın konuşulduğu muhacir köylerinden biridir. Bununla birlikte, XX. yüzyılın son çeyreğine kadar Kırım Tatarca köyün günlük hayatının hâkim dili iken zaman içinde genç neslin bundan kopmaya başladığı gözlenmektedir. 2000'li yıllarda köyde yapılan bir dil araştırmasında 55 yaş üstü neslin tamamı Kırım Tatarca'yı hem anlayıp hem de konuşabildiklerini beyan ederlerken, 20 yaş altı gençlerin yarısı bu dili "anladığını ama konuşamadığını" belirtmekteydi.¹⁰³

Bununla birlikte, Tursunlu köyünde Kırım Tatar kimliği hâlen çok kuvvetlidir. Köy halkı günümüzde de kendilerini "Kırımlı" yahut "Kırım Tatarı" olarak tanımlamakta ve bununla iftihar etmektedir. Kırım doğumlu ihtiyarlar, uzun yıllar boyunca vatanlarının havasını, suyunu ve diğer güzelliklerini anlattıklarından, Kırım'ı hiç görmemiş nesiller de bu ülkeyi hayallerinde canlandırılmışlardır. Tursunlu köylüleri, her ne kadar Kırım ile irtibatları yüz yıla yakın bir süre önce kopmuş ise de oradaki akrabalarını bulmaya ilgi göstermektedirler. 2000 yılında köyden iki kişi Kırım'a gidip gelmiştir.

Tursunlu köyündeki Kırım Tatarları arasında Başaran, Çetin, Çimen, Çoban, Demir, Huy, İncekurt, Karaca, Koyuncu, Polat, Saatçi, Turan ve Yıldırım gibi soyadlarına rastlanmaktadır.

102 BOA, *DHMKT.*, Dosya no.: 2765, Gömlek no.: 86.

103 Sevil Sargın, "Üç Tatar Köyünün (Erdoğdu, Dursunlu, Köklüce) Kültür Coğrafyası Açısından Değerlendirilmesi", *Uluslararası II. Türkoloji Kongresi Bildiriler. 22-24 Mayıs 2008 Kırım-Ukrayna y.y.* [Akmescit], t.y. [2009], s. 468.

Yağlıbayat Köyü*

Yağlıbayat köyü, Konya'nın Merkez ilçesine bağlı olup Konya şehir merkezine 76 km, güneyinde yer aldığı Konya-Aksaray yoluna da 12 km mesafededir. 2009 yılı itibarıyla köyde toplam 165 hanede yaklaşık 750 kişi yaşamakta olup yaz ve kış aylarında nüfus farkı görülmemektedir. 2 hane hariç köy halkının tamamı Kırım Tatarlarından oluşmaktadır. Söz konusu 2 haneden biri 1957'de köye yerleştirilen Bulgaristan muhaciri bir aile, diğeri ise 1960'larda yakındaki Karakaya köyünden gelip yerleşmiş bir ailedir. Yağlıbayat'ta da bir hayli yoğun iç göç yaşanmış ve özellikle 1960'lardan sonra, köy halkından pek çok kişi başta Konya olmak üzere şehirlere göçmüştür. Yağlıbayat köyünün geçimi esas olarak buğday, arpa, çavdar ekimi ile küçükbaş hayvancılığa dayanmaktadır.

Günümüzdeki Yağlıbayat köyünün, mevcut etnik terkihi ile ortaya çıkması ancak XX. yüzyılın başına dayanmaktaysa da, köy antik döneme dayanan kadim bir yerleşimin üzerine kurulmuştur. Burada geçmişi en azından MÖ IV. yüzyıla uzanan antik Savatra şehri bulunmaktaydı. Savatra, Roma İmparatorluğu devrinde, antik Iconium (bugünkü Konya) şehrinin merkezi olduğu Lycaonia bölgesinin önemli şehirlerinden biriydi. Roma yollarından birinin üzerinde bulunan ve Iconium'a doğrudan bir yolla bağlanan Savatra, Hristiyanlığın kabulünden sonraki dönemde piskoposluk merkezi olmuştu.¹⁰⁴ Savatra'daki darphanede şehir adına para basıldığı da bilinmektedir.¹⁰⁵

Savatra şehrinin tarihî önemi bilinmekle birlikte, bu antik şehrin tam olarak nerede yer aldığı XX. yüzyıl başlarına kadar bilim adamları tarafından belirlenememişti. Antik Savatra şehrinin Yağlıbayat mevkinde bulunduğunu ilk olarak tespit eden İngiliz seyyah ve araştırmacı Harry Stovell Cronin'dir. 1901 yılının yazında bölgeye gelen Cronin o sırada mevcut olan kitabeleri inceleyerek bunu ispatlamıştır.¹⁰⁶ Cronin'in geldiği dönemde antik şehrin kalıntıları yoğun bir tahrip süreci içindeydi. Nitekim Cronin, Yağlıbayat'tan getirilen taşların Konya'da evlerin inşasında kullanıldığını kaydetmektedir.¹⁰⁷

Kalıntıları zaman içinde çok büyük ölçüde tahrip edilmiş olan Savatra antik şehrinde bugüne, az sayıdaki bazı sütun ve yapı taşları haricinde toprak üzerinde pek az miktarda eser intikal edebilmiştir. En belirgin olan yapı kalıntıları, taşlarının çoğu sökülmüş, kalanları da toprak altında bulunan antik tiyatro ve kale ile ancak temelleri görünen Bizans dönemi kilisesidir. 1984 yılında, köylüler tarafından bazı heykellerin bulunması üzerine kendilerine haber verilen Konya Müzesi'nin görevlendirdiği üç arkeolog, aynı yıl kalıntılarda sınırlı kapsamda kurtarma kazıları yapmış ve önemli bulgular elde etmiştir. Bu kazılarda ve bunların

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Yağlıbayat köyü muhtarı Yılmaz Demirel (1957 Yağlıbayat doğumlu), köy eski muhtarlarından Halil Dursun (1947 Yağlıbayat doğumlu) ve Rıfık Akay (1957 Yağlıbayat doğumlu) ile köy sakinlerinden Kâmil Can (1929 Yağlıbayat doğumlu), Seyit Deniz (1933 Yağlıbayat doğumlu), Osman Demirel (1933 Yağlıbayat doğumlu), Raziye Can (1934 Yağlıbayat doğumlu), Seyit Can (1935 Yağlıbayat doğumlu), Mehmet Deniz (1937 Yağlıbayat doğumlu), Yakup Benli (1956 Yağlıbayat doğumlu) ve Yusuf Benli'ye (1962 Yağlıbayat doğumlu) teşekkür ederiz.

104 Klaus Belke, *Tabula Imperii Byzantini 4. Galatien und Lykaonien*, Viyana, 1984, ss. 222-223.

105 Savatra'da basılan sikkeler için bakınız, W. H. Waddington, "Numismatique de l'Isaurie et de la Lycaonie", *Revue Numismatique*, Üçüncü Seri, Cilt: I (Paris, 1883), ss. 61-62.

106 H[arry] S[tovell] Cronin, "First Report of a Journey in Pisidia, Lycaonia, and Pamphilia. Part II", *The Journal of Hellenic Studies*, Cilt: XXII (Londra, 1902), ss. 371-375.

107 Agm, ss. 367-368. Antik şehrin kalıntılarının tahrip süreci Kırım Tatar muhacirlerin iskânından sonra da devam etmiş, hatta hız kazanmıştır. Muhacirlerin evleri inşa edilirken Savatra'nın kalıntıları yaygın olarak kullanılmıştır. Yusuf Kırac, "Savatra Antik Kenti", Yayımlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1997, s. 10. Hatta muhacirlerin (kendilerinden önce çevrede yaşayanlar gibi) uzun yıllar boyunca işlenmiş olan bu taşları Konya'ya götürüp sattıkları da bilinmektedir.

öncesinde köylülerden elde edilen büyük sanat ve tarih değerine sahip eserler Konya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.¹⁰⁸

Antik Savatra şehrinin ortadan kalkmasından sonra bu mevkide veya hemen yakınlarında ilk yerleşim çevredeki göçebe yahut yarı göçebe Türkmenlerce kurulmuş olmalıdır. Nitekim Konya livasına ait 1530 tarihli tahrir defterinde Yağlıbayat (Yağlubayad) köyü zikredilmektedir.¹⁰⁹ Burasının Türkmenlerin Bayat boyunun bir alt kolu olan Yağlıbayat (Yağlu Bayad) cemaati tarafından kurulduğu açıktır. Zaten bu cemaatin XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde bu çevrede bulunduğu bilinmektedir.¹¹⁰ Yağlıbayat isminin geçmişte bazen "Bağlıbayat" şeklinde zikredildiğine de rast gelinmektedir. Bunun, Arap alfabesinde altta iki nokta ile gösterilen "y" harfi ile altta tek nokta ile gösterilen "b" harfinin karıştırılmasından kaynaklandığı bellidir.

Türkmenlerin yaşadığı Yağlıbayat köyü, zaman içinde dağılmış veya mahiyetini değiştirmiş olmalıdır. Bununla birlikte, Yağlıbayat isminin en azından bir mevki adı olarak kullanılmaya devam edildiğini görmekteyiz. Cronin, geldiği 1901 yılında Yağlıbayat mevkisinde bir köy bulunmadığını, fakat burada yalnızca yaz aylarında yerleşilen yirmi kadar kerpiç kulübe olup burasının esasen bir yayla olarak kullanıldığını kaydetmektedir. Bu yayla evlerinin dört bir tarafında da antik kalıntılar bulunmaktaydı.¹¹¹ Yağlıbayat'ın sonraki sakinleri olan Kırım Tatar muhacirler de burasının kendilerinden önce Konya'nın Meram semtinde yaşamakta olan Süleyman Efendi isimli birinin yaylası olduğunu hatırlamaktadırlar. Süleyman Efendi'nin, civardaki halkla anlaşılmayınca yaylasına muhacirlerin iskânını istediği, buna minnet duyan Kırım muhacirlerinin de hakkı geçmesin diye ölene kadar her yıl Süleyman Efendi'ye 1-2 kile buğday götürdüğü anlatılmaktadır.

Günümüzdeki Yağlıbayat köyü ise Kırım Tatar göçmenler tarafından kurulmuştur. Bazıları malını mülkünü satabildiği için nispeten varlıklı olan, bazıları ise pek az bir varlık ile göç yoluna çıkan bu muhacirler, 1900'lerin başında gayet zor şartlar altında Kırım'dan ayrılmışlardır. Kendilerini Türkiye'ye götürecek olan ve Kırım'ın Sevastopol (Akyar) Limanı'ndan binecekleri gemiyi uzunca bir süre açıkta ve olumsuzluklar içinde beklemişler, hatta bu müddet içinde bir ara ciddi bir açlık yaşamaları dahi söz konusu olmuştur. Sevastopol'den gemiye binildikten sonra da Karadeniz'in dalgalarından dolayı kısa, ancak zorlu bir deniz yolculuğu yaşanmıştır.¹¹² Nihayet İstanbul'a çıkan muhacirlerin bazıları, bir iki yıl başka yerlerde (meselâ Anadolu Kavağı'nda) geçici olarak iskânlarını müteakip, daha geç gelenler de gelişlerinden kısa bir süre sonra Konya vilayetine sevk olunmuşlardır.¹¹³ Tespit edebildiğimize göre, Yağlıbayat köyü ahalisini teşkil edecek olan Kırım Tatarları, Karasubazar'ın Kışlav (Qışlav), Tanageldi, Töbensaray ve Burunduk (Burunduk) köylerinden gelmekteydi.

Kırım Tatar muhacirler 1903 yılının Ağustos ayında Yağlıbayat'a iskân olundular. Dönemin Konya Valisi Mehmed Tevfik Bey tarafından nakledildiğine göre, iskânın resmen başladığı gün, muhacirler biri çevre eşrafından bir zat tarafından hediye edilen, diğeri ise kendilerince satın alınan iki koyunu planda cami olarak belirlenen mevkide kurban ettiler. Bilahare bir daire teşkil ederek köy hocasının okuduğu Yasin suresini

108 Savatra antik şehri kazılarında ortaya çıkarılan heykel ve diğer kalıntılar için bakınız, Kırac, ss. 15-103; İsmail Karamut, Necip Çay ve Yaşar Yılmaz, "Yağlıbayat Heykeltraşlık Eserleri", *Eski Eserler ve Müzeler Bülteni*, no: 7 (Ankara, Temmuz-Eylül 1986), ss. 26-29.

109 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) I, Ankara, 1996, tıpkıbasım sütun 22.

110 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: V, Ankara, 2009, s. 2294.

111 Cronin, ss. 370-371.

112 Bu deniz yolculuğu esnasında dünyaya gelen Kırım Tatarlarından biri 1934 yılındaki Soyadı Kanunu ile birlikte bu olayın hatırasına "Deniz" soyadını almış olup torunları da günümüzde bu soyadını taşımaktadırlar.

113 Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri. 1854-1914", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1996, s. 122.

dinlediler ve dua ettiler. Duanın sonunda üç kere “Padişâhım çok yaşa” diye bağırıdıktan sonra evlerinin temellerini atmaya koyuldular.¹¹⁴

1904 yılı yazına kadar 72 hane muhacirin yerleştiği köye dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid’in 23 Haziran 1904 tarihli iradesiyle Mâmûre adı verildi.¹¹⁵ Bununla birlikte, köye verilen Mâmûre ismi tutmamış ve kısa bir müddet sonra (muhtemelen II. Meşrutiyet döneminde) burası hem filen hem de resmen eskisi gibi Yağlıbayat olarak anılmaya devam etmiştir.

Muhacirler iskânları esnasında Osmanlı hükûmetinden kayda değer ölçüde yardım görmüşlerdir. Nitekim devlet her aileye iki oda ve bir sofadan oluşan bir ev inşa ettirmiştir. Evlerin inşası için devlet tarafından Konya’dan deveyle ağaç ve kamış getirilmiş, muhacirlerin de emekleriyle evler kurulmuştur. Tamamen geometrik bir düzen içinde planlı olarak inşa edilen bu evlerden her ikisi sırt sırta gelmekteydi. 2009 yılı itibarıyla bu ilk kurulan muhacir evlerinden yalnızca ikisi (onlar da terk edilmiş bir hâlde) mevcut durumdaydı. Köyün kuruluş döneminde evlerin yanı sıra her muhacir aileye 100 dönüm tarla verilmiştir.

Köye ilk iskân olunan muhacirlerin ardından müteakip yıllar içinde münferit olarak yerleşen başka Kırım Tatar muhacirler de olmuştur. Meselâ, günümüzde Can soyadını taşıyan ve Burunduk köyünden olan sülalenin büyükleri, köyün kurucuları ile birlikte deniz yolundan İstanbul’a çıktıktan sonra hükûmet tarafından İzmit tarafına iskân edilmişlerdir. Orada 5-6 yıl kadar yaşayan bu aile, bilahare akraba ve hemşehrilerinin yanına gelerek Yağlıbayat’a yerleşmiştir. Yine aynı dönemde Kırım’dan ayrılanlardan, sonradan Er soyadını alacak olan aile de önce Konya’nın Zıvarık köyüne (günümüzdeki Altınekin ilçe merkezi) iskân edilmiş, bilahare Yağlıbayat’a taşınmıştır. Köydeki doğrudan Kırım’dan gelmemiş (Dobruca kökenli) yegâne sülale ise, bir Kırım Tatar göçmen köyü olan (hâlen Akören ilçesine bağlı bulunan) Yıkık yahut Ahmediye’den 1950’lerin başında evlilik sebebiyle buraya gelen Benli soyadlı bir Kırım Tatarı’ndan inmektedir.¹¹⁶

Muhacirlerin Yağlıbayat’a yerleşmelerinden on yıl sonraki durumları Temmuz 1913’te burayı ziyaret eden Macar seyyah Béla Horvath tarafından canlı bir şekilde tasvir edilmiştir. Horvath Anadolu seyahatinin hatıralarını naklettiği kitabında¹¹⁷ “Yağlıbayat’tan Karapınar’a” başlıklı bölümde Yağlıbayat’ta gördüklerini şöyle anlatmaktaydı:

Bu köy tepelerin ortasında bir vadide uzanıyor. Evler dışardan badanalı ve bu özelliği köyü daha ilk görüşte diğerlerinden farklı kılıyor. Evlerin bahçeleri taş duvarlarla birbirinden ayrılıyor, pencerelerde demir parmaklık ve kapılarda da kilit olduğunu fark ediyoruz. Tüm bunlar köyü son derece ilginç ve diğerlerinden değişik hale getiriyor. Burada biraz daha uzunca kalmaya karar veriyor ve bir ev kiralyoruz. Evimizin iki odası var. Yerleştiğimiz odanın yanındaki bölmenin mutfak olabileceğini, duvardaki bacayı görünce düşünüyoruz. Evsahibi ve birkaç meraklı komşusu gelip evi temizliyor, su taşıyor ve bizle sohbet etmeye başlıyorlar. Son derece zeki insanlar ve aksanlarında yöreye özgü genizden çıkan “gh” sesi fark edilmiyor. Görünüş itibarıyla da yöre insanlarından farklılar: Aralarında bol miktarda sarışın ve mavi gözlü var. Kadınları da yüzlerini kapatmıyor. Tüm bu farklılıkların nedenini kısa sürede öğreniyoruz: Tatar göçmenlerinin köyündeyiz.

— Biz buraya geleli çok olmadı, diye anlatıyorlar. Rusya’dan göçtük buralara. Kimimiz Sivastopol’dan, kimimiz Moskova’dan, kimimiz ise Kırım Yarımadası’ndan geldik. Oralarda hayat çok zor: İnsan çok, toprak ise az. Ama bizi en çok zorlayan üzerimizdeki baskılar ve askerlik konusuydu. Orduda Müslüman ve Hristiyan askerler arasında fark gözetmiyorlar ve bu nedenle bize domuz eti bile yediriyorlardı. Dayanamadık ve 8-10 sene kadar önce terk ettik o toprakları.

114 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 61, Gömlek no.: 12.

115 BOA, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 1423, Gömlek no.: 1322/R-8.

116 Bu sülale aslında Ahmediye (Yıkık) köyüne de Konya’nın Dokuz (Dokuzun Hanı) köyünden taşınmış Kırım Tatar / Nogay kökenli bir sülaledir.

117 Béla Horvath, *Törökország Szivében, Anatóliában 2300 kilométer*, Budapeşte, 1929. Türkçe tercümesi: Béla Horvath, *Anadolu 1913*, Çev. Tarık Demirkan, İstanbul, 1996.

— Peki burada daha mı iyi?

— Daha iyi. Aslında oralarda otomobille yolculuk eden bizler için buralara alışmak kolay olmadı, ama yine de halimizden memnunuz, çünkü hiç değilse kendimizi özgür hissediyoruz. Burada mal mülk sahibi olabilir, zenginleşebiliriz. Bu köyü kurduğumuzda tek bir ineğimiz bile yoktu. Bugün ise otlaklarımızda 400 ineğimiz otuluyor.

Muhacir (Balkan ülkelerinden ve Rusya'dan göçen insanlar için kullanıyorlar bu deyim) hareketi Anadolu için son derece yararlı bir gelişme. Bir yandan ülkenin zaten çok düşük olan nüfus yoğunluğunun artmasını, öte yandan da çalışkan ve kültürel olarak kalkınmış katmanlarla ülkenin zenginleşmesini sağlıyor. Muhacirler geldikleri ülkelerden kendileriyle beraber Anadolu'dakinden kesinlikle daha gelişmiş iş araçları ve kaliteli tohumluk getiriyorlar. Kısa süre içinde de yerleştikleri bölgeyi kalkındırıyorlar. Tabii koşulların elvermediği bölgelere yerleştikleri, tamamen başarısızlığa uğramaları da söz konusu olabiliyor.

[...]

Böylece ülkeye göç eden her göçmen ailesi 25 dönüm ve her çocuk için artı 5 dönüm toprak sahibi olabiliyor. Ama aslında dağıtılan topraklar bunun çok üzerine çıkıyor. Göçmen ilk altı yıl içinde her türlü vergiden, ürün vergisinden ve askerlik gibi yaptırımlardan muaf tutuluyor.

Göçmenleri yerleştirme işi pratikte şöyle gerçekleşiyor: Göçmen komisyonunun bir görevlisi yerleştirilecek olan kabileyi alıp, merkezi olarak saptanan bölgeye bizzat götürüyor. Ama orada hassas ölçme işlemleri yapılmıyor. Ayrıca merkezi komisyon ülkenin uçsuz bucaksız toprakları hakkında yakın bilgi sahibi olmadığından, merkezi olarak tespit edilen topraklar bazen tarım için elverişsiz, verimsiz ve çorak yöreler olabiliyor. Bu tür şanssız durumlarda zavallı muhacirler bir süre dayanmaya çalışıp sonra yeni yerleşim bölgeleri için tekrar yollara dökülüyorlar.

Ama Yağlıbayat muhacirleri bu açıdan şanslı sayılırlar. Sağlıklı, güçlü fiziki yapıya sahip, uzun boylu insanlar. Burunları basık, gözleri ise çekik. Erkekler çoğunlukla tıraş oluyorlar. Birçoğu çarık yerine ayakkabı giyiyor. Şalvar kullanmıyorlar. Bellerine geniş, alaca renkli veya kızıl kuşaklarla sararak bağladıkları giysi, şalvardan daha çok pantolona benziyor. Yeleklerinin altına ise siyah veya gri renkli gömlek giyiyorlar. Kadınlar işlemeli bluzları tercih ediyorlar ve gayet şık görünüyorlar. Genç kadınlar çiçekli elbiseleri tercih ediyor, başlarına da gümüş veya altın işlemeli fes takıyorlar. Daha yaşlıca kadınlar ise ince pamuklu yazma örtüyor, bunun uçlarını enselerinde topluyor veya sırtlarına bırakıyorlar. Kadınlar bizleri görünce kaçmıyor, aksine hiçbir kaygıya düşmeden bizlerle konuşuyorlar. Bazı evlerde son derece değerli işlemler ve peşkirlerden oluşan süsler var. İnce bir zevkle hazırlandıkları belli. Ama Doğu gelenekleri burada da geçerli; evlerde masa veya sandalye yok. Duvardaki bir girinti veya pencerenin pervazı eşyaların konulabileceği yeri oluşturuyor.

Köyün oldukça yakınında antik bir Bizans kalıntısıyla karşılaşıyoruz. Mermer kalıntılar burada bir zamanlar bir kent olduğuna işaret ediyor. Aradan geçen binlerce yıllık zamana rağmen dirençle ayakta kalabilen harabelerden bu şehrin –adını artık bugün kim bilebilir?– eski Anadolu geleneklerine uygun olarak bir tepe üzerinde inşa edildiği sonucuna varıyoruz. Tepenin malzemesi ise, bu yükseltinin doğal olmadığını, özel olarak oluşturulduğunu gösteriyor. Çünkü çevre hep kayalık olmasına rağmen tepe sadece toprak birikintisinden şekillenmiş. Tepenin çevresindeki izlerden, bir zamanlar boydan boya kale duvarlarıyla kuşatıldığını anlıyoruz. Şehrin taş döşenmiş yollarının, mermer tapınaklarının, çeşmelerin ve binaların temellerinin izleri hâlâ son derece belirgin. Bina duvarlarında kullanılan taşları birbirine tutturmak için kireçli bir madde kullanıldığı belli oluyor. Etrafa dağılmış sütun başları, eşik parçaları, kapı mermerleri bir zamanların görkemli hayatının izlerini bugüne taşıyor. Şehrin inşasında kullanılan ahşap malzeme yok olup gitmiş, ama mermer inatla direniyor ve binlerce yıl sonra yörenin yeni sahipleri bu yazılı ve işlemeli kitabeli taşları binalarında kullanıyor, değirmen taşı yapıyor, ev temeline koyuyorlar. Dünya tarihinin ne kadar çok yazılı belgesi burada sonsuza kadar saklı kalacak kim bilebilir? Yazılıtaşın değeri burada o taşın inşaatta ne kadar kullanılabileceği kadar! Bir iki tapınak heykel parçası ve defineler işlemeli sütun başlığını sahibi bize l kuruşa sattı!

Antik kent kalıntıları etrafında artık tütün ve buğday ekiliyor. Dünya çapında üne sahip olan Türk tütününü bu yükseklikte kaliteli ürün vermiyor; yapraklar küçük, hafiften tüylü ve içimi biraz geniz yakıcı.

[...] Akşama doğru Kaledağ'a, uçurtmamızı tekrar havalandırmaya gidiyoruz. Bu dağda bir kale harabesi var. Uçurtmanın ilginç görüntüsü yamaçlarda sürüsünü otlatan çobanı cezbediyor. Çobanın bu bölgede çalışanların aldığı ücretle ilgili anlattıkları son derece ilginç. Yörede ücretin yüksek olduğu anlaşılıyor.

— Bizim bölgede beyim, diye anlatıyor çoban, toprak ağası toprağında çalışan köylüye günlük 10-15 kuruş verir ve kulübesini inşa edebilmesi için de yer gösterir. Ayrıca birkaç çuval buğday da köylünün hakkıdır. Çobana ise birkaç koyun verilir. Ama bu sadece yazın. Kışın ise hiç işimiz olmaz.

Bu bölgelerde kış mevsimi bazen 5-6 ay da sürebiliyor. Bu uzun süre içinde yaz aylarında kazandıklarıyla yaşıyorlar. Şehirlerde de bazı iş kollarında durum farklı değil.

— Peki bu kadar çok ineğin sütünü ne yapıyorsunuz? diye soruyorum,

— Kaymağını alıyoruz. Yayılayıp yağ yapıyoruz. Tuzlanan yağ tulumlara konulur ve bütün kış kullanılır. Daha az yağlı olan süt ise kaynatıldıktan sonra yoğurtla mayalanır ve bir saat içinde yoğurt haline gelir.

— Ama o kadar yoğurt da yenmez. Kalan yoğurt atılıyor mu?

— Hayır. Suyunu akıtırız. Kalan kısım belki bir yıl hiç bozulmadan kullanılabilir.

Hava kararmaya başlıyor. Toparlanıp evin yolunu tutuyoruz. Bu akşam yemekte özenle hazırlamaya çalıştığımız biberli tavuk var. Her ne kadar memleketteki kadar güzel olmadıysa da, tadı bize burada harikulade geliyor. Yarısını da yarına ayırıyoruz.

[...]

[Tatarlar] bahçe tarımını, hayvancılığı ve ticareti çok iyi yapıyorlar. Onları Doğu'nun Yahudileri olarak da görmek mümkün; yani Doğu halkları arasında fark edilebilir bir zenginliğe ve kültürel kalkınmışlığa ulaşabiliyorlar. Konuştıkları dil Türkçeye benziyor, ama Kırım Yarımadası'ndan ve Balkan ülkelerinden göçen Tatarlar Türkçeyi benimsemiş durumdalar. Şimdi artık durumlar çok değişti, roller tersine çevrildi: Tatarlar yerleştikleri bölgelerde Yahudilerin işlevlerini üstleniyorlar. Yahudiler Anadolu'da gerileme içinde.¹¹⁸

Horvath'ın da kaydettiği üzere, muhacirler göçlerinin ilk 20-30 yılında tütün, arpa ve buğday ekmek-teydi. Bunlardan tütün sonraki yıllarda terk edilmiştir. Aynı şekilde, göçmenlerin köyde yarım asrı aşkın bir süre baktıkları bağlar da 1960'lardan sonra yok olmuştur. Kırım Tatar muhacirler iskânları sürecinde bilhassa yakacak olarak faydalanmak üzere çevredeki ağaçları yaygın olarak kullanmışlardır. Ancak bunun neticesinde, ilk geldiklerinde çok olan alıç gibi ağaçlar dolayısıyla fındık ağaçlarının bol bulunduğu Karasubazar havalisine benzettikleri çevre, zamanla günümüzde olduğu üzere çıplak bir hâle dönüşmüştür.

Muhacirlerin Türkiye'deki ilk 25 yıl boyunca karşılaştıkları en ciddi problemlerin başında sıtma ve kıtlıklar gelmekteydi. Özellikle iskânın ilk yıllarında sıtma muhacirlere çok kayıp verdirmiş ve birçok ölüme yol açmıştır. 1920'li yıllarda 7 yıl devam eden kıtlıkta ise pek çok köylü köyü terk edip Ereğli, Eskişehir, Adana, Karaman gibi yerlere göçmüştür. Neticede köyde o zamanlar sadece 15 hane kaldığı anlatılmaktadır. Köy ancak uzun yıllar sonra eski canlılığına kavuşabilmiştir. Muhacirlerin ilk iskân dönemlerinde çevredeki yerli halk ile ilişkileri toprak anlaşmazlıkları ve kültür farklılıkları gibi sebeplere bağlı olarak pek sıcak olmamıştır. Bu ilişkilerin düzelmesi de zaman almıştır.

Yağlıbayat'a yerleşen Kırım muhacirleri de Anadolu halkının geri kalanı gibi Osmanlı Devleti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin girdiği savaflara evlatlarını göndermişler, bu savaflarda bunlardan pek çoğu şehit düşmüş veya gazi olmuştur. Köyde özellikle I. Dünya Savaşı'na katılan ve şehit olanların sayısının hayli fazla olduğu anlatılmaktadır. Sonraki yıllarda Kore ve Kıbrıs Savaşlarında gazi olanlar da çıkacaktır.

Kırım muhacirleri, köyde devlet tarafından yaptırılan evlerde bir müddet yaşadıkdan sonra tedricen kendi alıştıkları türde, Kırım Tatar hayat tarzına uygun karakteristik evlerini inşa etmeye başlamıştır. Günümüzde de görüldüğü üzere, kerpiçten yapılan bu evlerin pek çoğunun iki avlusu (azbarı) bulunmaktadır. Eve bitişik olan ilk avlu doğrudan ev halkının kullanımına ayrılmışken, ikinci yahut dış avluda hayvanlar barınmaktadır. Genellikle iki oda bir sofadan oluşan evlerin içinde mutfak (aşhanesi) eve yakın olan ilk avlunun içinde yer almaktadır. Mutfak bitişik olarak peç (fırın) bulunur. Tuvalet ikinci bahçede olup aynı zamanda tezeklik olarak da kullanılmaktadır. İkinci bahçede ayrı tuvaleti olan bir oda da olup bu oda, yatılı misafirlerin kalması ve gençlerin oturması için kullanılmaktadır.¹¹⁹

Yağlıbayat köyünde Kırım Tatar âdet ve geleneklerinin önemli bir kısmı zaman içinde günlük hayattan çekilmiş ise de, günümüze kadar belirli ölçüde yaşatılabilenleri vardır. Bunun tipik örnekleri gelenek ve âdetlerin en parlak şekilde yaşatıldığı toylarda görülmektedir.

Aileler arasında toy tarihinin kararlaştırılmasını müteakip, toydan on beş gün önce, her iki tarafın yakın akrabalarıyla birlikte şehre “satuv” a yani elbise almaya gidilir. Satuvdan sonra topluca yemek yenir ve gelin ile damat birlikte fotoğraf çektirir. Köye döndükten sonra ise satuvda alınan eşyalar gelenlere gösterilir.¹²⁰

Toydan bir hafta öncesinde kız tarafı oğlan tarafına haber göndererek “üy cayma” ya geleceklerini bildirir. Bu şekilde, hem kız hem de oğlan tarafından gelen eşyalar birleştirilir ve müstakbel evlilerin evi baştan aşağı çeyiz ile kaplanır. Bunun için önce çeyizlerin üzerine toprak dökülmemesi için tavana bir basma gerilir, bunun üzerine şerbendiler, yaygılar ve çemberler asılır.¹²¹ Evin bütün duvarları ise “elbez” denen bir yaygı ile kaplandıktan sonra, her yer “toquz” la süslenir. Diğer Kırım Tatar köylerinde olduğu gibi, Yağlıbayat’ta da “toquz”, büyük bir el dokuması keten gömleğin üstüne çember, grep, tentene (dantel), para kisesi gibi dokuz farklı işlemenin tutturulması ile hazırlanır. Toydan evvel yerine getirilen “üy cayma” âdeti günümüzde sürdürülmektedir. Ancak eskiden ev bu şekliyle 10-12 yıl korunurken artık bu süre oldukça azaltılmıştır.

Toyun başlangıç günü perşembedir. O gün toy hazırlıkları tamamlanır. Cuma günü oğlan tarafında uygun bir yere bayrak dikilir. Aynı gün erken saatlerde, önce oğlan, sonra da kız tarafında mevlit okutulur. Köy delikanlıları ise yine erkenden kahve döver ve “çegerağaç” yani odun toplamaya giderler.¹²² Bu şekilde toplanan odunlarla toy sahibinin yakacağı sağlanırken, “çegerağaç” toplama süreci türkölü, eğlenceli bir ritüel hâlinde sürdürülür. Bu arada, cuma namazını müteakip toy için “soğum soyulur” yani hayvan kesilir. Akşam vakti kesilen hayvanların etleri gençler tarafından parçalanırken de eğlence sürer. Bıçakların kesme-diği gerekçesiyle oğlan tarafından bahşişler alınır.

1970’lere kadar yerine getirilen âdetlere göre, cuma gecesi delikanlılar toplanır ve “meclis” kurarlardı. Herkesin getirdiği yiyecek ve içeceklerle kurulan meclisi, Qartağası ve onun yardımcıları olan Oñbey ve Solbey katı bir disiplin içinde yönetirdi. Her şeyin mutlak olarak Qartağası’nın iznine tâbi olduğu mecliste yenir, içilir, eğlenilir ancak kurallara kesinlikle uyulurdu. Kurallara uymayanlardan ceza kesilir ve bu cezalar (eğer para ise) toy sahibine verilirdi. Cuma gecesi gençlerin yaptığı bir iş de “çıraç tellemek”ti. “Çıraç”, ortasına mumlar oturtulmuş bir elma veya patatesin çevresinin kurdellalar ve renkli kâğıtlarla süslenmesiyle meydana getirilirdi. Gelin için iki, damadın sağdıcı için de bir çıraç hazırlanırdı. Gelin için hazırlanan çıraqlar, cumartesi günü bir sininin ortasındaki “saçuv” un üzerine yerleştirilir, etrafına meyve ve qatlamalar

119 Ergün Demirel ve Yusuf Benli, *Yağlıbayat Köyü Tarihçesi-Telefon Fibristi*, Konya, 2001, s. 6.

120 Age, s. 8.

121 Age.

122 Age, ss. 8-9.

dizilip üzerine tülben örtülerek geline götürülürdü. Cumartesi akşamı kına yakma merasiminde bu çıraqlardan biri gelinin ayağına, diğeri de eline kına yakılırken yakılırdı.¹²³

Cumartesi günü sabah erkenden oğlan tarafında toplanan köy delikanlıları, oğlan tarafı ve çalgıcılarla beraber yanlarında boş bir sandık ile birlikte kız tarafına giderlerdi. Sandık kız tarafına verilmeden önce kız tarafından isteklerde bulunulurdu. İstekler karşılanınca sandıkla birlikte içi kuru yemiş dolu bir bakır güğüm ve ayrıca qatlamalar cemaat payı olarak verilir. Cumartesi günü ikindiden sonra akşama kadar çalgıcılar, toy evinin bahçe kapısında misafirleri karşılar, misafirler de çalgıcılara bahşiş verirlerdi. Misafirler yemek için komşulara dağıtıldıktan ve yemek işi bittikten sonra, bir çardağın altında sabaha kadar sürecek olan “zamaq” eğlencesi başlardı.¹²⁴ Aynı gece, kına gecesi de yapılır, kızlar orada eğlenir ve geline kına yakılırdı. Günümüzde unutulmakla birlikte, kına gecelerinde mutlaka çınlaşmalar yapılırdı.

Pazar sabahı önceki gün kız tarafına götürülmüş olan boş sandık, gelinin özel eşyaları ile doldurularak oğlan tarafına iade edilirdi. Bu arada sandığın teslimi sırasında bahşişler alınırdı. Köy halkı ise aynı sabah gecedan hazırlanmış olan düğün pilavını yemeye davet edilirdi. Cemaat pilav yerken ayrı bir yerde damadın arkadaşları ona “kiyev traşı” (damat traşı) merasimini yerine getirirlerdi. Gelin ise arkadaşları tarafından giydirilirdi. Öğle namazını müteakip oğlan tarafı mögedek (kapalı at arabası) ile gelin almaya gider, yine merasimler ve verilen bahşişlerle gelin alınır. Gelinin oğlan evine gelişi de uzun ritüellerden sonra olur, mutlaka yüz görümlüğü verilir. Bu merasimler sırasında hazır bulunmayan damat ise arkadaşlarıyla birlikte yemek yer, camide yatsı namazını kılar ve törenle gelinin yanına girer, yani “kiyev kapanır”dı.¹²⁵

1950’lerin ortasına kadar toylar ve diğer özel günler vesilesiyle köy meydanında güreşler yapılırdı. Bilhassa toyların güreşsiz geçmesi düşünülemezdi. Evinden alınan gelin mögedekle güreşlerin yapılacağı köyün harman yerine götürülürdü. Kırım Tatar usulü yapılan bu kuşak güreşlerinde ayaklar dizden bağlanır ve kuşak takılırdı. Güreşte kazanana bahşiş olarak öküz başı verilir. Aynı vesilelerle at yarışları da yapılır ve kazanana kız tarafınca “toquz” verilir. At yarışları köyde atların beslenmeye devam ettiği 1960’lı yıllara kadar sürdürülmüştür.

Yağlıbayat’taki Kırım Tatarları göçlerini takip eden uzun yıllar boyunca evlilik ilişkilerini kendi aralarında sürdürmeye özen göstermişlerdir. O kadar ki aynı gemilerle geldikleri Yıkık (Ahmediye) köyüne yerleşmiş hemşehri ve akrabaları haricinde 1940’lara kadar başka Kırım Tatar veya Nogay muhacirlerle dahi evlenmemişlerdir. Bu dönemde köy dışından evlilik ilişkilerinin Ahmediye’nin yanı sıra Akşehir’e (günümüzde Tuzlukçu’ya) bağlı olan ve daha ziyade Yalıboyu ve Bahçesaray havalisi kökenli göçmenlerin yaşadığı Kaha (günümüzdeki adı Köklüce) ve Tursunlu köyleriyle kurulduğu görülmektedir. Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler ise ancak 1960’lardan sonra seyrek olarak görülmeye başlanmıştır. Yağlıbayat’taki evliliklerin daha ziyade köy içinden kurulması, kadim Kıpçak yahut Kırım Tatar âdeti olan yedi göbek içinde evlilik yapılmaması kaidesinin de bir tarafa bırakılmasına yol açmış ve akraba evlilikleri yaygınlaşmıştır.

Günümüzde terk edilmiş olmakla birlikte, Yağlıbayat’ta Kırım’dan getirilmiş olan ilginç oyunlar da oynanmaktaydı. Bunlardan biri “çoqan” oyunuydu. 5-6 kişiden oluşan 3-4 grup ile oynanan bu oyunda bir çukur kazılır, bir çizgi çizilir, ağaç köklerinden yapılan ucu kıvrık (ırqaq) sopalar yardımıyla, “çoqan” adı verilen top çukura sokulurdu. “Aqsüyek” oyununda ise ay ışığında bir kemik atılır ve aranırdı. Çocuklar arasında da “aşiq” ve “monçaq” (misket) oyunları yaygındı.

Yağlıbayat’ta günümüzde de belli başlı Kırım Tatar yemekleri pişirilmektedir. Şu cümleden olarak, köbete, çibörek, salma, tatarbörek (tataraş), qaşıqbörek, irimçikbörek, sarburma, omaç şorbası, alişke şorbası,

123 Age, ss. 9-10.

124 Age, s. 10.

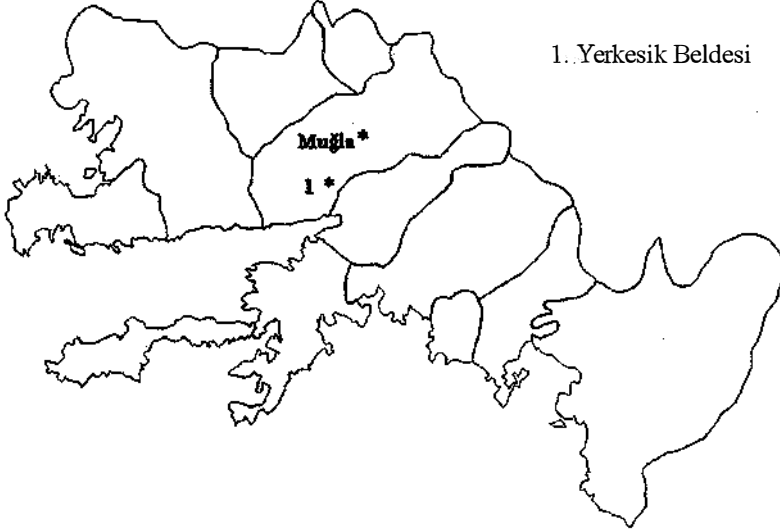
125 Age, ss. 11-13.

qatlama, paqlava ve sarıhurma (sarburma gibi yapılır, ancak bazen içi boş pişirilen böreğin üstüne şeker serpilerek yenir) zikredilebilir.

Konya bölgesindeki birkaç diğer Kırım Tatar muhacir köyünde olduğu gibi Yağlıbayat'ta da Kırım Tatarca günlük hayatta hâkimiyetini sürdürmektedir. 2000'lerin başı itibarıyla, Yağlıbayat Türkiye'de küçük çocuklar dâhil bütün köy halkının günlük hayatta Kırım Tatarca konuşmakta olduğu son birkaç köyden biriydi.

Yağlıbayat köyü halkından olup Konya'ya yerleşmiş bulunanlar 2000 yılında "Yağlıbayat Köyü Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği"ni kurmuşlardır. Hemşehriler arasında dayanışma ve köyün maddî kalınmasına katkıda bulunma yönünde faaliyet gösteren dernek, köy halkının Kırım'a ilişkin kimliğine vurgu yapmaktadır. Nitekim merkezi Konya'da olan derneğin ambleminde Kırım Tatarlarının millî sembolü olan "Tarak Tamga" yer almaktadır. Gerek köy halkının gerekse köyden olup da Konya'ya yerleşmiş olanların Kırım Derneği Konya Şubesi ile de doğrudan bağlantıları bulunmaktadır. Esasen Yağlıbayat'taki Kırım Tatarları arasında Kırım'a ilişkin yaygın bir merak gözlenmektedir. 1990'lı yıllarda köy halkından üç kişi Kırım'a ziyarete gitmiştir. Köy gençlerinden Taha Burunduk 2000'li yıllarda Kırım'da yüksek tahsilini yapmaktaydı.

Köy Nüfus Defteri'ne göre Yağlıbayat köyündeki Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Acar, Akay, Altay, Altındal, Avcı, Aytar, Bahçel, Benli, Boran, Bulut, Burunduk, Can, Ceylan, Çelik, Demiral, Demirok, Deniz, Dinçer, Dursun, Dünder, Eken, Er, Gözler, Gül, Gürbüz, İnce, Kaya, Kışla, Korumay, Kurt, Kültür, Özdemir, Soysal, Tekbaş, Tekin, Tuvan, Yalamkaya, Yanık, Yavaş, Yıldırım, Yılmaz ve Yüksel.

Yerkesik Beldesi*

Muğla'ya bağlı Yerkesik kasabası, il merkezine 12 km mesafede bulunmaktadır. Kasabada 2008 yılında resmen 2.405 kişi yaşamaktaydı. 1920'lerde belediye hâline gelen Yerkesik, bir süre sonra bu statüsünü kaybettiye de, 4 Mart 1944'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından tasdik edilen bir kararla Yerkesik köyünde yeniden belediye teşkil edilmiştir.¹ O dönemde Yerkesik, Denizova nahiyesinin merkezi durumundaydı. Yerkesik'in temel geçim kaynağı zeytinciliktir. Burada yüz yılı aşkın bir süre büyük önem taşıyan tütüncülük, 2000'li yılların başından itibaren tamamen terk edilmiştir. Köy halkından hayvan (daha ziyade büyükbaş) besiciliği ve sütçülük yapanlar da bulunmaktadır. Köyde çok sayıda emekli de yaşamaktadır.

Mevki olarak Yerkesik ve çevresi antik dönemden beri yerleşime sahne olmuştur. En azından MÖ II. yüzyıldan itibaren burada Thera adlı bir kasabanın bulunduğu biliniyor.² XIII. yüzyıl sonlarında bölgeye hâkim olan Türkmenleri temsil eden Menteşe Beyliği, şimdiki Yerkesik kasabasının yerinde bulunan yerleşimi de kontrolü altında bulundurmaktaydı. Bu esnada yahut müteakip yüzyılda Türkmen cemaatleri buraya yerleşmiş olmalıdır. Köyün yahut kasabanın en azından 1517'de Türkçe "Yerkesüğü" adıyla mevcut ve Türkmen cemaatleriyle meskûn olduğu biliniyor.³ 1671'de bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi kasabaya uğramış ve meşhur seyahatnamesinde Yerkesiği'ne de yer vermiştir. Ünlü seyyah, "Evsâf-ı Kasaba-i Yerkesiği" başlığı altında burasını şöyle tasvir etmektedir:

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Yerkesik Belediye Başkanı Mustafa Karadağ (1948 Yerkesik doğumlu) ile Yerkesik beldesi halkından Hasan Taşdelen (1913 Yerkesik doğumlu), Ünal Türkeş (1942 Bodrum doğumlu) ve Cavit Taşdelen'e (1948 Yerkesik doğumlu) teşekkür ederiz.

1 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 166.7.9.

2 Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Cilt: I, Ankara, 2007, s. 116.

3 Ünal Türkeş, *Muğla İli Toplum Yapısı Araştırmaları (I)*. "Yerkesik", İstanbul, 1971, ss. 72 ve 75-80.

Menteşe hâkinde paşa voyvadalığıdır. Ve yüz elli akçe kazadır. Ve nahiyesi (...) kurrâdır. Kethüdâ yeri, serdârı ve âyânı vardır. Amma kasabası yüz elli mikdârı toprak örtülü ve bir camili minaresiz toprak örtülü, evler ve camilerdir. Ve hammâmı ve dükkânları ve hanları yoktur, amma bağ u bağçesi çoktur. Ve cümle halkı evlerinde keçe külah ve seccade ve kırmızı dülbent borkü işlerler, gayet meşhurdur. Ve etrafında kurrâları gayet mamur u müzeyyendir. Ve gayet mahsûllü vilayettir. Ve keçeden yekpâre hırka ve yağmurluk bunda işlenir.⁴

Yerkesik köyünün yahut kasabasının varlığı bu dönemden günümüze kadar kesintisiz olarak süregelmiştir. Bilhassa XIX. yüzyılda kayda değer bir yerleşim yeri olan Yerkesik'in içinden yetişen ulema ve ümerasıyla olduğu gibi, zanaatleri ve ekonomisiyle de öne çıktığı görülmektedir.⁵

Yerkesik sakinleri arasında günümüzde yaklaşık 15 hane teşkil eden bir topluluk, gerek kendileri gerekse çevredekiler tarafından "Tatarlar" olarak adlandırılmaktadır. Bu grup kendisini Kırım Tatarlarına bağlamaktadır. Halk arasında muhafaza edilen hikâyeye göre, XVII. yüzyılın ilk yarısında Ese Paşa adlı bir Osmanlı Paşası muhtemelen dönemin Celâlî ayaklanmalarıyla ilişkili olarak o zamanki Mentеше sancağına bağlı olan Yerkesiği'ne sürgün edilir. Ese Paşa, beraberinde getirdiği bir grup Kırım Tatarı'nı da Yerkesik'in günümüze kadar "Tatarlar kesimi" olarak bilinen mevkiye yerleştirir. Ese Paşa yazları Kırımlılarla birlikte Yerkesiği'nde, kışları ise Gökova'da Akyaka'nın yukarısındaki Kuyucak köyünde oturmuş, bölgede nüfuz sahibi olmuştur.⁶

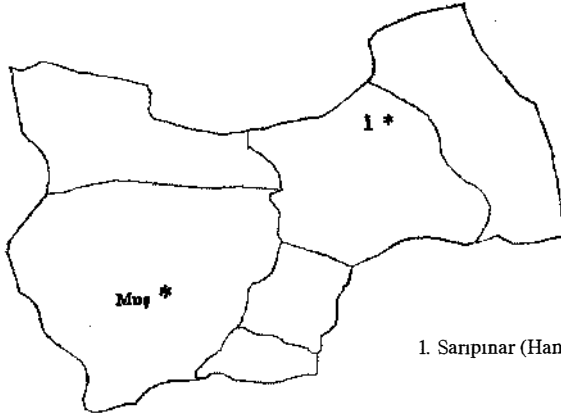
Bu şekilde Yerkesiği'ne yerleşen Kırım Tatarları zaman içinde Kırım'a ait bütün özelliklerini kaybetmeler de kimliklerini muhafaza ederek bugüne kadar getirmişlerdir. Yerkesiği'ndeki Kırım Tatarları çevredeki köklü ailelerle de akrabalık tesis etmişlerdir. Bu sülalenin kızlarından Gülsüm, XIX. yüzyılın ilk yarısında Muğla havalisine yerleşmiş Konyalı (Mevlânâ Celâleddin-i Rumî soyundan) Çelebioğulları sülalesine mensup Paşaloğlu İsmail'e gelin gitmiş ve ondan üç oğlu olmuştur. Bu üç oğuldan Hacı İsmail Efendi Yerkesik medresesinde müderris olmuş,⁷ diğer iki oğlu olan Hacı Kadı Hüseyin Efendi ve Hacı Yahya Efendi de bölgede tanınmış din adamları arasında yer almışlardır. Yerkesik'teki Tatarlar sülalesinin XIX. yüzyılda at besledikleri, arıcılık ve çobanlıkla uğraştıkları hatırlanmaktadır. Yerkesik bu açıdan, Türkiye'deki günümüze kadar kimliğini koruyabilmiş bilinen en eski Kırım Tatar yerleşimlerinden birini teşkil etmektedir.

4 Evliya Çelebi bin Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, IX. Kitap, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Robert Dankoff, İstanbul, 2005, s. 108.

5 İstanköy müftülüğünde bulunan ve hem Muğla'da hem de İstanköy'de müderrislik yapan Yerkesikli Ahmed Efendi (1810-1892) bu kasabanın yetiştirdiği din âlimlerindendi. Ali Rıza Haksess, *Muğla Mentеше Büyüklere*, y.y., t.y. [1999], s. 112. Bir başka Yerkesikli olan Halil Efendi (1829-1892) de dönemin tanınmış müderrislerinden ve tarikat ehliyindendi. Age, s. 129. Yerkesikli Hasan Efendi ise Muğla'daki Şeyh Camii ve Saburhane medreselerinde müderrislik yapmıştı. Age, s. 165.

6 Türkes, s. 52. "Tatarlar" sülalesine mensup olan ve bu sülalenin bütün geçmiş büyüklerinin bilgilerini birleştiren Ünal Türkes, bu bilgilerin geçmişte Yerkesik tarihini en bilen kimseler olarak tanınan Yerkesikli Naci Gürkan (1888-1970'ler) ve Yerkesikli öğretmen Ahmet Çağlayan (1900-2000) tarafından da teyit edildiğini bildirmektedir.

7 Haksess, s. 154.

1. Sarıpınar (Hamzaşeyh) Beldesi

Sarıpınar (Hamzaşeyh) Beldesi*

Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Sarıpınar kasabası il merkezine 130 km, ilçe merkezine de 28 km uzaklıktadır. 2008 yılında kasabada yaklaşık 3.300 kişi (300 hane civarında) yaşamaktaydı. Asıl adı Hamzaşeyh olan Sarıpınar'a, bu uydurma isim hiçbir dayanak olmaksızın 1960'ların başında verilmiştir. 1992'de Sarıpınar köyünde belediye teşkilatı kurularak burası belde hâline getirilmiştir. Kasabanın geçimi birinci derecede kurbanlık olarak yetiştirilen büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığa dayanmaktadır. Sarıpınar'da yapılan ziraat de esas olarak hayvanları beslemeye yöneliktir.

Hamzaşeyh köyü geçmişte Ermenilerle meskûndü. Hamzaşeyh'in Ermeni halk açısından önemli ve hassas bir köy olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Osmanlı belgelerinde köydeki Ermenilere dair ilginç haberler yer almaktadır.¹ Ermenilerin 1915'te facialı şekilde topyekûn sürgününü müteakip köye çevreden gelenler peyderpey yerleşmişlerdir. Günümüzde de Sarıpınar halkı büyük ölçüde kökeni muhtelif yerlere dayanan Kürtlerden oluşmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Sarıpınar köyü eski muhtarı İskender Aydemir (1948 Hamzaşeyh [Sarıpınar] doğumlu) ile köy halkından Ragıp Aydemir'e (1960 Hamzaşeyh [Sarıpınar] doğumlu) teşekkür ederiz.

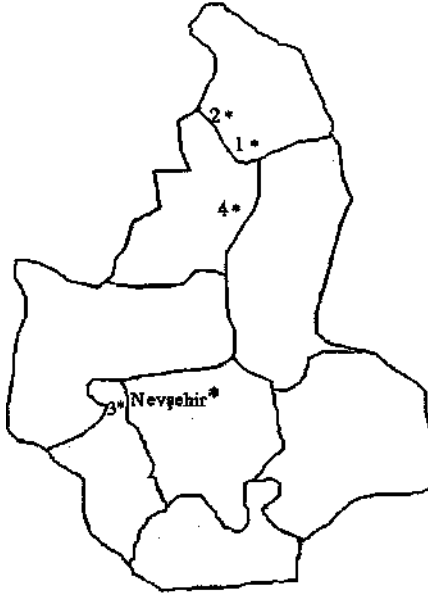
1 Meselâ, 1895 başlarında köydeki Ermeniler arasında dört vilayette Ermeni idaresi kurulacağı ve İngilizlerin de bunu 40 tabur askerle destekleyecekleri gibi söylentiler olduğu haberleri üzerine, Osmanlı yetkililer telaşlanarak bunun tahkikine girişmişlerdi. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul), BOA, T.A.HUS., Dosya no.: 323, Gömlek no.: 59. 1898 başlarında ise köy halkından bir Ermeni kadın, tahsildarlar tarafından dövülerek öldürülmüştü. İngiltere'nin Bitlis'teki konsolosu olaydan haberdar olmuş ve durumu Osmanlı Hariciye Nezareti'ne bildirmişti. Cinayetin Avrupa'da duyulması halinde kötü neticeler doğuracağından endişe eden Hariciye Nezareti mahallî yetkilileri uyararak gereken tahkikatın yapılmasını istemişti. BOA, A.MKT.MHM., Dosya no.: 621, Gömlek no.: 1.

Sarıpınar'da yaşayanlardan küçük bir grubu ise Nogaylar ve Adigeler (Kabardeyler) teşkil etmektedir. Bu iki grup esasen köye birlikte yerleşmiş olup uzun yıllar boyunca birlikte yaşamışlardır. Adigelerle Nogayların Kafkasya'dan birlikte mi geldiklerini, yoksa Osmanlı Devleti'ne göçlerini müteakip mi bir araya geldiklerini tespit edemedik. Her hâlükârda, bu iki grup mensuplarının 1860'larda Osmanlı Devleti'ne göç ettikten sonra birlikte önce Sivas'a yerleştirildikleri, bilahare Haymana çevresine giderek orada bir müddet kaldıkları hatırlanmaktadır. Söz konusu Adige ve Nogay muhacir grubu, Haymana çevresinde de rahat edemeyerek yine birlikte Muş havalisine gelmişler ve çevredeki köy ve yerleşim yerlerine dağılmışlardır. Hâlen Sarıpınar'da yaşamakta olan Nogayların ve Adigelerin ataları ilk olarak Malazgirt'e bağlı Yaramış köyüne yerleşmişlerdir. Yaramış'a yerleşen Muhammed isimli bir Nogay ve Adigeler aileleriyle birlikte, Ermenilerin sürülmesinden sonra o zaman boş ve harabe hâlinde olan Hamzaşeyh'e taşınmışlardır. Köye Adige ve Nogayların gelişinden sonra çevreden gelen Kürtler de yerleşmeye başlamıştır. Çeşitli yerlerden gelen Kürtlerin köye yerleşme süreci 2000'li yıllarda da devam etmekteydi.

Hamzaşeyh'teki Adige ve Nogaylar uzun yıllar boyunca birlikte yaşamış, birlikte hareket etmiş ve karşılıklı kız alıp vermişlerdir. Bu açıdan, her iki toplum da köyde çoğunluğu teşkil eden Kürtlerden çok farklı âdet ve hayat tarzı içinde yaşayagelmışlerdir. Adige ve Nogaylar yalnızca kendi aralarında ve birbirleriyle evlenirken, 1980'lere kadar Kürtlerle kız alışverişinin hiç olmadığı anlatılmaktadır. Bununla birlikte, aynı köyde yaşadıkları uzun yıllar içinde Kürtlerle Adigeler ve Nogaylar arasında herhangi bir çatışma yahut anlaşmazlık da yaşanmamıştır.

1950'lerde Hamzaşeyh'te 7-8 hane Nogay olmakla birlikte, Nogayların çoğu iş ve tahsil sebeplerinden köyden ayrılarak büyükşehirlere (bilhassa İstanbul'a) taşınmışlardır. Aynı şekilde, köydeki Adigelerin de büyük çoğunluğu şehirlere göç etmiştir. Özellikle 1967 Varto depreminde köyün büyük hasar görmesi, köyden göçleri hızlandırmıştır. 2008 yılı itibarıyla Sarıpınar'da yalnızca bir Nogay aile kalmıştı. Kalabalık halkı olan bu Nogay ailesi (İskender Aydemir'in ailesi) haricinde, köyde her birinde sadece birer kişinin yaşadığı 5 Kabardey hanesi de mevcuttu.

Nogaycanın köydeki Nogaylar arasında en baştan itibaren korunamadığı, Kabardeyce konuşabilenlerin de bilhassa 1970'lerden itibaren çok azaldığı görülmektedir. Yine aynı tarihlerden itibaren köyde Adige nüfus çok azaldığı için Kabardey âdet ve geleneklerinin yaşayabilmesi de mümkün olamamıştır. Sarıpınar'daki Nogaylarla akraba olan küçük bir Nogay grubu Erzurum'un Karaçoban ilçesinin Lekbudak (Budaklı) köyünde yaşamaktaysa da, günümüzde bu köyde hiçbir Nogay ailesi kalmamıştır. 2008 yılında Sarıpınar'a komşu olan Kurganlı (Simo) köyünde 2 hane ve Karağıl kasabasında 8-10 hane kadar Kabardey yaşamaktaydı.

1. Abdi
2. Kalecik Beldesi
3. Kozluca
4. Köşektaş

Abdi Köyü*

Nevşehir'in Kozaklı ilçesine bağlı Abdi köyü Nevşehir'e 75 km, ilçe merkezine ise 16 km mesafede bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu 350 kişi civarındadır (yaklaşık 155 hane). Yaz aylarında nüfus geçici olarak biraz artmaktadır. Evvelce köy 5 km kuzeyde iken, susuzluk sebebiyle 1967'de şimdiki yerine taşınmıştır. Köyden Almanya'ya işçi olarak giden çok sayıda köylü olmuştur. Köyün geçim kaynağı buğday, pancar ve bir miktar arpa tarımıdır. Son birkaç yıldır hayvancılık da yapılmaktadır. Anlatılanlara göre, Abdi köyü Fakıllı'nın Eskiören köyünden gelen Abdi Hoca isminde biri tarafından kurulduğu için bu adı taşımaktadır. Köy çevrede genel olarak Herikli Türkmen cemaati köyleri olarak bilinen köylerden biridir.

Abdi köyündeki altı sülaleden birini Kırımlılar oluşturmaktadır. Kırımlılar köye muhtemelen XIX. yüzyılın ilk yarısında Kalaycık köyünden (şimdiki Kalecik beldesinden) gelerek yerleşmişlerdir. 2006 yılı itibarıyla köyde 15 hane kadar Kırımlı yaşamaktaydı. Abdi köyünde Kırımlı sülalesinden gelenler Çelik, Demiröz, Şen ve Şimşek soyadlarını taşımaktadırlar. Bunların yanı sıra, yine bu köy kökenli ve soyadı Kırımlıoğlu olup hâlen köyde yaşamayan bir aile de vardır. Buradaki Kırımlıların Kırım'a has herhangi bir âdet yahut yemekleri kalmamıştır. Bununla birlikte, köyde Kırımlılar "inatçılıklarıyla" tanınmaktadırlar.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Abdi köyü muhtarı Adem Karaca (1959 Abdi doğumlu) ile köy sakinlerinden Mahir Şen'e (1940 Abdi doğumlu) teşekkür ederiz.

Kalecik Beldesi*

Nevşehir'in Kozaklı ilçesine bağlı Kalecik beldesi (köyü) Kırımlılar tarafından kurulmuş köylerden biridir. 1992 yılında belediyelik (belde) hâline dönüşmüş olan kasabanın nüfusu 2000 yılı sayımına göre resmen 1.646 kişiden oluşmaktaydı. 2006'da ise köyde yaklaşık 400 hane bulunuyordu. Köyün asıl ismi Kalaycık iken zaman içinde bu kelime Kalecik'e dönüşmüştür. Nitekim köyde yahut çevresinde herhangi bir kalenin varlığına dair iz mevcut değildir.

Kalaycık köyü muhtemelen XVIII. yüzyıl sonlarında Kırım'dan çıkan ve XIX. yüzyılın ilk yarısında da buraya yerleşen bir grup Kırım Tatar muhacir tarafından kurulmuştur. Bu muhacirlerin lideri ise Çopuroğlu Memiş Ağa olarak bilinen bir Kırımlıydı. Anlatılanlara göre, Kayseri taraflarından gelen bu Kırımlılar, önce Nevşehir ile Hacıbektaş arasındaki Aktaşbeli denen yere konmuşlar. Kışı ise çevredeki, Kızılırmak kenarındaki mağaralarda geçirmişler. Kızılırmak boyunda sayıları artınca Kızılırmak'ın kenarından Bozok Yaylası'na geçmişler. Doğu tarafında önce Pazarcık Höyüğü dibinde bir müddet kaldıktan sonra nihayet, o zaman boş olan şimdiki Kalecik (Kalaycık) kasabası mevkesine yerleşerek burada bir köy kurmuşlardır. Kırımlılar tarafından kurulan bu köye daha sonra Nevşehir taraflarından, özellikle Türkmen Herikli cemaatinden olan başkaları da yerleşmişlerdir. Kalaycık'ı kuran Kırımlıların bazı akrabaları ise o dönemde Nevşehir'e yerleşmişlerdir. Günümüzde bu soydan geldiğini bilen yaklaşık 10 aile Nevşehir'in içinde ikamet etmektedir. Söz konusu aileler Kırmoğlu ve Küsmez soyadlarını taşımaktadır.

Döneminin nüfuzlu şahsiyetlerinden biri olan Memiş Ağa, bu havalide genel olarak Herikli cemaati köyleri diye bilinen 16 köyün sermuhtarı (başmuhtarı) olmuş ve hem buraların idaresini hem de bu köylere iskân hususlarını yürütmüştür. Söz konusu köylerin bir kısmının esasen Memiş Ağa'nın teşebbüsüyle meydana geldiği ve bazılarının da Kırımlıları iskân ettiği anlatılmaktadır. Nitekim Hacıbektaş'ın Köşektaş köyü, Memiş Ağa'nın Kalaycık'tan yolladığı Kırımlılarca kurulduğu gibi, yakındaki Abdi köyüne ve başka bazı "Herikli" köylerine de Kalaycık'tan ayrılan Kırımlı aileler yerleşmiştir.

Daha sonra devrin ünlü Bozoklu (şimdiki Yozgathı) derebeyi ailesi Çapanoğulları'yla ihtilafa düşen (anlatılanlara göre kız kardeşini yahut kızını Çapanoğulları'na gelin vermeyi kabul etmeyen) Çopuroğlu Memiş Ağa, Kalaycık'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Memiş Ağa, bilahare hâlen Acıgöl ilçesine bağlı olan Kozluca köyü mevkesine yerleşerek burada Kozluca köyünü kurmuştur. Memiş Ağa Kozluca köyünde ölmüş olup kabri de hâlen bu köydedir.¹

Kalaycık köyü ise Çopuroğlu'nun buradan ayrılmasından sonra aralarında birçok Kırımlının da bulunduğu sakinleriyle varlığını sürdürmüştür. Çopuroğlu Memiş Ağa'nın Kalecik'te, şimdiki Merkez Camii'nin yakınında bulunan konağı uzun süre ayakta kalmıştır. Çopuroğlu'nun su değirmeni de hâlen köyün 100 m kadar doğusunda harabe hâlinde durmaktadır. Kalaycık ise kuruluş yıllarında "Çopuroğlu'nun Kışlası" olarak da anılmıştır. Kalecik resmen 1866'da Çopuroğulları'na ait köy olarak kabul edilmiştir.

Kırımlılardan bazılarının ise geçmişte Erciyes Dağı eteklerinde toprakları olduğu, hatta bunların ahfadının günümüzde de Erciyes soyadını taşıdıkları biliniyor. Bu durum, onların ve diğer Kırımlıların Erciyes taraflarından Kalaycık tarafına gelmiş olduklarına delalet edebileceği gibi, onların Kalaycık'ta mukim iken yayla olarak Erciyes eteklerini kullanmış olmalarından da kaynaklanabilir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Kalecik sakinlerinden Osman Erciyes (1922 Kalecik doğumlu), Feridun Türkmen (1956 Kalecik doğumlu) ve Hacı Mehmet Şahin'e (1964 Kalecik doğumlu), Köşektaş köyü sakinlerinden Süleyman Ateş (1939 Köşektaş doğumlu) ve Ali Yüksel'e (1946 Köşektaş doğumlu), Ankara'da ikamet eden ancak Nevşehir'e yerleşmiş bir ailenin mensubu olan Mustafa Kırmoğlu'na (1929 Nevşehir doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Hacı Mehmet Şahin, "Kalecik Köyüne İlk Gelenler Çopuroğulları (Kırımlılar)", elyazması, ss. 1-2, (bir kopyası arşivimizdedir).

Kalecik'te 2006 itibarıyla 30-35 hane Kırımlı yaşamaktaydı. Özellikle tarımdaki beceriklilikleriyle tanınan Kalecik'teki Kırım Tatar asıllı aileler Akıncıoğlu, Çopuroğlu, Erciyas, Güleç, Şahin ve Yalçın soyadlarını taşımaktadırlar. Kalecik'teki Kırımlılar günümüzde Kırım'dan getirdikleri âdet ve görenekleri bütünüyle unutmuş durumdadırlar. Bununla birlikte, "Kırımlı" adıyla kimliklerini günümüze kadar ısrarla muhafaza etmiş ve çevredeki diğer Kırımlılarla irtibatta olmuşlardır. Çopuroğlu Memiş Ağa'nın Kozluca ve Kalecik'teki torunları ise 1950'li yıllarda birbirleriyle tanışmışlar ve ilişki kurmuşlardır. Çopuroğlu Memiş Ağa'nın Kozluca'daki kabri de bu soydan gelen, Kalecik köyündeki Kırımlılardan, öğretmen Hacı Mehmet Şahin'in teşebbüsüyle 2003'te yaptırılmış ve 2007'de kabre Kırım'dan getirilen bir avuç toprak konulmuştur. 2010'da Kırım Derneği Nevşehir temsilciğine getirilen Hacı Mehmet Şahin'in teşebbüsleriyle Nevşehir köylerinde ve şehir merkezinde yaşayan Kırım Tatarları teşkilatlandırılmış, 2011'de Kırım'dan gelen "Kırım Ansambli"nin ve "Kaytarma Ansambli"nin Nevşehir'de konser vermeleri organize edilmiş ve Nevşehir'de bir Kırım Tatar Sürgün Abidesi inşa edilerek 2 Aralık 2011'de Kırım Tatar Millî Meclisi Başkanı Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu'nun da katıldığı bir törenle resmen açılmıştır.

Kozluca Köyü*

Nevşehir'in Acıgöl ilçesine bağlı Kozluca köyü il merkezine 11 km, ilçe merkezine de 9 km mesafede yer almaktadır. Köy nüfusu, 2006 itibarıyla yazın 650 kişi (yaklaşık 115 hane) kadardı. İstanbul'da, Nevşehir'de ve İzmir'de yaşayan ve yazları köye gelip kışın giden 20 hane kadar köy sakini vardır. Esasen, 1970'lerden itibaren köyden şehirlere (çoğunlukla İstanbul'a ve ayrıca Nevşehir'e, İzmir'e ve Aksaray'a) yoğun göçler olmuştur. Bu göç günümüzde de devam etmektedir. Yakın dönemlerde dışarıdan köye gelip yerleşen ise yoktur. Evvelce Nevşehir'in Merkez ilçesine bağlı olan Kozluca köyü, Acıgöl'ün ilçe olmasıyla oraya bağlanmıştır. Köyün geçimi buğday, arpa, nohut, mercimek ve balkabağı tarımına dayalıdır. Bunun yanı sıra bir miktar da koyun yetiştirilmektedir. İlköğretim okulu açık olan köyde iki de cami vardır.

Köyde eski çağlardan kalma kayadan oyma yeraltı yerleşimlerinin kalıntıları bulunmaktadır. Genel olarak Kapadokya havalisindeki benzerleriyle aynı mahiyette olan bu yeraltı yapıları hakkında günümüze kadar herhangi bir ilmî araştırma yapılmamıştır. Ayrıca köyün batısında kadim bir mezarlık bulunmaktadır.

Kozluca köyünün modern dönemde kuruluşu, XIX. yüzyılın ilk yarısında Kırımlı Çopuroğlu Memiş Ağa'nın buraya yerleşmesiyle olmuştur. 16 Herikli Türkmen cemaati köyünün sermuhtarı (başmuhtarı) olarak geniş bir nüfuza sahip olan ve Kalaycık köyünde (hâlen Kozaklı ilçesine bağlı olan Kalecik beldesinde) ikamet eden Çopuroğlu Memiş Ağa'nın soyu, muhtemelen XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Kırım'dan buraya göç etmiştir. O dönemde Kalaycık'ta kendisi gibi Kırım göçmeni olan başkaları da yaşamaktaydı. İç Anadolu'nun en güçlü sülalelerinden olan Çapanoğulları, Memiş Ağa'nın kızını yahut kız kardeşini gelin olarak isterler. Bu ünlü derebeyi sülalesine kız vermek istemeyen Memiş Ağa, ihtilafın büyümesi üzerine bir rivayete göre sürgün olarak, bir rivayete göre de Çapanoğulları'nın tesir sahasından uzaklaşmak için Kalaycık'ı terk ederek o zaman boş olan şimdiki Kozluca köyü mevkisine yerleşir. Buradaki derenin adının Koz Deresi olmasına binaen, Memiş Ağa'nın buraya Kozluca adını verdiği söylenmektedir.

Memiş Ağa şimdiki köy mevkisine geldikten sonra, bir müddet burada mevcut olan eski çağlardan kalma oyma mağaralarda barınmıştır. Ailesiyle gelen Memiş Ağa, bilahare Kalaycık'tan birçok Kırımlı akraba-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden istifade ettiğimiz Kozluca köyü muhtarı Hanifi Bilen (1952 Kozluca doğumlu) ile köy halkından Remzi Aslan (1927 Kozluca doğumlu), Mehmet Solmaz (1928 Kozluca doğumlu), Mehmet Ali Güçlü (1931 Kozluca doğumlu), Musa Aslan (1939 Kozluca doğumlu) ve Erkan Akman'a (1970 Kozluca doğumlu) teşekkür ederiz.

larını da getirdiği gibi, Şereflikoçhisar tarafından Kurutlar ve Ayıntap (Antep) kökenli Baraklar sülalelerini de buraya yerleşmeye teşvik etmiştir.

Günümüzde Kozluca köyünde kurucu olan Kırımlıların yanı sıra Baraklar, Cenikler, Çekiçler, Gökler, Kurutlar ve Süllüler sülaleleri yaşamaktadır. Kırımlılar ise köyün en kalabalık sülalesi olarak 2006 itibarıyla 60–65 hane teşkil etmekteydi. Nevşehir’de de Kozluca kökenli Kırımlılardan yaklaşık yüz ailenin yaşadığı söylenmektedir. Köydeki Kırım Tatarları şu soyadlarını taşımaktadır: Akman, Aslan, Ay, Çelik, Demir, Güçlü, Kara, Karaca, Özdemir, Polat, Polatlı, Solmaz, Ünal ve Yalçın.

Kozluca’daki Kırımlılar Kırım’dan gelme herhangi bir âdet veya geleneklerini yaşatamamışlardır. Bununla birlikte, bir sülale adı olarak Kırımlılık daima vurgulanan bir husus olagelmıştır. Köydeki Kırımlılar yeşilliği sevmeleri ve ağaç dikmeleriyle tanınmaktadırlar. Köy mezarlığında bulunan Çopuroğlu Memiş Ağa’nın kabri 2003 yılında gösterişli bir şekilde yaptırılmıştır.

Köşektaş Köyü*

Nevşehir’in Hacıbektaş ilçesine bağlı Köşektaş köyü Nevşehir’e 60 km, Hacıbektaş’a da 22 km mesafede bulunmaktadır. Köyün nüfusu kışın 350 kişi civarında (150 hane kadar) olup yazın bu sayı 1.500’ü geçmektedir. Bu nüfus farklılığının temel sebebi, köy kökenli olup da başta Kayseri olmak üzere şehirlerde yaşayan pek çok kişinin yazın köye gelmeleridir. Bunların az bir kısmı, geldiklerinde tarlalarını da işlemektedir. Köyde kalan nüfusun büyük kısmı ziraatle uğraşmaktadır. Köşektaş’ın geçimi kuru tarım ile üretilen buğday, arpa, fiğ ve nohut ile biraz da küçük ve büyükbaş hayvancılığa dayanmaktadır. Çok sayıda köylü Almanya’ya işçi olarak gitmiştir.

Köy, ismini köyün ortasında bulunan ve yere çökmüş bir deve ve köşek (deve yavrusu) görüntüsünü veren bir kaya parçasından almaktadır. Cumhuriyet döneminde, önce (o zamanlar Kırşehir’e ait olan) Avanos ilçesinin merkez bucağına bağlı bulunan Köşektaş köyü, İçişleri Bakanlığı’nın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından 27 Haziran 1949’da onaylanan kararıyla Hacıbektaş ilçesinin merkez bucağına bağlanmış ve günümüze kadar bu statüde kalmıştır.²

Köşektaş köyü yoğun Türkmen iskânına konu olmuş bir bölgede yer almaktadır. Çevredeki köyler gibi Köşektaş köyü de Türkmen Herikli cemaatinin köylerinden biri olarak bilinmektedir. Boynuinceli Türkmenlerinin bir kolu olarak Herikli cemaati 1720’lerde Nevşehir havalisine ve şu cümleden olarak Köşektaş köyünün yer aldığı bölgeye iskân edilmiştir.³

Şimdiki Köşektaş köyünün oluşmasından önce bu mevkide eski bir yerleşimin olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır. Bu bölgeye iskânları esnasında Herikli Türkmenleri günümüzdeki köy mevkisine de yerleşmiş olabilecekleri gibi, başka devirlerde ve başka halklardan kimselerin burada yaşamış olmaları da söz konusu olabilir. Her hâlükârda, önceki sakinlerin bilemediğimiz bir sebepten burayı terk ettikleri ve köyün tekrar ihyasının söz konusu olduğu bellidir. Anlatılanlara göre, muhtemelen XIX. yüzyılın başlarında, ilk olarak Deli İbrahim isimli bir Türkmen ailesiyle o esnada boş durumdaki Köşektaş mevkisine yerleşir. Buraya başkalarının da yerleşmesini arzu eden Deli İbrahim, Kalaycık (şimdiki Kalecik) köyünde yaşayan ve çevredeki 16 köyün sermuhtarı (başmuhtarı) olan Çopuroğlu Memiş Ağa’ya müracaat eder. Çopuroğlu Memiş

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Köşektaş köyü muhtarı Hulusi Altuntaş (1959 Köşektaş doğumlu) ile köy sakinlerinden Süleyman Ateş (1939 Köşektaş doğumlu) ve Ali Yüksel’e (1946 Köşektaş doğumlu) şükranlarımızı sunarız.

2 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 206.18.1.

3 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara, 1988, ss. 74-75 ve 130.

Ağa'nın teşebbüsüyle muhtelif aile ve sülâleler Köşektaş'a sevk edilir ve şimdiki köy meydana gelir. Bu şekilde, önce Kırımlı, Karayusuflu (Ahmetli) ve Çöllü, daha sonra da Mehmedkeali, Kelemenli, Şehirliuşağı ve Kelalili gibi sülâleler Köşektaş'a yerleşirler.⁴

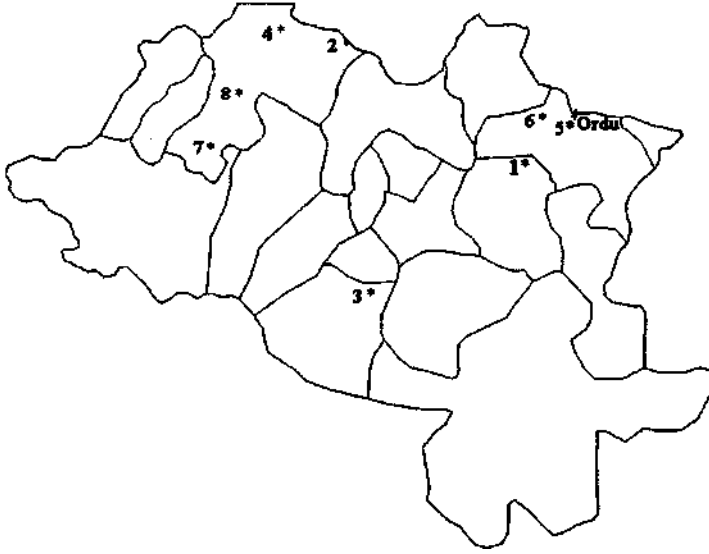
O havalinin sözü geçen şahsiyetlerinden biri olan Çopuroğlu Memiş Ağa Kırımlıdır. Onun Köşektaş'a gönderdiği diğer Kırımlılar da kendi akrabaları olmalıdır. Bu şekilde, Köşektaş'a ilk yerleşen Kırımlı Mahmud isimli bir zat imiş. Mahmud'un babası İsmail Kırım doğumluymuş. Mahmud'un soyundan gelen Süleyman Ateş'in ifadesine göre, Mahmud, Köşektaş'a beraberinde 7 hane Kırımlı ile birlikte gelmiş ve bunlar köyün ana unsurunu teşkil etmişlerdi. Köy Nüfus Defteri'nde Mahmud'un torunu Musa'nın 1840'larda doğduğu kaydedildiğinden, söz konusu Kırım Tatar kolunun (Mahmud'un babası İsmail'in) XVIII. yüzyılın sonlarında Kırım'dan göç ettiklerine ve Köşektaş'a Kırımlıların yerleşmesinin de XIX. yüzyılın başlarında olduğuna hükmedilebilir.

Köşektaş köyünün yeniden teşkili esnasında çevredeki Barak Türkmenleri ile çatışmalar yaşanmıştır. Nitekim anlatılanlara göre, köyün kuruluşunun önemli şahsiyeti durumundaki Kırımlı Mahmud, Baraklar tarafından davet edildiği yemekte zehirlenerek öldürülmüştür.

Köşektaş'a yerleşen Kırımlılar zaman içinde kendi aralarında soylara ayrılmışlardır. Bu bakımdan, bir kısmı "Kırımlı" adı yerine, yalnızca soy isimleriyle anılır olmuşlardır. Bu ise, onların kökenlerini unutmalarına yol açmıştır. Günümüzde Köşektaş köyündeki Akdemir, Ateş, Çelebi, Gökduman ve Yüksel soyadlı aileler kendilerini hâlâ Kırımlılar olarak adlandırmakta ve Kırım Tatar geçmişlerine sahip çıkmaktadırlar. Bunlardan başka, Cesur, Çöl, Karatekin ve Şen soyadlı ailelerin de aslen Kırımlı olmakla birlikte kökenlerini unutmış oldukları ifade edilmektedir. Bu durumda, Köşektaş köyünün yaklaşık üçte ikisinin kökeni Kırımlıdır.

Kırım'dan göç tarihlerinin iki yüzyılı bulması itibarıyla, Köşektaş'ta yaşayan Kırım Tatar asıllı aileler Kırım'a has kültür özelliklerini bütünüyle kaybetmişlerdir. Bununla birlikte, bu aileler arasında belirli bir kimliğin kuvvetle yaşatıldığı da görülmektedir. Buna bağlı olarak, eskiden köylüler arasında "Kırımlı gibi birbirine tutkun sülâle" ifadesinin kullanıldığı hatırlanmaktadır. Kırımlılar arasında sürdürülen bir âdet de evliliklerde en az yedi göbek akrabalık bulunmamasına dikkat edilmesidir. Bu kaidenin Kırım Tatar kültüründe çok önemli yeri olduğu bilinmektedir.

4 Celâlettin Ölgün, "Köşektaş Köyü", elyazması (bir kopyası arşivimizdedir).

1. Akpınar
2. Eski Kızılca Kесе (Kızılca Kilesi)
3. Sarıyar (Borta)
4. Saylan
5. Şahincili Mahallesi
6. Yaraşlı
7. Yeniköy
8. Yeşilada

Akpınar Köyü*

Ordu'nun Ulubey ilçesine bağlı Akpınar köyü il merkezine 12 km, ilçe merkezine de 6 km mesafede bulunmaktadır. 2008 itibarıyla 280 kayıtlı hanenin bulunduğu köyde, kış aylarında fiilen yaklaşık 520 kişi yaşamaktayken, yazın çoğunlukla İstanbul'dan ve Ordu'dan fındık bahçelerine bakmak ve tatil yapmak maksatlarıyla gelen köy kökenlilerle köyün nüfusu 1.000 kişiyi bulmaktaydı. Akpınar köyünün geçmişi hemen tamamen fındık tarımına dayanmaktadır. Köy halkından 15 aile de fındık tarımının yanı sıra gezici arıcılık yapmaktaydı. Köy, adını köy içindeki gür su kaynağından almaktadır. Akpınar köyü Zıpiroğlu, Kadılı, Kadioğlu, Ahmedoğlu, Hatiboğlu, Dögelcioğlu ve Orta Mahalle adlı mahallelere ayrılmaktadır.

Akpınar köyünün köklü bir geçmişi olduğu anlaşılmaktadır. Köy mezarlığında Osmanlı dönemine ait, bazıları gayet gösterişli baştaşları ve büyük lahitleri olan birçok mezar bulunmaktadır. Mezarların görüntüsü burada geçmişte ulemeden veya meşâyıhtan kimselerin ikamet etmekte olduğuna işaret etmektedir. Köy mezarlığında tespit edebildiğimiz en eski tarihli mezartaşı hicri 1143 (miladi 1730-1731) yılına ait olmakla birlikte, bundan daha eski taşların da mevcut yahut ortadan kalkmış olması pek muhtemeldir. Zaten Osmanlı devrinde köyde bir medrese bulunmaktaydı. Akpınar'da yakın geçmişte Hristiyanların da yaşadığı bilinmektedir. Anlatılanlara göre, 1910'larda köyde 8 hane Rum ve 6 hane de Ermeni yaşıyordu. Ermeniler 1915'teki topyekûn sürgünde, Rumlar da İstiklâl Savaşı yıllarında köyü terk etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Köy kilisesinin yeri hâlen "Kilise Yeri" olarak adlandırılmakta olup kilisenin taşlarıyla ev yapıldığı hatırlanmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Akpınar köyü muhtarı Süleyman Şahin (1952 Akpınar doğumlu) ile köy halkından Durmuş Kefeli (1933 Akpınar doğumlu), Hayati Vural (1957 Akpınar doğumlu), Emin Kefeli (1963 Akpınar doğumlu) ve Reşat Kefeli'ye (1964 Akpınar doğumlu) teşekkür ederiz.

Akpınar köyünde Şairoğulları (günümüzdeki soyadları Şahin), Abdurrahmanoğulları (günümüzdeki soyadları Vural), Karahatiboğulları, Emiroğulları, Topçuoğulları, Zıpiroğulları, Kefelioğulları (günümüzdeki soyadları Kefeli) ve Töngelcioğulları sülaleleri yaşamaktadır. Bunlardan Kefelioğulları, lakaplarından da anlaşılacağı üzere Kırım Tatar kökenli olup ataları Kırım'ın Kefe bölgesinden Anadolu'ya göçmüştür. Günümüzde Akpınar köyündeki Kefelioğulları, Şairoğulları ve Abdurrahmanoğulları sülalelerinin mensuplarıyla birlikte Orta Mahalle'de yaşamaktadır.

Akpınar'daki Kefelioğulları, Türkiye'nin bilhassa Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yaygın olan ve Anadolu'daki çıkış yerleri Trabzon'un Sürmene kazasının Kucera (değiştirilen ismi Gültepe) köyü olan Kefelioğulları soyunun kollarından biridir. Mevcut verilerden, bu soyun ataları olan Kırım Tatarlarının Kefe bölgesinden Sürmene sahillerine XVIII. yüzyılın sonlarında veya en geç XIX. yüzyılın başlarında çıktıklarını tahmin etmekteyiz. Hâlen Akpınar'da yaşamakta olan kolun Sürmene'dekilerden hayli erken bir dönemde, muhtemelen XIX. yüzyılın başlarında ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim köyde ilk doğan Kefeli nesline mensup bulunan Kefelizâde Mehmed Ali'nin, sonradan Latin harfleriyle yazdırılmış olan mezartaşında hicrî 1261 (miladî 1845)' yılında doğduğu ve 1938'de öldüğü gösterilmektedir.¹ Şu hâlde söz konusu Kırım muhacirlerinin köye yerleşmesi, bundan fazla uzak olmayan bir dönemde gerçekleşmiş olmalıdır. Buraya gelen kolun Kucera'dakilerden ayrılma sebebi olarak Sürmene tarafındaki yerli halk ile yaşanan bir cinayet ve kan davasından kaçış gösterilmektedir.²

Akpınar'da yaşamakta olan Kefeliler, Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde yerleşmiş diğer Kefelioğulları sülaleleri gibi Kırım'dan getirdikleri dil ve kültürü bütünüyle unutmuslardır. Bu bakımdan, âdet ve gelenekler itibarıyla onların çevredeki başka sakinlerden herhangi bir farkı yoktur. Bununla birlikte, başka yerlerdeki Kefelioğulları kolları gibi Akpınar'daki Kefelioğullarının da soylarına büyük önem verdikleri bilinmektedir. 2008 yılı itibarıyla Akpınar'da 14 hane Kefeli yaşamaktaydı. Aynı tarihte, Ordu'da Akpınar'dan gitme 10 hane Kefeli ikamet etmekte olup bunlar da yaz aylarında köye gelmekteydi. Köyden ayrılan Kefelilerin yalnızca Ordu'ya yerleştikleri ve başka yerlere göç etmedikleri anlatılmaktadır.

Eskikızılcakese (Kızılcakilise) Köyü*

Ordu'nun Ünye ilçesine bağlı Eskikızılcakese köyü il merkezine 93 km, ilçe merkezine de 16 km uzaktır. 2009 yılı itibarıyla köyde daimî olarak ikamet edenler 227 hane teşkil eden 410 kişiydi. Köyde boş duran 160 hanenin çoğu ise köy halkından olup kış başka yerlerde geçirenlere aitti. Yazın gelişiyle bu haneler dolmakta ve nüfus yaklaşık 700 kişiyi bulmaktaydı. Eskikızılcakese köyünün geçimi tamamen fındık tarımı üzerinedir. Köy halkının çoğu ekonomik sebeplere bağlı olarak 1970'lerden itibaren başta İstanbul olmak üzere büyükşehirlere göçmüştür.

Eskikızılcakese köyünün asıl ismi “Eski Kızılcakilise” yahut “Kızılcakilise”dir. Ünye kazasında aynı isimde başka bir köy daha olmasından dolayı burası “Çöreği Kızılcakese” olarak da anılmıştır. Köyün

1 Kefelizâde (Kefelioğlu) Mehmed Ali'nin tarlasına mutasarrıf olan Kefelioğlu Mahmud kızı Halime Hatun'un 1907 yılına ait bir davası için bakınız, İzzet Bahri Ateşli, “H. 1325-1330 Tarihli Ordu kazası Şer'iyye Sicil Defteri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1998, ss. 104-105.

2 Bu malumat, köydeki Kefelioğullarından olup soyu hakkında araştırma yapan emekli ilköğretim öğretmeni Mehmed oğlu merhum Seyfettin Kefeli tarafından, bilhassa 1966'da Sürmene'deki Kefelioğulları'ndan Fethi Kefeli'den aldığı bilgilere dayanarak 14 Aralık 2001 tarihinde kaleme aldığı “Kırım'dan Trabzon'a” başlıklı iki sayfalık bilgi notundan alınmıştır (Söz konusu not merhum Seyfettin Kefeli'nin akrabalarında olup bir kopyası arşivimizdedir).

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Eskikızılcakese köyü sakinlerinden Osman Kırımlı (1948 Eskikızılcakese doğumlu), Durmuş Güzel (1948 Eskikızılcakese doğumlu), Dursun Kırımlı (1958 Eskikızılcakese doğumlu) ve Mevlüt Kırımlı'ya (Eskikızılcakese 1962 doğumlu) teşekkür ederiz.

en azından 1520'li yıllarda Kızılcalı ile adıyla mevcut olduğu, söz konusu döneme ait tahrir defterinde, görülmektedir.³ Köyün geçmişinin bu tarihten çok daha evveline gitmesi de muhtemeldir. Adından da anlaşılacağı gibi köy, Hristiyanlar tarafından kurulmuş olup geçmişte onlarla meskûndü. Hristiyanların I. Dünya Savaşı dönemine kadar köyde yaşadığı hatırlanmaktadır. Nitekim köyde “Gâvur Tarlası” ve belki de köye adını veren kilisenin bulunduğu “Kilise Düzi” adları verilen yerler bilinmektedir. Söz konusu mevkilerde geçmişte yapı kalıntılarının bulunduğu yaşlılar tarafından anlatılmaktaysa da, günümüzde buralarda yalnızca tarlalar yer almaktadır.

Köyün geçmişindeki Hristiyan varlığı önemli olmakla birlikte, en azından XIX. yüzyıldan itibaren burada Müslümanlar da yaşamaktaydı. Nitekim hicrî 1250 (miladî 1834-1835) tarihli nüfus defterinde Emir-hüseyinoğulları, Kırcaoğulları, Kocaalioğulları, Komolokoğulları, Köseosmanoğulları, Tamacoğulları ve Yandıkbeyoğulları sülalelerine mensup Müslüman aileler kaydedilmektedir.⁴ Günümüzdeki Eski kızılcalı köyü halkının XIX. ve XX. yüzyıllarda muhtelif yerlerden (Niksar, Trabzon ve Batum taraflarından ve çevre köylerden) gelerek yerleşen aile ve grupların ahfadından oluştuğu anlatılmaktadır.

Eski kızılcalı sakinleri arasında geniş bir sülale “Kırımlılar” olarak bilinmektedir. Bu sülale arasında anlatılanlar eğer tam olarak doğru ise, Fatsa’nın Çamaş havalisinde yaşayan üç kardeş olan büyük dedeleri, muhtemelen XIX. yüzyıl ortalarında çalışmak üzere gittikleri Kırım’da, Kırım Tatar kızlarıyla evlenmiş, daha sonra aileleriyle birlikte Türkiye’ye dönmüş ve çevrelerinde de “Kırımlılar” olarak anılmaya başlamışlardır. Bu kardeşlerin bir kolu da 1920’lerde Çamaş taraflarından Eski kızılcalı köyüne taşınmış ve buradaki Kırımlılar da bu soydan gelmişlerdir. 2009 yılı itibarıyla, Eski kızılcalı köyünde Kırımlılar sülalesine mensup olup Kırımlı, Kırım ve Kır soyadlarını taşıyan 17 hane mevcuttu. Eski kızılcalı köyündeki Kırımlılar kökenlerini bilmekle birlikte, atalarının Kırım’dan getirdiği herhangi bir kültürel özelliği koruyamamışlardır.

Sarıyar (Borta) Köyü*

Ordu ilinin Aybastı ilçesine bağlı Sarıyar köyü Ordu’ya 61 km, Aybastı’ya 9 km ve Karadeniz’e de 40 km uzaklıktadır. Evvelce Gök köy’e bağlı olan köy, 1956’da Aybastı’nın ilçe olmasıyla bu yeni ilçeye bağlanmıştır. Başçayır, Aşağı ve Yukarı Çorak, Köyiçi, Kölemenli, Cıddıoğlu, Kefeli ve Belen olmak üzere sekiz mahalleye ayrılan Sarıyar köyünde mahalleler dağınık olarak yayılmakta olup engebeli arazide müstakil birer köy manzarası arz etmektedirler. Köyde toplam beş cami bulunmaktadır. 2008 itibarıyla, köyde kış aylarında yaklaşık 450 kişi (100 hane kadar) yaşamaktayken, yazın yani fındık toplama zamanı şehirlerdeki Sarıyar köylülerinin gelişile 1.500-2.000 kişiye (350 hane) çıkmaktaydı.

Sarıyar köyünün geçimi büyük ölçüde fındık tarımına dayanmaktadır. Fındığın yanı sıra sınırlı miktarda patates, ceviz ve mısır da ekilmektedir. 1990’ların sonuna kadar köyde hayvancılık yapılmakla birlikte, 2000’li yılların ortasında artık hemen hemen terk edilmiş durumdaydı. Köydeki geçim imkânlarının sınırlılığı, Sarıyar halkının çoğunun iş bulmak maksadıyla Avrupa’ya ve şehirlere göçmesine yol açmıştır. 1960’larda başlayan Avrupa’ya göç, müteakip yıllarda da devam etmiştir. 2008 yılında Almanya ve Fransa’da toplam 50 hane kadar Sarıyar köylüsünün yaşadığı hesaplanmaktaydı. Türkiye dâhilindeki şehirlere göç ise Avrupa’ya

3 Bahaeddin Yediyıldız, Mehmet Öz ve Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları*, Cilt: III, 387 Numaralı Defter-i Karaman ve Rum’un Canik Livâsı’na Ait Bölümü (1520), Ankara, 2002, ss. 63 ve 213.

4 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.d.*, Defter no.: 977, s. 46.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Sarıyar köyü muhtarı Şenel Akyazı (1962 Sarıyar doğumlu), eski muhtarlar Remzi Önkol (1946 Sarıyar doğumlu) ve İhsan Akyürek (1934 Sarıyar doğumlu) ile köy sakinlerinden Mustafa Bulgan (1941 Sarıyar doğumlu), Hasan Akyazı (1946 Sarıyar doğumlu), Turan Önkol (1955 Sarıyar doğumlu) ve Kâmil Aydın’a (1964 Sarıyar doğumlu) teşekkür ederiz.

göç ile aynı yıllarda başlamakla birlikte, 1980'lerde hız kazanmıştır. Türkiye genelinde, şehirlerdeki Sarıyarlılar çoğunlukla İstanbul, Ankara (Sincan), İzmir ve Aybastı'da yaşamaktadır. Sadece İstanbul'da Sarıyar kökenli 300 ailenin yaşadığı söylenmektedir. Köyde daimî yaşayanların çok büyük kısmını yaşlılar teşkil etmekte olup genç nüfusun hemen tamamı şehirlerde okumakta veya çalışmaktadır.

Köyün asıl adı Borta olup bu isim 1930'ların başında resmen değiştirilmiştir.⁵ Bu ismin, köyün günündeki ormanda meydana gelen büyük bir toprak göçüğünün sarı renkli oluşundan kaynaklandığı söylenmektedir. Köyün geçmişi en azından XV. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanmaktadır. Nitekim bugünkü Ordu havalisine ait 1455 tarihli tahrir defterinde Borta köyüne ait kayıtlar da yer almakta ve o dönemde köyde Müslümanların yaşadığı, köyün Mahmud Ağa adlı birinin tımarı olduğu ve burada bir de tekke bulunduğu görülmektedir.⁶ 1642-1643 yılına ait tahrirde de köy Karahisar-ı Şarkî livasının Aybastı kazasına bağlı olarak gösterilmekte ve yine Müslümanlarla meskûn olduğu anlaşılmaktadır.⁷

Günümüzde Sarıyar köyünde yaşayan sülalelerin çoğu, XIX. ve XX. yüzyıllarda muhtelif yerlerden gelerek buraya yerleşmişlerdir. Köyde başlıca, Kölemenogulları, Kadioğulları, Kefelioğulları, Gebeşogulları, Müezzinoğulları, Deliömeroğulları, Arzuogulları ve Cıddiogulları sülaleleri yaşamaktadır. Köyün bilinen en eski sülalesi Kölemenogulları olup bunların diğer sülalelerin gelişleri sırasında köyde mevcut oldukları söylenmektedir. Anlatılanlara göre, köyün en kalabalık iki sülalesinden biri olan Kadioğulları'nın kökeni Güney Azerbaycan'ın Hoy bölgesine dayanmaktadır. Bu sülale Hoy'dan Trabzon'a göçtükten sonra, oradan Borta'ya gelmiştir. Köy Nüfus Defteri'nde bu sülale mensuplarının en geç XIX. yüzyılın ilk yarısında burada bulundukları görülmektedir. Aynı kaynaktan, Gebeşogulları'nın da XIX. yüzyılın ortalarından önce köyde bulundukları anlaşılmaktadır. Kafkasya kökenli olan Cıddiogulları ile Müezzinoğulları, Deliömeroğulları ve Arzuogulları sülaleleri de en azından XIX. yüzyılın ikinci yarısında köyde görünmektedirler.

Sarıyar'daki en büyük iki sülaleden biri olan Kefelioğulları ise Kırım kökenlidir. Bu sülale, muhtemelen XVIII. yüzyılın sonlarında Kırım'ın Kefe bölgesinden ayrıldıktan sonra Trabzon'un Sürmene kazasına bağlı Kucera (günümüzdeki resmî adı Gültepe) köyüne yerleşen Kırım Tatar göçmenlerin soyundan gelmektedir. Hicrî 1251 (miladî 1835-1836) tarihli nüfus defterinde Borta köyünde 48 yaşındaki "Kefelioğlu Ali bin Hasan", 60 yaşındaki "Kefelioğlu Yusuf bin Halil" ve 25 yaşındaki "İsmail bin Hasan" ile bunların oğullarının yaşadığı gösterilmektedir.⁸ Buna göre, Kefelilerin Borta'ya bundan önceki bir tarihte yerleşmiş oldukları açıktır. Sarıyar Köyü Nüfus Defteri'nde ise, Kefelioğulları sülalesinden doğumu en eski tarihli bulunan kişi olan Abdullah'ın hicrî 1244'te (miladî 1828-1829) dünyaya geldiği gösterilmekle birlikte, doğum yeri verilmemiştir. Büyük ihtimalle bu kişi Borta'da doğmuş olmalıdır.

Sarıyar köyündeki Kefelioğulları'nın çoğunluğu Kefeliler Mahallesi'nde yaşarken, 7-8 hane Köyiçi ve 7-8 hane de Gebeşli mahallelerinde ikamet etmektedir. 2008 yılı itibarıyla Sarıyar'da toplam 85 hane kadar Kefeli yaşamaktaydı. Sarıyar kökenli 70-80 hane Kefeli de Türkiye'deki şehirlerde ve Avrupa'da yerleşmiş durumdaydı. Şu cümleden olarak, Almanya'daki Kefelilerin hepsi (yaklaşık 50 kişi yahut 17-18 hane) Bav-yera eyaletinin Günzburg şehrinde dir.

5 Burasının adı Dâhiliye Vekâleti'nin 1933'te yayımladığı köyler kitabında Sarıyar olarak geçtiğine göre, köyün en az 500 yıllık olan isminin keyfî olarak değiştirilmesinin bundan önce gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Köydeki yaşlılar da köyün adının 1930'ların başında değiştirildiğini ifade etmektedirler. Bakınız, *Köylerimiz*, İstanbul, 1933, s. 651.

6 Bahaeddin Yediylidiz ve Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları*, Cilt: I, *1455 Tarihli Tahrir Defteri*, Ankara, 1992, s. 217.

7 Mehmet Öz ve Fatma Acun, *Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları*, Cilt: VII, *Karahisar-ı Şarkî Sancağı Mufassal Avârız Defteri (1642-1643 Tarihli)*, Ankara, 2008, ss. 275 ve 383.

8 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.d.*, Defter no.: 1037, ss. 22-23.

Sarıyar'daki Kefeliler Önkol ve Aydın soyadlarını taşımaktadır. Kefeliler, Kefeli yahut Kefelioğlu değil de, bu soyadlarını almalarını Soyadı Kanunu'nun çıktığı dönemdeki köy muhtarının Kefelilerin birleşip fazla güçlü olacakları kaygısıyla onlara iki ayrı soyadı verdirmiş olmasıyla açıklamaktadırlar.

Borta (Sarıyar) köyündeki Kefelioğulları, Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşlarda evlatlarını cepheye yollamışlar ve bunlardan çoğu şehit yahut gazi olmuştur. Şu cümleden olarak, Kefeli Osman'ın I. Dünya Savaşı'nda Sarıkamış muharebelerinde şehit düştüğü bilinmektedir. Sarıyar'daki Kefeliler, iki yüzyılı aşkın bir süre önce Kırım'dan getirdikleri kültürel özellikleri zaman içinde kaybettiklerinden, aralarında yaşadıkları halktan âdet ve gelenek olarak herhangi bir farkları bulunmamaktadır.

Saylan Köyü*

Ordu'nun Ünye ilçesine bağlı Saylan köyü il merkezine 85 km, ilçe merkezine de 8 km uzaklıktadır. 2009 yılı itibarıyla köyün nüfusu kışın 150 kişi kadar (yaklaşık 25 hane) olup yaz aylarında bu sayı 250 kişiyi (40 hane) geçmektedir. Saylan köyü ekonomik sebeplere bağlı olarak şehirlere büyük ölçüde göç vermiştir. Özellikle 1990'lı yıllarda bu göçler yoğunluk kazanmıştır. Arazisi engebeli olan Saylan köyünün geçimi tamamen fındık tarımı üzerinedir.

Saylan köyünün geçmişi en azından 500 yıl öncesine dayanmaktadır. Nitekim 1520'li yıllara ait tahrir defterinde Saylan köyü bugün de kullanılan adıyla kaydedilmiştir. Köyde o zaman toplam hane sayısı 50 olarak gösterilmektedir.⁹

Geçmişteki Saylan köyünün bazı mahalleleri 1960'lı yıllardan itibaren müstakil köylere çevrilmiş ve böylece asıl Saylan köyüne ilâveten, Çatalpınar Düzsaylan, Pınarbaşı ve Kale adlarıyla yeni köyler oluşturulmuştur.

Saylan köyü halkı buraya yüzyıllar içinde farklı yerlerden gelerek yerleşen sülalelerden oluşmaktadır. Bunlar içinde çevreden gelmiş Çepni Türkmenlerinden birçok soylar olduğu gibi, kökenleri Anadolu'nun güneyine ve doğusuna dayanan Arap ve Kürt asıllı sülaleler de bulunmaktadır.

Saylan köyü halkının bir bölümünü Kırım asıllı olan Azaklıoğulları teşkil etmektedir. Köyün Yerli Mahallesi olarak adlandırılan kesiminde oturan Azaklıoğulları'nın buraya nereden ve nasıl geldikleri bilgileri korunamamıştır. Bununla birlikte, buradaki Azaklıoğulları'nın Ordu'nun Şahincili Mahallesi'ndeki Azaklıoğulları'yla akrabalıkları bilindiğinden, Saylan'dakilerin de Şahincili'dekiler ile aynı geçmişi ve kökeni paylaştıkları söylenebilir. Bu durumda, Saylan'daki Azaklıoğulları'nın da ataları muhtemelen XVIII. yüzyılın sonlarında Kırım'ın Azak Denizi kıyılarından ayrılarak Anadolu'ya geçmiş olmalıdır. Büyük ihtimalle, Saylan'daki Azaklıoğulları Şahincili'den kopmuş bir koldur. Hicrî 1251 (miladî 1835-1836) tarihli nüfus defterinde, Saylan köyü halkının isimleri verilirken "Azaklı" yahut "Azaklıoğlu" lakabını taşıyan herhangi bir kimse zikredilmediğinden,¹⁰ Azaklıoğulları'nın köye (kesin olmamakla birlikte) bu tarihten sonraki bir dönemde gelmiş oldukları söylenebilir.

Saylan köyünde yaşayan Azaklıoğulları (2009 yılı itibarıyla) toplam 12 haneden müteşekkil olup bunlardan Ekin soyadını almış 2 hane haricinde hepsi Azaklı soyadını taşımaktadır. Resmen komşu Pınarbaşı köyü sınırları içinde olmakla birlikte, bilfiil Saylan'daki Azaklıoğulları'nın karşısındaki mahallede yaşayan ve onların yakın akrabası olan, 4 hane oluşturan bir diğer Azaklıoğulları grubunun mensupları ise İnce soyad-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Saylan köyü sakinlerinden Kadir Özdemir (1965 Saylan doğumlu) ve Hüseyin Azaklı'ya (1970 Saylan doğumlu) teşekkür ederiz.

9 Bahaeddin Yediylıdız, Mehmet Öz ve Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları*, Cilt: III, 387 Numaralı Defter-i Karaman ve Rum'un Canik Livâsı'na Ait Bölümü (1520), Ankara, 2002, ss. 71 ve 210.

10 T. C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.d.*, Defter no.: 976, ss. 154-156.

lıdır. Saylan'daki Azaklıoğulları'ndan 9 hanesi kış aylarını da köyde geçirmekte, diğerleri ise kışın Ünye'de kalıp yazları köye gelmektedir.

Şahincili Mahallesi*

Şahincili Mahallesi, günümüzde Ordu şehir merkezinin önemli mahallelerinden biridir. Bununla birlikte, burası geçmişte müstakil bir köydü. 1971 yılında Şahincili köy ihtiyar heyeti, köyün zaten bitişik durumda bulunduğu Ordu belediye sınırları dâhiline alınması yönünde devlete müracaatta bulundu. Bunun üzerine yapılan referandumda köy halkının büyük çoğunluğu bu değişikliği kabul etti. Nihayet, hükûmetin 29 Şubat 1972 tarihli kararıyla Şahincili, resmen köy statüsünden çıkarılarak Ordu il merkezine bir mahalle olarak bağlandı.¹¹ Şehir merkezine mahalle olarak bağlandıktan sonra Şahincili büyük bir hızla gelişmiş, çevredeki evvelce köye ait olmayan geniş arazileri ve geçmişte ayrı bir köy olan Akyazı'yı da içine alarak kesif yerleşimin ve özellikle çok katlı sitelerin bulunduğu bir mahalleye dönüşmüştür. 2009 yılı itibarıyla bu "geniş" Şahincili Mahallesi'nde yaşayanların sayısı 31.000'e yaklaşmaktaydı. Bununla birlikte, eski Şahincili köyünün bulunduğu mevki ile yoğun şehirleşmenin neticesi olan tipik "modern" mahalle birimleri arasında demografik ve sosyal yapıları itibarıyla belirgin farklar gözlenebilmektedir. Nitekim hâlâ geçmişinden izler taşıyan eski köy mevkisinde daha ziyade yerliler yaşamaktadır.

Şahincili köyünün kurulduğu dönemi tespit edemedik. Köye geçmişte komşu bulunan (günümüzde ise çağdaş Şahincili Mahallesi'nin içinde kalan) Akyazı köyünün en azından XVI. yüzyıl başlarından itibaren mevcut olduğu bilinmektedir.¹² Asıl Şahincili köyü ise hiç değilse XVIII. yüzyılda mevcut olmalıdır.

Şahincili Mahallesi'nin (köyünün) en köklü sakinleri arasında Kırım kökenli olan geniş Azaklıoğulları sülalesi bulunmaktadır. Orta ve Doğu Karadeniz illerinde yaygın olarak yaşamakta olan ve buralardan Türkiye'nin her tarafına dağılmış bulunan "Azaklılar" veya "Azaklıoğulları" sülalelerinin en azından büyük bir kısmının, Kırım'dan çıkan tek (veya toplu) bir gruba dayandığı ve bunların Anadolu'ya göçlerinden sonra zaman içinde birbirlerinden ayrıldıkları kanaatindeyiz. Her hâlükârda, Türkiye'nin Karadeniz illerindeki Azaklıoğulları'nın en azından belirli kollarının kesin olarak aynı kökenden geldiklerini tespit edebildik. Türkiye'ye (diğer muhacir kollarına kıyasla) erken dönemde gelmiş topluluklardan olan Azaklıoğulları sülaleleri aradan geçen uzun zamana bağlı olarak Osmanlı Türkiye'sine geliş zaman ve hikâyelerini unutmuşlar, ancak bazı kollar (büyük ölçüde zaman ve coğrafya ilişkileri karıştırılan) bazı bilgi kıyıtlarını saklayabilmişlerdir. Bir ölçüde bu tür bilgi unsurlarını muhafaza edebilen kolların hepsi, kökenlerinin Azak Denizi'nin kuzeyindeki Azak şehrine değil, Kırım Yarımadası'nın Azak kıyılarına dayandığını ve Türkiye'ye Kırım'dan geldiklerini beyan etmektedirler. Bütün yetersizliklerine rağmen korunabilen az sayıdaki seçere ve diğer maddî deliller de bu sülalelerin atalarının büyük ihtimalle XVIII. yüzyıl içinde Kırım'dan göç ettiklerini göstermektedir.

Şahincili'deki Azaklıoğulları nesilleri arasında intikal eden rivayetlere göre, Kırım'dan geldikten sonra sülalenin bir parçası Trabzon'un Akçaabat kazası, bir başkası da Giresun'un Bulancak kazası tarafına yerleşmiştir. Gerçekten, söz konusu iki ilçenin muhtelif yerlerinde günümüzde de Azaklıoğulları yaşamaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Şahincili Mahallesi sakinlerinden Ali Azaklı (1933 Şahincili doğumlu), Cemal Kırtan (1933 Ordu doğumlu), Reşat Azaklı (1952 Şahincili doğumlu) ve Recep Azaklı'ya (1967 Şahincili doğumlu) teşekkür ederiz.

11 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 376.20.3.

12 Nitekim Canik livasına ait 1520 tarihli tahrir defterinde Akyazı köyünün adı zikredilmektedir. Bahaeddin Yediyıldız, Mehmet Öz ve Ünal Üstün, *Ordu Töresi Tarihinin Kaynakları III. 387 Numaralı Defter-i Karaman ve Rum'un Canik Livası'na Ait Bölümü (1520)*, Ankara, 2002, ss. 43 ve 219. Aynı kitaptaki, Şahincili'nin eski adının Akyazı olduğu bilgisinin ise (Age, s. LXXI) iki köyün bitişik olmasından doğmuş olabilecek bir yanlışla olduğu görüşündeyiz.

Esasen, Türkiye'nin Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerinde muhtelif yerlerde yaşamakta olan (ve oralarından da Türkiye'nin hemen her tarafına dağılmış bulunan) Azaklıoğulları'nın köken itibarıyla Şahincili'dekilerden kopma veya bunlarla akraba oldukları, sözü edilen yerlerde ikamet edenlerce anlatılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bugün bütün Türkiye'ye yayılmış olan Azaklıoğulları sülalelerinin birçoğunda (kökenlerin hatırlanabildiği ölçüde) atalarının Şahincili köyünden diğer yerlere göçmüş oldukları yahut bir şekilde bu köyle ilişkili oldukları bilgisiyle karşılaşılmaktadır. Meselâ, hâlen Ordu'nun İkizce ilçesinin Ada Mahallesi'nde; Merkez ilçesinin Yaraşlı; Ünye ilçesinin Yeşilada ve Saylan; Perşembe ilçesinin Yarlı; Giresun'un Bulancak ilçesinin Bahçeli, Burunucu ve Demirci; Trabzon'un Akçaabat ilçesinin Çatalzeytin (İspendamlar) ve Yeniköy; Arsin ilçesinin Çiçekli ve Çubuklu (Cicera); Rize'nin de Merkez ilçesine bağlı Balıkçılar (Hamalyoz) köylerinde yaşamakta olan Azaklıoğulları'nın Şahincili'dekilerle aynı koldan oldukları anlaşılmaktadır. Günümüzde unutulmuş olsa da, birçok başka mahallere yerleşmiş diğer Azaklıoğulları'nın da Şahincili'dekilerle bağlantılı olması büyük ölçüde ihtimal dâhilindedir. Bu bakımdan, Türkiye'deki Azaklıoğulları'nın "ilk yerleşme ve dağılıma noktalarından biri" olduğu açıkça görülen Şahincili'ye Azaklıların yerleşmeleri hikâyesinin aydınlanması bu sülalenin başka kollarına da ışık tutacak mahiyettedir.

Diğer yerlerdeki gibi, Şahincili Mahallesi'nde yaşamakta olan Azaklıoğulları'nın da Kırım'dan ne zaman çıktıkları ve buraya ne zaman yerleştikleri yönünde kesin bir delil mevcut değildir.¹³ Şahincili'deki Azaklılar soylarının Kırım'dan bir kargaşa döneminde çıkan ve Anadolu'ya gelen "Ali Paşa" adlı birine dayandığını belirtmekteyseler de,¹⁴ bu şahsın kimliği hakkında başka hiçbir bilgi veya belge bulunmamaktadır. Sözü edilen kişinin adına atfedilen "Paşa" ibaresinin bir rütbe değil, o devirde ve bilhassa Karadeniz'de yaygın bir özel isim olan "Beşe" olduğu kanaatindeyiz.¹⁵ Bu (bize göre), "Ali Beşe"nin oğlunun din adamı olduğunun anlatılması ve günümüze kadar gelebilen şecereelerde yaşamış olduğu belirtilen devrin XIX. yüzyılın ilk yarısına tekabül etmesi, köye ait hicrî 1251 (miladî 1835-1836) tarihli nüfus defterinde adı kayıtlı bulunan köy imamı "Ali oğlu Molla Mehmed" in bu "Ali Beşe"nin oğlu olabileceğine işaret etmektedir.¹⁶ Her hâlükârda, söz konusu defterde, o tarihte 35 haneden müteşekkil olan Şahincili köyünde Azaklıoğulları'nın yaşamakta olduğu gösterilmektedir.¹⁷ Buradaki şahısların "Azaklı" yerine "Azaklıoğlu" lakabıyla zikredil-

- 13 Bu hususta, köyün (mahallenin) geniş olan mezarlığında yer alan baştaşları da yeterli bilgiyi vermemektedir. Mezarlıkta günümüzde de mevcut olan Azaklıoğlu sülalesine ait en eski tarihli orijinal mezar taşı hicrî 1299 (miladî 1881-1882) tarihinde vefat etmiş olan Azaklızâde Şâkir Efendi'nin baştaşıdır. Ondan sonra en eski olan taş ise "Azaklızâde Emin Efendi'nin zevcesi ve Gözükanlı Ali kerimesi Gülsüm"ünki olup hicrî 1309 (miladî 1891-1892) tarihli dir.
- 14 Bu (esasen bir hayli çelişkili ve tarihî vakalarla kronolojiye hiçbir şekilde tekabül etmeyen) rivayetleri büyüklerinden dinleyip kaydeden ve bunları bizimle paylaşmak nezaketini gösteren Ali Azaklı'ya teşekkür ederiz.
- 15 Nitekim Şahincili köyünün (Mahallesi'nin) en eski sülalesi olarak bilinen "Recepbeşeoğulları" da günümüzde bir galat olarak "Recepşeoğulları" olarak bilinmektedir. Hâlbuki buradaki orijinal kelimenin aslının "Paşa" değil "Beşe" olduğu köyün 1830'lardaki sakinlerini gösteren nüfus defterinde açıkça görülmektedir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.İ.*, Defter no.: 1041, s. 19. Buna bakarak Azaklıoğulları'nın atalarından olarak bilinen "Ali Paşa"nın da aslında "Ali Beşe" olduğuna kesin gözüyle bakmaktayız. Nitekim aynı defterde köy imamı Mehmed Efendi'nin babası olarak gösterilen Ali bu kişi ise adına eklenen bir "Paşa" unvanı yoktur. Onun gerçekten paşa olması hâlinde bu unvan olmaksızın zikredilmesi söz konusu olamazdı. Köy mezarlığında "Ali Paşa"ya izafe edilen mezarın ise ona ait olduğunu gösteren hiçbir işaret mevcut değildir.
- 16 Agb, s. 18. Bununla birlikte, defterde Molla Mehmed'in adı geçerken "Azaklıoğlu" ibaresi kullanılmamıştır. Hâlbuki diğer Azaklıoğulları bu lakap ile zikredilmişlerdir. Yine de bu durum Molla Mehmed'in kesinlikle Azaklıoğlu olmadığı mânâsına gelmemektedir. Zira onun çocuklarının ve torunlarının isimleri (Ali, Mehmed, Reşid, Şâkir) de Azaklıoğulları'nda bilinen ve yaygın olan isimlerle örtüşmektedir.
- 17 Agb, ss. 18-19. Defterde adı kaydedilmiş olan Azaklıoğulları, 35 yaşındaki Azaklıoğlu Bekir bin Ali, onun oğlu 3 yaşındaki Mehmed bin Bekir, Azaklıoğlu 35 yaşındaki İbrahim oğlu Hüseyin bin İbrahim ve Hüseyin'in kardeşi olan

mesi, bunların bizzat kendilerinin değil en azından babalarının veya dedelerinin Kırım/Azak taraflarından gelmiş olduklarına delalet etmektedir. Bu hususları ve buradakilerin diğer Azaklıoğulları'yla olan ilişkilerinin verdiği ipuçlarını¹⁸ gözönüne alarak, Şahincili'deki Azaklıoğulları'nın atalarının, Kırım'dan XVIII. yüzyılın son çeyreğinde, yani Kırım Hanlığı'nın kargaşa ve çöküş döneminde çıkmış ve Şahincili köyüne de XVIII. yüzyılın sonlarında veya XIX. yüzyılın başlarında yerleşmiş olduklarını tahmin etmekteyiz.

Anadolu'ya gelişlerinin üzerinden en azından iki yüzyılı aşkın bir vakit geçen Şahincili'deki Azaklıoğulları, bu uzun müddet içinde atalarının Kırım'dan getirmiş olduğu herhangi bir kültürel özelliği günümüze taşıyamamışlardır. Bununla birlikte, Azaklıoğulları unvanlarını ve kendine has bir cemaat/sülale olma özelliklerini de günümüze kadar titizlikle koruyagelmüşlerdir. Gerçekten de, Şahincili'deki Azaklıoğulları arasında kökenlerine dikkat çekici ölçüde bir bağlılık ve ilgi gözlenmektedir. Zaten Türkiye'deki ilk Azaklıoğulları derneği (Azaklıoğulları Kültür ve Sosyal Dayanışma Derneği) 2008 yılında bu mahalledeki Azaklıoğulları tarafından kurulmuş olup merkezi de burada bulunmaktadır. Söz konusu dernek, 2008'den itibaren her yıl temmuz ayında Türkiye'nin her yerine dağılmış olan Azaklıoğulları sülalesi mensuplarını, hatta çevredeki diğer Kırım asıllı grupları bir araya getirmeyi hedefleyen geniş buluşma toplantıları düzenlemektedir. Azaklıoğulları Derneği, genel merkezi Ankara'da bulunan Kırım Derneği ile de aktif işbirliği içindedir. Günümüzde Şahincili Mahallesi'nin eski köy mevkinde Azaklıoğulları sülalesine mensup olan ve tamamı Azaklı soyadını taşıyan 120 hane bulunmaktadır. Bunlardan başka, Şahincili'deki Azaklıoğulları sülalesinden olup da XX. yüzyılın ikinci yarısında başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin muhtelif şehirlerine göç eden çok sayıda aile bulunmaktadır.

Yaraşlı Köyü*

Ordu ilinin Merkez ilçesine bağlı Yaraşlı köyü Ordu şehrine 8 km mesafede bulunmaktadır. Yaklaşık 300 kadar hanenin bulunduğu köyün halkının çoğu çalışmak ve kışı geçirmek için başka yerlerde bulunduktan, 2009 yılı itibarıyla köyün nüfusu kışın yalnızca 720 kişiden ibaretti. Yaz aylarında ise köye dönenlerle birlikte nüfus 1.200-1.300 kişiyi bulmaktaydı. Yaraşlı'nın geçimi fındık üretimine ve köy halkından olup büyükşehirlerde (başta Ordu'da) muhtelif mesleklerde çalışanların buralardan temin ettiği gelirlere dayanmaktadır.

Yaraşlı köyünün geçmişinin yüzyıllar öncesine dayandığı anlaşılmaktadır. Köyde 1920'lere kadar Rum ve Ermenilerin de yaşadığı bilinmektedir. Köyün en eski sülaleleri olarak başta Torunoğulları olmak üzere, Küçükmustafoğulları, Mansuroğulları ve Ömerkadioğulları zikredilmektedir. Ömerkadioğulları ise XIX. yüzyılda köyün derebeyi sülalesini teşkil etmekteydi.

Yaraşlı köyü sakinlerinin bir bölümünü Kırım asıllı olan Azaklıoğulları sülalesi teşkil etmektedir. Bu sülale, Ordu'nun Şahincili köyünde (günümüzde Mahallesi) meskûn bulunan Azaklıoğulları'nın bir parçasıdır. Şahincili'deki Azaklıoğulları'nın Kırım'dan XVIII. yüzyılın sonlarında ayrılmış olduklarını tahmin etmekteyiz. Yaraşlı'ya yerleşen Azaklıoğulları ise buraya muhtemelen XIX. yüzyılın ilk çeyreği içinde Şahincili'den göçmüşlerdir. Her hâlükârda, hicrî 1251 (miladî 1835-1836) tarihli nüfus defterinde Yaraşlı

15 yaşındaki Ali bin İbrahim'dir. Aynı defterde, köyde Azaklıoğulları haricinde, Beylioğulları, Feyzullahoğulları, İmamoğulları, Recepbeşeoğulları ve Veliçoğulları sülalelerinin yaşamakta olduğu gösterilmektedir.

18 Şahincili'deki Azaklıoğulları'yla soy bağlantısı olduğu bilinen ve bilinmeyen Türkiye'nin başka yerlerindeki diğer Azaklıoğulları sülalelerinin hiçbirinde, tahmin ettiğimiz bu tarihlerden daha öncesinde Anadolu'ya gelindiğine veya Şahincili'den önce oralara yerleşildiğine dair herhangi bir delile rast gelemedik.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yaraşlı köyü sakinlerinden Mustafa Gül (1950 Yaraşlı doğumlu) ve Hacı Gül'e (1953 Yaraşlı doğumlu) teşekkür ederiz.

köyünde Azaklıoğulları'nın yaşamakta olduğu görülmektedir.¹⁹ Rivayete göre, köydeki hâlen yaşamakta olan Azaklıoğulları sempatik ve çevrede sevilen bir kimse olduğu için "Gül Ali" olarak anılan birinin soyundan gelmektedir.²⁰ Nitekim Yaraşlı'daki Azaklıoğulları aynı zamanda "Gülaliogulları" olarak da tanınmaktadırlar.

Yaraşlı köyünde 2009 yılı itibarıyla Azaklıoğulları sülalesine mensup 29 hane mevcuttu. Aynı sülaleden 4 ailenin evleri ise diğerlerinin ile komşu olmakla birlikte resmen Boztepe köyü sınırları dâhilinde kalmaktadır. Azaklıoğlu sülalesine mensup olan bütün bu aileler büyük ataları olan Gül Ali'ye izafeten Gül soyadını taşımaktadır. Yaraşlı'daki Azaklıoğulları akrabaları olan Şahincili'deki Azaklıoğulları ile irtibatlarını daima korumuşlardır. Kırım'dan ayrılmalarının üzerinden en az iki yüzyıllık bir süre geçmiş olmasına bağlı olarak Kırım'dan getirmiş oldukları kültürel özellikleri muhafaza edememiş olmakla birlikte, Yaraşlı'daki Azaklıoğulları kendilerinin aslen Kırım Tatarı olduklarını vurgulamaktadırlar. Köydeki diğer sülalelerin mensupları gibi Azaklıoğulları'nın birçoğu da başta İstanbul olmak üzere büyükşehirlere yerleşmiş durumdadır.

Yeniköy*

Ordu ilinin Ünye ilçesine bağlı Yeniköy Ordu'ya 107 km, Ünye'ye de 30 km uzaklıktadır. Burası 1980'lerin ortasına kadar Dereköy'ün bir parçası iken, bu tarihlerde bağımsız köy statüsünü kazanmış ve bu sebepten Yeniköy adını almıştır. 2009 yılı itibarıyla köyde daimî oturanlar 750 kişi civarındaydı (yaklaşık 150 hane). Kış aylarını Ünye'de geçiren Yeniköylü birçok aile yazın köye dönmekteydi. Yeniköy'ün geçimi büyük ölçüde fındık tarımı üzerine olup köy gençleri arasında gurbetçilik yani mevsimlik olarak büyükşehirlerde çalışma da çok yaygındır.

Yeniköy sakinleri farklı kökenlerden gelmektedir. Meselâ, köyde Bağdatlı ve Aydınli adlı mahallelerin bulunması, buraların sakinlerinin hiç değilse bir bölümünün atalarının Bağdat ve Aydın gibi yerlerden geldiğine işaret etmektedir. Anlatılanlara göre, günümüzdeki Yeniköy halkı evvelce "Köyceköy" denen, Cevizdere'nin öbür tarafındaki mevkide yaşamaktaydı. Geçmişte bu havalideki Dutluk, Karadere, Kestane-pınarı gibi mevkilerde Ermenilerin de yaşadığı ve Müslümanlarla Ermenilerin gayet iyi geçindikleri de hatırlananlar arasındadır.

Yeniköy sakinlerinin küçük bir bölümünü Kırım kökenli olanlar teşkil etmektedir. Tamamı Kırımlı soyadını taşıyan Kırım asıllılar köyde 2009 yılı itibarıyla yalnızca 3 hane teşkil etmekteydi. Bu sülalenin diğer mensupları ise günümüzde Ünye ve Ankara gibi merkezlere dağılmış durumdadır. Yeniköy'deki Kırımlılar atalarının Kırım'dan getirmiş olduğu kültürün herhangi bir unsurunu muhafaza edememişlerdir. Aynı şekilde, atalarının Kırım'dan ne zaman ayrılmış olduğu da unutulmuştur. Bununla birlikte, belirlenebilen sınırlı şecere bilgilerinden, söz konusu göçmenlerin XIX. yüzyılın ikinci yarısı içinde Kırım'dan Anadolu'ya göç etmiş olmaları muhtemel görünmektedir.

19 Söz konusu defterde, o dönemde köyde 75 yaşındaki Azaklıoğlu Mehmed bin Feyzullah ve oğlu 8 yaşındaki Hasan ile 25 yaşındaki Azaklıoğlu Ramazan bin Osman'ın sakin oldukları kaydedilmiştir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.d.*, Defter no.: 1046, s. 8. Defterde, o tarihte köyde yaşamakta olan diğer sülaleler meyanında Ayyaroğulları, Bodosluoğulları, Çolakoğulları, Deliveliogulları, Dumanogulları, İncemehmedoğulları, Kısaosmanoğulları, Kısakaloğulları, Kocaoğulları, Kozbaşoğulları, Küçükmehtemoğulları, Küçükmustafaoğulları, Kürdoğulları, Mahmudbeşeoğulları, Ömerkadoğulları ve Torunoğulları'nın isimleri zikredilmektedir.

20 Bununla birlikte, sözünü ettiğimiz köy Nüfus Defteri'nde 1830'ların ortasında köyde yaşayan Azaklıoğulları arasında "Gül Ali" ismine rastlanmamaktadır.

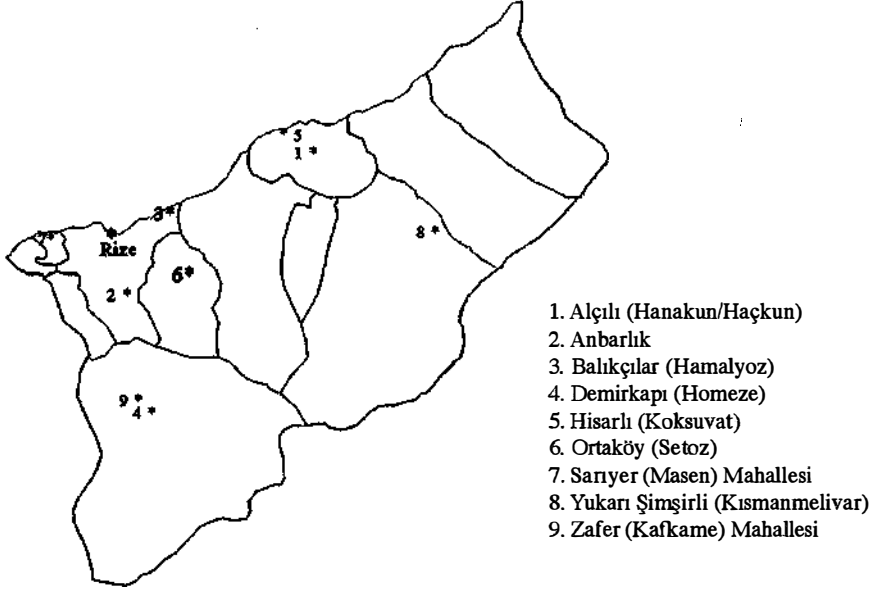
* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Yeniköy muhtarı Adem Çiftçi (1976 Dereköy doğumlu) ile köy sakinlerinden Mehmet Çiftçi (1953 Dereköy doğumlu) ve Abdullah Kırım'a (1957 Dereköy doğumlu) teşekkür ederiz.

Yeşilada Köyü*

Ordu ilinin Ünye ilçesine bağlı Yeşilada köyü Ordu'ya 103 km, Ünye'ye de 26 km uzaklıktadır. Köy mevkisi evvelce Taş Mehmet adlı birine izafeten “Taşmamat” ismini taşımakta ve Koruklu köyüne bağlıyken, 2004 yılında Yeşilada adıyla müstakil köy statüsü kazanmıştır. 2009 yılı itibarıyla, Yeşilada köyünde devamlı oturanların sayısı 150 kişi kadar (yaklaşık 60 hane) olup yaz aylarında köyün gurbetçilerinin fındık toplamaya gelişleriyle bu nüfus 200'ü geçmekteydi. Köyün geçimi temel olarak fındık tarımı ve sığircılıktan sağlanmaktadır.

Yeşilada köyü resmen yakın tarihte teşekkül etmiş olmakla birlikte, köy mevkisinin iskân geçmişinin hayli eski olduğu anlaşılmaktadır. Şu cümleden olarak, burada evvelce Hristiyanların da yaşamış oldukları bilinmektedir. Köyün günümüzdeki nüfusunun büyük kısmını Kırım kökenli olan Azaklıoğulları sülalesi oluşturmaktadır. Sülalenin mensupları geçmişleri hakkında fazla bilgiye sahip olmamakla birlikte, bu kolun Türkiye'nin özellikle Karadeniz illerine dağılmış olan diğer Azaklıoğulları sülaleleriyle köken birliği içinde olduğuna kesin gözüyle bakılabilir. Söz konusu sülalelerin genellikle Kırım'ın Azak Denizi bölgesinden XVIII. yüzyılın sonlarında göç etmiş oldukları tahmin edilmektedir. Şu hâlde, Yeşilada'daki Azaklıoğulları'nın ataları da bu tarihlerde Kırım'dan ayrılmış olmalıdır. Her hâlükârda Azaklıoğulları'nın en azından XIX. yüzyılın sonlarından beri Taşmamat (günümüzdeki Yeşilada köyü) mevkisinde yaşadıkları ve buraya da asıl Koruklu köyünden taşınmış oldukları bilinmektedir. 2009 yılında Yeşilada köyünde Azaklıoğulları sülalesi mensupları yaklaşık 50 hane teşkil etmekteydi. Bunların 20 hanesi Azaklı soyadını taşıırken, diğerleri de Sönmez soyadlıydı.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yeşilada köyü muhtarı Sezai Azaklı (1971 Koruklu/Taşmamat doğumlu) ile köy sakinlerinden Muzaffer Azaklı'ya (1939 Koruklu/Taşmamat doğumlu) teşekkür ederiz.

Alçılı (Hançkun/Haçkun) Köyü*

Rize'nin Pazar ilçesine bağlı Alçılı köyü Rize'ye 45 km, Pazar'a da 7 km uzaklıktadır. 2008 yılı itibarıyla, köyün nüfusu kış aylarında 200 kişi kadar (42 hane) iken, yazın 600-700 kişiye (380 hane) çıkmaktaydı. Köy, yaz nüfusu itibarıyla Pazar ilçesinin en büyük köylerinden biridir. Alçılı köyü Orta Mahalle, Tuna Mahalle ve Badiavla Mahallesi adlı üç mahalleden oluşmaktadır. Alçılı köyünün temel geçim kaynağı çay tarımıdır. Bunun yanında köyde bir miktar kivi yetiştirildiği gibi, köy halkı arasında arıcılık ve atmacılık ile meşgul olanlar da vardır.

Köyün asıl adı Hançkun yahut Haçkun'dur. Köyün adı muhtemelen 1950'li yılların başında resmen Alçılı'ya çevrilmiştir. Çevredeki diğer resmî isim değiştirmeler gibi bu adlandırma da bütünüyle esassız olup köyün "alçı" kavramı ile herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır.

Hançkun yahut Haçkun köyü Hristiyanlar tarafından kurulmuş olsa bile en azından son yüzyıllarda Müslümanlarla meskûn olagelmıştır. 1876 yılında Atina (günümüzdeki adıyla Pazar) kazasına bağlı olan Haçkun köyünde 25 hanede 126 kişi yaşamaktaydı.¹ I. Dünya Savaşı öncesinde, Haçkun köyü halkından

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Alçılı köyü muhtarı İbrahim Azaklı (1952 Haçkun [Alçılı] doğumlu), köy halkından Mustafa Azaklı (1929 Haçkun [Alçılı] doğumlu), İsmail Azaklı (1932 Haçkun [Alçılı] doğumlu), Ahmet Azaklı (1950 Haçkun [Alçılı] doğumlu), Metin Azaklı (1956 Haçkun [Alçılı] doğumlu) ve Sultan Azaklı (1968 Haçkun [Alçılı] doğumlu) ile Rize'nin Fındıklı ilçesinin Aksu Mahallesi sakinlerinden Şükrü Azaklı (1933 Fındıklı doğumlu), Ali Azaklı (1950 Fındıklı doğumlu) ve Meryem Azaklı'ya (1937 Fındıklı doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*, Cilt: 8, Eskişehir, 1995, s. 371.

pek çok kişinin çalışmak üzere Rusya İmparatorluğu'nun Karadeniz kıyısındaki şehirlerine, özellikle de Batum'a ve Abhazya'daki Gudauta'ya giderek oralarda tütüncülük yaptıkları bilinmektedir.

Alçılı köyündeki en geniş sülale Azaklıoğulları'dır. Azaklı ve İnceoğlu soyadlarını taşıyan bu sülale mensupları köyde toplam 31 hane teşkil etmektedir. Azaklıoğulları köyün Orta ve Badiavla mahallelerine yerleşmişlerdir. Alçılı köyündeki Azaklıoğulları atalarının Kırım'dan göç ettiklerini kesin olarak bilmekle birlikte, ne zaman Anadolu'ya geldiklerini hatırlamamaktadırlar. Aynı şekilde, Anadolu'nun Orta ve Doğu Karadeniz bölgesindeki diğer Azaklıoğulları sülaleleriyle olan akrabalıklarından da haberdar değildir. Buna rağmen, söz konusu sülalelerle Alçılı'daki Azaklıoğulları'nın aynı kökenden gelmiş olmaları çok muhtemeldir. Bu takdirde Alçılı'dakiler de XVIII. yüzyılın sonlarında veya XIX. yüzyılın başlarında Kırım'dan ayrılmış olmalıdır. Azaklıların Haçkun'a yerleşmelerinin de XIX. yüzyılın ilk çeyreği içinde olduğunu tahmin ediyoruz. Her hâlükârda, hicrî 1258 (miladî 1842-1843) tarihli nüfus defterinde Haçkun köyünde çok sayıda Azaklıoğulları'nın yaşamakta olduğu kaydedilmiştir.²

Çarlığın çöküşüne kadar Rusya'nın Karadeniz kıyılarında çalışmaya giden Haçkunlular arasında Azaklıoğulları'ndan çok sayıda kimse de bulunmaktaydı. Bu şekilde Rusya İmparatorluğu dâhilinde çalışmaya giden Azaklıoğulları'nın çoğu köylerine geri dönmüşlerdir. Haçkun'daki Azaklıoğulları'ndan köylerinden ayrılıp Osmanlı Devleti (Türkiye) dâhilinde başka yerlere yerleşenler de olmuştur. Şu cümleden olarak, muhtemelen XIX. yüzyılın ilk yarısında,³ Haçkun'daki Azaklılardan bazıları Atina (günümüzdeki adıyla Pazar) kazasının Koksovat (günümüzdeki adıyla Hisarlı) köyüne taşınmışlardır. Bu kol günümüzde de söz konusu köyde yaşamaktadır. Köyden Azaklıoğulları'na mensup bir aile de XIX. yüzyılın ilk yarısında veya ortalarında Hopa kazasının Viçe nahiyesinin (günümüzde Rize'nin Fındıklı ilçe merkezinin) Âb-ı Süflâ (şimdiki adıyla Aksu) Mahallesi'ne yerleşmiştir. 2008 yılında Fındıklı'nın Aksu Mahallesi'nde Haçkun kökenli ve Azaklı soyadını taşıyan 6 aile yaşamaktaydı. 1930'larda ise Haçkun'daki Azaklıoğulları'ndan İbrahim Azaklı, ailesiyle birlikte köyden ayrılarak Borçka'nın Ambarlı (asıl adı Dampali) köyüne yerleşmiştir. Hâlen Ambarlı köyünde onun soyundan gelen ve Azaklı soyadını taşıyan kimseler vardır.

Alçılı (Haçkun) köyündeki Kırım asıllı Azaklıoğulları, Türkiye'deki diğer Kırım Tatarlarından çok farklı bir kültürel evrim yaşamışlardır. Bunlar, gerek Kırım'dan ayrılışlarının üzerinden iki yüzyılı aşkın bir zaman geçtiğinden gerekse yakın çevrelerinde doğrudan iletişimde bulunabilecekleri başka Kırımlılar olmadığından Kırım'dan getirdikleri dil ve kültürü zaman içinde bütünüyle kaybetmişlerdir. Çevredeki diğer köyler gibi Haçkun köyünün Azaklıoğulları haricindeki halkı da tamamen Lazlardan oluştuğundan, buradaki Azaklıoğulları Laz dil ve kültürünü benimsemişlerdir. Nitekim Alçılı (Haçkun) köyündeki Kırım asıllı Azaklıoğulları nesillerdir günlük hayatlarında Lazca konuşmaktadırlar. Anadolu'daki pek çok Kırım Tatar köyünde genç nesillerin Kırım Tatarca'yı "anlamakta ancak konuşmamakta" olduğu gibi, Alçılı'daki genç Azaklıların çoğu da büyüklerinin ifadesiyle Lazca'yı "anlamakta ancak konuşmamakta"dır. Alçılı'daki Azaklıoğulları, Kırım kültürünü muhafaza edememiş olmalarına rağmen, Kırım'dan gelmiş olduklarını gayet iyi bilmekte ve bunu daima vurgulamaktadırlar.

- 2 DeFTERde, Haçkun'da yaşamakta olan Azaklıoğulları sülalesinden 22 erkeğin adı kaydedilmiştir. Bunlardan yaşça büyük olanlar meyanında, köyün imam hâibi 60 yaşındaki Azaklıoğlu Molla Ahmed, 60 yaşındaki Azaklıoğlu İnce Mehmed bin Bekir ve 50 yaşındaki Azaklıoğlu Süleyman bin Mehmed zikredilebilir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.İ.*, DeFTER no.: 1169, ss. 38-40. Aynı deFTERde, o dönem toplam 76 hanenin bulunduğu anlaşılan Haçkun'da Azaklıoğulları'ndan başka Banbazogulları, Boşnakoğulları, Bıyıkogulları ve Kıvanoğulları sülalelerinin sakin oldukları müşahade edilmektedir.
- 3 Hicrî 1258 (miladî 1842-1843) tarihli nüfus defterinde Koksovat köyünde Azaklıoğulları'nın yaşadığı görüldüğünden bunların Haçkun'dan ayrılışları daha önceki bir tarihte olmalıdır. Agb, s. 29.

Anbarlık Köyü*

Rize'nin Merkez ilçesine bağlı Anbarlık köyü Rize'ye 22 km mesafede bulunmaktadır. Köyün nüfusu 2008 yılı sayımına göre resmen 1.480 kişi olmakla birlikte, aynı yıl fiilen 3.000'in üzerinde olup köyde 750-800 hane mevcuttu. Anbarlık köyü bu nüfusuyla Rize'nin en büyük köyü durumundadır. Anbarlık köyünün geçimi tamamen çay tarımına dayanmaktadır.

Köy, temel olarak belirli sülalelerin yerleşim yapısına dayanan dört mahalleden oluşmaktadır. Bunlar Türütoğlu, İsmailoğlu, Azaklı ve Koçalı mahalleleridir. Evvelce Anbarlık'a ait olan Öksüzoğlu Mahallesi ise Yeşildere adıyla 2000'lerin başında müstakil köy hâline gelmiştir. Köyün en kalabalık sülalesi, aynı zamanda Anbarlık'ın en eski halkı olarak da bilinen Türütoğulları'dır. Anbarlık köyü geçmişte de bir Müslüman Türk köyü olarak bilinmektedir. 1859-1860 yıllarında köyde 26 hanede 115 nüfus yaşamaktaydı.⁴

Anbarlık halkının bir bölümünü de Kırım kökenli olan Azaklılar sülalesi teşkil etmektedir. Azaklılar köydeki sayıca en küçük sülale olup 2008 yılında 25 haneden oluşmaktaydı. Köydeki Azaklılar Mahallesi de bütünüyle Azaklılar'dan müteşekkildir.

Anbarlık'ta yaşayan Azaklılar Kırım'dan geldiklerini kesin olarak bilmekle beraber, Kırım'ın neresinden ve ne zaman çıktıklarını unutmuslardır. Bununla birlikte, eskiden hayvancılıkla meşgul oldukları için Osmanlı Devleti'ne geldiklerinde iskân için dağlık bölgeleri seçerek dağıldıklarını hatırlamaktadırlar. Yine sülale mensuplarının büyüklerinden duyduklarına göre, bu soydan Azaklılar'ın bir kolu Rize'nin İkizdere ilçesine, bir kolu da Çamlıhemşin'e yerleşmiştir. İkizdere'nin Çağrankaya köyünde yaşamakta olan Azaklılar'la Anbarlık'takilerin birkaç nesil öncesine kadar yakın irtibatı olduğu da bilinmektedir. Rize'nin Merkez ilçesine bağlı Hamalyoz (günümüzdeki resmî adı Balıkçılar) köyündeki Azaklılar ile Anbarlık'takilerin kökene dayanan akrabalıkları olması muhtemeldir. Bu durumda, Anbarlık'taki Azaklılar'ın Kırım'dan XVIII. yüzyılın sonlarında ayrılmış oldukları düşünülebilir.

1952'de Anbarlık köyündeki Azaklılar'dan İbrahim Azaklı ve oğulları, Sakarya'nın Karasu ilçesinin Karapınar köyüne yerleşmiştir. Sonraki yıllarda Karapınar'daki Anbarlık kökenli Azaklılar çoğalmış ve başta Adapazarı olmak üzere çevreye yayılmışlardır. 2009'da Karapınar köyünde Azaklılar 4 hane teşkil etmekte olup bunlardan en az 15 hane kadarı da Adapazarı'na yerleşmiş durumdaydı. Anbarlık köyündeki Azaklılar'dan bazıları da 1950'lerde İstanbul'a ve İzmir'e taşınmışlardır.

Anbarlık'taki Azaklılar sülalesi mensupları Kırım'dan göç tarihlerinin iki yüzyılı geçmesi dolayısıyla Kırım'dan getirdikleri âdet ve gelenekleri bütünüyle unutmuslardır. Bu açıdan, köydeki Azaklıların çevredekilerden farklı hiçbir âdetleri yoktur. Bununla birlikte, Azaklılar çevrede akrabalarına çok düşkün olmalarıyla tanınmakta ve Doğu Karadeniz illerindeki Azaklıoğulları'nın sosyal faaliyetlerine katılmaktadırlar.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Anbarlık köyü muhtarı Şerafettin Türüt (1952 Anbarlık doğumlu), köy sakinlerinden Fethi Azaklı (1960 Anbarlık doğumlu), Hasan Azaklı (1963 Anbarlık doğumlu) ve Osman Azaklı (1963 Anbarlık doğumlu) ile Sakarya'nın Karasu ilçesine bağlı Karapınar köyü sakinlerinden Gafur Azaklı (1946 Anbarlık doğumlu), Dursun Ali Azaklı (1961 Karapınar doğumlu) ve Sultan Azaklı'ya (1965 Karapınar doğumlu) teşekkür ederiz.

4 Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*, Cilt: 8, Eskişehir, 1995, s. 337.

Balıkçılar (Hamalyoz) Köyü*

Rize ilinin Merkez ilçesine bağlı Balıkçılar köyü Rize'ye 13 km mesafededir. Karadeniz otoyolu üzerinde yer alan köyün nüfusu, 2008 yılı adrese bağlı nüfus sayımında resmen 532 kişi olarak belirlenmiş olmakla birlikte, filen kış aylarında köyde yaklaşık 500 kişi (250 hane) yaşamakta, yaz aylarında da bu sayı 1.000 kişiyi geçmekteydi. Köyün asıl ismi Hamalyoz olup bu isim Dâhiliye Nezareti'nin Ocak 1914'te aldığı bir kararla değiştirilmiştir. Buraya Balıkçılar adının verilmesine zorlama bir gerekçe olarak da "ahalinin çoğunluğunun balıkçılıkla iştigal etmesi" gösterilmiştir.⁵ Bu adın aksine, günümüzde köyün asıl geçim kaynağı balıkçılıktan ziyade çay tarımıdır. Köyde balıkçılık ile meşgul olanların çoğu da bunu küçük sandallarla yapmaktadır. Bunların yanı sıra, köyde kalmakla birlikte gündüzleri Rize'de çalışarak hayatını kazananlar da vardır. 1970'lerden itibaren Balıkçılar köyü halkından çok sayıda kişi iş bulma amacıyla başta İstanbul ve sonra İzmir olmak üzere büyükşehirlerle çeşitli Batı Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Şehirlere göç etmiş olan Balıkçılar köylülerinin pek çoğu yaz aylarında köye dönmektedirler.

Sosyal yapısı sülaleler esasına göre şekillenmiş olan Balıkçılar köyünde, Rupoğulları ve kökeni Rize'nin Merkez ilçesine bağlı Kalamoz (Akpinar) köyüne dayanan Taşcıoğulları, köyün en eski sülaleleri olarak bilinmektedir. Köyün bir diğer köklü sülalesini de Kırım kökenli Azaklıoğulları teşkil etmektedirler.

Balıkçılar köyünde yaşamakta olan Azaklıoğulları atalarının Kırım'ın Azak kıyılarından geldiğini bilmekte ve Ordu, Giresun ve Trabzon'daki Azaklıoğulları ile aynı soya mensup olduklarını ifade etmektedirler. Bu durumda, onların da muhtemelen XVIII. yüzyılın sonlarında Kırım'dan Rize tarafına gelmiş oldukları anlaşılmaktadır. Hicrî 1251 (miladî 1835-1836) tarihli nüfus defterinde Hamalyoz köyü halkının (erkeklerin) adları meyanında "Azaklı" yahut "Azaklıoğlu" lakabını taşıyan herhangi bir kişi zikredilmemektedir.⁶ Bu durumda, (kesin olmamakla birlikte) Azaklıoğulları'nın bu tarihte henüz Hamalyoz'a yerleşmemiş oldukları söylenebilir. Hâlbuki 1850 tarihli Rize öşür tahririnde Hamalyoz köyündeki öşür mükellefi hane reisleri arasında Azaklıoğlu Hasan ve Ömer'in adları kaydedilmektedir.⁷ Köydeki Azaklıoğulları'nın Hamalyoz'a yerleşen ataları olarak zikrettikleri Azaklıoğlu Hasan bu kişi olmalıdır. Onun belgede "Azaklı" değil, "Azaklıoğlu" olarak anılması, kendisinin değil babasının yahut dedesinin Kırım'dan geldiğine işaret etmektedir. Netice olarak, Azaklıoğulları büyük ihtimalle 1836 ile 1850 arasındaki bir tarihte Hamalyoz'a yerleşmiş olmalıdırlar.

Köy mezarlığında bulunan Azaklıoğulları'na ait mezartaşları da bu sülalenin köydeki mevcudiyeti ve yayış hakkında ipuçları vermektedir. Azaklıoğlu Harun'un oğlu olduğu ifade edilen Azaklı Hacı Ali Reis'in sonradan yaptırılmış olan mezar taşında onun 1849-1946 yılları arasında yaşamış olduğu gösterilmektedir. Ali Reis'in oğlu Azaklızâde Hasan'ın mezartaşında ise hicrî 1305 (miladî 1887-1888) yılında vefat ettiği görülmektedir. Gerek Ali Reis'in gerekse oğlu Hasan'ın balıkçılıkla meşgul oldukları, ticaret yaptıkları ve bu maksatla hem Kırım'a hem de Batum'a sık sık gittikleri, hatta Batum'da bir fırınları ve sahilde de evleri olduğu biliniyor. Nitekim Hasan'ın oğlu Azaklızâde Hacı Harun'un rumî 17 Mayıs 1332'de (miladî 30 Mayıs 1916'da), yani I. Dünya Savaşı devam etmekteyken 34 yaşında, Batum'da bir hastahane de vefat ettiği mezartaşı kitabesinde belirtilmektedir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Balıkçılar köyü muhtarı İsmet Akgül (1951 Balıkçılar doğumlu), köy sakinlerinden Şevki Ayaç (1923 Balıkçılar doğumlu), Dursun Ali Azak (1930 Balıkçılar doğumlu), Harun Azak (1932 Balıkçılar doğumlu) ve Cevat Azak (1948 Balıkçılar doğumlu), Sürmene sakinlerinden Ali Kemal Bulut (1938 Sürmene doğumlu) ve İstanbul'da yaşayan Halim Bulutoğlu'na (1955 Çarşamba doğumlu) teşekkür ederiz.

5 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.İD.*, Dosya no.: 97-2, Gömlek no.: 25.

6 BOA, *NFS.d.*, Defter no.: 1043, ss. 154-155.

7 Muhammet Safi, *Rize Tahrir-i Öşür Envanteri*, İstanbul 2007, s. 154.

Rize kazasına ait şeriiye sicillerinde de Hamalyoz'daki Azaklıoğulları'na dair kayıtlar vardır. Meselâ, 14 Temmuz 1878 tarihli sicilde, Hamalyoz sakinlerinden Azaklıoğlu Osman oğlu Yunus'un Batum'dan köyüne kayıkla dönerken Raşot köyü Rumlarından bir şahıs tarafından tüfekte vurulması ve aldığı yaralar neticesinde hayatını kaybetmesi hadisesi kaydedilmektedir.⁸ 24 Şubat 1879 tarihli sicil ise, maktul Azaklıoğlu Yunus'un oğlu Abdülkâdir'e vasi tayini hakkındadır.⁹ 30 Temmuz 1912 tarihli sicil de Azaklıoğlu Hacı Harun oğlu Şevki'nin bir borç davasına dairdir.¹⁰

Hamalyoz'a yerleşen Azaklıoğullarından iki kardeş XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde Sürmene'ye göçmüştür. Bu iki kardeşin soyundan gelenler Azaklıoğulları'nın Sürmene'deki kolunu teşkil etmişler, bunlardan bir grubu da 1890 yılı civarında Samsun'un Çarşamba kazasına taşınmıştır. Soyadı Kanunu ile birlikte Sürmene'deki Hamalyoz kökenli Azaklıoğulları Bulut, Çarşamba'dakiler ise Bulutoğlu soyadını almışlardır. 2009 yılında Sürmene'de Bulut soyadlı ve Azaklıoğlu sülalesine mensup yalnızca bir aile yaşamakta olduğu gibi, bir iki aile dışında Çarşamba'dakiler de zaman içinde dağılmış ve başta İstanbul olmak üzere büyükşehirlere göçmüşlerdir. V. (XVI.) Dönem Samsun Milletvekili ve eski Devlet ve İşletmeler Bakanı Prof. Dr. Yusuf Kenan Bulutoğlu da Hamalyoz'dan Sürmene'ye, oradan da Çarşamba'ya yerleşmiş Azaklıoğulları'ndandır.

2009 yılı itibarıyla Balıkçılar'da Azaklıoğulları sülalesine mensup ve tamamı Azak soyadını taşıyan 34 hane mevcuttu. Köydeki Azaklıoğulları'ndan bir kısmı 1970'lerden sonra İstanbul ve İzmir'e taşınmışlardır.

Demirkapı (Homeze) Köyü*

Rize'nin İkizdere ilçesine bağlı Demirkapı köyü Rize'ye 54 km, İkizdere'ye de 8 km uzaklıkta yer almaktadır. 2008 yılı itibarıyla köyün nüfusu kış aylarında 150 kişi civarındayken (105 hane), köy dışında hayatını kazanan köylülerin dönmesiyle yazın köyde yaşayanların sayısı 300 kişiyi geçmekteydi. Esasen kış aylarında köyde açık kalan evlerde ancak bir iki yaşlı köylü kalmaktaydı. Demirkapı köyü büyükşehirlere çok sayıda göç vermiştir. 1960'larda 300 hane civarında sakini olduğu hatırlanan köy, bu tarihlerden itibaren tedricen boşalmıştır. Köy halkından pek çok kişi 1963'ten sonra Almanya'ya işçi olarak gittiği gibi, 1970'lerde de İstanbul'a kitle göçü başlamıştır. Günümüzde köy halkının büyük kısmı, bilhassa gençler, çoğunlukla İstanbul'da yaşamaktadır. İstanbul'un yanı sıra, daha az sayıda Demirkapılı da Sakarya, Edirne ve Rize'de hayatlarını sürdürmektedir.

Demirkapı köyünün en önemli geçim kaynakları hayvancılık ve arıcılıktır. Bunun yanı sıra bir miktar mısır, fasulye ve lahana tarımı da yapılmaktaydı. Demirkapı köyünün özellikle barbunya fasulyesi çevrede çok tanınmıştır.

Demirkapı köyünün asıl adı Homeze'dir. Geçmiş yüzyıllar öncesine dayandığı belli olan köyün, adından da anlaşılacağı üzere eski bir Rum köyü olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, Rumların XX. yüzyıla kadar köyde kalmadıkları ve her hâlükârda köyün XIX. yüzyılda tamamen veya ağırlıklı olarak Müslüman köyü olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1850 tarihli öşür tahririnde köyde toplam 53 öşür mükellefi yani Müslüman hane başı olduğu görülmektedir.¹¹ Köy sınırları dâhilinde "Kilise" adı verilen bir mevki bulun-

8 Şengül Karaloğlu, *Şeriiye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Rize (H. 1295-1296)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, ss. 99-100.

9 Age, s. 157.

10 Ümit Erkan, *Rize Şer'iiye Sicilleri I. 1509 No'lu Sicil Metin ve Tablil*, İstanbul, 2011, ss. 630-631.

* Bu yazının kaleme alınmasında bilgilerinden yararlandığımız Demirkapı köyü muhtarı Emrullah Ekşi ile köy halkından Osman Azaklı (1951 Demirkapı doğumlu) ve Zafer Mahallesi sakinlerinden Kıyaseddin Azaklı'ya (1950 Çağrankaya doğumlu) teşekkür ederiz.

11 Muhammet Safi, *Rize Tahrir-i Öşür Envanteri*, İstanbul 2007, ss. 102-103.

makla birlikte, günümüzde orada herhangi bir yapı yahut kalıntı mevcut değildir. Homeze köyünün adı, Dâhiliye Nezareti'nin Ocak 1914'te aldığı bir kararla Demirkapı olarak değiştirilmiştir. Kararın asıl sebebi çevredeki isimleri Türkleştirmek olmakla birlikte, köyde bu isimde bir mevkinin varlığı bu ismin seçilmesine gerekçe olarak gösterilmiştir.¹²

Günümüzde Demirkapı köyünde 18 sülaleye mensup aileler yaşamaktadır. Bunlar içinde sayıca en kalabalık olanları Ekşioğulları (soyadları Ekşi) ve Haciosmanoğulları (soyadları Demirli) olarak belirlenmektedir. Kökenlerinin Trabzon'a bağlı Dernekpazarı'na dayandığı bilinen ve Doğu Karadeniz'in tanınmış sülalelerinden olan Ekşioğulları'nın köydeki hane sayısı (yazın gelenlerle birlikte) yaklaşık 100 hanevi bulmaktadır.

Demirkapı'daki köklü sülalelerden biri de Kırım asıllı olan Azaklıoğulları'dır. Doğu Karadeniz'deki Azaklıoğulları sülalelerinin genellikle XVIII. yüzyılın sonlarında veya XIX. yüzyılın başlarında Kırım'dan Anadolu'ya göçmüş olmaları gerektiğine bakılarak, Homeze'deki Azaklıoğulları'nın Kırım'dan ayrılış tarihlerinin de aynı dönemde olduğu söylenebilir. Homeze'deki geçmişlerinin Ekşioğulları'ndan da eski olduğu söylenen Azaklıoğulları'nın buraya XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yerleşmiş olmaları muhtemeldir. Her hâlûkârda, hicrî 1258 (miladî 1842-1843) tarihli nüfus defterinde köy halkı arasında Azaklıoğulları'nın bulunduğu görülmektedir. Bunlardan 62 yaşındaki Azaklıoğlu İbrahim oğlu Mustafa köyün ikinci muhtarıydı.¹³ 1850 tarihli Rize öşür defterine ise Homeze köyündeki Azaklıoğulları'ndan iki öşür mükellefi hane reisinin (Azaklıoğlu Ali ve Memiş) adları kaydedilmiştir.¹⁴ Köye ait 1872 tarihli tapu kayıtlarında da arazi sahipleri meyanında Azaklıoğulları'ndan Ali oğlu Mikdat ve Ali Çavuş, İbrahim oğlu Mehmed ile Azaklıoğlu Memiş'in çocukları Arif, Hasan, Mustafa, Gülşen ve Hamide'nin adları zikredilmektedir.¹⁵

Homeze'deki Azaklıoğulları da Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki savaşlarına katılmışlar ve kayıplar vermişlerdir. Azaklıoğlu İslâm'ın Balkan Savaşı'nda şehit düştüğü bilinmektedir.

2008 yılı itibarıyla Demirkapı'da yalnızca 1 hane Azaklıoğlu kalmıştı. Hatta bu aile dahi daimî olarak köyde yaşamamakta ve İstanbul'a gidip gelmekteydi. Ancak İstanbul'daki Azaklıoğulları'ndan 5-6 aile yazları köyde geçirmektedir. İstanbul'da Azaklıoğulları sülalesine mensup ve Homeze (Demirkapı) köyünden gitme 50'ye yakın hanenin bulunduğu söylenmektedir. Demirkapı köyünde yaşayan Azaklıoğulları, Dumankaya ve Azak soyadlarını taşımaktadırlar. XIX. ve XX. Dönem İstanbul milletvekili seçilen Halit Dumankaya da bu sülaledendir.

Demirkapı'daki Azaklıoğulları, Kırım'dan getirmiş oldukları kültürün herhangi bir unsurunu muhafaza edememiş olmakla birlikte, kökenlerini bilmektedirler. Buradaki Azaklıoğulları'nın (en azından son dönemde) yine İkizdere'ye bağlı Zafer Mahallesi'ndekiler (eski adıyla Kafkame köyündekiler) dışında başka Azaklıoğulları ile irtibatları bulunmamaktaydı.

Hisarlı (Koksuvat) Köyü*

Rize ilinin Pazar ilçesine bağlı Hisarlı köyü il merkezine 33 km, ilçe merkezine de 7 km uzaklıkta yer almaktadır. 2008 yılı itibarıyla köyde kış aylarında yaklaşık 290 kişi (77 hane) yaşamaktayken, gurbetçilerin dönüşüyle yaz aylarında köy nüfusu yaklaşık 600 kişiye (120 hane kadar) ulaşmaktaydı. Köyün geçimi çay

12 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.İD.*, Dosya no.: 97-2, Gömlek no.: 25.

13 BOA, *NFS.İ.*, Defter no.: 1144, ss. 440-441

14 Safi, s. 102.

15 Osman Coşkun, *Her Yönüyle İkizdere*, Gebze, 2005, s. 41.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Hisarlı köyü sakinlerinden İbrahim Azaklı (1933 Koksuvat [Hisarlı] doğumlu) ve Halil İbrahim Azaklı'ya (1967 Gölcük doğumlu) teşekkür ederiz.

tarımı ve bahççilik üzerinedir. Köy halkından olup yakındaki Merdivenli (Melyat) köyündeki çay fabrikasında çalışanlar da vardır. Köyde yaşamakta olanlar arasında muhtelif kurumlardan emekliliğini kazanmış çok sayıda kimse de bulunmaktadır. Köyün üst tarafında Hava Radar Mevzii Komutanlığı bulunmaktadır.

Asıl adı Koksuvat olan köye Hisarlı adı 1956'da verilmiştir. Koksuvat köyü geçmişte bir Rum köyüydü. Köyde Rumların yaşadığı dönemde, kara üzüm yetiştirdikleri günümüzde dahi anlatılmaktadır. Zaman içinde Rumların köyü terk etmeleriyle bütünüyle Müslümanlardan müteşekkil bir köye dönüşmüştür. XIX. yüzyılda köy halkının tamamının Müslüman olduğu bilinmektedir. Köye yerleşen Müslümanlar daha ziyade çevreden ve Çayeli taraflarından gelmişlerdi. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Koksuvat (Hisarlı) köyünde günlük hayatta konuşulan dil Lazcadır.

Koksuvat'a yerleşen Müslüman soylardan biri de Kırım asıllı olan Azaklıoğulları'ydı. Azaklıoğulları köye yine Atina kazasına bağlı Haçkun yahut Haçkun köyünden 1840'lardan önceki bir tarihte taşınmışlardı. Zira hicrî 1258 (miladî 1842-1843) tarihli nüfus defterinde köyde Azaklıoğulları'nın yaşamakta olduğu görülmektedir.¹⁶ Kırım'ın Azak boylarından XVIII. yüzyılın sonlarında ayrıldığını tahmin ettiğimiz Azaklıoğulları, muhtemelen XIX. yüzyılın ilk çeyreği içinde Haçkun'a yerleşmişlerdi. I. Dünya Savaşı sırasındaki Rus işgali döneminde diğer Koksuvat sakinleri gibi Azaklıoğulları da köylerini terk ile Canik (Samsun) sancağındaki Bafra ve Alaçam taraflarına kaçmışlarsa da harpten sonra geri dönmüşlerdir.

Koksuvat (Hisarlı) köyündeki Azaklıoğulları, irtibatlarını daima muhafaza ettikleri Haçkun'daki akrabaları gibi zaman içinde Kırım'dan getirdikleri dil ve kültürü bütünüyle kaybetmişlerdir. O kadar ki köy halkının geri kalanı gibi Azaklıoğulları (çocuklar dâhil) da günlük hayatta Lazca konuşmaktadırlar. Bununla birlikte, yine Haçkun'dakiler gibi buradaki Azaklıoğulları da Kırım'dan gelme olduklarını iyi bilmekte ve Kırım Tatar kökenlerine büyük önem vermektedirler. 2008 yılında Hisarlı'da Azaklıoğulları sülalesine mensup 10 hane yaşamaktaydı. Bunlardan Turhal soyadını taşıyan 2 hane haricinde hepsi Azaklı soyadını taşımaktadır.

Ortaköy (Setoz)*

Rize ilinin Güneysu ilçesine bağlı Ortaköy il merkezine 16 km, ilçe merkezine de 2 km uzaklıktadır. 2008 itibarıyla köyün daimî nüfusu (kışı da köyde geçirenler) 540 kişi (295 hane) olup bu nüfus, yazın şehirlerde yaşayan köy kökenlilerin köye gelmeleriyle iki katına çıkmaktaydı. Köyün geçimi geçmişte mısır tarımına dayalıyken, 1951'den itibaren çay ekimine geçilmiştir. Nitekim günümüzde de Ortaköy'ün temel geçim kaynağı çaydır. Köy halkının çoğunu da muhtelif kurumlardan emekliliğini kazanmış olanlar oluşturmaktadır.

Günümüzdeki Ortaköy evvelce Setoz köyüne bağlıydı. Rumca olan Setoz ismi Dâhiliye Nezareti'nin Ocak 1914'te aldığı bir kararla Kibledağı olarak değiştirilmiştir.¹⁷ Cumhuriyet devrinde Kibledağı köyünün bir mahallesi durumunda olan Ortaköy, 1970'lerde Kibledağı'ndan ayrılarak müstakil bir köy hâline

16 Defterde 18 yaşında Azaklıoğlu İbrahim bin Ali ve onun oğlu 1 yaşında Ali'nin adları kayıtlıdır. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.İ.*, Defter no.: 1169, s. 29. Burada adı geçen Azaklıoğulları'nın yaşlarının küçüklüğü İbrahim bin Ali'nin Haçkun'dan buraya göçen kişi veya o nesle mensup olduğunu düşündürmektedir. Aynı defterde köyde yaşayan diğer sülaleler olarak Paşanoğulları, Sadıkoğulları, Şamlıoğulları, Tafraloğulları, Takvaogulları ve Zoroğulları görülmektedir.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerine başvurduğumuz Ortaköy sakinlerinden Mustafa Erkan (1929 Kibledağı doğumlu), Ali Erkan (1944 Kibledağı doğumlu), Mehmet Ali Azaklı (1945 Kibledağı doğumlu) ve Mustafa Azaklı'ya (1957 Kibledağı doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

17 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.İD.*, Dosya no.: 97-2, Gömlek no.: 25.

getirilmiştir. Sonraki yıllarda Kibledağı'nın iki mahallesi daha ayrılarak Yarımada ve Çamlıca köylerini teşkil etmişlerdir. Böylelikle eski Setoz (Kibledağı) köyü günümüzde Kibledağı, Ortaköy, Yarımada ve Çamlıca köylerine bölünmüş durumdadır.

Setoz köyünde geçmişte Müslümanların yanı sıra Rumların da yaşadığı bilinmektedir. 1859-1860 yıllarında Setoz'da 49 hanede 482 kişi yaşamaktaydı.¹⁸ Setoz köyü, I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusu tarafından işgal edilmiş ve Müslüman ahalisinin pek çoğu muhacirliğe çıkmıştır. Yine köy gençlerinin büyük kısmı savaşta silah altına alınmış ve birçoğu şehit olmuştur. Köyün Rum ahalisi ise 1924 mübadelesinde köyü terk ederek Yunanistan'a gitmek zorunda kalmıştır.

Ortaköy halkının bir bölümünü, ataları Kırım'dan gelmiş olan Azaklıoğulları sülalesi teşkil etmektedir. 2008 yılı itibarıyla Ortaköy'de bu sülaleye mensup 45 hane yaşamakta olup tamamı Azaklı soyadını taşı-maktaydı. Köydeki Azaklıoğulları atalarının Kırım'dan çıkış tarihini unutmuş olmakla birlikte, hatırlanabilen soy ağaçlarından, XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde göç etmiş ve Setoz'a yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır.¹⁹ Nitekim 1850 tarihli öşür tahririnde köyde Azaklıoğulları'nın yaşamakta olduğu görülmektedir.²⁰ Setoz'a yerleşen Azaklıların bir kolu XIX. yüzyılın sonlarında İzmit'in Servetiyecami köyüne taşınmıştır. Söz konu-su kolun ahfadı günümüzde de (Azak ve Azaklı soyadlarını taşıyarak) Servetiyecami köyünde ve yakın çev-redeki İzmit, Bahçecik ve Yuvacık gibi yerleşim merkezlerinde yaşamaktadır. Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinin diğer köylerindeki Kırımlıların çoğunda olduğu gibi, hâlen Ortaköy'de yaşamakta olan Kırım kökenliler de Kırım Tatar dil ve kültürünün unsurlarını yaşatamamışlardır. Ancak Ortaköy'de de Azaklıoğulları sülalesi içinde kökenlerine güçlü bir bağlılık müşahade edilmektedir.

Sarıyer (Masen) Mahallesi (Köyü)*

Sarıyer, 1950'lerin sonuna kadar Rize'nin Merkez ilçesine bağlı bir köy statüsündeydi. Sarıyer bu ta-rihlerden itibaren Derepazarı ilçe merkezinin bir mahallesi hâline gelmiştir. Nitekim günümüzde Sarıyer Mahallesi fiilen Derepazarı ile birleşmiş durumdadır. Sarıyer köyünün asıl ismi Masen'dir. Bu isim, Dâhiliye Nezareti'nin Ocak 1914'te aldığı bir kararla değiştirilmiş ve bunun için "toprağının sarılığıyla meşhur" ol-ması gibi zorlama bir gerekçe gösterilmiştir.²¹ Sarıyer'in geçimi esas olarak çay üretimine dayanmakta olup bir miktar kivi de yetiştirilmektedir.

Sarıyer'de bir grup Kırım Tatarı da yaşamaktadır. Anlatılanlara ve mevcut belgelere göre, XIX. yüzyılın ilk yarısında Kırım'dan gelen bir sülaleye mensup birkaç aile Sarıyer'e yerleşmiştir. Nitekim köye ait 1850 tarihli öşür tahrir defterinde ziraatle uğraşmakta olan Kırımloğlu Hüseyin'in adı zikredilmektedir.²² Bu-

18 Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*, Cilt: 8, Eskişehir, 1995, s. 339.

19 Köy mezarlığında Azaklıoğulları'nın köye yerleşen atası olarak bilinen Azaklı Ahmed'in sonradan yaptırılan mezartaşında Latin harfleriyle doğum tarihi hicrî 1150 (miladî 1737-1738), ölüm tarihi de 1210 (miladî 1795-1796) olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte, sonradan yazılan bu tarihleri, sülale içindeki soyağacı bilgileriyle uyumadığına bakarak ihtiyatla karşılamaktayız. Mezarlıkta tespit edebildiğimiz Azaklıoğulları'na ait ve orijinal Arap harfli diğer üç mezartaşından biri rumî 1310 (miladî 1894) tarihli olup Mehmed Halim'e, diğeri de hicrî 1325 (miladî 1907-1908) tarihli olup "Azaklızâde Cemal Efendi"ye aittir. "Azaklıoğlu Osman bin Ahmed Ağa"nın mezartaşının tarihini ise belirleyemedik.

20 Söz konusu tahrirde Azaklıoğlu Ahmed ve Azaklıoğlu Mehmed'in adları kaydedilmiştir. Muhammet Safi, *Rize Tahrir-i Öşür Envanteri*, İstanbul 2007, s. 142.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Sarıyer Mahallesi eski muhtarı Alâattin Kır (1947 Sarıyer doğumlu) ile Faik Kırımloğlu'na (1947 Sarıyer doğumlu) teşekkür ederiz.

21 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.İD.*, Dosya no.: 97-2, Gömlek no.: 25.

22 Muhammet Safi, *Rize Tahrir-i Öşür Envanteri*, İstanbul, 2007, s. 43.

rada Hüseyin'in "Kırmımlı" değil de "Kırmıloğlu" olarak anılması kendisinin değil, en azından babasının Kırım'dan geldiğine delalet etmektedir. Bu muhacirlerin muhtemelen üçüncü kuşağından olan Kırmıloğlu İzzet Bey'in kaptan olduğu ve başta Kırım olmak üzere Rusya İmparatorluğu'nun limanlarına sık sık gittiği bilinmektedir. Hayatı boyunca Kırım'a büyük bir özlem beslediği anlatılagelen İzzet Bey, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusu saflarında Ruslara karşı savaşırken şehit olmuştur. Sarıyer'deki Kırım Tatarları, Kırım'dan getirdikleri âdet ve gelenekleri zaman içinde bütünüyle unutmuş olmalarına rağmen, kökenlerine büyük önem verdiklerini vurgulamaktadırlar. Soyadı Kanunu'nu müteakip Kır soyadını alan bu sülalenin bir kolu sonradan soyadlarını Kırmıloğlu olarak değiştirmiştir. 2008 itibarıyla Sarıyer'de Kırmımlılar sülalesinden yaklaşık 60 kişi (14 hane) yaşamaktaydı. Bu sülalenin mensuplarından 2 aile de İstanbul ve Samsun'a yerleşmiştir.

Yukarı Şimşirli (Kısmanmelivar) Köyü*

Rize'nin Çamlıhemşin ilçesine bağlı Yukarı Şimşirli köyü il merkezine 72 km, ilçe merkezine 7 km mesafededir. 2011 yılı itibarıyla bütün yıl köyde olan nüfus 70-80 kişi kadar (45 hane) iken, yaz aylarında gurbettekilerin köye dönmesiyle nüfus 200 kişiyi (67 hane) bulmaktaydı. Köy ekonomik sebeplerden dolayı büyükşehirlere çok göç vermiş ise de, 2000'li yılların sonuna doğru dışarıya göç azaldığı gibi, köye geri dönenler de olmaktaydı. Köyde çay tarımı yapılmakla birlikte, ekilebilecek arazinin yeterli olmaması çay üretimini de sınırlandırmaktadır. Yukarı Şimşirli'nin en önemli geçim kaynağı "gurbetçilik", yani köy halkının mevsimlik veya daimî olarak İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde çalışmalarıdır.

Tarihinin çok eski olduğu anlaşılan köyün asıl ismi Kısmanmelivar'dır. Köyün adı 1950'lerde Yukarı Şimşirli'ye çevrilmiştir. Köy Kısman, Melivar, Koydut ve Hırpızlı adlı dört mahalleden oluşmaktadır. Köy halkının tamamı Türkçe konuşmaktadır.

Köyün adını teşkil eden "Kısman" ve "Melivar" sözleri Ermeniceden geldiği gibi, geçmişte köyde Ermenilerin de yaşamış olduğu hatırlanmaktadır. Köy mezarlığında yaptığımız incelemede bulabildiğimiz en eski mezartaşı hicrî 1175 (miladî 1761-1762) tarihli olup Molla Feyzi adlı birine aitti. Çevredeki pek çok köy gibi Kısmanmelivar köyü halkından da birçok kişi geçmişte çalışmak, özellikle de fırıncılık ve pastacılık yapmak üzere, 1917 İhtilâlî öncesindeki dönemlerde Rusya İmparatorluğu'na gitmekteydi. Bunlardan Odabaşoğulları sülalesi mensupları, o zaman Rusya İmparatorluğu dâhilinde bulunan Varşova'da pastacılık yapmışlar, Polonya'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra da aynı yerde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Aynı şekilde, Çolakogulları Varşova, Moskova, Kiev ve Minsk'te; Pirimoğulları Varşova ve St. Petersburg'da; Mollayusufoğulları da Moskova'da fırıncı/pastacı olarak çalışmışlardır. Rusya İmparatorluğu'nda çalışan Kısmanmelivarlılardan birçoğu orada evlendikleri "Kırmımlı gelinler"i köye getirmişlerdir. Bu gelinlerden bazıları Kırım Tatarı olmakla birlikte, bazılarının da Müslüman olan Rus (yahut Rusya'daki diğer gayri Müslim milletlerden) oldukları hatırlanmaktadır.

Günümüzde Yukarı Şimşirli'de Mollayusufoğulları, Mollaoğulları, Boduroğulları, Tumanogulları, Odabaşoğlu, Azaklıoğulları, Hırpızogulları ve Torosoğulları sülaleleri sakindir. Bunlardan Mollaoğulları köydeki en eski sülale olarak bilinirken, hâlen en geniş sülale ise Mollayusufoğulları'dır.

Kısmanmelivar (Yukarı Şimşirli) köyünün köklü sülalelerinden olan Azaklıoğulları Kırım kökenlidir. Azaklıoğulları'nın Kısmanmelivar'a ne zaman yerleştiğini tespit edemedik. Sülale arasındaki rivayete göre,

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Yukarı Şimşirli köyü muhtarı Faik Aydoğdu (1958 Yukarı Şimşirli doğumlu) ile köy halkından Ahmet Gündoğdu (1934 Kısmanmelivar [Yukarı Şimşirli] doğumlu), Mehmet Aykut (1938 Kısmanmelivar [Yukarı Şimşirli] doğumlu), Sadiye Yazıcı (1949 Kısmanmelivar [Yukarı Şimşirli] doğumlu) ve Mithat Gündoğdu'ya (1949 Kısmanmelivar [Yukarı Şimşirli] doğumlu) teşekkür ederiz.

dedeleri Potomya (değiştirilen adı: Güneysu) tarafından göçerek buraya gelmişlerdir. Azaklıoğulları'nın köye gelişinin XIX. yüzyılın ilk yarısında olduğunu tahmin ediyoruz. Azaklıoğulları, Yukarı Şimşirli'ye 20 km uzaklıkta bulunan ve köyün yaylası olan Kavron Yaylası'na (Bozacioğulları sülalesi ile birlikte) ilk yerleşen sülale olarak bilinmektedir. Rize ilinin en büyük yaylası olan Kavron Yaylası günümüzde toplam altı köy tarafından kullanılmaktadır.

I. Dünya Savaşı öncesinde Azaklıoğulları'ndan bazılarının atavatanları Kırım'da fırıncılık yaptıkları bilinmektedir. Bunlardan birinin Kırım'da evlendiği ve Müslüman olarak Cemile adını alan bir Rus hanım, 1980'lere kadar Yukarı Şimşirli köyünde yaşamış ve orada ölmüştür.

Soyadı Kanunu sonrasında köydeki Azaklıoğlu sülalesi mensupları Gündoğdu ve Gündoğan soyadlarını almışlardır. Köy halkının çoğu gibi Azaklıoğulları da çalışmak için köy dışına Ankara, İzmir ve Denizli gibi şehirlere yerleşerek çoğunlukla dede meslekleri olan pastacılığı devam ettirmişlerdir. 2011 yılı itibarıyla Yukarı Şimşirli köyünde Azaklıoğulları'ndan yalnızca 4 hane yaşamaktaydı. Sülale mensuplarının verdikleri bilgiye göre, Türkiye'nin muhtelif şehirlerinde yaşayan Yukarı Şimşirli kökenli Azaklıoğulları'nın sayısı 150'yi geçmektedir.

Zafer (Kafkame) Mahallesi (Köyü)*

Rize ilinin İkizdere ilçesinin Zafer Mahallesi, ilçe merkezine 2 km mesafede bulunmakta olup esasen Doğu Karadeniz'deki pek çok "mahalle" gibi fiilen müstakil bir köy mahiyetindedir. Nitekim burası evvelce Kafkame köyünün bir parçasını teşkil etmekteydi. Dâhiliye Nezareti'nin Ocak 1914'te aldığı bir kararla Kafkame köyünün adı Çağrankaya olarak değiştirilmiştir.²³ Cumhuriyet devrinde Çağrankaya köyü tek muhtarlık iken 1952'de İkizdere ilçesinin kurulmasını müteakip idarî açıdan üçe bölünerek eski köyün arazisi, Zafer Mahallesi, Çağrankaya Mahallesi ve Çarşı Mahallesi adlarıyla resmen üç ayrı mahalleye dönüştürülmüştür.

2008 yılı itibarıyla Zafer Mahallesi'nin nüfusu, kışın yalnızca 30 kişiden (10 hane) ibaret olup bu sayı yazın şehirlere ve özellikle de İstanbul'a yerleşmiş Kafkamelilerin gelmeleriyle 300-400 kişiye (250 hane) çıkmaktaydı. Kafkame köyü yahut onun parçalanmasıyla ortaya çıkan üç mahalle de ekonomik sebeplerden dolayı başta İstanbul olmak üzere şehirlere büyük ölçüde göç vermiştir. Zaten günümüzde Zafer Mahallesi halkının temel geçim kaynağı "gurbetçilik" yani şehirlere çalışmaktır. Şehirlere yerleşenlerin büyük çoğunluğunun burayla irtibatlarını kaybetmemekle birlikte, yaşadıkları yerlerde kalıcı oldukları görülmektedir. Günümüzde, Zafer Mahallesi'nde tarım sınırlı ölçüde yapılmakta olup yalnızca bir miktar mısır ekilmektedir.

Geçmişinin yüzyıllar öncesine gittiği belli olan Kafkame köyünün en büyük ve nüfuzlu sülalesi kökeninin Suriye taraflarına dayandığı söylenen Biberoğulları'dır. Zafer Mahallesi'ndeki, daha doğrusu Kafkame köyündeki köklü sülalelerden biri de Azaklıoğulları'dır. Buradaki Azaklıoğulları'nın günümüzdeki mensupları, atalarının Kırım'dan göç etmiş olduklarını kesin olarak bilmelerine rağmen, bunun dönemini unutmuslardır. Kafkame'deki Azaklıoğulları'nın Doğu Karadeniz'deki diğer Azaklıoğulları ile aynı soy yahut kökene mensup olduğu belli olduğundan, bunların da diğerleri gibi XVIII. yüzyılın sonlarında yahut en geç XIX. yüzyılın başlarında Kırım'dan çıkmış olmaları muhtemeldir. Zafer Mahallesi'ndeki Azaklıoğulları'nın

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Zafer Mahallesi Muhtarı İbrahim Kuy (1938 Çağrankaya doğumlu) ve Çağrankaya Mahallesi Muhtarı Halit Biber (1942 Çağrankaya doğumlu) ile Zafer Mahallesi halkından Hayrettin Azaklı (1929 Çağrankaya doğumlu) ve Kiyaseddin Azaklı'ya (1950 Çağrankaya doğumlu) teşekkür ederiz.

23 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.İD.*, Dosya no.: 97-2, Gömlek no.: 25.

muhafaza edebildikleri bilgilerden, atalarının Kırım'dan ayrılışlarının değilse bile, Kafkame köyüne gelişlerinin XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde olduğu kesin olarak anlaşılabilmektedir.²⁴

Mevcut resmî kayıtlar da buna uygundur. Nitekim Kafkame Pilakorum köyüne ait 1850 tarihli öşür defterinde köydeki öşür mükellefleri arasında Azaklıoğlu Osman'ın da adı kaydedilmektedir.²⁵ 1872 tarihli tapu kayıtlarında da köyde Azaklıoğlu Abdullah (Abdi) oğlu Osman'ın toprak sahibi olduğu ve onun Numan, Abdi, Musa ve Mehmet isimli oğulları bulunduğu gösterilmektedir.²⁶ Burada adı zikredilen Musa isimli oğul yüksek dinî tahsil görerek bilahare Musa Kâzım Efendi adıyla Osmanlı devrinin sonlarında İstanbul'da tanınmış bir din âlimi olmuş ve Fatih medresesinde müderrislik yapmıştır. Azaklıoğlu Musa Kâzım Efendi'nin kabri İstanbul'un Fatih semtinde bulunmaktadır.²⁷ Yine yukarıdaki tapu kayıtlarında adı geçen Numan'ın oğlu Yauze, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) esnasında Erzurum cephesinde şehit düşmüştür.

Kafkame köyündeki Azaklıoğulları yine günümüzde İkizdere'ye bağlı olan Homeze (Demirkapı) köyünde yaşayan Azaklıoğulları ile daima çok yakın ilişki içinde olagelmışlerdir. Kafkame köyünün üçe bölünmesi ile Azaklıoğulları'nın mezarları da Çağrankaya'da kalmıştır. Söz konusu kabirler Çağrankaya Camii'nin arkasında bulunmaktadır. Doğu Karadeniz illerindeki bütün Azaklıoğulları gibi Zafer Mahallesi'ndeki Azaklıoğulları da en az iki yüzyıl öncesinde Kırım'dan getirdikleri kültürel unsurları çoktan unutmuşlardır. Bununla birlikte, buradaki Azaklıoğulları da Kırım'dan geldiklerini iyi bilmekte ve kökenlerine büyük ölçüde bağlılık göstermektedirler.

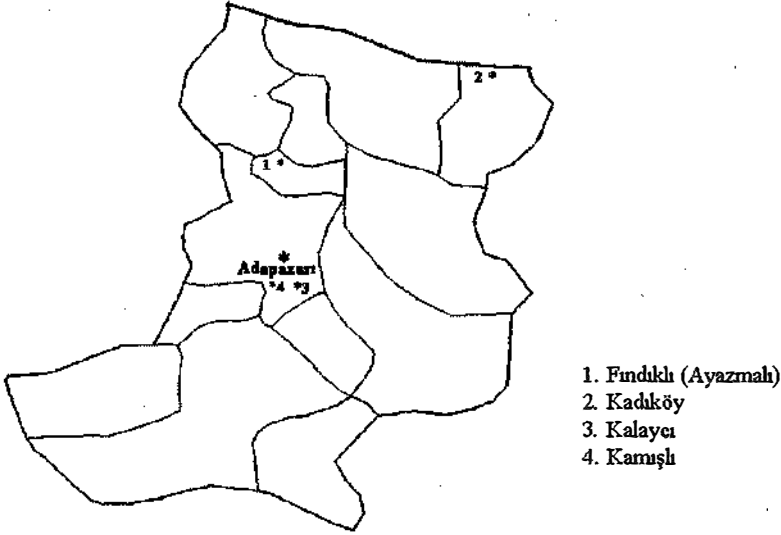
Günümüzde Zafer Mahallesi (Kafkame) kökenli Azaklıoğulları'nın sayısının 30 aileyi bulduğu ifade edilse de, bunların büyük çoğunluğu köy dışına (bilhassa İstanbul'a) yerleşmiş durumdadır. 2008 itibarıyla Zafer Mahallesi'nde Azaklıoğulları'ndan yalnızca 4 hane yaşamaktaydı. Zafer Mahallesi'ndeki Azaklıoğulları sülalesi mensupları Yıldız, Azak ve Azaklı soyadlarını taşımaktadır.

24 Zafer Mahallesi'ndeki Azaklıoğulları'nın eri yaşlı ferdi olan Hayrettin Azaklı (1929 Kafkame doğumlu), köye ilk gelen atasının, dedesinin dedesi Hacı Osman'ın babası Abdi (Abdullah?) olduğunu ve onun beraberinde ailesinin bulunduğunu ifade etmektedir.

25 Muhammet Safi, *Rize Tahrir-i Öşür Envanteri*, İstanbul 2007, s. 94. Bununla birlikte, hicrî 1258 (miladî 1842-1843) tarihli nüfus defterinde, Kafkame köyü halkı arasında açıkça Azaklıoğlu olarak gösterilen kimsenin adı geçmemektedir. BOA, NFS.d., Defter no.: 1144, ss. 430-433. Bu durum, Azaklıoğulları sülalesinin o sırada henüz köye yerleşmemiş olduğunu gösterebileceği gibi, nüfus kayıtları alınırken söz konusu sülale mensuplarının köken gösteren lakaplarıyla birlikte yazılmamış olmasından da kaynaklanabilir.

26 Osman Coşkun, *Her Yönüyle İkizdere*, Gebze, 2005, ss. 33-34.

27 1913 yılında Rize kazasının Sıkrık köyünün adı "Azaklıhoca" olarak değiştirilirken, bu ismin pâdişâhın huzur hocalarından ve tanınmış ulemeden (Azaklı sülalesinden olduğu belli olan) bir zata atfen verildiği izah edilmekteydi. BOA, DH.ID., Dosya no.: 97-2, Gömlek no.: 25. Burada sözü edilen din âlimi Azaklıoğlu Musa Kâzım Efendi olmalıdır.

Fındıklı (Ayazmalı) Köyü*

Sakarya'nın Söğütli ilçesine bağlı olan Fındıklı köyü Adapazarı'na 17 km, Söğütli'ye de 7 km mesafede yer almaktadır. Köy nüfusu 2006 itibarıyla 720 kişiydi (170 hane). Köy nüfusunun çoğunluğunu Rumeli muhacirleri oluşturmaktaydı. Rumeli muhacirlerinin bir kısmı Selânik bölgesinden gelme mübadiller (70 hane kadar), diğerleri ise Bulgaristan muhacirleriydi. 2006 yılında Fındıklı köyünde 200 kişi kadar da (yaklaşık 50 hane) Karadeniz vilayetlerinden göç etmiş vatandaş yaşıyordu. Köy halkının geri kalanı muhtelif kökenlerden gelmekte olup aralarında 9 hane Kırım Tatarı ve Nogay bulunmaktaydı. Köyde buğday, arpa, mısır, ayçiçeği ve pancar ekilmekte, büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Fındıklı köyünün asıl ismi Ayazmalı'dır. Ayazmalı köyü adından da anlaşılacağı üzere, İstiklâl Savaşı dönemine kadar bir Rum köyüydü.¹ Üç kilisesi bulunan köyün kiliselerine ait son temel kalıntılarının 1980'lere kadar mevcut olduğu söylenmektedir.

Rumlardan boşaltılan köye 1924'te Yunanistan'dan mübadele ile gelen muhacirler yerleştirilmiştir. Mübadillerin çoğu Sarışaban kazasının Kır köyünden gelmekteydi. Yunanistan mübadillerinin köye gel-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Fındıklı köyü muhtarı İrfan Kenar (1968 Fındıklı doğumlu) ve köy eski muhtarı Hayri Çiftçi (1932 Fındıklı doğumlu) ile köy halkından Murat Çelebi (1910 Sarıgöl/Köstence doğumlu), Bahaattin Çelebi (1944 Fındıklı doğumlu) ve Erdal Çelebi'ye (1950 Fındıklı doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

1 Ayazmalı köyünün Rum halkının feci akıbetine ilişkin olarak bakınız, *Göç. Rumlar'ın Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)*, İstanbul, 2001, ss. 123-126.

diklerinde yaklaşık 150 haneden ibaret oldukları anlatılmaktadır. Mübadiller meyanında ataları Osmanlı döneminde Sudan'dan Sarışaban'a yerleştirilmiş olan 10 hane kadar Afrikalı ve 30 hane kadar da Çingene bulunmaktaydı. Beyazlar siyahilerle evlenmek istemedikleri için Afrikalıların nüfusu azalmış olup 2006 itibarıyla köyde sadece 2-3 hane Afrikalı kalmıştı. Çingeneler ise İzmit'e taşınmış olup köyde hiç Çingene kalmamıştır.

Yunanistan'dan gelen mübadilleri müteakip köye yerleşen ikinci grup, Kırım Tatar muhacirler olmuştur. Bu göçmenler Romanya Dobruca'sının Sarıgöl, Akbaş, Hacılar köylerinden gelen Kırım Tatarlarıyla, Kışkene (Kışkene) ve Balaban Bülbül köylerinden gelen Nogaylardı. Bunların çoğunun ataları, 1860'larda Kırım'dan (veya Kırım'ın kuzeyindeki Kıpçak bozkırlarından) çıkıp o zamanlar Osmanlı toprakları olan ve 1878 sonrasında yeni kurulan Romanya'ya bağlanan Dobruca'ya yerleşmiş olan muhacirlerdi.

Söz konusu Kırım Tatar göçmenleri Aralık 1935'te Romanya'nın Köstence Limanı'ndan İzmit'e gelmiş ve kısa bir müddet burada barındırıldıktan sonra nihaî olarak iskân edilecekleri köylerde kendileri için inşa edilen evler tamamlanana kadar geçici olarak Adapazarı çevresindeki köylere yerleştirilmişlerdir. Bir yıl kadar bu köylerde yaşayan Kırımlı göçmenler Sakarya vilayeti Merkez ilçesine bağlı Kalaycı, Elmalı ve Fındıklı köylerine dağıtılmışlardır. Elmalı köyüne iskân olunan 50 hane Kırım Tatarı'nın tamamı orada fazla kalmayarak kısa sürede başka yerlere göç etmişlerse de, Kalaycı ve Fındıklı'ya yerleştirilenler çoğunlukla burada kalıcı olmuşlardır.

Bu şekilde Fındıklı köyüne yerleştirilen 50 hane Kırım Tatarı'na hükûmet ev, dönüm toprak ve hayvanı olmayanlara hayvan vermiştir. Fındıklı'da Kırım Tatarlarının yerleştiği semte de "Tatar Mahallesi" adı verilmiştir. Köye kendilerinden evvel yerleşmiş Selânik muhacirleriyle iyi münasebetler kuran Kırım Tatarları, hayatlarını ayıççeği, mısır, buğday ve arpa ekerek kazanmaya başlamışlardır.

Ancak yaşadıkları ekonomik zorlukların başka arayışlara mecbur bırakması üzerine, köye yerleşmelerini takip eden 3-5 yıl içinde Kırım Tatar muhacirler iş ve ekmek bulabilmek maksadıyla köyden ayrılmaya başlamışlardır. Böylece Fındıklı'daki sayıları 1940'larda 40 haneye düşen Kırım Tatarlarının köy dışına göçleri 1950'lerde hız kazanmış ve Kırımlıların çoğunluğu, bu yıllarda peyderpey köyü terk etmişlerdir. Köyden ayrılan Kırım Tatarları daha ziyade İstanbul, Eskişehir, Polatlı gibi yerlere taşınmışlardır. 2006 yılında Fındıklı köyünde 9 hane (35 kişi kadar) Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Bunlar Çelebi, Demircan, Demirkol, Gökdeniz, Okan ve Ulutaş aileleridir.

Fındıklı'ya Kırım Tatarlarının köye gelişinden sonra, 1939'da 15 hane kadar Bulgaristan muhaciri Türk iskân edilmiştir. 1950'lerden sonra ise köye Ordu ve Giresun gibi Karadeniz illerinden vatandaşlar göç etmeye başlamış olup bu iç göç günümüze kadar devam etmektedir.

Köyde yaşadıkları sürece Kırım Tatarları âdetlerini sürdürmüşlerdir. Toylar, Kırım Tatar güreşleri, at yarışları gibi gelenekler usulüne göre uygulanmıştır. 1940'larda güreşlerin sadece toylarda değil, bayramlarda da düzenlediği hatırlanmaktadır. Fındıklı'daki Kırımlılar köyün diğer halkıyla da en baştan beri çok iyi komşuluk ve köydeşlik ilişkileri içinde olmuşlardır. Köydeki cemaatler arasında günümüze kadar hiçbir anlaşmazlık kaydedilmemiştir.

Köye yerleşmelerini müteakip dönemde Kırım Tatar muhacirler hep kendi aralarında evlenmişlerse de, 1960'lardan sonra karışık evlilikler artmıştır. Günümüzde Fındıklı köyündeki bütün Kırım Tatarları, Kırım Tatarı olmayanlarla evlidir.

Fındıklı'daki Kırım Tatarlarından orta yaş ve üstü, kendi arasında Çöl şivesiyle Kırım Tatarca konuşmaktadır. Köydeki Kırım Tatarları en ziyade mutfak kültürlerini muhafaza etmiş olup çibörek, köbete, tabaqbörek, öküzbörek, qaşıqbörek, sarburma, salma, laqşa, kirde ve mamelek gibi yemekleri azalarak da olsa pişirmeyi sürdürmektedirler.

Kadıköy*

Sakarya ilinin Kocaali ilçesine bağlı Kadıköy, il merkezine 70 km, ilçe merkezine de 6 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2008 yılı itibarıyla Kadıköy'ün daimî nüfusu 600 kişi (130 hane) ise de yaz aylarında bu sayıya 100 hane kadar yazlıkçı da eklenmektedir. Köyün geçimi tamamen fındık tarımı üzerinedir.

Kadıköy yakın zamanlarda teşekkül etmiş bir köydür. Esasen günümüzdeki Kadıköy Abhazlarla meskûn olan Salahiye (Kobaşlar) ve Caferiye adlı iki köyün arasındaki ormanlık vadide bulunmaktadır. 1954'te, bu ormanda yangın çıkınca söz konusu vadiye yer açılmış ve buraları her iki köyün sahipleri tarafından satışa çıkarılmıştır. Bu araziler Rize, Trabzon, Giresun ve Ordu illerinden gelen kimselerce satın alınmış ve buraların yeni sahipleri aldıkları arazilere yerleşmeye başlamıştır. Böylece 1964'te şimdiki Kadıköy resmen meydana gelmiştir. Köyün ahalisi, o günden günümüze kadar tamamen, sözü edilen dört Karadeniz vilayetinden gelenlerden oluşmaktadır.

Kadıköy halkının bir bölümünü Kırım kökenli olanlar teşkil etmektedir. Kadıköy'deki Kırımlılar, Giresun'un Bulancak ilçesinin Demirci köyünden buraya göç etmişlerdir. Aslında bu Kırımlılar, Demirci köyüne de yine aynı ilçenin Elmalı köyünden 1942 yılında taşınmışlardır. Bunların Kırım'dan ayrılış tarihleri günümüzde hatırlanmamakta ise de, bu tarihin XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde olduğunu tahmin ediyoruz.

Demirci'den ilk olarak Ahmet Kırım, 1978'de Kadıköy'de arsa satın almış, 1981'de oğlu, 1990-1991'de kendisi, kardeşleri ve bilahare diğer oğlu köye yerleşmişlerdir. 2008 itibarıyla Kadıköy'de Kırım soyadlı ve Kırım asıllı 5 hane mevcuttu. Bu Kırımlılar Demirci ve Elmalı köylerinde kalan akrabaları gibi Kırım'dan getirdikleri dil ve âdetleri koruyamamışlardır.

Kalaycı Köyü*

Sakarya'nın Merkez ilçesine bağlı olan Kalaycı köyü Adapazarı'na 10 km ve Arifiye tren istasyonuna da 3 km mesafede yer almaktadır. Eski İstanbul yolu üzerine kurulmuş olan Kalaycı köyü, Sapanca Gölü'ne ve mesire yeri olan il ormanına komşudur. Kalaycı 1997'de Arifiye'nin dört mahallesinden biri statüsüne konulmuş olup resmî ismi Cumhuriyet Mahallesi'dir. Kalaycı'nın nüfusu 2006 itibarıyla resmen 3.875 kişiydi. Köyde yaşayanlardan yaklaşık 600'ünün Kırım Tatarı olduğu tahmin edilmekteydi. Köyde bugün tarım faaliyeti çok az olup yalnızca bir miktar fındık, mısır ve pancar yetiştirilmektedir. Kalaycı halkının çoğu ya serbest meslek sahibidir ya da Arifiye veya Adapazarı'nda fabrika işçisi olarak çalışmaktadır.

Kalaycı köyü, 1935 yılında Romanya'ya bağlı olan Dobruca'nın Kapıcı, Şırın, Karamurat, Kanara, Şalmacı ve Kaçukur köylerinden göç etmiş Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuştur. Kalaycı'ya yerleşen Kırım Tatarları arasında birkaç hane Nogay ve 1 hane Bahçesaray veya Yalıboyu kökenli aileden başka geri kalanlarının soyu, Kırım'ın Kerç ve Çongar bölgeleriyle eski Akkerman havalisine² dayanmaktadır. Bunların çoğu Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göçmelerini müteakip 1860'lar civarında Dobruca'ya iskân edilmişlerdi.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Kadıköy muhtarı Sinan Kırım (1959 Eskişehir doğumlu) ile köy halkından Züfer Kırım (1937 Elmalı doğumlu), Hikmet Kırım (1961 Elmalı doğumlu) ve Yücel Kırım'a (1974 Demirci doğumlu) teşekkür ederiz.

* Bu yazının hazırlanmasından bilgilerinden faydalandığımız Kalaycı köyü muhtarı Burhan Eken (1964 Kalaycı doğumlu) ile köy sakinlerinden Celâl Tansı (1928 Mecidiye'ye bağlı Kapıcı köyü doğumlu), Sezai Çakar (1930 Mecidiye'ye bağlı Kapıcı köyü doğumlu), Erol Yılmaz (1943 Kalaycı doğumlu), Rıdvan Şolpan (1950 Kalaycı doğumlu) ve Özgür Şolpan'a (1969 Kalaycı doğumlu) teşekkür ederiz.

2 Eski Bucak bölgesindeki Akkerman (günümüzde Ukrayna sınırları içinde olan Bilhorod-Dniproviskiy) şehri çevresi. Kırım Hanlığı devrinde bu bölge Han'a tâbi Tatarlarla meskûndü.

Söz konusu göçmenler, harman vakti olduğu ve ekinleri tarlada kaldığı bir hâlde Köstence Limanı'ndan Nâzım Bey ve Cumhuriyet vapurlarına binerek Türkiye'ye gelmişlerdir. Esasen, bu iki vapur 1930'lardaki muhaceret boyunca Türkiye ile Romanya arasında mekik dokumuştur. İçlerindeki Osmanlı Türklerinden birkaç aile dışında hepsi Kırım Tatarlarından oluşan Romanya muhacirleri, önce Tuzla'ya çıkmışlar, burada hamama götürülmüş ve muayene edilmişlerdir. Daha sonra Derince'ye nakledilen göçmenler, geçici olarak barınabilmeleri için önce eski tahıl depoları arasındaki tren vagonlarına, bilahare de eski Reji İdaresi'ne ait tütün depolarına yerleştirilmişlerdir. Bu dönemde kendilerine devlet tarafından bir miktar gıda yardımı yapılmıştır.

Bu dönemi müteakip, muhacirler çevre köylere misafir olarak dağıtılmıştır. Göçmenler bu köylerde 1 yahut 1,5 yıl kadar geçirirlerken, hükümet tarafından şimdiki Kalaycı köyü mevkinde 50 hanelik evler kurulmuştur. Çevre köylerde misafirlikte kaldıkları dönem Dobruca göçmeni Kırım Tatarları tarafından çok olumlu hatıralarla anılmaktadır. Göçmenler, kendi köyleri kurulana kadar geçen sürede misafirleri oldukları çevre köylerde yaşayan yerli Türklerin, Çerkeslerin, Lazların ve diğerlerinin kendilerine çok iyi davrandıklarını, hatta bazılarının onlara yemek yapıp getirdiklerini minnetle hatırlamaktadırlar. Kırım Tatarlarının çevre köylerle çok sıcak olan ilişkileri, daha sonraları da günümüze kadar bu minval üzerinde devam etmiştir.

Romanya muhacirleri, geçici olarak iskân oldukları köylerden Türkiye'nin muhtelif yerlerindeki nihâi iskân bölgelerine dağıtılırken 50 ailelik bir kısmı da Kalaycı köyüne yerleştirilmiştir. Buraya iskân olunan göçmenlere devlet tarafından nüfus başına 10 dönüm toprak, saban ve 100 kilogram buğday verilmiştir. Anlatılanlara göre, Kalaycı köyü mevki eskiden ormanlık olup devlet Kırım Tatar muhacirlere burayı tahsis etmiş, ormanı açmalarını ve bu şekilde ortaya çıkan araziye benimsemelerini bildirmiştir. Nitekim köylüler kestikleri ağaçları devlete teslim etmişler, ağaçların köklerini ise kendileri almışlar, açılan arazi de tarlaları olmuştur. Devlet isteyenlere at arabası, isteyenlere de öküz arabası vermiştir. Kalaycı köyüne bu şekilde yerleşen ilk Kırım Tatar muhacirlerden sonra, II. Dünya Savaşı'ndan hemen önceki dönemde münferit olarak Romanya Dobruca'sından birkaç aile Kırım Tatar muhacir daha gelmiştir.

Kalaycı köyüne 1950'lerde 12 hane Bulgaristan muhaciri Türk yerleşmiştir. Bu dönemde yaklaşık 100 haneden oluşan köyün, bu son gelen muhacirler hariç tamamı Kırım Tatarlarından oluşmaktaydı. Kırım Tatar muhacirlerin geçim sıkıntısı çekenlerinden bazıları, zaman içinde İstanbul Şehremini'ne göç etmişlerdir. Bazıları ise yakındaki Arifiye'ye taşınmıştır. 1960'ların başlarında Giresun ve Trabzon'dan gelen 4-5 aile, Kalaycı köyünün kenarına yerleşerek burada Sarıgöl Mahallesi'ni teşkil etmişlerdir. Bu kimseler ve onların çocukları bugün de aynı yerde oturmakta olup yaklaşık 15 hane oluşturmaktadırlar. 1970'lerde ve 1980'lerde ise Karadeniz bölgesi ve Erzurum çevresinden gelip köye yerleşenlerle Kalaycı'nın nüfusu çoğalmıştır. Kalaycı köyü 1967'deki Adapazarı zelzelesinde ciddi zarar görmüş, ancak ölüm olmamıştır. 17 Ağustos 1999 depreminde ise köye fazla zarar gelmemiştir.

Yarım asır kadar bir süre boyunca, oldukça homojen bir etnik yapıya sahip olan Kalaycı köyünde Kırım Tatar kültürünün pek çok unsuru canlı bir şekilde korunabilmiştir. Başta toylar olmak üzere cemaat töreni mahiyetindeki sosyal olaylar esas olarak Kırım Tatar âdetlerine uygun olarak yürütülmüştür. 1950'lere kadar konuşma meclislerinin, çınlaşmaların, Kırım Tatar güreşlerinin ve at yarışlarının olduğu Kırım usulü toylar yapılagelmiştir. Perşembeden başlanıp pazar gününe kadar süren ve her misafirin davul zurna ile karşılandığı toylarda, horoz telleme, kiyev traşı ve toquz bağlama gibi âdetler de 1960'ların sonuna kadar sürdürülmüştür. Aynı döneme kadar köyün titizlikle sürdürdüğü geleneklerden biri de Hıdırellez'e çıkılmasıydı. Hıdırellez günleri tarlaya bile gidilmez, bayırlara çıkılır ve qalaqay tığırılırdı.

Kalaycı köyündeki Kırım Tatar muhacirler Türkiye'ye gelişlerini müteakip kırk yıla yakın bir süre içinde, yalnızca Kırım Tatarlarıyla (daha ziyade Eskişehir çevresindeki Kırım Tatar köyleriyle) evlilik tesis etmiş-

lerdir. Kırım Tatar olmayanlarla ilk evlilik 1960'ların başında gerçekleşmiş, 1970'lerden itibaren karışık evlilikler çoğalmıştır.

Kalaycı'da otuzlu yaşların üzerindeki nesiller kendi aralarında Çöl şivesiyle Kırım Tatarca konuşmaktadırlar. Daha genç nesiller ise genellikle ana dillerini anlamakta, ancak günlük hayatta kullanmamaktadırlar.

1970'lerde, 1980'lerde ve günümüzde Kalaycı'dan Romanya'ya akrabalarını görmeye gidenlere ve oradan buraya gelenlere sıkça rastlanmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köyden Kırım'a giden henüz yoktu.

Kalaycı köyündeki Kırım Tatar muhacir aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Adıgüzel, Akyüz, Arık, Azamak, Bakan, Başar, Bor, Bozkurt, Çakar, Eken, Gencay, Genç, Mestanoğulları, Orak, Söyler, Şenoğlu, Şenol, Şolpan, Tansı ve Yılmaz.

Kamışlı Köyü*

Sakarya ilinin Geyve ilçesine bağlı Kamışlı köyü Adapazarı'na 55, Geyve'ye ise 18 km uzaklıktadır. 2009 yılı itibarıyla, kış aylarında köyde sadece 3 hane kalmakta, yazın şehirdeki Kamışlı köylülerinin dönmesiyle köy 280 kişi civarını (80-100 haneyi) bulmaktaydı. Esasen, köy halkı büyük ölçüde Geyve'de hayatlarını sürdürmekle birlikte, köyle de irtibatlarını devam ettirmektedirler. Kamışlı halkının tamamı Trabzon ve Rize kökenlidir. Kamışlı köyü Dişliler, Kazaklar ve Karakuz adlarında üç mahalleden müteşekkildir. Kamışlı'nın geçimi büyük ölçüde fındık tarımı üzerinedir. Bunun yanı sıra köyde sınırlı ölçüde mısır da ekilmekte, arıcılık yapılmakta ve az miktarda büyükbaş hayvan da bakılmaktadır. Burada bir zamanlar yaygın olarak ekilen şeker kamışı ise 1950'lerden sonra terk edilmiştir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Bolu eyaletinin Kocaeli kaymakamlığının Sapanca kazasına bağlı olan Kamışlı köyünün 1840'ların ortasına ait temettuat defterinde köyde vergi mükellefi 25 Müslüman hanenin bulunduğu görülmektedir.³ Köyün gerek nüfus yapısının gerekse mevkisinin müteakip dönemde değiştiği ve Müslüman nüfusun köyü terk ettiği anlaşılmaktadır. 1892'ye ait kayıtlarda köye Rumeli muhacirlerinden bazı kimselerin yerleştirildiği, ancak bu durumda dahi yerlilerle birlikte köyde yalnızca 5 hanede 19 kişinin yaşadığı gösterilmektedir.⁴ Bu az sayıdaki sakinler de bir müddet sonra başka yerlere taşınmış olmalıdır. Köyün bu eski sakinlerinden günümüze intikal eden herhangi bir iz olmadığı gibi, eskiden mevcut olan bu Kamışlı köyünün tam olarak hangi mevkide yer aldığını da belirleyemedik. Hâlen köyde anlatılanlara göre, 1924 öncesindeki dönemde şimdiki Kamışlı köyü mevkisinde, kısmen yakındaki Ortaköy'de yaşamakta olan Rumlara ait şeker kamışı tarlaları, kısmen de ormanlık arazi bulunmaktaydı. Rumların mübadele ile bölgeyi terk etmesi sonrasında, 1920'li ve 1930'lu yıllarda, buraya Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinden gelip Kamışlı'ya yerleşenlerce ormanlar kesilip tarla hâline dönüştürülmüş ve günümüzdeki Kamışlı yerleşimi ortaya çıkmıştır. Buraya yerleşen aileler Trabzon'un Of ve Çaykara ilçeleriyle Rize'nin Salarha Deresi havalisinden gelmiş olup günümüzde de köy halkının tamamı bunların soyundan gelen kimselerden oluşmaktadır.⁵ Muhtarlık önce Maksudiye köyündeyken, 1950'lerde Kamışlı'da muhtarlık kurularak burası müstakil bir köy hâline getirilmiştir.

Kamışlı köyünü oluşturan sülaleler içinde en kalabalık olanı Azaklıoğulları'dır. Azaklıoğulları, Rize'deki Salarha Deresi boyunda yer alan Kaçaran (sonradan verilen isimle Elmalı) köyünden buraya gelmişlerdir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Kamışlı köyü muhtarı Mahmut Yemiş (1950 Kamışlı doğumlu) ile köy halkından Ali Azaklı (1931 Rize'nin Elmalı [Kaçaran] köyü doğumlu) ve Cemal Yılmaz'ın (1939 Kamışlı doğumlu) teşekkür ederiz.

3 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.VRD.TMT.d.*, Defter no.: 4572, ss. 2-14.

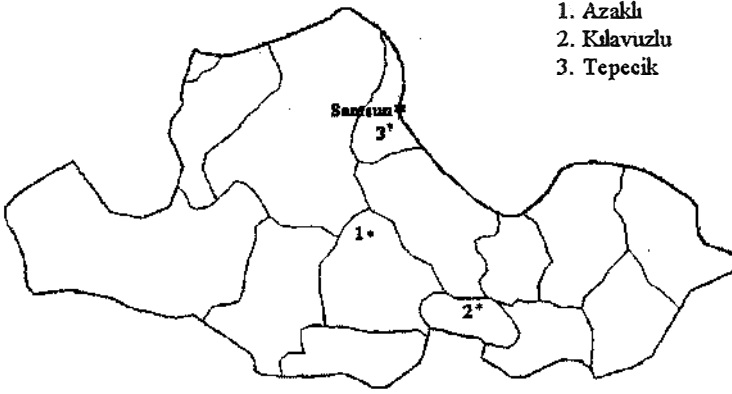
4 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 12, Gömlek no.: 38.

5 XXIII. Dönem Sakarya Milletvekili seçilen Şaban Dişli de bu köy halkındandır.

Kırım kökenli oldukları bilinen bu sülalenin Kaçaran'a ne zaman yerleşmiş olduğu bilinmemektedir. Bu sülalenin Rize ve çevresinde pek çok yere dağılmış olan Kırım asıllı Azaklıoğulları ile akrabalığı çok muhtemel olduğundan, bunların atalarının da XVIII. yüzyılın sonlarında Kırım'ın Azak kıyılarında Anadolu'ya göç etmiş olduklarına hükmedilebilir.⁶ İlk Azaklıoğulları, Kamışlı'ya 1934 yılında yerleşmiş olup bunların ardından aynı sülaleden başka birkaç aile daha gelmiştir.

Kamışlı'daki Azaklıoğulları'nın bir kısmı Azaklı, diğer kısmı da Yılmaz soyadını taşımaktadırlar. 2009 yılı itibarıyla, Kamışlı köyünde kış aylarında yalnızca 2 hane Azaklıoğlu kalmakla birlikte, kış aylarını Geyve'de ve Geyve'nin Kızılkaya köyünde geçiren 20 hane kadar Azaklıoğlu yazın köyde yaşamaktadır. Kamışlı'nın diğer sakinleri ses benzerliğinden dolayı Azaklıoğulları'nı "Kazaklar" olarak da adlandırmakta ve bu sebepten onların köyde yerleşmiş oldukları mahalle de "Kazaklar Mahallesi" olarak bilinmektedir. Doğu Karadeniz'deki (veya Doğu Karadeniz kökenli) diğer Azaklıoğulları sülaleleri gibi, Kamışlı'daki Azaklıoğulları da atalarının Kırım'dan gelmiş olduğunu bilmelerine rağmen, Kırım'a ait herhangi bir kültürel özelliği koruyamamışlardır.

6 2009 itibarıyla, Rize'nin Elmalı (Kaçaran) köyünde Azaklıoğulları sülalesine mensup olup daimî olarak yaşayan yalnızca 1 hane mevcuttu. Aynı sülaleden 2 aile de esasen İstanbul'da yaşamakta olup yaz aylarında köye gelmekteydi. Elmalı'daki Azaklıoğulları'nın hepsi Azaklı soyadını taşımaktadır.

Azaklı Köyü*

Samsun'un Kavak ilçesine bağlı Azaklı köyü il merkezine 40 km, ilçe merkezine ise 22 km uzaklıkta yer almaktadır. 2008 yılı itibarıyla köyün nüfusu kış aylarında yaklaşık 250 kişi (77 hane) iken, bu sayı yazın yaklaşık 900 kişiye (105 hane) çıkmaktaydı. Köye yaz aylarında gelenlerin büyük çoğunluğu Samsun'da çalışan ve yaşayan köy kökenlilerden oluşmaktaydı. 1970'lerden itibaren köy halkının çoğu köydeki geçim yetersizliği sebebiyle Samsun ve İstanbul gibi şehirlere göçmüştür. Esasen, Samsun'da Azaklı köyü kökenli yaklaşık 300 aile bulunmaktadır. Samsun'da yaşamakta olan Azaklı köylüleri 1 Ocak 2008'de "Samsun Kavak Azaklı Köyü Sosyal Yardım Dayanışma ve Kültürel Mirasları Koruma Derneği"ni kurmuşlardır. Daimî olarak köyde yaşamakta olanların çoğu şehirden emekli olmuş kimselerdir. Azaklı köyünde temel geçim kaynakları meyanında buğday, arpa ve yulaf ekilmektedir. Ayrıca, daha ziyade ev ihtiyaçlarına yetecek kadar büyük ve küçükbaş hayvancılık da yapıldığı gibi, sınırlı ölçüde arıcılık yapanlar da bulunmaktadır.

Azaklı köyünün kuruluş tarihini ve kurucularının kesin kimliğini tespit edebilmemiz mümkün olmadı. Günümüz köylülerinin temel kazıları sırasında 1,5 m derinlikte "Rum tuğlaları"na rastladıklarını anlatmaları burada hayli eski dönemlerde, belki de daha Bizans devrinde iskânın mevcut olduğuna delalet edebilir. Köyün şimdiki adı ise hiç değilse son yüzyıllarda mevcut olan köyün, Azak Denizi kıyılarından gelenlerce teşkil edilmiş olması gerektiğini akla getirmektedir. Bununla birlikte, köyün geçmişine dair bu ihtimali des-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Azaklı köyü muhtarı Bünyamin Ölmez (1969 Azaklı doğumlu) ile köy halkından İbrahim Kayaoğlu (1935 Azaklı doğumlu), Şakir Demirtaş (1938 Azaklı doğumlu), İsmail Demirtaş (1939 Azaklı doğumlu), Sıtkı Kayaoğlu (1954 Azaklı doğumlu), Duran Aygünöğlu (1954 Azaklı doğumlu), Ali Demirtaş (1964 Azaklı doğumlu), Osman Karatay (1965 Azaklı doğumlu) ve Celâl Karatay'a teşekkür ederiz.

tekleyebilecek herhangi bir delil (en azından şimdilik) mevcut değildir. Köyün en geç XVII. yüzyılın ilk yarısında Müslümanlarla meskûn olarak mevcut olduğu biliniyor. Nitekim 1642 tarihli Canik Livâsı Mufasssal Avâız Defteri'nde köy Kavak kazasına bağlı olan "Azıklı/Azıklı" adıyla zikredilmektedir.¹ Buradaki ismi "Azıklı" olarak okumak mümkündür. Ancak burada "Azak" kelimesinin alışılmış imlası (elif-zâ-elif-kaf) yerine "Azık" olarak okumanın daha uygun olacağı bir imla (elif-zâ-kaf) kullanılmıştır. Bu durumda, köyün adının Azak Denizi veya şehri ile ilgili olamayacağı ve "Azıklı" olarak okunması gerekeceği açıktır. Yani köyün esasen "Azıklı" olan ismi, zamanla halk ağzında "Azaklı"ya dönüşmüştür. Dahası, en geç XVII. yüzyılın ilk yarısı gibi bir tarihte, Azak boyundan yahut Kırım'dan bölgeye herhangi bir yerleşim –bütünüyle imkânsız değilse de– pek muhtemel görünmemektedir. Kaldı ki (çok muhtemelen Türkmen olan) "Azıklı" isimli bir cemaatin varlığından ve bunların en azından XVI. yüzyılın ikinci yarısında Sivas ve Maraş sancaklarında mevcut olduklarından haberdarız.² Bu durumda, köyün adını geçmişte bu havalıyı yurt tutmuş veya en azından burada bulunmuş olan Azıklı cemaatinden aldığına hükmetmek yanlış olmayacaktır.

1798 yılına ait şer'iyye sicilinde köyün sakinlerinin, o yıllarda, Kavak'ın başka köylerinin halkı gibi, Tokat'tan Samsun'a bakır nakli işinde çalıştırılmakta oldukları görülmektedir.³ Günümüzdeki Azıklı köyünün sakinleri içinde köydeki geçmişleri XIX. yüzyıldan öncesine gidebilen kimse yoktur. Bir rivayete göre, köyün "yerlileri" olan sülale veya sülaleler, XIX. yüzyıl içinde köyden ayrılarak önce Kavak'a bağlı Duman köyüne ve nihayet Lâdik'e bağlı Hasırcı köyüne taşınmışlardır.⁴

Köyün en azından XIX. yüzyıldaki ahalisinin tamamen Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir. Bununla beraber, yakın çevrede Hristiyanların da yaşamakta olduğu biliniyor. Meselâ, XIX. yüzyılda köye 2 km kadar mesafedeki Yurmandağı mevkinde eski bir kilisenin bulunduğu ve oralarda Hristiyanların yaşadığı söylenmektedir.

I. Dünya Savaşı ve arkasından gelen İstiklâl Savaşı yılları Azıklı köyü halkının çok zor geçirdikleri bir dönem olmuştur. Nitekim köyden çok sayıda genç I. Dünya Savaşı'nda şehit olmuş veya esir düşmüştür. Esir düşenler arasında Rusya'da uzun yıllar esir kalanlar bulunduğu bilinmektedir. I. Dünya Savaşı'nda köy gençlerinin hemen hepsinin savaşa gidip çoğunun geri dönmemesine bağlı olarak, köyün kız ve kadınları dışarıdan gelenlerle evlenmişler, bu damatlar da köye yerleşmiştir.

I. Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde köy çevresinde Rum çetelerinin gayet faal olduğu ve etraftaki köylere baskınlar yaptıkları biliniyor. Ancak söz konusu çeteler Azıklı'ya dokunmamışlardır. Rum çetelerinin Azıklı'ya saldırmamalarının sebebinin, Azıklı halkının çevrede özellikle belalı ve intikamcı şeklinde bilinmesi olduğu anlatılmaktadır.

Azıklı köyünün hâlen bilinen en eski sülaleleri olarak (günümüzde taşıdıkları soyadlarıyla) Bulut (Civruoğulları), Doğutaş (Fakıgiller), Karagöz, Karatay, Keskinoglu, Ozan (Kaptangiller), Tokmak ve Yücel sülaleleri gösterilmekte olup bunların çoğu, 2008 itibarıyla köyde yalnızca birer hane teşkil etmekteydi (Karatay sülalesi ise 15 haneden oluşmaktaydı). Bu sülalelerin eski Azaklıoğulları'yla ilişkileri olup olmadığı bilinmemektedir.

1 Mehmet Öz, *Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları VIII. Canik Sancağı Avâız Defterleri (1642)*, Ankara, 2008, ss. 101, 203, 297 ve 342.

2 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolü'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: I, Ankara, 2009, s. 209.

3 Ömer Yıldırım, "1797-1798 Yıllarına Ait Tokat Şer'iyye Sicilinde Yer Alan Belgelerin Sosyal ve Ekonomik Yönden Tahlili", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2007, s. 247; Ahmet Demirci, "3 Numaralı Tokat Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonlu metni ve Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat, 2007, s. 298.

4 Köy halkından olup Azıklı hakkında araştırma yapan İlköğretim Müfettişi Sıtkı Kayaoğlu, bu rivayeti Lâdik'in Hasırcı köyünden Alâattin Bilgin'den işitmiş olduğunu bize anlatmıştır. Kayaoğlu'na teşekkür ederiz.

Azıklı köyünün şimdiki çoğunluğu itibarıyla Türkmen asıllı olan terkibi daha ziyade köye XIX. ve XX. yüzyıllarda farklı yerlerden münferit olarak yerleşenlerin ve özellikle de köye damat gelenlerin soylarından meydana gelmiştir. Şu cümleden olarak, Türkmen olan Kabahasanoğulları (günümüzdeki soyadları Kayaoğlu) XIX. yüzyılın ortalarında Mahmutbeyli köyünden gelerek buraya yerleşmiştir. Ölmez soyadlı sülale de Kavak'a bağlı Karantu köyünden buraya taşınmıştır. Sarıcaoğulları da Azıklı'ya Karantu köyünden gelmişler ise de köken olarak Trabzon'un Of kazasındandırlar. Aykul soyadlı sülale aslen Rize'nin Hemşin tarafındandır. Seyhan soyadlı Kütükçüoğulları sülalesinin ataları Aybastı'nın İbasa köyünden gelmiştir.

Azıklı'ya her biri farklı yer ve kökenlerden gelen bu gibi sülaleler içinde ikisi Kırım kökenlidir. Demirtaş soyadını taşıyan ve Kırbıykoğulları veya İmamuşakları olarak bilinen sülalenin atası Halil Hoca, bir Kırım göçmeni olup XIX. yüzyılın ikinci yarısında yakındaki Karayusuflu köyünden Azıklı'ya imamlık yapmak üzere gelmiş ve burada kalmıştır. Halil Hoca'nın soyundan gelen Demirtaş soyadlı sülale 2008'de köyde 22 hane teşkil etmekteydi. Köyde Aygünoğlu soyadını taşıyan iki farklı sülaleden biri de Kırım Tatar asıllıdır. Bu sülalenin Kırım'dan gelen büyükleri, yine XIX. yüzyılın ikinci yarısında önce Azıklı köyünün 2 km yakınındaki Yurmandağı mevkesine yerleşmişlerse de sonradan Azıklı'ya taşınmışlardır. Bu sülale 2008'de köyde 7 hane oluşturmaktaydı.

Azıklı köyü halkı farklı kökenlerine rağmen zaman içinde çevrenin de etkisiyle ortak bir kültür etrafında birleşmiştir. Günümüzde, bölgede hâkim olan Türkmen kültürü ve ona bağlı gayet zengin gelenekler Azıklı köyünde de geçerlidir. Etraf köylerle de sıkı ilişkiler sürdürülmektedir. Meselâ, yakın geçmişe kadar, Azıklı ile komşu Karantu ve Karayusuflu köylerinin sakinleri bayramlarda birbirlerine toplu olarak ziyarete giderlerdi. Kurban bayramlarında ise bu üç köyün halkı, her köy ziyaretinde büyük bir merasim ile toplu olarak kurban eti yerlerdi.

Kılavuzlu Köyü*

Kılavuzlu köyü Samsun'un Asarcık ilçesine bağlı olup Samsun'a 78 km, Asarcık'a ise 5 km uzaklıktadır. Köy geçmişte önce Çarşamba'ya, bilahare de Kavak'a bağlı olmuştur. Köy nüfusu 2000 yılı itibarıyla 1.371 kişiydi. 2004 yılı itibarıyla yaklaşık 300 hanenin bulunduğu köyde 80 hane Kırım Tatarlarına aitti. Köydeki 15 mahallenin en büyüğü de Kırım Tatarlarının tamamının yaşadığı 95 hanelik Kırımlılar yahut Sofular (Hacı Sofu) Mahallesi'dir. Kılavuzlu köyünün temel geçim kaynakları arpa, buğday, mısır, arpa ve şekerpancarı tarımıdır. Köy dışına fazla göç olmamaktadır. Bununla birlikte, bazı köylüler mevsimlik olarak büyükşehirlerde çalışmaya gitmektedirler.

Kılavuzlu köyünün mevcudiyeti en azından XVII. yüzyıl başlarına gitmektedir. Nitekim 1643 tarihli "Kendir Ocaklığı" olan kazaların icmal defterinde Kılavuzlu köyünün adı da (Eyüb yerleşimi ile birlikte) zikredilmektedir.⁵ Köyün bu defterde zikredilmesinden de anlaşılacağı gibi, o dönemde Kılavuzlu gemi yapım ve donatımında kullanılan çok önemli bir madde olan kendir üretimiyle geçinmekteydi. Kılavuzlu adının ise geçmişte burayı yurt tutmuş olan Türkmenlerin Kılavuzlu (Kulağuzlu) cemaatinden geldiğine kesin gözüyle bakılabilir.⁶

* Bu yazının hazırlanmasında değerli yardımlarını gördüğümüz ve bilgilerinden yararlandığımız Hasan Kırımlı (1933 Kılavuzlu doğumlu), Ahmet Kırımlı (1939 Kılavuzlu doğumlu) ve genel olarak Kırımlılar Mahallesi sakinlerine şükranlarımızı beyan ederiz.

5 Mehmet Öz, *Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları VIII. Canik Sancağı Avârız Defterleri (1642)*, Ankara, 2008, s. 219.

6 Kılavuzlu (Kulağuzlu) cemaati için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: IV, Ankara, 2009, ss. 1532-1534.

XVII. yüzyıldaki terkiğini bilmediğimiz Kılavuzlu'nun günümüze kadar yansıyan nüfus yapısı ise buraya Kırım muhacirlerinin yerleşmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Rivayete göre, muhtemelen XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, henüz Kırım Hanlığı'nın dahi mevcut olduğu bir dönemde Godöv Hoca lakaplı bir kişi şahsî bir anlaşmazlıktan yahut işlenmiş bir suçtan dolayı Kırım'ı terk etmek zorunda kalarak önce Trabzon'a, sonra da Samsun'a gelir. Samsun'da çalışmaktayken orada karşılaştığı Kılavuzlu köyünden birinin delaletiyle bu köye gelip yerleşir. O dönemde Kılavuzlu köyü küçük bir yerleşim durumundadır. Kılavuzlu'da evlenen Godöv Hoca'nın Mustafa ve Ali isimli iki oğlu olduğu bilinmektedir. Bunlardan Ali'nin Abdurrahman ve Sâdık isimli iki oğlu olur. Köydeki camilerin banîsi olduğu söylenen ve Hacı Sofu lakabıyla tanınan Kırımlı Abdurrahman'ın ismi hâlen Kırımlıların meskûn olduğu mahallenin adında yaşamaktadır. Kılavuzlu köyündeki Kırımlıların beyanlarına göre, hâlen köyde bulunan Kırımlıların hepsi Godöv Hoca'nın neslinden inmekte olup 8-9 nesil öncesinden ona bağlanmaktadırlar. Köy zaman içinde bu sakinler etrafında gelişmiştir. Köydeki Kırımlıların kökeni hakkındaki bu rivayet, muhakkak tahrif edilmiş bazı unsurlarla karışmış olsa da birtakım gerçekleri ihtiva ettiği bellidir. Her hâlükârda, köydeki Kırımlıların tek bir kişiden inmekten ziyade, buraya yerleşen küçük veya büyük bir grubun soyundan gelmeleri daha mantıklı görünmektedir.

Köydeki Kırım muhacirlerinin soyundan gelenler gerek sürekli karışık evliliklerin yapılması gerekse Türkiye'ye gelişlerinin üzerinden iki yüzyılı aşkın zaman geçmiş olmasından dolayı Kırım'a ait dil, gelenek ve âdetlerden hiçbirini günümüze kadar koruyamamışlar ve bütün bu hususlarda çevredeki Türklerden farksız bir görüntü çizmektedirler. (İlginç bir özellik olarak Kırımlılar komşuları nezdinde çok et yemele-riyle tanınmaktadırlar). Kırım ve Kırım Tatarlığına dair ailelerinden tevarüs ettikleri bilgiler de yok gibidir. Bununla birlikte, köyün Kırım asıllı halkında Kırım Tatar kökenlerine ilişkin sıcak bir bağlılığın mevcudiyeti dikkat çekmektedir. Atalarının Kırım'dan çıkmasının üzerinden gayet uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen, köydeki Kırım asıllı ailelerin (tek bir istisna ile) tamamı "Kırımlı" soyadını taşımaktadır. Yegâne istisna olan "Sevim" soyadını taşıyan aile de, bu soyadını 1934 yılında Soyadı Kanunu'nun çıktığı sırada askerde olan aile büyüklerinin köyündeki akrabalarının hangi soyadını kabul ettiklerini bilmemesinden dolayı almıştır.

Kılavuzlu köyündeki Kırımlılardan 7-8 hanesi de köye bitişik durumdaki Dağcılar köyünde ikamet etmektedir. Sözü edilen aileler eski bir Rum köyü olan Dağcılar'da 1924 yılındaki mübadele ile buradan ayrılan Rumlardan geri kalan evlere yerleşmişlerdir. Resmen ayrı bir köyde gözükmelerine rağmen bulundukları mevki Kılavuzlu'ya bitişik olduğu için aslında Kılavuzlu'daki ve Dağcılar'daki bütün Kırımlılar tek bir küme hâlinde bulunmaktadır.

Kılavuzlu köyüne yerleşen ilk nesil Kırımlıların yaptırdıkları camiler bunların geliş tarihlerine ışık tutmaktadır. Kırımlıların çevrede ilk kurdukları caminin Kavak kasabasındaki Karabalçık Camii olduğu ifade edilmektedir. Maalesef söz konusu cami ilk yapıldığı şekliyle muhafaza edilmemiştir. Kılavuzlu köyü Büyük Cami ise Kırımlıların yaptırdığı ikinci camidir. Her ne kadar bina ilk inşa edildiği şekliyle günümüze ulaşmamış ise de, yeniden inşa edilen camide eski yapıya ait ve üzerinde ilk inşa tarihinin bulunduğu kalas muhafaza edilmiştir. Burada yalnızca "1180" (hicrî) tarihi yer almaktadır. Bu tarihin ilk inşa tarihi olduğu kabul edilecek olursa, caminin miladî 1766 yahut 1767 tarihinde kurulduğu, diğer bir ifadeyle Kırımlıların köye bu tarihten önceki bir tarihte gelmiş oldukları ortaya çıkmaktadır. Camideki başka bir kalas üzerinde de "Tamir Hacı Sofu Hasan Usta 1291" ibaresi yer almaktadır. Buradan da caminin tamirinin yahut yeniden inşasının yine Kırımlılardan Hasan Usta tarafından miladî 1874 yahut 1875 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Tamamen ahşap ve çok zarif olan Büyük Cami, çevre mimarisinin tipik bir örneğidir. Kılavuzlu köyü Sofular (Kırımlılar) Mahallesi Eski Camii de yine Kırımlılar tarafından yaptırılmıştır. Yine gayet zarif,

aşşap bir mimariye sahip olan Eski Cami'nin 18 Teşrin-i Evvel 1311 (miladî 30 Ekim 1895) tarihini taşıyan Arapça kitabesinde caminin Kırımlı Râşid Ağa'nın hayratı olduğu yazılıdır.

Kılavuzlu köyünde yaşayan Kırımlılar komşularıyla bütünüyle kaynaşmış olup aralarında herhangi bir anlaşmazlık görülmemiştir. Zaten sosyal ve ekonomik yapıları itibarıyla Kırımlı olanlar ve olmayanlar arasında fazla bir fark bulunmamaktadır. Kılavuzlu köyünün bütün halkı gibi Kırımlılardan da çok sayıda I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı gazisi ve şehidi çıkmıştır. İlginç bir özellik olarak, köydeki Kırımlılar arasında uzun yıllardır Kırım'da işçi olarak çalışan yahut iş yapanlar da vardır.

Tepecik Köyü*

Samsun ilinin merkez ilçesine bağlı olan Tepecik köyü il merkezine 2 km mesafededir. Köy Samsun'a yakınlığı dolayısıyla pek çok yönden şehirle iç içe bir karakter arz etmektedir. Tepecik köyünün nüfusu 2000 yılı itibarıyla 598 kişiydi. Köy şimdiki ismini, kısmen bir kayanın üstünde kurulduğu için almıştır.

Tepecik köyü evvelce geçimini özellikle tütünden sağlayan bir köy iken günümüzde bu durum değişmiştir. 2004 yılı itibarıyla köyde tütün ekimiyle uğraşan yalnızca 1 hane kalmıştı. Hâlen Tepecik köylüleri geçimlerini kış sebzesi ekerek, küçük ve büyükbaş hayvancılık yaparak temin etmektedirler.

Tepecik köyü kuruluşu itibarıyla bir Rum köyüdür.⁷ İstiklâl Savaşı yıllarındaki olaylara bağlı olarak köyün ahalisi olan Rumlar burayı terk etmek zorunda kalmışlardır. Köyde hâlen Rumlardan kalan birçok bina, çeşme gibi yapılar mevcuttur. Köyün kilisesinin ise şimdiki caminin yerinde bulunduğu biliniyor.

Rumlardan sonra köyün yeniden iskânı 1922 yılında Türkiye'ye iltica eden Kırım Tatarlarıyla olmuştur. Kırım'da 1921-1922 yıllarında vuku bulan ve yüz binden fazla insanın canına mal olan muazzam açlık felaketi esnasında binlerce Kırım Tatarı Türkiye'ye iltica etmek zorunda kalmıştı. Bu mülteciler son derece ağır şartlar altında kendilerini Anadolu limanlarına atıyorlardı. Bilhassa Nisan-Mayıs 1922'de Trabzon ve Samsun'a binlerce mülteci geldi.⁸

Söz konusu mültecilerden toplam 166 kişiden oluşan 42 hanelik bir grup da o sırada boş durumda bulunan Tepecik köyüne yerleştirildi.⁹ Tepecik köyüne yerleştirilen Kırım Tatarlarının tamamı ya da çoğu ilk önce Trabzon'a gelmiş ve aylarca orada kalmışlardı. Tepecik köyünde Müslüman mezarlığının 1922'de açıldığı biliniyor.¹⁰ Bu durumda, Tepecik köyüne Kırımlıların iskânının 1922 sonlarında veya en geç 1923 başlarında tamamlanmış olması gerekmektedir.

Tepecik'e yerleştirilen Kırım Tatar muhacirleri Kırım'ın farklı yerlerinden gelmekteydi. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, aralarında Akyar'dan, Bahçesaray'ın Kouş ve Gavr köylerinden, Yalta'nın Dereköy'ünden, Akmesic'ten, Canköy'den ve Kezlev'den olanlar bulunmaktaydı. Hatta bu mültecilerin arasında Kırım'da yaşayan Kazan Tatarlarından 3 hane de vardı.

* Bu makalenin hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Abdurrahman Baturşah (1925 Tepecik doğumlu), Kâzım Baturşah (1927 Tepecik doğumlu), Naciye Erol (1928 Tepecik doğumlu) ve Mümin Kocacıbağ'a (1933 Tepecik doğumlu) şükranlarımızı beyan ederiz.

7 Tepecik köyü sakinlerinden bazı Rumların miras meselesine dair 1873 yılına ait kayıtlar için bakınız, Abdurrahman Okuyan, "1772 No'lu Samsun Şer'iyye Sicili Defteri'nin Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1998, ss. 240-243.

8 Kırım'daki 1921-1922 açlığı ve Türkiye'ye kaçmak zorunda kalan Kırım Tatar mülteciler hakkında bakınız, Hakan Kırımlı, "Kırım'da ve İdil-Ural Bölgesinde Açlık ve Türkiye'den Giden Yardım (1921-1922)", *Belleten*, Cilt: LXXV, no.: 274 (Ankara, Aralık 2011), ss. 881-951.

9 Nedim İpek, *Mübadele ve Samsun*, Ankara, 2000, s. 123.

10 Abdurrahman Baturşah'ın ifadesinden.

1921-1922 açlığı dolayısıyla gelen Kırım Tatar mültecilerinin Samsun havalisinde yerleştirildikleri tek yer Tepecik köyü değildi. Samsun'un içine yerleşen veya yerleştirilen pek çok mülteci olduğu gibi, bir kısım mülteci de Samsun'un Kavak kazasına bağlı ve yine Rumlardan kalmış olan Karadağ köyüne iskân edilmişlerdi. O dönemde Samsun-Amasya şosesi üzerinde, 58. kilometrede, Çiftlikât mevkisinde yer alan Karadağ köyüne 40 hane kadar Kırım Tatar mültecisi yerleştirildi.¹¹

1924'te Yunanistan'dan mübadele ile gelen Türklerden, özellikle Sarışaban (Yunanca adı Hrisupolis) kazasının Beklemiş (Yunanca adı Calekton) köyünden bir grubun yerleşmesi için de hem Tepecik hem de Karadağ köyleri uygun görüldü. Bu tesadüfî değildi, zira Beklemiş köylüleri tütüncülükleriyle tanındıklarından, birinci sınıf tütün yetiştirilen bir yerdeki Tepecik'in onlar için ekonomik açıdan çok uygun olacağı düşünülmüştü.¹² Böylece Beklemiş köyü muhaciri 88 kişinin (20 hane) Tepecik'e iskânına karar verildi.¹³

Ancak bu yeni iskân kararı ciddi problemler doğurdu. 1925 yılında mübadele göçmenlerine tahsis edilen Tepecik köyünden Kırım Tatarlarının çıkarılması gündeme geldi. Buna gerekçe olarak da Kırım Tatar mültecilerin, kendilerine verilen toprakları kendileri ekmedikçe yarıcıya veya kiraya vermeleri, daha ziyade Samsun'da arabacılık yapmaları gösterilmekteydi.¹⁴ Köydeki Kırım Tatarları ise Canik Mebusları Câvid Paşa ve Süleyman Necmi Bey aracılığıyla Dâhiliye Vekâleti'ne müracaat ederek haklarının korunmasını istediler. O zamanki köy muhtarı Mahmud, köylüler adına Mahmud Câvid Paşa'ya çektiği telgrafta, arazilerini ekmedikleri iddialarını reddederek hemen herkesin tütün ektiğini ve köyün tütün dolu olduğunu söylüyordu. Arazilerini kiraya yahut yarıcıya vermeye mecbur olanlar, erkekleri vefat etmiş birkaç haneden ibaretti. Ayrıca Kırım Tatarları at ile tarla sürdüklerinden atlarının yem masrafını çıkarmak için tarla ile uğraşmadıkları günlerde arabacılık yapmaya ihtiyaçları vardı.¹⁵ Diğer taraftan, 120 hane Beklemiş muhaciri adına yapılan müracaatta, Kırımlıların Tepecik'ten çıkarılarak köyün kararlaştırıldığı üzere kendilerine tahsisi istenmekteydi.¹⁶

1925 yılı sonlarında, Kırım Tatarlarının Tepecik'ten çıkarılıp çıkarılmaması hakkında Ankara ve Samsun arasında bir hayli yazışma yapıldıktan sonra, nihayet Aralık 1925'te Kırımlıların kendilerine hane inşası şartıyla civarda başka bir yere nakli ve köye münhasıran Beklemiş muhacirlerinin iskânı kararı alındı. Ancak söz konusu yeni haneler inşa edilmeye kadar Kırımlılar köyde veya Samsun'un içinde kalabileceklerdi.¹⁷ Bununla birlikte, Kırımlıların Tepecik'ten resmen tahliyesi kararı şu yahut bu sebepten uygulanamadı.

Ancak bütün bu gelişmeler köydeki Kırım Tatarlarıyla Yunanistan muhacirleri arasında ciddi bir anlaşmazlığa ve gerginliğe yol açtı. Esasen 1925 sonlarında, Tepecik köyünde sadece 18 hane Kırım Tatarı kalmıştı.¹⁸ Diğerleri köyü terk ederek Samsun'a veya başka şehirlere göç etmişlerdi.

Aynı şekilde, Karadağ köyündeki Kırım Tatarları da Yunanistan muhacirleriyle olan benzer gerginlik ve bölgenin şartlarına adapte olamama gibi sebeplerden Karadağ'ı boşaltmaktaydılar. Karadağ'dan ayrılanların az bir kısmı Tepecik'e gelmekte, çoğunluğu da Ankara'ya veya Samsun'a göç etmekteydiler. Böylece, en son Kırım Tatarı, 1925 yılında Karadağ'dan ayrıldı.¹⁹ Günümüzde Karadağ'da hiç Kırım Tatarı yaşamamaktadır.

11 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü Fonu*, No.: 272.79/72.1.6.

12 BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü Fonu*, No.: 72.12/47.86.3, s. 5.

13 İpek, s. 123.

14 BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü Fonu*, No.: 72.12/47.86.3, s. 5.

15 Agb, ss. 2-3.

16 Agb, s. 5.

17 Agb, s. 10.

18 Agb.

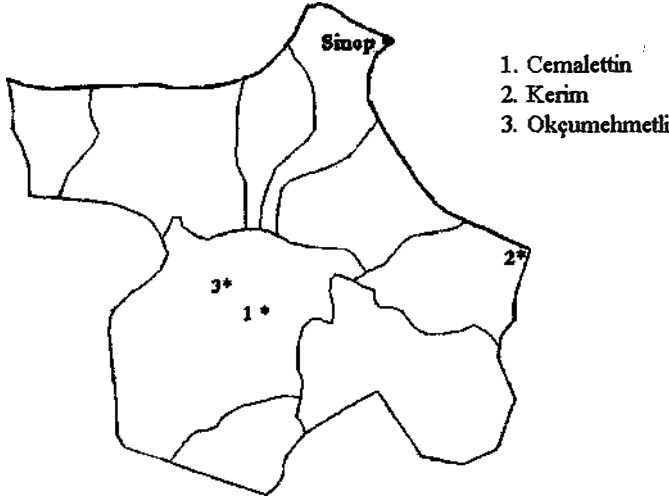
19 Abdurrahman Baturşah'ın anlattıklarından.

Tepecik köyündeki Kırım Tatarlarıyla Yunanistan muhacirleri arasındaki gerginlik zaman içinde küllendi. Hatta karşılıklı kız alıp vermeler dahi gerçekleşti. Bununla birlikte, Kırım Tatarlarının Tepecik'i terk etme süreci devam etti. 1940'larda Kırım Tatarların büyük çoğunluğu Tepecik'ten ayrıldı. 1960'larda Tepecik köyünde sadece 1-2 hane Kırım Tatarı kalmıştı. 2004 itibarıyla köyde kalan tek Kırım Tatarı Naciye Erol'du. Naciye Erol'un babası Bahçesaray'ın Kouş köyünden olup Kırım'da "Karaton" soyadını taşımaktaymış.

Kırım Tatarları köyü terk ettikçe onlardan boşalan evlere, 1940'lardan beri Trabzon ve Rize bölgesinden gelenler yerleşmiştir. Bu süreç günümüzde de devam etmekte olup hâlen 100-120 hanenin yaşadığı köyde, çoğunluğu Trabzon'dan ve Rize'den olmak üzere, Bayburt, Tonya ve Yomra gibi Karadeniz havalisi şehir ve köylerinden gelme halk teşkil etmektedir. Yunanistan muhacirleri 18 hane kalmıştır.

Kırım Tatarları Tepecik'e muazzam bir afet neticesinde her şeylerini kaybetmiş olarak geldiklerinden ve köyde de birçok problemle karşılaştıklarından, gelişlerini müteakip uzun bir süre yalnızca geçim ve ayakta kalma kaygısıyla yaşamışlardır. Kırımlılar, köyde yaşadıkları süre içinde tütün ve ekin ekip arabacılık yaparak geçimlerini sağlamışlardır. Zor geçim şartları, Tepecik köyündeki Kırımlıların pek çok âdet ve geleneklerini yaşatmasına imkân vermemiştir. Yine de mümkün olduğu kadar Kırım Tatar yemekleri ve bazı âdetler yaşatılmıştır. Meselâ, kandillerde çibörek yapıp komşulara dağıtıldığı, sahurlarda mutlaka çibörek yendiği hâlen hatırlanmaktadır.

Tepecik köyüne yerleşen Kırım Tatarlarının Akbaş, Baturşah, Ekbiç, Elmas, Ergenekon, Güney, Kırımtay, Peri, Topuz, Yılmaz ve Zafer soyadlarını aldıklarını tespit edebildik. Tanınmış sinema oyuncusu Yılmaz Zafer ile medya dünyasının ünlü isimlerinden Cenk Koray'ın babasının da bu köye yerleşen Kırım Tatarlarından olduğu biliniyor. Cenk Koray'ın babasının asıl soyadı da Kırımtay'dır.

Cemalettin Köyü*

Sinop ilinin Boyabat ilçesinin Cemalettin köyü, ilçe merkezinin kuzeybatısında yer almakta olup Sinop'a 101, Boyabat'a da 11 km mesafededir. 2009 itibarıyla köyün nüfusu 160 kişiden (42 hane) ibaretti. 1950'lerin ikinci yarısından son döneme kadar ekonomik sebeplere bağlı olarak köy halkından pek çok kişi, başta İstanbul olmak üzere şehirlere göç etmiştir. Cemalettin köyü kökenli olup İstanbul'da yaşayan yaklaşık 300 hanenin bulunduğu hesaplanmaktadır.¹ Köyün geçimi çeltik, pancar, buğday, kavun karpuz ve sebze tarımı ile küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık üzerinedir.

Cemalettin köyünün günümüzdeki sakinleri, burasının geçmişi hakkında bilgi sahibi olmamakla birlikte, köyün tarihinin yüzyıllar öncesine dayandığı bellidir. Köyün adının, XV. yüzyılın ikinci yarısında hüküm sürmüş olan Candaroğulları Beyliği'nin son hükümdarı Cemalettin Kızıl Ahmed Bey ile alakalı olabileceğini düşünmekteyiz. 1487 tarihli tahrirde Cemalettin Bükü adıyla kaydedilen köy burası olmalıdır.²

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Cemalettin köyü muhtarı Mehmet Gezin (1957 Cemalettin doğumlu) ile köy halkından Hasan Azaklı (1938 Cemalettin doğumlu) ve Hasan Acar'a (1949 Cemalettin doğumlu) teşekkür ederiz.

1 İstanbul'da yaşayan Cemalettinliler, 2009'da "Cemalettin Köyü Yaşatma, Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği" adlı bir dernek kurmuştur.

2 Ayşe Tosunoğlu, "Tapu-Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1993, s. 70.

1530 yılına ait tahrir defterinde ise Cemaleddin adıyla gösterilen köyde toplam 37 hanenin mevcut olduğu kaydedilmektedir.³ 1708 tarihli bir Osmanlı belgesinde ise köyde “Sultan Bayezid-i Velî” (Sultan II. Bayezid, saltanatı: 1481-1512) adına bir caminin mevcut olduğu kaydedilmektedir.⁴ Köyde böyle bir caminin bulunması, Cemaleddin’in, en azından XIV. yüzyılın sonları yahut XV. yüzyılın başlarında padişah adına cami inşa edilecek kadar önemli bir mahal olduğuna delalet etmektedir. Sultan Bayezid Camii’nin 1840’larda da mevcut ve faal olduğu görülmektedir.⁵ Köyün günümüzde de ayakta olan camisinin üzerindeki 1885 tarihli (muhtemelen tamir veya yeniden inşaya ait olan) kitabede ise “Ayasofya Camii Şeyhi es-Seyyid el-Hacı Hâfız Ali Şükrü Efendi’nin bu camii ve civarındaki oda vakf-ı şerifinindir” ibaresi yer almaktadır. Bu caminin eski Sultan Bayezid Camii’nin yerine yapıldığını veya onun tamir edilmiş şekli olduğunu düşünmekteyiz.

Cemalettin köyünün günümüzdeki sakinlerinin ne kadarının buranın “yerli”lerinden olduğunu tespit edebilmek mümkün olmadı. Köyün 1840’ların ortasına ait temettuat defterinde o yıllarda köyde yaşamakta olanların Dişçiöğlu, Azaklıoğlu, Gökçeoğlu, Tüysüzöğlu, Deliibrahimoğlu, Kethüdâoğlu, Atlıhasanoğlu, Derlioğlu, Hacıoğlu, Topluoğlu, Recebpaşaoğlu, Hüseyinbeyoğlu, Saraçoğlu, Gazioğlu, Karaosmanoğlu, Akgözoğlu, Bekiroğlu, Çilmehmedoğlu, Tahmazoğlu, Çakaloğlu, Çabakoğlu, Delikoğlu, Köroğlu, Müezzinoğlu ve Küçükoğlu gibi sülale isimlerini veya lakapları taşıdıklarını görmekteyiz.⁶ Her hâlükârda günümüzdeki köy halkının pek çoğunun atalarının, XIX. yüzyılda bu köye yerleşmiş oldukları söylenebilir. Bu şekilde köye yerleşenler arasında çevre köylerden insanlar olduğu gibi, Adana tarafından gelmiş Yörükler de vardı.

Cemalettin köyü sakinleri arasında küçük bir grubu da Kırım kökenli olan Azaklıoğulları oluşturmaktadır. Köyde yaşamakta olan Azaklıoğulları sülalesi mensupları içinde buraya ne zaman ve nereden geldiklerini tam olarak bilen kimse kalmamıştır. Bununla birlikte, temettuat defterine göre 1840’larda köyde “Azaklıoğlu Mehmed bin Osman”, “Azaklıoğlu Ömer bin Hüseyin”, “Azaklıoğlu Ömer bin Mehmed”, “Azaklıoğlu Hüseyin bin Mustafa”, “Azaklıoğlu Hasan bin Ahmed” ve “Azaklıoğlu Mehmed bin Mustafa”nın yaşadığını ve toprak sahibi olduklarını bilmekteyiz. Defterdeki bilgilerden, Azaklıoğulları’nın o dönemde köydeki en kalabalık sülale olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Azaklıoğulları’nın buraya XIX. yüzyılın ilk onyılları içinde yerleşmiş oldukları ve Türkiye’nin Karadeniz bölgesindeki diğer Azaklıoğullarıyla da köken itibarıyla akraba iseler, Kırım ve Azak Denizi kıyılarından Anadolu’ya göçlerinin de XVIII. yüzyıl sonlarında veya XIX. yüzyıl başlarında gerçekleştiği tahmin edilebilir.

Günümüzde Cemalettin köyünde yaşamakta olan Azaklıoğulları yalnızca aslen Kırım tarafından olduklarını ve dedelerinden işittiklerine göre İsfendiyar Dağları’nın Gökırmak Vadisi’ne bakan bölümünde ve Yortan köyler grubu havalisinde yer alan “Azaklı” adlı bir mevkidin buraya gelmiş olabileceklerini ifade edebilmektedirler. Cemalettin köyündeki Azaklıoğullarından en az ikisinin I. Dünya Savaşı’ndaki Çanakkale muharebelerinde şehit düştüğü bilinmektedir.

Cemalettin köyündeki Azaklıoğulları sülalesine mensup aileler, Soyadı Kanunu’nu müteakip Azaklıoğlu, Azaklı ve Acar soyadlarını almışlardır. 2009 yılında köyde (her üç soyadını taşıyan) Azaklıoğulları sülalesi mensubu 15 hane yaşamaktaydı. Aynı sülaleden olup köyden Boyabat’a taşınmış olan 3, İstanbul’a yerleşmiş olan da 23 hane vardı.

3 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II, Ankara, 1994, tıpkıbasım sütun 663.

4 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *Cevdet-Evkaf*, Dosya no.: 452, Gömlek no.: 22858.

5 BOA, *ML.VRD.TMT.â*, Defter no.: 16461, s. 1.

6 Agb, ss. 2-15.

Kerim Köyü*

Kerim, Sinop ilinin Dikmen ilçesine bağlı bir köydür. Sinop iline 86 km, Dikmen ilçesine 13 km uzaklıktadır. 2011 itibarıyla köyde daimî yaşayan nüfus yaklaşık 400 kişiden (110 hane) oluşmaktaydı. Bilhassa 1960'lardan itibaren Kerim köyünden şehirlere ekonomik ve sosyal sebeplere bağlı olarak büyük sayıda göç olmuştur. Köyden göç edenlerin çoğu İstanbul'da, geri kalanları da İzmir, Bursa ve diğer şehirlerde yaşamaktadır. Şehirlere göçmüş olanların önemli bir kısmı yaz aylarında köye gelmektedir. Köyde daimî olarak yaşayan nüfusun çoğunluğunu yaşlı nesil teşkil etmektedir. Köyde yaşayanların geçimi büyük ölçüde "gurbetçilik", yani köy dışında çalışarak elde edinilen gelirlere ve muhtelif yerlerden alınan emekli maaşlarına dayanmaktadır. Bunun yanında sınırlı ölçüde buğday ekilmekte ve az sayıda hayvan beslenmektedir.

Türkiye'nin Karadeniz bölgesi köylerinin pek çoğunda olduğu üzere, Kerim köyü de birbirinden hayli uzak ve her biri müstakil birer köy görüntüsü veren mahallelerden oluşmaktadır. Kerim köyünün tek bir muhtarlığa bağlı Merkez, Çayağzı, Boldaç, Ahmedoğlu, Durak, Hatip, Eskicuma ve Sepetçioğlu adlarını taşıyan sekiz mahallesi bulunmaktadır. Bu mahallelerde yaşayan halkın kökenleri muhtelif zamanlarda farklı yerlerden buraya yerleşmiş kişi ve topluluklara dayanmaktadır. Meselâ, Sepetçioğlu Mahallesi'ne adını veren Sepetçioğlu sülalesinin kökeninin hâlen Kastamonu'nun İhsangazi ilçesine bağlı olan Hacıoğlu (Yukarı Avşar) köyünden buraya göç eden Afşar boyundan Türkmenlere dayandığı biliniyor. Ahmedoğlu Mahallesi sakinlerinin bir kısmını günümüzde Bulgaristan topraklarında kalan Tırnova'dan –muhtemelen XIX. yüzyıl sonlarında– gelmiş muhacir Türkler oluşturmaktadır. Kerim köyünün diğer mahallelerinin sakinleri çoğunlukla kendilerini "Türkmen" yahut "Çepni" olarak ifade eden kimselerdir. Köy halkının anlattıklarına göre, en azından XIX. yüzyılda köyde Hristiyanlar da yaşamaktaydı.

Kerim köyünün Hatip Mahallesi sakinlerinin çoğunluğu ise "Kırım Tatarları" olarak adlandırılan bir sülaleden meydana gelmektedir. Tamamı Saatçi soyadını taşıyan bu sülalenin mensuplarının ifadelerine göre, kökenleri XIX. yüzyılın ortalarında Kırım'dan gelerek köye yerleşmiş olan bir Kırım Tatar aileye dayanmaktadır. Köydeki mezartaşlarında yazı bulunmaması Kırım Tatarlarının köydeki geçmişlerinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, şecere bilgilerinden bu tarihin XIX. yüzyıl ortalarından daha geç olmadığı anlaşılmaktadır. Hatip Mahallesi'ndeki toplam 19 hanenin 13'ü söz konusu sülaleye aittir. Kerim köyündeki Saatçi soyadlı Kırım Tatarları zaman içinde yerli halkla karışmış olduklarından Kırım'dan getirmiş oldukları dil ve kültürü koruyamamışlardır. Bununla birlikte, gerek kendileri gerekse çevreleri bu sülale mensuplarını Kırım Tatarları olarak adlandırmayı sürdürmektedirler.

Kerim köyüne yerleşen Kırım Tatarlarının, günümüzdeki Saatçi soyadlı sülalenin kökeninin dayandığı Kırım Tatar aileden ibaret olup olmadığı açık değildir. Ancak Türkiye'nin Kırım'a coğrafi olarak en yakın noktası olan Sinop havalisine Kırım'dan pek çok münferit göçlerin ve geliş gidişlerin olduğu bilindiğinden Kerim köyüne ve çevresine de sözü edilen aile dışında gelenlerin olması çok muhtemeldir. Nitekim Kerim'e komşu olan Karaağaç köyünün Gafar Mahallesi'nin kenarında "Kırımlı Mahallesi" olarak adlandırılan bir mevki bulunmaktadır. Günümüzde hiç kimsenin yaşamadığı ve herhangi bir yapının bulunmadığı, yalnızca üzerinde tarlaların yer aldığı bu mevkinin geçmişte Kırım'dan göç etmiş kimselerle meskûn olduğu bellidir. Günümüzde kökeninin söz konusu "Kırımlı Mahallesi"ne dayandığı bilinen yegâne aile, Ünlütürk soyadını taşımakta olup Kerim köyüne bitişik olan Güzelceçay (asıl adı: Kanlıçay) köyünde ikamet etmektedir. Kırım kökenli bu aile ile Kerim köyünün Hatip Mahallesi'ndekiler arasında bir akrabalığın mevcudiyeti

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kerim köyü muhtarı İsmail Kara (1943 Kerim doğumlu) ile köy halkından Yaşar Saatçi (1941 Kerim doğumlu), Ramazan Saatçi (1955 Kerim doğumlu), Adil Saatçi (1965 Kerim doğumlu) ve Tuncay Ercan Sepetçioğlu (1976 İstanbul doğumlu) ile Karaağaç köyü halkından Şükrü Gürsoy'a (1945 Karaağaç doğumlu) teşekkür ederiz.

bilinmemektedir. Bununla birlikte, Karaağaç köyünde “Kırımlı Mahallesi” adlı bir mevkinin bulunması bile bu havaliye yerleşmiş muhtelif Kırım Tatar göçmenlerinin varlığına delalet etmektedir. Esasen, Türkiye’nin coğrafi olarak Kırım’a en yakın olduğu ve Sovyet dönemine kadar karşılıklı geliş gidişlerin gayet yaygın ve nispeten kolay olduğu Sinop bölgesi kıyılarına, pek çok Kırım Tatarı’nın muhtelif zamanlarda münferit olarak yerleşmiş olduğuna şüphe yoktur. Kerim ve Karaağaç köylerinde olduğu gibi yerli halkla karışan bu gibi kişi ve sülaleleri, çoğu hâlde tespit edebilmek mümkün olmamaktadır.

Okçumehmetli Köyü*

Boyabat’a bağlı Okçumehmetli köyü Sinop il merkezine 111 km, Boyabat’a ise 21 km uzaklıktadır. 2012 yılı itibarıyla köy nüfusu yazın yaklaşık 60 kişiden (28 hane), kış aylarında ise yaklaşık 40 kişiden (20 hane) oluşmaktaydı. Köyün geçimi, esas olarak pirinç tarımı üzerinedir. Pirincin yanı sıra bir miktar buğday da ekilmektedir. Köyde ayrıca büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Ekonomik ve sosyal sebeplere bağlı olarak bilhassa 1970’lerden itibaren şehirlere göç yaşanmıştır. Şehirlere göç edenlerden bazıları yaz aylarında ziyaret için köye dönmekte, ancak ekonomik faaliyetlere katılmamaktadır.

Köyün adı, bu mevkinin, geçmişte bir dönemde Okçu Mehmed Türkmen cemaati⁷ ile ilişkili olduğunu, muhtemelen de bu cemaatin yurt edindiği yer olduğunu göstermektedir. Köyün günümüzdeki ahalisinin bu cemaatten gelip gelmediği tespit edilememiştir.

Köyün tam olarak ne zaman kurulduğunu belirleyemedik. Köy mezarlığında bulduğumuz baştaşlarının en eskileri olan ikisi hicrî 1028 (miladî 1618 yahut 1619) tarihini taşımaktadır. Öte yandan, 1530 yılı tahririnde Okçumehmetli köyü (en azından bu isimle) gösterilmemektedir.⁸ Bu bakımdan köyün XVI. yüzyılın ikinci yarısı içinde kurulmuş olması muhtemeldir.

Köy halkının esas itibarıyla yerli Türk unsurundan oluştuğu görülmektedir. Anlatılanlara göre, Okçumehmetli’de geçmişte (muhtemelen 1915’e kadar) bir miktar Ermeni de yaşamaktaydı. Köy halkı özellikle Osmanlı Devleti’nin son dönemlerindeki savaşlarda pek çok kayıp vermiştir. Diğer savaşlardaki kayıplar unutulduysa da, bilhassa I. Dünya Savaşı cephelerinde Okçumehmetli gençlerinden çoğunun şehit, gazi yahut esir olduğu günümüzde de hatırlanmaktadır. 8 Mart 1914’te, İstanbul-Kahire seferini yaparken uçağının düşmesiyle şehit olan ilk Osmanlı pilotlarından Tayyareci Nuri Bey, annesi Seher Hanım tarafından Okçumehmetli köyündendi.

Köyün bilinen en eski sülalesi “Tataroğulları” sülalesidir. Sülale arasında anlatılanlara göre, kökenleri Kırım’dan Sinop’a çıkan ve oradan Boyabat’a yerleşen bir Kırım Tatarı’na yahut Kırım Tatar ailesine dayanmaktadır. Köy mezarlığında tespit ettiğimiz ve yukarıda sözünü ettiğimiz en eski (hicrî 1028 tarihli) iki mezartaşından birisi “Tataroğlu Ali”ye aittir. Buna bakılarak Tataroğulları’nın ilk ferdinin veya fertlerinin en geç XVII. yüzyıl başlarında köye yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Tataroğulları’nın yüzyıllar boyunca köyün önde gelen ve sözü geçen sülalesi olduğu anlatılmaktadır. Bu sülalenin iki mensubu I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı ordusu saflarında savaşırken şehit düşmüştür.

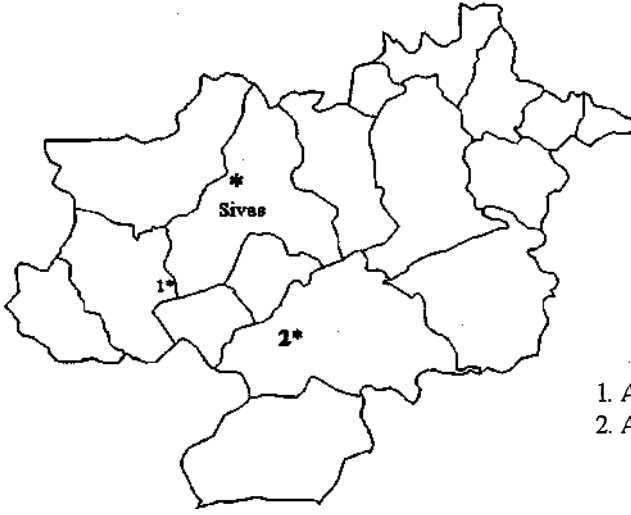
* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Okçumehmetli köyü muhtarı Hasan Erdem Erdoğan (1960 Boyabat doğumlu) ile köy halkından Ramazan Sönmez’e (1961 Okçumehmetli doğumlu) teşekkür ederiz.

7 Türkmenlerin Okçu Mehmed cemaati hakkında bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: IV, Ankara, 2009, s. 1793; Orhan Sakin, *16. Yüzyılda Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul, 2006, s. 270; Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, s. 611.

8 1530 tahririnin Boyabat kazasına ait dökümü için bakınız, *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II*, Ankara, 1994, tıpkıbasım sütunlar 663-669.

Tataroğulları sülalesinin günümüzdeki mensupları Erdoğan soyadını taşımaktadırlar. Şehirlere göçler dolayısıyla 2012 yılı itibarıyla, Tataroğlu sülalesinden köyde yaşamayı sürdüren yalnızca 1 aile kalmıştı. 1970'lerde ise bu sülale mensuplarının 5-6 aile teşkil ettikleri hatırlanmaktadır. Aynı sülaleye mensup 5 ailenin Boyabat'ta, 5 ailenin İstanbul'da, 1 ailenin de Sinop'ta yaşamakta olduğunu tespit ettik.

Tataroğulları sülalesi mensupları, en az dört yüzyıl öncesinden Kırım'dan ayrılmış olmalarına bağlı olarak tabiatıyla Kırım'a ait dil yahut kültür özelliklerinden hiçbirini muhafaza edememişlerdir. Bununla birlikte, söz konusu sülale mensupları, kökenlerine dair bilgi ve hatıraları efsaneleşmiş şekilde de olsa günümüze kadar taşıyabilmiş olup Kırım Tatar asıllı olduklarını vurgulamaktadırlar.

1. Ahmetli
2. Akınar

Ahmetli Köyü*

Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Ahmetli köyü Sivas'a 113 km, Şarkışla'ya da 24 km uzaklıktadır. 2004 yılında yaklaşık 20 kişinin yaşadığı köyde 7 hane bulunmaktaydı. Köydeki hanelerden 5'ini birbirine karışmış Kırım Tatar ve Nogay aileleri teşkil etmekteydi. Diğer 2 hanede ise çevredeki köylerden buraya yerleşmiş yerli Türkler yaşıyordu. Ahmetli köyü, XX. yüzyılın ikinci yarısında nüfusunun büyük kısmını şehirlere göç ile kaybetmiştir. Günümüzde köy halkının büyük kısmı Şarkışla, Sivas ve İstanbul'da yaşamaktadır. Köyün bilhassa gençler tarafından terkedilmesinin temel sebeplerinin başında, okuma maksadıyla şehirlere gidilmesi gelmektedir. Bu şekilde, köy halkından olup da şehirlerde okuyanlar arasında çok sayıda hâkim, mühendis, doktor, eczacı, subay ve öğretmen yetişmiştir. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Hayati Öztürk ve Konya Selçuk Üniversitesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Murat Ünal bu köydendir. Ahmetli halkından birçok kişi de işçi olarak Avrupa'ya çalışmaya gitmiştir. Bir yayla köyü olan Ahmetli'de 2004 yılında buğday, arpa, yulaf ve nohut ekilmekteydi. Köyde evvelce koyun ve sığır da beslenmekteydi. Ancak artık hayvancılıkla meşgul olan kalmamıştır. Ahmetli'de 1970'lere kadar yaygın olarak dokumacılık (bilhassa kilimcilik ve cecimcilik) yapılmaktaysa da günümüzde bu terk edilmiştir.

Ahmetli isminin Türkmenlerin Ahmetli (Ahmedlü) cemaatinden geldiğine şüphe yoktur. Esasen, bu cemaatin en azından XVII. yüzyıl ortalarında Sivas havalisinde bulunduğunu bilmekteyiz.¹ Söz konusu

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden istifade ettiğimiz Ahmetli köyü muhtarı Gıyasi Duman (1948 Ahmetli doğumlu) ile köy halkından Kadriye Ünal (1926 Ahmetli doğumlu), Fazlı Polat (1950 Ahmetli doğumlu) ve Selçuk Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Murat Ünal (1966 Ahmetli doğumlu) ile Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Ağılbaşı (Mandıra) köyü sakinlerinden Fazlı Ergen (1947 Mandıra doğumlu) ve Cengiz Ergen'e (1964 Mandıra doğumlu) şükranlarımızı sunarız.

1 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: I, Ankara, 2009, s. 47.

cemaatin bu mevkide teşkil ettiği daimî veya geçici yerleşimin hangi dönemlerde mevcut olduğunu tespit edemedik. Bununla birlikte, günümüzde mevcut olan Ahmetli köyü muhacirlerin oluşturduğu bir köy olup Türkmenler devrinden kalan sakini yoktur.

Ahmetli köyünü teşkil eden Kırım Tatarı ve Nogayların 1860'lı yıllarda buraya yerleştikleri anlaşılmaktadır. Günümüzde köydeki Kırım Tatarları ve Nogaylar bütünüyle birbirlerine karışmış olmakla birlikte, köy halkı arasında atalarının hepsinin Kırım'dan geldiği hatırlanmaktadır. Köyde günümüze kalabilen kültürel miras (dil kalıntıları ve yemekler) içinde Nogay unsurlarının ağırlıklı olduğunu müşahade ettik.

Köye yerleşen Nogay ve Kırım Tatarlarının önce güneyde Antakya yahut İslahiye civarlarına yerleştikleri, ancak buraların iklimine alışamayarak Şarkışla taraflarına geldikleri söylenmektedir. Buraya ilk gelen Nogay ve Kırım Tatarları komşu Baltalar köyü civarında akarsu boyuna yerleşmişlerdir. Bilahare, (belki de sıtmaya bağlı olarak) köy, ilk kurulduğu mevkiden biraz daha yukarıdaki şimdiki yerine taşınmıştır. O esnada köy arazisi metruk olmakla birlikte, kadim devirlerde buraların meskûn olduğu anlaşılmaktadır. Şimdiki yerine taşınan köye çevredeki Türkmenlerden birkaç aile de gelerek yerleşmiştir.

Ahmetli köyüne yerleşen Nogay ve Kırım Tatarlarının buradaki hayatlarının kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim köyün teşkilinden sonra bu ailelerden bazıları köyü terk ederek başka yerlere göçmüşlerdir. Şu cümleden olarak, köy halkından bir grup Tokat'a (şehir içine) gitmiş, bir grup da Amasya'ya taşınmıştır. Nitekim Ahmetli köyündeki Nogay ve Kırım Tatarlarının hâlen Tokat'ta yaşamakta olan ve kendilerine "Nogay-Çerkes" denilen akrabaları bulunmaktadır. Gerek bu "Nogay-Çerkes"lerde gerekse köy halkının bir kısmı arasında bir Nogay kabile ismi olan "Aytamğa"nın lakap olarak kullanıldığı hatırlanmaktadır. Bu bilgilerin tarihî açıdan sarahati açık değilse de, köy halkı olan Nogayların hiç değilse bir kısmının Kuban taraflarından Çerkes muhacirlerle birlikte gelmeleri söz konusu olabilir. Ahmetli'ye yerleşen Nogaylardan bazıları ise 1900'lerin ilk on yılı içinde, bir rivayete göre kaçak tütün satmak, bir diğerine göre ise koyunculuk yapmak maksadıyla Konya civarına gitmişlerdir. Burada kendileri gibi Nogay muhacirlerin yaşadığını görmeleri üzerine o zaman Haymana'ya (hâlen Kulu'ya) bağlı olan Mandıra (değiştirilmiş adıyla Ağılbaşı) köyüne yerleşmişlerdir. Mandıra'ya yerleşen ve 3 hane teşkil eden bu Nogayların Yetişkul kolunun Aytamğa kabilesine mensup oldukları biliniyor. Bu durumda, Ahmetli'ye yerleşmiş diğer Nogay muhacirlerin de tamamının veya en azından bir kısmının Yetişkul koluna ve Aytamğa kabilesine mensup oldukları söylenebilir. Mandıra'ya Ahmetli'den giden Nogaylar, atalarının "memleketlerindeki" köyünün adını Karamirza olarak hatırlamaktadırlar. Bugünkü Stavropol vilayetinin Koçubey rayonuna bağlı Karamirza köyü olduğu kanaatine vardığımız bu köyün, Ahmetli'ye yerleşmiş diğer Nogayların tamamının veya bir kısmının geldikleri yer olması gerekir.

Ahmetli'ye Kırım Tatarları ve Nogaylar haricinde az sayıda başka aile de yerleşmiştir. Çevre köylerdeki Türklerden 3 ailenin muhtemelen 1920'lerde köye yerleştiği ve 1 ailenin de Gümüşhane'den geldiği bilinmektedir. 1930'larda köye iskân olunan 4 yahut 5 hane Bulgaristan muhaciri Türk ailesi ise birkaç yıl köyde kaldıktan sonra başka yerlere taşınmışlardır.

Ahmetli'deki Nogay ve Kırım Tatarları günümüzde ayırt edilemeyecek ölçüde karışmış olmakla birlikte, evvelce Nogayların "at eti yiyenler" olarak diğerlerinden ayırt edildiği hatırlanmaktadır. Öte yandan, köyün doğu ve güneydoğu tarafında Sünnî Türkmen, güneybatıda Kars'tan gelme, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) muhaciri Sünnî Türk ve batı tarafında Çerkes (Adige) köylerinin yer alması ve yakında başka Kırım Tatar ve Nogay köylerinin bulunmaması Ahmetli'yi kültürel açıdan oldukça tecrit edilmiş bir durumda bırakmıştır. Bu sebepten, köyün Türkiye'nin diğer taraflarındaki Kırım Tatar ve Nogay cemaatleriyle fazla bağlantısı olmamıştır. Yalnızca, Kangal'a bağlı ve Nogaylarla meskûn Akpınar köyü ile belirli ölçüde evlilik ve sosyal ilişkilerin mevcut olduğu bilinmektedir. Esasen, köy halkının ifadelerine göre,

XX. yüzyılın başlarından itibaren Ahmetli'deki Kırım Tatarı ve Nogaylarla bilhassa çevredeki Türkmenler arasında evlenmeler yaygın olarak görülmektedir.

Gerek Ahmetli'nin diğer Kırım Tatar ve Nogay köyleriyle olan irtibat eksikliğinden gerekse köy ahalisinin çoğunluğunun köy dışına, hatta Türkiye dışına taşınmış olmasından dolayı eski Kırım Tatar ve Nogay âdetleri ve dili büyük ölçüde erozyona uğramıştır. 1930'lara, 1940'lara kadar köyde herkes Kırım Tatarca (veya Nogayca) konuşmaktayken, zamanla bunları bilenler ortadan kalkmıştır. 2004 yılı itibarıyla Ahmetli'de akıcı olarak Kırım Tatarca (veya Nogayca) konuşabilen kimse yoktu. Ancak yaşlı nesilden veya bu konulara ilgili genç nesilden olanlar (daha ziyade Nogayca olduğu belli olan) muhtelif kelime ve ifadelere vâkıftı.

Köyde Kırım Tatar ve Nogay kültürünün en fazla yaşatılabilen kısmı yemekler olmuştur. Ahmetli'de inçal, qasıqbörek (qasıqbörek), tabaqbörek, salma, laqsa (mercimekli yahut qartoplu), sarburma ve qalaqay gibi karakteristik yemekler pişirilegelmektedir. Günümüzde Hıdırellez gelenekleri eskisi gibi yerine getirilmemekle birlikte, geçmişte Hıdırellez'de qalaqayların pişirildiği ve içlerine kismet olarak para, düğme vs. konulduğu hatırlanmaktadır. Evvelce evelik otunun tohumlarının kaynatılıp süt, yağ ve karabiber ilâvesiyle hazırlandığı anlatılan Nogay çayı ise artık içilmemektedir.

Bütün kültürel kayıplara rağmen Ahmetli köyünde, belirli bir Kırım Tatar kimlik şuurunun mevcut olduğu gözlenmekteydi. Ahmetli köyünde kalan Nogay ve Kırım Tatar aileleri Duman, Öztürk, Polat ve Ünal soyadlarını taşımaktadırlar.

Akpınar Köyü*

Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Akpınar köyü il merkezine 88 km, ilçe merkezine de 28 km uzaklıkta bulunmaktadır. Köyün nüfusu 2004 yılı itibarıyla 20 hanede yaklaşık 100 kişiden ibaretti. Köy halkından 18 hanesini Nogaylar teşkil etmekteydi. Diğer 2 hane ise Kars kökenli Karapapaklara aitti. Bilhassa 1980'lerden itibaren, köy halkının çoğunluğu İstanbul'a, geri kalanları da Sivas ve Adana gibi şehirlere göç etmiş olup köylülerin tahminlerine göre bu şehirlerde, köy kökenli yaklaşık 300 kişi yaşamaktaydı. Köyün isminin yakındaki tepelerin kireçli olmasından ve buradaki bir çeşmeden geldiği söylenmektedir. Sulu arazisi bulunmayan Akpınar köyünde esas olarak buğday ve arpa ekilmektedir.

Akpınar köyünün kuruluşunun yahut buraya Nogay muhacirlerin iskânının, tam olarak ne zaman vuku bulduğuna dair yazılı yahut sözlü kaynak elde edemediysek de, bazı işaretlere bakarak Nogayların köye 1860'larda yerleştikleri kanaatini edindik. Kırım'dan ayrıldıktan sonra Artvin havalisine gelen Nogayların, önce bir müddet Erzurum'un Hasankale'sinde oturdukları ve bilahare de şimdiki köy mevkiine geldikleri hatırlanmaktadır. Anlatılanlara göre, günümüzdeki Akpınar köyü arazisi, o dönemde yakındaki Mancılık köyü nüfusunun tamamını teşkil eden Ermenilere² ait olup 7 hane Nogay muhacirin buraya yerleşmesiyle Akpınar köyü kurulmuştur. Akpınar köyünün kurucularının Şarkışla'nın Ahmetli köyüne yerleşen Nogaylar ve Kırım Tatarlarıyla ilişkilerinin bulunduğu bilinmektedir. Her iki köye ilk yerleşenlerin aynı kabilelere mensup yahut Akpınar'a gelenlerin Ahmetli'den ayrılan bir kol olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından istifade ettiğimiz Akpınar köyü muhtarı Ahmet Ekincioglu (1967 Akpınar doğumlu) ile köy halkından Mehmet Ağdaş'a (1942 Akpınar doğumlu) ve Selçuk Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Murat Ünal'a (1966 Ahmetli doğumlu) teşekkür ederiz.

2 Mancılık köyü 1915 öncesinde Kangal kazasında Ermenilerin en yoğun yaşadığı köylerdendi. 2.000 kişiye yakın nüfusunun tamamı Ermeni olan Mancılık'ta iki Ermeni mektebi ve bir de yetimhane vardı. Köy yakınlarında ise Surp Toros Manastırı bulunmaktaydı. Osman Köker, "Sivas Sancağı", Boğos Natanyan, *Sivas 1877*'de, Haz. Arsen Yarman, İstanbul, 2008, s. 468.

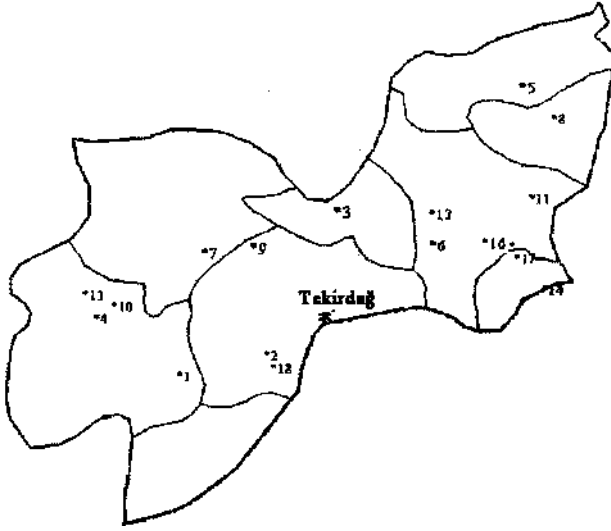
Akpınar'dakilerin arasında Kırım Tatarlarının da bulunduğu ifade edilmektedir. Akpınar köyünün teşkilini müteakip, hâlen Kırıkkale'nin Keskin ilçesine bağı olan Darıözü köyünden ve bilahare de Sivas'tan birkaç Nogay aile daha gelerek köye yerleşmişlerdir.

Akpınar köyüne Nogaylardan sonra yerleşen unsur Kars taraflarından göç eden Karapapak Türkleri olmuştur. Bunlar 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Kars bölgesinin Rus hâkimiyetine girmesi ile birlikte Anadolu içlerine göç eden Karapapaklardandır. Köye yerleşen Karapapaklar'ın iki-üç haneden müteşekkil olduğu ve sonraki nesillerinin bunların ahfadı olduğu söylenmektedir. Akpınar'daki Karapapakların büyük çoğunluğu zaman içinde şehirlere göç etmiştir.

Akpınar'daki Nogaylardan Ağdaş soyadlı sülalenin Cemboyluk, Özbek soyadlı sülalenin de Yetişkul koluna mensup olduğunu tespit edebildik. Her iki sülalenin ataları da köye ilk gelen 7 aile içinde yer almaktaydı. Köyün diğ er Nogay sakinleri, mensup oldukları kol yahut kabilelerini unutmuş olmakla birlikte, hemen her zaman belirli kol ve kabile mensuplarının bir arada yaşamayı tercih ettikleri hatırlanacak olursa, bunların da Cemboyluk veya Yetişkul olmaları çok muhtemeldir.

Coğrafi olarak yakın çevresinde fazla Nogay veya Kırım Tatar muhacir iskân yeri bulunmayan Akpınar köyündeki Nogaylar uzun yıllar boyu diğ er soydaşlarının çoğ undan tecrit edilmiş bir şekilde yaşamışlardır. En azından XX. yüzyıl boyunca, Akpınar'daki Nogayların ilişkide oldukları ve akrabalıklar tesis ettikleri yegâne Nogay grubunun Şarkışla ilçesine bağı Ahmetli köyündekiler olduğu görülmektedir.

Bu bakımdan, Akpınar köyünde Nogay kültürüne ait günümüze pek az unsur kalabilmiştir ki bunların başında bazı yemekler gelmektedir. Şu cümleden olarak, qasıqbörek, tabaqbörek, tavabörek ve çibörek gibi yemekler bilinmekte ve bir ölçüde günümüzde de pişirilmektedir. Sütlü-tuzlu Nogay çayı da yapılagelmektedir. Akpınar'da "quray çayı" yahut "çayquray" da denilen bu çay için evelik otu kullanılmaktadır. Köy halkının diğ er âdetlerinde çevredeki yerli Türklerden hemen hiçbir fark görülmemektedir. 2004 yılı itibarıyla Akpınar'da Nogayca konuşabilen hiç kimse kalmamıştı.

1. Ahievren
2. Aşağı Kılıçlı
3. Ballıhoca
4. Batkın
5. Büyük Yoncalı (Büyük Manika) Beldesi
6. Deregündüzlü
7. Emiryakup
8. Karaağaç Beldesi
9. Karabezirgân
10. Kozyörtük Beldesi
11. Önerler
12. Sarılar
13. Sarıyer (Sarıyar)
14. Sultanköy Beldesi
15. Şahbaz
16. Türkgücü (Paşaaan)
17. Yakuplu
18. Yukarı Kılıçlı

Ahievren Köyü*

Tekirdağ'ın Malkara ilçesine bağlı olan Ahievren köyü ilçe merkezine 14 km, il merkezine 44 km mesafede bulunmaktadır. Ahievren köyünün nüfusu (2004 yılı itibarıyla) 500 kişi (yaklaşık 100-110 hane) kadardır. Bunlardan 30 hane kadarını Kırım Tatarları teşkil etmektedir. Ahievren köylüleri geçimlerini esas olarak buğday, arpa, mısır ve ayçiçeği tarımıyla kazanmaktadırlar. Ayrıca süt ve besi amaçlı inekçilik de yapılmaktadır.

Adına bakılarak Ahievren köyünün, XIV. yüzyılda yaşamış olan ahilik teşkilatının Anadolu'daki kurucularından debbağlar esnafının piri kabul edilen Ahî Evran (Evren) ile doğrudan bir ilişkisinin olup olmadığı belli değildir. Ancak Malkara havalisinin, daha Sultan I. Murad devrinden itibaren önemli bir ahî merkezi olduğu 1366 tarihli Sultan Murad vakfiyesinden anlaşılmaktadır.¹ Gelibolu sancağına ait 1519 tarihli tahrir defterinde Mıgalkara (Malkara) kazasının Abri nahiyesine bağlı köyler meydanında Ahievren köyü de zikredilmektedir.² Bununla birlikte, köyün kuruluşunun ahilik teşkilatının bölgede yaygınlaştığı XIV. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanması muhtemeldir. Her hâlükârda köyün ahilik teşkilatı mensubu kimselerle ilişkili olduğu açıktır. Köye ayrıca Yörüklerin yerleştiği de biliniyor.³

XIX. yüzyılın ilk yarısında da Ahievren köyünün Müslümanlarla meskûn olduğu anlaşılmaktadır. 1830'ların sonuna veya 1840'lara ait reaya nüfus yoklamasında köyde yalnızca iki gayri Müslim (muhte-

* Bu yazının hazırlanmasında verdikleri bilgilerden yararlandığımız köy sakinlerinden Recep Demir (1920 Ahievren doğumlu), Tahsin Taşkın (1932 Ahievren doğumlu) ve İbrahim Demir'e ("Pala İbrahim", 1949 Ahievren doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

1 Mehmet Serrez, *Tekirdağ ve Çevresi Vakfiyeleri*, Tekirdağ 1993, ss. 34-38.

2 75 Numaralı Gelibolu Livâsı Mufassal Tahrir Defteri (925/1519), Cilt: I, Ankara, 2009, ss. 121-122.

3 Cumhuriyet'in 75. Yılında Malkara, İstanbul, 1998, s. 197.

melen Rum) erkeğin yaşamakta olduğu, bunların da esasında başka köylerden buraya gelmiş hizmetkârlar olduğu gösterilmektedir.⁴ Ahievren'e yerleşen Kırım Tatarlarının, Hayrabolu'ya bağlı Emiryakup köyünü kuran Kırım muhacirleriyle aynı dönemde geldiklerinin söylendiğine bakılarak bunların muhtemelen 1860'ların başında geldikleri ifade edilebilir. Bir diğer söylentiye göre de, Ahievren'deki Kırım Tatarlarının ataları muhtemelen 1860'ların başında Kırım'dan çıkarak önce Selânik havalisine iskân olunmuşlar, ancak burada kalıcı olmayarak 1877'de Malkara'ya gelmişlerdir. Hayvancılıkla geçinen söz konusu Kırımlılar, Malkara'da hayvancılık yapacak yer bulamayınca Ahievren köyüne yerleşmişlerdir. Bu iki söylentiden yalnızca biri doğru olabileceği gibi, Kırım muhacirlerinin Ahievren'e gelişi farklı zamanlarda ve farklı gruplar hâlinde de gerçekleşmiş olabilir.⁵ Bu söylentilerin ortak noktası ise toplam 4 yahut 5 haneden oluşan ilk grup Kırım Tatarları geldiğinde köyün yerlilerinin de 5 haneden ibaret olduğudur. Ayrıca Ahievren'e gelen Kırım Tatarlarından bazılarının sonradan Uzunköprü'ye bağlı Balabankoru köyüne gittikleri, köyden 1-2 aile Kırım Tatarı'nın da yakındaki Küçükhıdır ve Balıköy'e yerleştikleri hatırlanmaktadır. Ahievren köyüne 1930'larda ve 1950'lerde Bulgaristan'dan gelmiş az sayıdaki Türk göçmen yerleşmiştir. Köye, zaman içinde çevre köylerden (Karayahşı gibi) buraya taşınanlar da olmuştur.

Ahievren köyü bütün Doğu Trakya gibi 1920'de Yunan ordusunun işgaline uğramıştır. Köy halkı işgal esnasında zor günler geçirmiş ve köye sık sık uğrayan Yunan jandarması halktan sürekli yiyecek talep etmiştir. Jandarmanın herhangi bir zarar vermesinden çekinen halkın Küpceğiz civarında çalılık araziye kaçtığı bir gün, köyde kalan Menşure isminde bir kadın, yiyecek vermeyi reddetmesi üzerine Yunan jandarması tarafından şehit edilmiştir. Menşure kadının kabri hâlen köyde olup ziyaret edilmektedir.⁶

Ahievren'deki Kırım Tatarları, geçmişe ilişkin kimliklerini korumakla birlikte dil ve kültür özelliklerinin büyük kısmını zaman içinde kaybetmişlerdir. 1950'lere kadar köyde Kırım Tatarca konuşulmaktaysa da, 2000'li yılların başında köyde Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmamıştı. Bunda Kırım Tatarlarının köydeki diğer unsurlarla evlenmesinin çok yaygın olmasının büyük payı bulunduğu açıktır.

Bununla birlikte, geçmişte köyde Kırım Tatar kültürünün güçlü bir şekilde var olduğu bellidir. Köyde yaşamış eski nesil Kırım Tatarlarının Qurttotay, Absemit, Abiy ve Memedullah gibi tipik Kırım Tatar isimlerini taşıdıkları hatırlanmaktadır. Ahievren köyündeki Kırım Tatarları arasında, millî mutfak kültüründen yalnızca yaygın olarak pişirilmekte olan çibörek kalmıştır. Buradaki Kırım Tatarlarından Tahsin Taşkın âdeta kimliklerini gösteren bir sembol olarak gördükleri çibörek için "Ondan ebediyen vazgeçemeyiz" ifadesini kullanmaktaydı. Eskiden tataraş da pişirildiği hatırlanmakla birlikte artık yapan kalmamıştır. Ahievren'deki Kırımlılar, düğünlerinde çevredekilerden farklı olarak sığır kesip bol et pişirmeleriyle de tanınmaktadırlar.

Öteden beri Ahievren'deki Kırım Tatarlarından köy dışına çok sayıda göç olmaktadır. Köyden ayrılanlar daha ziyade İstanbul'a, Tekirdağ'a, Malkara'ya ve Çorlu'ya gitmektedirler. Köydeki Kırım Tatarları Demir, Kaya, Kırımlı, Taşkın ve Tatar soyadlarını taşımaktadırlar.

Aşağı Kılıçlı Köyü*

Tekirdağ'ın Merkez ilçesine bağlı küçük bir köy olan Aşağı Kılıçlı, Tekirdağ'a batı istikametinde 18 km mesafededir. Köyün nüfusu, 2004 itibarıyla 130 kişi civarında (8-10 hane) olup Kırım Tatarları köy nü-

4 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.CRD*, Defter no.: 71, s. 4.

5 Ahievren köyü mezarlığında yaptığımız araştırmada rast gelebildiğimiz en eski mezar taşı hicrî 1305 (miladî 1887-1888) yılına ait olup "Kırımlı Hüseyin Ağa'nın ehli Habib Molla"ya aitti.

6 Mehmet Serez, *Tekirdağ ve Çevresi Şehitlikleri*, Ankara, 1993, ss. 82-83.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Aşağı Kılıçlı sakinlerinden Nedim Özdemir'e (1944 Aşağı Kılıçlı doğumlu) teşekkür ederiz.

fusunun yarısını teşkil etmektedirler. Aşağı Kılıçlı'nın temel geçim kaynağı ayçiçeği, buğday, arpa ve yulaf tarımıdır. Köyün toprakları çok bereketli olmakla birlikte, ekilecek arazi yetersiz olduğundan köy halkının büyük çoğunluğu Aşağı Kılıçlı'dan Tekirdağ'a göç etmiş durumdadır.

Köyün adının Türkmenler'in Kılıçlı oymağından geldiğine ve dolayısıyla buradaki ilk yerleşimin söz konusu oymağın mensupları tarafından kurulmuş olduğuna kesin gözüyle bakılabilir.⁷ Esasen her iki Kılıçlı köyünün de en azından XVII. yüzyılın ilk yarısında "Büyük ve Küçük Kılıçlı" adlarıyla mevcut olduğunu biliyoruz.⁸ Bu köylerin bundan çok öncesinde kurulmuş olması muhtemeldir.

Aşağı Kılıçlı köyü bugünkü şekliyle ise 1860 yahut 1861'de Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç eden Kırım Tatarlarının iskânıyla oluşmuştur. Bu muhacirlerin de aralarında bulunduğu göçmen kafiləsi önce toplu olarak Tekfurdağ'ın Yazır köyüne getirilmişlerdir. Ancak burada bulundukları şartlar çok kötü olduğundan duruma isyan etmişler, bunun üzerine de devlet bu muhacirleri dağıtmış, bir grubu da günümüzde Aşağı Kılıçlı köyünün bulunduğu mevkiye iskân edilmişlerdir. Kırım muhacirleri geldiklerinde burada muhtemelen bir Hristiyan'a ait olan bir çiftlik bulunmaktaymış. Böylece meydana gelen Aşağı Kılıçlı köyünü kuranların tamamının veya büyük kısmının Bahçesaray bölgesinden oldukları anlaşılmaktadır.

Muhtemelen 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında Yunanistan'a terk olunan yerlerden bir grup Dağlı Türk muhacir de Aşağı Kılıçlı'ya iskân olunmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki uzun savaş dönemlerinde Aşağı Kılıçlı halkı da büyük zarar görmüştür. Meselâ, I. Dünya Savaşı'nda köyün bütün erkeklerinin savaşa gittiği hatırlanmaktadır.

Başka yerlerdeki soydaşlarıyla aralarında uzun yıllardır münasebet olmayan Aşağı Kılıçlı'daki Kırım Tatarları arasında Kırım Tatarca çoktan kaybolmuş durumdadır. Zaten Kırım Tatarlarıyla diğerleri arasında karışık evlilikler de öteden beri yaygındır. Kırım Tatar muhacirler arasında en fazla muhafaza edilegelen mutfak kültürü değerleri de Aşağı Kılıçlı'da büyük ölçüde unutulmuştur. Çibörek ve tataras dahi seyrek olarak pişirilmektedir. Ancak dil ve kültür özelliklerinin büyük bölümünü kaybetmiş olmalarına rağmen, Aşağı Kılıçlı'da yaşayan Kırım muhacirleri kendilerini Kırım Tatarı olarak adlandırmayı sürdürmekte ve bununla övünmektedirler.

Ballıhoca Köyü*

Tekirdağ'ın Muratlı ilçesine bağlı Ballıhoca köyü il merkezine 28 km, ilçe merkezine de 5 km uzaklıkta bulunmaktadır. Köyün ilk ismi Karaali'dir. Köy nüfusu 2004 yılı itibarıyla 850 kişi kadardı (yaklaşık 250 hane). Köyün büyük çoğunluğu Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'dan gelme muhacirlerden oluşmaktaydı. Romanya muhacirlerinden 15 hane kadarı Nogay olup kökenleri Kırım'dır. Köy çevresinde çok sayıda fabrika ve diğer sanayi tesisleri vardır. Sanayide çalışanlar olduğu gibi, buğday ve ayçiçeği tarımı ve son zamanlarda gelişen hayvancılık köyün geçim kaynaklarını oluşturmaktadır. Köyde cam atölyeleri de vardır.

Ballıhoca köyünün ismi burasının teşkilinin Türkmenlerin Ballı (Ballu) veya Ballica (Balluca) cemaatleri ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.⁹ Köyün geçmişi çok daha eskiye gitse de, Ballıhoca'nın XIX.

7 Hikmet Çevik, *Tekirdağ Yürükleri*, İstanbul, 1971, s. 113. Türkmenlerin geniş Kılıçlı cemaati için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: III, Ankara, 2009, ss. 1410-1412.

8 Agron İslami, "1579 Numaralı Rodoscuk (Tekfurdağ) Şer'iyye Sicilinin Traskripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 2010, s. 257.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Ballıhoca sakinlerinden Necati Tulgar (1922 Büyük Bülbül doğumlu), Sultan Tulgar (1926 Küçük Bülbül doğumlu), Nâzım Dörtelma (1945 Ballıhoca doğumlu), Şükrü Esmer (1949 Ballıhoca doğumlu) ve Erol Birelma'ya (1957 Ballıhoca doğumlu) şükranlarımızı ifade ederiz.

9 Türkmenlerin Ballı (Ballu) veya Ballica (Balluca) cemaatleri için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: I, Ankara, 2009, ss. 230-234.

yüzyılda küçük bir köy olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim köye ait temettuat defterinde 1840'ların ilk yarısında burada yalnızca 5 Müslüman hanenin yaşamakta olduğu kaydedilmiştir.¹⁰ Köy sonraki yıllarda daha da küçülmüş olmalıdır. Zira 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) öncesi köy mevkinde sadece 3 Rum ailenin yaşadığı ve bir peynirhanenin bulunduğu söylenmektedir.

93 Harbi'ni takip eden yıllarda Rumeli'nden (Yunanistan'dan) gelen birkaç hane göçmenin buraya yerleştiği anlatılmaktaysa da, köyün gerçek mânâda teşekkülü 1920'li yıllarda buraya iskân olunan Yunanistan ve Bulgaristan muhacirleriyle olmuştur. Bu dönemde köyün tamamen planlı olarak kurulduğu görülmektedir. Nitekim burada bir köy muhtarlığının tesisi de 1930 yılında olmuştur. Köye 1934, 1935 ve 1938'de Romanya ve Bulgaristan'dan muhacirler geldiği gibi, 1935'te köye Konya vilayetinden de 35-40 hane yerleşmiştir. 1935'te "Nâzım Bey" vapuru ile Romanya'nın Köstence Limanı'ndan İstanbul'a çıkıp bilahare Ballıhoca'ya iskân edilen göçmenler ise Kırım kökenli Nogaylardan oluşmaktaydı. 13-14 Kasım 1935'te Ballıhoca'ya iskân olunan¹¹ bu göçmenlerin tamamı Nogay olup Köstence'nin Küçük (Kışkene/Kıçkene) Bülbül köyünden geliyorlardı. Ballıhoca'ya son olarak, 1937 yılında Büyük (Balaban/Ülken) Bülbül'den bir Nogay ailesi (Tulgar ailesi) daha yerleşmiştir. Bu aile geldiğinde, köye 72 hane Nogay yahut Kırım Tatarı iskân olunmuş durumdaydı.

Küçük Bülbül'den gelme Nogaylar atalarının XIX. yüzyılda Kırım'dan develerle çıkıp Dobruca'ya göçtüklerini hatırlamaktadırlar. Yine Küçük Bülbül'den gelme bu göçmenlerin büyük çoğunluğu Nogayların Bes Alma (Beş Elma) kabilesine mensup olmakla birlikte, aralarında az sayıda diğer kabilelere (meselâ Orak ve Cemboyluk'ların Aytamğa kabilesine) mensup olanlar da vardır.

Ballıhoca'ya yerleşen Kırım Tatar (Nogay) muhacirlerin birçoğu toprağa uyum sağlayamamış, beraberlerinde getirdikleri hayvanlar ölmüş ve böylece köyü terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu şekilde köyden ayrılan birçok kişi Bursa, Eskişehir, Polatlı ve İstanbul'a (Şehremini) yerleşmişlerdir. Ayrıca Ballıhoca'ya yerleşen Kırım Tatarları arasında göçten sonra Romanya'ya ziyarete gidenler olduğu gibi, oradan da Ballıhoca'ya akrabalarını ziyarete gelenler olmuştur.

Ballıhoca'daki Kırım Tatarları (Nogaylar) 1960'lara kadar genel Kırım-Nogay âdetlerini sürdürdükleri gibi Nogay şivesiyle karışık Kırım Tatarca konuşmaktaydılar. Günümüzde köyde Kırım Tatarca ancak yaşlılar tarafından bilinmektedir. Evvelce Nogayların meselâ "Yüz Basar"a (Yavur Yüzü) çıktıkları hatırlansa da bu âdet günümüzde uygulanmamaktadır. Ballıhoca'ya ilk yerleşildiği dönemlerde Nogay ev âdetlerinin de bütün canlılığıyla yaşadığı anlaşılmaktadır. Kendisi Bulgaristanlı bir Türk olduğu hâlde, Ballıhoca'daki Nogaylar arasında uzun süre yaşayıp Nogayca'yı da konuşabilen köy sakinlerinden Mehmet Çetin, gelin âdetlerinden bazılarını iyi hatırlamaktadır. Tipik Nogay âdetlerinden olarak, gelin ölünceye kadar kaynatası ile konuşmadığı gibi, kaynanası ile de ancak ilk çocuğu doğduktan sonra konuşabilirmiş. Aynı şekilde, kayınları ve görümcelerine de isimleriyle hitap edemez, ancak sıfatlarla seslenebilirmiş. Yemek için yere sofra kurduğunda da Nogay gelini asla yere oturmaz, yemek boyunca eli boğründe ayakta beklermiş.¹²

Daha ziyade Nogay usulü köbete, çibörek, cantıq, saraylı, sarburma, ülkenbörek, qasıqbörek, salma ve talqan gibi yiyecekler ise tamamen kaybolmamakla birlikte artık oldukça seyrek hazırlanmaktadır. Köye yerleşildiği ilk dönemlerde at eti yendiği hatırlanırsa da, bekleneneği üzere günümüzde bu söz konusu değildir. Sütlü ve tuzlu Nogay çayı ise hâlen yapılagelmektedir.

10 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.VRD.TMT.d.*, Defter no.: 5236.

11 Köy yaşlılarından Mehmet Çetin'in (1930 Kubrat doğumlu) verdiği bilgiye dayanarak, Kenan Ofaz, "Tekirdağ'da Bulunan Tatar Köyleri", *Yeni İnan* (Tekirdağ, 19 Eylül 2003).

12 Mehmet Çetin'den naklen Kenan Ofaz.

Köydeki Nogaylardan Küçük (Kışkene/Kiçkene) Bülbül doğumlu olup büyüklerinden Çora Batır destanını dinlediğini de unutmayan Sultan Tulgar şu cınları hatırlamaktadır:

Ölen ölen şöp şölen,
Qattı baş qoray.
Bek oturdum kelmedin,
Qaderim soray.¹³

Avursam ah der kimsem yoq,
Ölsem cılar.
Yüzümni sıypap,
Kozümni kim cumdurar?¹⁴

Al men ketip baraman,
Qal savluqman.
Köz yaşımını sürte qal,
Al cavluqman.¹⁵

Ballıhoca köyündeki kadim Bes Alma (Beş Alma) kabilesine mensup Nogaylar soyadı alırken, yalnızca beş elmayı yeterli görmeyip onlara birden on ikiye kadar sayıda “Elma”lı soyadı vermeyi uygun gören bir nüfus memurunun azizliğine uğramışlardır. Böylece “Birelma”dan başlayarak “Onikielma”ya kadar uzanan ilginç soyadları ortaya çıkmıştır. Bu “Elma” soyadları haricinde köydeki diğer Kırım Tatarları yahut Nogaylar Esmer, Güzelay, Orak, Tat ve Tulgar soyadlarını taşımaktadırlar.

Batkın Köyü*

Tekirdağ’ın Malkara ilçesinin Batkın köyü, ilçe merkezine kuzeye doğru 10 km mesafede bulunmaktadır. Köy nüfusu (2006 itibarıyla) 70 hanede yaşayan 276 kişiden oluşmaktaydı. Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuş olan Batkın köyünün bugünkü halkının tamamı Rumeli (Bulgaristan) muhacirleridir. Köyün adı evvelce bu mevkide mevcut olan bir bataklıktan gelmektedir. Söz konusu bataklık 1960’lı yıllarda kurutulmuştur.¹⁶ Batkın köyünün geçim kaynakları esas olarak buğday ve ayçiçeği tarımı ile büyükbaş hayvancılıktır. Bunun yanında, köylüler kendi ihtiyaçlarını görecekt kadar sebze ve meyve yetiştirmekte, küçükbaş hayvan ile kümes hayvanları da beslemektedirler.

Batkın köyünün mevkisinde evvelce Sultan Abdülaziz’e ait olan Yörücek Çiftliği’nin bulunduğu bilinmektedir.¹⁷ 1860 yılı bahar aylarında, bu çiftlik arazisine muhacir iskânı düşünülmüş ve bu çiftliğin mahiyeti incelenmeye başlanmıştır.¹⁸ Buraya iskânları öngörülen muhacirler 1860 yılının ilk yarısında Osmanlı Devleti’ne göç etmiş oldukları anlaşılan Nogaylardı. Aslında bu göçmenlerin Tekfurdağı sancağının Velimeşe köyüne iskânları düşünüldüyse de, uzun müzakerelerden sonra Velimeşe’nin devletin koyun kış-

13 Ot ot çöp şölen, / Sert baş diken. / Pek oturdun gelmedin, / Kaderimi sorup.

14 Hastalansam ah diyecek kimsem yok, / Ölsem ağlayacak. / Yüzümü okşayıp, / Gözümü kim yumdurur?

15 Al ben gidiyorum, / Kal sağlıkla. / Gözyaşımı siledur, / Al mendille.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Batkın köyü muhtarı Salih Şen (1955 Batkın doğumlu) ile köy halkından Mahmut Tunç (1916 Batkın doğumlu) ve Ahmet Uslu’ya (1928 Batkın doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

16 *Cumhuriyet’in 75. Yılında Malkara*, İstanbul, 1998, s. 208.

17 Age, s. 207.

18 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, A.MKT.UM, Dosya no.: 408, Gömlek no.: 22.

lağı olması dolayısıyla buradan vazgeçilerek, Meclis-i Tanzimat'ın 12 Ağustos 1860 tarihli bir kararıyla muhacirlerin yerleştirilmesi için Yörücek Çiftliği'nin uygun olduğuna karar verildi.¹⁹ Nitekim 1860 sonbaharında çiftliğin haritasının çıkartılması ve teşkil edilecek köy mahallinin düzenlenmesi çalışmalarına girişildi.²⁰ 1860 yılı sonlarına doğru da Kırım'dan gelen 200 hane kadar Kırım Tatar ve Nogay muhacir bu çiftliğe iskân edildi²¹ ve bu şekilde günümüzdeki köy ortaya çıktı.

Bununla birlikte, buraya iskân olunan Nogay muhacirlerin bir sebepten dolayı buradan memnun olmadıkları ve başka yerlere gitme arzusu gösterdikleri görülmektedir. Nitekim 60 kadar Nogay muhacirin yerlerini terk ederek İstanbul'a gitmeleri hükûmeti rahatsız etmiş ve bunlar derdest edilerek geri gönderilmişlerdir. Bu problemlerin en azından 1861 Ağustos ayında da mevcut olduğu ve hükûmetin muhacirlerin yerlerinde kalmaları için sert tedbirler alma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.²² Muhacirlerin Yörücek Çiftliği'ni terk etme sürecinin müteakip yıllar içinde de devam ettiği bellidir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında artık Bulgaristan'da kalan Lofça bölgesinin Peşterna köyünden gelen Pomaklar bu köye iskân olunmuşlardır. Anlatıldığına göre, Lofça'dan göç eden Pomaklar, bir müddet İstanbul ve Çanakkale havalisinde iskân için dolaştıktan sonra nihayet su bulunması dolayısıyla burada yaşamakta olan Kırım Tatarlarının yanına yerleşmişlerdir. Ancak daha Pomakların gelişinden önce Kırım Tatar muhacirlerin çoğunun köyü terk etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Anlatılanlara göre, Pomaklar geldiklerinde burada yalnızca 6 hane Tatar yaşamaktaymış. Pomaklar yerleştikten sonra zaman içinde Kırım Tatarlarının yaşadığı Yörücek Çiftliği de ortadan kalkmıştır. 1901'de Batkın köyünde toplam 64 hanede 240 kişi yaşamaktaydı.²³ 1920'lerde köydeki Kırım Tatarlarının nüfusu 3 haneye kadar düşmüş, daha sonra bunlar da köyden başka yerlere göçmüşlerdir. Bir zamanlar Batkın halkını teşkil eden Kırım Tatarlarından bazıının Malkara'ya yerleştikleri bilinmektedir. Günümüzde ise köyde hiç Kırım Tatarı kalmamıştır. 2005 yılında, Batkın köylüleri arasında eskiden burada yaşamış olan Kırım Tatarlarıyla akrabalık ilişkisi olan yalnızca bir kişiye rastlayabildik.

Batkın köyü, 1912-1913 yıllarındaki Balkan Savaşları'nda Bulgar ordusunun işgaline uğrayarak büyük zarar görmüştür. I. Dünya Savaşı'na ise o zaman 60 hanelik olan köy halkından gönderilen 65 kişiden ancak üçü geri dönebilmıştır. Köy 1919'da bu sefer de Yunan ordusunun işgaline uğramış, köy halkından insanlar zulme maruz kalmışlardır. 1922'de Yunan ordusu Doğu Trakya'yı terk ederken köy de yakılmıştır. Gerek uzun yıllar boyu devam eden bu savaşlar gerekse kıtlıklar köy nüfusunun azalmasına yol açmıştır.²⁴ Batkın köyüne 1936'da Bulgaristan'ın Kırcaali bölgesinden gelme bir grup Dağlı Türk iskân edilmiştir. İstikrar dönemlerinde köyün nüfusu tekrar arttıysa da, bu sefer ekonomik sebeplerden köy dışına göçler yaşanmıştır.

19 BOA, *İrade-Meclis-i Mahsûs*, Dosya no.: 19, Gömlek no.: 853.

20 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 1, Gömlek no.: 1.

21 *Ceride-i Havâdis*, no.: 1019 (İstanbul, 11 Cemâziyelâhir 1277 [25 Aralık 1860]); BOA, *A.MKT. UM*, Dosya no.: 476, Gömlek no.: 71. Bir başka belgede ise Mayıs 1861 itibarıyla Yörücek Çiftliği'ne 572 hane Kırım Tatar ve Nogay muhacirin yerleştirilmiş olduğu ifade edilse de, bu kadar büyük bir rakam buraya kalıcı şekilde iskân olunanları değil, nihaî olarak başka yere yerleştirilecekken geçici olarak çiftliğe iskân edilenleri gösteriyor olmalıdır. Belki de toplam kişi sayısı yanlışlıkla hane olarak yazılmış olabilir. Bu durumda dahi 572 kişi, dönemin köy iskân standartları itibarıyla gayet yüksek bir rakamdır. BOA, *A.MKT. MHM*, Dosya no.: 217, Gömlek no.: 44.

22 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 364, Gömlek no.: 86.

23 Caferzâde Mehmet Tevfik [Selen], *Tarihte Hayrabolu ve Çevresi* (Tekirdağ, 1989) (Hazırlayan: Aydın Oy), s. 32.

24 *Cumhuriyet'in 75. Yılında Malkara*, s. 208.

* Büyük Yoncalı (Büyük Manika) Beldesi*

Tekirdağ ilinin kuzeybatısında yer alan ve Saray ilçesine bağlı olan Büyük Yoncalı beldesi, Kırım Tatar muhacirleri tarafından bir köy olarak kurulmuştur. Köyün asıl ismi olan Büyük Manika, 1960'ta keyfi bir hükümet kararıyla resmen değiştirilerek burası için hiçbir mânâ ifade etmeyen şekilde Büyük Yoncalı'ya çevrilmiştir. Manika, köyün içinden geçen derenin Rumca ismidir. Büyük Yoncalı köyü zaman içinde gelişerek 27 Nisan 1989'da beldeye dönüştürülmüş yani burada belediye kurulmuştur. Büyük Yoncalı'nın nüfusu 2009 yılı yaz ayları itibarıyla 14.800 kişi civarında olup kasabada 3.900 hane bulunmaktaydı. Bu nüfusun yaklaşık 800 hanesini Kırım Tatarları, 500 kadar hanesini ise muhtelif dönemlerde gelmiş Bulgaristan muhaciri Türkler teşkil ederken, geri kalanları Büyük Yoncalı'nın belediye olmasını müteakip Anadolu'dan göç etmiş kimseler oluşturmaktadır. Büyük Yoncalı beldesi Saray'a 8 km, Tekirdağ'a ise 76 km uzaklıktadır.

Evvelce geçimini tarımdan sağlamakta olan ve birçok sakini de çalışmak için İstanbul'a ve Almanya'ya giden köyün sosyo-ekonomik yapısı 1976'da Çerkesköy Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulmasıyla radikal bir şekilde değişime uğramıştır. Böylece 1970'lerin sonundan itibaren çevrede çok sayıda fabrika kurulmaya başlanmıştır. Bu gelişmelerin neticesinde, köy halkının önemli bir kısmı sanayide işçi olarak çalışmaya başladığı gibi, Anadolu'dan işçi olarak gelen çok sayıda insan da Büyük Yoncalı'ya yerleşmiştir. Anadolu'dan gelenlerin kasabaya yerleşme süreci özellikle 2000'li yıllarda büyük yoğunluk kazanmıştır. Söz konusu işçiler ve aileleri daha ziyade Samsun, Giresun, Ordu ve Zonguldak gibi Karadeniz illeriyle Van, Kars, Malatya ve Siirt gibi Doğu illerinden gelmişlerdir. Neticede Büyük Yoncalı'nın nüfusu büyük ölçüde artmıştır. Kasaba nüfusunun çok büyük bir hızla artışında imar planlarıyla birlikte köy topraklarının arsalaşmasının da önemli rolü olmuştur. Günümüzde, kasabanın genelde verimli olan topraklarında köyün asıl "yerli" (yani sanayileşme öncesinden beri yaşamakta olan) halkı tarafından tarım sürdürülmekte olup ayçiçeği ve buğday ekilmektedir. Bunun yanı sıra bir miktar büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

Günümüzdeki Büyük Yoncalı kasabasının başlangıcı olan Büyük Manika köyü Kırım Tatar muhacirlerin buraya iskânıyla ortaya çıkmış olmakla birlikte, bu mevkide yahut hiç değilse yakın çevrede geçmişte birtakım yerleşimlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim kasabanın 1,5 km kadar güneybatısındaki Derviştepe mevkisinde, Doğu Roma İmparatorluğu dönemine ve en azından MS X. yüzyıla uzanan bir yerleşim yeri tespit edilebilmektedir.²⁵ Söz konusu yerleşim yerinin ne zaman ve nasıl ortadan kalktığı bilinmemektedir.

Günümüzdeki Büyük Yoncalı'nın 1 km kadar batısındaki bir mevkinin Bozapa adını taşıması ise burasının, geçmişte mevcut olduğunu bildiğimiz Bozapa köyünün yeri olduğuna işaret etmektedir. Nitekim bu mevkide eski yerleşim kalıntılarına rastlanmaktadır. En azından 1529 tahririnde Bozapa köyünün mevcut olduğu ve nüfusunun fazla kalabalık olmadığı bilinmektedir.²⁶ Bozapa köyü buraya muhtemelen XV. yüzyılda iskân edilmiş olan "Bozapa Tatarları" tarafından kurulmuştu. "Bozapa Tatarları"nın kim oldukları ilmen kesin olarak belirlenebilmiş değildir. Bunların Timur istilası sonrasında Altın Orda topraklarından kaçmak zorunda kalan ve liderlerinin Bozapa adını taşımasından dolayı kendilerine bu isim verilmiş olan bir topluluk olması kuvvetle muhtemeldir.²⁷ Bu ihtimal geçerli ise, Altın Orda halklarından olmak dolayısıyla "Bozapa Tatarları"nın, yüzyıllar sonra buraya yerleşen Kırım Tatarlarıyla en azından dolaylı ve uzak bir

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Büyük Yoncalı Belediye Başkanı Necati Sezer (1959 Büyük Manika [Büyük Yoncalı] doğumlu), eski Belediye Başkanı Nurettin Yılmaz (1953 Büyük Manika [Büyük Yoncalı] doğumlu), kasaba sakinlerinden Rafet Topuz (1924 Büyük Manika [Büyük Yoncalı] doğumlu) ve Rasim Terek (1925 Büyük Manika [Büyük Yoncalı] doğumlu) ile Gökhan Töre'ye (1979 İzmit doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

25 Selman Akı, *Büyük Yoncalı'nın Dününe Yolculuk*, İstanbul, 2009, ss. 19-20.

26 Age, s. 24.

27 M. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul, 1957, s. 89.

akrabalıkları söz konusu olur. Bununla birlikte, daha düşük bir ihtimalle, “Bozapa Tatarları” Anadolu’dan göçmüş veya göçürülmüş olup Anadolu’ya İlhanlı hâkimiyeti döneminde geldikleri için “Tatar” olarak adlandırılmış Moğol yahut Türk asıllı bir topluluk da olabilir. Eğer öyleyse “Bozapa Tatarları” ile Kırım Tatarları arasında herhangi bir ilişki söz konusu olamaz. Esasen, yalnızca farklı devir ve yerlerde çok farklı mânâlara gelen son derece muğlak “Tatar” kavramına bakılarak bu toplumlar arasında ortak bir kökenden söz edebilmek mümkün değildir.

Günümüzdeki Büyük Yoncalı kasabasının hemen bitişiğindeki bir mevki de “Çingene Mezarlığı” olarak adlandırılmakta ve burada 1960’lara kadar bazı mezartaşlarının mevcut olduğu söylenmektedir.²⁸ Bu ise Kırım Tatarlarından önceki bir dönemde burada belirli ölçüde bir yerleşimin olduğuna delalet etmektedir. Ancak burada yaşayan kişilerin (yahut mezarlıkta mezarları bulunanların) gerçekten de halk arasında söylendiği gibi Çingeneler mi yoksa başka bir topluluk mu olduğu belirlenememiştir.

Her hâlükârda günümüzde mevcut olan Büyük Yoncalı kasabası, Kırım Tatar muhacirlerin kurduğu köyün kesintisiz devamıdır. Büyük Manika köyünün kurucularının da aralarında bulunduğu Yalıboyu’ndan gelme bir grup Kırım Tatar muhacir, 1860 yılında (muhtemelen yıl ortalarında) Kırım’dan Osmanlı Devleti’ne göç etmiştir. 75 hane teşkil eden ve bir yıl kadar Tekfırdağı (Tekirdağ) havalisinde iskânlarını bekleyen muhacirler, buradaki Köse İlyas Çiftliği’ne yerleştirilmelerini istemişlerse de bu kabul edilmemiştir. Bu uzun bekleme süresi elbette ki Kırım göçmenlerini perişan bir hâlde bırakmıştır.²⁹ Köse İlyas Çiftliği Meclis-i Valâ azalarından Rauf Bey’e ait olduğu için burayı muhacirlere tahsis edemeyen Osmanlı hükûmeti, muhacirlerin 1861 yazında Manika Deresi’nin iki tarafındaki boş arazilere yani köyün şimdiki mevkisine yerleştirilmelerine karar vermiştir. Bununla birlikte, Kırım muhacirlerinin burayı arzu etmedikleri ve Köse İlyas Çiftliği’nde ısrar ettikleri görülmektedir.³⁰ Neticede söz konusu muhacirlerin bir kısmı Hayrabolu’ya bağlı Emiryakup köyüne yerleşirken, Abid Bey ve Aşır Hoca liderliğindeki bir kısmının da Manika Deresi çevresine iskân olunmasıyla bugünkü köy meydana gelmiştir.

Osmanlı hükûmetinin muhacirlerin Manika Deresi civarında iskânı ve evlerinin kurulması için oldukça planlı ve düzenli tarzda çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim iskâna konu olan arazinin belirlenmesi ve parsellere bölünmesi için 24 Aralık 1861’de İstanbul’dan mühendis Yüzbaşı Seyyid Salih Efendi görevlendirilmişti.³¹ Bu durumda, köyün 1862’de (muhtemelen yılının ilk yarısında) teşekkül ettiği söylenebilir. Diğer taraftan, inşası söz konusu olan hanelerin sayısının 400 olarak gösterilmesi, iskânı söz konusu olan ilk muhacir grubundan başkalarının da buraya yerleştirildiğine veya yerleştirilmesinin düşünüldüğüne işaret etmektedir. Muhacir iskânı sürecinde çevre halkın muhtelif destekleri de temin edilmişti. Şu cümleden olarak, muhacirler için inşa edilen evler halkın yardımlarıyla inşa edilmiştir.³² Ayrıca Samokocuk (sonradan verilen resmî adıyla, Edirne’nin Lalapaşa ilçesine bağlı Demirköy) köyü halkı, Manika Deresi çevresinde yapılacak muhacir evleri için köylerinde bulunan dökümhanede bedava çivi imal etmişlerdir.³³ Bu şekilde tam bir Kırım Tatar köyü hâlinde ortaya çıkan bu yerleşim yeri, resmen köy statüsünü alana kadar halk arasında bir müddet “Tatar Çiftliği” ve “Tatarköy” isimleriyle anılmıştır.³⁴ Köyün resmen kuruluşunu müteakip bu-

28 Akı, s. 22.

29 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, A.MKT.UM, Dosya no.: 482, Gömlek no.: 17.

30 BOA, A.MKT.UM, Dosya no.: 491, Gömlek no.: 65.

31 BOA, A.MKT.UM, Dosya no.: 527, Gömlek no.: 29.

32 Nâzım Kurtiş, “Türkiye’de 19’uncu Asır Muhaceret Hareketleri Hakkında Arşiv Kayıtlarına Dayanan Bir Deneme”, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1945, s. 10.

33 BOA, A.MKT.UM, Dosya no.: 502, Gömlek no.: 97.

34 Selman Akı, *Tunanın Ardında Kalan Sis Perdesi*, Çerkesköy, 2006, s. 118.

raya dönemin padişahı Sultan Abdülaziz'e atfen Aziziye ismi verilmiştir.³⁵ Bununla birlikte, bu ismin kalıcı olmadığı ve zaman içinde buradan geçen derenin ismine atıfla Manika adının yerleştiği anlaşılmaktadır.

Manika köyünü kuran Kırım Tatarlarının tamamının veya büyük çoğunluğunun Yalta ve Aluşta gibi Yalıboyu kasaba ve köylerinden (meselâ Büyük Lambat ve Küçük Lambat köyleri) ve Bahçesaray havasından geldikleri anlaşılmaktadır. Köyün kuruluşunu müteakip yıllar içinde küçük gruplar hâlinde veya münferit olarak köye yerleşen Kırım Tatar muhacirler de olmuştur. Meselâ, Terek ailesinin Bahçesaray'a bağlı Duvanköy'den olan ataları Kırım'dan çıktıktan sonra önce Halep'e iskân edilmişler, oraya uyum sağlayamayınca Çorlu'nun Sarılar köyüne gelmişler, nihayet kuruluşundan birkaç yıl sonra Manika'ya yerleşmişlerdir. Aynı şekilde, ünlü sanayici Sabri Ülker'in ailesi de köyün kuruluşundan sonra Yalıboyu'ndan göçle buraya gelmiştir. Köye, Kırım'dan münferit olarak göçmen gelişinin 1910'ların başına kadar sürdüğü anlaşılmaktadır.³⁶

93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) esnasında Büyük Manika boşalmış, köy savaştan sonra tekrar canlanmıştır. 93 Harbi sonrasında Bulgaristan'a bırakılan topraklardan gelen Türk muhacirlerin Manika köyü arazisinden sayılan Kocatarla mevkisine yerleşmeleriyle burası da (henüz resmen değilse de) fiilen müstakil bir köy mahiyetini almıştır.³⁷

Manika'daki Kırım Tatar muhacirler vatanlarından getirdikleri sanattı burada da yaşatmışlardır. Nitekim köyde demircilik, nalbantlık gibi zenaatler gelişmiş olup köy özellikle en iyi cins Kırım Tatar arabalarının (taleqaların) burada imal edilmesiyle çevrede ün yapmıştı. Hükûmete müracaat ederek tütün ekme ruhsatı da alan Manika köylüleri etrafta tütün eken tek köy oldular.³⁸

Ne var ki köyün bu şekilde içine girdiği gelişme sürecine karşılaşılabilecek tabii afetler ve savaşlar büyük sekte vurmuştur. Mart 1912'de Vize'de vuku bulan sel felaketi esnasında Manika da sular altında kalmış ve bazı binaları yıkılmıştır.³⁹

1912'de patlak veren Balkan Savaşı ise bütün Rumeli'ne olduğu gibi Manika'ya da facialar yaşatmıştır. I. Balkan Savaşı esnasında Bulgar ordusunun Osmanlı kuvvetlerini bozguna uğratarak ilerleyişi üzerine Manika halkının çoğu da panik içinde evlerini terk ederek İstanbul'a doğru kaçmışlardır. 25 Ekim 1912 günü Bulgar birlikleri Manika'ya girmişlerdir. I. Balkan Savaşı'nın sonunda, muzaffer Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması hükümlerine göre Midye-Enez Hattı'nın batısında kalan bütün topraklar gibi Manika da Bulgaristan'a bırakılmaktaydı. Bununla birlikte, Londra Antlaşması'ndan hemen sonra II. Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine ileri harekâta geçen Osmanlı ordusu 1 Temmuz 1913'te bütün çevre gibi Manika'yı da geri almıştır.⁴⁰ Balkan Savaşları'nı müteakip 1913 sonlarındaki yeni idarî düzenlemeler sırasında, Manika'nın Kırım Tatarlarıyla meskûn ilk köy yerleşimi resmen Büyük Manika adını alırken, Rumeli muhacirlerinin yerleştikleri Kocatarla ise Küçük Manika olarak isimlendirilmiş ve bu şekilde söz konusu iki yerleşim yeri hükûmet nezdinde iki ayrı köy olarak tanınmıştır.⁴¹

35 Rafet Topuz, "Büyük Yoncalı Köyü Folklor Araştırma ve İncelemesi", 1978, elyazması, s. 16 (bir kopyası arşivimizdedir, merhum yazara minnettarız).

36 Yusuf Asıl, *Keçiçepe-Saray-Öğretmenlik Anıları*, İstanbul, t.y. [2010], s. 115.

37 Selman Akı, *Büyük Yoncalı'nın Dününe Yolculuk*, s. 36.

38 Emekli öğretmen Yusuf Asıl'ın anlattıklarından naklen, Ayhan Tunca, "Saray Notları", *Yöre*, no.: 89-90-91-92 (Edirne, Ağustos-Eylül-Ekim-Kasım 2007), s. 132.

39 Güler Yarcı, "Osmanlı Mülki Teşkilâtında Saray Kazası (18.-20. yy.)", *Saray Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 41 (*Tekirdağ Değerleri Sempozyumu, 18 Eylül-21 Ekim 2010: Bildiriler Kitabı* [İstanbul, 2010], Cilt: II içinde).

40 Akı, *Büyük Yoncalı'nın Dününe Yolculuk*, ss. 54-55.

41 Age, s. 37.

Büyük Manika köyü halkının çoğu Balkan Savaşları bittikten sonra tahrip edilmiş olan köylerine dönüp çok zor şartlar altında hayatlarını yeniden kurmaya çalışmıştır. Ne var ki aradan bir yıl dahi geçmeden I. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Büyük Manika'daki Kırım Tatarları da Osmanlı ordusu saflarında I. Dünya Savaşı'na iştirak etmişler, içlerinden şehit düşenler olmuştur. Şu cümleden, Ahmed oğlu Mehmed Çanakale'de şehit düşüp de künyesi köyüne gönderilen tek kişiydi.⁴² Çanakale cephesinde savaşan ve kahramanlık gösteren daha başka birçok Büyük Manikalı bulunmaktaydı.⁴³ Büyük Yoncalı eski Belediye Başkanı Nureddin Yılmaz'ın Yalta doğumlu olan dedesi Cafer Yılmaz'ın da Çanakale'de ve Galiciya'da savaştığı, daha sonra Osmanlı Kafkas İslâm Ordusu ile birlikte 1918 Eylül'ünde Bakü'ye kadar gittiği bilinmektedir.⁴⁴ Ayrıca köyden askere alınan birçok gencin Sarıkamış faciasından sağ çıkamadığı, yalnızca Mustafa adlı bir askerin donan sağ ayağı kesilmiş bir hâlde köye dönebildiği kaydedilmektedir.⁴⁵

I. Dünya Savaşı sonrasında bütün çevre gibi Büyük Manika halkı da yeni bir yabancı işgalini yaşamak zorunda kalmıştır. 27 Temmuz 1920'de Yunan ordusu köyü işgal etmiştir.⁴⁶ Bu sonuncu işgal esnasında köy halkından pek çok kimse Yunan işgal idaresinin keyfi baskılarına maruz kalmış, dövülmüş ve hapse atılmıştır.⁴⁷ Eylül 1922'de Anadolu'daki mağlubiyeti kesinleşen Yunan ordusu, tahliye etmek üzere bulunduğu Doğu Trakya'dan 3.160 sivil "savaş esiri" olarak Ege Denizi'ndeki Milos Adası'ndaki esir kampına gönderdi. Bu esir meyanında, 12 Eylül 1922 günü Büyük Manika köyü halkından toplanmış 310 kişi de bulunmaktaydı. Söz konusu esirler yolculuk esnasında ve Milos Adası'nda büyük ızdıraplara uğramışlar ve toplam 3.160 kişiden ancak 2.174'ü Türkiye'ye sağ dönebilmiştir.⁴⁸ Geri dönemeyenlerden 158'i Büyük Manika köyündendi.⁴⁹ 27 Eylül 1922'de ise çekilmekte olan Yunan askerleri Büyük Manika'da bazı erkekleri döverek öldürdüğü gibi, önce tecavüz ettikleri bazı kadınları sonra katletmişler, köyü de ateşe vermişlerdir.⁵⁰ Yunan ordusunun çekilmesi üzerine, 30 Ekim veya 1 Kasım 1922'de Türk kuvvetleri, burayı devralmış olan bir İtalyan askerî birliğinden Büyük Manika'yı teslim almışlardır.⁵¹

Halkı önceleri tamamen Kırım Tatarlarından oluşan Büyük Manika köyüne XX. yüzyılda yeni göçmenler gelmiştir. Önce, Balkan Savaşı'nı müteakip Yunanistan'da kalan Selânik bölgesinden gelen Türk muhacirler buraya iskân olunmuştur. 1938'de, 1950'lerde, 1978'de ve 1989'da ise Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenler köye yerleşmişlerdir. Bulgaristan'dan (özellikle 1989'da) gelen göçmenler arasında 15 kadar Kırım Tatar ailesi de bulunmaktaydı. Romanya'dan da 1930'lu yıllarda göçmenler gelmiştir.

Günümüzdeki Büyük Yoncalı kasabası dört mahalleden oluşmaktadır. Merkez Mahallesi (ki burası "Eski Köy" olarak da adlandırılmakta olup Kırımlıların kurmuş oldukları köyün mevkisidir), Aziziye Mahallesi, Bozapa Mahallesi ve Yeni Mahalle. Bu mahallelerden Merkez ve Bozapa mahalleleri hemen tamamen Kırım Tatarlarıyla meskûn olduğu gibi, Aziziye Mahallesi'nde de Kırım Tatarları eski dönemlerde gelmiş olan Bulgaristan muhacirleriyle beraber nüfusun yaklaşık yarısını teşkil etmektedirler. Yeni Mahalle

42 Age, s. 60; Veysi Akın, "I. Dünya Savaşında Şehit Düşen Saraylılar", *Saray Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 83 (Tekirdağ Değerleri Sempozyumu, 18 Eylül- 21 Ekim 2010: *Bildiriler Kitabı* [İstanbul, 2010], Cilt: II içinde).

43 Akı, *Büyükyoncalı'nın Dününe Yolculuk*, s. 60.

44 Asıl, s. 115.

45 Ziya Çağlı, *Trakya'nın Tarihi Kurtuluş Gerçeği*, İstanbul, 2011, s. 25.

46 Yakup Topuz, *Milos Acıları ve Anıları*, Çerkesköy, 1996, s. 44.

47 Akı, *Yunanın Ardında Kalan Sis Perdesi*, ss. 76-77.

48 Akı, ss. 158-159. Büyük Manika halkından olup Milos Adası'na esir götürülmüş Kâmil Gündoğan'ın işgal günlerindeki ve Milos Adası'ndaki esaret esnasındaki hayatını anlatan hatıraları için bakınız, Topuz, *Milos Acıları ve Anıları*.

49 Topuz, *Milos Acıları ve Anıları*, s. 44.

50 Akı, ss. 180-181.

51 Selman Akı, *Çerkezlerden Çerkesköy'e*, s. 231; Çağlı, s. 67.

ise XX. yüzyılın son çeyreği içinde gelen Bulgaristan muhacirlerinin yaşadığı kesimdir. Bir dere ile Aziziye Mahallesi'nden ayrılan Bozapa Mahallesi, adında eski Bozapa köyünün hatırasını yaşatmakla birlikte tarihi Bozapa köyü mevkinde değildir. 1927-1951 yılları arasında Bulgaristan ve Romanya'dan gelen muhacirler için kurulan Yeni Mahalle'ye ise Göçmen Evler yahut Göçmen Mahallesi adları da verilmektedir.⁵² Büyük Yoncalı'ya 1990'lı ve 2000'li yıllarda Anadolu'dan gelen nüfus ise köyün mahallelerinin içine yerleşmekten ziyade, bunların etrafını çevreleyen yerleşimlerde ikamet etmektedir.

Nüfusu büyük artış gösteren ve köy olmaktan çıkan Büyük Yoncalı'da çoktan azınlık hâline gelen Kırım Tatarları, kültürel özelliklerinin birçoğunu kaybetmişlerdir. Zaten öteden beri çevredeki Kırımlı olmayan halkla karışık evlilikler yapıldığı bilinmektedir. Esasen çoğu, Türkiye Türkçesiyle hemen hemen aynı lehçenin konuşulduğu Yalıboyu kökenli oldukları için, buradaki Kırım Tatarlarının Trakya şivesiyle Türkçeye uyum sağlamalarının diğer Kırım Tatarlarına göre çok daha kolay olduğu açıktır. Diğer kültürel değerler ve gelenekler de zaman içinde erozyona uğramışlardır. Yine de çibörek, tataraş ve Yalıboyu usulü (köbete tarzı) cantıq hâlen pişirilmektedir.

Ancak Büyük Yoncalı'daki Kırımlılar arasında Kırım'a olan ilgi ortadan kalkmış değildir. Kasabanın önde gelen aydınlarından kabul edilen emekli öğretmen Rafet Topuz, köydeki Kırım Tatarları içinde 1990'ların başında Kırım'ı ziyaret eden ilk kişi olmuştur. Rafet Topuz seyahat hatıralarını Keşan'da çıkan *Önder* gazetesinde "Kırım Gezisinden Notlar" başlığı altında on dört parçalı bir yazı dizisi hâlinde yayımlamıştır. 2008 yılından itibaren Kırım Derneği'nin İstanbul, Tekirdağ, Çatalca ve Çorlu şubelerinin ortak organizasyonu olan "Büyük Trakya Tepreçleri", Büyük Yoncalı'da düzenlenmektedir. Trakya'nın her tarafından ve hatta Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen binlerce Kırım Tatarı'nın her yıl burada buluşmaları, Kırım'dan gelen birçok sanatçı ve misafirin de onlara katılması ve bu vesile ile Kırım Tatar halk oyunlarının ve kültürünün sergilenmesi kasabada Kırım'a olan ilgiyi ve bağlılığı belirgin bir şekilde artırmıştır. Büyük Yoncalı'daki Kırım Tatar aileleri arasında Akgün, Akkan, Aksoy, Algir, Analp, Arı, Asıl, Ataman, Avcı, Başak, Bayın, Bayram, Berkoğlu, Birol, Caltı, Can, Çağlı, Çakmakçı, Çelebioğlu, Çetinel, Çoban, Durmaz, Ergin, Girgin, Gürlar, Karakaş, Kılıçoğlu, Kırımtay, Kızılkaya, Köken, Mandacı, Ökten, Özgen, Öztürk, Peker, Sayın, Selçuk, Sezer, Soydan, Sargun, Sürmen, Terek, Topuz, Ustaoglu, Üren, Yerlisu, Yetkin, Yılmaz, Yiğit ve Yörükler soyadlarının kullanılmakta olduğunu tespit ettik.

Deregündüzlü Köyü*

Deregündüzlü köyü, Tekirdağ ilinin Çorlu ilçesine bağlı olup Tekirdağ'a 24 km, Çorlu'ya da 13 km mesafededir. 2008 itibarıyla köyün nüfusu kış aylarında 50-60 kişiden (14 hane) ibaret ise de, kış Çorlu'da geçiren bazı köylülerin tarlalarına bakmaya gelmeleriyle yazın köyde yaşayanların sayısı 100'ün üstüne (20 hane kadar) çıkmaktaydı. Köyün geçimi hemen tamamen tarıma dayalı olup buğday, arpa, ayçiçeği ve kanola ekilmekteydi. Hayvancılık ise hemen hiç yapılmamaktaydı.

Deregündüzlü köyünün tarihi en azından birkaç yüzyıl öncesine uzanmaktadır. Deregündüzlü adının Türkmenlerin Avsar boyunun Gündüzlü cemaatinden (oymağından) geldiği açıktır. "Dere" öneki ise bu köyü çevredeki Gündüzlü köyünden ayırmak için konmuş olmalıdır.⁵³ Bu durumda köyün Gündüzlü

52 Topuz, "Büyük Yoncalı Köyü Folklor Araştırma ve İncelemesi", s. 16.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden faydalandığımız Deregündüzlü köyü eski muhtarı Hüsnü Arıcan (1953 Deregündüzlü doğumlu) ile köy halkından Rafet Işcan (1935 Deregündüzlü doğumlu) ve Cengiz Soyseven'e (1953 Deregündüzlü doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

53 Hikmet Çevik, *Tekirdağ Yürükleri*, İstanbul, 1971, ss. 136 ve 146. Gündüzlü cemaati (oymağı) için ayrıca bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: II, Ankara, 2009, ss. 932-933.

cemaati mensuplarınca kurulduğu anlaşılmaktadır. Köy mezarlığında yaptığımız incelemede rastlayabildiğimiz en eski tarihli mezar taşının hicrî 1245'e (miladî 1829-1830) ait olmasına rağmen, köyün iskân geçmişinin bundan çok daha geri gittiği kanaatindeyiz.⁵⁴

Deregündüzlü köyünün hâlen yaşamakta olan en eski sakinleri Gacallar olarak bilinen yerli Türklerdir. Köyün XIX. yüzyılın ilk yarısında küçük bir köy olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1840'ların ortasında köyde vergi mükellefi yalnızca 6 Müslüman hane mevcuttu.⁵⁵ Köye yerleşen ilk muhacir grubu 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Bulgaristan'a bırakılan (Kırcaali gibi) eski Osmanlı topraklarından göç eden Türk göçmenlerdir. Deregündüzlü köyü 1930'lara gelindiğinde 10'dan az haneye sahip küçük bir köy iken, bu sefer Romanya'dan gelen göçmenlerin iskânıyla nüfusu kalabalıklaşmıştır. 1934'te Romanya Dobruca'sının Hacıoğlupazarcık (hâlen Bulgaristan sınırları içinde, Bulgarca adı: Dobriç) ve Köstence bölgelerinden gelen bu muhacirler, Deregündüzlü'deki kesin iskânları öncesinde, bir yıla yakın bir süre Malkara'ya bağlı Ahievren ve Kermeyan gibi köylerde geçici olarak barındırılmışlardı. Tamamı Kırım Tatarı olan bu muhacirlerin cedleri 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göçlerini müteakip Dobruca'ya iskân edilmişlerdi. Bunların Dobruca'daki köyleri meyanında Köstence tarafındaki Arabacı (Romence adı: Hateg) ve hâlen Varna'ya (evvelce Hacıoğlupazarcık'a) bağlı Orta Çamu'lu (Bulgarca adı: Sredna Molnitsa) köylerini tespit edebildik. Kırım Tatar muhacirlerin gelişiyile Deregündüzlü köyünün nüfusu bir anda 60 haneyi bulduysa da bu göçmenlerin çoğu köyde kalıcı olmamıştır. İskânlarının birkaç yıl sonrasında itibaren Romanya'dan gelme Kırım Tatar göçmenlerin çoğu zaman içinde başta Çorlu ve İstanbul olmak üzere şehirlere taşınmışlardır. Deregündüzlü köyüne son olarak 1950'de 2-3 hane Bulgaristan'dan gelme muhacir iskân olunmuştur.

Deregündüzlü halkının 10 hanesini Kırım Tatarları oluşturmaktadır. Köyde ayrıca Gacallardan (yerli Türkler) 5 hane ve 93 Harbi sonrasında gelmiş Rumelili Türklerin soyundan 3 hane bulunmaktadır. Köydeki unsurlar arasında büyük ölçüde kaynaşma söz konusu olup karışık evlilikler yaygındır.

Deregündüzlü'deki Kırım Tatarları özgün gelenek ve âdetlerinden çoğunu kaybetmeler de bazı özelliklerini muhafaza edebilmişlerdir. Şu cümleden olarak, Kırım Tatarları arasında akraba evlilikleri kesinlikle yapılmamaktadır. Çibörek, köbete, tabaqbörek ve qaşıqbörek gibi tipik Kırım Tatar yemekleri de henüz mutfaklarını terk etmiş değildir. Buna karşılık 2008 yılı itibarıyla, Deregündüzlü köyündeki Kırım Tatarları arasında Kırım Tatarca'yı ancak yaşlı nesilden olanlar konuşabilmekteydi. Köydeki Kırım Tatarları Erşen, Ertan, İşcan, Özer, Sevinç ve Soyseven soyadlarını taşımaktadırlar.

Emiryakup Köyü*

Tekirdağ'ın Hayrabolu ilçesine bağlı Emiryakup köyü ilçe merkezine 23 km mesafededir. Köy hemen tamamen Kırım Tatar muhacirlerle meskündür. Köyün nüfusu 2000 yılı itibarıyla 121 hanede 458 kişiydi. Bu veriler 1990 yılında ise 135 hanede 575 kişi şeklindeydi. Emiryakup köylüleri özellikle 1960'lardan iti-

54 Söz konusu hicrî 1245 tarihli mezartaşı "Deregündüzlü kariyesinden Kara Mehmed oğlu Salih Ağa"ya aittir. Hicrî 1256 (miladî 1840-1841) tarihini taşıyan başka bir mezartaşı ise "Bryklioğlu Ahmed'in zevcesi merhume Ümmetullah Hatun"undur.

55 Köydeki bu hanelerin reisleri, Karış (?) Hacı Hüseyin Ağa zâde Süleyman, İbrahim Çorbacı oğlu Mehmed, Ali bin Halil, Sakaoğlu İbrahim bin Mehmed, Pomak Hasan bin Ali ve Ahmed bin Abdullah idi. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *ML.VRD.TMT.d.*, Defter no.: 5470.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Emiryakup köyü halkından Mehmet Uysal (1895 Emiryakup doğumlu), Ömer Akyel (1925 Emiryakup doğumlu), Osman Bilsel (1933 Emiryakup doğumlu), İbrahim Tuncel (1936 doğumlu), Müeddet Erdem, Hasan Erge (1952 Emiryakup doğumlu) ve Fatih Erge'ye (1979 Tekirdağ doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

baren şehirlere göçe başlamışlardır. 2000 yılı itibarıyla 200 haneyi aşkın Emiryakup kökenlinin Tekirdağ'da, 30 hane kadarının Hayrabolu'da, 125 hane kadarının da İstanbul'da yaşadığı tahmin edilmektedir.

Adından Emir Yakup cemaatine mensup Yörükler tarafından kurulduğu belli olan⁵⁶ Emiryakup köyünün gayet eski bir geçmişi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1530 tarihli tahrir defterine kaydedilmiş olan köyde 22 hane ile 13 bekârın bulunduğu gösterilmektedir.⁵⁷ 1632 tarihli bir şer'iyye sicil kaydında da köyden söz edilmektedir.⁵⁸ 1709 yılına ait bir belgede köy "Sultan Selim Han Camii" vakfı mukâataası meyanında zikredilmektedir.⁵⁹ 1767 yılına ait bir şer'iyye sicilinde ise hem Emiryakup köyünden hem de köyde bulunan "Emiryakup Çiftliği"nden bahsedilmektedir.⁶⁰ Sözüünü ettiğimiz çiftlik, XIX. yüzyılın ortalarında da mevcuttu.⁶¹ Çiftlik haricindeki köyün ise bu tarihlere kadar bilinmeyen bir sebepten tamamen veya büyük ölçüde boşaldığı anlaşılmaktadır. Emiryakup köyünün tekrar canlanması buradaki boş araziye yerleştirilen Kırım Tatar muhacirlerin gelişyle olmuştur.

Emiryakup köyünü bugünkü hâliyle yeniden kuran Kırım Tatarları, 1860 yılı ortalarında Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Esas olarak Bahçesaray, Akmescit, Yalta, Aluşta ve Gurzuf kökenli olan muhacirler, yelkenliyle maceralı bir yolculuğu müteakip Osmanlı topraklarına ulaşmışlardır. Muhacirlerin Kırım'dan ayrıldıktan sonra Karadeniz üzerinde fırtınaya tutuldukları, bindikleri basit yelkenlinin dönmeye başladığı, bir çocuğun çıkıp yelkenleri kesmesiyle kayığın kurtulduğu köyde hâlâ hatırlanmaktadır. Önce İstanbul'a gelen muhacirler Tekfurdağı'na (Tekirdağ'a) getirilirler. Orada Rüstem Paşa Camii külliyesine geçici olarak yerleştirilirler. Dedesi Hafız Süleyman bu külliye de doğan köy hocalarından Hafız Mehmet İldeniz, lakabı Derbent olan bir muallimin muhacirlerin idaresiyle görevlendirildiğini anlatmaktadır.

Geçici olarak Rüstem Paşa Camii külliyesinde barınan ve 75 hane oldukları anlaşılan muhacirler, bir yıl kadar Tekfurdağı (Tekirdağ) havalisinde iskânlarını beklemişler ve buradaki Köse İlyas Çiftliği'ne yerleştirilmelerini istemişlerse de bu kabul edilmemiştir.⁶² Nihayet, 1861'in ikinci yarısında muhacirlerin bir grubu Büyük Manika (şimdiki adıyla Büyük Yoncalı) köyüne, diğer bir grup ise Tekfurdağı'na bağlı Naib (Avşar) köyüne yerleştirilmişlerdir. Ancak Kırımlılar Naib'de geçinememiş ve neticede Emiryakup'a iskân edilmişlerdir. Böylece Naib'de hiç Kırım Tatarı kalmamıştır. Kırımlılar Emiryakup'ta ilk iş olarak kendilerine yeni bir mezarlık düzenlemişler ve eski mezarlığa hiçbirini defnolunmamıştır. Köy mezarlığında mevcut olan en eski tarihli mezar 1865 tarihlidir.

Hayrabolulu Caferzâde Mehmed Tevfik, Hayrabolu çevresini anlattığı eserinde 1890'daki Emiryakup köyü hakkında (sadeleştirilen bir dille) şunları kaydetmektedir:

Tatarlardan 100 hanede 444 nüfus iskân olunmuştur. Köyün evleri doğuya bakan bayır eğimlerinde yapılmış olup, bir kısmı hâlen sazla örtülüdür. Üzüm bağlarıyla evlerin avlularında bir hayli meyve ve nefis tütün yetişir. Ağaçlılık, havası ve suları lâtif bir köydür. Çoğu kadınları kasaba kadınlarından fark olunmaz. Toprakları verimli olduğundan tarımı epeyce ileridir. Üç bakkal ve bezzaz dükkânı, üç kahvehanesi, kasap dükkânı, bir

56 Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, 1979, s. 352.

57 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 280.

58 Agron İslami, "1579 Numaralı Rodoscuk (Tekfurdağı) Şer'iyye Sicilinin Traskripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 2010, s. 102.

59 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İE.ADL*, Dosya no.: 12, Gömlek no.: 765.

60 Emine Cengiz, "1751 No'lu Rodoscuk (Tekirdağ) Şeriye Sicili Transkripsiyon ve Tahlili", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2008, s. 45.

61 BOA, *MVL*, Dosya no.: 433, Gömlek no.: 62.

62 BOA, *A.MKT.UM*, Dosya no.: 482, Gömlek no.: 17 ve Dosya no.: 491, Gömlek no.: 65.

köy camisi ile 50 öğrenci okuyan bir ilkokulu, buharla çalışan bir un fabrikasıyla üç yel değirmeni, iki çeşmesi vardır. Halkı Tatarca, Türkçe konuşur. Okuyup yazmayı severler ve tarımla uğraşırlar.⁶³

Bu bilgiler muhacirlerin bilhassa kökenlerinin ait olduğu Bahçesaray ve Yalıboyu çevresinin meşhur meyvecilik, bağcılık ve tütüncülük kültürlerini muhacerette de uyguladıklarına delalet etmektedir.

Emiryakup köyü halkı göç sıkıntılarının ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı felaketli dönemleri de yaşamıştır. Şu cümleden, I. Dünya Savaşı'nda köyden, çoğu Çanakkale'de olmak üzere 96 kişi şehit verilmiştir. Savaş dönemlerinde köy âdeta erkeksiz kalmıştır. 1919'da ise Doğu Trakya'nın hemen tamamı gibi Emiryakup da Yunan işgaline girmiştir. Bu işgal sırasında, 1921 Mayıs ayı başlarında Yunan jandarmaları köy halkından bazı kimseleri baş aşağı asıp altlarında saman yakmak suretiyle işkenceye maruz bırakmışlardır.⁶⁴

Emiryakup köyüne yerleşen en son Kırım Tatarları 1940'ların sonunda gelmişlerdir. Bunlar II. Dünya Savaşı'nda Kırım'daki Alman işgali esnasında Kırım'dan çıkarak veya çıkarıldıktan sonra, savaş sonunda kendilerini Almanya'daki mülteci kamplarında bulan ve Sovyetler Birliği'ne iade edilmekten son anda kurtulmuş olan Kırım Tatarlarındandı. 1940'ların sonunda mülteci olarak Türkiye'ye kabul edilen bu Kırımlıların Türkiye'de Leylâk, Sezgin ve Şengül soyadlarını alan 3 aile Emiryakup köyüne iskân olunmuşlardır.

Emiryakup köyünde Bahçesaray ve Yalıboyu şivelerinde Kırım Tatarca uzun müddet yaşamıştır. Ancak son yıllarda özellikle genç nesilde Kırım Tatarcanın kullanılmasının giderek azaldığı gözlenmektedir. Köyde Kırım'dan gelen kıyafet kültürü de yüz yılı çok aşan süre içinde ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte qatların başlarına hafif bir sarık sarıp mintan üstü yelek, onun da üstüne kara ton giydikleri, bellerinde kalın bir kuşak ve ayaklarında da yemeni olduğu hatırlanmaktadır.

Emiryakup'a yerleşen Kırım Tatarları yemek kültürlerini de bütün zenginliğiyle buraya taşımışlardır. Bu gibi yemekler arasında sütlü köbete, sacda kıymalı pide, laqşa, qabaq burması, totay burması (çoban böreği), cantıq (tavuklu-soğanlı), cantıq (tavuklu-pirinçli), qatlama, qatmer, qaçamaq, mamalıqa, cizleme, közleme, qaşıqbörek şorbası, omaç şorbası, tataraş, qulaq, saçuv, çoban qatığı, tuzlu qatıq ve oturtma (tatlı) sayılabilir. Bu yemekler günümüzde de birçok evde yapılagelmektedir.

Emiryakup köyü halkı arasında özellikle 1990'lı yıllardan itibaren köklerine ve Kırım'a yönelik gide-rek artan bir ilgi doğmuştur. Bilhassa Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği İstanbul ve Çatalca şubeleriyle irtibata geçilmiş ve 1990'da köyde tepreç düzenlenmiştir. O dönemden beri tepreçler her yıl sürdürülmektedir. 1999 yılında kurulan Kırım Derneği Tekirdağ Şubesi de Emiryakuplular tarafından teşkil edilmiştir.

Emiryakup köyü 1990 yılı verilerine göre, 15.250 dekar ekilen, 2.000 dekar da mera olarak kullanılan araziye sahiptir. Köyün şimdiki camisi 1954 yılında inşa edilmiştir.⁶⁵

Köy Nüfus Defteri'ne göre Emiryakup köyüne kayıtlı Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Akyel, Akyüz, Altıntaş, Arabacı, Aralar, Arslan, Asal, Atik, Aysel, Azmak, Bahar, Başkır, Baydemir, Biler, Bilsel, Borazan, Bozkurt, Bulut, Çakır, Çelebioğlu, Çelik, Çetin, Çınar, Çıtak, Çiftçidurmaz, Çimentepe, Çoban, Demir, Demirel, Diner, Doğan, Duran, Durgut, Durmaz, Ege, Erdem, Erden, Eren, Erge, Eriz, Erol, Esen, Gönül, Göral, Güler, Güncel, İlbasan, İldeniz, İlhan, İnci, İşcan, İşgör, Kaçar, Kaplan, Karaman, Karataş, Karayel, Kasap, Kaya, Keskin, Kıray, Kırımlı, Kıvılcım, Kurt, Kürkçü, Leylâk, Olgun, Örem,

63 Hayrabolulu Caferzade Mehmet Tevfik, *Tarihte Hayrabolu ve Çevresi*, Haz. Aydın Oy, Tekirdağ, 1989, s. 35.

64 Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi (15 Mayıs 1919 - 9 Eylül 1922)*, Cilt: I, Ankara, 1994, s. 129.

65 Şerif Baysalan, *Hayrabolu Belgeseli*, Edirne, 1993, s. 31.

Özdemir, Özüdoğru, Pınar, Savaş, Seren, Sevil, Sevinç, Sezer, Sezgin, Sönmez, Şengül, Şirin, Talu, Tezel, Topal, Toper, Topuz, Tuncel, Türkkal, Uğur, Ulutaş, Uysal, Üner, Yalçın ve Yılmaz.

Karaağaç Beldesi*

Tekirdağ'ın Çerkezköy ilçesine bağlı Karaağaç beldesi, Kırım muhacirleri tarafından yeniden kurulmuş köylerden biridir. Çerkezköy'e 5 km uzaklıkta olan Karaağaç, evvelce Saray ilçesine bağlıyken 1958'de Çerkezköy'e bağlanmış, 1999'da da belde (belediyelik) olmuştur. Karaağaç günümüzde büyük bir yerleşim merkezi hâline gelmiştir. 2005 itibarıyla Karaağaç'ın nüfusu yaklaşık 12.000'e ulaşmıştı.⁶⁶ Geçmişte Karaağaç, orta büyüklükte bir köy iken buranın hâkim unsuru olan Kırım Tatarları ise 100 hane kadar kalmışlardır. Kasaba günümüzde büyük ölçüde bir sanayi merkezi durumundaysa da, özellikle yerli halkın bir kısmı hâlen tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu meyanda arpa, buğday ve ayçiçeği ekilmekte, büyük ve küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Karaağaç'ın mevkisinde eski bir yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim hicrî 1319 yılında (miladî 1901-1902) inşa edilen Karaaağaç Camii'nin kitabesinde, bu mabedin Sultan I. Mustafa (1617-1618, 1622-1623) devrinden kalma caminin yerine kurulduğu belirtilmektedir. İnşasından günümüze kadar tam dört kere yangın geçiren⁶⁷ söz konusu zarif cami, son olarak 1995 yılında yanmış olup 2005'te yalnızca dört duvarı ve minaresi ayaktaydı.

Her ne kadar köyün mevcudiyetinin en azından XVII. yüzyılın başlarına kadar gittiği belliyse de, bilinmeyen bir sebepten köyün tamamen veya büyük ölçüde ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında burada bir at çiftliği bulunmaktaydı.⁶⁸ Köy, 1880'lerde Kırım Tatar muhacirlerin gelişyle tekrar kurulmuştur.

Karaağaç köyüne gelen en büyük Kırım Tatar muhacir grubu Vidin'den gelenlerdir. Bu grubun kökeni, 1860'ların başında Kırım'ın Çongar bölgesinden çıkarak Osmanlı hükûmeti tarafından günümüzde Batı Bulgaristan'da kalan Vidin havalisine yerleştirilen Kırım Tatarlarına dayanmaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı müteakip, Vidin'in Bulgaristan'a verilmesiyle buraları terk ederek tekrar Osmanlı hâkimiyetinde kalan topraklara göçen bu Kırımlılardan bir kısmı, önce Çorum'un (hâlen Merkez ilçesine bağlı) Kalehisar köyünde birkaç yıl geçici olarak kalmışlardır. Bilahare Karamürsel'e gelip tütün toplamakla geçinmeye çalışmışlarsa da orada fazla barınamamışlardır. Nihayet bu muhacirler, 1880'lerin başında devlet tarafından Karaağaç köyünde ormandan açılan arazilere yerleştirilmişlerdir.

Köyün asıl canlanması bu tarihten sonra olmuştur. Ormandan açılan topraklarda hayli bereketli ziraat yapıldığı ve köyün geliştiği görülmektedir. Köye Bulgaristan'ın Şumnu bölgesinden Türk göçmenler geldiği gibi, yerli Türkler olan Gacalların da ilk yıllardan itibaren köyde yaşadıkları görülmektedir. 1880'lerde Vidin üzerinden gelmiş asıl Kırım Tatar grubuna ilâveten, evlilik gibi sebeplerle değişik zamanlarda ve muhtelif yerlerden (meselâ Romanya Dobruca'sından) Karaağaç'a münferit olarak yerleşmiş Kırım Tatarları da olmuştur.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Karaağaç köyü sakinlerinden Şükrü Kırbaş (1919 Karaağaç doğumlu), Prof. Dr. Kâşif Onaran (1928 Karaağaç doğumlu), Ülfet Kırbaş (1929 Karaağaç doğumlu), Alâattin Çora (1931 Karaağaç doğumlu), Dursun Özmen (1933 Karaağaç doğumlu), Abdullah Alptekin (1954 Karaağaç doğumlu), Cengiz Bağbek (1955 Karaağaç doğumlu) ve Feridun Gezer (1958 Karaağaç doğumlu) ile Gökhan Töre'ye (1979 İzmit doğumlu) yürekten teşekkürlerimizi bildiririz.

66 Karaağaç Belediyesi, *Tekirdağ'ın Sanayii Kenti Karaağaç*, İstanbul, 2005, s. 23.

67 Selman Akı, *Çerkezlerden Çerkezköy'e*, İstanbul, 2007, s. 148.

68 Age, s. 89.

1912-1913 yıllarındaki Balkan Savaşları öncesinde nahiye olduğu bilinen Karaağaç, bu savaşlarda büyük tahribat gördü. Köy halkı İstanbul'a kaçarken, köye giren Bulgar ordusu Karaağaç'ı yakıp yıktı. Yakılan köy binaları arasında köy camisi de bulunmaktaydı.⁶⁹ Savaştan sonra köyü terk etmiş olan halkın bir kısmı geri dönmediği gibi, bütünüyle tahrip olmuş olan köyün tekrar canlanması da uzun zaman aldı. Karaağaç köyü, 1919-1922 yılları arasında da Yunan işgali altında kaldıysa da, bu dönemde nispeten fazla zarar görmedi.

1930'larda köyde mevcut yaklaşık 150 hanenin 80 kadarı Kırım Tatarlarından, 40 kadarı Şumnu göçmenlerinden ve kalanları da Gacallardan oluşmaktaydı. Bu dönemlerde köyün çevre köylerden daha gelişmiş olduğu söylenmektedir. Nitekim o yıllarda köyde dört dükkân ve beş kahvehanenin yanı sıra bir de değirmen mevcuttu. Ancak özellikle II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik kısıtlamalar köyü de çok olumsuz etkiledi. Savaş sırasında ve sonrasında köy halkının birçoğu İstanbul'a göçtü. Sonraki yıllarda hatalı tarım, erozyon ve kuraklık gibi sebeplerle Karaağaç'ta toprak verimi azalınca köyün ekonomik durumu bozuldu. Neticede 1970'lere kadar köyden şehirlere ciddi ölçüde ve sürekli göç oldu. 1957'ye kadar Vize ilçesine bağlı olan Karaağaç, bu tarihte Çerkezköy'ün ilçe hâline dönüştürülmesiyle buraya bağlandı. 1972'de Karaağaç'ın önemli bir kısmı Devlet Arsa Ofisi tarafından istimlak edilerek burada Organize Sanayi Bölgesi kurulunca köyün kaderi bütünüyle değişti. Bu şekilde, sanayi teşvikleriyle birçok sanayi kolu kurulduğu gibi, Anadolu'nun her yanından çalışmaya gelen işçiler de buraya yerleştiler. Nüfusun 4.000'i aşması üzerine 1999'da Karaağaç belde yani belediyelik hâline getirildi.

Köyün âdeti bir sanayi şehri hâline dönüşmesiyle buradaki Kırım Tatarları da kalabalık halk içinde küçük bir grup hâline dönüştüler. Bu durum Kırım Tatarlarının dil ve kültür özelliklerinin hızla erimesinde büyük rol oynamıştır. Aynı şekilde, evvelce tarımla meşgul olan Kırım Tatarlarının çoğu, günümüzde çevredeki sanayi kuruluşlarında çalışmaktadır.

Karaağaç'ta Kırım Tatar nüfusun hâkim olduğu dönemlerde Kırım Tatar âdet ve gelenekleri canlı bir şekilde yaşatılmaktaydı. O zamanlar köy halkının Kırımlı olmayan kesimleri dahi Kırım Tatarca konuşabilmekteydi. Günümüzde ise Kırım Tatarca orta yaşın üzerindeki nesil tarafından konuşulmakta, gençler tarafından az çok bilinse de günlük olarak konuşulmamaktadır.

Karaağaç'ın geçmişinde Kırım Tatar âdetlerinin en çarpıcı şekilde yaşatıldığı vesileler toylardı. İki akşam süren toy salı gününden başlar, halk "Çaşlar qave tüymege, qartlar qave içmege" diye bağrılarak çağınırdı. Aynı gece kına gecesi olurdu. Kızlar çın söyler, pencere dışında bekleyen çaşlar (delikanlılar) da çınlayarak onlara katılırlardı. Çarşamba günü kiyev (damat) tarafında çıraç tellenir, kız tarafına getirilir, kız tarafı da onlara bahşiş verirdi. Kız tarafının akrabaları ise "toquz" düzerek kız tarafına getirirlerdi. Adına uygun olarak dokuz parçadan oluşan "toquz" da çevre, grep, çorap, kese, mendil gibi giyecek eşyaları bulunurdu. Perşembe günü gelin, arabayla damadın evine giderdi. Cıyınlar ise uygun bir evde geceleyin büyük grup hâlinde toplanılarak türükler söylenmesi ve oyunlar oynanması şeklinde olurdu. Toylar ve cıyınlar, 1950'li yıllara kadar bu şekilde geleneklere uygun olarak yapılmaya devam edilmiştir. Kırım Tatarları 1950'lere kadar yalnızca kendi aralarında evlenirken, sonraki yıllarda karışık evlilikler görülmeye başlamış ve günümüzde çok yaygınlaşmıştır. Toylarda eski âdetlerin ortadan kalkmasında bu durumun etkili olduğu açıktır. Ramazanlarda ise köy çocukları Kırım Tatarca "Şeramazan" söyleyerek yemiş toplarlarmış. Günümüzde bu âdet de uygulanmamaktadır.

Köy kadınlarının kendi aralarında küçük gruplar hâlinde toplanmaları şeklinde olan "arapena" (arifane) âdeti ise sürdürülmektedir. Arapenayı düzenleyen hanım, Kırım Tatar hamur aşlarından pişirir, yemekler birlikte yenir ve sohbet edilir. Yine yaşatılmakta olan bir diğer âdet ise cenazede kadınların üç gün Kur'an

69 Age, s. 148.

okumasıdır. Ölü evinde yemek pişirilir, konu komşu gelip yardım ederler. Ürününü toplamakta zorluk çeken komşulara yardım edilmesi (meci yahut talaqa) de köklü âdetlerdendir.

Kırım Tatar yemek kültürü ise geçmişe göre zayıflamakla birlikte Karaağaç köyündeki Kırım Tatarları arasında günümüzde de yaşatılmaktadır. Şu cümleden, çibörek, köbete (qatmerli), cantıq (köbete gibi ancak mayalı hamurdan), tabaqbörek, qaşıqbörek, aruşke, mamelek, qaçamaq ve irimçikbörek gibi yemekler yaygındır.

Karaağaç'taki Kırım Tatarları arasında Alptekin, Babacan, Bağbek, Çora, Gezer, Kırbaş, Onaran, Özmen ve Çora gibi soyadlarını tespit ettik.

Karabezirgân Köyü*

Tekirdağ'ın Merkez ilçesine bağlı Karabezirgân köyü il merkezine 26 km mesafede bulunmaktadır. 2008 yılı itibarıyla köy nüfusu, kışın 150 kişi civarındayken (yaklaşık 35 hane), bu sayı kışı Tekirdağ'da geçiren veya çalışanların tarlalarına bakmak üzere geri dönmeleriyle yazın 250-270 kişiye (66 hane) yükselmekteydi. 1980'lerden itibaren Karabezirgân köyünden Tekirdağ'a göç sürmekte ve her yıl birkaç aile şehre taşınmaktadır. Karabezirgân köyünün temel geçim kaynakları ayçiçeği, buğday, arpa ve mısır tarımı ile bir ölçüde büyük ve küçükbaş hayvancılıktır.⁷⁰

Karabezirgân köyü günümüzdeki demografik yapısıyla büyük ölçüde XIX. yüzyıldaki göçlerden sonra teşekkül etmiş ise de, gerçekte geçmişi çok daha eskilere dayanmaktadır. Köyün adının XVI. yüzyılın ortasına ait şer'iyye sicillerinde zikredildiği biliniyor.⁷¹ Bununla birlikte, köyün mahiyetinin müteakip yüzyıllar içinde büyük ölçüde değişime uğradığı görülmektedir. Anlatılanlara göre, XIX. yüzyılın ilk yarısında tam olarak köyde değil, ancak köyün günümüzdeki mezarlığının karşısında bulunan Dutarpalığı mevkinde Poyraz Çiftliği adlı bir çiftlik mevcutmuş. Altı kere yandığı için uğursuzluğuna inanılan bu çiftlik daha sonra şimdiki köy mevkisine taşınmış. Günümüzde köyde yaşamakta olan 10 hane kadar Gacal yani yerli Türk, bu çiftliğin eski sakinlerinin soyundan gelmektedir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde toprakları yeni teşekkül eden Bulgaristan dâhilinde kalan ve Rumeli'nin Osmanlılar elindeki kısmına göçen Rumelili Türk muhacirlerden bir grubu, savaş sonrasında Karabezirgân köyüne yerleşmiştir. Söz konusu "93 muhacirleri"nden en azından bazılarının Plevne taraflarından gelmiş olduklarını tespit edebildik.

Köye ikinci muhacir dalgası ise 1934 yılında Romanya'dan gelmiştir. Bu muhacirler o dönemde Romanya sınırları dâhilinde olan, ancak günümüzde Bulgaristan'a bırakılmış olan Silistre ve Tutrakan bölgelerinden gelmekteydi. Göçmenlerin gelmiş oldukları köyler arasında Kuvancılar (Bulgarca adı: Terter), Hacıfakılar (Bulgarca adı: General-Dobrevo)⁷², Karamehmet (Bulgarca adı: Brenitsa), Siyahlar (Bulgarca adı:

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Necati Sav (1954 Karabezirgân doğumlu) ve eski muhtar Hasan Sav (1933 Karabezirgân doğumlu) ile köy halkından Hasan Çetin (1927 Karabezirgân doğumlu), Hasan Kırıl (1941 Karabezirgân doğumlu), Hüsnü Akbulutlar (1950 Karabezirgân doğumlu), Nail Kılıç (1952 Karabezirgân doğumlu) ve Ahmet Ak'a (1966 Karabezirgân doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

70 Karabezirgân'ın 1990'ların ortasındaki sosyo-ekonomik yapısının bir analizi için bakınız, Aydın Gürel, "Karabezirgân Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Trakya'da Kırsal Bölgede Kalkınmayı Engelleyen Faktörler ve Çözüm Önerileri", *Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi. 4-6 Eylül 1996 Adana*, Cilt: II, Adana, 1996, ss. 284-287. 1996'da toplam 60 haneden müteşekkil olan köy halkının tamamının köyde evi, % 28,6'sının şehirde dairedi ve % 3,6'sının da şehirde yazlığı olduğu belirlenmişti. Age, s. 284.

71 Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara, 2007, s. 102.

72 Kuvancılar ve Hacıfakılar köyleri 1959'da Bulgarca General-Dobrevo adıyla birleştirilmiştir. Stefan Andreev, *Reçnik na selişni imena i nazvaniya na administrativno-teritorialni edinitsi v bulgarskite zemi prez XV-XIX vek*, Sofya, 2002, s. 202.

Angelovo) ve Tatar Atmaca (Bulgarca adı: Sokol) köylerinin bulunduğunu belirleyebildik. Karabezirgân'a en son yerleşen göçmenler ise 1951'de Bulgaristan'dan gelen bir ailedir.

1934'te Romanya'dan gelip Karabezirgân'a yerleşen muhacirlerin bir kısmı Kırım Tatarı'ydı. Bu muhacirlerin ataları, 1860'ların başında Kırım'dan çıkarak o zamanlar Osmanlı toprakları olan Dobruca-Deliorman bölgesine iskân olunmuşlardı. Karabezirgân'a yerleşen Kırım Tatar aileleri, zaman içinde özgün dil ve kültürlerini önemli ölçüde kaybetmişlerdir. Köye ilk gelen neslin kendi arasında Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmesine karşılık, 2008 yılında köyde tam olarak Kırım Tatarca konuşabilen hiç kimse kalmamıştı. 1950'lerden bu yana, karışık evliliklerin yaygın olmasına da bağlı olarak, köyde Kırım Tatar âdet ve gelenekleri fazla yaşatılamamıştır. Bununla birlikte, köbete ve çibörek gibi Kırım Tatar mutfağının karakteristik bazı yemekleri köydeki Kırım Tatar ailelerinde pişirilmeye devam edilmektedir. 2008 yılı itibarıyla Karabezirgân köyünde 10 hane Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Köydeki Kırım Tatar aileleri Anıl, Arslantaş, Bulut, Kılıç, Tekin ve Üstün soyadlarını taşımaktadır.

Kozyörük Beldesi*

Tekirdağ'ın Malkara ilçesine bağlı Kozyörük kasabası il merkezine 78 km, ilçe merkezine de 18 km mesafededir. Köy Malkara-Hayrabolu yolu üzerinde yer almaktadır. 2008 yılı itibarıyla köyün nüfusu 1.690 kişiden (450 hane) müteşekkildi. Kozyörük halkının tamamı göçmen kökenliydi. 1972'ye kadar köy statüsünde bulunan Kozyörük'te, bu tarihte belediye teşkilatı kurulmuştur. Kozyörük'ün geçimi esas olarak buğday, ayçiçeği tarımıyla besi ve sütçülüğe yönelik olarak yapılan büyük ve küçükbaş hayvancılığa dayanmaktadır.

Rivayete göre, günümüzdeki Kozyörük kasabasına bağlı Çiftlikdere mevkinde evvelce Üzeyir Bey adlı bir Yörük beyine ait olan Koz Çiftliği bulunmaktaydı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Bulgaristan'a bırakılan topraklardan gelen Türk göçmenlerden bir grup buraya yerleşince günümüzdeki köy de ortaya çıkmıştır. Bu muhacirlerin bir kısmının Hasköy, bir kısmının da Kırcaali tarafından olduğunu tespit edebildik. Göçmenlerle ihtilafa düşen Üzeyir Bey ise burayı terk etmek zorunda kalmıştır.⁷³

Kozyörük, 1912'de Bulgar, 1920'de de Yunan ordusunun işgalini yaşamış ve büyük sıkıntılara maruz kalmıştır. Köydeki Yunan işgali 13 Kasım 1922'ye kadar devam etmiştir. Buna bağlı olarak her yıl 13 Kasım günü köyün kurtuluş günü olarak kutlanmaktadır.⁷⁴

1937 yılında köye Romanya'dan gelen 15 hane muhacir iskân olunmuştur. Tamamı Kırım Tatarlarından oluşan bu göçmenlerin 5 hanesi Köstence, kalanları da Tulça vilayetinden gelmekteydi. Bu muhacirlerin soyu, 1860'larda Kırım'dan o zamanlar Osmanlı Devleti'ne ait olan Dobruca'ya yerleştirilmiş olan muhacirlere dayanmaktaydı. Kozyörük'e iskân olunan Romanya göçmenlerine devlet tarafından nüfus başına 10'ar dönüm, hane reislerine de 20'şer dönüm arazi verildi. Bununla birlikte, köye yerleştirilen Romanya'dan gelme Kırım Tatarlarının bir kısmı daha ilk yıldan başlayarak arazilerini bırakmak suretiyle başta İstanbul olmak üzere başka yerlere taşınmışlardır. Köye en son olarak 1951'de Bulgaristan'dan gelen bir grup muhacir yerleştirilmiştir.

2008 yılı itibarıyla Kozyörük'te yaklaşık 20 hane kadar Kırım Tatarı yaşamaktaydı. Köye yerleşen Kırım Tatarları arasında Kırım Tatar âdet ve gelenekleri buraya iskân olunduktan sonra büyük ölçüde terk edilmiş-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Kozyörük Belediye Başkanı Hasan Kandel (1953 Kozyörük doğumlu) ile köy sakinlerinden Ömer Alpsoy'a (1922 Tulça'nın Magareli köyü doğumlu) teşekkür ederiz.

73 Kozyörük Belediye Başkanlığı'ndaki bilgi notlarından; *Cumhuriyet'in 75. Yılında Malkara*, İstanbul, 1998, s. 193.

74 *Cumhuriyet'in 75. Yılında Malkara*, s.193.

tir. 2008 yılında Kırım Tatarca konuşabilen hiç kimse kalmamış olup ancak yaşlılar bazı sözleri bilmekteydi. Bununla birlikte, çibörek, köbete, tabaqbörek, ogüzbörek ve kirde gibi karakteristik Kırım Tatar yemekleri ise yapılmaya devam edilmekteydi. Kozyörük'te yaşayan gerek Rumeli gerekse Kırım kökenli aileler arasında öteden beri çok iyi bir uyum gözlemlendiği gibi, karışık evlilikler de yaygındır. Kozyörük'teki Kırım Tatar aileleri Akalın, Alpsoy, Apaydın, Coşar, Özeren ve Pekgöz soyadlarını taşımaktadırlar.

Önerler Köyü*

Önerler köyü Tekirdağ'ın Çorlu ilçesine bağlı olup il merkezine 47 km, ilçe merkezine de 7 km uzaklıktadır. 2004 yılı itibarıyla köy nüfusu yaklaşık 1.500 kişi olup 406 hane teşkil etmekteydi. Önerler'in "asıl" halkı buraya iskân olunmuş Rumeli göçmenleri olmakla birlikte, 1990'lardan itibaren çevredeki fabrikalarda çalışmak amacıyla Anadolu'nun muhtelif yerlerinden (Konya'dan, Sivas'tan ve Kırıkkale'den) köye gelen çok sayıda kişi de burada yaşamaktadır. Köy çevresinde daha ziyade dokuma fabrikaları yer almaktadır. Önerler köyünde başlangıçtan beri buğday, arpa, ayçiçeği ve bostan tarımı yapılmaktadır. Köy sakinlerinden büyük ve küçükbaş hayvancılıkla ve arıcılıkla uğraşanlar da vardır. Köyün dokuz sınıflı ilköğretim okulu mevcuttur.

Cumhuriyet devrinde Trakya'da kurulan ilk köy olarak nitelendirilen Önerler köyü, 1934'te Türkiye ve Romanya arasındaki anlaşmayla Türkiye'ye göçen muhacirler için hükümet tarafından özel olarak kurulmuştur.⁷⁵ Önerler'e ilk iskân olunan muhacirler Kırım Tatarlarıydı. Köyün kurucuları olan Kırım Tatarları 1934'te (o zaman Romanya'ya, günümüzde ise Bulgaristan'a ait olan) Hacıoğlupazarcık'a bağlı Sarı Mahmut (Bulgarca adı: Alekseevo) köyünden 5 hane olarak gelmiştir. Köye ilk gelen Kırım Tatarlarının getirdikleri demir at arabalarının, onları takiben diğer yerlerden gelen muhacirlere çok gelişmiş görüldüğü 2000'li yıllarda dahi hatırlanmaktaydı. Aynı yıl köye Bulgaristan'dan Türk muhacirler geldiği gibi, o zaman Yugoslavya'ya tâbi olan Kosova'dan da 1 hane muhacir yerleşmiştir.

1934 yılı öncesinde köyün şimdiki mevkisi mera iken, bu arazi üzerinde köy planlı bir şekilde gelişmiştir. Devlet muhacirlere ev için arsa, ekecek toprak, yemlik, tohumluk ve birer öküz vermiştir. Anlatılanlara göre, muhacir evlerinin inşaatının uzaması üzerine Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'e şikâyetle gidilmiş, hatta Başbakan İsmet İnönü de köyü ziyaret etmiştir. Bu ziyaretinde İnönü, caddelerin geniş bırakılmasını tavsiye etmiştir.

Önerler köyü Kırım Tatar muhacirler tarafından kurulmuş olmasına rağmen 2004 yılı itibarıyla köyde yalnızca 3 hane Kırım Tatarı kalmıştı. Köye yerleşmiş diğer Kırım Tatarları zaman içinde İstanbul'a göç etmişlerdir.

Köyde baştan beri Kırım Tatarları ve diğer köy sakinleri arasında karışık evlilikler görülmüştür. Dahası, Kırım Tatarları diğer Türklerin âdetlerine uyum sağlamışlar ve kendi özel âdetlerinden pek bir şey muhafaza edememişlerdir. Bununla birlikte, Kırım Tatar mutfak kültürü köydeki az sayıdaki Kırım Tatar ailesinde pişirilmeye devam edilen çibörek, cantıq, köbete ve tabaqbörek gibi yemeklerle sürdürülmektedir. Köydeki Kırım Tatarları Aktaş, Hacer ve Yalçın soyadlarını taşımaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Önerler köyü sakinlerinden Rıfat Yalçın (1941 Önerler doğumlu) ve Ahmet İzgi'ye (1930 Kosova-Geylan doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

⁷⁵ Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara, 2007, s. 261.

Sarılar Köyü*

Tekirdağ'ın Çorlu ilçesine bağlı olan Sarılar köyü Tekirdağ'a 50 km, Çorlu'ya da 11 km uzaklıktadır. Köyün nüfusu 2004 yılı itibarıyla 180 hanede yaşayan yaklaşık 580 kişiydi.

Sarılar köyü bölgedeki eski köylerden biridir. Nitekim XVI. yüzyılın ortalarındaki tahrir kayıtlarında burası zikredilmektedir.⁷⁶ Sarılar köyünün şimdiki terkihiyle teşkili ise 1934-1935 yıllarında Romanya'dan ve Bulgaristan'dan gelerek buraya yerleşen 200 hane kadar göçmen ile olmuştur. Bu 200 hanenin 10-15 kadarı Dobruca'dan (Hacıoğlupazarcık'a bağlı Harmankuyusu ve Çufutkuyusu köylerinden) gelen Kırım Tatarlarıydı. Göçmenler geldiğinde şimdiki köyün bitişiğindeki Eski Sarılar köyünün mevcut olduğu ve o sırada orada 1917'de Serez'den gelen muhacirlerin yaşadığı anlatılmaktadır. Yeni Sarılar köyü ise tamamen sözünü ettiğimiz Romanya ve Bulgaristan muhacirleri tarafından kurulmuştur.

1950'lerde de yine (artık Romanya'dan alınarak Bulgaristan'a bağlanmış olan) Hacıoğlupazarcık tarafından Sarılar köyüne muhacirler gelmiştir. Ancak bu son kafilede gelen Hacıoğlupazarcık muhacirleri arasında Kırım Tatarları bulunmuyordu.

Sarılar köyüne yerleşen Kırım Tatarlarının çoğu zaman içinde köyü terk ederek İstanbul, Eskişehir ve Polatlı gibi yerlere göç etmiştir. 2004 yılında Sarılar'da yalnızca 5 hane Kırım Tatarı kalmıştı. Sarılar'da kalan Kırım Tatarları yaşlılar haricinde Kırım Tatar kültüründen bir hayli uzaklaşmışlardır. Genç Kırım Tatarları hiç Kırım Tatarca bilmemektedirler. Kırımlı olmayanlarla karışık evlilikler de yaygın olarak görülmektedir. Zaten Sarılar'a yerleşen Kırım Tatarlarının daha Hacıoğlupazarcık'ta yaşadıkları dönemden itibaren çevredeki Türklerle karışık evlilikler yaptıkları anlaşılmaktadır. Sarılar'daki Kırım Tatarlarının başka yerlerdeki Kırım Tatarlarıyla fazla temaslarının olmadığı da müşahade edilmiştir.

Bununla birlikte, 2000'li yılların ilk yarısında Sarılar köyünde kalan az sayıdaki Kırım Tatarı içinde, Kameriye (Fahriye) Kurt gibi Kırım Tatar sözlü kültürünün pek çok unsurunu şahsında yaşatanlar da bulunmaktaydı. Kameriye Kurt, Kırım'dan nakledilen veya bilhassa Dobruca'da muhaceret şartlarında doğan birçok Kırım Tatar çın, masal ve hikâyesini hatırlamaktaydı.

Bunlardan biri de (Kırım'da yahut daha muhtemelen Dobruca'da) Hristiyan hâkimiyetindeyken askere giden bir Kırım Tatar gencinin ailesine veda ederken ümitsizlik içinde söylediği şu çındır:

Çal aygırım şaşakta anayım boyumuz cetmiy,
Qurşunday da cavun cavacaq aqlımız cetmiy.
Dorbaçıqı anayım alsın sofuğa şay qalsın,
Nişanlım da pek guzel anayım qardaşım alsın.⁷⁷

Kameriye Kurt, Dobruca'daki bir Kırım Tatar muhacir kızının acıklı hikâyesini de hatırlamaktaydı. Anlatılanlara göre, bir Romen delikanlı güzel bir Kırım Tatar kızına âşık olur. Kız Hıdırellez'de salıncakta sallanırken Romen genci kızı kaçırr. Kızın Romen'de gönlü olmasa da ondan bir oğlu, bir kızı olur. Bu arada Romen genç, kızı dininden dönerek Hristiyan olması için baskı yapmaktadır. Kız ise asla dininden vazgeçmemiş.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Sarılar köyü sakinlerinden Servet Cengiz (1926 Hacıoğlupazarcık'a bağlı Harmankuyusu köyü doğumlu), Cemalettin Kurt (1927 Hacıoğlupazarcık'a bağlı Çufutkuyusu köyü doğumlu) ve Kameriye (Fahriye) Kurt'a (1931 Köstence'ye bağlı Bayramdede köyü doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

76 Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara, 2007, s. 261.

77 Kır aygırım şaşakta anam boyumuz yetmiyor, / Qurşun gibi de yağmur yağacak aqlımız yetmiyor. / Torbacığı anam alsın sofuya öyle kalsın, / Nişanlım da pek güzel anam kardeşim alsın.

Talihsiz kızcağız kendi kendine şu çını söylemiş:

Ketirse gemi keteyim,
Men anama ceteyim.
Men anama cetkensoñ,
Üç kün turup ölgeydim.⁷⁸

Bu arada, kızın ağabeyi ise patates satmak bahanesiyle sürekli çevrede kardeşini aramaktaymış. Nihayet bir kuyubaşında kardeşine rast gelmiş. Birbirlerini derhâl tanımakla birlikte bunu belli etmemişler. Kızın yanağında Romen'in bastığı altından bir damga ile ayaklarında da kelepçe (tışav) varmış.

Neticede ağabeyi kızkardeşini ve çocuklarını kendi köylerine kaçırmayı başarmış. Kız köyüne döndüğünde sevinçle karşılanmış, "közaydın toyları" yapılmış. Ne var ki bahtsız kız aynı duasında olduğu gibi anasına kavuştuktan üç gün sonra ölmüş.

Öte yandan Romen genç de kısa bir süre sonra kızı geri almak için kızın köyüne gelmiş. Ona kızın öldüğü söylendiğinde inanmamış ve mezarı açtırmış. Mezarda yatan mevtanın yanağındaki altın damgayı görünce kızın öldüğüne inanmış. Nihayet bütün bu yaşadıklarından sonra, "Sizin dininiz benimkinden daha makbul" diyerek çocuklarını kızın anasına bırakarak kendi memleketine dönmüş.

Sarılar köyünde eski geleneklere göre Kırım Tatar toyları uzun yıllardır yapılmamakla birlikte, Kameriye Kurt eski toyların birçok özelliklerini hatırlamaktadır. Buna göre, eskiden toya giden komşu yahut akraba sini içine qatlama, ulqum, fındık, fıstık ile başka hediyeler koymuş. Toy evine geldiklerinde davulla karşılanan misafirler toy evine girip siniyi bırakarak geri dönerlermiş.

Kameriye Hanım çibörek, cantıq, tabaqbörek, qaşıqbörek, alışke, sarburma, şekerli qatlama gibi Kırım Tatar aşlarını pişirmeye devam etmekteydi.

Sarıyer (Sarıyar) Köyü*

Tekirdağ'ın Malkara ilçesine bağlı olan Sarıyer köyü bölgede Kırım Tatarlarının iskân edildiği köylerden biridir. Malkara'ya 15 km mesafede olan Sarıyer köyünün nüfusu, 2006 yılı itibarıyla 70 hanede yaşayan 280 kişidir. Köy halkının tamamı göçmen kökenlidir. Köyün geçimi ziraat (buğday, ayçiçeği) ve büyükbaş hayvancılık üzerinedir.

Asıl ismi Sarıyer değil, Sarıyar olan bu köyün en azından XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde mevcut olduğu ve o dönemde Hayrabolu kazasına bağlı bulunduğu bilinmektedir. Nitekim 1530 tarihli tahrir defterinde burada 50 hanenin yer aldığı gösterilmektedir.⁷⁹ Sonradan bilinmeyen bir sebepten boşalan Sarıyar köyü XIX. yüzyıl ortalarında virane hâlindeydi.⁸⁰ Yakındaki Yörücek Çiftliği ile ilişkili olan bu harap köy arazisi, ekmeleri için çevre köylerin halkına icara verilmekteydi.⁸¹

Sarıyar köyünün ihyası, 1853-1856 Kırım Harbi sonrasındaki dönemde Kırım'dan gelen 5-6 hane Kırım Tatar ve/veya Nogay muhacirin bu araziye yerleşmesiyle gerçekleşmiştir.⁸² Bunların 1860 yılında yakındaki

78 Getirse gemi gideyim, / Ben anama yeteyim. / Ben anama yettikten sonra, / Üç gün durup ölseydim.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Sarıyar halkından İdris Özdemir (1925 Sarıyer doğumlu), Sami Eroğlu (1928 Sarıyer doğumlu) ve Ergün Uzun'a (1938 Sarıyer doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

79 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937-1530) I, Ankara, 2001, tıpkıbasım sütun 280.

80 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, A.MKT.NZD, Dosya no.: 363, Gömlek no.: 13.

81 BOA, İrade-Meclis-i Mahsûs, Dosya no.: 19, Gömlek no.: 853.

82 Cumhuriyet'in 75. Yılında Malkara, İstanbul, 1998, s. 267.

Yörücek Çiftliği'ne iskân edilen Kırım Tatar muhacir grubundan olduklarına kesin gözüyle bakılabilir.⁸³ Köy, muhtemelen heyelan sebebiyle, Kırım Tatar ve/veya Nogay göçmenlerce, ilk olarak kurulduğu mevkiden yakındaki bir diğer yere taşınmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Rus ordusu tarafından işgal edilen Sarıyar köyü çok ciddi zarar görmüş ve halkı katliama maruz kalmıştır.⁸⁴ Savaş sonrasında köy halkından geriye kalan 4-5 hane Kırım Tatarı, şimdi bulunduğu mevkide köyü üçüncü kere teşkil etmişlerdir. Günümüzde köyde yaşamakta olan Kırım Tatarları bunların soyundan gelenlerdir.

Bu şekilde tekrar kurulan Sarıyar köyüne 93 Harbi'ni müteakip Bulgaristan'da kalan Hasköy bölgesinden 11 hane Türk göçmen de gelip yerleşmiştir. 1928'de Bulgaristan'ın Varna bölgesinden 4 göçmen aile daha gelmiştir. Bunu, 1934 yılında yine Bulgaristan'ın Şumnu bölgesinden gelen 1 hane ve o zaman Romanya'ya şimdi ise Bulgaristan'a bağlı olan Hacıoğlupazarcık (Dobriç) bölgesinden gelen 10 hane kadar muhacir izlemiştir.⁸⁵ Hacıoğlupazarcık'tan gelen göçmenlerden 1 hanesi Kırım Tatarı idiye de günümüzde köyde bu aileden kimse kalmamıştır.

1930'lu yıllarda köye, Yunanistan'ın Dedeğaç kasabasından kaçarak gelen bir Türk ailesi de yerleşmiştir. 1938'de Sarıyar'a Dersim'den sürgün olarak gönderilen 2 Kürt ailesi yerleştirildiyse de bunlar burada kalıcı olmayarak kısa süre sonra köyden ayrılmışlardır. Köye iskân olunan son muhacirler ise 1951'de Bulgaristan'dan gelen bir aile olmuştur.

2006 yılında Sarıyer'de köyün kurucusu olan Kırım Tatarlarının soyundan gelen yaklaşık 10 hane yaşamaktaydı. Köydeki Kırım Tatarları zaman içinde köyün diğer halkıyla çok karışmış, dolayısıyla kendilerine has özelliklerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Geçmişte Kırım Tatar yemeklerinin yapıldığı hatırlansa da, bunlar dahi günümüzde ortadan kalkmıştır. Köyde soyu Kırım Tatarlarına dayanan ailelerin soyadları şöyledir: Erdem, Girgi, Özdemir, Özer ve Sarıtay.

Sultanköy Beldesi*

Sultanköy, Tekirdağ'ın Marmara Ereğlisi ilçesine bağlı bir beldedir. 2004 yılı itibarıyla Sultanköy beldesinde yaklaşık 4.000 kişi yaşamakta olup bunların 300 kadarı Kırım Tatarlarıydı. Geniş kumlukları olan sahile yakınlığı dolayısıyla yazlıkçıların tercih ettikleri yerlerden olan Sultanköy'ün nüfusu yaz aylarında 20.000'i geçmektedir. Sultanköy havalisinde birçok sanayi tesisi de mevcuttur. Buralarda çalışanların yanı sıra, Sultanköy halkının geçim kaynakları buğday ve ayçiçeği tarımı ile balıkçılık, hayvancılık ve ticarettir. Sultanköy halkının birçoğu İstanbul'da çalışmaktadır. Bununla birlikte, beldedeki Kırım Tatarları genellikle dışarı gitmemektedir.

Sultanköy mevkisi Antik Çağ'dan beri iskâna sahne olmuştur. Burasının İlk Çağ'daki adı Paroliontos'tu. 1551 tarihli Rodosçuk (bugünkü Tekirdağ) şer'iyye sicilinde köy Sultanşah adıyla zikredilmektedir.⁸⁶ Her hâlûkârda burası 1924 öncesinde tamamen bir Rum köyüydü. Buradaki Rum ahali deniz ticareti, balıkçılık ve bağcılıkla geçinmekteydi.⁸⁷ Lozan Antlaşması uyarınca Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi neticesinde 1924'te Rumlar burayı terk etmek zorunda kalmışlardır. Köyün kilisesi Rumlardan

83 BOA, *İrade-Meclis-i Mahsûs*, Dosya no.: 19, Gömlek no.: 853; *A.MKT. UM*, Dosya no.: 476, Gömlek no.: 71; *A.MKT. MHM*, Dosya no.: 217, Gömlek no.: 44; *Ceride-i Havâdis*, no.: 1019 (İstanbul 11 Cemâziyelâhîr 1277 [25 Aralık 1860]).

84 Hikmet Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, İstanbul, 1949, s. 50.

85 *Cumhuriyet'in 75. Yılında Malkara*, s. 267.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Sultanköy Belediye eski Başkanı Şadan Çolpan (1962 Sultanköy doğumlu) ile belde halkından Fuat Özbek'e (1927 Hacıoğlupazarcık doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

86 Hikmet Çevik, *Tekirdağ Yürükleri*, İstanbul, 1971, s. 192.

87 Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara, 2007, s. 264.

sonra da bir müddet ayakta kalabilmiş, ancak 1940'larda yıktırılmıştır. Rumlardan boşaltılan köye ve onların evlerine, Selânik tarafından yine mübadele ile 1924'te gelen Türk göçmenler yerleştirilmiştir. Sultanköy'e 1930-1934 yılları arasında ise Romanya ve Bulgaristan'dan göçmenler iskân edilmiştir. Bunları 1950'lerde yerleşen Boşnak muhacirler izlemiştir. Köy arazisinde bulunan Hacı Adil Paşa'nın çiftliği 1951'de muhacirler tarafından paşanın torunlarından satın alınmıştır.⁸⁸

Romanya'dan gelen göçmenler arasında Kırım Tatarları da bulunmaktaydı. Romanya'dan gelen ilk Kırım Tatarları, 1932'de 17 günlük bir yolculuktan sonra buraya ulaşan ana baba ve dört çocukta oluşan altı kişilik bir aileydi. Sultanköy'deki eski Rum evleri Selânik'ten gelen muhacirlerce alındığından, köydeki bu ilk Kırımlılar bir buçuk yıl kümeste yaşamış ve çok zorluk çekmişlerdir. Bunları 1930'larda yine Romanya'dan gelen diğer Kırım Tatar muhacirler takip etmiştir. Sultanköy nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan Kırım Tatarlarının uzun yıllar aralarında Kırım Tatarca konuşmayı sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, 2004 yılı itibarıyla bazı yaşlılar haricinde Kırım Tatarca konuşabilen kalmamıştı. Buna karşılık Kırım Tatar aşları pişirilmeye devam edilmektedir. Köydeki Kırım Tatarları ve diğer unsurlar arasında öteden beri karışık evlilikler olmaktadır. Kırım Tatarları arasından İstanbul'a, Çorlu'ya ve Tekirdağ'a yerleşen bir hayli nüfus vardır.

Şahbaz Köyü*

Tekirdağ'ın Çorlu ilçesine bağlı Şahbaz köyü il merkezine 45 km, ilçe merkezine ise 14 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2004 yılı itibarıyla 450 civarında nüfusa sahip olan köy, yaklaşık 100 haneden müteşkil olup bunun yarıya yakını Kırım Tatarlarına aittir. Köy halkının geri kalanı ise Rumeli (çoğunlukla bugünkü Bulgaristan toprakları) kökenlidir. Şahbaz köyünde yaşayanların çoğu çiftçilikle meşgul olup buğday, ayçiçeği, kavun ve karpuz ekmektedir. Köy halkının az bir kısmı da hayvancılıkla geçimini sağladığı gibi, bazıları da yakındaki Çorlu gibi büyük yerleşim merkezlerinde çalışmaktadır. Zaman içinde Şahbaz köyünden çok sayıda insan ekonomik ve sosyal sebeplerle İstanbul'a veya Çorlu'ya göç etmiştir.

Şahbaz köyünün bugünkü etnik terkihi genel hatlarıyla XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış ise de, köyün muhacirlerin gelişinden önce en azından birkaç yüzyıl geriye giden bir geçmişi olduğu, burada Sultan III. Osman (1754-1757) devrinde yapılmış bir caminin mevcudiyetinden bellidir.⁸⁹ Köyün adının aslında "Şeyh Abbas" olduğu ve bunun halk dilinde Şahbaz'a dönüştüğü, 1860'ların başında dahi bazı kayıtlarda buradan "Şeyh Abbas" şeklinde bahsedilmesinden anlaşılmaktadır.⁹⁰ Bu durumda, köyün geçmişte bir tarikat merkezi olduğu söylenebilir. Köyün nüfus yapısının zaman içinde değiştiği ve ahalisinin bilemediğimiz sebeplere bağlı olarak burayı terk etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Şahbaz köyündeki Kırım Tatarlarının atalarından hatırladıklarına göre, geldiklerinde köyde cami ile birlikte bir de medrese bulunmaktaymış. Köy mevkisinde Şuayip Ağa Çiftliği adı verilen bir çiftlik mevcutmüş. Çevre ise yoğun meşe ağaçlarıyla kaplıymış.

88 Kenan Oflaz, "Marmara Ereğlisi ve Köylerinin Demografik Yapısı-2010", *Marmara Ereğlisi Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 99 (Tekirdağ Değerleri Sempozyumu, 18 Eylül - 21 Ekim 2010: *Bildiriler Kitabı* [İstanbul, 2010], Cilt: II içinde).

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Şahbaz köyü halkından Tevfik Ülkü (1922 Şahbaz doğumlu), Sezai Giray (1941 Şahbaz doğumlu), Meşhude Ocaktan (1937 Sultanköy doğumlu), Abdullah Ocaktan (1936 Şahbaz doğumlu), Tahsin Tekirdağlı (1931 Şahbaz doğumlu), Hilmi Saygın (1951 Şahbaz doğumlu) ve Arif Ocaktan'a (1970 Şahbaz doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

89 Bu cami Sultan II. Abdülhamid devrinde, hicrî 1319 yılında (miladî 1901-1902) yeniden inşa edilmiş olup hâlen ayakta. Caminin üzerinde yer alan kitabede ilk banisinin Sultan III. Osman olduğu kaydedilmektedir.

90 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *MVL.*, Dosya no.: 546, Gömlek no.: 94.

Şahbaz köyüne yerleşen Kırım Tatar muhacirlerin tamamının veya çoğunluğunun kökeni Bahçesaray bölgesindeki Alma Çayı havaisi olup bunların ana grubunun Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göçü 1860 yılında olmuştur.⁹¹ Bu muhacir kafilesinin ilk geldiğinde toplam 140 haneden oluştuğu,⁹² bunların önce Saray kazasına geldikleri, daha sonra 1861 başlarında Silivri'nin Yapağica (Yapağıcı) Çiftliği'ne (bugünkü Alipaşa köyü) yerleştirildikleri görülmektedir. Ancak çevrede yaşayan yerli halkla hayvan otlatma konusunda anlaşmazlık çıkması üzerine, söz konusu Kırım Tatar göçmenlerin müracaatlarına binaen, Osmanlı hükûmeti Temmuz 1861'de aldığı bir kararla vergi ve resimleri kendileri tarafından ödenmek şartıyla, bunların Yakuplu Çiftliği'ne iskânlarını kabul etmiştir.⁹³ Bununla birlikte, muhacirlerin hemen Yakuplu Çiftliği'ne yerleşmedikleri, 1861 sonlarında hâlâ hükûmetten Yapağica (Yapağıcı) Çiftliği'nin uhdelerine bırakılması talebinde bulundukları görülmektedir.⁹⁴

Kırım muhacirlerinin Yakuplu Çiftliği'ne 1862 yılı içinde geldiklerini tahmin ediyoruz. Ancak muhacirler Yakuplu Çiftliği'ne geldiklerinde muhtemelen aralarında çıkan bir anlaşmazlıktan dolayı ikiye ayrılmışlar ve bir grubu Yakuplu Çiftliği'ne, diğerleri de 2 km uzaklıkta bulunan evvelce meskûn olsa da o esnada boş bulunan Şahbaz köyüne yerleşmişlerdir.

Kırımlıların bu şekilde Şahbaz'a iskânları ve burayı tekrar canlı bir köy hâline getirmeleri en geç 1863 yılında tamamlanmıştır. Nitekim köy mezarlığında rastladığımız en eski mezar taşının hicrî 1279'da (miladî 1862-1863) vefat eden Kırımî İbrahim Ağa'ya ait olması da buna delalet etmektedir. İki grup Kırım Tatarı arasındaki arazi ihtilafını çözümlmek üzere Haziran 1864'te, hükûmet Şahbaz ve Yakuplu köylerinde yeniden keşif yapılmasına ve harita çıkarılmasına karar vermiştir.⁹⁵ 1889'da, o ana kadar Tekfurdağı sancağına bağlı olan her iki köy de Çorlu sancağına bağlanmıştır.⁹⁶

Bulgaristan topraklarının Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasıyla neticelenen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (93 Harbi) kısa bir süre sonra, Bulgaristan'da kalan Karınâbâd kazasının Türk halkından bir grup muhacir, Şahbaz köyüne yerleşmiştir. Köye 1924'te Yunanistan'dan (mübadiller), 1928'de Bulgaristan'dan (Şumnu ve Varna bölgelerinden) ve 1934'te de Romanya'dan (Tulça ve o dönemde Romanya'ya ait olup II. Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan'a verilen Silistre ve Tutra kan havalilerinden) yeni muhacirler gelmiştir. Söz konusu göçmenlerin içinde bazı Kırım Tatarları da bulunmaktaydı. Bunlardan en azından biri Tulça tarafından gelmekteydi.⁹⁷

Şahbaz köyü halkından çok sayıda kimse Balkan, I. Dünya ve İstiklâl Savaşlarında askere alınmış, içlerinden birçoğu şehit veya gazi olmuştur. Bu savaşlar köyde büyük tahribat yapmıştır. Köy halkından Kore ve Kıbrıs Savaşlarına katılanlar da vardır.

Şahbaz köyündeki Kırım Tatarları, özellikle yine kendileri gibi Bahçesaray kökenli olan Yakuplu ve Büyük Manika (Büyük Yoncalı) köylerinde yaşayan Kırım Tatar muhacirlerle kız alıp vermişlerdir. Bununla birlikte, Kırımlı olmayanlarla evliliklerin de öteden beri yaygın olduğu görülmektedir.

91 BOA, A.MKT.MHM, Dosya no.: 225, Gömlek no.: 46.

92 BOA, A.MKT.NZD, Dosya no.: 337, Gömlek no.: 59.

93 BOA, A.MKT.NZD, Dosya no.: 363, Gömlek no.: 13 ve Dosya no.: 357, Gömlek no.: 20; A.MKT.MHM, Dosya no.: 225, Gömlek no.: 46; Dosya no.: 232, Gömlek no.: 19 ve Dosya no.: 223, Gömlek no.: 32.

94 BOA, MVL., Dosya no.: 380, Gömlek no.: 131.

95 BOA, İrade-Mectis-i Vâlâ, Dosya no.: 509, Gömlek no.: 23015; MVL., Dosya no.: 976, Gömlek no.: 20.

96 BOA, DH.MKT., Dosya no.: 1580, Gömlek no.: 96.

97 Kenan Ofaz, "Tekirdağ'da Bulunan Tatar Köyleri", *Yeni İnan* (Tekirdağ, 18 Eylül 2003). Metinde Nusret isimli bu Kırım Tatarı'nın Tulça'nın Babalar köyünden geldiği kaydedilmekteyse de, Tulça'ya bağlı bu isimde bir köy olmadığından sözü edilen yerleşim yerinin Tulça'nın güneyindeki Babadağ kasabası olması gerektiği kanaatindeyiz.

Şahbaz köyünde günümüzde bazı sözleri hatırlayanlar haricinde Kırım Tatarca konuşabilen kalmamıştır. Köyde Kırım Tatarcanın daha XX. yüzyılın ilk yarısında büyük ölçüde kaybolduğu söylenmektedir. Köyde Kırım âdetlerinden en fazla ayakta kalabileni yemekler olup özellikle çibörek, tataraş, aruşke, köbete (mayasız hamurdan, içine tavuk ve pirinç koyularak), cantıq (mayalı hamurdan, içi kıymalı köbete şeklinde), kirde (dızmana) ve tavaloum günümüzde de yaygın olarak Bahçesaray tarzında pişirilmektedir. Genel olarak âdet ve geleneklerindeki erozyona rağmen, köydeki Kırım Tatarlarının oldukça güçlü bir kimlik duygusuna sahip oldukları da müşahade edilmektedir.

Şahbaz köyünde yaşayan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Altıntaş, Arslan, Giray, Gürler, Kayar, Ocaktan, Ortanca, Saygın, Tekirdağlı, Terzi, Ülkü ve Yamancılı.

Türkgücü (Paşaaalan) Köyü*

Tekirdağ'ın Çorlu ilçesine bağlı Türkgücü köyü il merkezine 45 km, ilçe merkezine de 7 km mesafede bulunmaktadır. 2011 yılı itibarıyla köyde 550 kadar hanede yaklaşık 1.300 kişi yaşamaktaydı. Köy, bulunduğu mevkinden dolayı Paşaaalan adıyla da anılmaktadır. Başlıca geçim kaynağının buğday tarımı olduğu Türkgücü'nde bir miktar küçük ve büyükbaş hayvancılık ile arıcılık da yapılmaktadır. Köyde sekiz sınıflı bir ilköğretim okulu da mevcuttur.

Paşaaalan köyü 1935'te Romanya'dan gelen muhacirler tarafından kurulmuştur.⁹⁸ Bu muhacirler Romanya'nın Köstence, Tulça ve Mecidiye bölgeleriyle o zaman Romanya'ya, günümüzde ise Bulgaristan'a bağlı olan Hacıoğlupazarcık, Balçık ve Tutrakan'dan gelmiştir. Söz konusu göçmenlerin çoğunluğu Kırım Tatarlarından oluşmaktaydı. Köy ilk kurulduğunda burada 60 hane kadar Kırım Tatarı bulunuyordu. Muhacirler geldiğinde karpuz tarlalarından ibaret olan köy arazisi, bir paşanın çiftliğiymiş. Köyün Paşaaalan olarak anılmasının sebebi de budur. Devlet köye yerleşen muhacirlere bedava ev ve tarla vermiştir.

Romanya muhacirlerinden sonra birkaç yıl içinde Bulgaristan'ın Hasköy bölgesinden ve o dönemde Romanya'ya (şimdi ise Bulgaristan'a) bağlı olan Silistre şehrinden ve başka yerlerden yeni muhacirler de köye yerleşmiştir. Böylelikle, 1941 yılı başlarında köyün hane sayısı 485'e, nüfusu da 1.747 kişiye ulaşmıştır.⁹⁹

Köye, Balkanlardan son muhacir grupları 1951'de ve 1979'da Bulgaristan'dan gelmiştir. Bulgaristan'dan gelen Türk muhacirler içinde Niğbolu'daki Ali Koç Baba Tekkesi Bektaşî geleneğine bağlı Aleviler önemli yer tutmaktadır. 1990'lardan itibaren içinde Samsun, Sinop, Zonguldak, Erzurum ve Muş'un da olduğu yerlerden gelecek köye yerleşenler olmuştur.

Eski adıyla Paşaaalan, şimdiki adıyla Türkgücü köyü büyük ölçüde Kırım Tatarları tarafından kurulmuş olmasına rağmen, 2011 yılı itibarıyla köyde yalnızca 6 hane kadar Kırım Tatarı kalmıştı. Bunun sebebi de, gelen Kırım Tatarlarının çoğunun çiftçi değil esnaf olmaları dolayısıyla, devletin kendilerine tarla vermesine rağmen ziraat yapamamaları ve bir süre sonra Eskişehir, Polatlı ve İstanbul gibi yerlere göç etmeleridir.

Türkgücü köyündeki Kırım Tatarlarının çoğunun Kırım'ın neresinden geldikleri artık hatırlanmamaktadır. Bununla birlikte, köy muhtarı Bahri Derya dedelerinin kökeninin Bahçesaray olup Kırım Harbi'ni müteakip Kırım'dan ayrıldıklarını ve güney Dobruca'nın Balçık kasabasına yerleştiklerini bilmektedir.

1960'lara kadar köydeki Kırım Tatarları yaygın olarak Kırım Tatarca konuşurlarken, bu dönemden sonra Kırım Tatarca giderek kaybolmuştur. Yeni nesil Kırım Tatarca bilmemektedir. Köydeki Kırım Tatarları

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız köy muhtarı Bahri Derya'ya (1940 Türkgücü doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

98 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 030.10, Yer no.: 57.388.16.

99 Agb.

ile Kırımlı olmayanlar arasında karışık evlilikler 1960'lardan sonra başlamıştır. Kırım Tatar kültürünün pek çok unsurunun kaybolmasına rağmen Türkgücü'ndeki Kırım Tatar evlerinde Kırım Tatar aşları hâlen de yapılmaya devam edilmektedir.

Yakuplu Köyü*

Tekirdağ ilinin Marmara Ereğlisi ilçesinin Yakuplu köyü, bu ilde bulunan ve kayda değer Kırım Tatar muhacir iskânına sahne olmuş köylerden biridir. Köyün il merkezine uzaklığı 52 kilometre, ilçe merkezine uzaklığı ise 12 kilometredir. Nüfusu 2000 yılında 303 kişi olarak hesaplanan Yakuplu köyünde, 2004 yılı itibarıyla yarıya yakını Kırım Tatarı olan 90-100 hane yaşamaktaydı. Köyün geri kalan halkının kökeniyse Rumeli topraklarıdır. Yakuplu köyünün geçim kaynakları özellikle buğday ve ayçiçeği tarımı ile hayvancılıktır.

Yakuplu köyü çevredeki eski Osmanlı köylerinden biridir. Köyün adı 1546-1551 tarihli tahrir defterinde zikredilmektedir.¹⁰⁰ Köyün adını Türkmenlerin Yakuplu oymağından almış olması çok muhtemeldir.¹⁰¹ Günümüzdeki köy mevkisinde bulunan Yakuplu Camii, çevredeki diğer camiler gibi Sultan II. Abdülhamid tarafından hicrî 1319'da (miladî 1901-1902) inşa ettirilmiş ise de, kitabesinde bunun Sultan I. Mahmud devrinde (1730-1754) yaptırılmış olan caminin temelleri üzerine yeniden kurulduğu kaydedilmektedir.¹⁰² Buna bakılarak, en azından XVIII. yüzyılın ortalarında da köyün mevcut olduğu söylenebilir. Yakuplu köyünün daha sonraları tespit edemediğimiz bir sebepten dağıldığı ve boşaldığı anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılın başlarında burası Yakuplu Çiftliği olarak bilinmekteydi. Sultan II. Mahmud'un 1810 tarihli bir hattında, çiftlik arazisinin Sultan II. Mehmed (Fatih) ve Sultan I. Süleyman (Kanûnî) vakıflarına terk edilmesi ve her türlü eşya ile hayvanların da tersane masrafları için kullanılması emredilmektedir.¹⁰³ Köyün aynı mevkide tekrar canlanması ise buraya Kırım Tatar muhacirlerin iskânıyla olmuştur. Muhacirler yerleştirildiğinde burası Emlâk-i Hümayûn'a yani Padişah topraklarına dâhil Yakuplu Çiftliği olup çiftlik müstemilatı haricinde bir köy mevcut değildi.

Yakuplu köyündeki Kırım Tatarlarının atalarının tamamı veya çoğunluğu 1860 yılında Bahçesaray bölgesindeki Alma Çayı havalisinden gelmişlerdir.¹⁰⁴ İlk geldiklerinde toplam 140 hane olan¹⁰⁵ bu muhacirler önce Saray kazasına gelmişler, daha sonra 1861 başlarında Silivri'nin Yapağca (Yapağıcı) Çiftliği'ne (bugünkü Alipaşa köyü) yerleştirilmişlerdir. Ancak çevrede yaşayan yerli halkla hayvan otlatma konusunda anlaşmazlık çıkınca Kırım Tatar muhacirler burada fazla kalamamışlardır. Kırım Tatar muhacirlerden 100 hane halkı adına bu cemaatin hocası durumundaki Habibullah Efendi, hükûmete başvurarak vergi ve resimleri kendileri tarafından ödenmek şartıyla Yakuplu Çiftliği'ne iskân edilmeleri için dilekçe vermiştir. Esasen, Yakuplu Çiftliği'ne muhacir iskânının düşünüldüğü, 1860 yılı bahar aylarında bu çiftliğin mahiyetinin incelenmesinden anlaşılmaktadır.¹⁰⁶ Neticede, Temmuz 1861'de Osmanlı hükûmeti Kırım muhacirlerinin

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yakuplu köyü sakinlerinden Muzaffer Dönmez'e (1936 Yakuplu doğumlu) ve komşu Şahbaz köyü sakinlerinden Sezai Giray (1941 Şahbaz doğumlu) ve Hilmi Saygın'a (1951 Şahbaz doğumlu) teşekkürlerimizi bildiririz.

100 Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara, 2007, s. 262.

101 Hikmet Çevik, *Tekirdağ Yürükleri*, İstanbul, 1971, ss. 202-203.

102 Yakuplu köyü eski camisinin üzerinde yer alan müceddeden inşa kitabesinden.

103 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *HAT*, Dosya no.: 1301, Gömlek no.: 50672.

104 BOA, *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 225, Gömlek no.: 46.

105 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 337, Gömlek no.: 59.

106 BOA, *A.MKT.UM.*, Dosya no.: 408, Gömlek no.: 22.

Yakuplu Çiftliği'ne iskân edilmeleri kararını almıştır.¹⁰⁷ Bununla birlikte, muhacirlerin 1861 sonlarında hâlâ hükûmetten Yapağica (Yapağıcı) Çiftliği'nin uhdelerine bırakılması talebinde bulunduklarına bakılarak, hemen Yakuplu Çiftliği'ne yerleşmedikleri söylenebilir.¹⁰⁸

Kırım muhacirlerinin muhtemelen 1862 yılı içinde Yakuplu Çiftliği'ne iskânlarıyla birlikte, Padişah'a ait olan eski çiftliğin de tasfiyesi gerekmiştir. Böylelikle, çiftliğin demirbaş hayvanlarından her iki haneye birer çift hayvan ve ürünlerinden de her haneye beşer kile tohum verilmesi, geri kalan demirbaş hayvan ve eşyanın da satılarak devlet hazinesine gelir kaydedilmesi kararlaştırılmıştır. Arazi ise muhacirlere tapusuyla verilmeyecek, ancak onlar burada kiracı kabul edileceklerdi. İnşa edecekleri haneler ise aralarında satılabilecek ve miras bırakılabilecekti.¹⁰⁹ Kırımlıların başlangıçta çiftlik arazisinde ücretli olarak çalışmalarına rağmen çevre halkı gibi âşâr vergisi mükellefi kabul edilmeleri muhacirlerin itirazlarına yol açmış ve bu durumun düzeltilmesi için hükûmete başvurulmuştur.¹¹⁰

Kırım Tatar muhacirlerin Yakuplu Çiftliği'ne iskânı bir iki yıl sürmüştür. Bu arada, muhacirlerden bir kısmının, buraya 2 km uzaklıktaki, Şuayip Ağa Çiftliği'nin bulunduğu ve evvelce meskûn olsa da o esnada boş bulunan Şahbaz köyüne yerleştikleri görülmektedir. Kafilenin bu şekilde ikiye bölünmesi aralarında çıkan bir arazi anlaşmazlığından dolayı olmalıdır. Nitekim Haziran 1864'te, her iki köydeki Kırım Tatar muhacirler arasındaki arazi ihtilafını çözümlmek için hükûmet tarafından yeniden keşif yapılmasına ve harita çıkarılmasına karar verilmiştir.¹¹¹ 1889'da, o ana kadar Tekfurdağı sancağına bağlı olan bu iki Kırım Tatar muhacir köyü Çorlu sancağına bağlanmıştır.¹¹²

Bu şekilde Kırım Tatarlarınca teşkil edilen Yakuplu köyüne Cumhuriyet döneminde yeni göçmenler de iskân olunmuştur. İlk olarak, köye 1926-1927 yıllarında Bulgaristan'ın Kırcaali bölgesinden Türk muhacirler gelerek yerleşmiştir. Bunları 1934'te Romanya'dan gelen Türk muhacirler izlemiştir. En son olarak da, 1951'de Bulgaristan'dan bir grup muhacir Yakuplu köyüne yerleşmiştir. Gerek Bulgaristan'dan gerekse Romanya'dan gelen bu göçmenler içinde Kırım Tatarları bulunmamaktaydı.

Yakuplu köyündeki Kırım Tatar muhacirler kendi âdet ve geleneklerini özellikle XX. yüzyılın ortalarına kadar büyük ölçüde korumuşlardır. 1950'li yıllara kadar evlilikler hemen tamamen Kırım Tatarları arasında yapılırken, yaygın olarak Kırım Tatarca konuşulmaktaydı. Günümüzde köyde Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmamıştır.

Kırım geleneklerinin yoğun olarak yaşandığı dönemlerdeki bazı uygulamalar hâlen hatırlanmaktadır. Bunlardan biri Hıdırellez kutlamalarıdır. Bahçesaray çevresinde yaygın olarak bilindiği üzere, Hıdırellez'e bir hafta kala Kırım Tatarları bir küpün içine boncuk, yüzük, küpe vs. atarlardı. Hıdırellez'den bir önceki akşam bu küp bir gül dibine gömülürdü. Hıdırellez sabahı küp gömüldüğü yerden çıkartılırdı. Kızlar çömleğin içindekileri bir bir çıkartırlar, çıkan verdikleri diğer bir kız da bir mane söylerdi. Ayrıca, köy gençleri marta birkaç gün kala bileklerine renkli ipler bağlarlardı. 1 mart olunca onları söküp bir taşın altına koyarlar, taşın altından solucan, böcek ya da her ne çıkarsa ona göre bir yorum yaparlardı.

Yakuplu köyünde Kırım Tatar âdetlerinden günümüze en iyi korunarak gelenleri yemeklerdir. Köyde Bahçesaray usulü Kırım Tatar yemekleri hâlen yapılmaktadır. Şu cümleden çibörek, cantıq (mayasız ha-

107 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 363, Gömlek no.: 13 ve Dosya no.: 357, Gömlek no.: 20; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 225, Gömlek no.: 46; Dosya no.: 232, Gömlek no.: 19 ve Dosya no.: 223, Gömlek no.: 32.

108 BOA, *MVL.*, Dosya no.: 380, Gömlek no.: 131.

109 BOA, *A.MKT.MVL.*, Dosya no.: 134, Gömlek no.: 21/1.

110 BOA, *A.MKT.NZD.*, Dosya no.: 356, Gömlek no.: 3; *A.MKT.MHM.*, Dosya no.: 228, Gömlek no.: 84.

111 BOA, *İrade-Meclis-i Vâlâ*, Dosya no.: 509, Gömlek no.: 23015; *MVL.*, Dosya no.: 976, Gömlek no.: 20.

112 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1580, Gömlek no.: 96.

murdan, tavuk ve pirinç ile köbete gibi pişiriliyor), tavalıoqum (mayalı hamurdan ortasına kıyma konulup tepsie dizilerek pişiriliyor), kirde yahut dızmana (peynirli) yaygın olarak yapılmaya devam edilmektedir.

Yakuplu köyündeki Kırım Tatar ailelerinin şu soyadlarını taşıdıklarını tespit edebildik: Balkan, Dönmez, Geyik (Gik), Girginer, Kaya, Kurt, Tosun, Yılmaz ve Zengin.

Yukarı Kılıçlı Köyü*

Tekirdağ'ın Merkez ilçesine bağlı ve şehre 23 km mesafede bulunan Yukarı Kılıçlı köyünün nüfusu 2000 sayımına göre 335 kişiydi. 2004 yılı itibarıyla köyde toplam 75 hane mevcut olup bunlardan 6 hanesi Kırım Tatarlarına aitti. Köy halkının büyük çoğunluğunu ise Gacallar yani yerli Türkler oluşturmaktaydı. Kırım Tatarları haricinde köyde başka muhacir halk bulunmamaktadır.

Yukarı Kılıçlı köyünün kuruluşu yüzyıllar öncesine uzanmaktadır. 1572 tarihli Rodoscuk (bugünkü Tekirdağ) tahrir defterinde köyün ismi İncik nahiyesine bağlı "Yukarı Kılınçlı" köyü olarak zikredilmektedir.¹¹³ Köyün adına bakılarak burasının Türkmenlerin Kılıçlı oymağı mensuplarınca kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁴ XIX. yüzyılda köyde Gacallar yani yerli Türkler yaşamaktaydı. Bunların ne ölçüde geçmişteki Kılıçlı Türkmenleriyle alâkalı olduklarını tespit edemedik. Kırım Tatarları ise köye 1860 veya 1861 yılında yerleşmişlerdir. Buraya gelen Kırım Tatarlarının komşu Aşağı Kılıçlı köyünü kuranlarla birlikte gelmeleri ve onlar gibi Bahçesaray taraflarından olmaları muhtemeldir.

Yukarı Kılıçlı köyü, I. Balkan Savaşı'nda Bulgar ordusu tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal sırasında, Mart 1913'te ahaliden kaz gasp eden üç Bulgar askeri halk tarafından dövülür. Bunun üzerine, derhâl İncik'teki Bulgar karakolundan gönderilen bir birlik, hem Yukarı Kılıçlı'dan hem de çevredeki Aşağı Kılıçlı, Avşar, Çanakçı ve Karahisar köylerinden toplanan 42 köylüyü Yukarı Kılıçlı'da bir samanlığa kapatır. Ateşe verilen samanlıktan kaçmaya çalışanlar da süngülenerek şehit edilir. Köyün kadın ve çocukları ise köyün hocası tarafından dışarı kaçırıldıkları için kurtulabilmişlerdir. Günümüzde Yukarı Kılıçlı köyünde bu olayda hayatını kaybeden 43 kişinin yattığı şehitlik bulunmaktadır.¹¹⁵

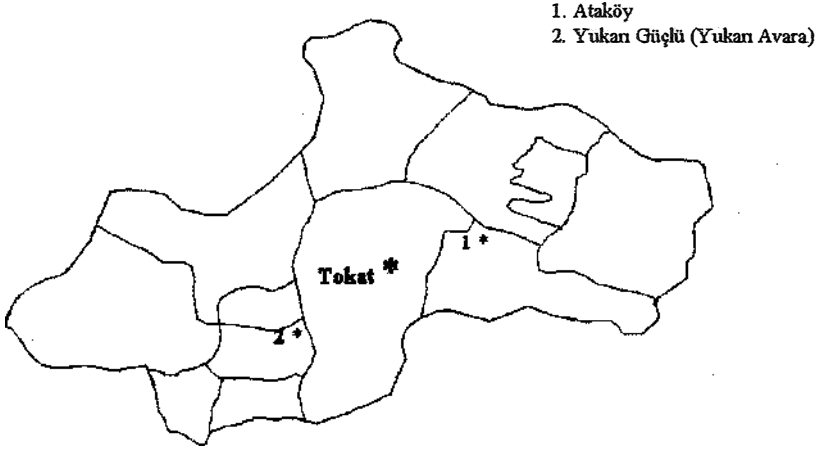
Yukarı Kılıçlı'daki Kırım Tatarlarından pek çoğu zaman içinde Tekirdağ'a göçmüşlerdir. Yukarı Kılıçlı'ya yerleşen Kırım Tatarlarının başka yerlerdeki Kırım Tatarlarıyla fazla münasebetleri olmamış ve evlilikleri de daha ziyade yerli ahalile olmuştur. Zaten çevredeki halkla hiçbir problemleri bulunmadığı gibi, tamamen çevredekilere âdetlerine uyum sağlamış durumdadırlar. Yukarı Kılıçlı'da Kırım Tatarca ve özel Kırım âdetleri bütünüyle unutulmakla birlikte, buradaki Kırım Tatarları günümüzde de Kırım Tatarı olduklarını vurgulamaya özen göstermektedirler.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Yukarı Kılıçlı halkından Ahmet Mutlu'ya (1951 Yukarı Kılıçlı doğumlu) teşekkür ederiz.

113 Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara, 2007, s. 120.

114 Hikmet Çevik, *Tekirdağ Yürükleri*, İstanbul, 1971, s. 113 ve 207. Türkmenlerin Kılıçlı (Kılıçlu) cemaati için bakınız, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: III, Ankara, 2009, ss. 1410-1412.

115 Mehmet Serez, *Tekirdağ ve Çevresi Şehitlikleri*, Ankara, 1993, ss. 7-9.

Ataköy*

Tokat'ın Turhal ilçesine bağlı olan Ataköy, Turhal'a 16 km mesafede yer almaktadır. Bir dönem yerleşilen, yakındaki Kuşoturağı köyü ise Turhal'a 19 km uzaklıktadır. 2010 yılı itibarıyla Ataköy'de yaşayanların sayısı kış aylarında yaklaşık 200 kişiden (35-40 hane) ibaretken, yazın bu nüfus 300 kişiyi (50 hane kadar) bulmaktaydı. Köy halkını yarı yarıya Nogay ve Kumuklar teşkil etmektedir. Ekonomik sebeplerden dolayı köyden göç etmiş olan yaklaşık 50 hane de Turhal, Tokat, Samsun ve İstanbul'da ikamet etmektedir. Ataköy'ün geçimi buğday, pancar ve ayçiçeği tarımıyla, büyükbaş hayvancılığa dayanmaktadır.

Ataköy, Türkiye'de Nogay muhacirlerin yaşadıkları köyler içinde halkının tamamı Dağıstan'dan gelmiş olan tek köy olma özelliğini taşımaktadır. Bu bakımdan diğer Nogay muhacir köylerinden farklı olarak köyde Kafkas kültürü belirgin bir şekilde fark edilmektedir. Günümüzdeki Ataköy'ün halkını teşkil eden Nogay ve Kumukların ataları, Dağıstan'ın Hasavyurt bölgesinde birbirine komşu veya yakın köylerde yaşamaktaydı. Yani, dil ve kültürleri birbirine çok yakın olan bu iki Kıpçak Türk topluluğunun mensupları daha memleketlerindeyken birbirleriyle tanışmakta ve ilişki içinde bulunmaktaydı.

Bu muhacirlerden Osmanlı Devleti'ne ilk olarak Nogaylar göç etmiştir. 1860'larda yahut 1870'lerin başında göç ettiği anlaşılan bu Nogayların bazıları (günümüzde İşbilen ve Kılınc soyadlarını taşıyan sülaleler) Karanogay koluna (Börübaş [Büyrebas] kabilesine) mensup oldukları gibi, Qazanqulaq ve Aytamğa kabi-

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından istifade ettiğimiz Ataköy Muhtarı Ahmet Duran İşbilen (1951 Kuşoturağı doğumlu) ve Kuşoturağı köyü muhtarı Tahir Ay (1953 Kuşoturağı doğumlu), Ataköy halkından Hayrettin Zengin (1927 Kuşoturağı doğumlu), Hayriye Zengin (1927 Yıldızeli'ne bağlı Yavı köyü doğumlu), Lütfü Döker (1928 Tatarköy doğumlu), Kâzım Zengin (1933 Kuşoturağı doğumlu), Gazi Pekdemir (1935 Kuşoturağı doğumlu), İsmet Pekdemir (1960 Ataköy doğumlu), Albay Tevfik Zengin (1961 Kuşoturağı doğumlu) ve Ekrem Zengin ile Şenyurt kasabası Üçgözen Mahallesi (köyü) sakinlerinden Nâzım Özden'e (1929 Üçgözen doğumlu) teşekkür ederiz.

lelerinden olanların da aralarında bulunduğunu tespit edebildik. Söz konusu Nogay muhacirler göçlerini müteakip ilk olarak (günümüzde Kars ilinin Arpaçay ilçesine bağlı bulunan) Tepecik köyüne iskân edildi. Muhacirler burada da Dağıstan'da olduğu gibi at yetiştiriciliğiyle meşgul oldular. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Kars ve çevresi Rusya İmparatorluğu'na bırakılınca, Nogaylar burayı terk ederek Osmanlı hâkimiyetinde kalan topraklara göç ettiler. Böylece Nogayların Malatya yakınlarındaki Tohma Çayı civarına yerleştikleri ve at sürülerini de satarak yerine koyun aldıkları bilinmektedir. Ancak Malatya çevresini benimseyemeyen muhacirler, 1880'lerin başında Tokat havalisine gelerek çevresini Dağıstan'daki köylerine benzettikleri günümüzdeki Ataköy mevkesine yerleştiler. Etraf halkınca Karaçalı olarak adlandırılmakta olan bu mevki, Nogayların iskânı sonrasında "Nogayköy" olarak anılmaya başlamıştır.

Ancak o zaman burası sazlık ve bataklık olduğundan sivrisineklerin çokluğu, Nogayları büyük ölçüde sıtma tehdidiyle karşı karşıya bırakmakta ve ciddi can kayıplarına yol açmaktaydı. Bu sebepten, iskânlarından yaklaşık on yıl sonra muhacirlerin tamamı yerlerini terk ederek 2 km batıda yer alan ve nispeten daha tepelik olan Kuşoturağı mevkesine yerleştiler. Kaz Gölü'ndeki kuşların oturak yani yumurtlama yeri olduğu için böyle adlandırılan bu tepelik arazi, o zamanlar yakındaki Alevî Türkmenlerle meskûn Vazanya (Ayrancılar) köyünün arazisi durumundaydı. Böylece Nogay muhacirlerin köyü Kuşoturağı'na taşınmış ve köy bu isimle anılmıştır. Köyün Kuşoturağı'na nakli sonrasında çok sayıda Nogay gencin askere alınarak Yemen'e gönderildiği ve oradaki çatışmalara katıldıkları, ancak bunlardan hiçbirinin geri dönemedikleri anlatılmaktadır.

Kuşoturağı'na Nogaylardan sonra yerleşen ikinci muhacir grubu Kumuklar olmuştur. Bu Kumuklar, Hasavyurt'un Endirey ve Yaksay köylerinden gelmekteydi. Osmanlı hükûmet memurları muhacirlere önce Turhal'ın Kalederesi köyüne yerleşmeyi teklif etmişlerse de, onlar hemşehrileri ve yakın soydaşları olan Nogaylarla meskûn olan Kuşoturağı'nı istemişlerdir. Gerçekten de, Kumukların buraya yerleşmeleri Nogaylar arasında sevinç yaratmış ve Kumuklar köyde "qoşkeldi toyu" ile karşılanmışlardır. Osmanlı kayıtlarına göre, (muhtemelen 1903 sonlarında veya 1904 başlarında) Kuşoturağı'na iskân edilen 29 hanede 111 Kumuk muhacirin köydeki evlerinin inşaatı Haziran 1904 başlarında tamamlanmıştır.¹

1905 yılında Tokat çevresine, Hasavyurt bölgesinden bir Kumuk grubu daha gelmiştir. Bu Kumuklardan bazıları Denizli şehrine ve Denizli'nin Akköy kasabasına yerleşmiştir. Ancak kafildekilerin çoğunluğu nihaî iskânlarını Sivas'ın (günümüzde Yıldızeli ilçesine bağlı bir belde olan) Yavı köyünde, hemşehrileri Kumukların² arasında beklemiş ve 1905-1906 kışını burada geçirmişlerdir. Bu muhacirlerin bir kısmı 1906'da Kuşoturağı'ndaki hemşehrilerinin yanına yerleşmişlerdir. Bazıları ise Tokat'ın Üçgözen köyüne (günümüzdeki Şenyurt kasabası) iskân olunmuş olup bunlardan bir kısmı sonradan Kuşoturağı'na taşınmışlardır. Yine aynı kafilenden olan Kumuklardan 12 hanesi ertesi yıl (günümüzde Tokat'ın Pazar ilçesine bağlı olan) Tatarköy'e iskân edilmişlerdir.³

Kumuk göçmenler Kuşoturağı'ndaki ilk dönemlerinde özellikle salgın hastalıklardan dolayı büyük sıkıntılar çekmişler, hatta bazıları Dağıstan'a geri dönmüşlerdir. Dahası, I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin de katılmasıyla Kuşoturağı köyü gençlerinin büyük kısmı da savaşa gitmişlerdir. Kuşoturağı'ndaki Nogay ve Kumuk gençlerinden birçoğu şehit düşmüştür. Köyde erkeklerin sayısının çok azalması üzerine, o yıllarda cenazeleri bile kadınların kaldırdığı söylenmektedir.

1 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.MHC.*, Dosya no.: 62, Gömlek no.: 3.

2 Yavı halkını teşkil eden Kumuklar, 1860'ta buraya yine Hasavyurt'un Endirey ve Yaksay köylerinden göç etmişlerdi.

3 Kuşoturağı'ndaki soydaşları gibi Tatarköy'e yerleşen Kumuklardan da birçoğu, I. Dünya Savaşı'na Osmanlı ordusu saflarında katılmış, bazıları şehit düşmüştür. Tatarköy'deki bu Kumuklardan Hasavyurt'un Köstek köyü kökenli iki aile 1920'lerde Kuşoturağı'na yerleşmiştir. Tatarköy'deki diğer Kumuklar ise zaman içinde Tokat'a ve başka şehirlere dağılmışlardır.

Kuşoturağı köyüne 2 Kırım Tatar ailenin de yerleşmiş olduğu bilinmektedir. Ali ve Settar Güneş adlı iki kardeş ve ailelerinden oluşan bu Kırım Tatarlarının Çerkes muhacirler tarafından kurulmuş bulunan Tokar'ın Kızılkaya köyünden geldikleri hatırlanmaktadır. Olağanüstü at binicilik maharetleriyle ün yapmış olan Ali Güneş, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı askeri olarak Kafkas cephesinde savaşmış ve Rus ordusuna esir düşmüştü. Günümüzde Ataköy'de (yahut Kuşoturağı'nda) bu Kırım Tatarlarından kimse kalmamıştır.

Kuşoturağı köyüne Nogaylar, Kumuklar ve Kırım Tatarları gibi Kıpçak asıllı göçmen unsurlar haricinde yerleşen yegâne topluluk Kürtlerdir. Köye ilk olarak (muhtemelen I. Dünya Savaşı yıllarında) iki Kürt aile yerleşmiştir. Hayvancılıkla uğraşan bu iki aileye sonraki yıllarda diğer akraba ve soydaşlarının da katılmasıyla zaman içinde köydeki Kürtlerin sayısı artmıştır. Kuşoturağı'na yerleşen Kürt aileler buraya Hısnımansur (Adıyaman) ve Haymana havalilerinden gelmişlerdir.

Bu şekilde, yaklaşık yarım asır boyunca Kuşoturağı bir tarafta Nogay ve Kumukların, diğer yanda da Kürtlerin, barış içinde ancak iki ayrı cemaat hâlinde yaşadığı karma bir köy olarak mevcut olmuştur. 1977'de patlak veren bir anlaşmazlık neticesinde Kürtlerden dört kişinin öldürülmesi üzerine iki cemaatin arası açılmıştır. Böylece, 1978'in Mayıs'ından itibaren iki-üç yıl içinde Kumuklar ve Nogaylar Kuşoturağı'nı tamamen terk ederek şimdiki Ataköy mevkesine göçmüşlerdir. 1986'da ise Ataköy Muhtarlığı resmen kurulmuştur. Kuşoturağı'nda Kumuklardan ve Nogaylardan hiç kimse kalmamıştır. 2005 yılı itibarıyla Kuşoturağı köyünde tamamı Kürtlerden oluşan 110 hane (500-600 kişi) yaşamaktaydı.

Kuşoturağı'nda (ve sonra da Ataköy'de) yüz yılı aşkın bir süre beraber yaşayan Nogaylar ve Kumuklar kültürlerinin birçok unsurunu günümüze kadar yaşatabildikleri gibi, zaten aynı köklerden gelen ve birbirlerine çok yakın olan dil ve gelenekleri de zamanla iç içe geçmiştir. Esasen, köydeki Nogaylar ve Kumuklar arasında evlilikler çok yaygındır. Köy halkının tamamı genel olarak Kumukça ağırlıklı bir dil konuşmaktadır. Ancak gerçekte Nogayca ile Kumukça arasındaki farkın her ikisini birbirinden ayrı dil olarak saymaya yetmeyecek kadar az olduğunu, bunların daha ziyade bu iki halkın tarihî ve siyasî dağılımlarına bağlı olarak iki ayrı dil kategorisinde görüldüklerini de hatırdan çıkarmamak gerekmektedir. 2000'li yıllarda, çocuklar dâhil Ataköy'de herkes Kumukça (yahut Kumukça/Nogayca) konuşabilmekteydi.

Ataköy'de Dağıstan'dan getirilen gelenekler ve diğer kültürel değerler zamanın getirdiği kayıplara rağmen, önemli ölçüde günümüze kadar korunabilmiştir. Özellikle, insan ilişkilerinde bu ananevi kültürün etkileri müşahade edilebilmektedir. Gerek günlük hayatta gerekse özel gün ve törenlerde geleneklere uyulmaya gayret gösterilmektedir.

Meselâ, toylar geçmişteki gibi bir hafta sürmemekle birlikte, günümüzde de geleneklerin temel esasları yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Kız istendikten ve takısı konuşulduktan sonra ertesi gün "şerbet" için toplanılır. Kız evindeki toplantıda erkekler dışarıda, kadınlar içeride oturur. Gelin baştan aşağı giydirilir ve takılar takılır, isteyen aileler arasında hediyeleşme de olur. Misafirlere başta şerbet olmak üzere kolonya, şeker, lokum ve başka ikramlarda bulunulur, sohbet edilir ve oynanır. Nişanı ise gündüz vakti erkek tarafı yapar. Toydan bir hafta önce çeyiz asılır ve ona hediyeler gelir. Çoğunlukla masrafı erkek tarafı karşılar. Toylarda yakın geçmişe kadar qomuz çalınmakta idiyse de, son dönemlerde özellikle Adigelerle olan ilişkilerin neticesinde Turhal Kafkas Derneği'nden gelen müzisyenlerle kafe gibi tipik Adige oyunları oynanmaktadır. Esasen, günümüzde Ataköy'deki toylar genel yapıları itibarıyla Adigelerinkiyle paralellik göstermekle birlikte tabiatıyla dil farkı vardır.

Kafkas halklarında ve özellikle de Adigeler arasında yaygın olan ve gençlerin birbirlerini tanınması ve kaynaşması maksadına yönelik "zehes (zexes)" toplantıları âdeti de Ataköy'de görülmektedir. Ölçülü ve seviyeli bir flört mânâsına gelen "kaşenlik" bu toplantılarda ortaya çıkmaktadır. Kaşenlikler evliliğe kadar gidebilse de asıl gayesi tanışmak olan kaşenliğin uzatılması mecburî değildir. Zehesler saygı ortamı içinde

gerçekleşir, odada bacak bacak üstüne atılmaz, misafirler kendi arasında konuşmaz ve saygısızlık yapılmaz. Başta yüzük oyunu olmak üzere çeşitli oyunlar oynanır. Bundan başka, bu gibi eğlence toplantılarında genç erkekler ve kızlar köy meydanına toplanır, yere saman serilir ve ortaya sandalye konur. Delikanlı sandalyeye oturan sevdiği kızın çevresinde elinde değnekle oynayarak döner, arada da hafifçe vurur, vururken de şu dörtlüğü söyler:

Süydüm tayaq, süy tayaq,
Süyenime tiy tayaq.
Süyenime tiymese,
Otqa tüşüp küy tayaq.⁴

Kuşoturağı'ndaki Kumuk ve Nogaylar muhaceretlerini takip eden uzun yıllar boyunca ya köy içinden yahut da köy dışındaki Kumuklarla evlenmişlerdir. Yakın çevrede başka Nogay yahut Kırım Tatar yerleşimlerinin bulunmayışı, köy dışındaki Nogaylarla evlenmelerin pek olmayışını açıklayabilir. Avarlar ve Adigeler gibi başka Kafkasyalı halklarla dahi evlilikler nispeten az görülmekteydi. 1960'lardan sonra bilhassa Karaylar ve Adigelerle evlilikler yaygınlaşmıştır. Yerli Türklerle veya Kürtlerle evlilikler ise günümüzde de nadiren görülmektedir.

Ataköy'ün kültürel yapısının bir yansıması olarak Kumuk ve Nogay yemekleri karışık olarak yapılmaya devam edilmektedir. Bunlar arasında, parmaqça şorbası, (bir çeşit tataraş olan) qurze, burç dolma (yeşilbiber dolması), aqıtma ve inqal sayılabilir. Sütlü Nogay çayı da köyde yaygın olarak içilmektedir. Ataköy'de içildiği şekilde Nogay çayı şöyle hazırlanmaktadır: Atkulak bitkisinden elde edilen çay yıkanır, kırmızı suyu çıkınca süzülür, sütte kaynatıldıktan sonra üzerine tereyağ gezdirilir, pulbiber dökülüp içime hazır hâle getirilir.

Ataköy'deki Nogay aileler şu soyadlarını taşımaktadır: Ağın, Akın, Bay, Demir, Eren, Eriş, Ertan, İşbi-
len, Kılınç ve Pekdemir. Kumuk ailelerinin soyadları ise şunlardır: Akyürek, Aslan, Atav, Din, Oğuz, Okul, Öz, Ülkü ve Zengin.

Yukarı Güçlü (Yukarı Avara) Köyü*

Tokat'ın Artova ilçesine bağlı Yukarı Güçlü köyü il merkezine 43 km, ilçe merkezine de 10 km mesafededir. Köyün asıl adı Yukarı Avara olup 1960'ların başında köye resmî ve tamamen keyfî olarak Yukarı Güçlü adı verilmiştir. 2011 yılı itibarıyla köyde daimî (yaz-kış) oturan nüfus yaklaşık 530 kişi (78 hane) idi. Yaz aylarında nüfus 80-81 hanede yaklaşık 540 kişiye ulaşmaktaydı. Yukarı Güçlü köyü ekonomik sebeplere bağlı olarak dışarıya çok göç vermiştir. Özellikle 2000 yılından itibaren başta Tokat ve İstanbul olmak üzere şehirlere yoğun bir göç yaşanmıştır. Köyden göçenler gittikleri yerlerde kalıcı olmakta ve köye geri dönmemektedirler.

Yukarı Güçlü köyü halkının asıl geçim kaynağı hayvancılık olup çoğunlukla sığır ve bir miktar da koyun yetiştirilmektedir. Köyde tarım da daha ziyade hayvancılığı desteklemek üzere yapılmakta ve buğday, arpa, yulaf ve fiğ ekilmektedir.

4 Sevdim değnek, sev değnek, / Sevdigime değ değnek. / Sevdigime değmese, / Ateşe düşüp kül ol değnek.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Yukarı Güçlü köyü muhtarı Mahmut Yiğit (1973 Yukarı Güçlü doğumlu), köy halkından Nurettin Kılıç (1939 Yukarı Avara [Yukarı Güçlü] doğumlu) ve Musa Mehmet Şanalmış (1956 Yukarı Avara [Yukarı Güçlü] doğumlu) ile Tokat Tapu Sicil Müdürü Salim Şahin'e (1963 Niksar doğumlu) teşekkür ederiz.

Avara köyünün geçmişinin yüzyıllar öncesine uzandığı bellidir. Avara adının kökenini belirleyemedik.⁵ Ancak bu adın köyün Müslümanlardan önce de meskûn olduğuna delalet etmesi kuvvetle muhtemeldir. Her hâlükârda Avara köyünün XVIII. yüzyılda mevcut olduğu kesindir. Nitekim köyün günümüzde de yaşamakta olan en eski sülalesi Bayraktaroğulları'nın bir kolunun, XVIII. yüzyılın sonlarında Niksar'a bağlı Avara köyüne (değiştirilen ismiyle günümüzdeki Serenli beldesi) taşındığı bilinmektedir.

Avara köyünün 1840'ların ortasına ait temettuat defterinde, köyde vergi mükellefi 23 Müslüman hanesinin mevcut olduğu görülmektedir. O tarihte köyde ayrıca Sivas Kalesi Dizdarı Reşid Ağa'nın ve kardeşi İbrahim Ağa'nın da arazileri bulunmaktaydı.⁶ Avara köyünden ayrılan bir grup, XIX. yüzyılın ikinci yarısı içinde daha aşağı bir mevkiye yerleşmiştir. Bilahare ayrı bir köye dönüşen bu yerleşim günümüzdeki Aşağı Güçlü köyüdür.

Yukarı Avara yahut Yukarı Güçlü, öteden beri bir Sünnî Türk köyü olarak bilinmektedir. Köyde günümüzde yaşamakta olan en büyük sülaleler Bayraktarlar, Musamehmedoğulları, Tataroğulları, Değirmenciler ve Yıcaduranlar'dır. En eski sülale olarak bilindiğini kaydettiğimiz Bayraktaroğulları'nın yanı sıra Musamehmedoğulları ve Tataroğulları da köydeki geçmişleri iki yüzyıla yaklaşan sülalelerdendir. Bunlardan Musamehmedoğulları'nın, köken olarak Artukâbâd'ın (günümüzdeki Artova) Gazipınarı köyünden geldiği ve Sağıroğulları olarak da bilindikleri söylenmektedir.

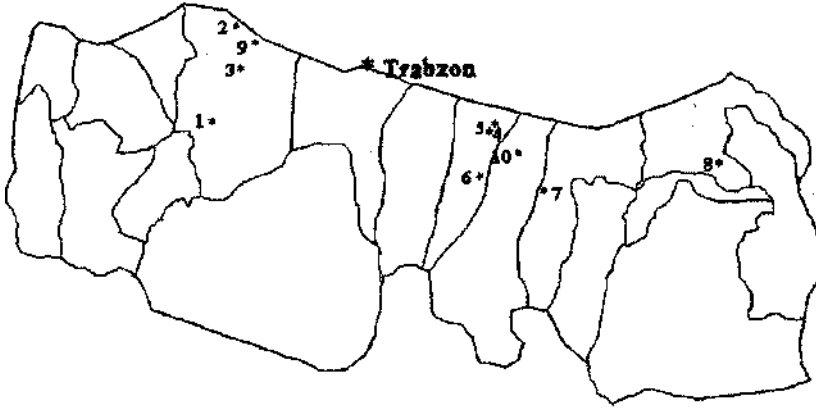
Köydeki Tataroğulları sülalesi ise Kırım Tatar kökenlidir. Bu sülale mensupları atalarının Kırım'dan geldiğini kesin olarak bilmekle birlikte, bunun ne zaman olduğu bilgisine sahip değildirler. Bununla birlikte, atalarının Kırım'dan geldikten sonra önce Itak köyüne (hâlen Artova'ya bağlı olan Gürardıç köyü) yerleştiklerini, bilahare Avara'ya taşındıklarını anlatmaktadırlar. Nitekim Gürardıç (Itak) köyünde yaşamakta olan Eroğlu soyadlı sülalenin de Kırım asıllı olup kendi akrabaları olduğunu bilmektedirler. Avara köyünün 1840'ların ortasına ait temettuat defterinde köydeki hanelerden birinin "Tataroğlu Ahmed"e ait olduğunun gösterilmesi,⁷ Kırımlıların Avara'ya yerleşmesinin bu tarihten öncesinde gerçekleştiğine delalet etmektedir.

Günümüzde Yukarı Güçlü köyünde yaşayan Tataroğulları sülalesine mensup aileler Adıgüzel, Akdağ, Arslan, Çoban, Erden, Eşiyok, Güneş, Kılıç ve Yavuz soyadlarını taşımaktadır. 2011 yılı itibarıyla köyde Kırım Tatar asıllı 11 hane yaşamaktadır (Adıgüzel soyadlılar 6 hane, Eşiyok soyadlılar 2 hane, Akdağ soyadlılar 3 hane). Tataroğlu sülalesinin diğer mensupları köy dışında (çoğunlukla Tokat'ta) bulunmaktadır. Yukarı Güçlü köyündeki Kırım Tatarları Kırım'dan hayli erken bir tarihte ayrılmalarına ve çevrelerinde başka soydaşları bulunmamasına bağlı olarak Kırım'dan getirdikleri dil ve kültürü muhafaza edememişlerdir. Bununla birlikte, bu sülalenin Kırım Tatar kimliği kendileri ve çevredekiler tarafından iyi bilinmekte ve vurgulanmaktadır.

5 Bu köyle ilişkili olan ve aynı adı taşıyan Niksar'a bağlı Avara köyüne (değiştirilen adıyla günümüzdeki Serenli beldesi) ilişkin olarak, Avara adının "Avar Türkleri"nden geldiği, "âvâre birine atfen verildiği" gibi fantastik bazı iddialar bulunmaktaysa da (Dursun Altun, *Bütün Yönleriyle Serenli*, [y.y., 2004], ss. 22-28) tamamen esassız olan bu yakıştırmaları itibara değer görmedik.

6 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *MLVRD.TMT.d.*, Defter no.: 13084.

7 Agb.

1. Acısu (Koryana)
2. Çatalzeytin (İspendan)
3. Çarlık (Lefka)
4. Çiçekli
5. Çubuklu (Cicera)
6. Fındıklı (Foşa) Beldesi
7. Gültepe (Kucera)
8. Gürpınar (Mapsino) Beldesi
9. Kavaklı (Ahanda) Beldesi
10. Yiğitözü (Zanike)

Acısu (Koryana) Köyü*

Trabzon'un Akçaabat ilçesine bağlı Acısu köyü il merkezine 30 km, ilçe merkezine de 17 km mesafededir. 2008 yılı itibarıyla Acısu köyünün nüfusu kış aylarında 1.200 kişi civarındayken (380 hane), Akçaabat, İstanbul ve Almanya'da yaşamakta olan köy kökenlilerin yazın tatil için buraya gelmeleriyle 2.500-3.000 kişiyi bulmaktaydı. 1930'lu yıllardan beri, ekonomik sebeplere bağlı olarak bu köyden çok sayıda kişi şehirlere göç etmiştir. Köy muhtarlığının tespitlerine göre, sadece Bursa'da Acısu kökenli 200 hane bulunmaktaydı. Ankara ve İstanbul'da da Acısulu çok kişi mevcuttu. Aynı şekilde, 1960'ların başından itibaren köyden çok sayıda kişi başta Almanya olmak üzere çeşitli Batı Avrupa ülkelerine işçi olarak gitmiş olup bunların birçoğu hâlen söz konusu ülkelerde yaşamaktadırlar.

Köyün asıl adı Koryana olup bu isim yabancı kökenli olduğu gerekçesiyle 1960'ların başında resmî olarak değiştirilmiştir. Köye verilen Acısu adı, köy yakınlarındaki yüksek miktarda demir ihtiva eden bir su kaynağından gelmektedir. Bununla birlikte, Acısu ismi gerek köy halkı gerekse çevredekiler tarafından benimsenmemiş olup çoğunluk günlük hayatta Koryana adını kullanmayı sürdürmektedir. Ortalama yüksekliği 600 m civarında olan Acısu köyünün güneyi Karadağ'ın eteklerine dayanmaktadır. Köyde Nesi, Düzmahalle, Kumsal, Horoften, Raşı, Güney ve Kıran adlı altı mahalle bulunmaktadır.¹

Acısu köyünün geçimi ağırlıklı olarak fındık tarımına dayanmaktadır. Köy halkı kendi ihtiyacı için mısır da üretmektedir. Bir zamanlar köyün en önemli ürünü olan tütün 1960'lardan beri ekilmemektedir. Tarımın yanı sıra, köyde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. Köy halkının önemli bir kısmı

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Acısu köyü muhtarı Tahsin Çelik (1957 Koryana doğumlu) ile köy halkından Osman Şahin'e (1953 Koryana doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Haydar Gedikoğlu, *Akçaabat*, Trabzon, 1996, s. 169.

“gurbetçilik” yapmakta, yani mevsimlik olarak şehirlerde çalışmaktadır. Köy, yaylalarının ve ormanlarının güzelliği dolayısıyla turistik açıdan önemli olup bilhassa Balıklı Yaylası ve göleti her yaz çok sayıda turist tarafından ziyaret edilmektedir.

Koryana köyü mevkinin ve çevresinin gayet eski iskân geçmişleri bulunmaktadır. Osmanlı hâkimiyetinden çok önceki devirlerden itibaren burada Rumların yaşamakta olduğu bilinmektedir. 1461’de Fatih Sultan Mehmed’in, Komninos hanedanının Pontos Rum Devleti’ni ortadan kaldırmasıyla bütün çevre gibi Koryana da Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Bir söylentiye göre, köye ilk olarak Konya civarından Türkler iskân olunmuş, sonraki dönemlerde de çevreden bazı Türkmenler zaman içinde köye yerleşmişlerdir.² Köye Müslümanların iskânı süreci ile birlikte Koryana’nın yerli Rum ahalisinin zaman içinde köyden ayrıldığı ve XIX. yüzyılda burasının tamamen Müslümanlarla meskûn olduğu anlaşılmaktadır. Köye çevre kaza ve köylerden gelenlerin yerleşmesi ise sürmüştür. Koryana köyünde 1859-1860 yıllarında tamamı Müslüman olan 87 hane mevcuttu.³

Osmanlı Devleti’nin özellikle son dönemindeki savaşlar Koryana halkına da büyük bedeller ödetmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), Yemen isyanları ve 1912-1913 Balkan Savaşları pek çok Koryanalı gencin hayatına mal olmuştur. Bütün çevre gibi Koryana köyü de I. Dünya Savaşı esnasında Rus ordusu tarafından işgal edilerek büyük zarar görmüş ve acılar çekmiştir. Köy çevresi Rus işgaline takaddüm eden günlerde kanlı çatışmalara sahne olmuştur. Nitekim köyün etrafında birçok şehit düşmüş Osmanlı asker mezarı günümüzde de mevcuttur. Osmanlı birliklerinin savunmasını kırarak Koryana’ya yaklaşan Rus birliklerinin önce, köyün girişindeki Eşek Meydanı denen meydanı şiddetli top ateşiyle bombardıman ettikleri bugün de hatırlanmaktadır. Rus işgali dolayısıyla köy halkından pek çok kişi, Osmanlıların elinde kalan bölgelere kaçmışlardır. Giresun’a, Taşova’ya, Erbaa’ya, Çorum’a, Tosya’ya, Düzce’ye ve Adapazarı’na kadar giden muhacirlerden bazıları savaş sonrasında da geri dönmeyerek oralarda kalmıştır.⁴ Koryana köyü Rus işgali esnasında büyük ölçüde tahrip edilmiş, bilhassa Rus askerleriyle beraber olan Ermeni çetecilerden Koryanalı Müslümanlara tecavüz edenler olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında Koryana köyü yeniden inşa edilmiştir.

Koryana (Acısu) köyü halkının küçük bir bölümü Kırım kökenlidir. Bunlar, kökeni Kırım’ın Azak Denizi kıyılarına dayanan Azaklıoğlu sülalesi mensuplarıdır. Koryana’daki Azaklıoğulları Kırım’dan göç etmiş olduklarını iyi bilmelerine rağmen ne zaman çıktıklarını günümüzde unutmuslardır. Bununla birlikte, bu sülalenin Gudaloğulları ile birlikte köyde hâlen yaşamakta olan en eski iki sülaleden biri olduğu, ancak mensuplarının köyde hiçbir zaman çok kalabalık olmadığı söylenmektedir. Her hâlükârda, hicrî 1261 (miladî 1845) tarihli nüfus defterinde Koryana’da Azaklıoğulları’nın yaşadıkları görülmektedir.⁵ Acısu’daki Azaklıoğulları’nın Orta ve Doğu Karadeniz illerindeki diğer Azaklıoğulları kollarından hangisi ile ilişkili olduğunu tespit edemedik. Azaklıoğulları sülalesinin Koryana’da ilk olarak Nesi Mahallesi’ne, oradan da Düz Mahalle’ye yerleştikleri bilinmektedir.⁶ Azaklıoğlu sülalesinden olanlar 1930’lardan itibaren köyden ayrılmaya başlamıştır. Bu yıllarda ilk olarak Koryana’dan ayrılan Azaklıoğulları Düzce ve Zonguldak’a yerleşmişlerdir. 1970’lerde ve 1980’lerde de bir kısım Azaklıoğulları eğitim ve iş sebepleriyle köyden ayrılarak

2 Zeki Üçüncü, “Koryana (Acısu) Tarihi”, *Akdergi*, no.: 2 (Rotterdam, Aralık 2002), ss. 19-20.

3 Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*, Cilt: 8, Eskişehir, 1995, s. 311.

4 Ali Durmuş, “Köyün Tarihçesi. Kurtuluş Savaşı Yılları”, *Akdergi*, no.: 1 (Rotterdam, Ocak 2002), s. 11.

5 Burada adı kaydedilmiş olanlar, 61 yaşındaki Azaklıoğlu Ahmed ve oğlu 10 yaşındaki Mehmed’dir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.d.*, Defter no.: 1127, s. 55. Bununla birlikte, sülale lakapları gösterilmeksizin adları kaydedilmiş olan Azaklıoğulları da olabilir. Bu kayıtların yayımlanmış şekli için bakınız, Zehra Topal, haz., *1840 Tarihli Akçaabat Nüfus Kayıtları*, Akçaabat, 2011, s. 139.

6 Zeki Üçüncü, “Acısu’daki Kabileler ve Aile Adları”, *Akdergi*, no.: 2 (Rotterdam, Aralık 2002), s. 21.

büyükşehirilere taşınmışlardır. 2008 yılı itibarıyla köyde yalnızca 2 hane Azaklıoğlu sülalesinden Kırım kalmış olup Trabzon'un içinde de bu sülaleden birkaç hane yaşamaktaydı. Kırım'dan getirdikleri âdetleri zaman içinde koruyamamış olan Acısı köyündeki Azaklıoğulları'nın hepsi Şahin soyadını taşımaktadır.

Çatalzeytin (İspendan) Köyü*

Asıl ismi İspendan olan Çatalzeytin, Trabzon'un Akçaabat ilçesine bağlı bir köy statüsünde iken 1992 yılında Akçakale, Gökçekaya (Garziya), Çatalzeytin ve Zeytinlik (Haldandoz) köylerinin birleştirilmesiyle teşkil edilen Akçakale beldesinin bir mahallesine dönüştürülmüştür.⁷ Bu şekilde oluşturulan Akçakale ilçesi Akçaabat'ın yaklaşık 8 km batısında yer almaktadır. 2009 yılı itibarıyla Çatalzeytin Mahallesi'nde yaklaşık 2.500 kişi (500 hane kadar) yaşamaktaydı. 2008 yılına kadar Çatalzeytin'in geçimi esas olarak tütün ve bir ölçüde fındık tarımı üzerineyken, tütün ekiminin yasaklanması üzerine ağırlıklı olarak mısır ve daha az ölçüde de sebze tarımına yönelinmiştir. Mahallede hayvancılıkla meşgul olanlar bulunduğu gibi, halkın bir kısmı da Trabzon ve Akçaabat'ta bilhassa şoförlük ve balıkçılık yaparak geçimini temin etmektedir.

İspendan, Akçaabat'ın tarihi yüzyıllar öncesine dayanan köylerindendir. Köyün Trabzon (Pontos Rum) İmparatorluğu devrinden itibaren mevcut olduğu anlaşılmaktadır. XV. yüzyılın ikinci yarısında Trabzon'daki Panaya Hrisokefalos Manastırı arazileri arasında gösterilen İspandımışara köyü burası olmalıdır.⁸ İspendan, 1520'lere ait Osmanlı tahrir defterinde de zikredilmektedir.⁹ Köyün Rum halkının İstiklâl Savaşı dönemine kadar Müslümanla birlikte yaşamaya devam ettiği hatırlanmaktadır.

İspendan yahut Çatalzeytin'in köklü sülalelerinden biri Kırım kökenli olan Azaklıoğulları'dır. Mevcut şecere bilgilerinden Azaklıoğulları'nın en azından 1830'lardan itibaren İspendan'da yaşadıkları anlaşılmaktadır.¹⁰ Anadolu'nun Karadeniz boyundaki diğer Azaklıoğulları'yla ve özellikle Ordu'nun Şahincili köyünde (günümüzdeki Şahincili Mahallesi) yaşayan Azaklıoğulları'yla bilinen akrabalıklarına bakarak, buradakilerin atalarının da en geç XVIII. yüzyılın sonlarında veya XIX. yüzyılın başlarında Kırım'ın Azak Denizi tarafındaki bölgelerinden Anadolu'ya göçmüş oldukları söylenebilir.

İspendan'daki Azaklıoğulları, I. Dünya Savaşı sırasında (1916'da) Trabzon ve çevresinin Rus ordusu tarafından işgal edilmesi üzerine bölgenin Müslüman halkının birçoğu gibi batıya kaçmak zorunda kaldılar. Bu şekilde Ordu tarafına gelen İspendanlı Azaklıoğulları, Ordu'nun Şahincili köyünde (günümüzdeki Şahincili Mahallesi) yoğun olarak yaşamakta olan Azaklıoğulları'na sığındılar. Savaşın son iki yılını Şahincili'de geçiren İspendanlılar savaş sonrasında köylerine geri döndüler. İspendanlı ve Şahincili Azaklıoğulları arasındaki bu yakınlık ve dayanışma, her iki grubun yalnızca soydaşlar olmayıp Kırım'dan çıkışları

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Çatalzeytin Mahallesi Muhtarı Olgun Sağır (1969 Çatalzeytin doğumlu), mahalle (köy) halkından Mehmet Azaklı (1926 İspendan [Çatalzeytin] doğumlu), Kemal Çoban (1933 Zera [Çamlıdere] doğumlu), İbrahim Azaklı (1943 Akçaabat doğumlu) ve Aykut Azaklı (1970 Akçaabat doğumlu), Zeytinlik köyü sakinlerinden Kenan Azaklı (1944 Haldandoz [Zeytinlik] doğumlu), İsmail Azaklı (1957 Zeytinlik doğumlu) ve Zeki Azaklı (1960 Zeytinlik doğumlu) ile Darıca beldesi sakinlerinden Mâhmut Azaklı (1939 Üstürkiya [Darıca] doğumlu) ve Ali Azaklı'ya (1944 Üstürkiya [Darıca] doğumlu) teşekkür ederiz.

7 Haydar Gedikoğlu, *Akçaabat*, Akçaabat, 1996, s. 158.

8 Nicoar Beldiceanu, "Biens monastiques d'après un registre ottoman de Trebizonde (1487). Monastères de la Chrysoképhalos et du Pharos", *Revue des Etudes Byzantines*, Bükreş, Cilt: XXXV, 1977, s. 206.

9 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) II, Ankara, 1997, tıpkıbasım sütun 729.

10 Hicrî 1258 (miladî 1842-1843) tarihli nüfus defterinde İspendan köyü sakinleri arasında Azaklıoğulları sülalesinden 38 yaşındaki Azaklıoğlu Mehmed ile onun Mahmud, Ahmed, Osman ve Temel adlı oğulları gösterilmektedir. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.â.*, Defter no.: 1128, s. 35. Bu kayıtların yayımlanmış şekli için bakınız, Zehra Topal, haz., *1840 Tarihli Akçaabat Nüfus Kayıtları*, Akçaabat, 2011, s. 101.

itibarıyla aynı kökene ve akrabalığa mensup olduklarına işaret etmektedir. Nitekim Çatalzeytin kökenli yaşlı Azaklıoğulları, Kırım'dan göç eden atalarının Anadolu'ya vardıktan sonra ayrılarak bir grubunun Ordu, bir grubunun Rize ve bir grubunun da Trabzon tarafına yerleştiğini anlatmaktadırlar.

İspendan'daki Azaklıoğulları sülalesi mensuplarının bazıları zaman içinde başka yerlere göçmüşlerdir. Şu cümleden olarak, günümüzde Darıca (eski adı Üstürkiya) beldesinde 3 hane olarak yaşamakta olan Azaklıoğulları, XX. yüzyılın başlarında İspendan'dan buraya evlilik sebebiyle göçmüş bir kişiden inmektedir. 2009 yılında Akçaabat'ın Orta Mahallesi'nde yaşayan Azaklı soyadlı 4 aile ise I. Dünya Savaşı esnasında veya bundan kısa bir müddet sonra buraya İspendan'dan taşınmış olanların torunlarıdır. Aynı dönemde İspendanlı bazı Azaklıoğulları da Akçaabat'ın Haldandoz köyüne (günümüzdeki Zeytinlik Mahallesi) taşınmışlardır. 2009 yılında Zeytinlik Mahallesi'nde 4 ve buraya bitişik olan Yeniköy'de 1 Azaklı soyadlı aile yaşamaktaydı.

Çatalzeytin'de kalan Azaklıoğulları, Azaklı ve Çoban soyadlarını almışlardır. 2009 yılında köyde Azaklı soyadlı 3, Çoban soyadlı da 14 hane mevcuttu. Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında yerleşmiş diğer bütün Azaklıoğulları gibi Çatalzeytin'dekiler de muhaceretlerinden bu yana geçen en az iki yüzyıllık süre içinde, atalarının memleketlerinden getirdikleri kültürel özelliklerinden herhangi birini muhafaza edememişlerdir. Bununla birlikte, diğer yerlerdeki gibi Çatalzeytin'deki ve çevresindeki Azaklıoğulları da kökenlerine giderek artan bir ilgi göstermekte ve 2008 yılından itibaren yürütülmekte olan Azaklıoğulları dernekleşme faaliyetlerine aktif olarak iştirak etmektedirler.

Gerek Çatalzeytin'deki gerekse yine aynı köy kökenli olan Darıca, Zeytinlik ve Yeniköy'deki Azaklıoğulları'nın birçoğu ekonomik ve sosyal sebeplere bağlı olarak 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin muhtelif şehirlerine dağılmış olup İstanbul, Adapazarı ve İzmir gibi şehirlere yerleşmişlerdir.

Çınarlık (Lefka) Köyü*

Trabzon'un Akçaabat ilçesine bağlı olan Çınarlık köyü il merkezine 23 km, ilçe merkezine de 10 km uzaklıktadır. Köy, Söğütlü Deresi Vadisi'nin batı yamaçlarında, kıydan 6 km içeride bulunmaktadır. 2000 yılı sayımına göre köyün nüfusu resmen 351 kişiydi. 2006 yılında köyün nüfusu 475 kişi olarak hesaplanmaktaydı.¹¹ Çınarlık köyü Uçurum, Cami ve Sirt mahallelerinden oluşmaktadır. Çınarlık köyünde tütün, mısır ve patates ekilmektedir.

Köyün yüzyıllardır kullanılan Rumca (Elence) kökenli asıl adı olan Lefka, İçişleri Bakanlığı'nın 25 Haziran 1958 tarihli genelgesiyle Çınarlık olarak değiştirilmiştir. Eski bir köy olan Lefka'da 1876-1877 yıllarında 34 hane bulunmaktaydı.¹² Lefka sakinleri arasında Kırımlılar da bulunmaktaydı. Bunlar XVIII. yüzyılın sonlarında veya XIX. yüzyılın başlarında Kırım'dan ayrılarak buraya yerleşmişlerdi. Buradaki Kırımlılar yine Akçaabat'a bağlı Ahanda (şimdiki Kavaklı) köyüne yerleşen Kırım Tatarlarıyla akraba olup anlatılanlara göre üç kardeşten inmekteydiler. Buradaki Kırımlıların Ahanda'dakilerle olan akrabalıklarına bakılarak bunların da aynı dönemde Kırım'dan gelmiş oldukları açıktır. Her hâlükârda, Ahanda'daki (ve büyük ihtimalle onlarla birlikte Lefka'daki) Kırımlıların 1810'da vuku bulan Rus donanmasının Sargana çıkarmasına karşı yapılan mukavemete aktif olarak katıldıkları biliniyor.¹³ Bu durumda, hem Lefka'daki hem de Ahanda'daki

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Yılmaz Kırımlı ile Çınarlık (Lefka) köyü halkından Emrullah Akbulut'a (1931 Akçaabat doğumlu) ve Gökhan Bozyiğit'e (1985 İzmir doğumlu) teşekkür ederiz.

11 Haydar Gedikoğlu, *Akçaabat*, Akçaabat, 1996, s. 171.

12 Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*, Cilt: 8, Eskişehir, 1995, s. 313; Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1877*, Cilt: 9, Eskişehir, 1995, s. 255.

13 Muzaffer Lermioğlu, *Akçaabat-Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş-Göç Hatıraları*, İstanbul, 1949, ss. 104-105; Mustafa Yazıcı, *Sargana Kahramanları*, Akçaabat, 1999, s. 24 ve 27.

Kırımlıların 1810'dan önce bu havaliye yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır. 1837 tarihli şer'iyye sicilinde, Lefka'da yaşayan Kırımlioğlu Molla Ali ve Ömer'in isimleri zikredilmektedir.¹⁴ 1845 yılında da köyün imamının o zaman 35 yaşında olan Kırımlioğlu Ali olduğu görülmektedir.¹⁵ 1905 yılında Lefka köyünde çevreleri ve kendileri tarafından "Kırımlılar" olarak adlandırılan 5 hane yaşamaktaydı.¹⁶ I. Dünya Savaşı'nda çevrenin Rus ordusu tarafından işgali üzerine, pek çok başka kişi gibi Lefka'daki Kırımlılar da köylerini terk edip Ordu'ya kaçmışlardır. Savaş sonrasında bunların bazıları Lefka'ya dönerken, bazıları Akçaabat'ın Dürbinar Mahallesi'ne, bir kısmı da Ahanda köyünde Kırımlıların yaşadığı Lazlar Mahallesi'ne yerleşmişlerdir.

Lefka (Çınarlık) köyündeki Kırımlılar Soyadı Kanunu'yla birlikte Akbulut soyadını almışlardır. Ahanda'daki Kırımlıların Bulut soyadını taşıdıklarına bakılırsa, her iki köydekilerin bu soyadlarını birbirleriyle irtibatlı olarak almış oldukları açıktır. Köy halkı arasında, esasen o zaman Kırımlı soyadını almak istedikleri, ancak bunun verilmemesi üzerine "bulut" ibaresini taşıyan diğer soyadlarını aldıkları söylenmektedir. 2005 yılı itibarıyla Çınarlık'ta sadece 3 yahut 4 aile Kırımlı yaşamaktaydı. Çevredeki diğer Kırım Tatarları gibi Çınarlık'takiler de Kırım'dan getirdikleri dil ve kültür özelliklerini koruyamamışlar, ancak kökenlerini günümüze kadar daima vurgulayarak hatırlayagelmışlerdir.

Çiçekli Köyü*

Trabzon ilinin Arsin ilçesine bağlı Çiçekli köyü, Trabzon'a 28 km mesafede olup stabilize yol ile bağlıdır. Köy Arsin'e 8 km, sahile de 5 km mesafededir. 2008 yılı itibarıyla köyün nüfusu kış aylarında 550-600 kişi civarındayken (160 hane kadar), bu rakam kışları şehirlerde geçiren köylülerin yazın fındık hasadına gelmeleriyle 850-900'e çıkmaktaydı. Köyün temel geçim kaynağı fındık tarımıdır. Hayvancılık ise yok sayılacak seviyededir. Köy halkından olup da büyükşehirlerde ve Avrupa'da çalışan çok sayıda "gurbetçi" vardır.

Çiçekli köyü evvelce Yomra'ya bağlı bulunan Cicera köyünün ikiye bölünmesiyle ortaya çıkan iki köyden biridir. Arsin ilçesinin 1957'de resmen, 1959'da da fiilen kurulmasıyla Cicera köyü de ortasından geçen Kofarak Deresi'nin iki yakası boyunca Çubuklu ve Çiçekli köyleri olarak ikiye ayrılmıştır.

Çiçekli köyünün sosyal yapısı bütün Doğu Karadeniz köylerinde olduğu üzere sülaleler esasına göre belirlenmiştir. Köyde Küçükler, Bostanoğulları, Topaloğulları ve Azaklıoğulları sülaleleri yaşamaktadır.

Bunlardan Kırım kökenli olan Azaklıoğulları, esasında eski Cicera'nın derenin öbür tarafındaki parçası olan Çubuklu köyündeki akrabalarıyla tek bir sülale teşkil etmektedirler. Nitekim buradaki Azaklıoğulları'nın tamamı da Azak soyadını taşımaktadır. Bu bakımdan, Çiçekli'deki Azaklıoğulları'nın da XIX. yüzyılın ilk çeyreği içinde Kırım'dan bu taraflara gelmiş olduğu kanaatindeyiz. 2008 itibarıyla Çiçekli köyünde yaklaşık 10 hane Kırım kökenli Azaklıoğulları yaşamakta olup bunlardan 6 hanesi kışları da köyde geçirmekte, diğerleri ise yazları gelmekteydi.

14 Ayşegül Şahiner, "1964/150 Trabzon Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Tahlili", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Samsun, 2007, s. 22.

15 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.İ.*, Defter no.: 1127, s. 72. Bu kayıtların yayımlanmış şekli için bakınız, Zehra Topal, haz., *1840 Tarihli Akçaabat Nüfus Kayıtları*, Akçaabat, 2011, s. 175.

16 Bu bilgilere ulaşmamıza yardımcı olan Trabzon İl Nüfus Müdür Yardımcısı Murat Bayram ile Akçaabat İlçe Nüfus Müdürü Haydar Hotaman'a teşekkür ederiz.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Çiçekli köyü muhtarı Halil Küçük (1949 Cicera [Çiçekli] doğumlu) ile köy sakinlerinden Hüseyin Azak (1963 Cicera [Çiçekli] doğumlu) ve komşu Çubuklu köyü sakinlerinden Hüseyin Azak (1950 Cicera [Çubuklu] doğumlu) ve Kâzım Azak'a (1956 Cicera [Çubuklu] doğumlu) teşekkür ederiz.

Çubuklu (Cicera) Köyü

Trabzon'un Arsin ilçesine bağlı Çubuklu köyü il merkezine 32 km, ilçe merkezine de 8 km mesafededir. 2008 yılı adrese dayalı sayımda köy nüfusu 476 kişi (350 hane) olarak tespit edilmiştir. Bu rakamlar köyde yaz kış daimî yaşayanları ifade etmekte olup yaz aylarında gelenlerle nüfus 1.000 kişiye yaklaşmaktaydı. Çubuklu köyünün geçimi tamamen fındık tarımı üzerine kurulmuştur. 1980'lere kadar köyde hayvancılık da yapılmaktayken, 2008 yılında hayvancılık hemen hemen ortadan kalkmış durumdaydı. Çubuklu köyü 1970'lerden itibaren şehirlere (özellikle İstanbul, İzmit, Adapazarı ve Samsun) çok sayıda göç vermiş olup bu süreç yavaşlamakla birlikte 2000'li yıllarda da devam etmekteydi. Toplam dört caminin bulunduğu köyde, evvelce mevcut olan iki ilkokul kapatılmış olup öğrenciler taşınalı sistemle başka köylerde okumaktadır.

Çubuklu köyü geçmişte Yomra'ya bağlı bulunan Cicera köyünün bir parçasıydı. Arsin'in 1957'de resmen, 1959'da da fiilen ilçe olmasıyla Cicera da ortasından geçen Kofarak Deresi'nin iki yakası boyunca Çubuklu ve Çiçekli köyleri olarak ikiye ayrılmıştır.

Cicera köyünün tarihi en azından XVI. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. 1520'li yıllarda köyün bu isimle mevcut olduğu Trabzon livasına ait tahrir defterindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.¹⁷ Köyün bu tarihten çok daha önce de mevcut olması muhtemeldir. Geçmişte Cicera köyünde Rumlarla Müslümanlar birlikte yaşamaktaydı. Köyde uzun yıllar boyu Müslümanlarla Rumlar arasında herhangi bir anlaşmazlık olmaksızın, iki cemaatin de karşılıklı iyi ilişkiler içinde yaşadığı anlatılmaktadır. Köyün Rum ahalisi 1924'teki nüfus mübadelesi ile birlikte köylerini terk etmek ve Yunanistan'a gitmek zorunda kalmıştır.

Bütün Doğu Karadeniz köylerinde olduğu üzere, Çubuklu'nun demografik ve sosyal yapısı da sülalelere dayanmaktadır. Köyün mahalleleri de bu sülalelerin yerleşimlerine göre belirlenmiştir. Köyde her biri bir sülaleye tekabül eden Karaosmanoğulları, Azaklıoğulları, Uzunhüseyinoğulları, Osmanefendioğulları ve Sunguroğulları adlı beş mahalle bulunmaktadır. Köyün en eski sülalesi Osmanefendioğulları olup en büyük sülalesi de kökenlerinin Şam tarafına dayandığı söylenen Karaosmanoğulları'dır. Köyün diğer bir köklü sülalesi olan Seyidoğulları'nın kökeninin de Suriye taraflarına dayandığı söylenmektedir.¹⁸

Azaklıoğulları sülalesi ise Kırım'dan gelmiştir. Mevcut şecere ve diğer delillere bakarak Ordu, Giresun ve Rize illerindeki Azaklıoğulları'yla aynı soya mensup olan bu sülalenin muhtemelen XVII. yüzyılın sonlarında Kırım'dan Anadolu'ya ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde de Cicera'ya geldiği kanaatindeyiz. Her hâlükârda, hicrî 1258 (miladî 1842-1843) tarihli nüfus defterinde Cicera köyünde Azaklıoğulları sülalesi mensuplarının yaşadığı görülmektedir.¹⁹ Azaklıoğulları Cicera'da nesiller boyu fındık yetiştiriciliği ile uğ-

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden faydalandığımız köy muhtarı Ahmet Uzun (1969 Çubuklu doğumlu), köy sakinlerinden Kemal Azak (1930 Cicera [Çubuklu] doğumlu), Hamdi Azak (1935 Cicera [Çubuklu] doğumlu), Hüseyin Azak (1950 Cicera [Çubuklu] doğumlu) ve Kâzım Azak (1956 Cicera [Çubuklu] doğumlu) ve Samsun'un Terme ilçesinin Kocaman kasabasında yaşamakta olan Mehmet Azak'a (1961 Çubuklu doğumlu) teşekkür ederiz.

17 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) II, Ankara, 1997, tıpkıbasım sütun 727; M. Hanefi Bostan, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat, Ankara, 2002, s. 191.

18 1830'lara ait Trabzon Nüfus Defteri'nde kayıtlı isimlerden köy halkı arasında Alibeşeoğulları, Azaklıoğulları, Bostanoğulları, Demircioğulları, Dokuzoğulları, Fındıkoğulları, Hocaogulları, Karaismailoğulları, Kâmilioğulları, Kokuzoğulları, Küçük hüseyinoğulları, Mollaismailoğulları, Mollaömeroğulları, Osmanefendioğulları, Serdaroğulları, Topaloğulları ve Uzunmahmudoğulları sülalelerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, NFS.d., Defter no.: 1045, ss. 183-184. Bu kayıtların neşredilmiş şekli için bakınız, Süleyman Bilgin, Ali Mesut Birinci, Mustafa Çakıcı ve Sezgin Demircioğlu, Trabzon Nüfus Kütüğü (1834), İstanbul, t.y. [2010], ss. 322-323.

19 Söz konusu defterde adı geçen Azaklıoğulları, 50 yaşındaki Azaklıoğlu Mustafa bin Osman, onun oğulları 6 yaşındaki

raşmışlardır. Çubuklu köyünde Azaklıoğulları sülalesine mensup olanların tamamı Azak soyadını taşımakta ve köyün Azak Mahallesi olarak adlandırılan kısmında ikamet etmektedir. 2008 yılı itibarıyla köyde bu sülaleden yalnızca 5 hane yaz kış köyde yaşamaktaysa da, en az 20 hane Trabzon'da yaşamakta ve mutlaka yazları köyde geçirdiği gibi çoğu hafta sonlarında da köyde bulunmaktaydı. 2009 yılı itibarıyla, Samsun'un Terme ilçesine bağlı Kocaman kasabasında yaşamakta olan Azak soyadlı 8 hane, Çubuklu'dan 1963 yılında buraya taşınmış olan bir aileden gelmektedir. Aynı ailenin İstanbul'un Üsküdar ilçesinde yaşayan mensupları da vardır.

Cicera'daki bütün köy halkı gibi Azaklıoğulları da I. Dünya Savaşı esnasında Rus işgalini yaşamışlar ve büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Rus işgali zamanında köyün erkekleri köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Bu şekilde, köyde yalnızca kadın ve çocuklar kalmışken, köylülerin liderliğini yapan Azaklılardan Behiye Kadın, yaklaşan bir Rus askerine kendisine tecavüz edileceği düşüncesiyle saldırınca vurulup şehit edilmiştir.

Çubuklu'daki Azaklıoğulları sülalesi Kırım'dan getirdiği kültürel özelliklerini muhafaza edememiştir. Bununla birlikte, soy kimliğine güçlü bir şekilde bağlı olan Çubuklu'daki Azaklıoğulları uzun yıllar önce irtibatlarının koptuğu Ordu, Giresun ve Rize'deki akrabalarıyla 2008'den itibaren tekrar irtibata geçmiş ve Azaklıoğulları dernek çalışmalarına aktif olarak katılmışlardır.

Fındıklı (Foşa) Beldesi*

Trabzon'un Arsin ilçesine bağlı Fındıklı beldesi Trabzon'a 25 km, Arsin'e 5 km ve denize de 9 km mesafede bulunmaktadır. Tipik bir Doğu Karadeniz köyü olan Fındıklı'nın yerleşim alanı Kodenese, Orta Mahalle ve Kavak adlı üç tepe üzerinde 665 hektara yayılırken, uzunluğu da 7 km'yi bulmaktadır. 2008 itibarıyla Fındıklı'nın nüfusu kışın yaklaşık 1.200 kişi (400 hane kadar) iken, yaz aylarında şehirlerde çalışan köylülerin dönüşüyle bu sayı 3.000'i (700 hane kadar) bulmaktaydı. Fındıklı'nın geçimi sonradan verilen adına uygun olarak tamamen fındığa dayalıdır. Köy halkından çoğu da "gurbetçilik" ile yani şehirlerde çalışarak geçimini kazanmaktadır. Fındıklı'nın Kodenese, Orta ve Mahtisa adlı üç mahallesi vardır.

Fındıklı kasabasının asıl ismi Foşa'dır. Foşa, evvelce Trabzon'un (tarihî ismi Durana olan) Yomra ilçesine bağlıydı. 1954 yılında Arsin'in ilçe olması ile bu ilçeye bağlanarak Arsin'in en büyük köyünü oluşturdu. 1958'de ise köyün adı resmen Fındıklı'ya çevrildi. 1992 yılında Fındıklı'da belediye teşkilatı kurularak burası beldeye dönüştürüldü. Bu gelişme ile birlikte, Fındıklı'nın yaklaşık 1.000 kişinin yaşadığı Cami Mahallesi de 1993'te Yeşilköy adında müstakil bir köy hâline getirildi.

Foşa tarihî bir Rum köyüydü. Köyün kuruluş dönemi tespit edilememekle birlikte, buranın yakındaki tanınmış Rum yerleşimi olan Santa ile sıkı ilişkide olduğu bilinmektedir. XVII. yüzyılın ortalarına ait bir Trabzon şer'iyye sicil kaydında, Foşa köyünde yaşayan bir Hristiyan kadınla alâkalı dava yer almaktadır.²⁰ Buna bakılarak, o dönemde köyde bütünüyle veya kısmen Hristiyanların yaşamakta oldukları anlaşılmaktadır. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise köy halkını Müslümanların teşkil etmeye başladığı görülmektedir. Her hâlükârda, XX. yüzyılda Foşa artık bir Müslüman köyü görünümünü almış durumdadır. Köyün ana kilisesinin Kavak Tepesi'nde yer aldığı bilinmekle birlikte günümüzde bu kiliseden iz kalmamıştır.

Yakup ve 27 yaşındaki Mehmed, Azaklıoğlu Mustafa'nın yeğeni 20 yaşındaki İbrahim bin Yakup, onun oğlu 5 yaşındaki Yakup, onun 4 yaşındaki kardeşi Osman, Azaklıoğlu Mustafa'nın diğer yeğeni 19 yaşındaki Hasan bin Ahmed, onun oğlu Hüseyin ve Azaklıoğlu Mustafa'nın amcazâdesi 20 yaşındaki Mustafa bin İsmail'dir. BOA, *NFS.d.*, Defter no.: 1045, s. 183; Bilgin, Birinci, Çakıcı ve Demircioğlu, s. 323.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Fındıklı eski Belediye Başkanı Metin Kefelioğlu (1965 Fındıklı doğumlu) ile köy sakinlerinden Hakkı Kefelioğlu'na (1930 Foşa [Fındıklı] doğumlu) teşekkür ederiz.

20 Zeki Ekiz, "1828 Nolu Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2003, s. 188.

Bugünkü Fındıklı sakinleri arasında Karakullukçuoğulları en eski sülale olarak bilinmekte olup bu sülalenin mensupları Koç, Yetim, Kul, Gül, Kurt, Bakır ve Karaman gibi soyadları taşımaktadırlar. Kefeliler, Hacımahmutoğulları, Çakıcılar, Şebelekler ve Özbakırlar gibi sülaleler ise köye zaman içinde başka yerlerden gelerek yerleşmiştir.

Fındıklı köyü sakinlerinden Kefeliler sülalesi, köyün en kalabalık soyu olup kökeni Kırım'ın Kefe bölgesine dayanmaktadır. 2008 itibarıyla Fındıklı'da yaklaşık 50 hane teşkil eden Kefeliler çoğunlukla Orta Mahalle'de yaşamaktadır. Foşa'daki Kefeliler, Kefe'den ayrıldıktan sonra Sürmene'nin Kucera (Gültepe) köyüne yerleşmiş olan soya mensuptur. Doğu Karadeniz'deki ve oradan dağılarak Türkiye'nin pek çok ilindeki Kefeliler (Kefelioğulları) sülalelerinin çıkış noktası durumundaki Kucera köyüne, Kefe'den gelen Kırım Tatarlarının yerleşmesinin XVIII. yüzyılın son çeyreği içinde olduğu anlaşılmaktadır. Kucera'dan bir kolun Foşa'ya gelişi ise (korunabilen şecerelere nazaran) XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde vuku bulmuştur.

Foşa'ya yerleşen Kefeliler zaman içinde burada kökleşmişler ve çevrede hatırı sayılır bir itibar kazanmışlardır. Bununla birlikte, Kucera'daki ve başka yerlerdeki akrabalarıyla da bağlarını sürdürmüşlerdir. Kefelilerin çoğu hâlde, sülale içi evlenmeye özen gösterdikleri bilinmektedir. 1934'te Soyadı Kanunu'nun çıkmasıyla Kefeli soyadını almak isteyen Foşa'daki Kefeliler, muhatapları olan memurun kökenlerine işaret ettiği için bu soyadını vermeyi reddetmesi üzerine Uzun soyadını almak zorunda kalmışlardır. Köydeki Kefelilerin bir bölümü 1960'tan sonra mahkemeye başvurarak uzun uğraşlar neticesinde sülale lakapları olan Kefelioğlu'nu resmen soyadı olarak almıştır. Günümüzde Fındıklı'daki Kefeliler sülalesinin bir kısmı Kefelioğlu, diğer bir kısmı da Uzun soyadını taşımaktadır.

Foşa'daki Kefelilerden küçük bir grup 1938'de Giresun'un Dereli ilçesinin Hisar köyüne taşınmıştır. Bu grup Soyadı Kanunu'ndan hemen sonra Foşa'dan ayrıldığından mensuplarının hepsi Uzun soyadını taşımaktadır. Yine 1930'larda birkaç aile de yakındaki Zanike (günümüzdeki adı Yiğitözü) köyüne yerleşmiştir. Yiğitözü'ne yerleşen Kefeliler günümüzde de burada yaşamayı sürdürmekte olup bunların bir kısmı Fındıklı'dakiler gibi sonradan Kefelioğlu soyadını almıştır. Foşa (Fındıklı) köyünden dışarıya göçlerin yoğunlaştığı XX. yüzyılın ikinci yarısında, buradaki Kefelilerin de pek çoğu şehirlere göç etmiştir. 2008 itibarıyla Fındıklı kökenli Kefelilerin sayısının yaklaşık 1.000'i bulunduğu tahmin edilmekteydi. Bu nüfusun yaklaşık 400 kişisi Trabzon şehriyle Fındıklı ve Yiğitözü köylerinde ikamet etmekteydi. Yaklaşık 500 kişisi ise İstanbul, Adapazarı, Balıkesir ve Giresun illerinde yaşamaktaydı. Fındıklı'da yaşamakta olan Kefelilerin hemen hepsinin hem köyde hem de Trabzon'da evleri bulunmaktadır. Doğu Karadeniz'deki diğer Kefeliler sülalesi mensupları gibi Fındıklı'daki Kefeliler de, Kırım'dan getirdikleri dil ve kültürü bütünüyle unutmuş olmalarına rağmen, en azından sülale bağlamında kökenlerine güçlü bir bağlılık göstermektedirler.

Gültepe (Kucera) Köyü*

Trabzon'un Sürmene ilçesine bağlı Gültepe köyü Sürmene'ye 13 km mesafededir. 2005 yılı itibarıyla yaklaşık 450 kişinin yaşadığı Gültepe köyünde, 350 kadar hane mevcuttu. Açıkça görüldüğü üzere, hanelerde yaşayan insan sayısı az olduğu gibi, pek çok hane de boş durmaktaydı. Köyden dışarıya yoğun olarak göç yaşanmaktadır. Gültepe köyünün geçimi çay ve fındık tarımına dayanmaktadır.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Gültepe (Kucera) köyü sakinlerinden Mustafa Kefeli (1925 Kucera [Gültepe] doğumlu), Ali Kefeli (1959 Gültepe doğumlu), Erol Kefeli (1960 Gültepe doğumlu) ve Hasan Kefeli (1969 Gültepe doğumlu) ile Kucera köyü kökenli olup da Trabzon ili dışında yaşayanlardan İbrahim Kefeli (1923 Samsun doğumlu), Gürol Kefeli (1945 Samsun doğumlu), Çarşamba Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Yusuf Kefeli (1951 Samsun doğumlu), Hüseyin Kefeli (1968 Tokat doğumlu) ve Barkın Selim Kefeli'ye (1986 İzmir doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

Asıl ismi Kucera olan köy, geçmişte bölgenin önemli bir merkezi durumundaydı. Köyde 1876-1877 yıllarında 121 hane bulunmakta olup nüfus 300 kişiydi.²¹ 1900 yılında ise Kucera’da toplam 151 hane ve 1.428 nüfus mevcuttu.²² Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Kucera köyünde tarım ve hayvancılığın yanı sıra, hemen her evde (bilhassa ziraî faaliyetlerin durduğu kış aylarında) makara ipliği imal edilmekteydi. Kendirden yapılmış ham iplikler, Of havalisinden getirildikten sonra, Kucera’daki evlerde bulunan tezgâh ve atölyelerde örülüyor, boyanıyor ve kullanıma hazır hâlde paketleniyordu. Bu şekilde üretilen ip koçanları tüccarlar tarafından Romanya, Bulgaristan ve Rusya başta olmak üzere Avrupa ülkelerine ihraç edilmekteydi. Âdeta bir sanayi köyü mahiyetindeki Kucera’da imal edilen iplikler, kül suyu ile beyazlatıldıktan sonra çevre halkı tarafından dokuma tezgâhlarında gömlek, ceket ve pantolon gibi giyim eşyasına dönüştürülüyordu.²³ Kucera’nın en önemli gelir kaynağı durumuna gelen iplik üretimi, 1916 yılında köyün Rus ordusu tarafından işgal edilmesi ve halkın önemli bir kısmının başka yerlere geçici yahut kalıcı olarak göç etmesiyle kesintiye uğramıştır. Cumhuriyet döneminde ise köydeki nispeten basit araçlarla yürütülen iplik üretimi büyükşehirlerdeki yeni teknolojileri kullanan fabrikalarla rekabet edemedi ve çok kısa zamanda ortadan kalktı. Böylece ekonomik durumu büyük ölçüde bozulan köyden şehirlere doğru göç, 1950’ler sonrasında daha da yoğunlaştı.²⁴ Kucera (Gültepe) köyü, birçoğu günümüze kadar gelen ve iplik üretimi döneminin de izlerini taşıyan alt katları kâğır, üst katları ise ahşap göz dolgu tekniğiyle yapılmış olan orijinal tarihî evleriyle de dikkat çekmektedir.

Gültepe köyünün en büyük mahallesi eski ismi Berdoz olan Kefeliler Mahallesi’dir. Bu mahalle, tamamı Kefeli soyadını taşıyan Kırımlılarca meskûndur. Benzer Karadeniz bölgesi köylerinde olduğu gibi evlerin ve mahallelerin birbirinden uzak ve gayet yaygın bir dağılım gösterdiği köyde, Kefeliler Mahallesi de esasen müstakil bir köy manzarası arz etmektedir.

Kefeliler sülalesi Gültepe köyündeki en büyük sülaleyi teşkil etmektedir. 2005 yılında Gültepe’deki Kefeliler 27 hanede yaşayan yaklaşık 150 kişiydi. Kışları Kefeliler Mahallesi’nde hiç kimse kalmamakta, herkes kışı Sürmene’de geçirmekte ve oradaki işlerinde çalışmaktadır. Mahalle halkı köye yazın fındık ve çay tarımı için gelmektedir. Köydeki Kefelilerin nüfusu şehirlere göç yüzünden azalmıştır. Gültepe (Kucera) köyü, Türkiye’de çok geniş bir yayılma gösteren Kefelioğulları sülalelerinin Türkiye’deki başlangıç noktası durumundadır.

Gültepe’ye yerleşen Kefe kökenli Kırım Tatarlarının Kırım’dan ne zaman ayrıldıkları hatırlanmamaktadır. Ancak söz konusu Kefelilerin mevcut şecerelerinin tetkikinden ve diğer delillerden bu sülalenin atalarının, XVIII. yüzyılın sonlarında yahut XIX. yüzyılın başlarında Kırım’dan ayrıldıkları anlaşılmaktadır. Kırım’dayken hayvancılıkla iştigal ettikleri hatırlanan bu Kefelilerin kayıklarla gelerek Sürmene’ye çıktıkları ve geldiklerinde çevrede yerleşimin sık olmadığı anlatılmaktadır. Sürmene sahilinde sıtma yaygın olduğu için Kırımlılar daha içerideki Kucera mevkisine yerleşmişlerdir. Bir müddet sonra, bunlardan bazı Kefeli aileler Kucera’dan ayrılarak başka yerlere taşınmışlardır. Meselâ, ilk önce bir kol Of tarafına, bir diğer kol da Foşa köyüne (günümüzde Trabzon’un Arsın ilçesine bağlı Fındıklı köyü) yerleşmiştir. Of’a yerleşen sülale kan davası yüzünden dağılırken, Fındıklı köyündekiler günümüzde de orada yaşamaya devam etmektedirler. Fındıklı’daki Kefelilerle Gültepe’dekiler arasındaki bağlar kopmamış olup bugün de sürmektedir. Bir başka

21 Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*, Cilt: 8, Eskişehir, 1995, s. 287; Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1877*, Cilt: 9, Eskişehir, 1995, s. 229.

22 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, T.A.RES., Dosya no.: 108, Gömlek no.: 11.

23 Reşat Sümerkan ve Vehbi Tosun, “Doğu Karadeniz Yöre Mimarlığında Gültepe (Kucera’nın Yeri)”, *Sürmene* (İstanbul, 1990), ss. 660-661.

24 Agm, ss. 661-662.

kol (muhtemelen XIX. yüzyılın ilk çeyreği içinde) Ordu tarafına göçerek Borta (günümüzde Ordu'nun Aybastı ilçesine bağlı Sarıyar) köyüne yerleşmiştir.²⁵ Aynı dönemde yahut yakın yıllarda Kucera'dan ayrılan bir başka Kefeli kolu da yine Ordu bölgesindeki (günümüzde Ulubey ilçesine bağlı) Akpınar köyüne göçmüştür. Hicrî 1258 (miladî 1842-1843) tarihli nüfus defterinde Kucera köyünde Kefelioğlu sülalesine mensup pek çok kimsenin yaşadığı görülmektedir. Esasen köy muhtarlığı da 30 yaşındaki Kefelioğlu Abdurrahman oğlu Hüseyin'in üzerindeydi. Defterde adı kaydedilmiş Kefelioğulları'ndan en dikkat çekici olanı da (eğer doğru ise) 116 yaşında olduğu yazılan Hasan oğlu Abdurrahman'dır.²⁶

XIX. yüzyılın ortalarında Kucera'daki Kefelilerin ileri gelenlerinin adlarını, 1853'te patlak veren ve sonradan Kırım Savaşı olarak anılan Osmanlı-Rus Savaşı için düzenlenen "iâne-i cihadiyye" kampanyası vesilesiyle öğrenmekteyiz. Bu kampanyaya Sürmene'deki Kefelilerden Kefelioğlu Hacı Arif Ağa 1.500; Kefelioğlu Kara Hasan, Kefelioğlu Hüseyin ve kardeşi Paşa ile beraber Kefelioğlu Mehmed de 500'er kuruş bağışta bulunarak katılmışlardı.²⁷

Kucera köyündeki Kefeliler köyün diğer sakinleri gibi iplikçilikle meşgul olmuşlardır. Bunun yanı sıra, başta Rusya olmak üzere Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerle deniz yoluyla ithalat ve ihracat işlerine giren Kefeliler de vardı. Hatta bunlardan bazılarının ticaret maksadıyla Bağdat'a kadar gittikleri biliniyor. Bu şekilde, Kucera'daki bazı Kefeliler ciddi ölçüde varlık sahibi olmuşlardır. Nitekim Kefeliler, bu birikimleriyle oturdukları Berdoz Mahallesi'ne 1886-1891 yılları arasında gayet özenli bir işçilikle cami, medrese, kütüphane ve çeşmeden oluşan külliye inşa ettirmişlerdir. Devrin Trabzon Valisi'nin de bir miktar yardımda bulunmasıyla caminin kapısına Sultan II. Abdülhamid'in tuğrasını taşıyan bir de kitabe konulmuştur.²⁸ Ahşap işçiliğinin çok güzel örneklerinden olan caminin içi zengin yağlı boya süslemelerle doludur. Hat sanatıyla çizilen gemi resimleri ise Kefelilerin Kırım'dan gemiyle buraya göçlerini sembolize etmektedir.²⁹ Günümüzde medrese ve kütüphane binaları ortadan kalkmış durumdadır. Cami ile çeşme ise hayli harap durumda olmakla birlikte ayakta. Bu caminin aşağısında, yine Kefeliler tarafından inşa edilmiş olan başka bir cami daha mevcuttur. Bu camide de benzer süslemeler vardır. Her iki tarihî cami de resmen koruma altına alınmışlarsa da, gerekli bakımdan mahrum olduklarından ciddi tehlike altındadırlar.

Kefelilerin yerleştikleri ve yalnızca onların yaşadığı Berdoz Mahallesi'nin nüfusu zaman içinde arttı. Esasen Berdoz Mahallesi, asıl Kucera köyünden hayli uzakta olduğu gibi bunların arasında bir de çay bulunmaktaydı. Buna bağlı olarak, asıl Kucera'nın ve Berdoz'un daha kolay idare edilebilmeleri maksadıyla Ağustos 1900'de Bâb-ı Âlî'nin aldığı bir kararla her iki yerleşim yeri de ayrı birer köy hâline dönüştürüldü. Böylece asıl Kucera, Kucera-i Ulyâ (Yukarı Kucera) adını alırken, Berdoz Mahallesi ise Kucera-i Süflâ (Aşağı Kucera) ismiyle resmen ayrı bir köy oldu. O dönemde, asıl Kucera'da 99 hane ve 835 nüfus, Berdoz Mahallesi'nde de 52 hane ve 593 nüfus mevcuttu.³⁰

Kucera'daki Kefelilerden bazıları zaman içinde köyden temelli ayrılarak başka yerlere yerleşmişlerdir. Bunlardan bir grubun, XIX. yüzyılın sonlarında Samsun'a ve Çarşamba'ya yerleştikleri ve burada başta tütüncülük olmak üzere muhtelif ticarî faaliyetlerle meşgul oldukları biliniyor. Sürmene havalisi, I. Dünya Savaşı esnasında (1916'da) Rus ordusu tarafından işgal edilince Kucera'daki Kefelilerin çoğu Ordu, Samsun ve Tokat

25 Nitekim hicrî 1251 (miladî 1835-1836) tarihli nüfus defterinde Borta köyünde Kefelioğulları'nın yaşamakta olduğu görülmektedir. BOA, NFS.d., Defter no.: 1037, ss. 22-23.

26 BOA, NFS.d., Defter no.: 1147, ss. 45-49.

27 Sezgin Demircioğlu ve Nazım Kuruca, *Trabzon Eyaleti ve Kırım Harbi (Yardımlar)*, Trabzon, 2008, ss. 82 ve 128.

28 Metin Hamzaçebi, "Zamana ve Yalnızlığa Direnen Kefeli Camii", *Tekne*, no.: 5 (Trabzon, Eylül-Ekim 2005), ss. 50-51.

29 Agm, s. 52.

30 BOA, T.A.RES., Dosya no.: 108, Gömlek no.: 11.

tarafına gitmişlerdir. Bunların önemli bir kısmı savaş bittikten sonra geri dönmeyip oralarda kalmış ve Türkiye'nin başka yerlerine de dağılmıştır. Gerek XIX. yüzyılın sonlarında gerekse 1916 yılında Kucera'dan ayrılarak özellikle Samsun'a ve İstanbul'a yerleşmiş Kefeliler, yerleştikleri yerlerin sosyal ve ekonomik hayatında temayüz etmişlerdir. Şu cümleden olarak, XIX. yüzyılın sonlarında Kucera'dan Samsun'a yerleşmiş Kefeliler arasında Cumhuriyet döneminde Samsun'da üç belediye başkanı çıkmıştır. Bunlar Kucera doğumlu Kefelizâde Sami Bey (1903-1963), Kefelizâde İhsan Bey ve Samsun doğumlu olan Muhittin Özkefeli'dir.³¹ Muhittin Özkefeli (1903-1959) IX. ve X. dönemlerde Samsun'dan ve XI. Dönem'de ise Kütahya'dan milletvekili de seçilmişti.³² Kucera kökenli Kefelilerin soyundan gelen çok sayıda aile günümüzde Samsun, Çarşamba, Ordu, Ünye, İstanbul, İzmir, Adapazarı, Bursa, Terme ve Bafra gibi yerlerde yaşamakta olup Kefeli, Kefelioğlu ve Özkefeli soyadlarını taşımaktadırlar. İstanbul'da iş dünyasında tanınan Kefeli ailesi ile Ordu Üniversitesi Rektörlüğü'nde bulunmuş olan Prof. Dr. Halûk Kefelioğlu bunlar arasındadır.

1916 sonrasında Kucera'da kalan Kefeliler arasında da tanınmış insanlar yetişmiştir. Kucera'da Kefeliler Mahallesi'nde doğup büyüyen Zekeriya Kefeli, I. Dünya Savaşı esnasında Teşkilat-ı Mahsûsa'da görev yapmış olan tanınmış bir komitacıdır. Mustafa Kemal Paşa [Atatürk] sonradan ona yararlıklarının anısına altın saplı bir tabanca hediye etmiştir. 1974'te Trabzon'da ölen Zekeriya Kefeli, Gültepe köyüne gömülmüştür. Zekeriya Kefeli'nin köydeki tarihi konağı 2000'li yılların ortasında ayakta olup içinde akrabaları yaşamaktaydı. Zekeriya Kefeli'nin kardeşi ve Trabzon'un ünlü gazetecilerinden olan Kemal Kefeli de Kucera'da doğmuştur.³³ Samsun 19 Mayıs Hastahanesi eski Başhekimi Prof. Dr. Yılmaz Kefeli de bu köyde doğmuştur.

Gültepe'deki Kefelilerin âdetleri itibarıyla köylerindeki ve çevrelerindeki yerlilerden hiçbir farkı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, uzun yıllar aile servetinin dağılmasını önleme kaygısına da bağlı olarak, Kefeliler daha ziyade kendi aralarında evlenmeye dikkat etmişlerdir. Ancak zaman içinde çevre halkıyla kız alıp verme de yaygınlaşmıştır. Her hâlükârda, köydeki Kefelilerin soylarına ve köklerine önem verdikleri müşahade edilmiştir.

Gürpınar (Mapsino) Beldesi*

Trabzon'un Of ilçesine bağlı Gürpınar köyü il merkezine 65 km, ilçe merkezine de 16 km mesafededir. 2008 itibarıyla Gürpınar'ın nüfusu resmen 1.677 kişiden (638 hane) ibaretti. Bununla birlikte, yaz aylarında şehirlerden gelen köy kökenlilerin katılmasıyla nüfus 4.000'e çıkmaktaydı. Gürpınar'da 1973 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur.

31 Kefelizâde Sami Bey 14 Nisan 1931 - 1 Ağustos 1932, Kefelizâde İhsan Bey 1 Ağustos 1932 - 10 Ocak 1934 ve Muhittin Özkefeli de 5 Eylül 1946-17 Kasım 1948 tarihleri arasında Samsun belediye başkanlığı vazifesini yürütmüşlerdir. Kemâl Vehbî Gül, "Türk Belediyecilik Tarihinde Samsun Belediyesi", *Samsun*, Ankara, 1977, ss. 140, 153 ve 158; Baki Sarısakal, *Samsun Belediye Tarihi*, Samsun, 2007, ss. 345-353 ve 416-427.

32 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü*. 23 Nisan 1920-20 Ekim 1991, Ankara, 1994, s. 207.

33 Mehmet Akif Bal, *Osmanlı'dan Günümüze Trabzonlu Sımlar ve Aileler -Trabzonlular Ansiklopedisi-*, İstanbul, 2009, s. 625.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Gürpınar Belediyesi Yazışmaları Müdürü Mehmet Öztürk (1963 Mapsino [Gürpınar] doğumlu), Hesap İşleri Memuru Özcan Karakaş (1960 Mapsino [Gürpınar] doğumlu), köy halkından Mehmet Hanefi Kırmılı (1947 Mapsino [Gürpınar] doğumlu), Ali Kurt (1938 Mapsino [Gürpınar] doğumlu), Süleyman Kırmılı (1974 Gürpınar doğumlu) ve Dursun Ali Kırmılı (1976 Gürpınar doğumlu) ile Sakarya'nın Akyazı ilçesine bağlı Düzyazı köyünden Hatice (Kırım) Dinç (1931 Süpren [Düzyazı] doğumlu), Sacide (Kırım) Mercan (1953 Süpren doğumlu), Zafer Dinç (1961 Düzyazı doğumlu) ve Kemal Kırım'a (1975 Düzyazı doğumlu) teşekkür ederiz.

Ekonomik sebeplere bağlı olarak, köy (kasaba) halkından pek çoğu 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa'nın ve Türkiye'nin muhtelif şehirlerine dağılmıştır. Sadece İstanbul'da, kasabadan yaklaşık 700 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Köyden göç edenlerden hemen hemen hiç kimsenin köydeki yerini satmaması dikkat çekicidir. Bu şekilde, çok uzak şehirlerde yaşamalarına rağmen Gürpınar kökenliler köyleriyle bağlarını koparmamaya özen göstermekte ve buraya imkân nispetinde sıkça gelip gitmektedirler.

Gürpınar'ın geçimi büyük ölçüde çay tarımına dayanmaktadır. Köylüler kendi ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde hayvancılık da yapmaktadırlar. Kasabada daimî olarak kalanların yaklaşık % 70'i Türkiye, Almanya, Avusturya ve Hollanda'dan emekliliğini kazanmış yaşlılardır. 1960'lara kadar köyün çoğunun kalaycılıkla meşgul olduğu ve köy halkından kimselerin Kastamonu, Afyon ve Ankara gibi şehirleri dolaşıp kalaycılık yaptıkları hatırlanmaktadır. Günümüzde köyde kalaycılıkla geçimini kazanan kalmamıştır. Gürpınar; Merkez, Fatih, Hacıbayram, Esentepe, Tepebaşı, Yenimahalle ve Güneyce adlarını taşıyan yedi mahalleden meydana gelmektedir.

Gürpınar'ın asıl adı Mapsino'dur. Rumca kökenli olan bu isim, 1960'lı yılların başında hiçbir esasa dayanmaksızın resmen Gürpınar olarak değiştirilmiştir. Mapsino köyünün yüzyıllar öncesine dayanan bir geçmişi olduğu ve bir Rum köyü olarak teşekkül ettiği bilinmektedir. Hicrî 921 (miladî 1515-1516) yılına ait tahrir defterinde Zinahe, Lazo ve Zimaha adlarını taşıyan ve mahalle telakki edebileceğimiz üç yerleşim birimi Mapsino köyü başlığı altında gösterilmektedir. Bunlardan Zinahe ve Zimaha'da hiç Müslüman bulunmadığı, Lazo'da ise yalnızca bir Müslüman evinin bulunduğu, Mapsino'yu teşkil eden köy halkının geri kalanının Hristiyan olduğu görülmektedir. Hicrî 961 (miladî 1553-1554) tarihli tahrirde ise 14 hanelik Zinahe'de 3 Müslüman haneye tesadüf edilmesine karşılık, 63 hanelik Lazo ve 13 hanelik Zimaha'da hiç Müslüman hanesi gözükmemektedir. Hicrî 991 (miladî 1583) yılı tahririnde ise toplam 15 hanenin bulunduğu Zinahe'de 5, 87 hanenin bulunduğu Lazo'da ise 6 hanenin Müslümanlara ait olduğu kaydedilmiştir. Zimaha'da ise bu tarihte hiç Müslüman yaşamamaktaydı.³⁴ 1717 yılına ait bir şer'iyye kaydında yer alan bir kadın kaçırma davasında gerek davacı gerekse davalıların Müslüman olduğu görülmektedir.³⁵

Bu şekilde, zaman içinde köyde Müslüman sayısının tedricî olarak arttığı açıktır. Her hâlükârda, 1924 mübadelesine kadar köyde Rumların ve Müslümanların birlikte yaşadıkları bilinmektedir. Köy halkının anlattıklarından, geçmişte iki cemaatin aralarında herhangi bir çatışma olmaksızın, birbirleriyle iyi ilişkiler içinde yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Bütün çevre gibi Mapsino köyü de I. Dünya Savaşı esnasında Rus ordusu tarafından işgal edilmiştir. 1916'daki bu işgalin hemen öncesinde köyün Müslüman halkının çoğu işgal edilmemiş olan batı bölgelerine muhacirliğe gitmiştir. Bunlardan bazıları savaş sonrasında köylerine dönerken, bir kısmı da gittikleri yerlerde temelli olarak kalmıştır. Köyün Rus işgali esnasında zarar görmediği ve Rus askerlerinin genellikle köylüye iyi davrandığı anlatılmaktadır. Of-Çaykara-Bayburt yolu (Soğanlı yolu) da bu dönemde Ruslar tarafından açılmıştır. Mapsinolu köylüler bu yolun inşaatında yevmiye karşılığı çalıştırılmıştır.

Günümüzde Gürpınar köyünü teşkil eden sülalelerin kökenleri genellikle XIX. ve XX. yüzyıl içinde çevre kaza ve vilayetlerden buraya yerleşmiş aile veya fertlere dayanmaktadır. Gürpınar'ın en eski sülalesinin ise günümüzde Tural soyadını taşıyan İstalafoğulları olduğu söylenmektedir. Bunun yanı sıra, içinden çıkan çok sayıda meşhur din adamıyla bilinen Mollaalioğulları, asılları Hopa tarafından buraya gelmiş olan İsmailoğulları, Bayburt kökenli Kiroğulları ve Rize kökenli olup günümüzde Bayraktar soyadını taşıyan Alemdaroğulları köydeki diğer önde gelen sülalelerdir.

34 Hasan Umur, *Of Tarihi. Vesikalar ve Fermanlar*, İstanbul, 1951, ss. 43-44.

35 Age, ss. 93-94.

Gürpınar'ın önemli sülalelerinden biri de Kırımlioğulları'dır. Günümüzde bütün fertleri Kırımlı soyadını taşımakta olan bu Kırım Tatar kökenli sülale, Gürpınar'da esas olarak Hacıbayram ve Fatih mahallelerinde yerleşmiştir. Gürpınar'daki Kırımlılar atalarının Kırım'dan ne zaman çıkarak Mapsino'ya yerleştiklerini hatırlamamakta iseler de, Kırım'dan "kaçarak" geldikleri söylentisi günümüze kadar gelmiştir. Hicrî 1251 (miladî 1835-1836) tarihli nüfus defterinde köy sakinleri meyanında "Kırımlioğlu" olarak zikredilen ve hepsi kardeş olan 20 yaşındaki Mahmud, 30 yaşındaki Mustafa, 18 yaşındaki Mehmed, 13 yaşındaki Salih ve 10 yaşındaki Hasan'ın adları kaydedilmiştir.³⁶ Buna göre, Kırımlıların Mapsino'ya bundan evvelki bir tarihte yerleşmiş oldukları açıktır. Zaten Köy Nüfus Defteri'ndeki kayıtlarda da Kırımlılar sülalesine ait köydeki en eski doğumun 1840'ların ortasında vuku bulduğu gösterilmektedir. Mapsino'ya yerleşen Kırım Tatarlarından bir aile, XIX. yüzyılın son yıllarında Sakarya'nın Akyazı ilçesinin Sübyen (şimdiki adı Düzyazı) köyüne taşınmıştır.³⁷ Düzyazı'daki Kırımlıların verdikleri bilgiler de dikkate alındığında, Kırımlıların Mapsino'ya XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yerleştikleri anlaşılmaktadır.

Mapsino'ya yerleşen Kırımlılar asıl memleketleri olan Kırım ile ilgilerini koparmamışlardır. Nitekim XIX. yüzyıl içinde Mapsino'dan bazı Kırımlıların iş maksadıyla Kırım'a gidip geldikleri biliniyor. Mapsino'daki Kırımlılar köyde yaşayan diğer sakinler gibi Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki savaşların bütün sıkıntıları'nı yaşamışlardır. Kırımlılardan bazıları I. Dünya Savaşı'nda muhtelif cephelerde şehit düşmüşlerdir.

Gürpınar'da yaşayan Kırımlılar Kırım'dan getirdikleri âdet ve gelenekleri zaman içinde koruyamamışlardır. Bu açıdan günümüzde bu sülale mensuplarının çevredekilerden herhangi bir farkı bulunmamaktadır. 2008 yılı itibarıyla Gürpınar'da yalnızca 8 hane Kırımlı kalmış olmakla birlikte, söz konusu sülaleye mensup pek çok aile, XX. yüzyılın ikinci yarısında muhtelif yıllarda göç etmiş oldukları Almanya'da, İstanbul'da, Antalya'da ve Adapazarı'nda yaşamaktaydı. İstanbul ve Antalya'ya yerleşmiş olan Kırımlılar arasından iş dünyasında tanınmış olan Mehmet Hanefi Kırımlı³⁸ gibi isimler çıkmıştır.

Kavaklı (Ahanda) Beldesi*

Kavaklı beldesi, Trabzon ilinin Akçaabat ilçesine bağlı olup ilçe merkezi ile fiilen birleşmiş durumdadır. Asıl ismi Ahanda olan Kavaklı beldesi, esasen her biri ayrı bir köy mahiyetindeki üç mahalleden oluşmaktadır: Düz Mahalle (Franguli), Güney Mahalle (Yukarı Ahanda), Yalı Mahallesi (Aşağı Ahanda). Ahanda'nın ismi İçişleri Bakanlığı'nın 25 Haziran 1958 tarihli genelgesiyle Kavaklı olarak değiştirilmiştir. Kavaklı köyü,

-
- 36 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *NFS.d.*, Defter no.: 1139, ss. 46-47. Bu kayıtların yayımlanmış şekli için bakınız, Sezgin Demircioğlu ve Süleyman Bilgin, *Of Nüfus Defteri (1834)*, İstanbul, 2011, s. 115.
- 37 Muhtemelen 1890'ların sonunda Mapsino'daki Kırımlılardan Salih oğlu Mehmed ile onun beş oğlu köylerinden ayrılarak Adapazarı'na bağlı Hendek'e gelmiştir. Din adamı olan Mehmed, Hendek'te yıllarca imamlık yapmış ve 1920'lerin başında ailesi, günümüzde Akyazı ilçesine bağlı olan Süpren (şimdiki adı Düzyazı) köyüne taşınmıştır. Mehmed'in kendisi gibi din adamı olan ve I. Dünya Savaşı'nda İngilizlere esir düşmüş bulunan oğlu Abdülhelim de çevredeki Hacıramazanlar gibi köylerde 13 yıl kadar imamlık yaptıktan sonra, Süpren'e yerleşmiştir. Gürpınar (Mapsino) Köy Nüfus Defteri'nde Kırımlioğlu Salih oğlu Mehmed'in hicrî 1275 (miladî 1858-1859) ile onun Mapsino'dan Hendek'e geldiğinde küçük yaşta olduğunu bildiğimiz oğlu Abdülhelim'in hicrî 1308 (miladî 1890-1891) yılında doğduğu kayıtlıdır. 2008 yılı itibarıyla Düzyazı köyünde Kırım Tatar kökenli yalnızca 2 hane kalmış olup bu ailelerin mensupları Kırım soyadını taşımaktaydı. Düzyazı'daki Kırımlılar da Gürpınar'da kalan akrabaları gibi Kırım'dan mirasları olan âdet ve gelenekleri koruyamamışlardır.
- 38 Mehmet Hanefi Kırımlı'nın biyografisi için bakınız, Mehmet Akif Bal, *Osmanlı'dan Günümüze Trabzonlu Simalar ve Aileler -Trabzonlular Ansiklopedisi-*, İstanbul, 2009, ss. 639-640.
- * Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Kavaklı beldesi halkından Mustafa Bulut (Ahanda [Kavaklı] 1937 doğumlu), Arslan Bulut (Ahanda [Kavaklı] 1943 doğumlu), Ali Bulut (Ahanda [Kavaklı] 1943 doğumlu) ve Dr. Osman Bulut (1968 Kavaklı doğumlu) ile Gökhan Bozyiğit'e (1985 İzmir doğumlu) teşekkürlerimizi sunarız.

12 Nisan 1992’de resmen belde yani belediye olmuştur.³⁹ Henüz belediyenin kurulmadığı 1990 yılında 2.148 kişinin yaşadığı⁴⁰ Kavaklı’nın nüfusu, 1990’lardan sonra bilhassa Akçaabat’ın çeşitli köylerinden gelip yerleşenlerle ciddi ölçüde artmıştır. 2005 yılı itibarıyla Kavaklı’da yaklaşık 4.700 kişi yaşamaktaydı. Kasabanın Akçaabat’a çok yakın olması bu nüfus artışında büyük rol oynamıştır. Bununla birlikte, esas Kavaklı halkı ananevi hayat tarzlarını sürdürmekte olup tarım günümüzde de Kavaklı’nın temel geçim kaynağını teşkil etmektedir. Kavaklı’da tütün, fındık, mısır ve çeşitli sebze ve meyveler (karpuz, karaüzüm, karayemiş, vb.) yetiştirilmektedir. Kasabada sınırlı ölçüde hayvancılık yapıldığı gibi, balıkçılıkla meşgul olan aileler de vardır.

Ahanda köyü eski bir Rum köyüdür. Köyün adı eski kaynaklarda Ahanda’nın yanı sıra Ahinda, Ahantan ve Ahantaku gibi varyantlarla geçmektedir.⁴¹ 1446’da Trabzon Rum İmparatoru V. Aleksios’un savaştığı kaydedilen Ahanti adlı yerin burası olması muhtemeldir.⁴² XIX. yüzyılda köyde Rumların ve Müslümanların karışık yaşadığı biliniyor. Ahanda köyünde 1876-1877 yıllarında 72 hane bulunmaktaydı.⁴³ O dönemde Rumlar daha ziyade Franguli Mahallesi’nde yaşamaktaydı. Franguli’de günümüzde mevcut olmayan büyük bir de kilise bulunuyordu. Anlatılanlara göre, köydeki Rumlar, İstiklâl Savaşı’nın sona ermesiyle mübadeleyi beklemeksizin köyü terk etmek zorunda kalmışlardır. Tanınmış yazar Hasan İzzettin Dinamo (1909-1989) da Ahanda’da dünyaya gelmiştir.

Ahanda köyü 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında önemli olaylara sahne olmuştur. 18 Ekim 1810’da Sevastopol’den çıkan Tuğamiral Gavril Sarıçev kumandasındaki Rus Karadeniz donanması Trabzon’u ele geçirmek amacıyla harekete geçti. 21 Ekim’de Trabzon önlerine varan filo hava şartları dolayısıyla buraya taarruzun mümkün olmadığını görerek Polathane (şimdiki adıyla Akçaabat) tarafına yöneldi.⁴⁴ 22 Ekim sabahı Ahanda köyüne yakın Sargana mevkiine 320 kişilik bir Rus kuvveti çıkarma yaparak sahildeki üç topluk Osmanlı bataryasını ele geçirdi.⁴⁵ Rus askerleri bir taraftan hemen sahilde istihkâm kurmaya, öte yandan da Ahanda köyüne ait evleri ateşe vermeye başladılar.⁴⁶ Rusların karaya çıktığını duyan Ahanda köyü halkı kadın, erkek ellerine geçirdikleri silahlarla kıyıya koştu. Durumdan haberdar edilen Polathane Âyânı Sakaoğlu Mahmud Ağa da bütün Polathane halkını Ruslara karşı harekete geçmeye çağırdı. Bir süre sonra Trabzon’a da haber gidince, buradan da destek gönderildi. Bununla birlikte, Rus kuvvetlerine karşı saatler boyunca süren ilk mukavemet Ahanda halkı tarafından yapıldı.⁴⁷ Bu esnada kıyıya çıkmış bulunan Rus askerleri tamamen sarıldıkları gibi kıyı ile irtibatları da koparıldı. Onlara destek olarak gönderilen 400 kişilik bir takviye kuvveti de açılan ateş neticesinde sahile çıkmayı başaramadı.⁴⁸ Bir müddet sonra, Trabzon ve Polathane çevresinden yardıma gelenlerle Osmanlı asker, sivil güçleri büyük bir sayıya ulaştı. Böylece, durumu bütünüyle ümitsiz hâle gelen Rus askerleri göğüs göğüse yapılan çarpışmalarda büyük

39 Haydar Gedikoğlu, *Akçaabat*, Akçaabat, 1996, s. 163.

40 Age.

41 Enver Uzun, *Akçaabat Yer Adları*, Trabzon, 2005, s. 86.

42 İlyas Karagöz, *Grek, Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına Göre Trabzon Yer Adları*, Ankara, 2004, s. 48.

43 Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876*, Cilt: 8, Eskişehir, 1995, s. 313; Kudret Emiroğlu, haz., *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1877*, Cilt: 9, Eskişehir, 1995, s. 255.

44 [Aleksandr Mihaylovskiy-Danilevskiy] Alexander Mikhailovsky-Danilevsky, *Russo-Turkish War of 1806-1812*, Cilt: II, West Chester, Ohio, 2002, ss. 74-75.

45 Age, s. 75.

46 Muzaffer Lermioğlu, *Akçaabat – Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş – Gök Hatıraları*, İstanbul, 1949, s. 103.

47 Age, ss. 105-108; Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi. Fetihten Kurtuluşa Kadar*, Trabzon, 2000, ss. 98-99; Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, Ankara, 2001, s. 190.

48 [Mihaylovskiy-Danilevskiy], s. 75.

kayıplar verdikleri gibi, gemilerden aslında Türklere karşı açılan ateşe de maruz kalmaktaydı. Nihayet, sağ kalabilen Ruslar son bir gayretle gönderilen kayıklara ulaşarak kaçmayı başardılar.⁴⁹ Rus resmî rakamlarına göre, Sargana'daki Rus kayıpları 87 kişi ve batırılan bir kayıktan oluşmaktaydı.⁵⁰ Uzun yıllar anlatılagelen Sargana zaferi, Ahandalılara çevrede büyük bir nam kazandırmıştır.

Kavaklı (Ahanda) kasabası halkının bir kısmı Kırım Tatar kökenlidir. Kasabada günümüzde Bulut soyadını taşıyan sülale esasen kendileri ve çevre halkı tarafından yaygın olarak Kırımlılar yahut Kırımlioğulları şeklinde bilinmektedir. Nitekim Kırımlı sıfatı hâlen Bulut soyadını taşıyan sülalenin gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemlerindeki mezartaşlarının pek çoğuna da yansıtılmıştır. Akçaabat Nüfus Müdürlüğü kayıtlarında, bu sülaleye mensup bir ailenin sonradan Kırımlı soyadını aldığı ve Cumhuriyet döneminde gerek Bulut gerekse Kırımlı soyadlarını alan bu sülalenin 1905 yılında Ahanda'da en az 6 hane teşkil ettiği görülmektedir.⁵¹ Buna ilâveten, I. Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali döneminde Lefka köyünde yaşayan Kırımlılardan bazıları Ahanda'ya gelerek buradaki Kırımlıların yanına yerleşmişlerdir. 2005 yılı itibarıyla Kavaklı'da Bulut soyadlı 36 hane Kırımlı yaşamaktaydı. Kavaklı'daki Kırımlıların çoğunluğu Düz Mahalle'de ve bilhassa burada Lazlar Mahallesi olarak bilinen kesimde ikamet etmektedir.

Ahanda'ya Kırım Tatarlarının XVIII. yüzyılın son yıllarında veya XIX. yüzyılın ilk yıllarında gelmiş oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim 1810'da Sargana'ya yapılan Rus çıkarması esnasında, çevre halkına öncülük eden ve bilfil savaşa katılan kadınlardan en az üçünün Kırımlı olduğu biliniyor. Bu kadınlar, Kırımlı kızı (Kanberoğlu) Fatma ve Kırımlı kızı Rukiye hatunlar olarak bilinmektedir.⁵² Aynı direnişte, Ahanda köyünden Kırımlioğulları'ndan Ahmet adında 16 yaşında bir çocuğun da iki Rus askerini bizzat öldürdüğü anlatılagelmektedir.⁵³ Ahanda'daki diğer Kırımlıların da Sargana'daki çarpışmalara katılmış olduklarına şüphe yoktur. Bütün bunlar, en azından 1810'da, Ahanda'da Kırımlıların bulunduğu delalet etmektedir. Burada söz konusu kadınların "Kırımlı kızı" olarak tasvir olunmaları, muhtemelen onların babalarının Kırım'da doğduğunu göstermektedir. Kavaklı'daki Kırım Tatarları yine Akçaabat'a bağlı Çınarlık (Lefka) köyünde yaşayan Akbulut soyadlı Kırım kökenli sülalelerle de bağlantılıdır. Kavaklı'da yaşayan Kırım Tatarları zaman içinde Kırım'dan getirdikleri özelliklerini kaybetmiş olup günümüzde âdet ve yaşayışları itibarıyla çevredeki diğer insanlardan farksızdırlar. Bununla birlikte, buradaki Kırımlıların kökenlerine daima sahip çıktıklarını ve bununla övündüklerini müşahade etmek mümkündür.

Yiğitözü (Zanike) Köyü*

Trabzon'un Araklı ilçesine bağlı Yiğitözü köyü il merkezine 35 km, ilçe merkezine de 5 km mesafede yer almaktadır. Kayıtlı hane sayısı 350 olan köyün nüfusu kışın 450 kişi iken, yaz aylarında 1.000'i bulmak-

49 Goloğlu, s. 99; Şakir Şevket, s. 190.

50 [Mihaylovskiy-Danilevskiy], s. 75. Goloğlu bu çarpışmadaki Türk kayıplarını 921 erkek ve 49 kadın şehit olarak göstermiş ise de bu rakamın mübalağalı olduğu kanaatindeyiz. Kendi büyük dedesi ve dedesi de bu çarpışmada yer almış ve hatta büyük dedesi bu esnada bir Rus güllesiyile şehit düşmüş olan Şakir Şevket bu kadar büyük bir rakamdan söz etmemekte ve "asâkir-i İslâmiyye'den birazı"nın şehit olduğunu kaydetmektedir. Şakir Şevket, s. 190.

51 1905 itibarıyla, Akçaabat merkezinin Dürbinar Mahallesi'ne Kırımlı ve Kırımlioğlu şeklinde kayıtlı olan 4 hane de aynı sülaledendir. Bu bilgilere ulaşmamıza yardımcı olan Trabzon İl Nüfus Müdür Yardımcısı Murat Bayram ile Akçaabat İlçe Nüfus Müdürü Haydar Hotaman'a teşekkür ederiz.

52 Mustafa Yazıcı, *Sargana Kahramanları*, Akçaabat, 1999, s. 24.

53 Age, s. 27; Lermioğlu, ss. 104-105.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Yiğitözü köyü muhtarı Süleyman Ayçiçek (1966 Samsun doğumlu) ve köy sakinlerinden Suat Kefelioğlu (1965 Trabzon doğumlu) ile Fındıklı eski Belediye Başkanı Metin Kefelioğlu'na (1965 Fındıklı doğumlu) teşekkür ederiz.

tadır. Köyün geçimi esas olarak fındık üzerine olmakla birlikte, çay da yetiştirilmektedir. Ayrıca köy halkı kendine yetecek seviyede büyük ve küçükbaş hayvancılık da yapmaktadır. Köy halkından çok sayıda kimse 1950'lerde başlayan bir süreç ile şehirlere (Samsun, İstanbul, Çanakkale ve başkaları) göç etmiş bulunmaktadır. Bunlardan pek çoğu emekli olup köye dönmüştür. Geçmişte Rumların da yaşadığı köyün asıl ismi Zanike'dir. 1483 tarihli kayıtlarda zikredilen⁵⁴ Zanike'nin bu tarihten çok daha önceleri de mevcut olması muhtemeldir. Köy ve çevre halkı resmî isim değişikliğine bakmaksızın köyü günümüzde de Zanike olarak adlandırmayı sürdürmektedirler.

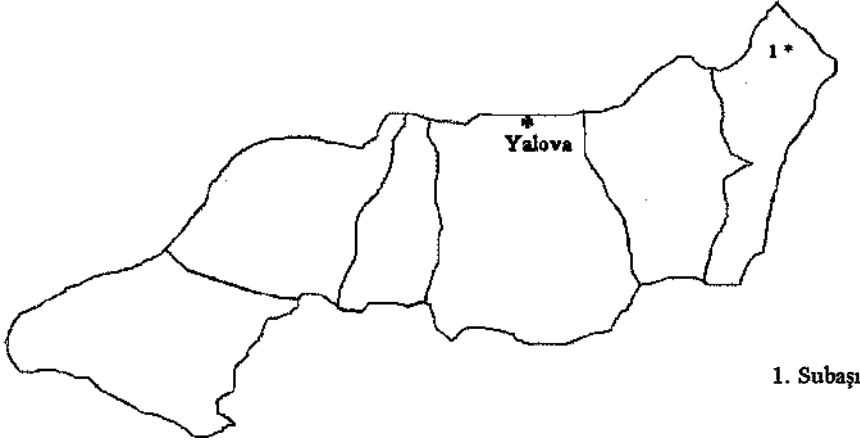
Yiğitözü köyü halkının bir bölümünü Kırım kökenli Kefelioğulları sülalesi teşkil etmektedir. Köydeki Kefelioğulları'nın tamamı, köyün kış aylarında dahi en canlı kesimi olarak bilinen Kefeliler Mahallesi'nde yaşamaktadır. 2008 itibarıyla resmen Yiğitözü'ne kayıtlı olan 13 hane Kefeli yaşamakla birlikte, aynı sülaleye mensup 2 aile ise diğerleriyle bitişik komşu olmalarına rağmen Kefeliler Mahallesi'nin tapu itibarıyla Yeşilce (eski adı Gahura) köyüne dâhil olan kısmında yer almaktadır. Yiğitözü'ndeki (ve Yeşilce'deki) Kefelioğulları'nın bir bölümü Kefelioğlu soyadını, diğer bölümü ise Uzun soyadını taşımaktadır.

Yiğitözü'ndeki Kefelioğulları bu köye 1930'lar ve 1940'larda Arsin'e bağlı Fındıklı (eski adı Foşa) köyünden gelmişlerdir. Foşa'daki Kefelioğulları'nın oraya XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde Sürmene'nin Kucera (şimdiki resmî adı Gültepe) köyünden gelmiş oldukları biliniyor. Söz konusu sülalenin Kırım'dan (Kefe havalisinden) ayrılımları ise XVIII. yüzyılın sonlarında olmalıdır.

Doğu Karadeniz illerindeki Kefelioğulları sülalesi kolları gibi Yiğitözü'ndekiler de atalarının Kırım'dan getirmiş olduğu özgün kültürü zaman içinde bütünüyle kaybetmişlerdir. Bununla birlikte, en azından güçlü bir sülale bağlılığını sürdürmüşlerdir. Nitekim Yiğitözü'ndeki Kefelioğulları, hem nispeten yakın zamanda ayrıldıkları Fındıklı (Foşa) köyündeki hem de Gültepe (Kucera) köyündeki akrabalarıyla irtibatlarını kesmemişlerdir. Sözü edilen her üç köydeki Kefelioğulları birbirlerinden kız alıp vermeye çalışagelmişlerdir.

Yiğitözü'nün diğer sakinleri gibi, Kefelioğulları'ndan da birçok kimse XX. yüzyılın ikinci yarısında şehirlere göç etmiştir. 2008 yılında köydeki Kefelioğulları'ndan İstanbul'da yaklaşık 20, Araklı'da 3 ve Yomra'da da 1 hanenin yaşadığı belirlenmekteydi.

⁵⁴ Mehmet Bilgin, *Sürmene Tarihi*, İstanbul, 1990, ss. 228-229.

1. Subaşı

Subaşı Beldesi*

Yalova ilinin Altınova ilçesine bağlı Subaşı kasabası, Samanlı Dağları'nın eteklerinde olup sınırları Marmara Denizi'ne kadar uzanmaktadır. Yalova-Kocaeli karayolu üzerinde bulunan kasaba, il merkezine 21 km, ilçe merkezine de 2 km mesafededir. Evvelce köy statüsünde olan Subaşı, nüfusunun giderek artması ve 1990 nüfus sayımında 2.034 olarak belirlenmesi üzerine 1992'de yapılan referandum neticesinde resmen belediye statüsünü kazanmıştır.¹ Subaşı 1995 yılına kadar Kocaeli'nin Karamürsel ilçesine bağlıydı. 1995'te Yalova ilinin kurulmasıyla Subaşı da bu yeni ilin Altınova ilçesinin bir beldesi olmuştur. Kasabanın nüfusu 2000 yılı sayımına göre 2.737 olarak tespit edilmiştir.

Sulu tarımın yapıldığı Subaşı'nın temel geçim kaynağı meyve ve sebze tarımıdır. Şu cümleden olarak, elma, erik, şeftali, kiraz, vişne, ayva, armut ve kivi'nin yanı sıra muhtelif sebzeler ve çiçek de yetiştirilmektedir. Kasabanın tarım ürünleri, satış için İstanbul'a gönderilmektedir. Kasaba halkından birçok kişi de çevredeki sanayi tesislerinde çalışmaktadır.

Günümüzde bir kasabaya dönüşmüş bulunan Subaşı köyü, 1930'lu yılların ikinci yarısında Romanya ve Bulgaristan muhacirlerinin buraya iskânıyla teşekkül etmiş ise de, köy mevkinde önceki yüzyıllarda da yerleşim mevcuttu. Zaten kazı temellerinde çıkan geçmişteki yerleşimin yapı kalıntılarına sık sık tesadüf olunmaktadır. Adını Osmanlı devrindeki güvenlik görevlileri olan subaşılarдан alan köyün, bu isimle 1530 yılında mevcut olduğu o yıla ait tahrir defterinden anlaşılmaktadır.² Subaşı köyü XIX. yüzyıla kadar

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Subaşı kasabası halkından Bahaattin Olça (1929 Köstence'ye bağlı Murathan köyü doğumlu), Erdal Onat (1957 Subaşı doğumlu), Ümit Topal (1962 Subaşı doğumlu) ve Nail Aytar'a (1965 doğumlu) teşekkür ederiz.

1 İbrahim Yurdağül, haz., *İşte Yalova*, Ankara, 2001, s. 88.

2 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II, Ankara, 1994, tıpkıbasım sütun 806.

mevcudiyetini sürdürmüş, daha sonra bilmediğimiz bir sebepten dolayı dağılmıştır. Köyün arazisinin tamamı yahut önemli bir kısmı ise XIX. yüzyılın ikinci yarısında, devlet tarafından (mülkiyeti devlette kalmak üzere) çiftlik olarak dönemin ünlü devlet adamlarından Altunîzâde İsmail Zühdü Paşa'ya tahsis edildi. İsmail Zühdü Paşa'nın, bu çiftliğin Üsküdar'da yaptırdığı camiye gelir sağlamak üzere vakfa dönüştürülmesi isteğinin Sultan II. Abdülhamid tarafından kabulüyle burası, 1884'te vakıf hâline getirmek üzere paşaya temlik edildi.³

1887'de yahut 1888 başlarında 200 hane kadar Yeni Zağra muhaciri metruk bulunan, yalnızca camisi, çeşmesi ve mezarlığına ait harap kalıntılar mevcut olan eski Subaşı köyü arazisine yerleşti.⁴ Ancak Altunîzâde İsmail Paşa'nın vârisleri buraya muhacir iskânına itiraz ederek hükûmetten muhacirlerin çiftlik arazisinden çıkarılmasını talep etti.⁵ Yapılan tahkikat üzerine, hükûmet muhacirlerin burayı terk etmeleri gerektiğine karar verdi.⁶ Muhacirlerin bu karara itirazlarına ve direnmelerine rağmen,⁷ 1888 sonbaharında muhacirler buradan zor kullanılarak çıkarıldı ve yapmış oldukları kulübeler de yıkıldı.⁸ Muhacirlerin çoğunun önce Fulacık'a iskânları söz konusu olduysa da,⁹ neticede Subaşı'na komşu olan Çavuşçiftliği ve Havuzdere köylerine yerleştirildiler.¹⁰ 1899 yılında, Altunîzâde vakıf çiftliği dâhilindeki bir mera statüsünde olan Subaşı'na tekrar muhacir iskân edileceği söylentileri çıktı.¹¹ Nitekim Bulgaristan'ın Aydos bölgesinden göç ederek İzmit'e gelmiş 60 haneden oluşan bir muhacir kafilesi Subaşı'ndaki boş topraklara yerleşmek için 1900 yılı yaz başında hükûmete müracaatta bulundu.¹² Ancak Çavuşçiftliği ve Havuzdere'de bulunan ve Subaşı merasının topraklarını da kullanmakta olan Yeni Zağra muhacirleri, Subaşı mevkisine muhacir yerleştirilmesine şiddetle itiraz ettiler.¹³ Nitekim Subaşı'na yeni göçmen iskânının tahakkuk etmediği görülmektedir. Altunîzâde Çiftliği ve dolayısıyla Subaşı İstiklâl Savaşı yıllarında tahribata uğradı. 30 Haziran 1921'de, Karamürsel'den Yalova'ya ricat etmekte olan Yunan birlikleri Altunîzâde Çiftliği'nin bütün binalarını ateşe verdikleri gibi, hayvanlarını da öldürerek mallarını yağma etmişlerdir.¹⁴

- 3 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Dahiliye*, Dosya no.: 903, Gömlek no.: 71788 ve Dosya no.: 1295/-4, Gömlek no.: 102211. Altunîzâde İsmail Zühdü Paşa'nın 1860'larda Üsküdar'ın Çamlıca tarafında inşa ettirdiği cami, külliyesi ve başka birçok binalar sebebiyle söz konusu şehir kesimi günümüzde de "Altunîzâde" adıyla anılmaktadır. İsmail Zühdü Paşa'nın söz konusu eserleri ve mülkleri için bakınız, Tuna Baltacıoğlu, "Altunizade", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: I, İstanbul, 1993, ss. 229-230; "Altunizade Köşkü", age, s. 230; "Altunizade Külliyesi", age, ss. 230-232.
- 4 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 8, Gömlek no.: 100. Esasen, 1888'de Subaşı'nda kaç hane Eski Zağra muhacirinin bulunduğu tartışmalıdır. Burada yer alan ve muhacirlerin kendilerinin kaleme aldığı arzihâlde 200 yüz haneden oluştuğu belirtilirken (agb), mahallî idarenin belgelerinde ise göçmenlerin 50-60 hane kadar olduklarından söz edilmektedir. BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1550, Gömlek no.: 62 ve Dosya no.: 1540, Gömlek no.: 105. Aradan 12 yıl geçtikten sonra yine aynı muhacirlerin kaleme aldığı bir diğer arzihâlde ise Subaşı'na yerleştiklerinde 120 haneden ibaret oldukları ifade edilmektedir. BOA, *ŞD.*, Dosya no.: 2702, Gömlek no.: 32; *DH.MHC.*, Dosya no.: 22, Gömlek no.: 81.
- 5 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 8, Sıra no.: 100; *DH.MKT.*, Dosya no.: 1535, Gömlek no.: 97.
- 6 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1550, Gömlek no.: 62.
- 7 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1551, Gömlek no.: 51; Dosya no.: 1554, Gömlek no.: 76 ve Dosya no.: 1575, Gömlek no.: 35.
- 8 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1556, Gömlek no.: 68 ve Dosya no.: 1560, Gömlek no.: 90.
- 9 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1560, Gömlek no.: 90.
- 10 BOA, *ŞD.*, Dosya no.: 2702, Gömlek no.: 32.
- 11 Agb; BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 26, Gömlek no.: 38.
- 12 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 28, Gömlek no.: 62.
- 13 BOA, *DH.MHC.*, Dosya no.: 22, Gömlek no.: 81; Dosya no.: 22, Gömlek no.: 101 ve Dosya no.: 24, Gömlek no.: 74.
- 14 BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Dosya no.: 59, Gömlek no.: 48.

1935'te Romanya'dan göç eden bir grup Kırım Tatarı ile Bulgaristan'dan göç eden 100 hane kadar Ali Koç Baba ocağına bağlı Alevî Türk'ün eski Subaşı köyü arazisine iskânına karar verilmiştir. Böylece, 1936'da devlet Altunîzâde Çiftliği'ni, yani eski Subaşı köyü arazisini Vakıflar Umum Müdürlüğü'nden satın alarak¹⁵ göçmenlere tahsis etmiştir. Bir müddet çevrede barınan bu göçmenlerin 1936'da yerleşmeye başlamalarıyla Subaşı köyü yaklaşık yüz yıl sonra tekrar oluşmuştur. Köyün evlerinin inşası ve bunlara muhacirlerin yerleşmesi yaklaşık iki yıl içinde gerçekleşmiştir. Hükûmet köyün inşası için usta ve işçi tuttuğu gibi, muhacirler de kerpiç kesmek gibi işler yaparak inşaatla katkıda bulunmuşlardır. Köyün bu şekilde teşekkülü sürecinde, arazinin bataklık olmasından dolayı çevrede çok fazla olan sivrisineklerin yaydığı sıtma, göçmenlerin hayatını büyük ölçüde zorlaştırmış ve ölümlere yol açmıştır. Ancak yapılan yoğun ilaçlamalar ve bataklıkların kurutulması ile sıtmanın önü alınabilmektedir.

Subaşı'na 1940 yılında ise (aynı yıl Romanya'dan Bulgaristan'a verilen) Silistre'nin Tutrakan ilçesinden gelen Sünnî Türkler yerleştirilmiştir.¹⁶ Köye 1950 ve 1976 yıllarında yine Bulgaristan'dan gelen muhacirler iskân olunmuştur. Karamürsel'in Fulacık köyüne Bulgaristan'ın Aydos havalisinden yerleştirilmiş olan 40 hane kadar Bulgaristan muhaciri de 1970'lerde Fulacık'tan Subaşı'na taşınmıştır. Subaşı'na iskân olunan son muhacir grubu, 1989'da Bulgaristan'ın Kırcaali bölgesinden gelen 84 hane göçmendir. Subaşı Türkiye dışından göçlerle nüfus aldığı gibi, buraya ülke içinden gelip yerleşenler de çoktur. Şu cümleden olarak, eskiden köyün tarım arazisi olup 1980'lerde üzerine ev yapılmaya başlanan ve denizle birleşen yerlerine, 2006 yılına kadar Türkiye'nin Doğu Karadeniz illerinden gelen yaklaşık 100 hane yerleşmiştir. Bunlardan başka, Subaşı'na 1980'lerin sonu ve 1990'larda Diyarbakır'dan gelen 20 hane kadar Kürt aile yerleştiği gibi, yine iç göç yoluyla Tunceli, Erzurum ve Çorum'dan gelenler de vardır.

Subaşı'na iskân olunan ilk grup Romanya muhaciri Kırım Tatarları 51 hane teşkil etmekteydi. Bu muhacirlerin ataları, 1860'larda Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmiş ve o zamanlar Osmanlı toprakları olan Dobruca'ya iskân olunmuşlardı. Subaşı'na yerleşen Kırım Tatarlarının tamamına yakını Köstence'ye bağlı Nusret (Kırım Tatarca söylenişiyse: Musurat; Romence adı: Movilita) ve Şaman (Romence adı: Luminita) köylerinden gelmekteydi. Bunlar 1935 güzünde Köstence'den Türkiye hükûmetinin kendilerine tahsis ettiği "Nâzım Bey" ve "Cumhuriyet" vapurlarına binerek gelen göçmenler arasındaydı. Muhacirler yanlarında bir hayli eşya ve bir miktar hayvan getirebilme imkânını bulabilmişlerdi. Bu vapurlarla İstanbul boğazını geçen muhacirler, ilk olarak Tuzla'da karaya çıkarılıp karantinaya alınmış ve hamamda yıkanmaları temin edilmiştir. Bir iki gün sonra ise Derince Limanı'na nakledilmişlerdir. Burada kendilerine erzak, ihtiyaç malzemeleri ve geçici barınma imkânı verilmiştir. Göçmenler Derince çevresinde bir müddet kalmalarını müteakip, nihâî olarak iskân edilecekleri yerlere dağıtılmışlardır. Subaşı'na yerleşecek olan Kırım Tatarları ise 1935-1936 kışını İzmit'in Kullar köyünde geçirmişlerdir.¹⁷ Bilahare aynı çevredeki Yarımca, Tütünçiftlik ve Karadere gibi yerleşim yerlerinde geçici olarak kaldıktan sonra Subaşı'na kesin olarak yerleşmişlerdir. İskân için önce Subaşı'nın alçak olan kısımları öngörüldüyse de, muhacirler sıtma taşıyan sivrisineklerden nispeten uzak olabilmek için daha yüksekte bulunan kesimleri tercih etmişlerdir.¹⁸ Buna rağmen, iskânlarının ilk dönemlerinde diğer muhacirler gibi Kırım Tatarları da sıtmadan dolayı büyük sıkıntılar çekmekten kurtulamamışlardır.

15 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 030.10, Yer no.: 190.301.16.

16 Nail Aytar, "Subaşı Köyü Kırım Tatarları", elyazması, s. 1 (bir kopyası arşivimizdedir, Nail Aytar'a bu metin için teşekkür ederiz).

17 Age. Kullar köyü, XIX. yüzyılın sonları veya XX. yüzyılın başlarında doğrudan Kırım'dan gelen Kırım Tatar muhacirler tarafından yeniden kurulmuş bir köydür.

18 Age.

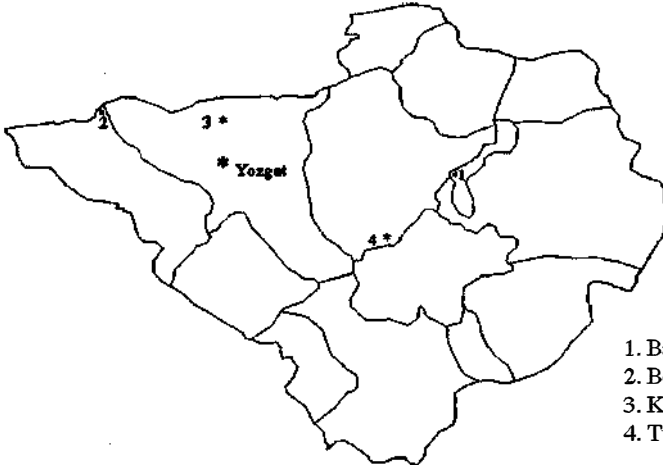
Kırım Tatar muhacirler Subaşı'nda bir arada yerleşmeye özen göstermişlerdir. Nitekim köyün inşa edilen evleri muhacirlere kura ile dağıtılmış ise de, Kırım Tatarları ve Rumeli Türkleri kendi cemaatleri ile bir arada oturabilmek için aralarında evlerini değiştirmişlerdir. Bu şekilde, Kırım Tatarlarının daha ziyade orta ve aşağı mahallerde toplandıkları görülmektedir. Subaşı'na yerleşen ilk gruptan sonra Romanya'dan serbest muhacir olarak gelen bazı Kırım Tatarları da olmuştur. Bununla birlikte, pek çok Kırım Tatarı da zaman içinde köyden ayrılarak İstanbul, İzmit ve başka yerlere taşınmıştır.

Subaşı'ndaki Kırım Tatarları özgün âdet ve geleneklerini en azından iskânlarını takip eden 20-30 yıl boyunca yaşatabilmişlerdir. Toylar bu geleneklerin en canlı tezahürlerini teşkil etmekteydi. Buna göre, çarşamba günleri köy halkı ertesi gün damat evinde “qave tüymeye” (kahve dövme) çağrılırdı. Perşembe günü kahve dövme işi yapılırken, toy sahibine de qatlama-şilter götürülürdü. Cuma günü halka yemek verilir, cumartesi günü ise asıl toy yapılır ve kadınların ve erkeklerin ayrı eğlenceleri pazar sabahına kadar sürerdi. Toylarda çınlaşmalar yapıldığı gibi, çalgı için İstanbul'dan “Romanya davulcuları” denen bir Çingene ekibi getirilir ve bu çalgıcılar Kırım Tatar havaları çalardı. Pazar günleri “kiyev traşı”, yani damadın mum tutan iki çocuk nezaretinde traşı olur, gelin alınır ve gerdeğe girilirdi. Toylarda mutlaka Kırım Tatar güreşi ve at yarışları da olurdu.¹⁹ 1960'lara kadar Subaşı'ndaki Kırım Tatarları evliliklerin Kırım Tatarlarıyla olmasına özen göstermekteyken, daha sonraları karışık evlilikler yaygınlaşmıştır.

Bayram ve cenazelerde uygulanan eski âdetler bir ölçüde günümüze kadar muhafaza edilebilmiştir. Nitekim bu özel günlere ait dualar ve helva-ulqum dağıtılması gibi gelenekler sürdürülmektedir. Geçmişe göre giderek azalan ölçüde olmakla birlikte çibörek, köbete, cantıq, kirde, sarburma, tabaqbörek, qasıqbörek, aluşke şorbası, qatlama, tavaulqum ve qıyğaşa gibi tipik Kırım Tatar yemekleri de Subaşı'ndaki Kırım Tatar evlerinde pişirilegelmektedir.

2006 yılı itibarıyla Subaşı'nda yaklaşık 50 hane teşkil etmekte olan Kırım Tatarları arasında, orta yaşın üstü Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmekle birlikte, daha genç olanlar bu dili “anlamakta ama konuşamamakta” idi. Subaşı beldesindeki Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadır: Ayaz, Aybar, Aytar, Batır, Birgül, Can, Demircan, Eke, Gülşen, Kilik, Olça, Onat, Soydan ve Topal.

¹⁹ Age, ss. 1-2.

1. Balkaya (Kürtlü)
2. Beserek
3. Kırım
4. Tuzlacık

Balkaya (Kürtlü) Köyü*

Yozgat'ın Saraykent ilçesine bağlı Balkaya köyü Yozgat'a 67 km ve ilçe merkezine de 15 km mesafede bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu 11 hanede yaşamakta olan yaklaşık 90 kişiydi. Köyde yaz ve kış mevsimlerinde nüfus farkı bulunmamaktaydı. İşsizlikten ve arazi yetersizliğinden ötürü köyden şehirlere büyük ölçüde göç olduğu gibi, bu göç süreci devam etmekteydi. Köy halkının 6 hanesini Kırım Tatarları oluşturmaktaydı. Köyün geçimi buğday ve arpa tarımı ile büyükbaş hayvancılığa dayalıdır.

Balkaya köyünün eski ismi Kürtlü'dür. Kürtlü köyü en azından 1940'lı yılların sonuna kadar muhtarlık olarak Akdağmadeni'nin Karamağara nahiyesinin Dedefakılı köyüne bağlıydı.¹ Sonraki yıllarda köyde muhtarlık ihdas edildiği gibi, köyün ismi de 1960'ların başında resmen Balkaya olarak değiştirilmiştir. Söz konusu resmî isim değişikliği esasen Kürtlü adının etnik mahiyetinden duyulan rahatsızlığa dayanmaktaysa da, köy halkının eskiden çok bal ürettikleri gibi bir yakıştırmayla da açıklanmaya çalışılmıştır.

Kürtlü köyü adının çağrıştırdığının aksine bir grup Kırım Tatar muhacir tarafından kurulmuştur. Köyün kurucuları Şerafeddin adında bir Kırım Tatarı'nın oğullarıdır. Şerafeddin ve ailesi, muhtemelen 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiş ve Dobruca'da Kırım Tatar muhacirler için özel olarak kurulmuş olan Mecidiye kazasına iskân olunmuşlardır. Dobruca'nın 1878 Berlin Antlaşması'yla Osmanlı hâkimiyetinden çıkması üzerine Anadolu'ya göç eden Şerafeddin ve dört oğlundan oluşan ailesi, önce Bozok (Yozgat) sancağının Akdağmadeni kazasına bağlı Eserbağ köyüne gelip burada arazi satın almış ise de, yerli köylüler yerleşmelerine sıcak bakmamışlardır. İki-üç yıl kadar burada kalan Şerafeddin

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Balkaya köyü muhtarı Saim Yazılıtaş (1952 Kürtlü [Balkaya] doğumlu) ile köy sakinlerinden Cafer Altuntaş (1934 Kürtlü [Balkaya] doğumlu), Alçif Yazılıtaş (1938 Kürtlü [Balkaya] doğumlu) ve Erdal Altuntaş'a teşekkür ederiz.

1 *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu*, Cilt: I (Ankara, 1946), s. 785.

ve ailesi, daha sonra aynı ilçeye bağlı Dedefaklı köyüne gelerek, Şerafeddin'in bu köyde vefatına kadar (bir yıla yakın bir süre) kalmışlardır. Şerafeddin'in ölümünü müteakip oğullarından biri Yozgat'a diğeri de Samsun'un Havza ilçesine giderken, Mustafa ve Murtaza adlı oğulları ise Dedefaklı'da kalmıştır. Nihai olarak yerleşecekleri bir yer arayan Mustafa ve Murtaza kardeşler günümüzdeki Balkaya köyü mevkiisini beğenmişlerdir. O dönemde bu arazi yakındaki Hoşumlu köyüne ait olduğundan resmî makamlara müracaatla buranın kendilerine tahsisini temin etmişlerdir. Balkaya köyündeki Kırım Tatarları esas olarak bu iki kardeşten inmektedir.² Kırımlılar geldiklerinde burası boş olmakla birlikte, günümüzde dahi köyün taralarında geçmişten kalma mezartaşı ve başka taşlara rast gelinmesi burada daha eski devirlerde mevcut olan, ancak sonradan ortadan kalkmış bir yerleşimin bulunduğu delalet etmektedir.

Sözü edilen Kırım Tatarlarının günümüzdeki köy mevkiisine en erken 1890'larda yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır. Sorgun'a bağlı Tuzlacık köyüne yerleşen Kırım Tatarları günümüzdeki Balkaya köyünü "Cañıköy" (Yeniköy) olarak anagelmışlerdir. Buna bakarak, Kürtlü yahut Balkaya köyünü kuran Kırım Tatarlarının Tuzlacık'takilerden daha sonra geldikleri bellidir. Kırım Tatarları Tuzlacık'a en erken 1890'ların başında gelmişlerdir.

Kırım Tatarlarının şimdiki köy mevkiisine yerleşmelerinden birkaç yıl sonra Erzurum'un Hınıs kazasından gelen beş çocuklu bir Kürt kadın da buraya taşınmıştır. Bu hanımın çocuklarından ve torunlarından köyün aslı Kürt nüfusu meydana gelmiş olup bunlara izafeten köy "Kürtlü" adını almıştır. Bir diğer rivayete göre ise, köy bu adı çevredeki Kürtlerin bu köyün ve yakındaki Çötelli köyünün civarında yaylaya çıkmalarından almıştır.

Kürtlü yahut Kırım Tatarları arasındaki adıyla Cañıköy'deki Kırım Tatarları, özellikle Sorgun'un Tuzlacık köyündeki soydaşlarıyla yakın ilişki içinde olagelmışlerdir. Zaman içinde evlilik yoluyla Kürtlü'ye yerleşen başka Kırım Tatarları da olmuştur. Kürtlü köyünde yaşayan Kırım Tatarları 1950'li yıllara kadar çoğunlukla Tuzlacık'taki Kırım Tatarlarıyla evlenegelmışlerdir. Ancak sonraki dönemlerde Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler çok yaygınlaşmıştır.

2006 yılı itibarıyla köyde Kırım Tatarca konuşabilen kimse kalmamıştı. Ancak birkaç yaşlı bazı sözleri hatırlayabilmekteydi. Balkaya köyünde özgün Kırım Tatar kültürü büyük ölçüde kaybolmuş durumdadır. Yalnızca tabaqbörek, kirde ve köbete gibi bazı yemekler günümüzde de pişirilmektedir. Şimdi yapılmasa da omaç şorbası ve irimçikbörek gibi yemeklerin geçmişte pişirildiği hatırlanmaktadır. Köydeki Kırım Tatarları dil ve kültür bakımlarından kayıplarına rağmen kökenlerini bilmektedirler. Balkaya köyündeki Kırım Tatarları Altıntaş, Akkuş, Yalçın ve Yıldırım soyadlarını taşımaktadır.

Beserek Köyü*

Yozgat'ın Yerköy ilçesine bağlı Beserek köyü Yozgat'a 87 km, Yerköy'e 47 km ve sıkı ilişkide bulunduğu Sungurlu'ya da 55 km mesafededir. 2007 yılı itibarıyla köy nüfusu 180-200 kişi civarındaydı (33 hane). Beserek köyünde yaz ve kış ayları arasında nüfus farkı bulunmamaktaydı. Köy halkının tamamı Kırım Tatarı'ydı.

2 Bu bilgiler köyün kurucularının soyundan gelen İhsan Altıntaş'ın ve artık hayatta olmayan diğer yaşlıların anlatıklarından Erdal Altıntaş tarafından derlenmiştir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Beserek köyü muhtarı Nusret Bolat (1964 Beserek doğumlu) ve köy eski muhtarı Mehmet Bolat (1952 Beserek doğumlu) ile köy halkından Hüsnüye Altun (1924 Beserek doğumlu), Sariye Özgün (1925 Beserek doğumlu), Haşım Kaya (1932 Beserek doğumlu), Münevver Çevik (1938 Beserek doğumlu), Nâzım Mercan (1941 Beserek doğumlu), Murat Çevik (1947 Beserek doğumlu) ve Mustafa Mercan'a (1955 Beserek doğumlu) teşekkür ederiz.

Köyün geçimi esas olarak hayvancılığa (çoğunlukla büyükbaş) dayalı olup sınırlı miktarda buğday, arpa, fıy ve nohut da ekilmekteydi. Köyün tarlalarının hemen hepsi ormandan bozma ve erozyona maruz olan yamaçlarda bulunduğundan verimi de düşüktür. Dahası, tarlalar aile arası bölünmelerden dolayı da küçülmüştür. Köyün bu duruma düşmesinde, geçmişte çevrede yoğun bir şekilde bulunmakta olan ormanların, bilinçsizce ve yoğun bir şekilde ortadan kaldırılmasının büyük rolü vardır. 1956 tarihli Orman Kanunu öncesinde, uzak yerlerden, hatta Çiçekdağı taraflarından bile buraya ağaç kesmeye gelenlerin olduğu anlatılmaktadır. Orman arazisi içinde usulüne uygun olmayan şekilde hayvan ve özellikle keçi beslenmesi de Beserek köyü çevresindeki ormanların tahribine sebep olmuştur. Diğer taraftan, köyde tiftikçilik 1960'lara kadar yaygınken, 1980'li yıllarda tamamen ortadan kalkmıştır. 1950'lere kadar, ormandan temin edilen gerimşek ve söğüt dallarından birçok Beserek köylüsü sepetçilik yapmaktaydı. Aynı şekilde, evvelce yapılan arıcılık da 1990'lardan sonra terk edilmiştir. Köydeki tarım imkânlarının kısıtlılığı köy halkının yoğun bir şekilde şehirlere göç etmesine yol açmıştır. 1950'lerde başlayan bu göçlerle köyü terk edenler bilhassa Sungurlu'ya yerleşmişlerdir. O kadar ki Sungurlu'daki Hacettepe Mahallesi 1950'lerden itibaren Beserek'ten göçen Kırım Tatarları tarafından kurulmuştur. 2007 itibarıyla, köy halkından pek çok kişi Ankara'ya ve diğer şehirlere mevsimlik çalışmaya gitmekteydi.

Beserek köyünün kurucusu olan Kırım Tatarları 1860'ların başında Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmişler ve Rumeli'ne (Dobruca tarafına) iskân olunmuşlardır. Bu Kırımlıların daha ziyade Bahçesaray ve Karasubazar bölgelerinden olduklarını, en azından bir sülalenin Karasubazar'ın Tanageldi köyünden geldiğini tespit edebildik.³ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile Rumeli'ndeki bu toprakların Osmanlı hâkimiyetinden çıkması üzerine bu sefer Anadolu'ya göç etmişlerdir. 1880'lerin sonunda gerçekleşen bu göçlerde, Köstence Limanı'ndan gemilere binen muhacirlerin bazıları Bandırma'ya, bazıları da Samsun'a çıkmışlardır. Böylece Anadolu topraklarına ayak basan Kırım Tatar muhacirlerin bir kısmı Bandırma (Edincik) tarafında kalıp orada iskân olurlarken, çoğu Yozgat havalisine nakl olunmuştur. Muhtemelen 1890'da, muhacirler kısmen birer, ikişer ailelik küçük gruplar hâlinde Bozok sancağı dâhilindeki köylere dağıtılmışlar, kısmen de Yozgat şehri içine yerleştirilerek orada Develik Mahallesi olarak bilinen mahalleyi teşkil etmişlerdir.⁴ Çevredeki Çadırardıç, Dambasan, İhsangazili, İsrail (Derebağ), Kırık, Sarıfatma, Susuz, Tayyip, Topaç, Yakuplu ve Zencir (Zincir) gibi köylere dağıtılmış olan Kırım Tatar aileleri birbirlerinden ayrı yaşamak istememişlerdir. Nihayet, bu köylerde bir müddet yaşadktan sonra tahminen 1890'ların başından itibaren peyderpey o zaman Beserek Yaylası adıyla bilinen şimdiki köy mevksisine taşınmışlar ve burada Beserek köyünü meydana getirmişlerdir. Kırım Tatar muhacirlerin yerleşmesinden önce Beserek Yaylası boş olup yılık atlarının yayıldığı bir yaylak yeri durumundaydı. Kırım Tatar muhacirler çevredeki köylere göre hayli yüksek bir mevkide olan Beserek Yaylası'nı köy yeri olarak belirlerken, ova köylerinde çok yaygın olan sıtmadan korunmayı göz önünde bulundurmuşlardı. O dönemde köyün etrafı büyük ölçüde ormanlarla kaplıydı. Ekilebilecek arazinin yeterli olmamasından dolayı muhacirler yiyecek hububat sıkıntısı çekmişlerdir.⁵ Bu durumda, orman içindeki boş araziler tarla olarak kullanıldığı gibi, yukarıda da belirtildiği üzere orman içinden ağaç keserek tarla yeri açılmıştır.

3 Beserek köyünde Kırım'dan bugüne saklanabilmiş pek az maddî hatıra kalabilmiştir. Bunlardan biri, 2007 yılı itibarıyla köy camisinde muhafaza edilmekte olan, 1853'te Kazan'da basılmış ("Qazan basması") bir Kur'an-ı Kerim'dir.

4 45 hane Kırım Tatar muhacirin iskân edildiği Yozgat şehrindeki Develik Mahallesi (yahut Tatar Mahallesi), Sultan II. Abdülhamid'in 26 Mart 1891 tarihli iradesiyle resmen mahalle statüsünü kazanmıştır. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Şûrâ-yı Devlet*, Dosya no.: 105, Gömlek no.: 6299. Develik yahut Tatar Mahallesi hakkında ayrıca bakınız, Memduh Şenol, "Tatar Mahallesi", *Bozok*, no.: 23 (Ankara, 1996), s. 9.

5 Çelebi Çevik ve Mustafa Altun, "Beserek Köyü", *Emel*, no.: 216 (Ankara, Eylül-Ekim 1996), s. 21.

Beserek köyünün monolitik nüfus yapısı, köyde Kırım Tatar gelenek ve göreneklerinin uzun yıllar yaşatılmasına imkân vermiştir. Bilhassa Kırım Tatar dili oldukça iyi korunmuştur. 2007 yılı itibarıyla, köyde her yaştaki insanlar (anaları Kırım Tatarı olmayan bir iki çocuk hariç) aralarında daima Kırım Tatarca konuşmaktaydı.

Beserek köyünde Kırım Tatar köy geleneklerinin en dikkat çekici olanlarından toylar da 1970'lere kadar eski renkli ve otantik özellikleriyle yaşatılmıştır. Eski âdetler uyarınca kıza nişan yüzüğü takılana kadar ne kız oğlana ne de oğlan kıza görünmezdi. Yüzük takılmasından sonra da ancak gizlice görüşebilirlerdi. Yüzük takıldığı gün çevreye yemek verilir. Oğlan tarafı kız babasına bir kese (tüyümçük) içinde sembolik bir miktar para verirdi. Yüzük takılmasını müteakip anlaşılan bir günde ise "boğça qaytarılır"dı. Yani evvela oğlan tarafı kız tarafına, kıza ve akrabalarına verilmek üzere içinde çevre, çorap, kese, havlu gibi hediyeler olan bir bohça gönderir, daha sonra kız tarafı da aynı şekilde bir "boğça qaytarırdı." "Boğçalar qaytarılğanson" artık sıra toy (düğün) zamanının kararlaştırılmasına gelirdi. Toylar perşembe günü başlar, pazara kadar devam eder, yahut pazartesi başlayıp perşembeye kadar devam ederdi. Toylarda 1990'lara kadar at yarışı ve güreş yapıldı. Beserek'te Kırım Tatar güreşi yapıldığının hatırlanmaması, bu ananevi güreş türünün nispeten erken bir tarihte unutulduğunu göstermektedir. Toylara iştirak etmemek sosyal açıdan kabul edilemez bir durumdu. Bu, çevredeki Kırım Tatar köyleriyle olan ilişkilerde de geçerliydi. Nitekim Kırım Tatarlarıyla meskûn Alaca'nın Kalecikkaya köyünde toy olduğu zamanlarda, Beserek'teki Kırımlılar gerekirse yayan olarak Kalecikkaya'ya giderler, onlar da aynı şekilde mutlaka Beserek'e gelirlerdi. Beserek köyünde Kırım Tatarı olmayanlarla evlilikler 1960'lardan sonra görülmeye başlamış ise de 1970'lerden itibaren yaygınlaşmıştır. 2000'li yıllarda karışık evlilikler Kırım Tatarlarının kendi aralarındaki evliliklerden daha çok görülmekteydi.

1980'lere kadar Beserek köyünde "Yavur Yüzü"ne çıkma geleneği uygulanmaktaydı. Köy halkı Yavur Yüzü günü kapıların önünde ateş yakarlar, kapılara ısırgan otu asarlardı. Böyle yapınca gâvurların eve girmeyeceğine inanılırdı. Yavur Yüzü'nde toplu olarak kırlara çıkılırdı. Orada bir tepeye tırmanılır, bayırdan çocuklar yuvarlanırdı, Yavur Yüzü'nün meşhur tekerlemesi olan "Yengilligim özüme, avurluğum Yavurğa"⁶ söylenirdi.

Köyde Hıdırellez âdeti kesintisiz sürdürülegelmıştır. 1990'ların sonundan beri de Hıdırellez'le tepreç birleştirilmiş ve 6 Mayıs'ta yapılması şartı aranmaksızın mayıs ayı içinde çevreden de geniş iştirakle birlikte tepreç şeklinde kutlanmaktadır.

Beserek köyünde karakteristik Kırım Tatar yemekleri günümüzde de pişirilmektedir. Şu cümleden olarak, çibörek, cantıq (köbete gibi, Bahçesaray usulü), bükme (çibörek gibi, içinde patates var, sac üstünde yağsız pişiyor) ve köbete (et veya tavuktan yapılıyor, katmerli) gibi yemekler yaygın olarak pişirilmektedir. Toylarda kıyğışa pişirip toy evine götürmek âdettendir. Eskiden ölü evinde ulqum pişirilir ve taziyye gelenlere ikram edilirdi.

Beserek'teki Kırım Tatarları genel olarak Kırım derneklerinin sosyal faaliyetlerine ilgi göstermektedirler. Esasen, Kırım Derneği Sungurlu Şubesi'nin kuruluşunda Sungurlu'da yaşamakta olan Beserek kökenli Kırım Tatarları birinci derecede rol oynamışlardır. Beserek köyünde yapılan tepreçler köy çapında bir kutlamanın ötesinde, il ölçeğinde bir Kırım Tatar festivaline dönüşmektedir. Bilhassa, Sungurlu'da yaşamakta olan Besereklilerden Kırım'a ziyarete gidenler vardır.

Beserek köyünde yaşayan Kırım Tatar aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Altun, Bolat, Çevik, Çiçek, Demir, Doğan, Karaca, Kaya, Koçar, Kurt, Mercan, Şahin, Uzun, Yıldırım ve Yılmaz.

6 "Haflığim kendime, ağırlığım Gâvura."

Kırım Köyü*

Kırım köyü Yozgat Merkez ilçesine bağlı olup Yozgat'a 16 km uzaklıktadır. Kırım köyünde 2005 yılı itibarıyla yaklaşık 75 hane bulunmaktaydı. Kırım köyünün geçimi ağırlıklı olarak buğday ve arpa tarımına dayanmaktadır. Yakındaki Akçadağ dolayısıyla köy ekonomisinde orman ürünleri (meşe) de önemli yer tutmaktadır. Birkaç aile ise arıcılık yapmaktadır. Eskiden köyde hayvancılık (koyun keçi) çok yaygın olup o zamanlar köy halkının çoğunluğu geçinmekte olduğu anlatılmaktadır. 2005 yılı itibarıyla Kırım köyünde hayvan besleyen az sayıda köylü mevcuttu. Yazın köyün bütün gençleri Ankara, İstanbul, Adapazarı gibi şehirlere inşaat işçiliği, boyacılık gibi işlerde çalışmaya gitmekte, kışın ise köye dönmektedirler. Kırım köyü dışarıya çok göç vermektedir. Hâlen Ankara'da en az köyde kalan nüfus kadar Kırım köyü kökenli insan bulunduğu söylenmektedir.

Kırım köyünün geçmişine ilişkin cevaplanması gereken sorular vardır. 1530 yılına ait tahrir defterinde, Sivas ve Tokat livasına bağlı Hüseyinâbâd nahiyesi bünyesinde Kırım adlı bir mezranın varlığı kaydedilmektedir.⁷ O dönemdeki Hüseyinâbâd nahiyesi günümüzdeki Yozgat ilinin kuzey kısımlarında kalan bazı yerleri de içine aldığından, burada sözü edilen Kırım mezrasının şimdiki Kırım köyü olması muhtemeldir. Dahası, yine XVI. yüzyılda Bozok sancağının Sorkun nahiyesi dâhilinde, Türkmenlerin Yüreğir boyunun Demircili (Demircilü) cemaatinin meskûn olduğu bir Kırım mezarı daha zikredilmektedir.⁸ Bu iki mezranın aynı yer olup olmadıklarını tespit edemedik. Her hâlükârda, daha XVI. yüzyıl başlarında bile Kırım adını taşıyan bu yerleşimin (yahut yerleşimlerin) Kırım'dan göçler açısından bu kadar erken bir tarihte neden bu ismi aldığını bilemiyoruz. Hatta o dönemde alınan Kırım isminin Kırım Yarımadası ve Kırım Tatarlarıyla bir alâkası olup olmadığını ve (eğer gerçekten de günümüzdeki Kırım köyü ile aynı mevkide ise) bu yerleşimin teşekkülünden sonraki mevcudiyetinin seyrini de belirleyemedik.

Bununla birlikte, şimdiki Kırım köyünün, en azından XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren, tarihi gerçekten de Kırım Tatar muhacirlerle kesişmektedir. Günümüzdeki Kırım köyünün bilinen en eski sakinleri ise "Tataroğulları" olarak bilinen ve günümüzde "Tanış" soyadını taşıyan sülaledir. Rivayete göre köy, (en azından günümüzdeki şekliyle) bu sülaleye mensup üç kardeş tarafından kurulmuştur. Yozgat Merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü'nde bulunan Yozgat Nüfus Aile Kütüğü'ndeki kayıtlara göre, Kırımlioğulları köye kayıtlı en eski sülale olup bunların 1830'larda yahut daha erken bir tarihte Kırım'dan gelerek bu köyü (baştan yahut yeniden) kurdukları anlaşılmaktadır.⁹ Burada ilk akla gelen ve mantıklı olan muhacirlerin vatanlarının

* Bu yazının hazırlanmasında yardımlarını gördüğümüz Kırım köyü sakinlerinden İbrahim Cansever (1928 Kırım köyü doğumlu), Hakkı Tanış (1945 Kırım köyü doğumlu), Arif Tanış (1948 Kırım köyü doğumlu) ve Ahmet Sargın (1954 Kırım köyü doğumlu) ile Yozgat İl Nüfus Müdiresi Yurdanur Asa ve Yozgat Merkez İlçe Nüfus Müdürü Mehmet Uğur Karabacak'a teşekkürlerimizi bildiririz.

7 387 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937-1530) II, Ankara, 1997, tıpkıbasım sütun 228.

8 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Cilt: II, Ankara, 2009, s. 618.

9 Yozgat Merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü'nde bulunan Yozgat Nüfus Aile Kütüğü'nde 72. Cilt, 3 Hane'de yer alan bilgilerde köye ait en eski tarihli kayıt olarak (s. 6, Kütük sırası: 3) hicrî 1252 (miladî 1836-1837) Yozgat (Kırım köyü olmalı) doğumlu Ömer-Fatma oğlu Kırımlioğlu Ali gösterilmektedir. Kırımlioğlu Ali'nin soyu 1934'te Tanış soyadını almıştır. Aynı kaynaktan yine sonradan Tanış soyadını alan Hüseyin-Hüsna oğlu ve hicrî 1299 (miladî 1881-1882) doğumlu Kırımlioğlu Mehmet (s. 9, Kütük sırası: 4) ile sonradan Yılmaz soyadını alan Mehmet-Zeliha oğlu ve hicrî 1292 (miladî 1875-1876) doğumlu Kırımlioğlu Halil'in kayıtları (s. 40, Kütük sırası: 14) da yer almaktadır. Sülalenin mensuplarının, ilk kaydedilenlerden başlayarak "Kırımlioğlu" olarak zikredilmeleri bunların Kırım köyünde yaşamalarından dolayı olamaz. Bunların memleketlerini gösteren sıfatlarında kastedilen "Kırım" şimdiki köy değil, Kırım Yarımadası olmalıdır. Nihayetinde, bir yerin yerlisinin başka bir yere gitmeyip yerinde durduğu müddetçe oraya aidiyet ifade eden bir lakap ile anılması akla yatkın değildir. Bu sıfat ona ancak başka yerde bulunduğu sırada onu oranın yerlilerinden ve diğerlerinden ayırt etmek için verilebilir. Bu bakımdan, burada sözünü ettiğimiz "Kırımlioğulları"nın

adını kurdukları köye vermiş olmaları ise de, Kırım adının bu mevkide (yahut yakın çevrede) çok daha önceden mevcut olduğunu bilmemiz bizi tereddüte sevk etmektedir. Ya büyük bir tesadüf eseri Kırım Tatar muhacirler öteden beri Kırım adını taşıyan bir mevkiye yerleşmişlerdir ya da burası geçmişte (bir sebepten) Kırım adını taşımış olan mezra yahut köy ile alâkası olmayan başka bir mevkide, Kırım Tatarları tarafından geldikleri yerin adı verilerek kurulmuş “yeni” bir köydür.

“Tanış” soyadını taşıyan Tataroğulları 2005 itibarıyla Kırım köyünün 9-10 hanesini teşkil etmekte, ancak köyün yaklaşık yarısıyla şu yahut bu şekilde akrabalık bağları bulunmaktaydı. Tataroğulları büyük dedelerinin Kırım’dan geldiğinden başka Kırım’a ilişkin kökleri hakkında bilgi sahibi değildirlir. Yozgat havâlisinde iki yüzyıla yaklaşan bir geçmişleri olmasına bağlı olarak, yaşayış ve âdetleri itibarıyla da çevrelerindekiyle aynı özellikleri taşımaktadırlar. Tataroğulları’nın Ankara ve Yozgat’ta akrabaları bulunmaktadır.

Kırım köyüne Tataroğulları’nın yerleşmesinden sonra, buraya Kırıkkale tarafındaki Kerembey obasından, Tokat’ın Cender köyünden, Çorum’un Alaca ilçesinin İbrahim köyünden ve Yozgat Merkez’e bağlı Recepli köyünden gelenler olmuştur. Ayrıca Halep’ten bir grup Türkmen de gelerek köye yerleşmiştir. Nihayet 1930’lar yahut 1940’larda Malatya tarafından Mahyanlı Kürtlerinden bir grup gelmiştir. Günümüzde köyde Tataroğulları’ndan sonra en büyük sülaleyi bu Kürtler oluşturmaktadır.

Evvelce Kırım köyünde cami olmadığından köy halkı cuma namazlarını kılmaq için komşu Türkmen Salar köyüne gidermiş. Köy camisi ilk olarak 1937-1938 yıllarında kurulmuş olup 1996’da yeniden inşa edilmiştir.

Tuzlacık Köyü*

Yozgat’ın Sorgun ilçesine bağlı Tuzlacık köyü il merkezine 66 km, ilçe merkezine de 33 km uzaklıkta yer almaktadır. 2006 yılı itibarıyla köy nüfusu kış aylarında 100 kişi kadarken (20 hane), yazın 125-130 kişiye (30 hane) ulaşmaktaydı. Köy halkından olup da kışları köyde geçirmeyen ve yazın buraya gelenlerin bazıları tarlalarına bakmak, bazıları da tatil için gelmekteydi. Yaz aylarında köye gelenler arasında Almanya, Fransa, Hollanda ve İsviçre gibi Avrupa ülkelerine işçi olarak gitmiş olan Tuzlacıklılar da (8-10 hane) bulunmaktadır. Tuzlacık köyü halkının tamamını Kırım Tatarları ve Nogaylar teşkil etmekte olup köyün teşekkülünden bu yana köye başka hiç kimse yerleşmemiştir. 1954’e kadar Akdağmadeni ilçesine bağlı olan Tuzlacık köyü bu tarihte Sorgun’a bağlanmıştır. Tuzlacık 1950’lerden itibaren hem Türkiye’nin büyük şehirlerine, hem de yukarıda anılan Avrupa ülkelerine büyük ölçüde göç vermiştir. Köyün temel geçim kaynağı arpa, buğday, nohut ve pancar tarımıdır. Köyde büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. Evvelce yapılan koyunculuk ise hemen hemen ortadan kalkmıştır.

Anlatılanlara göre, Tuzlacık köyünün teşkilinden önce günümüzdeki köy mevkisi meskûn olmayıp 5-6 km mesafedeki Kerpiçcik köyünde yaşayan Tuzlacıkoğulları’ndan Mehmed Ağa’nın yaylası durumundaydı. Nitekim köy de adını Mehmed Ağa’nın sülale isminden almıştır.¹⁰

da bu sıfatı buraya “dışarıdan”, yani Kırım Yarımadası’ndan gelmiş olduklarından dolayı almaları en akla yatkın olanıdır. Zaten bu sülalenin günümüzdeki mensupları da Kırım Yarımadası’ndan gelme Kırım Tatarları olduklarını söylemektedirler.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Tuzlacık köyü muhtarı Yakup Yıldırım (1966 Tuzlacık doğumlu) ile köy halkından Seyfullah Akdoğan (1926 Tuzlacık doğumlu), Mustafa Gökçebay (1934 Tuzlacık doğumlu), Akif Gökdemir (1934 Tuzlacık doğumlu), Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Yaşar Erdemir (1951 Tuzlacık doğumlu) ve İsmet Yüksel’e (1968 Ankara doğumlu) teşekkür ederiz.

10 Köyün adını burada yaşayan Kırım Tatar muhacirlerin Kırım’daki köylerinden aldığı yönündeki iddia (Yağzhan Şenol, “Tuzlacık Köyü”, *Emel*, no.: 68 [İstanbul, Ocak-Şubat 1972], s. 34) doğru değildir. Esasen Kırım’da bu isimde bir

Tuzlacık köyünü kuran Kırım Tatar muhacirler yahut onların büyükleri, 1860'larda Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göç ederek o dönemde Osmanlı toprakları olan Dobruca bölgesine iskân olunmuşlardı. Bu muhacirlerin daha ziyade Kırım'ın Kerç bölgesinden oldukları, aralarında Çongar tarafından olanların da bulunduğu bilinmektedir. Hâlen Tuzlacık köyünde yaşamakta olan Kırım Tatarlarının Dobruca'da yerleşti-tiltikleri köyler arasında önce Horozlar (Kırım Tatar telaffuzuyla Horazlar veya Qorazlar, günümüzdeki Romence adıyla Poiana) ve Köseler (Romence adıyla Petroşani) köylerini tespit edebildik. Ancak Tuzlacık halkının geldiği köyler meyânında bu köylerden başka birçok diğer Dobruca köyünün olduğuna şüphe yoktur.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) neticesinde Dobruca'nın Romanya ve Bulgaristan arasında paylaştırılması üzerine, söz konusu Kırım muhacirlerinin iskân edildikleri yerler de Osmanlı sınırları dışında kalmıştır. Böylece, 1890'da veya birkaç yıl öncesinde ikinci bir göç ile Dobruca'dan Anadolu'ya gelen Kırım Tatar muhacirlerden bir kısmı Bozok sancağına ve bu sancağın idarî merkezi Yozgat'a iskân olunmuşlardır. Kırım Tatar muhacirler Yozgat şehrinde Tekke Mahallesi yakınlarında yerleşmişler ve buraya iskân olunanların sayısı 45 haneyi bulmuştur. Bunun üzerine, Sultan II. Abdülhamid'in 26 Mart 1891 tarihli iradesiyle burası Develik adıyla resmen müstakil bir mahalle kabul edilerek Tekke Mahallesi'nden ayrılmıştır.¹¹ Bu arada, bunlarla birlikte Bozok sancağına gelmiş olan bazı Kırım Tatarlarının da birer ikişer çevre köylere dağılarak yerleştikleri görülmektedir.

Halk arasında "Tatar Mahallesi" olarak da adlandırılan¹² Develik Mahallesi'ne iskân olunan Kırım Tatar muhacirlerin çoğu burada kalıcı olmamışlar ve muhtemelen tarım ile uğraşabilecekleri daha müsait bir yer bulabilmek üzere çevrede uygun mevkiiler aramaya başlamışlardır. Nitekim bunlardan bir grup, bilahare Yerköy tarafında Beserek köyünü teşkil ederken, bir diğer grup da Sorgun havalisinde yer arayışına girmiştir.

Hükûmet yetkilileri tarafından muhacirlere iskânları için Hamampazarı (günümüzdeki adıyla Sarıkaya) gösterilir. Ancak orası o dönemde bataklık bir arazi olduğundan sıtma taşıyan sivrisineklerden çekinen muhacirler oraya yerleşmek istemezler. Aynı şekilde, iskân için teklif edilen Hamampazarı'nın 11 km güneybatısındaki Tepedoğan köyü mevkiisi de göçmen Kırım Tatarları tarafından beğenilmez. Üçüncü yer olarak gösterilen şimdiki Tuzlacık köyünün yeri ise muhacirlerce uygun görülür. Bu süreçte, Merzifon'a yerleşmiş Kırım Tatarlarından Ablâz Aqay adlı kişinin yer arayan muhacirlerle irtibatta olduğu ve onun bu mevkiyi beğenerek yerleşmiş veya yerleşmeye karar vermiş olmasının öteki muhacirlerin de burayı seçmelerinde etkili olduğu anlatılmaktadır.

Tuzlacık köyü ilk olarak şimdiki mevkiisinin 1 km güneybatısında kurulmuştur. Köyün teşkili sürecinde muhacirler yakında bulunan Çat (yahut Mırıklar Çatı) köyünde yaşamakta olan Ermenilerle ciddi anlaşmazlık yaşamışlardır. Muhacirlerin kendi topraklarını işgal edeceğinden endişe eden Ermenilerin geceleri gelip kerpiçleri söktükleri ve yapıları tahrip ettikleri anlatılmaktadır. Köyde Kırım Tatar muhacir sayısının artması üzerine muhacirler de Ermenilere karşı saldırıya geçmişler ve şiddetli kavgalar yaşanmıştır. Daha sonra köy biraz daha kuzeye çekildiği gibi, anlaşmazlığın Osmanlı mahkemelerine intikal etmesi üzerine iki köy arasındaki sınır resmen belirlenmiştir.¹³

köy olmadığı gibi, Tuzlacık'taki Kırım Tatar muhacirlerin kökenleri de tek bir köye değil, Kırım'ın farklı yerlerine uzanmaktadır.

11 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivi (BOA), İstanbul, *İrade-Şûrâ-yı Devlet*, Dosya no.: 105, Gömlek no.: 6299.

12 Develik yahut Tatar Mahallesi hakkında bakınız, Memduh Şenol, "Tatar Mahallesi", *Bozok*, no.: 23 (Ankara 1996), s. 9.

13 Kemal Altuntaş, "Tuzlacık Köyü", *Emel*, no.: 220 (Ankara, Mayıs-Haziran 1997), s. 23. Çat köyü, 1915'teki Ermeni tehcir ve katliamı neticesinde tamamen ortadan kalmıştır. Günümüzde bu köyden hiçbir iz kalmamış olup köy mevkiisinde tarlalar bulunmaktadır.

Böylece, Tuzlacık köyünün 1890'ların ilk yarısı içinde ortaya çıktığı söylenebilir. Köy kurulunca çevre köylere birer ikişer hane olarak yerleşmiş bulunan Kırım Tatarları da köydekilerin daveti üzerine buraya yerleşmeye başlamışlardır. Bu şekilde, köye Kırım Tatarlarının peyderpey ve münferit olarak iskânı süreci, müteakip 20-30 yıl boyunca devam edecektir.

Tuzlacık köyüne yerleşen en önemli grup, yine Dobruca'dan göç etmiş olan Kabâil Tatarlarından, yani 1860 öncesinde Dobruca'ya yerleşmiş olan Kırım Tatarlarından ve Cemboyluk koluna mensup Nogaylardan oluşmaktaydı. Tuzlacık köyü, Nogayların da gelişiyile birlikte köy halkının kökenlerine göre ayrıldığı iki mahalleden oluşmaya başlamıştır. Yukarı Mahalle Nogay Mahallesi olurken, Aşağı Mahalle ise Kerçliler Mahallesi olarak bilinmiştir. Köydeki Çongarlılar da Kerçliler Mahallesi'ne yerleşmişlerdir.

Tuzlacık köyüne yerleşen Kırım Tatarları ve Nogaylar, köken ve tarih birliklerine ve büyük ölçüde kültürel ortaklıklarına rağmen, aralarındaki farkları da uzun süre muhafaza etmişlerdir. Meselâ, karakteristik bir ayrım olarak, köye yerleşen ilk bir iki nesil Nogaylar at eti yemeyi sürdürmüşler, buna karşılık Kırım Tatarları at kesimini daha Kırım'da iken terk etmiş olduklarından bunu yadırgamışlardır. Benzer durumlarda başka toplumlarda da görüldüğü üzere, biri yerleşik hayat geleneğine sahip, diğeri ise kültürel olarak göçebe geleneklerinden yahut hiç değilse hatırasından tamamen kopmamış olan bu iki cemaatin bütünüyle kaynaşması birkaç nesli gerektirmiştir.

Bütün çevre gibi Tuzlacık köyü halkı da Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki savaşlarda ve özellikle I. Dünya Savaşı'nda büyük kayıplar vermiştir. Neticede köyde erkek nüfus büyük ölçüde azalmıştır.¹⁴ Köy halkından verilen şehitlerin yanı sıra, çok sayıda Tuzlacıklı da I. Dünya ve İstiklâl Savaşlarında gazi olmuştur.

Tuzlacık köyünde Kırım Tatar ve Nogay kültürünün temel unsurları en azından XX. yüzyılın ikinci yarısına, hatta son çeyreğine kadar büyük ölçüde korunabilmiştir. Başka muhacir köylerinde olduğu gibi bu kültürel mirasın en belirgin tezahürlerine toylar ve diğer cemaat gün ve olaylarında rastlanılmaktaydı.

Geçmişte uygulandığı şekliyle Tuzlacık köyünde karakteristik Kırım Tatar toyları pazartesi yahut perşembe günleri başlardı. Her iki hâlde de aynı prosedür uygulanır, yalnızca günlerin sırası değişirdi. Toyun ilk günü düğün evinde bayrak dikilmesiyle başlar, toy sahipleri davullu zurnalı ev ev gezerek toyu halka duyururlar, çevre köyler de "oquyuntu" adındaki şekerle davet edilirdi. Toyun ilk günü bayrak direğinin sağına ve soluna birer elma asılır, köy gençleri elmalara taş atarak onları düşürmeye çalışırdı. Bunda başarılı olanların kismetli olacağına inanılırdı.¹⁵

Toylar pazartesi başladığında misafirler salı günü gelirdi. Çarşamba günü oğlan tarafı toplu olarak kız evine giderdi. Kız evine varır varmaz misafirlerin yaş gruplarına göre üç sofraya kurulurdu. Yemekte mihla (kavrulmuş soğanın üzerine yumurta kırılmasıyla yapılan bir yemek), köfte çorbası, qaşıqbörek, baqla (fasulye), qartop (patates) aşı ile üzerinde pehli veya hindi bulunan bulgur pilavı bulunurdu. Toyun devam ettiği günler boyunca erkekler ve kadınlar ayrı mekânlarda topluca eğlenir ve oynarlardı. 1950'lere kadar Tuzlacık köyündeki toylarda mutlaka Kırım Tatar güreşi de yapılır ve at çaptırılır, yani yarıştırlırdı.

Toy pazartesi başlarsa gelin perşembe günü, perşembeden başlarsa da pazartesi inerdi. Gelinin indiği gün, gelin at arabasına bindirilir, önünde ellerinde bayraklar olan delikanlılarla oğlan evine doğru giderdi. Gelin eve yaklaşınca damat (kiyev) ve kiyev ağası önünden geçerlerdi. Gelin, damat evine getirilince daha yere basmadan içinde bozuk para dolu olan küp yere atılarak kırılırdı.¹⁶

O günün akşamı her evden delikanlılar toplanıp kiyevi traş ederlerdi. Kiyev ve kiyev ağası oğlan tarafının büyüklerinin ellerini öpüp bahşış alırlardı. Oradan çıktıktan sonra delikanlılar ellerinde meşalelerle kiyevi

14 Altuntaş, s. 23.

15 Agm, s. 24.

16 Agm.

alırlar, ilahiler okuyarak toy evine götürürler ve sırtından yumruklayarak içeri sokarlardı. Gelinin başında ise ona refakat eden ve onu kimseye göstermeyen bir yenge olurdu. İçeri girince kiyev ve kiyev ağası iki rekât namaz kılardı. Daha sonra, kiyev ağası kiyevin elinden tutup onu gelinin olduğu perdeli bölmeye götürürdü. O sırada perdenin dışında bekleyen yenge de kiyevi elinden tutup perdenin arkasına alırdı. Orada yenge bir eliyle kiyevi, bir eliyle gelini tutup “Bunun (gelinin) emaneti sana, senin emaneⁿin Allah’a” deyip çıkardı.

Gece yarısı kiyev ağası kapıyı çalıp kiyeye “Qoçqarsın mı, qoysun mu?” (“Koç musun, koyun musun?”) diye sorardı. “İş yolunda gitmiş”, yani kiyev “qoçqar” olmuş ise kiyev içeriden çıkardığı bir tepsi baklavayı kiyev ağasına verirdi.

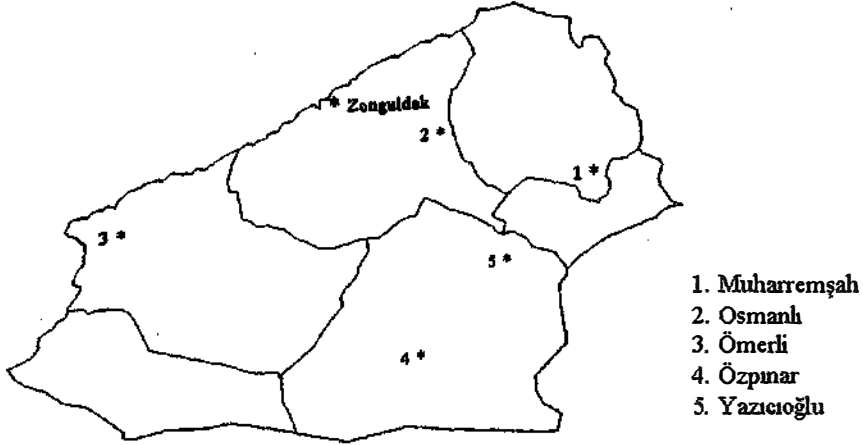
Tuzlacık köyünde yaşayan Kırım Tatarı ve Nogaylar geçmişte evliliklerini daha ziyade kendi grupları içinde yapmaya ve birbirlerine kız vermemeye çalışsa da, yakın çevrede fazla Kırım Tatar yahut Nogay yerleşimi olmadığı için karşılıklı olarak da sıkça evlenmişlerdir. Köyün kız alışverişleri evvelce Akdağmadeni’ne, günümüzde ise Saraykent’e bağlı olan Kürtlü (şimdiki adıyla Balkaya) köyünde, Yozgat’ın Develik Mahallesi’nde ve daha az ölçüde de Yerköy’e bağlı Beserek köyünde yaşayan Kırım Tatarlarıyla olurdu. Kırım Tatar veya Nogay olmayanlarla evlilikler ise 1950’lerden sonra görülmeye başlanmıştır.

Tuzlacık köyünde Kırım Tatar kültürünün yaşatılabilen en önemli yönlerinden biri yemeklerdir. Ananevî Kırım Tatar yemeklerinin çibörek, kobete, qaşıqbörek ve tabaqbörek gibi en bilinenleri köy hayatındaki varlığını sürdürmektedir.

2006 itibarıyla Tuzlacık köyünde, orta yaş üstü halk günlük hayatta Kırım Tatarca konuşmayı sürdürmekteydi. Daha genç olanlar ise daha ziyade “anlamakta ama konuşamamakta”ydı. Tuzlacık’taki Nogaylar da asıl şivelerine zaten çok yakın olan Kırım Çöl şivesini benimsemiş olup bu şiveyle konuşmaktaydı.

Tuzlacık köyünden büyükşehirlere göçen özellikle genç nesle mensup pek çok kişinin, bulundukları yerlerdeki Kırım derneklerinin faaliyetlerine aktif olarak katıldıkları gözlemlenmektedir. Aynı şekilde köyden 1990’lı ve 2000’li yıllarda Kırım’a ziyarete giden çok sayıda kimse bulunmaktadır. Köy halkından İsmet Yüksel 1990’ların ortasında Kırım’a dönmüş ve orada temelli yerleşmiş olup burada pek çok millî ve sosyal faaliyetin içinde yer almıştır.

Tuzlacık köyündeki Kırım Tatar ve Nogay aileleri şu soyadlarını taşımaktadırlar: Akdoğan, Aktaş, Alpaslan, Alptekin, Çetintaş, Çetintürk, Çevik, Dağdeviren, Eranıl, Erdemir, Erdoğan, Gökbulut, Gökçebay, Gökdemir, Gültekin, Güngör, Güvenç, Karabey, Küçükbaşol, Ünlütürk, Ünsal, Yıldırım, Yılmaz ve Yüksel.

Muharremşah Köyü*

Zonguldak'ın Çaycuma ilçesine bağlı Muharremşah köyü il merkezine 63 km, ilçe merkezine de 18 km uzaklıktadır. 2009 yılı itibarıyla, köyün nüfusu (daimî olarak köyde yaşayanlar) 1.700 kişi olup köyde 375 hane mevcuttu. Muharremşah köyü toplam altı mahalleden oluşmaktadır: Mangıllar Mahallesi, Seferler Mahallesi, Merkez Mahalle, Kuyumcuoğlu Mahallesi, Yörükbaşıoğlu Mahallesi ve Tatarlar Mahallesi. Muharremşah köyünün geçimi esas olarak buğday ve biraz da mısır tarımına dayanmaktadır. Bunun yanı sıra, köy sakinlerinden hemen herkesin birkaç tane ineği olup bunlardan elde ettikleri ürünleri satmaktadırlar. Köylülerin çoğu Zonguldak maden işletmelerinden emeklidir.

Muharremşah köyü halkının küçük bir bölümünü Kırım Tatarları teşkil etmektedir. Tamamı günümüzde Özenç soyadını taşımakta olan Kırım Tatarları asıl köye 4 km kadar uzakta tepelik bir yerde kurulmuş olan "Tatarlar Mahallesi"nde yaşamaktadırlar. 2008 yılında, Kırım Tatarları köyde 5 hane teşkil etmekteydi.

Köydeki Kırım Tatarları, 1880'lerin sonunda¹ Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göçlerini müteakip önce Bartın'a, daha sonra da Muharremşah'a yerleşen kişilerin soyundan gelmektedirler. Bartın ve çevresinde

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Muharremşah köyü sakinlerinden Halil Özenç (1925 Muharremşah doğumlu), Gönül Yorgancıoğlu (Özenç / 1941 Muharremşah doğumlu) ve Erdoğan Özenç'e (1947 Muharremşah doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Muharremşah'a yerleşen ilk Kırım Tatarı olan İlyas Özenç'in Kırım doğumlu olduğu ve Türkiye'ye küçük yaşta geldiği bilinmektedir. İlyas Özenç'in köy mezarlığındaki baştaşında 1885-1963 yılları arasında yaşamış olduğu kaydedilmiştir.

hayli kalabalık olan Bahçesaray bölgesi kökenli Özenci² sülalesine mensup bu Kırımlılardan iki kardeş, 1925'ten önceki bir tarihte (muhtemelen 1920'lerin başında) Muharremşah köyüne yerleşmiştir. Köydeki Kırımlılar bu iki kardeşin ve onların evlendiği Çaycuma'ya yerleşmiş Kırım Tatarlarının soyundan gelmektedir. Köye ilk geldikleri dönemde hayvancılıkla meşgul olan Kırımlılar, daha sonra köy halkının çoğunluğu gibi maden işletmelerinde çalışmaya başlamış, daha doğrusu diğer köylülerin madenlerde çalışmasına önyak olmuşlardır. Nitekim Muharremşah'taki Kırım Tatarlarının çoğu kömür ocaklarından emekli olmuştur.

Muharremşah köyündeki Kırım Tatarları sayıca fazla olmamalarına rağmen, Kırım Tatar kimliklerini ve bazı kültürel özelliklerini korumuşlardır. Herkes tarafından "Kırım Tatarları" olarak tanınan bu sülale içinde köbete, çibörek ve tataraş gibi Kırım Tatar mutfağının tipik yemekleri de yaşatılmaktadır.

Osmanlı Köyü*

Osmanlı, Zonguldak ilinin Merkez ilçesine bağlı bir köydür. Zonguldak merkezine 21 km uzaklıktadır. 2011 yılı itibarıyla köyde 260 hanede yaklaşık 900 kişi yaşamaktadır. Köyden dışarıya göç, özellikle 2000'li yıllarda hız kazanmış olup bu süre içinde 30 aile şehirlere (20'si Bursa'ya) göç etmiştir. Köy halkının bir kısmı özel maden ocaklarında çalışarak geçimini sağlarken, bir kısmı da emeklidir. Günümüzde köyde tarım ve hayvancılık yok seviyesindedir. Bahçecilikle meşgul olanlar da bunu ticarî maksatla değil, yalnızca şahsî ihtiyaçlarını temin için yapmaktadır. Osmanlı köyünün Alibüyük, Pazarcık, Ömeroğlu ve Dere adlı dört mahallesi vardır.

Günümüzde yamaçta yer alan Osmanlı köyünün aşağı kısımlarındaki "Kavuk Kavlanga" mevkinde geçmişte Hristiyanlar da yaşamaktaydı. Hristiyanların İstiklâl Savaşı döneminde veya öncesinde buradan ayrılmak zorunda kaldıkları anlatılmaktadır. Hâlen Osmanlı köyünde yaşayan büyük sülaleler arasında Güneşler, Azaklıoğulları, Demirler, Karalar, Kayalar ve Kabakçıoğulları yer almaktadır.

Köydeki sülalelerden Azaklıoğulları Kırım kökenlidir. Hâlen Osmanlı'da ikamet etmekte olan Azaklıoğulları sülalesi mensupları kökenlerine ilişkin bilgilerini kaybetmişlerse de, bunların Türkiye'nin Karadeniz boyunun hemen her köşesine dağılmış olan Azaklıoğulları'nın kollarından biri olduğuna şüphe yoktur. Osmanlı köyündeki Azaklıoğulları arasında da atalarının Trabzon tarafından geldiğine dair doğrulanamayan bir söylentinin varlığını tespit ettik.

Osmanlı köyünde 25 hane teşkil eden Azaklıoğulları, daha ziyade Merkez Osmanlı Mahallesi'nde yerleşmişlerdir. Bu sülale mensuplarının tamamı "Azaklıoğlu" soyadını taşımaktadır. Osmanlı köyünden Azaklıoğlu Kâzım, 1924'te damat olarak yakındaki Sofular köyüne gitmiş olup onun soyundan inen 10 aile, yine "Azaklıoğlu" soyadını taşıyarak günümüzde de Sofular'da ikamet etmeyi sürdürmektedir.

Ömerli Köyü*

Zonguldak'ın Karadeniz Ereğlisi ilçesine bağlı Ömerli Mahallesi il merkezine 40 km, ilçe merkezine de 8 km uzaklıktadır. 2006'ya kadar köy olan Ömerli, bu yıldan itibaren resmen mahalle statüsüne geçerek

2 Türkiye'de "Özençi" ve "Özenç" soyadlarını almış olan bu sülale mensuplarının soyadları Bahçesaray'ın Özençi Mahallesi'nden gelmektedir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Osmanlı köyü muhtarı Mehmet Kabakçıoğlu (1962 Osmanlı doğumlu) ile köy halkından Mustafa Demir (1933 Osmanlı doğumlu), Yusuf Azaklıoğlu (1940 Osmanlı doğumlu) ve Halit Azaklıoğlu (1948 Osmanlı doğumlu) ile Sofular köyü sakinlerinden Sait Azaklıoğlu'na (1945 Sofular doğumlu) teşekkür ederiz.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Ömerli köyü muhtarı Süleyman Korkmaz (1964 Ömerli doğumlu) ile köy halkından Ayşe Akbıyık (1929 Ömerli doğumlu), Saadetin Akbıyık (1954 Ömerli doğumlu) ve Sezgin Akbıyık'a (1970 Ömerli doğumlu) teşekkür ederiz.

Karadeniz Ereğlisi Belediyesi sınırları içine alınmıştır. 2011 yılı itibarıyla Ömerli’de 450 hanede yaklaşık 2.100 kişi yaşamaktaydı. Köyün resmen mahalleye dönüşmesi ile birlikte, yeni inşa edilen toplu konutlar da Ömerli’ye dâhil edilmiştir. Mahalle olmadan hemen önce asıl Ömerli köyünün hane sayısı 107’ydi. 2011 yılında köy görüntüsünden uzaklaşmamış olan eski Ömerli köyü mevkinde yaşamakta olan “yerliler”, 125 hane (yaklaşık 700 kişi) teşkil etmekteydi.

Ömerli’nin geçimi esas olarak fındık ekimi ve sebzeçiliğe dayanmaktadır. Ömerli’de ayrıca madende çalışanlar da vardır. Köyde 1985’ten sonra azalan mısır ve buğday tarımı, 1990’larda tamamen terk edilmiştir. Aynı şekilde, köyde 1970’lere kadar Osmanlı çileği yetiştiriciliği ve hayvancılık (küçükbaş ve büyükbaş) yapılmaktaydı. Yine 1970’lerin ortasına kadar keten (elpek bezi) dokumacılığıyla da meşgul olunduğu bilinmektedir. Ömerli’den şehirlere göç pek az olmaktadır. Aksine yeni yapılan toplu konutlar dolayısıyla Ömerli fiilen göç almış durumdadır.

Ömerli köyünün tarihinin yüzyıllar öncesine dayandığı anlaşılmaktadır. Köyün eski çeşmesinin hâlen köy camisinde muhafaza edilmekte olan kitabesinde, bu hayratın Hacı İbrahim Ağa oğlu Molla Mehmed tarafından hicrî 1185 (miladî 1771-1772) yılında yaptırıldığı yazılıdır. Ömerli’de, köy olduğu dönemden itibaren yaşamakta olan geniş sülaleler şunlardır: Bektaşoğulları, Balabanoğulları, Efendioğulları, Kefelioğulları, Külaflar, Yirmibeşoğulları, Canbazoğulları ve Zeybekoğulları.

Ömerli’deki sülalelerden Kefelioğulları Kırım Tatar kökenlidir. Sülalenin atalarının Kırım’ın Kefe bölgesinden göçmüş oldukları açık olmakla birlikte, bu göçün ne zaman gerçekleşmiş olduğu bilgisi günümüze kadar muhafaza edilememiştir. Sülale büyükleri arasında atalarının Trabzon tarafından gelmiş olduğu söylentisinin bulunması, bunların kuvvetle muhtemelen, Türkiye’deki büyük Kefelioğulları sülalesinin “dağılma noktası” olarak bilinen Trabzon’un Sürmene ilçesinin Kucera (değiştirilen adı: Gültepe) köyünden gelmiş olduklarına işaret etmektedir. Bu durumda, Ömerli’deki Kefelilerin ataları da XVIII. yüzyıl sonlarında veya XIX. yüzyıl başlarında Kırım’dan Türkiye’ye göç etmiş olmalıdır. Sülale içindeki bir diğer rivayete göre de, ataları köye yerleşmeden önce Hicaz’a gitmiş, oradan Bursa’ya gelmiş, bilahare de Ömerli’ye yerleşmiştir. Her hâlükârda, nüfus kayıt bilgilerinden Kefelioğulları’nın en azından 1850’lerde Ömerli’de bulundukları ve bir kişiden indikleri anlaşılmaktadır. 1872 tarihli bir şer’iyye sicil kaydında da Ömerli köyünde yaşayan Kefelioğlu Mustafa bin Mahmud bin Ali’nin mülkünden söz edilmektedir.³ Bu sülaleden Kefelioğlu Halil oğlu Durmuş’un I. Dünya Savaşı’nda şehit düştüğü bilinmektedir.

2011 yılı itibarıyla Ömerli’de hepsi Akbıyık soyadını almış olan 5 hane Kefelioğlu sülalesi mensubu yaşamaktaydı. Ömerli’deki Kefelioğulları Kırım’a ilişkin kökenlerini bilmekle beraber, buradan getirdikleri herhangi bir kültürel özelliği muhafaza edememişlerdir.

Özpınar Köyü*

Zonguldak’ın Devrek ilçesine bağlı Özpınar köyü il merkezine 67 km, ilçe merkezine ise 7 km mesafededir. Çevresinde Özbağı beldesi ile Sofular, Sabunlar ve Halilbeyoğlu köyleri bulunmaktadır. 2011 yılı itibarıyla köyde 150 hanede yaklaşık 800 kişi yaşamaktaydı. Hemen her evde bir emeklinin yaşadığı köyde, emekli maaşları da temel gelirleri teşkil etmektedir. Bu emeklilerin bir kısmı kömür işletmelerinden, bir kısmı da Almanya’dan emekli olmuşlardır. Köyde tarım ve hayvancılık 1990’ların başından beri hemen tamamen durmuş vaziyettedir. Yalnızca bazı aileler tavuklarına yem olarak kullanmak üzere buğday ekmektedir.

3 Ertan Saygın, “Zonguldak 1288-1289 Yıllarına Ait Şerhiye Sicil Defteri, Yer nu: 42/2160”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi”, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2002, ss. 268-269.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Özpınar köyü muhtarı Yılmaz Azak (1947 Gerze [Özpınar] doğumlu) ile köy halkından Adem Azak’a (1955 Gerze [Özpınar] doğumlu) teşekkür ederiz.

Köy halkından 1960'lı ve 1970'li yıllarda Almanya'ya çalışmaya giden çok sayıda kimse olmuştur. Bunlardan birinci nesilden olanlar emekli olduktan sonra genellikle köye dönmüşlerse de, bu ailelerden yaklaşık 100 kişi Almanya'da yaşamaya devam etmekte ve yalnızca tatil mevsiminde Özpınar'ı ziyaret etmektedir.

Özpınar köyü evvelce Gerze köyünün (sonradan değiştirilen adı ve statüsüyle: Özbağı beldesinin) bir mahallesi durumundaydı. 1994 yılında Özbağı'ndan ayrılarak Kavuncuoğlu adını alan köye, bir yahut iki yıl sonra ise Özpınar ismi verilmiştir. Özpınar köyü Kavuncuoğlu, Elikoğlu ve Osmanbeyler olmak üzere üç mahalleden oluşmaktadır.

Özpınar köyü mevkisinin iskân tarihinin yüzyıllar öncesine dayandığı bulunan kalıntılardan anlaşılmaktadır. "Köle Mezarlığı" olarak anılan mevkide bulunan köy camisinin yerinin geçmişte "Kilise Yeri" olarak anılması ve caminin temellerinin altında ve çevresinde bir kiliseye ait olduğu anlaşılan başka temeller ortaya çıkması, burada uzak bir geçmişte Hristiyanların yaşamış olduğunu göstermektedir.

Özpınar köyünde hâlen yaşamakta olan büyük sülalelerden Kavuncuoğlu sülalesi yüz yıl kadar önce Dirgine (Yazıcık) köyünden buraya gelmiş olup Karaustaoğulları, Karamürsel ve Harmanakayalar sülaleleri de Bursa kökenlidir. Köyün köklü sülalelerinden Azaklıoğulları ise Kırım kökenlidir.

Türkiye'nin özellikle Karadeniz illerinde yaygın olan diğer Azaklıoğulları kollarıyla bağlantılı olmaları gereken bu sülalenin köye ne zaman ve nereden gelerek yerleşmiş olduğu hatırlanmamaktadır. Günümüzdeki Özpınar köyü mevkisini de içine alan 1840'ların ortasına ait temettuat defterinde, burada vergi mükellefi iki Azaklıoğlu'nun (Azaklıoğlu Osman'ın oğlu Mustafa ve Azaklıoğlu Ahmet'in oğlu Süleyman) yaşamakta olduğu kaydedilmiştir.⁴ Buna bakarak, Azaklıoğulları'nın buraya en geç XIX. yüzyılın başlarında yerleşmiş oldukları söylenebilir. Anlatılanlara göre, Azaklıoğulları ilk olarak köyün Osmanbeyler Mahallesi'ne yerleşmiştir.

2011 yılı itibarıyla Özpınar köyünde Azaklıoğlu sülalesine mensup 25 hane vardı. Bunlardan "Kiren" soyadını taşıyan 6 aile dışındakilerin soyadı "Azak"tı. 1960'ların sonuna kadar soyadları "Azaklı" olan bu ailelerin soyadları, sonradan "Azak"a çevrilmiştir.

Özpınar'daki Azaklıoğulları sülalesi mensupları kökenlerine dair bilgileri veya atalarının Kırım'dan getirmiş olması gereken herhangi bir kültürel özelliği muhafaza edememişlerdir. Türkiye'nin başka yerlerindeki Azaklıoğulları kollarıyla da irtibatları yoktur.

Yazıcıoğlu Köyü*

Yazıcıoğlu köyü Zonguldak'ın Devrek ilçesine bağlı olup il merkezine 50 km, ilçe merkezine de 12 km mesafededir. Köy nüfusu 2009 yılında 70 hane teşkil eden yaklaşık 550 kişidir. 2000'li yıllar itibarıyla köy sakinlerinin büyük çoğunluğunun temel geçim kaynağını, Zonguldak maden kömürü işletmelerinden aldıkları emekli maaşları teşkil etmekteydi. Evvelce köyde gayet canlı olan tarım ve besi hayvancılığı ise bu dönemde hemen tamamen ortadan kalkmış olup aileler ancak kendi ihtiyaçlarına yetecek ölçüde ziraî faaliyette bulunmakta ve çok az sayıda hayvan bakmaktaydı. 1960'lardan itibaren Yazıcıoğlu'ndan 100'e yakın aile Almanya'ya göç ettiği gibi, 1990'lardan itibaren iç göç de yoğunlaşmıştır. Evvelce köy erkeklerinin çok büyük bir kısmı Zonguldak taş kömürü maden işletmelerinde çalışırken, bu tesislerin özelleştirilmesiyle 1990'larda başlayan işçi çıkartmaları köy dışına iç göçte birinci derecede âmil olmuştur. 2000'li yılların sonunda ise köyün genç neslinin neredeyse tamamı çalışmak için şehirlere göç etmiş durumdaydı.

4 Tarık Dakal ve Sefer Köse, *Devrek ve Köylerinde Sülaleler-Lakaplar ve Soyadları*, Ankara, 2009, s. 100.

* Bu yazının hazırlanmasında yardım ve bilgilerinden yararlandığımız Yazıcıoğlu köyü muhtarı Muharrem Kurnalı (1951 Yazıcıoğlu doğumlu) ile köy halkından Yunus Kırmızı (1933 Yazıcıoğlu doğumlu), Feridun Kırmızı (1954 Adapazarı doğumlu) ve Muhammet Kırmızı'ya (1965 Yazıcıoğlu doğumlu) teşekkür ederiz.

Yazıcıoğlu köyü sakinlerinin bir bölümünü Kırım asıllılar teşkil etmektedir. Bu Kırımlıların tamamı asıl köyden 2-3 km mesafede bulunan Çubukçuoğlu Mahallesi'nde ikamet etmektedir. 2009 yılı itibarıyla Yazıcıoğlu köyünde hepsi Kırımlı soyadını taşıyan toplam 8 hane mevcut olmakla birlikte, bu sülaleye mensup en az 10 aile de iç göçlere bağlı olarak Devrek, İstanbul, Zonguldak, Safranbolu ve Bursa gibi merkezlere yerleşmiş durumdaydı. Yazıcıoğlu'ndaki Kırımlılar atalarının muhtemelen XIX. yüzyılın ilk yarısında Kırım'dan göç ettiğini belirtmekle birlikte, Kırım Tatar kimliğine ait herhangi bir kültürel özelliği günümüze taşıyamamışlardır.

ADİGELEŞMİŞ NOGAYLARIN YAŞADIĞI KÖYLER

Cemilbey (Çorak) Köyü*

Çorum'un Merkez ilçesine bağlı Cemilbey köyü Çorum'a 24 km mesafede yer almaktadır. Mart 2008 itibarıyla yaklaşık 80 kişinin (37 hane) yaşadığı köye, yazın köy halkından olup şehirlere göç etmiş olan 10-20 kişinin gelmesiyle açık olan hane sayısı 40-45'i bulmaktaydı. Cemilbey köyünde 6 hane Bulgaristan muhaciri ve komşu Küçük Palabıyık (eski adı Rüştübey) köyünden gelme 3 hane Yörük haricinde herkes Adige'dir. Köydeki Adigelerin tamamı Şapsıg ve Adigeleşmiş Nogay'dır. Köyün ilk ismi Çorak'tır. 1970'lerden itibaren köyden şehirlere çok yoğun bir göç süreci başlamıştır. Köy iki çayın arasında olduğundan sulak arazilere sahiptir. Cemilbey'in geçim kaynakları buğday, arpa, soğan ve pancar tarımı ile (et ve süt için) kültür ırkı sığırcılığıdır. Köyde yetişen "bağrıbtütün" kavunu çevrede ün yapmış olmakla birlikte, dayanıklı olmaması sebebiyle ekonomik değer taşımamaktadır.

Çorak (Cemilbey) köyünün yakın çevresinin yerleşim geçmişinin en azından XIII. yüzyıl başlarına uzandığı anlaşılmaktadır. Köyü, komşu Şanlı Osman (Kanlı Osman) köyüne bağlayan yol üzerinde yer alan Selçuklu dönemine ait bir cami harabesi buna delalet etmektedir. Caminin Çorum Müzesi'nde bulunan kitabesinde Sultan I. Alâaddin Keykubad devrinde ve hicrî 616 (miladî 1219-1220) yılında Ayaz-ı Atik Melik Mesud tarafından inşa ettirildiği yazılıdır.¹

Günümüzdeki Çorak köyü 1860'ların ortalarında Kafkasya'dan göç etmiş bulunan Adige muhacirler tarafından kurulmuştur. Esasen, o tarihlerde Adige muhacirler çevre köylere münferit olarak iskân edilmiş durumdaydı. Bu meyanda, Kozluca köyüne yerleştirilmiş olan Adige soylularından ve Kızbek sülalesinden Pace oğlu Naçu Bey, iki çayın birleştiği ve günümüzdeki Cemilbey köyünün bulunduğu yerdeki çiftliği satın almıştır. Bu mevkide evvelce yer alan Burc adlı köy bilinmeyen bir tarihte ortadan kalkmıştı. Naçu Bey, söz konusu çiftliğe yerleştikten sonra çevredeki diğer Adigeleri de buraya davet etmiş ve onların da gelmeleriyle Çorak köyü ortaya çıkmıştır.² Köyün kurulduğu dönemde arazinin boş ve sulak olmasına bağlı olarak çok sivrisinekli olduğu hatırlanmaktadır. Sivrisineklerin taşıdığı sıtma hastalığı, 1950'lerde DDT'nin kullanılışı ile sivrisineklerin kontrol altına alınmasına kadar köye çok zarar vermiştir.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Cemilbey köyü muhtarı Metin Atay (1958 Cemilbey doğumlu) ve köy eski muhtarı Alâattin Aras (1960 Cemilbey doğumlu) ile köy halkından Yaşar Aras (1924 Çorak doğumlu) ve Bahattin İçen'e (1952 Cemilbey doğumlu) teşekkür ederiz.

1 Mustafa Kemal Şahin, "Çorum-Merkez Cemilbey Köyünde Bir Selçuklu Camisi", *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, Cilt: II, Çorum, 2008, ss. 644-650.

2 Erol Atalay, "Cemilbey (Çorak) Nahiyesinde Bulunan Bizans Selçuklu Dönemi Yapıları ve Altın Paraları", *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1985, s. 63.

Çorak köyü teşekkülünü müteakip hızla gelişmiştir. 1872’de köyde zaptiye karakolu kurulmuştur. XX. yüzyılın başlarında köyde bir de hamidiye mektebi bulunmaktaydı.³ 1908 yılında ise Mecidözü kazasının Şeyh Mustafa nahiyesinin merkezi Çorak köyüne taşındı.⁴ Böylece nahiye merkezi hâline gelen Çorak’ta aynı tarihlerde zarif bir nahiye müdürlüğü ve zaptiye karakolu binası inşa edildi. Bu bina metruk ve yıpranmış olmakla birlikte günümüzde de ayaktaadır.

İstiklâl Savaşı esnasındaki Yozgat isyanında Çorak köyü de zarar görmüştür. Köy o günlerde eşkiya baskınına uğramış ve baskın sırasında nahiye müdürü eşkiyalar tarafından öldürülmüştür.⁵

Çorak köyünün ismi muhtemelen 1920’lerin ikinci yarısında Cemilbey şeklinde değiştirilmiştir.⁶ Bu isim değişikliğine konu olan “Cemil Bey”in İstiklâl Savaşı kumandanlarından Ubih asıllı Cemil Cahit Paşa (Toydemir / 1883-1956) olduğundan söz edilmekteyse de⁷ buna dair bir delil temin edemedik. Bu “Cemil Bey”in 1925-1927 yıllarında Dâhiliye Vekili olan ve aynı zamanda II., III., IV., V., VI., VII. ve VIII. Dönem Tekirdağ milletvekilliği yapmış bulunan Mehmet Cemil Bey (Uybadın / 1880-1957) olması, dönem de düşünülecek olursa, bizce daha muhtemel gözükmektedir.

Nahiye merkezi statüsü Cumhuriyet döneminde de devam eden Cemilbey’e 1938 yılında Bulgaristan’dan gelen 17 hane muhacir iskân edilmiştir. Bu muhacirlerin bir kısmı kısa sürede, bir kısmı da müteakip onyıllar içinde Cemilbey’den ayrılmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere, 2008 yılında Cemilbey’de bu muhacirlerin soyundan ancak 6 hane kalmıştı.

1960’larda en kalabalık hâline erişen Cemilbey’de, o dönemde yaklaşık 125 hane bulunduğu kaydedilmektedir. Ancak aynı yıllardan itibaren şehirlere göç süreci de başlamıştır. Böylece yarım asra yakın bir süre içinde köy halkının büyük kısmı başta Çorum olmak üzere şehirlere göçerken, az sayıda Cemilbeyli de Avrupa ülkelerine işçi olarak gitmiştir. Böylece giderek küçülen Cemilbey’in nahiye statüsü 1980’de kaldırılmıştır.

Cemilbey halkının çoğunun Anapa bölgesinden göç ettiği ve Osmanlı Devleti’nin Samsun Limanı’na çıktıkları ifade edilmekte olup köydeki Adigelerin tamamı Şapsığ koluna mensup olarak bilinmektedir. Esasen, köyün kuruluşunda farklı yerlerden gelerek Çorak köyünde buluşanlar arasında köken olarak Şapsığ olmayanlar bulunsada bunlar zaman içinde Şapsığlaşmışlardır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla köydeki Adige sülaleleri şunlardır: Açeşqolar, Arslanbekler, Azevşqolar, Deşenler, Haceşuheler, Hapamuşqolar, Hobşiler, Huneler, İslâm Kereşler, Karabeler, Ketaşeler, Ketuhlar, Kızbekler, Koçasarlar, Naşeler, Nogaylar, Pşuidler, Softular, Suseşqolar, Şovkarlar, Tüşqolar, Vogeşzaşqolar, Yeftaseler, Yemzahlar, Yergüşlar ve Zeşqoşuşlar. 2008 yılında köydeki en kalabalık sülale ise 8 hane teşkil eden Tüşqolar’dı.

Cemilbey’deki Adigeler kimliklerini ve birçok âdetlerini (bilhassa özel günlerde) günümüze kadar gururla muhafaza etmiş olmakla birlikte, geleneklerinden ve diğer kültürel değerlerinden birçoğu da zamanla erozyona uğramıştır. Şu cümleden olarak, 1950’lere kadar Cemilbey’de genel olarak Adigece konuşulmakla birlikte, günümüzde bu dil köyde büyük ölçüde kaybolmuş durumdadır. O kadar ki orta yaşta nesillerin dahi çoğu Adigeceyi “anlamakta ama konuşamamakta”dır. Adige olmayanlarla evlilikler ise daha önce de görülmekle birlikte, özellikle 1970’lerden itibaren yaygınlaşmıştır. Cemilbey’deki Adigeler genel olarak

3 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, *DH.TMİK.S.*, Dosya no.: 52, Gömlek no.: 9.

4 BOA, *DH.MKT.*, Dosya no.: 1241, Gömlek no.: 12.

5 Atalay, s. 63.

6 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer no.: 63.13.13. 27 Mayıs 1931 tarihli bu belgede, “Çorum İli Mecitözü İlçesi Cemilbey Nahiyesi”nden söz edildiğinden isim değişikliğinin bu tarihten önce gerçekleşmiş olduğu aşktır.

7 Atalay, s. 63.

Kafkas derneklerinin faaliyetlerini izlemekte ve bu faaliyetlere iştirak etmektedirler. Köy gençlerinden olup Adige Muhtar Cumhuriyeti'nin başşehri Maykop'ta üniversite tahsili görenler bulunmaktadır.

Çorak'a yerleşmiş sülalelerden biri de Nogaylar'dır. Anapa kökenli olduğu tahmin edilen bu Nogayların daha Osmanlı Devleti'ne göç etmeleri öncesinde Adige topluluklarının içlerinde yaşadıkları ve bu dönemde dil ve kültür olarak tamamen veya büyük ölçüde Adigeleşmiş oldukları anlaşılmaktadır. Adige telaffuzuyla "Neğoy" olarak da adlandırılan Nogay sülalesi, Osmanlı Devleti'ne göç ettikten sonra önce Alaca'ya bağlı Miyanesultan köyüne iskân olunmuş,⁸ Çorak'ın kuruluşunu müteakip de bu köye yerleşmiştir. Çorak (Cemilbey) köyünde yaşayan Nogayların tamamı Soyadı Kanunu'ndan sonra Atalay soyadını almıştır.

Çorak'taki muhacirlerden olup I. Dünya Savaşı'nda şehit düşenlerden biri de Çanakale cephesinde hayatını kaybeden Nogaylar'dan Haşim'dir. Haşim'in kardeşinin torunu olan dünyaca ünlü güreşçi Mahmut Atalay (1934-2004) ise sadece Nogay sülalesinin değil, bütün Cemilbey köyünün yetiştirdiği en tanınmış şahsiyettir. Mahmut Atalay pek çok diğer şampiyonluk ve başarılarının yanı sıra, 1966'da Amerika Birleşik Devletleri'nin Toledo şehrinde yapılan müsabakalarda serbest stil 78 kg'da Dünya Şampiyonu ve 1970'te Mexico Olimpiyatları'nda yine serbest stil 78 kg'da Olimpiyat Şampiyonu unvanını almıştır. Mahmut Atalay Kafkasya meselelerine ve sosyal faaliyetlere olan yakın ilgisiyle de tanınmaktaydı. 1970'lerde düzenli olarak her cumartesi gecesi, Mahmut Atalay'ın Ankara'daki evinde Çorum havalisinden gelen Adige gençlerinin toplandığı, Mahmut Atalay'ın kurduğu ASPAVA kebabçısından getirdiği pideleri yiyerek sohbetler yaptıkları hatırlanmaktadır. Mahmut Atalay Nogay kökeniyle de övünmekteydi. Efes Müzesi eski Müdürü ve Ege Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Erol Atalay da Çorak'a yerleşmiş Nogaylar'a mensuptu. 2008 itibarıyla, Cemilbey'de Nogay sülalesi mensuplarından köyde daimî yaşayan hiç kimse kalmamış durumdaydı. Bununla birlikte, Çorum ve Ankara'da hepsi Atalay soyadlı bu sülaleye mensup 25'in üzerinde hanenin bulunduğu ifade edilmektedir.

Karakuyu Köyü*

Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine bağlı Karakuyu köyü Kayseri'ye 145 km, Pınarbaşı'na da 45 km mesafede bulunmaktadır. 2004 yılı itibarıyla köyde yaklaşık 400 kişi (86 hane) yaşamaktaydı. Köy halkının tamamı Adigelerin Kabardey koluna mensuptur. Köye Kabardeyler, Adigece Kundetey adını vermektedirler.

Karakuyu köyü adını Kabardey muhacirler yerleşmeden önce de burada var olan bir kuyudan almaktadır. Kabardeyler buraya 1860'ların başında iskân edilmişlerdir. Muhacirlerin iskânı esnasında herhangi bir yerleşimin bulunmadığı bu mevki çayırılık hâlindeydi.⁹ Tanınmış Osmanlı subaylarından ve Balkan Savaşı gazilerinden Mehmed Remzi Paşa ve ailesi köye yerleşenler arasında bulunmaktaydı.¹⁰

Uzunyayla'nın tipik Kabardey köylerinden olan Karakuyu'da, Kabardey âdetleri günlük hayatta da yaşatılmakta ve hemen herkes Kabardey şivesiyle Adigece konuşabilmektedir. Köydeki sülalelerden biri de Nogaylar'dır. 2004 yılı itibarıyla, bu sülale mensupları köyde üç kardeşin ailelerinden oluşan 3 hane meydana getirmekteydi. Nogay sülalesi mensupları Nogay ve Koyuncu soyadlarını taşımaktaydı. Sülalenin fertlerinden olup iç göç ile Ankara'ya yerleşmiş yaklaşık 20 aile mevcuttur.

Karakuyu'daki Nogaylar'ın atalarının, daha Kafkasya'da iken aralarına yerleşmiş oldukları Adigeler arasında asimile oldukları anlaşılmaktadır. Anlatılanlara göre, sülalenin ataları, XIX. yüzyılın ikinci yarısında

8 Agm.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Karakuyu köyü sakinlerinden Selçuk Nogay'a (1947 Karakuyu doğumlu) teşekkür ederiz.

9 Eiji Miyazawa, "Uzunyayla'daki Çerkesler Arasında Hatıranın Manzarası: Köy İsimleri ve Köylerin İsimlendirilmesi", *Uzunyayla Rapor ve Belgeleri II*, Der. Muhittin Ünal, Ankara, 2007, ss. 145-146.

10 Nart Kozok, *Osmanlı Tarihinde İz Bırakan Çerkesler*, İzmir, 2010, s. 201.

Kafkasya'dan kendi başlarına ayrılmış ve kara yoluyla Osmanlı Devleti'ne göç etmiştir. Önce Ardahan'a gelen sülale, orada bir müddet kaldıktan sonra, Tokat'ın Niksar kazasına yerleşmiştir. Burada da uzunca bir müddet yaşadıktan sonra (muhtemelen XX. yüzyıl başlarında), Nogay sülalesi mensupları Karakuyu köyüne gelmişlerdir. Karakuyu'daki Nogayların çevredeki Sacayağı ve Malakköy köylerinde yaşayan Nogay sülaleleriyle ne Kafkasya'ya ne de Anadolu'ya dayanan herhangi bir akrabalıkları bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda askere alınan Nogay sülalesinin yedi mensubu şehit olmuştur.

Karakuyu köyündeki Kabardeyle her bakımdan karışmış olan Nogaylar da ana dilleri olarak Kabardey lehçesiyle Adigece konuşmakta ve kendilerini de bütünüyle Kabardey olarak görmektedirler. Bu sülalenin Nogay kökenlerine ait yegâne hatırası soyadları ile sülale tamgasından ibarettir. Karakuyu köyündeki Nogay sülalesinin tamgası (kenar çıkıntıları olmayan) taraç tamgadır.

Malakköy*

Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine bağlı Malakköy il merkezine 145 km, ilçe merkezine de 45 km uzaklıktadır. 2004 yılı itibarıyla köyde yaklaşık 100 hane mevcuttu. Köy halkının tamamı Adige olup bir Kabardey aile dışında Hatukoylardan oluşmaktaydı. Geniş arazilere sahip olan Malakköy'ün halkı, geçimini esas olarak tarımdan temin etmektedir.

Malakköy'ün kurucuları olan Hatukoylar 1860'ların ortasında Osmanlı Devleti'ne göç etmiş, deniz yoluyla Samsun'a çıkıp Samsun havalisinde birkaç yıl geçirdikten sonra şimdiki köy mevkiğine yerleşmişlerdir.

Malakköy'deki sülalelerden biri Nogay sülalesidir. 2004 yılı itibarıyla Malakköy'de Nogay sülalesine mensup 6 hane yaşamaktaydı. Ayrıca bu sülaleden olup da köyden göçle Ankara, Kayseri ve İstanbul'a yerleşmiş yaklaşık 10 aile daha vardır.

Malakköy'deki Nogaylar Çelebi ve Tok soyadlarını taşımaktadır. Bu soyadları, köye yerleşen Çesebiy ve Hajtoh isimli iki kardeş Nogay'ın adlarının nüfus memuru tarafından anlaşıldığı şekliyle yazılmasından kaynaklanmaktadır. Köydeki bütün Nogaylar bu iki kardeşin soyundan inmektedir. Söz konusu sülalenin daha Kafkasya'da iken Adigelerin arasına yerleşerek gerek dil gerekse kültür olarak tamamen Adigeleştiği ve Hatukoylaştığı anlaşılmaktadır. Nitekim günümüzde bu köyde yaşamakta olan Nogaylar da ana dil olarak Adigece konuşmakta, kendilerini Adige kabul etmekte ve Adige âdetlerini yaşatmaktadır. Malakköy'deki Nogaylar günlük hayatlarında sütlü-tuzlu "Nogay çayı"nı günümüzde de içmektedirler. Ancak köydeki bütün Çerkesler "Kalmuk çayı" adıyla aynı çayı içtiklerinden bunun münhasıran Nogay sülalesine mahsus bir âdet olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu çay Adigelerin Kafkasya'dan getirdikleri bir bitkiden yapılmaktadır. Malakköy'deki Nogaylar'ın soylarına ilişkin yaşatabildikleri yegâne özellik sülale isimlerinden ibarettir.

Sacayağı Köyü*

Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine bağlı Sacayağı köyü il merkezine 163 km, ilçe merkezine de 63 km uzaklıktadır. 2004 yılı itibarıyla köy nüfusu 60-70 kişi (yaklaşık 30 hane) olup köy halkının tamamı, Kabardey koluna mensup Adigelerden oluşmaktaydı. Adigeler arasında "Beyazköy" olarak da adlandırılan Sacayağı köyünün toprakları miktar ve vasıf olarak yetersizdir. Köyde buğday, arpa ve çavdar ekilmekte, az miktarda da hayvancılık yapılmaktaydı. Sacayağı köyünde, yarış atı yetiştiren bir at yetiştirme merkezi durumundaki

* Bu yazının hazırlanmasında bilgi ve yardımlarından yararlandığımız Malakköy sakinlerinden Süfyan Tok (1927 Malakköy doğumlu) ve Zeki Tok'a (1948 Malakköy doğumlu) teşekkür ederiz.

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerinden yararlandığımız Sacayağı köyü sakinlerinden Abidin Nogaylaroğlu (1915 Sacayağı doğumlu), Coşkun Nogaylaroğlu, Niyazi Toğan (1934 Sacayağı doğumlu) ve Fehmi Dincer'e (1927 Sacayağı doğumlu) teşekkür ederiz.

Hacı Bey At Çiftliği de bulunmaktadır. Sosyal ve ekonomik sebeplere bağlı olarak, köyden çok sayıda insan, zaman içinde İstanbul, Ankara, Bursa ve İskenderun gibi şehirlere göç etmiştir.

Sacayağı köyü 1864 göçünü müteakip Osmanlı Devleti'ne göç eden Kabardeylerce kurulmuştur. Bugünkü köy halkı Kafkasya'dan muhtelif zaman ve gruplarla gelmiş muhacirlerle teşekkül etmiştir. Köyde Nogaylar, Mollalar, Vurdemler, Özdemirler (Haşeloklar), Şimşekler (Arınbegler), Kurmeller, Baykallar (Lupler), Dincerler (Şovgenler) gibi sülaleler yaşamaktadır. 2004 yılı itibarıyla Sacayağı köyünde günlük hayatta yaygın olarak Kabardeyce konuşulmaktaydı. Köyde Kafkas âdetleri de büyük ölçüde yaşatılmaktaydı. Gerek günlük hayatta gerekse düğün, cenaze ve benzeri özel günlerde gelenekler titizlikle sürdürülmekteydi. Kabardey mutfağının karakteristik örneklerinden olan pjabka, jemuka, haluj (yağlı), haluve, şıbs baste ve psihalive gibi yemekler de yapılagelmekteydi.

Sacayağı köyündeki sülalelerden Nogaylar, buradaki en soylu sülale olarak bilinmekte ve Adigeler arasında "Tatarlar" olarak da anılmaktadırlar. 2004 yılında köyde Nogay sülalesine mensup 6 hane bulunmakta olup bunlar Nogaylaroğlu ve Toğan soyadlarını taşımaktaydı. Nogay sülalesinden Ankara ve İstanbul'a göç etmiş birçok kişi de vardır.

Sacayağı köyüne yerleşmiş Nogay ailelerin ataları, muhtemelen birkaç yüzyıl önce Kafkasya'da Adigelerin arasına yerleşmişlerdir. Her hâlükârda bunların daha Osmanlı topraklarına gelmeden, en azından dil itibarıyla bütünüyle Adigeleşmiş oldukları açıktır. Sülale mensupları arasında atalarının, Kafkasya'daki Hvez Nehri boyundan oldukları ve Nogaylar'ın asıl köyünün Maykop yakınlarındaki Hodz köyü olduğu söylenmektedir.

Sacayağı köyündeki Nogaylar ana dil olarak köyün diğer sakinleri gibi Kabardeyce konuşmakta ve tamamen burada hâkim olan âdet ve geleneklere uymaktadırlar. Bu sülaleye has ve Adigelerinkinden farklı özel Nogay âdetleri kalmamıştır. Buradaki Nogaylar sütlü-tuzlu "Nogay çayı" içmeye devam ediyorlarsa da, köyün Kabardey halkı da zaten ("Kalmuk çayı" adıyla) bu çaydan içegeldiğinden, bunların Nogay çayını sülale içinde mi yaşattıkları, yoksa birlikte yaşadıkları Kabardeyle birlikte mi kullanageldikleri anlaşılmamaktadır. Nogay çayı yapımında kullanılan bitki Kafkasya'dan getirilmiş olup köyde yetiştirilmektedir.

Bununla birlikte, geçmişte Nogay sülalesi içinde bazı otantik Nogay âdetlerinin yaşatıldığı anlaşılmaktadır. Nogay sülalesinin XX. yüzyılın başlarında yüzlerce atlık yılki sürülerine sahip olup bu atları Çukurova'ya kadar indirdikleri biliniyor. Dahası Nogaylarca bu atların etleri yenilmekte, sütleri içilmekte ve ayrıca kımız yapılmaktaydı. 1950'lere kadar tayların yağında mayasız hamurdan kızartılan ve "qabartlama" denilen bir çeşit lokmanın yapıldığı ve özellikle dişlerinin sağlam olacağı inancıyla küçük çocuklara yedirildiği hatırlanmaktadır. Her ne kadar Sacayağı'ndaki Nogaylar eski şekliyle at yetiştiriciliğini çoktan terk etmiş olsalar da, köyde günümüzde mevcut olan ve yarış atı yetiştiren Hacı Bey At Çiftliği'nin bu sülale tarafından kurulmuş olması ilginçtir. Buradaki Nogaylar arasında yedi göbekten daha yakın akrabayla evlenilmeme âdeti yaşatıldığı gibi, ailelerin evvelce atlarına ve mezarlarına tatbik ettikleri sülale tamgaları günümüzde de bilinmektedir. Sacayağı'ndaki Nogay sülalesinin tamgası (yuvarlak hatlı) taraq tamgadır. Köy mezarlığında Nogay sülalesinin iki mensubunun mezarındaki baştaşlarında bu taraq tamgalardan tespit ettik.

Yeşilyayla (Kuduzlar) Köyü*

Çorum'un Merkez ilçesine bağlı Yeşilyayla köyü Çorum'a 36 km mesafede bulunmaktadır. Köyün asıl ismi Kuduzlar'dır. 2008 itibarıyla köyde sürekli yaşayan 37 kişi (12 hane) vardı. Yaz aylarında köy kökenli

* Bu yazının hazırlanmasında bilgilerine başvurduğumuz Yeşilyayla köyü muhtarı Vedat Akbaş (1960 Yeşilyayla doğumlu) ile köy halkından Halil Şengül (1926 Kuduzlar [Yeşilyayla] doğumlu), Eşref Tuncel (1939 Kuduzlar [Yeşilyayla] doğumlu) ve Uğur Tuncel'e (1963 Yeşilyayla doğumlu) teşekkür ederiz.

olup da Çorum, Ankara, İstanbul'da yaşamakta olanlardan yaklaşık 20 hane buradaki tarlalarına bakmak veya dinlenmek amacıyla köye gelmekteydi. Köyün geçimi esas olarak buğday, arpa, yulaf, nohut, mercimek ve fiğ ekimine dayanmaktaydı. Yeşilyayla'da tarımın yanı sıra büyükbaş hayvancılık da yapılmaktaydı.

Köye 2 km kadar mesafede ve doğu tarafında, ormanlık arazi içinde "Fatma Ana Tekkesi" denen bir yer bulunmaktadır. Eskiden çevrede yaşayanlarca kuduza yakalanmış hayvanları bu "tekke" etrafında dolaştıranın onlara iyi geldiğine inanılmıştır. Kuduzlar köyü, adını bu mevkiden ve ona atfedilen hurafeden almaktadır. "Tekke" olarak adlandırılan bu mevkinin, üzerinde haçlar bulunan bazı büyük boy mermer yapı taşlarının mevcudiyetine bakarak, gerçekte muhtemelen Bizans devrine ait bir kilisenin kalıntıları olduğu söylenebilir. 1953-1957 yılları arasında Çorum valiliğinde bulunmuş olan Rüştü Ülken, görevi esnasında köyü ziyaretinde, köyün adının ormanlık olan çevrenin yeşilliğine atıfla "Yeşilyayla"ya çevrilmesini teklif etmiş ve valinin teşebbüsüyle köy bir müddet sonra resmen bu ismi almıştır.

Çevrede başka Bizans ve daha erken devir kalıntıları bulunduğu gibi,¹¹ Yeşilyayla köyünün yer aldığı mevkide de en azından Bizans dönemine ait yapı kalıntılarına ve bazılarının içinde eski paralar bulunan küp şeklinde mezarlara rastlanmaktadır. Bu bakımdan, Yeşilyayla köyü ve yakın çevresinin iskân tarihi çok eski dönemlere uzanmaktaysa da, bu yerleşimin kesintisiz olmadığı ve eski sakinlerin tespit olunamamış sebeplerden bu mevkiden ayrıldıkları anlaşılmaktadır. Köyde, toprak altında, geçmiş dönemlere ait yangın izlerinin de bulunması, burasının önceki sakinlerinin belki de bir felaket neticesinde yerleşim yerini terk ettiklerine delalet etmektedir. Günümüzdeki köyün ortaya çıkması ise muhtemelen XIX. yüzyılın ilk yarısına dayanmaktadır. Köy halkı arasında anlatıldığına göre, Yaz Mahmud Ağa adlı bir Türkmen o zaman boş olan şimdiki köy mevkisine yerleşmiştir. Mahmud Ağa dört kızını çevredeki Türklere vermiş ve onun buraya yerleşen damatları ve aileleri de köy halkının ilk grubunu teşkil etmiştir. Bu rivayetin doğruluk derecesi ne olursa olsun, en azından XIX. yüzyılın ortalarında burada Türk ve Müslüman ahali ile meskûn bir köyün mevcut olduğu bilinmektedir.

Muhtemelen 1870'lerde ise Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne göç eden Adigeleşmiş Nogaylara mensup üç kardeş (sonradan üçü de "Hacı" olacak olan, Arslan, Şuayip ve Mehmet), aileleriyle birlikte Kuduzlar köyüne yerleşmiştir. Kafkasya'da kalan babalarının adının Arslan Geray olduğunu bildiğimiz bu kardeşlerin soyu, en azından birkaç nesildir Adigeler arasında yaşadığından, bütünüyle Adige dil ve kültürünü benimsemişti. Nitekim bu sülalenin ana dili Kabardeyceydi.

Bu "Nogay Çerkesler"ın geldikleri dönemde köy halkı ile çevredeki köyler arasında anlaşmazlıklar olması ve muhacirlerin de köylülere destek olması onların köydeki itibarını büyük ölçüde artırmıştır. Böylece Nogaylar, önceleri sayıca az olmalarına rağmen köyde zamanla çok arazi almışlar, sayıları da çoğalmış ve kültürel açıdan da güçlü bir etkiye sahip olmuşlardır. Nogaylardan sonra Kuduzlar köyüne Adigelerin Abzeh kolunun Segas kabilesinden bir sülale de yerleşmiştir. Bu sülale mensupları günümüzde Özdoğan soyadını taşımaktadırlar.

Kuduzlar'daki Nogaylar, içlerinden çıkan lider vasıflı ve tahsilli insanlarla zaman içinde köydeki en itibarlı sülale hâline gelmişlerdir. Şu cümleden olarak, köye ilk yerleşen üç kardeşten biri olan Hacı Şuayip'in oğlu Hacı Mehmed, Osmanlı döneminde İstanbul'da tahsil görerek ulema arasında gayet saygın bir yer elde ettiği gibi, 1930'larda köyün şimdi de mevcut ve son derece bakımlı olan zarif camisini inşa ettirmiştir. Nogayların nüfuzuyla birlikte, onların benimsemiş oldukları Adige kültürü de köyde ön plana çıkmıştır. O kadar ki köyde XX. yüzyıl boyunca yapılan düğünlerde, hem yerli Türk hem de Kafkas hava ve çalgıları kullanılmaktadır.

11 Erol Atalay, "Cemilbey (Çorak) Nahiyesinde Bulunan Bizans Selçuklu Dönemi Yapıları ve Altın Paraları", *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1985, s. 66.

Yeşilyayla'daki Nogaylar, Çerkes kültürünün bir kısmını, özellikle de büyüklere mutlak saygı prensiplerini günümüze kadar koruyagelmışlerdir. Bu sülale mensupları XX. yüzyılın ortalarına kadar günlük hayatta Kabardeyce konuşmayı sürdürmüşlerse de, bundan sonra dilin tedricen kaybolduğu anlaşılmaktadır. 2008 itibarıyla, Nogaylardan yalnızca aile büyüğü olan Eşref Tuncel az çok Kabardeyce anlamakta, ama konuşamaktaydı. Nogay sülalesi 1960'lara kadar evlilik ilişkilerini daima çevredeki Adigelerle kurmuştur. Günümüzde Adige olmayanlarla evliliklere rastlanmakla birlikte, yine de Adige olanlarla evlenmek sülale içinde daha makbul karşılanmaktadır. Güçlü bir Adige kimliğinin taşındığı Yeşilyayla'daki Nogay sülalesinde Adige kültürünün bazı unsurları yaşatılabilmektedir. Zaman zaman şıpsı basta ve haluj gibi Adige yemekleri de buradaki Nogay evlerinde pişirilmektedir.

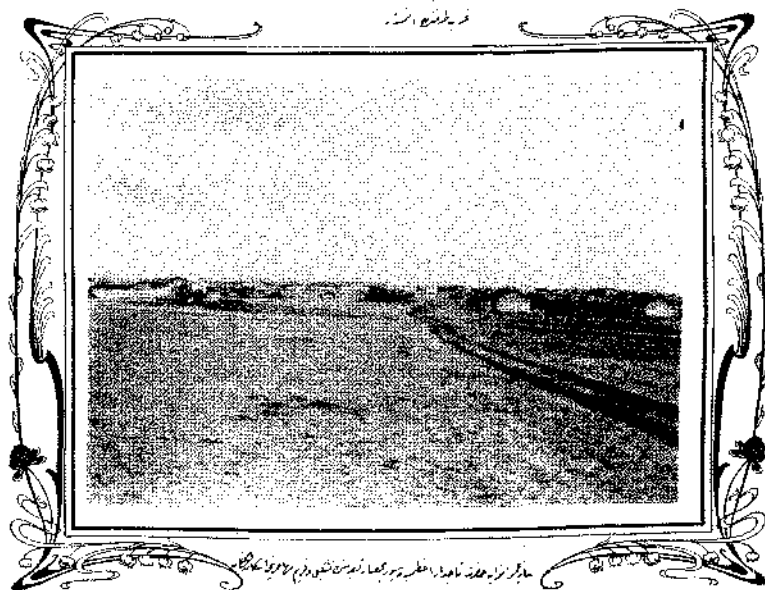
Yeşilyayla köyüne yerleşmiş Nogay sülalesinin mensupları hâlen Tuncel, Doğan, Şahin, Ceylan ve İl-kutlu soyadlarını taşımaktadırlar. Sülalenin hepsi köye yerleşen Arslan Geray oğlu üç kardeşin soyundan gelmektedir. 2008 yılı itibarıyla Yeşilyayla köyünde Nogay sülalesi mensubu olup daimî olarak yaşayan yalnızca 2 hane kalmıştı. Bununla birlikte, Çorum'da bu sülale mensubu 30'dan fazla aile yaşamakta olup bunlar yaz aylarında köye gelip tarlalarına bakmaktadırlar.

Anadolu'da iki tipik Kırım Tatar muhacir: Qurtmolla ve Bektaş Aqaylar, 1910'lu yıllar.
Kaynak: *Birinci Gök Kitap. Hakkın Sesleri*. İstanbul, 1336 [1920], s. 157.

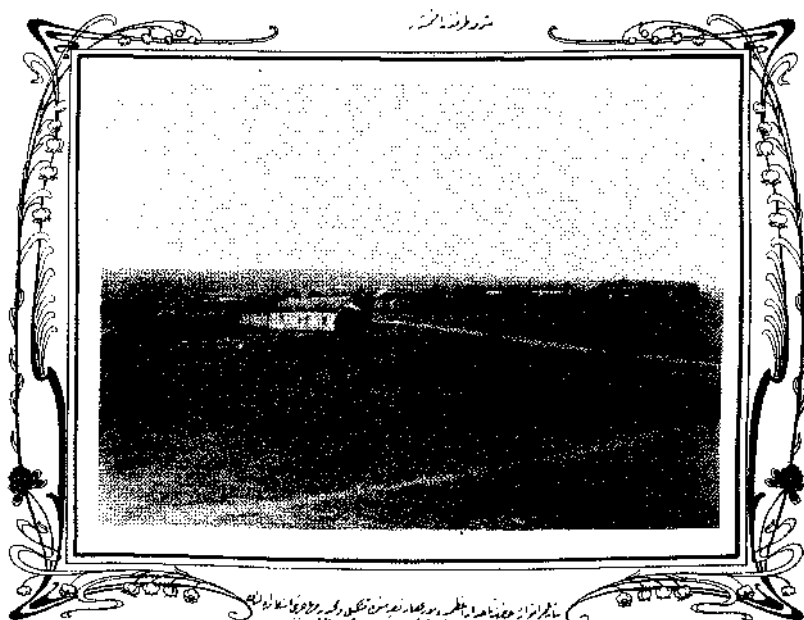
Eskişehir-Sivrihisar'a bağlı Burhaneddin (Paşakadın) köyü, XIX. yüzyılın sonları.
Kaynak: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Bölümü, no.: 90571/34.

” یادرو بران ضرر سی “

Eskişehir-Sivrihisar'a bağlı Yavurviran (Yâverören) köyü, XIX. yüzyılın sonları.

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Bölümü, no.: 90571/32.

۱۰. لغز محمدی فریسی .

Eskişehir-Sivrihisar'a bağlı Zafer-i Hamidî (Zaferhamit) köyü, XIX. yüzyılın sonları.

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Bölümü, no.: 90571/28.

